6
5 E
15

NICOLAI CAUSSINI, TRECENSIS,

è SOCIETATE JESU,

DE ELOQUENTIA SACRA ET HUMANA,

LIBRI XVI.

Editio Octava, non ignobili accessione locupletata.

CUM ACCURATIS INDICIBUS, TAM eorum quæ unoquoque Capite continentur, quàm Rerum & Verborum.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus HERMANNI DEMEN sub Signo Monocerotis.
ANNO M. DC. LXXXI.

LECTORI.

UOD plerisque animantibus ajunt inesse tam mites tamque efficaces oculos, ut eorum aspectu, quasi mollissimo incubatu, pulli excludantur; Hoc ipsum in isto ingenii fœtu (Lector) experti sumus. Tu illi adhuc penè in ovo, & in partus vinculis, tam blandis tam potentibus oculorum radiis es obstetricatus: Tu natum tantâ benevolentiâ complexus es, ut meritò se totum tuis utilitatibus debeat impendere. Qui tibi placuit in primis (ut ajunt) incunabulis, auctior ut spero non displicebit: Nihil est (mi Lector) in hoc litterarum pulvere cultura eloquentiæ aut nobilius aut operosius. Jam enim à prudentibus non quæritur indigesta rerum farrago, in quam se intemperantis prurigo sæculi ardentiùs quàm cautiùs effuderat; Sed solers & nervosa & acuta dicendi ratio, quâ se & vegeta produnt ingenia, & accurati lima judicii. Hanc in isto opere Flexanimam *non meis quidem coloribus, sed Græcæ Latinæque antiquitatis opibus exculptam, quasi in eminenti arce posui. Tu Lector fruere, & quidquid inde hauseris, in Deum scientiarum omnium fontem & dominum revolve, memor illius dicti, quod ex sacrario prodiit sapientiæ:* Oportet prius animas, postea linguas fieri eruditas.

OPERIS INSTITUTUM.

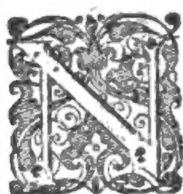

NON fuit hoc meum consilium, post tot Rhetoricas præceptiones, tot locis, & manibus sparsas, malè recoctam (quod ajunt) *crambem* fastidioso præsertim hujus sæculi palato objicere. Quinimò, hujus operis institutum est, quicquid in sacra humanaque Eloquentia spectabile, illustri loco ponere, & variorum ingeniorum sæculorumque virtutes, in unum veluti perfectionis corpus includere.

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quasdam puerilis eruditionis sum consectatus, sed graviorem eloquentiæ speciem ex præstantissimorum Rhetorum, maximè Græcorum, quimodò rariores sunt, judiciis & sensibus exprimere conatus sum: Deinde apparatissimam ex Græcis Latinisque fontibus exemplorum copiam παρεμπηλίζων attuli, & ubi res postulabat, nostra interpretatione notisque illustravi.

Aspersi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum eruditionem; & rationem eam dicendi tenui, quæ neq; nimis spissa esset, aut producta; neque tenuis & inornata; ut interdum præceptorum austeritas eloquentiæ veluti succo perfusa mitesceret.

Præterea pigmenta quædam eloquentiæ, qualia sunt Hieroglyphica symbola, parabolæ historicæ, emblemata, separato libro edidi, qui jam felici alite prodiit in lucem.

Hæc ego, Deo auspice juventutis studiis consulens, ne ἀσύμβαλος ex hac literaria provincia, quam jam per multos annos obtineo, discederem: Quæ tu, Lector, pro tuo candore, benevolo animo accipies: si qui autem fuerint (quod non est desperandum) lividorũ oculi, meminerint ῥᾶον μωμεῖσθαι ἢ μιμεῖσθαι tum, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenii esse, famam alienã cùm obscurare honestè non possit, per invidiã allatrare.

APPRO-

APPROBATIO.

STEPHANUS CHARLETUS, Provincialis Societatis Jesu in Provincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præposito Generali MVTIO VITELLESCO, Facultatem concedo, ut P. NICOLAI CAVSSINI è Societate Jesu Sacerdotis, de *Sacræ & humanæ Eloquentiæ Parallelis* libri, eruditorum ex eadem Societate nostra virorum judicio approbati, typis excudantur.

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ, XIX. *Novembr.* 1617.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM ET FACVLTAS P P. Societatis Jesu.

Cum ex mandato Sacræ Cæsareæ Majestatis omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunque librariam negotiationem exercentibus seriò firmiterque inhibeatur, ne quisquam libros ullos à Societatis nostræ Patribus hactenus editos aut inposterum edendos, intra Sacri Romani Imperii, Regnorum & Dominiorum suæ Cæsareæ Majestatis hæreditariorum fines, simili aliove charactere aut forma, sive in toto, sive in parte excudere, recudere, vel alio excudendos vel recudendos mittere, vendere, distrahere, clam seu palam citra supradictorum Patrum consensum, ac testimonium audeat vel præsumat.

Ego Winandus Weidenfeld, Societatis Jesu per Provinciam Rheni inferioris præpositus Provincialis concedo Hermanno Demen *Bibliopolæ Coloniensi facultatem recudendi librum, cui titulus*: NICOLAI CAVSINI Trecensis è Societate Jesu Eloquentia sacra & profana &c. *in quorum fidem hoc ei testimonium manu propriâ subscriptum, & consueto officii sigillo munitum dedi Coloniæ 20. Augusti 1680.*

Winandus Weidenfeld. L. S.

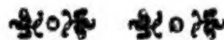

AVCTORES QVI LAVDANTVR ET EXpenduntur: Rhetores & Rhetoricorum Scriptores.

GRÆCI.

Ariſtoteles.
Demetrius Phalereus.
Ariſtides.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Hermogenes.
Aphthonius.
Caſſius Longinus.
Theon.
Menander.
Apſinus.
Sopater.
Cyrus.
Licymnius.

LATINI.

M. Tullius Cicero.
Fabius Quintilianus.
Martianus Mineus Capella.
Rutilius Lupus.
Aquila Romanus.
Julius Rufinianus.
Curius Fortunatius.
Marius Victorinus.
Sulpitius Victor.
Emporius.
Aurelius Auguſtinus.
Julius Severianus.
Ruffinus.
Priſcianus.
Beda.
Caſſiodorus.
Alcuinus.

Sophiſtæ & Philologi.

GRÆCI.

Gorgias Leontinus.
Lucianus.
Libanius.
Ariſtides.
Philoſtratus.
Himeuris.
Dion. Pruſæus.
Ælianus.
Theophylactus.
Calliſtratus.

LATINI.

Latro Porcius.
Arelius Fuſcus.
Ceſtus Pius.
Aſprenas.
Fuſcus.
Julius Sparſus.
Sillius.
Gavius.
Julius Baſſus.
Clodius Turrinus.
Triarius.
Cornelius Hiſpanus.
Licinius Nepos
Spiridion.
Corvus.
Murrhedius.
Petronius.
Apuleius.
Latinus Pacatus.
Eumenes.

Oratores.

Oratores.

GRÆCI.

Antiphon Rhamnusius.

Andocides Cydathenienfis.

Lyfias Syracufanus, aut Athen.

Ifocrates Athenienfis.

Ifæus Chalcidenfis.

Æfchines Cothocides.

Lycurgus Butades Athen.

Demofthenes Pæanienfis.

Hyperides Collytenfis.

Dinarchus Corinthius, aut, Athen.

LATINI.

L. Junius Brutus.
Menenius Agrippa.
Appius Claudius.
Cornelius Cethegus.
M. Cato Senior.
Q. Fabius Pictor.
C. Lælius.
P. Africanus.
Servius Galba.
Curio.
Tiberius Gracchus.
C. Gracchus.
Quintus Catulus.
M. Antonius.
M. Craffus.
Servius Sulpitius.
C. Julius Cæfar.
M. Tullius Cicero.
Plinius Junior.

Philofophi.

Plato.
Theophraftus.
Maximus Tyrius.
Seneca.
Ariftoteles.
Xenophon.
Themiftius.

Hiftorici.

GRÆCI.

Thucidides.
Herodotus.
Plutarchus.
Polybius.
Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyfius Halicarnaffenfis.
Herodianus.
Jofephus.
Nicetas.

LATINI.

C. Julius Cæfar.

Salluftius.

T. Livius

Cornelius Tacitus.

Plinius.

Q. Curtius.

Ammianus.

Patres

Patres & Scriptores sacri.

GRÆCI.	LATINI.
Dionysius Areopagita.	Cyprianus.
Justinus Martyr.	Ambrosius.
Origenes.	Augustinus.
Clemens Alexandrinus.	Hieronymus.
Basilius Magnus.	Leo.
Gregorius Nazianzenus.	Paulinus.
Chrysostomus.	Tertullianus.
Basilius Seleuciæ.	Salvianus.
Gregorius Nyssenus.	Arnobius.
Ephrem Syrus,	Lactantius.
Theodoretus.	Sidonius Apollinaris.
Synesius.	
Eusebius.	
Nicephorus.	

Operis Synopsis.

Totum volumen in tres partes divisum est.

Prima, veræ Eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda, de ipsius Eloquentiæ partibus agit, Inventione, Dispositione, Elocutione, Figuris, Affectibus, Pronuntiatione.

Tertia, de triplici Eloquentiæ genere, de Epidictica, Civili, Sacra, speciatim differit.

Ordo Librorum.

INDEX

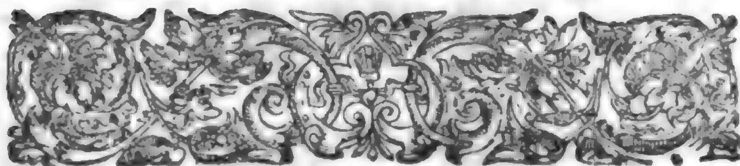

INDEX CAPITUM
ET TITULORUM
AD SINGULA CAPITA,
HIS SEXDECIM LIBRIS

Præfixorum: Lectori, ultra alterum, qui in calce Operis, Necessarius.

Numerus primus, Caput notat : alter, Paginam.

TITULUS LIBRI PRIMI.

Ex Libro II.

Ex Libro III.

De adminiculis Eloquentiæ, Ingenio, Doctrina & imitatione.

Ex Libro IV.

De Inventione & Locis.

24 de

Ex Libro V.

De Amplificatione.

)( )(3 7. Quam

40. Am-

32. de

Ana-

Per-

Ex Libro VIII.

De Affectibus. 459

Ex Libro IX.

De Pronunciatione.

14. De

Ex Libro XI.

Characteres Epidictici.

Variæ hypotyposes: ex antiquis autoribus Græcis & Latinis.

20. Me-

53. Hun-

Ex Libro XIV.

Theoretor, sive, De sacræ Eloquentiæ Majestate:

Ex Libro XV.

Ex Libro XVI.

20. De

FINIS.

DE VETE-

DE VETERI
ELOQUENTIA
LIBER PRIMVS.

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIÆ, & hujus Operis instituto,

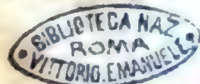

PRÆFATIO.

INOLEVIT nonnullorum mentis, nimis iniqua fortasse, sed quæ à viris non vulgariter eruditis defensa est pertinaciter, opinio, Eloquentiam naturæ atque ingenij viribus totam potiùs effervescere, quàm ullis artium præceptionibus contineri. Enimverò fateri oportet, multùm in cæteris, in eloquentia verò plurimùm valere præstantis ingenij felicitatem, assidua præsertim exercitatione corroboratam: sed eam sine artis & disciplinæ perpolitione, necesse est impingere in frequentissimos errores temeritatis. Neque enim existimandum est, artium vel minimarum præcepta quædam extare; Eloquentiæ, quæ una cæterarum Regina est disciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clarissimorúmque ingeniorum luce celebrata, observationes nullas esse; quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari tenerique possit: Nisi fortè ineptos fuisse judicemus, prudentis omnino judicii, atque acerrimi ingenij viros, Aristotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota Eloquentiæ ratione tam luculenter disseruerunt: quod profectò nunquam fecissent, si eam nullis præceptis contineri existimassent.

Eloquentiam non solâ naturâ constare.

Quanquam, ut liberè fatear, multùm huic instituto nocuit, imperitorum scriptorum, qui se Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudo: postquam enim grandis eloquentiæ destituti viribus, minutias quasque putidiusculè discutere cœperunt, omnia libris, & puerilibus nugis refercere.

Multùm obest eloquentiæ minusculorum præceptorum incondita multitudo. Operis institutum.

Longè mihi alia mens est, in hujus Operis molitione: statui enim omissis veteribus scholarum cantilenis, accurata illustrium authorum, de optimo genere dicendi judicia, totámque eloquentiæ rationem clarissimis Græcorum Latinorúmque exemplorum monumentis locupletatam ob oculos ponere; quo ex omnibus ingenijs sæculisque collecta perfectio, atque in unum quoddam corpus transfusa, gratior manaret in publicum.

Atque, ut in universum dicam, quæ posthac explicatiùs à me nitidiúsque tradenda sunt, mihi in tria fermè genera, tota primùm eloquentia dividenda est, quò sit hujus instituti magis declarata ratio.

Triplex eloquentia.

Prima igitur eloquentia, divina est: non illa quidem quæsita è schola, sed Dei præpotentis incitata spiritu, qui solus vel in-

Divinæ eloquentiæ majestas.

infantissimos quosque facit oratores.

Hæc est verè sublimis eloquentiæ facultas; cujus ut origo cœlestis est, ita omnino admirabiles & planè aurei fœtus extiterunt: Hæc non verborum flosculis, delicatis auribus lenocinata, sed intimis sensibus cœlesti quodam ardore succensis, homines sibi subjecit, hæc Reges domuit, hæc civitates, provincias, orbem denique universum, repudiatis erroribus, ad Christi jugum pellexit; hæc effecit, longe aliter quàm sub fabuloso Orpheo, ut agni lupis accubarent, cùm efferatos antea Ethnicorum animos ad amorem Religionis, continentiæ, mansuetudinisque traduxit.

Origen. in Exod. 4.

Hâc eloquentia Moyses in sacris mirificè claruit; secundùm Origenis & Divi Gregorij sententiam, disertus censebatur in primis ea quâ florent homines eloquentia, utpote à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter institutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: sed postquam cum Deo sermones miscere cœpit, juxta divinam eloquentiam & sapientiam sibi visus est omnium propè infantissimus.

Dionysius Longinus lib. περὶ ὕψους

Longini Rhetoris de Moysis eloquentia judicium.

Tandem in cœlesti schola, vel potiùs sacrario, divinitus eruditus, ea literis mandavit quæ Ethnicis ijsque consummatis Rhetoribus extiterunt admirationi. Dionysius enim Longinus, qui librum de sublimi eloquentia scripsit, Moysen legens, miratur in eo, non quidem inane locutionum choragiũ, sed notionum (ut ipse ait,) mentis præpotentem & exaggerat à sapiẽtiã, τὸ κράτιστον καὶ περὶ τὰς νοήσειν ἁδρεπήβολον: hac, inquit, excellẽtia præstabat ὁ Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν: *Iudæorũ ille Legislator non fuit vir de trivio, qui numinis virtutem pro dignitate cognovit, & verbis explicavit.*

Nicetas in Andron.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Esaias, & D. Paulus quem θεορήτορα Nicetas appellat, nimiśque humili nomine Mercurium Lystrenses dixerunt. Hic non blandis & pictis locutionibus, sed Dei virtute & scientia, ea gessit, & dixit, quæ scimus ac legimus, in quibus plus eloquentiæ subesse arbitror, vel in una sententia, quàm in toto Græculatum periodorum apparatu. Hæc est enim lingua Angelorum, quam ita appellatam ab Apostolo constat, non quòd Angeli linguas habeant, ut annotat Theodoretus, sed ut quiddam quod humanis linguis excellentius esset, indicaret, & hanc de eloquentia sententiam imbiberat Homerus Ιλ. ξ. hoc versiculo.

Χαλκίδια κικλήσκουσι Θεοὶ, ἄνδρες δὲ Κυμινδιν. ubi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donum est, minimè ad artis præceptiones revocanda.

Eloquentia heroica.

Ἥρωες, in dicendo qui sunt eloquentia humana augustiore prædití.

Secunda eloquentia, heroica est, siquidem supra commune dicendi genus eloquentes Ἥρωας nominat Longinus. Atque ut heros dicebatur, ex homine & Deo conflatus: Ita hæc eloquentia non infusa quidem, sed simul humanis adjuta præsidiis, simul meliori quodam cœli ubere irrigata, ad summam pulchritudinem effloruit. Talis est eloquentia Patrum, ut DD. Basilij, Gregorij Nazianzeni, Chrysostomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à pueritia animum ad eloquentiam adjecissent, postea cœlestibus aucti rivis, quasi magni torrentes, in mirificam Ecclesiæ ubertatem fœcunditatemque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, sed virilis, sapiens, excelsa, plena virium, succi, sanguinis, & venustatis; qualis Demosthenis fuit, aut Ciceronis, & superiorum Oratorum, qui castiùs accuratiúsque dicendi genus consectati sunt.

Loquentia puerilis, eloquentiæ simia.

Hujus ego gravitati puerilem, quæ nunc est in multis, loquacitatem non annumero, plenam vanitatis, & futilium

propè

propè deliramentorum. Evenit enim, ut qui propter pectoris angustias hoc sublime dicendi genus generosæ mentis fœtum non satis capiebant, leves homines, & Græculi, toti se ad literarum aucupia, phrases, & periodos conferrent; non secus ac pueri, qui cùm auri & margaritarum pretia nesciant, pictos in littore calculos legunt, iisque mirificè delectantur. Non est ista, non est quæ à multis putatur eloquentia, textus phraseωn, & scitè tornatus periodorum circulus. Magnæ flumen est mentis eloquentia, quæ rebus & sensibus magis constat quàm verbulis. Sed ut horti, qui vocantur Adonij, in testulis pendentes è fenestris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; sic istis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquentiæ magnitudinem, nec mente quidem attingere potuerunt. Omissis igitur his nugis grandem eloquentiam, tum heroicam tum humanam, exequemur, atq;, ut in foro, in scholis, in sacris denique concionibus potissimùm elucet, de civili, declamatorio, concionatorioque genere, postquam universè de eloquentia dixerimus, satis copiosè disseremus.

Julianus in Cæsaribus vocat Adonidis hortos ἐν ὀςρακί-οις γλί-σχρας ... λαχα-νίαν.

Ordo librorum.

DE ELOQVENTIÆ dignitate.

Dei, Animi, & Eloquentiæ similitudo.

CAPUT I.

Eloquens, Deus quidam inter homines. apud Cic. 3. de or. n. 50. quod Plato dixit Θεὸν ἐξ ἀνθρώπων.

EST verè Eloquentia semen cœli, & ex æterni luminis fonte delibatus radius, quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cœlestes accedere, & cum ijs majus quoddam videntur habere commercium.

Dicam clariùs & illustriùs. Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hanc ipsam cum mente sibi vendicat Regina terrarum Eloquentia.

Animus simulachrum Dei est; Deus, animus est, eloquentia, divina est. Quod est Deus in mundo, animus in corpore, hoc eloquentia in vita civili. Ille segregatus est ab omni concretione mortali, hic totus spiritus est, eloquētia eximiæ mentis soboles non obscura. Ille videt omnia, nec videtur; hic cernit omnia, nec cernitur; eloquentia capit omnia, nec satis capitur. Ille quasi ventorum cursibus, hic amoris pennis influit, at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur & permeat in in pectora. Ille per omnes Universi plagas diffusus est, hic per omnia corporis membra distributus; omnes verò artes & disciplinas communi quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia; ille regiam habet in cœlo, hic in corde, isthæc in mente: illum superi colunt, Manes observant, volvit orbem, illuminat solem, regit mundum, calcat inferos; huis supremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ; caput nervis quasi fidibus intentum movet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Reges, reverentur subditi, frænat hominum voluntates, illustrat ingenia, administrat civitates, atque inferiora se despicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus affingimus, aut eas cum ipsis habemus communes: (nihil de figulis, cæmentariis, clinopegis, architectis loquor:) etiam voce & fidibus canere. lanas inficere, telas texere, medicinam facere, bella gerere, imperia administrare, belluarum exemplo edocemur: At verò dicere (quod est, copiosè, ornatè & sapienter loqui) totum illud quod per se magnum est, totum nostrum est; in hujus laudis societatem non mutæ pecudes sese offerunt; Angeli ipsi nostrum palmarium confitentur; qui si humani corporis compagibus essent inclusi, credo, hac de re nobiscū certarent.

Orpheus in hymno Mercurij, ἡ Ηρακλέα οἱ Κελταὶ Ογμιον ἐνομάζουσι φωνῇ ἐπιχωρίῳ.

Quapropter Deorum inventum Eloquentiam antiqui crediderunt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγων προφήτην Orpheus nominat; Galli suo Herculi Ogmio adscripserunt; meliùs, qui Deo scientiarum fonti acceptum referunt.

DE ELOQVENTIÆ pulchritudine.

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAPUT II.

Vide Cic. l. 2. de Orat. nu. 34.

Philostr. in vita Apoll. l. 3. c. 14 Pantarbæ descriptio.

ATque cùm tanta sit eloquentiæ dignitas, certè non minor est pulchritudo & suavitas; quæ barbarorum sensus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hîc mihi quod de Pantarba narrat Hiarchas, apud Philostratum.

Lapillus est, ut pulchritudie insignis, sic virtute admirabilis; ardet enim suavi quodam fulgore, & radiis perstringens oculos, diem vel media nocte accendit; at, quod mireris, idipsum lumen, spiritus est adeò efficax, ut longiùs disiunctos inter se lapides conciliet: & quantum illa vis (quæ satis oratione explicari non potest) diffunditur, tantum obtinet imperii, acervósque lapidum non secus ac apum examina pertrahit. Verùm natura, ne tam pretiosum munus vilesceret, non modò occultis terræ visceribus abdidit, sed & facultatem indidit, quâ ex captantium manibus efflueret, nisi provida ratione teneretur.

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conveniunt: si lux quæritur, quid illustrius? si vis, quid potentius? si latebræ, quid occultius? Ipsa enim non modò lucida est, sed eos in quibus dominatur, scientiæ claritate perfusos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantum autem habet virium, ut miti quodam dominatu sese insinuet in pectora, quæ nullæ aliæ machinæ potuissent expugnare; (sed hoc grande, nervosum, magnisque affectibus incitatum orationis genus, non est omnibus in promptu;) tantis ejus, ut cæterorum omnium, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non secus ac rosam spinis, natura vallavit.

DE VTILITATE Eloquentiæ.

CAPUT III.

QUÆ duæ res in civili vita plurimùm possunt, Ars militaris, & Doctrina, eloquentiæ operâ non mediocriter indigent. Et quod ad militiam quidem attinet, quantum ab eloquentia subsidii capiat, testis est Onesander, qui inter undecim boni Imperatoris conditiones, Eloquentiam vel præcipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima præcipuáque in exercitum commoda derivantur; siquidè Imperatoris vehementi concione erecti excitatique milites, ardua quæque & formidolosa excipiunt, ac propositam in laudem victoriamque acriter decertando conspirant; nec ita auribus percepti tubarum clangores animos ad pugnam acuunt & irritant, ut hortatur ad virtutem & gloriam oratio, vigorem mentis ad objecta pericula erigit, imò & metu conterritos penéque jacentes constanti roborat hortatione. Quamobrem perspicax ille cæcus, vatum parens, eloquentiam in ducibus tantopere commendat, cùm Menelai suavitatem, Nestoris flumen melleum, Vlyssis vim & gravitatem celebrat: nec dubium quin heroicis temporibus Imperatori plurimum splendoris attulerit ratio quædam & industria dicendi; quod in dies apud Græcos & Romanos, majoribus usque adeò mauavit incrementis, ut rari essent Imperatores eloquentiæ civilis imperiti: Eloquentiam civilem dico; neque enim

Onesl. 1. de Imper.

Eloquentia arti militari per quàm necessaria. εὐχ οὕτως ἀκοαῖς ἐνηχοῦσα σάλπιγξ ἐχέγειρε ψυχὰς εἰς ἅμιλλαν μάχης, ὡς προτρεπτικὸς ἀρετῆς.

enim Imperatorem velim affectare genus dicendi politum, ex schola & Rhetorum flosculis illigatum, sed magnum, vehemens, excelsum, quod optimi ingenij viribus incitatum, nonnihil ab arte, summorumque virorum limato judicio, usuque Reip. & quotidiana disertorum consuetudine, capiat expolitionis.

De concionatoribus & jurisperitis quorum splendor inter literatos est maximus, nihil attinet dicere: norunt omnes quantum in eloquentia præsidii situm atque collocatum habeant. Non ita genus igneum tranans omnia, cæteras universi partes arcanis viribus incitat, ut omnes artes & disciplinas accendit vis dicendi, sine qua eas non modò languescere, sed & penitus contabescere necesse est.

Aliij Quintiliano tribuunt.

Accedat ad hæc Cornelij Taciti præclara authoritas, qui in dialogo de claris Orat. sic loquitur: Eloquentia parat simul & tuetur amicitias, asciscit nationes, complectitur provincias; qua non aliud in civitate nostra ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperij, atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest: nam si ad utilitatem vitæ omnia consilia factáque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius quàm eam eligere artem, qua semper armatus, præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis verò & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipse securus, & velut perpetua quadam potentia ac potestate munitus; cujus vis & utilitas rebus probè fluentibus aliorum præsidio intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non (hercule) lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præsidium & telum, quo propugnare pariter & lacessere, vel in judicio, sive in Senatu, sive apud Principem possis.

De vi Eloquentiæ.

CAPUT IV.

Conciliatricula res, & efficax capiendis illigandísque animis, Eloquentia, ubi præsertim ad sapientiam vitæque integritatem comes accesserit; hujus enim velut subnixa pennis, Oratoris anima in ipsa auditorum pectora influit, & gratissima omnium servitute sibi mancipat. Quæ simul atque ingressa est, quid non efficit? Inflammandi sunt animi? In ignem acceditur; pungendi? in stimulos acuitur; illustrandi: funditur in lucem; consolandi? spargitur in Nepenthes; compescendi? frænum est; sanandi? Panacea est; deliniendi? fit Sirenula: dici non potest quot sunt lenocinantis facundiæ mites præstigiæ, quot & quàm admirabiles effectus.

Haud errarit quisquis qui cum Philone Judæo, eloquentiam ἐλέπολιν ψυχῆς dixerit. — Philo in libro, Quod vir bonus, idem sit & liber.

Certè Julianus Imperator illam cum Mercurii virga non inscitè comparat. Hæc — Julianus ep. 2. ad Iamblichũ, pag. 158. ep. Græc.

Increpuit? tacet omne pecus, volucrésque, feræque, — Stat in Sylva, ad. Somnum lib: 5. Sylvar.
Et simulant fessos curvata cacumina somnos.
Nec trucibus fluviis idem sonus; occidit horror
Aequoris, & terris maria acclinata quiescunt.

Vis suavis eloquentiæ potentiam? agnosce in Aristide: Smyrna, Ioniæ civitatum pulcherrima, sub M. Antonino, terræ motu miserandum in modum collapsa prostrataque jacebat: Aristides verò monodiam ad Imperatorem scripsit, ut ad miseræ civitatis ruinas resarciendas invitaret: ubi post descriptam urbis antea florentis pulchritudinem, locum illum pertexuit, νῦν δὲ ζέφυρος ἐρήμην αὐτὴν καταπνέουσιν, — Philostr. in Sophistis. Aristid. in ora. ad Antoninum.

viuem, nunc autem desolatam perflant Zephyri; Antoninus ad hanc vocem suspiriis & lacrymis suum testatus dolorem, continuò Theodosio Asiæ præfecto mandavit ut Smyrnam repararet.

Eloquentiæ stratagema. Suid in Anaximene.

Vis callidam & heroum expugnatricem Suadam ingenioso ipsius Oratoris stratagemate gliscentem? Lampsacenos, statuerat Alexander, quod Persis studerent, funditus evertere: jámque erat in procinctu, ferro & furore incitatissimus, cùm ad eum à suis municipibus missus est Anaximenes (magni illius Alexandri præceptor,) ut culpam deprecaretur: quo cognito Rex in iracundia persistens, juravit se Anaximenis precibus omnia contraria facturum; At egregius orator furentem juvenis animum subdolè mitigans: Non veni, inquit, Alexander, ut putas, deprecator culpæ, sed auctor justitiæ; Iniquè egerunt Lampsaceni, rei sunt Majestatis: hoc igitur à te postulo, ut eorum uxores & liberos sub corona vendas, templa incendas, urbem in plana submittas. Alexander, qui se præceptoris petitioni adversaturum per omnia dixerat, sensit se captum, & subridens omnia condonavit.

Eunapius in Ædesio. Sapores ut Eustathij eloquẽtia delinitus.

Vis Præstigiatricem? Eustathium intuere cujus meminit Sardianus in vita Ædesii; ubi de Eustathij legatione ad Saporem, copiosiùs agit. Sapores, homo imperiosus, & aditu difficilis erat, & fama ferebatur; postquam tamen de more legationis, Eustathio ad regem patuit accessus, vultus modestiam suavémque oculorum serenitatem Sapores demiratus, variis artibus hominem timore percellere conatus est: verùm ubi placidis auribus viri dicta pariter & argumenta modestè atque expeditè percursa concepit, foribus excedere illum paulisper jussit; mox per cubicularios ad communem mensam rex illum introvocat, paret Eustathius; ut erat natura factus ad obsequij momenta, & omnem rationem humanitatis, ad epulas accedit, ubi cùm de honorum contemptu inter pocula disseruisset, tantum regiæ fortunæ & ornamentorum Sapori fastidium injecit, ut parum abfuerit quin Rex tiaram tectam abjecerit, & cum purpureo paludamento, gemmata monilia deposita cum Eustathii penula commutarit: at fieri illud prohibuerunt affinitate conjuncti, qui Philosophum merum præstigiatorem dictitabant.

Hác eadem eloquentia C. Gracchus lacrymas inimicis excussit, bella indixit Demosthenes, Catilinam fregit Tullius, Sicariorum enses in suum jugulum districtos hebetavit Antonius, urbes cepit Cyneas.

Per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa, potentiùs
Ictu fulmineo.

DE ORTU ET PROgressu Eloquentiæ.

CAPUT V.

ORigo Eloquẽtiæ antiquissima est, siquidem cum oppidis hominúmque cœtibus jure congregatis habuit initium: Cùm constet duabus potissimùm rebus vinciri civitates, justitia & sermone. Narrat Aristides magnam inter ipsius mundi nascentis cunabula rerum perturbationem extitisse.

Aristid. orat. 2. pro Rhet. Apologus lepidus.

Cùm hominem nudum & inermem universa penè animalia multis partibus anteirent, variisque molestiis atque angoribus, quibus ipse præ consilii inopia cedere cogebatur, excruciarent, ipsi denique homines inter se, belluarum more, fœdissimè tumultuarentur; Hanc conditionem miseratus Prometheus ille fabulosus, cœlum conscendit, ut subsidia salutis, & ornamenta referret dignitatis. Quapropter ejus gratia partim delinitus Jupiter,

partim

partim etiam hominum miseriis (ut qui quotidie dilabebantur) graviter commotus, Rhetoricam sub comitatu Mercurij misit in terras, jussitque ut ejus ipsius copiam faceret mortalibus, ne tamen instar theatralis pecuniæ promiscuè largiretur omnibus, sed lectissima quæque & generosissima ingenia deligeret, quæ tam præstantis doctrinæ opibus ad suam multorumque locupletaret utilitatem. Hinc primi hominum cœtus, industriæ, consilia, machinationes, artes opesque floruerunt.

Hanc ille lepidissimam fabellam citat, ut Rhetoricæ antiquitatem necessitatémque commendet. Constat certè, Rhetorum nomen antiquissimum esse, & longè ante Philosophorum appellationem: quippe Homerus ejus ipsius meminit Iliadis primo, ubi Phœnicem Achilli à Peleo patre admotum, quasi doctorem eloquentiæ, morúmque moderatorem innuit, & expressè, ῥητῆρα λόγων πρηκτῆρά τε ἔργων, nominavit. Quin ejus temporibus jam caluisse in concionibus eloquentiæ studium ostendit, cùm heroës illos antiquos ob linguæ facultatem efferat laudibus. Nam Menelao argutam brevitatem, Nestori melleam suavitatem tribuit, Vlyssi verò copiam nivibus hibernis simillimā, ἔπεα scilicet νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν; sed & ipsum Paridem volunt, utpote ingenio satis elegantem, in Antandro, patris jussu, Græcis artibus, & eloquentiæ disciplinis institutum, disertum imprimis supra gentis suæ ingenium evasisse, atque in honorem Veneris, Ceston cæteráque id genus (si Athenæo credimus) scripsisse; unde postea de judicio Dearum, & Veneris victoria, manavit rumor. Pithæum quoque ipsum maternum Thesei avum Trœzeniorum regem, non modò jus, ut ejus dignitatem decebat, constanter dixisse, sed & artem dicendi docuisse, & librum Rhetoricum posteris reliquisse refert Pausanias in Corinthiacis: ex quo & ejus monumentum cernebatur, Tribunal ex albo marmore, tribus sellis judiciariis insigne, cui proximum adhærebat templum Musarum, ut juris & humaniorum artium singulare ostenderet commercium: ὄπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ Πιτθέως μνῆμά ἐστι, τρεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ θρόνοι κεῖνται λίθου λευκοῦ καὶ πόῤῥω δὲ ἱερὸν Μουσῶν ἐστι. addit ἐνταῦθα Πιτθέα διδάξαι λόγων τέχνην φασί, καί τι βιβλίον Πιτθέως δὴ σύγγραμμα, ὑπ' ἀνδρὸς ἐκδοθὲν Ἐπιδαυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπελεξάμην. Hæc ille: ex quibus colligas, ante Herculis tempora jam sparsos de Rhetorica libros extitisse.

Rhetorū nomen antiquissimum.

Homerus Ιλ. α.

ῥητὴρ λόγων Phœnix ab Homero dicitur.

Paris Rhetor.

Pithæus Rex idem & Rhetor. Pausan Corinth. p.733.

Pithæi egregium monumentum. Tribunal Judicis annexum templo Musarum hoc est Scholæ Rhetoricæ.

Sed quia hæc artis elementa, ut credibile est, erant crassiora, vix inter ipsius Rhetoricæ cunabula numerantur. Quamobrem Cicero in Bruto, eloquentiæ ortum facit ab Athenarum adolescentia. Eloquentia, inquit, non apud quosvis Græcorum cœpit, sed apud Athenienses, non nascentibus, sed jam adultis Athenis: Ante Periclem & Thucydidem litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur. Periclem, Xanthippi filium, Anaxagoras Philosophus erudiit, cujus suavitate hilaratæ sunt Athenæ; cujus ubertatem & copiam admitatæ, ejusdem dicendi vim terrorémque timuerunt.

Cic. in Bruto.

Hæc igitur ætas prima oratorem propè perfectum tulit. His ducibus eloquentia excoli cœpit, & magistri dicendi multi subitò extiterunt.

Gorgias Leontinus, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hittias Elæus; Isocrates tamen omnes vicit, & Lysias, quem jam propè audeas oratorem perfectum dicere: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixeris: huic Hyperides proximus, & Æschines fuit, & Lucurgus, & Dinarchus, & cujus nulla scripta extant, Demades.

des. Hæc enim ætas effudit hanc copiam: & succus, & sanguis incorruptus usque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis esset non fucatus nitor. Hæc Cicero; quæ si cum Pausaniæ & Athenæi testimoniis compares, facilè colligas, eum non ipsius eloquentiæ primordia, sed expolitionem perfectionémque assignare. Verùm cùm de rerum initiis sermo est, ab ipsis cunis sunt repetenda, nec considerandum an tunc ornatum habuerint. Nihil enim simul politum est, & natum, sed rudioribus principiis omnia natura ipsa rerum opifex pertexuit.

De nomine Rhetorum.

CAPUT VI.

1. Appellatio. Rhetores omnes diserti.

PRimùm Rhetores dicti sunt omnes, qui qualicumque demum dicendi facultate pollebant: quo sensu Phœnicem ab Homero Rhetorem nominatum constat; & ῥητορικὴ, ipsa ars dicendi, ac eloquentia nuncupata ἀπὸ τῦ ῥέειν, quod est, dicere, aut ῥύδην λέγειν, fusa oratione loqui, quod annotat magnum Etymologicum, vel etiam ἀπὸ τ' ῥήτρας (ita legem Dores appellant) quòd Rhetores olim leges proponerent, & conderent: verùm quod contracta videretur ad forenses orationes Rhetoricæ nomenclatura, ut testatur Suidas, qui ῥητορικὴν vocat γραφικὴν ἣν ἠγωνίζοντο ῥήτορες: sæpius eloquentes, in genere, δεινοὺς λόγους, & eloquentiam ipsam λόγους potiùs quàm ῥητορικὴν magni authores nuncupant; ita Divus Gregorius λόγων ἱδρῶτας, dixit, labores in eloquentiæ studiis positos; & Julianus, ad Libanium Sophistam, λόγους, φρένας, σύνεσιν, conjungit, eloquentiam significans prudentiæ sale conditam. Hæc prima Rhetoris appellatio.

Magnum Etymol. in voce ῥήτωρ, ῥήτρα.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Gregor. Naz. epist. 10. ad Basil. Julianus ad Liban.

2. Rhetorum appellatio.

Mox, cùm diserti illi & facundi homines, Athenis maximè, quæ urbs eloquentiæ fuit domicilium, omnia regerent, & pro arbitrio concionum fluctus moderarentur, bella conficerent, exercitus, naves, commeatus, vectigalia, leges denique, & jura omnia administrarent; speciosissimũ fuit nomen Rhetorum. Nam ῥήτορες, ut testatur Suidas, iidem erant ac δήμῳ συμβουλεύοντες, & δημαγωγοί, Principes consiliarij, duces populi. Is erat Rhetorici nominis splendor, hæc potestas, cùm cæteri literati & Philosophi, inter scholæ parietes delitescerent. Itaque cùm illi honore & opibus florerẽt, nobilissimi quique juvenes dicendi studium ardentissimè capessebãt, quòd ad Reipublicæ gubernacula moderanda, hanc sibi ansam potentissimam esse cernerent. Inde nati sunt Rhetores, umbratilis scilicet eloquentiæ doctores, qui cùm ipsi à foro & negotiis civilibus abstinerent, cæteros tamen ad id exercitationis genus instituendo, eam inter scholæ privatos parietes gloriam plerique aluerunt, quam in hac forensi luce & concionum honoribus rari postea sunt consecuti; quod de Isocrate & Demetrio Phalereo testatum accepimus. Qui inter eorum cœtum cœperunt artificiosæ orationis delicias, sermonúmque illecebras quasdam, & veluti sirenulas, (ut Græci vocãt) affectare, (quarum famosissimus architectus fuit Gorgias Leontinus,) illi ῥήτορες σοφισταὶ sunt nominati: unde Lucianus dixit in Macrobiis, Gorgiam Rhetorem fuisse ex iis quos Sophistas appellãt, ῥητόρων τῶν Γοργίας ὅν τινες σοφιστὴν καλοῦσι. Qui quidem initio apud sobrias adhuc aures malè audiebant, propter hæc nova delectationis aucupia. Itaque Plato in Symposio Γόητα, φαρμακέα, καὶ σοφιστὴν, confundit.

Suid. in voce ῥήτωρ. Rhetores duces populi.

3. Doctores eloquentiæ & Sophistæ.

Lucianus in Macrob.

Plato in Symposio, sophistas cum veneficis confundit.

Postea verò, cùm sub Imperatoribus illi popularium concionum torrentes exaruissent, & omnes omnium ad auriũ delicias sermones essent conversi, magno in honore

honore Sophistæ, hoc est, illecebrosæ illius eloquentiæ doctores, fuerunt. Hinc illa Herodum Atticorum, Proæresiorum, Aristidum, Philostratorum, Libaniorum, infinitorum denique natio pullulavit, quos fœcundo lascivientis eloquentiæ partu hæc tempora effuderunt. Plerique autem ita scholastici illius regni amantes extiterunt, ut præ docendi munere provincias & principatus recusarint; inter quos fuit Libanius, qui locum Prætorij præfecturæ à Juliano oblatum, præ vehementi otij literarij dulcedine respuit. Audiebantur enim, & præmiis decorabantur ab Imperatoribus, qui malebant homines ingeniosos inter hos eloquentiæ ludos alere, quàm obstructam ad publicas conciones, & populares fluctus, viam aperire.

Extinctâ igitur libertate, illi, qui priùs erant civitatis principes, magni nominis Rhetores, aut causarum illustrium disceptatores, in causularum litigiosos actores degenerarunt: & ea est acceptio ῥήτορες apud D. Lucam, cùm productum memorat Tertullum ῥήτορα, qui adversus divum Paulum coram Felice præside causam ageret: (is quippe causidicus erat.) In hac apparet actione quàm jejuna sit & macilenta humana eloquentia, cum divinâ cõparata, & quo spiritus fulmine Rhetoris illius machinationes Paulus θεορήτωρ demoliatur.

Luc. act. 24.

Rhetores Causidici.

Ad summum, ut omnia paulatim deflectunt in pejus, illa Doctorum eloquentiæ gloria, quæ priùs florentissima extiterat, in viles Rhetorculos defluxit, qui se *Rhetores Latinos* appellabant, quales illi fuerunt, quos decreto Senatus constat esse damnatos, homines ineptè fallaces, ut qui frigidas quasdam Græculorum rabularum versutias, & stolidam facundiam, juventutem docerent. Itaque Fannio Strabone & M. Valerio Messala Consulibus, M. Pompeius Prætor Senatum consuluit. Quòd verba facta sunt de Philosophis & Rhetoribus, S. C. de ea re ita censuerunt, ut M. Pomponius Prætor animadverteret, curarétq; uti ei è Republ. fideq; sua videretur, uti Romæ ne essent. De ijsdem interjecto tempore Cn. Domitius Ænobarbus & Licinius Crassus Censores ita censuerunt. Renunciatum nobis est, esse homines qui novum genus disciplinæ instituerunt, ad quos juventus in ludos conveniat; eos sibi nomen imposuisse, Latinos Rhetores; ibi homines adolescentulos totos dies desidere. Majores nostri, quæ liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc nova, quæ præter consuetudinem ac mores majorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & ijs qui eò venire consueverunt, visum est faciendum ut ostenderemus nostram sententiam, nobis non placere.

Pseudo-rhetores damnati.

Sueto. in lib. de claris Orat.

Hæc in pseudo rhetores, qui pro vera eloquentia Dialecticorum argutias fallaciasque venditabant. Rhetoris tamen appellatio, ex eo tantum fuliginis contraxit, ut Latini, se Oratores, & Patronos, non Rhetores appellari voluerint. Addo in honorem nominis, in Ecclesia Græca dictos quoque fuisse Rhetores, sacrarum literarum interpretes: quod illustrat Codinus, de Officiis, ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ἑρμηνεύειν τὰς γραφάς.

Rhetores dicti sacrarum Scripturarum interpretes.

DE HONORIBUS *Rhetorum.*

CAPUT VII.

INgeniosè, ut cætera, Lucianus, in eo quem de Rhetorum doctore inscripsit dialogo, Rhetoricam suis depingit coloribus. Sedet illa in eminenti solio, formosa aspectu, & planè elegans, Amaltheæ cornu ge-

Rhetoricæ pictura.

Defensio Rhetoric. apud Photiũ, ex Aristide, p. 675.

nu gestans, varijs fructibus refertum; & ex una quidem parte astantem ostendit Plutum, adolescentem penitus aureum ac perquam amabilem, quem Gloria, & Potentia, cæteræque id genus Divæ frequenti stipant comitatu: ex altera verò parte *laudes* permultæ pusillis amoribus similes, ac undique confertæ circumvolitant, instar Nili, si quandoque illum depictum vidisti, crocodilo alicui, vel equo fluviatili, quales multi sunt in eo, insidentem: parvulos autem puellos (Peches illos Ægyptij vocant) circa illum lusitantes: Tales & circa Rhetoricam *laudes*. Hæc ille: ex quibus ostendit totius penè honoris domicilium in Rhetoricæ, sive agentis, sive etiam docentis, gremio fuisse constitutum.

Rhetorũ palma Ovid. à. Mezem. Et Rhetorũ quoque τρίβωνες φοινικοί, φασὶ γὰρ τῶν φιλεσόφων, ut est in Cyrilli lexico.

Primùm, sicut Imperatorum honoribus laureæ sunt peculiari quadam ratione consecratæ, ut canit Ovidius, in persona Apollinis, ad Daphnem:

Tu Ducibus lætis aderis, cùm læta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas:

Sic etiam palmæ Oratoribus destinatæ; quarum meminit Martialis. epig. 27. libr. 7. ad Fuscum:

Sic fora mirentur, sic te pallatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.

Lucianus in Rhetor. doctore.

Et Lucianus in Rhetorum Doctore, *οἱ φοίνικες καὶ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι.* Hæc autem ratio honoris fuit, quòd palmæ olim chartarum, vicem præstiterant; ex quo Oratoribus deberi credebantur, qui literaturæ omnis authores & principes haberentur: sive etiam quòd palma victoriæ semper insigne extitit, ideóque victricem & dominam perquam oportunè decebat eloquentiam: an etiam quòd palmæ trecentæ & sexaginta quinque ab Ægyptiis numerentur virtutes; ideóque fuit symbolum eloquentiæ, cujus infinita vis innumeræque utilitates in hanc vitæ civilis culturam emanarunt.

Sphinges.

Alterum eloquentum symbolum fuere Sphinges. Neque enim sine ratione aliqua credibile est, datã Hortensio oratori à Verre Sphingem eburneam, nisi quòd conveniens munus oratori credebat. Meminit Plutarchus in Cicerone, Καὶ λαβόντος ἐλεφαντίνην σφίγγα μισθὸν, εἰπέτι πλαγίως ὁ Κικέρων πρὸς αὐτὸν τοῦ δὲ φήσαντος, αἰνιγμάτων λύσεων ἀπείρως ἔχειν, καὶ μὴν ἐπὶ τ' οἰκίας τὴν σφίγγα ἔχεις. Ratio est, quòd σοφὴ παρθένος per antonomasiam sphinx appellatur ab Euripide in Phœnissis: & in mysteriis Ægyptiorum, interioris sapientiæ fuit symbolum: ex quo pro templorum fermè omnium limine cernebantur sphinges, quæ divinæ sapientiæ vim reconditam, eámque multis difficultatibus implicitam significarent. Meminere Strabo Geograph. & Plutarch. in Iside & Osiride.

Strabo, Geog. l. 17

Sirenes Rhetoribus attributæ. Orpheus in Argonauticis. Lycophrõ in Cassandra.

Tertiò, attributæ etiam oratoribus Sirenes: quod ea quæ in Isocratis tumulo est collocata, satis indicat; idque ob melleam orationis suavitatem: Nam Sirenes λιγυρὴν ὄπα γηρύουσι, apud Orpheum, unde à Lycophrone in Cassandra ἀρπυι γονεῖαι ἀηδόνες nominantur, & ab Alciphrone dicuntur habere Sirenulas in labellis, qui suavem & argutam orationis copiam fundunt. Sic etiam Menecles de Bacchide:

Menecles in epist. de Bacchide.

οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι τῶν ὁμιλίαις αὐτῆς σειρῆνες ἐνιδρύοντο; *qualis ejus erat oratio, qualis aspectus, quæ in ejus colloquiis sessitabant Sirenulæ?*

Statuarũ honor. Diogenes Laert. Cicero in oratore.

Quartò, honor statuarum penè vulgaris apud ipsos oratores fuit: siquidem uni Demetrio Phalereo trecentas & sexaginta statuas Athenis erectas legimus; Gorgiæ Leontino, qui primus subitæ & fortuitæ orationis aperuit fontem, non inaurata,

Eunapius in Proæresio.

ut cæteris, sed aurea posita est, Populus Romanus Proæresio imaginem cum nobilissima inscriptione dedicavit, (*Regina rerum Roma Proæresio Regi eloquentiæ.*) Ipsi quoque Cæsares eloquentiæ nomine statuas affectarunt: tradit enim Vopiscus, Numeriano adolescenti, Cari Imperatoris filio, à Senatu Romano dedicatam fuisse statuam hoc titulo insignitam, (*Numeriano, Oratori potentissimo.*

Legationes & Magistratus rhetoribus mandati.

Quintò, legationes, ut Cyneæ, Demosthenis auditori, apud P. R. Anaximeni, apud Alexandrum, Scopeliano, apud Domitianum; Eustathio Cappadoci apud Saporem Persarum Regem. Magistratus denique & Præfecturæ persæpe Rhetoribus sunt demandatæ, ut ex Eunapii Sardiani & Philostrati Lemnii Sophistis nimis liquidè constat; unus Libanius ὑπαρχίαν αὐλῆς, quæ erat primo dignitas, recusavit. Ausonius de Rhetore factus est Cōsul à Gratiano, haud immemore Præceptoris discipulo. Bis consulatum gessit Herodes Sophista, tantásque opes contraxit, ut stadia & theatra suis sumptibus populo ædificaret.

Urbes, & Provinciæ. Eunapius in Proæresio.

Sextò, Urbes, & Provinciæ: Nam cùm Proæresio precarii muneris petendi copiam fecisset Constans Imperator, postulavit insulas non paucas numero, nec exiguas, tributarias & vectigales Athenarum civitati in pendendo frumento. Donavit istas Imperator, & primariam dignitatem adjecit, ut præfectus castrorum vocaretur.

Philostratus in Dione.

Septimò, quod ingentis honoris fuit, & solis penè Cæsaribus Imperiique consortibus concessum, ipsi Rhetores ad conscensum Imperatorii vehiculi sunt admissi. Nam de Dione memorat Philostratus, Τραϊανὸς γοῦν ἀυτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ρώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ᾽ ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ πολέμων πομπεύουσιν, ἔλεγε θαμὰ ἐπιστρεφόμενος ἐς τὸν Δίωνα, τί μὲν λέγεις, οὐκ οἶδα, φιλῶ δὲ σε ὡς ἐμαυτόν. Sanè Traianus Imperator Romæ illū in aureum currum assumens, in quo Imperatores confectis bellis triumphorum pompas ducere solent, sæpissimè ad Dionem conversus, quidnam, ajebat, dicas, nescio: Te verò non minùs quàm me ipsum, diligo. Hi sunt & alii innumeri eloquentiæ triumphi, quos nihil opus est diffusiùs recensere.

CONTRA EOS QUI DICUNT Demosthenem ab Aristotele præcepta Eloquentiæ didicisse.

CAPUT VIII.

Vindicanda est Rhetoricæ antiquitas, à calumnia, qua nonnulli Philosophos ante Oratores claruisse, ipsumque Demosthenem Aristotelis præceptis institutum, ad tantum eloquentiæ decus effloruisse constanter asseverant: Hoc ipsum jam suis jactatum temporibus disertissimè confutat Dionysius Halicarnasseus; & firmissimæ rationes evincunt. Siquidem Demosthenes annum vigesimum quintum agens, rempublicam capessere, & conciones habere cœpit: Aristoteles verò iisdem temporibus cum Platone vixit, usque ad annos septem & triginta, neque scholæ rector, neque illius sectæ peculiaris auctor, nec libros Rhetoricos, nisi longè pòst tempore, elucubravit: Nam Platone mortuo abiit ad Hermiam Atarnei tyrannum, ac triennium cum eo moratus, Eubulo Prætore Mitylenas se cessit; inde sub Pythodochi prætura ad Philippum venit, apud quem in instituendo Alexandro octo annos exegit: post Philippi obitum, Evæneto Prætore, profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo scholas habuit; quo tempo-

Hermogenes. περὶ ἰδ. Longin. περὶ ὕψους Demetr. Phaler. de Elocut. Ælian. de var. hist. l. 13. cap. 22 τὰ ἐμημεσμένα ἀγραφόμεν' - οις. Plin. l. 17. cap 5. Id. l. 7. cap. 39.

lio, ab Hermogene Rhetorum præstantissimus, à cæteris uno omnium consensu magister Eloquentiæ agnoscitur. Sapiebat profectò Galaton ille pictor, quisquis fuit, qui Homerum, quanquam haud satis verecunda specie, prudenti tamen & arguta depinxit; quippe vomentem expressit, non esculenta credo, vinum redolentia, sed aurea flumina: circunstantes verò poëtas, ea quæ ipse evomuisset, summo studio colligentes: vellem oratores addidisset, quando & ex eodem fonte hauriunt ab eo qui fons ingeniorum à Plinio nominatur; qui & de eorundem præstantia differens addit, ingeniorum gloriæ quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tantam rerum operumq; varietatem; nisi fortè Homero vate Græco nullum fœlicius extitisse convenit, sive operis fortuna, sive materia æstimetur? Ex quo disertè, ut cætera, Dionysius Longinus Homerum modò Soli Orienti, modò Oceano comparat, & rectè; ut enim Sol fons lucis, Oceanus ortus puteorum & aquarum omnium parens; Sic Homerus omnis doctrinæ, addo, cum Justiniano Imperatore, omnis virtutis pater. ut Solis radiis vestiuntur, calore animantur, Oceani venis resperguntur & aluntur omnia: sic ex divini Homeri carminibus, lumen, spiritum, alimentum nectare & ambrosia suavius literæ perceperunt. Accedit quòd ut in sole Oriente & Occidente gravissimi colores ad oculorum miraculum cernuntur; In Oceano tot rerum opulentia, tot littorum decor, tot insularum amœnitas delectationem conciliat; sic in Homeri Poësi tot margaritæ, tot lumina, tot faces, tam varia, tam recondita, tam prompta rerum omnium copia, decus, voluptas sine satietate delectet. Quanquam non est publici saporis Poëta, nec eos capere potest, qui Græcarũ literarum imperiti, eundem Latinè legũt,

Dion. Lõg. περὶ ὕψ. Homeri cum Sole & Oceano comparatio. Synesio, πυρὸς ἄσβεστος παγά, Homero, Ωκεανὸς θεῶν γένεσις.

aut pueriles amplificationes sententiarum ponderi & eloquentiæ gravitati præferunt. Quos nihil mirum est de Homero pro sui ingenij modulo sentire. Longe aliter ille Antipater Sidonius, qui non modò Poëtam, sed Oratorem; non Oratorem tantùm, sed Suadæ medullam, nec Suadæ medullam modò, sed Suadam ipsam mundi, & magnum os nuncupat, τὰν Μερόπων πειθὼ καὶ μέγα στόμα: ex quo ad ejus statuam æream Apis, in ore vatis mellificans cernitur, in Græcorum carminum florilegio. Procedat igitur faustis au[s]piciis in albis quadrigis Homerus Rhetorum pater, & longam sub se Oratorum variamque seriem prospectet.

Antipater Sidonius Anthologia.

SOLON.

CAPUT XI.

ANte Solonis ætatem, de nullo ut diserto, memoriæ proditum est (inquit Tullius in Bruto.) Hic igitur Homero succedat, vir sine dubio magnus, cujus eloquentia, quasi veteris illius Myronis spirans manus, horrori simul est, & religioni.

Apparet in eo ingenium acre, velox, excelsum, quod eloquentiæ gravioris sedes est, mens syncera, & victor animus: contra quem hoc calamitates possunt, quod adversus solem nebulæ. His subsidiis paratur non fucata & potentiorum libidini serviliter ancillans, sed recti cultrix oratio, magna vocis libertate semper incitata: qualis ea fuit cùm armatus est concionatus, contra Pisistratum, jam Tyrannidis satellitio, & assentatoris Senatus favore terribilem iis qui timere poterant: cujus concionis hoc est exordium Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν μὲν εἰμὶ σοφώτερος, τῶν δὲ ἀνδρειότερος; σοφώτερος μὲν τῶν συνιέντων τὸ ἀπατώμενον, ἀνδρειότερος δὲ τῶν συνιέντων μὲν, ἐναντιοῦσθαι δὲ

Grandioris eloquentiæ sedes, grande ingenium.

Diogenes Laert. in Solone. Plutarch. Græc. hist. 1174.

τυραννίδι φοβούμενοι ων. Viri Athenienses, aliis quidē sapientior, aliis sum fortior: Sapiētior enim illis sum qui Pisistrati conatus nō animadvertunt; fortior autem iis, qui sciunt illos quidem, sed metu silent. Ex ungue leonem agnosco. Qui cùm de Salamine, ipsius patria, inter Athenienses & Megarenses, fermè usque ad internecionem, armis dimicatum esset multisque cladibus acceptis, capitale apud Athenienses esse cœpisset, si quis legem de vindicanda Insula ferret: sollicitus Solon, ne vel tacendo, Reipublicæ, vel consulendo, sibi noceret, subitam dementiam simulat; cujus prætextu, non dicturus modò prohibita, sed & facturus erat: Deformis igitur habitu, more vecordium in publicum evolat, confictisque ad rem versibus, quasi divino furore incitatus: per præconē, quod vetabatur, suadet, omniumque animos ita permovet, ut adversus Megarenses bellum extemplo decernerent, Insuláque, devictis hostibus, Atheniensium fieret.

Extant versus apud Laërtium:

Εἴην δὴ ποτ' ἐγὼ Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης,
Ἀντί γ' Ἀθηναίων πατρίδ' ἀμειψάμενος.
Αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιτο
Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμῖν' ἀφέντων,
Ἴομεν ἐς Σαλαμῖνα μαχησόμενοι περὶ νήσου
Ἱμερτῆς, χαλεπόν τ' αἶσχος ἀπωσάμενοι.

Olim utinam fuerim Pholegandrius, aut Sicinites,
Ac mutata foret Attica terra mihi:
Nam subitò fama hæc hominum volitabit ad aures,
Atticus unus adest, qui Salamina fugit.
Quin Salamina igitur sarturi dedecus, imus,
Subdita quod nobis insula restituet?

Hæc incitatæ mentis, & vehementis ingenij judicia: neque verò Philosophiæ perpolitus condimentis humanitatis caruit, quibus plerumq; sententiosa ejus dicta asperguntur. Quid hoc gravius & illustrius?

Ἐκ νεφέλης φέρεται χιόνος βία ἠδὲ χαλάζης,
Βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστεροπῆς:
Ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται.

Egregia similitudo

Ex nube vis nivis grandinisque decidit:
Ex lucenti fulgure ruunt tonitrua:
Sic ex spectabili magnorum virorum fortuna pernicies creatur Reipubl.

At illud etiam Philo Judæus purpuris suis inseruit:

Ἐξ ἀνέμων ἡ θάλασσα ταράσσεται, εἰ δέ τις αὐτὴν
Μὴ κινῇ, πάντων ἐστὶ δικαιοτάτη.

Ventis asperatur mare, sua alioqui natura lenissimum.

Sic animus, licèt per se tranquillus, alienis motibus percellitur. Jam verò ejus cum Crœso congressus, & Regina illa mens, nervosæ eloquentiæ viribus incitata, quid non habet admirationis: Hæc sapiens, & suavis ejus ad Regem oratio.

Plut. in Solone.

Ὦ βασιλεῦ Λυδῶν πρός τε τἆλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε, καὶ σοφίας τινὸς εὐθαρσοῦς, ὡς ἔοικεν, καὶ δημοτικῆς οὐ βασιλικῆς οὐδὲ λαμπρᾶς ὑπὸ μετριότητος ἡμῖν μέτεστιν, ἣ τύχαις ὁρῶσα παντοδαπαῖς χρώμενον ἀεὶ τὸν βίον, οὐκ ἐᾷ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν, οὐδὲ θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν, μεταβολῆς χρόνον ἔχουσαν. ἔπεισι γὰρ ἑκάστῳ ποικίλον ἐξ ἀδήλου τὸ μέλλον, ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν. ὁ δὲ ζῶντος ἔτι κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμὸς, ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα καὶ στέφανός ἐστιν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος quæ sic Latinè reddo; *Græcis quidē hominibus, ô Rex Lydorum, ut in cæteris, mediocritatem, sic sapientiam moderatam, popularem, & liberam, si non Regiam illam splendidámque fortunam, concessit Deus. Quæ cùm variis fortunæ ventis hanc mortalium conditionem videas obnoxiam, neq; præsentium bonorum affluentia nos arroganter efferri, neque hominis ullius fluxam felicitatem mirari sinit. Quandoquidem unicuique nostrûm, futurum varium est & ignotum. Itaque cui pro-*

Solonis oratio ad Crœsum, suavi & moderato charactere.

prospera & æqualis fortuna ad extremum usque diem obtigit, hunc beatū prædicamus: ejus verò qui etiam cum hujus vitæ conflictatur periculis, felicitas, non secus ac dimicantis Athletæ victoria, fallax est & incerta.

PISISTRATUS.

CAPUT XII.

Solonis cum Pisistr. cōparatio

SOlonis æmulus extitit Pisistratus; vario tamen eloquentiæ genere: illius gravis, austera, & plerumque horribilis oratio: hujus suavis, & amœna dictio: ille frangere studebat animos, hic mollire: ille vasto impetu irrumpens in animos, rūpebatur; hic sensim & leniter irrepens penetrabat: ille vase fictili panaceæ succum, hic poculo aureo melleis favis oblito propinabat venenum: ille secare se & urere profitebatur, ut sanaret: hic soporabat, ut jugularet: ille veluti fuscina armatus irruebat; hic aureo reti piscabatur. Ad summū, tantùm dicendo valuisse fertur, ut Athenienses illi regium Imperium, oratione capti permitterent: cùm præsertim amantissimus patriæ Solon contrà niteretur: sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores: quo evenit ut alioqui prudentissima civitas, libertati servitutem præferret.

THEMISTOCLES.

CAPUT XIII.

THemistoclis victricibus laureis afflorescunt eloquentiæ palmæ: Magnum siquidem viri & ad oratoria decora natum ingenium; quem prima veluti surgentis lux eloquentiæ mirificùm spondebat oratorem. Nam & puer, eo tempore quo alij inter prolectantis ætatulæ blanditias lasciviunt, jam tota mente forum, & accusationes defensionésque sociorum cogitabat. Verùm, (ut in Julio Cæsare contigit) æstus militaris gloriæ longe ab iis oratorum curis hominem abripuit, ubi Miltiadis trophæa cogitare cœpit, ingentisque honoris stimulis noctes dieque configi. Nec tamè fatuè respondit, cùm jam blandiente eloquentiæ gloriá interrogatus ab aliquo, utrum mallet, Homerus an Achilles fieri? Tu verò quem te malles, (inquit) Olympicum victorem, an victoris præconem? Ex quo animum ad studia bellica totum adjecit, & ea gessit quæ orbi terrarum stupori fuerunt. Apparent in ejus dictis splendidissimi ingenii lumina. Quid hoc exordio gravius, quo apud Andrios legatus usus est: *Vestrā hodie in urbem, Andrienses, appuli, duorum numinum comitatu stipatus, suada, & violentia.* Quid eo acutius, cùm Eretrienses irridens, ajebat; *Gladium quidem habere sicut Teuthidas; Cor autem non habere.* Jam verò sublime quod dixit apud Persarum Regem, orationem variis pictísque stragulis esse simillimam; ut enim illa, sic hanc explicatam ostentare imagines, & figuras; contractam verò occultare atque delere. Constat ex iis, Themistoclem eloquentiâ, sed ipsa etiam eloquentiæ animâ (prudentiam intelligo) præstitisse: qui meritò a Cicerone inter veteres oratores recēsetur.

ἀΧπρ ινθι δαο μάχαιλεαν μιν ἔχειν, χαρδίαν ἢ μὴ ἔχειν.

HERODOTUS.

CAPUT XIV.

DIsipliceant huic rosæ & balsama, cui non placet Herodotus. Hortus est ejus historia, variis arboribus consitus, innumerísque florum distinctus areolis, ex quo æterni spirant odores. De rerum veritate nihil hic attinet dicere, quando ab eruditis hominibus ejus caussam susceptam defensamq; video. Stylus certè is est, qui non nisi ab imperitis aut malevolis reprehendi possit. Totus est dulcis, candi-

candidus, fusus, sine ullis salebris, quasi sedatus amnis fluens. Verba lecta, sonantia, lenia, non secus ac micantibus illusa flosculis asarota, inter se quàm venustissimo nexu cohærent, quibus amœna figurarum varietas, magna orationis temperie aspergitur, & ipsa dialecti mollities multū affundit suavitatis. At quod summam habet in Herodoto jucūditatis illecebram, Poëticus quidam decor ex Homeri sacrario petitus in ejus scriptis afflorescit; sic enim arbitror, poëtica in oratione verba, aut numeros palam consectari vitium esse vel maximū: at poëseos quasdam veneres latentes arcanas, subtiles, immiscere, magnæ est industriæ, & plurimum habet voluptatis. Ut enim vino assitus mandragoras illi suavitatem quandam leniter instillat, qua fit, ut qui bibunt, etsi minimè causam sentiant; delectationē tamen hauriant; Pari profectò ratione Poëtarum flosculis illigata subtiliter oratio, latens habet quoddam aucupium jucunditatis. Quod in Herodoto facilè animadvertas; cujus historia ut ait Dionysius Halicarnassensis, propter suadelam illā & venustatem optimæ poësi similis potest videri. Accedit ipsa dictionis minimè morosa simplicitas, majestatis lepos, & quædam ex elocutionis facilitate volubilitas; quæ Plutarchus, etsi Herodoto iniquior, diffiteri non potest. Mirum profectò est, cur post tot sæcula Chæroneus ille, vir alioqui moderatus, hominis, gloriā circumfluentis, cui tot Theatra plauserant, sepultos cineres ausus sit insectari: Fuit in eo præter modum φιλόπατρος: qui affectus in splendidis ingeniis est plerúmque non obscurus.

Dionys. Halc. in τέχνῃ

PERICLES.
CAPUT XV.

Sileant hîc ranæ, tonat Olympius. Is est Pericles, is ipse est, cui Cœlestis cognomen admirabilis eloquentia fecit.

Γυναιξὶν ἱστορεῖ τὸ πάνυ τὸ Ὀλύμπι ἐπιέλλει.

Ingens huic caput, magnæ mentis officina, ingenium velox, & planè igneum, mixta affabilitate prudentia dignum imperio virum spondent. Hic primus in foro adhibuit doctrinam; námq; ab Anaxagora Physico eruditus, exercitationem mentis à reconditis abstrusísq, rebus ad causas forenses popularésq; traduxit. Hujus suavitate maximè hilaratæ sunt Athenæ; hujus libertatem & copiam admiratæ, ejusdem vim dicendi terrorémq; timuerunt: fulmen enim ferre dicebatur in lingua; & certè in concionibus tonabat, fulminabat, permiscebat omnia. Quin & Thucydidem nobilissimum suæ ætatis oratorem in omnes partes versabat, ut ipse miraretur palmam sibi in manibus infringi. Quare cùm rogaretur ab Archidamo Lacedæmoniorum Rege, ipse an Pericles, melior luctator esset? Ego (inquit) illum luctando prosterno; sed nescio quo pacto resiliens, persuadet se non cecidisse, atque in eam sententiam traducit multitudinē. Ex eo dominantis eloquentiæ imperium licet agnoscere. Extat nobilis ingenii monumentum apud Thucydidem, lib. II. oratio funebris, in laudem eorum qui pro patria occubuerunt; quam licèt historicus suo finxerit stylo, credibile est tamen eum Periclis sensus delibasse.

Julianus in Encomio Eusebiæ. χινοκέφαλος à Cratino in Θρᾴτταις appellatur, quòd caput ut cepe plenum haberet, & rotundum. Cic. in Bruto. Δεινὸν κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρειν.

THVCYDIDES.
CAPUT XVI.

Thucydides de bellicis rebus canit quodammodo classicum (inquit M. Tullius) vir ingentis spiritus, & regiæ planè eloquētiæ. Quippe Regū soboles erat, non minùs genere sublimis quàm dictione. Eluxit in puero indoles, ut in speculo: Nā cùm tenera adhuc ætate Herodotum pleno Theatri consessu, historiam audiret recitantem, subitò prorupit in lacrymas, quasi

quasi quodam imentis furore incitatus. Tum patrem ejus intuens Herodotus, μακαρίζω σε τῆς εὐτυχίας Ολορε, ὁ γὰρ σὸς υἱὸς τὴν ψυχὴν ὀργῶσαν ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Nec sanè fefellit omen, ita varia quasi literarum suppellectile, & admirabili eloquentia floruit, acutus, concitatus, nervosus, densus, solidus, sapientiæ plenus, & judicii. Quanti eum fecerit posteritas, gravissimorum virorum judicia declarant: Demosthenes certè sua manu octies dicitur ejus historiam descripsisse: Cicero lib. 2. de orat. hoc illustri elogio eundem honestavit. Post Herodotum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facilè vincit; qui ita est creber rerum frequentia, ut verborum propè numerum sententiarum numero consequatur; ita porrò verbis est aptus & pressus, ut nescias utrùm res oratione, an verba sententiis illustrentur. Marcellinus adeò sublimem esse dicit, ut ne in miserationibus quidem ab hac grandiloquentia discedat. Verùm ut veterum artificum statuas, propter sacrum quendam antiquitatis honorem, miramur magis quàm probamus in omnibus: Sic Thucydides, licèt ob dicendi majestatem, ætatisque favorem, maxima commendatione dignus posteris visus fuerit, justa tamen reprehensione nullo modo caruit. Nam (ut ea, quæ ad historiam pertinent, omittam) in stylo sæpè durus est, acerbus, densus, austerus, vehemēs, terribilis, perplexus, tortuosus: & verba quidem usitata respuit, plerumque etiam affectat aliena, quò per obscuritatem doctrinæ captet opinionem, hyperbatis & trajectionibus orationem implicat, figuras nominum morosiùs conlectatus, ut vel peritorum sensus fugiat. Ad hæc in compositione & junctura de industria tam rudis est, ut videatur torrens ad saxa allisus strepere. Quod ad ejus orationes attinet, eas Cratippus molestas & odiosas vocat: Cicero, easdem nec posse imitari, si velit; nec velle, si possit, profitetur. Est enim potiùs grandis & syncerus rerum pronunciator, quàm Orator; cui, ut Philisto, amatores semper defuerunt. Hæc, & cætera vitia, quæ prosecutus est Dionysius Halicarnasseus, Thucydidem infuscant: uno tamen antiquitatis & gravitatis nomine semper laudatus est.

Suidas. Marcell. de vita Thucid.

πολὺς ἦν τέχναις.

Qualia sunt αὐτοβοεὶ, πολεμησείοντες, παγχάλεπον, ἁμαρτάδα, ὕλυς φακέλοις, ἀποσιμώσις, κωλύμη.

Quæ notantur à Marcell. προσκρούοντι ἐοικεν.

Cicero in Bruto 449

Vide Dionys. Halic. ad Q. Ælium Tuberonem.

GORGIAS LEONTINUS.

CAPUT XVII.

POstquam intellectum est, quantam vim habeat accurata & quodammodo facta oratio, tum etiam magistri dicendi subitò extiterunt, Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Elæus, in honore magno fuerunt aliique multi, temporibus iisdem, docere se profitebantur, arrogantibus sanè verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) fieri superior posset: sed inter cæteros præstitit Gorgias; cui tantus honos habitus est à tota Græcia, soli ut ex omnibus, Delphis, non inaurata statua, sed aurea statueretur. Primus ausus est in conventu poscere quæstionem, id est, liberè dicere, qua de re quis vellet audire. Tum consurgens inter medios, longe aliter quàm Homericus Vlysses, effundebat ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν. Et numerus quidem erat liberiore fluens licentia, & genus orationis insigne, fluens, pictum, expolitum, omni lepòre affluens, (& quod mireris) in hac amœnitate nervosum. Ergo illustrissimi ingenii fragmentum hîc subjiciam, & Latinitate donabo.

Cecero in Bruto 391.

De his Philostr. in Sophistis, l. 1.

C ΤΠΕΡ

ΥΠΕ'Ρ ΠΑΛΑΜΗ'ΔΟΥΣ ἀπολογία.

CAPUT XVIII.

Η Μὲν κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία, κρίσις οὐ περὶ θανάτου γίγνεται· θάνατον μὲν γὰρ ἡ φύσις φανερᾷ τῇ ψήφῳ πάντων κατεψηφίσατο τῶν θνητῶν ἧπερ ἡμέρᾳ ἐγένετο· περὶ δὲ τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς τιμῆς ὁ κίνδυνος ἐστι, πότερα με χρὴ δικαίως ἀποθανεῖν, ἢ μετ' ὀνειδῶν μεγίστων καὶ τῆς αἰσχίστης αἰτίας βιαίως ἀποθανεῖν.

Et cætera, quæ quia longiora sunt, lubens omitto, sensum tamen Latinitate complectar.

Non est quidem in hoc judicio de morte tantùm ferenda sententia; mortem enim omnibus natura proposuit, & nascentes suo calculo damnavit. Verùm quod longè gravius est, de honore vel dedecore periclitor, utrùm scilicet innocens moriar, an gravissimo dedecore, ob turpissimam causam affectus, violenta morte properantem spiritum excutiam. Quæ duæ res cùm in causa sint, unam vos, alteram ego in manibus habeo: *Innocentia mea scilicet sum Dominus, vos violentiæ: præstare possum, ut sim innocens; ut fraude circumventus non perimar, facere non possum*: si meus igitur accusator Vlysses, cùm certò sciret Græciam à me barbaris proditam, hujus accusationis consilium suscepit; Næ vir optimus est, qui patriam, parentes, & totam Græciam, unius nocentis supplicio liberare contendit: si verò invidia, fraude, maleficio, hanc in me conflavit accusationem, omnino deterrimus est. Unde igitur primùm ordiar, unde defensionis meæ sumam initium? Causa enim improvisa, stupore mentem confundit, stupor verò, quod necesse est, inopiam afferret orationis, nisi in veritate & necessitate perfugium haberem, Doctoribus periculosis magis quàm copiosis. Quòd igitur non certa de causa accusator me deferat, certò scio; nullius enim mihi conscius sum sceleris, & unde quis, quod minimè factum, ne cogitatum quidem est, resciat, non video. Quòd si ita rem se habere existimans, accusationem aggressus est, primùm ego duabus eum validissimis rationibus convincam: neque enim, si voluissem, rem patrare potuissem, neque si potuissem, voluissem. Primum enim, proditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: futurarum enim actionum index est oratio: quo pacto autem colloquium esset inter nos sine congressu? qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse quemquam ad me miserit, nec literæ sine tabellario ullæ à nobis ultrò citroque mitti potuerint? Sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium; quid deinde collocutus est Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an solus cum solo? sed nullum est nobis linguæ commercium: Atqui factum est per interpretem? jam tertium nobis statuis indicem eorum quæ maximè occulta esse oportebat: sed esto, factum fuerit, quod tamen est infectum, fidem dare & accipere vicissim nos oportuit; & quænam ista fides? jusjurandum dices? quis mihi proditori vel jurato credidisset? at obsides dati; qui? fratrem unum habeo, præterea neminem, &c. Genium habet hæc oratio: spirat enim cum nervis aliquid gratiarum, & tota est acris, florida, volubilis, ut non modò persuadere, sed cum aucupio delectationis movere possit.

CRITIAS.

CAPUT XIX.

NOn obscuri quoque nominis inter veteres sophistas à Critias, qui in gravi genere dicendi exercitatissimus fuit. Nec tamen gravitatem verbis poëticis aut dithy-

dithyrambis metiebatur, sed vocabulis maximè propriis, ut natura postulat, concinnabat orationem. Insigni *b* præterea brevitate, & magna Atticismi temperie loquutus, nihil habet insolens, aut ineptum. Huic Theopompum, licèt Platonis atque etiam Isocratis, ætate inferiorem, tamen quia ita commisceri solent, subjungemus.

N. N.

a *Meminit hujus Critiæ multis in locis Dionys. Halicarn. maximè verò in Isæo, ubi numerat eum inter* ἐναγώνιον ἀσκοῦντας ῥητορικὴν, *p. 111. edit. Francofort.* b *Ab Hermogene indicatur* σεμνὸς καὶ διηρμένος πρὸς ὄγκον.

THEOPOMPUS.

CAPUT XX.

Herodoto & Thucydidi proximus Theopompus, Isocratis discipulus; qui ut in historia prædictis minor, ita Oratori magis similis. Dictionem, habet liquidam, communem, perspicuam, Isocratis haud dissimilem; &, ut ait Cicero in Bruto, Philisti & Thucididis concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cùm brevitate tum nimio acumine officit Theopompus, elatione atque altitudine orationis suæ, Dionys. Longinus, mordax Criticus, eum irridet, quòd ubi dona Regi Persarum, ab Asiaticis oblata commemorat, post stragulam vestem, purpuram, tabernacula aurea, peristomata, emblemata, carnes etiam victimarum salsas, regi oblatas ad alendum exercitum, commemoret. Debebat, inquit, ista minuta, aut omittere, aut initio collocare, ut à minoribus ad majora ascenderet: sed in eo frigidus est, & frustra mordax Longinus. Erat enim fidelis historici, & prudentis, post opulenta principum dona, tenuiorum quoque in colendo Rege studia commemorare, & rem, ut gesta est, describere. Quòd si tantopere petasonem aversatur, quin Homerum, suum numen, reprehendit, qui tam simpliciter rem coquinariam à principibus obitam describit, & quid hoc est, nisi μαγείρου, quod insectatur in Theopompo, φαντασία est?

Theopompus hic habet, ut notat Dionys. πολύμορφον τῆς γραφῆς *& variæ eruditionis supellectilem, in epist. ad Pompeium.*

Theopompus contra Longini censuram defensus.

PHILISTVS.

CAPUT XXI.

Thucydidem quoque consecutus est Syracusius Philistus, doctus homo & diligens, qui cum Dionys. tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda. Cui ut Thucydidi amatores desunt. Halican. in eo ἀταξίαν τῆς οἰκονομίας καὶ δυσπαρακολούθητον reprehendit.

a *Habet hic characterem* στρογγύλον, καὶ πυκνὸν, καὶ εὔτονον, καὶ ἐναγώνιον.

PLATO.

CAPUT XXII.

Consurge altius eloquentia: Platonem video, qui dicenda majestate assurrexit supra id omne quod humanum est. Is est in cujus ore mellificarunt apes, cecinerunt lusciniæ, Suada sessitavit. Parum est quod dico, Jupiter si Græcè loqui voluisset, Platonis ore loquutus fuisset.

Atque, ut ille in cæli sedens vertice Deos Deasque omnes è catena aurea pendentes, ad se nullo negotio, vel reluctantes pertrahit: ita hic profectò quotquot fuerunt oratores, quotquot sentiendi dicendique magistri, sapientia, gravitate, prudentia, & suavitate superavit. Genus dicendi sublime, excelsum, admirabile; aquilam diceres, quæ supra nives, pluvias, & grandines, supra nubes, & tonitrua, & supra id omne quod mortale est pen-

pennarum remigiis erecta, in illo puriori æthere suspensa conquiescit, & nunc solem defixis intuetur oculis, nunc ad Jovis alludit fulmina. Ratio d cendi facunda, dulcis, amœna, veneribus depluens, flumen lacteum diceres labi sine murmure, & in tuas aures, in ora, in intima pectora suaviter inundare. Salve igitur Heros, quem vulgari ore laudare penè piaculum est, in te, quod in Deorum simulacris, facit eloquentia; quorum ubi capita floribus redimiri non possunt, corona statuitur ad pedes. Tu cùm tuarum virtutum majestate omne fastigium humanum excesseris, patere tibi corollas istas & flosculos ad pedes fundi, vel potiùs nos jube impresso ori digito silere, & mirari, modò tui Aristotelis monumentum hoc habeas:

Βωμὸν Ἀριστοτέλης ἱδρύσατο τοῦ καὶ Πλάτωνος,
Ἀνδρὸς ὃν οὐδ' αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις.

Hæc de Platonis elogio obiter dicta sint: Qui plura voluerit, veterum testimonia in ejus laudes, magna ubertate diffusa videat. Hunc M. Tullius, Plutarchus, Galenus, Proclus, Longinus, Demetrius, & omnes quotquot sunt Ethnicorum auctorum Principes, plena laudant manu Divi ipsi, Augustinus, Hieronymus, Justinus, Basilius, Gregorius, Clemens, Theodoretus, honorificè appellant. Omnis denique Græca & Latina vetustas, Philosophorum coryphæum, Homerum, Oceanum, sapientissimum, optimum, utilissimum, sanctissimum, augustissimum nominat; ad summum Μωσῆν ἀττικίζοντα, divinum Philosophum, Philosophorum Deum. Ego certè ejus eloquentiam tutiùs laudarem quàm Philosophiam: illam, ut plurimùm, nemo sapiens reprehendit; hæc, ut apud omnes constat, non secus ac Ægyptus Homericus, & multa bona habet, & mala non pauca.

ARISTOTELES.

Caput XXIII.

INgrati postuletur eloquentia, si de Aristotele tacuerit, à quo & multa præsidia stabilitatis accepit, & ornamenta dignitatis. Hic vir singularis, & propè divino præditus ingenio, cùm in disquirenda rerum omnium natura, mentis subtilitate cælum terramque penetrasset, quiescere non potuit. Stimulabatur quippe in dies Isocratis fama, quem in ludo oratorio summa gloria circumfluentem, ferre non poterat; ejus nomini perinde ac stylo perinfensus. Itaque ad eloquentiam seriò animum appulit, & dicendi rationem, cum differendi philosophandique subtilitate conjunxit. In eo quid præstiterit, Rhetorici libri fœlicis ingenii monumenta declarant, & plenè ejus laudibus velificatur M. Tull. dum *flumen aureum orationis* effundentem inducit. Et certè in ethicis, politicis, œconomicis, auream habet sapientiæ opulentiam, manans ubique leniter sine salebris: quamquam ad istas dicendi, quæ sunt in Demosthene faces, aut Platonis amplitudinem, non assurgit, cùm sibi aliud dicendi genus assumpserit. Fuit inter ætatis suæ philosophos elegantissimus, ut qui tonsori operam daret, digitosque micantibus annulis ornaret: quod videtur notasse Comicus Aristophanes, qui sui temporis Sophistas σφραγιδονυχαργοκομήτας appellat. Ex iis deliciis in vesanos amores prolapsus, solum vertere, & præ ulceratæ mentis dolore ac tædio, venenum bibere coactus, mortuus est, nemo reretur. Contra tamen sentire videtur D. Nazianz. qui Euripi undis absorptum scribit, orat. 3. in Julianum.

Ejus character maximè proprius est, elocutionis dexteritas, perspicuitas, & mixta cum multiplici eruditione suavitas.

δεινότης περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ σαφήνεια, καὶ ἡδὺ, καὶ πολυμαθές.

Diogenes Laert. in Aristot.

Nunc decem Rhetores videamus, qui

qui secundùm temporum ordinem ita enumerantur, Antiphon, Andocides, Lysias, Isocrates, Isæus, Æschines, Lycurgus, Demosthenes, Hyperides, Dinarchus.

ANTIPHON.

CAPUT XXIV.

Alius Antiphon dictus ἀνδροχρίτης, καὶ τερατοσκόπος, cujus meminit Didym. Gram. & Hermogenes.

Ars medicandi doloris animi ab Antiph. inventa.

ANtiphon Orator, Gorgiæ Leontini temporibus floruit, decem qui numerantur, Oratorum antiquissimus. Tanta porrò facundia creditur extitisse, ut vulgò Nestor vocaretur: & illam quidem eloquentiæ suavitatem ad leniendas vitæ acerbitates contulit: Nam τέχνην ἀλυπίας, artem medicandi doloris animi excogitavit: & Corinthi in foro constructis ædibus, inscripsit in vestibulo, (*se doloris & mæstitiæ medicum esse*,) eos, qui animi ægritudine laborarent, ad se palam invitans: Hippocratem quoque medicorum principem, non est veritus scriptâ invectivâ lacessere, suam artem jactantiùs exquisitis omnium medicorum inventis anteponens. Verùm, cùm ea res parum succederet, ad forum se contulit, in quo non sine gloria viguit. Plutarchi de eo tale *a* judiciũ est: ἔστι δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν εὕρεσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικὸς, καὶ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀδήλου, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, τοῦ εὐπρεποῦς μάλιστα στοχαζόμενος. In dicendo accuratus est, & ad persuasionem efficax, in *b* inventionibus sagax, in rebus dubiis solers, occultè se insinuans, ad mores & affectus orationem inflectens, decori observantissimus. Quæ à Plutarcho, ut cætera quàm præclarè dicta sint, id cuivis patebit, qui vel primam ejus orationẽ legerit, quæ Novercæ veneficæ, & in cineres mariti, quem noxio poculo sustulerat injuriæ, continet accusationem. Cæterùm à triginta tyrannis occisus fertur, &

Photius in Biblioth.

sine honore sepulchri abjectus, si Lysiæ & Theopompo credimus, vel, si aliis fidem habere placet, Dionysii junioris jussu interfectus in Sicilia, cùm rogatus quodnam æs æstimaret optimum? respondisset, illud ipsum esse, ex quo Harmodii & Aristogitonis statuæ (qui tyrannum Hipparchum de rerum humanarum culmine sustulerant,) essent confectæ. Extant ejus orationes in Græcorum oratorum volumine.

a *Ab Hermogene agnoscitur inventor & princeps politici characteris*, εὑρετὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τύπου πολιτικοῦ *lib. 2. de ideis.*

b *Ab aliis eidem ipsi φιλοσοφικῶν λόγων inventum tribuitur*, διὰ τὸ λαβεῖν ἐπώνυμον καὶ τοῦ Νέστορος.

ANDOCIDES.

CAPUT XXV.

NAtus est Andocides Olympiade septuagesima octava, principe in rep. Atheniensium Theogenide, centum annis Lysia antiquior homo (ut apparet ex Plutarcho) factiosus, variisque ob improbitatem periculis & laboribus exercitus. De ejus stylo ita censet idem auctor, ἔστι δὲ ἁπλοῦς καὶ ἀκατάσκευος ἐν τοῖς λόγοις, ἀφελής καὶ ἀσχημάτιστος. Simplex est, sine apparatu, inornatus & minimè figuratus: quicquid tamen dicat Plutarchus, gravis est, affectus habet, lacertos quoque, & figuras, sententias satis vehementes: Nam, ut cætera omittam, ea nobilissima C. Gracchi aporia, qua dicitur, vel inimicis lacrymas elicuisse, fluxit ab Andocide. Sic enim illa in oratione de mysteriis: Μὴ τοίνυν εἰ αὐτοὶ τεθνᾶσι καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἐπιλάθησθε ἀλλ' ἐμμνησθέντες τῶν ἔργων νομίσατε τὰ σώματα αὐτῶν ὁρᾶν αἰτουμένων ἐμὲ παρ' ὑμῶν σῶσαι, τίνα γὰρ καὶ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τὸν πατέρα ἀλλὰ τέθνηκεν τοὺς ἀδελφοὺς; ἀλλ' οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ τοὺς παῖδας: ἀλλ' οὔπω γεγένηνται ὑμεῖς τοίνυν καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐμοὶ καὶ ἀντὶ

Andocides in orat. de mysteriis, p. 19. n. 15.

ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γενέσθε εἰς ὑμᾶς καταφεύγω, καὶ ἀντιβολῶ, καὶ ἱκετεύω καὶ ὑμεῖς με παρ' ὑμῶν αὐτῶν αἰτησάμενοι σώσατε, καὶ μὴ βούλεσθε Θετταλοὺς καὶ Ἀνδρίους πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν τοὺς δὲ ὄντας πολίτας ὁμολογουμένους, οἷς προσήκει ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἶναι, καὶ βουλόμενοι δυνήσονται, τούτους δὲ ἀπολλύειν μὴ δῆτα. movet à ſuis majorib⁹ graviter: Quare nolite, etiamſi mortui ſint rerum geſtarum oblivisci, ſed illuſtrium facinorum recordati, exiſtimate eos vivos & præſentes adeſſe pro mea ſalute deprecatores. Ad quem enim confugiam? quem mihi ſupplicem adhibebo? Patrē; at mortuus eſt: fratres? nullos habeo: liberos? nondum mihi nati ſunt. Vos igitur mihi eſtote pro patre, pro fratribus, pro liberis; ad vos confugio, oro, & obſecro: ſervate me, & nolite virorum penuria Theſſalos & Andrios in civitatem veſtram aſciſcere, veſtros verò cives, qui boni viri ac fortes eſſe maximè poſſunt, & erunt, perimere. Quid in perorationibus Demoſthenis huic ſimile? Ejus quatuor orationes extant in volumine Græcorum oratorum.

LYSIAS.
CAPUT XXVI.

Photius propriā ejus virtutē indic[illegible] τ̄ κώ[illegible] [illegible] ἐν καὶ τῆς [illegible] ἀθαρσίας [illegible] ὁρατ[illegible] [illegible] membrorū communitatem, & fiorē puritatis. [illegible] de optimo gen. at.

LYſiam, ſi Muſis placet, ad cœlum uſq; Græci homines, ſibi fuiſſe plaudentes ſimilibus, efferunt. Ego nihil in eo ſublime aut admirabile video. Venuſtus eſt ſcriptor, ac politus, quis negat? nihil habet inſolens, nihil ineptum, concedatur: ſed tenuis eſt, inornatus, & toto genere ſtrigoſior. Nec mirum, privatas illas pleraſque, & eas ipſas aliis, & parvarum rerum cauſulas ſcripſit; ex quo neceſſariò fit jejunior, quoniam ſe ipſe conſultò ad minutarum genera cauſarum limavit. Appoſitè, & loco de eodem dixit Fab. Quintil. quum de Demoſthene, Æſchine, & Hyperide verba feciſſet: His (inquit) Lyſias ætate major, ſubtilis, atq; elegans, & quo nihil, ſi oratori ſatis ſit docere, quæras perfectius: nihil enim in eo eſt inane, nihil acceſſitum; puto tamen fonti quàm magno flumini propiorem. Sit igitur fons, vel fonticulus, & caveat ſe cum magnis fluminibus comparare. At verò Dionyſius Halicarn. in ejus laudes ſe effundens, juſtam orationem ſcribit; non modò ejus proprietatem, perſpicuitatem, rotunditatem, gratiam, puritatem commendat, ſed etiam audet dicere eum περιττὰ, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι πράγματα ποιεῖν; quod nemo veterum in Lyſia proprium agnoſcit, vel eorum qui pleniùs huic indulgent Oratori: etiam cum Iſocrate comparat, roſam cum anemone. Quantò melius Plato in Phædro, qui rem indignam putat, Iſocratis opera, cum orationibus Lyſiæ comparare? quod ille major eſſet & indole & virtute, etiamſi tum eſſet adoleſcens, cùm jam Lyſias veniſſet ad ſummum gloriæ? Quod verò χάριν ejus κρατίστην τε ἀρετὴν, καὶ χαρακτηρικωτάτην eſſe dicit, quaſi ſolius ſit Lyſiæ κεχαρισμένως καὶ ἐπαφροδίτως λέγειν, in eo, Iſocrati & Demetrio Phalareo, iniquior, quibus hæc virtus maximè convenit; & ſi quis periculum facere velit, legat orationem Lyſiæ contra Theomneſtum, & cæteros ſimiles, in quibus, quod ſatiet abundè, quod delectet, nihil multùm inveniet. Unam ejus orationem valde probo, ἐπιτάφιον τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς; reliquæ mediocres ſunt, multæ, & luce & ejus nomine indignæ viris doctis meritò videntur.

In oratione tamen contra Mneſiptolemum grandiorem ſolito fuiſſe notat Photius.

ISOCRATES.
CAPUT XXVII.

SIrenula, quæ Iſocratis inſidet tumulo, me tacente, laudes ejus prædicat, & ſuavita-

ſuavitatem commendat eloquentiæ. Hic certè tibiarum fabri filius didicit canere majoribus fiſtulis, ad eloquentiæ natus decora. Quid mirum: Gorgiam illum Leontinum audiverat, aureum planè Oratorem, ſub quo procluſa Iſocratis lingua, dicendi conſecuta eſt admirabilitatem. Volitabat in primis gloria, fotum & actiones cogitabat; ſed vocis gracilitas, frontiſque mollities, hominem à forenſi ſtrepitu, in privatos ſcholæ parietes compulit; inter quos eam gloriam aluit, quam nemo poſteà eſt conſequutus: quippe ejus ludus toti Græciæ dicendi officina, vel certè ut acutè dictum eſt à Tullio, equus Trojanus fuit, è quo principes naviter inſtituti ad eloquentiam, prodierunt; primus enim cœpit mollioribus numeris explere ſententias, & aurea philoſophiæ documenta delicatiſſimæ orationis intexere floribus: è quibus eam apud ſummos viros adeptus eſt gloriam, quam nemo adæquavit. Præſenſerat primas veluti orientis ingenii faces divinus Plato, cùm eum tam illuſtri commendat elogio.

Plato in Phædro. Platonis judicium de Iſocr.

Δοκεῖ μοι ἀμείνον, ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν ἔχει λόγους, τὰ τῆς φύσεως, ἔτι δ' ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι, ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν, προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων· ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δ' αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. Videtur mihi præſtantiore ingenii indole quàm Lyſias, quantùm quidem ex illius ſcriptis judicare poſſumus, & moribus etiam commodioribus temperatior, & copioſior: itaq; nihil mirum ſi ab adoleſcentia in arte dicendi viris antecellat, ut puer pueros iiſdem ſtudiis deditos ſuperavit; atque etiam iis ſtudiis minimè contentus, ad majora, divino quodam impetu impellatur. Hæc Socrates in Phædro Platonis, de Iſocrate admodum adoleſcente. Ex quo conjicere licet, qualis vir fuerit, qui tam fœcunda initia, ad centeſimum uſque annum, quem prope explevit, vivendo, in continua eloquentiæ exercitatione perduxit. Cicero certè eum eloquentiæ patrem non veretur appellare: nec immeritò: inſunt enim in eo ſummæ virtutes, quæ à Dion. Halicarn. colliguntur; inventio mirabilis, heroïca magnificentia, illuſtris argumentorum ſplendor, diſpoſitio prudens, epicherematum elaborata collocatio, magna ubique ſtyli perſpicuitas, atque in exprimendis moribus induſtria, dictio pura, facilis, uſitata, verborum ſumma, quæ poteſt eſſe, concinnitas. Cæterùm, ut nihil ex omni parte beatum eſt à ſummis viris, in eo moroſa ad ſatietatem uſque affectatio reprehenditur. Primum enim concurſus vocalium, quæ hiulcam faciunt orationem, tam religioſè vitat, ut nihil ſuprà: licet de ejus oratione Lucilianum illud dicere.

Iſocrati virtutes.

Iſocratis vitia.

Quam lepidè laxes, compoſtæ ut Teſſerula omnes,
Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

Deinde figuras, non quidem ſententiæ, ſed dictionis, ut leviculas antitheſes, iſocola, homœoptota, homœoteleuta, non minùs frequenter, quàm illi Jovem Corinthium inculcat: ad ſummum; numeros & circumſcriptos verborum ambitus perpetuò conſectatur, ut nunquàm videatur acquieſcere, niſi periodos impenſiore cura tornatas laxiùs effundat, & molliùs. Quod qui nimis pueriliter faciunt, tibicines multos inferciunt orationi. Hæc in Iſocrate Dionyſius animadvertit: Philenicus eundem cum pictore comparat, qui ubiq; eaſdē veſtes, & geſtus, & ornamēta imaginib⁹ appingit: Hieronym⁹ Philoſophus lectori puero ſimilem dicit, quod nulla unquàm acrimonia, nulla vocis contētione utatur. Verùm facilè poteſt Iſocra-

Philenici & Hieronymi philoſophi de Iſocrate judicium. Defenditur Iſocr.

Isocrates excusari, si præsertim ejus consilium spectetur. Hoc genus dicendi si usurpasset in foro, justâ reprehensione non caruisset, at verò scribit ad pompam delectationemque legentium: in quo genere quid potest esse nimis elaboratum? Non est hic ars occultanda quam profitemur, & quam à nobis solùm auditores expectant; quamquàm in eo non est ineptus, aut nimius Isocrates, quod nimis intemperanter objicit Philenicus; sed suavi magnitudine, & verecunda gravitate totum orationis corpus dispensat, nec ubique eodem modo colorat. Qui nimiam lenitatem objicit, Hieronymus, videre debuerat, ea esse Isocratis argumenta, quæ sedatam requirant orationem; quod si aliter faceret, insaniret, & ad παρένθυρσον illud quod tantoperè exagitatur à Longino, accederet.

ISÆVS.

CAPUT XVIII.

Dionysius tribuit illi dictionem puram, accuratam, perspicuam, propriam, evidentem, & concisam. καθαρὰν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ, σύντομον.

ISæus genere Chalcidiensis, Athenas profectus, Lysiæ operam dedit, & ex ejus schola politus in forum venit, verborũ concinnitate & vi dicendi præceptori non dissimilis: quo fit ut non facilè discernantur utriusque orationes, nisi, quod ait Dionysius Halicarnasseus, Lysiæ concionibus gratia quædam sparsa afflorescat: Orationes reliquit sexaginta quatuor, ex quibus extant adhuc decem. In nulla re mihi videtur illustrior, quàm quod Demosthenem instituit.

ÆSCHINES.

CAPUT XIX.

QUis Mirmilloni componitur æquimanus? Thrax (inquit Horatius:) quis Demostheni? Æschines: hos enim, quasi par gladiatorium, comparat M. Tullius: A me (inquit) ut maximis minima conferam, gladiatorum par nobilissimum inducitur Æschines, tanquam Eserninus, ut ait Lucilius:

Æschines cum Eserni-no gladiatore comparatur.

— Non spurcus homo, sed doctus, & acer
Cum Placidiano componitur optimo longè
Post homines natos.

vel, ut Afranius habet:

—— optimus multò,
Post homines natos, gladiator qui fuit unus.

Nihil enim illo Oratore cogitari posse divinius; quæ verba malè Henricus Stephanus, vir alioqui eruditus, tribuit Æschini: nunquàm eum divinum Oratorem dixit Cicero, sed Demosthenem: ideo cum Eserníno Æschinem comparat, qui Placidiano longè erat inferior; nam (ut ex Lucilii verbis apparet) Eserninus spurcus homo nominatur, Placidianus longè optimus post homines natos. Eadem similitudine usus est M. Tullius, cùm in causa Gabinii, Pompeium violentum, &, ut ait ipse, scaturientem, cum Eserníno; se verò illi oppositum cum Placidiano confert: Non putasset (inquit) sibi Pompejus, de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem introisset, ad inimicitias res venisset, cum Eserníno Samnite Placidianus comparatus viderer: auriculam fortasse mordicus abstulisset. Perperam quoque Erasmus, in adagio; ait fuisse gladiatores per omnia pares: In dissimili enim genere licet, simul compositos fuisse, & Luciliana & Ciceroniana declarant. Sit igitur Eserninus, Æschines, qui, ut ait Diõ. Halicarn. ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινὸς, καὶ οὐ πάνυ μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ παρὰ τῆς φύσεως εὐχερείᾳ κεχορηγημένος καὶ σφόδρα ἐναργὴς, καὶ βαρὺς, καὶ ἀνεξηλικὸς, καὶ πικρός. Et, ut cẽset Fabius Quintil. plenior Æschines, & magis fusus, & grandiori similis, quò minus strictus; carnis tamẽ plus habet minus

Judicium Dion. de Æschine.

Idem ab Hermogene l. 2. de Ideis dicitur. σοφιστικὸς, καὶ χαῦνος.

minus lacertorum. Certè Cicero, ut vim Demostheni, suavitatem Isocrati, Lysiæ subtilitatem, acumen Hyperidi, sonitum Æschini tribuit, & rectè: Ego si liceat, quod sentio, dicere, hominem arbitror ex histrionia profectum, & naturæ viribus satis incitatum, canorū fuisse leguleium, magnum oratorem non puto. Anonymus aliquis author Græcus, Demosthenem cum Æschine perpetuâ antithesi conferens, hunc cruentè lacerat, illum profusè laudat. Vide in elogio ad Demosthenem.

Anonymi judicium de Æschine.

LYCURGUS.
CAPUT XXX.

Lycurgus Orator, non ex Rhetorum officina, sed ex Platonis schola processit ad Reipubl. gubernacula, quam & bonis legibus informavit, & variis locupletavit ornamentis. Vir fuit gravis, opulentus, prudens, æquitatis laude suprà cæteros omnes præstantissimus: Quippe Lycurgum apud populum nominasse, magnum subsidium patrono videbatur, & hanc justitiæ famam tam constanter servavit, ut appetente jam morte, se in senatum deferri curaret, quò rerum suarum gestarum rationem redderet: quod cùm graviter & sanctè fecisset, unus Menesæchmus inventus est, qui redargueret, cujus criminationes cùm refutasset, domum reductus excessit è vita. Atheniensi populo perjucundus, Alexandro perinfensus fuit; cujus ἀποθέωσιν cùm audisset, Deum irridebat, *e cujus templo egredientibus, aquâ lustrali opus esset*. In stylo: Ἔστι διὰ παντὸς αὐξητικὸς καὶ διηρμένος καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλος κατηγορικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παῤῥησιαστικὸς οὐ μὴν ἀστεῖος οὐ δὲ ἡδὺς, ἀλλ' ἀναγκαῖος, τέχνης χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις. Est ubique fusus, elatus, gravis, & totus accusatorius, veritatis amans, & in dicendo magnâ libertate, non est urbanus, aut suavis, sed serius, & ad gravitatis exemplar, omnibus propositus.

Plutarch. in 10. Orat.

Dionys.

DEMOSTHENES.
CAPUT XXXI.

Manibus date lilia plenis; hic est Demosthenes: dixi omnia, quid requiris? Ignorat an sole collustretur mundus, qui Demostenem ignorat: hujus commemorato nomine, statim maximæ eloquentiæ consummatio audientis animo oboritur, nec immeritò; cunctos enim illos Atticos tenues & circumspectos, vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superavit; nihil Lysiæ subtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æschini, & splendore verborum; nihil acutè inveniri potuit in eis causis quas scripsit; nihil (ut ita dicam) subdolè, nihil versutè, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè, enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: Omnes, ut in Iride colores, sic in Demosthene virtutes, λαμπρὸς ἐστὶ μὲν τῷ μεγέθει, σφοδρὸς δὲ τῷ πνεύματι σωφρονέστατος δὲ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐγκράτειαν, ποικιλώτατος ἐν ὀλίγαις τῶν σχημάτων μόνος γὰρ τῶν ῥητόρων ἔμψυχον οὐ σφυρήλατον παρέχει τὸν λόγον. Solus Oratorum habuit animatam, non malleo fabricatam orationem. Ad summam cum Clemente Alexandrino concludamus: si quis Isomacho studuerit, agricola fiet: si Lampridi, nauclerus: si Charidemo, Imperator: si Simoni, eques, si Crobylo, coquus: si Perdici, caupo: si Archelao, saltator: si Homero, poëta: si Pyrrhoni, vitilitigator: si Demostheni, Orator: si Chrysippo, dialecticus: si Aristoteli, physicus: & philosophus, si Platoni: si Christo, τελέως ἐκλαλεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκὶ περι-

Val. Max. lib. 8. c. 6.

Quint. l. 12. c. 10

Cicero in Orat. & Bruto.

Leosthenes apud Lucian. in encom. Demosth.

τολῶν ἐτῶν, ad imaginem magistri perficietur in carne circumiens Deus. Hæc summi authores de Demosthene; sed nos pleniùs ejus vitia & virtutes in Cicerone examinabimus.

HYPERIDES.

CAPUT XXXII.

CUm Lycurgo floruit Hyperides. Orator non ignobilis, qui Rempubl. eo tempore administrabat, quo Antipater rerum potitus est: quem cùm ejus legati apud Athenienses miris efferrent laudibus, & Optimum identidem appellarent: *Novimus* (inquit) *Antipatrum Optimum, sed domino Optimo nihil nobis opus est.* Tandem cùm in ejus venisset potestatem, tortus sibi linguam dentibus concidit, ne consilia Reipubl. proderet; & hostis libidini vitam tradidit. Fertur tanta fuisse dicendi copia & venustate, ut à multis Demostheni anteponeretur, à Dionysio Halicarnasseo judicatur, χάειλ@ μυςὸς, ϗ δοκῶν ἁπλοῦς, ἐκ ἀπήλλακ) δεινότητ@. Veneribus affluens, qui cùm simplex videatur, vi & gravitate non caret: Quintiliano dulcis imprimis & acutus memoratur; sed minoribus caussis utilior, aut certè magis par. Quod si numero, non veritate (inquit Longinus) perfectiones Oratoris ponderentur, rebus omnib⁹ Demosthenē superabit: est enim eo vocalior, & plures virtutes habet, penè summus in omnibus, instar quinquertionis: Nam præterquam quòd omnes, compositione tamen excepta, imitatur Demosthenis virtutes, etiam Lysiacas Veneres eximias habet: quippe molles facit orationis commissuras, neque omnia eodem ordine tenoreque, ut Demosthenes dicit, sed mores exprimit cum suavitate tenuiter condita. Incredibiles sunt in eo urbanitates, excelsa generositas, Ironiæ aptæ, sales non infaceti, nec secundùm Atticos illos remoti, multùm comici lepôris, & cum sagaci joco stimulus, & inimitabilis in omnibus venustas. In movenda verò miseratione acer est, & sibi instans in fabulis exponendis fusus, in narrationibus fluens, in pompis summus ad summum in omnem partem flexibilis. Hæc de Hyperide Longinus. Hermogenes tamen in eo arguit, μὴ σφόδρα τῷ τῷ καθαρῷ, τε ϗ ἠθικῷ ϗ λέξεων ἀμελέστερον χρῆσθ; Quòd morum non habeat adeò puram temperiem, & in verborum delectu sit negligentior.

Hyperidis acumen.

Vis ejus & venustas.

Hyperidis ornamenta ex Longino.

Vitia ex Hermog.

DINARCHVS.

CAPUT XXXIII.

SUperioribus ætate junior Dinarchus characterem habet orationis civilem, perspicuum, probabilem; & in eo quidem spiritus vehemens, & asper in sensibus, atque methodo: in dictione minus habet vehementiæ & gravitatis. Videtur tamen se ad Demosthenis dictionem informare: quamquam inflatus est, & magis fusus ex quo illum non in inurbanè, nonnulli Κρίθινον Δημοσθένη, *Hordearium Demosthenem*, nominârunt. Extant ejus tres orationes in Aristogitonem, Philoclem & Demosthenem, quem δωροδοκίας vehementer accusat, sed, ut alius Antipater, καλαμοβόας clamans ex calamo; neque enim ista pronuntiavit, sed scripsit; cùm unam tantùm causulam egisse reperiatur. In peroratione κτ̃ Δημοσθένους exemplum affert Arthemii Zelitæ, qui publica infamia notatus fuerit, quod aurum à Medis accepisset; hoc ipsum habet Demosthenes. Uterque pro virili amplificat, sed quàm Demostenes in eo sit gravior, cuivis licet agnoscere.

Hermog. περὶ ἰδεῶν, Aliter Dionys. Halicarnass. in Dinarcho. δι αὐτὸ γὰρ τῆτο καὶ ἀγροῖκον τινὲς Δημοσθένην ἔφησαν εἶναι μετὰ τὸ ἐκλεπτὶς τῆ ἀκριβείας.

DEMA-

DEMADES.

CAPUT XXXIV.

INter veteres quoque & Atticos Oratores numeratur Demades, qui primus, ut arbitror, ex nauta factus est Orator, ex quo & nauticos sales in forum transtulit, ut notat Cicero in Oratore. Ex Atticis non omnes faceti, Lysias satis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur, A Suida πανοῦργος & ἐντυχὴς dicitur, quod Atheniensium rempubl. Philippo magna mercede proderet. At in oratione περὶ δωδεκαετίας satis graviter se excusans, ait: τὸ ὑπερμάχητον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων ἄστυ, βοῶν καὶ προβάτων ὡς περὶ ἔπαυλις, καὶ τῶν βοσκημάτων ἐπληροῦτο, βοηθείας δὲ οὐδαμόθεν ἦν ἐλπίς· ἔγραψα τοίνυν εἰ καὶ φημὶ καλῶς καὶ συμφερόντως πεπραχέναι τοῦτο· Κρεῖττον γὰρ ἐπερχόμενον ἐκκλῖναι τὸ νέφος, ἢ φερομένῳ συναπενεχθῆναι τῷ ῥεύματι, Quod ultimum etiam acutum: Satius esse imminentem declinare nubem, quam rapido torrente abripi.

XENOPHON.

CAPUT XXXV.

Xenophontis dotes.

XEnophontem verò quis satis laudârit, nisi Xenophontis musam in ore habuerit? Fuit hic corpore speciosus, mente sublimis, animo generosus, magnus bellator, præstans historicus, suavis orator, non ignava opera Philosophus. De quo præclarè Eunapius: Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος ἀνθρώπων μόνος κοσμήσας τὰ μὲν ἐν λόγοις ἐστί τε καὶ ἐν γράμμασι· καὶ ἠθικὴν ἀρετὴν γράφει. τὰ δὲ ἐν πράξεσί τε ἦν ἄριστος ἀλλὰ καὶ ἐγέννα στρατηγοὺς τοῖς ὑπομνήμασιν. Xenophon Philosophus, qui vir solus ex omni Philosophorum numero, cùm scriptis, tum factis sapientiæ studium expressit, moralem virtutem libris commentariisque consignavit. Idem in rebus gerendis facilè præstantissimus dux, præeundo exemplis Duces & Imperatores genuit. Talis igitur in rebus. In stylo melle dulcior est, à forensi strepitu remotissimus, ut qui minùs vehemens sit, & illum impetum oratoris non habeat. A Dionysio Halicarnass. judicatur καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, σαφὴς καὶ ἐναργής, καὶ τὴν διάθεσιν ἡδύς, καὶ εὔχαρις, purus in delectu verborum, idemque clarus, & perspicuus, in compositione gratiosus, & suavis supra ipsum Herodotum: itaque vulgò ejus ore loqui Musæ dicebantur; quin & ipse musa Attica nominatus est. Certè ejus jucunditas est inaffectata, sed quam nulla affectatio consequi possit, ut ipsæ sermonem gratiæ finxisse videantur. Unum reprehenditur à Dionysio, quod aliquando decori oblitus, barbaris philosophicos sermones tribuat; sed hoc ex fastu Græco dixit Criticus; quasi solos Græcos philosophia deceat; & non apud Quintum Curtium meliùs aliquando philosophentur Schtyæ, quàm Græcorū quilibet; aut apud Plutarchum in Apoph. Persarum Reges magnâ orationis dignitate & sapientiâ non sint exculti. Deest illi in historia splendor, majestas, & suavis conformatio Herodoti; quam etsi aliquando excitare contendit, elocutionem paululùm inspirans, de repentè quasi altanus ventus languescit, & extinguitur.

Eunap. in Sophistis. initio lib.

ὥσπερ ἀπογεῖς αὖραι ταχέως σβέννυνται. *Hæc idem Halicarnass in epistola ad Cn. Pompeium.*

THEOPHRASTUS.

CAPUT XXXVI.

Theophr. dictus antea Tyrtamus.

THeophrasto nomen dedit loquendi divinitas, cùm anteà Tyrtamus vocaretur. Hic in Aristotelis sinu educatus, ingenio acri, veloci, & planè igneo,

igneo, ad eam gloriam effloruit, ut non sine causa à Cicerone Philosophorum eruditissimus & elegantissimus fuerit appellatus. Quippe cùm magno præceptori successisset, magnus, & extra omnem ingenii aleam discipulus, ad duo auditorum millia habuit, totius Græciæ frequentissimo concursu celebratus. Atque inter has eloquentiæ laureas, vir facundissimi oris consenuit, & cùm annum octogesimum excessisset, moriens tamen accusasse naturam dicitur, quod cervis & cornicibus diuturnam vitam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam dedisset. Tum conversus ad discipulos, *In vita plus esse dixit vanitatis quàm utilitatis*; *amore autem gloriæ nihil esse inanius*; atque inter hæc verba animam exhalavit, pulcherrimè, si quando aliàs, philosophatus. Character ejus politus est, amœnus, elegans, totus affluens veneribus: tum præcipuè in exprimendis effingendisque hominum moribus, pollet dexteritate quadam singulari; ex quo, Theophrasto tantoperè delectatus est Cicero, ut eum amicum suum & delicias nominaret. Cùmque oris adeò rotundi esset, & planè Attici, sapuit tamen pronuntiatio aliquid peregrinum, & Eresium; inde enim erat oriundus. Itaque cùm percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, & respondisset illa, atque addidisset, Hospes, non posse minoris, tulit molestè se non posse effugere hospitis speciem, cùm ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur.

Ad duo millia auditorum habuit.

Morientis extrema verba vide Laertium.

DEMETRIVS. PHALEREUS.

CAPUT XXXVII.

THeophrasti fœtus Demetrius Phalereus, vir politissimi ingenii, qui rempubl. Atheniensem magna imprimis gloria administravit. Nam Illi, quot anni currunt dies, tot sunt erectæ statuæ, lenocinante principiis fortuna. Sed mox rotæ turbine excussus, inconstantiæ rerum humanarum fidem fecit: nam trecentæ & sexaginta statuæ, quæ ejus nomini erant positæ, partim contritæ sunt, partim etiam in matulas conflatæ.

Ipse extorris in Ægypto aspide ad corpus admota, vita privatus est. De ejus stylo nihil clariùs dici potest, quàm quod à Cicerone pronuntiatum est:

Successit, inquit, senibus adolescens Demetrius Phalereus, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus quàm palæstræ: itaque delectabat magis Athenienses, quàm movebat: processerat enim in solem, & pulverē, non ut è militari tabernaculo, sed ut è Theophrasti doctissimi hominis umbraculis. Hic primus inflexit orationē, & eam mollem teneramq; reddidit, & suavis, sicut fuit, videri maluit, quàm gravis. Addit, ejus sermonem, quasi stellis verborum illuminari; quo testimonio nihil potest esse graviùs. Utinam præclari ingenii monumenta extarent pleniora; nam qui circumfertur liber de elocutione, non est, meo quidem judicio, Demetrii Phal. sed alius ex his XIII. quos commemorat Diogenes Laert. hoc vel illud unum arguit, quod initium libri sit satis politū, finis confusus & ineptus. Deinde is author quisquis fuit, Demetrii Phal testimonio utitur in hoc libello: (quicquid dicat Victorius) prudentis scriptoris modestiá non saperet, si Demetrio tribueretur. Deinde sui in tertia persona sine ulla declaratione non meminisset. Ab eo tempore peregrinatā dicunt eloquentiam varias insulas peragrasse, & externis se moribus oblevisse. Verùm postquam

postquam Græcia sub Imperatoribus suppresso armorum studio, tota in literis consenuit; nusquam major vis eloquentiæ, nusquam vehementiores ingeniorum emissiones extiterunt. Floruit illis temporibus Amaltheæ cornu Dion Prusæus. Floruit Herodes Atticus, cujus omnes sophistæ particulæ quædam videbantur: floruit præcox naturæ miraculum Hermogenes, & Eustathius Cappadox, Sapotis triumphator, & Proæresius, viva quædam & spirans Mercurii imago, magnus denique eloquentiæ artifex Libanius, & ipse Apostatæ nomine notior Julianus, qui omnes magni in dicendo extiterunt, cum aliis innumeris quos apud Philostratum & Eunapium licet legere. Absit tamen ut istos cum nostris Basiliis, Gregoriis, Chrysostomis, Ambrosiis, Hieronymis, Augustinis, audeam commiscere, quibus peculiaris in sacra eloquentia locus debetur. Nunc Latinæ eloquentiæ cunas videamus.

LATINI ORATORES
Ciceronis fermè omnes penicillo expressi.

L. JUNIUS BRUTUS.

CAPUT XXXVIII.

L. Junius Brutus Latinorum Oratorum principium tenebit, si non principatum. Quis enim illi putet, aut celeritatem ingenii, aut vim dicendi defuisse, qui de matre ex oraculo Apollinis, tam acutè arguteque conjecerit? qui summam prudentiā simulatione stultitiæ texerit? qui potentissimum Regem, clarissimi Regis filium expulerit? civitatemque perpetuo dominatu liberatam, magistratibus annuis, legibus judiciisque devinxerit? qui collegæ suo imperium abrogaverit, ut è civitate regalis nominis memoriam tolleret? quod certè effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. Cicero in Bruto * p. 396.

Cicero in Bruto. Eius temporibus floruisse eloquentiam vel illud indicat, quòd funebri laudatione fuerit decoratus, orationes autem exornatus generis, jam inter facundiæ delicias numerantur. Aut. Halicar. lib. 5. antiq. Ro. ubi de Valerio habet. κ̀ προστηθεὶς ἐπὶ τὸ βῆμα τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον.

MENENIUS AGRIPPA.

CAPUT XXXIX.

PRisca quidem, & horrida, sed ipso horrore veneranda extitit Menenii Agrippæ facundia; qui paucos annos post Reges exactos, cùm plebs propè ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset, eumque montem qui sacer appellatur, occupasset, dicendo sanavit discordias. Extat ejus oratio sic à Tito Livio expressa:

ORATIO MENENII Agrippæ.

TEmpore quo in homine non ut nunc omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri; ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui: conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem domare vellent, ipsa unà membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse; inde apparuisse ventris quoque non segne ministerium esse; nec magis ali quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc quo vivimus vigemusque, divisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. Comparando hinc quàm intestina corporis seditio similis esset iræ plebis, in Patres flexit hominum voluntates.

Extat ejus oratio ex Halicar. lib. 4. p. 143. Livius l. 2. ab urbe condita.

APPIUS CLAUDIUS.

CAPUT XL.

APpius Claudius, C.F. App. N. Cæcus ille, ingenii tamen ut apparet lumine præstitit, juris æquè ac eloquentiæ consultus. Hic est, qui rerum gestarum gloria circumfluens, cùm de Pyrrhi pace ageretur, lectica in Senatum delatus turpes pacis conditiones gravissima oratione discussit; quæ extat apud Plutarchum, his verbis:

ORATIO APPII CLAUDII ad Senatum.

Πρότερον μὲν ἔφη τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον, ὦ Ρωμαῖοι· νῦν δὲ ἄχθομαι, πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι, μὴ καὶ κωφὸς ὢν ἀλλ᾽. ἀκούων αἰσχρὰ βουλεύματα καὶ δόγματα ὑμῶν, ἀνατρέποντα τὸ Ρώμης τὸ κλέος. ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλόνομένος ἀεὶ λόγος, ὡς εἰ παρῆν ἐκεῖνος εἰς Ιταλίαν ὁ μέγας Αλέξανδρος, καὶ συνηνέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν, οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ᾽ ἢ φυγὼν ἂν ἢ που πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ρώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε; Ταῦτα μέντοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυτε Χάονας καὶ Μολοσσοὺς τὴν ἀεὶ Μακεδόνων λείαν δεδιότες, καὶ τρέμοντες Πύῤῥον, ὃς τοὺς Αλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα γοῦν ἀεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατέλεκε, καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ελλησιν, ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους, πλανᾶται περὶ τὴν Ιταλίαν, ἐπαγγελλόμενος ὑμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἣ μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι. μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξεσθε, καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὡς πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύῤῥος ἄπεισι μὴ δοὺς δίκην ὧν ὕβρισεν, ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τοῦ ἐπεγγελάσαι Ρωμαίοις Ταραντίνοις καὶ Σαυνήταις. Quæ Latinè sic reddo:

EADEM EX GRÆCO expressa.

ANtea quidem cæcitatem meam molestè ferebam, nunc autem doleo ad hoc oculorum incommodum non accessisse surditatem. Neque enim consiliorum sententiarumque ignaviam atque turpitudinem audirem, quibus Pop. Romani gloria brevi est interitura. Ubi vester ille omnium quotquot sunt mortalium aures pervagatus sermo, quo jactabatis, illum Alexandrum Magnum, si in Italiam venisset, cùm & vos ætatis flore, & vestri parentes consiliorum vigore florerent, invictum (ut prædicabatur) haud quaquam futurum, sed aut sua fuga, aut certè, quod gravius est, cruore vestri, imperii nomen sancitum fuisse. Phalerata (ut apparet) verba fuere, inania veritatis, plenissima jactationis. Chaonas quippe & Molossos perpetuam Macedonum prædam timetis, Pyrrhum exhorrescitis, qui unum aliquem ex istis Alexandri satellitibus semper affectatus, nunc non tam Græcis suppetias ferens quàm ipse domesticos hostes fugiens, circa Italiam diffusus vagatur. Scilicet isto vobis copiarum robore pollicetur orbis imperium, quibus particulam Macedoniæ servare non valuit? Nolite existimare, hominem, si semel placaveritis, à vobis recessurum; quin potiùs hac lenitate innumeros alios estis excitaturi, qui vobis tanquam mortalium contemptissimis insultent, cùm præsertim Pyrrhus non modò post tot illatas injurias impunè abeat, sed etiam mercedem à P.R. ferat, quòd vos Tarentinorum & Samnitium fecerit ludibrium.

His addit Cicero C. Fabricium, qui est ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus Orator: Titum Coruncanum, quòd ex Pontificum commentariis, longè

gè ingenio valuisse videtur: M. Curium, quòd is Tribunus plebis interrege Appio Claud. Cæco, diserto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe consulem non accipiebat, Patres antè autores fieri coëgerit: quod fuerit permagnum, nondum lege Menia lata. Licet aliquid de Marci Popilii ingenio suspicari, cui cùm Cos. esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat flamen Carmentalis, plebis contra Patres concitatione & seditione nuntiata, ut erat læna amictus, ita venit in concionem, seditionemque, tum authoritate tum oratione sedavit.

M. CORN. CETHEGUS.

CAPUT XLI.

M. Cornelius Cethegus amplissimis honoribus functus, ut qui adolescens, Pontifex factus est, & Consulatum gessit bello Punico II. anno ab urbe condita DC. cum P. Sempronio Tuditano eloquentiæ laudibus floruit; de quo notissimi versus Ennii.

Additur orator Cornelius suaviloquenti,
Ore Cethegus Veturio collega Philoni,
Filius; is dictus ollis popularibus olim,
Quo tum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi; Suadaque medulla.

Ubi Cicero eum animadvertit dici, Oratorem, & suaviloquentem; quòd suis temporibus in plerisque non tamen fuisse asserit, qui latrare potiùs quàm loqui videbantur. Nec satis, ut hominis decus ingenium, sic ingenii ipsius lumen, eloquentia; quia virum excellentem præclarè tum illi homines florem populi esse dixerunt, & quam Deam Periclis labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus medullam Ennius Cethegum Oratorem esse dixit.

M. CATO SENIOR.

CAPUT XLII.

Quem virum ex Cicerore Dii boni! mitto Civem, aut Senatorem, aut Imperatorem: Oratorem enim hoc loco quærimus. Quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior? in docendo edisserendoque subtilior? Referrræ sunt ejus orationes ampliùs centum & quinquaginta, & verbis & rebus illustribus. Licèt ex iis eligant ea quæ notatione & laude digna sunt; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur. Jam verò *a* origines ejus, quem florem aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis jam antè sæculis, & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Antiquior quidem est ejus sermo, & quædam horridiora verba habet; ita enim tum loquebantur. Id muta: quid tum ille non potuit? & adde numeros, & aptior sit oratio: ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitaverunt, jam neminem antepones Catoni. *b* Ornari Orationem Græci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, & sententiarum orationisque formis, quas vocant σχήματα. Non verisimile est, quam sit in utroque genere creber, & distinctus Cato: & id quidem licet ex iis quæ supersunt fragmentis agnoscere. *Plutarch. in Catone.* Quæ gravitas in ejus oratione apud Livium? (quam nos suo loco reddemus:) quis spiritus in Apophtegmatis? cùm invectus in Pop. Rom. prodigalitatem & ignaviam dixit?

[Quàm difficilè est verba facere ventri aures non habenti?] (Et illud) [Omnes viri

viri uxoribus imperant, nos omnibus viris, nobis uxores.) Quid cùm Censuram petens, inter blandientes populo competitores, unum verbum effatus: [Quirites, eligite me, vobis opus est severo medico, & magna purgatione.] Non poterat hic animus non esse aptum eloquentiæ solum. Cum Catone fuerunt grandiores natu [C. Flaminius. C. Varro. Q. Maximus, Quintus Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, &c.

N. N.

a *Accuratissimum hoc opus fuisse testatur Dionys. Halicarnass. Criticus.* Πόρκιός τε Κάτων ὅταν γενεαλογίας τῶν Ἰταλίας πόλεων, ἐπιμελέστατα συναγαγών: *sed hoc ad laudem potiùs historiæ quàm eloquentiæ.* b *Ideo dictus à plerisque Demosthenes,* τῷ δὲ Κάτωνι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ηὔξετο. καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένη προσηγόρευον.

Q. FABIUS PICTOR.

CAPUT XLIII.

QUintus Fabius Pictor inter eloquentes à Cicerone nominatur in Bruto. Fuit & juris, & litterarum, & antiquitatis bene peritus. *a* Hic ipse est Historicus, sive Annalium scriptor Romanorum, omnium historiæ conditorum antiquissimus, quem Cinæus, Calphurnius, Dionysius, Livius, cæterique alii in multis secuti sunt, eoque etiam subinde illum in suis operibus citant.

a *Hujus testimoniis sæpè utitur Dionys. Halicarnass. & antiquissimum atque accuratissimum scriptorem nominat.*

C. LÆLIUS, ET P. AFRICANUS.

CAPUT XLIV.

CAjus Lælius & P. Africanus fuerunt imprimis eloquentes, quorum extabant Ciceronis temporibus orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Et quanquam ea fuit opinio, ut plurimum tribueretur ambobus, dicendi tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælii de collegis non est melior, quàm de multis quam voles, Scipionis: non quòd illa Lælii quicquam sit dulcius, aut quòd de religione dici possit augustius, sed tamen multò horridior & vetustior ille, quàm Scipio: & cùm sint in dicendo variæ voluntates, delectare magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam uti paulò magis priscis Lælius. [Sed est mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere.] Nam ut ex bellica laude aspirare ad Africanum nemo potest, in qua ipsa egregium Viriati bello reperimus fuisse Lælium: sic ingenii, literarum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Hæc Cicero. Cæterùm P. Scipionis, quo eminentior fortuna, & excelsior animus, sic etiam illustrior eloquentia visa est: Accedebat majestas ad miraculum usque magna, ut cujus aspectum sævi latrones in villa Linternina cùm offendissent, tanquam Deum coluerunt. Nam postes januæ, velut religiosissimam aram, sanctumque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt, ac diu osculati positis ante vestibulum donis, quæ Deorum immortalium numini consecrari solent, læti quia Scipionem vidisse contigisset, ad lares proprios reverterunt. Quid hoc fructu majestatis excelsius? quid etiam jucundius? hostis iram admiratione sui placavit: spectaculo præsentiæ suæ latronum gestientes oculos obstupefecit. Delapsa cælo sydera hominibus, si se offerant, venerationis amplius nó recipient. Quid cùm M. Nænius Tribunus plebis accusaret eam ad populum, qua oratione respondit: [Memoria (inquit) Quirites

Ciceronis de eloquentia Scipionis & Lælii judicium.

Scipionis propria in vultu & oratione majestas. Valer. Maxim. l. 2.

Gell. Noctium Atticar. l. 5. c. 18

rites, repeto, diem esse hodiernum quo Annibalem Pœnum, imperio nostro inimicissimum, magno imperio vici in terra Africa, pacemque & victoriam vobis peperi insperabilem. Non igitur simus adversus Deos ingrati, & censeo, relinquamus nebulonem hunc, eamusque nunc protinus Jovi Opt. Max. gratulatum.] Id cùm dixisset, avertit, & ire in Capitolium cœpit; tum concio universa, quæ ad sententiã de Scipione ferendam venerat, relicto Tribuno Scipionem in Capitolium comitata: atque inde ad ædes ejus cum lætitia & gratulatione solemni prosequuta est. Quid hâc eloquentiâ magificentiùs?

SERVIUS GALBA.

CAPUT XLV.

Galbæ Oratoris ingenium ἐνθουσιαστικὸς & oratorius furor.

VT in Lælio elegantia, majestas in Scipione, sic vis in Servio Galba mirabilis extitit. Testis illa nobilissima causa, quam pro sociis gravissimè vehementissimèq; egit, in qua unum quasi comperendinatus medium diem, totum in considerandа causa componendaque posuit: & cùm cognitionis dies esset, & Rutilius rogatu sociorum, domum ad Galbam mane venisset, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, usque ille quoad ei nuntiatum esset, consules descendisse omnibus exclusis, commentatus est in quadam testudine cum servis literatis, quibus aliud dictare eodem tempore solitus erat. Interim cùm ei nuntiatum esset tempus esse, exiisse in ædes ferunt eo colore & iis oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. Addebant scriptores illos malè multatos exiisse cum Galba; ex quo significabatur, illum, non in agendo solùm, sed etiam in meditando vehementem atque incensum fuisse. Itaque eum fortasse vis, non ingenii solùm, sed etiam animi naturalis quidã dolor dicentem incendebat, efficiebatque, ut incitata, & gravis, & vehemens esset oratio. Dein cùm otiosus stylum prehenderat, motusq; omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccescebat oratio. Cicero in Bruto.

Signum φύσεως διορμώσης, ut Herodoti & Marcellini verbo utar.

CVRIO.

CAPUT XLVI.

Ciceronis jam viri de majore Curione judicium.

CUrio fuit ejusdem ætatis ferè, sanè illustris orator, cujus de ingenio, ex orationibus ejus existimari potest. Sunt enim & aliæ, & pro Servio Fulvio de incestu nobilis oratio; nobis quidem pueris hæ omnium optimæ putabantur, quæ vix jam comparent in hac turba *a* novorum voluminum; (addit;) atque hæc de incestu oratio, puerilis est locis multis, de amore, de tormentis, de rumore, loci sanè inanes, veruntamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita civitate tolerabiles.

N. N.

a *Ita pleraque admirationi fuerunt apud veteres, quæ hominibus ad elegantiora certatim defluentibus fiunt contemptui: Nescio quid majus nascitur Iliade.*

TIBERIUS GRACCHUS ET CAJUS Carbo.

CAPVT XLVII.

VTinam in Tiberio Gracchо, Cajoque Carbone, talis mens ad remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloria præstitisset, sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum (ad quem ex invidia fœderis Nu-

mantini bonis iratus accesserat) ab ipsa rep. est interfectus: Alter propter perpetuam in populari ratione lenitatem, morte voluntariâ se à severitate judicum vindicavit. Sed fuit uterque summus orator, atque hoc memoriâ patrum teste dicimus. *a* Nam & Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum satis splendidas verbis, sed acutas prudentiaque plenissimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. Nam semper habuit exquisitos ex Græcia magistros; inter eos jam adolescens Diophantem Mitylenæum Græciæ temporibus illis disertissimum: sed & breve tempus ingenii augendi & declarandi fuit.

N. N.

a *Notat Plutarchus in Gracchis eum fuisse* καταςηματικὸν, ἐπαγωγὸν οἴκτου, ἡδὺν τῇ λέξει, καθαρὸν, καὶ διαπεπονημένον ἀκριβῶς. *Sedatum, & mitem, in miseratione excitanda summum artificem, dictione suavem, purum, & exquisitè elaboratum.*

CAJUS GRACCHUS.

Caput XLVIII.

SEd ecce in manibus vir, *a* & præstantissimo ingenio, & flagranti studio, & doctus à puero C. Gracchus: Noli enim putare quenquam pleniorem & uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, Sic prorsus, inquit, sic existimo; atq; istum penè de superioribus solum lego: Imò planè, inquam, Brute legas censeo: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæque fecerunt. Utinam, non tam fratri pietatem quàm patriæ præstare voluisset Quàm ille facilè, tali ingenio diutiùs si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consecutus: Eloquentia

Ciceronis & Bruti de Caio Graccho honorificum judicium.

quidem nescio an habuisset parem neminem. Grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis. Manus extrema non accessit operibus ejus: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus est hic orator, si quisquam alius juventuti: non enim solùm acuere, sed etjam alere ingenium potest. Hæc Cicero. Plutarchus etiam eum juvenem vocalissimum, *b* & firmis lateribus ad dicendum fuisse memorat; qui cùm Vestii causam defenderet populo, præ gaudio lymphato & bacchante cùm eum audiret, ostendit cæteros oratores nihilo pueris præstare.

Ejus virtutes.

Quoties apud populum concionatus est, servum Erycinum post se musicæ artis peritum habuit, qui occultè eburneâ fistulâ pronuntiationis ejus modos formabat, aut nimis remissos excitando, aut plusjusto concitatos revocando: quod ipsum, calor atque impetus actionis, attentum hujusce temperamenti æstimatorem non patiebatur. Extat nobilissimi ingenii fragmentum in ea aporia & querela quam habuit ad populum. Quò me miser conferam? in Capitoliumne; at fratris sanguine redundat. An domum? matremne ut videam lamentantem, & abjectam? &c. Hæc inclinatâ voce pronuntians ipsis inimicis lacrymas excussit.

Valerrius Max. l. 8. c. 10.

N. N.

a *Hic est, ut ait Plutarch. in Gracchis, quo dicente P. R. præ gaudio videbatur* ἐνθουσιῶν καὶ βακχεύοντα *juxta quem cæteri Oratores* παίδων μηδὲν διαφέροντες videbantur.

b *Primus inter dicendum in Rostris deambulavit, & togam ex humero diduxit, juxtà Cleonis illius Atheniensis exemplum, qui revulso pallio nudatum femur percutiebat. Vide Plutarch. in Gracchis.*

QUINTUS.

QVINTVS CATULUS.

CAPUT XLIX.

JAm Quintus Catulus, non antiquo illo more, sed nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus, multæ literæ, summa vitæ, non solùm naturæ, comitas, incorrupta quædam Latini sermonis integritas, quæ perspici, cùm ex ejus orationibus potest, tum facillimè ex eo libro quem de consulatu & de rebus gestis suis conscriptum, molli & Xenophonteio genere sermonis, misit ad Aulum Furium Poëtam familiarem suum. Hæc Cicero in Bruto; qui multa sanè huic ubique tribuit, sed præcipuè laudem incorrupti sermonis: quæ virtus non est in oratoriis ornamentis subobscura. Nam & in Oratore ait, quid jucundius auribus nostris unquam accidit hujus oratione Catuli? quæ est pura sic, ut Latinè loqui, penè solus videatur: sic autem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas, ac lepos? Quid multa? justum audiens sic judicare soleo, quicquid aut addideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitiosius & deterius futurum.

Laus Catuli insignis.

MARCVS ANTONIUS.

CAPUT L.

Judicium Ciceronis de Antonio & Crasso. In Antonio & Crasso Romana eloquentia cum Græca æquata.

QUàm multi Oratores commemorati sunt, & quamdiu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen spissè, atque vix, ut dudum ad Demosthenem & Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque pervenimus. Nam ego sic existimo, hos Oratores fuisse maximos, & in his primùm cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquatam. Omnia veniebant Antonio in mentem: eaque suo quæque loco, ubi plurimum proficere & valere possent, ut ab Imperatore equites, pedites, levis armatura, sic ab illo maximè opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa nulla meditationis suspicio. Imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur, sed ita erat paratus, ut Judices, illo dicente, nonnunquam viderentur non satis parati ad cavendum, fuisse verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone. Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus, sed illa quæ propria laus Oratoris est in verbis. Nam ipsum Latinè loqui, est illud quidem (ut paulò ante dixi) in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quàm quod est à plerisq; neglectum. Non enim tam præclarum est, scire Latinè, quam turpe nescire: [neque tam id mihi Oratoris boni, quàm civis Romani proprium videtur.] Sed tamen Antonius in verbis, & eligendis (neq; id ipsum tam lepôris causa quàm ponderis) & côllocandis, & comprehensione devinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verùm multò magis hoc idem in sententiarum ornamentis & conformationibus: Quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcircò à dictis Oratorum est princeps judicatus; σχήματα enim, quæ vocant Græci, ea maximè ornant Oratorem: eaque non ita in verbis pingendis habet pondus, quam in illuminandis sententiis. Sed cùm hæc magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si partienda est in gestum, atque vocem, gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens: manus, humeri, latera, supplosio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis & sententiisque consentiens, vox permanens, verùm subrauca natura: sed

Antonii dotes. Prudentia & œconomia dicendi

Memoria.

Elocutio minimè elegans.

Elocutio non est propria virtus Oratoris.

Antonii stylus excelsè figuratus.

Actio singularis.

sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat. Habebat enim flebile quiddam in quæstionibus, aptumque cùm ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc, illud quod Demosthenem ferunt, ei qui quæsivisset quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem; & idem tertiùm respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt; Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum. Illud quidem certè omnes ita judicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cujusquam ingenium requireret.

N. N.

a *Plutarchus tribuit illi λόγων Σειρῆνα, καὶ χάριν, Serenem, & gratiam verborum, quæ globum etiam circumstantiũ militum, qui ad eum interficiendum venerant, velut præstigiis attonitum detinuit.*

MARCUS CRASSUS.

CAPUT LI.

Crassi & Antonii comparatio, & de utroque Ciceronis judiciũ.

EQuidem, quanquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius: Erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus, facetiarum & urbanitatis oratorius non scurrilis lepos: Latinè loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia, in disserendo mira explicatio; cùm de jure civili, cùm de æquo & bono disputaretur, argumentorum & similitudinum copia. Nam, ut Antonius, conjectura monenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in diffiniendo, in explicanda æquitate nihil erat Crasso copiosius; idque cùm sæpè aliàs, tum apud centumviros in M. Curii causa cognitum est: Ita enim multa, tum contra scriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutissimum Qu. Scævolam, & in jure, in quo illa causa vertebatur, peritissimum, obrueret argumentorum exemplorumq; copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cùm uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium Jurisperitissimus Crassus, Jurisperitorum eloquentissimus Scævola putaretur.

Crassi virtutes. Gravitas, comitas, elegantia, sermonis in explicanda æquitate copia.

SERVIVS SVLPITIUS.

CAPUT LII.

NOn facilè quem dixerim plus studii, quàm Servium, & ad dicendũ & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse: nam & in iisdem exercitationibus ineunte ætate fuimus, & posteà unà Rhodum ille etiam profectus est, quò melior esset & doctior: & inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quàm in prima secundus. Atque haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omnium, non ejusdem modò ætatis, sed eorum etiam qui fuissent, in jure civili esse princeps.

N. N.

a *Servius Sulpitius maluit Jurisperitorum esse primus, quàm Oratorum secundus. Ejus eximia laudatio extat. Philipp. 9.*

COTTA ET SVLPITIUS.

CAPUT LIII.

INveniebat acutè Cotta, dicebat purè ac solutè, & ut ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem

remi-

remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus; nihil erat in ejus oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum, atque sanum; illudq; maximum, quòd cùm contentione orationis flectere animos judicum vix posset, nec omninò eo genere diceret, tractando tamen impellebat ut idem facerent à se commoti, quod à Sulpitio concitati.

Fuit enim Sulpicius, vel maximè omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, &, ut ita dicam, *a* tragicus orator: vox cùm magna, tum suavis, & splendida: gestus, & motus corporis ita venustus, ut tamen ad forum non ad scenam institutus videretur. Incitata, & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Crassum hic volebat imitari, Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonii Crassi, ab illo lepos.

N. N.

a. *Tragica vastitas lepôre & urbanitate temperanda. Non bene audiunt oratores tragici, & ea fortè de causa Æschinem* Τραγικὸν πίθηκον *Demosthenes appellat,* ὡς παρὰ τὴν ὑπόκρισιν ἀτυχοῦντα, καὶ μιμούμενον μᾶλλον τραγῳδοὺς ἢ τραγῳδεῖν δυνάμενον. *Harpocration.*

HORTENSIVS.

CAPUT LIV.

Hortensij ingeniū, ut *a* Philiæ signū, simul aspectum, & probatum est. Nam cùm admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad majores causas adhiberi cœptus est: *b* quanquam inciderat in Cottæ & Sulpitij ætatem, qui annis decem majores, excellente tum Crasso, & Antonio, deinde Philippo, post Julio, cum iis ipsis dicendi gloria comparabatur. Primùm memoria tanta, quantam in ullo cognovisse me arbitror, ut quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus excogitavisset. Hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua commentata & scripta, &, nullo referente, omnia adversariorum dicta meminisset. Ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo unquam flagrantius studium viderim. Nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum; sæpissimè autem eodem die utrumque faciebat. Attuleratque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones; memor, & quæ essent dicta contrà, quæque ipse dixisset. Erat in verborū splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosior: eaque erat cùm summo ingenio tùm exercitationibus maximis consecutus. Rem complectebatur memoriter, dividebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam quod esset in causa, aut confirmandum, aut refellendum. Vox canora, & suavis; motus, & gestus, etiam plus artis habebat, quàm erat oratori satis.

N.N.

a *Apparet in eo oratore fuisse magna ingenii vis & felicitas, quæ sanctiori cultura caruit. Meliùs dicebat, quàm scripsit; & ejus scripta, ut ait Quintilianus, intra famam sunt: placebat aliquid eo dicente, quod legentes non inveniebant. Fab. l. 11. Memoria verò fuit adeò felici, ut cùm in auctione persideret diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine suo argentariis recognoscentibus, ita ut nullo falleretur, recenseret. Senec. Controvers. l. 1.*

b *Plus impendebat corpori quàm dictioni. Nescires utrùm cupidiùs ad audiendum eum, an ad spectandum, concurreretur. Val. lib. 8. cap. 10. de quo multa Gell. Noctium Attic. l. 1. Collega de injuriis diem dixit, quod sibi in angustiis obvius ostensu fortuito structuram togæ destruxerat; & capitale putavit, quod humero suo locum ruga mutasset.*

deri esse quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret; duo summè tenuit, ut rem illustraret disserendo, & animos eorum qui audirent, devinciret voluptate. Aderat tertia illa laus, qua per moveret atque incitaret animos; quam plurimum pollere diximus: nec erat ulla vis, atque contentio, sine consilio; quòd eos quorum altior oratio actióque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur: sive quòd natura non esset ita factus, sive quòd non consuesset, sive quòd non posset. Hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.

PISO, TULLII GENER.

CAPUT LVIII.

STudio autem neminem, nec industria majorem cognovi: quanquam ne ingenio quidem, qui præstiterit, facile dixerim, a C. Pisoni genero meo: nullum tempus illi unquam vacabat, aut à forensi dictione, aut à commentatione domestica: aut à scribendo, aut à cogitando: itaq; tantos processus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur. Erátque verborum & delectus elegans, & apta & quasi rotunda constructio: cúmque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ acutæq; sententiæ, gestúsque natura ita venustus, ut ars etiam, quæ non erat, & è disciplina motus quidam videretur accedere. Vereor ne amore videar plura quàm in illo fuerint, dicere: quod non ita est (alia enim de illo majora dici possunt) nam nec continentiâ, nec pietate, nec ullo genere virtutis, quenquam ejusdem ætatis, cum illo conferendum puto.

N. N.

a *Laus Pisonis, qua data potius videtur à M. Tullio cognationi quàm scriptionis necessitati: non est enim alioqui inter oratores nominatus.*

C. LICINIUS CALVUS.

CAPUT LIX.

CAjus Licinius Calvus accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itaque ejus oratio nimia religione attenuata doctis & attentè audientibus erat illustris, à multitudine autem & à foro, cui nata est eloquentia, devorabatur. Atticum se Calvus dici oratorem volebat; inde ista exilitas, quam de industria consequebatur.

Morosa & meticulosa eloquentia plus habet operæ, minus felicitatis.

C. IULIUS CÆSAR.

CAPUT LX.

MEns magna C. Iulij Cæsaris, &, ut ait Plinius, quodam igne volucris bellorum laureis eloquentiæ palmas attexuit: de quo summi oratoris extat judicium honorificentissimum, Cæsar, inquit, rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat; itaque cùm ad hanc elegantium verborum Latinorum; quæ, etiamsi orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est, adjungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cùm habeat præcipuam laudem in communibus, nō video, cui debeat cedere; splēdidā quādā, miniméq: veteratoriā dicendi rationē tenet,

tenet, voce, motu, forma etiam magnifica & generosa quodammodo, orationes ejus mihi vehementer probantur. a Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem (inquam) probandos; Nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta. Sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt ista calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit. Nihil enim in historia pura, & illustri brevitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi singularem dexteritatem, quod res tragicas penè comicè, tristes remissè, severas hilarè, forenses scenica propè venustate tractaret. Atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur. Plutarch. ait eum *φῦναι πρὸς λόγους ἄριστα, ϗ διαπονῆσαι φιλοτιμώτατα.* Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, sic ut alii indolem Cœlio, subtilitatem Callidio, gravitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Cassio, diligentiam Pollioni, dignitatem Messalæ, sanctitatem Calvo. Sed omnium optimè collegisse videtur Quintilianus, ubi ait Cæsarem dixisse eodem animo, quo bellavit.

N. N.

a *Extant eorum fragmenta à Fulvio Ursino collecta. Ut orationum in Funere Iuliæ, pro Bithynis, pro lege Plautia, ad Milites, pro Sextilio, de Conjuratis, in funere Corneliæ. Item ex libris Anticationis de auspiciis & analogia.*

CRISPUS SALLUSTIUS.

CAPUT LXI.

Crispus Sallustius, quod præclarè dictum est à Lipsio, mirandus magis quàm judicandus. Acre & sublime viri ingenium, dicendi vis magna, crebræ sententiæ, nervosa brevitas. Atque ut in minoribus conchis, quod ajunt, illustriores sunt Margaritæ, sic in Salustij orationibus, brevibus iis quidem, sed in brevitate conspicuis, generosiores sensus latent, & majora eloquentiæ ornamenta. Quippe narrat pressè, irrepit subtiliter, pugnat robustè, verbis vix unquam temerariis, sed acri castigatione delectis, sententiis veris, concionibus cultis. Quamquam suis nævis non caruit; de quibus in còmparatione Ciceronis & Salustij plenius dicturus sum.

M. TULLIUS CICERO, PRO QUO Apologia

Contra Κικερωνομάστιγα, qui ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demosthenis nominarat.

CAPUT LXII.

Quicquid Romana eloquentia habet, quod insolenti Græciæ, aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Seneca contr. l. 1. Fab. l. 10. l. 7. de Cardā subtilit.

Attigimus humanæ culmen eloquentiæ: jam quò progrediatur stylus, non habet. Hic ille est Marcus Tullius; dono quodam providentiæ genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur; par Imperio Romano ingenium, os magnum, sapiens, beatum, nectare & ambrosia diffluens, ex omnium seculòrum ingeniorumque virtutibus collecta in unum perfectio. Vir de quo dubites, an ipse totus ex eloquentia, an ex ipso tota eloquentia sit confecta. Certe nihil est facundius: tot sunt in eo virtutes, quot genera eloquentiæ; quot dicta, tot purpuræ; quot verba, tot flores. Achates est profectò ejus stylus; qui lapillus tam varii fertur generis, ut unum lapideum esse minimè credas. Candidus quippe est, rubens, croceus, cinereus, viridis, niger, varius, cæruleus, quid

Oratio Ciceronis cōparatur cum Achate.

quid moror? Huic uni nec omnium aliarum gemmarum, colores sufficiunt; ille lucos, prata, animalia, flumina, flores & arbores refert, mirabili naturæ lasciviențis ludo. Haud dissimiliter in Tullio amœna orationis varietate, omnes Rhetorum colores, omnes ingeniorum virtutes, omnes elegantiarum deliciæ, ad certamen usque luxuriant. Grandis est, temperatus, laxus, acutus, pressus, effluens, volubilis, lentus, velox, remissus, suavis, acer, insignis, florens, pictus. Unus omnia diffusa per tot oratores ornamenta complexus est.

Proteus Ægyptius, miraculum Homericū, typus perfectæ eloquētiæ. Hanc post Philostratum σύγκρισιν attigit Ennodius ep. 1. l. 1.

Dicam excelsiùs. Proteus Ægyptius est, miraculum Homericum; multæ quidem ejus diversæque formæ; in aquam funditur, in ignem accenditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in draconem, assilit in pantheram, assurgit in arborem. Quomodò? Labitur sine salebris grandis oratio? amnis est. Incalescit, ardet, inflammatur? fit incendium: Init prælia? nunc leonem rugientem, nunc irruentem aprum videre te credas: Animos Auditorum subit per cuniculos? non serpens callidiùs se insinuat: Apertè in hostes exilit? non panthera velociùs emicat. Mox ablegato hoc forensi genere ad philosophiam convertit stylum? arbor est Xerxis aurea, læta, sublimis, collustrata, partim florum amœnitate, partim fructuum copia luxurians.

Ille se profecisse sciat cui Cicero valde placebit. Quint. l. 10.

Eruditus est, multæ in eo litteræ, summa non vitæ solùm atque naturæ (quod ipse de Quinto Catulo dixit) sed orationis etiam comitas, & incorrupta quædam Latini sermonis integritas. Prœmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè, humilia subtiliter, magna graviter, mediocria temperatè dicit; postremò docet, delectat, afficit, nihil non præstat. Miramur, in unum majestatem Platonis, suavitatem Isocratis, vim Demosthenis, subtilitatem Lysiæ, Hyperidis venustatem, Theophrasti elegantias, Demetrii myrothecia coaluisse. Ecquis deinde ei comparatus non sordeat?

Demosthenem cum Cicerone multi comparant, hunc alii extollunt, alii illum minuunt. Ego primùm quid gravissimi authores censuerunt, deinde etiam, quid sentiam, hoc loco exponam. Primus, opinor, Cæcilius Calentianus, Siculus, teste Suida, Demosthenis & Tullii comparationem descripsit; quod opusculum quale fuerit, nescimus: neque enim extat; sed id ipsum Plutarchus, & authorem condemnat temeritatis. Plutarchus homo Græcus, nec satis literarū Latinarum peritus modestè styli comparationem defugit in parallelis. Dionysius Longinus gravissimus censor, hæc de utroque scribit.

JUDICIUM LONGINI DE Cicerone & Demosthene.

Longinus l. περὶ ὕψους. p. 23. c. 24.

Πλουσιώτατα, καθάπερ τι πέλαγος, εἰς ἀναπεπταμένον κέχυται πολλαχῆ μέγεθος. ὅθεν οἶμαι λόγον ὁ μὲν ῥήτωρ ἅτε παθητικώτερος, πολὺ τὸ διάπυρον ἔχει καὶ θυμικῶς ἐκφλεγόμενον· ὁ δὲ καθεστὼς ἐν ὄγκῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ σεμνότητι, οὐκ ἔψυκται μὲν ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐπέστραπται, (Hæc ex abrupto quodam sermone, cadunt tamen in hanc comparationem) Οὐ κατ' ἄλλα δέ τινα ταῦτα ἐμοὶ δοκεῖ, φίλτατε Τερεντιανὲ, λέγω δὲ εἰ καὶ ἡμῖν ὡς Ἕλλησιν ἐφεῖταί τι γινώσκειν, καὶ ὁ Κικέρων τοῦ Δημοσθένους ἐν τοῖς μεγέθεσι παραλλάττει. ὁ μὲν γὰρ ἐν ὕψει τὸ πλέον ἀποτόμῳ, ὁ δὲ Κικέρων ἐν χύσει. καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος, διὰ τὸ μετὰ βίας ἕκαστα, ἔτι δὲ τάχους, ῥώμης, δεινότητος, οἷον καίειν τε ἅμα καὶ διαρπάζειν, σκηπτῷ τινι παρεικάζοιτ' ἂν ἢ κεραυνῷ, ὁ δὲ Κικέρων ὡς ἀμφιλαφής τις ἐμπρησμὸς, οἶμαι, πάντη νέμεται, καὶ ἀνειλεῖται, πολὺ ἔχων καὶ ἐπίμονον ἀεὶ τὸ καῖον διακληρονομούμενον ἄλλοτ' ἀλλοίως ἐν αὐτῷ καὶ κατὰ διαδοχὰς ἀνατρεφόμενον.

ἀλλ' ἃ ταῦτα μὲν ὑμεῖς ἂν ἄμεινον ἐπικρίνοιτε. Καιρὸς δὲ τοῦ Δημοσθενικοῦ μὲν ὕψους, καὶ ὑπερτεταμένου ἔν τε ταῖς δεινώσεσι, καὶ τοῖς σφοδροῖς πάθεσι, καὶ ἔνθα δεῖ τὸν ἀκροατὴν τὸ σύνολον ἐκπλῆξαι, καὶ τῆς χύσεως ὅπου χρὴ καταντλῆσαι. τοπηγορίαις τε γὰρ, καὶ ἐπιλόγοις, μετὰ τὸ πλέον, καὶ παραβάσεσι καὶ τοῖς φραστικοῖς ἅπασι, καὶ ἐπιδεικτικοῖς, ἱστορίαις τε καὶ φυσιολογίαις, καὶ οὐκ ὀλίγοις μέρεσιν ἁρμόδιος.

Interpretatio Latina.

Opulentissimè quidem non secus ac pelagus, in laxam plerumque diffunditur magnitudinem: ex quo (opinor) in sermone Orator, ut qui longè est in affectibus vehementior, magnam habet ignis copiam acri quodam animi ardore deflagrantem, Hic verò consistens in gravitate, & amplissima quadam majestate, non friget quidem, sed non ita coruscat fulguribus. Nec alia ratione, mea quidem sententia, quantùm Græcis hominibus dijudicare licet, Ciceronis & Demosthenis dissimilis est magnitudo: Hic enim in sublimitate prærupta viget, ut plurimùm; ille in diffusa. Et nostrum quidem, cùm singula quæque cum acrimonia, celeritate, robore, vehementia, velut adurat atque diripiat, turbini quispiam, aut fulmini, jure simillimum dicat. At Cicero, quasi vastissimum (opinor) incendium, undique depascitur, & convolvitur, inflammatione multa, & pertinaci, æquè vicissim sibi, quasi ex sorte succedentibus novis ignium alimentis, innutrita: Sed vos hæc meliùs dijudicaveritis. Demosthenicæ porrò sublimitatis, & vehementissimæ illius contentionis, usus est in exaggerationibus violentisque affectibus, & ubi auditor totus est stupore percellendus. At diffusio maximè valet, ubi animus quasi immisso flumine perluendus occurrit. Est enim locorum frequentationibus, & epilogis, ut plurimum, & digressionibus, & huic adipali dicendi generi, atque epidicticor, historiis prætereа physicisque narrationibus, atque aliis haud perpaucis congruens partibus hæc amplificatio.

IUDICIUM FABII *Quintiliani.*

Quint. l. 10 c. 1.

Ciceronis & Demosthenis virtutes pleraſque arbitror similes, consilium, ordinem dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ sunt inventionis: in eloquendo est aliqua diversitas: densior ille, hic copiosior; ille concludit astrictiùs, ille latiùs pugnat; ille acumine semper, hic frequenter pondere; illi nihil detrahi potest, huic nihil adjici; curæ plus in illo, in hoc naturæ: salibus sanè, & commiseratione, qui duo affectus plurimùm valent, vincimus.

Cicero Demosthenem vincit miseratione, & salibus.

IUDICIUM CORNELII *Taciti.*

SEd quomodo inter Atticos Oratores primæ Demostheni tribuuntur: proximum autem locum Æschines, & Hyperides & Lysias, & Lycurgus: omnium autem consensu, hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos *a* Cicero quidem cæteros eorundem temporum disertos antecessit: Calvus autem, & Asinius, & Cæsar, & Cælius, & Brutus, sic jure, & prioribus & sequentibus anteponuntur. Nec refert quòd inter se specie differant, cùm genere consentiant. At strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero.

Ex iis apparet, Ciceronem, ne ab ipsis quidem Græcis Demostheni postponi, imò præferri. Longinus, inquam, *b* Ciceronem fervêre dicit, Demosthenem autem non frigere; utrùm vehementius? Demosthenem, amplum quidem, & majestate gravem: Ciceronem, non amplum

amplum modò, neque amplitudinem ipsam, sep pelagus in imensam magnitudinem diffusum nominat: utrum majus? Ad summum, Demosthenem cum turbine & fulmine; Ciceronem, cum ingenti incendio omnia depascente comparat: utrùm efficaciùs? Quintilianus Ciceroni Demosthenem parem in multis, in affectibus miserationis apertè inferiorem pronuntiat.

At quid est Orator sine hoc affectu? hoc quod apis sine aculeo. Tacitus utrumque primum in sua gente facit, & rectè. Hæc fuit D. Hieronymi sententia, cùm libro de vita Clericorum, de Cicerone sic scribit: [Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus Orator, tu illi ne solus esses] Utrumque oratorem perfectum fuisse significat: sed Demosthenē ætate primum. Ex quo, non facilè patior eos qui vix à limine Græcas literas salutarunt, Latinas haud satis intelligunt, & tamen de summis ingeniis temerariam audent ferre sententiam, quasi tertii è cœlo Catones ceciderint. Ciceronem cum Demosthene comparatum, mirum in modum deterunt, à quibus, si rationem postules, hanc unam afferunt; quod hic sit nervosus, ille totus Asiaticus, & unde colligunt? ex una fortasse, aut altera Oratione, quam vix delibarint, continuò de toto corpore proclamant, & non vident Ciceronis ingenium splendidum, solers, acutum, ad omnia maxima natum, pro ratione rerum, locorum, & temporum flectere orationem. Si caussa popularis, delectatur ille fuso æquabilique genere dicendi, quod tum multitudo devorabat: at cùm in senatu agit, ut in deliberatione negotiosa, nihil illo nervosius; quod qui non agnoscunt, Philippicas ejus sumant in manus, & nervos (si modò ipsi quid nervosum sit, judicio magis quàm opinione pōderare velint) invenient.

Demosthenes, cùm primus dicitur. caratione intelligendum, quod prior fuit tempore.

Ergò nihil deterendi Demosthenis caussa dicam; cujus laudibus nulla par inveniri potest oratio, sed multa habuit tum naturæ ac conditionis impedimenta, tum vitia, quæ in c Cicerone non fuisse, imò contraria planè ornamenta floruisse agnoscimus.

Ac primùm quod ad rem maximè attinere censeò; ille d fabri filius, hic splendidissimi equitis Romani soboles; ille inter malleorum strepitus educatus, hic in parentis, literati hominis, sinu, inter rusticanas amœnissimæ villæ delicias; ille nihil præter forensem usum arripuit, hic omnis eruditionis ubertate pectus complevit suum; ille sordidioris fuit ingenii, hic animi liberalissimi: ille pro eloquentiæ theatro particulam Græciæ nactus est, hic Romam terrarum lumen, caput Imperii, & arcem omnium gentium: ille est, ut ait Longinus, ἀνηθοποίητος, rudis in effingendis moribus, & affectibus, quæ summa virtus est oratoris: hujus, in eo maxima est, quæ potest esse dexteritas: ille strictus est, & siccus; hic fusus & mollis: ille demonstrativi generis imperitus, hôc in laudationibus nullus floridior, aut copiosior: ille, dum cupit jocari, non tam ridet quàm se deridendum præbet: hujus salibus & amœnitate ingenii nihil urbanius: ille, cùm venustatem affectat, ab ea recedit longiùs; hic lepôre & & veneribus totus diffluit. Quæ omnia, si benè pendantur, non dubito quin in Ciceronis partes quilibet æquus judex futurus sit propensior.

Cicero patris & villæ meminit 2. de leg. De infamia Demosthenis in repecuniaria Plutarch in Demosthene. Longinus lib. περὶ ὕψους ita judicat de Demost. δυσγέλωτα ποιεῖ μᾶλλον ἢ καταγελᾶται.

Atque, ne illud gratis assumere videamur, utrumque pleniùs, compositis etiam ex variis orationibus locis, comparabo: quamquam scio, me lubricum iter, & periculosæ (quod ait ille) plenum aleæ, insistere.

Sed primùm illud à lectore postulo, ne me putet hîc Censoris aut Judicis partes

tes sustinere; nihil enim decernendi caussa dicam, quasi velim ipse tantam & tam gravem controversiam meâ auctoritate definire. Deinde, ne cùm leviora quædam vitia ab antiquis, & ipsis quidem fermè Græcis, notata in Demosthene proferantur, existimet obtrectandi causa dici: absit enim ut tantum eloquentiæ sydus non admirer, cujus tam illustrem esse constat gloriam, ut nec crescere possit laudibus, nec ullis nævis infuscari. Hæc tantùm animi caussa, &, ut liberè fatear, declamatorio potiùs stylo, quàm censorio, placuit in Κικερωνομάστιγας effundere: cæteroqui suum cuique sensum & stomachum relinquo.

Evellenda est autem imprimis, antequam longiùs progrediamur, opinio, qua Demosthenem multi Ciceroni præferunt, quod eum nervosiorem arbitrentur. Primùm igitur quæro, num eloquentiam solis nervis, an etiam instar eximii corporis succo, sanguine, & ea, quæ inde efflorescit pulchritudinis gratia, constare velint? Sit (inquiunt) ex omni parte perfecta: bellè, Quid tum? Ciceroni pulchritudinem, & speciem tribuemus, nervos verò omnes Demostheni; absit. Quid enim (quæso) sunt in oratione nervi? Robur (opinor) orationis, (sic enim omnes sentiunt) & hoc caret Tullius? O Suada & Mercuri, meliora! Quorsum verò, tam perfecto corpori nervi denegabuntur? Quorsum? quia amplificator est Tullius, & fusum habet dicendi genus: At in eo ipso vis est & nervus orationis: si enim verbis tantùm farciret amplificationes, non pluris facerem quàm arenã sine calce; nunc autem, cum tota ejus amplificatio generosis sensibus decurrat, quis illi vires deneget? utrùm validior ad comburendum igniculus quispiam raptim caliens, qualia sunt vestra nervosa acumina, an flamma crebris alimentis crescens in immensum, qualis est Ciceronis oratio? Hoc imprimis considerandum puto. Deinde magnam habendam rationem idiomatis, temporum, ætatis, aurium, quibus Cicero placere voluit; Nec omnia continuò in exemplum & comparationem trahenda, sed ea, quæ argumentis, rebus, & personis aliquo modo congruunt.

Longinus περὶ ὕψους *p. 12. excelsam amplificationem non tantùm nervis, sed animam vocat orationis.*

N. N.

c *Genus & educatio multùm valent ad oratorem conformandum, juxtà illud: Δοῦλον δὲ μηδένα γίνεσθαι ῥήτορα:*

d *De Demosthene dixit Sidonius: [Fabro progenitus spreto,] & Juven. satyr. 10. 130.*

[Diis ille adversis genitus, fatoque sinistro.
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus.
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano ad Rhetora misit.]

Quamquam non vilis quispiam faber, sed honestus & locuples extitit.

COMPARANTUR IN GEnere demonstrativo.

CAPUT LXIII.

Quò igitur res tota fiat clarior, paribus armis, & æquo Marte, faciam in singulis concurrere. Extant Ciceronis exornativæ & funebres orationes nonnullæ, qualis est Philippica nona, & decima quarta. Extat item Demosthenis ἐπιτάφιος λόγος. Rectè, opinor, ista conferentur. Atque, ut in genere dicam, non quod ego sentio, sed quod Dionysius Rhetor, homo in judicãdo, & Demosthenis, si quispiam alius suprà modum laudator, & defensor pugnacissimus judicavit; ista a Demosthenis exornativa oratio, in eos qui pro patria occubuerãt, videtur satis languida, & otiosa, nec oratoris dignitati, nec mortuorum laudibus, nec

Ex comp. Demosth. & Cicer. Dion. Halic. li. περὶ Δημοσθένους δεινότητος.

nec tantæ hominum expectationi, in ea præsertim occasione, respondere. Expendamus singula, & comparemus cum ea laudatione quam habuit M. Tullius, in eos qui in acie contra Antonium, diem clauserant extremum; vel etiam in Servium Sulpitium, qui Legatus ad Antoninum missus, ægrum, quem jam trahebat spiritum, urgente vi morbi, in reipubl. causa profudit.

Primùm, Demosthenis exordium, etsi verborum delectu ornatisque periodis satis videatur excelsum, tamen sensibus commune est: Ait enim, postquàm illi hæc provincia imposita est à civibus, ut funebrem laudationem haberet in eos qui pro patria occubuerant, diu quæsisse, quo pacto tam generosos milites debitis laudibus afficeret, ad summum nihil invenisse dignum eorum honoribus; quòd, qui præ salute patriæ, insitum omnium medullis & visceribus, vitæ amorem neglexerint, omnem humanarum laudum terminum excesserint. Sic igitur ille Demosthenes.

b Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἐν τῷ δὲ τῷ πολέμῳ γεγενημένους ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν· καὶ προσετάχθη ἐμοὶ τὸν νομιζόμενον λόγον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς ἐσκόπουν μὲν εὐθὺς ὅπως τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου τεύξονται. ἐξετάζων δὲ καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τῶν τετελευτηκότων ἕν τι τῶν ἀδυνάτων εὕρισκον ὄν. οἳ γὰρ τὴν ὑπάρχουσαν πᾶσιν ἔμφυτον τοῦ ζῆν ὑπερεῖδον ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτῆσαι καλῶς μᾶλλον ἠβουλήθησαν, ἢ ζῶντες τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν ἀτυχοῦσαν, πῶς οὐκ ἀνυπέρβλητον παντὶ λόγῳ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν καταλελοίπασιν;

Hæc quidem pulchra, sed tamen unicuique declamatorum est obvium, in istis exordiis, à rerum pondere & gravitate, qua se obrui dicunt, excusationem capere, virium imbecillitatem obtendere, obsequium non eloquentiam profiteri.

Quantò disertiùs & rotundiùs Cicero. Utinam Dij immortales fecissent, P.C. ut vivo potiùs Servio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus, *&c.*

Hoc exordium, nec commune est, nec comparatum, sed grave, suavique affectu temperatum: antithesis præterea addit aliquid gratiæ & jucunditatis. *Vivo, mortuo: gratias agere, honores quærere.* Accedit, quòd pro orationis mensura breve est: At Demosthenes, cùm satis traxisset procemium, iterum in media oratione novum facit exordium, & priori quidem simile; quippe se à rei magnitudine semper excusat, num. 22. ἀπορῶ τί πρῶτον εἴπω· προσιστάμενα γάρ μοι πάντα εἰς ἕνα καιρὸν δυσχερῆ τὴν αἵρεσιν ἀυτῶν καθίστησί μοι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. Et in hoc secundo exordio nimis humiliter benevolentiam aucupatur, ut videatur sibi ex hac oratione gratiam & gloriam, non mortuis honorem, quærere: nam, si benevolentiam civium habuerit, orationem suam, licèt mediocrem, χάριν καὶ δόξαν reportaturam insinuat. Hæc non multum faciunt ad orationis, in hoc præsertim genere, gravitatem.

Jam in narratione & laudatione qualis uterque sit, considera.

Demosthenes tritam scholæ orbitam sequutus, nihil de hostibus, de belli genere, de ratione mortis, de ducibus, de victoria, & cæteris id genus loquutus, laudare incipit mortuos à patria, & parentibus in communi: Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τοῦ τοῦ γένους αὐτῶν ἀρχῆς· ἡ γὰρ εὐγένεια τῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐκ πλείστου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνωμολόγηται. Tum veteres & comunes fabulas longo orationis tractu narrare pergit quod mortui Athenienses sint; & eorum *c* patres expulerint Amazones, Herculis liberos ab Eurysthei crudelitate eripuerint; septem ducibus, ad Thebas, honores extremos mortuorum procura- *Frigidus laudationis character in Demost.*

curarint: deinde ad Xerxem, & Persica bella delabitur; quæ sanè apud prudens quodque judicium, nimis frigida sunt & otiosa. Quorsum enim hic apparatus? quid opus erat, Theseum, Herculem, Amazonas, Medos commemorare? an hæc magis ad mortuos, quàm ad alios quosque Athenienses attinebant? Quis non ineptum putasset Ciceronem, si adversus Antonium fortes laudaturus, initium sumpsisset à Romulo, & Remo, Tatio, & Sabinis; deinde Senonas & Cimbros; mox Hannibalem & Pyrrhum protulisset? Quantò gravius atque prudentiùs, mittens omnia parerga, Servium Sulpitium propriis afficit laudibus?

[Nam reliqua Servii Sulpicii vita, multis erit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata: semper illius gravitatem, fidem, præstantem in republica tuenda curam atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit: Nec verò silebitur admirabilis quædam & incredibilis, & penè divina ejus in legibus interpretandis æquitateque explicanda, scientia. Omnes ex omni ætate, qui in hac civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum coferantur, cum Servio Sulpitio non sunt comparandi, &c. Hæc hominis sunt propria, non ad trahendam moram, diludia.

Dexteritas Ciceronis in laudãda.

In laudatione verò militum, non quærit, quæ ad Carthaginem trecentis ante annis, ab eorum majoribus gesta sunt, cùm propriarum laudum satis amplam segetem nactus esset. Laudat in ducibus imperium, consilium, gravitatem, constantiam, magnitudinem animi, felicitatem. In Pansa, initium confligendi, in Hirtio, succurrendi alacritatem; in Cæsare, castrorum strenuam defensionem; in legione Martia incredibilem virtutem: mox ad hostes convertitur, Antonium exhibet, tanquam latronem ex gravi naufragio lacerum, cum paucis fugientem, solem ipsum ejus infortunio lætantem, fortissimorum verò Imperatorum victoriæ gratulantem. Hæc planè rei propria & prudenti distributione composita, præclarisque motibus animata, ut in decursu videbimus.

Demosthenes tandem, post commemoratas Amazones, Eurystheos, Hercules, ad mediam ferè orationis partem denuò exorditur, & de propriis mortuorum virtutibus dicit; commendat eos, quippe à prima ætate honestè acta, cum cognatis & affinibus; à prudentia, quòd pericula Græciæ longè antè præviderint; à fortitudine, quòd pro salute patriæ, neque fortunis neque vitæ pepercerint.

Ab adolescentia honestè acta.

Demosth.

Οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐν πᾶσι τοῖς παιδεύμασιν ἦσαν ἐπιφανεῖς, τὰ πρέποντα κατ᾽ ἡλικίαν ἀσκοῦντες ἑκάστην, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες οἷς χρὴ γονεῦσι, φίλοις, οἰκείοις. Hæc Cicero tanquam humiliora, omittit.

A prudentia.

Καὶ γὰρ εἴ τις ἐφύετο κοινὸς πᾶσι κίνδυνος τοῖς Ἕλλησιν, οὗτοι πρῶτοι προὐΐδοντο. Hæc prævisio periculorum, & belli suscipiendi consilium, potiùs attinet ad duces. Benè in Pansa Consule collocat M. Tullius Cicero.

[Princeps enim omnium Pansa prælij faciendi, & cum Antonio confligendi, fuit Dignus Imperator legione Martia, digna legio imperatore: cujus si acerrimum impetum cohibere potuisset, uno prælio confecta res esset: sed cùm libertatis avida legio, effrænatiùs in aciem hostium irrupisset, ipseque imprimis Pansa pugnaret, duobus periculosis vulneribus acceptis, sublatus è prælio, Reipublicæ vitam reservavit.] Quam prudẽter dicta õnia: providentia & animi magnitudo

gnitudo in Imperatore, volitans ardore belli alacritas in militibus exprimitur: deinde, quàm bellè illud insinuat, *Vitam Reipublicæ reservavit*: mox, *Ego verò hunc non solùm Imperatorem, sed etiam clarissimum imperatorem judico*: qui cùm, aut morte, aut victoria, se satisfacturum reipublicæ spopondisset, alterum facit, alterius, Dii immortales omen avertant. Hæc graviter & prudenter pronuntiata.

A fortitudine Demosth.

Ἀλλὰ προσάντες καὶ παρακαλοῦντες ἅπαντα προθύμως, καὶ σώματα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχοις, εἰς πεῖραν ἦλθον ἀγῶνας, εἰς ὃν οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἐφείσαντο. Benè quidem, quod tradentes omnia patriæ, prompto & hilari animo corpora, fortunas, socios, ad summum neque propriæ vitæ pepercerunt. Sed hæc etiam magis animata Cicero.

Sanguinem pro vita, libertate, fortunisque populi Rom. pro urbe, templisque Deorum immortalium profuderunt, & cæt. similia. Sanguinem profundere ἐμφατικώτερον dictum, quàm corpora & fortunas tradere, aut vitæ non parcere.

Græcus Orator unum habet insigne, ubi defunctorum virtutem animam Græciæ nominat. Demosthenes.

Δοκεῖ δέ μοι τις ἂν εἰπὼν ὡς ἡ τῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ, τῆς Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ τ' ὅτη ἠθὲς εἰπεῖν. ἅμα γὰρ τά τε τούτων πνεύματα ἀπηλλάγη τῶν οἰκείων σωμάτων; καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα ἀνήρηται. Scio, quia si quispiam alius hoc dixisset, continuò frigidum, & Gorgianum Græculi dixissent: sed esto, valeat, quanquam audax dictu est, in istis totam vim & animam fuisse Græciæ. Qui igitur fuerunt majores; qui posteri futuri sunt? si anima Græciæ in istis extincta est? Modestiùs Cicero.

[Quamobrem, maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & Senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Rom. occidisset.] Non dicit eorum virtutem animam fuisse Reipublicæ: sed eorum virtute liberatum ab interitu populi Romani nomen: quod satis per se magnificum est.

Demosthenes postremò, per singulas Atheniensium tribus excurrens ostendit, milites, domesticis laudibus, ab auctore quippe & fundatore suæ cujusque tribus, fuisse incitatos ad decus; quod, ut ostendat, veteres & aniles fabulas commemorat, quas & frigidè rebus suis accommodare plerumque cogitur: ut, cùm dicit Pandionidas, hoc est, Pandionidis tribus milites, à Procne & Philomela fuisse stimulatos ad gloriam, quod noluerint inferiores mulieribus videri. Primùm, parva laus est, quod conferantur cum mulierculis. Deinde quanta disparitas inter mulieres privatas, rixas exercentes cum adultero, & stupratore, atque uteri sui fœtum membratim discerptum, coctum, elixum, execrandæ mensæ apponentes, & inter generosos milites, cum legitimis hostibus confligentes, pro patriæ sal[illegible]& gloria? Verba ejus sunt:

Græci milites Pandionidis tribus cum Procne & Philomela parum aptè à Demosth. comparati.

Παρεφλήφεσαν Πανδιονίδας, Πρόκνην καὶ Φιλομήλαν, τὰς Πανδίονος θυγατέρας, ὡς ἐτιμωρήσαντο Τηρέα, διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ὕβριν, βιωτέον οὐκ ἐνόμιζον αὐτοῖς, εἰ μὴ συγγενεῖς φανήσονται τὸν θυμὸν ἔχοντες ἐκείναις, ἐφ' οἷς τὴν Ἑλλάδα ἑώρων ὑβριζομένην.

Nec graviora, quæ de Oeneo, Hippothoonte, Ajace immiscet fabulosa omnia etiam pleraque probrosa.

Quantò prudentiùs Latinus Orator in istis non λεπτολογεῖ, per singulas legiones discurrens, sed unam duntaxat Martiam, quæ se fortissimè gesserat, lectissimis verbis commendat?

CICERO.

Dignus Imperator legione Martia, digna legio Imperatore: (&) quæ mihi videtur divinitus ab eo Deo traxisse nomen, à quo populum Romanum generatum accepimus. Hæc sobriè & prudenter insinuata.

Jam, quæ de ratione belli, & hostibus, & defensa libertate dicenda erant, nullatenus, vel parcè, attingit.

DEMOSTHENES.

Νομίζω τοίνυν καὶ τοῦ τῆς χώρας ἡμῶν οὐκ ἐπιβῆναι τοὺς πολεμίους πρὸς τῇ τῶν ἐναντίων ἀγνωμοσύνῃ, τὴν τούτων ἀρετὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι. Parum hoc est dicere, quod eorum virtute repressi hostes, in Atheniensium fines non insiluerint. Qui tandem illi hostes? At Latinus Orator, ut gloriam mortuorum illustriorem faciat, rectè hostium immanitatem, & pericula reip. exaggerat.

CICERO.

d. Bellum inexpiabile infert quatuor Consulibus, unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu populóque Romano: omnibus, quanquam ruit ipse cum suis, gladium, pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum & immane facinus quod nulla barbaries possit agnoscere, id suo consilio factum esse testatur. Deinde, & prodigium illud & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum (vel etiam, si Dij oderint quos oportet, omnium Deorum.) Refugit animus P. C. eáque dicere reformidat, *&c.* de hostibus, & periculis. Quæ omnia faciunt ad clarissimam laudem eorum qui illos fuderunt, & victoriam suo cruore Reipublicæ pepererunt: à quibus non tantùm fines, sed vitam, libertatem, fortunas, urbem, templa, & cætera servata ostendit.

Uterque perorat παθητικῶς.

Pathos Demosthenis suave.

Οἱ μὲν οὖν ζῶντες οἰκεῖοι τούτων οἰκτρὸν τοιούτων ἀνδρῶν ἐστερημένοι, καὶ συνηθείας πολλῆς καὶ φιλανθρώπου διεζευγμένοι, καὶ τὰ τῆς πατρίδος πράγματ' ἔρημα, καὶ δακρύων καὶ πένθους πλήρη.

Hæc tamen subtristia, cùm præsertim pacem, & otium fortes viri sua morte peperissent, Itaque addit.

οἱ δ' εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ, πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ πολλοῦ, καὶ τὸν ἅπαντα, εὔκλειαν ἀγήρω καταλείπουσιν.

CICERO.

Ciceronis affectus longè præstantes.

Carere dicit affines iis viris quos laudare potiùs quàm lugere præstat; mox erumpit in illam præclaram vocē: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potissimum reddita.* (&)

[In fuga fœda mors, & victoria gloriosa. Deinde, Actum igitur præclare vobiscum, fortissimi, dum vixistis. Nunc verò etiam, sanctissimi milites, quòd vestra virtus, nec oblivione, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cùm vobis immortale monumentum suis penè manibus Senatus populúsque Romanus extruxerit, *&c*, quæ persequar fusiùs in tractatu de imitatione. Planè Tullius Demosthenem obruit: Neque tantùm habet motus miserationis, sed etiā lætos, grandes, heroicos, qualis est ille.

Motus Ciceronis Heroicus.

O solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet, stratis cadaveribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium. Omnino, qui utriusque ἐπιταφίους λόγους consideratè voluerit inter se conferre, inveniet, Ciceronem multis partibus graviorem, quamquam laudationes in istis orationibus, ex parte tantùm attingit; alia enim tradenda susceperat. Quid igitur si in id omnem styli aciem convertisset?

Iam verò, quæ de Chabria dicuntur, adversus Leptinem, qui tot bella

Chabria floressi-

mi ducis apud Demosth. laus parum cumulata.

gesserat, tot trophæa erexerat, tot Reipublicæ decora pepererat; quomodo possint, cum minima Ciceroniani styli laudatione comparari? Sunt enim ista satis simplicia, & narrativa.

DEMOSTHENES.

Orat. adversus Leprin. n. 12. 1.

Ἴστε μὲν οὖν ἴσως, καὶ ἄνευ τοῦ παρ' ἐμοῦ λόγου, ὅτι σπουδαῖος Χαβρίας ἦν ἀνήρ, οὐ μὴν κωλύει γε οὐδὲν κἀμὲ διὰ βραχέων ἐπιμνησθῆναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ. ὃν μὲν οὖν τρόπον ὑμᾶς ἔχων πρὸς ἅπαντας Πελοποννησίους παρετάξατο ἐν Θήβαις, καὶ ὡς Γοργώπαν ἀπέκτεινε ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ὅσα ἐν Κύπρῳ τρόπαια ἔστησε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι πᾶσαν ἐπιὼν ὀλίγου δέων χώραν, οὐδαμοῦ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα οὔτ' αὐτὸν κατῄσχυνεν. &c. quæ historico penè stylo pertexuntur, sine aculeis oratoriis. Quòd si istis Pompejus Ciceronis opponatur.

CICERO

Pro lege Manil.

Quis igitur hoc nomine scientior unquam, aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescentiâ, maximi ipse exercitus Imperator? qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quispiam cũ inimico concertavit? plura bella gessit, quàm cæteri legerunt? plures provincias confecit, quàm alii concupierunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis? non ostensionibus belli, sed victoriis: non stipendiis, sed triumphis est traducta? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuit fortuna reipubl. Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, &c.

At dices, Chabrias non erat Pompejus; fateor: habuit tamen in Chabria satis nobile argumentum; quod parùm cumulatè tractavit: Nam, si quæ ad Thebas, quæ in Ægina, contra Gorgopan, quæ in Cypro, quæ in Ægypto, vel minimo splendore orationis percensuisset, eximiũ habuissent decus. Nunc autem virum tot trophæis clarum laudans, σπουδαῖος, inquit, Χαβρίας ἦν ἀνήρ.

Quantò ampliùs, vel unum Cæsaris adhuc pueri factum persequitur Cicero?

[Laudo, laudo vos (Quirites) cùm gratissimis animis prosequimini nomen adolescentis, vel pueri potius: sunt enim facta ejus immortalitatis, nomen ætatis, multa memini, multa audivi, multa legi, nihil ex omni sæculorum memoria tale cognovi, &c.

Qualis uterque in suis laudib.

In suis porrò laudibus, persæpè nimius est Cicero; quanquam, & speciosum habet argumentum, & aliqua temperat verecundia.

At Demosthenes, satis inverecundè se laudat, cùm dicit, multos quidem superioribus temporibus extitisse oratores celebertimos, puta, Callistratos, Aristophontes, Trhasybulos; neminem autem ex omni sæculorum fama compertum, qui se totum Reipublicæ traderet, præter se unum; quod ita persuasum haberet, se & omnibus meliùs edicta scribere, negotia administrare, legationes obire.

In orat. de Corona n. 381.

Verba ejus sunt.

Καίτοι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες Ἀθηναῖοι γεγόνασι ῥήτορες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι πρὸ ἐμοῦ, Καλλίστρατος ἐκεῖνος, Ἀριστοφῶν, Κέφαλος, Θρασύβουλος, ἕτεροι μύριοι. ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων πώποτε διὰ παντὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς οὐδὲν τῇ πόλει, &c.

Tandem addit: Ἐπεπείσμην δ' ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναισθητῶν, ὅμως δ' ἐπεπείσμην, μήτε γράφοντα γράψαι ἂν ἐμοῦ βέλτιον οὐδένα, μήτε πράττοντα τι πρᾶξαι, μήτε πρεσβεύοντα πρεσβεῦσαι προθυμότερον,

ρον, μήτε δικαιότερον διὰ ταῦτα ἐν ἅπασιν ἐμαυτὸν ἐπαῖνον. Hoc est planè arrogans dictum.

Quid, si Catilinam fregisset, aut Parthos ex Amano expulisset, & triumphos Romanos fuisset meritus; quæ omnia Ciceroni contigerunt?

In vituperando mordax est atque amarulentus Demosthenes, & quavis vespa acerbior. Extat omnium nobilissima ejus oratio pro Corona; in qua tamen multa, plena tædij legentibus ocurrũt. Illud unũ, quod est omnium cõsensu illustrissimum, non præteribo. Confert suam fortunam cum Æschinis conditione, per antithesin; & postquam de sua pueritia, institutione, divitiis, rebus gestis, dixit quæ poterat, invehitur in Æschinem, eique objicit quòd in magna egestate fuerit educatus, unà cum patre, ad ludum literarium sessitans, atramentum terens, & subsellia spongiis detergens, & pædagogium verrens, famuli vicem obiens, non ingenui.

DEMOSTHENES.

Παῖς μὲν οὖν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης ἅμα τῷ πατρὶ, πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν, οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς, ἔχων.

Hæc mordacia quidem, sed maledicta de trivio. Non est enim, inquit Seneca, in paupertate vitium, multò minus in ea humili opera, quam filius patri navabat.

Prudentiùs & graviùs Cicero, cùm Antonio objicere potuisset, non quidem istas Æschinis sordes, sed familiæ paupertatem; hanc contumeliam non dicit, sed vitia objicit, & ita filium perstringit, ut patris innocentiæ parcat.

CICERO.

Prudentia Cicer. in vituperando.

Visne igitur te inspiciamus à puero? sic opinor, à principio ordiamur. Tenésne memoria prætextatũ te decoxisse; patris, inquis, ista culpa est; concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim ordinibus, cùm esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamvis, quis fortunæ vitio, non suo decoxisset.

Hæc generosa & nervosa: excusat paupertatem, accusat hominem.

Quid verò ubi privatas familiæ sordes in Pisone insectatur, quanta illud ipsum generositate, quanta gratia facit?

Festivitas, & gratia Ciceronis in vituperationib⁹; quæ virtus Demostheni defuit.

Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne magnoperè quidem quidquam, præter libidines, sumptuosum: toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos videatur, Placentini: extructa mensa, non conchyliis, & piscibus, sed multâ carne subrancidâ, servi sordidati ministrant, nonnulli etiam senes, idem coquus, idem atriensis, pistor domi nullus, nulla cella, panisq; & vinum à propola, atque de cupa; Græci stipati, quini in lectulis, sæpè plures, ipse solus; bibitur usque eò dum de solio ministretur; ubi galli cantum audiunt, avum suum revixisse putat, mensam tolli jubet.

DEMOSTHENES.

Demosth. mordacissimè Æschinem insectatur, sed trivialibus maledictis.

Demosthenes post hæc objicit Æschini vile servitium inter Mystas Cereris, quòd matri initianti libros lectitaret, hinnulorum pellibus & aqua lustrali expians initiatos, dein extergens luto, & furfuribus, mox consurgens ab initiatione, canere juberet, Ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον præiẽs ipse, ululanti voce. Thiasos quoque per urbem duceret, fœniculo & alba populo redimitos, serpentes attollens, & clamitans Euoë Saboë; & interim saltitans, hyes Attes, Attes hyes; ipse auspex, ante ambulo, & laternarius; ex quo mercedis loco ab anniculis capiebat placentas & scriplitas.

Τῇ μητρὶ τελούσῃ τὰς βίβλους ἀνεγίνωσκες, καὶ τ' ἄλλα συνεσκώρου τὴν μὲν νύκτα νεβρίζων, καὶ κρατηρίζων, καὶ καθαίρων τοὺς τελουμένους, καὶ ἀπομάττων τῷ πηλῷ, καὶ τοῖς πιτύροις καὶ ἀνιστὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ, καὶ κελεύων λέγειν, ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον, ἐπὶ τῷ μηδένα πώποτε τηλικοῦτον ὀλολύξαι σεμνυνόμενος· ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθρῳ, καὶ τῇ λεύκῃ, τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας θλίβων, καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν, Εὐοῖ Σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος, Ὕης Ἄττης, Ἄττης Ὕης, ἔξαρχος, καὶ προηγεμὼν, καὶ κιττοφόρος, καὶ λυχνοφόρος, καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν γραϊδίων προσαγορευόμενος, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα, καὶ στρεπτοὺς καὶ νεήλατα.

Parias serpentum proprium. Attes, sive Attes honoratur à Phrygibus, ut minister magnæ Matris. Harpocratio.

Hæc quidem omninò per se, & ridicula, & mordacia: magnificentiùs tamen aliquantò Cicero Lupercalia objicit Antonio, quàm ille Cereris mysteria Æschini, neque enim simplici narratione rei contentus est, sed præterea faces dicendi adhibet.

Longè aliter Cicero Lupercalia objicit Antonio, quàm Demosthenes Æschini Cereris mysteria.

CICERO.

Ad Lupercalia veniamus, non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum: Sudat, pallet, quidlibet, modò ne nauseet, faciat, quod in porticu Numicia fecit.

Ciceronis aculeata oratio.

Quid hâc oratione vehementiùs? pergit: Quæ potest esse tantæ turpitudinis defensio? cupio audire: ut videam ubi Rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat.

Sedebat in rostris Collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus; ascendis, accedis ad sellam; ita eras Lupercus: ut te esse Consulem meminisse non deberes? (&c. mox) At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abjiciebas: Quid petens? ut servires? Tibi uni peteres: qui ita à puero vixeras, ut omnia paterere, facilè servires: à nobis populóque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus concionatus! Quid hoc turpius, quid fœdius: quid suppliciis omnibus dignius? Num expectas dum te stimulis fodiam? hæc te, si ullam partem habes sensus, lacerat, hæc cruentat oratio, (& cæt.)

Sunt planè ista fulmina; non jocatur circa Panis Ceremonias, & Lupercorum caprinas pelles, hujusmodi minutias discutiens; sed vehementissimam orationem vibrat, quæ vel à statua penè ruborem exprimeret. Scio facta esse dissimilia, nec non orationis genera: sed Demosthenes etiam in oratione de falsa legatione, ubi gravi & incenso sermone opus erat, in fervida quippe exclamatione, hæc eadem de trivio maledicta intorquet.

DEMOSTHENES.

Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα, ὁ ἀκάθαρτος, τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς, καὶ τὸν βεβιωμένον αὐτῷ βίον, αὐτίκα δὴ καλὰ ἐρεῖ, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἐφ' οἷς ἔγωγε ἀποπνίγομαι. Magna exclamatio, & quæ faces promittit mox degenerat in levia convicia.

Gravis exclamatio Demosthenis, quæ degenerat in minutias.

οὐκ ἴσασιν οὗτοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς τὰς βίβλους ἀναγινώσκοντά σε τῇ μητρὶ τελούσῃ, καὶ παῖδα ὄντα, ἐν θιάσοις καὶ μεθύουσιν ἀνθρώποις κυλινδούμενον; μετὰ ταῦτα δὲ ταῖς ἀρχαῖς ὑπογραμματεύοντα, καὶ δυοῖν ἢ τριῶν δραχμῶν, πονηρὸν ὄντα. τὰ τελευταῖα δὲ ἔναγχος ἐν χορηγίοις ἀλλοτρίοις ἐπὶ τῷ τριταγωνιστεῖν ἀγαπητῶς παρατρεφόμενον; ποῖον οὖν ἐρεῖς βίον, ὃν οὐ βεβίωκας;

Et tamen talium sibi conscius facinorũ impurus iste vos audebit intueri? & actam à se vitam clara statim voce prædicabit? quæ res mihi spiritum intercludit. Num hi sciunt te à primordio ætatis lectitasse libros matri initianti: & puerum etiam tum in cœtibus Liberi patris, & inter ebriosos homines esse volutatum? Pòst autem scriptioni apud magistratus dedisse operam, & propter binas aut ternas drachmas fuisse sceleratũ? Postremò

non ita olim alienis sumptibus, ad tertias partes actitandas, cùm tecum bene agi putares, victitasse? Quam igitur vitam referes, quam non vixisti?

Hæc sunt quæ apud Demosthenem in invectivis plus habent vehementiæ: sed quàm amarulenta hæc Ciceronis vehementia?

CICERO.

2. Philip. vehementia Ciceronis, in insectando, cum in dignatione conjuncta.

Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Primò vulgare scortum, certa flagitii merces, nec ea parva, sed cito Curio intervenit, qui te à meretricio quæstu abduxit: & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo collocavit. Nemo unquam puer emptus libidinis caussa, tam fuit in domini potestate, quàm tu in Curionis, &c. quæ Demosthenis vehementiæ nullo modo cedunt: sed (& ut personas decet) graviora sunt.

Quæ verò contra Philippum vehementiora dicuntur, ea sunt:

DEMOSTHENES.

Fastidiosissima Demosth. oratio in Philippum.

Οὐ μόνον οὐχ Ἕλληνος ὄντος, οὐδὲ προσήκοντος οὐδὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐντεῦθεν ὅθεν καλὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ὀλέθρου Μακεδόνος, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι. καὶ τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει; &c.

Qui tantùm abest, ut Græcus sit, Græcisve ullo modò conjunctus, ut nec inter barbaros sit honesto loco natus, sed perditus Macedo, unde frugi mancipium olim nullum emi potuit. At qua extrema contumelia abstinet?

Agit contra eos qui Philippum, quasi regem Atheniensibus conjunctum & benevolum studebant defendere. Bene opinor comparabuntur quæ habet Tullius de Luc. Antonio, qui se patronum populi Romani appellabat: Hæc enim æquè gravia & mordacia.

CICERO.

Plenus & hoc generoso fastu Cicero, sed pugnata latius, & gratiam quandam habet horrori mixtam.

Atqui illum quinque & triginta Tribus patronum adoptarunt, rursus reclamatis? Aspicite à sinistra illam equestrem statuam inauratam; in qua quid inscriptum est? *Quinque & triginta Tribus, Patrono P.R.* Igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem: clamori enim vestro, non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit, &c. O impudentiam incredibilem, tantúmne sibi sumpsit, quia Myrasis mirmillo Thracem jugulavit familiarem suum? Quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro, vobis spectantibus, depugnasset?

Philip. 14. Heroica iracundiæ emissiones in Cicerone.

(Et propudium illud) & portentum, L. Antonius, insigne odium omnium hominum vel etiam, si dij oderunt quos oportet, omnium Deorum.

Et de Antonio & Dolabella.

Nam duo hæc capita nata sunt post homines natos, spurcissima & teterrima, Dolabella & Antonius. Deinde: Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.

Discrimen Demosth. & Cicer. in invect.

Mitto infinita similia, quæ ex Philippicis, & Orat. in Pisonem; in Clodium, in Vatinium, in Verrem afferri possunt; quæ si comparentur, invenies duos summos Oratores in eo convenire; quòd Cicero æquè fellis, & concisæ acrimoniæ, ubi modò vult, habeat, ac Demosthenes, imò superet; ut in istis, quibus nihil excitatiùs aculeatum.

Pro Cluentio.

Uxor generi, noverca filii, filiæ pellex. Sed in eo Demosthenem antecellit, quod ubi placet illi aliquem comicè insectari, summâ ingenii festivitate, gratiâ, hilaritate faciat: ut ex iis quæ in Pisonem allata, facile est colligere. Ubi verò in gravioribus factis, post res narratas, ad illas exclamationum faces venit, jam non comparet Demosthenes, tunc planè Tullius videtur

tur incendium omnia devorans: æquè promptum esse, vibratis fulminibus obsistere, ac tanto eloquentiæ ponderi summa vi ruenti sese objicere.

N. N.

a *Hanc ideo orationem cum aliquot aliis, Demosthenis esse negat Dionysius Halicarnass. sed cùm nullis certis argumentis probet, non usquequaq; illi credendum rectè animadvertit Photius in Biblioth. p. 1467. Nam & alii, eodem ac illo jure, orationes contra Æschinem & Midiam rejiciunt styli scilicet diversitate commoti; quibus tamen nulla habetur fides. Certè Demosthenis esse, non obscurè innuit idem Photius p. 1476. edit. Pauli Stephani.*

b *Hoc sanè exordium valdè Demosthenicũ est; cætera, si qua videbuntur imbeciliora, fortunæ accommodata censet Photius: nam in eodẽ prælio ad Chæroneã, ubi illi qui laudantur occubuerunt, Demosthenes abjecto clypeo fugiens, cùm chlamydem rubus retinuisset, clamavit,* ζώγρει.

c *Hunc laudandi morem, suis temporibus contemptum indicat Lucianus in Encomio Demostenis:* μὴ μεῖζον προσήκει το ἐπίγραμμα τῷ θυλάκῳ. *p. 891.*

d *Bellum, & hostiũ immanitas præclarè à Cicerone exaggeratur, quò mors virorũ fortium appareat gloriosior. Hoc Demosthenes, quod erat maximè necessarium, prætermisit.*

COMPARANTUR IN genere deliberativo.

CAPUT LXIV.

Age nunc expendamus uter plus in suasionibus & dissuasionibus habet vehementiæ, & ponderis: pares inter se causas conferemus. Suadet Demosthenes bellum in Philippum Regem, oppressorem Græcæ libertatis. M. Tullius in Antonium Consulem, Romanæ Reipublicæ vexatorem: Quibus uterque rationibus, videamus. Obtendunt in genere turpitudinem, periculum & rationem ἀδυνάτου: Locos turpitudinis capiunt ex circumstantiis personarum. Turpissimum scilicet & indignissimum, Athenienses, Philippo; populum Romanum, Antonio cedere. Uterque indignitatem personarum acriter exagerat.

DEMOSTHENES.

Maximè his verbis quæ superiùs sunt allata, ex Philipp. 3.

Ολεθρὸς Μακεδὼν ὅθεν ὀυδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον ὀυδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι, Καὶ τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει;

Non Græcus, inquit, est, sed barbarus, sed perditus Macedo, ea ex gente ortus, è qua ne frugi quidem mancipium emi potest. Nunc tamen ad summum venit contumeliæ.

Deinde narrat urbes quas cepit; honores quos Atheniensibus præripuit, &c. id genus. Cicero in hac re nihilò inferior, quoties de indignitate Antoniorum, qui rempublicam dilapidant, loquitur, vibrat fulmina.

CICERO.

Est igitur populo Romano, victori omnium gentiũ, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Sparto (& de ejus crudelitate, jure pertimescẽda:) Nullus ei ludus videtur esse jucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine atque nefario, sed cum immani tetraque bellua: quæ, quoniam in foveam incidit, obruatur: si enim hinc emiseritis, nullius supplicii crudelitas erit recusanda.

Et de Lucio Antonio.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore Imperator; quas fecit strages, ubicumque posuit vestigium? Cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcumque nactus est; epulantur milites, ipse *Philipp. 4.*

Philipp. 5. autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri, diripiuntur villæ, matresfamilias, virgines, pueri ingenui, abripiuntur, militibus traduntur.

Et de Marco.

Brundusii fortissimos viros, cives optimos, jugulari jussit: quorum ante pedes ejus morientium sanguine os uxoris respersum esse constat, &c. similia infinita, maximè verò Philippica 7. ubi singularia quæque Antonii contra Remp. Olynth. 2. n. 8. 9. facta discutit, quæ Demosthenes in totis Olynthiacis & Philippicis, non adæquat.

Uterque posteà, ut ulciscendos, non autem formidandos hostes ostendat, vehementer eorum potentiam extenuat. Et Demosthenes quidem initio Olynthiacæ secundæ, ubi Philippum, hominem & tenuem & contemptum, solâ Atheniensium socordiâ crevisse ostendit: hunc illi fortunæ afflatum non fore diuturnum ait.

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σφόδρα ἂν ἡγούμην καὶ αὐτὸς φοβερὸν εἶναι τὸν Φίλιππον, καὶ θαυμαστὸν, εἰ τὰ δίκαια πράττοντα ἑώρων αὐτὸν ηὐξημένον· νῦν δὲ θεωρῶν καὶ σκοπῶν, εὑρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐήθειαν τὸ κατ' ἀρχὰ, &c. Et Philip. 1. num. 12. Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι πράγματα ἀθάνατα· ἀλλὰ καὶ μισεῖ τις ἐκεῖνον καὶ δέδιεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν πάνυ νῦν δοκούντων οἰκείως ἔχειν αὐτῷ.

Nolite enim putare, illi, tanquàm Deo, fixas esse res præsentes & immortales; sed & odit eum aliquis & timet, viri Athenienses, & invidet, etiam ex iis qui nunc illi summâ familiaritate implicati esse videntur.

Hæc quidem gravia, sed nimis remissa: quantò efficaciùs Cicero!

CICERO.

Ac majoribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rempubl. curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, rationem aliquam, si res ita tulisset, pacis & fœderis. Hic vester hostis rempublicam vestram oppugnat, ipse habet nullam: Senatum, hoc est, orbis terræ consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullũ habet: Ærarium vestrum exhausit, suum nõ habet. Pacis verò, quæ potest cum eo esse ratio, in quo incredibilis crudelitas, fides nulla?

Deindè; Nam quòd se similem Catilinæ esse, gloriari solet, scelere par est illi, belli industria inferior. Hæc de persona hostium; in quibus semper apparebit Tullius gravior in αὐξήσει, & magis aculeatus.

Uterque cùm videret animos ad bellũ antea paratos, paulatim hebescere atque infringi, paribus fermè rationibus sollicitat, & pristinorum consiliorum memoria incendit, à quibus recedere sine dedecore respubl. non potest. Tractat hunc locum Demosthenes Olynthiaca 3. n. 6. 7. 8. 9. ubi refricat memoriam eorum omnium, quæ jam in Philippum decreta erant, quæ sine dedecore inconstantiæ à gravissimo consilio negligi non possunt.

DEMOSTHENES.

Μέμνησθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θρᾴκῃ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος τουτὶ Ἡραῖον τεῖχος πολιορκῶν τότε τοίνυν μὴν μὲν ἦν Μαιμακτηριὼν, πολλῶν δὲ λόγων καὶ θορύβων γιγνομένων παρ' ὑμῖν, ἐψηφίσασθε τετταράκοντα τριήρεις καθέλκειν, &c. quæ commemorat, belli apparatus in Philippum enumerans. Deindè concludit, n. 12.

Τί οὖν τὸ λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλὴν βοηθεῖν ἐρρωμένως καὶ προθύμως; ἐγὼ μὲν

Digitized by Google

μὲν οὐχ ὁρῶ. χωρὶς γὰρ περιστάσης ἂν ἡμᾶς αἰσχύνης, εἰ καθυφείμεθά τι τῶν πραγμάτων, οὐδὲ τὸν φόβον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μικρὸν ὁρῶ,

Quid restat igitur, viri Athenienses, nisi ut succurramus robustè & alacriter? Ego certè non video: nam præterquam vobis, si à rebus gerendis semel destiteritis, dedecus impendet infamiæ; metus etiam, viri Athenienses, non mediocres animadverto.

Qui Ciceronem legerit, Philippicâ septimâ, statim post initium, ubi plenè bellum suadet, inveniet rationibus æquè densum & pugnacem, sed plus habere caloris & aculeorum.

CICERO.

Ciceronis oratio vehemens & densa.

Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Hæc Λακωνικῶς: mox singula persequitur.

Quid est, inconstantia, mobilitate, levitate, cùm singulis hominibus, tum verò universo Senatui turpius? Quid porrò inconstantius, quàm, quem modò hostem, nó verbo sed re multis decretis judicaveritis, cum hoc pace velle subitò conjungi?

Deinde punctim decreta Senatus, de Cæsare, de Bruto, de Hirtio subjungit; in quibus tot vibrantur validæ rationes: & addit:

Quid cùm delectus haberi tota Italia jussistis, cùm vacationes omnes sustulistis? tum ille hostis non est judicatus? Armatorum officinas in urbe videtis: milites cum gladiis sequuntur Consulem: omnes sine ulla recusatione, summo etiam studio nom na dant: parent auctoritati vestræ: non est judicatus hostis Antonius? At legatos misimus? heu me miserum! quid, (&c.)

Deinde gravissimè confutat, mox concludit longè vehementiùs quàm Demosthenes.

Retinenda igitur nobis constantia, gravitas, perseverantia; repetenda est vetus illa severitas: siquidem auctoritas Senatus, decus, honestatem, laudem, dignitatemque desiderat; quibus rebus caruit hic Ordo nimiùm diu. Sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen justa, nunc nulla est. (Et illud,) Quod si non possumus facere, dicam, quod dignū est Senatore, & Romano, moriamur.

Duo sunt ex vehementissimis ad incitandum locis, Olynthiaca tertia, & Philippica prima, ubi Demosthenes canit quodammodò classicum.

Olinth. 3. num. 22.

Qualis uterque in adhortationibus.

DEMOSTHENES.

Demosth. adhortatio ad bellum vehemens.

Τίνα γὰρ χρόνον ἢ τίνα καιρὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦ παρόντος βελτίω ζητεῖτε, ἢ πότε ἃ δεῖ πράξετε, εἰ μὴ νῦν; οὐχ ἅπαντα μὲν ἡμῶν τὰ χωρία προείληφεν ἄνθρωπος; εἰ δὲ καὶ ταύτης κύριος τῆς χώρας γενήσεται, πάντων αἴσχιστα πεισόμεθα, οὐχ οὕς, εἰ πολεμήσαιεν, ἑτοίμως σώζειν ὑπισχνούμεθα, αὐτοὶ νῦν πολεμοῦντες: οὐκ ἐχθρὸς; οὐκ ἔχων τὰ ἡμέτερα; οὐ βάρβαρος, οὐχ ὅ, τι ἂν εἴποι τις· ἀλλ' ὦ πρὸς θεῶν ἅπαντα ταῦτα ἐάσαντες, καὶ μονονουχὶ συγκατασκευάσαντες αὐτῷ, τότε τοὺς αἰτίους οἵτινές εἰσι τούτων, ζητήσομεν.

Quod enim tempus, quamve occasionem, Athenienses, meliorem hac quæritis? aut, quando ea quæ fieri debent, agetis? Nonne omnia vobis homo loca præripuit? Quid etsi hac terra potietur? rem flagitiosissimam patiemur. Nonne quibus, si bellum gererent, strenuè nos opitulaturos pollicebamur, hi nunc bello petuntur? nonne hostis est? non vestra tenet? non barbarus? non quod quisque mali dixerit? Sed, per Deum immortalem, si hæc omnia reliquerimus, & ei tantum non ad ea obtinenda operam navaverimus; tum auctores harum rerum, qui sint? quæremus?

Philippica vero prima, numero 59. Οὐκ ἐκβησόμεθα, οὐκ ἔξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τινι στρατιωτῶν οἰκείων νῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον: οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσόμεθα,

ποῖ

ποῖ δὴ προσορμιούμεθα; ἤρετό τις, εὑρήσει τὰ σαθρά, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων, αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἂν ἐπιχειρῶμεν· ἂν μέντοι καθώμεθα οἴκοι, λοιδορουμένων ἀκούοντες, καὶ αἰτιωμένων ἀλλήλους τῶν λεγόντων, οὐδέποτ' οὐδὲν ἡμῖν οὐ μὴ γένηται τῶν δεόντων. ὅποι γὰρ ἄν, οἶμαι, μέρος τι τῆς πόλεως συναποσταλῇ, κἂν μὴ πᾶσα παρῇ, καὶ τὸ τῶν Θεῶν εὔνοις, καὶ τὸ τῆς τύχης συναγωνίζεται; &c.

Demosth. classicum canit.

Non egrediemur, non exibimus ipsi, parte saltem aliqua domesticorum militum, nunc? si quidem id priùs factum non est? non ditionem eius classe invademus! At quò appellemus? roget aliquis; inveniet ac deprehendet labefactatas res illius, Athenienses, ipsum bellum modò aggrediamur. Verùm, si domi sedebimus, convitiantes audituri, & criminantes inter se oratores, non fieri ulla ratione potest ut quicquam ritè conficiamus. Nam, ut mea quidem fert opinio, quacunque pars aliqua civitatis ablegabitur, etsi tota minimè adfuerit, Deorum tamen favor & fortuna nobiscum pugnat: (&c.) Tum quod de libertate obiter tangit, Philipp.3.

CICERO.

Cicer. adhortatio nihilo gravior Philipp.7. Philipp.10.

(Cum his comparari possunt, quæ habet Cicero, Phil.7.)

Si pace frui volumus, bellum gerendum est; si bellum omittamus, pace nunquam fruemur. Ecquodnam principium pietatis? libertatis capessendæ. An cùm illum necessarium? & fatalem penè casum non tulerimus, hunc feremus voluntarium. Tota Italia desiderio libertatis exarsit: servire diutiùs non potest civitas: seriùs populo Romano hunc vestitum atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati sumus. Magna quidem nos spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus. Et non in spiritu vita est? sed ea nulla est omnino servienti. Omnes enim rationes servitutem ferre possunt; nostra civitas non potest: si immortalitas consequeretur præsentis periculi fugam, tamen eo magis ea fugienda esse videretur; quòd diuturnior esset servitus. Cùm verò dies & noctes, omnia nos deniquè fata circumstent, non est viri, minimèque Romani, dubitare, eum spiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur undique ad commune incendium, (&c.)

Cicero vocat ad incendium restinguendum: Diceres omnia jam ardere.

[Et quod Demosthenes de favore Deorum subjunxit, hic pleniùs:

Sine prodigiis atque portentis, Dij immortales nobis futura prædicunt: ita sunt apertè denuntiata, ut & illi pœna, & libertas nobis appropinquet.

Incumbite, Quirites, in eam causam, ut facitis: nunquam inter Senatum, & vos major in ulla causa fuit; nunquam tam vehementer cum Senatu consociati fuistis: nec mirum; agitur enim, non qua conditione victuri; sed victurine simus, an cum supplicio ignominiáque morituri. Et, Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine atque nefario, sed cum immani tetráque bellua, quæ, quoniam in foveam incidit, obruatur.

Et quænam est vehementia, nisi ista est? quæ faces? quod incendium? Demosthenis quidem fulgura (quando Cassio Longino ita libuit comparare) volant, & evanescunt: at Latini Oratoris ignes ardent, & crescunt in immensum.

e. Uterque deinde in exponendis præsidiis, ad bellum gerendum necessariis, juxta rerum & temporum statum valdè prudens est: quamquam Cicero plus habet magnificentiæ & alacritatis: ut [Concurritur undique ad commune incendium restinguendum.] Veterani quidem primi, Cæsaris auctoritatem sequuti, conatum Antonij repulerunt: pòst ejusdem furorem

furorem Martia legio fregit: Quarta afflixit: & cætera.

Qualis uterque in objurgationibus. Demosth. nimis austerus & dicax in suos. Demosth. Phil. 1. n. 15.

In objurgationibus verò & reprehensionibus, longè dissimiles sunt. Demosthenes enim, ut austerioris ingenij, cujus gratia vulgò Argas (feri serpentis nomen est) dicebatur, ubique fermè adhibet cauterium, promiscuè omnes amarulenta quadam dicacitate & sarcasmis sugillans; ut Philippica. 1.

DEMOSHTENES·

Ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες, αὐτῶν πυνθάνεσθαι, κατὰ τὴν ἀγορὰν λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ καινότερον ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκεν Φίλιππος; οὐ μὰ Δί᾽, ἀλλ᾽ ἀσθενεῖ, τί δ᾽ ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε.

Num vultis, circumeuntes, alius alium in foro percontari: age, dic mihi, nunquid affertur novi? ecquid magis novum quàm vir Macedo subigens Athenienses, & Græciæ imperans? Deinde alius dixit, mortuus est Philippus. Alius: haud quidem, sed per Iovem ægrotat. Quid ad vos? si quid illi humanitus acciderit, vos alium statim Philippum vestra socordia facietis.

Gravis oratio Demosthenis: in increpationibus, quasi in suo elemento dominatur.

Ita increpat desides & curiosos Athenienses, graviter quidem, & magnificè: itaque mihi videtur in istis, quasi in elemēto suo, dominari. Et eadem Philippica nu. 54. Ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖτε Φιλίππῳ· καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ πληγεὶς, ἀεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται· κἂν ἑτέρωσε πατάξῃς, ἐκεῖσέ εἰσιν αἱ χεῖρες. προβάλλεσθαι δ᾽ ἢ βλέπειν ἐναντίον οὔτε οἶδεν οὔτ᾽ ἐθέλει. Vt barbari pugiles dimicare solent, ita vos bellum geritis cum Philippo. Ex iis enim is qui ictus est, ictui semper inhæret: quod si eum alibi verberes, illò manus transferet: ictum autem depellere, & contra intueri, neque vult, neque scit.

Et Philipp. 3. num. 3. apertè innuit, talem esse rerum statum, ut si quisque pro virili conaretur omnia disperdere, nihil omninò pejus fieri posset.

Ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δ᾽ ᾖ. εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοντο οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγματ᾽ ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι.

Hæc ad Demosthenis planè ingenium dicta, gravia illa quidem, sed quæ non semper ita prosunt: pauca enim ingenia sic tractari volunt, nisi sint servilia. (Cicero aliam viam ingreditur:) si enim personas honore & reverentia dignas, objurgando alloquatur, dici non potest quàm honestè & consideratè faciat: ubi præsertim emēdare vult, & corrigere, non frangere. Admirabilis mihi videtur inter cæteras illa reprehensio, qua M. Antonium & Dolabellam nondum desperatos, objurgat, Postquam enim Antonij præclara facta, diserta & illustri oratione commemoravit, sic increpationem aggreditur.

CICERO.

Cic. Phil. Increpatio mitis & honesta.

Unde igitur subitò tanta mutatio? non possum adduci ut suspicer te pecunia captum (tangit rem acu, & causam morbi indicat, sed quam prudenter) licet, quod cuique libet, loquatur, credere non est necesse; nihil enim unquam in te sordidū, nihil humile cognovi; quanquam solent domestici depravare nonnunquam; sed novi firmitatem tuam: Atque utinam ut culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses, &c. quæ fusè prosequitur. Quid hac oratione gravius, mitius, prudentius? (Ad Dolabellam verò) Sed, per Deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de utriusque vestrum errore reticere: Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quæ sem-

ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimoque contempta; non opes violentas, & P. Romano minimè ferendam potentiam: ſed claritatem civium & gloriam concupiſſe. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus eſſet, niſi te præter cæteros pauliſper expertum viderem, (&c. ô Suadam!)

At verò ubi vult, ſeverè aculeos reprehenſionis diſtringit, ut in Q. Fuſium Calenum, qui bellum adverſus Antonium diſſuadebat: Philipp. 8. & 10. Animadverte ut pugnat, ut denſè glomerat argumenta, ut hominem calefacit.

Increpatio gravis & plena libertatis.

Quæ cauſa juſtior belli gerendi, quàm ſervitutis depulſio? niſi fortè hoc ad te non putas pertinere, quod te ſocium fore ſperas dominationis Antonii. In quo bis laberis: primùm, quod tuas rationes communibus anteponis: deinde, quod quidquam ſtabile aut jucundum in regno putas. Non, ſi tibi antea profuit, ſemper proderit. Quin etiam memini, de illo homine queri ſolebas (Cæſarem intelligit) quid te facturum de bellua putas? Atqui ais, eum te eſſe, qui ſemper pacem optaris: ſemper omnes cives volueris ſalvos: honeſta ratio; ſed ita, ſi bonos & utiles reip. cives, ſin eos qui natura cives ſunt, voluntate hoſtes, ſalvos velis: quid tandem intereſt inter te & illos? Et ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus; filius, ut audio, & ſpero, natus ad laudem: cui Reip. cauſſa faveo, tum etiam tua. Quæro igitur, eum Brutíne ſimilem malis, an Antonii? ac permitto, ut de tribus Antoniis eligas, quem velis: Dii meliora! inquis: cur igitur non iis faves, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis?

Hæc habent ſuum abſinthium: nec vehementiora ſunt quæ dicuntur à Demoſthene, Philippica 3. contra eos, qui bellum adverſus Philippum retardabant, cùm eoſdem nominat *ἀνθρώπους μισθωτούς, ὧν οὐδ' ἀρνήσονταί τινες ὡς εἰσὶ τοιοῦτοι λέγειν κωλύσετε, καὶ γελᾶτε ἄν τισι λοιδορηθῶσι· καὶ δυσχερὲς τοῦτό που δεινὸν καί περ ὂν δεινόν.* &c. quæ ne ſtilla quidem aquæ dulcis leniuntur. *Demoſth. Philipp. 8. n. 56.*

N. N.

a *Nullæ Ciceronis Orationes meliùs cum Demoſthenicis comparantur quàm Philippicæ: quibus à ſimilitudine Demoſthenis, nomen eſt inditum.*

b *Uterque bellum ſuadet ab indignitate perſonæ; à qua nefas tantam & tanti populi violari majeſtatem.*

c *Uterque hoſtem ulciſcendum, non formidandum, graviter oſtendit, ſed alacriùs Cicero.*

d *Uterque in ſimili cauſſa bellum ſuadet, & paribus rationibus: at Cicero magis eſt incenſus.*

e *Uterque in exponendis ad bellum gerendum præſidiis valdè prudens: ſed Cicero magnificentior & alacrior.*

COMPARANTUR IN *genere judiciali.*

CAPUT LXV.

IN forenſibus cauſſis magnum uterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquentiæ reliquit monumentum. Eſt in iis Demoſthenes callidus, acer, vehemens: Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excurſionis: in omnibus alioqui ſublimis, & magnificus; atque ubi pugnandum eſt, plenus ſpiritus & alacritatis.

In accuſando uterque velox, pugnax, animoſus, ſed in cauſſis gravioribus eminet Ciceronis ardor; quod facilè comperiet, qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demoſthenis contra prævaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare voluerit.

Quale

Contumelia in duas puellas à Demosth. ne & Cicerone pari fermè stylo descripta. Orat de falsa legat. num. 354.

Quale est illud de contumelia in duas puellas, cum utriusque sollicitatur pudicitia; illius ab Æschine; hujus, à libidinum Verris prægustatore; idque in convivio.

DEMOSTHENES.

Ἐπειδὴ ἧκον εἰς τὸ πίνειν, εἰσάγει τινὰ Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μὲν, ἐλευθέραν δὲ καὶ σώφρονα· ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε ταύτην. τὸ μὲν πρῶτον οὑτωσὶ πίνειν ἡσυχῆ καὶ τρώγειν ἠνάγκαζον οὗτοι· ὡς δὲ προήει τὸ πρᾶγμα, καὶ διεθερμαίνοντο, κατακλίνεσθαι καί τι, καὶ ᾄδειν ἐκέλευον. ἀθυμούσης δὲ τῆς ἀνθρώπου, καὶ οὔτε ἐθελούσης οὔτ᾽ ἐπισταμένης, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὑτοσὶ καὶ ὁ Φρύνων. καὶ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι τῶν θεοῖς ἐχθρῶν δὲ καὶ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων αἰχμάλωτον οὖσαν τρυφᾶν. καὶ κάλει παῖδα, καὶ ἱμάντα τις φερέτω, εἶπεν, ἧκεν οἰκέτης ἔχων ῥυτῆρα, καὶ πεπωκότων, οἶμαι, καὶ μικρῶν ὄντων τῶν παροξυνόντων, εἰπούσης τι καὶ δακρυσάσης ἐκείνης περιρρήξας τὸν χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης, ξαίνει μάστιγι τοῦ νώτου πολλὰς πληγάς. ἔξω δ᾽ αὑτῆς οὖσα ὑπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, ἡ γυνὴ ἀναπηδήσασα προσπίπτει πρὸς τὰ γόνατα τῷ Ἰατροκλεῖ, καὶ τὴν τράπεζαν ἀνατρέπει. καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνος ἀφείλετο, ἀπώλετ᾽ ἂν παροινουμένη. Καὶ γὰρ ἡ παροινία τοῦ καθάρματος τουτουὶ δεινή. Deinde exclamat: Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ, τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς; Diserta quidem ista criminis expositio.

Ut autem ad paucula ventum est, introducit is mulierem quandam Olynthiã, formosam quidem illam, sed ingenuam, & modestam, ut exitus declaravit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Ut autem res satis calere visa est, assidere atque etiam canere jusserunt: æstuante muliere, ut quæ neque vellet, neque sciret; contumeliam id factum, minimè ferendam, dicunt, ut captiva à Diis inimicis, & nefariis Olynthiis, delicias faceret. Age, voca servum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præsto est servus, scuticam gestans; ipsis verò benè potis, & iracundis, jubentibus, mulieri nequicquam lacrymanti direptâ & laceratâ tunicâ, crebras tergo plagas ingerit. Tum sui impos præ dolore & timore mulier, subsiliens, ad Latroclis pedes provolvitur, mensamque subvertit. Quòd nisi is eam eripuisset, interfecta esset in illa ebrietatis insania, ita temulentia istius impuri crudelis est: (sequitur deinde exclamatio:) Et cùm talium sibi criminum conscius sit scelestus ille, nos aspicere audebit?

CICERO.

Charactere similia sunt quæ narrantur 3. Ver. num 63. de filia Philodami.

Maturè veniunt, discumbitur, fit sermo inter eos & invitatio ut Græco more biberetur, hospes hortatur, poscunt majoribus poculis, celebratur omnium sermone lætitiaque convivium. Postquam satis res Rubrio calere visa est: Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non introvocari jubes? Homo, & qui summa gravitate, & jam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius: tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris Græcorum, ut convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimverò ferendum non est, vocetur mulier, &c. quæ in narratione fusiùs prosequuti sumus. Ubi quæ sequuntur de supplicio etjam Philodami, ut magnitudine rei, sic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia sunt. Invenitur certè etjam in istis expositionibus Demosthene γραφικώτερος. At jam in exagitatione criminum quantus est! quàm sublimis! Confer nunc exclamationem Demosthenis, καὶ ταῦτα συνειδὼς ὁ ἀκάθαρτος οὑτοσὶ, &c. cũ istis; Tantæne tuæ, Verres, libidines erant, ut eas capere ac sustinere non provinciæ. P R. non nationes exteræ possent? Tunc

De falsa legatione n. 350.

 quod

quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Civitates, non modò pacatæ, verùm etiam sociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque à liberis suis legati P. R. scelus atque libidinem propulsare possint? Et tamen utrique erat idem campus in legatum libidinosum, & in libidine crudelem, & in convivio cruentũ.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa, satis fusè scripta, & in qua, præter morem modúmve calere videtur Demosthenes; qualis demum censebitur, licèt inter judiciales Demosthenis nobilissima, si cũ Verrinarum particulis comparetur? Intendit homini locupleti, & apud suos imprimis copioso, litem, quòd ab eo in Orchestra pugnis affectus fuisset; & ideo vult, non una morte, sed pluribus condemnari. Hominis quidem fastum, mollitiem, petulantiam & cætera hujusmodi satis acriter exprimit, atque insectatur, ut his verbis, πάντας γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι νομίζω τὸν σρέπτον λοῦτον, καὶ τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τὴν τοῦ βίου, καὶ τὴν ἀφορμὴν, ἥπερ ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν ποιεῖ τὴν κατάπτυστον λοῦτον. τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας καὶ πλούτου, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὑβριστὴν, τεῖχός ἐστι πρὸς τὸ μηδὲν ἂν αὐτὸν ἐξ ἐπιδρομῆς παθεῖν.

Demosth. in Midiam, num. 252.

Hominem ita describit superbum, nefarium, impium, omnium, contemptorem, & divitiis, quasi propugnaculis scelerum, fretum. Hæc, aut certè ea quæ contra Androtionem scripta est oratio, si cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipse Verres, ut improbus, & contemptor, & dives describitur, conferantur, sanè invenientur μικρὰ δεῖπνα. Quid de tot improbitatis descriptionibus accuratissimis dicam, quæ sparsæ sunt in Cluentiana 39. pro Sylla 70. 71. 76. pro Sextio 16. 17. in Vatinium 18. 19. 20. quæ si comparentur, ostendent quantum in exaggerandis criminibus Tullius sit potentior. Illud unum, quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingeniosè collegit?

Nulla Demosthenis accusatio cum Verrinis comparanda.

Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegium, sed hostem sacrorum, religionúmque sacrarum: non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium, sociorúmque in vestrum judicium adduximus, ut ego hunc unum ejusmodi reum, post hominum memoriam, fuisse arbitter cui damnari expediret. Ubi collectio criminum Midiæ, cui fermè eadem maximè impietatis, sacrilegii, crudelitatis facinora objiciuntur, habet hoc artificium? Quid si Neæra flagitiosissima mulier, maximè verò, ubi Demosthenes eam vehementiùs accusat, num. 171. comparetur cum Ciceronis Sassia, cujus extat excusatio pro Cluentio? uterque versatur in pari argumento, in insectanda scilicet famosa libidine, & flagitiis; quantum superet Latinus orator, Græci ipsi judicent, qui Neæram continuò dicent, non à Demosthene sed aliqua Demosthenis simia fuisse conscriptam.

Cic. Ver. 3. Longe gravius Cicero Sassiam, quam Neæram Demosth. insectatur.

Iam querimonias & conquestiones longè gravius, ut ad commiserationis affectus, non factus, sed natus, tractat Cicero. Quanquam alapam sibi inflictam valde conqueritur, & lamentatur Demosthenes contra Midiam. Καὶ τότε μὲν τοῖς Διονυσίοις τὴν παρασκευὴν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἀναλώματ' ὕβριζέν μου τί τούτοις οἷς ἐποίει, ἐνεῖνα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τὴν πόλιν, τὸ γένος, τὴν ἐπιτιμίαν, τὰς ἐλπίδας· εἰ γὰρ ἓν ὧν ἐπεβούλευσε, κατώρθωσεν, ἁπάντων ἂν ἀπεστερήμην ἐγὼ, καὶ μηδὲ ταφῆναι, προσῆν ὑπῆρχεν οἴκοι μοι. Ac tum quidem Bacchanalibus ornatum, & corpus sumptusque meos læsisse: nunc verò his quæ moliebatur, & struebat, tum illa,

Demosth. in conquestionibus & miserationibus multis partibus à Cicerone obruitur. Demosth. in Midiam.

Digitized by Google

rum cætera omnia, tum Urbem, tum familiam, tum jus honorum, tum fortunas, tum spes. Nam si unæ ejus insidiæ successum habuissent, omnibus his fuissem spoliatus ego, nec domi sepeliri mihi licuisset. Et omnes illi fluctus ad unam alapam concitati? Quanto graviùs Cicero pro Domo, pro Milone, pro Flacco, pro Sextio, & suas & amicorum injurias conqueritur? Vel illud unum 3. in Catilinam, quàm dulci majestate dictum? Mihi quidem si hæc consulatus conditio data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusque perferrem; feram non solùm fortiter, sed etiam libenter, dummodò meis laboribus vobis populoque Romano dignitas salusque pariatur.

Qualis uterque in petitionibus & honorum contentionibus.

In defensionibus, petitionibus, bonorum contentionibus, & cæteris similibus, est uterque instans sibi, & vehemens; in illis tamen orationibus, quæ extra reatus sordes excurrere paulò liberiùs permittunt, longè jucundior est M. Tullius, ut qui gravem & amœnam datâ occasione liberalium artium spargit eruditionem, qua auditores mirificè exhilarat, & (quod ajunt) marinam auditionem fluviali abluit sermone, ἁλμυροὶς λόγοις γλυκίοιν ἀποκλύζει ναμασιν. Comparetur Leptines Demosthenis, in quo pro honoribus & immuninatibus filii Chabriæ Imperatoris disceptat, cum ea parte Philipp. V. quæ est de imperio & honoribus junioris Cæsaris. Quàm ardenter illic Cicero pugnat, quàm graviter, quanto rationum & sententiarum pondere? Comparetur illa σύγκρισις Demosthenis & Æschinis, quæ scripta invenitur in oratione pro Corona. 437. (nobilissimum fermè omnium Demosthenis opus) cum comparationibus Murænæ, & Servii, Imperatoris & Jurisconsulti: Consulatus Ciceronis & Pisonis: Cæcilii denique & Ciceronis in divinatione: invenietur M. Tullius, si non ita austerus, ac Demosthenes, nervosus tamen, subtilis, acer, etiam cùm est laxus, & copiosus, ingenii verò gratia, festivitate, facilitate inimitabilis.

Comparantur in partibus orationis.

Quod ad orationis partes attinet, exordia utrique maximè in majoribus causis gravia sunt & magnifica; nescio tamen quo pacto Ciceronis initia, ex morum, opinor, amabilitate liquidiùs influunt in animos, mentesque, & pectora firmiùs sibi devinciunt. Contrà Demosthenis persæpè sunt austera, rigida, querula, objurgatoria, quibus aversionem potiùs animorum, quàm propensionem ingenerare suis auditoribus possit.

Cicero in suis narrationibus admirabilis est imaginũ artifex.

Narrationes habet uterque valde puras, subtiles, pellucidas: quod ex ea Demosthenis, quæ à me superius citata est, licet agnoscere. At verò Cicero præter limatam perspicuitatem, elegantiam, dexteritatem, etiam aliquos imprimit aculeos, quibus sine ullo epiphonemate, aut exaggeratione, possit motus elicere. Est enim admirabilis imaginum artifex; in quibus magnam eloquentiæ partem sitam atque collocatam arbitror. Atque ut erat ipse φαντασιώδης & διοςγύσης φύσεως, ita res concipit ut sunt, ita exprimit, ut concepit, ita incendit, ut ipsemet est incensus, & flagrans: maximè verò ubi res crudeles & funestas exaggerat, intimos sensus tam vehementer percellit, ut ipsi qui legunt, aut audiunt, non audire & legere, sed planè interesse caussæ videantur. Talia sunt ista Philipp. 11. de morte Trebonii, quem diu excruciatum Dolabella necaverat. Ponite igitur ante oculos, P. C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cùm ille miser priùs latronum gladios videret,

Digitized by Google

deret, quàm quæ res esset, audisset, furentis introitum Dolabellæ, vocem imputam, atque eos illud infame, vincla, verbera, equuleum, carnificem, tortorémque samarium: quæ tulisse illum fortiter & patienter ferunt.

Quæ verò de supplicio P. Gavij Cossani in crucem acti leguntur ultima Verrina, quàm potentis, quam admirabilis sunt eloquentiæ? Cædebatur virgis in medio foro Messanæ civis Romanus, Iudices; cùm interea nullus gemitus, nulla vox istius miseri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, nisi hæc, *Civis Romanus sum.* Deinde crux, crux inquam, infelici & ærumnoso comparabatur. O nomen dulce libertatis! ô jus eximium nostræ civitatis! ô lex Porcia legésque Semproniæ! ô graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia potestas! Huccine tandem omnia reciderunt, &c. quorum nec umbra quidem aut vestigium habet Demosthenes, ita viri ingenium erat à miserationibus alienum.

Cicero in confirmationibus plus habet excursionis & verisimilitudinis, non tamen ubique.

In confirmationibus nimis aliquando excurrit (hoc enim fatendum est) & in verisimilibus ludit argumentis M. Tullius. Demosthenes ut plurimum magis callidus & pressus, & acer est. At verò ubi Ciceroni libet, circuitus omnes succidere; densiúsque pugnare, ut in Philippicis, cum de bello & pace, de honoribus Cæsaris agitur, nihil illo vehementius, nec in hac parte Demosthenis virtuti cedit.

Iam perorario, quæ corona est eloquentiæ, maximè verò ratione illius partis quæ vim amplificationemque continet, Ciceronis tota est; hanc illi omnes communi consensu oratores tribuerunt; & nemo tantum illi honorem, qui modò judex æquus fuerit, denegavit.

COMPARANTUR IN inventione, dispositione elocutione.

CAPUT LXVI.

IN inventionibus quidem & dispositionibus, duo summi oratores; vel Quintiliano teste, maximè congruunt: quanquam Demosthenis inventio forensium rerum limitibus, in quibus ipse acutus erat, & sagax, septa continetur, quos ille vix audet excedere, ne in aliis hospes & imperitus videatur. Ciceronis verò fœcundum & multiplex ingenium, omnia disciplinarum genera pervagatum, longè uberiores inveniendi fontes in multis expromit. Dispositio porrò, quanquam utrique prudens, Latina tamen plus habet lucis, gratiæ, splendoris. Elocutione ambo & id quidem in triplici figura præstantes extitere; Romanus certè eò felicior, quò plus habet ingenij quàm artis: liberè enim dicendum est: quod Græci ipsi non negarint. Demosthenes qui octies Thucydidem sua manu descripserat, nonnihil inde traxit morosæ austeritatis, & nimis putidæ diligentiæ, quæ ingenium, styli florem & lumen extinguit: quis non videt enim ista esse nonnihil detorta, violenta, quæque Thucydidem oleant? Πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων ὀλίγου δεῖ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀδικεῖ καὶ πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἄν, εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγοιν (δεῖν) καὶ πράττειν ἅπασι προσήκειν ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, &c.

Elocutio Demosth. plerumque austera & Thucydidea.

Demosth. Philipp. 3.

Dionys. Halicar. in lib. de grandi loquentia Demosthenis Aspasi quoq; Rhe-

Hæc si ex meo sensu reprehenderem, temerarius essem: sed loquor ex mente Dionysij Halicarnassei, qui Demosthenis laudator est, & admirator perpetuus: hác tamen elocutionem affectatam, otiosam præposteram agnoscit, & ipse Demo-

Digitized by Google

ἰον, exordiū orationis adversus Leptinem ut minus accuratam castigavit.

mosthenis stylum reformans, ita invertit: πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων κατ' ἑκάστην σχεδὸν ἐκκλησίαν, περὶ ὧν ἀδικεῖ Φίλιππος εἰς ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο. Addo quod verbis plerumq; obscuris & longiusculè translatis oblectetur in oratione contra Medontem, quæ citatur ab Harpocratione; dixit δεκατεῦσαι παρθένον, decimare virginem, quod est, consecrare, & initiare, ductâ indè metaphorâ, quod decimas diis offerrent. Opus fuit Didymi commentario ad hoc verbum intelligendum, qui de ejus significatione librum conscripsit. In oratione de falsa legatione habet διακωδωνίζειν pro ἐξετάζειν. Διακωδωνίζειν, propriè est campana personare. Dixit autem pro eo quod est, explorare, quia pugnaces coturnices, campanæ sono explorare solebat antiquitas, ut notavit Aristarchus; in usum postea dimanavit, & civitate Græca donatum est; audax tamen est, & à communi consuetudine detortum. Similiter pro exitio, βάραθρον, quo specus propriè significabatur, & terræ hiatus, in quem sontes apud tribum Hippothoontidem devolvebantur: Voraginem magis probat Cicero, quàm Charybdim, aut barathrum patrimonii, & similia; vix invenias ullum ex decem primis Oratoribus, qui ita locutus sit. In oratione contra Aristocratem, τὸ ἀνδροληψιον pro hominis captura, νεαλῆ pro recenter capto, contra Aristogitonem: quod Poëtis & historicis condonandum quidem est, apud Oratores non satis usurpatum. Quale est illud in prima contra Coronam, quæ citatur ab Harpocratione. Ἀρχελόχῳ τῷ τραπεζίτῃ ἰσοβαίνων ἐβάδιζε, Item pro Ctesiphonte, νεβρίζειν, & Ὕης Ἄττης, Ἄττης Ὕης, quæ verba in obscuris mysteriis usurpata satis audacter, apud superstitiosum populum trahit in jocum & ἐνθρυπτα & νεήλατα quæ Didymo atque Aristarcho facessunt negotium, & cætera similia infinita; de quibus disceptant Grammatici.

Demosth. audax dictio.

δεκατεῦσαι παρθένον, quod sic apud Demosth.

Διακωδωνίζειν

ἀνδροληψιον νεαλὴς, βαίνων ἐβάδιζε.

Prætereà in accentibus dictionū voluit nonnihil innovare, cùm Ἀσκληπιὸν pro Ἀσκληπιόν omnibus reclamantibus pronuntiaret; ex quo meritò ab Atticis auribus, quæ istam novitatem probare non poterant, redargui meruit.

Novator accentuum Demosth.

At Cicero nobilis locutor, ut appellatur à Divo Augustino, tantam & tam germanam habuit Latinitatis puritatem, ut cæterorum omnium norma extiterit, & posteris perpetuum incorruptæ linguæ reliquerit monumentum: nisi quis fortasse voces aliquas, quas de industria eruditis ad Atticum epistolis, aut etiam versibus immiscuit, ad censuram vocet oratoriam; quæ ab eo ut oratore minimè dicta sunt, nec tamen sine usu & exemplo sunt prolata.

Quod ad figuras & dicendi lumina attinet, multò plura eademque illustriora sunt in Cicerone: Nam quæ à Demosthene videntur inchoata, leviúsq; pertexta, apud Latinum Oratorem numeros omnes, & quasi cumulum capiunt perfectionis. Dionysius Longinus laudibus effert in cœlum ὀμοτικὸν σχῆμα Demosthenis, quo defunctorum in Marathone animas imploravit, & per easdem juravit οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Videtur, inquit, Demosthenes divino spiritu afflatus in hanc figuram erupisse. Quasi verò Eupolis non hoc ipsum ante Demosthenem dixerit in comœdia:

Comparantur in figuris.

οὐ γὰρ μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν μάχην,
Χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.

Laudatissima Demost. figura ab Eupoli expressa Demosth. pro Ctesiphonte.

Sit illud vehemens, tamen ad motum concisum est: quantò illud Ciceronis amplius, qui non tantùm animas mortuorum sed tumulos, & aras, & templa, & lucos obtestatur? Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atq; obtestor, vosquę Albanorum obrutæ aræ sacro-

Cicer. in Milon.

sacrorum P. R. sociæ, & æquales. Quæ splendidè & graviter suprà Demosthenem figurata.

Demosth. contra Aristog. 1. n. 38.

Deindè affertur illa ab eodem Longino προσώπων ἀντιμετάθεσις, seu apostrophe contra Aristogitonē, ut ingens vehementiæ & gravitatis exemplum. Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ᾽ ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ᾽ οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος ὄντως βιάζεται τοὺς νόμους, ὅς, ὦ μιαρώτατε πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων, κεκλεισμένης σοι τῆς παῤῥησίας οὐ κιγκλίσιν οὐδὲ θύραις, ἃ παρανοίξειεν ἄν τις, ἀλλὰ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ὀφήμασι, καὶ τούτων παρὰ τῇ θεῷ κειμένων, ἐς τὸ ἐντὸς τούτων βιάζῃ; [Et nemo vestrûm succensere, atque irasci videbitur iis, quibus execrandus ille & impudens homo leges violat? (qui) ô pessime omnĩũ hominũ, conclusa jam tua audacia, non clathratis foribus, quas fortè quis aperuerit, sed tot & tantis multis, quæ ad ædem Deæ collocatæ sunt, etiam intra hæc vim moliris?] Quoties Cicero cujusdam motus impetu abreptus intercidit narrationes, mutat personas, ut, Hæc sunt, carnifex, sepulta in gremio consulat⁹ tui, persequere connexos hisce funeribus dies. Et Philipp. 2. At ideò ædes etiam, & hortos, quæ narrativè erant inchoata; statim imperfecta adhuc sententia relicta, præ animi æstu & fervore convertit sermonem ad Antonium: O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare, tu illarum ædium Diis Penatibus os importunissimũ ostendere? &c. Planè robusta, gravia, incensa, quibus nihil simile apud Demosthenem reperies.

Cicer. in Pison.

Laudatur item illa imago, & descriptio Procerum Philippi & Alexandri, quæ est in nobili oratione pro Ctesiphonte. Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ ἀλάστορες, καὶ κόλακες, ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες, πρότερον Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν. Sed quota portio nobilissimæ illius descriptionis Catilinarii exercitus collecti, ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum, maluerunt, &c. ubi varios variè suis coloribus pingit. Ad summum rara illa & admirabilis figura, quæ est in eadem oratione de Corona, & laudatur ab Hermogene: οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ, οὐδ᾽ ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ, οὐδ᾽ ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δέ, Num verò apud Ciceronem illustrior? Neque verò se populo solùm, sed etiam senatui tradidit: neque senatui modò, sed etiam publicis præsidiis & armis: neque his tantùm, verùm etiam ejus potestati, &c. Sed de his pleniùs in tractatu de figuris.

COMPARANTVR IN ACTIONE, & successu eloquentiæ.
CAPUT LXVII.

Plutarch. in Demosth.

Demosthenis quidem & Ciceronis Orationes, quæ literis extant consignatæ, multis judicium, actio quæ cum ipsis interiit, omnibus desiderium reliquit: quam si exaratis eloquentiæ monumentis imprimere potuissent, minùs laboraremus. Constat, Demosthenis actionem initio satis infelicem, populoque Atheniensi invisam fuisse. Ex quo cum semel explosus è foro domum se obvoluto capite & mœsto animo reciperet, sequutus est eum Satyrus mimus, à quo comiter appellatus, & de suo mœrore interrogatus, lamentari cœpit, se omnium Oratorum laboriosissimum esse, & infelicissimum, qui cùm vigorem corporis in exercitationibus eloquentiæ penè consumpsisset, pastoritiâ fistulâ exciperetur à populo; Nautæ verò temulenti suggestum tenerent, & regnarent in foro. Quo audito Satyrus petiit num aliquos

Euripidis aut Sophoclis versus teneret memoria: Et perbellè, inquit Demosthenes; mox cum recitantem audivit, vocemque inconditam, & vultum & gestum Oratoris reformavit, finxitque in melius: ex quo non mediocrem actionis fructum Demosthenes est consequutus. Quantam sibi vim faceret, declarant illa, quod indecorū humeri motū suffixo verruculo coercuerit: quod se in spelunca, dimidiâ parte capitis rasa, ad fovendā laboris assiduitatē abdiderit, quod Neoptolemo mimo decem millia drachmarū dederit, ut integros verborum ambitus uno spiritu pronuntiaret: quod denique calculis ore insertis sæpè multùm ac diu loquutus fuerit. Hæc quidem naturæ parum felicis indicia extiterunt.

Valer. Max. lib. 8. cap. 7. Demetr.

Ciceroni promptior vis & alacritas fuit, nisi quod laterū imbecillitate nonnihil initio laboravit: quod continuâ exercitatione in eloquentiæ pulvere tritus, ita emendavit, ut inter omnes Oratores, si quando multi dicerent, ad perorationem, in qua vehementiores essent, emissiones, & vox contentior, reservaretur. Usus illi cum Roscio Comœdo, & Æsopo tragœdiarum actore, non parum contulit ad actionem, sicut Demostheni Satyrum perutilem fuisse noverat. Credibile est certè ambos Oratores tanto & tam acri studio, continuaque exercitatione, à qua non honorum decursus, non ætatis flexus avocabat, ad summam agendi laudem effloruisse: Cùm præsertim ad utrumque audiendum, magni ex Græcia totaque Italia concursus fierent. Verùm ut in alto quoque mari grandiora piscium corpora visuntur: sic M. Tullius, cùm id nactus esset impetium, quod iisdem quibus orbis regionibus erat definitum, ipseque per omnia honorum curricula devectus, ad illud tandem dignitatis fastigium devenisset, quod nomine Consulatus, re ipsa Dictatura extitit, longè uberiores atque illustriores eloquentiæ successus reliquit, quàm Demosthenes; cui & urbis fortuna contractior, & motum rerumque gestarum ratio, ad tantum gloriæ apicem devenire non permiserunt; nisi quis fortè concitatos à Demosthene in Philippum Macedonem, tam infelici exitu, concionum fluctus, cum tot clarissimis M. Tullii rebus gestis velit comparare. Cicero, ut ipse jure prædicat, Senatum, & bonos omnes, legis Agrariæ maximarumque largitionum metu liberavit: agrum Campanum conservavit: potentissimis viris, qui statum reip. convulsuri videbantur, tanquam insano torrenti se objecit, & compressit: Antonium suum collegam cupidum provinciæ, multa in republ. molientem, patientia atque obsequio mitigavit: Catilinæ conjurationem unam, post septingentos fermè annos, à quibus Roma condita erat, periculosissimam atque funestissimam, extinxit, & intentata jugulis civitatis tela conjuratorum nefariis manibus extorsit. Et quod magnæ authoritatis fuit, Octavium Cæsarem adolescentulum exercitibus Romanis præfecit, Imperatorio titulo ornavit, Antonium Consulem ejecit, & profligavit; de cujus salute jam tunc erat conclamatum, si Augustus in fide stetisset, sed quem non non potuit vivum, ultus est etiam mortuum, & Ciceronis cineres in Antoniorum perpetuum dedecus, Cæsare ipso ita dispensante, surrexerunt. Concludamus hunc locum cum Plinio: Te dicente, legem Agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicaverunt tribus: te suadente, Roscio, theatralis authori legis, ignoverunt, notatasque se discrimine sedis, æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos petere puduit; tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. *Salve*

Has tamen res gestas Demosth. ex ficta aliqua Macedonica historia Lucianus exaggerat in Demosth. encomio, sed nimis oratoriè imò poeticè.

I *primus*

primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum linguæque lauream merite, facundiæ, Latiarumque litterarum parens: atque, ut Dictator Cæsar, hostis quondam tuus, de te scripsit, omnium triumphorum lauream adepte majorem, quantum plus est, ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quàm imperii. Cæteros comparationum locos vide in tractatu de imitatione: Nunc Ciceronem etiam cum eminentissimis aliis Græcorum authoribus conferamus.

COMPARATUR CUM Thucydide.

CAPUT LXVIII.

Tres præcipua Thucydidis virtutes.

TRes sunt præcipuæ in Thucydide virtutes, quas Orator noster non modò accuratè est imitatus, sed etiam feliciter superavit.

Prima est εὐγένεια, innata sensuum generositas, in quibus nihil humile, nihil demissum, nihil ad plebeiam mentem dejectum: Secunda est ὑψηλότης quædam, ab ipsa scilicet generositate desluens styli celsitudo! Tertia, quæ ingenii, quasi soli, bonitatē, & sublimes inde surgentes fœtus exhilarat, illustrium verborum delectus, quem καλλιέπειαν appellat Halicarnasseus.

Vis istam generositatem in dictis intueri: audi Sthenelaidæ ad Athenienses responsum.

Thucyd. l. 1

Mira sensuum generositas in Thucyd.

Τοὺς μὲν λόγους τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων οὐ γιγνώσκω· ἐπαινέσαντες γὰρ πολλὰ ἑαυτοὺς, οὐδαμοῦ ἀντεῖπον ὡς οὐκ ἀδικοῦσι τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους, καὶ τὴν Πελοπόννησον καίτοι εἰ πρὸς τοὺς Μήδους ἐγένοντο ἀγαθοὶ τότε, πρὸς, καὶ ἡμᾶς κακοὶ νῦν, διπλασίας ζημίας ἄξιοι εἰσὶν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται. Equidem quid sibi Athenienses velint cum ista verbosa oratione, non intelligo: quum enim multa de suis laudibus dixerint, nunquam tamen illud sunt inficiati, à se socios nostros & Peloponesum violari. Atqui si se viros bonos bello illo Medico præstiterunt, nunc autem iidem in nos sunt injurii, digni sunt, qui dupli pœnam subeant, quod à bonis moribus in malos sunt delapsi.

Hæc generosè dicta. Sed nec minùs generosa sunt multa quæ habet Tullius in Philippicis: quale est illud; At beneficio sum usus tuo. Quamquam illud ipsum quod commemoras, semper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? quod me Brundusii non occideris; quem ipse victor, qui tibi, ut tu te gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, salvum esse voluisset, in Italiam ire jussisset, hunc tu occideres? Fac potuisse, quod est aliud. P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se dedisse vitam, quibus non ademerunt?

Cic. 2. Philipp.

Cic. splendor & generositas nihil Thucydidea concedit.

Sublimitas Thucydidis.

Nihil generosius hac oratione fingi potest. Infinita sunt similia. Sublimitas Thucydidis maximè apparet in oratione Periclis, de non cedendo Lacedæmoniis, in Platæensium apologia, in consolatione Niciæ, ad exercitum. Ubi strenuus ille Imperator, inter summas lacerati exercitus acerbitates ægrè trahens spiritum, sic incipit: Ἔτι μὲν ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι καὶ ξύμμαχοι, ἐλπίδα χρὴ ἔχειν· ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ τοιῶνδε ἐσώθησαν. Μηδὲ καταμέμφεσθαι ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε τῇ ξυμφορᾷ, μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπαθείαις, &c. Quæ Græcè, & Latinè retulimus suo loco, ubi quæ de Deo, & ejus providentia obiter immiscet, faciunt gravem & amplam sensibus orationem. Sed

quæ

quæ sequuntur, etiam verborum delectu, & compositione, planè sunt magnifica: οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε εἰρηκότων ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτὸν. &c. Ciceronis verò summa celsitudo epicherematumque densitas maximè in Philippicis elucet; Καλλιέπεια cum illo nata est. Hæc illi cùm Thucydide communia. At sunt in Thucydide vitia permulta, ut animadvertit Halicarnasseus, quibus Ciceronis puritas nullo modo inficitur. Hic Cadmo Milesio, Aristæo Proconesio, & cæteris superveniens, propriam quandam dicendi formam ab aliis non animadversam, primus in historiam induxit. Primùm in electione verborum, cuique genti peculiarem & obsoletam, ac peregrinam dictionem, quæ tamen in suo genere pulchritudinem haberet, communi suoque tempore usitatæ linguæ anteposuit. In jungendis autem atque inter se aptandis majoribus & minoribus particulis, grandem, austeram, asperam compositionem pro suavi, molli, & polita consectatus est. In figuris verborum adhibendis, quibus imprimis vetustiores superare contendebat, putidam diligentiam posuit, ut qui totos viginti septem annos in octo libris, quos solos reliquit, elaborandis consumpsit. Quos certè sursum deorsum volutans, singulasque locutionum particulas morosiùs delimans in eam incidit infelicitatem, similibus ingeniis perquam familiarem, ut multa præposterè diceret, inverteret, obscuraret, perplexosque & inextricabiles dictionum texeret labyrinthos.

Ciceronis celsitudo. Καλλιέπεια.

Thucydid. vitia quibus Cicero caruit.

Infelix nimia diligentia.

In Cicerone nihil simile, verba siquidem habet pura, nitida, sonantia, obscuras archaismorum ineptias, quasi scopulos fugit. Compositionem texit delicatam, suavem, floridam; Et, quod maximum est, in toto orationis ornatu talis est, ut nihil anxiè & putidè dicat, sed quasi argenteam venam naturali impetu ebullientem, & nunquam intersistentem, videas.

COMPARATUR CUM Platone.

CAPUT LXIX.

Platonis se imitatorem maluit, quàm Thucydidis, M. Tullius, ut apparet ex multis locis, & certè feliciter admodum est imitatus. Primùm utrique commune est, ὑψηλὸν, majestas quædam orationis, quæ aptè & congruè in magnis rebus versatur. Secundum, εὐχαρις, styli florida & delectabilis amœnitas. Tertium, distributio, quæ in utroque prudens & clara. Quartum, ἦθος, morum & affectuum insignis expressio; cujus uterque summus est artifex. Ad summum βόστρυχοι τῶν λόγων, orationis delicati quidam cincinnulli, quibus uterque mirificè est delectatus. Nam Plato, ut testatur Dionysius Halicarnasseus, octogesimum etiam annum agens διαλόγους ἐβοστρύχιζε. Sæpe autem ita concurrunt, ut ovum ovo non sit magis simile, quàm Platonis & Ciceronis oratio, quinetiam hic ex illo (ita affectabat) multa vertit, qualis est illa peroratio Socratis:

Platonis & Ciceronis similitudo in quinque virtutibus eloquentiæ.

PLATO.

Δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι, μηδ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς, τῷ τόπῳ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας

Plato in Apologia Socratis.

Digitized by Google

τι καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτί, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν, ὁπόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ· οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινά, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι κέρδος οἶμαι ἔγωγε λέγω· καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος, φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἡ μία νύξ. εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη, ὦ ἄνδρες δικασταί; εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ἅδου ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς (ὡς ἀληθῶς) δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Αἰακὸς, καὶ Τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἄρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγενέσθαι, καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτο ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ· ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι ὁπότε ἐντύχοιμι, Παλαμήδῃ καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν, διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν. &c.

CICERO.

Non reddit ut interpres sed ut orator.

Magna me spes tenet, bene mihi evenire, quòd mittar ad mortem; necesse est enim sit alterum de duobus, ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his morte migretur. Quamobrẽ sine sensu extinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visu somniorum placatissimam quietem affert: Dij boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem, in oras quas qui è vita excesserunt, incolunt: id multo jam beatius est, te cùm ab iis que se Iudicum numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui verè Iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum, devenireque eos, qui justè & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? ut verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo licet, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe emori, si fieri posset, vellem ut ea quæ dico, mihi liceret evenire. Quanta autem delectatione afficeret, cùm Palamedem, cùm Aiacem, cùm alios judicio iniquorum circumventos convenirem? Hæc ex Platone, ut vides, ferè ad verbum expressa; nescio quo pacto tamen noster viriliùs se rotundiusque expedit.

Cic. oratio minus habet lentitudinis.

PLATO.

Plato in Phædro.

Item. πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον, ἀθάνατον, τὸ δὲ ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὴ αὐτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτό, οὔποτε λήγει κινούμενον· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. ἀρχὴ δὲ ἀγένητον· ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ ἀπολομένης οὔτ' αὐτή ποτε ἔκ του, οὔτ' ἄλλ' ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι.

CICERO.

Cic. Tuscul. 1.

Quod semper movetur, id æternum est. Quod autem motum affert alicui, quódque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi quoq; finem habeat necesse est. Solum igitur quod

se

se ipsum movet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moveri quidem desinit. Quin etiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest; nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem unquã; nam principium extrinsecum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est à principio oriri omnia. Hæc quidem, & sexcenta similia possunt comparari, in quibus Plato & Cicero mirificè congruunt. Et certè Plato ubi simplex, & facile, suaque veluti sponte fusum dicendi genus sectatur, dici non potest quàm suavis & humana est ejus oratio, è qua tanquam è prato fragrantissimo, suavis quædam afflatur aura, & neque vocis sonitus præ se fert loquacitatem, neque ornatus insolentiam. Cùm autem ad redundantiam quandam immenso spiritu ferri cœpit, multò se deterior plerisque videtur. Nam & minùs suavis est, & pejus Græcè loquitur, perspicuitatem quoque obscurat, circuitus verborum trahit, in circumlocutiones effunditur, vanas orationis divitias ostentat: Verbis propriis, & quæ sunt in communi usu posita, neglectis, novata, peregrina, antiqua inquirit, durus est in translationibus, intempestivè ludit in figuris, locutionibus Poëticis audaciùs abutitur, ut censet Dionysius Criticus in epistola ad Pompeium: quæ quidem labeculæ longè à Cicerone absunt. Licet hoc in Phædri initio agnoscere: Ὦ φίλε Φαῖδρε. ποῖ δὴ καὶ πόθεν παρὰ Λυσίου ὦ Σώκρατες τοῦ Κεφάλου πορεύομαι; ἢ πρὸς περίπατον ἔξω τείχους· συχνὸν γὰρ ἐκεῖ διέτριψα χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ. Hæc plena germanæ suavitatis. Mox veluti ex sereno excitatus vehemens flatus puritatem dictionis disturbat, & in Poëticam ἀπειροκαλίαν rapit, cùm Musas invocans agit jam non Platonem, sed Homerum. Ἄγετε δὴ ὦ Μοῦσαι (inquit) εἴτε διὰ ᾠδῆς εἶδος λιγεῖαι εἴτε διὰ γένος τὸ Λιγύων μουσικὸν, ταύτην ἔσχετε τὴν ἐπωνυμίαν ξύμ μοι λάβεσθε τοῦ μύθου. iam agite Musæ dulces, sive propter cantus speciem, sive propter Lygyum gentem Musicam, hoc nomen obtinuistis, meum adjuvate sermonem. Hæc quidem à civili sermone sunt aliena, sed tamen immeritò à Dionysio Plato carpitur, & sugillatur, cùm dicat se εὐροίᾳ τινὶ εἰλημμένον παρὰ τὸ εἰωθὸς, hoc est, profluvio quodam mentis, hæc præter consuetudinem effundere. Parciores sunt in istis, qui styli medioctitatem & temperiem sectantur.

Platonis & Cicer. dissimilitudo.

Vitia quædam Platonis à Dionysio Halicarn animadversa.

Ligyes nomen gentis cujus meminit Hero dot. l. 7. erravit interpres qui stridulus est interpretatus.

Aliud præterea discrimen inter Platonem & Ciceronem manifestum est, quòd illius quas in orationibus habet adhortationes, suasiones, querimoniæ, confutationes (nam & hoc genus attigit) plus pompæ habeant, & phalerarum, minùs pugnæ & nervorum. Itaque si conferantur orationes Platonis cum Ciceronianis, illæ quidem similes videntur agro florido delicatis undique spectaculis ad oculorum delicias abundanti; hæ verò terræ frugiferæ, quæ ita rebus ad vitam necessariis affluit, ut voluptuariis non indigeat. Sit hoc exemplum, uterque, scilicet Plato, in Menexeno, & Cicero 1. Philipp. hortatur juvenes ad veram gloriam, quam non in pulchritudine, aut divitiis, aut potentia, sed in exprimendis majorum virtutibus sitam esse asserunt.

Aliud discrimen inter Platonem & Ciceronem.

PLATO.

Plato sic se insinuat: Ὦ παῖδες, ὅτι μὲν ἐστε πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μηνύει τὸ

Plato in Menexeno.

νιῦ χαρὶν. Tum, χρὴ οὖν μεμνημένους ἡμετέρων λόγων, ἐάν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς εἰδότας ὅτι τούτου λειπόμενα πάντα καὶ κτήματα, καὶ ἐπιτηδεύματα, αἰσχρὰ καὶ κακά. οὔτε γὰρ πλοῦτος κάλλος φέρει τῷ κεκτημένῳ μετ' ἀνανδρίας· ἄλλῳ γὰρ ὁ τοιοῦτος πλουτεῖ καὶ οὐχ ἑαυτῷ. οὔτε σώματος κάλλος καὶ ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ξυνοικοῦντα, πρέποντα φαίνεται, ἀλλ' ἀπρεπῆ. καὶ ἐπιφανέστερον ποιεῖ τὸν ἔχοντα, καὶ ἐμφαίνει τὴν δειλίαν· πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία οὐ σοφία φαίνεται. ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον, καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε, καὶ ἡμᾶς, καὶ τοὺς πρόσθεν, εὐκλείᾳ & cæt. Ad summum concludit, Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ἐπιτηδεύσητε, φίλοι παρὰ φίλους ὑμεῖς ἀφίξεσθε· ὅταν δὴ ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ· ἀμελήσαντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακισθέντας οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεται. Hæc est, Quòd ex præclaris orti estis parentibus, ô filij, præsentia testantur. Tum; Oportet igitur vos verborum nostrorum memores, si quid aliud exercetis, cum virtute exercere, scientes, absque virtute omnia studia & fortunas, turpes malasque esse. Divitiæ namque splendorem afferunt nullum eas cum ignavia possidenti; neque enim sibi hic sed alteri parat possidetque divitias. Neque forma corporis atque robur, timido & pravo cùm insunt, decorem præstant: eum namque dedecet, notiorem efficiunt, ignaviamque patefaciunt. Præterea scientia, quæ est remota à justitia, aliaque virtute, non sapientia sed calliditas esse videtur. Quas ob res omni studio diligentiaque contendite, ut & nos & majores nostros virtutis gloria superetis. (Ad summum) Si obsequuti fueritis, chari ad charos, post ex actum vitæ curriculum migraturi estis; si autem neglexeritis, omnis vos posteritas aversabitur. Hæc & similia, Græcè præsertim, florida sunt, & culta; sed quanto hæc acriora?

CICERO.

Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam (ut quidam nimis creduli suspicantur) quæ semper ab amplissimo quoque clarissimoque contempta est, non opes violentas, & P.R. minimè ferendam potentiam, sed claritatem civium & gloriam concupisse. Ea autem est gloria, laus rectè factorum, magnorumque in rem publ. meritorum, quæ cum optimi cujusq; tum etiam multitudinis testimonio comprobatur & cæt. quæ hîc fusè. Tum conversus ad Antonium: Quare flecte te quæso, & majores tuos respice, atque ita guberna rempubl. ut natum esse te civem tui gaudeant: sine quo, nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. Priora arma sunt pomparum, & ludi, hæc pugnæ & lacertorum.

Cic. Phil. I. Platonis exhortatio similis est oleo, & palestræ: Ciceronis, ferro armorumque fulgori.

COMPARATUR cum Lysia.

CAPUT LXX.

Lysiæ una virtus est familiarissima χάρις, καὶ εὐνομία. Ingenua quædam gratia, & rotunditas, quæ in ejus orationibus perpetuò spirat sine fuco, & calamistris, naturali eoque simplici habitu contenta. Hujusmodi sunt illa.

Lysiæ virtus una præcipua, χάρις.

LYSIAS.

Δειπνήσαντες οὖν ἤδη συσκοτάζοντος ἐλθόντες κόπτομεν τὴν θύραν. οἱ δὲ ἡμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι. ἐπειδὴ καὶ ἔνδον ἐγενόμεθα, καὶ ἐκβάλλουσιν οἰκίας, τουτονὶ δὲ συναρπάσαντες ἔδησαν πρὸς τὸν κίονα. καὶ λαβὼν μάστιγα

στιγίας τις, ἐντείνας πολλὰς πληγὰς εἰς οἴκημα αὐτὸν καθεῖρξε· καὶ οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἐξαμαρτεῖν, ἀλλὰ ἐζηλωκὼς τῶν μὲν νέων τοὺς πονηροτάτους ἐν τῇ πόλει, νεωστὶ καὶ τὰ πατρῷα παρειληφὼς, καὶ προσποιούμενος νέος, καὶ πλούσιος ἐστὶ, πάλιν τοὺς οἰκέτας ἐκέλευσεν, ἡμέρας ἤδη γενομένης, πρὸς τὸν κίονα αὐτὸν δήσαντας μαστιγοῦν. Nos igitur

Lysiæ simplicitas.

sumptâ cœnâ, cùm jam advesperasceret, ad eum digressi pulsamus fores; illi continuò jubent nos ingredi. Postquàm introducti fuimus, me quidem primùm extrudunt ædibus, hunc autem raptum ad columnam alligant; nec mora, arrepto quis flagello, multisque plagis impositis, hunc in ergastulum conclusit. Neque satis illi fuit hæc audacia, sed flagitiosissimos totius civitatis juvenes imitatus, ut qui nuper accepto patrimonio se benè nummatum adolescescentem fingeret, iterum per domesticos lorarios, cùm jam illucesceret, miserum ad columnam alligatum jubet virgis cædi.

Lysiaci characteris in Cicerone exemplum.

Is est Lysiæ stylus, & penè continuus tenor. Hæc rotunditas Ciceroni non deest. Sumatur exemplum ex 4. ad Herennium planè Lysiaco charactere signatum. Nam ut fortè hic in balneas venit, cœpit, postquam perfusus est, defricari. Deinde ubi visum est ut in alveum descenderet, Ecce tibi iste de transverso, Heus (inquit) adolescens pueri tui modò me pulsaverunt: satisfacias oportet. Hic qui id ætatis ab ignoto, præter consuetudinem appellatus esset, erubuit. Iste clariùs, eadem & alia dicere cœpit. Hic vix tandem (inquit) sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce istâ, quæ facilè cuivis rubores elicere posset. Ita petulans es, atque acer, ut ne ad solarium quidem idoneus, sed penes scenam, & in ejusmodi locis exercitus? Conturbatus est adolescens, nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas versarentur, imperito hujusmodi convitiorum. Item.

CICERO.

Cic. apud Columell. l. 12. c. 2.

Præparatis idoneis locis instrumentum, & suppellectilem distribuere cœpimus, ac primùm ea secrevimus, quibus ad res Divinas uti solemus: posteà mundum muliebrem, qui ad dies festos comparatur, deinde virilem; item dierum solemnium ornatum; nec minus calceamenta utrique sexui convenientia: Tum jam seorsum arma ac tela seponebantur, & in altera parte instrumenta, quibus ad lanificia utuntur, post quæ ad cibum conficiendum vasa, ut assolent, constituebantur: Inde ad lavationem, quæ ad exornationem, quæ ad mensam quotidianam, atque epulationem, pertinerent, exponebantur.

Quæ sequuntur, suprà Lysiam.

Cic longè plus habet floris quàm Lysias.

Cùm ad Cyrum minorem regem Persarum, præstantem ingenio atque imperii gloria, Lysander Lacedæmonius, vir summæ virtutis, venisset Sardis, eique dona à sociis attulisset; & cæteris in rebus comis erga Lysandrum, atque humanus Rex fuit, & ei quendam consceptum agrum, diligenter consitum ostendit. Cùm autem admiraretur Lysander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suavitatem odorum, qui afflaretur è floribus; tum dixit: Mirari se non modò diligentiam, sed etiam solertiam ejus à quo essent illa dimensa, atque descripta. Et Cyrus respondit: Atqui ego ista sum omnia dimensus, mei sunt ordines, mea descriptio: Multæ etiam istarum arborum meâ manu sunt satæ, &c.

Nihil

Digitized by Google

Discrimen Ciceronis, & Lysiæ. Lysias, Archytæ columba.

Nihil est in toto Lysia cum his dicendi veneribus comparandum. Jam in hoc maximè differunt, quod Lysias, ut Archytæ columba, quamdiu vires inditæ patiuntur, sursum quidem volat; at si contendit altiùs, mox exhaustus corruit, & ad terram allidit ur. Itaque in exordiis, & attenuatis illis narrationibus, ut notat Halicarnasseus, quasi leni Austro fertur, & exultat. Mox in demonstrationibus & exornationibus languescit, in affectibus prorsus extinguitur: ex quo infinitis virtutibus, quas suprà commemoravimus, à Cicerone facili negotio obruitur.

COMPARATVR cum Isocrate.

CAPUT LXXII.

Isocratis virtutes.

ISocratis quoque permagnus amator & fœlix imitator extitit M Tullius; nec mirum; sunt enim illi Rhetori quàm eximiæ virtutes. Prima est σεμνότης, decora quædam majestas, quam illi totum corpus orationis grande & numerosum, variæque intermicantes sententiæ conciliant: Altera εὐμορφία, ex nominum delectu, junctura, figurarumque ornatu consurgens quædam formositas, ut mihi plerumque stylus ejus videatur, non dissimilis vineæ illi aureæ Regum Persarum, quam racemi ex varia magaritarum opulentia confecti, mollibus corymbis in serpentem discolore ornatu vestiebant. Ejus verò vis potissimùm in Panegyricis elucet, quarum orationum præclarus est artifex, & cum paucis comparandus; quanquam etiam in hoc genere Cicero non cedit. Subjiciam ex utroque locos quàm simillimos, ut faciliùs vis Oratorum dignosci possit. Cicero pro Marcello laudes effert clementiæ, quam bellicis rebus anteponit; quod hæ quidem multorum sint communes, illa unius propria & certa sit gloria. Hæc ab Isocrate decerpsit; cujus apud Philippum Regem hæc sunt verba.

Isocratis stylus vinea aurea.

ISOCRATES.

Πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι τὰς εὐνοίας τὰς τῶν πόλεων αἱρεῖν ἢ τὰ τείχη, τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἔχειν φθόνον ἀλλὰ καὶ τοιούτων τὴν αἰτίαν τοῖς στρατοπέδοις ἀνατιθέασιν. ἐὰν δὲ τὰς οἰκειότητας καὶ τὰς εὐνοίας κτήσασθαι δυνηθῇς ἅπαντες τὴν σὴν διάνοιαν ἐπαινέσουσι.

Longè enim præclariùs est benevolentiam civium capere, quàm muros. Hæc enim non modò invidiosa sunt, sed & eorum causam copiis militum ascribunt. Si verò civium amorem & benevolentiam semel comparaveris, tuam in eo mentem omnes sunt laudaturi.

Quantò pleniùs & vehementiùs.

CICERO.

Nam bellicas laudes solent quidem extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint Imperatorum: & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multùm juvant; maximam verò partem fortuna sibi vindicat, & quicquid est prosperè gestû, id penè omne ducit suû. At verò hujus gloriæ C. Cæsar, quam es paulò antè adeptus, socium habes neminem, &c.

Item: uterque Principes hortatur ad gloriam, ille Cæsarem, hic Philippum.

ISO-

ISOCRATES.

Ἔστι δὲ περὶ μὲν ἄλλο τι τῶν ὄντων ἀπλήστως ἔχειν, οὐ καλόν. Αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδοκιμοῦσι· δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ἐπιθυμεῖν, καὶ μηδέποτ' ἐμπιπλασθῆ, προσήκει τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκοῦσιν.

Et in cæteris quidem rebus minimè honesta est inexplebilis quædam cupiditas, cùm præsertim mediocritas multorum sermone celebretur: gloriam verò magnam & excellentem concupiscere, hoc quidem Principium est proprium, qui cæteros quosque longiùs antecellunt.

CICERO

Itaque præclaram illam & sapientissimam vocem tuam invitus audivi, satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ: satis, si ita vis, naturæ, adde etiã, si placet, gloriæ. At quòd maximum est, patriæ certè parum. (Deinde) Quid si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cujus te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non negabis? Parumne igitur, inquies magnam gloriam relinquemus? Imò verò aliis, quamvis multis satis; Tibi uni parum. Quicquid enim est, quamvis amplum sit, id certè parum est tum cùm est aliquid amplius. Item.

ISOCRATES.

Οἶμαι δέ σε οὐκ ἀγνοεῖν ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ ἀνθρώπων διοικοῦσιν· οὐ γὰρ αὐτόχειρες, οὔτε μετὰ τῶν ἀγαθῶν οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν συνόντων αὐτοῖς. ἀλλ' ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν. Credo te non ignorare, quo pacto Dij immortales res hominum administrent: Neque enim manum adhibent, cum bonis improbisve versantes, sed eam mentem cuique ingerunt, & cæt.

CICERO.

De Aruspi. respons.

Quòd si cætera nos magis pervulgata moverunt; vox ipsa Deorum immortalium non mentes omnium permovebit? Nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe videtis fieri, ut Deus aliquis delapsus de cœlo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur, & cæt.

Nescio quo pacto Cicero etiam in istis comparatus, semper est acrior. Nec est quod objicias in Isocratis locis epistolarem stylum; nomine enim duntaxat epistola est hæc ad Philippum cohortatio; re vera oratio est, nec alio charactere in orationibus utitur Isocrates.

Isocratis vitia.

Iam verò à Cicerone multis partibus superatur. Primum, quia nimis laxus & sinuosus est fermè in omnibus, quod à M. Tullio alienum. Nam etiamsi multus sit in amplificatione, tamen auget rebus, sententiis, facibus, aculeis. Longe alia est Isocratis laxitas, quæ meritò à Dionysio reprehenditur; nam ubi nulla est amplificandi occasio, de industria trahit orationem, ut suas expleat periodos.

Isocratis oratio ἄψυχος.

Deinde, nimis est parvis quibusdam, & puerilibus figuris, numerorumque religioni addictus, in quibus usque ad satietatem molestus est; Semper floridus, & theatralis, ubi minimè esse oportet. Tertiò, ut puer Agnostes, quod antea dictum est, nullos motuum habet aculeos, ex quo languida & ἄψυχος ejus fit oratio. Contraria his vitiis ornamenta Latino oratori conveniunt. Est enim in amplificationibus acer, & efficax, in numeris prudens & moderatus, in affectibus rex, & triumphator. Et hæc ad commendationem Romanæ eloquentiæ parentis sint allata. Cicerone de vivis sublato, nativus ille flos Romanæ eloquentiæ emarcuit, & occupata ab Imperatoribus republica,

quæ fuerant antea gravitatis in tumidam, fucatam, ancillantem denique facundiam paulatim degenerarunt. Quæsita enim tunc ad aurium delicias affectatio verborum, concisio periodorum, & illa acumina tam crebra, quibus multa necessariò frigida solent obrepere: ad summum effusa in castam linguæ Latinæ religionem peregrinitas penè omnia corrupit. Quanquam nolim ego Heroas illos, Sallustium, Senecam, Cornelium Tacitum, Plinium Iuniorem, & si qui sunt similes, corruptæ eloquentiæ insimulare; non patiar tamen eos à suis amatoribus Ciceroni, vel præferri, vel etiam æquari: quod in duobus antesignanis ostendam.

COMPARATUR CUM Sallustio.

CAPUT LXXII.

MAgna Sallustij apud eruditas quasque aures commendatio, nam passim, ut *proprietatum in verbis retinentissimus*, comptorum atque integrorum sensuum fœcundus, concinnæ brevitatis artifex, Romanæ denique historiæ scriptor florentissimus laudatur. Quam illi palmam in manibus infringere nemo sanus conetur. Sed neque prudens ullus rerum æstimator fuerit, qui eundem Ciceroni adæquare velit; Nisi fortè quis Cydnum fluvium non spatio aquarum, sed liquore memorabilem, si fortè leni alveo placidiùs manantem viderit, cum Nili magnitudine, copia, specie conferendum putet. Sit sanè Sallustius subtilis, acer, comptus, & in sua brevitate plerumque felix, & luculentus: Quando tamen illam Ciceronis majestatem, & vim fœcundissimi pectoris instar torrentis effervescentem, cum suis, licèt acutè vibratis, sententiis attinget? Adde quòd styli gloriam multis nævis infuscavit, quos ipsa tollerare non potuit antiquitas. Augustus quippe Cæsar cacozelis haud mediocriter infensus compilatas ex antiqui Catonis Originibus voces illi objicit; quæ causa Asinium Pollionem venustissimum oratorem movit, ut contra Sallustii stylum scriberet. Lenæus verò grammaticus, Pompeij libertus, non contentus eum lurconem, popinonem, ac lastaurum nominasse, *Vita quoque & scriptis monstrorsum*, ac M. Catonis verborum furem ineruditissimum appellat. Suetonn. Quanquam hominis stomacho haud credendum in omnibus. Certè Gellius eum verborum navatorem agnoscit, & hoc novandi studium cum multa invidia fuisse memorat: Seneca in eodem amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia, & obscuram brevitatem, quam pro cultu habuit, animadvertit: quæ profectò verissimè dicta sunt, & Sallustium legenti passim occurrent. Qualia sunt illa, *Equos ascendere: Colos exanguis: Majores vestrûm: Oppidum valens, & oppulens: Supplicia Deorum: Ad bellum Persi*, pro *Persidis*, & similia, quæ à Sallustio scripta Fronto, Priscianus, & Agrœtius agnoscunt. Iam abruptæ & ambiguæ sententiæ, quàm crebræ sunt in eo, & affectatæ? ut, *Faciunt idem majoribus suis*, quod dixisset alius *Imitentur majores suos*. Ea sententia fefellit aliquos interpretes, qui sic reddidere, *ita se gerunt erga majores suos*; voluit credo Sallustius ἀρχαϊσμὸν illum imitari.

Invitum qui servat, idem facit occidenti. Item: *Quæ postquam gloriosa modò, neque belli patrandi cognovit*: Significare voluit, ad bellum patrandum minimè pertinere. Hujus brevitatis studio

dio nonnulla plerumque à Thucydide & Demosthene accepta, quanquam satis concisè dicta, cogit in loquendi compendium; quo fit, ut ejus sententiæ nimis amputatæ sint, & exiles. Demosthenes Olynth. 2. scripsit: Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη· εἰ δέ τι πταίσειε, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ πάντα ἐξετασθήσεται. Quod ille per concinnam periodum ad majorem perspicuitatem & gravitatem extulit, Sallustius amputans reddit: *Secundæ res mirè sunt vitiis obtentui.* Quæ omnia si rectè perpendantur, longè à Ciceronis felicitate, nitore atque elegantia discedunt.

COMPARATUR CUM Seneca.

CAPUT LXXIII.

DUo post hominos natos arbitror, apud Romanam gentem extitisse summa & propè divina in rebus humanis ingenia, Ciceronis & Senecæ, quanquam in diverso, ut apparet, genere nituerunt. Utrique mens ampla, præcelsa, & (ut cum Plinio loquar) quodam igne volucris, utrique nobilis eruditio, & Græcarum disciplinarum notitia non vulgaris; utriusque stylus latè pervagatus omnia penè nobilissimarum artium complexus est monumenta. Sed cùm in varia tempora incidissent, magnam quoque dicendi varietatem tenuerunt, & in suo quisque genere summus fuit, & invictus: Illius, ad concionum plausus & fluctus composita, ut plurimùm, oratio: Hujus ad aulicum palatium facta ponderosa sobrietas. Ille longè lateque persultans, magno sonitu cursuque fertur: Hic redundantem vim mentis, brevibus veluti sententiarum cancellis circumscribit. Ille cùm videret plurimum ubertati honorem, plurimum etiam pompæ deferri, laciniosos & fluentes ambitus consectatur: Hic cùm luxuriem verborum, lentosque exitus in principatu animadverteret non placere, pressa quædam & selecta rerum judicia verborum globulis comprehensa solertissimè perstringit. Ille supebè graditur, nihil tentat nisi magnum, grave, excelsum, verba seligit pulchra, sonantia, luculenta; sensus habet altiùs ductos, & magnificos, sed ad popularium aurium captus diffusos, spiritus rerum gravissimarum calidos, acres, incensos, quibus eloquentia effervescit, volitat, ignescit, penetrat in pectora, mollit animos quamvis feros, & intractabiles: ut sparsi in terras Solis radii, vapores & halitus extrahunt in sublime, sic ille grandis eloquentiæ luce circumfusus mentes excitat, educit, & cogit: ad summum, quicquid vult, imperat: Hic graves, & à plebeiis auribus remotas conquirit sententias, has districta quadam & concinna brevitate compingit; totus dictis eruditis, ut auro vestis, rigescit, angustatur in seria quædam acumina, quæ audientis aurem vellicant, animum perpetuò erigunt, perpetuò fodicant, atque extimulant. Indita est enim illis quædam vis præpotens, & invicta, quæ pectus ferit, quamquã ex abdito, nec remittit, antequàm reliquerit aculeum. Si argumentatur, convincit; si petit, extorquet; si suadet, persuadet; si pugnat, expugnat; si rogat, impetrat, quasi imperet. Ad summũ, ut matrona nobilis solemni die præcultè vestita, muliebri mundo nitens, & ambitioso syrmate luxurians prodit in publicum; Sic ille magnifico præfulgens ornatu, speciosis & collucentibus figurarum gemmis illuminatus, circumductis insuper verborum & periodorum veluti laciniis effluens, in illo sublimi eloquentiæ theatro põpas ducit planè admirabiles. Alter ut vir elegans, bysso vestitus,

DE OPTIMO CHARACTERE ELOQUENTIÆ,

LIBER SECUNDUS.

AC PRIMUM DE EJUS VARIETATE.

CAPUT PRIMUM.

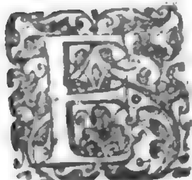

EST illa nobilium ingeniorū sententiis jactata crebriùs assertio, eam demum esse optimam Eloquentiæ rationem, quæ placet auditoribus, & *summum Oratorem nihil aliud esse quàm summum populo videri:* Quæ etsi prudenter ab amplissimis viris pronuntiata esse videatur, non est tamen ita accipienda, ut deterrimus quisque stylus, modò imperitorum aures mulceat, atque delectet, continuò omnes numeros habeat bonitatis: insidet enim ipsis sensibus & verbis recti quædam bonique ratio, quæ non est alienis semper auribus metienda; sed ipsa in sese leges continet suæ perfectionis: Alioqui si tota ex alienis judiciis penderet eloquentia, idem omninò & eodem tempore sapientissimus; idem quoque dementissimus Orator, & dicendus esset & habendus. Narrat Philo vidisse se in Theatro, cùm aliquis recitaret, alios se in plausus, & mirabiles ἐπισημασίας effudisse; alios, non secùs ac stipites, immotos hæsisse, alios etiam aures occlusisse, adeò importuni acroamatis eos subtædebat.

Cicero in Oratore.

Bonitas styli non opinione duntaxat hominum metienda.

Hominum judicia de eloquentia dissimillima.

Unus Orator idem omnibus esse potest.

Quid igitur dicemus? eum ipsum (qualiscunque tandem fuit) sive actorem, sive oratorem, & potentissimum in dicendo fuisse, & frigidissimum, & ineptissimum: potentissimum, qui tantos plausus colligeret; frigidissimū, qui non magis quàm statuas, moveret auditores; ineptissimum, qui tantam auribus inferret molestiam. Absit illud quidem: sed de oratione priùs sit prudens judicium, è quo longè nobilior sententia, quam ex imperitorum hominum affectibus videtur expectanda. Etsi enim scenæ (ut ajunt) servire, magnæ est dexteritatis, & fermè impudentis est ingenii, auditorum judicia non revereri, quibus magna ex parte cavendum est: Nullo tamen pacto orationis

Orationis judicium à quibus petendum.

Popularis Orator felicior quàm sapientior.

tionis vitia, quod placeant, ideò virtutis aut pulchritudinis speciem induent. Itaq; ineptum Oratorem, qui multitudinem demulceat, feliciorem quàm sapientiorẽ putabo. Contrà, optimum, cui minùs studia responderint, non ideò pessimum judicabo. Ut enim in nummis eveniret, si quæ natio nummos ex corio, aut ferro mallet, quàm monetam ex auro argentóve cusam: dexter quidem & felix censeretur mercator, cui hæc fortuna obtigisset, ut corium pro auro distraheret: non tamen eam ob caussam, auri argentive natura, corio aut ferro inferior censeretur, quod esset à stultissimis æstimatoribus ita judicatum: Cur ita? in ipsa quippe auri natura insidet quædam præstantia, quæ sine ulla hominum æstimatione, decus obtinet suum: Eadem profectò ratione, inest eloquentiæ nativus quidam splendor, quem deteriora judicia convellere nullo modo possunt; qualis autem sit, quærimus.

Non opinione hominũ sed rei præstantia cuncta æ metienda.

Varietas styli.

Varia omninò sunt styli & elocutionis genera: in quibus tanta penè ac in ipsis hominum vultibus, lascivientis veluti orationis ludo, nasci solet varietas. Tum verò unicuique promptum est in deteriorem partem ruere: paucis, & iis admodum prudentibus, in eloquentia rectum tenere modum. Hanc autem varietatem, quam loquendi sartaginem Persius nominat, ex corruptis hominum moribus fluxisse, benè animadvertit Seneca: *Hoc quod audire vulgò soles*, quod apud Græcos in proverbium cessit, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita*. Quemadmodum autem uniuscujusque actio dicenti similis est: sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina civitatis laboravit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lascivia: si modò non in uno aut altero fuit, sed approbata est & recepta. *Non potest esse alius ingenio, alius animo color:* si ille sanus est, si compositus, gravis, temperans; ingenium quoque siccum ac sobrium est; illo vitiato, hoc quoque afflatur.

Origo styli varii.

Senec. ep. 114.

Talis oratio qualis vita.

Romani styli processus.

Rectè quidem illud, & eam ob caussam, in diversos paulatim mores Roma defluente, alia atque alia eloquentiæ facies extitit. Emerserunt primi illi pauculi eloquentes, à nobis superiùs commemorati, ut Junius Brutus, Menenius Agrippa, Fabricius; quos sensibus grandes, & masculos, verbis rudes & horridos, credibile est extitisse. Adolescente demùm imperio, erepsit, quasi ex suo cortice, facundia, & ridere cœpit clementiùs simplex quædam gratia locutionis, nullis adhuc fulgens ornamentis, spe potiùs & indole, quàm proventu cõmendanda. In eo genere fuit Enniana simplicitas, Plautinus genius, candorque Catonianus: quæ prima veluti nondum planè collucentis sed emicantis eloquentiæ crepuscula extiterunt. Sequuta est tandem illa maturis jam viribus, & figurarum picta coloribus, latèque persultans oratio, qualis Ciceronis temporibus viguit, cùm res perhonorifica censebatur, diem dicendo eximere. Mox alio reip. statu displicere visi sunt Oratores illi specie uberes, complexione rerum exiles, & hæc tota laciniosæ orationis effusa luxuries, paulatim succingi contrahique cœpta est, donec ad nova quæque, partim exsilientibus oratorum ingeniis, partim etiam prurientibus auditorum auriculis, corruptelæ variæ in stylum redundarunt, quæ primùm discutiendæ nobis esse videntur quam diligentissimè, quò magis ex vitiis oppositis, ingenuæ pulchritudo virtutis elucescat.

Styli vitiosa tria genera, ex Longino.

Dionys. Longinus, libro περὶ ὕψους, vitia, ad tria refert capita, ψυχρὸν, παιδαριῶδες, παρένθυρσον: hoc est, frigidum, puerile, insanum. Seneca epistola centesima decima quarta, *inflatum*, *infractum*, *andax*,

dax, *præruptum*, *allegoricum*, attingit his verbis: Quare quibusdam temporibus provenerit corrupti generis Oratio, quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem Cantici ducta? Quare aliàs sensus audaces, & fidem egressi placuerint? aliàs abruptæ sententiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendum est, quàm audiendum? quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis jure uteretur inverecundè? Alii alios errores notant, ex quibus ad summum colligo præcipua styli vitia: tumidum, cacozelum, frigidum, parenthyrsum, puerile, scholasticum, poëticum, allegoricum, miscellaneum, humile, siccum, lentum, abruptum; quorum alia in excessu, alia etiam in defectu reperientur.

DE STYLO INFLATO.
CAPUT II.

Frequentissimum vitii genus illud est, quod tumorem appellant. Nam, cùm ad altiora quæque suo (ut assolet) impetu natura contendat, fit ut perversæ magnitudinis, quam sibi deformavit, simulachro quodam illusa, in tumidas ineptias, & phaleratas, ut ajunt, nugas præceps abripiatur. Rana certè in Apologo miratur grandem illam bovis speciem, & succulentam corporis habitudinem: nec mora, in ejus amorem tota exardescit & cupit quoquo modo bovi similis fieri; sed misera, dum suprà corpusculi vires & naturæ conditionem tumet atque inflatur, spiritum egerit, ac mortua dissilit. Idipsum profectò permultis contingit imitatoribus, qui dum Virgilii, aut Ciceronis magnitudinem suspiciunt, aventque in leviculis etiam argumentis, eandem exprimere & vincere, in id deveniunt, ut pro vero & solido corpore nihil nisi fumos & ventos ostentent, tandemque strigosi & macilenti dispereant.

Tumidi cum ranis comparati.

Tumidus stylus in quod desinit.

Hoc genus tumidum nominatur, similitudine ducta à prava corporis habitudine, quæ pro carne & succo degenerem pituitæ tumorem nacta est: fit autem, ut notat M. Tullius, cùm oratio novis, aut priscis verbis, aut duriter aliundè translatis, aut gravioribus, quam res postulat, aliquid dicitur. A Longino definitur, *excessus justæ magnitudinis*: & hæc exempla proferuntur ex tumido Poeta, qui ita loquutus fuerat.

Styli tumor unde dictus Cic. 4. ad Herenn.

τὸ μὲν οἰδοῦν παραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.

Quis sit mundus seu inflatus stylus.

Καὶ καμίνου σχῶσι μάκιστον σέλας,
Εἰ γὰρ τιν' ἑστιοῦχον ὄψομαι μόνον,
Μίαν παρείρας πλεκτάνην χειμάῤῥοον,
Στέγην πυρώσω, καὶ κατανθρακώσομαι,

πλεκτάνην χειμάῤῥοον: *Torrentem Cirrum*, ignis vel fumi vorticem appellat (inquit) nimis audaci nomine. Quid, quod idem, & *vomere in cælum* usurpat, & *Tibicinem* facit *Boream*?

Hæc, inquit, non sunt τραγικὰ ὄντα, παρατραγῳδούμενα, τεθόλωται γὰρ τῇ φράσει καὶ τεθορύβηται ταῖς φαντασίαις μᾶλλον ἢ δεδείνωται; κἂν ἕκαστον αὐτὸν πρὸς αὐγὰς ἀνασκοπῇς, ἐκ τοῦ φοβεροῦ κατ' ὀλίγον ὑπονοστεῖ πρὸς εὐκαταφρόνητον. Hæc, inquit, non sunt tragica, sed cothurnum ipsum tragœdiæ excedunt. Sunt enim inquinatissimâ locutione, & tumultuariis sententiis turbida potiùs quam gravia. Quod si singula in lucem despexeris; paulatim ex inani specie gravitatis, in rem contemptissimam recident.

Porrò notandum occurrit, ex utroque & Ciceronis & Longini sensu, triplex inflatæ orationis genus: alia enim verbis dûtaxat intumescit, alia solis sensibus, alia sensib[us] simul & verbis inflari atq; attolli solet. Verba quoque ipsa, aut nova sunt, aut prisca; aut duriter aliunde translata; exempla omnium subjicio.

Inflati styli exempla. Triplex inflatum orationis genus.

Fuit illud imperitis & ambitiosis scriptoribus commune vitium, quod vocatur καινοσπουδίας. Affectabât enim novas rerũ appel-

Styli in verbis novis inflati exempla.

Styli in verbis novis inflati exempla.

Fuit illud imperitis & ambitiosis scriptoribus commune vitium, quod vocatur καινοσπουδίας. Affectabãt enim novas rerũ appellationes invenire, ut ipsi novæ alicujus linguæ fierent auctores: quod Dionysio tyranno supra cæteros extitit peculiare, cujus aliquas ineptias commemorat Athenæus: Quippe παρθένον virginem nominare, ut nimis communi nomine, suppudebat. Quid igitur? Μένανδρον dictitabat *exspectatrviram*, quia virum maneat, & expectet; columnam, Μενεκράτη *Menecratem* vel *validipotentem*, quòd valida perduret; jaculum, βαλλάντιον, quòd adversùs jaciatur.

Athenæus Deipnosoph l.3. Dionysii tyranni in novandis verbis ineptiæ.

Alexarchi novatoris locutiones

Eodem ingenio fuit Alexarchus, Cassandri Macedoniæ regis frater, Uranopolidis conditor: de quo Heraclides Lembus histor. lib. trigesimo septimo, ad hunc modum prodit, & refert: Alexarchus, qui Uranopolim ædificavit, loquendi peculiares formas invexit, ut qui gallum ὀρθοβόαν, manicinem, appellaret, tonsorem βροτοκέρσην, drachman, ἀργυρίδα, Choenicem, ἡμεροτροφίδα, præconem, ἀπύτην.

Lucian. in Lexipht. 2. p. 529.

Lucianus, ut est in hoc genere festivissimus, sub persona Lexiphanis, dialogum integrum scripsit iis scatentem verborum sordibus, qualia sunt ὦτα κυψελοβύσατα· ἀντισυμποσιάζειν τὸ τοῦ Ἀρίστωνος. ἀπέσω ἡ ἐπιβύστρα κυχελλίς, & cætera infinita Græcis hominibus intellectu per quam difficilia; nihil interest autem an nova sint, an per compositionem novata, & duriùs interpolata, ut *incurvicervicum pecus*.

Styli inflati in priscis verbis exempla.

Secundum est genus verborum; quæ prisca vocantur, & ea jamdiu oblivionis oppressa tenebris, à putidis stylis effodiuntur, atque eruuntur in lucem: qualia sunt ista: *Confluges*, ubi conventum campum totum *inhumigant*.

Livius Andron. Varr. in Prometh:

Et scabra in legendo *redivio sanè* offendens: *sed qui sunt isti, qui ascendunt altum ocrim?* collem intelligit. Item:

Leviso mnamitus sonorinas imagines.

Adsatur, non umbrantur somno popula: Et, florem *antlabant* liberi ex carchesiis: hoc est bibebant. Duriora etiam apud Accium, & Nævium.

Accius in Meleagro.

Vagent ruspantes sylvas sextam tesseras.

Non hercle apluda est hodie quàm tu nequior.

Bilbit amphora.

Buttubata.

Conciplavisti, &c. ejusdem generis.

Gel. l. 11. c. 8 Caussidici antiquarij fatuitas.

Hac & simili oratione usus, magno omnium risu, fertur quidam caussidicus apud urbis præfectum: nam cùm significare vellet, inopi quendam miseroque victu vivere, & furfureum panem esitare, vinumque eructum & foetidum potare; Hic inquit, *eques Romanus apludam edit, & flocces bibit*: Aspexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primò tristiores, turbato & requirente vultu, quidnam illud utriusque verbi foret: Post deinde, quasi nescio quid Tuscè aut Gallicè dixisset, universi riserunt. Legerat autem ille, *apludam* veteres rusticos, frumenti furfurem dixisse: idque à Plauto in comedia (si ea Plauti est) quæ Astraba inscripta est, positum esse. Item Flocces audierat, prisca voce, significare vini fæcem, è vinaceis expressam, sicut *fraces*, ex oleis. Alter, cùm adversarius causam differri postularet. Rogo Prætor, inquit, subveni, succurrere: Quonam usque nos bovinator hic demoratur? Atque id, voce magna, ter quaterve inclamavit, *Bovinator*. Commurmuratio fieri cœpta est, à plerisque qui aderant, quasi monstrum verbi admirantibus. At ille jactans, & gestiens: non enim Lucilium, inquit, legistis, qui tergiversatorem *bovinatorem* dicit? Est autem in Lucilij undecimo versus hic:

Apluda vetus verbum pro frumenti furfure.

Flocces pro vini fæce.

Bovinator pro tergiversatore.

Hic strigosus, bovinatorque ore improbus duro,

His

Tertullia Arnobij stylo horridior Tertul. l. de Idol. c. ult. n. 107. Lib. de pallio.

Hipobrychium pro extrem periculo: Substillum pro dubio aere.

His innutritus ἀρχαισμοῖς Tertulliani & Arnobii stylus, grandis est plerumque, & nimis horridus: ut *Hypobrychium irrespirabile*, pro extremo periculo, in quo omnis ex malo emergendi spes adempta sit, ὑποβρύχιον τὸ ὑπὸ τῶν κυμάτων καλυπτόμενον appellatur, quod fluctibus est objectum; Dies & nox invicem vertunt, *Solstitionibus annuus*, *& flustra*, *& substillum* pro dubio aëre, inter serenum, & pluvium, quando pluvia stillatim cadit, *Pars verò passivitus*, & *Scytalosagitti pelliger*, *genninos inter antias adumbratos*; & similia: apud Arnobium verò, *salpictarum sonitu*, pro tubarum, quo usus Iulius Firmicus, *salpictas reddet: Sed qui in bello confossi moriantur*. Et l. 3. *Buccularum cummulatione sacri voces*, *& quæ ex reconditis trahit Aruspicina nugis*, *plaseas*, *polimina*, *fendicas*, *magmenta*, *proficias*: quibus etsi ad argumentum opportunè, & loco utitur, aliàs tamen ad styli nitorem, pravæ sunt imitationis.

Salpictæ pro tubis Arnob. 7. Iul. Firmic l. 8.

Styli in translatis verbis inflati exempla. Stylo in verbis duriter translatis inflato quinam oratores notati. Gorgias.

Tertia corruptorum verborum series est in translatis audacibus, & inverecundis, quorum abundantem stylum Gorgiæ, Callisthenis, Cleitarchi, Amphicratis, Hegesiæ, Matridis commemorat Longinus. Hæc autem inter cætera arguit in Gorgia. Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, *Xerxes Persarum Iupiter*, Γύπες ἔμψυχοι τάφοι, *Vultures sepulchra animata*. Hæc, inquam, ingeniosè (ut apparet) dicta sugillat acriter vir Criticus, nec parcit Xenophonti, qui pro pupillis *Virgines Oculorum* dixerat, quòd puella & pupilla eodem κόρης nomine, apud Græcos appelletur. Verba Xenophontis sunt; Ἐκείνων γοῦν ἧττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων ἧττον δ' ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο, καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, in hoc ultimo tumor est: quin & verecundiores eos existimaris, *ipsis oculorum virginibus*. At

Xenophon à Cassio Longino ut putidus arguitur.

Timæi audax imitatio.

Timæus Xenophontea illa satis audaci metaphora nondum contentus, ὅ τις ἂν ἐποίησεν, ἐν ὀφθαλμοῖς κόρας μὴ πόρνας ἔχων, Hoc utique faceret alius, qui non *Meretrices in oculis, sed virgines haberet*.

Tert. adversus Gnostic. de Pallio.

Sidonius

Apuleius.

Hæc quota portio grandium metaphoratum, quæ in Africano stylo reperiuntur? ut, *Ipsa canicula persecutionis*, *ab isto scilicet Cynocephalo. Circumspectu emissitij ocelli: imò luminis punctu vertiginant*, *& tabulata congregationis vestibus*, *& colubrini oblatratorum molares*, apud Sidonium: qui temporis potiùs errores quàm virorum censendi sunt. At Apuleius, præ gaudij affluentia, totus istis immergitur, quale est, *labiis undantibus affectare rosas*, inquit, de asino, qui jam spe easdem devorabat: item *sorbillantibus suaviis sitienter haurire*, & similia.

Stylus inflatus in sensib.

Secundum tumoris genus, est in ipsis sensibus immoderatis, licèt alioqui verba, ad legem usus communis videantur exacta. Hoc genere peccant sæpissimè tragici, dum res supra naturam extollunt.

Hercules Oet. Sen. ampullata tragœdia.

His bullis redundat Hercules Oetæus Senecæ, si modò ejus est; quo enim fastu cœlum petit à Jove, filius à parente?

—— *Quid tamen nectis moras?*
Numquid timemur? nunquid impositum sibi
Non poterit Atlas ferre cum cœlo Herculem.

Si hæc Typhon diceret, tamen vix essent tolerabilia: quis enim largiri cœlum vellet, tanta oris improbitate expostulāti?

Deinde:

—— *Si negat mundus feras*
Animum Noverca: redde nunc gnato patrem,
Vel astra forti.

Apparent violentæ figuræ, quæ desinunt in frigidum.

Rursus:

Vel si times ne terra concipiat feras, *Pro-*

Digitized by Google

Properet malum quodcumque, dum terra Herculem
Habet, videtque.

Quàm miser & miserabilis ille Iupiter, qui à ferarum metu, sine Hercule tutus esse non poterat?

Hoc verò quod sequitur, supra omnem tumorem inflatum:

Da da tuendos Iupiter saltem Deos:
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor; sive glacialem polum,
Seu me tueri fervidam partem jubes,
Hac esse superos parte securos puta.

Modò timeri se à cœlo dicit, modò se tutelare Deorum numen profitetur. Quid hoc tumidius? quàm imbecilles deos censet, qui mortali tutore egeant! Hæc postulans & supplex! Illæ igitur sunt bullæ, in quas sæpissimè incidunt, qui magnitudinem sensuum præter decorum affectãt. Deinde, qui imitantur, addunt aliquid de suo, & tumida tumidis adstruunt, donec diplosus follis, in contemptissima quæque evanescat.

Nonnus poëta Dionysiacorum scriptor, insani tumoris arguitur

Sed & Nonnus poëta, Dionysiacorum scriptor in has ineptias intemperanter effusus, quæ *Megabysia* suo Typhoni non tribuit? Hic enim jactat *se aurigaturum Cœlum fratrem suum; (cùm calcaturum vellet dicere) imo se aliud octies majus supernè facturum, cùm vetere capi non possit. Idem omnes stellas, novis inter sese nuptiis copulaturum, quo cœlo plenior sit soboles: Mercurium in vincula conjecturum; Lunam habiturum pro famula, quæ sibi lectos sternat; Quod si lavari velit, Eridano cœlesti pro balneis usurum.* Οὐ ξείνου δαπέδοιο φέρω πάτον. Interpres vitiosa admodum interpretatione, jam satis inquinatum auctorem corrumpens, legit ποτὸν, & interpretatur. *Non vulgaris terra fero potum,* cùm debuisset dicere, *fero pavimentum,* vel *viam tritam.* vel *callem,* Quis enim puer non videt, hîc nomen, ποτοῦ, irreptitium? Pergit:

Nonnus Dion. l. 2. Interpres Nonni ποτὸν pro πάτον potum pro pavimento.

Οὐρανὸν ἀστερόεντα τὸν ἀδελφεὸν ἡνιοχεύσω,
Οὐρανὸν οἶκον ἔχων μητρῷον ἤπερ γαίης,

si dixisset *cœlum se calcaturum*, grave illud fuisset, at se *aurigaturum fratrem suum*, inflatum est, & ridiculum:

-----Οὐ χορὸν ἄστρων
Λείψω νόσφι γάμων ἀχρήϊον, ἀλλὰ συνάψω
Ἄρσενι θηλυτέρην.

Et quî homini venit in mentem, ut de maritandis stellis, post tot sæculorum cœlibatum cogitaret?

----εὐρύτερον δὲ
Ὄσσον οὐρανὸν ἄλλον ὑπέρτερον ὑψόθι τεύξω.

Quomodo cœlo capi non poterat, qui cum tot aliis gigantibus, una terræ regione capiebatur?

Εὐνέτις Ἐνδυμίωνος ἐμὴ θεράπαινα σελήνη
Δέμνιά μοι στορέσειε, καὶ εἰ χρέος ἐστὶ λοετρῶν,
Λούσομαι ἀστερόεντος ἐν ὕδασιν Ἠριδανοῖο.

Quàm parum memor sui in levicula degenerat! Quomodo enim balnea Eridani capiet, cui cœlum veteri septies majus angustum est?

Ridiculi prorsus tumores, qui vix à pueris aut aniculis tolerari possunt: itaque incidunt in alium characterem (de quo mox dicemus) frigidæ puerilitatis. Nec refert, quòd Typhoni tribuatur hæc oratio; nam cùm tota horribilis, ut ipsa gigantis persona, esse debuisset, in risum & contemptum evanescit.

Nævius Gymnast. in verbis & sensib. styli inflati exempla.

In eodem exemplo licet animadvertere tertium tumoris genus, ubi res non modò sensibus, seu ipsis quoque verbis inflatur; quale est etiam illud, *saxa, sylvas, lapides, montes disfecis, disfpulveras.* Nõ satis fuerat solutos in pulverem montes dixisse, nisi grande quoque verbum addidisset, *disfpulveras*, &c.

Ope-

O pestifera Pontica fera, trux, *volutiloquentia* !

Idem in Gallinaria.

Hoc styli genus meritò prudentibus viris fuit semper invisum; quod si nonnullos levioris facundiæ juvenes ipso novitatis aucupio delectet; ubi tamen crebriùs fuerit iteratum, transit in satietatem. Itaque bene monet Lucianus Lexiphanē, qui ejusmodi vocibus non desinebat Atticis auribus obstrepere.

Lucianus in Lexiph. quid de isto stylo sentiat.

Ἅλις, ὦ Λεξίφανες, καὶ ποτοῦ, καὶ ἀναγνώσεως. ἐγὼ γοῦν ἤδη μεθύω σοι, &c. Satis, ô Lexiphanes, & potus, & lectionis istius: Ego enim tibi ebrius jam sum, & nauseo; & nisi quamprimùm evomuero ista omnia, quæcumque recitando persequutus es, videor mihi insanus, ac furiosus fore, obstrepentibus mihi undique verbis istis, quæ mihi modò offudisti.

Quanquam mihi à principio ridere illorum gratia veniebat in mentem. Verùm postquam ea multa, atque omninò similia erant, miserebat me tuæ istius ærumnosæ infelicitatis, quippe quem viderem in labyrinthum quendam irremediabilem incidisse, morbumque ægrotare gravissimum; imò verò atrâ bile peritum. Cogito itaque apud me ipsum, unde tam multa mala collegeris, & quàm longo tempore, & ubi denique conclusum habueris tantum examen absurdarum ac distortarum vocum; quarum alias quidem ipse finxisti; alias autem defossas alicunde eruens, tantum cœnum undequaque cogens, in me exhausisti. Porrò videris mihi, neminem amicum, aut familiarem, aut benevolum habere, neque etiam in virum liberum, & qui loquendi libertate uteretur, unquàm incidisse; qui vera monendo, te quamprimùm expediret à morbo isto intercutaneo, quo quidem correptus es, & præ malo, illius periculum, ne disrumparis, sustines; Tibi autem benè sanus esse videris, & calamitatem istam, valetudinem censes, atque ab imperitis laudaris, qui morbum tuum ignorant; à doctis autem miseratione dignus existimaris.

Mox hominem committit Sosipoli medico, à quo, vomitorio accepto, istam verborum sentinam egerit.

Remedium à Lucia. inflatis procuratum.

Hoc quidem remedium comicum est, & nihil ad sanitatem facit. Unum autem præstantissimum, idemque utilissimum erit, si qui ejusmodi dicendi genere delectantur, optimis auctoribus assuescant, à quibus, & moderatio, & styli affletur salubritas. Phavorinus Philosophus (ut ait Gellius) adolescenti veterum verborum cupidissimo, & plerasque voces, nimis priscas & ignotissimas in quotidianis communibusque sermonibus expromenti; Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus, antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatii illi trigemini, planè ac dilucidè cum suis confabulati sunt: neque Auruncorum, & Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur: sed ætatis suæ verbis loquuti sunt: Tu autem perinde quasi cum matre Evandri loquare, sermone abhinc multis annis jam desito uteris: quod scire atque intelligere neminem vis, quæ dicas. Nonne homo inepte, ut quodvis abundè consequaris, taceres? sed antiquitatem tibi placere ais, quod honesta, & bona, & sobria, & modesta sit: *Vive ergò moribus præteritis, loquere verbis præsentibus.* Et ita quidem possunt inflati sanari, si velint; quorum multi plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem proclivius est quod potest detractione curari.

Aliud remedium. Styli inflati corrigendi remedium. Phavorini judicium adversus inflatos. Gell. l. 1. c. 10.

Senec. contr. l. 9.

DE CACOZELO.
CAPUT III.

Quæ sequuntur orationis vitia, cacozelum, ac frigidum, magnam habent cum inflato affinitatem, & nonnunquam

inter se confunduntur, & differunt tamen nonnihil. Atque ut de cacozelo dicam obiter, quod pleniùs in tractatu de imitatione explicandum est, *Est prava affectatio orationis, ducta ex errore vitiosa imitationis:* quod indicat Lucianus his verbis: κακοζηλία ἐστὶ τῶν ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον τῆς μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτείνειν τόν.

Quid propriè cacozelum.

Cacozeli ab inflato stylo discrimen.

Itaque omne cacozelum fermè tumidum est, aut frigidum; aut quid simile, non omne tamen tumidum, est cacozelum, cùm præsertim possit ex imitamentis esse non expressum. Itaque, si quis apud Virgilium legens; sublatum à Turno *saxum antiquum ingens*; hoc postea in alio argumento imitatus, dicat fuisse *scopulum, cui capræ etiam pascentes insidebant*, nescio quid nugarum, cum Græco poëta nugatus; tunc fit prodigium illud imitationis, quod κακόζηλον nominant: Sic Lucianus, cùm metamorphosin illam hominis in Asinum describit, concinnè admodum dicit:

Exempla cacozeli.

Καὶ οἱ δάκτυλοι πάντες ᾤχοντο, οὐκ οἶδ' ὅπου; ὄνυχας δὲ τοὺς πάντας τέσσαρας εἶχον, καὶ τούτους οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁπλάς, καὶ μοι αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες, κτήνους πόδες ἐγένοντο, καὶ τὰ ὦτα δὲ μακρά, καὶ τὸ πρόσωπον μέγα.

Apul. metam. l. 3.

At Apuleius non contentus hac lenitate sermonis: *Aures*, inquit, *immodicis horripilant auctibus*, & cætera similia, quæ vastam atque horridam faciunt orationem. Vis aliud cacozeliæ exemplum præclarissimè expressum? Extat notissima de Parrhasio pictore historia, qui adolescentulum uvas ferentem, tanta ingenij artisque subtilitate depinxit, ut aves imagine delusæ, advolarent, rostrisque improbulis racemos appeterent: quanquam ille ingenuo fastu opus suum damnavit, quod non videretur puer satis eximiè depictus, ut quem aves advolantes non timerent. Hoc cùm legisset Spiridion Rhetor, voluit imitari. Quid agit? controversiam illam agitabat, in qua Parrhasius dicitur miserum senem Olynthium sævissimè cruciasse, ut ex ejus ore, inter acerbissimos cruciatus æstuantis, Prometheum in Caucaso laniatum exprimeret, & hanc deinde tabulam in Minervæ templo consecrasse.

Plin. 35. c. 10.

Parrhasii pictoris industria.

Spiridionis cacozeli insignis Senec. in Parrhasii controv.

Spiridion, cùm præstantissimi illius artificis manum, & exquisitissimæ tabellæ decus verbis commendaret, eò usque provectus est, ut diceret, ad hanc Parrhasij tabulam, cùm esset in Parthenone posita, vultures undique laniatum cadaver ratos, frequentes advolasse: quæ oratio, ut frigida, & κακοζηλίας nota perinsignis, ab omnibus qui aderant, declamatoribus est excepta. Quî fieri enim poterat, ut vultures in celeberrimum istud Atheniensium fanum, cùm esset undique tectum, & clausum, advolarent? nisi fortè putavit, vultures, templa in luce urbium posita, non secùs ac passeres & hirundines, frequentare, atque in ea sese aliquando per foramina penetrare.

Quàm multa similia quotidie admittuntur à pueris, qui cùm aliquid legerint, aut audiverint, statim in imitationem trahunt, id minimè ponderantes, an res quæ comparantur, similibus inter se adjunctis congruant. Ex quo fit ut ab imitatione, qui plurimùm juvari conformarique deberent, iudicij & mentis penuria sæpissimè derivent errorem.

DE STYLO FRIGIDO. CAPUT IV.

FRigidum quoque sæpe cum ipso cacozelo misceri, testis est, vel hic Demetrij Phalerei locus.

Demetr. Phaler. περὶ Ἑρμηνείας

Πολλάκις μὲν τοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ ψυχρόν τί ἐστι· καὶ ὅπερ νῦν ὀνομάζομεν, κακόζηλον: sæpe item frigidus est sensus, quem nunc cacozelum nominamus. Et Aristoteles inflata verba vocat ψυχρά: Longius verò postquam de tumido & pueri-

li

Quid propriè frigidum.

li disseruit, addit, Θατέρου δ᾽ ὧν εἴπομεν, λέγω δὲ τοῦ ψυχροῦ πλήρης ὁ Τίμαιος. Si tamen disquisitiùs enucleare velimus, inveniemus, frigidum, quod ab ipso Cassio annotatum est, esse magis circa novos, hospites, & peregrinos sensus, quàm circa tumorem verborum: frigidum autem appellatur, non quod languidū sit & remissum (nihil enim fermè istis ingeniis, quæ hanc dicendi καινοσπουδίαν affectant, calidius: (sed quod perniciosum quodlibet, & nocens temperaturæ, ut annotat Servius, ad Bucolica Virgilii, vocetur frigidum: Ita pari jure, quod styli optimam temperiem corrumpit, τὸ ψυχρὸν, translato à Medicis nomine, est appellatum. Aliter γοργιεῖον nominatur, quod Gorgias sophista, multus in his sensibus fertur extitisse. Quanquam, quod Dionysius, Longinus, & Hermogenes adeò exagitant, de *animatis sepulchris*, non ita videatur absurdum. Aristophanes autem Comicus non modò frigus, sed & nives, stylo alicujus inepti Poëtæ inspersas commemorat, his verbis:

γοργιείοις μειρακιωδῶς ἐναβρύνε) Dion. Hal. in ep. ad Pomp.

Frigidi styli appellatio. γοργιεῖον. Cur frigidus stylus dicatur.

Suid. in voce ψυχρὸς.

Κατένιψε τὴν Θρᾴκην χιόνι πολλῇ. Suidas, Κωμῳδῶν γὰρ αὐτὸν παρίστησι τὴν πολλὴν χιόνα τῇ τούτου περὶ τὰ ποιήματα ψυχρότητος.

Inflati cacozeli, & frigidi discrimina.

Ex iis autem quæ dicta sunt, apparet, stylum frigidum esse τὸ περὶ τὰς νοήσεις ξένον, *eum qui constat sensibus novis, & peregrinis, addo etiam putidis.* Inflatus rerum & verborum strepitus ferri solet, cum aliqua specie magnitudinis: Cacozelus in infelici & ærumnosa imitatione consenescit: frigidus tortos & violentos sensus, veluti novatoris ingenii fœtus, judicii lumine orbatos egerit.

Frigidi exempla.

Exempla frigidi ex Plutarcho & Cassio talia sunt: Natus est Alexander, eâ ipsâ nocte quâ Dianæ Ephesiæ templum, insana & orbi terrarum admiranda substructio, conflagravit: Ex eo, cùm de Alexandri laudibus diceret Hegesias, qui inter frigidos sophistas commemoratur à Longino: *Minimè mirandum est*, inquit, *si Dianæ templum tam gravi incendio arserit: quippe Dea in ipso Olympiæ partu, quo Alexander editus est, obstetricandi laboribus & curis districta, ignem non valuit restinguere.*

Hegesias frigidus. Festivè dictum in Dianæ Ephesiæ incendium.

Hujus epiphonematis tantum esse frigus, Plutarchus asseverat, ut idipsum, ad Ephesii templi incendium restinguendum, satis validum fuisse videatur.

Ἡγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον· εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεὼν, τῆς Ἀρτέμιδος ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν.

Plutarch. in Alex.

Alterum exemplum profertur è Cassio Longino, quod sumptum est ex Timæo. Quippe, hic Alexandrum magnis laudibus efferens, cum Isocrate comparat, & vehementer commendat, quod paucioribus annis Asiam subegerit, quàm unam orationem Panegyricam scripserit Isocrates. Hic Criticus deridens exclamat: Θαυμαστή γε τοῦ Μακεδόνος ἡ πρὸς τὸν σοφιστὴν σύγκρισις! ô admirabilem Alexandri cum sophista comparationem! certè hoc frigido hominis sensu, Isocrates tota Lacedæmoniorum Republ. longè fortior haberetur, quando intra decennium Panegyricum absolvit; At illi, non nisi intra annorum triginta spatium, Messenam expugnarunt.

Alexandrum cum Isocrate comparatus ridiculè.

Tertium est ex eadem officina: Concisis Siculâ clade Atheniensium viribus, opera cujusdam Hermocratis, exclamat, *Non sine magna mentis consilio factum esse, ut Athenienses, qui in Mercurii statuas fuerant impii, per Hermocratem filium Hermonis, violatæ religionis pœnas persolverent.* Hæc frigida & inepta Longinus judicat, quæ tamen excusari facilè possent.

Εἰς τὸν Ἑρμῆν ἀσεβήσαντες, ἔδωκαν δίκην.

Sed in hoc genere nihil est Hæbræo-

rum ſcriptoribus, quos Rabinos vocant, infantiùs; apud quos frigidorum ſenſuū exempla, & plurima ſunt, & maximè ridicula; quale illud eſt ejus qui in hæc verba pſal. 61. ſcribens, *Jumenta in montibus, & boves*: ubi textus Hebræus habet. *Behemet beharre aleph* בהררי־אלף בהמות Jumenta in montibus mille, hic frigidus commentarius belluam unam fuiſſe vaſtiſſimam narrat, plurali numero deſignatam à Propheta: cui ad diurnum pabulum, mille montium herbæ à Deo eſſent aſſignatæ.

Rabinorum ſenſus frigidi.

Alius in illud Exod. 4. *Obſecro Domine, non ſum eloquens*, commentatur, Moſen, cùm eſſet trium annorum puer, Pharaoni fuiſſe oblatum, delectatumque Regem melliti infantis indole, diadema illi inter ludendum impoſuiſſe; quod cùm Moyſes dejeciſſet in terram, pedibuſque conculcaſſet, id pro infauſto quodam omine acceptum; cumque Regis filia tribuiſſet infantis inſcitiæ, de conſilio & induſtria viri apud Hebræos imprimis ſapientis, ad explorandam puſionis ſimplicitatem, ſcienſne illud an imprudens feciſſet? prunæ illi ardentes ſunt appoſitæ; quas cùm ore contigiſſet, inde extremæ linguæ aduſtionem, perpetuamq; balbutiem atque hæſitantiam contraxit.

Allegoriarum in ſacra ſcriptura nimis indagatores ſæpe incidūt in frigida. Origenes, Philo nimii in allegoriis.

Huic vitio obnoxii ſunt qui in ſacris literis allegoricos ubiq; conſectantur ſenſus, & omnia in eas, quas ſibi finxerunt imagines efformant. Qua in re nimii ſunt plerumque Origenes, & Philo, qui allegoriarum ſtudio, in frigida ſæpiſſimè deferri coguntur.

Hæ allegoria licet à Patribus cum ſale, prudentia dicta, non ſunt ubique imitanda.

Nam, etſi allegoriarum grata ſit ac vernans amœnitas, ubi tamen nimis crebræ ſunt & violentæ; placere doctis auribus nullo modo poſſunt. Cui enim ſemper iſtæ interpretationes arrideant? *Porticus Salomonis, eſt converſatio Chriſti*: *Arcturus, lex*; & *Pleiades, novi teſtamenti gratia. Sudes*; *acuta Sanctorum conſilia*: *Saliva, intima contemplationis ſapor*: *Ibices, magiſtri ſpirituales*: *Sapphirus, prædicatores novi teſtamenti*: *Perdix, diabolus*: *Cyniſes, Dialectici.* Quanquam hoc poſtremum ſubtiliter ab Origine dictum; Hoc enim animal pennis quidem ſuſpenditur per aëra volitans, ſed ita ſubtile eſt, & minutum, ut oculi viſum, niſi acutè cernentis, effugiat; corpus tamen cùm inſederit, acerbiſſimo terebrat ſtimulo, ut quem volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem.

Orig. hom. 4. in Exod. Cyniſes cum Dialecticis comparantur.

Hoc ergò animalis genus (inquit) digniſſimè puto arti Dialecticæ comparari, quæ minutis & ſubtilibus verborum ſtimulis animos terebrat, & intelligentiæ oculos decipit.

DE STYLO PUERILI. CAPUT V.

Vicinum eſt iſtis generibus puerile, quod Caſſius Longinus nominat, κακὸν μικρόψυχον, καὶ ἀγεννέστατον. Habet enim tumorem, & cacozelum, & frigida permulta ſibi annexa; hoc autem propriū obtinet, ut inanem quandam ſuavitatem, Adonidis hortis ſteriliorem quàm avidiſſimè venetur. Itaque ſenſus in eo fermè ſunt tenuiculi, cum aliqua illecebra vaniſſimæ jucunditatis, luſus minuti, digreſſiones ineptæ, alluſiones ad verba, affectatæ rerum deſcriptiones, luxuriantes figuræ, inopia judicii, redundantia ſermonis, verba undique ad oſtentationem collecta, & rhythmorum circumſcriptionumque p- tida elaboratio. Talis eſt iſta Mœcenatis, authore ſuo mollior.

Stylus puerilis qualis.

Puerilis ſtyli in verbis exempla.

Quid purius amne, ſylviſq; ripa comantibus? Vide ut alveum lintribus arent, verſoque vado remittant hortos.

Mœcenatis oratio puerilis.

Quid ſi quis fœmina cirro criſpat, & labris columbatur: incipitque ſuſpirans, ut cervice laxa feratur? Nemo tyranni;

Vide Senec. Ep. 114.

irre-

irremediabilis factio, rimantur epulas, lagenaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt.

Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila, & crepacem mola focum mater aut uxor investiunt.

Quæ pueritiæ ludicra? Num statim hæc cum legeris (inquid Seneca) hoc tibi occurret; hunc esse qui solutis tunicis in urbe, semper incesserit?

Adjunge huic molliculæ orationi, Hadriani Imperatoris versus:

Hadriani Imperat. mollicula oratio.

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula!
Nec, ut soles, dabis jocos.

Puerilis pueri ex Apuleio descriptio.

Aut Apulej: [Erat intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus! Crines ejus præmulsis antiis, promulsis caproneis anteventuli, & propenduli. Vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians. Quid? quod & lyra ejus auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat?

Hæc planè crepundia: quibus permittuntur aliquando pusiones lusitare. At verò jam provectæ ætatis homines, in eas ferri novissimorum verborum ineptias, minimè tolerandum est.

Puerilis styli origo & judicium.

Sæpe istarum nugarum parens est amor, & vitiis obsessæ mentis hebetudo: quippe videas istos frigidos amatorculos, ex libris vernaculâ linguâ scriptis, hæc deliramenta avidè conquirere, quæ illi, rosas suas & anemonas, dum ventilant, putant odorem omnium naribus perjucundum afflari: sed hæc ita fœtent, ut Angeæ stabulum non sit impurius.

Onagri poetæ puerilis nænia fœminæ ad marem, fœtum suum evirantis.

Alia est etiam non verbis sed sensibus puerilis oratio: qualis est ista Onagri fœminæ ad marem fœtum suum evirantem his verbis expressa, quæ bonum alioqui poëtam, ad inclinatam puerilitatem dimisit.

Opiani l. 3. ven. vers. 220.

Ανέρ, ἄνερ τίνυ σεῖο προσώπατα τρηχύνονται;
Ὄμματα φοινίχθη δὲ τά τ' ἂν πάρος αἰγλήεντα;
Οὐ χὶ μέτωπον ἄθρεις λιθοεργὲς ἄγχι Μεδούσης,
Οὐ γόνον ἰοβόλον πανααμειλίκτοιο δρακαίνης
Οὐ σκύμνον πανάθεσμον ὀρειπλάγκτοιο λεαίνης·
Παῖδα λυγρὴ δ' ἔτικτον, ὃν ἀρώμεσθα θεοῖσι,
Παῖδα τεὸν γενύεσσι τεοῖς οὐκ ἄρσενα θήσεις
Ἴσχεο φίλος μὴ τάμνε· τί μοι τάμες; οἷον ἔρεξας.
Παῖδα, τὸ μηδὲν ἔθηκας. ὅλον δέμας ἐξαλάωσας·
Δειλὴ ἐγὼ πανάποτμος ἀωροτάτοιο λοχείης,
Καὶ σὺ τέκος πάνδειλον, ἀλιτροτάτοιο τοκῆος·
Δειλὴ ἐγὼ τριτάλαινα, κενὸν τέκον ὠδίνασα,
Καὶ σὺ τέκος, τμηθεὶς, οὐχὶ σονύχεσπι λέοντων;
Ἀλλ' ἐχθραῖς γενύεσσι λεοντείῃσι τοκῆος.

Vir, vir; quare tuus vultus exasperatur?
Oculi rubuerunt, qui priùs erant splendidi?
An frontem intueris saxifica Medusæ?

(Sciebat quippe hic Onager Medusæ fabulam, & scholas olim poëticas frequentarat.

Non fœtum veneficum efferi draconis,
Non catulum nefandum montivagæ Leænæ:
Filium, misera quem peperi, quem exoravimus a Diis,
Filium tuum maxillis tuis evirabis.
Cohibe te, amice: ne scinde: quid resecuisti, qualem
Fecisti filium? ad nihilum redegisti toto corpore mutilatum.

Mise-

Misera ego, atque ærumnosa, intempestivum ob portum!
Et tu fili miserrime; sceleratissimi parentis caussa!
Misera ego, ter misera, inanem partum enixa.
Et tu fili dissectus, non unguibus Leonum;
Sed inimicis maxillis leoninis parentis.

Hactenus lamentabilis nænia, & verè puerilis: cùm enim mentionem facit Onager *saxificæ Medusæ*, cùm dicit se filium à Diis exorasse, & similes nugas; quis risum teneat? At dices, nulla sæpe ejusdem argumenti, à viris gravibus esse conscripta? fateor equidem, sed hujusmodi, si quæ scribunt, non seriis operibus immiscent: verùm pueriles remissiones, & fabellas, & ludos ad risus compositos profitentur. At, qui hæc seriò, & callidè dicunt, carminumque gravitati, non joco, sed eloquentiæ ostentandæ gratia, solent intexere, pueriliter mea quidem sententia, faciunt; hæc enim vitia sunt, in quæ pueri, in hyperbolis semper leves, frequentiùs incidunt: qui si in Crassi murænam, aut psittacum, melioris carmen, vel orationem funebrem texant, cùm omnia ad rotundam styli exilitatem deberent esse accommodata, illi ad grandes Demosthenis & Ciceronis figuras convertentur: psittacum, inquam, vel passerem, ut heroëm laudabunt, etiam apud Elysios campos Minois & Rhadamanthi assessorem facient, dictitantes illud Demosthenis, ὃν πάρεδρον εἰκότως ἄν τις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς ἐςὶ: mox alloquentur per Apostrophen; *Præclarè igitur, tecum actum est, dum viveres, anima delicatissima, nunc autem, postquam ex his terris evolasti, sanctissima: nam beatorum locum consequuta, assides Proserpinæ.*

Puerilium inventionū nugæ.

DE PARENTHYRSO.

CAPUT VI.

THeodorus Rhetor, qui citatur à Cassio Longino, in libro περὶ ὕψους, notissimi vitii in stylo meminit, quod ipse appellat παρένθυρσον, quasi ad Thyrsum accedens, hoc est, furori proximum. Norunt omnes, Thyrsum appellari hastulam frondibus vestitam, quam Bacchantes gestabant: & hoc perpetuum Bacchi insigne juxta epigrammaticum, Παυλ Σι- των χίμαρον, νύμφαις ῥόδα, θύρσα Λυαίῳ: hinc θυρσοπλῆγες, nominatur thyrso percussi, hoc est insani: unde parenthyrsum dici potest, Oratio grandibus & intempestivis affectibus, & figuris in re parva insaniens: quam definitionem licet colligere ex Dionysio Longino, in qua παρένθυρσον ita describit.

Quid Thyrsus.

Quid parenthyrsum, & unde sic dicitur.

Τούτῳ παράκειται τρίτον τῆς κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς ὅπερ ὁ Θεόδωρος παρένθυρσον, καλεῖ ἐςι δὲ πάθος ἄκαιρον, καὶ κένον ἔνθα μὴ δεῖ πάθους ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ. [Huic proximum est tertium pravitatis genus in affectibus, quod Theodorus vocat parenthyrsum: est autem affectus intempestivus, & vanus, ubi nihil opus est affectu; vel imoderatus, ubi opus est moderato: differt à puerili, quod hoc in lætis argumentis, & illecebrosæ dictionis aucupio versetur ut plurimùm; illud propriam sedem habeat in affectibus intempestivis, maximè doloris, & iracundiæ, sine ulla etiam affectatione verborum: non enim istam concinnitatem spectat, sed grandes tantùm figuras, in rebus ludicris consectatur: ex quo plenum est insaniæ.

Longin. περὶ ὕψους

Parenthyrsi à puerili stylo discrimen.

Talis est illa de incendio Daphnitici templi, miserabilis nænia Libanii

Libanii παρένθυρσον à D. Chrysost. perstrictũ

banii sophistæ, quam divus Chrysostomus egregiè perstringit, in oratione de sancto Babyla martyre. Ibi enim sophista præter modum fertur in miserabiles, inconditos, humiles, inclinatos affectus, & pra doloris ac furoris impotentia, in frigida quæque & inepta transit, ut, cum dicit, Julianum Imperatorem, ubi de templi incendio afflavit eum rumor, [quæsivisse talaria Mercurii, ut ad flammam restinguendam properaret] Ubi tandem erat inventurus? Certè tardum oportuit fuisse auxilium, si hæc talaria sunt expectata. Ita dum motus cupit ingentes excitare, delabitur in absurda, quæ risum potiùs quàm dolorem efficiant.

Aristidis παρένθυρσον, οὐκ αὐτὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τὸν αὐτῶν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν.

Eodem stylo Aristides sophista, in illa flebili monodia, de Smyrna collapsa, inter cæteras nænias addit: [Si Gorgones reviviscerent, non jam Medusam, aut oculum suum flerent, sed Smyrnam, communem Asiæ oculum deplorarent.]

Num verò ista παρατραγῳδα, & παρένθυρσα? sed pleniùs in affectibus examinabimus.

Parenth. character.

Alii etiam magis importuni ambitioso orationis tractu, aut plorant, aut irascuntur, aut detestantur, aut Deos, Deasque omnes, in rebus ludicris & penè nullis invocant. Quærunt ab auditoribus, hominibus plerumque frigidis & urbanis, num lugeant, num indignentur, num aversentur, num tantum nefas abominentur? cùm illi interim nihil horum experiantur, sed tranquilli omninò sedeant: Advertere se dicunt pallorem, & lacrymas, & ejulatus eorum audire, qui non magis moventur quàm statuæ.

Parenth. exemplum.

Hoc certè genus, inter cætera, miserabile est, & insanum, nec immeritò παρένθυρσον nominatur; habet enim multum de thyrso, & furore: Nam quid est aliud, in rebus modicis, tam insanæ mentis æstu jactari, quàm Oratorem illum imitari, qui apud Lucium Apuleium pro tribus utribus, ab ebrio juvene multis ictibus perforatis, quasi pro cæsis juvenibus perorat? & ait,

[Neque parva res, ac præcipuè pacem civitatis cunctæ respiciens, & exemplo seriò profutura tractatur, Quirites sanctissimi. Quare magis congruit, sedulos, atque universos vos pro dignitate publica providere, ne nefarius homicida, tot cædium lanienam, quam cruenter exercuit, impunè commiserit.]

Ad hæc omnes risu dissolvuntur. Mox quædam mulier, per medium lacrymosa, & flebilis, atrâ veste contecta, parvulum quendam sinu tolerans, decurrit; ac ponè eam, anus alia pannis horridis obsita, paribusque mœsta fletibus, ramos oleaginos utræque quatientes, quæ circumfusæ lectulum, quo peremptorum cadaverum contecta fuerant, plangore sublato lugubriter ejulantes:

[Per publicam misericordiam, per commune jus humanitatis, ajunt, miseremini indignè cæsorum juvenum, nostræque viduitati, ac solitudini, de vindicta solatium date: Certè parvuli hujus, in primis annis destituti, fortunis succurrite, & de latronis hujus sanguine legibus vestris, & disciplinæ publicæ litate.

Hæc si pro tribus utribus seriò dicerent, παρένθυρσον facerent manifestissimum; sed cùm ad risum publicamque lasciviam ficta sint, nihil habent istius generis.

Exilis orationis magnitudine prudenter attollenda.

Porrò in id sæpè vitium incurrunt Oratores sensibus grandes, uberes, & amplificatorii, qui cum summæ laudis esse existiment, res alioqui exiles orationis majestate pleniùs attollere; hoc ne mica quidem salis adhibita, faciunt in rebus singulis, & ranas in Minervam, Pygmæos, in Polyphemum, res deniq; levissimas in cothurnos tragicos, non sine risu deformant.

DE STYLO *scholastico.*

CAPUT VII.

Styli scholastici typus

MEminit quoque Cassius Longinus σχολαστικῆς νοήσεως, hoc est, scholastici sensus, & styli: fit autem, cùm ea quæ civilis esse debet oratio, ad umbratilium præceptorum minutias putidiuscule conformatur. Accidit enim plerumque, ut adolescentes è ludo nuper egressi, vel etiam viri scholarum umbris diutiùs enutriti, cùm ex palestra in aciem devenerint, nondum ad civilis illius cœli tolerantiam facti, atque compositi, nescio quid umbraticæ mollitiei, quam cum lacte suxerunt, retineant. Itaque alij antequam ad rem veniant, præfantur apparatiùs, & excurrunt longiùs: alij digressiones & locos communes affectant, quibus cùm insederint, arbitrantur se Jovis albis (quod ajunt) quadrigis vehi: alij in quocunque demum argumento exordia, narrationes, confirmationes, per orationes religiosius exigunt; atque ista quidem omnia, quamvis frigida & importuna, sæpius ingerunt, ne videantur artis legibus defuisse. Alij minimè spectantes an oratio ornatum ferat; grandes figuras per κακοζηλίαν, expressas ad satietatem aurium intrudunt: Alij etiam artem plenissimè profitentur; exordii sui, narrationis, confirmationis, &c. meminerunt, tum se ex una parte in alteram transituros pollicentur, aut jam transijsse dicunt: etiam excusant se, quod minùs elaboratam orationem attulerint: quæ omnia scholastica sunt, & ubi morosiùs curantur, elaboranturque concinniùs, sæpe in frigidum aliquid, aut puerile desinunt.

Demosthenes à stylo scholastico alienus.

Atque in eo, opinor, multùm differunt civiles Isocratis & Demosthenis Orationes, hic enim, quod maximè est, minimè vult videri eloquens, & fortunas Græciæ ex eo non pendere dicit; an manum in hanc aut in illam partem inflexerit: vel hoc aut illo verbo inter orandum usus fuerit, at ille in negotiosis etiam orationibus dissimulare non potest ambitionem eloquentiæ. Nam in Suasoria ad Philippum profitetur etiam ἐπίγηρως φιλοτιμίαν, & se excusat, quod propter ætatem ingravescentem, tam elaboratâ orationis structurâ uti minimè potuerit.

Isocrates scholastico vitio laborat.

Isocr. in Suasor. ad Philippum.

Οὐδὲ γὰρ ταῖς περὶ τὴν λέξιν εὐρυθμίαις, καὶ ποικιλίαις κεκοσμήκαμεν αὐτὸν, αἷς αὐτός τε νεώτερος ὢν ἐχρώμην, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπέδειξα, δι' ὧν τοὺς λόγους ἡδίους τ' ἅμα, καὶ πιστοτέρους ποιοῦσιν, ὧν οὐδὲν ἔτι δύναμαι διὰ τὴν ἡλικίαν.

Quæ excusatio non petita, accusatio est.

Præfatur etiam amplissimè de suis familiaribus, & eorum de hac Suasoria judicia exponit; quæ omnia parum ad persuasionem faciunt, & ambitiosè potiùs quàm nervosè dicta sunt.

In Panegyrico verò, qui & suasionem continet ad Græcos, tam magnificè de sua eloquentia sentit, & dicit, ut nisi pro rei dignitate, suaque gloria, & pro tempore, quod in hac oratione elaboranda concinnandaque posuerit (in qua decennium ferebatur insumpsisse) peroret, nullo modo sibi ignosci velit, sed contemni & derideri.

Isocr. Paneg. 86.

Ἐγὼ δ' ἢν μὴ καὶ τοῦ πράγματος ἀξίως εἴπω, καὶ τῆς δόξης τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον τοῦ περὶ τὸν λόγον διατετριφθέντος, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος οὗ βεβίωκα, παρακελεύομαι μηδεμίαν μοι συγγνώμην ἔχειν: ἀλλὰ καταγελᾶν, καὶ καταφρονεῖν.

Hæc quidem ostentationem habent eloquentiæ non mediocrem, quæ Oratori civili cavenda est vel maximè.

At verò sub finem orationis, quasi in promptu diceret, qui se comparata oratione dicturum, initio professus fuerat.

Οὐ

Οὐ τὴν αὐτὴν δὴ τυγχάνω γνώμην ἔχων, ἥν τε τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου· τότε μὲν γὰρ ᾤμην ἀξίως δυνήσεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰπεῖν, νῦν δὲ ἐφικνοῦμαι τοῦ μεγέθους αὐτῶν, οἷα πολλά με διεπεφευγμένειν διενοήθην.

[Iam verò non ita sentio ac initio orationis meæ: tunc enim pro dignitate rerum, me posse dicere existimabam, nunc magnitudinem earum non assequor, multaque mihi eorum quæ dicere institueră, exciderunt.]

Nimis apertâ calliditate hæc sunt elaboratæ, quasi fine orationis non prævidisset, qui se per decennium scripsisse gloriabatur.

Eloquentia Iuliani multum habet palæstra scholasticæ.

Iulianus in Encomio Eusebiæ.

Habent & multum palæstræ scholasticæ, quæ à Iuliano Imperatore ex Sophistarum scholis adhuc recente scripta sunt. Quorsum enim in Eusebiæ encomio tam longa insinuatio contra ingrati animi vitium? Τί ποτε ἄρα χρὴ διανοεῖσθαι περὶ τῶν ὀφειλόντων μεγάλα, καὶ ὑπὲρ μεγάλων, οὔτι φημὶ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύρεον, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι ἂν τύχοι τις παρὰ τοῦ πέλας εὖ παθών; εἶτα τοιαῦτα μὲν ἀποτίνειν οὔτε ἐπιχειρούντων, οὔτε δυναμένων, ῥαθύμως δὲ καὶ ὀλιγώρως ἐχόντων πρὸς τὰ δυνατὰ ποιεῖν, καὶ διαλύεσθαι ὄφλημα, ἢ δηλονότι φαύλους καὶ μοχθηροὺς νομιστέον; quid ista periodus, & cætera quæ diffusiùs narrat, aliud volunt, quàm ingrati animi labem esse fugiendă? qua ratione ad laudandam Eusebiam provocatur, cui multis & magnis beneficiorum nominibus tenebatur adstrictus.

Iuliani scholastica.

Hoc etsi ad rem facit, poterat tamen dici rotundiùs, nec tanto lentitudinis anfractu trahi. Alium deinde locum communem annectit, laudandos esse summos viros; Nam hoc (inquit) & Plato, & Socrates fecerunt; quidni etiam, inquit, fœminas? Siquidem Homerus Penelopem laudavit. Hæc thesis longiùs excurrens multum sapit de schola. Accedunt etiam exempla ab Homericis sæpius petita fabulis, & digressiones de Græcia, & libris cum annexis excusationibus, quæ calamum, juveniliter adhuc quasi in Rhetorum stadio volitantem, arguunt.

DE STYLO POETICO, & cantico.

CAPUT VIII.

Dionys. Halic. lib de struct. verborum

Cur optima oratio appellatur Poesis.

Poesis oratori per utilis

Idem in ep. ad Cneum Pomp. Luc. in Lexiphane.

QUæsitum est sæpe cur Dionysius Halicarnassensis, ingeniorum stylique judex, & censor acerrimus, optimam orationem Poësi simillimam esse debere statuat: ex quo Herodoti & Thucydidis historiam, *pulchram poësim* non veretur appellare: Καλαὶ μὲν ποιήσεις ἀμφότεραι· οὐ γὰρ ἂν αἰσχυνθείην πιοήσεις αὐτὰς λέγων. Lucianus verò suadet ei qui eloquentiæ *decora concupiscit*, ut primùm optimos quosque Poëtas legat, deinde se conferat ad oratores: quod profectò non faceret, nisi ad conformandum stylum prodesse Poëtarum lectionem arbitraretur. Sed tamen quamvis Poetas, ut ad oratoris institutionem perutiles, commendare videatur, hæc oratio non est ita intelligenda, ut stylum Poeticum probet, à quo sanè ambo, & sententiis & scribendi genere vehementer abhorruêre. Quid igitur uterque voluit? Poetas, maximè verò Tragicos & Comicos, de meliore nota, oratoriæ facultati non levi fore adjumento si quis se in eis ipso discendi scribendiq; tyrocinio prudẽter exerceat. At hoc (inquis) non plenè satisfacit Dionysii menti, qui Thucydidis hystoriam, Poesim apertè nominavit. Dicam equidem & paucis, quæ hac in re mẽs Halicarnassensis fuerit: Structuram verborum, & numeros oratorib' cõmendat; quam rem unā ad mulcendos suavitatis lenociniis animos efficacissimā esse probat: Ut eorũ verò incuriam redarguat, qui penes solos Poetas esse numeros arbitrati, segnem, dissolutam

Ut primùm tenebris abjectis dies in albebat, & candidum solis curriculum cuncta collustrabat.

Item.

Imo de pectore cruciabile suspirium ducens;& hæc quæ grandiori spiritu intonat: *Nec mora cùm vi patefactis ædibus, globus latronum invadit omnia, & singula domus membra cingit armata factio. Et auxiliis hinc inde convolantibus obsistit discursus hostilis, cuncti gladiis ac facibus instructi noctem illuminant, coruscat in modum ortus solis, ignis & mucro.*

Nec satis inflectit nonnunquam orationem in degeneris naturæ malum, quod vocant *Canticum*, ut *Tibi respondent sidera, redeunt tempora, gaudent numina, serviunt elementa, tuo nutu spirant flumina, nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina*: &, *Montium scapulæ decurrendo, fontium venæ ebullando, & fluminū via obumbrando*: Hæc est styli poëtici species veræ eloquentiæ admodum perniciosa, quæ tamen rudioribus sæculis longè lateque pervagata, fatali pruritu multos secum traxit, diuque dominata est.

Sidonius Apollinaris, Ennodius, stylo poëtico laborant. Certè istis ampullis oppleti sunt Sidonius Appollinaris & Ennodius? qui ad hujus licentiæ summum devenerunt; nam Sidonius apertè canit.

Sid. ep. 3. l. 3 *Iam sol adultus roscidæ noctis humorem radio crescente ferbuerat.*

Bestialium rigidarumque nationum corda cornea, fibræque glaciales.

Sermonis Celtici squamam depositura nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc Camœnalibus modis imbuitur.

At Ennodius, cujus poëtæ audaciam non æquat his verbis?

Ennod. in Panegyr. Theod. Tertul. de Pallio. *Interea dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vendicarent; Tellus concita tremuit concussione cornipedum. Excepit te sonipes liquorum desideriis inquietus, & lancearum imber cœlum obtexit, &c.*

Larissæus Heros ille apud Rupicem, & sylvicolum, & monstrorū eruditorem scrupea schola eruditus.

DE STYLO ALLEGORICO & Periphrastico.

CAPUT IX.

Sed quoniam in hujus auctoris mentionem incidimus, ejus quem nunc discutimus, styli exempla suppeditabit. Floruit eo tempore quo illa insana metaphorarum, vel potiùs allegoriarum, dulcedo cuncta pervaserat, & jam *Ferrum Ciceronis*, Tulliana dictio, vulgò dicebatur, contrà aurea putabantur frigida quæque acumina; & allegoriæ, quibus illi scriptores sua referserunt.

In quo profectò minor est error magni illius & felicis Ennodii, qui calentibus adhuc ejus quàm à magistris acceperat, Rhetoricæ studiis, ista scripsit, quàm barbari & squallentis sæculi, cui aurum pro ferro, & ferrum pro auro, in tam gravibus eloquentiæ corruptelis fuit. Sic igitur Ennodius ad Ioannem:

[Diu salum quæris verbis in statione compositis, & incerta liquentis elementi placida oratione describis, dum sermonum cymbam inter loquelæ scopulos rector diligens frænas, & cursum artificem fabricatus trutinator expendis: pelagus oculis meis, quod aquarum simulabas, eloquii demonstrasti.]

[Deus bone, in quantos se usus dives lingua dispergit! Cùm voluerit, sævit ut bestia, currit ut fluvius, fluctuat ut profundum: & quamcumque fucatis verborum imaginibus pingit speciem, veri adstipulatione repræsentat. Timere te scriptionem, quasi fronte tener, insinuas; dum declamationum pompam refuga laudis deposcit assertio; (& fit avara gloriæ, dum pudori parcere se ostendit, peregrinā mé-

tita formidinem.] Ago atque habeo gratias, quod nobilia rudimenta facundiæ tuæ, in amici quantum|æstimas præconiis consecrasti. Et licet non agnoscam mea esse, quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per sudum rutilantis luce dedicasti. Tibi fax ista prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis. Ego noctem conscientiæ meæ, etsi non fugio, novi tamen æstimare.

Stylus allegoricus cur vitiosus.

Expende singula, & accuratè dispice; quid sine allegoria? quid sine similitudine dictum invenire? ô styli importunitatem! At dices, pulchræ sunt Metaphoræ; sed & pulchrorum modus est. Melleæ sunt; & mellis suavitas affert satietatem. Gemmeæ sunt; distinguant igitur opus, non obruant. Ad orationis delicias, non ad communem quotidiani sermonis usum inventæ sunt metaphoræ: quas si ubique velis intrudere, styli monstrosum corpus facias necesse est. Venustissima quidem est ars picturæ, quæ expressis rerum imaginibus opulentas æmulatur naturæ dotes: nemo tamen adeo demens est inventus, qui naturæ opera de medio tollenda esse censeret; quod eorumdem picturis usque perelegantibus expressa simulacra intueri liceret: Siquidem manufactorum decor brevi admodum voluptatis delinimento pascit sensus: Naturæ dona diutiùs & solidiùs oblectant. Quod licet quidem animadvertere in iis qui picti ruris similitudinem, aut avium versicolores plumas spectant in tabulis.

Praclarum discrimen inter naturalia, & arte facta.

Primo quidem aspectu, quasi totam hauriant oculis voluptatem, afficiuntur quàm suavissimè: paulatim verò diu occupatis eâdem imagine sensibus, jucunditatis gratia consenescit. At quæ naturalia sunt, & magna, ut Maris exporrecta facies gelidorum fontium lapsus, umbræ nemorum, montiumq; vestitus viridissimi, novo semper voluptatis aucupio, suos recreat amatores. Haud quidē dissimile est quod in hac styli materia evenire solet: Nam illa sermonum picturata (ut appellant) diademata, suâ crebritate fastidiosa, aures statim obruunt. Verba verò propria accuratæ orationis dulcibus illigata numeris, si non acriori, diuturniori tamen atq; utiliori delectatione sensus retinent auditorum.

Quî fit igitur ut multi hoc loquendi genere capiantur? quia fuco illitam voluptatem solidæ jucunditati anteponunt. Juvat enim ista audire blandiùs infracta.

[Dum favos loqueris, & per domos cereas eloquentiæ nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labiis meis saporem epuli divitis infudisti.

Et in Panegyrico Theodorici:

[Et adhuc in cano flore degebas adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat. Adhuc blanda erat imago pubescentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat: quando ævi purpura, & flosculus supervenientis imperii promittebat sollicitis, de gratiæ commutatione terrorem. Cùm in perturbationem roboris, & clementiæ tuæ, ruptis vinculis furor emicuit: & eviscerata diuturnâ quiete mentes occasionis pabulo subjugavit.]

Allegoriarum dulcedo imponit auribus. Ennod. ep. 9. l. 1.

Nonnulla fateor hîc dulcissimè renident: ut, Adhuc blanda erat imago pubentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat. Sed tamen quam sæpe cum vino fæcem bibere coguntur, qui isto genere delectantur?

Nam rupta clementiæ vincula; & evisceratæ quiete mentes, & occasionis pabulum, cui tandem, nisi duris auribus placere possunt.

Quis verò blanditias nominet? [Vellem ad orationis terminum victus gestorum tuorum enormitate descendere, & novellas ado-

las adoreas hebetatus priscorum luce transire.]

Ennodius dictionem Tullii, ferrum Ciceronis appellat. eundem loquacitatis insimulat, sed immeritò, Sidonius,

Sed esto placuerunt ista Gothico sæculo, & glacialibus (ut ipsi ajunt) fibris; minimè enim mirandum est. Hoc magis miror, quod Ennodius Ciceroni parum æquus, aurum Demosthenis, & ferrum Ciceronis appellet, & Arpinatem (sic enim nominat) loquacitatis Sidonius insimulet. Ecquis stylus eo in quem temporis iniquitate magis quàm sua voluntate devoluti sunt, loquacior est, aut durior? Scilicet ubi Cicero habet, *Languet juventus*, Sidonius; *Mussitat juvenum nostrorum calcata generositas*; utrum loquacius? Ubi Cicero *Terram aut herbas arescere*; Ennodius, [Cui si votivi negentur afflatus, fatiscat ut terra, cui cœlo nihil liquitur, nec venas suas succo bibuli humoris infundit.] utrum tumidius? quàm verò inflata sunt, & rudia:

Eat nunc, & cothurnatis relationibus Alexandrum jactet antiquitas, cui fama opulentiam peperit dos loquentium, ut per adjutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio: si Attica brevitas laudanda est, num uno verbo dici poterat, *Alexandrum sua fama minorem extitisse*?

Miror quomod se Atticos etiam penè dicere audeant, qui hanc styli rationem imitantur, modò ampullas istas obscuris aliquot & tortis sententiis, quas vocant acumina, tanquàm se fumo & papavere aspergant. Distant certè ista ab auro Demosthenis, ut ab ære lupina.

Et tamen quantus est etiam hoc sæculo apud vernaculos scriptores hujus styli pruritus? Nihil opus est in tanta scriptorũ multitudine nominare quemquam, nimis occurrunt, nimis dulcibus vitiis apud imperitos, & sui similes, leguntur, & placent: utinam qui hanc insaniam dicendi licentiam sequuntur, Illustriss. Cardinalis Perronii, atque integerrimi Procancellarii Verrii scripta legerent, & imitarentur potiùs, quàm suo ingenio indulgerent. Hos enim viros *veteris eloquentiæ normam, & paria Gallicanæ gloriæ ingenia*, felix egregiarum mentium partu hoc sæculum dedit, quos mirari facilius est quàm laudare.

Qualis stylus Cardinalis Perronii.

DE STYLO MISCELLANEO, Antiquario.

CAPUT X.

Styli Miscellanii & Antiquarii character.

VT vitia vitiis agglutinantur facillimè, ex eo stylo gradus sæpe fit in alterum, qui vocatur Miscellaneus: Nihil illo monstrosius, quippe non uno duntaxat errore contentus, omnes omnium sordes complexus est. Itaque modò inflatur suprà cothurnos etiam tragicos, modò infra soccum repit, modò dulcis videtur, & hilariùs effluens, modò instar torrentis ad saxa violenter allisi strepere non desinit? Hic particulas versuum concisas videas, illic Græcanica creberrimè permixta: hîc effossa ex penitissimæ antiquitatis ruderibus vocabula, illic nova, & recenter cusa, nonnulla etiã schemate miro interpolata. Aliàs gravitatis personã affectat, aliàs lascivit pueriliter, mox etiam succedunt frigora, ac nives: & quidquid in stylo prudentes verentur, ad summũ fit.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Critici hoc vitio laborant.

Talis est plerumque Criticorum, non dico illorum qui sunt melioris notæ, sed levium & audacium styles, de quibus dubium est tumoréne magis animi laborent, an orationis. Vidi syllogistam aliquem, cujus nomini & famæ parco, qui D. Augustinum his verbis reprehenderet.

Critici cujusdam fastus & stylus.

Augustinus litterarum sacrarum procul dubio Princeps, & vexillarius, fœdo pudendoque errore, misereque & pueriliter hallucinatus est, & quod mirius non minimum incognibili macula. Utrùm os turpiùs, an stylus? Esto erraverit (quod tamen rectè ne-

A styli puerilis & miseri calumnia vindicatur Augustinus,

ctè negari potest, & accuratiùs in Criticis expendi) ideóne Divus ab homuncione ita fuit perstringendus? Non satis fuit dictum *fœdo pudendoque errore*, addendum etiam, *misereque* & *pueriliter*. En quò grammaticum ingenium pudore & moderatione destitutum prorumpit audaciæ! En quibus sanctorum Patrum in tot gloriosis laboribus versata canities, vellicanda præbetur! sed ad stylum redeamus & in eodem, vitiorum, quæ descripsi, intueamur exempla: *Augustinus literarum sacrarum*, inquit, *procul dubio princeps:* & hoc rectè: statim fœdat nitorem, his verbis, *mirius & incognibili macula:* ex qua enim effodit maceria? addit, *jamjam lividulorum latratulum, ut eleganter inquit Apollinaris, cote livoris acuminatas linguas, quæ utilia est garrire sciunt, illud loqui nesciant, garrire conspicor.* Sic enim in ejus commentario scriptum invenio, & hoc elegantiam vocat.

Inquinatissimi styli exemplum.

Illud subinde, & identidem Plinianum evomentes, suspendio arborem eligendam, cùm in Theophrastum hominē in eloquentia tantum, ut nomen divinum inde invenerit, scripsisse etiam Leontinum fœminam constet. Exemplo pari hi blaterones, subducti supercilii vituperones, qui quod ignorant, elevant, me vellicabunt, taxabunt, & demorsicabunt, qui spreta viri in omni doctrina tanti, ejusdemque apotheosi, obstrigillari tantillus & indoctus audeam. Cæterùm relictis, ut inquit Plinius, exustioni suæ hominum turbis, ad occœpta redeamus. Nos enim ingenuè profitemur, nec ut Ciceronianam dictionem usurpem, muginamur, atque tergiversamur; quin multa sunt, quæ sicut non omnia sigillatim novimus, ita non omnia nescire. Libet in re simili Heraclitia uti paræmia, de qua meminit Aristoteles in decimo libro de animalibus. Eam dixisse ferunt Heraclitus: (Sic enim in ejus commentario legitur, quamquam benignè interpretatus malo errorem librariis imputare) *ad eos qui cùm alloqui eum vellent, quod fortè in casa quadam furnaria caloris gratia sedentem vidissent, accedere temperarunt: Ingredi enim eos fidenter jussit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco Dii sunt immortales. Eodem dicterio intemperiem horum libitinarum rabiosorumque rabularum diluam. Ut affirmem nostra hæc non nimium nihil esse, quin saltem subsit aliquid probi, & intelligi,*

— si candidus aure,

Nec matutina si mihi fronte venis.

Abundè vitiosus est hic stylus, & ipsum penè vitium. Vis ampullas, & tumores? *Cote tumoris acuminatæ linguæ vellicant, taxant, demorsicant*, & quod ex Ciceronis Epistolis usurpat, *muginamur*. Quî venit homini in mentem, ut istud verbum conquireret? Omnia, credo, Ciceronem legens, culta, facunda, & planè aurea prætermisit: in hoc uno quod cum Attico suo familiarissimè jocatus dixit, ex Lucilio, hæsit avidiùs, & quasi gemmam invenisset, statim suis centonibus intexuit. Quid aliud muscæ faciunt: quæ, ut ait D. Basilius, politissimum manus candorē celerrimè percursant, eoque minimè afficiuntur? at si quid fortè scabiosum invenerint, hoc delicias suas ratæ, suaviùs deosculantur. Ita hic author lectissimas quasque Ciceronis dictiones prætervolat, hoc quod per jocum dixit, Lucilium referens arripit, & non *muginamur*, inquit; hæc profectò, si nihil aliud est, Κακοζηλία est, quàm importuna. Vis deinde Parenthyrsum? exclamat in nugis: *Libitinas rabiososque rabulas*; vis puerile? *Lividulorum latratulum: non nimium nihil: aliquid probi & intelligi.* Vis poeticum? *Candidus aure: Matutinâ fronte.* Vis frigidum? *In casa furnaria Heraclytus dixit, Deos esse immortales. Igitur & in meis scriptis, quibus Divum Augustinum castigo, aliquid erit probi, & integelli.* Num hoc Scythicâ hieme frigidius? quid

Adversus eos qui præclara quæque prætermittentes, putida seligunt.

quid deinde illa antiquitatum perpetua, ubi nihil opus est, & affectata prurigo, aliud arguit quàm juvenilis ingenii ostentationem? At dices, hæc tantùm in Criticis: imò etiam in Epistolis ad amplissimos viros, in quibus verecundia, si unquam aliàs, & nitor accuratæ dictionis requiritur. At ille, (tanta est hujus styli, ubi prurientes animos semel occupavit, insania:) [Accipe splendidissime, & Ultramontane Marchio reverendissime Protonotarie, colende Patrone, hæc qualiacunque annotamenta, quæ sub nomine tuo, uti tutiora sint, & gratiora chalchytypis notis dispalescere, invulgarique curavimus: & fortassis ab hoc legentur, quoniam tui nomini venerabili, micantissimo, radioso, per ora cuncta diffusili, dicata sunt; siquidem genius est operis, & perennitas æviterna, Principi opus dicare, qui Deus terrenus est, & mortalis Jupiter, qui uno tantùm minus est Jove.] Num videtur ad Luciani Sosipolin hic stylus remittendus? Sed minimè mirum est, si ita loquatur auctor, qui Lucium Apuleium florentissimi styli nitidissimique characterismi scriptorem nominat. O tenebras! deinde librum suum ita alloquitur:

Stylus Epistolaris ad compellendos amplissimos viros deterrimus.

Ad Luciani Sosipolin hic stylus remittendus, ut ejiciatur vomitorio.

I liber, Hannibalis genio suffultus, & aura
Nec tu nasutum Rhinocerota time.
Invida doctiloquo poterit magis esse Philippo,
Quàm fieri possit æmula posteritas.

Huic auctori, ne quid acerbius dicam: & saniorem stylum, & in discutiendis Sanctorum scriptis, maturius judicium, aut moderatiorem verecundiam defuisse arbitror. Sed tamen hæc dicendi ratio tam insana multos oblectat. Quorsum? habet speciem aliquam eruditionis, dum diversa antiquorū authorum fragmenta coagmentat, arripit etiam obscurissima quæque adagia, & tenebrosicas historias, & jactantiam eruditionis propè puerilem. Hoc enim charactere potissimùm dignoscitur. Multa hujusmodi sunt apud Sidonium Apollinarem, Ennodium, Apulejum, qualia sunt ista: *Hac enim fronte possemus fluminibus aquas, sylvis ligna transmittere:* parum est ita eloqui, quod ille uno verbo, *noctuam Athenas*. Addit, *Hac enim temeritate Appellem penicnlo, cælo Phidiam, malleo Polycletum muneraremur.* &c. [Hi sunt quorum comparationi digitum tollerent Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus, & Pallas. Hi sunt, qui invident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia provincialibus, flamonia municipibus, arcariis pondera, mensuras allectis, salaria tabulariis, dispositiones munerariis, prætorianis sportulas,] &c.

Cur stylum antiquariū sequuntur nonnulli.

Stylus doctus & antiquarius. Sidon. ep. 7. l. 1. Idem ep. 7. l. 1.

Hoc stylo describitur villa Apollinaris l. 2. de qua in descript.

Hoc igitur pacto, & sæpissimè per hanc figuram multas antiquitates variè conquisitas, unâ periodo congerunt, & conantur in singulis implicare lectorem.

Alii proverbia, quæ simplici quâdam gratiâ venustare solent orationem, modò, quasi gemmæ intermicent, non offundant omnia, in unam veluti patinam congerunt, & sicubi apud Helladium Besantinorum, Tertullianum, & cæteros latet quid occultatum, eruunt, distortarumque obscuritatum texunt veluti fasciculum. *Et unde* (*inquient*) *de Æsopi puteo Asinus? Lamiæ turres* primùm videbantur ejus dicta: at postquam ad *scamma productus est*, non *Hieram quidem fecimus:* sed statim ac *mappa missa est*, qui *Scipione militarior* audiebat, visus est *ficulneus, micas infercire, & peponem cordis loco habere.* Ubi per *lineam eandem diu serram reciprocavimus, tandem ille, licet Istro fallacior, Hypobrycium irrespirabile accepit.* Hæc tam diversa, & in diversissimis locis dicta, uno

Stylus proverbialis.

Vide Tertull. lib. 4. adversi. Marc. c. 23. advers. Valent. c. 3. num. 23. ad Martyr. c. 8 advers. Valent. 16. Polybium, lib. 16. Hermog. de ideis, &c.

Digitized by Google

Gravium & humilium authorum discrimen.

Graves igitur authores, lectissimos quosque sensus, quasi *florem principatus*, inter sese copulantes digerunt; è quibus existit ea quæ omnium ore laudatur orationis amplitudo: At pusilli, inter auri etiam, & argenti, quæ selegerunt lumina, arenam, ramenta, & quisquilias inferciunt, quibus excitatam illam sermonis pulchritudinem planè corrumpunt. Talem hunc Theopompi locum judicat Longinus:

Theopompus apud Longin. p. 64. edit. Crisp.

Ποία γὰρ πόλις ἢ ποῖον ἔθνος τῶν μετὰ τὴν Ἀσίαν οὐκ ἐπρεσβεύετο πρὸς βασιλέα; τί δὲ τῶν ἐκ τῆς γῆς γεννωμένων, ἢ τῶν μετὰ τέχνην ἐπιτελουμένων καλῶν ἢ τιμίων οὐκ ἐκομίσθη δῶρον ὡς αὐτόν; οὐ πολλαὶ μὲν καὶ πολυτελεῖς στρωμναὶ καὶ χλανίδες, τὰ μὲν ἁλουργεῖς, τὰ δὲ ποικιλταὶ. τὰ δὲ λευκαί· πολλαὶ δὲ σκηναὶ χρυσαῖ, κατεσκευασμέναι πᾶσι τοῖς χρησίμοις, πολλαὶ δὲ καὶ ξυστίδες καὶ κλῖναι πολυτελεῖς. ἔτι δὲ καὶ κοῖλος ἄργυρος καὶ χρυσὸς ἀπειργασμένος, καὶ ἐκπώματα καὶ τραπέζαι, ὧν τοὺς μὲν λιθοκολλήτους, τοὺς δὲ ἄλλους ἀκριβῶς καὶ πολυτελῶς εἶδες ἂν ἐκπεπονημένους· πρὸς δὲ τούτοις ἀναρίθμητοι μὲν ὅπλων μυριάδες, τῶν δὲ μὲν Ἑλληνικῶν, τῶν δὲ βαρβαρικῶν· ὑπερβάλλοντα δὲ τὸ πλῆθος ὑποζύγια, καὶ πρὸς κατακοπὴν ἱερεῖα εἰς ταῦτα. καὶ πολλοὶ μὲν ἀρτυμάτων μέδιμνοι, πολλοὶ δὲ οἱ θύλακοι, καὶ σάκκοι, καὶ χάρται βιβλίων, καὶ τῶν ἄλλων χρησίμων· τοσαῦτα δὲ κρέα τεταριχευμένα παντοδαπῶν ἱερείων, ὡς σωροὺς αὐτῶν τηλικούτους ὥστε τοὺς προσιόντας πόρρωθεν ὑπολαμβάνειν ὄχθους εἶναι, καὶ λόφους ἀναθουμένους.

Humilis in sensib. styli exemplum.

Quæ enim civitas aut quæ gens Asiatica non misit legatos ad regem? Quæ verò aut terra orta, aut arte elaborata pulchra, & pretiosa, non sunt ad eum delata, & dono data? Multæ quidem stragulæ vestes, & lanæ, partim purpureæ, partim variegatæ, partim albæ. Multa etiam tabernacula aurea, instructa omnibus necessariis: Multæ trabeæ, & lectuli speciosi. Præterea argentum factum, aurumque elaboratum, & cyathi, crates, quorum alios videre erat gemmis distinctos, alios exquisito artificio pretiosaque materia factos. Ad hæc inerant armorum genera innumera, tam Græcorum, quàm Barbaricorum: & jumenta omnem numerum excedentia, quæ incisas carnes deferebant. Multi quoque condimentorum medimni, multi thylaci, & sacci & chartæ librorum, & aliarum rerum ad victum necessariarum. Tot verò carnes salsæ omnis generis animantium, ut cumulos efficerent tales, quales, qui eminus videbant, tumulos aut colles esse arbitrantur. Hæc irridet Longinus, qui hominem ait ista humilitate sermonis μαγειρουτινὰ φαντασίαν fecisse. Sunt tamen in historico tolerabilia, quæ in oratione proculdubio ridicula viderentur. Atque idcirco callidè declinavit Iulianus in Encomio Eusebiæ Imperatricis. Neque enim adeo se ineptum esse dicit, ut exquisitarum vestium, ac donorum omnis generis, & monilium, ac coronarum, ab Imperatore missarum, ingentem catalogum instituat; nec quemadmodum huic venienti populi excepturi & gratulantes obviam processerint, nec quæ per totam viam eximiè præclareque gesta, atque instituta: Addit autem præclarum dictum de oratoribus, qui istas minutias persequuntur:

Iulianus à minutiis prosequendis cavet.

Λέξει δὲ ἡδείᾳ ἢ κοσμῶν καὶ ἐπιλεαίνων τὸ φαῦλον, καὶ ἀγεννὲς διηγημάτων, γελοιότερον νομίζει τοὺς ἀποτορνεύειν τὰς κέγχρους ἐπιχειροῦντων, καθάπερ, οἶμαι, φασὶ τὸν Μυρμηκίδην ἀντιταττόμενον τῇ Φειδίου τέχνῃ. Qui narratiunculas rerum nonnullas viles, & contemptas orationes suavitate ornare atque expolire student, aliquantò magis ridiculi sunt, quàm qui in tornando milio operam ponunt, & oppellarum fabricati minutias, quasi vetus ille Myrmecides, audent adversus Phidiam, operum majestate præstantissimum, decertare.

In eos qui minuta quaque prosequuntur. Iulianus in Encomio Eusebiæ.

Quid icuntur tornare milium.

Et hæc de tenuitate sensuum elegan-

Humilitatis in verbis exemplum ex Cicerone 4. ad Herēn.

tissimè dicta sunt: quod ad verborum humilitatē attinet, hujusmodi à Cicerone fingitur & affertur exemplum. [Nam istic ad balneas accessit, ad hunc postea dixit: Hic tuus servus me pulsavit, postea dixit hic illi, Considerabo; pòst ille convitium fecit, & magis magisque præsentibus multis clamavit]

Eo stylo multa extant in sacris literis quas non gentium phaleris excoli voluit Deus, ut in nuda sermonis simplicitate præpotentis spiritus clariora essent miracula. Ita loquutus est humilis ubique D. Franciscus.

D. Francis. in testamēto.

Ejus humilitas in verbis.

Dominus dedit mihi fratri Francisco incipere facere pœnitentiam: quia cum essem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leprosos. Et ipse Dominus conduxit me inter illos, & feci misericordiam cum illis, & recedente me ab ipsis, id quod videbatur mihi amarum, conversū fuit mihi in dulcedinē animæ & corporis. Et postea parū steti, & exivi de sæculo &c.

Edmundus in Speculo Ecclesiæ.

Ita Sanctus Edmundus Archiepiscopus Cantuariensis.

Ante meridiem debes cogitare de annūciatione, & de passione. De annunciatione, cogitabis de misericordia Dei nostri, quia voluit homo devenire, & mortē pati pro nobis in sua humanitate, cùm alio modo potuisset nos redemisse; & totum hoc nobis fecit, ut sibi attraheret nostrum amorem.

Sanctorum stylus plerumque ferreus, mens aurea.

O mitem sanctorum simplicitatem! stylum certè plerumq; habent ferreum, sed mentem auream. At magna pars oratorum proh vanitas! linguam inaurat, & ferreis moribus vivit.

DE STYLO FLUCTUANTI & dissoluto.

CAPUT XII.

Quid sit stylus fluctuans ac dissolutus.

Est & aliquod styli genus, quod fluctuans vocatur, & dissolutum; cujus disertè meminit Cicero ad Herennium.

Cic. l. 4. ad Herenn.

Qui in mediocre genus orationis profecti sunt, si pervenire eò non poterunt, errantes perveniunt ad confine genus ejus generis, quod appellamus *fluctuans & dissolutum*: eo quòd sine nervis & articulis fluctuat huc & illuc, nec potest confirmare, (mallem conformare:) nec viriliter sese expedire. Hujusmodi autem affert exemplum.

Exemplum styli fluctuantis.

[Socii nostri cùm belligerare nobiscū vellent, profectò ratiocinati essent, etiam atque etiam, quod possent, facere, siquidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces; solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.]

Non potest hujusmodi sermo tenere attentum auditorem: Diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur, & rectè quidem judicat. Nam videtur hæc veteris cujusdā oratoris è schola minimè politi horrida & inculta prorsus oratio. Perpende singula, nullum verbum invenies, quod aculeum habeat, aut florem, vel quod delectūm ullum præ se feret; *profectò ratiocinati essent, malos homines, magna negotia volunt gerere* hæc ad humilitatem quotidiani sermonis abjecta. Deinde quæ compositio & structura; *Socii nostri cùm belligerare nobiscum vellent*, quid simplicius: & hæc quæ debebat esse excitatior sentētia in clausula, quā humiliter repit? *solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Lenitudo quid?

Hoc vitium aliàs appellatur à Seneca, *lenitudo*; graditur enim (ut ait Comicus) testudineo gradu, modò inchoat, modò inchoatum, verbi aut numeri penuria cogitur abrumpere: Modò hæret in salebris rhythmorū; modò in cœno & inquinatis dictionibus: modò conatur emergere, & periodum aliquam voluit non inscitā, hanc sub finem lacerat, & pervertit. Ægrè incipit, deteriùs sæpe claudit. Dividit mul-

Character lenti & fluctuantis styli.

multa, nec comprehendit. Ex alio prosilit in aliud nullo ordine, serie nulla, denique post longam & inanem digressionem, redit ad id quod occœperat. *Et revertamur (inquit) tandē ad propositum, revertamur.* Contingit hæc lentitudo iis qui minimè sunt in stylo exercitati, aut certè tardius habent ingenium, memoriamque imbecilliorem. Et cùm toto orationis cursu sese promat, nusquam tamen clariùs apparet, quàm in transitionibus, nervisque & articulis orationis, in quibus cùm sæpissimè peccant, totum orationis corpus lentum faciunt, ac dissolutum. Nihil tam adversus hoc vitium facit, quàm continua lectionis dictionisque exercitatio, qua paulatim evincitur difficultas, & ex suo se veluti cortice promit ingenium.

Lenti ac dissoluti styli corrigendi ratio.

DE STYLO SICCO, & exangui.

CAPUT XIII.

Difficilis in stylo mediocritas.

Commune vitium est, modum in rebus tenere non posse, quod idem in stylo familiarissimum. Alter (inquit Seneca) se justo plus colit: alter se justo plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Quidam enim dum inflatum stylum fugiunt, eò deveniunt religionis, ut omnibus orationem spolient ornamentis. Diceres eos sanctè jurasse, se ne metaphoram quidem ullam in scriptis usurpaturos: omnia quidem liquidè, sed ita exiliter dicunt, ut nullo cultu expolita placidiùs unquam fluat, nullis luminibus decorata excitatiùs sese efferat oratio. Deinde illi se Atticos dicunt, quos præclarè Cicero confutat.

Stylus exanguis sine ornamentis.

In eos qui cùm sint sicci, Atticos se dicunt. Cicero in Bruto.

[Nam si quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, nec putidè, Atticè putat dicere, is rectè, nisi Atticum probat neminem. Insulsitatem enim, & insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis odit, sanitatem autem & integritatem, quasi religionem & verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum esse sententia. Sin autem, jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc rectè duntaxat: sed quia sunt Atticis alia meliora, videat ne ignoret & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Et in libro de optimo genere oratorum: Est enim vitiosum in sententia si quid absurdū, aut alienum, aut non acutum aut subinsulsum est. In verbis si inquinatum, si abjectum, si non aptum, si durum, si longe petitum. Hæc vitaverunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Atticè. Sed quatenus valuerunt, sani & sicci duntaxat habeantur, sed ita ut palæstricè spatiari in xysto iis liceat, non ab Olympus coronam petant. Qui cùm careant omni vitio, non sunt contenti, quasi bona valetudine, sed vires, lacertos, sanguinem quærunt, quandam etiam suavitatem coloris.] Hæc Cicero, quibus eos refellit, qui se nomine siccitatis, quasi de meliori nota Atticos commendabant. Verùm oratio sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra, & exsurgit totis, ipsos quoque nervos rubore tingit, ac decore coronat (inquit Tacitus:) Atticè dicere, non est siccè dicere, alioqui Atticus non fuisset Pericles, qui tonare, fulgurare, permiscere dictus est civitatem. Quæ profectò nunquam tot & tanta, hoc enecto atque exili dicendi genere, quod Atticum vocant, præstitisset. Qui igitur ultimi generis Attici, hoc est exiles, & exlucci? Isæus (opinor) & Lysias:

Atticè dicere, non est siccè dicere, nisi ornatu dicere.

Idem lib. de optimo genere Orat.

Non est satis carere vitio.

Oratio humano corpori comparata.

Atticè dicere, non est siccè dicere. Pericles Atticus.

Talis enim est hic character:

Ἀναγκαῖον μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου,

πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς ὑμῶν πώποτε εἰρηκὼ, πρότερον ὑπὲρ τούτου νυνὶ λέγω. Εἰμοὶ γὰρ, ὦ ἄνδρες δικασαὶ, ξένος ἦν Κηφισόδοτος, ὁ τούτου πατὴρ· καὶ ὅτε ἐφευγομῆν ἐν Θήβαις, παρ' ἐκείνῳ κατηγόμην, καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, καὶ πολλὰ, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτοι τῇ αὐταῖς τύχαις ἐχρήσαντο, καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμενος τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν, οὕτως οἰκείως αὐτοὺς ὑπεδεξάμην, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσιόντων, εἰ μή τις πρότερον ἠπίσατο, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο τὴν οἰκίαν. Sicca quidem est hæc oratio, & ab omni ornatu tam aliena, ut idiotæ cujusdam sermo esse, vel ipso Dionysio Halicarnassensi teste, videatur.

Lysias siccus & jejunus.

Necessarium mihi videtur (Judices) de amicitia, quæ mihi est cum Pherenico, primùm dicere apud vos: Ne quis vestrum miretur, quod ego, qui pro nemine unquam dixerim antea, hanc ejus caussam susceperim. Mihi enim (Judices) hospes fuit Cephisodotus hujus pater, & cùm exularemus Thebis, apud ipsum diversatus sum, & quisquis alius Atheniensium voluit: & multis quidem beneficiis ab ipso privatim publicèque affecti, in nostram ipsorum patriam redivimus. Postquàm verò illi eadem fortuna usi sunt, & fugitivi Athenas devenerunt, ratus me maximam iis debere gratiam, tam familiariter eos excepi, ut nemo eorum qui nos adibant (nisi qui priùs rescivisset) uter nostrûm domum quam incolebamus, possideret, dignoscere facilè posset.

Neque putes eo tantùm loco Lysiam ita dicere; constat enim sibi fermè in omnibus, & tantâ jejunitate loquitur, ut difficile sit apud eum illustres metaphoras invenire. Hæc ne ad modicas quidem orationes sustinendas, satis habere videntur dignitatis; ita religiosè sunt attenuata' nec supra epistolarem characterem videntur assurgere. Quamobrem, qui ita loquuntur, si epistolas scribunt, sani quidem sunt; si orationes paulò mediocres vel etiam magnas hoc stylo aggrediuntur, similes iis videntur, qui cum naumachiam luserint in piscina, classem velint in Oceano regere. Alius est in Bajano sinu, alius in Hellesponto certandi modus. Quis ferat hominem hac sermonis humilitate sibi palmas eloquentiæ jactantiùs arrogantem? Nunc autem ad ea tempora venimus, ubi non modò hæc ariditas jejunitasque sermonis pro vitio sit, sed ipsa Ciceronianis pigmentis affluens oratio, nisi sententiarum vim ac densitatem, & ex omni eruditione attemperatam varietatem contineat, placere doctis auribus non possit. Itaque qui se uni Ciceroni ita addixerunt, ut nefas esse putent lectissimas aliorum authorum dictiones, & ex optimis quibusque ingeniis collectam doctrinæ veluti auream segetem, opportunè & loco expromere; id quidem assequuntur, ut sani, politi, elegantes, ornati, uberes audiant; hanc autem, quæ in præstantissimo quoque oratore expectatur, dicendi admirabilitatem, suo, quod delegerunt exemplari semper inferiores, vix obtinere possint.

Aliud est in piscina; aliud in Hellesponto committere naumachiã.

DE ACUTA STYLI BREvitate, sententiisque abruptis, & suspiciosis.

Ejus ortus, & progressus.

CAPUT XIV.

VEnio ad eum stylum, qui patronos habet non paucos, admiratores multos, quamplurimos amatores: Quem ego si repudiare prorsus velim, malè de totius eloquentiæ ratione sentiam. Non ea mihi mens, non illud est institutum heroas illos, Senecam, Sallustium, Plinium, Corne-

Cornelium Tacitum, & cæteros, qui hoc dicendi genus non minùs graviter quàm feliciter consectari sunt, incusare; quos & acerrima vis ingenij, & lux politissimi judicii, & omnium fermè doctorum plausus, non modò à calumniæ livore, sed ab ipsa prope eruditionis alea constanter expedierunt. Hoc tantùm ostendere cupio, hunc quem omnes tam avidè concupiscunt stylum, nec omnium ingeniorum, nec omnis argumenti, nec omnis etiam temporis proprium videri: atque ipsum, dum affectatur morosius, multis iisque puerilibus ineptiis reddi obnoxium.

Quando vigere cœperint acumina, & breves sententiæ.

Cœpit efflorescere hic character, non apud Romanos, sed apud Græcos, nec primis quidem temporibus, quibus candidior, & liberiori profluentis naturæ impetu ferri videbatur oratio, sed postquam magni nominis sophistæ, Philosophiæ præceptis instituti, nec mediocribus eloquentiæ adjumentis innixi; dicta quædam aurea ex Licæi & Academiæ hausta fontibus, elegantis styli expeditis ac vibrantibus sententiis, quasi auro gemmas includere cœperunt. Quamobrem & multa ejus styli vestigia, in sophistarum scriptis licet agnoscere. Vide enim qua arte Theophylactus ille umbratilium doctorum facilè princeps, acutis & venustulis dictis lasciviam colligit orationis:

Theophylactus præclarissimus sophista, hoc dicendi genere maximè delectatus.

In Terpsitheam malam & deformem; τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίστη ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. Hoc rotunda dictione tornatum. Naturæ (inquit) miratus sum sapientiam, quæ improbissimæ animæ, corporis non credidit venustatem; illud etiam brevius, οὐκ ἰσόρροπον ἔχουσιν ἔρωτες πλάστιγγα: Nunquam lancem tenent amores in æquilibrio, cùm significare vellet, nunquam sibi mutuis studiis amores respondere.

Acutè dictum Theophr. in corpore deformes.

Theoph. de amore mutuo dictum.

Item.

Theoph. in epistolis p. 398. Ejus breves & acutæ sententiæ p. 418 pag. 399.

Ἐξωσάσθωσαν πρὸς θεῶν αἱ νεφέλαι, εἰ μόνῳ τῷ Δάφνωνι ἀφιᾶσι τὸ ὕδωρ. *Valeant per Deos nubes si soli Daphnoni emittunt aquas.* Acutè dictum contra Invidos, aut avaros, atque illiberales; qui in suam, suorumque, non in publicam utilitatem emanare sinunt beneficia.

Theoph. acutè dictum contra Invidos aut avaros.

Item, quod de Auro dixit, Rheno fluvio simile videri; nam prolem virtutis legitimam, ab illegitima discernit.

Pag. 394.

Καὶ τῷ Κελτικῷ ποταμῷ ἐφάμιλλος χρυσὸς νόθου γὰρ ἀρετῆς καὶ κακίας ἔλεγχος ἐστὶν ἀληθέστατος. Hoc non modò subtiliter dictum, sed elimata dictione pressum: & quod Platoni tribuunt de iis qui insignia habent in sepulchris. Περαιτέρω κόνεως κεκτημένους τὸ φύσημα. *Infra cinerem etiam superbientes.* Num verò & hæc Pisistrati sicculentam habent, & acrem, & limatam brevitatem, quæ fertur ad Milesios scripsisse?

Pisistrati limata brevitas.

Pisistrati in ep. ad Milesios,

Οἱ παῖδες ὑμῶν. πατέρων δέονται, οἱ νέοι, γερόντων· αἱ γυναῖκες, ἀνδρῶν· οἱ ἄνδρες, ἀρχόντων· οἱ ἄρχοντες, νόμων· οἱ νόμοι, φιλοσόφων· οἱ φιλόσοφοι, θεῶν· οἱ θεοὶ, πίστεως. Vestri liberi egent parentibus, juvenes senibus, mulieres viris, viri Magistratibus, Magistratus legibus, leges Philosophis, Philosophi Diis, Dij vestri fide. Hoc acutum, & ad vellicandas aures aptissimum.

Hujus dicendi vis acuta: credibile est hæc potiùs ab aliquo juniori sophista conficta, quàm primo loquentia ortu jam nata.

Neque tamen omninò decem oratores caruerunt hac eloquentia, apud quos licet vestigia multa agnoscere. Quale est illud Demadis πολυθρύλλητον.

X. Oratores acutis & brevibus sententiis insignes.

Τῷ γὰρ Ἐπαμινώνδου σώματι συνέθαψε
Τὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων ὁ καιρός.

[Cum Epaminondæ corpore virtutem Thebanorum sepelivit fortuna.] Multa item in Epitaphio Lysiæ multa in Demosthenis orationibus invenies, sed nusquam crebriora, quàm apud eos qui floridius quoddam & acuratius dictionis genus elege-

Demades in oratione περὶ δωδεκαετίας.

D. Gregorius Nazianzenus & Synesius in acuta brevitate præstantissimi. Gregorius ad Nicobulū.

elegerunt. Inter sacros verò auctores excellunt Gregorius Nazianzenus, & Synesius. Quid enim aliud arguunt quàm hanc ingenii subtilitatem, concisæ illæ & evibratæ epistolæ, aut in epicherematis collectæ sententiæ?

Φεύγεις διώκοντας, ἴσως νόμοις ἐρωτικοῖς, ἵνα σεαυτὸν ποιῇς τιμιώτερον. ἧκε οὖν, καὶ νῦν τὴν τοῦ μακροῦ χρόνου ζημίαν ἀναπλήρωσον ἡμῖν. καὶ εἴ τι σε τῶν αὐτόθι κατέχοι, πάλιν ἀφήσεις ἡμᾶς ὡς ἂν σεμνότερος ᾖς πάλιν ποθούμενος.

Fugis persequentes, amatoriis fortè legibus, quò sis pretiosior. Veni igitur, & diuturni temporis exple detrimenta: Ac si quid rerum tuarum te istic retinet, rursum nos relinques, ut augustiorem hâc ratione te reddas, à nobis expetitus.

Hæc oris rotundi sunt, & vividi, ut apparet, ingenii: eodem charactere Synesius:

Synes. Olymp. 45.

Λυπεῖσι τὴν ἐκκλησίαν ἀλλότριοι πονηροί. διάβηθι κατ' αὐτῶν· οἱ πάτταλοι γὰρ παττάλοις ἐκκρούονται.

Homo, Dei umbra. Lictores, manus legum. Maximū bonum non peccare, secundum justificari. Idē contra Androm. Latina eloquentia & concisas sententias usurpavit. C. Gracch⁹ ipsis Romanæ eloquentiæ primor-

Contristant Ecclesiam improbi alieni. Tu in eos proficiscere: clavi clavis pelluntur. Eodem genio sententiæ: τοῦ δὲ θεοῦ παντὸς διακόσμου σκιὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἔνδημοι χεῖρες τῶν νόμων. Μέγιστον ἀγαθὸν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν. δεύτερον, δικαιωθῆναι.

Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ, ὡς τοῦ πυρὸς τὸ θερμαίνειν. καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν.

[Benefacere est natura Dei, sicut ignis, calefacere, & lucis, illuminare.]

Non opus est hic innumeros commentari locos, licet cuique ex fluvio haurire. Hoc eò tantùm dico, ut appareat, quantum, & quàm prudenter eo dicendi genere, Græca eloquentia sic delectata. Romanis item aliqua fuisse simulachra ab ipsis eloquentiæ incunabulis, C. Gracchi in Popilium oratio indicat. In cujus (ut ait Gellius) principio collocata verba sunt accuratiùs modulatiùsque, quàm veterum Oratorum fert consuetudo.

diis tentavit aliquid in hoc genere.

[Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis, atque voluistis: ea si temerè repudiaris, abesse non potest quin aut olim cupidè appetiisse, aut nunc temerè repudiasse dicamini.]

Rotunda est, & acuta, ut videtur sententia, habet tamen insigne vitium, de quo postea dicemus. M. Tullius Cicero, licet ad omnia eloquentiæ decora factum haberet ingenium, consultò aut abstinet, aut rariùs utitur; quod & temporibus, & auribus hoc dicendi genus non putaret accommodatum. Itaque quod alius in conclusione, post vibratam fortè ex ejusmodi acuminibus periodum, haud timidè dixisset apud Cæsarem: *Tu ipsam victoriam Cæsar vicisti*; ille verecundè se insinuans; Vereor (inquit) ut hoc quod dicam non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio: *Ipsam victoriam vicisse videris*, cùm ea ipsa, quæ illa erat adepta, victis remisisti. Nam cùm ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.

Quàm verecundus Cicero in acuminibus.

Habuit igitur sua acumina, sed rara, modesta, & gravia: quale est illud diu multumque celebratum *uxor generi, noverca filii, filiæ pellex*, quo nihil potest esse in hoc genere admirabilius: sed ne multiplicis illius, & æqualiter in omnia genera diffusæ orationis, quæ tunc à sitientibus auribus excipiebatur, cursum frangeret, maluit esse in hac copiosior, quàm in illis ingeniosior videri.

At Salustio vigente(ut ait Seneca) amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura brevitas fuere pro cultu. Mox etiam sub Imperatoribus, quæ apud eum fuerant satis verecunda, in elatum evibratæ dictionis audaciam transiêre, & ad ipsas tandem ineptias devenerunt; de quibus dicam, si priùs ea quæ in hoc genere laudatissima sunt ostendero.

SUBTI-

SUBJICIUNTUR QUÆdam laudatorum Acuminum exempla.

CAPUT XV.

Acuti & prærupti styli discrimen.

ATque imprimis magnoperè videtur distinguenda brevitas à prærupto (quod appellataur) genere dicendi; illa enim rem viriliter & strictè colligit; hoc interruptas & suspiciosas relinquit, sententias. Illa explet animos, hoc suspendit: illa cum leni quodam gratiæ flore intorquere solet acumina; hoc frigida quædam dicta hianti calamo effutire. Exemplis collucere faciam omnia.

Acuta sunt, venusta, & brevia quæ Plinius habet in Trajani Panegyrico.

[Unum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat; nec minus hominem se quàm hominibus præesse meminit.

Laudata, & acuta brevitatis exempla ex Plinio. Trajani modestia.

Nihil hic obscurum, nihil hians, nihil impensiùs affectatum, & tamen acutum est, & nervosè dictum.

Item.

[Nam vita Principis, censura est, eaq; perpetua; ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo; quippe infidelis recti magister est metus.]

Vita Principis, censura est.

Apparent hæc ingeniosè, non tamen anxiè dicta; fluunt ab alta mente, sed fine vi & stridore fluunt.

Item.

[O te felicem! quod cùm diceremus, non opes tuas sed animum mirabamur. Est enim vera felicitas, felicitate dignum videri.

Vera felicitas, felicitate dignum videri.

Nulla in tantilla sententia particula est, quæ suam vim non habeat, elaborata est, & docta; ostendit tamen plus felicitatis, quàm artis. Hæc verò Sallustii pressa, subtilia, acria, vellicantia.

Sallustii nervus ac brevitas. Sallust. in orat. Catil. in avaros.

[Postremò omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen summâ libidine divitias suas vincere nequeunt. At nobis est domi inopia, foris æs alienum. Mala res, spes multò asperior. (Et quod sequitur conclusionis fulmen, ut à Technicis appellatur.) Denique quid reliqui habemus præter miseram animam?]

Nihil est in hac sententia obscuritatis, nisi fortè *summâ libidine divitias suas vincere nequeunt*; hoc Sallustianam retinet obscuritatem; cætera fluunt liberiùs.

Id verò quod sequitur exemplum, laudatissimam habet brevitatem.

Luxuries opum.

[Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis divitias superare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse?

Hoc si dixisset alius, utramque fortasse implevisset paginam, nec unquam hanc majestatem attigisset [illis divitias superesse, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis.]

Item hæc sententiosa:

Idem in oratione Cæs Marii.

[Nemo nisi victor pace bellum mutavit. Semper in prælio iis maximum est periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur.]

Cornelii Taciti grandia & byssina dicta.

At istud nimiâ brevitate fit obscurum. *Non placuit reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret*: Hoc est, ne silentio crimen subesse arbitraretur.

Sunt eadem familiaria Cornelio Tacito grandia & splendida dicta, acuta brevitate collecta, ut.

Ambitio. L. 2. Annalium in persona Tiberii l. 5. lib. 17. in orat. Pisonis ad cohortem Palatinam.

[Ærarium si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit.

Tibi summum rerum judicium Dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est.

Secundæ res actioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.

O Fallun-

Digitized by Google

Falluntur, quibus luxuria speciem liberalitatis imponit, perdere ista sciet, donare nesciet, & cætera, quæ eodem tenore apud eum dicuntur propè infinita.

Hæc, ut apparet, altæ mentis & consummati ingenij est eloquentia, grandis simul, & brevis. Sed nemo tamen in istis Quinto Curtio, aut felicior est, aut nitidior. Innumerabiles sunt apud eum gemmæ, quales sunt istæ in oratione legatorum Darij.

Quint. Curtius hujus acutæ brevitatis summus magister. Curt. l. 4. Quinti Curtij acumina.

[Respice quantum post te reliqueris, intuere quantum petas. Periculosum est prægrave imperium; difficile est continere, quod capere non possis. Vides ut navigia, quæ modum excedunt, regi nequeant; nescio an Darius ideò tam multa amiserit, quia nimiæ opes magnæ jacturæ locum faciunt. Facilius est quædam vincere, quàm tueri. Quàm herculè expeditiùs manus nostræ rapiũt, quàm continent! ipsa mors uxoris Darij, te admonere potest minùs jam misericordiæ tuæ licere, quàm licuit.] Quod verbum in ista oratione sine suo aculeo? nihil tamen coactum, nihil acersitum, nihil morosa obscuritate infuscatum: quod ideò plus habet laudis & admirationis.

Quæ verò Alexander respondet, num tota sunt byssina.

[Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse, & me quæ fecerim clementer, & liberaliter, non amicitiæ ejus tribuisse sed naturæ meæ.

Monarcha.

Nec mundus duobus solibus potest regi: nec duo summa regna saluo statu terrarum potest habere.]

Hæc gravia, isthæc rotunda sunt, & expedita.

[In dextris vestris jam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem quisquis contempserit; timidissimum quemque consequitur.]

Alia subtilia, & antithetis intecta, ut, [Alij optimè miserias ferunt, qui abscondunt; nec ulla est tam familiaris infelicibus patria, quàm solitudo, & status prioris oblivio. Nam qui multum in suorum misericordia ponunt, ignorant quàm celeriter lacrymæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quæ fastidit: Nam & calamitas querula est, & superba felicitas.

Item.

Quædam beneficia odimus, meruisse mortem confiteri pudet, superest ut malit injuriam accepisse quàm vitam.]

Nihil opus est cætera persequi, hinc cerni potest quanta fuerit, hujus authoris, in hoc conciso dicendi genere felicitas. sed qui omnium ingenia, majestate, copia, felicitate, genio denique ipso vincit, & obruit Seneca, hanc sibi styli dignitatem, quasi ejus hæreditarium arrogat. Totus his dictorum purpuris collucet, ut cœlum stellis. Nihil eo fœcundius aut opulentius: Hauserat quippe ex domesticis fontibus: Nam Seneca Rhetor ex iis qui sub Augusti tempora floruerunt, eoque dicendi genere ad insaniam usque delectati sunt, colores & acumina collegit, quæ in libris Controversiarum & Suasoriarum extant sparsa, ex quibus illorum ingeniorum vim & studia possis agnoscere. Lubet laudatoria aliqua exempla subjicere:

Seneca omnium in hoc genere dicendi conciso præstantissimus.

Hæc in Testalem prostitutam, quæ se salvo pudore, & milite castitatis impugnatore, viriliter interfecto, jactabat, ex lupanari exiisse, ideoque Sacerdotium repetebat, satis acutè dicta sunt.

Acumina ex variis Rhetoribus Latinis.

[Ne metuas puella pudica es, sed sic te viro lauda non templo.

Discede, ignota es: discede, nimiùm nota es. Nulla satis pudica est, de qua quæritur, Virginem esse Sacerdotem nostram, cui credimus? meretrici, lenoni, Piratis?]

Arelius Fuscus. Cestius Pius. Asprenas Fuscus.

Item contra patrem reum malæ tractatio-

Honoris amor, dedecoris metus. Senec contr 1.5. cont. 3.

tionis quòd, cùm duos filios Pancratiastas inter se dimicaturos eduxisset ad Olympia interminatus se victum abdicaturum, ambos mori coëgisset, præ dedecoris metu: *Tertius sine sorte pugnasti, & utrumque vicisti.* Hæc virilia planè acumina mira brevitate contorta. At Marillij sententia omnium subtilitatem longè vicit, ipsi Porcio latroni, non immeritò admirabilis visa; dixit enim pro Vestali:

Marillius

[Narrate sanè omnes, tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam à Sacertote discesserint. Iam quod sequitur, exemplum elimatæ brevitatis est, & ad urgendum motusque eliciendos satisefficax. Pro adolescente, quem Patruus abdicabat, quod Patrem aleret, contra Patruum. [Fortunæ lex est præstare quæ exegeris: miserere: mutabilis est casus: deserunt victis terga victores, & quos provexerat, fortuna destituit. Quid referam Marium sexto consulatu Carthagine mendicantem, septimo imperantem? Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget!]

Aspenas. Fortunæ varietas.

Valent, inquam, ista, sed dicta tempore & loco. Nec minùs laudata, quæ in causa *Incesta, de saxo* jactata sunt. Quippe Vestalis incesti damnata, vixit dejecta: ad pœnam repetitur. Contra hanc ipsam dixit Fulvius Sparsus. [A superis dejecta, ab inferis non recepta, in cujus pœnam saxum extruendum est:] pro incesta Sillius:

Pulvius Sparsus.

Sillius.

Damnata, dejecta est, absoluta descendit. Et in nobili causa contra Parrhasium pictorem Atheniensem, qui cum Philippus captivos Olynthios venderet, emerat unum ex his senem, perduxerat Athenas, torserat, & ad exemplar ejus pinxerat Prometheum à Iove in Caucaso relegatum; & laceratum; quam postea tabulam in templo Minervæ dedicaverat: hæc magnificè dicta.

In causa Parrhasij pictoris breves & acuta sunt.

[Infelix senex vidit jacentis & divulsæ patriæ ruinas: abstractus est à conjuge: super exustæ Olynthi cinerem stetit. Iam ad figurandum Promethea satis tristis est: Proh Iupiter (quem enim meliùs invocem adversus Parrhasium, quàm quem imitatus est!) Olynthium tantum picturæ tuæ excipio. Nam quis ut naufragum pingeret, hominem mersit! cæditur; parum est? inuritur, etiamnum parum est? laniatur: Hoc (inquit) in irato Philippo satis est, sed nondum in irato Iove.]

Gavius Silo, controvers. l. 10.

Hæc planè, & pulchra videntur, & suavia, habent tamen semper aliquid obscuritatis, ut *Olynthium tantum picturæ tuæ excipio*, clarius dixisset, fac non esse Olynthium, homo est. Quis ut naufragum pingeret, hominem mersit!

Item.

[Ædem Minervæ, tanquam castra Macedonum fugiunt.

Iulius Bassus.

Torqueatur, hoc nec sub Philippo factum est. Moriatur, hoc nec sub Iove.

Clodius Turrinus.

Corrupisti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem.

Triarius.

Narraturus sum Olynthij senis, ignes, verbera, tormenta. Aliquisne nunc quæri de Philippo putat? Dii Deæque te perdant, misericordem Philippum fecisti.

Musa.

Hoc conclusionis satis aptè intortum fulmen; quò præ Parrhasij crudelitate mitem Philippum facit; quem tamen Athenienses crudelissimum jactabant. Sed illæ torti senis querelæ paucis & naviter expressæ.

[Ultima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhasi quid agis, non servas propositum. Hoc supra Promethea est.

Cornel. Hispanus.

Tantum patiendum est pingente Parrhasio, quantum irato Iove.]

Hæc tantùm acumina parum senem tortum decent. Nemo in tauro Phalaridis

Digitized by Google

quærit delectum verborum, quibus suas quærelas exprimat.

Porcij Latronis in hoc genere Ironia gravior est.

[Si videtur tibi, istis muneribus aram misericordiæ orna.]

Hæc sanè oppositè dicta plurimum ostendunt facundiæ, ingenij, judicij, suavitatis: sed tenendus est modus, qui in hoc genere plerumque difficillimus esse solet.

DE ERRORIBUS ABrupti styli, & frigidè acuti.

CAPUT XVI.

GRavis igitur error eorùm est qui plurimum quidem in eo habent ingenij, sed parum cordis. Itaque nec vim illam mentis exundantem coërcere possunt, sed dicunt quicquid in buccam. Quid autem res, quid locus, quid aures patiantur, minimè considerant. Infercire volunt omnia acuminibus, nihil sine figura dici, etiam figuratè panem peti. Hoc quidem perabsurdum est. Deeo igitur ita magni authores statuunt: expeditam brevitatem, quæ nihil habeat obscuritatis, magnum esse eloquentiæ vigorem, eamque graves personas, quantum auditores tulerint, apprimè decere, non debere tamen esse præruptam, suspiciosam, nimis affectatam, quæque insidias tendere videatur in clausulis. Atque in eo magnopere spectandum est argumenti genus, aliud enim epistolæ, aliud historiæ: aliud declamatoriæ oratiunculæ, aliud etiam justæ orationes desiderant. Lex epistolæ argutam brevitatem præscribit, illæ verò quæ apud historicos extant oratiunculæ, nonnihil ad nitorem & palæstram compositæ, hoc dicendi genus leniter ferunt, imò desiderant: alioqui si periodorum ambitione circumducta esset parva oratio, nihil haberet præter strepitum, & fumos. Alia verò est justarum orationum ratio, quæ cùm majoribus fluviis simillimæ videantur, non debent istis affectatæ brevitatis constringi legibus, ne videamur Hellesponto, Xerxis more, pedicas & compedes injicere. Granditatem minuit oratoriam frequens concisio periodorum, & licèt plus floris ostentet, minus tamen habet majestatis. Nolo grandes; lentas, atque velut arena ramentisque fartas periodos, quales sunt puerorum: Nolo exiles, aridas, etiam de ipso naturali profluvio, propter morosam brevitatis affectationem violentè detortas. Quis hominem ferat unius horæ spatio pro concione dicentem, quod Porcius latro contra Vestalem declamavit.

Qualis debeat esse brevitas orationis.

Oratorij tractus in historia tædio sunt.

Magnæ orationes non ferunt præruptam brevitatem.

[Sacerdos nostra adhuc in Lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros, quid passa sit, nescio: quid potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices: ne quid parum sanctum occurat, dum Sacerdos legitur. Si nihil aliud, certè osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium! Militem occidi. At Hercules! lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: Hactenus in te inquiri potest, Cæterum nescio quid cellulam & obscœnum lectulum voces. De pudicitia Sacerdotis hic quæritur. Nemo (inquit) virginitatem mihi eripuit, sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi eripuissent, recesserunt. Quo mihi Sacerdotem cujus precaria est castitas?]

Brevitas Porcij latronis in amplis orationibus vitiosa.

Hoc bellum, bellum, (ut ait Satyricus,) dico tamen tolerari non posse, sed ut vina violenta, nisi aqua diluantur, vertiginem cerebro inducunt: sic illa dicendi, quæ mi-

Nimiæ brevitatis character.

minima videtur, sed tamen anxietate maxima est contentio & dicentem fatigat, & transvolat auditores. Et hoc indicio est, quòd qui ita loquuntur apud historicos, & Senecæ controversias, saltant sæpius, ut Cicadæ, ac derepente conquiescunt: itaque hæc scribenti aptiora quàm dicenti, videntur. Quænam erit igitur optima lex brevitatis? Hæc erit opinor iis qui minimè Asiatici fieri volunt, si Demosthenis orationes & Ciceronis Philippicas imitentur; habent enim valdè sanam mediocritatem. Non dicam attendite (ô viri Athenienses) dicam utilia, & necessaria. Hoc enim dissolutum est, & humile; quid igitur?

Brevitatis optima lex.

Καὶ σπουδαῖα νομίζων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ ὧν βουλεύεσθε, καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει, πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἃ νομίζω συμφέρειν.

Demosth. Philip. 4. Typus laudatæ brevitatis oratoriæ.

Hæc parva, justa tamen pèriodus.

Quam & gravibus (vos Athenienses) & reipubl. necessariis de rebus deliberare putem; operam dabo ut ea dicam quæ è republica esse arbitror.

Item:

Ἐπὶ πολλῶν μὲν ἄν τις ἰδεῖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκεῖ μοι τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν φανερὰν γιγνομένην τῇ πόλει; οὐχ ἥκιστα δ' ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασι.

Demosth. Olynth. 2.

Cùm multis in rebus (Athenienses) perspici mihi posse, videtur Deorum immortalium benevolentia erga hanc rempublicam declarata, tum maximè in eo quod nunc à nobis geritur negotio.

Item ex Cicerone.

Si quantùm in agro locisque desertis audacia potest, tantum in judiciis impudentia valeret, non minùs in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Æbutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.

Cicer. pro Cæcinna.

Is est justæ & laudatæ brevitatis in gravibus præsertim orationibus typus.

Quod verò attinet ad acumina, quæ hac brevitate, tanquam amento intorqueri solent multum quoque requirunt prudentiæ. Prima lex est aqud bonos auctores, ut argumento conveniant: Secunda, ut non sint nimis crebra: Tertia, ut non sint frigidè affectata, & obscura; quod vitium rarò ab iis declinatur, qui istis student impensiùs. Rei igitur sine argumento accommodanda esse dico: neque enim in omnem materiam cadunt acumina, sicut non ex quolibet ligno fit Mercurius. Ex quo vehementer errant, qui ubi tota nitere debet oratio, minutas quærunt subtilitates, quibus obscuretur. Quæ de Vestali, de incesta, de Parrhasio allata sunt, non importunè dicta videntur; argumenta enim ipsa plena sunt admirabilitatis. At ubi res communis, & stylo communi, ut sæpius occurrit, narranda est, putidi est hominis tunc in scirpo nodum (quod ajunt) quærere. Sed & licèt argumentum subtiliter tractari possit, non sunt tamen (quod sæpe Rhetores præcipiunt) sententiarum gemmæ temerè ubique, in longo præsertim opere, spargendæ, sed cum delectu collocandæ, quo excitatiùs luceant, solidiusque delectent. Nam & pulcherrima quæque, si crebriora fuerint, finitima fastidiis esse, nimis experientia constat. Iam quòd plenæ sint periculi, & vitiis ùt plurimùm obnoxiæ, hæ quæ laudantur argutiæ, vel ex nobilissimorum scriptorum erroribus conjicere facillimo negotio licet. Pleraque enim acumina, cùm semel audiuntur, apparent aurea, at si consideratiùs expendantur, acriorique subjiciantur examini, agnoscuntur sæpe futilia, quæ amplam speciem videbantur habere gravitatis. Talis est illa C. Gracchi rotunda volubilisque sententia citata superiùs.

Acuminum lex & usus.

Quis modus in argutiis tenendus. Senec. contr. l. 1. Nihil est iniquius his qui nusquã putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem.

Styli frigide acuti exempla. Vide Gell. l. 11. c. 13. qui pluribus explicat.

[Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis, atque voluistis; ea si temerè re-

pudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupidè appetiisse, aut nunc temerè repudiasse dicamini.] Eblanditur primùm auribus hæc structura verborum, sed ubi vocatur ad censuram, quid aliud habet! [Si cupidè feceritis, cupidè fecisse dicemini; si temerè repudiaveritis, temerè repudiasse dicemini.] Quæ jam otiosa agnoscuntur, & penè puerilia: sed hoc Graccho condonandum. Quid verò Junius ille Otho, qui librum edidit de istis argutiis, & coloribus, quâ ratione poterit excusari? qui cùm incestam de saxo præcipitem datam reposceret ad pœnam, quam evaserat, dixit inter cæteras subtilitates:

Junius Otho librum scripsit de argutiis.

[Fortasse pœnæ se præparavit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit.]

O frigus! ô dictum planè insulsum! scilicet illa Vestalis quotidiè se exercebat ad Tarpeiam rupem, ita ut ex ea se vicissim, & præcipitaret, & citò resiliret ad saltum. Mirabiles sibi ludos finxit hic Orator: en quò acuminum illecebræ transversos agunt illos subtilitatum indagatores. Murthedus cùm adversùs Popilium Ciceronis interfectorem ageret, descripsit eum ferentem cum capite amputatam Ciceronis manum; deinde ita exclamavit! *Quantò aliter reus Ciceronis tenebas manum ejus*? Quod ut stupidè dictum arguit Seneca: nemini enim dubium est, quin aliter teneret manum reus; aliter, interfector.

Murredii frigidum acumen.

L. 7. cont. 2.

Item, Gorgonius in caussa Cimonis contra filiam Galliæ, cùm ejus adulterio dehonestata Miltiadis trophæa dicere vellet, hoc ut acutè colligeret, fœdo cacozeliæ genere usus, ut notat Seneca, dixit, *Istud publicum adulterium est, sub Miltiadis trophæis concumbere.*

Gorgonius.

Et in controversia Parrhasii, qui miserum Olynthium torserat ut Prometheum pingeret, cùm omnes certatim subtilia [quæque acumina explicarent, Licinius Nepos consurgens:

Si vultus (inquit) *dignè punire Parrhasium, ipse se pingat.* Primum quomodo se pinget? ex speculo: At hic modus, tum inusitatus fuit; Deinde, quæ pœna, si se depinxerit?

Frigidum dictum Licinii Nepotis.

Spiridion videri voluit vulturios ad Parrhasii tabulam in templo collocatam advolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus; æquè igitur familiariter in templum subire vultures putavit, ac columbas & passeres; tanta fuit ejus in inveniendo subtilitas.

Spiridion.

Nec minus stupidè dictum putat, quod in suasoria de bello Persico dictum est à Corvo, futili quodam Rhetore.

[Quod si jam Xerxes ad nos suo mari navigat, fugiamus, antequam nobis terra surripiatur. O navum bellatorem.

Corvus in Suasor. l. 1.

Alii sensus etiam frigidos inflatorum verborum novitate includunt, & ad summam usque insaniam deveniunt: ex quo genere sunt ista ejusdem Corvi.

Hic cùm tentaret scholam Romæ, summo illi, qui Judæos subegerat declamavit controversiam de ea quæ apud matronas disserebat, *liberos non esse tollendos*, & ideò accusatur Reip. læsæ. In hac controversia hoc genere dicendi usus est, *inter pixides, & redolentis animæ medicamina, constitit mitrata concio:* nec dissimilia sunt Musæ Rhetoris: *cœlo repluunt odoratos imbres:* & de sylvis naturalibus, *calatas sylvas*, de pictis, *surgentia nemora.* Item, [Quicquid avium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. Quære nunc cur subitò moriamur? mortibus vivimus.] De hac senten-

Corvi Rhetoris insulsa oratio. controv. l. 10.

Musæ audax oratio.

ſententia ait Seneca Rhetor. Non ergò, etſi jam manumiſſus erat, debuit de corio ejus nobis ſatisfieri? Non ſum ex Judicibus ſeveriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto, ſed donanda vitia, non portenta, ſunt.

Hæc ſunt igitur in quæ frequenter delabuntur ſubtiles illi nugarum enucleatores. Sed & ſi quis magnos illos authores, Senecam & Salluſtium pertentare velit, inveniet procul dubio nonnulla, in quibus plus æquo ſibi in hac ſcribendi ratione placuerint: viderunt fortaſſe errores, emendare noluerunt. Eſt enim amabiliſſimum inſaniæ genus, ingenio (quod ajunt) indulgere.

Inſaniæ genus amabiliſſimum eſt, ingenio indulgere.

Patere hîc lector ad tot locutionum ἀνμυρίαν ἀχλὺν aliquo genere urbanitatis diluendam nos in diludium transferri, ducto ex ἀποκολοκυνθώσει Senecæ exemplo. Producetur à nobis eloquentia flebiliter apud Jovem de ſuis corruptoribus conquerens: Mox deſignatis Judicibus, apud Rhadamanthum inter heroas illos citabuntur rei Anticicerones, M. Tullio Cicerone ſuam cauſſam agente, & tot errorum portenta, contra ſtyli puritatem refellente.

ANTICICERONES.

LUDUS SEU DISSERTATIO de optimo genere dicendi.

ELOQUENTIA APUD Dicen, contra ſuos corruptores agit.

Oratio I.

CAPUT XVII.

Imitatio Pherecratis.

SI me luctu & ſqualore deformatam (parens optima) non agnoſcis, ſaltem ex eo, inimicorum meorum crudelitatem agnoſces, qui me venuſtiſſimâ ſpecie virginem, ad eam malorum acerbitatem redegerunt, ut ipſis parentibus pene videar ignota.

Ethopœia eloquentiæ.

Ego illa ſum (me miſeram) quid dico! non ſum ſed fui, Regina terrarum eloquentia; hauſtus de tuo fonte rivulus, imago tuæ mentis, ſimulacrum gloriæ, portio divinitatis. Ego illa ſum, quæ tuis imperiis, ex cœleſti beatorum domicilio in terras veni, ut hominum ſublevarem miſerias, & non modò neceſſariis ad ſalutem tuendam præſidiis inſtruerem, ſed etiam cœleſtibus, ad conciliandam dignitatem, veſtirem ornamentis. Foci quod juſſeras, mortales inveni turpes, hiſpidos, longâ macie torridos, qui ſub quercu glandem ructabant, beluis omninò quàm viris ſimiliores. Cœpi ego venam miſerorum tenere, ſenſus intimos delibare, affari blandiſſimâ oratione, conſolari, illuſtrare, hortari, animare; ad ſummum agreſtia ingenia ita dedolavi, ut ab hac morum barbarie, paulatim ad elegantiora defluerent, agros excolerent, urbes ſepirent mœnibus, & ſanctam inter ſe colerent ſocietatem: Per me conſtitutæ ſunt civitates, leges natæ & adultæ, firmata militiæ præſidiis oppida, ſexcentarumque artium & ſcientiarum amœnitate colluſtrata, penè ad ipſius cœli gloriam effloruerunt. Non tot prata floribus, non tot margaritis fulget Erythræum mare, non tot micantium ſtellarum ignibus titus ille princeps orbium æther eſt vermiculatus, quot civitatibus, viris, academiis, virtutibus, per me mundus colluxit. Heu! ubi illa tempora, quibus ego curru aureo, niveoque candore fulgentibus quadrigis invecta triumphabam? ubi tot Reges, qui me, mearum virtutum ſtupore perculſi admirabantur? ubi illa fœcunda ſummis ingeniis ſæcula, quorum nomen ne appellare quidem audeo?

Exci-

Exciderunt Demosthenes, Lysiæ Hyperides, Cicerones mei. Natum est hominum genus audax, amens, impudens, qui me deformarent plagis, & veluti in cruce distorquerent; anni fermè mille sunt, & sexcenti, ex quibus quotidiè distrahor, improborum fabula, & ludis: Alii me sufflant, alii macie enecant, alii concidunt, alii enervant, alii Hecubam faciunt, alii Helenam, alii unam ex furiis. Dici non potest quot formas induo, in omnibus tamen informis: Jam (mihi credite) Protheus ille, fabula non erit, siquidem Poëtarum figmentis meæ fidem dederunt miseriæ. At, quod in multis acerbitatibus acerbius est, virtutis nomen vitium occupavit, & quod antea turpitudinis erat, totum est gloriæ, ut ea lenocinante, ad facinus depravatæ mentis cupiditas quemque prolectet. Postquàm ventosa illa loquacitas juvenũ animos ad magna surgentes, veluti pestilenti quodã sydere afflavit, dulce fuit omnibus desipere; puduit etiam aliquos non insanire, & eò devenerunt amentiæ, ut nescio cujus animi sordes, purpuras suas esse dicerent. O tempora! ô mores! nunquam licebit unâ & nobili plagâ defungi? quid opus est enim, ut vivam? an, ut lugeam, & inter quotidianas vulturum lacerationes centies moriar, ne semel interea? Tu me saltem in extremam barbariem relega, ne conscios habeam oculos calamitatis meæ. Grave est torqueri, gravius à suis in patria; in eo ipso loco, ubi cum honore antea vixeris, gravissimum. Me quidem dicentem vires ac latera deficiunt, & adversariorum non mediocriter conturbat audacia, qui hanc fori lucem, hunc gravissimorum judicum consessum audent sustinere; nec impudentiæ suæ saltem pudentem exitum quærunt. Vos eorum latratus, si lubet, audietis, ego nec audire, nec sustinere possum. Qui pro me respondebit, meus Tullius: si vobis, vestro nomine vestraque sapientia digna dicere videbitur, ipsum audite; sin autem, ad hoc tribunal hodie jugulabimur.

HAc miserabili voce commotis omnium animis, primùm comploratio, deinde tumultus. Alii clamabant, carnifices eloquentiæ, ad remos; alii, corruptores litterarum, ad bestias; alii, extinctores veteris disciplinæ, ad tartara. At Dice sceptro, ut poterat, Deorum minorum gentium exulceratos placans animos, Mercurium delegat ad Minoem, & Rhadamanthum, ut de tota caussa cognoscant, litemq; ex sua dignitate dirimant. Dictum, factum; Judex assignatur Dionysius Longinus, emunctissimæ naris Criticus: Citantur pro inflatis, Apuleius, de quo multæ jam criminationes sparsæ; pro antiquariis, Montanus Vatienus; pro puerilibus, Pædariodes; pro siccis, Buteo. Illi, cùm in Marcum Tullium multa intemperanter effudissent, ab eo gravissimè disertissimèque confutati, & Longini suffragio damnati sunt. Nunc Apuleium ipsum audite.

LUCIUS APULEJUS

Oratio II.

CAPUT XVIII.

COmmodum punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum, cœlum inequitabat, cùm me securæ quieti revulsum, Præco ad vestrum calavit tribunal. Certus equidem eram, proque vero obtinebam, (Cassi sapientissime,) quique in consilio viri estis, hunc accusatorem notissimæ temeritatis, accusationem mei priùs apud te cœptam, quam apud se cogitatam, penuria criminum, solis de stylo meo conviciis impleturum; sed hoc uno præcipuè confisus

Invehitur in genus patronorum, à quibus accusatur ut civilis eloquentiæ corruptor.

Ita describuntur à Sidonio, qui est in multis Apuleio ὁμόψηφος. Rabulæ furacis ex Sidonio descriptio: absit autem, ut egregiis patronis, quorum genus honestissimum est, hæc dicteria conveniant, quæ in furaces rabulas dicta sunt.

Ad hypothethesin descendit, & Ciceronẽ exagitat.

Irridet stylũ M. Tullii.

fisus gratulor, quod mihi copia & facultas sub te Judice obrigit purgandi mei, cùm & antè parta existimatio, & tua de me benigna præsumptio, nihil non quicquam finat fidenter, & de summo pectore hiscere. Ego, ut scis, homo scholaris, & innocens, cui continuatio literati laboris habitudinem tenuavit, succum exsorbuit, colorem obliteravit; rem habeo cum togatis vulturiis, & callidissimis vitilitigatoribus, quo genere hominum nihil est perniciosius: in foro sunt Scythæ, in cubiculo viperæ, in convivio scurræ, in exactionibus harpyæ, & collocutionibus statuæ, in quæstionibus bestiæ, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ, ad intelligendum saxei, ad censendum flammei, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facetias ursi, ad fallendum vulpes; ad superbiendum tauri, in urbe tyranni, in castris lepores, in prætoriis leones; quorum si nares afflaverit uspiam rubiginosi aura marsupii, confestim videbis illic, & oculos Argi, & manus Briarei, & Sphingarum ungues, & perjuria Laomedontis, & Ulyssis argutias, & Sinonis fallacias, & fidem Polymnestoris, & pietatem Pygmalionis: ad horum consilia Phalaris cruentior, Midas cupidior, Ancus jactantior, Tarquinius superbior, Tiberius callidior, Cajus periculosior, Claudius socordior, Nero impurior, Galba amarior, Otho audacior, Vitellius sumptuosior, Domitianus truculentior: Atque cùm tales sint, unus tamen Cicero, quem pudebat sceleribus vinci, omnium malitiam sibi ex asse miscuit: debebat esse contentus suâ lasciviâ, non colubrinis oblatratoris molaribus aliorum famam figere, non vestras aures virosâ susurronum fæce completas saburrare.

Est sanè desudata istius varicosi Arpinatis opulentia, sunt fabra ejus eloquia, & literæ plenæ margaritarum, stylus omnis ebore candicat, auro fulgurat, gemmis variegat: inde color gratus, & nitor splendidus illucet, modò contra mentis aciem vegetus fulgurat, modò in contrariam gratiam variat aspectum: & modò veluti aurum coruscans in mellis lenem deprimitur umbram, modò corvinâ nigredine cæruleos columbarum collis flosculos æmulatur, modò guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, frequenti sobole spissatur. Fluunt scitissimis clausulis erotundatæ periodi, totæque ductiles, quæ per aurium traduces, instar digiti, per crystallinas crustas, non impacto ungue perlabantur, ut quas nulla rimosis obicibus fractura remoretur. Quis non videt ista omnia, alga & apluda leviora, arenas sine calce, & puerorum potiùs præexercitamenta, quàm studia virorum? Meritò, P. C. meritò ista M. Bruto displicebant, qui licet Tullium medullitus demereretur, tamen stylum gustare non poterat, quem videbat *fractum lumbos, ut Mysium asinum*: sed quid Brutum nomino? Ipse cum ista enormi verbositate adeò omnibus displicuit, ut, ne filio quidem probari posset: quem loquentem (ut ait vetus auctor) P. R. non agnoscebat, quod istam piperatam patris facundiam non haberet. Ipse denique, cùm jam satis juvenatus calor deferbuisset, ideò sibi invisus factus est, ut multa ex suis scriptis spongia deleverit, atque utinam delesset omnia, minùs ejus verbositate laboraremus. Quoties à Senatu? quoties à censoribus est notatus? quoties de Curia, & foro ejectus? quoties Imperatorum, ut Adriani & Caii, legibus est damnatus? nunc autem postquam bajulis, tabernariis, rupiconibus placere cœpit, *& circa eum puerorum examina, ut inhabitantium formicarum ædificia, multijuga scaturigine burriunt*, cataclistâ veste prænitens incedit, & nos lucumones appellat.

Verbositatis Cicero insimulatur.

P Heu

Heu cordolium! Cephum istum industriis hominibus, vaniloquentia insultare, & adhuc vivere? sed sanè vivat, & triumphet, modò alios quiescere patiatur.

Rationem reddit sui styli.

Ego, P. C. Afer sum, & in Atthide primis pueritiæ rudimentis merui; mox in urbe Latia advena, Quiritium sermonem ærumnabili labore, nullo magistro præeunte exsolvi: ex quo venia dignus essem, si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderem. Hoc tamen curavi, ut haberem dictionem, si non mollem, fluidã, de triviis compotabilibus mutuatam, grandem tamen, torosam, lacertosam, quæ non ad lascivientis oculos Veneris picturata jacula, sed solida mitteret robora, *quantas jaculatur Monychus ornos*: Nunquam probavi jejunantis calami crepitantem stipulam, sed nobilem ubique stylum quasi quondam fœcundi pectoris vomerem fixi. Accedit, quod ego per multos annos Asinus fui, cruciabilibus pœnis exercitus, & in hac vita ærumnositate belluarum linguas, devorato priùs Draconis corde, quod præcepit Philostratus, didici. Ex iis multos generosos sensus in Latialem linguam transtuli, quæ isti Veneris pusiunculi, dum non intelligunt, meliores obtrectare, quàm imitari malunt; & quorum similitudinem desperant, eorum affectant simultatem; scilicet, ut qui suo nomine obscuri sunt, meo innotescant. Sed quid habent tandem, quod mihi objiciant istæ libitinæ? Habes (inquiunt) Luci verba excelsa, grandia, sesquipedalia. Quid tum? ut istis nebulonibus placeam, more Alexandrinarum deliciarum, concîdam voculas, & discam, quod ait cognatus meus Persius, author valdè bonus, pappare minutum, & dicam: *Ego omni officio, vel potiùs pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus, mihi ipse nunquàm satisfacio*; quanquam & istud, ut jam nimis rude reprehendunt, tam teretes habent & religiosas aurium fistulas isti, qui se Atticos dicunt, ut nisi butyro semper affricueris, dicant se sentis, spinis conscribillari. Nunquam legerunt apud suam Arpinatem Minervam: *Noctuabundus, assa apodyteris, masturcatos & anxiferos dolorum vortices.* Hæc si dixisset Apuleius, quærendus esset Ergenna, qui tanquam fulguritum expiaret: si exierit ex Apuleii ore verbum optimum, quale Mercurius loqueretur, lapis erit istis pusionibus, aut lignum, aut fimus, aut aliquid, quod nolo dicere: si ex ista delicatula Ciceronis bucca, mox erit rosa, fiet mel Atticum, Deorum nectar, & cerebellum Jovis. O steriles viri, & invisores animos! quid prætereà peccavit Apuleius? nimis metaphoricus est, hoc est dicere, nimis facundus est, nimis ingeniosus. Non te pudet, purpurata simia, crimini dare, quod tu in Oratore aliis summæ laudi tribuis? Verba tua ipsissima, etsi puto os meum iis inquinari; tamen dicam, ut te mendacii nobilissimi convincam: *Ex omni genere frequentissimæ translationes erunt, quod ea propter similitudinem transferunt animos, & movent huc illac, qui motus cogitationis celeriter agitatus, per se ipse delectat.* Teneris, homo navissime, teneris tenebrio, stigmatia trifurcifer, & hodie non evades, quin hæc, aut de tuis libris deleveris, aut me eloquentissimum hominem confessus fueris. Verùm fac me durum, asperum, incultum, morosum, ideone ab hoc gravi auditorio silere jubebor? Ego cùm Asinus essem, etiam à barbaris latronibus captus, benè, clarè hinniebam, ita hinniebam, ne putes impropriè dictum; nunquam enim fui degener asinus, & tui similis, nunc me rudere prohibebis? Quare? quia adolescentum studia corrumpo; scilicet? Utrùm magis corrumpit, an Patæcio, qui molles tibias inflat? an Misenus, qui tuba canit? Tu fami-

Hoc inter ineptias Indica Philosophia, belluarum linguas intelligi ab iis, qui cor Draconis devoraverint.

famigerabilis tua lascivia paterni sanguinis venas omnes obturasti: ego lacertosum classicum, quasi Triton aliquis sonaci concha, maribus animis intono, nec curo, an bene dicentis flectatur collus, an artificiosè discapedinentur digiti: hoc vocas, corrumpere? Date illi, Judices, date illi amphotidas, ego quomodo Latialiter appellentur, nescio; cùm asinus essem, nunquàm tuli; ideò tam longè aures meæ excreverunt. Date igitur illi amphotidas, ut suas auriculas involvat, ne aut gelui, aut verbis Apuleanis pateant; utrumque enim reformidat. Stultus ego sum, qui plura cum isto Ciceruło disputo, videtis caussæ meæ æquitatem, & simplicitatem innocentiæ: Date mihi, Judices, quod habeo, ut homo mei arbitrii semper, aut loquar, aut rudam, aut hinniam, ut voluero, & hunc virulentissimum accusatorē meum grandi infortunio mactare: sin autem me damnaveritis, hodie ad ultima mearum miseriarum detrux, inter asinos amantissimos quondam fratres meos, ærumnositatum mearum cruciabilitates, ejulabili voce, in æternum, infelicitatus lamentabor.

DIXI.

CACOZELUS.
DOCTUS ANTIQUARIUS.
Oratio III.
CAPUT XIX.

Εκὰς ἑκὰς ὅς τις ἀλιτρὶς. Procul ô procul este profani. At illi opici nebulones, si quid febriculosæ periodi conferruminarint, continuò se Hypobolimæos autumant Satrapas, aut quod bos est in quadra argentea, ἀμμέροισι γδ, ut ait Sappho, τῷ ῥόδων Ελικῶν⊗, vel, ut noster Pindarus, κόρακες ὡς γαρυέτον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖαν ἐπιφυλλίδες, ταῦτ' ἐςὶ καὶ σωμυήματα. Itaque mihi non Suadam, sed hirundinem, non Sirenas, sed boves in ore habere videntur, dum instar densæ grandinis, ut Ausonii verbis utar, torrente linguâ perstrepere se putant. Odi Joves Corinthios, intelligit me qui Julium Pollucem legit. “ Non possum ferre Archytæ crepitaculum, Arabios tibicines, Daulias cornices ἀθυρογλώττυς, Telenicias Echones, Χρυνοχυτρολνηφίυς: Doctus sum, & apud doctos loquor, ex Zenodoto, Diogeniano, Agathia, Corippo, Protagoride, Pachymerio; si quis hic ἀγεωμέτρητ⊗. quod ait Plato, εἰσίτω, afferat suum Calepinum, alioqui ad meas hallucinabitur orationes, ut harpasta ad colores. Sic est, sic est eruditè dicendum, non more Bucconum istorum, qui vix à Grammatica apolactizati, in periodulis sine ulla verborum contechnatione alludiant, & toti sunt in deruncinanda oratione, hoc unum curantes, ut displicescat. Ad Cuculidonios campos istas phaleras: aut doctum esse oportet, aut fatuum, nihil medium. Hamaxari me mavelim ruri incurvicervicum pecus, omni chalco expeculiatum, quàm esse de eorum comedesticorum numero, quibus nisi Ciceroniana verba in ventrem deciderint, hi jejunant, sicut dum caletur, cochleæ. Stylus meus est, ut Philostratus ait de Sophocle, μουσῶν ανθρήνιον, Batti silphium, Telephi ocytiparium, Phœbi cortina: hîc docti homines habent quod exdorluent, & comedant, non in Ciceronis orationibus; quas si exossares omnes, non medullitæ eruditionis guttulam invenires.

Avent, avent dædaloglossi audire recondita non mutuata de triviis vocabula.

Quære ab istis profanis, & reconditioris doctrinæ ἀμυήτοις, quomodo istam blandam capitis luxuriem appelles, quam πλόκαμον Apollonius, βόστρυχον Coluthus, ἄνθεα Κόρσης, Nonnus, jubam Seneca nominat? illi tibi continuò capillos, aut

si quid velint insanire, cincinnos, ad summum comarum fimbrias appellabunt. (Hæc norunt omnes ante alpha & beta puellæ.) Ego mallones, mallones nuncupo: Deinde illi me aspiciunt, & quærunt quid verbi sit: Bardi, Barones, Saturniæ Lemæ ἀπεσχεδιόνυσοι, oportebat vos legisse Anastasium Bibliothecarium, qui sic scribit. *Benedictus unà cum clero, & exercitu, suscepit mallones capillorum, dominorum Iustiniani & Heraclij filiorum clementissimi Principis, simul & ejus jussionem, per quam significabat eosdem capillos direxisse.* Ex quo penitissimam antiquitatem eruo, exhibitionem mallonum, fuisse mancipationis symbolum; & confirmo ex Paulo Diacono; *Circa hæc tempora*, inquit, *Carolus Princeps Francorum Pipinum filium suum ad Luitprandum direxit, ut ejus, juxta morem, capillum susciperet: qui ejus cæsariem incidens, ei pater effectus est, multisque eum ditatum regiis muneribus, genitori remisit.*

Mallones dicuntur capilli.

Exhibitio capillorum: Symbolum mancipationis.

Paulus Diac. l. 6. c. 15. vet. edit. & nova 13.

Hæc recondita, pergo ad reconditiora. Nostri Ciceroniani templum, templum aut fanum appellant, ego draconium indigito: cur autem, ex penetralibus sanctissimæ philologiæ explico? Video apud doctissimos homines dividias esse de Idolorum prima superstitione; Cyrillus lib. 1. contra Iulianum, Cecropem, primum omnium simulacrum finxisse Iovis summi Deorum memorat. Didymus lib. Exeges. & Hieronymus proœmio in epist. ad Titum Cretensium Regem, Melissæam inducunt; à quo superstitionis semina pullularunt. Diodorus & Eusebius Phrygibus ascribunt. Atlantides Africæ populi, primum apud se regnasse Deum Uranon gloriantur. Sanchuniaton Berythius apud Porphyrium atque Eusebium, Phœnicibus initium Theologiæ & religionis arrogant: Lactantius, Chananæis. Ammonius in antiquitatibus tradit, Belum, statuam primum Nembroto parenti, inter Divos, ut putabat, relato erexisse, de quo copiosè tractat Theophilus libro 3. ad Antilochum, Placiades, Fulgentius, & Diophantes Lacedæmoniorum auctor narrat, Sinophanem Ægyptium, primum simulacrum Εἰδωλωνὴς in solamen rapti filij erexisse. Rabbi Salomon antiquitatis nomine commendat Thamur Idolum Adonidis concavum; cujus oculos plumbo implebant sacrifici; & accenso intus igne plumbum liquefiebat: ex quo simulacrum flere videbatur.

Idolorum prima superstitio.

Cyrill. l. 1. contra Iul.

Didym. l. exeges. Hieron. proœm. ep. ad Tit.

Sanchunaton Berythius.

Porph. l. 4. contra Christia.

Euseb. l. 1. præpar. Evangel.

Theoph. l. 3 ad Antiloc.

Thamur Adonidis.

Ego verò draconem, cujus etiam mentio est apud Danielem, primùm templo & statua, à Babyloniis cultum fuisse, ex quo templa dicta Draconia inveni, inveni apud Strabonem Geographum, non quod pueri in faba.

Draco Babylonius inter superstitionis initia.

Strabo l. 14. 439.

Iam verò roga istos Periodotechnitas, quomodo cultum Deorum vocent? adorationem, credo, aut simile quidpiam garrient, ad Pannuceas Baucides ista vocabula: Nos Antiquarii vertiginem appellamus. Cur ita? si qui hic adestis penitioribus literis nondum initiati, facessite, τελετὰς ἀνοργιάσους sum revelaturus. Democritus Deum nominat, νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ, mentem in igne circulari. Hermes ille ter maximus, circulum, cujus centrum ubique est, circumferentia nullibi. Pythagoras προσκυνεῖν δεῖν περιφερόμενον censet, & peracto sacrificio galli circulum ex hostiarum sanguine, in ara illinunt, dicunturque id temporis τολυπεῦσθαι: Ideò vertiginem, cultum divinum insigni vocabulo dici oportet. In eodem genere est quod effabor, deprecationes malorum, quas illi appellant. Nos docti de meliore vena formati, diamiltoses dicimus.

Vertigo, & circulus in sacris.

Deus circulus; ex Trismegisto & aliis.

Pandite nunc Helicona Deæ, dum istud explico.

Ægy-

Ægyptiorum mos in malorum deprecatione.

Ægyptii, si quando deprecaturi sunt ignem, aut clades, & ruinas, memores (credo) illius diei quo à cæde Angeli liberati sunt Israëlitæ, qui agni sanguine postes domorum delinierunt, solent intrante Æquinoctio verno, accipere rubricam, (quam miltum Græci appellant) hac greges ungunt, plantas, & omnia à quibus luem cupiunt averruncare: χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα, χρίουσι τὰ δένδρα, τὰς συκᾶς καὶ τὰ ἄλλα; φημίζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξέ ποτε τὴν οἰκουμένην· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τὸ πυρετὸν οἰηεξητήελονεῖσι τοσαύτης καὶ τοσαύτης πληγῆς. Ex hoc diamiltosin, sive rubricismum malorum peramuleta, averruncationem, tanquam ex tripode pronuncio. Ite nunc, ite Ciceroniani Psaphonomithes, cum vestra Tullia. Si nondum penitissimam eruditionem meam agnoscitis, exponam vobis quot canes habuerit Polyphemus Cyclops, quæ fuerunt singulorum nomina, quot dentes Hecubæ, quot gradus in Capitolio, quot Romæ araneæ tempore Heliogabali, quot mures in Ægypto, sub Sethone, qui primi tulerint Sarabara, vos fascias femorales aut crurales dicitis, Symmachus, braccas; Aquila, Anaxyridas; Theodotio meliùs Sarabella. Sed opinor, leonem ex ungue, doctum virum etiam tum in rutis cernitis, ad Adonia & Polyphili hortos venire nihil necesse est. Quin istum igitur nugigerulum genij, & ingenij expertem, Morboniam abire jubemus, ut cochleas suas illic pueris divendat, & in doctorum cœtu, quasi Seriphia rana perpetuo obmutescat? sic censeo, Apuleio nostro in omnibus ὁμόψηφος.

Rubrica. purpurea.

Quid diamiltosis?

Quid Sarabara.

BUTEONIS PRO SICCIS.

Oratio IV.

CAPUT XX.

Patres Conscripti, quousque hunc Regem feremus? an etiam cupit in stylo, ut in vestro olim imperio, dictatorem agere, omnia ad libidinem dicere; & si, verbum reprehenderimus, continuò Vatinij erimus, aut Clodii, aut Catilinæ? Quis hæc ferat in libertate natus? Audite rem indignam ab isto, vel per istum, quid ad me attinet? patratam, cujus etiam testis est ille qui in vestro consilio sedet Seneca, vir cum honore nominandus.

Seneca in controv.

Cicero junior, hujus Marci Tullii filius, Asiam provinciam obtinebat: (clitellæ erant bovi impositæ, ut dixit illius pater, planè non erat ejus onus:) quamquam habuit ex paterno ingenio singularem impudentiam. Invitat, ut fit, ad cœnam, Cæstium Senatorium, virum gravem (ut scitis) & sincerum, adeoque eruditum, ut ejus orationes Ciceronianis anteferant scholastici. Interim dum bibit, in convivio memoriam, quam natura jam dempserat, ebrietas subducit.

Ciceronis filius Cæstium castigaricurat.

Interrogat, quis ille vocaretur, qui in imo recumbebat? Erat autem Cæstius, quem ipse invitarat, & cùm sæpe subjectum à Nomenclatore nomen Cæstij excidisset, novissimè servus, ut aliqua nota memoriam ejus faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset qui in imo recumberet? ait, hic est Cæstius, qui patrem tuum negabat literas scisse: dicebat enim vir bonus, quòd erat magna libertate, Ciceronem scire tantùm garrire: Hîc Ciceronis filius, afferri protinùs flagra jubet, & de Cæstij corio, in mensa hospitali, satis facit patri. Rogo vos, quid hoc est, nisi tyrannis est? Senatorem virum flagris cædi ad mensam hospitis, quòd ea, quæ de Ciceronis orationibus censeret, ingenuè dixisset? Ecquis P.C. tam puer inter nos, cui istæ orationes placere possint, anfractus periodorum, verba, & nugæ, arenæ sine calce, loquacitas tam sterilis ingenij, quàm plena redúndantis

Cæstius Ciceronis censor vapulat.

Acriter invehitur in stylum Ciceronis.

Digitized by Google

tis luxuriæ? omnia dixero, si unum dixero: Nihil est M. Tullius præter vocem; cui tamen ita studuit, ut maluerit semper totum mundum turbari, quàm unam ex suis periodis. Hic vos appello, *Fides & Veritas*, quò pristina sæcula? non ita majores nostri, non ita loquebantur, non hac verbositate terrarum orbem subegerunt: satagebant benè agere, loqui sobriè, & concisè.

Postquam ista Asiatica loquacitas in urbem invecta est, cœpimus esse ludimagistri, qui priùs eramus Imperatores. Cœpimus servire, quibus priùs dominabamur. Non satis est nos periisse, nisi & posteritatis oculis imponamus, & in dedecus Romani nominis istas evulgemus ineptias; verùm, quid dico? parum est, etiam apud inferos, Ciceronianè loqui cogimur. Censeo P.C. censeo, ut nullus iam Senator fiat, qui Apparatum non habeat, & si verbum minimè Ciceronianum dixerit, vapulet sexcentis plagis. Ita mirè bene res vestræ se habebunt. O nos stupeos homines, qui hæc patimur! O sordida pectora! O turpes auriculas! heu quandiu pueri erimus? Nam si sensum ullum haberemus, non dicam Senatoris, jam enim perdidimus, sed hominis, postremùm nobis iste conviciator insultaret.

PÆDARIODIS. PRO PUERILIBUS.

Oratio V.

CAPUT XXI.

EGo verò P. C. dicam, quod sentio, in toto Cicerone (si benè pendatur) vix est unciola ingenij, dictio ejus humilis, repens, ad plebeium sermonem abjecta, sensus communes, figuræ de triviis, ornatus qualis est Iberarum mulierum, quæ se monilibus ferreis pulchras & beatas putant. Audite me, audite: ego sum orator pulchellus, bellulus, politulus, totus factus ex veneribus, & gratiis, nihil nisi rosas loquor, electrum, balsama, nicerotianos imbres, nectar, & ambrosiam, quæcunque scribo, apes intexunt floribus: perfundunt melle, complent omni suavitate. Non tot Argus habet lumina, non tot cœlum sidera, quot sunt meæ orationis ornamenta. Papilionem credo nostis, hunc ego laudans, naturam laudo, cujus industria solertiùs est elaboratus; animalculum est, ut in urbibus rarum, sic in agris frequens; corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracilescens, cui superspursus teneræ languinis decor efflorescit, extant veluti porrecta minutissimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum jucundus fulgor irradiat: sed præcipuum in penniculis miraculum, quippe supra tenuis corpusculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, stellis radiant, his veluti remigiis libratus in aërem, & ridente passim verni temporis amœnitate, per gemmeam florum luxuriem volitat ludibundus, ad singulas penè stirpes adhærescens, modò delicatissima proboscide foliorum succos pabulatur, modò molliter quiescit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu superbiùs emicat, & insultantium puerorum manus, sexcentos in aëre mæandros & flexus pingens, eludit. Talis profectò meus stylus, talis meus calamus, fertur, volitat, & vagatur inter amabilissimos eloquentiæ flores lasciviens. Audite nunc aliud eloquentiæ palmarium, concham describam. Firmioris jam testæ murices, & concharum genera sæpe vidistis, in quibus magna naturæ ludentis varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circinatis, dimidio orbe

Iberæ mulieres ferrea gerunt monilia.

Papilionis descriptio. Affectat descriptiones extra rem.

Descriptio Papilionis, cuisuum stylum frigidè & pueriliter comparat.

Conchæ descriptio. Plinîana descriptio bona quidem, sed à Pædariode

Digitized by Google

affertur extra rem, & tota compilatur.

bè cæsis, in dorsum elatis, lævibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Iam distinctione vulgata, crinita, crispa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, brevi nodo ligatis, toto latere convexis, ad plausum apertis, ad buccinam recurvis. Talis est styli mei varietas, talis ego sum Oratorum lusciniola, Elegiacorum olor, Epigrammatistarum psittacus, Lyricorum graculus, Comicorum pavo, Tragœdorum struthio; deinde me cum isto Arpinate comparate, adamantem cum vitro, rosam cum ruta, gausape cum holoserico.

M. TVLLII CICERONIS APOLOGIA.

Oratio VI.

CAPUT XXII.

QUonam meo fato fieri dicam, ut nemo hactenus rei literariæ bellum indixerit, qui mihi privatim non fuerit inimicus? Neque opus est quemquam à me nominari vobis, cùm ipsi recordemini; mihi pœnarum plusquam optarem, dederunt. Equidem si sibi hoc sumunt adversarij mei, stante me non posse veterem disciplinam corruere, quam illi omnium virium contentione convellere decreverunt; Patior libenter, me pro literarum incolumitate, gloria, & ornamentis, vestrisque omnium studiis perditorum hominum furori, tanquam vallum, opponi. Nec ulla me vis unquam, ab instituto auferet, dummodo meis laboribus, scientiarum honestati, reip. vestræ nomini, vestrisque commodis, quæ semper rebus meis chariora fuerunt, abundè serviatur.

Mirari tamen satis non possum inimicorum (non dicam) audaciam (jam enim vulgare vitium est) sed amentiam, impudentiamque singularem, qui in hoc senatu facillimè de me detrahi posse crediderunt; qui ordo clarissimis authoribus amplificatæ rei literariæ testimonium multis mihi uni conservatæ dedit. Voluerunt credo sua à me alienatione commendationem sibi apud improbos quærere, & mecum decertare contentione dicendi: hoc quidem beneficium est; quid enim mihi gloriosius, quam apud pravos & imperitos homines malè audire? quid plenius? quid uberius? quàm mihi, & pro me contra Lucium Apuleium, Buteonem, Pædariodem, Cacozelum, & cæt. quisquilias dicere? Tantùm vos oro, atque obtestor P.C. ut si quædam in commendationem meam in hac oratione exciderint, tribuatis inimicorum meorum importunitati, qui me in eam dicendi necessitatem compulerunt, ut sine operum meorum commemoratione non possim me defendere. Et, si non omnia dixero, dabitis verecundiæ meæ, quæ in propriis laudibus ægrè, nisi causæ necessitas flagitet, versatur. Ac primum tibi, Luci, de calumniis, quas in hunc florentissimum patronorum ordinem, ista linguæ intemperantia effudisti, non respondebo: Condonandum est aliquid amentiæ, ignoscendum furori: nondum illi belluarum motus, quos olim cum asini corpore induisti, deferbuerunt: sed in eo ipso, in quo te sapientem putas, summæ non modò inscitiæ sed etiam impudentiæ convinco. An tu cùm homo esses, ut ipse fateris, Afer, ab adolescentia Græculè eruditus, Latini sermonis expers, nullis præceptorib⁹ usus, nullis disciplinæ adminiculis, ausus es, sed quid non auderes? nostræ urbanitati tuas sordes illinere? Romanis auribus, tam stultè

Respondet Apuleio.

tè, tam impudenter illudere? Ecquis est P.C! quis est qui modò sensum ullum Latinitatis habeat, cui Apuleia placere possint? Quod enim primum est in oratione vitium, à quotidiano sermone communique dicendi genere discedere, hoc est in eo ita frequens, ut nihil sit communius. Tanta fuit olim apud Atticos, majoresq; nostros, linguæ religio, ut verbum inusitatum afferre, penè piaculum videretur. Itaque cùm nefarium hominem, belluam fortè dixisset Æschines, non tulit Demosthenes, quo ne Athenæ quidē magis Atticæ fuerunt, sed ut portentum verbi repudiavit. Xerxem *Persarū Jovem*, vultures *animata sepulchra* nominavit, Gorgias Leontinus non est toleratus, *plebis ver*, adolescentes, Demades exsibilatus est: & nostra memoria Charybdim patrimonii cùm dixisset vir disertus, & sapiens, ut putabatur, in jure civili, Romanis auribus non placuit, adeò religiosæ sunt (ut dicis) & teretes auriculæ, ut non facilè hanc sermonis novitatem admittant. Ac si profectò liceat istius urbanitatis (ut vocant, ut omnes diserti sentiunt, dementiæ) authores altiùs repetere, invenientur vanissimi homines, qui cùm sanum Eloquentiæ succum retinere non possent, maluerunt verborum strepitu & sententiarum tumore apud imperitos & sui similes, captare rumusculos, quàm præscriptis veterum legibus insistere. Primus opinor Dionysius Siculus, ut in regno, sic in ratione dicendi tyrannum egit: cujus ineptias commemorat historia: παρθένον virginem nuncupare, nimis usitatum putabat, μένανδρον, quasi *expectativiram* Latinè diceres, nominabat: columnam, μενεκράτη, *validipotentem*, quod valida perduraret; murium cava, & latebras, *mysteria*. ὅτι τὰς μῦς τηρεῖ, quod mures servarent: si quis hoc insolenti sermone scriptas tyranni tragœdias non probaret, mittebatur in latumias, ut illic fame & miseria contabesceret. Nec sanior fuit ille Vranopolidis conditor Alexarchus, qui civitatem pinxit in aëre: hic enim Gallum ὀρθοβόαν *manicinem* appellabat, Cassandri regis duces, *primipilos*, *solis filios*: ad quos tantâ plerumque obscuritate literas scribebat, ut Apollo Pythius interpretari non posset. At omnium, qui fuerunt, ineptissimus, Pompejanus Philadelphensis, qui se amicos salutaturum dictitabat, *postquam barbam calceasset*, & is Rhetor qui stomachatus pro concione dixit, *Perduelles cùm campos pacis sustulissent*, *belli montes fabricati essent*, *in Neptunias lacunas depellendos esse*. Qui ita loquuntur non minùs sapere possunt, quàm *benè olere*, ut ajunt *qui in culina habitant*. Hæc sunt tamen Apùleij dicta (ut vocant) *Bracteata*, hæ sunt ejus rosæ, *hæ purpuræ*, hæc sunt singularia orationis ornamenta, dein excusandus est (inquit) *si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderit*; num potiùs bis accusandus, quòd cùm tacere posset, hæc scripserit, quibus non tam ignorantiam Latini sermonis, quàm dementis ingenii importunam audaciam ostenderet? Quid de metaphoris dicam, quas me probare in oratore meo dictat? eas nempe voluit metaphoras, quæ leves essent, floridæ, suaves, orationē quasi gemmis distinguerent, non isto atramento sutorio, & sordibus oblinirent. At hic omnium audacissimus, ferreas translationes, & ineptissimas catachreses, quibus totus est refertus, metaphoræ nomine appellare audebit? & ubique, & intempestivis clamoribus ingerere? Quid quod totus est ineptus, inconcinnus, rudis, morosus, in tumore siccus, in siccitate tumidus, in gravitate puer, in puerilibus gravis, in sola inconstantia constans? Martichora profectò illa, quam fingunt omnium animantiū voces edere, non tot habet & tam discrepantes sonos,

Non condēnat hoc verbum, quo sæpe utitur, sed religionem Atticarum auriū ex eo ostendit.

Xerxes Persarum Jupiter.

Dion. Longinus. περὶ ὕψους.

Ortus cacozelorum.

Dionysii in dicendo ineptiæ.

Vide Athenæū l. 3. 88.

Inepta cacozelorum lectiones.

Dion. Tyranni stylus.

Alexarch. Cassandri Regis frater

Cacozelus.

Pompeianus in stylo ineptissimus

Metaphorarum lex, & censura.

Martichora similis Apuleius.

sonos. Idem rudit, hinnit, mugit, sibilat, ab asini tamen ingenio, quicquid facit, nunquam recedit; & nos ei rudere permittemus?

Quando non hoc latrones (inquit) *veterunt.*

Eat P. C. eat in Arcadiam, ampla satis regio est, illic fratres habet (ut ait) asinos sui amantissimos, inter quos rudat, quantum voluerit. In hac verò curia, in hac arce regnorum, in hac luce gentium abjectæ pecudis putidam carnem diutiùs tolerare nefas est. Bene moratæ civitates cerdonem non patiuntur nisi peritum, nos publici sermonis, quæ una res omnium pretiosissima est, corruptorem tandiu feremus, quandiu ejus tulerit libido? Sentit se hac dudum oratione verberari Cacozelus qui est in eadem navi cum Apuleio, nisi quòd paulò doctior sibi videtur, & magis Græculus; nam reconditas habet ex antiquitate historias, verba non pauca sententiosè dicta, qualia Evandri mater loquebatur; atque, ut ea per se jam satis obscura, artis opera fiant obscuriora, tum Græcanicis dictionibus illigat, tum morosis & violentis adagiis aspergit. At summum studet impensè ne intelligatur; quòd faciliùs obtineret, si omninò tacere posset. Quæso, P.C. num videntur constringendi qui ita loquuntur? quid est enim aliud furere, quàm ritus civitatis, quã se suósque non agnoscere, quàm more fanaticorum, qui in sepulchris mortuorum versantur, non ossa & lapides, sed oppressa tenebris antiquitatis verba eruere; in hanc politiorum hominum lucem obtrudere? Quid est aliud insanire, quàm secum Oscè, Volscè: Barbarè loqui, & mutire quod nemo intelligat? Expectatis, ut post verborum furores veniant ad verbera, & nos graphiis in Curia lanient? Num verò D. Augusti sententia satis vobis damnati videntur, qui eorum ineptias atque inconcinnitatem, *reconditorum verborum fœtores* nominavit? Cacozelósque & antiquarios, ut diverso genere vitiosos, tantò sprevit, ut ne Mœcenati quidem suo, & Tiberio, & Agrippinæ nepti parceret? Quid Tiberius, sermone Græco quanquam aliàs promptus, & facilis; non tamen usquequaque usus est, abstinuitque maximè in senatu; adeo quidem, ut *monopolium* nominaturus; *priùs veniam postularit, quòd ei verbo peregrino utendum esset. Atque etiam in quodam decreto Patrum, cùm ἐμβλημα recitaretur, commutandam censuerit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam, aut, si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enunciandam.* Nos deinde passim sine ulla verborum penuria, imò in ubertate maxima, & hoc dicendi genere Græcè loquemur?

Confutat cacozelos.

Augustus cacozelorum osor.

Tiberius in tribus religiosus.

Non absurdè his utitur exemplis, cùm res fingatur agi in Elysio post extrema eloquẽtiæ tempora. Sueto. in Tiberio.

Cacozelis proximi sunt antiquarii, qui licèt dictione sint moderatiores, & magis sani, rerum tamen ac testimoniorum sylvam passim ingerunt; quod tum faciunt, doctorum quidem scholiastarum nomen apud prudentes obtinent, oratores non magis esse possunt, quam tibicines, Citharœdi; nisi quis fortè vestrum delirare Demosthenem existimet, qui hæc non habeat, Athenæum verò aut Heraclidem Lembum, istis antiquitatibus refertos, summos oratores putet.

Delabitur ad causam antiquariorum.

Antiquarii oratores non sunt.

Subtilis res est eloquentia, & verus divinitatis radius, tot commentariorum sylva, quasi nebulis obscuratur potiùs quàm lucet. In quo doleo, summos viros, & ad magna eloquentiæ decora natos, quasi eos oratoriæ puduisset, hac infesta veluti scabie se ad Grammaticorũ artes abjecisse.

De Pædariode, ejusque contubernalibus, nihil dico: alia ratio eorum est quorum amentiã reprehẽndo; alia eorum quorum pueritiæ ignosco: Teneri sunt adhuc pusiones, avent, prout fert puerorum ingenium jocari, ludere, volitare, verba leges e figuris intexere, descriptionibus totas

De stylo puerili.

Q orațio-

orationes implere: Nolim ad vivum resecare omnia, ne si illa, quæ primùm effertur in adolescentibus, quasi quædam sylva dicendi, severiore falce rescindatur, penitùs exarescat. Equidem descriptiones rerum, quæ sunt veluti exornationis gemmæ in magnis oratoris divitiis numero: totas tamen ex descriptionibus conflare orationes, aut ubi nihil opus est, avidiùs consectari, non modò ab hac forensi luce, sed ab ipsis penè scholæ parietibus alienum puto. Longè aliter facit Buteo, quippe homo durus, & recens, ex Stoicorum schola omnes orationis ornatus negligit, nullas figuras, nullos ambitus, nullos admittit numeros, strictè, concisè, exiliter perorat, eloquentiam in quoddam necessitatis pistrinum compingit, & in eo se merum Atticum putat: in quo, quantus est error eorum qui sibi hanc rationē dicendi arripuerunt! etenim, si omnibus ornamentis denudanda est oratio, eodem profectò jure spolianda natura est, à qua hæc facultas cernitur expressa: ex quo peccavit illa mens æterna mundi opifex, quæ nihil voluit non ornatum, & opus suum mundū ab ornatu nominavit. Si nullus adhibendus est ornatus, cur tot in universo species jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis, cur mundus cœlo, cœlum stellis, stellæ luce collustrantur? cur terra vestitur floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur? Si nullus adhibendus est ornatus, quid volunt tot fontium gelidæ perennitates: quid liquores amnium? quid riparum vestitus viridissimi? quid impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum? si nullus adhibendus est ornatus, quid reconditæ auro argentoque venæ? quid infinita vis marmoris? quid tot genera bestiarum, vel cicurum, vel ferarum? quid volucrum lapsus, & figuræ? quid hominum operibus agri & insulæ collucentes? quid tot insularum varietas? quid amœnitates orarum & littorum? quid tot genera tamque disparia, partim submersarum, partim fluitantium, partim innatantium belluarum, partim ad saxa nativis testis inhærentium?

Contra siccos pro ornatu orationis.

An cùm Deus naturam tam comptam & elegantem esse voluerit, orationem naturæ veram imaginem ab homine, quasi inertissimo pictore, negligi patiemur? an cùm nos picturæ abditæ, horridæ, incultæ deterreant, contra nitidæ, lætæ, collustratæ delectent, in oratione concinnitatem sententiarum, argutos certosque verborum ambitus, omne denique delectationis aucupium fugiemus? At illi ipsi qui se ornamenta negligere dictitant, affectāt putidiùs, dum omnia acutissimis conclusiunculis vincire student, quo fit ut sæpiùs adeò sint exiles, ut auditoris vel naviter eruditi sensus animumque prætervolent. Dixi P. C. de adversariorum vitiis, magnâ brevitate, non insultandi caussâ, quod meum nec fert ingenium, nec si ferret, pateretur auctoritas, sed ut confutatis ineptissimorum hominum sententiis clariùs suâ luce Regina terrarum eloquentia fulgeret. Scio faciliùs esse errores styli castigare, quàm veram dicendi rationem in tanta rerum ingeniorumque varietate tradere: dabo tamen singularem operam ut respondeam expectationi vestræ, & quod optimum sit dicendi genus, veluti digito demonstrem, si modò contortas in me inimicorū calumnias, duce (ut arbitror) veritate, vestrisq; omnium studiis, diluero.

Mundus ab ornatu verè dictus.

Orationis ornatus.

Intelligo (Judices) duas totius accusationis partes fuisse, unam in reprehensione vitæ, alteram in styli contentione esse versatam: & prima illa quidem, quæ gravissima esse debebat, ita fuit infirma, & levis, ut illos maledicendi communis rabies potiùs quàm vera facultas de Cicerone dicere aliquid coëgerit.

Obji-

Cestius Ciceronis obtrectator malè multatus.

Objiciunt mihi ingenii arrogantiam, quod ipsum per se crimen grave est, nec, etiamsi falsò accuseris, negligendum. At quàm acutè colligunt? Cæstius nescioquis terræ filius, homo non modò improbæ sed importunæ dicacitatis, à filio meo proconsule castigatus est in cōvivio; quid tum? placuit res omnibus: tantus enim erat hominis Græculi fastus, ut tolerari non posset: testis ille, quem honoris caussa nomino, Cassius Severus, qui eundem Cæstium, cùm adversùs me declamaret, ita incipientem audivit, *Si Thrax essem, Fusius essem:* (erat hic Fusius notissimus gladiator) *Si Pantomimus essem, Bathyllus essem: si equus, Melissio*; non continuit bilem Severus, vir alioqui lenissimus, sed palam exclamavit: *& si cloaca esses, magna esses*: qua voce excitati cæteri fortes juvenes, & eruditi, cœperunt declamatorem lapidibus insectari, qui in eo ipso loco necatus fuisset, nisi nostrorū clementia servasset: tandē *ingrati postulatus*, cùm ipse, quod ab eo requirebatur, ut Ciceronem se disertiorē semel fateretur, præstare nollet, incredibili omnium consensu, Proconsul litem dissolvit, & hominem, ut decebat, excepit.

Seneca Suasor. 7

En crimen, en caussa, cur reus fit apud vos Tullius, quod ganeonem Græculum, omnium judicio damnatū, ejus filius cum imperio coërcuerit: sed fac esse flagitium, fac scelus, fac si vis, parricidium, iniquam conditionem status moribus hominum, si mortui parentes apud Minoem & Rhadamanthum, ea quæ liberi eorum committunt in terris, suo capite luere debeant: Hoc igitur accusationis genus, tanquàm vanissimum omittamus: Stylum meum variè exagitant, ut solent, partim adolescentes rerum imperiti, partim etiam viri, sicci quidem illi & austeri, qui tamen, ut ait Poëta, adhuc *in arte juvenantur*, suoq; ingenio adeò metiuntur eloquentiam, ut quicquid sibi non placuerit, hoc ipsum continuò repudiandum putent: his ergò nec placere possum, nec volo, quibus displicere gloriosum puto: alii me doctrinæ expertem; alii languidum, & redundantem; alii nimis mollem & comptum arguunt: malunt ad summum omnes, pro sui ingenii pravitate, liberius obtrectare, quàm pro rei veritate, quid congruat, intelligere. Ac primùm doctis illis respondeo, me in bonis disciplinis plurimùm momenti semper posuisse, quibus à nulla pars ætatis meæ unquàm abhorruit: quippe cùm ab adolescentia iis essem institutus artibus, quibus ingenia excitātur ad decus, eædē ingravescenti ætati, non modò perfugium sed & voluptatē pepererunt. Ego nostrorū hominū, & Græcorum monumenta omnia magno & incredibili labore perlegi, hausi, expressi, pectusq; rerum omnium copia & ubertate complevi, non tamen eâ lege, ut cùm nihil opus esset, hæc corā multitudine in concionibus effutirē, quæ & invidiosa sunt & ostentationē vanitatis habent non mediocrē. An quia Timæum, Gorgiam, Thucydidem, Platonē in concionibus ad populum, aut in deliberationibus negotiosis Græce non cito, idcircò indoctus videor: an quia cùm de Verris furtis, de exilio Milonis, de Deiotari vita, & fortunis agitur, Agamemnonas, Xerxes, Darios, Alexandros, Dodonæos fontes, cataractas Nili, Menippi empusas non commemoro, idcircò literarū expers judicor? patior me imperitum dici, dummodò qui hæc faciunt, se pueris ipsis magis pueros, vel sui Buteonis testimonio fateantur. Qui me redundantem dicunt, nomen redundantiæ usurpant, quid ipsa planè sit, ignorant. Hoc redundare est, quod faciunt, cùm vanissima verborum profluentia sine ullo delectu luxuriant: hoc fusè dicere, quod facio, cum mihi nullum verbum excidat non consultò positum, & quod ad rem illustrandam, aut augen-

Ciceronis styli defensio.

Rationem reddit sui styli.

Adversus eos, qui Ciceronis stylum minimè doctum dicunt.

Redundantiæ vitium objectum diluit.

Digitized by Google

Hoc est Julii Severiani de Cicerone judicium in Syntom.

augendam, aut minuendã non faciat. Itaque hanc mihi dicendi temperiem constitui, ut Asiaticis pressior, & austeris illis Atticis copiosior essem, auream in eo, sicut in cæteris mediocritatem sequutus: quod si quædã latius aliquando videantur excurrere apud populũ Ro. dicuntur, cujus aures salebrosam illam, exilientẽ, & ubi minimè expectes, relicturam orationem, ferre non poterant, fuso æquabilique generi dictionis assuetæ. At illi Oratores ineptissimi, qui primam eloquentiæ partem prudentiam non vident, in eo ipso me reprehendunt, quod totum laus & gloria occupavit; apud plebem, scilicet, concisè dicere, & frigidis acuminibus sententias frangere oportebat, ut non intelligeret; hoc ipsum idem est ac si velis Herculis colosso, Pygmæi calceos accomodare. Res est tota popularis eloquentia, populo & scenæ serviendum, aut omninò tacendum est.

Prudentia prima pars Oratoris.

De mollitie & suavitate orationis quid dicam? verendũ est, ne prævaricatores mihi apposuisse videar, qui me loco criminũ clarissimis laudibus ornarent: Esto, compositio mea una est, pedem servat curata, lenta: sed, ut rectè de me prudẽtiores censent, est sine infamia mollis. Plato, Philosophorũ Deus, summâ senectute calamistris inurebat orationẽ, Demosthenes anxiè literulas observabat, ne quid duriusculum excideret: Isocratis compositæ sunt omnes dictiones, ut in pavimento tesserulæ. Mihi si quid natura & continua scribendi exercitatio attulit, ut sine salebris flueret oratio, quod tamen nec putidiùs affecto, nec austeriùs repudio: quid est, obsecro, quod me pulchritudinis & honestatis pudeat? & tu deinde audes, Luci, clarissimorum virorum testimoniis, quæ tu tibi ipsi ad arbitrium fingis, me lacessere? tuum stylum extollere, meum cotemnere? ô tenebræ! ô lutum! ô sordes! ô humani nominis oblite, asinini vix memor! Ita nescio, quid istic fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, quod Milesio asino dignum videatur. tu me Bruti nomine insectari audes? an ille quemquam plus me dilexit? cum ullo, aut sermones, aut consilia contulit sæpius? quemquã legit avidiùs? cujus vix scripta poterat è sinu deponere? At si quid pro familiaritate nostra dixit in me urbaniùs, ut ego multa in illum identidem jocari solebam, tu continuò illud arripis, & non vides te plumbeo (quod ajunt) gladio Ciceronem jugulare? Me C. Cæsar *summum eloquentiæ triumphatorem* nominat; Seneca summum & eloquentissimum Oratorem; *Ingenium par solum Imperio Romano* appellat, literarum Latinarũ parentem censet Plinius; virum acrem, magnum, memorabilem Titus Livius? egregium patriæ caput Corn. Severus; admirabile posteris ingenium Atellius Fuscus; virum sani pectoris, & Romanorum omnium disertissimum Arnobius; indomitum Ciceronem Petronius; elocutionis fabrum Sidonius; incendium devorans omnia ipse, qui hic sedet, Cassius Longinus, Tu Asine ad tanta lumina hiscere audebis, & me gloria circumfluentem, de cœlo (quod ajunt) detrahere?

Platonis, Demosthenis, Isocratis oratio mollis: Hoc est Senecæ judicium de structura Ciceronis.

Exagitat Apuleium.

Testimonia & judicia de Ciceronis ingenio & stylo. Sen. contr. l. 1. Hæc, ut in Elysiis campis dicuntur, & sic congruunt tempora.

Exposui P.C. rationẽ defensionis meæ, à vobis benignè sum auditus, addam de optimo genere dicendi, quando vobis ita placet, & me in hoc genere versantem tam lubenter attenditis. Ego verò sic statuo, eloquentiæ veluti animam esse prudentiã, sine qua, nec Oratores ulli, nec Imperatores esse potuerunt: hæc sapientia imprimis adhibenda eloquenti est, ut sit temporum personarumq; moderator: nam nec semper, nec apud omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Tria sunt omninò genera dicendi, quibus in singulis quidã floruerunt, peræque autem id quod volumus, perpauci in omnibus. Primum est, ut ita dicam, grandilo-

Judicium de optimo stylo.

Anima eloquentiæ, est prudentia.

Tria dicendi genera.

Prima figura grandiloqua.

diloquum, cum ampla & sententiarũ gravitate, & majestate verborum, varium, copiosum, grave, ad permovẽdos & commovendos animos institutum, & paratũ: Alterum, tenue, acutum, omnia docens, dilucidiora non ampliora faciens, subtili quâdam & pressâ oratione limatum. Tertium quoddam interjectum est intermedium, & quasi temperatum, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens superiorum, vicinum amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, vel utriusque, si totum quærimus, totius expers: idque uno tenore (ut ajunt) in dicendo fluit, nihil afferens, præter facultatẽ, aut æquabilitatem; aut addit aliquos, ut in corona, toros, omnem orationem ornamentis modicis verborum sententiarumque distinguit. Quomodò igitur ista conciliabimus, vel quem eloquentiæ modum constituemus? res est difficilis, Dii immortales, atque omnium difficillima. Nam cùm est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut sequatur quocumque torqueas, tum & naturæ variæ & voluntates, multùm inter se distantia effecerunt genera dicendi: flumen igitur verborum, volubilitasque cordi est iis, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: disjuncta aliis, & interpuncta intervalla, moræ respirationesque delectant: elaborant alii levitate, & æquabilitate, & puro quasi quodam & candido genere dicendi. Sunt omnes laudabiles, sed is est eloquens, qui ad id quodcunque decebit, poterit accommodare orationem; qui & humilia subtiliter, & magna graviter, & mediocria temperatè dicere poterit.

Altera tenuis.

Tertia mediocris.

Quis stylus optimus.

Quomodo cuique argumento stylus sit accommodandus.

Tractandum est demonstrativum genus? quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum est: genus orationis sit pictum, expolitum, elaboratum, artem non modò habeat, sed & profiteatur: Datur hîc venia concinnitati sententiarum: & arguti certique & circumscripti verborum ambitus conceduntur; de industriaque, non ex insidiis, sed apertè ac palam excolitur oratio, multaque ad voluptatem aurium afferuntur, quæ in veritate caussarum, & rariùs multò facimus, & multò occultiùs: Caussa in foro disceptanda est? principia sunt verecunda, non elatis inter se verbis, sed acuta sententiis, narrationes credibiles, quotidiano sermone propè explicatæ, dilucidæ; & si res tenuis, tum argumentandi tenue filum, & in docendo & in refellendo: si magnæ adhibeantur dicendi faces; quæ efficiant orationem actuosam, luminosam, vehementer incitatam, ad summum talem, qualem faciliùs sit mirari quam imitari, traducenda est ad Philosophorũ documenta, & scholas oratio: appareat inimitabilis quædam orationis subtilitas; quæ si non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet; &, si soluta sit, non vaga tamen esse debet, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare; ad summum tota non ingratam diligentiam præ se ferre, hominis de re magis quàm de verbis laborantis; Hæc qui præstare potest, non modò disertum, sed eloquentem: non Rhetorem, sed summum Oratorem judico. Sed proh dolor! quàm pauci nunc, & penè nulli hanc generositatem animi retinent, postquam effusa in urbem barbaries, se Romanis moribus, urbanitatiq; miscuit! Conservate, quando adhuc potestis, Dii immortales, eloquentiam, Imperii Romani lumen; hæc nomen populis, hæc æternam gloriam gentibus comparavit; hæc res in omni libero populo, maximèque in pacatis tranquillisque civitatibus præcipuè semper floruit, præcipuèque dominata est: hæc hujus sanguinis propria est, & numinis, quæ, quò tela nostra non potuerunt, honoris quadrigis invecta penetra-

vit. Nolite, ô Minerva, & Suada, vos hîc appello, nolite, per vestras aras & fana, per vestrum nomen obtestor, nolite altricem nostræ gloriæ, dominam gentium, parentem felicitatis, per impuros homines, morte, cruciatu, cruce diutiùs affligere: reddite, quem dedistis spiritum, vitam languenti restituite, præsidia salutis, & ornamenta dignitatis reparate, temerariosque & audaces debitis huic scelerum importunitati suppliciis, vivos mortuosque mactate.

DIXI.

Facile est ex hac actione, & Ciceronis judicio, styli virtutes & vitia adnotare. Quò tamē tota res fiat illustrior, primùm imaginem mali oratoris ex Luciano expressam, mox censuram vitiorum, tertiò virtutes eloquentiæ subjicio.

MALUS ORATOR
TOTUS EX LUCIANO
fermè expressus.

Ἐκ ῥητόρων διδασκάλῳ.

CAPUT XXIII.

Temer. orator.

QUod igitur felix faustumque sit, fac ut sis imprimis temerarius, audax, & naviter impudens: his ubi fueris armis instructus, satis doctum te putabo, cùm præsertim *pretiosissima nostri ludi supellex sit ignorantia.* Mediocritatem, pudorem, & verecundiam, extra Caucasum & Gangem ablega: sunt enim oratori quem molimur, perquam contraria. Quinimò affer tecum *Stentoris valentissimam vocem, semper* cantillantem, & incessum, qualis hic noster est. *Vestitus* sit cultus, & elegans, opus Tarentini velleris, Crepida Attica ad muliebres delicias in varios mæandros concisa, vel solea Sicyonia candidis pupureisque fasciolis interstincta. Libellus aureis flosculis illusus gestetur in manu, quem nunquam legas: *Assecla comitentur multi*, qui tibi, ut *Psaphonis aves* identidem illud adgarriant: *καλῶς, κομψῶς, θείως, ὑπερθείως.* Interim, ne videaris omnino antiquæ literaturæ nescius, Latiniora quædam verba intelligenda sunt, quæ tu semper in ore habeas, *Equidem sic arbitrabar, Ne vehementer erret, Multò profectò rectiùs, Id ipsum esse videatur.* De cæteris securus esto, quantumvis inconcinna, dura, rancida, quasi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec satis, antiqua, obsoleta, peregrina, ad summum, qualia Evandri mater loquebatur verba, sollicitè legere & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adstantes intorqueas, ut illi te, quasi hominem è cœlo lapsum, & (quod ajunt) loquentem de machina, venerentur: Quòd si quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice, & cùm barbarismus aut solœcismus exciderit, confestim in promptu sit nomen poetæ cujusdam, vel scriptoris, qui nec est, nec fuit unquam, ut cùm ita dixeris, vir doctus censearis. Præterea fac novorū scriptorum affectatas orationes semper habeas in manu, quas, ubi cautè facere poteris, pro tuis vendites: putidum verò Isocratem, inurbanum Demosthenem, frigidum Platonem, ingenij expertem Tullium non pluris æstimes, quàm cariosam maceriam, aut vitiosam nucem. Mox, cùm in ludū certamenque veneris, &, ut fieri solet, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia esse, & angusta, te tamen conaturum. Cave tunc mediteris quomodo orationem distribuas in partes: hoc enim frigidorum est hominum; tu dic quicquid in buccam; etsi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam jubæ aptare, quid ad te, modò ne taceas? *Ejus dispositio tumultuaria.*

Si

Ineptiæ in historiis.

Si de scisso pallio, aut de balneatoris quadrante caussula Romæ agenda sit, tu omnem antiquitatem Atheniensium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbatana geruntur, referes, mores etiam Scytharum interpones. In omnibus vero sit Marathon, & Cynegyrus; sine quibus nihil fiat: Athos navigetur, Hellespontus pedibus teratur, sol Persarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othryadæ literæ cruore scriptæ legantur, Salamis, Arthemisia, & Platea, ad satietatem usque inculcentur; quibus pauca illa verba, *perequè certè, quidem, profectò, utique*, tanquam flosculi immisceantur, etsi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud; *heu malorum! Dij immortales! per deos, deasque omnes!* sæpe iteretur, & caput verberetur, & vox ululet, percutiatur femur, etiamsi vel mortem tantùm passeris luxeris. Inter hæc, si videris tædio affectos auditores de discessu cogitare, naviter retine, & quamprimùm sedere jube: tum ab Iliacis usque temporibus, vel per Iovem, à Deucalionis, si videtur, & Pyrrhæ nuptiis (quid enim interest) historias ordire, & ad hæc usque tempora longa rerum & verborum serie deflecte.

Philagri Oratoris audacia ridicula.

Si non laudent auditores, apertè conviciare; neque enim meliores Philagro præstantissimo illo quidem, sed parum iracundo Rhetore, qui de suggestu desiliens, alapam sanè benè sonoram, in os auditoris, ad ea quæ dicebantur oscitantis, incussit: ita timebunt, credo, aliàs doctis esse molesti, & si quid dixerint, ob invidiam tacere videbuntur. Multitudo verò, & formam, & incessum, & deambulationem, & cantum, & crepidas, & cætera mirabitur: scenici porrò à te conducti non cessabunt applaudere, & cœnarum tibi pretium rependere; quòd si quando memo iolavacilla versis, porrigent manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris, invenias. Hæc si ad unguem, Rhetor esse poteris citiùs quàm coquuntur asparagi.

In hoc toto dicendi genere, nihil est sinum, nihil syncerum, nihil non rationi & eruditissimis hominum sententiis contrarium. Nam, si prisca quæruntur, quid tam absurdum quàm ea loqui, quibus non intelligaris, cùm maximè cupias intelligi? quid stultius? quàm si cùm habeas nummos præsentes, asperos, legitimo charactere impressos, illis per summam levitatem non utaris: sed alios è sepulchris mortuorum coneris eruere, quos nemo agnoscat, nemo velit, qui modò sapiat, pro legitimis habere? quid tam arrogans quàm verba fingere, & velle novæ linguæ auctorem atque architectum haberi, quam ne vix quidem ipse intelligas? quid inanius quàm metaphoris totam orationem implere, & cum verba sint notionum, veluti simulacra, ea novis subinde imaginibus obscurare, & quasi umbras umbrarum facere? quid denique stolidius quàm Pygmæo caligam Maximini adaptare?

Omnes quotque fuerunt dicendi, scribendi, sentiendique magistri peritiores, hoc genus aspernati, uno consensu damnarunt.

Censura Antigoni Regis.

Iudicia de stylo! Antigoni, Augusti, &c.

Antigonus Rex prudentissimus, fatuum Rhetorem, novis & affectatis verbis utentem, ad aures plebeias remisit: Talis autem fuit ejus oratio; χιονοβόλος ἡ ὥρα γενομένη λεπτοβοτανεῖν ἐποίησε τὴν χώραν, *Nivuacula tempestas exorta herbarescere totam fecit regionem.* Cui Antigonus, οὐ παύσῃ μοι, inquit, ὡς ὄχλῳ χρώμενος; *Nunquam desines regiis auribus uti, pro plebeiis?*

Item. Plut. in Apophth.

Censura Augusti Cæsaris.

Censura styli tumidi condemnatio.

Genus eloquendi sequutus est elegans & temperatum, vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnate, & recon-

Suet. in August. 86.

reconditorũ verborum, ut ipse dicit, fœtoribus; præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissimè exprimere: quod quò facilius esse efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque conjunctiones sæpiùs iterare dubitavit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent; cacozelos, & antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari studio sprevit.

Mœcenatis μυροβρεχεῖς cicinni.

Exagitabat nonnunquam in primis Mœcenatem suum, cujus μυροβρεχεῖς (ut ait) cincinnos usquequaque persequitur, & imitando per jocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas & reconditas voces aucupandi. M. quidem Antonium, ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirentur potiùs homines quàm intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium ejus, addit hæc: Tuque dubitas Cimberne, Annius, an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita, ut verbis, quæ C. Sallustius excerpsit ex originibus Catonis, utaris, an potiùs Asiaticorum inanibus sententiis verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda? & quadam epistola Aggrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus est, inquit, dare te operam, ne molestè scribas, aut loquaris.

Censura Apollonii.

Philostr. in vita Apollon. l. 1. ὑπεραττικίζειν.

ΛΟ'γου ἐστὶ ἰδέαν ἐπήσκησεν οὐ διθυραμβώδη, καὶ φλεγμαίνουσαν ποιητικοῖς ὀνόμασιν, οὐδ' αὖ κατεγλωττισμένην, καὶ ὑπεραττικίζουσαν· ἀηδὲς γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν μετρίαν Ἀτθίδα ἡγεῖτο.

Nunquam usurpavit genus dithyrambicum, Poeticis nominibus ampullatum, neque lenocinantibus voculis concisum, & supra Atticorum consuetudinem venustum.

Censura Dionysii Longini.

Dionys. Longinus περὶ ὕψους.

Ε'οικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν, ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλων ἀπολισθαίνειν ὅμως εὐγενὲς ἁμάρτημα. Κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων, καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι, καὶ ἀναλήθεις, καὶ μήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον: οὐδὲν γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.

Est certè tumor maximum orationis vitium, idemque frequentissimum, quia naturâ omnes, quod & in rebus, & sermonibus excelsum, desideramus, & ne enectæ imbecillitatis crimen incurramus, inflari volumus, & proverbio locum dam*.

Errare in magnis est nobilis error: sed tumor, vitiosus est, non minùs in corpore quàm oratione, & tumidi plerumque degenerant in siccos: nihil enim hydrope siccius, & tumidius. Hæc magnus oratorum Criticus: cum quo faciunt Plato, Aristoteles, Cicero, & omnes quotquot sunt optimi.

CONDEMNATIO

Μετεωριώδους.

Censura Plutarchi.

CAPUT XXIV.

HOc totum dicendi genus Plutarchus graviter & copiosè descripsit, & castigavit, ut nihil mihi magnificentius, nihil utilius dici videatur, dignum quod hîc aureis apicibus describatur:

Ἄρχει, δέ τι καὶ ἡ λέξις ἀπατηλόν, ὅταν ἡδεῖα καὶ πολλή, καὶ μετ' ὄγκου τινός, καὶ κατασκευῆς ἐπιφέρηται τοῖς πράγμασιν. ὡς γὰρ τῶν ὑπὸ αὐλὸν ᾀδόντων αἱ πολλαὶ τοὺς ἀκούοντας ἁμαρτίαι διαφεύγουσιν, οὕτως περιττὴ καὶ σοβαρὰ λέξις ἀντιλάμπει τῷ ἀκροατῇ πρὸς τὸ δηλούμενον. Ὁ μὲν γὰρ Μελάνθιος, ὡς ἔοικε, περὶ τῆς Διογένους τραγῳδίας ἐρωτηθείς, οὐκ ἔφη κατιδεῖν αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἐπιπροσθουμένην· αἱ δὲ τῶν πολλῶν

πολλῶν διαλέξεις καὶ μελέται σοφιστῶν, οὐ μόνον τοῖς ὀνόμασι παραπετάσμασι χρῶνται τῶν διανοημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν φωνὴν ἐμμελείαις τισὶ, καὶ μαλακότησι, καὶ παρισώσεσιν ἐφηδύνοντες ἐκβακχεύουσι τοὺς ἀκροωμένους, κενὴν ἡδονὴν διδόντες, καὶ κενοτέραν δόξαν ἀντιλαμβάνοντες. ὥστε αὐτοῖς συμβαίνει τὸ ὑπὸ Διονυσίου ῥηθὲν· ἐκεῖνος γὰρ, ὡς ἔοικεν, εὐδοκιμοῦντί τινι κιθαρῳδῷ παρὰ τὴν θέαν ἐπαγγειλάμενος δωρεάς τινας μεγάλας, ὕστερον οὐδὲν ἔδωκεν, ὡς ἀποδεδωκὼς τὴν χάριν. ὅσον γὰρ, ἔφη, χρόνον εὔφραινες ᾄδων, τοσοῦτον ἔχαιρες ἐλπίζων. τοῦτον δὲ τὸν ἔρανον αἱ τοιαῦται πληροῦσιν ἀκροάσεις τοῖς λέγουσι. θαυμάζονται γὰρ ἐφ' ὅσον τέρπουσιν· εἶτα, ἅμα τῆς ἀκοῆς ἐξερρύη τὸ ἡδὺ, κἀκείνους προλέλοιπεν ἡ δόξα· καὶ μάτην τοῖς μὲν ὁ χρόνος, τοῖς δὲ καὶ ὁ βίος ἀνάλωται. διὸ δεῖ τὸ πολὺ καὶ κενὸν ἀφαιροῦντα τῆς λέξεως, αὐτὸν διώκειν τὸν καρπὸν, καὶ μιμεῖσθαι μὴ τὰς στεφηπλόκους, ἀλλὰ τὰς μελίσσας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιοῦσαι τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὐώδη τῶν φύλλων, συνείρουσι, καὶ διαπλέκουσιν ἡδὺ μὲν, ἐφήμερον δὲ, καὶ ἄκαρπον ἔργον. αἱ δὲ, πολλάκις ἴων, καὶ ῥόδων, καὶ ὑακίνθων διαπετόμεναι λειμῶνας, ἐπὶ τὸν τραχύτατον καὶ δριμύτατον θύμον καταίρουσι, καὶ τούτῳ προσκάθηνται, ξανθὸν μέλι μηδόμεναι καὶ λαβοῦσαι τὶ τῶν χρησίμων, ἀποπέτονται πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον. οὕτω δὴ δεῖ τὸν φιλότεχνον καὶ καθαρὸν ἀκροατὴν, τὰ μὲν ἀνθηρὰ καὶ τρυφερὰ τῶν ὀνομάτων, καὶ τῶν πραγμάτων τὰ δραματικὰ, καὶ πανηγυρικὰ, κηφήνων βοτάνην σοφιστευόντων ἡγούμενον ἐᾶν. αὐτὸν δὲ τῇ προσοχῇ καταδυόμενον εἰς τὸν νοῦν τοῦ λόγου, καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ λέγοντος, ἕλκειν ἀπ' αὐτῆς τὸ χρήσιμον, καὶ ὠφέλιμον.

Ipſa, inquit, etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducens, ſi rebus applicetur ſuavis & copioſa, & cum faſtu aliquo atque apparatu. Sicut enim, eorum qui ad tibiam canunt, errores plerique latent auditores; ita abundans, atque ornatu ſuperbiens dictio animum auditoris perſtringit, ne rem de qua agitur intelligat. Et Melanthius quidem interrogatus (ut ajunt) de Diogenis tragœdia, negabat ſe eam videre: quòd vocabula ejus conſpectum intercluderent. Sed plerorumque ſophiſtarum orationes, atque declamationes, non vocabulis modò tanquam cortinis velant ſententias; ſed vocem quoque accuratis quibuſdam ſonis, ac mollitie, & cantillationibus illi edulcantes, bacchicum quendam furorem in auditorum animis concitant, eoſque transverſos abripiunt: pro vana quam adferunt voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Itaque illis uſu venit id quod Dionyſium ferunt dixiſſe: qui cùm Citharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti inter audiendum magna quædam dona promiſiſſet, deinde nihil dedit, perſoluiſſe ſeſe jam ei gratiam dicens; qui quanto tempore canens delectaſſet, tanta etiam ſpe fuiſſet oblectatus. Atque hoc ſtipendium tales auditores dicenti rependunt. Is enim in admiratione eſt, quamdiu voluptas, & dicentis exiſtimatio, & alter tempus, alter vitam fruſtra perdidit. Proinde oportet, copia & vanitate dictionis remota, ipſum perſequi fructum, imitarique non eas quæ ſerta plectunt mulierculas, ſed apes: Illæ enim florida & odorata ſectantes folia, conſerunt atque pertexunt opus, jucũdum quidem illud, ſed in diem duntaxat durans, atque in frugiferum; hæ ſæpe numero prata pervolitantes, Hyblæarum roſarum hyacinthorumque copia conſita, in thymum aſperrimum, atque guſtus acerrimi deferuntur, eique aſſident mel meditantes flavum: perceptoque utili ſucco, ad ſuum revolant opus. Eo itaque modo debet ſyncerus artiſque ſtudioſus auditor omittere florida, & luxurioſa verba, reſque ad actiones ſcenicas aut ſpectacula pertinentes, eaſque putare pro pabulo fucorum ſophiſticem ambientium: animo autem in ipſos ora-

Melanthij dictum acutum de Diogenis tragœdia.

Pronuntiatio mollis.

Dionyſius quomodo ſolverit Citharœdo.

Oratores debent imitari apes, non στεφηπλόκους.

Digitized by Google

orationis sensus penetrare: intentionemque dicentis, & quod utile est atque commodum, ad se trahere.

CONDEMNATIO SICCORUM.

Cornelii Taciti Censura.

CAPUT XXV.

Cornel. Tacit. in dialog. de claris oratoribus.

Orator debet esse sic ut locuples Paterfamilias.

Ornatus orationis.

Verborum delectus.

compositio.

Scurrilitas fugienda.

Clausula periodorũ.

Esse videatur.

EGo autem, oratorem sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet; non eâ solùm instrui suppellectile, quæ necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu ejus, & aurum, & gemmæ, ut sumere in manus, & aspicere sæpius liceat; quædã verò procul arceantur, ut jam obliterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tardâ & inerti structurâ in morem annalium componantur, fugiat fœdam & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & jus verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, *esse videatur* Nam & hoc invitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi qui se antiquos Oratores vocabant; neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: Sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noviani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis, sordet: qui Rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, & oderunt, Calvi mirantur: quos more prisco apud Judicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeò mœsti & inculti illam ipsam quam jactant sanitatem infirmitate & jejunio consequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum est ægrum non esse, fortem, & lætum, & alacrem volo. *Prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur.*

Valetudo bona qua?

DE VERA GERMANAQUE Eloquentia.

CAPUT XXVI.

AGe quoniam tibi orationis vitia subjecimus, germanæ eloquentiæ virtutes & opulentiam contemplemur, quæ non modò eorum quæ superius enumeravi vitiorum caligine non offundetur, sed clarior ipsa & illustrior, non secus ac sol erumpens ex nube, apparebit. Pausanias Lacedæmoniorum Imperator (ut ajunt) victo Mardonio, quem Xerxes è Græcia fugiens luctuosi belli vicarium reliquerat, regiam suppellectilem contemplatus, quæ in suam venerat ditionem, jubet continuò, pistores, ac coquos Persarum, sibi Xerxis aut Mardonii cœnam parare; ex adverso Laconicum prandium parabili admodum cultu instruit: Ita ex una parte aurum, argentum, conchyliatæ vestes, & Attalicæ, lecti elegantes, sexcenta fercula, & sumptus infiniti: Ex altera vasa Samia, ligneum sedile, hœdinæ pelles detritæ, & nigrum phiditiorum jusculum. Non placent hæc prandia, quorum unum luxu diffluit: Alterum Cynici Diogenis est potiùs quàm Imperatoris. Desiderassem ego tertiam mihi mensam poni, neque Cynicam, neque nepotinis sumptibus prodigiosam, qualis est apud Plutarchum in convivio sapientum. Talem mihi eloquentiam quæro, neque tumidam, neque luxuriantem, neque insanam, neque sterilem, aut enectam, aut dissolutam, sed gravem, & magnâ dicendi temperie moderatam. Neque verò longè quærendam hujus

Pausaniæ Ducis prudens factũ.

Persarum & Lacedæmoniorum cœna.

Eloquentia quæ expetenda & de ea Ciceronis & Plutarchi judiciũ.

hujus ἰδέαν tibi Plutarchus offert. Sicuti igitur, inquit, orationis formam theatralem nimisque tragicam, jussi; ita rursum jubeo nimiam dictionis humilitatem atque exilitatem attentè vitare, atque fugere, nam & nimio turgens fastu ad res civiles inepta est, & nimis gracilis, nihil habet ad percellendum roboris. Ac sicuti corpus non sanum modò, sed & firmo habitu esse oportet: sic oratio non morbo tantùm carere, sed & vires habere debet: tuta enim laudantur duntaxat; quæ etiam cum periculo sunt conjuncta, in admiratione sunt. Eademque est mea de animi affectione sententia, quem neque ferocem, neque inaudacem dejectumque esse convenit; quorum illud impudentiæ, hoc servili cuidam submissioni mentis, ansam præbet: Artificiosum verò est, atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed pleniùs M. Tullius hanc nobis eloquentiæ speciem exprimit. Ornatur igitur oratio genere primùm, & quasi colore quodam, & succo suo, nam ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit; non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Ut porrò conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quædam insignia, & lumina. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos qui audiant, & quod non solùm delectet, sed etiam quod sine satietate delectet. Ad summum optimum est illud dicendi genus, quod omnibus & ubique placet.

Eloquentia optima quæ?

DE GENERIBUS DICENDI, *quæ in Laude versantur.*

CAPUT XXVII.

Atque ad hanc orationis speciem meliùs efformandam, dicendi genera & virtutes considerabimus, rationesque, quibus ipsæ comparentur, subjiciemus. Varios numerare solent elocutiones characteres, quos varii Rhetores afferunt: nos Aristotelem & Ciceronem, qui omnium optimè expressisse videntur, consequemur.

Figura dicendi tres, vel Eloquētiæ tria genera.

Tres igitur figuræ elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, modò characteres, modò genera technici nominant.

Prima est gravis, quæ constat ex sententiarum verborumque magna & ornata constructione, &, ut ait Plutarchus, λέξεων καὶ νοημάτων κατασκευῇ, μεγάλας ἔχουσα ἐμφάσεις. Hæc est, quæ, ut ait Tullius in Bruto, sonitu magno cursuque fertur, quam suspiciunt omnes, quam admirantur, quam se assequi posse diffidunt. Hujus est tractare animos, & omni modo permovere; hæc modò perfringit, modò in sensus irrepit, modò insilit, ad summum tonat, fulminat, & permiscet omnia. Hoc genere dicendi usus est Cicero, & Demosthenes.

Figura prima dicendi.

Secunda, mediocris, quæ aliquantulum demittitur à gravi, neque tamen descendit ad infimum. In hoc genere est illud exemplum. [Quibuscum bellum gerimus, Judices, videtis; cum sociis, qui pro nobis pugnare, & Imperium nostrum nobiscum, simul virtute & industria conservare soliti sunt. Hi cùm se, & opes suas, & copiam necessariorum norunt, tum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum societatem, quid in omnibus rebus Pop. Romanus posset, scire & existimare poterāt. Hi cùm

Secundæ exemplum.

ed by Google

deliberassent nobiscum bellum gerere, quæso, quæ res erat qua freti bellum suscipere conarentur? cùm multo maximam sociorum partem in officio manere intelligerent, cùm sibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam præsto esse viderent, non denique ullam rem quæ res pertinet ad bellum administrandum. Talia plerumque apud Livium, & Cæsarem, pulchra quidem, & honesta, sed majestatem Ciceronis non habent.

Tertia.

Tertia, attenuata, quæ ad infimum & quotidianum sermonem demissa est, ut, *Nam ut fortè hic* in balnea venit, cœpit postquam perfusus est, defricari: deinde ubi visum ut in alveum descenderet, ecce ibi iste de transverso, Heus (inquit) adolescens! pueri tui modò me pulsaverunt: satisfacias oportet; hic qui id ætatis præter consuetudinem appellatus esset, erubuit; iste clariùs eadem & alia dicere cœpit; Hic vix tandem, inquit, Sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce istâ, quæ facilè cuivis rubores elicere posset: Ita petulans es, atque acer, ut ne ad solarium quidem idoneus, ut mihi videtur, sed penes scenam, & in ejusmodi locis exercitus sis? Conturbatus est adolescens, nec mirum, cui etiam tunc lites ad auriculas versarentur, imperito ejusmodi convitiorum.

DE VIRTUTIBUS ET Formis dicendi.

Ac primùm de Perspicuitate.

CAPUT XXVIII.

Perspicuitas prima virtus orationis comparatur.

VT inter prima nascentis adhuc mundi cunabula sapientissimus artifex rerum & machinator Deus lucem creavit, rerum omnium pulcherrimam, eandemque jucundissimam, cujus afflatu mundus ipse torpentis materiæ veluti segnitiem exuens, ad summam pulchritudinem effloruit: pari profectò ratione, si parva cum magnis comparare liceat, orationis artifex imprimis curare debet, ut illi perspicuitas per omnia membra, quasi per orbem cœli & terrarum, lux, affundatur. Hæc virtus jure prima statuitur ab Hermogene, & majoris est momenti, quàm quisquam putet. Dici non potest quàm multa alioqui industriorum hominum ingenia, dum hanc virtutem, quasi plebeiam atque abjectam despiciunt.

Obscuritas multum nocet stylo.

Avia (ut ait ille) *Pieridum loca lustrantes*, à limine veræ & germanæ eloquentiæ aberrent. Nam cùm plerique ad magna nati sint, hoc unum avent, ut ea dicant & faciant, quæ suprà aliorum vim & ingenium assurgant. Sed cùm in eo tenere modum, res sit una omnium difficillima; hinc facilè in tumidos, alienos, frigidosque sensus prolabuntur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi ac prudentes facilè probare possint.

Eloquentiæ maximum vitium obscuritas.

Sit igitur hoc ratum quod est omnium, (qui modò sincerè de optimo genere dicendi sentiunt,) consensu atque scriptis comprobatum; vitium esse in eloquentia vel maximum, à communi hominum sensu aberrare. Res enim perinde se habet, ac in nummis: si qui iis qui lege ac consuetudine recepti sunt repudiatis, veteres Cæsarum nummos intrudat, jure ridiculus videatur: Ita profectò explodendi sunt, qui ab usitato dicendi genere digressi, novas & obscuras Parnassi vias meditantur. Quo in genere errant sæpius adolescentes, qui ab historiarum lectione, aut Philosophia, aut ipsa etiam Theologia recentes, in orationibus & concionibus, ubi res tota popularis est, ad speciem doctrinæ avent res obscuras plenâ manu inserere, donec auditorum ingenia obruant, & summis omnium fasti-

Eloquentia, aut verba nummis similia.

Digitized by Google

fastidiis adhærescat oratio. Contra, prudentiores, hæc quidem bene intellecta digerunt, & pauca ex multis, eaque ad rem summâ dexteritate decerpta, suavitate orationis condiunt, quò plebeiis etiam auribus faciliùs atque fructuosiùs instillent. Et hoc fit per σαφήνειαν, quam nos perspicuitatem vocamus.

Duabus autem rebus constat perspicuitas, puritate & rerum discretione. *Puritas*, quæ καθαρότης λόγου dicitur ab Hermogene spectatus in sensibus, in verbis, in circumscriptione verborum. *Sensus imprimis* debent esse communes omnium, qui facilè in mentem cogitationemque cujusque veniant, vel certè venire videantur, per se nudi & cogniti, sine ulla obscuritate, aut affectatione, ut præcipit Hermogenes. Ἔννοιαι τοίνυν εἰσὶ καθαραί, αἱ κοιναὶ πάντων, καὶ εἰς ἅπαντας ἀνελθοῦσαι ἢ δόξασαι ἀνελθεῖν, σαφεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὖσαι καὶ γνώριμοι, καὶ μηδὲν ἔχουσαι βαθὺ μηδὲ περινενοημένον. Primùm igitur requirit ut sensus sint communes, intelligentiæ faciles, aut qui saltem tales videantur. Plerique enim magna sunt felicitate prædìti, qui res alioqui per se arduas & impeditas tam enucleatè distinguunt, ut planas cuique vel mediocriter erudito faciant. Hoc est dicere rara communiter, & communia rariter; quod Dei donum in D. Joanne Chrysostomo luculentissimum semper extitit. Quippe vir ille lenissimis moribus, & summâ ingenii facilitate, cùm à puero omni elegantiori literaturâ perpolitus, & in Theologicis felicissimè versatus esset, recondita sacrarum literarum mysteria multis, ut solent, difficultatum nodis implicata, tam explicatè dissolvit, tantâ sententiarum & verborum perspicuitate illustrat, ut lucis radios, cum verbis ipsis in mentes spargere videatur.

Chrysostomi perspicuitas.

Verba quoque sensibus accommodari oportet, eaque clara esse, rotunda, & usu trita communi; ex quo Antiquarii nostri superioribus capitibus exagitati, longè sunt ab omni perspicuitate orationis sejuncti. Periodi ipsæ angustiis circumscribendæ limitibus; nihil est enim æquè impeditum ac longa circumscriptio verborum, quæ rudium intellectum citiùs obruit quàm intelligatur.

Verba.

His ubi puritas orationis pertexta principiis fuerit, adhibenda in dispositione apta rerum collocatio, ut omnia ordine dicantur, ne pes capiti, aut pectus cruri jungatur; sed pulchra membrorum compage totum corpus exurgat. Quòd ut faciliùs assequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perspicuitatem percommodas, Transitionem, & Ratiocinationem. Transitione ab uno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur: Ratiocinatione interrogamus nosmetipsos, & rationes facti subjicimus: Sic Demosthenes sæpe, τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω: &, πῶς οὖν: &, διὰ τίδε habet in ore, ut notat idearum scriptor: quorum laxioribus exemplis supersedemus.

Dispositio.

Proxima est huic virtuti ea quæ dicitur ab Hermogene ἀληθινὸς λόγος, oratio scilicet, in qua veræ, simplices, ac nudæ omnes sunt sententiæ, sine ulla artis affectatione, quæ saltem appareat: cujus usus ad persuadendum est maximè efficax, ad delectandum autem nihil aut parum habet suavitatis.

ἀληθινὸς λόγος.

DE GRAVITATE *Orationis.*

CAPUT XXIX.

GRavitatem dicendi omnes affectant, natura ipsa ad ea quæ sublimia sunt, propensione quadam impellente. Verùm gravi-

Gravitatis omnes amatores.

gravitatis viam non omnes norunt; quo fit ut potiùs in inflatū dicendi genus multi prolabantur, quàm assurgant ad solidam speciem majestatis.

σεμνότης.

Hæc gravitas à Græcis σεμνότης appellatur: spirat enim aliquid augustum, & animos magnificentissima quadam rerum specie totos implet, & rapit. Constat autem rebus & verbis: neque enim licet gravitatem in levibus clausulis sectari, nisi quis ineptias effutire velit: Gravia primùm oportet esse argumenta, per quæ gravitas orationis excurrat. Sunt verò illa in quatuor distincta species, ut in hunc locum notavit Hermogenes. Primùm sermones de Deo gravissimi sunt omnium, non quales à Poetis finguntur, ineptiarum plenissimi: sed qui ex optima veritatis disciplina proficiscuntur. Grave est illud Platonis, ubi ita agit de Deo: Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ, δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος. Bonus erat, bono verò nullam ob rem inest invidia. Hæc Cicero mirificè insinuat in Milloniana, ubi Clodium fato quodam & Dei voluntate interfectum cùm cupiat ostendere, altiùs è Philosophia repetit de providentia Dei sermonem, & ad forense dicendi genus accommodat incredibili orationis magnitudine, & suavitate.

Gravium argument. 4. species.

Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1.

Deus. Plato in Timæo.

Providentia Dei.

[Est est profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quiddam quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Nisi fortè idcircò esse non putant, quia nò apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua providemus, qua hæc ipsa agimus & dicimus, videre, aut planè qualis aut ubi sit, sentire possimus; ea vis est, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit: & cætera.

In secundo genere gravitatis sunt, quæ ad universi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ ubi splendida & illustri oratione explanantur, speciem ingenerant admirabilitatis. Sic Platò in Timæo: ἡ τῦ παντὸς περίοδος, ἐπειδὴ συμπεριέλαβε τὰ γένη κυκλοτερὴς οὖσα, & cæt. Cic. in Somnio. [Novem tibi orbibus, vel potiùs globis coñexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus arcens & cōtinens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui volvuntur stellarum cursus sempiterni, cui subjecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant: & cætera.

Mundus & res naturales gravitatem afferunt orationi.

Sic Synesius in hymnis:

Synes. hymn. 2.

Πολυκύμονος μὲν ὕλας
Ἐκάλυψε νῶτον αἰθὴρ
Πυρὸς ἐμβεβὼς ἀυτᾷ
Ἵνα κυδίμα Σελάνα
Πυμάταν ἄντυγα τέμνῃ.
Fluctuantis hylæ
Texit dorsum æther
Ignis insidens summitati,
Ubi clarissima Luna
Imum orbem secat.

Tertiò, gravia sunt quæ natura ad divinitatem accedunt, qualia sunt, quæ de immortalitate animæ, & justitia, differuntur: Sic apud Platonem de lege, νόμος, ἐστὶν, εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. & cætera ejusmodi ἀξιώματα, atque γνωμολογίαι, quæ eo plus habent auctoritatis, quò ex gravioribus fluunt auctoribus.

Lex inventum & donum numinis.

Quarto, quæ humana sunt, sed magna sensu & opinione hominum, ut bella, expeditiones, pompæ, triumphi; & cætera id genus.

Ex his patet quàm latum dicendi campum habeant sacri oratores, quibus omnes de Deo, & divinis rebus instituuntur sermones, è quibus orationis gravitas ingens potest assurgere. Et hoc in materia. *a* Genus tractandi potissimùm spectatur

Digitized by Google

Gravitas quibus constat.

ctatur in figuris, & verbis simplicibus: Figuræ, seu virtutes, gravitatis comites sunt, asperitas, vehementia, splendor, vigor, circumducta loquutio, quæ omnia in Demosthene & Cicerone peculiari quodam modo eminent.

N.N.

Aristedes περὶ σεμνότητος *eandem dicit tribus constare rebus* γνώμῃ, σχήματι, ἐπαγγελίᾳ. *Hoc est, sensibus magnificis, figuris appositis, dictione lectissima.*

DE ASPERITATE.
CAPUT XXX.

Asperitas quid?

Τραχύτης, Asperitas, in sententiis spectatur, & verbis. Sententiæ asperæ sunt, quæ magnarum personarum habent reprehensionem cum licentia & ἐλευθεροστομίᾳ. αἱ τῶν μειζόνων προσώπων ἐπιτίμησιν ἔχουσαι ἀπό τινος τῶν ἐλαττόνων προσώπων ἀπαρακάλυπτον, inquit Hermogenes. Tale est illud Demosthenis: Εἴπερ τὸν ἐγκέφαλον ἐν τοῖς κροτάφοις ἀλλὰ μὴ ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον φορεῖτε. Si modò cerebrum intra capitis septa, non in calcibus pedum occulatum & quasi oppressum haberetis. Et: Ἀλλὰ ὥσπερ μανδραγόραν πεπωκόσιν, ἤτοι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον, ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Similes videmur iis qui mandragoram, aut aliquod hujusmodi poculum exhauserunt. Hæc paulò duriora, neque omnibus oratoribus, maximè verò adolescentibus, imitanda. Hæc in ore gravium personarum erunt fulmina: quæ si ab aliis nulla authoritate præditis dicantur, erunt è pelvi fulgura, & ingenia potiùs efferabunt, aut etiam si res tulerit, risum excitabunt, quàm immoderatis affectibus medeantur. Tenaces sunt omnes sui juris ac honoris, nec æquis auribus patiuntur se contemni: maximè verò, qui sibi ob dignitatem cupiunt honorem haberi, teneras nacti sunt auriculas, quas facile est irritare, placare difficile. Atque in eo artificiosior est Demosthene M. Tullius, qui in reprehensione graviũ personarum, aculeatam orationem, magna statim prudentia mitigat. Hæc aspera sunt contra ignaviam gravissimi senatus dicta. [An me censetis, P.C. quod vos inviti secuti estis, decreturum fuisse, ut Parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabiles religiones in rempubl. induceretur? ut decernerentur supplicationes mortuo? deinde, Ego verò eam sententiã dixissem, P.C. ut me adversus Populum Rom. si quis accidisset gravior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facilè possem defendere, quæ partim jam sunt, partim timeo ne impendeant.] Verùm gravia & aspera statim leniuntur. [Sed hoc ignoscant Dij immortales velim, & populo Rom. qui id non probat, & huic ordini qui decrevit invitus.] Quid hac oratione excelsius? quid ad castigandum mitius? est ita tamen suavis, ut sit fortis & salubris. Addo aliud genus asperitatis. [Quòd si jam, (quod Dij omen avertant) fatum extremum reipubl. venit; quod gladiatores nobiles faciunt, ut honestè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum, gentiumque omnium, ut cum dignitate potiùs cadamus, quàm cum ignominia serviamus] Vides ut asperitas hîc honestissimo titulo mitigatur! Longè illa magis persuadent, quàm quæ habet Demosthenis gravitas, Mandragoram bibistis, aut cerebrum in calcibus habetis?

Hermog. de id. l. 1.

Demost. περὶ τῆς Ἁλωνήσου.

Asperitas Demost.

Idem. 4. Philipp.

Asperitatis considerata ratio esse debet.

Non convenit adolescentibus.

Nobilium genus irritabile.

Asperitas Ciceronis prudens. Cicer. 1. Philipp.

Philipp.

Asperitatem istam comitantur, ut notat Hermogenes, σχήματα προστακτικά, figuræ imperativæ, & interrogativæ: ut, facite, auferte, tegite. &, Εἶτα Ὀλύνθιοι ἴσασι τὸ μέλλον προορᾶν, ὑμεῖς δὲ ὄντες Ἀθηναῖοι ταὐτὸ τοῦτο οὐχὶ φυλάξεσθε; Olynthij igitur possunt in futurum prospicere, vos autem cùm sitis Athenienses, non potestis hæc cavere?

Asperitatis figuræ & adjuncta.

Figura imperativa.

Digitized by Google

ra, quem deteſtabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis ſubjicere) Quantò magnificentiùs dixit Cicero, abjectum, contemptum, deſpectum à cæteris, à te ipſo deſperatum, & relictū, circumſpectantem omnia, quidquid increpuiſſet, pertimeſcentem, diffidentem ſuis rebus, ſine voce, ſine libertate, ſine authoritate. In oratione pro Corona graviter Æſchinem perſtringit his verbis: Ἔπειτα, ὦ κατάρατε καὶ γραμματοκύφων: O homo execrande, & incurve ſcriba. Et, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματεὺς, & non potiùs author mendaciorum, forenſis rabula, peſtilens ſcriba (quæ Græci tanti faciunt:) Quàm luculentiùs Cicero Piſonem, Clodium, & M. Antonum exagitat! *Syrus neſcio quis de grege novitiorum. Non enim nos iſte color ſervilis, non piloſa gena, non dentes putridi deceperunt, & cæt. innumera.*

Demoſth. pro Coron.

Patres Eccleſiæ, tum Græci tum Latini, hunc ſtylum aculeatum, plerumque in improbos & flagitioſos diſtringunt ſummâ libertate: in quibus eſt animadvertere magnam vim eloquentiæ. Lubet ex multis hæc gravitatis exempla apponere. Audi qua oratione Conſtantium Auguſtum inſectetur Hilarius. Proclamo tibi, Conſtanti, quòd Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me Decius & Maximianus audirent. Contra Deum pugnas, contra Eccleſiam ſævis, ſanctos perſequeris, prædicatores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non jam divinorum ſed humanorum; Chriſtianum te mentiris, Chriſti novus hoſtis es, Antichriſtum prævenis, & arcanorum myſteria ejus operaris. Condis fidem, contra vivens: Doctor prophanorum es, indoctus piorum: Epiſcopatus tuis donas, bonos malis demutas: Sacerdotes cuſtodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Eccleſiæ diſponis.

Patres Eccleſiæ vehementes.

Hilarius contra Conſtantium Auguſtum vehemens.

Conſtantii impietas exagitatur.

Omnia ſæviſſima ſine invidia glorioſarum mortium peragis, novo, inauditoque ingenii triumpho, de diabolo vincis, & ſine martyrio proſequeris. Plus crudelitati veſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus: diabolum enim per vos vicimus: At tu omnium crudelitatum crudeliſſime, damno majore in nos, & venia majore deſævis. Subrepis nomine blandientis, occidis ſpecie religionis, impietatem peragis, Chriſti fidem, Chriſti mendax prædicator, extinguis. Non relinquis ſaltem miſeris excuſationes, ut æterno judici ſuo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices. Sceleſtiſſime mortalium, omnia perſecutionis mala ita temperas, ut excludas, & in peccato veniam, & in confeſſione martyrium.

Hæc fulmina ſunt. Quid verò ipſe Hieronymus nemini in hoc ſtylo inferior? quomodo Jovinianum exagitat.

Miror quomodo ſerpens lubricus, & Proteus noſter, in variarum ſe mutat portenta formarum. Qui enim in coitu & in ſaturitate Epicureus eſt, ſubitò in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hieroſolymam Cithio, Judæam Cypro, Chriſtum Zenone commutat.

D. Hieron. lib. 2. adverſus Jovinianum vehemētia.

Ante nudo eras pede, modò non ſolùm calceato ſed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra ſubucula veſtiebaris, ſordidatus, & pallidus, & callo am opere geſtitans manum; nunc lineis & ſericis veſtibus, & Atrebatum ac Laodiceæ ornatus indumentis incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontemque tornantur: protenſus eſt aqualiculus, inſurgunt humeri, turget guttur, & de obeſis faucibus vix ſuffocata verba promuntur.

Jovinianus Proteus Chriſtum Zenone commutat.

Atrebatum & Laodicea ornatus mollis deſcriptio.

Aqualiculus.

Et quo ſtylo Sabinianum perſtringit epiſt. III. *t* [At tu bonæ ſpei columen, excertæ ſtimulis inflammatus, factus es mihi

Idem in Sabinianum.

laudibus esset dicturus, artificiosissimè præfatur veniam, & se adversarii importunitate in eam dicendi necessitatē compulsum ostendit, ut sine rerū gestarū suarum commemoratione non possit se defendere. Ad summum quæ adfer, aliquâ moderatione lenit & temperat, ut, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλινθίοις ἐγὼ οὐδ' ἐπὶ τούτοις μέγιστον τῶν ἐμαυτοῦ φρονῶ ἀλλ' ἐὰν βούλῃ τὸν ἐμὸν τειχισμὸν. Non ergò lapidibus, neque lateribus urbem munivi: non his de rebus, non ob hoc opus maximè glorior: Sed si meam voles munitionem, & cæt. At Cicero longè magnificentiùs, sed invidiosiùs. [Ego tela extremo mense consulatus mei intenta jugulis civitatis de conjuratorum nefariis manibus extorsi: Ego faces jam accensas ad hujus urbis incendium comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps hujus ordinis, & auctor publici consilii, frequentissimo senatu parentem patriæ nominavit. Mihi hic vir clarissimus, qui prope te sedet, L. Gellius, his audientibus civicam coronam deberi à rep. dixit. Mihi togato Senatus, non, ut multis, bene gestæ, sed ut nemini conservatæ reipubl. singulari genere supplicationis, Deorum immortalium templa patefecit,] & cæt. quæ ibidem fusissimè prosequitur, quæ licet gravissima sint, sæpius tamen repetita non placent. Omninò considerandum est, quis & apud quos dicat, quibusve auribus audiatur.

Cicero effusior.

Mirificè D. Paulus hanc figuram pertexuit in illa nobili sui laudatione 2. ad Corinth. 11. ubi Photius notat insipientem esse oratorem, qui vane se jactat, & inaniter gloriatur. Qui autem de seipso, & magna dicit, & vera, idque caussa utilitatis animæ, videbitur insipientiæ verba dicere quantum ad speciem, non tamen insipiens est, sed prudens admodum, & quæ prudentissimi sunt, operatur, quod expertem rationis calumniam ob aliorum salutem & incolumitatem despexerit.

D. Paulus sui laudator quomodo?

DE VIGORE.
CAPUT XXXIII.

Vigor quid: ἀκμή.

EX iis virtutibus temperatis quarta soboritur, quam Rhetores ἀκμὴν nominant; quæ (ut ait Hermogenes) est μῖξις τῆς ἀπὸ τοῦ τραχύτητος, καὶ σφοδρότητος, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ λαμπρότητος. Virtus est perfectissima, quæ ex temperie asperitatis, vehementiæ, & splendoris emergit, ut, Νόσημα γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. Morbus, Athenienses, invasit Græciam gravissimus, idemque difficillimus, qui fortunam magnam & vestram curationem requirit. Ut igitur ἀκμὴ ἡλικίας, flos & vigor ætatis appellatur, sic ἀκμὴ τοῦ λόγου est vivida quædam, & florens oratio, quæ nihil humile, nihil repens, nihil demissum, aut otiosum habeat. Plena sunt exemplis apud Ciceronem omnia, maximè in Philippicis, in quibus major est orationis vigor. Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, cum quo aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille servitutem vestram, ut anteà, sed jam iratus sanguinem concupiscit. Nullus ei ludus videtur esse jucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium, &c.

Demosth. περὶ παραπρεσ.

Vigoris exempla.

Cic. Philip. 4.

DE AMBITU, SIVE *Amplificatione.*
CAPUT XXXIV.

Ambitus quid?

QUinta virtus enumeratur ab Hermogene, quæ vocatur περιβολή, Latini orationem circumductam reddunt, quæ quidem nullo pacto mihi differre

Digitized by Google

ſcintillantibus oculis, quaſi à ſenſibus abreptus, ſervos etiam literatos, operis administros, in iſto animi impetu multaret. Quamobrem vehementer apti ſunt ad eloquentiam, qui faciles ſunt ad ſuſcipiendas rerum imagines, & ad conſervandas tenaces, iiſdem vehementer afficiuntur: Fatetur ipſe Cicero ſibi perorationes impetu quodam mentis fluere.

Tertia; eſt in temperie figurarum, earumque illuſtrium, ut Deſcriptionis, Amplificationis, Iuriſiurandi, Interrogationis, Parabolarum, Iconum, &c. quæ commemorantur à Longino.

Quarta, eſt γεννάδα φράσις, dictio generoſa, & gravibus tropis, non tamen affectatis aut violentis, illuminata, ſed grandis, ſimplex, rotunda, à puerili cultu aliena.

Quinta, eſt συνθήκη ὀνομάτων, compoſitio, & numerus; atque is etiam affectationis expers, & plerumque de induſtria incurioſus.

DE PULCHRITUDINE & Suavitate ſtyli.

CAPUT XXXVI.

Pulchritudo in ſtylo quid? PUlchritudo, & κάλλος, & ἐπιμέλεια dicitur ab Hermogene, eſt ſingularum orationis partium, cum coloris ſuavitate concinnitas. Laxiùs Hermogenes, κάλλος μὲν τοίνυν τὸ ἐν λόγῳ κυρίως μὲν αὐτὴ, τὸ ἐκ πάντων τῶν τοιούτων, τὰς ἰδέας αὐτοῦ πάσας, οἷον ἐννοιῶν μεθόδων, λέξεων καὶ τῶν λοιπῶν. εὐάρμοστον καὶ σύμμετρον, μετά τινος ἐμφαινομένης δι' ὅλου τοῦ λόγου ποιότητος ἤθους μιᾶς πρεπούσης τῇ ἰδέᾳ, καθάπερ ἐν σώματι χρῶμα. *Pulchr. duo genera.* Ex quo intelligas duo eſſe genera pulchritudinis. Eſt enim unum omnibus ſui partibus concinnum, atque aptum: utpote ſententiis earum, tractatione, verbis, ornamentis, membris, compoſitione, clauſula, numero; Alterum eſt comptum & comparatum, quod κεκαλλωπισμένον dicitur, quo inſignioribus partibus elucet cum ornatu decoro, & florido.

Sophiſtarū ſtylus. Is eſt ſtylus, quem ſophiſtæ, ſeu magiſtri eloquentiæ conſectati ſunt, qui omnia ad delectationem retulerunt; qui longè differt à gravi illo & negotioſo, ſeu forenſi genere dicendi. *Ciceran Oratore.* Ejus omninò eſt orationis, & artificium quærere, & profiteri, concinnas ſententias exſculpere, fabulas & hiſtorias intexere, verba transferre apertiùs, eaque ita diſponere, ut pictores varietatem colorum: Paria paribus referre, adverſa contrariis ſæpiſſimeque ſimiliter extrema definire. Ad ſummum totum hoc genus debet eſſe crebrum acutis ſententiis, ſuave affluens, pictum, inſigne, inuſtum calamiſtris, plenum margaritarum, cùm ſit ad aurium delicias compoſitum; quæ omnia in civili aut philoſophica oratione non parva eſſent vitia.

Huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua & narratur ornatè, & regio ſæpe, aut pugna deſcribitur: interponuntur etiam conciones, & hortationes, in quibus tracta quædam & fluens expetitur, non contorta & acris oratio. Hoc ſtylo ſunt Heliodori Æthiopica:

Pulchritudinis exempla. Heliod. Æthiop. l. 3. Tale eſt illud in deſcriptione Charicleæ, ἤγετο μὲν ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη, χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο, &c. quæ afferemus ſuo loco. *Calliſt. in Narciſſo.* Item Calliſtrati in Narciſſo: παῖς ἦν μᾶλλον δὲ ἤϊθεος ἡλικιώτης ἐρώτων ἀστραπὴν οἷον ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων. Puer erat, vel potiùs adoleſcens, coævus amorum, veluti fulgetrum quoddam è corporis dignitate jaculans.

Candaules Gyges. Herod. & Dionyſ. περὶ συνθέσ. Talis illa narratio Herodoti de Candaule, & Gyge ſatis nota; cujus ſummam ſuavitatem miratus Dionyſius Sophiſta, eam ex Ionica lingua in Atticam transferr his verbis: Γύγη, (οὐ γὰρ δοκέω πείθεσθαι μοι

Digitized by Google

Sophista Herodoti narrationẽ Atticam fecit.

μοι λέγοντι τὰ περὶ τοῦ εἴδους τῆς γυναικός, ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα τῶν ὀφθαλμῶν,) ποίει ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀναβοήσας, εἶπεν, Δέσποτα τίνα λέγεις λόγον οὐκ ὑγιᾶ, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἐξεύρηται ἀνθρώποις ἐξ ὧν μανθάνειν δεῖ. ἐν οἷς ἓν τόδε ἐστίν, ὁρᾶν τινα τὰ ἑαυτοῦ. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην πασῶν γυναικῶν εἶναι καλλίστην, καὶ σοῦ δέομαι μὴ χρῄζειν ἀνόμων. ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα ἀπεμάχετο ὁ δὲ ἠμείβετο. τοῖς δὲ θάρσει Γύγη, καὶ μὴ φοβοῦ μήτ᾽ ἐμὲ, ὡς πειρώμενός σου λόγον λέγω τόνδε. Qui Græca salutarit à limine, agnoscet in istis maximas suavitatis, quæ in narratione esse potest, & structura verborum, delicias. Non dissimile est illud Ciceronis:

Crotoniatæ. Cic. 2. invent.

Crotoniatæ quondam cùm florerent omnibus copiis, & in Italia cùm in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religiosissimè colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Heracleotem Zeuxin, qui tum longe cæteris excellere pictoribus exstimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt; Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars usque ad nostram memoriam, propter fani religionem remansit. Et ut excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in se imago contineret, Helenæ se pingere simulachrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore pingendo, plurimùm aliis præstare sæpè accepissent, libenter audierunt. Putaverunt enim, eum, si quo in genere plurimum posset, in eo magnopere elaborasset, egregium sibi opus in illo fano relicturum; neque tum illos ea opinio fefellit. Nam Zeuxis illico quæsivit ab eis quasnam virgines formosas haberent, illi autem statim hominem duxerunt in palæstram, atque ei pueros ostenderunt multos, magna præditos dignitate. (Etenim quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus & dignitatibus antestererunt, atque honestissimas ex Gymnico certamine victorias, domum cum maxima laude retulerunt.) Cùm puerorum igitur formas & corpora magno hîc opere miraretur: Horum (inquiunt illi) sorores sunt apud nos Virgines. Quare, quâ sint illæ dignitate potes suspicari, Præbete igitur mihi quæso, inquit, ex istis virginibus formosissimas, dum pingo id quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de consilio, Virgines unum in locum conduxerunt, & pictori, quas vellet, eligendi potestatem fecerunt, ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poetæ memoriæ tradiderunt, quòd ejus essent judicio probatæ, qui verissimum pulchritudinis judicium habere debuisset. Hæc oratio venusta est, & magno artificio elaborata.

Zeuxis.

Helena.

DE MIXTURA CELERItatis cum Suavitate.
CAPUT XXXVII.

Gorgon animal.

Alexander Myndius, poetarum figmenta missa faciens, Gorgona animal esse ait quoddam Libyæ, quod visu perimat, si quem discussa juba aspexerit; quod Poetarum fabulis locum dedit, qui Gorgonas, Phorcyos & Ceti filias terribili aspectu finxerunt. Ex eo γοργονόφθαλμοι dicuntur trucibus oculis præditi, qui διάπορον πολὺ καὶ ἔνθεον habeant. Talis Hector memoratur ab Homero Γοργοῦς ὄμματ᾽ ἔχων ἠδὲ βροτολοιγοῦ Ἄρηος. Ab oculis translatum est à stylo. Nam stylus Γοργὸς appellatur, volabilis, & celer, qui ad pulchritudinem orationis conducit vel maximè. Nam cùm suavitas mollem

Hector Hom. I. λ. 8.
Stylus.
γοργὸς & γοργότης.
κάλλος ἀλμυρὸν κα-

...νητικόν.

lem illam & pellucidam orationem faciat, ne quid peccet mollitia, γοργότης præbet, & vim quandam vegetam inspirat. Sicut igitur corporis pulchritudo lenta quædam & prorsus muliebris non placet, sed ut quæ in viragine Atalanta, apud Ælianum trucis aliquid habeat suavitatis; simili profectò ratione, si totus stylus summa teneritudine mollesceret, nihil haberet dignitatis; quo fit, ut vibratis sententiolis acuendus sit & distinguendus; & hoc τὸ γοργὸν καὶ εὐκίνητον nominatur. Tale est illud Demosth. Νὴ Δία κακοδαιμονοῦσι γὰρ ἄνθρωποι, καὶ ὥσπερ βάλλουσιν ἀνοίᾳ. πάνυ γε. ἀλλ' ὅμως δεῖ σώους αὐτοὺς εἶναι· συμφέρει γὰρ τῇ πόλει. Miseri profectò sunt, & ingrati homines, & vehementer stulti; sanè quidem: verumtamen eos incolumes esse oportet; nam utile est civitati. Vides ut hæc oratio suavitatem habet, cum volubilitate conjunctam?

Plut. sympos lib. 8. q. 8.

Pulchritudo lenta.

Oratio cum forma confertur.

Demosth. περὶ στεφ. γοργότητος exempla.

Hæc virtus clarissima est in D. Hieronymo. Quid hoc loco γοργότερον, Nolite credere, nolite esse securi, licèt in modum stagni fusum æquor arrideat, licèt vix summa jacentis elementi spiritu terga crispentur: magnos hic campus montes habet. Intus inclusum est periculum, intus est hostis, expedite rudentes, vela suspendite, crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas ista, tempestas est. Simile est illud Virgilij.

D. Hieron. ad Helio.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

Virg. 4. Aen.

Constat autem, ut apparet, acutis sententiis, verbis floridis, & incisorum crebra volubilitate.

DE ACRIMONIA
& Acuto.
CAPUT XXXVIII.

Acrimonia quid, & ejus exempla.

Huic virtuti affinis est acrimonia, quod est acutum, vellicans; quale est illud Crassi in Lamiam deformem: audiamus pulchrum puerum. At ille acutè retorsit, vultum mihi fingere non potui, mores potui. Item Virgilij:

Cicero de orat.

Cantando tu illum, aut unquam tibi fistula cera
Juncta fuit.

Virg. ecl. 3.

Plena est hoc dicendi genere oratio περὶ στεφάνου, contra Æschinem; ἡ μήτηρ σου τοῖς μεθημερινοῖς γάμοις ἐν τῷ κλισίῳ τῷ πρὸς τῷ Καλαμίτῃ ἥρωι χρωμένη, τὸν καλὸν ἀνδριάντα καὶ τριταγωνιστὴν ἄκρον ἐξέθρεψέ σε. *Mater tua in porticu, aut clisio, cum Calamite heroe diurnas nuptias celebrans, pulchram statuam, & tertiarum actorem partium summum te educavit; & illud in ambiguo.*

Demosth. περὶ στεφ.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Sueto in Nerone.

Alia sunt acumina gravia, quæ & hoc genus elaboratæ orationis maximè venustant, quibus affluunt Senecæ controversiæ. Sed & Patres, ut D. Ambrosius, & D. Augustinus, hoc dicendi genus consectati sunt. Sic D. Ambros. lib. de virginibus, de sancta Agnete. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret? Nunc furentis mucroni militis totum offert corpus, mori adhuc nescia, sed parata, & novum martyrii genus, nondum idonea pœnæ, & jam matura victoriæ; certare difficilis, facilis coronari, magisterium virtutis implevit, quæ præjudicium vehebat ætatis.

D. Ambr. de virgin.

DE METHODO
Suavitatis.
CAPUT XXXIX.

Suavitatis methodus quibus rebus constet.

Hæc suavitatis virtus spectatur, ut cæteræ, in rebus, verbis, & structura verborum. Quinque sunt, quæ in rebus pariunt suavitatem invisa, inaudita, nova,

nova, ad summum quæ permotionem afferunt, & moratè sunt dicta. Nova dixi, & inaudita; idcircò res omnes fabulosæ placent, quibus & summi auctores nonnunquàm stylum ad aucupium voluptatis aspergunt. Tale est illud Platonis: Ὅτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, εἱστιῶντο οἱ ἄλλοι θεοὶ καὶ ὁ τῆς Μήτιδος υἱὸς Πόρος, & quæ sequuntur de Poro, filio Metidis, hoc est, Ubertate filia Prudentiæ. Item in Phædro, quod Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Musæ extitissent. Proximè delectant quæ ad fabulas accedunt, habent tamen speciem veritatis, quæ dum recitantur, ipsâ permotione animi instillantur suaviùs. Tertio loco memorantur ab Hermogene, quæ sensu nobis sunt suavia, ut vermiculatum syderibus cœlum, camporum tractus, nemorum umbræ, pellucidi amnium liquores, nervorum soni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & similia, dum dicuntur, placent, quia amabilem sui speciē ingenerant. Quis ista Sapphonis non lubenter audiat? Ἀμφὶ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν κελαδεῖ δι' ὄσδων μηλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δὲ φύλλων κῶμα καταρρεῖ Maximè autem afficiunt ἐρωτικαὶ ἐπίνοιαι. Et ideò Heliodori Æthiopica, & similes qui circumferuntur libri, tam avidè leguntur, magno aliquando honestatis dispendio.

Plato in convivio.

Porus Metidis filius. Abundantia Prudentiæ filia.

Sappho.

Rerum porrò novitatem aut voluptatem necessariò sequitur permotio, quæ in istis narrationibus sensum titillat; etsi doloris ipsa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum casus audiunt in theatris, ex ipsis lacrymis hauriunt voluptatem.

Hæc autem moratâ oratione omnia temperari, & quasi animari oportet; hanc Græci Rhetores ἦθος vocant; cujus est, decorum in personis observare, & unicuiq; quod mores & ratio vitæ postulant, tribuere; qua virtute nihil est in tota eloquentia artificiosius; cui ἐπιείκεια solet annecti, quæ modestos & amabiles oratoris mores demonstrat. Res consequuntur verba, & numeri; de quibus ita præcipit Tullius; Suave genus erit primùm elegantiâ & jucunditate verborum sonantium, & lenium: deinde, conjunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disiunctos, atque hiantes: & sit circumscripta, non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem æqualitatemque verborum, tum ex contrariis sumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur, constructioque verborum, tum conjunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur.

ἦθος morata orat.

ἐπιείκεια.

Verborum delectus ad suavitatem. Vide Dion. Hal. p. 187. περὶ Δημοσθ. δεινότητος: ubi fusè describit.

Cicero in Partition. orat.

Primùm igitur præcepit, ut verba sint sonantia, & lenia, quod multis prosequitur Dionys. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων: & selecta habet exempla, quibus ostendat, antiquos in descriptione rerum suavium atque amabilium, lenibus vocabulis usos, contra in molestis aut gravibus nomina ad materiam accommodasse: quid istis dulcius?

οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

——— *decoram*

Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ

Purpureum, & latos oculis afflavit honores.

Exempla suavitatis. Homerus, Odyss. 6. Virgilius Æn. 1.

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum jucunditatem? ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι, πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι. Item Ciceronis, At verò, quanta maris est pulchritudo? quæ species universi, quæ multitudo & varietas insularum, quæ amœnitas orarum, & littorum? quot genera, quamque disparia, partim submersarum, partim fluitantium, innatantium

Plato in Axiocho.

Cic. 2. de nat. deorū.

tium belluarum, partim ad saxa nativis testis adhærentium. Contra in Thucydide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cæteris, pleraque de industria invenias austera, & ut ait Demetr. Phalereus, ποταμῷ προσκρούοντι ἐοικότα.

Secundò, notat structuram orationis, quæ fermè est in isto dicendi genere, fine ullo hiatu, & collisione vocalium: Tales sunt Isocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò synalœphas, difficilè κακοφωνίαν invenias.

Tertiò, notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad suavitatem attinet: austerum enim est & grave longis orationis anfractibus elidere spiritum.

Postremò, varias figuras dictionis enumerat, ut antitheses, isocola, anaphoras, anadiploses, &c. quæ orationi jucunditatem aspergunt. Et hæc de florido & elaborato stylo.

DE OPTIMA FIGURA Dicendi, & de Decoro.
CAPUT XL.

VErùm quæres quid in tanta styli varietate constituendum sit, & quis demum optimum oratorem character deceat. Est illud quidem in rebus humanis satis usu comprobatum, nihil ex omni parte beatum esse, & ut ait Homerus ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε. Hoc ipsum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni parte absolutum. At si quis talis esset, ut pro rerum varietate omnia dicendi genera perfectè tractaret, is demum videretur perfectionis apicem consecutus: quod unus Cicero suprà Græcos Latinosque admirabili dexteritate videtur præstitisse.

Δεινότης quid. Is orator à Græcis dicitur δεινὸς, & hæc est, ut ait Hermogenes, δεινότης, χρῆσις ὀρθὴ πάντων εἰδῶν τοῦ λόγου. Rectus usus omnium generum dicendi.

Πολιτικὸς λόγος. Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quod perfectum in rebus civilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum atq; illustratum esse oporteat; ὁ μὲν τῇ ἀρίστῃ μίξει χρησάμενος τούτων, τὸ ἄριστον δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐργάσεται.

Atque in eo maximè spectandum est decorum personarum, ætatum, locorum, temporum: quod eruditè notavit Lud. Vives.

Eloquentia sive stylus puerilis. Si puer est, dicit sententiis parvis, leviculis, frivolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excursionibus ad fabellas & nugas, jocis frigidis, impropriis translationibus, crebris figuris similiter cadentibus, & desinentibus, tinnitu compositionis, & deliciis comparatorum, compositione obscurâ, & hoc in puero non modò toleratur, sed etiam plerumque placet.

Juvenum oratio sive stylus. Juvenilis oratio solet esse nimia, calore pugnaci, accurata, ornamentis illustris, compositiore concinna, & suavis, erecta, audax, præculta, interdum deliciosa, lasciva, ludibunda, structura molli, & delicata, Corinthiis operibus non dissimili: ubi deferbuit calor, apparet meticulosa, circumspecta, pedetentim ingrediens, repressa tractatione affectuum, pugnacitate argumentorum, ornamentis quoque, & cultu diminuto.

Virorum. Virilis solet esse magni ponderis, profundæ intelligentiæ, argumentis solidis pertexta, circuitu solutiore, non tamen diffuso, aut neglecto; in ea translationes parciores, figuræ ac schemata rariora, verba nec nova nec obsoleta, translationes & superlationes sobriæ, gravitas in asserendo, contemptus minutiarum, & quod extremum est, gravitatis augustus quidam decor. *Senibus pressum, mite, & sanctum tribuitur.*

Principum. Jam verò si conditiones spectantur:

Principium conciones esse debent magnificæ,

Digitized by Google

gnificæ, puræ, electæ, parcæ verbis, amplæ sententiis, sensu simplici, prudenti, gravi, sedato.

Rhetorum Politicorũ. Rhetores politici, accurati sunt, & elimati, candidi, graves, ab affectione & puerilibus motionibus alieni, ut videantur non è schola quæsisse, sed hæreditario quasi jure nobilitatis à parentibus possedisse eloquentiam.

Concionatorum Concionatorum oratio debet esse solida, gravis, sancta, casta, sobria maximè, ubi de Deo & arcanis mysteriis, ut in principiis fieri solet, adhuc sedatus sermo est: Altiùs ingressis licebit se attollere, figuris copiaque & laxitate orationis diffundere: semper tamen apud populum dicentibus competunt propria vocabula, aptæ translationes, ex rebus notis, conformationes & figuræ omnis generis, oratio plena, succulenta, clara, diserta, exemplis & dictis intexta, & ubi opus est, incitata, ardens, pugnans.

Philosophorum. Philosophi sermo de virtute simplex sit, purus, integer, validus, sanctæ matronæ non dissimilis, quæ extra fucum naturali pulchritudine enitescit. De rebus naturalibus erit acutus, osseus, adstrictus, enucleatus.

Sophistarum. Sophistæ, aut Rhetoris ad voluptatem dicentis genus dicendi est teres, lene, succisum, candidum, molle, pellucens, illex, omnibus gratiis & veneribus affluens. Si personæ auditorum considerantur; qui cum authoritate loquitur ad inferiores, totus est in rebus, circunstantias personarum minùs curat, quanquam & prudentibus curandæ sunt. Nullus est adeo abjectus, cui non aliquid debeatur, habet & pilus umbram suam.

Decorum. In oratione minoris ad majorem personam debet eminere sollicita reverentia, & pudor. Orationes modulatæ, canoræ, subtiles, argutæ, quæ nimis liberè, aut ludere, aut quod magis imperiosum est, docere videntur, viris gravibus vulgò displicent, cùm à junioribus dicuntur.

Ad summum videndum an locus sacer sit, an profanus: in profano civiliùs, in sacro augustiùs & sanctiùs, præcisis aulicorum flosculis, agendum: Deinde tempora etiam incurrunt, & negotia, in quibus modò vernans & læta, modò simplex, horrida, & quasi detractis ornamentis debeat esse oratio. Nonnunquam tonandum, fulminandum, frangendum: nonnunquam etiam superciliosi, morosi, suspicaces, irritabiles, blandè, circum spectè, remota omni ambiguitate, & quasi molli articulo tractandi. Consilium resque locusque dabunt.

Satis de optimo genere eloquentiæ dictum est. Nunc de ingenio, doctrina, exercitatione, & imitatione, quibus præsidiis ipsa comparatur, differamus.

Finis Libri Secundi.

DE

DE ADMINICULIS

ELOQUENTIÆ, INGENIO, DOCTRINA, ET IMITATIONE.

LIBER TERTIUS, DE ANIMI PRÆSTANTIA.

CAPUT PRIMUM.

HActenus à nobis, maximorum Oratorum lineamentis & coloribus conformata est præstantissimæ cujusdam Eloquentiæ species; cujus facibus inardescere generosæ mentes possint: nunc de adminiculis quibus comparari solet, paulò pictiùs & hilariùs, ut his aspersa condimentis, doctrinæ severitas mulceatur, non sine tamen honestæ utilitatis compendio, hoc qui sequitur libello disseremus.

Tota igitur spes capessendæ eloquentiæ, partim est in soli bonitate, partim in ejus cultura constituta. Ager, sive hortus noster, animus est, cultura, eruditio; coloni, præceptores; flores, scientiæ; & virtutis lumina, fructus immortalitatis. Hæc ego dum dico, nihil brevius; dum cogito, nihil patet latiùs. Ac primùm, nemo non videt quanta sit hujus soli, animi, inquam, suprà omnes omnium hortorum fundos dignitas, quantus splendor, quanta majestas. Dux est & Imperator vitæ mortalium, rector humani generis, princeps facultatum agit, habetque omnia, ipse nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, syderibus velocior: non hic Empedoclis sanguinem, non Zenonis ignem, non Aristozeni intentionem, non Pythagoræ numeros, non cœli particulam agnosco: aliquid est profectò, aliquid est sanguine vividius, igne purius, intentione contentius, modulis numerosius, cœlo denique ipso majus, & angustius. Et quid aliud est quàm vitæ spiraculum? quàm θεοῦ ἀσμα? (ut ait D. Greg. Nazianzenus) quàm species omnipotentis, vili luto impressa? ut facies solis in nube, radius in crystallo, hiacynthus in cera?

Obversatur mihi de hac animi digni- *Cedr. p. 538* tate

tate cogitanti, Costoæ potentissimi Persarum regis machina crystallina, in qua, ut est apud Cedrenum mirum dictu, cœli immensitas, solis cursus, lunæ labor, & æternæ micantium syderũ conversiones cernebantur, aderant quoque machinæ, è quibus vis aquarum exiliret, quæ modò subirent in imbres, modò rigescerent in grandines, modò tumescerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aër modò serenus, blanda velut Etesiarum amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundebatur; ipse, quasi Deus aliquis in medio collocatus, ad nutum compositos cursus, recursusque stellarum contemplabatur, pluebat, ningebat, tonabat, fulminabat, permiscebat omnia. Simili profectò ratione animus in capite, tanquam in arce positus, sedet, & dominatur: *nunc* (ut ait Plato) *cupiditatum gynacea dispensat, nunc acrimonia andronem regit, nunc desideria, veluti volitantes prodromos emittit, nunc furiales irarum exercitus è castris educit, nunc serena luce circumseptus suaviùs renidet, nunc variis affectuum turbinibus totus circumstrepit.* Atque cum talis & tantus ipse sit, duas habet facultates omnium præstantissimas, quibus veluti manibus, rerum apprehendit species: intellectum dico & voluntatem: hac enim in amorem fertur, & odium; illo, vera discernit à falsis, investigat, capit, cognoscit; &, si acutior fuerit atque solertior, hoc vocatur ingenium: cujus, Deus bone, quanta est velocitas, quam celeres motus, & planè ignei? Vis disjunctissimas terrarum partes peragrare? jam peragravit: præcipis Oceanum tranare? jam tranavit: jubes in cœlum evolare? jam evolavit: cupis detinere? non potes: quos enim obices oppones? pone terræ molem, penetrabit; pone claustra adamantina, perrumpet; pone cœlum, pertinget, ad extremam usque naturam pervadet; & si quid extra est, scrutabitur.

Plato apud Dion. Longinum.

Ingenium quid?

DE VARIETATE INGENIORUM, & excellentia in Mechanicis.

CAPUT II.

SEd ut agrorum, ita & ingeniorum magna est varietas: alia etiam aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, disjunctas animorum species esse voluerunt, quos adeò functione diversos cernerent. Animadverte, quæso, quisquis es, & in eo mecum mirare exultantis naturæ ludum. Ex hac parte Seneca duo nominum millia semel audita, Corsicus verò adolescens triginta sex millia refert fideliter: ex illa Amphistides ad quatuor usque numerat, Melitides ad quinque; dic illi ultra pergat, non potest, ad summum venit memoriæ. Ex hac Mithridates, duarum & viginti gentium, quas habet in ditione, linguas percallet: Ex illa Calvisius, ne Priami quidem & Ulyssis nomen, quod tamen quotidiè usurpat, satis habet expeditum. Ex hac Herodes Atticus cornu quoddam Amaltheæ; Oceanus eruditionis & eloquentiæ, cujus doctissimi quiq; (si Philostrato credimus) frustra & particulæ appellantur, magnâ totius orbis terrarum admiratione declamat, docet, scribit: ex illa Herodis filius primas literas addiscere non potest, urget pater, & ut opulentia æquabat reges, nobilis ludimagister, viginti quatuor pueros honorario nomine literarum insignitos dat filio, ut unus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur: habet in servis quotidianis alphabetum stupidus adolescens, laborat tamen in ediscendo. Ex hac parte Didymus Grammaticus, *Bibliolathas* apud Athenæum, ut nominatur à Demetrio Trœzenio,

Muretus in variis lectionib.

Seneca.

Philostr. in Herode.

nio, tria millia librorum & quingentos scribit, ex illa infiniti sunt rudes, & analphabeti: Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triumphator illustrissimus, cujus caput, velut quædam prudentiæ officina; ex illa Q. Metellus Caprarius, ejus filius, omnino stupidus: cui stomachatus magnus Scipio dixisse fertur, si quintum pareret mater ejus, asinum fuisse parituram. Quid si opera jam conferantur? quid si illa admirabilis opificum industria prodeat in lucem? Archimedes, onustam navem, quam non ingens hominum multitudo loco movere potuisset, solus molitus est, traxitque quò voluit; cœli motus lusit in vitro; ad summum, Iovis æmulus, tonitru perstrepuit, corruscationem incendit, fulmina jaculatus est. Archytas volantem columbam fabricavit: Albertus magnus (ut ferunt) loquentem statuam, opus triginta annorum, quod uno momento divus Thomas contrivit: Myrmecides quadrigam eburneam muscæ alis, navim apiculæ pennis intexuit, alius casum Phaëthontis in gemma annuli scitissimis lineolis exaravit, alius in Achate novem musas cum Apolline impressit: meliùs superiori sæculo Cappocius Senensis totam de morte Christi historiam, res, actus, personas, elegantissimo artificio in suis unguibus delineavit: meliùs quoque Franciscus Alumnus, qui symbolum Apostolorum, & Evangelium Ioannis, in denarioli orbiculo, magna Caroli quinti & Clementis septimi admiratione descripsit. Quid in horologiis? ut triumpharunt ingenia? Alia solis & lunæ cursus definiunt, alia quavis hora homines è somno excitant, & lumen accendunt, alia statuas accedentes & recedentes singulis ictibus referunt. Ex eo enim quòd Aaron rex Persarum ad Carolum magnum Imperatorem misit anno octingentesimo septimo, duodecim equites modò singuli, modò bini, modò terni, modò uno agmine omnes apertis tot fenestris turmatim exiliebant: exercitum dixisses è portis castrorum erumpentem. Num verò prodigio simile est, quòd horologiū cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo peritissimus artifex inclusit? Confer nunc ista ingenia cum Albanis & Tracibus, qui solem disci magnitudine esse judicant, Lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum scalis posse adiri putant, utro parente nati sint, nesciunt, testas & lapides fœno molliunt, lumen extingunt neà pulicibus pungantur.

Cic. de ridiculis.

Claud. in sphæra Archimedis

Vide Tostatum in Genesin.

Majolus.

Galen. l. 17. de usu partium.

Vide dies canic.

CAUSSÆ HUJUS varietatis.

CAPUT III.

EQuidem diversos specie animos asserere temerarium duco: at omnes virtute & dignitate pares esse, nec referre, utrùm anima sit Agamemnonis, an Thersitæ, Alexandri, an Margitæ, Iulij Cæsaris, an Bambalionis, multorum & gravissimorum hominum sententiis hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud est quàm maximum ornamentum ex universo tollere, disparitatem perfectionis? quàm Deum similem illi pictori facere, qui præter cupressos pingere nihil poterat? Numquid ipse eodem lumine stellas omnes incendit, eodem virore arbores irradiat, eadem purpura vestit flores? An quod facit in floribus, stellis, arboribus, hoc ipsum facere non poterit in mentibus? Ex ejus fortasse natura repugnat? at immensæ est & inexhaustæ virtutis. Exanimis? nihil minùs: sequuntur enim, ut mollis cera, pollicem fin-

fingentis Dei. Haud negarim, aliquid ſyderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, inſtitutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia variis modis affici videamus. Nam, qui ſub craſſo aëre naſcuntur, obtuſiores, ut Bœotios; qui ſub puro & delicato, ingenioſiores, ut Athenienſes, fieri, ſatis ſuperque trita veterum dicta docuerunt: ex inſtitutionis verò fonte manavit tanta quæ in diverſis gentibus cernitur ingeniorum diſſimilitudo. Perſæ verò omnes otioſi, propter Palatinæ operæ aſſidua obſequia: Syri cupidi & avari, ut qui in continua rei inſtitoriæ exercitatione tererentur: Aſiani molles, ut quorum patria deliciis afflueret: Alexandrini deriſores, ut qui à pueris ad dicteria & ſales fingerentur: Cappadoces, Cilices, Cretenſes, mendaces & fraudulenti, ut mari & nauticis rebus aſſueti: Campani ſuperbi, & arrogantes, quales in ſumma rerum affluentia nati homines eſſe ſolent: Et iſta quidem ad communes ingeniorum propenſiones huc vel illuc inflectendas vim habent non mediocrem: at in magnis ingeniis aliqua vis eſt ſuperior, quæ Dei lumine accenditur: quemadmodum enim in corporibus videmus, etſi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus ſingulari artificio machinatus eſt, ſciamus eſſe profecta: tamen quæ in pulchritudine & deformitate; quæ in robore & debilitate; quæ in agilitate & tarditate diſcrimina cernimus? Ruſticellus Hercules mulum ſuum tollebat humeris. Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurniſque quingentorum pondo calceatus (præclara Veneris ſandalia) per ſcenam ingrediebatur. Adoleſcens Turca ſub Ferdinando Gonzaga, corpore haud quidem magno, ſed tereti, aſſumpto homine in humeros, per funem ad dimidium recti anguli acclivem, adjectis gladiis, trium fermè palmorum longitudinis, præacutis, acieque novaculæ pedum malleolis, aſcendebat, adeò diſtentus, ut nec in plano facilè fuerit ſic ambulare: inde funi ſuperpoſitam tabulam paſſibus trajiciebat: cùm vix ipſa vel momento rudenti inſiſtere poſſet; mox ſuppoſitis patellis æneis, abſque vinculo, quas extentis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. Quis non non ſtupeat, & noſtra corpora fictilia, hoc aëreum aut igneum eſſe dicat? Ita in ingeniis evenire ſolet, diceres alia ex cœlo delibata, alia ex halitu luti expreſſa: divinus Plato aſperſos quidem omnibus igniculos eſſe dicebat, ſed in aliis languidiores, in aliis acriores. Mercurius ille ter maximus animis, antequam in corpora laberentur, craterem mentibus ſingulis eſſe propoſitum fingebat, quem alii tantùm delibarent, alii modicè biberent, alii pleniùs, quidam ſe totos in eum ingurgitarent, qui omnium eſſent ingenii ſplendore florentiſſimi: Quicquid eſt, gaudeant benè nati, & qui à natura animâ bonam, bonam mentem, bonum ingenium ſortiti ſunt. Hoc primum culturæ noſtræ fundamentum ſtatuo.

Plin. l. 7. c. 20.

Cardan. de ſubtil.

Mercur. triſmeg.

TRIA INGENIORUM GENERA quæ literis apta, & unde ſumendum culturæ exordium.

CAPUT IV.

SEd quale tandem erit iſtud, quod quærimus? Ingenii & doctrinæ princeps Ariſtoteles commodè quidem ingenia in tria genera dividit; & alia inertia facit & ſtupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudii Cæſaris, imò ſtipitis, indoles fuit: qui cùm Meſſalinam uxorem, calcato lecti genialis fœdere in omnibus adulteriis volutatam probè ſciret, ægrè tandem in id conſilium adductus eſt, ut eam per ſpiculatorem truci-

Suet. hoc μετεωρίαν & ἀβλεψίαν appellat.

trucidari juberet. Re demum confectâ, & eodem die ipsi nunciatâ, post unam aut alteram horam quærebat (vix admodum memor) quid dominus esset factum, quæ-miratus ad eum non veniret. Alia nimis velocia esse censet, & calida, quæ pleremque in stultitiam & furorem degenerant: & exempla quidem illustria in Hermogene & Caligula Cæsare vidit antiquitas; quorum unus, qui anno ætatis decimoquinto incredibili hominum concursu, magna doctorum admiratione, ipsis etiam Imperatorum plausu dicebat ex tempore, cum ætatem virilem attigisset, adeò hebes factus est, ut quod est ab Antiocho non insipidè dictum, inter pueros senex, inter senes puer videretur, & esset. Alter, qui à puero celerrimos ingenij motus habebat, in eam vecordiam devenit, ut palam cum Jovis statua nunc blandiens, nunc increpans, versibus Homericis colloqueretur, lunam plenam & fulgentem in amplexus invitaret, horreis conclusis populo Rom. famem indiceret: ad summum, equo *Incitato*, quem præ cæteris charissimum habuit, consulatum destinaret. Tertium locum obtinent *[illegible]*, quæ sedata sunt, & mansueta, atque ideo meliora ad omnem rationem humanitatis.

Philost. in sophistis. Tranquill. in Caio.

Non placent ingenia simiarum, quæ versatili levitate desultoria huc & illuc volitant, in nugis & quisquiliis triumphant, in seriis rebus hebescunt: fordent mihi pigra & abdomini dedita, porcorum, quibus nisi culinæ nidor subolucrit, nunquam excitabuntur: nauseam mihi faciunt sordida simul & callida vulpecularum, quæ nihil nisi lucri pecuniæ & malitiæ, vias consectantur; in quibus si turpiter infanierint, tunc perbeata existimantur. Volo ingenium quod simplex, candidum, solers, constans, festinè lentum, magnum, exaggeratum, quod se supra avaritiam, supra voluptatem ad cœlum usque efferat. Bene habet; designatum est à nobis solum, in quo oratoris nostri desudare & longè lateque exercere possit industria. Primum igitur fundi ingenium cognoscat, deinde subigat, expurget, molliat, excolat, educat mihi pulchros doctrinæ rivulos, quibus tenella germina irrigentur, quo minus evescant & felicius. Disponat classes, quasi pergulas, smaragdino virore illuminatas, & assiels perjusta intervalla arboribus, componat areolis gutas, mundas, eleganteas; quibus suavissimi florum, an potius virtutum omnium, afflentur odores. Ad hoc accedat oportet institutio, nō trivialis sed generosa, quæ à pietate prima jaciat fundamenta, & per magnarum virtutum gradus emissa, ad Deum usque, scientiarum fontem, pertingat.

ADVERSUS EOS QUI *Christianorum cultu emolliri & languescere dicunt ingenia.*

CAPUT V.

IN quo mihi confutanda est vetus querela eorum qui Ethnicorum, & etiam turpissimorum, opera & ingenia nostris anteponunt; qui Christianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minùs ad rem militarem aptos, minùs ad jurisprudentiam & eloquentiam, fieri clamant, eorum gloriam aut extingui, aut meticulosa superstitione retardari: liberum esse oportere felix ingenium, vagari per omnia, nihil intactum relinquere, sibi Catullos, Martiales, Petronios ejurari, & æterna debilitare castos & intestabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, si non vident; idcircone Deus scientiam dedit, ut virtutem pro ludibrio haberemus? Idcircone Christianos fecit, ut propudiosos amores, ut

Ge-

Gomorrhæos calamos, ut chartas, (chartas dico) imò omnium sordium sentinas, ex Fescenninorum incendiis & cineribus erutas in lucem efferremus? & hæc insectari, est veteris doctrinæ splendorem obscurare, de summis authoribus detrahere, ordinem de rebus, solem de mundo eripere? Ingemiscite, si quis modò vobis sensus est, Constantini & Theodosij cineres, ingemiscite: Vos, quæ religiosissimis edictis coercuistis, quæ excidistis, quæ æternis tenebris mandastis: Sotadæa flagitia, atque scelera, ab hominibus Christianis post sexdecim secula requiruntur, & lugentur amissa. Vos quam in Christianorum gymnasia induxistis pietatem, & quæ vos beatissimis laureis cumulatos, in illas æternis syderibus illuminatas domos induxit, contemni, expui, lacerari vidimus? Et magna (inquiunt) emollit ingenia: Quænam (malum) sunt ista magna ingenia? An Mucij: qui distillantem in foculo nudis ossibus dexteram spectent, & pœnas à se nescio cujus irriti conatus exigant? an Catones, qui post Libycas Syrtes, & serpentum ludibria, animas projiciant, non profundant? an Porciæ, quæ cùm ferrum negarit fortuna, vitam carbone extrudant? an Iuliani, qui amisso apud Persas per dedecus exercitu, afflicti, saucij, moribundi in Christum manantem è vulnere cruorem contorqueanr? an Dicæarchi, & Protagoræ, qui de Deo an sit nec ne, modò ferveat olla, inquirendum non putant? an Lacones, qui (ut est apud Plutarchum in quæstionibus Græcis) *neminem bonum fieri, publicis literis in columna incisis sanxerunt*? num potiùs magna & divina ingenia, Clementes Alexandrini, Gregorij, Basilij, Chrysostomi, Augustini, Hieronymi, qui Christianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ & eruditionis venerunt, quòd superiora sæcula non viderunt, posteriora admirari magis quàm imitari possunt? Doctores loquor & sanctos: quid Imperatores? ex qua schola limati ad imperium prodierunt? quibus disciplinis instituti, hostes terrore suos amore devinxerunt? quibus præceptis informati, ultra columnas Herculis nominis sui famam diffuderunt? de veteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ sapientum voces, plena ora posteritatis. De nostris loquor, quorum domesticas virtutes intueri nobis integrum est: quibus tandem artibus invictissimus ille Martellus anno 730. Abderamum Sarracenum cum prodigioso quadringentorum millium exercitu in Gallias irruentem repressit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonensi ea statuit trophæa, quæ nullus antiquorum Cæsarum potuit adæquare? quibus tanti patris soboles Pipinus bis cum maximo atque fortissimo exercitu Alpes penetravit; & primum Arnulphum Longobardorum Regem, deinde Gaiffram, in summum Pontificem, & sanctissima religionis nostræ pignora, rebelli animo ferocientes, pacavit? quibus ejus filius Carolus Magnus per omnes terrarum oras, quasi fulminum terroribus cinctus arma circumtulit, easque non magis suis cursibus peragravit, quàm victoriis atque triumphis illustravit? Quibus sanctus ille Rex Ludovicus, cum mille & quadringentis navibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Trojam navigavit) Syrtes, Charybdes, atque insana Syllarum latratibus, fluctuumque vorticibus maria contempsit, & luctantem inter extrema omnia animam pro Christi gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, num simplicitate, num pietate? Age, perfrica frontem, quisquis es Heroum obtrectator, & dic Christiano cultu emollita hæc ingenia ad socordiam descivisse, & si lubet jurisperitos percontari, quære, quinam viri

Vide apud Baron. edict Constantin. contra obscœnos poetas

Franci, Christianissimi & fortissimi.

liani; si oratores, qui Athenagoræ, Iustini, Firmiani, Arnobij, Salviani; si Poëtas, qui Prudentii, Sidonij, Apollinarij, Sedulij, Nonni, Ronsardi; si historicos, qui Eusebij, Theodoreti, Euagrij, Severi Sulpitij, Baronij.

Quære an refrixerint? an emarcuerint? an Chistiani mores aliquid de eorum eruditione, industria, subtilitate detraxerint? Omninò ingeniis verè Christianis nihil præstantius fuit, aut augustius. Germana enim est Eruditionis, Pietas, & rerum magnarum comes perpetua. Atque, ut mala quædam olitores germanitatis appellant, semper cohærentia, semper gemella, nunquam singula in fœtu; ita se mutuo amicitiæ fœdere & incredibili societatis commercio ista consequuntur, nec sine jactura à se invicem disjungi atque separari possunt. In meridiano orbe, ut ajunt, præcipuam nobilitatem obtinent palmæ Syagri, proximamque Margarides: eæ breves, candidæ, rotundæ, acinis quàm palanis similiores; unde & nomen à Margarithis accepere: una earum arbor in Chora regione esse traditur: una & Syagrorum: quæ mirum dictu! cum Phœnice ave moriuntur, cum eadem renascuntur. Ego verò sic arbitror, & sic mihi persuadeo, non tantum esse palmæ Syagrorum & Phœnicis commercium, quantum pietatis & doctrinæ. Hæc illam, tanquam sororem amat, complectitur, exosculatur; sine eadem languet, contabescit, emoritur. Quâobrem & his stabilitæ fundamentis, Christianorum scholæ omnes Ethnicorum academias bonitate, numero, dignitate facilè superarunt. Omitto quantæ venerationis fuerit apud Iudæos, sanctissimum illud Melchisedecis sacrarium, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatum, à quo scholarum institutionem profectam esse volunt, & in omnes nationes longe lateq; propagatam. Nihil dico de nobilissima Pantæni schola, quæ ab ipsis Christianæ Religionis incunabulis cœpit Alexandriæ sapientissimorum hominum, Clementis Alexandrini, & ipsius Origenis, cæterorumque non dissimilium studiis feliciter illustrata. Sileri patior de gymnasio Theodosiano, in quo sex Rhethores, viginti Grammatici, imperatoriis stipendiis honestati, magno Christianæ juventutis concursu unà docuerunt. Quid habet tandem antiquitas, quod, non dicam, cum Academiæ Parisiensis pristina majestate, sed cum mediocri quidē schola comparari possit? Scimus, sub Claudio Imperatore Romanos doctoris Græci penuria, Massiliam libros misisse, ut Græcanica literatura excolerentur. Discimus ab Eusebio, sub Domitiano primùm Romæ Quintilianum, publica mercede conductum ex Hispania, Rhetoricam docuisse. At apud nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum literarum magister sit publico stipendio honestatus, adeò iniqui sunt censores, qui ingeniis & studiis Ethnicorum plus tribuunt quàm Christianorum.

Plin. l. 15. c. 14.

Vide Baronium.

DE INGENIORVM DElectu, ad Eloquentiam specialiùs dictum.

CAPUT VI.

APollonius ille quidem Alabandensis, præclari præceptoris munere fungebatur: qui eorum quos ad capessendum eloquentiæ studium, in suum ludum parentes mittebant, ingenia explorabat accuratissimè: quæ si minus essent idonea, quàmprimùm dimittebat, ne frustra laboribus in discendo frangerentur. Et certè cùm in omnibus artibus sit ingeniorum habendus delectus, maximè verò in eloquentia, quæ, ut res est omnium difficillima, ita ingenij felicitatem magnopere desiderat. Hic profectò, ut ajebat Isocrates, δεῖ γεγραφιδὸς, καὶ νοῦ.

Cicero de orat.

Plutar. in Isocr.

V Æthio-

Alexand. Neapol. l. 2. cap. 25.

Æthiopes, ut ajunt, fortitudinis indolem in pueris hac ratione explorare solebant: Ingentes quasdam aves cicuratas alebant domi, quibus tenella adhuc pusionum corpora imponebant: Ad id autem ministerium mirabili quadam dexteritate factæ erant, ut in sublime sessores efferrent, & leni motu devolantes reportarent; Hoc si non pavebant pueri, si volatum intrepidè sustinebant, eximiæ indolis dabant indicium.

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet, & diligenter spectare ingenii motus, & cursus, quibusve pennis, & quàm sublimè ferri possit: quod in pueris, in quibus natura, ut ait Cicero, tanquam in speculis cernitur, à teneris elucere solet.

Primum illud ex veterum sententia statuamus, aliquas esse naturas veluti divino furore accensas, quas Dionysius Halicarnessensis φύσεις θεαζούσας eleganter appellat: easque, ut ferrum Siderite lapide affrictum, sic mente divina incitatas, arcana quadam vi perfundi.

Euseb. l. 6. c. 2.

Talis fuit mens Origenis, qui à teneris unguiculis, jam discendi cupiditate volitans, patrem de sacrorum dogmatum mysteriis magna prudentia interrogabat. Pater verò admiratus, conabatur incitatissimos naturæ cursus moderari, ne tantis motibus non sufficeret mortalitas; sed videbat in eo θεάζουσαν φύσιν: idcirco dormientis pectus, quasi sacrum magnæ mentis domicilium exosculabatur.

Tale fuit D. Augustini ingenium, qui annos natus duodecim, Logicos & Rhetoricos Aristotelis libros intelligebat.

D. Aug. confess.

Hanc mentem θεάζουσαν magna quædam & acris incitatio mentis, & affectuum teneritudo consequitur, qui oriuntur ex vi φαντασίας, quæ in ipsis, ut cera mollis, impressas rerum imagines facillimè suscipit, iisque tenacius inhærescit.

Hoc in Thucydide adhuc puero visum est, qui cùm Herodotum historias in theatro recitantem audiret, quibusdam narrationibus permotus, erupit in lacrymas: quod animadvertens Herodotus, ejus naturam ὀργῶσαν pronunciavit, & predixit fore ut in virum eloquentem evaderet.

Quid verò Euripides? quàm acrem & vivam εἰδωλοποιΐαν habuerit, notavit Longinus in libro περὶ ὕψους. inde fluunt illi versus;

Ὦ μῆτερ, ἱκετεύω σὲ, μὴ ἐπίσειε μοι
Τὰς αἱματωποὺς καὶ δρακοντώδεις κόρας.
Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσι.

Dicas eum ipsas furias facibus armatas videre, non scribere. Similiter cùm Phaethontis currum describit, ejus animus cum equis volitat, & cum adolescente ipso periclitatur.

Eandem naturam nactus est M. Tullius, qui sibi vehementes illas perorationes, non ingenio sed dolore fluere ingenuè fatetur. *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum usus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo, ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.* Deinde: *Nulla me ingenij, sed magna vis animæ inflammat, ut me ipse non teneam.* *Cic. in or.*

Et de Quintiliano habet Angelus Politianus: Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuisse, & frequenter ita commotum, ut non solùm lacrymæ illum sed & pallor, & verò similis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apti ad eloquentiam ingenij indicium, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος; &, ut uno verbo dicam, furor oratorius, quem, qui solis poetis tribuunt, vehementer errant. *Dio. Long. περὶ ὕψους.*

Alterum, est gravis quædam acrimonia ingenij; qui enim tantum in miserationibus excellunt, & nihil habent iracundiæ, facilè in motus muliebres degenerant; qui non satis oratoriam gravitatem decent.

At

Ad hanc, inquit Dionysius Longinus, excellsæ mentis generositatem oportet ingenia liberalissimè educari; neque enim possunt servilia, ubi præsertim vitiis hominum & gravium personarum obsistendum est, hoc libertatis decus & παῤῥησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας, καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ᾽ ὅλον τὸν βίον, θαυμαστόν τι, καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον.

Tertium, est naturalis quædam facundia, candor, elegantia, qua multi à puero cernuntur excellere, in explicandis animi sensibus jam arguti, uberes, expediti: ad quod cùm vocis plæna quædam suavitas, tum decorum actionis accedit; dona sunt Dei ad satus disciplinæ accipiendos peropportuna.

Carolus Zenus, septennis puer, cùm
Baptist. Egnat. l. 1. c. 4. ejus parens ad Smyrnam à Turcis interfectus generosè occubuisset, apud Clementem VI. de patris virtute & sua orbitate orationem habuit, tanta facundia, ut indolem pueri admiratus summus Pontifex, eum penes se & habere voluerit, & jam grandem natu, Patrensi sacerdotio amplissimo decorarit. Hoc anno 1614.
Lud. XIII. cùm LUDOVICUS XIII. Flexiam nostram, parentis olim sui HENRICI MAGNI cunabula, nunc ejus cordis, pretiosissimi omnium pignoris domicilium, & Gymnasium regia munificentia extructissimum inviseret, à pueris, variarum linguarum oratiunculis in Collegij limine exceptus est, qui ad reliquos ludos & apparatus dederunt initium: Placuit humanissimo Regi verecunda adolescentulorum fiducia, & mellitus lepos, qui tum in labris insidere videbatur: Itaque, & eorum nomina rogare, & blandissimè affari (quæ regum nostrorum est comitas, affabilitasque sermonis) Princeps optimus haud dedignabatur.

Est illa quidem expetenda puerilis facundia, non tamen ad grandem & exaggeratam eloquentiam sufficit, nisi majoribus præsidiis instructa fuerit. Quamobrem similia plerumque videmus ingenia in Panegyricis, & mediocribus etiam caussis, quæ illam vim incensæ mentis non requirunt, suaviter feliciterque versari, ad majores autem dicendi faces, non ita apta compositaque inveniri: & hoc eximiè inter cætera notat Longinus: παρέγε μὴν τοῖς ῥήτορσι τὰ ἐγκώμια, καὶ τὰ πομπικά, καὶ ἐπιδεικτικά, τὸ μὲν ὄγκον, καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐξ ἅπαντος περιέχει, πάθους δὲ χηρεύει κατὰ τὸ πλεῖστον· ὅθεν ἥκιστα τῶν ῥητόρων οἱ περιπαθεῖς ἐγκωμιαστικοί, ἢ ἔμπαλιν οἱ ἐπαινετικοὶ περιπαθεῖς.

Quartum, est memoriæ vis, & fœcunditas, quam ob ejus necessitatem Eloquentiæ partem constituerunt. Ita est profectò; Musæ illæ, disciplinarum omnium auspices, cùm à Iove in hanc lucem essent editæ, lacte Iunonis crescere & innutriri minimè potuerunt: inventa est illis nutrix Mnemosyne, quam nos Memoriam appellamus; hæc autem Iovis partum suis ulnis excepit, fovit, aluit, fœcundavit. Est quasi horreum mentis, memoria; in quam optimarum artium fruges reconduntur, & suo tempore expromuntur, imò thesaurus est, exquisitissima rerum omnium opulentia refertus, quæ subinde, cùm opus est, in varios usus explicantur. Hujus beneficio destitutus Orator, alioqui multis præcellens partibus, rudi & imperito plerumque similis videtur. Quo risu omnium est exceptus Curio, qui cùm contra *Cicero in Bruto.*
Titiniam dicturus esset, subitò totam caussam oblitus. Titiniæ veneficiis, & cantionibus id factum esse dicebat? Sed ipse erat adeò labili memoria, ut aliquoties, tria cũ proposuisset, aut quartũ adderet, aut tertiũ quæreret. Quare, licèt expeditã celeritatẽ & profluentem vim verborũ haberet, *Sen. epist. 27.*
plurimũ tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. Seneca, epistola vigesima septi-

Digitized by Google

ſeptima, Calvitium Sabinum facetè perſtringit, qui cùm eſſet, & tenui& ad ſingula vacillanti memoriola, docti nomen aucupatur. Nunquam vidi hominem beatum indecentiùs: huic memoria tam mala erat, ut illi modò nomen Ulyſſis excideret, modò Achillis, modo Priami, quos tam benè noverat, quàm pædagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam quàm ille Trojanos & Achivos perſalutabat, nihilominus eruditus volebat videri.

Hanc itaque compendiariam excogitavit, magna ſumma emit ſervos, unum, qui Homerum teneret, alterum, qui Heſiodum: Novem præterea lyricis ſingulos aſſignavit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Hæc detrimenta memoriæ. Contra verò iis, in quibus floruit, boni & felicis ingenij fuit indicium? quod rectè notat Fabius: Solet enim maximè quietos & tranquillos animos comitari: inquietis verò & levibus prudens memoria inſidere non poteſt, ſicut nec in profluenti ſigillum imprimitur.

Excellentes fuerunt memoria Cyrus, Themiſtocles, Cyneas, Carneades, Hortenſius, Latro Portius, Proæreſius, qui omnes inſigni quoque ingenio fuerũt. Non ſunt igitur audiendi, qui memoriam, ſtultorum κτῆμα nominant, quòd eos in hac parte natura defecerit. Fieri poteſt ut ſtulti propter acrem φαντασίας ardorem multa meminerint. Hæc memoria tamen brutorum eſt potiùs quã hominum: nos de ea loquimur, quæ cùm ratione diſcurſu, & prudẽtia copulata eſt, quæ ſplendidiſſima, & ex omni parte perfecta ingenia magnopere illuſtrare ſolet, &, ſi quæ magna ſint, atque ſupra cõmunem modum exaggerata, & vim judicij & memoriæ felicitatem, ex æquo nacta ſunt. Sed in juvenibus, propter calorem & puriores humores promptior & fidelior: in viris ſeneſcentibus, propter impedimenta naturalia, & tot imaginum multitudinem, partim eraditur, partim interrumpitur, partim etiam veluti quibuſdam velis obnubitur. Gaudeat in hac parte bene nati, quibus natura hanc vim impertita eſt: perinde enim eſt, ac ſi oculum in occipitio conſtituiſſet, quo, veluti alteri Iani, intelligentiæ & memoriæ facultate videant τὰ πρόσω ϗ ὀπίσω. Itaque hæc pars diligentiſſimè excolenda eſt, quæ facilè una ex omnibus mentis facultatibus conſeneſcit. Erit autem felicior, ſi moderatè exerceatur, non multis & artificioſis illis imaginibus confundatur: Adjuvetur deinde tota ratione victus, cibis, potionibus, exercitamentis, quiete, ſomno, pro recta ratione temperatis.

Memoria eſt oculus in occipitio.

Vide Philoſtratum p. 523. & 524. in ſophiſtis.

Quintum & optimum eſt judicium, quo nihil ad diſciplinas & vitam univerſam præſtantius eſt, aut melius. Qui uberem memoriam nactus eſt, ſine judicio? (hoc enim contingere poteſt;) perinde eſt ac ſi grandem apothecam habeat ſine vino, laxiſſimum horreum ſine frumento. Defectus memoriæ faciliùs quidem excuſatur, quia licet ſit ea pars valdè nobilis, non eſt tamen prima, deinde à multis rebus fortuitis aut pendet, aut juvatur: quo fit ut minùs culpandi ſint, qui non habeant, & ipſi ſuam in ea re ingenuè fateantur imbecillitatem: Iudicio autem qui velit cedere, aut eo ſe deſtitutũ putet, rarus eſt, quòd hanc partem omnes ſuæ naturæ, ſi modò dignitatem teneant accommodatiſſimam ducunt. Et certè qui judicio caret Orator, quaſi Cyclops Homericus, effoſſo oculo in tenebricoſa corporis ſpelunca jactetur & affligetur neceſſe eſt.

P. Rich. in acad. honoris.

Iudicium, eſt amuſſis & norma mentis,

Ra-

Digitized by Google

Rationis scilicet approbatio, & improbatio; quæ postquam in veri investigatione elaboravit, tum judicium, quasi Censor, quid aptum sit circumspicit, quid ex quove nascatur, quid cuique sit consequens, quid alienum, quid repugnans, quid consentaneum, confusa denique & permixta disiungit, disiuncta conciliat, rerum nodos tangit, & explicatissimè dissolvit. Hoc est verè præstantis judicii munus: quod, ut apparet, in veritatem, sicut voluntas in bonum, suâ propensione rapitur, sed cùm rerum caussæ adeò sint ignotæ, & mendacium verisimilitudine persæpè imponat; difficile est in hac parte semper esse felicem.

Meliora sunt judicia, quæ liquidiora sunt, & minimè confusa, quæq; rem diu examinant, antequam præcipitent sententiam. Deteriora plerumque mitium virorum, quæ, licet quid expediat, videant, tamen vel sui diffidentia, vel aliquo affectu facilè abripiuntur. Deterrima sunt omnium suspicacia, obstinata, malevola, & ad omnem incredulitatem rigore quodam mentis obfirmata. Et hæc de ingenii notis satis. Cæterùm sine studio & doctrina gladius est in vagina reconditus, cujus acies quotidiè hebescit atque retunditur: hæc igitur summoperè curanda est.

DE STUDIO ET EXERCITATIONE ELOQUENTIÆ.

CAPUT VII.

VEterum eloquentiam mirificus exercitationis incendebat ardor? eaq; vis alebat, quæ neque flexu ætatis, neque honorum decursu poterat consistere; declamabant enim fermè quotidiè inter privatos parietes, Senatores, Consules, Imperatores: tales erant grandes illi Ciceronis prætextati, Hircius & Pansa; qui in Consulatus dignitate, in illo honorum omnium apice, sub M. Tullio cultura ingenii & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca, controversiarum libro quarto ad Novatum & Melam, refert, Pollionem Asinium, intra quartum diem quàm filiam amiserat, declamasse: præconium illud ingentis animi fuit, malis suis exultantis. Haterius verò Senator amplissimus, admisso populo ex tempore, solus omnium Romanorum, in Latinam, Græcam transtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maximè floruit; cujus author primus Anaximenes fuisse comprobatur à Pausania. Extat adhuc Themistii Euphradis oratio, quam habuit in promptu, ubi gratiis affluit exordium, cùm se excusans dicit, Phidiam, vel in una quidem Minervæ crepidula elaboranda multùm studii impendisse; quo fit ut oratores, hac tumultuaria opera nihil excelsum aut politum fundere valeant: Constat idem ex Eunapio, qui Proæresium illum, spirantem Mercurii in terris imaginem, de proposita ab æmulis quæstione dixisse refert ex tempore, magnâ omnium admiratione, quam incredibili cumulavit commendatione memoriæ; cùm totam orationem, ut erat à Notariis excepta, eodem temporis vestigio iisdem verbis prætexuit. Hæc oratio, sive facultas appellabatur divina, ut refert Philostratus in Æschine, quod supra mortalitatem esse videretur, tam diserte orare ex tempore: verùm illud ex vi ingenii, & assiduâ exercitatione profluebat; quibus rivulis irrigata, ad immensum decus surgebat eloquentia. Operæ pretium est ita plerumque adolescentes acuere, ut vim, copiam, & facilitatem orationis assequantur, non autem scriptis & præceptis obruere: eâ tamen lege, ne hac extemporaneâ fiduciâ elati, meditatam scriptionem negligant, in qua δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι.

Eunapius in Proær.

θείως λέγειν quid sit.

Digitized by Google

DE CAUSIS CORRUPTÆ Eloquentiæ.

Ubi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur.

CAPUT VIII.

Corruptæ Eloquentiæ caussas præclarè complexus est Cornelius Tacitus, in nobili dialogo de Oratoribus; quas malo ab eo, quàm à me, ad culturā ingeniorum audiri. Deficit, inquit, eloquentia ab ista vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia juventutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & oblivione moris antiqui. Ego de urbe, & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ statim natos excipiunt, & per singulos ætatis gradus comitantur, si priùs de severitate & disciplina majorū, circa educandos formandosque liberos, pauca dixero: Jam primùm suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur: cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inservire liberis: eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis spectatisque moribus, omnis familiæ soboles committeretur, coram qua, neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur, ac non studia modò curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum sanctitate quâdam ac verecundiâ temperabat; sic Corneliā Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Actiam Augusti matrem, præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. Quæ disciplina ac severitas eò pertinebat, ut sincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuscujusq; natura, toto statim pectore acciperet artes honestas, & sive ad rem militarē, sive ad juris scientiam, sive ad eloquentiæ studium inclinasset, id solū ageret, id universum hauriret.

Pueriâ teneris bene fingendi.

Quantum prosit ad studia puritas animi.

At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter, ex omnibus servis plerumque vilissimus, nec cuique serio ministerio accommodatus; horum fabulis & erroribus pueri statim, & rudes animi, imbuuntur, nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infantulo domino aut dicat aut faciat; quando etiam ipsi parentis nec probitati nec modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepit, & sui alienique contemptus. Jam verò propria & peculiaria hujus urbis vitia plenè in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, & gladiatorum, equorumque studia: quibus occupatus & obsessus animus, quantulum loci bonis artibus relinquit: quotumquemque inveneris, qui domi quicquàm aliud loquatur? quos alios adulescentulorū sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? nec præceptores quidem, ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent; colligunt enim discipulos non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationum. Transeo prima discentium elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum, vel hominum, vel temporum satis insumitur.

Parentum indulgentia castiganda.

Ludi inertes & noxii tollendi.

Praeceptores graves quærendi, non fabularum narratores, fautoresque vitiorum.

Solidè jacienda studiorum fundamenta.

Hæc auctor judicii acerrimi de severa puerorum educatione, sub sanctæ disciplinæ legibus.

Idem quoque argumentum nobilissimè tractavit Seneca in præfatione libri I. Controversiarum.

Magnificè quoque de hac materia

[Quidquid (inquit) Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat aut præferat, circa Ciceronem efflo-

Sen. l. 1. contr. in praef. p. 8.

effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius quotidie deinde data res est: sive luxu temporum, (*Nihil est enim tam mortiferum ingeniis quam luxuria.*) sive cùm præmium pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstuque vigentia: *sive fato quodam, cujus maligna perpetuaque in omnibus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, velociùs quidem quàm ascenderant, relabantur.* Torpent ecce ingenia desidiosæ juventutis: nec in ullius honestæ rei labore vigilatur: somnus languorq;, ac somno & languore turpior, malorum rerum industria invasit animos: Cantandi saltandiq; nunc obscœna studia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, & mollitie corporis certare cum fœminis, & *immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentum specimen est.* Quis æqualium vestrorum, quid dicam? satis ingeniosus, satis studiosus, immò, quis satis vir est? Emolliti enervesque quod nati sunt, inviti manent, *expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ; in hos nec Dii tantùm mali permittant, ut cadat eloquentia; quàm non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret.*

Nec minùs disertè Quintilianus:

Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit; *Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit?* Nondum prima verba exprimit, jam coccum intelligit, jam conchylium poscit: *Ante palatum eorum, quam os instituimus.* In lecticis crescunt; si terram attigerint, è manibus utrimque sustinentium pendent: Gaudemus, si quid licentiùs dixerint: Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, risu, osculo excipimus.

Hæc gravissimi auctores, qui uno consensu pestiferum, non modò eloquentiæ, sed & cæterarum honestarum artium virus esse, delicias & vitia, satis ostendunt; quæ, si teneris mentibus inhæserint, frustra magni proventus sperantur eloquentiæ. Jam, quod ad tradendæ disciplinæ rationem attinet, providendum est, ut quod in optimis scholis, à quibus petitur, fieri solet, omnia ordine & loco, à discentibus excipiantur. Nam, quæ est humani ingenii desultoria curiositas, amat volitare per omnia, & majora suis tentare viribus. Ex quo videas, plurimos nondum satis à Grammaticis dedolatos, sublimis eloquentiæ decora temerè consectari; quibus omninò studiis & ingeniis non subest vera vis, nec penitus immissis radicibus innititur, ut quæ summo solo sparsa sunt semina, celeriùs se effundunt, & imitatæ spicas herbulæ inanibus aristis ante messem flavescunt, ut ait Fabius.

Quamobrem & isti, non satis tempestivi levium quorundam ingeniorum impetus sunt restringendi, & cùm tribus maximè rebus tota eloquentiæ doctrina contineatur, præceptis, stylo, & variâ eruditione præceptorum, is adhibendus est modus, ut neque negligantur à studiosis, neque à magistris pleniùs & scrupulosiùs ingerantur. Nam, qui summorum auctorum lectione contemptâ, toti sunt in levium præceptorum farragine conquirenda, mihi profectò videntur ad molas consenescere. Eruditio, si parcè adhibeatur, stylum exhilarat; si inferciatur, obruit, orationisque salubritatem variis idiomatibus confundit. Una bene dicendi ratio, rerum omnium difficillima, pleniùs juventuti excolenda est.

In quo quidem rectè mihi præcipere videntur, qui fundamenta per solidum subdere

ſubdere decreverint, quò tota operis ſubſtructio feliciùs aſſurgat. Sic enim in rebus à natura fieri cernimus, ut quæ levioribus orſa principiis effudit; paulatim ad amœniſſimum florem elegantiæ perducat. Arbores primùm inoculantur, mox pubeſcunt; folia enatâ pube formantur, formata panduntur: Hinc floſculos ridere, gemmas turgeſcere, fructus tumeſcere videas: Poſtremò; ſuccum vi caloris conditum, paucis in voluptatem, pluribus in neceſſitatem cedere.

Ad hanc formam componenda ſunt ingenia, & linguæ puerorum, ut primùm vagire, deinde balbutire, poſtea verba proferre, tandem ſuis incrementis læti hilariùs fluere: Mox cùm oportuerit ſuccingi, matureſcere, ad ſummum caneſcere velint.

Nihil à primordiis ſtatim fuit perfectum, ſed per inferiores gradus deveniendum eſt ad ſummum. Quamobrem nunquam eorum probarim conſilium, qui adoleſcentum ingenia, licet perquam vivida, ſtatim ad ſeveriùs illud loquendi ſcribendique genus duci, & intra concionum clauſtra coercere volunt. Ex quo videre eſt, quoſdam vix Latinitati ſatis initiatos, jactantiùs in ore ſeveriores habere litteras, ad quas perrarum admittitur tyrocinium. Diſcant imprimis loqui congruè, propriè, ſignatè, mox renidere quibuſdam elegantiarum violis; deinde fœcundiori Ciceronis ubere ſuaviter innutriti, ferri incipiant oratione perculta, delicioſa, lacinioſa, ac tanquam in longiori ſtadio & apertiore campo liberiùs decurrere, donec ætate, judicio & uſu maturiores, varios authores evolvant, & incipiant ſecernere inania à ſolidis, fucata à pulchris, adumbrata à veris. Alioqui deridentur in ſatyra, qui vix *ponere lucum artifices, heroas ſenſus afferunt*. Qui navim in mari regere gubernaculis ſtudet, vel remis ducere, priùs in fluvio præludit. Sed quoniã hæc in ſcholis diſcuntur pleniùs, & à Quintiliano pertractata ſunt luculentiùs, ſatius mihi videtur, de imitatione, quam unam ad diſcendã eloquentiam pleniorẽ viam cenſet Longinus, paulò fuſiùs diſſerere. *D. Ambr. l. 1 offic. c. 10.*

DE IMITATIONE.

CAPUT IX.

ORpheum vatum omnium præſtantiſſimum, ferunt, cum fatis conceſſiſſet, vivam in mortuis cineribus reliquiſſe vim ſuavitatis. Nam quæ juxta ejus ſepulchrum nidificabant luſciniæ, ſi Pauſaniæ credimus, ſuaviùs canebant & molliùs, quaſi ex demortui Poëtæ reliquiis genium haurirent jucunditatis. *Pauſa. in Bæot. 105. edit. f.*

Longè profectò ſe res clarius habet in illuſtrium authorum imitatione, ad quorum monumenta (libros & opera intelligo) qui ſolent demorari, & cum mortuis jucundiſſimam habere conſuetudinem, inde vim & afflatum ſapientiæ, non obſcurum ducunt; cùmque ſimilitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè ſcena humanæ vitæ plena ſit imitatione atque imaginibus, certè in ſtylo non ignobilem obtinent locum. Quid enim ſine imitatione contingit? quid ex aliorum ingeniis non expreſſum? quid ab his non eſt ductum fontibus? qui primùm ex æternæ mentis ſinu profluentes, latiſſimè in res opeſque humanas redundarunt: unde vita tot ſcientiis nobilitata, tot exculta bonis artibus, tot munita præſidiis ad hanc perfectionem, niſi ex imitationis opibus efflorüit? Ut modicus primùm igniculus affluente pabulo, paulatimque ſuccreſcente, latiùs uſque manat incrementis: *Proclus in Timæum. Imitationis neceſſitas.*

sic hominum ingenia, ubi primum radium divinæ lucis ab imitationis simulacris expresserunt, privatis augent studiis, & in immensum propè attollunt decus.

Quod cùm in omnibus artibus clarum sit atque manifestum, tum in ipsa eloquẽtia splendidiùs elucet; quæ levibus pertexta principiis, varia postmodum ingeniorum contentione & imitandi studio venit ad summum.

Omninò apertissima ad eloquentiam via est, si quis veterum, qui modò eloquẽtes fuerunt, vestigiis insistat, & ex eorum scriptis vivas exprimat effigies.

Dio. Long. περὶ ὕψους. De qua re tibi Dionysij Longini locum perelegantem subjiciam.

Ὡς καὶ ἄλη τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τείναι ποία δὲ καὶ τίς; ἡ τῶν ἔμπροσθεν μεγάλων συγγραφέων, καὶ ποιητῶν μίμησίς τε, καὶ ζήλωσις. πολλοὶ γὰρ ἀλοτρείῳ θεσφοροῦνται πνεύματι τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει, τρίποδι πλησιάζουσαν ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνέον, ὥς φασιν, ἀτμὸν ἔνθεον αὐτόθεν, καὶ ἐγκύμονα τῆς δαιμονίου καθισταμένην δυνάμεως, παραυτίκα χρησμῳδεῖν κατὰ ἐπίπνοιαν. Οὕτως ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς τὰς τῶν ζηλούντων ἐκείνους, ψυχὰς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόρροιαί τινες φέρονται, ὑφ' ὧν ἐπιπνεόμενοι, καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοὶ, τῷ ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει.

Vides, imitatores, ab eo cum Sybilla; libros, cum antro Phœbi, pleno cælesti halitu; scripta & dicta ab imitatione, cum oraculis conferri.

Vis imitationis. Alia est (inquit) præterea ad orationis gravitatem via: quænam verò, & qualis? Magnorum Oratorum, & Poetarum imitatio. Multi enim alieno spiritu, quasi cœlesti afflatu incitantur, & Sybillam imitantur, quæ vaticinabatur in tripode. Illic est terræ hiatus, & ingens latebra: quæ (ut ajunt) divinum quendam spirat & egerit halitum, quo mens Vatis afflata, cœlesti quadam virtute affluebat. *Præclarum simile.* Simile quidpiam contingit in eruditissimorum hominum libris, quos dum legimus, nescioquo pacto, quasi è sacris quibusdam spiraculis halitus emanant in animos, qui inde afflati, & divino furore perciti, effata pronuntiant.

DE PRAVA IMITATIONE, seu Cacozelia.

CAPUT X.

IMitari quidem res est, ut videtur, omnibus in promptu: sed benè imitari, haud ita facile est ac existimatur ab imperitis, qui à summis auctoribus acceptas virtutes vitio dedecorant imitationis. Occurrit hîc mihi festiva quædã historia, quæ narratur ab Æliano: *Ælia. de animal. l. 7. c. 21.* Infantulum, inquit, fortè nutrix, de more, fasciis evolutum abluens, in pelui tractabat; ablutumque, & pannis infantiæ circumvestitum, reponebat in cunis; *Notanda histor. de prava imitatione.* quod ex eminenti loco prospectans simia, ut est animal non modò importunæ sed & perversæ plerumque imitationis, idem tentare voluit; cumque infantem remotis custodibus jacentem introspexisset in cunis, fenestella, quæ tum patebat, in ædes illabitur, ac primum pusionem arripit, fasciis explicat, & post varias gesticulationes, aquam succensis carbonibus fortè calescentem in miserum corpusculum effudit. Hoc ipsum faciunt pravi imitatores, qui circa alieni ingenij fœtus, ut simiæ gesticulati, sua demum imperitia depravant: hoc agnoscebat solers imitator Virgilius, cui cum furta & Homericæ opes objicerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod erat, se Homeri imitatorem esse; sed suos adversarios, infelices Musarum partus, faciliùs clavam Herculi extorturos, quàm pro dignitate, vel versiculum quidem Homericum imitarentur. *Lucia. de saltatione.* Ex ea perversitate imitandi tractum est κακοζηλίας vitium apud Græcos cele-

celeberrimum; cujus meminit Lucianus, γίγνεται δὲ ὥσπερ ἐν λόγοις, οὕτω ἐν ὀρχήσει ἡ πρὸς τῶν πολλῶν λεγομένη ἡ κακοζηλία, ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον τῆς μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτεινόντων.

Contingit, inquit, in orationibus, sicut in saltatione, ea quæ prava à multis imitatio appellatur, eorum qui mensuram excedunt imitationis, & ultra decorum extendunt.

Demetr. Phal. l. de elocutione. Demetrius Phalereus, comptus auctor frigidos sensus κακοζήλους appellat, πολλάκις μὲν τὸ διανόημα ψυχρὸν ἐστι, καὶ ὡς νῦν ὀνομάζομεν, κακόζηλον. Quint. l. 8. c. 3. κακόζηλον Latine reddit, *malam affectationem*: *Fabius Quintili. l. 2. c. 3.* additque κακόζηλον vocari, quicquid est ultra virtutem, quoties ingenium judicio caret, & specie boni fallitur; omnium in eloquentia vitiorum pessimum.

DE VITIIS IMITATIONIS.

CAPUT XI.

PLurima imitationis vitia recenseri possunt: Primum est, eorum qui in ipso limine offendunt, & exemplaria sibi proponunt imitanda, ex se vitiosa quibus deinde cùm privatos errores adstruant, nova subinde monstra pariunt. Quid enim sperari aliud aut expectari oportet? cùm cæci sibi cæcos duces adhibeant? & illud in juvenibus imperitis satis est familiare: qui, cùm aut duce in studiis sint destituti, aut, si habeant, benè monentem parum curent, ad libros quosvis adhærescunt, & quàm avidissimè compilant, rati aliquando se thesauros grandes invenisse, ubi omnia sunt ficulnea. Fit etiam plerumque, ut titillante suavitatis lenocinio, eos qui speciem duntaxat habent bonitatis, avidè legant; contra graves auctores, ut nimis duros & austeros, repudient. Qui ita faciunt, *non magis sapere possunt quàm bene olere, qui in culina habitant*; idcirco tam paucos eloquentes videmus, quòd ob ignorantiam linguarum, spretis veteribus, permulti, novos auctores multis erroribus refertos terant manibus, quibus ipsi deteriores evadunt.

Mox daturi
Progeniem vitiosiorem.

Secundum est eorum, qui bonos quidem imitantur, sed tam accuratè, ut totos penè describant. Talis est imitator Lucius Apuleius, qui cùm ex Luciano integra ferè omnia, ut in Asino suo aureo, exscribat, auctoris nusquam meminit, sed sibi ob permixtas aliquas fabellas totum opus arrogat; quod qui faciunt, similes illi videntur Philoxeno famosissimo helluoni, *Athen. l. 1. Deipn.* qui nidore fumi tactus alienas ædes ingrediebatur, & adspersis obsonio levibus condimentis, quorum usum apprimè callebat, totam deinde patinam sibi vendicabat.

Tertium est eorum, qui si unam aut alteram Ciceronis orationem legerint, ad eam omnia quæ tractabunt argumenta, referent, & multum sudabunt, ut alienissimos sensus intrudant: Ad summum extendent, decurtabunt, & quidlibet potiùs facient, quàm ab hac imitationis pravitate recedant. Quis hoc eos Procrustes docebit? ille quidem prædo notissimæ *Violenti imitatores. Procrusta.* crudelitatis, obvios quosque, de insidiis exceptos, suo grabato applicabat, &, si proceriores essent, amputatis pedibus decurtabat; si breviore corpusculo, funibus alligatos, & intolerabili cruciatu affectos, nervorum detorsionibus extendebat: hoc faciunt qui auctorem à suo argumento alienissimum, velit, nolit, miserè detorquent & lacerant.

Quartum est, puerile eorum, qui de imitatione sensuum, quos satis non intel- *Quartum vitium, expressio sollicita.* ligunt, parum curant, sed toti in angustias

verborum, neglectus sensuum.

stias verborum, veluti in quoddam pistrinum necessitatis conjecti, anxiè & sollicitè exquirunt singula verba, quibus utantur, & cavent maximè ne minimum verbulum, extra auctorem, quem sibi mitandum sumpserunt excidat: illi sunt qui ab Horatio *servum pecus*, appellantur, quòd se tam duræ imitationis servituti mancipent; de quibus præclarissimè Polybius: *οἱ δὲ πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν ἐπιτυχούντων οὐ πειρῶνται μιμεῖσθαι, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐκθεατρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν*: in Fragment. p. 1013.

Volo quidem esse verborum delectum, volo locutionem esse Ciceronianam; sed si proprium aliquod verbum, & merè Latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideò ab oratione excludam, quod non veniatur in Apparatu, licet alios auctores, & apprimè Latinos, habeat. Quid qui in epithetis, & Parnassis, omnia conquirunt, & miseros centones ex variis panniculis consarcinant? quales tandem imitatores esse possunt? qui perindè faciunt ac si pictor diceretur imitari, qui pratum depingens, flores inde decerptos tabulæ suæ annecteret; aut hominem reddens, partem togæ illus decisam assueret picturæ, aut etiam, si nasum, quem exprimere non posset, vellet homini amputatum in suam transferre picturam.

Quales sint imitatores pueri.

Detur illud quidem pueris, ut saltem copiam verborum discant: sed in viris alia ratio requiritur, scilicet, ut videant, quæ verba in rem, quæ in personas & tempora bellè cadant, neque res verbis, quod permulti faciunt, sed verba rebus subjiciat.

Non sunt res verbis, sed verba rebus subjicienda.

Quintum est eorum, qui, ut spirant ubique styli amplitudinem, quam satis syncerè non capiunt, bonos, & ad decorum personarum prudenter accommodatos veterum sensus, quod nimis mediocres videantur, excessu quodam augent, donec in *κακοζηλίαν* incidunt. Bene & disertè Virgilius, primo Æneidos tempestatem describit:

Quintum vitium excessus degenerans in tumorem.

Exemplum in Virg. & Lucano.

Incubuêre mari, totumque à sedibus imis
Unà Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus & vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virûm, stridetque rudentum:
Eripiunt subitò nubes cœlumq; diemq;
Teucrorum ex oculis, Ponto nox incubat atra.
Intonuêre poli, & crebris micat ignibus æther.
Præsentemque viris intentant omnia mortem:

Hæc satis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cùm sibi vel imitandum vel superandum hunc locum proposuisset, habenas laxat versibus, quorum multi, licet non sint contemnendi, quos tantoperè Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, ut isti:

Ah! quoties frustrà pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! Quàm celsa cacumina pessum
Tellus victà dedit! non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioqui ex orbe voluti,
A magno venêre mari, mundumque coercens,
Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraternà, lassatum in sæcula fulmen
Adjuvit, regnoque accessit terra secundo.

Sextum denique est eorum qui cùm nesciant, magnorum auctorũ sensibus, quos decerpserunt, pondus elocutionis aut actionis addere, vel etiam genium quendam, qui heroes istos comitabatur, affundere, infelici prorsus exitu cæterorũ fiunt imi-

Sextum vitium depravatio bonorum sensuum, defectu ingenii vel styli.

Digitized by Google

Infelices imitatores cũ Neantho comparati. Lucianus adversus indoctum.

imitatores. Neanthus, ut ajunt, Pittaci Tyranni filius, cum ea quæ de lyra Orphei fama ferebantur, audivisset, ejusdem potiundæ incredibili desiderio captus est: itaque pactus cum sacerdote, ejus templi, in quo asservabatur, æditúo, sibi pecuniâ non mediocri comparat; mox in suburbium profectus, ut artis periculum faceret, uti lyram pulsare cœpit, tam infeliciter Orphei numeros est imitatus, ut à canibus miserabili strepitu efferatis laceraretur. Sic multos quidem videre est imitatores, alienis opibus, quibus uti non possunt, ornatos, si non corporis, saltem famæ lacerationem incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cum heroicis Achillis virtutibus longè esset inferior: & parùm certè juvat imitatores aliena arma ostentare, cum ipsi lacertis & viribus indigeant.

Septimum vitium frequens usurpatio eorum, quæ alioqui rata sunt apud authores. Senec. ep. 114.

Addo etiam eorum vitium familiarissimum, cujus meminit Seneca: quibus si fortè aliquid in iis quos imitantur auctoribus arrisit vehementiùs, hoc tam crebrò usurpant, ut nihil sit frequentius. Sic Arruntius (inquit) fuit Sallustianus, & in illud genus nitens: Est apud Sallustium; *Exercitum argento fecit*, id est pecunia paravit, hoc Arruntius amarè cœpit, posuit illud omnibus paginis. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua: nec sine causa; ille enim in hæc incidebat, hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, ubi alicui *vitium pro exemplo est*?

AN MULTI SUNT *imitandi.*

CAPUT XII.

EXimius ille Theologorum apex Divus Thomas, interrogatus, quo pacto quis doctus evadere posset? Respondit, si uno duntaxat libro uteretur: & variorum librorum lectionem disertè condemnat. L. Annæus Seneca: Certis, inquit, ingeniis immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere quod in animo sedeat. *Nusquam est, qui ubique est.* In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim emittitur: nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur. Non coalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Quæ quidem à viris judicio acerrimo præditis dicta sunt præclarè. Neque verò dubitandum, quin si quis scientiæ sanctorum, aut morali Philosophiæ studere velit, uno libro possit esse contentus; vel etiã nullo, ad culmẽ evangelicæ perfectionis evadere: Verùm alia scientiarum atque artium ratio est. Neminem enim invenio inter doctos, qui libros avidè non conquisiverit, & cùm multos haberet, plures non optarit. Quod studium non modò in Ethnicis viguit, apud quos celebres illæ Bibliothecæ, ut Eumenis supra ducenta millia voluminũ, & Ptolomæi Philadelphi, plusquam septingentorum; Verùm Christianis, statim post tempora Apostolorum, summæ curæ fuit, varios libros in usum doctorum congerere. Itaque Alexander Episcopus Hierosolymitanus celeberrimus, nobilem bibliothecam Hierosolymis instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta

Senec. ep. 2. An uno libro contentus possit quis doctus evadere.

Quomodo intelligendi D. Thomas & Seneca.

Librorum apud doctos cura & studium.

Eusebius lib. 6 hist.

scripta, ut Berylli, Hippolyti, Caii, & aliorum reposuit, quibus & se adjutum testatur Eusebius. Cæsareæ bibliothecam aperuit Julius Africanus, quam postea Eusebius Cæsariensis Episcopus, & Pamphilus Laodicenus Presbyter, ad triginta milia voluminum auxerunt; quod profectò nunquam fecissent, si libri unius usum dumtaxat sufficere existimassent. Sed & ipsi qui hoc suadent, nunquam ad tantum eruditionis decus, nisi varia librorum lectione effloruissent. Quis enim major librorum helluo, quàm Seneca? qui omnes ita pervolvit, ut maxima quæque tractans volumina, non abstineret ab infimis? quod ejus eruditio multiplex, & factum ad omnia ingenium, satis indicat. Quanti verò fecerit libros sanctus ille doctor, vel illud declarat, quod unius D. Chrysost. Homilias urbi Parisiensi, divitiis omnibus refertissimæ, sed vel ipsis imperiis anteponeret.

Libri permulti ad multiplicẽ eruditionẽ necessarii. Simile de sideribus.

Omninò, ut in cœlo non unum duntaxat sidus rerum omnium artifex, & machinator Deus, collocavit; sed infinita propè collucentium stellarum multitudine, nobilissimum illud corpus distinxit, ut ex variis varia signa mortales edicerent; pari profectò ratione in hac civili vita diversorum veluti ingeniorum faces constituit, quibus ipsa collustraretur. Non ex uno flore serta conficiunt olitores, sed in diversis areolis diversa florum genera studiosissimè colligunt, quo suum opus, tum coloris tum odoris summâ varietate distinguant. Quod natura in suo principatu, hoc ipsum in naturæ imitatione præstant eruditi pictores, qui non uno colore tabulas oblinunt, sed multorum temperie artificiosissimè variant & expoliunt.

Cicero de invent.

Quin ipse Zeuxis omnium in pingendo ingeniosissimus, ut eximiam mulieris formæ dignitatem exprimeret, quinque sibi virgines speciosissimas, ad imitandum, à Crotoniatis dari postulavit, ut in unam imaginem, multarum pulchritudinem transfunderet. At dices variâ lectione obrui & confundi ingenia; ita est, si infirma sint, si tumultuaria, si perperam legant. sine duce, sine luce, sine fructu lectionis.

Pueri minùs capaces variæ lectionis.

Quia verò talia sunt puerorum, benè & salubriter præcipiunt, qui eos in unius Ciceronis lectionem incumbere quàm diligentissimè volunt. Ita enim contingit, ut principem eloquentiæ spiritum, à primario oratore, & feliciùs hauriant, & aliis vitiis quæ imprudens lectio multa secum affert, careant. Accedit, quod tunc debiliori sint stomacho, nec multa concoquere atq; digerere valeant. Verùm postquam salubriori succo à principiis fuerint imbuti, nihil vetat quominus varia perlegant, ut ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod suis astruant fundamentis; quin & ex ipsis, quos animadverterint erroribus in stylo, fiant cautiores. Sit igitur noster ille imitator, ut prudẽs Ulysses, qui,

πολλῶν ἄστεα ϗ νόον ἔγνω·

Multorum mores vidit, & urbes;

Aliquis præcipuus author ad familiarem consuetudinem deligendus.

Vel etiam, ut magnus ille Antonius, qui in spiritualis vitæ stadio currens, ex multorum virtutibus perfectissimam veluti vitæ tabulam collustraret. Nihil verò vetat in hac lustratione omnium, unum nobis eumque optimum, & in facultate quam consectamur, Principem eligere, cujus pabulo potissimùm nutriamur; quod spectatissimis viris video contigisse, qui singulares aliquos authores habuerunt in deliciis, quos è sinu rarò deponebant: D. suaviabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero; Alexander Mammeæ, officia Ciceronis assiduò legebat; D. Paulum Andronicus Imperator suprà cæteros amavit: in uno Tertulliano D. Cyprianus conquiescebat.

Digitized by

NOVINE AN VETERES imitandi.

CAPVT. XIII.

Martial. l. 5 epist. 10.

VT vino veteri, sic antiquis authoribus omnium pene hominum consensus plus laudis & existimationis tribuit. Imò & novos fastidiosa sæcula, aut respuunt, aut infra merita longè deterunt: Huc spectat querela Valerii Martialis,

Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur?
Et sua quod rarus sæcula lector amat?
Hi sunt invidiæ nimirum Regule mores,
Præferat antiquos semper ut illa novis.
Sic veterem ingrati, pompeii quærimus umbram,
Et laudant Catuli vilia templa senes.
Ennius est lectus salvo tibi Roma Marone;
Et sua riserunt sæcula Mæonidem.
Rara coronato plausêre theatra Menandro,
Norat Nasonem, sola Corinna suum.

Cornel. Tacit. in Dialog.
Cur novi sint in fastidio.

Cornelius Tacitus hoc ascribit hominum malignitati, sicut Martialis invidiæ: *Vitia malignitatis humanæ vetera sunt in laude, præsentia in fastidio.* Omnibus enim insitum est, ut rarò (quod ait ingeniosus Poëta) velint ingenio cedere, & hanc laudem affectent: quam dum vident ab alio præripi, palmam ejus adhuc nascentem conantur infringere. Accedit quod veteres veluti in partam gloriæ hæreditatem, & longâ sæculorum serie corroboratam, venerint, de cujus gradu à novis, licèt ingeniosissimis, dejici nullo modo possunt. Quæ opinio eruditionis, etiamsi falsa fuisset, aut re ipsâ minor, tamen adeò omnium mentibus inolevit, ut difficili negotio divelli possit.

Qui fictitium suis grunnitum simulabat Parmenio, Græci olim theatri amores & deliciæ, tantam sibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionē, ut ipsi porcorum grunnitus editi, nihil ad *Parmenionis suem* esse dicerentur: simili ratione novorum industria, licet re ipsa excellentissima, famæ & judiciorum malignitate, sæpius obruitur.

Veteres non tantùm opinione novis antecellunt.
Cur veteres novis præstantiores.

An etiam extant legitimæ caussæ cur novis veteres præferantur, neque illud in sola opinionis temeritate situm est, atque collocatum? Primùm illi, quò fonte propiùs abfuerunt, magis sinceros rivolos videntur exhausisse; qui deinde per varia ingenia, eaq; ut fert humana imbecillitas, diversis vitiis oblita, suæ integritatis plurimum amiserunt. Deinde quod ad eloquentiæ rationem maximè attinet, antiqui ferè omnes molestâ peregrinarum linguarum disciplina exsoluti, toti in suam incubuerunt; ex quo contingit, ut naturæ præsidiis instructi, mox arte & continuâ exercitatione corroborati, incredibiles facerent progressus. At nos in linguis à puero triti, & quasi in necessitatis pistrinum amandati, tardè admodùm sapere incipimus. Quid quòd illi qui in unoquoque genere excellentes fuerunt, in unam quam ipsi delegerunt, facultatem, toto animi impetu se conjecerunt? nos lenocinante curiositatis malo volitamus per omnia & passim, *Corvos insequimur* (ut ait ille) *testaque lutoque*, nihil dum mente concipientes, in quod defixa nostra conquiescat industria. Postremò, quæ antiqui Oratores scripserunt, ea magno labore, multorum annorum curriculo, ingenti studio elaborârunt, quod se æternitati pingere augurarentur: Nos informes plerumque fœtus

Digitized by Google

fœtus,& cruda adhuc studia, in lucem hominum propellimus; quo fit ut ad veterum decus rarò quis accedat.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, ut omnes continuò novos authores repudiandos putem. Sunt enim plerique, vel supra veteres, eximij. Sed in evolvendis antiquis teritur via securior.

QUI MAXIME INTER VETERES imitandi, obiter notantur.

Quid singuli authores conferant virtutis.

CAPUT XIV.

THUCYDIDES densus, & brevis, & semper instans sibi, lascivientis orationis luxuriem tanquam falce resecabit.

HERODOTUS, dulcis, fusus, & quasi amnis sine salebris, jucunditatem aspergeт.

XENOPHONTIS inaffectata jucunditas, sed quam nulla affectatio consequi possit, lepore & gratiis verba perfundet.

PLATO, non linguæ solùm, verumetiam animi ac virtutis Magister, dictis afferet majestatem.

ARISTOTELES, doctus, acer, acutus, nervos & judicium conferet.

ISOCRATES, nitidus & comptus, dicendi veneres instillabit, & structuram orationis numeris, quasi pictis asarotis, vermiculatam distinguet.

DEMOSTENES, quo nec gravior usquam, nec temperatior, vim, judicium, lacertos, temperiem largietur.

PHILO, PLATONIS æmulus, in sensibus & verbis, amplitudinem atque admirabilitatem.

IOSEPHUS antiquitatum Iudaicarum scriptor, characterem virilem, accuratam judiciumque, &, ubi vult oratorem agere, aureum sententiarum & verborum flumen.

Photius in bibliotheca

DIO CHRISOSTOMUS, Cornu est quoddam (ut ajunt) Amaltheæ, ita dicendi vehementia, ubertate, & varietate præstat: Siquidem Platonem & Demosthenem sequutus, candore quodam ac contorta simplicitate respondet, ut ait Philostratus, καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις προσηχεῖ. Ut organis assonant tibiæ; sic ille magnis istis Heroibus, elegantibus modulis accinit.

Synes. in Dione.

In eo excellens affectuum temperatio vibrata acriùs enthymemata, exemplorũ copia, ac plerumque ad exhilarandam orationẽ fabulæ narrationesque intertextæ. Compositio, ut Philosophum decebat, nihil habet, aut sublimitatis ostentandæ, aut captandæ, jucunditatis gratia innovatum.

Ioh. in Omphal. Μαγάδα, seu Μαγάδιν, tibiam vocat, teste Didymo.

PLUTARCHUS, nunquam satis laudatus author, non inanem dictionis fucum, & pueriles calamistros, sed magnum judicii in disserendo lumen, dispositionis accuratam rationem, & optimatum rerum ingentem sylvam legentibus suggerit. Is verò est Oceanus.

Ἐξ οὗ ὥσπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι κρῆναι,

& quod Agathius scholasticus, de eo scripsit, σύγχορον ἔχει. Nullus ad innutriendũ stylũ uberior est, aut opulentior.

DIONYSIUS HALICARNASSEUS, qui tam lubenter Censorem agit in Criticis, à Photio ita censetur ἐστὶ δὲ φράσιν καὶ τὴν λέξιν καινοπρεπής, καὶ ἐς τὸ ἀνακεχωρηκὸς τῶν πολλῶν, τὸν λόγον ἐκβιαζόμενος. ἡ δὲ κατὰ μέρος διήγησις μετέχειν τι τοῦ κατὰ διάνοιαν ἀφελείας ποιεῖ, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἀχαρὲς καὶ σκληρὸν ἐπιτρέπει: stylus ejus atque dictio novatorem sapit, & verò per insuetam vulgo viam, orationem impellit. At rerum singularum minuta explicatio, & sensus illi quandam simplicitatẽ affert, & ne ad ingratum atque asperum sermonem abripiatur, vetat.

Videtur mihi sanè author bonus, sed qui

Digitized by Google

variæ orationes Photij, judicio, Κάλλ⊗ habet ἡδονόντα: nō modò elaboratā præfert orationem, sed quæ vim etiam dicendi habeat.

THEMISTIUS est τὴν φράσιν σαφὴς, καὶ ἀπέριττ⊗, καὶ ἀνθηρὸς, καὶ λέξεσι πολιτικαῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνὸν ὑποκλινούσαις χρώμεν⊗.

Sermo, inquit Photius, illi apertus, supervacaneis carens, ac floridus: verba à communi usu non discedunt, inclinant tamen in gravitatem: quæ laus est eximij oratoris: & certè ab eloquentiæ præstantia nomen Εὐφράδης nactus est. Hujus orationes è Græco vertit Dionysius Petavius noster, vir de Græcis literis perbenè meritus.

LIBANIUS inter ævi sui sophistas florentissimus extitit, & Iuliano eximiè dilectus. Regula enim & norma fuit sermonis Attici, κανὼν καὶ σάθμη λόγου Ἀττικοῦ Verum, dum nimis diligens ac curiosus esse studet, quod est umbratilibus istis fatale vitium, persæpe orationis gratiam ac venustatem obscuritate corrumpit, & affectatione figurarum in multa frigida delabitur; quod notavit. D. Chrysostomus ejus in tempestivos affectus irridens, in oratione de sancto Babyla martyre.

IULIANUS quoque Cæsar affectavit nomen eloquentis, natura & arte satis ad id instructus: Atque in eo, Libanio præceptori suo valde affinis est, quòd Atticam dictionem & minimè tumidam, habet; Verum in orationibus nimis olere videtur scholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ sanctè admodum observat. Ideo, in multis lentus, & tædij plenus, fastidium parit. Melius sibi consuluisset, si avitæ potiùs pietati quam Oraculorum sophistarum nugis studuisset.

In Latinis unus est *Cicero*, qui certissimus dux ad eloquentiam esse possit; quem ideo adolescentum mentibus instillari quàm studiosissimè, oportet, antequā prægestiens curiositas in aliam se atque aliam subinde lectionem efferat. Sed nimis in hac re sunt iniqui Censores, qui cæteros Latinitatis authores, eosque egregios, quasi numeros censent, & de republica literaria deturbantes, dum unius laudibus plenius quam par est velificantur. Fatendum est enim multa à Cicerone scripta fuisse, quæ pro ratione rerum, temporum, aurium, placuerunt; quæ omnia, si ubique dicantur in imitationem, non sunt idem pondus habitura. Quis enim eum ferat, qui apud homines negotiosos, & φιλολακωνισμὸς, apud aures rerum potiùs avidas quàm verborum lentam, otiosam orationem, longosque verborum & periodorum tractus, ingerat, & ita se Ciceronianum putet? Omnino quicquid alteri simile est, necesse est minus sit eo quod imitatur, ut umbra corpore, ut imago facie, & actus histrionū veris affectibus. Quod in orationibus evenit; Namque iis quæ in exemplum assumimus, subest natura, & vera vis: Contrà omnis imitatio facta est, & ad alienum propositum commodatur, Ex quo fit ut qui se uni, vel etiam Ciceroni omnium principi, totos addixerunt, maximè ab ejus perfectione, ipsius imitationis natura ita ferente discedant, & otiosi, atque supini, si quid modò longiùs circumducant, sanctè affirment Ciceronem ita loquuturum fuisse; quæ tamen languida sunt necessariò, cùm neque vim, neque genium aliquem oratoris, qui in imitatores æquè transfundi vix potest, habeant. *Quintil. l. 10. c. 11.*

Peccant igitur, qui unum tantùm sibi imitandum proponunt, cùm perfectio ex multorum ingeniorum veluti temperie conflatur. Dion ille, quem cornu Amaltheæ nominatum dicimus, aureus orator appellatus, quòd Platonem & Demosthenem summa dexteritate miscuisset.

Benè igitur faciunt qui postquam à tenero Cicerone apprimè imbuti sunt, jam confirmato judicio, alios cum delectu legunt; quorum gemmis Tullii purpuram illuminent. Inter hos primus occurrit.

SALLUSTIUS navus author, & minimè otiosus, acer, velox, gravis, sententiosus, pressus verbis, rebus affluens, sensibus dives, & sublimis, qui licet floridā illam styli amœnitatem, & leni tractu atque æquabili tenore fluentem orationis ambitum non habeat, potest tamen mirum in modum, dictionis languorem corroborare, illique vim & aculeos, quibus virilius concitata vibretur, addere: In eo pleraque duriuscula sunt, pleraque austera, & quæ Thucydidem sapiant, quæ non sunt omnibus imitanda; sed ipse hoc dicendi genus sectatus est.

CÆSAR, lenissimo amni similis fluit, multus in ea virtute, quam Hermogenes καθαρότητα nominat; nos, styli puritatē perspicuitatemque dicimus; Apparet in eo mira naturæ atque ingenii felicitas, candor, facilitas. Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile, minus ornamentorum habet, sed & minus ineptiarum: in eo genere quod tractat, prudens est & felix; ad exemplar conformationemque historici styli, perutilis. Qui vir si foro vacasset, eodem vigore dixisset, quo bellavit.

TITUS LIVIUS lacteum flumen orationis fundit: de quo præclarè Quintilianus: Est (inquit) narrando miræ jucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, suprà quàm narrari potest, eloquens; ita dicuntur omnia cùm rebus tum personis accommodata. Sed affectus quidem, præcipuè eos qui sunt dulciores, nemo historicorum commendavit magis: Ab eodem cum Herodoto comparatur; mihi tamen plus hic suavitatis, ille plus gravitatis & splendoris habere videtur.

PLINIUS MAJOR, etsi totus in res fertur, dicendi tamen, ut apparet, in multis, gravitatem, vigorem, acumenque habuit. Sed non est ubique sui similis; pleraque enim acutè sunt & rotundè dicta; alia nimis exiliter concisa, & quæ aures non implent; multa subobscura, quæ nimiā celeritate animum intelligentiamq; transvolent; nonnulla neglecta & inculta Plinium desiderare videntur in Plinio. Est tamen ad verborum proprietatem & ἐνέργειαν, longè utilissimus.

SENECA parem ingenio non habuit, & admirandus potiùs videtur quàm laudandus. Is cùm eo tempore floreret, quo jam verboso illo periodorum ambitu aures fatigatæ, res, sententias, & acumina desiderabant, ad eum stylum animum adjecit, qui isto sæculo fermè placebat omnibus, eloquentia jam è rostris ad principum aulas & basilicas translata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitiani usque tempora Senecæ supervixit, cùm eundem videret passim apud principes viros, nobilissimosque juvenes, ingenii laudibus florentem, illi, quanquàm moderatè, pro ingenii candore succensuit, & contrarium stylum, qui plus salubritatis & disciplinæ veteris, minus admirabilitatis haberet, retinens, Senecam in institutionibus oratoriis nonnihil sugillat.

Sic igitur ille: Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ versatum distuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, qua damnare eum & invisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum & omnibus vitiis fractum dicendi genus, revocare ad severiora judicia contendo. Tum autem ferè hic in manibus adolescentum fuit. Quem non equidem omninò conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam: quos ille non destiterat incessere cùm diversi *Fab. l. 10. c. 1.* *Judicium Quintil. de Seneca parum æquū.*

diversi conscius generis, placere se in dicendo posse iis quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem magis quàm imitabantur, tantùmq; ab illo defluebant, quantùm ille ab antiquis descenderet; foret enim optandum, pares, aut saltem proximos illi viro fieri.

Sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat, deinde cùm se jactaret, eodem modo dicere Senecam, infamabat. Cujus & multæ & magnæ alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facilè & copiosum, plurimum studii, multarum rerum cognitio, in quo tamen aliquando ab iis, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est.

Multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda; sed in eloquendo corrupta pleraque; atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitiis: Velles eum ingenio suo dixisse, alieno judicio. Nam si aliqua contempsisset, si parùm concupisset, si non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset, consensu potiùs eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam Quintilianus paulò iniquior; qui licet videatur eum commendare laudibus, plurimum tamen deterit, ut faciunt qui honestiùs obtrectare solent, dum laudes maledictis compensant.

Defensio Senecæ.

Objicit ei admirationem sui, contemtum aliorum: de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vita laudatissimè acta, & gloriosus pro veritatate exitus declaravit.

De stylo tantùm loquor, quod minutissimis sententiis rerum pondera fregerit, quam sit iniquum omnes vident, qui neminem sententiis gravioré agnoscunt. Quòd ejus eloquutio in plerisque corrupta & pernitiosissima sit, (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictum. Erat enim Latinitatis peritissimus; sed quia stylum, pro rerum & temporum statu, alienum à Rhetorum schola in multis affectavit, non ideo dicendus est perniciosissimè loqui, nisi apud eos, qui suo ingenio & stylo omnes metiri volunt. Addit, à pueris tantum amari, quod manifestæ calumniæ est. Num verò puer L. Iunius Noderatus, qui ejus temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenii atque doctrinæ nominat; num Plinius major, qui suo ævo *Principem eruditionis* non veritus est appellare? Num Suetonius, qui eundem maximè omnibus placuisse; soli Caligulæ, cui nihil boni placere poterat, propter singularem ingenii perversitatem, displicuisse? Num puer Fronto, qui *Senecam ipsum asserit aurea sæcula reformare*, & Deos ab humano genere exulantes, ejus opera revocatos, hominibus contracta societate misceri? Num Dion, qui Ῥωμαίους τοὺς καθ' ἑαυτὸν σοφίᾳ ὑπεράραντα: Significat omnibus sui ævi Romanis sapientia & eruditione præstitisse. Hæc contra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12. Noctium Atticarum, Senecæ intemperanter maledicit, gravissimi authores censuerunt, & censent omnes viri cordati, qui hoc potissimum authore delectantur, quorum authoritati debebat potiùs Erasmus acquiescere, quàm tam antiquum, tam gravem authorem novis dicteriis incessere.

Suet. in Cal. c. 53.

Dio. 40.

Agell. l. 12. c. 2.

VALERIUS MAXIMUS, ut Ægyptus Homerica, bonis & malis mixtus est: In Plerisque enim est acutus & subtilis; quòd maximè vult videri; in plerisque durus, subobscurus, & ad plebeium sermonem abjectus, à puritate & candore Latini sermonis longiùs discedit. Est tamen in eo jucunda tot historiarum

quasi florum congesta varietas, & brevitas narrationum, acuminibus sententiarum, non rarò tam aptè aspersa, ut nihil videatur amœnius.

CORNELIUS TACITUS totus ad gravitatē factus est, vir acris (ut apparet) ingenii, judiciique limatissimi: qui tantùm à fuco & calamistris puerilibus discedit, quantum sensuum amplitudine & orationis granditate assurgit. Viris aptior est quàm pueris, & ad judicium conformandum, quàm ad alendam orationis copiam, quæ in adolescentibus requiritur, accommodatior. Pleraque in ejus structura suspensa sunt, concisa, & nimis brevitate contorta, quæ adipalem eloquentiæ succum non habent.

FLORUS, in alio prorsus genere nitidus, fluens, comptus, &, ut ejus fert nomen, verè floridus: plus habet Palestræ dec'amatoriæ, quam virium & lacertorū.

QUINTUS CURTIUS medium quoddam iter sequitur, magnam styli salubritatem consecutus est: Nam ita dilucidè narrat, ut amnem sine salebris fluere credas, & tantis præterea veneribus orationem perfundit, ut non mediocriter lectores & amatores suos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas & suaves, ut Herodoto & Xenophonte nihilo videatur inferior.

QUINTILIANUS, loquitur, ut sentit; in utroque, paucis exceptis, valde syncerus, ut qui neque verborum novitate atque insolentiâ orationis juveniliter exultat, neque se ad plebeium sermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimū est, aureā mediocritatē servavit, in gravitate ornatus, in ornatu gravis.

Ex ejus disciplina prodiit PLINIUS JUNIOR, politus, si quisquam alius, & suavis, & ornatus, cujus stylum (ut ipse ait) apes complere floribus & innectere videntur. Inventio in eo generosa, dispositio apta, figurarum lumina concinnè disposita, & venustas quædam orationi perpetuâ efflorescens. Summam habet laudem in Trajani Panegyrico, quem studiosissimè, ut apparet, elaboravit. Mallem tamen interdùm in eo brevitati studuisset, neque prolixas orationes, quas ipse defendit, tantoperè amasset, ingenio suo velificatus. Certè jucunda ipsa fastidiosos animos satietate obruunt, & summæ voluptatis extrema tædium occupat.

APULEIUS, eleganti procul dubio, & faceto fuit ingenio, sed eo, & Musis, non modò styli insolentis, verum etiam argumenti novitate, abusus est, author procul dubio cautæ lectionis, & periculosæ imitationis, maximè quod abundat dulcibus vitiis.

In SIDONIO APOLLINARI ingens ut apparet, ingenii vigor. Stylus talis est, qualem corrupta Gothicis idiomatibus sæcula, marcidâ jam eloquentiæ laureâ ferebant: Omninò ab Atticis & Ciceronianis auribus alienus est. Sed tamen magis ob multas virtutes admirandus, quod præmortua Romana facundia hæc scripserit, quàm ob temporis vitia accusandus videtur.

Magna AURELII CASSIODORI mens, quæ inter hanc Gothici sæculi barbariem, quasi sidus quoddam eluxit, stylo veniam deprecatur, & facilè impetrat.

AMMIANUS miles Græcus, tantos habet plerumq; spiritus, ut quæ hircosa, si liceat ita appellare, Latinitate scripsit, placere possint inter unguētatos: quod de Ennio non inurbanè olim Seneca fertur dixisse.

Patrum maximè latinorum sensus potiùs quàm verba imitanda.

Quod verò ad SS. Patrum eloquentiā attinet, sensus potiùs in multis, maximè verò in Latinis, quam stylus, aut verba, legem habent imitationis. Ignoscite tenuitati meæ, Beatæ; & lucidæ sanctorum mentes, neque voscum cæteris commis-

ceo

Vis & dignitas cœlestis eloquentiæ

eeo, neque privatas laudes invenio, quibus vestram illam sanctam, sublimem, admirandam potiùs quàm prædicandam eloquentiã satis efferre possim: Vos inanes sapientiæ fumos contempsistis: Vos alias meditati estis laureas, alios vobis triumphos peperistis; vos omnium primi, ô sanctissimi & fortissimi milites, Ægyptum spoliastis; vos ancillantis facundiæ humilitatẽ calcastis, vos opulentiam omnem veterum, qua ipsi per injuriam abusi fuerant, in sacros usus congessistis; & contrito Mogoris idolo ex ejus auro coronam, magnis præteteà & lucentibus gemmis illuminatam, comparastis. Vestra pectora, generosæ mentis domicilia, indomitos reginæ eloquentiæ spiritus aluerunt; Vestræ linguæ in Spiritus sancti officina procusæ sunt; vestra ora, æterni Dei fistulæ, cœleste nectar in omnium gentiũ aures latissimè diffuderunt.

Ecquid Eloquentia ATHANASII robustiùs, quæ Imperatorum furias, & frementis in se penè totius mundi pondus excepit, sustinuit, profligavit?

Qualis & quantus GREGORIUS ille NAZIANZENUS, cùm cœlestis ingenii pennis subnixus in arcana Theologiæ mysteria penetrat, & quasi Deus fulminans, tonat è machina? quàm acer, quàm velox, quàm gravis, & ubique sui similis, ubi Apostatam Cæsarem æterno mactat supplicio?

Quis BASILIO sanctior & eloquentior? cujus vim dicendi admiratus summus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur eloquentiæ magister Libanius, eam non immeritò anteponit omnibus, Βασίλειον ἔχων πάντων ὑπερφέρον.

Erat illi unus pro centum millibus, in eloquentia Basilius: & hæc vir à Basilio religione disiunctus, & Christianis palmis infensus.

Quid CHRYSOSTOMUS, quo nomine appellari potest? nescio nisi *Theatrum quoddam divinæ Eloquentiæ* dicam; dicam; in quo Deus abundè videri voluit, quid posset vitæ sanctitas cum vi dicendi conjuncta: Hujus suavitatem Antiocheni admirati sunt, Majestatem Byzantini suspexerunt, vim Principes & Augustæ timuerunt, omnis sæculorum coluit & colit memoria.

Quid GREGORIUS NYSSENUS, & CÆSARIUS, num & ipsi Gregoriorum fato, aureum flumen orationis fundunt?

EPHREm verò SYRUS, quasi fax ardens, omnium animos incendit, atque inflammat.

CLEMENS ALEXANDRINUS, CYRILLUS, THEODORETUS, inter eloquentes summè docti; inter doctos summè eloquentes.

GREGORIUS THAUMATURGUS, insignis ubique miraculorum artifex, styli quoque habet admirabilitatem.

SYNESIUS nobis Platonem, Demosthenẽ, Pindarũ Christiano ore loquentes dedit. HILARII sunt ingentes spiritus, Dei, ut apparet viribus incitati.

At illi suo sanguine purpurati Oratores, JUSTINUS, & CYPRIANUS, num tantum præstare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantum homines ipsi brutis animantibus antecellunt?

Jam verò AMBROSIUS num videtur nectare & ambrosia innutritus? tam suaves habet, tam argutas plerumque orationis delicias, ut apes, quæ infantuli cunas & os circumsederunt, credas adhuc in ejus labellis sessitare.

AUGUSTINUS ad pugnam aptior quàm ad pompam, vehemens, acer, subtilis, non puerilis & verbosæ facundiæ, sed cœlestis eloquentiæ torrens domum Dei fœcundis doctrinæ rivis exhilarans, adversariorum propugnacula proterit atque demolitur.

Digitized by Goo

HIERONYMUS in omni genere summus artifex, quas styli divitias habet? quæ lumina? quos aculeos? Dubites doctumne magis an eloquenté debeas appellare? In LEONIS labris sedet majestas. Vis & impetus SALVIANUM stipant quasi satellites.

Toti verò doctrinæ, & cœlestis facundiæ, plusquam mellitis favis depluunt GREGORIUS MAGNUS, & Christo doctore professus Rhetor BERNARDUS.

BOETII SEVERINI, ut censet Scaliger, ingenium, eruditio, ars, sapiētia, provocat omnes authores: illi neque densitas sententiarum venerem, neque acumen abstulit candorem.

ORIGENES & TERTULLIAN⁹, etsi ab aliorum sinceritate exciderunt, à dicendi tamen sublimitate non recedunt.

Ad summum quibus eloquentiæ hastis & lacertis adversariorum castra fulminant ARNOBIUS, LACTANTIUS, & qui summa dictionis felicitate præditus est, Felix NINUTIUS?

O fortunata eloquentiæ sidera; nec vos dispicio, nec judico, nec laudo: sed magis imposito labris digito veneror!

QUOMODO IMITANDUM.

CAPUT XV.

Qui sint vitiosæ imitationis errores, dictum est superiùs; nunc qua ratione imitandum sit, videamus. Tria omninò in authoribus ad perfectam imitationem spectanda: Inventio, Dispositio, & Elocutio; sed & priùs intelligenda sunt, quàm in imitationem traducantur; quo fit ut Rhetores ignavi parum in imitatione & judicio proficiant, quòd Locorum, Enthymematum, & Figurarum imperiti, locutiones tantùm & verba congerant.

Inventio primus est fons, ex quo fœcundari oportet ingenia, & pleniùs irrigari. Hunc supra cætera summi authores attenderunt, qui se ex alienis inventis mirificè locupletarunt, totus est Homericus, Virgilius: ex Platone, Isocrate, & Demosthene, quas divitias congessit Marcus Tullius? sed qua dexteritate, ostendam una aut altera similitudine. Qui debilitate stomachi laborant, varios cibos capiunt; sed reddunt indigestos. At contrà, qui integra valetudine, & firmis corporis viribus præstant, eosdem ore mansos, & in stomachum ingestos, calore demum naturali concoctos in succulentam carnem convertunt. Ita se res habet in imitatoribus, frigidi quidam sunt, & ignavi, qui quod acceperunt, reddunt, sed longè deterius: Alij, ingenij vi quasi calore fotum, & lumine, summa felicitate in suum convertunt: illi non adhærescunt ad verbula, sed imitantur vim reconditam sapientiæ, cogitationum celsitudinem, tractationem humani animi, disponendi prudentiam, colligendi acumen, pugnandi alacritatem. Ad summum fiunt similes bonis authoribus, quos imitantur non ut simiæ, sed ut filij, qui præter paternarū virtutum similitudinem, aliquid, imò omnia præferunt sua. Ostendo exemplis; Panopolia Virgilij, ubi arma Æneæ fabricantur, & describuntur, omninò expressa est ex Homero: sed qua industria? præit quidem Homerus cum facula inventionis: At Virgilius rem animo totam altiùs repetens eximiè amplificat, non verbis inanibus, sed magnificis sensibus. hoc decerpit, illud rejicit: hoc imutat, illud auget. Mox aliud tractum longiùs rescindit, aliud nimia brevitate concisum fundit latiùs. Ad summum Homerus in cœlo, Vulcani officinam constituit minùs decorè: hic,

Optima ratio imitationis.

Insula Sicanium juxta latus Aeolianque

Erigi-

Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: striduntque cavernis
Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tell⁹

In utroque Vulcanus, à Deabus invenitur in ærumnosis laboribus desudans. Hoc ambobus commune. At iam apud Homerum tripodas fabricat, & cætera leviora:

τρίποδας γὰρ ἐείκοσι πάντας ἔτευχεν
Ἑστάμεναι περὶ τοῖχον ἐϋσταθέος μεγάροιο·
Χρύσεα δέ σφ' ὑπὸ κύκλα ἑκάστῳ πυθμένι θῆκεν.
Ὄφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δυσοίατ' ἀγῶνα.

Virgilius verò longè graviùs Cyclopas pingit in fulmine elaborantes:

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmē erat, toto genitor quæ plurima cælo
Dejicit in terras, pars imperfecta manebat:
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Austri,
Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumque
Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti, currumque rotasque volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes,
Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim squammis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore Divæ
Gorgona desecto vertentem lumina collo.

Incumbunt deinde in arma opifices. Homerus quidem benè, sed communibus verbis describit.

Χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα, κασσίτερόν τε
Καὶ χρυσὸν τιμῆντα καὶ ἄργυρον. αὐτὰρ ἔπειτα
Θῆκεν ἐν ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα· γέντο δὲ χειρὶ
Ραιστῆρα κρατερόν, ἑτέρηφι δὲ γέντο πυράγρην.

Virgilius in descriptione rei efficacior, sensus aliter ferit.

at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterq; laborē
Sortiti, fluit æs rivis, aurique metallum,
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum: septenosq; orbibus orbes
Impediunt: Alij ventosis follibus auras
Accipiunt, redduntque, alij stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis incudibus antrum:
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.

Ad summum in clypeo Achillis levia & frivola insculpta: In scuto Æneæ prudentissimè & artificiosissimè res Italæ effingūtur. Hoc demū est feliciter imitari.

QUOMODO DEMOSTHENEM *Cicero fuerit imitatus.*

CAPUT XVI.

DEMOSTHENES.

Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει, καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα. ἔπειθ' ὅπερ ἐστὶ μάλισθ' ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς δόξης, τοῦτο π⟨αρα⟩- *Demosth. exordium erat. de Corona. Demosth. & Cicero aus exordia precatio*

γήσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν, μὴ τὸν ἀντίδικον σύμβουλον ποιήσασθαι, περὶ τοῦ πῶς ἀκούειν ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

Primùm Deos & Deas precor, Athenienses, ut quantam ego benevolentiam erga Rempubl. & vos universos constanter habeo, tanta à vobis in hoc judicio mihi tribuatur. Deinde, ut Dij, id quod maximè vos, vestramque religionem, & gloriam tuebitur, in eam vos sententiam adducant, ne adversarium, quomodo sim audiendus, in consilium adhibeatis.

CICERO.

Cicero pro Murana.

Quod præcatus sum à Diis immortalibus, Iudices, more institutoque majorum, illo die quo auspicatò comitiis centuriatis L. Murænam Consulem renuntiavi, ut ea res mihi magistratuique meo, populo plebique Romanæ benè atque feliciter eveniret; Eadem precor ab iisdem Diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum; una cum salute obtinendum, ut vestræ mentes atque sententiæ cum populi Romani voluntate suffragiisque consentiant, eaque res vobis populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat.

Uterque orditur à precatione. Demosthenes duo postulat, benevolentiam erga se civitatis tantam, quantam habet in universum populum: Deinde, ut mentes Atheniensium, & in suam causam & in populi gloriam inclinent. Non omnia uno exordio consequutus est Tullius; ne imitatio nimis esset manifesta. Alterum addam exordium, ut quomodo utrumque fuerit imitatus, ostendam: Idem ad Quirites, post reditum, sic incipit:

Quod precatus à Iove Optimo Maximo, cæterisque Diis immortalibus, sum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunasque meas, pro vestra incolumitate, otio, concordiaque devovi, ut si meas rationes unquam vestræ saluti anteposuissem, sempiternam pœnam sustinerem, mea voluntate susceptam: Sin & ea quæ antè gesseram, conservādæ civitatis causa gessissem, & illam miseram profectionem vestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odium scelerati homines & audaces, in Rempubl. & in omnes bonos conceptum, jam diu continerent, id in me unum potiùs quàm in optimum quemque, & in universam Rempubl. deflecterent: hoc si animo in vos liberosque vestros fuissem, ut aliquādo vos Patresque Conscriptos, Italiamque universam, memoria mei, misericordia desideriumque teneret.

DEMOSTHENES.

Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι, καὶ πάσαις.

Comparantur exordia Demosthenis, & Ciceronis.

Hoc siccum. At Cicero illam precationem magnificam reddit ex adjunctis, non modo precatur nunc, sed antea precatus est, *More instituoque Majorum*, & hoc plus habet authoritatis: [illo die, quo auspicatò comitiis centuriatis L. Murænam Consulem renuntiavi,] hoc religionis fuit & felicitatis,

Demosthenes ὅσην εὔνοιαν ἔχων διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, hoc mediocri stylo pertextum.

CICERO.

Longè magnificentius suam illam benevolentiam profusam ostendit, ut totus in affectum & amorem transiisse videatur, non modò enim [Fortunas pro Reipubl. incolumitate, otio concordiaque devovit,] sed quod amantius est, optavit, [ut si suas rationes publicæ saluti anteposuisset, sempiternam pœnam sustineret.] Non hæc simplex Demosthenis benevolentia, sed amor ardentissimus.

Demosthenes τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν. Cicero non tantùm benevolentiam petit, sed, quod exulem & calamitosum decuerat, *memoriam*, *misericordiam*, *desiderium*.

Et

Et Demosthenes, Ἔπειτα ὅπερ ἐστὶ μάλιστα ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ τῆς δόξης; τοῦτο παραστῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν.

Altera petitio, in quo uterque postulat judicum mentes inclinare in civitatis gloriam, & favorem suæ causæ.

Cicero hæc longè disertiùs. Ut vestræ mentes atque sententiæ cum P. R. voluntate, suffragiis consentiant, eaque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Nihil otiosè dictum: *Mentes* in cognoscendo; *sententia* in decernendo: deinde optat *pacem* sine hoste, *tranquillitatem* sine turba & seditione: *otium* sine molestia & negotio, *concordiam* sine ullo dissidio. Et hæc omnia commemoravit, non τὴν δόξαν; quia in eo erat Respubl. statu ob Catilinæ conjurationem, ut magis de salute quàm de gloria cogitaret. Ad summum, quod ille dixit, τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, religionis mentionem faciens, & pietatis; quanto hic illustriùs? [Quòd si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata, tantam habet in se vim & religionem, quantam Reipubl. dignitas postulat.] Deinde quomodo in animos blande graviterque simul influit? [Quæ cùm ita sint, Iudices, & cum omnis Deorum immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certè communicata vobiscum; idem Consul eum vestræ fidei commendat.]

Alius est in Philippicis locus, ubi uterque populum ad hæreditatem gloriæ à majoribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Τ' μὴν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ γέρας ἐκτήσαντο, καὶ κατέλιπον μετὰ πολλῶν, καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων κινδύνων.

Hæc inchoata, apud Ciceronem perfecta.

[Mortem quidem omnibus natura proposuit. Crudelitatem mortis & dedecus, virtus propulsare solet, quæ propria est Romani generis, & seminis: hanc retinete quæso, Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, majores vestri reliquerunt.] Hæc gravia & supra Demosthenis locum sententiosa: addit;

[Quanquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia. Virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ nunquam ulla vi labefactari potest, nunquam dimoveri loco] Hæc sententiosè dicta ad summum auget à rebus gestis majorum.

[Hac majores vestri primum universam Italiam devicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam everterunt, potentissimos Reges, bellicosissimas gentes in ditionem hujus Imperij redegerunt.] Illæ sunt animorum faces. Demosthenes cùm tam latum haberet campum, in Marathone, Xerxe, Mardonio, nihil eorum attigit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi, ὄλεθρος Μακεδὼν, num apud Ciceronem γοργότερα;

Est igitur, Quirites, P.R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excursore, cum latrone, cum Spartaco.

In oratione funebri uterque perorat Patheticôs.

DEMOSTHENES.

Οἱ δὲ εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ χρόνου εἰς πολὺν, καὶ τὸν ἅπαντα, εὔκλειαν ἀγήρων καταλείπουσιν, ἐν ᾗ καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομαστοὶ γραφήσονται, καὶ γονεῖς οἱ τούτων περίβλεπτοι γηροτροφήσονται, παραψυχὴν τῷ πένθει τὴν τούτων εὔκλειαν ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita, patriæ est potissimùm reddita. Vos verò patriæ natos judico, quorum etiam nomen à Marte est; ut idem Deus urbem

hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur; In fuga fœda, mors est; in victoria, gloriosa. Etenim Mars ex acie fortissimum quemque pignerari solet.

Et de consolatione proximorum.

Optima est hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta reipublicæ præsidia genuerint: Liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis: Conjugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare quàm lugere præstabit: Fratribus, quod in se ut corporum sic virtutum similitudinem esse confident.

Demosthenes parentibus tantùm, & filiis; hic conjugibus & fratribus appositam largitur consolationem, & de militum mortuorum gloria.

DEMOSTHENES.

Οὓς γὰρ ἅπασα ἡ πατρὶς θάπτει δημοσίᾳ, κοινῶν δ' ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν· ποθοῦσι δ' οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὅλην Ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν· συμπεπένθηκε δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος.

CICERO.

At Cicerò longe illustriùs & παθητικώτερος per apostrophem ad mortuos.

Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis; nunc vero etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec oblivione eorum qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit: Cùm vobis immortale monumentum suis penè manibus senatus populusque Romanus extruxerit.

Hæc longè graviora, verbisque & sententiis magis excelsa: & de statu novæ vitæ, apud beatas insulas, uterq; magnificè.

DEMOSTHENES.

Πῶς οὐ χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι, οὓς παρέδρους εἰκότως ἄν τις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, τὴν αὐτὴν τάξιν ἔχοντας τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐν Μακάρων νήσοις;

CICERO.

Tractat per apostrophen continuam: quæ longè plus habet affectus.

Illi igitur impij, quos cæcidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: Vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti.

Uterque improborum accusationem, hic Æschinis, ille Verris, oblatam divino consilio, Iudicibus proponit, quo eos ad vindicandum faciant acriores. *In orat. de falsa legat.*

DEMOSTHENES.

Τρόπον δέ τινα ἡγοῦμαι καὶ βούλομαι, καὶ τὰ νῦν συμβεβηκότα πάντα, ἐπὶ τὰς εὐθύνας ταυτασί, δαιμονίας τινὸς εὐδαιμονίας ὑπόδειγμα τῇ πόλει γεγενῆσθαι.

Hæc fermè transvolant, antequam capiantur, quippe dicit existimare se, ea quæ in hac causa contigerunt, divinæ ejusdem benevolentiæ erga civitatem esse indicia.

Cicero longè excelsiùs:

Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod unum ad invidiam vestri ordinis infamiamque judiciorum sedandam maximè pertinebat.

Animadvertis, ut suspendit animos, ut erigit, & jam desiderio sciendi stimulat? deinde pergit:

Id non humano consilio, sed propè divinitus datum, atque oblatum vobis summo Reipubl. tempore videtur.

Discute singula, non tantum datur jus, quasi ad possessionem, sed offertur in manu, & offertur non ab hominibus, sed à Diis, quo deinde tempore? *Summo:* hoc est, deposita prope hac Reip. parte (ut ipse dixit aliàs) ad summum: Initio præmisit causam eximiam hujus benevolentiæ, *ad invidiam clarissimi ordinis, infamiamque judiciorum sedandam*, quod diu fue-

fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magni sunt ponderis.

Demosth. contra Aristogitonem. Uterque, ille contra Aristocratem, hic pro Milone, fabulæ Orestis meminerunt, qua alicujus cædis ratio justa cōfirmaretur.

DEMOSTHENES.

Λογιζόμενοι δὲ ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονὼς, ὁμολογῶν, θεῶν δικαστῶν τυχὼν ἀποπέφευγεν.

CICERO.

Itaque hoc (Iudices) non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, non solum divina, sed etiam sapientissimæ Deæ sententia liberatum. Hoc gravius & numerosius *fictis fabulis*, ne videretur niti hoc argumento, quod affert tanquam corollarium. *Doctissimi homines*; conciliat auctoritatem dicto: *Eum*, prudenter tacet nomen, ne videatur istas fabulas Græcorum discutere gloriosiùs. Sic in Muræna poeta nescio quis, (intimè tamen noverat,) *patris ulciscendi causa*; hoc fuit necessarium addere, *Non solùm divina*, (alii scribunt *humana*;) sed remanet semper contentio: *Non solùm divina* qualibet (sunt etiam Dii minores,) *sed Deæ sapientissimæ.*

Uterque sententiosè dixit, de populi inconstantia & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὄχλος ἀσταθμητότατον πραγμάτων ἁπάντων, καὶ ἀσυνετώτατον, ὥσπερ ἐν θαλάττῃ κῦμα ἀκατάστατον, ὡς ἂν τύχῃ κινούμενον· ὁ μὲν ἦλθεν, ὁ δὲ ἀπῆλθε· μέλει οὐδενὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μέμνηται.

Vulgus res omnium inconsideratissima atque imprudentissima: perinde enim atque in mari vagi fluctus, casu volvuntur. Hic quidem advenit, alius autem discedit. Nemo rempubl curat, sed ne meminit quidem.

Cicero pro Muræna. Cicero blandiùs, amœniùs, uberiùs. Nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas & tam varias habere putaris agitationes fluctuum; quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita, sæpe perturbat omnia, & totam opinionem, parva nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam sine ulla aperta causa, fit aliud quàm existimamus, aut nonnunquam ita factum esse, etiam populus admiretur, quasi verò nō ipse fecerit.

Uterque cùm reum teneret convictum manifestis criminibus, ille Aristocratem, hic Verrem, excusationem rejicit, qua & hæc alios fecisse patroni dicebant.

DEMOSTHENES. *Demosth. contra Aristocratem.*

Ἔτι τοίνυν ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ σφόδρα ἀναιδὴς εἶναι τοιοῦτος ὁ λόγος, ὡς γέγονε καὶ πρότερον τισὶν ἄλλοις τοιαῦτα ψηφίσματα· οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ᾽ ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν σοὶ προσήκει, ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον ἁλίσκεσθαι διὰ ταῦτα.

Ad hæc impudentissima videtur hujusmodi quæ affertur excusatio: Quod & talia priùs decreta contigerint: neque enim, si quid tum contra leges commissum est, idque es imitatus, idcirco videris absolvendus, sed eò magis condemnandus.

CICERO.

[Quid igitur dicet fecisse alios? quid est hoc? utrùm crimini defensio, an comitatus exilio quæritur?] Viden' ut subtiliùs & γοργότερον; Deinde: ut enim assentiar orationi tuæ, defensionem tamen non probabo, potiùs enim te damnato, cæteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quàm te absoluto, alij, quod audacissimè fecerunt, rectè fecisse existimentur.

 Uter-

Uterque vim & utilitatem legum magnifica exornatione complexus est.

DEMOSTHENES.

In orat. contra Aristog.

Ἀλλὰ ὅτι πᾶς ὁ τῆς πόλεως καὶ τῶν νόμων κόσμος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συνταράττεται καὶ διαφθείρεται κατὰ τοῦτον· καὶ τοῦτ' οἶμαι σαφῶς ὑμῖν ἐπιδείξειν. λέξω δὲ οὔτε περιττὸν οὐδενί. οὔτ' ἴδιον, ἀλλ' ὃ πάντες ὑμεῖς ἴστε ὁμοίως ἐμοί. εἰ γάρ τις ὑμῶν ἐξετάσαι βούλεται τί ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, καὶ τὸ ποιοῦν τὴν βουλὴν συλλέγεσθαι, τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνειν, τὰ δικαστήρια πληροῦσθαι, τὰς ἕνας ἀρχὰς τῶν νέαις ἑκούσας ὑπεξιέναι, πάντα δι' ὧν ἡ πόλις διοικεῖται καὶ σώζεται, γίγνεσθαι τοὺς νόμους εὑρήσει.

Quod & longius prosequitur: ostendit igitur inductione facta, cœtus, conciones, magistratus, fora, edicta, omnia legibus fieri.

CICERO.

Cicero pro Cluentio.

Cicero hoc ornatiùs, excelsius, gratiùs, [ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege, suis partibus; & nervis, ac sanguine, membris uti non potest:] Hoc grave & excitatum: [Legum ministri, magistratus; legum interpretes, judices, legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus:] Illud ornatum & acutum. Quod ultimò affertur ad inductionem, urbanum & jucundum est. [Quid est, quo abs te judices tali dignitate præditi coërceantur? Vos autem, Iudices, quamobrem ex tam magna multitudine civium, tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? Quo jure. Attius, quid voluit, dixit? cur mihi tamdiu potestas dicendi datur? Quid sibi autem illi scribæ? Quid lictores? quid cæteri, quos apparere huic quæstioni video? Voluit, opinor, hæc omnia lege fieri, totumque hoc judicium quasi mente quadam administrari, & regi.

Quædam porrò nonnunquam tam claris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, ut ovum (quod ajunt) ovo non sit similius, quam hic suo exemplari: quanquam ad molliores orationis commissuras paucula verba aut addit, aut omittit, aut etiam mutat: Sic in oratione Cyri loquutus est Xenophon:

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτό γε ἀσαφῶς δοκεῖτε εἰδέναι, ὡς οὐδὲν ἔσομαι ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω· οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τὴν ψυχήν γε ἑωρᾶτε, ἀλλ' οἷς διεπράττετο, τούτοις αὐτὴν ὡς οὖσαν κατεφωρᾶτε.

At Cicero:

[Nolite arbitrari, ô mihi charissimi filij, me cùm à vobis discessero, nusquam aut nullum fore; nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur esse credite, etiamsi nullum videbitis.] Sed hæc pleniùs cùm ad uberem exemplorum copiam devenerimus; nunc & eloquentiæ speciem, & oratoris personam conformasse sufficiet; Sequentibus libris de ipso artificis opere pluribus Deo auspice dicendum erit.

Finis Libri Tertii.

DE

DE INVENTIONE, ET LOCIS.

LIBER QUARTUS, DE SCRIBENDA ORATIONE.

De cognitione quæstionis, & de prolixitate fugienda.

CAPUT PRIMUM.

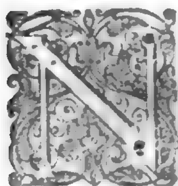

NAscentis veluti Eloquentiæ cunabula sunt à nobis superioribus libris diffusiùs exposita: hoc & cæteris consequentibus, lubet Eloquentiæ membra conformare, & orationem ab ipsis excitare fundamentis.

Ad orationem omnia præcepta Rhetorum spectant.

Oratoris opus, in quo omnis ars ejus atque industria desudat, est Oratio, non illa quidem locutio communis, sed Oratoris charactere signata; cujus ambitu, si universa Rhetoricæ præcepta complexus fuero, facturum me operæ pretium ad artis perspicuitatem, arbitror. Omnia igitur, quæ posthac tradentur, ad hunc scopum collineabunt, & sub una oratione laxè satis inter suos limites excurrens hujus dissertationis tractus, omnem vim oratoriã facultatemq; complectetur.

In oratione scribenda, primùm accuratam habere oportet quæstionis tractandæ cognitionem; ex eo enim derivari omnem vim & efficacitatem sermonis oportet. Qua in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariam. Alii enim nihil pensi habentes quid proposita quæstio ferat, videntur, Andabatarum more, clausis, ut ajunt, oculis pugnare; & de re dicentes, nihil minùs quàm rem attingere: ex quo minimè mirum est, si omnium sensibus tális repudietur oratio. His profectò illud Poëtæ inculcandum est:

Est aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum.
An passim insequeris corvos testaque lutoque?

Alii propositum quidem orationis scopum vident, sed cum judicii imbecillitate non satis res distinguere atque discrimi-

nare valeant, in varias ineptias incidunt, & cum destinata ad dicendum materia res varias, easque discrepantes, commiscent, ex quibus orationem in immodicum tumorem crescere ac confundi necesse est.

Prolixitas vitanda.

Alii, cùm metam ob oculos perspi-spiciant, desiderio tamen dicendi gestientes, longos amant circuitus, *res citant ab ovo, usque ad mala*, digressiones etiam faciunt, & frigidas transitiones, quibus miseras aures enecant: &, si advertas, invenies eos tum primùm de re incipientes dicere, cùm oportuerit desiisse. Hoc partim accidit adolescentibus, qui, ut fert rerum splendidarum novitas, tantam capiunt in dicendo voluptatem, ut quiescere nullo modo possint; putantque se iisdē auribus audiri ab omnibus, quo fervoris impetu dicunt: Partim etiam contingit doctis, sed confusis plerumque, & morosis hominibus, qui nunquam sibi satisfaciunt, nisi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumstantis aures effuderint.

Hoc elogiū tribuit Seneca Cassio Severo, l. 3. Contr. in præf.

Magnum procul dubio vitium, & haud scio an ullum sit in oratore, quod magis auditorum animos deterreat: Paucos admodum invenias, de quibus illud dicatur. *Timebant ne desineret*; etsi illi primâ aut alterâ concione, ubi novitas auditorum mentibus quodammodò lenocinatur, placuerint, tamen si pergant, fiunt onerosi: adeò etiam speciosi sermonis immodica prolixitas fastidiis adhærescit.

Sed eò imprudentiores sunt, qui sive in poësi, sive in orationibus, sive in concionibus, cùm trita, communia, & frigida penè dicant omnia, hanc tamen verborū luxuriem profundunt, nec bene monentibus obtemperant, modò dicendi titillans quoddam desiderium expleant. O grave cacoëthes, & apud occupatas aures odiosum! Audiant tandem illud D. Gregorii Nazianzeni dictum, Κίντει, πῶλον πρὸς νύσσαν: *Adige equum ad metam.* Argumentum sequere, ad rem veni, quorsum tot loci communes? quò spectant tot parerga? quò tot historiæ? tot testimonia? Verùm hæc pulchra sunt. Esto, sed non erat hic locus, *scis simulare cupressum.* Peribit igitur mihi labor irritus? Ita, ne auditorum aures pereant. Sed speciosum est ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legisti: *magnus liber, magnum malum*: nunquam Demosthenis illam vocem auream audisti, ὂν τὸ μέγα, εὖ, ἀλλ' ὃ τὸ εὖ μέγα. *Non quod magnum est, bene est; sed quod bene est, magnum est.*

Sæpiùs in libro memoratur Persius uno,
Quàm levis in tota Marsus Amazonide.

Magna prudentia est manum de tabula opportunè & loco deponere.

Ne igitur haud levis trahatur error, ex limine seriò considerandum est, initio quid veniat in disceptationem, quid sit attributum, quale subjectum, an sit infinita quæstio, an finita, an simplex, an comparata, cujus generis sit, & status, an finitionis, an qualitatis, an conjecturæ? Quæ omnia, ubi perspecta fuerint, & sensu intelligentiaque distincta, tum demum in destinatum scopum omnia argumenta erunt dirigenda; ac primùm ab inventione incipiendum.

DE INVENTIONE.

Nutrix Inventionis, eruditio, & eruditæ debent esse orationes.

CAPUT. II.

Varia eruditio nutrix eloquentiæ.

PRimus fons inventionis, est eruditio varia, ex qua omnem eloquentiam crescere fœcundarique oportet. Neque enim perfectus orator esse potest, qui non omnium rerum cognitione, atque intelligentia

Plutarch. in Iside & Osiride.

gentia dignissimarum, pectus complevit suum. Ut Persæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultiùs, & parit uberiùs: sic manantibus doctrinæ rivis perfusa virescit eloquentia. Tolle eruditionem à dicendi facultate.

Επιφυλλίδες ταῦτ' ἐστί, καὶ στωμύλματα: quid aliud erit quàm loquentia puerilis? quàm arbor foliorum luxurie vestita, sed fructus expers? quàm arena (ut ajebat ille) sine calce? Bene igitur oratori futuro necessariam esse multarum artium scientiam judicat Fabius Quintilianus.

Quintil. l. 2 c. 10.

Cic. l. de oratore.

Bene M. Tullius: [Sic sentio, neminem in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ perpolitus; quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet, atque extat, utrùm simus earum rudes, an didicerimus. Ut qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ: sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum picturâ non utuntur, tamen utrùm sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis judiciorum, concionum, Senatus, etiamsi propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facilè declaratur, utrùm is qui dicat, tantummodò in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendũ omnibus ingenuis artibus accesserit.] Qui locus sanè eximius est ad dissolvendam controversiam quam nunc agitari inter multos video, *utrùm doctam oporteat esse orationem:* de quo varias & discrepantes audivimus sententias.

Omnes ingenuæ artes necessaria eloquenti

An doctæ orationes esse debeant.

Alii, quasi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti sunt in structura & compositione verborum: ex quo illud quidem assequuntur, ut comptè & fluidè dicant; rerum autem succum & opulentiã nullam habeant: idque certis tuentur addicti rationibus, quod eruditio & eloquentiæ facultates sint inter se distinctæ, in orationibus verò eloquentiam, non doctrinam profiteantur: neque summorum oratorum, ut Demosthenis & Ciceronis orationes, hoc inanis doctrinæ fuco (ut appellant) sint ornatæ.

Alii doctum rati esse Oratorem oportere, historiis & testimoniis orationes sine ullo discrimine referciunt, & in dictione inertes, hoc unum curant, ut variam doctrinæ supellectilem, explicent. Qui profectò videntur omnes à vera germanaque oratoriæ facultatis ratione aberrare. Nam, qui omnem doctrinam fugiunt, licet orationis structura & omni verborum expolitione sint excellentes, necesse est cum magno auditorum tædio audiri, & ab optimi Oratoris majestate longiùs abesse: Qui verò solis antiquariis rebus, eruditioni, variæque doctrinæ inluant, spiritus eludunt eloquentiæ. Adhibenda est in eo, sicut & in cæteris rebus, temperies, & quid res, quid locus, quid aures aut patiantur, aut expectent, considerandum est.

Temperie eruditionis.

Oratori dicendum est in concione, in judiciis, in senatu, de re civili & negotiosa: cùm Hannibal est ad portas, cùm de fœdere Pyrrhi agitur, cùm squallet reus: Putidum est hic ad doctrinæ ostentationem in parergis ludere, & necessaria negligere: penè vitium est eruditionem profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiamsi doctrinam adhibeant, nonnunquàm tamen eâ dexteritate faciunt, ut illud quod dicunt, sponte suâ influere, non quæsitum esse, videatur: tot condimentis deinde leniunt, atque aspergunt, ut popularibus etiam auribus reddant familiare. M. Tullius in Miloniana, amplissimam illam & gravissimam de providentia divina disputationem attingit eo loco, quem alio in libro commemoravi. Non affert hic diversas Philosophorum de ea re sententias, abstru-

Quomodo in civili oratione adhibenda eruditio.

abstrusasque rationes, & argutias, sed rem dumtaxat proponit, & gravi similitudine illustrat; cavet autem pluribus disquirere, ne forum in academiam videatur commutare: Pro Muræna verò Stoicæ sectæ capita perstringit, & exagitat; sed quâ industriâ? quâ urbanitate? Ita planè hæc tractat, ut videatur non ignorare, imò plenissimè scire, sed ratione fori & judiciorum plura consultò minimè dicere. Is est igitur in istius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in epidictico genere.

At verò, si extra fori & judiciorum negotiosa, aut certè reatus & squalloris subsellia, habenda sit oratio, in qua eruditio expectatur, speratur delectatio, & non modò fructus animorum, sed etiam suavitas elocutionis requiritur: quales sunt, quæ olim à magni nominis Sophistis habebantur, & nunc etiam in scholis Rhetorum haberi possunt: Quis non videt hîc adhibendam esse eruditionis succulentam ubertatem, cùm verbis tantùm, gravium personarum aures non pascantur, sed magis rebus innutriantur? Qui Demosthenis & Ciceronis orationes, ad hanc sententiam perimendam afferunt, plumbeo gladio eam jugulare conantur, nulloque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipsius judicio, qui hæc orationum genera, quæ illi confundunt, explicatissimè distinxit. Neque verò, cùm eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui scholia & farragines, orationum loco scribunt. Volo eruditas rationes, ex omni scientia petitas, vel historias, & effata, & leges, & similitudines, sed eâ lege, ut istis illustretur non tota oblinatur oratio, ut hæc digerantur, non inferciantur, ut ordine, ut loco disponantur, ut figuris dictionum vestiantur, ut omnium florum varietate, ut affectibus, ut copiosâ suavitate respergantur.

Cicero in Orat. epidicticas orationes apertè & palam omni varietate expoliri ostendit.

PRIMUS FONS INVENTIONIS, Historia.

CAPUT III.

OCcurrit primùm Historia, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis sustentandam, plurimùm valet. Nec is à vero aberrârit, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominarit. Est ejus certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus) ut unius hominis mens, ex omnium mentium & sæculorũ perfectione, in unum sapientiæ acervum coalescere videatur. Quid diviniùs, quàm omnia nosse, quàm disiunctissimas regiones velocissimi syderis more lustrare? quàm omnium ætatum memoriam, res gestas, facta exempla percensere? quàm imperiorum status, ortus, progressus, vicissitudines, decursus, exitus, uno mentis aspectu contemplari? Quid illustrius, quàm regendi militandique disciplinam, clarissimarum virtutum effigies, in unam veluti tabulam congestas inspicere, præterita cum præsentibus comparare, alieno damno sapere, salutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere.

D. Greg. Naz. in carmine ad Nicobulũ.

ἐξ ἧς τὰ μεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα;

Nec immeritò eam communẽ humani generis εὐεργέτιδα nominat Diodor⁹. Quãtum ad res civiles conferat, dicent Polybius & Aristoteles, qui eam ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γενοσὶ μὲν γυμνασίαν nominant. De ejus in eloquentiam fructu suavissimè redundante, testimonium proferet Quintilianus, qui oratorem in historiis apprimè versatum desiderat his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator exemplorum copia, cùm veterum, tum etiam novorum; adeò, ut non ea modò quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus, veluti per manus tradita, quæq; quotidiè aguntur, debeat*

Æschyl. Ἑπτὰ ἐπὶ Θ. Diod. Sic. l. 1. Polyb. l. 1. Arist. Rhetor. c. 5. Quintil. l. 12. cap. 4.

beat nosse: verùm ne ea quidem, quæ à clarioribus Poetis ficta sunt negligere.

Historia è fontibus repetenda. Quod verò ad historiæ lectionem attinet, de ejus methodo libellum conscripsit Possevinus noster: in quo de historicis variarum gentium tractat; & quo ordine legendi sunt, quidve in iis aut cavendum aut laudandum, acri judicio subjicit. Evolvenda igitur iis qui seriò volunt in hac re sapere, omnis antiquitas, & cum nostris temporibus comparanda, & illustria quæquæque exempla ad manum semper habenda sunt, quibus & delectare & permovere possint. Fuit illud magnis oratoribus in more positum, ut sibi locos historiarum communes privato labore texerent, quibus ad dicendum, pro rerum & temporum opportunitate uterentur. Nobis nostra sæcula, ut abundantiam rerum, sic historiarum copiam congesserunt, quas in ordinem & cetra rerum capita tam multi variis idiomatibus digesserunt, ut colligendi penè supervacaneus labor videatur. Itaque qui compendiosam, ad hanc exemplorum copiam, affectant viā, historiarum collectanea sumunt in manus, è quibus nullo labore decerpunt, quæ apud varios historicos longè latèque diffusa sunt.

Hæc quidem via brevior est, non tamen securior: quàm sæpe enim, qui istos rivulos consectantur, multa ab authorum sensu detorta, truncata, debilia, malâ fide aucta, falsa etiam plerumque, & inepta, pro præsenti pecunia accipiunt? Quàm sæpè in prodendis auctoribus, quos illi vel vitiosè citant, vel primis apicibus delineant, inscitiam suam prodere coguntur, ut qui nuper Divum Augustinum pro D. Augusto Imperatore afferebat.

Quid, quod ordinem temporum, historicorum ætatem, religionem, & mores, cùm nullatenus noverint, in periculosissima plerumque testimonia incidunt? Hoc experiuntur qui grande illud volumen, *Theatrum vitæ humanæ*, legunt, & sine delectu exspoliant. Mitto, quod graviori censurâ sit notatum; de cætero si spectetur, Ægyptus est Homerica, multa habet bona & mala; studio enim congerendi omnia, coagmentavit certa incertis, vera falsis, rara mixta communibus. Delectu opus habet, & judicio, liber alioqui ob immensam historiarum segetem commendandus.

Usus historiarum in oratione. Neque verò satis historias legere & colligere, sed in iisdem usus potissimùm spectandus est. Alii, sine arte & judicio historias historiis, exempla exemplis agglutinant, & tunc se valde eruditos putant, cùm amanuensium opus in describendo Syllogista fecerint: Alii ad rem & extra rem dicunt, & modò quid speciosum habeant, quasi gladium Delphicum ad omnem usum vertunt: Alii tritas & communes historias, à capite ad calcem citant; Xerxes, Alexandros, Romulos, Fabios semper habent in ore; de suis temporibus nihil dicunt: ista quidem vitia sunt in recensendis historiis fugienda: Deinde hoc observandum est;

Primùm, ut quod affertur, appositè & loco dicatur, non ut intrudi sed influere videatur. Quantumcunque enim splendoris habeat, quod ex historia recensetur, si violentè sit accersitum, de opinione judicii multùm detrahit:

Deindè, ut quod narratur, ex probato authore sit desumptum, quo plus habeat ad persuadendum auctoritatis: Hoc multi negligunt, delectationi aurium, & inani doctrinæ opinioni servientes; qui, ut cornicum oculos confixisse, & plus aliis vidisse existimentur, de suo adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem faciant. Talis agendi ratio, à simplicitate veritatis, quæ & in rebus minimis observanda est, nec non gravium virorum auribus, abhorret;

Digitized by Google

hortet; qui nolunt sibi falsa pro veris venditari: tum qui hanc rationem tenent, plurimùm sibi de doctrinæ & gravitatis æstimatione derogare solent.

Tertium, si nota sunt & communia, quæ narrantur, non diffusè explananda, sed multa per congeriem simul copulanda sunt, & cum celeritate orationis vibranda: ut facit

CICERO.

Philipp. 4. Hac majores nostri primum universam Italiam devicerunt: deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam everterunt; potentissimos reges, bellicosissimas nationes in ditionem hujus imperii redegerunt. (Item) Quis fuit Mutius, si *Sen. autor. l. 1.* illum in suis inspexerimus majoribus? humilis. In tot consulatibus nihil habet clarius quàm se auctorem. Pompejum, si hæreditariæ extitissent imagines, nemo magnum duxisset, &c.

Quomodo ornanda historia. Quartùm, ornandæ figuris sententiæ, & variandа quæ narrantur: si quid grave est & ad utilitatem spectans, hoc cum sustentatione efferendum.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Demosth. in re gravi narranda sustentatio, & apparatus. Ἐγὼ δηλώσω, οὐ λόγους ἐμαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων ἐκείνων· ἃ ἐκεῖνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες, εἰς ἀκρόπολιν, οὐχ ἵνα αὐτοῖς ᾖ χρήσιμα (καὶ γὰρ ἄνευ τούτων τῶν γραμμάτων τὰ δέοντα ἐφρόνουν) ἀλλ᾽ ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ὑπομνήματα καὶ παραδείγματα ὡς ὑπὲρ τῶν τοιούτων σπουδάζειν προσήκει. τί οὖν λέγει τὰ γράμματα.

Ego declarabo, non mea verba proferendo, sed scripturas majorum vestrorum ostendendo, quod illi in æream columnam incisum in arce collocarunt: non ut ipsis usui esset, (nam sine illa scripto satis erant prudentes) sed ut vos monumenta & exempla haberetis, quantâ res hujusmodi sollicitudine sunt curanda. Quid igitur dicunt literæ?

Post hunc apparatum narrat historiam narratam expendit per ἀξίωσιν. Hic modus optimus est, & ad inculcandum aptissimus, sed in re gravi duntaxat usurpandus. Familiare est in istis epiphonema & in comparandis narrationibus antithesis.

SECUNDUS FONS INVENTIONIS, Apologi, & Parabolæ.

CAPUT IV

Poetarum est ad variam eruditionem lectio perutilis, è quibus & decor in personis, & spiritus in verbis, & in affectibus magnæ permotiones hauriuntur. *Poetæ oratoribus utiles.*

Nunquam Cicero ad eam dicendi gloriam effloruisset, nisi à puero poetarum lectioni addictus fuisset: Vel maximè Græci quotquot fuerunt oratores, ex Homero hauserunt plurimum; apud quem tanto artificio plerumque orationes sunt expressæ, ut non nasci videatur in Homero Græcorum eloquentia, sed jam perfectionis culmen attigisse.

Verùm istis omissis quæ plurimum habent ponderis, fabulæ ipsæ ex poetis ab oratoribus assumptæ nonnunquam, & variis sensibus accommodatæ, multum affundunt suavitatis. Quanquam in prophanis orationibus hæc liberiùs, in sacris nunquam, in gravioribus concionibus raro admisceri velim.

Plus habent festivitatis, & graviores etiam personas apud populum oratores magis decent fabulæ, quæ vocantur Æsopicæ. Ducere animos solent (inquit *Fab. l. 5. c. 11.* Fabius) præcipuè rusticorum & imperitorum, qui & simpliciùs, quæ ficta sunt, audiunt, & capti voluptate, facilè iis quibus delectantur consentiunt. Itaque non immeritò apud Philostratum, [illegible] *Philostr. in iconibus.*

Video graves viros his narratiunculis dele- *Philoso-*

phi, & oratores fabulis usi. delectatos, blandè permovisse. Plato fabulosus est supra modum. Demosthenes alioqui rigidus & austerus, eas opportunè adhibuit: Testis est illa quam, cum ab Atheniensibus oscitantibus audiretur, magna festivitate narravit. Atheniensis, (inquit,) sub æstatis tempus adolescens asinum Athenis Megaram conduxerat, cumque flagrante jam meridie calor cœpisset esse vehementior, sub asini ventrem se conjecit, ut umbram captaret: At verò asinarius sensu hominem proturbare, asserens se asinum, non umbram asini locasse: Hinc rixæ, & lites. Diogenianus hoc habet in proverbio, [illegible]; Demosthenis tamen nusquam meminit; sed Plutarchus eidem expressis verbis tribuit. Menenius Agrippa, per apologū Corporis humani, plebem Romanam, quæ in Aventinum montem secesserat, ad Patrum auctoritatem concordiamque revocavit. Sed & authores sacri hujusmodi fabulis plerumque cum maxima suavitate usi sunt. D. Gregorius Nazianzenus Celusium præsidem fabella de cygnis & hirundinibus composita oblectavit, & ad vanæ gloriæ fugam erudit.

Diogenianus, Centur. 7. adag. 1.

Authores sacri.

Greg. Nazianz. ad Celusium præsidem.

[Hirundines quondam cygnos cavillis incessebant propterea, quòd nec cum hominibus consuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre vellēt, sed circa prata solùm, & flumina canerent, ac solitudinem amplecterentur, perinde atque eos Musicæ suppuderet. At nostræ (inquiebant) sunt urbes, nostri homines & thalami, atque apud homines garrimus, eaque nostra illis exponimus, antiqua & vetera illa & Attica, Pandionem Athenas, Tereum, Traciam. At cygni, qui earum garrulitatem exosam haberent, vix quidem illas sermone dignas duxerunt: Sed tandem, ô præclaræ, inquiunt, causa nostra in solitudinem liberasse quispiam consuluerit, ut Musicam audiat, cum zephyro pennas nostras blandè permittimus, ut suave quidpiam & concinnum inspiret: Quare, si non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum est, quòd modum in canendo tenemus, nec musicam tumultibus permiscemus. Vos autem & in ædes admissas homines fastidiunt, & canentes aversantur, idque optimo jure: quippe quæ, nec incisa quidem lingua silere possitis: verùm ipsæ ereptionem linguæ & calamitatem vestram lugentes, quavis alia ave loquaciores sitis.]

Hæc magna suavitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exemplum, sed stylo simpliciori. Gerson Cancellarius Parisiensis, vir in Theologicis literis egregiè doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in Commentariis ad Magnificat, fabulam de catto & vulpe jucundissimè narrat, & ibidem Apologum de vulpe, palumbis, & passere sic exequitur:

[Nidificabant palumbi sylvestres, in arborum proceritate, more suo, circuibat vulpes ad radices, se comminans ascensuram, se nidos omnes cum fructibus direpturam, nisi sibi pullus projiceretur unus. Trepidantes palumbi agebant, quod petebat, & abibat; revertebatur ad simile; quousque passer dato palumbes consilio, continere se nidis suis, vulpes à fraude sua fraudata est: sed in passerem vertit insidias, non viribus sed adulatione. *Gerson. sermo 8. super Magnif. p. 254.*

Erat in dumo passer, vulpes affatur beatificans aviculas, quòd volatu suo se protegerent à bestiis, & laqueis terræ: sed hoc unum deest, inquit, qua ratione contra ventorum turbines & frigora se protegant. Voluit passer gloriari, & concionari cum gaudio, respondit, se protectionem habere, dum flabat borealis à sinistris, mergebat enim caput sub plumis ad dextram; & è contra, si à dextris flan-

fingens vulpes ſe non ſatis audire, propter diſtantiam, protrahebat alloquium. Dilapſus eſt paſſer ad ramos proximiores terræ. Quæſivit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat? ſic, ait, dimittens caput ad pectoris plumas. Exiliit vulpes in non videntem, & deceptam blanditiis, vorax rapuit. Affabulatio eſt,

Damus aliquando tale aliquod ſalubre conſilium, quod dum prætérimus, decipimur.

Apologi cum ſale & gravitate adhibendi: non enim omnes decent.

Quid hac ſimplicitate candidius, aut feſtivitate amœnius?

Obſervandum autem erit in his apologis, ne nimis ſint crebri, ne dictione nimis faceta, & quæ ad ſcurilitatem accedat, pertexantur; denique, ut perſonam, ut locum, ut rem deceant. Multa in hac re, à gravibus viris, prudentiæ ſale temperata placuerunt, quæ ſi ab adoleſcentibus dicerentur, in opinionem incurrerent ſcurrilitatis.

TERTIUS FONS.

Inventionis, Adagia.

CAPUT V.

AD Parabolas accedunt Adagia, & plerumque cum iis confunduntur, in eoque maximè conſentiunt, quod rerum exprimant ſimilitudines: unde parœmia dicitur ῥῆμα παρόδιον τετελμμένον, ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Verbum vulgare, & multorum uſu tritum, quòd à paucis ad plura ſimilia transferri commodè queat. Verùm non eſt una omnium adagiorum ratio: nam alia verè popularia ſunt, & cuique vel imperito obvia, quæ Græci παροιμίας δημώδεις appellant, alia, ſacra, ἱερὰ, ut nominantur, quæ à vulgi ſenſu remota, reconditam magis doctrinam ex varia hiſtoriæ eruditione ſunt complexa. De quibus mihi videtur loquutus Syneſius, cùm ea veteris philoſophiæ reliquias appellat.

Adagiorũ multa genera.

Ἡ παροιμία, inquit, σοφὸν, πῶς δ' οὐχὶ σοφὸν, περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα; παροιμία δὴ καὶ τοῦτο, καὶ λ' (καὶ τὰ ἑξῆς) τὴν ἀρχ. ὥστε βέζον ἐπιβλέπειν αὐτῆς πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι.

Sapiens proverbium. Quidni enim ſapiens ſit? cùm proverbia dicat Ariſtoteles eſſe veteris Philoſophiæ, inter maximas hominum ruinas intercidentis, quaſdam reliquias, ob brevitatem dexteritatemque ſervatas? Proverbium igitur hoc eſt, ſermo dignitatem habens, & tanquam è ſacrario Philoſophiæ, unde antiquitatem traxit, depromptũ, ex quo, gravi eſt pulchroque aſpectu. Veteres enim noſtris hominibus inveſtiganda veritatis longè cupidiores erant.

Βέζον βλέπειν dicuntur ὀφθαλμοὶ καλοί.

Quamobrem in hoc genere ſcribendi elaborarunt olim viri grave, Chryſippus, Cleanthes, Theætetus, Ariſtides, Ariſtophanes, Æſchylus, Milo, Ariſtarchus, &c. inter quos celebres (qui nunc extant opera & labore Andreæ Scoti, ex noſtra ſocietate viri eruditiſſimi) Zenobius, Diogenianus, & Suidas, è quibus Eraſmus omnia, quæ ad Parœmias Græcas attinent, decerpſit.

Erit in his adagiis obſervandum, ne crebra & obſcura admiſceantur orationi: quod puerile eſt & vitioſum; ſed ubi res feret, commodè, quaſi gemmulæ, purpuræ, inſerantur: maximè verò in epiſtolari ſtylo, qui parœmiarum amœnitate cultius eniteſcit.

Quid in iis obſervandum.

In orationibus, ad eruditionem potiùs valent quàm ad ſtylum, & præſertim, ſi in res ſubjectas, miti quadam urbanitate conferantur, tum etiam inſigni aliqua interpretatione colluſtrentur.

QUAR-

Digitized by Google

QUARTUS FONS INVENTIONIS, Hieroglyphica.

CAPUT VI.

VEteres illi, qui arcanam Philosophiam symbolis ænigmatumque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum sensus intelligentiamque permanaret, hieroglyphica, sacra quædam monumenta, non literis vocabula, sed sculptis rerum animaliumque figuris significantia adinvenerunt: quo artificio celebres in primis fuisse narrantur Ægyptij: de quibus ita Hermotinus Luciani, τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα, καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν, ἀντὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους; Quid si neque literas in sortibus describamus; sed characteres, & signa, qualia multa pro literis Ægyptij pingere solent, canino & leonino capite homines? Quod & septentrionalibus populis in usu fuisse testatur Olaus Magnus, Nonnulli (inquit) pro privatis computis instar Ægyptiorum, variis animalium figuris pro literis utebantur. Quibus cùm dicta sapientum præclara, & sententiæ exprimuntur, evenit ut in animos instillentur jucundiùs, quòd submoto quasi obscuritatis velo, repentè lux emicare videatur. Unde & in sacris literis multa traduntur in parabolis: cujus rei disertam rationem reddit Origenes. Sicut in novissimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne vestitum processit in hunc mundum: & aliud quidem erat quod videbatur in eo; aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aspectus in eo patebat omnibus; paucis verò & electis dabatur veritatis agnitio.

Luc. in Hermot p. 118.

Olaus Magnus l. 1. c. 21.

Orig. sup. Lev. Hō. 1.

Ita, & cùm per Prophetas, vel legislatorem verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam sicut ibi carnis, ita hic literæ velamine tegitur, ut litera quidem aspiciatur, tanquam caro, latens verò intrinsecus sensus tanquam divinitas sentiatur. Accedit, quod ait D. Augustinus: [Quemadmodum multa per vitrum, aut succina, pellucent jucundius: ita magis delectat veritas per imagines & symbola collucens. Si dicas; Concordia res crescunt, discordia dilabuntur, pigriùs incitat: At si addas hoc, veteres illo excellentis ingenij viros, in arcanis philosophiæ mysteriis subtiliter expressisse, primùm quidem per formicam, quæ imposito caduceo in elephantum excresceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio superposito in formicam desinentem: nescio quomodo & inventionis subtilitas & imaginis expressio, sensus titillat suaviùs, & dum placet, persuadet efficaciùs.

Aug. ep. 119.

Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica, & symbola, modò prudenter, & parcè, ut cætera, adhibeantur: quæ enim per se admirabilitatem obtinent, si crebrius inserciantur orationi, fiunt communia, & fastidiosos sensus ipsa pulchritudinis satietate obruunt. De iis autem extat Hori Niliaci libellus, nuper à me notis & commentariis illustratus. Hic auctor Pierio ansam dedit ad hieroglyphicorum libros concinnandos, eruditos illos quidem, si modò major esset fides penes multa, quæ sine authoribus afferuntur, in magna Ægyptiarum rerum, atque historiarum (ut necessariò contingere oportuit) penuria. Qui Pierium secutus Brixianus, ingens symbolorum volumen congessit, omnia bona malave commiscet; si delectus abhibeatur, auctor alioqui non inutilis futurus.

Hieroglyphicorum & parabolarum commendatio.

QUARTUS FONS INVENTIONIS, Hieroglyphica.

CAPUT VI.

VEteres illi, qui arcanam Philosophiam symbolis ænigmatumque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum sensus intelligentiamque permanaret, hieroglyphica, sacra quædam monumenta, non literis vocabula, sed sculptis rerum animaliumque figuris significantia adinvenerunt: quo artificio celebres in primis fuisse narrantur Ægyptij: de quibus ita Hermotimus Luciani, τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα, καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν, ἀντὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους; Quid si neque literas in sortibus describamus; sed characteres, & signa, qualia multa pro literis Ægyptij pingere solent, canino & leonino capite homines? Quod & septentrionalibus populis in usu fuisse testatur Olaus Magnus, Nonnulli (inquit) pro privatis computis instar Ægyptiorum, variis animalium figuris pro literis utebantur. Quibus cùm dicta sapientum præclara, & sententiæ exprimuntur, evenit ut in animos instillentur jucundiùs, quòd submoto quasi obscuritatis velo, repentè lux emicare videatur. Unde & in sacris literis multa traduntur in parabolis: cujus rei disertam rationem reddit Origenes. Sicut in novissimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne vestitum processit in hunc mundum: & aliud quidem erat quod videbatur in eo; aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aspectus in eo patebat omnibus; paucis verò & electis dabatur veritatis agnitio.

Luc. in Hermot p. 118.

Olaus Magnus l. 1. c. 21.

Orig. sup. Leu. Hō. 1.

Ita, & cùm per Prophetas, vel legislatorem verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam sicut ibi carnis, ita hic literæ velamine tegitur, ut litera quidem aspiciatur, tanquam caro, latens verò intrinsecus sensus tanquam divinitas sentiatur. Accedit, quod ait D. Augustinus: [Quemadmodum multa per vitrum, aut succina, pellucent jucundiùs: ita magis delectat veritas per imagines & symbola collucens. Si dicas; Concordia res crescunt, discordia dilabuntur, pigriùs incitat: At si addas hoc, veteres illo excellentis ingenij viros, in arcanis philosophiæ mysteriis subtiliter expressisse, primùm quidem per formicam, quæ imposito caduceo in elephantum excresceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio superposito in formicam desinentem: nescio quomodo & inventionis subtilitas & imaginis expressio, sensus titillat suaviùs, & dum placet, persuadet efficaciùs.

Aug. ep. 119.

Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica, & symbola, modò prudenter, & parcè, ut cætera, adhibeantur: quæ enim per se admirabilitatem obtinent, si crebrius inferciantur orationi, fiunt communia, & fastidiosos sensus ipsa pulchritudinis satietate obruunt. De iis autem extat Hori Niliaci libellus, nuper à me notis & commentariis illustratus. Hic auctor Pierio ansam dedit ad hieroglyphicorum libros concinnandos, eruditos illos quidem, si modò major esset fides penes multa, quæ sine authoribus afferuntur, in magna Ægyptiarum rerum, atque historiarum (ut necessariò contingere oportuit) penuria. Qui Pierium secutus Brixianus, ingens symbolorum volumen congessit, omnia bona malave commiscet; si delectus adhibeatur, auctor alioqui non inutilis futurus.

Hieroglyphicorum & parabolarum commendatio.

Digitized by Google

QVINTVS FONS INVENTIONIS, Emblemata.

CAPUT VII.

VT est imaginum ubique amans humanum ingenium, vix ad necessitatem inventa multa humanæ vitæ subsidia, parietes, pavimenta, domus, vestes, vasa cùm cœperunt variis figuris & imaginibus collustrari. Hinc in parietibus vermiculata, in pavimentis tessellata, in lignis segmentata, in vasis ornamenta, in clypeis admirabiles cælaturæ, quæ paulatim postquam ad elegantiora defluere cœperunt ingenia, eruditis argumentis dictisq; sententiosis enituerunt. Hæc emblemata, quæ cum hieroglyphicis in eo conveniũt, quod symbolorum naturam habeant; differunt verò, quod rem sublatis ænigmatum velis puriùs liquidiùsque proponant. In hoc genere præclara & arguta luserunt ingenia, ut ex variis Imperatorum illustriumque virorum symbolis licet colligere, ex quibus plerumque lepida & suavis affluit eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum clypeorumque symbola, qualia sunt, quæ apud Æschylum in Tragœdia de septem ad Thebas commemorantur, & ab Homero & Virgilio in Heroum clypeis describuntur. Hunc morem ab heroicis ductum temporibus posteri constantissimè retinuerunt, & in eo præcipuè Athenienses φιλόκαλοι; quos irridens Lacon, muscam pro omni Emblemate, eamque minutis lineis incisam sculpi curavit in clypeo: cujus rei causa, cùm ab eo rogaretur, *Tam propè*, inquit, *ad hostes sum accessurus, ut vel muscam nostrã dispicere possint*. Post vexilla, & clypeos locum sigillis assignemus: nulla gens, nullus Imperator, nullus penè privatus, qui sibi peculiare symbolum non affectarit. Nihil hîc opus est Persarum aquilas aureas, noctuas Atheniensium, Thebanorum sphinges commemorare. Quid ea quæ de Augusto feruntur? quàm elegantiam habent? qui maturitatem in rebus gerendis ostensurus, in altera nummi parte, quem cudi jusserat, papilionem unà cum fluviatili cancro cælari voluit, ut festinandum lentè moneret. Mæcenas ille doctorum fautor & parens, ranam usurpavit (ut nonnulli volunt) Seriphiam, ad commendandam silentii religionem. Carolus V. Imperator, pro Imperatorio jure habuit symbolum sibi peculiare, duas Herculis columnas cum lemmate, *& ultrà*. Hæc exempli caussa commemorata sint; licet infinita ex symbolis imperatoriis, Adolphi Occonis nummis, ipsius denique Alciati, Junii, Brossardi iconibus colligere, quæ ut sunt exquisita ingeniorum inventa, ad orationes illuminandas, si modò bellè accommodentur, plurimum habent suavitatis.

Æschylus ἑπτ' ἐπὶ Θ.

Vide symbola Imperatoria.

SEXTVS FONS INVENTIONIS, Testimonia veterum.

CAPUT VIII.

VEterum testimonia, inter argumenta remota, plurimùm obtinent dignitatis, si modò ab auctoribus fide dignis, iisque gravibus & eruditis, emanârint. Hoc est in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatũ. Nam cùm nostra, licet sagaciter inventa, refutari refellique possint liberiùs, sola auctorum, qui modò omnium consensu magni sunt & celebres, observantia tam mitem elicit assensum, ut pudor sit diffiteri, quæ illa superiorum sæculorum oracula suo calculo comprobarunt. Hanc authoritatem in Theologicis; orthodoxi Patres: in Philosophia, Aristoteles; in philologia, omnes antiqui & primæ classis auctores sibi vendicant. Benè igitur rationi

tioni dicendi consulunt, qui sibi de omni re & disciplina, grava selecta, rara graviſſimorum testimoniorum ἀποφθέγματα per locos communes digerunt, quæ in promptu semper habere possint, & hæc pluriùm longè securiùs afferuntur, cùm ex fonte hausta, non ex rivulis delibata sunt. Qui tamen variæ lectionis præsidio destituuntur, ad communes locos, quorum seges posterioribus sæculis penè infinita enituit, confugere recurrere. Plena sunt rerum varietate Clemens Alexand. Author. Plutarch. Plin. Seneca. Stobæus: quos qui avidè legerunt, non dubium est, quin aureo sertu pectus compleverint suum. Succedunt tot nova collectanea, Patrum sententiæ, Platonis γνῶμαι, Polyanthea nova, Coccii thesaurus, sylvæ allegoriarum, & qui quotidiè nascuntur tot eruditi sacrarum literarum interpretes, in quibus magna communium locorum ubertas: sed hæc in fonte semper tutiora. Jam igitur nemini testimonia deesse poterunt, ut verendum sit, ne quod Agesilaus ille prudentissimus Imperator pronunciavit, cùm machinam bellicam nimis soleter ad usum vel minimè industriosorum militum excogitatam vidisset, nunc jure dicendum sit? Παπαί, virtutem (ἀπώλεσας): vos eruditi viri doctrinam peritis imperitisque hominibus fecistis communem.

Sed tamen in tractatione magnum est discrimen, necubi Achillis hasta, ibi Achilles est marus. Videndum est imprimis, ut testimonia commodè & loco dicantur: non omnes orationes decent: illæ quæ tota ad suavitatem, & dictionum delicias sunt compositæ, raro istum testimoniorum usum admittunt; ita verentur de numeroso suarum periodorum ambitu discedere: aut si interdum assumunt, parcè delibant, suntque in διαξέσει potiùs loci, quam in recitatione occupatæ. Quæ verò rationum pondera, & sensus, magis quàm verba sectantur, magni faciunt auctoritates, in quibus tamen tenendus est modus; secum nimiæ sint, si communes, si sine vi & pondere allatæ, potum magis colligentem sapiunt, quàm virum ingeniosum.

Hic exsistit aliqua dubitatio, utrùm Græca Græcè referenda, carmina etiam orationi adtexenda sint? Quod ad primum attinet, Demetrius Phaler. in lib. quem de elocutione scripsit, eos reprehendit, qui Græcis vocibus peregrinas immiscent, & hoc ab Oratoris elegantia docet esse disjunctum. Ex quo perperam faciunt illi, qui ad eruditionis ostentationem in una oratione omnia confundunt idiomata. Tiberius in senatu noluit Græcam vocem ἔμβλημα usurpare, quæ tamen maximè necessaria videbatur. Quid igitur, qui sine ulla necessitate Hebraicorum Græcorumque testimoniorum sylvam congerunt? num sani Oratores sapere videntur? In libris, commentariis, & ad probabilitatem, non delectationem compositis orationibus, ubi necessitas exigit, si majorem vim & pondus oratio sit habitura, istud usurpare non est indecorum; & in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnam: In concionibus verò farrago tot peregrinarum linguarum, cùm præsertim concio res sit popularis, non ideò plebeis auribus jucunda, quæ magis afficiuntur, eò quod liquidiùs intelligunt. Itaque Græca tæpiùs aut Hebraica citare, supervacaneum est, nisi fortè ea sint efficacitate dictionis, ut facilè alieno id ornare reddi non possint. Hoc pacto Græcum verbum se usurpasse in senatu commemorat Cicero, Philipp. 1. & in Pisonem, habet, argenti ἔχγυαι. sed hæc quàm sobria? Neque verò magis errore vacant, qui ut Gal-

lieus

liciis concionibus, seu orationibus, Latinorum prolixos locos & communes, sine ulla vi & ἐνεργείᾳ coagmentant; Græcos etiam authores, ut D. Gregorium Nazian. & Chrysostomum, Latinè loquentes inducunt, cùm elegantiùs nostrate lingua redderentur.

Versus porrò nec multos ingeri, nec omninò excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione versus, Ciceronis & Demosthenis exemplum afferunt, parum mea sententia proficiunt. Neque enim magnoperè mirandum est, si in negotiosis concionibus, ubi consultò artem & eruditionem occultant, Poëtarum testimonia non expromunt, qui in literario potiùs pulvere sunt commemorandi: quanquam insunt aliqua vestigia, ut in Orat. pro Muræna, & in Pisonem. Sed hæc in exornativis orationibus longè commodiorem sortita sunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Prusæo, gravissimo oratore, qui Homericis versibus in iis quas sapienter copiosèque conscripsit orationibus usus est sæpissimè. Quanquam quid Dionem appello? nonne & D. Paulus in ea nobilissima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud usurpavit θεοῦ γένος ἐσμέν; & D. August. in serm. de SS. Innocent. ad populum, sententiam illam tertiam:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit?

SEPTIMUS FONS

Inventionis.

Γνῶμαι.

CAPUT IX.

Testimonium gemmæ sunt, quæ à Græcis vocantur γνῶμαι. dicta gravia, & sententiosa; quorum apud veteres tanta fuit authoritas & pretium, ut nihil ad majestatem orationis exaggerandam putarent excitatius. Itaque & summam lauddem meruit Thucydides, quod sententiis appositè usus esset; & Poëtarum utilissimus habitus est Hesiodus, qui licet ad Homeri gravitatem, nec argumento nec dignitate carminis assurgat, tamen ob crebras quas habet sententias, mirificam laudem apud posteros est consecutus. His artibus à tenero fingi eruditique pueros volebant, non modò ut ad normam virtutis surgentem ætatulā conformarent, sed etiam ad eloquentiam, cui perutiles videbant γνώμας, adjumenta suggererent. Antiquissimæ sunt, (inquit Quintil.) quæ propriè, quamvis omnibus idem sit nomen, sententiæ vocantur, quas Græci γνώμας appellant: utrumque autem nomen ex eo acceperunt, quod similes sunt consiliis & decretis; ut illud Afri Domitii. ***Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.***

Aliæ porrò graves sunt, & magnificæ, quales Platonis & Philonis sententiæ de Deo, & rebus divinis; ut, κατὰ τ ἕνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις, ἀγαθότητα καὶ ἐξουσίαν; καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγεννῆσθαι ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεννηθέντος ἄρχειν· τρίτον δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν τ λόγον: &c. Penes, inquit, *nunm Deum duæ sunt excelsissimæ & primæ virtutes, Bonitas & Potentia: & ejus quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentiâ verò administrantur: Tertium quidpiam est, cujus nexu duo priora copulantur, verbum Dei; & illa quidem per duo Cherubin; hoc, per igneum gladium significatur.* Hæc plena majestatis, quàm ut augeat, addit, se hanc doctrinam ab anima sua θεοληπτουμένη divino furore incensâ, accepisse. Tale illud D. Augustin. *Deus meliùs scitur nesciendo.* Aliæ sunt acutæ & breves, quales sunt illæ Senecæ, Boëtii, Taciti, Sallustii, Q. Curtii, &c. ut, *Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Magna pars vitæ elabitur malè agentibus; maxima, nihil agentibus,*

agentibus, tota aliud agentibus.

Dum differtur vita, transcurrit.

Fiet, ut minùs ex crastino pendeas, si hodierno manum injeceris.

Vivere noluit, qui mori non vult: & quæ ex aliis citat, maximè ex Publio Syro;

Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.

Habet quod vult, qui velle, quod sat est, potest.

Injuriarum remedium, est oblivio.

Corn. Tac. Hist. l. 1. *Pessimum veri affectus & judicii, venenum sua cuique utilitas.*

Sallust. *Avaritia omnia venalia habere edocet.*

Q. Curt. *Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi.*

Regum sæpiùs opes assentatio quam hostis evertit: & cætera infinita.

Aliæ sunt festivæ, & proverbiales; ut

Ἀ φιλοχρηματία Σπάρταν ἑλοῖ, ἄλλο δ᾽ οὐδέν.

Ex stromateo Græco. *Avaritiam Spartam capiet, nihil præterea.*

Αἰετοῦ γῆρας κορύδου νεότητος ἄμεινον.

Aquilæ senectus Gracculi juventute melior.

Δελφὸς ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων, δίψῃ δ᾽ ἀπολωλώς

Delphus vir coronam quidem habens, sed siti periens.

Theocrit. Διασῶ πλῶκε διώκων, οὐδέτερον καταλήψῃ.

Anaxag. Laert. *Duos lepores venans, neutrum capies.*

Θρέψαι τοὺς λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας ὥστε φαγόντι.

Pasce luporum catulos, pasce canes ut te lanient.

Λύχνου χρείαν ἔχων, ἐπιχεῖν μέμνησο ἔλαιον.

Lucerna si indigeas, memento oleum infundere.

Stepha. de urbib. Μὴ κίνει Καμάριναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.

Noli movere Camarinam, quiescens melior est.

Lib. 1. Anthol. Νεκρῷ σώματι λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.

Mortuo leonis cadaveri insultant lepores.

Plut. de ser. numinis vindicta Ὀψὲ θεῶν ἀλέθουσι μύλοι, ἀλέθουσι δὲ λεπτά.

Serò molunt Deorum molæ, sed bene comminuunt.

Πολλοὶ τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι.

Plato in Phædone *Multi Thyrsigeri, pauci Bacchi.*

Plutar. de laud. poet. Πουλύποδος κεφαλῇ ἔνι μὲν κακὸν ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν.

Polypi capitis bonum inest, & malum.

Dici non potest quantam venustatem spirent hujusmodi elegantiæ: quas qui sibi familiares continuo usu reddunt, præclara ad venustandam orationem comparant adjumenta. Pleni sunt autem libri, & veteres, & novi, his locis communibus; ex quo penè in contemptum venerunt apud fastidiosos: seligenda erunt in tanta sylva lectissima quæque. Deinde observandum quod monet Quintilianus, non debere esse nimis crebras sententias: Tertiò, personæ esse accommodandas: parum enim decet adolescentem adhuc rerum imperitum, præsertim suo Marte sententiosè loqui.

Cum sententia congruit apophtegma, nisi quòd sententia laxiùs plerumque sumitur. Apophthegma autem semper est dictum breve, rotundum, & sententiosum, ut definitur à Budæo. Adde, quòd decus accipiat ab illustribus personis, quibus maximè tribuuntur apophthegmata: quales sunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hæc quo pretio fuerint, satis indicat eruditus de Apophthegmatis, Plutarchi libellus, quem Trajano Imperatori obtulit. Cujus vestigia secuti sylloge, nobis innumerabilem vim apophthegmatum prodiderunt. Non est semper in eo adeò antiquis insistendum, ut nostra tempora, ingeniorũ, dictorum, exemplorumque fœcunditate satis opulenta, negligamus. Ideo præclarum erit, nostrorum Regum, & illustrium virorum admiscere sententias; quales feruntur HENRICI MAGNI, quarum selectas aliquas invenies in consolatione ad Mariam Augustam, quàm ex Gallico Patris Ri-

Digitized by Google

Richeomij, viri de eloquentia Gallica perbenè meriti, Latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa extemporaneorum dictorum insignis felicitas, & βραχυλογία λακωνικωτάτη, digna quæ memoriæ commendetur monumentis.

OCTAVUS FONS INVENTIONIS, Leges,

CAPUT X.

Nonn. Dion. 41. Cic. 2. de leg.

LEgem Reginam Deorum & hominum appellat Pindarus apud Athenæum; quem secutus Nonnus in Dionysiacis cecinit,

Α'γὸς ἀναξ θνητῶν, ἢ ἀθανάτων.

Et est certè unicum quoddam quod universum mundum regit, imperandi prohibendique sapientia. Ex quo magnæ sunt authoritatis leges, si modò ad æternæ veritatis normam componantur. Nam ut ait D. Augustinus, *Omnium legum est inanis censura, nisi divinæ legis imaginem gerat.* Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine legibus, suis partibus, ut nervis, ac sanguine, & membris, uti non potest.

Val. l. 3.

Atque, ut magna est legum excellentia, & majestas, sic etiam juris prudentia, quæ easdem tractandas suscepit, sapientiæ seminarium est, & omnis prudentiæ officina. Cùm præsertim constet, leges à prudentissimis sui ævi mortalium inventas, sæculorum ingeniorumque accessione ad immensum decus effloruisse. Cecrops Atheniensibus leges præscripsit, Argivis Phoronæus, Cretensibus Minos & Rhadamanthus, Lycurgus Lacedæmoniis, Babylonijs Zoroastres, Romani postea ex sapientissimis quibusque duodecim tabulas compilarunt; quas meritò (vel Ciceronis testimonio) multorum Philosophorum scriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iustinianus Imperator in codice edendo, quem Iustinianeum de suo nomine appellavit. Ad hoc curandum opus, Decemviratus

Authores variarum legum.

constitutus est ab eodem Imperatore, delectique Ioannes Patricius vir consularis, & exquæstor; Leontius magister militum ex P. Prætorio: Phocas magister militum, & Patricius; Basilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis; Thomas exquæstor sacri palatij; Tribonianus Magister Officiorum, Constantius comes sacrarum largitionum; Theophilus comes sacri Consistorii; Dioscorus & Præsentinus togati Iudices sacri Prætoriani: Illi ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano; & Theodosiano, tertium elucubraverunt illum ipsum Iustinianeum. Ex his fontibus, jurisperitis maximè petenda est eruditio, quæ quàm gravis sit, quàm prudens, quàm locuples, quis pro dignitate satis complecti possit? cùm præsertim Christianæ veritatis face illustrata, ad summum generis humani bonum tam salutares leges prodierint. Et quamvis ex gentilitatis malo prisci legislatores in varios inciderint errores, magna tamen sapientiæ vestigia in iis plerumque est reperire, qualia sunt illa apud Persas.

Baron. ad ann. Christi. 526.

Iustitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercentor; ex quo Xenophon pueros apud Persas ad discendam justitiam, non secus ac in ludum literarium Græci solent, frequentes convenisse memorat, καὶ οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι, μανθάνοντες δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι.

Xenoph. l. 1. Cyrop. Prudentia & integritas in multis legibus antiquorū, Persæ Herod. l. 1.

Item veritatem sectantor, dolum malum removento.

Magistratibus parento.

Ingrati in judicium vocantor, & pro delicto puniuntor.

Adulteria, & lecti genialis injurias vindicanto, &c.

Apud Ægyptios.

Ioseph. l. 11. c. 6. Ægyptii.

Singulis annis apud provinciarum præsides

fides, omnes unde vivant, demonstranto. Si quis fexus faxit, aut unde legitimè vivat, non demonstrarit, capitale esto.

Herodot. Periuri capite mulctantor.

Apud Athenienses.

Athenienses. Si quis in insepultum hominis cadaver incidat, omni parte id terra obruat, & sepeliat ad occasum spectans.

Laert. in Anaxag. Athei morte mulctantor.

Si quis pudicitiam prostituerit, aut expatrarit, huic interdicitor jus apud populum concionandi.

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dii Deæque colantur armati, & id miro artificio, ad mollitiem de civitate abigendam, militarem disciplinam excolendam.

Plato de Repnbl. Votum omnium sit ut Dii honesta ob bonas actiones largiantur, nihilq; ampli⁹.

Majorum imperium libenter omnes pati assuefiant.

In legibus Numæ.

Romani. Deos patrios colunto, externas superstitiones aut fabulas ne admiscento.

Ne quid inauspicatò publicè gerunto.

Nocturna sacrificia privilegiaque amoventor.

Mœnia sancta existimantor.

Dîs ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tangito, si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cædito.

Patronus, si clienti fraudẽ faxit, sacer esto.

Hæc exempli causa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere videas, atque eo sententiis & apophtegmatis sunt graviora, quòd non unius privati, sed civitatum & clarissimarum gentium sint monumenta. Congessi olim in singularem libellum nondum editum, Ægyptiorum, Persarum, Atheniensium, Lacedæmoniorum, Romanorum denique præcipuas leges, & ἤθη, ex quibus multa possunt ad eruditionem decerpi. Verùm cavendum est, ne ista, aut in causulis afferantur, aut loco inepto commemorentur, aut, dum peregrina recensemus, quæ ante pedes nostros sunt, prætermittamus.

NONUS FONS INVENTIONIS, *Sacra litera.*

CAPUT XI.

Verùm ista omnia humanæ sapientiæ inventa licèt exquisitissima, quota portio sunt divinæ sapientiæ? Plæclarè, ut cætera, hoc à D. Augustino dictum est.

Quantum autem minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Ægypto secum ille populus abstulit, in comparatione divitiarum, quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone rege ostenduntur; tanta sit cuncta scientia; quæ quidem est utilis, collecta de libris gentium, si divinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si utile est, ibi invenitur. Et cùm ibi quisque invenerit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multò abundantiùs ibi inveniet ea quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate discuntur. *Aug. l. 2. doctrina de Christ.* Divus verò Cyprianus lib. singulari de spectaculis, scripturæ miracula sic explicat, ubi Christianum à spectaculis avertens, ad scripturas advocat omni theatro præstabiliores.

Cypr. lib. de spectaculis. Scripturis sacris incumbat Christianus fidelis; ibi inveniet condigna fidei spectacula: videbit instituentem Deum mundum suum, & cũ cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam melioremq; facientem: spectabit mundum in delictis suis: justa naufragia, piorum præmia, impiorumq; supplicia, maria populo siccata; & de petra rurs⁹ populo maria porrecta: spectabit de cœlo descẽdentes messes, non ex areis; inspiciet flumina, transitus siccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibusdam fidem

cum igne luctantem, religione ſuperatas feras, & in manſuetudinem converſas, intuebitur, & animas ab ipſa morte revocatas, &c. Ad ſummũ concludit, ſcripturam eſſe theatrum miraculis refertiſſimum, & exclamat, quàm hoc decorum ſpectaculum, fratres, quàm jucundum, quàm neceſſarium. Nunquam finis eſſet dicendi, ſi de ſcripturæ excellentia & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantum duos inſignium Ethnicorum locos, qui cùm in ſacras literas incidiſſent, & biblia noſtra evolviſſent, non potuerunt eorum majeſtatẽ diffiteri. Primus eſt Æmilii Apamenſis Philoſophi Platonici: is cum Plotino præceptore, & Geminiano, Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentariis ad

Amelius. Timæum Plotonis, ſæpe γνήσιον Amelium nominat. Is cùm legiſſet apud Divum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBUM) miratus eſt, quod barbarus, ut ait ipſe homo ita fuerit philoſophatus: Καὶ νὴ Δί' ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάντα

Cyril. adverſ. Iul. l. 8. ἁπλῶς γεγενῆσθαι, quod Cyrillus confirmat adverſus Iulianum.

Dio. Long. περὶ ὕψους. Alter eſt Dionyſii Longini in libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, ubi majeſtatem notionum mentis & ſenſuum commendans, citat ex Homero Neptunum aurigantem, quem locum à poeta graviſſimè pertextum oſtendit: nam

τρέμε δ' οὔρεα μακρὰ καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι Ποσειδάωνος
ἰόντος.

Mox Moyſen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legiſlatorem, non fuiſſe virum de trivio, qui tam ſublimem de Deo notionem habuit, ut de eo ſcriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux; fiat terra, & facta eſt.

Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων εἶπεν ὁ θεός, φησὶ τί? γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο· γενηθήτω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hæc obſervatione digna ſunt in paganis hominibus: quorum ore etiam literis ſacris dignitas tribuitur.

Quod ad ejus uſum attinet, Theologorum eſt proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc ſtadium. Ex quo mirum eſt, nonnullos tam venerandæ ſapientiæ dignitate, copia & utilitate omiſſa, ad ſteriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ ſapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contrà inverſo ordine juriſperitos neglectis iis quæ ad ſe attinent, ſacra biblia ſæpius quàm leges in ore habere. Pulchrum eſt & modeſtum, ſe intra ſuorum caſtrorum ambitum quemque continere; &, ſi quædam propter mutuum artium vinculum ex iis depromenda ſunt, tamen in hac parte nunquam nimios eſſe nos oportebit, ne quis Apelles exiliens è latebra, illud inclamet. Ne ſutor ultra crepidam.

DECIMUS FONS INVENTIONIS, Ratio, & Solertia in locis, CAPUT XII.

ET hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ fœcunda quædam nutrix eſſe comprobatur. Nunc de ingenii fonte videamus, ſine quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cujus acies hebeſcet.

Cùm tota ratio dicendi tribuatur in ſubjecta, & enunciata, quorum illa ſunt, de quibus ſermo eſt; hæc, quæ de re affirmantur, aut negantur; ad perfectam ſubjecti, & prædicati diſtinctionem, utile admodum tenere Ariſtotelis categorias; ex quarum, & cæterorum quæ ad diſſerendi rationem attinent, ignoratione, nonnunquam multa Rhetores peccare ſolent.

Sub-

Subjecta, sive res, quæ in quæstionem cadunt, sunt aut superiora & simplicia, ut Deus, Angeli, cœlum, elementa; aut mixta animata, ut homo, animalia; aut inanima naturalia, ut plantæ; aut moralia, ut virtutes, & vitia; aut artificialia, ut domus, naves, horologia, &c.

De quibus omninò decem formari possunt quæstiones, an sint, fuerint, esse possint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid sint, explicatur per definitionem rei, sive illa sit essentialis, sive ex adjunctis (quod est apud Oratores frequens) conflata.

De quo sint, explicatur per demonstrationem caussarum, materialis & efficientis.

Quare sint, explicatur per demonstrationem caussæ finalis, formalis, & efficientis.

Quanta sint, explicatur per affectionem magni, vel parvi, & comparationem ad res alias, unde & illæ quæstiones comparativæ appellari solent.

Qualia sint, explicatur per differentias, proprietates, & adjuncta.

Quando sint, explicatur per declarationem rei, quomodo, & à quo, & quid sit in tempore.

Ubi, explicatur per expositionem rei, quomodo, & à quo, & quid sit res in loco.

Quomodo sint, explicatur per insinuationem modi.

Cum quo sint, explicatur per enumerationem instrumentorum, mediorum, signorum.

Ex his apparet, non secus ac unum pulmenti genus, à perito coquo sit variari; ita rem ab Oratore in varias distributam quæstiones, mirificè fœcundari atque illustrari. Ostendo exemplis: si quis orationem quærat de Luscinia avicula, putes fortasse angustum dicendi campum, divide, & uberem materiam reperies. An sit? Sitne Luscinia, quæ vocentur Sirenes, ut est apud Lycophronē: fuerintne aliquando tales, & an possint esse in rerum natura.

Quid sit propriè luscinia, & cùm de genere avium esse constet, quâ differentiâ alterīus sit nomine proprio, ab aliis discriminari possit.

De quo sit: Quibus vitæ principiis constet; quale cum sole, cum aëre, cum aqua habeat commercium. An à coruulo, quodquæ, generetur, generative possit: quæ sit habendo ejus corporis: plusne ignis an aëris habeat, an cum terreno etiam & aqueo genere aliquid sortiatur affinitatis.

Quare sit: An ad Dei gloriam prædicandam; an ad ornamentum universi, an ad molliendos suavitate cantus homines, an etiam ad pascendos, an potiùs ad exemplū vigilæ, innocentiæ, suavitatis, & laboris?

Quanta sit: Quàm parvâ corporis mole, quàm tenerâ, quàm compositâ membrorum omnium in tam brevi corpusculo concinnitate, cum quibus avibus id habeat commune.

Qualis sit internis affectionibus: quàm simplex, quàm innocēs, quàm pertinacis vigiliæ, quàm studiosa canticorum, quàm umbrosa, quo colore prædita, quâ voce, & cæteris corporis adjunctis.

Quando: Quando pariat, quando canat, veréne semper, an aliquando æstate; die an nocte: deinde an meridie, an sub auroram, an primâ face; quando discat, quando quiescat, quando nidificet, &c.

Ubi; Quibus locis delectetur, an montanis, an sylvestribus, cultis, desertis, frigidis, calidis &c.

Quomodo; Quomodo unumquodque faciat, quo instinctu, quâ arte, quâ dexteritate doceat, discat, canet, quot sonorum generibus laxaret.

Cum quo; quæ circà eam antecedentia, quæ consequentia, quæ signa eandem semper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, sed integra volumina suppeditabunt. Atque hæc de quæstione subjecta, nunc ad locos & probationes artificiosas veniamus.

DE LOCIS IN genere.

CAPUT XIII.

QUod literæ sunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: ut enim ex literis verba, sic ex locis rationes & argumenta coalescunt. Nihil est omninò ad inventionis fœcunditatem uberius, ad dispositionis rationem concinnius, ad memoriæ subsidium efficaciùs. Quamobrem & adolescentibus diligenter inculcandi sunt, & in iis frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam reclusos inventionis fontes commodiùs, feliciusque habeant. Nec sunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui se sine usu locorum certis rationibus uti dictitant: fieri enim potest, & fit quotidie, ut, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, sicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamen sonos loquendo necessariò pronunciant: sed utrumque rudium est, & multis erroribus obnoxiū. Quantò illi rectiùs, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoscunt? Evenit deinde exercitatis, ut etsi minimè de singulis locis cogitent, ex iis tamen optimas rationes educant; quas si velint recognoscere, ad artis normam expressas invenient.

Cic. 2. de orat. Neque enim quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties ejus verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ: nec quoties caussa dicenda est, toties ad ejus caussæ seposita argumenta revolvi oportet: sed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad caussam explicandam statim occurrant: sed loci demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ studio præcurrit ætatem.

Sunt autem loci communes, notæ, & argumentorum sedes: quorum alii sunt interni, alii externi.

Interni sunt in rei substantia, ut definitio, genus, differentia, species, partium primariarum enumeratio, conjugata:

Alii externi, sed tamen cognati, & ii valde necessarii, ut caussa finalis, & efficiens, & effecta. Alii externi appliciti, ut notatio, adjuncta, contraria repugnantia, similia, relata, comparata; unde sexdecim loci communes satis noti colliguntur, qui rursus in alios dividi possunt, & argumenta magnis incrementis fœcundare. Ostendo exemplo: Laudandum mihi lilium proponitur, (versabor enim in iis argumentis, quæ forensibus causis, & chriis difficiliora sunt: Sic ejus laudem ab omnibus locis pertexam.

DEFINITIO PER Synonymiam.

Quomodo ex omnibus locis decerpenda sint argumenta. QUid est enim aliud lilium, quàm terræ ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radiis suaviter emicantibus fulgurans, ut Sappho dixit de rosa: γῆς κόσμος, φυτῶν ἀγλαΐσμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων, λειμώνων τρυφή, κάλλ☉ ἀστράπτον: Utuntur enim Oratores, ut docebo, maximè in exornativo genere, definitionibus.

Per descriptionem.

Videte ut est ex omni parte formosum.

Num

Num excelsa faties? num majestate cinctum caput, cujus oneri vix collum sufficit? Num argenteorum foliorum striati ordines? Num paulatim in latitudinem se explicantes angustiæ? Num resupina perambitum labella? Num delicatissima, quæ interius sunt, fila? Num foliorum stantia crocis aureolis capita? Num odor, num candor eximius satis istud, vel me tacente, prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci λείριον & καλλιλείριον, Latini, Junonis rosam, Mauritani, Susen ab urbe potentissima nobilissimaque appellant. Hæc omnia sapiunt blandam pulchritudinis majestatem, sed efficaciùs λείριον venustum, suavem, amabilem florem significat. Cujus nominis tanta est amplitudo, ut flores omnes, qui modò specie & suavitate sint excellentes, λείρια nominet Apollonius in Argonauticis:

Ὡς δ᾽ ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι.

PARTIUM *enumeratio.*

Quo mihi videtur etiam spectasse natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera divisit, ut non unum duntaxat florem, sed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur assequuta: si candida consideres, quid purius, aut amabilius? S Persiana, quid speciosius? Caulis est illis ternûm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia mucronata, flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulbosa, fissa, minimè squammis loricata, albida, aversâ parte sessilis, & plana, porrectis subtus obscurè flaventibus. Si Polyrrhiza, quid artificiosius? Nam & hastulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum crassas, albas, huc & illuc sparsas, dulces, glutinosas, ex quibus caulis erigitur sæpius duos cubitos altus, canus, sine medulla, in quo flores candidi odorati, stamina lutea, semen in vasculo triangulari conclusum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora sunt, tohis angustis, & nigricantibus, è summo flores erumpunt, singuli suis pediculis, modò longioribus, modò brevioribus infidentes, coloris purpurei, crocei, notulis similiter quibusdam nigris, & perquam exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nucleis stipatos proferunt, quid ardentius? Quid Narcisses & Hemerocallidas, & cætera id genus commemorem? nullibi fœcundiori pulchritudine luxuriasse natura videtur.

CONJUGATA.

Nihil mirum igitur, si quicquid delicato pulchritudinis flore suaviter enitescit, hoc à lilio liliatum dicimus: sic orationem liliatam dicimus, *une oraison fleur de lisee*, quam Dionysius Halicarnasseus βοστρυχιζόμενον λόγον nominat.

GENUS.

Omnes quidem flores singularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, universi decus, variasque utilitates, profudit; quorum usu non modò profana recreantur, sed sacra ipsa excoluntur: (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEU *Forma.*

Verùm peculiari quodam jure lilium sibi vendicat, quod simul aspexeris, statim tibi præstantissimi omnium floris veniet in mentem.

SIMI-

SIMILITUDO.

Rouillius. Quid nos magis exhilaret quàm aspectus pulcherrimorum aulæorum? quæ natura, omnium architecta, & parens, ubique stravit in suis latifundiis, ut admirandâ formâ & speciosâ varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, nostros oculos pasceret, ac reficeret, spectaculo quidem ornatissimo, & instructissimo; quod etiam vel maximè squallidos rusticos, & incultos homines alliciat, & delectet? Quando verò Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia, & omnium deliciarum mollitie, tot exquisitis vestium coloribus radians, ad unius lilii dignitatem assurrexerit?

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerumque egregiam venustatem: Sed tantùm à naturali pulchritudine differunt, quantum natura Dei illius præpotentis administra, mortalium manus, vim industriamque superat. (Et hic excurri latiùs potest, in differentia naturalis pulchritudinis, & manufactæ)

CONTRARIA.

Si igitur natura ita instigante flores nigros, infaustos, malè olentes detestatur: qua amoris benevolentia lilium amplectemur? quo nihil ad candorem amoenius, nihil ad prosperitatis significationem candidius, ad odorem etiam, quem suavissimum spirat, dulcius quicquam esse potest?

ADJUNCTA.

Accedit ad cæteras lilii virtutes, quod in Francorum sit insignibus: Idque non humano consilio, sed Angeli coelitus deferentis beneficio: quo nihil ad lilii laudem dici potest illustriùs. Francia illa, cœterarum gentium Regina, quam HONORIUS tertius, Pontifex Christi, pharetram lectissimis sagittis abundantem appellat; quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus præstare censet, quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit; Francia, inquam, illa lilia ab ipsis pene mundi cunabulis, in Moysis candelabro, & Salomonis templo sanctissimis religionibus consecrata, per universum terrarum orbem suavissimi odoris halitu diffudit. *Gregor. in epistol. ad Child. Regem.*

ANTECEDENTIA, *Consequentia.*

Ita autem amplexa est, ut Regem Francorum in illa majestatis sede, & Justitiæ pulvinari (quod vocant) sedentem, sine liliorum insignibus, non magis intueri liceat quàm solem sine luce. Ubicunque Regia Majestas jus dictura sederit, ibi lilia: ubicunque lilia fulserint, hîc Regiæ majestatis quosdam radios præsente te dicas.

REPUGNANTIA.

Nec minùs repugnat Regem venerari, & calcare lilia, quàm Cæsares adorare, eorumque statuas frangere, deterere laureas, honoris insignia revellere.

CAUSSÆ.

Sive igitur, cùm esset parvus, & lactens Hercules, Novercæ Junonis uberibus suppositus, argenteus mammarum humor cœlestibus stillis depluens, tantum florem produxerit, sive natura pleniùs suæ munificentiæ velificata ediderit, nihil plantis invenio, diviniùs.

EFFE-

EFFECTA.

Neque tantùm ob speciosam illam majestatem dico, quâ præditum est, sed propter magnas & uberes, quas in hominum commoditatem derivat, utilitates. Quis enim nescit quod habet Pallad. l. 2. de re rustica, oleum lirinum ad morborum remedia, perquam salutare semper extitisse: & cæt.

COMPARATIO Minorum & Parium.

Quid igitur si calthis, ac violis, & hujusmodi floribus tantum tribuimus, quid lilio deberi existimatis: quod ipsum constat longè omnium esse præstantissimum? Nisi quis fortè rosam Sapphonis & Anacreontis versibus decantatam, illi parem esse contendat; huic non multùm adversabor, modò lilium inter flores Regis partes obtinere fateatur, rosam huic veluti Reginam comitem adjungat.

DE LOCORUM delectu.

CAPUT XIV.

Placuit hoc specimen subjicere, ut ostenderem, quanta est in locis ad quamlibet quæstionem tractandam fœcunditas: non quod velim, omnes, & isto ordine intrudi. Rectè M. Tullius. Orator locos percurret omnes, utetur aptis, non imprudenter ista copia, sed omnia expendet & seliget. Non enim semper, nec in omnibus caussis, ex iis eadem argumentorum momenta sunt. Judicium igitur adhibebit, nec inveniet solum, quod dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis iis præsertim quæ disciplinis exculta sunt. Sed ut segetes fœcundæ, & uberes, non solùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut à caussis aliena, aut non utilia, gignuntur, quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur: Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit suis. Nunc de singulis in specie dicendum est.

Cicero in Oratore.

DEFINITIONIS DIGNITAS, & variæ appellationes.

CAPVT XV.

Operis umbram, orationem dixisse fertur Democritus, quod delineatio quædam rerum fiat beneficio verborum. Est id quidem in cæteris, sed maximè in definitione conspicuum, quæ non modò umbra est, sed viva rei quam describit, imago, atque ideò χαρακτηρισμὸς à veteribus nominata est. Fuit certè illud Pausiæ pictoris, & Glyceræ coronariæ jucundissimum certamen; cùm hæc innumeros flores summâ varietate distinctos proponeret; Ille verò eorumdem formas & colores exprimere, ac diversos veluti luxuriantis naturæ ludos artis beneficio consequi niteretur. Sed nec minor definitionis splendor, aut dignitas, quæ res tot & tantas, quas hujus cœli ambitu, divina mens complexa est, paucissimis quibusdam verbis depingere atque illustrare conatur. Ex quo si tanta statuariæ artis magnitudo, quæ (ut ait Cassiodorus) primùm à Thuscis profecta mentibus, & inventis, ita crevit apud posteros, ut parem populum Romæ daret, quem ipsa rerum parens natura procrearat: Non minima laus profectò Definitionis, quæ hanc rerum universitatem, tot accuratis descriptionibus, quasi statuis & imaginibus amplexa est.

Definitio, imago, & characterismus appellatur.

Hæc de prima Definitionis appellatione.

 Secun-

Eadem, terminus.

Secundò à Græcis dicitur ὅρος, quasi terminus, aut lapis terminalis; ex quo Definitio quoque à Latinis nuncupata est. Magnum profectò nomen, & quod Definitionis dignitatem satis indicat. Sacros enim fuisse apud veteres, lapides terminales scimus, non alia de causa, quàm quod agrum ab agro discriminantes, contentionum omnium materiam succiderent: ex quo cecinit Ovidius in terminum,

Tu populos, urbesque, & regna ingentia finis,
Omnis erit sine te litigiosus ager.

Terminorum religio notabilis.

Sed quod magis mireris, ita religiosi fuêre Terminorum lapides, ut si quando quis in Arabia lapidibus projectis stratus ager inveniretur, ominosus idem & culturæ inhabilis judicaretur, ne fortè lapis aliquis unus ex Terminalibus violaretur ab insciis. Quamobrem plerique invidiâ moti ejusmodi lapides in agros vicinorum projiciebant, quò illis posteà cum gravi detrimento cessaret ager.

Ulpian. l. Sunt quædam D. extr. criminibus.

Hoc crimen σκοπελισμὸν nominabant, ut ex Ulpiano liquet. Sunt quædam, inquit, quæ more provinciarum, coërcitionem solent admittere, ut putà in provincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellant: Cujus rei admissum tale est: Plerique inimicorum solent prædium inimici σκοπελίζειν, id est, lapides ponere, indicio futuros, quod si quis eum agrum coluisset, malo letho periturus esset, insidiis eorum, qui scopulos posuissent. Quæ res tantum timorem habet, ut nemo agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum qui scopelismum fecerunt. Hanc rem Præsides exequi solent graviter, usque ad pœnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur.

Hæc Terminorum Religio.

Quanta igitur Definitionis dignitas, quæ ὅρος, Terminus, nominatur, & longè aliter quàm depacti agrorum limites, res totius universi distinguit, omnemque tollit permistionem? Anastasius Sinaita in ὁδηγῷ, cap. 1. Definitiones ὅρους appellari censet, quasi ὁράσεις καὶ ὀφθαλμοὺς πραγμάτων ὑπάρχοντας, *quod sint rerum visus & oculi.*

Definitio Soli comparata.

Tertiò à Platone in Theæteto cum Sole comparatur, quod non secus ac clarissimum sidus humanæ imbecillitatis tenebras discutiat, & magnum ad capessendas disciplinas conferat adjumentum.

DE DEFINITIONE simplici, & Logica.

CAPUT XVI.

Aristot. topic. l. 1. c. 1. Cicero l. 2. ad Heren. 17. & 2. de invent 153. ubi affert exemplum de navo.

Etsi definitionibus Logicis parciùs utuntur Oratores, qui non sicco illo, sed fuso quodam & adipali dicendi genere delectantur: debent tamen accuratæ definitionis tenere rationem, ne rerum ignari, frustrà, cùm nihil opus est, luxurient in verbis. Est igitur definitio, ut ait Aristoteles, λόγος ὁ, τι ἦν εἶναι σημαίνων, vel, ut ait Cicero 1. de orat. Rerum brevis & circumscripta quædam explicatio; vel, ut habet author ad Herennium, *Oratio, quæ rei alicujus proprias amplectitur potestates, breviter & absolutè.* Partes ejus sunt genus, & differentia, è quibus quasi animâ & corpore consistit. Fit enim ut rem definienti primùm notiora occurrant, & cum multis comunia, quæ cùm differentia, quasi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc existit definitio, ut si hominem definire velis, primùm occurrit animalis, hoc est naturæ sentientis notio, mox propiùs consideranti, in rationis sinu, quasi in proprio essentiæ domicilio versari cognoscitur; Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra Definitio. Sed quia proprias rerum differentias invenire difficillimum est, per proprietates & accidentia,

tia, maximè apud Oratores, Definitiones tradi solent.

Vitia Definitionis. Tria vulgò in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum est, cùm propter multitudinem verborum, nimium quàm necesse sit, res extrahi videtur. In quo erravit Porphyrius, qui hominem definivit λογικὸν ζῶον θνητόν: nihil enim opus erat mentionē facere mortalitatis: Sed hanc idcirco dictionem subjunxit, ut distingueret ab angelis, qui tamen ζῶα λογικὰ propriè dici non possunt. Secudum est, cùm ob paucitatem res non satis explicatur, ut si dicas, hæreditas est *pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure*, non est satis, addendum, nec ea aut legata est testamento, aut possessione retenta. Tertium fit, cùm genus, aut differentia commodè non est assignata.

Virtutes Definitionis. *Arist. l. 5. Top. c. 5.* Contrà, virtutes Definitionis sunt tres, ut sit dilucida, brevis, & propria. Fiet autem dilucida, si vitentur ea, quibus obscuratur. Talia sunt primùm homonyma. Idcircò hanc definitionem non probat Aristoteles, γένεσίς ἐστιν ἀγωγὴ εἰς οὐσίαν. Generatio est, deductio ad substantiam, Secundò, metaphoræ, ut si quis Altricem pro Terra, aut pro Temperantia, Concentum usurpet.

Definitiones Platonis audaces. Tertiò, verba impropria & novata; quo nomine Aristoteles reprehendit Platonem, qui oculum, ὀφρυόσκιον, araneam σηψίδακες, medullam ὀστεογενὲς definivit.

Brevis erit, si nihil addatur superfluum; est autem illud superfluum & redundans, quo sublato, id quod reliquum est, perspicuam facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, disciplinæ capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, si rem, cujus est definitio, lucidiùs exprimat; nec similis sit veterum pictorum imaginibus; qui si hominem aut leonem depinxissent, discerni haud facilè poterant, nisi superscriptus esset titulus; Hic, homo est; hic, leo.

Ad summum index & veluti Lydius lapis Definitionis, is erit, si Definitionem ita cum eo quod definitur, convertas, ut ex Definitione res, & ex re Definitio consequatur.

Ejus usus in argumentando triplex esse solet, ut notavit Cicero in Topicis, aut enim subjecti definitionē sumere licet, aut attributi, aut utriusq; ad definitionem explicandā. Quod enim Definitioni convenit, aut non convenit, conveniat idē necesse est, aut non conveniat rei quæ definitur: Ut si is qui dolet aliorum rebus prosperis, non sit sapiens, cùm invidus sit hujusmodi, eum sapientem non possis meritò dicere. Cui autem definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui vel detrahi necesse est, quod definitur; ut si Imperator est vir rerum militarium sciens, non potest Cicero non esse imperator, qui magnâ rerum bellicarum peritiâ Parthos in Amano monte debellavit. Si ars est, quæ cognitis penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur, nec ejusmodi rebus constat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non potest. *Arist. l. 2. Top. c. 2.*

Deinde, si Definitio Definitioni conveniat, aut non conveniat; definitum quoque definito conveniet, aut non conveniet. Ut si rectus animi habitus laude dignus est, cùm talis sit virtus, suâ laude carere non potest. Quod autem magis suscipit rei propositæ definitionem, id magis tale est: ut, si utile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet, utilius erit. Hæc & similia pertinent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Aristotelem in sexto Topicorum pleniùs indagare. Ego, quando ista tractandi ratio non est hujus

Digitized by

hujus instituti, ab istis Logicorum exilibus argutiis, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

DE DEFINITIONE. *per partes.*

CAPUT. XVII.

Cicero de hac Definitione oratoria agit 3. de Orat. sect. 108. & in Oratore, 117.

QUando intimas rerum formas, tantâ obscuritate humanis ingeniis natura vallavit, varios definiendi modos coguntur indagare ipsi plerumque Dialectici, sed Oratores, qui delectationem & pompam quærunt, non modò non coguntur, verùm lubentiùs feliciusque in hoc genere versantur: quod variis definitionum generibus ostendam.

Definitio per partes duplex.

Primùm occurrit, & illud quidem satis usitatum, per partes conflatum; cùm videlicet singulas partes amplexi rem describimus: quod duobus potissimùm modis præstari solet: Primò, cùm breviter & strictè res exprimitur, ut si domum, substructionem ex tecto, fundamentis, & parietibus definiam; annum, spatium duodecim mensium; mensem, spatium triginta dierum.

Lactant. l. 2. c. 5.

Altero, cum ornatiùs, enucleatiúsque, ut in illustrioribus argumentis sæpe contingit, partes assignantur. Si quæras à Lactantio, quid sit sphæra Archimedis? Æs concavum (dicet) variis circulis, Æquatore, Zodiaco, coluris, tropicis, definitore confectum: quo similitudinem mundi ac figuram Archimedes machinatus est. In quo Solem ac Lunam composuit; ut inæquales motus, & cœlestibus similes conversionibus, singulis quasi diebus efficerent, & non modò accessus Solis, & recessus, vel incrementa diminutionesque Lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium, vel vagarum, dispares cursus, orbis ille dum vertitur, exhiberet. In quo genere disertissimè lusit Claudianus:

Juppiter in parvo cùm cerneret aëra vitro,
Risit, & ad superos talia verba dedit:
Huccine mortalis progressa potentia curæ?
Jam meus in fragili luditur arte labor.
Jura poli, rerumque fidem, legesque Deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex:
Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Et vivum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata novo Cynthia mense redit,
Jamque suum volvens audax industria mundum,
Gaudet & humana sidera mente regit.

Partes primarias expressit Vitrum, Spiritum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ definitiones cùm ita fusæ extiterint, descriptiones dicuntur. Et hæc est optima describendi ratio in rebus maximè corporeis singulas partes enucleatè prosequi.

DE DEFINTIONE. *per caussas.*

CAPUT XVIII.

SEcunda ratio definiendi, eaque ornatissima, fit per causas, à quibus profluunt effecta: hæc enim permagno inter se cognationis vinculo continentur. Sic Aristoteles ζέσιν αἵματος περὶ καρδίαν iram definivit, (ebullitionem sanguinis circa cor:) non quod hæc propriè sit iracundia, sed quod ex eo sanguinis ardore hujusmodi excitetur affectus. Hoc noverat Homerus cùm Agamemnonis iracundiam describens, canit: *Aristot. 2. de Animal.*

μένεος

Homer. Iliad. 1.

μένε© δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι,
Πίμπλαντ', ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετό-
ωντι ἐΐκτην.

Et Claudianus.

Claud. panegyr. de 3. conf. Honor.

Iram sanguines regio sub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, avidamque nocendi,
Præcipitemque sui: rabie succensa tumescit,
Contrahitur tepefacta metu, cumque omnia secum
Duceret, & requiem membris vesana negaret,
Invenit pulmonis opem, madidumque fluentis
Præbuit, ut tumidæ ruerent in mollia fibræ.

Cùm autem quatuor sint rerum causæ, rariùs per formas internas, quia latent; nec sæpe per finem, quia minùs rei imaginem exprimit; sæpius per materiam, per causam efficientem sæpissimè, definiunt Oratores, quòd ita pleniorem rei quam definiunt, cognitionem mentibus ingenerent, cum præsertim simile producat sibi simile, magnumque sit inter causas efficientes & effecta commercium. Quàobrem Æschylus in Prometheo, ubi horribiles illos Ætnæ tumultuantis æstus expressit, subjicit causam, quanquam fabulosè, ut Poeta:

Æschyl. in Prometh.

Τοιὸν δὲ Τυφῶν ἐξαναζέσει χόλον
Θερμοῖς ἀπλήστου βέλεσι πυρπνόου ζάλης
Hanc autem Typhon ebulliens eructat iram,
Ferventibus telis immensæ & flammivomæ tempestatis.

Atque in eo longè prudentiùs Seneca quàm Sophocles, qui in Oedipo, terram illam grassantis pestis stragem descripturus, incipit:

Seneca in Oedipo.

Iam nocte pulsa dubius effulsit, dies,
Et nube mœstū squalida exoritur jubar,
Lumenque flamma triste luctifica gerēs.

At ille inter tot miserandos effectus, quos describit.

Sophoc. in Oid.

Ἤδη σαλεύει, κἀνακουφίσαι κάρα
Βυθῶν ἔτ' οὐχ οἵα τε φοινίου σάλου:
Φθίνουσα μὲν κάλυξιν ἐγκάρποις χθονὸς,
Φθίνουσα τ' ἀγέλαις βουνόμοις, τόκοισί τε
Ἀγόνοις γυναικῶν, & cætera.
Urbs (inquit) *fluctu quassatur, nec levare*
Ex profundis caput valet, ex cruenta tempestate:
Interierunt enim jam frugiferi folliculi terræ,
Interiit soboles armentorum, unàcum immaturis
Fœtibus mulierum.

Causam verò superiorem pestis non exprimit: quod scitè non omisit Virgilius Æneid. 3.

Corrupto cœli tractu, miserandaq; venit
Arboribusque satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: Tum steriles exurere Sirius agros;
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.

Neque verò tantùm una causa, sed plures ad vim majorem & amplificationem commemorari solent: ut si in ira, non tantum ardor, & ebullitio sanguinis, sed priores etiam causæ prodantur, ut oblivio beneficiorum, contemptus, minæ, injuriæ; & cætera ejusmodi.

DE DEFINITIONE PER effecta.

CAPUT XIX.

Vide descriptionem veri boni ab effectis ex Cic. pro Ca-

TErtius definiendi modus ad oratorias definitiones & amplificationes aptissimus fit per effecta: estque apud quosque eloquentiæ authores frequentissimus. Præter multa quæ ex Cicerone palsim

circa n. 78.
D. Ambros. l. de Elia & jejunio c. 16

sim in amplificatione notavimus, proferam unum ex D. Ambrosio locum artificiosissimè expressum. [Ebrietas, fomentum libidinis, ebrietas incentivum insaniæ, ebrietas venenum sapientiæ: hæc sensus hominum mutat, & formas: per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes: Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt; & in bestiales libidines excitantur, ut nullum tempus præscriptum habeant, quod doceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt: Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi gravis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentium: Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, umbras sæpe transiliunt sicut foveas: Nutat his cum facie terra, subitò erigi & inclinari videtur, & quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, & solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alii risu solvuntur incondito: Alii inconsolabili mœrore deplorant, alii cernunt irrationabiles pavores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est.] Hæc est definitio, sive descriptio per effecta, cujus imitatio, latum ut vides, dicendi campum suggerit. Providendum tamen ne nimis leves effectorum minutiæ disquirantur. Deinde, ut quæ in longa descriptione afferuntur, ordinem inter se, & decoras ab uno ad alterum transitiones habeant.

Hac similitudine ductâ à mari præclarissimè utitur Clemens Alexandrinus pæd. l. 2. p. 1. ebrietatem δεδυκέναι ἐν βυθῷ ἀκρασίας ταῖς τῆς οἰνοτεχνίας κυμάσις.

DE DEFINITIONE PER *accidentia.*

CAPUT XX.

Cic. 1. de legibus n. 21.

QUartum definitionis genus fit per accidentia, priori haud multum dissimile, nisi quòd magis vagum est, diffusum, & sine respectu ad causam. Ita describitur homo *Animal providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilii.* Ita definitur fama, velox malum, à Virgilio, & Tertulliano in apologeticó c. 7. Natura famæ omnibus nota est, utrùm est fama malum, quo non velocius ullum? cur malum fama? quia velox? an quia plurimùm mendax, quæ nec tunc quidem cùm aliquid veri affert, sine mendacii vitio est, detrahens, adjiciens, demutans de veritate? Quid quòd ea illi conditio est, ut nonnisi cùm mentitur, perseveret, & tandiu vivit, quandiu non probat? Siquidem ubi probavit, cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominatur.

Tertull. in Apol. c. 7.

Talis est definitio amoris apud Plautum in Trinummo:

Plaut. in Trinummo

Blandiloquus, harpago, mendax, cuppes, avarus,
Elegans, despoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops, celati indagator, nam qui ab eo quod amat
Quàm extemplo sævis sagittis percussus est, illico res foras
Labitur, liquitur, da mihi hoc, mel meum, si me amas sodes, &c.

quibus blandi illius & vesani monstri proprietates exprimuntur. Quod Moschus etiam poeta disertius est prosequutus in descriptione Cupidinis.

Mosch. Anthol. lib. 1. ep. 188.

Χρῶτα μὲν οὐ λευκὸς, πυρὶ δ' εἴκελος· ὄμματα δ' αὐτῷ
Δριμύλα καὶ φλογόεντα, κακαὶ φρένες, ἁδὺ λάλημα,
Οὐ γὰρ ἴσον νοέει καὶ φθέγγεται, ὡς μέλι φωνά·

Ἢν

Ην δὲ χολᾷ νόος ἐστὶν ἀνάμερος, ἠπεροπευτὰς,
Οὐδὲν ἀλαθεύων, δόλιον βρέφος, ἄγρια παίσδει
εὐπλόκαμον δὲ κάρανον ἔχει, ἰταμὸν δὲ πρόσωπον.
Μικκύλα μὲν τήνῳ χερύδρια, μακρὰ δὲ βάλλει,
Βάλλει δ᾽ εἰς Ἀχέροντα, καὶ εἰς Ἀΐδεω βασιλῆα.

Sic mare dicitur à D. Ambrosio hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, inventio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur, quo præliorum removentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum conjunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Hexam lib. 3. c. 5. In hoc genere sunt definitiones secundi. Mundus est æternus circuitus, spectabilis suppellex, multiformis firmatio, æternus tenor, anfractus sine errore. Sol cœli oculus, diei ornatus, distributor horarum, splendor sine occasu; Luna, Cœli purpura, Solis æmula, solamen iter agentium, directio navigantium, larga roris, præsagium tempestatum. Terra, basis cœli, meditullium mundi, fluctuum mater & custos, operculum inferorum, nascentium genitrix, nutrix viventium, vitæ cellarium. Homo, Mens in carne, spectrum temporis, speculator vitæ, mancipium mortis, transiens viator, anima laboriosa; Mulier insaturabilis bellua, homini pernicies, continua sollicitudo, pugna nunquam desinens, continentiæ naufragium. Paupertas, bonum odiosum, sanitatis mater, curarum exilium, reperti ix sapientiæ, negotium sine damno, possessio absque calumnia, sine sollicitudine felicitas. Senectus, mors viventium; Verbum; proditor animi, Oculi, duces corporis, vasa luminis, indices animi.

DE DEFINTIONE per similitudinem.

CAPUT XXI.

DEfinitionem per similia nonnulli prorsus rejiciunt, quòd longè ab omni probandi ratione disjunctam esse putent. Vel enim (inquiunt) qui rem per similitudines describit, ipsius naturam novit, vel ignorat. Si novit, quantò melius est rei naturam expromere, quàm vanas imagines & umbras consectari? Si verò nescius est, quo pacto synceram imaginem subjiciet oculis, ejus ipsius quod minimè dignoscere potuit? Sed has argutias ratio & usus doctissimorum hominum refellit, qui plurimum non modò ad delectandum, sed etiam ad persuadendum in definitionibus, per similia, fatentur esse subsidii. Rei etenim cognitionem confusam, veluti quibusdam radiis vestiunt, & suavius in animos mentemque intimam perlabuntur. Quod si ea esset humani ingenii felicitas, ut vel latentes quasque rerum naturas cognosceret; tamen non inutilis esset definitio, quandoquidem & expressas vultuum, quos vivos intueri licet, effigies in picturis, (tanta est similitudinis illecebra) diligimus & miramur. *Definitio per similia, non est inutilis.*

Erit igitur hujus definitionis usus, ubi non quid res sit, exiliter & enucleatè quæritur, sed ubi jam nota exquisitis similitudinum ornamentis est decoranda. Parum est si dicas, mens irati, mens est inquieta, & tumultuosa. Hoc ornatius, si cum D. Chrysostomo eloquaris: Mens irati, forum est plenum tumultu, ubi multus est euntium & redeuntium clamor, camelorum ac asinorum fremitus, *Vide Cicer. in Topicis, sect. 32.* *Vide Chrysost. tom. 4. hom. 24.*

mitus, argentariorum & ærariorum utrinque cudentium ſtrepitus: Contrà mens tranquilla, & mitis, vertex eſt quiſpiam montis, qui clementiorem cœli auram nactus eſt, puros ſolis radios, limpidas fontium ſcaturigines, multaſque florum amœnitates; & iſta quantam habent dignitatem?

D. Chryſ. Homil. in venerabilẽ & vivificam Crucem.

Σταυρὸς Χριστιανῶν ἐλπὶς, σταυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς, σταυρὸς ἀπηλπισμένων ἡ ἐλπὶς, σταυρὸς πλανωμένων ὁδὸς, σταυρὸς ἀδικουμένων ἔκδικος, σταυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σταυρὸς ὑπερηφάνων ἀντίταγμα, σταυρὸς δουλευόντων ἐλευθερία, σταυρὸς βαρβάρων φιλανθρωπία σταυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια, σταυρὸς ἀνέμων νόμος, σταυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σταυρὸς ὅπλον ἀκαταμάχητον, σταυρὸς εἰδώλων καθαίρεσις, σταυρὸς βωμῶν ἀνατροπὴ, σταυρὸς κνίσσης ἀφανισμὸς, σταυρὸς Ἑλλήνων γνῶσις, σταυρὸς ἐθνῶν σωτηρία, σταυρὸς Ἑλλήνων, γνῶσις, σταυρὸς ἐθνῶν σωτηρία, σταυρὸς πολεμουμένων βοήθεια, σταυρὸς χειμαζομένων εὔδιος λιμὴν, σταυρὸς πλεόντων κυβέρνησις, σταυρὸς ὀρφανῶν πατὴρ, σταυρὸς ἀγγέλων ὑμνολογία, σταυρὸς διαβόλου πτῶσις, σταυρὸς δαιμόνων ἐξόρισις, quæ omnia intellectu facilia ſunt.

Vides quæ in hac definitione divitiæ, quot conglobatæ ſimilitudines? Differunt autem à ſimilitudine, quòd in ſimilitudine res dicatur per imaginem, & comparationem; hîc ſine comparatione affirmetur. Conſuetum eſt autem SS. Patribus ita definire in αὐξήσει, ut, ambitio eſt futile malum, ſecretum virus, doli artifex mater hypocriſis, livoris parens, vitiorum origo, tinea ſanctitatis.

Bern. de conſid. l.3.

DE DEFINITIONE PER Negationem.

CAPUT XXII.

VLtimum genus definitionis fit per negationem, ubi orator exprimendo quid res non ſit, auditoribus colligendum relinquit quid ſit. Ut quid ſit libertas, quæris? nulli rei ſervire, nulli neceſſitati, nullis caſibus. Seneca ad Lucilium: Eſt illud uſitatiſſimum in divinis definitionibus: & diſſertiſſimè expreſſit Maximus Tyrius, Pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum: haud quidem pulchrum corpus, ſed unde pulchritudo in corpora emanat; neque etiam pulchrum pratum, ſed unde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſteſque Dii pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni puriſſimoque fonte ad nos uſque perlabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis rebus in ſingulis, quantum ab eo fonte reſperguntur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuò turpes, diſſolutæ corruptæque tabeſcunt Hoc tibi ſi ſatis eſt, Deum inſpexiſti: Sin minùs, quæ non alia poterunt ejuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites, non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſuevit. Ex quo fit etiam ut ea divinæ naturæ præſtantia ſuarum tenebrarum latibulo incluſa, ratione noſtri אין (Non) aut (nihil) appelletur, ut nonnulli philoſophantur in hunc Exodi locum: Eſtne Dominus in nobis? אם אין

Maximus Tyrius in orat. de Deo.

Deus אין

Neque verò tantum his negationibus, ſed caſto plerumque ſilentio utuntur oratores, tanta Dei majeſtate perculſi: & præclarè ubi nos pſalm. 65 legimus. Verba Davidis Hebraïca ſonant: *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* תהלא להים בציון לך דמיה quod ſilentium efficaciſſimum eſt: unde Moyſes (ut notat Zoar.) in 14. Exod. licet corde orare, dicitur clamare, quia ſilentio tam grandi nihil vehementius.

Laus Deo, ſilentium.

DE

DE MODO AMPLIFICANdæ Definitionis.

Ac primùm de Amplificatione per Synonymiam.

CAPUT XXIII.

EX his varios amplificandæ Definitionis locos facile est colligere: Addo & illam, quæ per figuras fieri solet, amplificationem; cujus primus modus est Synonymia, quæ in definitionibus per similitudinem usitatissima est, & cum Antonomasia, seu pronuntiatione, percommodè temperatur. Tale est illud Ciceronis pro Milone, ubi Curiam describit, templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, *Cicer. pro Milone.* consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini. Habet hæc definitio ornatum & pompam, estque ad amplificationes nata, & à SS.PP. persæpe usurpata.

Ita plerumque definit D. Chrysost. ut in illis quæ jam protuli, & in istis in quibus crux ab eo describitur. *SS. Patres hoc definiendi genere usi.* Totius beatitudinis causa, discordiæ amputatio, Pacis firmamentum, Bonorum omnium copiosa largitio, Salutis indicium, Sol justitiæ, Spes Christianorum, Resurrectio mortuorum, Cæcorum dux, Desperatorum via, Claudorum baculus, consolatio pauperum, Frænum divitum, Eversio superborum, Triumphus adversus Dæmones, Adolescentum Pædagogus, Navigantium gubernatrix, Periclitantium portus, Obsessorum murus, Parens orphanorum, Tutrix viduarum, Libertas servorum, Regum magnificentia, Philosophia Imperatorum, Ecclesiæ fundamentum, orbis terræ tutela, Cornu Ecclesiæ, Christianorum gladius, Sanctimoniæ documentum, Summa bonorum omnium.

Hæc ex diversis homiliis in Crucem. Non dissimilia habet sanctus Ephrem, σταυρὸς, νικοποιὸν ὅπλον τοῦ βασιλέως Χριστοῦ Χριστιανῶν ἐλπὶς, νεκρῶν ἀνάστασις, χωλῶν βακτηρία, βασιλέων μεγαλοπρέπεια, μοναζόντων θάρσος, γυμνητευόντων σκέπη. *S. Ephrem hom. in Crucem.*

Eodem laudationis genere, frequenter in B. Virginem usi sunt SS. Patres, ut D. Laurentinus Iustinianus Protopatriarcha Venetus. *D. Laurentius Iustinianus de casto connubio c. 13. Definitio B. Virginis per synonimiam.* Maria est porta cœli, paradisi janua, stella maris, solatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, desperanti salus, mundi interventrix, interempti ix peccati, diaboli terror, & spiritualibus nequitiis pavor. Ipsa est tabernaculum testamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula levis, hortus conclusus, signatus fons, porta clausa, columba immaculata, rosa redolens, lilium candens, flos nitens, virgula fumans, oliva virens, vitis fructificans, cupressus se attollens, palma frondens, therebinthus se expandens, campus germinans, terra pullulans. Est etiam ipsa gloriosa aurora surgens, lucifer rutilans luna pulchrior, sole splendidior, auro purior, gemmis pretiosior, balsamo suavior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam nervosiùs aliquanto quàm plerique Latinorum, Methodius; à quo Deipara nuncupatur, *Methodius Martyr, & Episcop. Præclara laus B. Mariæ.* Ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀπεριγράπτου, Ἡ ῥίζα τοῦ ὡραιοτάτου ἄνθους, Ἡ μήτηρ τοῦ πλάσαντος, Ἡ τιτθὴ τοῦ τρέφοντος, Ἡ περιοχὴ τοῦ περιέχοντος, Ἡ φέρουσα τὸν φέροντα ῥήματι τὰ πάντα, Ἡ πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀνατολῆς τοῦ Θεοῦ, Ἡ λαβὶς τοῦ καθαρτικοῦ ἄνθρακος, ὁ βραχὺς κόλπος τοῦ πάντων κόλπου, ὁ πόκος τῆς ἀκαταλήπτου δρόσου, ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαβίδ ζωοδόχος, λάκκος τῆς Βηθλεέμ ἀφ' οὗ πόμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε, τὸ ἱλαστήριον ἐξ οὗ Θεὸς ἐγνώσθη ἀνθρώποις ἀνθρωπόμορφος, τὸ ἄσπιλον ἔνδυμα ἀναβαλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον, ἡ δανείσασα τῷ Θεῷ τῷ ἀνενδεεῖ σάρκα

Digitized by Google

ἐκ... ἐκ. εἶχεν ὑποχεῖον ἔχουσα τῶν πάντων δημιουργὸν, &, παντομνημόνευτος, πανάγιώτατον καὶ ἀξιάγαστον τοῦ Θεοῦ ἐνδιαίτημα.

Maria est incircumscripti circumscriptio; speciosissimi floris radix; Creatoris mater; nutrix omnia nutrientis; omnia continentis complexio; gestatrix ejus qui verbo portat universa; Hæc est per quam carnem ingressus est Deus; Purificantis carbonis forceps; præangustus illius sinus, qui sinu suo omnia complectitur: incomprehensibilis roris vellus: Bethleemitica cisterna, quàm velut vitæ refocillatricem David desideravit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanavit: propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus, mortalibus innotuit; impollutum illius indumentum, qui lucis vestimento circumfunditur; Deo nullius rei indigo carnem mutuata, quam ipse non habebat.

Atque, ut hæc definitio ad laudandum, sed etiam ad vituperandum valet, & crebrò in eodem genere usurpatur: Sic Basilius definit vanam gloriam: γλυκὺν σκυλευτὴν τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, τὸν ἡδὺν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν μετ' ἡδονῆς μάλ' ἡμέτερα καλὰ ληϊζόμενον, τὸν μέλιτι χρώσαντα τῆς οἰκείας ἀπάτης δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγοντα κύλικα. Blandum prædonem opulentiæ spiritualis, suavem animorum hostem, vermem virtutum, honesta quæque opera cum voluptate deprædantem, quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem.

D. Basilius Ascet. c. 10

Quò autem sit securior hujus definitionis usus, quatuor notanda sunt: Primùm, ne nimis longus tractus continuetur: qui affectationem habet, & frigidis plerumque metaphoris est obnoxius: Secundum, ut quando ex translationibus hæ definitiones constant, non sint duræ, morosæ, putidæ, violenter accersitæ: Tertium, ut quæ copulantur, affinitatem quandam & cognationem habeant, neve desultoriè in dissimillima quæque raptim incurramus: Quartum, ut lectissima, quoad fieri possit, ad has exornationes afferantur, eaque distributionibus & antithetis, ut ex superioribus exemplis patuit, varientur.

DE AMPLIFICATIONE per Definitionem mixtam.

CAPUT XXIV.

MAgnam vim habent ad amplificationem hujus loci mixtæ definitiones, quales sunt quæ primum per negationem fiunt, deinde per assertionem, tertiò per contrariorum oppositionem: Ostendo exemplo: Cicero in Pisonem, verum consulem descripturus, quò Pisonem hoc nomine indignissimum convincat, primùm ostendit, quid non sit Consul: deinde quid sit: ad summum pugnantium conflictum facit admodum ornatè, sic: [Quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta esse consolatum putas? quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Consule esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas?] En quid non sit Consulatus: non est toga, prætexta, fasces, &c. Iam accipe, quid sit: [Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura, toto denique munere Consulatus.] Hæc descriptio Consulis ab adjunctis.

Cicer. in Pison. n. 23. Fusum & oratorium definiendi genus ex Cicerone.

Tum ingerit pugnam contrariorum. [Ego Consulem esse putem, qui Senatum esse in republ. non putavit: & sine eo consilio Consulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem esse potuerant,] & cætera

cætera, quæ ille in rebus gestis Pisonis Consulis dignitati omnino contraria enumerat. Tandem concludit acriter, & nervosè: [Qui latrones igitur? siquidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?] Hæc est artificiosissima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

DE AMPLIFICATIONE per Contentionem ironicam.

CAPUT XXV.

Alius est amplificandi modus per Contentionem ironicam; cùm res ironicè secundùm adversariorum mentem definitur ab oratore: deinde remoto joco, graviter & ornatè describitur. Tale est illud Ciceronis pro domo sua ad Pontifices. [An tu P. R. esse putas illum qui constat ex iis qui mercede conducuntur, qui impelluntur ut vim afferant magistratibus, ut obsideant Senatum, optent quotidie cædem, incendia, rapinas? & *εἰρωνικῶς* exclamat, O speciem dignitatemque P. Romani, quam Reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant, multitudinem hominum ex servis conductis, facinorosis, ex egentibus congregatam?]

Mox seriò definit: [Ille, ille populus est dominus Regum, victor atque Imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die, scelerate, vidisti; tum cùm omnes Principes civitatis, omnes ordinum atque ætatum cives, se non de civis sed de civitatis salute sententiam ferre censebant. Hujusmodi definitiones planè graves & oratoriæ sunt.

DE CONFIRMATIONE Definitionis.

CAPUT XXVI.

Ut definitionem suis partibus absolutam facere satis operosum est, sic invalidam refellere facillimum. Ubi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum, est assignatum, illud statim adversariis magnam suggerit ansam cavillationis. Definierat semel Plato hominem, animal implume, bipes; Diogenes Cynicus, homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum deplumem & nudum in mediam Platonis scholam projiciens, *En homo* (inquit) *Platonicus*; sic mirificè plerunque ludunt oratores, ubi inanes & mancas adversariorum definitiones refellunt, & definitis non convenire, imò contraria prorsus accomodari posse ostẽdũt. Sic Tertull. in Apologetico, *Quid hoc mali est, quod natura mali non habet? timorem, pudorem, tergiversationem, pœnitentiam, deplorationem?* Quid hoc mali est, *cujus reus gaudet? cujus accusatio votum est & pœna felicitas?* Non potes dementiâ dicere, *quis revinceris ignorare.* Sic Velleius apud Ciceronem, lib. 1. de natura Deorum, contra Stoicos, qui mundum animantem, immortalem, beatum, & rotundum dictitabant, agit cavillatoriè, *Nunc autem hactenus* (inquit) admirabor eorum tarditatem, qui animantem immortalem, & eundem beatum, & rotundum esse velint; quod ea forma ullam negent esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæ verò vita attribuitur isti rotundo Deo? nempe ea celeritate contorqueatur, cui par nulla cogitari quidem possit. In qua non video ubinam mens constans, & vi-

Arist. top. l. 7. c. 5. πάντων ῥᾷστον ὅρον ἀνασκευάσαι.

Diogen. Laert. in Diogene.

Tertull. in Apolog. c. 1.

Cic. l. 1. de natura Deorum.

Digitized by Google

ta beata possit insistere: quodque in nostro corpore, si minima ex parte significetur, molestum sit; cur hoc idem non habeatur molestum in Deo? Terra enim profectò, quoniam pars mundi est, pars est etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles atque incultas videmus, quod pars earum appulsu solis exarserit, pars obriguerit nive pruinaque, longinquo solis accessu; quæ, si mundus est Deus, quoniam partes mundi sunt, Dei membra, partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt: Vides quàm latus pateat in istis confutationibus campus, ubi præsertim aliquid absurdi est ab adversariis prolatum? Continuò Orator suâ dexteritate trullam faciet de Minerva. Et hæc in confutatione totius corporis.

Aliàs unum membrum reprehenditur, si quid dictum latiùs, si quid strictiùs conclusum: ut ex definitionis vitiis est colligere, si plenè reprehendi non potest, vellicatur, distorquetur, duriùs accipitur.

Cæcilius apud Minutium.

Sic malignè Cæcilius, quæ de Dei scientia & providentia dicuntur à Christianis, interpretatur. Deum (inquit) illum suum, quem nec ostendere possunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogitationes diligenter inquirere, discurrentem scilicet, atque ubique præsentem: Molestum illum volunt, inquietum, (vides κακοήθειαν, nihil cum hujusmodi dictum in Dei definitione,) impudenter etiam curiosum: Siquidem astat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cùm nec singulis inservire possit per universa districtus, nec universis sufficere in singulis occupatus.

Ad cavendas istas illusiones in contentiosis orationibus, ut quæ pugnæ sunt & bellorum, agendum siccè, concludendum strictè, colligendum acutè; abstinendum similibus, & metaphoris: ad summum oportet.

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

DE PARTIUM ENUMERATIONE, *Loci dignitas, & definitio.*

CAPUT XXVII.

EA demum est divinæ naturæ perfectio, ut nullius rei indiga, nullâ quoque partium congerie ad suæ integritatis absolutam rationem concrescere possit. At cætera rerum creatarum genera, ut ab hac simplicitate longè dissita sunt, atque remota, sic etiam diversarum partium nexibus coalescunt, quarum spectata in singulis cognitio, nos ad totius notitiam facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos, partium enumeratio plurimùm obtinet splendoris, ut quæ non modò ad rem dignoscendam, sed etiam uberiori stylo pertexendam, non mediocre conferat adjumentum. Est autem rei in singulas partes apta quædam distributio. Partes, apud Ciceronem, (ne ad Logicorum testimonia recurramus,) duobus modis intelliguntur: Sunt enim partes totius, quod in se easdem partes complectitur, ut corpus, humeros, brachia, thoracem; sunt & partes generis, quas genus sub se continet; alio modo species & formæ nominantur, ut prudentia, justitia, & fortitudo, ratione virtutis: vel, si mavis, aliæ partes sunt essentiæ, aliæ sunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius quàm ad compositionem. Ex hac distinctione partium in tractandis rebus dignitas & decor, tum, quod maximè est in oratione momenti, claritas affusa consurgit; ut hunc locum jure totius sermonis

Vide Cic. in part. & tertio de orat. sect. 19. & 51. in Bruto 214.

monis

Partium enumeratio œconomia sermonis.

monis œconomiam possis appellare. Ac quemadmodum in confuso corpore, ubi (quod ajunt) neque pes, neque caput, omnia fœdè permixta, & monstrosa sunt: sic etiam ubi nulla ab oratore instituitur concinna partium distributio, fluctuare, & immensis quibusdam tenebris circumfundi orationem necesse est. Hoc in majori mundo, hoc etiam in minori. Dei Conditoris sapientia solertissimè providit, in quibus tanta, tam varia, tam prudens singularum partium distributio, non modò ad suas cuique functiones eximiam facilitatem, sed decus prætereà atque elegantiam impertitur.

DIVISIO HUJUS LOCI secundùm rem, & varia genera enumerationis.

CAPUT XXVIII.

Quanta est partium diversitas, tanta quoque consurgit loci varietas. Ut igitur partium, aliæ sunt essentiæ, quæ genera, species, differentiasque spectant: Aliæ accedunt, quæ ad proprium accidensque Logicorum referuntur: Sic diversa quoque, & in quinque partes ad summum distributa nascuntur argumenta, quæ inter se, & dignitate differunt, & robore.

Cicero l. 1. offic.

Præstantiora enim sunt & validiora, quæ essentiam spectant, quàm quæ extrinseca tantùm, & adscititia sunt. Essentialis hæc est partium enumeratio sumpta à partibus generis: *Sed omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua*: aut enim in perspicientia veri solertiaque versatur, aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelsi atque invicti magnitudine, ac robore; aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo: in quo inest modestia & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, si virtus est, aut prudentia est, aut justitia, aut fortitudo, aut temperantia: alia sumitur à partibus intrinsecis, & essentiam rei componentibus, quales sunt in homine corpus, & anima rationis particeps: ex quo rectè inferas eum non esse hominem, qui sive corpore sive animâ fuerit destitutus. Et hæc quidem argumenta robustissimè convincunt: Alia quæ appostitias complectuntur potestates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationisque circumductam amplitudinem; tum conjuncta vim obtinent; quoque magis propria sunt illius rei cui tribuuntur, eò difficiliùs elevantur. Ad hoc genus pertinent quæ habet Arnobius lib. 3. adversus gentes.

Arnob. l. 3.

[Sed ut enim ad usus certos manus, pedes, oculi, cæteraque constructio membrorum sua quæque in officia constituta est: ita convenit credere in sui muneris functionem has esse partes comparatas; aut confitendum est in Deorum corporibus esse aliquid vacuum, quod sit frustra & inaniter fabricatum. Quid dicitis ô sancti atque impolluti Pontifices religionum: Habent ergò Dii sexus, & genitalium membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus verecundis infame est suis appellationibus promere.] Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt divinitatem, singulas corporum partes colligens, etiam viles & obscœnas, ut hanc corporis fabricam à divina natura alienam esse ostendat.

Digitized by Google

DIVISIO SECUNDUM MOdum; & varia argumentationum ab enumeratione partium, genera.

CAPUT. XXIX.

Primus modus.

HÆc prima enumerationis partium divisio secundùm rem; alia secundùm rei modum consurgit; & ea triplex est: Una, cùm affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum: Altera, cùm negatis omnibus partibus, negatur totum. Tertia, cùm sejunctis cæteris partibus, una relinquitur; quæ affirmatur aut negatur. Exemplis illustriora fient omnia. Contendit probare M. Tullius, Pompejum summum esse Imperatorem: id per omnes & singulas optimi Imperatoris virtutes; filum orationis longiùs extendens, sic confirmat. [Ego enim sic existimo, in summo Imperatore, quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem. Pergit, & omnia enitere in suo Pompejo fusiùs ostendit. [Quis igitur hoc homine scientior unquam esse debuit; qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? & cæt. Deinde, *de ejus justitia:* [Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Et, *de temperantia.* Non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: Et, *de authoritate.* [Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? &c.] Postremò, *de felicitate*: Ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint.] Sic Minutius probat mundum aliquando interiturum à partium collectione: Omnia quæ orta sunt, occidere; quæ facta sunt, interire. Cœlum quoque cum omnibus quæ cœlo continentur, ita ut cœpisset desinere, fontium dulci aqua marisve nutriri; in vim ignis abiturum Stoicis constans opinio est: quod consumpto humore mundus hic omnis ignescat. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruina eadem ipsa sententia est.

Cicer. pro lege Manilia.

Minutius in Octavio

Secundus modus.

Negatis omnibus partibus, negatur totum. Sic cœlum non est ignis, aër, aqua, terra: Igitur non est elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma:

Mart. l. 7.

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum,
Bis nobis dicis, Baccara, terque die:
Appellat rigida tristis me voce Secundus;
Audis, sed nescis, Baccara, quid sit opus.
Pensio te coràm petitur, clarèque palamque;
Audis, sed nescis, Baccara, quid sit opus.
Esse queror, gelidasque mihi tritasque lacernas;
Audis, sed nescis, Baccara, quid sit opus.
Hoc opus est, subitò fias ut sidere mutus,
Dicere ne possis, Baccara, quid sit opus.

Sic argumentatur: Neque pecuniam ad dissolvendum æs alienum, neque pensionem, neque victum, neque vestes, neque cætera id genus tantâ sermonis affabilitate promissa largiris; nihil igitur eorum quæ ad vitam sustentandam sunt necessaria, impendis.

Tertius modus.

Rejectis & succisis cæteris partibus affirmatur una, sic: Mulier, aut amat, aut odit;

Publius Syrus. oderit necesse est. Hic duo tantùm membra sunt, & rejecto uno, alterum assumitur. Aliàs plura ingeruntur, ut Philippica 2. Quid putem? contemptumne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mediocritate ingenii, quid despicere possit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi posse credidit: qui ordo clarissimis civibus benè gestæ Reipubl. testimonium multis, mihi uni conservatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est; quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? His omnibus rejectis unam partem assumit: illud profectò est, non existimavit sui similibus probari posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur 4. ad Herenn. Necesse est cùm constet istum nostrum fundum fuisse, ostendas te aut vacuum possedisse, aut usu tuum fecisse, aut emisse, aut hæreditate tibi venisse. Vacuum cùm ego adessem, possidere non potuisti: Tuum usu fecisse, etiamnum non potes: Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me vivo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergò, ut me vi de meo fundo dejeceris.

Cicer. 2. Philipp.

Cic. 4. ad Herenn.

Eodem argumento utitur Osorius contra Judæos: *Quam rem gerunt?* quod scelus conflant? quæ maleficia suscipiunt, propter quæ à Deo, quem tam propitium olim habebant, omninò deserantur? Simulachris immolant? immò eorum contactum perhorrescunt. Commentitios Deos asciscunt? At eo nomine, quod Deum colant, efferuntur. Et id verum. Sed moribus immanibus efferati sunt? at ipsi summam sibi laudis, æquitatis & pietatis assumunt. Quid ergò est? parùmne supplices preces ad Deum adhibent; immò in precibus assidui sunt. (Resumit:) Si igitur nec simulachra colunt, nec vanos Deos invocant, nec humanum sanguinem fundunt, nec se impia fraudis impuritate contaminant; cur illos Deus, quos in fidem suam recepit, tam diuturno tempore, ope suâ destituit? His igitur succisis, veram caussam infert, Judæorum perfidiam.

DE VI ET VERITATE
hujus loci.

CAPUT XXX.

Usus argumenti cautionem & memoriam requirit oratoris: cavendum est enim, ne in partium collectione minùs sit accuratus; quod faciet, si aut res necessarias omittat, aut addat superfluas, aut discrepantes confundat, aut easdem bis numeret, & veluti à se dissolvat, atque disjungat. Tum qui propositus est initio numerus, est illi expeditè percurrendus, dandaque opera ne longiuscula plerumque digressio sermonem & mentem à proposito abripiat. Videas enim aliquot, qui cùm tria aut quatuor proposuerunt, ultimi jam non meminerint, aut si meminerint, tantum temporis in uno capite pertexendo conterunt, ut ejus quod restat expediendi, spatium & facultas non suppetat. Satius esset nihil omninò proponere, quàm post jacta hæc propositionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationem fallere, ne munerariis antiquorum similes videamur, qui cùm montes aureos persæpe promitterent, nihil præter arenam dabant. Advertendum est præterea, ut in affirmatione vel negatione procedat argumentum. A toto (quod ajunt) molis ducuntur argumenta ad singulas partes primarias, idq; tantùm affirmando; valet enim hoc argumentum: Si domus est, & fundamentum est, & tectum, & parietes; non

non autem, & fenestræ sunt, & asseres, & cæt. id genus leviora. Si Corpus est humanum, cerebrum habet, & cor, & jecur, non autem, & digitos x. & ungues, & pilos. A negatione verò totius molis ad singularum partium negationem non procedit argumentum. Ut, domus non est, nec igitur fundamentum. Nam possunt esse domus fundamenta, sine ipsius perfectione. A toto tamen generis vim suam obtinet hoc argumentandi genus: Id est, qui negat alicui totum generis, negat & singulas partes, quas suo ambitu complectitur. Ut si neges calliditatem esse virtutem, accuratè colliges, eam nec esse prudentiam, nec justitiam, nec fortitudinem, nec temperantiam.

DE USU ET AMPLIFICATIONE hujus loci.

CAPUT XXXI.

Usus argumenti à partium enumeratione amplissimus est, & per totum corpus eloquentiæ longè lateque diffusus. Primùm ad totius orationis œconomiam, mirum in modum valet, & quasi Ariadnæ filum dirigit institutum sermonem, ne fluctuet in errorum (quod ajunt) labyrintho: ex quo videas totas plerumque orationes hoc uno niti fundamento, quod insuper aliis atque aliis conflatum argumentis in immensam excrescit amplitudinem. Nobilissima illa quæ ad Donatum de gratia Dei inscribitur D. Cypriani epistola, tota fermè est in hoc argumento: Hoc ipso fulcitur Ciceronis oratio pro lege Manilia: Hoc sæpissimè usurpant Lactantii, Arnobii, Minutii, adversus nostræ fidei inimicos gloriosa certamina.

Secundò promptissimum est ad lacessendos adversarios telum, ad refellendos idem clypeus fortissimus. Nam & acutè colligit, & rationes glomerat, & acriter insilit, & fervidè instat. Si verò resistendum, quadrato velut agmine insultantium undique telorum impetus eludit: quod in confirmatione demonstrabo, pleniùs, in oratione Palamedis, ex Gorgia Leontino.

Tertiò, Amplificationis, quæ una virtus maxima est, perpetuum veluti quoddam reperietur esse seminarium. Nam si res graviter narranda, si describenda, si oculis plenissimè subjicienda, parum est uno conspectu proponere. At si incipias singulas partes disquirere, discutere, enucleare, tunc vis & amplitudo, quasi ingẽtis cujusdam fluvii perpetuis undarum vorticibus explicati, sese efferet: quod illustrissimis exemplis comprobare, nullo negotio possum. Miraberis hujus orationis majestatem, & delicias: *Volo sub conspectu meo ponere*, quæ gentium oculos, regumque perstringunt; volo indueri pretia sanguinis animarumque vestrarum. Prima mihi luxuriæ spolia propone: sive illa vis per ordinem expandere, sive, ut est melius, in unum acervum dare: Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorumque animalium testas ingentibus pretiis emptas, in quibus ipsa illa quæ lucet varietas, subditis medicamentis in similitudinem verè coloratur: Video istic mensas, & æstimatum lignum senatoris censu, eò pretiosius, quò illud in plures nodos arboris infelicitas torsit: Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium: Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet pretio, crescit: Video murrhina pocula: Parum scilicet luxuria magni fuerat, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent: Video uniones non singulos singulis in auribus comparatos: (jam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt: Junguntur inter se, & insuper alii binis super-

Senec. l. 7. de benef. c. 9

Eximia luxus descriptio per partium enumerationẽ.

superponuntur. Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina aut terna patrimonia auribus singula pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi corpus, aut denique pudor, possit: quibus sumptis mulier, parum liquidò nudam se non esse jurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accesserunt, ut matronæ nostræ, ne adulteris quidem plus suo in cubiculo, quàm in publico ostendant, &c.

Parum igitur, si dixisset, video luxum hujus civitatis profusissimum; singulas partes, & adjuncta luxus excutit: unde vis & amplitudo hujus orationis. Sed Nonnus Dionys. 4. Cadmi pulchritudinem à singulis partibus colligit:

Οἶδα ἐγὼ παλάμην ῥοδοδάκτυλον, εἶδον ὀπωπὴν.

Ἡδὺ μελιζάζουσαν, ἐρωτοτόκου δὲ προσώπου

Ὡς ῥόδα φοινίσσουσι παρηΐδες, ἀκροφανῆ δὲ

Δίγροος χιονέων αἱμάσσεται ἴγνια ταρσῶν.

Et cætera, quæ in thesauro Græcæ poeseos attuli, & interpretatus sum.

Longè aliò modo Lactantius, Dominicæ crucis acerbitatem, à singularum partium cruciatu exaggerat:

Vertice ad usque pedes me lustra, en aspice crines.
Sanguine concretos, & sanguinolenta sub ipsis
Colla comis, spinisque caput crudelibus haustum,
Undique diva pluens vivum super ora cruorem:
Compressos specular e oculos, & luce carentes,
Afflictasque genas: arentem suspice linguam,
Felle venenatā, & pallentes funere vult⁹.
Cerne manus clavis fixas, tractosque lacertos:
Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluorem
Sanguineum, fossosque pedes, artusque cruentos:
Flecte genu, lignumque Crucis venerabile adora.

Non alio modo Seneca direptionem urbis amplificat: *Vires in consilio sunt*; velut signo ad permiscenda omnia dato, non igni, non ferro abstinetur, soluta legibus scelera sunt, nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, ullum impedimentum est ruentium in prædam. Hic ex privato, hic ex publico, hic ex prophano; hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit; hic non contentus augusto itinere, ipsa quibus arcetur, evertit, & in lucrum ruinam vertit; sic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: *Sen. l. 7. de benef. c. 27.* & Hieron. epist. 8. lib. 1. de sene ceontenario. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, & succi plenum: cani cum robore discrepant, vires cum ætate dissentiunt: non calidi acumen ingenii frigidus sanguis obtundit; non contractam rugis faciem arata frons exasperat: non denique tremula manus per curvos ceræ apices errantem stylum ducit.

Quid moror? omnes fermè descriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

DE MIXTURA FIGURARUM, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet vestiri.

CAPUT XXXII.

NEque verò satis est, hujus loci vim nosse & opportunitatem, nisi intelligas quibus temperari debeat coloribus, quibus ornamentis excitari.

Digitized by Google

Amat igitur imprimis tractari per anaphoras, quod exemplum Senecæ superiùs allatum satis indicat. Addam & aliud, ex quo facilè quisque discere poterit, quo artificio longior partium enumeratio tractanda sit, ut blandiùs & alacriùs influat: [Alius libidine insanit, alius abdomini servit, alius lucri totus est, alius cœcâ ambitione in gladios ruente.] Jam, ne tædium afferat eadem vox nimis repetita, immutat. [Adjice torporem mentis, ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos; adjice æstimationem sui nimiam, & tumorem, ob quem contemnendus est, insolentem: (iterum variat:) Quid contumaciam in perversa nitentium, quid levitatem semper aliò transilientem loquar? (nec satis:) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus volvimur; audacia tumidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malum, incertissimis fidere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit. Hæc optima variandi ratio.

Sen. l. 8. de benef. c. 26.

Alius ornandi modus est per distributionem, cum unaquæque enumeratarum partium suo proprio verbo concluditur. Sic eleganter Cyprianus de laude martyrii: Si justus es, & Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis, quem pro te toties passum esse cognoscis? in Isaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Joseph venundatus, in homine crucifixus. Tum disertissimè Augustinus de laude Charitatis: Charitas in Abel per sacrificium læta, in Noë per diluvium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter injurias lenissima; in David tribulationibus mitissima, in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis sævos ignes innocenter tolerat, casta in Susanna supra virum, in Anna post virum, in Maria præter virum, libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, divina in Christo ad ignoscendum.

Cyprian. de laud. martyrii pag. 429.

August. de laud. Charitatis.

Tertius modus est per subjectionem, cum qua huic loco frequens & penè necessarium commercium, maximè cùm objectiones removendæ sunt. Sic Cicero in oratione de provinciis Consularibus: Nam ipse Cæsar, quid est cur in provincia commorari velit? amœnitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum nationumque illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium Imperii nostri propagatio retinet: Sic per subjectionem caussas omnes exponit.

Cicero de provinc. Consular.

Deinde ad singula respondet, servato ejusdem ordinis tenore. Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præstabilius? quid Oceano longiùs inveniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? utrùm apud populum, à quo missus est? an ad Senatum, à quo ornatus est? an dies auget ejus desiderium an magis oblivionem? an laurea illa magnis periculis parta, amitti longo intervallo viriditatem?

Quartus, per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem, cùm præsertim utrumque ad amplificationem sit natum.

Hujusmodi est ex prima Catilinaria exemplum.

Quid enim, Catilina, est quod te jam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat? nemo qui te non oderit? Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod privatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis? quod facinus à manibus unquam tuis? quod flagi-

Cic. invect. 1. in Catil.

gitium

gitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? Quid verò nuper, cùm morte superioris uxoris, novis nuptiis domum vacuam fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facilè patior sileri, ne in hac civitate tanti facinoris immanitas, aut extitisse, aut non vindicata esse videatur: prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. ad illa venio quæ non ad privatam ignominium vitiorũ tuorũ, non ad domesticã tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam atque ad omnium nostrûm vitam salutemque pertinent. Ita congeriem malorum, quæ Catilinam, partim impeditum atque obstrictum tenent, partim etiam illi minantur, per partium congruam enumerationem expressit.

Et Julianus Imperator, compendio syntagma Libanii commendans, omnes virtutes confertas colligit, partium enumeratione συναθροισμὸν includens, Ω λόγ☉, ὢ φρένες, ὢ σύνεσις, ὢς διαίρεσις, ὢ ἐπιχειρήματα, ὢ τάξις, ὢ ἀφορμαὶ, ὢ λέξις, ὢ ἁρμονία, ὢ συνθήκα!

Longum esset omnia recensere, satis fuerit dixisse, hunc locum ad omnem amplificationem esse accommodatissimum, & ad tractationem, ornatum & illustres figuras desiderare.

DE NOTATIONE. Nominum.

An Nomina sint naturæ cælestis? *Confutatur Zoar, & Rabbini.*

CAPUT XXXIII.

NObilissimam quæstionem, atque inter principes Philosophos discrepantibus sententiis agitatam, hic locus obiter excutiendam monet. Si enim quod à Platone dictum est, nomina sunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quosque sapientes habitura est. Qua in re nugatoriæ sunt doctorum Hebræorum sententiæ: Nam (ut cætera omittam) qui de his ipsis arcanis fabulosissimè conscriptus est liber Zoar, Adamum refert, cùm nomina rebus imponeret, magnam ex ea quâ florebat rerum scientiâ adhibuisse relligionem: Literas enim non quascunque tumultuariè arripuit, sed eas inquisivit, quæ tactus & influxus syderum, rei denominandæ ministerio jam ab æterna mente destinatorum, significarent. *Zoaris epinio.*

Addit prætereà mundum ex viginti duabus literis esse conflatum; quarum tres, tribus elementis; duodecim, Zodiaci signis; septem etiam errantium stellarum orbibus sunt accommodatæ. Has verò ultimo loco numeratas duobus modis pronunciari, acuto scilicet & remissiori sono. Cùm planetas significant in suis domiciliis constitutos, liquidiùs & sonantiùs efferuntur; quod tunc ipsarum stellarum sit vis acrior, & impetus concitatior. Quod si easdem, ab iis quas assignant Astrologi sedibus peregrinantes planetas exhibere volunt, litteras mollius & languidiùs pronuntiant: quod res ipsas viribus destitui, & emortuo veluti vigore tabescere dictitent. Jam verò literæ corporeas rerum creatarum partes designant, quod sine voce sint, & quasi intermortuæ; puncta verò iisdẽ affixa, quæ apud Hebræos vocalium instar obtinent, formarum sunt imagines, quibus materia suopte ingenio languida excitatur, & animatur. Denique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas quas Physici operativas nominant, formas exhibent. Ex quo, qui Hebraica (ut ajunt) nomina liquidè, & ac-

Digitized by Google

& accuratè pronuntiat, cœlestis & inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabbinorum commenta, quæ ab iis esse conficta non miror, sed à viris doctis hæc magni fieri & curiosiùs investigari, hoc admiratione magis dignum est. Vigenerius certè istas & alias hujusmodi fabulas in suis characteribus commemorat, quas non confutat, sed tamen refellere non est adeò operosum, cum ipsæmet levissimo ictu impulsæ corruant. Mitto enim quod hunc syderum tactum inducant, qui Astrologis multarum ineptiarū, atque ipsiusmet impietatis fundamentum esse solet: Unde hoc didicit Zoar, astrorum influxus à certis literis significari, quas Adam cuique nomini, secundùm varios syderum aspectus commodavit?

Ineptiæ Zoaris.

Quid igitur, cùm tantùm septem literæ planetis inserviant, quos in hæc inferiora potissimùm influere volunt, ex istis septem literis omnia confestim nomina coalescere oportebit? Sed fingamus novemdecim literas cœlo tribui, & ad significandos syderum varios influxus assumi: quid igitur? cæteræ quæ istam stellarum vim non significant, à nominum compositione perpetuò exulabunt, siquidem eas tantùm inseri oportet, quæ cum cœlo & syderum tactu commercium habeant? Deinde: cùm fermè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos sint conflata, trium igitur tantùm syderum aspectum patientur omnia, cætera erunt otiosa? Jam, cùm iisdem prorsus literis constent nomina, non modò diversæ sed contrariæ prorsus significationis, aut res easdem natura esse oportebit, aut certè inanes istos astrorum influxus קרש apud Hebræos significat sanctum esse, idem immundum esse. Unde הקרשות Hosee 4. vers. 14. dicuntur effœminati, & catamiti. Jam quæro à Zoare, quî fit, ut cum eædem sint literæ, & iidem syderum influxus ipsis literis illigati, res tamen inter se dissimillimæ sint? ut una sancta sit, altera omni execratione dignissima?

Postremò, quid literarum nobis mundum fabricat? cur tres tantùm literas elementis tribuit? Quartùm, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuit literula. Denique aut ante istas literas emersit mundus, aut literæ ipsæ ante mundum extiterunt. Si primum, non coaluit ex literulis: si secundum, quomodo astrorum influxus istæ literæ significabant, cùm needum essent sydera? Omninò vanitatis plenissima sunt hæc commenta: sed & in eam devenit dementiam audax illud Promethei genus, ut se ex variis literarum mixturis numerum stellarū, & rerum omnium creatarum, scire posse confideret: quod tamen Deus sibi reservavit, *qui enumerat multitudinem stellarum.*

CONFUTATUR RUCELINUS, & cæteri Nominales.

CAPUT XXXIV.

Eosdem ferè Rabbinorum errores, multis jam sæculis intermortuos, & ab omnibus irrisos, revocavit Rucelinus, natione Brito, præceptor magistri Petri Abelardi novatoris: primus enim sectam Nominalium instituit contra Reales; & nominum cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit, sub annum Domini 1140. Ex quo gravia & cruenta inter studiosos Parisienses prælia sunt excitata. Meminit Aventinus lib. 6. qui & vetus epigramma recitat in eandem sectam compositum:

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,
Jamque dolens de se, non vult in vocibus esse.

Res

Digitized by Google

Res amat, in rebus cunctis vult esse dicebus.
Voce retractetur, res sit quod voce docetur.
Plorat Aristoteles, nugas dicendo seniles,
Res sibi subtractas per voces intitulatas.
Porphyriusque gemit, quia res sibi lector ademit:
Qui res abrodit, Ruceline, Boëtius odit.
Non argumentis, nulloque sophismate, sentis
Res existentes in vocibus esse manentes.

Hæc rudis sæculi monumenta, quæ satis indicant hanc Rucelini opinionem meritò displicuisse. Etenim quæ potest ex nominibus haberi cognitio? Mitto quod pleraque sint exilia, & ab imperitis hominibus imposita. Ea tamen ipsa quæ plus habere videntur splendoris, aliquam rei proprietatem, non internas caussas amplectuntur. An si bovem ἀπὸ τῦ βοᾶν, à clamore & mugitu dictum tenes, ejus interiorem formam, materiam, potestates denique cæteras nosti? Quàm multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem desiderantur? sed faciamus nomina perfectas esse rerum imagines; quid tum? An si à præstantissimo pictore ad omnes artis numeros expressa fuerit hominis effigies, idcircò humanam naturam habere dicetur? Somniis omninò ista sunt similia, quæ suapte natura dissolvuntur, tantùm abest ut longiorem confutationem mereantur.

DE NOMINUM AMBITIONE & religione.

CAPUT XXXV.

His tamen, opinor, vanissimorum authorum fulta principiis latiùs manavit inanis quædam nominum religio, & singularis speciosorum titulorum aviditas. Hinc *Alexandri, Ptolemai, Pharaones, Cæsares, Constantini, Othomanni*: ipsi denique Abyssini suum regem *Bellugiam* ut ferunt, *hoc est, incomparabilis præstantiæ gemmam*, appellarunt; quod nomen etiam posteri multi constanter retinuerunt. *Sabell. supp. l. 8.*

Parum est, si apud reges hæc tantùm fuisset ambitio, & non in omnes longè latèque pervagata.

Tam sæpe occurrunt in Romana historia *Claudii, Cluentii, Marcellii, Scipiones, Sergii, Manlii, Potitii, Pinarii, Mamercii, Cæcilii, Calphurnii*, quibus se appellationibus non modò nobilitari, sed & fortunari credebant. Omitto tot cognomina, viris, ingenii, armorum, aut denique virtutis gloria illustribus, dari solita; *Pericles* à fulmine eloquentiæ dictus est *Olympius*; *Apis Attica, Xenophon*; *Antiphon*, λογομάγειρ☉, sive *Orationum coquus*; *Marcus* etiam *Varro* satis inepto nomine à Palæmone Grammatico, *Literarum porcus*, quòd nihil illo lautius aut fæcundius, nihil ad varias palati voluptates parabilius: *Gell. l. 13.* *Cyro, Solis* nomen fuit: *Neroni, Nerinis, sive Martis*: *Antigono, Evergeta, sive benefactoris. Edmundus*, Angliæ Rex, *Ferreum latus*: *Lucullus, Xerxes togatus*: *Trajanus, optimus*; *Antoninus, Pius* appellatus est.

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellari leguntur. Infinitum esset singula, non modò regiæ dignitatis, sed ipsorum etiam plebeiorum nomina ab iis exquisitè affectata recensere. Una inter tot gentes extra Garamantas inventa est, apud quam imponendorum nominum nulla esset consuetudo. Longè sapientiùs Christiani, qui ab ipsis Ecclesiæ incunabulis cœperunt, SS. Martyrum appellationes sibis imponere: quod testatur Theodoretus.

Theodor. serm. 8.

Τὰς γὰρ τῶν μαρτύρων προσηγορίας μᾶλλον ἴσασιν ἅπαντες ἢ τὰ τῶν φιλτάτων ὀνόματα, καὶ τοῖς παισὶ γὰρ τὰς τούτων προσηγορίας ἐπιτιθέναι σπουδάζουσιν; ἀσφάλειαν αὐτοῖς καὶ φυλακὴν ἐντεῦθεν μηχανώμενοι

Martyrum vero appellationes magis norunt omnes, quàm vel amicissimorum nomina. Ad hæc suis liberis imponere student, quo eis inde securitatem & præsidium comparent.

Φυλακὴν dixit. Nam & phylacteria dicta sunt. Cujus nominis ratio, ut pleniùs intelligatur, sciendum est, antiquos, contra venena & maleficorum hominum artes gestasse quædam Antidota, quæ ipsi amuleta & phylacteria consueverant appellare: fiebant autem plerumque ex lauro, unde laureum baculum gestari notat Zenobius, contra insidias maleficorum: Δάφνην φορεῖ βακτηρίαν τοῦτο λέγειν εἰώθασιν οἱ ὑπό τινων ἐπιβουλευόμενοι, παρόσον ἀλεξιφάρμακον ἡ δάφνη. Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioscorides refert mulieres Selenite lapide instar phylacteri usas.

Zenob. cët. 3 adag. 12.

Καὶ ἀντὶ φυλακτηρίου περιάμματι αὐτῷ αἱ γυναῖκες χρῶνται. Idem eodem libro Iaspides φυλακτήρια περίαπτα nominat: Aliàs phylacteria fiebant ex characteribus & nominibus sacris; qualia erant Iudæorum, qui legem Dei in membranulis descriptam instar coronæ deferebant, ut liquet ex sacris: cujus moris vestigia nunc etiam retinent Abyssini, ut notat Iarricus, t. 2. historiæ. Hæc qui ob reverentiam sacrarum literarum deferebant, bene quidem faciebant: sed qui certos astrorum fluxus innexos sacris literis credebant, toto cælo errabant: nec immeritò tales errores & superstitiones Antiochena Synodus damnavit. Eodem modò se nomine & imagine Alexandri magni, pulchros beatosque putabant Ethnici: nonnullique Christiani his plerumque superstitionibus erant implicati; quos increpat D. Chrysost. in homiliis ad populum Antiochenum.

CURIOSA NOMINUM OBservatio, & antiquus ritus illustratus.

CAPUT XXXVI.

NEque verò his contenta limitibus fuit, sed latiùs manavit in pueros nominum indendorum superstitio. Auctor est Divus Chrysostomus, nonnullos adhuc sua ætate Christianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxisse, ut infanti nomen imposituri cereos complures accenderent, suo cuique nomine assignato, puta, hic Zosimus appellabatur; alter, Stephanus; tertius, Procopius: Atque ejus demum qui cæteris extinctis supervixerat nomen, quasi longioris ævi & futuræ felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. Ἡνίκα ἂν καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέῃ, ἀφέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ πρῶτον ἐποίουν, λύχνους ἅψαντες, καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέντες, τὸ διαρκέσαντα μέχρι πολλοῦ, τοῦ παιδίου ποιοῦσιν ὁμώνυμον· ἐντεῦθεν πολλὴν αὐτὸ σταχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον.

Ritus nominum indendorum.

D. Chrysost in c. 4. 1. ad Corinth.

Hoc ab Andronico seniore Imperatore factitatum. ex G. Pachymerij historia discimus. Cùm enim illi complures puellæ morerentur, mulierculæ cujusdam suasu, sub partum uxoris, duodecim cereas imagines, virili statura, totidem Apostolorum nominibus insignitas, accendit ordine: cumque partus in tempus, quo S. Simonis statua ardebat, incidisset, puella Simonis est vocata, speciè quidem pulcherrima, sed quæ anno ætatis octavo, Crali Serviæ Despotæ nubere coacta, corrupto utero sterilis extitit.

Pachimer.

Hoc idem penè secundùm superstitionem à D. Chrysostomo exagitatum describit Marineus.

Maria. l. 10. rerum Hispann.

Maria (inquit) Petri Arragonum Regis

gis VII. uxor priùs sterilis, tandem dolo erga maritum usa, concepit, & in ipso partu multis pro salute parturientis orantibus, filium peperit cum summa Regis & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina statim ad Ecclesiam misit, ad imaginem Mariæ Virginis. Cum puero multis Ecclesiam ingredientibus, sacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de adventu infantis ignari, psalmum canere cœperunt: *Te Deum laudamus*: Hinc ad aliam Ecclesiam profecti omen arripiunt, *Benedictus Dominus Israel.* Nec satis, cùm Rex (inquit) infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos, ejusdem longitudinis, ponderis, molis, apud altare sacelli, in honorem B. Mariæ Virginis, & duodecim Apostolorum, jussit accendi: quorum singula nomina singulis cereis scripserat, destinaratque animo, ut illius Apostoli nomen, cujus cereus reliquis extinctis & consumptis perdurasset, nomen arriperet: Hac igitur ratione infans Iacobus est appellatus, quòd divi Iacobi cereus supervixisset.

Addit, illum jam grandem res magnas gessisse, & Fortunati nomen adeptum. Quicquid sit, hæc si superstitiosè fuerint observata, meritò à D. Chrysostomo arguuntur, nec in exemplum trahenda sunt.

NOTATIO LITERARUM NUMERALIUM, & ejus omnis vanitas.

CAPUT XXXVII.

Nihil non tentavit curiosa observatio; etiam numerorum in literis exquisitam habuit rationem. Credebant enim antiqui, superstitiosa fide, tantam esse vim in nominibus, ut quæ numeris eminerent, cæteris inferioribus longè præstantiora fœlicioraque essent. Quamobrem ducibus singulari certamine congredientibus, ex literis numeralibus, quæ in cujusque nomine reperiebantur, omen captabant victoriæ. Hac ratione Hectorem Patroclo, Achillem Hectore superiorem extitisse memorant. Hoc disertè testatur Terentianus Maurus:

Et nomina tradunt ita literis peracta, Terent. Maurus.
Hac ut numeris pluribus, illa sint minutis.
Quandoque subibunt dubia pericla pugna,
Major numerus quà steterit, favere palmam;
Præsagia lethi minima patere summa;
Sic & Patroclum Hectorea manu perisse,
Sic Hectora tradunt cecidisse mox Achilli.

Hectoris enim nomen numerum habet 1225. Patrocli 871. Achillis 1276. ut ex numerorum Græcorum ratione, & singularum literarum supputatione patet. Sic numeratur nomen bestiæ Apoc. 13. & complectitur *666.* cui numero respondet nomen Μαόμετις: Sic nomen Christi per ambages expressum est à Sibylla:

Τέσσαρα φωνήεντα φέρει, τὰ δ' ἄφωνα δύ' αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω,
Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτώ. Hoc efficit nomen Iesus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non est novum: sed inde futuri omina captare, est irreligiosum, & vanum. Bello, quod Mauritius dux, Saxoniæ elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Landgravii gessit, sollicitis admodum Mauritanis, quem exitum res habitura esset; quidam per jocum jussit eos bono esse animo: nam à Carolo vinci Mauritiũ non posse; causam rogatus, respondit, veteris divinationis esse

fidu-

fiduciam: Nam, ut Achillis victoris nomen, numeris qui literarum notis indicarentur, plenius esset, quàm Hectoris; sic Mauritii statim initio nomen, Caroli nomine esse numerosius. Congruit omen cum exitu; sed tamen futilem divinationis rationem arguit, quòd eodem nomine Mauritius Imperator à Phoca victus est, quem pleniori appellatione antecellebat. Ipsi demùm postea Ioannes Fridericus Saxo, & Philippus Landgravius, cum plenissimis nominibus, Caroli armis bello Germanico cesserunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere roboris plane certum est, cùm quotidiana experientia hanc anilem vanitatem satis confutet.

DE ANAGRAMMATISMIS.

CAPUT XXXVIII.

Ad notationem nominis illustrandam non rarò assumuntur anagrammatismi: quorum usus antiquissimus, in hæc usque tempora dimanavit. Credibile est, à Iudæorum cœpisse doctoribus, qui nata ad hujusmodi literularum observationes ingenia habuerunt: quæ deinde linguæ Hebrææ in his nominum inversionibus fœcunda quàm maximè felicitas, non mediocriter adjuvit.

Primum Geneseos verbum, בראשית *Bereschith*, quinquaginta fermè modis per varios anagrammatismos invertentes Rabbini lectitarunt; è quo tandem sensum illum confecerunt: *Pater principium, & finis, per filium creavit caput, ignem, fundamentum, magni hominis compositione optima.*

Aliter Elchana inter suos auctor haud ignobilis, post diligentem investigationem invenit: *In sapientia, quod est verbum, & filius summi Patris, producta est prima materia rerum omnium: Deinde ex fonte bonorum inexhausto data est eis forma & deinceps omnia impleta sunt opulenta Dei bonitate, in gratiam generis humani, sed maximè electorum.*

Hæc ex inversione & interpretatione singularum literarum nimis acutè suo more colligunt. Apud Græcos & Ægyptios, blandiente passim poesi anagrammata caluerunt. Eustathius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem aërem significare probat, ex anagrammatismo, ὅτι ἡ Ἥρα ὁ ἀὴρ δηλοῦται φασὶ, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγραμματισμοῦ. ἐξ ὧν γὰρ Ἥρα γραμμάτων, ἐκ τούτων καλεῖται καὶ ὁ ἀήρ: subjungit hæc anagrammatum exempla: χόλος, ὄχλος; ἀρετὴ, ἐρατή: φλύαρος; φλαῦρος; λιαρὸς, ἱλαρός: λόχος, ὄχλος; ὀλίγος λοίγος; ἔλιθος, λοῖθος; χλόη χολή; Ἄτλας, τάλας; παραχύτης, σαπρὰ τύχη. Similiter inquit quidam, τῶν ἐπιτηδείων κολάκων τὸ Ἀρσινόης Ἥρας ἴον ἀναγραμματίζειν, αἰκάλλων θωπευτικῶς τὴν βασίλισσαν Ἀρσινόην ὡς πρέπουσαν εἶναι Ἥρας ὀσφράδιον.

Consummatorum, inquit, aliquis adulatorum Arsinoes nomen in *Iunonis violam* transtulit, Reginæ Arsinoæ adulatoriè blandiens, quasi ipsa Iunonis olfactorium esse mereretur. Qualis fuerit hic adulator, quem sugillat Eustat. vetus interpres Lycophronis aperit: qui eundem Poetam hujus anagrammatis authorem fuisse dicit, & similiter in Regis Ptolomæi nomen lusisse, Πτολεμαῖος, ἀπὸ μέλιτος.

Nascuntur similia quotidie sub manu. Nusquam ingenia ad hos Musarum ludos fœcundiora. Mitto ea quæ in *Henricum magnum* æternæ memoriæ principem, & in ejus filium *Ludovicum XIII.* Christianissimum Regem, illiusque parentem augustam *Mariam Mediceam*, à Poetis sunt decantata: Poetis ideo relinquenda.

DE ORIGINE ET ETYMOlogiis nominum.

CAPUT XXXIX.

REdeo unde digressi eramus: omissis tot curiosis nominum observationibus, una & omnium frequentissima ratio est in originis & significationis investiganda ratione: quæ licet non sit à natura, tamen in iis maximè nominibus quæ sapientes habent auctores, juxtà naturam est, & rei quam designat, propriam non rarò amplectitur potestatem; quod ex infinitis prope etymologiis liquet. Et nihil, opinor, aliud voluit Plato in Cratylo cùm tantam vim nominum originibus tribuere visus est.

Hoc, ut in cæteris quibusque longiùs, in Hebræa tamen eminet spectabiliùs, ut quæ Adamum omnis sapientiæ gloria excellentem nacta est inventorem. Nam in illud Genes. 2. *Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia*, Eusebius Cæsariensis scribit, cùm Moses dicat, *Omne, quod vocavit Adam anima viventis, ipsum est nomen ejus*: nihil aliud dicere voluit, nisi accommodatè ad naturam rei nomen fuisse inditum. Addit, Platonem non impositione nudâ, sed duce natura, rectè nomina rebus imponi docuisse, idque barbarorum authoritate confirmasse; per quos, Hebræos intelligit; non enim apud alios talem observationem invenies.

Euseb. l. 3. de præpa. Evang. c. 4 Vide etiam Chrysost. Hom. 51. in cap. 26. Genes.

At Moses Barcephas, (ut animadvertit Pererius in hunc locum,) tradit, Adamum editiore Paradisi loco insidentem, augustaque radiati capitis majestate spectabilem, singulis animantium generibus nomina indidisse: illa verò summissis capitibus prona, & præstrictis fulgore tantæ authoritatis oculis, ad vocem appellantis præteriisse: Quam adversus hominem reverentiam sapientissimus Philo brutas animantes ait deposuisse, postquàm nefariè illa se peccati labe contaminavit.

Certè ut cætera omittamus, apparet, quædam nomina apud Hebræos ex mixtæ esse significationis: quod si vel unum Dei, & Adami, nomen compares, facilius occurret. *El*, significat potentiam; *Adam*, miseriam; El, denotat fortitudinem; Adam, imbecillitatem; El, sustentatorem; Adam, qui neque stare, neque per seipsum sustineri potest. Dein ut Adam Rex totius orbis terrarum constitutus est à Deo; ita quatuor mundi partes primis elementis delineatas, singulari nomine complexus est, ut notant qui scrupulosiùs ista rimantur. Hebræi quidam, & Græci. Α, ἀνατολὴν sive ortum significat; δ, δύσιν, occasum; α, ἄρκτον, Septentrionem; μ, μεσημβρίαν, meridiem.

Quid de stupendo nomine dicemus, cujus vim nullâ oratione, nec ratione explicandam, satis illa declarant, quod ipsum summus Pontifex solus, idque in anno tantùm semel, decima luna Septembris, in interiori sacrario, arcano quodam more à Moyse tradito, pronunciare auderet? Quid de cæteris, quorum vis magna, & infinita prope multitudo, cùm præsertim unus Josephi libellus de arcano sermone conscriptus, undecim locorum millia ex sacris, vi ipsius nominis explicet? Num hæc magnæ opulentiæ, quæ ex notatione nominum petitur loco numeranda sunt?

Consequuntur Hebræos Græci, & Latini, qui sapienti nominum inventione non contenti, libros etiam etymologiarum copiosissimè conscripserunt. Inter quos extant magnum illud etymologicum, nominatus liber, & Marcus Varro librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis, quamvis in his originibus tra-

Theodor. l. 5. de curat. Græc. de Latinis dicit, πυκνοτέρα τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἐνθυμήματα.

dendis, dum suæ linguæ studio nimis multa conatur ad Latinos fontes revocare, quæ omnino Græca sunt, non rarò contra dignitatem suam λεπ7ολογεῖ.

τα, καὶ ξυωτομωτέρας γνώμας, ut audierat Nazianz. in Athan. ait Rom. laborate κενότητι γλωττης. καὶ πενίᾳ ὀνομάτων.

Præter etymologias nonnulli curiosiùs notarunt fatalem quendam nominum cum rebus consensum.

Plutarchus, in Sertorio quatuor Actæonas numerat, infelici nomine & exitu. Primus laceratus est à suis canibus: duo, apri occursu perempti, Syrus unus, alter in Arcadia: tertius, in Bœotia à canibus discerptus: amatorius furor ultimum laniavit. Duo Attyes illustres fuerunt, alter Syrus, alter Arcas: uterque ab apro interfectus est. Duæ urbes à suavissimis plantis, violæ & myrrhæ, nomen trahentes: Ios & Smyrna, altera natales, altera mortem Homeri sibi vendicat. Fuerunt duæ Iuliæ, mater, & filia, hæc Augusto genita; altera, Marco Agrippa, ambæ adulterii damnatæ. Duæ Agrippinæ: mater, Caligulam; filia, Neronem peperit. Duæ Faustinæ: major impudica impudicissimam filiam habuit. Observatum est imprimis, Cæsares omnes, quibus Caii prænomen fuit, ferro periisse. Sic ominosa Glocestrensis apud Anglos, & Mulbergi apud Germanos nomina existimarunt.

Sabell. En. 1. l. 1.

Polyd. hist. Angl. l. 23.

Sed hæc plena vanissimæ observationis ostendunt exempla contraria Augusti, & Augustuli, Constantini primi, & ultimi, quorum hi imperia fundarunt, illi fundamenta amiserunt.

In etymologiis verò latior & magis tritus est campus: in quibus magna est sæpe rerum & nominum similitudo.

Aristoteles, libro primo de cœlo αἰθέρα ἀπὸ τὸν ἀεὶ θεῖν dictum, in perpetuo motu esse confirmat, contra Anaxagoram, qui eundem ἀπὸ τοῦ αἴθειν nominatum asseverabat, ex quo cœlum volebat esse igneum.

Gravius cœlibes, appellatos censet, quasi cœlites, quod uxoriis curis liberi, cœlo & rebus divinis vacent.

Alii, verbum, dormire, ἀπὸ τῶν δερματίων non inscitè derivant, quòd antiqui cubarent in pellibus.

Divus Augustinus enceniare dicit eos qui nova tunica induuntur, ἀπὸ τῶν ἐγκαινίων: καινὸς enim est novus.

Magnum etymologicum, παρθενίαν, ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ, quòd à Deo sit virginitas. Vel, ut Anastasius Synaita voluit: πῦρ θανὸν, ὅτι πύρωσιν θανατοῖ τῆς σαρκός. Idem in ὁδηγῷ ἄνθρωπον διὰ τὸ ἄνω θρεῖν, quasi ἀνάθρεπον, sursum spectantem, ἀγάπην, διὰ τὸ ἄγειν πάντα. Hæc ille.

Θεὸν, ἀπὸ τοῦ θεῖν, à currendo; quòd Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati sunt, quos cùm perpetuò currere & moveri cernerent, θεοὺς, quasi currentes, nuncuparunt, (ἀστατοῦσι γὰρ) διὰ τοῦτο ἐπέθεσαν τὸ ὄνομα: & orat. 3. de Angelis, Hebraicè & Græcè adversarii nostri nomen expendens Theodoretus, scribit:

Ημεῖς γὰρ τούτους, καὶ τὸν τούτων γε ἄρχοντα, ὃν Σατανᾶν τὰ θεῖα προσαγορεύει λόγια. δηλοῖ δὲ τοὔνομα τὸν ἀποστάτην, καὶ τὴν Ἑβραΐων φωνὴν καλεῖ δὲ αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ, καὶ Διάβολον, ὡς τὸν θεὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συκοφαντοῦντα· καὶ αὐτοῖς γε ἀνθρώποις συκοφαντοῦντα τὰ καὶ αὐτοῖς γε ἀνθρώποις ἔριν πρὸς ἀλλήλους καὶ διαμάχην ἐμβάλλοντα.

Nihil opus est infinita percensere, hæc exempli causa dicta sint.

DE USU NOTATIONIS & coniugatorum.

CAPUT XL.

Vide Arist. l. 2. poster. c. 10. Cicero in Top. sect. 35

NOtationis usus apud Grammaticos frequentior, quàm apud oratores, quorum non est ista expiscari curiosiùs, ne extra constitutos artis limites evagentur. Nonnunquam tamen incidunt eæ occasiones, quibus etymologiæ, etsi nihil aut parum ad persuadendum roboris habeant,

adi

ad delectandum & orationem, & urbanitate quadam suaviter venustandum, plurimum obtineant jucunditatis: & ita usus est Marcus Tullius in Verrem, facetè ludens in festa Verrea, quæ Verres in Sicilia

Cicero 2. in Ver. 52. suo nomine instituí curaverat.

O Verrea inquit, præclara, quo enim accessisti, quò non attuleris tecum istum diem? Etenim, quam tu domum, quod fanum adiisti, quod non eversum atque extersum reliqueris? Quare appellentur sanè ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex moribus naturaque tua constituta esse videantur.

Martialis libro nono epigram. 11. in Earini pueri nomen ornatissime lusit his verbis:

Nomen cum violis rosisque natum,
Quo pars optima nuncupatur anni,
Hyblam quod sapit, Atticosque flores,
Quod nidos olet alitis superba,
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari.
Et qui pocula temperat Tonanti:
Quod si Parrhasia sones in aula.
Respondent Veneres Cupidinesque.
Nomen nobile, dulce, delicatum,
Versu dicere non rudi volebam:
Sed tu Syllaba contumax repugnas,
Dicunt Earinon tamen poetæ.

Sed ne poetarum testimoniis utamur, Aelius Aristides in laudatione Iovis, ab ejus nominibus, eorumque notionibus, materiam arripit orationis.

a. Οὗτος μὲν, inquit, ἐν ἐκκλησίαις καὶ δίκαις νίκην διδοὺς, ἀγοραῖος κέκληται ἐν δὲ μάχαις τροπαῖος, ἐν δὲ νόσοις καὶ πᾶσι καιροῖς βοηθῶν σωτὴρ· οὗτος ἐλευθέριος, οὗτος μειλίχιος, εἰκότως, ἅτε καὶ πατὴρ· οὗτος βασιλεὺς, καταιβάτης ὑέτιος, οὐράνιος κορυφαῖος, πάντ᾽ ὅσ᾽ αὐτὸς εὗρε μεγάλα καὶ πρέποντα ὀνόματα.

Proxima sunt notationi nominum conjugata, quæ à Græcis σύστοιχα & σύζυγα nominantur, à Cicerone definiuntur quæ ortu ab uno variè commutantur. Tale est illud 4. Tuscul.

b. Quî enim potest, in quo libido cupiditasve sit, non cupidus & libidinosus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor non anxius? in quo timor, non timidus?

(Item illud:) Iam mensas argenteas de omnibus delubris jussit auferri, in quibus more veteris Græciæ inscriptum esset, *Bonorum Deorum*: uti se eorum bonitate velle dicebat.

Alia nonnunquam sola significatione, ut virtus, & studiosus, σπουδαῖος, qui est frugi, conveniunt: Alia voce dumtaxat, non sensu: alia appellatione simul & re, qualia sunt fermè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur uni, conjugatis reliquis quoque vel datur vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile est, & frigidum, nec (præsertim ubi res per se satis nota est, ut eum sapientem esse, qui habuerit sapientiam) ingerendæ sunt istæ probationum nugæ, quas meritò redarguit Quintil.

Tractantur venustè aliquando per hyperbolem, ut, non est improbus, sed ipsamet improbitas. Sic 1. Verrina, n. 26.

Mihi non unus homo improbus opprimendus est, id quod Siculi petiverunt; sed omninò omnis improbitas, id quod P.R. jamdiu flagitat, extinguenda est.

Per Paronomasiam, ut quarta Verrina, num. 129.

Quæ iste cùm cognovisset novus astrologus, qui non tam cœli rationem quàm cælati argenti duceret.

Per Asteismũ, ut quarta Verrina, n. 24.

Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones sinu in provinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse videtur?

Per traductionem, Philippica undecima, n. 3.

 Ani-

Digitized by Google

Animadverti dici jam à quibusdam, exornari à me etiam nimiùm Brutum, nimium Cassium ornari, quos ego orno, nempe eos qui sunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non sunt Logicè discutienda, sed aliquo figurarum artificio obiter instillanda.

N.N.

a *Ælius Aristides, oratione in Iovem; Et primùm quidem nomen Iovis explicat,* Ζεὺς ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ἐστὶν αἴτιος.

b. *Item Cicero 1. de divinat. sagire enim sentire acutè, est; ex quo sagæ, anus.*

DE GENERE, ET SPECIE.
CAPUT XLI.

Rerum singularium mutabilitas

EA demum lex est rerum humanarum, ut perpetuò fluant, nascantur, crescant, dissolvantur, & veluti perenni quodam circulo, unde orta sunt, redeant universa. Atque hoc ipsum ab æterno rectè providit Deus, ut cum multa rebus creatis suæ pulchritudinis, veluti quædam semina largiretur: hanc unam in uno eodemque statu denegaret constantiam, quæ perpetuum haustæ aliunde virtutis, vel ex nobis vel ex ipsis rebus, quas ad usum nostrum conditas cernimus, præberet expedimentum.

Synesius hymn. 3.

Quæ cùm ita sint, rerum singularium, quarum, ut ait Synesius, nascentium & pereuntium est veluti perpetuus quidam circulus, certa non potest esse & solida cògnitio. Quæ penuria & instabilitas efficit, ut ad naturas universas, æterna quædam rerum fluentium exemplaria, necessariò sit recurrendum.

Ideæ virgines ad thronum Dei.

Has *Ideas* antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebræi eas ad thronum Dei statuunt, quasi venerandas Virgines, ante mundi molitionem à Deo productas; quæ ad æterni Verbi nutum præstò sunt, ut formas animent, & ipsæ demum formæ in materiâ ad rerum generationem influant. Ita enim philosophantur, in homine tria esse spectabili dignitate conspicua, corpus, animam, intellectum; & animam quidem corpori, intellectum animæ præstare.

Similiter in hac rerum universitate, inveniri materiam, & formas, ipsisque formis superiores Ideas, quæ ad structuram rerum Verbo sunt divina veluti quædam instrumenta.

Hæc, si perinde atque dicuntur, omnia intelliguntur, fabulosa sunt; si per similitudinem, non ineptè dicta invenientur.

Atque hoc, opinor, causa fuit, quæ Platonis de Ideis placita carpendi, ansam Aristoteli & cæteris philosophis dedit; quòd ille multa per allegorias immisceret, quæ ipsi contentiosæ disputationis avidi, cùm dextera manu à Platone data, sinistra, non sine dolo malo arriperent, tot rixarum materiã in ideis discutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per Ideas intellexisse, quam ipsas naturas rerum, & species universas, vel hoc Timæi loco pater, in quo ita scribit:

Plato in Timæo.
Platonis de ideis verus sensus.

Ἀνθρώπων γένος βραχύ τι τούτων ἥκοντας ἐχόντων, ὁμολογητέον μὲν εἶναι τὸ κατὰ ταὐτὰ ἔχον εἶδος ἀγέννητον, καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν, οὔτ' αὐτὸ εἰς ἀλλοίωτον, ἀόρατον δὲ, καὶ ἄλλως ἀναίσθητον· τοῦτο δὴ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν.

Quippe cùm hominum (inquit) singularium genus, sit breve quidpiam, & angustum, statuenda est aliqua naturæ humanæ species, quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, ut cætera: nec tot adscititiis conditionibus contrahitur: hæc autem corporeis oculis aut aliis sensibus non subjacet, sed ejus cognitionem sortitus est intellectus.

Dixit autem, τοῦτο δὴ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν: quia non est intellectus, naturas universas formare, sed considerare, con-

contra eorum philosophorum placita, qui easdem geri ab intellectu volunt. Quæ quæstio satis copiosè discutitur in scholis, nec ad hoc attinet institutum; satis enim est mihi hæc prælibasse, ut ostenderem, uberem argumentorum fontem peti à Genere, idque omninò oratoribus esse necessarium, cum hypothesis, quæ de rebus singularibus est, negatur, ad thesin & res universas, sive axiomata, perfugium habere.

Ex eo Generis tractatio instituitur apud Rhetores. In hoc autem minus religiosi sunt, quàm Logici, qui Genus definiunt secundùm Porphyrium, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

Generis definitio, & vis.
Cic. 1. de inventione sect. 30.
Arist. l. 1. de histor. anim. c. 3.
Galen. l. 1. de Temper.

Aliter, inquam, Rhetores accipiunt: Nam id omne Genus appellant, quod communius est, & suo ambitu atque significatione complectitur minùs commune; ut Animal, Hominem & Leonem: Arbor, Quercum & Cedrum. An Verò ista, quæ ambitu generis continentur, specie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleatè disquirere.

Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens:* sic enim Virtutis notio ad justitiam, prudentiam, & cæteras virtutes extenditur: quæ species ejusdem generis nominantur? Ex quo intelligis speciem nihil aliud esse quàm partem generi subjectam:

Est quidem ex hoc fonte robustum argumentum: *Nam, quod tribuitur vel denegatur generi, id quoque speciei sive parti subjectæ tribui denegarique necesse est.*

Si omne argentum legatum est, igitur purum & signatum (ut argumentatur Cicero in Topicis:) Si nulla simia est caudata, igitur neque Indorum simiæ.

Præterea *sublato genere tollitur species*; Ut, si non est virtus, neque Iustitia est, aut fortitudo: contrà *posito genere, ponitur aliqua species, quamvis incerta*, ut, si est elementum, vel ignis est, vel aër, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum est, quod ait Fabius, libro quinto, Genus ad probandam speciem minimè valere, sed ad refellendam magni esse roboris. Neque enim valet hoc argumentum: Arbor est, igitur Platanus est, cùm infinitæ sint arborum species, nec uni magis quàm alteri, arboris ratio conveniat. Benè igitur ex genere incertam speciem colligi notat axioma, non autem certam & determinatam. Contrà negato semel genere, nulla omnino species stare potest. Quem enim animal vere negaveris, eundem nec hominem, nec brutum esse, necesse est.

Hæc de argumenti potestate; nunc de ejusdem usu apud oratores agamus: quorum non est, certis semper conclusiunculis pungere, sed latiùs ad speciem majestatis explicare orationem.

DE USU HUJUS Loci.

CAPUT XLII.

Malus usus Generis.

PRimum illud statuendum est, hujus loci laxitatem prudentiæ limitibus esse restringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, statim se in thesin conjiciunt, etiamsi minimè res postulare videatur; & quia res forte communior, multorumque trita vestigiis, amant inhærere diutiùs; ex quo fit, ut antequam ad hypothesin deveniant, totum jam dicendi tempus consumpserint.

Hoc quidem vitium juvenile est, & longè à sapientum hominum judicio, atque usu disjunctum, qui statim pervident quid ad rem causamque attineat, & totum illud inutilium argumentorum chora-

Loci communes non semper tenendi.

ragium respuunt. Quid enim opus est, ubi de justitia & prudentia sermo est, continuò se in virtutis laudes effundere, omnes ejus proprias potestates disquirere, aperire, enucleare, totiesque miseram, quod ait ille *Cramben* tædio affectis auribus ingerere? Qui has ambages quærunt, similes illis videntur, qui domum suam, cùm primùm ingredi possint, per longos tamen circuitus iter affectant.

Nec mirum quod fortasse nullibi pejùs sit istis oratoribus, quàm domi, omnia dicere avent, præter ea quæ ad institutam caussam faciunt. Quod si, ut sæpe fit, penuria rerum, quæ ad proprium attinent, versantur in communi; nonne centies optatius, pauca, & ad rem dicere, quàm longâ & inani oratione intemperanter abuti?

Χωρὶς τὸ τ' εἰπεῖν, πολλὰ. καὶ τὰ καίρια.

Ut est in vetere proverbio. Fieri non potest, ut quis & multa simul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in scriptis commentariis, copiæ eruditionis caussa legibus oratoriis soluta, liberior fertur oratio, tamen meritò suspectæ sunt, & doctis hominibus invisæ magnæ illæ voluminum moles; quibus hæc una videtur esse ambitio, ut nihil sibi aut aliis dicendum relinquant.

Prolixitas etiam in commentarius fugienda.

Hæc quidem quæ afferuntur plenâ manu, si ad rem difficilem enodandam, aut obscuram atque exilem pleniùs illustrandam facerent, plurimùm haberent commendationis; sed ubi præter rem intruduntur, licet aurea sint, & gemmea, necessariò apud acris quosque judicii viros, multum deperdunt existimationis. Quid enim opus est, si contextus unus Ciceronis habeat, *Marce fili*, continuò de fœcunditatis apud antiquos gloria, de jure trium liberorum, de cœlibatu, de proletariis dicere?

Exemplum locorum extravagantium.

Infinita quidem hic eruditè afferri possunt, nemo dubitat: sed quàm parum ad rem, quàm frigidè, quàm pueriliter dicentur?

Item, si muscam Martialis, in electro mortuam & sepultam, memorem, confestim mihi dicendum erit de Beelzebub principe muscarum, de variis muscarum generibus, de parasitis, adulatoribus, curiosis, otiosis, qui nomine muscarum censentur; de pueris muscarum abactoribus in convivio, de muscariis, seu flabellis ad abigendas muscas compositis, deque eorum usu, etiam ad altare, cujus meminit Hildebertus Cenomanensis epistola septima.

Hildeb. Cenom.

[Num verò silentium, ad hunc præsertim locum, si non doctius, saltem prudentius, quod majus est, existimabitur? Magna res tacuisse loco.]

Usus generis in probationibus.

Repudiato igitur hoc generis & formarum usu, sic existimo; Unum ad probandum valere, & hunc strictè ac rotundè, cum aliquo elegantiæ temperamento tractandum.

Lact. l. 2. c. 5. & 6.

Sic Lactantius, mundum, Deum non esse probat, his verbis, ubi utrumque argumentum, & generis & formarum satis lepidè conjungit.

Genus à Lactantio subtiliter tractatum.

[Quod si fieri non potest ut stellæ Dii sint, ergò nec sol quidem, nec luna Dii esse possunt, quoniam à luminibus astrorum, non ratione differunt, sed magnitudine. Quod si hi dii non sunt, ergò nec cœlum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, si terra, quam calcamus, quam subigimus, & colimus ad victum, Deus non est, nec campi quidem ac montes Dii erunt: Sed si hi non sunt, ergo nec tellus quidem universa Deus videri potest. Item si aqua, quæ servit animantibus ad usum bibendi, aut lavandi, Deus non est; nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit; si fontes non sunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colligun-

guntur; si flumina quoque Dii non sunt, ergò & mare, quod ex fluminibus constat, Deus haberi non potest. Quod si neque cœlum, neque terra, quæ partes mundi sunt, Dii esse non possunt, ergò ne mundus quidem totus, Deus est: quem iidem ipsi Stoici animantem & sapientem esse contendunt.]

Hîc multa generis & formarum argumenta conglobata potes intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationé ducere.

Alius usus generis in ipsis initiis dicendi.

Alius usus est generis in propositionibus & initiis dicendi; ubi gravis quædam, & quæ suo ambitu multa complectatur, præmittitur sententia, quæ ad hypothesim sternat viam.

Demosth. in oratione funebri.

Sic Demosthenes, cùm eorum prudentiam & fortitudinem, qui pro patria occubuerát, ornaturus esset, præmittit, duo esse virtutum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudiné; quarum illa, quid sit agendum, præscribit; hæc exequitur.

Ἔστιν γὰρ, ἔστιν ἁπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δὲ ἀνδρεία, καὶ τῇ μὲν δοκιμάζεται, τὸ πρακτέον ἐστὶ· τῇ δὲ σώζεται.

Hæc paucis; deinde mortuos utriusque virtutis laude floruisse ostendit; ex quo innuit, eos spectabili prædicatione commendandos: & Aristides in Panathenaica oratione ita incipit, ut ostendat, Nutritios quemque suos ex lege commendare: sibi alumnos esse Athenienses; ideoque se hoc studium laudationis tantæ civitati debere.

Ælius Arist. in Panathen.

Νόμος ἐστὶ τοῖς Ἕλλησι παλαιὸς, οἶμαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις, τροφεῦσι χάριν ἐκτίνειν ἅπασαν ὅση δυνατή. οὕς τινας δ' ἂν τροφέας προτέρους ὑμῶν ἄγοι τις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκοῦμαι δή γε δέ πως εἰς Ἕλληνας τελεῖν εὐ ῥᾴδιον εὑρεῖν, ὥς γέ μοι φαίνεται· μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τῆς νενομισμένης ταυτησὶ τροφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμᾶς εὐθὺς ἂν εὕροι τις ἐπωνύμους, καὶ πρεσβείας, σκοπῶν ἐξ ἀρχῆς, &c. Deinde concludit, Διὸ καὶ μόνα τὴν εὔνοιαν ἥρκει παρὰ πάντων ὑμῖν ἐστι κατὰ φύσιν.

DE CAUSSARUM
dignitate & numero.

CAPUT LXIII.

POstulat hujus loci dignitas, ut cæteris consequentibus anteponantur, cujus ut vis plenior in res influit, sic cognitio & uberior est, & ad omnia comprobanda efficacior.

Una quidem rerum omnium primaria est caussa, Mens æterna, quam omnem habere speciem pulchritudinis, & rebus creatis, veluti affusam esse, vel Porphyrius agnoscit, qui νοῦν αὐτογέννητον καὶ αὐτοπάτορα, καλὸν αὐτόκαλον nominat. Ab eo principio caussæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à Philosophis distributa esse constat, in materiam, efficientem, formam, & finem; Quæ, ut in majoris mundi constitutione concurrerunt, sic & ad res omnes, quas in hoc universo cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur.

Porph. in 4. de hist. Philosoph. citatur à Cyrillo contra Julianum.

Prima ab æterno extitit caussa efficiens, DEUS, Opifex Universi, quem in Amorem transformatum, cùm mundum creare vellet, non inscitè finxit Pherecydes: quòd hæc rerum productio permagnum sit amoris divini argumentum. Creationem autem inchoavit à rudi inertique rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt; hanc deinde digessit, & omni ornamentorum genere mirificè locupletavit. Quod auté per istud Chaos, nihil aliud Orpheus & Hesiodus intellexerint, quàm vetustissimum limum ex terra, & aqua, ex quo acervo res omnes eductæ sint, declarat Athenagoras Philosophus Christianus.

Athenag. in Apolog.

Ἦν γὰρ

Ἦν γὰρ ὕδωρ, inquit, *ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις, ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος ἰλὺς κατέστη.*

Materiam rudem, & informem, variæ postea & multiplices formæ, in ejus veluti gremium transfusæ, Dei ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine collustrarunt. Deinde omnia in unius hominis utilitatem, & decus, suavi conditoris providentia, tanquam in finem directa atque constituta sunt.

Hæc, ut in universi molitione clariùs licet intueri, sic etiam in rebus singulis perspiciuntur, quæ ex his fermè quatuor caussis compositæ sunt atque conflatæ. Ex quo plurimùm ad probandum & ornandum valent, ut in singulis pleniùs ostendam.

Aristot. 2. Physic. c. 3. Cicero in Top. c. 58.

Caussa in genere illud est quod effectum per se producit, ad cujus productionem, cùm materia, forma, efficiens, & finis vario modo influant, meritò omnes caussæ nomine censentur.

MATERIA ET EJUS USUS apud Oratores.

CAPUT XLIV.

Materia igitur est, ex qua res fiunt, quam Aristoteles libro 1. Physicorum nominat *πρῶτον ὑποκείμενον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός*: quanquam de materia prima loquitur *φυσικώτερον*. Constat enim ex Physicis, aliam materiam esse primam, aliam secundam; aliam proximam, aliam remotam; aliam permanentem, aliam transeuntem, & cæt. hujusmodi.

Prima est illa propriè, quæ primum subjectum nominatur, quæ formam accipit, nec ipsa formam habet; quam Synesius hymno primo *τρύγα τῶν κόσμων*, fæcem mundi nominat.

Synes. hymn. 1.

Materia remota sunt, v.g. ligna in sylva, ratione habita domus extruendæ; eadem jam recisa, affabre facta, & dedolata, in proximam materiam cedunt.

Permanens denique est, quæ in re effecta manet, ut aurum in statua.

Transiens, quæ transit in aliud, ut farina & aqua in panem. Sed omissis istis, quæ Physicorum sunt propria, hujus caussæ apud Oratores usus tradendus est. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque subtilem primæ materiæ investigationem, materiam tum naturalem, ut in corpore humano, tum etiam arte signatam, ut in manufactis sæpissimè considerant; & inde in compositum eliciunt argumenta. Lactantius, mundum & factum esse, & corrumpi posse probat, ex eo quod tali materia sit conflatus, quæ mutationi subjaceat.

Usus argumenti à materia. Lactant. l. 2. c. 9.

Materia semper verò fuisse non potest, quia mutationem non caperet, si fuisset. Quod enim semper fuit, semper esse non desinit, & unde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Quin etiam facilius est, ut id quod habuit initium, fine careat, quàm ut habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergò, si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest; si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia est enim, ex qua aliquid fit: Omne autem quod fit, quia recipit opificis manum, destruitur, & aliud esse incipit. Ergò, quoniam finem habuit materia, tum cùm factus est ex ea mundus, & initium quoque habuit.

D. Ambrosius in Hexametro, à materia quoq; naturali aquæ sic ducit argumenta. [Videmus plerúq; exire nubes de montibus. Quæro utrùm de terra ascendat aqua, an ea, quæ super cælos est, largo imbre descendat? Si ascendit, utiq; contra naturā est, ut ascendat in superiora, quæ gravior est, & portetur aëre, cùm aër subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur

D. Ambr. Hexam. l. 2. c. 3.

pitur aqua, sicut imo orbe rapitur, ita summo diffunditur.]

In manufactis satis commune est à materia ducere laudis argumentum: Sic mensam ab Imperatore Iustiniano in templo sanctæ Sophiæ dedicatam laudat Cedren.

Usus materia in manufactis. Mirabilis materia mensa Cedr. in compend & Baron. ad Iustin. anno 31.

[Mensam (inquit) Iustinianus Imperator fieri jussit, opus imitatione nulla æquandum. Constabat verò auro, argento, omnisque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibusque rebus, quas & terra fert, & mare, & universus mundus. Ex omni enim materia pretiosa plura, ex viliore pauciora collegerat, liquatisque his quæ fluunt, sicca illis immiserat, atque in formam mensæ absolverat. Itaque varium illud opus intuentibus stuporē injiciebat.

Hegesipp. in anaceph. historia.

Similiter Hegesippus in illa flebili monodia, pulchritudinē Solymæ cōmendās.

[Ubi, inquam, es civitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratiæ sedes? Pavimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.

Si res quæ commendatur, vilioris sit materiæ, formæ verò præstantioris, omissa materia, forma ipsa commendari solet.

Negatio materiæ facit ad laudem, D. Ambr. l. 6. cap. 7.

Etiam gloriosum, in Deo, Angelis, & anima humana, negare materiam, quæ nulla est. Sic D. Ambrosius.

[Quis hoc dicit? nonne Deus, qui te fecit? Quid est Deus? estne caro, an spiritus? non caro utique, sed spiritus. Cujus similis caro esse non potest, quia ipse incorporeus, & invisibilis est; caro autem comprehenditur, & videtur.]

Artes & Scientiæ vulgo commendantur à materia id est objecto.

Ad hanc quoque causam referuntur scientiarum objecta, à quibus ipsius quæ est in scientia dignitatis, sumitur argumentum, ut notat Aristoteles, analytic. post. lib. 1. cap. 14.

DE CAUSA EFFICIENTE CAPUT XLV.

Causa efficiens una est, quæ latissimum dicendi campum suggerit, & non tam verbis quàm rebus fœcundā sustentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiuntur, ex quibus major nascitur ubertas, & ratiocinandi facultas promptior. Aliæ causæ superiores sunt, aliæ inferiores, aliæ primariæ, aliæ adjuvantes: Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales: Aliæ procreantes, aliæ conservantes, aliæ interimentes, & tot nomina quæ enucleatiùs exquirunt Physici. Inter causas superiores efficientes, prima est Deus, à quo graves sæpe desumuntur amplificationes, qualis est illa D. Gregorii Nazianzeni, ubi per longam effectorum enumerationem, Deum primam & nobilissimam causam causarum colligit.

Deus causa causarum, cuius primus est usus.

Τὸν ἄνακτα τὸν δεσπότην,
Δι' ὃν ὕμνος, δι' ὃν αἶνος,
Δι' ὃν ἀγγέλων χορεῖαι,
Δι' ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
Δι' ὃν ἥλιος περιλάμπει,
Δι' ὃν ὁ δρόμος Σελήνης,
Δι' ὃν ἄστρων μέγα κάλλος,
Δι' ὃν ἄνθρωπος ὁ σεμνὸς
Ἔλαχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχων.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα,
Παρέχων τάξιν ἑκάστῳ.

Regem, Dominum,
Per quem hymni, per quem laudes,
Per quem Angelorum chorea,
Per quem sæcula æterna,
Per quem Sol præfulget,
Per quem cursus Lunæ,
Per quem siderum ingens ornatus,
Per quem homo gravis
Sortitus est intelligere divina,
Rationale animal existens.

Tu enim condidisti universum,
Tributens suum cuique locum.

Seneca in proœm Re- rumnat.

Hunc Fatum, Providentiam, Naturã, persæpe Philosophi Ethnici nominant, ut author est Seneca. Vis illum Fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo omnes caussæ caussarum. Vis illum Providentiam dicere? rectè dices. Est enim cujus consilio huic mundo providetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum Naturam vocare? non peccabis; est enim ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus. Familiare est Oratoribus in eum omnium quæ rectè geruntur in vita, caussas refundere; contrà, tristes etiam eventus eidem in scelerum ultionem assignare. Hoc Cicero & Demosthenes sæpe faciunt, tum ad excitandos, tum ad leniendos hominum animos, qui nomine velut omnium potentissima caussa faciliùs reguntur. Alii porrò fatum à Deo discernentes, alteram & proximam Deo caussam fecerunt. Est autem multiplex fati acceptio, ut rectè notat Picus Mirandulanus, adversus Astrologos. Nam modò pro natura sumitur, & sic τῆς εἱμαρμένης θάνατον, naturalem mortem, appellat Demosthenes. Modò apud Ethnicos pro sideribus, modò etiam pro necessitate se per æternæ consequentiæ nodos explicante ponitur, & ita plerunque impiè nomen fati usurpant Astrologi, ut Ptolomæus, qui caussarum connexionem, ex motibus astrorum vim & efficaciam trahentem definit; quò allusit Juvenal. cùm dixit,

Fatum & Ortum sæpè ab Oratoribus inter caussas allegata.
Picus l. 4. advers. Astrolog.
Demosth. de Corona:

Sidus, & occulti miranda potentia fati.

& Seneca in natur. quæstion. cùm vocat *rerum omnium necessitatem, & actionem, quam nulla vis potest irrumpere.* Et unde Ammianus Marcellinus: *Nulla vis humana, vel virtus, meruisse unquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat.* Verùm orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati necessitatem explosit: apud quam fatum, ut ex Boëtio & D. Thoma patet, [est ordo caussarum naturalium, vel rebus mobilibus inhærens mobilis dispositio, per quam divina providentia omnes suis quoque nectit ordinibus.] Hoc modo licet fatum inter superiores caussas numerare. Alioqui vanum nomen est, *& fatum non ponunt nisi fatui*, ut ait D. Augustinus, tantùm abest ut orator Christianus debeat istius caussæ mentionem facere: Multò minùs Fortunæ, cujus tamen summum nomen est apud gentes. Huic aræ, imagines delubra, huic sexcenta nomina: *Primigenia, fortis, viscosa, obsequens, redux, mammosa, barbata, publica, Augusta* invocatur, numquam ineptiarum finis. Una nominatur, una accusatur, una ag tur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conviciis colitur, volubilisque à plerisque, & cœca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, *& in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit.* Plerunque solent oratores ad deterendas adversariorum laudes, prosperos eorum successus Fortunæ ascribere. Quod ab Æschine contra se dictum confutat Demosthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortissimum, eundemque felicissimum Imperatorem, inimici dormientem pinxerunt, & rete gestantem, in quod urbes & viros ultrò Fortuna devolveret. Castor etiam Deiotari Regis accusator, quod ejus se insidiis Cæsar expediisset, tribuit Fortunæ Imperatoris: quamobrem Cicero non leviter stomachatur. Contrà si quos infelices habuerunt successus, culpam statim rejiciunt in Fortunam. Verùm præclarè Satyricus.

Juvenal. satyr. 17. v. 200. cum quo faciunt Priscilianistæ & Bardesanes Hæretici.
Ammian. Marcell. l. 23. c. 3. D. Thom. 15.

5. physic. Boet. 4. de cons. D. Aug. in Joan. tract. 87. Oratores Christ. fati & fortunæ nomine Ethnic. more, uti non debent. Vide D. Aug. l. 4. de civit. Dei. Plin. l. 2. c. 7 quomodo Fortuna nomine utuntur Oratores. Plutarch. in apopht.

Nul-

Nullum numen abeſt ſi ſit prudentia, ſed nos
Te facimus Fortuna Deam, cœloque locamus.

Ariſtot. l. 2. Phyſ. c. 5. Fortuna nulla eſt, ipſi homines fortuna ſunt, dum inopinatos rerum, quas gerunt, ſortiuntur exitus, ut acutè oſtendit Ariſtoteles: ἡ τυχη ἀτία κατὰ συμβεβηκὸς, ἐν τοῖς, κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκάτου. Quamobrẽ hæc inania de Fortuna commenta ab oratore Chriſtiano commemorari, non modò indignum eſt, ſed etiam ſupervacaneum. Omiſſis igitur his cauſſis, aliæ inferiores ſunt, & magis ad manum, partim naturales, partim artificiales, partim etiam morales. Eæque aut rem totam conficiunt, aut adjuvant, aut conſervant, aut interimunt, unde nomina primariæ, adjuvantis, conſervantis, interimentis etiam cauſſæ. *Uſus cauſſarum naturalium apud oratores.* Naturalium rerum cauſſas in oratione civili, ſi ſint extra ſtatum cauſſæ, curioſiùs non inquirunt oratores, ut ſi quis deliquio ſolis conterritos exercitus, aut æſtu maris hauſtas civitates memoret: non eſt illius continuò ſcrutari cauſſas, variaſque & diſcrepantes hac de re philoſophorum afferre ſententias: quanquam nonnihil obiter poteſt attingere, cavere tamen debet ne ſit nimius, niſi fortè id cauſſa poſtulet: ut ſi timore fracti & debilitati ſint animi, quod Eclipſis Solis aut Lunæ ab Aſtrologo prædicta in terrorem contigerit: tunc orator pleniùs & liberiùs oſtendere poterit, minimè mirandum eſſe, Solis defectiones, itemque Lunæ, prædici in multos annos, ab iis qui ſiderum curſus & motus numeris perſequuntur. *Cic. 2. de divin.* Ea enim prædicunt, quæ naturæ neceſſitas perfectura eſt. Vident ex conſtantiſſimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in umbram terræ, quæ eſt meta noctis, ut eam obſcurari neceſſe ſit quandoque eadem Luna ſubjecta Soli, atque oppoſita noſtris oculis, ejus lumen obſcuret: in quo ſigno quæque errantium ſtellarum, quoque tempore futura ſit, qui exortus quoque die ſigni alicujus, aut qui occaſus futurus ſit. Contra ii extorũ religione teneatur exercitus, ne proficiſcatur in expeditionem, convincere poterit orator, totam rem nugatoriam eſſe. *Si enim in extis* aliqua vis, quæ declarat futura, neceſſe eſt, eam, aut cum rerum natura eſſe conjunctam, aut conformari quodammodò numine Deorum. *Cic. ibid.* Atqui divinarum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motuſque diffuſa, quid habere poteſt commune? non dicam gallinaceum fel: (ſunt enim, qui vel argutiſſima hæc exta eſſe dicunt:) ſed Tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare poſſit quid futurum ſit? Infinita contingunt etiam in civilibus cauſſis, ſimilia, in quibus oratores, & falſas rerum naturalium cauſſas confutare, & veras ſtatuere neceſſe eſt. Aliàs cùm nihil opus eſt, parciùs in iſtis verſari debent. Liberiùs hæc aliquantò ſcrutantur hiſtorici, etiam qui res civiles deſcribunt, datâ occaſione defectionum Solis, & Lunæ, æſtus maris, eluvionum, peſtilentiæ, incendiorum, & cæt. ejuſmodi cauſſas requirunt. Sed Phyſicorum eſt, qui ex inſtituto res tractant, pleniorem de cauſſis naturalibus inſtituere ſermonem. Familiare eſt item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libros ab authoribus, urbes à fundatoribus, omnia denique inventa à ſuis inventoribus commendare. In civilibus verò cauſſis, & cæteris orationibus, rerum, factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, eventorumque omnium cauſſas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur non puerilis quædam, ſed graviſſimis aucta ſenſibus amplificatio, ſi modò germanæ cujuſque rei cauſſæ aſſignentur. Tum verò ſi

 multæ

multæ sint adjuvantes simul conglobatæ, gravem & erectam majestate faciunt orationem. Ducta est à caussis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem: Agunt eum præcipitem pœnæ civium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis, & civitatis in crucem sustulit: Rapiunt eum ad suplicium Dii patrii: quod iste unus inventus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro sepultura liberûm posceret. Religiones verò cœremoniæque omnium sacrorum fanorumque violatæ, simulachraque Deorum, quæ non modò ex suis templis ablata sunt, sed etiam jacent in tenebris ab isto retrusa, atque abdita, consistere ejus animum sine furore atque amentia non sinunt. Item; Nihil te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?

Cic. act. 2. in Verr.

1. in Catil.

DE FORMA.
CAPUT. XLVI.

EXcellens quidpiam est, & (ut ait Aristoteles, θεῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐφετὸν) forma, per quam res est id quod est, & ab unoquoque discriminatur. Forma formarum est, ut è Trismegisti philosophiâ liquet, verbum divinum, cujus scintillæ quædam sunt formæ omnes, quæ rebus inspersæ ejus essentiam & vim quandam mirificam impertiuntur. Quæ si oculis paterent, quantam sui excitarent admirationem! Verùm, quæ nostræ cognitionis est tenuitas, vix unam ex infinitis novimus, umbras quasdam & vestigia formarum consectari cogimur. Duplex autem est forma: Una quidem intima, quæ cognosci satis non potest: Altera, species quædam externa, & rei compositio, seu figura, de qua frequentiùs loquuntur oratores. Qualis erat terra incomposita, talis res sine forma: Istius deindè compositionis atque ornatus gratia plurimùm in se derivavit dignitatis. Hanc formæ pulchritudinem disertè commendat D. Ambrosius: *Erat incomposita, quia nuda gignentium,* nec thoris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta segetibus, nec umbrosa superciliis montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. Ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Cœlum ipsum intextum nubibus, horrorem oculis, mœstitiam animis, excitare consuevit: Terra imbribus madefacta fastidio est, maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? *Pulcherrima est rerum species.* Ductum est item à forma nobiliore hoc quod sequitur argumentum. Animam habes, Dei signatam charactere: hanc igitur Deo reddere debes: quod plenius explicat Theodotus in Epitome. Ἐπὶ τοῦ προσκομισθέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν, οὐ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφή· Καίσαρος ἵνα οὗ ἐστιν, ἐκείνῳ δοθῇ. οὕτως καὶ ὁ πιστὸς ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Ut in numismate, inquit, Cæsariano, quod Domino oblatum est, quæsivit ipse non cujus esset possessio, sed cujus esset imago, & inscriptio, ut illi redderetur: Sic fidelis signatus est à Christo, Dei nomine, spiritum verò habet Dei imaginem. Ex quo infert Deo reddendum esse. Rarò ab istis formis intimis, quæ ignotæ sunt, sed ab extimis quæ videntur, argumenta ducunt oratores.

Arist. l. 1. Physic.

D. Ambr. Hexam. l. 1. c. 8.

Theodot. in Epitome.

Sic.

D. Ambros. Hexam. 6. c. 9. Sic hominem à figura & specie corporis commendat D. Ambrosius. *Forma tamen humani corporis, est venustior,* status erectus, & excelsus, ut neque enormis proceritas sit, neque vilis & abjecta pusillaminitas, tum ipsa habitudo corporis suavis, & grata, ut neque belluina vastitas, horrori sit, nec gracilitas tenuis, infirmitati. Ac primum omnium, cognoscamus humani corporis fabricam instar esse mundi. Siquidem ut cœlum imminet aëri, terris maria, quæ velut quædam membra sunt mundi. Ita etiam caput supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimumque esse omnium, tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua urbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare sapientiam secundùm Propheticum dictum: Quia oculi sapientis in capite ejus: hanc esse cæteris tutiorem, & ex illa membris omnibus vigorem providentiamque deferri. Quid enim robur & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, nisi capitis velut Principis sui imperialis quædam adminiculetur potestas? Ex hoc enim destituuntur universa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce utatur in prælium? Quid fuga, si desit obtutus? Carcer est totum corpus, tenebroso inhorrens situ, nisi oculorum illuminetur aspectu. Quod ergò Sol & Luna in cœlo, hoc sunt oculi in homine. Sol & Luna, duo mundi lumina: Oculi autem quædam in carne sydera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiuntur noctis quibusdam nos tenebris implicari, speculatores quidam nostri die ac nocte excubant. Nam & ex sopore membris cæteris citiùs excitantur, & vigilantes circumspectant omnia, & cætera, quæ ille vir admirabilis fusiùs prosequitur. Familiarissimum est ex hoc loco rerum corporearum, tam naturalium quàm arte factarum, descriptiones nobilissimas trahere, ut plenùs suo loco ostendemus. Viden' ut Ambrosium illud os, etiam Hirundinem, & nidum à materia & forma simul describat? *Hirundo minuscula* corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit: Deinde; Legit enim festucas ore, easque luto illinit, ut conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarum aqua infundit, ut facilè his pulvis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim festucas vel minutos surculos sibi colligat, atque adhærere faciat. Hæc de materia; statim formam exhibet, & fabricam speciosam instar pavimenti complanatam, sine texturarum rimulis, ne teneris frigus irrepat.

DE FINE.

CAPUT XLVII.

Finis quidem exitu, caussarum ultima est, destinatione autem prima. Nam ut ex radice caudex, rami, folia, fructusque erumpunt: Sic ex fine tota vis & ratio actionum humanarum existit. Nec sine caussa Galenus τὴν περὶ τέλους ὑπόληψιν ῥίζαν nominat. Div. verò Chrysostomus ait; imprimis cuique intelligenti considerandum esse finem; à quo si rerum omnium œconomia cœperit, longè melior & fortunatior erit; non modò in majoribus negotiis, sed in iis etiam quæ levioris videntur momenti: ὁ συνεὶς πρὸς τί ὁρῶντα, καὶ τί βουλόμενον, πάντα τὰ ἄλλαγῇ πράττειν, καὶ οἰκονομεῖν ἅπαντα ἂν ἤδη καλῶς διαπράττοιτο; quò spectat illud Satyrici. *Finis cognitio utilissima.* *Galenus. D. Chrys. orat. 3. de gloria.*

Est aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:
An passim sequeris corvos, testâque lutoque. *Pers. sat. 3. 60.*

Securus, quò pes ferat, atque ex tempore vivit.

Finis primus & ultimus hominis, caeterorum norma esse debet qui antiquis cognitu fuit difficillimus

Juverit igitur imprimis in iis quæ tractantur rebus, finem accuratè cognoscere, quando ex eo prudens orationis distributio futura est. Sed evenit persæpè, ut sive propter ingenii & judicii imbecillitatem, sive ob pravos affectus, qui instar nubium clarissimo alioqui mentis sideri offunduntur, sive etiam ob insitam rebus humanis obscuritatem, ad finem hallucinemur, fictumque pro vero arripiamus, ex quo magni & infiniti errores pullulant.

In quæstione, quam de finibus bonorum & malorum philosophorum disputatio ventilavit, ducentas octoginta & octo sectas esse Marcus Varro Romanorum omnium doctissimus animadvertit: Quæ tamen omnes à vero aberrarunt, ipsa deinde media, quæ respectu unius ac solius finis permulta sunt, in infinitùm crescere oportuit. Ex quo sexcentis erroribus & vitiis oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, si divina habent oracula: *Hoc inveni, quòd fecit Deus hominem rectum: & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.* Ut in hoc, ita in multis, vel minimis, quotidie peccatur ab imprudentibus: quo fit ut magnum sit ad stabiliendam causam adjumentum, destinatum finem agnovisse. Videas aliquos ad dicendum aggredi, antequam quid velint, aut spectent, aut à quibus, aut quomodo destinarint. Unde & verba quasi globulos ex argilla mittunt in pectora, quæ statim franguntur, antequam eò quò missa sunt, perveniant: Contra alios, qui & finem syncerum omnino spectant, & ipsum qualis sit egregiè norunt, faces & sagittas ignitas in animos spargere. Tanti est in eo esse prudentem. Est autem finis, ut rectè animadvertit Aristoteles, id cujus gratia fit aliquid, idque non extremum, sed optimum: & rectè D. Augustinus finem *perfectionem* esse ait, non *consumptionem*. Ubi rectè assignatus est finis, quo in deliberationibus maximè facto opus est, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri solent, quæ media esse oportet ad finem destinatum consequendum. Hunc sibi finem aliquis proposuit, divitem fieri oportet, *Benè moritur, qui dum moritur, lucrum facit*: Continuò avaritia suggerit argumenta ad finem accommodata:

Eccl. 7. v. 30.

S. August. enarr. in ps. 33.

Usus finis in deliberationibus præcipuus.

Pers. sa. 6. 75.

Vende animam lucro, mercare, atque excute solers
Omne latus mundi; ne sit præstantior alter,
Capadocas rigida pingues plausisse catasta,
Rem duplica. Feci jam triplex, jam mihi quarto,
Iam decies redit in rugam. Depunge, ubi sistam.
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

At si quis amat bonam mentem, & cœlum itineris sui terminum statuit, inclamat *Spiritus.*

------ nostrum est
Quod vivis: cinis, & manes, & fabula fies.
Vive memor lethi: fugit hora, hoc quod loquor inde est.

DE USU ET AMPLIFICATIONE causarum.

CAPUT XLVIII.

EX iis apparet hujus loci usum frequentissimum esse, eundemque utilissimum. Materia ad corporearum rerum, sive naturalium, sive manufactarum commendationem, vel vituperium valet. Qualis est enim materia, tale plerunque est opus: sic Cicer. 3. de natura Deorum omne corpus mortale esse probat, quia constat ex elementis. Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis, aut aër, aut terra, est, aut id quod concretum ex his, aut aliqua

Cic. 3. de natura Deorum.

qua ex parte eorum; horum autem nihil est quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & ubi multæ simul congruunt, peramplam dicendi materiam suppeditant: Tum in excogitando ingenium, in dirigendo judicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philosophos pertinet, species & figura exterior ad hypotyposeon usum non mediocriter facit. Iam verò finis, in deliberativis orationibus, omnino necessarius est, & ad ordiendam orationis telam aptissimus. Ex causarum qualitate, effectorum fermè rationem conditionemque inferimus, non levibus argumentis, si modò causæ ipsæ rectè assignatæ fuerint. Alioqui non deerit confutandi locus, si materia, si forma, si efficiens, aut finis, præter rem, aut etiam contra rem ab adversario constitutus, ostendetur peccasse in principiis; causas, aut falsas, pro veris, aut obscuras pro certis, aut pro germanis remotas attulisse: Aliæ proferentur, quæ cum ratione & communi hominum sensu & effectis, consentiant. Sic qui Solem noctis causam dixerit, quod ejus absentia terris nox irrepat, convincetur falsam causam attulisse: non enim Sol causa tenebrarum est, licèt ex ejus absentia nox necessario consequatur. Verùm cùm ansam cæteræ causæ refutationis præbeant, maximè tamen efficiens, quæ ut plurimum in multos ramos diffundi solet, & accommodatè per amplificationem tractari. Exemplum istius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Christianos orbi terrarum omnium malorum fontem extitisse dicebant; hoc ille primum irrisione traducit.

Arnob. l. 1. adv. gentes.

Nunquid (inquit) postquam Christiani esse cœperunt, in contrarias qualitates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas? Nunquid machinæ hujus & molis, qua universi regimur, & continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata aut dissoluta constructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenii motus moderamen excedens, aut tardiùs repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere se astra, atque in ortu signorum fieri cœpta est inclinatio? Nunquid ipse siderum Sol princeps, cujus omnia luce vestiuntur, atque animantur calore, exarsit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna desiit redintegritare se ipsam, atque in veteres formas novellarum semper restitutione traducere? (ita ludit per interpretationem:) mox ea quæ imputantur Christianis, ante Christianos contigisse convincit. Casus, inquit, frequentissimi grandinis accidunt; in literis priscis non videmus imbres saxeos totas sæpe comminuisse regiones? difficiles pluviæ sata faciunt emori; & sterilitatem indicunt terris: Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cùm etiam flumina cognoverimus ingentia limis inhorruisse siccatis? Pestilentiæ contagia urunt genus humanum: Annalium scripta percurrite, universas discetis gentes sæpenumero desolatas, & viduatas suis esse cultoribus. (Deinde) quando est humanum genus aquarum diluviis interemptum, non ante nos? Quando mundus incensus in favillas, & cineres dissolutus est, non ante nos? Quando urbes amplissimæ marinis coopertæ sunt fluctibus, nō ante nos, & cætera, quæ ille vastè prosequitur. (Mox confutatis istis, quæ afferebātur causis, alias subjicit:) *Quid si enim* prima materies, quæ in rerū quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet irritatio-

nibus

nibus involutas? Quid si siderum motus, certis signis, partibus, temporibus, lineis, pariunt hæc mala, & subjectis afferunt variorum discriminum necessitates? Quid si statis temporibus rerum vicissitudines fiunt, atque ut in maritimis æstibus, modò secundæ res affluunt, modò rursus refluunt, malis reciprocantibus, prospera? Quid si materiæ fax ista, quam sub nostris calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam, ut expiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aër iste, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana? Quid si, quod proximum vero est, quicquid vobis videtur adversum mundo, non est malum?) Sic poterit hic locus disertè amplificari.

EFFECTA.

CAPUT XLIX.

Vide Cic. in Topic. sect. 67.

EX iis quæ de causis hactenus dicta sunt, facile est effectorum rationem cognoscere, quando effecta sunt orta de causis, & habent perpetuum inter sese commercium. Quo fit ut causæ in quatuor distinctæ species, tot effectorum creent genera: Est enim suus cuique effectus, quasi soboles addicta, ex quo virium suarum capit argumentum. Homo corporeus est, videtur, tangitur, palpatur, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, sapit, & id nactus est à forma: Tres facultates in una anima præcellentes obtinet, intellectum, voluntatem, & memoriam. Causæ efficientis, hoc est, Dei unius in tribus personis, character est eximius & maximus. Ad æternum bonum se, suaque dirigit; ad hoc finis proprius impellit. Ita quæque causa distinctos sortitur effectus. Est autem hujus loci usus amplissimus, idemque fœcundissimus. Si genus demonstrativum spectes, sæpius hoc pertexitur loco: quid enim illa rerum gestarum commemoratio aliud continet quam effecta? Si judicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur; cùm præsertim tam frequentes facti, vel infecti quæstiones agitentur. In deliberativo quoque genere multa necessariò effecta, sæpius expromenda sunt, sed hæc ἐν τύπῳ. Nunc si accuratiùs consideretur, ad tria potissimum utilissimus invenietur. Primum est, quod res eas, quas sua natura texit, & quasi tenebrarum latebris vallavit, effectorum beneficio, quasi per sobolem parentes, agnoscamus: Si non plena, saltem rudi cognitione. Sic Deus O.M. ex effectis agnoscitur, ut argumentatur Minutius: *At enim, quem colimus Deum, nec ostendimus, nec videmus: Imò ex hoc Deum credimus, quòd eum sentire possumus, videre non possumus.* In operibus enim ejus & in mundi omnibus motibus, virtutem ejus semper præsentem aspicimus: cùm tonat, fulgurat, fulminat, cùm serenat: (Deinde,) Erras ô homo, & falleris: Unde enim Deus longè est, cùm omnia cœlestia terrenaque, & quæ extra istam orbis provinciam sunt, Deo cuncta plena sunt? Ubique non tantum nobis proximus, sed infusus est. In Solem adeò rursus intende: cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est. Pariter præsens ubique interest, & miscetur omnibus, nusquam enim claritudo violatur: Quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantùm sub illo agimus, sed cum illo (ut propè dixerim) vivimus. Ne nobis de nostra frequentia blandiamur, multi nobis videmur; sed Deo admodum pauci sumus.

Usus effectorum amplissimus.

Minutius Felix in Octavio.

Sic ex eo quod videamus Dei nutu tempora obsequi, spirare ventos,

fontes

fontes fluere, grandescere messium copias, fructus metescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur, virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporeis minimè patent, argumenta. Ira non videtur? Audax & minax iratorum vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementiùs acta suspiria, iræ soboles, satis arguunt qualis mater ipsa sit, si adhuc ignoras. Unde ut per iram spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua jactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur; leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rabidorum canum tristis aspectus est; ignorare non poteris, non leve monstrum esse, à quo tantus in omnibus animantibus furor patiatur. Si turbinem nescis, rapta ab eo armenta, & totas naves in sublime elatas agnosce, quàm vehemens & furiosus sit, agnosces.

D. Cypr. lib. de bono patientiæ.

Vide Senec. lib. 1. de ira.

II. Ad narrationes & descriptiones plurimùm valent effecta; ex iis enim res clarissimè subjiciuntur oculis. Sic canina fames describitur ab Ovid.

— petit ille dapes sub imagine somni.
Oraque vana movet: dentemque in dente fatigat,
Exercetque cibo delusum guttur inani,
Proque epulis tenues nequicquam devorat auras:
Ut verò est expulsa quies, furit ardor edendi,
Perque avidas fauces, immensaque viscera regnat:
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aer,
Poscit, & appositis queritur jejunia mensis,
Inque epulis epulas quærit: quodque urbibus esse
Quodque satis poterat populo, non sufficit uni;
Plusque cupit, quo plura suam demittit in alvum.

Similia sunt infinita quæ in libro descriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptissimi sunt effectus, & quo plures sunt, eò fusiùs rem extendunt. Rectè autem tractantur per congeriem vibratam & intercisam, ut *Patientia est*, quæ nos Deo commendat & servat: Ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coërcet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in conjunctis & maritatis individuam charitatem, facit humiles in prosperis, in adversis fortes, contra injurias & contumelias mites, &c.

D. Cypr. de bono Patientiæ.

Quod ad vim & usum argumenti attinet, non est ubique ratum, malam esse caussam, ex qua mali effectus prodeunt; fit enim plerumque, ut ex alio fonte manent effecta, quæ certis caussis adscribimus, cùm ipsæ tantùm per accidens concurrant, ut non est ferrum malum, quod interficit, sed nos ipsi improbi, qui id in mala nostra convertimus quod adversus feras datum est. Et ita Seneca ventos bonos esse probat, ab effectis permultis. Dedit, inquit, Deus ventos ad custodiendam cœli terrarumque temperiem, ad evocandas supprimendasque aquas, ad alendos satorum arborumque fructus: quos ad maturitatem cum aliis caussis adducit ipsa jactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promovens, & cæt. At si lacerant navigia, nostrum peccatum est, qui per avaritiam elementa mundi confundimus.

Vis hujus argumenti.

Senec. l. 5. quæst. nat.

ADIUNCTA, ANTECEDENTIA, Consequentia.

CAPUT L.

VT diversis coloribus illitæ fulgent tabellæ dulciùs, atque excitatiùs sunt gratæ: Ita variis undique adjunctis perspersæ quotquot cœli ambitu res continentur, suaviorem quandam habent speciem dignitatis. Illa igitur vocantur adjuncta, quòd sint cum re conjuncta, quæ tantam probationum materiam suggerunt, ut hic unus locus, rationum & argumentorum seminarium meritò appellari possit. Habet autem apud Rhetores (ut notat Marcus Tullius in Topicis) locum præcipuum. Nam & ii adjunctis utuntur sæpiùs, & delectantur impensiùs. Omnia orationum genera sive illa Demonstrativa sint, sive Deliberativa, sive etiam ad forum controversiasq; pertineant, hoc uno maximè nituntur loco; ita tantum habet ubique fœcunditatis. Licèt autem innumera sint quæ vocantur conjuncta, possunt tamen ad septem genera revocari, quæ vulgari versiculo continentur:

Adjuncta latissimè patent apud Oratores.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis, personam significat, in qua spectantur adjuncta animi, corporis, & fortunæ, (ut vulgus appellat:) in animo expenduntur affectiones, ut amor, & iracundia; vitia, ut ambitio, avaritia, luxuries; artes denique, & disciplinæ, ut Grammatica, Rhetorica, Philosophia, quæ omnia latissimè diffunduntur: In corpore, figura, species, color, deformitas, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, &c. In externis, nomen, genus, conditio, victus, vestitus, consilia, facta, casus, orationes, &c. propè infinita.

Ab adjunctis animi, fortunæ, & corporis, sumptum est illud Sallustii: Lucius Catilina nobili genere natus fuit, magna vi, & corporis, & animi, sed ingenio malo pravoque: huic ab adolescentia, bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis, grata fuere, ibique juventutem exercuit, corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm quicquam credibile est, animus audax, subdolus, vanus; cujusvis rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis loquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. A corpore ductum est illud Martialis:

Saluſt. in Catil.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine lusus,
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Martial. ep. 4. l. 12.

Item Ciceronis, Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa, olere malitiam, & clamitare crudelitatem videntur? Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum, si quam conjecturam affert hominis tacita corporis figura, ex fraude, mendaciis, & fallaciis constare videtur? qui idcirco capite & superciliis semper est rasis, ne pilum ullum boni viri habere videatur. Sic Medici & Physionomici sana esse corpora conjiciunt ab adjunctis, quando appetitum habent cibi addictis horis, bene commedunt, & æquè digerunt, suos somnos dormiunt, citò sudant, raro sternutant, leniter incedunt, mediocriter pinguescunt, & omnibus sensibus vigent: hæc adjuncta sunt sani corporis.

Cicero.

Accedunt externa, ut vestes, apparatus, comitatus; & cætera. Sic. D. Gregor. Nanzianz. in descriptione muliebris choragii, varia ornamentorum adjuncta prosequitur: Ξανθὰς πλοκαμῖδας, βοστρύχων ἕλικας, καὶ σοφίσματα σχῆμα ποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, καὶ ἐσθῆτος περιῤῥεύσης, καὶ διαφανεῖς πολυτέλειαν. &c. de quibus alio loco.

D. Gregor. Nazianz. orat. 11.

Quid

Quid, negotium ipsum quod geritur, indicat; itaque potiùs est adjunctorum sedes, & fundamentum.

Ubi, loci differentias complectitur, sacri, profani, maritimi, remoti à mari, plani, montuosi, levis, asperi, salubris, pestilentis, opaci, aprici, culti, inculti, celebris, deserti, ædificati, vasti, obscuri, rerum gestarum vestigiis nobilitati, à quibus singulis possunt desumi argumenta. Sic Marcus Tullius, Antonii, qui pro concione vomuerat, fœditatem à loco exaggerat: Si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu verò P. R. negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal implevit?

Vide Cic. in partit.

Cicer. 2. Philipp.

Auxilia non modò ministros, sed varia quoque instrumenta ad rem gerendam necessaria complectuntur, ut in venatione sunt:

Retia rara, plagæ, lato venabula ferro.

Virg. 4. Æneid.

quæ Oppianus fusiùs:

Oppian. l. 1. ven.

Δίκτυά τε, χαλίδας τε, βρόχων τε πολύστονα δεσμά.

Ἄρκυας, εὐστρεφέας τε λυγοὺς, τανυαόν τε πάναγρον:

Cassesque, furculasque, funiumque stridentia vincula,

Retia crassa, beneque plexa vimina, longumque Pantherem.

Cur. Causam amplectitur, sive unam, sive plures, maximè tamen effectrices, adjuvantes, vel finem, qui ad agendum impulerit: de quibus superiori loco dictum est.

Quomodo. Rei gestæ varios modos enucleat: si sacrificium, si triumphus, si pompa, si cædes narratur, statim modus & ratio rei gestæ ponitur ob oculos. Sic Arnobius contra gentes, rituum Ethnicorum in colenda Cybele percenset, & interpretatur: Quid enim sibi vult illa pinus quam semper statis diebus in Deûm matris intermittitis sanctuario? Nonne illius similitudo est arboris, sub qua furens manus, & infelix adolescentulus intulit, & genitrix divûm in solatium sui vulneris consecravit? Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis & circumvolvitis stipitem? Nonne illarum repetitio lanarum est, quibus jam deficientem contexit, & teporis aliquid rata est se posse membris conciliare frigentibus? Quid compti violaceis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nonne illud indicant, ut mater primigeniis floribus adornaverit pinum miserabilis indicem testimoniumque fortunæ? Quid pectoribus applaudentes palmas passis cum crinibus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater Turrita cum Ædesti lacrymabili puerum prosequuta est ejulatu? Quid temperatur ab alimonio panis, cui rei dedistis nomen *Castus*? Nonne illius temporis imitatio est, quo se numen ab Cereris fruge violentia mœroris abstinuit? Sic ab adjunctis modi, & variorum instrumentorum, carpendi illius sacri impii verè & ridiculi materiam quæsivit. Eodem modo Heliodor. Æthiop. hist. lib. 3. pompam describit ab adjunctis: Ἡγεῖτο μὲν Ἑκατόμβη τῶν τελουμένων ἀνθρώπων, ἀγροικότερον βίον τε καὶ στολὴν ἐφολκομένων· τὸ μὲν ζῶσμα ἑκάστῳ χιτῶνα λευκὸν εἰς ἀγκύλην ἀνέστελλε: χεὶρ δὲ ἡ δεξιὰ σὺν ὤμῳ καὶ μαζῷ τὸ διάστημα γυμνουμένη πέλεκυν διάστομον ἐπεκράδαινεν.

Arnob. l. 5. adv. gentes.

Heliod. Æth.

Primùm quidē procedebant centumviri initiati, non minùs vita quàm veste rustici, & singuli tunicas habebant candidas; quas tortilis nodus substrictas colligebat: Manus dextera simul cum mamilla & humero nudata, ancipitē securim vibrabat; &c. de quibus in descriptionibus.

Quando, designat tempus. In tempori-

Cicer. in Partit.

poribus autem præsentia, & præterita, & futura cernuntur. In his ipsis vetusta, recentia, instantia, paulo post aut aliquando futura. Insunt etiam in temporibus illa quæ temporis quasi naturam notant; ut hyems, ver, æstas, autumnus, aut anni tempora, ut mensis, ut dies, ut nox, hora, tempestas, quæ sunt naturalia. Fortuita autem, sacrificia, festi dies, nuptiæ. Inter hæc adjuncta, alia aliis præstantiora, & rei propria sunt; longè enim magis proprium est homini, loqui, equo, hinnire, quàm illi pileum, huic ferre ephippium. Ex quibus facilè colliges, licèt adjuncta ejus sint naturæ, ut rem necessariò non convincant; ubi tamen magis singularia sunt, aut multa simul conglobata, non parum obtinent roboris: ut in cæde probanda, telum, cruor, clamor, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor &c. Confutantis erit, ea quæ ex adjunctis ad probandum erunt petita, ut obscura, incerta, omni mutationi obnoxia, refellere; eadem rebus ab eo quod intenditur, alienissimis, tribuere, ut pallorem, timorem & trepidationem etiam innocentissimis ad criminis facti novitatem obstupescentibus.

Adjunctorum ab antecedent. & consequent. discrimen.

M. Antonius 2. de oratore, adjuncta cum antecedentibus & consequentibus conjungit. At verò M. Tullius in partitione rectè distinguit; quoniam adjuncta ex sua natura non concludunt necessariò quòd sint rerum signa & πιθανάτης. Antecedentia verò & consequentia, necessitatem habent conclusionis, si modò talia sint qualia esse oportet. De his hæc habet Cicero in Topicis. Locus Dialecticorum est proprius ab antecedentibus, & consequentibus, & repugnantibus: nam adjuncta, de quibus antè diximus, non semper eveniunt; Consequentia verò ea dico quæ rem necessariò consequuntur; Antecedentia, quæ rem necessariò antecedunt: ut si homo est, animal est, si Sol ortus est, dies est. Talia sunt illa Lactantii. Quod dissolvitur, interit; quod interit, ortum fit, necesse est: quorum ortus est, habuit fontem unde oriretur, id est, factorem aliquem, sentientem, providum peritumque faciendi. Item: Quod semper fuit, semper esse non desinit: & unde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Materia si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest; si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia enim est, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minimè videri ab aliis sejungendum, cùm præsertim instar spiritus & sanguinis permeet universos. Ita res quidem se habet, si res ipsæ spectentur: at verò si necessitas consecutionis, quæ sola considerari debet, in judicium disceptationemque veniat, peculiarem ordinem constituit. Minus quidem apparet in iis exemplis, quæ causæ sunt & effecta? ut si Sol lucet, dies est, posset & illud quoque exemplum ad locum causarum referri. At si dicam, vir est, igitur & puer fuit aliquando, faciliùs hæc inferendi unum ex altero perspicietur necessitas. Locus hic, ut patet, ad subtiliter aliquid colligendum magis quàm ad alendam orationis fœcunditatem facit. At verò adjuncta locos amplificationum eximios suggerunt, quod licet passim intueri: vel hîc unus spectetur magni Senecæ locus, quo avaritiam describit ex adjunctis.

Lact. l.2.c.9 exempla.

Anteced. locus an ab aliis sejungatur

Quid agis avaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum est? Omnia ista, quæ retuli, in majore honore pretioque sunt. Nec volo tuas opes recognoscere, laminas utriusque materiæ, ad quas cupiditas nostra caligat: Deinde: Video istic diplomata & syngraphas, & cautiones, vacua habendi simulachra, umbras quasdam avaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem

Senec. l.7. de benef. c.10.

Digitized by Google

rem. Quid enim ista sint? quid fœnus, & Kalendarium, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina? Quid sint istæ tabulæ, quid computationes & venale tempus, & sanguinolentæ centesimæ?

Quid aliud habent quàm adjuncta, tot descriptiones corporum, ut camporum, fontium, fluviorum, arborum, metallorum? & cætera.

Histor. Plan l.3.c.6

Malus punica sic describitur ex adjunctis: Punica malus arbor est, haud adeò procera, folio angusto, nitidique viroris, oleæ aut myrti æmulo, crassiusculo, rubris intercursantibus venulis, è rubro pediculo pendulo. Rami multi flexiles, spinosi: flores punicei, oblongi, calathi modo patuli, ore stellatim dissecto, è quo folia emergunt tenuia, colore coccineo agrestis papaveris æmula, cum granulis quibusdam, mediis capillamentis appensis, ut in rosa. Fructus, pomum est corio & membrana tectum extrà rufescente, intrà flavescente, innumeris granis fartum, angulosis, rubentibus, vinoso succo refertis, ossiculis in eis latentibus, quæ grana intercursantibus flavis tenuibusque membranis, miro naturæ artificio distinguntur.

CONTRARIA REPUGNANTIA.

CAPUT LI.

Vide Arist. in categor c.3. Cicer. in top. sect. 47.

Dignitas hujus loci ostenditur illustri exemplo.

Amphitheatrum quoddam est hic locus, in quo pugnantium & collidentium inter se argumentorum robora gratiùs perspiciuntur, & meliùs: Siquidem contraria contrariis opposita magis elucescunt. Quantam majestatem habeat hæc argumenti ratio, patefaciam hoc exemplo: Si dicam Christianos pudicos esse, continentes, moderatos, patientes, justos, simplices, parum habet ornatus oratio, At si contentionem instituam, & Ethnicorum (vel apud suos optimorum) vitiis oppositis Christianas virtutes ostendam, longè clariùs & suaviùs emicabunt. Hoc præstat argumento à contrariis Tertullianus. Cæterùm, si de pudicitia provocemur, lego partem sententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronunciantem. Christianus uxori suæ soli masculus nascitur; Democritus excæcando semetipsum, quòd mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione profitetur: At Christianus salvis oculis fœminam videt, *animo adversus libidinem cæcus est*. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis thoros alia superbia deculcat: Christianus, nec in pauperem superbit: Si de modestia certem, ecce Pythagoras, apud Turios; Zenon, apud Priennenses, tyrannidem affectant; Christianus verò, nec civitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optavit, quòd leges ejus Lacones emendassent: Chistianus, etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depositum hostibus denegavit: Christianus, etiam extra fidelis vocatur. Si de simplicitate consistam, Aristoteles familiarem suum Hermiam turpiter loco excidere fecit: Christianus, nec inimicum suum lædit, Idem Aristoteles, tam turpiter Alexandro regendo potiùs adulatur, quàm Plato à Dionysio ventris gratia vendicatur: Aristippus in purpura sub magna gravitatis specie nepotatur, & Hippias dum civitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo unquam tentavit Christianus. Hæc ut vides, oratio, quæ tam grandis assurgit, fulcitur loco à contrariis; cujus vis magna est, & amœnitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partium

Tertull. in apolog. c.47

genera, Adversa, Privantia, Affecta ad aliud, & Contradicentia. Adversa sunt, quæ sub eodem genere posita plurimùm differunt, ut virtus & vitium. Conveniunt enim in genere qualitatis, licet alioqui quàm maximè discrepent. Talia sunt ista: Ex hac parte pudor pugnat, illic petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido.

Cic 2. in Catil. n. 25.

Usus hujus loci est, vel in amplificando; ut si sobrietatis honestas & decus, ex descriptione ebrietatis subjiciatur oculis, & dicas, sobrietatis eam esse pulchritudinem, quæ satis corporeis oculis videri nequeat; eam meliùs ex opposito ebrietatis vitio intelligi: Deinde stultitia & fœditas ebriorum exaggeretur his verbis, Sedentes in foribus tabernarum homines, tunicam non habentes, nec sumptum sequentis diei, de Imperatoribus & Potestatibus judicant, imò regnare sibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate divites, qui sunt in veritate inopes: aurum donant, dispensant pecunias populis, ***civitates ædificant, qui non habent unde cauponi potus sui pretium solvant***: Fervet enim vinum in his, & nesciunt, quid loquantur: divites sunt, inebriantur; mox ubi vinum digesserint, cernunt se esse mendicos: Uno die bibunt multorū dierum labores; de ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt, pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt. Quàm fortes sibi videntur homines in vino, quàm diserti, quàm etiam pulchri, ac decori, cùm stare non possint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora suffundit, fœtor ebrietatis horrori fit, barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, & cætera, de quibus alibi pleniùs. His commemoratis, ponantur sobrietatis contrariæ virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenii, vis prudentiæ, honestas affabilitasque sermonis, studium sapientiæ, in rebus gerendis industria, in sumptibus faciendis moderatio, & cæt. ita ornatissimæ fient amplificationes. Aliàs usus contrariorum est ad probabilitatem, strictèque & limatè colligit argumentum, duobus præsertim modis: Ab affirmatione ad negationem, & à negatione ad affirmationem: Ab affirmatione, ut cum uno affirmato negatur alterum: sic Martialis:

D. Ambr. de Elia. c. 12.

Ebrius es, nec enim faceres hæc sobrius unquàm.

Sapiens est, igitur minimè stultus, hoc necessariò concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, nisi ea sint contraria, quæ nihil intermedium habeant, ut si verum est Syri axioma: Mulierem aut amare semper, aut odisse, nihil esse tertium: bene colliget qui sic argumentabitur: Mulier non amat, igitur oderit, necesse est: Contrà titubat istud, non est albus, igitur est niger.

Privantia sunt habitus, & ejus privationes, ut mors, vita, lux, tenebræ, visus, cœcitas. Differunt ab adversis, quod privationes nihil ponunt in re, sed solam contrarii absentiam indicant, ut mors, vitæ; tenebræ, lucis; cæteroqui ista nihil sunt. Deinde adversa sibi invicem succedere possunt, ut calor frigori, & frigus calori. At privantia (si modò potentiæ non actus sit privatio) hoc minimè possunt. Cæteroqui habent illud cum cæteris commune, ut ipsis idem convenire non possit, & se ex eodem subjecto expellant etiam validiùs, quàm adversa, quæ in temperato gradu sibi invicem conciliari possunt. Eandem porrò amplificationis materiam ac superiora suggerunt. Nam v. g. vitæ miso-

miserias hac oratione patefacit magnus Doctor. Vita hæc est vita dubia, vita cæca, vita ærumnosa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant: aër morbidat, escæ inflant, jejunia macerant, joci dissolvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ jactitant, paupertas dejicit, juventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & post hæc omnia, mors interimit. Ostendit, contraria morti convenire, quæ nos hisce miseriis & molestiis expediat. Hæc D. Augustinus subtilis in inveniendo, in disponendo prudens, in elocutione minùs sæpè Latinus. Sic qui cæcitatis tranquillitatem & commoda memorat, Petrarcha, Dialog. 96. diversa facultati convenire asseverat.

D. Aug. in Jacob. quæ est vita nostra.

Comparata, seu, ut Logicis appellantur, relata ea sunt, quæ se mutua naturalis affectionis consociatione complectuntur, ut datum, acceptum, pater, filius; idenim habent ex sua natura, contra legem cæterorum contrariorum, ut uno posito ponatur & aliud; hoc sublato, tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione & negatione capiunt. Ut, *ex quo profectò* intelligi potest, quanta in dato beneficio sit laus, cùm in accepto tanta sit gloria. Apta sunt ista omninò ad aliquid exiliter colligendum, minus ad amplificationis ubertatem valent; quò fit ut ad Dialecticos, qui eadem copiosissimè tractant, à Rhetoribus remittantur. Nec plus habent succi quæ ultimo contrariorum loco recensentur. *Contradicentia,* quæ nihil aliud sunt quàm opposita, quorum unum negat, alterum affirmat. Itaque simul de eodem, atque eadem ratione, vera esse non possunt. Vim habent ad pressè & subtiliter vigendum, convincendosque vehementer adversarios. Sic Cicero, prima Tusculana, mortuos non esse miseros probat contra Epicurum, quod esse, & non esse, contradicentia sint; quæ simul vera esse non possunt, nec falsa. Ergò cùm mortui non sint, nec erunt miseri; alioqui simul essent, & non essent. Eò verò acriùs urgent, quò magis inter se pugnant, ut sunt *Repugnantia,* quæ nullâ certâ lege aut numero dissident. Qualia sunt amare & cruciare, parcere & sævire, dissimulare & punire. Hoc loco invectus est Tertullianus in edictum Trajani, qui Christianos non quidem inquiri, sed oblatos puniri volebat. *O sententiam* (inquit) necessitate confusam, negat inquirendos, ut innocentes; & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & sævit; dissimulat, & animadvertit. Quid temetipsum censura circumvenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absolvis? Latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur. In reos majestatis, & publicos hostes, omnis homo miles est, ad socios, ad conscios usque inquisitio extenditur: solum Christianum inquiri non licet, offerri licet; quasi aliud esset actura inquisitio quàm oblatio. Damnatis ergò oblatum, quem nemo voluit, requisitum; qui puto jam non meruit ideo pœnam, quia nocens est, sed quia, non requirendus, inventus. Et Lactantius eodem fermè telo ferit Stoicos, cùm eos ostendit, Deum facere præstantissimam naturam, eandemque vilissimam: Si Deus est mundus (inquit) ut sentiunt, quò ejus præstantem naturam magis commendent, & partes ejus utique immortales sunt; ergò & homo Deus est, quia pars est (ut dicitis) mundi; si homo, ergò jumenta, & pecudes, & cætera genera bestiarum, & avium, & piscium; quoniam & illa eodem modo sentiunt, & mundi partes sunt. At hoc

Cic. pro Marcell.

Repugnantia.

Tertull. in apolog. c. 2

Lact. l. 2. c.

At hoc tolerabile est; nam & hæc colunt Ægyptii, sed res eò pervenit, ut ranæ, & culices, & formicæ, Dii esse videantur, quia & ipsis inest sensus, & partes mundi sunt. Hoc genus argumenti ad refellendos convincendosque adversarios potentissimum. Restat ut de similitudine, differentia, comparatione majorum, minorum & parium dicamus.

DE SIMILITUDINE.

Similitudinis locum esse non modò delectabilem, sed utilem, contra Euclidem.

CAPUT LII.

Scena est mundus, plena imaginibus, homo ipse imago est, *& in imagine pertransit*: quid mirum igitur, si rerum similitudinibus & imitatione delectatur? Fuit illa quidem Euclidis Megarensis, & aliorum nonnullorum sententia, locum similitudinis, ut prorsus inutilem, de cæterorũ albo eradendum esse: vel enim quod affertur simile, rei cui accommodatur, rectè congruit, vel est ab ejus natura ratione que disjunctum: Si primum, cujus tandem (ajebat) simplicitatis est, cùm corpus habeas, umbram quærere, & rerum soliditate contemptâ, vanas imagines consectari? si alterum, tota similitudo non modò inanis, sed etiam inepta redditur atque importuna.

Ratio Empedoclis.

Confutatur.

Sed hanc arguti hominis sententiam diluere non est adeò nobis operosum. Fatemur enim similitudines esse congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perspectis placere, & dum placent, persuadere.

Accidit enim sæpissimè, ut vivum hominem, & spirantem, minimè miremur, at vivi & spirantis hominis effigiem, delicatissimum navi alicujus pictoris monumentum, ipsius artis atque industriæ suavibus illecebris capti, longè magis amplectamur: imò turpes & monstrosos vultus, quos re ipsa odimus, in picturis diligimus, tanta est vis similitudinis. Nec immeritò Deus Opt. Max. ut nos ad sui amorem pelliceret, suæ divinitatis vestigia in rebus creatis longè latèque dispersit, sed maximè in homine, cui se illustriori quâdam majestatis notâ penitus effudit. Atque ut illum Phidiam ferunt, in Minerva, quam præ cæteris simulachris eximia præstantissimæ manus gloria omnibusque artis lenociniis expoliverat, suam imaginem impressisse: sic Deus præpotens ille rerum moderator, homini radium suæ majestatis, præclarissimam imaginem inussit; nec eâ tantùm re contentus, mundum illum elementarem, quem cernimus, ad superioris cujusdam atque intellectualis formam, similitudinemque composuit: Deinde cùm rudes & impolitos homines ad se traduxit, sanctissimisque legibus vincire cœpit, prius quidem figuras veluti quasdam veritatis umbras præmisit, quas cœlesti posteà luce collustraret. Quid in corpore ipso? num indicia sunt mentis, num animæ simulachrum est ratio, & rationis oratio? Num majoris mundi in minori ducta sunt lineamenta? Num Ecclesiæ status ad cœlestem hierarchiam collineat? num facultates, num artes, num omnia, si bene spectentur, spirant quandam rationem similitudinis? Ex quibus profectò conformationis quâdam necessitate similitudines videmus in orationem influxisse, quarum non modò suavis est jucunditas, sed ratio ipsa efficacissima est. Videre enim licet permultos, qui propositâ rerum nuda veritate, nullo modo moventur, aucupio quodam elaboratæ similitudinis delectari, rapi, incendi. Hoc, ut cætera, diser-

Simile à Minerva Phidiæ.

Omnia spirant similitudinem.

D. Aug. ep. 119.

Praeclarus D. Aug. locus in commendatione Similium.

disertissimè dixit D. Augustinus, epistolâ centesimâ decimâ nonâ, ubi quantum in parabolis & similitudinibus momenti sit positum, his verbis ostendit:

Credo, quod ipse animi motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigriùs inflammatur, si verò feratur ad similitudines corporales, & inde ad spiritualia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus incenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Conducebat enim hæc sensuum multiplicitas humanæ mentis somnolentiæ excitandæ. Quod in promptu est, negligimus, ut in foribus hydriam, juxta Græcorum proverbium, ad recondita semotaque sumus avidiores, &, ut magis illa juvant quæ pluris emuntur, ita cariora nobis sunt, quæ cum labore sumus assequuti, quàm quæ ultrò obtigerunt. Præterea, ***quemadmodum multa per vitrum succina pellucent jucundiùs, ita magis delectat veritas per allegoriam relucens.*** Demum sicut habet plus caloris radius, speculo aut æneâ pelvi exceptus; ita vehementiùs afficiunt animos nostros, quæ per allegoriam traduntur. Hæc D. Augustinus: in quibus non modò delectationem, sed & vim tribuit similitudini permagnam. Nolim tamen diffiteri, apud Dialecticos, telum plerunq; imbecillius esse, similitudinis argumentum, quod exagitari vellicarique faciliùs potest: sed apud oratores ubi res aliquando non tam probandæ sunt, quàm illustrandæ, persuasionem obtinet cum quadam illecebra delectationis.

DEFINITIO SIMILITUDINIS, & divisio in Simplicem & Compositam.

CAPUT LIII.

Similitudo est cognitionis quædam inter res similes affectio: Affectio, rerum dicitur, ne in ipsa tantum oratione sita existimetur, similitudo; oportet enim ante industriam comparantis, mutam esse in ipsis quæ comparantur rebus, speciem similitudinis. Hæc autem affectio, vel major est vel minor, vel in uno vel in pluribus adjunctis intercedit; quod minimè necesse sit, quæ comparantur, consentire prorsus in omnibus, alioqui paria magis essent, aut æquali, quàm verè similia. Quod multi haud satis intelligentes, in deteriorem ea quæ per similitudinem dicuntur, partem rapiunt, atque ubi simplex est ratio similitudinis, ibi requirunt æqualitatem; in quo varios & multiplices trahi errores necesse est. Comparari potest homo cum aqua, cum igne, cum formica, cum elephanto, cum rebus non modò diversissimis, sed etiam plenè aliquando contrariis. Nec tamen vitium erit in comparatione, si modò unum aut alterum caput similitudinis complectatur. Si diceretur ignis, aqua, leo, elephas, formica; continuò in eodem, ignis, aquæ, elephantis, formicæ partes essent assignandæ; sed cùm igni, aquæ, elephanto, formicæ similis dicatur, si unum duntaxat cognationis argumentum proponatur, sufficit ad ipsam rationem similitudinis, quæ est adjunctarum saltem rerum comparatio. Adjunctorum autem tot possunt esse collationes, quot sunt prima rerum genera, sive categoriæ. Nam licet sæpius in qualitate, quæ latissimè funditur,

Vide Cic. ad Her. l. 4. sect. 60. & de Invent. sect. 42.

Similitudo non est æqualitas.

tur, similitudines consistant, cæteras tamen categorias, ut quantitatem, & situm, ut agere, ut pati, & similia, complectuntur.

Divisio similitudinis. Similitudinis autem variæ divisiones & genera notantur à Rhetoribus. Et primùm quidem Similitudo simplex est, quæ duarum est rerum in una duntaxat affectione consensus, ut avari & hydropis, in cupiditate: Alia multiplex; quâ modò res multæ cum multis in eadem parabola comparantur, modò una cum multis, modò duæ quidem conferuntur, sed in affectionibus multiplices.

Theodor. in orat. de fide. Videas in hoc Theodoreti exemplo quatuor, imò octo comparari. ὅπερ γὰρ δή ἐστιν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἄρα πίστις ἐν διανοίᾳ. Μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδεικνυῦντος τὰ ὁρατὰ, οὕτω δὲ αὖ καὶ ὁ νοῦς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνυούσης τὰ θεῖα.

Quod enim est oculus in corpore, hoc fides in mente. Imò, ut oculus eget lumine cujus beneficio cernat ea quæ in videndi sensum cadunt; sic mens luce, quæ ostendat divina. Comparantur oculus, fides: corpus, mens: divina, visibilia. Iterum lux, & fides: quanquam alia, in qualitate, ut lux & fides; alia in habitudine duntaxat ut mens, & corpus, conferuntur. Aliàs una duntaxat cum multis, & in multis confertur, quò gratia similitudinis existit suavior. Qualis est ista Senecæ: In homine optimum quid est? Ratio: hæc antecedit animalia, Deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est: cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet? & leones. Formosus est? & pavones. Velox est? & equi. Non dico in his omnibus vincitur. Non quæro, quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet; & arbores: habet impetum & motum voluntarium, & bestiæ, & vermes. Habet vocem; sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, graviorem tauri, dulciorem mobilioremque lusciniæ?

Senec. ep. 76

Elegans & opulenta comparationis species.

Hujus similitudinis magnus decor est, & jucunditas, quia summâ celeritate animum transfert in varia: quo motu creatur delectatio. Vide tam paucis verbis hominem comparatum cum leone, cum pavone, cum equo, cum arboribus, cum vermibus, cum canib⁹, cum tauris, cum aquilis, cum lusciniis, & singula singulis attributa præclarè assignata. Res autem duas in multis affectionibus comparare, satis illud quidem commune est: & quò plura reperiuntur similia, eò majus est decus similitudinis. Tales sunt ornatissimæ similitudines, quæ per σύγκρισιν fiunt, qualis est ista apud Arnobium, ubi Taurus agens suam caussam apud Jovem, contra hominum crudelitatem, à quibus indignè mactatur.

Arnob. advers. gentes. An quod animal vile sum (inquit) nec rationis nec consilii particeps, quemadmodum pronuntiant isti, qui se homines nominant, & feritate transiliunt belluas? Nonne primordiis iisdem eadem & me genuit informavitque, natura? Nonne spiritus unus est, qui & illos, & me regit? num consimili ratione respiro, & video, & cæteris afficior sensibus? Habent jecora, pulmones, corda, intestina, ventriculos; & mihi membrorum, non idem numerus est attributus? Amant suos fœtus, & gignendis conveniunt liberis; Non & mihi prolis sobrogandæ est cura, & dulcedo, cùm fuerit procreata? Sed rationales illi sunt, & articulatas exprimunt voces; & unde illis notum est, an & ego quod facio, meis rationibus faciam? & vox ista, quam promo, mei generis verba sint, & solis intelligantur à nobis? Tale est Ciceronis in oratione pro Muræna. Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas. Ille ut quò intendit, maturè cum exercitu perveniat: Te, gallorum, illum, bucci-

Digitized by Google

buccinarum cantus exsuscitat: Tu actionem instituis; ille aciem instruit: Tu caves ne tui consultores; ille ne urbes aut castra capiantur, & cæt. Nihil interest autem, utrum hæc articulatim, an permixtim dicantur, ut in illo Senecæ, ut furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementiùs acta suspiria: Ita irascentium eadem signa sunt: Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens, articulorum seipsos torquentium, sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & cæt. Vides hîc furiosi & irati, non per articulos divisam, ut in Ciceronis exemplo, sed confusam in multis adjunctis collationem.

ALIA SIMILITUDINIS divisio, in Parabolam, Exemplum, Inductionem.

Ac primùm de parabola.

CAPUT LIV.

Similitudinem vulgò dividunt in Parabolam, Inductionem, & Exemplum.

Parabola propriè est rerum alioqui diversarum, in una aut pluribus affectionibus collatio. Dixi, diversarum; nam genus est aliquod similitudinis, quod citra ullam translationum mixturam, ex rebus penè paribus usurpatur, quales sunt exemplorum comparationes, ut si conferatur orator cum oratore, cum judice judex, Imperator cum Imperatore. At parabola ingeniosior est, & res quæ comparentur, ut ait Quintilianus, longiùs repetere solet.

Unde Aristoteles dixit, parœmias, sive parabolas, fieri ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδος, à forma ad formam: sic ager cum animo; præceptor cum colono, scutum cum Martis phiala comparatur. *Quint. Arist. Rhe. c. 10.*

Educuntur autem parabolæ, partim à rebus naturalibus, ut à cœlo, syderibus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris ejusmodi, partim ab artibus, & scientiis, rebus moralibus, & civilibus, animatis, inanimis, profanis, sacris, humanis, divinis. Nihil est denique in rerum natura, quod in similitudinem conformationemque aliquam trahi non possit. Ex quo apparet quam varia sit & locuples parabola, quæ latissimè per totiùs mundi universitatem sese diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum sapientissimis, ut quicquid modò in eloquentia esset lectissimum, & valde figuratum, hoc משל *maschal* parabolam dicerent: & ita quidem Salomon aureum proverbiorum librum inscripsit, non quòd omnia per similitudinem dicta sint: (plurimæ enim γνῶμαι sunt absolutæ:) sed à nobilissima quam existimabat parte, totum librum denominavit.

Eandem parabolarum in sublimi præsertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales sunt consectati, & hoc ipso tempore, qui apud eos doctiùs urbaniusque loquuntur, quam plurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, hunc apud eos principem fuisse sermonem, & quasi cæterarum omnium locutionum dominam parabolam, qui animadverterit, apud Hebræos eodem verbo exprimi, dominari, & parabolicè loqui: hoc enim est משל quasi ad solos principes & rerum dominos attinerent parabolæ.

 Addo

Curt. l. 7.

Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod est in Quinto Curtio; Ubi Principes totius gentis viri, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas & concisas parabolas exprimunt: ut; [Quid tu ignoras? arbores magnas diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque minimarum avium fit pabulum, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui non sit etiam periculum ab invalido.

Non ex alio fonte quàm ab Hebræorum imitatione manarunt Pythagoræ symbola, & quæ celeberrima semper fuerunt Ægyptiorum Hieroglyphica.

Distinguitur porrò parabola in quatuor genera: una est πάθους; secunda διαθέσεως; tertia, φύσεως; quarta, πράξεως. Parabola habitudinis, affectus fit, cum habitudine & affectione; naturæ & actionis, cùm in natura & actione res comparantur. Quæ collatio nobilior est & major. Quot enim & quam varia, ex natura & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta?

Nihil opus est hîc persequi pluribus, cum plena sint his collationibus sacra profanaque argumenta: satagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali historia variisque antiquitatum lectionibus selegerant, ad morum institutionem traducere.

Sic D. Ambrosius, postquam ciconias turmatim exeuntes, stipantesque cornices descripsit, ad exemplum transfert hospitalitatis, his verbis:

D. Ambr. Hexa. l. 5. c. 16.

Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi comitandique, & præeundi ordinem servant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeò ut adjumenta quædam bellantibus adversus inimicas aves conferre credantur. & propriis periculis bella aliena suscipere. Cujus rei indicium est, quia nullæ per intervallum illius temporis, residere in locis reperiuntur: Et quia cum vulneribus revertentes, manifesta quadam sui sanguinis voce, certisque loquuntur indiciis, gravium se certaminum subiisse conflictum:

(Tum infertur Apodosis:)

Discant homines hospitalia servare jura, & ex avibus cognoscant, quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum.

Ubi paulò longius ducuntur parabolæ, colliguntur que acutiùs; tunc in imaginem & emblema efformantur; quale est illud ex Æliano: Si velis salutem leviori damno emptam exprimere, cum hoc lemmate: *Ne peream pereo*, vel, *pro toto pars bene deperditur*, pinge Orcynum sibi vulnus inferentem, ut hamum quo tenetur, ejiciat.

Emblema de Orcin. pisce.

Piscis est Cetaceus, qui natura, non arte, quæ sibi maximè conducunt, intelligit. Itaque si quando hamo captus & confixus fuerit, primū quidem luctatur quantùm potest, ut expellat. quod si minimè facere possit, vulnus secat magis luculentum, & corporis damno, se ab hami molestia capturaque expedit.

Hoc faciunt qui vitam & salutem levioribus redimunt detrimentis. Sic plerumque, ibi non suppetunt ex historia, sumuntur ex fabulis & apologis quæ plurimum habent venustatis, ut ad hanc sententiam illustrandam, *Mendacium cauda nigrescit*, simii parabola.

Simiæ elegans parabola.

Mercatores in navi Atticam legebant, cum simiolis, ut fieri assolet, lusitantes, cùm ecce gravis tempestas, & præsens naufragium: Iamque disjectis & fluitantibus

sibus penè omnibus, nabat in undis similis. Hunc delphinus pusionem ratus, simulque miseratione ductus, qua in homines commoveri solet, blandissimè defert humeris ad portum. Iam in conspectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant sermonibus: Simius de suo genere interrogatus, se civem Atheniemsem, & nobilem, & luculentis opibus prædicat: Postremò cùm quæreret ab eo, an Piræum nosset (erat autem portus Atheniensis, infantissimo cuique notus) Novi, inquit, novi, optimus ille est mihi amicus, & summus ac imprimis familiaris: Delphinus tam impudenti mendacio offensus, vanum simiolum aquis suffocandum reliquit.

Aristot. Rhet.l.2.c.39 Nec minus venustatis habet ea quæ refertur ab Aristotele inter probationis oratoriæ exempla, quâ Æsopus fertur, apud Samios, virum Reipublicæ Principem, repetundarum accersitum, in summo capitis discrimine defendisse.

Elegans parabola, de vulpe, & erinaceo. Vulpes, inquit, dum flumen transiret, in quandam voraginem, rapido aquarum cursu detrusa est; cumque illinc non posset emergere, diu afflictata, & à caninis mu' c's stimulata jacuit; cùm ecce Erinaceus fortè transiens, misericordia commotus, quærit à vulpe an illas caninas muscas auferret, ut miseram molestia expediret. Minimè, inquit, quas enim vides caninæ muscæ, jam mei sanguinis plenæ sunt, eôque parvo contentæ: Si verò eas abstuleris; aliæ venient famelicæ, quæ reliquum sanguinem ebibent. Sic etiam (inquit ille) viri Samii; hic quidem homo nihil amplius vos lædit; est enim dives: si verò hunc interficiatis, succedent alii esurientes, qui vos & vestras fortunas penitus exsugent.

Hanc probationum suavitatem Aristoteles jure commendat: quarum tanta vis est, ut, quod ab oratore potissimùm spectatur, persuadeant simul, & delectent. Hæc me causa impulit, ut quod ad delicias & ornamenta eloquentiæ maximè facere existimabam, multas lectissimarum iconum centurias in unum volumen coagmentarem, quod opus diu à me postulatum, tandem in publicam utilitatem emisi.

DE EXEMPLO ET PROBATIOnibus, à comparatis.

CAPUT. LV.

Apologos, quos in Parabolis enumeravimus, nonnulli cum exemplis confundunt, inter quos etiam est Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Unum quod rerum præteritarum expositionem habet: alterum, quod ab ipso oratore factum est & excogitatum. Malo tamen exemplum cum Cicerone definire, Facti alicujus, vel dicti, cum certi auctoris nomine expositionem: quo fit ut exempla communiùs appellentur quæ ex hominum vita expressa sunt; facta verò, ab oratore, ut fabulæ, apologi potiùs & parabolæ nominentur. *Cicer. 2. Rhetor.*

Exemplorum autem ratio, licèt minus habeat ingenii, & jucunditatis, quàm istæ parabolarum deliciæ, tamen si rectè fiat, grandis est, & ad persuadendum efficax, cùm præsertim omnes faciliùs ducamur exemplis, quàm verbis: quibus ad incitamenta virtutis adduntur stimuli non mediocres.

Quemadmodum enim, ut ait D. Hieron. si, qui laborant oculis, spongias, ac vestium cyaneo colore pannos tenentes, frequenter in ea intueantur, ex eo colore nonnullum capiunt morbi levamen: sic qui hominis clementissimi & humanissi- *Hom. 2. de spect.*

Digitized by Google

mi & humanissimi imaginem præ oculis habeas, & in hac assiduè oculos defigas, etiamsi millies abundet ira mentis oculum perturbans, ad hoc virtutis exemplar respiciens, perfectam consequeris sanitatem, puramque animi philosophiam ac tranquillitatem.

Exempli vis.

Ex quo profectò apparet exempla magni esse æstimanda.

Colliguntur autem, vel à pari, vel à majori ad minus, vel quod frequentissimum est, à minori ad majus. A pari sic usus est Seneca:

Sen. ep. 44.

Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. Nec rejicit quenquam Philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius, Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus: Platonem non accepit nobilem Philosophia, sed fecit. Quid est, quare desperes te posse fieri parem? Omnes hi majores tui sunt, si te illis geris dignum. Item: *Cæterum*, si propterea *Liber*, Deus, quod vitem demonstravit, malè cum Lucullo actum est, qui primus Cerasa ex Ponto Italiæ promulgavit: qui non est propterà consecratus, ut novæ frugis auctor, quia inventor & ostensor.

Tertull. in Apoc. c. 11.

Pergit, & insectatur Ethnicos, qui non in pari honore cum Diis posuerint, qui nequaquam factis erant inferiores. *Quid ergo damnatis*, quorum Collegas adoratis? quot potiores viros apud inferos reliquistis? Aliquem de sapientia Socratem, de justitia Aristidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de copia Crœsum, de eloquentia Demosthenem: Quis ex illis Diis vestris, gravior & sapientior Catone? justior & militarior Scipione? quis sublimior Pompejo? Felicior Sylla? copiosior Crasso? eloquentior Tullio? Ad summam concludit, æquè Deos illos ac cæteros assumendos.

Ducuntur à majori, cùm ostendimus, aut licere nobis parva, cùm æqualibus nostris majora permissa sint, aut posse pati vel facere quidpiam levius, qui gravius antea gesserunt: & similia: qualia sunt ista:

Cic. pro Muran.

Noli tam esse injustus, ut cùm tui fontes, vel inimicis tuis pateant, nostros rivulos etiam amicis putes clausos esse oportere.

Pro Mil.

Ad hunc ipsum locum pertinent oratoriæ gradationes: ut,

Neque verò se populo solùm tradidit, sed etiam Senatui; neque Senatui modò, sed etiam præsidiis publicis; neque iis solùm, verùm etiam ejus potestati, &c.

Sed videndum est, ut quæ comparantur, ejusdem sint generis: neque enim qui potest gravissimè copiosissimèque de omni re disserere, ideò dicetur posse natare, cùm sit quidpiam in natura rei minus.

Frequentiora sunt, quæ à minori ad majus ducuntur argumenta. Sic Lactantius à sphæra Archimedis, Dei providentiam probat.

Lactant. l. 2 de origin. err. c. 1.

An Archimedes Siculus concavo ære, similitudinem mundi ac figuram potuit machinari, in quo ita solem & lunam composuit, ut inæquales motus, & cœlestibus similes, conversionibus singulis, quasi diebus efficerent; & non modò accessus solis & recessus, vel incrementa diminutionesque Lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium vel vagarum dispares cursus, orbis ille dum vertitur, exhiberet? Deus ergò illa vera non potuit machinari, & efficere, quæ potuit solertia hominis imitatione simulare?

Quo in genere est illud Ciceronis maximè figuratum:

Quod enim fretum? quem Euripum? tot motus, tantas, tam varias putatis habere agitationes fluctuum, quantas perturba-

Digitized by Google

turbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum?

Et Demosthenes nefarium esse probat Androtionis nomen in sacris vasis inscribi; quod ne in templum quidem eum ingredi, ob flagitia & libidines leges sinant: Καλοῦ τὸ σῶμα ἡταιρηκότος, οὐκ ἐῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τούτου τοὔνομα ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπὶ τῶν φιαλίων ἐπιγεγραμμένον ἐστί;

DE INDUCTIONE.
CAPUT LVI.

Inductio, quæ ab Aristotele ἐπαγωγὴ nominatur, locupletissimum est similitudinis genus, in quo varia similia coacervari ad aliquam propositionem colligendam solent; ut.

Sen. ep. 51. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam patiuntur jumenta, quorum durata in aspero ungula est. In molli palustrique pascuo saginata, citò subteruntur, & fortior miles ex confragoso venit; signis est urbanus, & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit pulvere ille unctus, & nitidus.

Quorsum tot similia tam acutè vibrata? nisi illud colligat: *severior loci disciplina firmat ingenium?*

Inductio igitur, ut vides, à parabola & exemplis non differt, nisi quod illa uno duntaxat claudi, hæc non nisi multis similibus perfici comprehendique potest. Alioqui parabolas tum naturales tum morales, & omnis generis exempla complectitur.

Tert. Apol. c. 47. Hæc ad confirmandam resurrectionem ex natura ducta sunt.

Lux quotidiè interfecta resplendet, & tenebræ pari vice decedendo succedunt: Sydera defuncta vivescunt; tempora ubi finiuntur, incipiunt; fructus consummantur, & redeunt. Certè semina non nisi corrupta & dissoluta, fœcundiùs surgunt. Omnia pereundo servantur, omnia de interitu reformantur.

Pulcherrima inductio per συνέχειαν Tertull. in Apolog. c. 12. Hæc quæ sequitur, artificiosè per συνέχειαν collecta: in qua ostendit omnia, quæ in Christianos exercentur supplicia, in idola ab ipsis Ethnicis usurpari, *Crucibus & stipitibus imponitis Christianos*; quod simulachrum non prius argilla deformat, Cruci & stipiti superstructa? In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur: Ungulis deraditis latera Christianorum; At in Deos vestros per omnia membra validiùs incumbunt asciæ, & runcinæ, & scobinæ. Cervices ponimus; ante plumbum, & glutinum, & gomphos, sine capite sunt Dii vestri. Ad bestias impellimur, certè quas, Libero, Cybelæ, & *Cælesti* applicatis. Ignibus urimur, hoc & illi à prima quidem massa. In metalla damnamur: inde censentur Dii vestri. In insulas relegamur: solet & in insula aliquis Deus vester, aut nasci, aut mori. Concludit tandem, si per hæc constat divinitas aliqua; ergò cùm qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia.

D. Aug. Aliæ sunt morales & valde populares, qualis est ista D. Augustini.

Festiva inductio, & quæ multùm habet τοῦ πρακτικοῦ. Longam cœnam malam nemo vult habere, nec ferre. Longam vitam malam penè omnes volunt habere: utique, si grande est quod vivimus, bonum sit omnium grande. Quid enim vis malè, dic mihi? puto nihil: In omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil malè vis, terram malam non vis, segetem malam non vis utique, sed bonam; bonam arborē vis, equum bonum, servum bonum, amicum bonum, filium bonum, uxorem bonam. Et quid hæc magna, quoniam quidem ipsam vestem malam non vis habere, sed bonam. Postremò caligam non vis habere nisi bonam. Aut da mihi aliquid

Digitized by Google

quid te velle quod malum est? solam animam vis habere malam. Quid te offendisti? quid de te tu ipse metuisti, non vis esse malum, nisi te solum?

Ex eo vult concludere, cum bonum esse oportere, qui omnia bona appetit.

Planè istæ, quæ contortiùs vibrantur, multùm habent γοργότητος & ad probandum quidpiam efficacissimæ sunt. Quæ longiùs trahuntur, in rebus præcipuè notis, & communibus, tædio sunt obnoxiæ.

Frequentes sunt apud Ciceronem & Demosthenem exemplorum inductiones, in quibus hæc temperies servanda est, ut si fuerint nota & communia, quam celerrimè indicatis aliquando solis nominibus expediantur: sin habet aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiusculè: quod tamen sine aurium satietate fieri velim. Vide quibus acuminibus ista vibrentur apud Senecam, pro sepeliendo sui homicida:

Sen. contr. l. 8. c. 4. Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, sepelit; suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt. Eos qui vivi uruntur, pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti.

DE RECTO USU SIMILItudinis, & varia ejus tractatione.

CAPUT LVII.

Vitanda similium luxuries. PRimò cavendum est, ne similium grata quæ solet esse, popularibus præsertim auribus, illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas hujus temporis scriptorum orationes refertas similibus tam crebris, ut imagines ipsæ impedimento essent, quominus res discerni mentis oculis, atque internosci possent. Quod certè vitium omninò puerile est, & à gravitate orationis longè disjunctum; etsi enim in demonstrativo genere ferri solet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio, nunquam tamen centones similitudinum, justarum orationum loco numerare velim: prudentis est manum de tabula præclarè & loco ponere, nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis, fatali quâdam ingenii redundantis lasciviâ modum excedere.

Similitudines auditoribus accommodanda. Secundò, cùm varia sint genera similitudinum, & ex variis desumantur rebus, prudentis erit Oratoris diligenter inspicere, quid cujusque aures ferant, aut stomachus patiatur. Num enim ridiculum est, apud plebeios, & crassioris ingenii homines, similitudines ex reconditis disciplinis accersere, ut in eo ipso quo facem perspicuitatis contendis accendere, majores tenebras offundas?

Vitiosa sunt similitudines hyperbolica. Hac in re exemplū præbuerunt magni & spectabiles viri, qui cùm apud plebem agerent, familiaria quæque, quasi præmansos adhuc infantibus cibos, in medium attulerunt: Ubi verò apud eruditos viros est sermo, licet exquisitioribus inventis pascere, & iis similibus quæ variam sapiant eruditionem, quamquàm parcè semper, & sobriè, ut rerum, locorum, temporumque ratio præscribit, usurpanda.

Tertiò prospiciendum est, ne dum sublimiores quærimus similitudines, quibus delicatas aures pascamus, in tortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod plerisque tamen nimis familiare est. Alii enim quamvis rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines; & pumilionem per Gigantis colossum, non sine risu exprimunt: Non secus ac si quis in Homeri Batrachomyomachia, ranam,

Digitized by Google

nem, cui pro clypeo folium, pro lancea sit juncus, cum Pallade, Ægidis terroribus cincta, & hastam, instar fulminis quatiente, compararet.

Hæc prorsus ridicula sunt, nec tolerabiliora, quæ nugator sophista in Isocratem effudit: cum quippe cum Agamemnone comparabat; quòd, ut hic intra decennium Trojam expugnasset; sic ille decennali labore panegyricam quandam orationem consummasset. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophista, orationis cum urbe, eversionis cum perfectione!

Quid qui capillos Stratonices Reginæ raros, & fœdos, cum delicatissimis hyacinthi floribus contulit; addito etiam Homeri versu;

Lucian in Imaginibus

Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας:

An is tandem contra eloquentiam, an potiùs contra veritatem gravissimè peccavit?

Excidunt pleraque similia, partim adulatoribus, partim etiam adolescentibus, qui magni sunt hyperbolarum amatores.

Non sunt admittendæ minutiæ ad ampla quædam significanda.

Quartò, contrarium etiam nonnunquam vitium accedit, cùm quæ sua natura magna sunt, minutulis quibusdam similitudinibus deteruntur: quo in genere peccasse animadvertitur à longino Poeta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demissè comparavit: quanquam cum aliquo adjuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, ut cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam simpliciter dixit, sed tubam cœlestem, οὐρανίην σάλπιγγα: cum quo similiter Nonnus:

Nonn. Dion. l. 4.

Βρονταίοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο σάλπιγξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues, sed etiam ridiculæ & sordidæ, quibus prorsus abstinendum est, nisi fortè quis ad facetias & risum componat orationem; aut ingenuam morum simplicitatem, qualis est in rusticis, efformare velit. Tale est illud in poemate quodam Gallico de rustico homine, qui foro, & tabulariis antea invisis, cùm fortè plenissimum illum consessum Senatus, Patrumque purpuratorum cœtum contemplatus esset, Curiam cum agro cepis consito comparavit: homo animæ candidissimæ: nec dissimilis illi quem Dion in Venatore propriis depingit coloribus.

Dion. in Venatore.

Quæ verò sordidæ aliquid habent scurrilitatis, potiùs Atellanarum exordia, quàm Oratoris gravitatem decent.

Cavendum à scurrilibus & sordidis.

Nec placent etiam apud graves personas, quæ ex sordidis & contemptis artibus assumuntur; quòd eloquentiæ dignitatem deterere non mediocriter possint: At in rebus divinis prudenter admodum incedendum est, nec temerè quælibet similitudines sunt arripiendæ, quibus res sacras comparemus. Quamvis enim sua natura omnem rerum inferiorum præstantiam excedant, non est tamen vetitum, quando fieri aliter non potest, ex iis rebus quæ in sensus nostros cadunt, elicere similitudines, modò illud accommodatè & circumspectè fiat. Nolim enim, quod plerique præposterè admodum faciunt, Poetarum fabulas ad fidei nostræ mysteria transferre. Æternam patris sapientiam cum Minerva conferre, Virginem Mariam cum Danaë auri cœlestis rore fœta: Castores, ex ovi testa emergentes, cum Christo nascente; Naturam humanam Sospitatoris nostri beneficio in plenam libertatem assertam, cum Andromeda à Perseo liberata: quæ omnia, ut ait Iustinus Martyr, Dæmon, sacrorum simia, in perversum imitamen-

In divinis, profanarum historiarum, maximè verò fabularum similitudines declinandæ.

Digitized by Google

mentum excogitavit, ut Christianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis superstitionibus irretiret.

Iustin. Mart. Apolog. 2. p. 157. edit. Rob. Stephani.

Τούτων μὲν τῶν προφητικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες, Διονύσιον μὲν ἔφασαν γεγονέναι υἱὸν τοῦ Διὸς, &c. quæ copiosis verbis prosequitur.

Neque verò tantùm in divinis, sed in gravium etiam personarum laude prospiciendum est, ne qua vilis aut ambigua similitudo irrepat, quæ in alios sensus facilè torqueri possit, ab iis qui omnia in pejorem partem interpretantur.

Varia tractatio similitudinis. Arist. lib. 3. c. 16.

Quod verò ad tractationem similitudinis attinet, variis fieri solet modis: Primus est, cùm nulla intercedit similitudinis nota, quamvis re ipsa sit similitudo: ut cum dicimus: Scutum est Martis Phiala: arcus, fistula sine chordis: ira, equus indomitus: hæc enim similitudinis habent, non naturæ, rationem, licet per similitudinem minimè efferantur.

Secundus est, cùm nota similitudinis apponitur, sed tamen similitudo concisè sine ulla partium deductione, in unum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque sunt similitudines proverbiales, & acutæ, quales sunt istæ:

Arist. l. 3. cap. 2.

Populus Atheniensis similis est Nauclero robusto, & surdastro. Demosthenes.

Samii similes sunt infantibus, cibum quidem sumunt, sed flentes.

Oratores Athenienses similes sunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora saliva perungunt. Democrates.

Cephisodotus thuri similis est dum perit, oblectat. Antisthenes.

Demosthenes, tibiis similis est quibus si collum demas, reliquum erit inutile. Æschines.

Hipponax similis est vespæ, non magnum quidem murmur excitat, sed acriter pungit. Dio Prusæus.

Plenæ sunt istæ similitudines gratiæ & festivitatis.

Tertius modus est, cùm similitudo suis partibus, hoc est, propositione & apodosi constat, sed illæ non adeò fusè explicantur: qualis est ista.

Ut ignis in aquam conjectus continuò extinguitur & refrigeratur: sic refervens falsum crimen, in purissimam ac castissimam vitam collatum, statim concidit. *Cic. pro Roscio.*

Ibi sunt tria quæ sibi respondent, ignis, crimen, aqua: vita, refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatissimus est, cùm non modò similitudo suis constat partibus, sed illæ fusa æquabilique oratione cum dignitate explicantur: quod fieri maximè solet, cùm dictum aliquod vel factum ex historia proponitur, & narratur, cui succedit Apodosis, in qua partes partibus accommodantur. Talis est illa apud Ciceronem pro Roscio, num. 56.

Quare facilè omnes patimur esse quàm plurimos accusatores, quod innocens si accusatus sit, absolvi potest: nocens nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

(Deinde:) Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significetur si fures venerint. At si fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sint, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior si. Quod si luce, quoque canes latrent, cùm Deos salutatum aliqui venerint, opinor iis crura suffrigantur, quod acres sint etiam tùm cum suspicio nulla sit. (Tandem sequitur redditio satis ampla, & copiosa.)

Simillima est accusatorum ratio. Alii vestrûm anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt. Alii, ca-

canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratissimum est. Deinde, si voletis, etiam tum cùm verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latrare, id quoque concedi potest. Sin autem sic ageris, ut arguatis aliquem, patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo, at tantummodo sine suspicione latrabitis, crura quidem nemo vobis suffringet, sed, si ego vos bene novi, literam illam cui vos usque eò inimici estis, ut etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis.

Et hæc de similitudine: dissimilitudo illi opposita fit; cùm ea quæ simul comparantur, diversa esse ostenduntur: ut,

Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cùm semel occidit brevis lux.
Nox est perpetua una dormienda.

Ejus tota ratio ex similitudine satis manifestè colligitur: Usus verò in confutatione similitudinum, potissimum vigere solet.

Finis libri quarti.

DE AMPLIFICATIONE, LIBER QUINTUS, AC PRIMUM

DE VITIO MALÆ AMPLIFICATIONIS.

CAPUT PRIMUM.

LOcorum tractationi satis opinor apposité subjungetur amplificatio, quæ ex locorum congerie coalescere atque innutriri solet.

Dici non potest quàm varii sint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc unum rati decus eloquentiæ, si amplificent; neque circumspecté res observant, neque modum ullum tenent; sed dum augendi studio pruriunt in omnibus, importunissimâ garrulitate miseras aures obruunt. Haud scio an ullum sit vitium magis à vera germanaque eloquentia alienum, quàm inepta & puerilis amplificatio, rerum & sententiarum inani, vanoque strepitu verborum intemperantiùs lasciviens. Cui enim non pariunt nauseam illæ lentæ circumductiones, quas postquàm cum tædio exsorbueris, oratione permolestâ fatigatus cogeris Laconicum illud exclamare: *Nihil es præter vocem.*

Nihil tam alienum ab eloquentia, quam puerilis amplificatio,

Et sunt qui hujusmodi amplificatores eloquentes putant: Ego, cùm prudentiæ, quæ prima pars est eloquentiæ, sint expertes, ineptos & pueriles censeo, quia arbitror plus ad vim dicendi facere sententiam apposité dictam, quàm totam illam redundantiam puerilis ingenii.

Quæ est igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum est definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Orationis animam* eloquentes viri nominarunt; atque imprimis arbitror in eo differre magnorum oratorum amplificationem, à puerili quadam congerie: Quod illa rerum & sententiarum magnitudinem

Quomodo differat bona amplificatio à mala.

paulatim.

paulatim succrescentem, cum justo circumspectorum verborum pondere contineat: hæc verbis & nugis, inani quodam strepitu ad imperitarum aurium insidias luxuriantibus, humiliter intumescat.

Itaque, ut summus aliquis, & rei militaris peritissimus Imperator, ad operosam quandam expeditionem lectissimam juventutis florem deligit, quem armis animisque incitatum mittit in adversarios: Sic novi oratores, ubi rem amplificandam vident, & id præstantis esse, ut plurimum, opus eloquentiæ, non minutias quasdam consectantur, sed illustria quæque quæque in locum unum optimâ ratione distributa coagmentant, quò totius orationis vis & amplitudo plenior futura sit. At contra ignavi Rhetores imbecillam & propè servilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil potest esse contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perstringit, qui vel varietate distendunt, vel quisquiliis & ramentis farciunt orationem:

Φλοιώδη ἄσεμνα καὶ σχολικὰ ἐγκατάττοντες· λυμαίνεται γὰρ ταῦτα τὸ ὅλον, ὡσανεὶ ψήγματα ἢ ἀραιώματα ἐμποιοῦντα μεγέθη συνοικοδομούμενα.

Si ingeniosam oratoris amplificationem consideres, dicas te eximiam structuram, quadratis lapidibus, præclaro inter se nexu cohærentibus, compositam intueri: si contra futilem & amplificatorium orbem, parietes videbuntur luto, paleis & calculis malè obducti, hiantibus undique rimis diffluti. Quò igitur hoc vitium in gravi præsertim eloquentia fœdum declinari possit, nonnulla præcipienda sunt.

QUID SIT AMPLIFICATIO & quotuplex.

Et de optimo charactere Amplificationis.

CAPUT II.

CIrcumfertur ab antiquis Rhetoribus, sed non satis peritis, Amplificationis nimis vaga definitio; qua dicitur λόγος μέγεθος περιτιθεὶς τοῖς ὑποκειμένοις: Oratio magnitudinem addens rebus subjectis. Nimis inquam diffusa est hæc definitio; nam troporum & affectuum potest esse communis, ut rectè observat Longinus Criticus: siquidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia est natura sublimitatis, quam ὕψος vocant, alia amplificationis: sublimitas est in attollenda, amplificatio in fundenda oratione; illa in vi, hæc in lecta multitudine; illa magis spectat qualitatem, hæc quantitatis & diffusionis rationem habet. Est igitur amplificatio, *συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐπιφερομένων τοῖς πράγμασιν μορίων, καὶ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον*: Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adjunctis, terminis & locis, commemoratione roborat orationem.

Primùm igitur est plenitudo, non redundantia; quo planè significat, per amplificationem fieri corpus orationis, venustâ quâdam plenitudine consurgens, non tumore distentum.

Hæc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel strepitu numerorum, sed ex optimis quibusque rerum adjunctis; idcircò addidit *ἀπὸ πάντων τῶν ἐπιφερομένων τοῖς πράγμασιν.*

Postremo loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri *τῇ ἐπιμονῇ* frequen-

quentatione scilicet & commoratione, non quod eadem etiam atque etiam semper iteranda sint, sed quod idem variis adjunctis sit illustrandum: quod eodem in loco indicat his verbis:

Ἕτερα ἑτέροις ἐπεισκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγεται κατ' ἐπίβασιν, aliæ aliis veluti in orbem circumductæ magnitudines, continenter ingeruntur per gradationem.

Duo autem sunt præcipua fermè amplificationis genera; unum fit per augmentum, quod propriè vocatur αὔξησις; alterum per δείνωσιν, sive exaggerationem: hoc inter αὔξησιν & δείνωσιν convenit, quod utraque ampliorem faciat orationem; sed illa plus habet diffusionis, & ambitiosi circuitus; hæc adjunctis rerum & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celsa illa exaggeratione, paucis aliquando res in summam extollitur magnitudinem, cùm adjuncta varia atq; epitheta aliud atque aliud significantia, per gradationem aliquam intorquentur: in fusa autem amplificatione nihil novi persæpè affertur, sed unum atque idem diversis sententiis, per justam commorationem, dicitur, & figuris duntaxat variatur. Exemplum δεινώσεως sit illud ex Demosthene, hominem à communi vita, & omni morum urbanitate alienum, calumniatorem, tetrum, funestum, generis humani hostem, describit his verbis:

Demosth. 1. in Aristog. 73.

Οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τὴν ψυχὴν διατρίβει, οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται, οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ ὁμιλίας οὐδεμιᾶς κοινωνεῖ· ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἠρκὼς τὸ κέντρον, ἄττων, δεῦρο κἀκεῖσε σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν, ἢ κακόν τι προστριψάμενος, καὶ καταστήσας εἰς φόβον, ἀργύριον πράξεται· οὐδὲ προσφοιτᾷ πρὸς τι τούτων τῶν ἐν πόλει κυρείων, ἢ μυρεπωλίων, ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων, οὐδὲ πρὸς ἕν· ἀλλ' ἄσπονδος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων· μεθ' ὧν δὲ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς γράφουσιν εἰς ᾅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς. καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ στάσεως, καὶ νείκους περιέρχεται.

Vide, ut non unum, atque idem dicit, sed novis semper sententiis, novis verbis rem eandem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit) civilium bonorum unquam attigit, quo animum excoleret suum: Non bonas artes, non agriculturam, non industriam denique ullam curat, nullius humanitatis & communis usus est particeps: sed incedit per forum, quasi serpens, aut scorpius exerto spiculo, huc & illuc prospectans: si cui noxam, aut calumniam, aut aliquod aliud malum afflare, vel saltem timorem incutere possit, ut inde pecuniam conficiat.

Nunquam frequentat tonstrinas, unguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere solent, sed nefarius, extorris, expers societatis humanæ, non gratiam, non amicitiam, non quidpiam aliud eorum novit quibus honestas vitæ continetur.

At si quos pictores, inter consceleratos, inferorum suppliciis addictos, pingere solent, cum iis versatur in omni execratione, blasphemia, invidia, seditione, jurgiis, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc una est ex Demosthenis amplificationibus valde insignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herennium, in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & majestate plenissimam: quo pacto autem id fieri contingit, animadverte. Non amplificat

Digitized by Google

plificat ludens in sustentationibus & locis communibus. Quid igitur præstat? res rebus etiam atque etiam auget.

Primùm hominem omnis industriæ & civilis vitæ ignarum ostendit: Deinde, ut serpentem & scorpionem exerto calumniæ aculeo depingit; mox virus, & damna, & clades: tandem extorrem facit sacrorum, religionum, vitæ communis: postremò, cùm damnatorum apud inferos picturis assiduò versantem. Ita alia atque alia subinde facies orationis, cum grata simul & terribili varietate collucet, & in immensam attollitur gravitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior est Demosthene Marcus Tullius: Nam, ut cæteras omittam, quàm densa est, & acris, & volubilis hæc amplificatio?

Cic. pro Cluent. Exemplum δεινότητος ex Cic.

Vestramque simul, Judices, æquitatem & mansuetudinem una mater oppugnat. At quæ mater? quam cœcam crudelitate, & scelere ferri videtis, cujus cupiditatem nulla unquam turpitudo retardavit, quæ vitiis animi in deterrimas partes jura hominum convertit omnia, cujus ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea vis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. Atque etiam nomina necessitudinum, non solùm naturæ nomen, & jura mutavit. Uxor generi, noverca filii, filiæ pellex. Item Philipp. 13. n. 18.

A comparatione minorum. Dominus Cæsar. Archipirata Antonius.

Qua enim in barbaria quispiam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac urbe, armis barbarorum stipatus Antonius? Cæsare dominante veniebamus in Senatum, si non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicã tyranno?) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit subitò Brundusium, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum oppidum, nunc municipium, honestissimorum quondam colonorum Sinuessam, fortissimorum militum sanguine implevit: Brundusii non modò in sinu avarissimæ sed etiam crudelissimæ uxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidavit. Inde se quo furore, quo ardore ad urbem, id est, ad cædem optimi cujusque rapiebat? Quo tempore Dii immortales ipsi præsidium improvisum, necopinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis ac divina virtus, latronis impetus crudeles ac furibundos retardavit: quem tum ille demens lædere se putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in sanctissimum adolescentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus urbem est, quo comitatu, vel potiùs agmine? cùm dextra, sinistra, gemente Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, divisurum se urbem palam suis polliceretur.

Hîc si verba ponderes & sententias, novas subinde, & magis ac magis illustres invenies. Et hic est laudatissimus amplificandi modus in δεινότητι, sine densa & contorta amplificatione.

EXEMPLUM FUSÆ, & ambitiosæ illius Amplificationis.

Ex Cicerone 7. in Verrem, numero 10. 11. 12. 13. 14.

CAPUT III.

IN Tricalino, quem locum fugitivi jam ante tenuerunt, Leonidæ cujusdam Siculi familia in suspicionem vocata est conjurationis, res delata ad istum: statim, ut par fuit, jussu ejus, homines, qui nominati fuerant, comprehensi sunt, adductique Lilybæum; domino denunciatum est ut adesset, caussa dicta damnati sunt.

Quid

Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam Nolite usquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio, prætermissa est. Tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cùm denunciavit ut adesset. Fuit nundinatio aliqua, & isti non novo, ne causam diceret: Etiam alter locus, ut absolverentur.

Damnatis quidem servis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt, qui in consilio fuerunt; Testes publicæ Tabulæ, Testis splendidissima civitas Lilybætana, Testis honestissimus maximusque conventus civium nihil potest: producendi sunt.

Itaque producuntur, & ad palum alligantur.

Etiamnum mihi expectare videmini Iudices, quid deinde factum sit: quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda? Quid in ejusmodi re fieri potuit, quod commodum est? expectate facinus quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium: nomine sceleris conjurationisque, damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id quod ego non quæro: quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen ne si dubitetur quidem, quæri oporteat? quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, at quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verùm de ista furandi prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria jam tua laude disputo. Quid ais, bone custos defensorque provinciæ? Tu quos servos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de cõsilii sentẽtia judicaras, hos ad supplicium, jam more Majorum traditos, & ad palum aligatos, ex media morte eripere ac liberare aus᷑ es? ut quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis scilicet civibus R. reservares?

Perditæ civitates desperatis omnibus rebus hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, judicatæ res rescindantur: quæ cum accidunt, nemo est quin intelligat ruere illam Rempublicam. Hæc ubi eveniunt, nemo est qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur: atque hæc sicubi facta sunt, ut homines populares aut nobiles supplicio aut exilio levarentur: ut non ab ipsis qui judicassent, ut non statim, ut non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam & fortunas omnium pertinerent.

Hoc verò novum & ejusmodi est, ut magis propter reum, quàm propter rem ipsam credibile esse videatur, ut homines servos, ut ipse, qui judicarat, ut statim è medio supplicio dimiserit, ut ejus facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput & sanguinem pertineret.

O præclarum Imperatorem! nec jam cum Marco Aquilio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum.

Tantumne vidisse in metu periculoque provinciæ, cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitivorum videret; ne quis se commovere auderet, quantùm terroris injecit? comprehendi jussit, quis non pertimescat? causam

causam dicere dominos; quid servis tam formidolosum fecisse videri pronunciavit? exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse.

Quid deinde sequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatu & cruce: hisce omnibus suppliciis sunt liberati.

In hoc opinor exemplo satis apparet vis fusæ illius amplificationis.

Primùm rem proponit nudâ & simplici oratione; *In Tricalino, quem locum fugitivi jam antè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat, uno verbo dicere, soluti sunt. At quibus artibus funditorationem? Primùm, ut solet, suspendit animos.

Quid deinde? quid censetis, furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam? Nolite usquequaque, & cætera, quæ satis latè explicantur mox;

Expectate facinus, quàm vultis, improbum. Vincam tamen expectationẽ omnium.

Tandem quod antea inchoarat, de crimine exponit longè illustriùs.

Nomine sceleris conjurationisque damnati, &c.

Inde ad epiplexin delabitur.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi quod ego non quæro, quid, aut quantum, aut quomodo acceperis?

Hoc perurbanum est.

Quid ais bone custos defensorque provinciæ?

Commoratio est: quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, sed novis verbis, novis sententiis, & figuris, novis etiam adjunctis?

Ex eo transit in locum communem: Perditæ civitates: & ex symptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad summum, ipsum factum pertentat, & agitat per ironiam. *O præclarum Imperatorem*, &c.

Diceres accipitrem, circa prædam jam certam, lento alarum remigio, quasi ludibundum circumvolare.

QVÆNAM SIT MELIOR *amplificatio.*

CAPVT. IV.

Quòd si quis à me quærat, quæ tandem melior sit amplificationis forma, an tumens illa latèque subsultans, an pressis illigata rationibus, & argumentis: *Confertur uterque modus amplificationis.*

Secundam planè alteri omnes, qui modò gustum ullum habent synceræ eloquentiæ, dubio procul anteponent: sed evenit nonnunquam, ut tales sint auditores, qui fuso & luxurianti sermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ sunt & pueriles aures, quibus, nisi eisdem sententiis paulisper immutatis, sæpiùs inculcatis, propter ingenii imbecillitatem, vix assequuntur.

Quamobrem solent cum istis oratores, veluti sinuosis orationis flexibus inter se recurrentibus ludere. At certè apud politas & negotiosas aures, hac ratione amplificare, ut eandem planè rem dicas, commutes, & expolias, non modò putidum est, sed penè intolerabile. Quis enim hanc orationem ferat?

Nullum tantum est periculum, quod sapiens pro salute patriæ vitandum arbitretur. Cùm augetur incolumitas perpetua civitatis, qui bonis erit rationibus præditus, Profectò nullum vitæ discrimen sibi pro fortunis Reipublicæ fugiendum putabit: & erit ea sententia semper, ut pro patria studiosè, quamvis in magnam descendat vitæ dimicationem. *Otiosa & nugatoria amplificandi ratio.*

Digitized by Google

Pulchra ratio simplicis amplificationis.

Hoc sanè est pueriliter ludere, non eloqui: Quantò illustrior est ea amplificatio, ubi res propriis verbis, crebris sententiis, novis insuper adjunctis exponitur; hæc, etiamsi, nullæ admirationes, aut suspensiones, miserationes, invectivæ, execrationes, & figuræ simul accedant, tamen afficit vehementer: qualis est ista Ciceronis, qui nusquam mihi videtur efficaciùs amplificare, quàm cùm aliquid narrat, ut 7. Verr. pag. 490. num. 116. ubi de miserorum supplicio:

Includuntur in carcerem condemnati, supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus navarchorum, prohibentur adire ad filios suos; prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre.

Patres hi quos videtis, jacebant in limine, matresque miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret.

Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque sociorum, & civium lictor Sextius; cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur; ut adeas, tantum dabis, ut cibum tibi initio ferre liceat, tantum: nemo recusabat. Quid, ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo? quid dabis, ne diu crucietur? ne sæpius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo aut cruciatu spiritus auferatur? etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! ô gravem acerbamque fortunam! non vitam liberûm, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.

Atque ipsi etiam adolescentes, cum Sextio de eadem plaga & de uno illo ictu loquebantur, idque postremùm parentes suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui gratia lictori pecunia daretur: multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi: veruntamen mors sit extrema, non erit: Estne aliquid ultra, quò progredi crudelitas possit? reperietur. Nam illorum libri non erunt securi percussi, ac necati, corpora feris objicientur. Hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem.

Tum numero 141.

Hæc cùm maximè loqueretur, sex lictores circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi; cædunt acerrimè virgis, denique proximus lictor (de quo jam sæpe dixi) Sextius converso bacillo, oculos misero tundere vehementissimè cœpit: Itaque ille, cùm sanguis os oculosque complesset, concidit, cùm illi nihilominus jacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, brevi postea est mortuus. Iste autem homo venerius, & affluens omni lepôre & venustate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

DE MATERIA, ET formis, seu methodo Amplificationis.

CAPUT V.

Materia amplificationis apta quærenda est.

Non ex omni ligno Mercurius, nec ex omni argumento nascitur Amplificatio.

PRimum quidem amplificatori prudenter spectandum censeo, quid materia ad dicendum proposita ferat, aut patiatur. Neque enim existimandum est omne genus argumenti capax esse Amplificationis. Sed ut cera modicè calefacta fingentis sequitur manum, & nullo negotio diduci fundique potest: contrà verò à lapide haudquaquam illud expri-

exprimas, ut admoto igne, humanaque industria, distendatur: ita profectò evenire solet in amplificationibus, quædam enim argumenta mirificè nata sunt ad *αὔξησιν*; quæ si, vel digito leviter attingas, statim suopte velut ingenio fundentur, quasi concatenatas in se rationes diffusionis habeant:

Alia verò longè exiliora sunt, quæ vix orationis cultu possunt splendescere. Quænam igitur, inquies, amplificationem patiuntur?

Hoc prudentiæ est oratoriæ prævidere, nec temerè omnia per amplificationem dicere.

Res minutæ non sunt capaces amplificationis, nisi fortè in ludo & facetiis.

Primùm res minutæ & exiles hanc orationis laxitatem non admittunt; quas si operosâ industriâ coneris amplificare, idem facias ac qui tornando fingendoque milio studium & operam poneret. Verùm egregia laus est res parvas extollere, & ex muscis elephantos facere! Non nego, festivi esse ingenii; quod multi diserti homines fecerunt, res alioqui contemptas, ut muscam, & febrim, orationis beneficio, in excelsam quandam attollere speciem granditatis: sed nego idipsum pertinere ad orationem gravitatis.

Itaque, qui hæc scribunt, ludere se profitentur, & nos ludentes suspicimus; quos si seriò loqui putaremus, amentes potiùs quàm eloquentes judicaremus, quod contra communem omnium mortalium sensum niterentur. Quemadmodum igitur in myrmecidiis, cùm naviculam audimus, aut quadrigam eburneam muscæ pinnulis intectam, bellissimi ingenii, & delicatissimæ manus industriam probamus, non tamen ut ista, vel elegiacos versus, sesamo subtiliter incisos, Jovi Olympio, & Myrmecidem, Phidiæ anteponamus: Simili quoque ratione minutias istas rerum quæ ab epigrammatistis, aut encomiastis ornari amplificarique solent, laudamus ob ingenii, quæ in iisdem elucet, subtilitatem, in grandi certè genere eloquentiæ non ponimus; nec Lucianum, Demostheni, aut Lucilium Homero comparamus.

Gravis materia secum trahit amplificationem.

Quamobrem sic existimandum est, ad gravem amplificationem requiri grandem materiam, vel re ipsa, vel hominum, apud quos agimus, opinione. Tales sunt res divinæ & cælestes, suprà mentis nostræ intelligentiam positæ: *Nam omne ignotum pro magnifico est.* Item humanæ insolitæ, inusitatæ, maximè lætæ, illustres, mirabiles, vel contra diræ, atroces, funestæ, calamitosæ, in quibus exaggerandis triumphare solent oratores. Quanquam in istis plus est sæpe fœlicitatis quàm industriæ; quod secum suam *αὔξησιν* ferant.

Res mediocres plus ornatus expetunt cùm amplificantur.

Alia sunt quæ nec ita magna sunt, nec ad contemptam exilitatem accedunt, sed medium quendam locum obtinent; vel cùm per se magna sint, non tamen talia videntur auditoribus: in his amplificandis meliùs ars oratoris & industria conspicitur. Et hæc quidem de materia.

DE FORMA, ET METHODO Amplificationis.

Ex Græcis Sophistis.

CAPUT VI.

IN hac amplificationis forma & methodo perscrutanda, præclarè omninò artifices, non modò Græci, sed etiam Latini, elaborarunt; quorum hîc discutere & comparare sententias non erit alienum.

Aphthonius in loco communi præcepta complexus est Amplificationis: siquidem locus communis nihil aliud est, quàm ipsamet amplificatio, cùm ab eodem auctore definiatur *λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων τινὶ καλῶν, ἢ κακῶν.* *Oratio am-*

amplificatoria bonorum aut malorum quæ alicui insunt. Rem autem totam amplificationis decem capitibus circumscribit:

Primum est ἐξ ἐναντίου, à contrario, ut si flagitium aliquod aut scelus amplificetur, huic Majorum placita, & leges contrarias esse ostendas, quæ cùm ex sanctissima disciplina & excellentissima sapientia sint profectæ, hoc facinore dissolvuntur, calcantur, infringuntur.

Itaque solenne est istis amplificatoribus habere in ore, *Majores nostri*; tum veteres historias, & exempla arcessere, quæ sui sæculi moribus & corruptelis opponant.

Secundum est, ἔκθεσις, expositio criminis, quæ fit non simplici narratione, sed vivâ quadam & vegetâ descriptione, cui commodè additur sermocinatio; ut si communis libertatis & legum oppressorem depingendo, dicas:

Ille hæc secum; Mene igitur in hac Republica, in hoc infimorum hominum cœtu, in hac juris æqualitate despectum atque irrisum precariam animam trahere? Mihi fimbriam, & Bambalionem, ex plebeia fæce quisquilias, leges dicere?

Me ad tam vilem famulatum, tanquàm pecudem abjici? non patiar, non sinam.

Nimis diu occurrentem pleno favore fortunam meis ædibus extrudo; arripiam quod offert imperium, leges patrias extra Indos & Garamantas relegabo: Fiam ego, fiam lex, & dominus omnium.

Hæc, inquam, ille cogitans, inexpiabile parricidium destinat Spartacus. Et cætera.

Tertium, σύγκρισις comparatio minorum, ut si hoc de delenda republica consilium cum simplici homicidio comparetur, & dicas perniciosus homicida; sed uni duntaxat alicui vitam eripit; at ille omnium jugulis suæ crudelitatis sicam intentavit.

Quartum, γνώμη (quam Cicero voluntarium facinus appellat) qua ostenditur, non ex casu aut ex commotione homines in tantum scelus erupisse, sed paratum esse ac meditatum facinus. Quamobrem cùm aut fortuna aut vehemens aliqua perturbatio, cæteros plerumque reos excusare soleat, hunc provisa maleficii ratio gravioribus judicii vinculis constringit.

Quintum, παρέκβασις, excursio, quæ fit cùm non tantùm crimen, aut factum, de quo quæstio est, exagitatur, sed tota præterea rei vita discutitur; quam veluti telam aliquam nequitiæ, totam criminibus pertexuit.

Sextum est, ἔλεος ἐκβολή, cùm multorum scelerum immanitate commemorata, nullus misericordiæ locus relinquitur. Ut si dicas, non esse quod talis reus mœrentem & squalidam uxorem liberosque perfusos lacrymis pro se deprecatores adhibeat; longè majorem rationem habendam legum, quarum integritate omnium salus & incolumitas continetur.

Septimum est, νόμιμον, ratio petita à legibus: Nam, ut viris fortibus, qui suis consiliis & laboribus, patriæ libertatem asseruerint, præclarissimos honores decrevere: Ita parricidas, qui matris jura violare ausi sunt, æternis suppliciis vivos mortuosque mactarunt.

Octavum, δίκαιον. Justitiæ & æquitatis lex postulat, ut pestis, quam in omnes bonos machinantur improbi, in eorum caput refundatur.

Nonum, συμφέρον, utilis erit reipubl. hæc animadversio, siquidem tam funestis capitibus sublatis, cæteri quietiores vivent.

Decimum est, δυνατόν: facile est emer-

emergentem istam improbitatem in fomite præfocare, hanc adultis postea viribus corroboratam stirpitus evellere difficillimum erit.

Hæc ille non ignobilis sophista fermè percenset, ex quibus amplificationes contexi possint: quæ etsi commodè dicuntur, nondum tamen plenam, & ex omni parte cumulatam, habere videntur rationem amplificationis.

QUAM METHODUM AMPLIficandi Cicero præceptis consignarit.

CAPUT VII.

NOn dissimilia sunt à Græcorum Rhetorum inventis, quæ Marcus Tullius libro secundo ad Herennium copiosius est persequutus.

Loci (inquit) communes ex decem præceptis commodissimè sumuntur, ad augendi criminis causa:

Primus locus sumitur ab authoritate, cùm commemoramus quantæ curæ ea res fuerit Diis immortalibus, aut majoribus nostris, Regibus, civitatibus, nationibus, hominibus sapientissimis, senatui: qui locus tractari poterit ad imitationem exordii pro Domo.

Cum multa divinitus à majoribus nostris inventa atque instituta sint; tum nihil præclarius quàm quòd, &c. Res igitur præclarissimè constituta proponetur, quam is de quo quæritur, convellere conatus sit.

Quò verò major erit testimoniorum tum divinorum tum humanorum numerus, & gravior authoritas, eò illustrior consurget amplificatio.

Secundus locus est, cùm consideramus, illa res de quibus criminamur, ad quos pertineant: utrùm ad omnes, quod atrocissimum est, an ad superiores, quod genus ii sunt è quibus authoritatis locus communis sumitur; an ad pares, hoc est, in eisdem partibus animi, corporis, fortunarum positos; an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecelluntur. Sic illa gravitas rei exaggeratur ab eodem auctore.

[Quòd si ullo tempore magna causa in Sacerdotum populi Romani judicio ac potestate versata est; hæc profectò tanta est, ut omnis reipubl. dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dii penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei potestatique commissa creditaque esse videantur.] *Cicero pro Domo.*

Tertius locus est, quo percunctamur quid sit eventurum, si omnibus idem concedatur: & ea re neglecta, ostendemus quid periculorum aut incommodorum consequamur: ut.

[Si C. Verres, homo vita atque factis omnium jam opinione damnatus] absolvatur, totam judiciorum rationem convelli, &c.

Quartus locus est, quo demonstratur si huic sit remissum, multos alacriores ad maleficia futuros, quos ad huc expectatio judicii remoratur.

Concinnè tractat hunc locum pro Flacco, n, 5. Damnatus est is qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit: quid est causæ cur non is qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? &c. ubi ostendit, Flacco damnato acerrimos fore improborum in bonos impetus.

Quintus locus est, per quem ostendimus, si semel aliter judicatum sit, nullam rem fore quæ incommodo mederi, aut erratum judicum corrigere possit. Quo loco non incommodum erit uti cæterarum rerum comparatione; ut ostendamus alias res posse, aut vetustate sedari, aut consilio corrigi: hujus rei, aut leniendæ,

aut corrigendæ, nullam rem adjumento futuram.

Philipp. 4. Ut,[Quoniam in foveam incidit, obruatur; si enim hinc emerserit, nullius supplicii crudelitas erit recusanda. *Et*, Hanc vero quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc judicio à vobis rejicitis & aspernamini, videte per Deos immortales, quem in locum Remp. perventuram putetis,&c.

Sextus locus est, cùm ostendimus ex consulto factum, & dicimus voluntario facinori nullam esse excusationem, sed imprudentiæ justam deprecationem paratam.

Ut,[Diadema ostendis, gemitus toto foro: unde diadema? non enim abjectum sustuleras,sed attuleras domo, meditatum & cogitatum scelus,]&c.

Philipp. 11. 2. Septimus locus est, quo ostendimus, tetrum facinus,crudele, nefarium, tyrannicum esse:quod genus,injuriæ mulierum aut earum rerum aliquid quarum rerum causa bella suscipiuntur, & cum hostibus de vita dimicatur: Talia sunt illa, [Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.]

Octavus locus est, quo ostendimus, non vulgare sed singulare esse maleficium,spurcum,nefarium, inusitatum, quò maturiùs & atrociùs vindicandum sit.

Ut,[Expectate facinus, quam vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium.]

Nonus locus constat ex peccatorum comparatione;quasi cùm dicemus majus esse maleficium stuprare ingenuam, quam sacrum lædere, quòd propter egestatem alterum,alterum propter intemperantem superbiam fiat. Sic per comparationem augetur Antonii crudelitas,[L. Cinna crudelis; C. Marius, in iracundia perseverans; L. Sylla, vehemens: neque ullius horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est: ecce tibi,& cæt.

Decimus locus est, per quem omnia quæ in negotio gerendo acta sunt, quæq; rem consequi solent, exponemus acriter & criminosè, & diligenter,ut agi res & geri negotium videatur, rerum consequentium enumeratione; & ita exaggeratur mors Trebonii, Philippica undecima.

QVOD ISTÆ PRÆCEPTIONES de Amplificatione minùs accuratè tradita videantur: & de Cassii Longini sententia.

CAPUT VIII

ET illæ quidem præceptiones, si prima fronte spectentur, locupletissimam habere videntur segetem amplificationis, non tamen vim ejus omnem rationemque complexæ sunt. Primùm enim illi authores,quasi judicum subsellia, latrones, & parricidas, aut hujusmodi crimina semper cogitarent, nihil de cæterarum rerum amplificatione dixerunt. Deinde ipsam fermè Amplificationis animam, quæ in gravibus figuris sententiæ consistit, omisêre. Tertiò ista quoque locorum allata divisio verbosior est quam limatior. Quid enim sibi volunt tertius locus & quartus, nisi rem ostendunt amplificandam ab eventu? quod cum uno argumento contineatur, parum commodè in duos locos discerptus atque divisus est? Septimus quoque & octavus locus omnino concurrunt, & verbis duntaxat discriminantur: quanquam etiam in utroque dixit, crimen ostendi nefarium: quò fit ut magis ταυτολογίαν faciat,quam novi aliquid insinuet. Itaque (si hæc Ciceronis sunt) crediderim eum magis ex Græcorum commentariis, quàm ex suo ingenio judicioque scripsisse.

Acutiùs certè Dionysius Longinus, cùm

cùm de forma & methodo Amplificationis, in qua hujus præceptionis ἀκμὴ & vigor totus consistit, aliquid diceret, noluit rem certis definire limitibus; sed Amplificationis formas dixit esse sexcentas, hoc est, prope innumerabiles; sic autem ille:

Ἕτερα ἑτέροις ἐπεισκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγωνται, κατ' ἐπίβασιν, εἴτε διὰ τοπηγορίαν, εἴτε δείνωσιν, ἢ πραγμάτων ἢ κατασκευῶν ἐπίρρωσιν, εἴτ' ἐποικονομίαν ἔργων ἢ παθῶν. μυρίαι γὰρ ἰδέαι τῶν ἀξήσεων γίνοιντο. Aliæ, aliis, inquit, conglobatæ magnitudines continenter gradatione quadam ingerantur: sive per Locorum tractationem, sive per exaggerationem, sive per rerum & probationum corroboratione͂, sive per dispensatione͂ actionum & affectuum; ad summum addit, *infinitæ enim formæ sunt Amplificationum.* Quæ sanè dum expenduntur, obscura sunt. Nam δείνωσις quam affert, species est potiùs quàm modus Amplificationis, & τοπηγορία in κατασκευῶν ἐπίρρωσιν facile incidit. Quid igitur ex ea divisione colligemus? cùm nec Longinus hanc certam esse voluerit: sed cùm aliquas enumerasset amplificationis formas, statim subjecit esse sexcentas. Sunt quidem permultæ, si sigillatim omnes spectentur: sed tamen existimo totam amplificationis rationem ad duo capita posse referri, ad locos & figuras; Et hoc attigit cùm dixit fieri amplificationem per τοπηγορίαν & δείνωσιν; per τοπηγορίαν nihil aliud voluit quàm variam locorum omnium tractationem; per δείνωσιν, exaggerationem, quæ fit per exclamationes; admirationes, objurgationes, & cætera figurarum instrumenta. Præter has rationes, etiamsi quis diu expendat, & nodum quærat in scirpo, nihil inveniet. Loci porrò cùm afferuntur, non sunt nudi & simplices producendi, sed vario inter sese nexu conglobandi, quò plus roboris habeant. Ut

Totus cardo Amplificationis in duobus volvitur.

qui funes torquent, quo robustiores faciant, de industria duplices triplicesque componunt: Ita locorum frequentatio multum affert rebus, vigoris & ponderis. Succedent deinde figuræ, sententiæ; excelsæ, graves, intensæ, & quod multum juvat ad gravitatem, aptis verbis intextæ;: ita magnifica procurret amplificatio. Ut si atrox quodpiam facinus, qualis est injuria augustissimo sacramento illata, esset exaggerandum, post εἰσαγωγὴν per aliquod πάθος, aut quidpiam simile, dices, quo nomine appellem hoc facinus nescio, multa deinde inquires atrocia nomina, quæ magnitudine hujus sceleris victa esse ostendes; mox intorquebis oratoriam definitionem, per synonymiam, & vocabis *postremum sacrilegiorum omnium, impietatem, cœlo & terris, inferis pene ipsis erubescendam.*

Exemplum & methodus amplificandi.

Eodem vestigio rem exponens, si modò aures ferant, & sermo patiatur: (Quædam enim adeò scelesta sunt, ut honestè commemorari non possint:) Vertes te deinde ad singula adjuncta: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando: in quibus uberem amplificationis segetem invenies: Causas etiam investigabis tam prodigiosæ malitiæ, depinges volitantes scelestissimorum dæmonum catervas, qui Fanaticos Lycanthropos in sanctissimas religiones ardendibus furiarum tædis instigent.

Adjuncta multum ad amplificationem conferunt.

Ex eo convertes stylum ad σύγκρισιν; quæres cui istud sacrilegium comparare possis; facies superiorum scelerum enumerationes, arcesses ex historiis deplorata tempora, cruda facta, res funestas, nihil simile reperire te fatebere. Pii, si cum hac impietate conferantur, videbuntur Ariani; misericordes, Turcæ; religiosi, Brasilienses. Ad summum erumpent grandes figuræ, modò ἐπιπλήξεις in sceleratos, ad quorum supplicia terræ & ma-

Digitized by Google

maria, & brutæ animantes evocabuntur, modò converteretur sermo ad *Angelos pacis amarè flentes*, modò ad B. Virginem, modò ad Christum ipsum, & supremum rerum omnium Patrem. Omnia jura divina & humana, leges omnes, & consuetudines, senes, pueri, mulieres, infantuli, pecudes ipsæ ultionem à Deo flagitabunt. Hinc affectus, hinc concitationes, hinc tonitrua, & fulgura.

Is est igitur in rebus gravibus amplificandi modus, qui grandem eloquentiam, & vehementes affectus, & latera, & spiritum, si quisquam alius, desiderat. Providendum est autem, ut amplificatio, quod dixit Longinus, per ἐπίβασιν fiat, & sensim quasi per scalarum gradus ad majora procedat. Nam qui post gravia quædam enarrata, minuta proferunt, Mandrabuli in morem degenerant. Deinde non minùs etiam amplificationis filum producendum, ne aut rumpatur, aut supra modum tenuetur, & simile sit corporibus, quæ licet aspectu integra, nervis tamen parum firmantur.

Cæterùm hæc duo amplificationis capita in τοπηγορίᾳ, & δεινώσει, constituta, sive in locis & figuris, non satis vidit Erasmus, in libro de copia verborum: Nam divisio formarum amplificationis, quam affert, certè in eo claudicat, quòd putat duas esse & distinctas amplificationis formas, rem per adjuncta & circumstantias dilatare, quæ unam in rem incidunt: deinde ipsam amplificationem facit speciem dilatationis, cum sit genus. Cæteroqui tyronibus ea quæ tradit, non sunt inutilia, in quorum gratiam hîc juvat aliqua ascribere.

DE AMPLIFICATIONIS *duodecim modis crebrò usurpatis.*

CAPUT IX.

Primus Amplificandi modus per enumerationem partium.

Fit, cùm sententia breviter comprehensa, & quasi convoluta, explicatur; ut si dicas quempiam rem luxu perdidisse, parum est. Ad dilatandum, varias possessionum formas & dispares perdendi rationes enumerabis; sic Lucianus in Harmonide, cùm summatim dicere potuisset τὴν αὐλητικὴν ἐκμεμάθηκα, explicatis partibus distendit, Ἐδίδαξάς με ἤδη ἁρμόσασθαι τὸν αὐλὸν εἰς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωσσίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελὲς, καὶ ἀποβάλλειν τοὺς δακτύλους εὐαφῶς ἀπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν. ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρὰ σοῦ: id est, docuisti me jam exactè adaptare tibiam, atque in ejus lingulam inspirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo facilique contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demissione vocis; ad hæc ad numerum ingredi, & ut modi congruant ad chorum; præterea quod cuique harmoniæ generi proprium est, observari; Phrygiæ, divinum impetum; Lydiæ, Bacchicum furorem; Doricæ, gravitatem ac modestiam; Ionicæ, jucunditatem.

SE-

SECUNDUS PER antecedentia.

CAPUT X.

HUic admodum affinis est: quoties non contenti semel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præcesserunt, per se queant intelligi, singulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum perventum est. Hujus præceptionis hoc erit exemplum: Cicero, Catilinæ conatus oppressit: id ita locupletabis; Catilinæ nefarios conatus per juvenes perditissimos, totius Romanæ civitatis exitium atque internecionem molientes, M. Tullius Cicero Consul suâ sagacitate statim odoratus est, singulari vigilantiâ pervestigavit, summâ prudentiâ deprehendit, miro in Rempubl. studio prodidit, incredibili eloquentiâ convicit, gravissimâ authoritate repressit, armis extinxit, magnâ felicitate sustulit.

Item aliud: Ex ea virgine filium sustulit. Hac ratione dilates licebit. Eam virginem, quod esset singulari formâ, miserè deperibat: Deinde amoris impatiens, simplicem puellæ animum promissis sollicitavit, muneribus corrupit, blanditiis deliniit, officiis in mutuum amorem pellexit, improbitate vicit, denique consuetudinem cum ea habuit, ac devirginavit: Aliquanto post tempore uterus virginis cœpit tumescere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis novem mensibus, parturiit ac puerum peperit.

Item aliud exemplum: Urbem cepit; ita poterit ampliari. Principiò feciales rem repetitum missi, qui pacis etiam conditiones offerrent: quas cùm oppidani non acciperent, copias undique comparat, admovet exercitum unà cum machinis ad urbis mœnia: Illi contra è muris acriter hostem repellunt; tandem hic superior in congressu, conscensis mœnibus urbem invadit, ac rerum potitur.

TERTIUS, PER CAUSAS.

CAPUT XI.

AB hoc rursum non ita vehementer abhorret, quoties rem non nudam exponimus, sed altiùs etiam causas repetimus, à quibus initiis sit profecta. Veluti si cui non satis sit dixisse, bellum intercessisse Gallis cum Neapolitanis, verùm etiam addat, quæ fuerint simultatis causæ, quis instigator, quæ suscipiendi belli occasio, quæ vincendi spes, quæ utriusque fiducia. Hoc ut dilucidiùs quàm ut egeat præceptione, ita difficile sit exemplum nisi plurimis verbis proponere. Quare supersedebimus, & lectorem ad Sallustium ac Livium relegabimus.

QUARTUS, PER adjuncta.

CAPUT XII.

NOn admodum ab his discrepat, quoties non simpliciter proponimus negotium, sed enumeramus etiam illa, quæ negotium comitantur, vel consequuntur. Quod genus fit, Bellum tibi acceptum feremus; hoc pacto poteris ditare rem: Exhaustum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus juventutem, proculcatas segetes, abacta pecora, incensos passim vicos ac villas, desertos agros, eversa mœnia, compilatas domos, direpta fana, tot orbos senes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè constupratas, tot adolescentium licentia depravatos mores, tantum funerum, tantum luctus, tantum lacry-

Digitized by

marum: Præterea extinctas artes, oppressas leges, obliteratam religionem, confusa divina humanaque omnia, corruptam civitatis disciplinam: universum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello nascitur, tibi ubi feremus acceptũ, siquidem belli fueris author.

QVINTVS PER EVIDENTIAM, Descriptiones, Hypotyposes.

CAPVT. XIII.

QUoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non simpliciter exponemus, sed ceu coloribus expressam in tabula spectandam proponemus, ut nos depinxisse, non narrasse, lector spectasse non legisse videatur.

Id ita præstare poterimus, si priùs ipsi totam rei naturam, omnesque circunstanstantias, ac veluti faciem animo lustremus: Deinde ita verbis ac figuris idoneis effingamus, ut quàm maximè fiat evidens perspicuaque lectori. Hac virtute præcellunt cùm omnes Poëtæ tum præcipuè Homerus; quemadmodum suis indicabimus locis. Constat autem præcipuè descriptione rerum, temporum, locorum & personarum.

Rei descriptione locupletabimus orationem, cùm id quod fit, aut factum est, non summatim aut tenuiter exponemus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponemus; ut auditorem sive lectorem, jam extra se positum, velut in theatrum, avocet; hanc ab effingenda rerum imagine Græci vocant hypotyposim: etiamsi vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subjicitur: Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit: (utar enim Quintiliani verbis:) At si aperias hæc quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarumque ploratus, malè usque in illum diem servati fato senes. Tum illa prophanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentium discursus, & ante suum quisq; prædonem catenati: & conata retinere infantem suum mater. Et sicubi majus lucrum est, pugna inter victores. Licèt enim omnia complectatur eversio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem hujus evidentiæ citat exemplum hoc, ex Cælio in Antonium: Namque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordiis stertententem, ructuosos spiritus geminare, præclarasque contubernales ab omnibus spondis transversas incubare, & reliquas circumjacere passim, quæ tamen exanimatæ terrorẽ, hostium adventu percepto, excitare Antonium conabantur: Nomen inclamabant, frustrà cervicibus tollebant, blandiùs alia ad aurem invocabat, vehementiùs etiam nonulla feriebat. Quarum cùm omnium vocem tactumque noscitaret, proximæ cujusque collum amplexu petebat: nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, sed semisomno sopore inter manus centuriorum concubinarumque jactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifestius ostendi potest. Refert idem descriptionem convivii luxuriosi: Videbat, inquit, videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesternâ potatione oscitantes: Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.

Adda-

Addatur hîc etiam descriptio Apronii, ex lib. 3. in Verrem; Aspicite, Judices, vultum hominis, & aspectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos etiam spiritus Sicilienses quos fuisse putetis, cogitate ac recordamini. Hic est Apronius, quem in provincia tota, Verres, cùm undique nequissimos homines conquisisset, & cùm ipse secum sui similes duxisset, non parum multos; nequitia, luxuria, audacia, sui simillimum judicavit. Itaque istos inter se perbrevi tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo similitudoque conjunxit. Verris mores improbos impurosque nostis? Fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus istis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: Is erat Apronius ille; qui, ut ipse non solùm vitâ, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est, aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat, tantamque habebat morum similitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur: ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: ut, cùm alii ne conviviis quidem iisdem quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur: postremò, ut odor Apronii teterrimus, oris & corporis, quem (ut ajunt) ne bestiæ quidem ferre possent, uni isti suavis & jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius, in convivio dominus; ac tum maximè cùm accumbente prætextato prætoris filio, in convivio saltare nudus cœperat. Sed hæc nos copiosissimè libro undecimo.

SEXTUS, PER DIgressionem.

CAPUT XV.

Superioribus est affinis quam Græci παρέκβασιν appellant. Ea est, definitore Quintiliano, alicujus rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem, vel laudandi gratia, qualis est apud M. Tullium pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio, in quam ille divinus orator (nam Fabii verbis utar) veluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoaverat sermone, divertit: aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iisdem fermè locis, quos modò retulimus, ab expositione rerum gestarum, à descriptione locorum, regionum, personarum, item à tractatione fabularum; apologorum: Præthereà à locis communibus, quoties amplificandæ rei gratia, in gloriam, in luxuriam, libidinem, avaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia, dicimus; atque his, causa velut aliquantisper omissa, diutiùs immoramur: aut contrà, quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, studia litterarum, pietatem, taciturnitatem laudibus efferimus: Hi tantùm momenti habent ad copiosè dicendum, ut clari aliquot authores eos ex professo tractaverint: (Χρείας appellant.) Sunt & illi loci communes, his non dissimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contra servitutis incommoda; mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus necessitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ brevitatem, atque id genus alia innumera describimus,

Digitized by Google

Porrò longiùs immorari licebit excursionibus, vel in initio dictionis; quas habet illa Herculis Gallici apud Lucianum; & Lamiarum, apud Politianum descriptio; vel in fine, quò jam fessus recreetur auditor; quemadmodum in Georg. ferè facit Virgilius. In medio, si quando digredi libebit, celeriùs eò redeundum unde digressus sis; nisi pars causæ jam absoluta digressionis ansam præbebit; veluti post narratam causam; quò ad secuturam argumentationem auditor reddatur alacrior; aut post probationem, sive omninò post locos inamœniores, quò tædium subtilitatis discutiatur; aut nisi res ipsa locos hujusmodi suapte sponte offerat, qui invitent ad diutiùs immorandum.

Nota, hanc amplificationem prudenter esse tractandam, nec temerè, ubi multa & necessaria in propriis argumentis suppetunt, ad alia digrediendum.

SEPTIMUS, PER gradationem.

CAPUT XV.

Fit, ut, facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, necare, quid dicam, in crucem tollere? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Ad hoc genus pertinet & illud, cum congestis ordine quodam circumstantiis in contextu & cursu semper aliquid priore majus insequitur. Hujus exemplum est in secunda Ciceronis Philippica de vomitu Antonii. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, is frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum & totum tribunal implevit. Hìc singulæ voces incrementum habent. Etenim per se deforme fuerat, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, vel si nullum negotium gereret, vel si non publicum, vel si non magister equitum. Hæc si quis dividat, ac circa singulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam, tamen minùs efficaciter amplificabit.

OCTAVUS, PER COMparationem.

CAPUT XVI.

Fit Comparatio vel fictione, vel exempli collatione. Fictione, quam ὑπόθεσιν vocant, ut in prima parte exempli quod modò retulimus ex Cicerone: fingit enim hoc inter cœnam accidisse privato. Ejusdem est illud in Catilinam: Servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes tui, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli; quoties proposito velut simili exemplo, efficimus ut id quod exaggeramus, aut proximum illi, aut par, aut majus etiam videatur: vel ut Cicero pro Cluentio, cùm exposuisset, Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse: Quantò est, inquit, Opianicus in eadem injuria, majore supplicio dignus? Siquidem illa cùm suo corpori vim attulisset, se ipsam cruciavit: Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non solùm tota totis, sed etiam partes partibus comparantur; sicut hoc loco pro Milone: An verò, vir amplissimus Scipio, Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem rempublicam privatus interfecit; Catilinam, orbem terræ, cæde atq; incen-

incendio vastare molientem, nos consules perferemus? hîc & Catilina, Graccho, & status Reip. orbi terrarum, & mediocris labefactatio, cædi & incendiis & vastationi; & privatus, consulibus comparatur. Quæ si quis dilatare velit, plenos per singula locos habeat.

NONUS, PER ELEVATIONEM *gravium.*

CAPUT XVII.

FIt quoties res atrocissimas quasque in summam ipsi extulimus invidiam, elevamus consultò, quò graviora videantur quæ sequutura sunt. Quod genus est illud Ciceronis: Levia sunt hæc in hoc reo: Metum virgarum, navarchus nobilissimæ civitatis, pretio redemit; humanum est: Atrocissimum quiddam expectetur, necesse est: cui hæc quæ sunt atrocia, comparata, humana atque usitata videantur.

DECIMUS, PER *congeriem.*

CAPUT XVIII.

AMplificamus & congerie verborum & sententiarum, idem significantium, quæ finitima est figuræ *συναθροισμῷ*, de qua priùs dictum est. Utitur hac M. Tullius in actione pro Ligario. Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat; qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hîc velut acervo crevit oratio. Idem fit interim omnibus altiùs insurgentibus: ut in hoc exemplo: Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque sociorum, & civium Romanorum lictor Sextius.

UNDECIMUS, PER *correctionem.*

CAPUT XIX.

AMplificamus etiam quasi correctione quadam, ut Cicero in Verrem: Non enim furem sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adduximus.

DUODECIMUS, PER *conglobatas definitiones.*

CAPUT XX.

TAle est illud D. Chrysostomi, ubi crucem sic describit: Crux totius beatitudinis causa, discordiæ amputatio, pacis firmamentum, bonorum omnium copiosa largitio, salutis indicium, Sol justitiæ, spes Christianorum, resurrectio mortuorum, cæcorum dux, claudorum baculus, consolatio pauperum, frænum divitum, eversio superborum, triumphus adversus dæmonas, &c.

De istis definitionibus abundè dixi superiùs. Item ille amplificandi modus fit per epitheta & adversa.

DE DELECTU LOCORUM, & figurarum, ad amplificationem obiter monitum.

CAPUT XXI.

Atque ne tantùm ad criminum & maleficiorum amplificationes tradita ratio pertinere videatur; si disquisitiùs enucleare velis, illinc præstantissimarum rerum excellentem gloriam, illinc virtutum decus, illinc vitiorum turpitudinem, illinc calamitatum atrocem speciem, illinc admirabilium rerum naturas, illinc exquisitissimarum artium delicias, & cætera id genus augeri necesse est.

Sed qui proprii sint singulorum loci, commodiùs opinor in epidictico genere disseremus: Nunc, ut id obiter præcerpamus, res vel corporeæ sunt, vel ab omni materiæ concretione secretæ; quæ sunt corporis expertes, ut Deus, Angeli, mentes, virtutes, scientiæ; primùm ornantur loco negationis: quædam enim adeò sublimia sunt, ut facilius sit dicere, quid non sint, quàm eorum naturam explicare; nec immeritò sapientes illi Ægyptii apud Damascium, pro omni laude divina ter σκότ☉ ἄγνωστον, id est *incognitam caliginem*, inclamant: Deum scilicet adumbrantes, cujus cognitio, cùm tantis difficultatibus septa sit, meliùs scitur ignorando, quàm temere aliquid asserendo.

II. Loco ὑπεροχῆς, hoc est, *eminentiæ*, cùm ex variis rebus quasi flosculos perfectionis decerpimus, quos in ea re quam commendandam suscepimus, longè excitatiùs vigere ostendimus.

Tertius locus est ab effectis; quo res spiritales σωματοποιοῦνται, id est, *quasi corpore vestiuntur*, ut præter suam naturam mortalium sensibus subjiciantur.

At verò ubi res corporeæ sunt, ex variis conflatæ partibus, sæpissimè ut in descriptionibus fieri solet, per ipsarummet partium enucleationem, & adjuncta, frequentantur: quanquam nulla res est quæ per omnes locos communes attolli non possit. Itaque in toto genere valent, quod docet Marcus Tullius, definitiones conglobatæ, consequentium frequentatio. & contrariorum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea quæ sunt de causis orta, maximeque similitudines & exempla.

Figuræ in rebus illustrandis adhibentur leviores, & magis comptæ, ut hypotyposes, distributiones, antonomasiæ quædam excellentes. In contentionibus verò adversus crimina usurpantur vehementes increpationes, ironiæ amarulentæ, epiphonemata, execrationes, apostrophæ.

DE DELECTU VERBORUM ad amplificandum.

CAPUT XXII.

Verba quoque, quod præcipit M. Tullius, ponenda sunt illustria, & tamen insita, ùt *O acerbam mihi (judices) temporis illius memoriam & loci, cùm hic in me incidit, complexus est, conspersitque lacrymas.* Gravia, ut *Præmiorum amplissimum, gloria, quæ brevitatem vitæ posteritatis memoria consolatur.* Plena, ut, *De me semper P. R. semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas.* Sonantia, *Polluerat stupro sanctissimas religiones senatus gravissima decreta perfregerat.* *Pro Plancio.* *Pro Milone.*

Addit idem auctor, juncta, facta, cognominata, non vulgata, superlata, inprimisque translata. *Juncta* sunt composita, quæ graviùs sunt anhelata: ut, *controcidare, pertimescere*: Facta, ut, *Villamne*

Ap-

Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus quàm ornamenta virtutis existimas? Sed hoc parciùs imitandum. Cognominata, ut, *expelletur, exterminabitur, ejicietur.* Non vulgata, ut, *Quas ille praeceps amentia caesis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat.* Superlata, *laxa, & solitudines voce respondent.* Translata, ut, *Omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores.*

Hæc omninò majestatem attollunt orationis, ubi præcipuè figuris dictionum illigantur, quales sunt, isocola, anadiploses, asyntheta, polysyntheta, & cætera hujusmodi, quibus ad rei cumulum circumductæ quasi torno verborum circunscriptiones, quàm aptissimè junguntur.

DE MIXTURA LOCORUM & Figurarum.

CAPUT XXIII.

QUod verò ad mixturam attinet Locorum & Figurarum, sunt qui ista putidiùs inquirant, & putent nonnihil ab antiquis, in hac temperie religiosiùs observatum. Mihi verò videntur veteres Oratores, ad hanc primùm curam animum intendisse, ut quàm illustres locos & figuras deligerent: Deinde eandem pro rerum opportunitate, ut magistra ratio & prudentia suaderet, variè commiscerent; in qua mixtura tanta est diversitas, ut difficile sit certis jam complecti legibus. Nam si diligentiùs perscruteris omnes penè omnibus locos locis, & figuras figuris illigatas atque intextas reperies; Sed hoc in variis argumentis. Itaque videndum est in hac potissimùm, quid materiæ ratio patiatur, aut admittat; videntur certè ii primùm loci, qui essentiam rei magis spectant, meliùs conjungi, ut definitio, genus, species, causæ, partium enumeratio: deinde antecedentia, consequentia, adjuncta, similitudines, contraria, & cætera id genus.

Locorum cognatio.

Inter figuras aliæ pertinent ad conformationem imaginum, descriptionemque rerum, aliæ ad probationem argumentorum, aliæ ad exhilarandam orationem, aliæ ad succendendam; quæ vel oblunt ejusdē generis, conjunguntur; quanquam ad varietatis illecebram, aliæ aliis insuper adduntur, tam diverso concentu, ut difficile sit in hac re certum aliquid definire.

Iuvat tamen aliqua exempla ex Cicerone potissimum legere, quibus conformationem illam locorum & figurarum in amplificatione cognoscere atque annotare possis.

AMPLIFICATIONES CICERONIANÆ discutiuntur.

Ac primùm avaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium, atque effectorum, & per anaphoram tractatur.

CAPUT XXIV.

HÆc tu P. Rulle M. Bruti sceleris vestigia, quàm monumenta majorum sapientiæ sequi maluisti. Hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti, ut vetera vectigalia venderitis, & expleretis nova. Urbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes provincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem subjungeretis, ut cùm omnem pecuniam ex ærario exhausissetus, ab

De lege Agrar. contra Rullum 97 & 98.

Digitized by Google

ab omnibus Regib⁹, gentib⁹, Imperatorib⁹ nostris coëgissetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum vestrum penderent; ut iidem partim invidiosos agros, à Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes, à vestris necessariis, à vobismetipsis emptos, quanti velletis, P. Romano induceretis; ut omnia municipia, coloniasque Italiæ novis colonis occuparetis, ut quibuscunque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur, colonias: ut omnem rempubl. vestris militibus, vestris urbibus, vestris præsidiis cingeretis, atque oppressam teneretis: ut ipsum Cn. Pompeium, cujus præsidio sæpissimè populus Romanus contra acerrimos hostes, & contra improbissimos cives victor extitit, proscribere, atque horum conspectu privare possetis; ut nihil auro & argento violari, nihil numero & suffragiis declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod vos non oppressum atque ereptum teneretis, ut volitaretis interea per gentes, per regna omnia, cum imperio summo, cum judicio infinito, cum omni pecunia, ut veniretis in castra Cn. Pompeii, atque ipsi castra, si commodum vobis esset, venderetis; ut interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu judiciorum, sine periculo petere possetis; ut nemo ad populum Rom. vos aducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul coërcere, non tribunus pleb. retinere posset.

Notatur artificium hujus amplificationis

Iam cuivis facile est istius amplificationis artificium intueri: Primùm constat rebus & magnis, & multis quæ in personis & negotiis sitæ sunt. Viden' ut brevissimè Rulli avaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, provincias, agros Syllanos, oppressionem virorum fortium, & cæt. notavit magna orationis volubilitate? hæc pertinent ad δείνωσιν. Quæ verò verbis duntaxat augent, *jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem*, hæc spectant αὔξησιν: forsitan uno verbo Demosthenes dixisset, *terrarum orbem*. Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fovebat, eloquentiam innutriendam.

Sequens modus multùm est in αὐξήσει: quippe uno verbo, cùm vellet dicere præceps fuisse Nævii consilium per sermocinationem, & ἠθοποιίαν, ita subjicit pro Quinctio num. 53.

Cùm jus amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, cum officii rationem atque existimationis duci conveniret, eo tempore, tu non modò, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne hæc quidem locutus es: Horæ duæ fuerunt: Quinctius ad vadimonium non venit, quid ago? respirasset cupiditas atque avaritia, paululum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses, non in eam turpitudinem venisses, ut hoc esset tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus evertere.

Hæc verbosior est amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Ejusdem generis est ista n. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum, Dii immortales! quod tantum monstrum in ullis locis, quod tam infestum scelus, & immane, aut unde natum esse dicam? jam enim videtis profectò, Iudices, non sine necessariis me; ac maximis causis, principio orationis meæ de matre dixisse; nihil est enim mali, nihil sceleris; quod illa ab initio filio noluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit.

Digitized by Google

AMPLIFICATUR SASSIÆ libido, num. 12. pro Cluentio.

CAPUT XXV.

CUm essent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solùm dedecore, verum etiam scelere conjuncta. Nam Sassia, mater hujus Aviti (mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater, inquam, appellabitur:) neque unquam illa ita de suo scelere & immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat. Quò enim est ipsum nomen amantius indulgentiusque maternum, hoc, illius matris, quæ multos jam annos, & nunc cùm maximè filium interfectum cupit, singulare scelus, majore odio dignum esse ducetis. Ea igitur mater Aviti, Melini istius adolescentis, generi sui, contra quàm fas erat, amore capta: Primò, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur: deinde illa flagrare cœpit amentia: sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filii dolor, non filiæ mœror à cupiditate revocaret: Animum adolescentis, nondum consilio ac ratione confirmatum, pellexit iis omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest. Filia, quæ non solùm illo communi dolore muliebri, in ejusmodi viri injuriis angeretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in hujus amantissimi sui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lacrymis consenescebat. Ecce autem subitum divortium, quod solatium omnium malorum fore videbatur. Discedit à Melino Cluentia: ut in tantis injuriis, non invita ut à viro, non libenter. Tum verò illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutiùs suspicionibus obscuris lædi famam suam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ suæ nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari, & sterni expulsa atque exturbata filia, jubet. Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis omnibus omnium. O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam singularem, non timuisse, si minus vim Deorum, hominumque famam, ad illam ipsam noctem facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos superiorum testes nuptiarum? Perfregit, ac postravit omnia cupiditate ac furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Animadverte in hac tota narratione singulare grandis illius & exaggeratæ eloquentiæ artificium; primùm rem improbam & funestam narraturus, incipit à commemoratione bonorum quæ antecesserant, quo res fiat atrocior: *Cùm essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis*: Deinde, quàm ingeniosa illa parenthesis: *Sassia mater hujus: (mater enim à me nominis causa*, &c.) Mox rem pedetentim explicat, servatis ἠθικοῖς legibus. Primùm amat Sassia; deinde flagrat: Tertiò tota inflammatur; & hæ flammæ exaggerantur à contrariis: Magnæ proculdubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum dedecoris, hominum famam vicerunt. Hæ enim istius libidinis fræna solent esse valentissima. Dein adjuncta in persona filiæ illustri ἠθοποιΐᾳ exprimun- *Explicatur superior amplificatio.*

 tur.

Digitized by Google

tur. Sed hæc tantùm præludia: Quid, quomodo attollitur sequens oratio?

Tum verò illa egregia ac præclara mater, & victrix filiæ non libidinis, quàm disertè appositis invalescit adjunctis? *lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ suæ nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari & sterni, expulsa atque exturbata filia iubet. Postremò nubit genero socrus, nullis auspiciis, nullis auctoribus.* Quid restabat nisi exclamationis fulmen, *O mulieris scelus?*

AMPLIFICATIO BENEFICII accepti, per Comparata, Adjuncta, & partes, ad Quirites, post reditum, n. 5.

CAPUT XXVI.

Comparatio, & antitheta.

A Parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus: à vobis natus sum consularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt, vos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis. Rempubl. illis accepi temporibus, eam quæ penè amissa est: à vobis eam recuperavi, quam aliquando omnes unius opera servatam judicaverunt. Dii immortales mihi liberos dederunt, vos reddidistis. Multa prætereà à Diis immortalibus optata consecuti sumus; nisi vestra voluntas fuisset, omnibus divinis muneribus caruissemus, vestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc à vobis universos habemus, ut quantum antea parentibus, quantum Diis immortalibus, quantum vobismet ipsis, tantum hoc tempore universo cuncta populo Rom. debeamus. Nam cùm in ipso beneficio vestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim, tum in studiis vestris tanta animorum delarata est voluntas, ut non solùm calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse videamini. Non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilii nobilissimi hominis, adolescentes, filii, & multi prætereà cognati atque affines deprecati sunt.

Hæc ratio augendi per antitheta, pulchra est, & suavis: adduntur etiam adjuncta; scilicet in largiendo beneficio alacritas, & cætera.

ALIA PARS AMPIFICAtionis per μερισμὸν.

Post reditum ad Quirit.

CAPUT XXVII.

Partium enumeratio.

QUid dulcius hominum generi à natura datum est, quàm sui cuique liberi? mihi verò & propter indulgentiã meam, & propter excellens eorum ingenium, vita sunt mea cariores, tamen non tantâ voluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit unquàm jucundiùs, quàm mihi meus frater, non tam id sentiebam, cùm fruebar, quàm tunc cùm carebam; & posteaquam vos me illi, & mihi eum reddidistis: Res familiaris sua quemque delectat; reliquæ meæ fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant; Amicitiæ, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique & dies festi, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Jam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quanquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renovata, illustriora videntur, quàm

quàm si obscurata non essent. Ipsa autem patria, Dii immortales, dici vix potest, quid caritatis, quid voluptatis habet! quæ species Italiæ, quæ celebritas oppidorum, quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas civium? quæ reip. dignitas? quæ vestra majestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar ut nemo magis.

Quid notandum in superiori amplificatione.

Viden' ut singula quæque commoda minutatim, sine tamen ulla sermonis ignobilitate, aut rerum obscuritate, discutiens, amplam effecit orationem. Si quidpiam hîc humile fuisset interpositum, corrupisset eloquentiæ gravitatem: quod fatuus quispiam fecit in veteri poëmate, qui Elysiorum camporum voluptates commemorans, Solem & cucumeres dixit esse illi perjucundos. Quæ cognatio Cucumerum, & Solis? Deinde, cujus ingenii est nobilissimis voluptatibus Cucumerum esum inferre?

AMPLIFICATIO REI CALAMITOSI, PER GRADATIONEM & HYPOTYPOSIN, &c. PRO QUINCTIO. NU. 95.

CAPUT XXVIII.

κλῖμαξ

Miserum est exturbari fortunis omnibus? miserius est, injuria. Acerbum est ab aliquo circumveniri? acerbius à propinquo. Calamitosum est bonis everti? calamitosius cum dedecore. Funestum est à forti atque honesto viro jugulari? funestius ab eo cujus vox præconis quæstu prostitit. Indignum est à pari vinci, aut superiore? indignius ab inferiore atque humiliore. Luctuosum est tradi alteri cum bonis? Luctuosius, inimico. Horribile est caussam capitis dicere? horribilius priori loco dicere.

ὑποτύπωσις & descriptio facti.

Omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est C. Aquili, non prætorem modò, à quo jus impetraret, invenire non potuit, atque adeò, ne unde arbitratu quidem suo postularet: Sed ne inimicos quidem Sex. Nævii, quorum sæpè & diu ad pedes jacuit stratus, obsecrans per Deos immortales, ut aut secum jure contenderent, aut injuriam, sine ignominia, sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit, ipsius Sex. Nævii lacrymans manum apprehendit in propinquorum bonis perscribendis exercitatam, obsecravit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, ut ætatis suæ, si non hominis, aut humanitatis rationem haberet: ut secum aliquid integra sua fama, qualibet dummodo tolerabili conditione transigeret; ab ipso repudiatus, ab amicis ejus non sublevatus, ab omni magistratu vexatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem, tibi se, tibi suas omnes opes fortunasque commendat: tibi committit existimationem, ac spem reliquæ vitæ, multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis, non turpis ad te sed miser confugit. E fundo ornatissimo dejectus, ignominiis omnibus appetitus, cùm illum in suis paternis bonis dominari videret, ipsæ filiæ multam dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. Itaque te obsecrat, C. Aquili, ut quam existimationem, quam honestatem in judicium tuum propè jam acta ætate, decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre, ne is de cujus officio nemo unquam dubitavit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur, ne ornamentis ejus omnibus Sex. Nævius pro spoliis abutatur, ne per te ferat, quominus, quæ existimatio P. Quinctium usque ad senectutem perduxit, eandem usque ad rogum prosequatur.

Digitized by Google

Hæc gradatio, ut postea dicetur, tota ad amplificationes facta est, nihil eâ ad augendum, aut fœcundius aut suavius.

Altera pars amplificationis, continet ὑποτύπωσιν calamitosi hominis opulentum adversarium demulcentis: *Denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit*; cui additur sermocinatio, *Obsecravit per fratris mortui cinerem.* Res ipsa per se satis luctuosa est, & in se suam continet amplificationem, modò disertè narretur.

AMPLIFICATIO AB EFfectu. Describitur vir bonus: pro Cæcinna. num. 78.

CAPUT XXIX.

Vereor, de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimiùm valere, cujus prudentiam populus Romanus in cavendo, non in decipiendo, perspexerit: qui juris civilis rationem nunquam ab æquitate sejunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem suam P. Romano promptam expositamque præbuerit; qui ita bonus & justus vir est, ut natura, non disciplina, consultus esse videatur; ita peritus ac prudens, ut ex jure civili, non scientia solùm quædam, verum etiam bonitas nata videatur; cujus tantum est ingenium; ita prompta fides, ut quicquid inde haurias, purum liquidumque te haurire sentias.

AMPLIFICATIO LUXUS, per adjuncta: pro Roscio Amerino, num. 133.

CAPUT XXX.

Habet animi relaxandi caussa rus amœnum, & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum, nisi præclarum, & propinquum; domus referta vasis Corinthiis, & Deliacis; in quibus est anthepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splendidisque familiis in turba & rapinis coacervari una in domo potuit. Familiam verò quantam, & quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios: animi & aurium caussa tot homines habet, ut quotidiano cantu, vocum, & nervorum, & tibiarum, nocturnisque conviviis tota vicinitas personet. In hac vita, Judices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones, fieri putatis? quæ verò convivia? honesta credo in ejusmodi domo? si domus hæc habenda est potiùs quàm officina nequitiæ, diversorium flagitiorum omnium? Ipse verò quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum volitet, cum magna caterva togatorum, videtis, Judices: ut omnes despiciat, ut hominem præ se neminem putet, ut se solum beatum, solum potentem putet.

AM-

AMPLIFICATIO CAPACItatis, 2. Philipp. num. 65.

Per partium enumeratione, & comparata.

CAPUT XXXI.

IN ejus igitur copias cùm se subitò ingurgitavisset, exultabat gaudio persona de Mimo, modò egens, repentè dives. Sed, ut est apud Poëtã nescio quem, *Malè parta, malè dilabuntur*; incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quàm paucis non dico mensibus, sed diebus, effuderit; maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. Horum paucis diebus, nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico; quæ si fuit, animal unum fuit. Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum, apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur, alia mimi rapiebant, alia mimæ, domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis: servorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter esse consumpta: non modò unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbes, & regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset.

Fit per subjectionem ante oculos cum vibrata quadam orationis celeritate.

AMPLIFICATIO LUCTUOsi spectaculi de bonis Cnei Pompeii hastæ subjectis.

Per hypotyposin, sustentationem, epiplexin, &c. 2. Philipp. n. 64.

CAPUT XXXII.

HAsta posita pro æde Jovis Statoris, bona, miserum me! (consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor,) bona, inquam, Cnei Pompeii Magni, voci acerbissimæ subjecta præconis: una in illa re servitutis oblita civitas ingemuit, servientibusque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam Diis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere: inventus est nemo præter Antonium, præsertim cùm tot essent circa hastam illam, qui auderet, quod omnium fugisset & formidasset audacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, ut veriùs dicam tantus furor, ut primum cùm sector sis isto loco natus, deinde cùm Pompeii sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & esse inimicos, & futuros scias?

Et hæc plena, artificiosa, & gravis. Primùm, quàm apposite interjecta, luctuosa parenthesis. Bona (*miserum me*) deinde, vide ut suspendit animos. *Expectantibus omnibus quisnam esset tam impius.* Postremò, quæ fulmina exclamationum! *Tantus igitur te stupor oppressit, &c.*

AMPLIFICATIO BELLI CRUdelis: Philipp.14.n.8.

Per causas efficientes, effecta, comparata, &c.

CAPUT XXXIII.

BEllum inexpiabile infert quatuor Cos. unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu populoque R. omnibus, quanquam ruit ipse suis cladibus, pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat. Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaria posset ignoscere; id Deorum consilio factum esse testatur, quæque facturus esset in hac urbe, nisi eum hic ipse Iupiter ab hoc templo atque mœnibus repulisset, declaravit in Parmensium calamitate. Quot optimos viros honestissimosque homines, maximè cum auctoritate hujus ordinis, populique R. dignitate conjunctos, crudelissimis exemplis interemit prodigium illud & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel, si etiam Dii oderint, quos oportet, omnium Deorum? Refugit animus P. C. eaque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmensium liberis, & conjugibus effecerit; quas enim turpitudines Antonii libenter subjerunt, easdem per vim lætantur aliis se intulisse. Sed vis calamitosa est, quam illis intulerunt, libido flagitiosa qua Antoniorum oblita est vita. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginensium victam esse fateantur? qua enim in urbe tam immanis Annibal capta quàm in Parma surrepta Antonius? nisi forte hujus coloniæ, & cæterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. Si verò coloniarum & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem hujus censetis urbis, quam ille ad expiandas egestates latrocinii sui, concupivit, quam jam pridem metator & callidus decempeda sua saxa diviserat? Recordamini, per Deos immortales, P.C. quid hoc biduo timuerimus à domesticis hostibus rumoribus improbissimis dissipatis; Quis liberos, quis conjugem aspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Iam aut fœdissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. Hæc à quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? gravius, si quis attulerit nomen, libenter assentiar, hoc vulgari contentus vix sum, leviore non utor.

AMPLIFICATIO CRIMINIS insitati: 6.Verri, n.67. 68.69.

Per adjuncta, & varias figuras.

CAPUT XXXIV.

LEx maximo conventu Syracusis in foro, (ne quis fortè me in crimine obscuro versari, atque affingere aliquid suspicioni hominum arbitretur,) In foro inquam, Syracusis flens, Deos hominesque contestans, clamare cœpit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo R, monumentum suæ societatis amicitiæque esse voluisset; id sibi Caium Vertem abstulisse, de cæteris operibus, ex auro & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse & indignum. Id etsi antea jam mente & cogitatione sua, fratrisque sui, consecratum esset; tamen tum se in illo conventu civium Romanorum dare,

dare, donare, dicare, consecrare Iovi optimo maximo, testemque ipsum Iovem suæ voluntatis ac religionis adhibere. Quæ vox? quæ latera? quæ vires hujus unius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium nostrum biennium ferè, comitatu regio, atque ornatu fuisset, is cùm amicus, & socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, majoribus antiquissimis, & clarissimis, opulentissimo, & maximo regno, præceps è provincia populi Romani exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: Quemadmodum hujus tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras perventuram putasti? Cùm audierint à Prætore populi Romani in provincia violatum Regem, spoliatum hospitem, ejectum socium populi Romani atque amicum. Nomen vestrum, populique R. odio atque acerbitati, scitote, nationibus exteris, Iudices, futurum, si istius hæc tanta injuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrantur, præsertim cùm hæc omninò fama de nostrorum hominum avaritia & cupiditate percrebuerit, non istius solius hoc esse facinus; sed eorum etiam qui approbarint. Multi Reges, multæ liberæ civitates, multi privati opulenti, ac potentes habent profectò in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas imperiique nostri nomen desiderat; qui si intellexerint, interverso regali hoc dono, graviter vos tulisse: grata fore vobis, populoque Romano sua studia, ac dona arbitrabuntur: Sin hoc vos in Rege, tam nobili, in re tam eximia, in injuria tam acerba, neglexisse audierint; non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco Qu. Catule, te appello; loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento: non judicis solùm severitatem in hoc crimine, sed propè inimici atque accusatoris vim suscipere debes; tuus est enim honos in illo templo; senatus populique R. beneficio; tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur. Tibi cura suscipienda, tibi hæc opera sumenda est, ut Capitolium quo modò magnificentius est restitutum, sic copiosiùs ornatum sit, quàm fuit: ut illa flamma divinitus extitisse videatur.

AMPLIFICATIO MISERIArum, per antitheta, acutasque & vellicantes sententias, stylo picto, & declamatorio.

Senex reversus è captivitate, deplorat filium insepultum, & cæcam uxorem.

CAPUT XXXV.

LEX.

QUi in calamitate parentes deseruerit, insepultus abjiciatur. Qui habebat uxorem & filium captus à piratis scripsit domum de redemptione: Uxor, flendo oculos amisit; filius, retinente matre profectus, vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis decessit, abjectus in mare, & appulsus ad littus patrium est ejectus, vult illum sepelire pater, mater prohibet. *Quintil. declam. 6. fol. 16. p. 2.*

Quid enim passus sum tam leve, ut non comparatio mei, felices etiam aliorum miserias faciat? Grave est à piratis alligari, magis dicat hoc, qui sciat, quàm citò capti moriantur. Alligatus sum, sed tamen magis queror, quòd solutus sum. Indigna est impietas in suos, quæ quanta versetur in hoc judicio, videtis. Sed *Principium aptum, & acutum. Nota gradationem artificiosissimam*

Sed mihi hoc quoque querendum est, quòd me & uxor nimiùm dilexit, & filiùs. Quid ergo putarem in rerum natura posse reperiri, quod orbitate acerbius videretur? Non contigit mihi, quod cæteris, miserrimum filium efferre. Parum est, quòd inveni, singularis exempli, causa mortis fui, *& tam pretiosa redemptus anima, senex odiosa morte filii mei vivo*. Parum est, quod mihi luctum meum fluctus nuntiarunt, & *aliud agenti patri subitò ad littus orbitas appulsa est*, quòd miserrimum juvenem toto jactatum mari, etiamsi me interpellasset, serò sepelirem, adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatii contingat, perdo etiam matris misericordiam. Injicit errantem corpori manum *mulier, & piratis & tempestate crudelior*, atque ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea est. Ne quis tamen erret ignarus, non est filii mei noverca, sed mater, ô facinus! ô cladibus nostris mutata natura! *Mater ignem ultimum filio negat*, & mulier, quæ maritum quoque suum debilitata desiderat. Quis hoc de istâ credat? filium non flet, funditus eversa fulmen hoc gladiumque non sentit.

παῖδα egregium

Item pa. 19. ejusdem libri idem exaggeratur egregiè.

Iam illa principalis ac maxima Deûm dono concessa *libertas, non hominum solùm sed ferarum, volucrumque sensibus fixa & ingenita*, primum spolium fuit. Me ipse perdidi, teneor venale mancipium, & civis Romanus merces fio, & libertatem senex dedisco, & natus ingenuus venire opto. Minimum est, in fluctibus habitamus, hyberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorum maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei, citò prætereunda est memoria, propter me uxori gravius, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, *tantumque mihi quotidie esse metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuisset*. Nihil est desiderio suorum gravius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optavi: nam mortem, confitebor, senili inertia una causa minùs cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captivo putas, nisi quæ præda non erat? quales epulas, cibosque præbent, qui ipsi rapto vivunt? Nam illa quidem satis digna quis dixerit? nudum carcerem, & inundatam sentinana viculam, & impositum nuda trabe irrequietum latus, revinctas post tergum manus, alligatos, tanquam esset qua fugeremus, pedes? Solæ in carcere tenebræ juvabant.

Præclara amplificatio miserrimæ inter piratas captivitatis.

λησταὶ ἀντὶ τοῦ ὀλέθρου diceret Heliodorus.

Artificiosa αὔξησις.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, χρυσῆν operis κορωνίδα subjungamus.

AMPLIFICATIO CALAMITOSI status, per antitheta, & hypotyposin.

Describitur miseria pauperum, cum luxu divitum comparata, ex D. Gregorio.

Greg. Nazianz. in orat. 16 p. 248

CAPUT XXXVI.

Ἀλλ' οἱ μὲν ὑπαίθριοι ταλαιπωρήσουσιν, ἡμεῖς δὲ οἰκήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπρους, λίθοις παντοίοις διηνθισμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφῖδος λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλοῖς δελεάσμασι: καὶ τὰς μὲν οἰκήσομεν, τὰς δὲ οἰκοδομήσομεν· τίσιν; οὐδὲ κληρονόμοις ἴσως ἡμῶν, ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοτρίοις· καὶ τούτων, ἴσως οὐδὲ τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῖς ἀπεχθεστάτοις, καὶ φθονερωτάτοις, ὃ κακῶν ἔσχατον: καὶ οἱ μὲν ῥιγώσουσιν ἐν τριχίνοις καὶ διεσπαρμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων τυχὸν εὐπορήσουσιν, ἡμεῖς δὲ θρύψομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐσθῆτι μαλακῇ καὶ περιρρεούσῃ, καὶ τοῖς ἐκ λίνου καὶ σηρῶν

Mirus in Græcis verborum delectus, & gravitas. Amplificationes autē Gregorii sunt magis ad δείνωσιν seu vehementiam & majestatem quàm ad χύσιν verborum composita.

ρῶν ἀερίοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν ἐνασχημονήσομεν μᾶλλον, ἤπερ ἐμπρεψόμεθα; οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ πᾶν τὸ περιττὸν καὶ περίεργον· τὰ δὲ ἔνδον ἡμῖν ἀπόκειται, φροντὶς ἄχρηστος, καὶ ἀνόνητος σητῶν δαπάνη, καὶ χρόνου τοῦ τὰ πάντα καταναλίσκοντος· καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς εὐπορήσουσιν; ὢ τῆς ἐμῆς τρυφῆς, καὶ τῆς ἐκείνων ταλαιπωρίας! ἀλλὰ κείσονται πρὸ τῶν ἡμετέρων θυρῶν, ἐκλελυμένοι καὶ λιμώττοντες· οὐδὲ τὰς πρὸς τὴν αἴτησιν ἀφορμὰς, παρὰ τοῦ σώματος ἔχοντες ἐστερημένοι φωνῶν μὲν εἰς τὸ ὀδύρεσθαι· χειρῶν δὲ, εἰς τὸ προτείνειν ἐφ' ἱκεσίᾳ· ποδῶν δὲ, εἰς τὸ προσιέναι τοῖς ἔχουσιν· ἀναπνοῶν δὲ, εἰς εὐτονίαν τῆς θρηνῳδίας· τὸ βαρύτατον τῶν κακῶν, κουφότατον κρίνοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον εὐχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τὴν αὐτῶν λώβην βλέπουσιν; καὶ οἱ μὲν οὕτως· ὑμεῖς δὲ ἀνακεισόμεθα λαμπροὶ λαμπρῶς ἐπὶ στιβάδος ὑψηλῆς τε καὶ μετεώρου, καὶ τῶν περιττῶν, καὶ αἰψαύστων ἐπιβλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκούσωμεν τῶν αἰτήσεων, δυσχεραίνοντες; δεῖ δὲ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος εὐωδεῖν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τῆς ὥρας ἔξω, τὴν δὲ τράπεζαν κατερράνθαι μύροις, καὶ μύρων τοῖς εὐωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐκθηλυνώμεθα· παῖδας δὲ περιεστάναι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἐφεξῆς, ἀνέτους τὰς κόμας, καὶ θηλυδρίας, καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον κουρὰν περιειργασμένους πλεῖον ἢ ὅσον συμφέρει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς κεκοσμημένους· τοὺς δὲ τὰς κύλικας ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἔχοντας, ὡς οἷόν τε εὐπρεπέστατά τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα· τοὺς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνεμον τοῖς ῥιπίσι σοφιζομένους, καὶ τῶν ἐκ χειρῶν αὔραις τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας; καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, πλήθειν μὲν κρεῶν τὴν τράπεζαν, πάντων χορηγούντων ἡμῖν τῶν στοιχείων πλουσίως, ἀέρος, γῆς, ὕδατος· καὶ στενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείρων καὶ ὀψοποιῶν μαγγανεύμασιν· ἀγὼν δὲ ἐστὶν πᾶσιν, ὅς τις ὡς μάλιστα τὴν ἰσχνὴν ἡμῖν καὶ ἀχάριστον κολακεύσει γαστέρα, τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον, τὸ ἀπληστότατον θηρίον καὶ ἀπιστότατον, τὴν καταργουμένην αὐτίκα σὺν τοῖς καταργουμένοις βρώμασι; καὶ τοῦ μὲν πολύ τι, κόρος καὶ ὕδατος, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τοῦ οἴνου κρατῆρες; μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην τοῖς γε ἀκολαστοτέροις· καὶ τῶν μὲν ἀποπεμψόμεθα τὸν οἶνον, τῶν δὲ ὑπερεπαινοῦμεν ὡς ἀνθοσμίαν, περὶ δὲ τοῦ φιλοσοφήσομεν· ζημία δὲ εἰ μὴ προσέσται τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τῶν ἐνσημαζομένων ξένων τις ὥσπερ τύραννος. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἁβροὺς καὶ τῆς χρείας περιττοτέρους, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι, ὥσπερ αἰσχυνομένους, εἰ μὴ κακοὶ νομιζοίμεθα, καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα.

QUid? Illine sub dio vexabuntur, nos autem domos splendidissimas incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro & argento illuminatas, ac tenuium calculorum dispositione, varioque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris? atque alias quidem incolemus, alias autem extruemus? Quibusnam autem? ne hæredibus fortasse quidem nostris, sed exteris, & alienis, iisque ne amicis quidem fortasse, sed inimicissimis, maximaque in nos invidia flagrantibus; quod quidem malorum omnium extremum est. Quid? illine in asperis & laceris pannis obrigescent, immò ne eos fortasse quidem habebunt; nos autem in mollibus & circumfluentibus undique vestibus, telisque extenuissimo lino ac serico contextis lasciviemus? atque in aliis quidem indecorè potiùs quàm honestè & ornatè nos ipsos geremus: (sic enim quicquid superfluum & curiosum est, voco:) alias autem in arcis recondemus, curam inutilem & incommodam, à tineis exedendas, & à tempore, quod omnia conficit, absumendas; atque illis ne necessaria quidem alimenta suppetent? ô profusas meas delicias! ô gravem illorum calamitatem! verùm pro foribus nostris jacebunt languidi, & fame pene confecti, qui ne instrumenta quidem corporis ad petendum integra habeant? Vocibus privati sunt, quibus miseriam suam lugeant; manibus, quas supplicandi causa protendant; pedibus, quibus

Luxus divitum circa ædes.

Pauperum nuditatis cum luxu vestium comparatio.

Egregium πάθος.

Cæcitatem intelligit.

ad divites accedant; spiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundant; atque, quod malorum omnium acerbissimum est, lenissimum esse judicant, oculisque duntaxat gratiam habent, quòd ipsorum labem minimè videant. Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis pensilibusque lectulis, eximiisque, & quas pene tangere nefas sit, stragulis splendidi, splendidè recumbemus? si vel solam petitionum vocem audiamus, stomachantes? Atque etiam illud oportebit, ut pavimentum nostrum floribus, plerunque etiam extra tempus, fragret, & mensa suavissimis, ac sumptuosissimis unguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam astent, partim ornatè, ac suo quisque ordine, comis soluti, effœminati, ac cæsarie expoliti, magis quàm impudicis oculis conducat; partim extremis digitis pocula teneant, quàm fieri potest decentissimè, simul ac tutissimè, partim follibus ventum super caput excitantes, atque auris manu conflatis obesas carnes refrigerent, mensa insuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixè & copiosè sub ministrantibus, aëre nempe, terra, aqua; nosque coquorum, & eorum qui epulas instruunt, lenociniis comprimamur; omnesque de eo concertent, ecquis avido, & ingrato ventri quàm maximè blandiatur, gravi omninò sarcinæ, & malorum omnium authori, belluæ prorsus insaturabili, ac perquam infidæ; quæ cum fluxis illis & caducis cibis brevi interitura est. Et quidem illi præclarè secum agi putabunt, si vel aqua expleantur; nos autem vini pocula usque ad temulentiam hauriemus, immò etiam ultra temulentiam, saltem ij qui majore laborant intemperantia; atque ex pluribus vinis alia rejiciemus, alia ut suavia & grata probabimus; de aliis etiam philosophabimur, atque in detrimento ponemus, nisi ad patrium vinum, exoticum etiam quoddam, velut tyrannus, accedat. Nos quippe lautos & delicatos, profusiores, quàm usus exigat, aut esse, aut haberi oportet, perinde atque vereamur, ne, non mali existimemur, ac ventris, & eorum quæ sub ventre sunt, mancipia.

Luxus circa apparatum convivarum.

Venter βαρὺ φορτίον, καὶ ἀρχέκακον.

AMPLIFICATIO ATROCIS supplicij per hypotyposin.

CAPUT XXXVII.

Ex D. Gregorio p. 416.

Ναῦς φέρτον ἔχουσα τὸν πρεσβύτερον ἕνα καὶ τοῦτον, οὐδὲ ὑπὲρ κακοῦ τινὸς ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, τῷ πελάγει ἀφίεται οὐχ ἵνα σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ. καὶ ὁ φόρτος πρόθυμος, εὐσεβὴς γὰρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συνείσπορον, καὶ τρυφᾷ τὸ καινὸν τῆς κολάσεως ὁ διώκτης. Φεῦ τοῦ θεάματος! φεῦ τοῦ δράματος! ἡ ναῦς πελάγιος, τὸ θέατρον ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς, τῶν μὲν ἐφηδομένων, τῶν δὲ ὀδυρομένων· πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσαιμι; ἀνάπτεται τὸ πῦρ, δαπανᾶται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φέρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συντρέχει τὰ ἐναντία, εἰς εὐσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα ἓν σῶμα μερίζεται, καὶ πυρσὸς ὑπὲρ θαλάσσης αἴρεται ξένος. ὢ προσῆλθε μὲν τάχα τις ὡς ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ. προσελθὼν δὲ εὗρε θέαμα οἰκτεινόν τε καὶ ἄπιστον, ἀντὶ κυβερνήτου πλοῖον, ἀντὶ χειμῶνος ναυάγιον. καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις, καὶ οὐδὲ κόνις, σπαρεὶς ἐν τοῖς ὕδασι· καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη, ὅσον τελευτῆς γοῦν εὐσχημονεστέρας τυχεῖν, εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως, ἣ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται.

Gravis & acuta amplificatio, appositis anthithetis vibrata.

Navis presbiterum unum portans, eúque non sceleris ullius sed fidei causa periclitantem, in mare demittitur, non ut vectorem servet, sed ut perdat. Atque is quidem qui vehebatur, ut pote vir pietate præstans, animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adjungitur, ac novitate pœnæ majorem in modum lætatur

per-

persecutor. Proh spectaculum grave! proh acerbam tragœdiam! navis mari fertur, spectantium multitudo ad littus effunditur, partim lætantium, partim lugentium. Quonam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in aspectu collocabo? Ignis accenditur, navis unà cum onere suo absumitur, ignis aquæ miscetur, resque inter se contrariæ, ad pii viri supplicium concurrunt; duoque elementa corpus unum partiuntur, & novo atque inaudito more fax super mare attollitur: ad quàm, ut benignam & humanam, fortasse quispiam accessit, propior autem factus, miserandum atque incredibile spectaculum reperit, navigationem sine gubernatione, naufragium sine tempestate. Sic presbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, utpote in aquis sparsus. Nec verò sacerdotij dignitas tanta fuit, ut honestiorem saltem mortem consequeretur, aut si non mortem, at certè sepulturam, quæ impiis etiam & sacrilegis hominibus debetur.

Vide artem amplificationis per δείνωσιν.

πάθος acre.

AMPLIFICATUR DEFINITIO, virtutis per inductionem.

CAPUT XXXVIII.

Amplificatio per inductionem.

D. I. Chrysost. p. 572. oratione, quòd nemo læditur nisi à se ipso.

S. Chrysostomi amplificationes plus habent fluvii verborum, & [illegible]xitatis.

*ΤΙ ποτ' οὖν ἐστιν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμὸν ἐκ σηρικῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλους, καὶ χρυσοπάστους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς σχοινίοις συμπεπλεγμένους; ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐσκελῆ, καὶ βαδίζειν εὔρυθμα, καὶ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρείαν κεκτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραῖς, τὴν ἐν πολέμοις ἁρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ παρασήματος, καὶ τροπῆς γινομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; οὐκ εὔδηλον ὅτι ταῦτα ἵππου ἀρετὴ, οὐκ ἐκεῖνα; τί δὲ ὄνων, καὶ ἡμιόνων, ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι; οὐ τὴ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀθλοφορεῖν, καὶ ῥᾳδίως τὰς ὁδοὺς δεικνύειν, καὶ πόδας ἔχειν στερρότητι πέτρας μιμουμένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; οὐδαμῶς. ἄμπελον δὲ ποίαν θαυμασόμεθα; τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τὴν τῷ καρπῷ βριθομένην; ποίαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναι φαμὲν, ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν δαψιλῆ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διευκρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῇ λυμαινομένην. Τί οὖν ἐστιν ἀρετὴ ἀνθρώπου; οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν δείσῃς· οὐδὲ ὑγίεια σώματος, ἵνα φοβηθῇς νόσον· οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑπίδῃς δόξαν πονηράν· οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἰκῆ, ἵνα φοβερός σοι γίνηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλὰ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον ὀρθότης.

QUid ergò est virtus equi? nunquid aureum habere frænum, & hujuscemodi cingula, stragulorum vincula ex sericis filis contexta, tapetes variatos auroque intertextos, phaleras gemmis distinctas, comas aureis funiculis complicatas? an verò cursu esse velocem, cruribus bene firmis numerosè incedere, & ungulas habere generoso equo dignas, robore præditum esse, longis itineribus ac bellis idoneo, posse & in acie magno animo, & in fuga equitem in columen conservare? an non perspicuum est, his non illis equi virtutem contineri? Asinorum verò, & mulorum, quam virtutem esse diceres? an non posse onera commodè gestare, itinera facilè conficere, habere pedes qui firmitate saxa imitentur? Num ea quibus extrinsecus circumdati sunt, aliquid ad

ad virtutem ipsorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onustam? Quam etiam olivæ virtutem esse dicimus? cùm magnos habet ramos, & multâ foliorum comam, an cùm suum fructuum uberem, & in omnes partes dispersum ostentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: discernamus virtutem hominis, idque solum damnum existimemus, quod illam violet. Quid igitur est virtus hominis? non pecunia, ut paupertatem metuas: nec sanitas corporis, ut timeas morbum; non multitudinis opinio, ut suspectam habeas existimationem malam, nec vita per se sola, sine accessione certoque proposito fine, ut mors tibi formidabilis existat, nec libertas, ut servitutem fugias; sed veræ doctrinæ diligens studium, & vitæ honestas.

AMPLIFICATIO BREVIS miseriarum vitæ, per synathroismum.

D. Chrysost. tract. Quod nemo læditur nisi à seipso. pag. 577.

CAPUT XXXIX.

Φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφελόντες τὰ φαιδρὰ καὶ περιφανῆ, τὸ αἰσχρὸν καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τῆς ἑταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, ἡ τρυφαῖς καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείαις προσέχουσα, τὸ αἰσχρὸν, καὶ δυσειδὲς, καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον, τὸ ἀηδὲς, καὶ φορτικὸν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἁλόντας συγγνώμης. ὅτι καὶ ἀηδίας, καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος οὗτος, ποθεινὸς τε αὐτοῖς, καὶ περισπούδαστός ἐστι καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἱμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ τρόμων, καὶ φθόνων, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηνεκοῦς, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι.

Age verò, speciosis larvis, à turpi ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem ostendamus. Talis enim est vita ad voluptates, divitias, & honores projecta, infamis, inquinata, flagitiis ac sordibus oppleta, molesta, gravis, multisque acerbitatibus oppressa. Hoc enim est quod vitæ hujus amore delinitis omnem adimit veniam, quòd cùm tot rerum asperitatibus sit referta, desideratur ab eis, & magnoperè expetitur, plena capitis discriminibus, præcipitiis, scopulis, cædibus, timoribus, terroribus, invidia, perpetua cura & sollicitudine; quodque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat nisi pœnam ac supplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO AVARITIÆ, per effecta, & imagines.

D. Chrys. tract. quod nemo læditur nisi à seipso p. 578.

CAPUT XL.

Λύττα τις ἀνίατος, καὶ μανία ἀπαράθεκτος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος, τὰς πάντων κατέχει ψυχάς· καὶ κἂν τινα ἐρῶντα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως, καὶ παρωσάμενος, ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς· καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγενείας, οὐ τῆς γυναικὸς καὶ παίδων, οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀνθρώποις ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὠμῆς ταύτης καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἁλόντων τὰς ἁπάντων καταλαβούσης ψυχάς. καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνὴς, καὶ ὡς βάρβαρος ὠμή, καὶ ὡς πόρνη πάνδημος, καὶ πολυτελὴς, καταισχύνει καὶ κατατείνει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις, τοὺς δεδημένους δουλεύειν αὐτῇ. καὶ φοβερά τις οὖσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τε, καὶ ἀπηνής, καὶ πρόσωπον ἔχουσα βαρβαρικὸν, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγριώτερον, προσηνής τις εἶναι δοκεῖ,

καὶ

Digitized by Google

καὶ ποθεινή, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αὐχμαλωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς, καὶ ξίφη καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην κατ' αὐτῶν χαλκεύουσα, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρημνοὺς ἄγουσα, καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτὰς αὐτοὺς νομίζεσθαι ποιεῖν τοῖς τῶν ἡλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἁλῶναι· καὶ καθάπερ ὗς ἐν ἀμάρᾳ, καὶ βορβόρῳ ἐγκυλινδουμένη ἥδεται, καὶ τρυφᾷ· καὶ κάνθαροι κόπρον συνεχῶς ἀνελίττοντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ ἁλόντες τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

RAbies quædam desperata, furor effrænatus, morbus insanabilis, omnium animos obtinet: Hic amor omnem funditùs amorem extinctum atque oppressum ejicit ex animo. Neque amicitiæ ratio habetur, neque cognationis, quid dico amicitiæ, & cognationis? non uxoris & liberûm, quo quid vivis potest esse charius? sed omnia humi abjecta & conculcata sunt, ubi crudelis isthæc & inhumana mancipiorum domina, tanquàm sævus tyrannus, aut barbara quædam immanis, aut meretrix publica, & sumptuosa, omnia dedecorat, conficit, & sexcentis objicit periculis ac pœnis, eos qui illi servire inanimum induxerunt. Cùmque sit terribilis, acerba, crudelis, sæva, vultu barbarico; quin potius ferino, & quàm lupus ac leo terriore; mansueta tamen, & expetenda, & melle dulcior suis captivis esse videtur: cùm etiam gladios & arma quotidiè contra eos cudat, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat & scopulos, infinita supplicii retia texat, beatos eos tamen præstare censetur, tum ipsis captis, tum iis qui in eosdem laqueos se induunt, atque, ut in cloacâ & cœno sus cum voluptate & delitiis volutatur; aut, ut scarabei in stercore continenter versantur; ita etiam avaritiâ capti, istis animantibus sunt miseriores.

AMPLIFICATIO GULÆ & ebrietatis, per congeriem.

D. Chrysostom. tract. Quod nemo læditur nisi à seipso. pag. 580.

CAPUT XLI.

OI πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ διὰ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαῤῥηγνῦντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πηροῦντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπέραντλον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτήν, καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα, ἁλύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ μήτε ὀνειράτων ἀπηλλαγμένοι φοβερῶν, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐθαίρετόν τινα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλως προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδία, καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι, ἀλλὰ φοράδην ἀπὸ τῶν στιβάδων ἐπὶ τὴν κλίνην ἀγόμενοι.

Eadem Latinitate donata.

QUi ad dimensum diem super thoros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem disrumpunt, sensus depravant, immodico ciborum onere navigium demergunt, sentinam inexhaustam & exundantem reddunt, & tanquàm in corporis naufragio navem undis obruunt, pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totumque corpus suum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus, graviore quàm ferreâ catenâ, ac nec syncerum & purum capiunt somnum, neque ab horribilibus insomniis liberi sunt, furentibusq; miseriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, risui spe- *Ebrietas dæmon voluntarius.*

 ctantium

ctantium famulorum expositi, imò etiam luctui & lachrymis meliorem inter eos; neminem noverunt eorum qui adsunt, neque dicere quid neque audire possunt, sed inter gestantium manus, à thoris ad lectulum feruntur.

AMPLIFICATIO Virtutum.
CAPUT. XLII.

Laus Clementiæ pro Marcello.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum conformari poterit ad hæc exempla Ciceronis.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, sed tamen ea vicisti, quæ & naturam & conditionem ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit: Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.

Laus Philosophiæ 5. Tusculana.

O vitæ Philosophia dux! ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid non modò nos, sed omnium vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum litterarum & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus, tibi nos totos tradimus. Est autem unus dies bene & ex præceptis tuis actus peccanti, immortalitati anteponendus. Cujus igitur potiùs opibus utamur quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti?

Virtus Imperatoris.

Ego sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extremâ pueritiâ miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescentiâ maximi ipse exercitus Imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit; plura bella gessit, quàm cæteri legerunt; plures provincias confecit, quàm alii concupiverunt; cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperiis; non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis est traducta.

Item. Non enim illæ sunt solæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo; quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.

DE DIMINUTIONE.
CAPUT XLIII.

VErùm cùm multa de amplificationibus apud Rhetores passim occurrant, mirum est cur de diminutione permulti nihil attingant, sive quod ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam esse putent, sive quod nullam esse artem diminutionis existiment.

Ego verò sic arbitror, & istam quam vocant μείωσιν, prudentissimæ parem esse eloquentiæ, & ejus artificium minimè negligendum. Occurrunt autem sæpè tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et

Digitized by Google

Et illud quidem frequentissimum est, cùm ab adversario contra rem nostram est aliquid copiosiùs exaggeratum, quod infringi atque comminui multis modis solet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum studiis hominem suo ingenio pleniùs indulsisse, similem videri circulatoribus, qui mansuefactas circumducunt belluas, cùm verò, & scriptis programmatis, & crebro tympanorum sonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes invitarint, degenerem feram, &, ut ajunt, murem pro leone, ostentant. Sic illum diu verboso ambitu perstrepuisse, ut rem parvam extolleret, sed omnia in ejus contemptum refundi, non fieri verbis elephantes ex culicibus, manere semper eadem rerum pretia, sive quis attollat, sive detrahat. Adversarium intemperanter abusum auribus gravissimorum hominum, quibus id persuaderi posse existimavit, quod vix mulierculaum aut puerorum credulitati insinuaret.

Deinde, si quæ afferri possit comparatio, in qua ea ea ipsa quæ ad rem attollendam magnificentissimis verbis prædicavit, per antisagogem rei vilissimæ, vel haud ita laudatæ, tribuamus, & risum inde excitare possimus auditorum, quod sæpe fit, perit tota illa quæ ab adversariis est conformata magnitudinis species, & in fumos evanescit. Ut si quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquisitis orationis pigmentis ornârit, nos deinde irridendo, eadem de olla dici posse demonstremus; vel si operosissimum Regis alicujus Mausolæum amplissimis verbis extulerit, nos muscam nobiliùs sepultam ostendamus: quod ingeniosissimè fecit Martialis, ubi agit de vipera in succino sesepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum crustis dum vipera serpit,
Fluxit in obstantem succina gemma feram:
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit vincta repentè gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra sepulchro,
Vipera si tumulo nobiliore jacet.

Sic & Cupidinem Deorum potentissimũ, cum aliquis verbosissima oratione laudasset; bellissimè retorquens adversarius, cum vespa contulit: *Alas habet, & vespa, telum habet, & vespa,* & cœtera quæ in eodem argumento dici possunt.

Vel si quæ ab adversario dicta sunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut securè confutari possunt; tunc aut dicendi modus erit perstringendus, aut otiosa oratio vellicanda, quod ea frustra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: sic callidissimè Cæsar, cùm in consultatione de supplicio Catilinariorum non lubenter audiret, conjurationis crimen atroci quadam, ut debebat, oratione augeri, non refellit quidem eos qui gravissimè de hoc crimine dixerant, neque enim erat, aut tutum aut prudens hoc facere; quid igitur facit, ut rem minuat? modum dicendi arguit: *sed per Deos immortales, quò ista oratio pertinuit? an, ut vos infestos conjurationi faceret? scilicet, quem tanta res, atque tam atrox non permovit, cum oratio accenderet?* Vel si facti alicujus minuendi data sit occasio, tum contra faces adversarii aspergenda erit frigida, *ut magnum & inusitatum facinus! vestem scidit, resarcietur;* & reliqua similia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerumque loci, in quibus diminutione sit utendũ? Ita est profectò, artificiosissimæ est eloquentiæ, sua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm personæ graves & gloriosissimæ famæ loquuntur; quarum dicta, ut oracula, non verborum nuiti-

multitudine, sed pondere, vim suam obtinent, simplicius enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius, apud Titum Livium, orationem habet de suis rebus gestis: nihil minùs ornatum, stylum epistolarem diceres, *Profectus ex Italia, classem à Brundusio, sole orto solvi; nonâ dies horâ cum omnibus meis navibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusque vestris sacrificavi, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in potestatem populi Romani redegi.* Hæc à summo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm si ipse Marcus Tullius ornatissimâ oratione suas in Amano victorias celebraret. Fit autem ut auditores hâc modestiâ deliniti, plura silentio suppressa existiment, & verborum moderationem flagrantissimis studiis compensent.

Eandem diminutionis rationem fermè sequuntur, qui ponderosam amant in oratione sobrietatem, studentque potiùs ut magna vivant, quàm ut diserta loquâtur. Itaque consultò, & synonyma, & duplicata, & contraposita, & sustentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ficum ficum* dicunt: sed tantam habent in vita venerationem, in dictis majestatem, ut amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT

Digitized by Google

PLACUIT HIC QUOQUE, POST Aliquot delibata, variam locorum communium ex Cicerone suppellectilem, ad uberiora amplificationum exempla, **notatis numeris subjicere.**

A.

Adolescentum voluptates, pro Cœl. 39.
Ambitio 2. Agr. 97. 98.
Ambitio Candidatorum, Mur. 76. 77. Planc. 12. ejus periculum, Mur. 74. 75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de senectute 51. 52. 53.
Animæ immortalitas, de senectute 77. 78. 79.
Avaritia fugienda 3. offic. 75. 76. 77. 15. 35. violat omnia, pro Quinct. 26. 53. 38. Manil. 37. 65. Flacc. 72. 73. Harusp. 59. pro Sext. 94. Piso. 86. 50. & paradox. 1.
Amicitia, 2. Ant. 38.
Amor in aliquem, iiij. Catil. & pro domo 27. 28. Planc. 22. 27. 29. 80. 81. Mil. 70. 101. Deiot. 39.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2. 1. Ant. 90. i. Catilin. 2. 3. 4. pro domo 115. 116. 117. 140. 141. Harusp. 4. Sext. 1. 2.
Adversa fortuna suas habet utilitates post reditum 2. 3. 4. 5. 6. pro domo 86. 87. Piso. 41. 42. 31. 32. 33. 34. 44.
Austeritas nimia, Mur. 74.
Authoritas spectabilis, Manil. 43. 44. 45. Syll. 80. ex Mil. 12.

B.

Belluas immanitate superare, Amer. 36.
Bonorum insectationes Sext. 1. 2.
Beneficii accepti prædicatio; post reditum, ad Quirites, 56. &c. post reditum in Senat. 2. 3. Harusp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101. 102. Posth. 47. Marcel. 3. 35.

C.

Caussæ malorum omnium, 2. Ant. 53. 54. 55. 71. 72.
Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo. 44. Sext. 7. 121. 122. 128. 145. Mil. 35. Post. 45 46. & pro Quinctio numer. 49.
Calamitas ejus cujus bona sunt subhastata.
Cædes Sext. 76. 77. 78. 79.
Ad Constantiam cohortatio, Manil. 69.
Constantiæ Syll. 83. post reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Provinciis 41. Mil. 62. 63. 65. 93. 96. 102. Deiot. 36. 37.

Digitized by Google

L.

M.

N.

O.

DE

DE

DISPOSITIONE, ET PARTIBUS ORATIONIS.

LIBER SEXTUS,

EJUS DIGNITAS.

CAPUT PRIMUM.

Dispositionis excellentia.

VT ingenii fontes Inventio, sic judicii, Dispositio recludit; qua nulla virtus ad pulchritudinem orationis aptior concinniorve reperiri potest; ut à qua omnis concinnitas, & præcipuus emergit in structura decor: Neque enim, ut ait Quintilianus, *Fab. l. 7.* quanquam fusis omnibus membris, statua sit, nisi collocetur: & si quam in corporibus nostris, aliorumve animalium, partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen: Et artus etiam leviter loco moti, perdunt quo viguerunt usum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. *Natura stat per ordinem.* Nec mihi videntur errare, qui ipsam naturam stare ordine putant; quo confuso peritura sunt omnia: sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine *Ordo.* rectore fluitet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine proposito, casum potiùs quàm consilium sequatur. Hæc ille.

Ex quibus multorum hujus temporis scriptorum imperitiam redarguas, qui præfervido quodam ingenii calore accingunt se ad scribendū, antequā quid velint, aut quomodo, secum fuerint meditati.

Quamobrē toto orationis cursu videas *Stylus volans & ludibundus.* volantem stylum, & ludibundum, qui inanes undique flosculos aucupatur, solidæ rationis parum, aut nihil habet. Destituitur enim judicio; quæ pars est eloquentiæ opima, ac per totum corpus sermonis æquabiliter diffusa: hujus

pondere

Digitized by Google

pondere subsultans levitas firmatur, imperfecti ingenii fœtus veluti lambuntur, & formantur, omnis denique ratio ac cultus enitescit.

DE PRUDENTIA DISPOSItionis, & Judicio.

CAPUT II.

Dispositionis prima pars, delectus.

PRimæ partes dispositionis sunt, ex ampla rerum copia, quas sive lectio authorum suggesserit, sive fons ingenii profuderit, pauca & præclara seligere. Vehementer enim errant (quod superiùs docui) qui in eo decus eloquentiæ situm existimant, si quàm maximè prolixas orationes habeant, & nihil eorum quæ excogitarint, aut invenerint, omittant: ex qua cupiditate fit, ut non modò communia, sed aliena quæque & frigida, amplificationis desiderio intrudant. Ut enim Macedonum phalanx ex modico sed lectissimo militum numero conflata, suis præsidio, hostibus exitio fuit: Contra verò innumerabiles Darii copiæ suis ipsæ viribus distractæ atque laceratæ, non tam adjumenta virtutis, quàm impedimenta exercitus censebantur: Ita profectò in orationibus evenit, quæ breves, ac substrictæ, lectis rebus rationibus instructæ sunt, longè acriùs percellunt animos: contra longæ, fluctuantes, confusæ, pondus & ictum non habent.

Prolixæ orationes fugiendæ.

Delectus rerum.

Examen styli.

Sedeat igitur in dispositionis limine judicium, tanquàm regius Censor, qui inventa omnia maturiùs examinet, aliena repudiet, negligat communia; rara, si non ad rem fuerint, non gravatè relinquat, eligat pulchra, nervosa, florida; & quod maximum est, rectà ad rem collineantia. Multa enim persæpe dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicujus gratiæ lenocinio fenssimant: At si à gravibus viris excutiantur, vel modicè pertractentur, statim quasi leviculi flores in manibus emarcescent. Contrà, quæ sunt acriter excogitata, & prudentissimo ingenii examine selecta, minus habent simulatæ venustatis, plus ponderis & intelligentiæ, ideòque accuratiùs instruunt ac delectant diutiùs.

DE TRIPLICI DISPOSItione in genere.

CAPUT III.

Dispositio triplex: & eius exempla.

DIspositio à Dialecticis vulgò in tria genera dividitur. Una dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis.

Naturalis est, quæ naturæ ordinem sequitur, atque imitatur: atque id quatuor potissiùm rebus, tempore, natura, loco, dignitate; quod observat Aristoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius posteriusve dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior est crastino, crastinus perendino: Item bellum Macedonicum prius Civili, Punicum prius Macedonico. Natura, alia aliis priora sunt existendi nececessitate, ut sol, luce; anima, homine: & ad summum, totum, partibus; caussa, eventis subjecta, adjacentibus. Loco priora dicuntur, quorum unum præcedit aliud positione: sic ultima cœlo, citima terris, dicitur Luna. Dignitate prius est, quod præstantius habetur, ut aurum argento, argentum plumbo.

Ordo arbitrarius est, qui nullâ certâ ratione constat, sed solo dicentis aut scribentis arbitrio dispensatur. Talis est liber Æliani de animalibus, ubi omnia de industria permiscet: & si quis rationem quærat, Homo est (inquit) sui arbitrii, licet illi pro voluntate scribere.

Artificialis ordo est, qui ab arte ad aliquem destinatum finem aut voluptatis aut utilitatis dirigitur, ex quo plerumque minimè servato naturæ

Digitized by Google

turæ ordine, prima posterioribus subjungit. Talis est ordo Poëtarum, qui deindustria res ab ovo non citant, sed à fine, aut medio incipiunt; deinde principia, datâ occasione intermiscent, quò magis pendeant animi, & plus ex inopinato rerum eventu colligant suavitatis. Item artificialis dicitur, quod non sponte naturæ ubique profusus, sed ab arte cultus & instructus appareat.

DE TRIPLICI DISPOSITIONE artificiali.

CAPUT IV.

Dispositio Artificialis triplex.

ARistoteles, in Logicis triplicem artificiosæ dispositionis speciem notat. Una est Analytica, seu resolutiva; altera, Compositiva; tertia, Definitiva.

Analytica quatuor modis fieri constituique solet: Primò quidem, cùm à toto ad partes, quas Philosophi integrantes, Cicero, totius appellat, fit processus: ut si quis de toto homine primùm dicat, deinde singulas corporis partes pedetentim discutiat. Secundus est, cùm non in partes totius, sed in partes generis fit gradatio: ut si explicatâ fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo & patientia in tolerando disseram. Tertius, cùm propositio aliqua gradatim in sua principia resolvitur: ut si dicam, tolerandum esse dolorem, quia honestum est; & honestum, quia cum virtute conjunctum. Quartum, cùm à fine ad media regressus, per similem gradationem instituitur: ut si quis prævideat Rhetoricæ finem esse bene dicere; bene dici non posse sine elocutione; elocutionem, verbis, quasi corpore, rebus non secus ac anima, constare; ideò inchoandum ab istis illi qui ad destinatum scopum pervenire velit.

Contraria est dispositio συνθετική, & quatuor item modis opposita: nam à partibus totius ad totum perlabitur: ut cùm ab elementis Rhetoricæ ad considerationem integræ artis consurgit: similiter in partibus generis, priùs temperantiæ partes & momenta, quàm ipsum genus, considera. Denique principia enunciationum, priùs quàm enunciationes, media ante finem explicat.

Tertia est Definitiva, ex utriusque temperie conflata: fitque cùm res in genere primùm definitione explicatur, deinde in partes sive species tribuitur, quæ & singulæ descriptionibus proprietatibusq; suis illustrantur, ut cùm de optimo genere dicendi dicturi, quale sit illud imprimis constituimus, mox varia genera & species ad uberiorem intelligentiam complectimur: quæ methodus in tradendis disciplinis optima censetur.

DE DISPOSITIONE Oratoria.

CAPUT V.

DIspositio Oratoria primùm juxtà tria caussarum genera, deinde secundùm partes & corpus Orationis spectanda. In consultatione, & judiciis, ut res manu fermè ducunt oratorem, dispositio facilior est; & hæc fermè observantur.

Dispositio in consultatione & judiciis quæ.

1. Si quæ sunt ab adversariis proposita, & jam contra nos inchoata auditorum præjudicia, magnoperè laborandum, ut hæc initio refellantur; cùm præsertim tota oratio nihil ponderis esset habitura, si quis adversus existimationem nostram scrupulus subesset. Hoc Demosthenes, hoc Cicero, hoc cæteri oratores accuratè observant.

2. Naturali ferè ordine omnia secundùm hanc saltem rationem componuntur, ut prius fulciat sequens: quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex novem prioribus dependent.

Digitized by Google

Argumentorum dispositio.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus persuaderi non possunt: Primò robustissima quæque proponuntur, quibus veluti impressa opinio majori impetu convellatur, & quasi validus cuneus validiori cuneo trudatur.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, sedati & molli insinuatione, leviora aliquando subjiciuntur; quibus gradatim ad majora ascenditur, vel etiam sparsim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in magna caussæ fiducia, & adversariorum imbecillitate, quos contemnentes, per levicula argumenta, quasi fustibus, non justis armis expugnamus.

5. Quod usitatissimum est, robusta initio, quasi hastati milites, robustiora in fine, non secus ac triarii, ponuntur: invalida, quasi imbellis turbida, in medium conjiciuntur.

Ubi verò plures quæstiones aut facta discutienda occurrunt, nisi circumstantiæ aliud præscribant, graviora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maximè si ab iis consequentia approbari illustrarique possint.

Dispositio in laudatione.

In laudatione, qui vitam gradatim narrare solet ordo, censetur nimis olere scholam: satius est orationem in certa virtutum capita partiri; & res gestas, non ordine naturæ, sed artificiali recensere. Hæc secundum diversa orationis genera: de quibus pleniùs suis locis.

Dispositionis partes.

Quod ad partes attinet, præit exordium, succedit narratio, aut propositio, quam excipit confirmatio, & hanc claudit peroratio: quanquam in eo pueri & rudes vehementer errant, qui putant nunquam esse justam orationem, nisi hæc omnia secundùm tritas & communes Rhetorum regulas fuerint religiosè servata. Ratio, & prudentia, eloquentiæ totius anima, pro rerum, locorum & temporum opportunitate multa mutat, addit, succidit: & spectat, non quid scholæ, sed quid aures auditorum ferant.

Orationis partes non semper juxta scholam.

In exordio plerumque is servatur ordo, ut rerum dicendarum propositio præmittatur, cui ratio succedat.

In narratione & expositione oratoria, si nihil aliud obstiterit, naturalis temporum ordo servandus erit. Verùm si primæ narrationis partes paulò duriores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem nostram, non erit alienum ab iis quæ benigniùs audientur, occupare animos: vel si fastidiosæ aures nullas insinuationes ferant, grave esse debet, multa præcidere, & ad ea, quibus caussæ vis & notitia continetur, statim devenire.

In confirmatione judiciali & deliberativa, qualis esse debeat dispositio, ex iis quæ superius dicta sunt, liquet.

Chriarum & orationum moralium dispositio.

In chriis moralibus, & eruditis orationibus, præclarè instituenda est dispositio, ut non subsultet oratio instar locustæ, exempla undique, aut dicta, aut fabulas occupans, sed fuso amni similis, tractum habeat, & ad unum scopum recta collineet.

Exordium grave esse debet, & rem potiùs spectare quàm personam, ut posteà dicetur.

Post exordium multùm dignitatis habet gravior quidam discursus sumptus à genere maximè proprio rei, quam tractamus, quò ad speciem commodus pateat ingressus. Sed is debet esse brevis, & in re communi rarus: ut, si mihi de Divi alicujus laudibus dicenti proponatur hic textus: *Erat lampas ardens, & lucens*: Vestibulum orationis, & quasi propylæum commodè fieri poterit, de lucis præstantia & dignitate. Sed providendum, ut ornatum sit & parcum, neve, quod plerique inconsultè faciunt, laxius sit tota domo. Hoc præmisso grata concinnitate ad orationem fiet decursus, à luce corporis,

ad

Digitized by Google

ad lucem animorum, & sanctitatis. Deinde, ut hic textus suggerit, oratio in duo veluti brachia discriminabitur; nam & arsisse charitate, & sapientia luxisse ostendetur: quod ardere, ut ait D. Bernardus, parum sit; lucere, vanum; lucere & ardere perfectum.

Lucere & ardere perfectum.

Argumentorum ordo.

Argumenta autem ita erunt disponenda, ut quæ à genere, definitione, partium enumeratione, caussis, effectis, principem locum obtineant.

Remota, ut historiæ, & testimonia, cum artificiosis eleganti suavitate contemperentur.

In peroratione, si repetantur; & verbis, & sententiis, & nonnihil etiam ordine varianda; ubi nullus præmittitur discursus, extat tamen semper aliqua propositio generalis, in qua, ut arbor in semine, sic tota inclusa sit oratio.

DE EXORDIO IN GENERE.

An Exordium sit pars orationis necessaria.

CAPUT. VI.

NUnc orationis partes aggrediamur: quarum numerum constanti omnium Rhetorum scientiâ firmatum, nihil attinet in discrimen revocare. Quanquam non ita res intelligenda est, eam continuò mancam esse orationem, quæ ex quatuor hisce partibus, exordio, narratione, confirmatione, & peroratione, non coaluerit. Pleraque enim partes nonnunquam amputandas esse docet prudentia; quas si intrudere coneris, deforme potiùs corpus facias & inutile, quàm quicquam roboris & gratiæ concilies.

Et, ut ab exordio incipiam, dici non potest, quantæ sint in hac parte ex præceptorum redundantia ineptiæ, quamque ignoranter titubetur à multis, qui veteres scholæ cantilenas scrupulosiùs observandas putant, ubi nihil opus est, imò re ipsâ pene reclamante, & nauseantibus auriculis, longo verborum circuitu communes & frigidos exordii modos ingerunt. Venimus in id pene tempus, ubi vetus Areopagitarum lex renovanda sit, qui dicere jubebant oratores sine exordio. Quorsum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ, ut benevolè audiaris? at benevolentiæ officit tua garrulitas? Non verbis, aut nugis, sed sapientiâ & virtute, quæ sunt animorum ἑλέπολεις, paratur benevolentia. Quid quòd, aut sermo est in concione sacra, ubi conciliatricula illa animorum in gravi præsertim persona delinitio, vitium est haud mediocre: Aut apud viros negotiosos, prudentes, politicos, qui non titillantur verbulis, sed longè alia habent benevolentiæ fundamenta: aut etiam in demonstrativo genere versatur oratio; sed & hîc benevolentiæ tantùm colliges, quantum industria merueris.

Error in exordiis.

Exordiorũ prolixitas fugienda.

Virtus & sapientia animorum ἑλέπολεις.

Vitanda esse inutilia exordia.

Deinde, si nemo erga te malè affectus est, imò ut sæpè fit, lubenter audiunt, amant, suspiciunt, quorsum in parergis benevolentiæ ludes diutiùs?

Raro omninò occurrunt occasiones, ubi in istis prolusionibus sit immorandum; si tamen occurrant, si malè affecti fuerint auditorum animi, si aliquâ suspicione præoccupati, quæ in Oratoris detrimentum manare possit, tum locus benevolentiæ, ut res, tempus, & prudentia suggeret, percurretur.

At verò attẽtione opus est; verùm ut attenderent, venerunt auditores; & in principiis aures arrectæ sunt: vel maximè, si res placuerit, attendent: sin autem levia quæq; & frivola sis dicturus, frustrà πεντηκοντάδραχμον, & Persarum montes aureos pollicebere. Plus authoritas, plus res ipsa,

plus verbum commodè & ἐναργητικῶς dictum parat attentionis, quàm longa procœmia.

Locus docilitatis videtur magis necessarius: sed & hîc paucis pertexendus est, ne dũ vis dociles facere auditores, incipias divisionibus & subdivisionibus confundere.

Quid igitur? Omnia (inquies) exordia sunt amputanda: minimè illud quidem, sed prudenter moderanda: eos tantùm agito, qui in præludiis & prolegomenis amant tempus & aures frustrà consumere. *Ubique illis meliùs quàm in re*, politè dixit Aristoteles. Idcirco ut tibicines, quos nusquam pejus esse ajunt quàm domi, amant extra rem & foris canere: vel etiam ut servi & pueri mendaces ad interrogata directè non respondent, sed circuitus orationis quærunt, suæ sibi improbitatis conscii: Ita illi videntur æquitate causæ ac bonitate destitui, qui sine ulla necessitate inanes ambitus expoliunt.

Aristot. Rhet. l. 3. c. 14. πανταχοῦ γὰρ βέλτιον διατρίβειν ἢ ἐν τῷ πράγματι. *Exordiis prolixis & inutilibus abutentes quales sint.*

Res una exordii est maximè necessaria; indicare finem cujus gratia sit oratio; cætera plus habere videntur pompæ quàm necessitatis.

Quamobrem, non mihi reprehensione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleorum laude dicturus ita exorsus est; Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata civitas.*

Gorgiæ Leontini exordium concisum.

Circuitum maluisset Aristoteles, ut si quis dicat honore afficiendos bonos, & idcirco à se Aristidem laudari: Commendandas illustres civitates, & hanc ob rem Elidem commendari.

Nunc hoc tandem rotundius apud eruditas præsertim aures: Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata civitas.* Explet enim exordii necessitatem; quam præscribit Aristot. & indicat uno verbo quid velit, & quorsum suscepta sit oratio. Non dissimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanasii.

Item Greg. Nazianz.

Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσω, *Athanasium laudans, virtutem laudabo.*

Num hoc tandem comptius, quàm si dixisset, virtutem laudare oportet, ideo Athanasium laudo? aut quid simile?

DE VARIIS EXORDIORUM GENERIBUS.

CAPUT VII.

PRimum illud statuendum est, duo esse exordiorum genera. Unum necessitatis, alterum ornatus atque pompæ. Quod necessitatis est, ut ait Aristoteles, indicat finem cujus gratia sit oratio. Et quidem est sine fuco, & circuitione verborum, gravibus & negotiosis orationibus familiare. Tale est illud Euryptolemi apud Xenophontem, τὰ μὲν κατηγορήσων ἀνέβην ἐνθάδε, τὰ δὲ συναπολογησόμενος. Partim accusaturus huc ascendi, partim etiam defensurus. Quod est ornatus, varium pro inventione & expolitione ingeniorum esse solet, convenitque orationibus, in quibus & eruditio expectatur, & delectatio.

Exordium necessitatis, & pompæ.

Secunda divisio est Ulpiani in 1. Olynthiaca, qui exordia dividit in ea quæ initio orationis fiunt ad viam præmuniendam, & in ea quæ in media plerunque concione solent inseri, ad renovandam attentionem, aut docilitatem.

Ulpianus in Olynth.

Tertia est Licymnii Rhetoris, qui exordiorum in genere tres formas constituit, Eperosin, Apoplanesin, & Ramos.

Licymnius in arte. Exordii divisio secundum Licymnium.

Quid Eperosis seu impressio in exordiis.

PRima est ἐπέρωσις: cujus verbi ambigua est significatio: nam ἐρωὴ tria significat, ut notat magnum Etymologicum *cessationem à bello*; ut in illo Homeri, πολέμου δ' οὐ γίνετ' ἐρωή: secundò, *impetum* ut Ὁ φερέ δὲ Τυδείδης μοῦ δουρὸς ἀχετ' ἐρωήν: per δουρὸς ἐρωὴν, intelligit impetum hastæ.

Tertio

Tertio ἐξωῖν est *recedere*, ut ὑπεξώρησαν δ' εἰπτὸ, idem interpretatur ὑπεχώρησαν, *recesserunt*. Planiùs tamen hîc intelligendum videtur de impetu: ne si recessum aut deflexionem accipias, confundatur cum ἀποπλανήσει. Est igitur ἐξωθὴ exordium ex abrupto: quod videtur violenter impetere, quasi prima impressio exercitus. Tale est illud decantatum Ciceronis: Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra?

Quid Ἀποπλάνησις.

Secunda, Ἀποπλάνησις, seu aberratio. Apud Iulium Rufinianum figura est cùm judex à re contraria nobis avertitur. Hinc exordio nomen, quod errare & exspatiari videtur à proposito.

Est quidem illud insinuationi perquam simile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos subit animos auditorum, ut fieri solet in re parum honesta & ancipiti, flexus ac mæandros innectit, mox præparatis animis præmunitisque; cogitationibus rem aperto Marte gerit. Exemplum habes inferius in Dione Prusæo, orat. 11. ubi cùm ostensurus esset Trojam non fuisse à Græcis eversam, contra omnium sæculorum & gentium corroboratam opinionem, orationis initio aliud prorsus agere videtur, cùm dicit, homines ægrè discere, & à doctis facilè in errorem induci, &c.

Quid Rami sive Ramosum:

Tertia appellatur; Ὄζοι, *Rami*. Quid sint verò, nullus, quem sciam, Rhetorum meminit. Ego si liceat conjicere, existimarim *Ramos*, appellari, exordium quod in varia subinde exordia, quasi in ramos, funditur. Nam Ulpianus in orationibus Demosthenis ad tria aut quatuor plerumque notat exordia: quem numerum (inquit) nō solent excedere oratores, nisi valdè insaniant. Tale videtur exordium Ciceronis in oratione pro Muræna: in qua, ut causa erat gravissima, & varia ab adversariis conflata erant impedimenta, necesse fuit omnia amplo illo & veluti ramoso exordio amoliri.

Quid Ἐνδόσιμον.

Alia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. ἐνδόσιμον meminit Aristoteles l. 3. c. 14. Quod specialiùs cadere videtur in demonstrativum genus, ut sit procemium exornativum, ducta metaphora à Citharœdis. Nam auspicatus Rhythmi, vel melodiæ, & præscriptum, quod datur ab ipso chorodidascalo, cui accinere chorum oportebat, nominatur ἐνδόσιμον ἀπὸ τοῦ ἐνδίδοσθαι, quòd gratuitò concederetur.

Quid Carceres.

Affertur & Βαλβὶς, id est, Carceres, pro prima perte exordii: sed hoc metaphoricum nomen est, omnibus initiis commune. Et Antiphon. in oratione περὶ ὁμονοίας, βαλβῖδα τὴν ἀρχὴν dixit. *Antiph. in orat. de concordia.* Quid sit propriè, explicat Harpocration in voce βαλβὶς· ἡ ὑπὸ τὴν ὕσπληγγα γινομένη γραμμὴ, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας, βαλβὶς καλεῖται. *Harpocr. in lexico Rhet.* Linea ad carceres, in qua consistebant cursores. Transtulit Lycophron ad exordia orationis, per allegoriam. *Lycoph. in Cassand.*

Ἐγὼ δ' ἄκραν βαλβῖδα μηρίνθου σχάσας,
Ἄνειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν,
Πρώτην ἀράξας νύσσαν ὡς πτηνὸς δρομεύς.

Ego verò lineam extremam solvens à funiculo,
Aggrediar obliquorum cursu verborum,
Prima pulsavi repagula, ut alatus cursor

 Alia

Digitized by Google

Alia divisio Exordiorum.

HErmogenes l. 1. de inventionibus, variorum procemiorum meminit: quorum unum dicitur ἐξ ὑπολήψεως, ex opinione, alterũ, ἀπὸ καιροῦ, ex tempore: tertium, ἐκ περιουσίας ex abundanti: quartum, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ex subdivisione.

Quid Exordium ex opinione.

Exordium ab opinione.

PRocemium ex opinione fit, cùm pro statu rerum, & opinione hominum, exordimur. Ut si negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere: Ὁρῶν μὲν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, χαίροντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, καὶ χάριν γινώσκοντας τῷ θεῷ. Video equidem vos (Iudices) prospero rerum successu lætari, Deoque gratias agere atque habere immortales.

Si contrà res tristis, & funesta, dejectos atque dolore perculsos ostẽdat auditores; sic (inquit) exordire. ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τῶν τετολμημένων ἕνεκεν ὁρῶ καὶ ἀχθομένους καὶ λελυπημένους. Quando vos video, Iudices, ob ea quæ nuper patrata sunt, in magno dolore tristitiaque versari &c.

Tale istud est Ciceronis in quarta Catilinaria. Video P.C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. Video, vos, non solùm de vestro, ac reipubl. verumetiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos, & cæt.

Ad hoc genus pertinent purgationes suspicionum, & præjudiciorum, à quibus sæpissimè exordia ducuntur: cùm industrii sit Oratoris, antequam ad causam accedat, impedimenta omnia disturbare, & sinistrarum opinionum fibras, si quæ sint, evellere; ut, tacta est de cœlo Periclis statua. Hanc ob rem decernit quispiam, nomen illi Olympii, sive Cœlestis, quo antea appellabatur, detrahendum. Sic (inquit) exorditur ad elevendam suspicionem, qua ex æmulatione, & invidia in Periclem loqui videretur. οὐκ ἔχθρας ἕνεκα, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, τῆς πρὸς περικλέα, τὴν συμβουλὴν ταύτην εἰσηγησάμην, ἀλλ' εὐνοίας πλέον, δεδοικὼς μή τι παρὰ τῶν θεῶν ἄνθρωπος ὢν πάθῃ. Non equidem inimicitiarum causa (viri Athenienses) quæ mihi nullæ unquam cum Pericle intercesserunt, sed ex benevolentiæ abundantia hujus author sum consilii, ne quid illi cùm homo sit, Deorum irâ contingat.

Fulmen ominosum.

Olympii nomen Pericli censetur detrahendum.

Exordium à purgatione suspicionis.

Exemplum

Est quoque ἐξ ὑπολήψεως exordium, cùm Iudicum in adversarios, ut pote improbos, odium, & corroboratam omnium de eorum scelere suspicionem commemoramus.

Demosth. in Midiam

Tale est illud Demosthenis, τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὔθ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἴμαι. Quanta sit Midiæ, non modò petulantia (Iudices) & adversus omne genus hominum contumelia, neminem, neque vestrum, neque aliorum civium ignorare arbitror.

Quid Exordium Ἀπὸ καιροῦ.

Exordium ab occasione

EXordium Ἀπὸ καιροῦ fit cùm ab insigni aliquo eventu, & commemorabili occasione, ansam arripit orator, ut illud quod intendit, validiùs perficiat: Tale est exemplum: Citantur rei impietatis, qui intra pomœrium contra religionem ararunt, & sementem fecerunt. Nascitur sub manu illustris occasio; cùm enim plurimum in colenda terra desudassent, nihil omninò frugum retulerunt; ab hoc eventu orator sic ducit exordium: [Damnatos impietatis reos, vel Deorum immortalium sententiis ex eo satis (opinor) agnoscitis, quòd cùm in arando pomœrio multum

Pomœrium sacrum.

Arare intra pomœrium.

multum laboris cepissent, nihil inde frugum messuerunt.]

Idem; Qui de patria erant ejecti, juxta ejus limites urbem condiderunt: Mox, deflagrante bello civili à patria in pristinam civitatem admissi, strenuam operam navarunt, eamque asseruerunt in libertatem. Tunc de eorum reditu deliberatur. sic exorditur orator: [Revocandine sint in patriam, quos extrema hujus urbis calamitas, ad nostram omnium salutem reduxit, nos opinione duntaxat quærimus, re ipsa verò jam confecimus.]

Quid exordium ex abundantia? contra incidentibus, acolutho, & cæt.

EXordium ἐκ περιουσίας, ex abundanti, fit cùm abundantia causæ nonnulla nos omittere dicimus; ut,

Abundantis exemplum Phya. Phya mulier pro Minerva ornata, & insigni curru vecta Athenas ingreditur, Minervam se dictitans, Pisistratumque, quem illi ejecerunt, commendans. Quo facto, populo adhuc rudi os sublevit, & tyrannum, à quo subornata fuerat, reduxit. Inde accusatur, ita incipit accusator.

Possem equidem audacem mulierculam, ut in Minervæ nomen, quam peculiari religione hæc civitas semper coluit, injuriam, arcessere impietatis: Sed omisso hoc sacrilegio Deorumque ultioni permisso, à quibus solis rectè vindicari potest: quæ contra hujus populi majestatem admisit, commemorabo.

Exordium ἐξ ἀντιπεπτωκότων. Exordium ἐξ ἀντιπεπτωκότων apud Apsinum Rhetorem, fit ἐξ ἀντιθέσεως τῆς παρὰ τοῦ ἀντιδίκου, cùm per Anthithesin res nostræ cum adversariorum rebus aut factis comparantur.

ἐξ ἀκολούθου ex hypothesi. Exordium ἐξ ἀκολούθου sumitur ex antè dictis, aut factis: quibus congrua dispositione subjungitur; Ad id accedit exordium ex hypothesi, quod fit ex suppositione aliqua, quæ antea præcessit: ἐκ παρρησίας dicitur, quoties per παρρησίαν, seu apertam & generosam dicendi libertatem, ducitur principium.

Quid Exordium ex subdivisione.

EXordium ex subdivisione fit, cùm non unum duntaxat, sed multa inferuntur quæ in suas partes distribuuntur. Idem planè videtur cum eo quod superiùs *ramos* à Licymnio appellatum demonstravimus. Tale est illud exemplum: Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat, Musarum imposuit nomina. Accusatur non modò impuritatis, sed & impietatis, hoc modo.

Subdivisionis exemplum. Si Mangonis impudicitia communes sibi fecisset, & modum aliquem imposuisset, minùs quidem dolendum foret: Nunc autem cùm ad singularem nequitiam, etiam violata religio accesserit, duobus criminibus tenetur; quorum unum est impudicitiæ, alterum impietatis; & cæt.

Item Demades orator, quærenti Philippo quales essent Athenæ, eas illi descripsit in mensa: inde citatur reus:

Καὶ διὰ τῶν ἄλλων μὲν βίον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν προδόντα Δημάδην, καὶ τὴν προδοσίαν, ἄξιον ἦν κολάσαι τοῦτον, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῷ γεγραμμένα, ἐξ ὧν αἰσχύνην μὲν καὶ ζημίαν προσῆψε τῇ πόλει.

Antea quidem (viri Athenienses) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri supplicio dignus erat hîc Demades; nunc autem vel maximè postquam recenti facinore damnum huic civitati, & dedecus sempiternum inussit.

Hoc

Hoc rurſus exordium in tres formas dividit Hermogenes, ſed levi fundamento.

Sex exordiorum fontes.

ITaque omiſſis tot Rhetorum commentis, & nominibus, puto Exordia rectè ad ſex capita poſſe reduci.

Exordium ab adjunctis.

Primum locum obtinent ea quæ ſumuntur ab adjunctis, quorum ſeges ubertima eſt, & multiplex: quot genera perſonarum, conditionum, locorum, temporum, cauſſarum, modorum in quibus infinita eſt varietas, tot naſcuntur exordia.

Exordium ab expoſitione ſimpl.

Secundum, ea quæ fiunt à ſimplici & rotunda expoſitione rei, ſeu conſilii, quod ſuſcepit orator, idque ſine fuco, & calamiſtris: ut, [Cauſſa hæc agitur contra ſacrilegum; & cæt. Elis beata civitas à me commendatur.

Exordium ex viſceribus rei quid.

Tertium, ea quæ à viſceribus rei, hoc eſt, internis principiis, ſumuntur, ut cùm quis vituperandum Philippum ſibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Neceſſariam eſſe virtutis laudem, & vitii vituperium, quòd ex utroque civitati non mediocris creetur utilitas. Tale exordium Aphthonii Sophiſtæ. Οὔτε τὴν ἀρετὴν ἐπαίνων χωρὶς, οὔτε τὴν κακίαν ἔξω ψόγου προσήκει καταλιπεῖν, ὅτι καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἐγκαταλείπεται κέρδος, ἐπαινουμένων μὲν ἀγαθῶν, κακιζομένων δὲ πονηρῶν.

Exordia ab Exemplis.

Quartum, quæ ſumuntur ab exemplis, parabolis, iconibus, fabulis, proverbiis, apophthegmatis, & cæt. quæ plus habent pompæ & circuitionis: nos inferiùs exempla afferemus.

Exordium ab invocatione.

Quintum, quæ ab invocatione, quale eſt exordium orationis de Corona, apud Demoſthenem; & Ciceronis, pro Muræna.

Exordium ex abrupto.

Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto; quæ ut magis calida ſunt & incenſa, peculiaremque habent modum, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc, capita omnia vel ſaltem præcipua, reduci poſſe exiſtimo. Sed de iſtis poſthac fuſiùs in exemplis.

DE MODO EXORDII.

An debeat eſſe argumentoſum, & floridum.

CAPUT VIII.

OMnem ab exordio probationem removeri nonnulli Rhetores volunt: Alioqui quomodo (inquiunt) à confirmatione diſcernetur exordium, ſi præter rationem ſuam argumentari & probare nitatur. Deinde cùm ad probationem mentes auditorum comparare debeat, ipſum omni argumentatione carere oportet. Sed tamen conſtat, multa, eaque induſtriorum oratorum exordia, jacta quædam habere probationum fundamenta, & ſparſa veluti rationum veſtigia, quæ deinde ſenſim latiùs manant incrementis. Quamobrem in hac quæſtione & exordia, & arguméta, ut permagna ſunt, atq; illuſtri varietate, longè diſiungéda eſſe videntur. Si exordia ſunt ducta à circumſtantiis rerum, iiſque ad cauſſam non adeò pertinentibus, ſed tantùm ornatus & excurſionis gratia, ea ut plurimùm proœmia nihil continent argumentoſum. Si verò tertii generis ſint exordia, quæ à rerũ viſceribus, & internis veluti principiis ducuntur, recipiunt argumenta non quidem omnia, ſed ea maximè quæ ſunt à genere: ita enim graviùs & liquidiùs influunt. Sic dicturus contra adulteram, exorditur à fœditate adulterii, & laude caſtitatis, quo fit ut ſimul præparet animos, ſimul etiam cauſſam fulciat, & ad orationem commodiùs delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus, cùm præcepit ne exordium ſit argumento

Exordium nec debet eſſe argumentoſum nimis, nec prorſus ſine argumentatione.

Quint. l. 4. c. 1.

mentosum nimis, ut confirmatio. Nec prorsus sine argumentationibus, ut est narratio.

Quo charactere scribenda sunt exordia.

Quod ad characterem attinet, simplici cultu exordia esse debere contendunt: & id quidem rectè, si præsertim generis judicialis aut etiam deliberativi ratio habeatur; in quibus nimis compta pro suspectis solent esse exordia. Quis enim ineptum non putet, si cùm totum orationis genus sobrium & grave esse debeat, initium fuco & pigmentis sit delibutum? Neque tamen esse oportet nimis grandia & austera; sed quod eruditè notat Halicarnasseus in libro περὶ Δημοσθένους δεινότητος, plus habere suavitatis quàm majestatis, ne nimiâ gravitate, quos conciliatos esse volumus, avocent auditores. At verò in orationibus exornativis, quæ non ad suasionem sed delectationem instituuntur, longè alia ratio: & vehementer errant qui hæc genera unâ ratione præcepti complectuntur. Oportet enim hæc prooemia compta esse, florida, veneribus & gratiis pullulantia; quanquam nolim esse aliquid, aut translatum audaciùs, aut ab obsoleta vetustate, aut poëticâ licentiâ sumptum. Nondum enim recepti sumus, & custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis & jam calentibus hæc libertas, si modò unquàm toleranda est, feretur alacriùs.

Quint. l. 4.

Exordium partibus rectè insuendum.

Prætereà cæteris orationis partibus uniri exordia adaptarique operæpretium est, ne à toto corpore disjuncta, intrusa potiùs quàm propria esse deprehendantur. Hanc artem tamen plerique veteres tenuerunt, ut locos sibi exordiorum communes facerent, quibus pro occasione uterentur; quanquam ea opinor, magnâ dexteritate reliquo corpori insuebant, ut nihil violentum cerneretur. Hoc sibi excidisse testatur M. Tullius, qui libro quem de gloria conscripsit, prooemium unum ex suis Academicis inseruit. Sic autem ille ad Attic. lib. 16. c. 5.

Exordiorũ locos communes habebãt antiqui Oratores.

De gloria librum ad te misi, & in eo prooemium, id est quod in academico tertio. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum; ex eo eligere soleo cùm aliquod σύγγραμμα institui. Itaque jam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto prooemio, conjeci idem in eum librum quem tibi misi. Cùm autem in navi legerem academicos, agnovi erratum meum. Itaque statim novum prooemium exaravi, & tibi misi, tu illud desecabis, & hoc agglutinabis.

Cicero habuit volumen Exordiorum.

Hoc qui faciunt pueri, sine judicio, ex aliis authoribus exordia malè suis tyrociniis aptantes, persæpè corpori equino humanum caput coguntur adtexere. Jam ad præcepta magis familiaria, & exempla, deveniamus.

Exordia adscita.

DE EXODIORUM *communibus præceptis.*

CAPUT IX.

Exordia & aditus honesti.

Curare igitur oportet, in grandi præsertim oratione aditus honestos, ut in basilicis præclara vestibula: sed tanta est in iis plerumque elaborandis difficultas, ut expeditius sit orationis exitum invenire, quàm principium: Ego missam faciens sylvescentium præceptorum congeriem, primùm explicatè pauca & necessaria de exordio subjicio; mox nostro more χειραγωγῶν, exempla præceptorum rationibus subjungo.

Apsinus Rhetor Græcus multas habet maximè de exordiis judicialibus præceptorũ minutias; quas videre licet Rhetor. Græc. p. 682

In exordio considero nomen, definitionem, divisionem, partes, vitia, virtutes, & tractationem.

Exordii nomen & definitio.

Exordium dictum est, (metaphorâ ductâ à Textoribus;) Prooemium, à Citharœdis, ut testatur Magnus Aurelius Cassiodorus in compendio Rhetoricæ. ᾠδὴ (inquit) cantus est, & citharœdi pauca

Cassiodorus in Rhetorica compendio.

Digitized by Google

pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi gratia canunt, Procemium nominarunt: Oratores quoque ea quæ priùs ordiuntur orationis caussa, & ad conciliandos sibi judicum animos præloquuntur, Procemii appellatione signârunt.

Exordium (inquit Cicero) est principium orationis, per quod animus auditoris, vel judicis, constituitur, vel apparatur ad audiendum.

Ejus duo facit genera, Procemium, & Ephodon sive insinuationem.

Procemium, est apertum principium:

Ephodos est subdolum initium, occultiùs irrepens in animos judicis (inquit Fortunatianus.) Sed de hac exordiorum divisione pleniùs antea dictum est.

Partes exordii. Partes exordii nonnulli quatuor afferunt: quanquam istud ubique non observetur. Notatur tamen plerunque *Expositio, Ratio, Redditio, & Comprobatio.* Expositio est, oratio rem indicans, ut, *Neminem vestrûm latet (Quirites) quanta mala Carthaginenses propter vectigalium magnitudinem patiantur.* Ratio est, caussa quæ redditur expositionis, ut, *Neque enim res ita parva, ut latere possit.* Redditio est, brevis assumptio, seu complexio ejus quod expositione & ratione conficitur: *Vos autem decet, Quirites, pro gloria & laude vestri nominis, tributa miseris diminuere.* Comprobatio est redditionis caussa, *ne cogantur tantam calamitatem experiri, ut & filios quos genuerunt, in perpetuam vendant servitutem.*

Vitia. Vitia exordii sunt, vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, contra præcepta. *Vulgare,* quod in communes caussas accommodatur, ut Delphicus gladius. *Commune,* quod non minùs in hanc quàm in contrariam causam potest accommodari.

Longum, quod pluribus verbis & sententiis ultrà, quam satis est producitur.

Separatum, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum orationi annexum.

Translatum, quod aliud conficit, quàm genus caussæ postulat, ut si docilem faciat auditorem, cùm benevolum causa desideret.

Contra præcepta, quod eum qui audit, neque attentum, neque docilem, neque benevolum efficit.

Virtutes sunt in Quantitate & Qualitate. *Virtutes.*

Quantitas in eo est, ut orator justam habeat exordii magnitudinem, & viriliter se expediat.

Qualitas, ut de re sit, & pro re, & ab extremo principio ad narrationem descensus subtiliter fiat.

Tractatur exordium ad conciliandam benevolentiam, attentionem, docilitatem. *Exordii finis.* Quanquam, ut monui, ineptum est existimare, his partibus singulis deberi semper in exordiis locum.

Benevolentia petitur à personis, à rebus, ab adjunctis personarum & rerum: In persona oratoris, spectatur modestia, officium, necessitas, publica utilitas, æquitas, & id maximè in judiciis; In persona clientis, nobilitas, innocentia, virtus, eruditio, promerita in remp. In adversariis, odium, crudelitas, perfidia, malitia, diffidentia, authoritas, infesta libido, intemperantia, amentia, furor, barbaries, petulantia, consilia, pactiones, divitiæ, auspicia, clientelæ, facultates, affinitates, eloquentia. Sed hæc ad genus judiciale attinent; in rebus spectatur locus, tempus, opinio, fama, expectatio vulgi, dubitatio, sollicitudo, admiratio, votum, invocatio divorum, abominatio, historia, exemplum inopinatum.

Attentionis partes sunt, res magnæ, novæ,

Attentionis conciliandæ ratio & exẽpla vide Cicer. pro Roscio Amerino 9.10 2. Anton. 10 47. pro Cælio 16. Sylla 33. 34 69. pro domo.

novæ, præclaræ, incredibiles, insitatæ, terribiles, humanæ, illustres, obscuræ, difficiles; fructuosæ, jucundæ, auditoribus utiles.

Docilitatis partes sunt distributionis brevitas: in tractatione ut plurimùm omnia debent esse mediocria, & modesta, sententiæ, vox, vultus, compositio. A structura aberit verbum omne insolens, audaciùs translatum, vetustum, poëticum, luxu diffluens. Nisi fortè quis in iis declamatoribus, qui artem de industria profitentur, aliam rationem esse putet.

Brevitatis promittenda exempla 2. Anto. 47 Quint. 34. 45. Amer. 89. 91. 94. Flacc. 12. pro Domo 32.

At verò, quoniam ea sæpius nobis occurrunt argumenta, ubi nihil à loco, aut tempore, aut personis desumendum est, unde nimis vulgaria plerumque fiunt exordia, unam rationem exordiorum brevem & minimè communem paucis trado. A re ipsa exordiendum? quod ut commodiùs fiat, spectanda est quæstio ad dicendum proposita. Atque ut ea particularis est, gradum facere oportet ad generalem, & ab eadem exordiri: hoc est, incipere oportet à propositione generali, quæ ducta ex intimis ipsius quæstionis visceribus, instar sit fundamenti: In hoc nihil puerile, nihil affectatum? & ita quidem exordium est, ut fermè extra exordium sit? nam dum se insinuat, jam probat. Ita tamen, ut quod vult Quintilianus, neque nimis argumentosum sit, neque prorsùs argmentatione careat? hoc non modò Chriis, sed ipsis judicialibus caussis accommodatum est. v. g. Agitur hæc quæstio an legitima parentibus debita postponi debeat legatis in pias caussas factis. Tale erit pro caussa religiosa exordium.

Exordia propria quomodo fiant in caussis gravibus & à fuco atque pompa verborum alienis, ut in concionibus. Ann. Robert. rerum judic. l. 1.

Magna est apud probos piosque omnes piæ caussæ commendatio, magnum imminutæ charitatis, & frigescentis Christiani amoris argumentum, quoties legatorum in Ecclesiam & pauperes favor, ulla civilis officii consideratione superatur. Et hoc jacto fundamento orator descendat ad caussam. Ab antiquorum etiam dictis vel factis, similibus vel dissimilibus, in hoc genere incipi nihil vetat. Contra;

Pro patre tale sit initium:

Natura quæ communis est omnium parens, non modò mutuis benevolentiæ officiis homines inter se conciliat, sed & φιλοστοργίαν affectus, & amicitiæ jura, plerumque ex propinquitatis gradu & agnationis vinculo immittit atque instillat.

Aliud est in hoc genere apud eundem exemplum. Hæredes postulant, viduam impudicam ipso luctus anno, dotalitio privari. Exordium fit à communi pudicitiæ laude. Castitatis & pudicitiæ cultus unica res est & vera fœminarum commendatio, & insigne muliebris laudis monumentum. *Idem l. 1 c. 6*

Alterum est: Cum ab ipsa hypothesi gradimur ad thesin, & rem initio dicendi proponimus, vel potiùs primis lineamentis adumbramus, sine tamen ulla insinuatione. Tale mihi Areopagitarum patronorum exordium simplex & concisum fuisse videtur. Ut, viduam hæredes mariti arguunt, & adulteram & cædis mariti participem fuisse: Sic, Caussa hæc agitur adversum mulierem, & adulteram, & cæde mariti insignem. Titia non modò constante matrimonio, thori genialis calcato fœdere, turpiter se prostituit, sed & intra annum luctus libidine peccavit in cineres mariti: Deinde crimen communiter exaggeratur. *Idem rerum judicat. l. 1. c. 4.*

Hæc igitur exordia maximè propria: cætera tamen, quæ ab aliis adjunctis ducuntur, ut personarum, & locorum, non sunt contemnenda, si modò communia raris quibusdam ornamentis illustrentur; quod quo pacto fieri possit, hîc subjicio, cum aliqua exemplorum varietate.

DE EXORDIIS IN DEMONSTRATIVO GENERE, AB HISTORIIS, FABULIS & EXEMPLIS.

CAPUT X.

DEmonstrativum genus, ut natum est ad pompam, exordiorum flore, præter cætera vestiri atque ornari solet.

Sumuntur autem ab adjunctis personarum, rerum, locorum, temporum: & ea satis crebra sunt, quæ per insignem aliquam historiam fiunt, cui statim propria redditio accommodatur; quod si bellissimè fiat, specimen habet eruditionis & ingenii: Contrà si tortum, si intrusum, si nimis affectatum, invenilem stylum sapit.

Exempla nonnulla suggeram, quæ passim usurpari video: quanquam hanc exordiendi rationem, haud ubique probaverim.

Adjunctum personæ Oratoris.

Si se tenuem in dicendo profiteri velit, & concursum auditorum habeat, qui eum circunstent, ament, suspiciant; exordiatur à similitudine noctuæ, ut est apud Dionem Prusæum in Olympico.

Exordium à fabula noctuæ.

Dion. Prusæus in Olympico.

ΑΛλ' ἦ τὸ λεγόμενον, ὦ ἄνδρες, ἐγὼ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρ' ἑτέροις πλείοσι, πέπονθα, τὸ τῆς γλαυκὸς ἄτοπον καὶ παράδοξον πάθος. ἐκείνην γὰρ οὐδὲν σοφωτέραν αὐτῶν οὖσαν, οὐδὲ βελτίω τὸ εἶδος ἀλλὰ τοιαύτην ὁποίαν ἴσμεν, ὅταν δήποτε φθέγξηται λυπηρὸν καὶ οὐδαμῶς ἡδὺ, περιέπουσι τὰ ἄλλα ὄρνεα. ὅταν δὲ ἴδῃ μόνον, τὰ μὲν καθιζόμενα ἐγγὺς, τὰ δὲ κύκλῳ περιπετόμενα, (ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, καταφρονοῦντα τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἀσθενείας. οἱ δὲ ἄνθρωποι φασὶν, ὅτι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα) πῶς γὰρ οὐ τὸν ταὼ μᾶλλον ὁρῶντα θαυμάζει, καλὸν οὕτω καὶ ποικίλον; ὅτι καὶ αὐτὸν ἐπαιρόμενον καὶ ἐπιδεικνύντα τὸ κάλλος τῶν πτερῶν ὅταν ἀβρύνηται πρὸς τὴν θήλειαν, ἀνακλάσας τὴν οὐρὰν, καὶ περιστήσας αὐτῷ πανταχόθεν ὥσπερ εὐειδὲς θέατρον, ἢ τινι γραφῇ μιμηθέντα οὐρανὸν ποικίλον ἄστροις, & cætera? quæ sic παραφραστικῶς expono:

Pavo theatrum sibi spectabile & cœlum in cauda constituit.

Mihi verò (Audit. humaniss.) absurdum illud & incredibile, quod de noctua narratur, & hîc apud vos, & apud alios complures, accidisse video: Illa enim quum cæteris volucribus sit neque sapientior, neque formosior, sed talia qualem nos sæpe vidimus, quando fortè vocem fundit mœstam prorsusque insuavem, circumsistunt aliæ aves, imò simul atque eam conspexerunt, partim propè assident, partim in orbem circumvolant: Quid verò Iunoniam avem, pulchellum illum pavonem, qui gemmat floribus, nitet purpura, micat auro, stellis radiat, qui dum se infringit, rotat, delicias agit, & conchata caudæ volumina explicat, magnificentissimum theatrum, aut cœlum ipsum micantibus stellis undique vermiculatum, spectatorum oculis subjicit, non ita admirantur, non fractos lusciniæ modulos? non moribundi oloris voces, ipsa suavitate dulciores, tantopere suspiciunt? Sic vos quoque cùm tot amœna habeatis spectacula, tot acroamata, tot Rhetores, tot Poetas, vos tamen me, cum eruditissimis hominibus minimè comparandum circunstatis, & summa benevolentia complectimini.

Redditio.

Ab adjunctis item Oratoris.

SI parvus corpore & primo aspectu vilis, præter expectationem aliquid sublimius aggredi videatur: ita poterit exordiri à venusta historia Luciani; quam stylo oratorio sic reddo:

Lucianus de Saltatione.

Antiochiam, locum nobilem, celebrem quondam urbem, copiosam audivistis; at quid de Antiochenis sim narraturus,

turus, nemo vestrûm fortasse cognovit. Fuerunt illi non solùm vernulæ urbanitatis, sed & saltationum, ut scenica urbs ferebat quam studiosissimi, tum in judicando ita acres, ut exilia quæquè ad censuram revocarent suam. Illic histrio sanè non invenustus: sed ut bellissimis ingeniis amplam istam corporis speciem plerunque natura denegavit, corpore erat perpusillo: hic cùm in scenam prodiisset, Hectorem saltaturus, omnium exclamatio audita est: *Hectorem expectabamus, Astyanactem videmus*; quod ridiculum, si quis in me non magnæ expectationis homulum, festiviùs hodiè torqueret, ferrem naturæ vicem, neque hominis urbanitati succenserem, sed tamen oratum vellem, ne quid ante datam saltationem diceret.

Exordium ab historia de Saltante Hectorem.

Si alteri succedat Oratori, cujus commendare velit virtutem.

Philostratus in Scopeliano. Exordium successor in laudem antecessoris. Polemon. Scopelianus

Polemonem illum ferunt cùm ei singulari omnium consensu honorificæ legationis munus obtigisset: in qua ut cætera erant egregia, tum illud non postremum, quod Scopeliano viro sapientissimo celeberrimoque imprimis oratori succederet, antequam se accingeret ad iter conceptis verbis orasse, ut Scopeliani Suada sibi adesset, deinde generosum senem suaviter, ut solebat, complexum, dixisse versum Homericum:

Δὸς δὲ μοι ἀμολειν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι.

Quod mihi hodierno die (Audit.) video usurpandum. In simili genere est Eunomii Cicada.

Eunomii Cicada. Photius in epistola ad Ioannem Patricium. Exordium è Cicada Eunomii.

Ferunt in Eunomii Citharœdi lyra Cicadam olim consedisse, & quacunque poterat vocula cæterarum fidium delicatissimos concentus prosequutam. Simili profectò ratione, cùm tot tibi egregii Poetæ blandissimos citharæ nervos impellentes encomia cecinerint; Ego licèt tenuis, amoris tamen & studii plenus accedo, & eorum ego voces consector, &c.

Adjuncta rerum in re gravi & magnifica, ut in laude maximi viri.

Exordium in re ampla. Exordium ab Æmilii dicto. Polybius. & Suidas. Iupiter Elaus.

Lucium Æmilium ferunt, cùm beatam illam Elæi Iovis imaginem vidisset, diu attonito similem hæsisse, tandemque in eas voces erupisse, Papæ, solus Phidiæ Iupiter, Homerici Iovis majestatem complexus est: Ego verò minimè dubitem, hoc ipsum de Scipione veriùs affirmare: Solus quippe potuit tantam tamque illustrem divinarum virtutum effigiem mortalium oculis aspiciendam in mortali corpore proponere. Nullus verò est adeò disertus, qui ejus dignitatem, laudes, & decora, satis ornatè complecti possit. Quid igitur? Egone rudis declamator, &c.

Item,

Exordium à Marathonia pugna. Plutarch. Marathonia pugna

Marathoniam pugnam (Auditores) summa armorum dimicatione à Græcis barbarisque pugnatam sæpius audivistis, at nec mediocri ingenii contentione scriptam accipite. Sunt enim ex tota Græcia, quæ politissimis semper ingeniis floruit, trecenti homines delecti, qui quod fortissimi bellatores gladio fecissent, iidem stylo consequerentur. Utinam illi in ævum nostrum redirent, gloriosiorem aliquanto campum in hodierno argumento invenirent.

In laude cujusdam Virtutis, & exhortationibus.

Exordium in laude Virtutis. Campaspe sive Pancaste. Ælianus var. hist. l. 12. c. 34. qui eandem παλκασιν nominat.

Campaspem egregia imprimis corporis venustate fœminam Alexander ille magnus habebat in deliciis: quam dum Apellis opera pingi curat, ut erat pictor homo mollioris ingenii, neque nimis austerus ad amores, ex puellæ oculis, quos propius intuetur, ignem derivat in pectus, & sui operis amat exemplar. Neque ego, (Audit.) ita ferus ero, & ferreus, ut qui dum egregiam virginem, Castitatem dico, meæ orationis coloribus exprimo,

ejus amoris facibus incendi me, & vos pariter non facilè patiar.

Oraculum de doctrina Atheniensium in aures.

Diõ. Chryſ. ad Alexandrinos orat. 32. expreſſum è Græco.

Institutio puerorum.

Ab inauribus Athenienſium.

Divina illa verè, & Phœbi tripode digna nox, qua olim Athenienſes oraculum monuiſſe narrat Atticæ facundiæ facilè princeps Dion. Chryſoſtomus. Cùm enim ſedulo quærerent, qua ratione optimis legibus & inſtitutis vincirent civitatem, fertur numen reſpondiſſe, beatam fore remp. ſi liberorum auribus, quod omnium pretioſiſſimum eſt, appenderent: at illi puerorum auriculas pertuntebant auro, & gemmis onerabant: hoc rati in omnium rerum natura eſſe præſtantiſſimum; & ita Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos puſiones, non Athenienſes, facere videbantur. Ego verò, &c.

Tibicinis judicium. Philoſtr. in Apollonio l. 5. c. 11.

Tibicen valdè ſapiens (audit.) diſcipulos auditum mittebat ineptiſſimos quoſque tibicines, ut ex eis quo pacto canendū non eſſet, intelligerent? redeuntes deinde omnes perfectæ artis numeros edocebat, ut quomodo canendum eſſet, ediſcerent. Et nos ex quotidianis aliorum vitiis ſatis ſuperque quid minime faciendum eſſet, vidimus: nunc autem ſi placet, quid ad felicitatem obtinendam, quam ſe cupere omnes dicunt, paucos ſcimus quærere, maximè expediat, contemplemur.

Loci dignitas.

Babylonicū forum. idem l. 1. c. 18.

Quantum terroris ad dicendum accedentibus afferret Babylonicum illud *dicaſterium*, ex ſaphirinis lapidibus conflatum, in quo, mirum dictu, inter cœrulei coloris nubes, illicibus aureis interſtinctas prominentes, ex lacunari Deorum effigies pendebant, norunt ſapientiſſimi oratores, qui illo in loco dixerunt: Mihi verò, & hujus loci religio, & veſter omnium conſeſſus tantum affert timoris, quantum ad oratoris bene navi debilitandam induſtriam ſufficiat.

Loci vilitas, ſive moleſtia.

Scopeliani dictum acutum. Philoſtr. in Scopeliano.

Luſcinia.

Scopelianus (auditores) cùm rogaretur à Clazomeniis, ut in eorum urbe declamaret, Non canit, inquit Philomela, in cavea. Et hoc à me ita dictum velim, non quòd hunc locum contemnam; eſt enim honeſtus, & celeber, ſed quòd me dum impenſiùs vos diligo, tot invidorum vexationes exercent, ut ingenium mœroribus, quaſi piſcis retibus, implicitum, ægrè ſeſe poſſit expedire.

In laude funebri.

Dio Pruſæus orat. 39.

Mihi verò quid dicam (auditores) in mentem non venit, ita me repentini mali turbo percuſſit, & ſtupore ſenſus confudit. Deſideratis verba, at nihil præter lacrymas habeo, & ſuſpiria. Eſt certè iniqua conſuetudo, quam in iſtis laudationibus obſervamus; dicere jubemus eos quibus flere magis conveniret, & eloquentiam requirimus, ubi quantum viget dolor, tantum extabeſcit ingenium.

Cic. Philip. 9.

Vellem Dii feciſſent immortales (P. C) ut vivo potius Servio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.

Demoſth. in laudatione funebri.

Mortuos quidem iſtos flere facile eſt, at laudare difficillimum; qui enim à natura inditum vivendi deſiderium aſpernati ſint, & occumbere honeſtè, quàm afflictam Græciæ fortunam cernere maluerunt, an non eam ſuæ virtutis memoriam reliquere, quàm nulla complecti poſſit oratio?

In invectiva, In vituperio iniquiſſimi hominis.

Demus Zeuxidis. Plin. l. 35. c. 10.

Rediret utinam in hanc vitam Parrhaſius, qui Demum illum Athenienſem tam ingenioſo olim argumento, tam ſubtili artificio depinxit, varium, iracundum, injuxum, inconſtantem, ferocem, amentem, furioſum, &, ſi quis alius color eſt, quo immane portentum exprimi poſſit; inveniret in hoc homine ſatis argumenti

ad

ad similem tabulam: Ita enim scele ratus est, ut dubitem an ipse ex vitiis totus, an ex eo vitia nata sint atque profecta.

Pausan. in Bœoticis. Aranea Thebanorum.

Brevem historiam refert Pausanias (auditores) brevem sed argutam, quam & mè narrate, ut spero, juvabit, & vos audivisse nunquam pœnitebit. Araneæ, inquit, apud Bœotios, dum ipsi innocentia simul atque otio florerent, ad legiferæ Cereris templum, telas niveo candore amabiles texuerant: postquam verò depravari ipsi & bello ardere cœperunt, textrices stamina non ut antea candida, sed atri coloris nube infuscata eodem in loco fixerunt. Et hoc mihi liceat apud vos profiteri (audit. humaniss.) Ego hujus laudator fui atque amicus, quandiu ipse virtutis, pacis, & concordiæ fuit: Nunc autem postquam scelere & maleficio inquinatus, detestabili in omnes bonos odio flagrare cœpit, mutata ratio est; ad hujus legiferæ Themidis templum, nigram & dentatam affero orationem, ut ipsæ niger est, & dentatus, si tamen carbonem inveniam, qui ejus fuliginem exprimere possit.

DE DELIBERATIVO

CAPUT XI.

Exordia in Deliberativo.

IN Deliberativo exordia gravia esse oportet, nec tamen curiosius elaborata: nihil vetat ab exemplo aliquando incipere; ut si quis rem honestam & utilem proponat apud generosos auditores: *ita poterit exordiri.*

Timotheus Tibicen. Alexandri generositas. Dion orat. 1. de regno.

Timotheum quondam illum Tibicinem, ferunt, cùm primum Alexandro Regi artis suæ specimen exhiberet, cecinisse, juxta illius mores, admodum peritè atque musicè, non mollem neque remissam cantionem, quæ ad ignaviam desidiamq; duceret, sed ipsum opinor *rectum*, qui Minervæ appellatur, nomum. Et Alexandrum quidem confestim exiliisse ad arma, tanquam divino numine incitatum. Quod profectò effecit, non adeò musicæ vis, ut Regis animus acer atque iracundus: Quoniam Sardanapalum nunquam certè è cubiculo à mulieribus suscitasset non solùm Timotheus, aut alius quispiam ex junioribus, sed neque Marsyas ipse, aut Olympus; quin etiam mihi videtur quòd ne Minerva quidem (si fas est dicere) eundem *nomum* percurrente, ille unquam arma correpturus erat, sed longè priùs surrecturus ad saltandum, aut fugiendum, usque adeò miserè affectus erat ob potestatem deliciasque. Utinam hodierno die sic vestros concitarem animos, &c.

ex editione eruditi Morelli.

Aliàs ab attentione & promissione magnorum commodorum, ubi præsertim ad populum agitur, ut Olynthiaca prima.

Adjunctum rei.

Demost. Olynth. 1.

Ego verò sic mihi persuadeo, vos magnæ opulentiæ loco hanc orationem meam numeraturos.

Aliàs à precatione, & molli objurgatione eorum qui nimis frigidè deliberant.

Idem.

Maximè vellem: Athenienses, ut qua in omnes estis humanitate, eandem erga vos ipsi adhiberetis: Nunc autem major est dexteritas in aliorum malis corrigendis, quàm in iis quæ ad vos attinent, providendis.

Aliàs à reprehensione eorum qui fictam deliberationem instituunt, & adhibent sibi consiliarios, quos minimè sequi cupiunt.

Si scitis, Athenienses, quid de rebus ipsis factu sit optimum, non modò supervacaneum est, sed improbum, eas ad deliberandum proponere: nam si, quæ ipsi antequam sententias rogaveritis, tanquam optima & vestris commodis maximè

Digitized by Google

ximè consentanea, amplectimini; quorsum iisdem audiendis frustrà obrundi attinet? sin autem ista consideratis, quasi ex iis quæ dicentur, statuendum sit: Non, opinor, æquum est, si quæ velint eis non facere dicendi potestatem.

In genere παραδόξων, suadendo scilicet aut dissuadendo, quod incredibile videatur.

Dion Prusæus or. 11. ex Græco. Contendit in hac oratione probare Ilium à Græcis non fuisse eversum. Itaque longâ insinuatione utitur.

Novi equidem propemodum, quod omnes homines docere difficile sit, in errorem autem inducere facile; & discunt quidem, si modò discunt à paucis, & iisdem apprimè eruditis; in errorem autem inducuntur ocyus à multis, iisque imperitis, & non tantùm ab aliis, verùm ipsi à semetipsis. Veritas enim amara est stultis, & injucunda; mendacium autem dulce & blandum; quemadmodum, opinor, iis quibus dolent oculi, lumen videre molestum est: tenebræ autem, absque tristitia sunt & suaves, quod videre non sinant. Aut quomodo ita sæpè invaluissent mendacia, quum veritas esset præsto, nisi per voluptatem vicissent? quum autem difficile sit (ut dixi) docere, longè tamen difficiliùs est dedocere, præsertim eos qui longo tempore mendacia audiverunt, neque ipsi soli in errorem inducti sunt, sed & patres eorum, & avi, & omnes ferè majores. Non enim facilè est horum convellere opinionem, etiam si quis manifestè convincat. Quemadmodum & iis qui supposititios pueros alunt, difficile est tamen eximere opinionem, etiamsi quis vera dicat: quæ quidem initio si quis dixisset, nunquam eos suscepissent. Porrò hoc ita validum est, ut multi mala potiùs sibi vendicent, & confiteantur adversum sese, si priùs sint persuasi, quàm bona post longum tempus audientes. Proindè, neque vos (viri Ilienses) mirabor si fide digniorem putaveritis Homerum, qui pessima adversum vos mendacia finxit, quàm me vera dicentem.

Trojam à Græcis non fuisse eversam.

In exhortatione ad virtutem contra curiosos.

Dion Prusæus orat. 17 Exordia gravia & philosophica è Græco expressa communi versione.

Multi quidem homines, de quæstionibus controversis, in quibus eruditorum hominum triumphare solet industria; & disputare avent, & audire: de iis verò quæ constanti hominum opinione rata sunt, & fixa, supervacaneum esse quicquam docere, existimant. Ego sanè si viderem vos in iis quæ recta esse censemus, permanere, nihilque facere quod rationi confirmatæ adversetur, neque ipse putassem necessarium esse loqui de rebus perspicuis: Quoniam autem non à bonorum & malorum ignorantia adeò vos video perturbari, quantum ab eo quod non ratiocinationibus de his obtemperatis, neque sequimini eas quas ipsi habetis opiniones; magnam me arbitror utilitatem allaturum, si eas continuò vobis in animum revocem, sermoneque adhorter, ut obediatis, factoque conservetis officium. Quemadmodum enim, opinor, & medicos & naucleros videmus sæpe eadem præcipere, non eò quod non primùm audierint, quibus præcipiunt, sed quod eos negligere, animumque non attendere videant; Ita & in vita utile est sæpe iisdem de rebus dicere; quod multi quidem sciant quid conveniat, sed non faciant. Non enim finis est ægrotantibus, scire quid sibi prosit, sed eo (opinor) uti; hoc enim illis sanitatem præstat: neque aliis discere fructuosa & perniciosa ad vitam, sed non aberrare in horum electione. Sicuti enim videre licet, quod qui ex oculis laborant, sciant quidem se sentire molestiam, si manus oculis admoveant, non velint tamen abstinere: simili modo & in aliis accidit negotiis, ut multi quidem & clarè sciant, quod non prosit quid facere, incidant tamen in illud. Quis enim nescit, incontinentiam magnum esse malum? sed tamen quam

quamplurimos invenias incontinentes: Et, per Jovem, segnitiem omnes sciunt, non solùm non posse acquirere vitæ necessaria; verùm etiam acquisita disperdere: tamen reverâ plures invenire est segnes, quàm qui aliquid operis facere velint.

Item in exhortatione ad ridiculos, & voluptuarios aptissimum exordium.

Idem ad Alexand. orat. 32. Nunquid tandem velletis, ô viri, paulisper seria agere, & attendere? quandoquidem ludendo, ætatem transigitis, nulli rei animum seriæ advertentes? Ludi sanè & voluptatis, & risus (ut dicam quod res est) nunquam ulla vobis est inopia: nam & ipsi ridiculi estis, & faceti, & multos horum habetis ministros: rerum autem seriarum magnâ vos video laborare penuriâ. Quamquam sunt qui vos laudent, tanquàm sapientes & acutos, quod tot hominum millia, pariter & quæ oportet cogitetis, citòque proloquamini quicquid cogitaveritis: Ego verò magis vos laudarem, si tardè proloqueremini, & modestè taceretis, rectèque cogitaretis, quod & nunc facietis, quoad illam laudem acquiratis alia majorem, novamque, & honestiorem; quod cùm tot sitis numero, sermonibus tamen habitis utilibus, omnes tenueritis silentium: & ad hoc ostenderitis, quod non solùm idonei sitis cogitata proloqui, sed etiam audita intelligere: Choreæ hæc quidem laus est, simul loqui posse, imò ne choreæ quidem; cur enim omnes defraudentur melodia? populi verò, bene auscultare.

A virtute deliberantium valdè aptum.

Sallust. in Catilina. Nisi virtus atque fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis in manibus frustra fuisset: neque ego per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempestatibus vos cognovi fortes fidosque mihi, eo animus ausus est maximum atque pulcherrimum factum incipere, simul, quia vobis eadem quæ mihi bona malaque esse intellexi.

A persona suadentis.

Neque mihi hoc arrogo, neque si arrogatem, satis sanus viderer, ut veluti Polemon aliquis Hannibalem Martis spiritus vigore juveniliter exultantem, in re militari instituere, ac erudire suscipiam: sed tamen ut summi gubernatores interdum à vectoribus admoneri solent, æquo animo, quæ est vestra humanitas, moneri à me patiamini. *Polemon hortator Annibalis.*

Faciam, ut Imperatores instructâ acie solent, quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, eos tamen adhortantur. Sic ego vos ardentes & erectos ad liberalitatem recuperandam cohortabor.

Noctuam quidem deformem, non modò corpore, sed & cantu injucundam, fastidiosorum hominum mollities respuit, eidemque insultat. Sed tamen si Æsopo fabularum concinnatori credimus, & prudentis olim animi fuit, & consilii. Suasit quippe avibus, ne quercum crescere finerent: fore enim ut ex ea viscum nasceretur, quo ipsæ caperentur: atque cùm homines linum sererent, jussit illius semen erutum devorari, ex quo futura prævidebat retia. Quid? cùm sagittarium vidisset, *Peristis*, inquit, *aves, ille homo vestris vos pennis anteverter, pedes ipse vobis alatas immittens sagittas.* Sed tamen surdis canebat, ut fatua contemnebatur. Et fortasse sors noctuæ apud vos hodierno die contigerit (Audit.) *Noctuæ prudentia. Dion. Chrysost. de 1. Dei cognitione.*

Glaucus, ut ajunt, (Aud.) pugil fortis & generosus, cùm in ludis Olympicis premeretur ab adversario, parentis rustici hominis, qui tum fortè aderat, voce excitatus est ad decus. Nam cùm de media turba, quanta maximè poterat vocis contentione vir simplex exclamasset, *Glaucus pugil. Rusticus filium pugilem animat.*

Digitized by Google

παῖ τ' ἀπ' ἀρότρε: *Fili mi, istam ab aratro*; hoc dicto inflammatus adolescens adversarium ingenti plagâ cum certâ victoriâ percussit. Quid mirum igitur, si ego, quamquam istius urbanitatis, quam illi tantopere efferunt, insolens, vos licèt benè animatos, & jam in procinctu stantes, hortari videar, quando & ipsi olitores nonnihil aliquando loquuntur opportunè?

DE IUDICIALI.
CAPUT XII.

Iudicialis exordia.

INjudiciali pro reo, ubi est causa gravis, & ipse miser, Libanius sæpe utitur hoc exordio: ᾤμlω μὲν, ὦ ἄνδρες, &c.

Liban. in Oreste. Expressum è Græco, πεεὶ φεgεσινῶν.

Equidem sic arbitrabar, & sic in animum inducebam meum, mihi post infinitos angores atque ærumnas quas ego formidolosi temporis acerbitate animo & corpore exantlavi, æquiorem tandem aliquando fortunam nostris rebus fore. Videbam enim, omnes quotquot sunt mortales, modò quidem miseros, modò fortunatos, & me hominum conditione natum, sperabam tempus illud visurum, quo si non plane recrearer animo, saltem inter saxa & solitudines ferarum comes perpetuus, meas deplorarem miserias, & repenti lacrymarum fonte dolorum incendia restinguerem. Sed longe secus accidit quàm opinarer, ita me dirus & insatiabilis Alastor exercet, & calamitates per sua veluti vestigia reflectuntur. Et nunc integer ille homo me ad vestrum tribunal adducit, ut miseram animam, quam Scyllæ, & Charybdes, aut misericordia aut contemptu reliquerunt, ante vestrum tribunal, si possit, exhauriat.

Item apud Libanium.

Nondum Genius ille metus satiatus est malis, nondum fortunæ novercales iræ deferbuerunt, nondum conjurata in meam pernicem malorum agmina sese omnia effuderunt: Ecce ad hominem animi & corporis morbo confectum, ad cadaver miserum & abjectum, infames corvi advolant, ut ossa, si nihil aliud reliquum est, exportent.

Hæc sunt παθητικώτερα, & ad hoc genus pertinent, in quo reus de spe præmiorum quæ expectabat, ad metum suppliciorum traducitur.

Cicero pro Flacco.

Cùm in maximis periculis hujus urbis atque Imperii gravissimo atque acerbissimo reipubl. casu, socio atque adjutore consiliorum periculorumque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis vestris, vastitatem à templis, delubris, urbe, Italia, depellebam, sperabam (Iudices) honoris potiùs L. Flacci me adjutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem.

Idem pro Sylla.

Maximè vellem (Iudices) ut P. Sylla, & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiæ fructum aliquem potuisset percipere: Sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore, cum communi ambitionis invidia, tum singulari Antonii odio everteretur: Et in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem satiare posset; quanquam ex hujus incommodis magnam animo capio molestiam, tamen in ceteris malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam misericordiamque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi cives edomiti atque victi præcipitante Rep. vehementem me fuisse atque fortem: conservatâ mitem ac misericordem faterentur.

Adjunctum accusatorum.

Exordia ab adjunctis accusatorũ, &c.

Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & Eloquentia: qua-

Idem pro Quinctio. quarum alteram, C. Aquili vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat nonnihil commoveor. Gratia Sexti Nævii, ne P. Quinctio noceat, id verò mediocriter pertimesco.

Adjunctum rei, & personæ, & causæ gravis.

Idem pro Balbo. Si authoritates patronorum in judiciis valerent, ab amplissimis viris L. Cornelii causa defensa est: si usus à peritissimis; si ingenia ab eloquentissimis; si studia ab amicissimis; & cùm beneficiis cum L. Cornelio tum maxima familiaritate conjunctis; &c.

Idem. 2. Verr. Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod unum ad invidiam vestri ordinis, infamiamque judiciorum sedandam maximè pertinebat; Id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo reipubl. tempore videtur.

Adjunctum oratoris, & ratio consilii Frequens hujusmodi exordium apud Ciceronem; ut Divinatione in Verrem.

Divinat. in Verr. Si quis vestrûm fortasse (Iudices) aut eorum qui adsunt, fortè miratur, me, qui tot annos in causis judiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, læserim neminem: subitò nunc mutata voluntate ad accusandum descendere: Is, si mei consilii causam rationemque cognoverit, una, & id quod facio, probabit, & in hac causa profectò neminem mihi esse præponendum actorem putabit.

Pro Rosc. Amerino. Credo ego vos (Iudices) mirari quid sit, cùm tot summi oratores, hominesque nobilissimi, sedeant, ego potissiùm surrexerim: Is qui neque ætate, neque ingenio, neque authoritate sim cum his comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa, injuriam novo scelere conflatam putât oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit ut adsint propterea quòd officium sequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ego? audacissimus ego in omnibus? minimè. Attamen officiosior quàm cæteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut aliis eam præreptã velim.

Adjunctum judicum.

Cùm nulla divinitus, Pontifices, à majoribus nostris inventa atque instituta sunt; tum nihil præclarius, quàm quod vos eosdem, & religionibus Deorum immortalium, & summæ reip. præesse voluerunt: ut amplissimi & clarissimi cives remp. benè gerendo; Pontifices, religiones sapienter interpretando, rempubl. conservarent. Quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi Rom. judicio ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, ut omnis reipubl. dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dii penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei potestatique commissa creditaque esse videantur. *Ad Pontifices.*

A precatione pro Muræna, quod precatus sum, &c.

EXORDIA EX ABRUPTO & concisa.

CAPUT XIII.

Exordia, quæ vocantur ex Abrupto, sine insinuatione, & cuniculis, quasi quodam calore mentis excussa, apprimè decent negotia fervida, & viros acres, Laconicæque brevitatis amatores. Idcirco sæpe in concionibus Imperatorum & Ducum usurpantur, ut est annotare in Livio.

Spectatum huc ad rem fruendam oculis, sociorum cædes & incendia, venimus. *Minutius apud Livium*

Quousque tandem ignorabitis vires vestras, quas natura, ne belluas quidem voluit ignorare? *Manlius Capitolinus.*

Quid stas miles? non cum Latino Sabinoq; hoste res est, quem victum armis, soc- *Popilius.*

socium ex hoste facias: In belluas strinximus ferrum: hauriendus aut dandus est sanguis.

Vectius.

Hic præbituri vos telis hostium, estis indefensi, inulti? Quid igitur arma habetis?

Camillus.

Quæ tristitia milites hæc, quæ insolita cunctatio est? Hostem, an me, an vos ignoratis?

Porcius Cato.

Tempus, quod sæpe optastis, venit, quo vobis potestas fieret virtutem vestram ostendendi.

Gregor. Nazianz. in plaga grandinis.

Τὶ λύετε τάξιν ἐπαινουμένην; τὶ βιάζεσθε γλῶσσαν νόμῳ δουλεύουσαν.

Quid solvitis ordinem laudabilem? quid cogitis linguam legi servientem?

Icilius.

Ferro hîc tibi submovendus sum, Appi, ut tacitum feras, quod celari vis.

Hoc in anteriorem orationem est retortum.

Appius apud Livium.

Neque novum, neque inopinatum mihi est, Quirites, si quod unum familiæ nostræ semper objectum est ab seditiosis Tribunis, id nunc ego quoque audiam.

Hoc etiam admirabilitatem habet in brevitate.

Exordium per ἀκύρωμα. Sosicles apud Herodot. Ovidius imitatus est

Ἦ δὴ ὁ, τε οὐρανὸς ἔσται ἔνερθε τῆς γῆς, καὶ ἡ γῆ μετέωρος ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι νομὸν ἐν θαλάσσῃ ἕξουσι, καὶ οἱ ἰχθύες τὸν πρότερον ἄνθρωποι.

Nunc profectò cœlum sub terra erit, terraque cœlo supereminebit, homines mare incolent. Pisces domicilium priùs hominum accipient.

Sequens ad suasoriam peropportunum.

Ἐν σοὶ νῦν Καλλίμαχε ἐστὶ ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας, ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα, μνημόσυνα λιπέσθαι ἐς τὸν ἅπαντα ἀνθρώπων βίον, οἷον οὐδὲ Ἁρμόδιός τε καὶ Ἀριστογείτων λείπουσι.

In te Calimache situm est, Utrum Athenæ in servitutem redigantur; an tu eas liberando, memoriam tui in omne ævum relinquas, qualem nec Armodius quidem atque Aristogiton reliquerunt.

Abruptum illud est, & concisum, simulque admirabilitate distinctum.

Exordium concisum & admirabile.

P. Sempronius.

[En (Quirites) illius Appii progenies, qui decemvir in annum creatus, altero annò se ipse creavit, tertio nec ab se, nec ab ullo creatus, privatus fasces & Imperium obtinuit. Nec antè continuando abstitit magistratu, quàm obruerent eum malè parta, malè gesta, male retenta imperia]

Aliud brevi rotunditate collectum rem ponit statim ob oculos, ut.

Euryptolemus apud Xenoph.

Τὰ μὲν κατηγορήσων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβην ἐνθάδε, Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος, καὶ ἐπιτηδείου, καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δὲ ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ ξυμβουλεύσων ἅμοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἁπάσῃ τῇ πόλει

Partim accusaturus (viri Athenienses) Periclem necessarium, & amicum meum, atque Diomedontem mihi benevolentia conjunctum huc ascendi: Partim etiam suasurus, quæ reipubl. maximè salutaria esse videntur.

Hoc quod sequitur, habet in gravitate festivitatem.

Demaratus apud Herod.

Βασιλεῦ κότερα ἀληθείῃ χρήσομαι πρὸς σὲ ἢ ἡδονῇ;

Utrùm apud te Rex utar veritate, an jucunditate?

Aliud celeritatem habet in suavitate, ut.

Cyrus apud Xenoph.

Ἄνδρες σύμμαχοι, ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένον πάθος. τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν οἶμαι θαυμαστὸν.

Viri socii, humanum est quod adversi accidit: Nam quòd homines errent, ut homines, nihil puto mirandum esse.

Istud Laconicum est.

Archidamus apud Thucyd. Exordium à similitudine.

Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλαταιεῖς, ἢν ποιῆτε ὅμοια τοῖς λόγοις.

Rectè dicitis (viri Platæenses) si verbis facta respondeant.

Etiam à similitudine exorsus est Xenophon.

Timolaus apud Xenophontem.

Ἀλλ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ (ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι) ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαιμονίων πρᾶγμα, οἷόνπερ τὸ τῶν ποταμῶν.

At-

Atqui mihi videtur (viri socii) res Lacedæmoniorum perinde se habere, ac fluviorum, &c.

Convenit sequens in rem bene gestam, & gratulationem.

Papyrius apud Livium. Bene habet (Quirites) vicit disciplina militaris, vicit Imperii majestas.

Senec. contr. lib. 6. Audite rem novam, fratrem crudelem novercum misericordem.

DE NARRATIONE.

Narrationis divisio, & usus.

Narrationis distinctio.

CAPUT XIII.

Antequam ad narrationis præcepta progrediar longiùs, tantisper subsisto in limine, quò verbi distinguam ambiguitatem. Plerique enim narrationem in eas anguistas adduxerunt, ut id solùm esse vellent, quod facti civilis, statusque causæ, ut cædis, ut furti, ut sacrilegii, & cæt. expositionem complecteretur: quo fit ut eorum de narrationibus præcepta tenuia sæpe sint, & inter unius judicialis generis fines contenta. Verùm notatione dignum est, quod observat Quintilianus, *aliud esse narrationem causæ, aliud eorum quæ pertinent ad causam.*

Narratio causæ tota judicialis est, quæ rei de qua quæritur, continet enucleationem, ut cædis Clodianæ in Miloniana. Eorum verò quæ pertinent ad causam, latè sumitur pro cujusque rei vel facti expositione

Narrationis octo species. Hujus octo species commenti sunt argumentosi Rhetores, &, ut solent, in plerisque nimii; cujus divisionis author est Curius Fortunatius: apud quem in artis Rhetoricæ scholis sic distribuitur.

Prima narratio dicitur διήγησις, quæ principalis est, totam facti rationem solidè amplectens.

Secunda, ἀντιδιήγησις, quæ fit cùm res secus narratur, quàm ab adversario fuerit exposita.

Tertia est μερικὴ διήγησις, quæ non primariam tantùm facti rationem, sed omnes ejus partes & circumstantias enucleate discutit.

Quarta est παραδιήγησις, quæ aliquas res gestas extra causam positas inducit, ad confirmationem tamen causæ non inutiles, ut si dicturus de Seii furtis, nonnulla de ejus ingluvie & intemperantia, quasi capacitatis fomite, disseras.

Quinta, ὑποδιήγησις, narratio, quæ quæstioni comprobandæ subjungitur, & quasi subintexitur à propria narrationis sede digressa.

Sexta est καταδιήγησις, quæ fit cùm tota oratio narrativa est.

Septima est ἐπιδιήγησις, quum latiùs in quæstionibus, vel ante epilogos exequimur eas res gestas quas in narratione breviter attingimus.

Ultima est διασκευή, quæ res gestas, non tam docet quàm exaggerat.

Ex iis perspicuus fiet narrationis usus; siquidem in genere demonstrativo, ut in laudatione personæ utendum καταδιηγήσει, & διασκευῇ, cùm tota res narrativa sit, sed non exili filo pertexenda, verùm magnis & collucentibus styli gemmis decoranda.

Propositio generalis implet vicem narrationis. Concionum & Chriarum narrationes quæ.

In concionibus, & Chriis, seu orationibus, & scientiæ & quæstionis nulla est διήγησις, aut primaria narratio; sed ejus vicem implet generalis propositio. Variæ tamen sunt παραδιηγήσεις

Narrationis usus in Chriis. Concion. Genere judic. &c.

In genere judiciali opus est semper narratione, nisi constet omninò de re gesta inter accusatorem & reum: Sed ea pro prudentia oratoris locum nonnunquam mutat, ubi aliqua ante constitutionem causæ præjudicia & similia sunt amolienda: aliqua etiam reticet, alia immutat, alia colorat, alia invertit, alia exaggerat pro causæ & rei necessitate.

Digitized by Google

In genere deliberativo non est ubique necessaria διήγησις, si constet de re de qua deliberatur: Sin autem, & διηγήσει plerunque & ἀντιδιηγήσει utendum est, *consilium resque, locusque dabunt.* Nunc narrationis in universum sumptæ vitia & virtutes consideremus.

NARRATIONIS vitia octo.

CAPUT XIV.

Prolixitas narrationis inerti fluvio similis.

PRimum est, prolixitas, quam, ut ait D. Gregor. Nazianz. ad Helladium, rebus metiri maximè oportet, non versibus, aut verbis: fit, ubi quis se viriliter expedire non potest, sed ut iners fluvius lutum & cœnum turbidis aquis ægrè volutat: res quærit ab ovo, ubi nihil est opus; frigida & otiosa adjuncta consectatur, quæ languida & jacenti oratione non sine tædio prosequitur.

Secundum, Parentheses crebræ, & longæ, quæ sermonem institutum aliò trahunt, distrahuntque, non sine multis ineptiis.

Tertium ambiguitas verborum sententiarumque, ut si quis dicat, ajunt Pyrrhum Romanos hoc prælio fudisse. Quis inde victor, quis victus intelligi potest?

Quartum, nimia personarum rerumque multitudo, & confusio, uno veluti impetu sensibus objecta, animum confundit auditoris. Distendere oportet paulatim narrationem, nec omnia ejusdem membra in nodum contrahere.

Quintum, quicquid incredibile, & fabulis simile, præter communem naturam, præter morem, & rationes, atque vias agendi.

Sextum, Dictio humilis, obscura, impropria.

Septimum, Dissolutio, sine ullo decore, nexu, & articulis.

Octavum, Ejusdem verbi crebra & inepta repetitio.

NARRATIONIS virtutes.

CAPUT XV.

Timantis tabula.

COntra, Narrationem decent virtutes.

Prima, expedita brevitas, in qua nihil tamen mancum, nihil concisum & decurtatum videatur: neque enim putes te semper Timantis tabulas auditoribus objicere, in quibus plus intelligendum erat, quàm pingeretur; si vis intelligi, narrare oportet, sed cave ne longas periodos, ubi nihil opus est, curiosiùs hîc affectes; brevitas percommoda conficetur simplicibus verbis, semel unaquaque re dicenda, nulli rei, nisi ut dilucidè dicas, serviendo.

Secunda, perspicuitas, qua oratio, ut pellucidus amnis fluit, & ea fit usitatis verbis, propriis, dispositis, aut circumscriptione conclusa, aut intermissa, aut concisione verborum.

Tertia, probabilitas est in genere, si non nimis compta oratio atque expolita; si est authoritas & pondus in verbis; si sententiæ, vel graves vel aptæ opinionibus hominum & moribus.

NARRATIONIS probabilitas ex quindecim rebus petita.

CAPUT XVI.

IN specie quindecim enumerantur à Cicerone, quæ ad probabilitatem spectant,

ſpectant, & à Majoragio his vulgaribus exemplis illuſtrantur: quæ in juventutis gratiam hîc ſubjicere non erit ſupervacaneum.

Primò, Perſonæ in quibus conſiderantur nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes.

Nomen, ut pro Roſc. Amer.

[Nam duo iſti ſunt, T. Roſcii, quorum alteri Capitoni cognomen; iſte qui adeſt, Magnus vocatur.]

Natura, conſiderantur, ut, an timidus, an audax, an fortis, an prodigus, an avarus, an liberalis, robuſtus, aut infirma valetudine; atque ita de reliquis, ut Cicero de P. Clodio.

[Ubi vidit homo ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem.]

Victus, etiam ſpectatur, ut pro Roſcio Amerino.

[Cùm hic filius aſſiduus in prædiis eſſet, cùmque ſe voluntate patris rei familiari vitæque ruſticæ dediſſet.] Pro P. Quinctio, docet, Nævium ſcurrilem vitam egiſſe, neque jura ſocietatis didiciſſe: Pro M. Cœlio, docet, cum in adoleſcentia cum optimis viris vixiſſe.

[Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſima domo, cum artibus honeſtiſſimis erudiretur.]

In *fortuna* ſpectatur nobilitas, & divitiæ, atque his contraria; ut pro Roſcio Amer.

[Sextus Roſcius, pater hujus, municeps Amerinus fuit, cùm genere, & nobilitate, & pecunia, non modò ſui municipii, verùm etiam ejus vicinitatis facilè primus, tum gratia atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum.]

Habitus, ut pro Quinctio.

[De Sexto Nævio fit magna mutatio loci, non ingenii; nam qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet, ſine impendio, poſteaquam neſcio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat.]

Affectio differt ab habitu; quia habitus eſt diuturnior; affectio facilè mutatur, ut lætitia, ſpes, mœror, timor. Cicero pro Q. Ligario.

[Quo audito partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſa, poſt etiam ſtudii ſui, quærebant aliquem ducem: Paulò poſt atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium.]

Studium eſt vehemens animi applicatio ad aliquid agendum, quæ in perſona conſideratur: ut pro Archia Poëta.

[Nam ut primùm ex pueris exceſſit Archias, atque his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit.

Conſilia ſæpè explicantur in narrationibus, ut pro Roſc. Amer.

[Conſilium ceperunt plenum ſceleris & audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent.]

Facta, ut pro Milone.

[Subitò reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit. Item, Romæ ſubitò ipſe profectus pridie eſt.]

Caſus eſt, qui præter ſpem, atque opinionem accidit, ut pro Q. Ligario.

[Bellum ſubitò exarſit, quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari.]

Orationes multò probabiliorem ſæpè narrationem faciunt: ut pro Milone.

[Palam agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem. Idem etenim palam dictitabat conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe.]

Hæc

Hæc omnia sunt in personis consideranda.

Secundò, sit narratio probabilis, à *temporibus*; ut pro Q. Ligario.

[Q. Ligarius, cùm esset adhuc nulla belli suspicio, Legatus in Africam cum Proconsule C. Considio profectus est.] Pro M. Cœlio, docet à tempore, Cœlium Catilinæ familiarem non fuisse.

Tertiò à *loco*, ut pro Milone, ut

[Ante fundum suum insidias Miloni collocaret.] Sæpe etiam à loco narrationes incipiunt, ut 3. in Verrem, [Oppidum in Hellesponto Lampsacum, Judices.] Interdùm locus, & tempus unà copulantur, ut pro Roscio Amerino, Occiditur ad balneas palatinas, rediens à cœna Servius Roscius.]

Pro Milone, [Fit obviam Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò secùs.

Quartò, *si cujusque facti & eventi caussa* ponetur, erit probabilis narratio: causarum enim explicatio fidem facit, ut

[Cur Clodius insidias Miloni fecit? quia occurrebat ei, mancam ac debilem Præturam suam futuram consule Milone.

Quintò, si testata dici videbuntur, ut pro Milone.

[Quin etiam Favonio fortissimo viro quærenti ex eo quâ spe fureret Milone vivo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem ejus, ad hunc M Catonem statim Favonius detulit.

Sextò, si cum *hominum opinione*, ut pro Roscio Amerino.

[De vita rustica, quæ vita maximè disjuncta à cupiditate, & cum officio conjuncta.] & pro Milone, [Fecerunt servi Milonis, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Septimò, si cum auctoritate conjuncta, ut pro Roscio Amerino.

Etenim rectum putabat pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur.

Authoritas verò maximam vim habet ad faciendam fidem, vel in eo qui dicit, vel in eo de quo dicitur. Nam auctoritate magnâ præditis hominibus faciliùs creditur, quia nulla est in eis mendacii suspicio, & quæ dicuntur de viro magnæ authoritatis, facilè probantur, ut si quis narret Catonem esse amantem patriæ, alienum ab avaritia, fortem & constantem in negotiis; potest etiam auctoritas ad imperium referri, ut in Verrinis Cicero multa narrat, quæ Verres pro authoritate Imperii, quod gerebat, flagitiosè perpetrarat.

Octavò, si cum *lege*, ut pro Milone Cicero, lege naturæ probat unicuique licere vim repellere.

[Est enim (inquit) hæc, Judices, non scripta, sed nata lex, &c.

Nonò, si cum *more, & consuetudine*, ut in eadem oratione.

Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent, &c.

Decimò, *si cum religione* conjuncta ut ibidem.

[Iter solemne, legitimum, necessarium Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo.]

Undecimò, *si probitas* narrantis significabitur: probis enim viris facilè credi solet. Ideò Aristoteles inter probationes artificiosas, mores etiam ipsius rei, si exprimantur, annumerat, ut pro Milone.

[Nihil dico quid Resp. consecuta sit,

nihil quid vos, nihil quid omnes boni; nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin unà Remp. voſque ſervaret.]

Duodecimò, ſi *antiquitas*, hoc eſt, orationis gravitas, quæ antiquitatem quandam & venerationem præ ſe ferat: ut pro Milone.

[Qui non honoris gradum ſpectaret, ut cæteri, ſed & Lucium Paulum Collegam effugere vellet, ſingulari virtute civem, &c.

Tertiodecimò, ſi *memoria* dicentis ſignificabitur; nam ea quæ promptè & memoriter narrantur, vera eſſe videntur: cùm autem quis hæret, & in dicendo vacillat, neque ſibi conſtat, ficta loqui videtur; ideò proverbio datur, Mendacem eſſe memorem oportere.

Quartodecimò, ſi *orationis veritas*, hoc eſt, ſi antea ſolitus eſt vera dicere; probabile eſt enim, eum qui ſemper antea veridicus fuit, etiam nunc vera narrare; mendax autem id aſſequitur, ut neque cùm vera dicit, ei credatur.

Ultimò, *vitæ fides* maximè probabilem orationem efficit; ſiquidem vita anteacta firmum quoddam teſtimonium eſt: ſceleſtus enim & improbus nullam fidem habet: probo verò homini facilè creditur: idcirco dicunt, Oratorem, bonum virum eſſe oportere.

QUARTA VIRTUS NARrationis, Suavitas, in decem partes diviſa.

CAPUT XVII.

QUarta virtus, *Suavitas*, quam decem efficiunt:

Primò, *admiratio*, quæ tum excitatur, cùm aut magna, aut nova, & inaudita dicimus. Magna, ut ſi quis narraret, à Scipione adoleſcente defenſum fuiſſe patrem, ac protectum, cùm Annibal eum urgeret in prælio. Ita oſtendit Cicero, magnum fuiſſe factum Cæſaris Octaviani, quod adoleſcens, ac penè puer, exercitum veteranorum compararit, patrimonium effuderit, & M. Antonii furori obſtiterit; quin ejuſdem factum oſtendit eſſe novum & inauditum.

Multa, inquit, memini, multa audivi, multa legi, nihil ex omnium ſæculorum memoria tale cognovi.] Ita pro Aulo Cluentio, [mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc unam, in omni vita inauditum.]

Secundò, *expectationes concitatæ* multùm delectant, cùm dubitant auditores, quò res ſit evaſura: ut pro Aulo Cluentio.

Summa omnium expectatio, quidnam ſententiæ ferrent nummarii Judices. Et cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm cum dedecore, verùm etiam ſcelere conjuncta.

Hac de cauſa multi fiunt circuitus verborum, & præparationes in dicendo, ut major expectatio concitetur; quod in Verrem frequentiſſimè Cicero facit. In comœdiis & tragœdiis expectationes rerum futurarum concitatæ magnoperè delectant.

Tertiò, *exitus inopinati*, quando felices apparent, ſummam afferunt jucunditatem: quod ita Cicero affirmat.

At viri ſæpe excellentes, ancipites variique caſus habent admirationem, expectationem lætitiam, moleſtiam; ſpem, timorem: ſi verò exitu notabili concluduntur, expletur animus jucundiſſimæ lectionis voluptate; tales ſunt omnes comœdiarum exitus, hoc eſt, inopinati, & felices.

Quartò, suavis fiet narratio, si *motus animi* interponentur, nam, ut ait Aristoteles, in omni animi motu inest quædam jucunditas. Cicero pro Aulo Cluentio, de Sassia Cluentii matre.

Deinde ita flagrare cœpit amentiâ, sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filii dolor, non filiæ mœror, à cupiditate revocaret: animum adolescentis, nondum consilio ac ratione firmatum pellexit, &c.

Quintò, *colloquia personarum* in narratione delectant, ut 3. in Verrem.

Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari jubes? (Et paulo post:) Tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimvero ferendum hoc non est, vocetur mulier. & quæ sequuntur.

Sextò, *dolores expressi* delectant: inest enim quædam etiam in dolore jucunditas, ut pro Roscio Amerino.

Quod Amerinis eò usque visum est indignum, ut urbe tota fletus gemitusque fierent, (Pro Aulo Cluentio.) In hujus amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis consenescebat.

Septimò, *iracundiæ* movent delectationem. Siquidem Homerus iram canit effuso melle dulciorem. Sic Cicero pro Roscio Amerino.

Nemo erat qui non ardere omnia mallet, quam videri in Sexti Roscii optimi viri atque honestissimi bonis jactantem se ac dominantem Titum Roscium.

Octavò, *motus* in narratione suavitatem afferunt: ut pro Roscio Amerino.

Usque adeò autem ille pertimuerat, ut mori mallet quàm de iis rebus Syllam doceri. (3. in Verrem.) Hæc ubi filio nunciata sunt, statim exanimatus, ad ædes contendit, ut & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret.

Nonò, *lætitiæ* faciunt jucundam narrationem; ut pro Cluentio.

Tum verò illa egregia ac præclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. (3. in Verrem:) Fit sermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur, hospes hortatur, poscunt majoribus poculis, celebratur omnium sermone lætitiaque convivium.

Decimò & ultimò, *cupiditates*, expressæ delectant; ut pro R. Amerino.

Hoc consilio atque adeò hac amentia impulsi, quem ipsi, cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt, (Pro Cluentio.) Sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodo profusum hujus antè videat. Et hæc suavitas in rebus.

In verbis suave genus erit dicendi, primùm elegantia, & jucunditate verborum sonantium & levium, deinde conjunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disjunctos, atque hiantes, & sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem æqualitatemque verborum.

TYPUS NARRATIONIS poeticæ.

Ex Libanio.

CAPUT XVIII.

Deianira. Oeneus.

Ηιάνειραν τὴν Οἰνέως ἐβούλετο μὲν γαμεῖν Ηρακλῆς· εἶχε δὲ τὸ ποταμὸν Αχελῶον ἔρως κόρης· ὁ δὲ ἀμφότερα δεδοικὼς, οὐδετέρῳ χαρίζεται. στήσας οὖν ἆθλον τὴν θυγατέρα, διαγωνίζεσθαι ἐκέλευε, καὶ Ηρακλῆς ἐνίκα παλαίων, τὸ κέρας ἀνασπάσας τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἔῤῥει, ἀφ' οὗ Σειρῆνες ἐγένοντο.

DEianiram Oenei filiam petebat uxorem Hercules: at fluvius Acheloüs tenebatur amore virginis. Oeneus in utroque timidus, in neutro gratificari: Iubet igitur, proposita filia, præmii loco illos decertare: Vicit tum Hercules in lucta, defregitque cornu fluvii: de cujus profluente cruore natæ fuerunt Sirenes.

ALIA.

Hyacinth⁹.

ΑΚούεις ἄνθος ὑάκινθον; τοῦτο ἦν πάλαι μειράκιον Αμυκλαῖον, καὶ καλὸν, ἐρασταὶ δὲ αὐτῷ γεγόνασι δύο, Ζέφυρός τε, καὶ ὁ Λητοῦς· ἐπεὶ δὲ ἐχαρίζετο τῷ θεῷ, βουλεύει φόνον ὁ ζέφυρος ἐπ' αὐτῷ, καὶ τηρήσας ἀφιέντα δίσκον, (ἐπαιδεύετο γὰρ Υάκινθος Απόλλωνι τὰ τοιαῦτα,) πνεῖτε ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου, καὶ ἐπιτρέπει τῷ μειρακίῳ τὴν βολὴν καὶ τὸ μὲν ἔκειτο ἡ δὲ γῆ ἠλέει τὸ πάθος, καὶ ἀνῆκε τὸ ἄνθος.

AUdistin' de flore hyacinthi? Fuit olim adolescens ille Amyclæus formosus, habuitque amatores duos, Zephyrum, & Latonæ filium. Cùm autem Deo inserviret, insidias illi struit, ut interfecturus, ventus; & observato tempore quo discum ejecerat, (nam docebat hæc Hyacinthum Apollo) flat de Taygeto, & convertit in adolescentem jactum: qui quidem ipse concidit: terra verò miserta illius, florem produxit.

ALIA.

Alpheus Arethusa.

Ερως ἅπτεται ποταμοῦ, πόθον οὖν ἐμβέβληκεν Αλφειῷ Σικελικῆς πηγῆς, Αρεθούσης τοὔνομα. πληγεὶς δὲ ἔρχεται διὰ Ιονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττων ἀμιγὲς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον.

AMor tetigit amnem: immisitque cupiditatem Alpheo fonti Siciliæ, nomine Arethusæ. Itaque ille saucius fertur per Ionium mare ad ipsum: in mari etiam ipso impermistum flumen servans.

TYPUS NARRATIONIS CIVIlis, in tenui charactere.

Cic. lib. 2. de inventione.

CAPVT. XIX.

Est item elegans in hoc genere lib. 3. offic. n. 58.

IN itinere quidam proficiscentem ad mercatum quendam*, & secum aliquantum nummorum ferentem est comitatus: cum hoc, ut ferè fit, in via sermonem contulit, ex quo factum est, ut illud iter familiariùs facere vellent. Quare, cùm in quandam tabernam divertissent, simul cœnare, & in eodem loco somnum capere voluerunt: cœnati discubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur pòst inventum, cùm in alio maleficio deprehensus esset,) cùm illum alterum, videlicet qui nummos haberet, animadvertisset; noctu, postquam illos arctiùs, ut fit, jam ex lassitudine dormire sensit, accessit: & alteriùs eorum qui sine nummis erat, gladium propè appositum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, nummos abstulit, gladium cruentum in vaginam recondidit: ipse sese in lectum suum

respondere existimavit : ipse gladium sumens, & cætera quæ secum attulerat: solus profectus est. Caupo non multò post conclamavit hominem esse occisum , & cum quibusdam diversoribus , illum qui ante exierat, consequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium ejus è vagina educit , reperit cruentum : homo in urbem ab illis deducitur , ac reus fit.

TYPUS NARRATIONIS HISTORICA, suavis, & Philologica.

Narratio de Leonibus, & Ursa.

CAPUT XX.

Ælian l. 3. de anim. c. 21.

ΛΕ'γει Εὔδημος, ἐν Παγγαίῳ τῷ Θρᾳκίῳ, κοίτῃ λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς, ἐπισᾶσαν ἄρκτον, σκύμνους τοῦ λέοντος διαφθεῖραι, διὰ τὸ μικροὺς εἶναι ἔτι καὶ ἀμύνειν σφίσιν ἀδυνάτους, ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἔκ τινος ἄγρας ὅ, τε πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖδας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλγουν, καὶ ἐπὶ τὴν ἄρκτον ἵεντο· ἡ δὲ δείσασα εἴς τι δένδρον ᾗ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει, καὶ ἐκάθητο, τὴν ἐπιβουλὴν τὴν ἐξ ἐκείνων ἐκκλῖναι πειρωμένη. ὡς δὲ ἐδόκουν τοῦ πῆ τιμωρήσασθαι τὴν λυμεῶνα, ἥκειν δεῦρο ἐνταῦθα· ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμνῳ ἐκάθητο ἐλλοχῶσα, καὶ ὕφαιμον ἄνω βλέπουσα· ὁ δὲ λέων οἷα ἀδημονῶν, καὶ ἀλύων, ὑπὸ τοῦ ἄχους, ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἠλᾶτο, καὶ ἀνδρὶ ὑλουργῷ περιτυγχάνει. ὁ δὲ ἔδεισε, καὶ ἀφίησι τὸν πέλεκυν, τὸ δὲ θηρίον ὁ λέων ἐσαίνετο, καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἠσπάζετο ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρυνεν αὐτῷ· καὶ ἐκεῖνος ὑπεθάρσησεν. ὅ, τε λέων περιβαλὼν οἱ τὴν οὐρὰν, ἦγεν αὐτὸν, καὶ ἀφιέντα τὸν πέλεκυν οὐκ εἴα, ἀλλ' ἐσήμαινε τῷ ποδὶ ἀνελέσθαι· ὡς δὲ οὐ συνίει, ὁ δὲ τῷ στόματι ἐλάβετο, καὶ ὤρεξεν οἱ, καὶ εἵπετο ἐκεῖνος, ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὔλιον, καὶ ἡ λέαινα εἶδε, καὶ αὐτὴ προσελθοῦσα ὑπεσήμαινε καὶ ὡς ἐς οἰκτρὸν καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἄρκτον. συνιδὼν δὲ ὁ ἄνθρωπος, καὶ συμβαλὼν ἠδικῆσθαί τι τούτους ἐξ ἐκείνης, ὡς εἶχε ῥώμης τε καὶ χειρῶν, διέκοψε τὸ δένδρον, καὶ τὸ μὲν ἀνετράπη ἡ δὲ κατηνέχθη, καὶ διεσπάσαντο οἱ θῆρες αὐτήν· τόν τε ἄνθρωπον ὁ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐπανήγαγεν εἰς τὸν χῶρον οὗ πρότερον ἐνέτυχεν αὐτῷ καὶ ἀπέδωκε τῇ ἐξ ἀρχῆς ὑλοτομίᾳ.

IN Pangæo, Traciæ monte, Eudemus ait, ursam, quo tempore leonis lustrum non ignorabat à defensioribus vacuum esse, hujus catulos, qui se per ætatem nondum tueri poterant, interemisse. Mox parentes cùm alicunde ex venatu revertissent, & leunculorum cædem factam vidissent, acerrimo, ut par erat, dolore pressos, ursam insequutos fuisse : Hanc verò summo cum metu, quantùm potuit itineris contendentem, in primam quamque arborem conscendisse, ibi ut ab illorum insidiis declinaret, consedisse : Eam autem illi cùm se viderent ulcisci non posse, leænam quidem continenter summa diligentia ad arboris truncum insidias molientem excubasse, sursumque versus intentis oculis sanguinariam aspexisse: leonem verò, similiter atque hominem ex liberorum morte mœrentem, longè lateque summo cùm dolore totis montibus errasse, dum materiarum fabrum offendisset: cujus è manibus magnopere exterriti, securim ubi is excidisse perspexisset, sese attollens, illum blandè & suaviter amplexabatur, linguaque illi faciem abstergebat: quam benignitatem homo sentiens ; suis rebus fidere cœpit ; leo hunc cauda amplexatus ducebat : neque securim, quæ hujus è manibus effluxerat, illum relinquere permittebat, sed pede suo securim tollendam esse ostendebat ; cumque ejus significationem homo non intelligeret, securim leo ore accepit, mordiculque tenens illi porrexit, ac denique illum

illum ad lustrum suum, ubi constrati catuli jacebant, perduxit: id quod leæna videns, ipsa quoque ad eos profecta homini significabat, cladem miserabilem respiceret; atque postea sua significatione hunc impellebat suspiceret ursam; unde homo conjectura assequutus, aliquam hos ex hac gravem injuriam accepisse, omnes nervos ad excindendam arborem contendit; quàm cùm evertisset, ursam præcipitem in terram delapsam feræ distraxerunt; hominem illæsum leo reduxit in locum, ubi priùs ei occurisset; atque materiæ, quàm à principio cædebat, illum inviolatum reddidit.

NARRATIO DE ELEPHANTO, qui pro nutritio pugnavit.

CAPUT XXI.

Elephantus pro nutritio pugnat. Ælia c. 46 l. 3. de animalib.

Ἐλέφαντος πώλῳ περιτυγχάνει λευκῷ πωλευτὴς ἐλέφαντος Ἰνδός. καὶ παραλαβὼν ἔτρεφε ἔτι ἀαρόν. καὶ κατὰ μικρὸν ἀπέφηνε χειροήθη, καὶ ἐπωχεῖτο αὐτῷ, καὶ ἤρα τοῦ κτήματος; καὶ ἀντηρᾶτο· ἀνθ' ὧν ἔτρεψε τὴν ἀμοιβὴν κομιζόμενος ἐκεῖνος. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πυθόμενος ᾔτει λαβεῖν τὸν ἐλέφαντα. ὁ δὲ, ὡς ἐρώμενος ζηλοτυπῶν, καὶ μέντοι περιαλγῶν εἰ ἔμελλε δεσπόσειν αὐτοῦ ἄλλος, οὐκ ἔφατο δώσειν, καὶ ᾤχετο ἀπιὼν εἰς τὴν ἔρημον, ἀναβὰς τὸν ἐλέφαντα· ἀγανακτεῖ, ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπει κατ' αὐτοῦ τοὺς ὑφαιρησομένους, καὶ ἅμα τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ τὴν δίκην ἄξοντας· ἐπεὶ δὲ ἧκον, ἐπειρῶντο πειρᾶν προσφέρειν. οὐκοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔβαλεν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ τὸ θηρίον ἀδικούμενον συνημύνατο· καὶ τὰ πρῶτα ἦν τοιαῦτα· ἐπεὶ δὲ βληθεὶς ὁ Ἰνδὸς κατώλισθε, περιβαίνει μὲν τὸν τροφέα ὁ ἐλέφας, καὶ τούτους ὑπερασπίζοντας ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ τῶν ἐπιόντων πολλοὺς ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἄλλους ἐτρέψατο· περιβαλὼν δὲ τῷ τροφεῖ τὴν προβοσκίδα αἴρει τε αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰ αὔλια κομίζει, καὶ παρέμενεν ὡς φίλῳ φίλος πιστὸς, καὶ τὴν εὔνοιαν ἐδείκνυτο· ὦ ἄνθρωποι πονηροὶ, καὶ περὶ τραπέζαν μὲν καὶ ταγήνων ψόφον ἀεὶ, ἐπ' ἄριστά τε χορεύοντες, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις προδόται, καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν τὸ τῆς φιλίας ὄνομα κρίνοντες!

CUm Indus quispiam elephanti album pullum offendisset, atque hunc etiam tunc tenerum aluisset, & paulatim mansuefecisset, eoque deinde veheretur, & belluam amaret, & vicissim redamaretur ipse ac simul suam elephantus educationem cum maximis amicitiæ officiis huic Indo compensaret: Indorum rex id intelligens, muneri poposcit sibi elephantum mitti: Is, ut vehementi rivalitate flagrans amatoris, dolebat si hunc alius quàm ipse esset habiturus; itaque negans se daturum, unà cum elephanto in desertissimam regionem perfugit: Rex autem id ægrè ferens, ad eum insequendum misit, qui Indo auferrent simul, & illum comprehensum ad pœnam reducerent. Cùm igitur eò venissent ubi erant transfugæ, comprehendereque aggressi fuissent; ex superiori loco lapidibus eos homo appetebat, pariterque elephantus, ut injuria insigni accepta, illorum impetum repellebat. Ubi autem Indus lapidatione facta perculsus, præceps dejectus fuisset, elephantus, hominum more acerrimè se tuentium, pro suo nutritio, quem corpore tegebat, cùm propugnavit, tum verò ex invadentibus partem occidit, partem in fugam impulit: tum altorem promuscide circumplexus ad stabula invexit, ac tanquam amicus permansit fidelis, amico benevolentiam ostendens, qua admirabili suum educatorem prosequebatur. O sceleratos homines, qui mensas, culinas, & sartaginum stridores sequuntur, & prandia quærunt: in periculis autem amicitiæ jure temerè violato pollutoque, amicos deserunt.

TYPUS NARRATIONIS politicæ, stylo sublimi, & magnifico.

CAPUT XXII.

SEd una est apud Ciceronem Regina cæterarum Verrina 3. quæ incipit à topographiæ descriptione Lampsaci urbis, in quam Verres advenit.

Deducitur iste ad Janitorem quendam hospitem, comitesque ejus apud cæteros hospites collocantur: Ut mos erat istius, atque ut eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, ut videant, & investigent, ecquæ virgo sit aut mulier digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur: Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio quocumque venerat, hæc investigare omnia solebat: is ad eum rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, honore, copiis, existimatione facilè principem Lampsacenorum: ejus esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximiâ pulchritudine, sed eam summâ integritate pudicitiaque existimari. Homo, ut hæc audivit, sic exarsit ad id, quod non modò ipse nunquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Janitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in se offenderit; hominem summâ vi retinere cœpit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, aliâ sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit: Rubrium, delicias suas, in omnibus ejusmodi rebus adjutorem suum, & conscium, parum lautè diversari dicit: ad Philodamum deduci jubet: quod ubi est Philodamo nunciatũ, tametsi erat ignarus, quantùm sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamẽ ad istum venit, ostendit munus suum illud non esse: se cùm suæ partes essent hospitum recipiendorum, tamen ipsos tantùm Prætores & Consules, non Legatorum assectas recipere solere. Iste qui unâ cupiditate raperetur, totum illius postulatum, causamque neglexit, per vim ad eum qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Philodamus, posteaquam jus suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque retineret, laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus in domum suam recepisse: Magnificè & ornatè, ut erat imprimis inter suos copiosus, convivium comparat, rogat Rubrium, ut quos ei commodum sit, invitet, locum sibi soli, si videatur, relinquat: ut etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mitteret ad cœnam. Tum Rubrius istius comites invitat, eos omnes Verres certiores facit quid opus esset. Maturè veniunt, discumbitur, fit sermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur: hospes hortatur, poscunt majoribus poculis: celebratur omnium sermone lætitiaque convivium. Posteaquam satis res Rubrio calere visa est: Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari jubes? homo, & qui summâ gravitate, & jam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius: Tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimverò ferendum hoc non est, vocetur mulier: & simul servis suis Rubrius, ut januam clauderent,

derent, & ipsi ad fores assisterent, imperat: quod ubi ille intellexit, id agi atque id parari, ut filiæ suæ vis afferretur, servos suos ad se vocat, his imperat ut seipsum negligant, filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantùm domestici mali filio suo nunciet. Clamor interea fit tota domo, pugna inter servos Rubrii, atque hospitis; jactatur domi suæ vir optimus, & homo honestissimus; pro se manus quisque affert; aqua deinde ferventi à Rubrio Philodamus perfunditur. Hæc ubi filio nunciata sunt, statim exanimatus ad ædes contendit, ut & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret: omnes eodem animo Lampsaceni simul ut hoc audierunt; quòd eos tum Philodami dignitas, tum injuriæ magnitudo movebat, ad ædes noctu convenerunt. Hîc lictor istius Cornelius, qui cum ejus servis erat, à Rubrio quasi in præsidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, servi nonnulli vulnerantur. Ipse Rubrius in turba sauciatur: iste qui suâ cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquâ evolare, si posset &c.

Hæc una, ut optimum juventuti exemplar proponi potest.

NARRATIO, ET HYPOTYposis pulchra, de pauperis filio, qui pro divite amico pugnavit usque ad necem in certamine gladiatorio.

Pauperis filius pro divite pugnat.

CAPUT XXIII.

Quint. decl. 9. f. 26. p. 2.

Sagina gladiatoria.

Gladiatorum tyrones discunt quotidie scelus.

Alebat devotum corpus gravior omni fame sagina, & inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut novissimæ perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Hæc tamen omnia sustinui, tuli, adeò difficile est etiam sua caussa mori. Et jam dies aderat, jamque ad spectaculum supplicii nostri populus convenerat; jam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant, sedebat sanguine nostro favorabilis dominus, cùm cujus, ut interjecto mari, non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, una tamen res faceret apud quosdam miserabilem, quod videbar iniquè comparatus; certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario viliùs steterat.

Pompa gladiatoria.

Gladiatorũ apparatus.

Fremebant ubique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas, hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares.

Sonabant clangore ferali tubæ, illatisque Libitinæ toris funus ducebatur ante mortem. Ubique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum.

Voluptatis recordatio in miseriis gravis.

Si quid est in me abdicatione dignum, judices, agnosco, quod in hæc amicum meum misi. *Est quidem felicibus difficilis vera miseriarum æstimatio*: figuratè tamen, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cum generis conscientia, cùm fortunæ conscius aliquando fulgor, cùm liberales artes, cùm omnia quondam honestiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteraque nunquam videnda in ultima mortis expectatione succurrerent, tenenti servilia arma, & ignominiosa morte perituro, tum (si ulla miseris fides est) quid horum omnium ignari agerent propinqui? nihil pejus de fortuna mea suspicantes, quàm quod scripseram, illud tamen gravissimum, quod patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergò totâ cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit, si ego pugnassem? ille

quoque

quoque occisus est, qui inter nos, ut apparet, fortior fuit.

His cogitationibus attonito, & in mortem jam penè demerso, inopinata subitò amici mei species effulsit. Obstupui totumque corpus percurrit frigidus pavor, neque aliter quàm si vana objiceretur oculis imago, mente captus. At ubi primùm lux rediit, laxatumque est iter vocis, Quid tu, inquam, quo casu pervenisti huc, miser? numquid & te vendidere piratæ? At ille complexus cervices meas, effusis in pectus meum lacrymis solutus, intercepto prope jam spiritu, sero, jam trepidante me primam vocem, & diu solam, edidit, *satis vixi*. Et verò caussas itineris reddidit; & venisse se ad redimendum indicavit: Et, unde, inquam, tibi pecunia? nisi redieris in gratiam, & te pater meus misit?

Amicitiæ fidelis exemplum.

Audite gentes, audite populi, non solitâ judicium nostrum corona circumstet; sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora sæcula, in quibus tamen à primordio generis humani, paucissima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta; quicquid historiæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adjecerunt, sub hac comparatione taceant.

Pulchra sustentatio.

Quis crederet, (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captivi? Si dives essem, inquit, pecuniam pro te attulissem. Quod unum pauperibus præsidium est, manus habeo, piratis has daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo.

Amici pauperis generositas.

Ignosce pater, quod nimiâ contentione affectus, penè tibi orbitatis vulnus impressérim. Testor Deos, non per me stetisse quod vivo. Neque enim ita me eduraverat ludus; aut in tantum duraverat animũ longa cædis meditatio, ut eum amicum vellẽ occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque ullis precibus poteram evinci, quanquam se non superfuturum alioqui minabatur, idque unum affirmabat interesse, utrùm vicarium vellem habere mortis, an comitem.

Non vici: quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad muneratium, Judices. Quas ego illius preces, quàm pertinaces lacrymas, quàm miserabilem obstinationem vidi? Nemo unquam sic rogavit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori arma; & malè aptatis insignibus festinatum par producitur. Quid me admonetis supremarum amici mei precum? quibus hæc alimenta, carò empta, inopi patris senectuti petita: adjutorium hoc ad caussam putatis? me pudet quod rogatus sum; Per hanc, inquit, mihi, lucem ultimam, per notissimam amoris nostri fidem, non sinas mendicare parentem meum, sustineas, adjuves, præstes affectum; si moreor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit, jamque suprema per galeam dederam oscula, digressisque in diversum ministris permissus Mars erat.

O quàm sollicitus spectavi, quàm attonitâ mente, quàm simili corporis motu. Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peterer, me submisi? Quoties ad conatus erectus sum?

Parentum cura.

O misera cogitatio, ô crudelis naturæ metus; meritò tu, amice, pugnare maluisti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, ubi vera virtus, nullâ pugnandi lege præmium scribitur.

Quâ vi prælium invaserat, iratus etiamnum tanquam adversario meo, ad omnes callidè veterani gladiatoris

ris astu impetus excipiebatur, omnes contra se erant. Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator vivere.

Igitur jam nudum corpus vulneribus offerens, ut totam propè mercedem semel solveret, stans periit; cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, securo consenescere ævo, cui tranquillã sine reprehensione agere vitam; jacet confectus vulneribus, & primo juventutis flore periit miser, fato meo.

At ego qui debebar illi fortunæ, quem mors sibi destinaverat, emissus ludo nocentior, quam venditus, etiam viatico illius infelicis revertor.

NARRATIO DE CAIO CANIO.

CAPUT XXIV.

Cicero 3. Officiorum.

CAnius, eques Romanus, nec infacetus, & satis litteratus, cùm Syracusas, otiandi causa, non negotiandi, ut ipse dicere solebat, se contulisset, dictitabat se hortulos aliquos emere velle, quo invitaret amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. Quod cum percrebuisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit, venales quidem se hortos non habere, sed licere uti, Canio, si vellet, ut suis. Et simul ad cœnam hominem in hortos invitavit in posterum diem. Cumque ille promisisset, tum Pythius, ut argentarius, qui esset apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se convocavit, & ab iis petivit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitque quid eos facere vellet. Ad cœnam venit Canius, erat opipare à Phythio apparatum convivium. Cymbarum ante hortulos multitudo, pro se quisque quod ceperat, afferebat, ante pedes Pythii pisces projiciebantur. Tum Canius: Quæso, inquit, quid est o Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? Et ille: quid mirùm, inquit? hoc loco est, Syracusis quicquid est piscium; hîc aquatio; hac villa isti carere non possunt. Incensus Canius cupiditate, contendit à Pythio ut venderet, gravatur ille primò. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples, tanti quanti Pythius voluit, & emit instructos, nomina facit, negotium cõficit. Invitat Canius postera die familiares suos, venit ipse maturè, scalmum nullum videt, quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorum essent, quod eos nullos videret. Nullæ quod sciam, ille inquit, sed hic piscari nulli solẽt. Itaq; mirabar heri quid accidisset. Stomachari cœpit Canius. Sed quid faceret, &c.

NARRATIO DE MORTE Socratis.

CAPUT XXV.

HÆc ille locutus, surrexit, & contulit se in conclave quoddam ad lavacrum. Crito autem illum sequebatur, sed nos jussit expectare. Mansimus igitur differentes de iis quæ disputata fuerant, eaque considerabamus inter nos. Interdum & commemorabamus calamitatem nostram, quanta nobis illa accideret; videbamurque planè non secus ac parente privari, reliquam vitam in orbitate tra-ducturi esse. Posteaquam verò ille lavisset, apportatique essent ad eum liberi (habebat enim duos parvulos filios, & unum grandem) adessentque jam familiares mulieres, collocutus cùm illis præsente Critone, & datis mandatis quæ voluerat, jussit mulieres & pueros discedere, venitque ipse ad nos. Atque erat jam propinquus occasus solis, diutiùs enim intus fuerat commoratus. Ubi autem advenit, totus assedit: neque sanè multa posthæc locutus est. Tum affuit minister undecim virorum, coramque illo assistens: Non accu-

 labo

fabo te, ô Socrates, inquit, eo quo alios nomine accusare soleo, qui irascuntur mihi, & malum imprecantur, cùm denuncio illis hauriendum esse venenum, coactus à magistratibus. Te verò cum toto hoc tempore cognovi constantissimum simul & mansuetissimum, & fortissimum virum omnium qui unquam hoc in loco fuere: tum satis scio, non irasci mihi, sed illis quos scis esse authores hujus rei. Proinde nunc (cur enim assim, nosti) & vale, & operam da, ut quæ ferre necesse est, quàm minimè iniquo feras animo. Interque hæc lacrymans se avertit ac discessit. At Socrates aspiciens ad illum: Etiam tu vale, inquit, & nos faciemus quæ mones. Et mox ad nos: Quàm urbanus inquit hic homo est? Atque is toto hoc tempore me invisere, & sæpe mecum colloqui: fuitque planè vir optimus. Quàm verò constanter me nunc deplorat? Nos verò, Crito, pareamus illi, afferatque aliquis venenum, si jam est tritum; sin minùs, terat ille. Ibi Crito; At ego inquit, ô Socrates, solem adhuc in montibus esse, neque penitus occidisse arbitror. Quin etiam scio, accepto nuntio quosdam valde serò bibere, atque post cœnam demum, & potum largiorem, ac conjunctionem eorum quorum quisque maximo desiderio tenetur. Quare ne festines; adhuc enim satis temporis suppetit. At Socrates, Jure hæc, inquit, Crito, ab istis fiunt, quæ commemorasti; lucrum enim inesse arbitrantur, egoque jure facturus non sum: Nihil enim lucri facturus videor, cum paulò tamen post bibero, nisi ut ipse me ridiculum esse judicem ob vitæ cupiditatem, quique jam parcam illi deficienti. Ito igitur, & morem mihi gere, caveque aliter facias. His auditis, Crito innuit prope astanti puero; qui egressus, & plusculum temporis foris commoratus, redit, adducens eum qui oblaturus venenum erat, quod apportabat in calice tritum. Eum conspicatus Socrates, age, inquit, vir optime: nam tu harum es rerum peritus: quid nunc agendum est? Nihil aliud, inquit, quàm potus ut obambules, donec gravari crura senseris, deinde accumbes, atque reliqua ipsum aget. Simulque porrexit illi calicem. Hic verò accepto illo, mi Echecrates, minimè turbatus, sineque trepidatione, immutato & colore & vultu, sed ut consueverat, torvum obtuens ad illum: Quid narras, inquit, de hoc poculo? Utrùm alicui hinc libare quicquam licet, an non licet? Tantum, inquit, ô Socrates, miscemus, quantum ad mediocrem haustum satis esse existimamus. Intelligo, inquit ille: Deos quidem certè precari licet, ut hæc hinc migratio illuc felix eveniat: id quod & precor & ego opto. Atque hæc locutus, paululumque moratus, admodum expeditè sineque omni difficultate exhausit. Nostrûm quidem plerique ægrè hactenus lacrymas continere potueramus: Ubi verò & bibentem vidimus, & exhaustum jam venenum esse, vincebamur planè, mihique ipsi adeò vi lacrymarum flumen quoddam erumpebat. Itaque obvolutus deplorabam me ipsum: non enim illum sanè, sed fotunam meam, qui tali amico privatus essem. At Crito ante me cùm lacrymas continere non posset, surrexerat. Sed Apollodorus dudum etiam lacrymari non cessaverat. Tum verò inter lacrymas fremens & indignans, nemini non fletum movit, præter quidem Socratem, qui, Quid agitis, inquit, inepti? Ego enim certè non minimam hanc habui causam, cur mulieres ablegaverim, ne in hunc modum delinqueretur: Nam audivi favendum esse linguis, mortis tempore. Proinde quiescite & perdurate. Quæ cùm audivissemus, pudore affecti repressimus lacrymas. Ille verò cùm aliquan-

quantisper obambulasset, cùmque jam diceret crura gravari, reclinavit se supinum: id enim minister veneni jusserat, isque attrectans simul eum, paulò post inspiciebat pedes & crura. Deinde vehementiùs premens pedem, rogavit an sentiret; hinc pervenit ad tibias, atque ita ascendens, demonstravit eum jam frigescere & rigescere. Iterùmque attrectans; Postquam, inquit, cor attigerit, tum interibit. Jamque adeò propemodum frigus supra inguen evaserat; atque ille remotis vestibus, quibus fuerat obvolutus, quod quidem postremùm fuit locutus, Æsculapio, inquit, ô Crito, gallum debemus: quem videte ut reddatis, atque cavete ne hoc negligatur. Ita erit, inquit Crito. Sed nunquid aliud imperas? Hoc interroganti nihil magis ille respondit. Hic finis ô Echecrates, fuit amici nostri, viri, ut dicere possum, eorum qui nobis noti fuêre, omnium & fortissimi & sapientissimi, & justissimi.

Sunt & aliæ narrationes, perelegantes, quales sunt de fraudibus Philænis apud Sallustium, & de Zopyro apud Livium.

DE CONFUTATIONE & Confirmatione.

CAPUT XXVI.

Confutationis quinque modi.

DIctum est superiùs satis copiosè de argumentis, nunc confutationis modum doceamus. Confutantur argumenta multis modis, vel ipsius Aristotelis testimonio.

Primò, ἐξουθενισμῷ, hoc est contemptu, quando contemnimus, & nihili facimus adversariorum dicta: sic ferè totam Cœlii accusationem Cicero voluit videri magis iras & jurgia dissidentium in amore, & amantium querimonias, quam vera crimina.

Secundò, *hypocrisi*, hoc est, actione, vultu, gestu, & vocis sono: tale est illud:

Cantando tu illum, aut unquam tibi fistula cera
Juncta fuit?

Tertiò, *increpatione*, ubi crimen aliquod maximè alienum, vel ipsa judicum opinione, cum indignatione rejicitur, ut, Dii te perdant fugitivè, qui ista objicis.

Quartò, *antisagoge*, seu compensatione, cùm afferimus rem, vel parem, vel majorem. Talis est disputatio pastorum apud Virgilium, ubi unus quidem movet quæstionem:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

Alter non dissolvit, sed novâ quæstione adversarium capere nititur.

Dic quibus in terris, inscripti nomina regum,
Nascantur flores?

Quintò, *apoplanesi*, hoc est, deductione, & fallaciâ, cùm Judicem vel auditorem à re nobis contraria deducimus, quando pollicemur de eo quod objectũ est, nos alio loco esse dicturos: & ita sensim elabimur, auditorumque animos ab eo quod nos premebat, ad aliarum rerum utilem cōsiderationem traducimus; quod sæpe facit Cicero.

Sextus est communis confutandi modus, si negentur falsa, ut à nostra opinione, consuetudine, à personis, à rebus, à testimoniis aliena, ostendanturque absurda, repugnantia, contradicentia, distinguantur dubia, illustrentur obscura, causæ & rerum, & factorum afferantur.

Prudentia in confutationibus servanda.

Quæres, quis tandem usus, aut modus confutationis optimus censeatur: Habenda est in eo, rerum, personarum, & temporum non levis ratio. Multa indignatione, multa risu, multa interrogationis alicujus urbanitate tela adversariorum sunt persæpe feliciter hebetata,

 quæ

quæ rationum multitudo nunquam evicisset: imò ea sæpe objiciuntur, in quibus refellendis, si te pugnacem ostenderis, altiùs facti suspicionem defiges mentibus auditorum: Prolepses etiam, & excusationes non petitæ, sæpè accusationes fuerunt.

Videndum igitur diligenter, quid oratoria prudentia præscribat.

Nonnunquam personæ sunt tantæ authoritatis, & sanctitudinis, ut vel silentio, vel uno saltem verbo satis luculentam per se faciant apologiam.

Liv. l. 8. bell. Mac. Scipionis Africani authoritas admirabilis

Scipio Africanus, cùm ab accusatore quodam importunè, & præfervidè posceretur, multisque insuper delictis oneraretur, ad longam accusationem respondit; [Hoc die, Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Annibale & Carthaginensibus, signis collatis, bene ac feliciter pugnavi: Ego hinc exemplo in Capitolium, ad Jovem Optimum, Maximum, Junonemque, & Minervam, cæterosque Deos, qui Capitolio atque arci præsident, salutandos, ibo, utque gratias agam. Vestrûm quoque, Quirites, quibus commodum est, ite mecum, & orate Deos, ut mei similes principes habeatis.]

Confutatio qua usus Scipio, mirabilis.

Nihil, objecit, nihil purgavit, totam tamen secum traxit multitudinem; & calumniatorem nequicquam latrantem, luculentâ plagâ percussit. Hæc authoritatem Scipionis decebant, qui, ut generosissimus leo, canem non putavit suâ dignum iracundiâ.

Confutatio Sophistarũ.

Alii procaces Sophistas, & omnibus infestos, argutâ nonnunquam interrogatione, aut parasyllogismo ceperunt, iisque frustrà captioso orationis ambitu nitentibus securim injecerunt. Juvant talia nonnunquam, si commodè stant, & pro decoro personarum. Sed istis omissis ubi res ea indicatur, quæ legitimum certamen requirat, tum confutationi pugnaciter insistendum.

In confutatione sunt falsa adversarius imponenda.

Et primùm quidem intentatæ ab adversario petitiones sunt proponendæ, quas nonnulli sæpè de industria dissimulare, elevare, & in ambiguas sententias trahere solent: quod ego, malæ fidei, & apud acutos auditores, navumque adversarium, minùs securum arbitror. Is enim statim justam querelam infert, sua inverti, se obtorto collo trahi, non esse hanc suam mentem, parum fideliter agi. Itaque ipso statim limine refutantis, periclitatur fides, & quicquid malè jactis fundamentis astruitur, levissimo ictu concidit. *a* Leoni (inquit Apologus) homo quispiam picta fictaque leonum simulachra ostendebat, valentissimi cujusdam bestiarii calcata pedibus; & sui generis robur prædicabat. Tum verò leo; Fabulæ sunt, inquit, ista: quid si leones pingere fingereque didicissent, quot homines videres leonum pedibus compressos atque subjectos? Haud dissimiliter evenit in iis, qui leves quasdam & ficulneas adversariis rationes affingunt, de quibus ipsi nunquam cogitarunt. Hinc in confutando disertti sunt, & planè magnifici.

Confutatio malitiosa.

Simile de iis, quæ affingunt ea quæ confitent.

Sed hæc prævaricationis potiùs sunt, quàm justi certaminis, nec apud graves viros licent, ne in eos quidem,

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Confutatio syncera.

Hanc ob rem, quæ suæ in refutando synceritatis plenius dare volunt indicium, ipsa plerumq; adversariorum verba ex scripto recitant, & præfigunt, deinde confutant; sed non est semper necesse in eodẽ jurare apices, modò fideliter sensus assequamur. Postquam objecta petitio est, sequitur confutatio, quæ tota ex locis argumentorum coalescit. Ea censetur autem optima, cùm excurrit per ea capita, quæ Græci Rhetores ἀνακόλουθον, ἀδύνατον, ἀσαφὲς, ἀπίθανον, ἀπρεπές, ἀσύμφορον appellant. Ἀνακόλουθον robustissimum est confu-

Confutandi genera multa. confutandi genus, quo velim primùm si fieri possit adversarium feriri. Dicitur enim inconsequens, seu repugnans: quod fit, cùm ex adversarii oratione multa passim dicta colliguntur, quæ conciliari nullo modo possint, sed manifestam inter se contentionem habeant. Tum certè non levis plaga infertur, cùm is non tantū nobiscum, quantū secum pugnare ostēditur.

Ejusdem generis est ἀδύνατον, ubi quod factum objicitur, fieri non potuisse, aut esse, firmis rationibus addicitur, quæ à natura & causis rerum, cæterisque similibus sumuntur; si hæc probari non possunt, enitendum est, ut saltem ἀπίθανον, res minùs probabilis hoc loco, hoc tempore, his personis fuisse videatur.

Item, si ab adversario minùs dilucidè collecta sunt argumenta, exagitandæ erunt ejus conjecturæ, quod incerta pro certis, obscura pro notis, falsa pro veris afferat. Non esse rem quæ geritur, tam parvi momenti, ut levissimis figmentis sit permittenda.

Accedunt ἀπρεπὲς, & ἀσύμφορον, quæ non tantam vim habent ac superiora: commodè tamen nonnunquàm adhibentur, ubi res, quæ objicitur, primùm à dignitate personæ aliena, deinde minimè lucrosa, aut commoda.

Postremò etiam damnosa ostenditur: *Cassius.* solebat enim Cassius vetus illud quærere; *Cui bono.*

Confutationis ordo. Ordo autem confutationis à prudentia Oratoris meliùs præscribetur: sæpè minuta quædam objecta, quasi levioris armaturæ milites, in primo agmine conciduntur, mox ad graviora devenitur. Sæpè quæ majoris sunt ponderis, priùs confutantur: quibus expugnatis, tenuia quæque facilè concidunt. Nonnunquàm caput illud percellitur, cui cætera, quasi per annulos catenarum nexa cohærent, exinde reliqua nullo negotio dissuuntur.

Pugnatur aliquando cæsim contra multas & exiles rationes, aliquandò diductiùs res urgetur, & quò plus caloris & spiritus habeat confutatio, bene tractatur per dialogismos, ironias, subjectiones, concessiones, ratiocinationes, ἐνστάσεις, concisè vibratas propositiones, & similia, quibus vis & ardor oratoris magis incalescit.

In confirmatione contraria est ratio eorundem argumentorum; cæteroqui per idem prope filum extenditur; quanquam magnum discrimen habendum est confirmationis demonstrativæ, & judicialis: Illa siquidem, cùm de iis rebus agat sæpiùs, quæ omnibus probatissimæ sunt, florem, ornatum, & gratiam spectat potiùs quàm contentiosam probationem. *Confirmatio.*

Hæc magis instat rebus, & argumentis, & prudenter quidem facit, si minuta, & quæ facilè ab adversariis vellicari possunt, amputat.

Ea autem maximè in primis & ultimis ordinibus opponit; quæ robustissima sunt, quæque primas aggressiones, ut plurimum vehementiores, firmè sustinent.

Utitur autem utraque, tum confutatio, tum confirmatio, telo argumentationis; cujus variæ sunt species.

N. N.

a *Hoc Divus Dionysius Areopagita, cap. octavo de divinis nominibus, vocat* πρὸς τοὺς ἀπόντας ἐνδρείως σκιαμαχεῖν.

DE RATIOCINATIONE, & inductione.

CAPUT XXVII.

Ratiocinatio disputatorum telum est proprium; &, si ea minùs expresè oratores, magnâ tamen dexteritate utuntur.

tur. Nam, & orationes plerunque totas in syllogismo fundatas esse videas. Itaque non simpliciter & nudè propositiones exeant oportet, sed aliis insuper argumentis confirmentur, passimque figurarum illustrentur ornamentis; ipsa denique conclusio satis per se intellecta latenter per varios motus, quasi per cuniculos in animum irrepat.

Inductio familiarissima est oratoribus & adornandum illustrissima. Audi illam Senecæ, quàm magnifica est.

Sen. ep. 76. Inductionis insigne exemplum.

Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureum rostrum est, nec cujus tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est, sed stabilis, & firma, & juncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiens vento.

Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui, & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus.

Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit quæritur.

Eo quodque laudatur, cui comparatur quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quam multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, sed quam bonus sit.

Virtus sola hominem facit.

Hæc suaviter instillantur, probantque simul, & delectant: tum si rerum, quæ inducuntur, magna sit multitudo, latissimum præbent campum orationis.

Talem inductionem invenies apud Tertullianum, libro de pallio, cap. 2. ubi à cœlo, elementis, hominibus, &c. probat omnia mutari.

Ejusdem generis sunt exempla, quorum usus frequens, probatio facilis, & efficax, nec impar delectatio, ut non immeritò dicatur longum iter esse per præcepta; breve & efficax per exempla; &, ut ait Petrus Diaconus, apud D. Gregorium, Dialog. l. 1.

Exemplorum vis.

In expositione virtutum, qualiter invenienda atque tenenda sit virtus agnoscimus. In narratione verò signorum cognoscimus inventa ac retenta, qualiter declarentur: Et sunt nonnulli, quos ad amorem patriæ cœlestis plus exempla quàm prædicamenta succendunt.

In omni genere orationis hæc argumentatio plurimum valet. Nolim tamen quod plerique faciunt, multorum exemplorum farraginem afferre, sed delectu & parcitate temperare.

DE ENTHYMEMATE.

CAPUT XXVIII.

Enthymemata & epicheremata Rhetorum sunt jacula: Atque enthymematis quidem magnus est usus, cùm præsertim omnes ingenii notiones, & sensa à Græcis vocentur enthymemata. Nec alia fuit mens Alcidis, cùm ὀνομάτων & ἐνθυμημάτων εὐπορίαν nominavit, inventionum fœcunditatem, sermonisque uberem facilitatem.

Cic. in Topicis.

Magis arctè dicuntur Enthymemata, quæ sunt ex contrariis conclusa; ut enim illa acutissima sunt, sic enthymematis nomen κατ' ἐξοχὴν sibi vendicant. At verò, nec pressiùs sumpta, nec latiùs, vulgò vocantur enthymemata argumentationes ex propositione & conclusione conflatæ; ut, insidiator fuit Clodius, igitur justa nex homini illata.

Ora-

Oratores qui circa hypotheses versantur, plerumque majorem propositionem, ut notam & communem omittunt, in minori verò toti sunt, & sic syllogismos traducunt ad enthymemata.

DE EPICHEREMATE.

CAPUT XXIX.

EPicherematis nomen, si ratio ipsius spectetur, omni argumentationi commune est: & Alexander quidem in Topic. lib. 8. ἐπιχείρημα ait esse syllogismum dialecticum. Valgius aggressionem vocat: Celsus autem indicat, non nostram argumentationis tractationem, & œconomiam, sed ipsam rem, quam aggredimur, id est, argumentum, quo aliquid probaturi sumus, etiamsi nondum verbis explanatum, jam tamen mente conceptum ἐπιχείρημα dici. Verum discrimen istud tenue est, & imbecillum, cum non inchoatas tantum sed omni ex parte perfectas argumentationes epicheremata nominari constet. Usus obtinuit apud Rhetores, ut dicatur breviter comprehensa ratiocinatio, cujus tres partes in unius veluti propositionis corpus coalescant. Neque enim opus est omnia semper dilatare multis. Verbum intelligenti sat est.

Epicherema quid?

DE DILEMMATE.

CAPUT XXX.

DIlemma quod definitur à Suida, τὸ διχῶς λαμβανόμενον φρόνημα, argumentum ab utraque parte concludens adversarium; plurimum ad confutationes valet; ut, Si improbus est, cur uteris, sin probus, cur accusas? Ad hoc genus pertinent ἀντιστρέφοντα, quæ ex utraque parte convertuntur.

Aristoteles Rhetoric. lib. 2. hujusmodi proponit exemplum.

Sacerdos quædam dissuadebat filio ne quando verba faceret ad populum. Nam si injusta, inquit, suaseris, Deos habebis iratos: sin justa, homines. Id hoc pacto retorsit adolescens: Imò expedit orationem habere apud populum, quandoquidem si justa dixero, Dii me amabunt: si injusta, homines.

Dilemma Aristotelis.

Talis Protagoræ & Euathli captio. Hic cùm se illi in disciplinam Rhetorices tradidisset, grandi mercede pactus, ea lege, ut primo dicendi tyrocinio apud judices evinceret: jam bellè eruditus mercedem; negat Diem illi dicit magister. Et debes, inquit, Euathle, mercedem, si vicero, ut condemnatus, si viceris, ut pactus. At versutus discipulus, *Mali corvi, malum ovum*, acutè ἀντίστρεφον reddidit: Imò si vicero, ex judicum sententia solutus & liberatus sum: si vincor, ex pactis nihil debeo, ea condidione tibi obstrictus, ut in prima causa palmam referam.

Dilemma Protagoræ. Protagoras Euathlus.

DE SORITE.

CAPUT XXXI.

SOrites, quem Cicero acervalem syllogismum lib. 2. de divinatione appellat: minùs est apud oratores frequens, & ad captiosas quæstiones magis accedit. Quin inter cavillationes numerat Ulpianus, de verborum & rerum significatione.

Natura Cavillationis (inquit) quam Græci σωρείτην appellaverunt, hæc est, ut ab evidenter veris per brevissimas mutationes

Cavillatio quid?

tationes disputatio ad ea quæ evidenter falsa sunt, perducatur.

Sic Hipparchia Crateris Cynici uxor Theodoro ἀθέῳ illusit. Potest Hipparchia præstare quod est honestum. Annuente illo, Quicquid est justum, inquit & honestum est: quo vicissim concesso, quod non est injustum, hoc justum proculdubio est: Esto, inquit Theodorus: Tum virago, quod faciens Theodorus non diceretur injustè agere: idem si faciat Hipparchia, non diceretur injustè agere. Quum annuisset ille, subjecit: Sed Theodorus se ipsum percutiens, non diceretur injustè agere: Nec igitur Hipparchia, si idem faceret. Ad hoc Theodorus nihil respondit.

Hipparchia. Fraus Hipparchia

DE CORNIBUS, CROCODILO, & Electra.

CAPUT XXXII.

INter captiosas argumentationes numerantur Cornua, ut, Quod non amisisti, habes: Centum aureos non amisisti, igitur habes.

Est in hoc genere σοφισμάτων οὖτις. apud Homerum 9. Odyss. Lucia. in vitar. auction.

Crocodilus ἀμάχητος καὶ βίαιος συλλογισμὸς, per irrisionem tamen vocatur in Vitarum auctionibus: de quo ita Chrysippus disserit cum Mercatore:

Vide ergo, estne tibi puer? Quidni? Quid si hunc ad flumen fortè ambulantem Crocodilus rapiat, posteà se verò redditurum polliceatur hac lege, ut illi verum dicas, quidnam de puero reddendo apud se decreverit: quid tu dices ipsum in animo constituisse? Πέραιον sive serra aliter appellatur.

Has igitur nugas profitebatur hujusmodi Syllogismus.

Electra verò dicitur, Captio, ubi quis quidpiam arguitur simul nosse, & non nosse; facere, & non facere. Dicta est ab Electra filia Agamemnonis, quæ eandem rem simul & norat, & non norat. Astante enim illi Oreste adhuc incognito, sciebat quidem Orestem suum esse fratrem, ipsum autem præsentem ignorabat. Illæ sunt futelæ compositionis, & divisionis, amphipologiæ à dicto secundum quid, & similia à pueris jam irrisa, quæ nihil ad oratores attinent: inter quos & dialecticos magnum discrimen est. Hi enim ἀκανθολογοῦντες punctim tractant omnia: Illi vestiunt ornamentis, & animant moribus.

In deliberativo porro & judiciali genere tota fermè confirmatio petitur ex adjunctis.

In demonstrativo motum spectat potiùs & delectationem, quàm probabilitatem: quòd plerumque de iis rebus agitur, quas negare possit nemo, vel quæ saltem multis honestæ & laudabiles videantur.

EXEMPLA CONFUTAtionis.

Exemplum ex Gorgia Leontino acutum & velox, antea libatum, nunc expressiùs notatum.

Palamedes crimen proditionis diluit.

CAPUT XXXIII.

PRoditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: occultarum enim rerum index est oratio: quo pacto autem colloquium fuisset inter nos sine congressu? qui verò congressus esse potuit, cum nec ego ad illum venerim, nec ipse ad me unquam venerit,

E Graco expressum.

rit, nec literæ sine tabellario ullæ à nobis ultrò citroque mitti potuerint? sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium. Quid deinde collocutus est Græcus cum barboro? quomodo dicens & audiens, an solus cum solo? sed nullum est nobis linguæ commercium: Atqui factum est per interpretem: jam tertium nobis statuis indicem eorum quæ maximè occulta esse oportebat. Sed esto, factum fuerit, quod tamen est infectum; fidem dare & accipere vicissim nos oportuit; & quænam ista fides? Jusjurandum dices? quis verò mihi proditori vel jurato credidisset? at obsides dati: qui? fratrem unum habeo, præterea neminem, quem neque imprudentibus vobis dare, neque ab hoste ullum filium aut affinem accipere potui. Esto, pecuniâ, inquit, tentata res est, & perfecta; utrùm grandi an exiguâ? exiguam tanta res non capiebat, grandem multos asportare oportuit, & tot conjurationis testes fieri: verùm & de istis scire velim, pecuniam an interdiu tulerint an noctu? noctem variæ & multiplices vallant custodiæ, quas ne musca quidem declinaret: die, opinor, sed lux istis sceleribus adversatur. Esto & illud, quanquam absurdum & iniquum concedatur: in castra hostium penetravi, pecuniam cepi, aut ad me ab hoste delata est; quî potui ego circumstantem exercitum, & sexcentos oculos latere? age jam, quo pacto istam, quam dicis, pecuniam recondidi, quo pacto servavi? usus ego sum? non latuissem: defossam reliqui? nihil profuisset: concedantur tamen omnia quæ assumis, quanquam ineptissima sunt, convenimus, colloquuti sumus, pecunias accepi, latui, recondidi; oportebat me. quod caput est rei, proditionem perficere? non est opus, ut scitis, unius. Conspirarunt mecum alii: qui? servine an liberi? si quis vestrûm, quotquot estis ingenui, resciverit, ante judices deferat: servorum igitur opera usus sum, infida res, Dii boni! & non satis efficax: quid tum? cum servili manu mille naves prodidissem? alios, inquit, induxisses: difficile est vobis superiores inveniri: sed unde adduxissem: quomodo intromisissem? per portas? Principes, claves habent, & servant vigilantissimè: per scalas? quà? cùm sint omnia propugnacula militibus circumsepta? diruissem, inquit, murum, & tum credo custodiæ, quasi statuæ æneæ me spectassent otiosè? omninò incredibile est.

Hactenus arbitror absolutum confutationis exemplum esse propositum.

EXPENDUNTUR VARIA exempla confutationum.

Ex Cicerone, cujus mirifica cum pugnatione notatur suavitas.

Modus confutationis, per conglobatas rationes, magnâ vi & celeritate vibratas, ad persuasionem & motum efficax.

CAPUT XXXIV.

Cicero, pro Cœlio:

Quid expectatis ampliùs? an aliquam vocem putatis, ipsam pro se causam & veritatem posse mittere.

Hæc est innocentiæ defensio, hæc ipsius causæ oratio, hæc una vox veritatis. In crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus

autem illa, quæ tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis jure jurando devincta authoritas, ut res minimè dubitanda in contentione ponatur, utrùm temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an gravis, sapiens, moderatusque vir religiose testimonium dixisse videatur. Reliquum est igitur crimen de veneno: cujus ego, neque principium invenire, neque evolvere exitum possum. Quæ fuit enim, quamobrem isti mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurum redderet? num petivit? ne crimen hæreret? num quis objecit? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset? quin etiam Herennium dicere audistis, verbo se molestum non futurum fuisse Cœlio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nullam ob causam esse commissum? & vos non videtis, fingi sceleris maximi crimen? ut alterius causa sceleris suscipiendi fuisse videatur? cui denique commisit? quo adjutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? servisne mulieris? sic enim objectum est. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certè tribuitis? etiamsi cætera inimica ratione detrahitis; ut omnes suas fortunas alienis servis committeret? At quibus servis? refert enim magnopere idipsum: hisne, quos intelligebat, non communi conditione servitutis uti, sed licentiùs liberiùs, familiarius cum domina vivere? quis enim hoc non videt, Indices? aut quis hoc ignorat, in ejusmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit: in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur: hîc servos non esse servos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui versentur iisdem in voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? si enim tam familiaris erat mulieris, quàm vos vultis, istos quoque servos familiares esse dominæ sciebat: sin ei tanta consuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat: quæ cum servis potuit esse familiaritas tanta? Ipsius autem veneni quæ ratio fingitur? ubi quæsitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuisse, ajunt, domi, vimque ejus esse expertum in servo quodam, ad rem ipsam parato: cujus perceleri interitu esse ab hoc comprabatum venenum. Prò Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis, aut conniveris, aut præsentis fraudis pœnas in diem reservatis?

N.N.

I. Primum nota ut ipso aditu acer est, & sibi instans; hoc exemplar esse poteris initiorum confutationis. II. Ut subjectio in istis multum habet acrimoniæ, & γοργότητος, ea praeclarissimè utitur. III. Telorum fit turbo, & velox quædam emissio, ut tanto oratori jure quis acclamet, βαλλ' οὕτως. IV. In hoc pugnacitatis calore, asperguntur etiam orationi, compti quidam sales, hominis ingenio accommodatissimi.

MODUS

MODUS CONFUTATIONIS per expeditionem.

CAPUT XXXV.

OCcurrunt nonnunquam multa levia confutanda, in quibus diu non est immorandum; sed singula carptim perstringenda, quo in genere nexus & transitiones sunt, plerunque difficiliores; exempla talia sunt in Cicerone, pro Plancio. Quæsisti utrum mihi putarem, equitis Romani filio, faciliorem fuisse ad adipiscendos honores viam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? Ego verò quanquam illi omnia malo, quàm mihi; tamen illi honorum aditus nunquam feliciores optavi, quam mihi fuerunt; quin etiam ne fortè ille sibi me potiùs peperisse jam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet. Hæc illi soleo præcipere (quanquam ad præcepta ætas non est gnati) quæ ille à Iove ortus suis præcipit filiis: Vigilandum est semper. Multæ insidiæ sunt bonis. Nostis cætera, quæ nonne; id quod multi vident, quæ scripsit gravis ille & ingeniosus poeta: scripsit non ut regios illos pueros, qui jam nusquam erant, sed ut nos & nostros liberos ad laborem & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? Magis ædilis fieri non potuisset: sed hoc præstaret, quòd ei minùs invideretur. Etenim honorum gradus summis hominibus & infimis sunt pares: gloriæ dispares. Quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis C. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi assecuti. Est enim in virtute multis ascensus: ut in gloria maximè excellat, qui virtute plurimum præstet. Honorum populi finis est, consulatus: quem magistratum jam octigenti ferè consecuti sunt. Horum si diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo unquam sic egit, ut tu. Cur iste fit Consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui civitatem dominatu regio liberavit? Honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus quæstor est factus, & tribunus plebis, & ædilis, quàm si esset summo loco natus, sed hæc pari loco orti, sunt innumerabiles alii consecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marii, & quæris quid simile in Plancio. Quasi verò isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi sunt iis magistratus, in quibus re benè gesta triumpharent? Rogas, quæ castra viderit, qui & miles in Creta, Metello hoc Imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæstor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quæris num disertus? Imò id quod secundum est, ne sibi quidem videtur. Num Iurisconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de jure respondisse dicat? Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm professi fuerint, satisfacere non possunt: non in iis qui abfuisse ab his studiis confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non scientia requiri solet. Ut nos in mancipiis parandis, quamvis frugi hominem, si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre molestè solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, si fortè nesciverit: sin autem

eminus; quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, vigilantiam, esse curamus: sic pop. Rom. deligit magistratus, quasi reip. villicos: In quibus, si qua præterea est ars, facile patitur, sin minus, virtute eorum & innocenaia contentus est. Quotus enim quisque disertus: quotus quisque juris peritus est, ut eos numeres, qui volunt esse? quod si præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis & ornatissimis civibus est futurum? Iubes Plancium de vitiis Laterensis dicere. Nihil potest, nisi eum minus in se iracundum putabis fuisse. Idem efferts Laterensem laudibus, facile patior, id te agere multis verbis, quod ad judicium non pertineat: & id te accusantem tandiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. Et ibidem n. 30. Hic tu vitæ splendorem maculis aspergis istis? Iacis adulteria, quæ nemo non modò nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere; maritum apellas, ut verba fingas, non solum crimina. Ductum esse ab eo in provinciam aliquem dicis, libidinis causa, quod non crimen est, sed impunitum in maleficio mendacium; raptam esse mimulam, quod dicitur Atinæ factum à juvene, vetere quodam in scenicos iure, maximeque oppidano. O adolescentiam traductam eleganter! cui quidem cum quod licuerit, objiciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere, & quidem emissus (ut cognovistis) necessarii hominis optimiq; adolescentis rogatu: idem postea præ mandatis requisitus. Atque hæc nec ulla alia sunt conjecta maledicta in ejus vitam, de cujus vos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater verò, inquit, etiam obesse filio debet. O vocem duram atque indignam tua probitate, Laterensis! Pater ut in judicio capitis, pater, ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales viros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio valeret apud clementes judices, & misericordes: valeret, inquam, communi sensu omnium & dulcissima commendatione naturæ.

N.N.

I. In hoc exemplo nota quomodo tractanda sit confutatio, quæ multis rebus, usque levibus, refellendis est occupata, & qua dexteritate transvolando, plura nonnunquam sint defringenda, ne si in reb⁹ parvi momenti diutiùs versetur, intepescat oratio II. Animadverte in tota hac confutatione velocitatem acrem, & expeditam, quæ fit per incisa naviter quasi amento vibrata, nihil spissum, nihil productum, nihil attritum & languidum, sed tota oratio quasi flamma, novo & continenti pabulo diutiùs alitur. III. Vrbanitas quoque permixta palæstram addit orationi, à qua Ciceronis ingenium nunquam recedit.

MODUS CONFUTATIONIS mixtus seriis rationibus, & ironiis aculeatis.

CAPUT XXXVI.

CIcero Pisonem confutat, qui se triumphum sprevisse profitebatur: n. 56. At audistis, Patres conscripti, Philosophi vocem; negavit se triumphi cupidum unquam fuisse. O scelus! ò pestis! ô labes! cùm extinguebas senatum, vendebas auctoritatem hujus ordinis, addicebas tribuno plebis consulatum tuum, rempubl. evertebas, prodebas caput & salutem meam una mercede provinciæ: si triumphum non cupiebas, cujus tandem rei cupiditate arsisse defendes? sæpe enim vidi,

qui

qui & mihi, & cæteris cupidiores provinciæ viderentur, triumphi nomine tegere atque velare cupiditatem suam. Hoc modo D. Silanus Consul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat? neque enim quisquam potest exercitum cupere, aperteque petere, ut non prætexat cupiditatem triumphi. Quòd si te senatus populusque Roman. aut non appetentem, aut etiam recusantem, bellum suscipere, exercitum ducere coegisset, tamen erat angusti animi atque demissi, triumphi honorem atque dignitatem contemnere. Nam ut levitatis est, omnem aucupari rumorem: & omnes umbras etiam falsæ gloriæ consectati: sic levis est animi lucem splendoremque fugientis, justam gloriam, qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare. Cùm verò non modò non postulante atque cogente, sed invito atque oppresso senatu, non modò nullo pop. Rom. studio, sed nullo ferente suffragium libero, provincia tibi ista manupretium fuerit non eversæ per te sed perditæ civitatis: cumq; omnium tuorum scelerum hæc pactio exstiterit, ut si tu totam remp. nefariis latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cum exhauriebas ærarium: cùm orbabas Italiam juventute, cùm mare vastissimum hyeme transibas? si triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentissime, nisi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cæca rapiebat? Non est integrum Cn. Pompeio consilio jam uti tuo; erravit enim, non gustarat istam tuam philosophiam. Ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui, quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream, tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Servili, Q. Metelle, Ca. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priùs quàm in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontino, necessario meo, jam non est integrum: Religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calat nos, Scipiones, Maximos! ô amentem Paulum, rusticum Marium, nullius consilii patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt! sed quoniam præterita mutare non possumus, quid cessat hic homulus ex argilla & luto factus Epicurus, dare hæc præclara præcepta sapiētiæ, clarissimo & sum̃o Imperatori, genero suo? fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet, cupiditate justi & magni triumphi, non didicit eadem ista, quæ tu, mitte ad eum libellum: sed jam; si ipse coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incensam illius cupiditatem comprimas, atque restinguas, valebis apud hominem volitantem cupiditate gloriæ, vir moderatus, & constans, apud indoctum eruditus, apud generum socer. Dices enim ut es homo facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus è schola: Quid est Cæsar, quod te supplicationes toties decretæ, tot dierum tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dii negligunt: qui (ut noster ille divinus dixit Epicurus) neque propitii cuiquam esse solent, neque irati? Non facies fidem scilicet, cùm hæc disputabis: tibi enim, & esse, & fuisse Deos videbit iratos. Vertes te ad alteram scholam: disseres de triumpho. Quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plausus, vehi per urbem, conspici velle quibus ex rebus nihil est, quod solidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis

ris possis. Quin tu me vides, qui ex qua provincia T. Flaminius, L Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti triumpharunt: ex ea sic redii, ut ad portam Esquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipse cum hominibus quindecim malè vestitis, ad portam Cœlimontanam sitiens pervenerim? quo in loco mihi libertus præclaro imperatori, domum ex hac die biduò antè conduxerat: quæ vacua si non fuisset, in campo Martio tabernaculum mihi collocassem. Nummus interea mihi, Cæsar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet & manebit. Rationes ad ærarium retuli continuò, sicut tua lex jubebat: neque alia ulla in re legi tuæ parui; quas rationes, si cognôris; intelliges, nemini plusquam mihi literas profuisse. Ita enim sunt præscriptæ scitè, & literatè, ut scriba, ad ærarium, qui eas retulit, perscriptis rationibus, secum ipse caput sinistrâ manu perfricans, commurmuratus sit. Ratio quidem Hercle apparet, argentum οἴχεται. Hac tu oratione non dubito quin illum jam ascendentem in currum possis revocare. O tenebræ! ô lutum! ô sordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, quàm ut Mediolanensi præcone, avuo tuo, dignum esse videatur. L. Crassus homo sapientissimus nostræ civitatis spiculis prope scrutatus est Alpes: ut ubi hostis non erat, ibi triumphi caussam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir summo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoste, flagravit, eorum neuter triumphavit; quod alteri illum honorem collegæ, alteri mors ademit. Irrisa abs te paulò antè. M. Pisonis cupiditas triumphandi, à qua te longè dixisti abhorrere: qui etiam si minùs magnum bellum gesserat, ut abs te dictũ est, tamen istum honorem contemnendum non putavit. Tu eruditior quàm Piso, prudentior quàm Cotta, abundantior ingenio, sapientia quàm Crassus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, ut tu appellas, præclara duxerunt? Quod si reprehendis, quod cupidi laureæ fuerint, cùm bella, aut parva aut nulla gessissent: tu tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minimè fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis insignia contemnere debuisti.. Neque verò contempsisti, licet Themistâ sapientior; sed os tuum ferreum senatus convicio verberari noluisti.

Est & illa confutatio ironica, & artificiosa, cùm debile aliquod adversarii præsidium oratores extollunt per jocum & derisum, ut faciliùs infringant; sic res militares Verris confutat Cic. 7. Verr. n. 3. *Vide item præclarum ejus exemplum 1. de divin. n. 33.*

Non possum dissimulare, Judices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit, impunè fecerit. Venit enim mihi in mentem, in judicio M. Aquilii, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit: qui ut erat in dicendo non solùm sapiens, sed etiam fortis, causâ propè peroratâ, ipse arripuit M. Aquilium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque ejus à pectore abscidit, ut cicatrices Popul. Rom. judicesque aspicerent adverso corpore exceptas: simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostiũ duce acceperat, multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant judicaturi, vehementer ut vererentur, ne quem virũ fortuna ex hostium telis eripuisset, cùm sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Rom. laudem, sed ad judicum crudelitatem videretur esse servatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur: idem quæritur: sit fur; sit sacrilegus; sit flagitiorum

rum omnium vitiorumque princeps: at est bonus Imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reservandus. Non agam summo jure tecum, non dicam id quod debeam forsitan obtinere; cùm judicium certâ lege sit constitutum; non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quæram quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitivorum Siciliam virtute ibi tuâ liberatam? magna laus, & honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor, & magnum quidem, ac vehemens; num igitur ex bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompejo communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse impudentiæ tuæ, ut quidquam ejusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiæ possent: ubi? quando? qua ex parte? cum aut navibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil unquam prorsus audivimus, & illud audivimus, M. Crassi fortissimi virtute consilioque factum, ne ratibus conjunctis, freto fugitivi ad Messanam transire possent: à quo illi conatu non tantoperè prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia præsidia ad illorum adventum opposita putarentur.

N. N.

1. Hæc ad apparatum valet, & pompam, ubi tenentur jam auditorum animi, nec res tam probationem desiderant, quàm delectationem. Itaque in istis argumentis Cicero mirificus artifex insinuosis laciniosæ orationis flexibus ludens, totum illud ostentat apparatissimæ eloquentiæ choragium, hypotyposes facit, inducit sermocinationes, modò ridet, modò seriò pungit; modò vellicat, & nihil non præstat ad ornandum.

MODUS CONFUTATIONIS per interrogationem.

Cicero pro Quinctio, n. 36. ita rotundè aggreditur.

CAPUT XXXVII.

NEgo fuisse caussam cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse: hæc tria cùm docuero, perorabo. Non fuit causa cur postulares: qui hoc intelligi potest? quia Sexto Nævio neque ex societatis ratione, neque privatim quicquam debuit Quinctius: quis huic rei testis est? idem qui acerrimus adversarius. In hac re, te, te (inquam) testem, Nævi, citabo. Annum, & eo diutiùs post mortem C. Quinctii fuit in Gallia tecum simul Quinctius; doce, te petiisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam; doce, aliquando mentionem fecisse, dixisse deberi, debuisse concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, ut ais certis nom[illegible]bus grandem [illegible] uniam debuit, hæres ejus P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eò denique ubi non modò res erat, sed ratio quoque omnis & omnes literæ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cùm res ab eo qui contraxisset, recessisset, & ad hæredem pervenisset, non hæredem cùm primùm vidisset, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? si quid in controversiam

siam veniret, aut intra parietes, aut summo jure experiretur? Itane? quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios, caros, & honestos esse atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret, qui usque eò fervet ferturque avaritia, ut de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam modò, verùm etiam hominis propinqui sanguinem vitamque eripere conatur? Huic tu molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respirare liberè non sinis, quem nunc interficere nefariè cupis, eum tu pudenter appellare nolebas? Ita credo hominem propinquum, tui observantem, virum bonum, pudentem, majorem natu nolebas, aut non audebas appellare. Sæpè ut fit cùm ipse te confirmasses, cùm statuisses de pecunia mentionem facere, cùm paratus meditatusque venisses, homo timidus virginali verecundiâ, subitò ipse te retinebas: excidebat repentè oratio cùm cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret: id erat profectò. Credamus hoc, Sex. Nævium, cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisse.

N. N.

Nota argutum initium, & velox, in quo pugnacitas suo calore delectat. Toto deinde cursu, non ludit, ut in superiùs commemoratis amplificationibus, sed acerrimis urget rationibus, & genuinum naviter infigit adversario.

MODUS PER SUBJECTIONEM frequentissimus & optimus.

Cic. pro Quinctio. n. 41.

CAPUT XXXVIII.

APpellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in provincia jus dicebatur, & Romæ judicia fiebant. Restat ut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas: si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neque præterea quid possis dicere, invenio. Et pro Sexto Roscio n. 37.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur: scelestum, Dii immortales, ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur! Etenim si (id quod præclarè à sapientibus dicitur) vultu sæpè læditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, jura divina atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita rarò extitit, ut si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile enumeretur; quibus tandem te C. Eruci argumentis accusatorem censes uti oportere? nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne objiciendi quidem causa contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versa

versatus: at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirùm, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates, ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgavit Erucius, cùm dixit, hunc ne in convivio quidem ullo ferè interfuisse: nihil autem unquam debuit: cupiditates porrò quæ possunt esse in eo, qui (ut ipse accusator objecit) ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disjuncta à cupiditate, & cum officio conjuncta. Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio objecit? patri, inquit non: placebat: patri non placebat? quam ob caussam? necesse est enim eam quoque justam, & magnam, & perspicuam fuisse. Nam ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri à filio, sine plurimis & maximis causis: sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium, sine causis multis, & magnis, & necessariis. Rursus igitur eòdem revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret? At perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa quem procrearat. At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergò illud jam perspicuum profectò est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odii caussam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quæ caussa odii fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegârat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in caussa optima. Ille quomodo crimen commenutium confirmaret, non inveniebat: ego res tam leves qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa, Sex. Roscius filio suo relegationis ac supplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat?

MODUS PER COACERVATIONEM exemplorum, in quo diligenter notandi sunt nexus.

CAPUT XL.

Efficax quoque genus confutationis, quo adversariorum ora primâ aggressione obturantur, cùm facti, quod ipsi objiciunt, statim luculentum exemplum in gravi auctore profertur: ut pro Milone n. 7.

Negāt intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri: qui nondum liberâ civitate pop. Roman. comitiis liberatus est, cùm suâ manu sororem interfectam esse fateretur. An est quisquam qui hæc ignoret, cùm de homine occiso quæratur, aut negari omninò solere esse factū aut rectè, aut jure factum esse defēdi? Nisi verò existimatis dementē P. Africanum fuisse, qui cùm à C. Carbone tribuno plebis, in concione seditiosè interrogaretur, quid de T. Gracchi morte sentiret, respondit, jure cæsum videri. Neque enim posset, Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, judices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi causa, matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solùm humanâ, sed etiam deæ sapientissimæ sententiâ liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo: diurnum autem, si se telo defenderit, interfici

impunè voluerunt: quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modò justum, verum etiam necessarium; cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus ejus Imperatoris interfectus ab eo est cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculosè, quam perpeti turpiter, maluit: atque hunc illis vir summus, scelere solutum, periculo liberavit. Insidiatori verò & latroni, quæ potest afferri injusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela, aut latronum aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cùm ei qui expectare velit, antè injusta pœna luenda sit, quam justa repetenda. Etsi persapienter, & quodammodo tacitè, dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ non modò hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetat: ut cùm causa, non telum quæreretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum judicaretur.

Vide item, quæ habet Cicero pro Amer 42.44.45.48.52.54. Cæcinn.82.84. Muræn.67. Harusp.17.

CONFUTATIO.

Pro cæco reo parricidii per *ἀνακόλουθον*, & *ἀπίθανον*.

CAPUT XL.

VOlo nunc scire quemadmodum dicat, explicitum, tam difficile facinus: cæcus parricidium cogitavit, cum quo? cujus se commisit oculis iturus per totam domum? Quem ducem elegit ille, qui erat in cubiculo suo solus? Secum, opinor, secum deliberat. Sufficit sibi, cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim socium conscientiæ quærat? omnia potest scire. Primum nox quando sit: Deinde prospicere sollicitè, an omnis familia dormiat. Gradu suspenso ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circumagere vultum. O quàm parum est in metu, ipsos etiam oculos habere. Ita non iste sibi dixit? Occidere quidem patrem volo, sed quem sequentur hæ manus? Nocte solus egrediar, sed quando perveniam? putas non junctis habitare liminibus? domus inter patrem filiumque media. Quantum erroris, quantum moræ! spatium ingens, & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? nox antè deficiet. Quid si deinde uterque vigilaverit? quid si noverca? Age, limen inveniam, cardinem sine strepitu movebo, dormientis cubiculum intrabo, quiescentem feriam patrem, semel satis erit, nec noverca vigilabit. Securus egrediar, sciente nullo revertar. Vota sunt ista, sed oculorum: cæcus desperaret etiam, si tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit ut juvenis ad parricidium suo potissimum gladio uteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam si alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquisset, poterat de percussore dubitari. Hic attulit

Quintil. decl. 6.

lit suum, ut etiam si evasisset, tamen ferro suo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia usurus illo non erant. Ferrum ego parricidio meo, tot antè annos præparavi, & secundum illum, quem minabar, patri tandiu innocens fui. Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes; antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus servulis notum. Pependit in cubiculo meo, tanquam testis conscientiæ meæ, palam in medio, negligenter, sic ut subtrahi posset. Non illud conscientia trepida velavit, tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini.

Confutatio, in qua explicatur lex.

Lex, qui parentes in calamitate deseruerit, insepultus abjiciatur.

Filius, ut patrem redimeret è vinculis; matrem cæcam reliquit.

Quint. decla. 6. Pater alligatus est, mater cæca est. Unus utrique filius: magna locorum distantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad utrum mavis, ad utrumque non potes, nisi hanc misero conditionem imponimus, ut quicquid fecerit, projiciendus sit. Si exierit; mater sepeliri vetabit; si remanserit, pater.

DE PERORATIONE.

CAPUT XLI.

Perorationis momentum.

PEroratio, quasi extremus actus restat, oratori strenuo & diligendi minimè negligendus: Et eo quidem magis excolendus, quòd, quæ ultimo loco dicuntur, aculeum mentibus auditorum potissimùm infigere atque relinquere debeat. *Henrici Magni judicium de oratoribus.* HENRICUS ille MAGNUS, cujus, ut & Regis optimi, & suavissimi Parentis, sæpius jucundissimè recurrit memoria, ut magnum, & in omnibus rebus elimatum fuit ejus judicium, dicebat se oratores ex perorationibus agnoscere; quòd initio artificiosis illigata verborum structuris, ad numeros ferretur oratio: sub finem natura ipsa, se in suis motibus promeret frequentius. Evenit usu plerumque multis, ut initia habeant splendida, lentos & jacentes exitus. *Causa fluctuantis perorationis.* Cùm enim toti in illud quod primum occurrit, in exornanda scilicet proœmia, acerrima mentis cogitatione ferantur, extrema, vel jam hebescentibus ingenii & industriæ aculeis, vel certè temporis penuria perquam neglecta atque arida esse patiuntur. Itaque initio, cũ elaboratæ orationis, veluti pennis innixi, rapiũtur, placent: sub finẽ, deficiente jam arte, cùm parum naturæ habeant aut licèt habeant, cũ gravissimas sententias, & motus, ex tempore tractare difficillimum sit, quasi exutæ pennis aves corrunt, & deformi lapsu affliguntur ad terram, eo maximè tempore quo alacriùs eminere debuerant. *Prudentia in providẽdo epilogo.* Quamobrem prudentis est oratoris, initio, non ita magnificis illis eloquentiæ propylæis, & Ionicæ structuræ deliciis capi, quin maturè consideret, qua porta commodissimè excedere, viriliterque se expedire possit. Hoc magnus artifex Tullius perquam solerter noverat; cujus ut in omnibus, sic in perorationibus eximia fuit felicitas; nec sine causa, ubi plures cum eo oratores dicebant, hanc illi partem exarandam communi omnium consensu deferebant.

Locus perorationis. Ut verò quis peroratione naviter utatur, spectandum est causæ genus. Occurrunt enim plerunque causulæ, quæ nec orationem merentur, nec perorationem: vel etiam breves oratiunculæ, in quibus si per orationem labores contentiùs, videaris rudis, & inornatæ domunculæ, cæteris incuria neglectis, grande & ocuples posticum abstruere. Ubi perorationẽ non desiderat oratio, saltẽ conari

 opor-

oportet, ut aliqua virili & expedita conclusione claudatur. Si longior fuerit, & gravior, tum erit epilogus summa diligentia adtexendus, ne in portu, quod ajunt, naufragium faciat oratio. Quanquam verò sæpe in multis orationis locis, post res confirmatas frequententur epilogi, in fine tamen præcipuum regnum obtinent.

Partes.

Atque cùm tota ratio perorationis in duabus potissimùm sita sit rebus, in enumeratione & motu: utrumque consideratè spectandum, nec levi industria tractandum erit.

Enumerationis dexteritas. P. Emundus Augerius.

Enumeratio illa, & ἀνακεφαλαίωσις rerum, plurimum desiderat industriæ. Nostra memoria Pater Emundus Augerius, ut erat magnus in cæteris orator, sic in ea parte, non mediocriter excellebat. Erat illi semel concio jam provecta, cùm de repentè adfuit HENRICUS III. Galliarum Rex Christianissimus, cui Pater multis erat nominibus charus, & perjucundus. Cœpit ille, quæ anteà dixerat, relegere, & per sua vestigia recurrere, tanta dexteritate, tam concinna dispositione, tam facili sententiarum claritate, tam distincta varietate verborum, ut qui aderant permulti graves viri, in & eloquẽtia benè versati, hoc unum perfecti oratoris opus, & præstantissimum & difficillimum esse dicerent.

Danda est igitur opera singularis, ut hæc enumeratio non sit Crambe repetita (quod ait Satyricus) sed veluti subtilissimum industrii pictoris opus, qui in exiguam quandam tabellam, rem magnam, & antea diffusam, collegerit.

Gemma in qua casus Phaeth. Galen. 17. de usu part. c. 1.

Casum Phaethontis in gemma annuli expressum, admirabili, vel potiùs stupendo artificio memorat Galenus. Videbatur adolescens solis filius, crinito radiis capite flagellum tenens, in aureo curru sedens, quem celeres quadrigæ rapiebant, tanta subtilitate sculptæ, ut sexdecim pedes equorum minutissimis lineolis distincti eminerent. Hinc rubentis ardoribus cœli facies, Iovis iræ, infelicis patris desperatio, & attoniti casus novitate cœlestes hærebant. Illinc decrescebat mare, ebulliebant aquæ, terra continenti incendio flagrabat, & longe lateque sparsi flammarum globi sylvas, montes, prata, pecudesque absumebant: Ingentis illud artificii, & delicatissimæ manus. Pari profectò ratione præclarum censetur oratoris opus, ubi per totam orationem variè dispersa una aspectu ponit ob oculos, & aptis motibus animat atque incendit.

Perorationis præcepta. Legenda per orat. pro Milon. n. 94. pro Cluent. nu. 188. pro Flac. n. 44. pro Sylla, pro domo, pro Mur. pro Planc. &c.

Curabit in eo ne nimius sit, & inutiles minutias exquirat, quæ à gravioribus facilè rebus absorbentur. Deinde, ut coquus cibos variis condimentis, ita novum orationis ferculum, & sententiarum novitate & verborum varietate prudenter aspergat. Tertiò, ut illud potissimùm frequenter, quod causæ fundamentum est, & auditorum animis relinquere nititur. Deinde, ut aptos motus accommodet, qui toti sunt in affectibus & figuris, de quibus consequentibus libris agendum est. Exemplorum cùm passim in Cicerone præstantissima quæque affluant, nihil opus fuit multitudinem percensere: nihil vetat tamen, quominus hoc ex Quintiliano audiamus; cætera ex figuris & affectibus, satis abundè peti commodeque poterunt.

PERORATIO MISERABILIS pro filio qui cum sua captivitate, & morte patrem redemisset, mortuus in vinculis à matre sepeliri prohibetur.

CAPUT XLII.

Quint. decl. 6. Affectus miserationis in morte filiorum, Miseriæ imago.

Ubi virtus? ubi pietas? peristi miser, & malè audis. Non morienti pater assedi, non æri caput mollio ri sede composui, non fatigatum latus mutavi, non spiritum excepi. Absens extinctus, eversus, mortem tuam inveni. Nemo ægro vincula

la laxavit, nemo manus ferro sordidas ad accipiendos remisit cibos. Tantum catenarum causa solutus est, neglectus, despectus. Quidni vilis senis vicarius? inter tot ardendissima febrium desideria, non habuisti, quem posceres, quo modo te vincula composuerant, jacuisti, matrem, patrem, propinquos tantum cogitasti. Nunquid indulgeo mihi, quòd te puto inspirasse in carcere meo? Nondum matri satisfactum est. Quoniam pœnas à cadaveribus exigis, audi sequentia tempora, mors ipsa filii tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot collisum scopulis, tot spatiosis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quàm cùm venit in terram. O quàm grave est mori! quanto gravius, quòd ego vivo superstes filii mei? Vivo, omnibus diis hominibusque, sed ante omnes mihi, & invisus & infestus, & uxoris quoque pietatem perdo. In funere filii divortium fecit, video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abstuli. Omnis me ætas, mei admonet luctus; senectus, ad quam non pervenit: misera pueritia, quam nunc transivit, adolescentia, in qua periit. Supersum, ut si felicissimè cesserit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filii mei flammas: si hoc non contigerit, nigrum cadaver, & deforme etiam ignotis spectaculum, inter hæc mala credetis, puto, si dixero, vellem oculos non habere Quid nunc amplius? Ad te uxor preces convertam irritas, male tentatas? Tu verò perge, & bono tuo utere, felicem te, quòd in hac fortuna tua irasceris. Ad hoc confugiendum est. Per communes casus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos conjuges vestræ ament, non sic desiderent, ita hoc orbitatis meæ ultimum exemplum sit, ita vos habere tam pios filios non necesse sit, misereмini. Si vicarium accipitis, me projicite, non invidiosæ preces sunt, nihilominus impero. Non læta sententiam vestram sequetur gratulatio, non ad templa deducar, sed ad sepulchra: Etiam cùm vicero, flendum est: Si verò vincimur, ibo in littus miser, planctibus aves ambigam, aut me corpori filii mei, velut tumulus imponam. Iacebimus duo insepulta cadavera, me feris objiciam, aut circa singulorum domus, ad genua prætereuntium ibo, & recepto jam miseris more supplex, non cibos petam, non stipem mendicabo, terram, & collatas miserantium manu glebas, aut, quod certè licet, filium in mare projiciam. Iam crudeles aquæ, & venti male secundi, reddo vobis vestrum beneficium. Ferte quò libet: licet ad barbaros, licet ad hostes, licet ad piratas. Fortè aliquis jubebit sepeliri, certè (quo sciam) nemo prohibebit.

Crudelitatis est exigere pœnas à cadaveribus.

Sepultura.

Oculi augent dolorem.

Item in causa adolescentis ad remedium fraterni morbi, exsecti jussu patris, & occisi.

Peroratio flebilis, per apostrophen ad animam mortui.

Convertitur hoc loco, Iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præsentiam amissi juvenis. Sive, inquit, tandem securitate mortis explicitus, in aliquo sedis æternæ pudore requiescis, sive exclusus, ac vagus, & inter fabulosa supplicia metuendus, adhuc laceratione per stupentes horrentesque manes umbra discurris, audi miserrimæ matris iniquissimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec supra charissima membra prostrata meis vulnera tua tegere visceribus, quod solum tamen potui, corpus, quod medicus, quod reliquerat pater, hoc sinu misera collegi, ac vacuum pectus frigidis abjectisque visceribus rursus implevi, sparsos artus amplexibus junxi, membra diducta composui,

Quint. decl. 8.

Manes.

Affectus Matris in morte filii.

fui, & de tristi terribilique facie, tandem ægri cadaver imitata sum. Hoc est tamen quod de tristissima orbitate præcipuè ferre non possum, propter fratrem videris occisus, nec tamen unquam constare poterit, an tu sanaveris fratrem.

Item, Ecce super lectulum effusa feralem, laceros artus & perustum complexa corpus exclamo, teneo unicum meum, velit nolit invidia, meum misera formosum. Hoc erat, quod infelicissimam matrem ultra solitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuisse, cessasse multùm de lætitia, multùm perdidisse de gaudiis. Nemo unquam nimis amavit. Excuso tibi, inquit, juvenis innocentissime, quod supremis tuis nondum præstitisti misera comitatum. Vivere quidem te defuncto continuò non debui, sed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis invisæ, sed prius licuerit coram civitate manibus tuis justa persolvere, cùm damnato supra callidissimum silentium parricida, nihil te dixisse constiterit. Ignosce quòd ad judicium istud orbata duravi. Timui, ne si ad exitum impatientia, si præcipiti pietate properassem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

Finis Libri sexti.

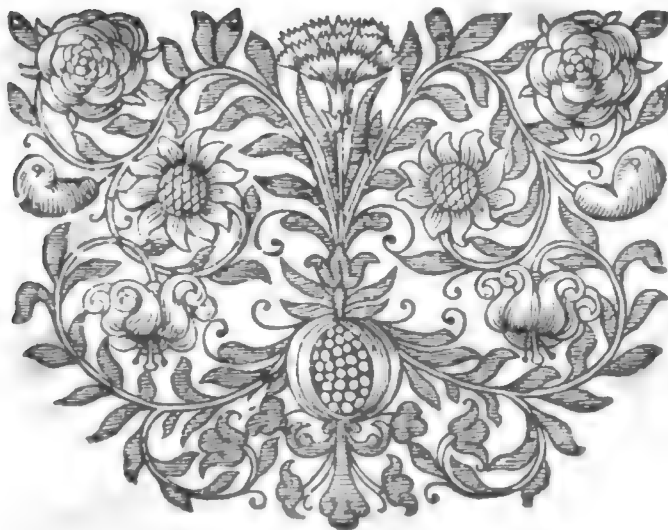

DE

DE ELOCUTIONE, *LIBER SEPTIMUS,* *DE ELOCUTIONE.*

CAPUT PRIMUM.

QUÆ ad elocutionis virtutes attinent, ſunt à nobis in prima eloquentiæ parte diffuſiùs expoſita. Sed tamen, quoniam ſemel ad præceptiones defluximus, nonnulla de hujus ipſius virtutis Rhetoricæ cultura, ſaniorum Rhetorum placita tradémus. Sunt enim in hac parte (ut liberè fatear) infinitæ, vel etiam aliquot veterum Rhetorum ineptiæ; qui cùm ad ſublimes illas eloquentiæ vires aſſurgere non poſſent, toti in literulis ſyllabiſque aucupandis, & in tornanda periodo hæſerunt. Quæ res etſi in ſuo genere non negligendæ; Tamen eas conſectari moroſiùs, & præ iſtis heroicos ſenſus parvi facere, hominis eſt intemperanter abutentis otio, & literis. Ego enim ſic arbitror, eloquentiam, ex ſenſibus, & verbis, quaſi ex animo & corpore conflatam eſſe. Qui contemptis gravibus ſententiis, omnes in verborum ſtructuram curas & cogitationes intendunt, ſimiles illis videntur, qui, neglecto ſpiritu, *cæleſtis auræ particula*, ſolam cutem impenſiùs curant. Cavent enim vehementer, ne collidantur literæ, ne hiatus incurrant vocalium, ne aſperos auribus ſonos contumaces ſyllabæ efficiant: Dant ſingularem operam, ut trahantur periodi, ut comptiùs interſtincta particulis cola, ut oratorii pedes concinant, ut poſt longos circuitus frequens ſit illud intercalare Epiſodium, *eſſe videatur.*

In minutiis elocutionis enodandis ſcrupuloſiùs immorari, pueriles eſt ingenii.

Interim præclaris ſenſibus exhauſti, jejuni, macilenti, totas orationes Græculorum nugis & literarum obſervationibus complent. Hoc quidem miſera vanitas eſt, & ea opinor, quæ ſanctorum virorum ſcriptis caſtigatur, puerilis loquentia, inanis rerum, plena ineptiarum.

Quanquam non hæc à me ita dici velim, ut

ut omnem verborum ornatum, contemnendum putem: Nam ut corporis honestam curam gerunt etiam sapientes, sic & in gravi oratione culturam elucutionis esse volo; sed eam grandem & cum majestate decoram. Duo tantùm reprehendo, primum, quod ista putidiùs à plerisque magno cæterorum eloquentiæ ornamentorum dispendio, curentur; deinde, quod ad sacras conciones, & serias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, juveniliùs traducantur.

Cavendum est omninò, ne oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus ac perpendendis syllabis consenescat. Nam id tum miseri, tum in minimis occupati est. *Quint. l. 9.* Neque enim qui se totum in hac cura consumpserit, potioribus vacabit, si quidem relicto rerum pondere, ac nitore contempto, tesserulas (ut ait Lucilius) struet, & vermiculatè inter se lexes committet. Quamobrem, & cùm de hac tota re scriptum sit à nonnullis, etiam abundantiùs quàm oratoria gravitas postulet; quæ leviora sunt, omittam, aut certè perstringam: Quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præsertim animadversa, non præteribo.

ELOCUTIONIS DIVISIO.
& ejus prima pars Elegantia.

CAPUT II.

Elocutionis omnium clarissima divisio est, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium, in *Elegantiam, Compositionem, & Dignitatem. Elegantia* est, quæ *Cic. 4. ad Her. c. 2.* facit ut unumquodque purè & apertè dici videatur. Hæc distribuitur in Latinitatem & Explanationem. Latinitas sermonem purum conservat. Duos Grammaticorum scopulos, solœcismum & barbarismum declinat, & honestam in omnibus consectatur orationis munditiem. Primùm igitur, ut Latinè loquamur, videndum est, sed & verba afferamus ea, *Cic. 3. de Orator.* quæ nemo iure reprehenderit; & ea sic casibus & temporibus, & genere, & numero conservemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda sunt accuratiùs puerorum ingenia, ne cruda adhuc studia in graviores scientias propellant, & congrui sermonis imperiti præbeant se deridendos. D. Basilius legatum sibi à Valente Rhetorem, Demosthenem nomine, haud satis Δημοσθενικῶς in Grammaticos errores impingentem, castigavit urbano dicto: Δημοσθένης σολοικίζει. *Demosth. Valentis Legatus. Sozom. l. 16. c. 16.*

Quo verò risu exceptum est apud Athenienses Datis Melos? qui, ut vir Persa, & miles, minùs ad Atticas factus elegantias, Græcè loqui conatus, dixit ἥδομαι καὶ χαίρομαι. Erat hoc hospiti & duci militiæ condonandum. *Suid. in voce. Δάτι. Aristoph. in pace.* Sed minùs tolerandi sunt, qui cùm istis vitiis laborent, profitentur tamen elegantias, & in alios, si quid fortè titubârint, sunt impensè dicaces. Nec infacetè lusit Ausonius in ejusmodi farinæ Rhetorem, qui scripserat activâ voce Reminisco.

Reminisco Rufus dixit in versu suo.
Cor ergo versus, imò Rufus non habet.

Haud dissimilis quispiam legatus, qui ad Alexandrum tertium missus, contra S. Thomam Cantuariensem Archiepiscopum, sparsurus querimonias, illud identidem in oratione usurpavit, *oportuebat.* Ex quo gravissimo cœtui risum propinavit non mediocrem. *Hilarius Cisterensis Legatus σολοικίζει. Ejus oratio.*

[Pater (inquit) & Domine, interest beatitudinis vestræ, quod perperam actum est in perniciem universitatis, ad pacis & debitæ concordiæ statum

statum citiùs revocare, ne nimis hujusmodi immoderata præsumptio multorũ stragem & Catholicæ Ecclesiæ scissuram possit procreare. Id parum attendit Dominus Cantuariensis, dum relicto maturiori consilio, se solum consuluit, ut sic sibi, & suis, Regi, & regno, populo, & clero graviores labores procrearet, & angustias: & certè virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat.] Addit qui scripsit historiam: Ita grammatizabat Hilarius Cicestrensis, dicens *oportuebat insuper suos, si saperent, non oportuebat sibi in tabulis præbuisse consensum.* Hìc unus ex cœtu prorumpens in vocem: *Malè,* inquit, *tandem venisti ad portum.*

Baron. an. Christi 1164. Sec. 34.

Altera pars elegantiæ est explanatio, quæ reddit apertam & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus, usitatis verbis, & propriis: Usitata sunt ea, quæ versantur in sermone & consuetudine quotidiana: Propria, quæ ejus rei verba sunt, aut esse possunt, de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum est: qua qui non fuerit imbutus, frustrà nititur ad superiora. Quantus est enim error eorum, qui nihil propriis verbis efferentes, in omnibus translationum consectantur delicias? quod plerunq; faciunt, ut humilitatem verborum vitent, ut ille, qui in Actione *Ibericas herbas*, se solo nequicquam intelligente, dicebat, nisi irridens hanc vanitatem Cassius Severus, *spartum* eum dicere velle indicasset. Solent hìc in delectu verborum Rhetores nonnulla tradere de factis, protractis, substractis, commutatis, sonantibus, exilibus, sordidis, grandibus, vastis, quæ pluribus prosequi supervacaneum esse arbitror. Nam puri dilucidique sermonis ratio, in linguis præsertim antiquis, tota ex veterum scriptorum imitatione, & magistro usu dicendi, petenda est: Ac demum bona verba habenda sunt, quibus locupletissimi quique dictionis authores & magistri usi sunt; quibus nisi fueris contentus, frustrà sonantes literulas & syllabas aucupabere.

Cic. 2. ad Her.

Quint. l. 2. c. 8.

De verbis oratoriis, vide Cic. 3. de orat. sect. 150.

DE COMPOSITIONE, *secunda parte elocutionis.*

Ejus definitio, officium, gratia.

CAPUT III.

Compositio est structura partium orationis (ut definit Halicarnasseus) θέσις παρ᾽ ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι. Ejus officium est, verba inter se connectere, ut ne quid præposterum sit, ne quid asperum, aut vastum, ne quid obscuratum negligentiùs, ne quid expressum putidius. Deinde singula inter se concisa colis distinguere, mox etiam numeroso periodorum ambitu vincire.

Ejus vis moderata, maximè verò in exornationibus plurimum obtinet suavitatis, & ut ait citatus author, ἀφροδίτην τῷ λόγῳ περιτίθησι. Atque, ut artifices, qui versicolore ornatu vestiméta distinguunt (Græci ποικιλτάς. Latini, *Phrygiones*, & *plumarios* appellant) plurimum rei vestiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborum textura conficiunt orationẽ, exornativum illud genus, quod totum penè in delectatione situm est, magnâ voluptate perfuderunt. Verba quantumvis lecta sint, & nobilia, plurimum suavitatis & ornamentorum amittunt, nisi aliqua structuræ ratio & concinnitas accedat. Res enim perinde se habet, atque in mentis sensibus, quantumvis illi generosi fuerint, emarcescunt, nisi orationis perspicuitate, copiâ, felicitate promantur: sic

Compositionis artifices comparantur cum Phrygibus.

lepor ille verborum, sine structuræ lenocinio deflorescit.

Hoc Dionysius Homericorum versuum exemplo declarat; qui cùm verbis constent humilibus, tamen ex juncturæ concinnitate plurimum jucunditatis hauserunt: sunt autem illi:

Τὼ δ' αὖτ' ἐν κλισίῃ Ὀδυσεὺς καὶ δῖος ὑφορβὸς.
Ἐντύνοντο ἄριστον, ἅμ' ἠοῖ κηάμενοι πῦρ,
Ἐκπέμψαν τε νομῆας ἅμ' ἀγρομένοισι σύεσσι.
Τηλέμαχον δὲ περίσσαινον κύνες ὑλακόμωροι.
Οὐδ' ὕλαον προσιόντα, νόησε δὲ δῖος Ὀδυσσεύς,
Σαίνοντάς τε κύνας· ὑπὸ δὲ κτύπος ἦλθε ποδοῖιν.

& cætera, quæ, ut ait ille, διὰ τῶν εὐτελεστάτων καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex junctura gratiam mutuantur. Hæc si Latinè reddantur, non possunt suos numeros retinere: Cum iisdem comparari possunt quæ in Moreto incerti authoris leguntur.

Membra levat sensim vili demissa grabato,
Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,
Vestigatq; focũ: læsus quem deniq; sensit.
Parvulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admovet his pronam summissa fronte lucernam,
Et producit acu stupas humore carentes
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde.

Inde abit, assistitque molæ, parvaque tabella,
Quam fixam pariete illo servabat in usus,
Lumina fida locat. Geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosæ tegmine capræ
Pervertit cauda silices, gremiumque malorum.
Admovet inde manus operi, partitus utramque:
Læva ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum fessæ succedit læva labori,
Alternatque vices: modò rustica carmina cantat,
Agrestique suum solatur voce laborem.

Et quæ toto illo poemate continentur Homericis ab Halicarnasseo allatis non dissimilia.

Hæc igitur, inquit, cùm de humili materia, & per se humilia sint, ex decore numerorum mirificas habent veneres. Neque verò id tantùm in versibus: exemplum citat ex Herodoto.

Γύγη, οὐ γάρ σε δοκέω πείθεσθαί μοι λέγοντι περὶ τοῦ εἴδεος τῆς γυναικός· ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν· ποίει ὅκως ἐκείνην θεήσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀναβώσας, εἶπε· Δέσποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐχ ὑγιᾶ; κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεήσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Hæc, & similia, quæ ex Cicerone infinita possunt afferri, si dissolvas, μικρὰ κομψὰ, ἀγεννῆ, μαλθακὰ, facias necesse est. Porrò tota structuræ ratio continetur in periodis, de quibus dicendum est.

DE PRÆSTANTIA NUMEROSÆ orationis, & ejus ortu.

CAPUT IV.

MAgni illius Augustini vox est, Mundum Dei canticum esse: & rectè quidem dixit, is enim est omnium musicorum, sine controversia, princeps; cujus nutu numerosissimus universi concentus, perpetuas concordiæ servat leges. Atque ut omnia certo quodam pondere ac mensura condidit, sic illa videntur ab ipsis cunabulis instillatam retinere numerorum suavitatem. Quid mirum igitur, si animus aurium nuntio naturalem quandam in se retinet omnium vocum mensuram? Homo profectò animal est natura musicum, & musicæ vis, per aurium sensus, quasi per animæ vestibula, si quando potentiùs illapsa est, tum delicato titillationis lenocinio mentem surripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agrestes ipsi belluarum sensus, hac dulcedine mulcentur: & Iovis quidem Aquila apud Pindarum, ubi Apollinis lyram audivit, prædarum & fulminis oblita, jam conniventibus oculis mergitur in soporem. Tum fulmen ipsum hac illecebra delinitum considente paulatim flammarum ardore languescit.

Musica laus.

Quod si omnia vel numerosa sunt, vel ipsis numeris delectantur, non oportuit, orationem, egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata est effigies, numerorum legibus esse destitutam. Quamobrem, primùm quidem nata sunt poetarum ingenia, quorum ars exquisito quodam flore dicendi luxurians, mirifica suavitate eloquentiam vitamque perfudit. Ipse deinde oratores, cùm poetarum viderent artes florere laudibus, certos cursus conclusionesque verborum invenerunt, quibus illigata non modò ferretur contentiùs, sed etiam blandiùs se insinuaret oratio. Itaque cum plerique veterum infracta, ut sæpiùs, atque amputata loquerentur, claudicarent, insisterent, & quasi inter saxa fractis & reluctantibus aquis obstreperent, emersit deinde illa scitissimè tornata circumscriptio; cujus primi auctores fuere Trasymachus, & Gorgias: in quorum scriptis vidisses sublimia ingredi, levia duci, acria currere, delicata fluere, ad summum omnia ferri enucleata quadam ratione modulatiùs.

Ortus numerorum.

Hoc verò dicendi genus, ubi oppressis suavitate mentibus perplacere cœpit vehementiùs, non erubuit quidem fori subsellia, quanquam injusta pugna, ut in verborũ delectu tranquilliores, sic etiam in numeris sedatiores esse oratores solẽt. Verùm omnibus gloriosum postea visum est, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cùm id præsertim eloquentiæ palæstram, & ultima quasi lineamenta conferat.

Qualis enim Ulysses apud Homerum, Palladis opera, alius atque alius apparet: Modò enim parvus, rugosus, sordidus videbatur,

Numerosæ orationis præstantia illustratur eleganti similitudine.

Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιον ἠδὲ γέροντι:

Mox, cùm eundem ipsum virgula tetigisset Minerva, angusta & spectabili specie, hyacinthinoque capillo cernebatur.

Μείζονά τ' εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι.

καδδὲ κάρητος

Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

 Haud

Haud dissimili ratione, sine numeris, quasi pannis & centonibus hispida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illustrius emicat.

Tantum in periodis ad exornativã præsertim orationem momenti situm est, ut quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has si omni ex parte sustuleris, Rhetoricam peditem, humilem & abjectam facias necesse est. Neque verò cùm periodon laudo, grandes illas ubique verborum circumscriptiones probari velim, cùm etiam contractiores multum habeant venustatis. Exempla affert Halicarnassensis ex Platone, Demosthene, & Eschine.

PLATO.

Plato ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ.

Ἔργων γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς ῥηθέντι, μνήμη καὶ κόσμος γίνεται τοῖς πράξασι παρὰ τῶν ἀκουσάντων. Quæ licet brevis sit, habet tamen additamenta ad explendum numerum.

DEMOSTHENES

Ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ.

ÆSCINES.

Ἐπὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς.

Hæc, inquit, quamvis contorta, & rotunda, numerosæ suavitatis verbis augentur; quæ si dissolvas, florem gratiæ sustuleris.

DE NOMINE ET definitione Periodi.

CAPUT V.

PEriodus dicta est metaphora ducta à cursu circulari, quem cursores obibant in stadio. Definitur à Demetrio Phalereo:

Σωύθεσις περιηγμένη, & σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων εὐκαταστρόφον, πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον. Ab Aristotele tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτήν. Pleniùs & clariùs à Cornificio describitur; Densa, & continens frequentatio verborum, cùm absolutione sententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehensionem verborum, aliàs complexionem, nonnumquam circuitum, conversionem, orbem, clausulam, continuationem nominat. Ex quibus satis apparet quid sit periodus. Talis autem videtur justa, in oratione pro Cæcinna. [Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret; non minùs in causa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutii impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.] Hæc 4. colis satis apertè distinguitur.

Demetrius Phaler l. de eloc. Arist. 3. Rhetoric.

Cavendum est porrò vehementer, ne justæ periodi explendæ gratia, quo meliùs cadat aut volvatur oratio, inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Nihil frigidius est, puerilius, & à vera germanaque eloquentia magis alienum, quàm ubi materia non patitur, sed res est pressè & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt) efferenda, periodorum tractu inanem distendere orationem. Præterea notandum, aliam esse vinctam, aliam solutam orationem. Vincta propriè dicitur,

Quid sit cavendum in periodo.

Duplex oratio, vincta & soluta.

tur, quæ periodis decurrit; soluta, quæ licet suos pedes & numeros habeat, non est tamen his circumscriptionibus certa, lege recurrentibus illigata: Talis est Herodoti ut plurimùm locutio. Talia etiam in Demosthene & Cicerone multa occurrunt διαλύτως dicta, in quibus non est periodorum ratio requirenda.

Arist. l. 3. Rhet. c. 9.

Aristoteles fusam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ sunt longæ sermonis excursiones, stata lege minimè recurrentes. Versam verò, quæ dicitur periodus, cum strophis, & antistrophis Lyricorum.

DE DIVISIONE PERIODI.

Pneumate, Clavi, Chiasmo, &c.

CAPUT VI.

Periodorum variæ traduntur à Rhetoribus divisiones; quarum aliæ ad sensum verborum, aliæ ad structuram pertinent. Ego, ut omnem ambiguitatem submoveam, graviores primùm divisiones afferam, minutias deinde suo loco discutiam.

Quid pneuma, in periodis.

Primùm, una est, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, spiritus, & definitur σύνθεσις λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις καὶ κόμμασι, μετρούμενον πρὸς τὴν θέσιν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος; Structura orationis, quæ sensum membris incisisque definitum, ad oratoris spiritum & vocem accommodat. Talis dicitur justa periodus.

Quid clavis.

Alia dicitur Clavis, ἡ κλεὶς τρόπον τινὰ καὶ ἀληθινὴ περίοδος τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναγκαστικὴ σύνοδος. Decursus totius argumenti breviter comprehensus, Et hæc tam communis est Rhetorum, quàm dialecticorum. Appellatur autem clavis; quod ut clavis ostium, sic expeditè reserat vim argumenti.

Aliæ nomen habent à diversis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis est χιαζομένη.

Quid περίοδος χιαζομένη

Est autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, utrisque propositionibus ambæ redditiones respondent; & contrà, ut apud Demosthenem, Olynth. 2.

Ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμασιώτερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. Ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Etenim Philippus, quo plura supra suam ipsius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autem, viri Athenienses, quò pejus quam par erat, rebus usi estis, eò majori dedecore afficimini.

Chiasmus.

Dicitur autem χιαζομένη, quasi decussata, à χ litera, quæ crucis in modum intersecantibus se ipsas duabus obliquis lineis figuratur. Unde & χιασμὸς figura, quando quatuor propositis, tertium secundo respõdet, & convenit quartum primo.

Alia ἰσοσκελὴς, & ἰσόπλευρος, hoc est, quadrata, quatuor membris æqualibus constans.

Alia rotunda, στρογγύλως ἀποτετορνευμένη. rotundè, & concinnè, quasi torno facta, ut loquitur Plutarch. de auditione. Itaque nomen potiùs est omnium elegantium periodorum generale, quàm speciale.

Demost. Olynth. 1.

Alia ἐπιτιμητική. sive increpatoria dicitur, brevis, & expedita, ut Φίλιππος ἂν εὔξαιτο τοῖς θεοῖς ταῦτα, ἃ ὑμῶν τινες ἐνθάδε ποιοῦσιν: Philippus quidem à Diis postularet, ea ipsa quæ vestrum plerique faciunt.

Alia γνωμική, sententiosa, ut εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται, Prosperis rebus uti

uti suprà meritum, stultis occasio est malè sentiendi.

Alia ἀποφαντικὴ enuntiativa, quæ fit per rectos casus, ἀλλ' ὁ τὴν Εὔβοιαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος.

Alia per interrogationem, ut τίς γὰρ ὁ τὴν Εὔβοιαν σφετεριζόμενος: τίς ὁ καταλαμβάνων Ὠρεόν, &c. Quis Eubœam sibi vendicat? quis cepit Oreum?

Alia ἐλεγκτικὴ, redargutoria, ut si dicas, num hic ipse est qui Eubœam sibi vendicavit, qui cepit Oreum?

Affert & δεικτικὰς, & ἀρνητικὰς, & ἀπαγορευτικὰς, demonstrativas, negatorias, prohibitivas. Sed Græculæ sunt istæ divisionum minutiæ, nunc ad cæteras partitiones veniamus, quæ ex periodi partibus & membris colliguntur.

DE PARTIBUS PERIODI.

CAPUT VII.

DUæ sunt periodi partes, Colon, sive membrum, sive intermissio, & Comma, quod intercisio pariter, & articulus nominatur.

Membrum est oratio sensus perfecti, sed suspensi, è toto corpore periodi abrupta: vel res breviter absoluta, sine totius sententiæ demonstratione. Hoc Demetrius cum manu comparat, quæ ita pendet à corpore, ut in se cumulatam habeat naturæ suæ pefectionem. Id si longiùs fuerit, χοινοτενὲς appellatur, ut auctor est Hermogenes.

Quid χοινοτενές.

Est igitur colon, *Antequam P. C. dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides sensum suspensum: Assume reliquam partem, & confice periodum. *Exponam vobis breviter consilium profectionis & reversionis meæ.*

Articulus, sive comma dicitur, cùm singula verba intervallis distinguuntur: cæsâ oratione hoc modo, *acrimoniâ, voce, vultu, adversarios perterruisti.* Erit igitur comma pars coli, sive membri, uno vel pluribus verbis constans.

Hinc multiplex periodus secundùm varia intervalla distinguitur; alia oratoria, alia historica, alia simplex, alia composita, alia magna, alia parva, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior est, & fusior, qua utuntur Oratores.

Historica astrictior, ad usum historicorum.

Simplex, quæ unico longiori membro constat. Tale est exordium pro Cluentio; Animadverti omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes.

Composita, quæ fit ex nexu plurium membrorum, ut superior; [Antequam, Patres conscripti, &c.]

Magna, quæ majoribus colis, aut pluribus quàm quatuor constat.

Parva, quæ paucioribus quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermissionum ambitu definitur.

DE PEDIBUS PERIODI.

Ex Halicarnassensi.

CAPUT VIII.

DIonysius Halicarnassensis Rhetor quidem præstantissimus, in libro de compositione nominum pedes oratorios sic enumerat & probat.

Primus est Spondæus aptus & gravis.

Jambus non omninò est ignavus, sed aptus humili & attemperato sermoni.

Trochæus mollior est, & humilior.

Pyrrhichius est tenuis, & planè demissus.

Tribrachus nihil habet venustatis, & gravitatis.

Molossus ex tribus longis, *ut errores*, planè gravis est.

Amphibrachus ex duabus brevibus, & media longa, ut *amare*, non est adeò heroicus.

Ana-

Anapæstus gravis, & aptus ad seria atque affectus exprimendos.

Dactylus optimus est, & heroïcus, aptusque rebus amplioribus.

Creticus, sive amphimacer, ex duabus longis, & mediâ brevi, ut *castitas*, non est repudiandus.

Melior tamen Bachius ex duabus longis, & ultima brevi, ut *laudare*.

Hyperbacchius ex prima brevi, & duabus longis, ut *haberem*.

Dochimus quoque pes est insignis, ex quinque syllabis, prima brevi, duabus longis, brevi, & longa, ut *amicos tenes*.

Dichoreus ex duobus trochæis, ut *sempiternus*, volubilis, & aptus maximè in clausulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus brevibus, ut *conterere*. Pæon secundus, ex tribus brevibus, & ultima longa, ut *temeritas*.

Et hi frequentiores sunt apud Oratores.

DE NUMERO, ET MIXTURA pedum

Ex Cicerone.

CAPUT IX.

NOn est hic meum consilium, varias de numeris & pedibus arcessere sententias, & in ista labyrinthi perplexitate sine fructu ludere juveniliùs.

Equidem existimo, totam illam tractationem à M. Tullio tanto judicii pondere & sententiarum nitore descriptam, ut qui in hoc opere videatur laborasse contentiùs, cæterorum scriptorum vel studia restinxerit, vel ingenia suâ claritate presserit: Quamobrem, ne gestum coram Roscio agere in scena videamur, faciam quod mei est instituti. Primùm, quid præcipiat, exponam: deinde, quid de tota numerorum præceptione sentiam, paucis indicabo. Sic igitur ille.

[Fluit omninò numerus à primo, tum incitatiùs brevitate pedum, tum proceritate tardiùs: cursum contentiones magis requirunt: expositiones rerum, tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus: è quibus unum est secuta Asia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei sunt, id est, è singulis longis, & brevibus. Explanandum est, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclarè: quò etiam satietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis; O Marce Druse. Hæc quidem, duo binis pedibus incisim, dein membratim: Tu dicere solebas, sacram esse Rempublicam. Hæc item membra ternis: post ambitus, Quicunq; eam violavissent, ab omnibus esse eis pœnas persolutas. Dichoreus; nihil enim ad rem, extrema illa longa sit an brevis: Deinde, Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac sic. Comprobavit filii temeritas: jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus, & longa est: quem Aristoteles ut optimum probat, à quo dissentio. At eadem verba, eadem sententia, animo istuc satis est, auribus non satis, sed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoscitur, deinde satiat, postea cognitâ facilitate contemnitur. Sed sunt clausulæ plures, quæ numerosè & jucundè cadant. Nam & Creticus, qui est è longa, & brevi, & longa, & ejus æqualis pæan, qui spatio par est, syllabâ longior, quàm commodissimè putatur in solutam orationem

Pæan.

Ut, [At beneficio sum usus tuo. Levia sunt hæc in hoc reo crimina.]

His adjice dichoreum, & bacchium, & palimbacchium; ut, non enim potest ea natura quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta. Vehebatur in essedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data est.

Dochimus.

Ut, [Catenas habebat hospes tuus.]

Molossus.

Ut, [Idem Verres, qui fuit semper.]

Anapestus.

Ut, [Patior; Judices, & non molestè fero.]

IN MEDIO.

Amplissimus est uterque Pæan, primus & quartus. Nec solùm dignitatem affert & amplitudinem, sed etiam volubilitatem atque celeritatem, qua animi concitati affluente voluptate recreantur, ut, *Vincat aliquando cupiditas voluptasque rationem, dummodo illa in hoc genere præscriptio moderatioq; teneatur.*

In hac oratione brevi sex pæanas primos accipere possis: ex quibus incitatior est cursus atque magnificentior amplitudo: *Item:* Fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiam, nonnunquam impeditus, hoc quicquid est quod nos facimus, in dicendo, in modo agendo, verùm etiam cogitando, sustinere possit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Ut, [Verrem, non ut hominem, com homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat injuria; sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum & jurisdictionem cum ferro & armis, adventum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis.

Choreus, & Molossus.

Ut, [Fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse sublevandam, quæ maximè laboraret.]

Dochimus.

Ut, [Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.]

Creticus duplex.

Ut, [At quæ ipse cogitans sentio, in communionem tuorum temporum contuli.]

Aliquando Creticus triplex.

Ut, [Facere enim probus adolescens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit.]

Creticus, & Dactylus.

Ut, [Omnis oratio moribus consonet.]

Tribrachys cum Spondæo.

Ut, [Diu multùmque, Brute, dubitavi.] Et, [Maximus est fructus jucunditasque sapienti.

Choreus & Dispondæus.

Ut, [In monumentis majorum suorum sit interfectus.]

Jambus & Dispondæus.

Ut, [Sed etiam gloriam per tales viros infringendam.]

Tres Spondæi.

Ut, [Victoriis illustratæ sunt.

QVID DE ISTIS NVMERORUM observationibus, & tota compositione, sit sentiendum, & de cavendis vitiis.

CAPUT X.

HÆc igitur, si fuerint moderatè observata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, si putidiùs discutiantur, sermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque ut Callimachus, nimis affectatæ diligentiæ statuarius, fertur infausto expolitionis studio suorum operum decus inquinasse, dictus inde κακιζότεχνος, quod artis violentâ quâdam tyrannide naturæ florem oppnmeret; sic videas plerosque, dum

Rhetores morosius numero studentes, sunt sæpe κακιζότεχνοι

dum syllabis aucupandis insistunt morosiùs, ab illo currentis amnis alveo, in transversa deteriùs abripi.

Etenim, nequis putet istas numerorum leges à certa quadam & immutabili lege fluere, certè, qui de pedum bonitate scripserunt, dum omnia suarum aurium judicio metiuntur, pugnantia nonnunquam inter se dicunt, ut in constituendo numero, parum numerosè videantur concinere. Vitat Ephorus spondæum, & trochæum: quos tamen, ut generosos pedes passim alii permiscent orationi.

Ab Aristotele dissentit nonnihil Cicero; à Cicerone, Quintilianus: sed quid mirum? cùm ipsi, qui hæc acuratius sunt consectati, suis præceptis non semper inhæserint?

Hieronymus Sophista notavitt 30. versus in orationibus Isocr.

Certè Hieronymus ex Isocratis aliquot orationibus triginta fermè versus collegit, quos Sophista in hac numerorum gloria triumphanti juveniliter obtrudit; atque is corrector importunus in eo ipso loco quem reprehendit, senarium imprudens immittit. Ipsæ Ciceronis orationes, si ad præscriptos semper exigantur numeros, invenientur aliquando deflectere, non quòd hæc ignorarit, sed quod præ sententiarum gravitate maluerit aliquando contemnere. Quamobrem & in eo grammatica ingenia versus aliquot inter orationes deprehenderunt, ut in Pisonem, *Proh Dii immortales quis hic illuxit dies?*

Et Livianæ historiæ initium ab Hexametro, à quibus non est vellicatum?

Facturusne operæ pretium, quanquam nemo meliùs collocare potuit.

Quomodo discendi numeri.

Quid igitur ad hanc numerorum rationem consequendam facere oportet? Primum quidem arbitror, lectissimis auctoribus, maximè vero uni Tullio diutiùs insistendum, ut ejus stylo, quasi coloratus animus generoso fœtu impleatur; tum haud ita multum erit laborandum de numeris: quod enim accidit scribentibus, ut non de singulis literis cogitent, sed ipse ultro ad verborum textum veniant, sic ubi fuerit circumscripta mente sententia, confestim verba, ea etiam numeri suavitate qua fuerint instillata, concurrent.

Vitia quæ obrepunt numeris.

Ne quid igitur imperiti in hac numerorum lege consectanda peccent deteriùs, rectè monet Cicero:

Cic. in orat. sect. 229.

Sed magnam exercitationem res flagitat: ne quid eorum qui hoc genus secuti non tenuerunt, simile faciamus, ne aut verba trajiciamus apertè, quò meliùs aut cadat, aut volvatur oratio: qua trajectione verborum utitur Cælius Antipater, & nihilo tamen aptius explet concluditque sententias: aut inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Quo vitio Asiatici maximè numero servientes laborant.

Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegesia maximè fluxit, infringendis concidendisque numeris, in quoddam genus abjectum incidant, Siculorum simillimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum Rhetorum principes; Hierocles & Menecles; apud quos varietas non erat, quod omnia ferè concludebantur uno modo: quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur, neque inferciens verba quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens concidat delumbetque sententias, nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum, is omnia ferè vitia vitaverit.

Quid in genere observandum in numeris.

In genere autem hæc erunt observanda, in dicendo nihil esse propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionis modi, sed universa comprehensio, & species orationis clausa & terminata est; quod voluptate aurium judicatur.

Ca-

Cavendum ne oratio multis brevibus exiliat, neve longiorum continuatione languescat, ne continuentur ij pedes ex quibus afficiuntur triti vulgatique versus; quod voluit Cicero, cùm dixit;

Neque tamen hoc tanti laboris est quãti videtur: nec sunt Rhythmicorum omnia, ac Musicorum acerrima norma dirigenda: efficientum est illud, modò ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistat interius, nec excurrat longiùs, ut membris distinguatur, ut conversiones habeat absolutas: neque semper utendum est perpetuitate & quasi conversione verborum, sed sæpe carpenda membris minutioribus oratio est: quæ tamen ipsa membra sunt numeris vincienda.

DE USU PERIODI.

CAPUT XI.

OPeræ pretium est, de usu quoque periodorum monere discentem, ne quis ob imperitiam putet orationem perpetuis numeris adstringendam; numerosum esse quicquid dicitur, & concinnum, nihil vetat, numeros ubique habere frigidum est. Nam numerosum est in structura dictionum; numerus autem est intervallorum longorum & brevium varietas: bene construere minus habet curæ; intervallis distinguere, operosioris est apparatus, qui non est ubique necessarius. Idcirco rectè præscribit M. Tullius:

Numerus, & anumerosam differunt.

Genus autem hoc orationis, neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum: si enim semper utare, cùm satietatem affert, tum quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum est, quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatiùs, ut nos in accusationis secundo de Siciliæ laude, aut in senatu, de Consulatu meo, aut exponenda narratio: quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris; ut in quarto accusationis, de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus.

Sæpe etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissimè sumus; quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos atque animo contendisse declarant.

Id autem tum valet, cum is qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidietur, & observet, sed jam favet, processumque vult, dicendique vim admirans, non inquirit quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. nam cùm sis his locis usus, quibus ostendi licere; transferenda tota dictio est ad illa quæ nescio cur, cùm Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non, rectè incisa & membra dicamus.

Hæc Cicero, cujus vestigia relegens Quintilianus, addit quoque de suo multa.

Ubicumque acriter erit, & instanter pugnaciterque dicendum, membratim cæsimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeoque rebus accommodanda compositio, ut asperis asperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente, æque audientem inhorrescere. Membratim plerumque narrabimus, ut ipsas periodos majoribus intervallis & velut laxioribus nodis resolvemus,

mus, exceptis quæ non dicendi gratia, sed ornandi narrantur, ut in Verrem Proserpinæ raptus. Hæc enim levis & fluens contextus decet. Periodus apta prooemiis majorum causarum, ubi sollicitudine, commendatione, miseratione res eget: Item communibus locis, & in omni amplificatione: sed poscitur tum austera, si accuses: tum fusa, si laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum est, quò sit amplius compositionis genus, cùm judex non solùm rem tenet sed etiam captus est oratione, & se credit actori, & voluptate jam ducitur.

Historia non tam finitos numeros, quàm orbem contextumque desiderat. Namque omnia ejus membra connexa sunt; quoniam lubrica est ac fluit; ut homines, qui manibus invicem apprehensis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonstrativum genus omne fusiores habet liberioresque numeros. Iudiciale & concionale, ut materia varium est, sic etiam ipsa collatione verborum.

DE MENSURA PERIODI.
CAPUT XII.

AMbitiosus est plerunq; nimis periodorum tractus, atque in eo ipso quod moderatū esse oportet, & numerosum, modum omnem numerumque excedit; quod ne contingat, prudenti ratione providendum summi Rhetores decrevere.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας, eos irridet, qui ejusmodi periodos frequentes congerunt; quos ait, capite, non secus ac ebrios, malè consistere; auditores verò, propter affectationem nauseare: τῶν τὰς πυκνὰς περιόδους λεγόντων, οὐδ᾽ αἱ κεφαλαὶ ῥᾳδίως ἑστᾶσιν, ὡς ἐπὶ τῶν οἰνωμένων. οἱ δὲ ἀκούοντες ναυτιῶσι διὰ τὸ ἀπίθανον

Ille autem delicatus orator hunc modum statuit: ex ambitibus autem ii qui sunt minores, ex duobus membris constituuntur: maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum atque mensuram periodi transeunt. Fiunt etiam quædam circumscriptiones, quæ tribus membris, quædam quæ uno (quas simplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem & flexum in fine habuerit, tunc unius membri ambitus efficitur: ut Ἡ γὰρ σαφὴς φράσις πολυφῶ παρέχει) τῶν ἀκουόντων διανοίαις; ubi autem multa junguntur membra, enitendum est, ut in colon amplum, & dignitatis plenum, cadat circumscriptio.

Ut verò periodus sit moderata, cautio adhibenda est, ne membris longiùs excurrentibus utamur, alioquin compositio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam neque ars poetica ultra hexametrum progressa est, nisi alicubi in paucis.

Atque ut redundantia orationem non decet, sic neque exiguitas ob jejunam & angustam nominum structuram: qualis hæc est, vita brevis, ars longa, præceps occasio, quàm ille κεκερματισμένην καὶ εὐκαταφρόνητον vocat.

Hæc fermè nobilis Sophista, qui profectò, dum majores periodos omnes, quatuor hexametris circumscribit, videtur mihi de vestis magnitudine aut parvitate decernere, antequam corpus noverit. Primum concipienda est mente sententia, deinde illi periodus, ut vestis, accedet. Itaque, cùm quis orator versatur in illo tenui & elimato genere dicendi, nec habet amplam rerum congeriem, mollioribus fermè numeris explet sententias: at verò, cum in rebus exaggeratis adjunctorum obversatur multitudo, sæpissimè extra istas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus effervescet. Re-

Rectè dixit Xenophon, *ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν. οὗτος δὲ ἦν μέγας μὲν οὔ, καλὸς δέ. Venerunt Græci ad Teleboam fluvium: hic magnus quidem non erat, amœnus tamen,* & pervertit gratiam periodi, qui ita extulit: *erat quidem ille magnitudine multis inferior, at cæteros amœnitate longè antecellebat.*

Pervertit, inquam: quorsum? quia Pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas effervescens sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnans efferat audaciùs, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc desolatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum jam erectas, & læto partu luxuriantes decutiat, qui boves hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrestium mapalia feratur elisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans ascindat, qui insepulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum parvulos communi ruina sepeliat, quis tunc me jubeat quatuor hexametris orationem circumscribere?

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circumscriptio sententiæ & notionis, quæ est in mente; hæc si gravis est, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; sin contrà brevis, vel modica, ut in attenuato & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenii diffusius extendere.

Deinde etiam in gravi genere videndum est ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramentis & quisquiliis, hoc est, minutis sensibus sint oppletæ, & quasi bullatis nugis intumescant.

DE ARTIFICIO IMPLENDA Periodi.

CAPUT XIII.

Amplificandæ igitur Periodi artificium plurimùm confert ad eloquentiam: de quo hîc pauca subjungam. Amplificatur autem periodus quinque modis:

Primò, per definitionem:

Secundò, per enumerationem,

Tertiò, per interpretationem:

Quartò, per congeriem, sive incrementum.

Quintò per adjuncta, sive per circumstantias.

I. Per definitionem: ut pro Milone Cicero, cùm posset dicere, vidimus curiam incendi: Verbum illud definit, & ita amplificat: Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Ut cùm esset satis dicere, Omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat: Publii Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, mœret equestris ordo, tota civitas confecta senio est, squalent municipia, afflictantur Coloniæ, agri denique ipsi, tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant. Hæc dilatandi ratio pulcherrima est, & præstantissima, cùm totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio, cùm, quod semel uno verbo dictum, idem aliis verbis ejusdem significationis repetitur: Sed magnus esse

se debet dictionis delectus: ut, An verò, Judices, vos soli ignoratis: vos hospites in hac urbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc pervagato sermone civitatis versantur? Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os illud importunissimum ostendere? Hujus generis apud Ciceronem innumerabilia pene sunt exempla, & plura quàm apud Demosthenem.

IV. Per incrementum, sive congeriem, ut, abiit, excessit, evasit, erupit: & ita multa synonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

Per adjuncta, quæ septem enumerantur. *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Naturalia vel fortuita.

Quis, significat personam, cujus adjuncta sunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini insunt animi aut corporis bona, vel mala; animi bona sunt, virtutes, & scientiæ: mala, vitia, & ignorantia. Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & scientiæ, quibus quisque potest præditus esse, & quarum usus aut bonus est aut malus: præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia: Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, spes, dolor, misericordia, clementia, & alii. Corporis bona sunt, proceritas, forma, dignitas in viris, venustas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, sexus, & cætera.

Corporis mala sunt, nimia parvitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala, sunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, studium, opes, honores, potestas, magistratus, libertas, divitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quævis notatio duci potest.

Quid, rem notat factam, dictam, cogitatam, opus quod fit, fiet, aut factum est.

Ubi, designat locum, in quo res est, fuit, erit, fit, fiet, aut facta est.

Habet locus varias species exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratoriis: ut, si sit sacer, profanus, publicus, privatus, commodus, incommodus, angustus, amplus, apertus, clausus, inferior, superior, munitus, immunitus. Tempora sunt, pacis, & belli, induciarum: anni quoque partes enumerat, hyemem, ver, æstatem, autumnum, menses, hebdomadas, dies festos, nefastos, noctem, diem, &c.

Auxilium complectitur præsidia, vires, causas adjuvantes, corporis & fortunæ bona, instrumenta animata, ut servos, administros; inanimata, ut sicam, gladium, hastam, tormenta. Quoties significat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Causam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti aut dicti, ut, quo consilio, cujus respectu; reipubl. religionis, amicorum, rei privatæ, tyrannidis, lucri; qua spe? quo metu? quo dolore? quâ lætitiâ? &c.

Quomodo, indicat modum quo res facta est, aut fit, aut facienda est; qui modus aliquando designatus breviter per adverbia, per ablativos, per comparativos, per similitudines; aliquando latè & copiosè per alias circunstantias explicatur, ut, si mortis aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo quidpiam

piam

piam fit, fiet, aut factum est: in hoc genere sunt, tempora pacis, & belli, induciarum, anni partes, autumnus, hyems, ver, æstas, mensis, hebdomas, dies, festus nefastus, serenus, pluvius, nox, vesper, mane, meridies.

Nunc illustre exemplum subjiciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid possit ista amplificatio? finge tibi hanc periodum: Quæ precatus sum, cùm consulem L. Murænam renuntiavi, eadem precor & ut vos cum populo Rom. consentiatis. Age, perspice nunc, ut est immutata per adjuncta, congeriem, &c.

Quæ precatus sum à Diis immortalibus, Judices, more institutoque majorum: illo die, quo auspicato comitiis centuriatis Lucium Murænam Consulem renuntiavi, ut ea res mihi magistratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret, eadem precor, ab iisdem diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum, unà cum salute obtinendum: Et, ut vestræ mentes, atque sententiæ, cum populi Romani voluntate suffragiisque consentiant, eaque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium concordiamque adferat: Et ex eo licet videre, quæ sit justa periodi amplificatio; habenda enim est ratio perspicuitatis; nec multa sunt cum obscuritate promiscue agglutinanda: Cavendum quoque, ne dum amplificationis studio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem excrescat, nisi fortè sit distributio, aut enumeratio, & similes amplificationis figuræ.

DE DELECTU ET COMPOSITIONE Nominum, ad venustandam Periodum.

CAPUT XIV.

Age nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venustandæ modum; is autem est duplex; in delectu scilicet & compositione verborum: legenda sunt, ut præcipit Cicero, consonantia, gravia, lenia, nitida. *Cic. 3. de orat, n. 169.*

Consonantiora sunt superlativa positivis, in gravi præsertim genere dicendi: ut pro lege Manil. [Quanquam mihi frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus est visus, Quirites.

Item verbalia præstant plerunque, ut, *Dominatrix animi cupiditas*, consonantius est, quàm si *dominam* dicas; *regnatorem Asiæ* graviùs protulit Virgilius, quàm *regem*.

Ad summum composita, ut grandiora sunt, sic vocaliora, pro Roscio Amer. [Parentum pœnas à consceleratissimis filiis repetunt.] Sic, constuprare, permovere, excruciare, meliora sunt, quàm stuprare, movere, cruciare.

Graviora sunt, quæ majorem vim aut bonitatis aut malitiæ ostendunt; quæque magis, aut prodesse aut nocere videntur.

Leniora sunt, si vitentur sordida & abjecta; sicuit Martiali inquinato vocabulo uti, quod Cicero meliùs expressit per detractionem confecti consumptique cibi; nolo dici, morte Africani castratam esse Rempubl, nolo stercus curiæ dici Glauciam, quamvis sit simile; tamen est utrobique deformis cogitatio similitudinis. *Cic. de orat.*

Hæc ubi lecta fuerint vocabula, magno dein-

deinde artificio sunt conjungenda: siquidem felicissimus est dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta junctura, & cum his numerus opportunè cadit: quod si negligatur, plurimùm de oratione detrahitur suavitatis. Sex vitia contra compositionem notat Cicero.

Primum est concursus & hiatus vocalium, quæ vastam & incomptam orationem reddunt, ut; *Vacca anea amœnissima.* Et, *Ego omni officio*; quanqoam Ciceronianum est, sed in familiari collocutione toleratur.

Secundum, ejusdem literæ nimia assiduitas, quæ rixetur in orationis commissura, ut; Rex Persarum Xerxes pontum pedibus pertransivit. Aspera sanè & injucunda hæc oratio, propter asperos consonantium concursus? meliùs, si quis ita commutet; [Xerxes opulentissimus Rex Persarum, cùm in Græciam venire decrevisset, super Hellespontum fabricato ponte, pedibus ipsum mare pertransivit.

Tertium, ejusdem verbi nimia assiduitas, ut; Nam cujus rationis ratio non extet, ei rationi ratio non est fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homœoptota, ut; Veniunt flentes, plorantes, lacrymantes, obtestantes.

Quintum, trajectio verborũ, & transpositio inconcinna: quo in vitio est Lucilius Poëta, ut sæpe, tum in hoc versiculo:

Has res ad te scriptas Luci misimus Aeli.

Nec mirum, si stans pede in uno trecentos versus similes componebat. Affectata est autem ista compositio Mœcenatis, *inter sacra movit aqua fraxinos*, & ideò perversa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quæ & auditoris aures & oratoris spiritum lædit, nisi tamen necessaria videatur aliquando perigraphe, quæ est excessus supra justam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, ut *res invisæ visæ*, & multa monosyllaba leviùs subsultantia, & si quæ ex postrema syllaba antegressæ dictionis, ac prima consequentis fiat nominis deformitas.

Ordo & collocatio.

Ordo & collocatio verborum hoc exigit, ut in simplicibus leviori postponatur gravius, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur; gravioribus leviora succedant. Sic 2. Philipp. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, ut rerum naturalis ordo & dignitas servetur; Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occasum dicas potiùs, quàm secùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quædam sint supervacua, ut, *filius, privignus.* Dionysius Halicarnasseus, hæc nimis quidem accuratè & morosè initio observaverat; nam nomina verbis semper anteponenda, verba adverbiis censebat; & hoc confirmat Homeri testimoniis, ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, &, μῆνιν ἄειδε θεά, &, κτεῖνε δ' ἐπιστροφάδην. Sic propter alias observationes sententiam mutavit.

OBSERVATIONES IN Cicerone.

CAPUT XV.

NEque verò sunt contemnendæ observationes, quæ ex Cicerone afferuntur.]

Prima, Ablativus absolutè positus, ut ante verbum, aut initio ponendus. [Stulti autem, malorum obser-

obversante memoria torquentur: sapientes bona præterita renovata delectant.] Initio, ut, [Re intellecta in verborum usu faciles esse debemus, 4. Tusc. n. 19.

Secundò, Adjectivum dissyllabum substantivo plurium syllabarum postponitur elegantiùs. Cicero de Oratore: [Quid enim est majus, quàm cùm tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare quæ sit optima species, & quasi figura dicendi?] & 1. de divinat. num. 52. Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adjectiva multitudinem significantia ornatiùs substantivis postponuntur, ut, [Definitio primùm deprehenso verbo uno, aut addito, aut dempto, sæpè extorquetur è manibus; Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patria una complexa est.

Quartò, Adjectivum polysyllabum in fronte orationis, & fine, non invenustè ponitur, ut Miseri qui sunt inglorii. Et pro Quinct. Nihil enim facilè persuadetur invitis.

Quintò, adjectivum à substantivo positione venustè subjungitur, ut [Est omninò patriæ charitas meo quidem judicio maxima, sed amor voluntatisque conjunctio plus habet suavitatis.

Sextò, cognomina interdum propriis nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem judicio, præstitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio sejungendum, ut, Marcum verò Cethegum. Cic. de Claris Oratoribus.

Octavò, comparativus & superlativus postponitur elegantiùs substantivo, ut [Cultura animi philosophia, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat iis, & ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.] Et 2. Philipp. Intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparativus initio orationis usitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cujus astricta sunt ilia, si idem velocior. Et Tuscul. 5. Nihil visum est illo planè jucundius.

Decimò, Nomina propria, & ea polysyllaba, periodi initium honestant, ut: Neoptolemus ille quidem, &, Antiochiam locum nobilem.

Undecimò, nominibus propriis, quod additum est ad laudem aut vituperationem, id est sæpius proponendum. Tantus amator secreti Demosthenes.

Duodecimò, in pronominibus, ut, satis est comprobatum illud, refert rem priùs dictam hoc posterius.

Nullus, elegantiùs substantivo postponitur. Sic apud Ciceronem. Ad te scribendi meo arbitrato facultas nulla datur. Et in epistolis. Majus mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomen primitivum participio, & nonnunquam nomini adjectivo postponitur: ut Pythagoras non sapientem se, ut qui ante eum fuerunt, sed studiosum sapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis syllabis constat, in orationis principio non ineleganter ponitur: ut, Solet in mentem venire illius temporis: &, Excitat eos magnitudo & varietas.

Decimoquartò, Item finem sæpius implet & venustat. Sed tamen errant, qui semper ultimo loco ponendum præscribunt.

Nam polysyllaba nomina verbis nimis simplicibus sunt ornatiora.

 Deci-

Decimoquintò, verbum substantivum *Est*, rectè initio post aliam dictionem ponitur, ut apud Cic. sæpe. Ea est enim, &c.

Decimo sextò, *Sum*, verbum, præcedente comparativo, aut superlativo, eleganter finem orationis occupat, ut Tuscul. 2. num. 69. Nullum theatrum virtuti conscientia majus est.

Decimòseptimò, Infinitum passivi verbi usitatiùs quàm activi, cùm verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi nec sperari potest: Quintil. Et Cic. pro Milone; Insidiatori vero quæ potest inferri injusta nex?

Præsentis temporis verbum, quàm præteriti, in historia fabulave narranda, elegantiùs dicitur.

Decimooctavò, Adverbia adjectivis nominibus, aut adverbiis ex adjectivis nominibus factis, postponuntur, aut si præponantur in medio, aliquid non ineleganter ponitur, ut: Stylus intermissione paulum admodum de celeritate perdit: Quintil. Cicero, Multò tamen pauciores oratores, quam boni poetæ inveniuntur.

Conjunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Conjunctiones fræquentissimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus, veluti quibusdam aureis Catenulis vinciunt.

Usitatiora sunt ista: Ac illud quidem, Ac mea quidem sententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Etsi, Quamobrem, Itaque, Ut enim quisque, Quinetiam, Verum ego, Verum enimverò, Num igitur, &c.

In Adverbiis.

Numquam mehercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quoquidem, Quid quòd, Hoc enim, Hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de causis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

DE DIGNITATE *elocutionis, & definitione figuræ.*

CAPUT XVI.

Restat tertia, eaque nobilissima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota consurgit ex figuris. De quibus nunc plenius agendum videtur.

Atque, ut id majori fiat perspicuitate, primùm varia figurarum nomina & exempla, ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico subjiciam. Mox de usu & accommodatione dicam. Tertiò earundem epartesin, seu permixtionem, & variam in variis authoribus & stylis tractationem breviter ostendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri: quanquam, si proprie & signanter loquamur, Ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετή, τὸ δὲ σχῆμα, περὶ πλείω ὀνόματος κόσμησις, ut declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus est virtus in uno duntaxat verbo, figura, lumen & ornatus in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria significatione verbis fiat, ἀλλ' ὅτε λόγον ἀντὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει; figura verò propriam retinet rei significationem, τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia est figura dictionis, quæ fit duntaxat in verbis, quibus immutatis ipsa dissolvitur. Talis est allusio: non enim, si διαλύειν, & βιαλύειν alludunt apud Græcos, Latinè eandem vim retinent. Figura autem sententiæ, cùm in sensu & notionibus mentis sit constituta, verbis etiam immutatis non tollitur.

Definitur ab eodem Alexandro figura

ἔχε-

ἐξαλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον. *Mutatio orationis in melius*, hoc est, ornatior quædam forma dicendi. Cæcilius Calendites eandem sic definit, τρόπος εἰς τὸ μὴ κατὰ φύσιν. Molon. Μεταβολὴ εἰς ἡδονὴν ἐξάγουσα τὴν ἀκοήν.

NOMENCLATURA figurarum ordine alphabetico: Ex antiquis Rhetoribus expressa,

CAPUT XVII.

Acyron, sive, *Acyrologia.*

IMproprium, ut, sperare, pro timere. Terent. Nam, quod tu speras, propulsabo facilè. Et Herod. l. 8. ἀντιπάλους γὰρ ἕξειν ἤλπιζον. Adversarios se habituros sperabant.

Ætiologia.

P. Rutil. Hoc schema efficitur ratione brevi, & sententiosa. Ita ut, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur, ut; Etsi acerbum vobis quod dicturus sum, videbitur, tamen æquo animo audiendum est: nam ferè, verum consilium, quod initio auditu grave est; in posterum cognita utilitate fit jucundum. Lycurg.

Aganactesis.

Iul. Ruf. Indignatio, quæ fit maximè pronuntiatione, ut: Fero ego te Torquate, jam dudum fero. Cic. pro Sylla.

Et: *Cantando tu illum, aut unquam tibi fistula cera*
Iuncta fuit. Virg.

Allœosis.

P. Rutil. Alii cum antithesi confundunt In hoc schemate divisio & separatio est personarum, aut rerum, & demonstratio quantum intersit, ut: Diversa studia in adolescentium animis adverteramus, tametsi fratres erant, uno atque eodem sanguine orti: alter in studio laudis versabatur & industria virtutis, vitam gloriosam sed laboriosam sequebatur, alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate depravatus, summas divitias, summam virtutem existimabat. Hic nimirum magis erat laboriosus, qui laborem, condendi non utendi causa suscipiebat.

Hegesia. Item, Non enim simile est vivere in æqua civitate, ubi jus legibus valeat: & devenire sub unius tyranni imperium, ubi singularis libido dominatur. Sed necesse est, aut legibus fretum, meminisse libertatis, aut unius potestati traditum quotidianam commentari servitutem. Hyperidis.

Alœosis apud Alexandrum Rhetorem aliud sonat, scilicet mutationem numerorum, casuum, personarum.

Amphidiorthosis.

Apud Alexandrum Rhetorem; ὅταν πρὶν εἰπεῖν, καὶ εἰπόντες ἀσφαλιζόμεθα τὸν λόγον; cùm dicti alicujus acerbitatem, & antequam dicatur, præmunimus, & postquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclasis.

Hoc schema fieri solet, cum id quod ab altero dictum est, non in eam mentem, quæ intelligitur: sed in aliam, aut contrariam excipitur. Hujusmodi est vulgare illud Proculeianum. Proculeius, cùm filium suum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipsius sumptum faceret, quas in res vellet, atque opus esset: nec tum denique speraret libertatem licentiamque utendi futuram, cùm pater decessisset; cui, vivo patre promiscuè omnia licerent: ac filius respondisset non esse opus sæpe eadem oratione moneri, nec se patris mortem expectare: Ei Proculeius pater subjecit, Imò verò minimè meam mortem expectes, nec properes moliri ut velociùs moriar. *Rut. Lup. Reflexio dicitur & commutatio.*

Plato interrogatus, quî Respubl. beata fieret; respondisse dicitur? Si aut qui sapiunt, imperare; aut qui imperant, sapere discant.

Item Theophrastus dicitur dixisse, Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere; non appetitam probare.

Item Aristoteles dicitur dixisse, Ejus esse vitam beatissimam, cujus & fortunæ sapientia, & sapientiæ fortuna suppeditet.

Anacœnosis.

Jul. Ruf. Communicatius est, cùm aut ipsos adversarios consulimus, aut cum judicibus deliberamus. Cicero in Divinatione. De te jam, Cæcili, mehercule extra hanc contentionem certamenque nostrum: & reliqua. Est & idiotismos. [Item pro Quinctio, [Si de prædiis tuis ageretur, Sex. Nævi, si in parvula re captionis aliquid vererere: non statim ad C. Aquilium aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cùm jus amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, &c. idem ibidem. Ego pro te nunc hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obiit quidam socius, & affinis meus, quî cum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria recens intercedit, &c. Item pro Sext. Si rectè vestram bonitatem atque prudentiam agnovi, non multùm me fallit: si conq. R.S. primùm expectari. Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis. [& alibi] Communem rem putate, ac vos huic propositos. Virgilius.

---- fuit & tibi talis
Anchises genitor, Dauni miserere senectæ.

Anadiplosis.

Aquila. Reduplicatio. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poëtas: si quando tamen & in civilem orationem incidit, mediocrem dignitatem habet. Interest autem inter hoc & palilogiam, ac epanalepsin, quod hic ea quæ in superiore membro postrema ponuntur, in posteriore prima repetuntur, ad hunc modum: Concurrerat ad tantæ rei nuntium, sicut commune civitatis periculum monebat, senatus frequens, equester ordo universus. Tale est & illud Terentianum, Negat, Phanium esse hanc sibi cognatam. Demipho negat esse cognatam.

Anadiplosis item est ejusdem verbi continuatim repetitio, ut, *Jul. Ruf.*

Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.

Et, *O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!*

Et, *Me, me, adsum qui feci, in me convertite ferrum*
O Rutuli.

Latinè dicitur hæc figura *duplicatio.* Vide Palilogiam.

Anaresis.

Hujus figuræ meminit Hermogenes, & exemplum affert illud Demosthenis, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγὼ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις: videtur gravis quædam responsio; nam ἀναιρεῖν, est, consulta respondere.

Analepsis.

Repetitio ejusdem sententiæ, ut ostendam primùm causam non fuisse, cur à Prætore postulares, ut bona P. Quinctii possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse, postremò non possedisse. Differt ab Anaphora, quod hæc sit repetitio in principiis sententiarum. *Eadem traductio & antistasis.*

Anancæon.

Hoc schema tunc prodest, atque omnis ejus utilitas in eo est: cùm volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicujus personæ: quemadmodum fecit Myron. Amicus meus fuit Cremonides, & opinione omnium magis familiaris: & pro salute ejus, quæcunque potui, *Rut. Lup.* *Myron.*

potui, feci: sed posteaquam major vis legis, nostrum auxilium ab illius periculo removit, calamitatis ac luctus ejus particeps eram: Nam opitulandi facultas omnis erepta jam fuerat. Item Democharis.

Democh. Nihil enim valebat assidua pro fratre, ac misericors deprecatio, cùm judicaret tyrannus: cujus crudelitas omnem naturæ necessitudinem extinguebat.

Iul. Ruf. p. 36.

Anasceve.

Est superiorum proxima figura (schesews, anthypophoræ, &c.) qua ab adversariis maxima proposita distribuimus, ac redarguimus, velut falsa, ut

Nunc Lyciæ sortes, nunc & Iove missus ab ipso
Interpres divum fert horrida jussa per auras.

Latinè dicitur, *destructio*, vel *evacuatio*.

Anastrophe

Λέξεως θέσις ἐν δευτέρᾳ τάξει, ut ἐμοῦ μέτα: Vetus scholiast. Græcus. Annominatio in paronomasia.

Anthypophora.

Iul. Ruf. p. 38. Prolepsis, & Subjectio.

Est figura sententiæ, qua adversariorum nobis sententias ac dicta proponimus, ac substituimus, in hoc tantùm, ut illis respondeamus, ut

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuisset. Si periisse satis semel est, peccare fuisset Ante satis. Latinè dicitur *oppositio* vel *objectio*.

Antimetabole.

Commutatio, ut [Non vivo, ut edam, sed edo, ut vivam, 4. ad Herenn.] Hæc eadem *Diallelon*, & *Anaclasis*.

Antisagoge.

Aquila p. 16. Οταν ἕτερον ἀντ' ἑτέρου ἀντιθῶμεν. Alexand. Rhetor.

Compensatio. Est autem hujusmodi ubi aliquid difficile & contrarium confitendum est: sed contrà injicitur non minus firmum: qualia sunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem.

Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis est consecutura.

Antiphrasis.

Iul. Ruf. p. 37.

Est figura sententiæ, cùm quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: ut apud Lucilium, [Non tango quod avarus homo est, quodque improbus, omitto. Et apud Virgilium.

Quid memorem portus, Lucrinoque addita claustra?

Latinè dicitur *omissio*. Aliàs antiphrasis est in abusu nominis, & etymologiæ, ut, bellum, quòd minimè bellum.

Antistasis.

Iul. Ruf. p. 33.

Est, cum idem verbum reperitur in contrario sensu, ut,

Una salus victis, nullam sperare salutem.

Et] *Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.*

Hæc Latinè dicitur *intentio*. Eadem *traductio*, & *analepsis*.

Antistœchon.

Α'ντίστοιχον, Athen lib. 2. est. *oppositio literarum*, ut, φιάλη. πιάλη.

Antistrophe.

Aquila 20.

Conversio. Specie hujus figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria est epanaphoræ, eo quòd ibi ab eadem parte orationis sæpius incipitur, hîc in eandem partem definitur: cujusmodi est hoc pro Fonteio.

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Eadem *epistrophe*, & *conversio*, & *epiphora*.

P. Rutil. p. 11.

Antitheton.

Hoc pluribus modis fieri solet, & habet in omni genere orationis summam utilitatem. Quare separatim demonstrandum est de unoquoque genere ejus.

Charisius.

Unum est, cùm contrariæ res inter se conferuntur. Charisii.

 Alter

Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo astutus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant, ne ab eo viderentur. Hujus enim pudor erat omnibus jucundus: illius autem impudentia, ipsi suavis, cæteris amara.

Hoc idem fieri potest in una persona, ita ut fecit Dinarchus, cùm ipse de se diceret; Olim in adolescentia sedulò omnem gloriam sectabar: at nunc in senectute summum me ambitionum invasit odium: tunc facilè multis opitulabar, nunc jam meipsum tueri vix possum: tum mihi beatissimus videbar, si quampluribus benefecissem; nunc contrà vereor, ne quid mihi desit ad necessarium ætatis meæ cultũ; tunc ego ipse pro republ. fortiter arma capiebam, nunc præterquam laudare eos, qui rempublicam armati defendunt, nihil valeo.

Est etiam genus hujusmodi, quod in eadem sententia, priori verbo contrariũ quod est, infert, & conjungi solet. Isidori. Non ille stultitiâ aut furore impulsus, tam graves labores frustrà subiret: sed ex acerbitate laboris, jucundos voluptatis fructus sibi parabat. *Isidorus.*

Aliud est item quod superiori infert, sed consequenter, ita uti fecit Demetrius Phalereus.

Nobis primùm Dii immortales fruges dederunt: nos quod soli accepimus, per omnes terras distribuimus. Nobis majores nostri rempublicam reliquerunt: nos etiam socios nostros de servitute eripuimus. Itaque & amplissimus nobis honos ab omnibus habetur, & propter hujus honoris dignitatem superbiæ nostræ nemo vestigium experitur.

Antitheton, oppositum ex contrariis. Hæc figura constat ex eo, quod verba pugnantia inter se paria paribus opponuntur: Cujusmodi brevissimũ est illud Ciceronis: Domus deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. In pace ad vexandos cives acerrimus, in bello, ad expugnandos hostes inertissimus.

Antizeugmenon.

Sive *injunctum*. Hoc genus enumerationis diversam habet vim à *Diezeugmeno*: ibi enim copia verborũ jactatur, hîc brevitas. Nam, ut in superiore singulis membris singula diversa reddimus; ita hic plura in uno conjungimus; quale est hoc: *Aquila p. 22. Adjunctio.*

Quorum ordo humilis, fortuna sordida, natura turpis ab oratione abhorret. Hoc enim postremum, abhorret, ad tria fertur. Sin autem hæc figura ita fit, ut in postremo sit pars orationis, quæ duo aut plura membra conjungat, tum in primo tum in medio *injectionem*, seu ἐπιβολὴν vocemus licet.

Præstat autem vim orationi pluribus verbis in eandẽ rem collocatis, non idem significantibus, sed majus aliquid: hoc modo, Verberatur, cruciatur, necatur.

Antithesis.

Est cùm verbum verbo pari potestate per contrarium redditur, ut [Seque novo veterum deceptum errore locorum.] Et [Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen Frigidus. Latinè *contrarium*, vel *oppositio* potest dici. *Jul. Ruf. p. 31.*

Antonomasia.

Est *pronominatio*, ut, novus Arpinas, pro Cicerone.

Aparethmesis.

Annumeratio, quæ fit perspicuitatis gratia, ut πρῶτον μὲν τὸ ϡ, δεύτερον ϡ τὸ ϡ. Hermogenes lib. 1. περὶ ἰδεῶν

Aphorismus, vel Diorismus.

Descriptio rerum per reprehensionem, quæ exprimit & corrigit vim sententiæ, & potestatem. Quare potest videri species emendationis: nam quæ temerè dixeris, reprehendit Tullius. [Quanquam illa non pœna sed prohibitio sceleris fuit.] Aut aliàs [Cives, inquam, si hoc nomine appellare fas est. Eadẽ *correctio*, & *epanorthosis*. *Idem p. 27.*

Ἀπὸ

Ἀπὸ κοινοῦ, ubi dictio semel posita sæpius intelligitur, notatur à Græco quodam scholiaste, περὶ σχημάτων, estque Grammaticorum.

Apodoxis, sive, Apoplanesis.

Idem. p. 26. Rejectio, vel reprobatio quarundam rerum, quasi in quæstionem non venire dignarum: neque oportuisse, aut ab adversariis poni, aut à nobis quæri, aut à judice postulari. Quod schema mirè facit ad acceleratè fugiendum, ut & tacuisse, & tamen non timuisse videamur, ut in re difficili, & contraria, non hæreamus. In qua figura breviter morati, ad aliud statim transire debemus. Cicero pro Cœlio, [Equitis Romani autem esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.

Apophasis, sive Ætiologia.

Venustum schema, ubi, quasi alio interrogante, nobis ipsis respondemus, & *Idem. p. 25. Ratiocinatio.* rationem reddimus. Cicero. Si quis furem occiderit, injuria occiderit. Quamobrem? quia jus constitutum nullum est. Quid si se telo defenderit? non injuria: Quid ita? quia constitutum est. Cæsar pro Bithynis, Quid ergò? syngraphæ non sunt, sed res aliena est. Et hactenus, ubi nobis respondemus: aliàs, ubi aliis: quod nisi arte procedit, causam prodit: ut apud Virgilium, interrogante altero, quod negare non poterat, subtiliter occurrit, ne furtum fecisse existimetur:

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?

Et testis interrogatus à reo, Num fustibus vapulasset, Innocens, inquit. Aut cùm dicitur, Quæro an occiderit hominem: *Jul. Ruf. p. 27.* & respondetur, latronem; ut confessionem præcurrat defensio.

Apophonisma.

Sententia responsiva, ut apud Cœlium, Fac velis, perficies. Apud Tullium, Literarum radices amaras, fructus dulces.

Apoplanesis.

Est, aut judicis à re contraria nobis avocatio, quam cùm desiderat, aut ab adversario commonetur, ut quærat, nos obscurando, & miscendo, & promittendo quidem dicturos nos, sed suo loco, ad aliam rem avocamus: & rursum dum dicimus, sensim ad aliud transimus, & ab eo quod contra nos est, avocatur, & suspenditur judex: vel conjuncta rerum multitudine implicatur, ut non de uno sed de pluribus putet sibi sententiam esse dicendam: ut pro Cluentio fecit Cicero; in qua oratione tenebras se offudisse jactavit judicibus Cluentianis: Intelligant nihil me, nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo; ego me, Judices, ad eam caussam accedere, quæ jam per annos octo continuos; usque eò, efficiam profectò. Deinde: Versatam esse in judicio pecuniam constat: per totum caput. Deinde: Unum quidem, Nemo erit tam inimicus Cluentio, usque ad finem ipsius. *Idem. p. 26.*

Aporia.

Hoc schema efficitur, cùm quærimus, quid, aut quemadmodum pro rei dignitate dicamus: nec reperire ostendimus. Lysiæ. Nec jam rationem invenimus, qua flecti posse speremus: ita nos omnibus modis tentatos, acerba ac nimiùm tua facultas affligit. *P. Rut. Lup. p. 10. Lysias.*

Item Hegesiæ, Non hæc est, ut vulgari verbo appellatur, calamitas; quid igitur? quod propriũ imponã nescio, nisi illud unum, tantam esse ærumnæ magnitudinem, ut omnem fortunæ superbissimam crudelitatem ingenii miseria superarit. *Hegesias.*

Aporia eadem est, ac Diaporesis, addubitatio quædam, cùm simulamus quærere nos unde incipiendum, quid potissimùm dicendum, an omninò dicendum. Cumque artificialiter *Jul. Ruf. p. 25.*

liter simulamus, non res invenire, non paratos venisse. Cicero in Verrem. Quem? quemnam? rectè admones, Polycletum esse dicebant. Et de domo sua apud Pontifices, tibi literas ille misit? quas? aut nunquam misit: aut si misit, in concione recitari noluit. Itaque sive ille misit, sive protulisti; certè consilium tuum de honore Catonis nudatum est.

Aposiopesis.

Aquil. p. 4 Reticentia, cùm intra nos supprimimus ea quæ dicturi videmur, quod aut turpia aut invidiosa, aut alioquin nobis gravia dictu sunt: ut est Demosthenicum illud procemium, Non pari ego & adversarius periculo ad judicium venimus: sed mihi quidem, nolo autem quicquam initio dicendi, ominosius proloqui. Interdum etiam utimur hac figura, quasi ad alia properemus. Tale est Virgilianum illud,

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Definitur ab Alexandro Rhetore λόγος ἐπιτείνων τὸ παρασιωπώμενον, ἢ παραλείπων τὸ γινωσκόμενον, ἢ σιωπῶν τὸ αἰσχρὸν. Oratio extendens quod reticetur, ut apud Demosthenem. Μήτηρ μὲν περιῆχε πολῖτις, πατὴρ δ' οὐκ οἶδα πόθεν. Plus auget silendo, quàm si enarrasset: Aliàs, vel omittit quod notum est, vel reticet quod obscœnum est.

Apostasis

A nonnullis *separatio* dicitur, quod permixtos sensus separat, atque dilatat. Videtur æqualibus membris & intervallis distincta oratio, metaphora ducta à consitis arboribus. Nam Theoph. lib 3. de caus. plant. consitarum arborum *intervalla* vocat ἀποστάσεις Meminit ejus figuræ Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν, & Philostr. in epist ad Iulian. αἱ δὲ ἀποστάσεις, εἴτε προσβολαί, τῶν λόγων Γοργίου, ἐπεχωρίαζον πολλαχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τῶν ἐποποιῶν κύκλῳ. Apostases verò, seu projecturæ orationum Gorgiæ in familiarem usum & consuetudinem veniebant, sæpissimè quidem, maximè verò in poetarum circulo. Tale est illud, serviebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Murrhedius apud Senecam. Meminit quoque Philostratus in Gorgia, ὁρμῆς τε καὶ τοῖς σοφισταῖς ἦρξε, καὶ παραδοξολογίας καὶ πνεύματος, καὶ τοῦ τὰ μεγάλα μεγάλως ἑρμηνεύειν, ἀποστάσεών τε καὶ προσβολῶν. Aristites περὶ σεμνότητος, ait, ἀπόστασιν fieri, ὅταν τοῦ συμπλέκειν κατὰ τὸ ἑξῆς καὶ συναντᾶν ἀλλήλοις ἀποστάντες, εἰς ἀρχὴν ἰδίαν ἐπανάγωμεν. ὥστε τὸ συνημμένον τῶν νοημάτων χωριστὸν ἀποστῆναι. Rhet. Græc. p. 642. Cujus definitionis satis obscuræ, hic est sensus: Apostasis est amplificatio quædam sententiæ, per variam rerum inter se copulatam seriem, in idem principium revoluta. v. g. *gravia patrat Philippus.* Simplex est sententia, & minimè figurata. At si diffundas hoc pacto. *Thessaliam subjugavit, Eubœam sibi mancipavit, in Hellespontum proficiscitur,* &c. sensibus & colis inter se distincta ac separata, tunc fit ea quæ à Græcis Rhetoribus dicitur ἀπόστασις. Omnia enim declarant, & explanant, quod initio positum est, *gravia patrat Philippus.*

Fortè προσβολῶν

Apostrophe.

Aversio. Necessaria plerunque figura, ubi, quæ ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerunque convertimus orationem in reum, ab judice, cùm illa tamen, quibus adversarium alloquimur, judici alligentur. Acutissimum exemplum in Philippicis Demosthenis, ubi quibus verbis populum Atheniensium monitum vult, eadem se dicit apud Græcos, & Arcadas, & Messenios concionatum invidiosè. Et M. Tullius, cùm sæpe aliàs tum pro Roscio, convertit orationem ad Chrysogonum, ab illo loco, Rogat oratque te Chrysogone, &c. Aquil. p. 15

Ara

Ara.

Jul. Ruf. p. 27. **Execratio** oratoria, apud Ciceronem: ô scelus! ô portentum in ultimas terras exportandum! apud Virg.

At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Dii, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persolvant grates dignas.

Eadem *Catara.*

Asteismus.

Jul. Ruf. p. 24. *Urbana dictio.* Hac figura fit exercitatis aliis ingenua festivitas, ut apud Ciceronem, Respicite, respicite, Judices, hominum fortunas, respicite Fabricii senectutem: cùm hoc, respicite, ornandæ orationis causa sæpè dixisset, respexit ipse: at Fabricius à subselliis demisso capite discesserat. Et aliàs, negabat jus tam nequam esse Verrinum. Et idem alibi, execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquisset.

Asyntacton.

Quum consueta orationis structura, sive syntaxis immutatur: quod multis modis contingit, quos in Homero observat Plutarchus, de schematibus.

Asyntheton.

Jul. Ruf. p. 32. Est, vel dialyton, cùm oratio nulla conjunctione connexa, velut solutæ sententiæ regulam servat. Ut, consilium, partim galea clypeoque resultant. Irrita deflexit, partim stringentia corpus. Et, ipsi numerumque modumque carinis. Nos æra, manus, navalia demus. Latinè dicitur *dissolutio*, vel *inconnexio*. *Asyntheton* autem, modò per singula verba fit, æra, manus, navalia demus. Et, Hæc eadem Ænea, terram, mare, sidera juro. Modò per plura verba, & per ea quæ Græci vocant κῶλα.

Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes; quid cogitet humidus auster,
Sol tibi signa dabit.
(Et) --- *nube cavâ speculantur amicti,*
Quæ fortuita viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant, &c.

Auxesis.

Vehemens rei amplificatio. Ut 2. Philipp. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu, si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidisset, &c.

Brachyepeia.

Hoc fieri solet, cùm orator brevitate sententiæ præcedit auditoris expectationem. Lysiæ. Quæres à me, quî jure obtinere possim, quo jure mihi Poliænus reliquit, quo jure prætor dedit possessionem. Leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem sequantur. Item ejusdem. Sed nos æquum est voluntatẽ despicere. Nam consilio valuit, fortuna lapsus est: homo fuit, fatetur, concedendum non omnia posse; hoc enim Deorum est proprium. P. Rut. Lup. p. 9.

Characterismus.

Quemadmodum pictor coloribus figuras describit: sic orator hoc schemate, aut vitia, aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat. Lyconis. Quid in hoc arbitrer bonæ spei reliquum residere; qui omne vitæ tempus una ac desperatissima consuetudine produxit? nam simul atque ex prioribus horis diei, nimiâ cibi ac vini satietate vix meridiano tempore, plenus crapula est experrectus: primum, oculis mero madidis, humore obcæcatis, visu gravidis, lucẽ constãter intueri non potest: deinde confectis viribus, utpote cujus venæ non sanguine sed vino sunt repletæ, seipse erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando sit defatigatus, tunicatus, sine pallio, soleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens, flexâ cervice, summissis genibus, colore exangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus, P. Rut. Lup. p. 8.

citatus, in triclinium trahitur. Ibi præsto sunt quotidiani, pauci eodem studio excitati convivæ. Hic verò princeps paulùm illud reliquum, quod habet, mentis ac sensus, poculis extrudere festinat, & eos bibendo provocat, & lacessit, perinde ac si in hostium prælio, quam plurimos superarit, atque adflixerit, amplissimam sibi victoriam paratam existimans. Interea procedit simul & illud tempus & potatio: oculi vinum lacrymantes caligant, ebriosum ipsi, vix ebrii cognoscunt: alius sine causa jurgio proximum lacessit: alius somno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem ac domum reverti cupientem retinet janitor, pulsat; exire prohibet domum, interdictum demonstrans. Interim alium contumeliosè extra januam ejectum, vacillantem puer sustentat, ac ducit, pallium per lutum trahentem. Novissimè solus in triclinio relictus, non priùs poculum ex manibus emittit, quàm somnus oppressit bibentem, ac dissolutis artubus, ipsum poculum suapte natura dormienti excidit.

Catachresis.

Abusio vocis. ut, equum ædificant.

Catara.

Κατάρα, execratio, ut, Dii te perdant, fugitive. Eadem Ara.

Charientismus.

Jul. p. 24. Sive *scomma*. Hac figura fit festiva dictio, cum amœnitate mordax, ut apud Ciceronem, infirmo corpore, atque ægro, colore, ut ipse judicare, &c. Et apud eundem: facite enim, ut vultum ipsius, & illam usque ad talos demissam purpuram cogitetis.

Χιασόν.

Apud Scholiastem Aristidis eadem est figura ac *chiasmus*, decussatarum scilicet sententiarum textura, ut Doctorum sanctissimus, & Sanctorum Doctissimus.

Chlenasmus.

Idem Sive *epicertomesis*. Hæc figura risum excitat, & severè proposita vafrè excutit, eludens personarum aut rerum comparationem. Ut apud Virgilium, meque timoris Argue tu Drance. Apud Ciceronem. Quasi verò, ego de facie tua catamite dixerim: vel aliàs potuisset contumeliosius facere, si tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipse Parmeno nuntiasset. Est ut apparet ironiæ species.

Cleticon.

Κλητικὸν σχῆμα est invocatio, unde κλητικοὶ ὕμνοι, hymni ad Deorum opem invocandam; Facit, inquit Hermogenes, hæc figura Apostrophen, & καταφορὰν, hoc est vehementiorem quendam impetum sermonis.

Climax Aquil. p. 21

Quod Græci vocant, *ascensus* nominetur à nobis. Malo enim ascensum, quàm scalam, aut gradiculos, ut quidam dixere. Est autem figura, perquam decora, & à Demosthene commendata: in qua postremum quodque verbum in priore membro, aut parte aliqua elocutionis positum, in inferiorem rursus assumptum injicitur: atque ita, velut gradibus quibusdam, connectitur oratio: ad hunc modum. Ponam enim ipsum Demosthenicum versum: Et non dixi hæc quidem, non autem scripsi: nec, scripsi quidem, non profectus sum autem ad legationem: nec profectus quidem, non persuasi autem Thebanis. Hîc animadvertis quanto elatius dicta sunt, quàm si simpliciter enuntiasset, & dixi hæc, & scripsi, & in legationem profectus sum, & persuasi Thebanis. Sic M. Tullius pro Milone. Neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modò, sed etiam publicis præsidiis & armis: neq; his tantũ, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam Remp. commisit. Parce autem usus est figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere, neque his tantùm, ne rursum totam

Iul. Rufin. c. 32. rum illud repeteret; neque solùm publicis præsidiis, & armis tantùm: videlicet, quia & longum & insuave futurum erat. Egregiè autem, & (ut mihi videtur) feliciter, Licinius Calvus in Vatinium, non ergo pecuniarum magis quàm repetundarum, neque majestatis magis quàm Planciæ legis: neque Planciæ legis magis quàm ambitus: neque ambitus magis, quàm omnium legum omnia judicia perierunt.

Climax est, cùm ex re in rem gradum tibi sententiæ faciunt, ut, Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit, &c. Et,

Torva leana lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella.

Latinè hæc figura dicitur *gradatio.*

Cœnotes.

P. Rutil. p. 3 Epanalepsis Hoc duorum schematum conjunctionem habet: quòd & ab uno verbo omnes sententiæ incipiunt, & in uno novissimè acquiescunt. Stratoclis. Quæretis novam rationem administrandæ reip. at reperire meliorem quàm à majoribus accepistis, non potestis. Quæritis maximis sumptibus faciendis, quomodo tributa ne conferatis? at consiliis captas ærarii opes, quas cupitis, augere non potestis. Quæritis quemadmodum scelere contaminatis hominibus parcatis? at ignoscendo nocentibus, innocentium salutem custodire non potestis.

Compar in Isocolo.
Commoratio in Epimone.
Commutatio, vide in Anaclasi.
Communicatio, vide Avacœnosis.
Concessio in Paromologia.

Deesis.

Iul. Rufini. p. 27. Obsecratio, vel obtestatio, qua Deos oramus, aut homines. Cicero, pro Deiotaro, Per dexteram istam tuam ego obtestor, Per ego has lacrymas. Pro Roscio, μετ' εἰρωνίας, rogat, oratque te Chrysogone. Apud deos, Virg. Per superos atque hoc cœlum. Per ego has lacrymas, dextramq; tuam te. Plautus, ita Deos obtestor per senectutem tuam.

Diabole.

Iul. *Criminatio*, & quasi denuntiatio eorum quæ futura sunt. Cicero pro Milone, Erit erit illud profectò tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu salutaribus, &c. Ter. Videre videor jam illum diem, quo hinc egenus profugiet aliquò militatum. Apud Virg.

Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, nostraque injuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.

Diacope.

Iul. Sive *diastole*, est, cum inter duo eadem verba diversum ponitur aliquid medium, ut, Culpatusque Paris, divûm inclementia divûm. Et. Duc age, duc ad nos. Et, Scis Proteus, scis ipse. Latinè dicitur *separatio.* Species est, ut apparet Anadiploseos.

Diæresis.

Iul. p. 33. Est figura sermonis, cum rerum distributione: ut,

Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles:
Classibus hic locus, hic acies certare solebant.
(Et) Hic portus alii effodiunt.
(Et) feritense gravem Thymbraus Osirim.

Cyprian. de bono patientia. Hæc Latinè dicitur *distributio*, vel *designatio*: clara, & subtilis apparet in copula verborum cū nominibus. ut, [spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et versus ille Licentii de Proteo ad D. Augustinum, quàm tersus est.

Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis.

Diallage.

Improprio nomine dicitur Instantia ἔνστασις: tractus est potiùs orationis quam figura.

Dialleon.

Διάλληλον est sententiarum reciprocatio, commutationi similis. Ut, inter pueros senex, inter senes puer. idem Enagonion, & χιασόν.

Dialogismus.

Iul.p.27. Hæc ita fit, cùm quis secum disputat, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Apud Terent. Quid igitur faciam? Virg.

En quid ago? rursusne procos irrisa priores

Experiar?

Cicero pro Cluentio: dein Iudicibus? mihi igitur nihil quæretur. In Verrinarum li. 1. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod?

Dialysis.

P.Rutil.p.5 Asyntheton. Hoc Schema contrarium est Polysyntheto. Nam demptis omnibus articulis sententiæ divisæ pronuntiantur. Daphnidus, Quid autem me convenit facere Byzantii? subire publicæ causæ judicium, magno nomini adversariorum fortiter resistere, non vereri periculum, diligenter posteritatis † crescere, non minas extimescere, constanter in causa pro vobis perseverare? omnia feci, vestrum commune commodum spectans: tamen non desunt, qui ex tantis meis officiis aliquid velint vituperare. Item Lysiæ. Omnibus in rebus suam confidentiam ostentabat: debitum petebamus? non dissolvebat, minabamur? contemnebat, lex nihil valebat: magistratus negligebat. Venit hoc tamen nobis novissimè tempus ulciscendi.

Dianœa.

Iul.p. 27. Hæc figura fit propriè, cùm præponitur non id quod fieri oportet, sed quod fit. Tullius, Dolabella autem, quemadmodum homines nobiles decet, ulcisci injuriam fortissimè perseverat. Virg. Furor arma ministrat. Applicatur huic figuræ etiam chria, sententia necessaria. Ut Cato in Termum post censuram. [Qui ventrem suum, non pro hoste habet, qui pro Rep. non pro sua obsonat: qui stultè spondet, qui cupidè ædificat.]

Diaphora.

Hoc Schema cùm verbum iteratum, aliam sententiam significat ac significavit, primò dictum. Id est hujusmodi: Hunc tu, frater, ejusdem sanguinis particeps, in hac fortuna deserere potuisti: cujus ærumnæ quemvis extraneorum hominem, modò hominem, commovere possent? Item, In universum mulierem; quid potius dicam, aut verius, quàm mulierem. Eadem est cum traductione. P.Rutil.p.4

Diaporesis.

Addubitatio. Hac utimur, cùm propter res aliquas volumus videri dubitare, & quasi ab ipsis judicibus consilium capere, quo potissimum genere orationis utamur. Quale est pro Cluentio proœmium: Equidem, quo me vertam, Iudices nescio: negem fuisse illam rem, &c. Item pro Cornelio: Pugnem apertè contra nobilissimorum hominum voluntates? studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam? &c. quæ quasi dubitans, an sibi facienda sint, dicit. Vide in Aporia. Aquil.p.15

Diasceve.

Apud Hermogen. lib. 3. de Inv. eadem cum διατυπώσει.

Diasyrmus.

Hæc figura fit, cum rem aliquam aut personam elevamus. Ut apud Tullium, Est adhuc (quod admirari vos video) non Verres, sed Quintus Mutius. Et in eodem. Sed repentè è vestigio, ex homine, tanquam ex aliquo Circeo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. Et alibi, Quid ad hæc Nævius? Ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Iul. Ruf. p. 25.

Dia-

Aquil. p. 16

Diasyrmus, elevatio, vel irrisio. Ea figura est, qua ludentes, quæ dicuntur ab adversariis, dissolvimus. Qualis est ille locus pro Muræna in Sulpitium, totus de civili.

Diatyposis.

Aquil. p. 15 περιωπτον... ab Alexandro.

Descriptio, vel *deformatio*, ubi rebus derelictis, personarum & formas ipsas & habitus describimus, & exprimimus; ut Tullius hoc modo: Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter vestra atque hostium castra, hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. Item pleniùs pro Milone, Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tamē appareret, uter esset insidiator. Et deformat Milonem in rheda sedentem, penulatum cum uxore. Item, Clodium, cum equo, & cum delectis, villa egredientem. Eodem modo pro Roscio de Glaucia: Nonne vobis hæc, quæ audistis, oculis cernere videmini, judices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis, non positas insidias, non impetum repentinum! non versatur ante oculos vobis ipse Glaucia? & quæ sequuntur.

Dicæologia.

P. Rutil. P. 2.

Hoc schema fieri solet, cùm æquitatem causæ quàm maximè brevi sententia complectimur. Id est hujusmodi, Quod si me reprehendis, cum homo adolescens lapsus sim; vehementer erras, qui quid natura valeat, ignoras: acerbusque & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoscendum, uni imputas, & in uno arbitraris vindicandum. Item Lysiæ. Nam ego huic, Iudices, quicquid ad superius tempus attinet, nihil succenseo: nihil etiim deliquisse cognovi; sed in hoc novissimo facto, cùm plenum malitiæ perfidiæque invenirem, meritò reprehendere atque odisse cœpi. Quæritis fortasse, quid acciderit causæ: quamobrem eundem, & laudem & vituperem: quod idem, commutata voluntate, non est qui fuerat; neque idem nunc de se audire debet quod priùs consueverat, cùm sine noxa se gerebat. Non arbitratus es igitur, rursus eum reversurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem sciam tantum facinus in se admisisse, ut in reliquum tempus, neque beneficio locum, neque benevolentiæ spem relinqueret?

Diezeugmenon.

Aquil. p. 22 Disiunctio.

Sive *disiunctum*. Hæc figura ita ornat & amplificat orationem: ut diversis redditionibus verborum membra, quæ vocamus κῶλα, disjungat, ac separet, sive duo sive plura. Hoc modo, Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præsidio communient: Nuceriam, Cumas, multitudine suorum obtinebunt: cætera oppida præsidiis devincient. Tale est illud: Veniet igitur sub præconem tota Propontis, atque Hellespontus addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum, Mysia, & Phrygia. Veniet Propontis atque Hellespontus sub præconem, id est conditioni legique parebunt. Animadvertere autem potes, nihil interesse, utrum in postremis partibus membra disiungantur, necessitate verborum, an in primis, an hoc vicissim fiat.

Dilemmaton.

Annumeratur ab Hermogene inter figuras: sed ut apparet inter argumentationes est referendum: non differt enim à communi dilemmate. H. lib. 4. de inventionibus.

Distributio.

Vide Diæresin; ea est, quæ unum quodque proprio circumscribit verbo: ut, apud Ambrosium Hexam. l. 3. c. 15. de aqua, Inter arenas flava, inter cautes spumea, inter nemora viridantior, inter florulenta discolor, inter lilia fulgentior, inter roseta rutilantior, in gramine liquidior, in palude

lude turbidior, in fonte perspicua, in mari obscura: & Julius Firmicus libro de errore profanarum religionum, de Jove. In cygno fallit, in Tauro rapit, ludit in Satyro. Sic Minutius felix.

Pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare, nimbis collidentibus tonitrua mugire.

Ecbasis.

Digressio. Excursio à proposito.

Ellipsis.

Id est, *detractio*, contraria Pleonasmo.
Aquil. p. 25 Ornatur oratio, cùm verbum aliquod detrahimus à sua significatione, hoc modo, & illi quidem, qui à se contumeliam morte inimici repulit, ignosco. Videntur autem mihi, Judices, qui sententias pro illo tulerunt: nam multos fuisse audio. Hîc apparet tum illud deesse, videntur autem mihi, & judices idem sensisse, vel ignovisse: sed quia intelligebatur, ideò detractũ est, ut ipsa celeritate commotior esset nunciatio.

Emphasis.

Altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per se ipsa declarant.

Enagonion.

Figura, quâ contrariorum sensuum inductione, pugnæ quoddam simulachrum exhibet. Definitur à Scholiaste Aristidis apud Photium, in Aristidis Panathenaico,
Scholiastes Aristidis. σχῆμα δοκοῦν ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τῶν νοημάτων, est species Antithesis, ut justis fortior, fortibus justior. Eadem διαγώνιον ibidem appellatur.

Energia.

Jul. p. 35. Est figura, qua formam rerum & imaginem ita oratione substituimus, ut lectoris oculis præsentiæque subjiciamus. Eadem *Hypotyposis*, *Diatyposis*, *Characterismus*, *Descriptio*.

Enthymema.

Fit, cùm periodus orationis ex contrariis sententiis astringitur. Apud Lucilium, *Jul. Ruf. p. 28.* [Si me nescire hoc nescis, quod quærere dico, Quare divinas quicquam, aut quærere debes] ipse: Et si scis q. b. e. scire hoc d. t. Cicero in divinatione, tamen hîc operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa, nec si velis, posse arbitrantur.

Epagoge.

Fit hæc ex rerum similium collatione, *Idem.* vel argumentorum, salvâ tamen similitudine rerum. ut Virg.

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens.

Et Cic. pro Roscio comparat occupationes Jovis Opt. Maximi, Syllæ rebus gestis propius: Argumentorum autem, ut Lucretius, [Nam si tu fluctus, undasque è gurgite salso Tollere decreveris, ventum priùs Hæmatium tu, Ventum, inquam, tollas,] &c.

Epanadiplosis.

Est, cùm idem verbum in eadem sen- *Jul. p. 31.* tentia, & primum est, & extremum. ut, [Cæsaris, & famam & nomen tot ferre per annos, Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar. Et, Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè. Et, unũ illud tibi nate dea, proque omnibus unum. Et, Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso.] Latinè dicitur *inclusio*.

Epanalepsis.

Hoc schema fieri solet, cùm id quod *P. Rutil. p. 3* dictum semel est, quo gravius fit, iteratur. Id interdum fit uno verbo: interdum plurium verborum conjunctione. Verbum sic iteratur: Pythiæ. Quid contra tot res tamque evidentes dicere potes *Pythias.* Demosthenes? cognitum enim est te rempublicam venalem habuisse, cognitum est. Item Hegesiæ. Sed instigabat multitudinis animum ad bellum inferendum

dum concitatus iracundia furor. Furor, inquam, non ratio, sine qua nihil unquam populus ex sententia gessit. Sed plurium verborum iteratio est hujusmodi; At ego in his ærumnis amicis sum spoliatus omnibus, Judices: qui non, quod me odissent, sed quod inimicorum factionem pertimuissent, me in malis deseruerunt.

Aquil. p. 20. *Epanalepsis, repetitio.* Hæc figura tantùm à Palilogia distat, quod in illa quidem una pars orationis bis repetitur, tum conjunctim, tum interposito uno aut altero verbo; quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborũ continuatione repetita, idem quæritur: ut, si dicas, Patriæ suæ quisquam, ô dii immortales! exitium est machinatus? hæc non potest: jam non potest, inquam, libera hæc civitas esse.

Jul. Ruf. p. 29. Epanalepsis, repetitio sententiæ propter aliam necessariam causam, non ut fit in figuris elocutionis; sed apud Lucilium: vel consilio vestrûm, quòd dictis olim cœlicolæ adfuissemus priore consilio. Cic. pro Rabirio, Libenter, si esset integrum, profiterer idem, Saturninum C. Rabirii manu interfectum, nihil me iste clamor commovet; Usque huc libenter, inquam, profiterer.

Idem p. 20. Epanalepsis, est eorundem verborum simul positorum, ejusdemque sententiæ, post multa interjecta, cum aliqua periodi conclusione facta repetitio. ut,

Huc pater ô Lenae, tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris:
Huc pater ô Lenae veni!

Et, *Pastorum musam Damonis, & Alphesibœi,*
Immemor herbarum, quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces:
Damonis Musam dicemus, & Alphesibœi.

Latinè hæc figura dicitur *resumptio*, vel *repetitio*.

Epanaphora.

Est, cùm ab eodem verbo plures inchoatæ sententiæ incipiunt. ut, *ὅταν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κόμματος δύο ἢ πλείω κῶλα ἄρχηται. Alexander Rhetor.*

Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.

Et, *Nam fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?* *Jul. Ruf. p. 31.*
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Et, — *bellum ô terra hospita portas:* *Anaphora seu Repetitio, & Epibole.*
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Et, *Ver adeò frondi nemorum, ver utile sylvis.* *Aquil. p. 20*

Et, *Nocte leves stipulæ melius nocte arida prata*
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Latinè hæc figura dicitur *regressio*.

Epanaphora, quod relatum vocant. Hâc figurâ vel frequentissimè, & Demosth. & M. Tul. & omnes vehementes oratores utuntur: quando præcipuè, & ipsi commoti videri volunt, & judicem commovere. Constat autem ex eo, quod eadem pars orationis sæpius per singulos ambitus, aut per singula membra, interdùm etiam breviùs per cæsa, quæ *κόμματα* appellant, repetitur hoc modo: Verres calumniatorem apponebat; Verres de causa cognoscebat; Verres pronuntiabat. Aut si dicas: Ille venire hostes nuntiavit, ille vos in motum belli compulit, ille in tumultu ut civitas esset, effecit. Per ambitum autem repeti potest

potest eadem pars orationis sic: Tamdiu Tib. Gracchus populo gratus fuit, quamdiu leges ad voluntatem ejus, non ad utilitatem reip. compositas ferebat: Tamdiu C. Gracchus, quamdiu legibus agrariis, & frumentariis, & cæteris profusionibus ærarii multitudinem imperitam promerebatur: Tamdiu Saturninus plurimum potuit, quamdiu easdem illas frumentarias largitiones, & agri divisiones pollicebatur.

Epanadus.

Jul. Ruf. 32 Est, cùm duobus brevibus pluribusve propositis, ad singularem enarrationem recurritur. Ut,

—— divellimur inde,
Iphitus, & Pelias mecum, quorum Iphitus ævo
Jam gravior.

Et,

Protinus Orsilochum, & Buthen, duo maxima Teucrûm
Corpora, sed Buthen aversum cuspide fixit
Loricam galeamque inter, quà colla sedentis
Invenit. Latinè dicitur *eversio*, vel *egressio.*

Epanorthosis.

Jul. Ruf. p. 32. Est, cùm supradictum verbum verbo sequenti corrigitur, ut, Non subripere, hoc est furari. Latinè dicitur *correctio.* Sic Cestus Pius. Erat navigium, imo fuerat. Eadem Aphorismus.

Epembole.

Hermog. Ἐπεμβολή, *intercalatio.* Apud Hermogenem figura est non dissimilis Parenthesi; ἐπεμβάλλειν enim est *interserere, & intercalare.* Sic usurpavit Plato in Timæo, οὐδὲ ἐπὶ μηκηλόγῳ, πάρεργον ἄλλο μῆκος ἐπεμβάλλειν. Neq; ad orationis prolixitatē, otiosa quædā alia longitudo interserenda.

Epenthymesis.

Ἐπενθύμησις melius inter argumentationes collocatur, quàm inter figuras. Est rationum atq; enthymematum acrior quædam & contorta volubilitas. Unde Hermog. περὶ περιόδου.

Epexegesis.

Enarratio potiùs est quàm figura; de qua in narratione.

Epexergasia.

Ἐπεξεργασία, expolitio, cùm in eodem loco manens orator aliud atque aliud dicere videtur. Cic. 4. ad Heren.

Epibole.

Hoc schema dupliciter fieri consuevit, cùm pluribus & diversis sententiis, aut unum aut idem verbum singulis præponitur: aut varietas verborum; quæ tamen eandem vim inter se habent, quæ ab uno verbo sæpius proficiscuntur, sunt hujusmodi. Lycurgi. Nam cùm juventus concitata temerè arma caperet, & quietos Thessalos manu lacessere conaretur: jure senatum coëgi, authoritate suâ comprimere adolescentium violentiam. Ego quæstoribus interminatus sum, ne sumptum stipendio præberent. Ego armentario patefacto restiti, atque efferri arma prohibui. Itaque mea unius opera compressum, non concitatum bellum, non necessarium, scitis. Item Hegesiæ. Misereminí mei, Judices, quem conjurata tanta vis inimicorum oppugnat. Misereminí solitudinis, cui ne in summo quidem tempore periculi liberos adhibere ad communem calamitatem decernendam licitum est. Misereminí senectutis, quæ me etiam sine cæteris malis graviter defatigat. Varietas verborum, quæ eandem vim habet, hujusmodi est: Demosthenis. Dolui, viri Athenienses, ubi illum clandestinum hostem impunè intra murum vidi vagari: ægrè tuli, quod omnium vestrûm facilitatem unius fallaciâ tentatam intellexi; commovit me, quod in accipienda injuria plerosque lætitiam ostentantes cognovi.

P. Rutil. p. 2 Eadem Anaphora, & Epanaphora.

Epicrisis.

Epicrisis.

Ἐπίκρισις cujus meminit Hermogenes, in capite περὶ ἀληθινοῦ λόγου t. 2. Id definitur ab ipsius Hermogenis Scholiaste, λόγου ῥηθέντος ἰσχύρωσις καὶ βεβαίωσις, sermonis dicti confirmatio, & corroboratio: ubi statim sententiæ, seu propositionis allatæ subjicitur ratio, ut apud Demosth. de corona, Δεινὸν μὲν ὦ γῆ καὶ θεοί· πῶς γὰρ οὔ; μετὰ τῆς πατρίδος; Grave illud quidem, ô terra, & Dii! quomodo enim non esset grave contra patriam?

Epidiorthosis.

Alexander. Ab Alexandro Rhetore à Prodiorthosi discriminatur; quod hæc ante dicti cujusdam acerbitatem præmuniat auditorem: Illa orationem jam duriùs prolatam corrigat, & mitiget.

Epimone.

Commoratio, cùm in loco firmissimo, quo toto causa continetur, manetur diutiùs. Cic. 4. ad Herenn. ἐπὶ πλεῖον, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νοήματος ἐπιμονὴ μετ' αὐξήσεως. Alexander Rhetor.

Epiphonema.

Jul. Ruf. 28 Hæc sententia in fine expositæ rei cum affectu enuntiatur. Cicero in Verrinis, non vitam liberam, sed mortis celeritatem precabantur.

Epiphora.

P. Rutil. de epistrophe, & anastrophe. Inter hoc Schema & Epibolen, hoc interest, quod in superiore unum pluribus sententiis anteponitur: in hoc autem omnium sententiarum, unum atque idem novissimum verbum. Sosicratis; Non enim alius quis est, cujus opera in has difficultates inciderimus: Sed initio ad bellum suscipiendum nos primùm impulit Philippus: deinde in ipso belli labore ac periculo deseruit nos Philippus: Novissimæ nunc calamitati nostræ, atque culpæ, succensuit idem Philippus.

Epiplexis.

Jul. Ruf. p. 27. Sive epitimisis. Fit hæc figura, cùm jurgamur, aut coarguimus. Cic. in Catilinam, Patêre tua consilia non sentis? quem nostrum ignorare arbitraris? Terent. Non ego te vidi, manum, &c. Virg.

Non ego te vidi Damonis pessime caprũ
Excipere insidiis?

Epiploce.

P. Rutil. p. 4 In hoc ex prima sententia, secunda oritur; ex secunda, tertia, atque ita deinceps complures. Nam quemadmodum catenam multi inter se circuli conjuncti vinciunt; sic hujus schematis seriem complures sententiæ inter se connexæ continent. Lysiæ. Constat igitur, Judices, Simonem domo sua, ab suis Diis penatibus, vi cum summa injuria esse exturbatum. Nam Chæremenes cum hominibus armatis ad eum venit, cùm venisset, sine ulla religione domum ejus expugnavit: expugnata vi domo, familiam abstraxit, abstractam, tormentis omnibus excruciavit: cruciatam, vinxit, vinctam, in publicum projecit: opinor, ne suum maleficium tacitum lateret, sed ut cùm prætereuntes prostratam familiam viderent, & à vicinis rem gestam audirent, simul, & oculis, & auribus, scelus illius usurparent. Item, Lycurgi. At mihi mirum videtur, quod tam excelsum boni gradum, homo summi laboris exceperit? Nam cui præsto est sua voluntas, industrius sit necesse est: industriam verò, scientia consequitur: ex scientia, copia & facultas ingenii nascitur: ex qua facultate vera, & facili, felicitas laudis oritur. Neque enim temerè diligens studium virtutis, fructus fortunæ fallit.

Epistrophe.

Jul. Ruf. p. 32. Est, cùm in eadem verba plures sententiæ desinunt. ut, Horatius,

Si curtatus in æquali tonsore capillos

Alia species Epistrophes artificiosa, cùm non eadem quidē verba repetuntur: Sed tamen periodi per certam & destinatam aliquam distinctionem concluduntur. Vide exemplum apud Methoc. homil. de hypapante p.80. ubi per Epitheta claudit. Aquil.p.14.

Occurri, rides: si fortè subucula pexa
Trita subest tunica, vel si toga dissidet impar,
Rides.
Quale forsitan sit,—— *similis si cura fuisset*
Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Et, *Impius ante aras, atque auri caecus amore.*
Latinè dicitur *reversio.*

Epitheton.

Etiam inter figuras numerari solet, quod apposite collocatum, venustè colorat orationem.

Epitrochasmus.

Percursio. Hæc rursum figura differt à coacervatione: quòd cùm illa res diversas plures in eundem locum conferat, hæc distantia plura inter se percurrens velocitate ipsa circumponit: ut si velis dicere, Cæsar in Italiam evolarat, Corfinium præsidio desertum ceperat, urbe potiebatur, Pompejum persequebatur. Idem censet Alexander Rhetor τὰ πολὺ διεστηκότα συνάγει ἐξ ἀξιόπιστα.

Epitimesis.

Iul. Ruf. p. 37. Est etiam proxima figura, cùm adversarium iisdem verbis, quibus ab eo lacessiti sumus, percutimus. Ut in illo, *Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra Egit? ubi hic Iuno.* quia scilicet Venus dixerat, *Si nulla est regio Teucris, quàm det tua conjux Dura.* Et, *Bis capti Phryges.* Latinè dicitur *Objurgatio.*

Epitrechon.

Hermog. Ἐπιτρέχον, *percursio,* ubi res & sententiæ summa velocitate percurruntur, & discutiuntur. Eadem est cum Epitrochasmo. Herm. l. 2. de formis dicendi.

Epitrope.

P.Rutil.11. Permissio. Hoc fieri solet, cùm alicui rei vehementer confidimus, & de nostro jure judicibus largimur: ut quemadmodum videtur illis, constituant, atque eis parcamus. Hyperidis. Sed ego jam Iudices summum ac legittimum, quod exposui, meæ causæ jus omitto: vobis, quod æquissimum videatur, ut constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si novum vobis instituendum, libenter id quod postulo, propter utilitatem communis consuetudinis sequamini.

Iul. Ruf. p. 28. *Epitrope.* Hæc fit, cum figuratè concedimus, quod velit, quis faciat. ut, Virg. Æneid. 1.

I. sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Et Cic. in Catilin. Quid expectas? proficiscere: nimium jam diu te Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant.

Epizeuxis.

Sive *Diplosis*, geminatio unius verbi, vel plurium in eadem sententia duplicatio. ut, Vos appello fortissimi viri. Quint. lib. 9. c. 3. distinguitur ab Anadiplosi, quòd hæc fit in diversis sententiis: Anadiplosis eadem, & reduplicatio.

Erotema.

Aquil. p. 15 *Interrogatum.* Eo utimur, ubi exacervando aliquid interrogamus, & augemus ejus invidiam, hoc modo: Fuistine illo in loco? dixistine hæc ita gesta esse? renuntiastine ea quibus decepti sumus? Hæc enim si sine interrogatione dicantur, ad hunc modum, hic fuit illo in loco, & ita esse gesta dixit, & falsa renuntiando nos decepit: hæc sic prolata minus invidiosè proferentur.

Erroris inductio.

Numeratur à Cicerone inter figuras: quam Scaliger refert ad ironiam, l. 3. c. 91.

Ethologia.

P. Rut. p. 6. *Morata oratio*, qualis est ista Lysiæ. Rure rediens, Iudices, homo major natu, magno calore, vix sufferens viæ molestiam, tamen his verbis egomet me consolor: fer fortiter demum laborem, jam brevi domum venies expectatus: excipiet te

dulc-

defatigatum diligens atque amans uxor: ea sedulò ac blandè præministrando detrahet languorem, & simul seniles nutriendo recuperabit vires. Hæc me in itinere cogitatio prope confectum confirmabat. Postea verò, cum domum veni, nihil earum rerum inveni: sed potiùs bellum intestinum ab uxore contra me comparatum. Item Demosthenis. Ad medius fidius, Iudices, ego sic arbitrabar, filium ad patrem dissoluto vultu venturum, lacrymis patrium sinum oppleturum, supplicem precaturum, obsecraturum, blanditia sua, quod petisset, à patris mollitie impetraturum: Sed hic longè aliter: namq; incredibili confidentia armatus, ad patrem advolavit sicut hostis: atque initium sermonis, cum jurgio sumsit.

Ethopœia.

Aquil p. 4. *Moralis confictio.* Hæc figura differt à Prosopopœia; eo quòd & ibi personas fingimus, quæ nusquam sunt: hîc certis quibusdam personis verba accommodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem. Tale est illud pro Quinctio. Quid Sex. Nævius ad hæc? ridet nostram amentiam, scilicet, cùm ab eo officia boni viri desideramus. Et quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum, memini. Vetus est, de scurra divitem facilius multò quàm patremfamilias fieri posse, &c.

Iul. Ruf. p. 26. *Ethopœia*, est alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumque imitatio, non sine reprehensione. Latinè dicitur *figuratio*, vel, *expressio.*

Euche.

Precatio, Virg.

Da nunc Tymbre pater ferro, quod missile libro.

Iul. Ruf. p. 28. Cic. in Catilinam, cùm invocat Iovem ad pœnam conjuratorum, atque ita concludit, Æternis suppliciis vivosmortuosque mactabis.

Exallage.

Ἐξαλλαγὴ, *immutatio*, & diversitas. Ubi varia subinde cursim inferuntur. ut, Primùm Amphipolin cepit, deinde Pydnam, mox Potidæam, postea Methonem: Exinde ingressus in Thessaliam. Demosth. 1. Olynth.

Exartesis.

Ἐξάρτησις, *suspensio.* Annumeratur etiam à nonnullis inter figuras: quæ fit, ubi figuræ figuris implexæ sunt, sicut annuli in catena, unde plena, grandis, & suavis decurrit oratio, quod in Cicerone & Demosthene passim occurrit. Hermog. lib. 1. de formis.

Excitatio.

Ἔγερσις, quoties languentem auditoris animum, aut tædio affectum, excitamus. ut

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox. Scalig. lib. 3. poet.

Expeditio.

Appellatur ratiocinatio à partium enumeratione volubilis, & sibi instans: de qua inferiùs. Iul. Ruf. p. 25.

Exuthenismus.

Figura hæc fit, cùm rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus. ut apud Lucilium:

At magnũ fecit, quod verbis Græca Latinis. Miscuit.

Apud Tullium pro Cæcinna; Ejeci ego te armatis hominibus, non dejeci, ut tantum facinus, non in æquitate juris, sed in una litera latuisse videatur. Item in Philippicarum secunda, Nunc quod quærebas quomodo redissem, prima luce, non tenebris: Deinde cum calceis, & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cato apud Athenienses, Antiochus epistolis bellum gerit, calamo, & attramento militat.

FIGURA per casum genitivum, Ut si dicamus, constans vir animi. Item alia: ut se habent ista; Iul. Ruf. p. 32.

Isque amens animi, & rumore ac censu amaro.

 Et

Et, *At non infelix animi, Phœnissa.*

Et, *Actutum pius Aeneas, atque integer avi Ascanius.*

Et, *Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes.*

Et si quis dicat, pecuniæ dives: ut,

Insula dives opum.

Et, *Dives equûm, dives pictaî vestis, & auri.*

Item, --- *quas illi læta bonorum.*

Et, *Expediunt fessi rerum.*

Et, *Ille mihi ante oculos fœlix, functusq; laborum,*

Egregiusque animi.

Et si qua sunt talia.

Ibidem. Figura per dativum. Si quis dicat, timeo illi, pro timeo pro illo, & talia ut,

--- *& pariter, comitique onerique timentem.*

Et, *Tunc decuit metuisse tuis.*

Et, *Hæc cùm Dardanio Aenea miranda videntur,*

pro ab Æneâ. Et quæ antiquè dicta sunt,

--- *cui nomen asylo Romanum est.*

Et, --- *cui nunc cognomen Iulo.*

Additur &, *Cui Remulo cognomen erat.*

Et, --- *cui nomen Amello*

Fecere agricolæ.

Item si qua sunt talia.

p.34. Figura per accusativum, ut si quis dicat, Togam fusus, pro fusam togam habens. ut se habent ista,

--- *nodoque sinus collecta fluentes.*

Et, *Scissa comam.*

Et, --- *roseas laniata genas.*

Et, --- *tumidusque novo præcordia regno.*

Et, *Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho.*

Et, *Ecce manus juvenum interea post terga revinctum.*

Et quæ antiquè dicta sunt.

--- *forsan & hæc olim meminisse juvabit.*

Et, --- *numeros memini si verba tenerem:*

pro, numerorum memini. Item si qua sunt talia.

Figura per ablativum. Si quis de quopiam dicat, Magnus virtute, bonus bello, pro, in bello. Et erectus capite incedit. Ut se habent ista: Ibidem.

Purpurei cristis juvenes auroque corusci.

Et, *Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ.*

Et, *Unde prius lætum siliqua quassante legumen.*

Et, *tereti subnectit fibula gemma.*

Et, *qui fortè tapetibus altis Extractus.*

Et, *Quàm tua ne spoliata armis, excussa magistro Deficeret.*

Item si qua sunt talia.

Figura Græca, aut casuum varietas. ut, Ibidem.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Et, --- *placidone etiam pugnabis amori?*

pro tecum certat, & cum amore pugnabis.

Et, *Reddidit una boum vocem,*

pro unâ è bobus. Item similia. Aut propositione detracta. Ut

--- *maria aspera juro.*

Et, *Tyrrhenum navigat æquor.*

Item quæ sunt talia.

Figura per personas. Ut si quis dicat, vos superi Iupiter precor. Ut sunt ista: Ibidem.

Vos ô Calliope precor aspirate canenti.

Et, *Vos ô patricius sanguis, quos vivere fas est.*

Item si qua sunt similia.

Figura per numeros: Ut si quis dicat, Populus locuti sunt. Ut Ibidem.

Pars in frusta secant, verubusque trementia figunt.

Et, *Pars calidos latices, & ahena undantia flammis Expediunt.*

Et, ---- *sævitque animis ignobile vulgus,*

Tum

Tum pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent.

Figura per præpositionem, ad, modò semel & simplicem positam. Ut si quis dicat, advolvor illum, pro ad illum volvor. Et accedo illum, quasi ad illum accedo. Ut Ibidem.

Explorare locos, quas vento accesserit oras.

Et, *Nuntia fama ruit, matrisque adlabitur aures*
Euryali.

Et, *Electra ut Graii perhibent Atlantide cretus,*
Advehitur Teucros.

Modò simpliciter relatam. Ut quin adeat ad eum? aggrediar ad illum. Et si qua sunt talia.

Figura per præpositionem in, modò semel simplicem elatam. Ut Ibidem.

Inflavit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Et, *Tu calamos inflare leves.*

Quasi in calamos, ebur flare. Et apud Sallustium, atque eos à tergo incurrerunt, quasi, in eos incurrerunt. Modò dupliciter elatam. Ut

Induerat Circe in vultus ac terga ferarum

Et, *Indui in flore, & ramos curavit olentes.*

Et, *Hunc in prona jugo levum incumbebat in amnem.*

Et si qua sunt similia.

Figura per verborum qualitatem. Ut caput velor, pro caput velo, aut capite velor. Ut, Ibidem.

--capite ante aram Phrygio velabar amictu

Et, *Flava caput nectuntur oliva.*

Et, *--pecudum fulvis velatur pectora setis.*

Et, *--aut pacem Trojano ab rege petendum.*

Et *--populare penates,*

pro populari.

Figura per modos temporum. Ut cum dico, libens fecero, pro faciam, ut

——donec me flumine vivo
Abluero.

Figura per adverbiorum qualitatem. Ut cùm dicimus, Ad illum cœno. Ad villam moror, pro apud villam. Et terræ jacet, pro in terra. Et, Domi militiæque res gestas. Et, cujus domo nota est annos sexaginta natus. Et, tot annos bella gero. Pag. 38.

Figura per Pleonasmum. Ut, Antiquum obtines. Ut, Mortem occumbere, & obire diem, & vivere vitam, & pugnare pugnam, & ire iter, & oculis videre, & Ibidem.

--- voce vocans Hecaten.

Et, *Hunc oro sine me furere ante furorem:* ac si qua sunt talia.

Figura per eclogam verborum. Ut cùm enuntiamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, da bibere, da cœnare. Et, Ibidem.

Donat habere viro.

Et, *Cunctaturque metu, lethumque instare tremescit:*

Et, *Da sternere corpus.*

Et, *--da jungere dextram.*

Et, *--quale per astum*
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.

Et, *Hoc ridere meum tam nil, nulla tibi vendo,*
Iliade.

Figura per eclogam adverbiorum, Ut, cùm dicimus, magnum tonat, tumidum loquitur. Ibidem.

magnumque fluentem Nilum.

Et, *--atque volutus Ad terras.*

Et, *Immane sonat per saxa.*

Et, *--nec longum latabere.*

Et, *grave olentis Averni.*

Et, *--horrendum intonat armis.*

Et, *Navibus, infandum, amissis.*

Et si qua sunt talia.

Figura per pronomina. Ut, nullus dixeris pro ne dixeris. Et, Quis mulier, Ibidem.

Figura per eclogam nominum. Ut cùm dicimus, bonum est virtus, malum infamia. ut. Ibidem.

Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis.

Et, *Tale tuum carmen nobis divine poëta,*
Quale sopor fessis in gramine.

Gradatio.

Climax, & κλιμακωτὸν σχῆμα ab Hermogene. Vide Climax. Bis tantum in Demosthene inveniri hanc figuram notat idem Hermogen. lib. 2. de formis.

Heterogenes.

Heteroptoton, Heteroprosopon, Heterarithmon à vetere quodam Scholiaste Græco annumerantur inter figuras grammaticas: satis ex notione sui nominis perspicuæ sunt.

Homœon.

Jul. Ruf. p. 23. Hæc figura fit, cùm ex partibus aliqua similitudo colligitur. ut, Virg.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora tenebat.

Etiam in actu fit homœon, ut idem Virg.

Non aliter quàm si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros.

Cic. in Verrinis ait, succinctam Scyllam lupis, & canibus, cum pube tenus virgo sit, similem esse Verris, & comitum illius, quibus quasi canibus succinctus sit.

Homœoptoton.

P. Rut. p. 10. Hæc in duobus verbis eundem habet casum, aut eandem novissimam syllabam. Id est hujusmodi. In rebus adversis, cui præsto est consilium, non potest deesse auxilium. Item Sosicratis; Nam qui secundis rebus libenter assentiuntur, iidem simul ac se fortuna contristaverit, primi insidiantur.

Aquil. p. 19 Homœoptoton simile in casibus. Hoc ex eo nomen accepit, quod membra illa, id est, κῶλα, in eosdem casus cadunt ad hunc modum: huic igitur socios vestros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis, ut in tumultu essetis, molienti. Hæc enim tria in eundem casum determinata sunt.

Homœosis.

Jul. Ruf. p. 28. Est, cùm per similitudinem res præstantur. Cujus species sunt primæ duæ, paradigma, & parabole. Horum distantia est, quod paradigma facit vera exempla, parabole ficta ostendit.

Homœoteleuton.

P. Rut. p. 10. Hoc minùs evidens est, quàm homœoptoton, & minorem affert auribus jucunditatem. Nam neque tam paria duo verba sunt: neque eundem habent casum, & sonum vocis, quam Græci προσωδίαν appellant. Id est hujusmodi: Nam respubl. nostra ad hunc statum gloriæ pervenit, non multitudine hominum, sed severitate legum.

Horismus.

P. Rut. p. 8. Hoc schema fit, cùm definimus aliquam rem nostræ causæ, ad utilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Id est hujusmodi. Nam virtutis labor, vera voluptatis exercitatio est. Sed fieri solet hoc schema nonnunquam ratione supposità, tum denique magis illustratur, ita ut fecit * dives avarus. In villa ædem feci Fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletes copias dederit ei qui odisset uti.

Hyperbaton.

Quod opportuna ordinis mutatione aliquid ex significatione mutando numerosam reddit orationem. Fab. lib. 8.

Hyperbole.

Aliis schema, aliis tropus videtur. Cæterùm fit, cùm excedit veritatem sententia. apud Virg.

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Hypexeresis.

Ab Alexandro Rhetore nominatur inter figuras; fitque cùm in comparatione rerum, aut personarum aliquas excipimus, cum quibus comparationem nullam inire volumus. ὑπεξελόμενοι τὸ πρόσωπον ἢ φύσις.

Sic

Sic apud Homerum.

Ἀνδράσι δὲ προτέροισιν ἐριζέμεν οὐκ ἐθελήσω,
Οὔθ' Ἡρακλῆϊ οὔτ' Εὐρύτῳ.

Hypobole,

Jul. Ruf. p. 30. *Subjectio*, cùm interrogamus adversarios aut quærimus quid ab illis, aut quid contra nos dici possit: deinde subjicimus id quod dici oportet è contrario. ut, Amplum patrimonium relictum est? At patris bona vænierunt, &c. Cicer. 4. ad Herenn.

Hypocrisis.

Jul. Ruf. p. 27. Est figura sententiæ, cùm adversarium gestu & pronuntiatione extollimus, vel abjicimus, & spernimus. ut, in illo,

Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera
Juncta fuit?

Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autem magnum in canendo. Et,

--- non ego Daphnin
Judice te metuam.

Qui, scilicet mihi iniquus es, & non rectè judicaturus. Latinè dicitur *pronuntiatio*.

Hypomone,

Et *παράδοξον*, quo suspenduntur auditorum animi. Arist. Rhet. lib. 3.

Hypostasis.

Est præstantia quædam animi, & fiducia orationis. Ut, ἐξήλεγξα τὸν Φίλιππον, φανερῶς οὕτως, ὥστε τοὺς ἐκείνου συμμάχους, ἀν τοὺς ἀνεσταμένους ὁμολογεῖν. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1. p. 283. Redargui Philippum tam apertè, ut ejus socii exurgentes fatentur.

Hypozeuxis.

Jul. Ruf. p. 30. Est, cùm singulis rebus sententiisque singula debita verba junguntur. ut,

Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes cuneis & fissile robur
Scinditur, advolvunt ingentes montibus ornos.

Et, *Venit hyems, teritur Sicyonia beata tapetis:*
Glande sues redeunt læti dant arbuta sylvæ.

Et, *varios ponit fœtus autumnus, & altè*
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Hæc figura latinè vocabitur *subjunctio*, vel *subinsertio*, vel *subnexio*.

Ὑστερολογία.

Beda Presb. p. 350. Vel, ὕστερον πρότερον, est sententia cùm ordo in verbis mutatur: ut,

--- torrere parant flammis, & frangere saxo.

Et, *Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.*

Priùs enim franguntur fruges, & postea coquuntur; & antè ad æquora venit, & sic tetigit fluctus. Tale est & illud: Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiâ à Deo salutari suo. Priùs enim dominus miserando justificat impium, & sic benedicendo coronat justũ.

Hanc figuram peculiarem Homero fuisse indicat M. Tull. ad Attic. ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς.

Icon.

Fit, cùm perfectæ formæ similes conferuntur. Virg.

Jul. Ruf. p. 28. *Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis.*

Cicero de L. R. Mare quod suâ naturâ tranquillum sit, ventorum vi agitari & conturbari solet: sic populus Romanus.

Ironia.

Aquil. p. 14. *Simulatio*. Frequentissima apud oratores; qua figura aliud verbis significamus, aliud re sentimus. A quo genere figuræ prooeminum pro Ligario sumptum est: Novum crimen C. Cæsar & ante hunc diem inauditum, &c.

Idem. p. 17. Ironia, sententiæ figura, quam hoc modo enuntiabo: hic enim egregius author communium commodorum custos, & defensor reip. salus & columen civitatis, de quo contraria, scilicet intelligi velim.

lim. Mutabo verba ordine eorum verso, vel tota locutione aliter explicata, sic: namque iste cujus ope, & auxilio, videlicet civitas, nititur. Manet utique Ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At verò si figura elocutionis sit, quam *repetitionem*, Græcè ἐπαναφορὰν vocamus, quæ est hujusmodi: Ille author discordiarum, ille dux seditionum omniū, ille tumultuosus, proditor in bello: & illam partem orationis repetitam sæpius in initio membrorum, aut cæsorum, sustulero, & tantum semel dixero, subjungens, &c. hoc modo: ille, qui seditionum author, discordiarum concitator, in pace tumultuosus, in bello proditor fuit: figuram elocutionis sustuli. Nonnunquam autem, imò plerunque concurrere potest, ut sententiæ figura conjungatur cum elocutionis figura: quâ hoc modo enuntiatum est: Ille amator patriæ egregius, ille reip. custos, ille defensor libertatis, ac legum. Cùm hoc de eo dicatur, de quo contraria intelligi volumus; & ironiam esse, quæ figura sententiæ est; & epanaphoran, de qua cùm maximè diximus, quæ est elocutionis. Nunc ad instituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutiones aliæ, ad ornandum tantùm, & quasi ad pingendam orationem accommodatæ: quibus princeps Gorgias Leontinus usus est, sed sine modo. Et ideò illius oratio, quæ initiò audientes novitate permoverat, fastidium meruit. Isocrates autem, post eum parcius, nec non etiam ipse Demosthenes, sed tantâ moderatione, ut nusquam in tædium incurrat.

Jul. Ruf. p. 24. *Ironia.* Elocutiuncula Sallustiana, commodissimè exprimitur, cùm aliud in pectore reclusum, aliud in lingua promptū habemus, & sententia enuntiationis in contrarium à verbis accipitur. ut apud Virg.

Scilicet is superis labor est.

Apud Tullium pro Ligario, Novum crimen, Cai Cæsar, &c. in Clodium, & in Curionem, tu verè festivus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, &c.

Ironiæ autem species sex, Chleuasmus, sive epicertomesis, Charientismus, sive scomma, Asteismus, Diasyrmus, Exuthenismus, Sarcasmus.

Isocolon.

Hoc autem duabus aut pluribus sententiis brevibus, & inter se paribus, exigitur: ita ubi hoc est: Nequaquam mihi dives est, quamvis multa possideat; qui neque finem habet cupiendi, neque modum status utendi. Nam & multum desiderare, egentis est signum: & nihil parcere, egestatis est initium. Seorsum est, beneficium dare libenter, & injuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo benevolentiam acquirimus: non faciendo injuriam, duntaxat odium vitamus. *P. Rutil. p. 10.*

Isocolon, exæquatum membris. Fit autem, quoties non pugnantibus inter se, sed paribus tantummodo verbis, duo vel etiam plura membra, quæ κῶλα dicimus, explicantur: ut si dicas hoc modo; Classem speciosissimam instruxit, exercitum pulcherrimum & fortissimum delegit. Addere etiam licet; Sociorum maximam & fidelissimam manum comparavit. Et longiùs eodem modo progredi, dum in fastidium incurras. *Aquil. p. 18.*

Leptologia.

Rei cujusdam per minutias absoluta expositio, ὅταν τῶν ἑκάστου τῶν συμβεβηκότων ἢ συμβαινόντων τὴν ἀκριβῆ καὶ ἐπὶ λεπτοῦ ἐξεργασίαν ποιώμεθα. Hæc figura plerumque officit graviori eloquentiæ, ubi minuta quæque non sunt percensenda. *Alexand. Rhetor. p. 578.*

Liptote.

Λειπλοτὴ, malim λιτότης, quum minus dicitur, & plus intelligitur, ut Georg. 3. Nec mihi displiceat, id est, valdè

valde placeat. Notatur à Servio. Eadem ferè cum *μειώσει*.

Lyton.

Eadem est figura apud scholiastem Aristidis, ac *διάλληλον*, de quo superius.

Merismus.

P. Rut. p. 5. Synathroismus, & congeries.

Hoc schema singulas res separatim disponendo, & suum cuique proprium tribuendo, magnam efficere utilitatem & illustrem consuevit.

Lycurgi. Cujus omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimæ, oculi ad petulantem lasciviam, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis naturæ membra, quæ non possumus honestè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam; prorsus, ut, aut ex hoc vitia, aut ipse ex vitiis ortus videatur.

Item Aristotelis. Alexandro enim Macedoni, neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, sed duntaxat in supplicio crudelitas. Nam, cum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cùm autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus: at cùm animadvertendum, clementissimus.

Meiosis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modestiam. Cic. 4. ad Herenn. in Liptote.

Metabasis.

P. Rut. p. 7. Apostrophe

Hoc schema duobus modis fieri solet. Ex quibus unum genus est ejusmodi: cùm ab ea sententia, quàm proposuimus, convertimur ad aliquam personam, aut rem, aut fortunam, & tanquam præsentem appellamus, ita ut is fecit. Myron. Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque deliciis necessariorum; ornatus ejus opibus abundabat: manus ancillarum, quæ sequebantur, comitatus appellabatur. Nunc contrà subito & gravi casu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quam magno odio est tibi beatæ vitæ perpetuus & constans fructus!

Alterum genus est, cùm ad id quod demonstrare instituimus, ab alia re & actionem & orationem nostram revocamus.

Demosthenis. Sed nimirum inopinans incidi in causam temporis hujus alienam, de qua posteriùs dicendum. Quapropter ad illud quod paulò priùs agendum, revertor.

Metanœa.

Hoc schema fieri solet, cùm ipse, qui loquitur, reprehendit: & id quod priùs dixit, posteriori sententia commutat: Ita uti facit Demosthenes. Hunc quoniam de me, ut volui, cognovistis, judicium per ipsius vitia constituam. Nam dum opus est, parentes appellat, quos scitis non ignotos fuisse, sed hujusmodi, ut omnes hos execrarentur. Sed hic bonus vir grandis natu, atque serò; serò loquor? imò verò nuper, atque his paucis diebus simul & Atheniensis & eloquens est factus. *P. Rut. p. 5.*

Item; At hic omnium sceleratissimus, novo more atque exemplo alieni facinoris vindex, ipse confidentissimè, non criminibus sed armis reum lacessere conatus: conatus! nimiùm remissè loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, hujusmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficii largitionem est facere. Congruit cum epanorthosi, & aphorismo.

Metaphora.

Ad unum verbum contracta similitudo. Definitur à D. Augustino, lib. contra mendacium, c. 10. de re propria ad non propriam verbi alicujus usurpata translátio.

Metastasis.

Metastasin, transmotionem quidam inter figuras nominant, cùm rem à nobis aliò transmovemus; non ita ut ibi causam *Aquil. p. 16*

constituamus; alioquin jam non figura erit, sed species quædam ejus status, quem qualitatis, aut ex accidenti, appellant, secundùm Hermagoram. Cæterùm alibi in parte aliqua orationis sententiam hoc modo figuramus: quale est apud Demosthenem, initio defensionis pro Ctesiphonte:

Cùm bellum, inquit, Phocense conflatum esset; non per me: nondum enim ego ad rempubl. accesseram.

Tale & illud pro Cornelio videri potest de ærario:

Refertum, inquit, tribunitiis legibus, exhaustum à quibus sit, ipsi sciunt.

Metastasis est, vel metabasis, cùm à loquentis persona ad personam transitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, ut;

Non hac Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam. Deinde:
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors, & vota facit.

Deinde;

Infelix, funus nati crudele videbis.
Hic nostri reditus, expectatique triumphi:
Hac mea magna fides: at non Evandre pudendis
Vulneribus pulsum aspicies.

Hæc figura dicitur *variatio*, aut *transitus*, Vide in Metabasi.

Methatesis.

Est, cùm quod antè dictum est, postponitur, & quod post dictum est, anteponitur, ut;

Eripis ut perdas, perdis ut eripias.

Convenit cum diallelo, commutatione & anaclasi, superius dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine positio, adinventor pro re inventa, possessa pro possessoribus, & contrà contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Mesozeugma.

Conjunctio, cùm interpositione verbi, & superiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores, hoc modo: formæ dignitas, aut morbo deflorescit, aut vetustate.

Mimesis.

Morum affectuumque imitatio, in Ethologia, & Ethopœia

Mycterismus.

Irrisio, ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος, à naso, qui est irrisionis symbolum. Unde Horat.

--- naso suspendit adunco.

Necessitas.

Ἀνάγκη, cùm factum aliquod in suas causas, ut naturam, leges, mores, vel etiam fatum, refunditur, ut:

Sed me fata Deum, &c.

Noema.

Νόημα intellectus dicitur, sententia quæ obscurè vult intelligi: quod non dicit, ut in eum quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem dormiendi rescidisset. Eras dignus, ut haberes integram manum. Sic enim auditur, ut depugnares. Fab. lib. 8. *Fabius.*

Occupatio in Paralepsi.

Omoticon.

Schema, quod per jusiurandum effertur, ut οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Demosth. pro Corona. Observat Dion. Long. in lib. de sublimi eloquentia.

Onomatopœia.

Nominis fictio, ut, Syllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio 4. ad Herenn.

Oxymoron.

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè & acutè enuntiata, ut ad insaniam accedere videatur, ut ait Quintilian⁹, ut, innuptæ nuptiæ, impia pietas.

Palindromia.

Relatio, quâ plura verba verbis pluribus una serie eodéq; ordine referũtur. Vide Cic. 3. de Orat. sect. 205. tale illud vulgatũ:

Pastor, arator, eques; pavi, colui, superavi.

Ca-

Capras, rus, hostes, fronde, ligone, manu.

Pallilogia.

Iteratio. Hæc figura repetitio eodem verbo, aut nomine, non diversa vult intelligi, sed idem quod significatur, efficere vehementius. Cujusmodi est hoc: ferrum, ferrum, inquit: & hoc in judicio dicit ter, ejiciantur que protervi: repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei, atque audaciam ejus in quem dicitur, impensiùs significat. Nec solum nomen, aut verbum, sed omnis pars orationis iterari ad eundem usum potest: ut cùm dicitur, Tu, tu Antoni, Cæsari ruenti atque omnia permiscere cupienti, causam belli civilis dedisti.

Palilogia est, cùm verbum, quod in prima sententia est ultimum, in sequente fit primum, ut

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cujus amor tantùm mihi crescit in horas.

Et, *Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle,*
Aegle Naiadum pulcherrima.

Et, *Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,*
Ora, manusque ambas.

Et, *Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,*
Uni, odiisque viro telisque frequentibus instant.

Latinè dicitur *iteratio*.

Paradiastole.

Qua dissimilia discernuntur: ut cùm te pro astuto sapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem.

Paradiastole: hoc schema plures aut duas res, quæ videntur unam vim habere, disiungit: & quantùm distent, docet, suam cuique propriam sententiam subjungendo. Hyperidis. Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete frustraris: non enim probas te pro astuto sapientem intelligi: pro confidente, fortem pro illiberali, diligentem rei familiaris: pro malevolo, severum: nullum est enim vitium, quo virtutis laude gloriari possis. *Rut. Lup. p. 2.*

Hoc idem schema solet illustrius fieri, cùm ratio proposito subjungitur. Id est, hujusmodi: Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cum sis avarus. Nam, qui parcus est, utitur eo quod satis est: tu contrà, propter avaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quàm inopiæ miseria te consequitur.

Paradiastole est, cùm similes res discernuntur contrariis redditis, ut *Iul. Ruf. p. 33.*

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

Et, *Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis,*
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

Latinè dicitur *discriminatio*.

Paradigma.

Paradigmatis quidem triformis est ratio. Nam exemplum, aut personas tantum exhibet sine sermone, aut sermonem sine personis, aut simul utrumque. Personam sine sermone ut Cic. in Milon. *Idem p. 28.*

Neque enim potuisset, aut Hala ille servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interimere nefas esset.

Sermonem sine persona, Catonis est dictum, pedibus compensare pecuniam.

Sermonem pariter, & personam, Cic. pro Roscio, Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriano simillimum? Rursum parabola & ipsa tripertita est, per icona, homœon, epagogen.

Paradoxon.

Sive hypomone, sustentatio, vel inopinatum. Hoc schema suspendit sensum: deinde subjicit aliquid contra expectationem auditoris, sive magnum, sive *Idem p. 29.*

minus: & ideo sustentatio, vel inopinatum dicitur. Cicero pro Ligario.

Hinc profectus, non ad Cæsarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare causam illã, quam secutus esset videretur, &c.

Paralepsis.

Aquil. p. 24.

Præteritio. Frequens est hujus figuræ usus, ubi quasi prætermittentes quædam, nihilominus dicimus, sicut pro Milone tota illa quæstio inducta est; qua docet è Republ. fuisse occidi Clodium.

Quod si non possem, inquit, diluere crimen, ut dilui, tamen gloriosè hæc prædicare Miloni liceret.

Item de domo sua contra Clodium.

Videsne, me non radicitùs evellere omnes actiones tuas, neque illud agere, quod omninò apertum est, te omninò nihil egisse jure, non fuisse Tribunum plebis? (&c. quæ prætermittere se ait: nihilominus dicit) Utemur autem hoc adjumento in iis quæ infirma vel invidiosa nobis futura sunt, si directò dicantur.

Paraphora.

Non est figura, sed vitium orationis, putà barbarismus, apud Hermog. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Parasiopesis.

Rut. Lup. p. 10.

Hoc schema est, cùm aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitum intelligitur. Et hoc utendum est, cùm aut notam rem esse auditoribus arbitramur, aut suspicionem excitare majorem reticendo possumus.

Lycurg. In præsentia, Judices, in jussu populi, quæ improbissimè gesserit, reticebo: de falsis ejus literis, quas ad senatum miserit, nihil dicam: quæ illi sæpe interminati sitis, omittam. Nam, & hæc vobis nota sunt, & quæ novissimè multò indigniora commisit, & quamprimùm cognoscenda.

Hyperid. Cogis me injuriæ tuæ causam proferre; nihil agis: non dicam, sed ipsum tempus eam patefaciet.

Parembole.

Παρεμβολή, quando extrinsecus quædam nihil ad institutum pertinentia interferuntur, ut apud Homerum;

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον τὸ μὲν οὔποτε φύλλα, καὶ ὄζους φύσει.

Juro per hoc sceptrum, quod nec folia ulla nec ullos ramos producet, &c. quæcunq; de sceptro dicit: tandem quod principio quadrat, infert.

ἦ ποτ' Ἀχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας Ἀχαιῶν.

Certè olim cupiet Peliden turba Pelasga.

Plutarch. de Schemat. Homeri.

Paregmenon.

Est æquè similis figura, cùm ex supradicto verbo aliquid derivatur, ut, Jul. Ruf. p. 32.

---- *ultrò*

Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto

Concidit.

Et, *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*

Et, *Voce vocat Hecaten.*

Et, *Ire iter, & castris audebit vellere signa.*

Latinè *derivatio* dicitur.

Parenthesis.

Cum in continenti sententia aliquid interponitur, quod neque ejus sit sententiæ, neque omninò alienum ab ea sententia: tum denique hoc schema efficitur, sed periculosè ponitur: nam ut mirè ineptum, aut vehementer jucundum auribus accedere consuevit. Rut. Lup. p. 5.

Demosth. Nos scilicet omnes (ut ferè fit) repentino nuntio perturbati obstupuimus: Adimantus autem solus [nam est homo multùm vehemens, & in reip. commodis satis liber) magno clamore efflagitabat, ut Senatus haberetur, & prout tempus postulabat, celeriter quod opus esset, constitueretur.

Ejusdem: Audierã appropinquare, tum statim

ſtatim magiſtratum certiorem feci. Vos Dii immortales (quorum eſt in templo geſtum) teſtificor. Illi neglexerunt, & rem tantam differre maluerunt : cùm intereà ſubitò portas hoſtis obſedit.

Pariſon.

Aquil. p. 18 Πάρισον conjungitur ab Hermogene cum alluſione, ubi affertur illud exemplũ ex Thucydidis lib. 1. καὶ προσεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ ἀντεπιβουλεύειν. Hoc compar alii Rhetores interpretantur.

Pariſon, propè æquatum : differt autem à ſuperiore Iſocolo, quod ibi membrorum verba paria ſunt numero : hîc uno, vel altero addito, aut in ſuperiore membro, aut in poſtremo, pariter excurrunt : ut ſi hoc enunties, Neque gratia, & divitiis locupletum corruptus, neque minis & denuntiatione potentum perterritus, neque difficultatibus & magnitudine rei à propoſita magnitudine dejectus. Hoc enim poſtremum pluribus verbis quàm ſuperiora, enuntiatum membrum longiùs produxit : quod fieri & in primo poteſt. Sed ibi opportuniùs, ſi quò longius erit cæteris, initio prænuntiatur; in poſteriore autem, ſi ad poſtremum producitur.

Parodia.

Παρῳδία. ὅταν μέρος εἰπὼν τοῦ ἔπους, παρ' αὐτοῦ τὸ λοιπὸν πεζῶς ἑρμηνεύσῃ. Cùm orator particulam aliquam verſus efferens, reliquum ſolutâ oratione interpretatur.

Sic plerumque recenſentur verſus à Demoſthene & Cicerone in orationibus κατὰ παρῳδίαν.

Paromœon.

P. Rutil. p. 10. Hoc ſchema, & homœoteleuton, & homœoptoton, ferè non multùm inter ſe diſtant : tamen quid interſit, ex uniuſcujuſque ſuppoſita ſententia cognoſcere poteris : & multò diligentiùs ex Græco Gorgiæ libro, ubi pluribus uniuſcujuſque ratio redditur.

Paromœon, hoc verborum efficit ſimilitudinem : ita, uti hoc eſt :

Nam diſputandi aut ſuadendi eſt aliud idoneum tempus : cùm quidem adverſarius armatus præſto eſt, reſiſtendum eſt huic, non verbis, ſed armis.

Paromologia.

Idem. p. 6. Hoc ſchema fit, cùm aliquot res adverſario concedimus : deinde aliquid inferimus, quod aut majus ſit, quàm ſuperiora, aut etiam omnia quæ poſuimus, infirmet.

Hyperidis. Sume hoc ab judicibus noſtra voluntate; neminem illi propiorem cognatum quàm te fuiſſe concedimus; officia tua nonnulla in illum extitiſſe; ſtipendia vos unà feciſſe aliquamdiu nemo negat. Sed quid contra teſtamentum dicis, in quo ſcriptus hic eſt ?

Item ejuſdem. Quid à me ſæpiùs his verbis de meo officio requiris ? ſcripſiſti ut ſervis libertas daretur; ſcripſiſti ne liberi ſervitutem experirentur; ſcripſiſti ut exules reſtituerentur, ſcripſiſti ut ne quis exilio afficeretur : Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non negligebas ? non poteram, propterea quod literis earum arma Macedonum oppoſita obſiſtebant.

Paronomaſia.

Idem. p. 2. Hoc, aut addendâ, aut demendâ, aut mutandâ, aut porrigendâ, aut contrahendâ literâ, aut ſyllabâ, fieri conſuevit : Eſtque hujuſmodi;

Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri : nam cùm omnibus hominibus, tum maximè maximo cuique inconſtantia turpitudini eſt.

Jul. Rutil. 32. Item, Ad hujus ſceleratiſſimi opera, qui fuit locus ? religioſiſſimus : nimirum quia traditam ſibi publicorum cuſtodiam ſacrorum, non honori ſed oneri eſſe exiſtimavit.

Paronomaſia eſt, ſecundùm prædictum verbum poſitio alterius, ipſo poſcente ſenſu :

sensu: ut apud Terent.

Nam inceptio est amentium, haud amantium. [Et] Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quale illud poterit forsitan videri;

Nec quisquam errantes acies, lethumque ferentes
Sustentare? Contra, & aliter;
---*puppesque tua, pubesque tuorum.*

Latinè dicitur *adnominatio*, vel *adfictio*.

Paronymia.

Aquil. p. 19. Levis imitatio. Hæc figura ornat orationem, ut in nomine, aut in verbo interdum syllabâ, nonnunquam literâ immutatâ, diversa significet: ut si velis sic enuntiare;

Allusio. Prætor iste, vel potiùs prædo sociorum. [Et frequens illud apud veteres ejusmodi est. Cui quodlibet hoc licet.

Non indecorè interim, & prioris verbi postremitas, similitudine posterioris excipitur: ut se habet.

Legem flagitas, quæ tibi non deerat; erat enim diligentissimè scripta.

Parrhesia.

Ferè contrarium est hoc schema superiori epitropæ. Nam in hoc vehementer P. Rutil. p. 11. cum judice agendum est, & vitium aut erratum ejus audacter coram eo reprehendendum: sed diligenter hoc verendum, & rarò assimilandum est invitos necessariò dicere, ne magis confidentia quàm dolore excitati videamur: atque ita non fides, sed odium judicum consequatur.

Demosthenis. Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam, non inquam, nec reticebo, quod salus communis dicit. Flagitat vestram operam, viri Athenienses: in tanto respubl. periculo est: vos enim decepti estis temerè omnibus credendo: & quorum ignavissima sunt consilia, eorum sententias utilissimas existimando.

Item Lycurgi, Sed vos, judices, vos hæc facere debetis. Nam cùm in sententiis ferendis nocentibus remissionem paratis, vos improborum studia ad peccandum exciatis.

Parrhesia, oratio libera, quam Cornificius licentiam vocat. Cicero pro ligario, Suscepto bello Cæsar, gesto etiam ex parte magna, nullâ vi coactus, &c. Jul. Ruf. p. 29.

Contrà idem: Quid aliud egimus Tubero, nisi ut: quod hic potest, nos possemus? Interdum adulanter inducitur, ut hîc adulatio est pro Rabirio perduellionis, liberè cùm ait, quin continetis vocē vestram indicem stultitiæ, testem paucitatis?

Pathopœia.

Hæc vel odio vel iracundiâ vel misericordiâ commovetur. Virgil. Idem. p. 24.

--- *domus interior gemitu miseroque tumultu*
Miscetur.

Cic. pro Roscio, Nemo erat, qui non ardere illa omnia mallet, quàm videre in Sexti Roscii bonis dominantem, &c.

Apud eundem in Verrem, Clamor interea fit tota domo, pugna inter servos Rubrii, atque hospitis, &c. [Alio loco,] Cædere januam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circundare, ignemque, &c.

Periphrasis.

Circuitus loquendi, vel necessitatis, vel ornatus causa adhibitus.

Permissio in Epitrope.

Perissologia.

Redundantia verborum. Servius, ut,
--- *faciem mutatus & ora.*

Plecton,

Πλεκτὸν, implexarum inter se sententiarum textura, ut, Inter formosos sapiens, inter sapientes formosus. Scoliastes Aristidis. Scholiast. Aristidis.

Pleonasmus.

Magis necessarius hujus figuræ usus in eo Aquil. p. 24

in eo est, ut verba quidem adjiciamus, non tam enuntiandæ rei necessaria, quàm ut ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio, aut denique species motura judicem, circumponantur. Alioquin si nihil eorum additio vel bi efficiet, vitiosa erit. Itaque si dicas, M. Cato ille: quamvis sufficiat nomen tantummodò posuisse; videaris tamen plus significasse addito (ille.)

Item hoc, Quæ malum! est ista voluntaria servitus? plus quiddam habuit ex eo, quod (malum) interpositum est.

Plethynticon.

Longinus. Longinus inter gravitatis figuras nominat πληθυντικά, ubi usurpatur numerus pluralis pro singulari.

Ploce.

Copulatio. Ea figura elocutionis, in qua idem verbum, aut nomen bis continuò positum, diversa significat: ut est illud, Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius. Ita enim hoc bis positum est, ut superius quidem nomen tantùm significet hominis, posterius velit intelligi eundem qui semper fuerit, ac sui similem.

Aquil. p. 19

Jul. Ruf. p. 31. *Ploce*, cum idem verbum sententiave ad consummationem superioris retorquetur, ut;

--- Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires:
Vos agitate fugam.

Quale forsitan & illud accipi potest:

Pan etiam Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice victum.

Latinè dicitur *implicatio*, vel *retractio*.

Polyptoton.

P. Rutil. p. 3. Hoc schema solet complures sententias alio atque alio modo, ut pronuntientur, efferre. Cleocharis.

Nam vehementer admiror, Lacedæmonii, si præter hunc quempiam existimatis esse, cui ob has causas jure succensere debeatis. Hic est enim, qui nobis imploratam spem victoriæ est pollicitus. Hunc vos non solùm in consilio dando cæteris proposuistis, sed etiam in conficiendo negotio principé præfecistis. Huic omnium vestrûm fortunas universi commisistis. Ab hoc igitur uno pristinæ pollicitationis rerumque gestarum rationem reposcere debetis.

Item Charisii. Pater hic tuus nunc denique est, ut egestatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem priùs egentem auxilio tuo, ut alienum deseruisti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cujus ad senectutem violandam crudelissimus hostis fuisti? Nimirum nullo consilio filios procreamus; nam majoré partem ex illis doloris & contumeliæ capimus.

Polyptoton, ex pluribus casibus. Hanc figuram ex eo nominarunt, quod cùm sæpius initio ab eadem parte orationis stat, illa ipsa pars declinationibus casuum aut generibus aut numeris immutatur. Aquil. p. 10.

Casuum declinationibus, hoc modo:

Senatus est summi imperii consilium: senatui reipubl. cura mandatur: ad senatum in dubiis periculosisque rebus omnis civitas respicit.

Generibus autem hoc modo:

Pulchra autem hæc fama contingit civitati, si optimè meritum civem damnaverimus: pulchrum erat exteras nationes existimare, infestiores nos esse bonis quam malis? Pulchrè communibus utilitatibus consulemus, si quos oppressos, & hostes cupiere, nos circumvenerimus.

Nume-

Digitized by Google

Numeris autem, sic

Grata semper singulis fuerunt, quæ commodi eorum causa constituta sunt. Gratum ille superior Africanus Senatoribus fecit, qui primus ejus ordinis subsellia à populo liberavit.

Polysyntheton.

Rut. Lup. p. 4. Hoc schema efficitur, cùm sententiæ multorum articulorum convententicopia continentur.

Pythiæ. Ille hunc pœna constrictum trahebat, hic autem vociferabatur, concursus verò non mediocris, cùm tamen omnes opitulari vellent, sed nemo auderet: neque ibi Magistratus aderat; nec circumspicientes, quò potissimùm confugeremus, reperiebamus: sed uno tempore nos & præsens & futurum malum perturbabat. Nam præsens tempus acerbitatis erat plenum, reliquum verò timoris.

Item Diarchi, Partim nostri silebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi socii, præclara nostra auxilia neutrum poterant: neque enim constanti silentio, neque forti clamore strenuè quid agere conabantur. Huc accedebat ignavus tubæ strepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.

Procatalepsis.

Iul. Ruf. p. 36. Alexand. Rhetor Græc. Rhet. pag. 577. Est schema dianœas, cùm id quod adversarius arrepturus est, aut quæ objecturus, præsumimus, ac prædicimus: ut illud,

——*neque me Argolica de gente negabo.*

Hoc primum.

Et, ---*Scio me Danais è gentibus unum.*

Et, ---*bello Argolicos fateor petiisse penates.*

Latinè hæc figura dicitur *præceptio*, vel *anticipatio*. Græcè etiam *prolepsis*.

Procatasceve.

Iul. Ruf. p. 36. Est procatalepsi proxima, cùm rei de qua acturi sumus, colorem præparamus, atque prætendimus, ut in illo:

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

usque ——*quæ bella exhausta canebat.*

Nam primò de insomniis questa est, demum mirari se virtutem hospitis dixit, & veram fidem esse, à diis illum genus ducere; misereri etiam casus, & errores, ut verecundius postea de amore fateretur, quasi in affectum hospitis, vel insomniis, vel admiratione calamitatis inducta sit. Hæc figura dicitur Latinè, *Præparatio.*

Prodiosaphesis.

Προδιασάφησις, Figura, quæ perspicuitatis causa verbum aliquod, licèt absoluto sermone, subjungit. *Alexand. Rhet. p. 584. Aquil. p. 13*

Ὅταν ἓν ὄνομα ἐπενεχθῇ πεπληρωμένῳ λόγῳ, πρὸς διασαφοῦν πλέον τι, ut apud Homerum:

Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. vox θυμὸς redundat.

Prodiortosis.

Præcedens correctio. Hæc figura, ubi aliquid necessarium dictu, & insuave audientibus, aut odiosum nobis dicturi sumus, præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: Quanquam sentio, quanta hoc cum offensione dicturus sum, dicendum est.

Alexander Rhetor hoc affert Demosthenis exemplum:

Καί μοι πρὸς θεῶν ὅταν ἕνεκα τοῦ βελτίστου λέγω, ἔσω παῤῥησία τοῦ λέγειν· Quæso vos per Deos immortales, ut cùm optima de causa dicam, mihi dicendi libertas non denegetur.

Prolepsis.

Hoc est, cùm id quod aut in adversarii causa, aut in judicis opinione esse aut fore arbitramur contrarium nobis, præoccupamus dicere, & cum ratione dissolvere. *Rut. Lup. p. 8.*

Demosthenis. Atqui ego illum, Iudices, arbitror Lycurgum laudatorem producturum, scilicet qui sit testis

testis ejus pudori, ac probitati: sed ego Lycurgum vobis præsentibus hoc unum interrogabo, velitne se similem esse illius factis & moribus. Quod si negaverit, satisfactum vobis esse de veritate nostra debebit.

Lysiæ. Hac oratione sæpius apud me utebatur, & orabat, ut suarum ærumnarũ misereret, inopiæque subvenirem. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis, quod petebat, dedi, solus soli, quo minus nota calamitas hominis esset. Sed ut paratus venisse videatur, jam se negabit accepisse, & flens vobis supplicabit, ut se à calumniatoribus eripiatis. Vos autem, cùm sic agentem videritis, facitote, ut & illius & mei memineritis.

Iul. Ruf. p. 30. *Prolepsis*, est schema λέξεως, id est, *figura elocutionis*, cùm ante numerus redditur verbis, quàm res personæ affingantur, ut,

Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea.

Et, *Interea reges, ingenti mole Latinus*
Quadrijugo vehitur curru, &c.

Latinè appellari potest *præsumptio*, vel *anticipatio*.

Prosapodosis.

Aquil. p. 20 *Redditio*. Nomen hæc figura ex eo accepit, quod idem nomen in postrema parte membri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, est connexa, unde id membrum aut is ambitus cœpit; ut si velis hoc modo eloqui, cum quid quasi indigneris, aut doleas: Tibi sceleratissime omnium imputare omnes calamitates suas debet Respubl. tibi. Aut sic: Hæc ô Dii immortales, in civitate moliri ausus est Glaucia?

Rut. p. 1. 9 *Prosapodosis*. Hoc schema duobus modis fieri & tractari potest. Nam sententiis duabus aut pluribus propositis, sua cuique ratio vel posteriùs reddetur, vel statim, sub unaquaque sententia subjungetur. Quibus posteriùs ratio subinfertur, hujusmodi sunt. Demosthenis. Non enim pari ratione Philippus, atque nos, diversis rebus medetur: sed ille usque eò nititur, quoad restituat, atque exuperet. Nos contrà, statim vinci meditamur. Ille enim pro laude, sicut pro patria, præliatur: nobis autem si nihil accedit mali, satis ac nimium boni videtur. Cum singulis sententiis statim ratio subjungitur, hoc exemplo Demetrii Phalerei. Nam quod beneficium tempore, & cupienti datur, gratum est: utilitas enim, ac voluntas accipiendi, honorem dantis facit ampliorem: At quod serò & desideranti dari datur, ingratum est: amisso enim tempore utilitatis, cadit accipiendi cupiditas.

Prosynapantesis.

Προσυναπάντησις, *occursus*, cum duobus nominibus positis, iterum ad eadem fit recursus: Alexander Rhetor, qui ejusmodi affert exemplum; ἐλθόντων Ἀθηναίων, καὶ Λακεδαιμονίων· Λακεδαιμονίων μὲν Εὐρυβιάδου ἡγουμένου· Ἀθηναίων δὲ Θεμιστοκλέους.

Prosopopœia.

P. Rut. p. 8. Hoc fit, cùm personas in rebus constituimus, quæ sine personis sunt, aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam vivorum & præsentium actionem & sermonem deformamus. Ἀρετὴ προσωποποιοῦντος τηρῆσαι τὸ βούλημα, καὶ τὸ ἦθος προσωποποιουμένου. Orig. contra Celsum l. 7. p. 366. id est hujusmodi. Nam cùm crudelitatis mater est avaritia, tum pater furor: ea huic facinori conjuncta, parit odium, inde item nascitur exitium. Hoc genere usi sunt Poetæ, qui fabulas scripserunt in prologis: nam humana figura produxerunt personas, quæ in veritate artis & voluntatis sunt, non personæ.

Hyperid. Alterum genus est, ita ut fecit Hyperides, cùm de adolescente impudico diceret:

Quid si tandem, Judices, apud ipsam naturam, hanc causam agerem? (atqui ita di-

Digitized by Google

ita divisit muliebrem virilemque personam, ut suum cuique opus atque officium distribueret:) ei ego hunc ostenderem, muliebri ritu esse suo corpore abusum? nonne vehementissimè admiraretur, si quisquam non gratissimum munus arbitraretur, virum se natum: sed depravato naturæ beneficio in mulierem convertere se properasset?

Item Charisii. Existimate quæso Remp. hîc adesse, & pro vestra libertate supplicem vobis accedere: simul & liberos vestros & matres familias amplexam tenere; parentes vestros ætate confectos ad se applicare: redigere vos in memoriam, qualem se à majoribus acceperitis: obsecrate pro sacris ac delubris Deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipsis & salute vestra. Hæc si præsens agit, ut dixi, respubl. quid animi estis habituri? quæro.

Aquil. 14. *Prosopopœia* est personæ confictio. Hæc figura plurimum in se continet dignitatis, cùm remp. ipsam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quasi excitamus ab inferis, & in conspectu judicis collocantes oratione hos circundamus. Talis est illa pro Cœlio, Appii cæci persona inducta contra Clodiam, ita dicens:

Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? Sæpe enim, quæ nos ex nostra persona dicentes vix ferant Iudices, supposita dignitate personæ liberiùs dici & convenientiùs poterunt.

Prosopon.

Προσώπων μετάθεσις, quam alii confundunt cum apostrophe, fit ubi sermo divertitur ad secundam personam.

Φαίης κ᾽ ἀκμῆτας καὶ ἀτειρέας ἐν πολέμοισι. Longinus περὶ ὕψους, diceres indefessos & indomitos inter se.

Protimesis.

Προτίμησις, *electio* vertitur à Trapezuntio.

Prostaxis.

Iussio, cum sententia imperandi modo effertur.

Protome.

Προτομή, *præcisio* orationis, quam à reticentia distinguit Cicero 3. de orat. Sed nimis urgeo, commoveri videtur adolescens: ad me revertar.

Protozeugma.

Cùm verbum, quo res comprehenditur, primum collocatur. Ut, deflorescit formæ dignitas, aut morbo, aut vetustate Auth. ad Herenn. lib. 4.

Protrope.

Adhortatio ad aliquam rem est, & palilogia. Virg. nunc nunc insurgite remis Hortor vos socii. Cic. in Verrem 3. actionis libro, Vos quod ad vestram famam, senatusque consulta pertinet, Iudices prospicite, atque consulite, &c. Iul. Ruf. p. 29.

Prupergasia.

Vel *parasceve, præmunitio*. Qua ante utimur, ut confirmet id quod subjecturi sumus. Ut si testem producturi sumus, antè est, ut ei fidem habendam esse doceamus. Quare est velut generalis locus, & tractatus communis. Cicero pro Milone; antè præmunit licere hominem occidere, & tum subitò occisum P. Clodium, jure, & sine invidia: cum ita dicit, Negant intueri lucem esse fas ei qui à se esse hominem occisum fateatur. In qua tandem civitate, hoc homines stultissimi disputant? Iul. Rufi. p. 29.

Pysma.

Quæsitum. Hoc genus à superiore erotemate eo differt, quod ad interrogatum una voce tantum responderi potest, vel à negante, vel à confitente: quæsito autem occurri non nisi pluribus potest, hoc modo: si dicas, qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis para-

parata erunt? quis erit qui subvenire volet, cùm tam acerbè socios tractaverimus? Alexander Rhetor cum Aquila sentiens definit, περὶ ὃ διεξοδικῶς ἀπαιτῆσαι δεῖ, καὶ διὰ πλειόνων.

Ratiocinatio in Apophasi.

Sarcasmus.

Jul. Ruf. p. 25. Hæc figura quibusdam videtur eadem quæ chlevasmus, sed à perfectissimis propria significatione descripta est. Peculiariter enim fœdiora eâ significamus, non tamen sine dicacitate concinna. Ut apud Virg.

Novimus, & qui te, transversa tuentibus hirquis.

Apud Ciceronem, Sexte, noster, bona venia, quoniam dialecticus est, & hoc quoque liguris. Et pro Cœlio, quod facerem vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratre volui dicere; semper hîc erro.

Schesis.

Jul. Ruf. p. 85. Proxima figura est anthypophoræ, qua adversariorum affectum quemlibet fingimus cui respondeamus. Ut in illo:

Indignum est Italos Trojam succendere flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra:
Quid face Trojanes atra vim ferre Latinis?

Hæc non ita Juno proposuit, quasi manifeste Venus indignum esse dixisset, sed quasi indignum esse Veneri fingeret, vel suspicaretur. Hæc latinè dicitur *adfictio.*

Solutum.

Aquil p. 22 (Sic enim voco, quod ἀσυνδετον Græci vocant) fit ita, ut demptis conjunctionibus & præpositionibus, quibus verba & nomina connectuntur, singulatim unumquodque enuntiemus. Cujus frequentissimum exemplum est per totas orationes M. Tullii: sed vel hoc unum ad exemplum sufficiet. Expecto vim edicti, severitatem prætoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. In his animadvertimus nullam neque disjunctionem, neque propositionem interpositam. Facit autem figura hæc ad celeritatem, & ad vim doloris aliquam significandam: qua plerumque cùm commoti sumus, hoc modo incidere solemus. Illud etiam præceptum habeto, actori veræ causæ nunquâ timendum esse ne nimius sit in figuris sententiarum. Si enim fieri possit, ut omnes ad aliquam utilitatem figurentur, non vitandum.

Streptolyton.

Hujus figuræ pauci admodum meminere. Notatur à Scholiaste Aristidis apud Photium in Aristidis Panathenaico, Innuit esse figuram, quæ ex reciprocis constet magna varietate inter se contextis. Vide Photium p. 655 Civitas est ut justis fortior, sic fortibus æquior, aut potiùs justis omnino justior, & violentis omnibus potentior. τὴν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ὀχυρωτέραν, τὴν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐπιεικεστέραν· μᾶλλον δὲ τὴν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ἀκριβεστέραν εἰς αὐτὸν τοῦ δικαίου λόγον· τὴν δὲ ἐπὶ τοῦ βιάζεσθαι δυνατωτέραν εἰς τέλος· ὥστε ἀμφοῖν τὰ γένη δι' ἀμφοῖν νικᾶν.

Subjectio in Prolepsi, & Procatalepsi.

Syscevasis.

P. Rutil. p. 9 Hoc schema docet diversas res conjungere, & communi opinioni cum ratione adversari, & habet magnam vim, vel Hyperid. ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi. Hyperidis. Nam hominis avari atque asoti unum atque idem vitium est. Uterque enim nescit uti: atque utrique pecunia dedecori est. Quare merito utriq; pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere. Item Lysiæ. Quapropter pergam: in multos largitionem, ab-

Digitized by Google

abstinentiæ testimonium non credideris: multò enim confidentiùs hoc genus hominum furatur. Nam quo magis eget ad sumptum ambitionis, audacius facit rapinam, ut huic ipsi ambitioni copia suppeditari possit. Item Demosthenis. Cùm ei quidam objecisset, matre Scytha natum, respondit: Non miraris igitur, quod Scytha, matre barbara natus, tam bonus & clemens evaserit? Item ejusdem. At ego hunc propterea malum esse existimo, quia nimiùm se gerit severum. Namque ex hominibus humanitatem ac misericordiam tollere, maximum signum malitiæ videtur. Ego contrà deos precor: namque ejusmodi civem habemus, qui ad supplicium sumendum in omnes partes sit inexorabilis.

Sustentatio in parodoxo.

Syllepsis.

Est, cùm duabus diversisque sententiis & rebus unum datur verbum minimè utrisque conveniens. Ut, [Inclusos utero Danaos, & pinea furtim Laxat claustra Sinon.] Laxat enim, ad Danaos referri non potest, sicut, ad claustra. Et, [Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Ac vitta comptos voluit prætendere ramos.] Non enim sicut cui prætendere ramos, ita & cui precari, potest videri ratione connexum. Et, [His quidam signis, atque hæc exempla secuti.] Hæc Latinè dicitur *Correptio*. *Iul. Ruf. 30.*

Symploce.

Aquil. p. 21 *Connexum*. Hæc figura ex utraque earum quas suprà demonstravimus, composita est: utramque orationis speciem circundat. Nam & incipit sæpius ab una parte orationis & toties in unam atque eandem definit. ut hæc se habet; Quis legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus est? Rullus. Quis decem viros creavit? idem Rullus.

Synathroismus.

Hoc & singulis verbis & plurium verborum conjunctione fieri potest. Singulis verbis, hoc modo: *P. Rut. p. 1.*

† Clearchi. Sed cùm ad supplicium sumendum se confirmaret, multa simul eum revocabant officia, consuetudo, tempus, existimatio, periculum, religio: quæ singula proprias ei cogitationes ad remorandum subjiciebant. Item Demochatis. Nam quis hæc simul universa perpeti possit, timorem, morbum, senectutem, contumeliam, inopiam, vim? quarũ quævis una res, per se satis est gravis ad perferendum. Sed in conjunctione plurium verborum hujusmodi est. Lycurgi. Nemo enim nocens sine summo mœrore est, Iudices, sed multa simul eum perturbant. Quod adest, sollicitudinis plenum: quod futurum, est formidolosum, lex paratum supplicium ostentans, vitia ex vitiis coacta, occasionem arguendi maleficii captans inimicus: quæ quotidiana vehementer ejus animum excruciant. *† al. Cleocharis.* *Democh.*

Synchoresis.

Συγχώρησις, cum aliquid etiam iniquum causæ fiducia concedimus. Quint lib. 9. c. 2.

Syncrisis.

Sive *antithesis*, comparatio rerum atque personarum inter se contrariarum. Ut ego plector, quod tu peccas: tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocens: tua reconcilietur uxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Muræna, Vigilas tu de nocte, ut consultoribus tuis respondeas; ille ut maturè, quò intendit, cum exercitu perveniat, &c. Item in Verrinis, iste multo sceleratior & nequior quàm ille Adrianus, aliquantò etiam felicior fuit, &c. *Iul. Ruf. p. 19.*

Syn-

Digitized by Google

Synchysis.

Confusio est, hyperbatum obscurum.

Synecbdoche.

Notum ex vulgaribus tropis.

Synœceiosis.

Συνοικείωσις, *Commistio*, qua duas res diversas colligit, ut, tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet. Fab. lib. 8. cap. 3. à Scaligero dicitur Cinnus, poet lib. 3. cap. 45.

Synonyma.

Aquil. p. 21 *Communio nominis.* Utimur autem eo genere elocutionis, quoties uno verbo non satis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demonstrare: ideoque in ejusdem significatione plura conferuntur; ut si dicas, prostravit, afflixit, perculit.

Systrophe.

Est *conversio* & convolutio.

Tapinosis.

Aquil. p. 21 Cùm rei dignitas verbi humilitate deprimitur, ut gurges, pro mari: Quintil. l. 8 cap. 3. Rei magnæ humilis expositio definitur à Servio.

Tautologia.

Eandem rem pluribus verbis significat hoc schema. Differt autem perexiguò à superiori figura. Synonymia: Ibi enim singulæ partes ex ordine idem significantes ponuntur: hîc unius nominis, aut verbi priùs positi vis deinceps pluribus verbis explicatur: ut si dicas; Senatus populique Romani summum consilium, à quo ordine jura exteræ nationes petunt. Hîc enim unum nomen, Senatus; prosecutionem accipit ex pluribus verbis, non aliud significantibus. Qui enim summum consilium dixit, &, eum ordinem à quo exteræ nationes jura petant, non aliud quàm senatum dixit, sed prosequendo latiùs ornavit elocutionem.

Traductio.

Ejusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio: ut, Qui nihil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere: Cic. lib. 4. ad Herenn. Eadem est cum analepsi.

Zeugma.

Est cùm unum verbum communiter multis sententiis jungitur, ad omnes pari significatione pertinens, & adnexum, ut *Æneas urbe, & sociis, & classe relicta.* *Iul. Ruf.*

Latinè hæc figura dicitur *ligatio*, vel annexio.

Ne quid igitur à me in hac parte desideraretur; visum est istam figurarum nomenclaturam, ex Demetrio Phalereo, Hermogene, Longino, Alexandro, Aristidis scholiaste, Rutilio, Aquila, Rufiniano, Beda, & cæteris breviter subjicere tum propter antiquitatis auctoritatem quam magni facio, tum propter variam, & sanè non inutilem σχημάτων cognitionem. Sed quia multas in tot veterum observationibus esse minutias nemo non videt, nunc omissa leviorum figurarum disquisitione, de usu earum quæ notiores sunt, & ad orationis ornamenta sæpius adhibentur, maximè Ciceronianis exemplis pauca dicam.

DE USU, ET VARIIS ordinibus figurarum.

CAPUT. XVIII.

Quod vestis corpori, stellæ cœlo, pratis flores, regum coronis margaritæ, scenæ & foro tabulæ, atque insignia; hoc orationi figuræ, quibus nihil in oratorum apparatu magnificentius: sed tamen tenendus est in usu quidam modus, ne si nimiæ fuerint, iisdem oratio potiùs oblini quàm distingui videatur.

Nescio enim quo pacto, non modò in rebus humanis, sed & in verbis contingere solet, ut summa voluptas fastidio sit vicina: & pulcherrima quæque si fuerint communiora, satietate impleant animos

Digitized by Google

potiùs quàm delectent. Itaque & in mundo recursantes diei & noctis vices lucem efficiunt mortalibus jucundiorem, & annum temperant, hyemis rigor, fervor æstatis, amœnus veris decor, & autumni grata maturitas, quæ à Deo in natura primùm condita, orator in verbis (sunt enim quasi naturæ imagines) imitabitur, nec orationem figuris farciet potiùs, quàm decorabit.

Itaque nunc de earum usu à nobis dicendum est, non eo quidem ordine qui tyronibus tradi solet, sed qui instituto nostro & dedolatis ingeniis sit commodior. Ac certè dum complector animo figuras omnes, vel ad docendum, vel ad movendum fictas reperio.

Primùm igitur de iis agam quæ ad illustre & suave genus dicendi, in quo potissimùm effert se delectatio, attinent, deinde gravis generis ornamenta, & figuras, quibus & docere & movere possumus, ostendam.

Figuræ fermè omnes, quibus hæc dicendi suavitas excolitur, aut in conformatione alicujus imaginis, aut in repetitione verborum, aut in dictionum nexu, & quadam gratia concinnitatis versantur. Quæ rerum imagines efformant, vel uno, aut paucis verbis faciunt: ex quo oriuntur metaphoræ, antonomasiæ, epitheta, periphrases, synonymiæ: vel artificiosiùs atque uberiùs expoliunt imagines, unde descriptiones emergunt.

DE PRIMO ORDINE FIGURARUM.

Quæ imagines, uno vel paucis verbis exprimunt.

CAPUT XIX.

PRima series figurarum metaphoram, antonomasiam, epithetum, periphrasim, synonymiam comprehendet. De translatione hæc præscribit Demetrius.

Metaphora est ad unum verbum contracta similitudo, quæ suavitatè & splendorem addit orationi, ubi moderatè adhibetur; nam si frequentior fuerit, dithyrambos scribemus, non orationes; neque violentas esse oportet istas translationes, sed ductas à similitudine: sunt autem hæc similia, Imperator, gubernator, auriga.

Non semper convertuntur metaphoræ, licuit poëtæ radicem montis pedem appellare; hominis pedem appellare radicem non decet: licuit Apuleio & Plinio pediculos nominare serpentes; dracones, pediculos nuncupare insanum est. Tutior est metaphora, & jucundior, quæ fit per similitudinem, additâ quâdam particulâ, aut quodam simili: quod Platoni & Xenophonti familiare est. Optimæ sunt illæ, quæ tribuunt sensum rebus inanimis, ut de telo, in adversam aciem involare cupit. Incidunt aliquando ita propriæ & claræ, ut non translatæ, sed nativæ videantur.

Et de iis intelligendus M. Tullius in Oratore, cùm dixit:

Ex omni genere frequentissimæ translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos, & referunt, ac movent huc illuc; qui motus cogitationis celeriter agitatus per se ipse delectat.

Rem quoque augere debent metaphoræ, & conciliare admirationem: qui cœlum canere tuba dicit, cùm tonat: rem magnam tenui metaphora deterit. Sunt enim tonitrua omni tubarum clangore vehementiora. Xenophon undare exercitum dixit magnificè: at si undas maris cum exercitu conferas, & exercituire, ineptè loqueris: si audaciores sint tropi, fulciuntur epithetis. Theognis, arcum, lyrum appellat; audax est, addit, sine fidibus, temperat metaphoram.

Metaphorarum magistra optima consuetudo sermonis: omnia sunt penè metaphorica, & nos latent, mera vox, acutum *Metaphoram necessitas genuit.*

delectatio jucunditasque celebravit.

tum ingenium, acer homo, duri mores, hæc sunt propriis nominibus venustiora. Sed cavendum maximè in soluta oratione, ne latiùs ductis metaphoris parabolas Poëticas faciamus: quod Xenophonti excidit, *quasi equus solutus campo superbit, exultat; & calce ferit*, &c.

Parabola hæc est poëtica.

Antonomasia, & ejus usus.

Antonomasia est pronominatio, sive significatio, vice nominis posita, ut, Adulter sororius, & Furia religionum muliebrium: pro Clodio, apud Ciceronem: Mundi elementum optimum, pro cœlo; apud Orpheum; Mænas quinquevira, pro Helelena apud Lycophrontem. Ex quo apparet non adeò frequentem esse bonis oratoribus hunc tropum quorum est proprietatem verborum consectari, non ficta ubiq; arripere; & certè in eo ridiculus videretur Lycophron, qui nihil penè dicit sine antonomasia, nisi se ænigmata scribere profiteretur.

Orph. in hymno atheris. Lycophron. in Cassandra.

Usus antonomasiæ.

Primus usus erit ad necessitatem, propter verbi penuriam, ut cùm Aristoteles Cinedias molles, & venereas cantilenas appellat.

Secundus ad ornatum; ut cùm Plato nominat caput, arcem corporis humani: voluptatem, malorum escam: linguam, saporis magistram: hepar, coquinam corporis: domicilium cupiditatum, gynæceum: iræ sedem andronem: aquam, Deam sobriam. Hæc digna Platonis majestate.

Tertius ad dissimulationem, cùm de industria orationem volumus obscurare. Sic Alabarchen, sive Arabarchen Hierosolymitanum, Pompeium nuncupat Tullius.

Quartus ad indignationem, & aganactesim. Raro apud Ciceronem. Clodium, semper belluam, pestem, furiam: apud Demost. pro Æschine ἐλεύθερον γραμματέα audies.

Epithetum.

Epithethum, ut habet Phavorinus in lexico, ὄνομα τὸ ἐπὶ κυρίων ἢ προσηγορικῶν ὁμωνύμως τιθέμενον, δηλοῦν ἔπαινον ἢ ψόγον; est nomen propriis appellativisque additum, laudem aut dedecus significans.

Usus epitheti.

Usus triplex discretionis, proprietatis, ornatus. Primus est necessitatis, ut si Bosphorum nominans, Thracium appellem, aut Cimmerium: sic enim distinctionem locorum facio.

Secundus est, in natura rei, & more loquendi, ut cùm Deum Optimum Max. Mariam virginem dicimus; quis enim, ait Epiphanius, aut quo sæculo ausus est quispiā proferre nomē sanctæ Mariæ, & interrogatus non statim intulit Virginis vocē?

Tertius, ornatus, ad illustrem orationē conducens: nam si quis dicat Bruti prudentia Tarquinium expulit, Latinè & eleganter dixisse videtur: sed quantò graviùs & sublimiùs hoc idem erit, si quis hoc modo epithetis exornet, Incredibilis, ac propè divina Junii Bruti prudentia, superbissimum atque crudelissimum regem Tarquinium, ab urbe Romana, dominatu regio expulit?

Ut triplex epithetorum virtus, ita triplex vitium: dehonestant enim orationem longa, intempestiva, crebra: longa, ut domiporta (quis enim hoc in oratione ferat) intempestiva, ut si quis raras aves, & nigros olores ubique nominet; quod apud Juvenalem invenerit semel, opportunè tamen, & loco.

Rara avis in terris, nigroq; simillima Cygno.

Crebra, qualia solent esse eorum qui epitheta consectantur frigidè admodum, & pueriliter; quid opus est enim ubiq; nigrum corvum, nivem candidam, durum adamantem decantare, & nunquam existimare colophonem periodo impositum.

nisi

nisi per superlativum aliquod frigidum concludatur.

Synonymia.

SYnonymia est verborum idem significantium congeries; cujus usus est in fuso dicendi genere Ciceroni perquam familiaris. His oratio modò quasi ingens fluvius affluentium undarum accessione volvitur, modò incisis quasi jaculis armata vibratur. Hanc orationem, ut Nilum aut Istrum fluentem admiror.

Quæ precatus sum à Diis immortalibus, Judices, more institutoque majorum, illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murænam consulem renuntiavi, ut ea res mihi magistratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque fœliciter eveniret: eadem precor ab iisdem Diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum, unà cum salute obtinendum, & ut vestræ mentes atque sententiæ, cum Pop. Rom. voluntate suffragiisque consentiant, eaque res vobis populoq; Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat.

Ecce duodecim fermè synonyma in hac periodo, quibus carere potuisset, sed non sine detrimento gravitatis.

Ex alia parte quasi sagittæ infesto turbine erumpere videntur: O tenebræ, ô lutum, ô sordes! & ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem?

Animadverte ut anaphora, quasi amento impulsa, vehementiorem habeat emissionem: Atque ut ista habent admirabilitatem, & quandam gradationem, qua sensim ad majora contendunt: ita nihil putidius quàm de trivio synonyma sine ullo delectu & nervis arripere, quæ onerant potiùs quàm ornant orationem.

Quæ synonyma vitanda.

Et illæ quidem figuræ ingerunt quandam conformationem imaginis: at quæ sequuntur, longè illustriorem.

DE SECUNDA SERIE FIGURARUM, in illustri & suavi genere dicendi, quibus Icones rerum efformantur.

CAPUT XX.

VOlusianus in Epistola ad Divum Augustinum inter cæteras instrumenti Rhetorici divitias commendat Iconismatum pulchritudinem, & jure: mentem enim validiùs feriunt oratores: qui hanc virtutem obtinent, cumulatiùs.

Descriptio igitur, qua nihil in Rhetorum thesauris opulentius, in quatuor partes dividitur; quarum prima imago, altera effictio, tertia notatio, quarta demonstratio, sive hypotyposis, nominatur.

Imago, est, formæ cum forma, cum quadam similitudine comparatio. Ad quod genus referuntur parabolæ, quibus nihil clariùs docet, nihil movet suaviùs, nihil jucundiùs delectat.

Vis vanum doctrinæ simulatorem, multis quidem libris, & studiorum insignibus refertum; sed elinguem? agnosce in Citharœdo pisce.

Animadvertite, quæso, hominem, imò vanum simulatorem, & citharœdo simillimum invenietis. Piscis est, Auditores, in mari rubro, discriminato vertice, pinnis aureis, & rutili coloris fulgore totus efflorescens: Citharam dorso gestat, nigris lineis quasi fidiculis intentam. Expectatis fortasse, ut canat? nolite, quæso: mutus enim est piscis: non dissimili modo iste magnam elegantissimorum librorum copiam circumfert, quanquam ne mutire quidem aut hiscere in publico audeat. *Ælia.l. 11. anim.c. 11.*

Vis avaritiam? intuere in dipsade.

Serpens

Lucian. de dipsadibus. Serpens perniciosissimus est, (Auditores;) Dipsas, puto, vocatur: hujus venenum sitim excitat ardentissimam; ex quo fit, ut qui ab eodem icti sunt, vina petant & fontes, sed frustrà; indies enim, imò in horas, exardescit sitis, quanta potest esse maxima, & nullâ potione restinguitur. Dipsas est, dipsas, inquam, crudelis, avaritiæ sitis, & pecuniarum cupiditas quæ nunquam expletur.

Effictio, est expressio corporis, ut: Hunc dico, Judices, rubrum, brevem, incurvum, canum, subcrispum, cæsium, cui magna est in mento cicatrix. Sed unam tibi subjiciam ex Sidonio Apollinari omnibus numeris absolutam, si modò stylus plus haberet nitoris.

Sidon. lib. 1. Epist. 2. Effictio Theodorici Regis. Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis brevior, procerior eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululùm à planitie frontis, in verticem cæsaries refuga crispatur: cervix non sedet nervis, geminos orbes hispidus superciliorum coronat arcus: si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope pervenit: aurium ligulæ, sicut mos gentis est, crinium superjacentium flagellis operiuntur: nasus venustissimè incurvus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata; si casu dentium series ordinata promineat, niveum protinus repræsentat ipsa colorem. Pilis infra narim fruticantibus quotidiana succisio: barba concavis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem, stirpitus tonsor assiduus genas adusque forcipibus evellit: menti, gutturis, colli, non obesi sed succulenti lactea cutis, quæ propiùs inspecta juvenili rubore suffunditur: namque hunc illi crebro colorem non ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus.

Notatio, est descriptio morum ab adjunctis: quo in genere eloquentissima divitis ostentatoris apud Cic. 4. ad Herenn. Disertissimi item Theophrasti characteres, unum tibi, & alterum exemplum ex sexcentis subjiciam.

Vani hominis descriptio, ex Theoprasto.

Homo verò ineptè ambitiosus is est, qui ad cœnam vocatus convivatori ipsi studeat assidere: qui filium Delphos abducat, ubi comam ponat, qui operam det ut pedissequum habeat genere Æthiopé; qui etiamsi minam argenti velit solvere, laboret ut reddat in aspero; &, si bovem sacrificârit, solet anteriorem capitis ejus partem magnis redimitam sertis, pro foribus in ipso introitu figere, ut intelligant quicunque ingredientur, esse ab ipso bovem mactatum. Atque ubi pompam cum aliis equitibus duxit, reliquis omnibus puero traditis, qui ea domum referat, ipse trabeatus in forum pergit, & ibi deambulat; cùmque illi parvulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum ei faciet, ascriptis etiam in columella his verbis: *Soboles Melitensis.* Jam cùm æreum annulum Æsculapio consecrarit, appensis subinde novis coronis totum atterit, atque adeò ipse quotidiè unguentis oblinitur. Sed hæc pleniùs in libro hypotyposeon.

Habes in hoc exemplo illustria capita, quæ si oratorio stylo fundas, latiùs luculentam efficies descriptionem.

Multa hujusmodi occurrunt apud Ciceronem, ut

Descriptio deterrimi hominis, Haruspic. resp. n. 56. 57. 58.

Catilinæ, pro Cælio n. 11.

Egentis seditiosi, pro Sext. n. 110.

Mulieris amantis, & sceleratæ, pro Cluent. n. 12. usque ad 19.

Divitis splendidi, pro Rosc. Amerino, n. 133. 134. 135.

Oratoris, in Bruto, n. 139.

Tempestatis, in Synesio, ep. Græc. 172.

Veris in epist. Græc. 235.
Virtutis & Voluptatis, Plutarch. de Fort. Rom. 170. & 271.

Demonstratio est, cùm res ita verbis exprimitur, ut geri, & ante oculos esse videatur, ut in hac descriptione fulminatorum. Verba Græca sunt:

Philostr. in Scopeliano.

Κατὰ τὴν Λῆμνον, ὑπὸ δρυῒ μεγάλῃ θερισταὶ ὀκτὼ ἐδείπνουν, περὶ τὸ καλούμενον κέρας τῆς νήσου, τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμὴν ἐστιν ἐς κεραίας ἐπιστρέφων λεπτάς· νέφους δὲ τὴν δρῦν περισχόντος, καὶ σκήπτει ἐς αὐτὴν ἐνδεδωκὸς, ἡ μὲν ἐβέβλητο· οἱ θερισταὶ δὲ ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμπεσούσης ἐφ' οὗπερ ἕκαστος εἶχε πράττων, οὕτως ἀπέθανον· ὁ μὲν γὰρ κύλικα ἀναιρούμενος, ὁ δὲ πίνων, ὁ δὲ βάπτων, ὁ δὲ ἐσθίων, τὰς ψυχὰς ἀφῆκαν ἐπικεκυφότες, καὶ μέλανες ὥσπερ οἱ χαλκοῖ τῶν ἀνδριάντων περὶ τὰς ἐμπύρους τῶν πηγῶν.

Eadem Latinè.

In Lemno, sub maxima quercu messores octo cœnabant, qui quidem locus insulæ cornu appellatur, ubi portus est, qui in cornua tenuia inflectitur. Cùm ergo quercus à nube magna circumventa fuisset, continuò demisso fulgore illa de cœlo tangitur. Messores stupore perciti, prout quisque fortè operatur, ita occubuit: hic enim poculum efferens, hic verò bibens, hic lavans, hic autem comedens, syderati, mactati, & nigri omnes, non secus atque statuæ æreæ in lacu fervemissimæ fornacis animas egerunt. Sed hæc plenissimè libro hypotyposeon, nunc satis fuerit delibasse.

Distributio.

Pollux Sophista.

Distributio, quæ proximè ad descriptionem accedit, est venusta quædam partitio, in qua singula singulis respondent, ut in illo Pollucis, quod notat Philostratus. Proteus Pharius miraculum Homericum est; multæ quidem ejus diversæque formæ: In aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in draconem, assilit in pantheram, assurgit in arborem.

Item Plinii: Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aër densatur nubibus, furit procellis.

Et Solinus de monte Atlante, Manat fontibus, nemoribus inhorrescit, rupibus asperatur, squallet jejunio.

Et Tertull. Apol. cap. 10. Vani erunt homines, nisi certi sint à primordio pluvias de cœlo ruisse, & sydera radiasse, & lumina floruisse, & tonitrua mugiisse.

Quid hac dictione ornatius? nescio quo pacto, ut oculus luce, sic animus perspicuitate gaudet; cujus artifex est hæc figura, singulas discernens particulas; ut mens Anaxagoræ homœomeriam.

Varius usus distributionis.

Modò est in solis nominibus, & à simili causa incipit; ut apud Himerium audacia superat Ixionem, ferocia Salmoneum, temeritate Tantalum.

Modò casus confunduntur ad vitandam cacophoniam, ut in illo plutarchi.

Erat quidem in eo Cyri spiritus, Agesilai temperanti, solertia Themistoclis, ulus Philippi, fiducia Brasidæ, eloquentia Periclis.

Modò per homœoptoton clauditur, orationis membris pari tenori fluentibus. Tale illud Ciceronis exemplum pro L. Muræna:

Meruisse verò stipendia in eo bello quod tum populus Rom. non modò maximum, sed etiam solum gerebat, Virtutis: patre Imperatore libentissimè meruisse pietatis: finem stipendiorum patris victoriam ac triumphum fuisse, Felicitatis fuit.

Sed præclara omnino hujus figuræ temperies, cùm adjunctam habet divisionem, epanodon, polysyntheton, anaphoram, qualis est illa pro Cœlio:

Sed ego Atratino humanissimo atque optimo

optimo adolescenti meo necessario ignosco, quia habet excusationem vel pietatis, vel necessitatis, vel ætatis. Si voluit accusare, pietati tribuo; si jussus est, necessitati: si speravit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modò nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum.

Quid hoc artificiosius? non est ornatus puerilis ingenii: & si quæ figura judicium requirit, hæc certe flagitat.

Antithesis.

Pro Cæl. n. 123.

Præclarum Rhetorum κειμήλιον est antithesis, figura ad suave & illustre dicendi genus accommodatissima: est enim contrariorum, vel certè diversorum, oppositio: quo quidem delectationis aucupio mirificè capiuntur animi, & præclara quæque fiunt ex contrariis. Ex concordia enim & discordia per rerum nascentium & intereuntium vicissitudines stat mundus, ex antiphtongis numeris in musica venustas: ex diversis coloribus decor in pictura efflorescit: unde fit, credo ut hac contrariorum oppositione auris delectetur, non secus ac pascitur oculus, cùm certantes videt Athletas: nec mirum, si olim antithesis docta figura appellata fuerit.

---crimina rasis
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur.

Usus figuræ varius est.

Antithesis varii modi, & usus. Philo de Iosepho

Primus simplicior, bina tamen opponuntur, & ea diversa potiùs, quàm contraria: ut: Non nostri ingenii, vestri auxilii est, Iudices. [Et] ἀλλότριον τοῦτο, μὴ ἐπιθύμει· ἴδιον τοῦτο, χρῶ, μὴ διαχρώμενος

Secundus, cùm multa multis, & ea contraria constanti ordine interjecta per polyptoton, ut in illo Himmerii adversus Epicurum.

Quomodo autem congruit voluptas laboribus, patientia deliciis, academia meretricibus, philosophia popinis, temperantia impuris adolescentibus?] Et hæc nervosa, & ad dignitatem apta.

Tertius fit nulla casuum connexorum varietate, sed continua geminorum oppositione, per anaphoram, & incisa.

Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Hujus generis insigne est exemplum apud Maximum Tyrium, orat. 4. ubi comparat amicum & adulatorem.

Quartus, cùm plura præmittuntur similia, quibus deinde contraria pari numero respondent, & ea incisa, ut:

Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus.

Hæc erit apta conclusio post geminorum oppositionem, ad varietatem, & hæc iterum ad pugnam apta.

Quintus est Synchrisis: ubi gemina quidem junguntur, vel diversa, vel contraria, sed numerosiùs, & in justis ac paribus membris: non tamen incisis, ut: Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas. [Ecce tibi alterum membrum par numero syllabarum, diceres à M. Tullio numeratas] Ille, ut quo intendat maturè cum exercitu perveniat.

Hæc antithesis numerosæ pompæ potiùs est quàm pugnæ.

Sextus, congeries, in qua diversa partim bina copulantur, partim plura pluribus, ut in Miloniana.

Est enim hæc, Iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.

Septimus, ridiculus est, dignus Neronianis versibus, quales sunt isti:

Fortia neglectis velabant colla capillis:
Et per neglectos velabant colla capillos.

Deinde:

Ah quoties umbra porrexi brachia mota:
Ah quoties umbra reduxi brachia mota.

Octavus fit per negantia: Cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis, non offensionibus belli sed victoriis, non stipendiis sed triumphis est traducta: valet ad rem exaggerandam par αὔξησιν, supra communem morem.

Oxymorum.

Proximum est Antithesi contrarium, sive Oxymorum, quod Contentionem nominat M. Tull. differunt tamen nonnihil.

Oxymoron quomodo differat ab antithesi. Antithesis potest fieri ex diversis: Oxymorum semper ex contrariis asserit: hoc in eodem ponit contraria: illa lenior & ad sensus accommodatior; hoc vehementius, & ὑπερβολικώτερον, id est, ad Hyperbolem magis accedens: qualia sunt illa, *innuptæ nuptiæ*, *insepulta sepultura*, δῶρον ἄδωρον. In quibus est, & Anaclasis, seu reflexio vocis.

Usus Oxymori, sive Contentionis. *Contentio* tota est ad admirabilitatem, & ejus usus in rebus, virtutibus, vitiis exprimendis, quæ prodigio aliquid simile habeant; qualia sunt illa Aristidis in orat. Themistoclis de Xerxe. Mons procellosus navigatur, fretum integrum ponte commisso pedibus trajicitur, per medium Athum navigant triremes, in fluctibus currentem Medorum equitatum vidit Hellespontus.

Et in mare equites, in solem tela, in fluctus plagas & verbera ingeres.

Epistol. 8. l. 1. Idem Sidon. Apol. In qua palude, indesinenter, rerum omnium lege perversa, muri cadunt, aquæ stant, turres fluunt, naves sedent, ægri deambulant, medici jacent, algent balnea, domicilia conflagrant, sitiunt vivi, natant sepulti, vigilant fures, dormiunt potestates, fœnerantur clerici, Syri psallunt, negotiatores militant, milites negotiantur, student pilæ senes, aleæ juvenes, armis Eunuchi, literis fœderati: Tu vide qualis sit civitas, ubi tibi lar familiaris incolitur, quæ facilius territorium potuit habere quàm terram. Philo de mundi opificio, χειμὼν φλέγει, θέρος χειμαίνει, ἔαρ μετοπωρίζει, μετόπωρον ἐαρίζει.

Ad hanc quoque figuram attinet illud Tert. c. 44. Apologetico. Nam si qui fortè verè de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum Sicarii, Venenarii, Magi, item Aruspices, Arioli, Mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est.

Antisagoge.

Affinis est quoque antithesi *Antisagoge*, non vulgare orationis ornamentum: quæ paria paribus pensat, aut minora majoribus, aut majora minoribus. Quale est illud Plutarchi:

Natalium splendor res est præclara sanè, sed bonum à majoribus profectum; divitiæ in pretio sunt, verùm earum possessio à fortuna pendet, quæ eas sæpenumero ademit habentibus, & non sperantibus obtulit. Magnæ opes, tanquam scopus propositæ sunt iis qui cupiunt loculos exhaurire, servis, maleficis, ac calumniatoribus: & quod maximum est, etiam pessimis adsunt divitiæ. Gloria, res est, ut venerabilis, ita instabilis; pulchritudo, optabilis, sed parvo durans tempore; sanitas, pretiosa res est, eademque facilè mutatur; robur digna res est laude ac voto, sed morbo aut senectute facilè aboletur: quanquam (ut uno verbo dicam) qui ob vires corporis sibi plaudit, scire debet se à vero aberrare. Quantum enim est hominis robur, cum aliorum animalium robore comparatum? Elephantorum puta, taurorum, leonum? Doctrina omnium

quæ

quæ nobis adsunt bonorum, sola immortalis est, & divina. D. Hieronymus egregiam habet ejusdem figuræ speciem, ad Heliodorum: Paupertatem times, sed beatos pauperes Christus appellat: labore terreris, nemo athleta sine sudoribus coronatur; de cibo cogitas, sed famem fides non timet: supra nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere, sed Dominus tecum jacet: squallidi capitis horret inculta cæsaries, sed caput tuum Christus est; infinita eremi vastitas terret, sed tu Paradisum mente deambulas. Vide item D. Cyprian. ep. 16. p. 39.

Usus antisagoges. Usus est, in argumento à partium enumeratione, & comparatis, in re exaggeranda, vel imminuenda; nec caret sua acrimonia; ut illa Himerii. Aras non evertisti, at eas frustra esse ostendisti, cùm rerum providentiam tollis, ob quam aras extruximus: sacrificia nova non introduxisti, at omnia sustulisti.

DE TERTIA FIGURARUM serie, quæ sunt in Repetitione.

Anadiplosis.

CAPUT XXI.

Anadiplosis modi duo. ANadiplosis, est iteratio verbi in eadem sententia aliquando continenter: ut ô Mysis! ô Mysis! sed artificiosior cùm aliquid interjicitur; ut illa Demosthenis: πονηρὸν (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) πονηρὸν συκοφάντης. Mala res, viri Athenienses mala res calumniator. Sic Cicero, Non es commotus, cùm tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus. Et, Dii immortales, sine gemitu hoc dici non potest; non nemo etiam in illo sacrario reipubl. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est.

Usus est in affectibus, temperies cum exclamatione.

Anaphora, Epistrophe, Epanalepsis, Traductio, Allusio, Commutatio.

Usus Anaphora. *Anaphora* est repetito in principiis sententiarum aptissima adenumerandum, ut, Nihil te nocturnum præsidium palatii; nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, &c.

Ad insectandum, Tu in forum prodire, tu lucem conspicere, tu in horum conspectum venire conaris.

Ad effectus amabiles.

Te dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te discedente canebat. *Virg. I. Georg.*

Temperatur cum Epistrophe, Synonymia, homœoptoto, homœoteleuto.

Idem ferè est usus *Epistrophes* seu conversionis, quæ repetitio est in fine: ut justitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Usus Epanalepsis. *Epanolepsis* seu complexio utramque figuram amplectitur, repetitque in fine & principio; Figura ad exaggerationes virtutum & vitiorum aptissima; nisi statim feriret fastidiosissimas aures, & ejus artificium illico nudum pateret. Idcirco non est nimis continuanda, sed Anaphora, Traductione, Polyptoto cum amœnitate varianda.

Traductio. Crebra est ejusdem dictionis repetitio, sed cum casuum aut modorum varietate, aut mutatione in sensu: ut, qui nihil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Cui similis est *allusio*, amari jucundum est, si curetur ne quid sit amari: sed hæc leviora.

Vehementiam habent conglobati casus. ex Antithetis vibrati: ut in illa imprecatione Didonis.

Littora littoribus contraria, fluctibus undas,

 Im-

Digitized by Google

Imprecor arma armis, pugnent ipsique nepotes.

Proxima est *commutatio*, sententiarum discrepantium inversio, ut illud Simonid. Pictura loquens poësis est; Tacita poësis pictura est: &, Esse oportet, ut vivam; non, vivere, ut edam.

DE QVARTA SERIE FIgurarum.

Ad suave dicendi genus pertinentium, maximè in structura Periodorum.

CAPUT XXII.

RElstant in hoc dicendi genere figuræ: ex quibus periodi venustatem capiunt, & numerum; quo in genere excellit Isocrates; ita ejus oratio tota est continentibus vincta numeris, ut in tecto tegulæ; neque tamen eo ad pugnam aptior: ut enim si quis currentium corpora vinciat, de celeritate multum detrahat; sic ea oratio, quo pedibus & copulis strictior est, plus suavitatis habet, minus acrimoniæ.

Ornant igitur periodos modò *Asyntheta* crebris incisis, quasi vehiculis, contorta. Gere morem parenti, pare cognatis, obsequere amicis, obtempera legibus. Et hæc ad aculeos.

Polysyntheta ad gravitatem. Gravius enim est illud Homeri.

--- πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

vel una conjunctiuncula.

Homæoptota similiter cadentia quæ iisdem casibus efferuntur. Hominem laudas egentem virtutis, abundantem felicitatis.

Homæoteleuta, quæ iisdem modis: ut turpiter audes facere, nequiter audes dicere.

Plenus est istis Apulëius, ut, ubi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent numina, serviunt elementa: & certè nimis ab antiquis affectata respuit posteritas, cùm propter artificii facilitatem paterent omnibus.

Optima est utriusque figuræ temperies: ut in illo, perditissima ratio est amorem petere, pudorem fugere, deligere formam, negligere famam.

Sunt istis affines disiunctiones, conjunctiones, adjunctiones.

Disiunctio unumquodque certo concludit verbo. Pop. R. Numantiam delevit, Carthaginem sustulit; Corinthum disiecit, Fregellas evertit. Suavis est sed fastidio obnoxia, nisi ingenium sit & prudentia in distributione.

Conjunctio interpositione verbi prima ligat ultimis: ut, formæ dignitas aut morbo deflorescit aut vetustate.

Adjunctio verbum præponit, aut postponit: ut deflorescit formæ dignitas, aut morbo, aut vetustate. Vel, aut morbo aut vetustate formæ dignitas deflorescit.

Sed nihil æque venustat orationem, ac illi suavitatem affundit, quam Isocolon, seu compar, in quo sunt membra orationis, quæ constant ferè ex pari numero syllabarum: ut in illo Ciceronis: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. His periodis sparsæ Isocratis orationes.

DE ALTERO ORDINE *Figurarum, quæ ad gravitatem faciunt.*

CAPUT XXIII.

SEquuntur illustriores figuræ sententiarum, quarum sive ad docendum, sive movendum, splendor est maximus.

Nos primùm eas quæ in demonstrando sunt positæ, deinde quæ in velitatione &

ne & dialogiſmo, poſtremò, quæ in affectibus, ſubjiciemus.

Cicero pro Sexto Roſcio n.142. Prima eſt diviſio, quæ rem in partes diſtribuit, & dilemmate ferit adverſarios. Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim. Tametſi inermis, Judices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipubl. populoque Rom. debet eſſe; tum verò optimo & nobiliſſimo cuique meam orationem graviſſimam eſſe oportet.

[Illa habet vim & probabilitatem, hæc etiam affectum.]

Cicero pro Roſc. n.141. Unum perfugium, Judices, una ſpes reliqua eſt S. Roſcio, eademque reipubl. veſtra priſtina bonitas, & miſericordia: quæ ſi manet, ſalvi etiam nunc eſſe poſſumus, ſin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republ. verſata eſt, veſtroſque animos (id quod fieri profectò non poteſt) duriores acerbioreſque reddit: actum eſt, Judices. Inter feras ſatius eſt ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate verſari. Valebit illud genus in perorationibus.

Uſus diviſionis. In principiis propoſitionum habet illa majeſtatem. Duæ res ſunt, quæ hominem locare poſſunt in ampliſſimo gradu dignitatis, una Imperatoris, altera oratotis boni; &c.

Expeditio. Alterum genus diviſionis eſt *expeditio*, cum rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri aut non fieri potuerit, cæteræ tolluntur, una relinquitur; quam nos intendimus hoc modo: neceſſe eſt, cùm conſtet iſtum noſtrum fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut uſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum, cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: tuum uſu feciſſe etiam nunc non potes. Emptio nulla profertur, hæreditate tibi me vivo mea pecunia venire non potuit: relinquitur ergò, ut me vi de meo fundo dejeceris.

Tertium *Meriſmos*; cujus mentio eſt apud Rutilium Lupum; deſcriptio quædam rei, aut perſonæ, à ſingulis partibus. Hæc exornatio complectitur diſtributionem, ſed habet aliquid vehementius: ut in illo Lycurgi oratoris.

Cujus omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ; oculi ad petulantem laſciviam; manus ad rapinam; venter ad aviditatem; virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ: pes ad fugam, prorſus ut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.

Uſus erit in laudando, in vituperando, in re exaggeranda, cùm ita ſingulæ partes ſumentur, epitheti ſque propriis donabuntur.

Gradatio figura eſt omninò ad amplificationem ficta, quæ ſenſim à minoribus, quaſi per ſcalarum gradus aſcendit ad ſumma.

Decantatum eſt illud, Facinus eſt vinciri civem Romanum, ſcelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam, in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Non fuit his omnibus iſte contentus: ſpectet, inquit, patriam, in conſpectu legum libertatiſque moriatur. Deinde apponatur aculeata concluſio, aut exclamatio cum indignatione, aut admiratione, ut res tulerit.

Habet hæc figura faſtidium, ſi frequentior fuerit. Andocid. de induſtria ſuperlattivum omittit; δεινὸν μὲν οὖν ἐστὶν ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων τὰ δίκαια πάσχειν κακῶς, πολὺ δὲ χαλεπώτερον ὅταν τις ἐπιστάμενος τὰ διαφέροντα, παραβαίνειν τολμᾷ. Grave quidem eſt, ab iis qui æquitatem ignorant, malè tractari; multò verò durius, cùm quis ea novit quæ juſta ſunt, & audet prætergredi. *Andocides in Alcibiad. p.31. n.30.*

Tutiùs

Digitized by Google

Himerius apud Photium. Tutiùs occultatur artificium hoc modo; malum odit, communis virtus est: cum malo etiam bellum gessit. Hæc pulchra ratio exaggerandæ rei, dum minora sumuntur, & laudantur quidem, sed statim majoribus obruuntur.

Usus synathroismi. *Synathroismus*, sive frequentatio, est congeries rerum, & rationum, vivida orationis celeritate decurrentium; cujus vis in suadendo aut dissuadendo maxima, & in perorationibus frequens; ut, *Rutil. ex Lycurgo.* Nemo enim nocens, sine summo mœrore est, Judices, sed multa simul eum perturbant; quod adest, solicitudinis plenum; quod futurum, est formidolosum: lex, paratum supplicium ostentans; vitia ex vitiis coacta; occasionem arguendi maleficii captans inimicus: quæ quotidiana vehementer ejus animum excruciant. Et, *Plut. de fortuna Alexandri.* Alexandro verò, quid suprà dignitatem, quid citrà sudorem, quid incruenta victoria, quid citra pulveris, ut dicitur, tactum? postremò quid inelaboratum obtigit? amnes sanguine mixtos bibebat, quos cæsorum corporibus junctos trajiciebat: herbam fame enectus edebat, quam primam offendisset: obrutas altis nivibus gentes adiit, urbes sub terram mersas excidit, pugnantia maria navigavit, arida Gedrosiorum Arachosiorumque littora permensus, in mari priùs etiam quàm in terra stirpes vidit.

Mobilis, & cita congeries expressa è Plutarc. l. de fort. Roman. Sed illud mobiliùs, & γοργότερον. Trophæa alia super alia eriguntur; triumphi triumphos excipiunt, arma sanguine calentia novo subinde sanguine abluuntur, victorias numerat, non cadaverum spoliorumve acervis, sed subactis regnis, populisque in servitutem redactis, insulis continentibusque, classibus suis patefactis; ea Romanorũ est Imperii magnitudo. Una pugna Philippus Macedoniam perdidit, unâ clade acceptâ Antiochus Asia cessit, uno prælio victi Carthaginenses Lybiam amiserunt, denique vir, unius exercitus impetu imperio Armeniam adjecit, Pontum Euxinum, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberos, & omninò quæ cis Hyrcanos Caucasumque sunt: ter illum victorem vidit Oceanus terras ambiens, Numidas in Lybiâ ad littora usque meridiana repulit, Hispaniam Atlantico tenus subegit cum Sertorio desciscentem: Albanorum reges insectans, intra Caspium pelagus compulit; bella hæc omnia egregiè profligavit, publicæ fortunæ ope adjutus: ab ea verò destitutus, sua tandem ipsius sorte cecidit. Enimvero magnus ille Romanorum genius, non ut Macedonum, ad dieculam aspirans, aut breviculo tempore florens; nec terrestris modò ut Lacedæmoniorum; aut maritimus, ut Atheniensium, &c. Vide item ex Salviano, lib. 1. de gubernatione Dei, ubi res gestas Moysis perstringit.

Ratiocinatio est per quam nos ipsi à nobis rationem poscimus, quare quidquam dicamus, & crebrò nosmet à nobis petimus uniuscujusque propositionis explanationem: ea est hujusmodi; *Cic. 4. ad Herenn.*

Majores nostri, si quam unius peccati mulierem damnabant, simplici judicio, multorum maleficiorum convictam putabant. Quo pacto? quoniam quam impudicam judicarant, eam veneficii quoque damnatam existimabant. Quid ita? quia necesse est eam quæ suum corpus addixerit turpissimæ cupiditati, timere permultos. Quos? istos, virum, parentes, cæteros, ad quos videt sui dedecoris infamiam pertinere. Quid posteà? quos tantoperè timeat, eos necesse est, ut quoquo modo possit, veneficio petat.

Hæc figura habet multum τῦ πρακτικοῦ, & ad docendum demonstrandumque efficacissima est, & valde popularis. *Ratiocinatio concionibus aptissima.*

DE

DE FIGURIS IN VELITAtione, & Certamine.

CAPUT XXIV.

Prolepseos varia genera. PRolepsis est occupatio objectionis, cujus varia sunt genera.

Modò concisa est, ut :

Esto, ipse nil potest, at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis.

Modò ampla & magnifica, itemque irrisione amarulentâ, in proponenda adversarii oratione; qualis est illa;

7. in Verrem, 10. Quid agam, Judices, quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomẽ Imperatoris opponitur: novi locũ, video ubi se jactaturus sit Hortensius: belli pericula, tempora reipubl. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini talem Imperatorem Pop. Rom. Siculorum testimoniis eripi, ne obteri laudem Imperatoriam criminibus avaritiæ velitis.

Modò expeditionem habet adjunctam, vestigat, tentat, capit, omnes adversarii rationes breviter subjicit, diluitque cum dexteritate, ut illa:

Cic. 4. ad Herenn. Quæro igitur unde iste tam pecuniosus sit factus? amplum patrimonium relictũ est? at patris bona vænierunt. Hæreditas aliqua obvenit? non potest dici: sed etiam à necessariis omnibus exhæredatus est. Præmium aliquod ex lite aut judicio cepit? non modò id non fecit, sed etiam insuper ipse grandi sponsione vinctus est. Ergò si his rationibus locupletatus non est, sicut omnes videtis, aut isti domi nascitur aurum, aut unde non est licitum, pecunias accepit, & tunc appellatur *subjectio*: qua usus Philo de legatione ad Cajum, τὸ γένος τὴν ἐλάττω, pag. 783. & cæt.

Modò per Anaphoram & homœoptota vibratur, qualis est illa omnium argutissima de Harusp. resp. *Argutissima species subjectionis.* Tu meam domum religiosam facere potuisti, ecqua mente? qua invaseras. qua manu? qua disturbaras. qua voce? qua incendi jusseras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras. quo pulvinari? quod stupraras. quo simulachro? quod ereptum ex meretricis simulachro, in Imperatoris monumento collocaras.

Sustentatio.

Sustentatio est dicti suspensio ad majorem attentionem, ut illud Demosthenis: *Demost. pro Coron.*

Βούλομαι τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καί μου, πρὸς Διὸς, καὶ θεῶν μηδεὶς, τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσῃ: Cupio autem quidpiam admirabile dicere, & quæso per Deos, ne quis hanc miretur dicendi insolentiam.

Et Cicero; Audite, audite Consulem, Judices, nihil dicam arrogantius, tantùm dicam totos dies atque noctes de republica cogitantem.

[Illa majestatis plena est: hæc acris, & expedita.

Cic. 4. in Verr. n. 106 Cognitorem adscribit Sthenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non. Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor dignitasque esset? minimè. Quid igitur? civem Romanum. cui hoc probari potest? cùm esset Sthenius, civitatis suæ nobilissimus, amplissimâ cognatione, plurimis amicitiis; cùm præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia posset, invenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabitis? an ipse civem Romanum maluit? cedo: cui Siculo cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus unquàm sit?

Digitized by Google

Vides, ut in ratione variatur & venustatur. Ista minùs habet acrimoniæ, sed plus expectationis.

Etiamnum mihi expectare videmini, Iudices, quid deinde factum sit? quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda. Quid in ejusmodi re fieri potuit, quod commodum est? expectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium; nomine sceleris conjurationisquè damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. Alias juvat transitiones, ut:

Quid deinde furcifer, quò progreditur? &, Venio nunc ad illud aureum nomen Chrysogoni.

Licentia.

Demosth. Philip. 3.

Licentia, παῤῥησία, libertas, & fiducia loquendi: quo genere abundat Demosthenes, ut καὶ δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δέ. Vereor ne quid dicam odiosum, sed omnino verum. Acris est ac amarulenta.

Cic. Philip. 1.

Altera excelsa: quid? de reliquis reip. malis licetne dicere? mihi verò licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere.

Tertia, lenis est, quæ videtur exerere aculeos, cum aliqua acrimonia, quam mulcet, & mitigat, ut.

Cic. Philip. 9.

Vos enim (Patres conscripti) grave dictu est, sed tamen dicendum, vos inquam Servium Sulpitium vita privastis: quem cum videretis se magis morbo quàm oratione excusantem, non vos quidem crudeles fuistis, (quid enim minus in hunc ordinem convenit) sed cùm speraretis nihil esse, quod non illius authoritate & sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis, atque eum, qui semper vestrum consensum gravissimum judicavisset, de sententia dejecistis.

Quarta, adulatoria, quæ simulat libertatem, cùm tamen ea dicat quæ auditoribus scit esse gratissima: Talia sunt illa pro Ligario, vide quàm non reformidem, vide quanta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ, mihi apud te dicendi oboriatur.

Communicatio.

Usus communicationis.

Cicer. pro Quinct.

Communicatio est, quasi cum ipsis, apud quos dicas, deliberatio. Apta ad purgationem figura, in qua multum est probabilitatis. Ego pro tenunc consulo post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat consulere oblitus es. Quæro abs te Cai Aquili; L. Luculle, P. Quintili, M. Marce, vadimoniũ mihi non obiit quidam socius, & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria, recens intercedit: postulone à Prætore, ut ejus bona mihi possidere liceat, an cùm Romæ domus ejus, uxor, liberi sint, domum potiùs denuntiem? Quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? Profectò si rectè vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum expectare: deinde si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos convenire, quærere quis procurator sit, domum denuntiare: dici vix potest, quam multa sint quæ respondeatis ante fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam ac necessariam devenire.

Concessio.

Concessio est in dictis, sicut permissio in factis.

His quidem figuris videmur aliquid adversario concedere, quod tamen nihil contra rem nostram facit, immò ex fiducia nostræ æquitatis, & abundantia rationum, proficiscitur.

Ad-

Varia concessionis forma.

Cicero 5. Verr. num. 219.

Adjunctam ut sæpius habet *paralepsim*, qua nos multa, & ea aliquando gravia, præterire fingimus ut ad majora veniamus, sic: Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite præterita si vultis, sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes provincias evertatis.

Hæc expedita. Confringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, evolet ex nostra severitate.

Altera invidiosa, & ironica, qua reus in invidiam adducitur; synathroisi non enim habet magnorum criminum, quæ omninò concedi non possunt, & tamen videtur præterire, ut nocentissimum hominem ostendat. Sic, verùm esto; nihil

3 Verr. n. 13

est, quod non emi possit, si tantum des quantum velit venditor, spoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, ut locupletatis, aut invidiæ aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. Quid tum, quæ erit in istos agros deductio?

Cicer. pro Milone.

Tertia gravis, cum aganactesi, ut in Milone de Clodio. Excitatio excitate eum si potestis, ab inferis, frangatis impetum vivi; cujus vix sustinetis furias insepulti.

Permissio est, ut illa in 7. Verrena. Perfrica fontem, & dicite digniorem qui consul fieres, quàm Catonem.

Ironia, Epiplexis, Aposiopesis, Allegoria.

Varii modi ironiæ.

Ironia, una est brevis & faceta, ut cùm Lamia deformem interpellaret. Audiamus, inquit Crassus, pulchellum puerum: at ille bellè retorsit, non potui formam ipse fingere, ingenium potui.

Cicero in Pisonem. Ironia ampla & festiva species.

Alia fusa & magnifica, ut illa in Pisonem, qui triumphum contemnebat. Non est integrum Cneo Pompeio consilio jam uti tuo; erravit enim; non gustarat istam tuam Philosophiam; ter jam homo stultus triumphavit. Crasse pudet me tui, quid est quòd confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in illum errorem induceremini? C. ipsi Pontino necessario meo jam non est integrum: religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum; rusticum Marium, nullius consilii Patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt! Et postquam satis lusit, mactat hominem exclamatione. O tenebræ! ô lutum! ô sordes!

Demosth. in orat. de Corona.

Tertia amarulenta, quæ dicitur, *Sarcasmos*, ridet & pungit, ut Vespa. Talia sunt illa Demosthen. αὐτοτραγικὸς πίθηκος, ἀρουραῖος Οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ. Tragica Simia, rusticus Oenomaus, adulterinus Rhetor.

Epiplexis, est gravior quædam increpatio, apta Demosthenis gravitati, qualis est illa: τί οὖν ὦ ταλαίπωρε συκοφαντεῖς; τί λόγους πλάττεις; τί σαυτὸν οὐχ ἑλλεβορίζεις ἐπὶ τούτοις; Quid igitur ô miser calumniaris, quid mendacia fingis? quid elleboro te non purgas?

In hoc genere plerunque valet Aposiopesis, Allegoria, Epanorthôsis.

Aposiopeseos usus.

Aposiopesis est reticentia, cujus usus triplex est. Vel enim reticetur propter obscœnitatem, ut in illo Virgilii,

Novimus, & quite.

Vel propter δυσφημίαν, quod mali ominis esse videatur.

Sed Ulpianus 1. Philipp. notat, Demosthenem de industria Philippi verba remittere, ne mala avis interveniat.

Vel propter gravitatem; nam, ut ait Demetrius, Quæ latent, graviora, putantur. Tale est illud Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Demetrii Phalerei de allegoria judicium.

Allegoria, ad terrorem incutiendum est aptissima, adyto aut nocti simillima, nescio quid habet horroris; quia, quæ minùs videntur, magis timentur: omnia mysteria sunt Allegoriis velata, ad gravitatem & horrorem. Graviùs dixit Dionysius, Locris vastitatem minitans, [Nunc Cicadæ apud vos in nudo cantabunt solo,] quàm si rem dixisset apertiùs, iracundior visus esset, & minùs metuendus. Sed cavendum à continuata Allegoria, ne videamus ænigmata facere. Hæc Demetrius.

Correctio.

Correctionis varia species. *Pro Cælio n. 32. Pro Rosc. Amer. n. 134. Pro Sext. n. 110.*

Correctio una est mordax, ut: Quod quidem facerē vehementiùs, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere, semper hic erro. Et: Quæ verò convivia honesta credo in ejusmodi domo, si domus habenda est potiùs, quàm officina nequitiæ, & diversorium flagitiorum omnium?

Alia vehemens cum Anadiplosi: cui benedixit unquam bono? benedixit? immò quem fortem & bonum civem non petulantissimè insectatus est?

Pro Lig. n. 26. Philipp. 3 num. 3.

Alia levior per addubitationem & moderationem. Constantiam dico, nescio an meliùs patientiam possem dicere. Et: Patrimonium effudit; quanquam non sumus usi eo verbo, quo decuit: non enim effudit, sed in salute reipubl. collocavit.

DE TERTIA SERIE FIGURARUM in affectibus.

CAPUT XXV.

FIguras claudent exornationes sententiarum omnium illustrissimæ. Exclamatio, Imprecatio, Sermocinatio, Prosopopœia, Apostrophe, Aporia, quibus nihil ad affectus movendos potentiùs: sed tamen si frequentiùs adhibeantur, & in levi materia, nihil miserabilius.

Exclamationis varii modi.

Exclamatio, alia acuta, & brevis, ut Quænam, malum, est ista voluntaria servitus? fuerit quædam necessaria.

Alia fusa, & plena, quæ tot generibus distinguitur, quot sunt affectus.

Aversionis & horroris: ô scelus! ô portentum in ultimas terras exportandum!

Epist. Juliani tota in exclamationib. admirationis.

Alia admirationis cum laude, ut: ô civem natum reip. memorē sui generis, imitatoremq; majorū. Et illa epistola Juliani tota in exclamatione, ὦ λόγος, φρόνησις ὦ σύνθεσις, ὦ διαίρεσις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἀφορμαί, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη! O eloquentiam, ô mentem, ô prudentiam, ô distributionem, ô vim argumentorum, ô dispositionem, ô adjuncta, ô dictionem, ô numerum, ô compositionem!

Dionysii Milesii laudata exclamatio.

Doloris exclamatio. Dionysius Milesius laudatur apud Philostratum ob hanc monodiam, sub persona Demosthenis, in Chæroneæ cladis lamentatione. O Chæronea perniciosus ager! ô transfuga ad barbaros Bœtia: ingemiscite heroum animæ, prope Platæas victi sumus. Ad hoc genus accedunt deplorationes, & querimoniæ, quarum exemplum in una valde suavi & eleganti subjicio.

Deplo-

Ælian. p. 417. in ep. Græc. collectaneis.

Deploratio Apum transfugarum.

Alvearia mihi sunt apibus vacua, & discesserunt à laribus, non hactenus fugitivæ. Enimuero & fideles permanserunt, & quasi in domibus, sic in suis cellulis habitaverunt; atque pratum habuerunt roridum, & floribus copiosum, atque excepturum eas omni ferculorum genere; illæ verò nimio penè studio laboris, nobis convivium præbuerant multo & egregio melle; & nunquam hujus suavissimi partus, steriles fuerant; nunc autem discesserunt, nihil à nobis mali passæ: non, per Aristæum, & Apollinem ipsum; atque exules sunt, domusque ipsarum orba est; & flores in prato circum circa tenio languescunt. Ego verò, cùm recordor earum volatum, & gratissimam choream, nihil aliud me opinor quàm filias amisisse. Irascor igitur eis. Cur enim reliquerunt alumnum suum, & verè patrem atque custodem, ac procuratorem minimè ingratum? Itaque oportet me investigare, quò errabundæ pervenerint, atque ubi post fugam consederunt, etiam ne quisquam eas receperit; habet enim prorsus alienas, & nihil ad se pertinentes; deinde, cùm invenero multis verbis exprobrabo eis ingratum animum, & violatam fidem. Græca præclara sunt, & artificiosa.

Græca verba sunt.

ΤΑ σμήνη μοι τ̃ μελιττῶν κενὰ καὶ ἀπεφοίτησαν τῆς ἑστίας, οὐκ οὖσαι τέως δραπέτιδες. ἀλλὰ γὰρ καὶ πισαὶ διέμενον καὶ ὤκουν ὡς οἴκους εἰς τοὺς αὐτῶν σίμβλους, καὶ εἶχον λειμῶνα ἔνδροσον, καὶ δὴ καὶ ἀνθῶν εὔφορον. καὶ εἱστιῶ μὲν αὐτὰς πανδαισίᾳ. αἱ δὲ ὑπὸ τῆς φιλεργίας τῆς ἄγαν ἀνθεστίων ἡμᾶς πολλῷ καὶ καλῷ τῷ μέλιτι· κοὐδέποτε τῆς δὲ τῆς ὠδῖνος τῆς γλυκείας ἦσαν ἄγονοι. νυνὶ δὲ ᾤχοντο ἀπιοῦσαι, λυπηθεῖσαι πρὸς ἡμῶν οὐδέν. οὐ μὰ τὸν Ἀρισταῖον καὶ τ̃ Ἀπόλλω αὐτὸν καὶ αἱ μὲν εἰσὶ φυγάδες. ὁ δὲ οἶκος αὐτῶν χῆρός ἐστι, καὶ τὰ ἄνθη τὰ ἐν τῷ λειμῶνι περὶ αὐτὰ γηρᾷ. Ἐγὼ δὲ αὐτῶν ὅταν ἀναμνησθῶ τῆς πτήσεως, καὶ τῆς εὐχαρίστου χορείας, οὐδὲν ἄλλο ἢ νομίζω θυγατέρας ἀφῃρῆσθαι. ὀργίζομαι μὲν οὖν αὐταῖς. τί γὰρ ἀπέλιπον τρόφιμον αὐτῶν καὶ ἀτεχνῶς πατέρα, καὶ φρουρὸν, καὶ μελεδωνὸν, οὐκ ἀχάριστον; δεῖ δέ με ἀνιχνεῦσαι τ̃ πλάνην αὐτῶν, καὶ ὅποι ποτὲ ἀποδρᾶσαι κάθηνται, καὶ τίς αὐτὰς ὑπεδέξατο, ἔχει γὰρ τοι καὶ οὗτος τὰς μηδὲν προσηκούσας, εἶτα εὑρὼν ὀνειδιῶ πολλὰ ταῖς ἀγνώμοσι καὶ ἀπίστοις.

Execrandi in rebus tragicis, clarissimarumque personarum funestis cædibus, contra patricidam notæ sunt & aptæ istæ formulæ:

O dementissimi furoris belluam, Hyrcanis tigribus prognatam, ad latrocinium patriæ, ad pestem Italiæ, ad totius mundi perniciem natam, & ex omnium sordium colluvie concretam! ô ultimum inferorum portentum! ô sicam furiarum sacris initiatam, & impiis Dæmonum execrationibus devotam! ô infaustissimam lucem & omni nocte tristiorem, qua, hiatu discesserunt inferi, ut te cùm jam sustinere non possent, te inquam, istis terris importunissimum animal evomerent. O si tuus ille natalis dies, in annorum redeat curriculum, extabescat protinus, aut feralibus cometarum portentis funestetur. Non est non est meum (auditores) in tanta doloris acerbitate exclamare, opus esset vel ipso Caci ore flammarum globos eructanti, vel Thyestæ, aut Oedipi imprecationibus; neque tamen ad tanti criminis detestationem pares essent. O rem funestam, terram videre dirissimo illo patricidio incestatam, & cœlum ipsum tanti sceleris aspectu confusum! &c. similia.

Deprecatio gravis pro Muræna in peroratione. Quæ cùm ita sint, Iudices, primùm reipubl. causa, qua nulla res cuiquam potior debet esse; vos pro mea summa & vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro authoritate consulari hortor, pro *Cicer. pro Muræn. num. 86.*

pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut vitæ vestræ, & cæterorum civium consulatis: deinde ego fidem vestram, vel defensoris & amici officio adductus, oro atque obsecro, Judices, ut ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, Lucii Murænæ recentem gratulationem novâ lamentatione obruatis.

Pro Deiot. num. 8. Pathetica pro Deiotaro. Quamobrem, hoc nos primùm metu C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istã oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præsidiis, quàm in promissis & fide firmiorem. Sermocinatio orationem effingit.

Philostr. p. 578. in philagro. Sermocinatio superbi. Deinde putas solem vespero invidere, aut curæ ipsi esse, si quæ stella alia in cœlo est? Non ita se habent res ingentis hujus ignis: nam videtur mihi etiam poetico more sic loqui: Do tibi septentrionem: tibi meridiem: tibi vesperum: omnes autem in nocte: omnes cùm ego non videor.

Græca verba sunt:

Εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν, ἢ μέλλειν αὐτῷ εἴ τις ἐστιν ἀστὴρ ἄλλος ἐν οὐρανῷ; οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τοῦ μεγάλου τούτου πυρός. ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ καὶ ποιητικῶς, ἑκάστῳ διανέμειν· σοὶ μὲν ἄρκτον δίδωμι, λέγοντα, σοὶ δὲ μεσημβρίαν, σοὶ δὲ ἑσπέραν, πάντες δὲ ἐν νυκτὶ, πάντες ὅταν ἐγὼ μὴ βλέπωμαι.

Ep. 115. ex Euripide. Avari. *Seneca ad Lucilium.*

Ubique tantum quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit quæris? nihil.
Aut dives opto vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui dum moritur, lucrũ facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blanda potest.
Par esse prolis, non sacer meritus parens.
Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,
Meritò ill amores cœlitum atque hominum movet.

4. ad Her. Mors viri magnanimi præclarissimè expressa. Magnanimi in morte egregiam habet Cicero. Cùm militibus urbs redundaret, & omnes cives timore oppressi domi continerentur: venit iste cum sago, gladio succinctus, jaculum tenens: quinque adolescentes hominẽ simili ornatu subsequuntur, irrumpit in ædes subitò: Deinde magnâ voce, ubi est, inquit, iste beatus ædium dominus, quin mihi præsto sit? Quid taces? Hîc alii omnes stupidi timore obmutuerunt: Uxor illius infelicissimi, cum maximo fletu ad istius pedes abjecit sese. Parce, inquit, & per ea quæ tibi dulcissima sunt in vita, miserere nostri, noli extinguere extinctos, fer mansuetè fortunã, nos quoque fuimus beati, nosce te esse hominem.

At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis opplorare desinitis? non abibit. Illi nuntiatur interea, venisse istum, & clamore maximo mortem minari: quod simul audivit: Heus, inquit, Gorgia, pedisseque puerorum, absconde pueros, fac ut incolumes ad adolescentiam perducas. Vix hæc dixerat, cùm ecce iste præsto, Sedes (inquit) audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple meas inimicitias, & iracundiam satura tuo sanguine. Ille cum magno spiritu: Metuebam, inquit, ne planè victus essem: nunc, ut video, in judicio mecum contendere non vis, ubi superari turpissimum est, superare pulcherrimum: interficere me vis; occidar equidem, sed victus non peribo. At ille, In extremo vitæ tempore, etiam sententiosè loqueris, neque ei, quem vides dominari, vis supplicare?

Tum mulier: Immò quidem iste rogat, & supplicat, sed tu quæso commovere. Et tu per Deos, inquit, hunc amplexare, dominus est, vicit hic te, vince tu nunc animum.

animum. Cur non definis, inquit, uxor loqui, quæ me digna non sunt? Tace, & quæ curanda sunt, cura. Tu cessas mihi vitam, tibi omnem bene vivendi spem, meâ morte eripere? Iste mulierem repulit abs se lamentantem: illi nescio quid incipienti dicere quod dignum videlicet illius virtute esset, gladium in latere defixit.

Vide item præclarum exemplum pro Cœlio n. 33. in orat. Appii Claudii. Cic. 4. ad Herenn.

Prosopopœia non tantum orationem fingit, sed personam, ut cùm patria loquens inducitur hoc modo: Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certissimis, clarissimis locupletata victoriis, nunc vestris seditionibus, ô cives, vexor; quam dolis malitiosa Carthago, viribus probata Numantia, disciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit, eam patiemini, nunc ab homunculis teterrimis proteri, atque conculcari? Item; Quod si nunc L. ille Brutus reviviscat, & hic ante pedes vestros adsit, non hâc utatur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis? Ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam servare non vultis? Ego capitis mei periculo patriam liberavi: vos P. liberi sine periculo esse non curatis? Hæc figura est eorum oratorum, qui canunt majoribus tibiis.

Apostrophe conversio sermonis, modò ad Deos, modò ad homines, modò etiam ad res inanimas, ut. Nunc te Jupiter Opt. Max. Et ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ ἀρετή: Quod orator Græcus objicit Æschini.

Cum orco, seu jurejurando, conjungitur ad majorem gravitatem, ut notat Longius, καλῶ δ' ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας, &c. Nunc fit ad mortuos, ut, Ingemiscite heroes, qui sub terra estis conditi. Et, οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας, &c. Vos verò patriæ natos judico: quorum etiam nomen à Marte est: ut idem Deus, urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est, in victoria, gloriosa; etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari solet. Illi igitur impii, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent. Vos verò qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consequuti, brevis autem vobis vita data est: At memoria benè redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis, ad summam laudem gloriamq; contenderet? Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec oblivione eorũ, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cùm vobis immortale monumentum, suis penè manibus senatus populusq; Rom. extruxerit. Ad res inanimas: ut; Vos enim Albani, Tinnuli, atque Luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor.

De Corona 406. Dionys. Milesius.

Philipp. 4. n. 32.

Aporia, dubitatio nobiscum per dialogismum, unum pro multis erit exemplum, quo ipsis inimicis lacrymas excussit C. Gracchus. Quò me miser conferam? quò vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat: an domum? matremne ut miseram lamentantemque videam, & abjectam?

Lib. 3. de orat. n. 212.

Cicero pro Muræna hanc ipsam imitatus est: fons, & origo existat apud Andocidem, Τίνα γὰρ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ; τὸν πατέρα; ἀλλὰ τέθνηκεν. τοὺς ἀδελφούς; ἀλλ' οὐκ εἰσί. τοὺς παῖδας; ἀλλ' οὔπω γεγένηνται. ὑμεῖς τοίνυν καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐμοὶ, καὶ ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γένεσθε.

Andocid. περὶ τῆς ἑαυτοῦ κατηγ. p. 19. n. 18.

Quem ego supplicè vestro huic tribunali sistam (Iudices?) patrem scilicet; at verò mortuus est. Fratres? nulli sunt. Liberos? non habeo. Vos apud me parentum, fratrum, liberorum locum tenetis. Basilius Seleuciæ, in hac figura triumphat, maximè in ista præclarissima Abrahami sermocinatione:

In Homilia de Abrahã.

Λάβε

Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ.

ΠΩΣ οὐκ ἔφελξε τὴν φωνήν; πῶς οὐ συνεστάλη τὴν ψυχὴν τῇ πληγῇ τῆς φωνῆς; πῶς οὐκ ἔφθασε τῇ τελευτῇ τὴν τοῦ τέκνου σφαγήν; ἀλλ᾽ ὢ ψυχῆς καρτερᾶς. οὐκ ἐστέναξεν, οὐκ ἐδάκρυσεν, οὐκ εἶξε τῇ φύσει, οὐκ ἐμερίσθη τοῖς βουλεύμασι, οὐ τὸ πρόσωπον ἤμειψεν, οὐκ ἀφῆκε φωνὴν τὴν πατρικήν, τέκνου σφαγὴν ἀπαιτούμενος, οὐκ εἶπεν ἅπερ ἡ φύσις ἐβούλετο. ὢ ξένων ἐπιταγμάτων· ὢ τῶν παρὰ φύσιν παραγγελμάτων. τέκνου σφαγὴν αἰτοῦμαι, καὶ γλυκέος παιδὸς προστάττομαι δήμιος. Πατὴρ βραδύς, καὶ τεκνοφόνος ταχύς. ὢ πόσαις καὶ ποίαις ἐλπίσιν ἐτήρουν τὸ φίλτατον. ὅτε μοι τῆς ἀτεκνίας ἐλύθη τὸ πάθος, τότε πάλιν ἀτεκνίαν ὀδύρομαι. οὐκ ἦν οὕτως ἀνιαρὰ μοι περὶ τὴν πεῖραν ἡ τοῦ παιδὸς ἐρημία. οὔπω τῇ ἀπολαύσει τρωθείς, ἠγνόουν ὃν οὐκ εἶχον. νῦν δὲ τῇ φύσει δεθείς, καὶ τῷ πόθῳ προσηλωθείς, οὐ φέρω τὸν πόνον τῆς ἀφαιρέσεως. τί οὖν με καὶ πατέρα δείξας, παιδοκτόνον ἐργάζῃ; τί με τέρπεσθαι ταῖς ὠδῖσιν ἐδίδαξας, μεταδιδάξας ὀδύρεσθαι; τί μεταβάλλεις τὸν πόθον εἰς πένθος; τί μετασκευάζεις τὸ φίλτρον εἰς θρῆνον; μιαίνω δεξιὰν αἵμασι παιδός, ὑπὲρ οὗ πολλάκις σοι τὰς χεῖρας ἐξέτεινα; πατρικὰς ἱκεσίας δεξάμενος, ὁπλίζεις πατέρα πρὸς τὴν τοῦ βρέφους ἀναίρεσιν, πρὸς τὰς σὰς ὑποσχέσεις ἀπόβλεψον δέσποτα. κληρονόμον ἐπηγγείλω, καὶ παιδοκτόνον ἐργάζῃ· καὶ θυσίαν ἀπαιτεῖς ὃν ἐχαρίσω διάδοχον, ἀλλ᾽ ἐγὼ μέν σοι παστάδας προενόουν, ὦ τέκνον, καὶ θάλαμον. ἠγνόουν δ᾽ ἄρα πυρὶ καὶ σιδήρῳ τρέφων τὸ φίλτατον. ἀντὶ παστάδος βωμός, ἀντὶ πυρὸς νυμφικοῦ, φλὸξ ἐπιβώμιος. εἴθε μήποτε πρὸς αἴτησιν ἦλθον γονῆς. εἴθε μοι γέγονεν ἄπρακτος ἡ τῆς παιδογονίας εὐχή. εἴθε μὴ τόκον εἶδον παράδοξον, ἵνα μὴ πρὸς πόλεμον ἦλθον οὐκ ἐλπιζόμενον. ἀλλά μοι τὸ πάντων ἀνιαρώτατον, αὐτουργόν με γλυκέος τοῦ φόνου κελεύει, καὶ σφαγέα τοῦ βρέφους ἰδεῖν ἐπιθυμεῖ τὸν γεννήσαντα· οὐκοῦν πολεμίων ἐνδιδόσθω χερσί. δυσμενεῖς σφαγὴν ἐνεργείτωσαν· προστιθέτω τὸν φόνον δεξιὰ μὴ δεδεμένη τῷ πόθῳ· πατὴρ δὲ ὤν, οὐ φέρω τὴν ἀκοήν, οὐκ ὑποφέρω τὴν σφαγήν, ἀπωθεῖται τὸ ξίφος ἡ φύσις, ὀκλάζει πρὸς τὸ ἔργον ἡ δεξιά, ὀφθαλμοὶ τὴν θέαν ἀρνοῦνται. οἶδας αὐτὸς οἵοις πάθεσι τὴν φύσιν καθώπλισας. οὐδὲν τούτων ὁ γενναῖος Ἀβραάμ, οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνόησεν· ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς προβάτου θυσίαν ἀπαιτούμενος, πρὸς τὴν σφαγὴν ηὐτρεπίζετο, ὁ τοῖς θείοις ἐμμελετήσας προστάγμασι, καὶ οὐκ ἐπιστρέφεται πρὸς τὴν φύσιν τὸν δρόμον κωλύουσαν. συνεργὸν οὖν λαβὼν τὴν σιγὴν ὅλος ἐγίνετο τοῦ προστάγματος. κρύπτει τὴν Σάρραν τὸ τόλμημα, οὐκ ἐκφαίνει τῇ τεκούσῃ τὸ πρόσταγμα. τίνος ἕνεκεν; φιλόθεος μέν, φησίν, ἐγὼ δὲ τὴν γνώμην θαυμάζων, αἰδοῦμαι τὴν φύσιν. ὁρῶν τὸ φιλόθεον, δέδοικα τὸ φιλόστοργον. φιλόθεος ἡ γυνή, ἀλλὰ μήτηρ ἐστί· δεινὸν αἱ μητέρες ἀσθενείᾳ κρατούμεναι φύσεως· δέδοικα μὴ κρύψασα τὸν παῖδα, κλέψῃ τὸ παράγγελμα, μὴ μολύνῃ τὴν θυσίαν δακρύσασα, μὴ τὸν παῖδα θρηνήσασα, καθυβρίσῃ τὸν ἐπιτάξαντα, μὴ τὴν ὄψιν ἀράξασα, ῥίψῃ τὴν θυσίαν, καὶ τὸν θεὸν ἐκβιάσηται. μὴ τὴν γνώμην ὀκλάσασα, συλήσῃ τὴν χάριν τοῦ θαύματος. ἐγὼ μετὰ τὴν σφαγὴν θρηνοῦσαν παραμυθήσομαι, θεραπεύσω δακρύουσαν, τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν ἀποφθεγγόμενος. παῦσαι θρηνοῦσα, μὴ κλαῖε τὸν παῖδα τὸν τῇ σφαγῇ τιμηθέντα. δῶρον ὁ τόκος ὠδῖνας χαρισάμενος οὐκ ἀναιρεῖ τὸν παῖδα πατήρ, μεῖζον ὠφελῶν, οὐδὲ μάτην χωρεῖ μέσον τὸ ξίφος τῆς φύσεως. ἔγνωται τὴν εὐεργεσίαν ἡ τὴν θυσίαν τολμήσασα δεξιά. ὃν ἔδωκεν, ᾔτησεν, ὃν ἔπλασε, πάλιν ἐζήτησεν· ἔλαβεν αἰτήσας ὃν ἔδωκεν αἰτηθείς. ἀποδώσει πάλιν βουληθεὶς ὑπ᾽ οὐδενὸς κωλυόμενος· ὁ γὰρ οὐκ ὄντα δούς, καὶ νεκρωθέντα χαρίσεται. ὁ νεκρωθεῖσάν σοι τὴν γαστέρα δείξας μητέρα, καὶ παῖδα σφαγέντα πρὸς ζωὴν μεταπέμψει. τὸ δὲ μέγιστον εἰς παραμυθίαν, ὦ γύναι, εἰς αἴτησιν ἦλθε θυσίας, ὁ τοῦ βρέφους ἔχων τὴν ἐξουσίαν. μόσχον πρώην εἰς ἤνεγκας, Ἰσαὰκ προσενέγκασα, τί τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἐλπίζεις; τοιούτοις νεανικοῖς λογισμοῖς ὁ πρεσβύτης ἐπιστομίσας

τὴν

Digitized

τὴν φύσιν κακίζουσαν, καὶ παραθήξας τὴν φρένα, καὶ στομώσας τὴν χεῖρα, τὸ τῶν σπλάγχνων θῦμα λαβὼν, δρομαῖος ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέτρεχε, γηραιὸν πόδα διδάξας τῷ δρόμῳ νεάζοντα. ἐνίκα γὰρ φύσιν καὶ πάθος ὁ πόθος· καὶ γῆρας, εὐσεβείας ὁ τόνος. καὶ πάντα ἠλέγχετο τῷ τῆς φιλοθείας παραχωροῦντα πυρί. ἀνεπήδα πρὸς τὸ ὄρος, συνεργὸν τῆς θυσίας αὐτὸ τὸ θῦμα λαβών, αὐτός τε γὰρ τὸ πῦρ καὶ τὸ ξίφος μετεχει. φέρετο· τοῖς τῆς θυσίας ἢ ξύλοις, τὸ καλὸν ἱερεῖον τῆς ἰσαὰκ ἐπεφόρτιζε.

I. Tolle filium tuum unigenitum quem diligis Isaac.

QUomodo ad eam vocem non inhorruit? quomodo non fuit animus vocis perculsione contractior? quomodo filii jugulationem morte non antevertit? ô animi firmitudinem! non gemuit, non illacrymavit, non naturæ vi fractus est, non in varias partes consilia partitus est, oris constantiam tenuit, non emisit vocem patre dignam, qua filii jugulum petere abnueret, non dixit quæ ab ingenio voluisset; ô barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filii jugulum reposcor, & filii carnifex esse jubeor. Serus cùm fuerim pater, in filii cædem properè urgeor: ô cujusmodi in spes natum charissimum servabam! infœcunditatis malo solutus, rursum me improlem gemo. Non usque adeò filii orbitas ante luctuosa fuit, quàm nunc experto mihi. Nondum fructu filii saucius, eum ignorabam, quo carebam. Nunc autem & naturæ obligatus, & amoris vi quasi clavo confixus, interemptionis dolorem non fero. Cur tandem, cur qui me, ut genitor essem, parricidium jubes admittere? Quid me partu delectari docuisti? an ut deinde lugere doceres? quid amorem mœrore commutas? quid ex amore lamenta concinnas? Illiusne filii sanguine dextram inquinabo, pro quo toties ego tibi manus extendi? Patrisne supplicationibus ante susceptis, patrem ad filii interemptionem obarmas? Domine promissa tua respice. Cui hæredem promiseras, eum hæredi percussorem submittis? quemve largitus eras successorem, mactari poscis? Ecce tibi, fili, mecum nuptiales epulas & thalamum agitabam animo, ignorans te charissimum igni ferroque ali. En aram pro thalamo, pro igne nuptiali, aræ flamma. Utinam nunquam filium rogassem! utinam mea generandi vota nulla fuissent! utinam partum inopinatum nullus vidissem, ut ne ad bellum venirem insperatum! & quod mihi acerbissimum est omnium, authorem me cædis esse jubet, atque à parente filium jugulari peroptat videre. Saltem hostium manibus dedatur, hostes jugulum petant, cædem perficiat dextera, ab amoris nexibus libera. Parens verò cùm sim, id audire non sustineo, jugulari nequaquam. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocem fatiscit dextera, oculi spectaculum refugiunt; quibus ipse affectibus naturam obarmaveris, nosti. Nihil horum generoso Abrahamo aut excidit, aut in mentem incidit, sed cui divina jussa curæ erant, quasi veræ ovis alicujus sacrum exacturus, ad jugulationem comparabatur, neque ad naturam, quæ retardaret impetum, convertebatur. Silentium igitur subsidio comparans, totus erat in iis quæ Deus imperarat. Facinus tam audax Saram celat, neq; ad matrem effert mandata. Quamobrem? Illa quidem, inquit, amans Dei est, ego quidem ejus animum suspicio, at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propensionem, at metuo affectum in liberos: Dei amans est mulier, sed mater est. Mulieres naturæ impotentiâ devictæ, res importuna. Vereor ne pueri furto, materiam subtrahat obsequendi Deo jubenti;

benti; Vereor ne lacrymis sacra fœdet, ne puero complorato injuriam imperanti arroget; ne vultu contuso sacra disjiciat, Deoque vim afferat; ne mente infractâ, rei tam obstupendæ gratiam spoliet. Ego post jugulationem, lamentantem alloquar; ego colam plorantem, hisce verbis, desine lamentari, ne fle puerum, ipsâ jugulatione cohonestatum. Donum erat ultroneum, infans non sine dolore partus. Filium non tollit parens, si plus prodest: neque temerè ferrum iit per mediam sobolem. Ausa sacrum facere dextera, beneficium spondet. Quem Deus dedit, repetiit; quem formavit, requisivit: quem rogatus dederat, rogans recipit, nec quidquam impediet, quominus reddat cùm ita visum erit. Nam qui eum, cùm non existeret, dedit, vel morte prostratum ultrò dabit. Qui tibi alvo effœta matrem esse concessit, & puerum jugulatum remittet ad vitam. Quodque ad solatium valet plurimum, ô mulier, is cujus in potestate est filius, ut mactaretur, flagitavit. Vitulum nuper obtulisti; Isaaco oblato ecquid bonorum non speres? Tali oratione tamque generosa ratione semper naturæ obloquenti os obstruens, mentemque exacuens, ac manum corroborans, de suis extractam visceribus victimam capit, cursu contendit in montem, pedem senescentem juvenili cursu promovet, Naturam & afflictionem pervincebat affectio, nec non pietatis contentio senium, omniaque palam ardori in Deum inflammato cedebant. Exsiliebat in montem, sacrificii adjutricem victimam ipsam sumens. Ipse enim ignem & gladium manu tractabat, lignisque victimariis Isaacum victimam pulcherrimam aggravabat.

LOCI

LOCI COMMUNES PRÆCIPUARUM FIGURARUM CICERONIS INDICATI.

Apostrophe.

PRo domo, num. 104. O Dii immorales (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat, &c. ad num. 112.

Pro Ligar. num. 9. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? &c.

Pro Cœlio, nu. 59. Proh. Dii immortales! cur interdum, &c.

Secunda Tuscul. n. 29. Concludunt ratiunculis Stoici; cur non sit malum, quasi de verbo, non de re laboraretur. Quid me decipis, Zeno? nam cùm id quod mihi horribile videtur, &c.

Sexta Verrina, nu. 79. Te nunc P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque adolescentem appello, &c.

Pro domo, n. 3. ubi alloquitur Clodiũ. Ac primum illud à te, homine vesano, &c.

Prima Catil. initio. Quousq; tandé, &c.

In Pisonem, initio. Jamne vides, bellua, &c.

Pro Quinctio, nu. 91. Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, &c.

Pro Marcell. nu. 2. Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ, &c.

Pro Muræna, nu. 3. A quo tandem M. Cato, est æquius, &c. Et ibidem n. 7. Ego Servi Sulpici, me in petitione tua, &c.

Pro Ligar. nu. 2. Habes igitur, Tubero, quod est, &c.

Pulcherrima, 14. Philipp. n. 32. Vos verò patriæ natos judico, &c.

Verrina tertia, nu. 47. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, &c.

Verrina sexta, n. 18. Ecquis pudor est, Verres, &c.

Allegoria.

PRo Roscio Amerino, n. 89. & 90. Te pugna Cannensis, &c. Nihil enim mali est, &c.

Pro Cluent. n. 72. Guttam aspergit huic Bulbo, &c.

In Pisoné, n. 20. Neq; tam fui timid', &c.

Pro domo n. 12. quid si utrũq; fuit, &c.

Pro domo, n. 27. Desinant, desinant homines iisdem machinis, &c.

Pro Plancio, nu. 94. An cùm videam navem secundis ventis, &c. Et ibid. nu. 95. Nunc venio ad illud extremum, &c.

Pro Sextio, num. 71. Exierunt malis omnibus atque execrationibus duo vulturii paludati, &c.

Pro Cœlio nu. 51. Sed quoniam emersisse jam è vadis, &c. Et ibidem, n. 67. Prægestit animus jam videre primùm, &c

Concessiones.

PRo Flacco, num. 96. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c.

Pro Quinctio, n. 56. Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus.

Pro Roscio Amer. num. 8. Si præter, &c. Non recusamus, quin illorum libidini Sexti Roscii vita dedatur.

Pro Marcello num. 23. Sed tamen cùm & augeamus sanè suspicionem tuam, &c.

Pro Ligario; num. 36. Sed ierit ad bellum, dissenserit, &c.

Pro Deiot. n. 30. Esto, concedatur, hæc quoque acerbitatis, &c.

Verrina 3. n. 13. Confringat iste sanè vi sua, &c.

Verrina 3. n. 28. Verum esto, reperietur aliquis, &c.

Verrina 5. n. 219. Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite, &c.

Verrina sexta, n. 19. Verùm, fac te impetravisse, fac, &c. quid, &c.

Ultima Verr. num. 4. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, &c.

Pro Cluent. num. 132. Verùm esto, condemnat Popilium Gellius, &c.

Ibidem, num. 146. Ut tibi concedam hoc indignum esse, &c.

Climaces.

PRo Quinctio, num. 95. Miserum est exturbari fortunis omnibus, miserius est, &c.

Ultima Verrina, num. 169. Facinus est vinciri civem Romanum, scelus, &c.

Correctiones sententiæ.

PRima Catil. num. 22. Quanquam quid loquor, &c.

Prima Catil. n. 24. Quanquam quid ego te invitem, &c.

Pro Ligar. nu. 24. Quæro, quid facturi fuissetis, &c.

Pro Rege Deiotaro, num. 26. Quis prudentior? quanquam Deiotarum, &c.

Philippica 14. n. 22. Nunquam enim in civili bello supplicatio decreta est; decretam dico? &c.

Pro Rabir. n. 27. Sed quid ego de iis omnibus, qui, &c.

Ultima Verrina, num. 108. Sed quid ego hospitii jura in hac, &c.

Comparationes.

PRo Fonteio, n. 3. usque ad 6. Est in eadem Provincia, &c.

Pro Quinctio, n. 93. Non comparat se tecum, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 13. Accusant ij, qui hunc ipsum, &c.

Pulcherrimè pro Rosc. Amerino, n. 88 Restat, Iudices, ut hoc dubitemus, uter, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 118. ad n. 120: Num iste discipulus magistro, &c.

Pro Comœdo, num. 20. Oro, atque obsecro vos; qui nostis, &c.

Pro Deiot. num. 31. O tempora! ô mores! Cn. Domitius ille, &c.

Pro Comœdo num. 7. Quid est, quòd negligenter scribamus adversaria, &c.

Ultima Verr. 124. vestros quondam nautas contra Cartaginem, &c. At nunc &c.

Verr. 1. n. 35. Ac vide quantum interfuturum sit, inter meam tuamque accusationem, &c.

Verrina 1. n. 61. At vide quid differat inter meam opinionem, ac tuam, &c.

Pro Marcello, n. 5. Soleo sæpe ante oculos ponere, &c. ubi fit comparatio Cæsaris cum cæteris.

Ibidem comparantur victoriæ aliæ cum victoriis Cæsaris. num. 8. Domuisti gentes immanitate barbaras, &c.

Ibidem

Ibidem, num. 9. Itaque C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes, &c. At verò, cum aliquid, &c.

Ultima Verr. n. 114. Nihil addi jam videtur Iudices, &c.

Pro Deiot, n. 12. Ignosce Cæsar, si ejus auctoritati, &c.

Cæsaris cum Pompeio, pro Marcello. n. 17. Vidimus tuam victoriam, &c.

Gladium vagina vacuum in urbe non vidimus, &c.

Pro Muræna, n. 22. Sed, ut hoc omisso &c. Vigilas tu de nocte, &c. Ille, ut eò, quò intendit, &c.

In Pisonem: comparat se Cicero cum Pisone, n. 2. usque ad n. 9. Is mihi etiam gloriabitur, &c.

Philipp. 14. n. 9. Qua enim in urbe tam immanis, &c.

Pro Rabir. perd. reo, num. 11. Quamobrem uter nostrum tandem, Labiene, &c. ubi Cicero comparat se cum Labieno.

Ultimo paradoxo sub finem. O. Dii immortales! non intelligunt, &c. Capit ille ex suis, &c. Ergo centena, &c. illi aurata tecta, &c.

Sexta Verr. n. 115. Nemo ferè vestrum est, quin, &c.

Ultima Verr. n. 109. Catenas habebat hospes tuus, &c.

Pro Cluentio, numero 194. Quid conferam, Syllamne cum Iunio, &c.

Philipp. 4. n. 16. 17. Nam, quod se similem: &c.

Tertia Catilin. n. 24. ad. n. 26. Etenim recordamini Quirit. &c.

Pro Sylla, n. 72. ad 76. Agedum, conferre nunc cum illius vita, vitam P. Syllæ, &c.

Convitia, seu Epiplexes.

PRo Cæcinna n. 14. Quam personam jam ex quotidiana cognoscitis, &c.

Pro Deiot. n. 21. Dii te perdant fugitive: ita non modo, &c.

Ibidem n. 26. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre, &c.

2. Verr. n. 2. Adduxi enim hominem, in quo, &c. depeculatorem ærarii, vexatorem Asiæ, &c.

Ibidem n. 7. Nunc homo audacissimus atque amentissimus, &c.

Ibidem n. 15. Quæ cum ita sint, iste homo amens, ac perditus, &c.

Verrina 3. n. 6. De impudentia singulari quod adest, quòd, &c.

Ibidem n. 42. Quid hoc homine faciatis? Aut ad quam spem, &c.

Ibidem. n. 113. Homo importunissimè, cur tantam injuriam, &c.

Paradoxo 4. Nunquamne homo amentissime te circumspicies. Nunquamne quid facias, &c.

Verr. 4. n. 40. Quid huic homini facias? &c.

4. Verr. ultima pag. An ab hac ejus infamia, nequitia, &c.

5. Verr. nu. 5. Ego in uno homine omnia vitia, &c.

Ibidem n. 23. Verris mores improbos, &c.

Ibidem nu. 41. Quibus rebus id assequutus es? &c.

Ibidem n. 65. Hæc tu omnium mortalium profligatiss. &c.

In Pisonem n. 19. Ego istius pecudis, ac putidæ carnis, &c.

Sexta Verrina num. 47. Quid hoc est? quod hoc monstrum, &c.

Ibidem num. 75. Hæc cùm istis sacrorum omnium hostis, &c.

Ibidem n. 112. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, &c.

Ibidem n. 148. Theomastus quidam homo ridicule, &c.

Pro Cluentio n. 182. Mulier jam non morbo, sed scelere furiosa: & cætera.

Ibidem n. 67. Sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audiendum impudentissimo, &c.

1. Catil.n.13.14.&15. Conviciatur Catilinæ. Nemo qui te non oderit,&c.

Ibidem nu. 25. & 26. Ad hanc te amentiam natura peperit,&c.

2. Catil.nu.7.ad10. Quid enim mali aut sceleris,&c.

Deprecationes.

PRo Deiotaro, n. 8. Quamobrem hoc nos primum metu, &c.

Pro Quinct.num. 97. Nævii lacrymans manum apprehendit,&c.

2. Verr.num.43.Cui loco, per Deos immortales,&c.

Pro Marcell.n.33. Quare omnes te, qui hæc salva esse volumus,& hortamur, & obsecramus,ut; & cætera.

Distributiones.

PRo Manilia, initio; Itaque neque hic locus,&c.

Ibidem n.6. Primùm mihi videtur de genere belli,&c.

Ibidem.n.36. Ac primùm, quanta innocentia debent esse Impp. &c.

Initium orationis pro Quinctio n.1. Quæ res in civitatem duæ, &c.

Pro Roscio Amerino n.35. Tres sunt res,quantum ego,&c.

1. Verr.n.27. Cognosce ex me, quoniam hoc primum, &c.

Pro Cœlio n.2. Atratinus habet excusationem, vel pietatis,vel necessitatis,&c.

Pro Muræna n. 12. Meruisse verò stipendia in eo bello,&c.

De Provinciis Consularibus nu. 43. Terror injectus Cæsari de ejus actis, &c.

Ibidem.n.ultimo. Si dignitas agitur Cæsaris,&c.

Pro Milone n.2. Profectò nec justitiæ suæ putaret esse; &c. Nec sapientiæ,&c.

Dubitationes.

PRo Quinctio,n.56. Quo te nomine appellemus? Improbum? &c.

Ibidem,n.94. Quid agendum est? qui Deus appellandus est? &c.

Ibidem,n.57. Quid ergo est? vereor mehercule,ne aut,&c.

Sexta Verr. initio. Venio nunc ad istius,quemadmodum ipse appellat,studium, ut amici ejus,morbum,&c. Ego quo nomine apellem nescio,&c.

Pro Rosc. Amer. n.29.Quid primùm querar? unde potissimum,&c.

Secunda Verr. nu. 32. Nunc ego, Iudices,jam vos consulo quid mihi, &c.

Sexta Verr. n. 88. Est crudelitatis, quod, &c. Illud verò quid sit, jam non queo dicere: quo nomine appellem nescio, &c.

Ultima Verr.n. 1.Quid agam, Iudices? quo accusationis meæ, &c.

Pro Cluentio, n.4. Equidem, quòd ad me attinet, quò me vertam nescio, &c.

Exemplorum usus.

PRo Deiotaro,n.31.O tempora! ô mores! Cn. Domitius,&c.

Ibidem n.36.Etenim si Antiochus magnus,&c.

Pro Rabirio perd.reo,n.20.ad 22. De te ipso,Labiene,quæro,&c.

Ibidem,n.21. Cùm ad arma Consules ex S.C.vocavissent,&c.

Ibidem n.24. At C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras. &c.

Ibidem n.26,Huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi,&c.

Ibidem,n.27.Quid de illis honestissimis viris,&c.

Secunda Verr. num.51.Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, &c.

Te Pater Æneas, & avunculus excitet Hector.

Paradoxum 1. plenum exemplis. Neque ego unquam illum bona perdidisse dicam, &c.

Paradoxo2. Ne verò ego M.Regulum ærumnosum,&c.

Parodoxo penultimo. Quid enim censes,si L. Mummius aliquem istorum videret,&c.

Epi-

Epiphonemata, & Exclamationes.

PRo Rosc. Amerin. n. 82. Vereor, ne aut molestus sim vobis, &c. Virgilius,

Tantæ molis erat Romanam condere gentē. Virg. 1. Æneid. vers. 55.

---- *Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?*

Idem 10. Æneidos, versu 501. usque ad 505.

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ, &c.

Cicero pro Sext. num. 93. O Dii immortales, quemnam ostenditis, &c.

Pro Rab. Postu. n. 37. Nunc verò quid agitur, &c.

Philipp. 10. num. 8. O spectaculum illud, non modò, &c.

Ibidem, n. 18. Quæ (malum) est ista ratio, &c.

Ibidem, n. 11. Quæ tempestas, Dii immortales, &c.

Philipp. 3. n. 8. O civem natum Reip. memorem, &c.

Pro Sext. n. 27, O diem illum, Judices, funestum Senatui, &c.

Secunda Catil. n. 10. Hunc verò, si sui fuerint, &c. O nos beatos! ô remp. fortunatam! ô præclaram laudem, &c.

Pro Milone, n. 95. O frustrà, inquit, suscepti mei labores! &c.

Pro Sylla, n. 91. O miserum & infelicem illum diem, quo, &c.

Pro lege Manil. num. 33. Proh Dii immortales! tantamne unius hominis, &c.

Quinta Verr. n. 176. Quid enim est reliquum, nisi uti fateare, &c. O consuetudo, &c,

Sexta Verr. n. 8. Sed quid ego tam vehementer invehor? &c. O Dii immortales, &c.

Ultima Verr. n. 122. Per Deos immortales, Judices, quo tandem animo sedetis?

Execrationes.

PRo Deiotaro, n. 21. Dii te perdant, fugitive, &c.

Ibidem n. 26. quæ crux huic fugitivo potest, &c.

Philippica 6. n. 12. Igitur est patronus L. Antonius, malam quidem illi pestem &c.

Philippica 13. n. 22. O Spartace: quem enim te potiùs apellem?

Ibidem, n. 48. Quin tu abis in malam pestem malumque cruciatum.

Virgilius 2. Æneid. vers. 14.

O patria, ô divum decus Ilium, &c.

——*Inclyta bello*

Mœnia Dardanidum: quater, &c.

Cic pro Flacco in peroratione, n. 102. 103, O nox illa, &c.

Verrina 5. n. 137. Proh Deum hominumque fidem, &c.

Verrina 6. n. 146. O rem ridiculam! ô desertum hominem, &c.

Pro Roscio Amerin. n. 146. Per Deos immortales, quæ ista crudelitas.

Pro Rosc. Amer. n. 77. O Dii immortales, rem miseram & calamitosam! &c.

Fictiones.

VErrina prima, n. 20. Si tibi Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent, &c.

Pro Ligar. n. 14. Si cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, &c.

Verrina 6. n. 69. & 70. Hocloco, Q. Catule te, appello, &c.

Ultima Verrina, n. 78. Quid si aufugisset? si vincula rupisset? &c.

Ibidem, n. 137. Hæc tibi si tuus parens diceret, &c.

Ibidem, n. 148. Si quis Rex, si qua civitas exterarum gentium, &c.

Ibidem, n. 149. Si hæc apud Scythas dicerem, &c.

Ibidem, n. 167. Tolle hanc spem, tolle hoc præsidium, &c.

Pro Cæcinna, n. 1. Si quantum in agro locisque, desertis, &c. Ibi-

by Google

Ibidem, n. 2. Si causa more institutoq; omnium defendatur, &c.

Ibidem, n. 5. Si mihi esset unius A. Cæcinnæ causa agenda, &c.

Pro Cæcinna, n. 35. Si Cæcinna cùm in fundo esset, &c.

Pro lege Manilia, num. 50. Quod si Roma C. Pompeius, &c.

Pro domo sua ad Pont. n. 133. Quid diceres, ô nefanda, & perniciosa labes, &c.

Catil. 4. num. 12. Etenim quæro, si quis paterfamilias, &c.

Pro domo sua ad Pont. n. 139. Quæ si omnia, &c.

Pro Sext. n. 81. Hic quæro, Judices, si illo die gens ista, &c.

Pro Milone, n. 55. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis, &c.

Ibidem, num. 78. Quamobrem, si cruentum gladium tenens, &c.

Ibidem, n. 8. Quin sic attendite, Judices, &c. fingite igitur cogitatione imaginem, &c. Quid vultu existimavistis, &c.

Hypotyposes.

Verrina septima, num. 160. Ipse inflammatus scelere ac furore, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 98. Nonne vobis hæc quæ audistis, cernere oculis videmini, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 23. 24. Interea, &c.

Ibidem, n. 97. & 98. Etiamne in tam perspicuis rebus, &c.

Verrina tertia, n. 141. Isti color immutatus est: vultus, oratio, &c.

Ultima Verr. n. 26. 27. 28. 29. Iterum primum laborem, &c.

Pro Cluent. Judicii corrupti vide fraudẽ, à n. 71. ad 77. Capit hoc consilium, &c.

Prima Catilin. n. 20. Quid est, Catilina? ecquid attendis, &c.

Secunda Catil. n. 2. Jacet iste nunc prostratus, & retorquet oculos, &c.

In Pisonem, n. 25. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, &c.

Secunda Catilin. n. 5. Hos quos video volitare in foro, &c.

Tertia Catilin. num. 13. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa cert. &c.

In Pisonem, n. 42. 43. ad 78. An ego, &c.

Sui reditus in Pisonem, n. 51. ad 53. Reditus Pisonis, à 53. ad 56.

Ironia.

Sexta Verrina, n. 86. Virgis iste cæderet sine caussa, &c.

Ultima Verr. n. 11. & 12. Quid hoc loco potes dicere, &c.

Prima Catilin. n. 23. Ac si mihi inimico, ut prædicas, &c.

Ibidem, num. 28. Præclaram verò populo Romano refers gratiam, &c.

Secunda Catil. n. 12. Homo enim videlicet timidus & permodestus, &c.

Pro Milon. n. 92. Excitate, excitate eum ab inferis, &c.

Pro Ligario, num. 26. Sed vide, quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, &c.

Pro Deiot. n. 16. At, credo, hæc homo inconsultus & temerarius non videbat, &c.

Ibidem num. 33. Blesamius, tyrannum Cæsarem scriberet? &c. & n. 34. Nam de statua quis queritur, &c.

Philipp. 14. n. 7. Gratæ verò nostræ Diis immortalibus gratulationes erunt, &c.

Occupationes, seu prolepses.

Pro Rosc. Amerino, num. 5. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, &c.

Verrina prima n. 47. Esto, ipse nihil est, nihil potest, &c.

Ibidem, n. 48. Deinde, ut opinor, habet Alienum, hunc tamen à subselliis, &c.

Pro Arch. n. 20. Ac ne quis à nobis hoc ita, &c.

Ibidem n. 3. Sed ne cui vestrûm mirum esse videatur, &c.

Ibidem, n. 5. At domicilium Romæ non habuit is, &c.

Ibidem, n. 12. Quæres à nobis Gracche, cui tantoperè, &c.

Ibidem, n. 15. Quæret quispiam, quid? illi ipsi, &c.

Ibidem, n. 23. Nam si quis minorem gloriæ fructum, &c.

Pro Marcello, n. 22. At si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, &c.

Pro Ligario, n. 20. Reprehendendo igitur? Minimè verò, &c.

Pro Deiot. n. 16. At credo, hæc homo inconsultus, &c.

Ibidem, n. 33. At quàm acutè collecta crimina? Blesamius, &c.

Philipp. 14. n. 13. Tu igitur ipse de te; dixerit quispiam, &c.

Pro Rabir. perd. reo, n. 23. At fuit vester patruus, &c.

Verrin. 3. n. 118. At per Deos immortales, quid est, &c.

Verr. 5. n. 117. Hic mihi etiam dicere audebit, &c.

Ibidem, n. 188. Scio quid soleat fieri, scio quid queat, &c.

Prætermissiones & præteritiones.

PRo Lege Manil. num. 28. Sinite hoc loco, Quirites, sicut Poëtæ, &c. præterire me vestram calamitatem. &c.

Ibidem, n. 60. Non dico hoc loco, majores nostros, &c.

Pro Quinct. n. 13. Verùm his de rebus non necesse, &c.

Verr. 1. n. 29. Nec ea dico, quæ si dicam, tamen, &c.

Ibidem, n. 24. Hæc tu scis ad me esse delata, quæ si velim proferre, &c.

Verr. 1. n. 26. In quo ego quid eniti, &c. Malo in aliorũ spe relinquere, quàm, &c.

Ibidem. num. 36. Intelligo quàm scrupuloso difficilique, &c. quamobrem nihil dico de meo ingenio, &c.

Pro Ligario, n. 24. Sed jam hoc totum omitto, &c.

Pro Ligar. n. 30. Ignoscite, Judices, erravit, lapsus est, &c.

Pro Dejot. n. 15. Ut enim omittam, &c.

Verr. 2. num. 24. In stupris verò & flagitiis nefarias ejus libidines commemorare, pudore deterreor, &c.

Verr. 2. n. 38. Cognoscet ex me populus Rom. quid sit, &c.

Ibidem, n. 39. 40. Jam verò quomodo ego, &c.

Verr. 3. num. 32. Itaque primum illum actum, &c. prætermittam, &c.

Ibidem, num. 75. Quid ejus lacrymas, & concursiones proferam, &c.

Ibidem, n. 128. In sartis tectis vero, &c. quid ego dicam? &c.

Ibidem n. 148. Sed ineptum est de tam perspicua re disputare, &c.

Verr. 5. n. 59. Mitto vincla, mitto carcerem, &c.

Ibidem, toto n. 103. Sentio, Judices, moderandum mihi esse jam orationi meæ, &c.

Verr. 6. n. 37. Non tibi objicio, quod, &c.

Ibid. n. 48. Hic nolite expectare, dum ego hæc crimina agam, &c.

Prosopopœia.

PHilip. 5. n. 5. Hoc qui non videt, excors, &c. & n. 6. Meus amicus est, &c.

Philippica 7. n. 5. Faveas tu hosti? literas tibi ille mittat? &c.

Philippica 10. n. 7. Vos autem D. C. si M. Brutum, &c.

Virgilius, 2. Æneid. vers. 430.

— Æneas,

Iliaci cineres, & fata extrema meorum

Kkk *Testor*

Digitized by Google

Testor in occasu vestro, Nec tela, nec ullas
Vitavisse vices Danaûm.

3. Æneid. vers. 55.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Verrina 5. nu. 205. Quid ad hæc Hortensius? Falsum esse crimen? hoc nunquam dicet, &c.

Verr. 6. n. 79. P. Scipio eum qui illa sustulit, &c.

Iidem, n. 82. Hæc abs te non Siculorum defensor, &c.

Catil. 4. n. 2. Quæcunque mihi uni proponeretur, &c.

Pro Balbo, n. 47. Existat ergo ille vir, &c.

Pro Deiot. n. 10. At quàm festivè crimen contexitur, &c.

Ibidem, n. 21. Horum, inquit, eram conscius, &c.

Ibidem, n. 24. Addidit etiam illud, equites non optimos, &c.

Ibidem n. 25. At eo, inquit, tempore ipso Nicæam Ephesumque, &c.

Verrina 2. n. 20. Verè loquar, Judices, &c.

Subjectiones.

VErrina 3. n. 150 Nam quid argumentamur, quò ista pecunia pervenerit? fecit, &c.

Verrina 6. n. 27. At quomodò abjecit, non possum dicere, &c.

De Haruspicum responsis, n. 33. Tu meam domum religiosam facere potuisti? &c.

Philippica secunda, num. 2. Quid putem? contemptumne me non video, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 131. Placet igitur in his rebus, &c.

Gorgias in Palamede, p. 188. habet egregiam.

Pro Ligario, n. 7. Apud quem igitur, &c. nempe apud eum, &c.

Pro Quinctio, n. 6. Quid ergò est? primùm magnitudo periculi, &c.

Ibid. n. 41. Appellandi tempus non erat? Ac tecum, &c.

Ibid. n. 43. Quid igitur pugnas? an quod &c. & n. 44. ut honestiore judicio conflictere, At, &c.

Ibid. n. 62. At quis erat procurator, credo, &c.

Ibid. n. 74. Ubi erant cæteri creditores, &c.

Transitiones.

VErrina 3. num. 115. Cognoscite aliud hominis in re vetere, &c.

Ibidem, n. 123. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 66. Quapropter vos oro, &c.

Pro Marcell. n. 21. Nunc verò venio ad gravissimam &c.

Verrina 3. n. 42. Nolite quæso, Judices, brevitate orationis, &c.

Verrina 3. n. 103. Verùm ad illam jam veniamus, &c.

Verrina 4. num. 34. Quantam potestatem habuerit, videtis, quas res, &c.

Verrina 5. n. 10. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus, &c.

DE DEMOSTHENICA FIGURARUM TRACTATIONE.

CAPUT XXVI.

DEmosthenes, in tractatione figurarũ sententiæ gravis est, & varius: non habet illud quidem genus molle, & declamatorium, quod otiosis auribus ablandiatur, sed totus fermè est in παθητικῶ; in quo certè vim habet propè incredibilem; quod hæc è multis pauca satis indicabunt.

INTER-

INTERROGATIO.

Quis usus interrogationis apud Demosthenem.

Sæpe utitur hac figura, dum vult aliquid insinuare mentibus: & Interrogat se, & suspendit animos; deinde respondet.

ΟΥχὶ καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι. διὰ τί; ὅτι μοι δοκεῖ πάνθ᾽ ὅσα ἄν εἴπῃ τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν τινὰ, ἡμῖν δ᾽ οὐχὶ καλῶς πεπρᾶχθαι. Ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὐτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται· ὑμεῖς δ᾽ ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Ταῦτα μὲν οὖν παραλείψω.

NOn consultum esse existimo: quamobrem? quia quicquid ea de re dixeris; id ut ei aliquid afferre laudis, sic à nobis non præclarè administratum esse videatur: quo enim is plura supra dignitatem suam gessit, eò admirabilior apud omnes habetur. Vos quantò deterius quàm decuerat, usi rebus estis; tantò majorem ignominiam suscepistis. Hæc igitur omittam.

SYNATHROISMUS.

Animadverte hîc orationis vibratam celeritatem.

Philippum diceres, quasi torrentem effusum rapi, & Græciæ urbes involvere mira velocitate.

ΗΡ᾽ ἄγε λογίζεταί τις ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεωρεῖ τὸν τρόπον δι᾽ ὃν μέγας γέγονεν, ἀσθενὴς ὢν καὶ κατ᾽ ἀρχὰς, Φίλιππος; τὸ πρῶτον Ἀμφίπολιν λαβὼν, μετὰ ταῦτα Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, Μεθώνην αὖθις, εἶτα Θετταλίας ἐπέβη. μετὰ ταῦτα Φερὰς, Παγασὰς, Μαγνησίαν, πάνθ᾽ ὃν ἐβούλετο εὐτρεπίσας τρόπον, ᾤχετ᾽ εἰς Θρᾴκην, εἶτ᾽ ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλὼν, τοὺς δὲ καταστήσας τῶν βασιλέων, ἠσθένησε· πάλιν ῥαΐσας, οὐκ ἐπὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀλλ᾽ εὐθὺς Ὀλυνθίοις ἐπεχείρησε. τὰς δ᾽ ἐπ᾽ Ἰλλυριοὺς, καὶ Παίονας αὐτοῦ, καὶ πρὸς Ἀρύμβαν, καὶ ὅποι τις ἂν εἴποι.

NUmquis vestrûm cogitat, Athenienses, & spectat, quemadmodum magnus evaserit, infirmus cùm esset initio Philippus? Primùm Amphipoli capta, postea Pydna, mox Potidæa, denique Methone, postremò Thessaliam invasit. Demum, quum Pheras, Pagasas, Magnesiam, omnia suo arbitratu composuisset, Thraciã abiit. Deinde ibi Regibus, aliis ejectis, aliis constitutis, in morbum incidit: ex eo paululum recreatus, non ad socordiam se deflexit, sed statim Olynthios est aggressus: Ejus autem in Illyrios, & Pæones, & adversus Arymbam, & quò non.

Digitized by Google

PROLEPSIS.

Prolepses habet frequentes; est enim pugnax rationibus, & in aliorum subodorandis refellendisque objectionibus sagax & industrius.

ΤΙ οὖν ἄν, εἴποι, ταῦτα λέγεις ἡμῖν νῦν; ἵνα γνῶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αἰσθηθῆτε ἀμφότερα, καὶ τὸ προΐεσθαι καθ᾽ ἕκαστον ἀεί τι τῶν πραγμάτων, ὡς ἀλυσιτελές· καὶ τὴν φιλοπραγμοσύνην, τὰς ἧς πρὸς ἅπαντας χρῆται, καὶ συζῇ Φίλιππος. ὑφ᾽ ἧς οὐκ ἔστιν ὅπως ἀγαπήσας τοῖς πεπραγμένοις ἡσυχίαν σχήσει.

QUid ergo, inquiet aliquis, ista nobis commemoras nunc? Utrumque ut cognoscatis, Athenienses, & sentiatis, tum projicere singulatim semper aliquid rerum, quàm non expediat; tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, quâ erga omnes Philippus utitur: præ qua fieri non poterit, ut rebus gestis contentus, in otio se contineat.

ALIUD EXEMPLUM PROLEPSEOS.

ΤΟ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν, ἴσως φήσαι τις ἂν ῥάδιον, καὶ παντὸς εἶναι, τὸ δ᾽ ὑπὲρ τῶν παρόντων, ὅ, τι δεῖ πράττειν, ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ᾽ εἶναι συμβούλου. ἐγὼ δ᾽ οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ᾽, ὅτι πολλάκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τούτους ὑστάτους περὶ τῶν πραγμάτων εἰπόντας, ἐν ὀργῇ ποιεῖσθε, ἄν τι μὴ κατὰ γνώμην ἐκβῇ. οὐ μὴν οἶμαί γε δεῖν, τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦνθ᾽ ὑποστείλασθαι.

ACreprehendere quidem, dixerit forsan aliquis esse facile, & cujusvis: quid autem de his rebus statuendum sit, pronuntiare id esse consiliarii. Ego verò, quanquam illud non ignoro, sæpe vos, non iis qui sunt in culpa, sed his qui postremi sententiam dixerint, irasci, ubi quid ex sententia non evenerit: non tamen arbitror meæ privatæ salutis ita habendam esse mihi rationem, ut quicquam dissimulem, quod è re vestra futurum esse ducam.

MEOSIS.

Tanta industria plerumque vituperat, ut videatur rem minuere, callidè tamen auget: nam prætextu istius moderationis altiùs imprimit vulnus.

Vide quàm molliter agit: diceres eum Philippo parcere, satis tamen indicat eum, in hoc astu se superfundentis fortunæ prava qualibet posse committere.

Olynth. 1. ΚΑὶ ἄνθρωπος ὑβριστής, ὥς φασι, καὶ μὰ Δί᾽ οὐδὲν ἄπιστον ἴσως· τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται.

ET homo importunus est, ut ajunt: neque profectò id incredibile fortassis est: nam res secundiores, quam par est, temeritatis occasionem incautis præbent.

SUB-

SUBJECTIO.

Subjectiones contortas amat & pugnaces, quæ totæ rigeant aculeis rationum.

Olynth. 1. Ἢν δὲ ἐκεῖνα Φίλιππος λάβῃ, τίς αὐτὸν ἔτι κωλύσει δεῦρο βαδίζειν; Θηβαῖοι; μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ᾖ, καὶ συνεισβαλοῦσιν ἑτοίμως; ἀλλὰ Φωκεῖς: οἱ τὴν οἰκείαν οὐχ οἷοί τε ὄντες φυλάττειν, ἐὰν μὴ βοηθήσητε ὑμεῖς. ἢ ἄλλος τις; ἀλλ᾽ ὦ τᾶν οὐχὶ βουλήσεται.

Sin illa Philippus occuparit: quis eum porrò huc ire prohibebit? Thebani? ne sit dictu acerbius, etiam expeditè unà irrumpent. An Phocenses? qui ne sua quidem sine vestris auxiliis tueri possunt. Aut alius quispiam? at hercule, nolet:

EXAGGERATIO CLADIS BELLICÆ.

In exaggerando non est verbosus, sed de industria concidit orationem, & ut Timantes in tabulis, plura relinquit cogitanda, quàm pingit.

Olynth. 1. Εἰ γὰρ δὴ πόλεμός τις ἥξει, πόσα χρὴ νομίσαι ζημιωθήσεσθαι; καὶ προσέσται ἡ ὕβρις ἔτι ἡ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη, οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσι;

Quòd si quæ hostiles copiæ venerint; quantæ clades erunt metuendæ? accedet protervitas, atque insuper ipsius rei dedecus: quod nullo minus est detrimento, sanis quidem hominibus.

EPIPLEXIS.

Olynth. 3. Ἢ φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθών, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς γέγονεν, ἢ παρ᾽ ἡμῶν αὐτῶν, Φίλιππος; ἀλλ᾽ ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φαύλως, τά γ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει; καὶ τί ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι; τὰς ἐπάλξεις ἃς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἃς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ λήρους; ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα πολιτευομένους· ὧν οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλούσιοι γεγόνασιν, οἱ δὲ ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι· ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων ηὔξηται. τί δὴ τὸ πάντων αἴτιον τούτων; καὶ τί δήποτε ἅπαντ᾽ εἶχεκα-

Alioqui progrediatur aliquis, & mihi dicat, unde, nisi per nosmetipsos, ita sint auctæ opes Philippi? Sed heus tu si vitiosa hæc sunt, at urbanarum rerum status est melior. Ecquid autem dici queat num propugnacula, quæ tectorio inducimus? & viæ, quas refecimus? & fontes? & nugæ? Eos quæso intuemini, quorum hæc acta sunt in Republica: quorum alij è mendicis facti sunt divites, alii ex obscuris clari, nonnulli privatas ædes publicis substructionibus splendidiores compararunt: & quantò respublica plus detrimenti cepit, tantò res istorum factæ sunt ampliores. Quæ igitur causa est horum omnium? & cur tandem se omnia rum præclarè habuerunt, & nunc haud rectè? Primùm, quòd & populus, cùm

 ipse

λῶς τότε, καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; ὅτι τὸ μὲν πρῶτον, καὶ στρατεύεσθαι τολμῶν αὐτὸς ὁ δῆμος, δεσπότης τῶν πολιτευομένων, ἦν καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἀγαπητὸν ἦν, παρὰ τοῦ δήμου, τῶν ἄλλων ἑκάστῳ, καὶ τιμῆς, καὶ ἀρχῆς, καὶ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν. νῦν δὲ τοὐναντίον, κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται· ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγένησθε, ἀγαπῶντες ἐὰν μεταδιδῶσι θεωρικῶν ὑμῖν, ἢ βοΐδια πέμψωσιν οὗτοι· καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον, τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε· οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθείρξαντες ὑμᾶς, ἐπάγουσιν ἐπὶ ταῦτα, καὶ τιθασσεύουσι, χειροήθεις αὐτοῖς ποιοῦντες. ἔστι δ' οὐδέποτ' οἶμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν, μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας. ὁποῖ' ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ φρόνημα ἔχειν ταῦτα. μὰ τὴν Δήμητρα, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ μείζων εἰπόντι ἐμοὶ γένοιτο παρ' ὑμῶν βλάβη τῶν πεποιηκότων αὐτὰ γενέσθαι. οὐδὲ γὰρ παρρησία περὶ πάντων αἰεὶ παρ' ὑμῖν ἐστιν. ἀλλ' ἔγωγε, ὅτι καὶ νῦν γέγονε, θαυμάζω. ἐὰν οὖν ἀλλὰ νῦν γ' ἔτι ἀπαλλαγέντες τούτων τῶν ἐθῶν ἐθελήσητε στρατεύεσθαί τε, καὶ πράττειν ἀξίως ὑμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν περιουσιῶν τῶν οἴκοι ταύταις ἀφορμαῖς ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν ἀγαθῶν χρήσησθε, ἴσως ἂν ἴσως ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τι καὶ μέγα κτήσαισθε ἀγαθὸν, καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε. καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ, καὶ ταῦτα ἃ νέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτά ἐστιν ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτ' ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἐᾷ· ἀλλ' ἔστι ταῦτα τὴν ἑκάστου ῥᾳθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα.

ipse militare auderet, dominus erat magistratuum, & bona omnia in sua potestate habebat: & bene secum agi putabant cæteri omnes, si à populo, & magistratum, & honorem, & beneficium aliquod consecuti essent. Nunc contrà, bona omnia in potestate sunt magistratuum & per hos geruntur omnia: vos populus enervati & spoliati pecunia, sociis, famuli & additamenti vicem obtinetis: contenti theatrali pecunia, quam isti vobis impertiunt: aut bucculis, si quas fortè miserint. Et, quod est omnium ignavissimum, cùm ea vobis dantur, vestra quæ sunt, gratiam etiam habetis, quasi beneficia in vos conferantur. Qui verò vos in hanc urbem, tanquam carcerem, inclusere, ad talia vos alliciunt, & cicurant, ut vos ad nutum paratos habeant. Neque verò, mea quidem sententia, fieri unquam potest, ut magnos & generosos animos sumant ii, qui parvis & vilibus rebus occupantur: Nam qualiacunque hominum studia fuerint, talibus eos & animis esse præditos necesse est. Hæc medius fidius, haud mirabor, si mihi qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quàm iis qui ea fecerunt. Neque enim semper apud vos omnibus de rebus liberè loqui licet; idque ego, vel nunc licuisse miror. Quod si nunc saltem, moribus istis relictis, militare voletis, & agere pro vestra dignitate, atque istis domesticis opibus, velut instrumentis, utemini, ad extrema bona comparanda, fortassis, Athenienses, fortassis perfectum aliquod & magnum bonũ consequemini, talibus lucellis repudiatis, quæ cum cibis, quos dant ægrotis medici, conferri possunt. Etenim, ut illi neque vires augent, neque emori patiuntur: sic & ista quæ vos nunc percipitis; neque tanta sunt ut justam utilitatem aliquam afferant; neque vos iis despectis, ad alia converti patiuntur; sed alimenta sunt vestrûm omnium socordiæ.

ITEM

ITEM EPIPLEXIS BREVIS ET Mordax.

Flumen magnæ mentis est hæc oratio.

Οὐ μὰ τὸν Δία, καὶ τοὺς ἄλλους θεούς, οὐ δυνάσθε ὑμεῖς ποιῆσαι, οὐδὲ βούλεσθε· ἀλλὰ εἰς τοῦτο ἀφῖχθε μωρίας, ἢ παρανοίας, ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω, (πολλάκις γὰρ ἐμοίγε ἐπελήλυθε, καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μή τι δαιμόνιον τὰ πράγματα ἐλαύνῃ) ὡς λοιδορίας, ἢ φθόνου, ἢ σκώμματος ἕνεκ᾽ ἢ ἧς τινος ἂν τύχητ᾽ αἰτίας ἀνθρώπους μισθωτοὺς (ὧν οὐδ᾽ ἂν ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι,) λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἄν τισι λοιδορηθῶσι· καὶ οὐχὶ τοῦτό πω δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δεδώκατε τούτοις, ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγουσι.

Quod, ita me amet Jupiter aliique Dii, neque potestis vos facere, neque vultis: sed in eam stultitiam venistis, aut delirium, aut nescio quid dicam (sæpe enim illud etiam vereri mihi subit, ne quod numen res agitet) ut convitii, aut invidiæ, aut dicterii gratia, quæcunque vobis causa in mentem inciderit, homines mercenarios, (quorum quidam haud negaturi sunt se esse tales) dicere jubeatis: & rideatis, si quibus convitia fecerint. Neque dum hoc grave est, quanquam grave: sed & illud eis dedistis, ut minore cum periculo Rempubl. gerant, quàm vestri defensores.

ITEM OBJURGATIO.

In qua descriptio antiquorum morum, quos cum novis comparat.

Si comparentur ea, quæ Isocrates habet in eodem argumento, venationis videbuntur, & ludorum: hæc justi prælii.

Ἐκεῖνοι τοίνυν οἷς ἐχαρίζονθ᾽ οἱ λέγοντες, οὐδ᾽ ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν, πέντε μὲν καὶ ἐξήκοντα ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἑκόντων· πλείω δ᾽ ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον· ὑπήκουε δὲ ὁ ταύτην ἔχων τὴν χώραν αὐτοῖς βασιλεύς, ὥσπερ ἐστὶ προσῆκον, βάρβαρον Ἕλλησι· πολλὰ δὲ καὶ καλά, καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια αὐτοὶ στρατευόμενοι. μόνοι δὲ ἀνθρώπων, κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κατέλιπον· ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦσαν τοιοῦτοι· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν, θεάσασθε ὁποῖοι ἔν τε τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς ἰδίοις. δημοσίᾳ μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα, καὶ κάλλη τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων,

Illi igitur, quibus non adulabantur Oratores, quos non ita amabant, ut vos isti nunc, quinque & sexaginta annos Græcis volentibus imperarunt: ampliùs decies mille talenta in arcem congesserunt; & regem istius provinciæ dicto audientem habuerunt, sicut æquum est parere Græcis barbarum: & multa præclaraque trophæa terra marique parta erexerunt, cùm ipsi militarent, & soli mortalium eam rerum gestarum gloriam, ad quam nullus invidiæ pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Græcia fuere tales. In ipsa verò urbe, spectate, quales & publicis & privatis in rebus se præbuerint. Publicè igitur ædificia, & ornamenta talia, & tanta instruxêre nobis fanorum, & quæ his continentur donariorum,

ὥστε

ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι, ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ σφόδρα ἐν τῷ τῆς πολιτείας ἤθει μένοντες, ὥστε τὴν Ἀριστείδου, καὶ τὴν Μιλτιάδου, καὶ τῶν τότε λαμπρῶν οἰκίαν εἴ τις ἄρα οἶδεν ὑμῶν ὁποία ποτ' ἐστίν, ὁρᾷ τῆς τοῦ γείτονος οὐδὲν σεμνοτέραν οὖσαν. οὐ γὰρ εἰς περιουσίαν ἐπράττετο αὐτοῖς τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὔξειν ἕκαστος ᾤετο δεῖν· ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δ' ἐν αὑτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν τότε μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα ἐκείνοις χρωμένοις, οὓς εἶπον, προστάταις.

ut nihil addi possit à posteris ad illorum excellentiam. Privatim autem adeò modesti fuerunt, & tanta cura institutum Reipubl. observarunt, ut si quis forte vestrum Aristidis, & Miltiadis, & illius ætatis illustrium hominum ædes novit, cujusmodi sint, vicini ædibus nihilo esse splendidiores videat. Neque enim rei familiaris amplificandæ gratia Rempublicam gerebant, sed quisque sibi rem communem augendam esse putabat. Cùm autem res Græcorum fideliter, religionem Deorum immortalium piè, commercia inter ipsos æquabiliter administrarent, non injuria magnam sibi felicitatem pepererunt. Tunc igitur ad hunc modum, dum illi, quos dixi, summæ Reipublicæ præerant, se res habuerunt.

(*Deinde ad sua tempora descendit.*)

Νυνὶ δὲ πῶς ὑμῖν ὑπὸ τῶν χρηστῶν τῶν νῦν τὰ πράγματα ἔχει; ἆρά γε ὁμοίως, καὶ παραπλησίως; καὶ τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πόλλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν. ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημμένοι, καὶ Λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, Θηβαίων δ' ἀσχόλων ὄντων, τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν πρωτείων ἡμῖν ἀντιτάξασθαι· ἐξὸν δ' ἡμῖν καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια βραβεύειν ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια, καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον· οὓς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὔσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι. ἐχθρὸν δ' ἐφ' ὑμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἠσκήκαμεν.

Nunc dum leves isti præsunt, quis rerum vestrarum status est? Idemne, & similis? ac cætera quidem taceo, cum haberem multa dicere. Sed quoniam in tantam incidimus solicitudinem, quantam videtis omnes, cùm Lacedæmonii perierint, & Thebani occupati sint, & cæterorum nemo tantas vires habeat, ut nobiscum de principatu contendere ausit: cumque nobis liceret, & privata nostra sine periculo tenere, & reliquorum controversias disceptare: tamen privati sumus nostra provincia, & amplius mille & quingenta talenta nullo cum fructu insumpsimus, & quos in bello socios paravimus, hi pacis tempore perierunt, & hostem contra nosmetipsos tantùm instruximus.

ITEM OBIURGATIO GRAVIS, ET SERIA.

Ὑμεῖς τοίνυν οὐδ' ἀκούειν πρὶν ἄν, ὥσπερ νῦν, αὐτὰ παρῇ τὰ πράγματα, οὔτε βουλεύεσθαι περὶ οὐδενὸς εἰώθατε ἐφ' ἡσυχίας· ἀλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρασκευάζηται ἐφ' ὑμᾶς, ἀμελήσαντες τοῦ ποιεῖν τοῦτο, καὶ ἀντιπαρασκευάζεσθαι, ῥᾳθυμεῖτε. καὶ ἐάν τις λέγῃ

Vos autem nec audire, priusquam res ipsæ adsint, ut nunc, nec ulla de re deliberare soletis per otium: sed cùm ille se contra vos instruit, idem agere, & vicissim instrui cessatis: & si quis aliquid tale dixerit,

τες, ἐκβάλλετε. ἐπειδὰν δ' ἀπολωλὸς ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, τηνικαῦτ' ἀκροᾶσθε, καὶ παρασκευάζεσθε. ἦν δ' ἀκηκοέναι μὲν, καὶ βεβουλεῦσθαι τότε καιρὸς, ὅθ' ὑμεῖς οὐκ ἠθελήσατε· πράττειν δὲ καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευασμένοις, νῦν ἡνίκ' ἀκούετε. τοιγαροῦν ἐκ τῶν τοιούτων ἐθῶν, μόνοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τοὐναντίον τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, πρὸ τῶν πραγμάτων εἰώθασι χρῆσθαι τῷ βουλεύεσθαι, ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ πράγματα.

rit, ejicitis. Postquam autem periisse aut obsideri aliquid intellexistis; tum demum auditis, & instruimini. Fuisset autem audiendi tempus, & comparandi sese, tum cùm vos noluistis: rei autem gerendæ, & utendi apparatu, nunc cum auditis. Itaque his moribus soli mortalium omnium contrà quam alii solent, factitatis. Nam omnes alii homines ante negotia deliberare solent; vos post negotia.

ITEM NOBILISSIMA OBIURGATIO MO- rum recentium.

Philipp. 3.

Τί οὖν αἴτιον τουτονί; οὐ γὰρ ἄνευ λόγου, καὶ δικαίας αἰτίας, οὔτε τόθ' οὕτως εἶχον ἑτοίμως πρὸς ἐλευθερίαν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες, οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. ἦν τι τότ' ἦν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις, ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, ὃ καὶ τοῦ Περσῶν ἐκράτησε πλούτου, καὶ ἐλευθέραν ἦγε τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὔτε ναυμαχίας, οὔτε πεζῆς μάχης οὐδεμιᾶς ἡττᾶτο· νῦν δ' ἀπολωλὸς, ἅπαντα λελύμανται, καὶ ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα. τί οὖν ἦν τοῦτο; οὐδὲν ποικίλον οὐδὲ σοφὸν, ἀλλ' ὅτι τοὺς παρὰ τῶν ἄρχειν ἀεὶ βουλομένων, ἢ καὶ διαφθείρειν τὴν Ἑλλάδα, χρήματα λαμβάνοντας, ἅπαντες ἐμίσουν καὶ χαλεπώτατον ἦν, τὸ δωροδοκοῦντα ἐξελεγχθῆναι, καὶ τιμωρίᾳ μεγίστῃ τοῦτον ἐκόλαζον, καὶ παραίτησις οὐδεμία ἦν οὐδὲ συγγνώμη. τὸν οὖν καιρὸν ἑκάστου τῶν πραγμάτων, ὃν ἡ τύχη, καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κατὰ τῶν προσεχόντων, καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν, κατὰ τῶν πάντα ἃ προσήκει πραττόντων, πολλάκις παρασκευάζει, οὐκ ἦν πρίασθαι παρὰ τῶν λεγόντων, οὐδὲ τῶν στρατηγούντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, οὐδὲ τὴν πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς τυράννους ἀπιστίαν, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδέν. νῦν δ' ἅπανθ' ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς ἐκπέπραται ταῦτα. ἀντεισῆκται δὲ ἀντὶ τούτων, ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ Ἑλλάς.

Quæ igitur causa est harum rerum? neque enim sine ratione & justa causa, vel tum adeò alacres erant ad libertatem defendendam omnes Græci, vel nunc ad tolerandam servitutem. Fuit tum aliquid, fuit, Athenienses, in populi animis, quod nunc non est: quod Persarum opulentiam vicit: quod Græciæ libertatem attulit: quod neque navalibus neque terrestribus in præliis succubuit. Id postquam nunc perditum est, omnia corrupit, & totam Græciam sursum deorsum permiscuit. Quid igitur fuit illud nihil multiplex, aut artificiosum, sed universale & perpetuum odium eorum qui à dominandi cupidis, aut etiam Græciam corrumpere conantibus, pecuniam accipiebant. Gravissimum crimen erat, si quis acceptorum munerum convinceretur: eumque maximis pœnis afficiebant: neque deprecationi erat aut veniæ quicquam loci. Proinde occasionem singularum rerum, quam fortuna etiam negligentibus contra attentos, & ignavissimis contra strenuissimos sæpe suppeditat; à nemine, vel Oratore, vel Imperatore nundinari licebat; neque etiam concordiam inter nos, neque diffidentiam adversus barbaros, & tyrannos: neq; de-

Digitized by Google

ταῦτα δ' ἐστὶ τί; ζῆλος, εἴ τις εἴληφέ τι· γέλως, ἂν ὁμολογῇ· συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις· μῖσος, ἂν τούτοις τις ἐπιτιμᾷ· τἄλλα πάντα, ὅσα ἐκ τοῦ δωροδοκεῖν ἤρτηται. ἐπεὶ τριήρεις γε καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἄλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ· ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίγνεται.

nique tale quicquam. Nunc tanquam è foro, & divendita sunt omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & periit, & laboravit. Ea quæ sunt? Admiratio, si quis aliquid accepit: risus, si confitetur: venia, si convincitur: odium, si quis ista reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarii reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus urbium vires æstimari solent, nunc omnia multò, & plura, & majora sunt, quàm superiori ætate: sed universa hæc inutilia, irrita, manca fiunt, per eos qui cauponantur.

SUSTENTATIO.

In qua Ὀξύμωρον quoddam in sensu, ut fiat admirabilior.

Philip. II.

Ὃ γάρ ἐστι χείριστον αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; ὅτι οὐδὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἐπεί τοι γε, εἰ πάνθ' ἃ προσῆκε, πραττόντων, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. ἔπειτα ἐνθυμητέον, παρ' ἄλλων ἀκούουσιν, καὶ τοῖς εἰδόσιν, αὐτοῖς ἀναμιμνησκομένοις ἡλίκην ποτ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολύς, ὡς καλῶς καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῶν δικαίων τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεάσησθε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστὶ φοβερόν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε, τοιοῦτον οἷον ἂν ὑμεῖς βούλησθε. παραδείγμασι χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκρατεῖτε ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι' ἣν ταραττόμεθα, ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

Nam quod in eo superioribus temporibus fuit pessimum, id ipsum est ad ea quæ restant, optimum. Quid illud igitur est? quòd propter socordiam vestram, & neglectum officii, res adversæ sunt. Nam si vobis omnia quæ decet, agentibus, res ita se haberent, ne spes quidem ulla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitandum id quod partim ex aliis auditis, partim ipsi nostis: atque in memoriam revocandum quanta aliquando potentia Lacedæmoniis præditis, idque non ita olim, quàm præclarè & convenienter, nihil alienum dignitate urbis admiseritis; sed pro defensione juris bellum illorum sustinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? ut sciatis, Athenienses, & videatis, nec quicquam præcaventibus vobis esse formidabile: neque, si neglexeritis, ex animi vestri sententia quicquam successurum: utque exemplis utamini, potentiæ quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia vestra superastis, & tunc insolentiæ Philippi, propter quam æstuamus, eò quod nihil eorum quæ curanda erant, curavimus.

EXEMPLUM ORATIONIS CIvilis & figuratæ, per dialogismos, & sermocinationes:

Quæ est valde practica, & efficax ad sensus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demosthenis felicitas.

Philipp.1. ΠΟΤ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε, ἃ χρὴ πράξετε; ἐπειδὰν νὴ Δία ἀνάγκη τις ᾖ; νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι, ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι κατὰ τὴν ἀγορὰν, λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ ἄν τι καινότερον, ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτως προσέχετε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν.

QUando igitur Athenienses, agenda quæ sunt, agetis? Ubi aliquid acciderit? ubi credo necessitas aliqua fuerit? Quid verò de iis quæ nunc fiunt, est existimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam esse necessitatem, susceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid affertur novi? potestne quid magis novum fieri, quàm quod homo Macedo subigit Athenienses, & Græciam administrat? Obiit Philippus? non certè quidem, sed ægrotat. Quid verò vestra interest? etsi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, si rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena γοργότητος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepsin, &c.

Philipp.1. OΥκ ἐχειροτονεῖτε δὲ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δέκα ταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο. τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τὸν πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους, παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δύναμις; ἀλλ' εἰς μὲν Λῆμνον τὸν παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τῶν δ' ὑπὲρ τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν; καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅς τις ἂν ᾖ. Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖσθε λέγεσθαι.

NOnne verò creastis è vestris civibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magistros equitum duos? Quid autem isti plus agunt uno viro quem miseritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum sacrificulis. Ut enim ii qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienses, centuriones, cives; magistros equitum, cives; magistratus domesticos esse: ut revera essent copiæ civitatis? An in Lemnum vestro magistro equitum navigandum est; eorum autem qui pro nostræ urbis possessionibus præliantur, Menelaus est magister equitum? Neque hæc hominis reprehendendi causa dico: sed à vobis eum creatum esse oportebat, quisquis tandem sit. Fortassis autem hæc rectè dici putatis:

ταῦτα δ' ἐστὶ τί; ζῆλος, εἴ τις εἴληφέ τι· γέλως, ἂν ὁμολογῇ· συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις· μῖσος, ἂν τούτοις τις ἐπιτιμᾷ· τἆλλα πάντα, ὅσα ἐκ τοῦ δωροδοκεῖν ἤρτηται. ἐπεὶ τριήρεις γε καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἆλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ· ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίγνεται.

nique tale quicquam. Nunc tanquam è foro, & divendita sunt omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & periit, & laboravit. Ea quæ sunt? Admiratio, si quis aliquid accepit: risus, si confitetur: venia, si convincitur: odium, si quis ista reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarii reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus urbium vires æstimari solent, nunc omnia multò, & plura, & majora sunt, quàm superiori ætate: sed universa hæc inutilia, irrita, manca fiunt, per eos qui cauponantur.

SUSTENTATIO.

In qua Ὀξύμορον quoddam in sensu, ut fiat admirabilior.

Philipp. 1.

Ὃ γάρ ἐστι χείριστον αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; ὅτι οὐδὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἐπεί τοι γε, εἰ πάνθ' ἃ προσῆκε, πραττόντων, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. ἔπειτα ἐνθυμητέον, παρ' ἄλλων ἀκούουσιν, καὶ τοῖς εἰδόσιν, αὐτοῖς ἀναμιμνησκομένοις ἡλίκην ποτ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων ἐξ οὗ χρόνος οὐ πολὺς, ὡς καλῶς καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῶν δικαίων τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεάσησθε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστι φοβερὸν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε, τοιοῦτον οἷον ἂν ὑμεῖς βούλησθε. παραδείγμασι χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκρατεῖτε ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι' ἣν ταραττόμεθα, ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

Nam quod in eo superioribus temporibus fuit pessimum, id ipsum est ad ea quæ restant, optimum. Quid illud igitur est? quòd propter socordiam vestram, & neglectum officii, res adversæ sunt. Nam si vobis omnia quæ decet, agentibus, res ita se haberent, ne spes quidem ulla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitandum id quod partim ex aliis auditis, partim ipsi nostis: atque in memoriam revocandum quanta aliquando potentia Lacedæmonis præditis, idque non ita olim, quàm præclarè & convenienter, nihil alienum dignitate urbis admiseritis; sed pro defensione juris bellum illorum sustinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? ut sciatis, Athenienses, & videatis, nec quicquam præcaventibus vobis esse formidabile: neque, si neglexeritis, ex animi vestri sententia quicquam successurum: utque exemplis utamini, potentiæ quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia vestra superastis, & tunc insolentiæ Philippi, propter quam æstuamus, eò quod nihil eorum quæ curanda erant, curavimus.

EXEMPLUM ORATIONIS CIVILIS & FIGURATÆ, PER DIALOGISMOS, & SERMOCINATIONES:

Quæ est valde practica, & efficax ad sensus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demosthenis felicitas.

Philipp. 1. ΠΟΤ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε, ἃ χρὴ πράξετε; ἐπειδὰν νὴ Δία ἀνάγκη τις ᾖ. νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι κατὰ τὴν ἀγορὰν, λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ ἄν τι καινότερον, ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν, τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτω προσέχετε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν.

QUando igitur Athenienses, agenda quæ sunt, agetis? Ubi aliquid acciderit? ubi credo necessitas aliqua fuerit? Quid verò de iis quæ nunc fiunt, est existimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam esse necessitatem, susceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid affertur novi? potestne quid magis novum fieri, quàm quod homo Macedo subigit Athenienses, & Græciam administrat? Obiit Philippus? non certè quidem, sed ægrotat. Quid verò vestra interest? etsi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, si rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena γοργότητος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepsin, &c.

Philipp. 1. ΟΥκ ἐχειροτονεῖτε δὲ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δέκα ταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο. τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τὸν πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους, παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δύναμις; ἀλλ' εἰς μὲν Λῆμνον τὸν παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τῶν δ' ὑπὲρ τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν; καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅστις ἂν ᾖ. Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖσθε λέγεσθαι.

NOnne verò creastis è vestris civibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magistros equitum duos? Quid autem isti plus agunt uno viro quem miseritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum sacrificulis. Ut enim ii qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienses, centuriones, cives; magistros equitum, cives; magistratus domesticos esse: ut revera essent copiæ civitatis? An in Lemnum vestro magistro equitum navigandum est; eorum autem qui pro nostræ urbis possessionibus præliantur, Menelaus est magister equitum? Neque hæc hominis reprehendendi causa dico: sed à vobis eum creatum esse oportebat, quisquis tandem sit. Fortassis autem hæc rectè dici putatis:

pe-

DEPRECATIO.

Philipp. 15. ΤΑῦτ' ἂν οὖν, ὡς μνήσασθαι μυρίων, νῦν ἱκανῶς εἴρηται· ὡς δ' ἂν ἐξετασθείη μάλιστα ἀκριβῶς, μὴ γένοιτο, ὦ πάντες θεοί.

HÆc igitur, ut admonendi gratia, nunc dixisse sufficiat: absit autem, idque Dii omnes prohibeant, ne experiundo certissimè comprobentur.

DE EXARTESI FIGURATUM, & figuris declamatoriis.

CAPUT XXVII.

ALiud est tractationis genus, omninò pictum, effluens, & declamatorium, quale est logodædalorum, qui ad aurium potius delicias, quàm ad probabilitatem elaborant orationem, cujus hîc exempla nonnulla subjiciemus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum conclusiones possis agnoscere.

Epanodos.

Cestiar. Senec. L. 1. cont. 2. In Sacerdote debere æstimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem; quàm pudica sit, miles ostendit; quàm innocens, Judex; quàm fœlix, reditus.

Subjectio.

Ibidem Silo Pompeius. Eam vobis Sacerdotem promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid servitus cogere: servivit, & barbaris, & piratis: Inviolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia sæculi prava consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium. Licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit: Fuit in loco turpi, probrosè leno illam prostituit, populus adoravit: nemo non plus ad servandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque, pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet; imò, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: jam præstitit. Adolescentem misericordia populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accusaret cædis: absoluta est. Ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an pura esset, an integra: jam judicatum est.

Subjectio cum Epiphonemate, Apostrophe, ad rem inanimam, & Anaphora. Lib. 5. cont. 5. in 40.

Cui me vita reservas? ut ædificem? aspice incendium: Ut navigem? aspice naufragium: Ut educem? aspice sepulchrum.

Exclamatio.

Cont. 4. pag. 16. De forti sine manibus, ex Triario. *Dii boni, & has manus aliquis derisit*: & Controvers. 4. *in forti sine manibus.*

O misera pietas, inter quæ parentum vota constitisti.

Et de Olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cùm inter se pugnarent, mutuis vulneribus conciderant, *juvenes invicti nisi habuissent patrem, pii juvenes, nec parricidium patri negare potuistis.*

Arelius Fuscus. Contr. 6. lib. 1.

Retrò amnes fluant, & sol contrario cursu orbem revocet: confugiat sacrilegus ad aras, aras, raptorem rapta vindicat.

Aporia.

De filia Archipiratæ. Tu ibis? Quò infelix, quas petitura regiones? est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præclusit, meus terras.

Si vincitur, periturus est: si non vincitur, serviturus est ei à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum, crux utrimque.

Arelii Fusci p. 11. cont. lib. 1.

Jactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus: positus inter duo pericula. Quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater, Deos testor, divitem te relinquo.

Anaphora mixta, cum Asynthetis, cum Anaresi, & Antithesi.

F. 3. cont. 7.

Quando ergò, inquit, optatis? Hoc tempore non possum: curo vulnera: familiam reficio: expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem consolor: minantem sibi ipsi custodio. Quando optatis? cùm rapta voluerit, non cùm raptor. Quando optatis, cùm tu nolles. Quando, inquit, optabis? Paro me optioni, confirmo animum.

Anaphora mixta.

Blondi p. 11. lib. 1. n. 4.

Venit subitò deformis squallore, lacrymis. O graves fortunæ vires tuæ, ille dives modò superbiùs rogavit alimenta, rogavit filium suum, rogavit abdicatum suum. Interrogas, quamdiu rogaverit? ne Dii istud nefas patiantur, ut diu rogaverit: diutiùs tamen quàm tu. Quæritis, quid fecerit? quod solebat.

Distributio.

Senec. lib. 5. cont. 1. nu. 30.

Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem, & laqueum: alterum aptum morituro, alterum miseros quisquis intervenerit, si amicus es, defle: si inimicus, specta.

Murrhedius.

Serviebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Ubi Seneca ultimam partem dictam notat, ad implendum tetraculum: quem enim sensum habet, serviebat dies nocti?

Albutius lib. 10. 1. cont. pag. 107.

Quod sordidatus fui, luctus est: quod flevi, pietas est: quod non accusavi, timoris est; quod repulsus est, vestrûm est.

Distributio cum Anaphora.

Marillius p. 14. cont. 2. lib. 1.

Ut sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est: ut sciamus apud piratas, cruenta est. Nemo, inquit, me attigit: domi lenonis rationes captura conveniet. Age, si quis hoc ipsum concupivit, quod virgo eras? Age si quis ne negare posses, ferrum appulit?

Epiplexis, Asyntheton, Homœoptoton.

Desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium, non flevisti patrem, non quæsivisti, sic inimico placuisti.

Concessio.

De Vestali accusata, quod scripsisset hunc versum:

Felices nuptæ, moriar, nisi nubere dulce est.

Vixit modestè, castigatè. Non illi cultus luxuriosior, non conversatio cum viris licentior. Unum crimen vobis confiteor: ingenium habet. Quidni invideat Corneliæ? Quidni illi, quæ Catonem peperit? Quidni Sacerdotes parientibus?

Hypoty-

Hypotyposis.

Julius Bassus sen. l. 9. cont 2. p. 92.

Albutii Sili

De reo occiso in convivio à Flaminio. Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modò excisum caput humanum fertur, inter purgamenta & jactus cœnantium, & sparsam in convivio scobem, humanus sanguis evertitur. Si quis autem est, Judices, qui desideret, ut prætoris referam crudelitatem, quod prætor hic jugulaverit, quot innoxios damnaverit, quot carcere incluserit; huic ego me satisfacturum polliceor. uno convivio, cum sua prætura reum evolvam; instituuntur ab isto in provincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur convivium, distinguuntur argenteis poculis aurea:

Quid multa? è carcere in convivium Prætoris; cui stupenti misero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante mensam ac Deos trucidatur. Me miserum, imperii Romani terrore lusisti! ô qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptas fuit morientium gemitus?

Hic ultimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prætorem, amatorem, scorta, cædes. Meretrix, Prætori, Prætor provinciæ imperat. In convivio constituitur catenatus: qui cùm languentes Prætoris istius aspexit oculos, existimans ipsum Prætoris beneficium, dimitti, gratias isti agere: & utrisque manibus mensam tenens: Dii, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demisso capite flebat: alius avertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior esset meretrici. Hic iste inter varios convivarum vultus submoveri jubet: miserum stare ad prabendas cervices immotum. Interim distinguitur mora poculis: nec sobrii quidem carnificis manu, civis Romanus occisus est. Non peto, quominus securi percutiatur: illud rogo, legi potiùs quàm scorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Judices, ludorum genera, saltationes, & illud dedecoris certamen, Prætorne se molliùs moveret, an meretrix?

Capito.

Exsurgite nunc Bruti, Horatii, Decii, & cætera decora imperii. Vestri fasces, vestræ secures, in quantum, prô bone Jupiter, dedecut reciderunt; Istis ob scœnæ puellæ jocantur. Quid si per Deos immortales, nullo solemni die, populo inspectante, in foro convivium habuisses, non minuisses majestatem imperii nostri? Atqui quid interest, convivium in forum, an forum in convivium attrahas? (Deinde descripsit qualiter in foro decolletur.) Ascendit prætor tribunal inspectante provincia, noxiæ post terga ligantur manus, statim intento ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte classicum. Nunquid vobis videor describere conviviales jocos? Heu? quàm dissimilis exitus initiis adest. Accusavit te: quis? judicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronuntiavit: occidit meretrix.

Descriptio mutilorum.

Sexti Severi Seneca l. 10. cont. 3. p. 112. n. 40. & 50.

Hinc cœci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circunferuntur, huic convulsi pedum articuli sunt, & torti tali, huic elisa crura illius immolatis pedibus crurибusque, femina contudit: aliter in quemque sæviens ossifragus iste,

iste, alterius brachia amputat, alterius enervat: alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deformem tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semivivam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam; ostende nobis captivos tuos: volo, mehercule, nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium; sua cuique calamitas, tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt, &, si nemo obstet naturæ, proceritas micabit; ita frangatur, ut homo se allevare non possit, sed pedum crurumque resolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus: Huic speciosa facies est; potest formosius mendicus esse; reliqua membra invalida sint, ut fortunæ iniquitas in beneficia tua sævientis, magis hominum animos percellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat.

Gradatio mixta cum Epanodo.

Cornelii Hispani p. 11. cont. 1. n. 30. Homo est; non vis ali hominem? civis est; non vis ali civem? amicus est: non vis ali amicum? propinquus est: non vis ali propinquum? sic pervenitur ad patrem. Homo est, civis est, amicus est, propinquus est. Ergò non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixero, pater est?

Pompeii Silonis p. 14. n. 40. l. 1. con. 2. Tu Sacerdos? quid si tantùm capta? quid si tantùm prostituta? quid si tantùm homicida? quid si tantùm rea fuisses?

Interrogatio.

Argentar. fen. lib. 1. cont. 1. p. 12. n. 50. Accessit, inquit, ad me pater obrutus sordibus, tremens, deficientibus membris: rogavit alimenta. Interrogo vos, Judices, quid facere oporteat? Nam istum non interrogo, scit quid [illegible] sim: non patrem, ut alteri patri faciam injuriam, alteri invidiam. Cùm vetuisses me alimenta præstare, si qua est fides, non putavi illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, ut videar etiam prohibitus aluisse.

Ad significandum fraternum odium, Emphasis.

Syriac. l. 1. p. 18. n. 20. cont. 1. Vos, Judices, audite, quàm valde oguerim, fratrem rogavi.

Figura constans obscuris sententiis per Meiosim.

Fulvii Sparsi Senecæ p. 14. n. 10. l. 1. cont. 2. Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus.

Epistrophe nobilis, cum Antithesi.

Cornelii Hisp. cont. 2. p. 14. n. 10. l. 1. Sacerdoti pro libertate vota facienda sunt; captivæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda sunt; prostitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda sunt, isti mandabitis? Id enim deerat: & templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar ejecit?

Antith.

Mento Senec. cont. 2. p. 14. l. 1. n. 30. Non potest in ea sperari Sacerdos, in qua sperari meretrix potest: Aliis oculis virginem leno æstimat, aliis pontifex.

Paralepsis cum Descriptione, & Aposiopesi.

Hypotyp. per Paralepsim. Quintil. decl. 6. p. 17. Describã nunc ego pendentẽ fluctibus carcerẽ, & catenas macie meâ laxatas, & detritam lateribus meis consciam malorum carinam, & obrutã perennibus tenebris

bris feralis loci cruentam coecitatem? Ista verò, si quid pudoris habeo, tacenda sunt.

Prosopopœia, cum Hypotyposi, & Reticentia.

Hypotyp. cum Prosopopœia. Quintil. decl. 6. p. 17.

Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cùm pater filiusque de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego jam usu defendebam meum, & in his jam annis maturam mortem asserebam. At ille contra, ego te in calamitatibus deseram? Ego alligatum relinquam? & quonam modo ad matrem redibo, quæ misera desiderio tui dies noctesque fletibus jungit, quæ vivere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia, & cùm assiduos planctus, & irrequietas diceret lacrymas, adjiciebat, jam pœnè cœca est, fortasse si redieris, videbit. In summa, non recedo: fas est mihi, etiam invitis parentibus bene facere. Non recedo, si perseveras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc flevit? Quandiu cecidit oculos tuos? Si perseverassem, duos excæcaveram. Obstupuerunt pietate tantâ, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse juvenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus est filius, quàm solutus est pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me jam catenatis manibus amplexus, postquam mei cura discesserat, Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque, sic paria faciemus.

Item. decl. 8. n. 25.

Abacta est à perituro prima mater, & modò sedula ministeria servorum repentè mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & ut grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidamque patientiam per omnia lectuli spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra statim totum vulnus imprimeret, sed quod leviter paulatimque descendens, animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri juvenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater: Non est quod exanimeris metu, dolore deficias: Cave viscera exclamatione ne lasses, anhelitu gemituque concutias, ne remedium pereat alienum.

Passus est miser discurrentem per omnia reserati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum, toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalia, pertractata, deducta sunt, fecerunt manus plura, quàm ferrum. Stat juxta medicum pater, apertis visceribus inhians, stillantem animæ cædem cruentis manibus agitantem, ne festinet, hortatur, jubet altiùs diligentiùsque scrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filii morte rationem. At mulier infelix clusis advoluta foribus, cruentumque secretum toto corpore effringens, velut super busta tumulosque clamabat: Audi, miserrime juvenis, si quis adhuc tibi superest sensus, exaudi, non permisit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser haustibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur residuus cruor, cludebantur aperta vitalia. Nemo

mo unquam tam nova pertulit commenta ſævitiæ, tanquam ſanaretur occiſus eſt.

Proſopopœia per inciſa in affectibus.

Proſopopœia per inciſa in violento affectu. Pater petit ab uxore ſepulturam filii, quem ipſa inſepultum volebat.

Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, quæ utrique noſtrum magno conſtat, adjicio, per commune pignus: per annos pariter actos, & beneficio fililii plures, per meum in te obſequium jam mei miſerere, cujus ſoles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere pejus eſt, captivitate crudelius. Mea iſta pœna eſt. Quid tibi tantum mali feci? quid oſtendi? *Quintil. decl. 6. fol. 17. p. 2.*

Finis Libri ſeptimi.

DE

DE AFFECTIBUS,

LIBER OCTAVUS.

AFFECTUUM VIS, & præstantia.

CAPUT PRIMUM.

Ut Deus in ventis, sic orator in affectibus ambulat.

CELEBERRIMUM est divini vatis oraculum, Deum *super pennas ventorum ambulare*: quo dicto, eximia quædam, veluti aurigantis DEI species, humanis penè subjicitur oculis. Noster autem orator, numinis quædam portio, & excellens imago stupendæ illius majestatis, affectibus, quasi ventis rapitur, & eos ipsos in auditorum animis excitare solet. Taceant Poetæ Æolum suum, qui *luctantes ventos*; *& sonoras* (ut ajunt) *tempestates* moderatur: Et modò quidem coercet, ac mitigat, modò velut sonitu & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum quasi ventorum, habenas dare novit, & restringere: Verùm ipsis penè tonitruis ac fulguribus, amplo quidem illo & terribili satellitio circumvalatus stipatusque esse videtur; quod de Atticæ eloquentiæ principe, non inscitè dixit Lucianus, cum pro satellitibus, quasi potentissimum Regem βροντὰς ϗ ἀστραπὰς habuisse memorans. Atque ejus quidem eloquentiæ, quæ in affectibus dominatur, summum est imperium: nam cœtus hominum tenet, mentes allicit, voluntates impellit quò vult, & unde vult deducit, opem fert supplicibus, excitat afflictos, reis dat salutem, liberat periculis, ad summum, mitem quandam tyrannidem in pectoribus hominum constituit. De hac licet illud Pindari pronuntiare:

De affectibus Cicero legend. 2. de orat. 205.

Demosth. satellites, coruscationes, & tonitrua. Cic. de Orat.

Pindar. Pyth. od. α.

> Καὶ τ̀ αἰχματὰν κεραυνὸν σβεννύεις
> Αἰενάου πυρὸς, εὕ
> Δει δ' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετὸς ὠ---
> Κεῖαν πτέρυγ' ἀμφοτέρω---
> Θεν χαλάξαις.

Et Iovis cupiditarum fulmen extinguit, & pertinacis vigiliæ Aquilam inducis in soporem, ipsum denique Iovem, intimis sensibus delinitum tutllat, & potentius insta-

Digitized by Google

inflectit. Quæ rationes efficiunt, ut affectuum, in sublimi præsertim eloquentia, usus sit frequentissimus, & cognitio per necessaria, de qua, ut quæ ad Rhetores attinent, liquidius pertractemus, nonnulla primùm de Affectuum definitione & causis præmittenda sunt.

AFFECTUUM DEFINITIO, causa, divisio.

CAPUT II.

Lactant. l. 5 Affectus cotes virtutum. Pessimum ingenium ἄστοργον.

DEus cùm hominem primum fingeret, simul cum anima varios illi affectus, quasi futuras virtutum cotes indidit; quos si Stoica falce velis rescindere, stipitem facies ex homine sine vigore, sine sensu, & quod pessimũ est omnium, ἄστοργον. Omnino quasi pennis aves, ita affectibus homines ad destinatos cursus rapiuntur: & hos quidem alii, quasi egregios virtutum administros, & prodromos faciunt, alii abjecto rationis clavo, eosdem intemperantes dominos, & summa crudelitate efferatos experiuntur. Ex quo fit, ut in permotionum moderata temperie, animæ perpetua quædam serenitas, magnaque (si modò in terris haberi potest) felicitas sita sit, atque collocata. Sunt porro affectus, quos Stoici νοσήματα, καὶ ἀρρωστήματα; Cicero permotiones; alii motus & passiones appellant, *sentientis animæ, ex boni vel mali opinione natæ commotiones*, vel, ut D. Nemesius habet, lib. de natura hominis c. 15. Affectio est motus animæ rationis expers, ob opinionem boni vel mali. Fons ergo & origo omnium affectuum est anima sentiens; neque enim ex intelligente, aut etiam vegetante, dimanant, cùm in plantis & in ipsa hominis mente atque intelligentia, nullæ sint affectiones. Alii motus sunt leniores, quos ἠθικοὺς Cicero nominat; alii vehementiores, qui παθητικοὶ appellantur, Et si rectam rationem excedant, animæ οἰκονομίαν, adversis veluti ventis labefactant, & divellunt. Quod, quàm sæpe faciant, & quàm feroces ludos ludant, testis est humana natura, à primi parentis lapsu, permolesta variorum affectuum tyrannide violenter abrepta: ut non immeritò queratur Philo, veluti in arcam Noëmi, bestias, ita in corpus humanum affectionum motus, immanes quasdam & indomitas feras, post hanc naturæ labem esse admissas:

Affectuum nomen, & definitio.

Affectus ἠθικοὶ, & παθητικοὶ

Ut in arcam Noemi bestiæ, sic affectus in animos immissi. Philo lib. de plant. Noemi.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli est.

Iuvenal Satyr. 1.

Quæ omnia essent tolerabiliora, si modum facerent: verùm ut subitis procellis crescentes amnes, legitimum excedunt alveum, superque vel segetes, vel plantarum culturam præcipites lati, rusticorum operum salubritatem & decus evertunt; Sic animus, affectuum impetu abreptus atque obsessus extinguitur. Sed hæc Ethicis pleniùs discutienda relinquimus.

Maximus Tyrius orat 17.

Iam verò earum quæ παθητικαὶ nuncupantur, affectionum variæ divisiones afferuntur.

Divus Thomas apex Theologiæ, affectus dividit secundum geminam sentientis animæ facultatem, concupiscibilem, & irascibilem, quàm Græci melius ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδῆ nominant, & in Appetente quidem collocat amorem, odium, desiderium, fugam, gaudium, & dolorem: in irascente spem, desperationem, timorem, audaciam, iram. Galenus excandescentiam, iram, timorem, mœrorem, invidiam, cupiditatem, amorem & odium memorat. Stoici ad quatuor fontes, voluptatem, dolorem, spem, timorem, omnia referunt. Plato sub finem Timæi, duo veluti permotionum elementa facit,

Affectuum divisio. D. Thom. 1 2. q. 23.

Galenus li. de cognos. & cur. affect.

Volu-

Voluptatem & Dolorem. Ariſtoteles, quem hîc ſequimur, 12. motuum genera recenſet. Iram, manſuetudinem, amorem, timorem, confidentiam, verecundiam, & inverecundiam, gratiam, & commiſerationem, indignationem, invidiam, & æmulationem. Omnia quidem appoſitè dicta, hæc ex boni malive præſentis, vel abſentis varia ratione; ab aliis fuſiùs, ſtrictiùs ab aliis colliguntur. Ariſtotelis tamen diviſio, ad civiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit; quàm in ſingulis poſtea pleniùs diſcutiemus; maximè autem motus amoris, lætitiæ, voluptatis, ſpei, metus, odii, iracundiæ, delinitionis, & miſerationis, qui in hac ſublimi, quam tractamus, eloquentia, ſæpius dominantur, ſigillatim exponam.

AFFECTVVM SEDES, inſtrumenta, ſeu vehicula;

Et qui ſint Dæmoniaci affectus.

CAPUT III.

Affectuum ſedes. Daniel. 7. AFfectuum ſedes, cor humanum eſt, mare illud magnum Danielis, in quo quatuor venti (tot ſcilicet perturbationum fontes) adverſis motibus in ſeſe plerunque feruntur infeſti. Nec ſine cauſa *Proverb. 21* פלגמים *Pelage Maiam diviſiones aquarum*, cor Regis appellavit ſapiens. Mirum eſt quomodo una particula, tantos & tam varios fluctus capere poſſit. Quòd autem cordi aptiùs inſideant, ratio eſt, quod ſpiritu, calore, & ſanguine, quaſi inſtrumentis, vehementes illi affectus, quales ſunt amoris, & iracundiæ potiſſimum, indigeant, quorum omnium cor focus eſt, & domicilium. Quo fit etiam ut ad violentos affectus proniores ſint, quibus plurimum caloris eſt, & ſanguinis: ſpirituſque ipſi ſubtilius elaborati intra cordis receptaculum emicant. Itaque & in adoleſcentibus motus vigent acriores; qui in ſenibus, remittente ſe paulatim calore, ſidunt ut plurimum, & langueſcunt.

Affectus dæmoniaci. Ad hæc Inſtrumenta naturalia, plerunque externæ cauſæ accedunt, ut Dæmones, qui corporis humoribus implexi mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentemque vitiis mancipatam, penitus labefactant. Unde Chaldaicam illam ſententiam, quæ ex Zoroaſtris diſciplina manavit, Σὸν ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι, explicant Pſellus, & poſt eum Auguſtinus Eugubinus; Vas, inquit, eſt compoſita vitæ noſtræ conſtitutio. Feræ terreſtres, qui circum terras vagantur Dæmones, igitur noſtram vitam, ſcatentem malis affectibus, ceu feræ inhabitant; Siquidem hæc genera cùm ipſis affectibus coaleſcunt, fiuntque *eadem quaſi ſubſtantia*: Quocirca cum & ipſi affectionum ſint pleni, ad corporeas & incorporeas affectiones adjunguntur, & connectuntur, ſimile ſimili attrahentes, cum habeant vim movendarum perturbationum. Hanc animam impotentiſſimis affectibus, quos Dæmones excitare ſolent, mancipatam, admirabilis Iſaias ſub hac pictura adumbrare viſus eſt.

Tuum vas feræ terreſtres habitabunt. Auguſt. Eugub. l. 8. de perenn. Phil. c. 28.

Iſaias 13. 21 [Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi ululæ in ædibus ejus, & Sirenes in delubris voluptatis: ubi per piloſos, Dæmones, ut explicat verſio 70. Interpretum, vel etiam ſatyros, ut alii volunt, ſatis apertè innuit.

Nec diſſimilia, de permotionibus Dæmonum ope excitatis, ſentit Mercurius Triſmegiſtus.

Mercur. Triſmeg. Μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος δαίμονος, ὅστις ὑπεξελθὼν, ἔσπειρε τὸ ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα· καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ σπα-

σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, αἰσχύνας, καὶ χρημάτων καταφορὰς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα.

Cùm nulla mundi pars vacua ſit Dæmone: qui ſubiens tacitè mentem, propriæ operationis inſeruit ſemen, & peperit ipſa mens, quod ſatum fuerit, videlicet adulteria, cædes, parentum verberationes, ſacrilegia, impietates, ſtrangulationes, per præcipitia impulſiones, & alia omnia, quæ ſunt Dæmonum opera. De his portentoſis affectibus, non eſt nobis futurus ſermo, ſed de iis qui humanitus concitari commoverique ſolent.

QUID SPECTANDUM *in iis qui movent affectus.*

CAPUT IV.

Cur tanta in excitandis motibus difficultas.

PRimum ſtatuendum eſt, non eſſe cujuſvis hominis affectus illos, præcipuè vehementes & intenſos excitare vel remittere; quippe donum Dei eſt: cujus, ut in ſenſus & mentes ſummum eſt imperium, ita pro ſua voluntate mortalibus impertit. Avida eſt ſui juris & regni, quælibet natura, neque alium in ſuo dominantem facilè patitur. Itaque in iis permotionum incitamentis, longè diſpar eſt Dei & hominum ratio.

Dei opus eſt excitare affectus.

Deus enim, (quod à Theodoreto præclarè dictum eſt) ut ſine vectibus, & ferramentis, hanc præclaram univerſi conſtructionem ſapienter eſt machinatus: Contrà homines, ſi quid moliantur, tot & tam diverſis egent inſtrumentis, ut in eo ipſo in quo comparando navi & potentes videri volunt, ſuam fateri cogantur imbecillitatem. Pari omninò ratione in movendis affectibus oratores, niſi divin â ope ſuffulti fuerint, fruſtra verborum ſtrepitu quaſi malleorum aures confundunt, animam porrò minimè attingunt. Deus verò, ſine turba, ſine murmure, ſine voce ſubtiliter penetrat, & intimis ſenſibus illabitur.

Hæc fuit Chriſti Domini efficax permovendorum hominum ratio, qui cùm unctione ſpiritus intimas perfunderet mentes, & copioſa cœleſtis parentis luce colluſtraret, plus tacendo, vel, (ſi loqui oportebat,) plus una efficiebat vocula, quàm ſexcenta verborum & quiſquiliarum humanarum volumina.

His nixi præſidiis Apoſtoli, & quotquot ſacri oratores ac doctores extiterunt, eas permotiones animis intulerunt, quas nulla unquam lenocinantis facundiæ ratio expreſſiſſet. Sit igitur hæc prima lex, ad bonos motus in hominum pectoribus excitandos, opus eſſe Dei monentis ſpiritu, & quo plus cum Deo commercii habuerint oratores, eo in excitandis affectibus fore vehementiores. Sed ut præſidia quoque humana exequamur, ſtatuunt Rhetores, primam & omnium potentiſſimam in humanis rebus, motus excitandi rationem, in ſimilitudine affectuum eſſe poſitam. Quos enim impreſſos habent motus oratores, eos faciliùs in auditorū pectus transfundunt. Ardere te oportet, ſi vis incendere, triſtari cum mœſtis, cum lætis gaudere, cum iratis excandeſcere. Nihil æquè flexibiles trahit animos, ac tota ratio ſimilitudinis. Ferunt, ab ipſis primordiis, ut corporibus, ſic certis animis indita quædam ſimulachra, & veſtigia ſimilitudinis: quo fit, ut illi in primis etiam congreſſibus, cum ſeſe antea nunquam agnoverint, ſtatim ad benevolentiæ conjunctionem, ipſa quæ in eis eſt ſimilitudine prolectati, velociùs emicent, tenaciùſque ſibi mutò inhæreant; quod de Theagene & Chariclea narrat Heliodorus lib. 3. Æthiopicon; qui ubi primum in mutuum conſpectum venerunt, ſtatim animæ, quæ ſe iiſdem ferè à Deo notis, & characte-

Prima ratio motus excitandi divina.

Rationes humanæ. Prima ſimilitudo affectuū, & animorum. Vide Cic. 2. de orat. ſect. 199. Veterum de ſimilitudine animorum opinio.

Heliod. l. 3. Æthi.

characteribus impressas agnoverunt, totæ in vultū variis motibus perfusum prosiluerunt: ὁμοῦ τι γὰρ ἀλλήλους ἑώρων ὥσπερ τῆς ψυχῆς ἐκ πρώτης ἐντεύξεως τὸ ὅμοιον ἐπιγνούσης, καὶ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν οἰκεῖον προδεδραμούσης, inquit ille.

Hæc est animorum συμπάθεια, & cognatio ad excitandos quoslibet motus efficacissima: & ubi similes occurrunt animæ, haud difficile mutuis colloquiis, quasi benevolentiæ vehiculis, statim & ipse affectus in alios derivant, & ab aliis derivatos suscipiunt, atque instar sulphuratorum quamprimum inardescunt.

Animæ sulphuratæ ut vocantur à Pietino.

Tales fuerunt Castoris & Pollucis, Achillis & Patrocli, Orestis & Pyladis, cæterorumque, qui inter amicorum paria recensentur, animæ, quæ tanto affinitatis nodo erant agglutinatæ, ut in ludicris & seriis pari voluntate concinerent: eadem vellent, vel nollent, quasi mens una (ut à Minutio Felice dicitur) in duobus esset divisa. Adulatores quoque, qui hanc similitudinem non habent, ut eos quibus insidiantur, faciliùs decipiant, eosdem prorsus sibi motus affingunt:

Minutius in Octavio.

Rides, majore cachinno
Concutitur: flet, si lachrymas conspexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit Endromidem: si dixeris æstuo: sudat.

Juvenalis.

Et hæc quidem prima ratio ducta est à natura.

Secunda est; motus efficax ratio, sapientia, vel sapientiæ existimatio, siquidem ea mitiùs tractantur, & in omnem partem inflectuntur animi. Tantum est & tam augustum sapientiæ nomen: de qua non non immeritò canit Synesii lyra:

Secunda sapientiæ majestas.

Σοφία δέ μοι παρείη
Ἀγαθὰ μὲν νεότατα,
Ἀγαθὰ δ' γήραϊ ἕλκειν,
Ἀγαθὰ δ' ἄνασσα πλοῦτον
Σοφία, γελῶσα πικραῖς
Ἄβολον βίου μερίμναις.

Synes. in hymnis.

III. Virtus, maximè verò sanctitas, & justitia, vel etiam sanctitatis & justitiæ opinio. Nihil enim maculosa, vel vita, vel fama, cum hominibus commodè geri potest: Ipsi qui toti sunt in flagitiis & sceleribus volutati, improbitatis nomen aversantur. Contrà, omnes lubenter se ac sua permittunt iis quos innocentiæ & sanctimoniæ gloria florere putant. Nec immeritò Andocides orator, suadet ei qui alios permovere velit, ut primùm vitam suam rectè instituat, quod amissa probitatis existimatione, omnes persuasionis nervi succidantur. Quæ causa impulit Lacedæmoniorum gravem consessum, ut ab improbo homine probam sententiam fortè prolatam, eandem à frugi viro dici juberent, quo plus haberet roboris.

Tertia virtus & sanctitas.

IV. Conditio, & authoritas dicentis, vehemens quoque animorum est incitamentum. Ut amento jacula, sic robustiùs authoritate dicta vibrantur. Byssina verba sordescunt in diphtera; in bysso, & purpura, vilia quæque collucent. Magni omninò refert, sitne qui loquitur Thersites, an Agamemnon, Scipio, an Sextus Clodius, aut Bambalio: Unum enim verbū viri auctoritate gravis, efficiet, quod longissimæ obscuri hominis orationes præstare non poterunt. M. Scaurus, verbosa oratione à vario Sucronensi accusatus, quod acceptâ à Mithridate pecuniâ Rempublicam prodidisset, uno verbo respondit. Iniquum est (Quirites) quum inter alios, me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare. Varius Sucronensis ait M. Æmilium Scaurum mercede corruptum populum prodidisse. A. Æmilius Scaurus huic culpæ se affinem esse negat: utri creditis? Nominato tantùm authore, & reo, permotus rei indignitate populus, accusationem repulit:

Quarta authoritas.

Plin. de viris illustribus.

repulit; Tantum, vel muta eloquentia, cum authoritate conjuncta semper habuit ponderis.

Quinta ætas.

V. Huic auctoritati plurimum favet ætatis maturitas, cui honor, imperium naturæ ipsius calculo videtur attributum. Satis fuit Augusto ad tumultum inter nobilissimos juvenes excitatum, protinus compescendum, dixisse: *Audite juvenes senem, quem juvenem senes audiverunt.*

Plutarch. in Apoph.

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inserviunt.

Sexta eloquentiæ vis.

VI. Jam quod caput est, ei qui ad sublimes illos motus assurgere cupit, grandem esse oportet eloquentiam, acrem, nervosam, incitatam, non quæ primo impetu sidat & collabatur, sed quæ perpetuis innutrita rebus, crescat, & fœcundetur. Accedere oportet vocem, nervos, & latera, quæ contentionem illam ferant, & inardescentis animi veluti flammas commodè sustentent. Si quis ita est comparatus, ut hæc subsidia quampromptissima habeat, poterit dubio procul in ratione affectuum versari non infeliciter; sin contra & authoritas deest, & eloquentia, periculosum est aggredi: sunt enim è pelui (quod ajunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vasculorum nitore vibrati, qui pueros tantùm territant, nocendi vim nullam habent, quin post speciem quandam, & inanem pompam gravitatis, solvuntur in risum. Sed ipsa licet eloquentiæ vis magna sit, desit tamen doctrinæ & virtutis, ac cæterorum quæ auctoritatem conciliare solent, opinio, nescio, quo pacto graviores personæ non aguntur his motibus; quòd indignum suâ amplitudine existiment, alienum, quo superiores ubique videri volunt, in suo pectore regnantem & quasi triumphantem admittere. Itaque succensent, quod ait Longinus, οἱ παῖδες ἄφρονες ἀπὸ τῆς χυλῶν μῆλον χαμαίλεον κα- λακοφιζόμενον, quod Alexander Pheræus declaravit, qui Poëtam multavit, à quo in tragœdia, Hecubâ παθητικώτερον conscripta, nonnihil commotus, & ad miserationis affectus, à quibus ob singularem ingenii sævitiam abhorrebat, fuerat inflexus.

QVID SPECTANDUM *in personis, quæ movendæ sunt ad affectus.*

CAPUT V.

Spectandi verò sunt imprimis auditores, quos cupis permovere, à quibus rei permagnum pendet momentum; qui cùm natura plerunque disjunctissimi sint, varias quoque & multiplices sortiuntur affectiones. Alii ad iras & odia faciles, miserationibus non magis moventur quàm cautes Marpesiæ. Alii viri boni & ἀγαθάχρηοι, nec non pueri & fœminæ ad doloris & misericordiæ affectus facillimè impelluntur, ad iras & odia languescunt. Alii tenero quidem ingenio præditi, sed longo rerum usu atque assuetudine firmati, ut nihil multum mirantur, sic neque miserantur. Alii toti sunt in rerum intelligentia & eruditione perquirenda, graves, austeri, difficiles à mollissimis illis affectionibus longè remoti. Alii denique naturæ ipsius & educationis vitio, quasi *corneis fibris* (quod ait Poëta) *coaliti*, stupore magis quàm crudelitate nihil sentiunt. Dici non potest quot sint hominum genera & quàm variè se habeant ad affectus: Idcircò prudentissimo oratori, diligenter erit observandum, quod cujusque ferat stomachus.

Variæ animorum descriptiones ad affectus.

Cognoscet autem, si inspiciat quale sit hominum apud quos agat, ingenium, quâ educatione à tenero formati, quibus persuasionibus imbuti, quibus instructi moribus, quâ

ætate,

ætate, quo sexu, qua conditione, & nonnunquam in privatis, quâ valetudine, habitudine corporis, denique, quo loco, quo tempore accedat ad movendum.

Ingenium cognoscendum.

Primùm igitur ingenium (ut superiori libro ostendi) infinitas habet varietates, ut non unum quidpiam homo videatur, sed multiplex, & in omnem partem versatile, ut ait Synesius:

Synes. ad Arcad. Imper.

Οὐχ ἁπλοῦν τι χρῆμα οὐδὲ μονοειδὲς ἄνθρωπος· ἀλλὰ συνῴκισεν ὁ θεὸς εἰς ἑνὸς ζώου σύστασιν, ὄχλον δυνάμεων παμμιγῆ τε καὶ πάμφωνον· καὶ ἐσμέν, οἶμαι, ὕδρας θηρίου ἀτοπώτερον, καὶ μᾶλλόν τι πολυκέφαλον.

Non enim simplex quidpiam, & uniformis naturæ homo est. Sed ad hujus unius animalis constructionem, turbam quandam facultatum miscellaneam, atq; omnigenam coagmentavit Deus, & sumus (opinor) monstrum Hydra prodigiosius, pluribusque capitibus præditum: quæ varietas sive à qualitate animæ, sive ab astris, sive ab humoribus corporis profluat, haud leviter consideranda est.

II. Educatio, & consuetudo vitæ, altera prorsùs, &, ut ait D. Augustinus, *affabricata natura*; quam consequitur obfirmata de rebus opinio: ad affectus, vel suscipiendos vel repudiandos, incredibilem vim obtinet. Difficile est contra torrentem niti, & inveteratas longo temporum curriculo consuetudines evellere. Contrà, facillimum est ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula assueverunt. Spartanum sudori innutritum, & pulveri, ægrè ad otium literarium compelles: Atticum Philologum libris immersum, haud facilè in solem & pulverem pertrahes. Ut pisces aquâ, sic familiarissimis quique rebus, quasi proprio elemento delectantur. Quanquam si perversa est consuetudo, non semper cedendum est, sed eo firmiùs obluctandum, quo expugnatur difficiliùs. Sic D. Cyprianus in desides Christianos, qui vim pravæ obtendebant consuetudinis. *Consuetudo* (inquit) *sine veritate, vetustas erroris est.*

Cyprian. ad Pomp.

Ætas & conditio. *Phil. l. 1. Allegor.*

Tertio loco sexus, ætas, conditio, perpendenda atque examinanda sunt. Fœmina, quam Philo cum appetitu comparat, plerunque affectus suscipit faciliùs, tenaciùs servat, difficilius deponit, atque ejicit, rationibus obluctatur, res semel apprehensas, ob ingenii imbecillitatem, obfirmata fovet pertinacia.

Pueri voluptariis sensibus maximè titillantur: Juvenes, ad iras & gaudia proniores sunt: Senes, difficiliùs moventur. Ad hæc conditio, & vitæ studia, vehementes habent in hanc aut illam partem emissiones.

Habitudo corporis & constitutio.

Postremò habitudo corporis, ex Physiognomia considerata, indolis speciem præfert: juvat & ipsa quoque constitutio, cùm præsertim alii affectus sint sanorum, alii ægrotantium, & nonnulli certis temporibus & horis turbentur, quò fit, ut omnia circumstantiarum momenta, maturè discutienda sint, & ad personas diligenter accommodanda.

Apud doctos istos & politicos viros, non sunt adhibendi molles & teneri affectus, vel etiam dolore incensi, ne solus videaris inter frigidos ac quietos furere, & bacchari. Licuit Marco Tullio in Miloniana, apud populum, qui tunc his capiebatur illecebris, flebiles illos, quos scimus, affectus miscere. Apud viros graves, in curia, hoc præsertim veteratorio sæculo, si idem facere coneris, risum magis quàm lacrymas excitabis. Affectus potiùs sit, acrimoniæ & vividi doloris, si quando adhibendus est, quàm inclinati & ululantis. Apud feros, agrestes, & stupidos, si suaves & lacrymabiles affectus,

etiam numerosè profundas, idem facias, ac si apud tigres citharam pulses, aut immanes, halænas acu pungere atque excitare velis. Hîc voce, hic lateribus, hic vasta quadam iracundia opus est; [ut ipsa punctim indignari videatur oratio.] Soli animi simplices, & adhuc rerum rudes, profusiores illas miserationes lubenter admittunt, gravioribus verò iracundiæ motibus plus æquo consternantur.

DE DUABUS AFFECTUUM radicibus, voluptate, & dolore, & ratione movendi.

CAPUT VI.

QUi solent in quotidianis orationibus occurrere, frequentiùs affectus sunt voluptatis, miserationis, doloris, iracundiæ. Voluptas, & lætitia floridas exornativi generis orationes comitantur; in judiciis, plerunque miserationes regnant, & iracundiæ.

Quomodo comparentur voluptas, & lætitia.

Duobus autem modis comparatur voluptas, verbis & rebus. Res eæ delectant auditores, quibus ipsi innutriri solent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graves exsculptis sententiis, probi exemplis virtutum, studiosi arcanis artium quas tractant, quoad fieri poterit, pascendi sunt. Omnes, quantum occurret, rebus magnis, novis, admirabilibus, insolitis exitandi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, sonora, numerosa, florida, varia, succulenta, carnosa, arguta, læta; & cùm res occurrit, sermo festivitatis leporibus aspergendus, quibus multum voluptatis conciliare solent oratores. Satis quidem humana natura ad risus & delectationes prompta est, nec multum in eo genere stimulanda: ne quæ debet esse gravitas oratoris, in scurrilem quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratotibus ridicula nonnunquam, quibus tamen instar Comicorum abuti minimè debent, sed omnia prudentiæ & honestatis sale condire.

Admiratio mater est voluptatis.

Ridicula in moribus lætitia temperanda.

Talis in Lucio Crasso oratore urbanitas fuit, & cum gravitate junctus facetiarum oratorius non scurrilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophista nobilis, qui uno urbanitatis dicto apud Philippum Regem confecit, quod Demosthenes longa oratione apud Athenienses frustra tentavit. Philippo enim contra Byzantium venienti festivus occurrens: Dic age, inquit, Philippe, quæ te causa trahit oppugnatum nostra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua ut potiar veni: Leo excipiens, atque respondit, non instrumento bellico sed musico amantibus opus est; quo dicto ducem à bello Byzantino avertit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos sensus accommodata jucunditas, blandissimè mulcet pectora: Qualis est ista, Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁμάξης ὑπὸ συνωρίδος λευκῆς βοῶν ἐχομένη, χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο. Ζώνην δὲ ἐπεβέβλητο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, & cæteræ similes orationis deliciæ, quæ sine ullo externarum rerum apparatu suapte natura delectant.

Cicero in Orat.

Leonis facetum dictum Philostr. in Leone.

Æthiop. l. 3.

DE DOLORE ET MISERATIONE in genere:

Et quibus moveantur rebus: sintne externæ species præter orationem adhibendæ.

CAPUT VII.

PRimùm ut affectiones sunt permotiones sensuum, ea in movendis affectibus sunt proponenda quæ, sensibus vicina

Ea in motibus propenenda, quæ ad sensum magis accedunt.

cina sunt. Qua de causa res universales (ut notat Aristoteles) minimè voluntatem movent, nec dialectici sunt ad motus eliciendos apti, nec ad eosdem suscipiendos parati, qui plus intelligentiæ & speculationi tribuunt, quam sensibus; persuaderi quidem possunt, motibus verò & affectionibus inardescere difficiliùs possunt. Mens enim ex arce tantisper evocanda, ut eorum ardore inflammetur. Atque ut oculorum sensus omnium acerrimus est, sic quæ oculis subjiciuntur, validiùs irritant animos, quàm quæ demissa per aures influunt. Miserabile quidem fuit in laudatione Cæsaris, Marci Antonii Epicedium. *Heu canos sanguine cruentatos: Heu vestem laceram! Cæsar invictissime, invictissime Cæsar! Hanc ideo togam sumpseras, ut in ea morereris.* Verum anima istorum verborum fuit vestis cruenta ante oculos Populi Romani, explicata: hæc vel infantem fecisset eloquentem. Hoc consilio nudata etiam sæpissimè militũ, ad ostendendas cicatrices, corpora, prolati ipsorum qui periclitabantur parentes squallidi, filii parvi mœrentes, uxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerunque vis est, in rem præsentem animos ducentium.

Species oculis oblatæ ad motum efficaces. Dio Cass. in orat. funebri Cæsaris.

Zonaras.

Aspectus infantis seditionem mitigat.

Seditionem Romæ inter plebem ac milites excitatam; in qua per multum sanguinis effusum erat, senior Pupienus Imperator, non oratione, non imperii majestate frænare potuit: Quamprimum autem infantulum Gordianum seditiosis ostendit, vim omnem atque infensorum pectorum furias mitigavit.

Fulgos. l. 8. c. 10.

Gregor. 9. ad placandos P. Romani animos capita

SS Apostolorum manibus deportans ostendit. Sabellic. l. 7. enn. 9.

Similiter Gregorius IX. cùm populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apostolorum Petri & Pauli capita, religiosis manibus deportans, & lacrymabili voce sanctorum reliquias populo commendans, ita derepentè omnium animos immutavit, ut qui ante rebelli in Pontificem animo sævierant, contra Fridericum ultrò arma caperent. Non dispari ratione Franciscus Dandulus, ad deprecandam suæ reipublicæ culpam, avertendumque anathematis fulmen, ad Clementem V. missus, catena ferrea collo injecta, itaque ad Pontificis pedes provolutus, eò miseratione commotò, veniam impetravit, & patriæ fuliginem detersit.

Fab. l. 6.

Species externæ nimis apparatæ non movent.

At dices, si tantum momenti ad movendos affectus in corporeis imaginibus ob oculos positis, situm est, atque collocatum: quorsum Fabius Quintilianus oratoris consilium irridet, qui depictam tabulam statuit in imaginem rei, cujus atrocitate judex commovendus erat? Quæ enim est (inquit) Actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis quàm orationem pro se putet loquuturam? Respondeo, præclaram fuisse Quintiliani animadversionem: Etsi enim gladius, & cruenta vestis, & suppliciorum tormenta, & cicatrices, & filii parvi lugentes prolati, nonnunquam judicum oculos inflexerunt; est tamen istis modus adhibendus, ut cum natura negotii congruere, non foris accersita esse videantur. Qualia sunt, quæ picturis & hominum artificio sunt comparata; Ipsa enim apparatus molitione motũ extinguunt, dum animus ad ea quæ ficta manifestè perspicit, adversus fidem, dominatus sui jure validiùs obluctatur. Itaque in ipsis tragœdiis, in quibus major esse solet licentia non probantur, apud eruditos præsertim oculos expressa rerum, per simulachra & species, figmenta, quæ plerunque, ut satis rei majestati non respondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos: nam rudis populus, qui parum valet mente & intelligentia, in theatris

Digitized by Google

oculorum magis delicias desiderat, quàm aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expressæ rerum ad motum oculorum imagines, alia via ineunda nobis erit, de qua statim dicemus.

Auditus vis, & efficacitas. *Ælian. varia histor l.2.*

Alius sensus est auditus, qui plerunque vehementer sonis percellitur, ex quibus totus animus inardescit; ideoque apud multos populos receptum ut musicam adhibeant in prælus. Lydi tibiis & fistulis, Cretenses cithara & fidibus Marti præluserunt; Lacedæmonii carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, ut est apud Dionem Prusæum, in Alexandrum Macedonem suis modulis pro arbitrio transfundebat affectus, ut aliàs torpentem incitaret, aliàs incitatum atque adeo furentem mitigaret.

Dio orat. 1. de regn.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adolescentem, stricto gladio hospitem inpetentem, mellitis cantionibus revocavit.

Cassiod. Var. l. 1. Musica suavis quadam tyrannis.

Illi sunt admirabiles Musicæ affectus, de quibus dissertè Cassiodorus. Hæc cum de secreto naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniaque facit ejici, ut ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam jucundat: tumidos furores attenuat, cruentam sævitiam efficit blandam: excitat ignaviam soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore ad honestum studium revocat castitatem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus semper adversum, perniciosa odia convertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit quam tenere non prævalet, verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium prævalet sensuum exercere dominatum.

Hæc Cassiodorus: in quibus vim Musices planè admirabilem commendat: Nec sine fructu olim nonnulli oratores, & salutis ac vitæ deprecatores, Musicam precibus admiscuerunt: siquidem Theodulphum è vinculis Ludovicus Pius liberavit, postquam ab eo plena voce cantari audivit hymnum, quem in vinculis recens meditatus fuerat: *Gloria, laus, & honor tibi sit, Rex Christe redemptor.* Quæ ratio impulit etiam antiquos illos Getas, ut cum citharis legationes de pace & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentissimum esse incitamentum. Neque verò ad concitandos furores, minus habet virium. Testis est illa historia, quam de Erico II. Daniæ rege narrat Saxo Grammaticus. Apud Ericum, inquit, cognomine bonum Daniæ regem, citharœdus quidam haud ignobilis, admirabiles & prope stupendos artis suæ commendabat effectus, maximeque illud ipsum, quod in humanos sensus mentesque obtineret imperium: Rex verborum novitate perculsus, qui neque tantam vim Musicæ arbitraretur, continuo hominem artis specimen edere jubet, & torpentes animos ad furorem Martium, si posset, accendere. Annuit ille, & ne qua nocendi ansa daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, custodesque in atrio collocari, quo furentes, si qui fortè in insaniam agerentur, compescerent. Dictum factum. Tum ille, qua plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inusitatæ severitatis concentum edidit; quo stupore quodam & mœrore, omnium quotquot aderāt auditorum mentes cernebantur oppressæ: deinde adeo suaves, & mellitos cantus effudit; ut toti jactatione corporis, intemperantem proderent læti-

Cranz. l. 1. c. 7. Metrop

Saxo l. 12. Danie. Mirabilis effectus musicæ.

riam. Tandem verò, ubi acrioribus modulis intonare cœpit, continuò totis tectis fremere, tumultuari, arma & gladios inclamare. Nec mora, accurrunt custodes ut Regem cum aliis furentem contineant: Sed ille effractis atrii foribus, arrepto ense quatuor transfodit, & ut actus in rabiem taurus, totis bachatur ædibus. Vix tandem pulvinarium & lectulorum mole undique oppressus contineri potuit. Postquam menti restitutus est, relicto procuratore regni filio, Hierosolymam expiandorum homicidiorum, per pios cruciatus gratia profectus est, atque in Cypro defunctus.

Sunt omninò, & sonorum, & earum rerum, quæ corporis subjiciuntur oculis, admirabiles effectus, & stupendi nonnunquam magis quàm imitandi. Rarus est enim istorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas personas, & corporeas suppliciorum imagines, cum novitate subjiciunt oculis; inter quæ ridicula nonnunquam possunt occurrere, quæ tantum abest ut dolorem concitent, quin risum potiùs eliciant. Quamobrem, & ab hujusmodi dramatibus cavendum est, & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum est, quam istis signorum figmentis utendum; quanquam & lugubris Musica, hic moderatè apposita, non erit importuna.

QUÆ RES AD MOTUM adhibenda.

CAPUT VIII.

Ratio movendi ab hypotyp.

QUoniam igitur hæ figmentorum species, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus est modus, qui ad has effigies propius accedat. Valebunt imprimis vivæ rerum descriptiones, quæ acutissimè sensus intimos ferire solent. Exemplum affero. Smyrnâ urbe nobilissima terræ motu collapsa, perorat Aristides Legatus apud Antoninos, ut instaurationem promoveat. Non defert ruinarum picturam, quod facere solebant qui naufragio fortunarum jacturam fecerant, sed ipse luculenta descriptione, miseræ urbis statum ponit ob oculos, Κεῖται Σμύρνα τὸ τῆς Ἀσίας ἄγαλμα, τὸ δὲ ὑμετέρας ἐγκαλλώπισμα ἡγεμονίας, πυρὶ καὶ σεισμοῖς ἐντριβεῖσα, & cæt. Deinde postquam ejus pulchritudinem, quam nuper ipsi Imperatores viderant, commemoravit, exclamat: Νῦν πάντα ἐν κόνει· μέμυκε μὲν ἐκεῖνος ὁ λιμήν, οἴχεται δὲ ἀγορᾶς κάλλη· κόσμοι δὲ ὁδῶν ἀφανεῖς· γυμνάσια δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαρται. ναοὶ δὲ οἱ μὲν κεῖνται, οἱ δὲ κατέδυσαν. Ἡ δὲ περὶ θέαν ὡραιοτάτη πόλεων, καὶ τοῦ κάλλους ἐπώνυμος ἀνθρώποις ἅπασιν ἀωρότατον θεαμάτων ἀποπέφανται κολωνὸς ἐρειπίων καὶ νεκρῶν· ζέφυροι δὲ ἐρήμην ἐπιπνέουσι. Iacet Smyrna ornamentum Asiæ, vestri decus imperii, igni ac terræ motibus contrita (mox narrata ejus pulchritudine) hæc nunc omnia sunt in cinere. Clausus est portus ille, perierunt fori ornamenta: viarum decora evanuerunt: gymnasia cum ipsis viris & pueris collapsa: templa partim jacent, partim hausta sunt. Iucundissima denique spectatu urbs, & pulchritudinis apud omnes insignis cognomento, injucundissimum effecta est spectaculum, ruinarum & cadaverum tumulus: *Nunc verò desertam perflant Zephyri.* Ad has voces Imperatores lacrymas non tenuerunt. Suavis est enim omnino motus. Hic Ciceronis gravius est & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. conscripti, miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam

Aristid. in orat. de Smyr.

Suavis Aristid. motus

Ciceronis motus in morte Trebonii Phil. 11.

nocturnum impetum in urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cùm miser ille priùs latronum gladios videret, quàm quæ res esset audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificem, tortoremque Samarium. Hæc Hypotyposeos species. Sic apud Euripidem eviſceratæ flammis Creuſæ, & infeliciſſimi parentis lacerato filiæ corpori pertinaciùs adhæreſcentis ſpecies, licet per nuntium narretur, potentiſſima eſt ad effectus.

Euripid. in Medea.

Quid Q. Haterius? cùm de filia Archipiratæ diceret, quam captivus adoleſcens abduxerat: omnia terrore complevit. Deinde ad adoleſcentem converſus: Quid exhorruiſti? ſocer tuus venit.

Narrationes rerum magnarũ, etiam nudæ & ſimplices movent.

Secundò, non modò deſcriptiones, ſed ipſæ penè nudæ rerum narrationes, in rebus maximè triſtibus, ſufficiunt ad motus eliciendos, modò cùm ea, qua par eſt, fiant dignitate.

Cic. ult. in Verrem. Gavii Coſſani ſupplicium apud Cic. efficaciſſimè ad motum deſcriptum.

Narratio de ſupplicio Gavii Coſſani apud Ciceronem, in qua ſimplicem rei geſtæ expoſitionem profitetur, plus me afficit, quàm ſi omnia exaggeratione & clamoribus conſtreperent: quantam enim vim habent illa?

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ civis Romanus, Judices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia, iſtius miſeri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc: Civis Romanus ſum: Et cætera planè admirabilia.

Figuræ, ſententiæ ſublimes aptæ ad motum, ut ſermocinationes.

Tertiò, multùm valent ad incendendos affectus, figuræ, ſententiæ graves, admirabiles, inflammatæ, ut exclamationes, deteſtationes, diræ, aporiæ converſiones, querimoniæ, lamentationes; quarum illuſtria exempla alibi ſubjecta ſunt. Maximè autem aptæ perſonarum ſermocinationes, quales ſunt apud Joſephum in Eleazari & Machabæorum ſupplicio.

Joſeph de Machab. Multum valent ſermocinationes cum hypotypoſi conjuncta.

Οὐ ψεύσομαί σε, παιδευτὰ νόμε· οὐδ' ἐξομοῦμαί σε, φίλη ἐγκράτεια· οὐδὲ καταισχυνῶ σε, φιλόσοφε λόγε· οὐδ' ἐξαρνήσομαί σε, ἱερωσύνη τιμία, καὶ νομοθεσίας ἐπιστήμη· ἁγνόν με οἱ πατέρες προσδέξονται, μὴ φοβηθέντα σε τὰς μέχρι θανάτου ἀνάγκας.

Nunquam te mentiar ô lex vitæ moderatrix, nunquam te violabo, dilecta temperantia: nunquam te, ſancta Philoſophia, dedecore afficiam, nunquam te denegabo, venerabile ſacerdotium, & ſacrarum legum ſcientia: purum me & intaminatũ parentum manes accipient, nec ullus me mortis & ſuppliciorum timor infringet.

(Deinde cum miſerabili affectu deſcribitur carnificina)

Eleazari ſupplicium ex Joſepho expreſſum.

Cùm hæc Eleazarus, ea quâ erat libertate & juſtitiâ præditus palam diceret, armatorum, qui circumſtabant, manibus trahitur ad pœnam, nudatur, ſuſpenditur, flagellatur: quo ex utroque latere ictus impios perferente, Præco clamabat, Expugna tandem pertinaciam ſenex, & & Regi obtempera. Magnanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec tormentorum ictibus fatigabatur, quaſi per quietem ſomniumque acerbiſſima quæque pateretur: ſecurus igitur & intrepidus, pœnarum ferebat dolores, & venerandos erigens ad cœlum oculos, ſciebat cui ſe crederet, cui animam dedicaret, & hinc atque inde reſpiciens corporis ſui fruſta diſſolvi, cruorem etiam exundantem latere utroque profluere; mirabatur ipſe ſuam, quam Deo noverat, deberi patientiam. Tamen fragilitatis humanæ conditione, quæ cruciatus tam exquiſitos ferre vix poterat, in faciem ſemilaceram ruit, eas gratias ſtratus agens Domino, quas paulò ante ſtando egiſſet. Unus verò ex

rò ex armigeris percitus furore, atque insaniâ, ut Regi se fidelem in re tam prophana tamque sacrilega ostenderet, jacentem calcibus suppressit, & quoad acerbiorem supplicii carnificinam traheretur, exegit: ille verò & animo fortis, & corpore, ac summi Dei verus ubique athleta, dolorem omnem intrepidus ferebat, tortoresque omnes patiendo debellabat.

Summa interim lacerantium admiratio, quod viribus (ut existimabatur) destitutus senex, omnem suppliciorum diritatem tam patienter toleraret. Inclamabant interdum; Quousque, Eleazare, obfirmatum adversus omnes animum retinebis? nec te hujus lucis usura capiet, nec tot suppliciorum immanitas terrebit, gusta porcinas carnes, & exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam sinistra persuasione non tacuit, & hoc verbo grviùs laceratus, quàm supplicio, Non ita (inquit) non ita ignavi & imbelles Hebræorum filii sumus, ut viam salutis, quam usque ad canos istos sine labe servavimus, tam perfidiosè mortis impendentis metu deseramus; in tuis, sanctissime parens Abraham, manibus, & in sinum tuum gremiumque venturi, gratissima voluntate moriemur. Hoc robur intuentes armigeri, sanctissimum senem, jussu regis, instillatis priùs in nares fœtidis liquoribus, in ignem imposuêre.

Quæ omnia vir admirabilis fortissimè pertulit, tum semiustulato corpore, morientibus oculis cœlum respiciens, exclamat: Tibi, rerum omnium parens optime, & sanctissime, fragiles has exuvias depono: tibi, & tuæ legis amore, hanc quam dedisti animam lubens volensque profundo. Accipe me pro cunctis, & dona mihi cunctos, sit mors mea laborum & ærumnarum omnium finis: miserere gentis quam hucusque sub alis clementiæ tuæ servasti.

Hæc, & his simlia Græcus author persequitur, quæ (ut apparet) etiamsi simpliciter narrentur, miram habent affectus suavitatem; nec dissimilia sunt quæ in eodem argumento habet D. Ambrosius l. 2. de Jacob, & vita beata, ubi sic de Machabæis:

Nemo timuit, nemo trepidavit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes, tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt: & mater consona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima, sui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta. Cadebant filii tormentis exulcerati, mortui super mortuos advolvebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaveribus filiorum, non flevit mater, non lamentata est, non oculos cujusquam pressit, aut ora morientis clausit, non lavit vulnera, sciens gloriosiores esse, si evisceràti & concreti pariter pulvere & sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, qualia solent trophæa ex hostibus reportare. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quam morientes filii in tam gravibus suppliciis ediderunt? erumpebat enim naturæ gemitus etiam invitis.

Ambros. l. 2 de Jacob. c. 12.

Hæc vir divinus: Suam verò Agnetem, quo affectu exprimit? num tubis omnibus hæc vox potior est?

Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit unde vinceret. At istius ætatis puellæ, torvos etiam vultus parentum ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere, quasi vulnera. Hæc inter

Narratio D. Ambr. de S. Agnete motus efficax lib. 1. de virginib.

inter cruentas carnificum impavida, manus, hæc stridentium gravibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, *mori adhuc nescia, sed parata*, vel si ad aras invita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis, trophæum Domini signare victoris : nunc ferratis colla manusq; ambas inserere nexibus: sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Novum martyrii genus! *nondum idonea pœnæ, & jam matura victoriæ*: certare difficilis, facilis coronari, magisterium virtutis implevit, quæ præjudicium ferebat ætatis. Non sic ad thalamum nupta properaret, ut ad supplicii locum læta successit, gradu festina virgo processit, non intorto crine caput compta, sed Christo, non flosculis redimita, sed moribus. Flêre omnes, ipsa sine fletu. [Deinde tribuit illi orationem.]

Sponsi injuria est expectare placituram. Qui me sibi prior elegit, accipiet: quid percussor moraris? *Pereat corpus, quod amari potest oculis, quibus nolo*: Stetit, oravit, cervicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset, tremere percussoris dextram, pallescere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret suo. Hæc magnam & planè illecebrosam vim habent ad amoris, miserationis, odii, iracundiæ, & cæteros affectus excitandos: &, si sæpiùs ita gloriosa illa martyrum certamina, victoriæ, triumphi, ea, qua par est, dignitate narrarentur, fructus parerent infinitos.

Ad istas autem, quæ finguntur, prosopopœias, juverit apositè, prout fert rei narratæ natura, nonnullas subtexere exclamationes, ut in supplicio Gavii præstitit Cicero; postquam enim miseri istius repetitum clamorem, *Civis Romanus sum*, commemoravit, statum erumpit in mitem exclamationem.

O nomen dulce libertatis! ô jus eximium nostræ civitatis! ô lex Porcia, legesque Semproniæ! ô graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia potestas.

Exclamationes appositè magnis narrationibus subjuncta, sunt valde efficaces.

DE QUALITATE AFFECtuum lenium, & violentorum.

Et quomodo iis utendum.

CAPUT IX.

Affectuum alii lenes sunt, alii violenti; & illi quidem suaviter influunt, hi citato quodam impetu vibrantur: Hi dolorem moderatum decent, illi quasi iracundiæ satellites ad subita excubant, & vehementiùs exiliunt: illi tractantur securiùs, hi in tumorem plerumque degenerant. Exemplum lenis & moderati affectus tale est apud Quintilianũ, ubi ipse filii mortem deflet:

Fab. l. 6. Affectuum lenium exemplum.

Illum, inquit, de quo summa conceperam, & in quo spem unicam senectutis meæ reponebam, repetito vulnere orbitatis amisi. Quid nunc agam, aut quem ultra esse usum mei Diis reprobantibus credam? Nam ita fortè accidit, ut eum quoque librum, quem de caussis corruptæ eloquentiæ emisi, jam scribere aggressus, simili ictu ferirer. Tunc igitur optimum fuit infaustum opus, & quicquid hoc est in me infelicium literarum, super immaturum funus consumpturis viscera mea flammis injicere, neque hanc impiam vivacitatem, novis insuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere ampliùs possum? ac non oderim hanc animi mei firmitatem, si quis

in me est alius usus vocis, quàm ut incusem Deos, superstes omnium meorum? nullā terras despicere providentiā tester? si non meo casu, cui tamen nihil objici, nisi quod vivam, potest. At illorum certè, quos utiq; immeritos mors acerba damnavit, erepta mihi priùs eorundem est mater, quæ nondum expleto ætatis undevicesimo anno, duos enixa filios quamvis acerbissimis rapta fatis, fœlix discessit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflictus, ut me jam nulla fortuna possit efficere fœlicem. Nam cùm omni virtute quæ in fœminas cadit, functa sit, insanabilē attulit marito dolorem, tum ætate ea puellari, præsertim meæ cōparata, potest & ipsa numerari inter vulnera orbitatis: liberis tamen superstitibus oblectabar, & quod nefas, erat, sæva, sed optabat ipsa: me salvo maximos cruciatus præcipiti vitā effugit. Mihi filius minor, quintum egressus annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumē. Non sum ambitiosus in malis, nec augere lacrymarum causas volo, utinamque esset ratio minuendi, sed dissimulare quî possum, quid illi gratiæ in vultu, quid jucunditatis in sermone, quos ingenii igniculos, quam præstantiam placidè, & (quod scio vix posse credi) tantum altæ mentis ediderit? qualis amorem quicunque alienus infans mereretur. Illud verò insidiantis, quo me validiùs cruciaret, fortunæ fuit, ut ille mihi blandissimus, me suis nutricibus, me avitæ educanti, me omnibus, qui sollicitare solent illas ætates, anteferret. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem supergressā paucos ante menses ceperam, gratulor. Minus enim est, quod flendum meo nomine, quàm quod illius gaudendum est. Una post hæc, Quintiliani mei spe ac voluptate nitebar, & poterat sufficere solatio. Non enim flosculos, sicut prior, sed & decimum jam ætatis ingressus annum, certos atque deformatos fructus ostenderat. *Juro per mala mea, per infelicem conscientiam, per illos manes, numina doloris mei*, has me in illo vidisse virtutes ingenii, non modò ad percipiendas disciplinas, quo nihil præstantius cognovi, plurima expertus, studiique jam tum coacti, (sciunt præceptores) sed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis; ut prorsùs possit hinc esse tanti fulminis metus, quod observatum ferè est, *celerius occidere festinatam maturitatem*; & esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat invidiam; ne videlicet ultrà quàm homini datum est, nostra provehantur. (Deinde) Tuosne ego, ô meæ spes inanes, cùm labentes oculos, cùm fugientem spiritum vidi? corpus frigidum exangue complexus, animam recipere, auramque communem haurire ampliùs potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Tene consulari nuper adoptione, ad omnium spes honorum patris admotum, te avunculo Prætori generum destinatum, te omnium spe Atticæ eloquentiæ candidatum, superstes parens habiturus est tantùm ad pœnas? Et si non cupido lucis, certè patientia vindicet te, reliquâ meâ ætate.

Puerilaus.

Jurare per manes

Hactenus Quintilianus: cujus affectus (ut apparet,) sunt valde civiles, & humani: comparentur nunc ea quæ in eodem argumento scripsit Himerius famosus ille sophista, qui Juliani temporibus floruit, Christiano nomini perinfensus. Inveniuntur quidem vehementiora, sed quæ persæpe degenerent in frigidum. Sic igitur ille de morte filii:

Himerii affectus, cum Quintiliani affectibus comparati.

Ὦ πάθος τῆς Αἰσχύλου μεγαλοφωνίας ἄξιον! Ἡρακλεῖ μὲν ἐδέησε πολλῆς περιόδου, καὶ τῶν ἄθλων οἶμαι, δώδεκα, ἵνα μάρτυρας τῆς ἀρετῆς τὴν ὑφ' ἥλιον πᾶσαν κτήσαιτο· σὺ δὲ εἴσω τοῦ κύκλου μηνῶν ὑπερέβης τὰς στήλας ἀρῶν τὰς Ἡρακλείους τοῖς θαύμασι. τίς ἀπέκειρε δαίμων τῆς ἐμῆς ἑστίας τὸν χρυσοῦν βόστρυχον;

Digitized by Google

τίς τὸν πυρσὸν τῆς ἐμῆς δόξης ἔσβεσε; τίς ἐριννύων τὸ πορφυροῦν ἔρευθος, καὶ τὸ φαιδρὸν καὶ ἡδὺ μειδιαμάσιον τῶν προσώπων ἐσύλησεν; οἴ μοι, Διόνυσε, πῶς ἠνέγκας ἐκ τοῦ σοῦ τεμένους παῖδα τὸν ἱερὸν ἁρπαζόμενον, & cæt. quæ extant apud Photium. Latinè hunc sensum habent. O dolor Æschyli dignus cothurno! Herculem terras pervagari, & duodecim adeò labores subire, ut terrarum orbem, veluti virtutis suæ testem relinqueret; Tu verò intrà tuos commoratus terminos, egregiè factis nobis columnas Herculis superasti? Quod quæso numen auream cæsariem familiæ detondit meæ? quis gloriæ meæ splendorem exstinxit? Quænam furia genarum ruborem, blandum jucundumque vultus tui risum eripuit? Quâ ratione, heu me! passus es, ô Liber! ex delubris tuis sacrum diripi juvenem? Commune hoc adversum te, meamque familiam, Erinnyes trophæum fixerunt. Cur ei thalamum nuptialem inferiorem non apparavi, quandoquidem superiorem ei Parcæ inviderunt? Heu quibus, quàm tristibus servatus sum luctuosis sermonibus! Omnia cùm orationum argumenta tractarim, unum luctus semper declinavi; nesciebam enim me meis lamentis servire. O qui anteа ætatis terminos virtutum dotibus transiisti; jam verò morte commutasti! qui fraterno amore etiam Dioscuros superasti! Illi quidem pro Helena bellum gesserunt, raptum tamen non prohibuerunt. Tu verò fratris tui germani custos, omni muro eras fortior, tu omnibus morbis, solo animi robore restitisti. Improbus fortasse dœmon, & crudelis, ideò tecum contendit, & multis prælis superatus, tandem aliquando clandestinis & fallacibus machinis te prostravit. Neque verò cessisti ad extrema usque dœmoni, ut possumus audire, sed corpore licèt cesseris, animo non cessisti. Verùm strangulavit ille, perque vim abstulit; Tu verò in ipso laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce inclamans, te omni ope destitutum sic laqueo conclusit. Noverat enim, quod sæpe victus, patre præsente & juvante discesserat. Viceras, & obstinatos immobilesque judicum animos: & tum primùm severum illum consessum risisse apparuit. Desiderio tui mentes illas flexisti, quas Dii ipsi, judicio disceptantes, flectere nequierunt. Occlusisti mihi portas urbis, occlusisti Eleusina. Qua ratione Minervæ sacrificabo, quæ pro te furiam contra Dœmonem illum non excitavit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium contristatus? O audaces sermones! jacet Rufinus, & vos adhuc floretis! O infelix lingua, Musarum prius instrumentum, nunc verò turpis Dœmonis! O qui clariùs Lucifero splenduisti! qui lætissimum mihi tum diem ostendisti, cùm te primùm Sol conspexit! jam verò rursum tristissimum, quo acerbum illum & tragicum nuntium percepi.

Edit. P. Steph. p. 2011.

Hactenus sophista Ethnicus, & quidem satis verbosè. Vehementiores videntur illi affectus, non sunt tamen graves, pluris unum illud Quintiliani facio.

Affectus frigidi, & tragici, aliquando etiam pueriles.

[Juro per illos manes numina doloris mei] quàm totam istam monodiam. Primùm enim, & Baccho & Minervæ vehementer iratus nuntium remittit, Eleusinæ & patriorum Deorum cultum aversatur, nihil nisi furias & dœmones, in se stimulis invidiæ concitatos loquitur, linguam ipsam suam Alostoris cujuspiam instrumentũ confitetur, quæ omnia doloris sunt tragici, furiosi, & desperati. Deinde, cujus amentiæ est scholasticum adolescentem cum Hercule, Castore & Pollu-

Polluce, comparare, ejus desiderio mentes inflexas prædicare, quas dii flectere nullo modo potuerant:

Certè & in iis affectibus, quanquam poesim fermè scribit, longè prudentior est author Æthiopicôn. Nam ecce Theagenes Charicleam velut mortuam luget, quæ tamen adhuc erat in vivis: erumpunt affectus, satis quidem vehementes, sed non insani.

Theagenis Charicleam velut mortuam deflentis affectus satis vehementes.

Ω πάθους ἀτλήτου, φησὶν, ὦ συμφορᾶς θεηλάτου! τίς οὕτως ἀκόρεστος Ἐριννὺς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπεβάκχευσε, φυγὴν τῆς ἐνεγκούσης ἐπιβαλοῦσα, κινδύνοις θαλασσῶν κινδύνοις πειρατηρίων ὑποβαλοῦσα, λῃσταῖς παραδοῦσα πολλάκις, τῶν ὄντων ἀλλοτριώσασα; ἓν μόνον ἀντὶ πάντων ὑπελείπετο, καὶ τοῦτο ἀνήρπασται. κεῖται Χαρίκλεια, καὶ πολεμίας χειρὸς ἔργον ἡ φιλτάτη γεγένηται. δῆλον μὲν ὡς σωφροσύνης ἀντεχομένη, καὶ ἐμοὶ δήπουθεν ἑαυτὴν φυλάττουσα κεῖται δ' οὖν ὅμως ἡ δυστυχὴς οὐδὲν μὲν αὐτὴ τῆς ὥρας ἀπονησαμένη· ὡς οὐδὲν ὄφελος ἐμοὶ γενομένη. ἀλλ' ὦ γλυκεῖα προσφθέγξαι τὰ τελευταῖα, καὶ εἰωθότα, ἐπίσκηψον, εἴ τι καὶ κατὰ μικρὸν ἐμπνεῖς. Οἴμοι, σιωπᾷς! καὶ τὸ μαντικὸν ἐκεῖνο καὶ θεηγόρον στόμα σιγὴ κατέχει; καὶ ζόφος τὴν πυρφόρον, καὶ χάος τὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων κατείληφεν; ὀφθαλμοὶ δὲ ἀφεγγεῖς οἱ πάντας τῷ κάλλει καταστράψαντες, οὓς οὐκ οἶδεν ὁ φονεύσας, οἶδα ἀκριβῶς. Ἀλλ' ὦ τί, ἄν σε τις ὀνομάσειε; νύμφην; ἀλλ' ἀνύμφευτος· γαμετήν; ἀλλ' ἀπείρατος. τίνα οὖν ἀνακαλέσω, τίνα προσφθέγξομαι λοιπὸν; ἢ ἄρα τὸ πάντων ὀνομάτων ἥδιστον, Χαρίκλεια; ὦ Χαρίκλεια, θάρσει, πιστὸν ἔχεις τὸν ἐρώμενον· ἀπολήψῃ με μικρὸν ὕστερον ἐν ἅδου γὰρ χοὰς ἐμάξω, τὰς ἐμαυτοῦ σφαγὰς, καὶ σπείσομαι τὸ σοὶ φίλιον αἷμα τοῦτο· ἕξει δὲ ἡμᾶς αὐτοσχέδιον μνῆμα τὸ δὲ σπήλαιον.

Animadverte quàm (vel in isto argumento in quo rarus est modus) compositi sint, & non pueriles affectus.

Pulcherrima lamentatio.

O dolorem (inquit) intolerabilem, ô calamitatem divinitus immissam! quænam adeò insatiabilis furia in nostris bacchabatur funeribus? quæ exilium nobis à patria imposuit, sexcentis maris prædonumque periculis objecit, omnibus fortunis spoliatos? Unum erat pro omnibus relictum solatium, sed & hoc ereptum est. Iacet Chariclea, & hostili manu dilecta perempta est; haud dubiè pudicitiam propugnans, & mihi se asservans: Nihilominus tamen jacet infelix, neque ipsa unquam ex forma fructum cepit, neque mihi ulli usui fuit. Cæterum, ô dilecta, alloquere me jam ultimò, solitò more: manda quidpiam, si quid adhuc spiras. Heu me miserum! taces? fatidiculum illud & divino lepore præditum os, silentium premit? Caligo igniferam, & ex sacrario Deorum ministram, chaos occupavit? Oculi verò lucis expertes, qui nuper gratissima pulchritudine fulgurabant? hos non vidit interfector, certò scio! Cæterum, quo te nomine quispiam appellet? sponsæne? at desponsata non es: an pronuptæ? enimvero expers es conjugii. Quam igitur appellabo? quam novissimis verbis alloquar? An omnium suavissimo nomine, Chariclea? O Chariclea, adesto animo, fidum habes amatorem: haud ita multò pòst me acceptura es; jam enim tibi inferias peragam mea ipsius cæde, amico tibi sanguine faciam, & ambos capiet nos hæc spelunca rude & tumultuarium monumentum.

Utinam hic auctor in graviori argumento versatus fuisset, ingenium illi candidum, politum, & ad majora eloquentiæ decora natum. Cavendum est omnino ut postea ostendimus, ne istis miserationibus, quod persæpe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidos & pueriles dissolvetur affectus: satius est moderatè lugere quàm istas ineptissimas nænias ridentibus occinere.

Digitized by Google

In iracundia felicius vehementiorum affectuum fræna laxantur; ut patet in Ciceronis Pisoniana, quæ flammas & faces iaculatur; tragicas etiam imprecationes usurpat, quibus ait se diriora imprecari.

Exempla motuum in iracundia.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota justi Senatus, amissio dignitatis.

(Deinde) Neque verò ego, si unquam vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo Dii immortales meas preces audierunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyestæa ista execratio est Poetæ, vulgi animos, non sapientum moventis.

Ut tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asperis,
Evisceratus latere penderes, saxa spargens tabo,
Sanie, sanguine atro.

Sed neque nimis exaggeranda res est; nam qui in tenui argumento Thyestæos clamores fundit, ineptus est, & risum magis efficit quàm iracundiam.

DE IMMODERATIS & nugatoriis Affectibus.

Deque Aristidis & Libanii in hoc genere erroribus.

CAPUT X.

NEscio quo pacto rerum humanarum vitio fit, ut quæ eximiè pulchra, aut jucunda sunt, quasi venerint ad summum facilè deflorescant, & in fastidium contemptumque defluant.

Nihil præclarius in tota eloquentia, quàm ratio affectuum, nihil æque fragile est, nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratia & honoris pompa marcessit, & quæ antea pulchra & speciosa videbantur, in risus ineptiasque pueriles dissolvuntur. Hoc sæpe contingit in affectibus, dum humanos limites, modumque prudentiæ transiliunt. Exemplum sit ex Aristidis monodia, de Smyrna, in qua multa quidem satis apposite dicta, ut;

Ω Ζεῦ τί χρήσομαι, πότερον σιωπῶ Σμύρνης; τίνος μεταλαβὼν ἀδάμαντος φύσιν; ἢ τίνα ταύτην καρτερίαν καρτερῶν; ἀλλ᾽ ὀδύρομαι; ποίαν ἁρμονίαν ἁρμοσάμενος;

Aristidis lamentatio de eversione Smyrnæ.

Proh Iupiter quid agam? utrùm tacebo collapsa Smyrna; cujus adamantis, si taceam, hoc ingenium est, quis stupor tolerantiæ? an lugebo? quam verò adaptans harmoniam, &c.

Hoc initio deinde satis graviter urbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponesi coloniam, Theseum conditorem locorum sub Sipylo, Homeriorum, certamina, trophæa, victorias, deinde suburbia, portus, bases, campos, prospectus, maria, fontes, templa, theatra, forum, & cætera ornamenta, quorum jactura gravis est ad movendos affectus. Mox ingenio suo plus æquo indulgens, totam orationem convertit in exclamationem:

O fontes, ô theatra, ô vici! ô curricula partim sub tecto, partim sub dio! ô splendidissimam fori formam! ô vias auri templorumque cognomine, singulas quadras & fori vicem singulas exhibentes! ô portus carissimam desiderantes urbem, ô gymnasiorum decora, ô templorum & septorum amœnitates! ô marina ornamenta! ô cuncta hæc somnia! ô casus Asiæ, ô reliquæ civitates, ô terra omnis, & omne quod intra atque extra Gades est mare, ô orbis astrorum! ô qui cuncta vides, sol, quale sustinuisti videre spectaculum

Digitized by Google

lum? Et cætera, quæ longiſſimo tractu continuantur, ut oporteat omninò, & exhauriri dicentis ſpiritum, & audientium animos ſatietate compleri. Poſtremo addit ridicula quædam, Gorgones ſi reviviſcerent, non jam Meduſam, & ſuum oculum, ſed Smyrnam communem Aſiæ oculum defleturas; Avibus ferè invidet, quæ ruinam evaſerint; Oportebat, inquit eas in commune buſtum civitatis inſilire, amnes lacrymis manare, totam terram detonderi, & ubique naves cum nigris velis ſolvi. Hæc puerilia ſunt, & nimia: ſunt tamen ejus verba:

Ἤπου καὶ Γοργόνες εἰ ἐπεβίωσαν, οὐκ ἂν τὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τὸν αὐτῶν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν. & , *Νῦν ἔδει μὲν πάντας οἰωνοὺς εἰς πῦρ ἅλλεσθαι· παρέχει γὰρ ἡ πόλις ἄφθονον· πᾶσαν δὲ τὴν ἤπειρον ἀποκείρεσθαι· πάντως αὐτῆς ὁ βόστρυχος οἴχεται· νῦν ποταμοὺς δάκρυσι ῥυῆναι, νῦν ὁλκάδας ἐκπλεῦσαι μέλασι τοῖς ἱστίοις.*

Haud diſſimilis eſt Libanii ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi; quam lepidè exagitat D. Chryſoſtomus, in oratione de S. Babyla Martyre. Nonnullorum hic ſenſum attingemus: incipit:

Libanii ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi.

Viri, quorum oculis æquè ac meis caligo offuſa eſt, in poſterum neque pulchram neque amplam civitatem hanc vocemus.

(*Deinde converſus ad Apollinem.*)

Ad hæc, cum aræ tuæ ſanguinem ſentirent, ſedulus Daphnes cuſtos, vel contemptus cum eſſes, permanſiſti, ô Apollo aliquoties etiam injuria laceſſitus, atque externo ſpoliatus ornatu, patienter tamen tuliſti; Nunc verò multis ovibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis; poſtquam ſacroſanctum Imperatoris os pede excepiſti, intuitus quæ prædicabas, viſus liberatus eſſe mortuo quodam [S. Babylam martyrem intelligit] quem tu judicaveras malum tibi vicinum eſſe, ac tibi obſtrepere: de medio ſtatim curſu ſolum vertiſti. Undenam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores ſunt ſacrorum? ſtatuarumque tibi erectarum? [Mox] Quale, ô Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quàm Daphnes regio tumultibus vacua erat, quantò etiam templum ipſum magis vacuum, utpote, in quo natura, ex ſeſe quaſi portum in portu fecerat: ambobus quidem admodum tranquillis, altero tamen majorem tranquillitatem præſtante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum depoſuiſſet? Quis propterea fortunatas inſulas inibi deſideraſſet?

[Hæc tolerabilia: quæ ſequuntur, puerum magis ſapiunt quam conſummatum Rhetorem.]

O dexteram malignam, ô iniquum ignem! quonam primùm dilapſus eſt? quodnam mali hujus exordium? nam à tecto exortus ad reliqua deinceps ſerpſit: ad illius caput, ad faciem, ad phialam, ad Cydarim, & talarem veſtem: Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus eſt igni huic detrimentum afferenti, cum beneficio devinctus Apollini deberet, ob indicium olim ſibi ab illo factum: ſed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimiſit; qui præſertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxerit. [Pergit inſanire.] Viri, trahitur mihi mens ad Dei Apollinis ſpeciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipſum repræſentat, formæ lævitatem, colli mollitiem, idque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus ſic colligebatur, ut partim ſubſideret partim ſubſurgeret. Denique totus Dei habitus; cujus iram vel ferventē non ſedaviſſet, ut qui ſimilis eſſet cantilenā occinenti? Et herculè audivit hunc olim aliquis (ut ajunt) in meridie cithara ludentem? Aures beatas! Cæterū

Pueriles affectus.

Digitized by Google

cantus erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cyatho libare mihi videtur, qod puellam occuluerit dehiscens, ac sese deinde contrahens.

Tandem describit incendium, in quo ridiculum est quod ait, Julianum Imperatorem, ubi de templi incendio rumor auditus est, Mercurii talaria quæsivisse, ut ad flammam restinguendam properaret, Nymphas è suis fontibus egressas, ingentem luctum excitasse. Postremò concludit.

Præsta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryses, dum Græcis imprecaretur; iræ plenum, & nocti adsimilem: quandoquidem tibi ornamenta cùm redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat, restitueremus: præceptum est quod colamus simulachrum haud aliter, quàm si sponsus aliquis interim dum corollæ contexuntur, moriatur.

Hi non sunt affectus, sed deliramenta, ut præclarè animadvertit D. Chrysostomus.

DE LANGUIDIS AFFECTIBUS, & iis qui vocantur ἀπάλαιστοι.

CAPUT XI.

Dorionis egregium dictum. Athe. l. 8.

DOrion ille quidem tibicen haud ignobilis, & præ cæteris facetus, ut multas in omne genus hominum, sic in poëtas & oratores plerasque contorsit argutias: qui in rebus magnis describendis fuissent argumento longè inferiores. Itaque cùm tempestatem à Timotheo descriptam in nauta legeret, liquidò affirmavit, se in ferventi cacabo vidisse vehementiorem. Hoc plerisque oratoribus accidit, qui in iis affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipsi remissi sunt, & languidi, ut multùm de rei majestate detrahant. Quis eum fingere non putet, qui in gravissimis injuriis languorem orationis simul habeat, & actionis? Natura ipsa in istis suâ sponte prosilit satis, nec acrioribus indiget incitamentis; nam & imperiti, & barbari, dum suas, aut propinquorum lamentantur injurias, ita voce, vultu, & totâ actione se gerunt, ut appareat, eos, quod agunt, imis sentire medullis, ac visceribus. Si quis igitur orator ita est naturæ imbecillitate constitutus, vel etiam voce, & lateribus ita tenuis, ut nec possit indignari, nec irasci, nunquam hujusmodi argumenta tractare debet.

Quis Martem tunica tectum adamantina
Dignè dixerit, aut pulvere Troico
Nigrum Merionem? aut ope Palladis
Tydidem superis parem. *Horat. 1. carm. od. 11.*

Qui genium habuerit potentis naturæ; (quanquam non omninò in hac re cedendum est naturæ; sed si vehementiùs quàm par est, incitata fuerit, restringenda est nonnunquam, & ardoris cursus compescendus, ne in eos motus incidamus, quos Rhetores ἀπαλαίστους nominant, inconditos scilicet, & agrestes, nec palæstræ cultura perpolitos.) Sit Oratori modestia, quod C. Graccho Erycinus servus: quæ non fistulâ eburneâ, sed rectæ rationis lege, modò inconditi motus vastitatem colligat, modò intemperantis vehementiam reprimat, modò lascivientis luxuriem amputet, ad summum, omnia juxta decori leges & jura componat.

DE MIXTURA AFFECTUUM.

CAPUT XII.

DElectationis mater est varietas, quàm, ut natura in rebus, sic in oratione ars, & ipsa quæ conficitur ex arte ratio, prudenter observat. Non erunt igitur omnia uno affectu pertexenda, sed prout rerum actionumque dissimilitudo postulabit, grata

grata dispatitate miscenda: quam necessariò actionis excitata quædam species atque admirabilitas consequitur. Et hoc ipsum in Sapphone Poetria de meliore nota commendat Dionysius Longinus; quod ut sublimis artifex, diversos motus summa varietate, nec minus eleganti pulchritudine temperaret, ut in istis versibus.

Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
Ἔμμεν, ὥ μὴν ὅστις ἐναντίος τοι
Ἰζάνει ἢ πλησίον. ἀδυφώνε
Σῦ ὑπακούει.
Καὶ γελώσας ἱμερὸν, τό μοι ταὶ
Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν.
Ὡς ἴδον σ' ὡς βρόχον ἐμοὶ γὰρ αὐδᾶς
Οὐδὲν ἔτ' ἥκει.

Et cæteri, quos Latinos habes apud Catullum.

Sed quis in eo Euripidis & Senecæ Medeam non miretur? quanta dexteritate miscent affectus, quam admirabili varietate distinguunt.

En motus doloris, quàm aptè expressus:

Doloris motus aptè expressus.

Ὦ τέκνα, τέκνα, σφῷν μὲν ἐστι δὴ πόλις,
Καὶ δῶμ' ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμὲ,
Οἰκήσετ' αἰεὶ μητρὸς ἐστερημένοι:
Ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δὴ φυγὰς,
Πρὶν σφῷν ὄνασθαι, κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
Πρὶν λέκτρα, καὶ γυναῖκα, καὶ γαμηλίους
Εὐνὰς ἀγῆλαι, λαμπάδας τ' ἀνασχεθεῖν·
Ὦ δυστάλαινα τῆς ἐμῆς αὐθαδίας, &c.

Suavis est iste motus, moderatè tristis, & leniter in intima pectoris influens: statim tristitiæ immiscet mollem risum innocentissimarum animarum, quæ matri abblandiuntur, ex quo ignescit dolor.

Φεῦ φεῦ τί προσδέρκεσθέ μ' ὄμμασιν τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τὸν πανύστατον γέλων!

Et inter hæc horror & deliquium animæ.

Αἰαῖ τί δράσω, καρδία: γὰρ οἴχεται,
Γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.

Mox aversatur consilia de cæde liberorum concepta.

Οὐκ ἂν δυναίμην, χαιρέτω βουλεύματα
Τὰ πρόσθεν, ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμούς.

Statim resumit dolorem: misericordiam, metum, in furiosam lætitiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam, commutat.

Καὶ τοι τί πάσχω, βούλομαι γέλωτ' ὀφλεῖν
Ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;
Τολμητέον.

Deinde subitò ista affectuum moles, quasi fluctus ad saxum allisi frangitur, & post inanes ventos, veluti ridentis cœli clementior aura succedit.

Ἆ ἆ μὴ δῆτα θυμὲ, μὴ σύ γ' ἐργάσῃ τάδε,
Ἔασον αὐτοὺς, ὦ τάλαν, φεῖσαι τέκνων.

Sed quam brevis est bonorum portio: Ecce qui inter doloris & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum densissimis tenebris circumfunditur:

Μὰ τοὺς παρ' ᾅδῃ νερτέρους ἀλάστορας,
Οὔτοι ποτ' ἔσται τοῦθ', ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
Παῖδας παρήσω τοὺς ἐμοὺς καθυβρίσαι.
Πάντως σφ' ἀνάγκη κατθανεῖν.

Vehemens omnino motus, etiam addito per manes & inferos jurejurando: sed tamen quasi torrens ad robustissimum obicem sidit, postquam liberos dissuaviata est, intimis φιλοστοργίας aculeis lancinata.

——Δότ', ὦ τέκνα,
Δότ', ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιὰν χέρα,
Ὦ φιλτάτη χεὶρ, φίλτατον δέ μοι στόμα:
Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων
Εὐδαιμονοῖτον ἀλλ' ἐκεῖ, τὰ δ' ἐνθάδε
Πατὴρ ἀφείλετ', ὦ γλυκεῖα προσβολὴ,
Ὦ μαλθακὸς χρὼς; πνεῦμαθ' ἥδιστον τέκνων, (πον.
χωρεῖτε, χωρεῖτε, οὐκ ἔτ' εἰμὶ προσβλέ-

Nec inferior in his affectibus miscẽdis Seneca; quam artificiosissimè enim Medæam de nece liberorum cogitantẽ exprimit.

Non statim tam demens & furiosus exurgit affectus: sed ut cruenti & horribiles cometæ ex vario halitu paulatim concrescunt, ita ex variis motibus præviaque rerum aptissimè connexarum dispositione, vehementissimus ardor pectoris incitatur.

Comparatio brevis, progressus cometarum cum motu.

Pri-

Primùm, ut leones singulari certamine congressuri, ilia identidem cauda percursantes, robur excitant; ita languentem animum ad majorem iracundiam irritat.

Incumbe in iras, teque languentem excita:
Penitusque veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admissum est adhuc,
Pietas vocetur.

[Deinde:]

Medea nunc sum, crevit ingeniũ malis.

Ita proludit furori, & veluti classicum canit. Mox quàm artificiosè, quamque per varios anfractus, in vehementissimum illum quem intendit motum delabitur; nescio quid animo jam delibavit, tamen ad primos tam atrocis malitiæ impetus, bonæ indolis semina quædam restiterunt, subtimuit, & refugit:

--- *Nescio quid ferox*
Decrevit animus intus, & nondum sibi
Audet fateri.

Dissimulat igitur pudore confusa, quod primum cogitaverat, & aliud proponit haud multum dissimile.

--- *Stulta properavi nimis:*
Ex pellice utinam liberos hostis meus
Aliquos haberet.

Statim excludit illam moderationem, & vela permittit furori, etiam specioso, ut opinatur, & æquo prætextu.

--- *Quicquid ex illo tuum est,*
Creusa peperit: placuit hoc pœna genus,
Meritoque placuit. Ultimum magno scelus
Animo parandum est: liberi quondam mei,
Vos pro paternis sceleribus pœnas date.

Apertè lusit audacia. Mox succedunt in scenam verecundia, metus, misericordia.

Cor pepulit horror, membra torpescunt gelu,
Pectusque tremuit, ira discessit loco:
Materque tota conjuge expulsâ redit.
Egone, ut meorum liberûm, ac prolis meæ
Fundam cruorem? melius: ah demens furor!

Statim, ut in alternis undis recursant furores.

--- *Occidant: non sunt mei.*

Et derepente;

--- *Mei sunt, & culpa carent.*

Et quæ sequuntur prorsus ab Euripide expressa.

Heu cara proles! unicum afflictæ domus
Solamen: huc vos ferte, & infusos mihi
Conjungite artus.

Postremò serenum illud, doloris & furoris turbine confunditur.

--- *Rursus increscit dolor,*
Et fervet odium: repetit invisam manum
Antiqua mentis ira: quà ducis, sequor.

Placet etiam Josephum in eodem argumento audire, ubi matrem Hierosolymitanam describit, se ad filioli necem accingentem. *Joseph. l. 7. de bello Jud. c. 15.*

Βρέφος (εἶπεν) ἄθλιον, ἐν πολέμῳ, καὶ λιμῷ, καὶ στάσει, τίνι σε τηρήσω; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία, κἂν ζήσομεν ἐπ' αὐτοὺς, φθάνει δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτερος. Ἴθι γενοῦ μοι τροφὴ, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐριννὺς, καὶ τῷ βίῳ μῦθος, ὁ μόνος ἐλλείπων τῷ Ἰουδαίων συμφοραῖς.

Misera (inquit) soboles, cui te reservo in bello, & fame, & seditione? Apud Romanos si vixeris, serviturus es, vel certè fames præveniet servitutem: sed omni servitute & fame crudeliores sunt seditiosi: Morere, & esto matri cibus, seditiosis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ sola deest calamitatibus Judæorum.

Josephum cum Euripide & Seneca,

ea, in Roma capta ab Alarico sic expressi, & miscui: ubi Romana mater ad eandem lanienam acuitur:

Motus ex Josepho, Euripide & Seneca expressi.

Cui te reservo, matris infelix puer,
Cui dira Erynnis tortilis primas tuba
Amplexa cunas, oris afflavit nigri
Lethale virus? dure Lucina labor!
Cui te reservo? cur reservo? ad quas neces?
Ad gladium, an ignes? ad famem? an pestem, & feras?
Morere Leona, morere, sis matri cibus,
Solare rabiem ventris incesti, miser,
Miser Leona morere, sis matri cibus.
Te dulce pondus, mensibus denis tuli,
Clausum sub alvo visceribus auctum meis;
Et nunc rependе gratiam matri, puer;
Relicta pridem viscera introrsum subi.

Deinde ut fert istorum motuum ratio, spectris furialibus incitatur ad nefas:

Incesta facies Dira ineluctabilis,
Quid fœda gyro membra ferali rotas?
Ad omne facinus non rudem dextram affero:
Feriam, peribit, glutiam carnes meas.

Mox succedit miseratio, & ad pueri vocem graviter commota exclamat:

O dulce germen matris! O sanguis meus!
Eheu tepentes proluunt lacrymæ genas!
Pietas recursat, corda mitescunt fera;
Rursusque mater, tigride ejecta, redit.
O tenera membra, ô dulce caput, ô flos tener!
O labra mellea, ô manus, ô lumina!
O parce nate, parce genitrici tuæ.
Animula dulcis vive, morietur parens:
Morietur audax, impium & vecors caput.
(Iterum stimulant miseram furiæ.)
Servabo Gothis liberos! iterum furor,
En iterum Erinnys corde bacchatur fero,
Lymphata versat pectora, exagitat, coquit:
Omnes in illo corpore excepi rogos,
Quoscunque sævi busta Typhonis crepant,
Non ibo inulta, quodlibet possum malum,
Fidem, pudorem, numen, exturbo ocyus.

Hinc præliantur affectus:

Morietur insons? sed lupa sontis puer.
Meus est, & isto ventre condetur meus.
Nati sepulchrum fiet hic matris sinus.
Hæc sola restat fabula, & magna venit
Spectanda scena, defer audaces manus.
Perge ira, perge.

Subsidit statim, & intepescit:

——Vincor infelix parens,
Heu cor rigescit, membra torpescunt gelu!
Perimere natum, fundere cruorem meum?
Comedere carnes? melius: Ah demens furor!

Resilit statim motus, quasi violentus satelles, & miseram rapit:

Morietur: esto, quid moror? pia, impia!
Morietur: esto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & suavitatis.

At dices? si dolor & iracundia sola excitanda sit, eruntne lætæ species adhibendæ? id omninò cum dexteritate præstandum est. Solent plerumque læta præmitti, quo ex eorum jactura graviùs

postea stimuletur dolor: quod in Aristidis exéplo docui, ubi nobilissimæ urbis amœnitatem & delicias commemorans, viam sibi sternit ad monodiam. Cavendum est tamen, ne cum doloris aguntur partes, faceta quædam & jucunda intempestivè misceantur, quæ gliscentem plerumq; motum elidunt, & seria convertunt in risum.

DE MODO ET RATIONE movendi.

CAPUT XII.

IN modo & ratione movendorum affectuum hæc præcipuè sunt observanda: Primò, postquam orator, & personarum quas constituit permovere, & suarum virium, exploratam habet rationem, debet omninò rerum cætera quæque adjuncta diligentissimè examinare. Contingunt enim aliquando tempora, ubi repentino aliquando casu jam commoti animi flexibiles sunt, & in eam in quam semel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cùm ejus locus & ratio temporum, cæteraque id genus famulantur. Contrà difficilius est movere, ubi jam senio ad similes affectus pectora obduruerunt, aut contrariis etiam affectibus occupata impeditaque sunt: tunc certandum rationibus, instandum, colluctandum; nihil enim inanes motus efficient, nisi pervicax adversus ea quæ dicuntur, judicium, dextro Marte expugnatum fuerit. Docendus est atque erudiendus etiam imperitorum intellectus, antequam motus inardescant, & nunquam ex abrupto incipiendum, nisi jam mutæ rerum circunstantiæ egerint, quod erat ab oratione expectandum: sicuti Ciceroni ita exordiri.

Captandæ occasiones movendorum affectuum.

Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ nostrâ? &c.] Et prudenter quidem in eo fecit, jam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, ut magis ipse, nascentibus veluti affectibus obstetricari videretur, quàm nondum natos generare, ac deformare. Quod plerique malè arripientes in frigidis & sedatis argumentis, statim in acutissimos erumpunt sonos.

Secundò; Etsi comparare animos ad motum oporteat, magnâ tamen cura providendum est, ne ipsi accersiti aut intrusi videantur affectus; si enim comparati; si affectat, si nimis artificiosi appareant quasi detecti hostium subterranei cuniculi, aut eluduntur, aut minus habent virium. Elicienda est permotio latenter, non autem cum ea aperto Marte pugnandum.

Motus non debent videri accersiti.

——nec nolle paratum
Plorabit, qui me volet incurvasse querela.

Qua in re lepidissimum est quod narrat Quintilianus de adulescentulo caussidico, qui apud Cassium Severum dicturus, inter cæteros motus comparaverat, *Quid me torvo vultu intueris, Severe?* Ad hæc frigidè vir gravis: *Non mehercule, inquit, faciebam, sed sic scripsisti.* Ecce & quàm potuit truculentissimè eum aspexit. Alius transtulit aliquando puellam, quæ soror esse adversarii dicebatur: (nam de hoc lis erat) in adversa subsellia, tanquam in gremio fratris relicturus. At is præmonitus jam decesserat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei casu obmutuit, & infantem suam frigidissimè reportavit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnum putavit, & ea sæpiùs risum fecit; nam & hi, quorum officii erat, ut traderent eam ad epilogum, ignari quid esset epilogus, quoties respexisset patronus, offerebant palam, & prolata novissimè deformitas ipsa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit. Tan-

Fab. l. 6. c. 1.
Festiva narratio de motibus comparatis.

Digitized by Google

Tantum est in insulsis motibus periculi. Quid igitur? nihil erit apparandum? quid? & quomodo dicas non erit meditandum, Absit: Affectibus enim proprias sententias & verba aptare, res una est omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum; quam tentarunt multi, præstiterunt pauci: quo fit, ut rarò temerario ingenii calore, satis feliciter excutiatur. Comparanda est, opinor, motio, sed ita comparanda, ut naturaliter influere, non intrusa esse, videatur, nisi fortè exercitatissimis in dicendo hominibus contingat, ut in eo etiam repentino furore sint felices.

Motus ut corrumpitur.

Tertiò in rebus providendum est, ne iis quæ proponuntur, opus sit intentione judicii quam acuta: nam ut superiùs monui, quò magis investigando laborat intellectus, eò magis in sensu minuitur permotio: ex quo vitiant & corrumpunt affectus, qui ubi primum movere inceperint, statim erudita quædam & recondita commiscent; quibus dum auditoris adhærescit intellectus, motio præterfluit.

Quæ argumenta requirantur in motibus.

Quartò, argumenta debent esse mista, & confusa, sapientique quodam errore vagari, ut videantur ab incensa potiùs mente subjici, quam ulla artificii exquisitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus & confusis cogitationibus raptim per omnia desiliunt.

Sententiæ in motibus crebræ.

Quintò, Debent esse in affectibus crebræ, acutæ, & vibrantes sententiæ: sidit enim affectus diffusa oratione, non secus ac tempestas, cùm ventus spargitur, fit imbecillior. Benè igitur apud Ciceronem mulier ad victoris abjecta pedes exclamat: Miserere nostri, noli extinguere extinctos. fuimus aliquando fœlices, memento te esse hominem.

Affectus sidit diffusa oratione.

Hæc si periodicè dicerentur, prius gladius hostis feriret, quam esset absoluta periodus.

Dictio quæ ad motus apta.

Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: sed tamen honesta, & gravis: in vehementibus & valdè incensis, erit stylus, qui saxa devolvat; ut [*Pontem indignatus Araxes.*] idcirco in tragœdiis plerumque cothurnata verba, & translationes longè petitæ conceduntur.

Motus temperandi.

Septimò, ut nervi in cithara, neque nimium intendendi, neque inertius remittendi, ita in affectibus, maximè vero ab oratore, adhibenda quædam est in modo, in rebus & verbis mensura: atque, ut curandum est, ne sint jacentes, infirmi, inclinati, ita etiam non nimis acuendi, ne in parenthyrsum transeant: nam permotiones ubi nimiæ fuerint, speciem habent vitiorum, & eos ipsos qui ita affecti sunt, oratores, contemptos faciunt, suique impotentes.

Ad summum sapienti providendum erit, lacrymulas citò arescere, & ardorem animorum extingui: non istis tantum sensuum permotionibus insistendum, sed firmissimis præsidiis mentem orationemque muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere conservareque possit.

Magni motus sæpe tegendi silentio.

Octavò, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graves, vel adeò diræ, funestæ, lætæ, jucundæ, insolitæ, inauditæ, ut melius (non secus ac Timantis Agamemnon) videantur silentio premi, quam mediocri oratione exprimi. Has ob res, Ajacis & Didonis silentium in Necya Homeri, & Virgilii, meritò omni oratione gravius sapientes judicaverunt.

Parvi siquidem affectus sæpiùs loquuntur, magni stupent. Itaque in hoc gaudii veluti torrente, Theagenes & Chariclea non loquuntur apud Heliodorum, nisi paucissimis, & iis interruptis vocibus ἔχω σε ζῇς. Ad summum, stupore defixi concidunt, & toti superefluentis gaudii vortice obruuntur.

Nonò, prospiciendum est ut non in sola peroratione (quanquam præcipuus est in ea locus) sed per totam etiam orationem, ubi res postulat, diffundantur affectus; neque ut Musica odiosa atque importuna, præter rem ingerantur, neque etiam locis necessariis desint, sed prudenti quadam œconomia dispensentur.

DE REMISSIONE affectuum.

CAPUT XIII.

FEstivam narrat historiam Suidas de Ignis & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum suum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorumque domitorem, circumferebant, quòd vi ignis cætera quæque idola dissolverentur. Ubi ventum est in Ægyptum, sacerdos quispiam, callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei speciem efformatam, vel, ut alii volunt, ingentem Nili statuam cavam, atque plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cera obduxerat, concisam producit. Nec mora: dato signo Dii congrediuntur: Ignis statuæ Nili subjicitur; qui postquam afflare cæpit, liquefacta cera, statim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus est, & Chaldæorum superstitio derisa. Simile quidpiam in affectu contingere non rarò cernitur. Is enim semel emissus, volat ferox, alacer, & incensus pugnat, vincit, triumphat, quòd si in adversarium inciderit hominem frigidum, vafrum, subtilem, ut ignis à Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui movet affectus, non tantum inanis calor, qui statim effluat, sed animorum solida persuasio, quæ inposterum etiam remaneat, quærenda est. Contrà, ei qui cupit remittere, & frangere, primum aperienda est ars moventis: quod est omnium ad contemptum motus efficacissimum. Ostendendum quippe auditori, comparatam de industria hanc in ejus simplicitatem machinam, vanis illum umbris agitari, & quasi Panico terrore moveri: quod ubi intelligit ipse, suos irridet affectus, & suspectum habet eum qui movere conatus est, imò persæpe quasi fraudulentum deceptorem aversatur.

Argumenta deinde aut apertè aut tacitè oppugnanda, res extenuandæ, verba minuenda, leones & elephanti in culices & formicas efformandi. Si non leviter impressus sed tenaciùs insidens pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit, avertendæ erunt & deducendæ cogitationes.

Ad summum, comparato jam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ; ut clavus enim clavum, sic motus motum pellit; colliduntur etiam nonnunquam tanquam undæ in mari, alius alium auget, vel minuit vel tollit. Odium misericordia mitescit, favor invidia diluitur, ira amore vel reverentia intepescit. Risus denique vel exhilaratione animi, vel conversa in se cogitatione excitatus, magnos sæpè & atroces motus composuit, & verbum appositè ac festive dictum omnem motum doloris, iracundiæ, miserationis, & cæterorum apparatum viresque confudit.

DE AMORE.

Amoris nomen.

CAPUT XIV.

VT cœlestes orbes, is qui omnium supremus est, suo ambitu contentos, motu pariter versat, & rapit: sic omnes affectus unius amoris complexu comprehensi, unius quoque amoris conversione moventur. Spes, metus, iracundiæ, voluptates, invidiæ, æmulationes, odia ipsa

ipsa, quod mireris, ex amore proficiscuntur: Qui cum adeò latè pateat, & tantùm sibi in humanis actibus vendicet dignitatis, nihil mirum, si in Theologorum, Philosophorum, Rhetorum, Poetarumque scriptis, utramque sæpè paginam facit. De hoc igitur affectu pauca imprimis, & lecta, dicenda sunt. Ordior à nomine.

Mortalium vitio qui præclara quæque in pravos usus verterunt, factum est, ut castis auribus vox amoris sit plerumque suspecta, & nonnihil invisa, quæ causa DivumDionysium movit, ut Ἔρωτος nomen usurpaturus in Theologicis, pias mentes ad cælestis amoris satus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amoris voce subticendum esse ostenderet,

Dion. c. 4. de divinis nominibus.

Ὥστε τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδὲ τις ἡμᾶς θορυβείτω λόγος περὶ τούτου δεδιττόμενος: addit, S. Ignatiũ ante se hac eadem voce in sacris usum, & esse nomine τῆς ἀγάπης θειότερον: quo fit ut nihil habeat suspicionis, Græci porrò ἔρωτα dixerunt, ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τὸ δεσμεῖν· ὁ συνδέων γὰρ ἡμᾶς πόθος: à nectendo, quòd animos desideriis, quasi laqueis, implicet, vel amantium pectora mentesque conjungat; aut etiam, inquit, παρὰ τὸ εἴρω, τὸ λέγειν· λάλοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo, quod loquaces sint qui amant: unde & amorem ab Hebræo nomine אמר *amar*, hoc est, loqui, derivant nonnulli; quanquam Latinas voces ab Hebræis rarò deduci velim: sed hæc grammaticis disceptanda relinquamus.

Magnum etymolog. in voce ἔρως

AMORIS DEFINITIO ET de triplici animæ motu.

Ex S. Dionysio præclarè.

CAPUT XV.

PRæclarè vox Xenophantis Colophonii, qui avidum divinitatis humanum ostendens ingenium, homines non modò se Diis similes facere, sed ipsos sibi Deos assimilare contendit; quando eos humana specie, & ea qua vel plurimum delectantur, pingere fingereve solent.

Scitum Xenophanis dictum.

Hoc ipsum (inquit) facerent boves & leones, si manus haberent, & eas artes nossent, quibus humanum ingenium nobilitatum est: equi quidem equos, & simiæ simias in divinam similitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἠὲ λέοντες Ἢ γράψαι χείρεσσι, καὶ ἐργατελεῖν ἅπερ ἄνδρες, ἵπποι μὲν τ' ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοίους, Καὶ θεῶν ἰδέας ἔγραφον, καὶ δέματ' ἐποίουν Τοιαῦθ' οἷόνπερ καὐτοὶ δέμας εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis & imaginibus amoris perspicuum est, quas ad ingenium suum uniuscujusque finxit & accommodavit affectus: Nihil hîc opus est infinita poetarum deliramenta in eo genere persequi, satius est ad saniores recurrere sententias.

Ex Aristotele discimus, Amorem nihil aliud esse quàm propensionem appetitus in bonum, sive illud sit verum, sive cogitatione duntaxat amantis describatur. Pleniùs magnus & admirabilis Dionysius amorem definit, συγκρατικὴν δύναμιν ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν. Vim quandam, qua animus pulchro & bono adhærescit, qua pulchrum & bonum est. Quæ definitio non modò materiale sed etiam ipsum formale amo-

Arist. in topicis.

S. Dionys. l. 4. de divinis nomin.

Diotima amorem definit, immortalitatis desiderium.

Maximus Tyrius eundem animæ remigium appellat.

Idem Dionys. p. 299.

Triplex animæ motus.

amoris objectum (ut Theologi appellant) eruditè comprehendit: atque in eo longè præstantior est, quàm quæ à Theophrasto affertur , cùm amorem esse dicit animi concupiscentiam , quæ celerem habet ingressum, tardum verò regressum: aut ejus, qui definit; πάθος ψυχῆς σχολαζούσης. Ex hac autem Dionysii definitione colligimus, Animum motum quendam esse animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (ut ait D. Augustinus) sed amando. Pergit idem sublimis auctor, & in divinis nominibus triplicem animæ, sive potiùs mentis constituit motum, circularem, rectum, obliquum; quorum vim rationemque sic describit: καὶ κινεῖσθαι μὲν οἱ θεῖοι λέγονται νόες, κυκλικῶς μὲν ἑνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ, καὶ ἀγαθοῦ. κατ' εὐθεῖαν δὲ ὁπόταν προΐωσιν, εἰς τὴν τῶν ὑφειμένων πρόνοιαν, εὐθείᾳ τὰ πάντα περαίνοντες. ἑλικοειδῶς δὲ ὅτι καὶ προνοοῦντες, τῶν καταδεεστέρων, ἀνεκφοιτήτως μένουσιν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τῆς ταυτότητος αἴτιον καλὸν, καὶ ἀγαθὸν, ἀκαταλήκτως περιχορεύοντες.

Intellectus, inquit, divini, circulo quodam moveri dicuntur, dum pulchri bonique splendoribus, principio & fine carentibus, conjunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorum curam prodeunt, recta omnia peragentes; obliquè verò quando inferioribus ita provident, ut tamen à propriâ identitate (hoc enim verbo ταυτότητος utitur) non discedant, circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis caussam, indefessam choream exercentes. Quæ verba satis obscura sunt ; nec qui Dionysium enarraverunt, sanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicant. Arbitror ego, cum Marsilio Ficino, Animæ, Deum diligentis, veluti quosdam saltus fuisse expressos.

Explicatur D. Dionys.

Et Angeli quidem aciem generosæ illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu moventur, dum infinitas perfectiones, in sese veluti per orbem annuli recurrentes, contemplantur, & (ut ait ille) æternos quosdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti desilientes. Ubi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, recta ferri incipiunt, à cœlo, quasi ad hæc infima lineam ducentes. Verùm, quoniam ita gerunt impositas à Deo in terris provincias, ut ad originem suam & fontem usquequaque redeant, imò illi semper adhæreant, non secùs ac radii solis, qui in terras effusi cœlo tamen copulantur: ex eo ἑλικοειδῶς moveri, & in se veluti convolvi dicuntur.

Circularis motus Angelorum quid sit.

Quid sit rectus.

Quid sit ἑλικοειδὴς, in se convolutus.

Alia ratio nostri amoris est : primùm enim rectà ferimur, & per res creatas, quasi per scalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur: in quibus deinde circulum æternum obeuntes, suavissimè conquiescimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, semper tamen utrique hærentes, κίνησιν ἑλικοειδῆ, gyri voluminisque modo movemur.

Ratio nostri motus, sive amoris.

Qui rerum naturas & mundi œconomiam speculantur Philosophi, nec ad universi principem & moderatorem Deum usquam deveniunt, rectè quidem moventur, sed nunquam in illo amabilissimo rerum divinarum circulo conquiescunt. Contrà, qui sublimibus contemplationis pennis subnixi, ad illam Moysis lucidissimam caliginem sese extulerunt, choream suavissimam ducunt, divinis amoribus delibuti. Qui verò ita hærent Deo, ut proximorũ etiam salutem naviter promoveant, illi sunt qui mixtam, ut vocant, vitam delegêre, Deo gratissimam, & terrarum orbi utilissimam, siquidem, ut ait vir

Qui tantùm moventur rectà.

Plinius. vir Ethnicus, [Deus est mortali, juvare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.

DE QUINQUE AMORUM *generibus.*

CAPUT XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionysium, Amorem in quinque genera partitur, in θεῖον, ἀγγελικὸν, νοερὸν, ψυχικὸν, φυσικὸν, divinum, angelicum, intellectualem, animalem, physicum:

Divinus is est, qui in Deo, & ipse Deus est, quo nihil ad majestatem augustius, nihil ad sanctitatem purius, nihil ad constantiam firmius stabiliusque esse potest. Hoc ipso res creatas, infinitæ suæ majestatis stillas, maternis plusquam visceribus amplectitur, & quasi noviter quotidiè creans omnia, in suæ providentiæ gremio sustentat, fovet, fœcundat. Nec mirum, si Jovem Tigillum antiqui illi dixerunt, quod providæ mentis cura, non secus ac æternis columnis inconcussas mundi partes stabiliret. Accedit ipsa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit esse provisum, ut ne infima quidem negligeret: siquidem eo suaviter dispensante, minima quæque nascuntur, crescunt, resolvuntur.

Amor angelicus propiùs ad Deum accedit, quandò Angeli copiosiùs æterno gloriæ fulgore illuminati, Deum longè ardentiùs & firmiùs quam nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita jubente summâ charitate procurant, in hominum salute promovenda, alacres, magni, & constantes administri.

Amor intellectualis, nostræ mentis est, cum ratione diligentis in verum bonum propensio: qui si talis semper esset, nunquam tantas in terris misceret tragœdias, quibus miserè laceratur & labefactatur genus humanum.

Amor animalis, impulsio quædam vehemens est in sensu, ad rem amatam, plerumque cæca, importuna, temeraria, animali & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Amor denique naturalis, est rerum, quæ intelligentiâ & sensu carent, ad cumulatã sui absolutionem decursus: de quo D. Augustinus lib. 11. de civitate Dei, sic loquitur; Amores corporum, momenta sunt ponderum, sive deorsum gravitate, sive sursum levitate nitãtur. Hanc enim ῥοπὴν, ad sui conservationem perfectionemque, Dei providentia rebus indidit universis. Et ita quidé amore inconcussus stat mundus, dum suprema ad curam inferiorum, suavi quadam delectatione descendunt, infima verò, superiora, à quibus omninò pendent, redamant: ipsa denique paria, mutuò inter se conciliantur, vel mente, & ratione, ut in hominibus: vel solo sensu, ut in brutis; vel denique momento & mutâ quâdam impulsione, ut in rebus inanimis fieri solet, sic catenis amoris conglutinantur & cohærent universa. Quæ causa movit Hesiodum, ut in ipsis mundi incunabulis, è chao & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo siquidem vinculo coalescit rerum universitas; sed præter hanc usitatam amoris rationem, qua corpora in suum quæque locum feruntur, & plantæ nutrimentum trahunt; Insunt etiam plerumque rebus admirabiles sympathiæ, & antipathiæ: sic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, semper cohærentia sunt, & nunquam singula in fœtu: sic palma Syagrorum, ejusdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renascitur: sic magnes, ferrum, electrum, paleas trahit. Contra aquilæ pennæ, cæterarum avium *Sympathia & antipathia naturales.*

avium

Plin. l. 15. c. 14. & l. 14. c. 4. l. 24. c. 8.

avium plumis immisceri se non ferunt; Pantheræ quoque & Hyænæ immortale odium, in ipsas cadaverum transit exuvias, siquidem pelles simul suspensæ adhuc bellum exercent, tanti sunt naturalis amoris, & odii, effectus. Et hæc quidem amoris secundùm subjecta divisio.

D. Thom. 1.2.q.24.

Aliam rationem sequutus est D. Thomas cum ratione motivi, quod est in amante, duplicem amorem constituit; unum concupiscentiæ, alterum amicitiæ. Diversus est, inquit, amor concupiscentiæ ab amore amicitiæ: quod amore concupiscentiæ, quis in bonum magis, quod alicui vult, fertur, quàm in illum cui vult: sed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiscentiæ diligunt, qui se magis quàm rem amatam quærunt: Amore verò amicitiæ, qui non sua commoda, sed amicorum bonum appetunt.

Amor amicitiæ & concupiscentiæ.

Sapiens, inquit Seneca, etiamsi contentus est se, tamen habere amicum vult; si ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus jaceat; non ob hoc quod Epicurus dicebat, ut habeat qui sibi ægro assideat, succurat in vincula conjecto, vel inopi: sed ut aliquem habeat, cui ipse ægro assideat, quem ipse circumventum hostili custodiâ liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat; quemadmodum cœpit, sic desinet: & mox, qui utilitatis causâ assumptus est, tamdiu placebit quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumsidet, circa eversos ingens est solitudo, & inde amici fugiunt, ubi probantur. Hac re, ista tot nefaria exempla sunt, aliorum, metu relinquentium; aliorum, metu prodentium. (Deinde:) Ista, quam tu describis, negotiatio est, non amicitia.

Ad summum, D. Augustinus, rem secundùm objecta metiens, duos amores facit, Dei, & Mundi: quos nomine Erotis & Anterotis veteres expresserunt.

DE EROTE, ET Anterote.

Deque turpis amoris vesania.

CAPUT XVI.

Dionys. l. 4. de divinis nominibus. Impurus amor idolum est amoris.

DIvinè, ut cætera, magnus ille Dionysius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapsum à vero amore describit. ἔρως αἰσχρὸς οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ἢ μᾶλλον ἔκπτωσις τοῦ ὄντος ἔρωτος. Ut igitur magnum scelus admittunt, qui præpotentis Dei majestatem nullis terminis circumscriptam, in muris corpusculum colligunt, vel etiam in piscis, aut vulpis, aut simiæ figuram deformant: sic & eos culpa non mediocri teneri fatendum est, qui affectum illum amoris, quem Deo dari consecrarique oportebat, in putidi corpusculi, mundi, & rerum humanarum quisquilias convertunt. Inde natum est hoc portentum, Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum. Sed, opinor, Alexis omnium solertissimè depingit; monstrum enim facit ex omnium naturarum ingeniorumque præpostera quadam congerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore atque amentiâ præceps, callidâ ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate dissolutum, ambitione prodigiosum. Aristophon autem in Pythagorite, narrat, eundem è cœlo præcipitem datum, & iis quibus antè micabat pennis, induram fuisse victoriam. Meliùs Antisthenes apud Theodoretum, irridet eos qui obscœni amoris quasi DEI alicujus picturas

Alexis apud Athen. l. 13.

Aristoph. ibid.

cturas faciunt, & infinitas in eum nugas commiſcuntur. Non eſt, inquit, non eſt Deus, Amor, ſed naturæ corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miſeri homunciones, turpiſſimum animæ morbum, Dei nomine conſecrant.

Theodoretus grat. 3.

Τὸν δὲ ἔρωτα κακίαν ἐκάλει τῆς φύσεως, ἧς ἡττηθέντες οἱ κακοδαίμονες θεὸν τῷ νόσῳ καλοῦσι. Inde invectus in Venerem: Utinam, inquit, eam tenerem, quam ipſi ſibi Deam fingunt, certè ſagittis conficerem, quando tot lectiſſimas nobis matronas corrupit. Quamobrem diſertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falſo ſecerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum diſcriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipſe Philoſophus Platonicus, in amoribus idem contingere dicit, ac in ſacris & expiationibus. Qui ſe expiant (inquit) aut Deos conſulunt, antequam puriori numinis præſentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terriculamenta, nonnunquã incidunt, à quibus à ſinceris bonis ad materiæ fæcẽ abripiuntur. Sic & in vita inſtituenda, tot popularium amorum turba impedimento eſt, quominus liquidiore cœleſtium voluptate perfundamur. Hæc ratio pleroſque Ethnicorum movit, ut Anterotem terreno amori contrarium facerent; quorum pugna expreſſis imaginibus deſcribitur apud Pauſaniam, in Eliacis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere atque extorquere de manibus nititur. De hoc Anterote intelligendum Mariani Scholaſtici epigramma:

Maximus Tyrius. orat. 8.

Proclus l. de anima, & dæmonib.

Pauſan. in Eliacis l. poſter. Marian. Anthol. l. 4. De hoc ipſo vide Lucianum in Encom. Demoſth. c. 1. p. 893.

Οὐκ ἀπὸ πανδήμου (ξένε) Κύπριδος, οὐκ ἀπὸ γαίης
Εἰμὶ χνοῦς, ὑλαίης ἔκγονος εὐφροσύνης.
Ἀλλ' ἐγὼ ἐς καθαρὰν μερόπων φρένα πυρσὸν ἀνάπτω
Εὐμαθίης, ψυχὴν δ' οὐρανὸν εἰσανάγω.
Ἐκ δ' ἀρετῶν στεφάνους πισύρων πλέκω, ὧν ἀφ' ἑκάστης
Τούς δὲ φέρων, πρώτῳ τῷ σοφίης στέφομαι.

Non ex vulgivaga (hoſpes) Venere, non è terra
Sum nec corporea ſoboles lætitiæ:
Verùm ego in pura mortalium mente facem accendo
Probæ eruditionis, mentem in cœlum educo.
Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,
Quas omnes fero, ſed prima me corono ſapientia.

Hæc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quantò meliùs Chriſtiani; inter quos ſapiens ille Idiota, in libello de amore divino, utriuſque pugnas non inani verborum fuco, ſed Dei moventis ſpiritu deſcribit, ubi de impudico amore hæc habet: Talis amor eſt laqueus animæ, diſcrimen vitæ, mors ſuavis, blanda percuſſio, interfectio liniens, mel felleum, pernicies delicata, mali natura, boni colore depicta, domus tempeſtatis, dulce venenum, malum ſpontaneum, ſapida jugulatio, & omnium rerum calamitas. Nam Adam & Evam de Paradiſi deliciis ejecit, cœleſtes terrenos fecit, humanum genus in infernum demerſit, vitam abſtulit mundo, laborem & preſſuram invenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat pueritiam, perdit juventutem, incitat ac inquietat emortuam carnem, & ſenectutem.

Idiota lib. de amore divino.

DE CAUSIS AMORIS in genere.

CAPUT XVIII.

Plato in Convivio.

FAbulam narrat Plato, in Convivio, de Amoris natalibus. Quando nata est, inquit, Venus, parato convivio discubuerunt Dii cæteri, & Consilii filius, Porus, affluentiæ Deus. Cùm cœnati essent, Penia, (sive Latinè Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, utpote epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obversabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iovis hortum ingressus est, & somno gravatus dormiebat. Penia verò inopia compulsa, quo pacto filium, quasi quibusdam insidiis, ex Poro conciperet, excogitavit. Quare juxta illum accubuit, Amoremque concepit. Habet igitur amor ex matris ingenio, ut pauper sit, pulchrumque & bonum: quasi naturæ suæ cumulatam absolutionem appetat. Hoc amoris objectum, hæc causa, & origo, unde omnes eliciuntur amores.

Amoris natales.

Illex amoris καλοκἀγαθὸν, Pulchrum & bonum.

Pulchri verò bonique magna est affinitas, ingens amicitiæ nodus; unde pulchrum & bonum Hebræi uno vocabulo טוב *tob* appellarunt, Græci ἐν καλῷ καὶ ἀγαθῷ unione καλοκαγαθίαν fecerunt. Hæc pulchritudo cum bono semper copulata, illex est amoris, & fax ipsius cupiditatis. Una est autem perfecta & absoluta omnibus numeris species, splendor gloriæ penes patrem luminum, & figura substantiæ ejus.

Triplex pulchrum.

Ex ea, tanquam ex lucis fonte triplex emicat pulchritudo, una quidem per Angelicos intellectus, puras illas & ab omni labe detersas mentes: Altera per intellectuales animas, atamos quasdam stupendæ illius majestatis: Tertia denique cæteris longè inferior, per varia corpora, quibus inest, longè lateque spargitur, atque diffunditur; Non secus ac si lumen unum, per tria quædam vitra, coloribus inter sese dissimillima, in oculos nostros desiliat.

Quomodo circa pulchrum amor fallitur.

Quòd si eos aspectus haberemus, qui divina liquidò contemplari possent, rerum cœlestium pulchritudini, quasi purissimo fonti semper affixi, nunquam divelleremur; sed miseri & hebetes, propter naturæ nostræ partim imbecillitatem, partim etiam perversitatem; per species corporeas, quasi vitra, crassa plerunque & sordida, pulchritudinis ac lucis rivulos consectamur, ad quam etiam mentis corruptæ vitio & contagione sæpius hallucinamur.

Secunda ad amorem illecebra φῶς νοητὸν, lumen & cognitio.

Ex quo præclarè Divus Dionysius, ad veri amoris faces in animis excitandas, post pulchrum & bonum, statim collocat φῶς νοητὸν, lumen intellectuale, quod cum ipsa pulchritudine conjungit. Φῶς νοητὸν λέγεται, τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὡς ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὸν ὑπερκόσμιον καὶ ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ καταλάμπουσα: Lumen intellectuale appellatur, quod supra omne lumen bonum est, tanquam fontis radius, & superfluens luminis diffusio, omnem, quæ supra & intra mundum est mentem, sua plenitudine illustrans. Hoc igitur nos primum ad boni cognitionem intelligentiamque promovet, deinde etiam ad amorem suis quodammodo facibus irritat.

Tertia similitudo.

Tertiò Conciliatricula est amoris, similitudo, & ingens ad vinciendas simulque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent similibus; & Simia Simiæ, Graculus Graculo jucundissimus, vel, ut est in vetere proverbio.

Tri-

Τέρπει μὲν πτωχὸν φίλος, μυξεῖ δ' ἄφρων ἄφρονα.

quòd Ovidius expressit his versibus:

Scilicet ingeniis aliqua est concordia junctis,
Et servat studii fœdera quisque sui.
Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubia navita puppis amat.

Quarta mutuus amor. Senec. ep. 9.

Quartò. Vetus amatorium affertur à Seneca, sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carminæ: *Si vis amari, ama*, Et verò pretium amoris accommodatissimum, est amor, nullumque videtur adeo rigidum & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliceatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitiosi amoris corruptela, qui luctam quãdam & discrimen appetit, ut homines, quos vident ad amandum proclives, minimè redament, quinimò eorum magis amore capiantur, qui minus amori respondent; secundum vulgatum Ausonii versum:

Hanc volo, quæ non vult; illamque vult, ego nolo.

Hæ fermè sunt præcipuæ amoris causæ, quas enucleatius persequutus Aristoteles, in quindecim genera dividit.

QUINDECIM AMORIS causæ in specie, ex Aristotele.

CAPUT XIX.

PRima, est beneficentia, vel benefica voluntas; amant enim omnes, eos qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis est, ut ipsis belluarum ingeniis coaluerit.

Secunda; habere res communes, de iisdem lætari, in iisdem periclitari; simul in societatem laboris, simul in præmiorum & fructuum contubernium venire.

Tertia; est justitia; amant enim justos & innocentes; quales sunt, qui non ex aliorum damnis vivunt, sed honestis artibus suaque sibi industria victum comparant.

Quarta; esse bonum, & integra fama. Talibus enim volunt omnes amici fieri: quin & ipsi improbi amant hoc specioso gloriosæ amicitiæ titulo, rerum suarum infamiam tegere.

Quinta; non adversari: Itaque amant in communi vita & consuetudine affabiles qui neque sunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum censores: Qui crimina minimè observant, qui non maledicunt, irascentibus non adversantur, aut si irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta; studiosè se gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui favent, qui insigni benevolentia prosequuntur, cum omnes amari & suspici lubenter velint.

Septima similitudo; amant quippe similes, & eadem profitentes, si non impediant, neque ex eodem sit vita. Etsi enim similitudo per se pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & invidiam; juxta Hesiodi dictum:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων·
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octava, familiaritas; amant enim apud quos sic se habent, ut non afficiantur metu,

tu, nec pudore, maximè in his quæ sunt ad opinionē: Alia enim ad veritatem turpia sunt, quæ nemo unquam probus admiserit: Alia sunt ad opinionem, quæ potest, sine culpa, quilibet facere.

Nona; Nimia reverentia; nam amant etiam eos apud quos pudore afficiuntur, eorum qui sunt πρὸς ἀλήθειαν, propter eam quam adversus ipsos habent observationem.

Decima; æmulatio; aut enim amant eos, aut iis amici esse volunt, quibuscum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non invidiam.

Undecima; Procuratio bonorum. Nam amant eos: quibus bona procurarent, nisi in ipsos majora mala redundarent.

Duodecima; benevolentia fidelis. Volunt enim amici esse iis qui amant similiter absentes, & præsentes, ac etiam mortuos.

Decima tertia; nulla fictio. Itaque amant eos qui non fingunt apud ipsos: Tales autem sunt, sua ipsorum vitia dicentes.

Decima quarta, nullus metus. Amant enim non metuendos; idcirco, qui popularitati studuerunt Principes, lubenter audivere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri*.

Decima quinta; fiducia. Amamus enim ipsos quibus confidimus.

De effectu & usu hujusce Affectus.

Amor & Benevolentia oratori necessaria.

FUlmineus est hic affectus, sed blandè fulminat, & intimas auditorum mentes sensusque pervadit. Hanc unam machinam, si nactus est orator, Helepolin quandam nactus est, qua sine violentià, sine strepitu, sine ullo tumultu in animos possit invadere. Si contrà laboret odio, flagret invidia, & multitudinis oculis sit invisus, nulla sunt ingenii & eloquentiæ præsidia quæ satis eum fortunare atque corroborare possint. Quid igitur faciet, & quem in usum hanc de amore tractationem conferet; Primum, opinor, dabit operam, ut amicos & benevolos eos habeat, apud quos agat: Sed non inanibus verborum illecebris, & mellitis, (ut ait ille) globulis paratur benevolentia, imò apud viros graves & synceros, his artibus malè audit amicitia. Vitæ sanctimonia, virtute, sapientia, bonitate, cæterisque præsidiis excitari corroborarique amores oportet. Quod luculentè docet D. Ambrosius.

Ambr. l. 2. de offic. c. 7. Nihil tam utile quàm diligi.

Primùm, inquit, noverimus, nihil tam utile quàm diligi: nihil tam inutile quàm non amari. Popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborumque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adjuvetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Iam, si quis consilio, usu, ministerio, officiis popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum suum pro universa plebe offerat, non est dubiùm quin tantum caritatis in eum à plebe refundatur, ut populus salutem ejus & gratiam sibi præferat. Hæc sunt amatoria potentissima, quæ oratores persæpe de se, cum suavitate tamen modestiæ, & liberiùs de iis quos in judiciis tuentur, commemorare solent; & hæc de humano amore.

Divini amoris excitandi ratio ex sacris literis petenda.

In sacris concionibus, aliæ divini amoris faces, alia incitamenta & fomenta quærenda sunt: quibus pleni sunt libri, & sapientum voces. Imò mundus, quantuscunque est, ingens quoddam volumen est in quo, quot res visuntur, tot leguntur

cha-

characteres, qui divinam sapientiam & bonitatem, expressis verbis commendant, & ad redamandum provocant. Neque verus piusque amator, res creatas ob aliam causam diligit quàm quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines sunt, vel umbræ: & quanto similiores apparent, tantò magis admiratur & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei qui Dei infinitas virtutes, & profusissima in humanum genus beneficia expenderit. Veruntamen, nisi radius cœlestis lúminis, animos ad præstantis illius doctrinæ satus accipiendos compararit, nullius quicquam valebit oratio.

Amoris remissio. Alius præterea usus est in remissione, cùm videlicet, aut amor nimis acer temperandus est, aut etiam pravus è corde & medullis evellendus. Hoc opus, hic labor est: cum valentissima quippe bellua luctandum, apud quam, sæpe tantum valent petitæ è Philosophia rationes, quantum apud cæcum colores. Bene tamen in hac re præcipiunt sapientes, cogitationes amentium alio traducendas, & usus ac consuetudinis remissione, vim amoris intemperantis esse, infrigendam. Ut enim rei dilectæ præsentia, quasi fomite, sustentatur amor; sic ubi ista ex oculis erepta est, & aliis jam curis animus assuevit, languescunt quotidie desideriorum faces, & paulatim extinguuntur. Plerunque etiam ipsa satietate obruitur cupiditas, & vehementissimis voluptatibus, vicinum irrepit fastidium. Quò fit ut viri prudentes, etiam honestas amicitias temperent, ne cùm acriores fuerint, & assidua consuetudine satiatæ, atque oppletæ, facilius intepescant. Iuverit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cùm enim omnes, in amore pulchrum bonumque appetant, in quo variis quasi spectris & figmentis falsæ pulchritudinis eluſi, quàm sæpissimè deflectunt à vero; si apertis semel oculis turpitudinem agnoverint, in eo ipso quod pulcherrimum mente ac cogitatione deformabant, statim incipiunt odisse quod anteà flagrantius deperierunt.

Ad summum amor amore, quasi clavus clavo, depellendus, & animo fœdis amoribus obsesso, alia studia, quibus ipse delectari honestè possit, instillanda sunt; multos literæ, alios venatio, alios aliæ exercitationes, variaque oblectamenta sanarunt; sed nihil homini, præsertim Christiano, præstantius est, quam ad divina orationis & abstinentiæ præsidia recurrere; hæc est enim *armatura fortium*, qua conjurata in omnium perniciem tela, potentius infringuntur, vel remissa nocendi diritate, penitus hebescunt. Sed horum remediorum tractatio ad aliud pertinet institutum.

AFFECTUS AMORIS exempla.

CAPUT XX.

QUanta vis sit honesti amoris, quamque suaves ejus affectus, à nullo commodius quàm à Divo Ambrosio, in ea oratione quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror esse delineatum. *D. Ambr. l. de obitu Satyri fratris.*

Nunquam totus in me fui, sed in altero nostri pars major amborum. Atque utinam, ut memoriæ, ut gratiæ, ita etiam vitæ tuæ, hoc quicquid est, quod spiramus, aut spirare possemus: dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret usum. *Affectus amoris.*

Ego te frater hæredem feceram, tu hæredem me reliquisti.

Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti: Quid mei successor hæredis? quid agam meæ vitæ super-

stes? quid agam exsors hujus quod cupio luminis?

Ego te, frater, non requiram, aut possim unquam oblivisci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lacrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solus superstites habeo lacrymas non requiris. Nam etiam cùm adhuc viveres, fieri prohibebas, mœroremque magis nostrum, quàm tuam mortem tibi esse testabaris dolori.

Habeo plane pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio jam possit avellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum, quem corpore tegam. Utinam potuissem adversus mortem tuam, meum corpus objicere. Si gladiis petitus esses, me potiùs pro te obtulissem. Nihil mih profuit ultimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti. Putabam enim, quod, aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego possum, aut non cogitare de te, aut unquam sine lacrymis cogitare? Quid mihi sine te, aut tibi unquam sine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & semper ostenderis, & te toto animo ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo: Ipsæ jam noctes, quæ quasi molestiores vivente te videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarent, ipse jam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse cœpit, quia te mihi reddidit.

Lacrymæ suaves.

Teneo igitur te, frater, nec mihi te mors aut tempus avellet. Ipsæ dulces lacrymæ sunt, ipsi fletus jucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus evaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse unquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ô flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis, & individuum mihi comitem perdidistis!

Para hospiti consortium, & quemadmodum hîc nobis omnia fuere communia: Ita illic quoque dividuum nesciamus, nec quæso cupientem tui deseras, properantem expecta, festinantem adjuva, & si diutiùs tibi morari videor, accerse. Neque enim unquam prolixiùs absfuimus à nobis, tu solebas revisere; nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, æquum est ut officium rependamus.

Mellei planè, & ut uno verbo dicam, ambrosii affectus; quibus si celeberrimam Originis de S. Magdalenæ in Christum amore, homiliam conferas, nihil invenies amantius. Sed hæc in privata amicitia. Alii sunt affectus, ad publicam benevolentiam conciliandam valde compositi, quibus propter summam morum suavitatem, refertus est M. Tullius: nescio enim quo pacto blandissimè se in animos insinuat, longè aliter quàm Demosthenes; qui in istis, ex ingenii sui conditione, durior est & austerior. Quid est magis illecebrosum hac oratione?

Cic. 4. in Catil.

Video P. C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. Video vos non solùm de vestro, ac reipublicæ, verùm etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi jucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales, quæso deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio consulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatusque perferrem: feram non solùm fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis P. R. dignitas salusque pariatur. Ego sum ille Consul P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, consularibus auspiciis

Affectus benevolentia.

auspiciis consecratus; non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus, &c.

Hæc intimos sensus voluntatesque devinciunt, ubi scilicet nostrâ caussâ sollicitum & ærumnosum virum gravem videmus, qui omnia sua pericula negligit, ut nostris rebus provideat.

Hoc idem ipsum eloquentissimè tractat D. Chrysostomus, ubi suum in Constantinopolitanos studium, amorem & charitatem intimam declarans, ait, se omnium nomina cordi & visceribus impressa gerere, eorum perpetuò meminisse, de universorum salute sollicitum: quò fit, ut dum de aliorum commodis noctes diesq; cogitat, sui penè oblivi scatur.

D. Chrys. in orat. antequam iret in exilium.

Adulatorii affectus vitandi.

Ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δυνάμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ ζωὴ, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις· ἐὰν ὑμεῖς προκόψητε, εὐδοκιμῶ. ὥστε ἐμοὶ ζωὴ, πλῦτος ἐν ἡμετέρῳ κεῖται θησαυρῷ· ἐγὼ μυριάκις ὑπὲρ ὑμῶν σφαγῆναι ἕτοιμος, καὶ ὐδεμίαν χάριν παρέχω, ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι, &c.

Quàm alieni sunt isti affectus, ab illa Georgii Gorcyræorum Episcopi fœdâ adulatione! qui ut Imperatoris Emanuëlis Ducæ benevolentiam captet, ita eum alloquitur:

Georgii Corcyrensis ad Emanuel. Ducam epist.

Eodem die quo ab oculis meis discessisti, Domine Imperator, discessit etiam à me modica illa corporis valetudo, quam fueram adeptus: Fortasse enim, quemadmodum audimus de Apostolis Dei præconibus factum, quod sola ipsorum umbra, infirmorum ægritudines curabat; ita etiam de mea corporis infirma valetudine, ego possem in Christo gloriari, quod tua umbra, Imperatoris scilicet mei à Deo custoditi, mea membra quamprimum firmat, & corroborat; & quasi cadaver quoddam, corpus meum in vitam revocatur; & quasi paralyticus alter, ego exulto, idque non semel aut iterum mihi evenit, sed etiam tertiò: Ut hinc apertè conjiciam, quod gratia quædam divina corpus tuum (potentissime Domine) consequatur; quod etiam de Elisæo, duplici videlicet Elia, quia duplicem spiritum habebat Eliæ, in sacris habetur literis, quod vivificum illud Elisæi corpus, cadaveri cuidam cùm accessisset, illud in vitam quamprimùm revocavit. Quid igitur ego animo volvam? aut quid dicam, nisi quod magnâ fultus spe, quam habeo de recuperanda salute, sequor te, Imperator, quocunque ieris? Hæc oratio tam Græcula, nunquam altos & generosos animos pelliciet ad amorem, quin potiùs aversionem & stomachum ingenerabit; mallem dixisset cum Poëta:

Calphurnius.

Te sine, væ misero mihi, lilia nigra videntur,
Nec sapiunt fontes, & acescunt vina bibenti:
At tu si venias, & candida lilia fient;
Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.

quod fusiùs posteà dixit Olympius.

Te sine, væ misero mihi, lilia nigra videntur.
Pallentesque rosæ, nec dulce rubens hyacinthus,
Ullos nec myrtus, nec laurus spirat odores:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Purpureaque rosæ, tum dulce rubens hyacinthus,
Tum mihi cum myrtho, laurus spirabit odores.

DE AFFECTIBUS LÆTITIÆ, & Spei.

CAPUT XXI.

Amor, lætitia & spes, quomodo diff.

Vicini sunt amori, voluptatis & lætitiæ affectus. Amor enim circa bonum, tam futurum quàm præsens, versatur:

satur: Spes, sola futuri ratione definitur: Lætitia, motus est animi, ex judicio præsentis jam boni. Nihil autem attinet, an ipsum sit verum, an opinione duntaxat deformatum; neque enim minus afficit rerum jucundarum imago, quas sibi quis certissimè tenere persuadet, quàm si jam præsentes forent.

Talis erat Argivi illius lætitia, qui cùm eximios sibi comœdos audire videretur, gestiebat gaudio:

In vacuo solus sessor plausorque theatro.

Non est autem difficile, ex iis quæ de amore dicta sunt, excitandæ lætitiæ modum rationemque colligere. Nam ubi res quæpiam vehementer adamata, in usum potestatem que nostram devenit, tum influit lætitia, motus quidem ille calidus, & plerunque vehemens, ut quo pulsantur viscera, cor dilatatur, existit risus, exultatio, hilaritas, & gesticulatio. At si moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem serenat, sanguinem purgat, vultum grato florentique colore perfundit. Ubi ex lætitiæ motu tantisper resedit animus, sedatior jam factus, oriri solet delectatio, & voluptas, quæ est voluntatis in bono suavissimè conquiescentis, tranquillitas. Is est lætitiæ & voluptatis cursus. Sed cùm varia sint voluptatum genera, varii quoque earum concitandarum modi exoriri solent. Aliæ sunt viles, corporeæ, momentaneæ, sæpius etiam turpes & fœdæ. Aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad summum puræ & cœlestes. Qui sensibus omnia metiuntur, non secus ac spongiæ aquam per suos meatus trahunt, atque illorum anima, sanguini & carnibus immersa, per quinque duntaxat sensus, quasi per tot poros & fistulas, voluptates elicit.

Lætitia vis.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Voluptates sensuum quales.

Hi sunt visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Infima omnium est, quæ ad sensum tactus pertinet delectatio, planè bruta, & terrestris paulò honestior, quæ ad gustum, sed nihilominus contempta. Levis est in odoratu, qui sensus in homine hebetissimus est, nec tam est odor suavis gratus, quàm teter fœtidus est, & molestus. Aures, quæ ad aërem pertinent, aliquid habent pulchrius; oculi, qui ad igneam illam naturam, & æthereæ proximam, accedunt, cæteris longè præstant sensibus. Et tactus quidem ac gustus voluptate defatigatis sensibus citò extinguũtur, multumque molestiæ & gravitatis, ut Nilus luti, secum trahunt. Cæteri sensus, diutius suam hauriunt voluptatẽ, habent tamen admixtã umbrã aliquã vanitatis. Diuturniores sunt phantasiæ voluptates, quàm sensuum; quæ enim de divitiis, honoribus, & gloria, insedit fœlicitatis opinio, tenaciùs inhæret, sed inani bono decipit.

Ludovic. Vives l. 3. de anima.

Liquidiores sunt inferiores quæ vocantur animi delectationes; excelsissimæ omnium & purissimæ, quæ ad mentem, mentisque & voluptatis præcipuum munus, contemplationem & amorem Dei, referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficiunt, perpetuum quoddam commercium, *Dulcis hora, brevis mora.*

Voluptates mentis omnium maxima.

Norunt, qui sunt experti, quique supra reculas humanas instar aquilarum evecti, ad illius aureæ tranquillitatis sacrarium, & lucidissimam omnipotentis Dei caliginem devenerunt.

Hæc igitur, cùm tam variis inter se discriminibus, voluptatum genera sint distincta, & unusquisque suum bonum, sui ingenii, indolis, ac cupiditatis modulo soleat metiri; difficile est, pari ratione in omnibus sensum excitare voluptatis. *Si quis orator, cum Pandoræ pixide, bonorum omnium genere refertissima, conscenderit in suggestum, & ambitioso purpuras, avaro aureorum missilia,*

filia, helluoni epulas, & vina, voluptuario denique, amores & delicias largiretur; Is non modò apud plebeios homines, sed apud ipsos chlamydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipso etiam Mercurio eloquentior haberetur, nullusque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut fœlicior: sed

Nobis non licet esse tam disertis.

Lætitia usus in re oratoria, Quis erit igitur lætitiæ in eloquentia usus? nemo suadebit oratori, ut ad exhilarandos auditores musicam canat, aut pulcherrimos colores spectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria & tragemata spargat in populum, hæc ad theatralium actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, aliis rationibus captatur jucunditas: Delectant, ut dixi, philologi, auditores suos, exquisitis argumentis, novis, ingeniosis, doctis, inusitatis, utilibus, oratione culta, molli, facunda, vernanti, picta, variè figurata. Hæc enim fermè sunt quibus aurium excitantur deliciæ. In civilibus orationibus occurrunt malorum fugæ, bonorum fructus, commodorum accessio, ludi, pompæ, triumphi, celebritates, è quibus, & ejusdē generis rebus, lætitiæ motus excitari fœcundarique solent. Est autem illud usitatum, ubi rerum adversarum prosperis successibus detersa est fuligo, ad lætitiam augendam, superiorum laborum refricare memoriam, & cum præsentium bonorum fructibus & voluptate comparare. Hoc præstitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites post reditum, ubi sui exilii memoria, sibi reditus fructum jucundiorem redditum esse declarat.

Cicer. post reditum ad Quirites. Etsi (inquit) homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ, sine ulla offensione, cursu: Tamen si mihi tranquilla & placata omnia fuissent; incredibili quadam, & penè divina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.

Deinde enumerat ea quæ lætitiam vulgò in vita civili creare possunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, dignitates, locum, ordinem, patriæ charitatem, speciem provinciæ, celebritatem oppidorum, formam regionum, agros, fruges, & cætera, quorum voluptatem, carendo se magis quàm fruendo, intellexisse dicit.

At secunda Catilinaria triumphat & exultat, ut ait ipse, hæc oratio.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit; nulla jam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis, intra mœnia comparabitur, &c. In quibus profectò gravis est & heroïcus ad excitandam lætitiam motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem, muros verò, & ipsos urbis parietes, gravissimo antea terrore perculsos, (sicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare. *Cicer. 2. in Catil.*

Consequens affectus, qui pompas & ludos decet, minus quidem habet gravitatis, sed plurimum festivitatis. Decerptus est autem ex Panegyriste Maximiani Imperatoris.

De te igitur, Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium ducimus, ille vestræ majestatis ortus, isto quo illuxit auspicio vêris illustrior, cui dies serenus, atque, ut celebrantes sensimus, ultra rationem temporis, Sol æstivus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi nascentis animavit: Siquidem tunc, inter illa rerum *Panegyris Max.*

tenera primordia, moderatus dicitur ne noceret, nunc ardentior, ne majestate vestra videretur obscurior. O felix beatumque ver, novo partu, jam non amœnitate florum nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantùm favoniis, & luce serenata lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæsarum Maximorum! O tempus, quo meritò quondam omnia nata esse credantur, cum eodem nunc confirmata esse videantur. O Calendæ Martiæ, sicut olim annorum volventium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.

Sed omissis exclamationibus, præclara est quoque lætitiæ excitandæ ratio, cùm res per se hilares & lætæ, quales sunt pompæ, supplicationes, triumphi, ingressus regum & amplissimorum virorum in civitates, populi occursus, acclamationes encomia, & panegyres describuntur. Objiciuntur tunc cogitationi coronæ, flores, odoramenta, aurum, argentum, pictæ vestes, chori delicatissimi musicorum, collucentium facium globi, & cætera id genus, quæ vernanti oratione explicata, necessariò lætitiam ingenerant. Num tota florida est, & læta, hæc D. Gregorii oratio, qua ingressum magni illius Athanasii ad Alexandrinos, celebrat his verbis?

D. Gregor. orat. in Athanasium pag. 390.

Πῶς ἂν παραστήσαιμι τῷ λόγῳ, τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα; Ποταμὸς ἦσαν εἷς. ποιητοῦ μὲν ἦν ἄρα καὶ τὸν Νεῖλον εἰπεῖν, τὸν χρυσορρόαν ὄντως καὶ εὔσταχυν, ἔμπαλιν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν Χαιρέου ῥέοντα, ἡμερησίαν ὁδὸν οἶμαι καὶ περαιτέρω. δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐντρυφῆσαι τῷ διηγήματι. ἐκεῖσε γὰρ εἰμί, καὶ οὐδὲ ἀπαχθῆναι τῶν λόγων τῆς τελετῆς ἐκείνης ῥᾴδιον. πῶλος μὲν ἦγεν αὐτόν, (καὶ μή μοι τῆς ἀπονοίας μέμψησθε,) ὡς μικροῦ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ὁ πῶλος ἐκεῖνος, εἴτ᾽ οὖν ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός, ὃν εὐποιῶν ἐπιβαίνει τοῖς τῆς ἀγνοίας δεσμοῖς λυόμενον, εἴ τέ τι ἄλλο βούλεται παραδηλοῦν ὁ λόγος. κλάδοι δὲ αὐτὸν ὑπεδέχοντο, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων περιερριμμένων τε καὶ ὑπερριμμένων. ἐνταῦθα μόνον ἀτιμασθέντος τοῦ ὑψηλοῦ καὶ πολυτελοῦς, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχοντος. εἰκὼν καὶ αὕτη τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ, καὶ οἱ προβοῶντες καὶ προχορεύοντες· πλὴν ὅσον οὐ παίδων ὅμιλος μόνον τὸ εὔφημον ἦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντίθετος, νικᾶν ἀλλήλους ἐπειγομένων.

Quonam verò modo spectaculi illius magnitudinem oratione referre queam? Fluvius unus omnes erant. Nilum etiam Poeta quispiam diceret, illum, inquam, verè auriflùum, & spicis uberem, ab urbe ad Chæreum retroacto cursu fluentem, diei unius itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos, quæso, paulù adhuc in hac narratione lascivire: Illic enim animus versatur, nec sermonem ab ea solemnitate revocare facilè possum. Pullus ipsum vehebat (ac peto à vobis ne me audaciæ accusetis) non secus ferè ac Iesum meum puilus ille: sive Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis solutum, percommodè conscendit, sive quid aliud nobis hoc sermone designetur. Hoc unum interfuit, quod Christum rami susceperunt, & varia indumenta multiplicique florum genere constrata, ante ipsum projecta sunt: excelso autem & magnifico viro Athanasio nihil tale factum est. In eoque uno impares honoris partes habuit. Iam hîc quoque adventus Christi expressam imaginem videre licet, quod erant etiam qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: nisi quod non puerilis duntaxat turba, faustis illum acclamationibus excipiebat, verùm etiam omnis lingua concors & adversaria hominum sese mutuò superare

con-

τί γὰρ λέγειν κρότους πανδήμους, καὶ μύρων ἐκχύσεις καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φωτὶ καταστραπτομένην τὴν πόλιν, καὶ δημοσίους ἑστιάσεις καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσιν, ἅ τότε μεθ' ὑπερβολῆς ἐκείνῳ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζοντο; οὕτω τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος καὶ μετὰ τοιαύτης καταλαμβάνει τῆς πανηγύρεως.

contendentium. Nam quid publicos plausus commemorem, & unguentorum profusiones & totam urbem lumine coruscantem, publica item & privata convivia, cæteraque, per quæ urbes lætitiæ atque hilaritatis argumenta edunt, quæ tum illi amplissimè, & supra quàm credi queat, conferebantur? Sic vir eximius, ac cum tali pompa & celebritate, civitatem suam ingreditur.

Affectus lætitiæ cælestis.

Habent & orationes sacræ, suos lætitiæ affectus, & illos quidem graves, & vehementes, quos à rerum divinarum splendore, majestate, & jucunditate hauriunt. Quo enim gaudio delibutus hæc dicit Augustinus?

August. serm. 136. de temp.

Non queo, fratres charissimi, quod mente concipio, ore proferre, & cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non solum ego patior, qui cupio narrare quæ sentio, sed etiam mecum vos patimini, plus exultantes in conscientia, quàm eloquio proferentes. Videtur enim mihi hæc dies cæteris diebus esse lucidior, Sol mundi clarior illuxisse, astra quoque omnia vel elementa lætari, & quæ patiente Domino proprium lumen retraxerant, & noluerant creatorem suum aspicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis resurgentem, novo claritatis suæ venerantur obsequio.

Hilarius homil. 1. in Pascha.

Quid Hilarius? quàm acutè eandem lætitiam pingit? Exulta cœlum, & lætare terra. Dies ista amplius ex sepulchro radiat, quam de Sole refulsit. Ovet infernus, quia resolutus est: gaudeat, quia visitatus est: exultet, quia ignaram lucem post sæcula longa vidit, & in profundæ noctis caligine respiravit. O pulchra lux quæ candido cœli fastigio promicasti, & inter fluenta purpurea, sedentes in tenebris & umbra mortis subita claritate visitasti, vel vestisti. Confestim igitur æterna nox inferorum, Christo descendente resplenduit, siluit stridor ille lugentium, & catenarum disrupta ceciderunt vincula damnatorum. Attonitæ mentis obstupuere tortores, omnis simul impia officina contremuit, cum Christum repentè in suis sedibus vidit. Et hic D. Nazianzeni affectus, num gaudio subsultans ferri videretur, cum ait:

Χριστὸς γεννᾶται, &c.

Gregor. Nazianz. orat. 37.

Christus gignitur: glorificate. Christus è cœlo: obviam prodite. Christus in terra: subsidete. Cantate Domino omnis terra. Atque ut hæc duo in unum contraham: Lætentur cœli, & exultet terra propter cælestem, ac postea terrestrem. Christus in carne: tremore, & gaudio exultate; tremore, propter peccatum, gaudio propter spem. Christus ex Virgine, Mulieres virginitatem colite, ut Christi matres sitis. Quis eum qui à principio est, non adorat? Quis eum, qui postremus est non laudat ac celebrat? Rursus tenebræ soluuntur, rursus lux creatur, rursus Ægyptus tenebris vexatur, rursus Israël per columnam illuminatur. Populus qui in ignorantiæ tenebris sedet, magnam cognitionis & scientiæ lucem inspiciat. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Litera cedit, spiritus superat, umbræ prætereunt, veritas ingreditur, &c.

D. Chrysost. epist. ad Rom. homil. 32.

Ac Chrysostomus, num jam cernere futura, num extra se rapi, num totus lætitia perfundi videtur, cùm hæc de SS. Apostolis perorat?

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus: considerate, & horrete quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repentè ex theca illa cum Petro resurgentem, in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mittet Roma? qualibus coronis duabus urbs ista splendescit? Quibus catenis planè aureis cincta est? quales habet fontes? Quis mihi nunc dabit circunfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre pulverem corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant, adimplentis, stigmata illius prædicationem Evangelii ubique seminantis? pulverem, inquam, oris illius, per quod Christus loquutus est, per quod lux emicuit, quovis fulgure clarior, & vox exiluit dæmonibus, quovis tonitru terribilior?

Referta sunt istis affectibus Patrum scripta, maximè ubi divina salutis nostræ mysteria, aut futuræ vitæ commoda percensent. Adhibent etiam nonnunquam honesta blandimenta, ad auditores graviter & suaviter permulcendos; quales sunt apud D. Greg. Nazianzenum, & D. Chrysost. nobilissimæ veris & mundi descriptiones; quibus in sacris concionibus opportunè usi sunt, ut postea dicturi sumus.

Spes.

Germana est lætitiæ spes, quæ circa bonum futurum versatur, motus planè blandissimus, cujus miseri suavitate deliniti recreantur; languentes excitantur, incalescunt frigidi, mortui penè reviviscunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, consolari, impellere animos student; quod facilius quidem præstant, quàm cætera; nam jucundissima est spei persuasio, & nihil ferè adeo leve ac minutum, ad quod credula ingenia non adhærescant.

Iucundissima est spei persuasio.

Animadverti autem oportet nonnullorum errorem, qui ad spei motus excitandos, iis utuntur rebus quibus cupiditas & amor irritari, spes autem minimè fulciri possit. Quòd enim res sit præclara, spectabilis, fructuosa, nihil ad sperandum facit, quamquam magnas ingerat amoris faces. Quid igitur spem format & sustentat? adminicula sunt, & subsidia, quæ ad rem obtinendam plurimum valent: qualia sunt in genere, rem fieri posse, factum esse aliquando quid simile in pari causa, credibile esse futurum hoc tempore, hoc loco, hoc negotio: deinde per singula discurrens orator, exponit certa ad rem efficiendam præsidia, ut ad bellum gerendum pecuniam, milites, arma, machinas, commeatus; ad magistratum, & dignitatem obtinendam, favorem, & benevolentiam civium, gratiosos amicos, bene nummatum marsupium, & cætera id genus.

Quid inducat ad sperandum.

Is motus est ad spem compositus.

Iam enim non solum homines, sed etiam Deos immortales, ad remp. servandam arbitror consensisse: sive enim prodigiis atque portentis Dii immortales nobis futura prædicunt: ita sunt apertè denuntiata, ut illi pœna, & libertas nobis appropinquet: sive tantus consensus omnium, sine impulsu Deorum esse non potuit, quid est quod de cœlestium voluntate dubitare possimus? & cætera quæ consequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adjumentis ad bellum necessariis, suis terrorem minuit, & fiduciam instillat his verbis:

Cicer. 4. Philipp.

Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat. in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. Agnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quicquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniæ, inter malè parentes, & injustè imperantes ægra municipia, & discordantia, &c. Præ-

Cornel. Tacit. in vita Agricola.

Digitized by Google

Præclaro artificio duo præstat, hostium vires minuens, suas verò exaggerans. Frequens est autem in eo genere à cœlestium favore, auspiciis, ominibus, portentis, bene sperandi materiam capere; quòd religione flexibiles promptius animi ducantur. Quamobrem & belli duces, ab omnibus plerunque etiam fictis & conquisitis, apud historicos sæpissimè milites suos animant.

Dio l. 62. Insigne exemplum est, apud Dionem, lib 62. Ubi Bunduica excellenti plane robore Heroïna, Britannos suos ad bellum adversus R. P. incensa admodum oratione cohortata, postremò etiam leporem è gremio demisit, ominis capiendi causa: qui cùm prosperè processisset, universa multitudo lætis animis acclamavit: Illa autem ad Andrastem, Viraginum, opinor, & Martii operis Deam, χάριν τε σοὶ ἔχω ὦ Ἀνδράστη, καὶ προσεπικαλοῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indidere. Innumera sunt ejusdem argumenti exempla, de quibus nihil attinet hîc pluribus dicere. Cavendum est autem apud graves & cordatos viros, levia quædam spei momenta, &, ut ajunt, mera vigilantium insomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, sed risum potiùs & contemptum pariunt. Quod indicavit Ciceronis ille jocus in Pompeianum, qui redintegrandum bellum esse ajebat, & bene sperandum, quòd in castris Pompeii septem Aquilæ repertæ essent. Rectè moneres, inquit Cicero si pugnandum esset. Rectè moneres, inquit Cicero, si pugnandum esset nobis cum graculis. Ubi vanis spei figmentis semel decepti sunt animi, difficiliùs postea tractantur & pelliciuntur.

DE METU,

CAPUT XXII.

Oppositus est fiduciæ metus, dirus quidam tortor & satelles, quo meticulosæ animæ gravissimè vexantur. Est enim animi concussio in expectatione mali, quæ plus aliquando officit quàm ipsius mali præsentia. Siquidem multos inpendentium malorum formidine & opinione exanimatos esse constat. Usus est hujus metus, cum ab instituto aliquo, vel consilio vel opere deterrendi sunt animi, nec satis bonorum illecebra capiuntur: Tunc enim malorum metus necessariò incutiendus est. *Metus dirus satelles.*

Plurimum autem juvat oratorem, natura constitutioque corporis ejus, cui metum cupit inurere. Plerique enim sunt adeo meticulosi, ut frondium instar ad levissimum quemque venti impulsum contremiscant.

Tales sunt à natura qui parum calidi sanguinis habent circa cor diffusum, qui se atrabile macerant, alacritatemque & vigorem indies extinguunt, qui obscuræ vitæ, & meticulosæ institutioni assueverunt, qui se & alios tenerrimè diligunt: Iis enim timeant, quos amant, necesse est. Ad hæc timoribus facilius pulsantur prudentes, & considerati, qui pericula longiùs provident, nisi ea sint quibus se facilè expedire posse credant. Item Improbi, conscientiæ terroribus exagitati: & ad omnia (ut ajunt) fulgura expallescentes: Par est enim multos timere, qui multis segetem timendi præbent, nisi eos, à quibus malè timentur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticulosa, facilius est excitare terrorem: dura, & versuta *Qui meticulosi.*

Digitized by Google

nunquam nisi magnis commoventur rebus.

Res metuenda.

Tria autem sunt genera, ut animadvertit Aristoteles, rerum metuendarum.

Unum, earum quæ interimunt, ut fulmina, incendia, eluviones, ferarum impetus, hostium concursiones.

Alterum, earum quæ magnam molestiam afferunt, ut amissiones parentum, conjugum, liberorum, fratrum, fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium, earum quæ signa sunt rerum ejusmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta & prodigia, quæ præter communem rerum cursum accidunt, gravissimos terrores incutere pectoribus solent. Neque verò satis est mala esse, ad deterrendum proposita; nisi enim ea proximum damnum minentur, non æquè facilè commovere valent. Timentur enim non omnes qui nocere possunt, sed qui cùm possint, velint; & cùm velint, promptissimè faciant. Maximè verò, ubi qui læsi sunt, armatam habent potentiam, suntque ipsi injusti, & contumeliam suo judicio perpessi, quique timorem faciendum aut habendum decreverint, tum formidolosi cuique prudenti redduntur.

Industria timoris excitandi.

Industria concitandi timoris prima est, nosse quid quisque amet; hac enim pungendus est, qua diligit, hîc vis acrior, hic sensus mollior est; sic ambitioso, honorum jactura: avaro, pecuniarum amissio; amatori, deliciarum ereptio proponitur.

II. Res, quæ meritò timeri possunt, & ex iis emergentes casus, gravi oratione sunt proponendi, ut pene ipsis subjiciantur oculis.

Qui quò plures & atrociores fuerint, eò major erit timoris gravitas, ut si civium animi ad deditionem essent compellendi, moverentur ab ipso futuræ calamitatis (si urbs in hostium manus deveniret) metu. Depingerentur, Ciceronis more, arces subito uno incendio concidentes, cruor exundans, sepulta patria, miseri atque insepulti civium acervi, lamentationes matrum familias, fuga virginum atque puerorum; & cætera, quæ simul collecta, ingens quoddam fecerunt ærumnarum omnium incendium.

III. Juvat proxima pericula subjicere, & eorum qui eadem in eodem negotio perpessi sunt, exempla percensere.

Moventur enim omnes periculi similitudine, maximè cùm totius negotii adjuncta paria sunt: quod Demosthenes graviter & magnificè præstat, cùm Athenienses hortatur, ne Philippum quasi suis viribus imparem, & proindè nulla damna importaturum, despiciant. Quod ut obtinet, vicinas urbes & provincias totas jam à Philippo vastatas, per συναθροισμὸν commemorat, ut alienis malis faciat suos cautiores.

Ὄλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην, καὶ Ἀπολλωνίαν, καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν ὥστε μηδένα μηδ' εἰ πώποτ' ᾠκήθησαν, εἶναι ῥᾴδιον προσελθόντα εἰπεῖν, καὶ τὸ Φωκέων ἔθνος τοσοῦτο ἀνῃρημένον σιωπῶ· ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει, &c. *Demosth. Philipp. 3. n. 30.*

IV. Nihil nimium minari oportet, habent enim minæ muliebris aliquid iracundiæ, nec immeritò, θῆλυν ὄγκον ἀπειλῆς, dixit Nonnus Poëta. Canes, qui crebriùs latrant, minus sunt formidolosi, & qui perpetuò garriunt rivuli, nunquam naves haurient. Sic qui assiduis minis perstrepunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, qui sæpe hujusmodi sine eventu audiunt, assuescere, & ut fabrorum ferrariorum canes, juxta incudem dormire. *Nonn. Dionys. lib. 12.*

V. Iracundia ita expromenda est, ut

semper

ſemper aliquid videatur habere reconditum: Qui enim ſe totos effundunt, quaſi apes exciſo jam aculeo, minùs ſunt metuendi. Pleraque etiam quæ prolata minus haberent gravitatis, aut per apoſiopeſin ſunt reticenda, aut allegoriarum involucris tegenda, quo formidinis plus habeant. *Quæque latent, majora putat*: plus incutit terroris à gravi perſona dictum. *Quos ego*: Δυσμενέων δέ τε παῖδες aut aliquid ſimile, quàm multæ & frendentes minæ. Et rectè Demetrius Phalereus eum ducem laudavit, qui ad timorem hoſtibus incutiendum, dixit ænigmaticè; *Faciam ut in eorum agris, cicadæ in nuda canat humo.* Hoc enim, quid velit plenè neſcitur, & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit & terroris.

VI. Diligenter providendum eſt oratori, apud quos agat, & quid ex eo metu velit; ſi enim ſalutarem metum eſſe cupit iis quibus imprimit, non debet apud molles præſertim animos, vehementiùs agere, ne ex metu in pavorem, ſtuporem, deſperationemque veniant. Alii ſunt, qui naviter ſuppliciorum metu terrendi ſunt, alii veneratione & reverentia continendi, ut filii apud parentes, diſcipuli apud præceptores. Habet quidem veneratio aliquid metus, ſed plus pudoris admiſtum. *Eſt enim compreſſio quædam animi ex opinione magnitudinis bonæ, at certè nobis innoxiæ, quam in alio reveremur.* Ex ea temperie magni & boni, naſcitur amor & pudor: Unde experimur, quod non inſcitè dixit quiſpiam apud Cæſarem: *Qui apud te audent, Cæſar, dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare: qui non audent, bonitatem.* Venerationem autem iſtam tuetur admiratio; quæ ut familiari conſuetudine deperdi ſolet, cùm præſertim, quæ leonem antea vix intueri audebant vulpes, incipiant paulatim cum eo luſitare: Ita etiam reverentiæ quidpiam facilè minuitur, niſi ſolida ſit, & magna, & novum quid promens in dies, ac demum tanta, ut ſe à contemptu facilè vendicare poſſit: quod præſtant verba & facta gravia, virilia, conſtantia, ſublimia, ſine vanitate, & fuco. Hæc qui norunt, admotam ſibi venerationem impenſiùs & ardentius colunt. Hanc contra elevant verba & facta puerilia, ludibunda, ſcurrilia, levia, vana, inconſtantia, demiſſa, abjecta, quibus tollitur ipſius excellentiæ, quæ animos perfuderat, opinio.

Veneratio quid differt à metu.

VII. Et poſtremò, ad terrorem valentiſſima ſunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos in omnem partem verſare ſolent. Quàm multi enim defectione Solis & Lunæ, quam ignorabant, accedente tunc ad cœleſtes minas oratoris voce, à ſuis conſiliis prorsùs revocati ſunt, & deterriti?

Portenta plurimum valent ad terrere.

Nicias ipſe dux Athenienſium, cùm exercitum XL. millium, circa Syracuſas mutatis caſtris ſervare poſſet; cùm Luna deliquium pateretur, quaſi periculi aliquid portenderet, ſuperſtitiosè à motione caſtrorum, ſuadentibus nonnullis, abſtinuit; ex quo florentiſſimum exercitum in lanienam apertam conjecit. Quin & populum, ſua memoria, adeò amentem refert Vives, ut Lunam ab aſino epotam, vanis terroribus inductus crederet: cum aſino de fluvio, ut aſſolet, bibente, Lunæ imago renidens in fluvio, ad objectam nubem ſubitò ſe condidiſſet. Quamobrem & miſer aſinus in carcerem actus, & poſt legitimã quæſtionem ſectus eſt, ut Lunam mundo redderet. Dici non poteſt quantum in eo ſuperſtitionum genere luſerint oratores, & quàm graves inde terrorum affectus incuſſerint, quos

Polyb. l. 9. & Diod. l. 13.

Vives in lib. 10. de civit. Dei, c. 16.

quos proditâ calliditate, sedare, & in risum vertere facillimum fuit.

At in sacris concionibus, alia habemus non vana terriculamenta, sed firmissima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœlestis illa eloquentia, ut aliàs videbimus, triumphare solet.

De metus remissione nihil hic attinet pluribus dicere, cùm ex contrario affectu spei & fiduciæ satis sit manifestum.

DE ODIO.

Ejus definitio.

CAPUT XXIII.

QUæ de amoris natura dicta sunt hactenus, commodiorem ad omnes odii affectus cognoscendos sternunt viam. ut enim amor est ad rem dilectam naturalis quædam propensio, sic odium, est animæ ab eo quod malum sibi esse sentit, aversio. Nonnulli cum ira confundunt: siquidem D. Augustinus in libro definitionum, Odium, veterem iram ex pluribus caussis collectam, & diuturno tempore perseverantem, definit; haud multum à Marco Tullio dissentiens, qui odium iram inveteratam esse dixit. Sunt ista quidem inter se magno affinitatis vinculo conjuncta; differunt tamen nonnihil, ut ingeniosè observat Aristoteles in Rhetoricis. Primùm enim, Ira propriè ex privatis aut communibus, quæ ad nos quoquo modo spectant, injuriis, ebullire solet; Odium ex fontibus magis universis oritur, ut ex improbitate, licèt ipsa minimè nos læserit: improbos quippe omnes aversamur, non autem omnibus irascimur; sed singulis, à quibus nos læsos esse arbitramur. Deinde ira, cum molestia quadam & dolore conjuncta est, cùm præsertim perturbationis quasi fluctus intumescunt: Odium sine molestia est & dolore ejus qui odit.

Tertiò, ira studet dolorem & cruciatum inferre ei cui succenset: Odium, malum potiùs quàm molestos sensus machinatur. Postremò, ira mitigatur faciliùs, & malis illius cui irascitur, satiata, statim defervescit: Odium sanatur difficiliùs, & nullâ fermè mali magnitudine superatur.

DE QUATUOR *Odii generibus.*

CAPUT XXIV.

NOn una est Odii natura, sed in multos veluti concisa ramos, qui videntur ad quatuor capita posse referri commodiùs. Unum est odium melancholicum; Alterum, ferinum; Tertium, humanum. Quartum denique, naturale. *Odia quatuor.* Melancholicum, ex atræ bilis redundantia oriri solet, quæ ita plerunque miseros agit & versat, ut omnes honestas voluptates, lucem, homines, se denique ipsos oderint. Itaque conscios fugiunt oculos, vitæ civilis aversantur studia, & in vastas penetrant solitudines, in quibus hominum odio & vitæ tædio contabescunt. Talis fuit Timon μισάνθρωπος in omne genus humanum singulari odio teter, & funestus, qui se nullum luculentius populo Atheniensi largiri posse credebat beneficium, quàm si ad mortis compendia, patibula & funes suggereret. Hanc odii vesaniam *morbum Bellerophonteum* antiqui nominarunt, quod ea ipsa tristitiæ tabe laborasse Bellerophon crederetur, ut indicat Rutilius Lupus. *Rutilius Lupus in Itinerario.*

Hunc

Hunc nimiæ bilis morbum assignavit
Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus.

Sed homo Ethnicus, Christiano nomini perinfensus, impiè Anachoretarum & monachorum institutum fugillat, quos * *Lucifugas viros* nominat, & Bellerophonteo morbo percitos, in solitudinibus degere existimat. Si quem habuisset rerum divinarum sensum, homo ad cœnum magis aptus, quàm ad cœlum, agnovisset, nullos esse lætiores, nullos tranquillioris animi vitæque commodioris, quàm qui remisso vanissimis rebus nuncio, totos se Deo tradiderunt; & ad hanc vitam excolendam, non tristes, severos, melancholicos, sed jucundos, faciles, lætosque requiri.

Ferinum odium est rabiosa quædam nocendi aviditas, quæ nullis expletur pœnis: sed in ipsa mortuorum sævit cadavera. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neque enim ejus quem oderat, morte & sanguine expletus, etiam abjectum, supplicem animam agentem dirissimis verbis alloquitur, quibus Homerus hanc odii immanitatem exprimit:

Iliad. χ.

Μή με κύον γούνων γουνάζεο, μηδὲ τοκήων
Αἲ γάρ πως αὐτόν με μένος καὶ θυμὸς ἀνείη
Ὤμ' ἀποταμνόμενον κρέα ἔδμεναι.
Ne me canis per genua deprecare, neq́ per parentes,
Utinam me & robur & animus sineret,
Tuas carnes dissectas in partes crudas mandere.

Dion. in Trajano.

Hæc odii ferini sunt indicia, ab heroïco ingenio alienissima. Talis est lycanthrophorum atque anthropophagorum immanis quædam sævitia, & diritas, qui in humano sanguine tripudiant. Hoc sub Trajano nonnulli Judæi incitatissimis furore animis præstitere: nam post ingentem Romani exercitus lanienam, carnes occisorum sunt epulati, & intestinis adhuc cruore stillantibus præcincti. Nec mitior fuit Dionysius Pannonū dux, qui victo Gabra, Branna, trophæum ex ossibus interfectorum erexit; aut Alboinus, qui sibi Cunimundi interfecti calvariam, in vas efformavit. Hæc humanum excedunt modum; quæ non nisi à terra, immani portentosaque natura proficiscuntur. Tertium odium humanum est, quod humano more & modo concipitur, & adhibitis etiam remediis, deponitur & sanatur. Nicetas.

Ultimum naturale est, ex arcana quadam antipathia proficiscens; qua fit, ut alii ad res alias minùs sint affecti, sed naturæ quodam instinctu aversentur, licet odii materiam & segetem non videant. Sic in naturalibus, lupina tympana, dissolvunt ea quæ ex agnino corio sunt conflata, & aquilarum pennæ alias deterunt, brassicæ denique ac rutæ inimicitia quædam est, & aliorum haud dissimilium.

CAUSSÆ ODII ET fomenta.

CAPUT XXV.

Caussæ odii & fontes non sunt hic latiùs inquirendi, cùm ex amoris cognatione intelligentiaque satis pateant. Contrariorum enim contraria ratio est, & quæ amoris causis adversantur, hæc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam ut odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus, & humanum, quod hujus est instituti, breviter attingamus, mali sive veram, sive fictam rationem habet, ex qua nascitur, & fœcundatur. Tria autem in specie Aristoteles enumerat, è quibus frequentiùs odii natura coalescit, iram, detractionem,

Digitized by Google

incommodum. Nam si odium inveterata est iracundia, omninò ex reside irarum flamma succrescit odium, & temporis diuturnitate in pestiferum quoddam malum concrescit.

Calumnia porrò, una est magnorum odiorum fomes & sentina: siquidem cùm omnes fermè honoris & famæ appetentissimi sint, haud æquo animo patiuntur se adversis linguæ telis impeti. *Calumnia ipsum conturbat sapientem.* Nam & Basilius, ep. 81. ad irrogatam sibi de hæresi calumniam, ait, se & corde palpitasse, & lingua defectum, & penè adversus omne genus humanum, ob morum & linguæ perversitatem, odium concepisse. Dici non potest quanta plerunque & quam tetra odiorum incendia, unius susurronis lingua improbè ventilata, excitârit. Quòd si præter calumniam, incommodum in bonis, vel animæ, vel corporis, vel etiam fortunis accedat, eò magis odium stimulatur, & in magnam quãdam molem indignationis coalescit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum jacturas, exilia, corporis mutilationes, structas nomini atque honori suo insidias ab aliis agnoverunt, & difficilè, nisi ipse qui intulit, resarciat injurias, conquiescunt.

manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretaque injuria forma.

Vives de anima. Adhærescunt autem odia præcipuè meticulosis; nam, ut ait Ludovicus Vives, Suspicio magnum hic regnum obtinet, in qua vel meticulosum nostrum ingenium sequimur, vel conjecturam ex ratione aut experimentis; quòd alios quis læsit, quod ejus parentes & propinqui læserunt, quod qui tales sunt, solent lædere, ut qui robusti & animosi absque mente, & feræ famelicæ, vel irritatæ.

Qui ad odium proni. Item ignavi homines in odium sunt proni: Quippe qui undique imminere sibi damnum metuunt; itaque oderunt omne genus virium ac potentiæ à qua lædi possunt. Unde tam cruenta & vecors in principibus illis suspiciosis, ut in Caligula & Nerone, extitit sævitia. Præterea odium ex siccis est & frigidis; idcirco ejusmodi personis, locis, temporibus invalescit, ut melancholicis, hyeme, morbo, egestate, fame, infamia. Agit quidem in his altiùs radices odium, sed iners & segne: acuitur autem ad acerbitatem calore. Iam qui tenerrimè sese amant, levibus de causis oderunt alios; semper enim lædi se autumant, & omnia in duriorem partem interpretantur. Hæc, odii ut sæpius causæ sunt, & fomenta. Mali verò corvi malum est ovum: nam ex eo suppullulat maledicentia, & rabiosa quædam dicacitas; quæ ubi incanduit, in acerbitatem, sævitiam, immanitatem denique commutatur.

DE ODII CONCITATIONE & remissione.

CAPUT XXVI.

ODiorum flammam excitare facile est, restinguere difficillimum. Siquidem vitio humanæ naturæ, omnes fermè ad odia promptiores sunt, quam ad amores: Ubi autem animo insiderunt, altius sui vestigium imprimunt, ut non nisi ægrè postea moveantur. *Cui dolet, meminit; cui placet, obliviscitur.* Amores plerunque & beneficia, pluma sunt leviora: Damna & odia, plumbo graviora, cordi tenacius adhærescunt.

Excitatur autem vulgo odium, si quid ostenditur factum ab adversariis spurcè, superbè, fastidiosè, crudeliter, confidenter malitiosè, flagitiosè: si à persona sordida, *Quomodo excitetur odium.*

dida, impura, illiberali, sæva, arroganti, idque, aut dolo, & rapina, aut vi, & ferro, iniquissimis consiliis; si in privata damna & publica, si præter metum, suspicionem expectationemque nostram.

Hæc & similia oratores commemorare solent: deinde his capitibus inflammant animos in ultionem facinoris: Hujusmodi crimina majores severissimè coercuisse: Non in paucos, sed in superiores, atque adeo totum reip. corpus labefactandum, tendere, latius impunitate manatura, nisi vis mali maturè rescindatur.

Dementis audaciæ exitum permultos expectare, qui aliorum impunitate corroboratam suam ipsorum exerant audaciam. Maleficium tale esse, ut neque imprudentia excusari, neque leniore manu corrigi possit; id non modò ab hominibus, sed à barbaris & feris esse remotum. Talia sunt quæ in parentes, liberos, conjuges, consanguineos, hospites, in patronos, præceptores, in homines claros & nobiles, ipsos denique mortuos, injuriosè committuntur.

Deinde hæc ipsa ex loco comparatorum augentur, illustrantur, exaggerantur. Dira, horrida, truculenta, ipsis hostibus, feris, saxis & solitudinibus deploranda ostenduntur: quorum exemplis plenæ sunt Demosthenis ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus. Odii remissio licet sit ipsa difficilior, non omnem tamen excludit medicinam, ubi præsertim eminet aliqua mentis celsitudo & generositas.

Odii remissio.

Primum hebetatur rebus calidis atque humidis, rebus lætis ac valde prosperis, ut animadvertit Vives; cum scilicet tristitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim sesi angit. Secundò adimitur misericordia, quæ solet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irrepere; tollitur etiam spe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiscendi, quod utile, aut jucundum credamus fore, multò verò rectiùs præsentis boni lætitia atque voluptate. Tertiò, diluitur majore aliquo & graviore odio, aut aliarum rerum magni momenti cura & sollicitudine.

Quartò, sublatis causis, quibus odium concitatum fuit, ipsum quoque aboleri contingit; ut cum qui odio habebatur, repentè in alium mutatus est, aut alia amandi causa emergit, ut quòd propinquus, necessarius, bellicosus, eruditus, reipubl. utilis.

Quintò debilitatur odium, si quis quæ alii dixerint, bellè interpretari, & in meliorem partem deflectere assuescat: sed nullum præsentius remedium, quàm rerum terrenarum contemptus, Christianarum decor & mansuetudo virtutum, Christique Domini heroica quædam imitatio.

DE MOTIBUS IRACUNDIÆ, & doloris.

Ejus motus vim arduam & præstantem esse, primordia à Poëtis data.

CAPUT XXVII.

F*Ulmina sub Iove sunt*, (inquit ille:) Enimvero non omnium est oratorum, graves illos & accensos iracundiæ motus, heroicis viribus & lacertis intorquere.

Hic *Martem tunica tectum adamantina* ostendere oportet, hîc tonare, fulminare, & permiscere oportet omnia. Et quis hoc satis dignè præstiterit, nisi cui ingenium acre, velox, igneum, sublime, excitatum, vox, lacerti, vires, pondus, vultus fron-

frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad hujusmodi affectus concurrunt?

Motus iracundiæ heroica difficiles.

Multi fortasse Alexandrum in pueritiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expressere; ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honestæ amicitiæ blanditias. & suaves illos, atque, ut ita dicam, byssinos affectus, satis bellè permulti reddere solent: Ad frementis iracundiæ tonitrua, flammas & ignes aptè fingere, paucorum est, & magnum sublimis eloquentiæ argumentum. In quo certe dicendi genere quantum posset magnus ubique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda satis declaravit. Quam enim sublimis est & heroicus, ut cæteros omittam, hic motus Achillis adversus Agamemnonem,

Ω μοι ἀναιδείην ἐπιειμένε, κερδαλεόφρον, &c.

Homerus in iracundia exprimenda generosus.

Erumpunt ista ex intimo pectore planè lacertosa: Primùm quam aptè gravem & heroicum gemitum exprimit in dolore iracundiæ: deinde quod in civili vita apud veteres summū habebatur probrum, statim impudentiam objicit admodum ἐμφατικῶς: neque enim impudentem duntaxat, sed ἀναιδείην ἐπιειμένον, impudentia quasi veste indutum dicit: Ad summum grande illud vocabulum κερδαλεόφρον sententiam claudit, quo ira tanquam majori vehiculo rapitur, ut fortiùs in aures & pectus Agamemnonis evibretur.

Ista verò quem genium habent, quàm excelsè, quam acerbè, quam heroicè collecta!

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

& Δημοβόρος βασιλεὺς, ἐπεὶ οὐτιδανοῖσιν ἀνάσσεις.

Η γὰρ ἂν Ατρείδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.

Vino gravis, probrum Regi quam ignominiosum, quod verò subsequitur, quàm opportunè & loco; *Canis oculos habens, & cor cervi*: canis scilicet oculos, ob invidentiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: cor cervi, ob animum in præliis & congressibus dejectum. Hæc juvenem iræ & zelotypiæ stimulis percitum præclarè exprimunt. Agamemnonis vero ira gravior est, & planè regia. Nam cum discessum Achilles minaretur, generosè respondet:

Φεῦγε μάλ' εἴ τοι θυμὸς ἐπέσσυται, οὐδέ σ' ἔγωγε

Λίσσομαι εἵνεκ' ἐμεῖο μένειν παρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι

Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Fuge citò, quocumque animus impulerit,
Nunquam te deprecabor, ut mei gratia maneas.

Hæc ad contemptum ambitiosi Principis, qui totam Græciam suis armis sustentari existimabat, sufficiunt. Iam illud quantæ est dignitatis,

—*apud me sunt alii, qui me honorent,*
Maximè verò omnium consiliarius Iupiter.

Ex homeri fonte Tragici poetæ, Græci, Latini, hauserunt, qui in istis affectibus exprimendis admirabiles, ut posthac videbimus, habent emissiones. Quo spiritu enim Medea Euripidis intorquet:

Euripid. in Medea.

Οὐ γὰρ μὰ τὴν δέσποιναν, ἣν ἐγὼ σέβω
Μάλιστα πάντων, καὶ ξυνεργὸν εἱλόμην
Εκάτην μυχοῖς ναίουσαν ἑστίας ἐμῆς,
Οὐ χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.
Πικροὺς δ' ἐγὼ σφιν καὶ λυγροὺς θήσω γάμους,

& cætera, quæ ibidem fusius.

Non per Dominam, quam ego veneror supra omnes Deos. Hoc jusiurandum, excelsam ostendit iracundiam in heroina: deinde sublimius quod adjungit, *operum adjutricem meorum*, quasi ipsa Hecate in ejus foret ministerio: nam illud, quam torvum & minax:

Nemo

Nemo cum suo gaudio meum contristabit animum:
Illis ego acerbas & funestas præparo nuptias.

& cætera. Eodem spiritu Sophocles,

Ἴτ' ὦ ταχεῖαι ποίνιμοι Ἐρινύες,
Γεύεσθε, μὴ φείδεσθε πανδήμου στρατοῦ.

Ite ô veloces & ultrices furiæ,
Gustate, nec parcite universo exercitui:
& reliqua.

Sed, qui omnium tragicorum ingenia expressit, & sæpe vicit Seneca, quantus est & quàm felix in istis imaginibus? quis hic poetæ mentem vehementi quodam turbine afflatam rapi & torqueri non dicet?

Seneca in Thyeste.

——Audite hoc scelus ,
Quocunque diffugistis, audite inferi,
Audite terra, noxque Tartarea gravis.
Et atra nube, vocibus nostris vaca.

Et, *Convolue mundum, bella ventorum undique*
Committe, & omni parte violentum intona.

In Hercule furente.

Et, *Non sic furore cessit extinctus pudor,*
Populos ut omnes impio aspectu fugem.
Arma, arma, Theseu, flagito propere mihi.
Refertè manibus tela: si remanet furor,
Pater recede; mortis inveniam viam.

& cætera infinita.

Neque verò istis etiam aculeis, quanquam mitiori vir ingenio, vacat Virgilius. Hæc generosam & amarulentam iram sapiunt.

Virg. 7. Æneid.

Sanguine Trojano & Rutulo dotabere Virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
Cisseis prægnans, ignes enixa jugales.
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter:
Funestaque iterum recidiva in Pergama tæda.

Certè excellunt in istis motibus poetæ, tum furore insito, tum argumenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Musas colunt severiores, multa tamen à poetarum gente in isto genere expressere: & Marcus quidem Tullius, Tragicorum assidua lectione pectus complevit suum: Demosthenes tantus in affectibus poetarum imitator fuit, ut illi etiam interdum versus graves & iracundi exciderent. Atque ita ingenium formatur à poetis: sed postea oratoria falce resecanda sunt permulta, & civilis prudentiæ adjumentis elimanda, quæ affectuum cognitio & tractationis modus suggeret.

DE NATURA IRÆ.

CAPUT XXVIII.

IGneus hic est & vehemens affectus, ἄμαχος καὶ ἀνίκητος, ut appellatur à Platone; qui nisi rationis frœnis coerceatur, quantas solet excitare tragœdias! Hæc autem erit optima iracundiæ ratio, si à virtutis amore proficiscatur, & in improborum vitia potius quam ipsos homines excandescat.

Divus Augustinus epist. 115. ad Nebridium, ita de hoc affectu est Philosophatus.

[Ira, est turbulentus appetitus auferendi ea quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, eumque collidimus, atque frangimus: & aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis, rursus, & facilè & prope nullis caussis existentibus irascimur.]

Definitur ab Aristotele appetitio cum dolore conjuncta, ejus quæ sperari potest *Arist. 2. Rhetor.*

rest ultionis, propter apertum aut certè existimatum nostri nostrorumque contemptum.

Primùm appetitio est & ea vehemens atque incitata. Deinde cum dolore: Graviter enim intimis præcordiis affliguntur irati, ut ipsa videantur pectora rumpere; quod disertè notat Lucretius.

Lucr. l. 3. *Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,*
Iracundaque mens facilè effervescit in iras:
Quo genere in primis vis est violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Quem dolorem satis indicat vultus teter, nunc subitò retrorsum sanguine fugato expallescens, nunc in os omni colore ac spiritu verso subrubicundus, & cruento similis, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in uno obtutu defixis, & hærentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nysseno, de octo beatitudinibus, fusiùs describuntur.

Seneca l. 1. de ira. D. Greg. Nyss. de 8. beatitud.

In hoc tamen doloris æstu titillat spes ultionis, aliquo sensu jucunditatis: quam ob causam Homerus nonnihil etiam mellis tribuit iracundiæ.

Homerus Iliad. 18.

Dividitur porrò ira à Divo Damasceno in tres species: Prima appellatur χολὴ & χόλος quam bilem & indignationem vertit, quæ excitari solet, cùm quis ob leve dictum aut factum statim exardescit, qui affectus cum cupiditate ultionis mixtus est, placaturque faciliùs.

D. Damascenus l. 2. Orthod. fid. c. 16.

Secunda est μῆνις (ubi perperam nonnulli μανίαν legunt) Iracundia est permanens & diuturna; qualis ea quæ in Achille describitur ab Homero, tot heroum funeribus, & miserrima Græciæ ingemiscentis clade vix satiata.

Tertia ab eodem appellatur κότος, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quæ (inquit) ira est reposita, ac recondita, ulciscendi occasionem captans; in quo certè eadem fermè est, ac μῆνις.

Alii non κότον, sed μανίαν tertio loco ponunt, quam Eustatius φρενῶν ἔκστασιν iram prorsus à mente alienatam, præcipitem, insanam; Latini, furorem nominant: & talis est ea quæ à Gregorio Nysseno cum energumenorum affectibus comparatur.

Eust. in l. 11 Iliad. initio.

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidunt. Sanguine diffusi ac distorti eorum, qui à Dæmone torquentur, sunt oculi, lingua præceps, voces præruptæ, ac latranti similes, quassatio capitis, manuum stolidi motus, pedes instabiles, totius corporis concussio. Hæc sunt irato & dæmoni communia. Hoc uno duntaxat differunt, quod unum voluntarium malum est, alterum non est.

DE CAUSIS IRÆ, ET QUI ad iracundiam proclives.

CAPUT XXIX.

Iracundiæ causas ingeniosè, ut solet, & & feliciter, est persequutus Aristoteles, libro secundo Rhetoricorum.

Sex sunt (inquit) præcipuè, quæ iratos efficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas, despicientia præsentis status, offensio præter expectationem, quædam circumstantia. Unde sex genera eorum colligit, qui faciliùs irascuntur:

Primum est, eorum qui dolent propter aliquam despicientiam; quæ causa iræ maxima est, & cæterarum omnium origo. Quo autem quisque vel dignitate clarior est, vel gloriæ cupidior, eò magis despectus irritatur.

Hinc illæ querimoniæ Junonis apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium.

Aſt ego, quæ divûm incedo regina!

Cujus rei memorabile eſt ira Narſetis argumentum: cùm enim ille animoſus Eunuchus, & rei militaris gloria præſtantiſſimus, Totilam Gothorum Regem, Martio vigore & ſpiritu planè ingentem debellaſſet, mox inconſtantis fortunæ ludo jactatus, non modò Italiæ præfectura ſpoliatus, ſed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris conciſus eſt: Quippe illa dictitabat,

Baronius ad annum Juſtini Junioris ſecundum.

Narſetem ad penſa & lanas eſſe relegandum.

Quæ vox nimis petulanter effuſa, egregii ſpiritus & roboris ducem, mirum in modum efferavit. Nec mora ſe Juſtino Imperatori, & Sophiæ ejus uxori, eam telam orſurum dixit, quam nulla eorum vis aut induſtria poſſet retexere: quod præſtitit, cùm Longobardos à regionis ſuæ ſquallore, ad fertiles Italiæ campos evocavit: quorum armis magna Italiæ pars Imperatori detracta eſt, tantum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus ſuis aliquo afficiuntur impedimento, ſive apertè quis obſiſtat, & refragetur, ſive cùm poſſit, minimè faveat: ut ſi quis ſitienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium: Ad iram propenſiſſimi ſunt, qui vehementi aliquâ cupiditate trahuntur, ut ægrotantes paupertate laborantes, ſitientes, amantes, *genus irritabile*.

Quartum: quorum præſens ſtatus deſpicitur, ut ægrotans, in iis quæ pertinent ad morbum: paupertate laborans, in iis quæ pertinent ad paupertatem: Bellator in his quæ ad bellum. Cujus contemptus manifeſtiſſima ſunt exempla. Quibus enim furiis agitur Philoctetes apud Poëtas, ob morbum deſpectus, & à Græcorum exercitu ſejunctus? Quibus iræ motibus obnoxii ſunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis, irridentur? Cornelius Senator, cùm à Domitio Corbulone ſtruthio camelus depilatus vocaretur, in conſeſſu graviſſimo Senatus lacrymas non tenuit.

Vitia corporis objecta iram inflammant.

Hipponax Poëta cum eſſet ſingulari oris deformitate, ideoque à ludibundis pictoribus depictus, & in deriſum publicum propoſitus, adeò excanduit, ut deriſionis authores, impulſoreſque, furioſo carmine ad ſuſpendium adigeret. Pauperes verò graviùs contemptum ferunt, ſi antea divites extiterint, & eò miſeriarum delapſi à ſuis etiam deſpiciantur. At milites, & Poëtæ, cæterique ſcriptores, ipſi etiam opifices, facillimè ſtomachantur, ſi in iis quibus florere ſe laudibus cupiunt, parvi pendantur. Sub Boleſlao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobrium ignaviæ, leporis pellem, colum, & fuſum miſerat, tam inique tulit animo, ut ſibi ipſi violentas afferret manus.

Cromer.

Herodes Atticus; cùm adhuc adoleſcens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore & conturbatione mentis obmutuiſſet, contemptum veritus, pene ſe in Iſtrum deſperatione projecit.

Philoſt. in Herode.

Titus Labienus ingenio ſuo ſuperſtes (ut ait Seneca) eſſe noluit, ſed ejus libris ex S. C. combuſtis, ultrò ſe in majorum ſuorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux eſt gloriæ cupidis deſpicientia.

Magna crux gloriæ, deſpicientia.

Quintum, vehementiùs irritantur qui præter expectationem offenduntur, maximè ab iis quos ſibi benevolos & amicos fore exiſtimabant. Sicut enim inſperata boni ſpecies, ubi primùm objecta eſt majori jucunditate ſenſus perfundit; ſic etiam doloris minimè expectati, graviùs percellit injuria.

Ad ſummum enumerantur, qui certis quibuſdam horis & temporibus turbari, &c. ut maria, ventis cieri commoverique ſolent.

Nec

Digitized by Google

Caussæ iracundiæ 17. ab Aristotele.

Nec satis fuit Aristoteli, hæc in genere enumerasse: septemdecim deinde caussas specie prosequitur, è quibus excitari conflarique solita est iracundia. Hæ sunt, subsannatio, illusio, detrimentum contumeliosum, maledictum, amicitia despiciens, consuetudo honorandi omissa, ingrati animi signum: nulla existimatio, officium spretum, gaudium in adversis, neglectus, auscultatio aut inspectio malorum, despicientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, dissimulatio, beneficentia in alios, & non in ipsos, oblivio; ad summum contemptus, apud eos à quibus gratiam & famam colligere qui irascuntur, vehementer cupiunt.

Ad hæc cujusque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt consideranda, è quibus plurimùm momenti in iram derivatur. Non opus est in his immorari pluribus, nimis multæ causæ sunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt, longè opportunius est de tractatione & moderatione hujus affectus disserere.

DE CONCITANDO ODIO, & iracundia.

CAPUT XXX.

HÆc erunt igitur capita, per quæ odii & iracundiæ vis facilè inardescet: nunc autem modos & exempla, affectuumque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium est Oratoris ad animos jam suspicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo faciliùs motum concipiant. Ut enim in corpore humano, si ad humores malè affectos, ipsa cœli ratio atque intemperies accesserit, tantò citiùs vis morbi invalescit: Sic animum prævijs jam simultatibus leviter occupatum, vel ad eas ipsas suscipiendas, natura atque ingenio dispositum, acrioris flammæ vis corripit, correptumque faciliùs incendit.

Hoc M. Tullius in accusatoribus Deiotari animadvertit; qui cùm ad ulceratas Cæsaris aures accessissent, eas in tranquilla etiam mente simultates excitârunt, quas vix disertissimi oratoris facundia potuit restinguere.

Secundò: Ipsius personæ quæ damnum intulit, species quædam indigna, atrox, crudelis, funesta, quantum res patitur, exprimenda est, quo injuria quæ inde profecta fuerit, gravior & minimè toleranda videatur.

Tertiò, ejus ipsius qui læsus est, ut occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, sapientia, conditio, dignitas, cum personæ quæ læsit, improbitate, scelere, barbarie, indignitate.

Quartò, injuria illata per graves hypotyposes oculis subjicienda, sublimibus figuris, ut exlamationibus, apostrophis, prosopopœiis, aganactesi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum injuriarum colligenda, quæ cum hac una improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò, non modò præsentis mali vis erit commemoranda, sed etiam futuri, si talis injuria fuerit impunita; terror ex variis adjunctis incutiendus.

Septimò, si qua externa species animos irritare cariùs potest, tempore & loco erit adhibenda.

Octavò, si suspicio sit affectati motus, aut animi privato odio iniquè affecti, tum lentè, remissè, callidè oratores progredi solent, & simplicè magis rei narrationé, quam ullam amplificationem pertexere.

Nonò.

Nonò, permagna habenda est rerum, personarum, locorum, temporumque ratio, ut pro istorum varietate motus aut sint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec sint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum est ut orator decorum personæ retineat, neque ipse actione intemperanter abutatur: quæ omnia plenius exemplis illustro.

QUOMODO A PERSONIS, *rebus & signis, concitetur iracundia.*

CAPUT XXXI.

Cic. de Haruſp. reſp.

PErsona in odium adducitur à vitiis animi & corporis, atque ipsius conditionis indignitate. Is Ciceronis modus quam optimus mihi videtur. Etenim si unum hominem deterrimum Poëta præstanti aliquis ingenio, fictis conquisitisque vitiis deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multaque in eo defixa ac penitus hærentia præteriret. Appositum initium; pergit, & ad commovendos animos deterrima affert vitia, contra Deos, patriam, parentes, quæ homo ille perpetravit: *Dii (inquit) immortalibus*, & patriæ nos primum natura conciliat: eodem enim tempore, & suscipimur in lucem, & hoc spiritu cœlesti augemur: & in certam sedem civitatis ac libertatis ascribimur: Iste parentum nomen, sacra, memoriam, Fontiano nomine obruit, Deorum ignes solemnes, mensas, abditos ac penetrales focos occultat, & maribus non invisa solùm sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere pervertit; idemque earum templum inflammavit Dearum, quarum ope etiam aliis incendiis subvenitur. Quid de patria loquar, quæ primum eum civem vi, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præsidiis depulit, quem vos patriæ conservatorem esse sæpissimè judicaveritis, &c.

Hæc oratio gravis est, distributa, & pedetentim exaggerata. Audi jam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, ut Capadocem describens in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanasium.

ΤΕ'ρας τὶ Καππαδόκιον, ἐκ τῶν ἐσχατιῶν ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, οὐδὲ παντελῶς ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γινώσκομεν· τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον, καὶ μάζης ὤνιον, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκός, τὰ τελευταῖα δὲ, καὶ πολιτείᾳ παρεισφθαρὲν καὶ πιστευθὲν ταύτης τὰ ἔσχατα, ὅσον ὑείων κρεῶν ὑποδοχέα γενέσθαι, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται. εἶτα κακὸν περὶ τὴν πίστιν γενόμενον, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευσάμενον· ἐπειδὰν τὸ

Improbi descriptio.

CAppadox quoddam monstrum, ex ultimis terræ nostræ finibus oriundum, malum genere, animo pejus, ne omni quidem ex parte liberum, sed dubium ac permixtum; cujusmodi mularum genus esse constat; primùm alienæ mensæ mancipium, atque offa vænale, sicque comparatum & edoctum, ut omnia ad ventris gratiam tum faceret, tum loqueretur; tandem cum ad Rempubl. gerendam pestiferè se contulisset, atque extremo & sordididissimo illius muneri, hoc est, suillis carnibus, quibus turba militaris alitur, suscipiendis præfectus fuisset, atque in commisso sibi negotio infidum se præbuisset, totamque muneris sui administrationē

Digitized by Google

σῶμα ὑπελείπετο μόνον, δρασμὸν ἐννοεῖ, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώραν, καὶ πόλιν. (οἷα τὰ τῶν φυγάδων) τέλος ἐπὶ κακῷ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας, οἷόν τις Αἰγυπτιακὴ πληγή, τὴν Ἀλεξανδρέων καταλαμβάνει. ἐνταῦθα τῆς ἄλης ἵσταται, καὶ τῆς κακουργίας ἄρχεται· καὶ ἦν τἆλλα μὲν οὐδενὸς ἄξιος, οὐ λόγων ἐλευθερίων μετεσχηκώς, οὐ τὴν συνουσίαν στωμύλος· οὐκ εὐσεβείας σχῆμα γοῦν τι καὶ πλάσμα κενὸν ὑποκείμενος, κακουργῆσαι καὶ συγχέαι πράγματα πάντων δεινότατος.

ad ventrem retulisset posteaquam nihil illi præter corpus reliqui fuit; profugiendi consilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac civitatem (ut fugitivorum mos est) subinde permutans, postremò ad communem Ecclesiæ perniciem, instar cujusdam Ægyptiacæ plagæ, Alexandriam invadit. Hîc vagari desinit; improbitatem autem & versutiam auspicatur. Ac cætera quidem nullius pretii erat, non liberalibus disciplinis imbutus, non in congressu & colloquio facetus, non pietatis larvam saltem & inanem speciem præferens, verum ad suscipienda facinora, resque perturbandas appositissimus.

Item Iuliani orat. IV.

Ἀλλ᾽ ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως· εἴπερ μάντις ἄριστος, ὅστις εἰκάζειν οἶδε καλῶς. οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγής, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων, καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φέροντες, γέλωτες ἀκρατεῖς τε καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως. τί ἂν καθ᾽ ἕκαστον γράφοιμι; τοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα.

Iuliani descriptio.

Sed me morum ac gestus ipsius inæquabilitas, atque ingens quædam mentis emotio, vatem efficiebat; siquidem vates ille optimus est, qui rectè conjicere novit. Neque enim mihi boni quicquam significare videbantur, cervix minimè firma, humeri quos subinde agitabat & attollebat, oculus vagus & oberrans, ac furiosum quiddam intuens, pedes instabiles & titubantes, nasus contumeliam spirans, vultus lineamenta ridicula, idem significantes risus protervi & æstuantes; nutus & renutus omni ratione carentes; sermo hærens spirituque intercisus, interrogationes præcipites & imperitæ, responsiones his nihilo meliores; aliæ in alias insultantes, non autem graves & constantes, nec eruditionis ordine progredientes. Quid singula describere necesse est? Talem ante opera conspicatus sum, qualē in operibus postea cognovi.

Sidon. Apoll. ep. 13. l. 3.

Eodem genio, sed impari stylo, Gnatonem improborum signiferum, Sidonius Apollinaris effomat; de quo plenius in libro descriptionum, post multa ejus crimina addit;

Fœculentiæ omnino par cloacali, quæ quò plus commota, plus fœtida est. Ita vivens, paucis voluptati, nullis, amoris, omnibus risui, vesicarum ruptor, fractorq; ferularum, bibendi avidus, avidior detrahendi, rabido pariter ore spirans cœnum, spumans vinum, loquens venenum, facit ambigi, putidior, temulentior, an facinorosior existimetur.

[Subjungit de corpore:]

Enim

Enimverò ille sordidior est atque deformior cadavere rogali, quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue torrium devolutum, reddere pyræ jam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc lumine gerit idem lumine carentia, quæ Stygiæ vice paludis volvunt lacrymas per tenebras, gerit & aures immanitate barrinas, quarum fistulam biforem pellis ulcerosa circumvenit saxeis nodis, & tofosis humore verrucis, per marginem curvum protuberantibus; portat & nasum, qui cùm sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui; prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingivis purulentum, dentibus buxeum. Et cætera quæ ille grandi & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demosthenes in Æschinem, Aristogitonem, & Midiam; Cicero in Pisonem, Vatinium, Clodium, Antonium, & cæteros.

Jam ubi hac & simili propositâ immanitate, objecta est ejus qui in odium adducitur, species, si contra læsæ personæ dignitas opponatur, consurgit indignatio: ut,

Cic. 4. Philipp. Est igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco.

Sallust. in orat. Philip. Et apud Sallustium, Proh Dii boni, qui hanc urbem, omissa cura adhuc regitis: Marcus Æmilius omnium flagitiosorum postremus; qui pejor an ignavior sit, deliberari non potest, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit? vos mussantes, & retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quàm defenditis?

In facto demum proponendo, & aptissimis verbis atq; sententiis explicando, permagna totius affectus vis consistit.

Quis illud Marci Arethusii martyrium, quod narratur à D. Gregorio Nazianzeno, sine justo iracundiæ dolore in authorem supplicii, & singulari in Martyrem miseratione, audiat? *Greg. Naz. orat. 3. in Julianum.*

Ducebatur senex sacerdos, Athleta voluntarius, per mediam civitatē, omnibus, præter persecutores & carnifices, tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cujuslibet ætatis & conditionis, ac fortunæ, æque urgentibus viris & fœminis; adolescentibus & senibus; tam qui publica negotia administrabāt, quàm qui honoribus ac dignitatibus præditi erant; atque hoc unum certamen cunctis propositum erat, ut furoris adversus senem immanitate sese mutuò superarent, omnibusque pietatis pars esse censebatur; quamplurimis eum malis afficere, pugilemque senem, adversus totam civitatem decertantem superare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quavis aliâ corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumeliâ ab iis trahebatur, qui in Mithræ sacris hujusmodi suppliciis justè cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennariis generosum illud corpus certatim excipientes, instar ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibiæ illius ad ipsa usque ossa comprimebantur, lineis filis amputabantur aures, tenuissimis quidem illis, sed firmissimis. Ipse interim sporta in altum sublatus, melle & jusculo undique perfusus, apibus & vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimo sole lucente, atq; huic quidem carnes coll quante, illis autem beatarum carnium, non enim dixerim miserarum, esum acriorem efficiente.

Hæc è Græcis Latinè expressa, ne Græcis usque testimoniis paginas oneremus: quæ vel liquidè simpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Cornel. Tacit. in vita Agricolæ.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum Britannorum suorum animos odiis adversus populum Romanū irritans, quàm excelsè, & Romanorum crudelitatem & suorum miserias narrat?

Raptores (inquit) orbis, postquam cuncta vastantibus defuere, terras & mare scrutantur: si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi: quos non oriens, non occidens satiaverit. Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium; atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura charissimos esse voluit: hi per delectus alibi servituti auferuntur. Conjuges sororesque, & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipsa ac manus sylvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidiè pascit. Hæc ad movendam iracundiam graviter & amarulentè dicta. Quid si jam accedant vehementium figurarum emissiones, ut; καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα ὁ κατάρατος τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς; Deinde tot criminum sibi conscius impurus ille audebit in eos intueri; Et contra Aristogitonem; Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὑτοσὶ βιάζεται τοὺς νόμους! Nullus deinde vestrum succensere & irasci videbitur, in iis quibus exsecrandus ille, & exhausti pudoris homo leges violat.

Demosth. de falsa legatione.

Cic. in Pisonem.

Hæ sunt faces, & classica. Quid Cicero? quo genio in odium & iracundiam rapit?

Cùm quidem tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni, abditi inclusiq; mærerēt, templa gemerent, tecta ipsa urbis lugeret, complexus es illud funestum animal, ex nefariis stupris, & civili cruore, ex omniū scelerum importunitate & flagitiorū impunitate concretum? Atque eodem in templo, eodem loci vestigio, & temporis, arbitria non mei solùm, sed patriæ funeris abstulisti? Quid ego illorum dierum epulas? quid lætitiam & gratulationem tuam? quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes prædicē? Quis te illis diebus sobrium; quis agentem aliquid, quod esset libero dignum; quis denique in publico vidit; cùm collegæ tui domus cantu & cymbalis personaret? cumque ipse nudus in convivio saltaret: in quo, ne tum quidem, cùm illum suum saltatorium versaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat? Hic autem non tam concinnus helluo, non tam musicus, jacebat in suo Græcorum fœtore, atque vino; quod quidem istius in illis Reipubl. luctibus, quasi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur: quo nemo potest dicere, utrum iste plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas & turpitudo tam sublimi oratione expressa, ingentes habet aculeos. Post hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: ut; O tenebræ, ô lutum, ô sordes! [Et alibi:] O scelus, ô portentum in ultimas terras exportandum! [Et rursus: O spectaculum miserum atque acerbum, ludibrio esse Urbis gloriam, P. R. nomen, in hominum conventu atq; multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracusarum, de classe populi Romani triumphum agat pirata, cùm Prætoris nequissimi acerbissimique navim prædonum remi aspergerent!

Modò apostrophæ & conversiones accedunt ad homines, ad Deos, ut,

Per Deos Immortales, Judices, quo tandem animo sedetis, aut hæc quemadmodum auditis? utrùm ego desipio, & plus-

Digitized by Google

plusquam satis est, doleo in tanta calamitate miseriaque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mœror pari sensu doloris afficit, &c. Ad Deos, ut: *καλῶ δὲ ἐναντίον ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας.*

Demosth. de Corona. Modò comparata proferuntur exẽpla.

Cicero in Pisonem. Quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? mœrorem relinquis; mœroris aufers insignia: eripis lachrymas, non consolando, sed minando.

Modò per prosopopœias orationes exprimuntur, mortui ipsi ad tribunal Judicum & consessum auditorum appellãtur: siquidem Orestes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ suæ propugnatores, advocat. Ad summum tanquam balistis exploduntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris: Adduntur etiam minæ, & varii terrores incutiuntur, ut [Erit, erit illud tempus.] & similia.

Quod si etiam signa extiterint, ut corpora spurcè tractata, livores, cruor, vulnera, vestes, gladii, suppliciorum instrumenta;

Signa externa aptè hic proferuntur.

Clotildis Clodovæi filia, & Childeberti, Clotharii atque Theodorici Regum Francorum soror, ab Almarico Rege Visigothorum Ariano, cui nupserat, ignominiosè duriterque tractata: imbutum suo cruore sudarium ad fratres Reges misit: quibus veluti literis sanguine exaratis perciti, classicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum conflãrunt: quo res Visigothor, prorsus attritæ *Paul. Æmil. l. 1.* ceciderunt. Nec alia res magis P. R. excitavit, quàm cùm Antonius Cæsaris vestem explicans exclamavit.

Dio l. 41. *Ὦ στολῆς ἐσπαραγμένης. καὶ ἐπὶ τούτῳ πέσον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες, ἵν᾽ ἐν ταύτῃ σφαγῇς!*

DE VARIETATE MOtuum iracundiæ, & eorum usu:

Ac de vitiosis motibus in hoc genere.

CAPUT XXXII.

ADhibenda est à prudenti scilicet oratore permagna in hisce motibus concitandis temperies, ut insanos quosque & ignavos rejiciat; sanos contrà & generosos studiosissimè consequatur. Primùm quidam motus sunt iracundiæ, qui videntur magni & violenti, sed re ipsa verbosi sunt, degeneres, ignavi: qui à comicis plebeiis hominibus tribui solent: Rumpuntur enim nonnunquam iracundia, & quò magis irascuntur, eo pleniorem omnium captant risum. Talia sunt ista apud Terentium:

Tum autem Syrum impulsorem: vah! quibus illum lacerarem modis.
Sublimem, medium, arriperem, & capiti primùm in terra statuerem,
Ut cerebro dispergat viam:
Adolescenti ipsi oculos eriperem, post hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Fulgura sunt hæc (ut diximus) è pelvi. *Plautus in Aulularia.*

Quin apud Plautum, quanto dolore & iracundia hæc senex?

Perii, interii, occidi: quò curram? & quò non curram?
Tene, tene, quem? quis? nescio, nihil video, cæcus, atque
Equidem quò eam, aut ubi sim, aut qui sim, neque cum animo
Certum investigare; obsecro vos ergo mihi auxilio,
Oro, obtestor sitis: & hominem demonstretis, qui eam abstulerit.

Qui vestitu, & creta occultant sese, atque sedent, quasi sint frugi.
Quid ais tu? ubi credere certum est, nam esse bonum te vultu cognosco.
Quid est, quod ridetis? novi omnes. Scio fures esse hic complures.

Hæc tam iracunda ad risum ab ingenioso poëta sunt comparata. Homo enim dolore & iracundia cæcus seipsum interrogat, & simul respondet, modò pugnantia secum loquitur, modò alios laudat pariter, & vituperat; quas ob causas meritò deridetur.

Quæ sunt igitur hujus affectus vitia? facilè est istud quidem prudentiæ dijudicare. Primùm vitiosi sunt nimis vehementes, atque insani. Tantùm enim abest, ut iracundiam vel terrorem injiciant clamosi isti nugatores, quin potiùs se ipsos præbent deridendos; quod ratione, præstantissima hominis parte, videantur destituti.

Secundo, deridentur qui licet insani nihil admodum habeant, supra rem tamen & personam sunt elati: quales sunt qui in causis & negotiis minoris momenti adhibentur ad tragœdiæ gravitatem nimis compositi. Quod vitium pueris familiare est, qui in affectibus & judiciis nullum persæpe tenent modum. Atqui ut res alioqui viles amplissimis extollunt laudibus, sic etiam in minora quæque crimina, æquè solent, ac in maxima, excandescere.

Motus generosos quid enervet.

Tertiò generosi plerumque motus verbis antiquis atque inflatis deteri infringique solent; Num enim in risum cedet hæc iracundia Medeæ apud Pacuvium?

Pacuvius in Medea.

Quidnam autem hoc soniti est, quod strident foris?
Ubi ille est? me miseram! quoniam clamor eliminas.
Si quis me hac oratione incitet, quid respondeam?
Utinam nunc matrescam ingenio, ut meum patrem ulcisci queam.
Egone tyranni novi temeritudinem,
Me calvitur suspicio.

Quartò, cavendum est seriis iracundiæ motibus misceantur joci, & ridicula. Neque enim licet irasci oratori, ut Ballioni.

Plaut. in Pseudolo

Forum coquinum qui vocant, stultè vocant:
Nam non coquinum est, verùm furinum est foris.
Nam si ego juratus pejorem hominem quærerem,
Coquum non potui, quàm hunc, quem duco, ducere.
Multiloquum, gloriosum, insulsum, inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit,
Ut esset hic, qui mortuis cœnam coquat:
Nam hic solus illis coquere quod placeat, potest.

DE GENEROSIS iracundiæ motibus.

CAPUT XXXIII.

EXtant plerique generosi iracundiæ motus; qui, quasi liberi, paterni corporis similitudinem, sit animæ ipsius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam præferunt, ut non immeritò, illustrium parentum sobolem possis appellare. Quâ in re præ cæteris admirabiles, D. Gregorius Nazianz. Demosthenes & Cicero extitere. Quo enim spiritu hæc adversus Julianum?

MOTUS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz. adversus Iulianum Orat. III.

Ετηθέστατε, καὶ ἀσεβέστατε, καὶ ἀπαιδευτότατε τὰ μεγάλα, σὺ κατὰ τοσούτου κλήρου, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς καρποφορίας, καὶ τὰ πάντα διαλαβούσης τὰ πέρατα, διὰ τῆς εὐτελείας τοῦ λόγου, καὶ τῆς μωρίας; ὡς ἂν αὐτοὶ φαίητε, τοῦ κηρύγματος, ὃ σοφοὺς ἐνίκησε, καὶ δαίμονας ἔπαυσε, καὶ χρόνον ὑπερηκόντισε, τὸ αὐτὸ παλαιόν τε ὁμοῦ τυγχάνον, καὶ νέον, (ὡς ὑμεῖς τὸν θεῶν τινα περατεύεσθε,) τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς· καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ τελειώσει τοῦ μυστηρίου καιροῖς ἰδίοις ταμιευθέντος; σὺ κατὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας, ὁ τίς, καὶ πόσος, καὶ πόθεν, μεγάλης καὶ οὐ παυσομένης, οὐδ' ἂν πλέον ἢ σὺ μανῶσί τινες, ἀλλ' ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ βαδιουμένης τε καὶ ἀρθησομένης; (πιστεύω γὰρ τοῖς προρρήσεσι καὶ τοῖς ὁρωμένοις,) ἣν ὁ Θεὸς ἐποίησε, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν, ἣν νόμος ἐτύπωσε, καὶ χάρις ἐπλήρωσε, καὶ Χριστὸς ἐνεκαίνισεν· ἣν προφῆται συνέπηξαν, καὶ ἀπόστολοι συνέδησαν, καὶ εὐαγγελισταὶ κατηρτίσαντο; κατὰ τῆς Χριστοῦ θυσίας, τοῖς σοῖς μιάσμασι, σὺ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον καθήραντος αἵματος, τοῖς σοῖς αἵμασι; σὺ πόλεμον κατὰ τῆς εἰρήνης; σὺ χεῖρα κατὰ τῆς ὑπὲρ σοῦ ἡλωθείσης τε καὶ διὰ σέ; σὺ κατὰ τῆς χολῆς τὴν σὴν γεῦσιν; κατὰ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον; κατὰ τοῦ θανάτου κατάλυσιν, κατὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπανάστασιν; κατὰ τοῦ μάρτυρος, οὐδὲ μάρτυρας; μετὰ Ἡρώδην διώκτης, καὶ μετὰ Ἰούδαν προδότης· (πλὴν ὅσον οὐκ ἀγχόνῃ τὴν μετάνοιαν ἔδειξας ὥσπερ ἐκεῖνος·) καὶ χριστοκτόνος μετὰ Πιλᾶτον, καὶ μετὰ Ἰουδαίους μισόθεος; οὐκ ᾐδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια; οὐδὲ ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγωνιστάς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν

Homo stultissime, & impiissimè, & in magnis rebus imperitissime, tune adversus tantam sortem, ac per totum orbem fusam oblationem, quæ per sermonis vilitatem, prædicationisque, ut ipsi fortasse dixeritis, stultitiam, omnes terræ fines complexa est, quæ sapientes vicit, & dæmones oppressit, & tempus superavit eadem vetus, simul & nova, (ut vos Deorum quendam portentose confingitis,) illa paucis, hæc promiscuæ multitudini; illa adumbratione; hæc perfectione mysterii ad sua tempora reservati? Tune? quis autem, & quantus? & unde profectus? Adversus magnam Christi hæreditatem, magnam, inquam, illam, nec etiam si quidam majori quam tu, furore atque insania præcipites ferantur, finem habituram, verùm longiùr progressuram, altiusque assurrecturam; (mihi enim & Prophetarum oracula, & ea quæ cernimus, fidem faciunt;) quam ut Deus, creavit; ut homo hæreditate consecutus est: quam lex adumbravit, & gratia explevit: quam Prophetæ coagmentarunt, & Apostoli, quasi vinculis constrinxerunt, & Evangelistæ numeris omnibus absolverunt? Tune adversus Christi sacrificium, cùm tuis piaculis? tune adversus eum cruorem, quo mundus purgatus est, cum tuis cruoribus? tune bellum adversus pacem? tune manum adversus eam quæ & pro te, & propter te, clavis transfixa est? tune adversus fel gustum tuum? adversus crucem trophæum? adversus mortem oppressionem? adversus resurrectionem, insurrectionem, & rebellionem? adversus martyrem, ne martyres quidem? post Herodē persecutor, & post Iudam proditor, (nisi quòd nō laqueo, ut ille, pœnitentis animi significationem dedisti;) post Pilatum, Christicida; post Iudæos, Dei hostis? non victimas pro Christo cæsas veritus es? nec magnos pugiles extimuisti, Ioannem illum, Petrum, Pau-

τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ' ἐκείνοις τε, καὶ πρὸ ἐκείνων, τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι κακοῖς καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τίνος ἕνεκεν: ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν· ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις. παρ' ὧν δαίμονες ἐλαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται. ὧν αἱ ἐπιφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προῤῥήσεις, ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύναται ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα· ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

Paulum, Iacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos, qui & post illos, & ante illos, pro veritate periculis se objecerunt? qui cum igni & ferro, & belluis & tyrannis, & præsentibus malis & denunciatis, alacri animo, velut in alienis corporibus, imò quasi corporum expertes, dimicarunt? cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent: Quibus præclari honores & festa constituta sunt, à quibus dæmones propelluntur, & morbi curantur; quorum apparitiones & prædictiones quorum vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ, sive tangantur, sive honorentur; quorum vel solæ sanguinis guttæ atque suppliciorum signa idem possunt quod corpora. [Hæc etiam trucis habet aliquid festivitatis admixtum.

ΟΥ, φασιν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες, καὶ τὸν νέον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάττοντες, τὸν ἥδιον καὶ φιλάνθρωπον. ἀλλ' ὅτι οὐ δημοσίᾳ, διωκέσθωσαν Χριστιανοὶ, προὔθηκε, καὶ πάντα πασχέτωσαν, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν τῆς τοῦ διώκειν αἰτίας. τὴν ὕδραν δὲ, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἥμερον, ὅτι ἐννέα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς προεβάλετο· εἴ τι τῷ μυθοποιῷ πιστέον. οὐδὲ τὴν Παταρικὴν χίμαιραν, ὅτι τρεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέραν. ἢ τὸν ἐν ᾅδου Κέρβερον, ὅτι τοσαύτας τε καὶ ὁμοίας· ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ, καὶ φευκτοτάτας· καὶ τοί γε τὰ ἄνω φασὶν αὐτῆς χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα καὶ εἰς ὄψιν οὐκ ἀηδῆ, (κόρη γὰρ ἦν, πρὸς ἡμᾶς τι συγγενὲς ἔχουσα·) αἱ δὲ ἀπὸ τούτου κυνώδεις κεφαλαὶ καὶ θηριώδεις, οὐδενὸς ἦσαν ἀγαθοῦ, στόλους ὅλους ἁρπάζουσαι, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσαι τῆς ἀντιθέτου Χαρύβδεως· ἢ καὶ τῶν τοξοτῶν σὺ, καὶ τῶν σφενδονιτῶν τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθους καταιτιάσῃ, ἀλλ' οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξεύοντας; ἔτε

NOn ita est, inquiunt, qui res illius venerantur, novumque Deum illum nobis effingunt; suavem, inquam, illum, & benignum: verum quia nequaquam apertè promulgavit, ut Christiani vexarentur, atque ea omnia paterentur, quæ persecutoribus collibitum esset, idcirco eum à persecutionis crimine vendicant. Atqui Hydram nemo unquam lenem & mansuetā dixit, quòd novē capita pro uno ferret, (si quid fidei poetis habendum est) *Hydra.* nec Pataricam Chimæram, quòd tria, ac diversa, ut terrorem majorem afferret: *Chimæra.* ut illum apud inferos Cerberum, quod totidem & similia: aut Scyllam, æquoream pestem, quòd sex in orbem, maximeque horrenda, & tamen superiores ipsius partes suaves & humanas fuisse narrant, nec aspectu injucundas (virgo enim erat, cognationis cujusdam necessitudine nobiscum devincta:) at reliqua capita canina erant & belluina, atque omnino perniciosa, classes totas corripientia, nec, quantum ad periculum, ab opposita Charybdi quicquam differentia. An tu etiam sagittariorum & funditorum sagittas, ac lapides, non autem funditores ipsos & sagittarios accusabis? an ve-

Cerberus.

Scylla.

natorum

ἢ τῶν κυνηγετῶν τοὺς κύνας, καὶ τῶν φαρμακέων τὰ δηλητήρια, καὶ τῶν κεραστιστῶν βοῶν, καὶ σπαραττόντων θηρίων τὰ κέρατα, καὶ τοὺς ὄνυχας· οἱ δὲ χρώμενοι τούτοις, ἐκτὸς στήσονται, καὶ οὐ μεθέξουσι τῶν ὧν τολμῶσιν αἰτίας; πολλῆς ταῦτα τῆς ἀλογίας, καὶ ὄντως σοφιστοῦ δεόμενα, τοῖς ἑαυτοῦ συνηγοροῦντος κακοῖς καὶ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει τὸ ἀληθὲς συγκαλύπτοντος. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅπως ἑαυτὸν ἀποκρύψει, οὐδ' ἂν πολλὰ στραφῇ, καὶ παντοῖος γένηται ταῖς ἐπινοίαις, οὐδ' εἰ τὴν Ἄϊδος κυνέην, ὃ δὴ λέγεται, περιθέμενος, ἢ τῷ δακτυλίῳ Γύγου, καὶ τῇ στροφῇ τῆς σφενδόνης χρησάμενος ἑαυτὸν ἀποκλέψειεν. τοὐναντίον μὲν οὖν, ὅσῳ φεύγειν ἐπιχειρεῖ, καὶ διαδιδράσκειν, τοσούτῳ πλέον ἁλίσκεται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καὶ τοῖς συνετωτέροις τούτων κριταῖς. ὡς ταῦτα πράττων τε καὶ τολμῶν, οἷς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίως πραττομένοις ἔχῃ συνηγορεῖν. οὕτως εὐάλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ πανταχόθεν ἑαυτῇ περιπίπτουσα.

natorum canes, & venificorum toxica, & cornupetarum boum, & dilanianium ferarum cornua, & ungues: qui autem his utuntur, extra culpam ponentur, nec criminis earum rerum, quas perpetrârint, participes erunt? Magnæ profectò hæc stultitiæ fuerint, ac sophista proculdubio opus habuerint, qui vitiorum suorum patrocinium suscipiat, viribusque eloquentiæ veritatem obtegat. Sed nulla unquam ratione seipsum occultabit, ne si in omnem quidem partem se verset, ac per vafritiem suam in omnes formas immutet, atque Orci galeam, ut dici solet, induat, aut Gygis annulo, & palæ conversione, sese suffuretur. Imò contrà, quò magis elabi atque effugere tentat, hoc magis comprehenditur, & convincitur apud veritatis tribunal, ac prudentissimos quosque earum rerum judices, utpote hæc faciens atque committens, quæ ne ipse quidem ut justa defendere queat. Adeò expugnatu facilis res est improbitas, atque undecumque secum ipsa pugnat.

Orci galea.

Gygis annulus.

Quænam in odium commune excitent, & pudorem afferant.

HÆc quæ turpitudinem habent admixtam, ut libidinum, potationum, obsequiorum infamium, non modò commune odium excitant, sed ei ipsi in quem dicuntur, pudorem afferunt non mediocrem: qualia sunt quæ in nobili Philippica, Antonio, de vomitu, & amoribus: Æschini, in oratione pro corona, de comica opera, de obscuritate familiæ, & vilissimis ministeriis in sacris Cereris, objiciuntur.

Nunc singula expendamus. Unde tantus & tam gravis consurgit motus, paucis ad imitationem notandum est.

Prima emissio fit per amarulentam exclamationem: *homo; stultissime, & impiissime:* Subjicit ultimo loco, quod gravius ambitiosum Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus imperitissime.* Mox qua majestate orationis, Ecclesiæ pingit majestatem? *Adversus tantam sortem, qua sapientes vicit, Dæmones oppressit, tempus superavit!* Hæc, & cætera magnifica. Iam ex adverso personam Iuliani quo carbone delineat: *Tune? quis autem, & quantus? & unde profectus?*

Hæc ad contemptum graviora sunt, quàm si longum verborum circuitum teneret: nam & innatam animi generositatem indicant; quæ ne dignetur quidem omnes minutias excutere, ut genus, ut educationem, & pueritiam, *& unde profectus?* Suspicionem tamen animis auditorũ relinquit, verbis ipsis longè graviorẽ.

Tertiò, ex antithesi & oppositione contrariorum, pugnam CHRISTI & Iuliani subjiciens oculis, ingentem motum excitat. *Tune manum adversus eam, & qua, & pro te, & propter te clavis transfixa est:* Quæ omnia vim habent maximam, & altissimam eloquentiam.

Tandem ista, verbane videntur an potiùs fulmina, quæ epiphonematis vice subjiciuntur: *Post Herodem persecutor, post Iudam proditor*, & quod amarulentam habet ironiam, *nisi quod non laqueo, ut ille, pœnitentiæ animi significationem dedisti: post Pilatum Christicida, post Iudæos Dei hostis.*

Postremò, quæ consummatæ malitiæ est, arguit in Iuliano effrænatam audaciam, omnis timoris, tam divini quam humani, expertem, à quo luculentæ plerunque ducuntur amplificationes. *Non victimas pro Christo cæsas veritus es, nec magnos pugiles extimuisti, Ioannem illum, Petrum, Paulum:* quæ magnificè & pro rei dignitate dicuntur. Addit falsam & aculeatam ironiam: *Hæc non colis, sed contemnis, qui Herculis rogum*, ubi de industria Hercules Oetæos, & Pelopas, & humeros eburneos, & cætera id genus commemorat, quo magis adversarium irritet qui poetices ac fabularum cognitionem Christianis hominibus abscunditam esse cupiebat. Is est igitur Gregorii character in motibus iracundiæ, & ex ungue leonem licet agnoscere.

Demosthenis iracundia acris & generosa fulmini cũ nube colluctanti comparatur.

Demosthenes multum habet calidi & incensi: atque in his profectò motibus longè feliciùs, quam in miserationibus dominatur, quamquam non est fusa ejus, ut solet, iracundia, sed concisis vibrata locutionibus, quas tela ignea meritò quis possit appellare. Videtur autem nonnunquam, præ vehementia, oratoris inclusus colluctari spiritus, & non secus atque halitus in ardenti nube circumrotari; strepere, minari, nondum tamen exilire, ut terror ipse quolibet exitu gravior sit, & formidolosior. Numquid enim in istis videtur ignes parturire, necdum tamen edere? ἐφ οἷς δυσπνίγομαι: cùm de Æschinis audacia & facinoribus loquutus, ut plura suis auditoribus cogitanda relinquat & eorum tantam esse turpitudinem ostendat, ut sine nausea & animi cruciatu dici non possint.

In his ego inquit, *strangulor*. Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius est: & οὐχ ὃ ἂν εἴποι τις, postquam multa eructavit in adversarium? *Numquid hic est barbarus? num execrandus? num?* Hîc intercidit, quasi præ atrocitate nomen vix inveniens, deinde transilit: *Num ipse est, quod quisque dixerit mali?* Curtum quidem illud, sed gravis & generosi stomachi.

Ciceronis motus in iracundia.

Quid Cicero πολύτροπος summus in omnibus? hujus strictæ & fastidiosæ iracundiæ, ubi modò vult, multum habet: ut, tuæ conjugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certè: Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius: qui propter hæsitantiam linguæ stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At avus hujus nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla & cothurnis nummos populo de rostris spargere solebat. Vellem hanc contemptionem pecuniæ suis reliquisset, haberetis nobilitatem generis gloriosam. [Gravis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat quam promit. Nam, quo artificio, M. Antonii avaritiam perstringit? *Vellem hanc contemptionẽ*: Et istud, Quod mihi igitur certamen esset hujusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicureo, cum altero Catilinæ laternario, quos neque herculè ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac crotala fugi: & ego istius pecudis ac putidæ carnis, consilio scilicet aut præsidio niti volebam? ab hoc ejecto cadavere, quidquam mihi opis aut ornamenti expectabam? [Quæ plena sunt acerbi contemptus. Iam ubi habenas laxat iracundiæ, quantus & quam admirabilis est!]

Cic. in Pisonem.

O Dii

O Dii immortales, tunc etiam, atque adeò vos geminæ voragines, scopulique Reipublicæ, meam fortunam deprimitis, vestram extollitis? [Et:] O familiæ! [hîc tantisper moratur] dein, non dicam Calpurniæ, sed Gluentiæ: neque hujus urbis sed Placentini municipii: neque paterni generis, sed braccatæ nationis dedecus.

Et contra Antonium: Tu mentis es compos? tu non constringendus?

Philipp. 2 Jam ista sunt incensa fulmina.

O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquamdiu aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hac de in domo tamdiu diversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum. An tu illa vestibula, rostra, spolia, cùm adspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest: quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es: tamen & te, & tua, & tuos nosti. Nec verò te unquam, neque vigilantem, neque in somnis, credo mente posse consistere: necesse est, quamvis sis, ut es, violentus, & furens, cùm tibi objecta sit species singularis viri, perterritum de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem.

Pro domo Et pro domo. O Dii immortales. (Vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat. [Deinde,] Quid tibi necesse fuit anili superstitione, homo fanatice? &c.

Tum: Quid homini teterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumque maculis notatissimo, &c.

Quid de me, quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, nonne extra ordinem tulisti, &c. [Hoc demum stomachum eructare est.] Et O cœnum! ô portentum! ô scelus! hanc tibi legem Clodius scripsit, spurciorem lingua sua.

Gravis hic stomachus, si quisquam alius: Ubi verò stimulandi sunt ad iracundiam judices, quis illo potentior?

Verr. 7. Iracundiæ & conquestionis motus. Si hæc non ad cives Romanos, non ad aliquos amicos nostræ civitatis, non ad eos qui populi Romani nomen audivissent: denique si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine, ad saxa & scopulos hæc conqueri & deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta & tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc verò, cùm loquar apud Senatores P.R. legum judiciorumque, & juris authores, timere non debeo, ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes simili periculo indignissimi judicentur. Paulò antè, Iudices, lacrymas in morte misera atque indignissima navarchorum non tenebamus. Quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam civium Roman. sanguis conjunctus existimandus est. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2.

Agunt eum præcipitem pœnæ civium Roman. quos partim securi percussit, partim vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis, & civitatis, in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium Dii patrii: quòd iste inventus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro sepultura liberûm posceret, &c. quæ longè lateque exaggerata, ad incendendam Iudicum iracundiam plurimum valent. Etiam illud 4. ad Herenn. ad incitandum validum est.

4. ad Herenn. Quod si istum, Iudices, vestris sententiis liberaveritis, statim sicut à cavea leo missus, aut aliqua teterrima bellua soluta

soluta ex catenis, volitabit, & vagabitur in foro, acuens dentes multos (an potiùs inultos?) in cujusque fortunas, in omnes amicos atque inimicos, notos & ignotos incursans, aliorum famam depeculans, aliorum domum atque familiam perfringens, rempubl. funditus labefactans. [Quamquam istud, nondum consummatæ, ut apparet, eloquentiæ. Mitto cætera prope innumerabilia, quæ passim occurrunt.

Innata est fermè omnibus oratoribus hæc ingenii celsitudo, sed in divinis hominibus eò clariùs elucet, quò sanctitatis armis freti, in vitia liberiùs invehuntur. In quo admirabilis est, sicut in cæteris, D. Chrysost. majestas: quo enim spiritu dixit adversus Eudoxiam?

Vide Baron. tit. 5. p. 243. Rursum Herodias furit, rursum bacchatur, rursum ab Herode caput Joannis injuriâ petit abscindi: Rursum Jezabel Nabutæ vineam eripere satagit, & sanctum Eliam ad montes compellere.] Horribilis planè oratio, quæ licet in historiam de cæde Joannis Baptistæ diceretur, omnes tamen in Eudoxiam, quæ tunc acerbissimè Joannem Chrysostomum persequebatur, dictum existimârunt. Hoc initium, quod invenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decerpta, immutatum est homil. decima quinta in Matthæum, ubi his verbis exorditur: Heu me, quid agam? unde sermonis exordium faciam? quid dicam? vel quid taceam?

Cætera planè conveniunt: habent autem amarulentam in ambitionem & crudelitatem mulierum invectivam.

Quid inter agrestes feras leone sævius? sed nihil ad mulierem. Quid dracone atrocius? sed & hoc, muliebre superavit ingenium.

[Deinde]

Danielem leones in lacu reveriti sunt, justum verò illum Nabuten Jezabel interfecit. Cetus Jonam in ventre custodivit: Dalila autem Samson circumventum illecebris, raso etiam capite deformatum, hostibus tradidit. Dracones, & aspides, & feræ cornutæ, Joannem Baptistam in solitudine degentem, immanitatis oblitæ tremuerunt: Herodias verò eidem caput amputavit, & tanti viri mortem in pretium saltationis accepit. *Tom. 2. hom. 15. in Matth.*

Motus crescit ex comparatis, quæ superius notavimus: jam quo impetu ardentes sagittæ vibrantur in Herodem?

Adulterium Herodes committis, & in carcerem pergit Joannes; sic judicat sedens in loco Judicis, reus; in loco vindicis, innocentiæ persequutor. Rogo ubi rerum facies? ubi forma? ubi pudor? ubi existimatio publici cognitoris! ubi Deus? ubi homo? ubi fas? ubi lex, ubi ipsius jura naturæ? Simul omnia sunt, Herodes, te agente, te judicante, te vivente confusa. *Hom. 16. in Matth.*

Et ista, quàm grandi & nervosa dicuntur eloquentia?

Mensa migrat in ferarum caveam: in aream funerum Regia convertitur: fiunt de convivis lanienæ spectatores: mutatur furore convivium, fit cibus cædes, vinum transit in sanguinem. Versus est dies natalis in funebrem, ortus in occasum, cœna in homicidium. Nervorum cantus næniam concinunt, & tragœdia personat, quam omnium sæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde?] Ingreditur bellua, non puella: cruorem sitit, non choreas: discurrit per aulam imagine duntaxat muliebri fera importuna; per collum jubas spargit, non capillos, variis torquet membra flexibus, crescit interim immanis sævitia, fit grandis crudelitate, non corpore, fremit ore, dentibus frendet, ferrum non suscipit, sed producit.

Sed omnium planè ingenia, mordaci quâdam acrimoniâ stylique volubilitate supe-

superavit S. Hieronymus. Nam, ut cæteros omittam, Helvidium, Jovinianum, Vigilantium; qua oratione Rufinum veterem amicum exagitat?

Illud verò ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se esse reversurum jactat: homo, qui nec patrem habet, nec matrem, & quos viventes juvenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi fortè parentes, militari vulgarique sermone, cognatos & affines nominat. [Mox:] Periclitatur Romæ illa probatissima fides ejus: & hic supinus, & lassulus, post triginta annos per mollissimum Flaminiæ iter essedo venire non potest: sicque prætendit longi itineris lassitudinem, quasi triginta annis semper cucurrerit, aut biennio Aquileiæ sedens, præteriti itineris labore confectus sit.

[Et alio in loco.]

Hæc taces, quæ omnes flagitant, & ad illa respondes, quæ nullus inquirit: Fumos quoque meos frequenter irrides, eò quòd simulem scire me, quod nesciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammeus, imò fulmineus: qui in loquendo fulminas, & flammas ore conceptas tenere non potes. Atque ut ille Barthochabas auctor seditionis Judaicæ, stipulam in ore succensam anhelitu ventilabat, ut flammas evomere putaretur: ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia per quæ incedis, illustras, & nos fumosos arguis, de quibus fortè dicatur, qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheta significet, locustarum, & quod pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi nostri ferre non potest.

Sed hæc ejus, mel & rosæ, si cum istis conferantur.

Hieron. in Salvm. At tu bonæ spei columen, excertæ stimulis inflammatus, factus es mihi in arcum pravum, & contra me convitiorum sagittas jacis; inimicus tibi factus sum, vera dicens: Non doleo de maledictis: quis enim nesciat nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari? Hoc plango, quod te ipsum non plangis; quod te non sentis mortuum, quod, quasi gladiator, paratus Libitinæ, in proprium funus ornaris, &c.

Claudam rivos, si iracundiæ, adhuc muliebris generositatem annotavero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè spiritu, & genere, cùm adversus Romanos exercitum ad centum & viginti hominum millia comparâsset, in tribunal ex terra palustri excitatum conscendit, procero corpore Heroina, forma honestissima, vultu severo, voce asperâ, capillo fulvo, & admodum promisso, versicolori tunica induta, & insigni lorica munita, tum hastam manibus ferens, sic locuta est:

Πέπεισθε μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ὅσον ἐλευθερία τῆς δουλείας διαφέρει. [Deinde animos ad bellum concitans, appositè, & graviter Romanorum injurias exaggerat:] τί μὲν γὰρ οὐ τῶν αἰσχίστων, τί δ' οὐ τῶν ἀλγίστων, ἐξ οὗπερ εἰς τὴν Βρεττανίαν οὗτοι παρέκυψαν, πεπόνθαμεν, &c. Mox: καὶ πόσῳ κρεῖττον ἦν ἅπαξ τισὶ πεπρᾶσθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ κενῶν ἐλευθερίας ὀνομάτων κατ' ἔτος λυτροῦσθαι; πόσῳ δ' ἐσφάχθαι, καὶ ἀπολωλέναι μᾶλλον ἢ κεφαλὰς ὑποτελεῖς περιφέρειν; καὶ τοι τί τοῦτο εἶπον; οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς ἀζήμιόν ἐστιν, ἀλλ' ἴστε ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τελοῦμεν. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ τοὺς δουλεύοντάς τισιν ὁ θάνατος ἐλευθεροῖ. Ῥωμαίοις δὲ δὴ μόνοις καὶ νεκροὶ ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. *Dion. l. 62. initio. p. 702.* Postquam igitur incommoda graviter enumeravit, addit: At quantò meliùs fuit, semel vendi, quàm falsis nominibus libertatis singulis annis redimi? Quanto verò honestius generosa morte defungi, quàm misera & tributaria capita circumferre?

Verùm quid dixi? etiam apud Romanos, sine pensione tributi, mori non licet. Nostis enim omnes, quot & quanta mortuorum nomine pendimus. Quumque eos qui apud alias gentes servitutem serviunt, mors afferat in libertatem, *soli populo Romano mortui vivunt in quæstum.* Hæc mascula. Sed quæ sequuntur omnes habent numeros gravitatis: cùm Romanos insectans ait, *κιθαρῳδῷ καὶ τούτῳ κακῷ δουλεύοντες, Citharœdo, & quidē malo* (quod minimè Nero audire avebat) serviunt. Postremò: Μὴ γάρ τοι μήτ' ἐμοῦ μήθ' ὑμῶν ἔτι βασιλεύσειεν ἡ Νερωνὶς, ἢ Δομιτία, ἀλλ' ἐκείνη μὲν Ῥωμαίων ᾄδουσα δεσποζέτω· καὶ γὰρ ἄξιοι τοιαύτῃ γυναικὶ δουλεύειν ἧς τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἀνέχονται τυραννούσης; tum conversa ad Adrasten, ἡμῶν δὲ σὺ ὦ Δέσποινα ἀεὶ μόνη προστατοίης. Absit enim, ut in posterum, & mihi, & vobis imperet *Neronis, aut Domitia.* (Ita Neronem effœminatum generoso planè fastu appellat:) sed illa psaltria dominetur populo Romano. Dignus est enim, qui huic mulieri serviat, cujus tyrannidem tam longo temporis spatio sustinet.

DE VASTIS MOTIBUS Iracundiæ:

Deque lenibus & moderatis.

CAPUT XXXIV.

Motus iracundiæ in objurgationibus.

Distinguendi sunt etiam nonnulli motus grandes, & vasti, quorum apud rusticos homines duros & cervicosos, vel etiam apud alios inveteratæ malitiæ viros, nonnunquam opportunus est usus: Neque enim compositis ad eloquentiam motibus plus moventur quàm cantilenis: Atque ut ipsi vasti sunt & vegrandes; ita etiam atrocibus plerunque & incompositis motibus, sine tamen prudentiæ dispendio tractandi; quod mihi videtur Gilda sapiens in acri illa contra Ecclesiasticum ordinem corruptione, cùm apud feros & plumbeos homines res ageretur, præstitisse. Ita enim incipit:

Gilda sapiēs in correptione.
Biblioth. SS.t.p.587.

Britannia habet Sacerdotes, sed nonnullos insipientes; quamplurimos ministros, sed multos impudentes; Clericos, sed quosdam raptores, subdolos; Pastores, ut dicuntur, sed occisioni animarum lupos paratos: quippe non commoda plebi providentes, sed proprii plenitudinem ventris quærentes.

Deinde; Pinguedinis gratia taurorum more raucos, & ad illicita infeliciter promptos, vultus arroganter in altum habentes, & sensus conscientia remordente ad ima vel tartarum demersos.

Mox: quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aspicitis? Quid talia surdis sensuum auribus auscultatis?

Ita vir pius, in tota illa invectiva homines tractat non molli articulo blandiens, sed quasi robustiori tuba classicum canens, non curat autem, quàm dispositè dicat, aut lectè, aut quibus figuris illuminet affectus; videt enim cum crassis ingeniis agendum; quibus si molliùs propines iracundiam, cogeris dicere: *Me miserum! non intellexerunt.*

Objurgationum usus apud generosos animos.

Alia prorsus in objurgationibus agendi ratio est, apud generosos animos; qui non temerè irritandi, sed leni quâdam & honestâ iracundiâ stimulandi sunt; quod prudentissimè & disertissimè præstitit M. Tullius Philipp. Prima in nobili illa Dolabellæ & Antonii reprehensione, *Sed per Deos immortales.* Te enim intuens Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de utriusque vestrûm errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoque contempta est, non

opes violentas, & populo Romano minimè ferendam potentiam, sed charitatem civium, & gloriam concupisse, &c. quæ alibi fusiùs.

Hæc planè prudens, excelsa, & moderatè iracunda objurgatio. Habes ejusdem rei præclarum exemplum in oratione Germanici, ubi militem ob concitatam seditionem objurgat: *Quod nomen huic cœtui dabo*? (non enim eos dicit ingratos, improbos, consceleratos, quibus ipse adhuc egebat.)

Cornel. Tacit. l. 1. Ann.

Milites-ne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo & armis circumsedistis? an cives, quibus tam projecta est senatus authoritas? Hostium quoque jus & sacra legationis & fas gentium rupistis.

Crimen proponit, convitiis abstinet, stimulat etiam pristinæ virtutis recordatione: *Prima ne, & vicesima legiones*; sub finem quoque asperitatem melle diluit: *Tua Dive Auguste cœlo recepta mens: Tua pater Druse, imago, tui memoria*, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor, & gloria inflat, eluant hanc maculam. Similia sunt quæ habet Livius in objurgatione Scipionis, de quibus suo loco. In hoc certè genere gravis, & honestus, & suavis est Basilius magnus, in epistola ad virginem lapsam. Crimen enim exponit magna verborum & figurarum amplitudine, abstinet tamen actionibus convitiis: nam vult corrigere, non insultare.

Basil. ad virgin. lapsam 541.

Ubi est ille reverendus tuus habitus? Ubi honesti mores, & vestis frugalis virginem decens? & honestus ex pudore rubor, & decorus ex continentia & vigiliis afflorescens pallor, omni coloris suavitate præstantior? Quoties in orationibus impolluta lacrymas effudisti? Quot literas ad sanctos sæpe exarasti, quid postulas? non ut nuptias humanas, aut hanc plenâ ignominiæ & dedecoris corruptionem contraheres, sed ne à Domino JESU excideres. Quot verò munera à sponso accepisti, quid opus est dicere? convictū cum virginibus, progressum cum iisdem, encomia virginitatis, virgineas benedictiones, literas velut ad virginem scriptas. At nunc modica aura rebellis afflata spiritus conturbasti, & venerandam illam hæreditatem brevissimæ voluptatis momento commutasti, quæ si faucibus aliquando placuit, felle tamen posthac amariorem experieris. Hæc ferè ad verbum è Græco expressa. Deinde,

Corrupta est autem, non solùm mens tua, sed cum eadem virgineum corpus fœdissimâ libidine contaminatum. Et horrendum illud, quod pudet me dicere, sed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis ossibus ipsis, & medullis adhærescens, nec diutius sustinere possum, *sublatis membris Christi, fecisti membra meretricis.*

In eodem genere longè acerbior est D. Ambrosius. *Unde incipiam*? quid primùm? quid ultimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidisti? An mala defleam, quæ invenisti? Eras virgo in Paradiso Dei, utique inter flores Ecclesiæ, eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti: Et quotiens dico eras, necesse est ut totiens ingemiscas, quia non es quod fuisti. Incedebas in Ecclesia, tanquam columba illa, de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi ejus in pallore auri: splendebas, ut argentum, fulgebas, ut aurum, quando cum syncera conscientia procedebas. Eras tanquam stella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conversio? Quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine facta est corruptio Satanæ; de sponsa Christi scortum execrabile; de templo Dei, fanum immun-

Ambros. ad virgin. lapsam, cap. 2. Si modò ejus est; quod vix credibile.

Ambros. in reprehensionibus Basilio acrior.

Digitized by Google

immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Deinde:

Væ tibi misera, & iterum væ, quæ tanta bona parvi temporis luxuria perdidisti. Quam tibi spem apud Christum Domini reliquisti, cujus membra tollens, fecisti membra meretricis? Mox ad corruptorem convertit orationem:

C. 9. De te autem quid dicam, Fili serpentis minister Diaboli, violator templi, Dei, qui uno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium utique, & sacrilegium? Sacrilegium planè, ubi vas Christo oblatum, Domino dicatum, dementi temeritate polluisti. Baltasar ille Rex Persarum, qui in vasis Domini, quæ de templo Hierosolymis fuerant à Patre ejus ablata, bibere cum suis amicis & concubinis usurpavit, ipsa nocte Angeli manu percussus crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris, perdite pariter, & perditor? & cætera.

Baltasar cur punitus

C. 4. Hæc verò etiam adversus Lapsam grandia sunt, & horroris plena. *Cesset, cesset* jam violentiæ figmentum, cesset ruboris argumentum, ubi toties membra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluenda præbuisti. Horret animus, mens tabescit, cùm ad adytum sceleris pervenitur. Nam & Medicus, quamvis fortis sit animo, cum altiùs tamen secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita, jamne intelligis omnes tibi vias excusationis omnimodis clausas? Iamne sentis, quantum tibi mali, & in carne & in anima, nefaria libido contulerit: Non istam de te confusionem tuus expectaverat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te sibi nasci crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur, &c.

Ad summum post increpationes, adhibet salutaria remedia.

DE MIXTURA MOTUUM iracundiæ.

CAPUT XXXV.

MOtus iracundiæ nonnunquam cum Sarcasmo, hoc est, acri atque mordaci risu præclarè temperatur: Et hoc quidem vehiculo subnixus affectus, adversarios in invectivis vehementius afficit, atque deridendos præbet: Minùs autem ad auditorum iracundiam excitandam valet quam miserationis temperies. Hoc genere acerbè invectus D. Gregorius in Iulianum. *Motus iracundiæ quomodo temperatur.*

Orat. 4. 296. Τὰς δὲ φυσήσεις, καὶ ἀντιφυσήσεις, ἃς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἡμέτερα διασύρων, τοῖς γρᾳδίοις ἂν τετεθέαντο, τὸ ἐπιβώμιον πῦρ ἀνάπτων, ποῦ λόγου θήσομεν; ἢ καλὸν γε τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ὁρᾶν ἀσχημονούσας. καὶ γέλωτα πολλὺν παρεχούσας, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ἀρέσκειν ᾤετο τὴν Ἀθηνᾶν δὲ οὐκ ἤκουε τὴν ἑαυτοῦ θεὸν, ὅτι τοῖς αὐλοῖς κατηρά-

IAm sufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque nostræ sugillator, vetulis muliérculis in contrarium ostentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profectò erat, Imperatoris Romani buccas indecorè tumentes cernere, risumque ingentem non externis tantum, sed his etiam quibus hac ratione placere se putabat, excitantes. Minervam autem suam tibias execratam non audiebat *Iracundiæ motus mixtura cum risu mordaci.*

post-

σατο οἷς ἐνασχημονοῦσαν ἑαυτὴν κατεμάνθανεν, ἀντ' ἐσόπτρου χρησαμένη τῷ ὕδατι; τὰς δὲ προπόσεις, καὶ φιλοτησίας, ἃς δημοσίᾳ τοῖς πόρνοις ἀντιπροὔπινετο ἀποκαλύπτων τὸ ἀσελγὲς, μυστηρίου σχήματι, πῶς οὐ θαυμάζειν;

postquam aquis speculi vice usa, eas dedecori sibi esse prospexit. Propinationes verò, & pocula, quibus meretrices palam publiceque poscebat, vicissimque poscebatur, mysterii obtentu petulantem libidinem obvelans, quis non laude & admiratione prosequatur?

Hæc, inquam, magis fatigant adversarios, sed non æquè odium irritant auditorum. Alia est mixtura motus iracundiæ cum affectu miserationis. Est enim ad iram concitandam efficacissima, narratio aliqua, aut deploratio rei funestæ, & crudelis. Atque ex ardore doloris, animus ad iracundiam facili nutu propensus delabitur. Hoc artificio usus est M. Antonius, cùm ad ultionem Cæsaris P.R. sollicitaret animos; neque enim in peroratione, ubi vehementior est oratio, maledictis in interfectores sævit, sed tragicam Cæsaris mortem, quanta potest verborum miseratione deplorat; quo modo dolorem primùm flebilem, deinde iracundiam & furorem concitavit. Sic igitur ille apud Dionem:

Oratio Antonii in funere Cæsaris, apud Dio. l. 44.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ ἄσυλος, ὁ ἥρως, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἴμοι τέθνηκεν. Vide, quo pondere ista colliguntur: Is pater: is Pontifex: is Sanctus: is Heros: is Deus mortuus est. Heu, me miserum, mortuus est! Deinde modum explicat stupendæ mortis, & indignæ, ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπιβουλευθεὶς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς στρατεύσας. Non morbo, non vulnere, non casu repentino abreptus, sed inter mœnia civitatis insidiis occisus qui ad extremas usque Britanniæ oras salvus & incolumis bellum duxerat. Et ista plena sunt affectus, ἄοπλος, ὁ εὐπόλεμος γυμνὸς, ὁ εἰρηνοποιὸς πρὸς τοῖς δικαστηρίοις, ὁ δικαστὴς πρὸς ταῖς ἀρχαῖς, ὁ ἄρχων. Inermis, ille bellicosus: nudus, ille pacificus: ad tribunal peremptus, judex: in curia, princeps curiæ.

Mox: ποῦ δή τάς σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία, ποῦ δὲ ἡ ἀσυλία, ποῦ δὲ οἱ νόμοι:

Quid tibi profuit Cæsar, humanitas? quid sanctitas? quid leges? Et

Σὲ δὲ οὕτως οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι.

Tene jam miserandè contrucidârunt amici.

Iam: Καὶ νῦν ἐν ἀγορᾷ πρόκεισαι ἐσφασμένος, δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐστεφανωμένος· καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἔρριψαι κατατετρωμένος, ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας, Iaces in foro jugulatus, in quo nuper coronatus triumphabas: Mactatus, & projectus ad suggestum, è quo tam sæpe ad populum perorasti.

Postremò conversus ad cadaver:

Οἴμοι πολιῶν ἡμαγμένων! ὢ στολῆς ἐσπαραγμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῇς!

Heu me, canos tuos sanguine cruentatos! Heu tunicam discerptam, & dilaceratam, quam ad id solum sumpseras, ut in ea moreris! Non fuit opus longa in interfectores oratione, satis dolor satis lacera vestis & cruor loquebantur. At dices; quod si odium in vitium aliquod sit concitandum, ubi præsertim istæ imagines externæ, casus miserabiles, novi atque inopinati, non suppetunt, quid tandem erit præstandum? Artis est eximiæ, ea plerunque suggerere quæ rerum natura denegavit, & fictas imagines, quibus sensus impellantur, quantum locus prudentiaque patietur, conformare. Qua in re admirabilis est D. Ioannis Chrysostomi industria; qui cùm ad detestationem juris-jurandi commovere vellet audi-

D. Ioann. Chrysostomi in motibus industria.

Digitized by Google

tores, Ioannis Baptistæ caput pallidum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum asportandum suis auditoribus præbet: Vocem deinde illi tribuit: *Me jusjurandum interfecit (inquit:) odio habete interfectorem meum.* Dignus est locus qui integer exscribatur.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA ET fictione imaginis.

Ex D. Chrysostomo exemplum.

CAPUT XXXVI.

Ex D. Chrysost. hom. 14. p. 377.

Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρώην ὑμᾶς, τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποστάζουσαν, οὕτως ἀπελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾷν αὐτὴν, φωνὴν ἀφιεῖσαν, καὶ λέγουσαν, Μισήσατέ μου τὸν σφαγέα τὸν ὅρκον· ὅπερ ἔλεγχος οὐκ ἐποίησε, τοῦτο ὅρκος ἐποίησεν· ὅπερ θυμὸς τυραννικὸς οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐπιορκίας ἀνάγκη παρεσκεύασε. καὶ ὅτε μὲν ἠλέγχετο δημοσίᾳ, πάντων ἀκουόντων, ἤνεγκε γενναίως τὴν ἐπιτίμησιν ὁ τύραννος, ὅτε δὲ εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ καὶ παρακαλῶν οὐ παύομαι, ὥστε ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν, ταύτην βαστάζοντες τὴν κεφαλὴν ἀπιέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεικνύναι, βοῶσαν καὶ τῶν ὅρκων κατηγοροῦσαν. κἂν γὰρ σφόδρα ὦμεν ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὁρῶντες, φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ὀμνύουσι, χαλινοῦ παντὸς ἐντονώτερον τῷ φόβῳ σωφρονισθέντες, ἄγχειν καὶ ἀποστρέφειν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τὴν γλῶτταν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοὺς ὅρκους ῥύμης.

Etenim antea vos rogavi, ut Ioannis caput abscissum, adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, & putetis ante oculos habere ipsum, vocem emittentem; & dicentem: Odio habete jugulatorem meum, Iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit juramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc perjurii necessitas effecit. Et quando nempe omnibus publicè audientibus, arguebatur, increpationem generosè tulit tyrannus: cum verò se in juramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit. Hoc ipsum igitur & nunc peto, & petere non desistam, ut quocunque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, & omnibus clamans ostendamus, & juramenta condemnans. Quamvis namque valde simus ignavi, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos respicientis, & minantis jurantibus, fræno omni vehementius per timorem hujusmodi repressi, cohibere & avertere facilè poterimus linguam à jurandi præcipitio.

Præclarum omninò exemplum, ad quod similia multa exprimi conformarique poterunt. Quibus efficaciùs peccatorum fœditas, & miseria ex effectis ad sempiternam destationem oculis subjicietur.

Vide etiam Ciceron. ultima Verrina: *Aspicite, aspicite, Iudices, squallorem sordesque sociorum*: ubi est artificiosus locus indignationis, & commiserationis.

Digitized by Google

DE INDIGNATIONE CAPUT XXXVI.

EXistit & generosa quædam iracundiæ species, quam indignationem appellamus, quoties ex secundis alicujus rebus, qui lautiori fortuna maximè sit indignus, justum dolorem concipimus. Qua in re sæpissimè triumphant Oratores, & Poetæ, dum facinorosos homines, aut certè viles & propudiosos, ad amplissimos honores evectos esse indignantur. Quam generoso fastidio Horatius ista in Menam, Pompeii magni libertum, excussit.

Horatii in Menam indignatio. Horat. Epod. od. 4.

Lupis, & agnis, quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est.
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.
Licèt superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus:
Videsne sacram metiente te viam,
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumphiralibus
Praconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit.

Apparet in istis sæva quædam generositas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quod in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio absynthio versus suos intingunt satyrici. Quis non miretur Iuvenalis ingenium; & excelsam acrimoniam, dum hæc effundit:

Iuvenal. satyr. 1.

Patricios omnes opibus cùm provocet unus,
Quo tondente graves juveni mihi barba sonabat:
Cùm pars Niliaca plebis, cùm verna Canopi
Crispinus; Tyrias humero revocante lacernas,
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ;
Difficile est satyram non scribere, Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se,
Caussidici nova cùm veniat lectica Mathonis,
Plena ipso; post hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comesa?

Quàm aptè Cinami illius, qui tonsor fuerat, indignitatem; Crispini annulos æstivos ventilantis, mollitiem, & Mathonis caussidici lecticam, *Plenam ipso*, (tantum erat homini abdomen) satyrico carbone describit, & ista, quo risu dicuntur?

Cinami tonsoris descriptio.

Montani quoque venter adest, abdomine tardus,
Et matutino sudans Crispinus amomo, *Satyr. 4.*
Quantum vix redolent duo funera; sævior illo
Pompejus tenui jugulos aperire susurro,
Et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cùm mortifero prudens Veiente Catullo,
Qui numquam visa flagrabat amore puellæ,
Grande & conspicuum nostro quoque tempore monstrum,
Cæcus adulator, dirusque à ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.

Ut totam illam Imperatoris catervam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores erepserat? planè ad magna elo-

eloquentiæ decora natum erat istud ingenium. Sed ne Poëtas commemoremus, quis tandem in istis Cicerone & Demosthene felicior, cujus ista sunt indignationis pro Sestio? *Ineunt magistratum.* Tribuni plebis, qui omnes se de me promulgaturos confirmârant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines, in luctu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempubl. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gavi Oleli horreo, calathis gravis in Calatinos ac Lælios insitus, subitò nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. & in vatinium: *At illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ* patiar latere. Licet impunè per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate & sordibus tuis obtegatur.

Cicer. pro Sestio.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obscurissimi aditum ad honores, & cursum demonstrare, totaque oratione vehementer ob ejus contemptissimam vilitatem indignatur. Postremo loco addit, quod vehementis est stomachi, ut, *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt: Strumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam se locis collocarunt*: quid mordacius hoc dicto, quo adeò impurum Vatinium esse ostendat, ut strumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob summam fœditatem ferre non possint?

Gravis & generosa indignatio.

In Demosthene verò gravissimum Æschinis contemptum & conceptam de ejus fortuna indignationem ista præferunt: Σὺ γὰρ ὁ σεμνὸς ἀνὴρ, καὶ διαπτύων τοὺς ἄλλους, σκόπει πρὸς ταύτην ποίᾳ τινὶ κέχρησαι τύχῃ, & cætera, quæ à numero 442. usque ad 445. consequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facilè est autem colligere quibus de caussis, & in quos, & in quibus exoriri solet indignatio. Nemo, inquit Aristoteles, ob alterius virtutes, sed ob divitias & potentiam invidiosam succensere indignarique solet; maximè verò, cùm quis à tenui & macilenta fortuna, subitò ad excitatam & speciosam demigrat.

Indignatio in quibus & in quos exoriatur.

Neque verò tantùm in improbos sed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea quæ præstantioribus debentur, obtinent, incitatur aliorum indignatio; ut cùm quis desultorius protrudit se in numerum cursumque quadrigarum. Porrò ad indignationem proclives sunt nobiles, honoris cupidi, generosi, qui non æquo animo gloriæ sibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, si per contentionem pristinæ fortunæ vilitas, cum præsentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones, prout argumenti ratio suggesserit, inferantur. Hæc eadem ad modum invidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRÆ, *seu delinitione:* Ac de ejus industriis.

CAPUT XXXVIII.

Ut igni aquam, sic iracundiæ delinitionem ingeremus: cujus munus est animum ira exæstuantem mitigare, & ad auream reducere æquitatem. Iracundia quidē non secus, ac illa *Ate* Homericâ.

Remissionis iræ officium.

σθεναρή τε καὶ ἀρτίπος, οὕνεκα πάσας
Πολλὸν ὑπεκπροθέει, φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν,
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους.

Ate. Homer. Iliad. ι.

Valentissima (inquam) illa bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna & clades ingerens: Quis verò tantam pestem averte-

averteret, nisi succurrerent venerandæ Jovis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Homero insigni artificio describuntur.

Χωλαί τε ῥυσσαί τε παραβλῶπές τε ὀφθαλμώ.

Claudæ sunt ob jacentem & inclinatam demissionem; rugosæ ob vultus mœstitiam; strabæ oculis, ob reverentiam qua adversus iratos utuntur: ut rectè interpretatur Eustatius. Aten igitur consequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam; de qua nunc dicturi sumus.

Non est autem hujus instituti rationem præscribere qua quisque proprios iracundiæ motus refrænet; cùm de ea re disertè imprimis & copiosè inter cæteros Plutarchus & Seneca tractârint: Sed quâ ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quasi objectis scopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum est; & hujus partis quam nunc habemus præ manibus.

Primùm igitur hoc spectare oportet, non omnem iracundiam esse medicinæ capacem. Una levissima est, quæ simul excandescit, simulque mitigatur: Atque ut in bona corporis constitutione fieri solet, naturâ valenti sanè ac robustâ, ad conservationem corporis semper excubante, priùs insultantes morbi repelluntur, quàm antidotum, & remediorum acies sit exerenda; Ita prorsùs evenit: ut qui leni admodum sunt ingenio præditi, iracundiam sua sponte citiùs expellant, quàm aliorum egeant delinitionibus.

Alia est iræ species, quam *μανίαν*, seu furorem, diximus; quæ in hoc perturbationum æstu vinculis magis eget quàm verbis.

Tertia, quæ *μῆνις*, iracundia permanens, nuncupatur, delinitionis expectat remedium; placaturque nonnunquam, si opportunè adhibeatur. Neque tamen apud quasvis promiscuè personas rectè adhibetur delinitio; quædam enim sunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, ut tigres musicorum cantibus, irritantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri; sed aliis, & severioribus quidem, minarum ac terroris remediis rem transigendam esse facilè censuerim.

At verò apud generosa quælibet ingenia, plurimum semper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus est oratoris.

Personæ verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ sunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam suspicionis, quales sunt mulieres, pueri, senes, sacri & religiosi viri, vel etiam ii, qui suâ authoritate tam suaviter cogunt, ut rubor sit adversari. Atque in hoc certè genere potentissima semper fuit ars fœminarum; quibus cùm mitis insit facundia, & ipsa, quæ muta commendatio esse solet, formæ species; permagnam vim habent ad suadendum. *Personæ ad deliniendã iram aptæ.*

Testes sunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipsis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope stupendo fœdere composuerunt. *Plutarch. in Romulo.*

Testis Volumnia & Veturia, quæ Coriolanum perniciosis consiliis in patriæ funus armatum, flexerunt, & de sententia dejecerunt. *Polyænus l. 8. Val. l. 5.*

Testes denique in sacris Estera & Abigail, quæ duos potentissimos Reges leniunt, & quos nulla hostium arma expugnare poterant, illæ prudentia, mansuetudine, facundia, devinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius parvulum filium, ad Brutum & Cassium, qui in Capitolium confugerant, pacis obsidem misit: quæ res, & spectaculo jucunda, & ad concordiam efficax, *Cic. Philip. 1.*

cax, aliquo saltem tempore extitit. Nec aliâ re magis Themistocles Molossorum regem sibi conciliavit, quàm ipsius filiolum pro se supplicem obtendens, tantùm est in tenera illa ætate apud omnes, maximè verò apud parentes & affines, delinimentum. Senes ipsi, qui imbecillitate propè ad pueros accedunt, ut sunt per se miserandi, ita ad extinguendas iracundiæ flammas plerunque idonei. Extat nobile exemplum in Philone, ubi miserabilis ille Judæorum Senatus canis pulvere conspersis, rejectis post terga manibus, flebili ululatu personans, ad Petronium venit, oraturus, ne Caii statua Hierosolimitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis suam imbecillitatem ad conciliandum judicem, & seditionis suspicionem avertendam, obtendunt, Ἄοπλοὶ inquiunt) ἐσμέν, ὡς ὁρᾷς, & cætera, de quibus alio loco. Jam personæ sacræ, & religiosæ, maximè verò Pontificum, quantos habent aculeos! Alexander, Judæos, quod Darii partibus favissent, prædæ destinabat, & cædi; Ecce Jaddus Pontifex, divinitus somnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byssinis vestibus amicto, ipse hyacinthina stola & Tiara præfulgidus obviam Regi procedit; apud quem tantum valuit sanctitas religionis, & stupor ille, qui vel barbarorum mentes ferire solet, ut prædam (ita enim loqui fas est) suam adoraret. Sed & Alexandro longè ferocior Atila, Leoni Romano, & Lupo Tricassino, manus, in omnium terrarum perniciem armatas, dedit, adeò salubris est ratio eos ad conciliãdos homines adhibere, qui Deum quotidiè humano generi propitium reddere sacrificiis & precibus conantur. Jam quod ad modum delinitionis attinet.

Senes ad iram extinguendam idonei.

Philo de legatione ad Cajum.

Captanda est imprimis opportuna temporis ratio quæ plurimum in hac re momenti sibi vendicare solet. Atque ut iræ remedium efficacissimum est mora, sic nunquam irati, calentibus adhuc animis, injuriæ præsentis imagine sunt deliniendi: Expectandum tantisper, donec se frangat impetus, nisi aliud alia rerum adjuncta suaserint. Quis enim leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus insanientem tigrim mollire studeat? Omninò *plus valet arte malum*, & suo ipsorum damno experti sunt multi, qui cùm in his perturbationum fluctibus inimicos delinire studerent, priùs districtos in suum jugulum gladios senserunt, quàm liceret invalidum orationis telum adversus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum hujusmodi hominibus agendi tempus erit, ubi exorta quædam nova lætitiæ jucunditas, fel pristinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui judicio vicerunt, qui hostem debellârunt, qui insigni aliquo honore recens affecti sunt, & ludis, conviviis aut aliis animorum remissionibus vacant, jam extersis doloris nubeculis, ad mansuetudinem propensiores sunt, & eo maximè tempore commodiùs adeuntur.

Tempus iræ remedium.

II. Ut feræ famelicæ oblata primùm corpora comedunt avidiùs, tractantque diriùs; mox cruore & carnibus saginatæ, paulatim defervescunt: quæ ratio, opinor, fuit, ut Polyphemus, magni beneficii loco Ulyssi numeraret, quod eum postremo loco esset devoraturus; sic enim cum eo remissiùs agendum fore censebat: Ita profectò in iracundia evenire solet, primos scilicet impetus habet admodum vehementes, iidem ipsi satiati longè remissiores fiunt. Quamobrem & prudentis erit priores illas iracundiæ emissiones subterfugere, donec aliorum pœnis fuerint expletæ, & jam gliscente aliqua miseratione dissolvi incipiant. Qua ratione Philocrates, ut est apud Aristotelem, cùm proditionis accusare-

Polyphemi erga Ulyssem beneficium.

tur,

tur, tamdiu subticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit: at ubi nonnullorum suppliciis cœpit mitigari, peropportunam causæ agendæ occasionem sibi datam ratus, quamoptimè se purgavit.

Vide Arist. l. 2. Rhet.

III. Ut ira ex suspicione contemptus, vel ipso contemptu effervescit; ita omnis despicientiæ opinio, quamprimum amolienda est; quo facto omnes iracundiæ fibræ mitiùs evellentur. Evenit enim plerunque hominibus, ut tauris, qui rubra pila irritantur, suspicionis quibusdam imaginibus terreri concitariq; quas si sustuleris, videas repentè, iracundiam, non secùs ac fluctum ad scopulos allisum frangi, atque debilitari, imò instar etiam fumi vanescere.

Quamobrem, si quæ putatur injuria, falsa est, hoc firmissimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis ejus qui rem admisit, variisque adjunctis diluenda, inter quæ prima erunt, quod cum despicientiæ consilio minimè fecerit, quod irato, quod per casum exciderit: quod in se ea quæ in alium fecerit, committere etiam soleat; quæ nunquam faceret, si quid contemptus inesse arbitraretur.

IV. Optima ratio est ad contemptus suspicionem, unde innutritur iracundiæ flamma, prorsus eluendam, demissio non ficta. Satis est enim (quod ajunt) leoni corpus prostrâsse; & sedentem canes non mordent. Hac ratione generosissimi quique animi placari solent, qui cùm solius honoris cupidi sint, in adversariorum demissione plenè conquiescunt. Contra verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna & pœnas sitiunt, nec ullis officiorum rationibus leniuntur.

Demissio vera ad iram placandam apta.

V. Verecundia alicujus personæ honore dignæ, dona etiam & beneficia, quæ partim in promptu sunt, partim etiam sperantur, instar aquæ affusæ, iracundiæ fomites extinguunt; nec adeò ferreum os invenitur, quod sustineat allatrare pascentem.

VI. Miseria ipsa ejus in quem iræ aculei exerebantur, iracundiam plerumque vertit in miserationem. Et si is inimicus, qui stupore aut alio casu nihil sentiat, desinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur; odium autem, in morte, & post mortem etiam regnat.

VII. Magnæ est industriæ, & felicis ingenii, iram in risum convertere; quod fecisse permultos læto admodum festinoque exitu didicimus. Augustus Cæsar, ut est apud Dionem, Corocotæ famosissimo prædoni vehementer iratus, sestertium decies illi qui hominem ad se vivum adduxisset, promiserat: Venit ultrò ad Cæsarem prædo, & , ea qua erat festivitate, præmium sibi, quasi ex jure postulat. Cæsar, inaudito clementiæ exemplo, non modò homini vitam dedit, sed & nummos quos indici proposuerat, præsentes numerari jussit. Simili quoque facetiarum industria Leo Byzantius, Philippum; Anaximenes Alexandrum, ab urbium & populorum clade, ut alio in loco ostendimus, averterunt. Tantum habet roboris verbulum aliquod opportunè dictum; maximè verò, ubi amabiles sunt, & dilecti, quibus irascimur, difficile est iram diutius præcordiis inclusam continere.

Insignis ars Corocotæ in Augusto delinendo.

Verbuli opportunè dicti magna vis.

VIII. Ubi gravitas rerum, personarum, temporumque ratio postulat, adhibentur petita ex Philosophorum officinis, sed maximè ex Christiana sapientia, remedia; quibus iracundiæ vilitas, damna, turpitudo; contra, clementiæ generositas, decus, atque in humanum genus profusa

Digitized by Google

profusa utilitas subjicitur oculis; qua in re triumphare solent oratores: ubi præsertim apud principes viros hunc dicendi campum aperuerunt. Nunc ad exemplorum rationem veniamus.

HOMERI LITAS AD insigne delinitionis exemplum composita.

Item ex Plutarcho, Livio, Dionysio Halicarnassensi exempla.

CAPUT XXXIX.

EXtat apud Homerum grande & luculentum delinitionis exemplum, in eo libro qui inscribitur, λιταὶ, ubi ad Achillem mittuntur legati, qui eundem pertinaci iracundia obfirmatum leniant, & Agamemnoni, totique Græcorum exercitui, concilient. Ingeniosè autem omnia à Poeta videntur observata: Primum deleguntur personæ, quæ partim miseratione inflectere, partim amore & verecundia pellicere non mediocriter possent.

Legatio ad Achillem.

Caput legationis est Phœnix canitie venerabilis, & Achilli, apud quem moderatoris vice fungebatur, apprimè charus. Huic duo comites adduntur Ulysses & Ajax; unus sapientiæ gloria, bellicis alter laudibus, in toto exercitu florentissimi. Tempus præterea illud occupatur, quo Græcorum miseriis Achilli jam abundè satisfactum putabatur; dein consultò in ipsam convivii lætitiam incidunt, & perhonorificè à viro principe excipiuntur. Post familiaria tandem colloquia ultro citroque jactata, cùm jam convivii finis esset, Ulysses accepto poculo sic Achillem salutat:

Salutatio Ulyssis ad Achillem.

Χαῖρ' Ἀχιλεῦ, δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπι-
δευεῖς.

Hæc artificiosa ad institutam legationem delinimenta. Statim ille, qua erat facundia; summum Græcorum calamitatem aperit, quæ sola Achillis iracundiæ sufficere poterat:

Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα διοτρεφὲς εἰσο-
ρόωντες
Δείδιμεν, ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν, ἢ ἀπο-
λέσθαι
Νῆας ἐϋσσέλμους, εἰ μὴ σύγε δύσεαι ἀλ-
κήν.

& cætera, quæ gravi copiosaque oratione amplificat. Mox, quæ est ejus industria, patrem Achillis senem gloriosum, & toti Græciæ venerabilem, qui tunc aberat, tanquam præsentem, & cum filio colloquentem, inducit:

Ὦ πέπον ἦ μὲν σοίγε πατὴρ ἐπετέλλετο
Πηλεὺς
Ἤματι τῷ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι
πέμπε·
Τέκνον ἐμὸν κάρτος μὲν Ἀθηναίη τε καὶ
Ἥρη
Δώσουσ' αἴ κ' ἐθέλωσι, σὺ δὲ μεγαλήτορα
θυμὸν
Ἴσχειν ἐν στήθεσσι, & cætera. Deinde
Ὣς ἐπέτελλ' ὁ γέρων, σὺ δὲ λήθεαι.

¶ Ad summum amplissimos honores, & dona commemorat, quæ Agamemnon Achilli pollicebatur, ut jam nulli locus contemptui esse posset. Postremò, quod ad animum gloriæ cupiditate volitantem deliniendum facere vel plurimum poterat:

σὺ δ' ἄλλους περ Παναχαιοὺς
Τειρομένους ἐλέαιρε κατὰ στρατόν, οἵ σε θεὸν
ὣς
Τίσουσ'.

quippe illum instar alicujus numinis in toto exercitu honorandum fore pollicetur.

Post Achillis responsionem Phœnix senex lacrymis perfusus loquitur, & senili orationi indulgens, multa

multa de se, & Achillis infantia, cui admodum tenero fuerat admotus, commemorat, intimumque illum, quem à teneris unguiculis imbiberat alumnus erga moderatorem suum, amorem prætendit, quem pro nihilo haberi nefas est. Deinde ad majora conversus, sermonem illum, de *Ate & Litis* summa gravitate conditum immiscet, & ex Dearum contemptu terrorem injicit. Enimvero, inquit, verendum est, ne *Preces* magnæ illius Divæ à te paulò durius acceptæ, ad thronum Iovis parentis conquerantur, & debitas despicientiæ pœnas exigant. Mox servato ubique decorò, longam illam de Meleagri iracundia historiam pertexit, qui uxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum avertit. Ingerit extremo loco, quod ab Ulysse jam dictum Achillem vehementer titillârat:

Ajacis sermo ad Achillem.

ἶσον γάρ σε θεῷ τίσουσιν Ἀχαιοί·

Ultimo loco perorat Ajax paucis & familiaribus verbis, planè ad ingenium militare compositis. Nam & liberè Achillem increpat:

Σχέτλιος· οὐδὲ μετατρέπεται φιλότητος
ἑταίρων:

& ejus amores perstringens;

εἵνεκα κούρης
Οἴης. Νῦν δέ τοι ἑπτὰ παρίσχομεν ἔ-
ξοχ' ἀρίστας·

Amanter deinde, & familiariter:

Αἴδεσσαι δὲ μέλαθρον· ὑπωρόφιοι δέ τοι εἰ-
μέν.

Volumniæ gravis delenitio.

Hæc verò Volumniæ ad Coriolanum filium oratio apud Plutarchum plena est majestatis.

Ὁρᾷς μέν, ὦ παῖ, κἂν αὐταὶ μὴ λέγωμεν, ἐσθῆτι καὶ μορφῇ τῶν ἀθλίων σωμάτων τεκμαιρόμενος, οἵαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ περιεποίησε. λόγισαι δὲ νῦν ὡς ἀτυχέσταται πασῶν ἀφίγμεθα γυναικῶν, αἷς τὸ ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη πεποίηκεν· ἐμοὶ μὲν υἱόν, ταύτῃ δὲ ἄνδρα, τοῖς τῆς πατρίδος τείχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. ὃ δ' ἐστὶ τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παραμύθιον, εὔχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν: & cætera, quæ ne longior sim, Latine reddam, & oratoriè.

Primum exordium est valde grave & appositum: [Qualem domi conditionem (fili) tua nobis fuga reliquerit, ex veste & miserorum corporum facie, satis opinor conjicere potes. Tecum enim reputa nos omnium calamitosissimas fœminarum ad te devenisse: Quibus quod jucundissimum natura dederat spectaculum, fortuna terribilissimum fecit. Mihi, ut filium; huic, ut virum patriæ obsessorem videat.

Quæ verò cæteris in miseriis & calamitatibus solatio esse solent, fusæ ad Deos preces, illæ nos in summas conjiciunt angustias. Neque enim licet, & patriæ victoriam, & tibi à Diis immortalibus poscere salutem: Sed quæ nobis ipsi hostes imprecentur, hoc miseræ postulare cogimur, ut aut patria careamus, aut te orbentur conjux & liberi.

Ego verò non expectabo ut hanc mihi fortunam decernat belli necessitas: Verùm nisi persuasero, ut tu extinctis odiis & dissensionibus, utriusque partis benefactor esse malis quàm perditor, sic habeto tibi per cadaver demortuæ parentis ad patriæ oppugnationem esse transcendendum.

Absit enim ut ego illam diem expectē, qua vel triumphari de filio à civibus, vel filium de patria triumphantem videam. Si abs te postulatem, ut proditis Volscis, quibus fidem obstrinxisti, patriam serva-res, gravis omninò & perplexa foret deliberatio. Neque enim cives perdere honestum, neque eos, qui tuam fidem secuti sunt, ullo modo prodere fas est.

Hoc minimè volo. Quid igitur postulo? quod Volscis æquè ac nobis salutare

 est

est & honorificum: illis verò gloriosius, quod victores ea concessisse videbuntur, quæ ipsi accipient, pacem & concordiam.

Horum tu omnium author esse potes; quæ si non evenerint, in te unum culpa utrimque conferetur. Bellum, ut vides, incertum, hoc habet certi: ut, aut victor patriæ furia sis futurus, aut victus, per iracundiam atque imprudentiam, amicissimos homines conseratis in summum discrimen adduxisse. (Deinde illa, quibus instat.) Quid siles fili? An verò decorum censes iracundiæ tuæ omnia indulgere? Matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? Hoccine magni animi est, injuriarum tam pertinaciter meminisse? Pietatem verò in parentes tot nominibus venerandam colere & revereri, indignum est? Ecquem par est beneficiis gratiam rependere lubentiùs quàm te, qui animi labem adeò infensis odiis persequeris?

Et quidem infelix patria, satis jam pœnarum dedit: Matri verò nullam gratiam retulisti, adeò in ulciscendis injuriis, quàm in remunerandis beneficiis, promptior es & acrior.

At certè oportebat imprimis mihi hanc unam honestam & justam petitionem concedi; quam si non obtineo, quid ultra extremam omnium miserorum spem differo?

Facunda planè mulier: nec mirum si vicit: ad hanc enim orationem reddidit illas voces Coriolanus, [Quò me adegisti mater? vicisti.] Comparentur nunc illa Titi Livii, SINE PRIUS, quàm complexum accipio, sciam ad hostem, an ad filium venerim? Captiva, materne, in castris tuis sim? In hoc me longa vita, infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem? Potuisti populari

Livius l. 2.

hanc terram, quæ te genuit & aluit? Non tibi, quamvis infesto animo & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit? Non quum in conspectu Roma fuit, succurrit, Intra mœnia illa domus, ac penates mei sunt? Mater, conjux, liberi? Ergo ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur: nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem. Sed ego nihil jam pati, nec tibi turpius, quàm mihi miserius, possum, nec ut sim miserrima, diu futura sum. De his videris, quos, si pergis, aut immatura mors, aut longa servitus manet.

Hoc ipsum argumentum nobilissimè tractavit Dionysius Halicarnasseus, in quo rationibus est pugnax, & affectibus satis vehemens. Nam inter cætera, præclarè movet à religione Veturia, timorem numinis incutiens: Neque enim existimandum esse ait, τὰς τῶν θεῶν ὀργὰς θνητὰς εἶναι, τὰς δὲ ἀνθρώπων ἀθανάτους.

Dionys. Halic. l. 8. Antiquit. Ro. p. 521.

Deinde affectus maternos habet valde mites:

Ἥτις ὀρφανὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς καταλειφθέντα παραλαβοῦσα νήπιον, διέμενον ἐπὶ σοὶ χήρα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παιδοτροφίας ἀνέτλησα πόνους, οὐ μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ τροφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατά σοι γενομένη.

Cùm te, inquit, tenella admodum ætate, pupillum à patre relictum suscepissem, vidua permansi, educationis labores pertuli, nec matris tantùm, sed patris, fratris, nutricis, sororis, omnium denique carissimarum necessitudinum loco fui.

Jam illud excelsum, quod ait, se si hoc beneficio affecta moriatur corporis solutam compagibus, in beatorum purum candidumque domicilium esse migraturam, ubi sanctis illis & immortali-

talibus animis, filii pietatem narret, & à Diis meritas impetret gratias.

Contra, si repulsam patiatur, actum esse de sua vita, advenisse tempus quo sibi violentas manus inferat, & filio ultrices maternæ cædis relinquat furias, quæ eum nusquam securo animo consistere patiantur. Postremò Deos invocat, ut eam mentem dent filio, quæ cum sua gloria & reipubl. salute consentiat.

Comparantur in hac Volumnia oratione tr. magni artifices.

Magni planè artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt: Titus Livius acuminum studiosus, rem brevissimè constringit, pugnax, suavis, ingeniosus: Dionysius, laxior est, & in plerisque vastus, affectus tamen habet valde graves & vehementes: Plutarchus mediocritatem sequutus, nec strictior est, nec prolixior, sermo illi gravis, honestus, efficax, qui nec luminibus caret, nec acumina desiderat; tractu autem, Livio speciosior est.

DE MISERATIONIBUS & lacrymis.

De variis generibus lacrymarum.

CAPUT XL.

Devenimus ad eum affectum in quo sæpiùs triumphare solet maximorum Oratorum industria, siquidem dolorem ex alienis præsertim malis imprimere, miserationem concitare, lacrymas elicere, grandis est & felicis eloquentiæ, nec immeritò *Lacryma auditorum* nominantur *laudes oratoris*.

Herod. in orat. Anton.

Primum igitur, quod ab Antonino Imperatore apud Herodianum præclarè dictum est, τὸ ἀνθρώπινον φύσει ἐλεεινόν, *Homo animal est natura misericors*, hoc eum suæ miseriæ docuerunt. Quid enim est homo, nisi quod omnium ore jactatur, mutationis imago, temporis spolium, invidiæ & miseriæ trutina, phlegma, & bilis, imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum. Huic partim bonorum absentia, partim ingruentium malorum procellæ, partim quotidiani casus, partim etiam ipsi (si nihil aliud immineat) humores corporis, satis longam mœrorum telam texunt: quos ut aliqua ex parte allevaret natura, lacrymas dedit, atque eas dum profundit, evaporat affectus, & insiti doloris particula in alienum pectus derivatur. Duo autem sunt genera lacrymarum, quas per *Irriguum superius & inferius* significatas, in sacris agnoscit D. Gregorius. Ex irriguo superiori fluunt lacrymæ, puræ, cœlestes, liquidæ, quarum fons est Dei amor; sive ob peccatorum detestationem, sive ob Christi desiderium, dilectionisque ardorem, sive ob tormentorum Domini miserationem dimanent.

Senec. ad Marc. c. 11.

Duo lacrymarum genera. Josue 15. 19. Gregor. l. 3. dial. c. 34.

Dulces verè lacrymæ, quas *cœli margaritas* Basilius, *vinum Angelorum* Bernardus appellat. Qui has excitare conantur sacri Oratores, nisi divinis nitantur præsidiis, aquas è pumice postulabunt.

Basil. de Magdal. lacrym. Bernard. in Cantic.

Aliæ lacrymæ sunt humanæ, & prorsus naturales, quæ ex causis humanis & naturalibus fluunt.

Est enim lacryma, propriè, humor, ex calefactione humidi ac teneri cerebri, distillans per oculos; quæ calefactio, si vehementior fuerit, ita ut cerebrum exsiccet, lacrymis est impedimento; ex quo fit, ut viri in dolore & iracundia fletus non effundant.

Lacrymæ definitio.

Digitized by Google

Alios etiam ingens animi mœstitia & stupor ita confundit, calorisque vim comprimit, ut nullus sit lacrymis locus. *Lacrymarum causæ.* Contrà, ubi cerebrum medioriter calidum est, humidum, molle, ac tenerum, faciliùs erumpunt.

Accidunt etiam nonnunquàm ex vento valido, ex fumo, ex adversa valetudine, ex intemperanti risu, quo cerebri humiditas incalescit: Sed maximè ab affectionibus excutiuntur, quales sunt amor, desiderium, ira, invidia, pudor, lætitia, & ea quæ hîc principem locum obtinet miseratio. Extant & fictæ lacrymæ, quas tanquam ex vero affectu hypocritæ nonnunquàm ciere solent; quales sunt Polydori in Hecuba, apud Euripidem. Multi enim administris cerebri humoribus, quod ait ingeniosus Poëta,

Ut flerent oculos erudiere suos.

DE INDUSTRIIS *miserationum:*

Ac primùm, quid circà personas & res considerandum.

CAPUT XLI.

Lacrymulæ vis. Lacryma nihil fermè tenuius esse videtur, utpote, quæ fit aquæ guttula quamprimùm exarescens; Tam violenta tamen plerunque in intimos sensus mentesque permeat, ut ea ipsa emolliat, quæ nullis viribus expugnari posse videbantur.

Non est igitur minimi ingenii, nec industriæ, hos motus apposité concitare. Frustrà sudant multi, & omnem (quod ajunt) lapidem movent, ut lacrymas excutiant, cùm tamen se potiùs deridendos in sua flebili monodia præbeant, quàm ullos fletus exprimant.

Delicata est omninò hæc permotio, atque ut violentia & imperio reprimi non potest, sic neque importunis clamoribus & ejulatibus excitari.

Nihil opus est multum monere auditorem ut fleat; non jussus hîc erumpit, sed suopte ingenio excitatus, sensim & leniter eliquatur affectus. Loquaces illi sæpius & flebiles nugatores, siccis audientur oculis. Una verò sententia cum affectu pronunciata, vel silentium ipsum cum decoro actionis efficiet, quod verbosa minimè poterit oratio.

Hoc igitur motu ut congrua ratione uti possimus, primùm personarum, si quando aliàs, diligens habenda est ratio. *Qui ad miserationes inepti. Vide Aristot. l. 2. Rhet.*

Parum apti sunt, ut jam dixi, ad miserationis affectus, primùm summè felices, qui nihil dum in rebus humanis senserunt acerbitatis, sed compositis ad arbitrium omnibus, secundissimos cursus tenuêre; nihil enim ad se lacrymas attinere putant, sed perpetuæ cujusdam securitatis imagine, aliorum miserias negligunt, & nihil durius ad auriculas admittunt.

Secundum locum tenent, qui in extremas devenêre calamitates, ut jam neque timendi, neque sperandi ullam occasionem habeant, fit enim nescio quo pacto, ut diutinis malorum sensibus hebetati, ad flebiles motus obstupescant.

Tertiò numerantur homines acutuli, prudentes, ingeniosi, faceti veteratores, eruditi, qui rariùs & difficiliùs istos affectus admittunt, ita sunt aliis rebus assueti.

Contra ad lacrymas proclives sunt, primùm boni viri, secundùm vetus Græcorum proverbium, Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι ἄνδρες. *Qui proclives ad lacrymas.*

Digitized by Google

ἄνδρες. Habent enim cereas animas, & ad miserationum motus flexibiles.

Deinde, multa olim & gravia passi cæterorum miseriis, ubi occurrerint, promptiùs commoventur. Redit enim prioris fortunæ quoddam vestigium, & imago, quæ intimis implicita sensibus misericordiam in aliorum casibus, ex fortunæ similitudine faciliùs excitat.

His accedunt imbecilles quique, & timidi, ut senes, pueri, fœminæ, orbi, debiles; ex suo enim statu alios metiuntur, & dum timent ne quid sibi miseriarum eveniat, ad alios miseratione sublevandos longè sunt paratiores.

Addo omnes, qui bonis artibus & teneris studiis sunt innutriti, nisi fortè rebus similibus audiendis assueti incipiunt ista negligere. Hoc igitur inprimis navo & prudenti oratori considerandum erit, cum quibus aget personis, ne corneas fibras frustrà conetur titillare, sed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua fœtæ, & leniter à ventis agitatæ, in miserationes & fletus faciliùs resolvantur.

Quæ miserationes concitare solent in genere.

Quod autem attinet ad ea quæ vulgò miserationes concitare solent in genere, sunt omnia ἀναιρετικά, ut appellat Aristoteles, hoc est, quæ perdendi perimendique vim habent: quales sunt morbi, alimenti indigentia, senectus, supplicia, cruciatus, solitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quæ in animos, corpora, & fortunas cadere solent; quorum malorum amplissima seges, & nusquam in aliis animantibus quàm in homine fœcundior.

Fundamẽtum misericordiæ.

Augentur porrò ista ab adjunctis, vel *personarum*, vel *locorum*, vel *temporum*, vel *finis*, vel *modi*.

Innocentia misera.

Personarum, ut si maximè innocens sit, qui miser est: si nobilis, rei militaris gloria, si patientia & optimarum artium disciplinis excultus, si specie corporis si affabilitate sermonis, si morum candore, gratia, simplicitate, & cæteris ornamentis, quibus vulgò homines commendari solent, præstiterit, si familiaris, si similis ætate, genere, dignitate: hæc sensum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miseratio, si ab indignissimis hominibus, & ab iis quos beneficiis devinxerat, præter omnium cogitationem illata sit injuria.

A loco. Si eos habeat miseriarum suarum spectatores miser, quos minimè velit, si in loco, qui minimè eum deceat, & cruciatuum acerbitatem augere possit.

A tempore, si nova, si extra tempus injuria sit illata: ut si tener flosculus in ipso ætatis limine fuerit demessus, cùm jam ad magnas spes pubescere inciperet, eò magis defletur: Et hoc in funere Pulcheriæ plurimum luget Gregorius Nyssenus.

Greg. Nyss. in funere Pulcheriæ.

Nostis (inquit) *teneram hanc columbã*, Quæ in nido regio nutriebatur, quæ jam primùm quidem nitidioribus pennis volucris evadebat, sed ætatem gratiis & virtutibus excesserat: ut relicto nido discesserit, ut ex oculis nostris avolaverit, ut eam invidia repentè de manibus nostris rapuerit, sive columbam hanc dicere oportet, sive recens pullulantem florem, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis ac vaginis emersisset, sed partim quidem jam enituisset, partim verò in lucemm emersurus speraretur; nec eo minùs in exigua sui parte mirum in modum resplenderet; ut repentè in gemma emarcuerit, &c.

A fine. Si quis patitur, Dei amore, & virtutis conservandæ gratia patiatur, quales sunt martyres; quorum ideò cruciatus honestatis causa suscepti ad misericordiam movendam efficacissimi sunt.

Multa postremo in *modo*, & cæteris circumstantiis contingunt: ut boni quid

Digitized by Google

alicui evenire, multa perpesso, cum jam nullus fructus sit futurus. Qualia fuerunt regia munera ad Diophitum jam mortuum missa. Vel, vivo quidem magnam esse opulentiam, veruntamen eum in phrenesim lapsum, nihil eorum sentire. Quales esse poterant Nabuchodonosori purpuræ, sceptra, sellæ Regiæ, quarum rerum usum mentis impos, errans in solitudinibus, minimè percipere potera.

Hæc ferè sunt miserationis objecta, in quibus minimus labor est; occurrunt enim promptius quàm cætera, sed penes modum gravior & impensior cura versari solet.

DE CONCITATIONE MIserationis per Characterismum.

CAPUT XLII.

Facilis est omnino & expedita miserationis ac lacrymarum concitatio. Cum ipsi ante oculos miseri versantur, & ea doloris edunt signa, quæ in his angustiis natura solet egerere.

Quando autem hæc desunt, danda est singularis opera, ut eorum quæ gesta sunt characterismus & descriptio quàm artificiosissimè fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Concitationis miserationis per descriptionem via duplex.

Notandum est autem in hoc genere duplicem iniri viam, alii enim (ut cum Quintiliano loquar) in malis sunt ambitiosi, & quicquid narrant, copiosa admodum figurataque oratione diffundunt.

Alii in hac re parciores rem quàm aptissimè, sine ullis superjectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè distinguunt; in quo plerunque miseratione digniores videntur, quod minimè sint queruli, & in rebus amplificandis profusi. Talia sunt illa Quintiliani commemorata superius.

Mihi filius minor, quintum egressus annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambitiosus in malis, nec augere lacrimarum causas volo, utinamque esset ratio minuendi, sed dissimulare quî possum quid illæ gratiæ in vultu, quid jucunditatis in sermone, quos ingenii igniculos, quam præstantiam placidæ (& quod scio vix posse credi, tantum altæ) mentis ediderit?

Vide quam modesta oratio; & ideo apud eruditas præsertim aures est ad affectus magis efficax. Satis enim & cum magno affectu expressa videtur his verbis orbitas: *Ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iam, quàm aptè ista post verecundam orationem subjunguntur: *Sed dissimulare quî possum quid illi gratia*, ut non apparatus, sed dolore expressus, reluctante etiam animi gravitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter intexa: *Nec augere lacrymarum causas volo, utinam esset ratio minuendi.* Dissimulat enim, se concitandi affectus inivisse consilium, quod longe efficacius, quàm si multis verbis flere juberet auditores: quod artificium observavit M. Tullius in Gavii supplicio. *Rem*, inquit, *in medio ponam*, quæ tantum habet ipsa gravitatis, ut neque mea, quæ nulla est, neque cujusquam ad inflammandos animos eloquentia requiratur. Deinde, *Cicero ultimam Verrem.*

Cædebatur virgis in medio foro Messanæ civis Romanus, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc *civis Romanus sum*. Et.

Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. Deinde. Quàm aptè ad motum interjecta exclamatio. *O nomen dulce libertatis! ô jus eximium nostra civi-*

Digitized by Google

civitatis! ô lex Porcia, legesque Semproniæ. Hæc etiam, si nihil aliud diceret, misera & miserabilia sunt, plusque afficiunt gravium personarum animos, quam ambitiosæ querimoniæ, maximè vero ubi res sunt per se satis atroces, & funestæ, qualis est historia de cæde liberorum Sedeciæ in sacris. Si ille evulsis luminibus squallidus & cruentus, hæc simpliciter narret, quis miseratione non moveatur?

Sedeciæ querimonia

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babylonii carnifices, & me comprehensum, iis catenis, quas ærumnosus trahebam, ad palum alligant.

Quid sceleris pararant, nesciebam, tantum exere bam jugulum, hortabar ut ferirent, mortem extremam miserorum spem, quasi jam proximam lætus amplectebar. Sed illi longe atrociores cogitabant tragœdias: filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, sub ipsis parentis oculis necant. Vidi, vidi, & in tantum oculos habui; nunc eorum, ut vides cruore jaceo respersus. (Hic cùm tantisper suspirasset) At illi teneri morientibus oculis me aspiciebant, & cum hæreret adhuc in labellis anima, Patris, heu blandum & dulce nomen, sed perituris nihil profuturum! apellabant. Postquam miseriis meis sum abundè satiatus, iidem carnifices, qui lucem filiis eripuerunt, mihi oculorum lumen eruunt: [fateor (dilectissimi) hoc non doluit, vestra magis vulnera doluerunt.]

Hæc simplici narratione & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miserationes vim habent.

Alia ratio est cùm, excelsè, figuratè, magnificè, res ponitur ob oculos. Qualia sunt illa D. Chrysostomi de martyribus, ubi varia eorum tormenta non simpliciter narrantur, sed per antitheses copiosissimè illustrantur.

Ex D. Chrysost. homil. 43. p. 576.

Ἄνθρακας ὑπεστόρεσα, φησιν, οἱ δὲ ὡς ἐπὶ ῥόδα ἔτρεχον· πῦρ ἀνῆψα, οἱ δὲ ὡς εἰς πηγὰς ὑδάτων ψυχρῶν ἑαυτοὺς ἔρριψαν· κατέξανα τὰς πλευρὰς, καὶ βαθείας ἀνέτεμον αὔλακας, καὶ κατήγαγον ῥύακας αἱμάτων, οἱ δὲ ὡς χρυσίῳ πάντοθεν περιρρεόμενοι, οὕτως ἐκαλλωπίζοντο. τοῖς κρημνοῖς ἔρρειψα, καὶ εἰς πέλαγος κατεποντισα, οἱ δὲ οὐχ ὡς εἰς βυθὸν καταβαίνοντες, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἀναβαίνοντες τὸν οὐρανὸν, οὕτω διέκειντο σκιρτῶντες, καὶ ἀγαλλόμενοι καὶ ὥσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ· οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἥρπαζον, οὐχ ὡς τιμωρίας, ἀλλ' ὡς ἄνθη λαμβάνοντες ἐαρινὰ, καὶ στεφανούμενοι. καὶ τῇ τῆς οἰκείας προθυμίας ὑπερβολῇ τὰς ἐμὰς προέφθανον τιμωρίας.

Martyrum tormenta describuntur.

Carbones, inquit, substernebam: illi autem tanquam ad rosas currebant. Ignem accendebam: illi verò, tanquam in fontes frigidarum aquarum seipsos projiciebant. Latera cædebam, & profundos in eis sulcos faciebam, & rivos sanguinis deducebam, illi autem tanquam auro omni ex parte circumfluentes gloriabantur. E præcipitiis jaciebam, & in mare demergebam: illi verò, non tanquam in profundum descendentes, sed tanquam in ipsum cœlum ascendentes, ita affecti erant, exilientes, & exultantes, & tanquam in sacra pompa choreas ducentes, & in herbito prato ludentes: ita arripiebat unusquisque cruciatus, non tanquam cruciatus, sed tanquam vernos flores carpentes, & coronas contexentes; & insigni animi sui alacritate cruciatus meos præveniebant.

ITEM

ITEM DE SANCTIS MACHABÆIS.

D. Chrysostomus, homil. pag. 625.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης, καὶ ὀλιγοψυχία λοιπὸν ὑπετέμνετο· αὕτη δὲ ἀκεραίῳ διανοίᾳ καὶ ἀκραιφνεῖ γνώμῃ τρανοτέραν ἐλάμβανε τῶν γινομένων τὴν αἴσθησιν, διὰ τὴν φύσιν· καὶ ἦν ἰδεῖν τριπλοῦν πῦρ ὅπερ ἔκαυσεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ὅπερ ἔφλεξεν ἡ φύσις, ὅπερ ἐξῆψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐ τοιαύτην ἀνῆψε κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν ἀνῆψε τῇ μητρὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τροφὴ τοῦ πυρὸς νάφθα, καὶ πίσσα, καὶ στυππεῖον, καὶ κληματὶς ἦν. ἐνταῦθα δὲ φύσις, ὠδῖνες, φιλοστοργία παίδων συμφωνία. οὐχ οὕτως ἐτηγανίζοντο ἐκεῖνοι ἐπὶ τοῦ πυρὸς κείμενοι, ὡς ἐτηγανίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοστοργίαν· ἀλλ' ἐκράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσις ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν· εὐσέβεια ὠδίνων περιεγίνετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρὸς, τὸ πνευματικὸν τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ παρὰ τῆς ὠμότητος τοῦ τυράννου καυθέντος. καὶ καθάπερ θαλαττία πέτρα δεχομένη κυμάτων προσβολὰς, αὐτὴ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα δὲ ἀφρὸν διαλύουσα ἀφανίζει ῥαδίως· οὕτω δὴ καὶ ἡ καρδία τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ὥσπερ τις θαλαττία πέτρα κύματα δεχομένη τὰς προσβολὰς τῶν ὀδυνῶν· αὐτὴ μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς δὲ προσβολὰς ἐκείνας στερρῷ καὶ φιλοσοφίας γέμοντι διέλυε λογισμῷ· ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ ὅτι ὄντως μήτηρ αὐτῶν ἐστιν, ὄντως ἐκεῖνοι γνήσιοι παῖδες αὐτῆς, οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ἀρετῆς. οὐκ ἐνόμιζεν ὁρᾶν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα. οὐχ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον εὐφραίνεται, ὡς ἐκείνη κολαζομένους βλέπουσα ἔχαιρε· καὶ καθάπερ τὸν μὲν στολῇ περιβάλλουσα νυμφικῇ, τῷ καὶ στεφάνους πλέκουσα· τῷ δὲ παστάδας ἱστᾶσα γαμηλίους, οὕτω τὸν μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας,

Nam illis quidem pars major doloris animi deliquio succidebatur; hæc verò integra mente, judicio illæso, synceriorem eorum quæ gerebantur, sensum, ob naturam capiebat: ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accendebat, quem excitabat natura, quem Spiritus sanctus inflamabat. Non talem Babylonius tyrannus ille fornacem excitavit, qualem matri fornacem hic tyrannus accendit. Nam illic quidem ignis fomes erat naptha pix, stuppa, sarmentum: hîc verò natura, dolores partus, liberorum amor, puerorum concordia. Non ita illi jacentes in igne urebantur, atque hæc ob amorem liberorũ urebatur, sed ob pietatẽ vincebat & natura cum gratia pugnabat & victoriã gratia reportabat: religio maternum affectum superabat, & ignis ignem vincebat spiritualis naturalem, & quem crudelitas tyranni succendebat. Et quemadmodum marinus scopulus, qui fluctuum incursus excipit, ipse quidem manet immobilis, illos autem in spumam dissolutos facilè tollit; sic illius quoque mulieris cor, tanquam scopulus, marinos fluctus excipiens, dolorum incursus: ipsa quidem mansit immota, sed incursus illos firma, & philosophiæ plena mente dissolvit. Ostendere tyranno contendebat, se verè matrem illorum esse, verè filios illos suos esse genuinos, non propter naturæ cognationem, sed propter virtutis communionem. Non se ignem tormentorum, sed facem nuptialem cernere arbitrabatur. Non ita mater, quæ filios ad nuptias exornat, lætatur, ut illa, suppliciis cùm cerneret excruciatos, gaudebat, & quasi hũc stola spõsali amiciret, illi coronas necteret, alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes, illum

Machabæorum ignis triplex.

Machabæorum matris certamen internum.

Digitized by Google

τὸ δὲ ἐπὶ τὰ τήγανα τρέχοντα, τὸ δὲ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενον ὁρῶσα ἠγάλλετο· καὶ ἦν πάντα καπνοῦ, καὶ κνίσσης μεστά, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων τὴν πεῖραν ἐδέχετο τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν φιλτάτων ἀκούουσα ῥημάτων· αὐτῇ τῇ ῥινὶ τὸν καπνὸν δεχομένη τῶν σαρκῶν, τὸν ἡδὺν ἐκεῖνον, καὶ ἀηδῆ· ἀηδῆ μὲν τοῖς ἀπίστοις, τῷ θεῷ δὲ καὶ αὐτῇ πάντων ἥδιστον.

illum ad sartagines currentem, alium capite truncatum cùm cerneret, exultabat. Omnia tum fumo nidoreque redundabant, ac sensibus omnibus affectis, liberos suos experimento cognoscebat: per oculos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipsis naribus fumum illum carnium suavem & insuavem excipiens: insuavem quidem infidelibus; Deo verò ipsique omnium suavissimum.

NEc minus in hoc genere admirabilis est D. Gregorius Nazianzenus, è cujus Græco hæc expressa, ubi matrem Machabæorum filios in martyrio circumstantem describit.

D. Greg. orat. 22 de Machabæis

At verò strenua mater, non secus atque avicula, cujus pullos anguis, aut alia insidiosa quæpiam fera arripuit, circumvolabat, stridebat, obsecrabat, una in septem filiis certabat, nihil eorum omittens, quibus eos ad victoriam paratiores alacrioresque redderet. Modò cruoris stillantes guttas rapiebat: modò lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiam defunctorum martyrum reliquias, sanguinem suum adorabat, alium inter suos amplexus exanimem recipiebat, alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat, omnibus quantum poterat exclamans:

Euge filii mei, euge strenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque senectutis meæ, atque civitatis quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem evexit, præsidium ac propugnaculum: Paulùm adhuc, & vicimus: defatigantur carnifices; hoc unum extimesco: paulùm adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adolescentes beati. At fortasse vos matris desiderium angit? Nequaquam vos deseram, hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.

Quis non interesse huic supplicio, cùm hæc legit, & beatam Heroïnam videre se putet?

DE MISERATIONE.

Per contentionem fortunarum.

CAPUT XLIII.

CRebra est quoque & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri solet miseratio: nam, cùm maximum sit infortunii genus, fuisse aliquando felicem; ubi quis ab excitata florentique fortuna, in maximas devenit acerbitates, optima ratio est commovendi affectus; si utraque fortuna per insignem antithesim comparetur: quod magnificè præstitit Cicero in peroratione pro Muræna.

Miseratio efficax per fortunarũ contentionem.

Cic. pro Murena. Vide perorationem orat. pro L. Flacco & Quintio.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset: Nunc idem squallore sordidus, confectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, vester est supplex, Judices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem atque vestras opes intuetur. [Deinde.] Si, (quod Jupiter omen avertat,) hunc vestris sententiis afflixeritis, quò se miser vertet? Domum-ne

Digitized by Google

muni-ne, ut eam imaginem clarissimi viri, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? An ad matrem? quæ misera, modò consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & sollicita est, ne eundem paulò post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine conspectuque privat? Ibit igitur in exilium miser? quò? ad orientis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eòdem cum ignominia reverti: An se in contrariam partem abdet? ut Gallia Transalpina, quem nuper summo cum imperio lubentissimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? &c.

Hegesipp. in Anac.

Motum verò utrumque per characterismum, & utriusque fortunæ contentionem complexus est Hegesippus scriptor nobilis, in illa sua Hierosolymitana monodia, quam hîc ex Græco oratoriè expressimus:

Hegesippi monodia lamentabilis.

Ubi est maxima civitas Hierusalem? ubi decora Sion? ubi templum admirabile? ubi sanctitatis illud sacrarium, quod semel in anno summus Pontifex, rem divinam facturus, ingrediebatur? Proh dolor, nunc idipsum in cineres conversum, sceleratis vestigiis hostes polluerunt. Ubi es civitas referta populis? venerabilis Regibus: Dei domicilium, gratiarum omnium sedes? Parietum tuorum splendori pavimentorum respondebat nitor, incrustata marmoribus tecta fulgebant, partim auro, partim argento radiabant portæ: tibi uni omnes ornamentorum deliciæ afflorescebant: nunc nudata, à culminibus jaces, eversa, cremata, ab ipsis diruta fundamentis, & qui ex omni terrarum plaga, ad te confluxerant, tecum occubuerunt: mortui cum civibus inquilini; ut non dubium sit, totum in una urbe mundum periisse: [Deinde:] Cui nos scenæ fata servatis? quò diutiùs pertinacem animam trahitis? Duri oculi! qui hæc videre possunt: immites animi! qui velle possunt vitam tot funeribus superstitem, nisi fortè eo videntur sibi felices, quòd jam miseriores esse non possunt. Quocumque oculos circumferimus, ubique occursant funera. Urbs tota vacua civibus, plena cadaveribus, mortuorum sepulchrum est, & ferale quoddam bustum, è quo excitatæ favillæ solem ipsum mœstitia confundunt. Hunc patriæ communem tumulum soli nunc incolunt macilenti senes, instar larvarum, cinerulenta canitie, scissa veste, squallore & lacrymis obruti, nudis propè filiorum mortuorum ossibus incubant; si fortè avium rapacitatem cohibere possit: mulieres paucæ, incolumes è patrio solo abducuntur, quas miles non ad vitam sed ad libidinem servavit. Deinde nos semivivi cœlum intueri possumus? ut sydera etiam habeamus nobis æternarum conscia miseriarum?

Regiæ domus descriptio.

Regiæ domus ruina.

Cædes.

Hæc amplificandi ratio gravis est, & vehemens, atque eò ornatior, quo antithesis ex pluribus membris compositis, artificiosè procedit.

Threni Nicetæ.

Eadem ratione sequutus est Nicetas Choniates in illa sua lamentatione, qua Constãtinopolin amaris prorsùs lacrymis luget. Hæc autem è multis Latinè exprimamus.

Nicetas Choniat. in deplor. Constant.

O fœcunda genitrix! bysso & purpura imperatoria pridem amicta, nunc autem sordida, squallida, & germanis orbata liberis! ô pridem in alto dignitatis fastigio collocata, augusto vultu, regali incessu, structurâ magnificâ incedens, nunc humilis, depressa & ad terram afflicta corruisti: laceratæ sunt quippe tuæ vestes, tua

tua illa imperiosa ornamenta profanis concisa manibus, extinctus est fulgor oculorum, & qui priùs suaviter efflorescebat faciei decor, totus rugis exaratus est. Quid dicam amplius? post hanc incendii fuliginem, quæ te supra modum deturpavit, ex Regina facta es anicula caminaria; depressa es à vecordi gente, terrarum sentina, & colluvie, cujus olim partem si non genuisti, at certè evexisti, & tuis sæpè visceribus saginasti, ut tibi gratiam rependeret: Jaces nunc umbra, & cinis: At nos miseri è tuo sinu divellimur, nec licet extremas libare lacrymas, sed quasi passerculi, quarum mater discusso nido abrepta est, timidè circumvolamus, lugubri sono pipientes, siti, inediâ & miseriis confecti.

Hæc περιπαθητικῶς è multis, quorum pleraque in nimium tumorem assurgunt, vel in degeneres lacrymas desinunt. Est & hic modus in deplorandis mortuis familiarissimus, & eo usus Meneclides in deploratione Bacchidis.

Mortuorū deplorandorum modus:

Meneclides in deploratione Bacchidis.

Ἡ δ' οὐκ ἔτι με φαιδροῖς τοῖς ὄμμασιν ὄψεται μειδιῶσα, οὐδὲ ἵλεως καὶ εὐμενὴς διανυκτερεύσει τοῖς ἡδίστοις ἐκείνοις κολάσμασιν. ἀρτίως μὲν οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι ταῖς ὁμιλίαις αὐτῆς Σειρῆνες ἐνίδρυντο· ὡς δὲ ἡδύ τι καὶ ἀκήρατον ἀπὸ τῶν φιλημάτων νέκταρ ἔσταζεν! ἐπ' ἄκροις (μοι δοκεῖ) τοῖς χείλεσιν αὐτοῖς ἐκάθισεν ἡ πειθώ· ἅπαντα ἐκείνη γε τὸν κεστὸν ὑπεζώσατο, ὅλαις ταῖς χάρισι τὴν Ἀφροδίτην δεξιωσαμένη· ἔρρει τὰ παρὰ τὰς πόσεις μινυρίσματα, καὶ ἡ τοῖς ἐλεφαντίνοις δακτύλοις κρουομένη λύρα ἔρρει. κεῖται δὲ ἡ πάσαις μέλουσα χάρισιν, κωφή, λίθος, καὶ σποδιά.

Hæc molliusculè, sophistæ more. [Non amplius hilaritate plenis oculis, subridens me aspiciet, neque propitia atque benevola tempus fallet jucundissimis narrationibus. Nuper quidem qualis erat ejus oratio, qualis aspectus, quot in ejus colloquiis inerant Sirenes, quàm suave & immortale nectar ab oculis manabat; in summis, ut mihi persuadeo, ejus labris Suada consederat, aut certè cestu Veneris cicta erat, imò cum gratiis Venerem fuit amplexa; Nunc autem evanuerunt illi inter epulas mollissimi cantus, & lyra eburneis digitis pulsari solita, conticuit. Jacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis.]

Homerus quoque in morte Hectoris, ubi miserandos prorsus affectus immiscet, præclarè illud inter cætera, dum cadaver mortui ad currum Achillis alligatum & raptatum describit:

Homerus Hectorem mortuum deplorat,

Τοῦ δ' ἦν ἑλκομένοιο κονίσσαλος, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πίμπλαντο, κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν· τότε δὲ Ζεὺς δυσμενέεσσι,
Δῶκεν ἀεικίσσασθαι ἑῇ ἐν πατρίδι γαίῃ.

Hoc autem raptato excitabatur pulvis, circumque verò
Cyanea coma aspergebantur. Totum verò caput in cineribus
Jacebat olim gratiosum: sed tunc Jupiter hostibus
Dedit deturpandum in ejus patria terra.

Hæc quanquam obiter dicta, multùm habent miserabilis affectus. Nec aliter Virgilius;

—— quantum mutatus ab illo Hectore.

DE MISERATIONE PER *repræsentationem imaginis.*

Præclara in eo Sophoclis dexteritas.

CAPUT XLIV.

Efficacissima omnium ratio movendi, quæ fit per repræsentationem imaginis rerum absentium, aut aliqua monumenta mortuorum: si modò illud prudenter & opportunè, non frigidè & affectatè procedat, ut pluribus superiùs monuimus.

Miseratio per repræsentationem efficacissima.

nuimus. Testis Drusi imago, testis illa Cæsaris toga lacera, quæ tantas tragœdias excitavit: Sed ut ea quæ jam ex Tacito & Dione commemorata sunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus, in quo, Electra tenens, ut arbitrabatur, in vasculo, fratris Orestis cineres, flebiliter lamentatur. Operæ pretium est, hunc affectum consideratius expendere: est enim præ cæteris candidus, tersus, ingenuus, multumque habet prudentiæ, & suavitatis. Sic igitur illa vasculum intuens; (quæ vel soluta oratione reddita plena sunt venustatis.)

Periphrasis è Sophocle expressa. O monumentum hominis omnium longe mihi charissimi! ô dulces fraternæ animæ reliquiæ! Qualem te mi Orestes, accipio? quantùm ab illo mutatum, quem ex paternis ædibus florentem dimiseram; nunc te infœlix istis porto manibus, cinerem, fabulam, & nihil. Utinam potiùs te in patriis ædibus vita defecisset, quam ista te infœlici pietate, me & te his funeribus reservassem. *Orestis deploratio.* Occidisses nondum tot miseriarum conscius, & te innocentissimam animam paterni manes ac cineres, comitem accepissent: nunc jaces in aliena terra, post mortem etiam exul, & fugitivus, tam longè è tua sorore, quæ misera nec morientis spiritum excepit, nec mortui cadaver lavit, nec dilectis manibus inferias tulit, sed te peregrini tumultuario sepulchro, & tralatitia humanitate condiderunt. O spes inanes, ô infelicem educationem meam! quid profuit mihi, infantiæ tuæ, & matris, & gerulæ vices reddidisse, tibi cibos meo ore mansos in os ingessisse, tecum lusisse, & tibi tenellis lusibus fatigato amanter accubuisse?

Heu! quot delicias una mihi dies, instar infesti turbinis, abstulit; tecum enim omnia vitæ solatia perierunt, tecum in eodem sepulchro jacent conclusa atque composita: Quid enim aliud sperem? Consceleratæ matris cultro victimario confectus est pater: ego cruentis doloribus confecta; tu quasi somnium evanuisti, & tot spes irritæ ceciderunt; nunc in nostris funeribus tripudiant inimici. Deinde promittebas indies, te paternarum & mearum injuriarum ultorem affuturum: hiccine est Orestes, quem pollicebaris? umbra & is qui tribus digitis portatur, cinis. Heu te miserum! heu me infelicem! ô corpus miserabile! ô frater! quàm infausto hinc itinere ablegatus es! ô frater amantissime! ut te perdidisti? amantissime frater! ut me perdidisti? Actum est, suscipe me unà tecum in idem vasculum: quid enim aliud sum quàm umbra, & cinis? Noli sororem in morte spernere, quam tam piè in vita coluisti. Tecum mihi una sors, unus animus, una omnia semper extiterunt, & nunc unà amborum cineres miscebuntur, nec ulla nos temporum injuria divellet.

Hæc sanè ex ipsa oratione multum capiunt suavitatis: sed tamen nescio quo modo, per imagnis repræsentationem meliùs animantur.

Miserabile est enim, intueri Regiam illam virginem, vasculum, quo fratris cineres contineri existimabat, toties exosculantem, suisque perfundentem lacrymis: quæ actio, licet muta esset, haberet tamen suos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longè jucundiores facit. Nam & vasculum ab Oreste incognito Electræ est oblatum, & præsens ipse lugetur, tanquam mortuus: unde profectò irrepit auditorum animis miseratio, quæ jam affulgente lætitia suavissimè titillatur.

DE MISERATIONE, PER SERmocinationem.

CAPUT XLV.

MAgnam quoque vim ad permovendos affectus obtinent sermocinatio-

tiones; in quibus eorum qui duras patiuntur calamitates, verba & orationes aptissimè conformantur; quales sunt præcipuè moribundorum, orborum, exulum & cæt. ejusdem generis: quod Cicero præclarus artifex non omisit in Milone.

Hominis calamitosi oratio.

Me quidem, Iudices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus intersum quotidie. Valeant (inquit) valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republ. cives mei, (quoniam cum illis non licet,) sine me ipsi, sed tamen per me perfruantur. Ego cedam, atque abibo, si mihi republ. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quamprimum tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea conquiescam. O frustrà (inquit) suscepti mei labores: ô spes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio calamitosi hominis tam graviter expressa, vehementer animos mentesque percellit.

In eo genere sunt ultima, ut dixi, virorum moribundorum ad conjuges, aut patrum ad filios, colloquia: quæ ubi aptè finguntur & pronuntiantur, vel è durissimis pectoribus miserationem excutiunt. Finge Sedeciam apud Nabuchodonosorem damnatum, sic filios postremùm alloqui:

Quid me aspicitis, dulces animæ? patrem non hodie primùm amittitis: tunc desiit in humanis esse vester parens, cum miser & captivus esse cœpit. Vivite fœlices amores mei, si quæ fœlicitas in servitute esse potest. Vos fortasse melior fortuna, cum Deo visum fuerit, reviset. Ego, qui vos simul genui, & perdidi, solus proficiscar ad mortem, meoque sanguine quicquid est sceleris, expiabo.

Patris moribundi ad filios gravis oratio.

Valete solatia mea, & cum vobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate qui vos in tutelam suam accipiet, & nunquam deserto esse patietur. State constanter patriis legibus, & ceremoniis, nec ulla vos temporum injuria ab avitæ religionis sanctitate divellat. Matrem Reginam in hac viduitate & exilio miserrimam consolamini, fraternam inter vos concordiam sanctissimè fovete. Ego, si quid sepulti mortuorum cineres sapiunt, vestri non obliviscar; Adero sæpè dormientibus, vigilantibus adero, & vestræ servitutis angores, qua potero voce, mitigabo. Valete, iterum meæ deliciæ, valete liberi, quondam beati, nunc infelices; quondam florentes, nunc calamitosi; quondam Regis filii, nunc exulis, & fugitivi: Hic vester dominus est, huic supplicate, amplectimini genua; quis pudor est? Vos miseros quidem effecit fortuna: ignobiles non ideo faciet. Quid sceptra vos adhuc, & Reges cogitatis? Date fatis manus, & si vos vestra ætas dolere nondum docuit, matris fletus imitamini. Heu nimis maturè dicitis esse miseri!

Sedeciæ cura.

Oratio composita est ad ferreum Regis pectus commovendum: itaque miserationes habet satis flebiles; gravitate tamen condîtas: Neque enim Sedecias pro sua vita supplicat, verùm se, de conjugis & liberorum salute vehementer sollicitũ, ut debebat, ostendit: Hæc enim cura, in paterna viscera vehementissimè penetrat: & nullus adeò ferus est, qui hujusmodi sensibus mollissimè non titilletur. Vidi, vidi nobissimum & facundissimum adolescentem, cum hæc magno, ut erat imprimis ad dicendum compositus, actionis decoro recitaret, multorum lacrymas expressisse.

Iam Patrem orbum, quod miserabilius est, audiamus, Iacobus est ille Patri-

triarcha, magnis & arduis laboribus à puero exercitus, & quem ideò generosior decet constantia, quam Sedeciam Regem mollissimis studiis innutritum: ad hoc tamen fulmen, ex morte Iosephi filii (ut ipse arbitrabatur) contortum, ita loquitur apud Philonem, orationem miserationibus & gravitate condiens,

---

ORATIO IACOBI PATRIARCHÆ in ficta morte Iosephi.

Philo, lib. de Ioseph.

Οὐχ ὁ θάνατός με λυπεῖ τέκνον, ἀλλ' ὁ τούτου τάφος. εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης τῆς σῆς, παρηγορούμην. ἐθεράπευσα, ἐνοσήλευσα πρότερον ἀποθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώνησα, τοὺς ὀφθαλμοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κειμένῳ τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα, τῶν νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον. ἀλλὰ εἰ καὶ ἐπὶ τῆς ξένης, εἶπον ἄν, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆς φύσεως ἀπολαβούσης ὢ οὗτος, μὴ κατήφει· πρὸς ζῶντας αἱ πατρίδες, ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. ὠκύμοροι δ' εἰσὶ πάντες ἄνθρωποι. καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος, ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι. εἰ δὲ δὴ, καὶ βιαίως, καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἦν ἄν μοι κουφότερον κακὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος· οἱ κτείναντες, νεκρὸν ἂν ἠλέησαν, ὡς ἐπαμήσασθαι κόνιν, καὶ τὸ σῶμα ἐγκρύψαι· εἰ δὲ καὶ πάντων γένοιντο ὠμότατοι, τί πλέον εἶχον; ἢ ῥίψαντες ἄταφον ἀπαλλάττεσθαι; τῶν δὲ ἐν ὁδῷ παριόντων ἴσως τὶς ἐπιστὰς, καὶ θεασάμενος οἶκτον τῆς κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας καὶ ταφῆς ἠξίωσεν· νυνὶ δ', ὡς λόγος, ἀτιθάσσοις καὶ σαρκοβόροις θηρσὶν εὐωχία καὶ θοίνη γέγονας γευσαμένοις, καὶ ἑστιαθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλητὴς εἰμὶ τῶν ἀβουλήτων, ἐκεῖ γεγύμνασμαι πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμενος, ξενιτεύων, θητεύων, ἀναγκαζόμενος ὑφ' ὧν ἥκιστ' ἐχρῆν. καὶ πολλὰ μὲν εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα, μυρία δ' αὐτὸς ἔπαθον τῶν ἀνηκέστων, ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν, οὐκ ἐγνάμφθην

Non tam ego tuam mortem, fili mi, doleo, quàm sepulchri jacturam: nam si tibi sepulchrum contigisset in terra propria, nec mihi deesset solatium. Assedissem ægrotanti, ante mortem, impendissem morienti extrema oscula, clausissem oculos, mortuum perfudissem lacrymis, extulissem magnificè, nihil omisissem è justis funeribus; atque etiam si peregrè defunctus esses, dixissem mecum, persolutum est naturæ debitum, noli tristari, vivi habent suas patrias, at mortuorum omnis terra sepulchrum est: Brevis ævi sunt omnes homines; nam qui maximè longævus fuit, quantillum temporis vixit si ad æternitatem id conferas? vel, si omninò moriturus eras per vim & insidias, levius fuisset extingui manibus hominum qui mortuum saltem miserati, obruissent terra, & cadaver sepeliissent: aut, ut crudelissimi fuerint, quid amplius potuissent quàm insepultum projecere? quem mox viator aliquis præteriens, memor naturæ communis, humasset, misericordia commotus? Nunc, ut fertur, immites & carnivoras bestias pavisti, & saturasti meis visceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlavi: in his miseriis abundè sum exercitus, errando, peregrinando, mercede serviendo, dura fereando imperia, usque ad vitæ periculum exagitatus, à quibus minimè oportuit: multa vidi, multa audivi, multa passus sum gravia, quibus

ad

ἀλλ' οὐδὲν τοῦ συμβεβηκότος ἀφορητότερον, ὃ μου τὴν ῥώμην τῆς ψυχῆς κατέτρεψε, καὶ καθῄρηκε. τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτρότερον πένθος; ἡ μὲν ἐσθὴς τοῦ παιδὸς διακεκόμισταί μοι τῷ πατρί. τοῦ γὰρ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βραχὺ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲν ὅλος δι' ὅλου δεδαπάνηται μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν. ἡ δ' οὐδ' ἂν ἐκπεμφθῆναι μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς ἀνίας ὑπόμνησιν, ὧν καὶ ὑπέμεινε καινίσιν, εἰς ἀλήστους καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφοράς.

ad patientiam eruditus perduravi; sed nihil præsenti casu intolerabilius, qui totum animi mei robur subvertit atque dejecit. Quis enim luctus potest esse major, aut miserabilior? vestis pueri ad patrem perlata est, ex ipso non membrum, non frustum, non vel minimæ reliquiæ, totum devorarunt bestiæ: nihil superest, quod sepulchro inferatur. Ac ne vestem quidem recepi, nisi ut ad ejus aspectum recrudescat doloris memoria, ne unquam tantæ calamitatis oblivio possit irrepere.

DE SERIIS MOTIBUS Miserationis.

Et de prudenti eorum tractatione.

CAPUT XLVI.

Placuit hanc exemplorum copiam ex clarissimis quibusque scriptoribus explicare; quòd nihil imitatione sit in hoc genere dicendi præstabilius. Cæterùm mens totius eloquentiæ prudentia consulenda est, quæ quid, quove ordine & loco dicendum, suggerat.

Alii sunt in theatris & pulpitis apud Philologos: alii in oratione civili, apud Iudices, vel etiam sacros oratores affectus. Quippe in theatrali illo genere liberius quasi dictionis habenæ laxantur. Civile autem pro dignitate personarum parciùs est, gravius, & verecundius.

Cicero non in omnibus affectibus imitandus.

Quamobrem & nimia nonnunquam affectuum teneritudine luxuriat M. Tullius; quos etsi ab eo prudenter adhibitos fuisse tanti viri authoritas credi postulat, haud tamen in omni orationis genere & loco imitandos suaderem.

Liv. l. 5. Gravis miseratio.

Vide querimoniam Pauli Æmilii, qui intra triumphi sui celebritatem, duos, totius familiæ columen, filios amiserat, quàm sobria est & excelsa.

Defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quòd triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et quum ego & Perseus nunc nobilia maximè sortis mortalium exempla spectemur: ille qui ante se captivos, captivus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen habet: ego qui de illo triumphavi, ab alterius funere filii ad alterum, accurrens ex Capitolio, propè jam expirantem, veni; neque ex tanta stirpe liberum superest, qui Lucii Æmilii Pauli nomen ferat.

Tacit. l. 15.

Senecæ morituri suprema oratio.

Gravis est istud doloris exemplum: nec minùs generosa extat apud Cornelium Tacitum Senecæ morituri suprema oratio: cùm enim ultima viro admirabili necessitas esset denuntiata, & omnes, qui aderant, suaviter collacrymarentur, ille amicorum lacrymas coërcens:

Ubi præcepta, inquit, sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis? neque aliud superesse post

post matrem fratremq; interfectos, quàm ut educatoris, præceptorisque necem adjiceret?

Quid Socrates apud Platonem? quâ constantiâ moritur? num longè melius, & ad effectus potentius est, consummatæ sapientiæ viros ita loqui, quàm flebiles aliquas nænias occinere? Quippe virtus ipsa, & magnificentia, in qua gravitas & auctoritas est, plus proficit ad misericordiam commovendam, quàm humilitas & obsecratio.

Plato in Phædone.

Hoc igitur imprimis considerandũ erit Oratori, apud quos dicat, & quam personam agat. Dicendum in curia, in foro, apud prudentes & limatos homines: in oratione etiam funebri apud populum loco sacro: facessant illæ næniæ muliebres, & quicquid est ambitiosarum lacrymarum. Tota si opus est, gravi dolore condiatur oratio. Si Domini, venerandi cruciatus, aut martyrum tormenta narrentur, motibus quidem opus est, & iis vehementioribus: sed tamen retinere oportet majestatem, nec unquam in illos muliebres, inclinatos, ululantes affectus demigrare.

Finis motuum quis esse debeat.

Secundò prospiciendum est, quò tandem evasurus sit hic motus; nam si inanis tantùm spectatur profusio lacrymarum, quid hoc sterilius? Omnia, quæ ex recta ratione geruntur, ad bonum aliquod solidum collineare oportet. Si miserationes tractat patronus, ad utilitatem caussæ faciant; si sacer orator, in iis se exerceat, conetur non steriles lacrymulas, sed fletus salutares elicere.

Tertiò nunquam videatur orator velle lacrymas ciere, & in id artis machinas componere. Audax est alienos fletus sibi polliceri: hoc qui expectant auditores, pertinaciùs obluctantur, ac quicquid affertur suâ expectatione minus existimant.

Quarto, infantissima eorum ratio diligenter fugienda; qui cum apparatas orationes recitent, sibi aut verba suspiriis intercludi, aut vocem lacrymis debilitari, apud ipsos etiam auditores, fletum tenere non posse, dicunt, cùm omnia frigidè & insulsè ficta appareant. Hæc ad comicos risus quàm ad miserationes aptiora sunt.

Quintò, cùm juxta vetus Apollonii Rhetoris dictum, citò arescat lacryma; non modò quia salsa est, ideoque ipsa acrimonia facilius consumitur; sed quia alienorum præsertim malorum levissimus est aliis sensus, quia tenerrimè (ut solent omnes) se diligunt; nunquam diu in miseratione commorandum est: sive enim lenta sit, & jacens, ideò citiùs abrumpenda, quia nihil incondita miseratione infelicius; sive secundos cursus teneat, non est nimis indulgendum, ne satietate & fastidio, quod rebus etiam optimis innasci solet, obruatur.

Apollonii Rhetoris dictum.

Sextò, ubi res per se sunt satis tristes & funestæ, qualia sunt dira innocentissimorum hominum supplicia, non sunt adscitiis rebus & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuriâ & sterilitate res alienas excogitare.

Septimò, danda est opera, ut honesti sint aditus, & recessus ad effectum, & aditus quidem talis esse debet, ut non videatur quæsitus apparatus, sed ut ejus, qui repentè excitatur, motus aliqua subesse ratio videatur. In quo errant plerique, qui antequam intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento versentur, statim incipiunt furere & insanire, cùm nulla caussa tam atrocis tempestatis appareat: ex quo conjiciunt auditores, Claudiana fore tonitrua, quæ statim in risus solventur. Recessus verò talis erit, ut non exhaustus, nec satiatus, sed sui potens, consultò in alium sermonem, cum apta quadam digressiuncula, sermonem divertere orator videatur; nisi fortè in extrema

parte

Digitized by Google

parte orationis verſetur motus, & deſinere ex abrupto opportunum judicetur; quanquam hoc rariùs præſtandum eſt; nam aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionem relinquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum, & memoriæ conturbationi à pleriſque imperitis tribuitur.

Octavò, character orationis in miſerationibus eſſe debet minimè affectatus, non turgidus, non inſolens, non feſtivus, non politulis metaphoris comptus, aut periodorum ſtructura ambitioſus, ſed candidus, ſobrius, & cum generoſitate aliqua demiſſus, rebus & ſententiis creber, numeris ſimplex, toto denique corpore ingenuus.

Nonò, accedat ad elocutionem actio, rebus & verbis accommodata; cujus tanta vis eſt, in hoc præſertim genere, ut lectiſſimos quoſque affectuum, ſine ejus beneficio inclinari, repere, extingui videamus: contrà, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in eximiam quandam dignitatem efferre ſolet. Sed de tota actionis ratione alibi pleniùs.

Quæret fortaſſe hic aliquis, ſintne apparandi motus oratori? videtur enim hæc agendi ratio clariſſimorum hominum ſententiis non mediocriter averſari. Siquidē Demetrius Phalereus apertè dicit.

Demetr. Phalereus περὶ ἑρμηνείας. Θυμὸς καὶ πάθος τέχνης οὐ δεῖται, ἀλλὰ δεῖ τρόπον τινὰ αὐτοφυῆ ἐςὶ ὑπὸ τ ποιούντων: (hoc eſt) Motus iracundiæ, & miſerationis, arte non indigent, ſed oportet eos veluti quodam naturæ impetu fluere.

Dion. halic. in Lyſia. Hoc eſt quod Dionyſius Halicarnaſſenſis dicit; αὐτοφυῶς, καὶ αὐτοπραγματεύτως λέγειν.

Nec immeritò videtur irriſiſſe Satyricos eos qui ad miſericordiam movendam apparatiſſimas afferunt orationes.

Perſ. Sat. 2. *Cantas, cùm fracta te in trabe pictum*
Ex humero portes? verum, nec noćte paratum,
Plorabit, qui me volet incurvaſſe querela.

Quæ ſi vera ſunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cùm difficillima pars eloquentiæ videatur in motibus conſiſtere, ſi nulla, quod ajunt, arte indigent, quid eſt, quod magnoperè putemus Oratori elaborandum?

Verùm, nunquam hæc fuit mens eorum, qui de eloquentia ſyncerè judicarunt: Si quis veteratus eſt, aut dolet, non ſolet opinor cogitare in ipſo permotionis æſtu, quomodo dolorem aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura:

Verùm, quia oratorum eſt, non tam iraſci aut dolore, quàm aliorum iras & dolores exprimere, ſummâ arte providendum arbitror, quomodo id rectè præſtare poſſint; alioqui, ſi nihil eſt artificii, dicamus quoque, pictores, dum furioſum Athamantem, & mœrentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere quam maximè naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita judicat, ſed eos artificioſiſſimos eſſe putamus opifices, qui propriùs rerum naturas aſſequuntur.

Ita quoque ſe res habet in eloquentia; motuum ſolers quædam ratio magnifica res eſt, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium eſt quin multum in id impendant induſtriæ.

Quorſum igitur contra ſentire graviſſimi videntur authores? Primùm eos reprehendunt, qui cùm nihil opis habeant à natura, moroſa quadam opera & infelici labore motus parturiunt; de quibus dixit Pindarus.

--- κόρακες ὡς
Γαρύετον διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον:

Deinde illos qui in rebus afflictis, tri-

ſtibus, calamitoſis, vel certè ſeriis, & gravibus, undique floſculos carpunt delicatiſſimæ orationis: & in doloris motibus, ingenii luxuria, figurarum mollitie, periodorū deniq; lacinioſo ambitu intemperanter laſciviunt: Hos omnes jure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Quintil. l. 11.

Commoveaturne quiſquam ejus fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac ſui jactantem, & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ in ancipiti ſorte videat? non: imò oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenii, & cui eſſe diſerto vacet.

Idem l. 11.

Quamobrem in his ſumma cura eſt egregiis oratoribus, quomodò artificium occultent: ut, quod ait idē author: Illa quæ dicimus, non domo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumpſiſſe videamur: & oratori, & ipſi cauſſæ plurimùm confert: nam & magis miratur, & minùs timet judex, quæ non putat adverſus ſe præparata.

Ariſtoteles artem tegendam dicit.

Non dicit domo non eſſe afferenda, quæ dicimus, ſed ita agendum, ut non videamur attuliſſe: quod ſimiliter Ariſtoteles, 2. Rhet. Διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, ϗ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως.

Ars tegenda.

Oportet (inquit artem ita obſcurare, ut non ex ullo apparatu, ſed omninò naturaliter dicere videamur: quod ſi quædam molliores figuræ in oratione transluceant, quæ ſine cura & cogitatione fluere non poſſunt, ſtatim ars deprehenditur, & vis motus ſidit. Nam, ut ait Dionyſius in Iſocrate.

Χαριεντισμὸς πᾶς ἐν σπουδῇ, ἄωρον πρᾶγμα, ϗ πολεμιώτατον ἐλέῳ. Oratio nimis elegans, & feſtiva in rebus ſeriis, intempeſtiva res eſt, & miſerationi contraria.

Poëtica & ſophiſtica in motibus oratio ab oratoria diverſa.

Alia plerunque ratio eſt Poëtarum, & ſophiſtarum, qui omnia aurium delectatione metiuntur: licet enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè ſuas artes produnt liberiùs, quàm ii, qui non jam argenteis haſtis pugnant, ſed grave & laborioſum diſcrimen ingreſſi ſunt.

Nunc, quæ ad actionem attinent, etſi breviùs perſtringere viſum eſt, tamen quia aliud argumentum ſpectant, in ſequentem libellum rejiciemus.

Finis Libri octavi.

DE

DE PRONUNTIATIONE.

LIBER NONUS.

Actio corporis eloquentia.

IN Eloquentiæ potissimum exercitatione cõformari solet actio; cujus vis maxima est, & ad omne momentum persuasionis efficacissima. Est enim corporis quædam eloquentia; qua fit, ut animus optimis sensibus affluens in corpus emanet, eique sui generosam speciem imprimat. Ut igitur lumen à sole, sic ab intima mente profluit actio; imò mens ipsa in actione se prodit, quasi in speculo; & per vultum, per oculos, per manus, per vocem, optimum eloquentiæ instrumentum, in exteriora sese diffundit: cùmque ea quæ interiora sunt, minùs pateant multitudinis ingeniis, quæ omnia ex oculis metiri solet: contra, quæ videntur & audiuntur, vehementiùs animos per sensum transfusa percellant, evenit, ut qui actione floruerint oratores, omne (quod ajunt) punctum semper retulerint: nec immeritò eandem eloquentiæ primariam & penè unam virtutem agnovit Demosthenes.

Actio usu potiùs discitur quàm præceptis.

Quamobrem, & ei qui seriò decus affectat eloquentiæ diligenter conformanda est, & omni ex parte perpolienda; quamquam supervacaneum existimo, de iis longam præceptorum seriem texere; quæ potiùs è naturæ cujusque affectione, vivâ voce, & continuâ exercitatione petenda sunt, quàm ex scriptorum monumentis expectanda: Qui enim hæc scrupulosiùs inquirunt ex libris, & exercitationi minimè insistunt, idem mihi facere videntur, ac si quis ut in strenuum militem evaderet, gladiatorum dictata multa quàm avidè colligeret, ludi verò gladiatorii aspectum, & rudes, & petitiones, & declinationes nunquam digladiando experiretur. Est autem cuilibet promptius actionis vitia & deformitates notare, quàm quid optimum sit, in tanta corporum & ingeniorum varietate definire.

Digitized by Google

DE ACTIONE MOLLI ET curata.

CAPUT I.

FAmiliarissimum est iis quæ ex Rhetorum ludo, & præceptis, adhuc calent iuveniliùs, actionem nimis mollem & curatam studiosè consectari, qua plurimum sæpe deperditur gravitatis.

Actio scholanimis plerumque delicata.

Alius est Athleta in ludo, alius, miles in acie: cum ad pompam & delectationem referantur omnia, exilire solet liberiùs actionis quædam affectata jucunditas; At ubi seriò cum hoste confligendum est, deflorescit hic ab arte numerosus lepos, & plus sæpe naturæ quàm præceptis tribuitur.

Actio nimis curata non fert solem & pulverem legitimi certaminis.

Non enim satis sani videntur qui certantem hominem, & jam in sudata lori ca deflagrantem, volunt minutulis quibusdam præceptis & legibus illigare: qui Oratores ad religiosam Phonascorum observationem revocant, abstinentiam ciborum variam præcipiunt, liquidorum etiam plasmatum sorbitiunculas præscribunt, gestum deinde formant, quasi ex pixide ad chorea, non ad tubarum sonitus armorumque terrores educturi essent oratorem. His igitur sæpenumero contingere solet, quod Sybaritarum equis, ludionibus quidem illis, sed minimè bellicosis. Quippe gens chorearum ad insaniam usque avida, etiam equos numerosè saltare docuerat; qui postquam ex saltationum umbraculis, in solem & pulverem sunt producti, Martis & tubarum ignari, nimis insulsè compositis motibus lascivientes, se & totum exercitum perdiderunt: ita illi ab imis unguiculis ad verticem usque venusti Rhetores, qui triumphant in lusionibus, in legitimis præliis, si eandem teneant rationem, se & causas in discrimen adducunt.

Simile de equis Sybaritarum.

Itaque bene monet Quintillanus, actionem non esse deliciis molliendam: Alioqui nitida illa & curata pronuntiatio insolidum laborem recusabit, ut assueta gymnasiis & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus speciosa, atque robusta, si militare iter, fascesque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant unctores suos, nudumque sudorem.

DE ACTIONE RUDI, & vasta.

CAPUT II.

Moderata actionis cultura.

NEque tamen cum mollis & compta repudiatur actio, eò deveniendum est, ut cum iis sentiamus, qui rudem illam, & qualem impetus cujusque animo tulit, actionem judicant fortiorem, & solam viris dignam. Est enim profectò ab arte moderata quædam cultura capienda; Nam etsi præceptis istis in dicendo manifestè non utimur, tamen apparet atque extat, utrum aliquando didicerimus.

Ut enim (quod ait M. Tullius) qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ: sed indicat ipse motus didicerint ne palæstrã, an nesciant.

Sic in orationibus judiciorum, concionum, Senatus, etiamsi non adhibentur gestus ex schola, facilè est tamen intueri, utrùm is qui dicat, liberaliter aliquando fuerit institutus.

Omnis quidem affectatio ac nimis delicatus lepos invisus est, & meritò in seriis præsertim orationibus suspectus:

At ipse neglectus actionis incidit is

dliun

Digitized by Google

aliud vitium rusticitatis, quæ meritò placere non possit.

Itaque, ut qui formæ nimis student, elaborantque curiosius, delicatæ molliticei suspicionem non effugiunt: contrà, qui omninò negligunt, rigorem quendam animi & duram speciem præferunt austeritatis:

Non dissimili ratione, quæ nimis excolitur actio, pueriles delicias sapit: quæ prorsus contemnitur, in agrestem duritiem transit, quæ auditores retinere non potest: tenendus est, ut in cæteris, modus & medium, in quo solet virtus consistere. Quanquam si in alterò peccandum foret, facilius excusaretur simplex quædam rusticitas, quam putidiuscula vocis, gestus, & habitus affectatio. Quod Philostratus disertè notavit in Philisco, qui adeò Antonino Imperatori ob infractam mollitiem actionis displicuit, ut immunitate, qua ceteri penè omnes sophistæ gaudebant, excideret: ubi inter cætera notat, καὶ τὴν στολὴν ἀσχήμων ἔδοξε, καὶ τὴν φωνὴν μιξόθηλυς, καὶ τὴν γλῶτταν ὕπτιος, καὶ βλέπων ἑτέρωσέ που μᾶλλον ἢ ἐς τὰ λεγόμενα: Veste, inquit, indecorus, voce penè effœminatus, lingua supinus, & aliò quovis potiùs in dicendo, quam ad sensa respiciens visus est. Quamobrem Imperator in Philiscum conversus, ejus os continuò repressit; angustas interrogationes ingerens; ad quas cum Philiscus minimè responderet: τὸ μὲν ἄνδρα, inquit Antoninus, δείκνυσιν ἡ κόμη, τὸ δὲ ῥήτορα, ἡ φωνή: & cùm sibi, ob sedem Athenis datam, immunitatem quoque concessam dictitaret, respondit Imperator, se non διὰ μικρὰ καὶ δύστηνα λογάρια, immunitatem concedere. Ita ille vitio pravæ actionis irrisus & mulctatus est.

Philost. in vita Philisci sophistæ.

Actionis delicata rigida censura.

DE ACTUOSA ET *frigida*,

CAPUT III.

Is est plebeiorum fermè hominum sensus, ut nullam putent egregiam, nisi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua & rigidi vultus torvitas, & clamosæ fauces, & vox ululans, & pedis supplosiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis dissoluta quædam atque intemperans jactatio: quæ tamen agendi ratio, quàm parum synceta sit, & prudens, declarant summorum Oratorum de pronuntiatione judicia.

Actuosi quales sint.

Siquidem Demosthenes eorum perstringens inscitiam, qui, ut valentissimum quemque lateribus, ita optimum judicarent Rhetorem, præclarè monuit, Oratores, non ex voce, sed ex mente dignoscendos, οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς γνώμης.

Demosth. de clamosis judicium.

At M. Tullius clamosos illos latratores claudis similes esse dictitabat: sicut enim hi ad æquum, imbecillitatis suæ perfugium; ita illi ad clamorem, ignorantiæ suæ præsidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quasi robusto jumento ferocius invecti, apud imperitos quosque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numeravit: nec magis hoc nomine possunt fieri eloquentes, quam bajuli citharœdi.

Itaque licèt promptissimum sit eloquentiæ telum vox firma & robusta, ne tamen nimia contentione politis auribus officiat, providendum est.

Nec immeritò Carneadem Stoicum, nondum tantæ apud Philosophos authoritatis, in gymnasio disserentem, misso quopiam gymnasiarchus monuit & vocem acutam remitteret: Erat enim natura vocalissimus. At cùm ille respo ndisset,

Carneades, ut clamosus arguitur.

Digitized by Google

Da mihi vocis modum: Non ineptè occurrit, Deo eum qui tecum sermocinatur.

Ex quo fit, ut pro locis & auditoribus conformanda sit vox, ne aut nimis demissa sit, aut etiam sonantius quàm necesse sit, exiliat.

Multo verò magis gestus prudenter est temperandus, ne in calore orationis, præter modum subsultans efferatur.

Haterii actio vehemens. Seneca in controversiis.

Quintus Haterius, quem sufflaminandum Augustus Imperator, sumpta *à curribus* metaphora, dictitabat, servum, à tergo perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementius procurrentem, tactu vestis moneret, & ad æquitatem orationis revocaret.

Dici non potest, quantùm à veteribus exagitata fuerit ea quæ in rebus etiam modicis cernitur apud complures insolens totius corporis, ubi nihil opus est, jactatio.

Titius saltatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus: tam solutus & mollis fuit in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset; ita actuosus orator trivialibus etiam probris concisus, ejus vitii deformitatem magis insignem reddidit.

Quintil. lib. 11. Oratoris est agere, non satagere.

Nec temperatior fuit Manlius Sura: quem cùm Domitius Afer multum in agendo discursantem, salientem, manus jactantem, togam dejicientem, ac reponentem vidisset, non agere dixit, sed satagere, hoc est, frustra misereque conari.

Alii hac corporis agitatione minimè contenti, multa passuum millia, ut ille virginii antisophista, declamant; contra quos lineam meritò Cassius Severus poscere solebat, ut aliquem excursionis terminum, qui in stadiis adhiberi solet, constituerent.

Alii mentum intorquent, alii femur & frontem in nugis feriunt: alii pulpitum perpetuis ictibus terunt: nonnulli etiam capillos vellunt: quod Socrati ardore mentis incitatissimo contigisse narrat Diogenes Laërtius.

Hæc ferè vitia sunt actionis prorsus illaudatæ: quæ cùm omnes deceant, maximè tamen graves personas, & sedatas orationes: etsi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, numquam tamen ita debent esse immoderati, ut extra se exilire orator videatur; alioqui nisi permotionis ipse potens fuerit, contemptus efficitur.

Deinde gravitati non parum officere solet crebra illa corporis jactatio, & juvenilis motus ostentationem habet non mediocrem.

Sedata gravis personæ oratio, quasi ex sacrario prodire videtur.

Contrà, quæ sine hac gesticulatione sapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis sacrario, quasi ex oraculo fluere videntur, & ideo ad persuasionem plus habent firmitatis.

Quanquam in eo magna est argumenti ad dicendum propositi habenda ratio, & alia sedatè, alia severè nonnunquam & atrociter dicenda sunt, nunquam tamen insanè; quod iis accidit, qui in nugis tragica & ululanti voce lasciviunt.

Actio frigida.

Aliorum longè dispar est ratio, qui adeò miserè & frigidè dicunt, ut ubi irasci, tonare ac fulgurare oporteat, non magis ardescant, quàm gallinæ madidæ, & lectoris *tono* Thyesteas exercitationes decurrant.

Cicero in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accusatore, præstringit M. Tullius. Cùm enim affirmaret se testibus, chirographis, quæstionibus probaturum sibi à reo fuisse præparatum venenum, sed interim rem atrocem, remisso vultu, languida voce, ac reliquo gestu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, nisi fingeres, M. Callidi, sic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui sunt ita affecti, ad consolandos in valetudinario ægrotos magis quam ad grandiores orationes sunt idonei; quamquam

Digitized by Google

quam ocurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud quos ipsi sunt valdè apti, ut apud Areopagitas, qui res simplici oratione narrari, nullis verò motibus exaggerari incendive jubebant.

In hoc genere magna & ætatis, & personarum, & rei ad dicendum propositæ habenda est ratio: quædam enim sunt quæ gestum nullum ferunt; sed quò simplicius dicuntur, eò plus habent ad persuadendum roboris. Contrà, gestus si quid artis oleat, de fide & authoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de industria promunt eloquentiam, alia celant, & ejus percallidè declinant opinionem: omnia rerum momenta prudentissimo præsertim oratori sunt expendéda; & ut styli, sic actionis quoque adhibenda est varietas.

DE CANTU ET monotonia.

CAPUT IV.

SEd nos errata quæ in actione contingere solent, pleniùs agnoscamus. Omninò, ut ea tota in pronuntiationem & gestum dividitur; ita vocis & corporis vitia sigillatim expendenda sunt.

Cantus appellatur Caricum vitium. Suid. & Fab. l. 11

Quo in genere primum est & familiarissimum cantus: quod inutilius sit an fœdius, dubitare se dicit Fabius: appellatur istud à nonnullis Caticum vitium, & Καρικὴ μοῦσα, quod Cares, ut lamentabili cantilena supra cæteros delectari, locum proverbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerunt, quos pene cantasse in epilogis testantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat quid sit cantus, dixerim esse clamosam quandam & subsultantem uno fermè tenore næniam.

Cantores non habent vocis varietatem.

Primùm igitur animadvertas in cantoribus μονοτονίαν, hoc est vocem etiam in cantu, unius semper tenoris, similem tabulis, quas μονοχρωμάτους appellant: non quòd non habeant aliquam modulorum disparitatem, quam cantus necessariò solet includere, sed quòd desit illis aucupium gratissimæ varietatis, qua pro argumentorum dissimilitudine suam navi oratores perspergunt, actionem.

Itaque, si narratiunculam quandam in submisso genere dicendi cantores percurrant, ubi minimè affectatus requiritur pronuntiationis lepos, insurgunt: inclamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam, ô puer*, vel, *nam postquam veni hic ad balneas, cœpit defricari*, quàm, *O Cheronea perniciosus ager! ô transfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiscite Heroum animæ, ad Plataas ictus sumus.* Deinde quicquid dicunt, tanta voce tantaque contentione spiritus pronuntiant, ut ægrè posteà submittere, & in exilem sonum deflectere possint, sed vox semel incitata, quasi effrænis Numidarum equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eosdem semper limites subsultans quidam puerilis tonus: quo vox in aliis muliebriter frangitur, in aliis perquam flebiliter ululat, ad summum totam pronuntiationem corrumpit.

Cantus fœdum pronuntiationis vitium.

Fœdum illud quidem est in oratoribus (ut ait Quintilianus) & inutile vitium: fœdum, propter inflexiones muliebres, & ululatus: inutile, propter frugis & fructus inopiam. Nihil magis officit persuasioni, nihil minùs afficit navum auditorem, nihil viro oratore indignius.

Quare quicunque hanc agendi rationem sequuntur, paucis fortasse mulierculis, & auribus valdè plebeiis placent; à viris prudentibus, non secus ac declamatores pueri audiuntur, qui nec delectare, nec prodesse possunt.

Quan-

Digitized by Google

Quanquam evenit sæpè, ut istud, quicquid est vitii; tum sanctitatis, tum doctrinæ virtutibus nonnulli sacri Oratores tegant, tamen si hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam utilior, in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis.

Radix ut plurimùm hujus mali pullulat in scholis, in quibus pueri rebus tragicis & grandibus assueti, quæ vocis contentiones & alios flexus desiderant, rati omnia in eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res civiles, minutas etiam plerumque, vel festivas, eodem spiritu dicunt, & pronunciant. Videre est etiam adolescentulos in infimis scholis delitescentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Despauterianos versus recitare, non secùs ac si Milonianæ perorationem, aut Priami cædem, aut Niobes lacrymas declamarent.

Educatio cantus.

Hoc demum vitium in theatris alitur, ubi torvi, & furiosi, & ululantes, & ad insaniam usque actuosi visuntur; quæ dum apud imperitum populum, qui istis rebus pascitur, habeant aliquid jucunditatis, è scena transeunt, non modò in oratorum pulpita, sed in ipsas concionatorum cathedras; ex quo latius indies blandum serpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam perversa evelli possit? hac opinor, si pueri primùm rebus submissis & humilibus rotundè pronuntiandis assuescant, nec statim ad tragicas illas nænias, aut furores etiam, procurrant.

Remedium adversus cantum.

Deinde, si sensum eorum quæ recitant, maturè animadvertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, sed gravia & sedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, sua etiam vitia in aliis recognoscant.

Postremò, ubi jam ad illos palæstræ motus aptiores & magis compositi fuerint, in orationibus exerceantur, quæ varios motus ac vocis inflexiones admittant; ut quid submissè ac leniter, quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum videant, è quibus pronuntiationis grata comparatur varietas.

Pronunciationis exilis siccitas fugienda.

Neque verò cùm tantoperè cantus exagitatur, in eorum sectam transeundum est, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: dum enim sibi persuadent, cantionem esse ab oratore alienam, in exilem quandam deveniunt pronuntiationis siccitatem, quotidiano sermoni simillimam: quam jure reprehendit Quintilianus: oportet enim esse aliquid in actione nitoris & curæ; quod qui penitus evellere student, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, ut in ipsa Poëmatum recitatione; in qua, qui pueros in eam conantur adducere severitatem, ut naturaliter, quod ajunt, pronuntient; non solùm quicquid in ea ætate est, tollunt gratiæ & jucunditatis, sed eorum actionem subsurdam, exilem, languidam, & penè senilem faciunt, ut præ istis jam cantores diserti & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui istos versus humiliter pronuntiet:

Soror Tonantis (hoc enim solum mihi
Nomen relictum est) semper alienum Jovem,
Ac templa summi vidua deserui etheris,
Locumque cœlo pulsa, pellicibus dedi.

Non secus ac si Davus aliquis dicat,

Here salve, aut Phædria secum:

Dum rus eo, cœpi egomet, mecum inter viam,
Itaut fit, ubi quid in animo est molestia.

Aliam

Aliam rem ex alia cogitare.

Cantus in oratione subobscurior esse debet.

(Quanquam & hæc etiam aliquid artis desiderant) planè ridiculi sunt, qui ita pronuntiant, nec vident, M. Tullium hoc genus improbasse, qui dixit in oratione, *cantum esse aliquem subobscuriorem*; artificiosos scilicet vocis flexus subindicans, quos, qui omninò rejiciunt, dum se artificiosa dicunt improbare, fruantur sanè suâ persuasione, sed cæterorum labori dent veniam, qui nihil credunt esse perfectum, nisi ubi natura cura juvatur.

DE ALIIS PRONUNTIATIONIS vitiis.

De Coccysmo, Brancho, Suspiriis, blæsa Nare.

CAPUT V.

Alia sunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ *Coccysmus, Branchus, Suspiria*, & *blæsæ Nares*, sæpius numerantur.

Coccysmus fit, cùm vox supra vires urgetur, unde & suffocata sæpe, & majore nisu, minùs clara est, & interim elisa in illũ sonũ erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem istud sit, apparet ex Julio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demosthenis & Hyperidis, Ὑπερίδης δὲ καὶ Δημοσθένης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπον.

Julius Pollux l. 5. c. 14

Branchus, sive Βράγχος, est longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen firmæ intentionis; ideoque tremulus, ut corpora quæ aspectu integra nervis parum sustinentur, ut ait Fabius, cujus etiam vitii meminit Pollucis Onomasticon, & Βραγχώδη φωνὴν nominat.

Fabius l. 11.

Pronuntiationis vitia.

Suspiriosi alii sunt, qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbeat: sunt qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clarè sonante, imitentur jumenta, onere & jugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inventionis copia urgeantur, majorque vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ emitti faucibus possit: est aliis concursus oris, & cum verbis suis colluctatio: Jam tussire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos spargere, & majorem partem spiritus in eloquendo, per nares effundere; etiamsi non utique vocis sunt vitia; quia tamen propter vocem accidunt, huic loco subjiciuntur. Quòd verò ad rectam spiritus & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua & distinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur: cui contrarium est vitium nimiæ tarditatis. Nam & difficultatem inveniendi fatetur, & segnitia solvit animos, & in quo est aliquid temporibus præfinitis, aquam perdit. Promptum sit os, non præceps: moderatum, non lentum: spiritus quoque, nec crebrò receptus, concidat sententiam, nec eò usque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus, ut quia fiat, non ubi volumus, sed ubi necesse est. Hæc Fabius.

DE VOCIS NATURALIBUS vitiis & virtutibus.

CAPUT VI.

Julius Pollux, Onomastici l. 2. c. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari solet.

Vox nigra quæ?

Prima est μέλαινα, *nigra*, hoc est, obscura, translatione ducta ab oculis ad aures. Nam ut nigrum segnius oculos afficit, ita hæc vox difficilius in aures penetrat,

trat, & secum minùs habet amœnitatis, imò tristis retinet quidpiam horroris.

Φαιὰ, *fusca*, vel *subnigra*, differt quidem à nigra, quod minùs habeat obscuritatis, sed tamen à puræ vocalitatis nitore longè abest.

Ἀηδὴς, *inamœna*; quales esse solent aliquando robustissimæ voces, cum quibus rarò miscetur jucunditas. Et id in Cassio Severo mirabile fuisse memorat Seneca, quod valentissimæ vocis retineret suavitatem. Hæc enim inter se rarò conveniunt, ut eadem vox sit suavis, & solida.

Σμικρὰ, *pusilla*, dicitur à Quintiliano, quæ ὑπερόχῳ, excelsæ & prægrandi opponitur. Talis est eorum qui pipire magis videntur quàm loqui.

Στενὴ, *angusta*, quæ veluti per arctum gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος, *Quæ* vel *difficilè auditur*, vel auribus importunè molesta est.

Ἀσαφὴς, *subsurda*, vocatur à Fabio, quæ, ut Aspendius citharista, sonum intus retinet, nec vocales habet emissiones.

Συγκεχυμένη, *confusa*, nec plenè articulatis sonis distincta.

Ἐκμελὴς, *absona*, discrepans, & inconcinna.

Ἀμελὴς, *neglecta*, sine nitore, & palæstra.

Ἀνάγωγος, *rudis*, & intractabilis, quales esse solent pulli equorum effrænes.

Ἀπειθὴς, *ad persuadendum inepta*, qualis esse solet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς, *rigida*, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα, *dura*, & *aspera*, quæ strepitu aures offendit.

Διεσπαρμένη, *discepta*, quæ fit, quando sermo subsultat imparibus spatiis, miscens longa brevibus, gravia acutis, elata summissis, & inæqualitate horum omnium, sicut pedum, claudicat sermo: eadem varia & inconstans dicitur.

Λυπηρὰ, *tristis* & acerba, quæ atribus injucundum sonum fundit, qualis esse solet rotarum stridularum, aut inconcinnarum avium.

Βραγχώδης, *infirma*, qua tenuis & elisus spiritus in raucam exilitatē spargitur.

Χαλκίζουσα, *ænea*, quæ instar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα, *acuta*, quæ sonantiùs quàm par est, aures percellit, & penetrat. Non enim acutissimus sonus orationibus convenit, quod prætenuis fit, & nimis secans, & immodicæ claritatis, contrariæ verò virtutes sunt.

Vox ὑψηλὴ, *alta*, quæ ex firmis sparsa lateribus, aures implet plenissimè. *Virtutes vocis.*

Ὑπέρογκος, *excelsa*, & exaggerata, quæ non modò pleniùs auditur, sed ipsa firmitate durabilis est.

Λαμπρὰ, *clara*, quæ nitidiùs personat, & nullis maculis infuscatur.

Πλατεῖα, *plana*, fusa explicata.

Βαρεῖα, *gravis*, & prægrandis, qualis esse solet valentissimorum musicorum; quæ si admixtam habeat suavitatem, laudatissima vox est; at verò dulcedinis expers, plerunque in vastam enormitatem spargitur.

Λευκὴ, *candida*, & pura, quæ aures afficit, ut color albus oculos.

Ἐκκεκαθαρμένη, *pura* puta, & quasi omnibus vitiis ac sordibus defæcata.

Ἡδεῖα, *suavis*, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἐπαγωγὸς, *illecebrosa*, flexibilis & delicatis modulis affluens.

Ἐμμελὴς, *exquisita*, culta, facunda.

Εὐπειθὴς, *rotunda*, simplex, & ad persuasionem aptissima.

Εὐάγωγος, *tractabilis*, quæ facilè ab imo citatur ad summum, à summo defluit ad imum, & in omnes conciditur varietates.

Εὐκαμπὴς, *flexibilis*, & rigoris expers, quæ fingentem sequitur, ut cera mollis digitos.

Εὐέλικτος,

Digitized by Google

Εὐλάλητος, *volubilis*, citata & velox, qualis esse solet optimorum oratorum, ubi pugnat densiùs.

Γλυκεῖα, *dulcis*, & molli quodam decore efflorescens.

Λιγυρὰ *canora*, stridula, & ad citharæ fides apta.

Σαφὴς, *plena*, perspicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς, *splendida*, & molliter pellucens. Et hæc fermè sunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiscuntur, ab arte tamen culturam capiunt & nitorē,

---

DE QUATUOR VIRTUTIBUS pronuntiationis.

CAPUT VII.

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis, Puritas.

QUatuor sunt præcipuè pronuntiationis virtutes, *Puritas, Perspicuitas, Cultus, Habilitas*.

Puritas est salubritas quædam vocis, in qua nihil est vitii; cui officit vox subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effœminata. Contra juvat os facilè, explanatum, jucundum, urbanum, in quo nulla rusticitas, neque peregrinitas resonet, ut ait Quintilianus. Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum absonam atque absurdam, item agrestem & rusticanam: vultque pronuntiari non asperè, non vastè, non rusticè, non hiulcè, sed presè, æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, seu accentus, quo homines ut æra tinnitu dignoscuntur. Hæc virtus, tum natura, tum consuetudine paratur; cujus vis magni momenti est. Itaque plurimum juvabit à teneris rectæ pronuntiationi assuescere. Nam qui grandiores peregrinas linguas discunt, vix adeò purè pronuntiant, ut ab indigenis vitioso quodam sonitu non discernantur.

Perspicuitas, & lux pronuntiationis est in articulata quadam expressione omniū syllabarum, legitimisque interpunctionibus: de qua ita præcipit Fabius. *II. Perspicuitas.*

Dilucida verò erit pronuntiatio, primùm si verba tota exegerit, quorum pars devorari, pars destitui solet, plerisque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Ut autem est necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas, molestum & odiosum. Observandum etiam, quo loco sustinendus & quasi suspendendus sermo sit, quod Græci, ὑποδιαστολὴν vel ὑποστιγμὴν, vocant, & hoc arte, ut apparet, est parabile.

Ornatus est *cultus* vocis, & nitor, cui plurimùm suffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans, erecta, auribus cedens, & cæteræ virtutes, quas ex Julio Polluce commemoravimus. Accedit etiam totius organi pulchra compositio, ut lateris firmitas, ut spiritus cum spatio pertinax, & labori non facilè cessurus. *III. Virtus Ornatus.*

Habilitas est in constanti quadam æquabilitate, pro argumentorum diversa ratione jucunda pronuntiationis varietas. Ut enim optimus stylus, licet sit perpetuò æquabilis, & sibi constans, tamen pro materia subjecta nunc gravis, nunc floridus, nunc leviter demissus apparet: sic laudata vox semper eadem, & à sua bonitate non discedens, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor efflorescit. Dici non potest quantam habeat gratiam ars illa variandi, quantum auditores exhilaret, & ipsum oratorem laboris vicissitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modò dicentem enecat, sed ipsos exanimat auditores. Omninò ut standi, ambulandi, sedendi vices sunt, nihilque horum pati *IV. Habilitas.* *Varietas, pronuntiationis virtus mirificè grata.*

diu possimus : Ita in pronuntiatione amamus gratam vocis in justa æquabilitate varietatem.

Erit igitur vox, ut præcepit Quintilianus, lætis in rebus plena, simplex, hilaris, fluens: In certamine, erecta totis viribus & velut omnibus nervis intenta, atrox in ira, & aspera, ac densa, & respiratione crebra; paulum in invidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc, nisi inferiores, confugiunt.

At in blandiendo, fatendo, satis faciendo, rogando, lenis & submissa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & consolantium, gravis: In metu & verecundia contracta: in adhortationibus fortis, disputationibus teres, miseratione flexa, & flebilis, & consultò quasi obscurior; at in egressionibus fusa, & securæ claritatis, in expositione ac sermonibus recta, & inter acutum sonum & gravem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compositis descendit, pro ut usus rei, modò altiùs, vel inferiùs. Hoc profectò qui præstare poterit, pronuntiationis assequetur perfectionem.

Vocis varietas in actione commendatur in Gratiano.

Et hanc ipsam virtutem Ausonius commendat in Gratiano. Quis tenor vocis cùm remissa, quæ temperatio cùm utraque dispensas! Quis Oratorum læta jucundius, facunda cultius, pugnantia densiùs, aut densata glomeratius dixit ? aut, quod est cuique liberum, cogitavit ?

Ausonius in actione grat. ad Gratianum Imperat.

Cicero 3. de Orat. 216. pronuntiationem in plura genera dividit, lene, asperũ: contractum, diffusum: continenti spiritu, intermisso; fractum, scissum: flexo sono, recto : attenuatum, inflatum. Hi sunt (inquit) actori, ut pictori expositi ad variandum colores.

Iracundia, autant acutum, incitatum crebrò incidens.

Miserationes, flexibile, plenum, incitatum, flebile.

Metus, demissum, hæsitans, & abjectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis.

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Molestiæ, grave, ac uno pressu obductum.

DE GESTU ET RITIBUS antiquorum in numerando, & loquendo per gestus.

Et de hoc curiosæ, Astabasdæ observationes.

CAPUT VIII.

Gestus loquax silentium.

REstat altera pars actionis gestus, cujus loquax est quodãmododo silentium; siquidem Cassiodorus in variis, Orchestrarum loquacissimas manus, linguosos digitos, silentium clamosum nominat, & ejus expositionis tacitæ meminit, quam Musa Polyhymnia reperisse narratur. His corporis, maxime verò digitorum, signis innumerando plurimum usos fuisse veteres testatur Nicolaus Smyrnæus Astabasdas, qui libellum à doctiss. Morello editum de ea re conscripsit, ἔκφρασιν τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου. Non erit hîc à re alienum quædam capita subjicere, ut inde varios vermiculatorum digitorum flexus, ut loquitur Martianus, nec non nimis fortasse putidam in eo antiquorum inventorum subtilitatem lector agnoscat.

Manus loquaces. Digiti linguosi.

Nicolaus Smyrnæus Astabasdas

RATIO ANTIQVORVM PVtidiuscula, numarandi, & loquendi per gestus.

ΕΝ δὲ τῶν χερσὶ καθέξεις τούτους ἀριθμοὺς οὕτως· καὶ ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας καὶ δεκάδας κρατεῖν· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιοντάδας τοὺς δ' ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι, οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καθέξεις ἐν τῶν χερσί.

Συστελλομένου τοῦ πρώτου ἐκ μικροῦ δακτύλου τοῦ μυώπος καλουμένου, τῶν δὲ τεττάρων ἐκτεταμένων, καὶ ἱσταμένων ὀρθίως, κατέχεις ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συστελλομένου καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παραμέσου, καὶ ἐπιβάτου καλουμένου. τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, ὡς ἔφημεν, ἡπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ, δύο, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ δισχίλια.

Τοῦ δὲ αὖ τρίτου συστελλομένου, ἤτοι τοῦ σφακέλου καὶ μέσου, κειμένων, καὶ τῶν ἑτέρων δύο τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, καὶ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, γ'. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, τρισχίλια.

Πάλιν συστελλομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου καὶ τοῦ παραμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, καὶ τῶν ἄλλων ὄντων ἐξηπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω, καὶ τοῦ λιχανοῦ, καὶ τοῦ μύωπος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, δ'. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν τοῦ τρίτου καὶ μέσου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἅπερ κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε'. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ἐπιβάτου πάλιν τοῦ καὶ δευτέρου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν ἡπλωμένων κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἕξ, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τοῦ καὶ πρώτου ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ προσψαύοντος, τῶν δὲ λοιπῶν ἱσταμένων ὀρθίων, εἰσὶν ἅπερ κατέχεις ζ. ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ, ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τοῦ καὶ παραμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου καὶ κλίνοντος, ἄχεις αὖ

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidem læva unitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus continere.

Minimo seu auriculari digito contracto: quatuor verò reliquis extensis & erectis, in sinistra quidem manu unitatem solam contines, in dextra verò millenarium unum.

I. I.M.

Rursus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, ut dicimus explicatis: in læva duo, in dextra millia duo tenes.

II. II.M.

Tertio autem, qui medius & infamis dicitur, compresso, jacentibus aliis duobus, ac reliquis extensis, indice nimirum & pollice, quæ contines, in sinistra quidem tria sunt, in dextra vero tria millia.

III. III.M.

Porrò duobus mediis incurvatis, nempe medio & medico: & reliquis extensis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in sinistra quidem quatuor in dextra, quatuor millia.

IV. IV. M.

Rursus tertio mediove contracto, & quatuor cæteris expansis, denotas quinq; lævâ, ac dextrâ quinque millia.

V. V. M.

Præterea incurvatis infami & annulari & reliquis exporrectis, in sinistra tenebis senarium; in altera, sex millia.

VI. VI. M.

Item minimo auricularive extenso, & palmæ radici seu brachiali apposito, reliquis elevatis, designas septem, lævâ alterâ septem millia.

τῇ κνάθῳ τελείως προσεγγίσῃ, κειμένου καὶ τοῦ πρώτου· τῶν δὲ λοιπῶν τελῶν, τοῦ τρίτου, καὶ τοῦ τετάρτου καὶ πέμπτου, ὡς προείρηται ἱσαμένων ὀρθίων, τὸ γινόμενον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ η. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τοῦ τρίτου ὁμοίως γινομένου, κειμένων καὶ τῶν ἄλλων δύο, τοῦ, τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἐννεακισχίλια.

Πάλιν τοῦ ἀντίχειρος ἡπλωμένου, οὐχὶ δ' ὑπεραιρομένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις ἂν τῷ τοῦ ἀντίχειρος προτέρῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἕως ἂν γένηται σίγματος σχῆμα· τῶν δὲ λοιπῶν τελῶν φυσικῶς ἡπλωμένων, καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον, ι' δηλοῖ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ρ'.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ λιχανοῦ καλουμένου, ἐξηπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίως, ὥσπερ ἴσῃ γραμμῇ· τῶν δὲ λοιπῶν τελῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ὡς ἐν σχήματι γωνίας, ὑποκλινομένων μικρὸν· τοῦ δὲ ἀντίχειρος ὑπεράνω τούτων κειμένου, καὶ συνεγγίζοντος τῷ λιχανῷ, καὶ τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ. καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐκτεταμένως ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τῶν δὲ λοιπῶν τελῶν ἐκτεταμένων, καὶ συνημμένων ὄντων, ὡς ἄγονται παρὰ τῆς φύσεως, λ'. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τῶν τεσσάρων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ὑπὲρ τὸν λιχανὸν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Πάλιν ὡσαύτως τῶν τεσσάρων ἡπλωμένων, τοῦ δ' ἀντίχειρος ὥσπερ Γάμμα ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν μέρους κειμένου, ἐπὶ τῷ στήθει τοῦ λιχανοῦ πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ, πεντακόσια.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ τοῦ λιχανοῦ κυκλικῶς τῷ ἀντίχειρι ἐπιφερομένου, ἄχρις αὐ-

VII. VII. M.

Rursus annulari medicove pariter exporrecto, & inflexo, donec extremam volæ partem aptè contingat, adjacente etiam minimo, reliquis tribus, medio, indice, & pollice sublatis: gestus, qui fit in sinistra, exprimit octo, in dextra octo millia.

VIII. VIII. M.

Sic igitur tertio digito sive medio, pariter constituto, atque aliis duobus ita positis, primo, auriculari videlicet & secundo, sive medico, eadem conformatione, in læva declarant novem, in dextra novem millia. IX. IX. M.

Præterea pollice expanso, non tamen elevato, sed oblique utique, & indice inflexo, quo usque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita ut coalescat sigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non separatis à se invicem, sed connexis, talis gestus in sinistra denotat decem: in dextra centum.

X. C.

Ad hæc, quarto, qui index dicitur, explicato, recta tanquam æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmam quasi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem super his jacente & ad indicem simul admoto: in sinistra talis gestus viginti designat: at in dextra ducenta.

XX. CC.

Rursus indice & pollice in porrectum subinclinatis, & in apice summo sibimet appropinquantibus, cæteris tribus extensis, & connexis, prout à natura ducuntur, talis flexus triginta declarat in læva, & trecenta in altera. XXX. CCC.

Item quatuor recta extensis, & pollice superinducto indici, instar literæ Γ. gamma, & ad partem superiorem exteriorem spectante, in sinistra notat quadraginta, & in dextra quadingenta.

XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis

περιστρέψαντες τῷ μέσῳ κονδύλῳ τοῦ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου· τὸ δ' ἄκρον τοῦ αὐτοῦ λιχανοῦ τῷ στήθει συμπέσῃ τοῦ ἀντίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τῶν τελῶν ἡπλωμένων, καὶ ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, συνημμένους, κειμένου καὶ τοῦ ἀντίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκρόνυχον τοῦ ἀντίχειρος ἑλικοειδῶς ἐπιφερομένου τοῦ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Πάλιν τῶν τελῶν συνημμένων καὶ ἱσταμένων ἐν σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἔσωθεν βλεπόντων, τοῦ δὲ ἀντίχειρος ἐπάνω τοῦ μέσου καὶ τρίτου δακτύλου, τῷ κονδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τοῦ αὐτοῦ δακτύλου κειμένου, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἡρμοσμένου, καὶ τοῦ λιχανοῦ ἐπάνω τοῦ ἀντίχειρος κειμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτοῦ, ἄχρις οὗ τῷ τούτου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ στήθει συμπέσῃ τῆς ἀντίχειρος, ὀγδοήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ καὶ ὀκτακόσια.

Αὖθις τὴν χεῖρα παλαιστοῦ δίκην συστείλας, ὀρθίου ὄντος τοῦ ἀντίχειρος, καὶ τοὺς τρεῖς ἐκτείνας δακτύλους, τὸν δὲ λιχανὸν ἀφεὶς ὡς ἀπὸ τῆς συστολῆς τοῦ γρόνθου ἐγένετο, τὸ τοιοῦτον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ, δηλοῖ ἐνενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννεακόσια.

tis recta, & copulatis: pollice verò instar Γ. gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, sive artum indicis, quinquaginta denotat in lӕva, & in altera quingenta.

L. D.

Hӕc cum ita se habeant, & in indice pollici circumflexo, ita ut index contingat media junctura primum & secundum articulum, & frons ejusdem indicis montem pollicis prӕcingat, sexaginta declarat in sinistra, & sexcenta declarat in dextra. LX. DC.

Item tribus similiter extensis, & ut sӕpe diximus connexis: pollice etiam super indicem immisso, quum ad summitatem unguis in gyrum coëunt, cum indice signat septuaginta in lӕva, & septingenta in altera. LXX. DCC.

Rursus tribus junctis erectisque, ut ad figuram anguli, & ad palmam prospicientibus, pollice autem supra medium & tertium digitum innitente, & incumbente curvaturӕ, quӕ ad radicem ipsius est, & ad palmam adaptato, atque indice super illi circumflexo ad primum articulum, donec summitate concidat in montem pollicis talis gestus in dextra effingit octoginta, & octingenta in lӕva. LXXX. DCCC.

Denique manu palmi instar contracta, erecto pollice, ac digitis tribus extensis, demisso indice, ut à contractione flexus assolet: ejusmodi gestus in sinistra nonaginta indicat, in dextra nongenta. LXXXX. DCCCC.

NEque verò tantùm numerâsse, sed, & per determinatos quosdam gestus collocutos fuisse narrat Isidorus l. 1. c. 25. Sunt quӕdam & digitorum notӕ, sunt & oculorũ, quibus secum taciti proculq; adstantes colloquentur: sic mos est militaris, quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat. Alii quia voce non possunt, gladiatorũ motu salutent. Unde etiam Ennius, de quadam impudica, quasi in choro pila ludens datatim dat se, & communem facit: Alium tenet, alii adnictat, alibi manus est occupata, alii pervellit pedem, alii dat annulum spectandũ, & à labris alium invocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas. & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur*. Testatur id quoque saltatio Chironomica, quӕ motus manuum ad numerũ compositus, affectus animi prodebat. Et ut aliquid ex sacris recenseamus, extat libellus Ariӕ Montani, qui Hieremias inscribitur, de gestu & actione, è quo varias gestuum significationes colligas, quas ipse ex sacro Instrumento confirmat: Ego, quod hujus magis proprium est instituti, Oratorum Poëtarumque aliquot testimoniis demonstrabo.

VA-

VARIÆ GESTUUM naturalium significationes, ex sacris, & profanis.

CAPUT IX.

OMnis motus animi (quod præclarè à Marco Tullio dictum est) suum quendam à natura habet vultum & sonum, & gestum, totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut à motu animi quoque sunt pulsæ. Itaque non erit supervacaneum hæc de motu naturali præmittere.

Capitis demissio quid significat. &c.

Capitis demissio mœstitiam & luctum consequitur, estque is habitus solemnis, iis qui divinæ iræ deprecandæ causâ ad squallorem se abjiciunt; quanquam id nonnunquam vitio hominum, simulatione magis & imitatione veritatis, quàm certo & constanti animi proposito fiat. Sic D. Remigius Clodovæum Regem Francorum ad Christianam demissionem hortatus, dixit,

Mitis deponito colla Sicamber.

Caput attollere superbientium & arrogantium gestus est. αὐχένα γαῦρον ἀείρειν, apud Nonnum Dionysiacῶn 19. *Cervicem ferocem erigere*, id est, superbire.

Caput altum & erectum victores ferunt, estque lætitiæ, ovationis, & victoriæ signum: & is gestus Matri Machabæorum parta jam victoria tribuitur à D. Gregorio Nazianzeno.

πάσσαλον τὴν κεφαλὴν μάλα φαιδρῶς

Capitis nutus apud Homerum Iliad. I. est raræ promissionis signum.

Ἀλλ' ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι.

FRONS.

Frons dura, ad obstinationis & contumaciæ, perfidiæ, impudentiæque notas refertur. Unde & frons perisse dicitur iis, qui summâ impudentiâ sunt armati, *Clamet Melicerta perisse Frontem de rebus.* Persius.

OCULI.

Oculi, per quos maximè animus emanat; sunt enim, ut ait Damascius in vita Isiodori, ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ. *accurata quædam animi simulachra.* Et, ut ait Plinius. Ardent, intenduntur, humectant, connivent; hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. *Plin. lib. II, c. 37.*

Oculi in sublime elati, arrogantiæ atq; superbiæ indicium faciunt: sicut demissi, humilitatis. Gregorius Nazianz. in odis.

Κάτω βλέπων ταπεινόν.

Oculos attollunt orantes, & petentes aliquid à Deo.

Ad cœlum tendens ardentia lumina frustrà. 2. Æneid.

Oculi aversi, negantis aut fastidientis, vel dissimulantis aut negligentis gestum ostendunt. Sic Didonis umbra Æneam respuens apud Virgilium: *Plaut. in Asinaria.*

Illa solo fixos oculos aversa tenebat.

Oculi nictantes malitiosos mores arguunt, cogitationesque indicant perversas, & noxias. Unde Comicus, *Nec illa ulli homini nutet, nictet, annuat.* Et infaustas opinor καλαμύσεις ξοάνων, nictationes simulachrorum, notat Plutarch. in Camillo.

Oculi lacrymis deficientes, vehementissimum & durissimum dolorem indicant, qui levari vel flendo nequeat.

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes. Æneid. I.

Oculos attollere in rem aliquam, est ei attendere, cupidèque animum advertere.

Obtutuque hæret defixus in uno.

Æneid. I.

Oculi clausi meditantem & cogitantem animum produnt: idque non rarò in malam partem interpretamur. Ut proverb. 16. Qui attonitis oculis

oculis cogitat prava. Hebraicè עצה id est, *claudens*.

Oculos aperire, vigilantium & attendentium. Cicero pro Milone. *Aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti.*

NARES.

Narium variæ affectiones.

In naribus magna vel iræ vel lenitatis significatio est, in sacris literis. Nares enim vento vel fumo incensæ, iram gravissimam, & præsentis ultionis avidam, significant. Job: *Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis ex ore ejus vorabit, carbones succensi sunt ab eo. Et gloria narium ejus terror.* Contrà verò summæ lenitatis indicium est narium latitudo, & facilitas respirationis.

Atque lenitas & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuò à Prophetis ארך אפים id est, latis naribus, est appellatus, pro quo interpres noster, longanimis, vertit. Job. 39. 23.

Applicabant ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum Solis adorantes, quasi odoris suavitatem Soli tribuentes, & ascribentes. Ezech. 8. 17.

OS.

Oris affectiones & significata.

Manus super os imposita eorum habitum describit, qui veritate redarguti, aut potestate auctoritateque convicti, obmutescunt, pudefactique tacent, Mich. 7. 36. apud Ethnicos, adorantium gestus est, ut patet ex Apuleio, Metam. l. 4.

Et admoventes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere, ad irrisorum, & duplicum, aut malevolorum gestum indicandum pertinet. Idem etiam labia scindere aut retorquere significat. Proverb. 16. 30.

LINGUA.

Linguam qui mordet propriam, doloris & laboris impatientiam prodit. Apocal. 16.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc est, dentes diductis labiis ostendere, irridentium & insultantium est habitus.

Indignabundi etiam hominis gestus est, adversus alterum graviter affecti, dentibus stridere. Æneid. 3.

Dentibus infrendens gemitu. Et Apollinaris;

Οἰκλέων ὀλοὸς βρυχώμενος ἄρπαγι θυμῷ.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam convertere, intentionem, studium, attentionem, operamque, præstantis gestus est. Æneid. 1.

Contra verò faciem avertere, vel abscondere, negligentis, renuentis, aversantis, atque detestantis habitus est.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat,
Nec magis incepto vultum sermone movetur.
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Faciem dèmittere, eorum est quos conscientia accusat. Æneid. 3.

Dejecit vultum, & demissa voce locuta est.

Contrà verò faciem tollere, eorum est, quos bona conscientia, & spes, fidesque erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis & trementis divinam majestatem habitus est. Nonnus in Joannem:

Μάρτυρον ἱκεσίης χυρτούμενον αὐχένα χαμπτεν.

Est etiam facies, superbiæ atque arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Nostis os hominis, nostis audaciam.

VULTUS.

Varia etiam & multiplici forma vultus mutatur, quod & Latinum ipsum indicat nomen. Estque variarum animi affectionum index plerumque certissimus.

Pallidus mœstitiam, timorem, & dolorem prodit.

Obscurus, & niger, miseriæ, & laboris vehementisque animi turbationis index est.

Ad summum, ut ait Quintilianus, dominatur maximè vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus; hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam, antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus.

BRACHIA.

Brachium extensum, vel elevatum, potentiam, & facultatem ad rem gerendam conficiendamque, significat: estque authoritatis, roboris, victoriæ habitus. Contrà, cohibere brachium, est pudoris. Cicero pro Cœlio:

Nobis olim annus erat, unus ad cohibendum brachium toga constitutus, ut exercitatione ludoque campestri tunicati uterentur.

Brachium sigillatum, memoriam indelebilem indicat in sacris. Cantic. 8. *Pone me ut signaculum super brachium tuum.*

CUBITUS.

In cubitum recumbere, est immorantium, & familiariter secureque agentium Eccles. 9. *Nec acumbas cum ea super cubitum.*

MANUS.

Membrorum omnium totius humani corporis, manus ut habilissima, & in omnem partem motu facillima; ita etiam & multiplicis habitus artifex, & variæ significationis est index.

Ut sunt autem binæ manus, dextra & sinistra, interdum altera, interdum etiam utraque, & motum, & habitum efficit, quorum præcipuas formas indicabimus.

Manus altera sublata & erecta vel extenta, vim, & robur, potentiamque indicat. Exod. 15.

Manus etiam altera, videlicet dextra, elevatur ad juramentum.

Manus extenta, pacificatoris, & silentium indicentis, habitus est, Pers. satyr. 4

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manus.

Manus ori admota, habitus est tacentis, & modestè agentis, admirantis etiam, secumque reputantis.

Tali gestu exhibebatur Harpocratis simulachrum, apud Ægyptios, Tales quoque sunt, quorum χρυσεία κλὴς ἐπὶ γλώσσαν βέβηκεν, ut ait Sophocles. *Harpocratis simul. Clavis aurea in lingua silentium.*

Est etiam observantiæ erga alium habitus & cultus signum. Iob. 31. 27. *Et osculatus sum manum meam ore meo.*

Manum extendere ad indicandam, & probandam, confirmandamque sententiam, aut personam. Inde χειροτονεῖν apud Græcos, idem est ac sciscere, & decernere. *χειροτονεῖν*

Manum dare, habitus est, fœdus & societatem firmantis cum alio, aut sese in alterius potestatem dedentis. Cic. epist. l. 17.

Totum hominem tibi trado, de manu (ut ajunt) in manum tuam, ista & victoria & fide præstantem.

Manum alterius apprehendere, admonentis, hortantis & robur addentis est. Sic Græci χειραγωγεῖν usurpant.

Manus porrectio, auxilium opemque significat. Synesius.

Σὺ δὲ χεῖρα δίδου, σὺ κάλει, σὺ μάκαρ
ὕλας ἄναγε ἱκέτιν ψυχάν.

Manus in altum sublatæ, orantis, & miseriam suam profitentis, habitus est, Virg. 4. Æneid.

Dicitur ante aras media inter numina divum,
Multa Iovem manibus supplex orâsse supinis.

Manus

Manus implere, in sacris est, initiari ad munera & sacrificia offerenda, ut Paral. 1. 29. *Impleat manum suam hodie.*

Manus lavare. Manus sibi lavare, innocentiam, & puritatem, atque alienationem à malo, vel opere vel consilio, profitentis habitus est, & hoc ex Iudæorum more, ut patet ex Psal. 72. 13. *Lavi inter innocentes manus meas.*

Manus tolluntur etiam ad publicam gratulationem Deo præstandam, atque ad laudem: Æneid.

Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas.

Manus in sinu tenere, otiosi negligentisque habitus est, ut Psal. 72. Hoc Prov. 11. vocatur, ידליד.

Manibus plaudere, irridentium, insultantium, explodentiumque est, apud Hebræos: aliter hoc signum Græci Latinique interpretantur, quibus plausus gratulationis indicium est.

Manum sub femore Abrahæ posuit famulus, antiquo & arcano iurisiurandi ritu, solis opinor Hebræis noto, idque, ut patres interpretantur, quòd ex Abrahæ femore egressurus esset Messias, Genes. 24

Manum imponere. Manus impositæ aliis, potestatem superiorem significant, communicatam ei cui manus imponuntur, & officii, muneris, ac vicis traditionem, atque authoritatis etiam dignitatisque concessionem, & hoc quidem in sacris: apud profanos verò auctores, manum injicere, est sibi vendicare. Virg. 10. Æneid.

Injicere manum Parcæ, telisque sacrârunt.

Evandri.

Victimis mactandis manus ii qui sacrificabant, imponere solebant: eo habitu suorum ipsorum reatuum professi & debiti exsolutionem, atque vices victimis ipsis expiationis causa tradentes, magna arcani mysterii de Christo significatione. Hoc ex more Hebr. Levitic. 4.

Præterea, in benedictione, atque felici imprecatione, manus imponebantur.

Manuũ plausus, approbationis & laudis etiam significationem habet. Isa. 55. 13.

Manus super caput, significant dolorem & mœrorem, animique impatientiam. Sic apud Latinos frontem ferire, iracundiæ & angoris signum: Ingemuisse ut frontem ferias. Cic. ad Att. l. 1.

Manuum propriarum commissio, & complicatio, aut complexus brachiorum ad pigrorum, desidum, & stultorum notas indicandas, affertur sæpè in sacris.

Palmam alterius tangere, habitus est, fidem mutuam sibi dantium, fœdere aut alio pacto convenientium. Unde apud Xenoph. Βασιλεὺς πέμπει δεξιὰν, id est, publicam fidem.

Denique de manuum usu hæc præcipit Quintilianus.

Manuum in actione dignitas. Quintil. l. 11. Manus verò, sine quibus trunca esset actio, ac delibilis, vix dici potest, quot motus habeant, cum penè ipsam verborum copiam prosequantur. Nam cæteræ partes loquentem adjuvant, hæ, propè est ut dicam, loquuntur: an non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? num eædem concitant? inhibent? supplicant? probant? admirantur? verecundantur? num in demonstrandis locis atque personis, adverbiorum atque pronominum obtinent vicem? ut in tanta per omnes gentes nationesque linguæ diversitate, hoc mihi omnium hominum communis sermo videatur.

DIGITUS.

Digitus ori admotus silentium taciturnitatemque significat. Iuvenalis:

---- digito compesce labellum.

Digitized by Google

Digito loqui, arrogantium est, & imperiosum. Tibullus:

Et vocet ad digiti me taciturna sonum.

DEXTRA.

Dextram dare, eorum est, qui amicitiam societatemque simul ineunt, & munerum communionem profitentur δεξιοῦσθαι etiam dicitur, φιλοφρόνως ἔχειν.

PEDES.

Pede percutiunt irrisores, & insultantes alienis calamitatibus, in sacris: ut Eze. 25. Significat etiam apud Plutarchum hic gestus imperiosum: Ὅπου τῆς Ἰταλίας ἐγὼ κρούσω τῷ ποδὶ τὴν γῆν, ἀναδύσονται πεζικαὶ καὶ ἱππικαὶ δυνάμεις, inquit Pompeius.

Pes constans, vel rectus, certum, constans, & rectum studium propositumque indicat.

Contrà verò, pedes moti, inconstantis & titubantis habitus cùm sint, sententiæ mutationem, aut dubitationem, metumve arguunt in arcana significatione. Vagi etiam pedes, apud Græcos præcipuè, in mulieribus flagitium significant: unde Theognis nominat γυναῖκα περίδρομον, adulteram.

DE GESTU ORATORIO.

CAPUT V.

Legendus Cic. 3. de orat. 118.

ET ista quidem signa sunt naturalia, in quæ nullis artium instructus adjumentis, impetus prorumpere solet. Non licet tamen oratori, ubique gestus, quamvis ipse rerum explicatissimi sint, adhibere. Nam, quæ infantia eorum est qui nihil sine motu corporis dici volunt? Itaque, si de ægroto loquantur, pertentant venas medicorum more, si de citharœdo, manus in modum percutientis nervos formant; si de tibicine, admotis ad os vermiculantibus digitis, parum abest quin sibilum reddant. Hæc ne in scena quidem Comicorum sunt toleranda. Abesse enim debet plurimum (ut ait Quintilianus) à saltatore orator, ut sit gestus ad sensus magis quàm ad verba accommodatus. Non enim, aut in illa periodo: *Stetit soleatus Prætor populi Romani*; inclinatio incumbentis in sinum muliercułæ Verris effingenda est: aut in illa: *Cædebatur in medio foro Messanæ*: motus laterum, qualis esse ad verbera solet, torquendus: ne vox quidem in expositionibus, qualis esse solet, aut ejulantium aut furentium eruenda; hæc enim nimis affectatam sapiunt imitationem, & oratoris adversantur gravitati.

Indecorum nimia gesticulationis

Longè igitur errant in hac parte nimis actuosi, qui modò præliantur, modò poscunt pocula, modò micant argutiis digitorum, modò cubitos utrimque in diversum latus ventilant, jaculantur, secant, urunt, terunt omnium artium modos, figuras & status exprimunt: Atque illi imperitæ fortasse plebi videntur bellè admodum agere, prudentibus autem & sedatis furere & insanire judicantur. Fugienda cervix elata ἐξυπτιάζοντα καὶ μετέωρον. Caput incurvum, rigens, obstipum, laxum, effluens, Κορυβαντιᾶζον, crispantes humeri, vultus asper, αὐθάδης, impudens, mollis frons caperata, tristis, dejecta, oculi defixi immobiles, χειροτονούμενοι, assiduè nictantes, nimis versatiles, Saturnii, truculenti, torvi, canini, emissitii, supercilia elata, os perversum, nares uncæ & corrugatæ. status humilis, indecens corporis filum, manus incompositæ, pedes ἀσαλεῦτες.

Gestus oratorum talis esse debet, ut emineat etiam in affectibus gravis quidam decor: de quo ita præcipiunt Alcuinus, & Quintilianus.

Alcuinus in sua Rhetorica.

Ut recta sit facies, ne labra detorqueantur, adstringantur, mordeantur; ne corrugentur nares, ne immodicus hiatus distendat rictum, ne supinus vultus, ne deje-

cti

cti in terram oculi, ne inclinata cervix, ne elata aut depressa sint supercilia, oculi rigidi, & extenti: & languidi, aut torpentes, aut stupentes, aut lascivi, & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate suffusi aut limi, aut poscentes aliquid, pollicentesve nunquam esse debebunt: Pectus ac ventrem projicere indecorum est, varicare supra modum, & stando, deforme est, & accedente motu, propè obscœnum.

Reprehendenda illa frequens in utramque partem nutatio, quam in Curione parte irrisit & Iunius, quærens, quis in lintre loqueretur.

Hæc obiter Quintilianus: de manu verò in qua plus est operæ, plura subjicit, quæ scrupulosius observari nolim, cùm præsertim simplex & minimè affectata manus compositio, nunc magis arrideat; non pigebit tamen legere.

Curiosæ Quintiliani observationes in manibus.

Est autem gestus ille maximè communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis tribus, & principiis utilis, cum leni in utramque partem motu modicè prolatus, simul capite atque humeris sensim ad id, quò manus feratur, obsecundantibus, & in narrando certus, sed tum paulò productior, & in exprobrando & in congruendo acer atque instans. Longiùs enim partibus his & liberiùs exeritur. Vitiosè verò idem sinistrum, quasi humerum petens, in latus agi solet: quanquam adhuc pejus aliqui transversum brachium proferunt, & cubito pronuntiant. Duo quoque medii sub pollicem veniunt, & est hic adhuc priore gestus instantior, principio & narrationi non accommodatus.

At cùm tres contracti pollice premuntur; tum digitus ille, quo, usum optimè Crassum Cicero dicit, explicari solet: Is in exprobrando & indicando, unde ei nomen est, valet, & allevata ac spectante humerum manu paulum inclinatus affirmat.

Versus in terram, & quasi pronus, urget, & si aliquando pro humero est. Idem summo articulo, utrinque leviter apprehenso, duobus modicè curvatis, minus tamen minimo aptus ad disputandum est.

Acriùs tamen argumentari videntur qui medium articulum potius tenent, tanto contractioribus ultimis digitis, quanto priores descenderunt.

Est & ille verecundiæ actioni aptissimus, quo quatuor primis leniter in summum coëuntibus digitis non procul ab ore aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona ac paululum prolata laxatur.

Hoc modò cœpisse Demosthenem credo in illo pro Ctesiphonte timido demissoque principio: sic formatam Ciceronis manum, cùm diceret: Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum. Eadem aliquatenus liberiùs deorsum spectantibus digitis colligitur in os, & fusiùs paulò in diversa resolvitur, ut quodammodo sermonem in ipsum proferre videatur.

Binos interim digitos distinguimus, sed non inserto pollice, paulum tamen inferioribus intra spectantibus, sed ne illis quidem tensis, qui supra sunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipse prioribus ad medios articulos jungitur, interim quartus oblique reponitur, interim quatuor remissis magis quèm tensis pollice intus inclinato, habilem in latus, demonstrando, aut distinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cùm supina in sinistrum latus, prona in alterum fertur.

Sunt & illi breves gestus, cùm manus leviter pandata, qualis voventium est, parvis intervallis, & subassentientibus humeris movetur, maximè apta, parcè, & quasi timidè loquentibus.

Est admirationi conveniens ille gestus, quo manus modicè supinata, ac per singulos à minimo collecta digitos, redeun-

Digitized by Google

autem affectus habent lentiora. Ideoque Roscius citatior, Æsopus gravior fuit, quod ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque observatio est. Itaque in fabulis juvenum, senum, militum, matronarum, gravior ingressus est. Servi, ancillæ, parasiti, piscatores citatiùs moventur. Tolli autem manum artifices suprà oculos, demitti infra pectus vetant, adeò à capite eam petere, aut ad imum ventrem diducere, vitiosum habetur. At sinistram intra humerum promovere, ultra non decet. Sed cùm aversantes in lævam partem, velut propellemus manum, sinister humerus proferendus, ut cum capite ad dextram ferente consentiat.

Manus sinistra, nunquam sola rectè gestum facit, dextræ se frequenter accommodat, sive in digitos argumenta digerimus, sive aversis in sinistrum palmis abominamur, sive objicimus adversas, sive in latus utrumque distendimus, sive satisfacientes aut supplicantes.

Diversi sunt autem hi gestus, sive submittimus, sive adorantes attollimus, sive aliqua demonstrationi aut invocationi protendimus: [Vos Albani tumuli, atque luci.] Aut Gracchanum illud: [Quò me miser conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat: an domum?] Plus enim affectus in his junctæ exhibent manus. In rebus parvis, tristibus, mitibus, breves: magnis, lætis, atrocibus, extensiores sunt.

Vestis ea esse debebit, quæ conditionem, & locum, & tempus deceat: in qua, ut nimia cura suspicionum habet mollitiæ, ita supina negligentia à civili cultu aliena est. Cæterùm si quando illud Fabii valuit, maximè in actione retinendum est. Nôrit se quisque, nec tantum ex communibus præceptis, sed etiam natura sua consilium capiat formandæ actionis. Qui plura volet, legat eruditissimum librum Ludovici Cresolli, è Societate nostra: qui actionem oratoriam accuratè prosequutus est: mihi tantam rerum comprehensionem uno corpore molienti, diutius immorari, in re præsertim, quæ solo pene usu discitur, non placuit.

Finis Libri noni.

DE

Digitized by Google

DE EPIDICTICA ORATIONE.

LIBER DECIMUS.

EJUS ORTUS, ET CHARACTER.

CAPUT PRIMUM.

Demonstrativi generis ortus.

Osteaquam de præceptis orationis fusiùs dictum est in genere, superest ut singulas orationum species, quæ magnam habent in tractatione dissimilitudinem, eodem quo cœpimus, ordinis & rationis filo persequamur. Occurrit statim in limine subridens *Epidictica* (sic enim vocatur) eloquentia; quæ ut plurimùm habet floris & gratiæ, sic aures & animos suavi quadam delectatione perfundit. Natum est hoc orationis genus, si præsertim non inchoata & rudis, sed cumulata ejusdem ratio spectetur, adulta & jam propè corroborata eloquentia. Nam ut arma primùm quidem rudia expedivit periculorum metus, ad proprii capitis defensionem, quæ deinde variis expolire rationibus ac ornamentis ars hominum commenta est: Sic eloquentiam, concionum judiciorumque, quibus res civiles administrantur, necessitas primùm effudit, usus deinde aliquis, quanquam nondum illam grandem & speciosam, corroboravit.

Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit.

Mox cùm docti homines oratoriæ facultatis rationem acriùs perpendere cœperunt, & litigioso rabularum clamore turbulentisq; concionum fluctibus, paulatim ad sapientiæ condimenta, honestáq; delectationem traducere: Emersit quædam dicendi ratio, quæ licet foro & negotiosis hominibus esset invisa, apud eruditas tamen & vacuas aures, mirum quoddam haberet aucupium blandissimæ majestatis. Talis est Platonis & Isocratis eloquentia, gravissima quæque præcepta sapientiæ & virtutis amabili flore orationis complexa; quo nihil ad egregias mentes oblectandas arbitror potentius.

Quæ species postquam mitiori literatorum seculo perplacere cœpit, multos habuit sectatores, qui hac Platonis verecunda majestate, haudquaquam contenti, totas orationes hilariùs & liberiùs ad aurium delicias, variis expolitionibus distinxerunt: Hos, sophistas, nondum odioso sed honesto nomine, vel etiam

λογο-

λογοδαιδάλυς appellabant, de quorum ortu, & charactere, hæc in Oratore scribit Cicero.

Cicer. de Epidictico genere judicium.

Demonstrativum genus quale esse debeat.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diversa, neque in unam formam cadunt omnia, laudationum, scriptionum, & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multique alii, qui sunt nominati sophistæ, reliquarumque rerum formam, quæ absunt à forensi contentione, ejusque totius generis quod Græcè ἐπιδεικτικὸν nominatur, *quod quasi ad inspiciendum, delectationis causa comparatum est*, non complectar hoc tempore, non quod negligenda sit (est enim illa quasi nutrix ejus oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquisitius habere.) Ab hac, & verborum copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quâdam fruitur licentiâ. Datur etiam venia concinnitati sententiarum: Et arguti, certique, & circumscripti verborum ambitus conceduntur, de industriaque, non ex insidiis, sed apertè ac palam elaboratur, ut verba verbis quasi demensa & paria respondeant, ut crebrò conferantur pugnantia, comparenturque contraria: ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum: Quæ in veritate causarum, & rariùs multò facimus, & certè occultiùs.

Thrasymachus.

Theodorus Byzantius.

In Panathenaico autem Isocrates, ea se studiosè consectatum fatetur: non enim ad judiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. Hæc tractâsse Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Georgiam: Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos λογοδαιδάλυς appellat in Phœdro Socrates: Quorum satis arguta multa, sed ut modò primùmque nascentia, minuta, & versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Idem paucis quale totum sit id genus, describit numero 42.

Dulce igitur orationis genus, solutum, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans, est in illo Epidictico genere, quod diximus proprium Sophistarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnasiis & palæstræ dicatum: Spretum & pulsum foro: ὑπλιάζει γὰρ καὶ ὠραΐζεται καθάπερ ὁ ταῖς παλαίστραις ἑαυτόν, inquit Synesius.

Synesius in Dione.

Magnus vigor Epidicticæ sub Imperatoribus.

Hæc eloquentia primum inter scholarum umbras educata, posteà in publicis Athenæis, & theatris, frequentissimo plausu excepta, latè persultavit, cùm eam Imperatores blandiùs alerent, & doctissimorum hominum ingenia frequentibus præmiis, & honoribus exstimularent.

In scholis autem prima adolescentum tyrocinia tenuerunt epistolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, signatæ: narrationes, descriptiones, Ethopeiæ: In strictа verò oratione Eclogarum rusticitas amœnis quibusdam verborum violis intermicans, & elegiarum viror in molli petulantia lasciviens: Deinde jucunditates lyricorum, urbanæ jamborum amaritudines, aculeatique lusus, exitusque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum est, quibus inter scholarum umbracula justis certaminibus proluderetur.

DE DECLAMATIONE contra Montanum.

CAPUT II.

Votieni de declamationibus judicium.

EPidicticæ illius perfectioris, & cæterorum quoque generum, semper principium fuit umbratilis inter privatos parietes exercitatio; quam non immeritò juventuti commendant gravissimi dicendi præceptores.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum receptum, & longa jam exercitatione corrobora-

Digitized by Google

roboratum morem, gravi sanè oratione invehitur apud Senecam: cujus hic rationes, quò liquidiùs refutentur, asscribam.

De declamationum agendi ratione, vanitate, & miseria multa Synesius p. 55 in Dione.

Qui declamationem parat, scribit, non ut vincat, sed ut placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit; argumentationes, quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit, sententiis explicationibusque audientes delinire contentus est; cupit enim se approbare, non causam.

Sequitur autem hoc usque in forum declamatores vitium, ut [necessaria deserant, dum speciosa sectantur,] Accedit illud, quod adversarios quamvis fatuos fingunt; respondent illis, & quæ volunt, & cùm volunt.

Stultitia gratuita periculosa.

Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget: stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest: qui crevit dum tutus est.

Quid quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assuevit certis intervallis quiescere? cùm ventum est in forum, & desiit illos ad omnem gestum plausus excipere, aut deficiunt aut laborant.

Adjice nunc, quod ab aliis nullius interventu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur; familiares sunt omnium vultus, in foro, ut nihil aliud ipsum, illos forum turbat.

Hoc quod vulgò narratur an verum sit, tu meliùs potes scire: Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium unicum exemplum cùm pro reo in Hispania Rustico Porcio propinquo suo diceret, usque eò esse confusum, ut à solœcismo inciperet: nec antè potuisse confirmari, tectum ac parietes desiderantem, quàm impetravit, ut judicium ex foro in basilicam transferretur. Usque eò ingenia in scholasticis exercitationibus delicatè nutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, cœlum denique pati nesciant.

Non est autem utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi ad quod exercet: itaque durior solet esse vero certamine. [Gladiatores gravioribus armis discunt, quàm pugnant: diutiùs illos magister armatos, quàm adversarius sustinet: Luctantes, binos simul ac ternos fatigant, ut faciliùs singulis resistant. Cursores, quod intra exiguum spatium de velocitate eorum judicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine.

Gladiatorum exercitationes duræ.

Cursores.

Multiplicatur ex industria labor, quo condiscimus, ut levetur, quo decernimus. In scholasticis declamationibus contra evenit, omnia molliora & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt: illic judici blandiuntur; hic inserviunt; illic inter fremitum circumsonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures judicis perferenda est, hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex umbroso & obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcœcat; sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam nova & inusitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis puerilem animum scholasticis deliciis, languidum verò labore durarunt.

Declamationum defensio.

Quæ rationes licet aliqua probabilitate percellant animos, non tamen id evincunt, ut, declamationum usum tot sæculis usurpatum possint de medio tollere: Reclamant enim sapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentiæ cunabula dixerunt, quod his educata nutrimentis oratio se postea colorat, & roborat, ut gratior simul ac fortior ad publicas conciones emanet.

Sed videtur in ipso rationum limine Votienus non mediocriter aberrasse: etenim quasi una in eloquentia spectaretur necessitas, ita direxit omnem argumentationem,

tionem, ut declamatorium genus convelleret, quod speciosum esset, & plenum illecebris: Qui profectò si statuit, à civili etiã eloquentia speciem & delectationẽ penitus esse removendam, quantam ei majestatem detrahit, in quod necessitatis pristinũ compingit? sin autem, & res serias eruditionis ac humanioris etiam orationis condimentis intingi necesse est, quod summi in eloquentia viri semper usurpârunt, fateatur oportet, in declamationibus plurimum esse adjumenti; è quibus illa vis efflorescit, & in civiles etiam orationes tacitâ quâdam suavitatis aspergine diffunditur. Nam quod declamatores objicit nullo damno castigari, plausibus assuescere, mollissimis nutrimentis educari, ad summum, cùm in forum venerint, loci fulgore obcœcari;

Delectatio comes eloquentiæ.

Num hæc vitia potiùs declamantium quàm ipsius declamationis? Quid si instituatur declamatio gravior, sub disciplina & censura optimi præceptoris? Quid si ad justi certaminis exemplar paulò severiùs componatur? Quid si adversarii sint acres & vegeti, apud quos languere & dormitare non liceat? quid si frequenti auditorum consessu, & aculeis gloriæ tota exstimuletur actio? utrùm tandem paratior accedat ad forum, qui ex hac umbratili exercitatione, magna cum ingenii commendatione discesserit? an is, qui nunquam scholas viderit, nunquam hominum vultum tulerit, nunquam os ad dicendum aperuerit? Quis adeò iniquus rerum æstimator, ut censeat, primâ statim emissione in forum ablegandos esse adolescentes & ad hanc negotiosæ vitæ austeritatem fingendos, antequam in mansuetioribus Musis ponant rudimentum? Quod profectò si fieret, verendum esset, ne aut oppressa rerum gravitate, indolis teneritas fatisceret, aut ad trucem quendam atque inconditum horrorem, cultus inopia rigesceret.

Declamationum usus.

Discit primùm canis venaticus in aula pelles allatrare, mox feras in sylvis persequitur: balbutientibus modulis, mellitissimis cantibus proludunt lusciniæ: spectant è nido solem Aquilarum pulli, antequam propius aggrediantur, & sustineant firmiùs; Ad legitimos congressus pugnæ simulachra sternunt viam.

Puerorum institutio ad eloquentiã.

Nihil priùs in fructum erumpit, quàm in florem. Spectanda est in declamationibus adolescentum indoles, antequam in seriis laboribus duretur: Non tamen eò dico, ut velim (quod hic, opinor, arguit Votienus) juvenes in declamationibus consenescere, ut apud Rhadamanthum exerceant quæ in scholis didicerint. Post justas prolusiones educendi sunt in campum, quò citiùs clamorem, silentium, solem, pulverẽ, cœlum deniq; pati discant.

Sed ne forum, & subsellia, aut scholas etiam semper cogitemus, extant ea tempora, & loci, quibus auditores doctis, amœnis, sculptis orationibus sunt permulcendi, &, ut cum Dionysio loquar, nonnihil oportet θεατρίζειν: ex istius autem eloquentiæ supellectile petenda sunt adjumenta: quando demonstrativum genus complexa est.

θεατρίζειν.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

CAPUT III.

DEmonstrativum genus primum locũ obtinet: quod, ut Nilus ille Nonni;

Nonnus Dion. l.3.

Ῥοθίῳ γονόεντι χέων ἐπλάσσομον ὕδωρ,
Ἑπτὰ διὰ στομάτων εἱλιγμένος εἰς ἅλας πίπτει.

Est sanè Nilus fluviorum omnium maximus, fœcundissimus, & suavissimus. Quæ omnia demonstrativo generi magnoperè congruunt.

Magnitudo quæritur? omnium rerum laudes & vituperia continet: fœcunditas expetitur? nullũ verbis aut rebus uberiùs: desideratur suavitas? ac tota Ciceronis,

Demonstrativi generis excellentia.

Demosthenis, Isocratis Myrothecia hoc genus exhausit.

Procopius sophista in epist.

Quòd si apud Procopium χρυσῷ ῥέοντα Nilum audivisti; undè χρυσοῤῥόας appellatur à Cedreno, hic quoque fontes aurei magna ubertate diffluunt. Ἐπιδεικτικὸν quidem à Græcis nuncupatur, quod totum ad pompam & magnificentiam natum videatur: nam Ἐπιδεικνύμενοι dicebantur in ludis & certaminibus oratores, poëtæ, citharœdi, quoties de palma cum æmulis, magna hominum frequentia certarent: Nunc igitur de tam nobili & tam spatioso genere dicendum.

Demonstrare, quid.

Ἐπιδεικνύειν quid.

Præcepta generis Demonstrativi.

DEmonstrativum genus est, quod laudem & vituperium continet: Ex quo laudationum præcepta & vituperii hîc tradenda sunt. In eo specto, quid laudandum, & vituperandum: & quomodo.

Quatuor, teste Aristotele, cadunt in laudationem; Deus, homo, animalia, inanima. Modus, & ratio patebit in singulis.

LAUDATIO DEI.
CAPUT IV.

In Dei laude duo spectanda.

EK Διὸς igitur, ut ait Theocritus: ἀρχώμεσθα: in laudatione Dei duo spectantur: materia, & forma. Materiam hîc appello argumentum laudationis, Dei puta amplissimas virtutes: formam, veluti modum, & characterem.

Deus rectè laudatur à definitionibus conglobatis.

In laudes divinas latissimus patet dicendi ex variis locis campus, sed in eo excellunt definitiones conglobatæ, quibus frequenter utitur Synesius, & D. Gregorius Nazianzenus. Sic autem Synesius in hymnis Deum laudat:

Δώτορ ἐάων.	*Dator gratiarum.*
Ῥίζα κόσμου.	*Radix mundi.*
Κέντρον ὄντων.	*Centrum entium.*
Αὐτόσσυτος ἀρχά.	*Ex se ortum principium,*
Ταμίας πατήρ τε ὄντων.	*Dispensator, & parens rerum.*
Ἑνοτήτων ἑνὰς ἁγνή.	*Unitatum unitas pura.*
Μονάδων μονάς τε πρώτη.	*Monadum monas prima.*
Πάτερ αὐτοπάτωρ.	*Pater sui pater.*
Ὄντων σπέρμα.	*Entium semen.*
Ἀτρέκεια σοφά.	*Veritas sapiens.*
Παγὰ σοφίας.	*Fons sapientiæ.*
Ὄμμα σαυτοῦ.	*Oculę teipsius.*
Κόσμου κτιστάς.	*Mundi creator.*
Κλεινῶν σφαιρωτὰς ἀστέρων.	*Inclytorum rotator syderum.*

Virtutes & ornamenta quæcunque emicant in rebus humanis, illa tanquam in fonte, sunt in Deo, à quibus ipse commendari potest. Expromam illustrissimum exemplum quod præclare omnino & divinè attigit Maximus Tyrius, nobilis Philosophus, & Rhetor, orat. de Deo, ubi Dei laudandi rationem quærit.

Maximus Tyrius, Orat. de Deo.

Deus omnia.

ΚΑὶ ὁ μὲν γὰρ εἶναι τὸ θεὸν, ἐκ τῶν καλῶν τὸ φανωτάτον. ἀλλ᾽ οὐ σῶμα καλὸν, ἀλλ᾽

PUlchrum Deum dices, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidem

ὅθεν καὶ τῷ σώματι ἐπιῤῥεῖ τὸ κάλλος. Οὐδὲ λειμὼν καλὸς, ἀλλ' ὅθεν καὶ ὁ λειμὼν καλὸς, καὶ ποταμοῦ κάλλος, καὶ θαλάττης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐκεῖθεν ῥεῖ ὂν ἐκ πηγῆς ἀεννάου, καὶ ἀκηράτου· καθόσον δ' αὐτοῦ μετέχει ἕκαστα, καλὰ, καὶ ἑδραῖα καὶ σωζόμενα, καὶ καθόσον αὐτοῦ ἀπολείπεται, αἰσχρὰ καὶ διαλυόμενα καὶ φθειρόμενα. εἰ μὲν ταῦτα ἱκανὰ, ἑώρακας τὸν θεὸν, εἰ καὶ μὴ, πῶς τις αὐτὸν αἰνίξηται; ἐννόει γάρ μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ἄλλ' ὅτι ὕλης πάθος.

Maximus Tyrius egregie de Deo philosophatus.

dem pulchrum corpus, sed unde pulchritudo emanat in corpora: neque etiam pulchrum pratum, sed unde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipsum, cœlestes Dii pulchritudinem decerpunt. Ejus enim pulchritudo omnis, tanquam ex perrenni purissimoque fonte, ad nos usque delabitur; tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut salutis, rebus in singulis inest, quantum ab eo resperguntur. Ex quo si nihilum hauriant, continuò turpes, dissolutæ, corruptæque tabescunt. Hoc tibi si satis est, Deum ipsum inspexisti: sin minùs, quænam alia poterunt ejusdem naturæ interpretationem proferre! Fac, in eo nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites: non aliud præterea quicquam, quod materia pati consuevit.

Dei varia nomina.

AD hæc accedunt illa Senecæ Natur. quæst. libr. 3. ubi Deus appellatur custos rectorque universi: animus, & spiritus, fatum, causa, providentia, natura mundani hujus operis, Dominus, &c. de quibus inferiùs.

Deus laudatur ab adjunctis & effectis.

Tertia ratio laudationis divinæ, est ab adjunctis & effectis. In essentia laudabitur majestas, in majestate æternitas, in æternitate felicitas, beneficentia in creando, in regendo providentia, in frangendis improbis fortitudo, in puniendo justitia, lenitas in indulgendo, in sublevandis hominum miseriis perpetua bonitas.

Hunc locum eximiè tractavit Apul. 11. Met. cujus verba & stylum non probo, ingenium in multis non respuo. Sic igitur ille, Deum in persona Isidis describit:

Apuleii locus eximius de Deo.

Tu quidem sancte, & humani generis sospitator perpetue, semper fovendis mortalibus mirifice, dulcem matris affectionem miserorum casibus tribuis; nec dies nec quies ulla, ac ne quidem momentum tuis transcurris beneficiis otiosum, qui mari terraque protegis homines, & propulsis vitæ procellis, salutarem porrigis dexteram: qui fatorum etiam in extricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempestates, & stellarum varios meatus cohibes, te superi colunt, observant inferi, tu rotas orbem, illuminas solem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi respondent sidera, redeunt tempora, gaudent numina, serviunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina, tuam majestatem perhorrescunt aves cœlo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, ponto natantes belluæ. Idem argumentum attigit Mercurius Trismegistus oratione V. ὅτι ἀφανὴς θεὸς φανερώτατός ἐστι.

Deus rectè laudatur ab imaginibus.

Quartum genus est satis frequens ab iconibus, sive similibus: ut cùm Deus Opt. Max. cum sole, cum anima, cum oculo comparatur: Facimus in eo, quod solent qui solem defixis oculis intueri non possunt; radios per nubem emissos sustinent. Ita nos cùm tantæ majestatis splendor obruat, ad figurarum nubes & vela confugimus.

Laudationis Dei modus.

Modus erit, non tanquam Panegyristæ omnia aucupantis, sed tanquam religiosi encomiastæ, magnum illum rerum opificem admirantis potius, quam laudantis; nihil enim nimis enucleandum.

Quòd si alicujus diei celebritatem, & mysterium commendemus peculiare, ut

 Chri-

Digitized by Google

Christi natalem, resurrectionem, ascẽsionem; gratulabimur orbi terrarum, ob cõmune donum, & insigne erga nos Dei beneficium; rem magna verborum dignitate aperimus: illustrabimus ab adjunctis à simili, à comparatione minorum, ab exemplis. Postremò, adhibebimus faces, quæ auditores in Dei amorem inflamment Nunc graviorum authorum breves aliquot & sculptas Dei laudationes, vel potiùs descriptiones, videamus.

DEUS.

Expressus ex D. Gregorii, Philonis, & aliorum sensibus.

Dei encomium & descriptio.

DEus est (auditores) Deus est; ecquis non malit hîc obstupescere, quàm loqui? vos appello, purissimi animarum cœtus, qui beatas illas sedes æternis syderibus illuminatas incolitis: non minùs in æternitate fœlices, quam in fœlicitate æterni: quoties in hoc speculum oculos defigitis, toties connivetis splendore lucis obruti, & pennas ori prætenditis, ut radios veluti per nubem emissos excipiatis: quos aliter sustinere non potestis. Quid igitur nos vilissimos homunciones facere oportebit, quoties de hoc æternæ mentis numine cogitabimus? latebras profectò suæ sibi gloriæ densissimas tenebras offudit, quas cùm animus perrumpere conatur, opprimitur magis quam lucet: mentem quippe Deus illuminat & mentis celeritatem prætervolat, pectus accendit, nec pectoris angustiis capitur, quatumcunque percipitur, tantundem subripitur, suaq; fuga cruciat & illectat amatores: Deinde quæris, homule, qualis Deus sit; qualem verò tibi mente ac cogitatione depingis? corpus (opinor) excellenti partium venustate & compositione consurgens: cave sis ab omni concretione mortali solutus est:

Deus non est corpus.

podes illi dabis? quales? igneos, quorsum? ut incredibili celeritate hæc & illa loca collustret: adimplet omnia: manus illi tribues? quas? amplissimas: cur ita? ut accipiat & donet quàm largissimè? sed à nemine accipit, qui omnium bonorum deliciis circumfluit: donat verò non manibus sed munificentia: quâ mundum ipsum tam magnifico partium omnium apparatu, & tanta rerum omnium supellectile nobilitavit: oculos assignabis? quos? celeres, flammeos, volubiles, latè spectantes omnia, obscura quæque tenebrarum acerrima visus acie penetrantes? at ipse totus oculus est.

Dei manus munificentia, & munificentia manus Dei

Verùm tenere in describendo aliquem modum oportet.

Pulchrum igitur Deum dices, & sapientem, & fortem: non errabis: est enim sapientiæ, & fortitudinis exemplar: non quidem sapiens, & fortis Angelus; sed unde sapientia & robur in Angelos, & homines emanat. Non pulchrum pratum est, non pulcher amnis, pulchrum mare, pulchrum etiam cœlum, sed unde prata & amnes, & mare, & cœlum ipsum, cœlestesque animæ pulchritudinem decerpunt: inde enim tanquam ex perenni purissimoque fonte ad nos usque delabitur, tantumque decoris, aut firmitatis, aut salutis, rebus singulis inest: quantum ab ejus copia resperguntur; ex quo, si nihil hauriunt, continuò turpes, dissolutæ, corruptæque contabescunt.

Deus fons pulchritudinis.

Itaque in illo felicitatis solio collocatus, placidissimè regit omnia, & fatorum seriem admirabili providentia dispensat: quod si quando terrorem imis pectorum medullis incutit, quis ad ejus speciem non perhorrescit? hunc aves per cœlum volitantes, sparsæ per dumeta belluæ, & immania phocarum corpora maris fluctibus obruta pertimescunt. Graditur autem insigni majestate, Cherubinis insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur, sexcenta consequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum

Dei timor.

Majestas.

Sol umbra Dei.

rum copiosa luce circumfusæ radiant: Sol tanti tamque stupendi numinis umbra, potiùs quàm effigies, ad ejus nomen expavescit, adamantinæ cœli portæ contremiscunt, intendunt se flammeæ nubes, & lucido horrore totum spatium circumvestiunt; mugiunt interim tonitruum fragores, scintillant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt: hinc discedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfusi manes, mortuorum regem sentiunt, qui uno temporis momento sexcentos mundos condere, conditosque vel tenuissimo halitu difflare potest.

Legendus D. Dionysius Areopagita, c. 4. cœlest. Hierarch. & c. 4. de divinis nominibus, ubi de bonitate, pulchritudine suavitate Dei infinita reperiuntur. Videndus item Tertull. de Trinitate. Trismegistus, Theodoretus, Synesius.

Ex Philone, libro, Quòd Deus sit immutabilis.

Deus expers compositionis.

Ὁ δὲ Θεὸς ἅτε ἀγένητος ὤν, καὶ τὰ ἄλλα ἀγαγὼν εἰς γένεσιν, οὐδενὸς ἐδεήθη τῶν τοῖς γεννήμασι προσόντων. ἐπεὶ, καὶ τί φῶμεν εἰ κέχρηται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι; βάσεις μὲν ἔχειν τοῦ προσέρχεσθαι χάριν; βαδιεῖται δὲ ποῖ, πεπληρωκὼς τὰ πάντα; καὶ πρὸς τίνα, μηδενὸς ὄντος ἰσοτίμου; καὶ ἕνεκα τοῦ; οὐ φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς; καὶ χεῖρας μέντοι πρὸς τὸ λαβεῖν καὶ δοῦναι; λαμβάνει μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, δίδωσι δὲ λόγῳ χρώμενος ὑπηρέτῃ δωρεῶν, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο. ὀφθαλμῶν γε μὴν οὐκ ἐδεῖτο, ὧν ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ κατάληψις οὐ γίνεται, τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γενητὸν· ἑώρα δὲ ὁ Θεὸς φωτὶ χρώμενος ἑαυτῷ.

Sed Deus, utpote ingenitus, & creator omnium, nihil opus habet iis quæ rebus creatis insunt. Quid enim dicemus de usu instrumentalium partium? pedes ei dabimus, progrediendi gratia? at quò ibit, cùm impleat omnia? ad quem accedat, cùm neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cum humanis curis careat? quid manus, ad accipiendum dandumque? ipse à nemine quicquam accipit: donat autem verbo suo munificentiam administrante, per quòd mundum condidit. Oculis certè non eget, quibus sine luce sensibili nihil comprehenditur; at sensibilis lux creata est: Deus autem propriæ lucis usu videbat etiam ante mundum conditum.

Ex D. Gregorio Nazianz. Oratione I.

Deum abyssus operit.

Αἱ καθαραὶ φύσεις μόλις χωροῦσι Θεοῦ λαμπρότητα, ὃν ἄβυσσος καλύπτει, οὗ σκότος ἀποκρυφὴ, φωτὸς ὄντος τοῦ καθαρωτάτου, ἀπροσίτου τοῖς πλείοσιν. Ὃς ἐν τῷ παντί τῷ δὲ, καὶ τοῦ παντὸς ἔξω. Ὃς καλὸν ἐστιν ἅπαν, καὶ ἄνω παντὸς καλοῦ. Ὃς νοῦν φωτίζει, καὶ διαφεύγει νοῦ τάχος καὶ ὕψος. ὑπο χωρῶν ἀεὶ τοσοῦτον ὅσον καταλαμβάνεται, καὶ ὑπάγων πρὸς τὰ ἄνω τὸν ἐραστὴν, καὶ τὸ οἷον κρατούμενος κλέπτεσθαι.

Puræ naturæ vix Dei splendorem capiunt, quem abyssus operit, cujus tenebræ latibulum sunt, ut pote luminis purissimi atque plerisque inaccessi; qui & in universo & extra universum est: qui & pulchritudo omnis est, & supra omnem pulchritudinem, qui mentem illuminat & mentis celeritatem atque subtilitatem effugit, quantumque percipitur, tantumdem semper se subducit, amantesque sui ex eo, quòd fugit, ac velut jam comprehensus se proripit, ad superna allicit.

Bern-

Bernardus quoque in eo genere subtilis.

Bernar. in consider.

QUid est Deus? longitudo, latitudo, sublimitas, profundum: longitudo, propter æternitatem; latitudo, propter charitatem; sublimitas, propter majestatem; profundum, propter sapientiam: Deus amat, ut charitas; novit, ut veritas; sedet, ut æquitas; dominatur, ut majestas; regit, ut principium; tuetur, ut salus: operatur, ut virtus: revelatur, ut lux: assistit, ut pietas.

Anastasius Sinaïta in ὁδηγῷ, breviter, sed ἐμφατικῶς, Θεὸς οὐσία ἀναίτιος, αἰτία παναλκὴς, πάσης αἰτίας αἰτία τις ὑπερούσιος. Deus substantia causæ expers: Causa omnipotens: Omnis causæ causa quædam supra substantiam.

Arnobius, grandis sensibus, dictione rudis.

Arnobii descriptio generosis sensibus, sed stylo rudiori.

O Maxime, ô summe rerum invisibilium procreator, ô ipse invise, nullis unquam comprehense naturis: dignus, dignus es verè (si modò te dignum mortali dicendum est ore) cui sperans omnis intelligensque natura, & habere & agere nunquam desinat gratias, cui totâ conveniat vitâ genu nixo procumbere, & continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum, ac spatium, fundamentum cunctorum quæcunque sunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio qualitatis, sine situ, motu, & habitu; de quo nihil dici potest, & exprimi mortalium significatione verborum: qui, ut intelligaris, tacendum est; atque ne per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omninò mutiendum. Da veniam, Rex summe, tuos persequentibus famulos: &, quod tuæ benignitatis est proprium, fugientibus ignosce tui nominis & religionis cultum: non est mirum, si ignoraris, majoris admirationis est, si sciaris.

Ex Seneca, nat. q. Proœm.

QUid est Deus? mens universi. Quid est Deus? quod vides totum: & quod non vides totum: sic demum magnitudo illius illi redditur, quâ nihil majus excogitari potest; si solus est, omnia, opus suum, & intra & extra tenet. Quid ergò interest inter naturam Dei, & nostram? nostri pars melior animus est, in illo pars nulla, præter animum: Totus ratio est. & Plinius. Totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.

Dei definitio ex Seneca.

L. 2. c. 7.

Ex eodem, 3. Natur. quæst. c. 45.

NÆ, hoc quidam crediderunt, Jovem esse, qualem in Capitolio, & in cæteris ædibus, videmus mittere manu fulmina; sed eundem, quem nos, Jovem intelligunt, custodem, rectorem universi, animum ac spiritum mundani hujus operis dominum, & artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis: Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo omnes causæ causarum: vis illum providentiam dicere? rectè dices, est enim, cujus consilio huic mundo providetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis; est enim, ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus. Vis illum vocare

Deo nomen omne convenit.

care mundum? non falleris: ipse enim est totum, quod vides; totus suis partibus inditus, & se sustinens vi suâ.

Philo, lib. de Cherub.

Deus apex & finis omnis fœlicitatis.

Θεὸς ἐστιν ἀκοινώνητος κακῶν, ἀνένδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμὴς, εὐδαιμονίας ἀκράτου μεστὸς, τελειοτάτη ἡ τούτου φύσις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἄκρος, καὶ τέλος, καὶ ὅρος εὐδαιμονίας.

Eadem Latinè.

DEus est expers malorum omnium, semper vegetus, doloris nescius, indefessus, syncerae fœlicitatis plenus, ipsius natura perfectissima, imò ipse est fastigiũ extremaque linea fœlicitatis.

DEUS SEDENS IN Cherubin.

Apud Ezech. ex figura Villalpandi, stylo oratorio reddita.

PRophetæ apud Babylonios captivo aperitur cœlum, & Dei magnificentissima arcana ostenduntur: Ecce tibi primùm ab Aquilone ventus ingruit, hinc cœlo intendunt se nubes volucribus flammis accensæ, quas aureus circumfusi circuli fulgor magnâ vestit dignitate. Continuò succedit ingens ille currus immanibus rotis incitatus, quas & interiùs arcana vis animat spiritus, & exteriùs micantium oculorum interstincta multitudo jucundissimè perspergit; currui impendet cœli species, & in cœlo thronus ex sapphiris pulcherrimè concinnatur: in quo sedet princeps ille mundi Deus, amplâ, quâ est præditus, majestate: jam verò currum, instar quadrigarum, rapiunt quatuor juvenes, igneo & fulgurante vultu, humana cæteroqui, eaque præclarissimâ facie conspicui, nisi quod & pectora leonum jubis cernuntur obsita, & ad utrumque latus pernices veluti aquilarum alæ, jam volatui prudentes proludentes, & pedes ad vituli plantam deformati, speciosum corpus mysticâ deformitate terminant

DE LAUDE PERSONÆ in genere.

Prudentia in laudationibus adhibenda.

CAPUT V.

CUm omnis laudatio ad honestatem & decus spectare debeat, danda est imprimis opera, ut quicquid laudandum suscipitur, honestæ laudis segetem & argumentum præbeat. Tum verò ita tractandum est, ut non ementitis superjectionibus, sed veris solidisque rationibus, ac laudum argumentis, tota innitatur oratio. Rarò tamen invenias laudatores qui velint,

Ementitæ superjectiones in laudationibus vitandæ.

Præstat ficum dicere, quàm fingere.

Τὰ σῦκα, σῦκα: τὴν σκάφην, σκάφην λέγειν.

Ficus, ficus: & scapham, scapham dicere.

Amant omnes, res, quas sibi laudandas sumpserunt, suprà naturam, & mores extollere, ut ipsi videantur eloquẽtes. In quo quantus est error eorum qui hæc faciunt, qui non vident? tantùm enim abest ut argumento decus & gloriã concilient, quin potiùs eruditas aures deterreant: & dum blanda quadam ac propè insanâ mentiendi dulcedine titillantur in multis, hoc assequuntur, ut vera etiam narrantibus minimè credatur.

Solent autem pueri, & leves personæ, in hæc vitia potissimùm incurrere; quæ cùm minimè spectent, quid cujusque rei postulent adjuncta, volitant in locis communibus, & eos à re & virtute militari commendant, qui hostem nunquam viderunt: ab eruditione, qui vix ἄλφα, βῆτα, didicerunt.

Superjectiones in laudationibus sunt puerorum.

Digitized by Google

Claudii imperat. Laus ridicula.

Hoc genus laudatorum facetè admodum irrisit Seneca in ἀποκολοκυντώσει, cùm in funere Claudii Imperatoris, qui fatuus & imbellis habebatur, Poetas inducit cantantes.

Fundite fletus,
Fingite luctus,
Clamore forum.
Cordatus homo,
Fuit in toto
Ille citato
Poterat celeres:
Fundere Parthos,
Persida telis:
Tendere nervum:
Vulnere parvo
Pictaque Medi
Ille Britannos
Littera Ponti,
Scuta Brigantas,
Colla catenis
Nova Romana
Tremere Oceanum.

Edite planctus,
Resonet tristi
Cecidit pulchrè
Quo non alius
Fortior orbe.
Vincere cursu
Ille rebelles
Levibusque sequi
Certaque manu
Qui præcipites
Figeret hostes,
Terga fugacis.
Ultra noti
Et ceruleos
Dare Romuleis
Jussit, & ipsum
Jura securis

At bonus Imperator nihil unquam istorum cogitarat.

Ut autem plenius ostendat talium laudatorum ineptias, qui sæpè, dum se egregie commendare aliquem existimant, ea dicunt, quibus non leviter offendatur: Addit:

Defiete virum,
Citius potuit
Una tantùm
Sæpe & neutra.

Quo non alius
Dicere causas.
Parte audita,

[Tum cum Ninoe comparatur.]

Tibi jam cedet
Qui dat populo
Cretæa tenens

Sede relicta,
Jura silenti,
Oppida centum.

Hæc quidem ridicula & ad risum composita laudatio.

Præclarum Lysippi apophtegma.

Num igitur satius unumquemque suis ornare coloribus, quàm fictos & adulterinos conquirere? Sapiebat profectò Lysippus, qui Alexandrum cum hasta finxerat, Apellem arguens, qui eundem fulminantem depinxisset.

Plut. in Iside, & Osiride.

Ego enim (ajebat) veris Alexandri virtutibus nihil affinxi, cùm eâ hasta expressi, cujus vis & gloria nunquam est interitura: At verò Apelles, qui fulmen in manu fortissimi Regis appinxit, num videtur de ejus gloria detrahere? nam dum fictis ornat insignibus, spoliat veris. Fulmen posteritas non credet, hastam ignorabit.

In laudibus enim turpe est illa credere quæ nec ille de quo narrãtur, agnoscat. Ennod. in vita Epiph.

Et prudenter illud quidem: nam quis animo non aversetur, aut rideat, cum indignos exquisitis supra merita, vel etiam humanam conditionem, laudibus videt ornari?

Stratonices vetula & calva capilli vocantur hyacinthini Lucianus in imag.

Stratonice, Seleuci uxor, deformis, & calva; à Poetis, quibus certamen talenti mercede indixerat, suas comas hyacinthinas prædicari lubenter audivit: In quantum verò derisum cessit hæc laudatio, apud eos qui rem penitus noverant? Num satius fuisset tacere, quam tam flagitioso & impudenti mendacio aures inquinare?

At dices: Si exiguum est argumentum quomodo assurget, nisi arte & industria expoliatur? esto, valeat industria, sed absit mendacium, absint ineptiæ. Si modica est materia, leni stylo pertexenda est, nec semper illa ὑπερτεταγμένα in rebus leviculis usurpanda; plus enim valet verbum graviter, modestè, & opportune dictum, quam tota farrago puerilium amplificationum.

DE ARGUMENTIS, ET tractatione demonstrativi generis, in laude personæ.

CAPUT VI.

Genus demonstrativum magis debet esse floridum, quam argumentosum.

ARgumenta in hoc genere plus habere debent speciei & floris, quam pugnacis caloris. Cùm enim, ut superiùs demonstratum est, honesta quæque, ἔνδοξα, in laudis argumentum cadant, non est

anxiè laborandum, quomodo probes auditoribus talia esse; cùm jam omnium mentes satis consentiant; sed in eo cursus industriæ versari debet, ut quæ per se pulchra, gravia, excelsa sunt, excitato quodam orationis flore vestita ponantur ob oculos.

Demonstrativi Generis argumenta In quo plurimum valent definitiones conglobatæ, partium enumerationes, similitudines, adjuncta, effecta, contraria, sententiæ graves, sculptæ, eruditæ, historiæ insignes, & ex optimis quibusque auctoribus petita, cum insigni varietate doctrinæ, supellex.

Demonst. Gener. forma. Atque, cum res gestæ ejus qui laudatur, potissimam suggerant argumentorum copiam, ita sunt percurrendæ, ut multis suavitatis condimentis, in ordine, transitionibus, figuris temperentur.

Quo in genere excellit Pliniana Charis & acutum illud in singulis penè clausulis aures vellicans, tum sententiosum elata quadam majestate collucens. Qualia sunt ista:

Ac sicut maris cœlique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præcessisse crediderim.

Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur: occultat utrorumque semina Deus, & plerumque bonorum malorumque causæ sub diversa specie latent.

Animadverte, ut excelsè ornatur hæc oratio, tum generosa similitudine, tum sententiis exquisitis. Quid? ubi de adoptione Trajani disserit, quam graviter & discrtè illud infert? *Communicato enim imperio* sollicitior tu, ille securior factus est. O novum atque inauditum iter! *Non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit.* Videaris licet, quod est amplissimum, consecutus inter homines, felicius tamen erat, quod reliquisti; sub bono principe privatus esse desiisti.

Item.

Non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant, ille tantum jure principis occupavit, primusque fecit, quod omnes facturi erant; nec Hercule tantopere cunctis factũ placeret nisi placuisset, antequam fieret. At quo temperamento, Dii boni, potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator titulis & imaginibus, & signis, cæterum modestia, labore, vigilantia dux, & legatus, cum jam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, *neque aliud tibi ex illa adoptione, quam filii pietatem filii obsequium assereres.* *Modestia Trajani.*

Vides igitur artificium Oratoris, quod nudè dici potuisset ab historico, adoptatum fuisse Trajanum à Nerva Imperatore magno omnium consensu, pari adoptati principis in utraque fortuna moderatione; hoc Plinius oratoria quadam magnificentia in summum attollit orationis decus; quod consequitur morata oratione, generosis acuminibus, suavibus & appositè temperatis figuris. Iam ejus in imperio modestiam vide: *Artificium hujus laudationis.*

Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, *tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris.* Atque hoc magis incensi sumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa lacrymarum, utque non unquam frõtem tuam abstergeres. *Pudor.*

O te felicem, quòd cùm diceremus non opes tuas, sed animum mirabamur. *Felicitas in animo.*

Est enim demum vera fœlicitas, fœlicitate dignum videri. *Felicitas vera.*

Item.

Horum unum si præstitisset alius, illi jam dudum radiatum caput, & media inter Deos sedes auro staret, aut ebore au-

gustioribusque aris & grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra nonnisi adoraturus intras: *Tibi maximus honor excubare pro templis*, &c.

Pietas Trajani.

Scis enim ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria, ubi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam templaque demolitur, & obscurat oblivio; negligit carpitque posteritas: Contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor, à nullis magis laudatur, quàm quibus maximè necesse est.

Honor verus.

Hæc oratio, ut videre licet, generosis viva sensibus, lectissimis præterea verbis, & figurarum exornationibus collustratur; ex quo in tantam speciem assurgit.

Ejus autem generis figuræ propriæ sunt, Antitheses, Isocola, Homœoptota, Homœoteleuta, Distributiones, Oxymora, sententiæ concinnæ, acutæ, vellicantes, numerosi fluentesque periodorum exitus, & cætera id genus, quæ efficiunt ut res alioqui communes hac varietate placeant. Nec immeritò dixit Plinius de suo Panegyrico:

Figuræ demonstrativa.

Atque utinam ordo saltem & transitus & figuræ, spectarentur. Nam invenire præclarè, enuntiare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est!

Quod verò ad ordinem & transitus attinet, non sine causa video notatum à Plinio: Arbitror enim hanc unam rem esse, è qua toti orationi plurimùm afflari soleat lucis, gratiæ, jucunditatis.

Nihil tam infantem prodit in his panegyricis oratorem, quàm dispositio fluctuans, excursiones intempestivæ, & transitus inconcinni. Quamobrem danda erit singularis opera, ut decenti membrorum congerie totum opus coalescat, ne quid laxiùs exuberans ne quid protritum, ne quid importunè adscitum, ut faciles aditus, ut digressus prudentes, ut ex uno in aliud commodè transeatur.

Ordo & dispositio in demonstrativo genere quanti sit momenti.

Hanc autem exornativi generis dispositionem, paucis tradidisse videtur M. Tullius in partitionibus.

Demonstrativi generis dispositio & collocatio quintuplex.

Nam (inquit) aut temporum servantur gradus, aut generum distributiones, aut à minoribus ad majora ascendimus, aut à majoribus ad minora delabimur, aut hæc inæquali varietate distinguimus, cùm parva magnis, simplicia conjunctis, obscura dilucidis, læta tristibus, incredibilia probabilibus inteximus.

Quinque hîc collocationis modos animadvertit: Primus est, cùm gradus temporis servantur, ut cùm patria primùm & parentes recensentur, deinde educatio, studia, præceptores, mox adolescentia, juventus, maturitas, senectus, mors denique continuo orationis filo pertexuntur. Quem ordinem veteribus placuisse video. Nam Isocrates, in Evagora Cypri Rege exornando, hunc dicendi tenorem sequutus est; nec multum ab eo in Antonii vituperatione declinavit M. Tullius. Quin & Plinius in nobili panegyrico idem fermè iter aggressus est: nam Trajani laudationem ordine quodam temporum peragit, orsus ab adoptione, ad tertium ejus Consulatum, in quo panegyrim pronuntiavit. Quicquid igitur moderatè interea, liberaliter, benignè, utiliter in publicum fecit, recenset, diducit, ornat, sæpè floridè, &c, ut ait Lipsius, penè Poetarum in morem.

Primus ordo nisi gratus aspergatur, plerumque & scholaris, nimis languidus.

Hæc series, ut liberè fatear, multum olet scholas, & nisi gratiis aspergatur, acutisque sententiis exstimuletur, sidit, & languescit.

Secundus ordo est, cum generum distributiones sequitur, nulla temporum habita ratione: ut cùm nostro arbitrio certa quædam capita, quasi statum totius orationis constituimus, per quæ univer-

Secundus plus habet artis.

ſæ laudationis ratio excurrat: qui ordo plus habet ingenii & prudentiæ. Et eundem uſurpavit M. Tullius, cum Magnum ſuum exornaturus, quatuor res dixit in ſummo Imperatore ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem; & ad hæc quatuor genera, laudes omnes Pompei reduxit.

Hi duo ſunt collocationis modi præcipui: nam cæteri, qui afferuntur, poſſunt in eoſdem incurrere.

Tertius.

Tertius igitur eſt, cùm minora quæque decerpimus, à quibus ſenſim aſcendimus ad majora, ut ſi Achillē laudaturus, à tyrocinio ſub Chirone incipias, & ejus pueriles luſus ac venationes laudibus proſequaris; mox nullis temporum gradibus ſervatis, ſtatim ab hoc luſu, animos auditorum ad egregia herois facta traducas, eumque in bello Trojano fulminantem depingas.

Quartus.

Quartus ordo prorſus contrarius eſt, cùm memoratis egregiis alicujus viri virtutibus, minutias etiam & facta leviora recenſemus. Quod Damis præſtitiſſe perhibetur in ſuo Apollonio: Nam, cùm reprehéderetur, quod catellos imitatus qui cœnantibus dominis micas de menſa colligunt; ita ille minuta quæque Apollonii, operi inſcripſiſſet ſuo: Reſpndit, de menſis Deorum analecta quoque ſedulò eſſe colligenda: ἵν᾽ μηδὲ τὰ πίπτοντα τῆς ἀμβροσίας ἀπόλλυνται.

Philoſt. l. 1. cap. 4.

Damidis argutum reſponſum.

Quintus modus philologorum varius & ſuavis.

Quintus modus, in quo inæquabili varietate res miſcentur, maximè convenit philologis, qui admirationem, & alios affectus, ex inopinatis caſibus aucupantur.

Heliod. art in Æthiopicis.

Et hunc conſectatus eſt Heliodorus in Æthiopicis: nullo enim temporum aut rerum ordine ſervato, ſtatim incipit à medio, & lectorem in tragicam quandam ſolitudinem inducit, ignoratione triſti ſuſpenſum, quoniam ea quæ narrantur ſint eruptura. Mox per epiſodia perſonas inducit, quæ præteritarum rerum quidpiam narrent, quod anteà fuerat delibatum: novarum interim narrationum obſcura quædam ſemina ſpargit, quæ ſuo tempore prodeant in lucem.

Quinto demum & ſeptimo libro poſt longiſſimam ſuſtentationem, intelligentiam eorum quæ in primo libro ſcripſerat perficit: dum à ſeptimo ad extremum pergens, omnia inter ſe quàm aptiſſimè connexa, non ſecus ac ædificium varia contignatione luculente compactum oſtendit.

Sextum à recentioribus nonnullis excogitatum video, qui laudationes ſuas, & res quæ laudantur; ſæpe in pyramides, hortos, fontes, coronas, & cætera id genus, ἀλληγορικῶς efformant; quod ſi commodè fiat, ſpeciem habet ingenii: ſin contra, in cacozeliam, frigus, & ineptias non rarò incidit.

DE LAUDE PERSONÆ in ſpecie.

CAPUT VII.

In laude perſonæ quinque ſunt notanda: natura, fortuna, ſeu conditio, inſtitutio, actiones, circunſtantiæ.

Vide Ciceronem lib. 3 de orat. ſect 46.

Natura comprehendit corpus, & animum.

In animo virtutes & ſcientiæ commendantur.

In corpore laudatur pulchritudo, robur, agilitas, ſanitas: Ingens enim bonum eſt mens ſana in corpore ſano; quanquam ſuus eſt (ut dixit Seneca) virtuti in lectulo locus. Verumtamen felix cenſetur à Thalete, τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος.

Digitized by Google

Fortunas, opes, natalium splendorem, divitias, honores, affines, amicos, clientelam continet, & cætera, quæ cum imperio conjuncta sunt, aut privata.

Institutio fidem facit naturæ, eamque illustrat.

Actiones naturam hominis perficiunt, & institutionem.

Circunstantiæ rem ornant, & per totum laudationis corpus variè distribuuntur.

Universæ autem laudationis necessitas, utilitas, & delectatio scopus esse debet.

Sed ut res fiat clarior, & plenior, prælibabo illustria quædam argumenta, & exempla; ad quorum imitationem, insignium virorũ laudationes effingi possint.

Exemplum laudationis mixta.

Laudatio mixta initiis accommodata. Dignum imitatione hoc exemplum.

ELegans est laudis genus, & initiis accommodatissimum, cùm multa simul mixta commendantur per antisagogen.

Tale est illud Plinii in Trajano:

Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace; alium toga sed non arma honestârunt. Reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit; ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico domi partam perdidit. Postremò nemo adhuc extit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur:

At Principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit, ut nihil severitati ejus, hilaritate; nihil gravitati, simplicitate, nihil majestati, humanitate detrahatur. Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere Deûm festinatis senectutis insignibus ad augendam majestatem ornata cæsaries, nonnè longè, lateque principem ostentant?

Huc accedat laus Origenis eximia apud Vincentium Lirinensem. Si vita facit authoritatem, magna illi industria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus vel eruditio, quid eo nobilius? qui primùm in ea domo natus est, quæ est illustrata martyrio? deinde pro Christo, non solùm patre sed omni facultate privatus, tantùm inter sanctæ paupertatis profecit angustias, ut pro nomine Dominicæ confessionis sæpiùs, ut ferunt, affligeretur. Neque verò hæc in illo sola erant, quæ cuncta postea tentationi forent, sed tanta etiam vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, ut omnes penè multum longèque superârit; tanta doctrinæ ac totius eruditionis magnificentia, ut pauca forent divinæ penè fortasse nulla humanæ Philosophiæ, quæ non penitùs assequeretur. Cujus scientiæ cùm Græca cederent, & Hæbræa quoque elaborata sunt. Eloquentiam verò quid memorem? cujus fuit tam amœna, tam læta, tam dulcis oratio, ut mihi ex ore ipsius non tam verba quàm mella quædam fluxisse videantur? Quæ non ille persuasu difficilia disputandi viribus elimavit, &c. Et paulò pòst. Jam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eũ paulò religiosior ex ultimis mũdi partibus advolavit? Quis Christianorũ non penè ut Prophetam, quis Philosophorum non ut magistrum veneratus est? quam autem non solùm privatæ conditioni, sed ipsi quoq; reverendus fuerit imperio, declarant historiæ, quæ eum à matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cœlestis utique sapientiæ merito, cujus & ille gratia & amore flagrabat. Sed & ejusdem epistolæ testimonium perbibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum principum Christianus fuit, Chri-

Digitized by Google

Christiani magisterii authoritate conscripsit. De cujus incredibili quadam scientia, si quis referentibus nobis Christianũ non accepit testimonium, saltem testificantibus Philosophis gentilem recipiat confessionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum se fama ipsius Alexandriam fere puerum perrexisse, ibique vidisse jam senem, sed planè talem tantumque, qui arcem totius scientiæ conscendisset.

Laus generis, sive nobilitatis.

Nobilitas quid? PRæclarum omnino locum in personæ laudatione nobilitas occupat, quæ nihil est aliud quàm nascendi felicitas; Et hoc Dei quidem donum est non contemnendum; nam si illustrium virorum reliquias & simulachra colimus, quantò magis liberi vivas & spirantes patrum imagines suspicere debemus? Ubi parentum deest claritas, ad commune episodium recurritur. Μίαν εὐγένειαν ἀρετὴν ἐστί. vel potiùs silentio premi solet.

In modo autem & tractatione ejus loci, primum laudandi parentes, deinde gratulandum illi qui in se transfusam habeat cum majorum fortuna, virtutem. Præclarum est exemplum in Panegyrico Constantini Magni ab oratore quodam Belga, apud Treviros recitato.

A primo igitur incipiam originis tuæ nomine, quod plerique adhuc fortasse *Constantini nobilitas.* nesciunt, *sed qui te amant plurimùm, sciunt.* Ab illo enim Divo Claudio manet in te avita cognatio, qui Romæ imperii *Claudius.* solutam & perditam disciplinam primus reformavit, immanesque Gothorum copias Ponti faucibus & Istri ore proruptas, terra marique delevit; utinam diuturnior recreator hominum, quàm maturior Deorum comes extitisset: Ab illo generis authore, in te omnis imperii fortuna descendit, deinde omnes inter participes majestatis tuæ, hoc habes, Constantine, præcipuum, quod Imperatores, *tantaque est nobilitas originis tuæ, ut nihil tibi addiderit honoris, imperium, nec possis fortuna numini suo imputare*, quod tuum est, omisso ambitu, & suffragatione. Non fortuita hominum conventio, non repentinus aliquis favoris eventus te principem fecit, *imperium nascendo meruisti*; quod quidem mihi Deorũ immortalium munus, & primùm videtur, & maximum, in lucem statim te felicem venire, & ea, quæ vix alii totius vitæ laboribus consequuntur, jam domi parta suscipere.

LAUS CORPORIS,
Pulchritudo.

PUlchritudo corporis nonnunquam simulachrum est egregiæ mentis: Ἀριδηλότατον ἀγαθὸν, ἥδιστον θεοῖς, ἥδιστον δὲ ἀνθρώποις, ut ait Dion. & secundùm Syri mimos *muta commendatio*. Maximus Tyrius pulchrum animum in pulchro corpore, rectè comparat cum amœnissimo *Pulchritudinis laus.* fluvio, qui per exquisitas pratorum opes & delicias fluit, ποταμοῦ καλὸς λειμῶνι ἐπιῤῥέον, ψυχῆς ἄνθος ἐμπεφυτευμένον σώματι καλῷ.

Est porrò pulchritudo apta membrorum proportio, cum quadam coloris suavitate: In viris dignitas, in fœminis venustas appellatur.

Et in heroibus quidem illis sæpe laudatur proceritas corporis, majestas capitis, oris dignitas, ætatis maturitas, fulgor oculorum, veneranda pariter & grata majestas, quæ perstringat simul & invitet aspectus.

Notantur etiam expressæ notæ corporis, ut in Seleucidis, Anchora: in Augusto, stella Capricorni; in Spartana Thebanorum familia, λόγχη, cujus meminit Dio Prus. orat. 4.

Con-

In laude pulchritudinis quid cavendum.

Constantini Magni speciem sic ejus Panegyristes expressit: Est istud exemplum grave: nihil enim nimis enucleat: cavendum est ab ineptiis eorum qui in laude gravis personæ, ut B. Virginis, vernante styli lascivia speciem aliquam Helenæ efformare nituntur. Sic igitur ille.

Pulchrum quidem, Dii boni, & cœleste miraculum, Imperator adolescens, in quo illa quæ jam summa est fortitudo, adhuc tamen crescit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata majestas pestringit simul, & invitat aspectus; talem illum magnum regem, talem Thessalum virum mente concipio, quorum summa virtus celebratur.

Pulchrum corpus dignum magnæ mentis domicilium.

Non frustrà enim doctissimi viri dicunt, naturam ipsam, magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis ac decore membrorum colligi posse, quantus illos cœlestis spiritûs intrârit habitator. Itaque te cùm ingredientes milites vident, admirantur, & diligunt, sequuntur oculis, animo tenent, Deo se obsequi putant, cujus tam pulchra forma est, quam certa divinitas.

Alexandri forma.

Sic Alexander forma fuit supra hominem augustiore, cervice celsa, lætis oculis, & illustribus, malis ad gratiam rubescentibus, reliquis corporis lineamentis, non sine majestate quadam decorus.

Alias descriptiones, partim dignitatis virilis, partim venustatis muliebris, vide in libro Hypotyposeon.

Laus agilitatis.

Ausonius in Gratiano.

Laudatur agilitas ab effectis, in currendo, jaculando, luctando, venando: eandem in saltando apud graves viros minimè laudârim. Ausonius, in Gratiano Imperatore Christiano, agilitatem ita commendat; *Quis cursum tam perniciter incitavit?* quis palæstram tam lubricus expedivit? quis saltum in tam sublime collegit? nemo abductiùs jacula contorsit, nemo spicula crebriùs conjecit, aut certiùs destinata percussit.

Sarmentus eques, primus præcepta scripsit de equitatu.

Mirabamur Poëtam, qui effrenes dixerat Numidas, & alterum, qui ita collegerat, ut diceret *in equitando verbera, & præcepta esse fuga, & præcepta sistendi*, obscurum hoc nobis legentibus erat; Intelleximus te videntes, cùm idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum segniùs euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantem coërceres; qui te visi sunt hoc docuisse, non faciunt; imò, qui visi sunt docuisse, nunc discunt.

Laus agilitatis in venando.

Neque verò hæc erit invenusta laus; cujus decus etiam plerique Principes affectârunt, ut Mithridates, Hadrianus, Carolus Magnus, Henricus I. & Albertus Imperatores. Ipsa etiam, inter mulieres. Euphrosyna, Alexii Angeli, Imper. Byzantini uxor, quod testatur Nicetas. l. 3. aurata chirotheca accipitrem sustinuit, inter aucupes & venatores frequens. Verùm adhibendus est in laudatione modus, eaq; temperamento prudentiæ condienda. Neque enim Bajazetem in eo laudârim, quod majorum curarum expers, septem millia virorum, qui accipitres curarent, haberet, aut Barnabam Vicecomitem, qui multa canum millia miserorum rusticorum sumptu alenda vicatim distribuerat. Laudari solet venator, si venetur, postquam pietati & gravibus negotiis fecerit satis, non remissionis caussa, sed exercitationis, sed agrestium utilitatis. Si inter sylvarum horrorem montiumque vestitus viri-

Bajazetes, magnus venator. Chalcond. l. 3. Paulus Jovius in Barnab.

viridissimos, numen veneretur, hoc peculiari laude dignum: Ita Trajanum suum venantem describit Plinius:

Plinius in Trajan.

Quod si quando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus; excutere cubilibus feras? superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradū inferre; nullius manu, nullius vestigio adjutum; atque inter hæc, pia mente adire lucos, & occursare numinibus? Olim hæc experientia juventutis: hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu, nec mediocre pacis habebatur decus submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor.

Commendatio venationis.

Usurpabant istam quoque gloriam illi principes, qui obire non poterant: Usurpabant autem ut domitas fractasque claustris feras, ac denique in ipsorum ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent.

Lusit quoque in eo genere Claudianus ad Honorium lepidè suo more.

Tu cùm per altas impiger ilices
Præda citatum cornipedem reges,
Telis jacebunt spontè tuis feræ:
Gaudensque sacris vulneribus leo,
Admittet hastam, morte superbior.

Laus agilitatis, sive strenuitatis, in re militari, & campestri exercitatione.

IMago est rei militaris, venatio: ad rem igitur ipsam veniamus. Artis militaris peritia ab imitatione Plinii ad Trajanum commendari potest.

Trajanus bellicosus.

Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim, cùm illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque miscerés, *nihil à cæteris, nisi robore ac præstantia differens*? cùm eminùs libero Marte tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo gravior ictus incideret? laudabas quippe ipse ferientes, hortabarisque ut auderent, & audebant jam, cùm spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quid durius accipienti videretur, ipse vibrares. Sed quis disertiùs artem militarem extulit, quam Cicero in suo Pompejo pro lege Manilia, n. 28.

Quis igitur hoc homine scientior unquam, aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris? Ineunte adolescentia maximi ipse exercitus Imperator? qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico decertavit? plura bella gessit, quàm alii legerunt? plures provincias confecit, quàm alii concupiverunt? Cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis, non offensionibus belli, sed victoriis, non stipendiis sed triumphis est traducta? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex civitatibus atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale, varia & dispersa genera, & bellorum & hostium, non solùm gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant, in usu militari positam, quæ hujus viri scientiam fugere possit. Jam verò virtuti Cnei Pompeii, quæ potest par oratio inveniri? quid est quod

Digitized by Google

quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Neque enim illæ sunt solæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo, quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audivimus, aut vidimus, non fuerunt. Testis est, & cæt. De Cæsaris bellica peritia, vide Sueton. 37.

LAUS VARIIS ARTIBUS, & scientiis.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita quibus scientiæ & virtutes commendari solent.

Grammaticus.

DE laude Grammaticæ legendus Capella lib. 3. Diomedes in Epist. ad Athanasium. Diodorus libr. 12. in Charondæ legibus. C. Suet. de illustribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar. cap. 19.

Grammatica laus In Grammatico verò primùm laudabuntur inventa, si quæ in literarum figuris, potestate, vocum significatione, nominum expositione, prudenter excogitarit.

Secundò, documenta, si viva voce, si scriptis, si usu & consuetudine hominum docuerit, linguas, literas, authores.

Tertiò, si quàm purè loquatur, & scribat.

Quartò, si linguas multas, si præstantes, ut Hebraicam, Græcam, Latinam, calleat.

Quintò, si subtiliter etymologias arcessat à fontibus, ambiguas & obscuras, magna ingenii dexteritate illustret.

Sextò, si profunda in eo historicorum & poetarum lectio; si subtilitas in interrogando, alacritas in disputando, prudentia in interpretãdo. Gramatica enim, ut ait Philo, libro de Cherub, ποιητικὴν ἐρευνῶσα καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίας μεταδιώκουσα.

Laus Rhetoris, sive Oratoris.

Rhetorica quid ex Philone. PHilo eodem libro de Cherub, paucis omnem vim Rhetoricæ complexus est: Ῥητορικὴ δὲ τάς τε ἐν ἑκάστοις δεινότητας ἐξετάζουσα, καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἑρμηνείαν ἐφαρμόζουσα, τονώσεις, καὶ περιπαθήσεις, καὶ ἔμπαλιν ἀνέσεις, καὶ ἡδονὰς καὶ στωμυλίας καὶ τῆς περὶ γλῶτταν καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐεργίας περιποιοῦσα.

Explorat vim omnem dicendi, & unicuique argumento propriam accommodat elocutionem: præterea contentiones, & affectus vehementissimos, & remissiones, & suavitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium dispensat.

Laudabitur ergo Rhetor à partium enumeratione Rhetorices, & in omnibus absolutus ostendetur.

Primò, si ejus inventio sit fœcunda, solers, ingeniosa, hominum sensibus accommodata.

Secundò, si dispositio apta, prudens, clara.

Tertiò, si elocutio pura, elegans, perspicua, culta, venusta, plena, mollis, florida, suavis, incitata, gravis, omni denique verborum ornatu & sententiarum gravitate affluens.

Quartò, si pronuntiatio elegans, venusta, decens.

Quintò, si memoria felix, firma, diuturna.

Sextò, si doceat, scribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione fungatur cum dignitate, dexteritate, facilitate, gravitate, prudentia.

Septimò, si in certaminibus eloquentiæ fuerit coronatus, ad summum simo-

veat

Digitized by Google

veat, persuadeat, flectat, impellat: in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poematio, ad Calphurnium Pisonem, v. 43. Item apud Ovidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem l. 2. ep. 3. Apud Senecam in controversiis de Crasso Severo in præfatione. l. 3. Apud Synesium in Dione.

Ausonius in actione gratiarum ad Gratianum Imperatorem.

Nonnulla complexus est Ausonius ad Gratianum his verbis; *Quis aut dicenda prudentiùs cogitavit, aut consultiùs cogitata disposuit, aut disposita maturiùs expedivit?*

Pronuntiatio commoda.

Deinde, quis tenor vocis, cùm incitata pronuntias, quæ inflexio cum remissa; quæ temperatio cum utraque dispensas? Quis oratorum læta, jucundius; facunda, cultiùs; pugnantia, densiùs, aut densata, glomeratiùs dixit, aut quod est liberũ cogitavit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophon Attice in nostrum ævum venires, tu qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius quàm historiam commodasti, cum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videbas, sed optabas.

Laus Poetæ.

Capita.

LEgendus est Cornelii Taciti, sive Fabii Quintiliani dialogus, qui multa habet, pro Poesi, & contra Poesin. Item Sil. Italic. sub finem lib. 11. Anthol. l. 1. ξϛ'. εἰς ποιητάς. Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus l. 3. succis. c. 7. in obtrectatores Poetarum.

Poesis quid

Poeticè dicitur à Maximo Tyrio. orat. 28. φιλοσοφία, τῷ μὲν χρόνῳ παλαιά, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ, ἔμμετρος, τῇ δὲ γνώμῃ μυθολογική: *Philosophia, tempore vetusta, consonantia metrica, argumento fabulosa.*

Laudatur Poeta primùm si variis linguis scribit: Græcè, Latinè, Gallicè; si omnia poëmatum genera, ut epigrammata elegias, odas, comœdias, tragœdias, satyras, heroïca.

Secundò, si ingeniosus, acutus, gravis, suavis, perspicuus; si servat in rebus spiritum, proprietatem & elegantiam in verbis, decorum in actionibus.

Tertiò, si recitat, docet, scribit, movet, delectat.

Quartò, si præmiis nobilitatus fuerit, dignitate, statua, corona, obsequiis, hymnis, sepulchro; & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poetæ leguntur.

Laus Philosophi.

PHilosophiæ laudem paucis complectitur M. Tullius, Tuscul. 5. sect. 5. Martianus verò Capella descriptionem habet Dialecticæ, lib. 4. ubi depingitur acri visu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuosis, sub pallio viperinas insidias occultans.

Inter Poetas Claudianus, in consulatu Mallii Theodorici, vers. 60. locum pertexuit insignem de laude philosophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Athemii, vers. 18.

Ad has quoque laudationes faces præferunt, qui Philosophorum laudes & vitas conscripserunt, ut Eunapius Sardianus Antistitis Idolorum filius, Porphyrius, Socio, Philostratus Lemnius, Ammonius Ægyptius, Dion Bithynius, Diogenes Laertius, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commentabitur subtilitas in inveniendo, in dicendo perspicuitas, in disputando vis.

Laudabitur Physicus, si invenerit causas, effectus, res, rationes, regiones, & cæte-

cætera, quibus vitæ civilis decus & utilitas conciliari possit.

Secundò, si res omnes naturales, cœlum, ignem, aërem, aquam, terram, meteora, stirpes, arbores, herbas, animalia, eorumque affectus, figuram, proprietates lineamenta, staturam complexus fuerit.

Tertiò, si in Physicis mechanicis sit versatus, ut si salinarius, hydraulicus, aquilegus, fluminum derivator.

Quarto, si naturali scientia in medicis, bellicis, politicis, rusticis, nauticis, architectonicis, ludicris, theatris, utiliter fœliciterque utatur.

Ethici verò partes sunt de summo bono philosophari, vitia & virtutes suis coloribus depingere, definire, distinguere, mederi affectibus, mores instituere, saluberrimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præstat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentariis de nobilitate, Antonium Guevaram, in epist. ad Doctorem Melgarim Brissonium. Sunt multa Medico cum Physico communia; sed præterea laudatur medicus, si quid invenerit in medicinæ inquisitione, ratiocinatione, observatione.

Secundò, si excellat, rem anatomicam cognoscendo, dispensando medicamenta, prædicendo, medendo, curando, &c.

Laudem, & conditiones *Iurisperiti*, vide libr. 12.

Laus Mathematici.

DE Mathematicis disciplinis dixit Augustinus lib. de Ordine: *quas multi sancti nesciunt quidem, & qui etiam sciunt eas, sancti non sunt.* Constat tamen, si legitimè tractentur, earum dignitatem & utilitatem permagnam esse. His suffragantur Timæus Platonis, Aristoteles multis in locis; Alcinous in Isagoge ad doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem sententiam Platonis notat, *θεὸν μάλιστα πάντων γεωμετρεῖν.*

Laudabitur Mathematicus, si musicã, perspectivam, mechanicam, cosmographiam, geometriam calleat.

Secundò, si in astrologicis sit bene versatus, aliqua invenerit, docuerit, scripserit.

Tertiò, si cœli motus, astrorum cursus, & conversiones, annos, bissextum, solstitia, eclipses, plenilunia, festos dies, recta ratione indaget, aperiat, explicet.

Quartò, si astronomia feliciter & utiliter in vita civili utatur, si non sit Genethliacus, judiciarius, prognosticus, Criticus, Chaldæus.

De iis intelligendus Tertull. Expelluntur Mathematici, sicut & Angeli eorum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi.

Quintò, si tempestates futuras, ubertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sextò, si arithmeticam probè teneat, nonnihil invenerit, communicarit, eadem in temporum distributionibus, supputationibus, disciplinis contractibus, mercimoniis, tributis benè utatur, &c.

Laus Musici.

EXtat apud Cassiodorum lib. 2. variar. 40. ad Boetium Patricium præclara laus Musicæ. Item apud Martianum Capellam lib. 9.

Laudatur Musicus ab effectis, si musicam inventis, exemplis, scriptis illustrârit, certârit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, si fidicen, citharœdus, lyrista, tibicen, choraula, tubicen.

Tertiò, si in sacris, in honestis spectaculis, in prælio, cum laude cantârit.

Si musica memoriam firmarit, studia graviora lenierit, agrestes cicur[illegible], pietatem & cultum Dei promoverit, castitatem fue-

fuerit tutatus, temperantiæ consuluerit, ad fortitudinem incitârit, ad prælium animârit, iram sopierit, tristitiæ nubem discusserit &c.

Laus Theologi.

IN apice scientiarum sedet Theologia, quæ propiùs solem æternum respicit: vera sapientia, præ cujus luce profanæ scientiæ nihil aliud videntur, quam marcescentes vanitates, ut appellantur à D. Ambrosio, Hexam. l. 6.

Exemplar laudibus hujusmodi esse poterit, quod habet D. Greg. Nazianz. in oratione funebri S. Basilii, ubi ejus sapientiam excellenti stylo commendat. Paucis & byssinis verbis S. Augustini laudem complexus est Volusianus. *Legi deest, quicquid ab Augustino contigerit ignorari.*

Ab ea sic commendatur Theologus: Primò, si librorum sacrorum, si patrum orthodoxorum, & decretorum Ecclesiæ accuratam cognitionem habeat.

Secundò, si prudenter, piè, feliciter interpretetur, viva voce, scriptis commentariis, concionibus.

Tertiò, si sublimes quæstiones de Deo, Angelis, & Christianæ religionis mysteriis, quæ ad scholasticam attinent, disertè, subtiliter, sanctè, graviter enucleet.

Quartò, si Theologiam, quam Moralem vocant, de actionibus Christianis licitis, vel illicitis, partim vi judicii, partim longa lectione fuerit complexus; si in hujusmodi quæstionibus discutiendis solers sit, & prudens, &c.

Laus Pietatis.

AScientia ad virtutes transeo. Primum locum obtinet Pietas: de qua Synesius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

Εὐσέβεια δὲ πρῶτον ὑποβεβλήσθω κρηπὶς ἀσφαλὴς ἐφ᾽ ἧς ἑστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον.

Hæc basis firma est, cui imperii & vitæ privatæ simulachrum insistit.

Ut est autem cultus erga Deum, hujus partes sunt amor Dei, timor & honor, testatus fide, spe, charitate, & officiis justitiæ Christianæ. *Pietatis partes & munera.*

Secundò, hæreseωs odium, zelus propagandæ religionis Christianæ.

Tertiò, preces, supplicationes, orationes religiosæ, cum frequentia, constantia, perseverentia, vehementia, fervore, ardore.

Quartò, grati animi significatio erga Deum, votiva, vel libera, corporis voluntaria afflictatio, castitas: paupertas, obedientia, peregrinatio religiosa, honores Ecclesiasticis habiti, librorum sacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Nonnulla attigit Ausonius ad Gratianum: Nullum quidem diem ab adolescentia tua, nisi adorato Dei numine, & voti reus, & illico absolutus, egisti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, &, quod in paucis est, cogitatione syncera (inde castitas Imperatoris:) Operto conclavis tui, non sanctior ara Vestalis, non Pontificis cubile castius, nec pulvinar Flaminis tam pudicum. *Auson. in actione gratiarum ad Imperatorem Gratianum.*

Addit de modestia. Cujus unquam egressus auspicacior fuit, aut incessus modestior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior?

Laus prudentiæ.

PRudentia, quæ à Synesio ἁπασῶν ἀρετῶν βασιλικωτέρα dicitur àb Aristotele definitur, Ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς, περὶ τὰ ἀγαθὰ ἀνθρώπινα καὶ κακὰ πρακτική Habitus cùm recta ratione, in bonis malisque, activus.

Laudabantur in prudente octo virtutes *Octo virtutes in*

prudentiæ comitatu diligenter notanda.

tes administratræ prudentiæ, memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, cautio.

Memoria, est cognitio rerum præteritarum:

Intelligentia, præsentium.

Docilitas, notitia per institutionem comparata.

Solertia, quæ est ingenii in inveniendo & conjiciendo sagacitas.

Ratio, quæ argumentatione & ratiocinatione concluditur.

Providentia, est ipsa dispositio rerum ad finem consequendum idonearum.

Circumspectio, est ad circunstantias rei ipsius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, adversus ea quæ sese objiciunt, impedimenta.

Et hæc de ipsa virtute considerantur.

Quod verò ad objecta pertinet, vel est in rebus privatis, circa conjugem, sobolem, fortunas, rei familiaris administrationem, in venditionibus, emptionibus, commutationibus, locationibus, ære alieno dissolvendo, divitiis conservandis.

Vel in publicis, extra bellum, in legibus ferendis, non ferendis, abrogandis, seditionibus comprimendis, conservandis civitatibus, reconciliandis, tributis, vectigalibus, judiciis disponendis.

In militia, in bellis suscipiendis, non suscipiendis, tempore, loco, rei gerendæ modo, captandis, occultandis suis consiliis, hostilibus detegendis, eludendis, militibus deligendis, exercendis, animandis, parandis armis, vasis, machinis, impedimentis, classibus, commeatibus, stipendiis, acie instruenda, pugna pugnanda, victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Trajano.

Hoc veri Principis atque etiam Consulis, reconciliare æmulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quàm ratione compescere. Intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumq; reddere quicquid fieri non oportuit. Postremò velocissimi syderis instar, omnia invisere, omnia audire, *& undecunque invocatum statim velut numen adesse*; Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber solutusque cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga hominum genus vice suâ fungereris: fungeris enim, sufficisque mandatis, cùm tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, cum tua laude condatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus virum egregiis districtum negotiis sic effert laudibus: *Latinus Pacatus in Panegyri Constantini.*

Gaudent profectò divina perpetuo motu; & jugi agitatione se vegetat æternitas; & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est; ut indefessa vertigo cœlum rotat, ut maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus es.

Laus justitiæ.

Magna imprimis justitiæ veneratio, nec immeritò βωμὸν αἰδέσαι δίκας, monet Argentarius Anthol. l. 4. cujus faciem auream & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib. 12. *Justi facies aurea.*

Hæc certè, (ut ait Cyprianus, lib. de 12 abusionibus) est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aëris, serenitas *Justitiæ encomium.*

nitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum: de cujus laude scripsit Libanius oratione singulari, & præclara habet Tull. lib. 2. Officiorum, sect. 39. & 40.

Est autem virtus unicuique suum tribuens, quæ in tres partes dividitur: Una, naturalis est, quam ab ipsa natura accepimus; altera legitima, quæ est ex constitutione Principis, aut populi authoritate sancita, tertia; posita est in consuetudine, quæ jus continet, sine lege propter antiquitatis observantiam usitatum.

Justitiæ partes & laudationis capita.

Justitia naturalis in sex quoque partes distribuitur: Prima est religio, justitia erga Deum, & vis quædam menti insita, quæ Dei metu, & sacrorum ceremoniis hominem regit. Δικαιοσυνης τὸ κάλλιστον ἐν τῇ πρὸς θεοὺς εὐσεβείᾳ, inquit Porphyrius, lib. de abstinentia à carnibus.

Secunda pietas, Justitia, quâ Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur observantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarum memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua justitia vim aut contumeliam, defendendo propulsat, aut in scelera animadvertit.

Quinta, observantia & veneratio majorum, ut sacerdotum, & senum.

Sexta, veritas, in dictis, simplicitas, & fides.

Partes justitiæ sunt, maximè ejus quæ in vindicando & defendendo posita est, justos & insontes tueri; injustos & noxios persequi: accusando, deferendo, cognoscendo, inquirendo, damnando, suppliciis afficiendo: Acta, contractus, leges, decreta publica, pacta justa sancire, & sancita defendere, injusta rescindere, antiquare, abrogare, fœnus injustum tollere, res & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, mensuras & pondera æquare, justam distributionem facere, dignis digna tribuere, fidem servare patriæ, principi, magistratibus, popularibus, civibus, externis, domesticis hostibus, gratiam bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

Fortitudo murus est Semiramidis, quo vita adversus tot impendentes malorum procellas munitur.

Duris ut ilex tonsa bipennibus,
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes animumque ferro.

Et hoc putat esse pati, quod καθαίρειν φυτὸν εἰς εὐκαρπίαν, ut ait Nazianz. in tetrastichis. *Pati quid?*

Est autem virtus, qua res mortiferas, ὅσα ἀναιρετικά, mortemque ipsam, contemnimus.

Fortitudinis quatuor sunt species, quarum splendor est maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perseverantia.

Magnanimitas, est exaggerata animi quædam moderatio, qua res magnas & aggredimur & administramus.

Fiducia est, per quam magnis & honestis rebus animus multum in se latere præsidii, Deo semper auspice, existimat.

Patientia, est rerum adversarum honestatis causa, perpessio voluntaria & diuturna.

Perseverantia, est continuus vitæ tenor in rebus honestis & magnis.

Partes igitur fortitudinis sunt, moderatio in utraque fortuna; aggressio rerum periculosarum, ut hostium, latronū, ferarum, incendiorum, &c. defensio urbium, armorum, vexillorum, &c. tolerantia animi molestiæ, dolorum corporis, inediæ, sitis, morbi, laboris, algoris, vulnerum, verberum, tormentorum, ignium,

Digitized by Google

ignium, paupertatis, ignominiæ, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum Temperantia, quæ ἐν τῇ τῶν αἰσθήσεων πολυφωνίᾳ παρέχει νήφοντα νοῦν. Est enim, rationis in libidinem, atque in alios non rectos animi impetus, firma ac moderata dominatio.

Temperantiæ partes tres sunt, continentia, clementia, & modestia.

Continentia est, qua, ratione & consilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modestia, est pudor honestus, & in honoribus moderatio.

Hujus igitur munus est, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & sobrietatem exercere in cibo potuque, abstinentiam à cupediis & opiparis condimentis, alios præterea ad temperantiam incitare, verbis, exemplo, legislatione, interdicto, frui temperantiæ commodis, flore & integritate corporis, suavitate castimoniæ; declinare pravas consuetudines, libros obscœnos, cantiones, imagines, spectacula impudica; integrum castimoniæ florem tueri, studio literarum, labore corporis, abstinentia, siti, inedia, modesto vestitu, fuga, & latebris.

Nonnulla assequutus est Latinus Pacatus, insignis orator, in Panegyrico Theodosii.

An quis ferret molestè, ad Principis senis modum coërceri? aut subtractum doleret sibi de privata luxuria, cùm videret, Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parcè contentèque viventem, modico & castrensi cibo jejunia longa solantem, ad hæc aulam omnem Spartanis gymnasiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem inveniri, qui auderet ad penum regium flagitare, remotorum, litorum piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem: & cætera planè egregia.

Tandem addit: Tuæ Imperator, epulæ mensis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inolevit, & quiescentibus legum sumptuariarum minis, subit quandoque privatim sui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

Clementia Dei natura.

CLementia, Dei natura est, virtus una ex omnibus maximè amabilis: in cujus commendationem extat præclara Themistii oratio, de humanitate Theodosii Imperatoris, habita in Senatu.

Nonnulla item attigit Chrysost. in orat. Flaviani, hom. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque & præclara habet Claudianus in Panegyri Manlii Theodorici, juxtà vers. 210.

Sed quis artifex laudem clementiæ meliùs tyrones docebit quàm M. Tullius, orat. pro M. Marcello, num. 8.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci possent, habebant: Nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare; adversarium, nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui facit non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.

Hanc

Digitized by

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Ariſtides in panegyrico Marc Aurelii Antonini, ubi ait;

Ημερότητι καὶ ἐπιεικείᾳ διενήνοχεν ἁπάντων βασιλέων. ὥστε μικρὸν μὲν οἷα πατὴρ, μικρὸν δὲ οἷα ποιμὴν τῶν ἄλλων εἰπεῖν εἶναι.

Laus liberalitatis.

Liberalitas. Liberalitatis & munificentiæ ſplendor eſt maximus: eſt enim, ut verbis Nicetæ utar, ἔλεος ἄβυσσος, καὶ θάλασσα φιλοδωρίας. Laudatur autem ab effectis, in quibus conſideratur & ea quæ erogantur, & ii in quos erogantur. Elucet igitur munificentia in urbibus condendis, reparandis, in aquarum, fluminum, lacuum derivationibus, expurgationibus, in templis, monaſteriis, xenodochiis, ſcholis, gymnaſiis extruendis, theatris, amphitheatris, circis, viis publicis muniendis, ſternendis, incidendis, in pontibus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, vivariis, hortis, bibliothecis, in ærariis, portubus, navalibus, horreis, cellis, aquæ ductibus, puteis; in armis, machinis, veſtimentis, pompis, ludis, nuptiis, conviviis, in quibus nimis plerumque munifici ſunt homines.

In ſepulchris, aris, baptiſteriis, ſacra ſupellectile, imaginibus, picturis, obeliſcis, coloſſis. Liberalitas non æquè ſumptum facit ac munificentia: Liberalitatis tamen eſt dare alimenta, agros, domos, pecunias, veſtes ſtragulas, libros, vaſa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, privilegia varia, religioſis, pauperibus, orphanis, amicis, hoſtibus, exulibus, captivis, viris litteratis.

Humilitas ab uno Ethnicorum Antiſthene habita eſt pro ſummo bono. *Humilitatem* Rhetores & Philoſophi priſci vix agnoverunt: quanquam Theodoretus, in oratione de fine & judicio, refert Antiſthenem, ſummum bonum poſuiſſe in ἀτυφίᾳ, quo nomine rectè deſignantur humiles.

Humilitatis partes. Hujus partes ſunt; ſacerdotia, dignitates, regna, imperia, veſtitus honorificos, triumphos, trophæa, ſtatuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare: quod multi fecerunt, latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione: Item de ſe demiſsè ſentire, loqui, ad ſervilia munia ſe abjicere.

Et hæc de laudibus perſonæ ſecundùm virtutes animi & corporis ſatis.

Vituperatio ex contrariis, ut apparet, locis petitur, nec aliis aut plenioribus indiget præceptis. Tantùm illud prudentes oratores obſervant, an ad vituperandum neceſſitate potiùs ducti, quàm ſuâ naturâ incitati videantur. Deinde, ut à maledictis trivialibus abſtineant. Tertiò, ut nihil conviciorum temerè effundant, ſed quidquid dixerint, certis addicant rationibus.

Nam improbum, & perfidum, & impium, & cætera id genus aliquem dicere, nihil verò demonſtrare, rixari eſt, muliercularum aut puerorùm more: quod rectè notavit Demoſthens Olynthiaca ſecunda. *τὸ μὲν οὖν ἐπίορκον καὶ ἄπιστον καλεῖν, ἄνευ τοῦ τὰ πεπραγμένα δεικνύναι; λοιδορίαν εἶναι τις ἂν φήσειε κενὴν δικαίως. τὸ δὲ πάνθ᾽ ὅσα πώποτ᾽ ἔπραξε διεξιόντα, ἐφ᾽ ἅπασι τούτοις ἐλέγχειν, καὶ βραχέος λόγου συμβαίνει δεῖσθ. καὶ δυοῖν ἕνεκα ἡγοῦμαι συμφέρειν εἰρῆσθαι.* Nunc quoniam hoc ipſo loco, nobiliſſimi Rhetores tradunt, Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum, denique orationum methodum, hanc ex Dionyſio Halicarnaſſ. ſubjiciam.

Digitized by Google

ARS PANEGYRICORUM, Nuptialium, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionysio Halicarnassensi, De Panegyri.

Græca incipiunt, πανήγυεως εὕρημα μὲν καὶ: quæ quoniam nihil ad elegantiam faciunt, omittemus; ea tantum indicantes, quæ signanter in auctore dicta fuerint.

Oeconomia & distributio.

CAPUT VIII.

Panegyris quid? In præfatione ostendit, quid sit panegyris, & quæ ejus inventio. Ait esse, εὕρημα καὶ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν περὶ τὸν βίον μειζόνων παραδιδόμενον. Propriè autem Panegyres dici celebres conventus, *Panegyricæ orationis methodus.* & ludos, quorum finis τέρψις, καὶ ψυχαγωγία. Addit Athletas & Musicos, Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ὀπαδοὺς, ornare Panegyres, sed maximè viros doctos, & eloquentes: deinde ad præcepta delabitur.

Primo, Dii panegyris præsides laudandi, & hoc est, inquit, προοιμίων τηλαυγὲς προκείμενον τῦ λόγυ; sed istæ falsorum numinum laudationes longè à Christianis exulent, qui speciosissima in Deo & sanctis nacti sunt argumenta. Plenus est autem Aristides harum laudationum exemplis, è quibus imitatio ad sanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De urbis laudibus in istis veterum panegyricis tractabatur. Quomodo autem urbs laudanda sit, hoc inferius doceo pleniùs.

Tertiò, De certamine & ludis dicebatur: cujus laudationis capita sunt sunt: Ortus, comparatio cum aliis certaminibus, tempus certaminis, seu anni tempestas, qua celebratur.

Variæ ejus species, Coronæ victoribus tributæ, ut quercus oliva, laurus, pinus

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores.

Sextò, Elocutio panegyricorum non debet esse μονότροπος, sed ποικίλη, καὶ μεμιγμένη, & valdè figurata: in qua sint διηγήματα distributiones, ac παραβολαὶ καὶ συγκρίσεις.

De Panegyri sic Antimachus.

Panegyris, solennis scilicet quinquennalium ludorum celebritas, sive conventus, est inventum & donum Deorum, ad requiem majorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita, (sicuti quodam in loco inquit Plato) cùm Dii humanum genus ad laborem natum miserati essent. Coacti autem fuerunt à sapientissimis hominibus conventus, & à civitatibus publicè communi decreto, ad reficiendos recreandosque animos, ac ad oblectationem atque solatium spectantium constituti. Tributus verò ad hos mutuò celebrandos est à divitibus suppeditandarum quidem pecuniarum sumptus, à principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerumque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum: & Musarum ac Apollinis assectatores, musica quâ sunt exculti. At virum qui in litterarum & eloquentiæ studiis versatus fuerit, ac universum vitæ tempus in eis consumpserit, atque contriverit, in ornanda panegyri ita sese gerere oportet, ac tanto inniti artificio, uti ejus oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat. *Ex versione Antimachi emendata.*

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tentatæ, facti, explicemus tibi ea quæ olim à nostratis sapientiæ parentibus nobis tradita accepimus: illi verò, & illorum

rum etiam superiores, à Mercurio & à Musis habuisse dixerunt: non secus ac Ascræus pastor ab eisdem in Helicone poesim est consecutus. Age itaque cum hujusmodi arte orationes sequere. Deus etenim, universæ, quæcunque sit, panegyris aliquo modo præses, & ejusmodi est nominis: ut, Olympiorum, Olympius Iupiter: ejus autem quod in Pythiis fit certaminis, Apollo. Principium igitur hujusmodi orationis, quæcumque fuerit, laus Dei nobis sit, tanquam vultus, seu persona quædam splendida, in sermonis initio posita, atque constituta. Laudandi autem exordium, ab iis quæ Deo insunt, eique attribuuntur, prout res copiam suppeditant, sumes. Siquidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum Regem rerumque omnium opificem esse: Si verò Apollo, musices inventorem extitisse & eundem esse cum Sole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea si Hercules erit, Iovis esse filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, connumerabis. Et locus fermè complebitur ex iis, quæ quilibet aut invenerit, aut hominibus tradiderit. Verùm hæc brevibus narrabis: ne præcedens oratio sequenti major evadere videatur.

Panegyris inventores.

Sol auctor bonorum.

Deinceps urbis laudes; in qua publicus conventus celebratur, vel à situ, vel ab ipsius ortu, recensere oportebit; in quo sane, qui Deus, aut heros ejus conditor extiterit, aut si aliquid habebis, quod de eo in medium possis afferre: si quid videlicet ab eo urbi præclarum, vel bello vel pace gestum fuerit, commemorabis. Congruet etiam, de magnitudine, si ampla, vel parva sit, aliquid dicere: quod pulchritudine excellit; quòd licet parva, potentia tamen cum amplissimis est adæquata. Deinde quæcunque ad templorum, aut in his additamentorum, seu donariorum publicorum privatorumque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt silentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque & sex tabulatorum ædificia Babyloni esse dicit. Si fluvius sit magnus, si purus & nitidus, vel regionem incolentibus utilis. Si itidem aliqua fuerit fabula, quæ de civitate prædicetur. Hoc pacto multum suavitatis, plurimum leporis atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipso certamine dicendum erit, quodnam habuerit initium, quæ ipsius fuerit constitutio, vel quam ob causam positum dedicatumque sit. Si aliqua sit fabula, vel aliquid aliud priscum, horum nihil erit omittendum. Ad id verò cum veneris, non erit locus simpliciter transeundus: sed cum aliis certaminibus oportebit hoc comparare. Nam id tibi suppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, ut ab anni partibus comparans Siquidem vêris tempore agatur explicandum erit agi in maxima temperie caloris, & frigoris: si in hyeme, in validissimo atque acerrimo (ut quispiam dixerit) tempore celebrari: si in æstate, ad exercitationem contemplationemque spectatorum constitutum esse, & voluntatis indicium atque probationem existere, & deficientibus athletis, spectatores decertare debere. Poteris etiam autumnum à fructuum collectione, seu & conservatione, non parum laudare: & ab eo quòd jam homines à laboribus cessent, atque quiescant. Deinde considerandum erit quomodo sint disposita certamina. Etenim si musicum & gymnicum sit, plane perfectum esse, in eoque nihil deesse, & sine aliquo defectu, corporum robore, vocum concentu, ac reliquis musicæ partibus temperatum, existere. Si autem gymnicum sit, musicam tanquam animum mollientem atque effœminantem abdicasse, corporum verò robur sumpsisse, atque retinuisse:

Urbis laus.

Deinde, ἐυπορήσεις ἢ πευ ἢ περὶ τούτων ἑκάστου: ex quo apparet, ἐυπορήσεις non referri ad πίστεως: puto legendum cum Sylburgio πίτυ☉; nam pinus, ut testatur Archias, præmium quoque fuit eorum certaminum.

PRÆCEPTA DE ORATIONE Nuptiali.

Ex Dionysio Halicarnassensi.

Similia fermè habet Menander Rhetor Περὶ ἐπιθαλαμίων.

Oeconomia.

CAPUT IX.

Exordium officiosum ad amicum, in quo ad significandam gratulationem suam usus est verbis, συγχορεύειν, καὶ ἀναβακχεύειν. Bacchari dicuntur οἱ ποιητῶν καὶ ῥητόρων ἐνθουσιῶντες. Statius in epith. Stellæ,

Multumque pares bacchamur ad aras.

Epithalamii seu Nuptialis orationis partes

Primùm argumentum à Diis (inquit) inventoribus ducetur. Christiani tanto uberius habent hoc argumentum, quanto Dei nuptiarum auctoris majestas, larvas omnes falsorum numinum obscurat.

Secundum argumentum, à natura, ipsiusque vi, & in rebus omnibus pro generandis fœcunditate: qui locus à Statio pertextus est in epith. Stellæ, versu 182. μετὰ τὴν λύσιν τοῦ χάους εὐθὺς ὑπὸ τῆς φύσεως ἐδημιουργήθη γάμος: Menander Rhet.

Tertium argumentum, honestas nuptiarum.

Quartum, effectus, quædam species immortalitatis. τὸ ἀνθρώπειον ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ γάμου γέγονεν ἀθάνατον.

Nuptiarum fru-

Quintum argum. varia adjuncta, & utilitates, quæ ex castis nuptiis proveniunt Temperantia ex vagis thoris coercitis. Affectus prolixior erga patriam, ob majus vinculum necessitudinis. Miseriæ humanæ tolerabiliores ex societate. Voluptates ex eodem contubernio jucundiores. Propagatio familiarum, pagorum, urbium, affinitates & amicitiæ, ubi exempla fœlicium connubiorum afferenda.

Item Matrimonii

Sexta pars, votum pro fœlicitate nuptiarum, & conjugum concordia. Omen & præsagium de liberis futuris, ac eorum honesta educatione. Filii patrum εἰκόνες ἔμψυχοι. Exempla de claritate filiorum, & eorum gloria in parentes redundante erunt proferenda.

Septima pars, laus conjugum, quæ præcipua est totius operis, & in nobilium panegyricis cæteris præponenda. Afferuntur laudationis istius capita, de quibus supra dictum est liquidiùs.

Octavum, Vaticinium de excellentia filiorum. Character autem hujus orationis debet esse simplici cura limatus, ἀφελὴς & Xenophonteus.

Sic igitur ille.

Mihi profectò jucundum admodum fuisset, tuis non solum adesse sed interesse nuptiis, ô charissimum caput: quò tecum simul chorum ducerem, tecum baccharer: & paulo post conficiendum matrimonium, iterum atque iterum laudibus extollerem, Hymenæumque (quem in nuptiis dici par est) canerem. Verùm cùm vinculum hoc, quod ad litterarum studia, ad præsentemque eruditionem attinet, nos invicem separet, (abiit enim ut mente, affectu, & cogitationibus, quæ ad animorum conjunctionem spectant, unquam sejungamur,) idcirco habeas hoc à me tanquam aliquod munus, ad usum atque ornamentum nuptiarum, et nec expers, nec ignarus sis eorum quæ de his dici consuevere: seu tu id apud te ipsum

ſervare, ſive alicui tanquam ſymbolum ad promerendam gratiam conferre volueris. Fortè igitur & tu à juventutis initio hujuſmodi orationem protuliſti, dum primam apud me Rhetoricorū viam ingreſſus, tum cæteris conſcribendis componendiſque rhetoricis exercitationibus operam navares, tum etiam ea quæ quæſtiones vocantur, & ex his ea quæ ad orationem de nuptiis pertinent, & cohortationem ad ejuſmodi res ſtudioſè admodùm perſequereris: in illis enim, quæ præcipua ſunt, hanc etiam in primis materiam juvenes ad ſcribendum deligunt, an ſit uxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in ejuſmodi locutionum genere verſatur: nec ab iis, quibus in quæſtionibus Deorum uti conſuevimus, diſſentire videtur: quod hi ſcilicet invenêre oſtendêreque hominibus nuptias. Jupiter enim & Juno, primi conjungentes & copulantes. Proinde hic quidem omnium *pater* vocatur, illa verò, *juga* nuncupatur: quod marito fœminam conjungat: & ab iſtis diis, reliquorum Deorum, qui in nuptiis celebrantur, ac nuptiales nataleſque appellantur, cœtus in mortalium vitam prodiit. Et nuptiæ ſunt in cauſa, ut Dii iſti ita nominentur, colantur, maximoque in honore habeantur. Nam abſque nuptiis neque horum Deorum cultus celebrationeſque ad homines perveniſſent. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quod hoc ipſius eſt opus, generare ſcilicet, concipere, & partum ferre. Idque per omnia ipſius opera, & animalia, & plantas trāſire.

Jupiter Pater.

Juno juga.

Adducemus poſtea differentiam, quæ eſt in hominum cœtu atque ſocietate: quod alia ſanè imprudenter & temerè miſcentur; homo autem ordinem quendam matrimonii, & inſtitutum invenit, non ut gregatim ferarum more laſcivire concedat, ſed qui duorum maximè commodorum conjunctionem ſocietatemque per univerſam vitam excogitaverit. In qua planè re commemoranda attinges, à fera, agreſtique ac erratica vita diſceſſiſſe, & ad humanum, manſuetum, ordinatumque victum per matrimonium deductos fuiſſe. Et hominum genus cùm mortale ſit, ex matrimonii conjunctione, atque ſocietate, propter continuationis ſeriem, immortale effectum fuiſſe. Nam ſuſceptione poſterorum, veluti lumen accenditur: quod & poſteritati per generationem hominis permanet, ac nunquàm extinguitur. Et hoc utique ſymbolum optimum, non pecuniarum, aut poſſeſſionum, ſed ipſius naturæ, & generis, non injuria quiſpiam dixerit. Scrutaberis & quæres præterea poſt hæc, quot bona eis contingant, qui uxores ducunt: Primùm quidem, ad gloriæ exiſtimationem: Nam temperantiæ fructum, quæ nimirùm optima virtutis eſt pars, ſtatim ab ipſis nuptiis aſſequi incipiunt. Matrimonium enim, continuò temperantes homines reddit: quoniam ii qui ad id ſeſe contulêre, ab illegitimo inordinatoque coitu liberati, ad ſolam propriam uxorem reſpicere videntur. Ex hoc namque homines honoratiores evadunt, fideliores benevolentioreſq; omnibus in rebus erga patrias cenſentur: eo quod ſuos ipſorum liberos, tanquam obſides, patriis dederint: propter quos in primis neceſſarium eſt, ut in conſilium adhibeantur recipianturque. Ad dolores etiam & difficilia quæ ſunt in vita, nuptiæ ſunt utiliſſimæ: quippe quæ hæc tanquam onera reddant leviora, cùm moleſtiarum omnium uxores faciamus participes, & ex ſocietate & communicatione non minimam capiamus conſolationem. Hinc ea quæ ſuavia & jucunda ſunt, neceſſe eſt uti videantur jucundiora, cùm ipſi non nobiſmetipſis tantùm lætemur, ſed filios, uxores, alioſque conſanguineos habemus, quibuſcum hæc communicemus,

Nuptiarum laus.

Matrimonii honeſti laus & fructus.

mus, qui profectò hæc nobiscum celebrent, nobiscum gaudeant, ac lætitia simul efferantur. Hac de causa dies festi, solemnes celebritates, ludi, conventus publici, jucundiores sunt: quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri necesse est.

Addes etiam, quod ex hoc primùm habitationes domusque sunt ædificatæ, ædificia conjuncta, postea pagi vicique facti, & deinde civitates constitutæ. Ex matrimonio verò, quamplurimorum cognitio, & cum externis hominibus affinitas cognatioque est consecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt & commemorandæ celebres & gloriosæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona, quæ propterea hominibus provenêre, explicanda: & difficilia atque molesta ferè omnia matrimonio depelli, necnon fugari, demonstrandum: & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ, immortalis factus sit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alcestim, fatalem mortem evitaverit.

Ubi autem de his satis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptiis ac susceptione liberorum habeant, uteris. Præterea tibi erit effingenda malorum aversio, veluti prædicenti qualis vita sit futura cum liberis, & quod eorum chorus, si contingat, erit inspicienti jucundissimus, & quod rursus instaurabitur quodammodò, & unà cum propriis liberis iterum adolescet. Tum etiam memorare oportebit ea, quæ & ipse aliquando in juventute gesserit. Suavis enim & jucunda est eorum quæ in pueritia nostra fecerimus, recordatio: nec aliud est quod nos rursus faciat reviviscere. Si verò quispiam suam ipsius imaginem inanimatam inspiciens delectatur, quando hanc non inanimé, verùm expressam, vivam & spirantem intuetur, & non unam, sed multas (si ita contingat,) quantò magis lætari debebit? Hinc rursus discedendum, & attingendæ sunt, atque commemorandæ aliquæ historiæ, in quibus sint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulsatis atq; aversis malis, fœlices fortunatiq; evaserint; ut Anchisæ, Æneæ operâ, côtigit. Opus est etiã personas illorũ qui matrimonio conjunguntur, nequaquã silentio prætterire, sed harum quoq; laudes in mediũ afferre. Aliquando igitur hac dicendi forma in principio, aliquando in fine utendum est. Si enim personæ fuerint gloria admodum celebres, in principio; si minùs insignes, hæc erunt subdenda, & ultimo loco recensenda. Laus autem, ea quæ in laudationibus sunt, continebit, & loci iidem ipsi erunt, à patria, à genere, à natura, ab educatione: & quod æquales, similes, eterq; ambo sunt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipsorum parentibus atq; majoribus: qui profectò si ex eadem sunt patria, quod jam diu familiares, atq; peculiares ex loco sint: si autẽ ex diversis, quod à Diis Optimis maximè in hanc societatẽ coacti fuerint: item si ex eodẽ genere sunt, quod incrementum, amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam accessit: proinde vinculum multò firmius & validius effectum est. Quando autem à variis studiis atque institutis sunt, ut militia, ut literarum concentum hunc, cùm sapientiæ sit adjuncta fortitudo, optimum esse, consentaneum est. Addes insuper, quales par est futuros illos, qui ex his procreati suscipiuntur. Si autem tu ipse, qui orationem haberes, uxorem duceres; de hoc ipso eleganter & venustè exordiũ faciendum est; quod si amatores, amores & delicias suas laudant, multò nimirùm magis te decet matrimonium laudare, quàm illos suas ipsorum delicias: & quod oratione & disciplina etiam ex hoc utendũ est, tanquam

Pueritia recordatio suavis.

ſervare, ſive alicui tanquam ſymbolum ad promerendam gratiam conferre volueris. Fortè igitur & tu à juventutis initio hujuſmodi orationem protuliſti, dum primam apud me Rhetoricorũ viam ingreſſus, tum cæteris conſcribendis componendiſque rhetoricis exercitationibus operam navares, tum etiam ea quæ quæſtiones vocantur, & ex his ea quæ ad orationem de nuptiis pertinent, & cohortationem ad ejuſmodi res ſtudiosè admodùm perſequeris: in illis enim, quæ præcipua ſunt, hanc etiam in primis materiam juvenes ad ſcribendum deligunt, an ſit uxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in ejuſmodi locutionum genere verſatur: nec ab iis, quibus in quæſtionibus Deorum uti conſuevimus, diſſentire videtur: quod hi ſcilicet invenêre oſtendêreque hominibus nuptias. Jupiter enim & Juno, primi conjungentes & copulantes. Proinde hic quidem omnium *pater* vocatur, illa verò, *juga* nuncupatur: quod marito fœminam conjungat: & ab iſtis diis, reliquorum Deorum, qui in nuptiis celebrantur, ac nuptiales nataleſque appellantur, cœtus in mortalium vitam prodiit. Et nuptiæ ſunt in cauſa, ut Dii iſti ita nominentur, colantur, maximoque in honore habeantur. Nam abſque nuptiis neque horum Deorum cultus celebrationeſque ad homines perveniſſent. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quod hoc ipſius eſt opus, generare ſcilicet, concipere, & partum ferre. Idque per omnia ipſius opera, & animalia, & plantas trãſire.

Jupiter Pater. *Juno juga.*

Adducemus poſtea differentiam, quæ eſt in homium cœtu atque ſocietate: quod alia ſanè imprudenter & temerè miſcentur; homo autem ordinem quendam matrimonii, & inſtitutum invenit, non ut gregatim ferarum more laſcivire concedat, ſed qui duorum maximè commodorum conjunctionem ſocietatemque per univerſam vitam excogitaverit. In qua planè re commemoranda attinges, à fera, agreſtique ac erratica vita diſceſſiſſe, & ad humanum, manſuetum, ordinatumque victum per matrimonium deductos fuiſſe. Et hominum genus cùm mortale ſit, ex matrimonii conjunctione, atque ſocietate, propter continuationis ſeriem, immortale effectum fuiſſe. Nam ſuſceptione poſterorum, veluti lumen accenditur: quod & poſteritati per generationem hominis permanet, ac nunquàm extinguitur. Et hoc utique ſymbolum optimum, non pecuniarum, aut poſſeſſionum, ſed ipſius naturæ, & generis, non injuria quiſpiam dixerit. Scrutaberis & quæres præterea poſt hæc, quot bona eis contingant, qui uxores ducunt: Primùm quidem, ad gloriæ exiſtimationem: Nam temperantiæ fructum, quæ nimirùm optima virtutis eſt pars, ſtatim ab ipſis nuptiis aſſequi incipiunt. Matrimonium enim, continuò temperantes homines reddit: quoniam ii qui ad id ſeſe contulêre, ab illegitimo inordinatoque coitu liberati, ad ſolam propriam uxorem reſpicere videntur. Ex hoc namque homines honoratiores evadunt, fideliores benevolentioreſq; omnibus in rebus erga patrias cenſentur: eo quod ſuos ipſorum liberos, tanquam obſides, patriis dederint: propter quos in primis neceſſarium eſt, ut in conſilium adhibeantur recipianturque. Ad dolores etiam & difficilia quæ ſunt in vita, nuptiæ ſunt utiliſſimæ: quippe quæ hæc tanquam onera reddant leviora, cùm moleſtiarum omnium uxores faciamus participes, & ex ſocietate & communicatione non minimam capiamus conſolationem. Hinc ea quæ ſuavia & jucunda ſunt, neceſſe eſt uti videantur jucundiora, cùm ipſi non nobiſmetipſis tantùm lætemur, ſed filios, uxores, alioſque conſanguineos habemus, quibuſcum hæc communicemus,

Nuptiarum laus.

Matrimonii honeſti laus & fructus.

mus, qui profectò hæc nobiſcum celebrent, nobiſcum gaudeant, ac lætitia ſimul efferantur. Hac de cauſa dies feſti, ſolemnes celebritates, ludi, conventus publici, jucundiores ſunt: quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri neceſſe eſt.

Addes etiam, quod ex hoc primùm habitationes domuſque ſunt ædificatæ, ædificia conjuncta, poſtea pagi vicique facti, & deinde civitates conſtitutæ. Ex matrimonio verò, quamplurimorum cognitio, & cum externis hominibus affinitas cognatioque eſt conſecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt & commemorandæ celebres & glorioſæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona, quæ propterea hominibus provenêre, explicanda: & difficilia atque moleſta ferè omnia matrimonio depelli, necnon fugari, demonſtrandum: & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ, immortalis factus ſit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alceſtim, fatalem mortem evitaverit.

Ubi autem de his ſatis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptiis ac ſuſceptione liberorum habeant, uteris. Præterea tibi erit effingenda malorum averſio, veluti prædicenti qualis vita ſit futura cum liberis, & quod eorum chorus, ſi contingat, erit inſpicienti jucundiſſimus, & quod rurſus inſtaurabitur quodammodò, & unà cum propriis liberis iterum adoleſcet. Tum etiam memorare oportebit ea, quæ & ipſe aliquando in juventute geſſerit. Suavis enim & jucunda eſt eorum quæ in pueritia noſtra fecerimus, recordatio: nec aliud eſt quod nos rurſus faciat reviviſcere. Si verò quiſpiam ſuam ipſius imaginem inanimatam inſpiciens delectatur, quando hanc non inanimē, verùm expreſſam, vivam & ſpirantem intuetur, & non unam, ſed multas (ſi ita contingat,) quantò magis lætari debebit? Hinc rurſus diſcedendum, & attingendæ ſunt, atque commemorandæ aliquæ hiſtoriæ, in quibus ſint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulſatis atq; averſis malis, fœlices fortunatiq; evaſerint; ut Anchiſæ, Æneæ operâ, cōtigit. Opus eſt etiā perſonas illorū qui matrimonio conjunguntur, nequaquā ſilentio præterire, ſed harum quoq; laudes in mediū afferre. Aliquando igitur hac dicendi forma in principio, aliquando in fine utendum eſt. Si enim perſonæ fuerint gloria admodum celebres, in principio; ſi minùs inſignes, hæc erunt ſubdenda, & ultimo loco recenſenda. Laus autem, ea quæ in laudationibus ſunt, continebit, & loci iidem ipſi erunt, à patria, à genere, à natura, ab educatione: & quod æquales, ſimiles, ut triq; ambo ſunt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipſorum parentibus atq; majoribus: qui profectò ſi ex eadem ſunt patria, quod jam diu familiares, atq; peculiares ex loco ſint: ſi autē ex diverſis, quod à Diis Optimis maximè in hanc ſocietatē coacti fuerint: item ſi ex eodē genere ſunt, quod incrementum, amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam acceſſit: proinde vinculum multò firmius & validius effectum eſt. Quando autem à variis ſtudiis atque inſtitutis ſunt, ut militiæ, ut literarum concentum hunc, cùm ſapientiæ ſit adjuncta fortitudo, optimum eſſe, conſentaneum eſt. Addes inſuper, quales par eſt futuros illos, qui ex his procreati ſuſcipiuntur. Si autem tu ipſe, qui orationem haberes, uxorem duceres; de hoc ipſo eleganter & venuſtè exordiū faciendum eſt; quod ſi amatores, amores & delicias ſuas laudant, multò nimirùm magis te decet matrimonium laudare, quàm illos ſuas ipſorum delicias: & quod oratione & diſciplina etiam ex hoc utendū eſt, tanquam

Pueritiæ recordatio ſuavis.

tanquam jam exordientem, & de filiis vaticinantem, quò & ipsos in iis quæ ad disciplinam pertinent, præstantes evasuros verisimile ac nequaquam dissentaneum est. A simplici verò elocutione non erit discedendum, sed Xenophontis & Nicostrati vestigiis inhærendum, in paucis ad gravitatem orationem efferendo, si alicubi sententiarum cogat magnitudo. Hæc ille.

PRÆCEPTA DE ORATIONE natalitia.

Genethliaci artificium.

Partes, & Capita Genethliacæ Orationis.

CAPUT X.

PRimò occurrit, Tempus & dies, si quid in eo celebre. Calendæ natalibus felices æstimabantur. Item dies septimus, & sextus. Nonus dies mensis Soli consecratus. Quintus decimus Minervæ sacer & plenilunio illustris.

Secundò, Anni tempestas commendanda.

Tertiò, Dies festi, si ita contingat, commemorandi.

Quartò, Locus in quo quis natus est, considerandus.

Quintò, Familia ejus qui laudatur, commemoranda.

Sextò, Deveniendum ad partem orationis præcipuam, quæ est laudatio ejus cujus dies natalis anniversaria memoria celebratur, ubi præscribitur modus & character istius laudationis.

Septimò, precatio & votum.

SEquitur oratio quæ in puerorum nativitate dici consuevit: nuptias enim partus subsequatur oportet : quam & ipsam hoc modo convenit perficere. Cum nativitatis uniuscujusque principium sit dies in qua in lucem editur, pauca de die dicantur necesse est, quæ quasi laudem occasionis cujusdam & opportunitatis complectantur, atque contineant. Si utique proprium aliquid, insigne vel decorum præter alios dies habuerit : ut si calendis natus sit, quod est mensis principium ; Principium autem est optimum, & à principio sunt omnia : & quod est totius dimidium, vel totum, auctore Platone. Si verò septimus, vel sextus sit, sacros hos dies Diisque dicatos esse dicemus, & communitatem quandam esse cum diis ipsis, ob nativitatis opportunitatem. Poteris etiam de nono dicere, quod est Soli consecratus : & quod consentaneum est, illum qui ejusmodi die natus fuerit, insignem & illustrem evasurum, & fortè etiam (quemadmodum est Solis natura) beneficum. Si autem fuerit quintus decimus, hunc itidem Minervæ attribui, & in hoc perfectum esse plenilunium : & quod par est, hanc viri nativitatem ejusmodi futuram, ut in ea nihil desit : Eodem etiam modo de reliquis diebus, quos aut principio aut fini accommodare studebis: & consideratis iis quæ in medium possis afferre, sic laudem conficere conaberis. Postmodum verò & tempus cujusmodi sit, considerare necessarium erit : & omnem tempestatem, aut hyemis, aut veris, aut reliquarũ anni partium, quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicavimus ; hyemi sanè fortitudinem, vêri speciosam venustatem tribuentes ; æstati agrorum fructus, & bonorum omnium copiam : reliquo autem tempori, operum vacationem, & laborum quietem.

Dies nonus mensis Soli Sacer.

Superstitio antiquorum. Dies 15. Minervæ consecratus.

Erunt præterea significanda, quæ aliquando accidere temporibus : uti si quis natus sit die festo, scilicet Bacchanalibus, aut mysteriis, aut aliquibus publicorum conventuum solemnibus

nibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad prosequendas laudes tibi suppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca in quibus natus est aliquis, veniendum.

Primùm quidem ab eo quod nationem continet, ad Asiam, ad Europam videlicet: & hinc rursus explicandum, si natio Græca sit, vel barbara: si sapientia aut fortitudine prædita, vel si aliquid ejusmodi insigne atque præclarum in se habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum, ut quænam sit civitas, & ipsorum metropolis: aut si sit ei quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, si ampla & florens, si frequenti hominum multitudine referta, si ingeniis fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut si aliquod aliud civitatis strenuè factum fuerit. Tum ea quæ in urbe continentur, prosequeris, ex qua familia quis natus sit, quod non ex humili & abjecta, quod non ex ignobili sed præclaro genere: ex quibus avis & parentibus; quorum laudem (prout res copiam suppeditaverit) perstringes.

Hominis laus. Adhæc, ad laudem illius de cujus laudatione agitur, cujusque est natalis dies, devenies; quanam sit natura; tum in iis quæ ad animi magnitudinem attinent. si magnus sit, Ajaci: si pulcher & fortis, Achilli similem dices; si boni, & prudentis consilii, aut justus, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus personis, Nestori, Themistocli, Aristidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis & facilis sit, quod excandescentiam quandam laudabili mansuetudine admistam habet, & quod ad agendum est efficax. Si autem parvus sit, ut Tydeus, & Conon.

Parvi. Explicabis etiam, qualis sit in iis quæ ad degendam vitam pertinent: si lautus & elegans sit, si magnificus; qualis in privatos, qualis erga civitatem, tum liberalitate, tum cæteris rebus quæ ad honoris & gloriæ studia spectant.

Item si in aliqua scientia sit eminens, ut in medicina, aut in rhetorica, aut in Philosophia; appositè, ut debet, laus quæ in his est, inducenda erit, ad quæcumque horum singula utilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, ut comprehendi possit qualis olim jam fuit, qualis est in præsenti tempore, qualemque in posterum fore consentaneum est. In hoc autem cùm erimus, nequaquam alienum aut absurdum fuerit, si tam ab aliis Diis, quàm ab iis qui natalibus præsunt, precibus petierimus, uti præsens vita atque futura, melior quàm præterita contingat, ac ut confectis multis temporum spatiis, liceat ad maturam, fœlicem fortunatamq; senectutem pervenire. Hæc Dionysius.

PRÆCEPTA DE *Epithalamiis.*

Hoc est de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptiis recitari solebant.

Oeconomia.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPUT XI.

Hæc oratio eadem ferè est cum nuptiali. Exordium à propositione dicendorum.

Epithalamii partes. Prima pars; Nuptiarũ laus obiter percurrenda.

Secunda, laus conjugum, & ejus præcipua capita.

Tertia, Affectus atque studium ante matrimonium, & diligentia in his nuptiis conciliandis.

Quarta, popularium atque affinium lætitia ex isto connubio, ipsarumque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ personarum quæ occurrent circumnstantiæ.

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille.

ANte Orationem de Nativitate, (id enim multiplex) ampla & copiosa fiet oratio, quæ apud thalamum dici consuevit, & ea quæ separatim dicuntur, solet attingere: eademque est cum nuptiali oratione, nisi quod differt tantum tempore; quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitùs respondere videtur: & post nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sappho hujus formæ dicendi exempla, cùm odæ epithalamii inscriptionem habeant. Verùm quia carminis & solutæ orationis non eadem est tractatio, sed longè dispar & diversa ratio, quoniam sicuti metris, ita etiam mentis notione & sententiis hæc differunt; hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari posse censeo, si in exordio statim hoc significaveris, alios quidem hymenæum canere consuevisse, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ædepol aliquo ejusmodi cantu, sed eorum laudibus, & hymnis, qui matrimonio copulantur.

Post hæc deinceps adducendum erit, quod hominibus existentibus nuptiæ sunt admodum necessariæ. Ex his enim universa humani generis conservatio propagatioque dependet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent, oratione persequeris.

Devenies postea ad personas, quæ ad nuptias convenêre, in eisque versantur, & quænam hæ sint, explicabis.

In quo sanè de ipsarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quodnam earum studium officiumque sit, differendum erit. Eas præterea, diligentiam, uti matrimonium atque conjunctio efficeretur, adhibuisse, & quo animo sint nuptiarum causa familiares, itemque alieni, & civitas ipsa publicè. Et matrimonium planè omnibus curæ esse, ab omnibusque summo studio coli: & nuptias, cuipiam frequenti virorum mulierumque conventui, & calendarum celebrationi, & civitatis solemni festo similes existere.

Quemadmodum autem in nuptialibus, post reliqua illud inspicere dignum, putamus, uti si ex eadem patria, si ex eodem genere: ita in his quoque ejusmodi orationis partem non minimi faciendam esse duces.

Post laudes verò & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter se studium exercendum, ac ad unum idemque sentiendum.

Eò maximè autē, quod, plurima bona ex hujusmodi concordia & amore necessariò contingant, ab universali materia, ad singularem propriamque orationem trahes: videlicet, quod concordia omnibus hominibus est bonorum dux, quod ab ea omnibus maxima commoda proveniunt, incredibiles utilitates proficiscuntur, & potissimè matrimonio conjunctis.

Ad quod comprobandum, si à celebri usu non abhorrerre volueris, illud Homeri scitè dictum tibi adducendum erit; nullum majus bonum, quàm dum vir & uxor concordes, & idem sentientes, ædes habitent: quantò ob eam rem inimici dolore, quantaque amici voluptate afficiantur.

Postremò precibus uteris, ut quamprimum liberi procreentur, ac in lucem edantur; quò eorum nuptias inspicere, Hymenæum canere, & ejusmodi orationum conficiendarum materiam occasionemque rursus habere valeamus.

DE

DE LAUDATIONE funebri.

CAPUT XII.

Orationis funebris ortus. Vide superius laudationem personæ.

ANtiquum est orationis genus laudatio funebris; de cujus ritus origine, extat elegans dissertatio apud Dionysium Halicarnassensem.

Utrum (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à Regibus sequutus fuerit, certò affirmare non possum.

Orationis funebris ritus antiquus.

Quòd tamen hoc sit Romanorum vetus inventum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm institutum fuerit, ex cōmunis historiæ scriptis didici; quæ tam vetustissimi poetæ, quàm celeberrimi historici prodiderunt.

Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum gymnica, & equestria, à necessariis facta tradunt, ut ab Achille in Patrocli, & multò antè ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt; præter Athenienses tragicos, qui civitati suæ assentantes, Theseo Argivos sepelienti hoc quoque fabulosè attribuerunt. Serò enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, sive ab aliis qui ad Artemisium, & Salamina, & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, sive etiam à rebus gestis in campis Marathonis: sed ea quoque quæ in campis Marathoniis sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modò ab his primis laudes in defunctos cœptæ sunt dici.

Sed si quis missa facta hac quæstione, quinam primi laudes funebres instituerint, examinare, aut scire voluerit, apud utros mos ste meliùs se habeat, longè prudentiùs hunc apud hos quàm apud illos constitutum reperiet: Quia Athenienses videntur, eorum causa qui in bello cæsi sepulturæ mandantur, orationes funebres instituisse: ex una tantum virtute, quæ in ipsa morte apparuerit, etiam quis cæteris in rebus fuerit nequior, existimantes viros bonos judicandos: At Romani omnibus viris claris, sive eorum ductu auspiciisque bella fuissent confecta, sive in Reipubl. administratione & gubernatione, prudentia dedissent consilia, & præclara edidissent facinora, hunc honorem haberi statuerunt, & non solum iis qui in bello cecidissent, sed etiam aliis, quemcumque illi finem vitæ sortiti fuissent: existimantes, ob virtutes totius vitæ actæ, non solum autem ob gloriosum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorii Nazianz. in Basilium, in patrem, & sororem: Aristidis, in Eteoneum: Gregorii Nysseni, in Placidiam & Pulcheriam: Ambrosii, in Theodosium, &c.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionysius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quæ superiùs sunt declarata. Addit verò insuper aliquid de mortis genere & circumstantiis, tum luget & deplorat, tum lacrymas abstergit, & consolatur: quod plenissimè ab Aristide, in funebri laudatione Eteonei præstitum est. Nam post narratas ejus virtutes, exclamat suo more, *Orationis funebris ars*

ὦ κύκλοι μὲν ὀφθαλμῶν κεκλεισμένοι τὸν ἅπαντα ἤδη χρόνον· κεφαλὴ δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν ἐν κόνει, &c. quæ suo loco reddemus:

Mox inducit Deos è machina consolantes, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι, *Silete homines, nec enim miser est puer, aut vir potius, nec mise-*

miseratione prosequendus ob iter quod instituit: & similia, quæ supra panegyrin sortitur λόγ☉ ἐπιτάφι☉.

Epitaphia.

Ad hoc genus pertinent epitaphia, quæ sunt laudationes & lamentationes uno verbo comprehensæ: ut,

Vide Brisson in Formulis.

Aniciæ Phalthoniæ Probæ, Consulis uxori, Consulis filiæ, Consulum matri, Anicius Probinus V.C. Quæstor, candidatus, devinctus maternis officiis, dedicavit. Et,

Parens infœlicissimus, afflictus præposteritate naturæ, filium hoc tumulo condidit, quem importuna mors ademit præripuitque senii baculum; cui jam defessa ætas adnitens, perbreves annos suos allevabat; nunc autem mors adsequitur, quam tristes lacrymæ deseruerunt.

DE GRATIARUM *actione.*

CAPUT XIII.

VT in humana Societate, vel habendæ, vel referendæ gratiæ officium est omnino necessarium; sic neque ratio *χαριστηρίων* in Rhetoricis prætermittenda est: tota autem fermè ex istis locis decurrit: Quale sit beneficium, quàm amplum, quàm utile, quam expetendum, à quo datum fuerit, an à Rege, Principe, Duce, viro denique spectabili: Cui concessum; uni, an pluribus; an claro, & nobili; an abjecto, humili, immerito, vel non tam cumulata mensura promerito: quod sæpius profitentur modestiæ causa, qui gratias agunt: quo titulo datum: & tractatur sæpè per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficii. Quando: vel citò, ut amantiùs, vel tardè, ut consideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & angustias recipientis, ut cariùs: Quomodo: candido & profuso animo, verbis expressis, onere nullo accipientis, commoditate maxima, ubi: quo loco, publico ne an privato: qua corona spectante, qua luce, qua frequentia hominum: & similia.

Capita gratiarum actionis.

Beneficium ut laudatur

Partes autem fermè sunt exordium, vel propositio rei, expositio & exaggeratio beneficii, repromissio benevolentiæ, studii, amoris, observantiæ, &c. quæ facile est in Ausonii diserta sanè gratiarum actione, atque in ipsius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello, & post reditum in Senatu, & ad Quirit. agnoscere. Auson. apertè incipit:

Exordium.

Ago tibi gratias, Imperator Auguste: si possem, etiam referrem: sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Privatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia, ut majestate præcellunt, ita mutuum non reposcunt. Cicero ad Quirites, fluenti & ambitioso exordii tractu utitur.

Quod precatus à Iove Optimo Maximo cæterisque Diis immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cum me fortunasque meas, pro vestra incolumitate, otio concordiaque devovi, &c. Ad summum propositio est quædam beneficii & gratiarum agendarum delibatio.

Exaggeratio beneficii.

Uterque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circumstantiis, tum præcipuè M. Tullius, magna sermonis majestate, in eo quod sibi collatum est beneficio, omnia bonorum genere contineri ostendit, ut liberos, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, honorem, dignitatem, locum, ordinem, &c.

Persona largientis.

Ausonius: Aguntur enim gratiæ, non pro-

Gratiani laus.

propter majestatis ambitum, nec sine argumentis, Imperatori fortissimo; Testis est uno pacatus anno, & Danubii limes, & Rheni. Liberalissimo. Ostentat hoc dives exercitus. Indulgetissimo. Docet securitas erroris humani. Cōsultissimo. Probat hoc tali Principe Oriens ordinatus, &c.

Cui concessum.

Eo amplius beneficium est, quo ad plures attinet; nec omisit illud M. Tullius in Marcello. Est verè fortunatus ille, cujus ex salute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem meritò atque optimo jure contigit. Quis enim est illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præstantior?

Quo titulo.

Hoc Præclarè tractat Ausonius ad Gratianum. Subjiciet aliquis: ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? *Quid me oneras sciscitator? Rationem fœlicitatis nemo reddit.* Deus, & qui Deo proximus, tacitò munera dispertit arbitrio: & beneficiorum suorum indignatus per homines stare judicium, mavult de subditis dedisse miraculum.

Quo, inquis, merito? ego nullum scio, nisi quod tu, piissime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latissimè pertinet.

Quando.

Tu Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubii ora prætexitur, comitia consulatus mei armatus exerces.

Quomodo.

Cùm Gratianus Imperator consulatum Ausonio conferens, solvere se dixisset quod debebat, & adhuc debere quod solveret: hîc exclamat Consul Rhetor.

O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniam! Quisquamne tam parcus est in ostentatione beneficii? quisquam pondus gratiæ suæ, vim meriti profitetur alieni? quisquam denique, quod indulget, quasi ab obnoxio deferatur, pretium mavult vocare, quàm donum? Cerent huic sententiæ veteres illi & Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & melleo delibutus eloquio, jam tertiæ Nestor ætatis. *Bracteatū dictum*

Ubi.

Consilium meum ad Deum retuli: & quemadmodum solus, qui præsto, est tam grande consilium? an plenius cum Senatu cum equestri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & provinciis omnibus deliberasses? *Consilium ad Deum referre.*

Hæc igitur, & similia adjuncta quæ varia in diversis negotiis occurrunt, orationis filo pertexi solent. Postremò, repromissione tota oratio concludi solet: ut;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, semperque præstabo, mihi neque in consiliis de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. lædendis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in vestris commodis augendis gratam animi benevolentiam defuturam, &c.

DE SALUTATIONIbus Principum.

CAPUT XIV.

VSitatissimæ sunt & hoc tempore orationes, quas Græci vocant προσφωνήματα, quales sunt principum virorum salutationes.

Seneca suasoria prima. Antonii lepidum factum.

Easdem à veteribus usurpatas testatur illa celebris Atheniensium oratio ad M. Antonium, vel potiùs adulatio, quæ egregiè deprehensa est, & castigata. Nam cùm Antonius vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi juberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus, & liberis, & Διόνυσον salutaverunt. Benè illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset; dixerunt despondere ipsos in matrimonium Minervam suam, & rogaverunt ut duceret. At Antonius ait ducturum, sed dotis nomine implorare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait, Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε, *Domine, Jupiter matrem tuam Semelem sine dote habuit.* Huic quidem impunè fuit: sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt.

Atheniensium assentatio castigata.

Hoc exemplo, discant adulatores, quàm sæpè noxium sit, apud Principes viros, hoc fœdissimæ assentationis genere leviùs obgannire. Quod verò ad tractationem προσφωνημάτων attinet, antiquum illud Parysatidis præceptum perutile meminisse oportebit, verba esse seligenda byssina, addo etiam pauca. Longum esset ire per singula, & eorum ineptias recensere, qui in ea re peccant frequentiùs: quoties dicenda dicuntur, & dicenda prætermittuntur silentio; quoties ad gratiā conquisitæ laudes, vanæ & mendaces obtruduntur, quæ personæ non magis conveniunt, quàm Pygmæo colossi crepidæ? Quoties ipsa prolixitas occupatas aures enecat, quæ istas aggressiones magis quàm prælii congressum formidant? Quamobrem sapiunt, qui omissis parergis, quod instat, naviter exequuntur. Tria autem hujus fermè sermonis sunt capita:

Salutationis partes.

Primum, gratulari solet adventum, atque omnium de ea re conceptam significare lætitiam.

Secundum, rationes istius gratulationis reddit, à meritis consalutati principis: cujus laudes paucis quidem, sed summo delectu conquisitis sententiis perstringūtur.

Tertium, vovet & dedicat mentes, animos, pectora, fortunas, spes, opes, & similia.

Nunc autem, quoniam trita res est omnium penè gentium linguis, prolixioribus verbis abstinebo.

DE LAUDE PUERORUM.

CAPUT XV.

UT prima Solis Orientis crepuscula ridere blandiùs solent, sic & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim effervescit, virtutum teneritas delectat, & gratam dicendi materiam, si non adeò locupletem, suis oratoribus suggerit.

Neque enim mihi Themistius in suo Valentiniano, neque Aristides in Eteoneo, jucundum laudationis campum, aut desiderasse, aut cùm obtigisset, humiliter tractasse judicandi sunt.

Pueri quibus capitibus laudantur.

Laudantur fermè pueri ab his capitibus. A paterno maternoque genere, à similitudine patriarum virtutum; quam vivam & spirantem in suæ vitæ pictura exprimunt;

primunt; à forma corporis, & educatione: A pietate in Deum, obſervantia in parentes, & præceptores: Ab ingenii acrimonia, cum morum feſtivitate, ſermoniſque affabilitate, conjuncta: A pudore, innocentia, integritate, caſtimonia; Ab induſtria, eruditione, & artibus, cæteriſque animi & corporis ornamentis: Denique à ſpe rerum maximarum; quæ omnia authores illi in iis quæ de pueris conſcripſerunt, encomiis ſuaviſſimè proſequuntur. Et bene quidem Themiſtius incipit:

Valentiniani pueri laus.

Ὦ παῖ δυοῖν ἀηττήτων πατέρων, οὐκ οἶδα ὅ, τι σε προσειπὼν, μᾶλλον τύχοιμι τοῦ προσήκοντος, πότερον τὸ μέλλον ἢ τὸ ὁρώμενον. O puer duorum invictiſſimorum patrum ſoboles, haud ſatis liquet, quo pacto te pro dignitate compellem, an ex præſenti, an etiam ex futuro te appellare debeam! Mox poſt generis amplitudinem, attingit educationem: ἔτι δὲ ἐν ἀγκάλαις περιφερόμενος συστρατεύεις τῷ πατρὶ, καὶ συστρατηγεῖς, καὶ τρέφει σε οὐκ ἐν θαλάμοις κατακοιμίζων, οὐδὲ δημῷ προβάτων καὶ μυελῶν ἀλλὰ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ, καὶ τοῖς χειμῶσι τοῖς Σκυθικοῖς. Jam verò in ulnis geſtatus adhuc in expeditionem cum patre proficiſceris, cum eo exercitum ducis: neque te in thalamis blandè ſomnium concilians educat, nec adipe ac medullis ovium, ſed ad Iſtrum, atque in media Scytharum hyeme nutrit.

At verò Ariſtides, ut ſuo loco oſtendam, privatas virtutes magis proſequitur. Non indiſertè hoc argumentum attigit Odapius in Eubaldo.

Prima literarum rudimenta eâ ætatulâ hauſit, qua vix cæteri loqui ſolent. Nemo totidem annorum non ab illo puer, in omnibus rebus præteritus, nemo non relictus eſt. Itaque puer illis in ſtudiis jam non pueriliter ſe gerere, ſpeique multò plus habere, & quàm illa ætas daret, videbatur.

Indole autem atque facie ea fuit, ut jurares illos Veneris pueros Amores, quos Poëtæ ajunt, Matri præſto eſſe, atque illudere, aliam oris formam, genarum, oculorum, non habere. Docere puerum incipio, nihil eorum quæ in aliis eſſe ſolent, video in noſtro. Non deliciarum ullas illecebras, non pravos ad licentiam mores, non adjutam impunitate audaciã, non denique arrogantis fortunæ ullum in pueri animo impreſſum veſtigium inſpicio: Non moleſtiam ſatietatemque dicendi, aut commorandi cum ſe natu majoribus. Nihil eorum in eo fuit; grata potiùs expetendaque omnia, &c.

LAUS ANIMALIUM.
CAPUT XVI.

Dixi copioſiùs de laude perſonæ, quia frequentius eſt hoc laudationis genus. Hunc oppoſitum initio ordinem ſequutus, methodum, quam in laudandis animalibus ſervant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, utili, & neceſſario: ſicut & res cæteræ. Hæc ſunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cantus, humani ſermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, & cæterarum virtutum adumbrata ſimulachra.

Exemplum habes in muſca Luciani: Tanta enim induſtria perſequutus eſt omnia, quæ de muſca dici aut cogitari poſſunt; ut vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum reperias. *Muſcas.*

Principiò enim quæcunque ad corporis habitum, compoſitionem membrorũ, ſpeciem

speciem atque usum partium pertinent, exquirit. Mox ad interiora progressus, prudentiam, fortitudinem, reminiscentiam, in eadem commendat: ad summum victus & diætæ rationem. Nomen, genus, cognomines etiam puellas ostendit. Et hæc quidem ex variis historiæ naturalis scriptoribus repetenda, eruditione & eloquentiæ suavitate temperanda; quo in genere plurimum valent descriptiones: Non satis est enim oratori accepta ab historicis nudè & simpliciter enuntiare, sed præterea quibusdam artis lenociniis ornare decorum est. Exemplum subjicio in laude apum & formicæ.

Extat apud Quintilianum nobilis declamatio, in qua pauper damni per injuriam dati actionem intendit diviti, quod ejus apes veneno illitis floribus peremisset, ubi postquam suas narravit fortunas, de apibus multa & præclara commemorat.

LAUS APUM.

CAPUT XVII.

Ex Quintil. decla. 13.

CÆtera animalia videtur mihi natura usibus nostris genuisse, hæc etiam deliciis; cum eo, quod in illis, quæ vel scindendo solo, vel maturando itineri comparamus, multus ante redditus insumitur labor, & cùm perdomanda, cùm alenda sint, nihil tamen possunt sine homine, & tantùm coacta prosunt.

Apis parvū hominis exemplar.

Apes faciunt injussæ favos, sine ullo rationis humanæ ministerio, totus fructus ultrò venit. Adjice, quod cætera animalia, aut satis incurrunt, aut viribus nocent, primaque, ut fama est, hostiæ causa pecudi fuit læsa fruges.

Harum ita innoxius per prata sylvasque discurrit labor, ut tantum factum opus appareat. Qua satis dignâ periequar laude? Dicam animal quodammodo parvum hominis exemplar? Hoc humana excogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quæ sub terris lucrum invenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venena potiùs invenimus.

Apum castimonia.

Jam primùm futuræ laudabilis vitæ digna principia. Non illas libido progenerat, domitrix omnium animalium Venus: utque homines in excusationem sui, fabulis tradiderunt, etiam Deorum posteritas has regnis suis excepit: Abest inimica virtutum voluptas castis sine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut stipatæ sunt, per mella vivescunt, &, ut oportet, animal laboriosum, ex opere nascitur.

Inde ut adolevit juventus, & ad similes labores ætas roborata convaluit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo nova turba laboret, quasi habitâ verecundiæ ratione, cedit populus minor, suspensumque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cùm ingenia nostra, quæ nos, scilicet ambitiosi nostri æstimatores, proxima divinis credimus, ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nulla apis nisi artifex nascitur. Quid credas aliud, quàm divinæ partem mentis his animis inesse? Quid præcipuum referas? Non ut cætera animalia per pastus vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio semper habitura, sed tutas sedes continent, urbes tectis, turba populos imitantur. Non ut feræ volucres, non ut præsentis modò cibi memores in diem vivunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vêre cellis tutus annus est. Etiam cùm ad humanos usus opera subducta sunt, repa-

Nulla apis nisi artifex nascitur.

reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quod inter animalia, quæ non verba conjungunt, non verba rationis invicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque usus lucrum ducit, in lucrum vivitur, & communes opes congeruntur in medium; nec fas est delibare gustu, priusquam plena horrea securos spondeant menses. Quis porrò tantus ardor operis, quæve officiorum partitio, ut aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quæ severitas in castiganda inertia? Multa dictu usque miranda, prævidere tempestates, nec dubio se cœlo tradere, nec ultra viciniam nubilo tendere.

Severitas. *Præsagia.*

Nam si leves aura iniquior rapuit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli pondere librare pennas: Illas majorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adjice, quod si quas, aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur priùs corpora, posteriorque operum quàm funerum cura est. Quid illigare cruribus flores? quid ore succos in publicum ferre? Me tamen ipsius operis præcipua admiratio subit; non est temerè: nec fortuitam figuram, & sedes modò reponendis cibis quæsisse credas: rudis cera componitur, accedit usibus inenarrabilis decor: Nam primùm tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter crescit, nec quicquam ex inchoatis parvum est, quod non suâ portione perfectum sit: jam nec aliâ parte opus esset. Gemina frons ceris imponitur, & cum foraminibus tantum spatium detur, quantum ad generanda examina purâ spem capiat, (ipsi enim sibi invicem anguli hærent, & ita muro vinciuntur, atque alligantur, ut quod voles, medium sit) his textis, ne universi mellis effluat pondus, intercepta opera eluduntur. Quis non stupeat hoc fieri posse sine manibus? nullâ interveniente doctrinâ hanc artem nasci? Quid non divinum habent, nisi quod moriuntur?

Misericordia. *Opus.*

ENCOMIUM FORMICÆ.

Ex Basilii, Hieronymi, & cæterorum imitatione expressum nostro stylo.

CAPUT XVIII.

PHilo, Judæorum fermè omnium eruditissimus, idemque eloquentissimus: in eo commentario quem de plantatione Noëmi, disertissimè, ut cætera, conscripsit, fabulam narrat, non minùs suavitate jucundam, quàm sapientiæ fructu præclaram. Deus, inquit, rerum omnium opifex, cùm admirabilem mundi structuram, tantâ tamque variâ partium non modò congerie, sed & compositione consurgentem, divinæ mentis solertia machinatus, oculis subjecisset; fertur, ab iis quibus in hoc opere administris usus fuerat, quæsiisse: quidnam de tota universi ratione videretur: tum unus admodum liberè, quod sentiret, respondisse: vocem aliquam grandem, acutam, elatam, desiderari: quæ omnes mundi pervagata regiones, sine ulla intermissione, Dei laudes & sapientiam prædicaret, & eam, quæ vel in tenuissimis rebus cernitur, summi artificis industriâ, imperitis hominibus prædicaret.

Præclarum figmentum Philonis.

Quæ profectò si res esset, non laboraremus in laude formicæ: nunc autem & ingenii humani imbecillitas, & ipsa rerum obscuritas, tenebras dicentibus offundat,

& de institutæ orationis ornamentis plurimum detrahat, necesse est. Est certè formica, Dei opus, tam rei dignitate præstans, artis subtilitate limatum, operis perfectione absolutum; quam humanis sensibus tenue, rude impolitumque videri solet. In magnis siquidem corporibus, cœlo, terra, mari: vel certè in majoribus, ut in tot animantium figuris, affluente materia perfacilis molitio naturæ fuit: in his verò, tam parvis, tam contemptis, tam prope nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Et ubi fulgentes oculos, & visum prætendit in formica? ubi odoratum applicuit, ubi inseruit gustatum? quomodo duriusculis partibus, quasi ossibus corpusculum interstinxit? qua ratione venulas instar ramulorum diffudit? quo pacto, à vertice per dorsi vertebras ad caudam usque diffluentem medullam produxit? qua solertia tenues membranulas distendit? qua molitione moventem omnia spiritum acrem, vegetum, actuosum, tam fragilibus & delicatis particulis affudit? An etiam jecur? & in jecore vasculum bilis receptaculum, cor denique, & renes, costularum interstinctione, quasi parietibus obsepserit, nescio, cuncta tamen admiror: Sed nihil ingenio est admirabilius. Nam, quæ res in hac mortalium vita plurimum possunt, prudentia, fortitudo, religio, non obscuris quibusdam in formica notis, sed tanquam in clarissimo speculo collucent.

Propositio. *Laus à corpore.* *Ab ingenio*

Audio in prudentiæ comitatu duas esse virtutes primarias, cautionem, & providentiam: quarum illa in malis arcendis, hæc in bonis procurandis tota est. Istas verò, quis formicis, nisi iniquus Iudex fuerit, denegabit? Primum enim, quod per se maximum est, rempublicam habent non Solonis aut Lycurgi præscriptis, sed æternis naturæ legibus constitutam: & ne continuus in quotidianis operibus labor, distractionem afferat amicitiarum, & socialis vitæ commercia ac voluptates minuat: certis diebus interquiescunt; nundinas exercent, & miti hilaritate celebrant. Qui tunc omnium concursus, quàm amicæ salutationes, quam dulcia, (si à nobis intelligerentur) colloquia: quæ animarum, quàm suavis, quàm jucunda consociatio?

Prudentia.

Redeunt deinde in domunculas, quas sibi multis mæandris flexuosas ad varios usus construxerunt. Et silente quidem Luna, quasi sideris absentia contristatæ, intra cavernulas se continent; mox ubi risit cœlo facies clementior, nullius rei magis impatiens, quam otii effundit se portis niger formicarum exercitus, & rura proxima pabulatur: unus omnium ardor, una mens, unus spiritus, munia diversa & prudenter inter se distincta exercent: Aliæ prædas per calles angustos, nunc humeris obnixæ, nunc pedibus aversæ, magna corporis contentione convectant: ferunt onera corpusculis majora, nec tamen sub fasce succumbunt. Aliæ venientes gratulationibus excipiunt, aliæ continuis morsibus humum egerunt, aliæ constructis aggeribus meatus aquarum excludunt, aliæ grana corrodunt, & veluti forcipe dividunt, ne in herbam exeant; aliæ fruges madidas exsiccant, & suaviter in sole apricantur: laborat tota gens, fervent opere viarum semitæ, silices ipsæ teruntur sub itinere: ita nihil non potest continua sedulitas.

Labor & industria.

Quis inter hæc spectacula, tam piger, tam solutus, tam de se parum cogitans, qui non accendatur ad labores, qui non suis rebus invigilet, quem non pudeat vinci à formica?

Neque verò magis laboriosæ sunt, quàm fortes: (de nostratibus nihil dico, quæ supra corporis modulum ingentis animi

nimi robore & fortitudine sunt prǽditæ:) aliæ sunt Indicæ(si nescitis) aliæ sunt, quæ ut corpore longè grandiores, ita etiam valentiores sunt, ad conflictus & prælia natæ. Degunt,ut sæpius,apud Indos septentrionales, qui Dardæ vocantur, auri (non tamen ut cæca gens mortalium,) studiosæ. Ex quo,hyeme,cùm ab æstivis laboribus datur vacatio,totæ sunt in aurifodinis, ita nunquam possunt esse otiosæ: fervent,laborant,humum fodiunt,aurum egerunt,vincunt opera gigantum. At verò æstate cùm ob vapores sein cuniculos abdidere, concurrunt ad prædas Indi latrones,ut auro sine ullo labore potiantur. Verùm odore illico afflatæ provolant formicæ,irarum stimulos exerunt, summa contentione tuentur suum,cum prædonibus decertant, & plerumque licet pernicibus camelis fugientes, assequuntur, fœdaque laceratione contritos obtruncant. Feritatem ingenii dicet quispiam,& vesanam auri sitim? Nihil minus, mihi credite: aurum quidem ad prædicanda Dei opera egerunt: cujus si utSolis & syderum aspectu contenti essent homines, nihil in nostrum genus sævirent: sed cùm idem videant ad cædes, adulteria, sacrilegia, & infinita,quæ quotidie experimurvitiorum portenta exportari: quid mirum si non secus ac summi numinis satellites, ad advertendum malorum omnium fomitem excubant? In quo non tam mihi ob fortitudinem, quam ob singularem justitiæ amorem videntur commendandæ. Ecquid amplius postularis à formica? religionem? (hoc enim ultimum promiseram:) at certè, quod summæ pietatis, est,mortuas sepeliunt: nec detrita assiduis laboribus corpuscula cùm defecerunt, sepulchri honore carere patiuntur. Audio etiam, eas quæ in acie generosè ceciderunt, si quando ab hostibus teneantur, maximo,quod inter eas fertur pretio, redimi: ut Iusta virtuti reddantur: & ad simile factum similemque virtutem posterarum mens excitetur. Quid hac pietate mansuetius? quid hac justitia æquius? quid religione sanctius? Quòd si Ægyptii accipitrem cum Deorum honore conjunxerunt, quòd in sepultis cadaveribus terram ingerat: quo in numero formicarum de mortuorum sepultura tam sollicitam, habendam putatis? ecquis erit tam injustus & imprudens arbiter, qui cæteras animanteseum formica audeat comparare? Date, date quascunque libuerit, ipsum si vultis elephantum,& quantum superetur à formica,cognoscite. Ille inutili carnium mole & sagina gravatur: hæc eximii corporis elegantia, & agilitate præstat. Ille languidus est ingenio, & penè fatuus: hæc semper incitata viget acrimonia. Ille vel à vili puero regitur: hæcne regis quidem maximi ferret dominatum. Ille si à musca stimuletur, ulcisci non potest: hæc muscas & cetera in suam prædam convertit. Hic ad bella & alia onera gerenda serviliter cogitur,hæc regnat in pace,in bello si quid opus est, dominatur. Ille servituti mancipatus de victu sibi parando, ne in diem quidem vel horam cogitat: hæc in annum sua sibi horrea, suas fruges comparat. Ille tota die torpet otiosus, hæc ne momentum quidem in otio patitur effluere. Ille modò draconum modò hominum præda fit & ludibrium: hæc semper capit,raro capitur. Ille in triumphis ad lascivientium oculorum contemptum lentè incedens ostentatur: hæc nonnisi mortua ad voluntatem victoris subsistit. Ille præter corpus nihil habet speciosum: Illa nihil minùs quàm corpus, habet conspicuum. Quo fit ut ad cœlestium mentium contubernium, quas Deus his corporis compagibus expeditas esse voluit, quàm proximè acce-

Formica Indorum.

Formicarum religio.

Accipiter cur Ægyptiis sacer.

Formica cum Elephanto comparatio.

Item Eleph. cum Formica.

accedat. Me quidem de formicæ laudibus dicentem, rei jamdudum fallit obscuritas, & multa necessariò prætermittere cogit. Itaque aut illâ, quam initio dixi, voce cœlesti ad prædicandum: aut meo vestroque omnium silentio ad mirandum, opus esse video.

DE LAUDE RERUM inanimarum.

CAPUT XIX.

Inanima ut laudanda. ANimalia consequuntur res inanimæ partim naturales, ut Cœlum, stellæ elementa, pluviæ, grandines, coruscationes, fulmina, fõtes, maria, lapilli, gemmæ, metalla, plantæ, & cætera id genus: Partim manufacta, ut urbes, ædificia, statuæ: Partim quæ ad mores, actiones, & πάθη hominum spectant, ut vitia, virtutes, artes, bella, convivia, iracundiæ, libidines, morbi, supplicia: quæ omnia fermè ad descriptiones attinent: quarum satis amplam segetem in altero tomo subjiciam. Tria porrò in his descriptionibus servanda potissimum duco.

Primum, ut rei, quæ laudanda aut describenda occurrit, non modò partes præcipuæ, sed etiam minutæ quæque, acri disquisitione perquirantur: quod non nisi à rerum peritis præstari potest. Nam examinanda sunt genera, & species, causæ, effecta, & adjuncta, quæ latum descriptionis campum suppeditant, non quod omnia sint ubique coacervanda, sed delectus fieri debet ex multis.

Descriptionis dispositio Secundum, circa dispositionem descriptionis non mediocris est prudentia, ut non sit tumultuaria & desultoria, sed leni pellucidoque omnium partium tractu digesta; quod præstabitur ab eo, qui collocationem argumentorum prudenter animadvertit. Benè autem collocare mihi videntur qui prius ea persequuntur, quæ rei essentiam propiùs attingunt; mox cætera quæ sunt magis adscitia, commemorant. Postremo etiam addunt effectus, usus, virtutes, utilitates, & cætera id genus.

Itaque in descriptione rerum naturalium, ut tempestatis, terræ motus, pestis, solent nonnunquam præmitti causæ, unde coaluerunt. In manufactis, materia & efficiens celebrantur, dein singula adjuncta notantur: si verò consequantur effectus insignes & luculenti, non solent prætermitti: quod fusius postea declarabitur exemplis.

Tertium, stylus descriptionum duplex est, unus historicus, pressus, acer, & concinnus, alter Epidicticus, paulo magis pictus & effluens. Quid cuique loco & argumento conveniat, prudentia satis indicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

LAUDATIO, ET DESCRIPTIO Mundi.

Ex Theodoreto, & D. Cypriano.

CAPUT XX.

MUndi laudatio, sive descriptio, præclarum est dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè disertorum calami desudarunt. Hunc autem fermè modum tenent, ut per causas, partes, & adjuncta filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, post explosas variorum Philosophorum sententias, hanc primum rerum molitionem à sapientissimo & potentissimo artifice commendat, his verbis:

Ὁ δὲ τοῦ παντὸς ποιητὴς, οὔτ᾽ ὀργάνων, οὔτ᾽ ὕλης δέεται, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐστὶ τοῖς ἄλλοις τεχνίταις, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μέντοι καὶ χρόνος, καὶ πόνος, καὶ ἐπιστήμη, καὶ ἐπιμέλεια, τούτων τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἡ θέλησις. Ἡ θέλησις δὲ οὐχ ὅσα ἠδύνατο, ἀλλ᾽ ὁσάπερ ἀρκεῖ, ἐδοκίμασεν· ῥᾴδιον μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ μυρίους καὶ δισμυρίους δημιουργῆσαι κόσμους.

Hæc ubi de opificis potentia & ſapientia attigit, præcipuas univerſi partes aggreditur. τῶν γεγονότων τὰ μὲν ἐστὶν αἰσθητὰ, τὰ δὲ νοητὰ· καὶ τὰ μὲν ἐπίγεια, τὰ δὲ ὑπερουράνια ἀναγκαίως καὶ ζῶα πεποίηκε.

Solet deinde ad ſingulas partes oratio delabi, quas nitido vernantique colore proſequitur. Quo in genere multa ſunt exempla quæ nos pluribus ſuo loco. Nunc iſtud Cypriani proluſionis inſtar audiamus.

Habet iſtam mundi pulchritudinem, quam videat, atque miretur; Solis ortum aſpiciat; rurſus occaſum mutuis vicibus dies noctéſque revocantem; globum Lunæ temporum curſus incrementis ſuis decrementiſque ſignantem; Aſtrorum micantium choros, & à ſummo de ſumma mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diviſa, & dies ipſos cum noctibus per horarum ſpatia digeſtos, & terræ molem libratam cum montibus, & proflua flumina cum ſuis fontibus, extenſa maria cum ſuis fontibus, extenſa maria cum ſuis fluctibus, atque littoribus: Interim conſtantem pariter ſumma conſpiratione, nexibuſque concordiæ extenſum aerem medium tenuitate ſua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc ſerenitatem refecta raritate revocantem; Et in omnibus iſtis incolas proprios, in aere avem, in aquis piſcem, & in terra hominem. Hæc, inquam, & alia opera divina, ſint Chriſtianis hominibus ſpectacula.

LAUS IMPERII, REGIONIS Urbis.

CAPUT XXI.

Latiſſimus erit dicendi campus, ſi hæc capita mente complectaris, & per eadem filum laudationis extendas. *Urbis laus quibus decurrit capitibus.*

Erunt autem ſeptem, Origo, in qua primùm inquirendus fundator. An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menander Rhetor, & de ejus laude dicendum paucis; ſi obſcurus, & incertus, ſatis eum ſuæ urbis gloriâ commendari oſtendes; Si famæ haud ita bonæ, apologia erit utendum. *Origo. &c.*

Diuturnitas, ſive antiquitas, cujus frequens eſt commendatio. Sic Athenienſes cum Sole genitos; Arcades ante Lunam natos prædicant. Si urbs antiqua, dices legibus naturæ ita conſtitutum eſſe, ut quod antiquiſſimum eſt, idem quoque ſit honore digniſſimum. Si recens, eam inſtar puellæ pubeſcere, & ad optimas quaſque ſpes indies aſſurgere.

Fines, copiæ, opera, viri, virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Ariſtidem & cæteros facilè apparent, & animadvertet qui graviſſimos quoſque authores legerit, quorum teſtimoniis utitur eruditus Lipſius, de magnitudine Rom. *Roma laus.*

Ejus Origo eſt ab Ænea & Trojanis.

Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates, à meridie Nili cataractæ, deſerta Africæ, & mons Atlas, ab occidente Oceanus, & à Septentione Danubius, & Rhenus: tales ſub Auguſto Imperatore termini ſunt conſtituti.

Copia.

Tum maritimæ tum pedestres erant, quæ ad tanti imperii incolumitatem sufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum & quinquaginta milliones ex annuis reditibus.

Opera.

Maximè laudandus in urbe situs, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, circi, balneæ, thermæ, viæ, pontes, statuæ, monumenta, aquæductus, privata ædificia.

Quæ omnia breviter eruditionis causa in antiqua Roma admirabilia fuisse ostendit Lipsius in Admirandis.

Situs.

φύσις χώρας nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm consideratur salubritas, quæ magni est momenti, & laudatur urbs, vel domus, quo est λαμπροτέρα, εὐπνευστέρα, ὑγιεινοτέρα, ut loquitur Plutarchus.

Situs ut laudandus. In universum autem, ut notat idem Menander, consideratur situs ratione cœli, maris, terræ: si locus ad orientem spectat, laudabis in eo lucis principium, & quasi solis cunabula: Si ad occasum, dices, quod instar coronidis appositus, solem cum laudationibus & hymnis dimittere videtur: Si ad meridiem, quod in cœlo, velut in acie plagæ cœlestis medium occupat: Si ad Septentrionem, quod instar arcis munitissimæ editissimam mundi partem obtinet: Si montosus est, laudabis munitionem, & cum nervoso quodam corpore comparabis: Si planus, mollitiem & æquabilitatem: Si regio sicca est, qualitatem in ea cœlestem commendabis: si fœcunda, utilitatem: si infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus: apud quem plura quoque de situ urbium videre poteris.

Livius nonnulla in Romæ situ commendat his verbis:

Non sine causâ Dii hominesq; hunc urbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi conventus accipiantur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimiâ propinquitate ad periculum classium, externarum regionum; Italiæ medium.

Munitio.

Munitiones laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma munitissimo loco sita, ut Alpibus, & Apennino defensa: quod Rutilius hisce versibus celebrat:

Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliumque Dei machina tanta fuit:
Excubiis Latiis prætexuit Apenninum:
Claustraque montanis vix adeunda viis.
Invidiam timuit natura, parumque putavit,
Arctois Alpes opposuisse minis:
Sicut vallavit multis vitalia membris,
Nec simul inclusit, quæ pretiosa tulit:
Jam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitosque habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus urbis quoq; est hominum multitudo: nec abs re Aristides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homerica nive, quæ excelsorum montium juga operit, & agros item ac pinguia virorum culta abdit; tantam Romam esse, ut in quacunque parte quis constiterit, nihil impediat, & in media eum esse: ὅπου γὰρ τις αὐτῆς γίγνοιτο, οὐδὲν ἐστι τὸ κωλῦον ὁμοίως εἶναι ἐν μέσῳ.

Alimenta.

In alimentis consideratur bonitas, copia, salubritas, comportandi & emendi facilitas. Aristid.

Aristid. Mare per medium vestrum imperium porrigitur, cui undique amplæ regiones adjacent, necessaria pleraque vobis subministrantes.

Nam ex omni terra marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones singulæ, fluvii, lacus, artesque item, & ingenia, tum Græcorum tum barbarorum, proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque si quis talia omnia videre desiderat, is vel per totum orbem peregrinetur necesse est, vel in vestra ista urbe versetur. Quicquid enim apud alias vel crescit, vel conficitur, hîc affluit & abundat: tot autem & tantæ onerariæ naves, singulis anni temporibus appelluntur, ut urbs, communis quædam orbis officina videatur. κοινὸν τι τῆς γῆς ἐργαστήριον, ut appellat.

Ædificia.

Ædificia magnum urbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, deinde privata commendantur à materia, forma, artifice, fine, partibus, adjunctis.

Illa per Synathroismon laudat Ammianus lib. 16. cap. 6. ubi Constantii ingressum in urbem Romam describens, ipsum intuentem & mirantem præcipua operum, facit.

Montes Romani. Deinde intra septem montium culmina, per acclivitates planitiemque posita urbis membra collustrans, & suburbana, quicquid erat, primum id eminere inter alia sperabat? Jovis Tarpeii delubra, *Tarpeia rupes.* quantum divina in terrenis præcellunt, lavacra in modum provinciarum extructa, amphitheatri molem solidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velut regionem teretem, spatiosa celsitudine fornicata, elatosque vertice scansili suggestus Consulum, & priorum Principum imitamenta portantes, & urbis templum, forumque Pacis, & Pompeii theatrum, & odeon, & stadium, aliaque inter hæc decora urbis æternæ.

Templa.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, structura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta & viginti quatuor fuerunt. *Roma templa.* Celeberrima, Tarpeion, Pantheon, Templum Pacis: Tarpeion sive Capitolinum templum, quale erat sub Tarquinio, describit Dionys. Halicarn. *Templum Capitolinum.* Situm est, inquit, in altera cripidine, habetque in ambitu octo jugera, sic ut latera singula ducentorum ferè pedum sint: exigua latitudinis & longitudinis ejus differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis: qua parte frons ejus meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur; ab aliis lateribus, duplici. In ipso sunt tres sellæ ex ordine à lateribus communione parietum clausæ, media est Jovis utrinque, altera Junonis, altera Minervæ, sub eodem laqueari eodemque tecto. Conferamus si placet cum hac descriptione Ephesiæ Dianæ templum, miraculum orbis terrarum. *Templum Dianæ Ephesiæ.* Sic describit Plinius naturalis historiæ lib. 36. c. 14. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ, ducentis annis factum à tota Asia: in solo id palustri fecêre, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret: ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, ante calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanæ: universo templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti; columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, sexaginta pedû altitudine, ex his triginta sex cælatæ, una à Scopa. Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, Epistylia tantæ molis attolli potuisse: id consequutus est ille ut peronibus arena plenis molli pulvino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, ut sensim totum

Pontes.

In Pontibus consideratur fluminum celebritas, Pontium necessitas, structura, firmitas, usus, utilitas, & cætera, de quibus Xiphilinus. Trajanus imperator pontē lapideū super Istrum statuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etsi alia pulcherrima principis ejus opera extant, tamen hoc est super omnia: pilæ igitur ejus sunt viginti è lapide secto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum & quinquaginta pedum, latitudinem sexaginta, distant inter se centum octoginta pedes fornicibus devinctæ; quomodo autem non aliquis sumptum in istas pilas admiraretur, quomodò nō & constituendi firmandiq; modū, idq; in flumine magno & vorticoso & fundo ipso infido & limoso? nam nec avertere quidē cursum fluminis licuit ullo modo. Nec verò de magnitudine fluminis ideo dixi, tanquam ibi maximum sit, imò verò alibi duplo majus est, aut triplo, atque instar pelagi se diffundit: sed quia locus ille arctissimus ibi locorum, & aptissimus ponte jungi, est tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rursum in latum se effundit, tanto nimirùm & rapidiùs fluit, & profundiùs existit; & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit. Magnitudo igitur Trajani ex eo quidem constat: non tamen usum nunc nobis præbet, sed pilæ duntaxat stant; quasi in eum finem modò structæ, ut documento sint nihil esse quod ingenio humano non possit effici.

Privata ædificia.

In privatis ædificiis sunt domus & villæ. In quibus laudatur amplitudo, structura, ornatus. Tanta erat laxitas majorum ædium Romæ, ut angustè se habitare putaret, cujus domus tantum pateret, quantum Cincinnati rura patuerunt: erant autem quatuor jugera: Molitio admirabilis erat: columnæ ex longinquis regionibus conquisitæ: de quibus tam sæpè mentionem faciunt Poëtæ. Propertius:

Quod non Tanariis domus est mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes.

De structura & ornatu communiter Seneca epist. 96. Quid inter pueros & nos interest? nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus cariùs inepti? illos reperti in littore calculi leves, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingentium maculæ columnarum, sive ex Ægyptiis arenis, sive ex Africæ solitudinibus advectæ, porticum aliquam, vel capacem populi cœnationem ferunt: miramur parietes tenui marmore inductos; cùm scimus quale sit quod absconditur, oculis nostris imponimus, & auro tecta profundimus, quid aliud quàm mendacio gaudeamus? scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. Quid, quod, ut ait idem, versatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, ut subinde alia atque alia facies succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur? *Ædificiorum luxus.*

Nero Cæsar vestibulo ædium suarum colossum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item stagnum maris instar circumseptum ædificiis, ad urbium speciem, rura insuper armis atque vineis, & pascuis, sylvisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, distincta gemmis, unionumque conchis; erant cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores, & unguenta desuper spargerentur; præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus ac noctibus circumagerentur.

Villa.

Specimen villarum aspice in una villa. Extat, inquit Plinius, Gordianorum villa Prænestina, ducentas columnas uno peristylio habens: quarum quinquaginta charisteæ Claudianæ, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidicæ, pari mensura sunt, in qua basilicæ centenariæ tres, cætera huic operi convenientia, & thermæ quales præter urbem nusquam in orbe terrarum. Commemorat quoque Plutarchus in Lucullo ejus ædificia sumptuosissima: nam ad Neapolin tumulos suspendit fossuris, euripis, & rivis pisculenta ædificia sua circumjecit, diætas marinas extruxit, quas Tubero stoicus contemplatus, appellavit eum Xerxem togatum.

Sed operæ pretium est egregiam Caii Plinii Junioris epistolam lib. 5. epist. 6. legere, ubi de industria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta; ibi paulum retentus in Larium lacum decidit, perinde die statis auctibus & diminutionibus crescit decrescitque, cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur, juxta decumbis, & vesceris; atque ex ipso fonte (nam frigidissimus) est potus.

Flumina.

Flumina laudantur abortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, piscatu, piscium generibus, & multitudine, & aliis fluviis, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à navium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigiis, rebus memorabilibus, frugum ubertate, & copia.

Agri.

Landationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarum, cultura, situs.

Viri & virtutes. Sed omninò laudanda sunt uberius ea quæ communi consensu majora sunt, *religio, legum majestas, ritus, consuetudines, privilegia, justitia, clementia, fortitudo, probitas, constantia, ars militaris, doctrina studia, Gymnasia, opificum industria,* de quibus diximus superiùs.

Quæ Cicero pro Flacco, sectione 62. paucis complexus est, cùm de Athenarum urbe sic agit.

Adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur; De quorum urbis positione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est: Quæ vetustate ea est, ut ipsa ex sese suos cives genuisse dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: authoritate autem tanta est, ut jam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laude nitatur.

Et de Lacedæmoniis.

Adsunt Lacedæmonii, cujus civitatis spectata & nobilitata virtus, non solùm natura corroborata, verùm etiam disciplina putatur: qui soli in orbe terrarum septingentos jam annos ampliùs unis moribus, & nunquã mutatis legibus vivunt.

Ibidem de Massilia, & cæteris.

LAUS VIRTUTUM ET scientiarum.

CAPUT XXII.

Laus Virtutum, & Scientiarum, iis fermè capitibus excurrit, quæ in laude personæ notavi superiùs.

In virtutibus quippe expenditur honestas, utilitas, necessitas: quod ut pleniùs asse-

assequatur orator, modò earum definitionem, seu potiùs descriptionem clarissimis pingit coloribus, modò ipsius objecti dignitatem amplificat, modò ejusdem virtutis varias partes, & quasi membra singula disquisitè percurrens explicat, modò ejus originem & causas arcessit, modò effectus admirabiles ponit ob oculos, modò contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modò inferiorum virtutum comparatione, eam quam laudat, celsiùs attollit.

Ad hæc contexit sapientum effata, historias, similitudines, emblemata, quibus quasi tessellato opere distinguatur oratio. Horum nonnulla persequutus est Aphthonius in Encomio sapientiæ: Primùm enim ab ejus dignitate incipit, & ostendit, sapientiam *Communem esse Deorum possessionem, κοινὸν κτῆμα θεῶν.*

Sapientia laus.

Nam Junoni nuptias, Marti bella; Vulcano fabrilia, Neptuno tribui navigationes; sapientia verò omnes indigere, καὶ θεοὶ μὲν αὐτὴν ἐκτήσαντο σύμφυτον: Proinde semen esse quoddam cœli, & radium summæ majestatis, quo qui inter mortales præditi sunt, hos θεῶν παῖδας appellamus.

Mox ad ejus necessitatem & varias utilitates delabitur, & plenè indicat, sapientiam, omnium esse temporum, omnium negotiorum propriam, nec magis pacis quàm armorum, πολιτεύεται μὲν γὰρ καὶ πόλεμον, ὡς εἰρήνην παντελῶς ἀγνοήσασα, τῆς δὲ εἰρήνης οὕτω μετέχει ὡς ἀγνοοῦσα καθάπαξ τὰς μάχας.

Deinde ejus commoda ubique terrarũ in vita civili percurrit, & quid imperatoribus & belli ducibus, quid agricolis, quid navigantibus, quid universo hominum generi conferat, ostendit.

Αὕτη γεωργοῖς ἀνῆκε τὴν γῆν, καὶ τοῖς πλέουσι νέμει τὴν θάλατταν, &c.

Nec satis; ipsam sapientiam in cœlum penetrantem inducit, & totam superioris mundi Oeconomiam admirabili virtute complexam.

Αὕτη λαθεῖν οὐ κατέλιπεν ἃ τῶν ἀποῤῥήτων οὐρανὸς ἔχει παρ' ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὅσον ἥλιος περιδέδραμεν ἕκαστος, μόνη σοφία τοῖς ἀνθρώποις ἐξεῦρεν.

Quartò, ejus diversos effectus artificiosè per historias explicat, ut cùm dicit, sapientiam, Trojam cepisse; sapientiam, Cyclopis oculum effodisse; sapientiam, Persarum robur contrivisse.

Postremò auget à comparatione minorum, & sapientiam cum fortitudine comparans, hanc longè inferiorem, illam gloriosiorem planè declarat.

Εἶτα τις αὐτῷ ἀνδρείαν παραβαλεῖ, &c.

Ad hoc genus pertinent λόγοι, quos antiqui χρείας, ab utilitate nominarunt; sunt enim propriè orationes de vitiis & virtutibus, aliqua sententia complexis, quæ tractantur sæpissimè per Paraphrases, & descriptiones rei, per causas, per contraria, per similitudines, per exempla, per veterum testimonia, quæ Aphthonius in arte vocat παραφραστικὸν τὸ τῆς αἰτίας, τὸ ἐναντίον, παραβολὴν, παράδειγμα, μαρτυρία παλαιῶν. Quorum omnium ars ex Libanio, Theone, & Aphthonio, vel iis qui adhuc nare discunt cum cortice, satis nota est.

Artes & scientiæ, haud dissimili quidem ratione laudantur: Solet enim primùm earum inquiri nobilitas, quæ ex inventoribus non rarò peti solet. Deinde ostenditur antiquitas & ortus, & progressus, & objecti dignitas, & commoda in omnem civilis vitæ partem longè latèque diffusa, & honores istarum artium professoribus habiti, & libri scripti, & ingeniorum claritas, & multitudo, & scientiæ veritas, & constantia, & necessitas, & si quid hujusmodi.

DE VETERUM IN EPIDICticis orationibus artificio.

CAPUT XXIII.

PLacet quoque ad hujus libri coronidem nonnulla de veterum in tractandis orationibus Epidicticis, artificio suggerere; licet superiora sint exemplorum varietate distincta.

Primus omnium occurrit Thucydides, cujus funebris legitur oratio lib. 2. in Athenienses qui pro patria fortiter occubuerant. Sed ut dicam quod sentio, minimè est Epidicticus, imò austerus, grandis subhorridus, & rerum potiùs sincerus pronunciator (quod dixit M. Tullius) quàm facundus laudator. Itaque hunc ἐπιτάφιον λόγον, quòd nihil habeat admodum eximium, prætermitto, summa capita delibâsse contentus, in quibus dispositio admodum vulgaris, & excursiones, quas nollem hoc tempore imitari.

Partitio orationis Thucydidis.

Thucydidis ἐπιτάφιος λόγος.

Primum, exordium est ab excusatione, rei magnitudine, cum virium tenuitate comparata. Simile est exordium Demosthenis in ἐπιταφίῳ λόγῳ, cujus lib. 1. meminit. Tenuitate (inquit) oratoris periclitatur fama celebritatis. Itaque satius res magnas obvolvere silentio, quam ingenii culpa deterere, vide Horat. od. 6. lib. 1.

Oratio funebris Thucydidis.

Secundum, Laudationis fit initium communi & antiquo stilo. Majores primùm laudantur etsi minùs ad rem: similia in Demosthenis λόγῳ ἐπιταφίῳ, & in odis Pindari, in quibus laxiora sunt hujusmodi lusitantis facundiæ parerga.

Tertium, Politia Atheniensium ab optima temperie commendatur. Experti sunt autem primùm Reges, Deinde ἄρχοντας perpetuos: Mox Decennales, re in Democratiam, de qua hîc agit Thucydides, adductâ.

Quartum, Atheniensis respublica sectata est elegantiam cum frugalitate, Philosophiam sine mollitie. Talem temperiem laudat Plutarch. de fortuna Alex. τὸ ἀνειμένον οὐκ ἀργὸν, τὸ ἐσι πονον οὐκ ἀπαρρμύθητον.

Quintum, Athenienses non tantùm verbis sed & operibus student. Nam sapiens oratio sine actione, clauda virtus est, ut ait Cyrillus apud Sanctum Maximum.

Sextum, Athenienses benefici, nec similes ταῖς ἐπὶ τῶν χρημνῶν συκαῖς, ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, ut ait Plutarch.

Septimum, Confirmat narrationem ab effectis.

Octavum, post laudem urbis & majorum, delabitur in laudes mortuorum; quos à fortitudine gloriosæ mortis commendat: de hujus obitus gloria extat Arist. hymnus apud Laert. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ &c.

Nonum, cæteros acuit eorum exemplo; quanquam ejus oratio plus habet gravitatis quàm aculeorum.

Hac autem præcipua nota visa sunt, ubi agit de mortuorum gloria.

Vita præstantiss. civium collecta resp.

ΟΥτω οἱ μὲν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκειν, κάλλιστον ἔρανον αὐτῇ προϊέμενοι. κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ τὸν ἀγήρων ἔπαινον ἐλάμβανον καὶ τὸν τάφον ἐπισημότατον, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν

NOn statuerunt sua virtute fraudandam esse civitatem, speciosissima eam collectâ donantes. Publicè namque corpora impendentes, privatim laudem, quæ nunquam senescet, acceperunt: simul & honorificentissimam sepulturam, non

Sepulchrũ illustrium virorum totus mundus.

παρὰ τῷ ἐντυχόντι ἀεὶ, καὶ λόγου καὶ ἔργου καιρῷ ἀείμνηστος καταλείπεται. ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφὴ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἑκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιαιτᾶται. οὓς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὔδαιμον, τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον, τὸ εὔψυχον κρίναντες, μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους· οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαιότερον ἀφειδοῖεν ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς οὐκ ἔστ' ἀγαθοῦ. ἀλλ. οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται, καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἤν τι πταίσωσι. ἀλγεινοτέρα γὰρ ἀνδρί γε φρόνημα ἔχοντι ἡ ἐν τῷ μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις, ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος καὶ ἀναίσθητος θάνατος.

non magis eam, in qua ipsi sunt siti, quàm sempiterna gloria, quæ, ut, sese quodque offeret tempus, vel narrandi, vel imitandi, celebranda relinquitur. Quippe illustrium virorum tumulus orbis universus: neque id domesticorum tantùm saxorum testatur inscriptio, sed etiam sine litteris in exteras gentes egressa memoria, magis apud animum cujusq; quã apud urnas cõmoratur. Quos ipsi nunc ad imitandum vobis cùm proponatis, & fœlicitatem existimetis esse libertatem, rursusque libertatem esse fœlicitatem, nolite bellica recusare discrimina. Neque enim, qui adversa fortuna laborant, justiùs vitam contempserint, quibus spes boni non est, sed quibus adversa commutatio, ex prospera fortuna in adversam periclitatur. Tristiorque est viro prudenti, contumelia comes ignaviæ, quàm per fortitudinem, & publicam spem, sine sensu futura mors.

Orationis funebris ex Aristide exemplum.

LOngè suavior est, mollior, & methodo instructiòr in laude Eteonei; cujus orationis hæc sunt capita:

Primum, Exordium lene & elegans, in quo delineatio totius orationis. Deflendum esse scilicet Eteoneum mortuum, propter eximias virtutes, quibus effulsit.

Secundum, Virtutes mixtæ Eteonei summatim perstrictæ; apta est initiis hæc veluti præcerpta, & summa tantùm capita delibans laudatio. Paucis autem multa complectitur, & plurimum habet venustatis. Exemplum attuli ex Plinii Panegyrico, & D. Gregor. Nazianz. orat in Athanas. ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι, & cætera, quæ infrà fusius.

Tertium, Laudationis initium à genere, quod est in istis argumentis frequens. Et apud Herodianum gloriatur Commodus Imp. ὁμοῦ δὲ μ' εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα.

Quartum, Brevissimè educatio & pulchritudo laudantur. Sic paucis; sunt perstringenda, in quibus nihil multùm eminet, nec tornandum, quod ait Iulianus, milium. Et hæc graviora quàm si formæ laudem picto stylo texuisset. Magnum est mentem bonam in pulchro corpore sortiri. Laudat autem in eo, Γέροντα τὸν νοῦν, σάρκα δ' ἡβῶσαν, ut celebratur Græco proverbio, Mentem senilem in corpore juvenili. Et eos gratiores juvenes Cato Tullii censet, qui præ se ferant aliquid senectutis; quod de nobilissima Virgine, & Martyre Eulalia, cecinit acutè, ut solet Prudentius,

Mens senilis in corpore juvenili.

Moribus teneris canitiem meditata senum.

Quintum, Commendatur in eo litterarum studium, & eruditio. Vita est hæc sapientis. Otium verò, sine litteris, vivi hominis sepultura: quod præclarè dixit Seneca: Ὁ νοῦς ἀεὶ, σοὶ χαμαιπέτω τυπούμενος θείοις νοήμασιν, monet Nazianz. tetr..st.

Literarum studium.

Sextum, Observantia in præceptorem. Eximia laus ejus ætatis cui sufficit obsequi gloria. Quantũ autem præceptorum charitati debeatur, declarat Seneca l. 6. de beneficiis.

In

In docendo; & laborem & tædium tulit, præter illa quæ percipientibus in commune dicuntur, aliqua instillavit ac tradidit. Hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum, modò admonitionibus discussit desidiam; Ingratus sum: nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo.

Episcopi dicti moderatores juventutis.

Nec mirum, si Episcoporum nomen tributum olim juventutis moderatoribus ut liquet ex Oppiano, lib. 1. de venat. v. 681

Μυστοπόλων ἱερῶν ἀπὸ παῖδες ἰόντων.

Ἀθρέει, αἱ δ' αἰὲ ὄπιθεν ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἴωνται.

Præceptores Episcopi nominati.

7. Celebratur ejus verecundia, ubi dicitur *αἰδοῦς ἄγαλμα*, hoc est, *pudoris simulachrum.* Præclara laus apud veteres, apud quos magna veneratio hujusce virtutis: testatur nobile dictum hieroglyphicis incisum in propylæo Pylonis contra impudentiam, *οἱ γινόμενοι καὶ ἀπογινόμενοι θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν*, ex Clemente Alexan. lib. 5. in Symbolis.

Octavum, Deploratio, & affectus, quàm suavissimi amoris; quando non degenerant in insanam illam næniam, quam habet Himerius in simili argumento; cujus ego feci mentionem in libro de affectibus.

Deus è machina.

Nonum. Deus è machina consolatur affines mortui: in quo artificiosa sophistæ peroratio; qua per hanc prosopopœiam, & orationi plus gratiæ, & dictis plus auctoritatis conciliatur. Verba autem non jā sunt tanquam *ἐκ σκιάτρου* (quod ajunt) *θεμιστευόμενα*, sed planè, quæ videantur ex Oraculo fusa, ita tota sententiis illuminantur, ut vestis auro. Tales sunt istæ:

Vitæ tempus etiam longissimæ brevissimum esse, si cum æternitate comparetur, pulcherrimè quoq; dixit Philo, in oratione Iacobi Patriarchæ: *καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι.*

Boni est Poetæ, ante satietatem, fabulæ finem imponere. Simillima dixit Tullius in dialogo de senectute.

Senectus autem peractio ætatis est, tanquam fabulæ, cujus defatigationem fugere debemus, præsertim adjuncta satietate. Et Seneca, quomodo fabula, sic & vita; non quamdiu, sed quàm benè acta sit, refert.

Hæc autem præcipua nota visa sunt.

Laus Eteonei, ex Aristide.

Deploratio mortis. Eteonei.

Ὦ πάντα σὺ κάλλιστε παίδων! αὐτῆς μὲν πρεσβευούσης ἡλικίας οὐκ ἐπιλαμβανόμενος, τῆς δ' ὑπαρχούσης σεμνότερος φανεὶς, καὶ πρεσβύτερος, σὲ ποθοῦσι μὲν ἡλικιωτῶν χοροὶ, ποθοῦσι δὲ πρεσβύτεροι. ποθεῖ δὲ ἡ τὰ μέγιστα ἐπὶ σοὶ πόλις ἐλπίσασα, ἣν σὺ πρώην, πρῶτα δὴ καὶ τελευταῖα εὔφρανας. μητρὶ δὲ ποῖαι νύκτες, ἢ τίνες ἡμέραι λοιπόν; ἣ πρὶν μὲν ὡς καλλίπαις ἥδετο. νῦν δὲ ἐξελήλεγκται ὡς δυστοκήσασα. ὦ κύκλοι μὲν ὀφθαλμῶν ἐκείνων κεκλεισμένοι τὸν ἅπαντα ἤδη χρόνον· κεφαλὴ δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν ἐν κόνει· χεῖρες δὲ αἱ φανεῖς. ὦ πόδες οἷον φέροντες τὸν δεσπότην, ὑ-

O Pulcherrime puer, qui cum legitimam ætatem non esses assequutus, eam tamen, quæ contigerat, gravitate superâsti: nunc te requirunt, & æqualium catervæ, & seniores, & urbs, quæ maximam de te spem conceperat, quamque tu nuper primum simul & postremum exhilarâsti. Quæ verò noctes, vel quæ dies matri restant? quæ cum priùs ob felicem sobolem celebraretur, nunc infelicis partus est convicta? ô fulgidi oculorum orbes, in perpetuum deinceps claudendi! ô caput antea festivissimum, nunc in cinerem con-

πεπόνθατε! ὦ νυμφίου ἐλεεινότερος, τοῦ ἄρτι καιομένου, καὶ στεφάνοις μᾶλλον πρέπων, ἢ θρηνεῖν, οἵαν ἐνθάδε τὴν ἀωρίαν ἐκίνησας. ὡς πρὶν ὑμέναιον ᾄδειν, σοὶ, καιρὸν εἶναι τοῦ θρήνους ᾄδειν κατέλαβες. ὦ σχῆμα κάλλιστον! ὦ φθέγμα κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν αὐξανόμενον. εἶχε δὴ προοιμιασάμενος, τοσοῦτον εὐφράνας, ὅσον λυπῆσαι μειζόνως.

Ἐπέρχεταί μοι τὸ τοῦ Πινδάρου προσθεῖναι. Ἀστέρες, καὶ ποταμοὶ, καὶ κύματα πόντου, τὴν ἀωρίαν τὴν σὴν ἀνακαλεῖ. ὢ τοῦ δευτέρου πτώματος, οἷος, ἐφ' οἵῳ τῷ νεῷ κεῖσαι! ὢ τῆς ἐπιθήκης, οἷον αὐτὸ δεύτερον ἡμῖν ἐσείσθη! ὢ τοῦ τραγικοῦ δαίμονος, ὃς προδείξας ἀρτίως τελευτήν, καὶ λόγους, καὶ ζῆλον, καὶ χαρὰν, πόρρω τούτων ἐν βραχεῖ τὸ δρᾶμα κατέκλεισεν! ὢ συμφορᾶς κοινῆς λογίων καὶ χθονίων θεῶν τί ποτε καὶ ἀποκρίνωμαι πρὸς τὰ ψηφίσματα; ἢ τοῦτο ὅτι Ἐτεωνεὺς οἴχεται παρὰ τοὺς κρείττονας ὦ δεξιώτατε παίδων, οἷόν σοι πέμπω βιβλίον! οἵων τὰ νῦν ἀπολαύεις λόγων. ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ τινὶ ὡς ἀληθῶς μεταξὺ τῶν ὀδυρμῶν, δοκῶ μοι κατακούειν φωνῆς ἀπὸ μηχανῆς, θεοῦ τινὸς μεταβάλλοντος τὸν θρῆνον εἰς εὐφημίαν· ὧδέ λέγοντος, παύσασθε ὦ ἄνθρωποι. οὐκ οἰκτρὸς ὁ παῖς, μᾶλλον δ' ἀνήρ. οὐδὲ ἐλεεῖσθαι δίκαιος τῆς πορείας ἣν ἐστείλατο. ἀλλ' εἴπερ τις ἄλλος ἔχει καλῶς γε δὴ τὰ ἀνθρώπεια. οὐ γὰρ Κωκυτὸς, οὐδὲ Ἀχέρων τοῦτόν γε εἰλήφασιν· οὐδὲ θήκη κρύψει παραλαβοῦσα. ἀλλ' εὐκλεὴς καὶ ἀγήρως ἤδη τὸν λοιπὸν ἅπαντα χρόνον περιέσιν ἥρως.

conversum! ô manus dilapsæ! ô pedes, qualem dominum ferendo titubâstis! ô te & sponso recens usto miserabiliorem, & coronis quàm næniis aptiorem! qualem in hac ætatis temperie, excitâsti luctus intemperiem, qui priusquam tibi Hymenæus caneretur, næniarum dicendarum tempus occupâsti! O decorem venustissimum! ô vocem quæ communiter Græcis crescebat. At procemio recitato discessit è vita, & delibatam lætitiam vertit in doloris argumentum.

Adjiciam & illud Pindari, quoniam succurrit: *sideraque, & fluvii & fluctus maris tuum deplorant immaturum finem!* ô alterum casum! qualis, in quali templo jaces? ô malorum appendicem, ut nobis iterum hanc ædem calamitas incussit! ô tragicum genium, qui cum nuper nobis curas, orationes, applausum, & gaudium prætulisset, brevi fabulam diversa ratione conclusit. O communem, & eloquentium & infernorum Deorum jacturam. Quidnam ad decreta respondebo? utrum Eteoneum ad superos abiisse? ô festivissime puer, qualem tibi mitto libellum, qualibus nunc foveris orationibus! Enimvero non aliter quàm in tragœdia quadam, videor mihi inter lamentationes, Dei alicujus, ex machina vocem exaudire, qui nænias in laudes convertat, itaque dicat: Silete homines, nec enim miser est puer, aut vir potius, nec miseratione prosequendus ob iter quod instituit; quin ipsi, si cui alii bene accidit humanitus. Nam nec Cocytus illum, nec Acheron excepit, nec urna conteget, sed gloriosus deinceps, & senii expers heros, deget.

Malo intelligi de templo, quia Græci codices habent ἐν τῷ νεῷ quàm cum Cantero, juvenem

HÆc pro juvenis morte ἐλεεινῶς admodum dicta sunt: sed tamen longè gravior hoc sophistâ sanctus Gregorius Nyssenus, ubi Pulcheriam regii sanguinis præcerptum flosculum deflet, his verbis:

Gregorius Nyssenus in funere Pulcheriæ.

Deploratio mortis Pulcheriæ.

Νεοθαλὲς ἄνθος, ὃ οὔπω μὲν ὅλον τὸ κάλυκον ἐξέλαμψεν ἤδη, τὸ δὲ λάμψειν.

FLos recens pullulãs, qui nondũ quidẽ toto suo splendore ex gemmis ac vaginis emersisset, sed partim quidẽ jam enituisset, partim verò in lucem emersurus speraretur: nec

ἠλπίζετο, καὶ ὅμως ἐν τῷ μικρῷ τε, καὶ ἀτελεῖ ὑπερέλαμπεν· ὅπως ἀθρόως ἐναπέσβη τῇ κάλυκι, καὶ πρὶν εἰς ἀκμὴν προελθεῖν, καὶ ὅλον εὐωδίᾳ πετάσαι, τὸ ἄνθος αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ κατερρύη, καὶ κόνις ἐγένετο, ὃ οὔτε ἐδρέψατό τις, οὔτε ἐστεφανώσατο, ἀλλὰ μάτην ἡ φύσις ἐπόνησεν.

nec eò minùs in exigua atque imperfecta sui parte resplenderet: ut repentè in gemma emarcuerit, ac priusquam ad suum vigorem pervenisset, ac summū incrementum nactus esset, totumque cum suavi odore decorem panderet, atque diffunderet, ipse circa se defluxerit, & in pulverem redactus sit, quem neque quisquam decerpsit, nec coronis adaptavit, sed frustra natura laboravit.

At quæ sequuntur ex Nazianzeno, pro rerum & personarum conditione, plena sunt gravitatis.

LAUDATIO MIXTA ET concisa per frequentationem.

Ex D. Gregorio Nazianzeno orat. in D. Athanasium.

Ἀλλ' ἦν ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι· καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀπρόσιτος, τὴν ἐντυχίαν δὲ καὶ λίαν εὐπρόσιτος, πρᾶος, ἀόργητος, συμπαθής, ἡδὺς τὸν λόγον, ἡδίων τὸν τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγγελικώτερος τὴν διάνοιαν, ἐπιτιμῆσαι γαληνός, ἐπαινέσαι παιδευτικός, καὶ μηδέτερον τῶν καλῶν τῇ ἀμετρίᾳ λυμήνασθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πατρικήν, καὶ τὸν ἔπαινον, ἀρχικόν. μήτε τὸ ἁπαλὸν ἔκλυτον, μηδὲ στύφον τὸ αὐστηρόν. ἀλλὰ τὸ μὲν, ἐπιείκειαν τὸ δὲ φρόνησιν· καὶ φιλοσοφίαν ἀμφότερα· ἐλάχιστα μὲν λόγου διὰ τὸν τρόπον, δεόμενος, ἀρκοῦντα πρὸς παιδαγωγίαν· ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου, διὰ τὸν λόγον· ἔτι δὲ ἐλάττω τομῆς, διὰ τὴν ῥάβδον μετρίως πλήττουσαν.

Vita quidem sublimis erat, verùm animo humilis: atque eâ quidem virtute, ut nemo ad eam aspirare posset: cæterùm ea comitate, ut ad ejus congressum facilis aditus omnibus pateret, mansuetus, ab ira alienus, ad miserationem propensus, sermone jucundus, moribus jucundior, facie Angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens: sic utrumque temperans, ut neutrum horum per immoderationem labefactaret, verùm & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam gravitatem obtineret: nec aut mollities dissoluta, aut severitas rigida, & tetrica esset; quin potiùs illa facilitatis & benignitatis; hæc, prudentiæ nomen haberet; utraque verò sapientiæ laudem consequeretur. Ita denique se comparans, ut nec sermone propter mores abundè ad institutionem sufficientes, magnoperè opus haberet, nec rursus propter vim facultatemque dicendi, virgâ admodum egeret; sectione porrò multò minus; ob virgam moderatè ferientem.

Laudatio pulchra S. Athanasii.

Athanasius

Item

Item ex eodem.

Ὁ μὲν ἐπαινείτω τὸν ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τε καὶ ἄϋλον, ὁ δὲ τὸν ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις τε καὶ ψαλμῳδίαις, ἔντονόν τε καὶ ἀήττητον· ἄλλος τὸν ἐν προστασίᾳ τῶν δεομένων· ἄλλος τὴν πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας ἀντιτυπίαν, ἢ πρὸς τοὺς ταπεινοὺς συγκατάβασιν· αἱ παρθένοι τὸν νυμφαγωγόν, αἱ ὑπὸ ζυγὸν, τὸν σωφρονιστήν· οἱ τῆς ἐρημίας, τὸν πτερωτήν· οἱ τῆς ἁπλότητος, τὸν ὁδηγόν· οἱ τῆς θεωρίας, τὸν θεολόγον· οἱ ἐν εὐθυμίαις, τὸν χαλινόν· οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν· τὴν βακτηρίαν ἡ πολιὰ· τὴν παιδαγωγίαν ἡ νεότης, ἡ πενία, ποριστήν· ἡ εὐπορία, τὸν οἰκονόμον. δοκοῦσι μοι καὶ χῆραι, τὸν προστάτην ἐπαινέσεσθαι, καὶ ὀρφανοὶ τὸν πατέρα, καὶ πτωχοὶ τὸν φιλόπτωχον, καὶ τὸν φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τὸν φιλάδελφον· οἱ νοσοῦντες, τὸν ἰατρὸν, ἣν βούλει νόσον καὶ ἰατρείαν· οἱ ὑγιαίνοντες, τὸν φύλακα τῆς ὑγείας· οἱ πάντες, τὸν πᾶσι πάντα γενόμενον.

Hic illius, velut corpore vacantis, ac materiæ expertis, in jejuniis & orationibus assiduitatem laudibus vehat: Ille insuperabilem in vigiliis & psalmodiis vigorem: Alius egentium curam & præsidium: alius, ut vel superbis & elatis restiterit, vel ad humiles se demiserit, narret. Virgines laudent pronubum; quæ matrimonii jugo constrictæ sunt, moderatorem; qui solitariam vitam agunt, excitatorem & erectorem; qui in sodalitio vivunt, legislatorem; simplices, deductorem; speculationi dediti, Theologum; hilares, frænum; calamitosi, consolatorem; canities, baculum; juventus, pædagogum; paupertas, largitorem; divitiæ, dispensatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem, & pauperes pauperum studiosum, & peregrini hospitalem, & fratres fratrum amantem, ægrotantes medicum, idque cujuscunque morbi ac medicamenti volueris; sani, valetudinis custodem, omnes denique eum qui omnia omnibus factus est; ut omnes vel quàm plurimos lucri faceret.

LAVS ERVDITIONIS, mixta per Synathroismon.

Ex D. Gregorio Nazianzeno, oratione in magnum Basilium.

Basilii laus

Eruditionis laus vel scientia.

Ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως· μᾶλλον δὲ ποῖον, οὐ μεθ' ὑπερβολῆς, ὡς μόνον; οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἕν; οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν; σπουδῇ γὰρ εὐφυΐαν συνῆρεν, ἐξ ὧν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν. ἥκιστα μὲν τάχους φύσεως διὰ τόνον δεόμενος· ἥκιστα δὲ τόνου, διὰ

Quod disciplinæ genus est; in quo versatus non sit, atque ita eximiè versatus, quasi in eo solo elaborasset? Sic nimirum ōnia complexus, ut ne unum quidem quisquam: singula rursus ita ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset. Ad ingenii enim acrimoniam studium accedebat, ex quibus imperium artibus scientiisque comparatur. Qui cum celeritate naturæ propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore, propter ingenii magnitudinem:

τάχος, οὕτω δὲ ἀμφότερα συλλαβὼν, καὶ εἰς ἓν ἀγαγὼν, ὥστε ἄδηλον εἶναι ποτέρου τούτων ἐκεῖνος θαυμασιώτερος. τίς μὲν ῥητορικὴν τοσοῦτος, τὴν πυρὸς μένος πνέουσαν, εἰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῷ μὴ κατὰ ῥήτορας ἦν; τίς δὲ γραμματικὴν, ἣ γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστορίαν συνάγει, καὶ μέτροις ἐπιστατεῖ, καὶ νομοθετεῖ ποιήμασι; τίς δὲ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὄντως ὑψηλὴν τε καὶ ἀναβαίνουσαν, ὅση τε πρακτικὴ καὶ θεωρητική, ὅση τε περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις ἔχει, καὶ τὰ παλαίσματα, ἣν δὴ διαλεκτικὴν ὀνομάζουσιν; ὡς ῥᾷον ἐστι τοὺς λαβυρίνθους διεξελθεῖν, ἢ τοὺς ἐκείνου τῶν λόγων ἄρκυς διαφυγεῖν, εἰ τούτου ἐδέησεν; ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας, τοσοῦτον λαβὼν, ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς τὸ περιττὸν διέπτυσεν, ὡς ἄχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν. ὥστε μᾶλλον μὲν τὸ αἱρεθὲν, τοῦ παρεθέντος ἐξεῖναι θαυμάζειν.

sic tamen utrumque conjunxerat, ut non satis liqueret utro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent? Quis in Grammatica, quæ linguam ad Græcismum format, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in Philosophia, excelsa procul dubio scientia, & sursum gradiente, sive eam partem spectes, quæ in actione & speculatione posita est, sive eam quæ in Logicis demonstrationibus, aut oppositionibus, & concertationibus, versatur, quam Dialecticam vocant? in qua adeò excelluit ut iis qui cum eo disputabant, facilius esset sese extricare è labyrinthis, quam argumentorum ejus laqueos effugere, si quando res ita postularet? Iam verò Astronomiam, Geometriam, numerorum proportiones hactenus didicisse contentus, ut non ab iis qui in ejusmodi rebus sciti & eruditi sunt, exagitaretur: quicquid supererat, ut pietatis cultoribus infrugiferum contempsit: adeo ut & quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quam quod reliquit.

HÆc nos obiter: Qui plura volet in hoc genere, videat Luciani Demosthenem, Plinii Trajanum, Panegyresque Imperatorum ex Latino Pacato, Eumene, & aliis: nulla est materia, in qua fœcundiùs omnia penè ingenia luxuriârint.

Pro animaliũ laude infinita sunt apud Ælianũ, qui eorundẽ φύσεις elegãtissimo stylo est persequutus. Equi encomiũ habet Hierocles in præfatione libri secundi Hippiatricorum, & Gryneus in Hippiatrica. Bovem celebravit Libanius, Musicam Lucianus, Apes Quintilianus, de quibus nonnulla dixi superiùs. Multa etiam, quæ ad animalium laudes attinent, invenientur in Hypotyposibus.

ARTIFICIUM ET SUAVITAS Aristidis in laude Smyrnæ.

CAPUT XXIV.

INter res inanimas celeberrima est laus urbium: in qua visum est Smyrnæ encomium ex Aristide subjicere: quod elegantissimæ civitati videatur suavissimam orationem accommodasse. *Babylonis descriptionem vide apud Philostr. l. 1. c. 18. pag. 37.*

Sunt autem ejus hæc præcipua capita:

Primum laudis caput, est ab antiquitate, quòd Smyrna tertiò instaurata, ex eo & antiquitatem suam probet, & pulchritudinem ostentet: sitque, quod ait Tertullianus de Carthagine, in libro de Pallio, vetu-

vetustate nobilis, novitate fœlix: quod illustrat similitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita, sensim ad elegantiora defluunt. Hanc esse quoque naturæ œconomiam disertissimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena est, aut ab aliarum urbiũ indigenis: quos ipse sua gloria nobilitavit, deliciis perfudit, robore animavit. Hujus autem bellicæ fortitudinis unum affert exemplum in Chiis à Smyrnensibus egregiè debellatis; cujus victoriæ monumentum Navis est, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Anathemata victoriæ.

Consuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, signa, vexilla, naves, & cætera hujusmodi, ad victoriæ monumenta servare; sic C. Memmius Rostratas priscorum Latinorum naves, quas devicerat, in Rostris collocari jussit: unde & loco nomen.

Tertium, Omissis venusta transitione pluribus, ut satis perspectis, ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς admodum laudat, dignam asserens quæ inter stellas collocetur. Sic Erinna Lesbia, Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Roma terra Olympus apud Erinnam.

Quartum, Formæ illius cœlestis notas & insignia sigillatim expendit. Sunt autem situs, magnitudo, partium urbis aptissima conformatio, ornamenta, quibus tot & tam variis collucet, ut tota ex signis & picturis conflata esse videatur: Strabo lib. 14. de his verba faciens laudat in Smyrna post situm, ῥυμοτομίαν διάφορον, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας, τετραγώνους ἐπιπέδους τε καὶ ὑπερῴους, vicos commodè deductos, vias lapidibus stratas, porticus magnas, & quadratas, in planis & editis locis.

Quintum, Post conformata præcipua urbis membra, ad singula descendit, & laudat ædificia, templa, theatra, gymnasia, fora, portus, lavacra, curricula, fontes: quorum & species & multitudo delectat: His accedit tanta ex aeris temperie suavitas, ut urbs tot ædificiis extructa ruris tamen amœni instar esse videatur.

Sextum, Post tot rerum & spectaculorum frequentiam commodè subjecit ἐπιφώνημα merè Atticum, & suave, non hyperbolis vastum.

Septimum, Ab ædificiis transit ad cætera urbis adjuncta, Animi corporisque voluptates: ac imprimis artes commendat, quarum tantam esse copiam dicit, ut jure quis Smyrnam Disciplinarum Larem appellârit.

Et ex iis magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum utilitatem tum oblectationem, uberrimus est maris terræque proventus, & omnis generis opificia, quibus vita civilis adjuvari ornarique possit.

Octavum, Et ne quid ad singularem voluptatem hominibus præsertim literatis desit, pro urbis portis non est quidem ille Apollo ἀγυιεὺς, qui à Græcis, Hesychio teste in ara columnæ speciem referenda celebratur pro foribus, sed fluvius Meles Homeri natalibus insignis; qui Smyrnam abluens, eandem incredibili suarum deliciarum spectaculo perfundit. Hujus superiores fontes describit in orbem circinatos; & pulcherrimis monilibus similes; posteriora aquarum Euripis scaturientia, ostia nullo aquarum tumultu obstrepentia, pisces cicures, ludibundosque præsultores.

Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus.

Meles.

Ad summum, fluvium nobilem, cui ut Sperchio juvenes, cincinnos; sic carminum primitias, in Homeri honorem nobilissima quæque ingenia consecrent.

Nonum, Meleti amœno fluvio succedit amœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æstu perfusa, nunc autem sola ipsius vestigia, non sine amœno quodam spectaculo ostentans. Ex eo amplissima & pulcherrima urbis facies, jucundissimusque prospectus.

Decimum, Post tot ornamentorum expositionem colligit, tantam esse urbis gloriam, ut uni Smyrnæ decor damno esse videatur, quo minus à suis laudatoribus ornari possit. Tum infert similitudinum aliquot delicias; portum cum umbilico; mare, cum urbis oculo comparans: quæ, ut aptiora, carminibus Musarum filiis relinquit.

Pulchritudo sine gratia, hamus sine esca.

Undecimum, Pulchritudo sine gratia, hamus est sine esca natans; quamobrem rectè post civitatis pulchritudinem subjungit affusam illi gratiam: quam cum Iride, Lyræ suavissimo concentu, & splendore, qui ab Homero in ædibus Menelai describitur, egregiè comparat.

Duodecimum, Pauca de sinu maris & portu subintexit, quasi eum subterfugissent: Sed consultò, artificiosum hunc orationis exitum quæsivit, ut cùm de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porrò suavioris elegantiæ visa.

Aristides.

Οἶμαι γὰρ, εἴ τινος εἴδωλον πόλεως ἔδει φανῆναι κατ' οὐρανὸν, ὥσπερ τὸν στέφανον φασὶ τῆς Ἀριάδνης, ἄλλα εἴδωλα ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα πρὸς θεῶν ἐτιμήθη, τὸ δὲ ἀναφανῆναι νικῆσαι. οὕτω μοι δοκεῖ πεφυκέναι παράδειγμα πόλεως εἶναι, &c.

SI qua præstantissimæ urbis imago in cœlo esset collocanda, velut Ariadnæ ajunt coronam, aliaque tum fluviorum tum animalium Diis dilectorum simulacra; Smyrnam equidem existimarem præ cæteris eo honore dignam fore: adeò videtur exemplar quoddam urbis esse; nec vel Homero cive, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipsa sui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat; neque aures, sed oculos, suæ pulchritudinis admiratione perfundat.

Exordium in laudem pulcherrimæ urbis aptissimũ.

Primùm mari insistens, perpetuum emittit pulchritudinis florem, quasi non paulatim constituta sit, verùm tota simul è terra emerserit. Magnitudinem verò non pro necessitate vel occasione sortita est, sed ubique ampla, sibique similis conspicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas esse urbes dispersas dixeris, sed unam multis parem, eamque sibi variarum partium nexu conformem, non aliter atque in humano corpore, vinciri inter se pulchra membrorum coagmentatio solet.

Jam ornamenta, quæ tum in ipsa, tum circa ipsam visuntur, æquè sunt & multa & splendida, atque omnium maximè exoptanda. Quinimò tota, sicut vestis aureis imaginibus illusa collucet. Si quidem ab occasu ad ortum processeris, è templo in templum venies, & à colle ad collem per vicos pulcherrimos.

Quod si in arce consistas, tum & mare subterfluit, & suburbia appellunt, & utrisque civitas permista, tribus jucundissimis spectaculis animum exhilarat: nec habet quis ubi oculum figat, ubi ad se singula, tanquam in vario monili, attrahunt. Cùm ab arce descenderis, ortui exposita loca te excipient, ac primum templum pulcherrimum præsidis Deæ.

Urbis egregia ornamenta.

Quæ autem deinde sequuntur, ne senex quidem posset commemorare commodè. Nam omnia deinceps ad littus usque, gymnasiis, foris, theatris, portubus,

bus, aliisque ornamentis tum arte tum natura factis certatim resplendent, nec quicquam vel spectaculo vel usu caret.

Ac lavacra quidem tot sunt, ut penè dubites, ubi lavare velis: Curricula verò omnis generis, partim in urbe media, partim in finibus, eaque inter se præstantia. Fontes deinde tot sunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, iiq; quadrifariam se invicem secant, quò pleniùs sole collustrentur: atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum urbes, ac singulas ad imaginem totius describunt.

Auræ verò tum vernæ tum æstivæ etiam lusciniarum ac cicadarum poëticarum dulcedinem superant: aliæque alia peragrantes loca, nemoris instar urbem totam reddunt.

Quænam vel pictura vel sculptura possit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in solemnem exornata pompam, & privato splendet & publico apparatu: Persico elegantius tentorio spectaculum. Animi præterea voluptates nunquàm hîc deficiunt, nec Musarum ulla, quæcunque civitates hominum frequentant caremus. Nam & indigenæ sunt, & advenæ multæ: *adeo, ut disciplinarum quidem ratione, Larem hunc regionis facilè dixeris.* Theatra verò varia, tum ad certamina tum ad alias ostentationes comparata, magna sunt numero. Adhæc, opificia omnis generis, marisque ac terræ proventus æqualis. Denique utrique hominum generi sola hæc urbs est commodissima, sive qui in otio & voluptate statuunt degere, sive qui tacitè philosophari volunt. Aptas enim laboribus remissiones habent, ita ut fatigari non possint.

Jam qui pro foribus est ornatus civitatis instat Compitalitii Apollinis Meles cognominis, Nymphas è finibus, per specum deducit in mare, ut illæ cùm lavacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereides modico recipiant intervallo.

Pariter autem ex antris, ædibus, arboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac superiores quidem ejus fontes circulari sunt figura, & monili valde similes; inferiora speciem Euripi referunt: Ad ostia verò minimum strepit, ac lenissimis fluctibus mari miscetur; cujus & accessus concitati excipit, & recessus mitescentis comitatur, ut difficilis sit concursus animadversio. Quinimò piscium abundantiam, qui quidem cicures sint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam saltent, atque insultent convivis: cùm vel pueri narrare possunt, tum omnibus videre licet: Pulcriores autem fluvii partus, iique in omnes effusi civitates, in Homero communi Græcorum nutritio & amico, tam parentibus quam ipsismet pueris, meritò censentur. Quocirca jure singuli ad Meletis, tanquam ad Sperchii, fontes, quod ait ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, ut Homeri causa fluvium celebrent. Melete trajecto Neptuni campus occurrit: quod est urbis donum, simile meo judicio, ac dissimile Thessalico. Nam ut ille deductis montibus planam reddidit Thessaliam, emisso ex palude Peneo: ita hic de montibus mare reduxit, parem terreno marinum ornatum urbi concilians.

Pisces cicures.

Neptuni campus.

At Poëta quidem aliquis hoc fortasse delectationis causa diceret, portum quidem umbilicum urbis occupâsse, mare autem oculum; non minùs iis qui fines utrinque incolunt, quàm accolis conspicuum: tum arcem quidem undique ex urbe eminere; mare autem, quasi basim triangulum subtendere, hactenus à Melete ad ortum discedens; quatenus flexui sufficiat. Sed hæc quidem, inquam, per partes aliquis illustrare possit. Gratiam

tiam verò, per omnia, more Iridis diffusam, quæque urbem, instar Lyræ, tum sibi tum externis ornamentis consonam reddit; & perpetuum instar æris Homerici ad cœlum usque pertingentem splendorem, quisnam verbis consequi possit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentiâ quisquam valet. Quinimò sola inter omnes urbes spectatorem non auditorem postulat: nec tam spectatorem quàm convictorem perpetuum, si quis ipsam probè perspicere velit, laudumque mercedem indidem reportare.

DE SINGULARI EJUSDEM *authoris artificio, in laude Putei.*

CAPUT XXV.

Putei laudationis artificium.

CLaudam rivos ad Puteum; Qui elegantem sophistæ artem contemplari voluerit, legat quæ scripsit εἰς τὸ Φρέαρ Ἀσκληπιοῦ. Inveniet profectò disertum hominem, nihil eorum omisisse, quæ ad Putei commendationem facere possunt. Incipit:

Τί δ' ἂν εἴποις τὸ Φρέαρ τὸ ἱερὸν, &c.

Primum, Exordium est per addubitationem, ex abrupto: quasi nesciat quid de Puteo Æsculapii sit dicturus, unde orationem auspicari debeat. Tum illud elegans est, quod subjungit, faciliùs esse ejusdem putei aqua pellucida sitis ardorem restinguere, quàm laudes aquæ prædicare. Pressisse videtur in eo, sicut solet, Demosthenis vestigia, qui in ἐπιταφίῳ dixit, mortuos flere, cuivis in promptu esse, at laudare difficile. Illustrat deinde orationem præclara, & ex amantibus ducta similitudine, qui delicias suas præsentes indicare possunt: absentes pro desiderio commendare non possunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator ἀδυνεῖ πρὸς τἰω τοῦ πατρὸς καὶ δημιουργοῦ θέαν, & silentio potiùs laudat quàm oratione.

Secundum caput est, Principium laudationis à situ, seu loco; in quo commendatur salubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, sanctitas, propter templi scilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipsi enim Epidauro Æsculapii natalibus illustrato anteponit; quod Æsculapius Epidaurum, istius sedis amœnitate illectus, videatur reliquisse.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quod fluat à platano, vel quod sanctius est, ab ipsis templi fundamentis.

Quintum, Propriis notis aquam commendat, septem autem illæ sunt. tenuitas, levitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædam sinceritas. Levitatem ejus ex eo probat, quod non ut Peneus fluvius patiatur sibi Titaresium superfundi, sed omnibus innatet, in profundum, non secus ac ficulneum lignum solet, demersis. Hujus naturæ est amnis Silias, qui nihil sibi innatare patitur, ut author est Strabo lib. 15. ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ Σιλίαν ποταμὸν εἶναι ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ.

Sextum, Aquam Æsculapii, cum ipsius Stygis rivo audet comparare, cujus vis ineluctabilis esse perhibetur; nam omnia metalla & lapides perforat, præter pocula ex cornu Asini Scythici confecta; quorum materiam miratus Alexander, Delphos misit, & Apollini consecravit, ut habet Ælian. de animal. lib. 10. Itaque cùm indomitus videatur hic liquor tantis viribus effervescens, non quidem robore parem hanc aquam facit: sed apposita ejus nectarea suavitate, Stygem elevat. *Stygis aqua omnia perforat.*

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolii antapodosin illustrat. Rationem autem ejus copiæ affert, quod Æscula-

culapii ſit, veluti adminiſtet: cujus cùm ſemper profuſa ſit benignitas, puteum talem illi eſſe oportet, qui, nuſquam interſiſtente aquarum ubertate, mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani inſtrumenta ad Domini nutum præſto ſunt apud Homerum, ſuopte motu (tantum eſt obſequii ſtudium) procurrentia.

Octavum, Delabitur ad uſum, celebritatem, & varias hujus aquæ utilitates: quod non tantùm potui, lotionibus, templi luſtrationibus, amœniſſimo præterea voluptatis ſpectaculo, ſed ipſis curationibus deſerviat. Quod autem hic affert de aquarum medicinis, Plinius exequitur l. 31. c. 2. ſed & Tullius Laureas celebravit carmine, fontem Ciceronis, cujus aqua fuit oculis ſaluberrima.

Ut quoniam totum legitur ſine fine per orbē,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falſi numinis venerationem fovendam, in hoc Æſculapii fonte aliquid ex ſua arte & conſuetis fraudibus moliri.

Nonum, Vocem quoque ex hac Æſculapii aqua mutis redditam ſignificat: ſic Clitor fluvius piſces ſuos vocales facit, ut habet Mnaſeas Patrenſis in Periplo: ſic Hippocrene Poëtas afflat, unde & λάλον ὕδωρ appellatur à Nonno, & ἰωνὶς ὕδωρ ab Antipatro, Antholog. l. 2. ſi penes fabulas ſit fides.

Clitor fluvius piſces vocales facit.

Decimum, à comparatione vini & nectaris, tum celebrium fluviorum, hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia, Apollini ſacra, & Cnidus, qui, à Curtio, non ſpatio aquarum, ſed liquore fertur memorabilis; tum Eurymedon Pamphyliæ; & Choaſpis Aſiæ fluvius, è quo ſolo Perſicos Reges bibere author eſt Solinus: tum Peneus, qui per amœniſſima Tempe nemoroſa convalle defluit: & fons Abyſſus, quem à profunditate nomē habuiſſe conſtat. Heſych. Ἄβυσσος ὕδατα ἄπειρα. ἐστὶ δὲ ἐν Ἀργειλίμοις ἤπου καλουμένη.

Ariſtides.

QUid autem de ſacro Puteo dicemus? an orationis facultatē incuſabimus, quæ nequeat ad omnia pertingere, nec ſemper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinē certè ac voluptatem ejus nulla declarabit oratio, verùm faciliùs ex hac aqua bibimus, eamque jucundè aſpicimus, atque in ea lavamus, quàm de ipſa quicquam dicimus. Ut autem ii qui pulchras amant mulieres, formæ præſtantia capti, quales quidē ament, ſciunt, veruntamen, ſi quis eos interroget, nihil de abſentibus poſſent dicere, præſentes autē oſtenderent: Ita & puteū hunc amamus quidem quàmplurimi, aut potiùs omnes ferè: qualis autem ſit, dicere non poſſumus: verum, ſi quis de eo nos interroget, hunc, ad ipſum deducemus, atque ei oſtendemus: Illi verò, nec hoc ſufficeret, donec eò guſtato, lotum Homericam videretur deguſtâſſe; quippe qui manere vellet, ægrèque ab eo diſcederet.

Ex verſ. G. Canteri.

Lotus Homerica.

Nec tamen decet nos, more ſitientium, quod ajunt, tacitè bibere, quin etiam verbis exornemus: ac tum ſervatorē Deum, cujus & hoc opus eſt, ſalutemus, tum nymphas ejus incolas, quæ nobis uſum gratiæ divinæ concedunt & ſubminiſtrāt. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cùm ex eo bibimus, admoto labris poculo non ceſſamus, ſed infundimus ſubito, ſic oratio quoque noſtra ſubitò dicet omnia? Illud igitur nobis ſit, quaſi labris admotum, quod in pulcherrimo ſit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, ut ſaluberrimum & puriſſimum elegit locum, hunc beneficiis ſuis illuſtriſſimum reddidit, is utique omnium eſt per orbem totum pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in ſingulis locis nati ſunt initio Dii,

etiam

etiam hæc in honore sunt ob hoc ipsum habenda, quòd Deos receperint: Illud tamen longè majus est, quod ipsa ab usque Epidauro huc profectus Deus, maximè amavit hunc locum, atque ostendit, eum se, cum delectum, tum cæteris prælatum deinceps in colore. Cui autem loco Deus ac Deorum quidem benignissimus, censuit immorandum, eum nos, qui quidem servi ejus simus, alio quàm optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis loco est Puteus. Præterea ipsius templi locus is, qui sub dio pervius est, optimo loco jacet. Medius enim puteus in medio constitutus est. Aqua verò vel à platano fluit: quandoquidem & hæc instar notæ cujusdam est agnata, vel si mavis, quod quidem pulchrius est, & sanctius, ab ipsis quibus insistit templum fundamentis.

Quo fit ut omnes hoc opinentur, atq; credant, à salubri ac salutari loco aquam profluere; quippe quæ à templo, & servatoris pedibus proficiscatur. Nec enim posset ex salubriori loco profluere. Et in tali quidem loco sita, & à talibus oriunda, meritò dicetur optima.

Aqua commendatio. Ac primùm quidem tenuissima est, ad aëris naturam proximè accedens, deinde, quod hinc sequitur, lenissima simul & mitissima, tum dulcissima, & maximè potabilis: ac perennis, & ad cujus potationem vinum non desideres.

Et Homerus quidem Titaresium Peneo dixit superfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. At verò huic aquæ, meo iudicio, siquidem alia infundatur, sursum exilit, illa tanquam phallo quodam in profundum delabente nisi potiùs etiam infusam aquam videatur lenitate sua, in altum esse sublatura: quæ quidem non arroganter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit Stygis rivus, si oppositus propendeat? hæc aurem fluxio, nec à Styge oritur, nec aliud quicquam horrendum habet, sed vel sanitatis, vel nectaris, vel similis alicujus rei jure rivus dici posset. Cui illud est etiam testimonio, quòd hæc aqua temporis vitium non patitur, verùm quæcunque est hausta, eodem modo atque ea quæ in puteo relinquitur, incorrupta manet, & sincera.

Iam verò abundantia putei tanta est, quanta nullius, ut ita dicam, alterius, ac robustos quidem eos qui hauriunt, & cautos oportet esse, ne invadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, æqualem perpetuo copiam præbet, pertuso dolio ex contraria parte respondens. Vt enim illud nunquam impletur ista, hic semper ad labrum usque plenus est.

Cùm enim humanissimi Dei minister sit, & adjutor, ad ministerium promptissimus, ac semper plenus conspicitur. Et sicut ille nunquam ab hominibus servandis cessat, sic dominum hic imitans, indigorum usui nunquam non suppeditat, cùm sit, quasi alumnus quidam, donumve Æsculapii, quemadmodum Vulcani instrumenta finxit Homerus, ad ejus voluntatem moveri. *Vulcani instrumenta sponte moveri.* Et quoniam huc usque dicendo perveni, quænam est inter homines aqua, quæ cum hac in usu comparari possit? nec enim potus modò, sed idem etiam lavacrum est jucundissimum, ac tutissimum: nec pro anni tempore mutatur; quin & æstate frigidissima fit, & hyeme clementissima, præsentis ubique temporis molestias mitigans, qualem quidem decet fontem sacrum Æsculapii existere. Ac pulchra quidem ista sunt & jucunda, sive quis iis utatur ipse, sive alios videat partim æstate circum puteum deinceps, ut examen apum, vel muscas circum lac, circumsistere, & à matutino usque tempore vaporem instar potus alicujus

mentis præoccupare; partim cùm glacie concreata manus laverint, calidiores ac jucundiores fieri: verùm sunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tanquam operis socio utitur, multisque sæpe ad ea quæ volebant à Deo impetranda, puteus hic usui fuit.

Nec secus atque medicorum & præstigiatorum servi ad ministeria sunt exercitati, & adjumento suo spectatores atque ægrotos stupefaciunt: Ita magni operum mirabilium artificis, & ad hominum salutem omnia referentis hoc est inventum, hæc possessio. Itaque in omnibus eum juvat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cùm ex hoc puteo lavissent, visum recuperârunt: multi ex aqua cùm bibissent, pectoris sanitatem, anhelitum laborantem, receperunt. Multorum etiam pedes, aliave membra sunt correcta.

Aqua virtutes. Fontium commendatio.

Quid, quod ex muto quidam eloquens olim factus est; quemadmodum, qui de sacris biberunt fontibus, vaticinari solent? Nec desunt, quibus, quod aquam duntaxat hauserant, saluti fuit. Quinimò cùm ægrotis adeò salutaris est, tum, sanis etiam cujusvis alterius aquæ usum præbet insignem.

Qui enim hanc gustaverint, iis alia jam aqua quævis sordet; ut si quis post vinum fragrans vappam bibat. Sola porrò hæc aqua, tam ægrotis eadem quàm valentibus æquè est jucundissima, & utilissima; ut nec vel lac cum ea comparare, vel vinum desiderare possint: quandoquidem est instar nectaris ejus, quod Pindarus perenne, potabile, ac divina quadam mistura temperatum cecinit.

Quocirca si duo proponantur vobis pocula, alterum hac aqua, alterum alia simul, & vino præstantissimo plenum: utrum essetis sumpturi, dubitare possetis. Præterea reliquæ aquæ sacræ, qualis est Delia, aliæque similes, paucorum usibus patent: hæc per utentium salutem, non quod eam nemo contingat, sacra redditur: eademque & lustrationibus templi sufficit, & hominibus ad potionem ac lavacrum, & spectantium delectationi.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec unde Rex bibebat, Choaspim, nec eum, cui pulcherrimas ad utramque ripam coronas emisit terra, Peneum, neque Abyssum, neque aliam aquam ullam, cum hac undique sacra velim comparare, sed tantum eam inter aquas excellere, quantum præses ipsius Deus Diis præstat reliquis, dixerim.

Choaspis fluvius ex quo bibit Rex Persarum. Abyssus, fons.

Hoc restat adjicere, piè nos facturos, si sic sentiamus; quandoquidem primus de ipsa Deus hanc, ut ajunt, sententiam tulit.

Finis Libri decimi.

Digitized by Google

LIBRI UNDECIMI
INSTITVTVM.

NDECIMUS hic liber Epidicticos Characteres hypotyposeωn complectitur; in quo variorum authorum, qui modo in florido genere nituerunt, ingenia, & quasi ex Græcorum Latinorumque tessellis opus mirificè vermiculatum poteris agnoscere. Sunt omninò Hypotyposes, vivæ quædam rerum imagines, & compendiosæ laudationes, ac vituperationes, quibus nihil est in eloquentia ornatius, si modò ea temperies adhibeatur, quam imperiti non norunt, dum omnia farciunt descriptionibus. Atque, ut novitius ille Pictor, qui Helenæ tabulam totam auro complevit, cum pulchram orationem facere non possint, divitem male adscitis ornamentis faciunt. Videndum est, quid locus, quid persona, quid aures ferant, ut quis prudenter istis imaginibus utatur. Sed de usu aliàs: Nunc inter has Epidictici generis delicias ludens, satis uberem hypotyposeωn copiam in ordinem digessi, permultas ex Græcis παραφραστικῶς expressi, obscuras illustravi, mancas & mutilas supplevi, notas ad aliquot obscuriores locos adjeci: Quo in opere varietas cum fructu & voluptate conjuncta, studia juventutis excolere simul & exhilarare poterit.

Homo mensura omnium. Homo animal immortale in mortali carcere. Plato in Axiocho.

Ordiemur ab homine; hic enim est πάντων μέτρον: Duas ejus natura orationi præbet ansas; hac vim cælestem, illa terrenam effigiem attingimus. Quid est enim aliud homo, quàm ζῷον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ; Animal immortale, in mortali carcere conclusum? *Sed immortalis anima, quibus in tanta rerum difficultate depingetur coloribus? mirari possumus, describere satis non possumus. Verùm nonnulla de eadem materia jam delibavimus libri tertii capite primo, & multa se prodent in Ethicis characteribus, quæ ad animi lineamenta attineant; nunc inferiorem naturam quæ prima occurrit oculis, consideremus.*

CHA-

CHARACTERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS.

VARIAS HYPOTYPOSES COMPLECTENS, Ex antiquis authoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO.

Descriptio I.

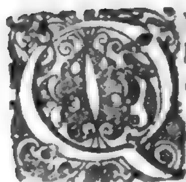

Quid est Homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. Iactatu, non tempestate magna, ut dissiperis opus est: ubicumque arietaveris, solveris. Quid est homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens ad omnem fortunæ contumeliam projectum: cum bene lacertos exercuit, cujuslibet feræ pabulum, cujuslibet victima: ex infirmis fluidisque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursum situ & otio iturum in tabem: Alimenta metuens sua, quorum modò copia modò inopia rumpitur, anxiæ sollicitæque tutelæ, precarii spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua singulis opus est? numquid enim, ut concidat res est magni momenti? Odor illi, saporque, & lassitudo, & vigilia, & humor & cibus & sine quibus vivere non potest mortifera sunt, quocunque se movet, statim infirmitatis suæ conscium, non omne cœlum ferens, aquarum novitatibus, flatusque non familiaris auræ & tenuissimis causis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum a fletu vitam auspicatum. Cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal movet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit? immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotesque disponit: cùm interim longa conantem

eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur: pauci sunt circuitus annorum.

Nota.

Vide quæ habet Plinius in procem. l. 7. planè eximia, & Plato in Axiocho, ubi ait hanc inferiorem naturam, ad omnem vim mali excipiendam, esse coagmentatam, ἧς τὰ ἥδοντα ἀμυχιαῖα, καὶ πτηνά, καὶ εἰς πλείους ὀδύνας ἀνακεκραμμένα, τὰ δὲ ἀλγεινὰ ἀκραιφνῆ, καὶ πολυχρόνια, καὶ τῶν ἡδόντων ἄμοιρα, &c. Id est, cujus voluptates ulcerosæ, & volatiles, multisque permixtæ doloribus: dolores verò meri, diuturni, & voluptatum expertes.

Cornel. in Genes. pag. 53. varias definitiones hominis habet.

CORPUS HUMANUM in genere.

Descriptio.

DEus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur nodata & adjuncta, invicem nervis alligavit atque constinxit: quibus mens, si excurrere aut resistere velit, tanquam retinaculis uteretur, & quidem nullo labore nulloque conatu, sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret ac flecteret: hæc autem visceribus operuit, ut quemque locum decebat, utque ossa solida tegerentur: item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi rivos per corpus omne divisos, per quas discurrens humor & sanguis universa membra succis vitalibus irrigaret: & ea viscera formata in eum modum, ut quid unicuique generi aptum fuerit, superjecta pelle contexit: quam, vel sola pulchritudine decoravit, vel setis adoperuit, vel squamis munivit, vel plumis insignibus adornavit. Illud verò commentum Dei mirabile, quod una dispositio & unus habitus innumerabiles animantium præferat varietates.

Nam in omnibus ferè quæ spirant, eadem series & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa cervix: Item collo pectus adjunctum, & ex eo prominentes armi; adhærens pectori venter: Item huic subnexa genitalia. Ultimo loco femora, pedesque. Nec solùm membra suum tenorem ac situm in omnibus servant, sed etiam partes membrorum. Nam in uno capite ipso certam sedem possident aures, certam oculi, nares item, os quoque, & in ore dentes & lingua.

Nota.

Hæc Lactantius libro de opificio Dei cap. 7. Suavis est & ingeniosus in eodem argumento Ambrosius, Hexameri libro sexto, capite nono, D. Gregor. Nazianz. orat. 34 & alii innumeri, qui eandem materiam attigerunt. Sed juvat in istis, etiam medicos audire; qui hæc tantò accuratius describunt, quanto nôrunt meliùs; inter quos, & nostro sæculo Laurentius, in eo libro quem de hac humani corporis structura scripsit, non modò est accuratus in rebus, sed in stylo etiam plurimum habet dignitatis. Ex eo igitur descriptiones aliquot nobiliorum partium afferemus.

CAPUT.

Descriptio III.

HOminem ob naturæ majestatem miraculum miraculorum, animal adorandum & venerandum, à sapientissimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat. Majestatis porro imaginem licet ubique habeat expressam; lucent tamen in capite plures divinitatis illius, & principatus animæ radii. Quid sine

ſine capite eſt homo? jacet mehercule, jacet ſine honore, ſine nomine, quaſi truncus iners, & ignobilis: ſola Principum capita, auro, ære, marmore ſculpta, in pretio ſunt; per caput jurabant veteres; capitis nutu pacta confirmabant; caput ubique pleniſſimum majeſtatis: at illud ipſum ſolius cerebri gratia conſtructum eſt; cujus domicilium & propugnaculum à Principe Medicorum appellatur.

Ex Laurentio: Item.

CEREBRUM.

Plinius l. 11 ESt hoc viſcerum excelſiſſimum, proximumque cœlo; hanc habent ſenſus arcem munitiſſimam, hîc culmen, hic vigor, hîc mentis eſt regimen; eſt cerebrum non modo ſenſuum ſedes, & motuum προαιρετικῶν artifex; membrorum vaſtiſſimas moles & muſculorum prætumida corpora nervorum fibris, quaſi funiculis, non ſine admiratione trahẽs; ſed & ſapientiæ eſt domicilium, memoriæ, judicii, cogitationum, quibus opifici Deo humanum genus redditur ſimillimum.

Plato diviniſſimum hoc appellat membrum, nec ſolum præcipuum, ſed etiam totum in corpore. Homerus ὀυρανὸν nominat, quod ad inſtar primi orbis, ejus vi ac illuſtratione inferiora moveantur, ac ſentiant: hîc ſacram Palladis arcem Poetæ locant, dum eam Jovis cerebro natam fingunt: propterea à cerebri eſu tanquam à re ſacra abſtinebant veteres; & ſternutantibus bene precabantur. Quod denique in mundo eſt cœlum; in homine eſt cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis eſt domicilium. Sunt ſanè hæc omnia divinitatis cerebri certiſſima argumenta. Sed hoc unum inter cætera præſtantiam luculenter demonſtrat, quòd cerebrò omnia famulentur, ejuſque ſolius gratia totum corpus conſtructum ſit, homo nempe ad intelligendum totus eſt natus, at intelligentis facultatis ſedes eſt cerebrum. Situm eſt in editiſſimo loco, tamquam arce, ac domicilio omnium tutiſſimo, & & ut irruentibus extrinſecus injuriis minùs foret obnoxium, oſſibus undequaque quaſi propriis ſepimentis hoc natura obvallavit, orbiculari figura tornatum eſt, tum ut capacius, tum ut nocumentis minus occurſet: adde quòd diviniſſimo membro perfecta debetur figura: eſt tamen quadamtenus oblongum, geminis verticibus extumeſcens. Et, ut ejus magnitudo ingens eſt, & homini, quàm cæteris animalibus, capacius, & amplior moles; ut unicum hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius, & capacius: quid ejus fabricæ concinnitatem loquar, quid ſolertem naturæ in ejus ſtructura ſolertiam? quid hujus regiæ domus columnas? & concamerata involucra, quæ ſuperbæ molitionis ingentem molẽ ſuffulciunt? quid atria? quid thalamos? quid ſinus quatuor? quid ſpeculum lucidum? quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quaſi labyrintheos flexus? Miror profectò, & cum vetuſtiſſimo Zoroaſtre exclamare cogor, ô homo audacis naturæ miraculum!

Ambroſ. Hexam. l. 6. §. 9.

Ex Cic. 2. de natura Deorum.

OCULI.

Deſcriptio IV.

OCuli quædam ſunt *in carne ſidera*, ut ait D. Ambroſius, & ἀγάλματα ψυχῆς ἀκεβδῆ, ſecundùm Damaſcium, in vita Iſiodori, *accurata mentis ſimulachra*, quorum ſtructuram cum multi ſtylo fuerint proſequuti, non dubium eſt quin Marcus Tullius orationis lumine cæteros ſuperârit. Sic igitur ille:

Senſus autem interpretes, ac nuncii re-

rum, in capite, tanquam in arce, mirificè ad usus necessarios, & facti & collocati, sunt tamquam speculatores, locum altissimum obtinent, ex quo plurima conspicientes suo fungantur munere: quis verò opifex, præter naturam, qua nihil potest esse callidius, tantam solertiam persequi potuisset, in sensibus? quæ primùm oculos membranis tenuissimis vestivit, & sepsit, quas primùm perlucidas fecit, ut per eas cerni posset, firmas autem, ut continerentur; sed lubricos oculos fecit, & mobiles, ut declinarent si quid noceret, & aspectum, quò vellent, facilè converterent; aciesque ipsa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parva est, ut ea quæ nocere possunt, facilè vitaret, palpebræque, quæ sunt tegumenta oculorum, mollissimæ tactu, ne læderent aciem, aptissimæ factæ, ad claudendas pupillas, ne quid incideret; & aperiendas; idque providit, ut identidem fieri posset cum maxima celeritate. Munitæque sunt palpebræ, tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur, & somno, conniventibus cum oculis, ad cernendum non egeremus, ut qui tanquam involuti quiescerent.

Latent præterea utiliter, & excelsis partibus undique sepiuntur; primùm enim superiora superciliis obducta sudorem à capite & fronte defluentem repellunt, genæ deinde ab inferiore parte tutantur subjectæ, leviterque eminentes; nasus ita locatus est, ut quasi murus oculis interjectus esse videatur. Jam verò, quàm sunt in cernendo subtiles, in his artibus, quarum est judicium oculorum, in pictis, fictis, cælatis, formis, in corporum etiam motione, atque gestu, colorum etiam & figurarum, tum venustatem atque ordinem, & ut ita dicam, decentiam oculi judicant, atque etiam alia majora: nam & virtutes, & vitia cognoscunt, iratum, proprium, lætantem, dolentem, fortem, ignavum, audacem, timidum, cognoscunt.

Laurentius minùs dictione religiosus, accuratã habet descriptionem his verbis:

Naturæ speculum est oculus, microcosmi lumen, pars ætherea, solis janua, fenestra animi, magnæ mentis imago. Figura est inprimis rotunda, & aliquantulum oblonga, quo ad capacitatem, robur, agilitatem promptior sit atque expeditior. Et gemini quidem sunt ocelli, in loco editissimo capitis collocati, ut noctu atque interdiu non secus ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinatione atque flexu devitent: nec satis; in antrum quoddam ac veluti sinuosam vallem retrusi cernuntur, quò & eorum securitati provideatur, & minori naturæ dispendio spiritus dissipentur: quin ut extrinsecus irruentibus injuriis minùs sint obnoxii, ossibus undequaque & palpebris, quasi propriis sepimentis sunt obvallati: magnitudo eorum tanta est, quanta ad rerum imagines sufficiat: natura tota est aquea, mollis, lubrica, splendens, pellucida, ut celeriùs rerum omnium spectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, sex musculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus nervis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipeque copioso constituitur. Musculi undequaque mirâ volubilitate pernices versant tunicæ fluentem naturam, veluti solidiori vallo muniunt; quarum una est venulis & arteriolis quamplurimis distincta, fundæ similitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate, cornu prætenue & accuratè politum refert. Tertia uvæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus avulsus est, figura, colore, tenuitate, levitate externa spectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam reticularem à retis similitudine medici

dici dixerunt. Postrema veteribus incognita, vitrea, & ipsa vitreum humorem omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt statim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobilissimæ: humor quippè est aqueus, crystallinus, & vitreus, sed crystallino summus debetur honor, qui anima oculi, speculum interius, & centrum ideo dici solet.

Quid nervos loquar, quorum unus visioni, alter motioni deservit? quid adipem? quid venas? quid arteriolas? quid musculos? portenti profectò simile est, quod uno corpusculo tam varii generis particulas natura concluserit. Quid de oculorum effectis dicam? vident, mirantur, adamant, concupiscunt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, ultionis indices sunt; in audacia prosiliunt, in reverentia subsident, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares subrident, eodem mœrente languescunt, in ira exasperantur, in cogitatione ac cura quiescunt, cum mente semper intenti: unde tot usus, tot nomina, torvi, truces, flagrantes, graves, transversi, limi, submissi, blandi; ad summum ad animi motus ita sunt compositi, ut alter animus esse videatur.

Vide Plin. l.11.c.37. p. 253.

AVRES.

Descriptio V.

AUres, animi lances, suam quoque merentur commendationem: quam Cicero lib. 2. de natura Deorum, paucis pertexuit.

Auditus semper patet, cujus etiam sensu dormientes egemus, à quo cùm sonus est acceptus, etiam à somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid intrare possit: si simplex & directum pateret, provisum etiam ut si qua minima bestiola conaretur irrumpere, in sordibus aurium, tanquam in visco, inhæresceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus, & ne adjectæ voces laberentur, atque errarent priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocircà & in fidibus, testudine resonatur, aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis redduntur ampliores. Aurium item est artificiosum quoddam & admirabile judicium, quo judicatur, & in vocis, & in tibiarum ac nervorum cantibus varietas sonorum, intervalla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuscum, lene, asperum, grave, acutum, flexibile, durum, quæ hominum solummodò auribus judicantur.

COR.

Descriptio VI.

SEd nihil corde admirabilius, hoc vasculo quo tanta rerum continetur immensitas; de quo præclarè Laurentius:

Hoc præstantioris animæ sedes, vitæ domicilium, fons sanguinis, & quasi perpetuus caloris focus; quo vigente omnia vigent, intereunte marcescunt, atque dilabuntur. Primùm pyramidis est figura sensim gracilescente: ex basi enim ampliore in turbinatum mucronem desinit, quo longitudo ad tractum, rotunditas ad robur amplitudinemque conferat. Situm est in medio thorace, ut vitalem spiritum & vivificum nectar salutaris instar syderis, in omnia extrema diffundat: Quantitas ejus exigua, ut cæterorum vitæ principiorum; quorum vis maxima in parva mole spectabilis emicat; carne durâ est, & solidâ; quò & illa inditi

à Deo

COMA.

Descriptio. VIII.

Coma reverenda in senibus, veneranda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambrosius Hexam. lib. 6. cap. 9.

Hujus descriptionem in muliere persequutus est Apuleius, suo, ut solet, stylo intemperantius velificatus.

Quid cum capilli color gratus, & nitor splendidus illucet? & contra solis aciem vegetus fulgurat? vel placidus renidet? at in contrariam gratiam variat aspectum, & nunc aurum coruscans, in mellis lenem deprimitur umbram, nunc corvina nigredine cærulus, columbarum colli flosculos æmulatur: vel cum guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatur: & pone versum coarctus oculis occurrens, instar speculi, reddit imaginem gratiorem?

Quid cum frequenti sobole spissus cumulat verticem? vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, ut quamvis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distinxerit, ornata non possit videri. At in Photide non operosus, sed inornatus, ornatus addebat gratiam. Uberes enim crines leniter emissos, & cervice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus distinxerat.

Apul. lib. 2. Met.

Notæ.

Contra solis aciem vegetus fulgurat: Callistratus de coma ἐπιχρύσοις ἤστραπτε, capillis aureis fulgurabat, non satis ἐμφατικῶς, redditur fulgebat. Idem ἡλιῶσαν, comam Meleagri dixit.

At in contrariam, lege, *Aut in contrariam.*

Aurum coruscans in mellis lenem deprimitur umbram; Significat, auri radiantis fulgura mellei coloris minus vegeti, velut quibusdam umbris temperari. Διαφαινομένας καὶ ἀποφαινομένας, κόμας, dixit Nazianzenus, oratione undecima.

Corvina nigredine cærulus. Hunc capillorum colorem probat Anacreon;

Γράφε μοι τρίχας τὸ πρῶτον
Ἁπαλάς τε, καὶ μελαίνας.

Columbarum collis. Quæ Lucretius describit lib. 2. Nero Cæsar in suis Leoninis.

Colla Tyberiaca splendent agitata columbæ.

Guttis Arabicis: ungento nardino, vel lacryma myrrhæ, quæ laudatissima est in Arabia. De unguentis & tinctura capillorum notius, quàm ut hic debeat inculcari.

Pectinis arguti dente tenui discriminatur,
——*aut morsu numerosi dentis eburno.*

Multifidum discriminârat. Claud. in nuptiis Honorii. v. 103.

Pone versum coarctus: pone verticem nodo religatus.

Crines nodantur in aurum. Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus, quod summa in camisia circa cervices assuunt mulieres, crispissimum, & sinuatum.

 COR-

CORPUS HUMANUM in specie.

SEU

Variæ descriptiones Hominum.

APOLLO.

Descriptio 9.

Ex Apuleio, lib. I.

Descriptiones Apuleii si quæ occurrent, cum summo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmonui, sæpe durus est, insolens, & supra modum putidus: habet tamen multum ingenii; &, si meliori Ciceroniani styli censura castigatus esset, plus in istis obtineret venustatis.

Contrà Apollinem (ridiculum dictu) adversis virtutibus culpabat: quòd Apollo esset, & coma intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiscius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines ejus præmulsis antiis promulsis caproneis, anteventuli, & propenduli, corpus totum gratissimum, membra nitida, lingua fatidica, seu tu te oratione, sive versibus malis utrobique facundia æquiparari. Quid? quòd vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quòd & lyra ejus auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? quid quòd & doctissimè & gratissimè cantillat? hæc omnia, inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, sed luxuriæ accommodata, circa corporis sui qualitatem speciem maximam ostentare.

Nota.

Apollonis characterem similiter habet Apollonius, Argonauticôn lib. II. v. 675.

Quintus Calaber, lib. 9.

Antipater, *εἰς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος.*

Anthol. 4. Philostr. Iun. p. 837. in Marsya.

Coma intonsus. Nonn. Dionys. lib. 10.

Φοῖβος ἀκερσεκόμης κεχαλασμένα βόστρυχα σείων:

Phœbus coma intonsus, solutos cincinnos quatiens.

Genis gratus: *θηλείας παρειὰς*, dixit Callimachus in Apolline, v. 37.

Præmulsis antiis.

Antiæ muliebres, capilli demissi in frontem appellari ex Græco videntur: quod enim nos *contra*, illi *ἀντὶ* dicunt.

Festus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap. 28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamistro crispantur.

Caprona æquorum jubæ in frontem deversæ, dictæ quasi à capite pronæ.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, si de hominibus dixerit; nam & jubam virilem, capillum nominat Seneca de brevitate vitæ, c. 12. Quomodo excandescunt, si quid ex juba sua decisum est.

Vestis textu tenuis. Citharœdi ubique magno vestis cultu atque choragio, depinguntur. Talis qui describitur à Cicerone, 4. ad Herenn. Talis qui à Luciano, & Apuleio Florid. l. 2.

I N

IN HOC GENERE DESCRIPTIONUM picti & florentes sunt Græci sophistæ, ut Philostratus, & Callistratus; ex quibus descriptiones aliquot subjiciam, quas ego verti, non quidem ad verbum, ut interpres, sed paulò liberius, ut Orator.

Ex Callistrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Descriptio X.

Ἔρως ἦν Πραξιτέλους τέχνημα, ὁ Ἔρως αὐτὸς, παῖς ἀνθηρὸς, καὶ νέος, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα. χαλκὸς δὲ αὐτὸν ἐτύπου, καὶ ὡς ἂν Ἔρωτα τυπῶν τύραννον θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ αὐτὸς ἐδυναστεύετο. οὐ γὰρ ἠνείχετο χαλκοῦς εἶναι τὰ πάντα, ἀλλ' ὅσον ἦν, Ἔρως ἐγίνετο. εἶδες ἂν τὸν χαλκὸν θρυπτόμενον, καὶ εἰς εὐσαρκίαν ἀμηχάνως χλιδῶντα, καὶ ὡς βραχέως εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαῖα πληροῦν ἑαυτῷ τὴν ὕλην ἀρκοῦσαν. ὑγρὸς μὲν ἦν, ἀμοιρῶν μεγαλειότητος. χαλκὸς δὲ ἔχων συνῳδὸν τὴν χροιὰν εὐαλθὴς ἐνεφαίνετο. τῆς δὲ κινήσεως ἔργον ἐστερημένος, ἕτοιμος ἦν δεῖξαι κίνησιν. εἰς μὲν γὰρ ἕδραν στάσιμον ἵδρυτο. ἠπάτα δὲ ὡς καὶ τῆς μετεώρου κυριεύων φορᾶς. ἐγαυροῦτο δὲ εἰς γέλωτα, ἔμπυρόν τι, καὶ μείλιχον ἐξ ὀμμάτων διαυγάζων, καὶ ἦν ἰδεῖν ὑπακούοντα τῷ πάθει τὸν χαλκὸν, καὶ δεχόμενον εὐκόλως τοῦ γέλωτος μίμησιν. ἵδρυτο δὲ, εἰς μὲν τὴν κορυφὴν τὸν δεξιὸν ἐπικάμπτων καρπὸν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μετεωρίζων τὸ τόξον, καὶ τὴν τῆς βάσεως ἰσορροπίαν ἐπικλίνων ἐπὶ τὰ λαιά. τὴν γὰρ τῆς ἀριστερᾶς λαγόνος ἔκστασιν ἀνίστη πρὸς τὴν εὐμαρότητα, τοῦ χαλκοῦ τὸ στεγανὸν ἐκκλάσας. πλόκαμοι δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἐσκίαζον, ἀνθηροὶ, καὶ ἔνυ-

Cupido erat Praxitelis artificium, ipsemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu & sagittis ferox, ex ære mollissimè conformatus: atque, ut Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipsum etiam metallum imperiosius dominari videbatur: non enim jam ferebat omninò æris speciem, sed quantum naturæ ratio patiebatur, totum cedebat in Cupidinem. Videres quippe æs deliciis affluens, & mirum in modum carnis mollitia teneritateque luxurians, atque, ut summatim dicam, ad necessarias quasque partes explendas materiam seipsa planè contentam: Siquidem molliculus erat puer, à majestate alienus, qui & ipsi quoque æri congruentem colorem nactus, fœliciter adolescere cernebatur. Iam, licet motionis expers, emicanti similis erat, & in firma basi collocatus, spectantium fallebat oculos, quasi jam pinnis aerem everberaret. Quinetiam jactabat sese profusior in risum, igneo quodam & mellito aspectu fulgurans: & videre quidam fas erat æs affectui obtemperans, & ad risus imitationem bellissimè compositum. Erectus insuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, altera manu arcum attollens, & in hac incessus æquilibritate paulò ad lævam projectior, etiam sinistri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem soliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeri & crispantes caput ejus inumbrabant, juvenili sublucentes flore, qui plurimum

ποιητικὸν ὑπολάμποντες ἄνθος, καὶ τὴν θαυμαστὸς οἷος ὁ χαλκός. ἰδόντι μὲν γὰρ, ἔρευθος ἀπέστιλβεν, ἐξ ἄκρων βοστρύχων αἰρόμενον. ἁψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο, μαλθακιζομένη πρὸς τὴν αἴσθησιν. ἐμοὶ δὴ θεασαμένῳ τὴν τέχνην, ἐπῄει πιστεύειν ὅτι καὶ χορὸν ἤσκησε κινούμενον Δαίδαλος, καὶ χρόα παρεῖχεν αἰσθήσει. ὅπου Πραξιτέλης, εἰς τὴν εἰκόνα ἔρωτος ἔθηκε μικροῦ, καὶ νοήματα, καὶ πτέρυγι τὸν ἀέρα τέμνειν ἐμηχανήσατο.

mum gratiæ metallo asperserat: sed enim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbriis evibratus: & contrectanti capillus surrigebat modicâ titillatione delusis sensibus blandiente. Mihi certè, dum artem accuratius contemplarer, subierat animum credere: Dædalum, etiam choream versatilem elaborasse, & colorem sensibus animâsse, quando Praxiteles in muta Cupidinis imagine, quædam etiam fermè sensa incluserat, & ipsum alarum remigio aërem celerrimè secantem solertiùs effinxerat.

Nota ad Cupidinem.

[1] *De hoc Cupidine Praxitelis legendus Pausanias in Atticis. Scholiastes Anthologia. Julianus à præfectis Ægypti, Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem scriptis.*

Τύραννον θεόν. *Alcibiadis Cupido erat fulminator, ut habes in iconibus. Vide ornatissimas descriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in thesauro.*

Ἐγανωμένον. *Similiter Julianus,* κλίνας αὐχένα γαῦρον.

Μείλιχον διὰ τοῦτο γελᾷ, καὶ μείλιχος ἐστιν. *Palladas in Thespio Cupidine.*

VOLUIT ET APULEIUS ISTAS GENTILIUM DEORUM picturas stylo florido persequi, sed propter sermonis insolentiam, longè Græcis deterior est. Sic autem judicium Dearum describit.

Descriptio XI.

ERat mons ligneus ad instar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, sublimi instructus fabricâ, consitus viretis, & vivis arboribus, summo cacumine: de manibus fabri fonte manante, fluviales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tundebant herbulas, & in modum Paridis Phrygii pastoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè indusiatus adolescens, aureâ tiarâ contecto capite, pecuarium simulabat ministerium. Adest luculentus puer nudus, nisi quòd ephebia chlamyde sinistrum tegebat humerum, flavis crinibus usquequaque conspicuus, & inter comas ejus aureæ pinnulæ cognatione simili sociatæ prominebant, quem caduceum & virgula Mercurium indicabant. Is saltatoriè procurrens, malumque bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quæ mandaret Jupiter nutu significans; protinus gradus scitulè referens è conspectu facessit. Insequitur puella vultu honesta, in Deæ Junonis speciem similis, nam & caput stringebat diadema * candidum, ferebat & sceptrum. *Alii candida.*

Irrupit alia, quam putares Minervam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleaginea corona tegebatur ipsa galea, clypeum attollens, & hastam quatiens, & qualis illa, cùm pugnat. Super has Venus introcessit alia visendo decore perpollens,

gratis

gratia coloris ambrosei designans Venerem. Ipse autem color Deæ divisus in speciem, corpus candidum, quod cœlo demeat, amictus cærulus, quod mari remeat. Jam singulas virgines, quæ Deæ putabantur, sui obibant comites.

Junonem quidem Castor & Pollux, sed isti Castores erant scenici pueri. Hæc puella, varios modulos lascivâ concinente tibiâ, procedens quietâ & inaffectata gesticulatione, nutibus honestis pastori pollicetur, si sibi præmium decoris addixisset, sese regnum totius Asiæ tribuiturã. At illam, quam cultus armorum Minervam fecerat, duo pueri muniebant: præliaris Deæ comites armigeri, Terror & Metus, nudis gladiis insultantes. At pone tergum tibicen Hormum canebat bellicosum; & permiscens bombis gravibus tinnitus acutos, in modum tubæ saltationis agilis vigorem suscitabat. Hæc inquieto capite, oculis inspectu minacibus, citato & intorto genere, gesticulatione alacri, demonstrabat Paridi si sibi formæ victoriam tradidisset, fortem trophæisque bellorum insignem suis adminiculis futurum; Venus ecce cum magno caveæ favore, in ipso meditullio scenæ, circumfuso populo lætissimorum parvulorum, dulce subridens constitit amœnè. Illos teretes & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodum involâsse. Nam & pinnulis, & sagittulis, & habitu cætero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obituræ dominæ coruscis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ soboles. Hinc gratissimæ gratiæ; illinc horæ pulcherrimæ, quæ jaculis floris, serti, & soluti, Deam suam propitiantes, scitissimum construxerant chorum, dominæ voluptatum vêris coma blandientes. Jam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circumsonant: quibus spectatorum pectora suave mulcentibus, longè suavior, Venus placidè commoveri, cunctantique lentè vestigio, & leviter per fluctuantes pinnulas, & sensim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarũ sono delicatis respondere gestibus, nunc mite cõniventibus, nunc acre comminantibus gestire pupulis, & nonnunquam saltare solis oculis. Apul. met. 10.

Hactenus affectata, & puerilia.

Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum est, nisi stylo infuscaretur.

Ecce jam profundi maris udo resedit vertice, & ipsum quod incipit velle statim quàm si pridem præcepit, non moratur marinum exequium: adsunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hispidus, & gravis piscoso sinu Salacia, auriga parvulus Delphini Palæmon, jam passim maria persulcantes Tritonum catervæ, hic concha sonaci leniter buccinat, ille serico tegmine flagrantiæ solis obsistit inimicæ: alius speculum sub oculis dominæ prægerit, currus biges alii supernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph. 4.

Nota.

Non assentior Beroaldo, qui per verticem profundum, imum maris intelligit; Quin potiùs νῶτα θαλάσσης designat, quæ Arnob. l. 1. adversus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus ἀναδυομένη, qualem depinxit Leonides Tarentinus.

Τὰν ἐκφυγοῦσαν ματρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷ τε μορμύρουσαν.

Emersam ex sinu matris, adhuc
Spuma fluitantem.

Bellissimè Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpsit Apuleius.

Et ipsum quod incepit velle.

Morem ostendit delicatissimarum mulierum, quæ ut ait ille, ad digiti sonum sua mandata impleri volunt; sin autem solea objurgabere rubra.

Cærulis barbis hispidus, *alibi multibarbum dixit, Marsyam non adeò delicatè exprimens illud Nonni τρίτων δ' ἠυγενείος, &c. Dionys. λδ.*

Salacia. *D. Augustinus lib. 4. de civitate Dei.*

Quid est, quod mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipsi quoque sine conjugibus remanerent, additur Neptuno Salacia, Plutoni Proserpina?

Auriga parvulus Delphini.

Dixit ad imitationem Anacreontis: apud quem

Desiderium & Amor circa Venerem ἀναδυομένην equitant ἐπὶ Δελφῖσι χορευταῖς.

Maria persulcantes. *meliùs quàm præsultantes expressit, & illud Anacreontis, qui κῦμα τέμνειν, ἄυλακα θαλάσσης, sulcum maris dixit.*

Concha sonaci buccinat.

Ut apud Nonnum: Triton ipse ἐβόμβεεν ἠθάδι κόχλῳ. Buccinatorem dixit Cicero. filius. epist. 21. l. 16. in eo ut in cæteris audacior quàm pater.

Speculum prægerit.

In quo delicatissimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. Natur. q. 17.

Specula totis paria corporibus, auro argentoque cælata sunt: denique gemmis adornata: & pluris unum ex his fœmina constitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius lib. 6. Metamorph.

IUbet construi currum, quem ei Vulcanus subtili fabricâ studiosè poliverat, & ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat; Lunæ tenuantis detrimento conspicuum; & ipsius auri damno pretiosum. De multis quæ circa cubiculum dominæ stabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris incessibus picta colla torquentes jugum gemmeum subeunt, susceptaque domina lætæ subvolant, currum Deæ prosequentes, gannitu constrepenti lasciviunt passeres, & cæteræ quæ dulce canticant aves, melleis modulis suave resonantes, adventum Deæ pronunciant, cedunt nubes, & cœlum filiæ panditur, & summus æther cum gaudio suscipit Deam: nec obvias aquilas, nec accipitres pertimescit magnæ Veneris canora familia; tum se protinus ad regias Jovis arces dirigit.

Nota.

Ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat. *Similiter Claudianus, de nuptiis Honorii, & Mariæ.*

Mulciber, ut perhibent, his oscula conjugis emit
Mœnibus, & tales uxorius obtulit artes.

Lunæ tenuantis detrimento conspicuum.

Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum:

Auri damno pretiosum.

Quod enim ars raserat ex auro ad arcuatam figuram tennandam, hoc ipso fuit opus politius & nobilius.

Currum Deæ prosequentes, gannitu constrepenti lasciviunt passeres.

Passeres, columbæ, olores sunt in famulitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem.

Καλοὶ κα̣ὶ σε ἄγον,
Ὠκέες στρουθοὶ πτέρυγας μελαίνας.
Πυκνὰ δινεῦντες ἀπ' ὠρανῶ αἰθέρος διὰ
μέσσω.

Pulchri verò te ducebant,
Et veloces passeres, nigras pennas
Variè agitantes, è cœlo aerem
Per medium.

Quod ad columbas maternas agnoscit aves Æneas

Æneas apud Maronem, & Purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obvias aquilas, nec accipitres rapaces pertimescit.

Tales Milvi ad rapinas incitatissimi, ut nec macelli carnibus parcant, Jovi sacra non tangunt.

Τῶν δ᾽ ἐκ τοῦ Διὸς ἱερουργίας οὐκ ἂν προσάψαιντο *Ælian. de animal. l. 2. c 67.*

Jovis caeruleum supercilium. κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. Ἰλια.

DIANA.

Ex Apuleio, 2. Metam.

Descriptio XII.

EContra Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem: signum perfectè luculentum, veste reflatum, procursu vegetum, introeuntibus obvium, & majestate venerabile. Canes utrinque secus Deæ latera muniunt, qui canes & ipsi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora sæviunt, & sic unde latratus de proximo ingruerit, eum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo summum specimen operæ fabrilis egregius ille signifex prodidit, sublatis canibus in pectus arduis, pedes imi resistunt, currunt priores: Pone tergum, Deæ saxum insurgit in speluncæ modum, muscis, & herbis, & foliis, & virgultis, & pampinis, & arbusculis alibi de lapide florentibus: sub extrema saxi margine poma, & uvæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ, veritati similes explicuit: putes ad cibum inde quædam posse decerpi; &, si fontes qui Deæ vestigio discurrentes in levem vibrantur undam, pronus aspexeris, credes illos, ut rure pendentes racemos nec agitationis officio carere.

DIONYSII STATUA.

Callistratus in signum Dionysii.

Descriptio VIII.

ΔΑιδάλῳ μὲν ἐξῆν ἰδεῖν τὰ περὶ Κρήτην πιστεύειν θαύματα, κινούμενα μηχαναῖς τὰ ποιήματα, καὶ πρὸς ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἐκβιάζεσθαι τὸν χρυσόν. αἱ δὲ Πραξιτέλειοι χεῖρες ζωτικὰ δι᾽ ὅλου κατεσκεύαζον τὰ τεχνήματα. ἄλσος ἦν, καὶ Διόνυσος εἱστήκει, ἠιθέου σχῆμα μιμούμενος· οὕτω μὲν ἁπαλὸς, ὡς πρὸς σάρκα μεταρρυθμίζεσθαι τὸν χαλκόν: οὕτω καὶ ὑγρὸν καὶ κεχαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης ἀλλὰ μὴ χαλκοῦ πεφυκός. ὃς χαλκὸς μὲν ὤν, ἠρυθραίνετο· ζωῆς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων ἐβούλετο τὴν ἰδέαν δεικνύναι.

DÆdalo sanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, quæ fabricis occultis agitarentur, utque aurum ad humanos sensus effingendos præter naturam cesserit: verùm Praxitelis manus spirantia prorsus molitæ sunt artis simulachra. Nemus fuit, in quo Dionysius constiterat, adolescentis habitum imitatus, ita certè molliter, ut æs cum carne, summâ concinnitate congrueret: adeò verò tenerum ac delicatum corpus inerat, ut ex alia quavis materia, potiùs quàm ex ære conflatum videretur. Siquidem æs cùm esset, erubescebat: & cùm vitæ communionem haberet nullam, ejus tamen speciem gestiebat præ se ferre; nam

Digitized by Google

ἀψαμένῳ δ᾽ ἔσοι, πρὸς τὴν ἀκμὴν ὑπεξίσατο. καὶ ὄντως μὲν ὁ χαλκὸς ἦν στεγανός. ὑπὸ δὲ τῆς τέχνης μαλαττόμενος εἰς σάρκα, ἀπεδιδρασκε τῆς χειρὸς τὴν αἴσθησιν. ἦν δὲ ἀνθηρὸς ἁβρότητος γέμων, ἱμέρῳ ῥεόμενος, οἷον αὐτὸς Ευριπίδης ἐν Βάκχαις εἰδοποιήσας ἐξέφηνε. κισσὸς δ᾽ αὐτὸν ἔστεφε περιθέων ἐγκύκλῳ. ὡς κισσὸς ἦν ὁ χαλκὸς, εἰς κλῶνας καμπτόμενος καὶ τῶν βοστρύχων τοὺς ἑλικτῆρας ἐκ μετώπου κεχομένους ἀνασέλλων. γέλωτος δὲ ἔμπλεως, ὃ δὴ καὶ παντὸς ἦν ἐπέκεινα θαύματος, ἡδονῆς ἀφιέναι τὴν ὕλην τεκμήρια, καὶ τὴν παθῶν δήλωσιν ὑποκρίνεσθαι τὸν χαλκόν. νεβρὶς δὲ αὐτὸν ἔσκεπε οὐχ οἵαν εἴωθεν ὁ Διόνυσος ἐξάπτεσθαι, ἀλλ᾽ εἰς τὴν τῆς δορᾶς μίμησιν ὁ χαλκὸς μετεβάλετο. εἱστήκει δὲ τὴν λύραν ἐπερείδων τῷ θύρσῳ. ὁ δὲ θύρσος ἠπάτα τὴν αἴσθησιν ἐκ χαλκοῦ πεποιημένος, χλοερόντι, καὶ τεθηλὸς ἀποστίλβειν ἐδοξάζετο πρὸς αὐτὴν ἀμειβόμενος τὴν ὕλην. ὄμμα δὲ ἦν πυρὶ διαυγὲς, μανικὸν ἰδεῖν. καὶ γὰρ τὸ βακχεύσιμον ὁ χαλκὸς ἐνεδείκνυτο καὶ ἐνθεάζειν ἐδόκει. ὥσπερ, οἶμαι, τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὸ βακχεῖον ἐγκαταμίξαι δυνηθέντος.

nam si contrectasses, ad tactus aciem cedebat: ac reipsa quidem solidum & contumax metallum, sed artificio mollitum in carnem pulposam, manus contactum subterfugiebat, cæterum floridus, teneritate refertus, ac cupidine diffluens cernebatur; qualem Euripides ipse in Bacchis accurata simulachri fictione expressit. Hedera certè ipsum circumvestiebat erratico corymborum flexu in orbem diffusa; æs quippe instar hederæ in ramos inflexum, cincinnorum nodos à fronte diffusos colligebat: totus porrò in risum effusus visebatur, quod certè omne miraculum excedebat, cum voluptatis notas exprimeret materia, & metallum naturæ æmulum, permotiones affectusque fingeret. Hinnuli membrana ipsum velabat, non qualem Dionysius solebat appensam habare, sed ad pellis imitationem æs conformatum erat. Porrò stabat, lyram thyrso fulciens ac thyrsus etiam sensus fallebat, quippe qui ex ære fabricatus, virens quiddam ac floridum cum ipsa certans materia, jaculari putabatur. Preterea oculus igne rutilans, furiosum intuebatur, sed enim metallum vim bacchantis indicabat, & furore accendi videbatur: perinde opinor ac si Praxitelis bacchicum œstrum inserere valuisset.

Nota.

Ἀψαμένῳ δὲ σοι: *Similiter dixit in Cupidine*, ἀψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο, *quamquam alia ratio verbi* ὑπεξανίσαμαι, *&* ὑπεξίσαμαι. *Itaque non possum assentiri viro eruditissimo sic interpretanti*, vigore quodam excitabatur, *mallem*, ad tactus aciẽ cedebat. *Ita inquit, molle, & delicatum æs erat, ut tangenti cedere videretur.* πρὸς ἀκμὴν ὀνύχων, *dixit D. Basilius & Plutarchus, & fortè hîc simile quidpiam desideratur. Verum, & germanum hunc esse sensum declarant inferiora*, ἀπεδιδρασκε τῆς χειρὸς τὴν αἴσθησιν.

CÆRUS, SIVE OCCASIO.

Callistratus in Occasionis imag.

Descriptio XIV.

Παῖς δὲ ἦν ὁ Καιρὸς ἡβῶν, ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας ἐπανθῶν τὸ τῆς ἥβης ἄνθος: ἦν δὲ

CÆrus autem puer erat pubescens, & ipso pubertatis flore, qui

τὴν μὲν ὄψιν ὡραῖος, σείων ἴουλον, καὶ ζεφύρῳ τινάσσειν, πρὸς ὃ βούλοιτο, καταλιπὼν τὴν κόμην ἄνετον. τὴν δὲ χρόαν εἶχεν ἀνθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τοῦ σώματος τὰ ἄνθη δηλῶν. ἦν δὲ Διονύσῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφερής. τὰ μὲν γὰρ μέτωπα χάρισιν ἔστιλβεν· αἱ παρειαὶ δὲ αὐτοῦ, εἰς ἄνθος ἐρυθόμεναι νεοτήσιον ὡραΐζοντο, ἐπιβάλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἁπαλὸν ἐρύθημα. εἱστήκει δὲ ἐπί τινος σφαίρας, ἀπ' ἄκρων τῶν ταρσῶν βεβηκώς, ἐπτερωμένους τὼ πόδε. ἐπεφύκει δὲ οὐ νενομισμένως ἡ θρίξ· ἀλλ' ἡ μὲν κόμη κατὰ τῶν ὀφρύων ἐφέρπουσα, ταῖς παρειαῖς ἐπέσσειε τὸν βόστρυχον· τὰ δὲ ὄπισθεν ἦν τοῦ καιροῦ πλοκάμων ἐλεύθερα, μόνην τὴν ἐκ γενέσεως βλάστην ἐπιφαίνοντα τῆς τριχός.

qui se vernantibus membris affuderat, gratissimus. Magna erat inprimis vultus dignitate, lanuginem quatiens, & cincinnos, quos Favonio, quocunque vellet, agitandos permiserat. Ad hæc florido nitebat colore, veluti quibusdam corporis fulgetris, vernantes rosas explicaret, eratque Dionysio maxima ex parte per similis: at enim frons gratus emicabat, genæ regii floris instar rubentes, juvenili decore fulgebant, ipsis oculis gratissima quadam face ruboris accensis: stabat autem in globo, summa pedum plantâ insistens, quâ & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus non more solito creverat, verùm coma contra supercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, rarissimos tantum pilos à primo ortu insitos ostendebat.

NILVS.

Philostratus in Nilo.

Descriptio XV.

ΠΕρὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις ἀθύρουσι, παιδία ξύμμετρα τῷ ὀνόματι. καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ὑπεργάνυται, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι κηρύττουσιν αὐτὸν ὅσος Αἰγυπτίοις περιεχύθη. προσάγεται οὖν, καὶ οἷον ἔρχεται αὐτῷ ἐκ τοῦ ὕδατος, βρέφη ἁπαλὰ, καὶ μειδιῶντα. μετέχειν δὲ οἶμαι αὐτὰ, καὶ τοῦ λάλου· καὶ οἱ μὲν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ ἐφιζάνουσιν, οἱ δὲ τῶν πλοκάμων ἐκκρέμανται· οἱ δὲ ἀγκάλῃ ὡς καθεύδουσιν· οἱ δὲ κωμάζουσιν ἐπὶ τοῦ στέρνου. ὁ δὲ ἀναδίδωσιν αὐτοῖς ἄνθη, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀγκάλης, ὡς στεφάνους τε ἀπ' αὐτῶν διαπλέκοιεν καὶ καθεύδοιεν ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἱεροὶ, καὶ εὐώδεις, καὶ ἐπιβαίνουσιν ἄλλος ἄλλου τὰ παιδία, σείστροις ἅμα. ταυτὶ γὰρ ἔναυλα ἐκείνῳ τῷ ὕδατι. κροκόδειλοι μὲν οὖν, καὶ οἱ ποτάμιοι τῶν ἵππων, οὓς τῷ Νείλῳ τινὲς προσγεγράφουσιν, ἀπόκεινται, νῦν ἐν βαθείᾳ τῇ δίνῃ, μὴ δέος τοῖς παιδίοις ἐμπέσῃ.

CUbiti circa Nilum ludunt pueri, corporis modulo cognomines: quibus Nilus summopere oblectatur, cum ob alia tum vel maximè, quòd, ipsum quantum Ægyptiis profusus sit, enuntient: procedunt igitur, & velut ex ipsa aqua molles ac ridentes progrediuntur infantes: participes autem esse & sermonis existimo. Hi quidem ipsius humeris insident, hi à cincinnis ejus suspenduntur, nonnulli in ulnis dormiunt, alii in pectore petulanter saliunt; ipse verò tam ex sinu quàm ex ulnis flores offert pusionibus, ut ex ipsis corollas contexant, & super floribus dormiant, sacri prorsus, & sacris odoribus perfusi: & ex pueris alius aliò cum sistris ascendit: hæc enim illi aquæ consona sunt instrumenta: Cæterùm, crocodili, & (qui à nonnullis Nilo adscribuntur,) hippopotami, nunc in imò jacent vertice ne pueris terrorem incutiant.

Digitized by Google

ORPHEUS.

Philostratus in Orpheo.

Descriptio XVI.

Ὀρφέα τὸν τῆς Μούσης, θέλξαι τῇ μουσικῇ καὶ τὰ μὴ μετέχοντα λόγου, λογοποιοιοὶ φασὶ πάντες. λέγει καὶ ὁ ζωγράφος. λέων τὸ οὖν, καὶ σῦς αὐτοῦ πλησίον ἀκροαταὶ τοῦ, Ὀρφέως, καὶ ἔλαφος, καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶσι τῆς ὁρμῆς τοῦ λέοντος, καὶ ὅσοις ἐν θήρᾳ δεινὸς ὁ θὴρ ξυναγελάζονται αὐτῷ ῥαθύμως, νῦν ῥάθυμοι. σὺ δὲ μηδὲ τοὺς ὄρνιθας ἀργοὺς ἴδῃς, μὴ τοὺς μουσικοὺς μόνον οἷς ἐνδοσιμεῖν τοῖς ἄλσεσιν ἔθος. ἀλλ' ὄρεμοί, καὶ τὴν κραγέτιν κολοιὸν, τὴν λακέρυζαν αὐτὴν, καὶ τὸν τοῦ Διὸς ἀετόν. ὁ μὲν ὁποῖος ἄμφω τὼ πτέρυγε ταλαντεύσας, ἐξ ἑαυτοῦ ἀτενὲς ἐς τὸν Ὀρφέα βλέπει, οὐδ' ἐπιστρεφόμενος τοῦ πτωκὸς, πλησίον ὄντος, οἱ δὲ ξυγκλείσαντες τὰς γένυς, ὅ ἐστι τοῦ θέλγοντος, λύκοι δ' οὗτοι, καὶ ἄρνες ἀναμὶξ, οἱ τεθηπότες. νεανιεύεται δὲ τι καὶ μεῖζον ὁ ζωγράφος δένδρα γὰρ ἀνασπάσας τῶν ῥιζῶν ἀκροατὰς ἄγει ταῦτα πρὸς Ὀρφεῖ, καὶ περιίστησιν αὐτῷ. πίτυκη τε οὖν καὶ κυπάριττος καὶ κλῆθρος, καὶ αἴγειρος αὕτη, καὶ ὅσα ἄλλα δένδρα ξυμβάλλοντα τοὺς πτόρθους, οἷον χεῖρας, περὶ τὸν Ὀρφέα ἕστηκε, καὶ τὸ θέατρον σὺν αὐτῷ συγκλείουσιν, οὐ δεηθὲν τῆς τέχνης, ἵν' οἵ τε ὄρνιθες ἐπ' αὐτῶν καθέζοιντο, καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ σκιᾷ μουσουργοίη. ὁ δὲ κάθηται, ἀρτίχνουν ἐκβάλλων ἴουλον, ἐπιρρέοντα τῇ παρειᾷ, τιάραν δὲ χρυσαυγῆ ἐπὶ κεφαλῆς αἰρῶν. τὸ δὲ ὄμμα αὐτοῦ ξὺν ἁβρότητι ἐνεργὸν, καὶ ἔνθεον, ἀεὶ τῆς γνώμης ἐς θεολογίαν τεινούσης. τάχα δέ τι καὶ νῦν ᾄδει, καὶ ὀφρὺς, οἷον ἀποσημαίνουσα τὸν νοῦν ᾀσμάτων, εὐθύς τε αὐτῷ μεταθέουσα, περὶ τὰς τῆς κινήσεως τροπάς,

ORpheum, Musæ filium, mollissimis fidibus, rationis etiam expertes feras demulsisse, omnes fabulosi testantur scriptores, omnium fermè pictorum colores loquuntur. Quare leo & aper propè adsunt, Orpheum auscultant: & cervus quidem ac lepus minimè ab impetu leonis resiliunt, & quibuscunque in venatione terribilis hæc fera visa est, congregantur segnes ac remissi, cum ipso, ut apparet, feriante. Cæterùm ne aves quidem inertes videris, non canoras tantùm, quibus suaves modulos concinere saltibus mos est: quin etiam vide clamosum gracculum, & stridulam cornicem, & Jovis aquilam: hæc quidem qualis est, alarum librata remigiis, ut sponte sua defixis oculis Orpheum spectat, hec sead proximum lepusculum, prædæ scilicet, oblita convertit. Hic porrò constrictis maxillis (quæ ars est Orphei mulcentis) & lupi & agni promiscuè attoniti, saltatorium orbem versant. Majus porrò quiddam animosus pictor comminiscitur: nam arbores à radicibus avulsas, ad auscultandum Orpheũ ducit, atque ipsi in orbem sistit. Pinus igitur, & cupressus, & alnus, & populus: hæ & aliæ quævis arbores, confusis ramis, tanquam consertis manibus, Orpheum circumdant, ac certè theatrum ipsius, gratia, non sine exquisito quodam artificio circumcludunt. Cerne jam ut aves in ramis considant, & Orpheus in umbra moduletur: ipse quidem sedet, erumpens lanuginem genis molliter inserpentem: tiaram auro fulgentem in capite rectam gestat, & oculus ipsi mollitie simulatq; ignea solertiâ temperatus. Deoque plenus apparet, mente ad considerationem de natura Deorum semper intenta: fortè etiamnum aliquid canit, ac supercilium quasi designaret carminum sensum, repentè cum ipso mutatur, ad motionum conversiones.

At

καὶ τοῖν ποδοῖν, ὁ λαιὸς, ἀπερείδων εἰς τὴν γῆν, ἀνέχει τὴν κιθάραν, ἐπὶ τῷ μηρῷ κειμένην. ὁ δεξιὸς δὲ ἀναβάλλεται τὸν ῥυθμὸν, ὑποκροτῶν τοὔδαφος τῷ πεδίλῳ. αἱ χεῖρες δὲ ἡ μὲν δεξιὰ ξυνέχουσα ἀπρὶξ τὸ πλῆκτρον ἐπιτέταται φθόγγοις ἐγκειμένῳ τῷ ἀγκῶνι, καὶ καρπῷ εἴσω νεύοντι· ἡ λαιὰ δὲ ὀρθοῖς πλήττει τοῖς δακτύλοις τοὺς μίτους.

At pedum quidem lævus terræ nixus citharam sustinet incumbentem femori, dexter verò orditur modulos, pulsans solea pavimentum: manuum autem dextra plectrum firmiter tenens, extenditur supra fides incumbente cubito; & palma introrsum nutante, ac reflexa; sinistra rectis ferit.

Notæ ad Orphei statuam.

Hoc argumentum disertè prosequutus est Claudianus in præfatione libri secundi, de raptu Proserpinæ: quod hic habes tam delicatè descriptum, ut nihil in Græcis veneribus opulentius aut elegantiùs esse possit.

Καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶν.

Securum blandi leporem fovêre molossi,
Vicinumque lupo præbuit agna latus.

Ὁ θὴς, *ita appellatur leo*, κατ' ἐξοχὴν. *quòd, ut ait sapientissimus Philo, habeat* τὴν φύσεως μοναρχίαν.

Καὶ τὴν λακέρυζαν αὐτὴν, *& hoc* γλώττης πιδαλιζούσης, *quòd adjunctum vulgatissimum dixit pro subjecto.*

Ita Hesiodus, & Divus Gregorius appellant. λακέρυζαν μελάγχροον.

Ὁ ἐστὶ τῷ θέλγοντι *nihil immutandum video & ex interpretatione nostra planus est hujus loci sensus.*

Νεανιεύεται, *iuveniliter iuventis exultat.*

Sic Plutarchus dixit; ἐν τῇ βουλῇ νεανιευθείς: *& Horatius, Iuvenari versibus.*

Aut nimium teneris juvenentur versibus unquam.

Πεύκη τε σὺν. *Et comitem Quercum Pinus amica trahit.*

Δενδρῶντα τῆς τέχνης, *locum, ut video corruptum suspicatus est interpres: sed nihil expeditius: nam* δενδρῶντα *refertur ad* τὰ δένδρα, *non ad* θέατρον.

Ἀρτίχνουν, *vesticipem designat, qualis ille.*

Ἀρτιχάραχτον ἴουλον ἔχων ἑλικώδεα παρειῆς.

Nonn. Dio.

Ora puer primâ signans intonsa juventa: Maro.

Μεταθέουσα ὀφρύς. Μεταθέουσαν *conjicit interpres: ego nihil mutandum censeo: usus eodem verbo Philostratus in Amphione,* τρίχες ἐπὶ τῷ μετώπῳ... *etsi propriè in floribus, ad cæteras tamen mutationes exprimendas traducitur* φυσικῶς.

CITHAROEDUS.

Apuleius, lib. 2. Florid.

Descriptio XVII.

ADolescens est visenda pulchritudine, crinibus, fronte parili, separata, per malas revulsus: ponè autem, coma prolixior interlucentem cervicem scapularum finibus obumbrat: Cervix succi plena, malæ uberes, genæ teretes, ac modico mento jaculantur, eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens, canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes dejectus, ipses. Græcanico cingulo chlamyde velat utrumque brachium, adusque articulos palmarum. Cætera decoris instrumētis dependent, cithara baltheo cælata, apta strictim sustinetur: manus ejus tenera procerulè læva distantib⁹ digitis nervos molitur; dextra psallēte ge-

δ' αὐτοῦ εὐπαγεῖς, καὶ ὀρθαί, φέρειν τε ἐν τε τοῖς δρόμοις ἱκαναί, καὶ ὑφιστάμεναι τὸν ἐκ χειρὸς ἀγῶνα, φύλακες ἀγαθαί. μηρός τε ξυνὼν ἐπιγουνίδι ὁμολογῶν τοῖς κάτω, καὶ ἰσχίον, οἷον διδέναι θαρσεῖν, ὡς οὐκ ἀνατραπησομένου ὑπὸ τῆς τοῦ συὸς ἐμβολῆς τοῦ νεανίου· πλευραὶ δὲ βαθεῖαι, καὶ γαστὴρ ἀπέριττος, καὶ στέρνα τὸ μέτριον προκείμενα, καὶ βραχίων διηρθρωμένος, καὶ ὦμοι πρὸς αὐχένα ἐρρωμένον ξυνάπτοντες, καὶ βάσιν αὐτῷ διδόντες· κόμης τε ἡλιῶσα, καὶ ἀνεστηκυῖα νῦν ὑπὸ τοῦ τῆς ὁρμῆς ξυνεργὸν καὶ χαροπὸν ἱκανῶς δεδορκὸς τὸ ὄμμα· ἥ τε ὀφρὺς, οὐκ ἀνειμένη, ἀλλ' ἐν τῷ θυμῷ πᾶσα, καὶ ἡ τοῦ προσώπου κατάστασις οὐδὲ ξυγχωροῦσα περὶ κάλλους τι λέγειν, διὰ τὸ ἐπιτετάσθαι. ἐσθὴς δὲ λευκὴ ὑπὲρ γόνυ, καὶ κρηπὶς, ὑπὲρ σφυρὸν, ἔρεισμα ἀσφαλὲς τῇ βάσει. χλαμύδα τε κροκοβαφῆ ὑπὲρ αὐχένος κολπώσας, τὸ θηρίον ὑφίσταται.

minùs in stadiis ad currendū aptæ, quam ad luctæ certamen cominus sustinendum firmæ: femur junctum toris, genu inferiori tibiæ respondet, & talis coxendix, ut polliceri audeat, adolescentem apri impetu minimè subversum iri: tum latera plena, & venter minimè obesus, & pectora moderatè extuberantia, & brachium articulis nexum, & humeri ad cervicem validam cohærentes, basim ipsi exhibent; coma verò soli concolor, & nunc præ impetu & alacritate erecta, & torvum intuens, cæsius oculus, & supercilium haudquaquam remissum, sed in animi æstu totum, ut & ipsa vultus constitutio; quæ non concedit de forma, propter commotionem adolescētis, quicquam dicere: Accedit vestis candida super genu, & solea super malleolo, fulcrum quidem tutum incessui. Denique chlamyde croco tincta, cervici involuta, indutus belluam expectat.

NARCISSUS.

Callistratus, in Narcisso.

Descriptio XXI.

Εἱστήκει δὲ ἐπ' αὐτῇ Νάρκισσος, ἐκ λίθου λευκοῦ πεποιημένος· παῖς ἦν μᾶλλον δὲ ἠΐθεος, ἡλικιώτης ἐρώτων, ἀστραπὴν οἷον ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων κάλλους. ἦν δὲ τοῖον δὲ τὸ σχῆμα. κόμαις ἐπιχρύσοις ἤστραπτε. κατὰ μὲν τὸ μέτωπον τῆς τριχὸς ἑλισσομένης εἰς κύκλον, κατὰ δὲ τὸν αὐχένα, κεχυμένης εἰς νῶτα. ἔβλεπε δ' οὐκ ἀκράτως γαῦρον, οὐδὲ ἱλαρὸν καθαρῶς. ἐπιπεφύκει γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασιν, ἐκ τῆς τέχνης, καὶ λύπη, ἵνα μετὰ τοῦ Ναρκίσσου καὶ τὴν τύχην ἡ εἰκὼν μιμῆται.

Narcissus, stabat è marmore candido confectus: puer erat, vel potiùs adolescens coævus Cupidinum, qui veluti quasdam faces è corporis formositate jaculabatur: ejusmodi verò conformatione extitit: aureâ cæsarie fulgurabat, capillo ad frontem, in orbem revoluto, sed per cervicem diffuso in terga: obtutus ejus, non purè ac planè superbus, neque hilaris omninò: insitus quippe fuerat in oculis mœror, ex arte, ut cum Narcisso, imago etiam fortunam ejus imitaretur.

Digitized by Google

eadem sæpenumero in absurda deferentur, ante illam scalas in nubes eduxit, per quarum gradus quadratum saxum veluti ascensionem molis fecit. Iacet autem prope hanc ad pedes ipsius, contracta corporis parte, parte etiam porrecta, canis, cujusmodi illa solet bestia in fastidio esse, languida & somniculosa, & perturbari in quiete. Cernere etiam est quasi ad fenestram à pictore aranearum telas, & venationem harum, inter alia hujus naturæ indicia, tenuissimis lineis expressa.

TRITONES, EX Pausania.

Descriptio XXIV.

TRitones in capite habent veluti palustris ranæ comam, similem & colore & capillo; cujus crines discernere nequeas; Reliquum corpus squama horret, quæ Lunæ asperitatem referat. Branchias habent subter aures, nasum hominis: os verò amplum, & dentes ferinos, oculos ut videntur, glaucos. Suntque ipsis & manus, & digiti, & ungues operculis cochliarum similes. Infra pectus & ventrem cauda porrigitur pedum loco quemadmodum Delphinis.

DIGNITAS VIRILIS, SEU THEAGENES.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Descriptio XXV.

ἈΛλὰ τούτους ὦ, Κνήμων, τοιούτους ὄντας, οὕτως ὑπερεῖδε καὶ παρέδραμεν ἡ τῶν παρόντων ὄψις: πρὸς τὸν ἵππαρχον (ἦν δὲ τὸ μέλημα τὸ ἐμὸν Θεαγένης) ἅπας ἐπέστρεψεν· ὥστε ἔδοξεν ἂν ὑπὲρ ἀστραπῆς τὸ φαινόμενον πρότερον ἅπαν ἠμαυρῶσθαι, τοσοῦτον ἡμᾶς ὀφθεὶς κατέλαμψεν· ἱππεὺς μὲν καὶ αὐτὸς, καὶ ὁπλίτης τυγχάνων, καὶ δόρυ μελίαν χαλκόστομον ἐπισείων. τὸ δὲ κράνος οὐχ ὑπελθὼν, ἀλλ᾽ ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς πομπεύων, φοινικοβαφῆ χλαμύδα καθειμένος, ἧς τὰ μὲν ἄλλα χρυσὸς ἐπεποίκιλλε, τοὺς Λαπίθας ἐπὶ τοὺς Κενταύρους ὁπλίζων. ἡ περόνη δὲ Ἀθηνᾶν ἠλεκτρίνην ἔστεφε, τὴν Γοργοῦς κεφαλὴν εἰς θώρακα προασπίζουσαν. προσέβαλλε δέ τι χάριτος τοῖς γιγνομένοις, καὶ ἀνέμου λιγὺ ἀεράπη, μείλιχον δὲ ἐπέπνει, τὴν μὲν κόμην ἠρέμα κατὰ τοῦ μετώπου τοὺς βοστρύχους διαστέλλουσα, καὶ χλαμύδος τὰς ἄκρας τοῖς νώτοις τοῦ ἵππου, καὶ μηροῖς ἐπιβάλλουσα εἶπες ἂν καὶ τὸν ἵππον αὐτὸν συνιέναι τῆς ὡραιότητος τοῦ δεσπότου,

SEdhos, Cnemon, sic ornatos despiciebant oculi eorum qui aderant, & in perfectum equitem (erat autem mea cura Theagenes) conjiciebantur, ut videretur tanquam à fulgure totum id quod priùs lucebat, obscuratum esse. Tantam lucem unius nobis conspectus attulerat, cum eques quoque ipse esset, & armatus, & hastam fraxineam æreâ cuspide vibraret, non tectus galeâ, sed aperto capite sese ostentans, purpurea chlamyde indutus, in qua Lapitharum & Centaurorum pugnam intertextæ ex auro figuræ expresserant, fibula verò Palladem ex electro scitissimè factam repræsentabat, Gorgonis caput in scuto pectori præferentem, addebant autem aliquid gratiæ, & commendationis, venti placidiores auræ. Blandè enim aspirabat, & modò comam cervicibus molliter affusam diverberabat, modò capillos in fronte discernebat, modò chlamydis fimbrias tergo equi, & femoribus insternebat. Dixisses, & equum ipsum intelligere formam domini, & quod pul-

concione ista descriptiones alienissima sunt. Itaque poterunt magis Poetis ad Dearum prosopopœias esse adjumento, quàm ab oratoribus in seriis rebus afferri. Quis enim ferret, in re gravi, hanc styli mollitiem quam habet Aristænetus, cum Divam suam vanissimus sophista describit his verbis?

VENUSTAS MULIEBRIS.

Ex Aristæneto epist. 1.

Descriptio XXVII.

Ὦ φύσεως τὸ κάλλιστον φιλοτέχνημα, ὦ γυναικῶν εὔκλεια, καὶ διὰ πάντων ἔμψυχος τῆς ἀφροδίτης εἰκών. ἐκείνη γὰρ, ἵνα κάλλος ἀφροδίσιον εἰς δύναμιν ἀπογράψω τοῖς λόγοις, λευκαὶ μὲν ἐπιμὶξ καὶ ὑπέρυθροι παρειαὶ, καὶ ταύτῃ τὸ φαιδρὸν ἐκμιμοῦνται τῶν ῥόδων· χείλη δὲ λεπτὰ, καὶ ἠρέμα διῃρημένα, καὶ τῶν παρειῶν ἐρυθρότερα· ὀφρύς τε μέλαινα τὸ μέλαν ἄκρατον· τὸ δὲ μεσόφρυον ἐμμέτρως τὰς ὀφρῦς διορίζει· ῥὶς εὐθεῖα, καὶ παρισουμένη τῇ λεπτότητι τῶν χειλῶν, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι τε καὶ διαυγεῖς, καὶ καθαρῷ φωτὶ διαλάμποντες· τὸ δὲ μέλαν αὐτῶν αἱ κόραι μελάνταται, καὶ τῷ κύκλῳ λευκὴν αἴγλην λευκότατα, καὶ ἑκάτερον ὑπερβολῇ πρὸς τὸ ἕτερον ἀντιδείκνυται. καὶ τὸ λίαν ἀνόμοιον, εὐθετισμένον συγκείμενον. ἔνθα δὴ τὰς χάριτας ἐγκαθιδρυμένας πάρεστι προσκυνεῖν. ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἀνελισσομένη ὑακίνθῳ ἄνθει, καθ' Ὅμηρον, ἐμφερής· καὶ ταύτην αἱ χεῖρες τημελοῦσι τῆς ἀφροδίτης. τράχηλος λευκός τε, καὶ σύμμετρος τῷ προσώπῳ, καὶ ἀκόσμητος ἦ, δι' ἁβρότητα τεθάρρηκεν ἑαυτῷ. περίκειται μὲν λιθοκόλλητον περιδέραιον, ἐν ᾧ τοὔνομα γέγραπται τῆς καλῆς, γράμματα δὲ ἐστι τῶν λιθιδίων ἡ θέσις. ἔστι δὲ εὐμήκης ἡλικίᾳ. σχῆμα καλόν τε καὶ περίμετρον, καὶ τῷ τύπῳ συνδιατιθέμενον τῶν μελῶν. ἐνδεδυμένη μὲν, εὐπροσωποτάτη. ἐκδῦσα δὲ, ὅλη πρόσωπον φαίνεται. βάδισμα σταλάγμενον βραχὺ δὲ, ὥσπερ κυπάριττος, ἢ φοίνιξ σειόμενος ἡσυχῇ. (ἐπεὶ φύσει τὸ κάλλος ἐστὶν ὑπερήφανον·) ἀλλὰ ἐκείνας μὲν οἶμαι φυτὰ, κινεῖ ζεφύρου πνοή, αὐτὴν δὲ πῶς ἀποσαλεύουσι τῶν ἐρώτων αἱ αὖραι

O Naturæ eximium operæ pretium! O mulierum decus! ô vivam, spirantem per omnia Veneris imaginem! Nam illi, ut Veneriam formam quantum potero verbis depingam; Mixtæ candidiore ac tenui rubore genæ, nativum rosarum splendorem referunt, subtilia labra tenuique interstitio distincta genarum purpuram vincunt, supercilia fusca purissima nigredine, disparataque inter se æquabili meditullio: nasus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum, oculi magni, flagrantes, & puro lumine suffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfusum, ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatius gratam; in qua gratias insidentes, cuivis adorare promptum est. At comas suo ingenio fusa similis est crispitudine (ut Homerus ait) hyacinthino flori, & hanc opinor manus Veneris discriminavêre. Cervix alba, vultus nitori haud dissimilis; & inornata licèt, satis esset suis deliciis ferox: sed tamen eam monile præcingit exquisitis lapillis illuminatum, & formosæ nomen præferens, cui gemmarum ordo pro litteris. Statura procera, vestis elegans, conveniensque, & membrorum conformationi adæquata: si vestem induit, formosa est; si exuit, tota forma est. Incessus compositus, sed brevis, cupressi, aut palmæ in modum agitatæ modico favonio: (tanta est præcellentis formæ dignitas:) sed illas opinor plantes aura Zephyri com-

πάντων ἑαυτοῖς ὡς οἷόν τε ἦν· οἱ κορυφαῖοι γεγράφασι τῶν ζωγράφων. ἡνίκα οὖν δέοι γράφειν Ἑλένην ἢ Χάριτας, ἢ καὶ αὐτήν γε τὴν ἄρχουσαν τῶν Χαρίτων, οἷον εἰς ὑπερφυὲς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες, ἀνασκοποῦσι τὴν εἰκόνα Λαΐδος, κἀντεῦθεν ἀποτυποῦνται θεοπρεπῶς τὸ φιλοτεχνούμενον εἶδος. ἡνίκα δὲ φθέγγεται, βαβαί, ὅσαι τῆς ὁμιλίας αὐτῆς αἱ σειρῆνες, ὅση ἡ γλῶττα στωμυλῆθρος. τῶν Χαρίτων πασῶν ἡ Λαῒς τὸν κεστὸν ὑπεζώσατο, καὶ μειδιᾷ πάνυ ἐπαγωγόν. οὕτως οὖν τὴν ὁμιλίαν ὡραϊζομένην καὶ τρυφῶσαν ὑπὸ πλούτου τῆς εὐπρεπείας, οὐδ' ἂν ὁ μῶμος ἐν ἐλαχίστῳ μιμήσαιτο.

movet, hanc levesauræ Cupidinum quodammodo sublevant: Pinxere ipsam sibi, quàm potuere optimè, pictorum eximii; tum si quando ipsis Helena, Gratiæve, aut ipsa Gratiarum præses effingenda, velut ad eximium pulchritudinis exemplar respiciunt, ad imaginem Laïdis, atque inde formam quam accuratè fingendam sibi proposuêre, divinê exprimunt.

At cùm loquitur, quantæ (ô Dii) sermonis ejus suavitates, quam facunda lingua est, ut Gratiarum zonâ præcincta, dulcissimè pellacem risum fundit? Ad hunc modum florentem opibusque & forma spectabilem, ne minimùm quidem mordere potest Momus.

Hæc etsi sint ab omni obscœnitate expurgata, nimis tamen sunt mollia, nec virilem stylum decent.

I T E M.

Ex Petron. Arbitro. in Saty.

NUlla vox est quæ formam ejus possit comprehendere: nam quicquid dixero, minus erit. Crines ingenio suo flexi, per totos se humeros effuderant: frons minima, & quæ radices capillorum retro flexerat; supercilia usque ad malarum scripturam currentia, & rursus confinio luminum penè permixta: oculi clariores stellis extra lunam fulgentibus: nares paululum inflexæ: & osculum quale praxiteles habere Dianam credidit. Iam mentum, jam cervix, jam manus, jam pedum candor, intra auri gracile vinculum positus Parium marmor extinxerat. Itaque tunc primum Dorida vetus amator contempsi.

A L I U D.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁρμαμάξης ἀπὸ σιωνοειδος λευκῆς βοῶν ὀχουμένη· χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάστικτον ἠμφίεστο. ζώνην δὲ ἐπεβέβλητο τοῖς στέρνοις, ἣν ὁ τεχνησάμενος, εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, οὔτε πρό-

VEhebatur insigni rheda, candido boum jugo: vestis ejus purpurea ad pedes usque demissa, & aureis radiis interstincta: zona porro pectus præcinxerat, in quam artifex quicquid habuit industriæ, conclusisse videbatur, cùm neque anteà

πρότερον τι τοιοῦτον χαλκευσάμενος, οὔτε αὖθις διανοησόμενος· δυοῖν γὰρ δρακόντοιν τὰ μὲν οὐραῖα κατὰ τὸ μετάφρενον ἐδέσμευε. τούτους δὲ αὐχένας ὑπὸ τοὺς μαζοὺς παραμείψας, καὶ εἰς βρόχον σκολιὸν διαπλέξας, καὶ τὰς κεφαλὰς διολισθῆσαι τοῦ βρόχου συγχωρήσας, ὡς παρέπλωμα τοῦ δεσμοῦ κατὰ πλευρὰν ἑκατέραν ἀπῃώρησεν. εἶπες ἂν τοὺς ὄφεις οὐ δοκεῖν ἕρπειν, ἀλλ' ἕρπειν, οὐχ ὑπὸ βλοσυρῷ καὶ ἀπηνεῖ τῷ βλέμματι φοβεροὺς, ἀλλ' ὑγρῷ κώματι διαρρεομένους, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ κατὰ τὰ στέρνα τῆς κόρης ἱμέρου κατευναζομένους. οἱ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην χρυσοῖ, τὴν δὲ χροίαν κυάνεοι. ὁ γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο, ἵνα τὸ τραχὺ καὶ μεταβάλλον τῆς φολίδος, τῷ ξανθῷ τὸ μέλαν εἰσκρηθὲν ἐπιδείξηται. τοιαύτη μὲν ἡ ζώνη τῆς κόρης. ἡ κόμη δὲ οὔτε πάντη διάπλεκος οὔτε ἀσύνδετος, ἀλλ' ἡ μὲν μᾶλλον καὶ ὑπ. αὐχένος, ὤμοις τέ καὶ νώτοις ἐπεκύμαινε. τὴν δὲ ἀπὸ κορυφῆς, καὶ ἀπὸ μετώπου δάφνης ἁπαλοὶ κλῶνες ἔστεφον, ῥοδοειδῆ τε καὶ ἡλιῶσαν διαδέοντες, καὶ σοβεῖν ταῖς ἀνέμοις ἔξω τοῦ πρέποντος οὐκ ἐφιέντες. ἔφερε δὲ τῇ λαιᾷ τὸ τόξον ἐπίχρυσον ὑπὲρ ὦμον τὸν δεξιὸν τῆς φαρέτρας ἀπηρτημένης· τῇ δὲ θατέρᾳ λαμπάδιον ἡμμένον· καὶ οὕτως ἔχουσα πλέον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σέλας ἢ δᾴδων ἀπήυγαζεν.

anteà quicquam ejusmodi fabricasset, neque iterum pari arte conficere potuisset. Geminos enim dracones, caudis primùm inter scapulas aptè connexis: deinde productis cervicibus in mamillas defluentes, & tortili nodo ita implexos, ut capita, & sinuoso flexu subducta, tanquam ipsius nodi appendices exstarent, ab utroque latere suspenderat. Dixisses, angues re ipsa serpere; non jam rigido & terribili aspectu formidabiles: sed humido sopore defluentes, puellæ pectore, veluti illicio consopitos. Ac illi quidem erant (quod ad materiam attinet) aurei, cæterum colore cærulei. Aurum enim arte enigrescebat, ut asperitatem ac varietatem squammæ, fulvoque perfusum nigrorem repræsentaret. Talis quidem erat zona puellæ. Coma verò, neque omninò collecta neque dissoluta, sed pars à collo sensim producta super humeros effluebat, pars à vertice, & fronte deducta, lauri tenellis coronata ramis, rosis, & soli persimilis, modicè stringebatur, ne præter decorum blandientibus illusa favoniis erraret. Ferebat autem sinistrâ arcum deauratum, à dextro humero pharetra dependente, altera vero facem accensam. Cumque eo habitu esset, majus tamen ab ipsius oculis lumen quàm à face existebat.

ORNATUS MULIEBRIS.

D. Gregor. Nazianz. oratio II.

Descriptio XXVIII.

ΟΥ χρυσὸς ἐκείνην ἐκόσμησεν τέχνῃ πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν, οὐ ξανθαὶ πλοκαμίδες, διαφαινόμεναι τε καὶ ὑποφαινόμεναι, καὶ βοστρύχων ἕλικες, καὶ σοφίσματα σκηνοποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, οὐκ ἐσθῆτος περιρρεούσης, καὶ διαφανοῦς πολυτέλεια, οὐ λίθων αὐγαὶ καὶ χάριτες χρωννῦσαι τὸν πλησίον ἀέρα

NOn illā aurū arte ad eximiā pulchritudinē elaboratū ornavit, non flavæ comæ, tū apparentes, tum sublucentes, nō criniū nodi & impostūræ, pretiosū caput, summa cum infamia scenam efficientium, non circumfluentis & pellucidæ vestis magnificentia, non lapidum splendores & Gratiæ propinquum aërem colorantes, ac

ᾗ τὰς μορφὰς περιλάμπουσαι, οὐ ζωγράφων τέχναι, καὶ ὁ κάτωθεν πλάσης ἀντιδημιουργῶν, καὶ κατακρύπτων τὸ τοῦ Θεοῦ πλάσμα ἐπιβούλοις χρώμασι, καὶ διὰ τῆς τιμῆς αἰσχύνων, καὶ περιτιθεὶς τὴν θείαν μορφὴν εἴδωλον πορνικὸν λίχνοις ὄμμασιν, ἵνα κλέψῃ τὸ νόθον κάλλος τὴν φυσικὴν εἰκόνα τηρουμένην Θεῷ, καὶ τῷ μέλλοντι.

ac formam lumine circumfundentes, non pictorum artes, & præstigiæ, ac & vilis & parvo constans pulchritudo, terenusque fictor, in contrarium fabricans, insidiosisque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac divinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, ut adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo, ac futuro ævo, servatur, surripiat.

DE FORMIS.

Ex Sidonio Apollinari. epist. 13. lib. 3.

Hic author sensibus ingeniosus, stylo præfractior.

Descriptio XXIX.

ENimvero illo sordidior est atque deformior cadavere rogali, quod facibus admotis, semicombustum, moxque fidente strue torrium devolutum, reddere pyræ jam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc, lumina gerit idem lumine carentia, quæ Stygiæ vice paludis volvunt lacrymas per tenebras. Gerit & aures immanitate barrinas, quarum fistulam biforem pellis ulcerosa circumvenit saxeis nodis, & tofosis humore verrucis. Portat & nasum, qui cùm sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui. Prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingivis purulentum, dentibus buxeum, quòd spurcat frequenter exhalatus è concavo molarium computrescentium mephiticus odor, quem supercumulat esculenta ructatio, de dapibus hesternis, & redundantium sentina cœnarum. Promit & frontem, quæ fœdissimo gestu cutem plicat, supercilia verò distendit.

Nutrit & barbam, quæ jam senectute canescens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique est misero facies ita pallida, veluti per horas umbris mœstificata larvalibus.

Taceo relictam sui molem vinctam podagra, pinguedine solutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum ampliùs tegi constat capillis, quàm cicatricibus. Taceo pro brevitate cervicis occipiti supinato scapularum adhærere confinia. Taceo quia decidit honor humeris, decor brachiis, robur lacertis.

Taceo manus chiragricas, unctis cataplasmatum pannis, tanquam cæstibus involutas: taceo, quòd alarum specubus hircosis atque acescentibus latera captiva vallatus, nares circumsedentium ventilatas duplicis Ansancti peste funestat.

HActenus de corporum imaginibus; nunc animorum simulachra, videamus, quæ maximè apparent in motibus

Digitized by G

tibus & affectibus. Extant in eo genere characteres Theophrasti, prudenter & ingeniosè conscripti, è cujus, & caeterorum antiquorum sensibus, multos χαρακτῆρας expressi, & Latinitate, non ut interpres, sed ut orator donavi.

VIRTUS, ET VOLUPTAS.

Philostratus, in Apollonio.

Descriptio XXX.

Ἡ Μὲν χρυσῷ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐσθῆτί τε ἁλιπορφύρῳ, καὶ παρειᾶς καὶ χαίτης ἀναπλοκαῖς, καὶ γραφαῖς ὀμμάτων. ἐστι δ' αὐτῇ καὶ χρυσοῦν πέδιλον. γεγράφθαι γὰρ καὶ τούτῳ ἐσοβοῦσα: ἡ δ' αὖ τεπονηκυῖα μὲν προσφερής, τραχὺ δὲ ὁρῶσα, τὸν δὲ αὐχμὸν πεποιημένη κόσμημα καὶ ἀνυπόδητος ἡ ἀρετή, καὶ λιτὴ τὴν ἐσθῆτα. καὶ γυμνὴ δ' ἂν ἐφαίνετο, εἰ μὴ ἐγίνωσκε τὸ ἐν θηλείαις εὔσχημον.

ERat autem haec quidem auro monilibusque ornata, veste insuper purpurea & oris pulchritudine nitens, & coma praeterea discriminata, & variis nodis alligata, & pictis superciliis fulgens; aureos quoque calceos gestans, tumido incessu huic insultabat. Altera verò, labore fessae similis, aspectu horrida, macie quoque & squalore confecta, nudis etiam pedibus, & simplici veste amicta, ut nuda etiam esset proditura, nisi quod in foeminis decorum est, agnovisset.

ADULATOR.

Expressus ex Athenaeo, lib. 6. & aliis historicorum sensibus; nostro verò stylo donatus.

Descriptio XXXI.

ACcipite jam quid ille turpiter & luxuriosè fecerit in Malthinum (melius Malthinam dixero) virum divitem, sed improbum, quem suum Alexandrum, imò Iovem soler appellare. Iacebat adolescens vino marcidus, in lectulo, qui (ut fert delicatorum ingenium) tumebat pluma, collucebat auro, flagrabat purpura. Duo cum isto adulatores hominem circunstabant, in eum plusquam deceret, officiosi, nequissimo genere levitatis: unus pedes lydio, hoc est, delicatissimo panniculo impositos molissimè titillabat, & identidem demissa cervice suaviter osculabatur, dignos exclamans pedes, qui suis vestigiis rosas funderent, lactis & mellis fontes aperirent: Alter manum propendentem è lectulo, & languidè, ut fit ab ebriis demissam lenissimè demulcebat; θεοῦ χεῖρα, Graecula assentatione frequenter appellans. Tertius, qui nemini in hac nequitia cedere volebat, diffusos per lacteam cervicem crines, sinistrâ lenibat manu; dextrâ flabellum tenens, ex mirifico caudae pavoninae choragio conflatum, abigebat muscas, ne quà in domini caput involarent: sed tam bonus custos esse non potuit, quin una, ut est bestiolarum importunissimum genus, ad corpus usque jacentis penetraret: tum indignè factum clamant omnes, & queritan-

ritantur impudentissimas esse belluas, quibus non satis sit, homines pungere; nisi Deorum sanguinem lambant. Hic tamen, qui cæteris, ut nequior ita ingeniosior volebat videri, nonnihil animalculo condonandum esse censebat; rem audaculam fecisse; cervicem illam roseam appetisse, quis non appeteret? involâsse, non ut pungeret, sed ut oscularetur. Præclara oratio, sed nulla apud iratos; edictum fit in muscas, totis ædibus exterminantur: creatur inauditus antea magistratus, muscarum præfectus, cui ex officio incumbat, totis ædibus muscas expellere. Quid, cùm noster hypobolimæus Alexander nuper se laborare fingeret ophthalmia? bonus ille parasitus hallucinabatur ad fercula, Alexandrinum puerum sibi poculum porrigentem non videbat.

Bene actum cum genere humano, si turpissimus assentator fame & siti periisset. Quoties ructantem aut mingentem dominum laudavit, quoties ægroti salivam linxit, quoties febriculosi vomitum frustis esculentis vinum redolentibus, abundè profusum, spurcissimo ore excepit. Parvane ista? parva sunt, si quod iter facienti accidit, commemoremus. Ad regis latus equitabat comes individuus, cùm cœlo intendere se nubes, consecuta repente tonitrua, & coruscationes: tum ille, venerationis, ut videbatur, plenus, conversus ad Regem: Et tu (inquit) proh magne Jupiter, fic tonas? Ad summum constans rumor est, eum aream destinâsse, in qua templum ex manubiis adulatoriis est consecraturus; *Domino, Deoque nostro:* &c, si quid amplius voluerit, Iphigeniam habet domi, filiam unicam, & nubilem, cui vittas impositurus est, & ad novi Dei aram immolaturus.

AMBITIOSUS.

Ex D. Cypriano, epist. 2. l. 1.

Descriptio XXXII.

Quos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in divitiis? quam potentiam in castris? in magistratu purpuræ speciem? in Principatu licentiæ potestatem? malorum blandientium virus occultum est, & arridentis nequitiæ facies quidem læta, sed calamitatis abstrusæ illecebrosa fallacia; instar quoddam veneni, ubi in lethales succos dulcedine aspersa, calliditate fallendi, sopore medicato poculum videtur esse, quod sumitur: ubi epotaveris, pernicies hausta grassatur: quippe illum vides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpura, quibus hoc sordibus emit, ut fulgeat? quos arrogantium fastus prius pertulit? quas superbas fores matutinus salutator obsedit? quot tumentium contumeliosa vestigia, in clientum cuneis ante præcessit, ut ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa procederet, obnoxia non homini, sed potestati? neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus: horum denique videas exitus turpes, cùm anceps temporum palpator abscessit, cùm privati latus nudum desertor assecla fœdavit; tunc laceratæ domus plagæ conscientiam feriunt; tunc rei familiaris exhaustæ damna noscuntur; quibus redemptus favor vulgi, & caducis atque in inanibus votis, popularis aura quæsita est.

SUPER-

SVPERBVS.

Expressus ex Suetonii Caligula, & cæteris.

Descriptio XXXIII.

Videte, si placet, hominem, moriar, ni totus ex fastu atque arrogantia, & iniquissimo genere superbiæ conflatus est. Hic est, qui Imperium orbis terrarum, suo supercilio, ut Atlante cœlum, niti putat: nec jam meminit quòd homo sit, ex argilla & luto fictus: quinimo se ex astris lapsum putat, & qui incertos habet parentes in terris, originis suæ principium repetit è cœlo. Cernite, quo se jactat incessu? quibus nos intuetur oculis? qua voce (si modò loquitur) omnes præ se contemnit? Animadvertistis, ut modò depictas gemmatasque indutus penulas, manuleatus & armillatus, in publicum procedat; modò sericatus & cycladatus obambulet? modò in crepidis vel cothurnis, modò in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri prodeat, plerumque verò aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum, Deorum insignia, sese insolentiùs ostentet: hic cæteros homines præ se mures, aut muscas, aut culices esse arbitratur: si quis eum levissimè pepulerit, si tetigerit, si minimo verbo se suspicatus fuerit offensum, non exorabilis. Si aquam calidam tardiùs attulerit puer Alexandrinus, jubetur continuo trecentis affligi verberibus: si crystallum fregerit, ad muræenas exclamat. Homines per diem quingentos occidere, idem est apud Busiridem, ac tesseris ludere. Deinde ille ebrius, non tam vino quàm cruore miserorum, exclamat, *Aut Cæsarem oportet esse, aut fatuum.* Parum est sævire in homines, ni compedes Oceano injiciat, jacula immittat in solem; fluviis plagas inurat; Iovis quotquot sunt simulachra, eadem capite truncari, & suam cervicem imponi mandet. Quoties cum ipso Iove jurgatur, quoties illi succenset? quoties exilia & ultimos Gedrosiorum tractus minatur, nisi pluat, aut tonet, aut serenum faciat, quando ipse voluerit? Quid quòd nuptiarum pompam adornat, & Minervam aut Lunam de cœlo lapsum iri in suos amplexus autumat? stultus, qui non videat, se eandem in capite gerere. Quid quòd ipse deses, & imbellis, & effœminatus, cum conchis & margaritis bellum gerit, dein spolia vocat. Capitolio Palatioque debita? & apparatissimos triumphos instruit, quasi Phraatem, aut Arviragum ad genua supplices admiserit?

Ad summum, cùm se omnium hominum qui sunt, fuerunt, aut futuri sunt, sapientissimum dictitet, unum fermè versiculum tenet, quem sæpissimè habet in ore

Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.

Aut si quos alios novit: Megabysia sunt ex tragœdiis ducta, quibus vehementer delectat, ut, Calcare cœlum restat, &c.

AVARUS DIVES.

Ex D. Cypriano, epist. 2. l. 1.

Descriptio XXXIV.

Sed & quos divites opinaris, continuantes saltibus saltus, & de confinio pauperibus exclusis, infinita ac sine terminis rura latius porrigentes? quibus argenti & auri maximum pondus, & pecuniarum ingentium vel extructi aggeres, vel defossæ strues; hos etiam inter divitias suas trepidos, cogitationis incertæ sollicitudo discruciat, ne prædo vastet, ne percussor infestet, ne inimica cujusque locupletio-

ELEGANS, ET BLANDUS.

Expressus ex Theophrasto, Juvenale, & cæteris.

Descriptio XXVI.

INtuemini, si placet, hominem, ut ab imis unguiculis ad verticem usque totus est pulchellus: quæ frontis expertectæ serenitas? quæ suavitas oculorum, quæ venustas oris? quæ renidentis ad singula vultus amœnitas? quot in facie veneres? quot volitant cupidines? quot roseis labellis insident sirenulæ? cernite, ut dentes habet nitidos, Indico ebore, vel primâ nive candidiores: ut longos ac graciles digitos magnæ lucentesque gemmæ incendunt, quarum pondera æstivo tempore ferre vix potest, sed identidem annulos ventilat, ne quid sub tantillo onere sudoris manus contrahant.

Quid quod comam habet scitissimè à tonsore magistro rotundatam, madentes cincinnorum fimbrias, molles cerussatasque buccas, vestes sericas, subsericas, holosericas, quarum quotidiè mutat colores; sive ostentationis causâ facit, sive hominis delicias etiam, quod ait ille, *pannus bombycinus urit:* quacunque pergit, hic pullulare rosas, fluere balsama, nasci seplasiam diceres: tam bene olet unguenta, ut malè quid olere suspicer: atque cùm talis ipse sit, quid mirum, si ut pavo conchatis caudæ voluminibus, & versicolore plumarum amictu superbiens, se frequentes intuetur, cervicem rotat, gradum frangit, & sic in vicis ambulat, ut personatus rex in tragœdia, spectans frequenter an ipse spectetur. Si quando venit in forum, eam partem maximè frequentat, in qua sunt argentariorũ mensæ, ut se multitudini, quasi venustissimam imaginem à pictore nuper expressam, spectandum præbeat: per ea se loca ventilat, in quibus frequentes epheborum & virginum chori, à quibus maximè vult videri, & laudari: in theatro autem & spectaculis juxtà ipsos Prætores sedet, quò faciliùs omnium oculos in se convertat. Domus illi est elegans, & amœna, atrium picturis refertum, horti voluptuarii, cœnationes laqueatæ, in quibus aurei lacunaris fulgori pavimentorum respondet nitor: lauta & munda supellex, splendida toreumata, tapetes aurei, mirabilium rerum figuris intexti, libros, quos ipse nunquam legit, lucentes auro Syttibi vestiunt, cauda vulpida tergit puer quotidiè, ne minimus pulvisculus adhærescat; ad summum passim in ejus ædibus videas cantillantes aviculas, garrientes picas, loquentes psittacos, ludentes simias, &, si lubeat interius cimelium penetrare, ostentabit mathematicum choragium speciosarum ferarum exuvias, peregrinarum ossa belluarum, Canadenses arcus, sagittas Indicas, versicolores lapillos, marinas conchas, mannos textiles, mera puerorum crepundia: in congressu totus est melleus, salutat blandè, comiter amplectitur; prehendit manus, tractat auriculas, mulcet capillos, suum filiolum, suum mel, suum corculum identidem appellans. Ad cœnam invitatus hospitem rogat, ut filios evocet, quibus ingredientibus, negat ficum fícui tam esse similem, quàm illi sint parentibus. Mox eos sibi assidere jubet, osculatur, colludit, tragemat s refercit. Quod si quando inter disceptantes electus fuerit arbiter, lites primùm audiet magnâ facilitate, tum dicet, videtur uterque rectè ratiocinari: amicis curiosa munuscula sæpe missitat, & rogatus ut aulam spectaculis commodet, libenter facit: dein inter spectatores, ut so-

let, conspicuus, assidentibus crebrò dictitat, hanc suam aulam esse.

Item Seneca 7. Nat. 1.

NOndum satis robur omne projecimus, adhuc quicquid est boni moris, extinguimus; levitate & politura corporum, muliebres munditias antecessimus; colores meritricios matronis quidem non induendos viri sumimus: tenero & molli incessu suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus; exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur; quotidie comminiscimur, per quæ virilitati fiet injuria, ut traducatur, quia non potest exui.

Idem, de brevitate vitæ, 12.

QUid illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur si quid proxima nocte succrevit? dum de singulis capillis in consilium itur? dum aut disjecta coma restituitur; aut hinc atque illinc deficiens, in frontem compellitur? quomodo irascuntur, si tonsor paulò fuit negligentior, tanquàm virum tonderet? quomodò excandescunt, si quid ex juba sua decisum est? si quid extra ordinem jacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? quis est istorum, qui non malit rempubl. turbari, quam comam? quis non sollicitior sit de capitis sui decore, quàm salute? quis non comptior esse malit, quàm honestior?

Item Tertull. de cultu fœmin.

PRoprias præstigias formæ, & hic virilis sexus sibi agnoscit: barbam acriùs cædere, intervellere, circumdare capillum, disponere, etiam colorare canitiem, primam quamque subducere totius corporis lanuginé, pigmento quoq; muliebri distinguere, cætera pulveris cujusdã asperitudine lævigare, tum speculũ omni occasione consulere, anxiè inspicere.

Alia, ex Arbitro.

CUm has miraremur lautitias, Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit: ad quod signum matellam spado ludenti supposuit: exoneratâ ille vesicâ, aquam poposcit ad manus; digitosque paululum aspersos, in capite pueri tersit.

Longum erat singula excipere: itaque intravimus balneum, & sudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus; Jam Trimalcio unguento perfusus tergebatur, non linteis sed palliis ex lana mollissima confectis.

Tres interim iatraliptæ, in conspectu ejus falernum bibebant: hinc involutus coccinâ gausapa, lecticæ impositus est, præcedentibus phaleratis cursoribus quatuor, & chiramaxio; in quo deliciæ ejus ferebantur, puer vetulus, lippus, domino Trimalcione deformior.

Cùm ergò afferretur ad caput ejus, cum minimus symphoniacis tibiis accessit, & tanquam in aurem aliquid secretò diceret, toto itinere cantavit.

Sequimur nos jam admiratione saturi, & cum Agamemnone ad januam pervenimus; in aditu ipso stabat ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat.

Super limen autem cavea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes salutabat.

Cæterùm, dum ego omnia stupeo, penè resupinatus crura mea fregi: ad sinistram enim intrantibus, non longè ab ostiarii

ostiarii cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum, *Cave, cave, canem*: & collegæ quidem mei risere, ego autem collecto spiritu, non destiti totum parietem persequi: erat autem venalitium titulis pictum, & ipse Trimalcio, capillatus caduceum tenebat, Minervaque ducente tenia intrabat: hinc quemadmodum ratiocinari didicisset, deinde dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus scriptor cum inscriptione reddiderat: in deficiente verò jam porticu levatum meritò in tribunal excelsum Mercurius excipiebat; præsto erat fortuna cornu abundanti copiosa, & tres Parcæ aurea pensa torquentes.

Notavi etiam in porticu gregem cursorum, cum magistro se exercentem: præterea grande armarium in angulo vidi; in cujus ædicula erant lares argentei positi, Venerisque signum marmoreum, & pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius candidam esse dicebant.

Ego interrogare atriensem cœpi, quas in medica picturas haberent, Iliada, & Odysseam inquit.

Jam ad triclinium veneramus, in cujus parte prima procurator rationes accipiebat, & quod præcipuè miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum unam embolum navis æneum finiebat; in quo erat scriptum; *G. Pompeio Trimalcioni, viro augustali, Cinnamus dispensator.*

Sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, & duæ tabulæ in utroq; poste defixæ: quarum altera, si benememini, hoc habebat inscriptum. *III. prid. Kalend. Januar. G. noster foras cœnat*: altera Lunæ cursum, stellarumque imagines pictas, & qui dies boni quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.

De hujus descriptionis interpretatione alibi dixi.

RUSTICUS.

Expressus ex Theophrasto, Cicerone, & cæteris.

Descriptio XXXVII.

Animadvertite quæso, hominis, vel potiùs pecudis, stuporem, & rusticitatem: ut est hirtâ barbâ, neglecto capillo, colore fusco, nigris dentibus, ab imis unguibus ad verticem usque stipes Æthiops.

Par corpori vestis, horrida scilicet, & inculta, quæ strictè adeò plerumque artus tegit, ut nudet inverecundè. Calceos habet pede ampliores, quibus ipse non tam ambulat quàm natat: eosdem interdum clavis suffigit, & ingenti strepitu quatit pavimentum. Loquitur interim contentâ voce, quasi surdis canat, aut celeuma nauticum urgeat, amicis necessariisque parum fidit, de rebus maximis ad famulos refert: & si comitiis interfuerit, quæcumque ibi gesta fuerint, rusticis operis narrat: illis ad singula, ut faciunt cicones, acclamantibus; ipse nihil eorum quæ cæteri digna admiratione indicant; quinimò unguenta non suaviùs fragrare thymo, & barbaram fistulam citharæ præstare dictitat.

Si bos, aut asinus, aut hircus occurrerit, homo gradum sistere, admirari, contemplari, quasi in alium orbem raptus.

Quid quod domi, etiamsi ipse sit locuples, nihil lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, ne magnoperè quidem præter præposteram gulæ voracitatē, sumptuosum: toreuma nullum, maximi calices, & hi Placentini; extructa mensa, non conchyliis, aut piscibus, sed multâ carne subrancida servi sordidati ministrant, *Cicer. in Pisonem.*

ftrant,& ii plerumque Æthiopes, quibus nolles per mediam noctem in bustuariis occurrere: ille interim infercit se cibo, & in laxiora pocula ingurgitat, dein potulentus, vel jacet in Græci vini fœrore ftertens, vel fi quando concinnior fuerit, faltat, & canit intempeftivè moleftus omnibus: mox canem ad fe vocat, & apprehenfo blandientis roftro, Fidam, inquit, belluam dominum, & domum, & inquilinos omnes cuftodit.

Ubi cubitum difcefferit, fi de aratro, aut falce, aut cophino, quem forte vicinis utendum dederat, fomniârit, intempefta nocte mentionem eorum faciet, nec ullam partem capiet quietis. Tum fi vifum fuerit, molam verfabit cum ancilla, cum eadem quicquid in buccam, garriens, & fi quid è promptuaria cella deprompferit, decerptum inde fruftum vorabit, cavens ne piftrix hoc refcifcat. Ad fummum eft omnis vitæ civilis, & humanitatis ignarus.

RVMORVM CONFICTOR.

Expreffus ex Theophrafto, & aliis.

Defcriptio XXXVIII.

Chamæleontes vento pafci miramini? quin potius rum gerulum fufpicite, ut totus ex ventis conflatus eft. Hic patulis auribus rumufculos omnes excipit, & ad fermones colligendos, fingendos, confarcinandos, totus excubat; non curat, an uxor, an liberi domi egeant, an in balneis veftes amittat, an dum in porticu pedeftres navalefque pugnas narrat, vadimonio citatus non refpondeat; aut dum munitiffimas urbes verbis capit, cœna illi interim excidat præ infana fingendi & garrièdi dulcedine negligit omnia. Quæ porticus, quæ officina, quæ fori pars, quam non centies quotidie fuis paffibus terat? atque hîc obviam amicis factus, ftatim mutato vultu fuaviter renidet; &, Quid novi (inquit) belliffimum caput?

Antequam rogatus alter refpondeat, pergit; Nihilne novi dicitur, nihilne audivifti? veni igitur, veni, & affer fitientes aures, ego te ficut video, novarum rerum epulis hodie fum excepturus. Tum incipit narrare, rediiffe naves ex India recentes, admirabile prorfus effe regionis ingenium: illic fpargi faccarum, ut apud nos, nives: placentas in fummis arboribus crefcere; lepores effe magnitudinis luporum; Regis Mogoris mortuam fimiam, cujus vel folum dentem centenis aureorum millibus æftimaret: Turcarum copias à Perfis effe deletas: magnum Sophi Chriftianæ religionis inftitutum fufcepiffe: fuper ea re legatos mififfe ad fummum Pontificem: fore, ut Romæ vel Parifiis intra paucos dies falutari lavacro tingatur.

Quòd fi quis dicat: Tu autem his credis? imò rem bonis authoribus deferri afleverat, rumorem crebrefcere, omnium fenfus mirificè congruere: Si pergas authores hujus rumoris inquirere, aut Afterii tibi puerum, aut Lyconem è prælio nuper reverfum, aut Polyfperchontem, ad fummum nominabit eos quos noffe minimè poffis. Poftquam narraverit omnia, fi hominem incœnatum valere jubeas, nihil illo triftius: fin tu invitaris comiter ad cœnam, quoties inter pocula exclamabit; O miferum Turcam! ô lætos nuntios! Numquid meritò fuaviffimas epulas auribus tuis me parare dixeram? tu verò tacitus hoc tecum habeto: mox egrediens ad civium unumquemque accurrit, ut ei narret omnia.

SIMU-

SIMVLATOR.

Expressus ex Theophrasto, Cornelio Tacito, & Poetis comicis.

Descriptio XXXIX.

Simulator talis est, qualem difficillimè capias, nisi fueris idem. Hominem diceres vulpeculam habere sub pectore, ita solers, varium, versatile, multiplex ad omnia fingit ingenium: Sævè blanditur, blandè sævit, dominatur superbè, servit humiliter, facie tamen est nonnunquam liberali, lætis & illustribus oculis, ore facundo, sermone civili, veste speciosa, ad omnem rationem humanitatis, ut videtur compositus. Hic si tecum congrediatur subridens, semivoculas franget, verba concîdet, sive natura sive assuetudine suspensa semper & obscura: quòd si ad ingenium ars accedat, & sensus suos de industria tegere nitatur, non jam sensa sed mera loquetur ænigmata. Non credo, non puto, obstupesco, non ita intellexi, alius eram ab illo: Porrò, si quid agit, id vehementer occultat, & cum transactum fuerit, se adhuc deliberare dicit. Quicquid audiverit, videri vult animum non advertisse; quicquid flagrantissimè cupierit, specie recusantis dissimulabit se velle: si fortè magistratus, aut dignitas, aut honor aliquis à popularibus & sociis deferatur, modestissimè differet solam Heroum mentem tantæ molis capacem: se in partem oneris publici aliquando vocatum, experiendo didicisse quàm arduum, quàm laboriosum esset, rempubl. gerere. Proin in cœtu, tot illustribus viris subnixo, ad alium deferant, qui sit authoritate gravior, & usu peritior. Hîc, dictum bene, exclamat aliquis? alium igitur quæramus: Vulpes vehementi dolore æstuat, & in ipso doloris æstu fingit hilaritatem. Quid cum tuis opibus inhiat, & prædam quærit? superbas fores matutinus salutator obsidebit, arrogantium mediastinorum fastus perferet, famem, moram, & bilem impotentissimas dominas devorabit, ut tantisper alloquatur quem cupit fallere, nec centesimam passus repulsam desistet, aut de præda desperabit. Cùm insinuatus fuerit, nullum sibi ministerium non honestum putabit: dicteriis non plus commovebitur.

Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes:

Frontem sibi saliva inspergi patietur, & ea tolerabit, quæ nec Sarmentus, nec vilis Galba, Sanniones Cæsaris, ad imperatoriam mensam pertulissent. Iam cùm insidias struit, si te alienatum à se senserit, ultrò veniet salutatum, in os palam laudabit, mœrentem lenissimorum verborum lenocinio consolabitur, tuis miseriis ingemiscet, etiam lacrymulas fundet amoris sui testes. Ad summum, omnem penitus exui simultatem oportere, se tuum esse ex asse, ad omnia paratissimum, in quoscunque terrarum tractatus miseris, & *si in cælum jusseris, ibit.* Quod si ab alio contumelia affectus fuerit, illum vel verbo satisfacientem benevolè amplectetur, ignoscet, securo animo esse jubebit, interim per alios judicium, supplicia, & arcanam pestem machinabitur. At verò pactus aliquid, negabit se meminisse, & si justissimi æris debitor convictus fuerit, primum rem trahet, quantum poterit, deinde palam jubebit, quæstorem suum, alienum æs dissolvere, clàm monebit, ne quid eroget, etiamsi ipse imperare & vehementer urgere videatur. Postremò, quotidianis vexatus creditorum quiritationibus, Ignavum, inquit, quæstorem ærario meo

by Googl

præfeci, & accersito ad se homine, Heus tu, inquit, cessator, itane pecuniam, quam injunxeram, reddidisti? quid me, vel punctum temporis in ære alieno versari pateris? næ tu! sed dimitte hominem, tecum postea rationem jungam severiùs. Hæc palam, ut omnes audiant; clam in aurem insusurrat, persta fortiter, cave quidpiam dederis; Nec satis, cum in hospitium venit, primum hospitam nonnulla liberalitate ad se illectat, & illi minutias quasdam pecuniarum solvit, Attica (quod ajunt) fide. Mox conciliata sibi gratia; Splendidos, inquit, viros, hospita, hodie sum accepturus, fac ut omni apparatu extructum sit convivium, & si quid illi, ut fieri solet in cœnam erogare voluerint, dicme tibi satisfecisse: facit imperata simplex muliier, mensam genialiter instruit, veniunt qui fuerant invitati, discumbunt, Saliarem in modum epulantur: in discessu, convivis pecunias offerentibus, Satisfecit, inquit illa, hospes meus: hic vocem arripit & litem postea intentantem hospitam proprio jugulat gladio. Ad summum tale est hominis ingenium, ut satius sit cum vipera, quàm cum illo, sub eodem tecto degere.

IMPOSTOR.

Expressus ex Luciano, in Pseudomant.

Descriptio XL.

Πρότερον γὰρ σοι αὐτὸν ὑπογράψω τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ὁμοιότατον εἰκάσας τὴν μορφὴν, ὡς ἂν δυνώμαι· καίτοι μὴ γραφικός τις ὢν ἵνα σοὶ καὶ τοῦτο δείξω. τὸ τῇ σῶμα μέγας τε ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν: καὶ θεοπρεπὴς ὡς ἀληθῶς λευκὸς τὴν χρόαν, τὸ γένειον οὐ πάνυ λάσιος. κόμην μὲν ἰδίαν, τὴν δὲ καὶ πρόσθετον ἐπικείμενος, εὖ μάλα εἰκασμένην, καὶ τοὺς πολλοὺς, ὅτι ἦν ἀλλοτρία, λεληθυῖαν. ὀφθαλμοὶ πολὺ τὸ γοργὸν καὶ ἔνθεον διεμφαίνοντες. Φώνημα ἥδιστόν τε ἅμα καὶ λαμπρότατον. καὶ ὅλως οὐδαμόθεν μεμπτὸς ἦν ταῦτά γε. τοιόσδε μὲν τὴν μορφήν. Ὅλως γὰρ ἐπινόησόν τοι, καὶ τῷ λογισμῷ διατύπωσον ποικιλοτάτην τινὰ ψυχῆς κέρασιν, ἐκ ψεύδους, καὶ δόλων, καὶ ἐπιορκιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, ῥαδίαν, τολμηρὰν, παράβολον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθέντα, καὶ πιθανὴν,

AC primum tibi depingam hominem, effigiem ejus, quo ad potero proximè verbis adumbrans: tametsi non sum admodum pingendi peritus. Corpore igitur, ut interim & hoc tibi repræsentem procerus erat, aspectu decorus, planeque specie divina quadam, & majestatis plena colore candido, barba admodum hirsuta, coma partim nativa tectus, partim apposititia: sed hæc adeò scitè & elegantes, ut plerique imitatam adsciti amque non agnoscerent: oculi vehementer acres, ac versatiles, tum divinum quiddam relucentes vox dulcissima, pariterque clarissima, in summa, quoad has res, nulla ex parte poterat improbari: ac figura quidem hominis erat hujusmodi. Prorsus enim finge mihi, & cogitatione efforma quàm maxime variam ingenii temperaturam, indolemque ex mendacio, dolis, perjuriis, maleficiis confusam, promptam, audacem, versatilem, & ad efficiendum, quæ cogitasset, nullum refugientem laborem, appositam ad persuadendum, cuique facilè fides habenda videretur: tum quæ mirè simularet,

καὶ ἀξιόπιστον, καὶ ὑποκριτικὴν τοῦ βελτίονος, καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ τῆς βουλήσεως ἐοικυῖαν, οὐδεὶς γοῦν τὸ πρῶτον ἐντυχὼν, οὐκ ἀπῆλθε δόξαν λαβὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς εἴη πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος, καὶ ἐπιεικέστατος, καὶ προσέτι ἁπλοϊκώτατός τε, καὶ ἀφελέστατος.

ret, optima quæque ea, quæ à mente essent diversissima, præ se ferret. Primùm igitur nemo cum illo congressus est, qui non hac cum opinione discesserit: ut eum mortalium omnium optimum, æquissimumque, præterea simplicissimum, minimèque fallacem existimaret.

GARRULUS.

Expressus ex Horatio, & Theophrasto.

Descriptio XLI.

DEambulabam nuper in via sacra, ut mos est meus; nescio quid poeticarum nugarum meditans; certè totus in iis hærebam acerbam acerrima mentis cogitatione defixus; occurrit aliquis, quem vix ego de facie noveram, & apprehensa manu: heus, inquit, dulcissimum caput, ut vales? benè, inquam, ac suaviter, & te vicissim salvere jubeo: ego viam inire, & ille me callidè insectari, quasi subtimuisset, ne evaderem: Tandem occupo; & ut naviter videbam impudentem, nunquid vellet? rogo. Tum ille; Videris, inquit, amicos non nosse, at ego, si nescis, eruditus homo sum: Nec mora, cœpit, postquam incaluit, de poesi garrire, quicquid in buccam, superioris ætatis heroes commemorare, de pravitate temporum queri, ingenia deterere. Ego interim expectans donec finiret, modo currebam ocyus, modò consistebam, modò servo nescio quid in aurem insusurrabam, ut me negotium habere conjiceret: & jam præ tædio totus sudore perfusus, mecum tacitè fœlices Bolanos prædicabam, quos ferreo cerebro natura finxisset: fatuus nihil de garrulitate remittens, mihi narrabat quod superiori nocte somniaverat, & tum quæcumque in cœna sibi fuerant apposita, omnia sigillatim recensebat, tum frumenta in foro vili vænisse pretio, peregrinos esse in hac urbe quamplurimos, se agrum in sequentem annum esse culturum, & cùm ad hæc nihil responderem, imò, ne reniderem quidē; Video, inquit, te defatigatum, & de discessu cogitantem, sed nihil agis, te enim usque detinebo, & quocunque ieris, sequar: age, quò te pedes? hic ego, nihil opus est te vexari, ægrotum inviso, via transtiberina, ad hortos usquè Cæsaris, hominem tibi ignotum. Esto, inquit, non sum valdè occupatus, & minimè piger, libet te, quando semel cœpimus, comitari. Ad hæc auriculas demisi, ut solent *iniquæ mentis aselli*, quoties vector gravius dorso pondus ingerit. Incipit denuò garrulus, quasi nihil antea dixisset. Si benè me novi, inquit non Viscos, aut Varios pluris facies. Quis me versus, aut plures, aut citiùs scribit? quis palæstram tam lubricus expedit? quis perniciùs currit? quis suavius cantillat? Interpellandi hîc locus opportunus videbatur. Habes, inquam, parentes, aut cognatos, qui te salvum velint? neminem, inquit, omnes extuli, & sepelivi: ô fortunatos, inquam, perfice quando cœpi-

cœpisti, solus, ut vides, resto, quem tu hodie tuâ garrulitate mactabis. Etenim si Sabella anus, vera prædixit, neque mihi gladius hostilis, neque dolor lateris, neq; tussis, aut podagra, sed lingua garruli est pertimescenda: idcirco bene monebat prudens saga: ut cùm primùm ab ephebis excessissem, garrulos quam diligenter declinarem. Veneramus ad Vestæ, sub horam nonam, sensim extabescente jam sole: & hic fortè citatus vadimonio, aut respondere debebat, aut causâ cadere. Tum me hilariter intuens, Commoda, inquit, operam litiganti, & tantisper ades, dum citatus respondeo: Moriar ego, respondi, si jam præ lassitudine stare valeo, aut si ullam juris civilis partem novi: deinde ægrotus amicus quando à me convenietur? at vir bonus, Hæreo, inquit, & inter sacrum, saxumque, (quod ajunt) sto, teneo, an rem meam relinquere debeam: sed quidquid est, sequeris. Miserum me (mecum ajebam) ad quam aurium lanienam veni? cùm ille protrahit me frustra reluctantem.

INEPTVS.

Descriptio XLII.

HOmo est, si quisquam alius, ineptus, qui tempus, quod postulet, nunquam videt: aut plura loquitur, aut se ostentat; aut eorum quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet: in omni denique genere inconcinnus est, & multus. Amicum licet videat occupatissimum, de nugis interpellare non veretur, æstu febrique jactatum invisens, futili garrulitate perstrepit omnibus invisus: Eos qui è longinquo itinere recentes advenerunt, & languent de via, ad deambulandum secum, invitat & cùm jam præ tædio, & lassitudine stare non possint, quærit numquid jucunda sit deambulatio; mox inter suos familiares, de sua uxore aut servis intempestivè loquitur; & rem aliquam orsus, à capite exponit, veterem puta cantilenam, quam omnes centies audiverunt, ab ovo tamen, usque ad mala citare non desinit: cæteris ad hæc nauseantibus solus ineptissimè ridet, & sibi plaudit, quasi invenerit, quod pueri in faba. Idem in officiorum minutiis semper multus; quæ majoris momenti sunt, negligit; arreptas de triviis facetias omninò frigidas ludibundus in amicos intorquet, & gratificari putans, interim lædit, atque in eo sibi magnoperè comis esse videtur, & urbanus. Modò saltare jubet sobrios, modò mercibus jam venditis adducit emptorem, qui pluris emat: modò venit ad testimonium dicendum, cùm jam lis dirempta est; modò etiam amico mortuo festinans & anhelans accersit medicum. Quid quod facilis in omnibus, ea in se recipit, quibus præstandis minimè par sit? & si fortè quæratur de via, præibo, inquit præibo? mox dux fit itineris, cujus exitum cùm invenire non possit, meritò præbet se deridendum. Ad hæc curiosè de exercitu, vectigalibus, judiciis, sciscitatur à magistratu: & à Poëtis quærit, quo nomine Cyclopis canes appellarentur: miraturque ab Homero prætermissum. Quod si uxor obierit, intempestivos ejulatus edit, & in cippo sepulchri, avos, abavos, tritavos, totamque genealogiam curat inscribi, ad-dens insuper. *Dixi.*

Expressus ex Theophr. &c. stylo pictiori.

STVPIDVS.

Descriptio XLIII.

Ex Theo. & cæter.

STupidus ejusmodi est, qui cùm ad quatuor usq; numeravit, incipit mente confundi, & cùm diu calculos in omnem partem versavit, rationesque putavit, rogat ab eo qui sibi assidet de ea re minimè cogitans, dic obsecro summa quanta est? ac si fortè litem intentavit aliquis, ubi ad eum diem ventum, quo disceptari causa debet, ejus oblitus, in agrum proficiscitur. Uxore nuper mortua, rogat, cur non veniat ad prandium, & eam per servum jubet accersi, at illo dicente dominam vixisse: non inquit memineram. Idem pileum, quem habet in capite, zonam, quâ cinctus est, sæpè quæritat, & non inveniens, furto sibi surrepta fuisse queritur.

Hæc inter cætera tribuitur Claudii Imperat. μετεωρία, & ἀβλεψία.

Quid cùm aliquis ex familiaribus diem obiisse nunciatur? Non credo, inquit, de obitu ad me scripsisset, qui mihi semper fuit de intimis, si tamen mortuus sit, benè illi vertat. Nec satis, debitas sibi pecunias recipiens testes adhibet, ad cautionem: cum puero jurgatur; quod cucumeres hyeme non emerit: pratum si à talpis infestetur, pavimento sterni jubet: canum, si rixerint, unum, ad exemplum aliorum, damnat suspendio, testas & lapides fœno mollire assiduè fricando conatur; & cùm à pulicibus pungitur, Jam vos, inquit, pessima animalcula, bellè decipiam: nam candelam extinguam, ne me morsiunculis appetere possitis.

CALVMNIATOR.

Descriptio XLIV.

Ex Ammiano, &c.

CAlumniator iste quem videris, non est homo: sed lamia, omni diritate teterrima: sine fronte, sine oculis, sine conscientia; monstrum planè horribile, cui soli prominent dentes turpi rubigine infecti, cui feralis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus ossium compages restat. Draconis alicujus pestilentem sceleton, aut exsiccatum cadaver diceres. Quid tum? dignam hanc ferali effigie vocem, aut potius sibilum emittit, per forum medium serpit, dentibus aduncis, aspectu rabido huc & illuc circumspectans, si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus efflare, quem ore attingere, dentibus insecare, lingua conspergere possit; hinc licentiùs supergressus, fluminis modo, fortunis sese complurium repentinus infundit, fertur per strages multiplices ac ruinas, vinculis corpora ingenuorum affligens: & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longè discreta, ut est in complicandis negotiis artifex dirus: inde & Catena inditum est cognomen.

Cicer. 4. ad Herennium.

Ammia.

OSTENTATOR.

Descriptio XLV.

Ex Cicer. 4. ad Herennium.

ISte, inquies, Judices, qui se dici divitem, putat esse præclarum, primùm nunc videte quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere; Darem, si mihi molesti non essetis: cùm verò sinistra mentum sublevat, existimat se gemmæ nitore, & auri splendore, aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit,

Digitized by Google

hunc unum, quem ego novi (vos non arbitror novisse) alio nomine appellat, deinde alio, atque alio; heus tu, inquit, veni Sannio, ne quid isti barbari perturbent: at ignoti, qui audiunt, unum putent eligi de multis. Ei dicit in aurem, aut, ut, domi lectuli sternantur, aut, ab avunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas veniat, aut Astui coni locus ante ostium suum detur, aut aliquod fragile falsæ choragium gloriæ comparetur: Deinde exclamat, ut omnes audiant, videto ut diligenter numeretur, si potest, ante noctem: Puer qui jam benè hominis naturam novit, Tu illo plures mittas oportet, inquit, si vis hodie transnumerari. Age, inquit, duc tecum Libanium, & Sosiam. Sanè deinde casu veniunt hospites homini, qui istum splendidè dum peregrinaretur, receperant: ex ea re homo hercle sanè conturbatur: sed tamen à vitio naturæ non recedit: Bene, inquit, facitis, cum venitis, sed rectius fecissetis, si ad me domum rectà abiissetis. Id verò fecissemus, inquiunt illi, si domum novissemus. At istud quidem, inquit, facile fuit unde libet, invenire. Verùm ite mecum. Sequuntur illi: sermo intereà hujus consumitur omnis in ostentatione. Quærit in agris cujusmodi frumenta sint: negat se, quia villæ incensæ sint, accedere posse: nec ædificare etiam nunc audere: tametsi in Tusculano quidem cœpit insanire, & in iisdem fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur, venit in ædes quasdam, in quibus sodalitium erat eodem die futurum; quò iste pro notitia domini ædium, ingreditur cum hospitibus: Hîc, inquit, habito: perspicit argentum, quod erat expositum, visit triclinium, stratum probat: accedit servulus, dicit homini clarè dominum jam venturum, si velit exire. Itane inquit, eamus hospites, frater venit ex Salerno, ego illi obviam procedo: hic vos decimâ venitote. Illi decimâ quo jusserat, veniunt, quærunt hunc, reperiunt domus cujus sit: in diversorium densi sese conferunt. Vident hominem posterâ die: narrant, expostulant, accusant: Ait iste eos similitudine loci esse deceptos, angiporto toto deerrasse: contra valetudinem suam se ad multam noctem expectasse.

Sannioni puero negotium dederat, ut vasa, vestimenta, pueros, corrogaret: Servulus non inurbanus, satis strenuè & concinnè comparat; iste hospites domum deducit. Ait se ædes maximas cuidam amico ad nuptias commodasse: Nuntiat interea puer argentum repeti; (pertimuerat enim, qui commodârat) Apage te, inquit, ædes commodavi, familiam dedi, argentum quoque vult? tametsi hospites habeo, tamen utatur licet, nos Samiis delectabimur. Quid ego, quæ deinde gesta sunt narrem? ejusmodi est hominis natura, ut quæ singulis diebus efficiat, gloria atque ostentatione; ea vix annuo sermone enarrare possim.

I D E M.

Descriptio XLVI.

SEcundùm hanc formulam imperamus Eumolpo, ut plurimum tussiat, ut sit modo solutioris stomachi, cibosque omnes palam damnet, loquatur aurum & argentum, fundosque mendaces, & perpetuam terrarum fertilitatem. Sedeat præterea quotidie ad rationes, tabulasque testamenti, omnibus fidem renovet; & ne quid scenæ deesset, quotiescunque aliquem nostrum vocare tentasset, alium pro alio vocaret, ut facile appareret dominum etiam eorum meminisse, qui præsentes non essent. *Petronius in Satyr.*

Notæ.

Ut plurimum tussiat. *Festiva quidem ista descri-*

descriptio, sed plenior, quam habet Cicero 4. ad Herennium, de qua superius.

Loquatur aurum & argentum. *Ad eloquentiam sæpe refertur, ut apud D. Gregorium Nazianzenum in jambicis χρυσοῦν λαλούντων ἅπας ἄπρακτος λόγος.*

Hic pecuniosi hominis nummatam ostentationem designat.

Ne quid scenæ deesset. *Erat enim velè dives Scenicus, ἐκ τῆς κωμῳδίας.*

Alium pro alio. *Hæc ostentatoris ars benè exprimitur à Cornificio, vel potiùs Cicerone.*

DIVES.

Descriptio XLVII.

Ex Cicerone, pro Roscio.

HAbet enim relaxandi causâ rus amœnum, & suburbanum; plura præterea prædia; neque tamen ullum nisi præclarum, & propinquum. Domus referta vasis Corinthiis, & Deliacis, in quibus est Autepsa illa, quàm tanto pretio nuper mercatus est: ut qui prætereuntes pretium annumerari audiebant, fundum vænire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? Quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splendidisque familiis in turba & rapinis coarcervari una in domo potuit? familiam verò quantam, & quam variis cum artificiis habeat quid ego dicam? mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios, animi & aurium causâ tot homines habet, ut quotidiano cantu vocum, & nervorum, & tibiarum, nocturnisque conviviis, tota vicinitas personet.

MOLLIS ET delicatus.

Descriptio XLVIII.

Ex Cicer. l. 5. in Ver.

HIc ita vivebat iste bonus Imperator, ut ne cum facile hybernis mensibus non modò extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei brevitas, conviviis, noctisque longitudo stupris & flagitiis conterebatur. Cum autem ver esse cœperat, (cujus initium iste non à Favonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cùm rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur,) dabat se labori, atque itineribus, in quibus usque eo se præbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo sedentem videret. Nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur, in qua pulvinus erat pellucidus, Melitensi rosa fartus: Ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admovebat, tenuissimo lino minutisque maculis, plenum rosæ: sic confecto itinere, cùm ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur: eò veniebant Siculorum Magistratus, veniebant equites Romani: id quod ex multis juratis audistis: Controversiæ secretò deferebantur: paulo post palam decreta auferebantur: Deinde ubi paulisper in cubiculo, pretio, non æquitate, jura descripserat; Veneri jam & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: Quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia, ac singularis diligentia: nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum, ex iis oppidis in quibus Prætores consistere, & conventum agere solent; quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier esset: Itaque non-

Item.

Οὐ γὰρ ἰδὼν τὸν πορνοτελῶνα, σοβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπιπλάμενον, καὶ ᾠδὰς ᾄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ.

Synesius ad fratrem.

Hic enim videns scortatorem, per forum volitantem, coronatum, unguentis ebrium, petulanter lascivientem, omnique turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item.

Ideirco animas misit, ut divini ponderis & gravitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, castitatis dispendio compararent? conspiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis; fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescerent masculorum calamistris vibrare cæsariem, cutem corporis levigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis exponere, in habitum fœminarum deliciasque mollire.

Arnob. cont. gent. lib. 2. De luxu Regis Indici vide Q. Curtium l. 8.

IMPROBUS, ET POTENS.

Descriptio L.

Ex Ammiano l. 27. c. 10. In hoc authore stylus quidem plerumque acerbus est, & prefractus, magni tamen & uberes sensus.

PEr hæc tempora Vulcatio Ruffino absoluto vita, dum administrat, adregendam præfecturam prætorianam, ab urbe Probus accitus, claritudine generis, potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano: per quem universum penè patrimonia sparsa possedit justè: an secus non judicioli est nostri. Hunc quasi gemina quædam, ut poetæ fingunt, fortuna præpetibus pennis vehens; nunc beneficum ostendebat, & amicos altiùs erigentem; aliquotiens insidiatorem dirum, & per cruentas noxium simultates; & licèt potuit quoad vixit, ingentia largiendo & interpellando potestates assiduas; erat tamen interdum timidus, ad audaces; contra timidos, celsior: ut videretur, cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico, & ubi paveret, omni humilior socco.

Atque ut natantium genus elemento suo expulsum, haud ita diu spirat in terris; ita ille marcebat absque præfecturis, quas ob jurgia familiarum ingentium capessere cogebatur; nunquam innocentium per cupiditates immensas, utque multa perpetrarent, impune dominum suum mergentium in remp. Neque, fatendum est, nunquam illa magnanimitate coalitus, clienti, vel servo agere quicquam jussit illicitum: si verò eorum quemquam crimen ullum compererat admisisse, vel ipsa repugnante justicia, non explorato negotio sine respectu boni honestique defendebat. Quod vitium reprehendens, pronuntiat Cicero: Quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert utrum voluerim fieri, an gaudeam factum; Suspiciosos tamen, & minutus suopte ingenio fuit, & subamarum arridens, blandiensque, interdum ut noceret. Si autem perspicuum est in ejusmodi moribus malum, tum maximè cùm celari posse existimatur. Ita implacabilis, & diruptus, si lædere quemquam instituisset ut, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus inclinari.

Ideoque aures ejus non erant, sed pluribus videbantur obstructæ: in summis di-

vitiarum & dignitatum culminibus anxius & sollicitus, ideoque semper levibus morbis afflictus.

Nota.

Gemina quadam, ut Poëtæ fingunt, fortuna, &c.

Respexit fortè illud Orphei:

Οἷς μὲν γὰρ τεύχεις κτέανον πλῆθος πολύολβον.

Οἷς δὲ κακὴν πενίην, θυμῷ χόλον ἐρμαίνουσα.

Illis enim prabes divitiarum vim opulentam:

Illis verò malam paupertatem, animo iras concitans.

(Talis inquit in amicos Probus.)

De Cothurno strepere tragico.

Insolentia efferri, Megabyzusque dicta & edicta proponere, ut rex in tragœdia solet.

Nôrunt omnes, Cothurnum calceamentum esse Tragicorum, ut soccum Comœdorum.

Mart. l. 8. epist. 3.

Aut juvat ad tragicos soccum transferre cothurnos.

Ut natantium genus.

Τὴν νηκτὴν φύσιν *dixit Gregor. Nazianz. orat. 34. Sozomenus l. 1. histor. Eccl. c. 13. Simili parabola usum refert magnum Antonium cùm diceret, Monachos, extra solitudinem, pisces esse extrà aquam.* τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας ἔλεγεν τὴν ὑγρὰν τρέφειν, μοναχοῖς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον.

Clienti, vel servo jussit. *Clientem, vel servum Latinus dixisset. Deinde coalitus magnanimitate, redolet Ammianum.*

RABVLÆ.

Ammianus sui temporis Rabulas, &c. ita describit.

Descriptio L I.

Ammianus Marcell. l. 30.

AT nunc videre est per eos omnes tractus, violenta & rapacissima genera hominum, per fora omnia volitantium, & subsidentium divites domos, ut Spartanos canes, aut Cretas, vestigia sagaciùs colligendo, ad ipsa cubilia pervenire causarum. In his primus est cœtus eorum qui seminando diversa jurgia, per vadimonia mille jactantur, viduarum postes, & orborum limina deterentes, & avidi inter discordantes amicos, aut propinquos, vel affines, simultatum, ob levis scrinii receptacula, odia struentes infesta: in quibus ætatis progressu, non ut aliorum vitia tepescunt, sed magis magisque roborantur. Inter rapinas, insatiabiles; inopes, ad capiendam versutis orationibus Judicum fidem; quorum nomen ex justitia natum est, sicam ingenii distringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi, quarum artium sævitate, ut Tullius asseverat, nefas est religionem decipi judicantis: ait enim.

Confer cum istis, quæ habet Sidonius ep. 7. lib. 5.

Cumque nihil tam incorruptum esse debeat in republ. quàm suffragium, quàm sententia; non intelligo cur, qui ea pecuniâ corruperit, pœna dignus sit; qui eloquentiâ, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio judicem corrumpit: quod pecuniâ corrumpere prudentem nemo potest; dicendo, potest.

Secundum est genus eorum qui juris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum abolevere dissidia, velut vinculis ori impositis, reticente jugi silentio, umbrarum sunt similes propriarum. Hi velut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibillæ oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant, quod oscitantur. Hi ut altius videantur jura callere, Trebatium loquuntur, & Cæsellium,

num, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque jamdiu leges ignotas; cum Evandri matre abhinc sæculis obrutas multis; &, si ex voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te nummatum senserint.

Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes, vilesq; latratus, quò velint, aditus sibi patefaciunt crebros, qui inter solicitudines Judicum, per multas distatas, inresolubili nexu vincientes negotia, laborāt, ut omnis quies litibus implicetur: & nodosis quæstionibus de industria judicia circumscribunt; quæ cùm rectè procedant, delubra sunt æquitatis; cùm depravantur, foveæ fallaces, & cœcæ; in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exilis lustra, adusque ipsas medullas exustus.

Quartum & postremum est genus, impudens, pervicax, & indoctum, eorum, qui cùm à litterariis eruperint ludis, per angulos civitatum discurrunt, mimiambos, non causarum remediis congrua commentantes, fores divitum deterendo, cœnarum ciborumque aucupantes delicias exquisitas: qui cùm semel umbraticis iucris, & inhiandæ pecuniæ, undique se dediderint, litigare frustrà; quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam causam admissi (quod rarò contingit) suscepti nomen & vim negotii sub ore disceptatoris, inter ipsos conflictuum articulos, instruuntur, circumlocutionibus indigestis ita scatentes, ut colluvionis teterrimæ audire existimes ululabili clamore Thersiten.

Quum autem ad inopiā muniendarū venerint allegationū, ad effrænatā deflectunt conviciandi licentiā: quo nomine ob assidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, ut nunquam se codices habuisse meminerint, & si in circulos doctorum authorum inciderint, nomen piscis, aut edulii, peregrinum esse vocabulum arbitrantur: si verò advena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum verbo tenus quæsierit, Oratores omnes confestim se Marcianos appellari fingunt; nec jam fas ullum præ oculis habent, sed tanquam avaritiæ venundati, & usucapti, nihil præter inseminatam petendi licentiam nôrunt: & si quem semel intra retia ceperunt, cassibus mille impediunt, & vinciunt, per morborum simulationem vicissim consultò cessantes, utque pervulgati juris proferatur lectio una, septem vendibiles introitus præparant; dilationum examina longissima contexentes: & cùm nudatis litigatoribus dies cesserint, & menses, & anni, tandem obtrita vetustate controversia, intromissa ipsa capita splendoris, ingressa alia secum advocatorum simulacra inducunt: Cumque intra cancellorum venerint septa, & agi cœperint alicujus fortunæ, vel salus, atque laborari debeat, ut ab insonte gladius, vel calamitoso detrimenta pellatur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiisque histrionico more formatis, ut concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu, tandemque ex præmeditato concludio per eum qui est in verba fidentior, suave quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio vel pro Ctesiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit: ut nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos, spatioque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antheo vetere colluctati, perseve-

tus in eos mos Rhetorum, qui certa exordia sibi fabricabant, quibus in omni argumento, quasi Delphico gladio uterentur.

Advocatorum simulachra. *Silentes patronos, quos priùs dixit umbris fuit similes.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel salus. *Quis non videt Persianum illud:*

Fur es, ait Pedio: Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis, &c.

Concionaria Gracchi fistula. *Notus Caii Phonascus, qui à tergo Concionantis domini fistulam tenens, concitatum & ira tonantem, molli tenore molliebat. Plutarch. in Cajo.*

Pulveris periculosi. *Pulvis hic, forensis acies, ut apud Tullium 1. de Orat. Educere dictionem, ex umbratili exercitatione in pulverem.*

Philistionis. *Philistio Poeta comicus, qui scripsit inter cæteras Comœdias βαιολογίας ac Φιλογέλων, Nugas & Ridiculum, & risu ipse mortuus est.* Suidas. *Sidon. epist. 11. lib. 11*

SENATUS POPULIQUE Romani sui temporis flagitiosos mores describit Ammianus his verbis:

Descriptio L II.

Ammianus Marcell. l. 28.

ITa autem pauci sunt inter eos severi vindices delictorum, ut si aquam calidam tardiùs servus attulerit, trecentis adfigi verberibus jubeatur. Si hominem sponte occiderit propriâ, instantibus plurimis ut damnetur unus dominus, hactenus exclamat; Quid faciat maniosus & nequam? Civilitatis autem hoc apud eos est nunc, quod expedit peregrinos jure interficere, quibuslibet, quanquam rogatis ad convivium, excusare. Defectum enim patrimonii se perpeti Senator existimat, si ii defuerit, quem aliquoties libratis sententiis invitaverit semel. Pars eorum, si agros visuri processerunt longiùs, aut alienis laboribus venaturi Alexandri magni itinera se putant æquiparasse, vel Cæsaris: vel si à lacu Averni lembis invecti sunt pictis; Puteolos, vel Cajetam maximè, cùm id vaporato audeant tempore: ubi si inter aurata flabella laciniis sericis inciderint muscæ, vel per foramen umbraculi pensilis radiolus irruperit solis; queruntur quod non sunt apud Cimmerios nati: Dein cùm à Silvani lavacro, vel Mammeæ aquis ventitant hospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis; solitis pressoriis vestes luce nitentes arbitra diligentes explorat; quæ unà portantur sufficientes ad juvandos homines undecim: tandemque electis aliquot involutus, receptis annulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis ut metaris abit: quidam ex his, licet rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoque se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones: hoc tamen fatendum est, quod cùm omnes amicitiæ Romæ tepescant, aleatoriæ solæ quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sint, & affectu nimio firmitate plena connexæ; unde quidam ex his gregibus inveniuntur, ita concordes, ut quis illos esse existimet fratres. Ideoque videre licet, ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulsam Præturæ, nec suspectam antea, nec speratam, incedere gravitate compositâ mœstiorem, quod ei in majore convivio, vel consessu, proconsularis quidam est antelatus.

Subsident aliqui, curiosos homines, senes, aut juvenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam uxores habentes aut liberos, (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod observatur,) ad voluntates condendas, allicientes eos technis miris; qui cum supremis iudiciis ordinatis, quæ habebant

reliquerunt his quibus morem gerendo testati sunt, illico pereunt.

Alius cum dignitate, licèt cervice tumidâ, gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu, ut post captas Syracusas existimes reverti M. Marcellum. Multi apud eos negant esse superas potestates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur se cautiùs posse, antequam ephemeride scrupulosè sciscitata didicerint, Ubi sit, verbi gratia, signum Mercurii, vel quotam Cancri syderis partem polum discurrens obtineat Luna.

Alius si creditorem suum flagitare molestiùs adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eumque ut veneficum curat urgeri. Unde nonnisi reddita cautione, dispendioque afflictus gravi, discedit, & additur huic, debitorem voluntarium includit ut proprium, nec ante ejus profectionem perabsolvit. Parte alia uxor (ut proverbium loquitur verus) eandem incudem diu noctuque tundendo, maritum testari impellit: hocque idem ut faciat uxor, urget maritus instanter: & periti juris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter ejus æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemque sub seruntur genitalium exterorũ interpretes controversi: hinc præfecturas profusius largientes, & sepulturas divitum matronarum; inde ad exequias virorum fœminas invitantes: & necessaria parari oportere innuentes, nec in rebus humanis quicquam bonum nôrunt, nisi quod fructuosum. Sic amicos, tanquam pecudes: eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos, quumque mutuum illi quid petunt, Soccos, ut Mitiones videbis, & Lachetas: cum adiguntur ut reddant, ita cothurnatos, & turgidos, ut Heraclidas illos Cresiphontem & Temenum putes.

Notæ ad descriptionem Senatus Romani.

Alienis laboribus venaturi. *Neque enim laborant in venando, sed conclusas servorum industria in septa feras, cum omni facilitate capiebant. Quod Plinius ostendit in Trajano. Usurpabant istam quoque gloriam illi Principes, qui obire non poterant; usurpabant autem ut domitas fractasque claustris feras, ac denique in ipsorum ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Quod inventum Persicorum Regum indicat Curtius. Rufus lib. 8. Barbaræ opulentia in illis locis, haud ulla sunt majora incidia, quàm magnis nemoribus saltibusque nobilium ferarum clausi greges Spatiosas ad hoc eligunt sylvas, perennium aquarum fontibus amœnas.*

Persarũ Reges quomodo venentur.

A lacu Averni lembis invecti sunt pictis. *Avernus lacus est Campaniæ prope Baias, Baiis quoque proximi Puteoli, & Cajeta, oppida omni deliciarum genere referta; quæ delicati illi, velut lautitiæ suæ receptacula frequentabant: & nequid ad voluptatem deesset, pictis navigiis per lenissimos amnium fluxus ferebantur. Talis Cleopatræ navis describitur à Floro lib. 4. aurea puppe veloque purpureo.*

Avernus lacus.

Quam Plutarch. fusius prosequitur in Antonio, ubi Reginam navigantem inducit, ἐν πορθμείῳ χρυσοπρύμνῳ τῶν μὲν ἱςίων ἀλυργῶν ἐκπεπταμένων, τῆς δὲ εἰρεσίας ἀργυραῖς κώπαις ἀναφερομένης πρὸς αὐλὸν ἅμα σύριγξι καὶ κιθάραις συνηρμοσμέναις. *Vide descriptionem. Talis Neronis inter Copas navigatio apud Tranquill. in Ner. 27.*

Navis elegans.

Inter aurata flabella. De *usu flabellorum ad abigendas muscas, & ventulum excitandum, habes Propert. lib. 2. el. 24. Mart. lib. 3. ep. 80. Ter. in Eunucho. act. 3.*

Silvani lavacrum. *Prop. lib. 4.* Silvani

nani ramosa domus, *penè in ipsius urbis faucibus. Aquæ verò Mammeæ dicuntur thermæ ab Alexandro Severo instauratæ, de quibus Ælius Lampridius. In his thermis nominis sui, juxta eas quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur, Nerva thermas suas, de privatis ædibus suis, quas emerat, diruptis ædificiis, fecit.*

Solitis pressoriis vestis. *Vestes significat in prælis compositas: qui mos veterum fuit Mart. l. 2. v. 45.*

Sic tua compositis perlucent præla lacernis,
Sic micat innumeris arcula synthesibus.

Digitis ut metatis abit. *Fortè hic aliquid corruptum, nisi metatos digitos intelligit, insertis annulis distinctos, ut hortum digestum in quincuncem arboribus compositum: hoc enim est metari, apud Columellam lib. 9. Quod autem annulos ita componerent, testis est Seneca 7. de natur. 51. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur.* *Annulorum usus.*

Aleatorum vocabulum declinantes. *Nam aleatores legibus Romanis damnati, ut licet colligere ex Cicer. Philipp. 2. & aleatoris nomen infame. Vide Iuvenal. satyr. 1. Martial. Horat. 24. l. 3. Clementem Alexand. in Pædagogo. D. Cyprian. contra aleatores: ad summum leges, quæ extant in Codice Theodos. multa de alea diximus alibi.*

Tesserarios. *Tesserarii quid aliud sunt quàm κυβευταὶ, & hi quid sunt nisi aleatores? idcirco dixit differre, ut fures, & latrones, qui parum differunt; nisi hi sint obsessores viarum, illi nocturni grassatores.* *Tesserarii qui*

Aleatoriæ amicitiæ. *Has rabiosas tamen amicitias dixit Cyprianus contra aleatores.*

Subsident aliqui. *Perstringit testamentorum captatores, quorum tam frequens mentio apud Satyricos, ut nulli domus notior quàm illi sint.*

Multi apud eos negant esse superas potestates.

Illinc prima mali labes mortalibus ægris,
Naturam nescire Dei.

Nec in publico prodeunt. *Misera tyrannis Astrologiæ judiciariæ, quam superstitionem disertè confutat D. Aug. lib. 5. de Civitate Dei. c. 7. Chrysost. in epist. ad Galat. Tertull. de Idololatria. Isidorus Pelusiota epist. 228. Helladius, Theodorus, Mar. Ficinus, &c. innumeri.* *Astrologiæ judiciariæ tyrannis.*

Parte alia uxor. *Perfidia inter conjuges detestanda, qui cùm se mutuo hæredes fecerunt, insidiis quisque mutuis vicissim vitæ insidiantur.*

Mitiones videbis, & Lachetas. *Mitiones & Lachetes personæ comicæ viles & humiles.*

Ctesiphon & Temenus. *Heraclidæ tragici Reges; quod ad soccum attinet, Probum παρομιακῶς dixit humiliorem socco. lib. 27. c. 10.*

Ad descript. Populi Romani.

Per Ianos. *Iani Romæ templa tria. Primum, Bifrontis, à Romulo seu Numa conditum: Alterum, Quadrifrontis, ab Augusto, ut testatur Servius, instauratum. Tertium, à Divillio, de quo Tacit. l. 2. Annal.* *Iani Romæ templa 3.*

Circumflexerit metam. *Nôrunt omnes aurigas in ludis Circensibus, ita circumflexisse metam ut eam non tangerent, unde Claud. Meta timetur equis. & Horat. Metaque fervidis Evitata rotis.*

Per sibilos exploduntur. *Quos Cicero ad Atticum pastoritias fistulas appellat, ut supra notavimus.*

Spectaculo Exodiario. *Exodium, carmen ridiculum, quod in exitu chori fabulæ Attellanæ cantabatur. Iuvenal satyr. 6.*

Urbicus exodio risum movet Attellanæ.

Per te ille discat. *Proverbium apparet fuisse in ridiculis tempore Ammiani, sed unde aut qua occasione natum, nemo quod sciam, meminit.*

HVNNI.

Descriptio LIII.

Ex Ammiano l. 31.

HUnnorum gens monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit: ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis infantium ferro sulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempestivus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; senescunt imberbes absque ulla venustate spadonibus similes. Compactis omnes firmisque membris, & opimis cervicibus prodigiosè deformes: & pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales commigrandis pontibus effigiati stipites, dolantur incompte in hominum figuras: sic & in sua vita visi sunt asperi, ut nec igni, neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium, & semicruda cujusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua, & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt brevi. Ædificiis nullis unquam tecti, sed hæc velut ab usu communi discreta sepulchra declinant. Nec enim apud eos, vel arundine fastigiatum reperiri tugurium potest: sed vagi, montes peragrantes, & sylvas, pruinas, famem sitimque perferre ab incunabulis assueti, peregrè tecta, nisi adigente maxima necessitate, non subeunt; nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus sylvestrium murium consarcinatis. Nec alia illis domestica vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, nonantè deponitur, aut mutatur, quàm diuturnâ carie in pannulos defluxit defrustrata. Galeris incurvis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes hœdinis; eorumque calcei formulis nullis aptati vetant incedere gressibus liberis.

Qua causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas: verum equis propè affixi, duris quidem, & deformibus, & muliebriter iisdem nonnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis: in ipsis quivis in hac natione pernox, & perdius emit, & vendit cibumque sumit, & potum, & inclinatus cervici angustæ jumenti, in altum soporem ad usque varietatem suffunditur somniorum: & deliberatione super rebus proposità seriis, hoc habitu omnes in communi consultant. Aguntur autem nulla severitate regali sed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt quicquid inciderit, & pugnant nonnunquam lacessiti, sed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus sonantibus torvum; utque ad pernicitatem sunt leves & repentini, ita subitò de industria dispersi languescunt, & imposita acie cum cæde vasta discurrunt, nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes, præ nimia parte decernuntur: eosque omnium acerrimos facilè dixeris bellatores, quod procul missilibus telis, acutis ossibus, pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, sed distinctis cominus ferro, sine vi resistunt, hostesque, dum mucronum noxias observant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis resistentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem.

Nemo apud eos arat, nec stivam aliquando contingit; omnes enim suis sedibus fixis, atque lari, vel lege, aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis, in quibus habitant, ubi conjuges ex villis vestimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & adusque nutriunt pueros, nullusque apud eos interrogatus, unde oritur, respondere potest, alibi conceptus, natusque procul, & longiùs educatus. Per inducias infidi, inconstantes ad omnem auram incidentes

spei

spei novæ, perquam mobiles totum furori incitatissimo tribuentes.

Inconsultorum animalium ritu, quod honestum in honestumve sit, penitus ignorantes. Flexiloqui & obscuri, nullius religionis, vel superstitionis reverentia aliquando districti, auri cupidine immensa flagrantes, adeo permutabiles, & irasci faciles, ut eodem aliquoties die à sociis nullo irritante desciscant, itidemque propitientur nemine leniente.

Hoc expeditum indomitumque hominum genus externa prædandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum, & cædes, adusque Achaiam pervenit.

Nota.

Effigiati stipites. *Ii vocantur Telamones, & Atlantes: Vitruvius lib. 6. c. 10. Item, si qua virili figura signa, mutulos aut coronas sustinent, nostri Telamones appellant. Cujus rationes, quid ita, aut quare non inveniuntur? Græci verò eos* Ατλαντας *vocitant. Atlas enim historicè formatur, sustinens mundum.* *Telamones, Atlantes.*

HELLUO.

Ex Cicerone in Verrem.

Descriptio LIV.

ERant autem convivia non illo silentio Prætorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratum conviviis versari solet: sed cum maximo clamore, atque convitio: etiam nonnunquam res ad manus atque ad pugnam veniebat: Iste enim prætor severus, ac diligens, qui populi Romani legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat: itaque erant exitus ejusmodi, ut alius, inter manus, è convivio, tanquam è prælio, auferretur: alius tanquam occisus relinqueretur: plerique fusi, sine mente, ac sine ullo sensu jacerent, quivis ut cùm aspexisset, non se Prætoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

AFFECTUS.

AMOR.

Ex Græco Oppiani.

Ο῎ βριμ' ἔρως πόσος ἐστι.

Descriptio LV.

AMor, ut ajunt Poetæ, ephebus est, glabellus corpore, vultu speciosus, alis volucer, manu promptus, arcu, sagittis, & facibus armatus. Quin potiùs affectus est animi in rem amatam, præceps, vehemens, incensus. Qui, Deus bone, quantus est, quanta machinatur? quantum imperat? & quantum ludit? stat quidem terra firmissimis defixa radicibus, & tamen ab eo commovetur: fluunt inquieta maria continuis lapsibus, & ab eo constringuntur. Altum est cœlum, & ab eo superatur: profundi sunt inferi, iidem ipsi ab eo penetrantur: in æthere, in aquâ, in igne, in terris, infra terras, ubique sui dominatus impressi vestigia: ipsi mehercule mortui ejus potentiam reverentur, sceptrum adorant, formidant imperium. Ad ejus ignem Vulcanus fumus est, debilia sunt solis tela, fictilia Iovis fulmina. Crudeles enim habet sagittas, acerbas, ardentes, igneas, prudentiæ corruptrices, furiosas, quæ ubi primùm cor attigerunt, immedicabilem quandam tabem instillant, qua non modò homines, sed & brutæ animantes totæ liquescunt. Quid cum ipse improvisus instar procellæ labitur *Vide Oppianum de venat. l. 1. & de piscatu lib.*

tur in pectus, & per oculorum fenestras in cor hominum penetrat, velox, acer, acutus, facibus undique collucens? lenem flammam medullis atque ossibus inspirat; quæ polorum æstus, & furores, longius inserpens, secum trahit. Hac flos corporis, & venustas coloris, deperditur, pallor vultus obsidet, in maciem liquantur genæ. Hâc cavantur oculi, tabescunt lumina, mens tota de sede convulsa percellitur.

I R A.

Descriptio LVI.

Arnob. lib. 1 QUid est enim aliud irasci, quàm insanire, quàm furere, quàm in ultionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione debacchari? Hoc ergò Dii magni nôrunt, perpetiuntur, & sentiunt, quod feræ, quod belluæ, quod mortiferæ continent venenato in dente natrices: quod lenitatis in homine, quod terreno in animante culpabile est, præstans illa natura, & in perpetua virtutis firmitate consistens, scire asseveratur à vobis. Et, quid ergò sequitur necessario? ni ut ex eorum luminibus scintillæ emicent, flammæ æstuent, anhelum pectus spiritum jaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labiorum siccitas inalbescat?

A V A R I T I A.

Extat Chrysostomi præclarissima descriptio Homil. 29. in Matthæum, & homil. 9. in 1. ad Corinthios, ubi depingit mulierem quandam, forma belluina, barbaram, ignem spirantem, tristificam, nigram, quales Ethnici Poëtæ depingunt Scyllas; quod fusè Isidorus Pelusiota hac imagine est prosequutus.

Descriptio LVII.

TÒν μὲν τῶν σωμάτων ἔρωτα, ἅτε δριμὺν μὲν ὄντα, ταχέως δὲ σβεννύμενον, διὰ τοῦτο οἱ ζωγράφοι σὺν λαμπάσι, καὶ πτέρυξι γράφουσι, ὅτι ποτὲ μὲν ὑπεκκαίει τὰ πάθη, καπνίζων; ποτὲ διὰ κόρον ἀφίπταται· Τὸν δὲ τῶν χρημάτων οὐδεὶς οὔτε πλάσαι οὔτε γράψαι ἐτόλμησε· τάχα μὲν ἐπειδὴ οὐδὲ ἔρως ἐστὶν, ἀλλὰ μανία ἀνήκεστος· τάχα δὲ ἐπειδὴ οὔτε πλασθῆναι, ἀλλὰ οὔτε γραφῆναι αὐτὸν οἷόν τε. οὔτε γὰρ πεντήκοντα μόνον ἔχει κεφαλὰς κατὰ τὴν μυθευομένην ὕδραν, δι' ὧν τῇ ἀπληρώτῳ γαστρὶ τὴν τροφὴν παραπέμπει. &c. quæ Latinè sic reddunt:

COrporum amorem, qui acer quidem sit, verùm celeriter extinguatur, ob eam causam pictores cum facibus & pennis depingunt, quoniam nunc libidinem inflammat, nunc rursum ob saturitatem evolat. At pecuniarum amorem nemo unquam fingere aut scribere ausus est. Cujus rei hæc fortasse causa est, quia ne amor quidem est, sed insanabilis furor: aut hæc fortasse, quia nec fingi nec describi potest. Neque enim quinquaginta duntaxat capita habet, ut fabulosa illa Hydra, per quæ ad inexplebilem ventrem cibos transmittat; nec insaturabilis illius portenti instar afficitur: nec denique Briarei in modum, centum duntaxat manibus armatus est, quin ne pennas quidem habet; Satiari enim atque expleri nequit. Quonam itaque modo quispiam tale monstrum effingere aut pingere queat? cùm quo Scylla comparata fidem invenisset, etsi alioqui incredibilis? Verùm quoniam oratio quovis colore expressior est, ac quavis cerâ ad effingendum mollior, quantum libebit, eum delineare conabor. Non quod id perfectè atque absolutè consequi

consequi possit, sed ut belluinam ipsius & inamœnam effigiem iis qui eo capti sunt, invectivâ oratione proscindat. Mihi enim puero nusquam similis esse videtur: non enim amor, sed furor; verùm fœminæ cuidam: nam hoc quoque amentiæ ipsius, atque improbitatis indiciũ sit, belluina forma præditæ: ignemque spiranti, ac sexcentas viperas crinium loco in capite habenti, perpetuò sibilantes, ac mortiferum venenum evomentes; sexcentas item manus unguibus abundantes; quorum opere abundantes; quorum opere alios lacerat, alios sagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet: ac denique sexcenta ora: neque enim minatur duntaxat, aut calumnias struit, verumetiam adulatur: ac servilem in modum alloquitur, & pejerat, turpisq; quæstus causa innumeras excogitat occasiones. Quin oculos habet non ut naturæ consentaneum est, cernentes, aut quenquã verentes, non amicum, non fratrem, non cognatum, non benefactorem: verùm asperum quoddam, & acre, atque crudele, & inhumanum igneumque obtuentes. Neque enim rerum naturam perspicit, nec illud animadvertit, quod persæpe cùm permulta moverit, ad hostium manus pecunias transmiserit: unde etiam innumeras ei, qui captus est, notas inussit. Porrò autem aures usque adeò septas & obturatas habet, ut nec supplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat: tantum verò ab eo abest, ut pennas habeat, quæ saturitatem designant, ut ne pedes quidem ipsi vir ullus cordatus tribuere queat. Neque enim egredi, atque ab eo qui captus est, secedere potest: verùm manus in omnes immittens, ferro quovis ac plumbo gravior insidet; atque ita comparata est, ut omnia quidem accipiat, verùm eorum quæ accipiat, multitudinem fomitis atq; incitamenti materiam habeat, rerumq; acceptarum finem, capiendarũ initium faciat: ecquis igitur acerrimo & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperantias, ac petulantias nobis conflante capiatur, ecquis animum inducat, eum in hâc vita, tam miserè vivere, ut dies, noctesq; velut flagris quibusdam laceretur? nec requiem ullam, aut somnum sentiat; & hic suppliciorum atque cruciatuum initium capiat? Quid autem initium dico? Hîc enim eos, quos ceperit, tyranno quovis acerbiùs torquet, & excruciat, in eos insultans, ac præcipuas partes attingens, ac ne tantillũ interquiescere sinens, verum graviorem ipsis pœnã inferens, quàm ii luant, qui ad metalla damnati sunt. Nam illis, confecto opere, somno ac quiete frui licet; his autem ea somni quoque portum, velut aggesta terra obstruens, noctu quoq; sæva illa & inhumana edicta proponit. Hos enim ad latrocinia mittit; illos ad cædes perpetrandas: ac ne debitum quidem mortuis munus veretur, quod etiam barbari ac Dæmones honore prosequuntur: verùm adversus mortua corpora nefarias eorum, quos obstrictos tenet, manus armat: novum & sceleratum latrocinii genus excogitans. Quamobrem omnia ipsius vitia mente volventes, nempe, quod belluina forma prædita est, atque tetra & inamœna, quod spirans, inexplebilis, & oculis, auribusque capta, & crudelis, & execranda, & Deo invisa, & implacabilis, atque crudelis: neque enim blanditiis atque obsequiis delinita aliquid remittit, verum, tum potiùs efferatur, cùm maximè colitur: nullum non lapidem moveamus, quo ab ea minimè capiamur, faciliùs enim erit non capi, quàm cùm captus sis, effugere, si autem nos capi contigerit, omnes nervos contendentes, divinam opem imploremus: hâc enim sublatã nemo à tali captivitate abstrahi potest. Multis enim talis est hæc captivitas,

RABIES, ET PHRENESIS.

Ex Philoſtr. in Hercule furente.

Deſcriptio LVIII.

ΤΩ͂ δὲ αἴσθησις μὲν αὐτῶν οὐδεμία, ἀναῤῥίπτει δὲ τοὺς προσιόντας, καὶ συμπατεῖ, πολὺ μὲν τοῦ ἀφροῦ διαπτύων, μειδιῶν δὲ βλοσυρὸν, καὶ ξένον, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀτενίζων ἐς αὐτὰ ἃ δρᾷ, τὸ δὲ τοῦ βλέμματος εὔνοιαν ἀπάγων, ὡς ἃ ἐξηπάτηται. βρυχᾶται δὲ καὶ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ αὐχὴν ἐμπίπλαται, καὶ ἀνοιδοῦσιν αἱ περὶ αὐτὸν φλέβες. δι' ὧν ἐς τὰ καίρια τῆς κεφαλῆς ἀναῤῥεῖ πᾶσα χορηγία τῆς νόσου.

IPſe verò eorum nihil omninò ſentit, ſed adeuntes rejicit, ac proculcat, multam quidem expuens ſpumam: truci atque inſolenti riſu cachinnans, defixiſque in ea quæ facit, reſpiciens oculis; tum ſeverus aſpectu, quaſi deluſis ſenſibus: guttur interius fremit, cervix inflatur, intumeſcunt venæ, per quas ad capitis vitalia tota morbi vis influit.

I N V I D I A.

Ex D. Baſilio.

Deſcriptio LIX.

Ὄφεως ἐστὶ δίδαγμα, δαιμόνων εὕρημα, ἐχθροῦ ἐπισπορὰ, ἀῤῥαβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας, δηλοῖ δὲ πῶς καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ τυγχάνουσιν οἱ φθονοῦντες. ὄμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἀλαμπὲς, παρειὰ κατηφὴς, ὀφρῦς συμπεπτωκυῖα.

SErpentis eſt documentum invidia, diaboli inventum, inimici ſatio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni privatio; nam & ipſo fatentur ore hoc vitium invidi, aſpectus illis eſt aridus, & obſcurus, & gena ſubtriſtis, ſupercilium demiſſum.

Digitized by Google

NUNC DESCRIPTIONES ALIQUOT PRÆcipuorum animalium subjiciemus, ex laudatis auctoribus; ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari possint.

A V E S.

Ex D. Gregorio Nazianzeno.

Descriptio LX.

ΣΚέψαι μοι καὶ ὀρνέων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας, ἔντε σχήματι, καὶ χρώματι, τῶν τε ἀλάλων, καὶ τῶν ᾠδικῶν· καὶ τίς τούτων μελῳδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνος; τίς δὲ ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθει μαγάδα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ᾄσματά τε καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινοῦνται μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ ἄλση, καὶ ὁδοίπορον τῶν φωναῖς παραπέμπωσι.

AD hæc greges avium considera, quàmque varia & multiplici figura sint, variisque coloribus quæ fiat ut aliæ mutæ sint, aliæ canoræ: quæque harum suavissimi cantus sit ratio, & à quo hanc facultatem acceperint: quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus, quos cum meridiano solis æstu ad musicam excitantur; in arborum rami, fundunt, ac nemora sono implent, & viatorem vocibus prosequuntur?

P H OE N I X.

Descriptio LXI.

ÆThiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferunt aves; ante omnes, nobilem Arabia Phœnicem; haud scio an fabulosum unum in toto orbe, nec visum magnoperè. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem, caputque plumeo apice cohonestante. Hic postquam longam sæculorum seriem vivendo explevit, naturæ ipsius instinctu rogum concinnat, suavi fragrantium lignorum copia refertum, quem sepulchri simul & lectuli loco sit habiturus: in eo sepelitur, & quiescit.

Mox etiam ex eo resurgit ad vitam: postquam enim afflantibus solis radiis incensa jam pyra conflagravit ales nobilissimus, ut suis mox cineribus pubescat, exiguum vermiculum relinquit in favilla, qui paulatim animam, & speciosi corporis induit effigiem; sic Phœnix pater est, & patri simillimus filius.

Vide Plin. lib. 10. c. 2.

A Q U I L A.

Descriptio LXII.

AQuila enimvero cùm se nubium tenus altissimè sublimavit, evecta alis, totum istud spatium qua pluitur, & ningitur, ultra quod cacumen nec fulmini nec ful-

guri

guri locus est, in ipso (ut ita dixerim) solo ætheris, & fastigio hyemis: cùm igitur eò sese aquila extulit, nutu elementi lævorsum vel dextrorsum tantâ mole corporis labitur, velificatas alas quò libuit advertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta despiciens, ibidem pennarum eminus indefessa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu penè eodem loco pendula circuntuetur, & quærit quorsus potissimùm in prædam sese supernè ruat, fulminis vice: de cœlo improvisa simul campis pecua, simul montibus feras, simul homines urbibus uno obtutu sub eodem impetu cernens, unde rostro transfodiat, unde inuncet vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcunque esui animatum vel lanatum fores obtulit.

Apul. lib. 1. Florid.

PSITTACVS.

Descriptio LXIII.

Psittacus avis Indiæ est, instar illi minimo minus quàm columbarum, sed nec colorum columbarum. Non enim lacteus ille vel lividus, vel utrinque subluteus, aut sparsus est, sed color Psittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, nisi quod solâ cervice distinguitur. Enimverò cervicula ejus circulo niveo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur, rostri prima duritia, cùm in petram quampiam concitus altissimo volatu, præcipitat, rostro se velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quæ rostro: cùm sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clavicula caput tunditur, imperium magistri ut persentiscat: hæc ferula discenti est. Discit autem statim pullus usque ad duos ætatis suæ annos, dum facilè os uti conformetur; cum tenera lingua, uti convibretur. Senex autem captus, & indocilis est, & obliviosus. Verùm ad disciplinam humani sermonis facilior est Psittacus glande qui vescitur, & cujus in pedibus ut hominis quini digituli numerantur: non enim omnibus Psittacis id insigne, sed omnibus propriũ: quo ejus lingua latior quàm cæteris avibus, eò faciliùs verba hominis articulantur patentiore plectro, & palato. Id verò quod dicit, ita similiter nobis canit, vel potiùs eloquitur, ut vocem si audias, hominem putes: Nam quidem si videas, idem conari, non eloqui.

I. Florid. lib. 2.

PAVO, EX LUCIANO.

Descriptio LXIV.

Ὁ δὲ ταὼς ἦρος ἀρχομένου, πρὸς λειμῶνά τινα ἐλθὼν, ὁπότε καὶ τὰ ἄνθη προέεισιν, οὐ ποθεινότερα μόνον, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἀνθηρότερα, καὶ τὰς βαφὰς καθαρώτερα, τότε καὶ οὗτος ἐκπετάσας τὰ πτερὰ, καὶ ἀναδείξας τῷ ἡλίῳ, καὶ τὴν οὐρὰν ἐπάρας, καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιστήσας, ἐπιδείκνυται τὰ ἄνθη τὰ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔαρ τῶν πτερῶν, ὥσπερ αὐτὸν

Pavo autem incipiente vêre ad pratũ aliquod accedens, quando & flores prodeunt, non amabiliores modò, sed & (ut ita dixerit quispiam) floridiores, & quod ad colorem & tincturam attinet, liquidiores: ipse quoque extentis pennis, iisque ostensis soli, & sublata cauda, eamque undique circa se pandens, spectandos exhibet & illius flores, & ver

Digitized by Google

hominum excogitavit, integra atque perfecta reperiuntur:

Vide Gesnerum in Luscinia.

Adde quæ habet Plinius lib. 10. c. 39.

Primùm tanta vox, tam parvo corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta Musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto; promittitur revocato, infuscatur inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extentus, ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus: Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit.

COLUMBÆ COLLUM.

Ex Philone de Temulentia.

Descriptio LXVI.

ΤΟ'ν αὐχένα τῆς περιστερᾶς ἐν ἡλιακαῖς αὐγαῖς οὐ κατενόησας, μυρίας χρωμάτων ἀλλάττοντα ἰδέας; ἢ οὐχὶ φοινικοῦν, καὶ κυανοῦν, πυρωποῦν τε καὶ ἀνθρακοειδὲς, ἔτι δὲ ὠχρὸν καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ ἔχει χρώματα, ὧν οὐδὲ τὰς κλήσεις ῥᾴδιον ἀπομνημονεῦσαι;

VIdisti aliquando columbæ cervicem radiis solis expositam, quàm multis modis colores variet, puniceum, cæruleũ, igneum, & carbunculi speciem referentẽ, pallidum item, & rubicundum, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidem memorare sit facile?

HIRVNDO.

Ex D. Ambrosio hexam. libro 5. cap. 17.

Descriptio LXVII.

HIrundo, minuscula corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit: quia sapienter ædificat: *Nidus enim sapientiæ pretiosior est auro*: & cætera de quibus alibi dictum.

GRVES.

Idem lib. 5. hexam. cap 17.

Descriptio LXVIII.

MAnifestum sanè est, in Septentrionalem plagam, hyeme grues frequentissimas convolare: nec piguerit meminisse, quatenus expeditiones suas dirigant. Sub quodam militiæ eunt signo, & ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas devorant, sublatisque lapillis ad moderatam gravitatem saburrantur: tunc se tollunt in altissima, ut de excelsiore specula metentur quas petant terras. Fidens meatu præit catervas: volatus desidiam castigat voce, quæ cogit agmen. Ea ubi fatigata est, succedit alia: Pontum transituræ angustias captant: & quidem eas promptum est oculis deprehendere, quæ inter Taurinam sunt, & Paphlagoniam, id est, inter Caraben, & Κριοῦ μέτωπον. Cùm trans medium alveum adventasse se sciunt, scrupulorum sarcina pedes liberant. Ita nautæ prodiderunt, compluti sæpè ex illo casu, imbre saxatili, arenas non

non priùs evomunt, quam securæ sedis suæ fuerint: concors cura omnium pro fatigatis, adeò ut, si quæ defecerint, congruant universæ, & lassas sustollant, usque dum vires otio recuperentur: nec in terra cura segnior; excubias nocte dividunt, ut exsomnis sit decima quæque. Vigiles pondusculadigitis amplectuntur; quæ si fortè exciderint, somnum coarguant: quod cavendum erit, clamore indicant: ætatem in illis prodit color; nigrescunt enim senectute.

APES.

Ex D. Gregorio Nazianz. orat. 14.

Descriptio LXIX.

Πόθεν δὲ μελίτταις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργὸν, καὶ φιλότεχνον, ὑφ' ὧν τὰ κηρία πλέκονται, καὶ συνάπτεται δι' ἑξαγώνων συρίγγων, καὶ ἀντερείδοντα, καὶ τὸ ἑδραῖον αὐτοῖς διὰ τοῦ μέσου διαφράγματος, καὶ ἀπλανῶς ἐπιπλεκομένων τῶν γωνιῶν περιφράττεται, καὶ ταῦτα ἐν ζοφεροῖς οὕτω τοῖς σίμβλοις, καὶ ἀφανέσι τοῖς πλάσμασι;

VNde apibus & araneis tantus laboris atque industriæ amor, ut & illæ favos construant, ac sexangularum fistularum, sibique invicem ex adverso respondentium adjumento contineant, & per intermedium parietem, atque angulos, & rectis lateribus alternatim innexos, domicilium suum fulciant, idque in tam caliginosis alvearibus obscurisque figmentis?

CULEX.

Descriptio LXX.

IN magnis siquidem corporibus, aut certè majoribus, facilis officina sequaci materia fuit; in his tam parvis, atque tam nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? & sunt alia dictu minora? sed ubi visum in eo prætendit? ubi gustatum applicuit? ubi odoratum inseruit; ubi verò truculentam illam, & portione maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongavit pedum crura? disposuit jejunam caveam uti alvum, avidam sanguinis, & potissimùm humani, sitim accendit; telum verò perfodiendo tergori, quo spiculavit ingenio? atqueut in capaci cùm cerni non potest exilitas, ita & reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset; Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimùmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla & truces in sublime jactus, tigrium rapinas, & leonum jubas, cùm rerum natura nusquam magis quàm in minimis tota sit?

Plin. lib. 11. c. 2.

SCORPIO.

Descriptio LXXI.

MAgnum de modico malum, Scorpium terra supputat: tot venena, quot ingenia: tot pernicies, quot & species; tot dolores, quot & colores.

Nicander scribit & pingit, & tamen unus omnium, violentiæ gestus de cauda nocere; quæ cauda erit quodcunque de posthu-

posthumo corporis propagatur, & verberat perinde ut scorpii series illa nodorum venenata intrinsecus venula, subtilis, arcuato impetu insurgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringens.

Tertull. in Scorpiaco.

ARANEÆ.

Ex Philostrato.

Descriptio LXXII.

AT aula intus deserta ac destituta videtur, & ne columnæ quidem ampliùs ipsam firmant ac sustinent, quod & concidat ac diffluat, sed solis est habitanda araneis: solet enim animal silentio ac solitudine contexere. Aspice & fila, hoc expuentes stamen in pavimentum descendunt; ipsas porrò intuere, per illa descendentes atque reciproco meatu ascendentes, per aërem volantes, juxta Hesiodum, ac volare meditantes, pictor ostendit: Angulis attexunt domos, has quidem latas, has verò concavas: in latis æstatem agunt, in cavis hyemant. Pulchra igitur, & hæc pictoris opera: Nam araneum ipsum sic tenuiter elaborasse ac juxta naturam indicasse, ipsiusque filum laboriosum ac difficile pinxisse, artificis est prudentis, atque ad amussim vera referentis. Hic autem nobis tenuissima quoque contexuit; ecce quadrangularis funis ab ipso est angulis circumjectus, ut mali rudens; tenuis autem funniculo applicita est tela, quamplurimos exprimens orbes; quorum à primo ad minimum extensi contexuntur laquei æquè atque orbes, inter se distantes, per quos qui in perficiendo adjuvant opere discurrentes, remissa intendunt stamina; verùm & texendi mercedem assequuntur, muscas, si quæ telis implicentur, capientes. Unde ne prædam quidem ipsarum præteriit ac neglexit pictor. Hæc enim pede, illa suprema tenetur penna, ista à capite devoratur. Palpitant autem atque agitantur, effugere nitentes; ipsam tamen nec confundunt, nec dissolvunt telam. *Philost. in telis.*

Item ex Plinio.

ORditur telas, tantique operis materiæ uterus ipsius sufficit, sive ita corrupta alvi natura stato tempore (ut Democrito placet) sive est intus quædam lanigera fertilitas, tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens, maculasque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes? quam non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadá politurææ arte ipsa per se tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad respuenda quæ veniant sinus, derelicto laxo prætenti summa parte, ut arbitrari liceat illa quæ difficilè cernuntur, atq; ut in plagis lineæ offensæ præcipitantur in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villosior? quàm remotus à medio, aliudque agenti similis: inclusus verò sic, ut sit necne intus aliquis, cerni non possit? Age firmitas quanta irrumpentibus ventis, qua pulverum mole degravante? latitudo telæ sæpe inter duas arbores, cùm exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum veluti reciprocatio, subitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit, ex quo sic maximè totum concutiendo implicet.

Scissa

Scissa protinus reficit ad polituram sarciens. Namque & lacertarum catulos venantur. Hos primùm tela involventes, & tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, amphiteatrali spectaculo cum contingit. Sunt & ex eo auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altiùs tollunt, iidem sereno non texunt, nubilo texunt: ideoque multæ araneæ imbrium signa dant.

CVLEX ET PVLEX.

Ex D. Augustino Enarr. in Psal. 148.

Descriptio LXXII.

Quis dispofuit membra pulicis & culicis, ut habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Unam bestiolam brevem minutissimam considera quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationem vitæ, qua movetur, pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, devitat molestias, exerit sensus diversos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici quo sanguinem sugat? Quàm tenuis fistula est qua sorbet! Quis dispofuit ista? quis fecit ista? expavescis, in minimis lauda magnum.

VERMIS INDICVS.

Ex D. Ambrosio Hexam. lib. 5. capite vigesimo tertio.

Descriptio LXIV.

Vide Plin. lib. 11. c. 13.

Fertur hic cornigeг vermis, converti primùm in speciem Erucæ, atque in eam mutari naturam; inde processu quodam fieri Bombylius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex hujus foliis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad usus sibi proprios divites vendicârunt. Sed ego plenius in pictura ænigmatis ejus naturam sum persecutus.

BOMBYX IN *Ænigmate.*

Aristoteles cap. 19. l. 5. hist. animal.

ANimal vobis in hac tabella depinximus (Principes illustrissimi, cæterique auditores ornatissimi) sine carne, sine sanguine, ossibus, venis, arteriis, nervis, intestinis, oculis, auribus, pilis, squammis, spinis; quid hoc monstri est? Ne vos diu morer, Bombyx est, Bombyx, inquam, laboriosus opifex, & nendis regum vestibus natus. O naturæ audacis opus! quis non miretur? quis non obstupescat ex tenui semine primùm nasci vermiculum ἄκαρῆ, tam minutum, ut penè oculorum fugiat aciem? hunc in Erucam paulatim grandescere, ex Eruca fieri Bombylium, divinum plane artificem? quem ubi puro elegantique domicilio acceptum, & albæ mori frondibus saginatum, per genistarum scabritiem emiseris, postquam pabuli satietas est, nêre incipit, & ex suis visceribus diductos florum tractus effundere, quibus sibi ovata figura domicilium constituit, quo nec Castor & Pollux, nec eorum soror Helena, pretiosiore videntur excepti. Itaque nec Porphyrogenitis invidet, nec iis Regum pusionibus, quos ajunt collucentes margaritis cunas habuisse: in hac sericea domuncula delitescit Bombylius, quasi puellus in utero matris confixus, & artes meditatur admirandas. Absoluto demum lanificio, post 40. diem, ex Bombyce subnascitur Papilio cornutus vermis, & quatuor alis pennatus, quem exesis carceris aurei quasi septis emicare cernimus in aëre; ex hoc necydalo vermium proge-

progeneratur semen, quibus nova subinde animalculorum soboles affluit. Delineavi paucis (auditores) naturam vermiculi, de quo magna est inter viros doctos controversia. Fueritne sæculis antiquis nostris ignotus regionibus, an à Justiniani temporibus, ut narrat Procopius, tantùm Europæ cœperit bombycina vestis innotescere. Hanc Alexander Neapolitanus probat sententiam, quam & Alciatus nobilis Jurisconsultus amplectitur, levem, ut arbitror, ob causam: quod enim apud antiquos libram serici, auri pensatam libra legit apud Vopiscum, nostro autem sæculo non sit eadem pretii ratio, species putat esse disparatas: Verùm quis non videt rerum earumdem, pro temporum varietate, æstimationem longè aliam esse, ut nihil inde roboris capiat argumentum? Marsilius Cagnatus ad Aloysium Jurisconsultum, observat. li. 4. c. 11. quod ab istis libatum fuerat, tradit longè copiosiùs, & acriter defendere conatur, Vermem nostrum antiquis invisum atque ignotum fuisse. Admovet autem nobis robustas, ut arbitratur, ex Plinio machinas. Nam si hic Bombyx, qui nunc promiscuè notus est omnibus, apud veteres extat scriptores, vel certè Assyrius est, vel Cous: qui ambo describuntur à Plinio, lib. 11. c. 22. & 23. Assyrius esse nullo modo potest; quid enim nostro vermiculo cum nidis luteis, quos hic dicitur fingere tanta duritia, ut spiculis perforari vix possint? Quid quod & in iis ceras largiùs quam apes facit? hoc à nostro tam alienum est, quàm volatus à bove. Cous fortè erit? at enim nasci tradunt ex cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante; fieri autem primò papilionem parvum nudumque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, pedum deinde asperitate radere foliorum lanuginem in vellera.

Lib. 4. c. 9.

Quid habent ista cum nostro vermiculo commune? Hæc omnia pluribus Cagnatus prosequitur non ineruditè. Sed tamen quantum voluerint, redament, non discedimus ab Isidori & Baysi castris, qui Bombycem nostrum etiam expressum putant à Plinio; quamquam modico verborum temperamento hæc assertio videtur indigere. Qui putant alium esse ab antiquorum bombyce vermem nostrum, non mediocriter errant: Qui à veteribus eundem planè descriptum atque enucleaſtimant, in alium impingunt scopulum. Quomodò concilientur, quæris? mediam semitam arripe. Plinianus Bombyx noster est, si de re quæritur; si de modo, alius est. Qua ratione id conjiciam, attendite. Verba sunt Plinii ipsissima Vermium Assyriorum origo è grandiore vermiculo gemina protendente sui generis cornua; hi Erucæ sunt. Fit deinde quod vocatur Bombylius, ex eo Necydalus, ex hoc in sex mensibus Bombyx; telas araneorum modo texunt ad vestem luxumq; fœminarum. Turbat aliquid in ordine; nam primo est ἀκαρίς, deinde Eruca, tertiò bombyx, postremò Papilio sive Necydalus. Cætera planè conveniunt. Quin ex suis visceribus instar araneæ telas diducere, non pedum carminatione vellera subigere hoc loco planè recognoscit. Quid mirum autē si multa Plinium, Aristotelē, Diodorum, & cæteros in tanta rerum obscuritate fugerint? Nam licet opera bombycina ab ipsis Augusti temporibus fuerint celebrata, non tamen educati vermes in Græcia, ante Justinianum; usus eorumdem sub Rogerio manavit in Siciliam, è Sicilia in Gallias sub Carolo VIII. quod animadvertit Serræus in theatro Agriculturæ. Hæc mihi ad conciliandas doctorū virorum sententias præmittenda visa sunt. Nunc singulas ænigmatis partes relego tam claras, ut pene radio solis scriptæ vi-

Digitized by Google

deantur. Pro Bombyce puerum depinximus: quid mirum? Bombyx vulgò *Sel* vel *zir* teste Servio nominatur: At hoc nomen & Hominem & Bombycem significat: quin ex Seribus populis factos Bombyces Musarum filii putant. Alii autem hi pueri sunt minusculi, alii grandiores, alius dormit, alius volat, quid hoc rei est? Quatuor sunt hîc Seris metamorphoses priùs à me significatæ. Tenelli & nudi pusiones sunt ἀκαρεῖς, minusculi vermes, qui primùm nascuntur ex papilionis semine: Grandiores & villosi sunt Erucæ: Qui verò molliter quiescit inter delicias, & rivulos aureos instar filorum depromit ex ore, bombyx est, serici, ut videtis, artifex. Qui pennatus tenet sublime Papilio, sive Necydalus, ex ovato emersit domicilio. Rem tenetis, causas & effecta cognoscite. Nascuntur bombyces variis modis, ex semine, ex arboribus, ex Tauro sive necydali semine: hoc sive benignus solis tepor, sive mulieres fotu, sicut incubatu gallinæ pullos, excludunt. Res nota est. Oriuntur præterea nonnunquam, sed rarissimè ex quercus, cupressi, & aliarum arborum foliis quas hîc depinximus. Ad summum, posteriora sæcula invenere commentum de quo profundum apud veteres silentium; si vermiculorum defecerit semen, juvencum capiunt, includunt stabulo, per viginti dies macerant, omni cibo potuq; semoto: tantùm mori folia profluenter objiciunt, quibus saginatum mactant: ex corrupto deinde cadavere (res mira) progenerantur bombyces, qui sole in Tauro existente, & augescente luna commodiùs emittuntur ad pensa. Quamobrem & has notas delineavimus in apice tabulæ. Spectabilis hæc fœmina, quæ nentem vermiculum quasi suos amores contemplatur, & ex eo magnum sperare videtur emolumentum: Pamphila est, Coa mulier, nobilis & delicata, quæ prima telas bombycum reordiri, rursusque texere invenit: non fraudanda gloria excogitatæ rationis. Aggerit autem flores, & odoramenta affundit suo vermiculo; quippe his omnibus delectatur. Contra arcet mures, & oleum semovet (quod hic per Palladem designavimus) hæc enim bombycibus sunt infesta. Quis præterea vir habitu regio pronus bombycem veneratur? Magnus hic est Chamus, ut vulgò appellatur, Tartarorum: Tartari autem sunt Seres; apud quos hic vermis abundè nascitur: tanti hunc faciunt, ut ex bombycinio opere sua fermè simulacra, suos habeant Deos: unde appositè pictor Serum principem ad Bombycis cunas provolutum depinxit. Ridet hanc ceremoniam rusticus philosophus, Anacharsidis tegmine contentus, & sericatos omnes videtur his verbis compellare: O cœci mortales, quid agitis? parum est ex mari vestitum piscari, parum ex plumis avium, ex velleribus, ex florum depexa lanugine sectari, etiam ignobilium vermium viscera per studiosam luxuriam eraditis, ut adventitio cultu fulgeatis, vestri desertores animalium prædones, in hac vitæ scena omnium actores flagitiorum; certè vos natura non recipit nisi nudos; Deus non nisi vilissimis pellibus texit, ut solent qui ad metalla damnantur. Vos vitæ dati, laboribus nati, metallo & fodinis mancipati, vestium delicias quæritis. Parum fuit his vestibus fœminas in publico nudari, nisi & viros effœminassent. Vicit Medicam gentem Ælexander, victus est à Medica veste: tanti est hæc cicatrix peccati probrosa nuditas, ut auro & sericis sit obducenda. Quærite quaslibes vestes per terras & maria, una tantùm, una est hominum vestis, *Virtus, Dei color*. Hæc ille, opinor, diceret, si vocem pictor fingere potuisset.

Aristoteles lib. 5. c. 19. Plinius.

LEO

LEO.

Expressus è Græco Phile Oppiani, &c.

Descriptio LXXV.

Leonem ad timorem animantium videtur produxisse natura. Cernis, ut flammeo colore rutilus accenditur? ut superbè graditur; ut vasta se corporis mole efferens, præ se despicit omnia? quantum est, & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in substrictis membris animosi spiritus dominetur vigor?

Caput illi amplum majestatem feræ præ se fert: magni & lucentes oculi, inter villosa supercilia scintillant, colla & armos effusæ vestiunt jubæ, magna vis laterum spirat, major pectoris firmitas protuberat, maximus sævit oris terror: qui totus est immani dentium rictu septus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid nervorum densitatem? quid ungues? ex quibus, vel solis, leonem possis agnoscere? quid incessum? quid saltum? quid cursus celeritatem? quid omnia? Et cùm sit ubique magnus, quantò tamen se major est, si quando venatorum senserit impetum? nulla tunc mora, exilit è spelunca, & primùm truculentâ rugit immanitate: ad hujus rugitum pertimescunt, & aves cœlo volantes, & per sylvas vagantes feræ, & immersæ maris vorticibus belluæ; ipsæ denique nemorum frondes, ipsi montium vestitus, ipsa saxa contremiscunt; hoc veluti signo dato accingit se ad pugnam, & primùm longam, immanem, villosam caudam explicans, terram plaudit: mox ilia percursans, eadem, veluti voluntario flagello identidè diverberans, ad summum oculis ejaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in hostes summa velocitate involat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, fœdissimâ laceratione populatur.

ELEPHANTUS.

Ex C. Julio, stylo historico.

Descriptio LXXVI.

Elephanti, juxta sensum humanum intellectum habent, memoria pollent, syderum servant disciplinam: luna itaque crescente, gregatim amnes petunt, mox asperfi liquore, solis exortum, motibus quibus possunt, salutant: deinde in saltus revertuntur: duo eorum genera sunt: nobiliores indicat magnitudo, minores, nothos dicunt: candore dentium intelligitur juventa: quorum alter semper in ministerio est, alteri parcitur, ne hebetatus assiduo repercussu minùs vigeat, si fuerit aliquando dimicandum.

Cùm venatu premuntur, pariter affligunt utrosque, ut ebore damnato non requirantur: hanc enim sibi causam periculi præsentiunt: oberrant agminatim, natu maximus ducit agmen, ætate proximus cogit sequentes. Flumen transituri minimos antè mittunt, ne majorum ingressus alveum atterant, & profundos depressis vadis gurgites faciant: Venerem ante annos decem, fœminæ; ante quinque, mares nesciunt, biennio coëunt, quinis, nec amplius in anno, diebus, non prius ad gregarium numerum reversi, quàm vivis aquis abluantur. Propter fœminas nunquam dimicant: nulla enim noverunt adulteria: inest illis clementiæ bonum: quippe si per deserta vagabundum hominem viderint, ductus usque ad notas vias præbent: vel si

Digitized by Google

confertis pecoribus occurſitent, itinera ſibi blanda & tacita manu faciunt, ne quod obvium animal interimant. At conflictu fortuito ſi quando pugnatur, non mediocrem habent curam ſauciorum; nam feſſos vulneratoſque in medium receptant; cum captivitate venerint in manus hominum, manſueſcunt ſumpto hordei ſucco: maria tranſmeaturi, naves non prius ſubeunt, quàm de reditu illis ſacramentum luatur. Indicos elephantos Mauri timent & quaſi parvitatis ſuæ conſcii aſpernantur ab iis videri; non annis decem, ut vulgus, ſed biennio, ut Ariſtoteles definit, utero graveſcunt, nec amplius quàm ſemel gignunt, nec plures, quàm ſingulos: vivunt in annos trecentos, impatientiſſimi frigoris, truncos edunt, lapides hauriunt, gratiſſimas in cibatu palmas habent; odorem muris vel maximè fugiunt. Pabula etiam, quæ à muſculis contacta ſunt, recuſant; ſi quis caſu chamæleontem devoraverit, vermem elephantis veneficum, oleaſtro ſumpto peſti ſuæ medetur: duriſſimum dorſo tergus eſt, ventri mollius: ſetarum hirſutiæ nullæ.

TIGRIS.

Ex Solino.

Deſcriptio LXXVII.

SEd magnis deinde ſpatiis intercedentibus, oſtia Oxi fluminis Hyrcani habent, gens ſylvis aſpera, copioſa immanibus feris, fœtaque tigribus: quod beſtiarum genus inſignes maculis notæ, & pernicitas, nobile reddiderunt: fulvo nitent: hoc fulvum, & nigrantibus ſegmentis internudatum, varietatem apprimè decet; pedũ motum neſcio pernicitas an velocitas magis adjuvet; nihil tam longum eſt quod non brevi penetrent; nihil adeò antecedit, quod non illicò aſſequantur. At maximè potentia earum probatur, cùm maternis curis incitantur, cum catulorum inſiſtunt raptoribus: ſuccedant ſibi equites licet, & aſtu quantolibet amoliri prædam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtra eſt auſum omne. Notantur frequentiſſimè, ſi quando latrones, ſuos aſportantes catulos, renavigantes vident, in littore irrita rabie ſe dare præcipites, velut propriam tarditatem voluntaria caſtigantes ruina. Pernicitas eſt celeritatis, velocitas patientiſſimæ fortitudinis.

PANTHERA.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio LXXVIII.

PAntheræ quoque numeroſæ ſunt in Hyrcania; minutis orbiculis ſuperpictæ, ita ut oculatis ex fulvo circulis, vel cærulea vel alba diſtinguatur tergi ſupellex. Tradunt, odore earum & contemplatione armenta mirè affici, atque ubi eas perſentiſcant, properato convenire; nec terreri, niſi ſola oris torvitate; quam ob cauſam Pantheræ, abſconditis capitibus, quæ reliqua ſunt ſpectanda præbent, ut pecuarios greges ſtupidos in obtutu, populentur ſecura vaſtatione. Sed Hyrcani, ut hominibus intentatum nihil eſt, frequentius eas veneno, quam ferro necant. Aconito carnes illinunt; atque ita per compita ſpargunt ſemitarum: quæ ubi eſæ ſunt, fauces earum angina ſtatim obſidentur: ideò gramen παρδαλιαγχὲς illi appellaverunt: ſed pantheræ adverſus hoc virus excrementa humana devorant, & ſuopte ingenio peſti reſiſtunt. Lenta illis vivacitas, adeò ut ejectis interaneis mortem diu differant.

CHA-

Digitized

CHAMÆLEON.

Ex eodem Solino.

Descriptio LXXIX.

PEr omnem Asiam Chamæleon plurimus, animal quadrupes, facie quâ lacertæ, nisi crura recta & longiora ventri jungerentur, prolixa cauda, & eadem ad vertiginem torta; hamati ungues, subtili aduncitate, incessus piger, & ferè idem qui testudinum motus: corpus asperum; cutem, qualem in crocodilis, deprehendimus; subducti oculi, & recessu concavo introrsum recepti quos nunquam nictatione obnubit. Visum denique non circumlatis pupillis, sed obtutu rigidi orbis intentat. Hiatus ejus æternus, ac sine ullius usus ministerio, quippe cùm neque cibum capiat, neque potu alatur, nec alimento alio quam haustu aëris vivat: color varius, & in momento mutabilis: ita ut, cuicumque rei se conjunxerit, concolor ei fiat: colores duo sunt, quos fingere non valet, ruber & candidus, cæteros facilè mentitur. Corpus penè sine carne, vitalia sine liene: nec nisi in corcuculo pauxillum sanguis est. Latet hyeme, producitur vêre: Impetibilis est coraci, à quo cum interfectus est, victorem suum perimit interemptus; nam si vel modicum ales ex eo comederit, illicò moritur.

Idem, ex Tertull. lib. de Pallio.

ESt & quadrupes tardigrada, agrestis, & humilis, aspera. Testudinem Pacuvianam putas, non est; capit & alia bestiola versiculum de mediocrib° oppidò, sed nomen grande: Chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus, jam timebis aliquid amplius cum leone. At cùm ostenderis apud vineam fermè sub pampino totum; ridebis illico audaciam & Græciam nominis: quippe nec succus est corpori, qui minutioribus multò licet. Chamæleon pellicula vivit, capitulum statim à dorso: nam deficit cervix. Itaque durum reflecti, sed circumspectu emissitii ocelli, imo luminis puncta vertiginant. Hebes, fessus vix se à terra suspendit: molitur incessum stupens, & promovet; gradum magis demonstrat, quàm explicat, jejunus scilicet semper, & indefectus: oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus: Tamen & Chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cùm illi coloris proprietas una sit, quod accessit inde suffunditur. Hoc soli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum est, de corio suo ludere.

CAMELUS.

Expressus ex Oppiano.

Descriptio LXXX.

PRæclarum, mite, domesticum est Camelorum genus hominibus ad circumvehenda onera perquam familiare. Corpus illi supra cæterorum animantium speciem procerum, & punctis interstincto tergore maculosum, caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracilescit; ex eo geminæ cornuum species emergunt, suprà verò tempora secundum aures, duo molliter consurgent apices, in ore lacteus prominet munerosa serie dentium nitor, oculi jucúdissima luminis face scintillant: terga lata, & insigni colliculo protuberantia, crurum non æqualis mensura; postici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis est, qualis cervis aut damis esse solet, *Oppian. de venat. lib. 3*

let, summis à tergo nigrantibus villis hirsuta. Ad summum tali est ingenio, ut onera quam maxima dorso ferat, & longam viam continuo cursu devoret; quod si quando consistat, non vult flagris & verberibus adigi, sed suavi modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti novis animis ac viribus revirescit.

APER.

Philostratus in venat. Suum.

Descriptio LXXXI.

Oppian de venat. lib.

Καὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου. καὶ τὰς ἐλαίας ἐξορώρυχε, τὰς ἀμπέλους ἐκτέτμηκε· καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν, οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλάνθην· πάντα γὰρ ἐξήρηκεν ἐκ τῆς γῆς, τὰ μὲν ἀνορύττων, τοῖς δὲ ἐμπίπτων, τοῖς δὲ παρακνώμενος. ὁρῶ δὲ αὐτὸν, καὶ τὴν χαίτην φρίττοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ καταγουσιν ἐφ᾽ ὑμᾶς, ὦ γενναῖοι.

Feræ opera intuetor: nam oleas effodit, vites abscidit, & neque ficum, neque malum, neque malifloram reliquit: sed cuncta radicitus evellit: hæc quidem effodiens, in hæc verò incidens, alia verò atterens. Video autem ipsum & setis horrentem, atque igneis rubentem oculis & ipsius in vos strident dentes, ô generosi.

CERVVS.

Ex Græco Oppiani.

Descriptio LXXXII.

Cervus est procera corporis statura, præcellenti forma, lata facie, magnis & insignibus oculis, tergore variis maculis interstincto: huic obesa pectora, & ingentes armi decorè protuberant, crura ad pernicitatem cursus aptissima molliter gracilescunt, nares patulis foraminibus, veluti quatuor siphonibus concisæ ingentem spiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Cervix minuta atque elegans protenditur: sed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres densis præaltisque arboribus consitum & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura præsidium adversus venatores dedit: quo si semel obvios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum specie, & decori corporis quadam majestate desidet imbellis animus, qui non ita sæpè lacessit Martem, adeo omnem salutis & vitæ spem collocat in fuga; currit enim quàm velocissimè, Parthicam sagittam crederes, aut fulgur, tam pernici, tam violento concitatur impetu.

MARTICHORA.

Expressa ex Phile, Æliano, & aliis.

Descriptio LXXXIII.

Funestum Indorum portentum est Martichora; qua nihil ad robur potentius, nihil ad speciem terribilius, nihi ad strages ruinasque omnes funestius

cor-

corpore est instar leonis valentissimi, cute sanguinea, villis setisque per hispida, in ferocibus membris (mirum) humani capitis species assurgit, in quo & terribiles oculorum faces emicant, & ad horrorem mortalium composita densissimis pilis veluti fruticantur supercilia. Aures nec omnino breves, nec adeò longæ, partim hispidæ, partim etiam ad ligulas glabræ subrigent. Os omnino ternâ dentium pectinatim coeuntium serie, ceu triplici vallo munitum, in speciem magnæ voraginis expanditur: sed præcipuum in cauda prodigium; magnitudine quippe non minor cubitali, asperis undique spinis riget, veluti scorpionis aculeis spiculata, tantum & tam atrox telum fera bellua flectit in omnes partes, celeritate permagna. Nunc enim à tergo eductum protendit ad caput, nunc in terga rejicit, nunc in dextram, nunc in sinistram vibrat, simulque emissas quasi ex pharetra sagittas, ad jugeri spatium terribili fremitu jaculatur; &, si succensa rabies ardentiùs fuerit, ungues ipsos revulsos de pedibus, in venatores intorquebit. Quid, quòd voce est tam canora, ut imitetur fistularum modulos, tubarùmque concentum? Quid, quod ea crudelitate est, ut humanis carnibus insaturabiliter expleatur? Quid, quòd saltu sic potest, ut morari eam nec extentissima spatia possint, nec obstacula latissima?

MONOCEROS.

Expressus è Plinio, Æliano & aliis.

Descriptio LXXXIV.

Monoceros animal est Indicum, ferox, horribile, truculentum, non unam feram diceres, sed portentum ex multis belluis in unum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuisse conflatum. Corpore est instar equi, non modo procero, sed valenti: capite, cervo; pedibus, elephanto; cauda, apro; rictu, leænæ similis.

Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum fermè cubitorum, quo nihil asperius natura molita est, neque enim ut cætera cornua, aut concinnitatem habet ullam, aut levitatem, neque pari undique levore riget æquabiliter diffusum, sed ferri lilima mordacius, multiplicibus in orbem gyris convolvitur: hoc insolenter profusam capitis jubam quatiens, quasi strictum mucronem, longum, minacem, noxium, protendit: currit autem quam velocissimè, & magno sonitu fremituque fertur, iraccessas montium solitudines & densissimos saltus peragrans; quod si aut lascivia seminis, aut iracundia (ut solet) in suum genus exardescat, furit insaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat, quacunque rapitur, huc furorem, huc insaniam, huc strages & funera ruere crederes: at si fortè eximia virgo processerit obviam, continuo furiales animalis iræ defervescunt, mitescit animus, recta ad virginem pergit, demittit sese, blanditur, in ejus denique sinu molliter conquiescit.

DRACO INDICUS.

Expressus ex Philostrato.

Descriptio LXXXV.

Εἰσὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ὅμοιοι τοῖς μεγίστων συῶν, λεπτότεροι δὲ, καὶ διάστροφοι, καὶ τὴν αἰχμὴν ἄτριπτοι, καθάπερ οἱ τῶν μεγάλων ἰχθύων, οἱ δὲ ὄρειοι δράκοντες τὴν μὲν φολίδα, χρυσοῖ φαίνονται, τὸ δὲ μῆκος, ὑπὲρ τοὺς πεδινούς. γένεια δὲ αὐτοῖς βοστρυχώδη, χρυσᾶ κἀκεῖνα. καὶ κατοφρυοῦνται μᾶλλον ἢ οἱ πεδινοί. ὄμμα τε ὑποκάθηται τῇ ὀφρύϊ δεινὸν, καὶ ἀναιδῶς δεδορκός· ὑποχαλκόν τε ἠχὼ φέρουσιν, ἐπειδὴ τῇ γῇ ὑποκυμαίνουσιν. ἀπὸ δὲ λόφων πυρσῶν ὄντων, πῦρ αὐτοῖς ἄττει, λαμπάδος πλέον. οὗτοι καὶ τοὺς ἐλέφαντας αἱροῦσιν.

SUnt autem ingentibus porcis similes membris, sed corpore graciles, & in quamcunque partem versatiles; rostro autem validissimo; tanquàm ingentes pisces. Montani verò Dracones squamas habent colores fulvi, longitudine autem excedunt campestres; barbaque illis setola, & ipsa coloris aurei; supercilia profundiora habent quàm campestres. Oculi superciliis subsunt, torvè graviterque aspicientes: quibus perinde ac si essent ænei, resonant, quando in terra serpunt; è cristis verò, quæ rubræ sunt, ignis scintillare videtur: & isti quoque elephantos capiunt.

CANIS.

Expressus ex sensibus Oppiani de Venat. lib. 1. v. 401.

Μηκεδανὸν κρατερὸν δέμας.

Descriptio LXXXVI.

CAnis si absolutum modò videre desideras, talis est: Corpus illi procerum & validum, caput amplum, læve, bene oculatum, lumina miti fulgore cærulea in oculis ardescunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim coëuntium serie bene serratum, aures modicæ delicatâ obducuntur cute, cervix protensa, robusta pectora, ampli latique armi, obliquæ costarum series craticulatimque distinctæ, lumbi modica carne sufferti, nec præpingues sunt, nec macilenti; crurum rectæ, & mollibus internodiis prolixæ tibiæ. Anteriores pedes posticis breviores, cauda gracilis, & præmissâ ad talos usque desinit.

Item, ex eodem loco.

Ζατρεφέες πρώτιστοι ἐοικότες.

ALius procerior in speciem collis assurgit, facie quidem depressâ, simis naribus, horribilibus interciliis, quæ cæsius oculorum fulgor violentiùs irradiat, tota facies hispida, veluti senticetis fruticatur, lati porriguntur humeri, corpus valentissimum, ad vim inferendam promptius, quàm ad currendum: sunt enim ejus vires firmæ, acer impetus, terribilis ferocia, atque animus infesta rabie semper armatus.

PRÆ-

PRÆLIUM INTER CAnem, Leonem & Elephantum.

Descriptio LXXXVII.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ alterum mittens canem, addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in Leone Elephantove: duos sibi fuisse, hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum jussit induci? haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit; mox ingruit assultans, contraque belluam exurgens, hinc & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus esset, infestans atque evitans, donec assidua rotarum vertigine afflixit, ad casum ejus tellure concussa.

TAVRVS.

Ex Plinio.

Descriptio. LXXXVIII.

TAuris in aspectu generositas, torva fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat: ira gliscente, alternos replicans, spargensque in altum arenam est solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque resurrgere, modò jacentes ex humo tolli, bigarumque etiam cursu citato velut aurigas insistere.

EQVVS.

Ex Synesio.

Descriptio LXXXIX.

ἜΠεμψά σοι δῶρον ἵππον ἀκροφυέστατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν, ᾧ χρήσῃ μὲν ἐν ἁμίλλαις δρόμων, χρήσῃ δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς, καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ Λιβυκῷ τροπαίῳ πομπὴν ἐπινίκιον. οὐ γὰρ οἶδα ὅτι μᾶλλον ἐπὶ κυνηγέτης, ἢ κέλης ἐναγώνιος, ἢ πομπευς, ἢ πολεμιστήριος. εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων ἰδεῖν ἐστὶν ἀειδέστερος, ἀχθώδης τε ὢν τὸ κρανίον, καὶ λεπτόσαρκος τὴν ὀσφῦν, τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ θεὸς: μήποτε καὶ τοῦτο καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῷ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ

EQuum tibi dono misi ad omnem virtutem, quæ quidem in equo cernitur habilissimum natura & expeditissimum: quo utêris in curriculorum certaminibus utêris etiam in venando præliisque militaribus, & cùm de Libycis triumphum egeris; etenim non possum satis constituere, magisne sit venator, an celes ludorum, an verò triumphator; an bellator; quòd si Nissensibus equis aspectu deformior est, cranio verrucoso, lumboque obeso, cogitabis, quemadmodum neque hominibus, sic nec equis omnia conjunctim à Deo dari: ad eas autem virtutes hoc ei nihil confert, si mollia duris pauciora à na-

τ̃ σκληρῶν ἐλάτ]ω παρὰ τ̃ φύσεσκληρώσατο. περὶ μβύτοι τὰς πίνες ὀςέα σαρκῶν οἶδα διαρκέςερα. οἱ μὲν οὖν παῤ ὑμῖν ἵπποι ταῖς σαρξὶ πλείες εἰσιν· οἱ ἢ ἡμέτεροι, τοῖς ὀςέοις.

natura sortitus est : ad labores verò certum est ossa carnibus plus habere momenti; vestri sunt igitur carnibus pleniores; nostri ossibus.

Nota.

Equus Celes.

Commendat equum ab usu, & utilitate nonnihil in ejus maciem jocatus κέλης. Equus Celes ἵππ@ ὁ μονάμπυξ ἢ δρομικός. ὁ νῦν σελλάρι@ λεγόμβ@: *quem Orion* ἀπὸ τῦ κέλλειν *vult dictum, quod est* τρέχειν καὶ βαδίζειν. *Equus est singularis, & cursor, qui nunc sellarius, à currendo sic appellatus. Hoc qui utebantur in ludis, dicebantur* κελετήζειν, *& Celetes quoque iidem nominati.*

Equi Nisæi

Nisseisibus equis: *Mallem Nisæis. Nisæi equi apud Persas commendatissimi, unde & solis victima Nisæus equus.* λευκὸν ἵππον τ̃ σφόδρα Νισαίων *dixit Philostratus in vita Apollonii. lib. 1. c. 20.*

Οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα. *Hoc secundùm illud Homeri*: ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Item.

PRimum pectus & crura sphæris carneis decenter ornantur, costæ in quandam latitudinem porriguntur, alvus in brevitate constringitur, caput cervinam reddit effigiem, imitatur velocitatem cujus videtur habere similitudinem. Hic est sub pinguedine nimia mansuetus, magna mole celerrimus, aspectu jucundus, usu gratus. Incedit molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigat, quiescitur in ipso potiùs quàm laboratur, & compositus delectabili moderatione, agilitate novit continua perdurare. Cassiodorus var. 41.

Item ex Philostrato.

TO' ἢ μειράκιον ὀχεῖ]) μὲν ἐφ' ἵππε λευκῦ, μέλαινα ἢ ὡς ὁρᾷς ἡ κεφαλὴ τῷ ἵππῳ, λευκὸν ἀποτετόρνω]). κύκλον ἐπὶ τῦ μετώπε, κατ' αὐτὸ τ̃ σελήνης τὰ πλήρες, καὶ φάλαρα ἔχει χρυσᾶ, ἢ χαλινὸν κόκκου Μηδικῦ. τυτὶ γὸ τὸ χρῶμα προσαςράπ]ει τῷ χρυσῷ, καθάπερ οἱ πυρώδεις λίθοι. ςολὴ τῷ μειρακίῳ, χλαμὺς ἐχουσά τι ἀνέμε ἢ κόλπε· τὸ μὲν χρῶμα, ἐκ φοινικῆς ἁλεργίας, ἣν ἐπαινῦσι Φοίνικες. ἀγαπάθω ἢ τ̃ ἁλεργῶν μάλιςα· δοκοῦσ γὸ σκυθρωπάζειν, ἕλκει τινὰ παρὰ τῦ Ηλίε ὥραν, ἢ τῷ τ̃ Ἴδης ἀνθειραίνε]).

CÆterum adolescentulus equo quidem vehitur niveo, nigrum verò, ut vides, est equo caput : candidusque fronti impressus est orbis, Lunæ plenitudinem referens. Habet & aureas phaleras, & cocci Medici frænum. Hic enim color aurum illustrat, ut ardentes lapilli. Indumentum adolescentulo est clamys, venti aliquid ac sinus habens. Color quidem ex Phœnicea purpura, quam laudant Phœnices : purpurarum autem maximè diligatur; cum enim obscurari videatur, pulchritudinem quandam à sole trahit, & Idææ herbæ flore inspergitur.

Nota

Notæ.

Ex Φοινικῆς ἀλυργίας. *Hic observatione dignum est, apud antiquos triplicem fuisse purpuram.* ἀλυργίδα, Φοινικίδα, Ερμιονικὴν. ἀλυργὶς *est cærulei coloris, quæ violacea purpura à Cornelio Nepote, à D. Hieronymo ad Nepotianum purpura violæ dicitur: ad quam allusit Horat. epist. ad Augustum.*

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Altera est Φοινικὶς, *quæ, ut ait Gellius, exuberantiam splendoremque ruboris habet: quia una potuit altera esse vegetior. Tertia est Hermionica alba, cujus meminit Plutarch. in Alexandro, Lucianus in Pseudomante: & Frossardus Regem Lusitaniæ alba purpura vestitum inducit.*

Ἴδης ἄνθει. *Idem hic interpres herbam exponit; verùm quis istius ita meminit? Non me fugit, Plinium obiter Idæam herbam memorasse c. 11. lib. 27. sed nihil de ejus purpura. Malim cum Hesychio formam & pulchritudinem interpretari, ut in Palæstra,* Φοινικὶς τὴν χρόαν μετρίαν τῇ Ἴδῃ.

Vide alias descriptiones, & cum ista compone Theagenem Heliodori.

L E P V S.

Ex Æliani lib. 13. de animalibus CAP. XIV.

Σκιρτᾷ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς γῆς ὁ λαγὼς, & cætera.

Descriptio XC.

PRimum ex terra exiliens saltu fertur Lepus, & per dumeta, aliave densiora virgulta, & rigua loca expeditus perlabitur: tum verò sicubi herbæ sint altæ, & frequentes, ex iis facilè sese explicat, atque elabitur ac quemadmodum leonibus caudæ ad excitandas vires magno adjumento esse dicuntur, sic huic aures roboris quasi vexilla, & cursus ei incitamenta existunt: fugiens eas ad tergum retorquet, sicque ipsis tanquam stimulis torporem & ignaviam, ne à currendo retardetur, concitat; jam porro cursum, nec unum, nec rectà tenet, sed & huc & illuc se versat: & verò de recto flexu decurrit, ut perturbet ac decipiat canes: ad id quidem diverticulum, quò vult iter convertere, de auribus alterutram intorquet, eaque quasi moderatrice cursum dirigit, neque verò improvidè uno eodemque tempore omnes suarum virium nervulos prodigit; sed impetum insequentis observat; qui si ad insequendum tardus est, & segnis, non omnem suam celeritatem profundit, sed duntaxat canes antegredi maturans, sese integrum servat, & viribus suis moderatur, ne suam omnem currendi facultatem urgens, ex incitato cursu viribus deficiat: penitus enim cognoscit se ad cursum longè multumque antecellere, & videt impensiùs laborare non esse necesse. Quòd si pedum celeritate canis ad conficiendum iter pollet, tum omnibus revocatis viribus Lepus, quanto maximè potest cursu fertur.

Cùm autem longè multumque canem antevertit, & longo sanè intervallo venatores atque equos reliquerit, tum in aliquem tumulum ascendit, & in posteriores pedes sese erigens, tanquam ex aliqua specula, & insectantium, quantum equidem existimo, eos ut debiliores ridet. Et ita hoc veluti lucro confidentior, etiam quietem tranquillitatemque adeptus, ex lassitudine, gratè & libenter dormit.

VVLPES PISCANS.

Expreſſa ex Olao.

Deſcriptio XCI.

OMnes in unam vulpem fraudes natura videtur congeſſiſſe. Nihil tam varium, ſolers, ſubdolum, verſatile, fraudulentum: una eſt in plagis ſeptentrionalibus, ut in cæteris, ſic in piſcando, ingenio prorſus admirabili. Obambulat igitur in ripa fluminis, & ſi quando piſciculorum, maximè verò cancrorum, ſubiit deſiderium, caudam villis ſetiſque obſitam molliter demittit in flumen: hanc ſummis aquis inſtar retis innatantem cancri prædam, credo opportunam, rati, mordicus appetunt, ſed illa ſumma celeritate caudam retrahit, & inhærentem cancrum ictu affligit ad terram, mox læta pabulatur.

BOS VNICORNIS.

Ex Cæſaris libro 6. de bello Gallico.

Deſcriptio XCII.

ESt bos cervi figura, cujus à media fronte inter aures unum cornu exiſtit excelſius, magiſque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus: ab ejus ſummo ſicut palmæ ramique latè diffunduntur. Eadem eſt Fœminæ mariſque natura, eadem forma magnitudoque cornuum.

ALCES IBIDEM.

Deſcriptio XCIII.

SUnt quæ appellantur Alces. Harum eſt conſimilis capris figura, & varietas pellium: ſed magnitudine paulo antecedunt, mutilæque ſunt cornibus: & crura ſine nodis articuliſque habent: neque quietis cauſa procumbunt; neque ſi quo afflictæ caſu conciderunt, erigere ſeſe aut ſublevare poſſunt. His ſunt arbores pro cubilibus; ad eas ſe applicant, atque ita paulum modò acclinatæ quietem capiunt, quarum ex veſtigiis cum eſt animadverſum à venatoribus, quò ſe recipere conſueverunt, omnes eo loco, aut à radicibus ſubruunt aut abſcindunt arbores, tantùm ut ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur. Huc cùm ſe conſuetudine acclinaverint, infirmas arbores pondere affligunt, atque unà ipſæ concidunt.

VRI, IBIDEM.

Deſcriptio XCIV.

VRi ſunt magnitudine paulo infra elephantos; ſpecie & colore & figura tauri: magna vis eſt eorum, & magna velocitas: neque homini, neque feræ, quam conſpexerunt, parcunt. Hoc ſtudioſè foveis captos interficiunt. Hos ſe labore durant adoleſcentes, atque hoc genere venationis exercent, & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ ſint teſtimonio, magnam ferunt laudem. Sed aſſueſcere ad homines, & manſuefieri, ne parvuli quidem excepti poſſunt. Amplitudo cornuum & figura, & ſpecies, multum à noſtrorum boum cornibus differt. Hæc ſtudioſè conquiſita, ab labris argento circuncludunt, atque in ampliſſimis epulis pro poculis utuntur.

PIS-

PISCES.

CETUS.

Maffæus: Stylo historico.

Descriptio XCV.

PEr eosdem ferè menses, novum & multiplex aliud in mari miraculum extitit. Classis navium novem, duce Georgio Britto, dum ex Lusitania Indiam petit, rostrata celsior Rhetorici Vasæi Pereriæ, in medio cursu, repentè veluti fræno equus adducto, ita substitit, magno cum aquæ strepitu, ac motu, qualis, ubi in vada & syrtes incurritur, edi consuevit: Eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa utrinque bolide profundum sine dubio mare comperiunt. Cum inflatis vento velis hæreret navigium nihilominus despiciendi causa, quod esset ox, admotis ad marginem luminibus, amplexam alveo ingentem belluam vide: carinæ centum & quinque dodrantium longitudine applicuerat corpus, cauda gubernaculum illigarat, alis immanibus latera ad summum usque cingebat, quam in alas per imprudentiam nonnulli manus injecerant, ad spectaculum adeò tum, ingenti videlicet horrore nautæ mæstìsque perfusi: ut verò dolii magnitudine vasto hiatu novissimè caput extulit, metu exanimati penè omnes, infernum prorsus monstrum divinitus immissum crede, ad viva tot noxiorum corpora glutienda.

Pauci, quibus in tanto discrimine mens animusque constiterat, consultandi gratia in unam partem secedunt. Erant, qui contis & jaculis, hastisque depellendum suaderent cetum; alii contra nil magis tali tempore vitandum ajebant, ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso & agitatione violenta navem everteret: In summa inopia consilii, cùm nihil explicaretur, & major in singula momenta terror instaret, suppliciter ac demissè pacem & veniam Dei & cœlestium exposcere, atque ad vota precesque confugere placitum est. Neque ea irrita fuere. Sacerdos, cum linteo, & stola, & signo crucis, in medium prodiit. Ab eo sacris carminibus & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nulla cujusquam noxa, relicto navigio, cùm è portentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit.

BALÆNA Tinemuthana.

Expressa ex Olao magno.

Descriptio XCVI.

BElluam molis ingentis in arenam Tinemuthanam æstus projecit: quam dum ego describo, fabulam te audire putes: rem tamen veram narro.

Balæna est longitudinis ulnarum triginta, vel si mavis, nonaginta pedum: latera quasi magnæ urbis propugnacula triginta costarum ordines obvallant: quarum unaquæque ad viginti fermè pedes excurrit: sesquipedali pariter ambitu collecta. Duas circumquaque pinnas attigit, quindecim pedum, tantæ immanitatis, ut una decem bobus deportanda satis esse possit. Tres illi ventres hiant, imò vasti specus & voragines, in quibus edendi inexplebilis cupiditas, & æterna penè fames regnat, cauda bifurcata & serrata in latitudinem septem ulnarum diffusa panditur.

Monstrosa omnia: sed nihil capite monstrosius: diceres in eo tanquam in arce

immanis belluæ diritatem consedisse. Ejus longitudo usque ad rictum septem ulnarum; eadem mensura linguæ fuit: oculorum intervalla quindecim cubitos collegerunt. Oculi soli & nares tanto corpori valde impares, & quales bobus esse solent; rictus instar inferni barathri, sex ulnarum longitudine, ad clades animantium multiplices, & mundi funera panditur; majore aliquanto spatio, maxillæ horribiles excurrunt, quæ ingentium arborum moles adæquant. Non unum pisci guttur, sed triginta variis quasi cuniculis & meatibus concisa; quorum quinque prægrandia ad voracitatem simul & terrorem composita. Dentium vicem hebent laminæ corneæ, etiam pilis, quod mireris, obsitæ; quibus ferale palatum riget, veluti plumbo ferroque cataphractum: ad summum duæ in capite cataractæ, quibus immensos aquarum vortices ejectat. Tetra omninò bellua, qua nihil immanius unquam, aut visum est aut creditum: ea cùm mortua in littus appulisset, magna ex parte discerpta, centum fermè ingentia plaustra suis reliquiis implevit.

Addenda hic Balænarum & Orcarum pugna, ex Plinio l. 9. c. 6.

BALÆNARUM ET Orcarum pugnæ.

Ex Plinii lib. 9. cap. 5.

Descriptio XCVI.

HOc scire Orcas, infestam his belluam, & cujus imago nullâ repræsentatione exprimi possit alia quàm carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergò in secreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum gravidas lacerant morsu, incursuque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & utero graves, pariendive pœnis invalidæ solum auxilium novere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, seseque opponere, & cautium angustiis trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictusque quantos nulli turbines volvant.

DELPHIN, ET PUER.

Ex Plinio juniore.

Descriptio XCVII.

EST in Africa Hipponensis colonia, mari proxima, adjacet ei navigabile stagnum ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna prout æstus; aut repressit, aut impulit, nunc fertur in mari, nunc redditur stagno.

Omnis hic ætas piscandi navigandiq; atque etiam natandi desiderio tenetur: maximè puerorum, quos otium, ludusque sollicitat. His gloria & virtus altissimè provehi; victor ille, qui longissimè ut littus, ita simul nautas reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris, in ulteriora tendebat Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire trepidantemque perferre, primum in altum: mox flectit ad littus redditque terræ; & æqualibus serpit per coloniam fama; concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare: postero die obsident littus: prospectant mare, & si quid est mari simile. Natant pueri, inter hos ille, sed cautiùs.

Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus, quasi invitet, revocet, exilit, mergitur, variosque orbes implicat,

cat, expeditque. Hoc, altero die; hoc, tertio; hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor; accedunt, & illudunt, & appellant, tangunt etiam & attrectant præbentem; Crescit audacia experimento: maximè puer, qui primus expertus est, adnatat, natanti insilit tergo: fertur refertúrque, agnosci se, amari putat, amat ipse, neuter timet, neuter timetur, hujus fiducia, mansuetudo illius augetur, nec non alii pueri dextra lævaque simul eunt hortantes, ac monentes.

Ibat unà, id quoque mirum, Delphinus alius, tantùm spectator, & comes. Nihil enim simile aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quàm priora) Delphinum gestatorem collusoremque puerorum, in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum ubi incaluisset in mare revolvi. Constat, Octavium Avitum, legatum proconsulis in littus educto, religione prava superfudisse unguentum, cujus illum novitatem odoremque refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum, & mœstum; mox redditis viribus priorem lasciviam, & solita ministeria repetiisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum adventu, & mora modica, respubl. novis sumptibus atterebatur, postremò locus ipse quietem suam, secretum perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quamquam non est opus affingas aliquid, astruas? sufficit; ne ea quæ sunt vera, minuantur.

Vide in eodem argumento luculentam Æliani descriptionem, lib. 6. de animalibus, capite sexto.

Sic igitur incipit:

Ἔρωτα Δελφῖνος ἐν Ἰάσῳ.

Celeber ille jam olim Delphini in Jaso amor, quo formosum adolescentem persecutus est, non est mihi silentio prætereundus. Jasensium igitur gymnasium mari imminet: illic ephebi post cursum & palæstras mare ingressi, recepto antiquitus more, lavabant: & cùm aliquando natationi indulgerent, unum ex illis formâ præstantem Delphinus quidem acerrimè amare occœpit; ad quem cùm adnatasset, initio non ei mediocrè metum incussit, sed auctâ paulatim familiaritate, ita puerum sibi conciliavit, ut planè amicum & benevolum haberet.

Itaque lusitare inter se cœperunt, & natando invicem certare. Aliquando puer insidens illi, seu sessor equo, superbus vehebatur; atque hoc spectaculum tum Jasenses, tum peregrini admirabantur: Pergebat enim suos amores vehens Delphinus, & in mare tantum procedebat, quantum libebat puero: Deinde revertebatur, & prope littus eum restituebat: ubi invicem digressi, hic domū suam, ille in pelagus redibat: solebat autem apparere Delphinus eo ipso tempore, quo dimittebatur gymnasium eo, quem expectaverat, viso, puer gaudebat, seque & colludendo belluæ maris, & suæ pulchritudinis formæ jucundum præbebat spectaculum: ut qui non hominibus modò sed etiam feris formosus videretur. Sed nescio quæ invidia redamantem illum non multo pòst tempore sustulit: nimiùm enim exercitatus & fessus aliquando puer, cum toto ventre in vectorem suum Delphinum temerè se injecit: non animadvertens aculeatam spinam dorsi erectam esse, atque horrentem: cujus acuminibus ejus umbilicus quia

cul-

exulceratus esset, ex eo factum est ut & venæ quædam abrumperentur, & permultus sanguis effluerer, ibique puer extremũ spiritũ effunderet. Id Delphinus partim ex pondere sentiens; non enim jam ut consueverat, tam levis insidebat, nempe qui spiritibus sese non sublevaret: partim sanguine imbutum mare videns, id quod res erat, ut intellexit, amasio suo superstes esse noluit. Quamobrem multo robore, quemadmodum Rhodia navis plenis velis propulsa, sic simul cum defuncto in littus se ejecit; amboque, hic jam mortuus, ille animi defectione expirans humi strati jacuerunt.

Ælian. de Anim.

Addenda Mugilum & Delph. pugna Plin. lib. 9. c. 8.

DELPHINORVM ET Mugilum pugna.

Ex Plin. lib. 9. cap. 8.

Descriptio CXVIII.

EST provinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum Laterna appellatum: ubi cum homine delphini societate piscantur: Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis ullo modo tolerent, etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, qùod vicino gurgite effecere, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertêre piscantes, concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis hujus avida, totusque populus è littore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi eventum; celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro verò tardiùs ex adverso referente: sed tunc quoque improvisè in auxilium advolant. Properè apparet acies, quæ protinus disponitur in loco ubi conjecta est pugna. Opponunt sese ab alto, trepidosque in vada urgent. Tunc piscatores circundant retia, furcisque sublevant. Hac mugilum nihilominus velocitas transit. At illos excipiunt delphini, & occidione ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium fervet, includique retibus se fortissimè urgentes gaudent. Atque ne idipsum fugam hostium stimulet, inter navigia & retia, natantesve homines ita sensim relabuntur, ut exitus non appareat. Saltu, quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur evadere, ni summittantur sibi retia. Egressi protinus ante vallum præliantur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in unius diei præmium, ut conscii sibi, operiuntur in posterum, nec piscibus tantum, sed intrita panis è vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Jasio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultrò neque inclamati præsto sint, partesque è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamvis noctu & ad faces. Ipsis quoque inter se est publica societas.

CONCHA.

Ex Plinio.

Descriptio XCIX.

FIrmioris jam testæ murices, & concharum genera, in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in

in dorsum elatis, lævibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto margine in mucronem emisso, foriseffuso, intus replicato. Iam distinctione virgulata, crinita, crispa cuniculatim, pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulatim in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recurvis. Navigant ex iis veneriæ præbentes concavam sui partem, & auræ opponentes per summa æquorum velificant, saliunt pectines, & extra volitant, seque & ipsi carinant.

Addenda concha carinata navigera, ex Plin. c. 30. l. 9.

CONCHA CARINATA Navigera.

Ex eodem.

Descriptio C.

NAvigeram similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus, concham esse acatii modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium animal sepiæ simile, ludendi societate sola; duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire ut remis. Si verò flatus invitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandique concharum sinus auræ. Huius voluptatem esse ut ferat, illius regat. Simulque eandem descendere inclusio sinu fluctu hausto, territam visu fortè tristi. Id enim ubi constat rumore, navigantium humana calamitas in causa est.

POLYPUS.

Ex D. Ambrosio.

Descriptio CI.

FRaudulentum illud Polypi ingenium non prætereo, qui vadoso in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloso ingenio colorem subit, & simile speciе tergа obductus, plurimos piscium fine ulla suspicione fraudis allapsos, dum notam non præcavent, & saxum opinantur, cassibus furtivæ artis includit, & fiunt quodam suæ carnis intercipit.

Ibidem quomodo cancri ostrea diptychum suum explicantia, iniecto lapide venentur præclare describit.

Plinii addenda diserta descriptio.

Ex Plinio lib. 9. cap. 30.

NOn sunt prætereunda ex L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de Polypis; quæ Trebius Niger, è comitibus eius, prodidit, avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum; ultroque escam ex præda capere. Carent conchæ visu, omnique sensu alio quàm fibi & periculi. Insidiantur ergo Polypi apertis, impositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur, ita securi grassantur, extrahuntque carnes; illæ se contrahunt, sed frustra discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit eum. In naufragos urinantesque impetum capit. Sed si invertatur, elanguescit vis. Exporriguntur enim se resupinati, mirè omn bus marinis expetentibus odorem quoque: eorum qua de causa & nassis illinuntur. Cæteraque idem retulit, monstro propiora possunt vi-

 deri.

deri. Carteïæ in cetariis assuetus quidam polypus exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, convertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant his objectæ, sed has transcendebat per arborem, nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. Primum omnium, magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput ejus dolii magnitudine, amphorarum XV. capax, atque (ut ipsius Trebii verbis utar) barbas, quas vix utroque brachio complecti esset, clavarum modo torosas longas pedum acetabulis sive caliculis urnalibus pelvium modo; dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asservatæ miraculo, pependere pondo DCC.

ECHINUS.

Ex Ambr. l. 5. Hexam. c. 9.

Descriptio CII.

Echinus animal exiguum vile, ac despicabile (marinum loquor) plerumque index futuræ tempestatis, aut tranquillitatis adnuntius esse solet navigantibus. Denique, cum procellam ventorum senserit, calculum validum arripit, eumque velut saburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit, & regit pondere.

POMPILUS NATANS.

Ex Plin. lib. 9. cap. 31.

Descriptio CIII.

Pompilus supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua velut exoneratus sentina, facilè naviget. Pòst duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit: Qua velificante in auras, cæteris subremigans brachiis, media cauda ut gubernaculo se regit. Ita vadit alto, liburnicarum gaudens imagine; & si quid pavoris interveniat, hausta se mergens aqua.

DESCRIPTIONES INANIMORUM.

INSULÆ FORTUNATÆ.

Descriptio CIV.

Ὅσοις μὲν οὖν ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται, ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι. πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι, παντοῖοι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαριζόμενοι. Διατριβαὶ δὲ φιλοσόφων, καὶ θέατρα ποιητῶν, καὶ κύκλιοι χοροὶ, καὶ μουσικὰ ἀκούσματα, συμπόσιά τε πολυτε-

Quibuscumque in vita sors melior aspiraverit, sedes incolunt piorum, ubi omnes oræ scatent omnigena fructuum ubertate, fontes puris labuntur aquis, variis prata floribus innumera vernant. Conventus sunt Philosophorum, theatra Poetarum, exulantium coronæ, musicíq; con-

κῆ, καὶ εἰλαπίναι αὐτοχορήγητοι, καὶ ἀκήρατος ἀλυπία, καὶ ἡδεῖα δίαιτα. οὔτε γὰρ χεῖμα σφοδρὸν, οὔτε θάλπος ἐγγίνεται, ἀλλ' εὔκρατος ἀὴρ χεῖται, ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνακιρνάμενος.

concentus; ad hæc instructa genialiter convivia, & ipsa se suggerens victus affluentia, indolentia immortalis, jucunda victus ratio. Non enim frigus illis, non æstus est gravis, sed temperatus aer funditur, mitibus solis radiis illustratus.

MVNDVS.

Ex Minutio Felice, in Octavio.

Descriptio. CV.

QUid enim potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, cùm oculos in cœlum sustuleris, & quæ sunt infrà supraque, lustraveris, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipsum vide, quàm latè tenditur, quàm rapidè volvitur; vel quòd in noctè astris distinguitur, vel quod in diem sole lustratur: jam scis, quòd sit in eo summi moderatoris mira & divina libratio; vide & annum, ut solis ambitus faciat, & mensem; vide ut Luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recursantes vices, ut sit nobis operis & quietis æterna reparatio? Relinquenda verò astrologis, prolixior de syderibus oratio, vel quòd regant cursum navigandi, vel quòd arandi metendique tempus indicant: quæ singula, non modò ut crearentur, fierent, disponerentur, summi opificis & perfectæ rationis eguerunt: verum etiam sentiri, perspici, intelligi, sine summa solertia & ratione non possunt. Quid, cum ordo temporum, hac frugum stabili varietate distinguitur? nonne auctorem suum parentemque testatur; ver æquè, cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumni maturitas grata, & hyberna olivitas necessaria: qui ordo facilè turbaretur, nisi maxima ratione consisteret.

Iam providentiæ quantæ? ne hyems sola glacie ureret, aut æstas solo ardore torreret, autumni & vêris inserere medium temperamentum, ut per sua vestigia revertentia anni occulti & innoxii transitus laberentur. Mari intende, lege littoris stringitur, quicquid arborum est, vide quàm è terræ visceribus animatur; aspice oceanum, refluit reciprocis æstibus; vide fontes, manant venis perennibus; Fluvios intuere, eunt semper exercitis lapsibus.

Quid loquar aptè disposita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar adversus sese tutelam multiformam? alias armatas cornibus, alias dentibus septas, & fundatas ungulis & spicatas aculeis aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipsa præcipue formæ nostræ pulchritudo, Deum fatetur artificem. Status rigidus, vultus erectus: oculi in summo, velut in specula, constituti & omnes cæteri sensus, velut in arce compositi. Longum est ire per singula, nihil in homine membrorum est, quod non & necessitatis causa sit, & decoris: & quod magis mirum est, eadem figura omnibus, sed quædam unicuique lineamenta deflexa; & sic & similes universi videmur, & inter se singuli dissimiles invenimur. Quid nascendi ratio, quid cupido generandi? nonne à Deo data est? & ut ubera partu maturescente lactescant, & ut tener fœtus ubertate lactei roris adolescat?

Vide quæ Marcus Tullius habet in eo argumento, libro secundo de natura Deorũ.

PARADISUS Terrestris.

Descriptio CVI.

Ex imaginibus P. Richeomii, nostra Latinit. expressis.

IN voluptuarios hortos devenimus; quos si nondum videtis, animo & cogitatione effomate. Regio in primis amœna, quippe situ præcelsa, specie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluens: Terra partim in planiciem exspatians, partim in colliculos molliter assurgens, vernantem frugiferarum arborum copiam explicat: Inipso hortorũ apice fons est eximius, qui primum argenteis aquarum vorticibus ebulliens, mox diffusus in fluvium sinuosis flexibus atque mæandris concisus oberrat, & fœlicia arva perennibus fœcundat rivulis. Ad summum in quatuor salientes divisus, celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas intersecantes, pingui ac feraci limo rigant.

Primus, opinor, Phison arenulas aureas, & illustre collucentium margaritarum decus egerit ad ripas, quas ob colonorum inopiam nemo colligit: Avidiùs posthac tantæ opulentiæ non ita simplex posteritas inhiabit. Cœli admodum jucunda temperies; quippe clementiùs renidens solis fulgor, vel minimas nebularũ maculas tempestivè discutit. Ignis cæteroqui violentus in suo feriatur regno, & aëri leniter insidens caloris & luminis jucundissimam terris temperiem impertit.

Jam verò & hæc pratorum herbescens viriditas intermicantium florum varietate picturata, & hæc arborum pubes enatis modò flosculis lasciviens, præsentis, opinor, vêris præbet argumentum. Cùm eodem suas partes agunt reliquæ tempestates. Itaque & jam æstatis beneficio aristas molliter flavescere, & in his pomariorum deliciis fructus maturescere videas, qui carpentis invitent manum. Ex altera parte autumnus gratam oblivitatem, & vires diffusa corymborum luxurie collibus inserpentes, & jam præmaturis racemis vestitas, etiam aure Noëmi tempora, speciosiùs ostentat. Nullus hic hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores solis radii, qui felicem plagam circumvestiunt, partim etiam molles favoniorum animæ, quorum flabellis & placidissimo murmure regio tota circumquaqne ventilatur. Diceres quatuor hic tempestates unà concinere, vêre tamen superiores partes semper obtinente. Hinc nemorum tractus densissimo frondium vestitu diffusi, quarum aliæ simpliciori cultu virescunt, aliæ paulatim è viridi tum cæruleas luteasque, tum purpureas & igneas transeunt in maculas, quales in arcu cœlesti cum voluptate miramur. Atque eo ipso tempore Psittaci, & quæcunque vario plumarum cultu aves emicant, ad gratissimum pastum advolantes, augent oblectationem: cùm folia, & fructus, atq; adeò ipsæ alites variis colorum picturis in certamen usque luxurient.

Quid quod non modò certant pulchritudine aviculæ: sed fractis vocularum modulis mellitissimos cantus fundunt: inter quas luscinia, pertinaci, ut solet, spiritu modò in longum numeros trahit, modò summâ quâdam varietate flectit, modò concisa voce distinguit. Fugerat me penè ales ille paradisiacus, quem ex palma suspensum cernitis; est tenui inprimis corpusculo, versicolore plumarum amictu: in eo divinitus ludente natura, superbiens, lutei capitis majestatem interlitus cervicis viror irradiat: pennæ mediocriter implumatæ purpurascunt, reliquum corpus auro subrutilo jucundissimè flavescit.

Beatus

Digitized by Google

Beatus ille cœlestium civis, & naturæ patentis deliciæ, numquam appellit ad terras: ita in aëre perpetuum sibi fixit domicilium. Neque verò pedes habet, neque eorum usum desiderat; si quando enim post variam agitationem subit defatigatio, duabus pennis longiusculis se, veluti filis æneis, applicat ad arbores, & ex iisdem spectabile corpus librat. Leonum, tigrium, atque elehantorum greges, quos in varia sparsos videris, omni feritate depositâ placidissimos lucos oberrant, & suis alumnis blandiuntur: nec mirum, si Adamus & Eva belluarum ingenio confisi, sine ullo timore propiùs accedunt, & inter easdem vagantur liberiùs.

REGIONES.

INDIA.

Ex Q. Curt. stylo historico.

Descriptio CVII.

Vide Siciliæ descript. apud Justinum initio lib. 4. ubi de mari, Scylla, Charybdi, & cæteris portentis.

INdia tota ferè spectat orientem, minùs in latitudinem, quàm in recta regione spatiosa. Quæ austrum accipiunt, in altius terræ fastigium excedunt; plana sunt cætera. Multis & inclytis amnibus, Caucaso monte ortis, placidum per campos iter præbent. Indus gelidior est quàm cæteri: aquas vehit à colore maris haud multum abhorrentes. Ganges omnium ab ortu fluvius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum montium juga recto à veo stringit: in eum objectæ rupes inclinant in orientem; utque rubro mari accipitur, & findens ripas, multas arbores cum magna soli parte exorbet: saxis quoque impeditur, quibus crebrò reverberatur. Ubi mollius solum reperit, stagnat, insulasque molitur. Acesines eum auget. Ganges in mare decursurum intercipit, magnoque motu uterque colliditur: quippe Ganges asperum os influenti objicit, nec repercussæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditu est; quia per ultima Indiæ currit. Cæterùm, non Crocodilos modò, uti Nilus, sed etiam Delphines, ignotasque aliis gentibus belluas alit. Erimanthus crebris flexibus subinde curvatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea causa est, cur tenues reliquias, jam sine nomine in mare emittat: multis præter hos amnibus tota regio dividitur: sed ignobilibus, quia non adeò interfluunt. Cæterùm, quæ propiora sunt mari, austri maximè deurunt; ii cohiberi montium jugis, ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mites: sed adeò in illa plaga mundus statutas temporum vices mutat, ut cùm alia fervore solis exæstuent, Indiam nives obruant: rursusque ubi cætera rigent, illic intolerandus æstus existat. Mare certè, quo alluitur, ne colore quidem à cæteris abhorret. Ab Erythræo rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere mare existimant. Terra lini ferax: inde pleríque sunt vestes: libri arborum teneri, haud secus quàm ceræ, literarum notas capiunt. Aves ad imitandum humanæ vocis sonum dociles sunt. Animalia inusitata cæteris gentibus, huic invecta. Eadem terra & Rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum major est vis, quàm quos in Africa domitant, & viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gemmas margaritasque mare littoribus infundit: neque alia illis major opulentiæ causa est, utique posteaquam vitiorum commercium vulgavere in exteras gentes. Quippe æstimantur purgamenta æstuantis freti pretio, quod libido constituit,

ſtituit ingenia hominum, ſicut ubique, apud illos quoque locorum ſitus format.

ac ſacchari præſertim eſt ferax, quod cœleſte eſt donum.

BRASILIA.

Maffæus, in Indica hiſtoria.

Deſcriptio CVIII.

EST autem Braſilia novi orbis pars, quam paulò poſt Capralis acceſſum, Americus Veſpucius Florentinus, ejuſdem Emmanuelis auſpiciis, accuratiùs exploravit; atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibuſve, ad gradus quinque & quadraginta in aſtrum excurrens, trigoni oblongi ſpeciem refert: cujus baſis in Æquatorem ac Septentrionem obverſa, ab oriente in occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit: latus in orientem ſpectans, interpoſito mari Heſperiis Æthiopibus adjacet: alterum latus à Provincia Peruana diſterminant juga montium adeò celſa, ut ipſos avium volatus fatigare dicantur, uno dumtaxat, quod adhuc exploratum ſit, eoque difficillimo tranſitu. Regio fermè tota in primis amœna eſt: Cœli admodum jucunda ſalubriſque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodiſſimi flatus matutinos vapores ac nebulas tempeſtivè diſjiciunt, ſoleſque puriſſimos ac nitidiſſimos reddunt. Scatet ea tota plaga fontibus ac ſylvis, ac amnibus inclytis; è quibus (ut reliquos taceam) is, quem argenteum vocant leucarum quadraginta octo, in mare fertur, adeò violentus, ut inde nautæ dulces hauriant latices, priuſquam ex alto tellurem conſpiciant. Terra partim in planitiem exſpatians, partim in colles clementer aſſurgens, fœlix præpinguibus glebis, & riguo ſolo, ſemqerque vernante: credita ſemina multiplici reddit fœnore;

TAPROBANA.

Ex Maffæo, lib. 5.

Deſcriptio CIX.

HÆc ovali maximè figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem ſeptuaginta octo patet, in latitudinem quatuor, & quadraginta, atque à Cori promontorio, ut ſupra diximus, avulſa freto vadoſo, Piſcariæ, quam appellant, oræ protenditur: ea clementia cœli, ſoli ubertate, & copia fluminum aquarumque perennium, ut primorum parentum ſedes olim perhibeatur fuiſſe: varia pecorum armenta, nec non elephantos gignit egregiè bellicoſos, ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt: plurimas fert gemmas, verùm præcipuâ claritate ſapphiros, chryſolithos, pſeudopalos, ac pyropos, itemque aromata pretioſa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis.

Ad hæc, vel in primis jucūdo ſpectaculo ſylvoſi montes, ad effigiem theatralem inflexi, vaſtam planitiem oblongo circuitu in caveæ formam includunt: quorum unus in arduam & ſurrectam altitudinem penè ſeptem leucarum exſurgit.

PLAGA FRIGIDA.

Ex Curtio.

Deſcriptio CX.

PAropamiſadæ appellantur, agreſte hominum genus, & inter barbaros maximè inconditum; locorum aſperitas, homi-

hominum quoque ingenia duraverat. Gelidissimum septentrionis axem ex magna parte spectant: Bactrianis ad occidentem conjuncti sunt. Meridiana regio ad mare Indicum vergit; Tuguria latere primò struunt; & quia sterilis est terra materiæ, udo etiam montis dorso, usque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo utuntur. Cæterùm structura latior ab imo paulatim incremento operis in arctius cogitur: ad ultimum in carinæ maximæ modum coit. Ibi foramine relicto supernè lumen accipiunt: ad medium, vites & arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitus hyeme defossæ latent, cùm nive discussâ aperiri humus cœpit, cœlo soliq; redduntur. Cæterùm, adeò altæ nives premunt terram, gelu & perpetuo rigore constrictæ, ut ne avium quædem feræve ullius vestigium extet: obscura cœli veriùs umbra, quàm lux, nocti similis premit terram, vix ut quæ propè sunt, conspici possint; in hac tamen omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus, quicquid malorum tolerari potest, pertulit, inopiam, frigus, lassitudinem, desperationem, multos exanimavit rigor insolitus nivis, & multorum adussit pedes, plurimorum oculos, præcipuè perniciabilis fuit fatigatis; quippe in ipso gelu deficientia corpora sternebant; quæ cum moveri desiissent vis frigoris ita adstringebat, ut rursus ad surgendum conniti non possent.

PLAGA TORRIDA.

Ex eodem Curtio.

Descriptio CXI.

AQuarum (ut ante dictum est) penuria, priùs quàm desiderio, desperatione bibendi sitim accendit per quadraginta stadia: ne modicus quidem humor existit: arenas vapor æstivi solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud secus quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ fervore incitata lucem tegit campumque: In Asia, quæ vasti & profundi æquoris species est, nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore & matutino frigore corpora levabantur. Cæterùm, cùm ipse æstus oritur, siccat, omnemque naturalem absorbet humorem siccitas, ora visceraq; penitus uruntur.

HORTUS.

Philostratus in Amoribus.

Descriptio CXII.

Μῶν ἐπῄσθου τὶ τῆς ἀνὰ τὸν κῆπον εὐωδίας, ἢ βραδύνει σοι τοῦτο; ἀλλὰ προθύμως ἄκουε. προσβαλεῖ γάρ σε μετὰ τῶν λόγων, καὶ τὰ μῆλα. ὄρχοι μὲν οὗτοι φυτῶν, ὀρθοὶ πορεύονται. τὸ μέσον δ' αὐτῶν. ἐλευθερία βαδίζειν, πόα δὲ ἁπαλὴ κατέχει τοὺς δρόμους,

NUmquid ejus quæ in horto est benevolentiæ quicquã sensisti? an hoc serò te adiit? sed prompto audias animo: te enim unà cum oratione, mala quoq; percutient, hi quidem plantarũ ordines recti incedunt, per quorum mediũ ambulandi facultas

Digitized by Google

οἷα καὶ κατακλιθέντι στρωμνὴν εἶναι. ἀπ' ἄκρων δὲ τῶν ὄζων μῆλα χρυσᾶ, καὶ πυρσὰ, καὶ ἡλιώδη προσάγονται, τὸ ἑσμὸν ὅλον τῶν ἐρώτων γεωργεῖν αὐτά.

facultas datur, mollis autem herba curriculos obtinet, ut strati instar jacentibus sit. A summis autem ramis mala aurea, fluidaque, ac lucida, ad se excolenda universum Cupidinum examen attrahunt.

Vide Ciceronem, de Senectute, num. 59.

Item, ex Aristaeneto, epist. 3.

ΕΝθα πλάτανος μὲν ἀφιλαφής τε, καὶ σύσκιος· πνεῦμα δὲ μέτριον, καὶ πόα μαλθακὴ, ὥρᾳ θέρους ἐπανθεῖν εἰωθυῖα, ἐπὶ τὸ πεδίον κατεκλίθημεν. Οἱ δὲ πολυτελεστάτων δαπέδων δένδρεῖται, παλλὰ τῆς ὀπώρας, πλησίον ὄγχναι, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι. Φαίη τις ἂν καθομηρίζων. τῶν δὲ ὀπωρινῶν αὐτόθι νυμφῶν τὸ χωρίον. ἦν μὲν οὖν ταῦτα, καὶ ἕτερα δένδρα πλησίον, & caet. quae sic Latinè redduntur.

NAm ibi platanus densa ramis, opaca umbra, aura modica, herba mollis, & tempestate aestiva florere docta: consedimus humi, qua ditissimus campus arboresque juxta crebrae frugiferae.

Punicaque, & pirus, & fructu gratissima malus.

Dicat quis, Homericum versum referens, pomariis nymphis sacrum locum: sed his aliisque juxta arboribus florentes rami, fructus uberes, suavissimo odore permulcent amoenum locum. Decerptum ego folium coma, laxavi digitis, tum admovi naribus, id mihi odorem spiravit longè dulcissimum: juxta pampini patulae altaeque admodum, amplexae nostra diu tenuere inflexu colla, dum circulatim pendulas uvas attendimus, quarum turgent aliae, aliae primulo nigrore maturescunt; acerbae quaedam, aliae florentes adhuc videntur. Ergo ad maturiores alius reptans ascendebat, alius sublimis è terra, summa laeva quantum poterat, adprehensa arbore ascendebat, in ramos, alius decerpebat dextera, alius ex arbore manum tendebat cano colono. Sub Platano fons amoenissimus fluit aquae tam frigidae, ut pede rigorem sentias: lepidus fons, inquam, sed & jucundè temperatus Favonii spiritum tempestatis aestum demulcens, dum dulcem & canorum sonum inspirat, & multam ex arboribus suavitatem odorum secum trahens respondet suavissimis N.

unguibus, miscetque odores simul, & ferè aequabili suavitate recreat sensus; nisi quòd paulum superabat unguentum, mea sententia hoc solo, quòd Limonae unguentum erat: sed & aurae vocalis son⁹ argutum resonabat sonoro cicadarum sono, quae & meridiei aestum leniebat: dulce lusciniae circumvolitantes catillabant: Alias quoque suavisona aviculas usurpavimus auribus veluti modulatis canticis colloquentes hominibus: adhuc mihi ante oculos habere eas videor, quarum illa in silice requiescit, illa alam refrigerat, siccat alia, estque ex aqua quae quid trahat; est quae cernua terram despectet, victum inde quaesitura.

Vide quoque apud Aelianum, libro 13 de animalibus, cap. 18. egregiam descriptionem horti Regis Indorum.

MONS

MONS.

Ex Maffæo, lib. 5.

Descriptio CXIII.

SEd præcipua camino Tarnatensi nobilitas; mons in nubes assurgit excelsus, & arduus, cujus inferiora densis nemoribus vestiuntur: superiora ex incendiis glabra & horida sunt: in vertice crater hiatu vasto in plures circulos circumductos majores minoribus, ad speciem ampitheatri discedit, inde per æquinoctia maximè certis flantibus ventis, cũ horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo & favillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent.

FLUVIUS EXUNDANS.

Plinius, lib. 8. epist. 17.

Descriptio CXIV.

NUnc istic quoque immite & turbidum cœlum, hîc assiduæ tempestates & crebra diluvia: Tyberis alveum excessit, & demissioribus ripis altè superfunditur; quamquam fossa, quam providentissimus Imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quaque planum solum pro solo cernitur; inde, quæ solet flumina accipere, & permista devehere, velut obvius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros quos ipse non tangit.

Anio delicatissimus amnis, ideoque adjacentibus villis velut invitatus, ac retentus, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit: & rapuit. Subruit montes, & dedicentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi divitum apparatus & gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris, alibi boves, aratra, rectores, hîc soluta & libera armenta: atq; inter hæc, arborũ truncos, aut villarum trabes, atque culmina variè lateque fluitantia: ac ne illa quidem loca malo vocaverunt, ad quæ non ascendit amnis: nam pro amne imber assiduus, dejecti nubibus turbines prompta opera, quibus pretiosa rura cinguntur, quassata, atque etiam discussa monimenta, multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna.

FLUMEN ALDVABIS.

Ex Cæsare lib. 1. de bello Gallico.

Descriptio CXV.

FLumen Alduabis, ut circino circunductum, penè totum oppidum cingit: reliquum spatium, quod non est amplius pedum DC. qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine, ita ut radices ejus montis ex utraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc murus circundatus arcem efficit, & cum oppido conjungit.

PONS IN RHENO

Ex eodem lib. 4. de bello Gallico.

Descriptio CXVI.

CÆsar Rhenum transire decreverat, sed navibus transire, neque satis tutum esse arbitrabatur, neque suæ neque

Digitized by Google

populi Romani dignitatis esse statuebat. Itaque etsi summa difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem; rapiditatem, altitudinemq; fluminis; tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum existimabat. Rationem igitur pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, intervallo pedum duorum inter se jungebat. Hæc cùm machinationibus immissa in flumine defixerat, fistucisque adegerat, non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prona, ac fastigiata, ut secundum naturam fluminis procumberent; his item contraria duo ad eundem modum juncta; intervallo pedum quadragenum ab inferiore parte, contra vim atque impetum fluminis conversa statuebat: hæc utraque bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrimque fibulis ab extrema parte distinebantur. Quibus disclusis, atque in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, ut, quo major vis aquæ se incitavisset, hæc arctiùs illigata tenerentur. Hæc directa materia injecta contexebantur, ac longuriis cratibusque consternebantur, ac nihilosecius sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ pro pariete subjectæ, & cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent: & alia item supra pontem mediocri spatio; ut si arborum trunci, sive naves, dejiciendi operis causa, essent à barbaris missæ, his defensoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

FONS.

Ex Apuleio, in Metam.

Descriptio CXVII.

NAmque ibi saxum immani magnitudine procerū, & inaccessa salebritate lubricum, mediis de faucibus lapidis fontes horridos evomebat: qui statim proni foraminis laciniis editi, perque proclive delapsi, & angusti canalis exsecto contecti tramite, proximam convallem latenter incidebant: dextera levaque cotibus cavatis perserpunt, & longa colla porrecti sævi Dracones; inconnivæ vigilia luminibus addictis, & in perpetuam lucem populis excubantibus.

CLITVMNVS FONS.

Plinius, lib. 8. epist. 8.

Descriptio CXVIII.

VIdistine aliquando Clitumnum fontem? si nondum: (& puto nondum, alioqui narrasses mihi) vide quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi.

Modicus collis assurgit, antiqua cupressu, numerosus, & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus venis, sed imparibus; eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus, ac vitreus, ut numerare jactas stirpes & relucentes calculos possis. Inde, non loci devexitate, sed ipsa sui copia & quasi pondere impellitur. Fons adhuc, & jam amplissimum flumen, atque etiam navium patiens, quas obvias quoque & contrario nisu in adversa tendentes transmittit, & perfert: adeò validus, ut illa, quà properat ipse, tanquam per planum solum, remis non adjuvetur.

Iucundum utrumque, per jocum & ludum fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare: ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur, quas amnis perspicuus, velut mersas viridi imagine numerat.

Ri-

Rigor aquæ certaverit nivibus, nec color cedit; adjacet templum priscum, & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus indutusque prætexta: præsens numen atque etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa, sacella complura, totidemque Dei simulachra, sua cuique veneratio, suum numen: quibusdam vero etiam fontes, nam præter illum, quasi parentem cæterorum, sunt minores, capite discreti, sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur: is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantum infra etiam natare concessum: Balinæum Hispellates, quibus illum locum Divus Augustus dono dedit, publicè præbent, & hospitium: nec desunt villæ, quæ sequutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt: in summa nihil erit, ex quo non capias voluptatem.

Notæ in Clitumnum fontem.

Vide, quem ego proximè vidi. *Notat sua hypotyposeos* τ̄ φαντασιώδη ἐνέργειαν, *quæ rem cæteroqui absentem, legentium penè subjiciat oculis.*

Modicus collis, &c. *Fontem arborum ramis opacatum significat: Quod tantopere Aelianus in suis* τέμπεσιν, *prædicat, de Ponto,* πολλὴ γὰρ κατ᾽ αὐτὸν ἡ σκιὰ ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων, καὶ τῶν ἐξηρτημένων κλάδων τίκτεται. *Multa circa fluvium umbra ex assitis arboribus & impendentibus ramis oritur.*

Eluctatus. *Eluctari videtur fons, cùm in ortu argenteos vortices glomeratim bullantes vomit.*

Amplissimum flumen. *Clitumnus, agri Falisci celeber fluvius, de quo Virg. 2. Georg.*

Hinc albi Clitumne greges, &c.

Ejus enim aqua pota candidos faciunt boves, ut memorat Plinius, l. 2. c. 103.

Illa quà properat. *Qui declivi, inquit, flumine navigant, nulla remigatione indigent: qui adverso fluminis obluctantur alveo, illum ægerrimè contis remisque superant, ita rapido cursu fertur incitatus.*

Per jocum ludumque fluitantibus: *amœnandi, ut ait Salvianus, animi caussa navigantibus.*

Viridi imagine. *Præclarè hoc Statius in Tiburtino Manlii Vopisci.*

----nemora alta citatis
Incubuere vadis, fallax responsat imago.
Frondibus, & longas eadem fugit umbra
per undas.

Arbores igitur, velut mersae in lucenti amne, numerari significat, cùm re ipsa umbræ sensum fallant.

Templum priscum. *Clitumni, opinor, plena non modò superstitionibus urbes, sed & agri ipsi. Unde & Plinius in Trajano dixit: lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre. Inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus: quia ubique etiam inter has solitudines sparsa fana, & simulachra.*

Clitumnus amictus ornatusque prætexta. *Fluviorum statuæ pro ripis stabant consecratæ, & virili quidem specie. Talis Nilus & Phasis apud geminos Philostratos. Talis hic Clitumnus insuper prætextatus, ut Patricius: Non accipio de ærea aut lapidea prætexta, sed vera. Mos enim antiquorum simulachra vestiebat. Quod ex Tranquillo discere est, c. 22. in Caligula. Quin & prægnantes mulieres molliorem partum sibi pollicebantur si idolorum vestibus essent amictæ. Hoc Tertullianus indicat lib. de anima, c. 39. Omnes, inquit, idololatria obstetrice nascuntur, dum ipsi adhuc uteri infulis apud idola confectis, redimiti, genimina sua dæmoniorum candidata profitentur.*

Fatidicum indicant sortes. *Plena sortibus & sortilegus eo tempore fuit Italia.*

Hinc Prænestinæ, illinc Tyrinthiæ. Hic & Falisca. Omnes Tyberius; authore Tranquillo, discutere conatus est, ne sic

in annos principis inquirerent. Sed Pranestinarum sortium majestate territus destitit c. 63.

Is terminus sacri profanique.

Clitumnus nempe sacra pradia & agros à profanis distinguit.

Hispellates. *Agri (opinor) Falisci incola.*

Multa multorum inscripta. *De tabulis votivis luculentum habes Theodoreti testimonium in oratione de martyribus; de quo alibi dixi.*

FONS ÆSTVOSVS.

Plin. epist. 30. lib. 4.

Descriptio CXIX.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo, quæstionem altissimâ istâ eruditione dignam: fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulùm retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura, ter in die statis auctibus ac diminutionibus crescit, decrescitque: cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur: juxta recumbis, & vesceris, atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque motibus, vel subtrahitur, vel assurgit; annulum, seu quid aliud ponis, in siccoalluitur, sensim ac novissimè operitur. Detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutius observes, utrumque iterùm ac tertiò videas: spiritusque aliquis occultior, os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout inlatus occurrit, aut decessit expulsus; quod in ampullis cæterisque generis ejusdem videmus accidere: quibus non hians nec statim patens exitus est: Nam illa quoque, quamquam prona, & vergentia per quasdam obluctantis animæ moras, crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque impellitur ratione, aut resorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? an, ut flumina, quæ in mare deferuntur, adversantibus ventis, obvioq; æstu retorquentur? ita est aliquid quod hujus fontis excursum per momenta repercutiat? an latentibus venis, certa mensura, quæ dum colligitur quod exhauserat, minor rivus est, & pigrior; cùm collegit, agilior majorque profertur? an nescio quod libramentum abditum, & cœcum, quod cùm exinanitum, suscitat & elicit fontem; cùm repletum, moratur, & strangulat?

Nota.

Quæstionem. *Ea quæstio est, quæ curiosis Prometheis in Caucaso fixit crucem. Multas huc disertissimè rationes affert Plinius.*

Sed quis rem acu tangat? *Possidonius sugillat Aristotelem, qui æstum fieri dixerat, propter sublimia littora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quam ad Indos scribit epistola, ait, Ὠκεανὸν ὑφύδροις ἐλαυνόμενον πνεύμασιν, ex multis hiatibus, qui partim sub ipso, partim in terra circa ipsum sunt, ad exteriora diffundi, ac rursus retrocedere. Bona pars hanc πλημμυρίδα tribuit lunæ: in quibus est Julius Cæsar, l. 4. de bello Gallico. Satius cum Antiphilo concluderet:*

Θαῦμα βίῳ θάμβευ με τὸ μυρίον, οὐδὲ ματεύω.
Σιγῶ σάσιν, ἀρρήτως ταῦτα μέμηλε φύσει.

FONS

FONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio CXX.

EST etiam illud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam Solis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam calescit: media nocte fervida exæstuat; quoque propiùs nox vergit ad lucem, multum caloris decrescit: donec sub ipsum diei ortum, assueto tempore languescat. Id, quod pro Deo colitur, no eandem effigiem habet quàm vulgò diis artifices accommodaverunt, Umbilico tenus arieti similis est, & habitus smaragdo & gemmis coagmentatus: hunc cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris, ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginesque patrio more inconditum quoddam carmen canentes: quo propitiare Jovem credunt, ut certum edat oraculum.

TEMPE.

Ælianus, variæ hist. l. 3. c. 1.

Ἔστι δὴ χῶρος μεταξὺ κείμενος.

Descriptio CXXI.

EST itaque locus inter Olympum & Ossam situs: sunt autem hi montes altitudine immensa præditi, & quasi divina quadam cura disjuncti: atque in medio locum complectuntur, cujus longitudo ad Quadraginta stadia porrigitur; latitudo verò, in aliis partibus pedes centum, in aliis paulò etiam plus continet. Per hunc medium labitur fluvius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluvii confluunt, & aquam ei communicando, magnis augent incrementis: hic locus habet varia & omnis generis oblectamenta, non manibus hominum facta opera, sed spontaneæ naturæ, quæ tunc ei plurimùm ad pulchritudinem ambitiosè contulit, cùm locus primùm nasceretur; nam in eo hedera copiosa & admodum hirsuta viget, ac floret, & instar generosarum vitium, in proceras arbores ascendendo serpit, atque ipsis adnascitur. Est & similacis magna copia, quæ collem ipsum ascendens saxum inumbrat, ita ut illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, sitque veluti quædam oculorum panegyris. In ipso campo & planitie varii sunt luci, scenæ continuæ, æstivo tempore gratissima viatoribus receptacula, in quibus suaviter alsum captare possunt: diffluunt etiam rivi crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibendum suavissimæ. Has aquas perhibent prodesse etiam lavantibus, & ad sanitatem conferre. Concinunt etiam aves hinc inde dispersæ, & in primis musicæ, quæ sitientes aures mirificè recreant, atque indefessos cum voluptate deducunt viatores, modulationibus suis prætereuntium laborem sublevantes. Ad utrumque latus fluminis oblectamenta illa sunt, de quibus antea dixi; & remissionibus quietique apta loca. Per media verò Tempe Peneus venit, quietè & leniter fluens, in modum olei: hic umbris densissimis opacatur: quæ ab assitarum arborum ramis ortæ, maxima diei parte solares radios arcent à flumine, & navigantibus temperatam frigore navigationem præbent.

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera hiſtoria, l. 2.

Αὔτη μὲν οὖν ἡ πόλις.

Deſcriptio CXXII.

IPſa autem civitas tota aurea, murus verò ſmaragdo lapide cingitur; porrò portæ ſeptem ſunt omnes ex integro ligno, & amomo: Pavimentum verò civitatis, & quæ intra mœnia eſt, terra eburnea: omnium autem Deorum templa beryllo lapide conſtructa ſunt, & altaria in eis maxima, uno è ſimplici lapide amethyſto conſtant: in quibus diis immolant: circa civitatem verò fluvius defluit unguento optimo, hujuſque latitudo regalium cubitorū centum: altitudo quanta natantibus, ſufficiat, porrò ipſius balnea, domus magnæ ſunt, vitreæ, cinnamomo ſuccenſæ: atqui pro aqua, ros tepidus in pelvibus ſervatur: utuntur autem veſtibus purpureis tenuiſſimis aranearum telis: Hi corpora non habent, ſed & impalpabiles ſunt, & abſque carne; formam autem & effigiem ſolam habent, ac oſtendunt: incorporei tamen cùm ſint, ſtant, moventur, intelligunt, vocemque emittunt, omninòque videtur eorum anima nuda quædam circumvagari, corporis ſimilitudine circumdata: ſi quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non eſſe corpus. Sunt enim ut umbræ rectæ, non nigræ: ſeneſcit nemo, ſed ea ætate quâ ſe eò contulit, permanet. Denique hic haudquaquam eſt nox, ſed dies: neque admodum clara, ſed quale crepuſculum eſſe ſolet, jam Aurorâ apparente ante orientem ſolem. Talis lux terram habet; quare & unum ſolum anni tempus novêre. Semper enim apud eos ver eſt, & unus ventus ſpirat zephyrus. At locus cunctis quidem floribus, omnibus manſuetis plantis & floribus viret. Quæ illic ſunt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & ſingulis mēſibus uvas reddunt. Mala verò granata, ac malos, cæteraq; poma terdecies ferre dicebant. Nam menſe, qui apud eos Minos appellatur, bis ferre fructum: pro frumento verò ſpicæ, in ſummitate paratos panes emittunt, ut fungos. Fontes ſunt per civitatem, aquæ quidem quinque, ac ſexaginta, & trecenti; mellis verò alii totidem; unguenti quingenti: verùm & hi minores ſunt: flumina lactis ſeptem, & vini octo. Convivium verò celebratur extra civitatem, in campo, qui Elyſius vocatur: etenim pratum eſt pulcherrimum; & circa illud, nemus omni arborum ſpecie conſitum, umbram diſcumbentibus faciens: ſtratum autem ſubſternunt è floribus: miniſtrant autem, ac cuncta afferunt venti, præterquam quod vinum non miſcent; ſiquidem eo non indigent: nam circa convivium arbores ſunt vitreæ magnæ è micante vitro: harum fructus, pocula ſunt omni ſpecie operis ac magnitudinis. Ubi autem quis ad convivium acceſſerit, unum ex illis vel duo, menſis decerpta apponit: ea confeſtim vino replentur: pro ſertis verò luſciniæ canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cum cantu eos ſupervolant, aſperguntque. Porrò unguntur ad hunc modum: denſæ nubes unguentum combibentes è fontibus, ac flumine, ſupraque convivium ſparſæ, ſenſim exprimentibus ventis tenuiſſimum quiddam, velut rorem diſtillant, in cœna autem muſicæ & cantilenis vacant. Canuntur autem in primis Homeri verſus, qui & ipſe adeſt, & cum illis convivatur, ſuprà Ulyſſem diſcumbens: choreæ autem ſunt è pueris, & virginibus. Præſunt verò illis, & concinunt, Eunomius Locrus, & Arion Leſbius, & Anacreon, & Steſichorus: Nam & hunc apud eos vidi, jam ipſi Helena

recon-

reconciliata. Ubi autem hi quieverunt, secundæ choreæ succedunt, è cygnis, philomelis, ac hirundinibus. Posteaquam & illæ canere cœperint, jam tota sylva resonat præsidentibus ventis. Hoc autem maximum ad lætitiam habent; fontes duo sunt circa convivium, unus quidem risus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio convivii omnes bibunt, deinde reliquum læti ac ridentes exigunt.

Nota.

Hæc descriptio, ut apparet, & exquisitis inventis, & elegantiarum deliciis tota affluit: Cum eadem conferri poterunt hypotyposes, quas habent Homerus, Odyss. δ. Pindarus, Olymp. εἰδ. β. Aristophanes, βατραχ. 154. Sibylla, λογ. ϛ. Virgilius 6. Æneid. Tibullus sed Valla locupletior invenietur. Adde ad hoc argumentum Paradisi terrestris descriptionem, quam ex P. Richeomio Latinam feci. Gilbertus Cognatus hic affert descriptionem Elysiorum camporum, quam totam invenies apud Muretum.

VILLA JULIANI.

Expressa ex Juliano Imp.

Συϛητηείδιον μικρὸν, &c

Descriptio CXXIII.

PRædiolum exiguum quatuor jugerũ, quod à Thera mihi datum in Bithynia est, tuæ sapientiæ benevolentiæque dono: do vilius mehercule munus, quàm quod opibus celebre, & beatum existimatione, & sermone hominum efficere possit. Verùm non usque adeò injucundum, nec insuave, si tibi singulis partibus & circumstantiis illud descriptum ob oculos ponam. Nihil verò obstat quominus tecum jocemur, homine abundante gratiis, atque eruditione. Dissitum est à mari stadiis non plus viginti, ut neque mercator, neque nauta nugator aut injuriosus huic loco sit molestus. Neque tamen prorsus Nerei gratiis destituitur: sed piscem semper habet recentem & palpitantem. Progressus autem ab ædibus in collem quendam, eo Propontidem insulasque oculis perlustrare possis: itemque urbem à generoso ac strenuo rege cognominatatã. Non algis muscoque insistit, neque ubi periculum fit, ab ejectis in littus & arenam, mitibus omnino, ferèque non nominatis: sed in hædera, cepisque, & herba fragrante. Ibi amœnissimum est, recubantem, cùm librum inspexeris, deinde visum recreare, atq; in naves, & mare, summa cum voluptate transmittere. Ea mihi adolescenti prorsus tenero habitatio videbatur jucundissima. Nam & fontibus non malis prædita est, & balneis non inamœnis, hortoque, & arboribus. Posteaquam verò ad virilem & constantem ætatem perventum esset, veteris illius consuetudinis vivendi me desiderium cepit, venique sæpe: neque inanis, aut inutilis ille nobis conventus fuit.

At ibidem agriculturæ meæ parvum quoddam monumentum, vinea brevis, quæ vinum suaviter fragrans atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum sub torculari pressus, rosas olet. Mustum jam in cadis contentum ita est, quasi è nectare haustum sit, si Homero credimus. Quĩ factum est ergo, ut non magna copia sit ejusmodi vitium, neque in complura jugera sint transfusæ? fortè quoniam negligentius insitionem curavi: sed cùm sobrius Bacchi crater mihi sit & frequentatio nympharum; tantum paravi quantum ad meum, meorumque necessariorum, qui pauci sunt, usum pertineret. Nunc verò tibi charum caput

caput dono, te quidem ipsa parvum, gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum, juxta sapientissimum vatem Pindarum. Literas ad lucernam hiulcè & tractim scripsi: quamobrem, si quid peccatum est, velim id non accuratius examines, ut Rhetor Rhetorem.

Notæ.

Ἀπὸ τῆς τήθης *quæ sit illa Theta, non video. Meliùs, opinor, si nihil* λεπτολογοῦντες, τήθην, aviam, *quod ipsum verbum sonat, dixerimus.*

Pisces Nerei Charites

Νηρέως χάριτας, Nerei charites: *sunt pisces, ut ex eo patet,* ἔχει δὲ ἰχθῦν περίφατον ἀεὶ. καὶ ἀσπαίροντα.

Antigonia. urbs.

Ἐπώνυμον πόλιν τοῦ γενναίου βασιλέως: *Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eique cognominem, quæ & Nicæa postea dicta est. Strabo lib. 12.* κτίσμα τοῦ Ἀντιγόνου ὃς αὐτὴν Ἀντιγονίαν προσεῖπεν. *Hæc autem Bithyniæ vicina, in qua hoc prædiolum.*

Οὐκ ἀναμένοντα: *locus hic erat confusus, quem germano sensui restitui: quid enim volebat:* Non expectans, donec à tempore Bacchum accipiat: *significat, non esse ex vinis asteris, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Vini latex Nectaris.

Νέκταρος ἀπορρῶξ Ὁμήρῳ πίνοντι. *Allusit ad illud Odyssea 9. vers. 359.*

Ἀλλὰ τόδ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρός ἐστιν ἀπορρώξ.

Verùm hoc ambrosia & nectaris est latex,

inquit de vino generoso: quod postea Panyasis est imitatus.

Νηφάλιος ὁ τοῦ Διονύσου κρατήρ. *Aqua dilutus. Æschylus, in Eumenidibus aquam vocat,* χοὰς ἀοίνους, νηφάλια μειλίγματα.

Iuliani immanis frugalitas.

Hanc autem frugalitatem in Iuliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuisse (ut ejus verbo utar) asseverat.

Omitto prolixas villarum descriptiones, quas vide apud Plinium libr. 2. epist. 17. & lib 5. ep. 6. & apud Sidonium Apollinarem, lib. 2. epist. 2.

SOLITUDO TORRIDA.

Ex Curtio lib. 4.

Descriptio CXXIV.

AC primo quidem, & sequenti die tolerabilis labor visus, nondum tam vastis solitudinibus aditis, jam tamen sterili & moriente terra: Sed ut se aperuere campi alto obruti sabulo, haud secus, quam profundum æquor ingressi; terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium, aqua etiam devexer a t, quam utribus cameli devexerat; & in arido solo, ac fervido sabulo nullæ erant. Ad hæc sol omnia accendebat, siccaque & arida erant omnia, cùm repente sive illud Deorum munus, sive casus fuit, obductæ cœlo nubes, solum vigente æstu fastigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimverò, ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eū, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hiante captare cœperunt.

SPELUNCA.

Apuleius, lib. 4. Metam.

Descriptio XXV.

MOns horridus sylvestribusq; frondibus umbrosus, & imprimis altus fuit. Hujus per devexa obliqua, quæ saxis aspertimis & ob id inaccessis, cingitur: cōvalles lacunosæ, caveæq; nimium spinetis aggeratæ

aggeratæ, & quaqua versus repositæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De summo vertice fons affluens, bullis ingentibus scaturiebat, perque prona delapsus, evomebat undas argenteas, jamque rivulis pluribus dispersus, ac valles illas amnibus stagnantibus irrigans, in modum stipati maris cuncta cohibebat. Insurgunt verò speluncæ, qua margines montanæ desunt, turris ardua, caula firma, solidis cratibus, ovilique stabulatione commoda, porrectis undique lateribus, ante fores exigui tramites, vice structi parietis attenduntur.

Adde Corycium specum qui describitur à Pomponio Mela, l. 1. c. 13.

CORYCIUS SPECUS. Ex Pomponio Mela, lib. 1. c. 13.

Descriptio CXXVI.

SUprà specus est nomine Corycius, singulari ingenio, ac supra quam ut describi facilè possit eximius. Grandi namque hiatu patens, montem littori appositum, & decem stadiorum clivo satis arduum, ex summo statim vertice aperit. Tunc altè demissus, & quantum demittitur, amplior, viret lucis pubentibus undique, & totum se nemoroso laterum orbe complectitur: adeo mirificus ac pulcher, ut mentes accedentium primo aspectu consternat, ubi contemplati duravere, non satiet. Unus in eum descensus est, angustus, asper, quingentorum & mille passuum, per amœnas umbras & opaca sylvæ quiddam agreste resonantis, rivis hinc atque illinc fluitantibus.

RUPES.

Curtius, lib. 6. & 8.

Descriptio CXXVII.

PRærupta erat rupes, quæ spectat occidentem; eadem, quæ vergit ad orientem, leviore submissa fastigio: multis arboribus obsita. Perennem habet fontem ex quo largæ aquæ manant. Circuitus ejus nonaginta duo stadia comprehendit. Petra, non ut pleræque, modicis ac mollibus clivis, in sublime fastigium crescit, sed in metæ maximæ modum erecta est, cujus ima spatiosiora sunt. Altiora in altius coeunt, summa in acutum cacumen exurgunt. Radices ejus Indus amnis subit præaltus, utrimque asperis ripis. Ab altera parte voragines eluvionesque præruptæ sunt, nec alia expurgandi patebat via, quàm ut replerentur.

VITIS.

Ex Divo Ambrosio, Hexam. lib. 3. capite duodecimo.

PRimum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: si quidem de flore earum succus expressus, poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti sit. Deinde, quis non miretur, ex acino vinaceo; vitem usque in arboribus summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fovet, & quibusdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis vestit, sertis uvarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primum vivam defigit radicem; Deinde: quia natura flexibilis & caduca est, claviculis, quasi manibus quibusdam, quicquid apprehenderit, stringit, hisque se erigit, & attollit.

Digitized by Google

SEGES.

Ex eodem D. Ambrosio, lib. 3. Hexam. cap. 8.

Descriptio CXXIX.

SUscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fovet, ac comprimit. Inde, cùm se granum illud resolverit, herbam germinat: grata ipsa jam species herbescentis viriditatis: quæ statim genus satû similitudine sui prodit; ut in ipso suæ stirpis exordio, cujus generis herba sit, cognoscas, atque in herbis fructus appareat; paulatimque adolescit in fœnum, culmoque pubescens erigitur, & assurgit. Ast ubi se geniculata jam spica sustulerit, vaginæ quædam, futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera ejus primordia aut solis æstus exurat, aut frigus lædat, aut ventorū inclementia, vel imbriū vis sæva discutiat. Succedunt quidā ordines spicæ, mirabiliarte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodā inter se naturalis colligationis adstricti, quam providentia divina formavit. Et ne frugis numerosioris pondere, velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, ut geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar arbor onere curvetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, ut quasi quadam in arce prætendat, ne avium minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur.

Compara qua habet Cicero, lib. de Senectute.

PALMA INDICA.

Maffæus. lib. 7.

Descriptio CXXX.

MUltis rebus ad victum necessariis carent incolæ, sed pro iis omnibus una est palma; sic eam appellant; Iudaicis & Africanis caryotas ferentibus longè præstantior: quippe non proceritate solùm, & pulchritudine excellit; verum etiam tota prorsus in usu est, ita multiplici, ut vulgo, si quem frugi & industriū laudibus efferre volunt, palma utiliorē appellēt Tengam Narlemve Indicorum, seu nucem Indicam Lusitani dixere. Humani fermè capitis magnitudine: duplici operimento: quorum exterius in summo læve, stupea intus densitate (cairum vocant) netur, ac texitur, cannabis, & sparti modo, cum alios in usus, tum præcipuè in utilium nexus & anchoralia: Neque materia ulla ad nauticos funes & maris impetus obsequentior: namque & salsuginem amat ea planta. Cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immersum identidem revirescit: & anchoris illigatum fluctuantes salo naves egregiè continet. Non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipsa, & lentitia quadam, ad instar corii: ut se vel in altum elato navigio, miram in tenuitatem extendat: vel residente rursus in crassitudinem contrahat.

Quod secus in nostris evenit rudentibus: quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur. Interior autem calix, rufo colore, & globosa rotunditate pradurus, addito auro vel argento in pocula figuratur: ipsa verò pomi caro amygdalæ in modum pinguedine quadam, & grato sapore lactescens, non per se tantum in cibo grata est, ac salubris; verùm etiam ubi vitum fuerit, exhausto lacte paulatim in oleum eliquatur: Totus autem racemus dum ex eo tener adhuc eruicat fructus

ctus, nodo constrictus, ac leniter incisus, in abdita oris angusti vascula opimum instillat succum: ex quo variis artibus coctionibusque, veteri (ut Strabo ipse testatur) invento, mel seu saccarum, vinum acetumque perficitur. Iam folia cùm & librariis pro papyro sint, & loco tegularum imposita domibus arceant imbres; tum etiam in vestis formam facili simul ac spisso contextu nectuntur: denique una eademque arbor omnia prorsus ad rem nauticam instrumenta ac materiem præbet: quippe truncum, & ramos in malum assamenta, clavosque comam in vela: cairum in funes (ut dictum est) omnium optimos; filaque ad laterum suturas, postremo coccum ipsum, quæque ex ipso conficiuntur in onera: Ita non sine miraculo quodam omnibus planè rebus ex semet apta & instructa navigat palma eademque discussa per hyemem vivaces ad prunas lenta ignium alimenta suppeditat.

Incolæ importato lino sericoque talares tunicas eleganti opere texunt, quibus honestius multo quàm cæteri Indi velant corpora. Piscantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia: Sunt qui venereæ Conchæ genus putent, miro splendore & colorum varietate; hæc saburræ loco in onerarias indita, ac diversas in regiones evecta, apud Gangaridas, & Sidonios, vilioris monetæ explent vicem, ad res parvi pretii coemendas: apud Hesperios autem Æthiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur. *Maff. l. 7.*

VIOLA MARTIA.

Descriptio CXXXI.

HÆc humilis per terram repit fragrariæ modo, folia fundens à radice multa, lata, conosa, per ambitum leviter serrata, hederæ foliis minora, rotundiora, tenuiora, nigrioraque, præsertim parte superiore, inter quæ medii exeunt pediculi tenues, teneriusculi, singuli singulos flores ferentes, pulchros, odoratos, colore in nigro purpureos, nonnumquam pallidiores, nonnumquam candidos, ex quinque foliis compositos, ac deinde pensiles folliculos, vasculave rotunda per maturitatem in tres partes dehiscentia, semen minutum, album, in rotunditate oblongum, miliaceum, medullosum complectentia; radices tenues sunt, & fibratæ.

OCELLUS.

Damascenus Loiolet.

Descriptio CXXXII.

FOliis est longis, carnosis, duris, angustis, in extremo acuminatis, incanis, cauliculis multis, junceis, rotũdis, geniculatis, lævibus, cubitalibus, aut altioribus, coeuntibus pyridatim internodiis, in quorum, & iis adnatorũ cacuminibus calices sunt longi, teretes, glabri, orbiculo superiore denticulati, è quibus flores omniũ speciosissimi prodeunt. ex senis foliolis, qui simplices sunt, ex multo pluribus multiplices per extremas oras ictè fimbriati, caryophyllorum odoratu, sed longè suavissimo, colore. liàs purpurasce ite dilutiùs, aliàs intensiores, rubore nitentè, aliàs candido.

Sunt & non pauci albi, & purpureis punctis aspersis versicolores, quæ coloris varietate & odoris suavitate, cum rosis de principatu certant.

LILIUM.

Ex D. Ambrosio, cap. 8. lib. 3. Hexam.

Digitized by Google

Descriptio CXXXIII.

CONsiderare lilia agri, quantus sit candor in foliis, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, ut Schyphi exprimant formam, ut auri species quædam intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta, nulli pateat injuriæ.

Idem expressum ex Plinio, &c.

NUm verò talis est lilii pulchritudo? num excelsa species? num majestate cinctum caput, cujus oneri vix collum sufficit? num argenteorum foliorum striati ordines? num paulatim in latitudinem se explicantes angustiæ? num resupina per ambitum labella, num delicatissima quæ interiùs sunt fila? num filorum stantia crocis aureolis capita? num odor, num candor eximius, satis illud, vel me tacente, prædicant? egregio flore digna vestis, cujus viror radiat, fulget purpura, aurum rutilat, crocus accenditur; tot enim sunt in lilio colores, ut Theophrastus, Plinius, & Dioscorides naturalis historiæ antesignani authores memorant: quin & lilia tota rubentia Narcissos vocant. *O flos naturæ corculum*, & mundi delicium: macte ista specie, macte tam vario colorum apparatu. Felix quidem in multis, sed in uno omnium felicissimus, quòd præconem habes tuarum laudum, non Apollinem, sed Christum, qui te regis magni opulentiæ anteposuit.

LILIUM PERSICUM.

Ex Rovillio, l. XV.

CAulis est lilio Persico ternûm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, liliis cruentis paria; flores nutantes, nolarum effigie obsoleta purpura nigricant: radix bulbosa, fissa, minimè squammis loricata, albida, aversa parte sessilis, & plana, porrectis subtus obscurè flaventibus.

ROSA.

Ex D. Ambrosio.

Descriptio CXXXIV.

SUrrexerat antea floribus immixta teneris sine spinis rosa, & pulcherrimus flos sine ulla fraude vernabat: Postea spina sepsit gratiam floris, tamquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suavitatem perfunctionis suæ finitimis curarum stimulis sæpe compungat. *Ambros. Hexa. l. 3. 111.*

VER.

Ex Theophylacto.

Descriptio CXXXV.

Οἷον δὲ τὸ διαβῆναι παραρρέον ὑδάτιον. ὡς ἡδὺ δὲ ὁ ζέφυρος ἀψοφητὶ κινῶν ἠρέμα τοὺς κλάδους, ποικίλαι δὲ καὶ ὀρνίθων ᾠδαί, καὶ ἀνθέων χροιαί, καὶ λειμῶνος θάμνοι. τὰ μὲν γεωργίας ἔργα, τὰ δὲ φύσεως δῶρα· πάντα εὐώδη· γῆς ὑγιαινούσης χυμοί. τὸ δὲ νυμφῶν ἄντρον οὐκ ἐπαινέσομαι. Θεοκρίτου γὰρ δεῖ.

LIcet præterlabentem rivulum transgredi: Quam verò suaviter Zephyrus tacito strepitu movet ramos, ac frondes? Ad hæc variæ avium cantiones accedunt, florum colores, pratorum frutices, partim agricolationis opera, partim naturæ dona: omnia suavissimo odore fragrantia: terræ humores saluberrimi. Nympharum verò antrum non laudabo; requirit enim Theocritum.

Argumentum istud copiosum est, & passim occurrit: prolixè Libanius id exequutus est in ἔαρος ἐκφράσει: triumphat quoque in eo eo genere Gregorius Nazianzenus: cujus ego descriptionem Latinè reddo libro decimo quarto.

RUS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVI.

Ὁ Κορύδων, εὐδαίμων ἀνὴρ, καὶ τῆς τύχης φίλος, ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι τῶν βότρυσιν ἄχθονται· αἱ ἀχράδες βρίθουσι, καὶ τῶν τρυγώντων ὀρέγονται. αἱ ἐλαῖαι τῇ γῇ προσνενεύκασι, καὶ τῷ πλήθει τοὺς ἐνεγκαμένους κλάδους βιάζονται. οἱ λειμῶνες κατάκομοι· ἡ ἅλως τῶν αὔλαξιν ἐφάμιλλος. ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον μετὰ τῶν ἄλλων εὐφραίνει τὸν ἄνδρα. τοσοῦτοι γὰρ παῖδες αὐτοῦ ὥστε καὶ Δαναὸν καὶ Αἴγυπτον τῶν εὐτεκνίαις νικᾶν. ἄλλος μὲν γὰρ ἐστιν ὑπομαζίος, ἄλλος τῆς γαλουχίας ἐπαύσατο. ἕτεροι δὲ ἕρπουσι μήπω τῆς ὀρθῆς βαδίσεως ἀπαρξάμενοι. ἔνιοι παρατραυλίζουσι, καὶ τοὺς ὀδόντας ἀμείβουσι· ἄλλοι τῆς ἀκμῆς ἐπιβαίνουσι· καὶ ἤδη παῖδες εἶναι κεκλήρωνται· σύριγγος δίκην αὐλῶν ἡ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ τάξις συντέτακται.

Corydon, homo beatus, & fortunæ amicus, ut apparet. Vites gravantur botris, pyri onustæ sunt, & vindemiatores postulant, olivæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant: prata comis luxuriant; area paleis æqualis est sulcis. Sed & uxorcula cum reliquis hominem oblectat; tot enim sunt ei liberi, ut etiam Ægyptum, & Danaum, liberorum felicitate superet: alius enim adhuc mammellis adhæret, alius jam lactere desiit, cæteri repunt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & jam adolescentiam grandiorem sortiti sunt: ad modum distinctionum tibiæ, series ætatis est ei composita.

HYEMS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVII.

Ἀπῆλθε τὸ μετόπωρον, καὶ ὁ χειμὼν ἀπήντα γῇ. ἡ δὲ θάλαττα τὰς γαληναίας σπονδὰς διελύσατο, οἱ πλωτῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἠσπάζοντο, καὶ ὁ γεωργὸς ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν κατέφυγε, καὶ ὁ μύρμηξ ἐν τῶν λαγόσι τῆς γῆς, καὶ τοὺς πόνους εἶχεν ἑστίασιν ἐπιτήδειον.

Præteriit Autumnus, & jam hyems terræ ingruit: mare tranquillitatis fœdera rupit: navigantes portus quasi sospitatores amplectuntur: & rusticus ad focum confugit, & formica in cavernis terræ suis laboribus parto victu fruitur.

in annos principis inquirerent. Sed Pranestinarum sortium majestate territus destitit c. 63.

Is terminus sacri profanique. *Clitumnus nempe sacra prædia & agros à profanis distinguit.*

Hispellates. *Agri (opinor) Falisci incola.*

Multa multorum inscripta. *De tabulis votivis luculentum habes Theodoreti testimonium in oratione de martyribus; de quo alibi dixi.*

FONS ÆSTVOSVS.

Plin. epist. 30. lib. 4.

Descriptio CXIX.

ATtuli tibi ex patria mea pro munusculo, quæstionem altissimâ istâ eruditione dignam: fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulùm retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura, ter in die statis auctibus ac diminutionibus crescit, decrescitque: cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur: juxta recumbis, & vesceris, atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis demensisque motibus, vel substrahitur, vel assurgit; annulum, seu quid aliud ponis, in sicco alluitur, sensim ac novissimè operitur. Detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutius observes, utrumque iterùm ac tertiò videas: spiritusque aliquis occultior, os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout inlatus occurrit, aut decessit expulsus; quod in ampullis cæterisque generis ejusdem videmus accidere: quibus non hians nec statim patens exitus est: Nam illa quoque, quamquam prona, & vergentia per quasdam obluctantis animæ moras, crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque impellitur ratione, aut resorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? an, ut flumina, quæ in mare deferuntur, adversantibus ventis, obvioq; æstu retorquentur? ita est aliquid quod hujus fontis excursum per momenta repercutiat? an latentibus venis, certa mensura, quæ dum colligitur quod exhauserat, minor rivus est, & pigrior; cùm collegit, agilior majorque profertur? an nescio quod libramentum abditum, & cœcum, quod cùm exinanitum, suscitat & elicit fontem; cùm repletum, moratur, & strangulat?

Nota.

Quæstionem. *Ea quæstio est, quæ curiosis Prometheis in Caucaso fixit crucem. Multas huc disertissimè rationes affert Plinius.*

Sed quis rem acu tangat? *Possidonius sugillat Aristotelem, qui æstum fieri dixerat, propter sublimia littora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quam ad Indos scribit epistola, ait, Ὠκεανὸν ὑφ' ὑδέροις ἐλαυνόμενον πνεύμασιν, ex multis hiatibus, qui partim sub ipso, partim in terra circa ipsum sunt, ad exteriora diffundi, ac rursus retrocedere. Bona pars hanc πλημμυρίδα tribuit lunæ: in quibus est Julius Cæsar, l. 4. de bello Gallico. Satius cum Antiphilo concluderet:*

Θαῦμα βίη θάμβει σε τὸ μυρίον, οὐδὲ ματεύειν.
Σιῶ ζάσιν, ἀῤῥήτῳ ταῦτα μέμηλε φύσει.

FONS

FONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio CXX.

EST etiam illud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam Solis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam calescit: media nocte fervida exæstuat; quoque propiùs nox vergit ad lucem, multum caloris decrescit: donec sub ipsum diei ortum, assueto tempore languescat. Id, quod pro Deo colitur, no eandem effigiem habet quàm vulgò diis artifices accommodaverunt, Umbilico tenus arieti similis est, & habitus smaragdo & gemmis coagmentatus: hunc cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris, ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginesque patrio more inconditum quoddam carmen canentes: quo propitiare Jovem credunt, ut certum edat oraculum.

TEMPE.

Ælianus, variæ hist. l. 3. c. 1.

Ἔστι δὴ χῶρος μεταξὺ κείμενος.

Descriptio CXXI.

EST itaque locus inter Olympum & Ossam situs: sunt autem hi montes altitudine immensa præditi, & quasi divina quadam cura disjuncti: atque in medio locum complectuntur, cujus longitudo ad Quadraginta stadia porrigitur; latitudo verò, in aliis partibus pedes centum, in aliis paulò etiam plus continet. Per hunc medium labitur fluvius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluvii confluunt, & aquam ei communicando, magnis augent incrementis: hic locus habet varia & omnis generis oblectamenta, non manibus hominum facta opera, sed spontanea naturæ, quæ tunc ei plurimùm ad pulchritudinem ambitiosè contulit, cùm locus primùm nasceretur; nam in eo hedera copiosa & admodum hirsuta viget, ac floret, & instar generosarum vitium, in proceras arbores ascendendo serpit, atque ipsis adnascitur. Est & smilacis magna copia, quæ collem ipsum ascendens saxum inumbrat, ita ut illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, sicque veluti quædam oculorum panegyris. In ipso campo & planitie varii sunt luci, scenæ continuæ, æstivo tempore gratissima viatoribus receptacula, in quibus suaviter alsum captare possunt: diffluunt etiam rivi crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibendum suavissimæ. Has aquas perhibent prodesse etiam lavantibus, & ad sanitatem conferre. Concinunt etiam aves hinc inde dispersæ, & in primis musicæ, quæ sitientes aures mirificè recreant, atque indefessos cum voluptate deducunt viatores, modulationibus suis prætereuntium laborem sublevantes. Ad utrumque latus fluminis oblectamenta illa sunt, de quibus antea dixi; & remissionibus quietique apta loca. Per media verò Tempe Peneus venit, quietè & leniter fluens, in modum olei: hic umbris densissimis opacatur: quæ ab assitarum arborum ramis ortæ, maxima diei parte solares radios arcent à flumine, & navigantibus temperatam frigore navigationem præbent.

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera historia, l. 2.

Αὕτη μὲν οὖν ἡ πόλις.

Descriptio CXXII.

Ipsa autem civitas tota aurea, murus verò smaragdo lapide cingitur; porrò portæ septem sunt omnes ex integro ligno, & amomo: Pavimentum verò civitatis, & quæ intra mœnia est, terra eburnea: omnium autem Deorum templa beryllo lapide constructa sunt, & altaria in eis maxima, uno è simplici lapide amethysto constant: in quibus dis immolant: circa civitatem verò fluvius defluit unguento optimo, hujusque latitudo regalium cubitorū centum: altitudo quanta natantibus, sufficiat, porrò ipsius balnea, domus magnæ sunt, vitreæ, cinnamomo succensæ: atqui pro aqua, ros tepidus in pelvibus servatur: utuntur autem vestibus purpureis tenuissimis aranearum telis: Hi corpora non habent, sed & impalpabiles sunt, & absque carne; formam autem & effigiem solam habent, ac ostendunt: incorporei tamen cùm sint, stant, moventur, intelligunt, vocemque emittunt, omninòque videtur eorum anima nuda quædam circumvagari, corporis similitudine circumdata: si quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non esse corpus. Sunt enim ut umbræ rectæ, non nigræ: senescit nemo, sed ea ætate quâ se eò contulit, permanet. Denique hic haudquaquam est nox, sed dies: neque admodum clara, sed quale crepusculum esse solet, jam Aurorâ apparente ante orientem solem. Talis lux terram habet; quare & unum solum anni tempus novêre. Semper enim apud eos ver est, & unus ventus spirat zephyrus. At locus cunctis quidem floribus, omnibus mansuetis plantis & floribus viret. Quæ illic sunt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & singulis mēsibus uvas reddunt. Mala verò granata, ac malos, cæteraq; poma terdecies ferre dicebant. Nam mense, qui apud eos Minos appellatur, bis ferre fructum: pro frumento verò spicæ, in summitate paratos panes emittunt, ut fungos. Fontes sunt per civitatem, aquæ quidem quinque, ac sexaginta, & trecenti; mellis verò alii totidem; unguenti quingenti: verùm & hi minores sunt: flumina lactis septem, & vini octo. Convivium verò celebratur extra civitatem, in campo, qui Elysius vocatur: etenim pratum est pulcherrimum; & circa illud, nemus omni arborum specie consitum, umbram discumbentibus faciens: stratum autem substernunt è floribus: ministrant autem, ac cuncta afferunt venti, præterquam quod vinum non miscent; siquidem eo non indigent: nam circa convivium arbores sunt vitreæ magnæ è micante vitro: harum fructus, pocula sunt omni specie operis ac magnitudinis. Ubi autem quis ad convivium accesserit, unum ex illis vel duo, mensis decerpta apponit: ea confestim vino replentur: pro sertis verò lusciniæ canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cum cantu eos supervolant, asperguntque. Porrò unguntur ad hunc modum: densæ nubes unguentum combibentes è fontibus, ac flumine, supraque convivium sparsæ, sensim exprimentibus ventis tenuissimum quiddam, velut rorem distillant, in cœna autem musicæ & cantilenis vacant. Canuntur autem in primis Homeri versus, qui & ipse adest, & cum illis convivatur, suprà Ulyssem discumbens: choreæ autem sunt è pueris, & virginibus. Præsunt verò illis, & concinunt, Eunomius Locrus, & Arion Lesbius, & Anacreon, & Stesichorus: Nam & hunc apud eos vidi, jam ipsi Helena recon-

reconciliata. Ubi autem hi quieverunt, secundæ choreæ succedunt, è cygnis, philomelis, ac hirundinibus. Posteaquam & illæ canere cœperint, jam tota sylva resonat præsidentibus ventis. Hoc autem maximum ad lætitiam habent; fontes duo sunt circa convivium, unus quidem risus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio convivii omnes bibunt, deinde reliquum læti ac ridentes exigunt.

Nota.

Hæc descriptio, ut apparet, & exquisitis inventis, & elegantiarum deliciis tota affluit: Cum eadem conferri poterunt hypotyposes, quas habent Homerus, Odyss. δ. Pindarus, Olymp. ειδ. β. Aristophanes, βατραχ. 154. Sibylla, λογ. ε. Virgilius 6. Æneid. Tibullus sed Valla locupletior invenietur. Adde ad hoc argumentum Paradisi terrestris descriptionem, quam ex P. Richeomio Latinam feci. Gilbertus Cognatus hic affert descriptionem Elysiorum camporum, quam totam invenies apud Muretum.

VILLA JULIANI.

Expressa ex Juliano Imp.

Συνκτησίδιον μικρὸν, &c

Descriptio CXXIII.

PRædiolum exiguum quatuor jugerũ, quod à Theta mihi datum in Bithynia est, tuæ sapientiæ benevolentiæque dono: do vilius mehercule munus, quàm quod opibus celebre, & beatum existimatione, & sermone hominum efficere possit. Verùm non usque adeò injucundum, nec insuave, si tibi singulis partibus & circumstantiis illud descriptum ob oculos ponam. Nihil verò obstat quominus tecum jocemur, homine abundante gratiis, atque eruditione. Dissitum est à mari stadiis non plus viginti, ut neque mercator, neque nauta nugator aut injuriosus huic loco sit molestus. Neque tamen prorsus Nerei gratiis destituitur: sed piscem semper habet recentem & palpitantem. Progressus autem ab ædibus in collem quendam, eo Propontidem insulasque oculis perlustrare possis: itemque urbem à generoso ac strenuo rege cognominatatã. Non algis muscoque insistit, neque ubi periculum sit, ab ejectis in littus & arenam, mitibus omnino, ferèque non nominatis: sed in hædera, cepisque, & herba fragrante. Ibi amœnissimum est, recubantem, cùm librum inspexeris, deinde visum recreare, atq; in naves, & mare, summa cum voluptate transmittere. Ea mihi adolescenti prorsus tenero habitatio videbatur jucundissima. Nam & fontibus non malis prædita est, & balneis non inamœnis, hortoque, & arboribus. Posteaquam verò ad virilem & constantem ætatem perventum esset, veteris illius consuetudinis vivendi me desiderium cepit, venique sæpe: neque inanis, aut inutilis ille nobis conventus fuit.

At ibidem agriculturæ meæ parvum quoddam monumentum, vinea brevis, quæ vinum suaviter fragrans atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum sub torculari pressus, rosas olet. Mustum jam in cadis contentum ita est, quasi è nectare haustum sit, si Homero credimus. Quî factum est ergo, ut non magna copia sit ejusmodi vitium, neque in complura jugera sint transfusæ? fortè quoniam negligentius insitionem curavi: sed cùm sobrius Bacchi crater mihi sit & frequentatio nympharum; tantum paravi quantum ad meum, meorumque necessariorum, qui pauci sunt, usum pertineret. Nunc verò tibi charum caput.

caput dono, et equidem ipsa parvum, gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum, juxta sapientissimum vatem Pindarum. Literas ad Incertum hiulcè & tractim scripsi: quamobrem, si quid peccatum est, velim id non accuratius examines, ut Rhetor Rhetorem.

Nota.

Απὸ τῆ τέθης *qua sit illa Theta, non video. Melius, opinor, si nihil* ἀντιλογησάντες, τὸ θῦν, *aviam, quod ipsum verbum sonat, dixerimus.*

Pisces Nerei Charites. Νηρέως χάριτας. Nerei charites: *sunt pisces, ut ex eo patet,* ἰχθῦς ἰχθὺν περίφατον ἀεὶ, καὶ ἀσπαίροντα.

Antigonia urbs. Επάνιμεν πάλιν τὴ *spinale* Ἀντιγόνε*: Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eique cognominem, quæ & Nicæa postea dicta est. Strabo lib. 12.* κτίσμα τῆ Ἀντιγόνε ἐς ἐκάλει Ἀντιγονίαν προσεῖπεν. *Hæc autem Bithyniæ vicina, in qua hoc prædium.*

Οὐκ ἀναμένοντα: *locus hic erat confusus, quem germano sensui restitui: quod enim volebat:* Non expectato, donec à tempore Bacchum accipiat: *significat non esse ex vinis asperis, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Vini latex Nectaris. Νέκταρος ἀπορρὼξ Ομήρῳ ποιοῦντι. *Allusit ad illud Odyssea 9. vers. 359.*

Αλλὰ τόδ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρός ἐστιν ἀπορρώξ.

Verùm hoc ambrosia & nectaris est latex,

inquit de vino generoso: quod postea Paryasis est imitatus.

Νηφάλιος τῷ Διονύσῳ κρατήρ. *Aqua dolectus. Æschylus, in Eumenidibus aquam vocat,* χοὰς ἀοίνες, νηφάλια μειλίγματα.

Iuliani immanis frugalitas. *Hanc autem frugalitatem in Iuliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuisse (ut ejus verbo utar) asseverat.*

Omitto prolixas villarum descriptiones, quas vide apud Plinium libr. 2. epist. 17. & lib 5. ep. 6. & apud Sidonium Apollinarem, lib. 2. epist. 2.

SOLITUDO TORRIDA.

Ex Curtio lib. 4.

Descriptio CXXIV.

AC primo quidem, & sequenti die tolerabilis labor visus, nondum tam vastis solitudinibus aditis, jam tamen sterili & moriente terra: Sed ut se aperuere campi alto obruti sabulo, haud secus, quam profundum æquor ingressi; terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium, aqua etiam defecerat, quam utribus cameli devexerant; & in arido solo, ac fervido sabulo nullæ erant. Ad hæc sol omnia accendebat, siccaque & arida erant omnia, cùm repente sive illud Deorum munus, sive casus fuit, obductæ cœlo nubes, solum vigente æstu fastigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimverò, ut largum quoque imbrem excusserant procellæ, pro se quisque excipere eu, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hiante captare cœperunt.

SPELUNCA.

Apuleius, lib. 4. Metam.

Descriptio XXV.

MOns horridus sylvestribusq; frondibus umbrosus, & inprimis altus fuit. Hujus per devexa obliqua, quæ saxis asperrimis & ob id inaccessis, cingitur: cõvalles lacunosæ, caveæq; nimium spinetis aggeratæ

aggeratæ, & quaqua versus repositæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De summo vertice fons affluens, bullis ingentibus scaturiebat, perque prona delapsus, evomebat undas argenteas, jamque rivulis pluribus dispersus, ac valles illas omnibus stagnantibus irrigans, in modum stipati maris cuncta cohibebat. Insurgunt verò speluncæ, quæ margines montanæ desunt, turris ardua, caula firma, solidis cratibus, ovilique stabulatione commoda, porrectis undique lateribus, ante fores exigui tramites, vice structi parietis attenduntur.

Adde Corycium specum qui describitur à Pomponio Mela, l. 1. c. 13.

CORYCIUS SPECUS. Ex Pomponio Mela, lib. 1. c. 13.

Descriptio CXXVI.

Suprà specus est nomine Corycius, singulari ingenio, ac supra quam ut describi facilè possit eximius. Grandi namque hiatu patens, montem littori appositum, & decem stadiorum clivo satis arduum, ex summo statim vertice aperit. Tunc altè demissus, & quantum demittitur, amplior, viret lucis pubentibus undique, & totum se nemoroso laterum orbe complectitur: adeo mirificus ac pulcher, ut mentes accedentium primo aspectu consternat, ubi contemplati duravere, non satiet. Unus in eum descensus est, angustus, asper, quingentorum & mille passuum, per amœnas umbras & opaca sylvæ quiddam agreste resonantis, rivis hinc atque illinc fluitantibus.

RUPES.

Curtius, lib. 6. & 8.

Descriptio CXXVII.

Prærupta erat rupes, quæ spectat occidentem; eadem, quæ vergit ad orientem, leviore submissa fastigio: multis arboribus obsita. Perennem habet fontem ex quo largæ aquæ manant. Circuitus ejus nonaginta duo stadia comprehendit. Petra, non ut pleræque, modicis ac mollibus clivis, in sublime fastigium crescit, sed in metæ maximæ modum erecta est, cujus ima spatiosiora sunt. Altiora in altius coeunt, summa in acutum cacumen exurgunt. Radices ejus Indus amnis subit præaltus, utrimque asperis ripis. Ab altera parte voragines eluvionesque præruptæ sunt, nec alia expurgandi patebat via, quàm ut repleretur.

VITIS.

Ex Divo Ambrosio, Hexam. lib. 3. capite duodecimo.

Primum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: si quidem de flore earum succus expressus, poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti sit. Deinde, quis non miretur, ex acino vinaceo; vitem usque in arboribus summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fovet, & quibusdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis vestit, sertis uvarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primum vivam defigit radicem; Deinde: quia natura flexibilis & caduca est, claviculis, quasi manibus quibusdam, quicquid apprehenderit, stringit, hisque se erigit, & attollit.

SEGES.

Ex eodem D. Ambrosio, lib. 3. Hexam. cap. 8.

Descriptio CXXIX.

SUscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fovet, ac comprimit. Inde, cùm se granum illud resolverit, herbam germinat: grata ipsa jam species herbescentis viriditatis: quæ statim genus satũ similitudine sui prodit; ut in ipso suæ stirpis exordio, cujus generis herba sit, cognoscas, atque in herbis fructus appareat; paulatimque adolescit in fœnum, culmoque pubescens erigitur, & assurgit. Ast ubi se geniculata jam spica sustulerit, vaginæ quædam, futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera ejus primordia aut solis æstus exurat, aut frigus lædat, aut ventorũ inclementia, vel imbriũ vis sæva discutiat. Succedunt quidã ordines spicæ, mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodã inter se naturalis colligationis adstricti, quam providentia divina formavit. Et ne frugis numerosioris pondere, velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, ut geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar arbor onere curvetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, ut quasi quadam in arce prætendat, ne avium minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur.

Compara quæ habet Cicero, lib. de Senectute.

PALMA INDICA.

Maffæus. lib. 7.

Descriptio CXXX.

MUltis rebus ad victum necessariis carent incolæ, sed pro iis omnibus una est palma; sic eam appellant; Iudaicis & Africanis caryotas ferentibus longè præstantior: quippe non proceritate solùm, & pulchritudine excessit; verum etiam tota prorsus in usu est, ita multiplici, ut vulgo, si quem frugi & industriũ laudibus efferre volunt, palma utiliorẽ appellẽt Tengam Narlemve Indicorum, seu nucem Indicam Lusitani dixere. Humani fermè capitis magnitudine: duplici operimento: quorum exterius in summo læve, stupea intus densitate (cairum vocant) netur, ac texitur, cannabis, & sparti modo, cum alios in usus, tum præcipuè in utilium nexus & anchoralia: Neque materia ulla ad nauticos funes & maris impetus obsequentior: namque & salsuginem amat ea planta. Cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immersum identidem revirescit: & anchoris illigatum fluctuantes salo naves egregiè continet. Non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipsa, & lentitia quadam, ad instar corii: ut se vel in altum elato navigio, miram in tenuitatem extendat: vel residente rursus in crassitudinem contrahat.

Quod secus in nostris evenit rudentibus: quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur. Interior autem calix, rufo colore, & globosa rotunditate prædurus, addito auro vel argento in pocula figuratur: ipsa verò pomi caro amygdalæ in modum pinguedine quadam, & grato sapore lactescens, non per se tantum in cibo grata est, ac salubris; verùm etiam ubi visum fuerit, exhausto lacte paulatim in oleum eliquatur: Totus autem racemus dum ex eo tener adhuc emicat fructus

ctus, nodo constrictus, ac leniter incisus, in abdita oris angusti vascula opimum instillat succum: ex quo variis artibus coctionibusque, veteri (ut Strabo ipse testatur) invento, mel seu saccarum, vinum acetumque perficitur. Iam folia cùm & librariis pro papyro sint, & loco tegularum imposita domibus arceant imbres; tum etiam in vestis formam facili simul ac spisso contextu nectuntur: denique una eademque arbor omnia prorsus ad rem nauticam instrumenta ac materiem præbet: quippe truncum, & ramos in malum assamenta, clavosque comam in vela: cairum in funes (ut dictum est) omnium optimos; filaque ad laterum suturas, postremo coccum ipsum, quæque ex ipso conficiuntur in onera: Ita non sine miraculo quodam omnibus planè rebus ex semet apta & instructa navigat palma eademque discussa per hyemem vivaces ad prunas lenta ignium alimenta suppeditat.

Incolæ importato lino sericoque talares tunicas eleganti opere texunt, quibus honestius multo quàm cæteri Indi velant corpora. Piscantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia: Sunt qui venereæ Conchæ genus putent, miro splendore & colorum varietate; hæc saburræ loco in onerarias indita, ac diversas in regiones evecta, apud Gangaridas, & Sidonios, vilioris monetæ explent vicem, ad res parvi pretii coemendas: apud Hesperios autem Æthiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur. *Maff. l. 7.*

VIOLA MARTIA.

Descriptio CXXXI.

HÆc humilis per terram repit fragrariæ modo, folia fundens à radice multa, lata, conosa, per ambitum leviter serrata, hederæ foliis minora, rotundiora, tenuiora, nigrioraque, præsertim parte superiore, inter quæ medii exeunt pediculi tenues, teneriusculi, singuli singulos flores ferentes, pulchros, odoratos, colore in nigro purpureos, nonnumquam pallidiores, nonnumquam candidos, ex quinque foliis compositos, ac deinde pensiles folliculos, vasculave rotunda per maturitatem in tres partes dehiscentia, semen minutum, album, in rotunditate oblongum, miliaceum, medullosum complectentia; radices tenues sunt, & fibratæ.

OCELLUS.

Damascenus Loiolet.

Descriptio CXXXII.

FOliis est longis, carnosis, duris, angustis, in extremo acuminatis, incanis, cauliculis multis, junceis, rotũdis, geniculatis, lævibus, cubitalibus, aut altioribus, coeuntibus pyridatim internodiis, in quorum, & iis adnatorũ cacuminibus calices sunt longi, teretes, glabri, orbiculo superiore denticulati, è quibus flores omniũ speciosissimi prodeunt. ex senis foliolis, qui simplices sunt, ex multo pluribus multiplices per extremas oras ictè fimbriati, caryophyllorum odoratu, sed longè suavissimo, colore aliàs purpurascente dilutiùs, aliâs intensiores, rubore nitentè, aliâs candido.

Sunt & non pauci albi, & purpureis punctis aspersis versicolores, quæ coloris varietate & odoris suavitate, cum rosis de principatu certant.

LILIUM.

Ex D. Ambrosio, cap. 8. lib. 3. Hexam.

Argumentum istud copiosum est, & passim occurrit: prolixè Libanius id exequutus est in ἔκφρασιν ἔαρος: triumphat quoque in eo genere Gregorius Nazianzenus: cujus ego descriptionem Latinè reddo libro decimo quarto.

RUS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVI.

Ὁ Κορύδων, εὐδαίμων ἀνὴρ, καὶ τῆς τύχης φίλος, ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι τοῖς βότρυσιν ἄχθονται· αἱ ἀχράδες βρίθουσι, καὶ τῶν τρυγώντων ὀρέγονται. αἱ ἐλαῖαι τῇ γῇ προσνενεύκασι, καὶ τῷ πλήθει τοὺς ἐνεγκαμένους κλάδους βιάζονται. οἱ λειμῶνες κατάκομοι· ἡ ἅλως τῶν νελοκῶν ἐφάμιλλος αὔλαξιν. ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον μετὰ τῶν ἄλλων εὐφραίνει τὸν ἄνδρα. τοσοῦτοι γὰρ παῖδες αὐτῷ ὥστε καὶ Δαναὸν καὶ Αἴγυπτον τῇ εὐτεκνίᾳ νικᾶν. ἄλλος μὲν γὰρ ἔστιν ὑπομάζιος, ἄλλος τῆς γαλουχίας ἐπαύσατο. ἕτεροι δὲ ἕρπουσι μήπω τῆς ὀρθῆς βαδίσεως ἀπαρξάμενοι. ἔνιοι δὲ παρατραυλίζουσι, καὶ τοὺς ὀδόντας ἀμείβουσι· ἄλλοι τῆς ἀκμῆς ἐπιβαίνουσι· καὶ ἤδη παῖδες εἶναι κεκλήρωνται· σύριγγος δίκην αὐλῶν ἡ τῆς ἡλικίας αὐτῷ τάξις συντέτακται.

Corydon, homo beatus, & fortunæ amicus, ut apparet. Vites gravantur botris, pyri onustæ sunt, & vindemiatores postulant, olivæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant: prata comis luxuriant; area paleis æqualis est sulcis. Sed & uxorcula cum reliquis hominem oblectat; tot enim sunt ei liberi, ut etiam Ægyptum, & Danaum, liberorum felicitate superet: alius enim adhuc mammellis adhæret, alius jam lactere desiit, cæteri repunt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & jam adolescentiam grandiorem sortiti sunt: ad modum distinctionum tibiæ, series ætatis est ei composita.

HYEMS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVII.

Ἀπῆλθε τὸ μετόπωρον, καὶ ὁ χειμὼν ἐπίτα γῇ. ἡ δὲ θάλαττα τὰς γαληναίας σπονδὰς ἐλύσατο, οἱ πλωτῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἠσπάζοντο, καὶ ὁ γεωργὸς ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἑστίαν κατέφυγε, καὶ ὁ μύρμηξ ἐν τοῖς λαγόσι τῆς γῆς, καὶ τοὺς πόνους εἶχεν ἐς σίτησιν ἐπιτήδειον.

PRæteriit Autumnus, & jam hyems terræ ingruit: mare tranquillitatis fœdera rupit: navigantes portus quasi sospitatores amplectuntur: & rusticus ad focum confugit, & formica in cavernis terræ suis laboribus parto victu fruitur.

niam acclivitate collium ædes pleræque vehebantur: aliæ super alias concidebant, relanguentibus cunctis, sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus variis excelsa culmina resultabant, queritantium conjugum, liberosque & si quid necessitudinis arctè constringit.

Post horam denique secundam multo ante tertiam aër jam sudus, & liquidus, latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus, quidam collo tenus aggeribus obruti cùm superesse possent, si qui juvissent, auxiliorum inopia necabantur. Alii aliquorum extantium acuminibus fixi pendebant: uno ictu cæsi complures: paulò ante homines, nunc promiscuæ strages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant, intactos, angore & inedia consumendo.

Vide quoque Dionem, seu Xiphilinum in Trajano.

DILUVIUM.

Ex Basilio Seleuciæ oratione in Noemum.

Descriptio CXL.

Ἄνωθεν οὐρανὸς χειμάῤῥους ἠκόντιζε· κάτωθεν ἄπειρος ἀβύσσους ἀνέπεμπε, καὶ πρὸς τὴν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο. οὐκ ἔτι ξηρᾶς καὶ θαλάττης διάκρισις, ἑνὶ ῥείθρῳ τὰ πάντα συνείχετο, οὐκέτι πηγαὶ, καὶ λίμναι, καὶ κρῆναι σὺν χάριτι ῥέουσαι, ἀλλ' ἀγρίοις πελάγεσι κατεποντίζοντο τὰ σύμπαντα. οὐ βλαστημάτων κάλλη, καὶ δένδρων ἄνθη, οὐ πόλεις, οὐ πεδιάδες, οὐχ αἱ τῶν ὀρέων κορυφαὶ, ἀλλὰ πάντα τοῖς κύμασιν ἐναυάγει, κοινῷ καλυπτόμενα τάφῳ. οἱ πολυάνθρωποι δῆμοι σὺν κακίᾳ τῆς γνώμης ἐκυβίστων ἐν μνήμασι. ἣν γὰρ ζῶντες ἐμόλυναν, ἀποθνήσκειν ἀπ' αὐτῆς οὐκ ἠξιοῦντο. οὕτω μὲν οὖν τῇ τοῦ κατακλυσμοῦ περιβληθέντες σαγήνῃ, ἐν ταῖς τῶν κυμάτων πληγαῖς σφενδονούμενοι πρὸς ἐλεεινὸν θανάτου τρόπον ὑπεφέροντο, ταῖς ἀλλήλων συμφοραῖς τιμωρούμενοι. οἱ μὲν ἀθρόον χωσθέντες τοῖς ὕδασι, νεκροὶ ταχέως ἀπεδείκνυντο· οἱ δὲ ἐμπνέοντες, αἰσθήσει τοῦ πάθους μακρὸν ὑπεδέχοντο θάνατον. ἄλλοι δὲ καὶ πρὸς βραχὺ προσ-

Supernè cœlum torrentes jaculabatur, infernè terra abyssos relaxabat, & dum aquæ emergebant, ad aquas elementares creatæ res redigebantur: Nulla jam aridæ marisque discretio, unius fluenti alveo continebantur omnia; non jam scaturigines, & lacus, non fontes cum voluptate fluentes, sed immanibus undis demergebantur universa. Non germinum species & arborum flores, non urbes, non planities ulla, non montium vertices, sed omnia fluctus inter naufragium, communi operta sepulchro: frequentissimæ gentes unà cum animi improbitate volutabantur in monumentis: quæ enim viventes se conspurcaverant, ab ea morientes non merebantur abjungi. Ita diluvii sagena comprehensi, inter fluctuum vortices rotati, ac mutua calamitate puniti, miserando mortis genere surripiebantur: hi confertim aquis oblimati, confestim mortui videbantur: spirantes non sine mali sensu longam excipiebant mortem: alii

κλῆμα τι, πρᾶγμα πάντων ἐλεεινότατον· φονεὺς ὁμοῦ καὶ τάφος ὁ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐγίνετο, καὶ τόκος τῷ θανάτῳ σύγχρονος· ἀναιρέσεις τῇ γεννήσει συνέτρεχε, καὶ μητέρες ἄγευστοι τῶν ὠδίνων ἐρχόμεναι, γένεσθαι μητέρες ἀπηύχοντο· ἀγνοίᾳ τοῦ τικτομένου στῆναι τὰς ὠδῖνας εὐχόμεναι, προλαβεῖν ἐπιθυμοῦσαι τῷ θανάτῳ τὸν τόκον, ἵνα μὴ τῷ ποταμῷ μητέρες ὑπάρξωσι. πένθος ἦν αὐταῖς πρὸ τοῦ τόκου τὸ τικτόμενον, καὶ γαστέρες ἄκαρποι μετὰ γόνον καὶ τόκον ηὑρίσκοντο· καὶ ὠδίνων τὰ βέλη δεχόμεναι, δεῖξαι τῶν πόνων τοὺς καρποὺς οὐκ ἠδύναντο. τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον, καὶ τῶν ὠδίνων τὸν καρπὸν οὐκ ἐδέχοντο. ἄωροι βότρυες ἐτρυγῶντο τῆς φύσεως. Τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεὸν φιλονεικία.

tebatur. Rem sanè commiseratione dignissimam! infantium jugulator erat fluvius, pariter & sepulchrum; ac genitus morti coævus, stragesque cum generatione concurrebat; quæque matres ad partionis usque molestiam processerant, genitrices fieri deprecabantur; quod partum futurum ignorarent, stare suos dolores præoptantes, & mortem ante partum oppetere gestientes, ut ne fluvio genuisse viderentur. Partus illis ante partum, luctum pariebat, & post conceptum partumque ventres fructu privati reperiebantur. Nec quæ in partura erant expertæ dolorum spicula, fructum commonstrare poterant: pariendi molestiam sufferebant, nec ullum ex doloribus fructũ capiebant. Immaturi naturæ racemi vindemiabãtur. Talis erat hominum cum Deo contentio.

TEMPLUM.

De urbibus, templis, & ædibus dixi superiori libro: Non erit tamen hic abs re audire Egnatium de Venetiani templi structura.

Descriptio CXLI.

TEmplum D. Marci, Venetiis, non tam magnitudine & vastitate sua, quàm ornatu insign: & in primis augustum; si primùm ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cujus anguli in altissimas consurgunt turres, ac testudines: quarum fastigia, ut reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti stadia ex alto ad urbem navigantibus, inter eminentissima urbis ædificia occurrant; superbissimi ad id fornices, mirâ inter se arte coëuntes totam molem fulciunt. Quicquid operis est à media templi parte, purissimo fulget auro, mussivo opere mirificè variegatum: in ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mœsta quadam ac venerabili præsentia horrorem cum religione mixtum oculis spectantium inferunt; marmoreæ undique tabulæ, ad pavimentum usque ipsum, varii marmoris, occurrunt, tanto artificio sibi ad invicem compositæ, ut eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum eadem marmorea. Pavimentum verniculato opere marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures Parii lapidis, vel Thapsici, aut Numidici, cum duplici suggestu marmareo. Cautum decreto publico fuerat, ut quicquid egregii operis Veneti, ipsi navigantes, quocunque terrarum ambirent, idipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices, trecentis & ampliùs fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conspicui; Intercolumnia, & quidquid in area ipsa operis est cum ipso pavimento marmoreis tabulis pro tectorio renidet; vestibuli partem superiorem

riorem, equi quatuor æneì diverso statu varioque exornant; templi supercilium sese pinnaculis explicat: quorum singula in tabernaculi speciem surrecta singulas habent ex candido lapide statuas; nudi genii, aliaque splendidissimi aspectus simulachra, suo quæque statu operibus inserta: miro quodam modo ipsam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt sub Sebastiano Duce, ab architecto Constantinopolitano.

DOMUS.

Ex Apuleio.

Descriptio CXL II.

JAmque sufficienti recreata somno, placidiore surgit animo: videt lucum proceris & vastis arboribus consitum; videt fontem vitreo latice perlucidum: Medio luci meditullio, propè fontis adlapsum domus regia est, ædificata non humanis sed divinis manibus, ac artibus. Jam scies ab introitu primo Dei cujuspiam luculentum & amœnum te videre diversorium. Nam summa laquearia citro & ebore curiosè cavata, subeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur: bestiis, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus prorsus magnæ artis homo, imo semideus, qui magnæ artis subtilitate tantum effigiavit argentum: Enimvero pavimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto in varia picturæ genera discriminantur vehementer: Jam cæteræ partes longè latèque dispositæ domus, sine pretio pretiosæ, totique parietes solidati massis aureis splendore proprio coruscant, ut diem suum sibi domus faciat, licèt sole nitente: sic cubilia, sic porticus, sic ipsæ valvæ fulgurant. Nec secus opes cæteræ majestati domus respondent; ut equidem illud rectè videatur ad conversationem humanam magno Jovi fabricatum cœleste palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Descriptio CXLIII.

ΑΛλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἡλίκη ναῦς· εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πηχῶν, ἔλεγεν ὁ ναυπηγός, τὸ μῆκος. εὖρος δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου, καὶ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἐς τὸν πυθμένα, ᾗ βαθύτατον κατὰ τὸν ἄντλον, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι. τὰ δὲ ἄλλα ἡλίκος μὲν ὁ ἱστός; ἡλίκην δὲ ἀνέχει τὴν κεραίαν; οἵῳ δὲ προτόνῳ κατέχεται; ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ἐπικειμένη. κατ' ἀντικρὺ, δὲ ἀνάλογον ἡ πρῷρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω

SEd interea dum sermones serimus, quanta navis hæc? centum & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem supra quartam maximè partem mensuræ hujus patens: tum à summis foris, ad summum usque, quo profundissima est, eo loci videlicet, quo sentina defluit, novem & viginti cubitos alta. Præterea autem quantus malus, quantamque sustinet antennam, quanto autem rudente utitur? ut autem ipsa quidem puppis paulatim assurgit inflexa, atque aureum anserculum supernè habens, impositum: è regione verò æqua proportione prora prominet,

jam

ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα, τὴν Ἶσιν ἑκατέρωθεν.

Ο μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαί, καὶ τοῦ ἱστίου τὸ παράσειον πυραυγές, καὶ πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ στροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ μετὰ τὴν πρύμναν οἰκήσεις θαυμάσια, πάντα μοι ἔδοξε· καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἄν τις εἰκάσειεν. ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον περὶ τροφήν.

in anteriorem partem longè porrecta, cognominem navi Deam, Iisidem videlicet, utrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta, uti picturæ, & veli flammeus ille atque prasinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi circumagendique instrumenta, & habitationes illæ post puppim, omnia admiratione digna visa mihi sunt. Iam & nautarum multitudo, cum exercitu comparari posset; dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annuum victum sufficere omnibus in Attica posset.

SCYPHUS.

Ex Turselino.

Descriptio CLXIV.

HENRICUS III. cùm Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis visere, ac muneribus colere ipse non posset, Lusitanum unum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinavit, cum regali munere, anno M.D. LXXXIV. Donum votivum, Scyphus egregius erat, Virgini, ut virilem Regi regnoque stirpem impetraret, munus, & materia & opere maximè insigne, Scyphus ipse, ex gemma excavata: lapidem Lazuli vocant hodie, (ut quibusdam placet) Sapphirum appellabant: Hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi crystallinum tornatile, quod auro circunclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne Lilium adamantinum sustinet manu. Constat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa, gemmis eximiis & unionibus adornatus: in ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author, & causa literis incisa.

SCLOPUS.

Ex Maffæo.

Descriptio CLXV.

NOndum apparuerunt gentibus iis novæ subtilitatis, & operis admirandi balistæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fusili figuratæ: quæ non funibus aut nervis intentæ singula mittunt spicula, sed in excogitata priscis ratione ad applicitos tenui a tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac surphurei pulveris modulo temperatæ; dein insertos ore patente ferreos ex arte globos, catenasque, & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus: cum horrendo fragore contorquent.

VENATIO.

Philostrat. in amoribus.

Descriptio CXLVI.

Μηδὲ ὁ λαγωὸς ἡμᾶς ἐκεῖνος διαφευγέτω· συνθηράσωμεν δὲ αὐτὸν τοῖς ἔρωσι. τοῦτο τὸ θηρίον ὑποκαθήμενον ταῖς μηλέαις, καὶ σιτούμενον, τὰ πίπτοντα καταλεῖπον, διαθηρῶσιν οὗτοι, καὶ ταράττουσιν· ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν, ὁ δὲ, κεκραγώς. ὁ δὲ, ἀνασείων τὴν χλαμύδα. καὶ οἱ μὲν ὑπερπέτονται τοῦ θηρίου καταβοῶντες· οἱ δὲ, μεθέπουσιν αὐτὸ πεζῇ κατ' ἴχνος. ὁ δ' ὡς ἐπιρρίψων ἑαυτὸν ὥρμησε, καὶ τὸ θηρίον ἄλλην ἐτράπετο, ὁ δὲ, ἐπιβουλεύει τῷ σκέλει τοῦ λαγὼ τὸν δὲ, καὶ διωλίσθησεν ἡ ῥηχθέντα, γελῶσιν οὖν, καὶ καταπεπτώκασιν. ὁ μὲν, εἰς πλευρὰν, ὁ δὲ, πρηνής. οἱ δὲ, ὕπτιοι πάντες, ἐν τοῖς τῆς διαμαρτίας σχήμασι. τοξεύει δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

Ne lepus quidem ille nos fugiat, sed eundem venemur, unà cum Cupidinibus. Hanc feram sub malis sedentem, quæ poma cædiva, partim edit, partim semesa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plausu, ille verò clamitans, tertius chlamydem concutiens; & alii supervolant leporem, clamoribus incessentes: alii verò ipsum per vestigia insequuntur. Hic autem, quo impetu se ipsum immissurus irruit? sed fera aliò est conversa. At hic leporis cruri insidiatur: hujus verò è manibus lapsus est. Itaque rident, & ipsi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes supini errorem vario indicante habitu: nullus autem sagittas in eum mittit, sed vivum capere conantur, Veneri suavissimam hostiam.

PRÆLIUM.

Ex variis Poëtarum Græcorum, & historicorum sensibus, maximè verò Libanii, qui in ἐκφράσει πεζομαχίας id prolixè describit.

Descriptio CXLVII.

In lato patentique campo instruitur acies, stant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter se pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo consertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, cristarum umbris opacati, ære ferroque cataphracti, unus est omnium ardor, scintillant oculi, spirat in vultu furor Martius, fiduciæq; permixtus horror, virtutem quasi subditis stimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant signa, fulgent gladii, concinunt litui, clangunt tubæ, & immani quodam strepitu tympana personant. Jam congressus, jam pugna, etiam pulveris nubes, variique discursus; jamque tormentorum flammæ, & fragores, missiliumque globulorum concitatæ grandines: mox collisæ inter se in modum rostratarum navium acies: trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, vicissimque feriuntur, & cæduntur: alternis veluti fluctibus reciprocatæ: sequuntur inde varia, quæ solent, fortunæ ludibria, cædes multiplices, devictorum fuga, clades nunc singulorum, nunc uni-

universorum: eques pedesque confusi, armati, inermes, integris debiles impliciti, equi suffossi, in cruore lapsantes, trunca capita, succisi poplites, spirantia cadavera, morientium gemitus, insultantium clamores: atque inter hanc rerum faciem flumen exundans sanguinis.

NAUMACHIA BRUTI CUM Massiliensibus. Cæsar. lib. I. de bello Civili.

Descriptio CXLVIII

DUm hæc ad Ilerdam geruntur, Massilienses usi L. Domitii consilio, naves longas expediunt, numero XVII. quarum erant XI. tectæ. Multa iis minora navigia addunt, ut ipsa multitudine nostra classis terreatur, magnum numerum sagittariorum, magnum Albicorum imponit; atque hos præmiis pollicitationibusque incitat. Certas sibi deposcit naves Domitius, atque has colonis pastoribusque quos secum adduxerat, complet. Sic omnibus rebus instructa classe, magna fiducia ad nostra naves procedunt; quibus præerat D. Brutus: hæ ad insulam quæ est contra Massiliam, stationes obtinebant. Erat multo inferior numero navium Brutus sed delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros antesignanos, centuriones Cæsar & classi attribuerat, qui sibi id muneris depoposcerant: ij manus ferreas, atque harpagones paraverant, magnoque numero pilorum, tragularum, reliquorumque telorum, se instruxerant; ita cognito hostium adventu, suas naves ex portu educunt, cum Massiliensibus confligunt. Pugnatum utrimque est fortissimè atque acerrimè: neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi & montani, exercitati in armis: atque ii modò digressi à Massiliensibus recentem eorum pollicationem animis continebant; pastoresque indomiti spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses & celeritate navium, & scientia gubernatorum confisi, nostros eludebant, impetusque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore spatio, producta longius acie circumvenire nostros, aut pluribus navibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes detergere, ut possent, contendebant: cùm propiùs erat necessariò ventum, ab scientia gubernatorum atq; artificii, ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quòd minus exercitatis remigibus minusque peritis gubernatoribus utebantur, qui repentè ex onerariis navibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam gravitate & tarditate navium impediebantur. Factæ enim subitò ex humida materia, non eundem usum celeritatis habebant. Itaque dum locus comminus pugnandi daretur, æquo animo singulas binis navibus objiciebant, atque injecta manu ferrea, & retenta utraque nave, diversi pugnabant, atque in hostium naves transcendebant; & magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem navium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA. Ex Basilio Seleuciæ.

Descriptio CXLIX.

ΚΑὶ δὴ παρῆν ὁ Γολιὰθ, πολὺς μὲν τὴν ῥώμην, βαρὺς δὲ τὴν θέαν,

AC jam præsens aderat Goliath, ingens robore, gravis aspectu, im-

σύμμαχον, ἀντὶ δὲ τοῦ πολεμίου τὴν βλάσφημον γλῶτταν ἔχω τῆς νίκης ἐνέχυρον. σώματι καὶ θώρακι πέποιθεν, ἐγὼ δὲ ἀθανάτῳ σκέπῃ τειχίζομαι· ἀσπίδα περιβάλλεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ θυρεὸν τὸν οὐρανὸν περιβαλλόμενος; οὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πολεμούμενον· χεῖρα κοινωνῶ τῷ παρατατΤομένῳ, δεσπότῃ ὄργανον ἔσομαι μάχης ὁρώμενον τῷ ἀόρατα τοξεύοντι. ἀσθενὴς ὁ Δαυίδ, ἀλλ' ἰσχυρὸς ὁ παραταττόμενος· μειράκιον ὁ Δαυίδ, ἀλλ' αἰώνιος ὁ μαχόμενος· ποιμὴν ὁ φαινόμενος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ παντὸς ὁ μεταποιούμενος καθωπλισμένον. ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκην ἡ πίστις. πείθεται μέλεσι τοῖς ῥήμασιν ὁ Σαούλ, καὶ τὸν φόβον χαλάσας, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τὸν Δαυὶδ θωρακίζει, καὶ τὴν βασιλικὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποδύς, τῷ Δαυὶδ περιτίθησι, καὶ τέως μετὰ τῶν ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Δαυὶδ βασιλείαν. ἄκων ὁ Σαοὺλ τῷ τῆς χάριτος ὑπηρετεῖ βουλήματι, καὶ συναποδύεται τῇ στολῇ τὴν ἀξίαν, κοσμῶν ὅπλοις ὃν ἡ χάρις προλαβοῦσα κεκόσμηκεν. ἀλλ' ὁ μὲν Δαυὶδ πολεμικῶς ὁμοῦ καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο· δείκνυσι δὲ θεός, ὡς θεοῦ συμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία· ἀποδύεται τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμπόδια νίκης· παραιτεῖται τὸν θώρακα, ῥίπτει τὴν περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τὴν ἀσπίδα, ἐλευθεροῖ τὴν χεῖρα τοῦ δόρατος, τὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀποσείεται, στολῇ ποιμενικῇ καὶ ῥάβδῳ καὶ πήρᾳ θωρακίζεται, μεθ' ὧν αὐτὸν ἡ χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λεγούσης τῆς χάριτος· Οὐ χρεία σοι τοιούτων ὅπλων, μεριζομένων τῆς νίκης τὴν εὔκλειαν· ἐμὸν ἔστω καὶ σὸν, ὦ Δαυίδ, τὸ κατόρθωμα· μὴ τὴν δόξαν τῆς νίκης ἑλκύσῃ τῶν ὅπλων ἡ δύναμις· ποιμὴν μοι φαίνου μαχόμενος, μὴ γραφέσθω τῶν ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ χάριτος. τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Δαυὶδ ἀπορρήτως στρατηγούμενος μετὰ τοιούτου σχήματος πρὸς τὸν τῶν ἀλλοφύλων κατεπείγετο πρόμαχον. ἐπὶ τούτοις ὁ Γολιὰθ ὁρῶν μειράκιον πολεμεῖν προθυμούμενον, ὀφθαλμῶν κάλλος, παρθένων ἄνθος, οὐ σχῆμα πολέμου ἀλλότριον, ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα, παιδείαν τὴν παράταξιν ἡγούμενος. οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσειε σύμμαχον.

Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armetur? Ipsum Deum contumelia lacessitum in auxiliis numero: maledicam illam inimici linguam, victoriæ pignus teneo. Corpore præfidens est & thorace; ego verò immortali defensione munior. scutum objectat; verùm hostem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cælum pro clypeo est; cum eo manus confero, cui res cum Deo: Deo instrumentum ero visibile, qui invisibilia jacit tela. David imbecillus est: sed fortis, qui mihi præsto est in acie: David puer, sed æternus, qui præliatur: pastor apparet, sed fecit universum, qui me reficit armatum. Satis mihi est ad victoriam fides. Oratione persuadetur Saul, & remisso timore propriis armis Davidem loricat, regioque belli ornamento exuto Davidem circundat, simulque ipse Davidi regiam publicitus adscribit potestatem. Imprudens Saul divinæ Gratiæ decreto obsecundabat, & cùm ornaret armis, quem antè ornarat Gratia, ornamenta dignitatis exuebat. Verùmenimverò cùm David regiè juxta ac bellicè esset armatus, declarat Deus, ut nihil opus sit armis, Deo bellum adjuvante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta David exuit, recusat thoracem, galeam abjicit, scutum deponit, manum hasta liberat, bellicam stolam excutit, stola pastoritia, & virga ac pera obarmatur; quibus eum rebus ad regnum promovit Gratia. Quasi hæc ad eum loqueretur; Nihil tibi ejusmodi opus armis quæ partem gloriæ bellicæ sibi arrogent; communicetur inter nos belli decus: Ne victoriæ gloriam ad se trahat armorum potentia: Videam te pastoris habitu deprælantem; Gratiæ, non armis, trophæum ascribatur. Hoc arcano verborum tenore David actus, in bellū cum tali habitu in alienigenarum fertur propugnatorem. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incensum amore, oculorum ele-

dorem optans morte (licèt cruciabili) prævenire: inter quæ, cùm belluæ ritu traheretur ingenuus, paulò ante dives, & liber, de te fortuna, ut inclementi, querebatur, & cœca, quæ eum puncto temporis brevioris extortum, & dulcedine charitatum, domoque extorrem, quam concessisse vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut serviturum sub verberibus, & tormentis, crudo devovisti victori.

SCENICI LUDI.

Ex D. Cypriano, epist. 2. lib. 1.

Descriptio. CL.

Converte hinc vultus ad diversa spectaculi, non minus pœnitenda contagia: in theatris quoque conspicies, quod tibi, & dolori sit, & pudori.

Cothurnus est tragicus prisca facinora carmine recensere: de patricidiis, & incestis horror antiquus, expressa ad imaginē veritatis actione replicatur, ne sæculis transeuntibus exolescat quod aliquando commissum est; admonetur omnis ætas, auditu fieri posse quod factum est: nunquam ævi senio delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam scelus oblivione sepelitur: exempla fiunt, quæ esse jam facinora destiterunt; tum delectat in minis, turpitudinum magisterio; vel quid domi gesserit recognoscere, vel quid gerere possit, audire. Adulterium discitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, impudica de spectaculo revertitur. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum histrionicis gestibus inquinari? videre contra fœdus jusque nascendi, patientiam incestæ turpitudinis elaboratam? Evirantur mares honor omnis & vigor sexus, enervati corporis dedecore mollitur: plusque illic placet, quisquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem crescit ex crimine; & peritior, quo turpior judicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter. Quid non possit suadere, qui talis est? movet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem: nec deest probri blandientis authoritas, ut auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Jovem illum suum, non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipsis suis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albescere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubescentiū puerorum raptus, ministris avibus prosilire: Quære nunc an possit esse qui spectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Descriptio CLI

Naires autem penes quos totius rei militaris est cura, ut septimum circiter ætatis annum attigère, teneri corpusculi nervis diu multumque distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequenti unctione sesamini olei per aliptas peritissimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exosses artus, omnem in partem arbitratu suo torquere ac flectere, saltus retrorsum æque atque in adversum edere longissimos, & in lucta varios nexus pariter implicare atque explicare condiscunt.

CONVIVIA ET LUXUS.

Apuleius, lib. 6. Metam.

Digitized by Google

PANCARPIA VENATIO.

Descriptio CLIII.

Vide Calpharnii versus. Hic niveos lepores, & non sine cornibus apros, &c.

NEc mora totus circus variis arboribus consitus in speciem viridissimi nemoris visus est: Conclusi deinde varii belluarum, partim ferarum, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris undique conquisitos munificentia solers aluerat. Mox direptioni condictus dies; qui ubi primùm illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiam equites omnes numeroso canum agmine stipati, præsto sunt: spes quoque potiundæ prædæ nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes signum expectabant, cùm insano clangore tubæ personuerunt: ad hunc sonum instar rapidissimi fluminis effusi in sylvam involant; varia tum oboritur certaminis species; quippe cum pernicibus cursu, dolo cum astutis, ferro cum robustis, ad internecionem usque variè dimicatur. Hinc cervi fugaces per abrupta nemoris concitatissimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes, sexcentos flexus & mæandros implicant. Hinc animosi leones, non viribus defecti, sed multitudine obruti, inter cruenta venabula generosas animas excutiunt. Illinc apri rapido furore præcipites induunt ferrum: & si quando ut sæpe fit, dominantur feræ, cruentos mortalium artus, aut incursantes obierunt, aut rabidis faucibus insultantes dilacerant; Parte alia trahuntur cicures minori dispendio, sed inter ipsas trahentium manus membratim discerptæ revanescunt. Cæsis belluis rapina convertitur in arbores, quæ radicitus evulsæ à valentissimis brachiis exportantur: hîc quæ frondens sylva fuerat, campus est permixtus hominum & ferarum cadaveribus, & cruentis arborum stragibus oppletus.

L V C T A.

Philostrat. in amoribus.

Descriptio CLIV.

ΛΈξω καὶ τὴν πάλην· καὶ γὰρ τοῦτο ἐκλιπαρεῖς. ὁ μὲν ἤρηκε τὸν ἀντίπαλον, περιπτὰς αὐτῷ κατὰ τῶν νώτων, καὶ εἰς πνίγμα ἀπολαμβάνει, καὶ καταδεῖ τοῖς σκελέσιν. ὁ δὲ, οὔτε ἀπαγορεύει, καὶ ὀρθὸς ὑπανίσταται, καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἄγχεται, στρεβλώσας ἕνα τῶν δακτύλων. μεθ' ὃν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδὲ εἰσὶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ. ἀλγεῖ δὲ στρεβλούμενος, καὶ κατεσθίει τοῦ παλαιστοῦ τὸ οὖς. ὅθεν δυσχεραίνουσιν οἱ θεώμενοι τῶν ἐρώτων, ὡς ἀδικοῦντι, καὶ ἐκπαλαίοντι, καὶ μήλοις αὐτὸν καταλιθοῦσι.

DIcam luctam, quando & hoc deprecaris. Hic quidem adversarium superavit, & in ejus dorsum involans arripit, ut suffocet, jamque cruribus illaqueat. Hic verò, neque deficit, & rectus assurgit, manumque, qua angitur, dissolvit, unum de digitis reflectens, post quem non amplius reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Unde spectantes indignantur cupidines, quod, & iniquè, & præter luctantium morem faciat, pomisque ipsum appetunt.

Digitized by Google

TRIVMPHVS.

Curtius, lib. 9.

Descriptio CLV.

IGitur (ut suprà dictum est) æmulatus Patris Liberi, non gloriam solùm, quàm ex illis gentibus deportaverat, sed etiam famam, sive ille triumphus fuit ab eo primum institutus, sive bacchantium lusus statuit imitari, animo super humanum fastigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus coronisque sterni jubet: Liminibus ædium, crateras vino repletos, & alia eximiæ magnitudinis vasa colligi: Vehicula deinde constrata, ut plures capere milites possent, tabernaculorum in modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici, & cohors redimita floribus, coronisque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ sonus audiebatur. Item in vehiculis pro copia cujusque adornatis comessabundus exercitus, armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, ipsum convivasque currus vehebat, crateris aureis, ejusdemque materiæ ingentibus poculis prægravis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit.

Romanorum triumphos, quia prolixius descripti ab historicis, & cuique noti, lubens omitto.

Finis Libri Vndecimi.

DE ELOQUENTIA CIVILI:

QUÆ DELIBERATIVUM ET JUDICIALE genus complectitur.

LIBER XII.

PRÆFATIO.

Civilis eloquentiæ antiquitas & necessitas.

Eloquentia civilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationẽ antiquitatis: siquidẽ cum ipsis hominũ cœtibus habuit initium, qui non nisi beneficio sermonis inter se coaluerunt. Ubi primum vestigium societatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium incultam barbariem paulatim ad mansuetioris vitæ jura legesque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac civili vita dicendi rationem, ut hoc unum ad regendos inflectendosque animos præsidium vel maximum arbitrarentur; cujus ope destituti Principes, se concionum fluctibus objicere prorsus verebantur. Itaque Moyses ille sanctissimus, in sacris, licet antea cœlestibus prodigiis esset confirmatus, formidat tamen legationem à Deo impositam, quod non sibi videretur eloquens, nec acquiescit priusquam audiat: *Aaron frater tuus Levites, scio quod eloquens sit: Ecce ipse egreditur in occursum tuum. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoq; sermonis humani communibus adminiculis uti divina majestas voluit, ut suam gentem durissimæ servitutis laboribus oppressam, primùm liberaret, deinde inter vastas solitudines errantem consolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

Moyses cur legationem formidet.

Exod. 4. Aaron eloquens.

Portæ Hebræorum.

At postquam apud Hebræos constituta fuit respublica, celebratæ sunt *Portæ*, in quibus conciones, & judicia exercebantur: ex quo fit ut nonnunquam pro ipsis magistratibus sumantur: nec sine ratione, *Portas mortis*, ad psalmũ 9. pro iniquis Judicibus accepit Remigius. Gloriosũ igitur fuit in porta dicere, concionem avidis auribus instantem detinere, salutaribus consiliis

Job. 38.17. Sap. 16. Isa. 38.

Conciones Græcorum.

filiis suos cives juvare, contra vim munire, pupillis, & viduis adesse velut Deum de machina, infectum reddere quicquid oportuerit, factum, rationum pondere dicendique vi ac suavitate vendicare. Nec dissimili exemplo apud Græcos ab heroicis inde temporibus frequentatæ sunt conciones: in quibus quantus esset ardor animi, & concurrentium fremitus, describit Homerus his versibus:

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἁδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων,
Βοτρυδὸν δὴ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μὲν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.
Ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, καὶ κλισιάων.
Ἠϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Cogitur scilicet populus à novem vocalissimis præconibus, instar apum racematim effusarum convolat, consurgunt Principes, concionantur. Agamemnonis majestas quædam dicendi propria est, in Menelao suavis elucet breviloquentia, Nestori melleum flumen cordi est, Ulysses fundit orationem densam, & hybernis nivibus simillimam. Hæc Civilis eloquentiæ cunabula; quæ si rectè consideretur, ante Epidicticam cœpit, sed nunquam perfectionis culmen attigit antequam exornativæ hujus & mulcentis Suadæ, veluti quodam ubere fœcundaretur. Duo autem sunt eloquentiæ civilis, quantum complecti quidē licet, brachia, quorum alterum in suasionibus & dissuasionibus viget: Alterum in controversiis & judiciis sese promit uberiùs. In his enim quasi quibusdam gloriæ theatris hæc facultas semper floruit, atque dominata est. Quamobrem ut totam hanc eloquentiæ rationem liquidiùs complectamur, in genus deliberativū & judiciale dividemus.

Duo Eloquentiæ civilis brachia.

DELIBERATIVUM genus.

CAPUT I.

DEmonstrativi generis divitias contemplati, nunc quasi ex amœnissimis hortis in aulam sanctiorem progredimur.

Deliberativum genus est, in quo cœlestis illius Minervæ domicilium, sacrarium Themidis, rationis, & prudentiæ sedes, fons mentis, judicii, & consiliorum omnium.

Ἐξοῦ τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Is olim nobilissimis ingeniis aditus ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic cursus gloriæ, hæc triumphorum omnium seges, hoc eloquentiæ quoddam seminarium. Atheniensis quippe & Romana respublica cùm ex Aristocratia regerentur, & unicuique, qui modò jus haberet sententiæ, liceret de rep. & opinari, & dicere, quam non oratorum copiam effuderunt? Ingens erat animorum impetus, omni conatu properantium ad decus. Invitabant suis pretiis res maximæ, de quibus decernebatur; titillabat dulcis illecebra gloriæ, & movebat reipublicæ amplitudo, &, si nihil decus publicum, privatum certè commodum, cùm inde amplissimæ fierent rebus familiaribus accessiones, nonnunquam incitabat. Hinc Demosthenes, hinc Cicerones, hinc Æschines, & Hortensii, hinc Cottæ, & Hyperides, vigorem & spiritus in rebus sumpserunt.

Æschylus in tragœdia de septem ad Thebas.

Postquam mutatus est Reipub. status, & penes unum omnia fuerunt, volitans illa concionum libertas imperio paulatim restricta, & quæ antea in publico disceptabantur, ab innumeris ad paucos traducta, inter sanctioris aulæ privatos parie-

parietes agitata sunt. Et hæc certè longè melior, si non ad eloquentiam acuendam promptior ratio.

Oratorum factio multum nocuit reipubl.

Nam quot per deliberativum genus in istis Democratiis importata fuerunt incommoda, qui concionum fluctus, quæ actorum tragœdiæ fuerunt, quis ignorat?

Quotus enim erat inter istos oratores, qui syncerè studeret reipublicæ, qui privatis non esset inescatus commodis, qui venalem linguam non haberet? Itaque cùm ad morum perversitatem audax illa & armata loquentia accederet, ea ab oratoribus in populum gerebantur, quæ injustissima & crudelissima civitates multæ expertæ sunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis concionibus exclusum deliberativum genus locum habet; partim in Principium consistoriis, ubi civilis prudentia, & consummata in rebus peritia cum gravi & ponderosa quadam eloquentiæ forma vim obtinent: partim etiam in concionibus sacris, & ad populum hortationibus, quæ illuminatam sapientiam, & incensam caritate orationem, non multas verborum argutias desiderant: Partim etiam in privatis rebus, quæ ad vitæ institutionem pertinent, quo in curriculo nobiles Philosophi, ut Isocrates, Dio Prusæus, Maximus Tyrius, Arianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, & alii feliciter desudârunt.

PRÆCEPTA GENERIS DEliberativi ex veteribus ἐν τόπῳ expressa.

CAPUT II.

IN deliberativo, sex considero, definitionem, divisionem, materiam, causam efficientem, formam, finem.

Deliberativum est, quod positum in consultatione, habet in se sententiæ dictionem.

Cic. 3. ad Herenn. Partit. Aristot. Rhet. l. 1. συμβουλῆς τὸ μὲν προτροπή, τὸ δὲ ἀποτροπή.

Partes sunt duæ, Suasio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, consolationes, precationes: & Dissuasio, ad quam spectãt dehortationes, objurgationes, & cæt.

Suasio, est oratio deliberativa, quæ primùm consultatione, quid faciendum sit ostendit.

Dissuasio, est oratio deliberativa, quæ auditoribus aliam partẽ ac suasione ostensa est, persuadere conatur.

Materia in genere est de contingentibus futuris, quæ ad nos referri possunt, & quorum causa & origo est in nobis sita, non est autem de fine deliberativo, sed de his quæ pertinent ad finem.

Deliberativi quinque argumenta

In specie, si causa sit publica, quinque ab Aristotele numerantur, lib. 1. Rhetor. vectigalia; bellum, pax, custodia regionis quæ importantur & exportantur: ratio ferendarum legum. πόροι, πόλεμος, εἰρήνη φυλακὴ χώρας, εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα· νομοθεσία.

In privatis causis tot occurrunt quot sunt hominum negotia, in vita & re familiari instituenda; ut an litteris debeat navare operam, aut mercaturæ Polemon? an uxorem ducere, an cœlibem vitam consectari, an agrum emere, an iter suscipere, an in Canadiam navigare?

Materia, alia simplex, alia composita.

Simplex, ubi unum quid in quæstionem cadit, ut an Athenienses rem navalem curare debeant.

Composita, ut an Cæsar victo Pompeio Romam remeare, an in Hispaniam proficisci debeat.

Efficientes causæ deliberationis.

Efficientes causæ sunt, qui deliberant, in

in quibus primum ſpectanda authoritas, & in publica cauſa, quis ſit ſtatus politiæ.

Reſpublica una. Reſpublica magna.

Seneca libro de beata vita, c. 3. duas reſpubl. animo in univerſum complecti jubet; Unam magnam, & verè publicam, quâ Dii (inquit) atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos civitatis noſtræ cum cœlo metimur: Alteram, cui nos aſcripſit conditio naſcendi. Reguntur porrò civitates tot modis, quot ſunt genera adminiſtrationis.

Monarchia

Variæ autem ſunt ſpecies politiarum. Regnum, ſive monarchia, eſt unius principatus, ſive, ut ait Ariſtoteles lib. 3. politiarum, unius imperium, communemque utilitatem ſpectans.

Monarchia & Regni differentia.

Polybius, lib. 6. Monarchiam à Regno diſtinguit, quòd Monarchia dicatur, ſi ſi quis robore corporis & animi viribus præſtans, ſibi Imperium & principatum alicujus populi ſumat, & obtineat, ſine voluntario populi conſenſu: Regnum verò ſit dominatus reipublicæ conſenſione uni conceſſus. ἀκατασκεύως (inquit) καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία. Ταύτῃ δ' ἕπεται, καὶ ἐκ ταύτης γίνεται μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεία.

Ariſtocratia.

Ariſtocratia eſt optimatum Imperium, vel, ut ait idem Polybius, cùm reſpublica ſecundùm electionem à juſtiſſimis & prudentiſſimis viris æqualiter adminiſtratur. Ἥτις κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βραβεύηται.

Democratia.

Democratia definitur, Imperium populi communem utilitatem ſpectans. Hæc ſunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus prava totidem opponuntur à Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia.

Tyrannis.

Tyrannis eſt abuſus Monarchiæ, & illegitima imperii occupatio.

Oligarchia

Oligarchia eſt imperium ad utilitatem paucorum divitum ſpectans.

Ochlocratia.

Ochlocratia eſt tenuiſſimæ plebis principatus.

Anarchia.

Addi poteſt ex Diodoro, Anarchia, quæ ſolet exurgere ex turbulentiſſimis temporibus, ubi, ſine Rege & cæteris magiſtratibus, fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus & Principibus: quibus, ut ait Pariſatis illa apud Plutarchum, verbis opus eſt byſſinis; an cum optimatibus, apud quos honeſta & legitima dicere oportet; an cum plebe, bellua multorum capitum, cum qua negotium tractare, difficillima res omnium. Neque verò ſatis eſt dignitatem in viris ſpectare, ſed morum, & conditionis, & ingenii rationem habere oportet. Prudenter igitur Ariſtoteles in Rhetorica agit de moribus juvenum, & ſenum, & virorum, quæ ego hîc ἐν τύπῳ ſubjicio.

MORES IUVENUM, virorum, & ſenum.

CAPUT III.

Hieronymus in Eccleſiaſtem, cap. 12. paucis adoleſcentiam definiens, huic adjungit comitem ſtultitiam. Chryſoſtomus epiſt. 3. ad Olympiadem ait, hac ætate ingentem eſſe libidinum tempeſtatem, magnam verò rationis imbecillitatem. Ἡ πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Similiter Ambroſius de Abel & Cain lib. 1. cap. 3. Iuventutem variarum illecebris paſſionum fervere. Sed ubi maturior ætas acceſſerit, tanquam pubeſcentis laſciviæ tempeſtate diſcuſſa tranquillitatem refundi, & in quoſdam portus quietos laſſæ animæ navigium ſubducere. Baſilius in cap. 3. Iſaiæ, pluribus juventutis mores deſcribit. Plato, lib. 7. de legibus, facit puerum quovis beſtia intractabiliorem, his verbis; ὁ δὲ

παῖς

Digitized by Google

παῖς πάντων θηρίων ἐςὶ δυσμεταχειρισότατον. ὅσῳ γὰρ ἔχει πηγὴν τῦ φρονεῖν μήπω κατηρτυμένην, ἐπίβουλον, καὶ δριμὺ, καὶ ὑβριςότατον θηρίων γίγνεται.

ἐμμετάβολοι, ἁψίκοροι περὶ τὰς ἐπιθυμίας. Horat. amata relinquere pernix.

Juvenes sunt cupidi & parati ad ea efficienda quæ concupiverint, sectatores voluptatum, & in horas mutabiles, fastidiosi in cupiditatibus, & celeriter quidem & valde concupiscunt, statim verò sedantur: vehementes sunt eorum impetus, sed non diuturni; cujusmodi ægrotorum sitis & fames: at senum cupiditates, partim decrescunt, partim languescunt; quare lucri sunt avidi, & remissis voluptatibus lucro serviunt; Viri mediocriter se habent ad voluptates.

θυμικοὶ καὶ ὀξύθυμοι. Talibus exarsit dictis violentia Turni.

Juvenes sunt iracundi, statim excandescentes, maximè si propter studium honoris parvi fiant: Senes excandescunt imbecilliùs, viri moderatiùs.

τὸ νῖκος ἀπαιτοῦσι, φίλοι δὲ χρημάτων.

Juvenes studiosi sunt honoris & excellentiæ, & victoriæ magis quàm pecuniarum; nondum enim egestatem experti sunt. Senes sunt vitæ appetentes, maximè extremo tempore; quia cupiditas est rei absentis, & quo minus est vitæ, eo magis desiderant.

Heliod. οὐ κακοήθεις ἀλλ' εὐήθεις.

Juvenes, ut plurimùm non sunt malis moribus, quod non sint veteratores; Senes contra, sunt magis versipelles, ut omnia in pejorem partem rapiant; Viri sunt in utroque moderatiores.

εὔπιστοι,

Juvenes sunt creduli, quia nondum in multis decepti: Senes suspiciosi, quia magis periti: Viri, neque leviter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

εὐέλπιδες.

Juvenes sperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confiduut, neque nimis timent.

αἰσχυντηλοί, ut apollonii Medea:

Juvenes sunt verecundi, & facilè erubescunt: Senes duriorem habent frontem: Viri neque omnino verecundi, neque sine aliquo rubore sunt.

Juvenes honesta præferunt utilibus: Senes necessaria honestis: Viri mediocritatem obtinent, inter parcimoniam & luxuriem.

ἡ δ' ἐγγελῶσι ἔστι Βαλοῦσα... παρθενικὰς ἐρύθηνε παρειὰς.

φιλόφιλοι.

Juvenes curiosi sunt, sodalium gaudent enim consuetudine: Senes non ita: Viri, mediocriter.

ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἁμαρτάνουσι.

Juvenes in omnibus ferè sunt nimii, nimis amant, nimis oderunt, tum putant se scire omnia: Senes peccant defectu, & putant quidem, sciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effusiùs, sed oderunt quasi amaturi, & amant quasi odio habituri.

Juvenes misericordes sunt; sua enim innocentia cæteros metiuntur; Hoc ipsum viris & senibus convenit.

Juvenes vident lubenter, & sunt faceti. Senes plerunque ἀγέλαστοι odere ridiculos: Viri sectantur mediocritatem. Hæc paucis Horatius complexus est.

Horatius in arte.

Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor, maturis dandus & annis;
Reddere qui voces jam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere & iram,
Colligit ac ponit temerè, & mutatur in horas
Imberbis juvenis; tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis cupidusque, & amata relinquere pernix:
Conversis studiis ætas, animusque virilis
Quærit opes & amicitias: inservit honori:

Commisisse cavet, quod mox mutare laboret:
Multa senem circumveniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inventis miser abstinet, & timet uti,
Vel quòd res omnes timidè gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorque minorum.

Et hæc quidem aurea, Aristotelisque & Horatii digna judicio: sed tamen ingenia plerunque in consuetudine, & vitæ ratione, atque institutis, ita mutantur, ut inveniantur senes pueri, & pueri senes: Hoc erit prudentis oratoris animadvertere. Ex iis quæ dicta sunt, colliges, ut plurimum juvenum animos illecebra gloriæ titillandos: temperandum aliquando in eorum levioribus vitiis, expectandum tantisper donec iracundiæ & cupiditates defervescant, nihil cum cupidis agi, defecatis emotionibus animi, omnia futura remissiora, contra torrentē non esse luctandum. At si indomitæ libidines fuerint, & major indies audacia, præcipuè in agrestib⁹ animis, ut non modò tēporis longinquitate non mitescat, sed obfirmatæ malitiæ incrementis serpat latius: efficiendum ut qui lenitatem contempserunt, severitatis aculeos sentiant. Solent enim simillima ingenia, ut muscæ aceto, sic severitate excitari, aut ad exemplum aliorum frangi, si modò curvari non possunt. Apud senes maximè spectanda erit utilitas, pecuniæ, prædiorum, opulentiæ, & omnium commodorum ad vitam accessio. Apud viros, ut ipsi rationem audiunt, oratio erit ex honestate & utilitate temperanda.

MORES SECUNDUM conditionem.

CAPUT IV.

Nobilium mores.

Nobiles, omnino sunt honoris cupidi: ita enim compositum est hominum ingenium, ut ea quæ habent, studiosius quærant & accumulent: At nobilitas est dignitas quædam, & honor majorum, qua fit ut alium atque alium honorem semper appetant. Iidem quoque facilè contemnunt, sunt enim fastidiosi stomachi. Divites sunt sæpe contumaces, contumeliosi, delicati, ob mollitiem & felicitatis ostentationem arrogantes, apud quos difficile est agere, nisi torrens fortunæ virtute reprimatur. Sed licet apud Theophrastum videre elegantissimos harum personarum characteres.

Mores plebis.

Mores plebis describunt summi artifices, Plato, Sallust. Cornelius Tacitus, Seneca, Xenophon.

Platoni dicitur bellua multorum capitum, θηρίον πολυκέφαλον.

Xenophonti, ἀχάριστον, ὠμὸν, βάσκανον, ἀπαίδευτον, multitudo, inquit, ingrata, crudelis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi sunt impigræ linguæ, ignavi animi.

Livius, privata cuique stimulatio, vile decus publicum.

Sallustius, multitudo vulgi magis more quam judicio, post alium alius, quasi prudentiorem, sequitur.

Item. Natura invidum vulgus ægris oculis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio est mobili, seditiosum, atque discordiosum, cupidum novarum rerum quie-

quieti & otio adversum, aut servit humiliùs, aut superbè dominatur. Hæc & alia Lipsius. Apud hujusmodi homines, nisi priùs bonis moribus excolantur, difficillima est omninò oratio, ubi nulla ratio. Itaque in istis & similibus satius conticescere, quam sine fructu, & sæpe cum maximo periculo verba facere. Tentanda sunt etiam nonnunquam remedia severiora, ubi minimè prosunt lenia. Sed hactenus de moribus personæ.

Iam in deliberativo genere spectandus sequitur post efficientem finis, & is, honestas cum utilitate conjuncta, omnis autem honestas cum virtute posita est.

De honesto.

Virtus est animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus est: cujus quatuor sunt fontes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia: de quibus in demonstrativo genere dictum est.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere possit argumenta ad rem suadendam, vel dissuadendam, ostendemus, si rem secundùm justitiam probare velit.

Honesti ratio quomodo tractanda.

Primùm, demonstrabit; eam divino cultui consentaneam, summo numini gratam & acceptam.

Secundò, patruum institutis & legibus, consuetudinibus maximè convenire: parentum, affinium, civium charitatem inter se continere.

Tertiò, spectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis necessarium est.

Quartò, improborum audaciam reprimere, bonis signum ad bene sperandum proferre.

Quintò, disciplinam & modestiam civitatis, hoc maximè facto contineri.

Postremò, nefas esse fidem violare, officium negligere, ignominiosam perfidiæ notam subire, servandam cum hostibus fidem, necessitudinem cum clientibus retinendam, deinde religiosè observandum vetus dictum: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Ut rem honestam esse secundum fortitudinem planum faciat orator, in primis magnam esse ostendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundo, pro honesta causa non modò subeundos, sed ultrò etiam appetendos esse labores.

Tertiò, mortem quavis turpitudine jucundiorem esse.

Quartò, virum non esse, qui propter dolorem, ab officio, fortitudine, & honestate recedit.

Quintò, pro veritate, & sua suorumque, sed potissimum pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recusanda.

Temperantia uberem suasori & dissuasori materiam suppeditabit, cum ostendet, quam magnum, quam regium, quam divinum sit libidinem coercere, vota immodica, & cupiditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compescere, victis ignoscere, jacentes erigere, denique in summa dignitate & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras sparsa virtutes efficiet, ut orator advocet in consilium præteritas, memoria duce; & comite experientia, consideret præsentes, consulat peritos bonosque consiliarios, se ipsum excitet & acuat ad bene conjiciendum, ratiocinetur, provideat, circumspiciat locum, tempus, facta, personas, prospiciat difficultates, & maturè adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quæ secus fiunt, contra prudentiam fiunt.

DE UTILI.

CAPUT. V.

Utilitatis duæ partes.

VTilitas duæ sunt partes: Prima, incolumitas; altera, felicitas.

Proponet igitur prudens orator malorum fugam: eo enim argumento maximè afficiuntur auditores; nec ullus est adeo sui negligens, qui non statim cogitet, quo pacto se à periculo expedire, & salutem consequi possit. Felicitas omnes utilitates complectitur, quæ humanam vitam exhilarant; sub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, ut ad ea pene sola aures arrigant, cætera perfunctoriè & oscitanter audiant.

DE NECESSARIO, Facili, Iucundo.

CAPUT VI.

OMnia porrò argumenta facilè obruit necessarium: Nam etsi utilitates, quam speciosissimæ ostendantur, inveniuntur tamen adeo segnes animæ, quæ non facilè commoveantur, maximè si quid exhauriendum est in negotio laboris. At ubi necessitas rei obeundæ clarissimè ostenditur, qualis est salus animæ, corporis, fortunarum, compendiosius est ad suasionem & dissuasionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerso, suadendum fuit, ut religiosum institutum arriperet. Quæ honestatis illecebra, aut utilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, ut videbatur, prorsus natum inflectere potuisset, ut id consilii caperet? At ubi à viro sancto, cui suam conscientiam permiserat, audivit nullum aliud ad æternam felicitatem sibi iter esse relictum; Homo, qui à teneris aulæ deliciis assueverat, ita repentè est immutatus, ut relicto pristino vitæ genere, totum se religiosæ disciplinæ committeret. Orcynus hamo captus luculentius sibi vulnus infert, ut hamum extrudat: Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quanquam acerrimo dolore, exscindi, lanienam omnem subeuntes, ut quod reliquum est vitæ, servent, ac tueantur, inducti una ratione necessitatis.

Platus l. 1. cap. 14.

Orcyni piscis ars.

Ælianus de animalibus.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad suadendum bellum adversus M. Antonium, quam istud, *Agitur enim, non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio ignominiaque perituri.*

Cicero. Philipp. 4.

Additur his quoque capitibus facilis jucundique ratio, quæ non leve ad inflectendos animos sortita est momentum. Quamvis enim res & honesta sit, & multas contineat cum honestate conjunctas utilitates; tamen si nimis sit operosa, deterret plerumque animos, & minores habet ad suadendum emissiones.

DE ARGUMENTIS ET Affectibus generis deliberativi.

CAPUT VII.

ARgumenta hujus generis primùm sunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fusiùs actum est, deinde auctoritates, & testimonia, pacta, conventiones, exempla, & cætera similia.

Sed nihil ita familiare est ac sunt rerum personarum, locorum, temporum, rationum, causarum denique adjuncta: è quibus, si rem bene discurias, invenies omnia fere decerpi argumenta.

Nec

Deliber. gen. Nec ullum validius est telum quam omissis communibus de honestate digressionibus, ad ea, quæ intima sunt devenire.

Affectus. Affectus autem hujus partis præcipui sunt, desiderii, spei, amoris, timoris. Nam vel bona quærenda proponuntur, & tunc eorum desiderium excitari atque inflammari solet: vel ad desiderium accedit certa atque explorata ratio facultatum, quibus ea facilè possumus assequi, & hoc spem erigit, erectamque fovet, ac sustentat: Vel rei bonitas, pulchritudo, utilitas, quasi præsens ob oculos ponitur, ut ardentiores quasdam amoris faces injiciat: Si contrà dissuadendum est, res impeditæ, difficiles, molestæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris & desperationis commovetur.

Hermog. lib. 1. de Invent. Demades orator, cùm fortè ad Philippum Regem legatus missus esset, ut eum Athenarum desiderio incenderet, urbem descripsit in mensa. Contrà, Cicero ut pacem dissuadeat cum M. Antonio sanciendam, postquam nullam intercedere posse ostendit, ut motus terroris & odii inurat, ejus crudelitatem depingit.

Cicero Philip. 4. Nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm ante oculos trucidatio civium.

DE ARTIFICIO SUASIONUM, & dissuasionum.

CAPUT VIII.

Suadendi & Dissuadendi ars. Suasionis igitur, vel Dissuasionis hoc primum caput est, ut venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur sensus, cum quibus res agenda est. Neque solum natura, ingenium, institutio, conditio, sed etiam affectus, ut amores, odia, metus, voluptates, & privata quæque adjuncta perquirenda sunt; Quæ quò melius dignoscuntur, eò faciliorem suppeditant persuadendi rationem.

Atque ut Imperator in urbis obsidione loca omnia sagacissimè pertentat, ut qua parte debiliorem viderit, hac impressionem faciat; sic orator omnes pectoris aditus collustrat, antequam destinato, quod cupit, ictu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, non minus diserti oratoris, quàm navi Principis; qui cùm exercitum haberet, ex variis gentibus conflatum, varia oratione, ut cujusque animis aptum erat, milites alloquebatur: Macedones tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam, atque ultima Orientis, non ipsius magis quàm suo ductu profecti, inveteratæ virtutis admonebantur. *Curtius l. 4.* Illos terrarum orbis liberatores, emensosque olim Herculis & Liberi patris terminos, non Persis modò, sed etiam omnibus gentibus impositur os jugum. Macedonum Bactra & Indos fore: Minima esse, quæ nunc intuerentur: sed omnia victoria parari. Hæc apud generosos animos. Deinde cùm videret tot terrarum spatia emensos, nonnihil difficultatum occursu retardari, insinuat. *Suasionis artificiosæ exemplum.*

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ saxis sterilem laborem fore: spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse propelli. Victor ad hæc Atheniensium Philippus pater invocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & urbis in ea nobilissimæ ad solum dirutæ species repræsentabatur animis.

Cum adiret Græcos, admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella, Darii priùs, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terramque populantium, ut neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Dein Deûm templa ruinis & ignibus esse deleta: urbes eorum expugnatas: fœdera humani divinique juris violata.

Illyricos verò, & Thraces rapto vivere

 assuetos,

Digitized by Google

assuetos, aciem hostium auro purpuraq; fulgentem intueri jubebat, prædam non arma gestantem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aspera suorum montium juga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum campis agrisque mutarent. Ita quaquisque capitur esca deliniendus.

Suadentis partes quæ? II. In eo qui suadet, duo potissimùm requiruntur, auctoritas, quæ ex sapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris invalescit: Deinde amor & benevolentia in res nostras. Primùm igitur maximè solemus moveri eorum sapientia, peritia, & experimentis, qui aliquid suadent, vel dissuadent; quod eleganter his versibus expressit Ausonius:

Auson. ad epigram. ad Theodosiū Imperat.

Agricolam si flava Ceres dare semina terræ,
Gradivus jubeat si capere arma ducem,
Solvere de portu classem Neptunus inermem:
Fidere tam fas est quàm dubitare nefas.
Insanum quamvis hyemet mare, crudaque tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus;
Nil dubites auctore bono.

Itaque navum ducem facilè sequuntur milites, & in quamcunque partem inflexerit, moventur. Quin laceris & exarmatis navigiis impositi, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, unius viri robustissimi quâdam auctoritate concitati: sin contra imperitus sit, aut felix Imperator, tutissima quæque formidant. Similiter in cæteris evenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus suam salutem committant: quos ubi tales sibi persuaserint, nihil non valetudinis recuperandæ causa sub eorum auspiciis faciunt; callidos, & longo rerum usu tritos nautas, navigantes; doctos præceptores, discipuli; bonos fabros, bonos sartores, bonos etiam cerdones quisque desiderat, quibus rem suam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos benevolentia. Nam si peritissimum hominem in ea re quam aggredimur nacti sumus, versutum tamen, fallacem, & sui potiùs amantem quàm nostri, deprehendamus, ejus suasiones & dissuasiones aversamur. Hoc Virgilius in oratione Junonis & Veneris indicare voluit quarto Æneidos: Nam Junonem, blanda & valde probabili oratione de retinendo Ænea Carthagine, loquentem inducit:

Simulatores & versuti semel detecti, nihil persuadent.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactosque hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petisti;
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem;
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid hac oratione in speciem honestiùs, aut utilius? nec tamen persuadetur Venus. Cur? *sensit enim simulatâ mente loquutam.* nec sibi tam benevolam Junonem credere poterat. Frustrà igitur laborans in suadendo, aut dissuadendo, qui minimè diliguntur, aut amici non putantur. Priùs devincire pectus oportet, quod ferias; quod si laboret aliquâ suspicione, paulatim obsequiis & certis benevolentiæ signis evellenda est, antequam res longiùs progrediatur. Contrà, si nihil obstiterit, si sapientia, si integritas, si fida in suadente benevolentia, magni sunt ad omnē persuasionem aculei, & qui his fultus adminiculis suadet, ἐν γὰρ τῷ πλέον δικαίῳ τὸ πλέον λαλοῦντι σύμφορον ἐστι. τὸ ἐν ὅλοις κυρίοις καὶ τοῖς δικαιώμασιν.

S. Ignatius in epistola ad Philadel. μαγαδὶς χορδαὶ τῆ κιθάρᾳ, ut author est D. Ignatius Martyr, in epistola ad Philadelphenses: Silentio plus potest quàm alii verbosa oratione: Mandatis enim Dei, & justitiæ præceptis congruit, ut fides citharæ.

III. In argumentis videndum est ut minuta succidantur, ea autem proferantur, quæ majoris sunt ponderis; qualia sunt divina; *Nam omnes religione moventur*, & nulla res multitudinem efficaciùs regit. *Cicer. 5. in Verr. Curt. l. 4.* Plenæ sunt exemplis omnium gentium historiæ in quibus falsa etiam superstitione delusæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, ut ait Valerius Maximus, prisci Romani statas solemnèsq; ferias Pontificum scientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum observatione; Apollinis prædictiones, vatum libris; Portentorum, depulsa Hetrusca disciplina explicari voluerunt.

His artibus Zoroastres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienses Minos, apud Romanos Numa multa suaserunt: Verùm fraude superstitionum agnitâ, nullum argumentum est debilius.

Divinis proxima sunt humana ἀποτρεπτικὰ, quæ spectabile damnum inferunt, ut morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amissio fortunarum, quorum propositi terrores si imminere videantur, potentissimis machinis animos percellunt.

Ἀναιρετικὰ consequuntur bonorum spes & promissiones, quibus quisque pro suo ingenio, ut superiùs demonstratum est, afficitur; quò certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Suasionis forma & modus. Quartò, quod ad modum attinet, videndum est, ut commodo loco, ut opportuno tempore, ut minimè suspicioso, & reluctanti, ejus qui movendus est animo, prima fiat aggressio; Deinde ut non apparata, non insidians videatur oratio, non verbosa sit, non picta, non juveniliter lascivies; sed simplex, honesta, sincera, parca verborum, sententiis & argumentis pressa: quod maximè fieri oportet, ubi de re negotiosa sermo est apud callidas & occupatas aures, adde etiam suspicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio est in floridis argumentis; qualia solent esse Ethicorum Philosophorum: tales enim orationes expolitionem, quanquam sobriam illam quidem, & minimè fucatam, desiderant: juverit nonnunquam verbis res & experimenta conjungere; quod Cyrus admodum prudenter fecisse memoratur à Justino: qui cùm expeditionem in Medos pararet, convocato populo, jubet omnes præsto cum securibus adesse, & sylvam viæ circumdatam excidere. Quod cùm strenuè fecissent, eosdem postera die, ad paratas epulas invitat: Deinde, cùm alacriores ipso convivio factos videret, rogat, si conditio proponatur, utrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an præsentium epularum; præsentium, ut acclamavere omnes; ait, Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se sequutos, hodiernis epulis. Lætis omnibus, Medis bellum infert. Ita re ostendere oportet, quod suadetur: nihil enim est ad infringendam aliorum dissuasionem, nostramque sententiam confirmandam, potentiùs.

Si res desint, valida sunt exempla sæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in utramque partem momentum habere solent.

DE EXHORTATIONE & Cohortatione.

CAPUT IX.

Exhortatio differt à Suasione; quod hæc sit consilii; illa, motus in Suasione,

sione, siquidem Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quamobrem, & in suadendo, ut re adhuc incerta, plus argumentorum est, in exhortando plus caloris. Providendum est in primis, ut res ad quam hortamur alios omnes, numeros habeat honestatis: nam si quid turpiculi appareat, rationibus prius erit diluendū, quàm motus & affectuum faces adhibendæ.

In exhortando animus prius ratione vincendus quàm movendus.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facilitate constet: nam si minimè convictos & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idem facias ac si lignum adhuc viride & crudum prima aggressione nitaris incendere. Itaque nec de suo ingenio desperantem, abjectum, & formidantem omnia, statim incensâ oratione movebis, ut literas discat; nec avarum, aut sordidū, ut sumptum faciat, nec Drancem frigidū, ut prælietur: sed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obversantur difficultatum pondera, discutiantur.

Animi quidam sulphurati.

Tertiò, ut sulphurati quidam sunt animi, secundùm Plotini dictum, qui statim flammas concipiunt; ita parciores verbis apud eos esse oportet oratores; pigris verò & segnibus validiùs instandum, si quidem speretur aliqua ratio honestatis; sin autem tam angustæ sint & tenebricosæ mentes; ut nulla bonæ spei scintilla promicet, quid attinet frustrà prolixam orationem perdere? in quo præclarè monet Dio Prusæus in oratione prima de regno, successus eloquentiæ & exhortationum maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicem, canēs bellicum, ita rapiebat, ut eodem vestigio ad arma prosiliret: At hoc ipsum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præstantes illi quidem, & planè bellicosi; quàm ex ipsius Alexandri acri quodam incitatoque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum deliciis effœminatum, numquam Timotheus, aut Apollo quidem ipse, de cubili excitasset, ut abjecta muliebri consuetudine, ferro se accingeret.

Quartò, si persona quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minùs pugnax rationibus, minùs calens & profusa verbis videri debet (nisi temporum & periculorum ratio aliud expetat:) Nam dignitas ipsa potentissimum est ad feriendos animos telum, & ut ait Cornelius Tacitus, Suasio vel Exhortatio, ab eo qui jubere potest, vim necessitatis affert. Cavendum est tamen ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamvis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quintò, in exordiis & insinuationibus præferre debet sæpius orator spes egregias de eorum virtute quos exhortatur, ut se potiùs, officii, aut aliâ ratione inductum, idipsum exhortationis genus aggredi demonstret, quàm quod hortatore alii indigeant, qui suâ sponte sint satis incensi. Hoc artificium observat Dio Prusæus, ad Trajanum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, ut Imperatores instructâ acie solent; quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur: sic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor.

Non debet esse nimis argumentosa.

Sextò, etsi minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus effluens, sunt tamen vividæ & pressæ rationes afferendæ, quibus veluti clavi audientium animis quàm altissimè defigantur. Erunt autem maximè petendæ ex intimis rei, & negotii, quod tractatur, adjunctis, quæ si clarissimis & recentibus adjungantur exemplis, multum habent ad permovendos animos ponderis. Nec istud omittit M. Tullius

M. Tullius in sua exhortatione.

Ut igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, vestro studio & virtute fregistis; sic Antonii nefarium latrocinium, vestra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducumque vestrorum brevi tempore oppressum audietis.

Septimò, exhortationis anima est pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acribus & densis agnoscitur; ut,

Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quo cum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille servitutem vestram, ut anteà, sed jam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine atque nefario, sed cum immani tetraque bellua: quæ, quoniam in foveam incidit, obruatur.

Octavò, potentissimum est exhortationis genus, ubi prævit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa disertissima Darii regis oratione, post acres & varias rationes illam addit, quasi colophonem:

Ipse, non patrio more solùm, sed etiam, ut conspici possim, curru vehor, nec recuso, quominus imitemini me, sive fortitudinis exemplum, sive ignaviæ fuero.

Dehortatio. In dehortatione par est fermè ratio, nisi quod animi jam præmissa hortatione perculsi, contrariis rationibus muniendi sunt, & ardor, si quis est, restinguendus. In quo plurimùm aliquando valent ironiæ, quibus ea quæ ab incensis hortatoribus sunt allata, quasi ingesta frigida obruuntur. *Ejus ars.* Redarguitur auditorum simplex credulitas, qui se fascinari & quasi naso duci permittunt. Adhortatorum veteratorium ingenium, & fraudes, consultò ad impellendos animos compositæ notantur. Res aut mala aut vilis: aut si bona est, dura, laboriosa, difficilis, & supra facultatem omnem ostenditur.

Montes aurei à vanis hortatoribus promissi deridentur: contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, etsi contingant parum frugiferi, exaggerantur. Dissimilitudo exemplorum, si quæ ab adversariis sint intertexta, pleniùs judicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum sensibus accommodata proponuntur. Ad summum animi à jucunda bonorum specie, ad terrores & impeditas difficultates traducuntur.

DE CONCITATIONE, & Conciliatione.

CAPUT X.

Quæ de affectibus odii & iracundiæ, ejusque lenimentis antea dicta sunt, concitationis & conciliationis artificium satis ostendant. Ac animos quidem ad iracundiam atque odium movere, objectâ præsertim injuriæ atrocioris specie, eaque Rhetoricis excitata coloribus, haud est operosum; cùm omnes ad suas ulciscendas injurias, non levi propensione rapiantur: At verò ardentes furiis restinguere,

Hoc opus, hic labor est.

De privatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur singularis; Quid in parandis efferatæ multitudinis animis, quæ præsidia satis secura reperiri possint? Certè fatendum est, debilia hic esse eloquentiæ opera, nisi aliis præsidiis sustententur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam objiciat? aut musico concentu tigres emollire tentet? quanquam multùm potest diserta oratio; nisi tamen alium habeat comitatum, quàm verborum, parum secura est: quem verò? sapientiæ, sanctitatis, amplitudinis, *Conciliatio.*

nis, benevolentiæ, amoris; addo etiam radios quosdam majestatis, quos Deus imprimere solet in eorum vultu quos sibi veluti vicarios in regendis hominum cætibus constituit:

Tum pietate gravem, & meritis, si fortè virum quem,
Conspexere, silent.

Hac ratione Iulius Cæsar seditionem exercitus verbo uno compescuit, *Quirites* vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones deterruit. Aleander Severus admodum adolescens tumultuantes copias ita repressit, ut & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Conciliationis methodus. Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & majestatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter observanda sunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum justissimis auctoritatis & innocentiæ præsidiis credendum. Primi enim impetus solent esse belluarum qui semel atque deflagrarunt, libero ansam orationi prehensionesque permittunt. Postremò etiam, & venæ hominum tenendæ, sensusque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, ut quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, plenius agnoscatur. Ad summum, modò lenimentis, modò etiam severioribus remediis, prout res & tempora postulabunt, vulneri medendum est.

Concitationis insigne exemplum. Sunt apud Cornelium Tacitum duo insignia pacandarum seditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iisdem diversa hominum ingenia, variique & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatum in Pannonia, & gravis oritur seditio, authore Percennio: Agnosce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in castris Percennius quidam, dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus.

Digna fax hac seditione: nunc animadverte quàm opportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentis impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare; Postremò promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat:

(Agnosce insigne artificium linguæ virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutātem adhuc Principem, precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quòd tricena & quadragena stipendia senes, truncato ex vulneribus corpore tolerent.

(Deinde) Militiam gravem, infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari: Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna

Hi concitationum stimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsii allevatus, circumstantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos:

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miserrimis lucem & spiritum reddidistis sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos è Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit, per gladiatores suos, quos in exitium militum habet, atque armat? Responde, Blæse, *Concitationis ars malitiosa.*

ubi

ubi cadaver abjeceris: ne hostes quidem sepulturam invident: cùm osculis, cùm lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ii sepeliant.

Pacanda seditionis ars in Druso.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid postea? cooritur atrox tempestas: ad quam sedandam mittitur Drusus à Tiberio, rudis dicendi, sed cui promptum erat ad asperiora ingenium, hic cùm truculentis adhuc vocibus concio streperet, nec satis tutum videretur consistere in publico, magnis artibus rem tentat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo visa esset languescere; hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunum ratus, quæ casus attulerat, in sapientiam vertit. Circumiri secretò tentoria jubet, accersit Centurionem Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & si qui alii bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, sibi devincit. Hi commutata oratione apud suos disserunt:

Quousque filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennio-ne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus & Drusis, imperium P. R. capessent? quin potiùs, ut novissimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? tarda sunt quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.

Ita per conscios quàm aptissimè commotæ, jam inter se suspectæ cæterorum mentes, nec difficilè conjurationis mole hoc artificio defluxit, Drusus, ut documentum severitatis relinqueret, jam desertos à seditiosis concitationis duces Percennium & Vibulenum interfici jubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæsar eodem tempore, ad tumultum in Galliis compescendum mittitur, qui ut erat vir eloquens & mansuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in quâ, à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, Italiæ inde consensum, fidem Galliarum extulit: Mox seditiosos increpans: Ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinæ decus? quonam Tribunos, quo centuriones exegistis?

Quid hæc lenis majestas non profuit orationis apud inconditā multitudinem? quæ dedecora non exsorbuit Germanicus? Eò usque deventum est, ut cùm oblato, si vellet, imperio, se moriturum potius quàm fidem exuturum clamitaret, ferrumque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, ut feriret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse*.

Nec satis, nocte concubia, concursu ad januam facto, revulsisque foribus, Cæsarem intento mortis metu vexillum tradere subigunt, in legatos ipsos effervescunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata seditio? miseratione potiùs, quàm authoritate. Nam cùm à furentibus Cæsar filiolum Caligulam & Augustam uxorem summoveret, incederetque muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor; parvulum sinu filium gerens, pudor inde & miseratio, quæ eò traduxit milites, ut mutati sævirent in seditiosos.

Lentiora quidem hæc remedia, sed tamen mitiora fuerunt.

DE CONSOLATIONE.
CAPUT XI.

INter cætera eloquentiæ adjumenta, non postremū est illud subsidium, quod

Digitized by Google

miseris impertiri solet consolatio, ærumnarum dulcissimumquoddam nepenthes.

Consolationis necessitas. Hôc inopia, carcer, morbi, servitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ contumeliam projectum, conflictari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc adversus mortis nimis quotidiana vulnera crebrò usurpata est à sapientissimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Helviam; Plutarchi ad Apollonium: Aristidis ad Eteonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia privata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, desinere: universum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subjacere; quòd disertè tractavit Statius, in epicedio Glauciæ;

Moriuntur omnia.

— Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctesque diesque,
Astraque, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebisque caducæ
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poscunt;
His amor exitio, furor his, & sæva cupido:
Ut sileam morbos.
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes:
Ibimus.

Ad hæc inferetur superbæ esse impotentisque arrogantiæ, ut quis in hac naturæ necessitate, cuncta ad eundem finem revocantis, se unum ac suos seponi velit.

Secundò, petetur à miseriis vitæ, juxta hanc sententiam: *Omnis vita supplicium est*; quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertiò, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumspice: Larga ubique flendi, & assidua materia.

Vita misera. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: Alium ambitio nunquam quieta sollicitat: Alius divitias, quas optaverat, metuit, & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet; alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse; lacrymæ nobis deerunt, antequam causæ dolendi.

Quartò, bona si quæ à mortuo relicta sunt, non ejus fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex adventitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & exclusorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa conjux, cæteraque ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni commodatique apparatus sunt.

Quintò, est bonum mortis optimum naturæ inventum, quæ captivorum catenas levat, ægrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna malè divisas exæquat, &c.

Sextò, felicitas consequentis vitæ, quæ puras & candidas animas excipit.

Hæc Christianæ menti instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem dispexerunt, haudquaquam omittunt: ut Plutarchus ad Apollonium.

Elysii campi. Animarum immortalitas. Οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἐστί τις τιμὴ καὶ προεδρεία (καθάπερ λέγεται) καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατελοῦσιν αἱ τούτων ψυχαί. καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρίτου υἱέος σου, ὅτι τούτοις συγκαταριθμηθεὶς συνέσται.

Plut. ad Apoll.

Lucii in funeribus vestem muliebrem gerunt. Septimò, additur; dolorem, non modo inutilem esse, sed turpem, idcirco Lyciorum legislator, viros in funeribus vestem muliebrem gerere voluit, quò se in luctu mulieres fieri admonerentur.

Deinde

Deinde illæ lachrymæ, vel tibi, qui luges, prosunt, vel mortuo: si tibi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, infelicem putas, quem non debes. Hanc eandem rationem fusiùs urgent Plutarchus & Seneca.

Octavo, sæpissimè vel præmittuntur vel subjiciuntur empla eorum qui propinquorum mortes generoso animo tulerunt; quæ quò magis domestica sunt, & nota, plus habent impressionis; & hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò sumuntur ab adjunctis defunctorum, à vitæ scilicet bene actæ virtutibus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequiis, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satiùs est percurrere, quàm locos communes consectari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate & clarissimis sententiis illuminentur.

Consolationis ars mirifica.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum artem in consolando non vulgarem: cùm enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Julian in epist. ad Amerium.

Primus fuit Democritus, qui ut Dariũ Regem in morte conjugis pertinaciùs lugentem consolaretur, promisit se mortuã ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Nomina ἀπενθήτων trium in tota Perside non sunt inventa.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τριῶν ἀπενθήτων ὀνόματα: trium scilicet hominum nomina, qui nunquàm lugubria sumpsissent nulli propinquorum aut amicorum morti indoluissent: qui cùm in toto regno non essent inventi, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege, præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Plutarch in consol. ad Apol.

Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Arsinoen Reginam, filii mortem sine intermissione lamentantem, hâc fabulâ consolatus est:

Quo tempore Jupiter honores inter Dæmones distribueret, fortè tum luctum abfuisse, ac omnibus jam divisis supervenisse, cumque sibi quoque tribui aliquid honoris postularet, Jovem omnibus in alios insumptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem & lacrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergò alii dœmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficias: quod si suis eum honoribus studiosè veneteris, novam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Consolationis varietas.

Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diversus: cum aliis, Philosophorum armis apertè pugnandum; cum aliis, remissiùs agendum; indulgendum est aliquid naturæ, concedendæ lacrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus evaporat affectus, ut loquitur D. Ambrosius:

Non opprimuntur fletus præceptorum severitate, sed magis irritantur: hic justè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differre juvat, donec primus ille æstus deferbuerit, & quasi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris oculos exsiccare.

Ad summum, longinquitas temporis, civilisque in tolerando dolore constituetur honestas: lætarum subinde rerum influentes species, vel etiam alii affectuum motus excitati lachrymas citò abstergere solent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium in aula Claudii Cæsaris, magnum auctum

honoribus, cùm fratris morte plus æquo perturbatus videretur, scribit;

Cùm voles rerum omnium oblivisci, cogita Cæsarem, fas non est tibi, salvo Cæsare, de fortuna queri.

DE FORMA, ET charactere Elocutionis

In genere deliberativo.

CAPUT XII.

FOrma deliberativi generis erit instructa sententiis & argumentis, nec adeò profusa verbis: maximè verò cùm apud graves personas agendum erit, succingere oportebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à persuasione, quæ in hoc potissimùm genere spectatur, alienum, quàm præculta & ambitiosiùs fluens oratio.

Fucus orationis apud graves personas periculosius.

Itaque disertè notat Dionysius Longinus, ἀφελῶς, simplici Minerva, cum viris Principibus & dominis tractanda esse negotia: nam si coneris fuco elaboratæ dictionis heroicum animum circumvenire, ἀγανακτεῖ εὐθὺς, εἰ ὡς παῖς ἄφρων ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος σχηματίοις κατασοφίζεται, καὶ εἰς καταφρόνησιν ἑαυτοῦ λαμβάνων τὸν παραλογισμὸν, ἐνίοτε μὲν ἀποθηριοῦται τὸ σύνολον, succenset, si quasi puer imprudens à callido Rhetore minutis figuris inducatur, in contemptum sui fucatas probationes interpretatus sæpissimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotiis, ubi res & personæ contractum quoddam & siccum orationis genus desiderant. Nam plerumque etiam intercidunt suasiones magis adipales, & quæ ad Epidicticas orationes multùm accedant. Nolim ego illas nimis austeras & horridas fieri, sed suis pigmentis interdùm colorari.

Talis est illa suasio Sidonii Apollinaris, epistolâ sexta libri primi, ubi virum nobilem, rusticana & umbratili vita impallescentem, ad capessendos reipubl. honores paulò hilariùs hortatur, & floridiùs, his verbis;

Proh pudor, si relinquare inter subsequas rusticanos, subulcosque ronchantes!

Quippe, si & campum stiva tremente proscindas, aut prati floreas opes, panda curvus falce populeris, aut vineã palmite gravem, cernuus rastris fosser invertas, tunc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potiùs expergiscere, & ad majora se pingui otio marcidus & innervis animus attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam excolere, quàm villam, &c. ibidem fusiùs.

SECUNDA PARS Civilis Eloquentiæ.

GENUS JUDICIALE.

CAPUT XIII.

UT Justitia, virtutum omnium præclarissima, plurimùm in rebus humanis splendoris obtinet: Sic genus judiciale, quod in eadem virtute, generis humani custode, fortiter asserenda versatur, ingens sibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci tamque inculto ingenio, quæ si modò umbram reipubl. habuit, statim judicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præsidia salutis, ornamenta dignitatis.

At verò judices, qui eadem dispensant tanto pretio sunt, & fuerunt apud quosque

que mortales, ut eosdem (Theodoreto teste) sacræ litteræ Deos non vereantur appellare.

Judices Dii appellantur.

Τὰ δὲ θεῖα λόγια τὸ γεγονόταν οὐδὲν φύσει προσαγορεύει θεὸν. ὀνόματος μὲν γὰρ ψιλοῦ μεταδέδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò litteræ nihil creatum Deum appellant: nominis solius, non naturæ communionem Judicibus sunt impertitæ.

Reges, primi Judices.

Idcircò apud nobilissimas quasq; gentes, Reges primùm jus dixerunt; de quibus ait Petrus Blesensis.

Qui dat Regibus divitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed ut audiant causam populi, & arguant pro mansuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerunt: quod declarat Claudii exemplum, qui, ut ait Suetonius, & Consul, & & extra honorem, laboriosissimè jus dixit, etiam suis sacrorumque diebus solemnibus, nonnunquam festis quoque antiquitus religiosis.

Et notatu quidem dignum est, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula jus petiisset, recusassetque: illi retorsit, *Noli igitur imperare.*

Reges Franciæ in jure dicendo celebres.

Verùm præclarum juris dicendi exemplum dedere supra cæteros Francorum Reges, qui singulari privilegio sibi manum justitiæ vendicârunt, quam nulli unquam principes in insignibus habuerunt: & appositè Agathias, de Gallico populo ait;

Τὸ ὑπήκοον, δίκαιον εἶναι. τὸ δὲ ἄρχον, ἡμερώτερον.

Curia Franciæ quàm honorifica.

Accedunt sapientissimæ illæ Curiæ: quarum, ut cœlum syderibus, sic Gallia purpuris collustratur; quibus nihil, aut ad sapientiam graviùs, aut ad dignitatem honorificentiùs; Quas ob res, generis judicialis magna semper extitit & adhuc extat dignitas, in quo possit regina eloquentia triumphare.

Sed ut ejus splendorem pleniùs agnoscamus, & singularem circa res judiciarias veterum prudentiam; placet uno aspectu illustrium regnorum & rerumpublicarũ fora ponamus ob oculos, vel saltem per transennam inspiciamus: pleniorem enim de iis sermonem consultò relinquimus iis, qui tractandas gentium antiquitates susceperunt.

QUÆ ANTIQUORUM circa forum & judicia, cura & dignitas fuerit.

Et de iis, Persarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique instituta breviter comparata.

JUDICES PERSARUM.

CAPUT XV.

PRimùm apud Persas selecti Judices fuere, Βασιλῆοι, seu βασιλήιοι δικασταὶ, qui ex consultissimis viris Persarum legebantur, quorum erat perpetuus magistratus, nec nisi in demortui locum alius sufficiebatur.

Judices Regii apud Persas.

Hi jus postulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controversiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib 3. his verbis exprimit:

Οἱ δὲ βασιλήιοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων οὗτοι δὲ τοῖσι δίκας δικάζουσι, καὶ ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων νόμων γίνονται.

Judicis nummarii pœna.

Quantâ verò integritate ab iis administrari judicia reges vellent, testatur Sisamnis exemplum; qui cùm ob rem judicandam, pecuniam cepisse convictus esset, Cambyses, ex corpore ejus detractam pellem,

Sisamnis iniqui judicis supplicium.

Digitized by Google

assuetos, aciem hostium auro purpuraq; fulgentem intueri jubebat, prædam non arma gestantem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aspera suorum montium juga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum campis agrisque mutarent. Ita quaquisque capitur esca deliniendus.

Suadentis partes quæ?

II. In eo qui suadet, duo potissimùm requiruntur, auctoritas, quæ ex sapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris invalescit: Deinde amor & benevolentia in res nostras. Primùm igitur maximè solemus moveri eorum sapientia, peritia, & experimentis, qui aliquid suadent, vel dissuadent; quod eleganter his versibus expressit Ausonius:

Auson. ad epigram. ad Theodosiũ Imperat.

Agricolam si flava Ceres dare semina terræ,
Gradivus jubeat si capere arma ducem,
Solvere de portu classem Neptunus inermem:
Fidere tam fas est quàm dubitare nefas.
Insanum quamvis hyemet mare, crudaque tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus;
Nil dubites auctore bono.

Itaque navum ducem facilè sequuntur milites, & in quamcunque partem inflexerit, moventur. Quin laceris & exarmatis navigiis impositi, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, unius viri robustissimi quâdam auctoritate concitati: sin contra imperitus sit, aut felix Imperator, tutissima quæque formidant. Similiter in cæteris evenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus suam salutem committant: quos ubi tales sibi persuaserint, nihil non valetudinis recuperandæ causa sub eorum auspiciis faciunt; callidos, & longo rerum usu tritos nautas, navigantes; doctos præceptores, discipuli; bonos fabros, bonos sartores, bonos etiam cerdones quisque desiderat, quibus rem suam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos benevolentia. Nam si peritissimum hominem in ea re quam aggredimur nacti sumus, versutum tamen, fallacem, & sui potiùs amantem quàm nostri, deprehendamus, ejus suasiones & dissuasiones aversamur. Hoc Virgilius in oratione Juvenis & Veneris indicare voluit quarto Æneidos: Nam Junonem, blanda & valde probabili oratione de retinendo Ænea Carthagine, loquentem inducit:

Simulatores & versuti semel detecti, nihil persuadent.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactosque hymeneos
Exercemus? habes tota quod mente petisti;
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem;
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid hac oratione in speciem honestiùs, aut utilius? nec tamen persuadetur Venus. Cur? *sensit enim simulatâ mente loquutam.* nec sibi tam benevolam Junonem credere poterat. Frustrà igitur laborans in suadendo, aut dissuadendo, qui minimè diliguntur, aut amici non putantur. Priùs devincire pectus oportet, quod ferias; quod si laboret aliquâ suspicione, paulatim obsequiis & certis benevolentiæ signis evellenda est, antequam res longiùs progrediatur. Contrà, si nihil obstiterit, si sapientia, si integritas, si fida in suadente benevolentia, magni sunt ad omnẽ persuasionem aculei, & qui his fultus adminiculis suadet, *σιγῶν πλέον δύναται τοῦ πλέον λαλοῦντος. σιώπημα γὰρ ἐν τόλμαις κυρίου καὶ τοῖς δικαιώμασιν*

S. Ignatius in epistola ad Philadel.

μάταιος χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ, ut author est D. Ignatius Martyr, in epistola ad Philadelphenses: Silentio plus potest quàm alii verbosa oratione: Mandatis enim Dei, & justitiæ præceptis congruit, ut fides citharæ.

Cicer. 5. in Verr. Curt. l. 4.

III. In argumentis videndum est ut minuta succidantur, ea autem proferantur, quæ majoris sunt ponderis; qualia sunt divina; *Nam omnes religione moventur*, & nulla res multitudinem efficaciùs regit. Plenæ sunt exemplis omnium gentium historiæ in quibus falsa etiam superstitione delusæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, ut ait Valerius Maximus, prisci Romani statas solemnésq; ferias Pontificum scientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum observatione; Apollinis prædictiones, vatum libris; Portentorum, depulsa Hetrusca disciplina explicari voluerunt.

His artibus Zoroastres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienses Minos, apud Romanos Numa multa suaserunt: Verùm fraude superstitionum agnitâ, nullum argumentum est debilius.

Divinis proxima sunt humana ὅσα ἀναιρετικά, quæ spectabile damnum inferunt, ut morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amissio fortunarum, quorum propositi terrores si imminere videantur, potentissimis machinis animos percellunt.

Ἀναιρετικὰ consequuntur bonorum spes & promissiones, quibus quisque pro suo ingenio, ut superiùs demonstratum est, afficitur; quò certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Suasionis forma & modus.

Quartò, quod ad modum attinet, videndum est, ut commodo loco, ut opportuno tempore, ut minimè suspicioso, & reluctanti, ejus qui movendus est animo, prima fiat aggressio; Deinde ut non apparata, non insidians videatur oratio, non verbosa sit, non picta, non juveniliter lasciviens; sed simplex, honesta, sincera, parca verborum, sententiis & argumentis pressa: quod maximè fieri oportet, ubi de re negotiosa sermo est apud callidas & occupatas aures, adde etiam suspicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio est in floridis argumentis; qualia solent esse Ethicorum Philosophorum: tales enim orationes expolitionem, quanquam sobriam illam quidem, & minimè fucatam, desiderant: juverit nonnunquam verbis res & experimenta conjungere; quod Cyrus admodum prudenter fecisse memoratur à Justino: qui cùm expeditionem in Medos pararet, convocato populo, jubet omnes præsto cum securibus adesse, & sylvam viæ circumdatam excidere. Quod cùm strenuè fecissent, eosdem postera die, ad paratas epulas invitat. Deinde, cùm alacriores ipso convivio factos videret, rogat, si conditio proponatur, utrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an præsentium epularum; præsentium, ut acclamavere omnes; ait, Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se sequutos, hodiernis epulis. Lætis omnibus, Medis bellum infert. Ita re ostendere oportet, quod suadetur: nihil enim est ad infringendam aliorum dissuasionem, nostramque sententiam confirmandam, potentiùs.

Si res desint, valida sunt exempla sæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in utramque partem momentum habere solent.

DE EXHORTATIONE & Cohortatione.

CAPUT IX.

Exhortatio differt à Suasione; quod hæc sit consilii; illa, motus in Suasione,

Digitized by Google

sione, siquidem Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quamobrem, & in suadendo, ut re adhuc incerta, plus argumentorum est, in exhortando plus caloris. Providendum est in primis, ut res ad quam hortamur alios omnes, numeros habeat honestatis: nam si quid turpiculi appareat, rationibus priùs erit diluendū, quàm motus & affectuum faces adhibendæ.

In exhortando animus priùs ratione vincendus quàm movendus.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facilitate constet: nam si minimè convictos & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idem facias ac si lignum adhuc viride & crudum prima aggressione nitaris incendere. Itaque nec de suo ingenio desperantem, abjectum, & formidantem omnia, statim incensâ oratione movebis, ut literas discat; nec avarum, aut sordidū, ut sumptum faciat, nec Drancem frigidū, ut prælietur: sed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obversantur difficultatum pondera, discutiantur.

Animi quidam sulphurati.

Tertiò, ut sulphurati quidam sunt animi, secundùm Plotini dictum, qui statim flammas concipiunt; ita parciores verbis apud eos esse oportet oratores; pigris verò & segnibus validiùs instandum, si quidem spectetur aliqua ratio honestatis; sin autem tam angustæ sint & tenebricosæ mentes; ut nulla bonæ spei scintilla promicet, quid attinet frustrà prolixam orationem perdere? in quo præclarè monet Dio Prusæus in oratione prima de regno, successus eloquentiæ & exhortationum maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicem, canēs bellicum, ita rapiebat, ut eodem vestigio ad arma prosiliret: At hoc ipsum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præstantes illi quidem, & planè bellicosi; quàm ex ipsius Alexandri acri quodam incitatoque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum deliciis effœminatum, numquam Timotheus, aut Apollo quidem ipse, de cubili excitasset, ut abjecta muliebri consuetudine, ferro se accingeret.

Quartò, si persona quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minùs pugnax rationibus, minùs calens & profusa verbis videri debet (nisi temporum & periculorum ratio aliud expetat:) Nam dignitas ipsa potentissimum est ad feriendos animos telum, & ut ait Cornelius Tacitus, Suasio vel Exhortatio, ab eo qui jubere potest, vim necessitatis affert. Cavendum est tamen ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamvis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quintò, in exordiis & insinuationibus præferre debet sæpius orator spes egregias de eorum virtute quos exhortatur, ut se potiùs, officii, aut aliâ ratione inductum, idipsum exhortationis genus aggredi demonstret, quàm quod hortatore alii indigeant, qui suâ sponte sint satis incensi. Hoc artificium observat Dio Prusæus, ad Trajanum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, ut Imperatores instructâ acie solent; quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur: sic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor.

Non debet esse nimis argumentosa.

Sextò, etsi minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus effluens, sunt tamen vividæ & pressæ rationes afferendæ, quibus veluti clavi audientium animis quàm altissimè defigantur. Erunt autem maximè petendæ ex intimis rei, & negotii, quod tractatur, adjunctis, quæ si clarissimis & recentibus adjungantur exemplis, multum habent ad permovendos animos ponderis. Nec istud omittit

M. Tullius

M. Tullius in sua exhortatione.

Ut igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, vestro studio & virtute fregistis; sic Antonii nefarium latrocinium, vestra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducumque vestrorum brevi tempore oppressum audietis.

Septimò, exhortationis anima est pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acribus & densis agnoscitur; ut,

Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quo cum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille servitutem vestram, ut anteà, sed jam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine atque nefario, sed cum immani tetraque bellua: quæ, quoniam in foveam incidit, obruatur.

Octavò, potentissimum est exhortationis genus, ubi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa disertissima Darii regis oratione, post acres & varias rationes illam addit, quasi colophonem:

Ipse, non patrio more solùm, sed etiam, ut conspici possim, curru vehor, nec recuso, quominus imitemini me, sive fortitudinis exemplum, sive ignaviæ fuero.

Dehortatio. In dehortatione par est fermè ratio, nisi quod animi jam præmissa hortatione perculsi, contrariis rationibus muniendi sunt, & ardor, si quis est, restinguendus. In quo plurimùm aliquando valent ironiæ, quibus ea quæ ab incensis hortatoribus sunt allata, quasi ingesta frigida obruuntur. *Ejus ars.* Redarguitur auditorum simplex credulitas, qui se fascinari & quasi naso duci permittunt. Adhortatorum veteratorium ingenium, & fraudes, consultò ad impellendos animos compositæ notantur. Res aut mala aut vilis: aut si bona est, dura, laboriosa, difficilis, & supra facultatem omnem ostenditur.

Montes aurei à vanis hortatoribus promissi deridentur: contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, etsi contingant parum frugiferi, exaggerantur. Dissimilitudo exemplorum, si quæ ab adversariis sint intertexta, pleniùs judicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum sensibus accommodata proponũtur. Ad summum animi à jucunda bonorum specie, ad terrores & impeditas difficultates traducuntur.

DE CONCITATIONE, & Conciliatione.

CAPUT X.

Quæ de affectibus odii & iracundiæ, ejusque lenimentis antea dicta sunt, concitationis & conciliationis artificium satis ostendunt. Ac animos quidem ad iracundiam atque odium movere, objectâ præsertim injuriæ atrocioris specie, eaque Rhetoricis excitata coloribus, haud est operosum; cùm omnes ad suas ulciscendas injurias, non levi propensione rapiantur: At verò ardentes furiis restinguere,

Hoc opus, hic labor est.

Conciliatio. De privatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur singularis; Quid in parandis efferatæ multitudinis animis, quæ præsidia satis secura reperiri possint? Certè fatendum est, debilia hic esse eloquentiæ opera, nisi aliis præsidiis sustententur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam objiciat? aut musico concentu tigres emollire tentet? quanquam multùm potest diserta oratio; nisi tamen alium habeat comitatum, quàm verborum, parum secura est: quem verò? sapientiæ, sanctitatis, amplitudinis,

nis, benevolentiæ, amoris; addo etiam radios quosdam majestatis, quos Deus imprimere solet in eorum vultu quos sibi veluti vicarios in regendis hominum cætibus constituit:

Tum pietate gravem, & meritis, si fortè virum quem,
Conspexere, silent.

Hac ratione Iulius Cæsar seditionem exercitus verbo uno compescuit, *Quirites* vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones deterruit. Aleander Severus admodum adolescens tumultuantes copias ita repressit, ut & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Conciliationis methodus.

Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & majestatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter observanda sunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum justissimis auctoritatis & innocentiæ præsidiis credendum. Primi enim impetus solent esse belluarum qui semel atque deflagrarunt, libero ansam orationi prehensionesque permittunt. Postremò etiam, & venæ hominum tenendæ, sensusque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, ut quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, plenius agnoscatur. Ad summum, modò lenimentis, modò etiam severioribus remediis, prout res & tempora postulabunt, vulneri medendum est.

Concitationis insigne exemplum.

Sunt apud Cornelium Tacitum duo insignia pacandarum seditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè iisdem diversa hominum ingenia, variique & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & gravis oritur seditio, authore Percennio: Agnosce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in castris Percennius quidam, dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus.

Digna fax hac seditione: nunc animadverte quàm opportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentis impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare; Postremò promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat:

(Agnosce insigne artificium linguæ virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutatem adhuc Principem, precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quòd tricena & quadragena stipendia senes, truncato ex vulneribus corpore tolerent.

(Deinde) Militiam gravem, infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari: Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna

Hi concitationum stimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsii allevatus, circumstantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos:

Concitationis ars maliciosa.

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miserrimis lucem & spiritum reddistis sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos è Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit, per gladiatores suos, quos in exitium militum habet, atque armat? Responde, Blæse, ubi

ubi cadaver abjeceris: ne hostes quidem sepulturam invident: cùm osculis, cùm lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ii sepeliant.

Pacandæ seditionis ars in Druso.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid postea? cooritur atrox tempestas: ad quam sedandam mittitur Drusus à Tiberio, rudis dicendi, sed cui promptum erat ad asperiora ingenium, hic cùm truculentis adhuc vocibus concio streperet, nec satis tutum videretur consistere in publico, magnis artibus rem tentat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo visa esset languescere; hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunum ratus, quæ casus attulerat, in sapientiam vertit. Circumiri secretò tentoria jubet, accersit Centurionem Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & si qui alii bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, sibi devincit. Hi commutata oratione apud suos differunt:

Quousque filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennio-ne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus & Drusis, imperium P. R. capessent? quin potiùs, ut novissimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? tarda sunt quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.

Ita per conscios quàm aptissimè commotæ, jam inter se suspectæ cæterorum mentes, nec difficilè conjurationis moles hoc artificio defluxit, Drusus, ut documentum severitatis relinqueret, jam desertos à seditiosis concitationis duces Percennium & Vibulenum interfici jubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæsar eodem tempore, ad tumultum in Galliis compescendum mittitur, qui ut erat vir eloquens & mansuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in quâ, à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, Italiæ inde consensum, fidem Galliarum extulit: Mox seditiosos increpans: Ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinæ decus? quonam Tribunos, quo centuriones exegistis?

Quid hæc lenis majestas non profuit orationis apud inconditã multitudinem? quæ dedecora non exsorbuit Germanicus? Eò usque deventum est, ut cùm oblato, si vellet, imperio, se moriturum potius quàm fidem exuturum clamitaret, ferrumque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, ut feriret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse.*

Nec satis, nocte concubia, concursu ad januam facto, revulsisque foribus, Cæsarem intento mortis metu vexillum tradere subigunt, in legatos ipsos effervescunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata seditio? miseratione potiùs, quàm authoritate. Nam cùm à furentibus Cæsar filiolum Caligulam & Augustam uxorem summoveret, incederetque muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor; parvulum sinu filium gerens, pudor inde & miseratio, quæ eò traduxit milites, ut mutati sævirent in seditiosos.

Lentiora quidem hæc remedia, sed tamen mitiora fuerunt.

DE CONSOLATIONE.
CAPUT XI.

INter cætera eloquentiæ adjumenta, non postremũ est illud subsidium, quod

Digitized by Google

miseris impertiri solet consolatio, ærumnarum dulcissimum quoddam nepenthes.

Consolationis necessitas.

Hôc inopia, carcer, morbi, servitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ contumeliam projectum, conflictari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc adversus mortis nimis quotidiana vulnera crebrò usurpata est à sapientissimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Helviam; Plutarchi ad Apollonium: Aristidis ad Eteonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia privata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, desinere: universum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subjacere; quòd disertè tractavit Statius, in epicedio Glauciæ;

Moriuntur omnia.

— Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctesque diesque,
Astraque, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebisque caduca
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poscunt,
His amor exitio, furor his, & sæva cupido:
Ut sileam morbos.
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes:
Ibimus.

Ad hæc infertur superbæ esse impotentisque arrogantiæ, ut quis in hac naturæ necessitate, cuncta ad eundem finem revocantis, se unum ac suos seponi velit.

Secundò, petetur à miseriis vitæ, juxta hanc sententiam: *Omnis vita supplicium est*; quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertiò, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumspice: Larga ubique flendi, & assidua materia.

Vita misera.

Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: Alium ambitio nunquam quieta sollicitat: Alius divitias, quas optaverat, metuit, & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet; alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse; lacrymæ nobis deerunt, antequam causæ dolendi.

Quartò, bona si quæ à mortuo relicta sunt, non ejus fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex adventitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & exclusorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa conjux, cæteraque ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni commodatique apparatus sunt.

Quintò, est bonum mortis optimum naturæ inventum, quæ captivorum catenas levat, ægrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna malè divisas exæquat, &c.

Sextò, felicitas consequentis vitæ, quæ puras & candidas animas excipit.

Hæc Christianæ menti instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem dispexerunt, haudquaquam omittunt: ut Plutarchus ad Apollonium.

Elysii campi. Animorum immortalitas.

Οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἐστί τις τιμὴ καὶ προεδρία (καθάπερ λέγεται) καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί. καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρίτου υἱέος σου, ὅτι τούτοις συγκαταριθμηθεὶς συνέσται.

Plut. ad Apoll.

Septimò, additur; dolorem, non modo inutilem esse, sed turpem, idcirco Lyciorum legislator, viros in funeribus vestem muliebrem gerere voluit, quò se in luctu mulieres fieri admonerentur.

Lycii in funeribus vestem muliebrem gerunt.

Deinde

Deinde illæ lachrymæ, vel tibi, qui luges, prosunt, vel mortuo: si tibi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, infelicem putas, quem non debes. Hanc eandem rationem fusiùs urgent Plutarchus & Seneca.

Octavo, sæpissimè vel præmittuntur vel subjiciuntur empla eorum qui propinquorum mortes generoso animo tulerunt; quæ quò magis domestica sunt, & nota, plus habent impressionis; & hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò sumuntur ab adjunctis defunctorum, à vitæ scilicet bene actæ virtutibus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequiis, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satiùs est percurrere, quàm locos communes consectari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate & clarissimis sententiis illuminentur.

Consolationis ars mirifica. Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum artem in consolando non vulgarem: cùm enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Julian. in epist. ad Amerium. Primus fuit Democritus, qui ut Dariū Regem in morte conjugis pertinaciùs lugentem consolaretur, promisit se mortuā ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Nomina ἀπενθήτων tria in tota Perside non sunt inventa. Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τριῶν ἀπενθήτων ὀνόματα: trium scilicet hominum nomina, qui nunquàm lugubria sumpsissent nulli propinquorum aut amicorum morti indoluissent: qui cùm in toto regno non essent inventi, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege, præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Plutarch in consol. ad Apol. Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Arsinoen Reginam, filii mortem sine intermissione lamentantem, hâc fabulâ consolatus est:

Quo tempore Jupiter honores inter Dæmones distribueret, fortè tum luctum abfuisse, ac omnibus jam divisis supervenisse, cumque sibi quoque tribui aliquid honoris postularet, Jovem omnibus in alios insumptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem & lacrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergò alii dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficias: quod si suis eum honoribus studiosè venereris, novam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Consolationis varietas. Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diversus: cum aliis, Philosophorum armis apertè pugnandum; cum aliis, remissiùs agendum; indulgendum est aliquid naturæ, concedendæ lacrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus evaporat affectus, ut loquitur D. Ambrosius:

Non opprimuntur fletus præceptorum severitate, sed magis irritantur: hic justè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differre juvat, donec primus ille æstus deferbuerit, & quasi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris oculos exsiccare.

Ad summum, longinquitas temporis, civilisque in tolerando dolore constituetur honestas: lætarum subinde rerum influentes species, vel etiam alii affectuum motus excitati lachrymas citò abstergere solent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium in aula Claudii Cæsaris, magnum auctum

Digitized by Google

que mortales, ut eosdem (Theodoreto teste) sacræ litteræ Deos non vereantur appellare.

Judices Dii appellantur.

Τὰ δὲ θεῖα λόγια τῶν γεγονότων οὐδὲν φύσει προσαγορεύει θεὸν. ὀνόματος μὲν γὰρ ψιλοῦ μεταδέδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò litteræ nihil creatum Deum appellant: nominis solius, non naturæ communionem Judicibus sunt impertitæ.

Reges, primi Judices.

Idcircò apud nobilissimas quasq; gentes, Reges primùm jus dixerunt; de quibus ait Petrus Blesensis.

Qui dat Regibus divitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed ut audiant causam populi, & arguant pro mansuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerunt: quod declarat Claudii exemplum, qui, ut ait Suetonius, & Consul, & & extra honorem, laboriosissimè jus dixit, etiam suis sacrorumque diebus solemnibus, nonnunquam festis quoque antiquitus religiosis.

Et notatu quidem dignum est, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula jus petiisset, recusassetque: illi retorsit, *Noli igitur imperare.*

Reges Franciæ in jure dicendo celebres.

Verùm præclarum juris dicendi exemplum dedere supra cæteros Francorum Reges, qui singulari privilegio sibi manum justitiæ vendicârunt, quam nulli unquam principes in insignibus habuerunt: & appositè Agathias, de Gallico populo ait;

Τὸ ὑπήκοον, δίκαιον εἶναι. τὸ δὲ ἄρχον, ἡγεμονίς.

Curia Franciæ quàm honorifica.

Accedunt sapientissimæ illæ Curiæ: quarum, ut cœlum syderibus, sic Gallia purpuris collustratur; quibus nihil, aut ad sapientiam graviùs, aut ad dignitatem honorificentiùs; Quas ob res, generis judicialis magna semper extitit & adhuc extat dignitas, in quo possit regina eloquentia triumphare.

Sed ut ejus splendorem pleniùs agnoscamus, & singularem circa res judiciarias veterum prudentiam; placet uno aspectu illustrium regnorum & rerumpublicarū fora ponamus ob oculos, vel saltem per transennam inspiciamus: pleniorem enim de iis sermonem consultò relinquimus iis, qui tractandas gentium antiquitates susceperunt.

QUÆ ANTIQUORUM circa forum & judicia, cura & dignitas fuerit.

Et de iis, Persarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique instituta breviter comparata.

JUDICES PERSARUM.

CAPUT XV.

Judices Regii apud Persas.

PRimùm apud Persas selecti Judices fuere, βασιλέας, seu βασιλήϊοι δικασταὶ, qui ex consultissimis viris Persarum legebantur, quorum erat perpetuus magistratus, nec nisi in demortui locum alius sufficiebatur.

Hi jus postulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controversiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib 3. his verbis exprimit:

Judicis nummarii pœna.

Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων οὗτοι δὲ τοῖσι δίκας δικάζουσι, καὶ ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων νόμων γίνονται.

Sisamnis iniqui judicis supplicium.

Quantâ verò integritate ab iis administrari judicia reges vellent, testatur Sisamnis exemplum; qui cùm ob rem judicandam, pecuniam cepisse convictus esset, Cambyses, ex corpore ejus detractam pellem,

Digitized by Google

JUDICIORUM ratio apud Ægyptios.

TOtam Judiciorum rationem idem Diodorus, lib. 1. c. 3. persequutus est.

Judicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: existimabant enim sententiarum latores, maximi esse ad communem vitam momenti, in utramque partem: Nam punire nocentes, auxilium ferre oppressis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti, pecunia aut gratia tolli, existimabant, confusionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex urbibus clarioribus, ut Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos judiciis præficerent: qui Judicum consessus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere videbatur.

Postquam hi convenerant, triginta numero, inter se eligebant optimum virum, quem Judicii principem constituebant: in locum cujus civitas alium Judicem substituebat.

His omnibus victus, sed principi opulentior, à Rege dabatur. Is aurea catena signum variis ornatum lapidibus, à collo suspensum, quod appellabant *Veritatem*, gestabat.

Veritatis imago à judice collo appensa fertur.

Cœptis judiciis, ac signo veritatis à principe proposito, omnibusque legibus, quæ octo libris continebantur, in medio eorum constitutis, mos erat, accusatorem scribere ea in quibus alium accusabat, modumque patratæ injuriæ, aut damni facti, quantique eam æstimaret.

Rursus accusatori reoque invicem respondendi locus erat. Ita his auditis litigatoribus, cùm judices de controversia quæsissent, princeps signo Veritatis in partem veriorem verso, sententiam ferebat.

Hic mos judiciorum apud Ægyptios erat; existimantes, accusantium excusantiumque altercatione, & scriptis, veritatem maximè elici posse.

Sanè Oratorum ars, hypocritarum fraudes, lacrymæ periclitantium, multos à recto veroque judicio averterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut misericordiâ, aut oratione dicentis, sæpius reos à judicibus fuisse absolutos.

Verùm si adversantium scripta penitùs intelligantur, existimarunt judicari rectiùs (veluti nota veritate) posse, cùm neque ingenio, neque industria, neque mendacio, neque audacia, neque arte judicia perverterentur, sed cuique esset commune jus: tum quia tempus dabatur accusatori reoque ad disceptandum; tum quia Judices, ex eorum responsis elicerent veri judicii modum.

SACERDOTES Judices.

Et de Sapphiro Veritatis.

ÆGyptiorum sacerdotes olim etiam Judices erant: & quidem inter eos princeps erat sententiæ maximus natu, & in omnes statuendi jus habebat. *Ex Ælian.*

Eum, omnium hominum esse justissimum & syncerissimum oportebat, qui circa collum, ut diximus, imaginem ex sapphiro gemma confectam gestabat, quæ vocabatur Veritas. Ælianus, lib. 14. vet. hist.

Ægyptiis quoque Regibus (quod & suprà attigimus) ex præscripto legis antiquæ, moris fuit, Judices mox futuros jurejurando adigere; ne si Rex quidem

injusti quippiam injunxisset, à virtutis medio declinaturos, nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

ATHENIENSIUM FORA varia.

Et eorum ratio.

CAPUT XVII.

ET quidem in ea re Atheniensium natio non minùs litigiosa, quàm ingeniosa, Persarum quoque & Ægyptiorum curas cautionesque superavit; quod licet ex tot foris, quæ ipsi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onomast. lib. 8.

Fora, inquit, Atheniensium, Ἄρειος πάγος, vicus Martius; judicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædatione, incendii, veneficii, si scilicet quisdam occidisset: fiebat autem contestatio, & deinde judicium: προοιμιάζεσθαι δὲ οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ οἰκτίζεσθαι.

Exordiis uti non licebat, aut affectuum commotione.

Exordiis uti in Areopago non licebat.

Post primam autem sententiam exilium licebat capere, si quis parentes occidisset.

Mensibus verò singulis, tribus diebus continuis jus dicebant: quarta scilicet mensis deficientis, tertia & secunda.

Novem principes, qui singulis annis, post censum datum semper Areopagitis addebantur, sub dio judicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat usque ad consobrinos, & jurejurando inquirere, quisnam mortui cognatus sit: sique familiaris fuerit, accusatur, & relegatur.

In hoc jus dicitur de cædibus invitè commissis: ἐν τούτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam post Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes, Phalero appulerunt; & per ignorantiam ab incolis occisos, abjectos esse; & horum quidem nullus vivus appulit. Acamas autem judicavit, Græcos esse, qui Palladium habeant: & siquidem sepultos, secundum Dei oraculum, ignotos nominârunt: illic verò constitutum est Palladium, & de fortunis ibidem judicant.

Areopagi picturam, quàm Iul. Pollux omisit, habet Pausanias in Atticis.

In Areopago, inquit, ara erat Minervæ deprecatricis, ἀρείας, quàm erexerat Orestes judicio solutus.

Argentei prætereà lapides, ἀργυροῖ λίθοι, in quibus rei & accusatores sedebant, & hunc quidem contumeliæ, illum impudentiæ vocabant, τὸν μὲν ὕβρεως, τὸν δὲ ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Denique Plutonis, Mercurii, & terræ simulachra, quibus sacra faciebant, qui in causa capitis fuerant absoluti.

Rei absoluti sacra faciebant Plutoni.

Forum apud Delphinum, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι Δελφινίῳ, καὶ Ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ, *id est*, ab Ægeo constitutum est, dedicatum autem est Apollini Delphinio, & Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi judicatus est Theseus, expians cædem ab illo occisorum latronum, & Palantidarum, quos occidisse quidem confessus est, hoc autem jure fecisse affirmavit.

Forum in Prytaneo, τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἀφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, *Id est*. Ius dicit de occisis, si ignoti fuerint, & cadaveribus incidentibus, aut interemptis.

Hoc

Hoc autem forum Trigonum reges constituerunt: quos oportebat incidens cadaver ejicere.

Forum Putei, τὸ ἐν Φρέατι· ἐν τούτῳ ἀπελογεῖτο εἴ τις τῶν φευγόντων ἐπ' ἀκουσίου φόνου αἰτίᾳ, δευτέραν αἰτίαν ἑκουσίου προσλάβοι: *Id est*: Ibi judicabatur, si quis exulum de cæde fortuita accusaretur, & secundùm actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari judicium, καὶ τὸ ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι μήτε ἀγκύρας εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον, *id est*, & reum quidem ad navigantem, & non tangentem terram, à nave defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque anchoram terræ injicientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas. τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Λύκου δεκάς. καὶ Ἥρας ἵδρυται αὐτόθι ἔχον τοῦ θηρίου μορφὴν, *id est*, Iunonis istic templum constitutum erat, habens feræ formam.

Heliæa. Heliæam maximum inter omnia fora fuisse testatur Pausanias.

Ulpianus autem ita dictum affirmat, aut quòd eò maxima hominum multitudo convocaretur, aut quòd à sole locus illustraretur.

Heliæna verò quingentorum erat, ut ait Pollux, ἡ ἡλιαία δὲ πεντακοσίων. Deinde: si verò mille judicibus opus erat, duo fora conjungebantur: sique mille & quingentis, tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & urnam cui camus impositus erat, per quem calculus immittebatur.

Urnæ judiciorum. Deinde duas habebant urnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat, & hæc quidem condemnatoria, illa verò absolutoria: æneæ operculum superiacebat, unius calculi foramen habens, quo postea arcana magis judicantes, contra suspectos utebantur.

Forum denique funibus circundabatur, jubente quidem Rege.

Thesmothetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum spatio ducebatur, & ministri astabant publici, ne quis judicio non indigens accederet.

Fori porrò judicialis januæ, κιγκλίδες dicuntur, quas Romani Cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabystum ab obscuro, in quo situm est, loco.

Magnum verò Metichi forum, ab artifice Metricho sic dictum est, ut ait Pollux. τὸ δὲ Μητίχου δικαστήριον μέγα, οὕτω κληθὲν ἀπ' ἀρχιτέκτονος Μητίχου.

Ἐφέται numero quidem erant quinquaginta, & unus. Dracon autem hos constituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant sanguinis reis in quinque judiciis.

His verò Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum est Ephetarum judicium.

Dicti auctem videntur, quòd primùm Rege judicante fortuitæ cædis reos, Dracon Ephetis judicium hoc permisit ἐφέσιμον, hoc est, translatitium id à Senatu faciens.

ROMANI
Iudices.

CAPUT XVII.

Romani longè minus primis temporibus, in judiciis ac litibus occupati fuerunt: Testatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitum: unde illud Virgilii.

Insiditque forum, & Patribus dat jura vocatis.

Forum acutis lapidibus cur straverit Cato.

Quamobrem Cato Censorius, cùm designatam litibus sedem populus adornaret, pavimentoque insterneret, id fieri quàm acutissimis lapidibus curavit, ne gens Martia litigiosis operibus paulatim assuesceret.

Quanti tamen judicia fecerint, declarat Dionysius Halicarnassensis, lib. 2. qui inter Regis potissima munia recenset, τῶν ἀδικημάτων τὰ μέγιστα δικάζειν.

Reges Romani Iudices.

Transiit deinde haec potestas ad Consules, qui, ut ait Suidas, erant πρόβουλοι καὶ προήγοροι, τὴν Ῥωμαίων πόλιν διοικοῦντες:

Et statim communicata cum Senatu: Nam ordo Iudicum primis temporibus tantùm fuit penes Senatum, ut testatur Polybius lib. 6. Lege demum Gracchi judicia ad equites translata, ut liquet ex Appiano & Velleio Paterculo.

Sed maximè ordinarii juris disceptatores Praetores fuere, qui post annum sexcentesimum quartum, cùm essent perpetuae quaestiones introductae; Carbone forum tenente sunt instituti, ut habet Cicero in Bruto.

Sed nos haec obiter, ut antiquorum curam penes judicia ostenderemus.

DE IUDICE.

Ex Philone Iudaeo.

CAPUT XVIII.

Iudicis virtutes.

PRaeclari Iudicis conditiones Philo Iudaeus paucis complexus est.

Primùm, inquit, requiritur, ut sit: παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμέτοχος, ut syncerum animum habeat, & nullis pravis affectibus obnoxium; quod fiet, si is *qui judicaturus tribunal ascendit judicari se non minus quàm judicare, cogitet.*

Facilis est recti persuasor innocens Iudex, contra nullas culpas timet reus, quas habere respexerit cognitorem,

Synceri autem animi magna pars *syncera religio*: idcirco judex, Coll. 2. Authentic. apud Iustinum jurat;

Κοινωνικὸς εἰμι τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἢ χρόνον ἐναντιωθῶ αὐτῇ.

Secundum, quatuor primariis virtutibus eminere debet: Prudentiâ, ne decipiatur; fortitudine, ne leviter inflectatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebescat; justitia, ejus anima est.

Hoc ipsum Plato confirmat. 2. de legib. μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνεργοὺς ὄντας οἴνου γεύεσθαι.

Tertium, Cavendum illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potius quàm auribus.

Ὦτα γὰρ ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα. καθάπερ ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς διακρίνει τὰς φύσεις: Nam (ut ait Cassiodorus) non facilè erroris vitio sordescit, quem doctrina purgaverit; contra ignorantia Iudicis, est calamitas innocentis.

Quartum, nec accipiat munera, quia τὴν διάνοιαν οὐκ ἐᾷ διὰ λεωφόρου βαίνειν ἐπ᾽ εὐθείας.

Iudices pecunia corrupti.

Si in autem Iudicis vel Advocati susurret pecunia; Orphei lyra, carmen Amphionis, Musa Virgilii, voce pecuniae suffocantur.

Quid plura? ubi nummus loquitur, Tulliani eloquii tuba raucescit: ubi nummus militat: Hectoreae militiae fulgura compescuntur; ubi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat universis.

Iustinus Authent. coll. 2. tit. 2. nov. 8. in praefatione, vult Iudices, καθαρῶς χρῆσθαι τῶν χειρῶν.

Neque tantùm ipsi puris manibus Iudices

dices esse debent, sed latronibus præterea & depeculatoribus infesti, ut sint instar Pelichi statuæ: cujus erat ea vis, ut fures, quasi injecta remora retineret: testatur Eucrates apud Lucianum, in Philopseud.

Veritas gestatur à summo Iudæorum sacerdote.

Quintum, ut sit magnus veritatis amator: quam idcirco summus Iudæorum sacerdos ad cor impressam gestabat, cum hac inscriptione, *Veritas & Illustratio.*

Ἀλήθειαν καὶ δήλωσιν τῶν ἀναθημάτων κάλλιστον, καὶ διαπρεπέστατον ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῷ.

Personarũ acceptio fugienda.

Sextum, ut non animadvertat personas, sed res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ὁρᾶν. Alienum te à personis omnium redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damasc.)

Septimum, ut misericors sit in pauperes, ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν διαταγμάτων τηρεῖν.

Octavum, ut sua potentia utatur, ad sublevandas non opprimendas hominum miserias, sitque in dignitate civilis & moderatus: Μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καταπαγκρατιάζειν τοὺς ἐλάττους τῇ δυνάμει σιν.

Nonum, ut in decernendo non sit præceps, *Cunctator esse debet qui judicat de salute.*

Iudices antequam ferrent sententiam, Solem testabantur

Lib. 2. cap. 51. constit. Apost. Τὰς κρίσεις δίκαιον μονομερεῖς ποιεῖσθαι, πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦντας τὴν ἐξέτασιν, μετὰ συμβουλίας πολλοῦ, καὶ παραπεπτωκότος μίσους· τελευταῖον ὅρον καὶ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν, πρὸς ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀθῶος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.

Ad summum, sit innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara justitiæ, absit à judiciariis mentibus aliquid prophanum.

DE ADVOCATIS.
CAPUT XIX.

Ῥήτορες qui.

Ῥητόρων nomen apud Græcos commune fuit iis qui causas agerent, & à Latinis Patroni, Oratores, Caussidici, Advocati etiam postremò sunt nominati: quanquam Advocatus apud veteres dicebatur, non qui causam ageret, sed qui amico litiganti præsentiam assiduamque sectationis operam commodaret, ut actorum testis esset, idemque adjutor pro viili.

Reorum comitatus.

Ductum inde opinor, quòd rei, vel ut misericordiam moverent, vel, ut potentiam ostentarent suam, quam plurimos amicorum advocare, iisdemque stipati in forum prodire solebant. Declarat hoc epilogus Lysiæ, pro Micia.

Οὐκ ἐγὼ, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, οὓς τινὰς δεησομένους, ὑπὲρ ὑμῶν ἀναβιβάσομαι. τῶν γὰρ προσηκόντων, οἱ μὲν ἄνδρας ἀγαθοὺς αὐτοὺς παρασχόντες, καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ποιοῦντες, ἐν τῷ πολέμῳ τεθνᾶσιν, &c. in quibus ostendit, se nullos habere advocatos, quòd omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuissent.

Inde latiùs fuso vocabulo, advocati plerumque nominantur quilibet assectatores; quales Marci Antonii advocatos intellexit Tullius, 1. Philipp. satellites nempe, qui ipsum stipabant, & fortibus viris, ad Senatum omnes obsepiebant vias.

Puto eos apud Arbitrum audaciùs interpretari Advocatorum nomen, qui pro furibus & spoliatoribus vestis, accipiunt, hoc loco inducti.

Advocati tamen jam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, uti apud se utraque deponerentur. (Nam de assectis & stipatoribus potest intelligi.)

Sed quoquo modo se res habeat, tandem proprium & familiare nomen Advocati, penes causarum actores remansit.

Advocatorum laus.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienses, claritas; siquidem in hoc eloquentiæ regno ῥήτορες, ut in mari venti, dominabantur. Et certè egregii patro-

patroni omnem commendationẽ merentur; nec mirum, si insignibus honorum titulis, in Imperatorum constitutionibus ornantur: sic enim habet Theodosii & Valentiniani novella, de postulando.

Digni omnibus honoribus habentur, qui advocati esse meruerint. Quo enim honore impares esse credimus eos, qui vita & eloquentia reipubl. & privatorum commodis deserviunt?

Petrus Damiani.

Beatus Petrus Damiani, in sermone de resurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis:

Qui gloriosæ vocis confisi munimine, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minùs provident humano generi, quàm si clypeis & thoracibus sese patriamque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis & Anthemii Imperatorum honorifico illo de Advocatis elogio desumpsisse, quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 2. tit. 7. de advocatis divers. Iudic. 14.

Advocati, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac privatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minùs provident humano generi, quàm si præliis atque vulneribus patriam parentesque servarent; neque enim solos nostro imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam advocatis. Militant namque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

Gregor. Syntag. part. 3 l. 49. de actionibus.

Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum insignia concessum urbis consistorialibus advocatis legimus, ut doctos juvenes, in utroque jure doctoris laurea ornarent, ut ab ipsis honoris esset initium, quos præcipua quadam gloriæ prærogativa dignos omnes censerent.

Synesius in epist. ad Joan.

At verò, si advocati neglecto officio sint indocti, clamosi, injusti rapaces, splendorẽ istius nominis, pessimis sordibus inquinant: Tales sunt, quos Synesius describit; *ἀνθρωπάρια ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ λοιδορεῖν καὶ κακοῤῥαφεῖν εἰδότα*, *Homulos impudentes in omnibus praeposteros, atque perversos, conviciatores, malorumque architectos.*

Aristoph. in Vespis.

Et Aristophanes portentoso verbo, *ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρους* nominat, quasi *miseros, & insomnes calumniatores, litiumque consarcinatores diceret.*

Bernard. l. 1. de consideratione.

Contra hos sanctorum virorum jaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus ubi Eugenii Papæ aures ab hujusmodi hominibus deterret:

Hi sunt, inquit, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium: diserti adversus justitiam, eruditi pro falsitate: sapientes sunt, ut faciant malum: eloquentes, ut impugnent verum.

Et Petrus Blesensis;

Hodie soli avaritiæ student Patroni causarum, atque illud venerabile nomen, & gloriosa professio, notabili venalitate vilescit.

Carolus Magn. in capitul. de pace, c. 12.

Carolus Magnus, in capitulari de pace, hujusmodi advocatos à judiciis submovendos monet:

Pravi Advocati tollantur, & vicedomini, & vicarii, & centenarii, & tales eligantur, qui sciant, & velint justè causas discernere, & terminare.

Claudius Imperator, insigni animadversione Advocatorum licentiam coërcuit, cùm unum ex istis Judæum Gallicum, ut est apud Dionem, malim tamen cum Zenara legere; Julium Gallicum) in Tiberim præcipitari jussit:

Dion. l. 60.

Ἰουλίῳ δὲ τινι Γαλλικῷ ῥήτορι δίκην ποτὲ λέγοντι ὁ Κλαύδιος ἀχθεσθεὶς, ἐκέλευσεν αὐτὸν, εἰς τὸν Τίβεριν ἐμβληθῆναι.

Unde Domitii Afri, patroni reorum, suo tempore præstantissimi locus, cujus auxilium cùm quidam imploraret, à Gallico destitutus, *Quis tibi indicavit,* inquit, *me natatorem Gallico meliorem esse?* quasi

quasi vellet dicere, nemini injustæ causæ patrocinium suscipiendum, nisi natando se consideret, Claudii Imperatoris severitatem evasurum?

Primùm igitur hoc in patrono non frustra requiritur, ut sit vir bonus, quod præstabit; si quod uno verbo dixit Cassiodorus in Variis;

Cassiod. l. 8. var. ep. 4.

Judicantis animum portet ad subsellia cognitorum: pudoris enim sustinere jacturam nescit, qui se priùs judice corrigitur.

D. Aug. ep. 54.

Eluceat autem in primis amor veritatis: nam si ex mendacio lucrum faciat, inclamandum quod ait D. Augustinus:

Redde, quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, judicem fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti.

Deinde fides in clientem, sine ulla suspicione prævaricationis.

Tertiò, incorrupta quædam generositas, quæ istam sanguinariam, & de miserorum visceribus pastam eloquentiam perpetuò aversetur, nec tam lucro quàm honestati, & miserorum, maximè verò pauperum, utilitatibus serviat.

Ludovici XII. de Advocatis dictum.

Quartò dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotiis; ne quod Ludovicus XII. ajebat, quemadmodum cerdones corium dentibus, sic lites ille distendat: quod miseros sæpe exclamare cogit, quod incertus ille author, in poëmate de lite:

Litis calamitas.

O dira lites! ô jurgia dira Deorum!
O furiis Ereboque sata! mortalia semper.
Continuò, diro laniatu corda secantes.

Accedat deinde oportet egregia supellex, scientiæ jurisque cognitio, sine qua advocatus, rabula potiùs dicendus est, quàm Patronus.

Anastasius Cæsar prohibet quempiam consortio advocatorum associari, antequam per statuta tempora, legum eruditioni noscatur inhæsisse.

In concilio verò Basiliensi, vetatur, ne ante studium legum impensum per quinquennium, in aliqua nominata Academia quispiam Baccalaureus legum, vel juris Cæsarei fiat, vel Pontificii, vel nominationem obtineat, exceptis filiis natis ex utroque parente nobili; quibus sufficit triennium: quod ex constitutione Regis Ludovici XII. cautum est, anno 1512. artic. 8. nunc autem permulti fiunt advocati citiùs quàm coquantur Asparagi, quos meritò quis ὕλας τινὰς ἀγλευκῶν, καὶ ψυχοῤῥαγούντων ῥητόρων, dixerit.

Advocati dotes.

Anfrerius præterea in stylo Parlamenti, desiderat in advocato gestum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam, iræ temperamentum.

DE SCIENTIA PATRONI.

CAPUT XX.

Eloquentiæ comes est in Patrono scientia, de qua præclaras habet monitiones Possevinus noster, in sua bibliotheca, quas hic obiter perstringemus.

Cognitu imprimis necessaria sunt (inquit) juris origo, æquitas, partitio legum, & legalium librorum, jurisconsultorum veterum ingenia interpretum, qui sequuti sunt, labores, qualitas, cautiones adhibendæ.

Ordo Jurisprudentiæ addiscendæ.

Decalogus legum omnium typus, & primus jurisperitorum liber.

Ut primò divinâ ac æternâ lege cognita, quæ lex amoris est, lex ab ipso Deo data, hoc est, Decalogus probè noscatur. Ut vis Christianæ legis, quam è cœlo detulit æterna patris sapien-

æ, quæ quinquaginta decisiones vulgò nominantur, post superiorem illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, sociis quatuor labori adhibitis, novissimo Imperatoris jussu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinnandum suscipit; cùm, ut posteriores constitutiones eundem in librum referrentur, tum, ut quæ ex superioribus mutatæ atque abrogatæ fuissent, eodem ex libro tollerentur.

Codex.

Et hæc quidem ad civilis corporis antiqui universalem partitionem; cui tamen postea pro variis sæculis varia accessere, quæ apud Possevinum numerata licet invenire.

Basilii, Constantini, Leonis πρόχειρον.

Post Justiniani Imperium, multis annis, Basilius, Constantinus, & Leo, legum volumen ediderunt πρόχειρον vocatum, quo leges compendiosè complectebantur, & per epitomen enarrabant: in quo cùm multa essent confusa, Constantinus Harmenopulus omissa supplere, confusa distinguere, ac totum penè opus dissolutum absolvere conatus est, eundemque titulum suæ epitomæ attribuit, ut πρόχειρον quoque vocaretur, vel ἑξάβιβλος, quoniam in sex libros erat distributa.

Harmenopuli liber perutilis.

RATIO EDISCENDI.
CAPUT XXII.

Quomodo fundamenta per solidè jacienda in studiis juris.

HÆc cùm ita sint, & verò ab Justiniani institutionibus soleant ubique Jurisprudentiæ fundamenta jaci, profectò cujusmodi hæc fuerint, sperandum est, cujusmodi fore quidquid superstruetur, videlicet ex solidissimis, solidissimum. At soliditatem hanc parient tria: Verborum & sententiarum intelligentia: tradendi eas ratio pro juventutis captu, vitæque nostræ brevissimo spatio: pietatis demum, sine qua veritas evertitur, & summum jus summa fit injustitia, suis quibusque locis accommodatio.

Ad verborum & sententiarum intelligentiam cùm Latinæ tum Græcæ linguæ peritia utilissima est, ne dicam prorsus necessaria.

Verborum intelligentia Græca & Latina lingua necessitas.

Latinæ linguæ majestatem, quoniam Jurisconsulti veteres unà cum Romanis Impp. mordicus retinuerunt, nisi juris interpretes studiosiq; calluerint, atq; adeò adamaverint, sæpissimè errabunt, impingent, somniabunt quæ nunquàm somniârunt qui leges nobis tradiderunt.

Magistratus prisci (*inquit Val. Max.*) quantoperè suam populiq; Romani majestatē retinentes, ut se gesserint, hinc cognosci potest, quod inter cætera obtinendæ gravitatis indicia, illud quoq; magna perseverantia custodiebant, ne Græcis unquam, nisi latinè, responsa darent: quin etiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimùm valent, excussa, per interpretem loqui cogebant non in urbe tantùm nostra, sed etiam in Græcia, Asia; quo scilicet latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subjici debere arbitrabantur; indignum esse existimantes, illecebris & suavitate litterarum, Imperii pondus & auctoritatem domari. *Hæc ille.*

Majestas Latini sermonis.

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tiberio*) quamquam aliàs promptus & facilis, non tamen usquequaque usus est: abstinuitque maximè in Senatu, adeò quidem, ut monopolium nominaturus, veniam postularit, quod sibi verbo peregrino utendum esset; atque in quodam decreto Patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, commutandum censuit, & pro peregrino, nostratem vocem requirendum, aut si non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem

tem quoque Græcè testimonium interrogatum, nisi Latinè, respondere vetuit.

Eadem ferè de ipso testatur Dio. At de Claudio scribitur, quòd splendidum virum, Græciæque provinciæ principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò ex albo Iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

Verborum Iuris interpretes qui.

Cùm autem Labeo, Ulpianus, Paulus, Scævola, & reliqui, toti penè in eo sint, ut legum, edictorum, testamentorum, stipulationum verba interpretentur, atque ab iis decerpta sint propemodum omnia, quæ leguntur in institutionibus; quid assequentur quibus latina lingua fuerit barbara, cùm ipsi potiùs, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerumque injuriam pro jure sint propagaturi?

Labeo & ejus honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, juris quidem civilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de jure publicè responsitavit, cæterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam sese, Dialecticam, literasque antiquiores penetraverat, Latinarumque vocum origines rationesque percalluerat: Eaque præcipue scientiâ, ad enodandos plerosq; juris la- queos, utebatur. *Hæc Gellius.*

Pandectarum interpretes è quibus verborum & rerum intelligentia compendiaria via ediscitur.

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos quoniam in hac re (uti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zasius (qui legi non debet nisi expurgatus) Vigilius, Pyrrhus, Antonius Augustinus (qui postea fuit Episcopus Taraconensis,) & reliqui non sudaverant, habebamus corruptissimos; vitæque magna pars comminiscendis næniis consumebatur, Latinæ linguæ inscitia.

Accedit, Lexicon quidem, sive dictionarium juris civilis extat à variis vel collectum vel auctum, quod magno usui solet esse, non solùm tyronibus, verùm etiam ætate ac studio provectis: Sed quoniam ab hæreticis sæpè fœdatum est, aut illatis hæreticorum Ministrorum auctoritatibus, uti Melanchthonis, & istiusmodi aliarum pestium, aut latenti hæresum inspersione in dedicatoriis epistolis, sive additis ad extremum opusculis: Idcirco omninò curandum est, ut quæ hujusmodi sunt, prorsus ablegentur.

Ut autem Romana lingua alias ornavit, illustravit, perfecit; sic vicissim ipsa à Græca ornata, illustrata, perfecta est. Itaque si in reliquis disciplinis (quod alibi ostensum est) necessitas ejus apparuit, multò magis in Romanis legibus, Iureque civili, constabit.

Ad explicandas sanè dictiones illas, quæ magnam habent emphasim; ad idiotismum phrasium, quæ ab ea usurpatæ sunt, ad menda corrigenda, quæ Typographorum vel Amanuensium incuria passim irrepserunt: ad intelligendos locos qui planiùs ab interpretibus verti poterant, ad declinandos errores, ex Latini sermonis amphibologia, & deniq; ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipso foro remanserunt, nemo paulò perspicacior non intelliget summam Græcæ linguæ utilitatem ac necessitatem. Plenæ sunt Iustiniani Constitutiones, Theophili, & Constantini, aliorumque Græcorum lib. Latinis illis vocibus: *Dominium, Legatarius, Mandatarius, Donatarius.* Et hujusmodi artis vocabulis: quin etiam illis; κυράτωρ, κυρατορεύειν, ἐξκυσάτιο, πάτρων, λήγατον, & hujusmodi sexcentis; quæ ideò molesta erant Herennio Modestino, dum Græcè Latina, ut ille inquit, jura docebat. Sic Latini Consulti. *Hypotheca, Chirographo, Emphytensi Sitonia, Heremodicio, Orphanotropho, Xeno, Archigeronte, Dioecetis, Epistalmata, Thlibus, Cantharidibus,* atque aliis plerisque nominibus Græcis utuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Haloander,

der, quod Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentissimè, vel hic re vera nunquam viderit, licèt eas se proferre polliceretur. Taceo multa in digestis Græco dicendi genere scripta: quòd cùm Græca natio venit in Romanam potestatem, linguæ suæ copiam & artem secum in urbem intulit. Id quod & Priscianus olim, & Guilielmus Budæus in nostris quoque legibus meminit.

Constat autem, Trebonianum, ea quæ à Iureconsultis Græcè invenit scripta, eadem lingua describi curasse, hodieque in Pandectis Florentinis extare Græca respõsa: Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnesque ingenuas artes, quæ Iurisconsulto maximè congruit, Græcè fuisse traditas. Græca ideo ut eum latinis semper conjungeret Tullius filio erat auctor. Norunt omnes, Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem, eundem historiæ conditorem, eundem juris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo litteras Græcas, senem etiam ætateque jam declivi didicisse. Hinc fit ut interpretes Græci, etsi Romanæ antiquitatis ignoratione labi potuerunt, & adeò lapsi sunt, magno tamen præsidio sint iis qui in hac disciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modestino, Papiniano, & Scævolæ, aliisque omnibus, è quorum libris digesta conscripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cum addiscuntur breviore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magnopere juvamur ad ea quæ amisimus, restituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones vertit in Græcam linguam, nullum alium ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui postea comprobarunt.

Quod verò ad rerum interpretationem attinet, inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanaverunt, petendam maximè existimat Possevinus istorum studiorum rationem ex Sylvestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo; quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Franciscum Hotomannum, meminerit, ne manum admoveat iis qui Ecclesiæ permissu non sunt editi, neque emasculati: Sed de his & cæteris auctoribus, qui volet, illum consulat.

DE FORMA CIVILIS Eloquentiæ.

CAPUT XXIII.

NUnc ad formam & characterem dicendi in hoc forensi genere à prudentibus viris traditum venio: de qua re cùm in eo libro quem de stylo conscripsi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio brevior futura est, & civilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Atque ut ea tantum attingam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes; duas potissimum ejus eloquentiæ, quæ nunc in foro & vita civili regnat, sectas esse video: Alii enim orationes instar commentariorum scribunt, ex magna linguarum atque testimoniorum sylva congestas, ut amplam speciem doctrinæ præferant; Alii verò dicendi genus longè dispar consectantur, accuratum, subtile, elimatum, suave, optimis sensibus affluens, magno verborum delectu illuminatũ, & venusta periodorum concinnitate undiq; circũconsum, quod etsi minus *Eloquentia civilis in duas sectas concisa.*

habeat doctæ ostentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærunt igitur adolescentes cui potissimum stylo insistere debeant? nec desunt utrimque rationes quæ in diversa suspensos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi genus attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ una res hominum auribus suavissimè blanditur, magnam habet admirationem, cùm in unam orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluxisse.

Doctorum oratio magnam habet speciem.

Loquuntur unius hominis ore tot veteres; & sua quisque vernacula loquitur, resonant undique varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quibus Italica & Hispanica non rarò admiscentur. Non est jam fabula *tricorpor Geryon*, quem ternis loquutum linguis mythologi confinxerunt. Audimus uno hominis ore tot peregrinas voces, ut ejus monstri varietatem miremur esse superatam.

Afferuntur præterea authores tam diversi, tam ignoti, tam abditi, qui postliminio in lucem sæculorum redeunt, tam lectæ pronunciantur sententiæ, tam exquisitæ rerum observationes, tam illustres notæ, ut putes in unius mortalis animâ omnium heroum ingenia, artes, inventa refloruisse. Tum verò hæc dum ex memoriæ sacrario promptissima quadam facundia & effervescentibus verbis proferuntur, quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis non obstupescat, imò quis hominem putet, *non vivam quandam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum disciplinarum thesauros crediderit?*

Doctrina orationibus an adhibenda.

Titillat animos hoc *tergeminum sophos* & latius in perniciem eloquentiæ sui veneni suavitatem diffundit. Quòd si quis objiciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: adduot qui se huic stylo addixerunt, longè saniorem & modestiorem esse: nam qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quàm qui sui ingenii inventa suis auditoribus venditat. Aduletur sibi quisque recentiorum hominum, quantum volet, & novos ingenii sui fœtus, ut partum simiæ solent, demiretur, nunquam tamen hoc assequetur, ut antiquos illos, quibus coronatis tot sæcula plauserunt, de gloriæ hæreditate dimoveat. Quamobrem, cùm dicunt sua, parum habent auctoritatis; at cùm veterum sententias & monumenta referunt, non jam homines loqui videntur, sed quædam ex tripode oracula.

Antiquoris laus.

Hinc fructus apud auditores uberior, quibus, etiamsi præceptorem egeris, haud quaquam persuaseris, ut à te audita, quasi antiquorum effata suscipiant, siquidem rebus etiam optimis facilè adhærescit ex novitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experientia; nam qui hujusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententiis, quasi stellis, illuminatas; etiamsi lautissimum manufactæ orationis explicent instrumentum, frigidè tamen & oscitanter audiuntur; nec prodest quod dicant se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam: Primùm enim illiberales sunt & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam & iis tenebras offundere, à quibus lucem accepêre. Deinde si nolunt intelligi, cur utuntur, cur operam iis impendunt? cur clavum purpuræ insuunt, si tegendi consilium est? sed nec tamen illi tegunt: & qui hæc aliis dissuadent, postquam contra doctos omni conatu declamârunt, doctrinam auctorum usurpant, haùd quidem latenter, & obscurè, vel si quis modestiorem se in ea re fingat: ut illa virgo Virgiliana:

Et

Et fugit ad salices & se cupit antè videri.

Hæc fermè hujus sectæ argumenta.

Consuetudinis vis. Equidem fateor violentum esse consuetudinis imperium, cujus vis ubi semel in hominum animos sensusque pervasit, non facilè, nisi gravissimæ cujusdam auctoritatis viribus & lacertis refringitur.

Qui primi in foro Gallico post superiorum sæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ majestate eminere visi sunt, cùm essent & sanctiore doctrina exculti, & variorum librorum lectionem callerent, statim se in hoc dicendi genus conjecêre; quod in tanta linguarum & rerum ignorantia plenissimum erat admirationis.

Itaque illi cùm essent auctoritate graves, eruditione celebres, & civilium artium disciplinis præclarissimè instructi, plurimos habuerunt imitatores, qui se ad unius principis exemplar, quantum maximè possunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, nisi jam nati sunt, magni, & sapientes, qui illam dicendi perversitatem, quæ se nostrorum hominum agglutinavit ingeniis, aut penitus evellent, aut certè succisis viribus debilitatam & comminutam in aliud domicilium emittant.

Est enim profectò error mentis, qui se dulcibus vitiis instillat, & specioso quodam doctrinæ prætextu oppressis vanitate sensibus illudit.

Primùm enim, quis veterum ita loquutus est?

Non sum is qui velim omnia semper ad normas antiquorum reformari, scio, multa pro sæculorum varietate, multa pro hominum ingeniis, populorumque disparitate mutari, maximè verò in eloquentia; cujus hoc fuit semper regnum, scenæ (ut ajunt) opinionique servire. Sed tamen haud quaquam arbitror, contemnendam præstantissimorum hominum, in iis præcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam densa testimoniorum copia loquutus est?

Non mirum est (inquiunt) si Græci, qui & linguam suam mirantur impensius, & cæterorum gentium artes ac disciplinas respuunt, nunquam ferantur his testimoniis delectati: nisi fortè Mosem velis à Demosthene Hebraicis citari verbis. Esto, hoc concedamus, Græcos, ut plurimum sua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata vel ignorasse, vel contempsisse; diffiteri tamen non possumus aliquos etiam veterum Græcorum Latinis litteris excultos. Nam & Eusebium novimus Virgilianos versus ex Pollione Græcos fecisse: nec imperitum Latinitatis fuisse existimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit judicium. Sed & Demetrium quendam, ex Græcis accepimus Divum Thomam Græcis litteris reddidisse; quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat: aliquando tamen illi Latina cum Græcis commiscent.

Hoc Demetrius Phalereus, vir judicii (ut apparet) limatissimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò Latini oratores, & qui unus omnium instar est, Tullius? quando prolixis & frequentibus Græcorum testimoniis in orationibus utitur.

Atqui profectò hic vir, si quisquam alius, Græcarum litterarum fuit peritissimus, & ea etiam argumenta sæpius attigit, in quibus liberius exultare poterat, ut in humaniorum scientiarum laudibus, ea oratione quam pro Archia Poeta conscripsit. In hac tamen, & in cæteris, consultò eam Græcæ eruditionis ostentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

 Ne-

Neque tantùm hoc exemplo docuit, sed quid ipse de tota re sentiret, in gravissima Antonii Oratoris persona paucis indicavit his verbis:

Cicero 2. de orat. sect. 153.

Semper ego existimavi jucundiorem & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret.

Nil opus est cætera persequi, si nostra quærimus tempora: ecce præ oculis & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quisquam gravior, neque acrior judicio, nec usu civilis eloquentiæ limatior, Verrius Procancellarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minus sapienter quàm politè conscripsit, totam illam rerum & testimoniorum inconditam farraginem tam gravi censura perculit, ut ad ejus judicium aliquid addere, sit de re ipsa multum detrahere.

Verrius, in eloquentia Gallica.

Doctrinæ copia & testimoniorũ farrago eloquentiæ inimica.

Quo se igitur præsidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an iis rationibus quas suprà commemoravi?

Enimverò multum habet hoc laudis, variam locorum atque testimoniorum sylvam congerere, quod mediocribus etiam ingeniis, si librorum copia affluxerit, potest esse commune: Num verò hoc potiùs admirabile est, orationem egregiis præditam sensibus, leni & æquabili tractu diffusam, accuratam judicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclarissimè consurgentem, quasi magnæ mentis flumen in aures circunstantium profundere, quàm ex Sanchoniatonis fragmentis, Glyca, & Micrologo putidiusculos aliquot locos eruere?

Hæc dico, non quod doctorum virorum operam in commentariis & observationibus antiquitatis respuam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, sed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipsi qui hæc scribunt, experiuntur quanta facilitate excidant iis, qui in librorum usu mediocriter sunt versati, & si quod poëma aut orationem suo marte pangere aggrediantur, tum demum fateri coguntur, artem dicendi omnium esse operosissimam.

Qui fit igitur, ut non æquè suos auditores teneat eloquentia, ac varia solet eruditio?

Eloquentia cur cedere videatur eruditioni.

Primùm, quia raró talis invenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia si quæ optimè conscripta fuerint, non talem nanciscuntur actionem; paucos denique legitimos habet de sua dignitate judices: nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cùm ea tersa & nitida esse oporteat, fit ut imperitis in promptu cuique esse judicentur: iidem tamen si hoc ipsum conentur dicere, agnoscunt quantum, non dicam in ista grandi eloquentia, sed in minuta quidem subtilitate sit difficultatis. Quod si & ipsa esset, quæ esse debet eloquentia, & æquas ac eruditas aures haberet, nihil esset ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum est (inquiunt) & modestum, præclaris veterum uti testimoniis, nec sua pro antiquis obtrudere: Quasi verò antiquorum doctrinæ nuncium remitteret eloquentia, nec eos & sæpe, & honoris causa appellaret? Num verò, & ubi vis probationum desiderat, si quæ sint in authorum verbis ἐμφατικώτερα, hæc excutiunt eloquentes; num firmissimas habent ex omni scientiarum instrumento rationes, num earum Principes crebris appellant sermonibus, num ipsi laudant impensius? num de suis aliquid arrogantiùs prædicant? Quod si nihil antiquorum inventis addi nostri Censores volunt, suadeo ut artes, & ingenia, in pristinum quoddam contumeliosæ servitutis adigant: nec patiantur homines exercere quod nati sunt. Sed nos doctos scholiastes & philologos

lologos suis commentariis relinquamus, & nihil eloquentia dignum judicemus, in quo offusa testimoniorum luxuries lucem obscuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur qui hæc de forensi eloquentia præscribunt.

Primùm, ut forma generis judicialis notior sit atque illustrior, distinguenda sunt omninò genera caussarum, quædam enim sunt causulæ, de quibus & audire & dicere penè indignum est: ad quas si splendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ἐπὶ φακῇ μύρον, in lenticula unguentum quærere: nec enim illustrem orationem afferre debet, nisi qui parem causam invenit. Aliæ sunt ornatæ, & planè ἐπιδεικτικαὶ, quæ apparatiorem stylum desiderant: aliæ sunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus postulant: aliæ denique negotiosæ, & graves, quæ sine fuco verborum, & affectatione rerum, tractandæ sunt. Et graviter in iis peccant, qui ut eruditionis famam consequantur, ardent quadam prurigine citandi: & passim orationibus authorum testimonia iisdem verbis ingerunt, quæ ad inanem potiùs ostentationem, quàm ad robur causæ attinent.

Causulas splendidè tractare; Unguentū in lenticula.

Secundum vitium est eorum qui exquisitam vernantis styli lasciviam, variæque expolitionis figuras solertissimè componunt; quos Persius meritò exagitat.

Fur es, ait, Pedio; Pedius quid? crimina rasis
Librat in Antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur: bellum hoc, hoc bellum, an Romule ceves,
Men' moveat quippe & cantet si naufragus, assem
Protulerim: cantas fracta cùm te in trabe pictum
Ex humero portes, verùm nec nocte paratum
Plorabit qui me volet incurvasse querela.

Quid enim tam frigidum atque alienum, quàm in discrimine capitis aut fortunarum, ambitioso genere orationis sese ostentare? & Blæsum imitar, qui sacrilegii & peculatus postulatus à Cyrenensibus, capitis causam dicens, non se oratoriis defendit lacertis, sed Neroni placiturum sperans, levia carmina & faciles versus in Senatu recitavit?

Tertium eos spectat, qui vel in levioribus causis petitas ex varia antiquitate historias tam avidè inferciunt, ut in hoc suum palmarium vel præcipuum repositum esse arbitrentur; quos si non aliud, illud certè Lucilii edocuisse deberet:

Versus ad causas malè adhibiti. Antiquarii Causidici exagitantur.

Χοιρίδιον καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα,
Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενέκλεις.
Ὅτι ἦ μοι κοινόν τι πρὸς Ὀθρυάδαν γεγόνται,
Οὔτ' ἀπάγω κλέπλας οὔτ' ἀπὸ Θερμοπυλῶν·
Ἀλλά πρὸς Εὐτυχίδην ἔχομεν κρίσιν, ὥστε τι ποιεῖ:
Ἔνθα ἦ μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιος;
Πλὴν καί μοῦ μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω,
Ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ χοιρίδιον.

Quod Martialis lib. 6. festivissimè imitatus canit:

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto:
Hoc judex sibi postulat probari.
Tu Cannas Mithridaticumque bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque,
Magna voce sonas, manuque tota,
Jam dic Posthume, de tribus capellis.

Subla-

Sublatis igitur his & similibus vitiis providere debet hoc maximè tempore orator, ut dicenda tacendaq; calleat, ac semper ad eventum festinet, & ad novas res, non secùs ac notas, auditorem rapiat. Supervacaneum non modò sed & puerile videtur communibus causis exordia adtexere, trahereque diffusiùs, & in transitionibus ac parergis luxuriare; quæ omnia ludentium sunt potiùs declamatorum, quàm negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet, qui longos amant circuitus, & diem, quod ajunt, dicendo eximere. Bene de hac re monet Paschalius. V. C.

Quæ ratio inquit, est adstricti moris, totiusque adeò vitæ, eadem quoque est sermonis: ut enim in libera civitate fatendum est multa redunddare in moribus, ita in orationibus quæ ibi habentur, multa plerumque inest procacitas linguæ, & superfluens quædam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno derisu, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto & erudito, nihil magis ad gustum est, quàm sobrietas quædam ponderosa. Senatores liberi populi hoc amplectuntur, quod multo sermone diem eximunt ac multa libertate agunt.

Patronorum gravium stylus.

At in aula hæc libertas est pro lascivia, & nisi temperatur, continuò deridenda propinatur. Neque enim nuda aut sola placet, sed ita si obnubitur gratâ illâ suavitate, quam progignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in iis gentibus quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui meritò nomen indi potest, Morum speculo, præ se ferre nescio quid pressi, concinni, nervosi; quale extat illud de Menelao dictum, qui,

ἐπιτροχάδην ἀγόρευε
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως.

G E N U S.
Iudiciale.

DE STATU ET tractatione Causarum.

CAPUT XXIV.

Restat ut Patronum, armis pietatis, eloquentiæ, & eruditionis instructû, in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Qua in re primùm cognoscendæ sunt quæ à Græcis στάσεις appellantur; de quibus, cùm infinita sint propè apud Rhetores Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere:

Status, ut ex vulgatis definitionibus constat, est quæstio, quæ ex primo causarũ cõflictu nascitur; in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quæ D. August. in sua Rhetorica fusiùs explicat. *Status quid.*

Intentio igitur est, cùm crimen aliquod intenditur ab adversario, ut C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit: Arguitur à filio læsæ majestatis.

Depulsio, cùm crimen defenditur à reo, ut, non læsi majestatem: ex hoc hoc conflictu status sit.

Quæstio an majestatem læserit Caii Flaminii pater?

Ratio, quod affertur in causæ fundamentum, ut in filium meum potestate usus sum, inquit parens.

Rationis infirmatio, cùm diluitur, quod ad fulciendam caussam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est, privatâ auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet, populi

puli potestatem minuit, is majestatem læsit: (Arguit filius.)

Judicatio, κρινόμενον, summa totius rei, & status quæstionis; ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat majestatem, qui in tribunitiam potestatem patria authoritate utatur.

Longum est recensere, quot sint in hac parte scholasticorum, tum Græcorum, tum Latinorum ineptiæ, qui infinitas propè præceptorum minutias de statibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit istud ex Curio Fortunatiano vetere Jurisconsulto subjicere.

DE STATU investigando.

Et de causis Asystatis.

CAPUT XXV.

Asystata causa sine fundamento quomodo dignoscuntur. ἀσυστάτων plura genera recenset Hermogenes. περὶ τῶν στάσεων.

ἈΣύστατα, quæ appellantur causæ sine statu, & fundamento, secundùm Hermagoram, fiunt quatuor modis, quum est, aut ἐλλείπουσα, aut ἰσάζουσα, μονομερὴς aut ἄπορ☉.

Ellipusa; quum aliquid deest ex circumstantiis, quod faciat quæstionem : ut si aliquis abdicatur, nec abdicationis ulla sit causa. Eadem dicitur. κατ' ἐλλιπὲς & κατὰ μέρος, & κατὰ περίστασιν.

Isazula, quum eadem ex utraque parte dicuntur, & nihil proprium est partis alterius, ut, Duo adolescentes vicini speciosas uxores habebant, accusant se adulterii. Quicquid enim altera pars dixerit, idem & altera dictura est. Eandem ἰσομερῆ ☉ κατ' ἰσότητα, & παρισότητα nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantùm constat, nec quicquam ex secunda afferri potest. Hæc eadem ἑτερομερὴς, & καθ' ἑτερομερίαν.

Aporos, quum judex non invenit quam sententiam dicat: ut, tres similiter agebant, duo soli reversi sunt: accusant se invicem cædis: Hic enim judex non invenit, quid sequatur, cùm uterque ab altero dicat occisum, & nihil utrobique ad probationem afferri possit, deficiente circumstantiâ.

Asystatorũ, sive causarum sine statu & fundamento aliæ species.

Sunt & aliæ species, quas apud varios artium scriptores invenimus, ut, ἀντιστρέφουσα, ἄχρωμ☉, ἀδύνατ☉, ἀπίθαν☉, ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντ☉ παρ' ἱστορίαν, ἄλογ☉.

Antistrepausa, quum actionem suam convertunt litigantes. Talis fuit causa Protagoræ, & Evatli, de qua dixi lib. 6. c. 28.

Achromos, quum color facti non invenitur: ut, Decem milites belli tempore pollices sibi amputaverunt; rei sunt læsæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur, quod sit contra rerum naturæ fidem: ut si infans accusetur adulterii.

Apithanos, cùm id invenimus in themate, quod minùs verisimile est: ut quum oculos cæci recuperasse dicuntur. Quæ materiæ (inquit) solent recipi; quoniam, quamvis minus verisimile sit, oculos recuperasse cæcum, tamen possumus credere à divina majestate alicui aliquando hoc esse concessum.

DE CAUSIS cacosystatis.

CAPUT XXVI.

Cacosystata causa, quæ sunt levi & ruinoso fundamento innixæ.

CAcosystata sunt, quæ levi & ruinoso fundamento innituntur, ut sunt ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντ☉, παρ' ἱστορίαν ἄλογ☉.

Aprepes, quum aliquid personæ incongruens invenitur, ut, vi, fortis præmium accipiat. Quando fortiter fecit, perit præmii nomine nuptias filiæ suæ.

Anæschyntos, quum prima pars impudens invenitur, ut luxuriosus pater abdicat filium frugi.

Parhistoria, quando in controversia invenimus quod sit contra historiæ fidem.

Alogos sine ratione componitur: quamvis omnia asystata ἀλόγος dici possunt; siquidem nusquam in his ratio repetiri potest.

DE DUCTU

CAPUT XXVII.

Quid sit fundatâ controversiâ faciendū Ductus post statum inquirendus: hoc est ratio totius causæ agendæ.

QUum cognoverimus materiem consistere, ductum quærimus, hoc est, modum, quo tota causa agenda sit.

Ductus sunt quinque, Simplex, subtilis, figuratus, obliquus, mixtus: Simplex quum simpliciter id agimus, ita ut in themate positum est: Subtilis, quum aliud est in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor impedit.

Obliquus, quum periculum prohibet apertè agere.

Ductuum quinque modi, & eorum exempla.

Mixtus, qui est ex variis compositus.

Simplex ductus, ut, Inventus est quidam juxta cadaver recens hominis occisi, fit reus cædis: causativum litis est, quod sit inventus, quod est præteriti temporis; & ideò verum est consilium, ac per hoc simplex est ductus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicatur: Subtilis inquam est ductus: quoniam aliud est in themate, aliud in agentis voluntate: nam quantum est in themate, abdicat filium, non tamen verè abdicat; sed titulo abdicationis suadet ut amicos habeat.

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, invenit filius adulterum obvoluto capite, nec eum occidit: interrogatur ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. Figuratus est ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere: tu adulter fuisti.

Obliquus: Qui invaserat, deposuit dominationem sub pacto abolitionis: vult petere magistratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, apertè mentionem facere injustæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupavit: vocavit ad se filium, & interrogavit, an rumori crederet, negavit se credere; deposuit pater dominationem, sub pacto abolitionis; filius repudiavit uxorem, interrogat pater causas repudii, non dicit, & abdicatur. Ductus est mixtus, id est, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palam dicere, tu adulter fuisti, & ideò repudiavi uxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur apertè mentionem facere injustæ dominationis.

DIVISIO *causarum.*

Ad imaginem statuum cognoscendam.

CAPUT XXVIII.

Septem genera controversiarum, & varia nomina ex antiquis Rhetoribus petita, quæ valent ad intelligentiam formularum

REperto ductu considerabimus genus controversiæ; cujus septem sunt genera; simplex rationale, simplex legale, conjunctum rationale, conjunctum legale comparativum rationale, comparativum, legale, mixtum.

Nota porrò, legalem controversiam dici, quæ petitur ex aliqua lege civili scripta.

Ratio-

Rationalem, quæ ex ἀγράφῳ lege rationis, & re aliqua, seu facto ad rem spectante.

Controversia simplex rationalis quæ.

Simplex rationale, cùm res una vel factum simpliciter tractatur: ut inventus est juxta cadaver recens hominis occisi, tenens cruentum gladium, reus est cædis.

Simplex legalis.

Simplex legale, quum lex unam facit quæstionem, ut, Peregrinus murum ne ascendat: peregrinus murum ascendit, & hostem propulsavit, petitur ad pœnam.

Conjuncta rationalis quæ habet duo causativa ex ra.

Conjunctum rationale, quod constat duabus rebus, & causativis.

Rebus, quum multa quæruntur, ut si aliquis accusetur, & adulterii, & sacrilegii.

Causativis, quum una res quæritur, & multis causis approbatur: ut, Luxuriosus adolescens juravit se uxorem non esse ducturum, & abdicatur: illic enim una quæstione ostendimus, an abdicandus sit, sed causativis conjuncta, est, & quod luxuriosus est, & quod juravit se uxorem non esse ducturum.

Conjuncta legalis duo habet causativa ex lege civili.

Conjunctum legale: quum quæritur an contra plures leges sit admissum, ut, Peregrinus murum ne ascendat, & nocte nemini liceat esse cum telo: Peregrinus murũ cum telo nocte ascendit, & hostem propulsavit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges fecisse dicitur, & quod peregrinus murum ascenderit, & quod nocte cum telo fuerit.

Comparativa rationalis.

Comparativum rationale: quum aut personæ aut res comparantur.

Personæ, ut, Qui plus Reipubl. præstiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim quæritur, qui melior sit: utrùm medicus, an orator.

Res, ut, Qui plus Reipubl. præstiterit, petat præmium: alter hostes ab obsidione repulit, alter hostium civitatem cepit. Contendunt de præmio: hîc enim facta eorum & res comparantur: ut quæratur, quid plus sit, hostes repellere ab obsidione, an hostium civitatem capere.

Comparativa legalis.

Comparativum legale, quum leges comparantur: ut qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: & Mas templum Cereris si ingressus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hic enim quæritur per comparationem, secundùm quàm legem filius facere debuerit.

Controversia mixta ex variis.

Mixtum: Quando non ex uno genere materia composita est, id est, quum & simplex est genus, & comparativum, aut cùm & rationale, & legale.

Simplex, & comparativum: ut, Quidam proditionis accusabatur: ex filiis ejus alter fortiter fecit, alter deseruit: petit pater de viro forti, ut abolitionem judicii peteret. Ille incolumitatem desertoris fratris optavit, & reo non adfuit patri: absolutus pater abdicat filium. Hîc enim & simpliciter quæritur, an contra voluntatem patris, præmium ei licuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum, ex rationali & legali, ut, Qui proditionis damnatus fuerit, magistratui detur custodiendus, & trigesima die torqueatur, ut conscios dicat, & adulteros liceat occidere: proditionis damnatus magistratui collegæ suo datus est custodiendus. Ille eum in adulterio deprehensum occidit, reus est conscientiæ. Hic enim & rationale est genus, in quo quæritur, an hic conscius fuit, an ille adulter: & legale, in quo quæritur, an eum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, ut conscios diceret.

ALIA DIVISIO causarum.

Petita à genere Characteris, sive Elocutionis.

CAPUT XXIX.

Alia genera controversiarum, quæ publica dicuntur: & earum quinque genera.

POst hæc genera controversiarum afferuntur etiam quinque, ut consideratur causa, ratione characteris, sive elocutionis, & modi agendi: sunt igitur, Ethicum, Patheticum, Apodicticum, Diaporeticum, Mixtum.

Ethicum genus, in quo mortalitas quædam, id est, mores hominum considerantur, ut sunt comœdiæ.

Patheticum genus, in quo motus est animi, & vis quædam, & impetus mentis, ut sunt tragœdiæ, ut;

Indemnatos liberos licet occidere, tres filios lege indemnatorum, in conspectu matris occidit: mater eodem gladio se interemit.

Reus est, quòd causas mortis præstiterit.

Apodicticum, in quo pugna quæstionum est.

Peregrè proficiscens reliquit apud amicum certam frumenti mensuram. Ille in fame civitatis duplo pretio frumentum vendidit: reversus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio est, nec quicquam certi affirmatur, ut;

Cùm duo fratres dissidentes contenderent armis, pater intercessit, vulneratus est, incertum à quo; quærunt filii, à quo sit vulneratus: non dicentem accusant dementiæ.

Mixtum, quod non ex uno genere compositū est: ut est hæc ipsa materia patris vulnerati: nam & patheticon est in fratrum congressione, & diaporeticon est à dubitatione patris.

DE STATU, ET ejus divisione.

CAPUT XXX.

Quid status.

REpertis generibus controversiarum, quæritur status, quo consistit controversia.

Genera, & species statuum

Genera statuum sunt duo; Rationale, & Legale.

Interest inter rationales status & legales: quòd rationales rei alicujus vel facti habent quæstionem: legales autem legis & juris continent disceptationem.

Rationales status, secundùm Hermagoram sunt quatuor, Conjectura, Finis, Qualitas, & Translatio, sed translationem tantum accepimus legalem: quoniam nulla translatio, id est, præscriptio, sine lege potest esse.

Conjecturalis status, & ejus variæ species.

Sex species conjecturalis status, & earum exempla.

Conjecturalis status sex modis fit: aut quum de facto constat, & de persona non constat: aut quum de persona constat & de facto non constat: aut quum de utroque non constat: aut quum de sola voluntate fit quæstio: aut quum de re ipsa quæritur: aut cùm est anticategorica.

Quum de facto constat, & de persona non constat, ut, Cùm abdicato filio, qui militabat, inventus est pater telo filii sui occisus; reus est filius parricidii. Hic enim de facto constat, id est, occisum esse patrem, sed de persona non constat; quæritur enim an à filio sit occisus.

Quum de persona constat, & de facto non constat, ut; Luxuriosum filium pater abdicavit; abdicatus medicinæ studuit: postea decumbenti patri dedit poculum, quod diceret sanitatis: pater in media potione

tione, ait se venenum accepisse, filius residuum poculum bibit, & decessit pater, reus est filius parricidii. Hîc enim de persona constat, quoniam filius poculum dedit: sed de facto non constat: qualem enim potionem dederit, utrum veneni, an sanitatis, incertum est.

Quum de utroque non constat, ut, luxuriosi pater non comparuit, reus est parricidii filius. Hîc enim non constat, occisum esse patrem, &, si constiterit, incertum est an à filio sit trucidatus.

Quum de voluntate quæritur, ut Luxuriosus adolescens nocte à meritricis domo expulsus, cereum ardentem ante meretricis fores abjecit, domus arsit; arguit eum, ut restituat. Hîc enim, & de persona, & de facto constat: sed tantummodo quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de re ipsa quæritur, quando περὶ τῆς οὐσίας quæstio est, non de facto aliquo: id est, cùm quæritur an aliquid fuerit illud de quo quæstio est, non an aliquid sit factũ: repetebat à commilitone suo pecuniam tanquam creditam; negantem se debere, occidit, sed & se interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris, ab hæredibus pernegantis; illi contradicunt. Hîc enim non de facto quæstio est sed, de eo an pecunia antè illa sit credita.

Ἀντικατηγορία est mutua accusatio, id est, quum aliqui se invicem accusant: ut vir fortis habebat novercam, habebat & in matrimonio captivam: ambiguis signis obiit: accusant se invicem veneficii noverca & captiva.

Finitivus status.

Finitivus status fit, cùm id quod objicitur, non hoc esse contendimus: Est autem quintuplex, aut quum simplex est quæstio, quæ anascevastica, id est, refellens dicitur: aut quum duplex actio est: sive comparativa, quæ Antioristica dicitur: aut quum duplex quæstio est, sive conjuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum est Antithetica. *Finitivus status, & ejus quinq; species.*

Simplex definitio, quum unam rem simpliciter definimus: ut naufragia ad publicanos pertineant; cujusdam naufragi corpus, cum ornamentis ad littus expulsum arena obrutum est, id publicani eruerunt, rei sunt sepulchri violati. Hîc enim simpliciter quæritur, quid sit violare sepulchrum. *Prima species ἀνασκευαστική, sive simplex.*

Duplex actio, sive comparativa, quum duas res diversas definiunt litigantes, ut, sacrilegus capite plectatur, fur quadruplum solvat: de templo quidam privatam pecuniam sustulit, petitur ad pœnam, offert quadruplum, quasi fur. Hîc enim alter sacrilegium dicit esse commissum, & hoc definit; alter furtum, & comparatione quæritur, quid sit admissum, utrùm sacrilegium, an furtum. *Secunda, duplex, & comparativa.*

Duplex quæstio, sive conjuncta: quum duas res, quas prima pars definit, eandem adversarius impugnat: ut, qui non initiatus sacra enunciaverit, capite plectatur: non initiatus sacra vidit in somniis, retulit ei qui fuerat initiatus: ille ait, hæc sunt sacra: petitur ad pœnam, & contradicitur. Hîc enim quæritur, quid sit initiatum esse, & quid sit enunciare. *Tertia duplex conjuncta.*

Ex partibus definitio: quum unam rem multis partibus definimus: ut, Qui obsidebantur ab hostibus, auxilia à finitimis conduxere; in itinere sunt auxilia, recessere hostes ab obsidione: petunt illi pactam mercedem, hi contradicunt. Hîc enim quæritur, quid sit auxilium præstare: quod ex partibus definimus, quòd & decreverunt, & quòd miserunt, & quod hostes recesserunt. *Quarta, cum non duo, aut plura ad definitionẽ rei, aut facti attinentia quæruntur.*

Antithetica definitio, qua non tantùm crimen negamus, verum etiam commodum aliquod afferimus Commendatam sibi *Quinta species, ἀντιθετική quæ fit*

sibi

ex pugna defunctonum oppositis.

sibi ab Ephebo chlamydem; defuncto eo, in monumentis majorum ei posuit; accusatur à patre Ephebi, sepulchri violati: Hic dicit sepulchrum à se non tantùm non esse violatum, verum etiam esse & ornatum.

Status qualitatis, & ejus duplex species, absoluta & assumptiva quot modis fiat.

Absoluta species status qualitatis, fit duobus modis.

STatus qualitatis duplicem constat esse speciem: Absolutam, qua factum absolutè defenditur; Assumptivam, qua rebus aliunde assumptis coloratur.

Absoluta qualitas duobus modis fit: facti qualitate, & juris ratiocinatione.

Facti qualitas est, quum ostendimus, factum, quo arguimur, non esse perniciosum, & ideò naturali jure esse concessum; ut damnato Milone Cicero exclamavit, urbem Romam bonis civibus sedem esse non posse: reus est læsæ Reipub.

Juris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, sectâ, arte.

Lege, Indemnatos liberos liceat occidere: tres filios lege indemnatorum occidit, reus est uxori malæ tractationis. Hic enim se dicit lege fecisse.

More, Mos apud Scythas fuit, ut sexagenarii per pontem mitterentur. Scytha Athenis sexagenarium patrem per pontem dejecit, reus est parricidii. Hic enim dicit se secta sua fecisse, ut hoc disputaret.

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit: nemo navigat, reus est Reipubl. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quod pictores consueverunt hujusmodi multa pingere, & publicè proponere.

Assumptiva qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, venia.

Assumptivi status quatuor partes, sive species.

Relativus status fit, quum reus culpam refert in eum propter quem arguitur, ut Miles in acie exclamavit, Vincimur; occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipubl. contradicit: dicit enim militem peccasse, & ideo occidi debuisse, quod hoc clamaverit.

Remotivus duobus modis fit, quum aut in personam removemus, aut in rem.

In personam, ut: Legatus intra trigesimum diem naviget: legatus, non accepto à quæstore viatico, non navigavit intra trigesimum diem: reus est malæ gestæ legationis. Hic enim removet crimen malæ gestæ legationis, quod viaticum non accepit.

In rem: ut, Missus est ad expugnandam hostium civitatem, invenit illam lue laborare, reduxit exercitum: reus est læsæ Reipubl.

Compensativus status fit duobus modis; cùm aut delicto meritum comparamus, aut cum majori incommodo consultum esse contendimus.

Delicto meritum comparatur, ut, Miles ex acie ad muros confugiebat, Imperator muros diruit, victoriam reportavit; reus est læsæ reipubl.

Majori incommodo prospectum esse contendimus, ut, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendavit, vocavit ad se patrem ejus tyrannus, & tormentis expressit, ubi erat filius: satellites misit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus se necavit, amicum mater, puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum majori à se pudoris injuriâ liberatum.

Venia omnis, aut purgativa aut deprecativa.

Purgativa quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, oblivione.

Errore, ut Exulem intra fines deprehensum

sum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat; fratrem ejus quidam, tanquam exulem occidit; reus est cædis. Hinc enim se dicit errore fecisse.

Casu, dum venatur, hastam in feram misit, hominem occidit, eo vulnere periit, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non voluntate, sed casu fecisse.

Necessitate, Orator captus ab hostibus laudes eorum scripsit, jubentibus his, & publicè recitavit: gratuitò dimissus est, ad suos reversus læsæ Reipublicæ accusatur. Hic enim dicit, se non voluntate, sed necessitate fecisse.

Caelnda sacris destimma.

Oblivione; Sacerdos omnibus Calendis sacrum non fecit, petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegaverit excidisse.

Deprecativa venia: cum nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere, tantummodò deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed visum est hoc antiquitatis monumentum non omittere: in cæteris liberiori cursu fluet oratio.

DE TRACTATIONE statuum in specie, deque singulorum exemplis:

Ac primùm de Conjecturali.

CAPUT XXXI.

IN Conjecturali statu ubi de facto non constat, duo maximè spectantur, voluntas, & facultas; si enim & voluerit, & potuerit reus, argumento est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad voluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, motus, voluptas, vitia: in corpore, valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Status Conject. partes duæ.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator excurret.

Primùm, si cupidus fuerit, qui accusatur, ut, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagravit gloriâ, & habuit hos versus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero:

Si violandum est jus, regnandi causa
Violandum est, in aliis rebus pietatem colas.

Motus: ut, Drances arguitur quod cædem perpetrârit; facilè negatur, quia, ut ait Virgilius:

Homini est frigida dextera bello.

Voluptas, ut Antonius citatur reus adulterii, expendatur vita ejus à puero: quod Cicero facit Philipp. 2.

Deianira.

Dolor, ut Deianira occidit maritum: quid mirum: Zelotypiæ furore doloreque flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur.

O quàm cruentus fœminas stimulat dolor,
Cùm parvus una pellici & nupta domus:
Scylla, & Charybdis Sicula contorquens freta,
Minus est timēda, nulla non melior fera est.

Dejotarus.

Virtutes, ut Cicero pro Deiotaro.

Dejotarus (inquit) non est saltator, quare? Omnes sunt in eo regiæ virtutes; quod te Cæsar, non ignorare arbitror; sed præcipuè singularis & admiranda frugalitas; etsi scio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominem duci non multum habet laudis in rege: fortem, justum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt regiæ laudes.

Vitia, apud Sallustium.

Catilina.

Arguitur affectasse dominatum Catilina: quid mirum? nobili genere natus fuit, ingenio malo, pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discor-

discordia civilis, grata fuere, ibique juventutem suam exercuit, patiens corpus inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuiquam credibile est animus audax, subdolus, vanus, cujuslibet rei simulator, atque dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis eloquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclaræ conjecturæ, & dignæ Sallustio.

In corpore verò, ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, sexus, &c.

Corporis forma ad probationes facit.

Forma, inquam, facit conjecturam morum; etsi ea non satis firma est, quin ad ornandum potiùs quàm ad probandum valet. Usurpavit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem signiferum esse turpitudinis ostendit, vel ab ipsa corporis figura, quàm egregiè describit.

Vires, & ætas: ut Penelope, Laertes, & Telemachus, vim inferre procis non possunt: nam canunt apud Ovidium:

Tres sumus imbelles numero, sine viribus uxor.
Laertesque senex, Telemachusq; puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docens Cicero & Hermogenes: ut si dicamus quempiam Caldum vocari, quod repentino ac temerario sit consilio, & ostendamus apud quos, & à quibus educatus, & eruditus fuerit, quibuscum vivat, vel vixerit, quo more domestico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cùm ostenditur quispiam servus, vel liber, vel dives, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel privatus: vel cum potestate, vel doctus, vel indoctus.

Ad externa spectant locus & tempus, quorum opportunitas comes est factorum.

Hæc ergò in genere spectantur, locus, tempus, occasio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas, in occasione facultas, in facultate copia & potestas.

Deinde videndum est, quid adjunctum sit negotio: hoc est, quid majus, quid minus, quid simile, ex quibus conjectura quædam ducitur.

Quod, si ea quæ de persona dicta sunt, non fuerint in causa, hortandi erunt judices, ut veterem famam hominis, non putent in causam pervenire; nam ea illum antea celasse vitia, nunc manifestò teneri.

Defensionis methodus.

Defensor autem primùm si poterit, nitetur, vitam ejus, qui postulabitur, demonstrare honestissimam: id faciet si ostendat aliqua ejus nota & communia officia, in parentes, amicos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis gravitate proponet, & illustrabit. Indignatio erit juncta cum quæstione, per quam miserum facinus esse dicet, ac indignum, innocentem accusari, cùm animus omni in vita fuerit à vitiis remotissimus. Sin autem in anteacta vita aliqua turpia erunt, aut falsò venisse in hanc existimationenem dicentur, aut ex aliquorum invidia & obtrectatione, aut opinione falsa rumoris; aut necessitati, aut persuasioni, aut adolescentiæ, aut alicui non pravæ affectioni animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudo aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita ejus & moribus quæri, sed de eo crimine cujus arguitur: quare anteactis omissis, illud, quod instat, agi oportere. Hæc Cic. 2. de invent.

Argumenta remota.

Jam ad probandum assumentur argumenta remota, quæ cùm foris petantur, arte tamen & industria Oratoris, non mediocriter elucescunt.

Digitized by Google

Divina, & humana.

cunt. Sunt autem partim divina, partim humana.

Divina.

Divina in sex partiuntur, in oracula, auspicia, vaticinationes, responsa sacerdotum, haruspicum, conjectorum, quæ fusiùs prosequi nec est hujus loci, nec instituti.

Vestalis de saxo præcipitata non læditur. Castitas tuta.

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo præcipitata, illæsa permanserit.

Concludit in hæc verba: *Damnata, dejecta est: absoluta, descendit.*

Porrò, quæ Ethnici divina testantur esse testimonia, apud Christianos irrisa jacent, & contempta.

Nullus igitur horum usus; nobis ex Ecclesiæ authoritate, orthodoxorum sententiis & probatis miraculis, omnis testimoniorum divinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui superstitiosè retinent;

Argumenta petere facti vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rhenum; quem idcircò Nonnus ποταμὸν ἐλεγχίγαμον nominat: & apud Heliodorum, Theagenis & Charicleæ virginitas per ardentes prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Chartophylax, Chomatenus.

Per prædictiones, per sortilegia, per μονομαχίαν, per objectum cadaveris: sed hæc partim vetita, partim non satis certa.

Nam (quod ad cadaver attinet) idipsum præsente percussore, sanguinē emittere ajunt, & persæpe res est comprobata: itaque hoc indicium quidam magni faciunt, ut Boetius, decis. 116. & Plancus de judiciis; Alii tamen, & graves authores, non satis esse censent, ad reum quæstioni subjiciendum, nisi alia accedant, ut fama, minæ, inimicitiæ.

Legendus est Delrio, Disquisitionum magicarum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alii melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectorem; quod qualitatem arcanam impresserit corpori, cum cadavere permanentem: ad quod videtur referendum illud Lucretii;

Inde petit corpus mens unde est saucia amore.
Namque homines plerumque cadunt in vulnus, & illam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu:
Et si cominus est, hostem ruber occupat horror.

In quo amantis & mortui est comparatio: ut enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem invisam impetit.

Sic habet Lem. lib. 2. de occultis naturæ miraculis, cap. 7. Langius ep. 49. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib. de characterismis, c. 6. & hæc de istis judiciis sufficiūt.

Argumenta remota. Humana.

Humana sunt, quæ spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa; in quo sunt scripta, pacta, promissa, jurata, quæsita; atque in eo quæstionis conjecturalis genere, maximè testes & quæstiones adhiberi solent.

Testes debent esse graves, constantes, honesti, & (ut breviter dicam, sine affectu: contrà rejiciuntur, si natura vani, si leves, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si præmio, si gratia adducti.

Quæstionum fidem hæc attenuare solent, quod dolorem fugientes multi in tormentis ementiti, persæpè mori maluerunt falsum fatendo, quàm inficiando dolere.

Quod multi etiam suam vitam neglexerint, ut eos, qui his chariores quàm ipsi sibi essent, liberarent.

Alii autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicii, aut mortis vim tormentorum pertulerint, cùm essent maleficio infecti.

Alii mentiti sunt in eos quos oderant.

Hæc ex Cicerone satis fuerit delibasse: Nam pleniorem istius rei cognitionem ad praxim judiciorum remittimus.

Accusatur, quasi hasta in manu posita, instabit, conjecturas omnes ab animo, corpore, externis, conglobatas exponet: nihil tamen consectabitur morosius.

Contrà, reus ostendet hæc argumenta verisimilia, non propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter atque aliter evenisse, nihil esse tam miserum quàm hominis salutem inconstantiæ committi.

Exemplum hujusce quæstionis luculentum est in Palamede apud Gorgiam Leontinum, cujus ego partem in confutatione Latinam feci, quod præclarum mihi videretur eloquentiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui statua ex auro solido, propter facundiam donatus est: Ad hæc præstat legere Philotam Quinti Curtii, libro sexto.

Status finitivus, & de ejus tractatione.

Diogenis factum insigne.

DE hoc statu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur quid sit res, & quo nomine afficienda? An sacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de trivio, ut sibi coqueret cænam?

M. Tullius breviter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem sunt disceptationes, ut, cum quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit, ut si disseratur id sit ne jus quod maximæ parti sit utile: aut cùm quid cujusque sit proprium, exquiritur, ut ornate dicere propriumne sit oratoris, an id etiam aliquis præterea possit: aut cùm res distribuitur in partes; ut si quæratur, quot sint genera rerum expetendarum: aut cùm quæ forma, & quasi naturalis nota cujusque sit, describitur, ut si quæratur avari species, seditiosi, gloriosi. Ex quo intelligas, notiones, notationes, definitiones, distributiones, descriptiones, hunc locum tum fulcire, tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit, nominis, cujus de vi quæritur, brevis, aperta, & ex hominum opinione de prompta definitio; ut si accusatur Flaminius læsæ majestatis, quod filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio.

Majestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate, aut eorum quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breviter est positum, pluribus est verbis & rationibus confirmandum, & ita esse, ut descripseris, ostendendum: Deinde ad id quod definieris, factum ejus qui accusabitur, adjungere oportebit, & ad hypothesim gradum facere.

Erit & infirmanda adversariorum definitio: ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominum, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniā quæ ad definitiones attinent, libro quarto sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis

CUm facto, & facti nomine concesso, vis, & natura, & genus negotii ipsius quæritur; constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de invent, quæ duplex est, Negotialis & Iuridicialis.

Negotialis est, quæ in ipso negotio, juris civilis habet implicitam cōtroversiam; ut, quidam pupillum hæredem fecit, pupillus antè mortuus est, quàm in suam hæredita-

Digitized by Google

reditatem veniret; de hæreditate ea quæ pupillo venit, inter eos qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli, controversia est.

Iuridicialis est, in qua æqui & iniqui natura, & præmii & pœnæ ratio quæritur. Iudicialis status duæ sunt partes, una absoluta, altera assumptiva: Absoluta, quæ factum, ut ex se legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cujusdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa soluta videri potest, à Cicerone relatio nominatur, 2. de Invent.

Relatio quid.

Ea est, cùm reus (inquit) quod agitur, confessus, alterius se inductum peccato, jure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis tribus Curiatiis, & duobus amissis fratribus, domum se victor recipit: is animadvertit sororem suam de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellantem, audivit cum gemitu; & lamentationem indignè passus, virginem occidit. Accusatur.

Absoluti status partes, quas ex Curio Fortunatiano suprà, in quatuor capita distinximus ab aliis ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, judicatum, æquitas, pactum: quæ si in causa ostendat, absolvitur reus, ut, accusatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege: quæ sic habet: *Si nox factum furtum esset, si in aleis occisit, jure cæsus esto.*

A consuetudine: Hoc à natura expressum, à lege confirmatum, omnis sæculorum memoria servavit, omnium gentium instituta tenuerunt.

A judicato: in simili causa absolutus est Fannius, in quo judicum auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimû valet.

Ab æquitate: si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio quærenda est expediendæ salutis.

A pacto: si contra datam fidem fecerit accusator.

Assumptiva est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, cæteroqui malum.

Color autem apud Rhetores est, quicquid ad excusationem facti assumitur, quod ejus rationem immutat, ut purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam removet, & in alium transfundit, ut Ulysses apud Homer. Iliad, α. verberans Thersitem, reus citatur, non diffitetur, sed impudentem muscam, & Regum obtrectatorem se verberasse dicit, qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: ut lex Solonis sanxit, *ἐὰν μή τις τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω, si quis non nutriverit parentes, infamis esto.* Aliquis alimenta denegavit patri, excusat se, quòd, cùm aut patri aut conjugi fame pereundum esset, uxoris salutem vitæ parentis antepostuerit.

Concessio factum concedit, & malum fatetur, sed minuit ab adjunctis.

Purgatio, cùm reus se aliquis vi impulsum ad crimen ostendit: ejus partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Necessitas, ut mater Hierosolymitana necavit filiolum, sed furore & fame stimulante, pessimis omnino dominis. *Iosephus.*

Fortuna, pædagogus Crœsi filio admotus, venabulo feram appetens, alumnum transverberat: casu factum diluit apud Regem, & certè ita diluit, ut quod testatur D. Basilius, à Crœso absolveretur. *Herodot.*

Permotio, quæ à Cicerone, 2. de Invent dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur; ut, Achilles districto gladio insilit in Agamemnonem, sed in eo *D. Basil. in epist.*

Digitized by Google

Iliados æstu qui describitur ab Homero, amoris & furoris, omnium impotentissimo.

Deprecatio malum malefactum admittit nec excusationes multas, quærit, sed ignosci petit.

Rationes ignoscendi, sunt, rei nobilitas, virtus, anteactæ vitæ innocentia, officia in rempubl. spes futurorum, minimum periculum in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & ubi flexanima illa eloquentia vires suas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis judicialis orationibus videamus.

DE ACCUSATIONE

CAPUT XXXII.

PRimum omninò, eundemque frequentissimum in genere judiciali locum obtinent accusationes, & defensiones; de quarum artificio juvat hîc nonnihil submonere.

Accusator differt à calumniatore. Accusatio, cùm sit rei coram judicibus delatio, ritè servatis judiciorum formulis, honesta debet esse, & gravis: neque enim idem est accusator, ac lividus quispiam calumniator: qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie ficta conquirit, quibus pessumdet innocentiam.

Cicero pro Cælio. Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala & nugatoria futura est.

Nec satis, bonum aut commune aut privatum spectare debet; quo consilio si destituta sit, in vitia invidiæ, odii, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & spectata communi utilitate, multos olim Resp. Romana probavit accusatores, & ad hæc studia, juvenum non rarò aluit industriam, ut invidiosa optimum potentia, ab iisdem telis accusationis circumventa, vel infringeretur, vel hebesceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur e Te quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolvi potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Utilius est autem absolvi innocentem, quàm nocentem, causam non dicere.

Sic anseres & canes aluntur in Capitolio, ut significent si fures venerint; at fures internoscere non possũt; significãt tamẽ si qui noctu in Capitoliũ venerint; & quia id est suspiciosum, tamen si bestiæ sunt, tamẽ in eam partem potiùs peccant quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent, cùm Deos salutatum aliqui venerint, opinor iis crura suffringantur, quòd acres sint, etiam tum cùm suspicio nulla sit: simillima est accusatorum ratio. Alii (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt, alii, canes, qui & latrare & mordere possunt qui si latrent sine suspicione, & deferant crimina, nec dicere possint, aut quare aut quomodo, sunt omnino reprimendi. *Accusatores comparantur cum Anseribus & Canibus*

Verùm, quia difficile est in istis accusationibus tenere modum; postquam accusatoribus honos & præmium aliquod esse cœpit, tanta fuit accusandi rabies, ut nulla satis munita videretur adversus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, ut à prudentibus Imperatoribus ista accusandi licentia cohiberetur, & delatores, quo nullum pestilentius hominum genus, gravissimis pœnis subjicerentur.

Quamobrem, accusandi provincia viris præsertim moderatis suspecta semper & odiosa visa est, & defensio quidem (ut ait Tullius) laudabilior: accusatio tamen persæpe probata est. Habet autem pondus suæ authoritatis, cum legitimè tractatus; & primum quidem ea quæ ad ac- *Accusatorum sinceritas.*

cu-

Digitized by Google

cusandum descendit persona, non aliqua venali aut sanguinaria eloquentia videtur in rei miserias invehi, non invidia, non odio, non spe præmiorum ad accusandum rapi, sed oppressæ innocentiæ misericordia, improbitatis odio, communis utilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, si non æquè præstare, solent accusatores; & quæ hujusmodi suspicio subesse possit, hanc primum conantur elevare. Nec aliò spectat hoc Ciceronis exordium:

Si quis vestrûm (Iudices) aut eorum qui adsunt, fortè miratur, me, qui tot annos in causis judiciisque publicis ita tum versatus ut defenderim multos, læserim neminem: subitò nunc mutata voluntate, ad accusandum descendere, Is, si mei consilii causam rationemque cognoverit; unà & id quod facio probabit: & in hac causa profectò neminem mihi esse præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat & amplificat justissimas causas, quibus ipse ad hanc accusationem fuerit adductus. Sed non opus est in singulis accusationibus tanto ambitu orationis, præsertim ubi quis patronus ex officio & consuetudine facit, reus ita nocens est & infamis; ut tacitè probetur omnibus ejus delatio.

Secundò, valdè spectanda occurrit, qualis sit res, persona, & quibus accusetur criminibus.

Amplificare omnia, puerorum. Puerorum est omnia temerè augere, in omnibus esse nimios. Itaque & leviculos plerumque errores, non secus ac gravissima quæque crimina insectantur, & exclamant in nugis: *O facinus inauditum! ô scelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accusatores faciunt; qualis reus in judicium veniat, considerant, timidè incedunt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, consulunt affinium, qui reo sanguine conjuncti sunt, honori, non temerè quidpiam & declamatorie profundunt, notant crimen, designant circumstantias, testimoniis convincunt, de re videntur, non de homine, dicere. At si persona infamis est, & laborat gravitate scelerum, tunc graviores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum est in modo & ratione agendi, non eam meliorem esse accusationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas esse in Verrinis lusus & excursiones ad pompam, quas Cicero non dixit in judicio, sed posteris scripsit, ad nomen potiùs eloquentiæ, quàm ad Verris damnationem? si enim in singulis criminibus amplificandis tantum temporis impendisset, multa illi necessariò prætermittenda fuissent, quæ ad causam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, strictè exposuit, tabulas protulit, testes expedivit. Hæc planè sunt arma ferrea, quibus verres cessit, nescio an istis aureis oppressus: certè non tam subito convictus fuisset.

Accusatoris officium. Quartò, magna ars accusatoris, dilucidè narrare, robustè confirmare, abstinere leviculis argumentis, quæ prima aggressione refelli manifestè possint: ex quibus & aliorum fides non sine damno periclitetur.

Magnum pondus obtinet oratio, ubi non tantùm furem & homicidam clamat, sed quare & quomodo, manifestis addicit argumentis.

Quintò, callidum est accusationis genus, ubi cùm acriter & multis criminibus urgeas, dicas tamen te plurima modestiæ causa prætermittere: hoc lucrari ex tua moderatione reum, ut minus videatur scelestus quàm ipse sit. Parcendum auribus judicum, consulendum verecundiæ: Hominem ea admisisse, quæ à verecundo adversario audire non possit. Quòd si

Digitized by Google

si naviter impudens fuerit in patrando, te in commemorando minus verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter & frigidè necessitatis actionis adductum dicere te ostendas: Hæc species modestiæ est apud graves personas ad persuadendum efficax.

Accusatori cavendum à sanguinaria voluntate expromenda.

Sextò, nunquam sanguinaria voluntas expromenda est: nunquam capto & undique circumvento, muliebriter insultandum: fit enim plerumque, ut odium quod cupimus accendere, cùm vehementior fuerit rei calamitas, defervescat, & vicissim locum miserationi cedat. Itaque & acres etiam accusatores significant se non hominis cruorem sitire, qui ab omni crudelitate sint alieni, sed dolere quod reus se in eos laqueos conjecerit, ut nisi cum maximo legum & reipubl. detrimento salvus esse non possit.

Penè illi expedire ut quamprimum damnetur, ut moriatur, & commune odiũ expiet. Alia tamen ratio est, ubi & molliores timentur judices, & valde infamis ac scelestus est reus; tum enim gravia quæq; atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, ut nullum ei pateat effugium.

DE APOLOGIA, ET purgatione.

CAPUT XXXIII.

Apologia, sive purgatio, defensio est, quæ accusationi opponitur. Hæc pro personarum, rerum, & argumentorum ratione varia & multiplex esse solet.

Etenim, si, qui se purgare conatur, est nocens, & acerrimum habet accusatorem, gravior ei nescitur & operosior defendendi ratio. Itaque ubi res manifestissimis tenetur indiciis, juvat facti excusationem à variis, quæ in rem cadere solent, circumstantiis potiùs aggredi, quàm frustrà inficiando laborare.

At verò si innocens est, qui accusatur, & cum calumnia futura est concertatio, *potentissimũ defensionis telum est innocentia.*

Innocentia telum potentissimũ.

Et vix ullus invenietur tam callidus in sutelis calumniator, qui saltem aliquando non impingat. Nam mendacia, ut præclarè dictum est ab antiquo poëta, caudâ ut plurimum nigrant, & in extrema sui parte falsa deprehenduntur.

Apologia usus apud Principes.

Magna autem est habenda personarũ & rerum ratio. Nam si Apologia habenda est ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quàm eorum dignitas postulabat; non sunt temerè convitiis irritandi, sed miti potiùs veritate & prudentia de rebus edocendi, quo agnita gravitate adversariorũ, fraudibusque detectis resipiscant, & nostris sint partibus in postremum æquiores.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potiùs quædam minimè fucatæ orationis majestas requiritur à Christianis, & religiosis personis ut ipsi moderationis quam profitentur, præ se ferant documentum. Quæ ratio præclarè ab Athenagora & Justino in Apologiis inita est; numquam enim non honorificè Imperatores, & Senatum appellant, & ille quidem modò μεγάλους βασιλέας, modò μεγίστους, φιλανθρώπους, ϗ φιλομαθεστάτους maximos, humanissimos, eruditissimos nominat, hic sacrum senatum ἱερὰν σύγκλητον, atq; omni convitio abstinentes robustis agunt rationibus: qui certè modus efficax est, & potens.

Senatus sacer.

Alius est acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos & virulentos calumniatores coërcendos adhibetur; qui, ut sunt cervicosæ cujusdam audaciæ, levioribus reme-

remediis ſanari minimè poſſunt: ſed ut tigres Muſica, ita illi ſuavitate orationis efferantur.

Tales ſunt Hæretici, Eccleſiæ nomini & religionis ordinibus perinfenſi, quos Eccleſiaſtici ſcriptores, & viri ſancti, non molli brachio tractare ſolent. Talis fuit ille Appion, qui cùm in antiquam Judæorum religionem ſtomachum petulanter eructaſſet, multa de Moyſe & Patriarchis peſſimè fabulatus, à Joſepho acri & nervoſo ſcriptore non ſegniter carpitur & confutatur. Nec molli ſtylo Græcos φιλογέλωτας & φιλοπαίγμονας; Chriſtianæ ſcilicet religionis deriſores, excipit Theodoretus, aut Julianum mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: ſed in Dei cauſa faces orationis ſpirant, quas ardor ſpiritus in iſtis argumentis ſuggerit.

Apologiæ methodus. Ordo autem, & diſpoſitio Apologiæ talis eſt: Præmitti ſolet exordium, in quo defenſionis iſtius ratio affertur, & nonulla de rei circumſtantiis delibantur; quibus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipſa refutatio ſuccedit, potiſſima pars Apologiæ: in qua inſtituenda triplex fermè diſpoſitio ſervatur.

Apologiæ diſpoſitio triplex. Alii enim ex tota accuſatione certa ſibi ac præcipua capita confutanda præſtituunt, quibus enervatis, tota facilè adverſariorum corruat oratio.

Sic Athenagoras Apologiam in tria capita totam dividit, & proponit, his verbis; τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. Triũ flagitiorum infamis rumor de nobis ſpargitur: impietatis, Thyeſtæarum epularum, concubitus inceſti. Quæ ſi vera ſunt, poſtulat, ut Chriſtianorum gens funditus exſcindatur: ſin falſa, ſit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox ſingula crimina diſcutit, & refellit. Ad ſummum perorat à prolixo Chriſtianorum in Imperatores ſtudio, & obſervantia, his verbis:

Athena. in Apol. Chriſtians quid pro Imperatoribus precari ſoliti. Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς, κατὰ τὸ δικαιότατον, διαδέχηται τὴν βασιλείαν, αὔξην δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ὑμῶν πάντων ὑποχειρίων γιγνομένων λαμβάνῃ. τοῦτο δ' ἐστὶ καὶ πρὸς ὑμῶν, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

Nos enim pro imperio veſtro preces ad Deum fundimus, & ut filius (quod juſtiſſimum eſt) in regno olim parenti ſuccedat, utque imperium veſtrum magis magiſque ſemper augeatur. Denique omnia vobis ex animi ſententia eveniant, oramus; quod & nobis ſalutare fuerit, ut quietam tranquillamque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata deſerviamus.

Hæc ratio apta eſt, cùm diviſio commodè fieri poteſt. Nam & oratio ſolutiorem habet tractum, & majorem lucem perſpicuitatis. At ubi ab accuſatore multa & minuta per totam orationem ſparſa ſunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum eſt cæſim, ex quo quidem fit oratio magis abrupta; non minus tamen habet nervorum.

Hanc viam iniit Joſephus adverſus Appionem: cùm enim ille minutis fabulis accuſationem referſiſſet, de Moyſe Heliopolitano, Sabbatoſi, Zabido, & ſimilibus, multa commentus; Apologeticus ex uno in aliud per abruptum ſalit; quamquam non ſine tranſitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis eſt.

Proponit autem breviter adverſarii calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde ſi levis eſt, irridet; ſi quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo.

Ακού-

Joseph. l. 2. advers. Appion.

Ἀκοῦσαι δὲ φησὶ τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι Μωσῆς ὁ Ἡλίου πολίτης, δηλονότι νεώτερος μὲν ὢν αὐτός, ἐκείνοις δὲ πιστεύσας, τοῖς διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπισταμένοις αὐτὸν, καὶ συγγενομένοις.

Accepisse autem se dicit à majoribus natu, Moysen Heliopolitanum, scilicet ipse junior, sed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter noverant.

Deinde hujus calumniæ vanitatem explodens: Et de Homero quidem poeta, quamvis Grammaticus non posset quænā sit ejus patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Mose verò tam multis annis illos præcedente, tam facilè decernit, credens seniorum narrationi: unde manifestè illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Mosem ait eduxisse leprosos, & cœcos, & claudos, bellè concinit juxtà Grammaticum hunc diligentissimum, & cæt. Ita singula perstringit, & eludit.

Hoc idem præstat M. Tullius in Apologia quam pro se habet secunda Philippica, ubi Antonii argumenta, quasi minutas sagittas, cursim infringit, ut.

Cicero 3. Philipp.

Contra rem suam venisse me nescio, quomodo questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari & necessario meo! Non venirem contra gratiam, non virtutis specie sed ætatis flore collectam? Non venirem contra injuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non jure prætorio?

Deinde salit in aliud:

At enim te in disciplinam meam tradideras: Nam ita dixisti: Domum meam ventitaras: Næ tu si id fecisses, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ consuluisses: sed nec fecisti, nec si cuperes, tibi per C. Curionem facere licuisset.

Apologia tertius modus.

Tertius Apologiæ seu purgationis modus est scriptis codicibus aptior quàm pronuntiatis orationibus; ubi non tantùm adversariorum sensus referuntur nostris comprehensi sententiis, sed ipsæmet eorum verba commemorantur, discutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum sequuti sunt Basilius in Eunomium, Cyrillus in Julianum.

DE INVECTIVA.

CAPUT XXXIV.

Etsi ad demonstrativum genus magis pertinere videtur invectivæ tractatio; quando tamen huic generi frequenter immiscetur, & à nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hic aliqua de eadem adscribere. Quod apud Poetas est satyra, hoc fermè apud oratores invectiva oratio, scilicet mordax, & ad perstringendos hominum mores accommodata. Differt ab accusatione, quod hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori septa volitet; hæc damnationem rei intendat, illa notam potiùs spectet infamiæ. Hæc modum & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenii, & orationis impetu potiùs rapiatur.

Invectiva ut differt ab accusatione.

Invect. duplex.

Duplex est autem invectiva; una in homines, altera in vitia. Quæ hominum, privatarum scilicet personarum, spectat infamiam, numquam temerè usurpanda est, nisi tales ipsi sint qui exagitantur, ut in summam desperationem prolapsi, & apud omnes infamia notatissimi, nullum bonæ spei locum reliquerint.

Hæc enim plerumque in eos assumuntur tela, qui vivos & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem aliis, vitiorumque odium sempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Julianum, Divus Hilarius in Constantium pro Catholica Religione sunt invecti.

Qui

Digitized by Google

Qui verò privata solent odia per maledicos stylos in principes viros eructare, parum aliis proficiunt, sibi plurimùm nocent;

Ridenda poemata malò,
Quàm te conspicua divina Philippica famæ,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores & depravatæ vitæ licentiam invehitur, utilior est & melior. Constat autem ex Philosophiæ præceptis, & altissimæ disciplinæ oraculis, quæ vi & robore amentatæ cujusdam orationis altissimè defiguntur in pectora.

Invectiva gravis.

Rursus alia invectiva, ut Satyra Comica, plus habet salis, & moralis urbanitatis, etiam dum vitia perstringit, haud obscurè depingit. Qualia nimis multa sunt in Petronii Satyrico. Alia prorsus acris & generosa est, fluens ex sublimi sapientia, nihil comicum, nihil leve & ludicrum affectans; sed tota in carpendis moribus posita. Extant certè nonnulla in ipso Arbitro præcelsa, & invectivis majoribus digna. Qualia sunt ista:

Et quis mihi hanc solitudinem imposuit? adolescens omni libidine impurus, & sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cujus anni ad tesseram venerunt, quem tamquam puellã conduxit etiam qui virum putavit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam sumpsit, qui ne vir esset à Matre persuasus est, qui opus muliebre in ergastulo fecit, qui postquam conturbavit, & libidinis suæ solum vertit, reliquit veteris amicitiæ nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequutuleia, unius noctis tactu omnia vendidit? Hæc in personam. At in mores graviter & sentẽtiosè.

Nemo cœlum putat, nemo jusiurandum servat? Nemo Jovem pluris facit: Sed omnes opertis oculis bona sua computant.

Invectivæ ordo.

Quod verò ad ordinem & divisionem attinet, si justa est invectiva in hominem, tum eodem filo pertexitur, quo vituperatio; vel enim vitam inspicit à puero, perstringitque singula, magnâ orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis instat capitibus, & vitiis, quæ sibi exagitanda proposuit, ut ex orationibus Demosthenis in Aristogitonem, Ciceronis in Antonium, Pisonem, Catilinam, Vatinium, licet agnoscere.

Ferax est istud & proclive argumentũ, nec ei qui per istas repserit orationes, deesse forma dicendi potest. Quod si invectiva obiter tantùm assumitur, tractatur ut amplificatio per certa argumenta & figuras, quæ ad intimos sensus vellicandos plus habeant virium.

DE OBJURGATIONE.

CAPUT XXXV.

Objurgationis & invectivæ discrimen.

OBjurgatio differt ab Invectiva, quod hæc sit adversus inimicos, illa dilectos etiam attingat. Hæc flagrans sit & tonans, illa acris quidem sæpe, sed longè moderatior: Ad summum hæc nocere ut plurimùm cupiat, illa prodesse. Est enim fermè objurgatio, superioris ad inferiorem, ob delicta quædam reprehensio, spectans emendationem ejus qui arguitur. Vel igitur Imperatoris est ad milites vel Principis ad subjectos, vel Pastoris ad gregem, vel Præceptoris ad discipulos.

Quamobrem pro variis personis & ingeniis varia esse solet. Alii ita sunt ad objurgationes nati, ut vultu ipso ad senilem tetricamque gravitatem composito, & tono vocis, cui plurimùm inest siccitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ad objurgandum artibus.

Mites personæ objurgationi minimè aptæ. Alii mitiore ingenio præditi, licèt multum in fingenda gravitate trutinandisque objurgationibus laboris impendant, sparsa tamen naturæ suæ relinquunt vestigia, ex quibus agnoscuntur; & quicquid agant, minùs terrent, & timentur. Rursus personæ, quæ increpantur, aliæ sunt duræ, cervicosæ, vecordes; apud quas nisi fremueris, *ut Pontem indignatus Araxes*, non magis proficies, quàm si festucâ chalybem perforare contendas.

Aliæ sunt molli pavidoque ingenio; quas si vehementiùs terrueris, perditurus es. Quid & quove loco, & qua ratione agendum sit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hæc in universum de methodo dici potest. *Objurgationis methodus.* Primùm cùm objurgatio fit propter delictum, erratum ipsum ob oculos ponendum est, ut ejus gravitate moveatur is qui increpatur. In quo magnæ est prudentiæ animadvertere ut si leve sit aut mediocre, non nimis exaggeretur, maximè apud prudentes personas, quæ rerum momenta norunt ponderare. Tantum enim abest ut oratio plus habeat gravitatis, imò de authoritate multum deperdit, cùm leve aliquod delictum supra sensum communem & sanam opinionem extollit: fit enim ut ficta & declamatoria credatur oratio, & minus habeat ponderis in veris, quæ creditur fictis delectari. At si gravius crimen est, certè cum dignitate orationis exaggerandum est, & juvat aliquando in exordio usurpare, quod Germanicus contra sævos & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Objurgationis aptum initium. *Cornel. Tacit. Annal. l. 1.* Quod nomen huic cœtui dabo? Militesne apellem, qui filium Imperatoris vestri vallo & armis circumsedistis? An cives, quibus tam projecta senatûs auctoritas? Hostium quoque jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Ita igitur crimen disertè proponendo satis exaggerat.

Re demum proposita, quò gravitas facinoris pleniùs appareat, dilatatur à circunstantiis rerum, locorum, temporum, personarum, & similium, ut *Primanæ, & vicesima legiones*: & in eo verbo πάθος est egregium; quia uterque ordo strenuus antea, & fidelis, & summis beneficiis affectus fuerat. Mox commemoratis pristinis decoribus, & cum præsenti furore comparatis, *Egregiam duci vestro gratiam refertis.*

Hîc appositè inseritur plena gravis querimoniæ expostulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox succedit comminatio: *Hunc ego nuntium Patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram?* Hic ordo satis est perspicuus, & efficax. In modo cavendum est maximè apud liberalia ingenia, ne quid sit nimis clamosum, iracundum, querulum, subinsulsum: Nam qui vehementiùs clamant, non plus aliquando proficiunt, quàm canes isti latratores; & suam, si quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia verò fructus objurgationis, est emendatio, temperandum est aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, ut ingenia ad spem & amorem, tacitis stimulis proritentur.

Et id observavit Tacitus in peroratione nobilis illius objurgationis: *Tua, Dive Auguste, cœlo recepta mens, tua pater Druse, imago, tui memoria iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Ad id verò consequendum efficacissima res est, si qui objurgatur, amari se, & amoris causâ objurgari sciat, tum condoleas, tum in partem oneris & pœnæ venias, tum pristinæ virtutis recordatione titilles, spem ejus emendationis habere te ostendas, fructum & speciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aspera relictanti futura *Objurga.*

Digitized by Google

futura proponas. Hæc animos flectunt, & inducunt, si modò dociles sint & flexibiles.

At si parum moveantur, juverit aliquando per comminationem gravem & concisam desinere, quæ instar tonitru, terreat, & qua parte sit erupturum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demosthenis, ac M. Tullii, modum longè diversum anteà notavimus; varia quoque exempla in characteribus orationis civilis expromemus.

DE EXPOSTULATIONE, & Exprobratione.

CAPUT XXXVII.

Expostulatio quid?

Expostulatio est gravis quædam querimonia de accepta injuria, quæ duabus fit partibus, expositione injuriarum, & petitione satisfactionis, vel tacita, vel expressa. Artificium hujus orationis est primùm, ut non simus nimis queruli.

Ejus artificium

Nam vitium est illiberalitatis, quod fermè in calamitosis, pauperibus, pueris, & mulieribus, frequentius est. Sicut enim felicitas superba est, ita querula calamitas, & omnis imbecillitas: Quæ de Iove ipso (ut ait Theophrastus) quæritur, non modò si non pluat, sed etiam si seriùs. Hac labe infectos homines vitandos docet Seneca, illi qui tranquillam vitam degere velit.

Tristes & Queruli odiosi.

Præcipuè tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licèt fides, & benevolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

Senec. l. 1. de Tran.

Accedit quòd sæpius quiritando minùs proficiamus apud aures quæ jam ad hujusmodi querelas obduruerunt.

Secundum est, ut quærimonia si modò gravis sit personæ, nihil habeat nimis fractum, imbecille, & demissum.

Hoc enim muliercularum est. At quantò plus afficiunt, qui non sunt in malis commemorandis ambitiosi; sed multa se generoso silentio supprimere ostendũt, & ea ipsa, quæ commemorant, non sua causa dicere se, sed honesti, aut alienæ utilitatis ergô profitentur?

Tertium, multum afficit eximia quædam lux tolerantiæ, è qua appareat nos multa tulisse, multa nostro silentio pressisse, & propriis detrimentis sanasse: Nunc quod instat, tantum esse ut dissimulari non possit.

Tolerantia lux amabilis.

Quartum, diligenter spectandum est cujus & apud quos sit expostulatio, & ob quas injurias expostulet. Si miserorum est, & oppressorum apud superiorem potestatem, solet esse miserabilior, & verbis effusior, qualis est illa Iudæorum apud Petronium præsidem, in Philone:

Ἀδελφὸν γὰρ ἄνθρωπος ἀτυχῶν: Alia ratio est, cùm gravis persona apud parem sibi amicum expostulat, quem non cupit ulcerare, sed sanare: tunc enim generositatis plena debet esse quærimonia, qualis ea est M. Tullii de Antonio, Philippica prima. Vide enim qua prudentia quove artificio progreditur.

Querela Ciceronis plena gravitatis.

Pauca querar de hesterna M. Antonii injuria, cui sum amicus: idque nonnullo ejus officio debere esse præ me etiam semper tuli. Ecce tibi initio pauca questurum se pollicetur, odiosa enim querela muliebris: deinde quo temperamento præmunit?

Cui sum amicus. Iam exponit rem:

Quid tandem erat causæ, cur in Senatum hesterno die tam acerbè solus cogerer? Solusne aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? An ea res agebatur: ut etiam ægrotos deferri oporteret? Si hic de morbo suo questus multa dixisset,

fuisset fortassis ineptè querulus: sed qua sobrietate?

An ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur? Deinde: At ille vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valdè intemperanter. Cujus enim maleficii ista pœna est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex senatus sententia ædificatam domum?

Querela Alienoræ ... intemperans.

Generosa planè & regalis animi querimonia! At si vis querelam muliebrem in omnem vim doloris intemperanter effusam, lege epistolam Aleonoræ Reginæ Angliæ ad Cælestinum Papam, quæ est centesima quadragesima quarta, ubi de vinculis filii queritur: nihil invenies istis querelis tristius aut flebilius.

Expostulationi vicina est exprobratio: est enim gravior quædam & magis incensa expostulatio cum indignatione mentis, quæ fieri solet in ingratos, crudeles, & improbos. Continet autem expositionem beneficiorum, quæ in eos congesta fuerint, per comparatum, seu contentionem, malitiæ, improbitatis, crudelitatis quam ipsi pro meritis rependerint. Quod si innocenti à quo erant multis & amplissimis affecti donis, vitam casu aliquo aut summâ improbitate eripuerint, tunc grave solet oriri exprobrationis & commiserationis genus.

Graviter admodum exprobrationem Didonis adversus Æneam pinxit Virgilius:

Exprobratio Didonis apud Virgilium. γγεφιση.

Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit,
Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est?
Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides, ejectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi,
Amissam classem, socios à morte reduxi:
Heu furiis incensa feror, nunc Augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, Nunc & Jove missus ab ipso
Interpres Divum fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est ea cura quietos
Sollicitat?

Mox sequitur comminatio:

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas,
Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis.

Nec minus pathetica est exprobratio illa Ariadnes à Theseo desertæ apud Catullum:

Siccine me patriis avectam perfide ab oris,
Perfide deserto liquisti in littore Theseu?
Siccine discedens neglecto numine Divum,
Immemor ah devota domum perjuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Consilium?

Deinde,

At non hæc quondam nobis promissa dedisti:
non hoc miserè sperare jubebas,
Sed connubia læta, sed optatos Hymenæos,
Quæ cuncta aëris discerpunt irrita venti.

Mox succedit aperta exprobratio:

Certè ego te in medio versantem turbine lethi.
Eripui & potiùs germanum amittere crevi,
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deessem.

Pro-

Digitized by Google

Pro qua dilaceranda feris dabor, alitibusque
Præda nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Hinc aditus ad aculeatas invectivas, querimonias, & execrationes:

Quænam te genuit sola sub rupe leana?
Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
Quæ Syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vasta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitâ?

Ad summum in perjurum caput evocantur ultrices furiæ.

Quare facta virûm multantes vindice pœna
Eumenides, &c.

Poetæ magnos spiritus eloquẽtiæ suggerunt. Certè magni spiritus hauriuntur à poetis, & sunt ipsi præclari eloquentiæ artifices. Fac enim ista verbis & numeris oratoriis decurrant, quæ gravior institui potest exprobratio? Habes & præclarum ejus orationis exemplum in epist. Ciceronis ad Octavium, à nobili aliquo declamatore non imperitè conscripta. Ista enim satis acriter vellicant.

Quæ tibi non, antequam postulares, majora quàm velles, plura quàm sperares, detulit Senatus? dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret. Appellavit Imperatorem hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua cæde cæsus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. Decrevit in foro statuam, locum in Senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est, quod dari possit, addat. Quid aliud est majus quod velis sumere? sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa; cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii sui sceleratè circumscribis Senatum? quò te misimus? à quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

DE DEPRECATIONE.

CAPUT XXXVIII.

Deprecatio quid? Deprecatio est incommodi alicujus, ut amissionis bonorum, ignominiæ, supplicii denique, & mortis, per supplicationem aversio, quæ iisdem pertexitur locis quos in sedandis iræ commotionibus antea notavimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari solet, & vehementes plerumque sortitur emissiones. Si convictus non est reus, precatur, ut sit innocentiæ, contra calumniæ perversitatem & atrocem judicii plagam, tutum ac venerabile perfugium. Si constat de crimine, quod, ut plurimum videtur innuere deprecatio, pœnam & supplicium conatur avertere, aut certè moderari. *Deprecatio ubi inutilis.* Quamobrem hæc oratio spectat eos qui pleniorem habent ignoscendi potestatem, suntque ipsa natura, ad lenitatem mansuetudinemque propensi. Si enim apud Iudices qui ex allegatis & probatis ferre sententiam cogantur, nec summam vitæ & necis habeant potestatem, hæc instituatur agendi ratio, vel etiam apud eos qui cum possint ignoscere, tamen obfirmato quodam mentis rigore, in suscepto semel consilio, non secus ac saxum Capitolinum, manere solent immobiles, verendum est omninò, ne tota actio supervacanea futura sit; quamquam miseri, qui omnia perdiderunt, solent quoque levius verba perdere. *Ejus ars* Primum deprecationis artificium est, ut molles eorum quos placare animus est, tentemus aditus, postquam vel temporis longinquitate se nonnihil remiserit iracundia, vel rebus lætis & florentibus, quæ derepentè successerint, quasi fluctu obru-

Pro qua dilaceranda feris dabor, alitibusque
Præda nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Hinc aditus ad aculeatas invectivas, querimonias, & execrationes:

Quænam te genuit sola sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
Quæ Syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vasta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitâ!

Ad summum in perjurum caput evocantur ultrices furiæ.

Quare facta virûm mulctantes vindice pœna
Eumenides, &c.

Poetæ magnos spiritus eloquētiæ suggerunt. Certè magni spiritus hauriuntur à poetis, & sunt ipsi præclari eloquentiæ artifices. Fac enim ista verbis & numeris oratoriis decurrant, quæ gravior institui potest exprobratio? Habes & præclarum ejus orationis exemplum in epist. Ciceronis ad Octavium, à nobili aliquo declamatore non imperitè conscripta. Ista enim satis acriter vellicant.

Quæ tibi non, antequam postulares, majora quàm velles, plura quàm sperares, detulit Senatus? dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret. Appellavit Imperatorem hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua cæde cæsus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. Decrevit in foro statuam, locum in Senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est; quod dari possit, addat. Quid aliud est majus quod velis sumere? sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa; cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii sui scelerate circumscribis Senatum? quò te misimus? à quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

DE DEPRECATIONE.

CAPUT XXXVIII.

Deprecatio quid? DEprecatio est incommodi alicujus, ut amissionis bonorum, ignominiæ, supplicii denique, & mortis, per supplicationem aversio, quæ iisdem pertexitur locis quos in sedandis iræ commotionibus antea notavimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari solet, & vehementes plerumque sortitur emissiones. Si convictus non est reus, precatur, ut sit innocentiæ, contra calumniæ perversitatem & atrocem judicii plagam, tutum ac venerabile perfugium. Si constat de crimine, quod, ut plurimum videtur innuere deprecatio, pœnam & supplicium conatur avertere, aut certè moderari. *Deprecatio ubi inutilis.* Quamobrem hæc oratio spectat eos qui pleniorem habent ignoscendi potestatem, suntque ipsa natura, ad lenitatem mansuetudinemque propensi. Si enim apud Iudices qui ex allegatis & probatis ferre sententiam cogantur, nec summam vitæ & necis habeant potestatem, hæc instituatur agendi ratio, vel etiam apud eos qui cum possint ignoscere, tamen obfirmato quodam mentis rigore, in suscepto semel consilio, non secus ac saxum Capitolinum, manere solent immobiles, verendum est omninò, ne tota actio supervacanea futura sit; quamquam miseri, qui omnia perdiderunt, solent quoque levius verba perdere. *Ejus ars* Primum deprecationis artificium est, ut molles eorum quos placare animus est, tentemus aditus, postquam vel temporis longinquitate se nonnihil remiserit iracundia, vel rebus lætis & florentibus, quæ derepente successerint, quasi fluctu obrutæ,

ta languescat. Secundum, ut adhibeamus ad deprecandum, personas, vel gratiosas, & potentes, quibus pudor sit aliquid negare: vel maximè miserabiles, quales sunt senes, pueri, mulieres, luctu & squalore confectæ. Tertium, ut si criminis erroris potiùs humani quàm improbitatis ostendere possimus, id naviter præstemus: sin autem suspecta futura est omnis defensio, præstat aliquando crimen vel maximum fateri, ne si rationibus nimis contentiosis obluctemur, ejus qui demulcetur, animus, non tam ad veniam quàm ad pugnam stimulatus incalescat, & vincendi studio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet sibi de clementiæ laude detrahi, si ignoscat, quod non magnam scilicet culpam sit remissurus. Quartum loci communes, quibus ad hanc orationem tractandam utemur, ducuntur à laude & præstantissimis fructibus clementiæ; si quid enim in hac parte rarum est, non videtur omittendum; quanquam nunquam extra rem longiùs vagandum est. Privatæ rationes ducuntur ab adjunctis, à conditione scilicet personæ, cui poscitur venia, ut à nobilitate, prudentia, bonis artibus, anteactæ vitæ Innocentia, promeritis in Remp. crudelitate & indignitate supplicii; securitate & utilitate ignoscendi, & iis similibus quæ ad propulsandum mortis periculum, sagax ingenium excogitare solet. Postremo loco adhibentur affectus, aporiæ, querimoniæ, obsecrationes: quanquam decorum personæ semper retinendum est, & si gravis sit, nihil nimis demissè & muliebriter orandum. Quamobrem Philotas apud Curtium militeam habet rationem sibi ingenitæ nobilitatis. Non enim humiliter supplicat sibi ignosci, sed eâ gravitate & affectu querimonias ejaculatur, quæ Alexandrum, vel ferreum, si audivisset, ad veniam largiendam coegisset.

Ejusdem loci communes.

Deprecationis affectus.

Finis Libri duodecimi.

CHA-

CHARACTERES CIVILIS ELOQUENTIÆ.

LIBER XIII.

In quo generis Deliberativi & Judicialis exempla,

EX ANTIQUIS AUCTORIBVS Græcis, & Latinis: Cum notis.

LIBRI INSTITUTUM.

INstitui hoc libro characterem illius civilis Eloquentiæ, non quidem ambitioso tractu fluentis, sed ponderosis sententiis collectæ, uno aspectu oculis subjicere. Congessi igitur in fasciculum breves aliquot, ex Herodoto, Thucydide Xenophonte. Herodiano, Sallustio, Livio, Curtio, Tacito, & cæteris, nobiles orationes, quarum œconomiam & artificium paucis digessi; quò nostra discentibus opera gratior atque utilior foret. Si quis autem plura desideret, ipsos auctores, quos indico, adire poterit; non mei fuit instituti omnia colligere, quod & à plerisque factum video; sed quæ illustriora dumtaxat viderentur, interpretari, atque ad confirmationem eloquentiæ proponere.

ORATIO XERXIS DE BELLO GRÆCIS INFERENDO.

Inventio tota continetur duobus argumentis, de vindicanda injuria, & gloria amplificanda.

Dispositio nonnihil fluctuat intercisa repetitionibus. Elocutio simplex, & candida, non tamen sine verbis byssinis.

ΑΝδρες Πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς κατηγήσομαι, νόμον τόνδε ἐν ὑμῖν τιθεὶς, παραδεξάμενός τε αὐτῷ χρήσομαι. ὡς γὰρ

VIri Persæ, equidem ego non ero hujus instituti autor, sed ab aliis traditi imitator. Nam, quemadmodum à majoribus *Ex Herod. l. 7. edit. H. Steph.*

ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν πρεσβυτέρων, οὐδαμά κω ἠτρεμήσαμεν, ἐπεί τε παρελάβομεν τὴν ἡγεμονίην τήνδε παρὰ τῶν Μήδων, Κύρου κατελόντος Ἀστυάγεα. ἀλλὰ θεός τε οὕτως ἄγει, αὐτοῖσι ἡμῖν πολλὰ ἐπέπουσι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον. τὰ μέν τοι Κῦρός τε καὶ Καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος κατεργάσαντο, καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ἐπισταμένοισι εὖ οὐκ ἄν τις λέγοι. ἐγὼ δὲ, ἐπεί τε παρέλαβον τὸν θρόνον, τοῦτο ἐφρόντιζον ὅκως μὴ λείψομαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δύναμιν Πέρσῃσι. φροντίζων δὲ εὑρίσκω, ἅμα μὲν κῦδος ἡμῖν τε προσγινόμενον, χώρην τε τῆς νῦν ἐκτήμεθα οὐκ ἐλάσσονα, οὐδὲ φαυλοτέρην, παμφορωτέρην δὲ ἅμα δὲ τιμωρίην τε καὶ τίσιν γινομένην. διὸ ὑμέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα τὸ νοέω πρήσσειν ὑπερθέωμαι ὑμῖν, μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεποιήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν. ὁρᾶτε μέν νυν καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν Δαρεῖον ἰθύοντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους· ἀλλ᾽ ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ τιμωρήσασθαι. ἐγὼ δὲ ὑπέρ τε ἐκείνου, καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢ ἕλω τε καὶ πυρώσω τὰς Ἀθήνας. οἵ γε ἐμέ καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες, πρῶτα μὲν ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι, ἐνέπρησαν τά τε ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά· δεύτερα δὲ ἡμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν σφετέρην ἀποβάντας, ὅτε Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφέρνης ἐστρατήγεον, τὰ ἐπίστασθε κου πάντες. τούτων μέν τοι εἵνεκα ἀνάρτημαι ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατεύεσθαι, ἀγαθὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι τοσάδε εὑρίσκω ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτους τε καὶ τοὺς τούτοισι πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἳ Πέλοπος τοῦ Φρυγὸς νέμονται χώρην, γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίαν κατόψεται ὁ ἥλιος ὁμουρον ἐοῦσαν τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλὰ σφέας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω, διὰ πάσης διεξελθὼν τῆς Εὐρώπης.

joribus natu accipio, ex quo imperium hoc à Medis eripuimus, Astyage per Cyrum amoto, nunquam conquievimus, sed ita Deus nos agit, & multa nobis sibi obsequentibus in melius confert. Atque ea quidem, quæ Cyrus, Cambysesque ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probè scientes: ego autem posteaquam hanc sedem accepi, dedi operam ne ab iis qui hoc honore sunt functi, degenerarem, neve minus potentiæ Persis acquirerem. Quod animo versans, invenio nobis accessurum gloriã pariter ac honorem, & regionem, neque inferiorem, neq; deteriorem ea quam recuperavimus, sed feraciorem, unà cùm ultione injuriæ, atq; vindicta. Ideoq; nunc ego vos contraxi, ut id quod agere constitui, vobis exponerem. Constituo, juncto Hellesponto copias per Europam traducere in Græciam, ut Atheniensium ulciscar injurias, quas cùm Persis aliis tum patri meo intulere. Norâtis autem, & Darium adversus hos viros bellum movere destinasse: Verùm ei morte prævēto, non contigit ut illos ulcisceretur. Ego verò ejus vicem, aliorumq; Persarum ulciscens, non priùs desinam, quàm expugnavero incenderoq; Athenas: cujus cives, & me, & patrem meum priores injuria affecerunt: primùm quum Sardis, unà cum Aristagora Milesio servo nostro venientes, cremaverunt, lucosque ac delubra: deinde in vos quid fecerint, terram suam ingressos, quũ Datis & Artaphernes duces fuere, omnes scitis. Harum gratia rerum irritor ad inferendum eis bellum: quos, atq; ipsorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, si in potestatem redegerimus, tot bona futura esse raciocinando comperio. Terram Persidem ætheri Iovis conterminam reddemus: Nullam enim regionem spectabit sol finitimam nostræ, sed ego omnem permensus Europam, unà vobiscum cunctas regiones in unam redigam. Nam ita rem habere

Majorum gloria calcar virtutis.

Datis.

Persis

πυνθάνομαι γῶ ὧδε ἔχειν, οὔτε τινὰ πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίαν οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τε ἔσαι ἐλθεῖν ἐς μάχην τουτέων τῶν κατέλεξα, ὑπεξαραιρημένων. οὕτω οἵ τε ἡμῖν αἴτιοι ἕξουσι δούλιον ζυγὸν, οἵ τε ἀναίτιοι. ὑμεῖς δ᾽ ἄν μοι τάδε ποιέοντες χαρίζοισθε, ἐπεὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον, εἰς τὸ ἥκειν δεῖ προθύμως πάντα τινὰ ὑμέων χρήσει παρεῖναι ὃς ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιώτατα νομίζεται ἐσὶ ἐν ἡμετέρῳ. ποιητέα μὲν νυν ταῦτα ἐςὶ οὕτω. ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

habere audio, nullam reliquam esse hominum, neque civitatem, neque gentem, quæ nobiscum dimicare possit. Ita subactis iis, quos dixi, & qui nos lacessiverunt, jugum servile sustinebunt. In quo si mihi vos gratificari volueritis, ubi tempus vobis indicavero, quo vos præsto esse oportet, tunc unusquisque debebit impigrè adesse: quorum, qui ornatissimis cum copiis aderit, eum donabo iis quæ in nostra domo pretiosissima habentur. Et hæc quidem ita agenda sunt. Sed ne solus videar in concilio sententiam dicere, rem pono in medio, jubens unicuique, sententiam quamlibet, dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exorditur ab exemplo & instituto superiorum Regum, qui cùm toti animum ad curas bellicas adjecerint; non decet Xerxem otium & vitæ mollitiem sectari. Locus hic benevolentiæ aut attentionis profusior, fuisset in has personæ majestate supervacaneus.

II. Ab utili argumentatur; quod magna illecebra cupiditatis sit, Atticæ regionis fertilitas. Hæc fuit ars Narsetis, cùm Longobardos ad Italicum bellum invitans, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis pompam præmisit: de quo stratagemate dico in symbolis.

Narses ut Longobardos in bellū impulit.

III. Magno argumento est Darii patris exemplum, cujus spes fato intercisa, à quo nisi à filio instaurabuntur? Pater siquidem in filio.

Vivit, qua voluit vivere parte, magis.

IV. Ultio injuriarum proponitur, ingens stimulus generositati, cui probrum concoquere difficillimum est: Injuriæ autem erant clarissimis ducibus illatæ. Nam Datis & Artaphernes, satrapæ, ab Atheniensibus concisi: Datis verò præter armorum calamitatem etiam perpetuæ Græcorum irrisioni expositus, à quo datismus barbarismus, quem Δάτιδος μέλος *vocat Aristophanes in Pace.*

V. Spes ampla & generosa illustri oratione exaggerantur: Siquidem Attica devicta, Persis cœlo proxima futura est. Quem locum est imitatus Græcus Poeta, Anthologiæ lib. primo, ubi Roma appellatur πάτρης φοίβου ἄστρεινῆς.

Barbarismus Datidis melos.

VI. Illectat pretiis generosos animos. Nam & Persarum Regibus, quod ostendimus in Xenophonte, fuit familiare pro concione fortes laudare, & amplissimè munerari.

Digitized by Google

ORATIO MARDONII SUASORIA.

Inventio tota pendet ab adjunctis personarum.

Dispositio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, elata.

Ὦ δέσποτα, οὐ μόνον εἷς τῶν γινομένων Περσέων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ ἐσομένων. ὃς τά τε ἄλλα λέγων ἐπίκεο ἄριστα, καὶ ἀληθέστατα, καὶ Ἴωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους οὐκ ἐάσεις καταγελάσαι ἡμῖν. ἐόντας ἀναξίους. καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἴη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν, καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἄλλα τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδὲν ἀλλὰ δύναμιν προσκτᾶσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι δούλους ἔχομεν· Ἕλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης, οὐ τιμωρησόμεθα. τί δείσαντες; κοίην πλήθεος συστροφήν; κοίην δὲ χρημάτων δύναμιν; τῶν ἐπιστάμεθα μὲν τὴν μάχην, ἐπιστάμεθα δὲ τὴν δύναμιν ἐοῦσαν ἀσθενέα· ἔχομεν δὲ αὐτέων παῖδας, καταστρεψάμενοι τούτους οἱ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατοικημένοι, Ἴωνές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται. ἐπειρήθην δὲ καὶ αὐτὸς ἤδη ἐπελαύνων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους. ὑπὸ πατρὸς τοῦ σοῦ κελευσθεὶς καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἐλάσαντι, καὶ ὀλίγον ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀπικέσθαι, οὐδεὶς ἠντιώθη ἐς μάχην. καί τοι εἰώθασι Ἕλληνες (ὡς πυνθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἵστασθαι, ὑπό δὲ ἀγνωμοσύνης, καὶ σκαιότητος. ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλοισι πόλεμον προείπωσι ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον ἐς τοῦτο κατιόντες μάχονται. ὥστε σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται. περὶ δὲ τῶν ἑσσουμένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν. ἐξώλεες γὰρ δὴ γίνονται. τοὺς χρεὸν, ἐόντας ὁμογλώσσους κήρυξί τε διαχρεωμένους, καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. εἰ δὲ πάντως ἔδεε πολεμέειν πρὸς ἀλλήλους

Domine, tu verò non modò superioribus Persis, sed etiam venturis es præstantior; qui cùm alia, & optima & verissima commemoras, tum verò quòd Iones, qui Europam incolunt, non sines habere ludibrio nos, minùs quàm ipsi sunt ludibrio digni: Etenim res indigna est, si Sacas, & Indos, & Æthiopes; & Assyrios aliasque multas ac grandes nationes, quæ nihil Persas læsere, tamen potentiæ prolatandæ gratia in provincias redegimus: Græcos, qui nos lacessere injuria inceperunt, non ulciscemur: quidnam metuentes? quas illorum copias, quam pecuniarum vim? Eorum pugnam novimus, eorum novimus vires esse imbecilles: eorum quos subegimus, liberos penes nos habemus, hos qui dominostræ habitantes, Iones, & Æoles, & Dores appellantur. Quos ipse quoque expertus sum, quum eis jussu patris tui intuli bellum, ac mihi cùm in Macedoniam usque processissem, & pene usque ad ipsas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam consuevere Græci, ut audio, inconsultissimè inire bella, propter imperitiam ac finisteritatem. Nam cùm bellum inter eos indictum est, in locum quem pulcherrimum planissimumque invenere, descendentes, ibi prælia faciunt: ita ut magno cum suo malo victores inde discedant: devicti (ne longiùs repetam) ad internecionem deveniunt. Quos oportebat, cùm sint ejusdem linguæ, interpositis caduceatoribus ac nuntiis dirimere controversias, & omnia aliapotiùs agere, quàm pugnare: aut si necesse habent inter se omnino pugnare, locum

Adulatoris oratio.

Xerxis laus.

Græcorum bellandi ratio.

ἐξευρίσκειν χρῆν τῇ ἑκάτεροί εἰσι δυσχειρωτότατοι, καὶ ταύτῃ πειρᾶν. τρόπῳ τοίνυν οὐ χρηστῷ Ἕλληνες διαχρεώμενοι, ἐμέο ἐλάσαντος μέχρι Μακεδονίης γῆς, οὐκ ἦλθον ἐς τοῦτον λόγον ὥστε μάχεσθαι. σοὶ δὲ δὴ μέλλει τίς, ὦ βασιλεῦ, ἀντιώσεσθαι πόλεμον προσφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἐκ τῆς Ἀσίης, καὶ νέας τὰς ἁπάσας; ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο θράσεος ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα. εἰ δὲ ἄρα ἐγὼ ψευσθείην γνώμῃ, καὶ ἐκεῖνοι ἐπαερθέντες ἀβουλίῃ ἔλθοιεν ἡμῖν ἐς μάχην, μάθοιεν ἂν ὡς ἐσμὲν ἀνθρώπων ἄριστοι τὰ πολέμια. ἔστω δ᾽ ὦν μηδὲν ἀπείρητον. αὐτόματον γὰρ οὐδέν, ἀλλ᾽ ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γίνεσθαι.

locum aliquem invenire utrisque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo utentes Græci, nunquam mecum verbis egerunt de dimicando, cùm Macedonia tenus promovissem. Tibi autem, Rex, quis obviam venturus est bellandi causa, copias Asiæ atque omnem classem agenti? Non eò audaciæ procedũt (ut reor) Græcorum res. Quòd si me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnandum nobiscum venient, discant nos esse in re bellica præstantissimos hominum. Nihil igitur sit quod non experiamur. Nam sua sponte nihil fit, sed omnia ab experimento hominibus fieri consueverunt.

OECONOMIA ORATIONIS.

Reges Persarum. δεσπόται.

I. Orditur à laude Regis, ubi nota Persarum Reges dici δεσπότας, quod nomen gliscente paulatim assentatione Romani Imperatores assumpserunt. Augustus quidem recusavit, Sueton, 53. Domitianus admisit cap. 13. & Mart. lib. 5. epigr. Quin Augustæ, jam vulgo Dominæ nominabantur: ut apud Oppianũ libro primo de venatione, Ὃν μεγάλη μεγάλῳ φιτύσατο Δόμνα Σεβήρῳ, *& hoc ad distinctionem Matrum familias, quæ δέσποιναι, & κύριαι appellabantur, teste Epicteto.* Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν κύριαι καλοῦνται: *quo exemplo Gregorius Turonensis lib. 9. cap. 20. Brunechildin Domnam vocat; Surius in vita S. Gerardi, ad 24. Septembris, refert ab eodem viro sancto primùm in gente Hungarica institutum, ut nonpronuntiaretur nomen ipsius matris Dei, sed Domina appellaretur.*

Maria ubi dicta, Nostra Domina.

II. Primùm argumentatur à majore ad minus, non decere eos qui Sacas, Assyrios, Æthiopas domuerint, Græcos timere. Sacæ autem illi sunt, qui à Persis in veni fœtoris, quo illecti fuerant, trucidati, calamitatis & ignominiæ suæ monumentum apud Persas Saccarum festum reliquerunt; de quo dico in Symbolis; ex Dione Prusæo oratione 4. de regno.

Sacæ & eorum festum

III. Ex superiore sequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia consilii in bellis gerendis; quæ ipse suis experimentis comprobat; malitiosè tamen hostes iis quibus libitum est, pingens coloribus, & eos regi exhibens, tanquam in speculis, quæ Græci ὑπόδειγμα & παράδειγμα nominant.

IV. Persarum potentia ex adverso comparatur, & bellum sententioso dicto concluditur: ἀπὸ πείρης πάντα: *cui simile est dictum vetus Epicharmi,* τῶν πόνων πωλοῦσι πάντα ἡμῖν τἀγαθὰ θεοί.

Digitized by Google

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inventio est ab argumentis remotis, à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Dispositio prudens, & artificiosa: à necessariis excurrit in locos communes, graves, & sententiosos: dissuadet, docet, invehitur.

Elocutio nervosa, grandis, excelsis sententiis exaggerata.

Ὦ Βασιλεῦ, μὴ λεχθεισέων μὲν γνωμέων ἀντιέων ἀλλήλῃσι, οὐκ ἐστὶ τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἑλέσθαι, ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρῆσθαι. λεχθεισέων δὲ ἐστὶ, ὥσπερ τὸν χρυσὸν τὸν ἀκήρατον αὐτὸν μὲν ἐπ' ἑαυτοῦ οὐ διαγινώσκομεν, ἐπεὰν δὲ παρατρίψωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν τὸν ἀμείνω. ἐγὼ δὲ καὶ πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφεῷ δὲ ἐμῷ, Δαρείῳ ἠγόρευον μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ Σκύθας, ἄνδρας οὐδαμόθι γῆς ἄστυ νέμοντας. ὁ δὲ, ἐλπίζων Σκύθας τοὺς Νομάδας καταστρέψεσθαι, ἐμοί τε οὐκ ἐπείθετο· στρατευσάμενός τε, πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς τῆς στρατιῆς ἀποβαλλὼν, ἀπῆλθε· σὺ δὲ, ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ' ἄνδρας στρατεύεσθαι πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κατὰ θάλασσαν τε ἄριστοι καὶ κατὰ γῆν λέγονται εἶναι: τὸ δὲ αὐτοῖσι ἔνεστι δεινὸν, ἐμέ σοι δίκαιόν ἐστι φράζειν. ζεύξας φὴς τὸν Ἑλλήσποντον ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα· καὶ θὴ συνήνεικε ἢ κατὰ γῆν, ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν ἑσσωθῆναι, ἢ καὶ κατ' ἀμφότερα. οἱ γὰρ ἄνδρες λέγονται εἶναι ἄλκιμοι. πάρεστι δὲ καὶ σταθμώσασθαι, εἰ στρατιήν γε τοσαύτην σὺν Δάτιδι καὶ Ἀρταφέρνεϊ ἐλθοῦσαν ἐς τὴν Ἀττικὴν χώρην, μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειραν· οὔκων ἀμφοτέρῃσι ἐχώρησε. ἀλλ' ἢν τῇσι νηυσὶ ἐμβάλωσι, καὶ νικήσαντες ναυμαχίῃ πλέωσι ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἔπειτα λύσωσι τὴν γέφυραν, τοῦτο δὴ, βασιλεῦ, γίνεται δεινόν. ἐγὼ δὲ οὐδεμιῇ σοφίῃ οἰκηίῃ αὐτὸς συμβάλλομαι ταῦτα· ἀλλ' οἷόν κοτε ἡμέας ὀ-

REx; nisi diversæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet, ea quæ dicta est, uti: at quum plures dictæ sunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per se discerni cùm nequeat, comparatum cum altero discerni potest. Ego patri tuo Dario eidemque fratri meo suadebam ne sumeret adversus Scythas expeditionem, viros nulla unquam oppida incolentes: sed ille sperans Scythas Nomades se subacturum, mihi non est assensus: itaque sumpta expeditione, multis & egregiis viris de exercitu amissis abscessit. Tu verò, Rex, bellum inferre destinas viris, multò quàm Scythæ sunt, præstantioribus, quique & mari & terra optimi esse dicuntur; quibus in rebus quid durum sit, hoc me tibi justum est promere; juncto pontibus Hellesponto ais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos convenit aut in terra, aut in mari, aut utrobique abs te superari, siquidem feruntur viri esse fortes. Cujus rei licet hinc argumentum capi: si tot copias ductu Datidis & Artaphernis Atticam regionem ingressas soli Athenienses profligaverunt, ergo non utraque in parte successit. Quòd si iidem conscensis navibus pugna navali victores ad Hellespontum navigent, ac deinde pontem solvant, hoc durum fuerit, Rex. Neque verò hoc est mea unius privata prudentia conjecto, sed eo casu, quo aliquando parum abfuit quin opprimeremur, quum

Sententiarum delectus.

Scythæ Nomades.

Græci fortes.

ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ σὸς ζεύξας Βόσπορον τὸν Θρηΐκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκύθαι, δεόμενοι Ἰώνων λῦσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τοῦ Ἴστρου. καὶ τότε γε Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῶν ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ, μηδὲ ἠναντιώθη, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. ἦ τοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινόν, ἐπ᾽ ἀνδρί γε ἑνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γεγενῆσθαι. σὺ ὦν μὴ βούλευ ἐς κίνδυνον μηδένα τοιοῦτον ἀπικέσθαι, μηδεμιῆς ἀνάγκης ἐούσης· ἀλλ᾽ ἐμοὶ πείθεο. νῦν μὲν τὸν σύλλογον τόνδε διάλυσον, αὖθίς τε, ὅταν τοι δοκέῃ, προσκεψάμενος ἐπὶ σεωυτοῦ, προαγόρευε τά τοι δοκέει εἶναι ἄριστα. τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδος μέγιστον εὑρίσκω ἐόν. εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθῆναί τι θέλει, βεβούλευται μὲν οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἕσσωται δὲ ὑπὸ τῆς τύχης τὸ βούλευμα. ὁ δὲ βουλευσάμενος αἰσχρῶς, εἴ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρημα εὕρηκε, ἧσσον δ᾽ οὐδὲν εἰ κακῶς βεβούλευται. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι. τὰ δὲ σμικρὰ οὐδὲ μιν κνίζει; ὁρᾷς δ᾽ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ἐπισκήπτει βέλεα; φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν. οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε, ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντήν. δι᾽ ὧν ἐσφάλησαν ἀναξίως ἑωυτῶν. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπειχθῆναι μὲν νῦν πᾶν πρῆγμα, τίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθά, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ᾽ ἀνὰ χρόνον ἐξεύροι τις ἄν. σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω. σὺ δέ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων, οὐκ ἐόντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλληνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαείρεις αὐτὸν βασιλέα στρατεύεσθαι· αὐτοῦ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐκτείνειν· μὴ νῦν

quum pater tuus juncto Bosphoro Thracio, ac flumine Istro pontibus commisso trajecit ad Scythas: cùm trajectum Scythæ omnino instítere precari Iones, quibus custodia pontium delegata erat, ut interscinderent. Quo tempore si Histicus Mileti tyrannus aliorum sententiæ accessisset, ac non contradixisset, actum erat de rebus Persarum. Atqui res dictu quoque horribilis; omnem regis statum in uno viro positum fuisse. Quare noli tu ullum tale adire discrimen nulla subsistente necessitate, sed mihi potiùs obtempera: hunc cœtum in præsens missum facito, iterumque dum tibi videbitur, re apud te ipsum considerata, edicito, quod optimum esse arbitraberis. Benè enim consultare, comperio maximum esse lucrum. Nam etiam si quid è contrario eventurum est, nihilo tamen minus bene consultum est, superantque fortuna consilium: at qui turpiter consultavit, si ei fortuna obsecundavit, ille est quidem voti compos; nihilo tamen minùs malè consilium cepit. Vides ut prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec sinit insolenter efferri, parva verò nihil lædit? vides ut magna semper ædificia magnasque arbores hujusmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentissima quæque deprimere, Unde, & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties iis Deus quibus invidet, aut metum incutit, aut tonitruum. Propterea quidam secus ac dignitas sua postulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium quàm se ipsum sinit magnificè de se sentire; omnis res properando parit errores; unde magna detrimenta fieri adsolent: in cunctando autem bona insunt, si non talia, quæ statim videantur esse bona, certè, quæ suo tempore bona quis esse comperiat. Et hoc quidem tibi Rex, suadeo. Tu verò Gobryæ fili, ó Mardoni, desine loqui stulta de Græcis, haud dignis qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipsum

Consilii boni lucrum.

Dei majestas.

Superbos frangit Deus.

διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον· ἐν τῇ δύο μέν εἰσι ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος. ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει, οὐ παρεόντων κατηγορέων. ὁ δὲ ἀδικέει, ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ. ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τοῦ λόγου τὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται. διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, καὶ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι. ἀλλ' εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους στρατεύεσθαι. φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἤθεσι τοῖσι Περσέων μενέτω, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλάτεε αὐτὸς σὺ ἐπιλεξάμενός τε ἄνδρας. τοὺς ἐθέλεις καὶ λαβὼν στρατιὴν ὁκόσην τινὰ βούλεαι. καὶ ἢν μὲν τῇ σὺ λέγεις, ἀναβαίνῃ βασιλεῖ τὰ πρήγματα κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγώ· εἰ δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ σοὶ ταῦτα πασχόντων, σὺν δέ σφι καὶ σύ, ἢν ἀπονοστήσῃς. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύνειν οὐκ ἐθελήσεις, σὺ δὲ πάντως στράτευμα ἀνάξεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀκούσεσθαί τινα φημὶ τῶν αὐτοῦ τῇδε ὑπολειπομένων, Μαρδόνιον μέγα τι κακὸν ἐξεργασάμενον Πέρσας, ὑπὸ κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον, ἤκου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων, ἤ σέ γε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων· εἰ μὴ καὶ ἄρα καὶ πρότερον κατ' ὁδόν· γνόντα ἐπ' οἵους ἄνδρας ἀναγινώσκεις στρατεύεσθαι βασιλῆα.

Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni aviditate contendis: quod absit ut fiat. Detractio namque importunissima res est; in qua duo sunt, qui injuriam faciunt: unus cui injuria fit. Qui enim detrahit, injurius est, quòd non præsentem accusat: item, qui huic credit, injurius est, quòd priùs credit quàm rem compertam habeat: & illi cui absenti detrahitur, ob id fit injuria, quod ab altero insimulatur ut malus, ab altero talis putatur. Quod si omnino bellum his viris inferre oportet, agedum, Rex ipse permaneat apud Persas domi, nostrûm amborum liberi deponantur: tu in expeditionem ito, delectis, quos velis viris, ac quantiscunque velis copiis: &, si ex sententia tua res succedent Regi, interimantur liberi mei, & insuper ego: sin succedant, ut ego dico, interimantur tui, & insuper tu, si redieris. Quòd si hanc subire conditionem recusas, cupisque in Græciam prorsus deducere, affirmo fore ut aliqui eorum, qui hic relinquentur, audiant, Mardonium post allatam Persis magnam aliquam calamitatem, à canibus volucribusque discerpi, aut in Atheniensium solo, aut in Lacedæmoniorum; nisi fortè antea inter viam: tunc agniturum, adversus quales viros suades Regi ut moveat bellum.

OECONOMIA ORATIONIS.

Insinuatio gravis: quia dicit, sententias, ut aurum auro, conferendas. Quæ autem potior, sapientis judicium ut Lydius lapis, discernet.

I. Argumentum à recenti exemplo Scythicæ expeditionis Persis infelicis.

II. A minori ad majus, Scythæ cum Græcis comparantur.

III. A peritia Græcorum, non rumore communi, sed clade Persica adhuc recenti comprobata.

IV. Ab effectis, & ingenti periculo quod in trajectione imminet: & ipsum recenti exemplo Scythicæ expeditionis confirmatur.

V. Conclusio, & adhortatio gravis ad mature consulendum: ubi præclarum est quod dicit: Bonum consilium, etiamsi minus fortuna respondit, semper est apud sapientes laudabile: Temerarium nec ipsa quidem felicitas excusat. Hanc sententiam excipit statim locus communis, de Dei potestate, & illustrium fortunarum casibus, graviter pertextus: qui multos habuit imitatores:

Consilium temerarium etiam felix, malum est.

graviore casu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulmina montes.

quod pulcherrimè dixit Synesius in libro de

regno

regno, ad Arcadium Imperatorem : Τὸν δὲ λαμπρὸν ταῖς τύχαις, τοῦτόν ἐστι καὶ κινδύνοις ἐπιφανῆ γενέσθαι καὶ θατέρας μετελθεῖν τοῦ δαίμονος. *Subjungit, Deum excelsa deprimere, superbos odisse, & omne sub regno graviore regnum esse: quod habet Seneca in Thyeste; quæ sententiosè dicta, gravem & majestatis plenam faciunt orationem.*

VI. Mardonium gravissimè perstringit, non vanus augur calamitatis; ubi & sententiosus est: quod dicit,

Calumnia pessima in qua calumniantis & calumniam audientis commune vitium est.

Similiter Nicetas in Manuele: Ὢν ἄρα οὐδὲν τι διαβόλου γλώττης χείριστον αὖ ἔφυ τοῖς ἀνθρώποις ἕτερον. *Philo*, γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτον *vocat.*

Calumnia morbus muliebris.

VII. Postremò non verbis, sed re, Thrasonem confutat; quod potentissimum argumenti genus.

Is optimè suadere videtur, qui adjicit consilio periculum suum.

ORATIO SANDANIDIS, DISSUADENTIS Crœso bellum adversus Cappadoces.

Character orationis miti candore & simplicitate ornatus.

Ex Herodoto lib. 1.

Βασιλεῦ ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι; οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι, σιτέονται δὲ οὐκ ὅσα ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχέην· πρὸς δὲ οὐκ οἴνῳ διαχρέονται, ἀλλὰ ὑδροποτέουσι. οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώγειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν· τοῦτο μὲν δή, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσι ἐστι μηδέν; τοῦτο δέ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις. γευσάμενοι γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, περιέξονται, οὐδὲ ἀπωστοὶ ἔσονται. ἐγὼ μέν νυν θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.

Cappadoces quales. Braccæ.

SCin' tu vero rex adversus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus suæ braccæ coriaceæ, cætera quoque vestimenta, coriacea sunt: qui non quibus volunt cibis, sed quos sua aspera illa regio suppeditat, vescuntur: qui vino minimè utuntur, sed aquæ sunt potores, qui ne ficus quidem habent, quas esitent, quibus denique nihil rerum bonarum est. Hos si quidem superaveris, quid eis eripies, quum nihil possideant? sin ab iis superatus fueris, quot bonorum jacturam clades ea tibi allatura sit, tecum reputato. Quum enim semel bona nostra gustaverint, ita illis adhærescent, ut avelli nulla ratione possint. Ad me quidèm certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Persarum animis nullum suscipiendi expeditionem adversus Lydos desiderium injiciunt.

ORATIO PHILIPPI IN SENATU.

Continet suasionem belli adversus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci stylo invehitur.

Character est Philippicis Demosthenis simillimus.

MAximè vellem, (P.C. Remp. quietam esse, aut in periculis, à promptissimo quoque defendi: denique prava incœpta cōsultoribus noxæ esse: sed cōtra seditio-

Magistratus mali graviter nocent.

seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis quos prohibere magis decebat postremò, quæ pessimi ut stultissimi decrevere, ea à bonis & sapientibus facienda sunt. Nam bellum atque arma, quanquam vobis invisa, tamen quia Lepido placent, sumenda sunt: nisi forte cui pacem præstare, & bellum pati consilium est.

Prò Dii boni, qui hanc urbem omissa curâ adhuc regitis, Marcus Æmilius *omnium flagitiorum postremus, qui pejor an ignavior sit, deliberari non potest*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit. Vos mussantes, & retractantes, verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis: neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi*: atque id jure; quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem, provinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cujus sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet eis, qui ad postremum usque legatos, pacem, concordiam, & alia hujuscemodi decreverint, gratiam habeo peperisse? Imò despecti & indigni repub. habiti, prædæ loco æstimantur: quippe metu pacem repetentes quo habitam amiserant. Equidem à principio cùm Hetruriam conjurare, proscriptos accersiri, largitionibus rempubl. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli consilia cum paucis sequutus sum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo Pop. Rom. magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum ajebant, & cùm privata arma opprimendæ libertatis cepisset, sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo, consilium publicum corruperunt. Attamen erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis sicariis, quorum nemo diurna mercede vitam mutaverit: Nunc est proconsul, cùm imperio non

Vatum carmina in comminatione.

empto, sed dato à vobis, cum legatis adhuc jure parentibus. Et ad eum concurrère homines omnium ordinum corruptissimi, flagrantes inopiâ, & cupiditatibus, scelerum conscientiâ exagitati: Quibus *quies in seditionibus, in pace turba sunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt: Saturnini olim, post Sulpitii, dein Marii, Damasippique, nunc satellites Lepidi. Præterea Hetruria atque omnes reliquiæ belli arrectæ, Hispaniæ armis sollicitatæ, Mithridates in latere vectigaliū nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin præter idoneum ducem, nihil abest ad subvertendum imperium.

Seditiosi quales.

Quod vos oro, atque obsecro (P. Conscripti) ut animadvertatis, ne patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem ad integros procedere, *Nam ubi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquam gratuitò bonus est.* An expectatis dum exercitu rursus admoto, ferro atque flamma urbem invadat? quod multò propius est ab eo, quo agitat statu, quàm ex pace & concordia ad arma civilia, quæ ille adversum divina & humana cepit, non pro sua, aut quorum simulat injuria, sed legum ac libertatis subvertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers consilii, inquies, hæc atque illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestrâ socordiâ. Neque mihi satis consilii est, *metum, an ignaviam, an dementiam eam appellem*: qui videmini *intenta mala, quasi fulmen, optare se quisque ne attingat, sed prohibere, ne conari quidem*. Et quæso considerate, quam conversa rerum natura sit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam instruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax & concordia

Bonus nemo gratuitò.

Ignavia perstringitur.

Convitia. oratio.

dia distrahantur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis sunt, vos in metu. Quid expectatis? nisi fortè pudet an piget rectè facere? An Lepidi mandata animos movent? qui placere ait sua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura rescindi, cùm ipse armis cogat? civitatem confirmari, qui ademptam negat? concordiæ gratia Tribunitiam potestatem restitui, ex qua omnes discordiæ accensæ? pessime omnium atque impudentissime, tibine egestas civium, & luctus curæ sunt? cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per injuriam? *Alterum consulatum petis, quasi primum reddideris?* bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nostri proditor, istis invidus, hostis omnium bonorū; ut te neq; hominum, neque Deorum pudeat, quos perfidia aut perjurio violasti? Qui quando talis es, maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus ipse inquies; nos in solicitudine retineas. Neque te provinciæ, neque leges, neque Dii penates civem patiuntur: Perge quà cœpisti, ut quam maturissimè merita invenias. Vos autē P. C. Quousq; cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus adversum vos habiti, pecuniæ publicè & privatim extortæ: præsidia deducta atque imposita: ex libidine leges imperantur: quum interim vos legatos & decreta paratis, & quanto mehercule avidius pacem petieritis, tantò bellum acriùs erit, quum intelliget se metu magis quàm æquo & bono sustentatum. Nam qui turbas & cædem civium odisse ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda sunt, ea quum facere possitis, patiamini potius censet, ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnæ (cujus in urbem reditu decus atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos atq; conjuges & liberos Lepido permissuri sitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin ii, & alii boni Rempublicam frustrà curant. Agite, ut libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt, & rursum adversum Deos penates manus armare: Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adest novus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi, *fortuna meliores sequitur.* Jam illa, quæ socordia nostra collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum privato consilio paratum cum pessimis & hostibus Reip. contra ejus ordinis authoritatem, ad urbem ducit: uti Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris, quibus imperium est, urbi præsidio sint, operamque dent, nequid Resp. detrimenti capiat.

Exhortatio ad bellum.

OECONOMIA *Orationis.*

I. *Exordium à conquestione de statu reip. quod est istis oratoribus quàm familiare, similis querela Demosthenis Philippica 3. n. 3.*

II. *Statim ad fontem istius perturbationis præmisso generoso epiphonemate delabitur, & Æmilium vehementer exagitat: Hac* δεινότης *propius ad Demosthenem accedit; quem putes audire in illam vocem erumpentem,* ὄλεθρος μακεδών.

III. *Increpat Senatores duriori brachio austerum ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audacia; multa similia habet Demosth. Philipp. 1.*

IV. *Invehitur in Lepidum, cujus latrocinia & infamem comitatum graviter ponit ob oculos: quod autem de hujusmodi ci-*

Bellum seditiosis gratum.

vibus dixit: Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: *respexit credo illud Aristophanis in Equitibus:*

Καὶ σὺ λαμβάνεις ἣν τὴν πόλιν ταράττεις.

V. *Postquam indigna perduellium scelera expressit, graviter hortatur senatum ad pœnas repetendas: quod summa sit Resp. pernicies, cùm malis etiam facinorum præmia conceduntur.*

Dii duo Democriti.

Idcirco Democritus duos in rep. tantùm Deos statuebat: Beneficium in bonos, Pœnam in improbos: Plin. hist. nat. l. 2.

VI. *Incensa oratione, graviùs & austeriùs carpit senatores, imagine Demosthenicæ eloquentiæ ad vivum expressa; nam quod ait de fulmine, quod omnes timent, nemo prohibet; hoc idem Demosth. Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.*

VII. *In peroratione acri & aculeata planè apostrophe, quicquid reliquum est stomachi, in Lepidum erumpit. Mox collecta per Synathroismum, facinorum indignitate, omnium mentes mirificè incendit. Tum sub finem diluta paulisper atrocioris ingenii acerbitate suavioribus lenimentis, senatum mitiùs ad dignitatem retinendam hortatur.*

SVASIO BELLI CONTRA Romanos gravissima.

ORATIO GALGACI.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ.

Inventio argumentorum est a necessario, facili, adjunctis Personarum. Dispositio graviora initio præmittit, nec tamen deflectit in levia. Elocutio gravis, nervosa, torrens, incensa, sublimis, sententiosa. Hæc oratio inter optimas & gravissimas censeri potest.

QUoties causas belli & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & universi servitutis expertes, & nullæ ultra terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romana. *Ita prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima sunt.*

Exordium à spe & fiducia.

Priores pugnæ quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eoque in ipsis penetralibus siti, nec servientium littora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inviolatos habebamus: Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniæ patet, atque *omne ignotum pro magnifico est.*

Romanorũ sævus dominatus.

Sed nulla jam ultra gens, nihil nisi fluctus, & saxa. Et inferiores Romani, quorum superbiam frustrà per obsequium & modestiam effugeris, *raptores orbis*, postquam *cuncta vastantibus defuere terræ, & mare, scrutantur.* Si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi; quos non Oriens, non occidens satiaverit. *Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt.* Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque ubi *solitudinem faciunt, pacem appellant.*

Liberi.

Liberos cuique ac propinquos suos natura charissimos esse voluit: hi per delectus alibi servituri auferuntur. Conjuges sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus sylvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. *Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit.* Ac sicut in fami-

Digitized by Google

milia recentissimus quisque servorum, & conservis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos & viles in exilium petimur. Neque enim arva nobis aut metalla, aut portus sunt quibus exercendis reservemur: *Virtus porro ac ferocia subjectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac secretum ipsum, quò tutius eò suspectius.* Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria carissima est. Brigantes, fœmina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem, non in præsentia laturi, primo statim congressu? unde ostendamus, quos sibi Caledonia viros sepofuerit? An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam esse creditis? *Nostris illis dissensionibus, ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt*: quem contractum ex diversissimis gentibus, ut secundæ res tenent, ita adversæ dissolvent: Nisi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm servos, fide & affectu teneri putatis. *Metus & terror est* infirma vincula charitatis. Quæ ubi removebis, qui temerè desierint, odisse incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt. Nullæ Romanos conjuges accendunt; nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia est. Paucos num circum trepido ignorantiâ, cœlum ipsum ac mare & sylvas ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac victos alii nobis tradiderunt. Ne terreat *vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quòd neque tegit, neque vulnerat.* In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus.

Brigantes populi.

Discordia civium auget hostes.

Agnoscent Britanni suam causam: recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quicquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniæ inter malè parentes & injustè imperantes ægra municipia, & discordantia. Hic dux, hic exercitus: ibi tributa & metalla, & cæteræ servientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem, & majores vestros & posteros cogitate.

Necessitas invicta.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à spe, & fiducia: & potentissimum argumentum necessitas, τὸ τῆς ἀνάγκης ἀδήριτον σθένος, quod ait Æschylus in Promethco.*

II. *A superbia, fastu & insolentia Romanorum, quæ res ad ingenuas mentes ulcerandas potentissima est: hinc se erigit invectiva gravis & amarulenta in eorundem avaritiam, rapinas, crudelitatem, quæ omnia grandibus, & acutis sententiis, quasi amente vibrata, intimis desiguntur sensibus.*

III. *Et nedum ad pompam hæc dicta videantur, succedit enumeratio detrimentorum gravissimorum, quæ ornatur per Antithesin. Tum acre illud comparatum dictum à mancipiis postremo loco intentatur, quasi fulmen. Ecquid gravius dici poterat?* Mancipia semel væneunt, Britannia servitutem suam quotidie emit.

IV. *Omnis spes solatii in tantis miseriis exclusa vehementer urget & incendit, spem ex ipsa desperatione eliciens. Senec. l. 1. ad Neronem.* Acerrima virtus est, quam extrema necessitas extundit.

Necessitas fortes facit.

V. *Argumentum est à minori ad majus: Nempe stimulantur exemplo inferiorum: iis appositè narratis affertur quid Brigantium oppidum Rhetia, duce fœmina, pro libertate fecerit.*

VI. *Extenuantur hostes Romani, qui plus* ter-

Digitized by Google

terroris habent quàm virtutis, alienis, ut ait, discordiis clari. Similia habet Demosth. Olynth. secunda, num. 8. & 9.

VII. *Adjunctum person. in Britannis, praeclara ad bellum incitamenta ultimo loco afferuntur.*

VIII. *Minuitur terror hostium, praeclara & excelsa spes proponuntur credulorum mentium illecebra, & saepe ἀγρυπνοῦντων ἐνύπνια.*

IX. *Peroratio acris, & velox, per Antitheta bonorum & malorum.*

DISSUASIO.

ORATIO MARCI Valerii Corvini Dictatoris, ad conjuratos & seditiosos milites, qua dehortatur à pugna contra patriam.

Inventio argumentorum est ab adjunctis rerum & personarum.

Dispositio sensim graditur ad majora.

Elocutio est gravis & splendida, & ut in re subita fieri oportuit, concisa.

Ex Livio l. 7.

DEos immortales, Milites, vestros publicos meosque ab urbe proficiscens ita adoravi, veniamq; supplex poposci; ut mihi de vobis concordiae partae gloriã, non victoriam, darent. Satis fuit, eritque, unde belli decus pariatur: hinc pax petenda est. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expoposci; ejus me compotem voti vos facere potestis, si meminisse vultis, non vos in Samnio, nec in Volscis, sed in Romano solo castra habere: si illos colles, quos cernitis, patriae vestrae esse, si hunc exercitum civium vestrorum: si me Consulem vestrum, cujus ductu auspicioque, priore anno, bis legiones Samnitium fudistis, bis castra vi coepistis. Ego sum M. Valerius Corvinus, Milites, cujus vos nobilitatem beneficiis erga vos non injuriis sensistis: nullius superbiae in vos legis, nullius crudelis senatusconsulti author: in omnibus meis imperiis in me severior quàm in vos. Ac si cui genus, si cui sua virtus, si cui etiam majestas, si cui honores subdere spiritus potuerunt; iis eram natus; id specimen mei dederam, eâ aetate consulatum adeptus eram, ut potuerim, tres & viginti annos natus Consul, patribus quoque ferox esse non solùm plebi. Quod meum factum dictumve Consulis quàm Tribuni audistis? Eodem tenore duos insequentes Consulatus gessi; eodem haec imperiosa dictatura geretur, ut neque in hos meos, & patriae meae milites mitior quàm in vos (horreo dicere) hostes. Ergò vos priùs in me strinxeritis ferrum, quàm in vos ego: istinc signa canent, istinc clamor prius incipiet, atque impetus, si dimicandum est. Inducite in animum, quod non induxerunt patres avique vestri, non illi qui in sacrum montem secesserunt, non hi, qui postea Aventinum insederunt. Expectate dum vobis singulis, ut olim Coriolano, matres conjugesque crinibus passis obviae, ab urbe veniant. Tum Volscorum legiones, qui Romanum habebant ducem, quieverunt: Vos Romanus exercitus non destiteritis impio bello? T. Quinctio, quocunque istic loco, seu volens, seu invitus constitisti, si dimicandum erit, tum tu in novissimos te recipito: fugeris etiam honestiùs, tergumque civi dederis quàm pugnaveris contra patriam. Nunc ad pacificandum benè atque honestè inter primos stabis, & colloquii hujus salutaris interpres fueris. Postulate aequa, & ferte: quanquam, vel iniquis standum est potiùs, quàm impias inter nos conseramus manus.

Nobilium moderatio.

Imperii lex optima.

Pro

OECONOMIA
orationis.

I. *Exordium à religione, ad cujus memoriam feri etiam plerumque animi mollescunt Habuit in mente Livius Ciceronis orationes post reditum ad* P. R. *& pro* L. *Murana.*

II. *Adjuncta proponuntur gravissimarum & sanctissimarum rerum per enumerationem.*

III. *Ingeritur rerum antea bene gestarum memoria, & tractantur molliori articulo, ut facilè irritabiles.*

IV. *Adjunctum personæ Corvini dehortantis, graviter amplificatum: hac est Idea quàm Rhetores Græci λαμπρότητα nominant.*

Moderatio in illustri fortuna amabilis.

V. *Ut dilecta persona facilè transfundit affectus, ideo suam charitatem in milites, & in summo excelsæ fortunæ gradu, modestiam, commemorat; quæ res non parvam habet commendationem; Magnum siquidem est, quod Plinius historicus dixit, de Vespasiano Imperatore:* Nec quicquam in te mutavit fortunæ amplitudo, nisi ut prodesse tantùm posses, & velles.

VI. *Concessio gravis & mollis ad milites leniendos peropportuna, ubi ferocientibus animis, per acrem ironiam; etiam atrocia facta concedi videntur, quò pudore facti desistant. Sic Pertinax apud Herodianum; Germanicus apud Tacitum; se gladiis percussorum offerunt, irritatos animos miseratione simul & verecundia frangunt.*

VII. *Apostrophe ad ducem, quem nomine appellans, blanda & sapienti oratione demulcet.*

VIII. *Extremo loco conditiones ponit, æqua & iniqua, quæ postularunt, ipsis promittens.*

ORATIO MARCI CATONIS Consulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam.

ARGUMENTA.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, quæ eas auri & purpuræ ornamentis carere volebat.

Rebus jam pacatis, in pleno Reipubl. otio & felicitate matronæ jus mundi muliebris repetunt, & abrogationem legis Oppiæ postulant: Cato hac oratione repugnat.

Inventio argumentorum est ab authoritate legis, à disciplina majorum, ab ingenio muliebri cupido, & indomito, à detrimentis quæ ex luxu & avaritia consequentur.

Dispositio duas præcipuè partes amplectitur, legem & censuram fœminarum.

Elocutio grandis, austera, sententiosa, Catonem ubique spirans.

SI in sua quisque nostrûm matresfamilias, Quirites, jus & majestatem viri retinere instituisset, minus cum universis fœminis negotii haberemus, nunc domi victa libertas nostra impotentia muliebri, hîc quoque in foro obteritur, & calcatur, & quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam esse, virorum omne genus in aliqua insula conjuratione muliebri à stirpe sublatum esse, ab nullo genere non æquè periculum est, si cœtus, & consilia, & secretas consultationes esse sinas. Atque ego vix statuere apud animum meum possem, utrum pejor ipsa res, an pejore exemplo agatur: quorum alterum ad nos Consules, reliquosque magistratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam utrum è rep. sit necne, id quod ad vos fertur, vestra *Ex Livio.*

 exsti-

Digitized by Google

existimatio est, qui in suffragium ituri estis. Hæc consternatio muliebris, sive sua sponte, sive authoribus vobis, M. Fundani, & L. Valeri, facta est, haud dubiè ad culpam magistratuū pertinens, nescio, vobis Tribunis, an Consulibus magis sit deformis; vobis, si fœminas ad concitandas tribunitias seditiones jam adduxistis; nobis, si ut plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendæ sunt.

Mulierum cœtus. Item prehensatio & pugna pro mundo.

Equidem non sine rubore quodam, paulò ante per medium agmen mulierum in forum perveni. Quod nisi me verecundia singularum magis majestatis & pudoris, quàm universarum tenuisset, ne compellatæ à Consule viderentur dixissem: Qui hic mos est in publicum procurrendi, & obsidendi vias, & viros alienos appellandi? istud ipsum suos quæque domi rogare non potuistis? An blandiores in publico, quàm in privato, & alienis quàm vestris estis? Quanquam ne domi quidem vos, si sui juris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hîc rogarentur abrogarenturve, curare decuit. Majores nostri nullam, ne privatam quidem rem agere fœminas sine authore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum: nos (si Diis placet) jam etiam rempublicam capessere eas patimur, & foro quoq; & concionibus, & comitiis immisceri. Quid enim nunc aliud per vias, & compita faciunt, quàm quod aliæ legationes Tribunorum plebis suadent, aliæ legem abrogandam censent? date frænos *impotenti naturæ, & indomito animali*, & sperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi vos faciatis. Minimum hoc eorum est, quæ iniquo animo fœminæ sibi aut motibus aut legibus injunctum patiuntur: omnium rerum libertatem, imò licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. Quid enim si hoc expugnaveint, non tentabunt? Recensere omnia muliebria jura, quibus licentiã earum alligaverint majores nostri, per quæque subjecerint viris, quibus omnibus constrictas, vix tamen continere potestis? Quid? si capere singula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Extemplo simul pares esse cœperint, superiores erunt. At herculè ne quid novum in eas rogetur, recusant non jus, sed injuriam deprecantur: Imò ut quam accepistis, jussistis suffragiis vestris legem, quam usu tot annorum & experiendo comprobastis, hanc ut abrogetis: id est, ut unam tollendo legem, cæteras infirmetis. *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modò quæritur si majori parti, & in summam prodest.* Si quod cuiquam privatim officiet jus, id destruet, ac demolietur: quid attinebit universos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo tamen audire quid sit propter quod matronæ consternatæ procurrant in publicum, ac vix foro se ac concione abstineant. Ut captivi ab Annibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum! procul abest, absitque semper talis fortuna reip. sed tamen quum fuit, negastis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec solicitudo pro suis, sed religio congregavit eas. Matrem Idæa Pessinunte ex Phrygia venientem accepturæ sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? ut auro, & purpura fulgeamus, inquiunt, ut carpentis, festis profestisque diebus velut triumphantes de lege victa, & abrogata, & captis & ereptis suffragiis vestris per urbem vectemur; ne ullus modus sumptibus, nec luxuriæ sit? Sæpe me quærentem de fœminarum, sæpe de virorum, nec de privatorum modò, sed etiam magistratuum sumptibus audistis, diversisque duobus vitiis avaritia, & luxuria civitatem laborare, quæ pestes omnia magna imperia everterunt. Hæc ego, quò melior lætiorq;

Mulieres Romanæ non fuerūt. αὐτεξούσιοι.

Mulier indomitum animal.

Lex nulla satis commoda omnibus.

Digitized by Google

lætiorque in dies fortuna reipublicæ est; quò magis imperium crescit, & jam in Græciam Asiamque transcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas & regias etiam attrectamus gazas; eò plus horreo *ne illæ res magis nos ceperint, quàm nos illas.* Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic urbi: Jam nimis multos audio, Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes, mirantesque, & antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Hos ego malo propitios Deos, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modò sed etiam mulierum animos donis tentavit. Nondum lex Oppia ad coërcendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. Quam causam fuisse censetis? Eadem fuit quæ majoribus nostris, nihil de hac re lege sanciendi: nulla erat luxuria quæ coërceretur. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quàm remedia eorum, sic *cupiditates priùs natæ sunt, quàm leges, quæ iis modum facerent.* Quid legem Liciniam excitavit de quingentis jugeribus, nisi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis & muneribus, nisi quia vectigalis jam & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat? itaque minimè mirum est nec Oppiam, nec aliam ullam tum legem desideratam esse, quæ modum sumptibus mulierum faceret, quum aurum & purpuram data & oblata ultrò non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas urbem circumiret, stantes in publico invenisset, quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne causam quidem, aut rationem inire possum: nam ut quod alii liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris aut indignationis habeat: sic æquato omnium cultu, quid unaquæque vestrum veretur ne in se conspiciatur? Pessimus quidem est pudor vel parcimoniæ, vel paupertatis: sed utrumque lex vobis demit, quum id quod habere non licet, non habetis. Hanc inquit ipsam exæquationem non fero; ita locuples, cur non insignis auro aut purpura conspicior? *cur paupertas aliarum sub has legis specie latet? ut quod habere non possunt, habitura, si liceret, fuisse videantur?* Vultis hoc certamen uxoribus vestris injicere, Quirites, ut divites id habere velint, quod nulla alia possit? pauperes ne ob hoc ipsum contemnantur, suprà vires se extēdāt? Næ, simul pudere quod non oportet, cœperit, quod oportet, non pudebit; quæ de suo poterit, parabit; quæ non poterit, virū rogabit. Miserum illum virū, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, quum quod ipse non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgò alienos viros rogant: & quod majus est, legem & suffragia rogant, & à quibusdam impetrant adversus te, rem tuam, & liberos tuos, inexorabiles simul, lex modum sumptibus uxoris tuæ facere desierit, tu nunquam facies. Nolite eodem loco existimare, Quirites, futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferretur, & hominem improbum non accusari, tutius esse, quàm absolvi; & luxuria non mota tolerabilior esset, quàm erit nunc ipsis vinculis solutis, *sicut fera bestia irritata, deinde emissa.*

Luxus Romanus perstringitur.

Mulierum antiquarū frugalitas.

Lex nulla, ubi nulla cupiditas.

Maritorum uxoriorum servitus.

Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam censeo: vos quod faxitis, Deos omnes fortunare velim.

OECONOMIA *Orationis.*

I. *Exordium grave nimiam virorum indulgentiam perstringit: quod autem affert de hac mulierum audacia exemplum, in Lemno insula contigit, & narratur ab Apollonio in Argonauticis, Statio in Thebaide, Ovid.*

Digitized by Google

Ovid &c. Gravitatis fuit Insulam non nominare, ne ista enucleatius disquisisse videretur.

II. *Ex eo statuit in primis periculosa mulierum conciliabula, & hujus authores licentia sugillat, addita praeclara, & illustri adversus absentes mulieres sermocinatione.*

III. *Contra istam mulierum prehensationem, verecundiae, & pudori sexus inimicam disputat primùm à lege majorum, qui mulieres intra privatos parietes sine ullo rerum administrandarum jure incluserat. Hoc ipsum Cicer. pro L. Murena. D. Ambrosius in quaest. novi, & veter. test.* Mulierem constat subjectam viri dominio esse, & nullam authoritatem habere. Nec docere potest, nec testis esse, nec fidem dare, nec judicare. *At Tullius in republ. non γυναικονόμον requirit Graecor. sed censorem, qui doceat viros moderari uxoribus.*

Mulier expers auctoritatis.

IV. *Argumentatur à natura mulierum. Mulier indomitum animal, & licentiae appetens, ideo fraeno moderationis coercendum.* κρατοῦσα μὲν γὰρ οὐχ ὁμιλητὸν θράσος inquit *Aeschylus in Persis.*

V. *Ab authoritate legis, quam minimè decet abrogare pro mulierum arbitrio; quibus si id semel concederetur, latiùs in dies manaret improbitas. Rem autem tractat salsis & acribus ironiis Stoico ingenio dignissimis, maximè ubi per sustentationem, & hunc mulierum coetum & petitionem exagitat. Quod autem ait de matre Idea, Cybeles simulachrum Pessinunte advectum intelligit, quod Claudia celebris illa Vestalis pertraxit, ut habet Plin. libro 7. cap. 37.*

VI. *Etiamsi nulla lex esset opposita, tamen flagitiosa est haec mulierum importunitas: quod praeclarè exaggerat, ostendens à rei natura & turpitudine petitionis indignitatem. Porrè contra hujusmodi luxum mulierum praeclara scripserunt Tertullianus & Cyprianus, libro de disciplina, & habitu Virginum ubi haec inter caetera:* Ornamenta, ac vestium insignia, & lenocinia formarum, non nisi prostitutis & impudicis foeminis congruunt; & nullarum ferè pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est.

Mulierum luxus.

VII. *Iam planè agit Philosophum Stoicum contra luxum civitatis gravius invectus. Duo morbi reipubl. curandi sunt* (inquit) *Avaritia, & luxuria: qui in hac mulierum petitione se produnt, sed praecipuè,*

saevior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciscitur
orbem.

Et is luxus etiam in statuis auro, argento; quo fit ut antefixa fictilia Deorum Romanorum rideantur: erant autem antefixa, quae ex opere siglino tectis affigebantur sub stillicidio.

VIII. *Huic luxus intemperantiae remedium opponit moderationem antiquarum matronarum, in restituendis donis,* quibus nulla lex fuit, cum nulla esset cupiditas. *Varr. l. 11. de vita P R. de quo mulierum Romanarum veterum victu & moribus, ex Catone, Gell. noct. Attic. lib. 10. c. 23.*

Lex nulla, ubi nulla cupiditas.

Postquam obtrita hac moderatione natae sunt cupiditates, tum condi leges coeperunt, ut lex Licinia de moderatione agrorum, Cincia de muneribus: illius meminit Liv. l. 6. & 7. hujus Cornel. Tacit. lib. 13. Patres legem Cinciam flagitant, qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat.

Lex Cincia. Advocati prohibentur pecuniam capere.

IX. *Cupiditatem istam non modò ambitiosam ostendit, sed & rationis expertem. Neque enim causam habet ullam indignationis aut pudoris haec petitio, cùm lex aequa sit omnibus. Hinc solertissimè cupiditatis istius fontem indagat, dolent scilicet divites,* quòd paupertas aliarum sub hac lege lateat; *Atqui hoc vanitatis est non ferenda.*

X. *Perorat charactere orationis valde morato, & ad formam ἀληθινοῦ λόγου ubi ostendit, Malum consequens*

ex

Digitized by Google

ex ornamentorum concessione viris & mulieribus importunum. Tum graviter monet, ne luxuriam legis severitate constrictam solutis demum vinculis, quasi bestiam è cavea in funus civitatis emittant. Eandem comparationem habet Cicero 4. ad Herenn. sed laxiorem.

ORATIO LVCII VAlerii Tribuni plebis, pro Mulieribus, contra legem Oppiam.

Inventio. Relegit Catonis Argumenta. Dispositio est prudens, & facilis. Elocutio diserta, elegans, urbana, quæ felicis ingenii lumen satis indicat.

Mulierum defensio. Si privati tantummodo ad suadendum dissuadendumque id quod à nobis rogatur, processissent: ego quoque, cum satis dictum pro utraque parte existimarem, tacitus suffragia vestra exspectassem. Nunc quum vir gravissimus, Consul, M. Porcius, non *authoritate solùm, quæ tacita satis momenti habuisset*, sed oratione etiam longa & accurata insectatus sit rogationem nostram, necesse est paucis respondere: *Catonis authoritas.* Qui tamen plura verba in castigandis matronis, quàm in rogatione nostra dissuadenda consumpsit, & quidem, ut in dubio poneret, utrùm id quod reprehenderet, matronæ sua sponte, an nobis authoribus fecissent.

Rem defendam, non nos, in quos jecit magis hæc Consul verbo tenus, quàm ut re insimularet. Cœtum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellavit. Quòd matronæ in publico vos rogassent, ut legem in se latam, per bellum, temporibus duris; in pace, & florente ac beata reipublica abrogaretis: Verba magna, quæ rei augendæ causa conquirantur, & hæc, & alia esse scio; & M. Catonem, oratorem non solum gravem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, quum ingenio sit mitis. Nam quid tandem novi matronæ fecerint, quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? Tuas adversus te Origines revolvam: accipe quoties id fecerint, & quidem bono semper publico. Iam à principio regnante Romulo, quum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicaretur, nonne intercursu matronarum inter acies duas prælium sedatum est? *Mulierum cœtus utiles.* Quid? Regibus exactis, cùm Coriolano Martio duce, legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent, nonne id agmen, quo obruta hæc urbs esset, matronæ averterunt? Iam urbe capta à Gallis, aurum, quo urbs redempta est, nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adjuverunt ærarium? & quum Dii quoque novi ad opem ferendam dubiis rebus accerserentur, matronæ universæ ad mare profectæ sunt, ad matrem Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt: *Mulierum liberalitas in Remp.* Nec mihi causas æquare propositum est: nihil novi factum, purgare satis est. Cæterùm, quod in rebus ad omnes pariter viros fœminasque pertinentibus, fecisse eas nemo miratus est, in causa propriá ad ipsas pertinente miramur fecisse? quid autem fecerunt? superbas medius fidius aures habemus, si, quum domini servorum non fastidiant preces, nos rogari ab honestis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur, in quo duplex Consulis oratio fuit, Nam & legem ullam omnino abrogari est indignatus, & eam præcipuè legem, quæ luxuriæ muliebris coercendæ causa

causa lata est. Et illa communis pro legibus visa consularis oratio est, & hæc adversus luxuriam severissimis moribus conveniebat.

Itaque periculum est, nisi quid in utraque vani sit, docuerim te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim, quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam, aut usus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales, ut ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video. Quæ in pace latæ sunt, plerumque bellum abrogat, quæ in bello, pax; ut in navis administratione, alia in secunda, alia in adversa tempestate usui sunt. Hæc quum ita natura distincta sint, ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus?

Leges pro tempore mutabiles.

An vetus regia lex simul cum ipsa urbe nata? an (quod secundum est) à Decemviris ad condenda jura creatis in duodecim tabulis scripta? sine qua cùm majores nostri non existimarint matronale decus servari posse; nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem sanctitatemque fœminarum abrogemus? Quis igitur nescit, novam istam legem esse, Q. Fabio & Tito Semproino Consulibus viginti annis antè latam? sine qua quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogatâ eâ effundantur ad luxuriam, periculum est? Nam si ista lex ideo lata esset, ut finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. Cur sit autem lata, ipsum indicavit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: jam Tarentum, jam Arpos, jam Capuam habebat, ad urbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant socii, non milites in supplementum, non socios navales ad classem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: servi, quibus arma darentur, ita ut pretium pro illis bello perfecto dominis solveretur, emebantur.

In eandem diem, frumentum & cætera quæ belli usus postulabant, præbenda, publicani se conducturos professi erant; servos ad remum, numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus. Aurum & argentum omne, à Senatoribus ejus rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant; cautum erat, quò ne plus auri & argenti facti, quò ne plus signati argenti & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit. Quum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus jussit. Cui non apparet, innopiam & miseriam civitatis, & quia omnium privatorum pecuniæ in usum publicum vertendæ erant, istam legem scripsisse, tandiu mansuram, quamdiu causa scribendæ legis mansisset? Nam si quæ tunc temporis causa, aut decrevit Senatus, aut populus jussit, in perpetuum servari oportet: cur pecunias reddimus privatis; cur publica præsenti pecunia locamus? cur servi, qui militant, non emuntur? cur privati non dabimus remiges? sicut tunc dedimus? Omnes alii ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum reipublicæ sentient, ad conjuges tantum nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perveniet? Purpura viri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utentur: magistratibus, in coloniis municipiisque, hîc Romæ infimo genere magistris vicorum prætextæ habendæ jus permittemus: nec id ut

Cereris sacrum.

Purpuræ usus. Purpurati qui?

vivi

vivi solùm habeant tantùm insigne, sed etjam ut cum eo crementur mortui; fœminis duntaxat purpuræ usu interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veste stragula uti, matrem familias tuam, purpureum amiculum habere non sines: *& equus tuus speciosiùs instratus erit, quàm uxor vestita?* Sed in purpura, quæ teritur, absumitur, non justam quidem, sed aliquam tamen causam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium, nihil intertrimenti fit, quæ malignitas est; præsidium potiùs in eo est, & ad publicos & ad privatos usus, sicuti experti estis. Nullam æmulationem inter se singularū, quando nulla haberet, esse ajebat. At hercule universis dolor & indignatio est, quum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa ornamenta, quæ sibi adempta sint: quum insignes eas esse auro & purpura: quum illas vehi per urbem, se pedibus sequi: tanquam in illarum civitatibus, non in sua, imperium sit.

Luctus fit deposita purpura.

Virorum hoc animos vulnerare posset: quid muliercularum censetis, quas etiam parva movent? non magistratus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia, nec dona, aut spolia bellica iis contingere possunt: munditiæ, ornatus & cultus, hæc fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellârunt majores nostri.

Quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid quum eluxerunt, sumunt? quid in gratulationibus supplicationibusque, nisi excellentiorem ornatum adjiciunt? Scilicet, si legem Oppiam abrogaveritis, non vestri arbitri erit, si quid ejus vetare volueritis, quod nunc lex vetat? minùs filiæ, uxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt? Nunquam salvis suis exuitur servitus muliebris, & ipsis libertatem, quam viduitas & orbitas facit, detestantur. In vestro arbitrio suum ornatum, quàm in legis, malunt esse & vos in manu & tutela, non in servitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos dici. Invidiosis nominibus utebatur modò Consul, seditionem muliebrem & secessionem appellando. Id enim periculum est, ne sacrum montem, sicut quondam irata plebs, aut Aventinum capiant. Patendum huic infirmitati est, quodcunque vos censueritis.

Quo plus potestis, moderatius imperio uti debetis.

Potestas moderanda

OECONOMIA
Orationis.

I. Exordium à persona adversariū, & propositio dicendorum.

II. Refellit primum, quod Cato de cœtu & seditione mulierum dixerat: qui ut nimis atrociter, & extra rem dicta, urbano risu diluit; Catonem virum mitem, & trucem oratorem *appellans: non esse autem novum, mulierum cœtum fieri, qui aliàs tanto reipubl. emolumento fuerit celebratus, vel ex ipsis Catonis Originibus ostendit. Affert porro vulgatissima exempla Sabinarum, Marciæ, & cæterarum matronarum, in dubiis & formidolosis reipublicæ temporibus, ut bello Gallico & Punico egregiè navatam operam, non modò in pacandis discordiis, & in ærario suo censu sustentando, sed in religionibus & ceremoniis procurandis; quo in pietatis officio cæteris semper præluxere. Tum per præoccupationem concludit hunc locum; Si aliàs, inquit, utiliter pro aliis convenerunt, cur non in sua causa? Hoc quidem eis denegare, superba arrogantia est, cum & servorum preces à dominis audiantur.*

III. Post divisam, ad majorem lucem distributionis, Catonis orationem, primū agit contra id quod dixit de non obrogandis legib⁹ & ostendit aliquas pro temporibus utiliter abrogari. Sicut in navis administratione, alia in secunda, alia in adversa tempestate usui sūt.

IV. Ad legem Oppiam singularem descendit, cujus non esse eam authoritatem probat, ut æterna servari debeat: quod evincit maximè à tempore, & occasione legis, ipsiusque legislatoris consilio. Lata est in atroci belli Punici tempestate, non ad coercendum mulierum luxum, sed ad reipubl. subsidium. Nunc autem detersa hujus temporis fuligine, resipsa aliud suadet.

Quod autem dixit de Cereris sacrificio, lugentibus matronis omnibus intermisso, hoc & alii meminere: à matronis quippe minimè atratis, quæ post Canensem cladem non inveniebantur, celebrari oportebat. Itaq; senatus finiri luctum 30. diebus jussit. Vide Canter. Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. A pari ostendit legem temporariam fuisse, cùm cætera ejus temporis sint antiquata. Solæ mulieres, quod per se durum est, hujus pacis fructum non sentiunt.

VI. Argumentatur à natura rei, & ipso usu purpuræ, quæ solet esse multis communis; nam & pueris, & magistris vicorum, non modo vivis, sed & mortuis conceditur, quinimo equis ipsis, in quo per μείωσιν *videtur purpuræ dignitatem extenuare; verùm obiter animadverto eandem fuisse semper magnæ & illustris fortunæ notam.* (*Purpura illustris fortunæ nota. Leges de ea.*) *Maximè verò sub Imperatoribus, quorum latæ etiam leges extant,* ὥςε μηδαμῶς ἀλληγενῆ τ. μέρος ὤνιον γίνεσθαι *(quod Leo tamen constitutione 80. permisit.) Augustæ ipsæ non pariebant, nisi in purpura; sive, quod indicare videtur Themistius, orat. 6. ad Valentinianum, de purpureis* σπαργάνοις *intelligitur, sive de cubiculo* πορφύρα, *de quo Anna Commena lib. 6,* ἀφωρισμένον τῶν τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα πορφύραν ὀνομάζουσιν.

VII. Animadverte in eo hominis artificium, qui Catonis gravem & seriam contra luxum orationem perpetuo facetiis infringere conatur. Indignum est, equos (inquit) in usu purpuræ matronas præcedere, qui non modò purpura instrati, sed gemmis quoque crescente luxu ornati sunt. Equi radiantibus gemmis onusti antecedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. l. 4.* (*Equi gemmis onusti.*) *Dehinc callidè ad usum auri delabitur. Esto usum purpuræ tenacitas maritorum negabit; quia absumitur. At in auro nihil intertrimenti, sed solum* manupretium, *seu merces pro opera manus.*

VIII. Refellit quod postremum dixerat, nullam debere esse querimoniam, quod omnes in eo essent æquales. Imò (inquit) inde omnium justa indignatio est quòd videant ea sibi Romæ, in luce terrarum, erepta ornamenta, quibus Latinæ liberè fruuntur; & hanc ignomiam graviùs ferunt, quod affectibus magis hic sexus sit obnoxius.

Γυναικεία φύσις ῥαδίως τῷ πάθει ἁλισκομένη, *inquit Isidorus Pelusiota, ep. 2. ex eo.*

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc uno & proprio sui sexus solatio, diutius sint orbatæ.

IX. Et quia Cato his ornamentis mulieribus concessis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit; & declarat maritorum imperium liberũ, etiam si lex petitionem concedat, æquè semper futurum.

X. In peroratione demulcet viros disertus orator fœminarum, monetque, ut malint uxores in manu & tutela habere, quàm in servitio.

Neque enim sunt famulæ, sed thalami sociæ. Id irco præclarè animadvertit Proba Falconia, ubi agit de animantibus, & conformatione hominis.

Quæritur huic alius, nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, sociusque in regna vocari.
Omnipotens genitor costas & viscera nudat:
Harum unam juveni laterum compagibus arctis
Eripuit, subitoque oritur mirabile donum,
Argumentum ingens. (*Mulier argumentum ingens.*)

GE-

GENUS DELIBERATIVUM.

Dissuasiones.

Ex Quinto Curtio.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperii propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parva mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres.* Et hoc assequutus scire velles, *ubi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum sylvis, & nivibus & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido.

Quid nobis tecum est? numquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis sylvis viventibus? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytarum gentes ignores) jugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His utimur, & cum amicis, & adversus inimicos, fruges amicis damus, boum labore quæsitas; paterâ cum his vinum Diis delibamus, inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Jam etiam ad pecora nostra avaras & instabiles manus porrigis.

Scytharum insignia.

Alexander omnium gentium latro.

Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quamdiu circum Bactra hæreas? dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major fortiorque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modò Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquàm tamen consequeris Scytas. *Paupertas nostra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis audio eludi. Nos deserta & humano cultu vacua magis quam urbes & opulentos agros sequimur. Proinde, *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Salubre consilium sequens quàm præsens tempus ostendit meliùs, *Impone felicitati tuæ frenos: facilius illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantùm habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Divitiæ esurire cogunt.

Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

Digitized by Google

GENUS DELIBERATIVUM.

Dissuasiones.

Ex Quinto Curtio.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperii propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parva mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc assequutus scire velles, ubi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum sylvis, & nivibus & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido.

Quid nobis tecum est? numquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis sylvis viventibus? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytarum gentes ignores) jugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His utimur, & cum amicis, & adversus inimicos, fruges amicis damus, boum labore quæsitas; paterâ cum his vinum Diis delibamus, inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Jam etiam ad pecora nostra avaras & instabiles manus porrigis.

Scytharum insignia.

Alexander omnium gentium latro.

Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quamdiu circum Bactra hæreas? dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major fortiorque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modò Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquàm tamen consequeris Scytas. *Paupertas nostra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis audio eludi. Nos deserta & humano cultu vacua magis quam urbes & opulentos agros sequimur. Proinde, *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Salubre consilium sequens quàm præsens tempus ostendit meliùs, *Impone felicitati tuæ frenos: faciliùs illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantùm habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Divitiæ esurire cogunt.

Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

NNnnn 3 Stul-

IV Ad legem Oppiam singularem descendit, cujus non esse eam authoritatem probat, ut æterna servari debeat: quod evincit maximè à tempore, & occasione legis, ipsiusque legislatoris consilio. Lata est in atroci belli Punici tempestate, non ad coercendum mulierum luxum, sed ad reipubl. subsidium. Nunc autem detersa hujus temporis fuligine, res ipsa aliud suadet.

Quod autem dixit de Cereris sacrificio, lugentibus matronis omnibus intermisso, hoc & alii meminere: à matronis quippe minimè atratis, quæ post Canensem cladem non inveniebantur, celebrari oportebat. Itaq; senatus finiri luctum 30. diebus jussit. Vide Canter. Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. A pari ostendit legem temporariam fuisse, cùm cætera ejus temporis sint antiquata. Solæ mulieres, quod per se durum est, hujus pacis fructum non sentiunt.

VI. Argumentatur à natura rei, & ipso usu purpuræ, quæ solet esse multis communis; nam & pueris, & magistris vicorum, non modo vivis, sed & mortuis conceditur, quinimo equis ipsis, in quo per μείωσιν videtur purpuræ dignitatem extenuare; verùm obiter animadverto eandem fuisse semper magnæ & illustris fortunæ notam. Maximè verò sub Imperatoribus, quorum latæ etiam leges extant, ὥστε μηδαμῶς ἀλλουργὲν τι μέρος ὠνιον φυλάττειν (quod Leo tamen constitutione 80. permisit.) Augustæ ipsæ non pariebant, nisi in purpura; sive, quod indicare videtur Themistius, orat. 6. ad Valentinianum, de purpureis σπαργάνοις intelligitur, sive de cubiculo πορφύρα, de quo Anna Comnena lib. 6, ἀφωρισμένων τῶν τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα πορφύραν ὀνομάζουσιν.

Purpura illustris fortuna nota. Leges de ea.

VII. Animadverte in eo hominis artificium, qui Catonis gravem & seriam contra luxum orationem perpetuo facetiis infringere conatur. Indignum est, equos (inquit) in usu purpuræ matronas præcedere, qui non modò purpura instrati, sed gemmis quoque crescente luxu ornati sunt. Equi radiantibus gemmis onusti antecedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. l. 4. Debinc callidè ad usum auri delabitur. Esto usum purpuræ tenacitas maritorum negabit; quia absumitur. At in auro nihil intertrimenti, sed solum* manupretium, *seu merces pro opera manus.*

Equi gemmis onusti.

VIII. Refellit quod postremum dixerat, nullam debere esse querimoniam, quòd omnes in eo essent æquales. Imò (inquit) inde omnium justa indignatio est quòd videant ea sibi Romæ, in luce terrarum, erepta ornamenta, quibus Latinæ liberè fruuntur; & hanc ignominiam graviùs ferunt, quod affectibus magis hic sexus sit obnoxius.

Γυναικεία φύσις ῥαδίως τοῖς πάθεσι ἁλισκομένη, *inquit Isidorus Pelusiota, ep. 2. ex eo.*

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc uno & proprio sui sexus solatio, diutius sint orbatæ.

IX. Et quia Cato his ornamentis mulieribus concessis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit; & declarat maritorum imperium liberũ, etiam si lex petitionem concedat, æquè semper futurum.

X. In peroratione demulcet viros disertus orator fœminarum, monetque, ut malint uxores in manu & tutela habere, quàm in servitio.

Neque enim sunt famulæ, sed thalami sociæ. Id ireo præclarè animadvertit Proba Falconia, ubi agit de animantibus, & conformatione hominis.

Quæritur huic alius, nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, sociusque in regna vocari.
Omnipotens genitor costas & viscera nudas:
Harum unam juveni laterum compagibus arctis
Eripuit, subitoque oritur mirabile donum,
Argumentum ingens.

Mulier argumentum ingens.

GE-

Digitized by Google

GENUS DELIBERATIVUM.

Dissuasiones.

Ex Quinto Curtio.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperii propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parva mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres.* Et hoc assequutus scire velles, *ubi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum sylvis, & nivibus & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, nedum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido.

Quid nobis tecum est? nunquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis sylvis viventibus? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytarum gentes ignores) jugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. *Scytharum insignia.* His utimur, & cum amicis, & adversus inimicos, fruges amicis damus, boum labore quæsitas; paterâ cum his vinum Diis delibamus, inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* *Alexander omnium gentium latro.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Jam etiam ad pecora nostra avaras & instabiles manus porrigis.

Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. *Divitiæ esurire cogunt.* Non succurrit tibi, quamdiu circum Bactra hæreas? dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major fortiorque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modò Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquàm tamen consequeris Scytas. *Paupertas nostra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis audio eludi. Nos deserta & humano cultu vacua magis quam urbes & opulentos agros sequimur. Proinde, *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Salubre consilium sequens quàm præsens tempus ostendit meliùs, *Impone felicitati tuæ frænos: facilius illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantùm habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

IV. Ad legem Oppiam singularem descendit, cujus non esse eam authoritatem probat, ut æterna servari debeat: quod evincit maximè à tempore, & occasione legis, ipsiusque legislatoris consilio. Lata est in atroci belli Punici tempestate, non ad coercendum mulierum luxum, sed ad reipubl. subsidium. Nunc autem detersa hujus temporis fuligine, resipsa aliud suadet.

Quod autem dixit de Cereris sacrificio, lugentibus matronis omnibus intermisso, hoc & alii meminere: à matronis quippe minimè atratis, quæ post Canensem cladem non inveniebantur, celebrari oportebat. Itaq. senatus finiri luctum 30. diebus jussit. Vide Canter. Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. A pari ostendit legem temporariam fuisse, cùm cætera ejus temporis sint antiquata. Solæ mulieres, quod per se durum est, hujus pacis fructum non sentiunt.

VI. Argumentatur à natura rei, & ipso usu purpuræ, quæ solet esse multis communis; nam & pueris, & magistris vicorum, non modo vivis, sed & mortuis conceditur, quinimo equis ipsis, in quo per μείωσιν videtur purpuræ dignitatem extenuare; verùm obiter animadverto eandem fuisse semper magnæ & illustris fortunæ notam. Maximè verò sub Imperatoribus, quorum latæ etiam leges extant, ὥστε μηδαμῶς ἀλλαχοῦ ἐν τ. μέρει ὑφαίνεσθαι (quod Leo tamen constitutione 80. permisit.) Augustæ ipsæ non pariebant, nisi in purpura; sive, quod indicare videtur Themistius, orat. 6. ad Valentinianum, de purpureis σπαργάνοις intelligitur, sive de cubiculo πορφύρᾳ, de quo Anna Commena lib. 6, ἀφωρισμένων τῶν τικτουσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα πορφύραν ὀνομάζουσιν.

Purpura illustris fortunæ nota. Leges de ea.

VII. Animadvertenti eo hominis artificium, qui Catonis gravem & seriam contra luxum orationem perpetuo facetiis infringere conatur. Indignum est, equos (inquit) in usu purpuræ matronas præcedere, qui non modò purpura instrati, sed gemmis quoque crescente luxu ornati sunt. Equi radiantibus gemmis onusti antecedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. l. 4. Dehinc callidè ad usum auri delabitur. Esto usum purpuræ tenacitas maritorum negabit; quia absumitur. At in auro nihil intertrimenti, sed solum* manupretium, *seu merces pro opera manus.*

Equi gemmis onusti.

VIII. Refellit quod postremum dixerat, nullam debere esse querimoniam, quòd omnes in eo essent æquales. Imò (inquit) inde omnium justa indignatio est quod videant ea sibi Roma, in luce terrarum, erepta ornamenta, quibus Latinæ liberè fruuntur; & hanc ignomiam gravius ferunt, quod affectibus magis hic sexus sit obnoxius.

Γυναικεία φύσις ῥᾳδίως τῷ πάθει ἁλισκομένη, inquit Isidorus Pelusiota, ep. 2. ex eo.

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc uno & proprio sui sexus solatio, diutius sint orbatæ.

IX. Et quia Cato his ornamentis mulieribus concessis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit; & declarat maritorum imperium liberũ, etiam si lex petitionem concedat, equè semper futurum.

X. In peroratione demulcet viros disertus orator fœminarum, monetque, ut malint uxores in manu & tutela habere, quàm in servitio.

Neque enim sunt famulæ, sed thalami sociæ. Id ireo præclarè animadvertit Proba Falconia, ubi agit de animantibus, & conformatione hominis.

Quæritur huic alius, nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, sociusque in regna vocari.
Omnipotens genitor costas & viscera nudat:
Harum unam juveni laterum compagibus arctis
Eripuit, subitoque oritur mirabile donum,
Argumentum ingens.

Mulier argumentum ingens.

GE-

GENUS DELIBERATIVUM.

Dissuasiones.

Ex Quinto Curtio.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperii propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parva mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc assequutus scire velles, ubi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum sylvis, & nivibus & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido.

Quid nobis tecum est? numquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis sylvis viventibus? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytarum gentes ignores) jugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His utimur, & cum amicis, & adversus inimicos, fruges amicis damus, boum labore quæsitas; paterâ cum his vinum Diis delibamus, inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Jam etiam ad pecora nostra avaras & instabiles manus porrigis.

Scytharum insignia.

Alexander omnium gentium latro.

Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quamdiu circum Bactra hæreas? dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major fortiorque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modò Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquàm tamen consequeris Scytas. *Paupertas nostra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis audio eludi. Nos deserta & humano cultu vacua magis quam urbes & opulentos agros sequimur. Proinde, *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Salubre consilium sequens quàm præsens tempus ostendit meliùs, *Impone felicitati tuæ frenos: faciliùs illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantùm habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Divitiæ esurire cogunt.

Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

 Stul-

Digitized by Google

causa lata est. Et illa communis pro legibus visa consularis oratio est, & hæc adversus luxuriam severissimis moribus conveniebat.

Itaque periculum est, nisi quid in utraque vani sit, docuerim te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim, quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam, aut usus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales, ut ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video. Quæ in pace latæ sunt, plerumque bellum abrogat, quæ in bello, pax; ut in navis administratione, alia in secunda, alia in adversa tempestate usui sunt. Hæc quum ita natura distincta sint, ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus?

Leges pro tempore mutabiles.

An vetus regia lex simul cum ipsa urbe nata? an (quod secundum est) à Decemviris ad condenda jura creatis in duodecim tabulis scripta? sine qua cùm majores nostri non existimarint matronale decus servari posse; nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem sanctitatemque fœminarum abrogemus? Quis igitur nescit, novam istam legem esse, Q. Fabio & Tito Semproino Consulibus viginti annis antè latam? sine qua quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogatâ ea effundantur ad luxuriam, periculum est? Nam si ista lex ideo lata esset, ut finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. Cur sit autem lata, ipsum indicavit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: jam Tarentum, jam Arpos, jam Capuam habebat, ad urbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant socii, non milites in supplementum, non socios navales ad classem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: servi, quibus arma darentur, ita ut pretium pro illis bello perfecto dominis solveretur, emebantur.

In eandem diem, frumentum & cætera quæ belli usus postulabant, præbenda, publicani se conducturos professi erant; servos ad remum, numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus. Aurum & argentum omne, à Senatoribus ejus rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant; cautum erat, quò ne plus auri & argenti facti, quò ne plus signati argenti & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit. Quum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus jussit. Cui non apparet, inopiam & miseriam civitatis, & quia omnium privatorum pecuniæ in usum publicum vertendæ erant, istam legem scripsisse, tandiu mansuram, quamdiu causa scribendæ legis mansisset? Nam si quæ tunc temporis causa, aut decrevit Senatus, aut populus jussit, in perpetuum servari oportet: cur pecunias reddimus privatis; cur publica præsenti pecunia locamus? cur servi, qui militant, non emuntur? cur privati non dabimus remiges? sicut tunc dedimus? Omnes alii ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum reipublicæ sentient, ad conjuges tantum nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perveniet? Purpura viri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utentur: magistratibus, in coloniis municipiisque, hîc Romæ infimo genere magistris vicorum prætextæ habendæ jus permittemus: nec id ut vivi

Cereris sacrum.

Purpuræ usus.

Purpurati qui?

Digitized by Google

vivi solùm habeant tantùm insigne, sed etjam ut cum eo crementur mortui; fœminis duntaxat purpuræ usu interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veste stragula uti, matrem familias tuam, purpureum amiculum habere non sines: *& equus tuus speciosiùs instratus erit, quàm uxor vestita?* Sed in purpura, quæ teritur, absumitur, non justam quidem, sed aliquam tamen causam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium, nihil intertrimenti fit, quæ malignitas est; præsidium potiùs in eo est, & ad publicos & ad privatos usus, sicuti experti estis. Nullam æmulationem inter se singularū, quando nulla haberet, esse ajebat. At hercule universis dolor & indignatio est, quum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa ornamenta, quæ sibi adempta sint: quum insignes eas esse auro & purpura: quum illas vehi per urbem, se pedibus sequi: tanquam in illarum civitatibus, non in sua, imperium sit.

Luctus fit deposita purpura.

Virorum hoc animos vulnerare posset: quid muliercularum censetis, quas etiam parva movent? non magistratus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia, nec dona, aut spolia bellica iis contingere possunt: munditiæ, ornatus & cultus, hæc fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellârunt majores nostri.

Quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid quum eluxerunt, sumunt? quid in gratulationibus supplicationibusque, nisi excellentiorem ornatum adjiciunt? Scilicet, si legem Oppiam abrogaveritis, non vestri arbitrii erit, si quid ejus vetare volueritis, quod nunc lex vetat: minùs filiæ, uxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt? Nunquam salvis suis exuitur servitus muliebris, & ipsis libertatem, quam viduitas & orbitas facit, detestantur. In vestro arbitrio suum ornatum, quàm in legis, malunt esse & vos in manu & tutela, non in servitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos dici. Invidiosis nominibus utebatur modò Consul, seditionem muliebrem & secessionem appellando. Id enim periculum est, ne sacrum montem, sicut quondam irata plebs, aut Aventinum capiant. Parendum huic infirmitati est, quodcunque vos censueritis.

Quo plus potestis, moderatiùs imperio uti debetis.

Potestas moderanda

OECONOMIA

Orationis.

I. Exordium à persona adversarii, & propositio dicendorum.

II. Refellit primum, quod Cato de cœtu & seditione mulierum dixerat: quæ ut nimis atrociter, & extra rem dicta, urbano risu diluit; Catonem virum mitem, & trucem oratorem *appellans: non esse autem novum, mulierum cœtum fieri, qui alias tanto reipubl. emolumento fuerit celebratus, vel ex ipsis Catonis Originibus ostendit. Affert porro vulgatissima exempla Sabinarum, Marciæ, & cæterarum matronarum, in dubiis & formidolosis reipublicæ temporibus, ut bello Gallico & Punico egregiè navatam operam, non modò in pacandis discordiis, & in ærario suo censu sustentando, sed in religionibus & ceremoniis procurandis; quo in pietatis officio cæteris semper præluxere. Tum per præoccupationem concludit hunc locum; Si aliàs, inquit, utiliter pro aliis convenerunt, cur non in sua causa? Hoc quidem eis denegare, superba arrogantia est, cum & servorum preces à dominis audiantur.*

III. Post divisam, ad majorem lucem distributionis, Catonis orationem, primū agit contra id quod dixit de non obrogandis legib' & ostendit aliquas pro temporibus utiliter abrogari. Sicut in navis administratione, alia in secunda, alia in adversa tempestate usui sunt.

IV. Ad

GENUS DELIBERativum.

Dissuasiones.

Ex Quinto Curtio.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperii propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parva mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc assequutus scire velles, ubi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum sylvis, & nivibus & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, una hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, nedum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido.

Quid nobis tecum est? numquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis sylvis viventibus? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytarum gentes ignores) jugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His utimur, & cum amicis, & adversus inimicos, fruges amicis damus, boum labore quæsitas; paterâ cum his vinum Diis delibamus, inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum Medorumque superavimus, patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Jam etiam ad pecora nostra avaras & instabiles manus porrigis.

Scytharum insignia.

Alexander omnium gentium latro.

Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, ut quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quamdiu circum Bactra hæreas? dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major fortiorque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modò Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquàm tamen consequeris Scytas. *Paupertas nostra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis audio eludi. Nos deserta & humano cultu vacua magis quam urbes & opulentos agros sequimur. Proinde, *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Salubre consilium sequens quàm præsens tempus ostendit meliùs, *Impone felicitati tuæ frenos: facilius illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantùm habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Divitiæ esurire cogunt.

Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

Digitized by Google

Stultum est eorum meminisse propter quæ tui oblivisceris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris uti. Nam & firmissima est inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse cave credas. *Inter dominum & servum nulla amicitia est*: etiam in pace, belli tamen jura servantur. *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris. Colendo fidem jurant.* Græcorum ista cautio est: qui facta consignant, & Deos invocant: nos religionem in ipsa fide novimus: *Qui non reverentur homines, fallunt Deos.* Nec tibi amico opus est, de cujus benevolentia dubites. Cæterùm nos, & Asiæ & Europæ custodes habes: Bactra nisi dividat Tanaïs, contingimus: ultra Tanaim usque ad Thraciam colimus: Thraciæ Macedoniam conjunctã esse fama est: Utrique imperio tuo finitimos hostes, an amicos velis esse, considera.

OECONOMIA
Orationis.

I. *Exordium est ab ambitionis natura, cujus sitis nunquam expletur, sed Dei ipsius, qui sedet ἐν βυθῷ θεολαμπεῖ, (ut loquitur Synesius,) domicilium scrutatur.*

Magna quæque damnis obnoxia.

II. *Dissuadent Scythæ, primùm à rerum magnarum periculis, quippe culmen excelsæ fortunæ lubricum. Similiter Herodotus in oratione Artabani,* ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα τοῖς κεραυνοῖς ἀποσκήπτει βέλεα. *& Laberius, Summum ad gradum cùm claritatis veneris, consistes; ægrè & citiùs quàm ascendas, decides.*

Inimicus non contemnendus.

III. *Periculum hujus conditionis probant, quod magnis parva quæque etiam nocere possint.* Inimicum quamvis humilem docti est metuere. *Etiam capillus unus habet umbram suam, Pub. Syrus.*

IV. *Delabuntur ad hypothesin, & argumentantur à natura suæ gentis, quam bello lacessere, iniquum est & temerariũ, & minimè iis qui aggressi fuerint, impunè. Quod autem hic affertur de donis Symbolicis, ductum à consuetudine Scytharum, cujus simile exemplum videas in muneribus ab Idanthura ejusdem gentis Rege, missis ad Darium. Clemens Alex. lib. 5. de quo dixi in Symbolis.*

V. *Egregiâ libertate carpitur Alexandri luxus, & in omnium rerum affluentia, inopia. Nam, ut rectè ait Publius Syrus in mimis.*

Instructa inopia est, in divitiis cupiditas. *Hoc ipsius Alexandri victoriarum decursu comprobatur.*

VI. *Ad hæc liberiùs minantur, nisi bene monentibus pareat, & contra ejus arma & divitias obtendunt suam paupertatem, quam Dionysius Prusæus rectè ἄσυλον χρῆμα nominat.*

Paupertas sancta possessio.

VII. *Proinde perorando hortantur, ut fortunã suam pressis manibus teneat.* Quippe fortunam citiùs reperias, quàm retineas; *inquit idem Syrus author. Addunt ad hujus sententiæ confirmationem, ingeniosam Fortunæ in sua gente picturam, cum manibus, & pinnis, sine pedibus, quò significabant mobilem, & nullo loco consistentem. Contraria est fortuna Latinorum* viscosa: *quam puto sic nominatam, non quod homines eminus captet, sed quod constans sit, & permanens, quasi visco irretita. Talis ἄπτερος Νίκη apud Pompeium Poëtam, & Mars Laconicus in vinculis apud Pausaniam.*

Fortunæ pictura.

Victoria implumis.

VIII. *Potentissima ultimo loco adhibent argumenta apud ipsum Alexandrum, qui Dei nomen affectabat: monent quippe, ut sit beneficus in mortales; hæc enim expeditissima ad Dei similitudinem via.* ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ *(inquit Synesius)* sic itur in alta sydera. *Contrà, si vi homines subjugaverit, quot servos, tot hostes habiturus est.*

Benefacere Dei natura.

IX. *Postremò dicta, & oblatas conditiones*

nes sanciunt, non jurejurando, sed fide, quæ est antiquissimum & præstantissimũ numen.

Ante Jovem generata, decus divumq; hominumque,
Justitiæ consors, tacitumq; in pectore Numen.

Silius Italicus.

NABARZAIS ORATIO ad Darium:

De prælio differendo, & abdicatione Imperii: Vafra, & callida.

Ex Q. Curtio. SCio, me, inquit, sententiam esse dicturum prima specie haudquaquam auribus tuis gratam:

Sed medici quoque graviores morbos asperis remediis curant, & gubernator, ubi naufragium timet, à jactura, quicquid servari potest, redimit.

Ego tamen, non ut damnum quidem facias, suadeo, sed ut te ac regnum tuum salubri ratione conserves. Diis adversis bellum inimus, & pertinax fortuna Persas urgere non desinit. Novis initiis & hominibus opus est. Auspicium & Imperium alii trade interim, qui tandiu Rex appelletur, donec Asia decedat hostis. Victor deinde regnum tibi reddat: hoc autem breve futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt: Indi & Sagæ in tua potestate: tot populi, tot exercitus, tot equitum peditumque millia ad renovandum bellum vires paratas habent, ut major belli moles supersit, quàm exhausta sit. Quid ruimus belluarum ritu, in perniciem non necessariam?

Vitæ odium non est viri fortis. Fortiorum virorum est, magis vitam contemnere, quàm odisse vitam. Sæpè tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignavi, at virtus nihil inexpertum omittit.

Itaque ultimum omnium mors est, ad quam non pigrè ire satis est. Proindè si Bactra, quod tutissimum receptaculum est, petimus, Præfectum regionis ejus Bessum, Regem, temporis gratia, statuamus. Compositis rebus, justo Regi tibi fiduciarium restituet Imperium. *Mortis contemptus.*

OECONOMIA Orationis.

I. *Insinuatione utitur vulpes in re ambigua, proponens se austera quidem sed salubria dicturum, ducto à medicis exemplo. Hanc similitudinem fusè prosequitur August. epist. 48. ad Vincentium, & epist. 1. ad Bonifacium, & serm. 59. de verbis Domini, Cæsarius Arelatensis hom. 8. Philo Judeus de sacrificiis.*

II. *Primò apponit Religionem, & infelicitatem, ad deterrendum Darium: quo prætextu ambitiosi & improbi, ut videre est in variis historiis, sæpe abuti solent: Quippe nihil efficaciùs multitudinem regit, & ut ait Justinus lib. 8.* Jure ille à Diis proximus habetur, per quem Deorum majestas vindicatur. *Verùm hujusmodi homines prætexti cœlo, captant terras.* *Diis proximus quis.*

III. *Addit suæ fraudi delinimenta, & spes præclaras in posterum colligit ex adjunctis, si Darius tantisper huic infelicium rerum velut effuso torrenti se subtrahat.*

IV. *Quod vafræ artis est, etiam sententiosus est insidiator, quò sinceriùs loqui videatur, & faciliùs in errorem inducat. Sed* χρυσὸς λαλούντων *suspecta prudentibus oratio.* *Calliditas blanda.*

V. *Ad summum rem de compacto gerunt perfidiosi, ut in Velabro Olearii.*

Sic multi, animus quorum atroci vinctus malitia est,
Composita dicta ex pectore evolvunt suo,
Quæ cùm componas, dicta factis discrepant.

Accius in Eumenidibus.

ORA-

serturi estis? quàm par vestrum factum est, quod in obsidione nuper in egregio adolescente Fabio, non minore hostium admiratione, quàm vestra conspectum est, cùm inter Gallica tela digressus ex arce, solemne Fabii gentis in colle Quirinali obiit? An gentilia sacra, ne in bello quidem intermitti; publica sacra, & Romanos Deos, etiam in pace deseri placet? & Pontifices Flaminesque negligentiores publicarum religionum esse, quàm privatus in solemni gentis fuerit? Forsitan aliquis dicat, aut Vejis ea nos facturos, aut huc inde missuros sacerdotes nostros, qui faciant; quorum neutrum fieri salvis ceremoniis potest. Et ne omnia generatim sacra, omnesque percenseam Deos, in Jovis epulo non alibi quàm in Capitolio, pulvinar suscipi potest. Quid de æternis Vestæ ignibus, signoque, quod imperii pignus custodia ejus templi tenetur, loquar? quid de ancilibus vestris? Mars Gradive, tuq; Quirine pater, hæc omnia in profano deseri placet sacra, æqualia urbi, quædam origine urbis vetustior? & videte, quid inter nos & majores nostros intersit: Illi sacra quædam in monte Albano Lanuvinoque nobis facienda tradiderunt. An ex hostium urbibus Romam ad nos transferri sacra, religiosum fuit; hinc sine piaculo in hostium urbem Vejos transferemus? Recordamini, agite dum, quoties sacra instaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia casuve prætermissum est. Modò, quæ res post prodigium Albani lacus, nisi instauratio sacrorum, auspiciorumque renovatio, affectæ Vejenti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos transtulimus Romam, & instituimus novos. Juno regina transvecta à Vejis, nuper in Aventino, quàm insigni ob excellens matronarum studium, celebrique dedicata est die? Ajo locuto, templum propter cœlestem vocem exauditam in nova via jussimus fieri: Capitolinos ludos solemnibus aliis addidimus, collegiumque ad id novum auctore senatu condidimus: Quid horum opus fuit suscipi, si urbem Romanam unà cum Gallis relicturi fumus? si non voluntate mansimus in Capitolio per tot menses obsidionis? si ab hostibus metu retenti sumus? De sacris loquimur, & de templis; quid tandem de sacerdotibus? nonne in mentem venit, quantum piaculum committatur? Vestalibus nempe una illa sedes est, ex qua eas nihil unquam, præterquam urbs capta, movit. Flamini Diali noctem unam manere extra urbem nefas est: Hos Vejentes, pro Romanis facturi estis sacerdotes? & Vestales tuæ te deserent Vesta? & Flamen peregrè habitando in singulas noctes tantum sibi reique publicæ piaculi contrahet? Quid alia quæ auspicatò agimus omnia ferè intra pomœrium, cui oblivioni aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quibus Consules tribunosque militares creatis: ubi auspicato, nisi ubi assolent, fieri possunt? Vejosne hæc transferemus? an comitiorum causâ populus tanto incommodo in desertam hanc ab Diis hominibusque urbem conveniet? Sed res ipsa cogit vastatam incendiis ruinisque relinquere urbem, & ad integra omnia Vejos migrare, nec hic ædificando inopem plebem vexare: hanc autem jactari magis causam, quàm veram esse, ut ego non dicam, apparere vobis (Quirites) puto, qui meministis ante Gallorum adventum, salvis tectis publicis, privatisque, stante incolumi urbe, hanc eandem rem actam esse, ut Vejos transmigraremus. Et videte, quantum inter meam sententiam vestramque intersit, Tribuni, vos, etiamsi tunc faciendum non fuerit, nunc utique faciendum putatis? ego contra (nec id mirati sitis, priusquam quale

Fabii religio.

Albanus lacus.

Juno Regina.

Flamen Dialis.

quale sit audiveritis) etiamsi tunc migrandum fuisset, incolumi tota urbe nunc has ruinas relinquendas non censerem. Quippe tum causa nobis in urbem captã migrandi victoria esset gloriosa nobis, ac posteris nostris, nunc hæc migratio nobis misera, & turpis, Gallis gloriosa est. Non enim reliquisse victores, sed amisisse victi patriam videmini: hoc ad Alliam fuga, hoc capta urbs, hoc circumsessum capitolium necessitatis imposuisse, ut desereremus Penates nostros, exiliumque ac fugam nobis ex eo loco consisceremus, quem tueri non possemus. Et Galli evertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse? Quid restat, nisi ut si jam novis copiis veniant, (constat enim vix credibilem multitudinem esse) & habitare in capta abs se, deserta à nobis hac urbe velint, sinatis? Quid si non Galli hoc, sed veteres hostes nostri Æqui Volscique faciant, ut commigrent Romam? velitisne illos Romanos, vos Veientes esse? *Non malitis hanc solitudinem vestram, quàm urbem hostium esse?* Non equidem video quid magis nefas sit. Hæc scelera, quia piget ædificare, hæc dedecora pati, parati estis? Si tota urbe nullum melius ampliusne tectum fieri possit quàm casa illa conditoris est nostri, non in casis ritu pastorum agrestiumque habitare est satius inter sacra penatesque vestros, quàm exulatum publicè ire? Majores nostri convenæ, pastoresque, quum in his locis nihil præter sylvas paludesque esset, novam urbem, tam brevi ædificaverunt; nos, Capitolio arce incolumi, stantibus templis Deorum, ædificare incensam piget? Et quod singuli facturi fuimus, si ædes nostræ deflagrassent, hoc in publico incendio universi recusamus facere? Quid tandem, si fraude, si casu Veiis incendium ortum sit, ventoque, ut fieri potest, diffusa flamma, magnam partem urbis absumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliamve quam urbem quæsituri sumus, quò transmigremus? Adeò nihil tenet solum patriæ, nec hæc *terra, quam matrem appellamus: sed in superficie tignisque caritas nobis patriæ pendet?* Equidem fateor, vobis (& si minùs injuriæ vestræ quàm meæ calamitatis meminisse juvat) quum obessem, quotiescunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant: colles, campique, & Tiberis, & assueta oculis regio, & hoc cœlum, sub quo natus educatusque essem. Quæ vos (Quirites) nunc moveant potius charitate sua, ut maneatis in sede vestra, quàm postea, quum reliqueritis ea, macerent desiderio. Non sine causa Dii hominesque hunc urbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges devehantur, quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum urbis natum unicè locum, argumento est ipsa magnitudo tam novæ urbis.

Patriæ amor.

Religionis vis.

Romæ situs.

Trecentesimus sexagesimus quintus annus urbis, Quirites, agitur: Inter tot veterrimos populos tamdiu bella geritis, cùm interea (ne singulas loquar urbes) non conjuncti cum Æquis Volsci, tot, tam valida oppida, non universa Etruria tantùm terra marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis est par. Quod quum ita sit, quæ (malum) ratio est expertis alia experiri: quum jam ut virtus vestra transire aliò possit, fortuna certè loci hujus transferri hinc non possit? Hic Capitolium est, ubi quondam capite humano invento,

to, responsum est, eo loco caput rerum summamque imperii fore. Hic, cùm augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque maximo gaudio Patrum nostrorum moveri se non passi; hic Vestæ ignes, hic ancilia cœlo demissa, hic omnes propitii manentibus vobis Dii.

Juventas. Terminus.

OECONOMIA Orationis.

I. *A persona adversariorum exorditur: in odium adducit: suam verò in patriam charitatem commendans, benevolentiam conciliat.*

II. *Primum argum. à repugnantibus. Absurdum, urbem tanto sudore & sanguine servatam relinquere, ut plus vastitatis secunda fortuna quàm adversa fecisse videatur.*

III. *A religione Deorum, quod est potentissimum argumentum. Nam, ut ait Aristoteles, septimo Politicorum, capite octavo, πρώτη ἡ περὶ θεῶν ἐπιμέλεια: & Nicephorus Gregorius, libro tertio, qui religionem cum vita civili aptè conjungit, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν εἰς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος. Potentissimus est dux ad optima quæque & populi salutem. Contra:*

Dii multa neglecti dederunt Hesperiæ mala luctuosæ.

IV. *Colligit præsentiam Deorum ab enumeratione effectorum: ostendens quomodo sæpe rebus turbidis & formidolosis adfuerint, & spreti, pœnas incusserint. Commemorat autem Albanum lacum, Aium, & Fabios legatos. Albani lacus insigne prodigium notat Plutarchus in Camillo, qui æstate sicca cùm cæteri amnes exarescerent, tam violenter intumuit, ut in summos colles restagnaret.*

Vox Aii loquuti fuit, quæ præmonuit Romanos de adventu Gallorum: Livius libro quinto. Cicero primo de Divinatione, Plutarchus in Camillo.

Quod ad legatos attinet, hoc Livius explicat libro quinto: Legati Fabii tres ad Gallos missi contra jus gentium, armis sumptis tumultum fecerunt.

V. *Præmunitis terrore Deorum animis transit ad urbis auspicia, & sacra: in qua nullus locus, qui non religionum Deorumque sit plenus; sacrificiis etiam certis sedibus addictis, quæ piaculum est (inquit) deserere. De iis legendus Plutarch. in Romulo, & Numa, & Dionysius Halicarnassensis libro primo; &c.*

VI. *Argumentatur ab exemplo C. Fabii, cujus adhuc recens memoria. De quo hæc habet Valerius Maximus libro primo. C. Fabius Dorso, Gabino ritu cinctus, manibus humerisque sacra gerens, per medias hostium stationes, in Quirinalem collem pervenit: ubi omnibus solemni more peractis, in Capitolium post divinam venerationem victricium armorum perinde ac victor rediit.*

C. Fabii pietas.

VII. *Occurrit objectioni eorum, qui Romanos, aut sacra Veiis facturos dicerent, aut Romam sacerdotes missuros, qui procurarent; quod & incommodum esse, & salvis ceremoniis fieri non posse ostendit. Porrò pulvinaria sunt lectis in Deorum festis & sacrificiis strati. Unde Juvenal. Satyr. 6. Pulvinar Imperatoris dixit pro lecto, propter sacram majestatem.*

Pulvinar.

Signum verò Jovis Capitolini, lapis Capitolinus dicitur, à D. Augustino libro secundo de Civitate Dei, capite vigesimo nono; unde Jovem lapidem jurare, ob lapideum simulachrum. Post hæc sacra commemorata Deos per apostrophen commodè alloquitur, & populo ab exemplis majorum vehementes patriæ superstitionis injicit faces.

VIII. *Non tantùm patrii Dii curandi sunt, sed & peregrini, qui cùm hospitio excepti fuerint, sine piaculo deseri non possunt. Hæc superstitionis deliramenta. Certè*

Digitized by Google

Romæ diligentissima superstitione habebatur collectum quicquid usquam fuerat vanis erroribus institutum (*inquit Sanctus Leo serm. 1. de SS. Apostolis.*) *Iuno autem cujus hic meminit, fuit Regina nomine consecrata. Hac Regina cæli, idolum quippe perstringitur à prophetis in sacris. Ut Ierem. 7. facere* placentas Reginæ cœli. *Alii tamen per Reginam cœli putant illic intelligi, stellam Veneris, vel Lunæ, quæ clarissima face conspicua, cœli militia instar Reginæ præesse videtur.*

Regina cœli

Unde lapidem pellucidum, & eximium instar Luciferi, in fronte Moloch idoli sculptum ab Æthnicis, commemorat Oecumenius in Actor. 7. de quo Amos capite quinto Sidus Dei vestri. *Ubi Septuaginta, sidus Dei vestri* ῥαιφάν*: quod nomen* ἀμαυρῶσιν *in derisionem idoli, nonnulli Græci interpretes verterunt.*

ῥαιφάν. quid.

IX. *A Diis transit ad sacerdotes, quos nefas, ait, avehere ex isto sacrorum domicilio, quod semper incoluere: & cum Flamini Diali noctem unam manere extra urbem nefas sit, quid futurum est, si per singulas noctes peregrè habitarit?*

X. *A Comitiis urbis, quæ auspicato aliis in locis fieri non possunt.*

XI. *Occurrit objectioni, & fontem hujus consilii aperit: quod est prudentis eloquentiæ. Ubi enim arx rationum, quibus potissimum adversari innititur, obsessa est, facilius iter patet ad reliqua. Occasio autē hujus migrationis, quæ prætexebatur, erat ædificādi difficultas, & populi inopia; idcirco infractis animi imbecillitatem nunc sanare contendit.*

XII. *Idcirco à religione transit ad gloriam P. R. cui in hac migratione pessima dedecoris nota inureretur. Ad Alliam autem flumen, cujus hic meminit, à Gallis Romani concisi, unde Alliensis dies Festus,* Alliensis dies dicebatur apud Romanos obscœnissimi ominis, ab Allia fluvio, scilicet ubi Romanus fusus à Gallis exercitus

Alliensis dies.

XIII. *Urget à nomine Romano & graviter inertiam perstringit. Aristides præclarè de hac Romani nominis gloria,* καὶ τὸ Ρωμαῖον εἶναι ἐποιήσατε οὐ πόλεως ἀλλὰ γένους ὄνομα κοινοῦ τινος, *Orat. 14. in Romam, quasi diceret, idem est* Romanum esse, ac orbis terrarum civem.

Romani Cives mundi.

XIV. *Pergit segnes animos inflammare: maximè à charitate patriæ: ex quo consurgit gravis, morata & ad persuadendū efficax oratio, motibus etiam peropportunis incensa.*

XV. *Addit in argumentum utilitatis, quæ gloriæ annecti debebat, Romæ situm, & commoda. De hac re legendus Aristid. oratione in Romam.* καλύπτει μὲν ἄκρους ... καλύπτει ἣ τὴν ἐν μέσῳ γῆν καταβαίνει ἢ μέχρι καὶ θαλάττης.

Romæ magnitudo.

XVI. *Ad summum sequitur peroratio, cui etiam graviores sanctioresque apud P. R. historias de industria servavit, ubi quod de capite humano in Capitolii fundamentis reperto ait, nota Toli Vulcentani caput fuisse, quod Arnobius lib. 6. adversus gentes, istarum rerum indagator accuratissimus, notat his verbis:*

Capitolium

Regnatoris in populi Capitolio, quis est hominum qui ignoret Toli esse sepulchrum Vulcentani? Quis est, inquam, qui non sciat ex fundaminum sedibus, caput hominis evolutum, non ante plurimum temporis, aut solum sine partibus cæteris, (hoc enim quidam ferunt,) aut cum membris omnibus humationis officia sortitum? & cætera, quæ fusè exequitur, exagitans hanc vanitatem.

Toli caput.

Digitized by Google

ORATIO MARII AD Quirites, de se, & de ea quam parabat in Africam expeditione.

Ex Salluſtio.

Mirificè compoſita eſt ad C. Marii ingenium hæc oratio. Eſt enim Laconica, grandis, ſtricta, nervoſa, ſublimis, ſine arte artificioſiſſima.

SCio ego, Quirites; pleroſque non iiſdem artibus imperium à vobis petere; & poſtquam adepti ſunt, gerere: primò induſtrios, ſupplices, modicos eſſe, deinde per ignaviam & ſuperbiam ætatem agere. Sed mihi contra videtur: Nam, quò univerſa reſpubl. pluris eſt, quam conſulatus, aut prætura, eo majore cura illam adminiſtrari quàm hæc peti debere. Neque me fallit, quantum cum veſtro maximo beneficio negotii ſuſtineam. Bellum parare ſimul, & ærario parcere: cogere ad militiam eos quos nolis offendere, domi foriſque omnia curare, & ea agere inter invidos occurſantes, factioſos, opinione Quirites, aſperius eſt. Ad hoc aliis, ſi deliquêre; vetus nobilitas majorum, fortia facta cognatorum, & affinium opes, multæ clientelæ, omnia hæc præſidio adſunt: *mihi ſpes omnes in memet ſita, quas neceſſe eſt virtute & innocentia tutari: nam alia infirma ſunt.* Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me converſa eſſe. æqu s bonoſque favere (quippe beneficia mea in rempubl. procedunt) nobilitatem locum invadendi me quærere. Quo mihi acriùs adnitendum eſt, ut neque vos capiamini, & illi fruſtra ſint. Ita ad hoc ætatis à pueritia fui, ut omnes labores & pericula conſueta habeam. Quæ ante veſtra beneficia gratuito faciebam, ea uti mercede accepta deſeram, non eſt conſilium, Quirites. Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui per ambitionem ſeſe probos ſimulavere: mihi, qui omnem ætatem *in optimis artibus egi, benefacere jam ex conſuetudine in naturam vertitur.* Bellum me gerere cum Iugurtha juſſiſtis: quam rem nobilitas ægerrimè tulit. Quæſo, reputate cum animis veſtris, num id mutari melius ſit: ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc aut aliud tale negotium mittatis hominem, veteris proſapiæ, ac multarum imaginum, & nullius ſtipendii: ſcilicet, ut in tanta re ignarus omnium, trepidet, feſtinet, ſumat aliquem ex populo ſui officii monitorem? Ita plerumque evenit, ut quem vos imperare juſſiſtis, is ſibi Imperatorem alium quærat. At ego ſcio, Quirites, qui poſtquam conſules facti ſunt, acta majorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint; præpoſteri homines. Nam legere quam fieri, tempore poſterius, re atque uſu prius eſt.

Virtus.

Benefacti bonorum natura.

Comparate nunc, Quirites, me hominem novum cum illorum ſuperbia. Quæ illi audire & legere ſolent, eorum partem vidi, alia egomet geſſi; quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos exiſtimate, facta an dicta pluris ſint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam: mihi fortuna, illis probra objectantur. *Quanquam ego naturam unam & communem omnium exiſtimo: ſed fortiſſimum quemque generoſum eſſe.* Ac ſi jam ex patribus Albani, aut Beſtiæ, quæri poſſet, mene, an illos ex ſe gigni maluerint; quid reſponſuros creditis? niſi ſe liberos quàm optimos voluiſſe? Quod ſi jure me deſpiciunt, faciant id majoribus ſuis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo: ergo invideant labori, & innocentiæ, periculis etiam

Experientia

Nobilitas vera.

Digitized by Google

iam meis: quoniam per hæc illum cepi. Verùm homines corrupti superbia ita ætatem agunt, quasi vestros honores contemnant: ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Næ illi falsi sunt, qui diversissimas res pariter expectant, ignaviæ voluptatem & præmia virtutis. Atque etiam quum apud vos, aut in senatu verba faciunt, plerique oratione majores suos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores sese putant: quod contra est. Nam quantò vita illorum præclarior, tantò horum socordia flagitiosior. Et profectò ita se res habet: Majorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala, in occulto patitur. Hujusce rei ego inopiam patior, Quirites. Verum id, quod multò præclarius est, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte quàm iniqui sint. Quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi nova nobilitas est: quàm certè peperisse me, quàm acceptam corrupisse melius est. Equidem ego non ignoro, si jam mihi respondere velint, abundè illis facundam & compositam orationem fore. Sed in maximo vestro beneficio, quum omnibus locis me vosque maledictis lacerent, non placuit reticere: *ne quis modestiam in conscientiam duceret.* Nam me quidem ex animi mei sententia, lædere nulla oratio potest: quippe vera, necesse est bene prædicet; falsam vita moresque mei superant: sed quoniam vestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem & maximum negotium imposuistis; etiam atq; etiam reputate num eorum pœnitendum sit. Non possum, fidei causa, imagines, neque triumphos, aut consulatus majorum meorum ostentare: at, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices adverso corpore. Hæ sunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta (ut illa illis) sed quam ego plurimis meis laboribus & periculis quæsivi. Non sunt composita verba mea: parvi id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici, parum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipublicæ doctus sum, hostem ferire, præsidia agitare, *nihil metuere nisi turpem famam*, hyemem & æstatem juxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arctè colam, me opulenter: neque gloriam meam labore illorum faciam. Hoc est utile, hoc civile imperium.

Imagines nobilium.

Virtus viri insignia.

Phaleræ.

Eloquentia in milite non requiritur.

Namque quum tu per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, id est, dominum, non Imperatorem, esse. Hæc atque alia majores vestri faciendo, seque & Rempublicam celebravere. Queis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitos à vobis repetit. Cæterùm homines superbissimi procul errant.

Majores eorum omnia quæ licebat, illis reliquere, divitias, imagines, memoriam sui præclaram: *virtutem non reliquere, neque poterant; ea sola, neque datur dono, neque accipitur.* Sordidum me, & incultis moribus ajunt: quia parum scitè convivium exorno, neque histrionem ullum, neque pluris pretii coquum quàm villicum, habeo; Quæ mihi libet confiteri, Quirites; nam & ex parente meo & ex aliis sanctis viris ita accepi.

Virtus.

Coquus.

Munditias mulieribus, viris laborem convenire, omnibusque bonis oportere plus gloriæ quàm divitiarum esse: arma non supellectilem decori esse.

Labor, virorum munditiæ.

Quia

Digitized by Google

Quin ergo, quod juvat, quod charum æstimant, id semper faciant, ament, potent: ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conviviis dediti ventri, & turpissimæ parti corporis: *sudorem, pulverem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt.* Verùm non est ita; nam ubi se omnibus flagitiis dedecoravere turpissimi viri, bonorum præmia ereptum eunt: Ita injustissimè luxuria & ignavia, pessimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt: Reipubl. innoxiæ, cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi: pauca de repubi. loquar.

Sudor hæreditas fortium.

Primùm omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites: Nam, quæ, ad hoc tempus Iugurtham tutata sunt, omnia removistis, avaritiam, imperitiam, atque superbiam: deinde exercitus ibi est, locorum sciens, sed mehercule magis strenuus quàm felix. Nam magna pars ejus avaritia aut temeritate ducum atrita est.

Quamobrem vos, quibus militaris est ætas, adnitimini mecum, & capescite rem publicam, neque quemquam ex calamitate aliorum, aut Imperatorum superbia metus ceperit. Egomet in agmine, atque in prælio consultor idem & socius periculi vobiscum adero; me vosque in omnibus rebus juxta geram. Et profectò, Diis juvantibus, omnia matura sunt, victoria, præda, laus; quæ si dubia aut procul essent, tamen omnes bonos reipubl. subvenire decebat. *Etenim nemo ignavia immortalis factus est*; neque quisquam parens liberis, uti æterni forent, optavit; magis uti boni honestique vitam exigerent. Plura dicerem Quirites, si timidis virtutem verba adderent: Nam strenuis, abundè dictum puto.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium à persona adversariorum quos oblique in odium adducit, sibi à suo in rempubl. animo benevolentiam concilians, ut qui duram provinciam lubenter pro salute publica sustineat.

II. Expositio suæ vitæ, quam perpetuâ antithesi comparat cum nobilium fastu, mollitie, imperitiâ: ut sibi gratiam apud populum, & honorifica munera, illis vero creet infamiam. Hinc oratio etiam in hoc ingenuo candore plena majestatis, & veluti toris elata consurgit: Optimæ porro artes, quarum hic meminit, sunt, labor militaris, disciplina industria, frugalitas. Olim viri boni propriè fortes in bello: unde Græcorum ἀρισεῖς. Quin milites in sacramento militiæ, promittebant virum bonum, quod docui alibi.

Fortes qui

III. Et quoniam unum nobilitatis præsidium erat in fumosis imaginibus & veterum umbris collocatum, hanc arcem communi loco contra flagitiosam nobilitatem, quasi machina, fortiter intentato concutit.

Pari siquidem omnes conditione nascimur, solâ virtute distinguimur.

Nobilitas virtus.

Philo Iudæus, libro de gigantibus, tria hominum genera distinguit, homines terræ, homines cœli, homines Dei. Homines terræ sunt, omnes qui ad curas terrenas, corporisque voluptates sunt projecti, licèt prosapiâ & opibus polleant.

Hominum tria genera. Homines terræ qui.

Homines cœli, sunt literati, ἐπιςήμονες ᾗ φιλομαθεῖς. *Homines Dei, sunt sacerdotes, & Prophetæ, qui vitæ puritate, & contemplationis magnitudine sejuncti à sensibus, in mundum intellectualem demigrarunt, jam Angelorum civitati inscripti. Ejus verba sunt:*

Homines cœli.

Τὸ δὲ αἰσθητὸν πᾶν, ὑπερκύψαντες, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον μετανέστησαν, κἀκεῖθι ᾤκησαν ἐγγραφέντες ἀφθάρτων ᾗ ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτείᾳ. *Et hæc vera nobilitas.*

Homines Dei.

IV. De

IV. *Deinde, quod artificiosum est, adversariorum eloquentiam in eorum damnū vertit sua infantia, quasi innocentiæ præclaro argumento gloriosus.*

Non placuit, inquit, reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret; hoc est, ne quis silentium meum malæ conscientiæ notam existimaret: Tum respondet, non insidiantis eloquentiæ fuco, sed prolatis donis militaribus, & cicatricibus: Hæc enim eloquentia C. Marii, hæ sunt imagines. Quid hac oratione efficacius, aut grandius? Quod autē hic habet de sua inscitiâ, hoc Plutarchus refert; in Mario quippe dicebat, γελοῖον γράμματα μανθάνειν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύοιεν ἑτέροις. *Ridiculum esse, literas à mancipiis doctoribus (Græcos sugillans) ediscere.*

Græcæ literæ.

V. *Excusat morum rusticitatem, quam cum luxu & mollitia adversariorum comparatam magni sibi decoris instar esse ostendit. Plena autem est acrimoniæ & majestatis oratio, grandibus etiam sententiis quasi vestis gemmis illuminata. Quid autem gravius & illuminatius esse potest, quàm cùm delicias adversariis concedit sibi sudorem & pulverem quasi propriam hæreditatem? Hæ sunt virtutis notæ. Seneca de vita beata, Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, stantem pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus: Contrà voluptas,* θρυπτικὴ, ἐπίχρυσος χλαμιδίοις ἐξηνθισμένη, *ut describitur apud Maximum Tyrium oratione quarta.*

Virtus.

Voluptas.

VI. *Transit ad statum belli; de quo & bonam spem P. R. ingerit, & strenua ad milites hortatione concludit, illud subinde inculcans: Neminem ignavia immortalem factum. Quò spectant ea quæ habet Cicero 2. de legibus.*

Olla propter quæ datur homini ascensus in cœlum, mentem, virtutem, pietatē, fidem earumq; laudum delubra sunto, nec ulla vitiorum sacra solemnia abeunto.

ORATIO P. VALERII Publicolæ Consulis ad Tribunos, omnemq; plebem.

ARGUMENTUM.

Exules servique arcem Romanam nocte, ad magnum numerum, duce App. Herdonio occupaverunt. Quod ubi compertum fuit, reliquum noctis in armis Romani egerunt; ignari, qui homines, quantusque numerus hostium esset. Postero die, cùm Herdonius consilium voluntatemque suam declarasset, tum quoque Trib. pleb. non bellum illud, sed imaginem modò contendebant ad avertendos à legis cura plebis animos. Populum itaque ab armis discedere jubent. Quod cùm Patribus nuntiatum esset, P. Valerius ex curia in templum ad Tribunos veniens, de periculo cum iis primùm, deinde cum plebe sic egisse fertur:

Ex T. Livio.

QUid hoc rei est Tribuni? Appii Herdonii ductu & auspicio Remp. eversuri estis? tam felix vobis corrumpēdis fuit, qui servitia vestra non commovit author? Quum hostes supra caput sint, discedi ab armis legesque ferri placet? *Inde ad multitudinem oratione conversa:* Si vos, urbis, Quirites, si vestri nulla cura tangit; at vos veremini Deos vestros ab hostibus captos! Jupiter Optimus Maximus, Juno regina, & Minerva, alii Dii Deæque obsidentur: Castra servorum publicos vestros Penates tenent: hæc vobis forma sanæ civitatis videtur? Tantum hostium non solùm intra muros est, sed in arce suprà forum curiamque, comitia interim

Digitized by Google

rim in foro sunt, Senatus in curia est velut cùm otium superat: Senator sententiam dicit, alii Quirites suffragium ineunt. Non quicquid patrum, plebisque est, Consules, Tribunos, Deos, hominesque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare, ac pacare augustissimam illam domum Jovis Optimi Maximi, decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his iisdem Sabinis auro captam recepisti, da stirpi tuæ, jube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingressus exercitus est. Primus en ego Consul, quantum mortalis Deum possum, te ac tua vestigia sequar.

OECONOMIA
Orationis.

I. Propositio periculi, & hortatio ad depellendum.

II. Argumenta petuntur à sacris, quæ in istis adhortationibus primum locum obtinent. Vide orationem Camilli de migratione, in qua hunc locum fusius pertextum invenies. *Argumenta à religione petita valida.*

Concluditur per Apostrophen ad Romulum; similiter Germanicus apud Tacitum libro primo, cùm ad compescendam militum seditionem oraret, Augusti mentem invocavit. Tua dive Auguste cœlo recepta mens, *Tua Pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

XERXIS ORATIO.

Oratio antiquum candorem minimè elaborati sermonis sapit.

Ex Herodoto.

Ὦ Πέρσαι, τῶνδε ἐγὼ ὑμέων χρηΐζων, ὑμέας συνέλεξα, ἄνδρας τε γίνεσθαι ἀγαθούς, καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ πρόσθεν ἐργασμένα Πέρσῃσι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' εἷς τε ἕκαστος καὶ οἱ σύμπαντες προθυμίην ἔχωμεν ξυνὸν γὰρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθὸν σπεύδεται. τῶνδε δὲ εἵνεκα προαγορεύω ἀντέχεσθαι τοῦ πολέμου ἐντεταμένως. ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι, ἐπ' ἄνδρας στρατευόμεθα ἀγαθούς. τῶν ἢν κρατήσωμεν, οὐ μή τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντιστῇ κοτε ἀνθρώπων. νῦν δὲ διαβαίνωμεν ἐπευξάμενοι τοῖσι θεοῖσι τοὶ Περσίδα γῆν λελόγχασι.

PErsæ, ego vos, quorum opera mihi opus est, contraxi, ut viri præstantes existatis, neve res hactenus gestas à Persis, magnas præclarasque, dedecoretis, sed cùm singuli tum universi exhibeamus nos alacres; commune enim hoc hominibus bonum est, strenuos esse. Eaque de re vos sensui præmonendos, ad bellum constanter tolerandum. Nam (ut ego audio) adversus viros egregios tendimus: quos si superaverimus, nullus unquam nobis alius exercitus obstabit. Nunc igitur Deos præsides terræ Persidis precati transeamus. *Hortatio ad fortitudinem.*

ORATIO ARCHIDAMI.

Argumentum.

Comparato bello à Lacedæmoniis & sociis Peloponensibus adversus Athenienses, & contractis in unum copiis, Archidamus rex Lacedæmoniorum, qui illius belli summam obtineret, convocavit sociorum proceres, eosque, cùm convenissent, hac oratione hortatus

PPppp *est,*

[illegible Greek text]

... δοξάσαι, οἱ ἄρχοντές τε τῶν ἄλλων ἀξιοῦσι, καὶ ἐπιόντες τὴν τῶν πέλας δῃοῦν μᾶλλον ἢ τὴν ἑαυτῶν ὁρᾷν. ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτην πόλιν στρα- [illegible Greek text]

... ac certè quum viderint nos in suis finibus agentes hostiliter, ac cuncta vastantes, nunc se motos esse. Omnes enim, qui ante suos oculos subitò insolitum quippiam patiuntur, iracundia subit: & qui ratione minimum utuntur, ii plerumque ad agendum furore prosiliunt. Quod Athenienses maximè omnium credibile est esse facturos, qui se dignum censent, & aliis imperare, & vicinorum terram vastare, potiùs quàm suam ab aliis vastari cernere. Igitur tanquam adversus tantam civitatem expeditionem molientes, ac summam gloriam, tam progenitoribus nostris, quam nobis ipsis allaturi, ad utrumque, prout res feret, sequimini, quocunque vos aliquis duxerit, memores ornatui in se ornatus, atque custodiæ, & celeriter jussa exequentes. Nam pulcherrimum hoc, tutissimumque, quum multi sint, cunctos tamen eodem ornatu præditos cerni.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium est à gloria majorum, quod est mistis adhortationibus frequentissimum.

II. In propositione momentum rei expenditur, quod gravissimum ostenditur, ad discutiendam nimiam militum fiduciam.

III. Quippe Mars anceps, & elata victoria; nimia idcirco fiducia militibus perniciosa.

Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi. *Publius Syrus.*

IV. Et eò major cautio adhibenda, quò contra Athenienses res est, qui dominandi studio flagrantissimè aliena expetunt, tantum abest ut sua diripi patiantur.

XENOPHONTIS ORATIO.

Argumentum.

Hortatio militaris ex Xenophonte.

Hæc licet brevis oratio, idcirco non prætereunda, quia habet egregium specimen cohortationis, ad animandos milites in ipsa jam conferenda pugna.

Ex Xenophonte.

ἈΝδρες, ἀναμιμνήσκεσθε ὅσας δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ... [illegible]

Ed.H.S. Recordamini, Milites, quot prælia sanctè, Deorū ope freti hostē vice-ritis;

νικήσατε, καὶ οἷα πάσχουσιν οἱ πολεμίους φεύγοντες. καὶ τοῦτο ἐννοήσατε, ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμέν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὀνόματι· ἡδύ τοι, ἀνδρεῖόν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα καὶ ποιήσαντα, μνήμην, ἐν οἷς ἐθέλεις, παρέχειν ἑαυτοῦ.

ritis: considerate, quibus incommodis qui fugiunt, afficiantur, cogitate nos ad ipsas jam Græciæ portas venisse. Agite, Herculem ducem sequimini. Iucundum certè futurum est apud quos maximè velitis, præclarè dicta factaque vestra testata relinquere.

AGRICOLÆ oratio.

Hortatio militaris.

Oratio diserta est imprimis, elimata acuta, pulchrâ temperie ornamentorum.

Ex Tacito.

OCtavus annus est, Commilitones, ex quo virtute & auspiciis Imperii Romani, fide atque opera vestra, Britanniam vicistis, tot expeditionibus, tot præliis, seu fortitudine adversus hostes, seu patientiâ ac labore pene adversus ipsam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi; ego, veterum legatorum; vos, priorum exercituum terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, sed castris & armis tenemus, inventa Britannia, & subacta. Equidem in agmine, quum vos paludes, montesve, & flumina fatigarent, fortissimi cujusque vocem audiebam: Quando dabitur hostis? quando acies? Veniant è latebris suis extrusi: en vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis adversa. Nam ut superasse tantum itineris, sylvas evasisse, transisse æstuaria, pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia est, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, jam pridem mihi decretum est neque exercitus, neque ducis terga tuta esse: Proinde, *& hon sta mors turpi vita potior*, & incolumitas ac decus eodem loco sita sunt. *Nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.* Si novæ gentes atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nune vestra decora recensete, vestros oculos interrogate, ii sunt quos proximo anno unam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis, ii cæterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tamdiu superstites. Quomodo sylvas saltusque penetrantibus, fortissimum quodque animal robore; pavida & inertia ipso agminis sono pelluntur, sic acerrimi Britannorum jampridem ceciderunt, *reliquus numerus* est ignavorum, & metuentium. Quos, quot tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt novissimi, ex extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram & spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus, *imponite quinquaginta annis magnum diem*. Approbate reipubl. nunquam exercitui imputari potuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium à delinitione militum, & pristina virtutis recordatione: quod est in istu efficax. Quippe jucundissimum acroama militum, laus ab Imperatore profecta.

Laus acroama jucundum militibus.

II. Artificiosa & elegans oratio, qua se propositioni insinuat. Fingit enim levi, & morata oratione, militum vota, & consilio

flictus desideria, ut eos votisui compotes factos esse pronuntiet.

Fortitudo bellica.

III. Leviter tandem propositio irrepit, pugnandum esse, quod cogit necessitas, & suadet gloria. Siquidem decorum est in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.

Ignavi milites quibus nominibus appellantur.

IV. Addit locum facilitas à persona hostium, qui contemptissimi remanserunt; Numerus magis quàm viri. λῆθοι, ἀριθμὸς προβάτων, *Homines nullius pretii dicuntur ab Aristophane in Nubibus.*

DARII ORATIO AD Milites.

Ex quinto Curtio lib. 5.

Hæc inter adhortationes militares gravissima.

TErrarum, inquit, quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo antè domini, jam non de gloria, sed de salute, & (quod saluti præponitis) de libertate pugnandum est: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut constituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certavimus. In Cilicia victos Syria poterat excipere. Magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum est eò, unde pulsis ne fugæ quidem locus est. Omnia tam diuturno bello exhausta post tergum sunt. Non incolas suos urbes, non cultores habent terræ. Conjuges quoque & liberi sequuntur hanc aciem, parata hostibus præda, nisi pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem penè immensa planities vix caperet, comparavi, equos, arma, distribui: commeatus, ne tantæ multitudini deessent, providi: locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cætera in vestra potestate sunt: audete modò vincere, *famamque (infirmissimum adversus fortes virostelum) contemnite.* Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis; quæ ubi primum impetum effudit, velut quædam animalia, amisso aculeo torpet. Hi verò campi deprehendere paucitatem, quam Cilliciæ montes absconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, & exhaustam. Nam ultimi quos locavit aversos, terga jam præbent. Obteri, mehercule, equorum ungulis possunt, etiamsi nihil præter falcatos currus emisero; & bello vicerimus, si vincimus prælio. Nam ne illis quidem ad fugam locus est. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet inclusos: & quæ antea pro illis erant in contrarium conversa sunt, nostrum mobile & expeditum agmen est, illud præda grave. Implicatos ergo spoliis nostris trucidabimus: eademque res & causa erit victoriæ, & fructus. Quod si quem è vobis nomen gentis movet, cogitet Macedonum illic arma esse, non corpora. Multum enim sanguinis invicem hausimus, &, semper gravior in paucitate jactura est. Nam Alexander *quantuscumque ignavis & timidis videri potest unum animal est: & si quid mihi creditis, temerarium & vecors adhuc nostro pavore quam sua virtute felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest ratio;* licèt felicitas aspirare videatur; tamen ad ultimum temeritati non sufficit. Præterea breves & mutabiles vices rerum sunt, & fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita Dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium, quod secundo cursu per CC.XXX annos ad summum fastigium invexerant, magno motu concuterent magis quàm affligerent, *admonerentque nos fragilitatis humanæ, cujus nimia in prosperis rebus oblivio est.* Modò Græcis ultrò bellum inferebamus, nunc in sedibus nostris pro-

Fama.

Alexandri definitio procax.

Fortuna mutabilis.

Fragilitas humana

Digitized by Google

pulsamus illarum: Jactamur invicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod invicem affectamus, una gens non capit. Cæterùm etiamsi spes non subesset, necessitas tamen stimulare deberet. Ad extrema perventum est. Matrem meam, duas filias, Ochum in spem hujus imperii genitum, illos principes, illam sobolem regiæ stirpis, duces vestros, regum instar vinctos habet: nisi quod in vobis est, ipse ego majore parte captivus sum. *Eripite viscera mea ex vinculis, restituit mihi pignora*, pro quibus ipse mori non recuso. Parentem, liberos (nam conjugem in illo carcere amisi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem vestram, misericordiam, fidem exposcere, ut servitute, ut compedibus, ut precario victu ipsos liberetis: *An creditis æquo animo iis servire, quorum reges esse fastidiunt?* Video admoveri hostium aciem: sed quò propius discrimen accedo, hoc minus iis quæ dixi possum esse contentus. Precor vos, per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgoremque solis intra fines regni mei, orientis, per æternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis Lydisque imperium primus in Persidem intulit, vindicate ab ultimo dedecore nomen, gentemque Persarum. Ite alacres, & spe pleni, ut quam gloriam accepistis à majoribus vestris, posteris relinquatis. *In dextris vestris jam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quisquis contempserit: timidissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam ut conspici possim, curru vehor, nec recuso quominus imitemini me, sive fortitudinis exemplum, sive ignaviæ fuero.

Affectus suaves & magni.

OECONOMIA Orationis.

I. *Proponitur necessitas pugnæ, & momentum rei, quod gravissimum est.*

II. *Provisa à Rege omnia ad bellum necessaria, animis tantum opus esse, quos ut faciat, Alexandri famam, & metum apposite omni industria extenuare conatur; quem fama duntaxat magnum, re autem ipsa contemptum ostendit.*

III. *Et hoc ab adjunctis prælii, quæ Persis opportuna, Alexandro infirma.*

IV. *Ad summum Alexander unum animal est, idque vecors, & temerarium: sic hostem extenuat Polybius lib. 3.*

Προπέτεια γε μλὼ καὶ θρασύτης, καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τῦφος, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς. *Polyb. l. 3. p. 232.*

Temeritas.

V. *Spes ingeritur dictis gravibus, & sententiosis de humanarum rerum vicissitudine, quò fit ut resliante fortuna res Alexandri nimis lætas accisum iri credibile sit. Simile est quod Demosthenes Philippica prima sectione xij. de Philippo dicit:* Μὴ γὸ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι.

Deus solus immutabilis.

VI. *Et spei adtexitur ingens telum necessitas, quæ rerum suarum extremam calamitatem tam gravi, & morata oratione exponit, ut ferreos animos possit emollire.*

VII. *Postremò infertur obsecratio gravis, & intensa. Quod autem hic habet de æterno igne, explicat Curt. l. 3. Ignis quem ipsi sacrum & æternum vocabant, argenteis altaribus præferebantur.*

Digitized by Google

ALEXANDRI ORATIO, AD trecentos milites.

ARGUMENTUM.

In Sogdianis petra erat expugnatu difficillima: patebat enim in altitudinem stadia 30. in orbem verò 150. undequaque ardua & prærupta, ne callibus quidem illis pervia. Unus qui ad cacumen ducebat aditus & angustus limes, ab hostibus tenebatur. Insederant enim petram triginta hominum millia. Alexander adversus impedimenta omnia & naturæ & artificii enitens, ne huic quidem difficultati cedere voluit; & quoniam vis non valuisset, dolo statuit aggredi. Hoc igitur commentus est ad eludendos hostes stratagema. Negotium dat ducibus, ut trecentos expeditos juvenes conquirant exercitatæ pernicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde assueverint in præcipitiis & locis deviis insistere: his terrorem incutere hostibus parabat. Qui ut convenerunt hac oratione quid fieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perveniendi aperit, hortatur ut strenuè rem aggrediantur, & adversus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propositis præmiis amplissimis; itaque illos dimittit.

Hortatoria ad rem arduam.

Ex Q. Curtio.

Alexandri labores.

VObiscum (inquit) ô juvenes, & mei æquales, urbium invictarum antè munimenta superavi, montium juga perenni nive obruta emensus sum; angustias Ciliciæ intravi, Indiæ sine lassitudine frigoris vim perpessus sum, & mei documenta vobis dedi, & vestra habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura constituit, quò virtus non possit eniti.* Experiendo, quæ cæteri desperaverunt, habemus Asiam in potestate. Evadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis mihi signum dabitis: ego copiis admotis hostem in nos à vobis convertam. Præmium erit ei qui primus occupaverit verticem, talenta decem; uno minus accipiet, qui proximus ei venerit; eademque ad decem homines servabitur portio. Certum habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatē.

Candor, signum felicitatis.

I. *Exordium à rebus antea gestis efficacissimum, O passi graviora.*

II. *Propositio rei, in qua callido artificio pericula dissimulantur, & facilitate res alioqui difficiles adumbrantur.*

III. *Hortatio efficax cum præmiorum lenocinio.*

GER-

GERMANICI ORATIO.

Conqueſtio, & hortatio ad vindictam ſceleris.

Germanicus Cæſar, peragrato Ægypto, in morbum incidit; quo levatus, alio repentè fuit correptus, quo graviter conflictatus eſt: & ſuberat ſuſpicio oblati à Piſone, præſide Syriæ, veneni. Deſperata valetudine, ſic apud amicos, qui tum frequentes aderant, moribundus loquutus eſt. Rogat ne impunè tantum ſcelus patiantur eſſe Piſoni, & Plancinæ ejus uxori, quæ particeps ſceleris credebatur. Rationem pœnarum perſequendarum aperit.

ARGUMENTUM.

EX TACITO.

Fato mori. SI fato concederem, juſtus mihi dolor etiam adverſus Deos eſſet, quod me parentibus, liberis, patriæ intra juventam præmaturo exitu raperent: nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus *ultimas preces pectoribus veſtris relinquo.* Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumventus, miſerrimam vitam peſſimâ morte finierim.
Affectus doloris. Si quos ſpes mea, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, illacrymabunt, quõdam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe.
Querimonia gravis: Erit vobis locus querendi apud Senatum, invocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignavo queſtu;* ſed quæ voluerit, meminiſſe; quæ mandaverit, exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti. Vindicabitis vos, ſi me potiùs quàm fortunam meam fovebatis. Oſtendite pop. Rom. Divi Auguſti Nepotem, eandemque conjugem meam numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibuſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent.

I. *Queritur de Piſone, ſed hæc nimis mollis & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem, ὅλην ἀρετῆς putat, ut loquitur Syneſius libr. de Providentia.*

II. *Ultionem flagitat: Inerat hoc animis, & adhuc regnat peſſimum axioma.* Inimicum ulciſci, vitam accipere eſt alteram. *Publius Syrus. Fatum autem cujus hic initio meminit, eſt, τῆς εἱμαρμένης θάνατος, ut appellatur à Demoſthene, in oratione περὶ στεφάνου, quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit, mori ſuo fato, naturali ſcilicet morte, poſt juſtum ætatis curriculum, confici.*

ALEXAN-

ALEXANDRI Oratio

Hortatoria ad expeditionem.

ARGUMENTUM.

Inclinatis jam animis multitudinis ad requiem laboriosæ militiæ optandam, accesserat sparsus, sine authore quidem, sed ex diuturniorum stativorum occasione excitatus missionis rumor. Qui etsi temerè percrebuerat, tamen tanta fuerat omnium aviditate acceptus, ut jam totis castris à gregarüs militibus rediens compararetur. Quæ res non mediocriter Alexandrum vix ea ingressum, quæ animo & spe præceperat, perculit. Itaque proceribus propter errorem incusatis, illis ipsis authoribus vulgus ab eo errore & cupiditate deducere hac oratione statuit: qua leniter objurgat milites, quod immaturum suarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit consilii sui causas, cur nondum incœptis desistat: neque quæ parta sint retineri posse, nisi subactis hostibus, qui supersint, & his domitis, multò uberiores victoriæ fructus ostendi, & sese offerre; hæc nisi pacata teneri non posse: pacata verò secum his multò plura esse allatura. Eos præterea ad persequendas de percussoribus Darii pœnas impellit.

Ex Quinto Curtio.

Alexandri expeditionem.

MAgnitudinem rerum, quas gessimus, Milites, intuentibus vobis, minimè mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere: ut omittam Illyricos, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponesum; quorum alia ductu meo, alia imperio auspicioque perdomui. Ecce orsi bellum ad Hellespontum, Jonas, Æolidem, servitio barbariæ impotentis eximimus: Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Pisidas, Ciliciam, Syriam, Phœnicem, Armeniam, Persidem, Medos, Parthienem habemus in potestate. Plures provincias complexus sum, quàm alii urbes ceperunt: & nescio an enumeranti mihi quasdam ipsarum rerum multitudo subduxerit: Itaque si crederem satis certam esse possessionem terrarum, quas tantâ velocitate domuimus; ego verò, milites, ad Penates meos, ad parentem, sororesque, & cæteros cives, vel renitentibus vobis erumperem; ut ibi potissimùm partâ vobiscum laude & gloriâ fruerer, ubi nos ubertima victoriæ præmia expectant, liberorum, conjugum, parentumque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum secura possessio. Sed in novo, & (si verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc jugum ejus rigidâ cervice subeuntibus barbaris, tempore (milites) opus est, dum mitioribus ingeniis imbuuntur, & efferatos mollior consuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem statuto tempore expectant, ab eo etiam illa sensus omnis expertia, tamen suâ lege mitescunt. Quid creditis, tot gentes alterius imperio ac nomini assuetas, non sacris, non moribus, non commercio linguæ cohærentes, eodem prælio domitas esse quo victæ sunt? Vestris armis continentur, non suis moribus; sed qui præsentes metuunt, in absentia hostes erunt: cum feris bestiis res est, quas captas & inclusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies mitigat. Et adhuc sic ago tanquam omnia subacta sint armis, quæ fuerunt in ditione Darii. Hyrcaniam Nabarzanes occupavit. Bactra non possidet solùm parricida Bessus, sed

Tempus opportunum expectandum.

QQqqq

ſed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ, Maſſagetæ, Sacæ, Indi ſui juris ſunt: Omnes hi ſimul, ſi terga noſtra viderint, ſequentur. Illi enim ejuſdem nationis ſunt, nos alienigenæ & externi. Suis autem quique parent placidiùs; etiam cùm is præeſt, qui magis timeri poteſt. Proinde aut quæ cepimus, omittenda ſunt: aut quæ non habemus, occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum eſt, medici relinquunt, ſic nos quicquid obſtat imperio, recidamus. *Parva ſæpe ſcintilla contempta magnum excitavit incendium. Nihil tutò in hoſte deſpicitur; quem ſpreveris, valentiorem negligentia facies.* Ne Darius quidem hæreditarium Perſarum accepit imperium, ſed in ſedem Cyri beneficio Bagoæ caſtrati hominis admiſſus: ne vos magno labore credatis Beſſum vacuum regnum occupaturum. Nos verò peccavimus, Milites, ſi Darium ob hoc vicimus, ut ſervo ejus traderemus imperium, qui ultimum auſus ſcelus, regem ſuum etiam externæ opis egentem, certè cui nos victores pepercisſemus, quaſi captivum in vinculis habuit, ad ultimum ne à nobis conſervari poſſet, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem crucifixum videre feſtino, omnibuſque Regibus, gentibusque fidei, quàm violavit, meritas pœnas ſolventem. At herculè ſi mox eundem Græcorum urbes, aut Helleſpontum vaſtare nuntiatum erit vobis, quo dolore afficiemini, Beſſū præmia veſtræ occupaſſe victoriæ? Tunc ad repetendas res feſtinabitis, tunc arma capietis. Quando autem præſtat, territum adhuc, & vix mentis ſuæ compotem, opprimere? Quatriduì nobis iter ſupereſt: qui tot proculcavimus nives, tot amnes ſuperavimus, tot montium juga tranſcurrimus, non mare illud, quod exæſtuans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur: non Ciliciæ fauces, & anguſtiæ includunt: plana omnia, & prona ſunt, *in ipſo limine victoriæ ſtamus.* Pauci nobis fugitivi, & domini ſui interfectores, ſuperſunt. Egregium mehercule opus, & inter præmia gloriæ veſtræ numerandum, poſteritati famæque tradetis: Darii quoque hoſtis, finito poſt mortem ejus odio, parricidas eſſe vos ultos, neminem impium effugiſſe manus veſtras. Hoc perpetrato, quanto creditis Perſas obſequentiores fore, quum intellexerint vos pia bella ſuſpicere, & Beſſi ſceleri, non nomini ſuo, iraſci?

Parva non contemnenda. Initiis malis obſiſtendum.

Inter graviſſimas hortationes eſt Cyri morientis ad filios oratio apud Xenophontem, Παῖδες ἐμοὶ, quam, quia prolixior eſt, omitto.

OECONOMIA Orationis.

I. Demulcet à rebus antea geſtis. Quod fuit durum pati, meminiſſe dulce eſt.

II. Verùm ſtabilienda eſt fortuna ſemel erecta, atque in eo mora opus eſt.

III. Et hoc probatur ab adjunctis domitarum gentium.

IV. Sed neque omnia domita aut pacata.

V. Et hæ reliquiæ ſi negligantur; ut parva ſcintilla contempta, magnum excitabunt incendium: Ἄδηλα γὰρ τὰ μὲν τοῦ πολέμου, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλά, *ut ait Thucydides in oratione Archidami citata.*

VI. Graviſſimè urget à Beſſi parricidio, & indignitate, cui crux debetur, non regnum ab eo occupatum.

VII. Poſt juſtiſſimas & neceſſarias belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.

VIII. Ad ſummum, generoſarum men-

mentium esca, gloria: hic autem actus extremum est, sed gloriosissimus est, & quasi aurea totius operis Coronis.

CONSULTATIONES.

CONSULTATIO DE propagando imperio. ORATIO ALEXANDRI ad Milites.

In hac exhortatione elucet vis blandæ persuasionis, & dominium illius Suadæ, fortiter & suaviter in animos influentis.

Ex Q. Curtio. NOn ignoro, Milites, multa quæ terrere vos possent, ab incolis Indiæ per hos dies industria esse jactata: sed non est improvisa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, sic Mesopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado transivimus, alterum ponte terribilem fecerant Persæ. *Numquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradente majora sunt vero. Nostra quoque gloria, cum sit ex solido, plus tamen habet nominis, quam operis, modò quis belluas offerentes mœnium speciem, quis Hydaspem amnem, quis cætera auditu majora quàm vera sustinere posse credat. Olim hercule *fugissemus ex Asia, si nos fabulæ debellare potuissent.* Creditisne, Elephantorum greges majores esse quam usquam armentorum sunt? cum & rarum sit animal, nec facilè capiatur, multoque difficiliùs mitigetur? Atque eadem vanitas copias peditum equitumque numeravit. Nam flumen, quo latiùs fusum est, hoc placidius stagnat, quippe angustis ripis coercitum, & in angustiorem alveum elisum, torrentes aquas invehit. Contra, statio alvei, segnior cursus est. Præterea in ripa omne periculum est, ubi applicantes navigia hostis expectat. Ita quantumcumque flumen intervenit, idem futurum discrimen est evadentium in terra. Sed omnia ista vera esse fingamus. Utrumne vos magnitudo belluarum, an multitudo hostium terret? Quod pertinet ad Elephantos, præsens habemus exemplum, in suos vehementiùs quàm in nos incurrerunt; tam vasta corpora securibus falcibusque mutilata sunt. Quid autem interest, totidem sint quot Porus habuit, an tria millia; cùm uno aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videmus? Deinde paucos quoque, & incommodè regunt. Congregata verò tot millia, ipsa se elidunt, ubi nec stare, nec fugere potuerint inhabiles vastorum corporum moles. Equidem sic animalia ista contempsi, ut cum haberem ipse, non opposuerim satis gnarus plus suis quàm hostibus periculi inferre. At enim equitum peditumque multitudo vos commovet? cum paucis enim pugnare soliti estis, & nunc primùm inconditam sustinebitis turbam? Testis adversus multitudinem invicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore Persarum, & Arbela, cujus campi devictorum à vobis ossibus strati sunt. Serò hostium legiones numerare cœpistis, posteaquam solitudinem in Asia vincendo fecistis. Cum per Hellespontum navigaremus, de paucitate nostra cogitandum fuit: nunc nos Schytæ sequuntur, Bactriana auxilia præsto sunt, Daæ Sogdianique inter nos militant. Nec tamen illi turbæ confido, vestras manus intueor, vestram virtutem, rerum quas gesturus sum, vadem prædemque habeo. Quamdiu vobiscum in acie sta-

ſtabo, nec mei nec hoſtium exercitus meminero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis, ac fiduciæ adhibete. Non in limine operum laborumque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus; pervenimus ad Solis ortum, & Oceanum, niſi obſtat ignavia, inde victores perdomito fine terrarum, revertemur in patriam. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Majora ſunt periculis præmia: dives eadem & imbellis eſt regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quam ad prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare litoribus invenit, refératis in patriam. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis, per vos gloriamque veſtram, qua humanum faſtigium exceditis, perque & mea in vos, & in me veſtra merita: quibus invicti contendimus, oro quæſoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonemque veſtrum, ne dicam Regem deſeratis. Cætera vobis imperavi, hoc unum debiturus ſum: & is vos rogo, qui nihil unquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui ſæpe aciem clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculem Liberumque Patrem, ſi invidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obſtinatum ſilentium rumpite. Ubi eſt ille clamor alacritatis veſtræ index? ubi eſt ille meorum Macedonum vultus? non agnoſco vos, milites, nec agnoſci videor à vobis, ſurdas jamdudum aures pulſo, adverſos animos & infractos excitare conor. Neſcio quid imprudens in vos deliqui, quòd me ne intueri quidem vultis; in ſolitudine mihi videor eſſe. Nemo reſpondet... n[illegible] alteram negat: quos alloquor? quid [illegible] tem poſtulo? veſtram gloriam & magnitudinem judicamus. Ubi ſunt illi quorum certamen paulo antè vidi, contendentium: qui potiſſimum vulnerati Regis corpus exciperent? deſertus, deſtitutus ſum, hoſtibus deditus. Sed ſolus quoque ire perſeverabo. Objicite me fluminibus & belluis, & illis gentibus quarum nomina horretis; inveniam qui deſertum à vobis, ſequantur, Schytæ Bactrianique erunt mecum, hoſtes paulò antè, nunc milites noſtri Mori præſtat quàm precariò Imperatorem eſſe. Ite reduces, domos, ite deſerto rege ovantes. Ego hîc à vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſti morti locum inveniam.

Finis non negligendus.

Exertatio blanda.

OECONOMIA

Orationis.

I. Exordium captat à ſparſis rumoribus, & afflato terrore, quem ſtatim diſcutere conatur, cum ſua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Rectè in eam ſententiam dixit Lucanus libro primo:

quiſque pavendo
Dat vires famæ, nulloque auctore malorum,
Quæ finxere, timent: Lucan. l. 1. & Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox, an quia plurimùm mendax?

II. Atque ut prudens orator timoris ſcrupulos radicitus evellat, cauſas ſcrutatur: illæ ſunt partim in difficultate trajiciendi fluminis, partim ex hoſtium multitudine, Elephantorumque terroribus, quæ omnia ſolertius extenuat. Porro de Elephantis Indicis qui ſunt Libycis præſtantiores, deque eorum pugna, & moderatione, multa Polybius lib. v.

III. Extenuatis rebus hoſtium, ſuas exaggerat, & quaſi σωματοποιεῖ: ſunt autem illæ, virtutes antea partæ, bellicarum rerum peritia, gloria nominis, exterarum gentium ſubſidia, Macedonum robora.

IV. His commemoratis ſuccedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiam precatio, qua nihil ſuavius & robuſtius: nam, ut ait Tacitus, Suaſio & Precatio ab eo qui poteſt jubere, vim neceſſitatis habet.

Ad

Ad summum nihil omittit ad deliniendos milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato similia amore, metu, pudore, potentissimis machinis pugnat, & quasi dulcia spargit fulmina.

ORATIO POENI AD Alexandrum, priori respondens.

Ex Curt. l. 9

DIi prohibeant à nobis impias mentes & profectò prohibent: Idem animus est tuis, qui fuit semper, ire quo jusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostro commendare posteritati tuum nomen. Proinde, si perseveras, inermes quoque, & nudi, & exangues, utcumque tibi cordi est, sequimur, vel antecedimus. Sed si audire vis, non fictas tuorum militum voces, verum necessitate ultima expressas, præbe quæso propitias aures, imperium atque auspicium tuum constantissimè secutis, & quocunque pergis, secuturis. Vicisti, Rex, magnitudine rerum, non hostes modò, sed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, implevimus, emensis maria terrasque meliùs nobis quàm incolis omnia nata sunt. Penè in ultimo mundi fine consistimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras serpentesque degentes eruere ex latebris & cubiculis suis expetis, ut *plura quàm sol vides, victoria lustres. Digna prorsus cogitatio animo tuo, sed altior nostro. Virtus enim tua semper incremento erit, nostra vis in fine jam est.* Intuere corpora exanguia, tot perfossa vulneribus, tot cicatricibus putrida. Iam tela hebetia sunt, jam arma deficiunt, vestem Persicam induimus, quia domestica subvehi non potest. In externum degeneravimus cultum. Quoto cuique lorica est? quis equum habet? jube quæri, quàm multos servi ipsorùm persecuti sunt? quod cuique supersit ex præda? *Omnium victores, omnium innopes sumus. Nec luxuria laboramus, sed bello.* Instrumenta belli consumpsimus, hunc tu pulcherrimum exercitum nudum objicies belluis? quarum ut multitudinem augeant de industria barbari, magnum tamen esse numerum, etiam ex mendacio intelligo. Quod si adhuc penetrare in Indiam certum est; Regio à meridie minus vastata est; Quà subacta, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura. *Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum posita est?* Hic quoque occurrit Oceanus. Nisi mavis errare, *pervenimus, quò tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quàm sine te, cum his loqui malui, non ut inirem circumstantis exercitus gratiam, sed ut vocem loquentium potiùs quam ut gemitum murmurantium audires.

Alexandri res gestæ.

Militum ærumnosorum status.

OECONOMIA Orationis.

I. Artificiosissima hæc responsio, in qua primùm milites dant manus suo Imperatori, promptissima quæque obsequia polliciti; mox leni insinuatione assurgunt mites querimonias, quarum tentæ sunt illecebræ, ut quærendo, avidissimum gloriæ juvenem, molliori tractent articulo, & vehementer laudent: sibi quoque subsidium & cessationem laborum in hac ærumnosissima expeditione suaviter & magna rationum efficacitate flagitent.

CONSULTATIO DE IMperatore eligendo.

ORATIO PERDICÆ Ad Milites.

ARGUMENTUM.

Cùm Babylone defunctus esset Alexnder, & totus exercitus erepto sibi duce suo, mœrore consternatus esset; Perdica pracipuus amicorum Alexandri, cui moriens ipse annulum suum tradiderat, convocatâ concione admonet, ut Regi ultimos honores exolvant, deinde de alio eligendo quamprimùm cogitent.

Ex Curt. lib. 10.

EGo quidem annulum, quo ille regni atque imperii vires obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Cæterùm quanquam nulla clades huic, qua affecti sumus, par ab iratis Diis excogitari potest, tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus, credere licet, *tantum virum Deos accommodasse rebus humanis; quarum sorte completa* cito repeterent cum suæ stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo superest, quàm quod semper ab immortalitate subducitur, corpori nominique quamprimum justa solvamus, haud obliti, in qua urbe, inter quos simus, quali Rege ac præside spoliati. Tractandum est, Commilitones, cogitandumque, ut victoriam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possumus. *Capite opus est:* Hoc ne uno an pluribus, in vestra potestate est. Jllud scire debetis, *militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu.* Sextus mensis est, quo Roxane prægnans est. Optamus, ut marem enitatur, cujus regnum Diis approbantibus futurum, quandocunque adoleverit. Interim, à quibus regi velitis, destinate.

Alexander commodatus mundo.

OECONOMIA Orationis.

I. *Hæc oratio valde morata est, & civilis: præfert enim insignem moderationem, & fidem ipsius Perdicæ; quod magnum erat amoris & benevolentiæ lenocinium. Atque ut à Principe viro profecta, sententias habet verbis pressas, rebus magnas: ut cùm dicit* Alexandrum commodatum terris, non datum. Observatum est (*inquit Fabius lib. 6.*) esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat, invidiam. Ne videlicet ultrà quàm homini datum est, nostra provehantur. *Deinde, quod habet.* Militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu; *Rectè ad mentem Senecæ, qui de Imperatore ait,* Is est spiritus, quem tot millia trahunt. *Epaminondas, apud S. Maximum serm. 9. de Magistratu, & Potestate, cùm magnum & pulchrum videret exercitum sine duce.* Quanta, *inquit*, bellua caput nullum habet!

Pulchrè citò occidunt.

Oratio Ptolomæi.

DIgna prorsus est soboles, quæ Macedonum imperet genti, Roxanis vel Arsinoæ filius: cujus nomen quoque in Europa dicere pigeat. Majore ex parte captivi est. Cur Persas vicerimus, ut stirpi eorum serviamus? quod justi illi reges Darius & Xerxes, tot millium agminibus, tantisque classibus nequicquam petiverunt. Mea sententia hæc est, ut sede Alexandri in regia posita, qui consiliis ejus adhibebantur, coeant, quoties in commune consulto opus fuerit; statuto, duces præfectique copiarum his pareant.

Oratio Meleagri.

Dura, & aspera, quæ truculentum oratorem facilè arguat.

NEc Dii siverint, ut Alexandri fortuna, tantique regni fastigium in istos

istos humeros ruat; homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quàm hic est; sed de viris tantùm, quibus invitis nihil perpeti necesse est. Nec verò interest, Roxanis filium, quandocumque genitus erit, an Perdicam regem habeatis; cùm iste sub tutelæ specie regnum occupaturus sit. Itaque nemo ei rex placet, nisi qui nondum natus est, & in tanta omnium festinatione, non justa modò, sed etiam necessaria, exactos menses solus expectat, & jam divinat marem esse conceptum, quem vos dubitatis paratum esse vel subdere. Si medius Fidius Alexander hunc nobis regem post se reliquisset, id solum ex his quæ imperasset, non faciendum esse censerem. Quin igitur ad diripiendos thesauros discurritis? Harum enim opum regiarum, utique populus est hæres.

CONSULTATIO PERSARUM de Statu Monarchiæ, Aristocratiæ, & Democratiæ.

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO POPULARI.

Ex Herodoto.

ARGUMENTUM.

Oppresso Mago, qui Persarum errore abusus erat ad regnum occupandum, quia interregnum erat, consultant proceres quid facto opus sit, & quod genus administrandæ Reipublicæ sit saluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus: in quam sententiam hactenus est habita oratio, quæ potissimum regni & popularis imperii contentionem habet.

Ed. H. S.

Ἐμοὶ δοκέει ἕνα μὲν ἡμέων μουνάρχον μοῦνον μηκέτι γενέσθαι. οὔτε γὰρ ἡδὺ, οὔτε ἀγαθὸν εἴδετε μὲν. γὰρ τὴν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ' ὅσον ἐπεξῆλθε, μετεσχήκατε δὲ καὶ τῆς τοῦ Μάγου ὕβριος. καὶ ὡς δ' ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον μουναρχίη, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται, καὶ γὰρ ἂν τὸν ἄριστον ἀνδρῶν πάντων, στάντα ἐς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἐκτὸς τῶν ἐωθότων νοημάτων στήσειε. ἐγγίνεται μὲν γὰρ ἡ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν. Φθόνος δὲ ἀρχῆθεν ἐμφύεται ἀνθρώπῳ. δύο δὲ ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κακότητα· τὰ μὲν γὰρ ὕβρει κεκορημένος ἔρδει πολλὰ καὶ ἀτάσθαλα, τὰ δὲ φθόνῳ. καίτοι ἄνδρα γε τύραννον, ἄφθονον ἔδει εἶναι,

Equidem ut posthac nostrum unus rerum solus potiatur author nequaquam fuerim: Quoniam id neque jucundum, neque utile est. Nam quò progressa sit Cambysis insolentia vidistis, & Magi quoque insolentiam experti estis. Qui autem, obsecro, sub unius dominatu res bene constitutæ esse, rectèque & ordine administrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impunè liceat? & cùm hic dominatus sit ejusmodi, qui virum, omnium alioqui optimum, de pristinis curis cogitationibusque dimovere possit: Etenim ad invidiã jam inde ab initio homini ingenitã accedit ex præsentibus bonis insolentia. Quæ duo cùm habet, malorum omnium fontem habet: Quippe qui ex insolentia, qua urget, ad multa facinora, ad multa etiam ex invidia prorumpat. Nam cum quidem, qui solus rerum potitur, ab omni invidia remotum esse deceret, utpote

Invidia & insolentia duo malorum fontes.

Digitized by Google

ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθά. τὸ δὲ ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολιήτας πέφυκε. φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσί τε καὶ ζώουσι, χαίρει δὲ τοῖσι κακίστοισι τῶν ἀστῶν. διαβολὰς δὲ ἄριστον ἐνδέκεσθαι ἡγέεται· ἀναρμοστότατον δὲ πάντων· ἤν τε γὰρ αὐτὸν μετρίως θωυμάζῃς, ἀπέχθεται, ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται. ἤν τε θεραπεύῃ τις κάρτα, ἄχθεται, ἅτε θωπείαν ἡγούμενος. τὰ δὲ δὴ μέγιστα ἔρχομαι ἐρέων, νομαιά τε κινέει πάτρια, καὶ βιᾶται γυναῖκας, κτείνει τε ἀκρίτως. πλῆθος δὲ ἄρχον, πρῶτα μὲν οὔνομα πάντων κάλλιστον ἔχει ἰσονομίην, δεύτερα δὲ, τούτων τῶν ὁ μούναρχος, ποιέει οὐδέν. πάλῳ μὲν γὰρ ἄρχει, ὑπεύθυνον δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει. τίθεμαι ὦν γνώμην, μεθέντας ἡμέας μουναρχίην, τὸ πλῆθος ἀέξειν· ἐν τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα.

utpote qui omnia bona possideat: Sed ita se erga populares suos gerit, ut qui planè contrario præditus est ingenio. Siquidem eorum optimis quibusque, qui superstites sunt, invidet, pessimis autem delectatur: criminationibus etiam & calumniis locum dare, optimū esse censet, (& quod est quiddam maximè secum dissidens) siquidem eum non valde suspicias, infensus est, quod non impensè colatur: sin impensè quis eum colat, eo cultu tanquam assentatione offenditur: Ut autem ad ea multa, quæ omnium gravissima sunt, veniam, jura patria evertit, mulierum est stuprator, indemnatorum interfector. At cùm dominatur populus, primùm quidem nomen obtinet omnium pulcherrimum, Isonomian, (id est juris æquabilitatem) deinde verò nihil eorum agit, quæ is, penes quem unum est summa rerum, agere solet. Sortitur enim populus magistratus, & administrationis rationes refert, suaque consilia inter se communicant. Quamobrem censeo, nobis, missum facientibus unius dominatum, populum evehendum esse; in eo enim nihil desiderare possumus.

Democratia.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Præceps & concisa sententia contra μοναρχίαν, cujus ratio duplex affertur in genere. Una utilitatem spectat, altera voluptatem.

II. Primò dissuadet à recentibus exemplis Cambysis & Smerdis; quorum contumelia cui tandem ignota?

III. A natura regni: magnum nequitiæ irritamentum, nimia potentia. Quod non potest, vult posse, qui nimium potest. *Et fermè duo regum morbi, contumelia, & invidia. Hæc (inquit) ex vitæ mollitia, & bonorum affluentia; illa ex metu & insatiabili ambitionis cupiditate. Hinc aliæ atque aliæ vitiorum pestes oriuntur.*

Potentia nimis invidiosa.

IV. Antapodosis status popularis, in quo (inquit) nomen blandum, criminum exilium, moderatio prudens, & mansueta, ex consiliorum omnium consociatione.

ORATIO MEGABYSI.

Ex eodem Herodoto.

ARGUMENTUM.

Sententiam dixit in eodem consilio Megabysus, placereque sibi ostendit quod superiori sententia regnum videbat abrogari; sed nequaquam sibi probari, quod rerum summam ad populum deferret; eique generi paucorum dominatum anteponit.

DE-

DE ARISTOCRATIA.

Τὰ μὲν Ὀτάνης εἶπε, τυραννίδα παύων, λελέχθω κἀμοὶ ταῦτα. τὰ δὲ ἐς τὸ πλῆθος ἄνωγε φέρειν τὸ κράτος, γνώμης τῆς ἀρίστης ἡμάρτηκε· ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδέν ἐστιν ἀξυνετώτερον, οὐδὲν ὑβριστικώτερον. καὶ τυράννου ὕβριν φεύγοντας ἄνδρας, ἐς δήμου ἀκολάστου ὕβριν πεσεῖν, ἐστὶ οὐδαμῶς ἀνασχετόν. ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιέει, γιγνώσκων ποιέει· τῷ δὲ οὐ γινώσκειν ἔνι. κῶς γὰρ ἂν γινώσκοι ὃς οὔτ' ἐδιδάχθη, οὔτε οἶδε καλὸν οὐδὲν, οὐδὲ οἰκήιον; ὠθέει τε ἐμπεσὼν τὰ πρήγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ ἴκελος: δήμῳ μὲν νυν, οἳ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὗτοι χράσθων· ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμιλίην, τούτοισι περιθέωμεν τὸ κράτος. ἐν γὰρ δὴ τούτοισι, καὶ αὐτοὶ ἐνεσόμεθα, ἀρίστων δὲ ἀνδρῶν οἰκὸς ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.

Ea quidem quæ Otanes, ad abolendum unius dominatum, pertinentia dixit, à me quoque dicta sunto: sed quod ad summam rerum populo deferendam hortatur, in eo certè ab optima aberravit sententia. Futili enim multitudine nihil est amentius, nihil est insolentius: atqui nos, dum tyranni insolentiam fugimus, in populi petulantis insolentiam incidere, omninò intolerabile fuerit. Ille enim, si quid facit, quid faciat, intelligit: at hic nulla intelligentia præditus est. Ecqua enim præditus esse possit; qui neque edoctus est, neque quicquam eorum quæ honesta sunt, aut sibi convenientia, cognitum habet? Sed in negotia, quæ gerenda sunt, irruens, ea sine ullo consilio protrudit, torrenti similis. Quamobrem, qui Persis malè consultum cupiunt, ii populare imperium experiantur. At nos præstantissimorum virorum delecto cœtu, imperium illis tradamus. In eorum enim & ipsi numero erimus. Ac profectò, ut præstantissimorum præstantissima consilia sint, rationi consentaneum est.

Democratia improbatur.

Populi mores.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Dissuadet à natura populi, qui est δύσμετα χρηστότατον ζῶον, *animal morosum, intractabile, praceps, inops consilii torrenti fluvio simile. Plato etiam definit, animal,* βάσκανον, ὠμὸν, ἀπαίδευτον, *animal invidum, crudele, jugo disciplina exolutum.*

ORATIO DARII.

Ex eodem, ibidem.

Argumentum.

Tertio loco sententiam dixit Darius, qua regium Imperium probat. Præstare enim aliis gravitate, stabilitate, commoditate regendæ reipublicæ.

Digitized by Google

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Unius optimi imperium præstantissimum, Εἷς βασιλεύς, εἷς κοίρανος ἔστω, juxta Homerum, Iliad. 2. & Aristotelem, l. 8. Ethic. c. 10. Κρεῖσσον ἡ βασιλεία.

II. Confirmat, refellendo Oligarchiam, ut dissensionibus obnoxiam, è quibus infinita mala pullulant.

III. Contrà magna est monarchiæ utilitas.

Natura commenta est regem; quod & ex aliis animalibus licet cognoscere. Senec. l. 1. de Clementia, Apes sine Rege esse non possunt, ut scribit Plinius, l. 2. natur. histor. cap. 17. Grues unum ducem, quem sequuntur eligunt, Aristot. l. 1. de hist. anim. cap. 1. πρᾳοτέρα τοσούτῳ καὶ δικαιοτέρα μοναρχία, ὅσῳπερ ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν, μᾶλλον ἢ πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς διανοίαις ζητεῖν ἀρέσκειν: Tanto mitior & mitior monarchia, quantò facilius est uni quàm multis morem gerere (inquit Isocrat ad Nicoclem.) *Monarchia politiarum optima.*

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas.
Impatiens consortis erit.

Lucan. l. 1.

MARCI ANTONINI ORATIO AD Proceres, qua filium Imperatorem renuntiat, & commendat. Ex Herodiano.

ARGUMENTUM.

Marcus Antoninus, Imperator, quum ex gravi morbo decumberet, nec se procul à vitæ exitu abesse intelligeret, amicos convocavit: Ad eos, quum convenissent, hac oratione est usus, usque, quum lubricas adolescentiæ vias, & in ea ætate periculi plenam esse potentiam ostendisset, filium commendavit.

Ἄχθεσθαι μὲν ὑμᾶς ἐφ' οἷς ὁρᾶτέ με διακείμενον, θαυμαστὸν οὐδέν. Φύσει τε γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἐλεεινὸν ἐν ταῖς τῶν ὁμοφύλων συμφοραῖς, τά τε δεινὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν πεσόντα οἶκτον προκαλεῖται μείζονα. ἐμοὶ δέ τι καὶ πλέον ὑπάρχειν παρ' ὑμῶν οἴομαι. ἐκ γὰρ ὧν αὐτὸς διάκειμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀμοιβαίαν εὔνοιαν εἰκότως ἤλπικα. νῦν δὲ καιρὸς εὔκαιρος ἐμοί τε αἰσθέσθαι μὴ μάτην πρὸς ὑμᾶς τοσοῦτον χρόνον τιμήν τε καὶ σπουδὴν κατατεθεῖσθαι, ὑμῖν τε ἀποδοῦναι χάριν, δείξασιν ὅτι ὧνπερ ἐτύχετε, οὐκ ἀμνημονεῖτε. ὁρᾶτε δή δέ μοι τὸν υἱὸν, ὃν αὐτοὶ ἀνεθρέψατε, ἄρτι τῆς μειρακίων ἡλικίας ἐπιβαίνοντα, καὶ δεόμενον,

Dolere vos, atque angi, quum ita me affectum contemplamini, minimè mirandum: Quippe humanum est humanis casibus ingemiscere, multoque magis misericordiam provocant, quæ oculis usurpamus: Cæterùm peculiaris nobiscum nostra ratio est. Nam de mei erga vos animi conscientia, mutuam spero à vobis, quasi meo jure, benevolentiam. Nunc autem illud incidit, quum & mihi sit judicium faciendum, frustrane vobis honorem tamdiu habuerim, studiumque omne meum lubens detulerim: & vobis referenda gratia ostendendū, non esse eorū quæ acceperitis immemores. Videtis filium, quē ipsimet educastis, primas nunc adolescentiæ metas ingredientem, quasi in solo

 atque

Digitized by Google

COMMODI ORATIO IN ingressu ad Imperium.

Argumentum.

Commodus, Marci Imperatoris filius, quum paternam imperii hæreditatem cerneret, de consilio amicorum sese in castra contulit, ut quum militem donativo & blanda oratione sibi conciliasset, ab eo Imperator appellaretur. Eò quum venisset, hanc concionem apud milites habuit, commemoratoque patris in se & in eos studio, diuturnaque sua cum illis consuetudine, quantæ sibi conjunctionis & necessitudinis causæ cum iis intercederent, ostendit: hortatusque est, ut sibi in suscipiendo & amplificando imperio adesse vellent.

Ex eodem Herodiano.

Κοινὴν εἶναί μοι πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσιν ἀλγηδόνα, καὶ μηδὲν δὲ τι ἧττον ὑμᾶς ἐμοῦ δυσφορεῖν, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πέπεικα. οὐδὲ γὰρ παρόντος μοι τοῦ πατρὸς, πλεονεκτεῖν ὑμῶν ἠξίουν. ἐκεῖνος γὰρ πάντας ὑμᾶς ὡς ἕνα ἠγάπα. ἔχαιρεν οὖν μᾶλλον συστρατιώτην με ἢ υἱὸν καλῶν. τὴν μὲν γὰρ, προσηγορίαν ἡγεῖτο φύσεως, τὴν δ᾽, ἀρετῆς κοινωνίαν. φέρων τέ με πολλάκις νήπιον ὄντα, ταῖς ὑμετέραις ἐνεχείρισε πίστεσι. διόπερ καὶ ῥᾷστα πάσης εὐνοίας μεθέξειν πρὸς ὑμῶν ἤλπικα· τῶν μὲν πρεσβυτέρων, τροφεῖά μοι ταῦτα ὀφειλόντων. τοὺς δὲ ἡλικιώτας, εἰκότως ἂν καὶ συμφοιτητὰς τῶν ἐν ὅπλοις ἔργων ἀποκαλοίην. πάντας γὰρ ἡμᾶς ὡς ἕνα ὁ πατὴρ ἐφίλει τε καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπαίδευεν. ἔδωκε δὲ μετ᾽ ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη, οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, προσκτήτῳ σεμνυνομένους ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην. καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων. ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν, βασίλειος ὑπεδέξατο πορφύρα. ἐμοῦ δέ με εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα. εἰκότως ἂν οὖν ταῦτα λογιζόμενον

Communem mihi esse vobiscum hujus mœrorem calamitatis, neq; vos aliter quam me ipsum affectos esse, planissimè persuasum habeo; neq; enim ego superstite parente ipso meo, superiorem me vobis unquam gessi. Nam ille ita nos universos, ut unum aliquem diligebat, lubentiusque me commilitonem quam filium vocitabat: quippe hanc naturæ appellationem, illam verò virtutis communicationem existimabat. Quin infantem sæpe me in ulnis gestans, vobis dabat in manus, quasique vestræ mandabat fidei. Quapropter, minimè dubito, quin mihi omnem sitis benevolentiam exhibituri: quum pro alumno me majores natu habere debeant, ipsos autem æquales, condiscipulos, armorum jure appellaverim. Siquidem ita nos universos, ut unum aliquem, pater diligebat, omnique virtutum studio, ac bonis artibus curabat instituendos. Nunc me post illum vobis principem fortuna dedit; non quidem adscititium, quales ante me fuerunt, neque velut acquisito imperio gloriantem: Quippe unus ego vobis natus educatusq; in aula, privatisq; intactum cunabulis statim me ut ex alvo prodieram, impera-

 toria.

Digitized by Google

ςέργοιτε οὐ δοθέντα ὑμῖν ἀλλὰ γεννηθέντα αὐτοκράτορα. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εἰς οὐρανὸν ἀναπτὰς, ὀπαδὸς ἤδη ϗ σιωύεδρος ἐςι θεῶν. ἡμῖν δὲ χρὴ μέλειν τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διοικεῖν· κατορθοῦν δὲ αὐτὰ ϗ βεβαιοῦν, ὑμέτερον ἔργον, εἰ τά τε τοῦ πολέμου λείψανα μετὰ πάσης ἀνδρείας ἀπαλείψοιτε, ϗ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μέχρις Ὠκεανοῦ προαγάγοιτε· ὑμῖν τε καὶ ταῦτα δόξαν οἴσει, ϗ τὴν τοῦ κοινοῦ πατρὸς μνήμην χάρισιν ἀξίαις οὕτως ἀμείψεσθε ὃν ἐπακούειν τε τῶν λεγομένων, καὶ τὰ πραττόμενα ἐφορᾶν ἡγεῖσθε. εὐδαιμονοίημεν δ᾽ ἂν τὰ δέοντα πράττοντες ὑπὸ τοιούτῳ μάρτυρι. καὶ τὰ μὲν πρότερον ὑμῖν ἀνδρείως κατορθωθέντα. εἰς τὴν ἐκείνου σοφίαν τε ϗ στρατηγίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει· ὅσα δ᾽ ἂν σὺν βασιλεῖ νέῳ προθύμως ἐπιδείξησθε, τούτων τὴν δόξαν πίστεώς τε ἀγαθῆς ϗ ἀνδρείας ἀποίσεσθε. τό, τε ἐν ὑμῖν νέον σεμνότητος πληρώσετε, τῇ τῶν ὑμετέρων ἔργων ἀνδραγαθίᾳ. τό, τε βάρβαρον ἐν ἀρχῇ νέας ἡγεμονίας κωλυθὲν, οὔτε εἰς τὸ παρὸν καταθαρσήσει τῆς ἡλικίας καταφρονῆσαν, τά τε μέλλοντα φοβήσεται δέει τῶν πεπειραμένων.

torià purpura suscepit, simulque sol hominem me vidit, & principem. Hæc cum animis vestris reputantes, jure principem colite non datum vobis sed natum. Nam pater quidem jam in cœlum evectus, consors est consessorque Deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerumque humanarum cura incumbit. Quæ quos successus, quantasque habituræ sunt vires, in vestra manu est. Si enim belli reliquias fortiter deleveritis, & imperii Romani terminos ad Oceanum usque promoveritis, cùm ipsi vobis ingentem gloriam comparabitis, tùm communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis. Atque eum quidem exaudire quæ dicimus, & intueri præsentem quæ gerimus, credite: nos autem felicissimos, qui benefactorum nostrorum teste ejusmodi simus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortissimè prosperrimèque gessistis, illius scilicet sapientiæ gubernationique tribuuntur: quæ autem mecum, hoc est cum juvene Imperatore vestro, præclare feceritis, ea sunt vobis ipsis, quasi peculiarem cùm fidei tum virtutis claritudinem paritura. Quocirca & ætati meæ rebus strenuè gerendis authoritatem conciliabitis, & barbara gens initio novi principatus repressa, neque in præsens contemptu ætatis nostræ se efferet audaciùs, & suis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuò coërcebitur.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium prudens à pietate in patrem, & fiducia in milites.

II. Antonini mortui commendatio, amor ejus, & benevolentia in populares, blanditia in ipsum Commodum; cui magna instar commendationis esse debet, tanto parenti placuisse.

III. Hinc ratio benevolentiæ, quam expectat à militibus, non nova, & adscititia, sed quæ firmis radicibus inoleverit; quippe imperium eum luce habuit *quod dixit, hoc Claudianus in Panegyri Honorii, & imitatus est Panegyristes Constantini Magni,* imperium nascendo meruisti: quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem statim te felicem venire.

Felicitas Natalium.

IV. Quare Patre de rebus humanis sublato, cùm in ejus humeros hæc imperii moles refundatur, tantarum rerum administros hortatur ad fidelissima obsequia. Argumenta sunt à persona Patris demortui, & rebus antea gestis, quibus etiam accedunt præmiorum illecebræ.

ACTIO

ACTIO PARRICIDII nobilissima.

Ex Tito Livio.

ARGUMENTUM.

Philippo Regi Macedonum, magni illius Philippi abnepoti, filii duo erant, Perseus & Demetrius; quorum minor natu Demetrius multitudinis favorem demeruerat, gratus ab initio Romanis, & Legationum quas pro patre impigrè exequutus erat, nomine, & aliis præclaris rebus, quæ in egregio principe prælucebant. Hoc ipsum Perseus frater ægrè ferebat, quod ita sibi viam ad imperium præmunire Demetrius videretur; erat & patri nonnihil suspectus, quod quæcumque in aula regia adversus populum Romanum dicerentur, refelleret, eorumque causam naviter amplecteretur; hanc occasionem arripuit Perseus; & ex privata simultate in apertum odium tandem erupit: Celebrabant fortè lustrum Macedones, cùm pro more juvenes regii suis quisque copiis stipati concurrerent; ita tamen ut Persei furori nihil ad justam prælii speciem præter ferrum deesset: eo certamine longè superior Demetrii acies apparuit; quod indignè ferens Perseus, fratrem ad convivium vocantem respuit: festo deinde die jactatis de ludicro utrinque sermonibus, speculator ex convivio Persei, ad audiendum quæ in aula Demetrii jactarentur, missus est: qui à juvenibus ex triclinio Demetrii egressis, malè mulctatus abscessit: Ejus rei ignarus Demetrius, mox, quin comessatum, inquit, ad fratrem imus, & iram, si qua fortè ex certamine residet, nostra hilaritate lenimus? conclamant omnes eundem esse, sed qui exploratorem pugnis exceperant, factum dissimulantes, gladios sub veste occultant, quibus sese si qua vis esset, defenderent: speculatores in vestibulo ædium Persei stabant, qui extemplò ad dominum ingressi nuntiant Demetrium venire inter multos gladiis cinctos; hoc metu permotus Perseus, claudit fores, & fratrem aditu excludit. Postero die Perseus insidias sibi à fratre comparatas Philippo patri renunciat. Rex Demetrium ad se vocari, & principes aliquot, jubet, quibus miseram, & suam, & liberorum conditionem, hac oratione significat: quâ finitâ Perseus Demetrium parricidii accusat: Demetrius fratris criminationem refellit; sed tandem miser adolescens, causa excidit, & fratris dolo, patrisque nimis credula crudelitate veneno interfectus est; cujus innocentiam, cùm postea Philippus agnovisset, dolore consumptus est, & moriens Thyesteas execrationes in Perseum filium eructavit, quæ irrita non ceciderunt.

PHLIPPI MACEDONIS de sua liberorumque infœlici conditione pronunciatio.

Hæc Oratiuncula est veluti apparatus ad causam.

SEdeo misertimus pater, judex inter duos filios, accusatorem parricidii, & reum aut conficti aut admissi criminis: labem apud meos inventurus: jampridem quidem hanc procellam imminentẽ timebam, *Intepationis gravis exemplum.*

bam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quaſdam exaudirem: ſed interdum ſpes animum ſubibat deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe: etiam hoſtes armis poſitis fœdus iniſſe, & privatas multorum ſimultates finitas: Subituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondã ſimplicitatis conſuetudiniſque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana ſurdis auribus, cecinerim. Quoties ego audientibus vobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos eventus earum retuli; quibus ſe, ſtirpemque ſuam, domos, regna funditus evertiſſent? Meliora quoq; exempla partẽ altrâ poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges ſalutarem per multa ſæcula ipſis patriæque: eandem civitatem, poſteaquam mos ſibi cuique rapiendi tyrannidem exortus ſit, everſa n. Jam hos, Eumenem Attalumq; fratres, à quàm exiguis rebus, propè ut puderet regii nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum hujus ætatis, nullâ re magis quàm fraternâ unanimitate regnum æquaſſe. Ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut viſa aut audita habebam. T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt. P. & L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt patris patruique eorum, quorum perpetuam vitæ concordiam mors quoque miſcuit. Neque vos illorum ſcelus, ſimiliſque ſceleri eventus deterrere à vecordi diſcordia potuit; neque horum bona mens, bona fortuna ad ſanitatem flectere vivo & ſpirante me: hæreditatem meam ambo, & ſpe & cupiditate improba petitis: eò uſq; me vivere vultis, donec alterius veſtrûm ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum, meâ morte faciam: nec patrem poteſtis pati: nihil chari, nihil ſancti nominis noſtis, cujus vice regni unius inſatiabilis amor ſucceſſit.

Lacedæmonii reges bini.

Agite, conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi, dicite palam, quicquid aut veri poteſtis, aut comminiſci libet: reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac, ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium grave, & plenum commiſerationis. Prævиſus antea à patre fratrum morbus, & adhibita remedia, quæ propter vim mali parum valuerunt: hinc illæ lacrymæ.

II. Ex una parte, funeſta diſcordiarum exempla; ex altera fructus concordiæ propoſitus: ſed nihil contra vim ambitionis potuere. Conjunctionis exempla ſumpta à Lacedæmoniis. Quippe Lacedæmone bini Reges diu regnarunt, cùm ſcilicet luxus aberat, & pecuniæ. Fuit inſignis moderatio in Eumene & Attalo regibus, in Quintiis, Scipionibus, quorum meminerunt Valerius, Plutarch. Cicero. Eumenes rex fratribus perpetuò dicere ſolebat. Si ut rege me utemini, ego vobis ut fratribus utar: ſin autem ut fratre, ego vobis ut rege. Sanct. Max. ſerm. de magiſtratu.

III. Erumpit acerba exulcerati patris inter filiorum diſcordias conqueſtio.

PERSEI ACCUSATORIS actio, in Demetrium fratrem, parricidii reum.

Status duo complectitur; crimen parricidii & amicitiam cum Romanis. Inventio argumentorum tota pene eſt ab adjunctis. Diſpoſitio graviora expedit initio. Character eſt valde probabilis, artificioſiſſima oratio.

Ape-

APerienda nimirum nocte janua fuit, & armati comessatores accipiendi, præbendumque ferro jugulum, *quando non creditur nisi perpetratum facinus.* Eadem petitus insidiis audio, quæ latro atque insidiator. Non nequicquam isti unum Demetrium filium te habere: me subditum, & pellice genitum appellant. Nam si gradum, si charitatem filii apud te haberem: non in me quærentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset, sævires. Nec adeò tibi vilis vita esset nostra, ut nec præterito periculo meo movereris, neque futuro, si insidiantibus sit impunè. Itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos, ut à me cœptum scelus in me finem habeat, *nec per meum latus tu petaris.*

Querimonia gravis.

Sin autem, quod circumventis in solitudine natura ipsa subjicit, ut hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoque ferrum in me strictum cernenti, vocem mittere liceat, per te patriumque nomen: quod utri nostrûm sanctiùs sit, jam pridem sentis: ita me audias precor, tamquam si voce & comploratione nocturnâ excitus, mihi quiritanti intervenisses; Demetrium cum armatis nocte intempestâ in vestibulo meo deprehendisses. Quod tum vociferarer in re præsenti pavidus, hoc nunc postero die queror: Frater, non comessantium in vicem jamdiu vivimus inter nos, regnare utique vis: huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium jus, obstat vetustus Macedoniæ mos, obstat verò etiam Patris judicium. *Huc transcendere nisi per meum sanguinem non potes.* Omnia moliris, & tentas: adhuc, seu cura mea, seu fortuna restitit parricidio tuo: hesterna die *in lustratione, & decursu, & simulachro ludicra pugna*, funestum prope prælium fecisti: nec me à morte aliud vindicavit, quàm quod me ac meos vinci passus sum: ab hostili prælio, tamquam fraterno lusu, pertrahere me ad cœnam voluisti. Credisne, Pater, inter inermes convivas me cœnaturum fuisse, ad quem armati comessatum venerunt? Credis nihil à gladiis nocte periculi fuisse, quem sudibus te inspectante propè occiderunt? quid hoc noctis, quid ut inimicus ad iratum? quid cum ferro succinctis juvenibus venis? convivam me tibi committere ausus non sum, commessatorem te cum armatis venientem recipiam? *Si aperta janua fuisset, funus meum parares hoc tempore, Pater, quo querentem audis.* Nihil ago tamquam accusator criminosè, nec dubia argumentis colligendo, ego: quid enim, negat se eum multitudine venisse ad januam meam? aut ferro succinctos secum fuisse? quos nominavero, accerse: possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt: non tamen audebunt negare. Si deprehensos intra limen meum eum ferro. Si ad te deducerem, rem pro manifesto haberes, fatentes pro deprehensis habe. *Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas cogita*: sed ne sint cæcæ, Pater, execrationes tuæ, discerne: dispice insidiatorem, & petitum insidiis: noxium huic esse caput, qui occisurus fratrem fuit: *habeat etiam iratos paternos Deos*: qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in Patris misericordia, & justitia habeat. Quò enim aliò confugiam? cui non solemne, lustrare exercitus, cui non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? si iero ad fratrem invitatus, moriendum est: si recepero intra januam comessatum fratrem, moriendum est: nec eundo, nec manendo insidias evito. Quò me conferam? *nihil præter Deos, Pater, & te, colui.* Non Romanos habeo, ad quos confugiam. Pe-

Ambitio crudelis.

Ambitio detestanda.

Dii paterni.

Pietas.

SSsss risse

risse expetunt, quia tuis injuriis doleo: quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram, indignor: nec me nec te incolumi Macedoniam suam futuram sperant: sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit, *aut nec ea quidem expectata fuerit*, regem regnumque Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniam sibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus satis præsidii est: vidisti hesternâ die impetum in me militum; quid illis defuit, nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, convivæ fratris, noctu assumpserunt. Quid de magna parte Principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis & fortunæ posuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos potest? Neque herculè istum mihi tantùm, fratri majori, sed prope est ut tibi quoque ipsi Regi & Patri præferant: iste enim est, cujus beneficio pœnam tibi senatus remisit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam & obnoxiam adolescentiæ suæ esse, æquum censet; pro isto Romani stant: pro isto omnes urbes tuo imperio liberatæ: pro isto Macedones, qui pace Romanâ gaudent. Mihi præter te, Pater, quid usquam aut spei aut præsidii est? quò spectare illas literas ad te nunc missas T. Quintii credis? Quibus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quod Demetrium Romam miseris: & hortatur ut iterùm, & cum pluribus legatis & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius, qui nunc est author omnium rerum isti, & magister, eum sibi, te abdicto patre, in locum tuum substituit; illic ante omnia clandestina concepta sunt consilia: quæruntur adjutores consiliis, quum te, plures, & principes Macedonum cum isto mittere jubet: qui hinc integri & sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes: imbuti, & illinc infecti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius iis unus *omnia est*: eum jam Regem vivo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim, non ab aliis solùm, sed etiam à te, Pater cupiditatis regni crimen; ego verò, si in medio ponitur, non agnosco: quem enim suo loco moveo, ut ipse in ejus locum succedam? Unus ante me Pater est, & ut diu sit, Deos rogo: superstes ei ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit. Hæreditatem regni, si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem sceleratè cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, juris gentium. Obstat frater major, ad quem jure, voluntate etiam Patris, regnum pertinet. Tollatur nunc primus in regnum, fraternâ cæde fit potior: Pater senex, & filio solus orbatus magis timebit ne irascatur, quàm ut filii ulcisci necem patiatur; Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ, Pater, sed non inanes sunt: ita enim res se habet; periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos qui ad me interficiendum, ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium callidum, quasi ex flagrantis adhuc delicti commotione erumpat, non domi sit comparatum: deinde artificiosa conquestio, flebilis, subdola, ad motum excitandum aptissima. Quiritatus autem, propriè questus & comploratio eorum qui populum Romanum invocabant, translatum est in ore Macedonis. Quiritatus.

II. *Seriò delabitur ad causam. Primum crimen & radix omnium objicitur Demetrio.*

trix, dominandi libido. Fortuna autem, per quam se servatum hic Perseus dicit, est ipse Genius δαίμων μυσταγωγὸς βίου, ut dicitur à Menandro.

Genius.

III. *Parricidii crimen intentatum, colligitur ex effectu & adjunctis, ac primùm ex recenti lustratione, quæ imago justæ pugnæ fuit (Lustrale certamen à Tacito vocatur. Annal. l. xvj.) Hanc (inquit Perseus) dum obiret Demetrius, pene ludo junxit parricidium.*

Lustratio.

IV. *Probabilis fit oratio ex circumstantiis aptissimè enucleatis: Hinc acris & nervosa pugnacitas.*

V. *Post rem probatam per Aporiam adhibetur motus non vi accersitus, sed leniter è suo fonte derivatus: Dii autem paterni, quorum hic meminit, sunt Penates, de quibus Clemens Alexandrinus περὶ καβείρων. & Schol. Apollon. & Arnob. adversus gentes l. 1. & l. 3.*

Dii Paterni, Penates.

VI. *Gradum facturus ad aliud crimen, callidè nomen & benevolentiam Patris usurpat, deinde summâ dexteritate innectit criminationem de amicitia cum Romanis, & spe invadendi regni; Philippus autem mulctatus fuerat aliquâ parte imperii à Romanis, & nondum concoctus dolor. Sciebat Perseus qua parte jam exulceratus suspicacis Parentis animus esset feriendus.*

VII. *Hac igitur januâ, quam sibi patere, faciliùs existimabat, irrepit, graviter exagitat Demetrium, ob amicitiam Romanorum, apud quos legatus fuerat. Hinc dira æmulatio seni instillatur: ita autem in responsis Senatus ferebatur, ἐξ ὧν οἱ Ῥωμαῖοι πᾶσαν τὴν ἐξ αὐτῶν χάριν, καὶ πίστιν εἰς τὸν Δημήτριον ἀπηρείδοντο. Polybius.*

Demetrius carnis Romanis.

VIII. *Firmatur conjectura ex T. Quintii literis ad Demetrium, & callidissimè in odium Patris adducitur miser adolescens: efficaci autem oratione dixit,* Demetrius iis omnia est. *Sic Græcè dicunt τὰ πάντα, quod & Latinè extulit Arbiter in satyrico:* Quare in cœlum abit, & Trimalcionis Tapanta est.

Tapanta.

IX. *In peroratione prætenditur simulata moderatio pessimi consilii artifex; sitit fraternum cruorem ista rabies, sed variis malitiæ suæ integumentis evoluta.*

DEMETRII, PARRICIDII REI, DEFENSIO.

Relegit duo crimina objecta, & confutat penè ab iisdem locis. maximè autem conatur repugnantibus implicare adversarium: quod argumentum ad confutationem potentissimum esse solet. Dictio nobilis est, miserationes valde graves & opportunæ.

Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia, Pater, præoccupavit accusator, simulatisque lacrymis in alterius perniciem, veras meas lacrymas suspectas tibi fecit: quum ipse, ex quo ab Roma redii, per occulta cum suis colloquia, dies noctesque insidietur ultrò mihi: nunc non insidiatoris modo, sed latronis manifesti & percussoris speciem induit. Periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per eandem te maturet perniciem: perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem spei quicquam reliqui habeam: Circumventū, solum, inopem, invidia gratiæ externæ, quæ obest potiùs, quàm prodest, onerat. Jam illud quàm accusatoriè quod noctis hujus crimen miscuit cum cætera insectatione vitæ meæ; ut & hoc, quod jam quale sit, scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret, & illam vanam criminatioem spei, voluntatis, consiliorum meorum, nocturno hoc ficto & composito argumento, fulciret: simul & illud quæsivit, ut repentina minimèque præparata accusatio

videretur; quippe ex noctis hujus metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego Patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis Patris inieram consilia, non expectatam fabulam esse noctis hujus; sed proditionis meæ antè me accusatum; si illa criminosa ac vana accusatio erat, invidiamque tuam adversus me magis quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam, aut prætermitti, aut in aliud tempus differri; ut perspiceretur, utrùm ego tibi, an tu mihi novo quidem & singulari genere odii insidias fecisses. Ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero; separabo ea quæ tu confudisti, & noctis hujus insidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi sui consilium me inisse videri vult, ut scilicet, majore fratre sublato; cujus jure gentium, more Macedonum, tuo etiam (ut ait) judicio regnum futurum est; ego minor in ejus quem occidissem, succederem locum. Quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atque eorum fiducia in spem regni me venisse? Nam &, si in Romanis tantum momenti esse credebam, ut quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam; quid opus paricidio fuit? an ut cruentum fraterna cæde diadema gererem? ut illis ipsis apud quos aut vera aut certè simulata probitate partam gratiam habeo (si quam fortè habeo) execrabilis & invisus essem? Nisi T. Quintium credis, cujus virtute & consiliis me nunc arguis regi, quum & ipse tali pietate vivat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuisse authorem. Idem non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum judicia, ac pene omnium Deorum hominumque consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit: Idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem ultimam confugisse me insimulat. Vis hanc formulam cognitionis esse, ut uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris judicetur cepisse? exequamur tamen quocumque modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in unum diem contulit. Volui interdiu eum, post lustrationem quum concurrimus & quidem (si Diis placet) lustrationum die occidere: volui, quum ad cœnam invitavi, veneno scilicet tollere: volui, quum commessatum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, vides: lusus, convivii, commessationis: quis dies, qualis? quo lustratus exercitus, quo inter divisam victimam, prælatis omnium qui unquam fuere Macedoniæ regum armis, reges duo solito more tua tegentes latera, Pater, prævecti sumus, & secutum est Macedonum agmen? Hoc ego, etiam si quid antè admisissem piaculo dignum, lustratus & expiatus fuero, tum quum maximè in hostiam, itineri nostro circumdatam, intuens, parricidium, venena, gladios in commessatione præparatos volutabam in animo; ut quibus aliis deinde sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confudit. Nam si veneno te inter cœnam tollere volui, quid minùs aptum fuit, quam pertinaci certamine & concursu iratum te efficere, ut meritò, sicut fecisti, invitatus ad cœnam abnueres? quum autem iratus negasses, utrum ut placarem te, danda opera fuit, ut aliam quærerem occasionem, quoniam semel venenum paraveram? an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, & quidem eo die per spe-

ciem

ciem commessationis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœnam evitasse meam, non ab eodem metu comessationem quoque evitaturum existimabam? non est res, qua erubescam Pater, si die festo inter æquales largiore vino sum usus; tu quoque velim inquiras, quâ lætitiâ, quo lusu apud me celebratum hesternum convivium sit, illic etiam pravo forsitâ odio provehente, quod injuvenili armorum certamine, pars nostra non inferior fuerat; miseria hæc & metus crapulam facile excusserunt: quod si non intervenissent, insidiatores somno sopiti jaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus erã; non temperassem vino in unum diem? non milites meos abstinuissem? Et, ne ego me solum nimia simplicitate tuear, ipse quoque minimè malus, ac suspicax frater, nihil aliud scio inquit, neque arguo, nisi quòd cum ferro comessatum venerunt. Si quæram, unde idipsum scias, necesse erit aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam, aut illos ita apertè sumpsisse ferrum, ut omnes viderent: & ne quid ipse aut priùs inquisisse, aut nunc criminosè argumentari videretur, te querere ex iis quos nominasset, jubebat, an ferrum habuissent: ut tanquam in re dubia, quum id quæsisses quod ipsi fatentur, pro convictis haberentur; quin tu illud quæri jubes, num tui occidendi causa ferrum sumpserint, num me auctore, & sciente. Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur, & palam est, & sui se tuendi causa sumpsisse dicunt. Rectè, an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem reddent: meam causam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miscueris, aut explica utrùm apertè an clam te adgressuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus; cur nemo, præter eos qui

Vini temperantia ferrum opus aggressuris

tuum speculatorem pulsarunt? Si clam, quis ordo consilii fuit? convivio soluto, cùm comessator ego discessissem, quatuor substitissent, ut sopitum te aggrederentur, quomodo fefellissent, ut & alieni, & mei, & maximè suspecti, quia paulò ante in rixa fuerant: quomodo autem trucidato te ipsi evasuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? quin tu om issâ istâ nocturnâ fabulâ, ad id quod doles, quod invidiam urit, reverteris? cur usquam regni tui mentio fuit, Demetri, cur dignior patris fortunæ successor quibusdam videris, quam ego, quum spem meam, quæ si tu non esses, certa erat, dubiam & solicitam facis? Hæc sentit Perseus; etsi non dicit hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & suspicionibus replent. Ego autem, Pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec ambigere unquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me majori cedere vis: sic illud nec debui facere, nec debeo, ut indignus omnibus videar. Id enim vitiis meis, non cedendo cui jus fasque est, non molestia consequar. Romanos objicis mihi, & ea quæ gloriæ esse debent, in crimen vertis. Ego nec obses Romanis, ut traderer, nec ut legatus Romam mitterer, à te petii: missus, ire non recusavi: utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem: itaque mihi cum Romanis amicitiæ causa fuisti, Pater: quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse cœperit: qui obses, qui legatus pro patre, non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie ut prosit mihi Romanorum gratia, postulo: nec obsit, tantum deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reservetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus,

Demetrii honesta & fut ... oratio.

tus missus sum: neutra res mihi nec gloriæ nec crimini sit. Ego si quid sceleratè in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam: Si innocens sum, ne invidia conflagrem, quum crimine non possum, deprecor. Non hodie me primùm frater accusat, sed hodie primùm apertè, nullo meo in se merito. Si mihi Pater succenseret, te majorem fratem pro minore deprecari oportebat: te adolescentiæ, te errori veniam impetrare: In eo, ubi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. E convivio, & comessatione propè semisomnis, raptus sum ad causam parricidii dicendam: sine advocatis, sine patronis, ipse pro me dicere cogor: si pro alio dicendum esset, tempus ad meditandum & ad componendam orationem sumpsissem, quum quid aliud, quàm ingenii famam periclitarer, ignarus quid accersitus essem, te iratum, te jubentem dicere causam, fratrē accusantem audivi. Ille diu ante præparata, meditata in me oratione est usus, ego id tantùm temporis, quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur, habui: utrùm illo momento horæ accusatorem audirem, an defensionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo, vix quid objiceretur intelligere potui: nedum satis sciam quomodo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi Patrem judicem haberem? apud quem, etiamsi à fratre charitate vincor, misericordia certè, reus vinci non debeo. Ego enim, ut me mihi, tibique serves, precor: ille ut me in securitatem suam occidas, postulat; quid eum quum regnum ei tradideris, facturum credis in me esse, qui jam nunc sanguine meo, sibi indulgeri æquum censet?

Querimonia Demetrii gravis.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium aptissimum, & ex tempore natum, in quo versutias accusatoris detegit, & exulceratum patrem prudenter mitigat.

II. Dolum malum hujus criminationis arguit dilemmate; si enim antea proditor Demetrius, cur tantum scelus in patrem & regnum tacebatur? Si primum, quorsum illa vetus criminatio?

III. Confutatio in qua artificiosè & subtiliter adversarium urget à repugnantibus, incredibile esse palam faciens, eum qui amicitia Romanorum tantum posset ad submovendum fratrem ad ultimum parricidii scelus animum convertisse. Accedit Titi Quintii persona gravitas, cujus mores sunt ab istis sceleribus alieni.

IV. Urget maximè repugnantia adversarii argumenta. Nam cùm Deorum & hominum consensum collegeris penes Demetriū, incredibile est eundem parricidio voluisse, quod illi tanta favoris lenitate obtigerat.

V. Diluit suspicionem parricidii ab adjunctis temporum, & locorum; non satis tamen firma videntur argumenta. Quod autem hic ait de lustratione per victimam; *Cruentum habes hujus lustrationis ritum apud Herodot. lib. 6.* ubi Xerxes Pythio Lydo, quinque filiorum patri unius vacationem à militia postulanti, quem vellet eligere permisit: Deinde, quem, elegerat in duas partes distractum, ab utroque viæ latere posuit, & hac victima lustravit exercitum: *Non pecude, quod fieri solebat, sed humano cruore abusus.*

Xerxis crudelitas.

VI. Crimen diluit à securitate animi, & lætitia hujus diei, quæ in homicidis esse minimè poterat. Urbanam autem & candidam excusationem præmittit, maximè apud suam gentem, cui grata Regum vinolentia, *Tacit. Ann. 9.*

Porrò magna consilia vinolentos non admittunt. Quippe anima sicca sapientissima, *& in ebrietate, ut ait Clemens Alexandrinus,* κυβερνητης ὁ νοῦς ἀνθρώπινος περιφέρεται, τῷ κλύδωνι ὑπερεχεύσης τῆς μέθης, ἐνθαλαττεύων τε ἰλίγγῳ. Gubernatrix humana

Vinolentos non admittunt magna consilia,

mana mens abripitur, quasi fluctu se ebrietate superfundente, & mari immersa caligat.

VII. Confutat quod objectum fuit de armatis, acri & veloci oratione; cujus tamen argumenta non sunt Gordii nodi.

VIII. Transit à criminatione parricidii ad causam fraterni in se odii, quam per captam sermocinationem praeclarè insinuat. Invidebat quippe Perseus Demetrio singulares animi & corporis dotes, quibus dignior habebatur regno. Hoc de ipso Demetrio testatur Polybius, legatione, lib. περσεὺς, *inquit,* πολὺ τ' ἀδελφοῦ περὶ τἄλλα πάντα καθυστερῶν καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ κατασκευῇ. *Inde autem conflatam, fratris invidiam prudenti honesta sublimi oratione diluit.*

IX. Delabitur ad amicitiam Romanorum. In quo adversarii criminationes magnificè confutat, eo orationis charactere usus, quam λαμπρότητα *Graeci Rhetores appellant.*

X. Peroratione suavis, & artificiosa in qua animadvertes postulationes aequas, & civiles, motus commiserationis lenes simul & graves, ex causa iniquitate, & angustiis, in quas miser adolescens conjectus est, excitatos: Tum aptam Patris delinitionem, quae non ex inclinato in dolorem aut assentationem animo, sed ex vera generositate oritur.

CRATERI ORATIO DE Philotae supplicio.

Ex Curtio.

Haec est valde artificiosa, simplex verbis, magna sensibus, & in occultanda invidia, qua ardebat adversus Philotam, callidissima.

Venia & misericordia quanti facienda.

Utinam in principio quoque hujus rei nobiscum deliberasses: Suasissemus, si Philotae velles ignoscere, paterere potiùs ignorare eum, quantum deberet tibi, quàm usque ad mortis metum adductum cogeres potiùs de periculo suo quàm de tuo beneficio cogitare. Ille enim semper insidiari tibi poterit, tu non semper Philotae poteris ignoscere. Nec est quod existimes eum, qui tantum facinus ausus est, venia posse mutari. *Scit eos, qui misericordiam consumpserunt, amplius sperare non posse.* At ego, etiam si ipse vel poenitentia, vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem ejus Parmenionem tanti ducem exercitus, & inveterata apud milites tuos authoritate, haud multum infra magnitudinis tuae fastigium positum, scio non aequo animo salutem filii sui debiturum tibi. *Quaedam beneficia odimus; meruisse mortem confiteri pudet. Superest ut malit videri, injuriam accepisse, quam vitam.* Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum; satis hostium superest, ad quos persequendos ituri sumus. *Latus à domesticis hostibus muni.* Hos si submoveas, nihil metuo ab externo.

OECONOMIA Orationis.

I. Primò statuit misericordiam nullam esse, ubi flagitiorum deformitas praevalet, ut ait Cornel. Tacit. Annal. 11.

Misericordia nulla est ubi flagitiorum deformitas praevalet.

II. Deinde, si quis locus esset misericordiae, tamen reo tam nobilis nunquam fidendum esset, qui hoc ipsum beneficium, quasi suae ignominiae monumentum odisset.

ORATIO PHILOTAE ad Milites.

ARGUMENTUM.

Post Regi orationes habitas quibus falsò accusabatur Philotas, jam supremo supplicio afficiendus, hic se purgare conatur, sed frustrà; nam praejudicium Alexandri immutari non poterat, & postea etiam per quaestiones & tormenta coactus pluraveris dicebat. Verum hac oratione ad milites adstantes, utitur quam excessisset Alexander è con-

minimè. Ita, quod solum judicio fidem fecit, id me cùm à Ceballino interpellatus sum, movere non poterat. At hercule, si conscius Dymno tanti sceleris fuissem, biduo illo proditos esse nos, dissimulare non debui. Ceballinus ipse tolli de medio nullo negotio potuit. Deinde post delatum indicium, quid operiturus eram? Cubiculum Regis solus intravi, ferro quidem cinctus. Cur distuli facinus? At sine Dymno non sum ausus? Ille igitur princeps conjurationis fuit. Sub illius umbra Philotas latebam, qui regnum Macedonum affecto. Ecquis è vobis corruptus est donis? quem ducem, quem præfectum impensiùs colui? Mihi quidem objicitur, quod societatem patrii sermonis asperner, quod Macedonum mores fastidiam: Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Jampridem nativus ille sermo commercio aliarum gentium exolevit: tam victoribus quàm victis peregrina lingua discenda est. Non mehercule ista me magis lædunt quàm quod Amyntas Perdicæ filius insidiatus est Regi, cum quo, quod amicitia fuerit mihi, non recuso defendere, si fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu positum, etiam venerari necesse erat, *utrum quæso, quod non divinavi, reus sum*? an impiorum amicis insontibus quoque moriendum est? Quod si æquum est, cur tamdiu vivo? si injustum, cur nunc demum occidor? At enim scripsi, *misereri me eorum quibus vivendum esset sub eo, qui se Jovis filium crederet*. Fides amicitiæ veri consilii periculosa libertas me decepistis: vos, quæ sentiebam, ne reticerem, impulistis; scripsisse me hoc fateor Regi, non de Rege: non enim faciebam invidiam, sed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Jovis stirpem tacitus agnosceret, quàm qui prædicatione jactaret. Sed quoniam oraculi fides certa est, sit Deus causæ meæ testis. Retinete me in vinculis, dum consulitur Hammon in arcanum & occultum scelus. Interim, qui Regem nostrum dignatus est filium, neminem eorum, qui stirpi suæ insidiati sunt, latere patietur: si certiora oraculis creditis esse tormenta, ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amisi: Patrem, nec ostendere possum, nec invocare audeo; quum & ipse tanti criminis reus sit. Parum est enim, tot modò liberorum parentem in unico filio acquiescentem, eo quoque orbari, *ne ipse in rogum meum imponitur*. Ergò charissime pater, & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego senectutē tuam extinguo: quid enim me procreabas infelicem adversantibus Diis? an ut hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adolescentia mea miserior sit, an senectus tua; ego in ipso robore ætatis eripior: tibi carnifex spiritum adimet, *quem si fortuna expectare voluisset, natura poscebat*. Admonuit me patris mei mentio, quàm timidè & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cùm audisset, venenum à Philippo medico, regi parari, deterrere eum voluit epistola scripta, quominus medicamentum biberet quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo? Num ullam authoritatem ejus litteræ habuerunt? Ego ipse, quoties quæ audieram detuli, cum ludibrio credulitatis repulsus sum? Sic, & cùm indicamus, invisi, & cùm tacemus, suspecti sumus: quid facere nos oportet?

Amyntæ insidiæ.

Apostrophe plena affectibus.

OECONOMIA

Orationis.

I. *Exordium plenum commiserationis, & justæ querimoniæ, cadit in illud Publii Syri*, Et deest, & superat miseris cogitatio.

II. Confutatio à testibus, quod majoris in hac causa videtur esse roboris.

III. Restat ut cum nihil testes adversus Philotam dixerint, crimen unum sit silentii, quod Alexandri clementia jam remissum est. Hic appositè irrepit gravis miseratio, & conquestio, de Alexandri mente per Philotæ inimicos depravata. Quod autem nihil maleficii contraxerit, testatur sopor ille in quo deprehensus est. Similis ratio in oratione Demetrii apud Livium, & apud Cicer. pro Sexto Roscio.

IV. Suspicionem criminis conflatam ob silentium diluit, quòd delator esset persona contempta, quòd parum fidei habere videretur, & sæpe in hujusmodi denunciationibus irrisa ab Alexandro Philotæ credulitas. Quod si silentio tectum fuisset aliquod Philotæ scelus, poterat erumpere, cum omnis confitendi oblata esset occasio.

V. Repugnantia adversarii, qui Philotam Macedonas dedignari dixerat, cùm idem, regnum affectare deferret.

VI. De amicitia Amyntæ purgat se generosè, ab ipsius Alexandri præjudicio. Sic Marcus Terentius apud Tacitum, Ann. lib. 5. amicitiam quà illi cum Seiano, excusat. Non est nostrum æstimare, quem supra cæteros, & quibus de causis extollas: tibi summum rerum judicium Dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est.

Regibus Judicium rerum datum est.

VII. Transit ad literas de Alexandri apotheosi obliquè scriptas, in quibus liberè suam fatetur sententiam, assentationi contrariam, quod seram immortalitatem mallet Regi: Hæc purgatio plena generositatis est. Quòd autem hic habet de Hammone, & ejus templo, multa Diodorus Siculus biblioth. historic. l. 17. Salutavit Alexandrum, χαῖρε ὦ παῖ, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχε τὴν πρόσρησιν, in quibus rectè consentit in Q. Curtii narratione.

VIII. Peroratio cum permotione gravi. Similis est locus apud Andocidem: τίνα γὰρ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ; τὸν πατέρα; ἀλλά, &c. Succedit apostrophe ad Patrem Parmenionem absentem, in qua eximius affectus. Postremò novum argumentum à loco remoto subjungit. Hoc etsi extra ordinem, tamen commodè ultimo loco positum, ut minus apparata videatur oratio.

ORATIO IUDÆORUM AD Petronium Præsidem, ne Caligulæ statua templo inferretur, deprecantium.

Ex Philone, lib. de legat. ad Caium.

Ἄοπλοί ἐσμεν ὡς ὑμᾶς, *&c. quæ sic Latinè se habent.*

Inermes, ut vides, adsumus, ne quis nos dicat venire hostiliter. Manus autem pro armis à natura datas retro fleximus, otiosas præbemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus: uxores, & liberos, familiasque adduximus, supplices tibi, & per te Cajo advolvimur, domi relicto nemine, orantes ut aut omnes serveris, aut omnes internecione deleatis. Sumus, Petroni, & natura pacis cupidi, ad quam nos trahit cura liberorum alendorum ex nostris laboribus. Cajo imperium adepto primi ex tota Syria gratulati sumus: Vitellio, cujus successor es, tunc in nostra urbe degente, qui super hac re literas acceperat; & à nobis ad cæteras civitates fama lætos nuntios pertulit. Primum nostrum templum excepit pro imperio Caii victimas, ut primum, aut etiam solum privaretur religione patria. Decedimus privatis ædibus, & possessionibus, supellectilem ultro vobis in prædam offerimus, eo animo ut non putemus nos dare sed accipere. Unum pro his omnibus petimus, ne quid in templo novetur, utque servetur tale, quale à majoribus nobis est traditum. Id si non impetramus, necandos

Iudæi pacis & quietis authores.

Manus pro armis à natura data.

Iudæi quid fecerint in ritibus & religione servanda.

dos nos præbemus, ne videamus vivi; quod est morte gravius.

Audimus pedestres equestresque adversus nos parari copias, si dedicationem impediamus: *Nemo ita insaniet, ut servus se opponat domino, libenter jugulabitur. Cadant, mactent, frustatim concidant, sine certamine ac suo sanguine agant quicquid libet victoribus. Quid opus est exercitu? nos ipsi egregii sacerdotes immolabimus victimas*, adducemus ad templum mulieres, uxoricidæ: fratres sororesque, fratricidæ: pueros puellasque innocentem ætatem, puericidæ. Tragicis vocabulis utendum est in tragicis calamitatibus. Deinde in medio eorum stantes, *abluti cognato sanguine (nam talia lavacra ad inferos properantibus conveniunt)* admiscebimus, & proprium, nosmetipsos insuper jugulando. Morientium hoc mandatum erit ultimum: ne Deus quidem nos accuset, qui utriusque rationem habuerimus & Imperatori debitæ reverentiæ, & sacrarum legum custodiæ: Id fiet, si vitam haud vivendam contempserimus. Audivimus priscam fabulam è Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, ut hac visa homines confestim verterentur in saxos. Id quanquam fabulosum videatur, negari tamen non potest, simile quiddam magnos nec opinatos casus efficere. Putas, Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, non in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis? Extremum, Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum, non contendimus ne imperata facias, moram tantum petimus, & oramus supplices, ut nobis liceat legatos ad dominum mittere. Fortassis impetrabimus, ne religio cœlestis numinis, ne leges sanctissimæ aboleantur, neve ultimis etiam posthabeamur gentibus, quibus sui ritus manent incolumes; ne decreta ejus avi proavique temerentur, quæ nostros mores approbarunt, diligenterque confirmârunt; Forsan his auditis fiet mollior. *Non semper eadem sunt voluntates Principum*: iratorum verò evanescunt celerrimè. Petiti sumus calumniis, permitte adhibeamus remedium: durum est indicta causâ damnari: si nihil impetramus, quid vetat ne quæ nunc vult tunc faciat? ante missam legationem noli præcidere spem tot millium, non de lucro: sed de pietate contendentium: Imò, & de lucro: quod enim lucrum homini est sanctitate utilius?

Gorgonei capitis vis.

Iram sequitur misericordia.

Sanctitas lucrum est.

Hæc tum magna contentione magnoque desiderio dicta sunt ab honoratissimis singultientibus, & anhelis, lacrymis simul ac sudore diffluentibus, ut jam Petronio cæterisque miserationem moverent. Est enim mitis ingenio, & verbis factisque flexibilis.

OECONOMIA
Orationis.

I. Exordium plenum miserationis, & prudens ad avertendam suspicionem seditionis, ne forte Petronius existimaret, hanc popularem turbam, ad res novandas concitatam. In hac autem demissione longè magis ad inflectendos animos sunt idonei, quippe Canes sedentem non mordent.

Canes sedentem non mordent.

II. Argumentantur à suis obsequiis & morum lenitate; quod apud Præsidem erat efficacissimum. De hac autem gentis benevolentia, & fide erga Principes, honorifica testimonia collegit Iosephus lib. 2. advers. Appionem.

III. Tradunt omnia præter religionem, unam & maximam animorum opulentiam: deinde in ardentes & tragicos affectus erūpunt, quibus vel ferreum pectus emolliant. Græca tamen fabula de Gorgone, non multū facit ad gravitatē orationis, & olet stylum scho-

Digitized by Google

scholasticum, nisi velis eos apud Graculum hominem Græcis fabulis consultò usos fuisse.

IV. Prudènti admodum consilio moram petunt, quam urgent acriter honestis rationibus. In istis plerumque malo ruenti moram innectere, penitus amoliri est.

Subtexam hîc apologiam Hermenigildi, qui apud Patrem Levigildum, Gothorum Regem, causam dicit. Si quis rem pleniùs volet, legat si placet actionem oratoriam, à me de hoc argumento nuper editam.

HERMENIGILDI Apologia.

LEVIG. Age, licèt tibi causam dicere, dilue si potes eas scelerismaculas, quæ tibi à sole ipso in os illud tuum importunum regeruntur.

HERM. *Innocentiam meam, pater, declarare facile est*; innocentiæ patrocinium invenire difficile; Te unum ego in hac flamma invidiæ, qua me ictum & prope fumantem vides, habui, quem appellarem, quem obtestarer, cui fidem meam iniquissimis calumniis vexatam crederem. Nunc autem te peracerbum accusatorem, severum judicem, &, quod crudelius est, patrem iratum experior. Tu me penè ab hospitali mensa & regiis epulis extractum, ornamentis exui, vinciri, & hujus calamitosi carceris tenebris mandari jussisti: vereor ne si me innocentem iterum dixero, tuum judicium, quod semper gravissimum fuit, videar refellere, & dum innocentiæ meæ patrocinari studeo, paternam culpam accusem; quæ res mihi suppliciis omnibus acerbior semper visa est.

LEVIG. Videte orationis insidias.

HERM. Tacebo igitur (mi pater) si jubes, & silentio premam conscientiam.

LEVIG. Eloquere, pervicax, eloquere: reos inauditos damnare non soleo.

HERM. Loquar igitur (mi pater) quia jubes, non quòd cur oratione aut silentio sperem aliquid me effecturum: sed utcumque se res habuerit, *postremas sanguinis mei voces tuis auribus infundam*. Etenim si tantum hoc quicquid animæ reliquum, esse voluisti, à meis calumniatoribus expeteretur, darem cum silentio jugulum, & cruorem meum largissimè propinarem: nunc autem hoc agitur, ut demortui cineribus quiescere non liceat, sed iis æterna criminis nota per summum scelus adhæreseat: hoc si pater iniquum est, peto à te ut filii moribundi ultimos gemitus, æquis auribus excipias.

LEVIG. Age, tolle istam insidiosam orationem, dic de crimine.

HERM. Non est hoc novum crimen (mi pater) jam diu telam illam conjux tua *Gotsuintha*, nobis verò noverca, semper infestior quàm ejus dignitas postulabat, in me & fratrem meum molitur. Utinam (si liceret beatos manes sollicitare) parentis meæ demortuæ, tuæ verò augustæ conjugis animam ad hoc tribunal adducere fas esset, silerem ego, & ipsa loqueretur: diceret, ut impendente fatali necessitate, quæ nobis illam *maturam cœlo, sed terris utilem fœminam* eripuit, languentibus ut poterat brachiis me fratremque meum complexa, tibi *per genialem thorum, per castissimos amores, per intaminata connubii fœdera*, communem sobolem commendabat: Ea tunc eramus ætate (mi pater) quæ sensum doloris vix admittit. Sed tamen

Digitized by

men ubi tuos rorantes oculos, & te moribundæ corpori affusum, dextramque prehendentem vidimus, non tenuimus infantiles lacrymas, quas & tuus dolor, & matris inter has voces expirantis obitus excussit. Tu verò nos in hac recenti orbitate tuo gremio appressos fovebas, prohibebas flere; quod vix facere poteras; manentes lacrymulas tuis abstergebas digitis, de nobis *patrem præsidio, indulgentia matrem* pollicebaris.

LEVIG. Hæc nihil ad crimen attinent.

HERM. Veniam (mi pater) veniam statim. Crevit hæc tenella ætas in sinu tuo, & se per annorum curricula ad auream juventutem explicavit. Quis tibi tunc Hermenegildo tuo charior? quis suavior unquam fuit? Hermenigildo imperia mandabantur, per Hermenigildum bella gerebantur: ab Hermenigildo populorum fœdera sanciebantur, *Omnia tibi erat Hermenigildus.*

LEVIG. Alius tunc erat quàm nunc est Hermenigildus.

HERM. Placuit tunc Majestati tuæ, ut supra ætatem animum ad nuptias adjicerem. Quæsita est mihi conjux regia, Regis filia, Regis soror, Regis neptis: sed quæ regnorum omnium titulos, omnium imperiorum insignia sola virtute superavit. Heu virgo misera, quibus & quàm indignis tua indole funeribus eras reservata! Cum hac igitur novus conjux novis nuptiis copulatus, videbar omnium principum fortunatissimus, cui hæc cælestis forma obtigisset: Ego verò non tam flammas alebam cupiditatis, quas vix illa ætas ferre poterat, quàm admirationem divinæ virtutis: Hujus enim pietate, exemplo, doctrina, magisterio, fidem primùm recepi, factus illi *ex marito discipulus*; *ex conjuge, prope filius.*

LEVIG. Mali corvi malum ovum.

HERM. Tu interim, mi pater, in secundas nuptias convolasti. Inducta à te nobis noverca Goisuintha, Ariana mulier, potens, acerba, imperiosa: Continuò mutata omnia, sordent tibi amores pristini, novæ & subtiles flammæ se in senile pectus insinuant, liberi primi illius quondam sancti & fœlicis thori pignora, jam non sunt solatio sed tædio.

LEVIG. Scelerate, audes etiam coram hoc amplissimo senatu patris thoros incessere?

HERM. Vera dico, per unius mulieris furias nobis quiescere non licet, proscindimur calumniis, agitamur toto regno. Non somnus, non vigiliæ, non cibus insidiis vacuus. At crudelis fœmina, quæ patentiam tuam tentârat in minoribus, cœpit quoque in majoribus ludere. Uxorem meam (hei mihi quanto cum dolore recordari cogor) angit, stimulat, vexat, omnem efferati pectoris acerbitatem in hanc unam effundit. Iubet ut Christianam legem repudiet: tum virgo, eo se *genere natam respondit, ut mori posset, facere nefariè non posset:* hac voce (quâ quid gloriosius) irritata, tot regum sobolem incessit pugnis, proterit calcibus, contundit verberibus, ita ut multus è regio corpore sanguis exiret.

LEVIG. Quando hoc auditum?

HERM. Duram habes aurem (mi pater) ad hujusmodi crimina, sed tamen neque hac importuna & crudeli dementia contenta, imperat scelestum facinus: Pudicũ corpus vestibus nudari nudatũ sensim in lacum perfrigida tempestate mergi, donec illa fidem patriam ejeraret. Hac barbarie nihil unquam vidit sol indignius. Demittebant in lacum innocentissimam puellam carnifices, & paulatim quidem, ut acerbus esset singulis membris doloris sensus, funes, quibus ipsa tenebatur vincta, laxabant. Illa verò *nihil de carnificina querebatur, tantum dolebat nuditatem*

tatem, cumque moneretur ut se Arianam semel confiteretur, ad singulos cruciatus una vox excipiebatur, *Christiana sum, Christiana sum.*

Hanc nefariam crudelitatem, quam ferro & flammis prosequi justissimum erat, tolerantia vincere constituimus: secessi cum uxore in urbem quam tu ipse pater donaveras. Sed noverca, quasi ipsa gravem injuriam accepisset quod ferrum nostris corporibus non immersisset, tota urbe insanire, bacchari, furere, me quasi hostem patriæ, regni bustum, patris interfectorem petulantissimis convitiis necessere. Utinam, mi pater, credulitas tua furiosis ejus conatibus nimis uxoriè non esset ancillata: verùm in me jussu tuo toto exercitus pondere concurritur, atque in *unum caput terra & mari mundus armatur*. Dabis hic veniam, mi pater, si quod natura brutis animantibus suadet, ut se, ut conjugia, ut sobolem, contra vim tueantur, hoc facere tot furiis à noverca lacessitus, conatus sum. Arma sumpsi, non quibus te lacesserem, sed quibus me & regiam conjugem contra impotentissimam & crudelissimã mulierẽ tamdiu defenderẽ, donec tibi rem causamq; pleniùs liceret aperire.

LEVIG. Mentiris impostor.

HERM. *Testor hic delubra cœlitum, arasque, quas ego, cùm me inflammato animo prosequereris, postremas occupavi*: ubi vidi hoc agi, ut me jam fuga tueri non posset, posset autem gladius, si vellem quod lex naturæ jubet, exequi, statui me tuis pedibus insontem victimam potiùs advolvere, quàm in tanta causæ æquitate repugnare. Vidisti prostratum, jacentem erexisti; erectum complexus es. Quid est quod gloriosi illius operis lauream infuscavit, nisi illius dolus quæ cùm armis obruere non potuerit, per iniquissimum judicium tentat præcipitantem impellere? En crimen, en causam cur cilicio indutus, & iis vinctus catenis quas tu prædonibus reservabas, in tetro atque infami carcere moribundus jaceo.

LEVIG. Romanus non es.

HERM. At Christianus sum & Romanus; hoc enim postremum arguitur: habes in hac parte (mi pater) confitentẽ reum. Hoc nempe crimen est *ex quo reus gaudet, pallet judex, cœlum lætatur, terrentur dæmones, contremiscunt inferi, cujus accusatio votum est, & pœna, fœlicitas*. Cuperẽ equidem centies, si liceret, pro hac nominis gloria emori. Jam enim ad Dei laudes prædicandas unum os nimis angustum videtur; concide corpus, velle, lania, *tot ora videbuntur esse, quot erunt vulnera*; & per sanguinis rivos effusus spiritus, purpurata in cœlum via quamprimùm evolabit.

LEVIG. Furiose, nemo contemnit vitam, nisi qui desperatus vivit.

HERM. Pœnitet me Arianum vixisse, tunc (fateor) desperatus vixi.

LEVIG. Nunc autem fatuus & vecors vivis, degener.

HERM. Vivo, mi pater, in *cilicio splendidus, in vinculis liber, in carcere speciosus.*

LEVIG. Hic tuus splendor, tua libertas, tua species est, si me & uxorem meam convitiis arrodas.

HERM. Imo (pater,) te tanquam Regem, dominum, patrem, semper honoravi, timui, veneratus sum. Tuæ verò uxori bonam mentem, & nihil aliud sum precatus.

LEVIG. Satis habet mentis ad tuos conatus opprimendos.

HERM. Nimis fateor; & hoc dolendum est:

LEVIG. Secede, secede; de tuo capite deliberatur.

Agite, Patres sapientissimi, deliberate cui spei tam importunum animal reservemus.

PRINCEPS. I. Tanta est, ô Rex potentissime, ejus negotii moles, & tam lubrica materia, ut quantum prudentia, quæ diu-

diuturno rerum usu concaluit, confert ad dicendum fiduciæ, tantum rei novitas & magnitudo stuporis afferat. Nulla de capite vel hominis vilissimi præceps esse debet sententia. At verò cùm de Regis sobole, & de eo filio deliberetur, in quo tua declivis ætas & Gothorũ salus conquiescere videbatur, magni referre arbitror, ut quæ à te constituentur, tantò fiant consideratiùs, quantò periculum est in errore perniciosius. Duas, ut video, controversias accusatio complectitur, quarũ altera perduellionis, altera superstitionis. Et in prima quidem quæ mihi gravior visa est, atroces juvenis querimoniæ fuerunt, quibus omnem armorum invidiam in Goisuintham Novercam derivavit. Mihi quidem, ô Rex, de Augusta conjuge tua tam mirifica insedit opinio, ut nihil addi possit amplius. Sed tamen quantum veterum replicare temporum memoriam mens nostra potest, video per Novercas sæpe faces importatas, quibus florentissimæ arderent familiæ. Tui erit judicii liquidiùs videre, an Goisuinthæ Reginæ odia privignum ad hæc arma compulerunt: certè quod in te iniquo non fuerit animo, facit ut credam, reditus celeritas, & in hac postrema quæ tibi cum illo fuit, congressione fiducia. Habet hoc implicata scelere conscientia, ut omnia reformidet, tuta ipsa timeat, & si folium increpuerit, expavescat: nihil verò in hoc congressu vidi simile; exporrecta juvenis facies, lætus atque hilaris vultus, plenus in te animus fiduciæ, plenus amoris cernebatur, si modò in *oculis tanquam in accuratissimis naturæ speculis mentis simulacra delibamus.* Proinde considerandum est etiam atque etiam, an ea quæ circumfertur in literis atrocitas, se istis moribus illeverit. Quod verò ad superstitionẽ Romani nominis attinet; non est, ô Rex mirum, cum illi Christianam uxorem & Gallam conjunxeris, si hæc in virum cum ipsis cupiditatis facibus religionem transfuderit. Cæterùm nemo prudens gladiis & hastis numinum metum in hominum animis defigit; utriq; potiùs doctore opus est quàm carnifice. Quos tu nunc vides istius religionis calẽtes studiis inflammatos animo, ardore prope ignitos, ætas flectet, usus leniet, prudentia tua mitigabit.

LEVIGIL. Quid censes?

PRIN. II. Si ea esset, Rex optime, Hermenilgildi audacia, ut sui sceleris integumentis posset esse contenta, ego quidem & in hoc negotio cunctandum arbitrarer, & aliis suaderem, ut rem quàm accuratissimè perpenderent. Nunc autem cum in apertum teterrimũq; facinus eruperit, quantum illius vitæ additur, tantum tuæ, qua nihil in hoc orbe terrarum pretiosius, detractum puto. Non est is reus cujus non sit formidanda potentia; non est hoc crimen cui debeatur impunitas; non est hoc regnum quod tantum dedecus ferat, non est denique is judex qui se puerilibus lacrymis à justitiæ cursu detorqueri patiatur. Omnia, ut vides, jura divina & humana polluit, excîdit, funestavit: *Desertor patriæ, transfuga religionis, patris interfector, ne sibi quidem id reliqui fecit, ut sanabilem plagam infligeret*: Sed inaudita contumacia remedium tuæ clementiæ in suum vertit scelus. Arma in patrem sumpsit, nec regni sanctitas, nec ætatis veneranda canities, nec parentis nomen, nec vox ipsa naturæ furiosum juvenem ab infestis conatibus repressit: Tandiu stetit in acie, quandiu potuit, ubi se desertum à suis, invisum alienis, posteris execrandum vidit, irrepsit ad patrem, ut latrocinium in veneficium converteret. Nunc autem ne minùs audax ad perpetrandum facinus quàm ad defendendum impudens videatur, in novercam fœminam illustrissimam, & patris amores, sui furoris consilia derivat. *Inauditares est, miser crudelis*: qui

in vinculis audet caſtos patris thalamos inſectari, quid faciet in purpura? qui in his centonibus alit ſuperbiam, quid facturus eſt in Attalico? qui reus minatur in carcere, quid efficiet dominator in regno? Spretâ Gothorum religione in Romanorum ſuperſtitionem perfuga tranſvolavit, cum patris hoſtibus contulit conſilia, ipſis ſe adminiſtrum, ſocium, ſatellitem præbuit: Quærit pater, ut nefarium ſacramentum reſcindat, negat, perſiſtit in contumacia, & nos mollioribus ſententiis pergimus ejus audaciam alere, ut nobis in poſterum deliberandi facultas eripiatur, illi patrandi concedatur. Cenſeo, igitur, ô Rex, quod è re tua eſſe arbitror, ut ſi Hermenegildus in ſuperſtitione contumax eſſe pergat, paternæ ſeveritatis ſtimulos experiatur.

PRIN. I. Quid vim affers naturæ? ſine Patrem, Patrem eſſe.

PRIN. II. Sophron, Pater eſt Levigildus, Pater regni, non juvenis facinoroſi. Quaſi verò ignota ſit parentum in filios ſeveritas? Cartallum, audivimus, maximi animi juvenem, quod patris miſerias contempſiſſet, & ejus mœſta ac lugentia caſtra, circumfluentibus quietæ fœlicitatis inſignibus intraſſet, à patre, ut tum erat, veſtibus, auro & pictura fulgentibus, atque inſigni corona radiato capite, in altiſſimam crucem fuiſſe ſuffixum. Scimus Torquati juvenis victorem ſpiritum; quod patris injuſſu pugnaſſet & viciſſet, patris imperio exhauſtum, & domeſtica fortiſſimi imperatoris calamitate ſancitum decus publicæ diſciplinæ. Nos verò in iſtis ſceleribus jubes connivere!

Finis Libri decimi tertii.

THEORHETOR, SIVE DE SACRÆ ELOQUENTIÆ MAJESTATE.

LIBER XIV.

PRÆFATIO.

Devenimus tandem in ipsum sanctioris eloquentiæ veluti sacrarium: de qua cùm graves imprimis & sapientes viri copiosissimè disseruerint, faciam quod facere periti artifices solent, qui gemmarum elegantias perangusto concludunt annulo; Sic ego quæcumque ex istis sapientiæ oraculis depromere potui, brevi sermonis compendio subjiciam; daboque singularem operam, ut hic postremus robustioris jam facundiæ partus, non minùs gratiæ flore, quàm utilitatis fructu commendetur.

Atque imprimis mihi de dignitate cœlestis eloquentiæ nonnihil dicendum est, contra imperitorum hominum audaciam; qui cùm omnem dicendi præstantiam ventosa quadam loquacitate & inanissimis verborum pigmentis metiantur, sacros plerunque scriptores irridere solent procaciùs, quod istos orationis calamistros spreverint potiùs quàm ignorârint. Et nobis quidem id conatibus peropportunus se locus objecit; nam cùm in exedrâ disserendi causâ venissemus, Cæcilius, adolescens in ipsa studiorum incude positus, peregrinæ doctrinæ fastu tumens, & à Plauto, Plinio juniori, ipsoque Cornelio Tacito, quos ille tanquam sua numina venerabatur, adhuc recens, deplorare cœpit nostra tempora, quod nemo jam *palmas oratorias strenuè dentibus admorderet*, nemo ad superiora Heroum eloquentiæ tempora conaretur accedere: sed totus ille flos antiquæ facundiæ exustus atque repressus nostræ ætatis squallore, & veteris ubertatis siti prorsùs exaruisset. Tum addebat, in sacras conciones, quasi in pistrinum, præclara cogi ingenia: hic tanquam nobiles equos phaleris ephippiisq; exutos ad molas consenescere, & pro ornatu habere barbariem. Nam quæ potest esse ista sacra eloquentia? De doctrina scilicet Christiana? cujus argumentis nihil est humilius?

Eloquentia sacra carpitur à Cæcilio.

Eloquentia magna, tanquam flamma alitur.

Magnam eloquentiam, tanquam flammam materia ali, motibus excitari, urendo clarescere. At hîc videmus, eos, quorum indoles lætitior, & præculta suavitas, si modò materiæ splendorem nacta fuisset; ubi ad hujusmodi argumenta ex amœnis luxuriantis scholæ viretis, quasi in alium orbem venerint, repentè, aut rerum sterilitate torpentes exarescere, aut inquinata dictione, quasi resides aquas & plurimum luti secum trahere. Quod si vernantiùs ipsa se veteris fœcunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror & mœstitia necessariò confundit. Quale enim delectamentum est apud plebeias aures, & oscitantes muliercularum circulos, de tritis quibusdam bibliorum historiis longo & inerti verborum circuitu disserere, aut Christianæ religionis rudimenta tractare, aut à vasto quodam & agresti motu in vitia dicere tres tritas, & ad fastidientis stomachi nauseam, tam sæpe inculcatas? At verò in profana, quam appellatis, eloquentia, sive in umbratilibus spatiis libeat excurrere, sive forenses palmas attrectare; hîc audiuntur rerum complexiones maximarum, hîc sensus uberes, hîc sententiarum stimuli, hîc opulentissima doctrinæ supellex, hîc plausus & favor omnium.

Eloquentiæ forensis opulentia.

Hæc iste cum intemperantiùs effudisset, nesciebam, an magis deridere hominis deberem imperitiam, an indolere tam pueriliter in nugis lascivienti: Cum Theophrastus noster, vir, quo nec magnis disciplinis instructior, nec ad omnem rationem humanitatis commodior, cùm fastum hominis præclarâ oratione perstrinxisset, cœpit de majestate sacræ eloquentiæ, & ejus argumentis, copiosiùs disserere, ut à sacris oratoribus plerumque istas opes non tam nesciri, quod antea dicebamus, quàm contemni ostenderet. Perstringam summa totius dissertationis capita, & quidem paulò ornatiori stylo, quando hîc oratoris partes agimus.

Eloquentiæ sacræ excellentia.

Sic equidem existimo, sacram illam sanctorum virorum eloquentiam tantum humanæ præstare, quantum sol umbræ, flamma fumo, divina mortalibus antecellunt. Etenim quæcunque ad graviorem eloquentiam, sive excitandam sive innutriendam faciunt, fertilis quædam seges sapientiæ, gravissimarum rerum argumenta, Dei præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorum, suavis quædam prudentiæ œconomia, sermonis majestas, solidarum adminicula virtutum, theatra denique ipsa, & consessus, & gloriosissima laborum præmia, huic uni tam propensè favent omnia, ut meliori cœli rivo jure fœcundata videatur.

SACRÆ ELOQVENTIÆ

dignitas; ex materiæ nobilitate; ac primum, quam graves sint in ea de Deo sermones.

CAPUT I.

Placet igitur primùm, strictim & quasi per transennam videamus cœlestis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, ut suos oratores, vel infantissimos, per se faciat eloquētes. Occurrent hîc tibi non fabellæ nugæ, & non humanæ sapientiæ levissima quædam choragia, sed maximarum rerum lumina, Deus, Angeli, Christus θεάνθρωπος, rex ipse Angelorum, Christianæ religionis mysteria, Apostolorum triumphi, Martyrum laureæ, Virtutum decora, supplicia improborum, æternæ denique illius apex felicitatis.

Eloquentia sacræ effectus.

Eloq. sacræ materia.

At verò de Deo, qui sermones? non ii, quales in Platonis aut Stoicorum schola floruerunt, sed qui ex altissima fluunt sapientia, & ex ipsius æterni Parentis sinu derivantur. Deum ibi audies, mentem ab om-

Digitized by

omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commeantem, & singulis universi partibus, quasi accuratissimæ lyræ fidibus intentum, qui fluentium rerum canticum jucundissimâ varietate temperat ingenitus, immortalis perpetuus solus, *ipse sibi locus & mundus*, & maximus quidem mundus, sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, vitæ rationum; formarum, cui spirans omnis intelligensque natura, & habere & agere non desinit gratias.

Deus mundo, ut lyra intentus.

Tertull. lib. contra Praxeam cap. 5

Cernes deinde, ut graditur apud Prophetas insigni majestate, Cherubinis insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur. Sexcenta consequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum, copiosa luce circumfusæ radiant; sol tanti tamque stupendi numinis umbra potius, quàm effigies, ad ejus nomen expavescit, adamantinæ cœli portæ contremiscunt, intendunt se flammeæ nubes, & lucido quodam horrore totum hoc aëris spatium circumvestiunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt.

Sol umbra Dei.

Dei nomen quantum.

Hinc discedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfusi manes mortuorum Regem sentiunt. Hæc tibi magnificam numinis speciem inurent.

Cumque sit ejus natura maximè simplex, nec contineat in se quicquam admistum sui dispar, atque dissimile: habet tamen attributa varia, quæ sigillatim spectata, quantam dicendi & quam fertilem materiam suppeditant? Ecquando exhaurietur immensitas illa, qua longè aliter quam is qui cœlo & terris aquas præbet Oceanus, omnia suo ambitu præcingit, in universum diffusus, in se totus rediens, imò nunquam à se exiens, in se, & cunctis, semper totus, *implens cœlum & terram præsente potentiâ, non absente naturâ.*

Deus actus purus.

Dei attributa.

August. lib. 7. de Civit. Dei cap. 30.

Quando satis prædicabitur infinitas, mentis humanæ nodus? quà exeat, quò se condat nemo novit, imò nec exire ab alio, nec in aliud se condere certò novit; *hæc demum beata ignorantia est, quòd scimus ignorando:* ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾶν μηδὲ γινώσκειν.

S. Dionys. Areopag. epist. 5. ad Dorotheũ.

Quid illa æternitas, immensæ atque interminatæ vitæ tota simul & perfecta possessio, qualis est? Tempus certè quod perpetuas micantium siderum conversiones æquis passibus comitatur; fatetur se haud scire, quid sit, aut unde venerit, sed labi, fluere, nasci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno vicissim remeando versare, sibi uni incrementa damno esse, hanc verò intactam, illibatam, semper anum, semper formosam Virginem, quæ nec juventutis fonte, nec argenteis Canathi fluvii vorticibus indigeat, quibus detersa prioris ævi fuligine, novo gratiæ flore rubescat; Hinc illa perfecta, & stabilis, atque in eodem felicitatis vestigio consistens immutabilitas, quæ cùm omnia per hanc rerum humanarum vicissitudinem videat agi, volvi, revolvi, & quasi per eandem serram diversis motibus reciprocari, tota sibi hæret sine ullo sui aut dispendio, aut incremento.

Æternitas Dei.

Anni tui dies unus, & dies tuus non quotidie, sed hodie: quia hodiernus tuus non cedit crastino, neque enim succedit hesterno. Hodiernus tuus æternitas.

Augustin. 11 c. 13.

Quid dices de tantæ majestatis inexhausta bonitate, quæ cumulatissimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omniũ opulentissima, se toti naturæ, atque adeo huic nostræ mor-

talitati profundissimma quadam liberalitate profundit?

Providentia Dei

Quid de inexplicabili providentia, quâ clavum universi regit vigil, & insomnis, suo semper operi assiduus atque intentus? num tot oculis tibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ stellarum? num tot manibus regere, quot ejus potestatis insignia: num tot pedibus lustrare, quod præsentiæ sunt indicia?

Misericordia Dei.

Quid de singulari misericordia, qua hujusce vitæ sublevat miserias, imbecillitatem erigit, solatur viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex maternis uberibus conflatus, ita se misellorum infantium solitudini, atque orbitati, præsentem ubique & clementem Deum impertitur?

Scientia Dei.

Quid si ejus scientiam consideres, qua se, qui omnia à se orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium stellarum simulachra nominat, qua perpetuas dierum conversiones consignat, qua imbrium stillas percenset, qua arenas numerat, qua profundissimas scrutatur voragines, qua subit & explicat omnia; Num rectè istud occurret? *Ecquid improvisum est tibi, qui nosti omnia,* & *nulla natura est, quæ nosti eam?*

August. l. 7 confess. c. 4.

Quid si potentiam, qua cœlo imperat, qua terras sustinet, qua calcat inferos, qua sexcentos mundos condere, conditosque vel tenuissimo halitu difflare potest? Quid si alia innumera coneris investigare? quoties argumentorum oppressus magnitudine cogeris exclamare:

Mundos sexcentos potest condere Deus.

ô altitudinem divitiarum!

Trinitas Personarum in Deo.

Iam cùm ad illam lucidissimam sanctissimæ Triadis caliginem devenies, unum in trinis personis, si liceat, intuebere, Patrem rerum omnium Optimum Maximum, qui dum acerrimo præstantissimæ mentis oculo se intelligit, & quasi in flagrantissimi nitoris speculo suam ipsius faciem contemplatur, filium generat Κραδιαίων λόχευμα, viscerum ingentem partum, ut appellat Synesius, atque adeo imaginem non quidem sublestis & tenuibus impressam lineamentis, sed æterno divinitatis charactere signatam, Deum de Deo, & patri per omnia æqualem Deum: Ab utroque deinde spiratur illa sempiterna amoris flamma, cujus facibus quiquid est modò castissimæ dilectionis inardescit, Spiritus (inquam) centrum Patris & filii, Patri & filio ὁμοούσι☉: Nam tu quoties de iis cogitabis, toties in illum te Polycriti lacum putabis ingredi, in quem quò altius quis progreditur, eò magis ac magis per singula momenta succrescentibus aquis implicatur.

Spiritus Sanctus centrum Patris & filii.

Vertes igitur te ad fabricam universi, videbis ab ea majestate jacta terræ fundamenta, libratos colles, diffusas camporum immensitates, prætexta instar elegantissimorum monilium terris maria, tot insularum quasi ocellis & margaritis collucentia, ipsam spirabilem naturam terris intentam concipies, & qui suo complexu cingit omnia summum ætherem, in quo ratis, & in omni æternitate fixis legibus volvuntur purissimi stellarum cœtus: totam denique hanc rerum à summo numine locatam homini supellectilem quoties spectabis, toties magnificentissimo rerum spectaculo perfusus laudum materiam in silentii vertes argumentum.

IN

IN ANGELIS QUOQUE LOcupletem esse dicendi materiam.

CAPUT II.

D. Dionys. de his ordinibus agit c. 6. de hierarch. celest. D. Gregor. hom. 34.

ANgeli deinde magnæ illius mentis purissimæ quædam scintillæ, de sempiterni luminis facibus accensæ, tantus & in tot ordines divisus exercitus, quantam non dicam orationis, sed & admirationis materiam suggerunt? Noli tales tibi fingere, quales fortè apud Pictores & Poetas sæpe vidisti, pusiones formosulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfusus, crines in cervicē molliter effusi auro obryzo flavescunt, & lactei colli nitorem blandissimo favoniorum spiritu ventilari percurrunt: Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ, in cœlesti textrina concinnatæ, florida viriditate, qualis in pavonibus esse solet, irradiatæ aureo, croceo, puniceo, cœruleo denique colore miti admodum temperie variatæ tot referunt spectantibus pigmenta, quod in arcu cœlesti cum voluptate miramur. Tunica deinde byssina est, quàm subtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna vestit cum dignitate.

Angeli ex pictoribus descriptio.

Tales si Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expressi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura est, subtilis, ætherea, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes inficat, nullus corruptionis nævus aspergit, & ut summatim dicam, nostri pars melior animus est. Angelus nihil est præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus *quo sidera volant, & sacri torquentur axes*, sed excitatissimæ mentis vigor tantò expressiùs ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de ejus fonte propiùs respergitur, & uberiùs, Hinc ille omnium ornamentorum insignis quidem decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in conditorem suum gratissimæ voluntatis ingenuitate refundunt. Tu si de beatarum mentium incredibili celeritate cogitas, finge tibi navim per immensa patentis æquoris spatia remis velisque concitatissimè fluentem, finge telorum è balistis emissas grandines, finge reginam avium aquilam toto illo plumarum remigio instructam, contentissimo corporis nisu, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in prædas, finge istas, quæ à Poetis memorantur, alas fulminum, & iltuum, quando liberum est, animum, & illam animi pupillam mentem fulgure velocius per disiunctissima quæque tam brevi momento discurrentem; hanc si cum Angelorum celeritate contuleris, testudinem cum equo valentissimo comparabis. Quid dicam de illa præstantissimæ mentis intelligentia, cujus beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto & argilla ficti, tanto cum labore addiscimus, & ægrè ratiocinando colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis intervallo sagacissimè pervident, & impeditos quosque difficultatum nodos explicatissimè dissolvunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modò res in Deo, tanquam in politissimi candoris speculo, vegeti coloris flore vividiùs accensas, modò in se jam remissas, & quasi diluto vigore minus acres contemplantur? Quid de ipsius cognitionis felici quadam constantia, cujus munere contingit, ut eis non minus ab hac intelligentia cessare liceat, quam plantis, aut animalibus, ab actus vitalis perpetuo quodam ministerio? siquidem intellectio beatis mentibus pro vita est. Iam si gratiam spectes, quibus ab ipsis ortus primordiis mirificè sunt nobilitati, cum rerum molitor *Deus erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam*, vasa myr-

Angelus nihil præter animum.

Synesius hym. 1. 2.

δρέπεται κάλλος ἀρχαῖον.

Angelorū celeritas.

Philo Iudæus lib. 1. de opificio mundi. Νοῦς ἐν ψυχῇ, καθάπερ κόρη ἐν ὀφθαλμῷ.

Gratia Angelorum.

D. Augustinus l. 12. de civitate Dei c. 9.

myrrhea dices, aut crystallina ab ipso universitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenociniis; in quæ divinitatis rivi, tanta & tam inusitata donorum fragrantia depluerent. Denique si gloriam consideràbis, quæ gratiarum amplitudinem est consequuta, totos in Deum videbis amoris similitudine transfusos, atque absorptos, tum si hoc felicitatis domicilio fidos terrarum administros, nostræ salutis propugnatores, depulsores miseriarum, auspices felicitatis, duces, altores, pædagogos, & ut summatim dicam, amore germanos, servos obsequio, auctoritate patres.

Gloria Angelorum.

Officium Angelorũ.

INCARNATIONIS Christi Majestas.

CAPUT III.

VErum enimverò cùm multa sint in divinis istius plenissima majestatis, persona tamen Christi Domini, una est totius Christianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum seminarium, à quo multiplicium curricula sermonum explicantur, & in quam omnia longè latèque sparsa revolvuntur. Num verò quoties *incarnatum Deum* dicimus, toties purissimi Angelorum cœtus obstupescunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiscunt inferi? O profundissimam consiliorum caliginem! ô mysteriorum majestatem! jacebat humana natura in æterni squaloris sordibus, turpis, lacera, deformata, cruentis ipsis dœmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullius timor numinis, nulla inferorum suspicio, religionis sensus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus restincti, & quasi in ipso fomite præfocati: Ubique dœmonum simulachra, dæmonum aræ, dæmonum templa, & quod dicere perhorresco, in ipsis excisis atque funestatis Dei altaribus, dæmonum vexilla, trophæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuosissima facies partim fœdissimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum sentinæ defluxerant, partim etiam amphitheatri cujusdam ex scelerum colluvie, & humano cruore macerati, speciem præferebat. Plena omnia stupris, cædibus, inquinatissimis voluptatibus, immanitate belluarum. Quicquid avaritia in rapinis, luxuries in flagitiis, quicquid in nocturnis bacchationibus gula, quicquid in fastu supercilia, insanis honoribus arrogantia potuerat, hoc totum effûderat. Scalæ pene ipsæ jam in cœlo gigantum more admovebantur, ut beatorum excinderentur domicilia, cùm interim tetri, vecordes, & impii mortales impressa in propriorum liberûm cervices sica victimaria, misellorum infantium primo cruore, inferorum aras respergebant, & inter funestissimas epulas, nidoremque coctorum parvulorum, quos ipsi suo sanguine genitos, hujus lucis usurâ privârant, epulabantur.

Natura humanæ calamitas ante verbi incarnationem.

Theodoretus in serm. de legibus, habet multa de hoc tetro & deformi mundi statu ante Christũ. Omnia regna quid aliud esse poterant, nisi magna latrocinia, sublata justitia? vide August. l. 5. de civit. Dei c. 4.

Quid interea clementissimus parens Deus? non jaculatur fulmina, non frementi diluvio terras obruit, non exquisita tormentorum genera ad consceleratorum supplia machinatur, sed hanc init viam, ab ipsis Angelorum mentibus & cogitatione seclusam, ut humani corporis vestitus compagibus, propitius nimirùm & salutaris fulgor ad salutem hominum procurandam terris illabatur. Enimverò Dei præpotentis imago ab ipsis mundi cunabulis primis indita parentibus, sed tetræ postea fuliginis infuscata maculis, pristino nitori reddenda fuerat: quibus verò artis illecebris id factum oportuit? Deus se homini credo plenissimo divinitatis fulgore circumfusum repentè objicere debuerat? sed luto & tenebris oppressæ hominum

men-

mentes ne minimam quidem illius lucis scintillam, nisi per transennam videre ac sustinere poterant. Quid igitur summus ille rerum effector atque restaurator molitur? Quid comminiscitur? acres illos, & indomitos divinitatis radios lenissima veluti corporis nube restringit, & in hac primi primi parentis argilla non jam fugaces & obsoletos sui colores imprimit, quibus finem ætas esset allatura, sed seipsum hoc luteo nostræ mortalitatis ergastulo circumclusum terris exhibet, & ut à summo bono semper fugientem homulum semel assequeretur, ipse hominem induit: In quo mihi videtur aucupes industrios imitatus, qui ut aves suo ingenio vagas & timidas illiciant, confectis è versicolore plumarum apparatu tuniculis faciliùs venantur, & meliùs: Vel certè parentes, qui teneris infantulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinant in vasculo, &, ut maternorum uberum similitudine parvulos capiant, labrum poculi modica caruncula obductum pusionis oti supponunt; quod mihi videtur præstantissimus Doctor his verbis expressisse:

Dei in redemptione nostra adinventio.

Christus imitatus parentes filiorum matre orbatorum.

Sicut lac non transit nisi per carnem, ut parvulum pascat, qui panem edere non potest: Sic nisi sapientia Dei, quæ panis est Angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad verbi contemplandam divinitatem posset accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendi, ipsa lux mortalitatem subiit tenebrarum, & per similitudinem carnis peccati, participationem dedit luminis veri.

S. Prosper. ex Divo August. sentent. a 262.

Sed quod magis mireris, hoc corpusculo vestitus, nihil immutatus fuit Deus. *Homo quippe ad Deum accessit, Deus à se non recessit, nec hominem consumpsit, sed ita assumpsit, ut nec inferiorem naturam consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.* Quod ingeniosissima similitudine Sanctus Augustinus declaravit.

August. ep. 3. ad Volu. S. Leo ser. 1. de natali Christi.

Sicut cùm loquimur, ut id quod in animo gerimus, in audientis animum per aures carneas illabatur, fit sonus verbum quod corde gestamus, & locutio vocatur, nec tamen in eundem sonum cogitatio nostra convertitur, sed apud se manens integra, formam vocis qua se insinuet auribus, sine aliqua labe suæ mutationis assumit: Ita verbum Dei non commutatum, caro tamen factum est ut habitet in nobis.

August. lib. 1. de doctrina Christiana c. 13.

Meritò itaque, sanctissime Job, mirabaris, & quærebas, *Quis conclusit ostiis mare?* quis verò alius, nisi rerum omnium parens, qui in ipso mundi nascentis exordio tantam & tam latè diffusam aquarum molem, tanquam in utre circumclusit? nunc autem inexhaustum illud æternæ sapientiæ pelagus tam parvo Virginis utero circumscripsit? *Quis posuit nubem vestimentum ejus, & caligine quasi pannis infantia obvolvit?* quis? nisi, qui hac corporis nostri nubecula, his tam fragilibus, & prope nullis artubus Deum immensum delineavit? *Quem vectem* constituit, nisi stupendam illam unionem silentio potiùs venerandam, quàm verborum multitudine prædicandam? Verè Domine, hoc est *opus tuum*, opus (inquam) tuum, de quo Propheta dixerat, *consummationem & abbreviationem faciet Dominus in medio terræ.*

Job. 38. Epiphonema in Dei incarnatione.

Unio hypostatica vectis est.

Isa. 10.

NATIVITAS IPSA IN tanta rerum spoliatione atque humilitate, plena dignitatis.

CAPUT IV.

Cerne deinde quæ vitæ primordia, qui progressus, qui exitus fuere Deo, qui hanc operosissimam mundi totius molitionem in cunas hominis fuerat machinatus; non est inventus in diversorio

Digitized by Google

præsepis descriptio & domuncula. sorio ullus angulus qui *cæli depositum* exciperet. Primum sibi lectulum stravit in præsepi animalium, postremum in patibulo furciferorum. Cogita illam agrestem domunculam, desertam, semirutam, frigidæ tempestati ventorumq; flatibus undique perviam; quam tamen crebræ de cœlo faces magnâ dignitate circumvestiunt, *Ita hic sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de cœlo sæpius fulminata, ostendit quod Deo displiceat.* *Hieron. ad Marcell. ep. 18.* Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere non possit. Virgo scilicet inter palustres tugurioli cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex utero regem Angelorum.

B. Virginis elegantia. Proh sanctam fidem! Quæ puellæ species? hæccine diva est? an radius divinitatis? habitus quidem pauperculæ mulieris, sed vultus numinis. Quæ frontis majestas? quæ genarum modestia? quis fulgor oculorum? quæ vetustas oris? quot & quàm cœlestes gratiæ in ista facie renident?

Vide S. Fulgent. serm. 5 de Epiph. Hic verò tenellus, & lactens, qui Matris affusus pectori tam molliter appetit ubera, filiolus est Virginis, Deus humano corpusculo vestitus; gestatur quidem ut parvulus, sed adoratur ut Deus; parvulus in præsepi, immensus in cœlo; vilis in pannis, in stellis gloriosus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parvi ocelli solem illuminant, tam exigui pedes calcant inferos. Sed interim perflant venti, & in tenellos artus parvuli nulla clementia desæviunt, quando & ipse nostra causa voluit vitam à suppliciis auspicari. Heu sævos infantiæ labores! heu rerum omnium inopiam! heu tolerantiam filii, heu misericordiam Matris!

In Christi infantia labores exclamatio. Sed qui vitæ telam ab istis rerum asperitatibus orsus fuerat, eandem ærumnosis laboribus totam pertexuit. In ipsis adhuc maternis visceribus delitescens, profani imperatoris edicto domicilium mutare compellitur, ne ex patrii cœli affectione primum spiritum delibaret, viator nascitur, exul nascitur, nato subinde, & vix quadraginta dierum infantulo aliud exilium decernitur, intentatur tenero & adhuc exangui jugulo sævissimi regis mucro, parvulorum, quos hic crudelitatis turbo demessuit, pene cruore respersus, ex cultris victimariis ereptus, in ultimas barbaræ gentis oras fugit, sine lare, sine pignore, sine hospite, orbis terrarum exul, fermè à communi luce & spiritu seclusus. *Christus viator & exul nascitur.*

PERSONA CHRISTI PLENISSIMUM majestatis theatrum.

CAPUT V.

At quis vir? æterni Patris æternus filius, Angelorum deliciæ, beatorum lumen, Princeps pacis, humanæ salutis parens, assertor nostræ libertatis, mundi restitutor, in quo ne minimus quidem unguiculus fuit, qui non spiraret divinitatem. Siquidem frons majestate plena, quod illi cum cœlo perpetuum erat, loquebatur commercium. Ita gravis, ut terreret, ita amabilis, ut illiceret; terreret quidem improbos, humiles verò atque abjectos erigeret. Tanta autem inter has vitæ acerbitates serenitate renidebat, ut non dulciùs micarent stellæ, non sereniùs fulgeret lacteus circulus, non placidiùs spirarent Etesiæ. Nasus leni & modico tractu diffusus, non rugosus, non asper, non aduncus, cœlestem beati pectoris spirabat prudentiam. Oculos infra superciliorum arcum cùm blandirentur, nitidos soles dixisses; cùm increparent, fulgura; cùm perrumperent animos, fulmina. In labris omnes gratiæ sessitabant, omnis affluebat lepos, hinc lactis & mellis flumina, hinc nectaris rivi, hinc jugis cœlestis sapientiæ torrens exunda- *Videndus Nicephor. l. 1. cap. 40. qui Christi effigiem & staturam describit, & inter cætera commemorat eum fuisse ὠφθαλμὸν ἐπίῤῥινα, εὔχρουν.*

exundabat. Tota ejus vita clarissimarum virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Unus fuit cujus vocem & imperium febris ardores, aquæ intercutes, & veternosæ, fœdæ vitiligines, corporisque omnes cruciatus fugiebant, cjus jactu vis sanguinis profluenter ebullientis repentè consistebat, cujus objurgationem immersi miserorum visceribus dæmones perhorrescebant. Unus fuit qui claudos currere præcipiebat, & jam emicabant; porrigere mancos, manus, & jam molles articulorum commissuras explicabant: captos membris, assurgere, & repentè lectulos deportabant, alienis paulò antè cervicibus delati; cæcos videre, & jam cœlum diemque cernebant, qui sine oculis fuerant procreati. Unus fuit ad cujus castigationem insana se coërcebant maria, procellarum turbines tempestatesque sidebant, qui furentis elementi terga lenissimis passibus impunè calcabat, undis ipsis stupentibus, & se ad conditoris famulatum abjiciente natura. Unus qui numerosissimam quinque millium hominum turbam se per saxa & solitudines affectantem, quinque panibus saturavit, & ne præstigiæ viderentur incredulis, sex sportarum sinus reliquiarum fragminibus implevit. Unus qui vectes inferorum, mortisque repagula, potentissima voce refregit, & post tertium diem funeris rediviva cadavera, ex pollinctorum fasciis expedivit. Unus qui mentis humanæ latebras, abditosque recessus permearet, & quid quisque animo volveret, quid consilii agitaret, discussis simulationis integumentis explicatissimè pervideret. Unus qui cùm unam vocem funderet, à diversis populis & dissonâ oratione loquentibus intelligebatur. Unus denique *potens* ubique *opere & sermone*, pauper in nostris, dives in suis.

Vide Arnob. l. 1. advers. gentes de cujus sensibus hæc expressa.

Natura quid faciat ad conditoris famulatum.

PASSIO IPSA PLENA majestatis, & magnorum argumentorum seminarium.

CAPUT VI.

Quod si oppressa virtus maximè luctuosa est, qualis injicitur animo species, cùm illum in nostra salute procuranda invidiæ flamma circumventum, pro nobis ictum & fumantem videmus, dum faces in nostrum exitium comparatas suo cruore restinguit?

Factus pro nobis victor & victima: Et ideò victor, quia victima: pro nobis sacerdos, & sacrificium: ideò Sacerdos, quia sacrificium, faciens nos de Dei servis filios, de Deo nascendo, nobis serviendo. Eheu tantum virum servilibus flagris subjectum! finge enim hæc à me non narrari, sed à te videri.

Christus victor, & victima.

Aug. lib. 10. conf. c. 43.

Constituitur in domo prætoria infelicissimum spectaculum, nudatur corpus verecundum, purissimæ virginis partus, & à fœdissimis lorariis diverberatur ad necem. Instant illi voce & flagellis, cruore non minùs ebrii quàm vino, ad columnam alligant, verberibus contundunt, plagas plagis ingerunt, crebris ictibus locus resonat, ex membrorum laceratione vis sanguinis existit, & jam in toto corpore nulla corporis facies; cùm innocentis agni ne minima quidem vocula, inter summos cruciatus audiebatur. Addunt satellites suppliciis contumeliam; nam purpura suo sanguine purpuratum corpus induunt, coronam rigentibus spinis aculeatam venerando capiti affigunt, Regem salutant, & os Regis percutiunt, ac teterrimam redundantium cœnarum popinam cum sputis afflant speculo Angelorum.

Carnificum crudelitas.

Christi contumelia à satellitibus facta.

Mox ubi deventum est in calvariam, sacrilegi accingunt se ad carnificinam, &

jam emortuum corpus dirissimo crucis mulctant supplicio. Clavis configuntur innocentissimæ manus, quæ injuriam nemini, omnibus pepererant salutem: ferreo vinculo constringuntur sanctissimi pedes, miserum me! pro mea, & omnium mortalium salute fortiter asserenda tam crebris itineribus exerciti. Natant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum sidera, improborum verò fulmina: silet os purissimum, ex quo mellei depluebant favi, vincta est lingua, quæ silentio ipso parricidarum arguit crudelitatem. Ad hunc aspectum exhorruit cœlum, & atra veste suum eluxit conditorem: princeps siderum se repentinis tenebris obduxit, & tantum scelus erubuit, fremuerunt Angeli, cœlestis illacrymavit Pater, ipsi ulularunt inferi.

Compassio Christi cum affectibus piis.

Luctus in morte Christi.

Sed hæc (inquit) omnia sunt humilitatis; quantam habere possunt in dicendo majestatem? Erras, omnino erras, magnum est & sanctum & Deo dignum spectaculum inter corporis lacerationes sibi hærens animus, inter procellas tormentorum mens quieta, inter atrocissima sævientium inimicorum odia, & supplicia, profusa charitas, qua Christus in extremo etiam vitæ spiritu quicquid habuit vocis, virium, & sanguinis, apud Patrem pro carnificum salute deprecatus impendit. Certè de Iobi patientia Tertullianus exclamavit:

Tertull. de patientia 13

Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exstruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum immundam ulceris sui redundantiam magna æquanimitate distringeret: cum erumpentes inde bestiolas in eosdem specus & pastus foraminosæ carnis ludendo revocaret?

Patientia laus.

Vides Iobum magnæ, & illustris pompæ ferculum Deo & Angelis spectatoribus progrediens: sed quem Iobum? non jam apud suos nominatum, non authoritate gravem, non affluentem divitiarum copia, non numeroso servitio stipatum, non vestis nitore fulgentem, non præclarissima gloria circumfusum, sed Iobum nudum, & orbum, irrisum, Iobum in sterquilinio, ulceratum, fœtidum, purulentum, hunc, inquam Iobum vides, in quo scilicet; tanquam in turri ænea, triumphorum cœlestium vexilla defiguntur? Quantam igitur putas Christi fuisse majestatem? quantam in æterni parentis sinum refusam esse gloriam, cùm is inter crudelem inimicorum petulantiam despectus, vexatus, sputis illitus, vinctus funibus, cæsus flagellis, spinis laceratus, in cruce demum atrocissima laniena deformatus, extremum spiritum pro hominum salute tam constanter, tam piè, tam feliciter effudit.

Iobus.

Christi charitas patiens; & fortis.

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominiæ, sed injuria perfuncti periculi, prædicatio amplissimi beneficii, testimonium præteriti temporis, trophæ fortitudinis, ara gloriæ theatrum amoris, *signum* verè *magnum*: quod ubi tanta cruoris purpura fuit delibutum, nunc inter augustorũ diadematũ margaritas puriùs fulget quàm luna inter micantium ocellos siderum: & in apicibus regum triumphat, quod furciferorum pedibus fuit antea subjectum. Ingens profectò hic liber, ex quo magnorum voluminum series & infinitorum argumentorum exsistit affluentia.

Crucis majestas.

Crux purius lucet quam Luna.

RESURRECTIO TOTA SAPIT dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam.

CAPUT VII.

QUid deinde? At illi feroces animi nondum morte, cruciatu, cruce satiati, etiam bellum gerunt in mortuum, &

Crudelitas nova.

Digitized by Google

& attentiſſimè quidem obſervant omnia, ne quis corpus è tumulo ſurripiat.

Christi resurgentis triumphi.

Redit tamen illa mens, redit victrix, gloriæ ſuæ ſplendore quaſi puriſſimis veſtibus amicta, innumeris Angelorum beatorumque civium choris ſepta: quorum alii (opinor) triumphos canunt victori, alii gaudio tripudiant, alii palmas & lauros præferunt, alii jucundiſſimam cœleſtium florum meſſem plenis manibus inſpergunt. Interim anima ſubtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, ſuique pene ſimillimum facit: Nam lapidem ſtatim permeavit, nec ejus ſubtilitati marmoris ſoliditas reſtitit. Et ubi jam oris pallor? ubi illita ſputorum fœditas? ubi concretus ſanguis? ubi ſpinarum veſtigia? ubi liventes humeri? ubi manantes cruoris rivi? ubi flagellis artus conciſi? Tam brevi momento tanta ignominiæ fuligo deterſa eſt, & gloriæ fulgor occupavit omnia. Et nunc quidem frons ſerena, nunc illuſtres oculi, nunc ad gratiã rubeſcentes genæ, nunc os purpureum, nunc collucet, & vibrat auro cæſaries; ad ſummum totus eſt quaſi ſol prorumpens è nube.

Christo admirabilis pulchritudo restituta

Gregorius Nyſſen. or. 1 de reſurr.

Ὥσπερ γὰρ τὸ προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα, ἓν φῶς πολλαῖς ἐξάπλει, τὸ τὰς ὄψεις ἐκ μυρίων λαμπάδων ἐρανιζόμενον· οὕτω πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ εὐλογία κατ᾽ ἀνάστασιν λάμπουσα, τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται.

Non aliter quàm in ſpectaculo nobis aliquo propoſito lumen unum ex innumeris facibus conflatum perſtringeret aciem oculorum; ſic omnis Chriſti benedictio in reſurrectionis fulgens gratia, magnum animis noſtris ſplendorem immittit.

ASCENSIO TYPUS EST gloriæ, & noſtræ pignus fidei.

CAPUT VIII.

Specta deinde triumphos ex hac victoria conſequutos; & videbis non quidem quadrigis albis per laureatas militum cohortes volantem, ſed lucyda nube circumfuſum, penetrantem in illas æternis ſideribus illuminatas domos, ſuæ gloriæ jamdiu deſtinatas. Quæ gradientis majeſtas, quæ oculorum fulgura, quis vultus ſplendor, quæ lux ex toto corpore defluit? Miratur illibati ſtellarum ignes, obſtupeſcit luna, ſol ipſe moderator ſiderum, fons & diſpenſator luminis, ſuas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenuè fatetur: cœli deinde omnes ſanctiſſimo horrore perfuſi, certatim ſibi tam ſanctum, tam auguſtum, tam divis hominibusque ſalutare ſidus, omnibus votis deſiderant; verum majus eſt quam ut iſtis ſedibus detineatur, longiùs, ut apparet, progreditur, & rectà involat in æterni Patris ſinum. Aperiuntur illæ tot ſæculis clauſæ fores, & cœleſtis triumphator ingreditur. Quanta, quàm velox! quàm ſtupenda cœleſtium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quæ lumina! qui apparatus! qui flores! quæ ſuffimenta! qui venientium hinc & inde beatarum mentium, concurſus? quæ colloquia! quis amor! quæ univerſorum lætitia! Qui Patris æterni, & filii complexus? quàm ſancta? quam ſuavis, quam fidelis conſociatio? hoc ne Angeli quidem poſſunt dicere.

Christo aſcendenti quid factum cœleſtis,

Aſcendit in cœlum ad Patrem ſcilicet, fructum carnis præferens, in diſcipulis juſtitiæ ſemina derelinquens: Dominum euntem ad cœlos non præcedit, ſed comitatur glorioſa captivitas: non ante vehiculum ducitur, ſed ipſa evehit Salvatorem: Quodam enim myſterio dum filius Dei filium hominis ſuſtollit, ad cœlum ipſa captivitas portatur, & portat.

D. Amb. ſerm. 61. de ratione feſtivit Pentecoſt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

PANEGYRICORUM sacrorum magnam & uberem esse materiam in sanctissima Virgine Maria Dei Matre.

CAPUT IX.

Oratio volucris.

QUòd si Panegyricorum etiam flores cogitas, & volucris atque incitata luxuriari cupit in mulierum laudes oratio; Noli, quæso, noli apud Isocratem Helenam quærere, illam Martis & Veneris luctuosam facem, in quam venalis linguæ myrocheria, lascivientis ingenii divitias sophista pictor effudit.

Helena fax Martis & Veneris.

In promptu est quam laudes, & quæ tibi laudationis præmium reddat cum fœnore; Puella, toties mundi jam prope depositi, & in æternis sordibus ingemiscentis, precibus ac votis expetita: Quinquaginta ferme sæculorum opus; quæ à mundi cunabulis ad ejus usque cunas effluxerunt.

Maria virg. gentibus adventus expetitus.

Tanta molis erat naturam Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem Mortalibus parturire.

Humilis quidem est ejus species, sed quæ plurimum hausit de cœlo, nisi se tamen illi cœlum nunquam antea sic omnium ornamentorum copia diffluens penitus affudit. Noli tibi hîc fingere fucati medicamenta candoris, genasque cerussatas, vibratos ferro crines, nodosque tortiles per inexplicabiles mæandrorum sinus implexos: noli quærere purpurissam, stibium, baccata monilia, stalagmia, murenulas, muscaria pavonina, totumque illud muliebris mundi choragium, quod pulchritudinem mentiri potest, non facere: *scena est enim ineptiarum pretiosa,* quam illæ studiosa luxuria conquirunt, quæ cariùs volunt insanire.

Muliebris mundi descriptio.

At certè una *pulchritudo est, quam mentis integritas efficit vivus Deicolor*, & ille quidem totus afflorescit Virgini, quam omnium virtutum integer atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat fastigio, ut nihil sit in divinis operibus nec splendore magnificentius, nec suavitate dulcius.

ἀρετὴ Θεοῦ χρῶμα.

Et certè cum attentius cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex, & moderator Deus, in hac una anima propriè conformanda se ipso usus exemplari, meliori quodam pollice in opus incubuisse, & delicatissimis industriæ lenociniis in hanc unam sui verè imaginem luxuriasse, ut esset quod in arce rerum humanarum positum, omnibus imitandum proponeret.

Itaque dicitur Mitraton ex doctrina Hebræorum Princeps facierum quæ semper stat ante faciem Imperatoris quasi cæterarũ creaturarum admissionalis.

Quamobrem ubi stellis mens purior, & tot exquisitis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi injecta faxista fœda, quæ à nostri generis auctoribus primum accensa, latissimè in totum postea genus deflagravit, sed ut puro & micanti auro sapphirus, aut adamas purior inolescit; sic illibato corpori castissimus animus Dei ita dispensantis manibus inditus est, ut nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret.

Editus est deinde in lucem partus ille matris aureus, cui ego facilè crediderim mitiores cœli faces clementiùs illuxisse, & è diuturno squallore recreatam risisse naturam; quod sibi tunc obortam lucem putaret, cùm eam libaret oculis, è cujus utero fons ipse lucis erat emersurus. Educata est deinde puella inter pudicissimos parietes, in sanctissima patriarum legum disciplina, & iis magnarum artium instructa studiis, quæ advenienti Deo nobilius instruerent sacrarium. Premebat annorum moras antegressa virtus, & vix legem ferebat ætatis, cui ponere natura leges erubuerat. Iam à prima ipsius ætatula, tot in

Maria nativitas.

Maria educatio.

Mariæ virtutes.

in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cœlo stellæ; instar candentium gemmarum suis orbibus affixæ; habuit enim ut scitis, in tota vita mirificam omnium virtutum societatem, quibus illam veluti ætatis telam præclarissimis figuris pertexuit. Enituit aliqua formæ elegantia, sed eam parum pudici mores infuscarunt; aliam pudicitiæ lumen exornavit, sed obsolevit superbia; alia natalitiis imaginibus clara, virtutes in ceris habuit; alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit: alia fortitudinis gloria præfulsit, sed virginitatis laurea caruit. Ad summum nulla inventa est, quam non aliquis nævus ex ista fatali hominum corruptela derivatus intinxerit: Maria una est, in quam magnificè consentiens atque conspirans omnium virtutum consensio: ut nihil pudori venustas, nihil gravitas demissioni, nihil comitas gravitati, nihil majestati simplicitas, nihil constantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen Virginitati detraxerit. Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturæ bonis erat destituta: nam formæ quædam in ea divinitas perstringebat aspectus, frons pudica, verecundiæ sedes molliter assurgebat, sub nigris & arcuatis superciliis emicabant dulces oculorum faculæ: quæ quàm fortiter in intimum pectus Numinis penetrarant, quis ignorat? Nasus venustissimè incurvus castigatam fronti columellam faciebat, labra subtilia mitis facundiæ, & cælestium gratiarum receptacula, magna sermonis affabilitas, summa incessus modestia, vultus sine mollitie decorus, sine fastu gravis, in perpetuo sereno positus, exundantem de cœlo vim lætitia vix capiebat. Longum esset cætera persequi, omnia dixero, cùm Dei matrem dixero; sed hanc dignitatem cùm omnium non dicam hominum, sed etiam Angelorum linguæ pro viribus prædicarint, cogentur exclamare, *De dilecta numquam satis.*

Quantum Maria cæteras matronas dotibus superarit.

Sic eam fermè S. Epiphanius describit, ubi quoque σεμνὴ κατὰ πάντα, ὀλιγόλαλος, ταχυπήκοος, εὐπροσήγορος.

ECCLESIA OPUS Christi magnificentissimum.

Ecclesia opus Christi.

CAPUT X.

Etiamne parum majestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hunc usque diem locupletissima ornamentorum omnium accessione propagata? Equidem videre mihi videor illam Christi sobolem nunc aureo curru & lucentibus quadrigis inter consita palmis virentibus nemora lætissimo cursu volantem; cui plura sunt diademata, quàm comæ arborum, plures coronæ quàm igneæ siderum formæ connectuntur, plures intexti auro & margaritis triumphi, quàm sunt oræ partesque terrarum. Neque enim suam gloriam his mundi curriculis & vitæ spatiis definivit. Fertur autem victrix triumphatrixque universi per calcatas Dæmonum cervices, per impressa suis vestigiis tumentium satraparum capita, per tot hæreticorum turmas florentissimo Marte concisas, per tot cerastas comminutos: quorum etiam fatum nuper extractæ è vepreculis expectant nitedulæ.

Apostolorum vocatio.

At quibus initiis ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graves? nihil illis contemptius, opulentia copiosi? quid magis nudum, aut destitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius. Iam tamen illi è fluviorum ripis, & piscatu recentes, callosis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius urbanitatis expertes, rustici è tuguriis, & mapalibus educti, triumphos regum medi-

tan-

tantur, partiuntur inter se orbem terrarũ, victorias & spolia definiunt, per abrupta montium, igneis veluti quadrigis evecti volitant, feruntur pene extrà solem & sidera, per squallentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per æterno frigore rigentes plagas: in quibus nullum humani cultus vestigium. Perveniunt deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi, laceri, inermes, contra Reges, sattapas, præsides, jurisperitos, sacerdotes, fluentis in suos humeros totius mundi aciem excipiunt, persuadent impiis religionem, avarissimis paupertatem, omni libidine inquinatissimis, castimoniam; & quod stuporis plenum est, contritis dæmonum simulachris, templisque falsorum numinum excisis, cruciarii vexilla in clarissima luce terrarum defigunt: fulgurent deinde mucrones in jugulum exerti, tonent minæ, ruant quà parte volent armorum fulmina, præsto sunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

Apostoli viri fortissimi in hominum conversione.

Ex eo semine se trudit Ecclesia, pusillus grex imprimis, tanquam nidulus inter scopulos gentilitatis affixa, quæ melioribus afflata sideribus crescit in immensum, tunditur, vexatur, premitur; jam de ejus vita conclamatum putatur, jam vespillones tumulum apparant, jam meditantur exequias, cùm illa novis viribus repubescens, & felicibus evecta pennis, tranat maria, & ex ruinis suos triumphos instaurat.

Ecclesiæ incrementum.

Duris ut ilex tunsa bipennibus,
Nigra feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes animumque ferro.

QUANTA ET QUAM
præclara laudationis materia in sanctorum Martyrum certaminibus, & religiosa sanctorum vita.

CAPUT XI.

QUa voce præstantissima Martyrum pro fide certamina, & magnificentissimam triumphorum gloriam prædicare possim? hic mens obstupescit, rigent membra: præstrictus tot radiis hebescit animus, sui argumenti magnitudine absorbetur oratio.

Instruuntur, proh fidem, & religionem! toto terrarum orbe carnificinæ, novis, invisis, inauditis suppliciorum generibus apparatissimæ: instant Imperatores barbari, exitiales, funesti, humani generis lanistæ potiùs tortoresque impurissimi, quàm Principes, &, quos uno verbo clariùs appellavero, Nerones, Domitiani, Decii, Diocletiani, atque ex veteri illa immanitate, Sapores, Mammuchæ, Dunaani.

Hoc unum habent in votis, ut Ecclesiam illam cœli plantam, jam læto gemmarum partu turgentem, & se per dumeta hilariùs efferentem, tormentorum procella, cruorisque humani fluctibus obruant. Producũtur ex omni terrarũ regione Episcopi, sacerdotes, senes, authoritate graves, religione sancti, ætate venerandi, quibus se comites adjungunt, matronæ, & Virgines, sexus imbellis, tenerique flosculi parvulorũ, quorũ ætatula feris ipsis poterat videri miseranda. Trahuntur ad Prætorum subsellia, & à subselliis ad amphitheatra publicamque lanienam, unius criminis rei, quod summum numen colerent, in omnes benefici, solis dæmonibus invisi; torquentur corpuscula, quibus

Imperatores barbari quid olim Ecclesiæ intentabant.

bus vix erat vulneri locus: non habebant quà ferrum reciperent, habuerunt tamen unde vincerent.

Martyrum supplicia. Sed quid dico, ferrum? jam nervus & mucro, & virgæ plumbatæ, & ferrei pectines, & ungulæ, & cætera exquisitissimorum suppliciorum instrumenta: quæ sine horrore ab ipsis crudelitatis administris aspici non poterant, pro ludo & deliciis habebantur. Feræ ipsæ aliis semper feræ, solis martyribus clementes nasci videbantur; quod celeritate mortis sævitiæ facerent compendium. Quamobrem alia jam tormenta quærebantur. Ardebant liquato plumbo perfusi, lento igne cremati, nunquam & toties mortui: In vicem nocturnorum luminum ardebant, inter arenæ protervam licentiam, & lascivientium greges ebriorum: quibus clariores stellas cœlum non habuit.

Tormentorum varia genera. Mugire cogebantur in Tauris æneis, valentissimo igne succensis, qui ad symphoniam beatarum Mentium evocabantur. Objiciebantur Vespis melle delibuti, sole flagrantissimo, purissimis apibus ipsi castiores. Premebantur torcularibus, quorum beatissimus cruor vinum erat Angelorum. Includebantur scaphis lento & exquisito supplicii genere per varias mortes cruciati, quos pro domo, cœli manebat immensitas.

Martyrum constantia. Torrebantur in ferreis cratibus, qui sparsos floribus, lucentibusque margaritis interstinctas pro Christo lectulos spreverant; atque inter tot pœnarum acerbitates, cum vena cruoris ebulliente, concisisque carnibus paulatim cum sanguine vita deflueret, manebat tamen gloriosissimi facinoris conscientia, erectus animus, contemptor deliciarum, pœnarum irrisor, sui victor, triumphator tyrannorum; qui tot sibi ora ad Dei laudes celebrandas data putabat, quot erant in corpore vulnera, in quem hoc carnifices poterant, quod adversus solem nebulæ, qui denique ex catastis, & crucibus, & incendiis integer evolabat in cœlum. O fortunatam mortem, quæ naturæ debita, Christo præcerpta est! ô solem ipsum beatissimum, qui vos ex regis in cœlum tendentes excepit.

Vos fortissimi, dum vixistis, nunc postquam à nobis excessistis, sanctissimi milites, nobis hanc patriam vestro cruore peperistis: Vos frementes populos, & effusos in tam exilia corpora carnificum globos magnificentissimo patientiæ spectaculo superastis.

Vos cœlum aperuistis, Vos calcastis inferos: Vobis pro diademate & coronis candentes galeæ fuerunt, pro margaritis vulnera, pro exquisitis dapibus jejunia, pro voluptuariis hortis saxa, & solitudines, pro confectis voluptate balneis stagna glacie rigentia.

Actum est vobiscum præclarè, beatissimi: nam inter palmarum vestrarum fructus mortui, properantem spiritum effudistis in victoria. Vobis verò tot sunt tumuli, quot oræ terrarum: tot laudes, quot ora gentium: tot triumphi, quot pompæ virtutum: stat ipsa trophæorum vestrorum moles magnificis insculpta literis, vestro ipsorum cruore feliciter exarata, amplis illuminata gloriæ sideribus, quibus ut luceant faces, succendit æternitas.

Qua verò in parte miraculorum eos constitues, quibus tota pene vita martyrium fuit, qui eas humanæ vitæ blanditias, quibus oppressa virtus conivere nonnumquam solet, fortiter à puero repudiarunt, qui se à corpore, & hoc sensuum commercio avocarunt, qui ad divinarum rerum cognitionem curam omnem studiumque tra- *Religiosi.*

traduxerunt, homines curarum illecebris & negotiorum anfractu expediti, toti hærentes origini suæ Deo, quibus cibus jejunium est, paupertas opulentia, cruciatus deliciæ, qui quod rarum & difficillimum est, antequam morerentur, sponte cœperunt exire de vivis.

SACRAMENTORUM Majestas, & Ordinis præcipua quædam excellentia.

CAPUT XII.

Quod si Ecclesiam jam constitutam consideres, & eam augustissimam, quam à cœlesti sponso accepit sacramentorum dotem; fertilissima dicendi seges, major etiam admirationis ratio suggeretur. Quos mihi fontes ex toto illo historiæ naturalis apparatu, quam aquarum salubritatem, quæ salientium venarum miracula invenies cum Baptismo comparanda? quo Dæmonum vires tanquam in humido serpentes deficiunt; quo tota inferorum machinatio refringitur; quo, e luto corpore; induit animus sanctitatem? De quo certè, & reliquis Ecclesiæ mysteriis multa hic meditatur animus: sed ad singularem ordinis majestatem mea festinat oratio.

Cum Baptismo nihil comparandum.

Quanta est Deus bone! quàm stupenda! quàm penè incredibilis hæc potestas! quæ non uno contenta munere, duas easque omnium amplissimas divinæ virtutis dotes amplexa est: Eucharistiæ consecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego jam mirer, ad unam Moysis virgam, modò cruentos amnes fluxisse, modò discessisse maria, modò in se resoluta coaluisse, modò largas aquarū venas è saxis exiluisse? Hæc sacerdotis potestate superata videmus. Verba quippe sacrosancta cùm pronunciat, continuò aut fit sanguis Christi: aut cùm inhibet; peccatorum pelagus exarescit; aut cùm retinet, insanæ veluti fluctuum attolluntur moles; aut cùm saxo & adamante duriora ferit pectora, lacrymarum copiosum imbrem elicit, perennesque divinæ gratiæ rivi in animos influunt.

Sacerdotii potestas admirabilis.

Miramur deinde hoc uno verbulo, *fiat firmamentum*, tantam, tam splendidam, tam speciosam molem: tot lucentium signorum veluti pictoris vermiculatam, tot facibus collustratam, atque tot miraculis refertam emersisse?

Cœlum.

At hoc mirabilius, una sacerdotis voce, Deum ipsum, à quo cœlum, tellus, & amnes, & maria, & quidquid ætheris omnia cingentis amplexu continetur, emanavit, se in orbiculatam modici panis speciem induere.

Eucharistia

Miramur ad Heliæ preces ignem de cœlo delapsum in victimas? Hoc mirandum potiùs, quod ad sacerdotis verba, Deus noster ignis omnia comburens, influat in hostias. Miramur ad imperium unius principis Josue, solem in medio cursu repressum constitisse, *Obediente Domino voci hominis*: parum quod sol in cœlo steterit: hoc illustrius, quod ille, cujus est sol, veluti de majestatis solio detractus, in sacrificantis inveniatur manibus. Quid multa? stupemus, quoties ad hanc unius puellæ orationem, *fiat mihi secundum verbum tuum*: Deum, Deum (inquam) humano corpusculo circumvestitum: Ac hoc in sacerdotis manibus quotidie perfectum veneramur. Proh fidem numinis! quales & quantas oportet esse manus istas! Quàm præclaras, quàm innocentes, quàm pudicas, quàm venerabiles esse oportet istas manus, quæ Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant!

Nihil comparandū ex Dei mirabilibus cum miraculo Christi in Eucharistia.

Quanta & qualia esse oportet

ista

ista labia, quàm pura, quàm impolluta, quàm augusta labia, quæ Dei unigenam filium, Angelorum amores, & delicias, mundi reparatorem Christum, intra sua claustra demissum, cum omni veneratione salutant? imò ipsum sacrosanctis verbis eliciunt.

Sacerdotum puritas in celebrando.

Quid de reliqua potestate licet mihi dicere? mihi verò licet, quod est, liberè pronunciare. Hæc sacerdotes, terrarum principes, vestris genibus advolvit: hæc miserorum catenas dissolvit; hæc inferorum vectes & repagula diffringit; hæc veterem draconem cruoris humani siti rabidum conterit: hæc æstus & flammas extinguit; hæc os putei furialis obturat: hæc cœli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. Audax fuit illud Heliæ: *Vivit Dominus Deus Israel in cujus conspectu sto; Si erit his annis ros, & pluvia, nisi juxta oris mei verba*: homuncionem unum, pauperem, contemptum, longâ macie torridum, per triennium cœlum clausisse, nubes verborum impetu attonitas continuisse, jam jam lapsuros imbres detorsisse. Magnum fateor, sed majus, quod sacerdotes nostri faciunt; qui eadem lingua, sanctorum operum administra, claudunt inferos, & cœlum iis qui ingredi cupiunt divinissimè recludunt: *nimis honorati sunt amici tui Deus*, nimis abundè rebus humanis indulsisti, qui homulos ex Adami luto concretos ad hunc gloriæ apicem extulisti.

Sacerdotium miraculosa.

Reg. 3. v. 17

Hic te appello, Jobe, virorum omnium qui sunt, & erunt, fortissime, si nunc liceat tibi ex pulveribus resurgere, & cum Deo tot olim sermones miscere, deque divina potentia disserere: si nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine & dicat:

Job. 40.

Accinge sicut Vir lumbos tuos, interrogabo te, responde mihi, nunquid nosti ordinē in cœlo, & ponas rationem ejus in terra? Noverunt sacerdotes, & hierarchiæ cœlestis imaginem constituunt in terris. *Nunquid ingressus es profunda maris, & in novissimis abyssi deambulasti?* ingressi sunt sacerdotes ingens quasi mysteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambulant. *Nunquid apertæ tibi sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidisti?* eadem ipsa aperiunt, & claudunt sacerdotes.

Nunquid produces luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facies? Gratiam ita Deo dispensante pene producunt, & in mortalium animos infundunt sacerdotes. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt*, & revertentia tibi dicent adsumus? Anathematum fulmina mittunt, & retrahunt sacerdotes *vivi sacrorum*. O ministerii potestatem, ô Dei liberalitatem! Ecquis erit ita stupidus & vecors, ut in hac ditione, quasi in suo glorietur, ut dominari desideret in clero, ut Dei clavibus abuti, non uti velit?

Hæc si quis oratoriè velit uberiùs exornare, latissimum campum inveniet, in quo exultare possit.

EUCHARISTIA, MIRACULUM plenum munificentiæ, & magnus argumentorum campus.

CAPUT XIII.

Iam cùm ad illud Eucharistiæ Sacramentum deveneris, μυστήριον verè, ut appellatur à Divo Dionysio, τὸ πάντων ἱεραρχικώτατον, & ἱερολαστικώτατον, audebis irrisa jam pueris gentilitatis comparare miracula, colossos puta Rhodios, & pensiles hortos Semiramidis, & Cretæ labyrinthos, & aram ex cornibus, & mortuorum somnia, Mausolæa, & si quid est nugarum hujusmodi; Proh reculas & marcescentes umbras vanitatis!

Eucharistia longè superat 7. mundi miracula.

Euchari-stia tropha-um amoris.

Eucharistia una est, cui jure illud convenit τρόπαιον ἔρωτος, trophæum amoris. Christus quippe Dominus, cùm gloriosissima legatione perfunctus, in æterni Patris contubernium revolaret, quod amici facere solent, à suorum complexibus agrè divulsi, & in loginquas terrarum oras profecturi, ut apparatissimum munus eligant, quod in perpetuum benevolentiæ pignus, & amoris solatium suis relinquant; hoc perfecit tantò nobiliùs, quanto dilexit ardentiùs, & potuit magnificentiùs. Neque enim suis expressam in cera aut in auro politissimis lineamentis effigiem, non sigillum, non annulum, non quidpiam simile donavit, sed corpus & sanguinem, animam, mentem, divinitatem, se denique totum quod poterat δῶρον ἐξιτήριον suis fratribus tradidit, ut corpus, quod ex argilla nostra traxerat, cœlum autem ut jam radiis gloriæ vestitum, suo jure repetebat, arte mirabili, & ante hunc diem inaudita; cum cœlo & terris ita divideret, ut eodem utraque pars non diviso & comminuto, sed toto plenissimè frueretur.

Basilius. homil. de charitate, Eucharist. δῶρον ἐξιτήριον. nominat.

Est istud hæreditarium munus testamenti ejus novi, quod nobis ea nocte qua tradebatur crucifigendus, tamquam pignus suæ præsentiæ dereliquit, munus augustum, sanctum munus, munerum omnium cumulatissima perfectio. Mirare quantum voles sumptuosam illam, & plenè magnificam Iustiniani Imperatoris mensam, quam in templo sanctæ Sophiæ dedicavit; stupendum planè donarium, in quod terra marique delibatas opes, puta lignorum, metallorum, gemmarum omnium purissimum florem studiosa luxuria congesserat, ut in unum orbiculum universi orbis miracula colligeret. Ego verò satis mirari non possum in Eucharistia non frivolam donorum opulentiam, sed cœlestium gratiarum juge quoddam seminarium, fontem clarissimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Gaudentius. tractatu secundo.

Cedrenus & Baron ad annum Iustin. 31.

Enimverò minimè mirum est, cum & illum contineat, cujus rivis omnia resperguntur, ut orta crescant, crescendo maturitatem assequantur, & matura numquam senescant. Nec immerito magnus ille Basilius Eucharistiam appellat κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ: bonum enim est, & bonum illud, quod sapientissimo Moysi fuerat antea promissum.

S. Basil. ep. ad Amphilochium.

Ostendam tibi omne bonum.

O rem admirandam! antea, Verbum Dei humanos artus induit, nunc in hostiam induitur: Antea cernebatur in sinu Virginis, nunc cernitur inter manus sacerdotis: Antea niveo lactis rore pascebatur, nunc purpureo pascit sanguine: Antea corpus nostrum assumpsit, nunc se in nostrum corpus infudit. Antea se adjecit ad humilitatem carnis, nunc se transmittit in speciem exigui panis.

ὁ τέλειος διάλογος θεοῦ σὰρξ ποιηθεὶς. Iustinus Martyr. in Apologetico.

Quid, quòd sub tam parvis involucris totus est; quid quod in minima particula totus; quid quòd non illapsus è cœlo, quod numquam deserit, sed cum hostia modo prorsus mirabili repente conjunctus existit: quid quòd ut divinitas replet mundum, & tamen una est? sic innumerabilibus locis consecratur, & tamen unum corpus est?

Gregor. Nyss. in orat. de Paschas.

Quid quòd licèt frangantur & imminuantur species, Christus tamen non secus ac adamas è fracto crystallo prosiliens, non confractus, non divisus, semper illæsus est? Deinde hæc non sunt plena miraculorum?

Quid dicam de ipsis Sacramenti copiosis fructibus, qui in totam Christianorum vitam ex eo fonte latissimè diffunduntur? Deo agglutinari, quid dulcius? Deo vesci, quid suavius?

Digitized by

vius? Deo saginari, quid lautius? Dei sanguine in venas admisso irrigari, liquescere, perfundi, quid fœcundius? hoc libidinis fomites præfocantur, hoc sagittæ dæmonis infringuntur, hoc aspersæ medullis & visceribus cupidinum faces intepescunt, hoc castissimæ flammæ ardores reviviscunt, hoc omnis sanctitatis decor efflorescit.

Origenes adversus Celsum.

Ἄρτους ἐσθίομεν σῶμα γενομένους, ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον αὐτοὺς μετ' ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους.

Gregorius de gloria martyrum, in Polycarp.

Quamobrem miror vos, sapientes viri, qui jam in ipsis Ecclesiæ incunabilis Eucharistiam in turricula argentea solebatis asservare, non minùs subtiliter quam religiosè: hanc quippe significastis turrim esse fortium, è qua mille clypei penderent, quibus tota vis inferorum, quasi fluctus ad scopulos allisus hebesceret. Laudo te, Remigi sanctissime, qui in eo calice aureo quem Rhemis, in urbe tui nominis observantissima, tuis posteris reliquisti, non minus dominici sanguinis receptaculum, quàm tuæ illius frugalis munificentiæ monumentum cælari jussisti, litteras non tam opere quam ingenio tuo deauratas:

Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro.

Cypr. serm. de cœna Domini.

Verè enim hæc vita est, cujus participes esse non possunt, *Qui verbo tenus corde sicci, & mente aridi, sacris intersunt, vel etiam communicant donis, lambunt quidem petram, sed inde nec mel sugunt, nec oleum.*

FORUM QUOQUE ESSE in Eloquentia sacra omnium augustissimum.

CAPUT XIV.

Sed tu rostra fortasse adhuc cogitas, & judicum subsellia, in quibus illam gravem & magnificam dominari putas eloquentiam. Concipe igitur animo, si potes, tribunal summi Iudicis, & tremendam illius diei majestatem, quo cœli columnæ magno fragore fremituque concussæ cum ipso Angelorum horrore, & metu contremiscent, quo stellæ repentino flammarum tractu decussæ, ut frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo purissimæ solis faces atra fuligine se induent.

In judicio extremo Dei majestas tremenda.

Quale erit hoc forum, cùm post tumultus stragesque bellorum, post morbosam aëris contagionem, pestilentiumque febrium ardores inmortalium corpora perbacchatos, post ferarum incursiones, & carnificinas, post luctuosam agrorum vastitatem, famemque rabiosam enectis pastam cadaveribus, post terræ motus, post aquarum eluviones, infinitasque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cum ipsæ æternorum fluminum venæ siccabuntur, & quæ nunc cœlo minantur operosissimæ ædificiorum molitiones, incrustatæ marmoribus, auro, & argento micantes, inter minuti pulveris quisquilias deflagrabunt?

Cùm arma, & trophæa, & Regum sceptra, & coronæ, & tiaræ, & diademata, & nugæ in pabulum ignis cedent, & gemmæ spumantis freti retrimenta, quibus pretium libido fecit, inter flamas, his credo dapibus lætas & alacres, crepitabunt.

In judicio quid erunt bona fortunæ.

bunt. Quale illud spectaculum, cùm cœlestes tubæ ingenti fremitu personabunt, cum tot corpora, tot jam sæculis cassa tot millia, quæ pontus hausit, ignis absorbuit, ferrum consumpsit, ferarum dentes moluerunt, morbus attrivit, mors ad summum interemit; tam repentè pertextis ossium commissuris, carne vestita & spiritu animata consurgent? Quale erit tribunal judicantis, cujus superbissimos Reges cunæ terruerunt infantis? quot tunc ardentium curruum millia circumstabunt, quot famulabuntur Angeli? quanto improborum terrore præferetur illud signum, magnum Crucis signum à conscelerratis toties despectû, toties irrisû, toties conculcatum? Quis incessus, quæ vox, quis vultus Iudicis, quis pavor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio?

Quanta illa scena, quàm gloriosus consessus futurus est, cùm illi hominum despicatissimi, illi verberones, illi *semaxu* toto terrarum orbe jactati, vexati, infinitis suppliciis consumpti, radiatis fulgore capitibus sedebunt de Regibus judicaturi? Quale, & quam insperatum judicium, cum ad illam *fulminatricem sententiam* tot barbarorum principum apices contriti, tot purpuræ, tot fastus, tot amores terrarum uno agmine detrudentur ad inferos, ut eo igne in æternum ardeant, cujus hic noster pictura est? ô ferales lectos prunis ardentibus constratos! ô funesta draconum cubilia! ô inexecrabiles flammarum laqueos! ô vermem conscientiæ inexpiabilem! ô pœnas immortales! ô longam æternitatem!

Quinam cum Deo sint judicaturi.

Inferni pœna.

At quantum ex altera parte, & quam plenum magnificentiæ theatrum, tot florentissimi Martyrum exercitus: tot Prophetarum oracula, tot gravissimorum sacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot sidera, quibus empyrea cœli facies collustrabitur! quæ triumphantium gloria, quis plausus exultantium, quis salutantiû concursus quæ voluptates, quæ deliciæ côtrita mortalitatis tyrannide, & in æternum extinctis tot precariæ & male hærentis vitæ laboribus, atque molestiis, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo vivere?

Hæc si quis parva existimat, in quibus illa sumptuosa & graviùs anhelans desudet eloquentia, videat sanè an in Catulli passere, aut Psittaco Melioris, aut Musica Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum causis plus sit habitutus fœcunditatis.

TANTAM ARGUMENTORUM in sacra eloquentia majestatem meliùs à Christianis Oratoribus sustineri, qui liquidiorem hauriunt spiritum de cœlo.

CAPUT XVI.

Certè jam, ut vides, argumenti majestate multis partibus Christiani vincunt Oratores: reliquum est ut videamus an cum ipsi in speciosam & locupletem hæreditatem venerint; eam sua inertia neglectam, vastam atque incultam reliquerint. Fortassè enim iis carent adjumentis, quibus excitari magna triumphantis eloquentiæ decora potuerunt, favore numinis, ingenio, liberalibus artium studiis, diligentia, exercitatione, præmiis denique amplissimis.

In eloquentia sacra Majestas invenitur argumentorum; sed à Christianis oratoribus.

Primum, si quod vestri etiam statuunt Oratores, virum bonum esse Oratorem oportet, nec illum quidem eloquentiæ gloria fieri magnum, aut celebrem, sine aliquo afflatu divino. Cùmque omnes constet animos acerrima quadam agitatione

tione & veluti divino spiritu, qui singulis universi partibus intenditur, esse refertos; Quibus tandem magna mens illa pleniùs se affundit? an iis qui acceptas à Deo ingenii dotes ad rerum humanarum quisquilias traducunt, & quasi hamis aureis vilissima piscantur animalcula? Num verò iis potiùs, qui cum se in Dei ære & peculio totos esse cognovissent, magno & alacri animo se in societatis humanæ commercium, in Reipubl. Christianæ decus, solatium, & in procuranda mortalium salute, penè in ipsum Angelorum contubernium emiserunt? Quod ut commodiùs facerent plerique, non modò blandissimas illas voluptates, quibus oppressa lux mentis extinguitur, constantissimè repudiàrunt, sed ipsis etiam ordinariis, quibus hic contineri videtur spiritus, & vita perfundi, pene nuntium remisere. Qui verò magis ingenio valent, quàm qui detersis vitæ labeculis se veluti limatius speculum cœlestibus radiis obliciunt, ut pleniori luce collustrentur? quam qui ab uxoriis curis, & his negotiorum procellis remoti, toti sunt in rerum divinarum contemplatione defixi, qui ab ipsa prope tumultuariæ sensuum consuetudine abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus disciplinis vehementiùs incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderatoris consilio faciunt, qui virtutem & scientiam suum patrimonium ducunt, qui in Christiani nominis luce, & florentissimis orbis terrarum scholis assiduò versantur, qui diligentia siuat ita contenta, & flagranti, & avida, ut nullum diem sine nobili divinæ illius supellectilis accessione præterfluere atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac umbratili vita studiis impallescentes sunt meditati, jam matura & miti suavitate decocta, deferunt in publicum, exercitatione continua, labore pertinaci, fructu copioso, ostentatione nulla.

Voluptatibus lux mentis extinguitur.

Scholastici veri.

Et si quæ ultimo loco commemoravi, præmia expetuntur, quibus extimulatus inardescat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium est, salus animarum?

Quanta, & quàm suavis est gloria, in Dei famulatu esse, Deo in procuratione humanæ salutis inservire, Deo militare, cujus vim & arma inferorum potestates pertimescunt? Quid aliud Christus fecit in terris? quid Apostoli? quid Martyres? quid tot Doctorum cœtus fecêre? Quid magnificentius quàm bellum gerere cum vitiis? Dæmonum vires infringere, perrumpere iniquitates, animis jam mollitis atque subactis inserere sapientiam, quæ in æternam frugem adolescat? Quid optatius, quam juventutis ingenia hoc virtutum succo imbuere, quam illa candidata nobilissimæ pubis examina, castissimis disciplinis excolere, & prima face surgentes in hac ætatula virtutes deosculari, quàm corroborata jam honestatis laude firmatos compicere, quam pauperibus solatio, divitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus esse subsidio, & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum jam præmisisse? Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quam inter rosas emori?

Eloquentiã sacram docere, est imitari Christum.

Præceptorũ honos in bene erudienda juventute.

EFFECTUS SACRÆ Eloquentiæ planè admirabiles.

CAPUT XVII.

At verò cum eloquentiæ majestatem ex rebus gestis ab oratoribus, fusoque copiosè in Rempubl. & in omne genus hominum derivato, tum etiam ex splendidissimis in profliganda improbita-

te virtutibus, metiri etiam oporteat; verendum est, credo, ne corona Ctesiphontis tam ambitiosa & supereffluenti oratione petita, aut vibrata, tam infelici semper exitu in Philippum Regem fulmina; aut Catilina, non tam Ciceronis eloquentia, quàm C. Antonii armis jugulatus; aut malè divina Philippica efferatus Antonius: aut post damnationem supervacanea oratione defensus Milo; in contentionem cum illo glorioso cœlestis eloquentiæ fructu veniant?

Eloquentia sacra non est comparanda cum eloquentia oratorum Romanorum.

Habemus certè quæ opponamus magnificentissima rerum spectacula, ab oratoribus Christianis, iisque non ferro & terrore succinctis, sed innocentiâ, amore, benevolentiâ fretis, edita, expugnatos Reges, refrænatas potentium virorum libidines, urbes victas, Provincias miti eloquentiæ fulmine concussas, peragratas non tam passibus quàm victoriis nationes, novos & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

Nondum Christi Apostolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui variis temporibus floruerunt, vicerunt opera gigantum, fluentem in se negotiorum molem exceperunt, excepta fortissimè sustinuerunt, sustentatam cum laude & gloria gesserunt, immutarunt perversissimos rerum status, obtruserunt frementibus inferis; flagitiis, castimoniam, rapinis, charitatem, impietati, religionem perditæ ac profligatæ licentiæ, disciplinam: Dederunt rebus novis auctoritatem, pondus antiquis, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò ordinem atque naturam.

Concionatores Catholici quid faciant.

Video quantus hic mihi ad dicendum campus aperiatur, sed non excurram quantùm potero; tum quòd ista sint aliorum jam pressa vestigiis, tum quod in tam spectabili luce sint posita, ut nullum recessum, nullam oblivionis umbram admittant. Etenim per Deum immortalem, quis decem Oratores Atticos cum uno Atheniensium cive, beatissimo (inquam) illo sene Areopagita comparare audeat? qui postquam repudiatis suæ gentis erroribus, Christi fidem complexus est, vidit quid interesset inter umbram & solem, inter fumos & ignem, inter vanitatem eloquentiæ, & soliditatem sapientiæ: Denique inter Demosthenem & Paulum, inter Platonem & Christum: seclusam, quam tenebat, inter modicæ urbis muros eloquentiæ, velut aqulam, miratus est ingenti quodam torrente rerum cœlestium absorberi, & in ignotos terrarum orbes fæcundissimo partu refundi.

D. Dionys. Areopagita quantum superet oratores Atticos.

Irrigavit Græciam, aspersit Italiam, penetravit in Gallias, urbes florentissimas cepit, non machinis sed doctrinæ suavitate; Matris simulachra, quæ in illo suæ urbis sacrario coluerat, confregit, atque comminuit, agrestes hominum sensus mitigavit, aspera dedolavit ingenia, superstitiones nefarias, execrabiles ritus, Thyesteas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum sortis, vi sapientiæ discussit, struxit Deo altaria, templa dedicavit, candidatam fidelium plebem, magnæ gentis primitias Christo aggregavit, ea demum, quæ gesserat suo cruore, quasi cera usus & sigillo, gloriosus triumphator obsignavit; vir, & vitæ flore, & mortis gloria, & scriptorum majestate cum paucis comparandus.

D. Dionys. Areopag. gesta præclara ab eloquentia sacra.

Quid deinde sanctus Remigius, Galliarum quoque nostrarum sanctissimum & felicissimum sidus? Cùm esset à puero magnarum artium instructus disciplinis, annum agens vigesimum secundum, Rhemensis Ecclesiæ gubernacula suscepit, & is adolesens numerosissimam atque bellicosissimam gentem demulcere cœpit, sensimque ab illa morum asperitate, & haud tractabili quodam ingenii rigore,

gore, ad Christianæ religionis mansuetudinem decusque pellicere. Quantum fuisse putas sanctissimi viri trophæum, cùm inter lætissimam primariæ tunc urbis faciem, pictorum stragulorum nitore, novaque cultus gratia renitentem, Clodovæum Regem, non jam Martii spiritus vigore terribilem, sed suavissimo religionis sensu delibutum, ad saluberrimos baptismatis fontes duceret? quantæ scilicet majestatis illa verba fuerunt: *Mitis depone colla Sicamber; adora quod incendisti; incende, quod adorasti*: cùm è vestigio tantus Rex,& tam ferox, purpuratas cervices Christi jugo submisit,cùm sui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad simile factum similemque virtutem posteros, per tot labentium sæculorum curricula propagavit: qui Christianissimi verè terrarum reges,pro hujus nominis gloria tam sæpe arma tulerunt,& gentes barbaras non minùs luce virtutum quàm fulgore gladiorum terruêre.

S. Remigii admirabilis potentia ad vincendum Clodovæum Regem.

Quod si etiam in perexiguis seminibus, ubi in concipientem comprehendentemque naturam inciderint,tota vis est & spes magnarum arborum, quantam censes fuisse magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodovæo: non unius urbis, aut provinciæ, sed amplissimæ gentis primitias consecravit? Multum profectò debet Francia Clodovæo, qui istius florentissimi regni tam parva cunabula, magna incrementorum accessione loupletavit: Plus debet Remigio, qui Clodovæum Christianæ religionis retibus imbuit, sine qua quid sunt imperia terrarum, nisi speciosa latrocinia?

Plus sancto Remigio debet Francia quam Clodovæo.

Longum esset ire per singulos: ex uno cæteros facilè cognosces: nunquam in minutulis controversiis sacri luserunt oratores: unus is semper ludus fuit totas adjungere Christo nationes, & tot oras lustrare terrarum, quot solis appulsu & radiis accenderentur.

Posteriora jam loquor sæcula. AUGUSTINUS à Gregorio Pontifice cum quatuor duntaxat Monachorum comitatu, missus in Angliam, totam illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus frustrà sæpe tentaverat, intra paucos annos Christo vicit, & ipsum Edelbertum Regem, cum suis popularibus adjunxit Ecclesiæ.

D. Augustinus quid fecerit sua eloquentia.

Eodem successu LAMBERTUS Tesandriam Germaniæ, VILRIDUS Hollandiam, & Frisiam, SUITBERTUS Saxoniam occupavit,& iisdem armis devicit. At BONIFACIUS cùm jam puer quinquennis Deo militare cœpisset, florentissima tandem gloria concionator evasit,& à Gregorio secundo missus in Germaniam jam libatam, Frisiam, Thuringiam præterea, atque Hassiam subegit, & in hoc gloriosissimo rerum cursu Moguntino Archiepiscopatu ornatus, eloquentiæ laureis martyrii palmam adjecit. Haud ita multò post ANSGARIUS cum tribus sociis ex monasterio Corbiensi in Gallia Belgica Daniam, Suetiam, Gottiam, Grolandiam, cum lætissimo fructuum proventu peragravit.

ADALBERTUS ex Pragensi Archiepiscopo, Cassinensis Monachus, unà cum Gaudentio fratre profectus in Pannoniã, totam illam gentem duram antea, ferocē, mitioribus Evangelii præceptis imbuit, Geisam Regem ad Christum convertit; mox digressus ad Sarmatas, Russis, Lituanis, Moschis, Prusianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleslao fidem promulgavit: qua in messe animarum, vir sanctissimus ad stipitem alligatus, septemque hastis confixus, martyrii toties avidum spiritum in martyrio profudit.

Adalberti gesta propter eloquentiam.

Quid dicam de HUMBERTO, quid Con-

Humbertus quid suâ eloquentia fecerit erga Nicetam.

Constantinopolim à Pontifice legatus, ut Græcorum Schisma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipso Imperatore Constantino acerrimè vehementissimèque vexatum eò compulit, ut librum, quem contra fas scripserat, flammis subjiceret.

Quid de HIERONYMO ÆSCULO, qui eadem legatione functus, Imperatori & genti nostræ religionis veritatem persuasit, secumque quadraginta ex proceribus ad sacros Pontificis pedes, ipsumque adeo concilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, insigni omnium admiratione perduxit?

Quid de Joanne Capistrano, qui unâ excursione duodecim infidelium millia ex ipsis pene inferorum faucibus eripuit?

Quid Societas Jesu erga animarum salutem fecerit.

Quid de octo Franciscanis, qui in Hungaria non pluribus diebus quàm quinquaginta, ducenta capitum millia in Ecclesiæ septa compulerunt? Possem tibi & istius minimæ societatis, per tot dumeta surgentis, affixa sempiterni numinis tholo commemorare spolia, tot in Europa atque Asia congressus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Japoniam, & Sinam inter horribiles libatam custodias, & tot messes Orientis, tot utriusque mundi decora, nisi ipsa rerum claritas, & multitudo, quæ aliis plerumque velificari solet, hujus unius obesset laudibus, & omnem vim orationis absorberet? Nam tot monumentis istius societatis hominum claruit industria, quot plagæ Solis ortu atque occasu lustrantur, ut ignotum Soli eum locum esse oporteat, qui illorum laboribus fuerit ignotus.

S. Bernardi eloquentia.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem superarunt, Bernardus, & Vincentius. Horum alter in illa formidolosi schismatis flammâ quâ Christianus orbis deflagrare cœperat, lustravit provincias, intercessit hominum iniquitatibus, restitit audaciæ, oppressit furorem, infectum reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi divini gladio succinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, ut per unius os Bernardi, purpurati Patres, Episcopi, Reges, Principesque terrarum, quasi per commune mundi miraculum loquerentur: Tanti præterea pannoso illi & contempto, Europam peragranti, concursus & gratulationes fiebant, ut sidera, si in terras descenderent, non essent plus venerationis habitura.

S. Vincentii vis ob eloquentiam sacram.

Alteri, haud errabis, si ut olim Timotheo rete appinxeris, in quod urbes, & Provinciæ, terrarumque regiones se induant; nam in Valentia, Aragonia, Navarra, Burgundia, Normania, Arvernia, Vasconia, Britannia, Belgio, Insubria, Liguria, Anglia, Scotia, Hibernia, quas ille provincias non tam passibus obivit, quàm clarissimis religionis trophæis illustravit; tot animas ab erroribus, & flagitiorum cœno expedivit, ut Dei opus sit, idipsum percensere, *Qui enumerat multitudinem stellarum.*

Sanctorum Patrum superata concertatio.

Quod si pugnas & concertationes audire desideras, specta mihi, Athanasii, Ambrosii, Basilii, Chrysostomi, cùm Imperatoribus & Augustis mulieribus congressiones, quibus, quid gravius est aut constantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur mortes, indicuntur exilia: Descendunt in arenam fœminæ, quibus ad singularem præposteræ & impotentis naturæ malitiam summum imperium, quasi intentus in bonorum cervices arcus accesserat. At illi non secus ac annosæ arbores altissimis defixæ radicibus, cœli frementis iras, incussamque vim ventorum, atque grandinum fortiter excipiunt; Stant in causa Dei præclarissimi athletæ, honestissimo pulvere sordidi,

sordidi, læti, alacres, erecti testimonio conscientiæ, patiuntur, vincunt, triumphant, & tandem omnes infra se procellas despiciunt.

QUOD SACRI AUCTORES sint etiam maximè eloquentes.

CAPUT XVIII.

SEd non habent sacri Oratores *arcana semotæ dictionis*, (hoc enim unum objicitur) veriùs dixeris, non habent ineptias; eloquentes esse falsò negaveris. Semper enim magnifeci D. Augustini, ut sincerum in omnibus, sic in ea re sagax & prudens judicium: Ubi (inquit) eos intelligo, non solùm, nihil eis sapientiùs, verùm etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui rectè loquuntur, simul intelligere, non eos aliter loqui debuisse: sicut enim est quædam eloquentia, quæ magis ætatem juvenilem decet, est quæ senilem; nec jam dicenda est eloquentia, si personæ non congruat eloquentia: Ita est quædam, quæ viros summâ auctoritate dignissimos, planeque divinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: ipsis enim congruit: alios autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventositate sed soliditate transcendit. (Addit:)

D. Aug. lib. 4. de doctrina Christiana, c. 6.

Possem quidem, si vacaret, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur isti, qui linguam suam nostrorum auctorum linguæ, non magnitudine sed tumore præponunt, ostendere in istorum literis sacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc sæculo pravo in beatum sæculum transferendis providentia divina providit. Sed non ipsa me plus quàm dici potest in illa eloquentia delectant quæ sunt his viris cum Orationibus gentilium, Poëtisne communia. Illud magis admiror & stupeo, quod ista nostra eloquentia ita usi sunt, per alteram quandam eloquentiam suam, ut nec eis deesset, nec emineret in eis: quia eam, nec improbari ab illis, nec ostentari oportebat, quorum alterum fieret, si vitaretur, alterum putari posset, si facilè agnosceretur.

Auctores sacra eloquentia longè alios superant.

Hæc ille vir sapientissimus: quæ postquam subjecit, latissimè probat exemplis; affert enim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epistolis, & Amos prophetia, in quibus cola, commata, periodos, figuras, notat accuratius quàm ullus Rhetor in Demosthene, aut Cicerone. Ad summum concludit, sacrorum authorum sapientiam, tanquam inseparabilem famulam, non vocatam, sequi eloquentiam.

QUOD PATRES ECCLESIÆ nonnulla etiam picto & florenti stylo scripserint.

CAPUT XIX.

ANimadvertere est etiam, plerunque in sanctorum Patrum scriptis, nonnulla tam dulcibus renidere flosculis elegantiarum, tantâ styli suavitate delibuta, tam concinnè tamque affabrè facta, ut cum Rhetorum præstantissimis venire in palmæ contentionem possint. Lubet ex omni genere hic aliquot exempla delibare, quibus hunc librum felicioribus auspiciis claudere atque obsignare possim. Incipiam à Nazianzeno, ecquis amabo, fuit artifex Epidictici generis peritior? Vide ut in oratione de sancto Paschate, ut ver describit ex adjunctis.

Patres Ecclesiæ cum Rhetorib. decertant.

Ἴδε τὸ ἔαρ, &c.

Quæ Latinè hic reddam, quia prolixiora sunt.

REgina (inquit) tempestatum pompas ducit Regi dierum, & pulcherrimo,

Ver, regina tempestatum.

S. BASILIUS IN NATURA QUOQUE Formicæ disquirenda egregiè lusit.

Nec minùs elegans, & subtilis Basilius, in descriptione Formicæ.

CAPUT XXI.

ΟΥκοῦν ὁ περὶ τῶν ὄντων εἴδησιν κατειληφέναι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τῶν περιφαινομένων ὅπως ἔχει φύσεως ἑρμηνευσάτω. καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω. εἰ πνευματικῷ ἄσθματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωή· εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα διείληπται· εἰ νεύροις συνδέσμοις τὰ ἁρμονίας τετόνωται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται φύσις· εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαρατείνεται. εἰ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὑμένος, τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὁρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἧπαρ, καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος, νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες ὑμένες, καὶ διαφράγματα· εἰ ψιλόν ἐστιν εἰ τετρίχωται. μονώνυχόν ἐστιν, ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις. πόσον δὲ βιοῖ τὸν χρόνον. καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως. ἐπὶ πόσον δὲ κυΐσκει τὸ τικτόμενον. καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρμηκες, οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἰσίν, οἱ διαέριοι φέρονται.

ATqui se omnium rerum scientiam gloriatur comprehendisse, minimum etiam, quod propositum fuerit, quomodo sit à natura formatum, factumque explicare, & quæ sit formicæ natura, exponere debet. Num ejus vita, spiritu quodam & anhelitu contineatur: Num corpus ossibus interstinctum sit; an nervis, quasi vinculis sint harmoniæ conjugatæ; an musculorum & glandularum circuitu nervorum natura sustentetur; an ex sincipite medulla per dorsi vertebras ad caudam defluat; an complexione nervosæ membranulæ, membra, quæ moventur, motivam vim & facultatem habeant; an sit in ea jecur, & in jecore vasculum bilis receptaculum, & renes, & cor, & arteria, & venæ, membranulæ, & præcordia, calvumne sit, an pilosum, unumgulum, aut multifidos habeat gressus; quanto tempore vivat; & quæ ipsis procreandæ sobolis ratio; quandiu partum ferant, & quomodò, neque gradiantur, neque volent omnes formicæ: sed aliæ humi decurrant, aliæ per aërem ferantur.

Item Basilius Seleuciæ in descriptione diluvii quæ superiùs notata est. Ἄνωθεν οὐρανὸς χειμάρρους ἧκεν. κάτωθεν ἤπειρος ἀβύσσους ἀνέπεμπε, καὶ πρὸς τὴν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο, *&c.*

SANCTUS CHRYSOSTOMUS IUSTIS ETIAM orationis pigmentis delectatus.

CAPUT XXII.

MAgnus, in omni genere Chrysostomus his orationis deliciis non caruit: & mi atus sum quidem quo pacto cùm ad Olympiadem, lectissimam fœminam, ab exilio scriberet, tam oratoriè luserit in descriptione tempestatis. Quid enim hæc sibi volunt?

Θάλασσαν ὁρῶμεν ἀπ' αὐτῆς κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῆς ἀβύσσου, πλωτῆρας τοῖς ὕδασι νεκροὺς ἐπιπλέοντας, ἑτέρους ὑποβρυχίους γινομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαῤῥηγνύμενα, τοὺς ἱστοὺς διακλωμένους, τὰς κώπας τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀποπλάσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ τῶν οἰάκων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθημένους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν τῶν γινομένων κωκύοντας, ὀξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους μόνον οὐκ οὐρανὸν οὐ πέλαγος μόνον φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα βαθὺ καὶ ἀφεγγὲς, καὶ ζοφῶδες ὡς οὐδὲ τοὺς πλησίον ἐπιτρέποντας βλέπειν· καὶ πολὺν πάταγον τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα.

Tempestas. Mare cernimus ab imis usque gurgitibus undique revulsum, nautas mortuos summa unda fluitantes, alios pessum euntes, navium tabulas dissolutas, perrupta & lacera vela, malos effractos, remos è nautarum manibus elapsos; naucleros gubernaculorum loco tabulatis insidentes, manibus ad genua implicitis, ac præ tempestatis atrocitate in eam consilii inopiam redactos, ut tantummodo lugeant, ac gemitus & ejulatus acerbissimos edant. Non cœlum, non mare in oculos incurrens, sed densas atque obscuras tenebras, caliginemque tantam, ut ne propinquos quidem perspicere signat: Ingentem denique fluctuum sonitum, ac marinas belluas in eos qui navigant, omni ex parte impetum facientes.

PATRUM LATINORUM stylus.

CAPUT XXIII.

Patres Latini, Epidictici generis opulentiam explicant. PAtres quoque Latini, etsi minùs in dictione sint accurati, quàm Græci, istam tamen plerunque Epidictici generis opulentiam libenter explicant. Quid enim aliud spirat S. Ambrosius in Hexamero? D. Hyeronymus in historia Pauli & Malchi; sed maximè in muliere septies icta? Quid Salvianus in sua Aquitania, quam describit his verbis?

Salvian. l. 7. de gubern. Dei. Nemini dubium est, Aquitanos Novem populos, medullam ferè omnium Galliarum, & uber totius fœcunditatis habuisse: Nec solùm fœcunditatis, sed quæ proponi interdum fœcunditati solet, voluptatis, jucunditatis, pulchritudinis: *Regio fertilis.* Adeò illa omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfusa fluminibus, aut circumdata messibus fuit.

D. Cyprianus mellitissimus Doctor. At mellitissimus doctor Cyprianus, quas in epistola ad Donatum Veneres spargit?

Petamus hanc sedem: dat secessum vicinia secreta, ubi dum erratici palmitum lapsus pendulis nexibus per arundines bajulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.

Aug. lib. 4. de doct. Christiana. cap. 4. De quibus sanctus Augustinus: Non dicuntur ista, nisi mirabiliter affluentissima fœcunditate facundiæ, sed profusione nimia gravitati displicent.

Atque ut in omni genere eloquentes fuisse sanctos Patres ostendamus, extant Sancti Chrysostomi orationes in genere deliberativo & judiciali, mirificæ suavitatis, quas hîc stylo paulòmagis oratorio reddemus.

SERMOCINATIO MATRIS filium à monastico instituto revocantis.

CAPUT XXIV.

Chrysost. l. 1. de sacerd. Ἐγὼ, παιδίον, φησὶ, τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφείθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολὺ, *& cætera, quæ Latinè sic reddi possunt.*

Digitized by Google

Animadverte hic Prosopopeia sive sermocinationis, quæ figura ad colores historiæ, & sublimis eloquentiæ multum valet; grave & prudens exemplum.

Patris tui virtute ac præstantia, fili, me haudita multum temporis frui numen permisit: ut pote, cujus mors, dolores ejus partus quo in hanc lucem editus es, continuò exceperit, ac tibi orbitatem, mihi viduitatem attulerit intempestivam: ut sileam viduitatis ipsius mala, ærumnas, incommoda, quæ quidem solæ animo illæ complecti rectè queant, quas contigerit, ea ipsa perpeti. Nullius enim oratio par esse possit enarrandis illis negotiorum fluctibus, quos subire oportet puellam, quæ ipsa etiam tum rudis, rerumque humanarum expers, simulatque paternam domum reliquerit, derepentè immensorum dolorum facibus æstuans, curam sollicitudinemque supra ætatem ac sexum sustinere cogatur: quam videlicet necesse est servorum ignavias emendare, eorundem maleficia observare, cognatorum propulsare insidias, publicanorum molestias, & quam illi, dum eis tributa numerantur, immunitatem exercere solent, forti generosoque animo ferre. Proinde quum decedit pater relicta à se prole, si forte fœmina ea est, magnam vel sic matri curam exhibet; sed tamen hoc ipso tolerabilem, quòd illius educatio, tum impensa caret, tum etiam formidine vacat.

At filius à patre relictus, matris animum in dies singulos immensa formidine, tum multis complet angoribus, ut nihil agam de sumptibus, quos fieri oportet, ut ille liberaliter educetur. Quarum rerum omnium nulla me tamen permovit, ut nuptiis iteratis, sponsum alterum in patris tui ædes admitterem: quin potiùs in æstu illo ac turbine rerum permansi cœlestis gratiæ auxilio imprimis adjuta, graves illas viduitatis angustias, nulla ex parte refugi: cum mihi inter eas ipsas ærumnas, atque incommoda solatio esset non modico, quod vultum istum assiduè spectare, inque eo tanquam cælatam demortui mariti imaginem, verisque ac certissimis lineamentis expressam mihi liceret asservare. Quo nomine puerulus quum adhuc esses, primis adhuc voculis balbutiens, qua potissimum ætate maximam liberorum suorum voluptatem parentes sentiunt, magno certè solatio, magnæ jucunditati fuisti. Atqui ne id quidem mecum expostulare possis, quòd nos viduitatis quidem conditionem perpessæ fortiter simus, sed viduitatis ejusdem angustiis, cum essent omnia in dies arctiora, paternas tibi imminuerimus facultates: (id quod infelicibus pupillis permultis usu venisse scio:) Si quidem patrimonium tibi nulla non parte salvum integrumque servavi: quum nihil etiam prætermiserim sumptuum eorum, qui tibi nominis istius existimationem aliquam parare possent; quos ego certè suffeci ex nostra dote, & ex iis pecuniis quas mecum domo paterna attuleram. Neque verò existimare te velim, exprobrandi gratia, hæc nunc à me dici: Pro rebus porrò his omnibus unam abs te gratiam peto, ne me viduitate altera involvas, neve luctus jam sopitos morsus acriores tuo discessu facias. Meo me fato occidentem tantisper expecta: hinc enim paulò post nobis, ut vides emigrandum est. Nam ut, qui juvenes sunt, ad longæ senectutis annos accedant, sperare quidem liceat: qui autem jam consenuimus, quid tandem aliud quàm mortem singulis horis impendentem præstolemur? Itaque ubi hoc corpusculum cum patris tui ossibus conjunxeris, tum demum, fili, longas profectiones suscipe, & quodcunque mare collibitum fuerit, emetire: nemo tunc prohibiturus est. Cæterùm tantisper dum spiramus, contubernium convictumque hunc nostrum tolera; Noli offensionem numinis frustrà ac temerè incurrere; & committer ut matrem nihil commeritam, tam multis

Senes mortem quotidie expectant.

ὑίδησιν χαρίας κακῶν ... nominat, qui tropus Latinis auribus durior est.

implices angoribus: qui si fortè criminari potes, quod te in hujus vitæ delitias pertractum, rerum tuarum curam temet gerere cogam: te non jam naturæ leges moveant, non educationis consuetudinisque jura tangant, denique nulla te res alia impediat, quominus nos statim insidiatorum atque hostium loco habeas, nostrumque contubernium devites. Sin verò nihil non agimus, ut tu facilè altoque in otio possis vitæ hujus usura frui: si minus aliud vinculum, certè hoc unum te apud nos detineat: nam ut te à sexcentis amari dicas, nemo certè fuerit, qui tibi tanta in libertate vivere concedat: quum & neminem esse putem, cui nominis istius existimatio æquè ac mihi uni chara esse possit.

IN GENERE VERO IUDIcialí ejusdem auctoris præclarissima oratio pro Antiochenis, de statuis, ad Theodosium.

CAPUT XXV.

Ὦ βασιλεῦ, καὶ οὐκ ἀρνηθείημεν τὸν ἔρωτα τοῦτον, &c.

Chrysost. homil. 20. ad P. Antioch.

Accusatio propriè.

HAbes quidem, ô Rex, confitentes reos; nec enim negare possumus amoris tui erga hanc nostram civitatem, prolixam significationem. Quamobrem graviter lugemus, quòd ubi tantopere dilectæ sic furiosi dæmones inviderint, ut à quo nobis perjucunda quæque, & maximè honorifica cecidissent, in eum pessima sceleris nota videremur ingrati. Tu sive diruas, sive incendas, sive occidas, sive quodcunque aliud facias, nondum dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris mortibus suppliciorum antevertimus lenitatem. Quid enim luctuosius esse possit, quàm cum Regem, & tam beneficum Regem, nostris exulceratum injuriis habeamus, coram eo tamen sisti cogamur, ut hoc gentes audiant, & Sol videat, & nos mundus universus ingrati animi scelerisque condemnet.

Vastare!

Si barbari civitatem nostram incursantes, mœnia diruissent, incendissent domos, & abductis captivis patriæ solam reliquissent vastitatem, minùs erat luctuosum. Quorsum? quoniam te vivo & spirante, cum tanta tui amoris in nos propensione, spes erat illa cuncta, licet gravia, solutum iri, & nos iterum ad priorem dignitatis speciem redituros, illustioremque recepturos libertatem: nunc autem restincta benevolentia tua, & amoris vinculo tam fœdè violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem jam confugiemus? quò poterimus aliò respicere, tam leni domino, tam facili Patre justis de causis irato? Itaque videntur quidem gravia patrasse, sed passi sunt omnium gravissima, qui nullum mortalium audeant respicere, nec ipsum spectare solem liberis valent oculis; sed gravissimo pudore suffusi vitam nocti & latebris commisere. Itaque libertate sublatâ, nunc sunt omnibus captivis deteriores, & extremam sustinent ignominam; Atque dum malorum magnitudinem cogitant, & in quantum contumeliæ devenerint, nec respirare quidem possunt; siquidem omnes ubique terrarum populos sibi fecerunt accusatores. Sed si velis, ô Rex, est vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in privatis hominibus hoc factum est, magnæ & graves offensiones, eximiæ charitatis materia fuerunt: sic & in natura nostra evenit.

Charitatis materia, fuerunt offensiones.

Cum enim hominem Deus condidit, & in paradisum induxit, præclarissimis honoribus cumulatum tantam Diabolus prosperitatem non ferens, invidit: & illum à sua expulit dignitate: Sed Deus non tantum ipsum non deseruit, verum & pro istis voluptuariis hortis cœlum nobis ape-

Dei misericordia.

aperuit, ut hoc ipso propriam testaretur benignitatem, & dæmonis invidiam nostrâ felicitate puniret. Tu Rex Deum imitare, omnia moverunt dæmones, ut omnium tibi gratissimam civitatem à benevolentia tua sejungerent: hoc verò cùm certò teneas, pœnam quamvis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etsi præter opinionem aliquid nunc dicere fas est, etiam nunc inter dilectarum primas ipsam scribe, si modò dæmonum odium insaturabile vis ulcisci. Si nempe destruas, & subruas, & deleas, quæ priùs illi voluerunt, hæc efficies: si verò iracundiam temperaris, & pristini amoris non obscuram significationem dederis: lethalem ipsis plagam intuleris, & ultimâ ab ipsis ultionem exegeris: demonstrabis quippe, quod non tantùm nihil amplius ipsis expeditum est per insidias; verùm & cuncta ipsis contraria, quàm volebant, acciderunt. Æquum autem fuerit, ut hæc facias, & civitatis miserearis, cui propter amicitiam tuam dæmones inviderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec illi tanta insectati fuissent invidia. Itaque etsi mirandum est, quod dicitur, est tamen verum, quod propter te & amicitiam tuam hæc passa est. Quot incendiis, quanta subversione sunt hæc verba acerbiora, quæ antea dixisti? Nunc te contumelia affectum quereris, & pertulisse, quæ nullus unquam superiorum Regum. Sed, si velis, ô humanissime & sapientissime Imperator, diademate isto clariorem & majorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nempe diadema est, & tuæ virtutis insigne, & ejus qui dedit, liberalitatis indicium: sed corona ex hac humanitate contexta, tuum solius erit & sapientiæ tuæ meritum, nec te tantùm omnes admirabuntur propter fulgorem gemmarũ, quantum propter tui victoriam.

Dejecerunt statuas tuas? sed illis illustriores restituere tibi licet. Si enim injuriæ authoribus crimina remiseris, & nullã ipsis inflixeris pœnam, non æream in foro tibi statuam erigent, nec auream, nec lapillis coagmentatam: sed omni materia pretiosiori amictu vestitam, humanitate scilicet & misericordia: talem in mente quique sua te erigent, & tot habebis statuas, quot sunt & erunt homines in orbe terrarum.

Affectus validi ad excitandã misericordiam.

Non enim nos tantùm, verùm & post nos futuri, & post illos omnes hæc audient, & tanquam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur, & diligent.

Quod verò hæc non assentationis gratia, sed veritatis, dico, antiquam tibi & commemorabilem referam historiam, ut discas, quod non tantùm exercitus, & arma, & pecuniæ & popularium multitudo, & alia hujusmodi, splendidos facere Reges consuevêre, quantum animi disciplina, & mansuetudo: Fertur beatus Constantinus effigie suâ quandoque lapidatâ, multis ipsum instigantibus, ad supplicium de authoribus contumeliæ sumendum, & dicentibus, quod omnem ipsius faciem saxis convulnerârint, manu faciem palpans, & leniter ridens, dixisse, Ego verò nusquam vulnus in fronte factum video; sed sanum quidem caput, sana verò & facies tota. Illi verò reveriti, & verecundia suffusi, ab hoc iniquo destitere consilio: Et hoc responsum hactenus canunt omnes: nec tantum temporis labefecit, aut hujus sapientiæ memoriam extinxit. Deinde hoc non est trophæis splendidius? multas urbes ille condidit, & gentes immanitate barbaras domuit, sed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum usque in præsentem diem canitur, & posteri nostri, & posteri illorum omnes idipsum audient. Nec hoc solum est admirandum, quod audient, verùm etiam quod laudibus & faustis acclamationibus prosequentur, dicentesque

Beati Constantini mansuetudo.

Mansuetudo trophæis splendidior.

tesque laudabunt, & audientes grato animo suscipient: nec ullus est qui hæc intelligens, silere possit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet, & innumera ipsi vel mortuo bona precetur.

Quod si propter illud verbum apud homines tanta potitus est gloria, quot apud clementem Deum coronas assequetur? Quid autem opus est, Constantinum, & aliena exempla commemorare, cùm te de propriis & verè meritis tuis opus sit exhortari? Recordare præteriti temporis, quando solemnitate hac supervenïente, per totum orbem terrarum epistolas misisti: jubens carcere detentos dimitti, & ipsis ignosci. Addebas quoque gloriosissimam vocem: *Utinam mihi liceret, & defunctos revocare, & ad priorem vitam reducere.*

Horum nunc reminiscere verborum: Tempus tibi oblatum est, quo possis mortuos ad vitam excitare. Et hi namque jam mortui sunt, & priusquam feratur sententia, ad ipsas inferorum fores calamitosa civitas consedit. Tu igitur illam inde revoca, sine pecuniis, sine impendio, sine tempore, sine ullo labore.

Tibi enim sufficit imperium, tibi verbum unum, quo totam hanc mortis caliginem dissipare possis. Nunc ipsam jube ab humanitate tua posthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi qui ab initio se condidit, quantam sententiæ tuæ: nec immeritò; ille enim urbe fundata recessit: tu verò jam auctam & grandem, & & post tam prosperos rerum successus eversam excitabis.

Non fuisset adeò mirandum, si ab hostibus captam, & barbaris gentibus vastatam liberasses, quàm est admirabile nunc pepercisse. Illud enim sæpe multi fecère Reges, hoc autem tu solus facies, & primus præter omnem expectationem. Et illud quidem minimè novum, nec præter expectationem, sed est quotidianum, opus, subditis prodesse: quod autem his affectus injuriis animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam.

Parcere.

Cogita quod nunc non de civitate tantùm illa tibi consultandum est, verùm & de gloria tua, imò verò de toto orbe Christiano. Nunc & Judæi, & Græci, & Barbari (etenim & illi hæc audierunt) nunc (inquam) intuentur, expectant, ut videant, qualem de hoc negotio sententiam feras: nempe si humanã protuleris, & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum efferent, & inter se dicent: Papæ quanta Christianismi potentia? hominẽ Deo proximum, penes quem vitæ & necis imperium, ita se ardentem iracundia refrænare, & docere philosophiam, quam nec homo privatus exhiberet?

Verè Magnus Christianorum Deus ex hominibus Angelos facit, & hac necessitate naturali superiores constituit. Noli enim superfluum quendam admittere timorem, & tolerare eos qui dicunt reliquas civitates hujus impunitate fore deteriores, & ad contemptum Imperii petulantiores. Si enim ad puniendum fuisses imbecillis viribus, & ipsi post hoc facinus te vi superassent, vel certè pari essent potentia, congruè suspicari hæc oportebat.

Si verò territi, præque timore jam mortui sunt, & ad tuos per me se pedes abjiciunt, nec aliud quotidie expectant, quàm exitialem sententiam; & supplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, & Deum invocant, & simul nobiscum legationem attigere: & sicut in extremis constituti, de propinquis quisque suis obtestatus est; quomodò non superfluus hic timor? Si jugulari fuissent jussi, tanta passi nunquam fuissent, quanta nunc patiuntur tot diebus in perpetua trepidatione

Venia dilata quid timidis afferat.

dationetransactis; nam & supervenientevespere, auroram se visuros non expectant; & die orto ad vesperum perventuros non sperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vastas sectantur solitudines; nec viri tantùm, verùm & pueruli parvi, & mulieres liberæ, & decoræ, multas noctes & dies in speluncis & convallibus egerunt: & jam novus captivitatis modus civitatem occupavit, ædificiis quippe, muris stantibus, incensis civitatibus graviora patiuntur, nullo incumbente barbaro, nec hoste quidem apparente, captis quibusque sunt miseriores, & solum folium si moveatur, omnes ipsos per singulos terret dies: & hæc omnes sciunt: & si subversam ipsam vidissent, non sic essent affecti, ut nunc, qui has ipsius audiere miserias. Ne igitur hoc cogites, quòd pejores sint futuræ civitates reliquæ. Non enim urbe diruta, sic in eos animadvertisses, ut nunc per incertam futurorum expectationem, omni supplicio vehementiùs excruciasti. Noli igitur ipsis ulteriùs calamitates producere, sed jam respirare permitte. Subditos nempe castigare, & facinorum exigere pœnas, facilè penitùs & promptum: his verò qui contumelias intulerunt, parcere, & his qui venia patraverunt indigna, veniam dare, unius & vix alterius est, & maximè cùm Rex sit contumeliam passus: & civitatem quidem metu subdere: facilè omnes autem amicos constituere, & persuadere, ut in regnum tuum se quam benevolos habeant, & non tantum communes, verùm & privatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licet infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exercitus moveat, & omnia moliatur, non facilè tot hominum voluntates ad seipsum adjungere poterit, quot nunc tibi facile erit & leve. Nam & beneficiis affecti, & qui audierint, pariter cum iis qui beneficia acceperint, ergà te benevolentissimi sunt futuri. Quot pecuniis emisses, quot emisses laboribus, brevi temporis momento totũ orbem subjugare, & omnibus futuris persuadere, ut quãta filiis suis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autẽ ab hominibus hæc; cogita quantã à Deo capies mercedem, non tantùm eorum quæ nunc fiunt, verùm & quæ post hæc ab aliis expedientur. Si unquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est (quod Deus avertat) & qui læsi fuerint, in contumeliosos velint insurgere; benignitas & sapientia tua, pro omni ipsis erit disciplina: & erubescent, si cum tale moderationis exemplum habeant, ipsi inferiores appareant. Itaque omnium posterorum eris præceptor, & palmam ipsis præripies, licet ad ipsum philosophiæ apicem pervenerint. Non enim par est quempiam tantum auspicari benignitatẽ, & ad alios alium respicientem ab illis elaborata imitari. Quocirca quicunque post te humanitatem & mansuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic utique & fructuum author est. Quare nunc quidem nemo tecum humanitatis mercedem partiri potest: tuum enim solius meritum est. Tu verò cum omnibus posteris, si qui tales unquam fuerint, ex æquo meritum dividere poteris, & tantam referre gloriam, quantam ex discipulis præceptores: & si nemo talis fuerit, rursum tibi commendationes & laudes per tot sæculorum cursus provenient. Considera namque quale sit posteros omnes audire, quod tam magna civitate jam vastitati destinata, pavefactis omnibus, & territis quidẽ ipsis, & præfectis, & judicibus, nec hiscere pro miseris illis audentibus, unus accedens senex Dei sacerdotium gerens, ex ipso aspectu solo, &

Reos, foliũ si moveatur, terret.

Mansuetudinis commendatio.

Parcere magna gloria apud homines, & apud Deum magna merces.

Sacerdotes movent Reges ad reverentiam.

AAAaaa nudo

Digitized by Google

fine pollutione non possit. Alia quippe crimina singulas sibi fermè in nobis vendicant portiones; ut cogitationes sordidæ animum; ut impudici aspectus, oculos; ut auditor improbi, aures; ita ut cùm ex his unum aliquid erraverit, reliqua possint carere peccatis. In theatris verò nihil eorum relatu vacat, quia & concupiscentiis animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sunt, ut etiam explicare ea quisquã atque eloqui salvo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscœnitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates? quæ quanti sint criminis, vel hinc intelligi potest, quod & relationem sui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima scelera incolumi honestate referentis & nominari & argui possunt, ut homicidium, latrocinium, adulterium, sacrilegium, cæteraque in hunc modum: Solæ theatrorum impuritates sunt, quæ honestè non possunt vel accusari, ita nova in coarguenda harum turpitudinum probrositate res evenit arguenti; ut cùm absque dubio honestus sit, qui accusare ea velit, honestate tamen integra ea loqui & accusare non possit. Alia quoque omnia mala agentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etsi blasphemum quempiam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Et si intervenias latrocinio, non inquinaris actu quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ unum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dum spectantes hæc comprobant ac libenter vident, omnes ea visu atque assensu agunt, ut verè in eos Apostolicum illud peculiariter cadat; *Quia digni sunt morte non solùm qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omninò plebs animo fornicatur. Et qui fortè ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri revertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt, fornicantur. Nam hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus est. Quæ cum ita sint, ecce qualia aut omnes, aut pene omnes Romani agunt. Et cùm hæc ita sunt; qui talia agimus, negligi nos à divinitate causamur, relinqui nos à Domino nostro dicimus, cum ipsi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quod respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Potest ergo illos Deus respicere, qui tales sunt? Potest ad eos respicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An fortè hoc volumus, & hoc dignum putamus, ut cum in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aspicimus, aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quia si nos videre dignatur, consequens est, ut etiam illa ubi nos sumus, videat: aut si ab illis, quod non dubium est, avertit oculos, etiam à nobis qui illic sumus, pariter avertat. Et cùm hæc ita sint, facimus hæc tamen, ac sine cessatione, quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum suorum delicias esse credebãt. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse Deũ nostrũ hæc certò scimus? Aut certè si placere has turpitudines Deo novimus, non prohibeo quin sine cessa-

tione faciamus. Si verò in conscientia nostra hoc est, quod Deus horret, quod execratur, quod sicut in his fit pastus Diaboli, ita offensio Dei; quomodo nos in Ecclesia Dei colere Deum dicimus, qui in obscœnitate ludorum semper diabolo deservimus, & hæc gnari ac scientes, de consilio & industria? Et quæ nobis quæso spes erit apud Deum, qui non casu aut imprudentia Deum lædimus, sed exemplo illorum quondam gigantum, quos insanis conatibus superna tentasse, & quasi in nubes gradum tulisse legimus? Sic nos per injurias, quas in omni mundo semper inferimus, quasi consensu publico cœlum oppugnamus. Christo ergo, ô amentia monstruosa! Christo Circenses offerimus & mimos, tunc & hoc maximè cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm prosperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hostibus à divinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm si quis homini beneficium largienti injuriosus sit, aut blandientem conviciis cædat, aut osculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac divites mundi hujus, cujus piaculi reus sit servus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet, qui bene merenti convitium faciat, & pro libertate quam accipit, contumeliam reddat. Absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit; cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Christiani dicimur, facimus: irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, propitiantem sordibus lædimus, blandientem injuriis verberamus: Christo ergo, ô amentia monstruosa! Christo Circenses offerimus & mimos, Christo pro beneficiis suis theatrorum obscœna reddimus, Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Salvator noster edocuit? Hoc vel per se ipsum, vel per Apostolos prædicavit? Propter hoc humanæ nativitatis verecundiam subiit, & contumeliosa terreni ortus principia suscepit? Propter hoc in præsepio jacuit, cui serviebant Angeli cùm jaceret? Propter hoc involvi se pannorum crepundiis voluit, qui cœlum regebat in pannis? Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expavit?

De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores.

Quis æstimare hoc malum possit? circumsonabant armis muros Cirtæ Carthaginis populi barbarorum: & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in Circis, luxuriabat in theatris: alii foris jugulabantur, alii intus fornicabantur, pars plebis erat foris captiva hostium, pars intus captiva vitiorum. Cujus sors pejor fuerit, incertum est. Illi quidem erant extrinsecus carne, sed isti intus mente captivi: & ex duobus letalibus malis, levius, ut reor, captivitatem corporis, Christianum, quàm captivitatem animæ sustinere; secundùm illud quod docet Salvator ipse in Evangelio, gravius multo animorum mortem esse quàm corporum. An credimus fortè quod captivus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in suorum captivitatibus fuit? captivus corde & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui jugulari se in suorum jugulis non intelligebat: qui mori se in suorum mortibus non putabat? Fragor, ut ita dixerim extra muros & intra *Salvianus lib.6.*

tra

tra muros, prœliorum & ludicrorum confundebatur: vox morientium, voxque bacchantium; ac vix discerni forsitan poterat plebis ejulatio, quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in Circo: Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi ut cum eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret ut periret?

Item, De Luxuria Trevirorum impendente bello.

Sal. lib. 6. VIdi siquidem ego ipse Treviros, domi nobiles, dignitate sublimes, licèt jam spoliatos atque vastatos, minus tamen eversos rebus fuisse quàm moribus.

Quamvis enim depopulatis jam atque nudatis aliquid superetat de substantia, nihil autem de disciplina aderat: graviores in semet hostes externis hostibus erant; ut licet jam à barbaris eversi essent, à se tamen magis everterentur. Lugubre est referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente admodum jam excidio civitatis, gulæ ac lasciviæ servientes. Quid primum accusandum est? quod honorati, an quod senes, an quòd Christiani, an quod periclitantes? Quis enim hoc fieri posse credat, vel in securitate à senibus, vel in discrimine à pueris, vel unquam à Christianis? Iacebant in conviviis obliti honoris, obliti ætatis, obliti professionis, obliti nominis sui. Principes civitatis cibo conferti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi; nihil minus quàm sensus sui, imo quia propè iugiter tales, nihil magis quàm sensus sui. Sed cum hæc ita essent, plus multò est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec civitatum excidia fecerunt. Denique expugnata est quater urbs Gallorum Trever opulentissima. Promptum est de quo dicam: Sufficere utique debuerat emendationi prima captivitas, ut instauratio peccatorum non instaurasset excidium. Sed quid plura? incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monstrum, ut fabulæ ferunt, quod multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorum excellentissima urbe iis ipsis quibus coercebantur scelera, plagis crescebant, ut putares pœnam ipsorum criminum, quasi matrem esse vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione perventum est, ut facilius esset urbem illam sine habitatore, quam ullũ pene habitatorem esse sine crimine.

Et postea: Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis & generalibus malis avaritia & ebrietate omnia concidissent, ad hoc postremo rabida vini aviditate perventum est, ut principes urbis ipsius, ne tunc quidem de conviviis surgerent, cùm jam hostis urbem intraret: adeo etiam Deus ipsis evidenter, ut credo manifestare voluit cur perirent, cũ per quã rem ad perditionem ultimam venerant, eam ipsam agerent cùm perirent. Vidi ego illic res lacrymabiles, nihil scilicet inter pueros differre & senes. Una erat scurrilitas, una levitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, lasciviebant in conviviis, vetuli & honorati, ad vivendum prope jam imbecilles, ad vinum prævalidissimi: Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum, ad gressum nutabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus, devoluti sunt,

ut compleretur in eis dictum illud sermonis sacri, *vinum & mulieres apostatare faciunt à Deo.* Nam dum bibunt, ludunt, mœchantur, insaniunt, Christum negare cœperunt. Et miramur, post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto antè mentibus corruerunt? Nemo itaque urbem illam in excidio suo tantùm periisse credat: Ubi enim talia acta sunt, priùs jam perierant, quàm perirent.

De iis qui in summa calamitate petebant Circenses.

Sal. lib. 6. Jacebant passim utriusque sexus cadavera nuda, lacerata, urbis oculos incestantia, avibus canibusque laniata; lues erat viventium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac sic etiam qui excidiis supradictæ urbis non interfuerant, mala alieni excidii præferebant. Et quid post hæc, inquam, quid post hæc omnia; quis æstimare hoc amentiæ genus possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant, quasi pro summo deletæ urbis remedio, Circenses ab Imperatoribus postulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendam rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari, scilicet ut tantum virtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primùm in his, de quibus diximus, accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia? totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quàm petere aliquid in injuria Dei? aut quid stultius, quàm quid petas, non considerare? aut quid tam perditi luxus, quàm in luctu res desiderare luxuriæ? aut quid amentius, quàm in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in iis omnibus nulla res minus culpanda est, quàm amentia; quia voluntas crimen non habet, ubi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur, accusandi sunt, quia sani insaniebant: Circenses ergò, Treviri, desideratis & hoc, vastati; hoc, expugnati; post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captivitatem, post tot eversæ urbis excidia: quid lacrymabilius hâc stultitiâ? quid luctuosius hac amentiâ? Fateor, miserrimos esse vos credidi, cùm excidia passi estis; sed miseriores vos video, cùm & spectacula postulatis. Putabam enim, vos in excidiis, rem tantùm atque substantiã, nesciebam etiam sensum atque intelligentiam, perdidisse. Theatra igitur quæritis, circum à Principibus postulatis: quæso cui statui, cui populo, cui civitati? Urbi exustæ ac perditæ, plebi captivæ, & interemptæ, quæ aut periit, aut luget! De qua etiam si quid superest, totum calamitatis est, quæ cuncta aut mœstitudine est anxia, aut lacrymis exhausta, aut orbitate prostratâ, in qua nescias penè cujus sit sors pejor ac durior, interfectorum aut viventium. Tantæ enim sunt miseriæ superstitum, ut infelicitatem vicerint mortuorum. Ludicra ergò publica, Treviri, petis; ubi quæso exercenda? an super busta & cineres, super ossa & sanguinem peremptorum? Quæ enim urbis pars his malis omnibus vacat? ubi non cruor fusus, ubi non strata corpora, ubi non concisorum membra lacerata? Ubique facies captæ urbis, ubique terror captivitatis, ubique imago mortis. Jacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos defunctorum suorum; & tu Circenses rogas; Nigra est incendio civitas, & tu vultum festivitatis usurpas? Lugent cuncta, tu lætus es? Insuper etiam illecebris flagitiosissimis Deum provocas, & superstitionibus pessimis iram divinitatis irritas: Non miror planè, non miror, tibi evenisse

Digitized by Google

nisi ... mala quæ consecuta sunt: Nam quia tertia et ... non correxerunt, quarto perire meruisti.

Insectatio Magistratuum.

Salvianus lib. 7.

STatuunt non adulterandum, & primi adulterant: statuunt non furandum, & furantur: quamvis pene non possim dicere quod furentur; non enim sunt quod agunt, furta, sed latrocinia. Punit enim judex in alio peculatum, cùm sit ipse peculator: punit rapinam, cùm ipse sit raptor: punit sicarium, cùm ipse sit gladiator: punit effractores claustrorum, & ostiorum, cùm ipse sit eversor urbium: punit exspoliatores domorum, cùm sit exspoliator provinciarum. Atque hoc utinam illi tantùm qui in potestate sunt positi, & quibus jus exercendorum latrociniorum honor ipse largitur. Illud gravius ac magis intolerabile, quod hoc faciunt & privati iisdem ante honoribus functi. Tantum eis adeptus semel honor dat beneficii, ut semper habeant jus latrocinandi. Adeò etiam cùm destiterint ad administrandum potestatem habere publicam, non desinunt tamen ad latrocinandum potestatem habere privatam: ac sic levior est potestas illa quam habuerunt Judices, quàm hæc, quàm privati habent. In illa enim eis sæpe succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit diffinitio sanctionum, quas illi spernunt maximè, qui ministrant. Sanè ad parendum humiles abjectique coguntur; compelluntur jussis obtemperare pauperculi; & nisi obtemperaverint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent, quam in tributis. Soli jussis publicis serviunt, sicut soli tributa solvunt: ac sic in ipsis legibus, & in ipsa justa rerum præceptione maximum injustitiæ scelus agitur, cùm ea minores quasi sacra observare coguntur, quæ majores jugiter quasi nulla conculcant.

Finis libri decimi quarti

DE

DE FORMA

ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVENTIÆ.

LIBER XV.

HÆret intimis affixa sensibus nostri Theophrasti memoria: qui licet naturam expleverit vivendo, nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et ejus quidem virtutes posterior ætas intuebitur, nec unquam de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticescet. Scis ipse N. qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidē virum illum planè admirabilem, in hac ferrea hominum ætate, quasi aurei generis particulam ostendisse natura videbatur; cujus vita, perpetua fuit vitiorum censura, norma morum, clarissimarū virtutum imago; Vox autem, juge quoddā sapientiæ cœlestis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiæ, & virtutis ferax, mens acris, præcelsa, & volucribus (ut ita dicam) flammis semper accensa: Quæ neque asperitatibus rerum imminuta torpesceret, neque blanditiis oppressa conniveret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & majestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cumque à puero magnarum artium fontes imbibisset, quibus prodesse aliquando mortalibus posset, non se unius urbis parietibus conclusit, sed magno animo in totius generis humani commercia emisit. Emicuit tum illa non ancillātis facundiæ misera quædam necessitas, sed vis dicēdi quædā ineluctabilis, quam timerēt improbi, venerarentur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligerēt. Et cùm per tot annos in his concionū fluctibus jactaretur, numquam inexhaustus ille fons arescebat, sed ut Oceanus, qui aquas cœlo & terris præbet, in suis semper cursibus totus est, atque integer; sic ille se rebus humanis ita impendebat, ut dare quidem posset, nihil posset deperdere. Nec mirum si tam diuturnus ingentis illius Oratoris vigor fuit; hærebat enim in altissimarū virtutū, pietatis, demissionis, patiētiæ, charitatis, nixus radicibus. Nosti quale fuerit ejus cum Deo contubernium; cùm non secus ac hominum custos Angelus, in exteriora quidem se diffunderet, hæreret tamen totus origini suæ, & in se undique per reciprocos veluti divini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis causa faciebat, omnia conscientiæ; patriam suam cœlum perpetuò intuebatur, & Præsides Angelos suprà se circumquaque stantes, dicto-

Concionatoris egregii laus.

dictorum factorumque censores: vitam omnem existimabat aut supplicium, aut militiam; delicatum verò otium, vivi hominis sepulturam. Quamobrem opposuit se, dum vixit, murum pro domo Dei, stetit in Ecclesiæ propugnaculis non coronatus, & mollis, sed pulverulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus est, eo semper animo, ut aut vinceret, aut gloriosi operis clavum tenentem tempestas obrueret. Pugnavit, vicit, spolia in cœlum præmisit, mox ipse inter cœlestium palmarum fructus spiritum exhausit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, divino consilio ortus atque extinctus. Sed hæc alii pleniùs. Mihi verò peropportunum visum est, præstantissimum hominis præsertim de sacra eloquentia æternum benè meriti judicium Adhoc libro inserere, ex ea disputatione quæ illi fuit cum Logodædalo postrem[illegible] ut non immeritò Cygnea divini Oratoris cantio possit appellari.

Otium vivi hominis sepultura.

Cygnea cantio.

Occasio dialogi.

Redibamus fortè ex concione cujusdam adolescentis, ex eorum numero qui cruda adhuc studia propellunt in publicum; Hic cùm declamationem, non enim concionem dixero, leviculis Rhetorum floribus aspersam recitasset de pulpito, magna ut erat linguæ volubilitate, gestusque non inconcinna gratia præditus, videbatur, Imperatorum, qui tum aderant, judicio non mediocrem laudem consequutus. Alii quippe laudabant mellitos (ut ipsi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perpluebat: alii in cœlum efferebant laudibus descriptionem quandam Auroræ, delicatissimis expressam lineamentis, vivisque coloribus illustratam; quæ tamen argumento ita cohærebat, ut cervix equina cum humano capite, bellè dixit Horatius. Alii reconditam vim sapientiæ mirabantur, quòd tam subtiliter Andromedam, cum natura humana; Perseum, cum Christo; Danaen, cum Beata Virgine, & nescio quem Pandore calceum, cum æterna beatitudine comparasset. Cæteri qui studiosiores opinor eloquentiæ videri volebant, quasdam ejus in Pilatum & Scribas, & Pharaonem, rabiosulas sanè sed inutiles invectivas prædicabant.

Concionantis errores.

Qui minùs ingenio poterant, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum supplosiones, & pulpiti assiduas verberationes diligentissimè notaverant.

Nec mora, jam penè ab omnibus quasi aureus Suadæ partus jactabatur. O felicem (ajebant) matrem! quæ tantum Oratorem peperit, & quò excrescet illa indoles? qualis erit fervor meridianus, si tâta primæ lucis riserunt crepuscula? Adfuit etiam è Poëtarum grege, qui diceret:

Cedite Doctores Romani, cedite Graji,
Nescio quid majus nascitur Ambrosio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre non poteramus, cum Theophrasto nostro secessimus in exedram. Nam & ab eo sciscitari remotis arbitris avebamus, quid de tota hac ratione concionandi sentiret. Itaque cùm opportuno loco ad imaginem D. Pauli concedissemus, rogavi, & per ejus expressos in cera vultus, quem tantopore diligeret, ne, quod ab eo sæpè quæsitum esset, & aliquando promissum, de sacra eloquentia judicium, bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis excusationibus, quibus sæpè utuntur qui sunt carius inepti: Dicam equidem quod censeo, pro mediocri usu & facultate, quam mihi triginta fermè anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominem dictum velim, quem miseratione potiùs quàm castigatione dignum puto; & fortasse seriis eget monitoribus,

Digitized by Google

quibus ad veram sapientiam possit informari. Vos de re quicquid est, non de personâ accipite.

Profana doctrinæ usus frequens in sacris exagitatur.

Sæpè numero mirari soleo depravatam istius eloquentiæ licentiam, sine fronte, & oculis; nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quò rerum devenimus? Ecclesias penè ipsas in scenas; & conciones in theatrales ludos nituntur convertere. Ignoscant mihi sepulti piorum manes; sed puto eorum cineribus, si quis modò sensus est, inuri dolorem, cùm hæc jactantur in templis, quæ meliùs inter ludibundas aures in circulis vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè adolescentibus dicebatur à magistris eloquentiæ, Athenienses, cùm ludos gladiatorios, malo vicinarum urbium more, & exemplo, in suam urbem admittere percuperent, Demonactem, qui tum ferebatur in ea Rep. clarissimus, graviter obstetisse. Quò enim aiebat gladiatores cum misericordia, quæ in urbe vestra (Athenienses) delubris & aris colitur? vel cruentam illam hominum lanienam expellite, vel certè aram misericordiæ, quæ præ vestris stat oculis, evertite. Neque enim fas est ista quæ moribus disjunctissima sunt, iisdem sedibus commisceri.

Mihi verò idem in re haud multùm dissimili contingit exclamare: quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum sanctimonia? quò cum igne vigili, & tremenda Christi ara, Silenorum & Satyriscorum lusus? Ite primùm, sacras imagines è templis convellite, ignes extinguite, aras subruite, tollite mihi istam speciem plenam gravissimæ sanctitatis, quæ vel impiorum sensus tacito quodam majestatis fulgore perstringit. Vel certè si pudet tollere; tot religiones nostræ pignora, quæ contra vanitates istas clamant, obnubite, tum fabulas narrare: quanquam terram ipsam piè sancteque consecratam, nisi eradatis, ad has voces indignatum iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quo instar gravissimæ matronæ sacra in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, sed piget tacere, hæc, ut levis meretricula se lenociniis & fucis insinuat; haud enim negat, quòd ipsa talis sit, nec si velit, possit: nec si possit, velit.

Quære an idololatriã committat, qui de ido. Is catechizat.

Tertull. de idolol.

Quin audiet statim: *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa; & quando natus es, in die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus: & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec involuta pannis.* *Ezech. 16. 3* Quæ enim radix Chanaan, nisi Gentilitas? Ecquid pater Amorrhæus, nisi quem sibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ, Mercurius aliquis aut Hercules Ogmius? Ecquæ Cethæa mater? nisi Ethnicorum Sophistarum schola? Quid umbilic[illegible] minimè præcisus; & aquæ salutaris, ac [illegible]s, pannorumque inopia; nisi sordes, & stultitiam, & nuditatem, istius [illegible]nio; impudentis turpitudinem prædicant? O mores! adeone generosus ille sanctorum Patrum spiritus extabuit in nobis, ut pudeat eos agnoscere, qui nos tamen (si modò Christiani sumus) in Christo genuerunt? scilicet pudor est cum Petro & Paulo, cum Matthæo & Joanne loqui; sunt enim barbari, & lingua voceque absoni. Qui igitur diurnis nocturnisque terendi manibus, qui apud molles cathedrales appellandi? Philostrati, Ovidii, Plinii, Plutarchi; addite etiam Petronios, Apuleios; ita illi ipsi, quos æternis tenebris sepelire oportuit, prodeunt non in scholarum umbracula; (jam enim commune est;) sed in suggestum Concionatorum, & in hanc lucem Christiani nominis, quam ipsi si reviviscerent auctores, non auderent intueri. Tertullianus, libro de idololatria Ludimagistros, qui fabulas

bulas Poëtarum docent, *Affines esse ait multimoda idololatriæ. Primùm quibus necesse est Deos nationum prædicare, Numina; genealogias, fabulas; ornamenta honorifica quæque eorum enunciare, tum solemnia festaque eorundem observare, ut quibus vectigalia sua suppetant, ipsam primam novi discipuli stipem, Minervæ, & honori & nomini consecrare.* Quo igitur in numero fabulosos Concionatores censuisset? Adeone sacrarum literarum fontes exaruerunt? Adeone cœlestis eloquentiæ flumina sunt exhausta, ut à Luciano, & Herodoto, & Pausania, & si quid est istius farinæ hominum, quærendum sit quid dicas, aut quomodò cōcioneris? Audiuntur illi sacris Authoribus frequentiùs immixti, laudantur eorum sententiæ, & loquuntur mortui in Christianorum pulpitis, nonnulli quos vivos vix Epicurei admisissent. Commiscetur Christus cum Orpheo, ut in Alexandri Imperatoris Larario Plato: Atticus cum Paulo, cum Petro Thucydides, & Lucas cum Apollonio: Præclaram scilicet mixturam! & quid restat, nisi ut Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Absit verbo invidia, sed timendum est, ne qua hic cœlestis ira lateat, quam nostri sensus satis non agnoscant. Audio tonantes minas: *Venite, confundamus linguam eorum.* Ecquid aliud sunt quàm linguæ miscellaneæ & confusæ tot profanorum autorum idiomata? quos certè qui spretis Catholicis Scriptoribus conantur ingerere, Babel astruunt, quam Deus spiritu oris sui exsufflabit. Deinde plaudunt sibi miseri, quasi pulchri sint, & beati, quod ab imperitis fortè adolescentibus hæc eorū plausibus celebretur eloquentia. Heu quàm carè leves illi fumi gloriolæ constabunt! nisi fortè satis magnum præsidium arbitrantur in sua eloquentia positum, ut se adversùs tremendum summi

Comparatio stulta.

Gen. 11.

Judicis Tribunal defendant, cùm ab ipsis Dæmonibus accusabuntur; quòd spreta litterarum sacrarum Majestate, plena sanctissimæ eruditionis, ad nugas & quisquilias deflexerint; quibus ne Adonidis quidem horti, quos ipsi memorant, magis steriles unquam fuerunt. Sed alia est ratio eorum qui hæc parcè & sapienter usurpant, alia eorum qui totas conciones his deliramentis inferciunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis attendere: *Filii Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ, & intelligentiæ, viam autem sapientiæ nescierunt; neque commenti sunt semitas ejus.* Hæc æstu quodam mentis Theophrastus noster effudit, ad cujus orationis gravitatem cohorruerunt, qui priùs ad molliorem dicendi rationem videbantur propensiores: neque enim ruentis in se fulminis pondus aut expectare poterant, aut avertere. Nonnulli etiam ex imperitorum numero minùs assequuti quid vellet hæc oratio, jam palam omni eloquentiæ decernebant exilium. Itaque diu presso ore substitimus, donec tam austerum sermonem excepit Logodædalus, vir cæteroqui bonus, sed qui orationis cultui studere videbatur impensiùs, quanquam ab istis ineptiis longè aberat, quas tam acri castigatione Theophrastus verberârat. Ille igitur ut patrocinium susciperet eloquentiæ, quam habebat in deliciis:

Adonidis horti.

Baruch. 3. 13.

Verè tu quidem (ait) Theophraste, & istos quos arguis nugatores adolescentulos, qui totam cœlestis eloquentiæ rationem corruperunt, nemo excusat, nisi sit ipse dementissimus.

Externæ disciplinæ non sunt penitus repudiandæ.

Verùm subit illud interdum quærere, sit ne aliqua in rebus Divinis adhibenda eloquentia? Invenias enim per-

per multos homines alioqui minimè malos, sed in ea parte nimis (ut arbitror) austeros, qui quòd iis à puero non sint artibus informati, quibus ingenia ad honestum excitantur decus, eloquẽtiam, quàm se assequi posse diffidunt, in aliis reprehendunt: quod non tam charitate communi, quam sui amore, & gliscentis cujusdam invidentiæ stimulis facere videntur. Nam cùm ipsi maxima tum artium sint imperiti, alieni ingenii florem ægris oculis intuentur, & malunt, quod cuique facilius est, bonas disciplinas contemnere, quàm ad eas ingenium, cum multis qui in eo pulvere à viris doctis exsorbentur laboribus, applicare. Fucum igitur, omnem eloquentiam esse dictitant, proprium gentilitatis bonum, Christianis hominibus indignum, flabellum vanitatis, nidum superbiæ, idolorum denique servitutem: quibus sanè verbis nimis atrocibus, æternum videntur optimis artibus exilium indicere. Sed hæc tolerabiliora viderentur, si qui hanc prædicant immoderatiùs, aut Apostolorum sanctimonia florent, aut, ut aliqui Thaumaturgi, præpotentem ad quælibet miraculorum genera expedirent manum: sed cùm ipsi homuli sint, consilii & mentis inopes, ægrè mihi persuadent, ut ablegatis humanis præsidiis, quibus vitam & res nostras divina providentia dispensat, ad otium & desidiam confugiam. Quamobrem dum vacui sumus, & jam calere satis res visa est, cupio, & eorum rationibus occurrere, & eloquentiæ decus atque honestatem ab iniquissima calumnia vindicare.

Eloquentia defenditur. Primùm sciscitari ab iis Doctoribus velim, Malumne putent ex se eloquentiam naturalem? malam certè nemo dixerit, qui modò sanæ mentis fuerit: nam quòd homo animal providum, sagax, acutum, plenum rationis & consilii, intimos animi sensus oratione quasi eximio quodam mentis simulachro depromat, hoc donum Dei est minimè contemnendum. Itaq; & quin ea re uberiores sunt & acutiores, hos quasi meliore cœli rivo irrigatos amamus, & suspicimus. Quid igitur, si à natura nihil mali est, ab arte ne quid lateat verendum est? At quid ars, si modò recta sit, aliud conatur, quàm ut insitam vim naturæ promoveat, incitet, excolat? An si quæ ex ingenii bonitate & usu quodam lautioris consuetudinis existit eloquentia nihil habet reprehensionis, tum demum censebitur vitiosa cùm laboribus & studiis honestissimè culta fuerit? At verò ars nimis mollem & ornatam facit eloquentiam? certè si jam ornatus & jucunditas accusatur, verendum est ne non tam nobiscum Oratoribus quàm cum Deo ipso præpotente illius pulcherrimi mundi artifice, certamen constitutum sit, atque susceptum. Exsurgat quippe momus, & dicat, quorsum tot micantium siderum in cœlo formæ, num satis uno Sole collustrari cœlum poterat? quorsum in mari tot margaritæ, tot flores in terris, tot marmoris, auri, argentique venæ, quibus sine sui dispendio caruisset mundus? Quorsum hæc à summo rerum Conditore inducta? Num satius fuisset, cœlum laxius amplioresq; terras, vel etiam plures mundos, ad multarum animantium usum fabricare, quàm unum ex tot tanta sedulitate conquisitis ornamentis expolire? quid artes ipsæ, quæ non patiũtur naturam suo sibi ingenio? quorsum tã variæ & multiplices inventæ, quantò meliùs erat universum semel conditum, suæ, ut ita dicam, ingenuitati permittere, quàm tot exquisitis artificiorum generibus à naturali cursu detorquere? Hæc si quis diceret, meritò ridiculus, ne dicam impius, videretur: qui summam Dei in constituendis ornandisque rebus providentiam ad suam censuram revocaret: Nec dissimili profectò genere videntur in humanam societatem

Ὁ θεὸς τὴν ἡδονὴν παρέσπειρεν ἐπαίνου τῇ ψυχῇ· ἢ δὲ ἡ σαυτὴ ἔχεται λείπροσθρέψαι τοῦ σώματος. τοσοῦτον οἷον τὸ ἐν λόγοις κάλλος. *Synes. in Dione p. 45. & multa consequenter.*

Quem ornatè dicere quispiam audit, etiam verè dicere existimat. August. apud Sanct. Prosp. Ser. 265.

tem injurii, qui hoc quantumcunque est linguæ & orationis commercium, quo à brutis animantibus distinguimus, esse quàm ornatissimum vetant; quasi verò, & calceorum ornatum curare nos oporteat; linguæ verò, quæ una pars est corporis, (si benè casteque regatur) præstantissima, negligere, omninò atque abjicere debeamus. Sit (inquiunt) ornata & pexa oratio, nemo vetat, sed id duntaxat in scenis & theatris, vel etiam in foris & concionibus, in quibus albis velut quadrigis triumphare, & magno fremitu plausuque celebrari solet. At verò in templo, in iis domiciliis quorum tecta ipsa sancta sunt & pudica, quid attinet hanc suadam in fastu & gloria volitantem immoderatiùs ostentare, quàm nec Christiani ingenii mitis simplicitas, nec aures salubrioribus innutritæ succis admittunt? Parum abest quin illi obtrudant:

Dicite, Pontifices, in sacro quid facit aurum?

Templi structura.

Etenim si templa & res divinæ carere omni cultu & perpolitione debent, cur in Ecclesiarum structuram tantus impenditur labor, ut in profusam laxitatem excurrant, ut marmoribus incrustatæ fulgeant, ut laquearium dignitati pavimentorum respondeat nitor, ut pictis specularibus, peristromatis, & imaginibus ad certamen usque pulchritudinis, luxurient? Quorsum tam lauta vasorum supellex explicatur? quorsum tot lychni pensiles? tot aromata, tot gemmæ, tot faces? tot & tam accuratæ munditiæ, quæ spectantium oculos & sensus intimo religionis horrore perfundunt? Quin nos revocatis ad fictilia, quin stultos Salomones, Constantinos, Justinianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quàm æternæ mentis numini consecratas domos singularibus in dies ornamentis distinguere? Addo mellitissimos etiam symphoniacorum cantus, dulcesque omnis generis fidium modulos, veteris quondam scenæ & conviviorum delicias, à sapientissimis auctoribus in Ecclesias invectos esse, quæ nemo reprehendit, nisi qui religioni & sanctimoniæ bellum indixerunt. Deo enim hæc fiunt, cujus tam venerandum est Numen, quàm certa divinitas. Quis igitur sacro Oratori meritò succenseat, si in divinas laudes quàm expolitissimam profundat orationem, cùm in ejus gratiam nihil possit satis esse perfectum? Sed hæc, inquiunt, ab Ethnicis ingeniis & artibus profecta, Deo placere nullo modo possunt. Primùm quis eos docuit inventum esse Ethnicorum, eloquentiam: Nam parum summis illis Hebræorum mentibus tribuunt, si existimant benè dicendi præsidiis fuisse destitutas. Sed esto à gentibus expresserimus; & unde ipsæ habuerunt, nisi à Deo bonorum omnium largitore? quo fit ut nihil illis suum eripiamus, sed ab iniquis usurpata possessoribus, in legitimum dominium asseramus; nam si profectò id sumunt, quicquid à gentibus bonì fuerit prælibatum, id si in nostras manus ulumque venerit, continuò esse repudiandum; novum illis Solem, novos mundos condere oportet, ne commercium elementorum habeant saltem cum gentibus commune. Nesciunt simplicis ingenii homines, ipsa Ethnicorum templa, deterrimis flagitiis polluta, cùm in Christianorum potestatem devenissent, non semper excisa fuisse, atque convulsa, sed suis expiata sordibus in sanctissimos usus concessisse. Sic enim Pantheum illud accepimus, dæmoniorum omnium receptaculum, in sanctorum omnium ædem esse conversum, ut in ipsis sedibus in quibus consederant castra impietatis, Christiana religio, & pietas frremente Diabolo triumpharet. Num & David sibi coronam ex auro Idoli Moloch comparavit? Num

Malum in bonum convertere.

BBBbbb 3 Christus

Christus famosæ illius Magdalenæ comas, in suum obsequium dedicatas, abradi jussit? At certè eorum sensu debuerat crines toties malè pexos, malè unguentatos, non crines, sed dæmonum pilosorum (quos Aquila τριχιῶντας appellat) nidos, juventutis illecebras, & miserarum victimarum libidinis retia, celeriter amputare; cur iis tangi, extergi, perfricari voluit? nisi ut ostenderet nihil esse impurum, quod suo esset cultui obsequioque mancipatum? Ecquis jam audebit impudicam eloquentiam nominare, quæ se Deo devoverit?

Ne autem videar ex sensu meo loqui, proferam clarissimorum Authorum testimonia, qui à Christianis eloquentiam minimè negligendam, sed omni studio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione varia, quasi lectis epulis, à tenero nutriendam censuerunt. Omitto sacras literas, in quibus Aaron vel Dei testimonio eloquens appellatur, & sapiens tanquam imbres mittere dicitur eloquia sapientiæ. Divus Basilius, vir non minùs eximiæ sanctitatis, quàm florentis eloquentiæ, in ea oratione quam habuit ad juvenes, de utilitate ex Græcorum scriptis percipienda, quàm apertè suadet adolescentibus, ut Poetas, Historicos, Oratores, & omnes omninò homines frequentent, à quibus aliqua utilitas in animi culturam permanare potest? & ne quis fortè dubitet, ejus verba subjiciam: Ἐπὶ τὴν τοῦ παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν ψυχῆς ἐπιμέλειαν τις ἔσεσθαι. Addit autem humanioribus litteris initiãdos esse, qui ad sacras affectant viã; quod pereleganti similitudine declarat expressius: Sicut enim infectores, remissioribus quibusdam coloribus imbuere solent vellera, antequam vivum, & pertinacem, Amethystini aut purpuræ florem inducant.

Eloquentia humana benè cum sacra miscetur.

Τοῦτ' ἔξω δὴ δῆλοις περὶ ἀθλεῖτε.

Τὸ αὐθὸς ἐπαγγοῦσα.

Ita, inquit, & nos, ut solidæ honestatis jaciamus per solidum fundamenta, operæ pretium est à teneris, mansuetioribus studiis intingi, antequam ad sacras augustioresque literas accedamus: sic enim fiet ut refractos in pellucido fontis liquore radios videre consueti, ipsum demum Solem acriori menti obtutu contemplemur. Quæ profectò vir divinus non diceret, si Græcorum eloquentia Christianis hominibus interdictum putaret. Nam cur ea nos comparare juberet à puero, quorum ætate jam provectis non tantùm usus esset nullus, sed magnum etiam dispendium? Quid ipse qui Basilio consors, & particeps omnium studiorum, atque consiliorum fuit, Divus Gregorius Nazianzenus? In Basilii funebri laudatione generoso admodum animo succenset imperitis, qui liberalioris doctrinæ studia contemnunt: Illud, inquit, inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere: non de hac nostra solùm, ac nobiliore loquor, sed etiam externa, quam plerique Christiani pravo quodam judicio, ut insidiosam ac periculosam, & procul à Deo avertentem aspernantur: & cætera quæ Græcè melius: Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἂν ὁμολογῆσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸν πρῶτον, οὐ ταύτην μόνον τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν, ἣ πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων. ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανοὶ διαπτύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν, καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν. κακῶς εἰδότες. ὥσπερ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδή κακῶς τινες ἐξειλήφασιν, ἀντὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο ἀτιμαστέον. ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν καρπούμενοι, πρὸς τε ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἐπικίνδυνον διαφεύγομεν, οὐ τῇ κτίσει τὴν κτίσιν ἐπανιστάντες, κατὰ τοὺς ἄφρονας.

Tandem concludit: Οὐ...

συμβαλοῦμεν τῷ παιδείας.

Contẽptus eloquentiæ humanæ, non admittendus.

Οὕτω καὶ τοῦτον τὸ μὲν ἐκπληκτικόν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδεξάμεθα, ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέρει καὶ πλάνην καὶ ἀπωλείας βυθὸν, διεπτύσαμεν.

Eadem fermè Synesius in Dione: οἱ δὲ ἀσεμφεῖς οὗτοι καὶ ὑπερόπται ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, οὐ τισὶ δοκοῦσιν οὐδὲ ἑκόντες εἰσὶ τοιοῦτοι. πενίᾳ δὲ φύσεως μηδὲ τὰ σμικρὰ ἱκανοὶ &c.

In quibus ostendit, eloquentiæ contemptores tales esse non sua sponte, sed ingenii penuria, tum eos hoc opusculo satis mordaci sale perfricat. At qui in omni studiorum genere fuit eminentissimus D. Augustinus, postquam eloquentiæ divitias à profanis authoribus monuit esse repetendas: Aspicimus (inquit) quanto auro & argento, & veste suffarcinatus exierit ex Ægypto Cyprianus Doctor suavissimus, & Martyr beatissimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius: ut de vivis taceam, quanto innumerabiles Græci? quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat, de quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Addam Augustino Lactantium, qui sic in institutionibus scribit: Licèt possit sine eloquentia, Christiana religio defendi, (ut est à multis sæpè defensa;) tamen claritate ac nitore sermonis illustranda, & quodammodo disserenda est, ut potentiùs in animos influat, & vi sua, & instructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem gravissimis sententiis hîc effantur, non modò ipsi, sed & alii in suis scriptis constantissimè sanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur à Moyse Scriptorum omnium sanctissimo, eodemque vetustissimo, cujus scripta non modò cincinnulos habent interdum oratorios, sed & poeticas redolent amœnitates, tanta insuper orationis majestate, ut suavi quodã terrore percellat animos simul & delectet? At Jobus ille vir non minùs patientis animi, quàm præstantis ingenii, qua orationis assurgit gravitate, quot floribus luxuriat, quod vegetis & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur? videas quippe apud eum descriptiones omni expolitione distinctas, & ita vividas, ut rem magis videre quàm audire te credas. Sume tibi ex tanto numero equum bellicosum, & vide quàm audaci genio à viro sancto expressus est:

August. l. 2. de doctrina Christ. c. 40.

Lactant. l. 1. divin. instit. c. 1.

Eloquentiâ humanâ Moyses & Jobus usi.

Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium ejus terror.

Terram ungula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis:

Contemnit pavorem, nec cedit gladio, super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. Fervens, & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.

Ubi audierit buccinam, dicit: Vah: procul odoratur bellum, exhortationem Ducũ, & ululatum exercitus: sume Hebraica in manus quorum valde peritus es, & expende, quid ad florem elocutionis, tantis & tam magnificis sensibus desit. Etiam nescio quomodo, ut sæpè fit, pleraque in proprio idiomate sunt angustiora: nam ubi nostra versio habet: Circumdabis collo ejus hinnitum, est in Hebræo textu התלביש צוארו רעמה: quæ si Latinè ad verbum reddas, significant, *Nunquid indues collum ejus tonitru?* vide quæ species magnitudinis? equi cervicem tonitru, quasi veste amictam: & hæc virum loqui, qui fertur quintus fuisse ab Abrahamo? Quanquam scio nonnullos hoc scriptum Moysi tribuere, inter quos est Methodius Martyr, & Episcopus: sed non negant à Jobo primùm Arabicis literis consignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moyse compositum, quem nunc præ manibus habemus. Verùm quid ad nos attinet, cùm noverimus hæc sive à Jobo

Job. c. 39. vers. 19.

à Jobo dicta sint, sive Moyse, Sancti Spiritus afflatu atque impulsu fuisse dictata, quæ nisi extaret authoritas, vos fortè phaleras verborum diceretis. Gradere nunc à Jobo ad Davidem, & Salomonem, Reges, quorum ille quam speciem eloquentiæ non est complexus in illis canticis, quorum luce non minùs Ecclesia, quàm Sole mundus illustratur? si narrat, & effatur, fundit oracula, si pugnat, torquet fulmina, si hortatur, faces accendit, si consolatur, miscet nepenthes, & ubi de industria emollit orationem, totus, ut ipse ait, *torrente deliciarum* immergitur. Alterius verò, ut vestis regi, sic auro tota riget oratio. Sive enim in parabolis sententias, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum stringit argutias, sive in cantico, delicatissimo flore orationis luxuriat, sive in Ecclesiaste luxus Regum, & fragiles mortaliū spes opesq;, nec non lubricas hujus vitæ castigat voluptates; nihil est hac eloquentia divinius. Quid in Prophetis, ecquem reperies indisertum? num omnes de rebus divinis canunt quodammodo classicum? num grandem & & lacertosam vibrant orationem, quam auro ferroque simul lucere & micare fulguribus dixeris? Atque inter eos Isaias vir nobilis, & urbanæ eloquentiæ censetur ab Hieronymo. Daniel verò humana divinaque sapientia, à summis, ut ita dicam, unguiculis ad verticem usque perpolitus, ipsos Reges idololatras carpit, oblectat, fulminat. Sume Aggæum, sume Zachariam, sume Hieremiæ amanuensem Baruch, sume ipsum eductum ex gregibus atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortasse hircosum dixerint, audies quæ mirari possint unguentati. Quid quod Scriptor Machabæorum apertè & elegantiam sermonis desiderat, & si quid rudius exciderit per intervalla, stylum excusat? *In his, inquit, faciam finem sermonis, & si quidem benè, & ut historia competit, hoc & ipse volum: sin autem minùs dignè, concedendum est mihi. Sicut enim vinum sempere bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem uti delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus.*

Quanta eloquentia in Davide.

Orator.

In eloquentia sacra excelluerunt Prophetæ.

Machab. 2. c. 15.

Vides igitur, authorem, quasi ex Rhetorum præceptis temperare stylum, qui ut in pictura luminibus umbras, sic in oratione lumina quo magis eniteant remissionibus interdum sententiis adjungi volunt. Hæc Canonicus author diceret, si accurati sermonis elegantias, atque suavitates in sacris contemnendas esse duceret.

Jam te ad sacros Evangelii Concionatores adducam; age quid Paulo sublimius? Nihil hîc eloquentiam moror, verborum fucis illitam, & vanissimo periodiculatum ambitu tinnientem, volo grandem, præcelsam, & heroïcis sensibus exaggeratam: quid in hac parte Paulo defuit? quem longè aliter quàm ille Pericles, tonare, fulminare, & permiscere concionibus orbem terrarum dixeris? videas illum hominem μιγάδα modò Judæis, modò Græcis, modò Romanis mixtum divini Verbi semen undique sparget; si docet nihil illustrius; si disputat; nihil ejus calore pugnacius, si consolatur, nihil blandius, si minatur; nihil imperiosius. Hic Genealogistas Judæos confudit, hic ab Epicureis ruborem expressit, hic Stoicorum nationem plenam contentioso fastu ad Christianæ mansuetudinis disciplinam perduxit; hunc causam è catenis dicentem Præsides timuerunt, & ipsi ante reum palluerunt Judices; Reges, laceram præ ejus penulam, & vincula complexi de regali majestatis sede ad Christianam humilitatem sese abjecerunt. Hunc supra humanam sortem, quasi de turbine loquentem, Lycaones instar Numinis coluerunt.

D. Paulus.

coluerunt, fuit planè beatum os ejus, fons ille egrediens, *de Paradiso Dei*, qui in quatuor erumpens flumina, totam Ecclesiā mirabili aquarum suavitate copiaque respersit. At dices, reprehēsus est à D. Chrysostomo Christianus quispiam, qui Paulum Platone disertiorem fuisse contendebat; quod nunquam fecisset, si eam, quam in Paulo prædicas eloquentiam, vir acerrimi judicii, & profusi in virum sanctum animi, cognovisset. Erat omninò quisquis ita judicat: nam Pauli eloquentiam ubiq; miratur Chrysostomus, eamque ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipsis demum miraculis adhibitam fuisse permagnam asseverat; verùm negat fuisse eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebant, cirris duntaxat inanibus verborum lascivientem, sed reconditam vim magnæ mentis, quæ in figuris sententiarum longè aliter quàm in tessellatis dictiuncularum nugis sese expromebat. Deinde longè efficacius argumentum adversus Ethnicos esse comprobat, si dicamus, Apostolos, rudes & indisertos, tantam sapientum multitudinem vicisse, quàm si eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat uberrimo sapientiæ fonte, quem suorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

D. Paulus Platone disertior.

Lubet post istos longam sæculorum atque Oratorum seriem percensere? occurrent tibi in ipsius adhuc Ecclesiæ cunabulis, qui viri? *Clementes, Ignatii, Dionysii Areopagitæ*: quorum primus varias Epistolas & Recognitionum libros eo stylo conscripsit, qui instar puri amnis labitur, sine ullis sordibus; alter totus ardet, & instar ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta; nisi fortè, ut unum afferam pro multis, hæc idiotæ verba exstimas, & non figurati Oratoris: τῷ δὲ γὰρ ἐστὶ στάδιον, ἐκεῖ δὲ στέφανοι. προσδόκα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄχρονον ἐν χρόνῳ, τὸν ἀόρατον τῇ φύσει, ὁρατὸν ἐν σαρκὶ· τὸν ἀψηλάφητον, καὶ ἀναφῆ ὡς ἀσώματον, δι' ἡμᾶς δὲ ἁπτὸν, καὶ ψηλαφητὸν ἐν σώματι· τὸν ἀπαθῆ ὡς θεὸν, δι' ἡμᾶς δὲ παθητὸν ὡς ἄνθρωπον· τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

Patrum eloquentia.

Concionator.

Ignatius in Epistola ad Polycarpū.

Tertius verò quasi aquila, in purissimum ætheris locum volucribus pennis subnixus, nescio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum sapit commercium.

Volve secundùm & expende quantus Athenagoras: qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quòd minimè profiteatur eloquētiam, licèt adamantinam quandam orationem habeat, non sine lepôre, & festivitate quadam ingenuæ dulcedinis; vide num quis elegantiùs & disertiùs hunc locum attigerit, quo Deus solus adorandus, non autem mundus, perhibetur?

Athenagoras.

Ἀλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητέον. οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνούμενοι ὑπήκοοι, παραλιπόντες, ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ δεσπότας θεραπεύειν, παρ' ὧν ἂν δέοιντο, καὶ τύχοιεν, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς καταγωγῆς ὑμῶν καταφεύγοισιν, ἀλλὰ τὴν μὲν βασιλικὴν οἰκίαν τινάλλως ἐντυχόντες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς ἠσκημένην, ὑμᾶς δὲ πάντα ἐν πᾶσιν ἄγουσι τῷ δόξης & cætera, quæ graviter admodum & ornatè differit.

Athenagoras in legatione pro Christianis: p.17.c.18. edit.H.S.

Est sanè pulcherrimus hic mundus, nam & magnitudine cùm sit excellens, ut omnia, sic pulchra omnia contineat; non ipse tamen mundus, sed artificiosus ille Conditor ejus adorandus est: ut neque vestro imperio subditi, quum aliqua re indigent ut assequantur, quā vos audierint, omissis vobis dominis, ac Principibus, nulloq; affectus honore, ad palatii vestri magnificentiam se convertunt, sed ædificii regii tam elegantem structuram obiter admirati, vos ipsos ante supraque omnia honorant. Verùm hoc interest, quod vos Reges in vestrum usum ades regias adornatis, Mundus autem à Deo non indigente factus est:

Adorandus Deus non mundus.

est: est enim Deus sibi omnia, lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, potentia, verbum. Sive igitur mundus, velut organum quoddam concinnum est, & numerose movetur, illum duntaxat qui fides pulsat, & concinnam modulationem accinit, non organum ipsum adoro. Hæc & similia quæ fusiùs prosequitur, non nisi à magno pectore, parique eloquentia manare possunt. Qui in eodem genere versatus est *Justinus* Martyr, licèt non habeat illas orationis sirenulas, quas inepti fortasse requirerent, qui hanc apologetici sermonis legem non vident: est tamen ob fœcundam multiplicium rerum doctrinam, castamque robustæ orationis sobrietatem sapientum judiciis admirandus, nec immeritò Photio dicitur τελυμαθείας τε καὶ ἱστορίων περιῤῥεόμενος πλούτῳ. Hujus discipulus fuit *Tratianus* Assyrius, author florentissimi libri, qui & nunc extat contra Græcos naviter conscriptus: qui licèt in eo se barbaræ Philosophiæ sectatorem (nam barbaros etiam Christianos, gentiles Philosophi, ut Jamblichus & Amelius, appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipso opere quàm accuratè linguam in Justini schola limaverit.

Justinus Martyr.

Tratianus.

Nec verò istis minor *Irenæus* Lugdunensis Ecclesiæ sempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui sub Commodo Imperatore, & Eleuthero Pontifice, vixit, & tempore Severi Imperatoris Martyrium consummavit: cujus libri, qui nunc leguntur adversus Valentinum, Latinè, opinor, redditi; (nam Græca desiderantur;) illius & eruditionis & eloquentiæ non vulgaria exhibent vestigia.

Irenæus.

Perge ad sæculum tertium, in cujus stat limine, quem meritò Latinorum Scriptorum, de Christianis loquor, antesignanum dixeris; *Tertullianus*, qui vir, & quantus? non spectò leviculos orationis flosculos, quos ipse aut non habuit, aut contempsit, sed miror in eo torrentis ingenii vim quandam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam majoris eloquentiæ sedem possis appellare: quamquam si quando ab heroica illa ingenii austeritate stylum frangit in Rhetorum delicias, non est inconcinnus; ut in descriptione Chamæleontis, serpentis, scorpionis, & pavonis, possis agnoscere: nam ut de cæteris taceã, quid hac oratione dilutius aut figuratius? *quanquam & pavo pluma vestis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depressior qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni syrmate solutior, qua cauda iacent; multicolor, & discolor, & versicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, toties denique mutanda, quoties movenda.* Ex adverso floret in Græcis Origenes, cujus viri quoties spectamus ingenium, toties facere oportet quod Persæ ad Solem orientem, impresso statim ori digito silere, & mirari. Nam cujus fuit fœcunditatis sena librorum millia conscribere? cujus, & quàm fœlicis linguæ, omnium amanuensium stylos in parturienda tam sublimi doctrina prævertere: cujus torrentis, nunquam insistere? cujus sideris, omnia dicendo alta, infima, media, collustrare, complecti, accendere? Hæc causa excivit S. Gregorium Thaumaturgum, ut in Origenis laudem Panegyrium scriberet; quam eo præsente adhuc adolescens recitavit. Atque utinam tantus Scriptor suo ingenio liberiùs indulgens in varios errores non incidisset, qui justam Ecclesiæ censuram provocarunt. Quid ejus Præceptor *Clemens Alexandrinus*, quem prope Athenæum, vel Plutarchum Christiani nominis, possis nominare? quid fuit tandem in humana sapientia quod non evolverit, pervíderit, protulerit, nobis thesaurus ipse factus, & quoddam promptuarium manuductoris literaturæ? Jam Martyrii

Sæculi tertii Doctores.

Tertullianus.

Oratio vera.

Tertull. de pallio.

Origenes.

Digitized by Google

Cyprianus Orator. tyrii purpura decorus Orator *Cyprianus*, & quod de eodem dixit D. Augustinus, totus auro & margaritis Ægyptiorum, hoc est, exterarum disciplinarum, nitens, quas non habet eloquentiæ suavitates? Consequuntur *Arnobius, Lactantius*, & qui eos præcessit, *Fœlix Minutius*, Christiani nominis acerrimi iidemque desertissimi propugnatores. Quartum sæculum ostentat in divitiis sacram illam Oratorum triadem, *Basilium, Nazianzenum, Chrysostomum*, supra omnem ingenii aleam eloquentes viros, consummatæ in humanioribus literis peritiæ, grandes, copiosos, suaves, altos sensibus, stylo uberes, omnibus orationis divitiis ad miraculum
D. Greg. eloq. usque refertos. Quorsum Gregorius multus in nervis & sententiis aureæ mentis fœtum limatæ elocutionis structura constringit:
Chrysost. eloq. Chrysostomus totus lucidus, & fluens instar lactei fluminis procurrit sine salebris:
Basil. eloq. Basilius medium quendam orationis characterem sequutus, nec strictior est, nec solutior, utrimque felix & temperatus. Quid commemorem *Athanasium, Cyrillum Hierosolymitanum, Gregorium Nyssenum, Cæsarium, Apollinarios, Ephrem Syrum*? quos hujus sæculi partus fœlicibus ingeniis clarus in Christianæ gloriæ lucem mira fœcunditate profudit? Ecce tibi ex altera parte conspicui sunt, nectare
Ambros. & ambrosia satur *Ambrosius*, blandum facundiæ nomen, & summus in omnibus
D. August. artifex *Hieronymus*, *& magna Augustini mens*, quem scholastici fortasse Ciceronianis innutriti verborum deliciis, haud existimarint desertum, sed nesciunt ubi sit illud quod quærimus decus eloquentiæ. Ego verò miror hominem in differendo subtilem, in certando invictum, in exhortando acrem, & sibi instantem, in persuadendo, quod est colophon Oratoris, efficacissimum: qui mihi in eo videtur eloquentissimus, quòd eloquentiam, qua beatissimum ejus pectus erat opplctum, minimè profiteri videatur. Descende si vis ad sæculum quintum, & intuere *Maximum Taurinensem, Paulinum, Severum Sulpitium, Salvianum, Chrysologum Ravennatem, Sidonium*, & quos prope ultimos Græcorum dixeris, magno ut olim Philopœmenem elogio, *Synesium, Theodoretum, Isidorum Pelusiotam, Æneam Gazæum*: dic Synesio deesse accuratæ orationis veneres, & *opulentiam* prope infinitam, dic in Theodoreto tantæ sapientiæ virò desiderari θελκτήριον illud ἐπαγωγὸν ἡδυσμάτων, quod Græci tanti faciunt: dic Isidoro non inesse argutissimam rotundæ orationis brevitatem, dic Æneam Gazæum in tanta differendi subtilitate florem & gratiã orationis neglexisse; refellet te statim illa dissertatio, quam in Theophrasto contra Procli ridiculum dogma habuit, qui rapacis & violenti animam non in milvum quidem, ut Pythagoras, efformat, sed animæ humanæ milvi animam alligat. Hic facetè excipiens noster Gazæus. *Si ita est*, *inquit*, *formicam Ulysses sequetur*, *quod rei familiaris gubernatores prudentes & industrii sint ambo: Vespæ Hector alligabitur, cùm ornatam galeam habeant*, *& bellicosi sint ambo. Itemque Rana & Cleon unà vitam agent, quando eundem ambo clamorem edunt; sicque ille quasi lapidem cervici alligatum trahet.* Hæc suavitas non est hominis indiserti. Perge infra, & circumspice *Procopium Gazæum Sophistam*; *Fulgentium, Ennodium, Boetium, Cassiodorum, Gregorium Turonensem*, & Papam *Gregorium*, quos supra ætatem suam dixeris eloquentes. Nolo te in consequentiam sæculorum illuviem trahere, multi certè fuerunt indiserti, qui non tam eloquentiæ, quàm ipsis eloquentia, temporum fato, defuisse videantur: Agunt tamen quidquid possunt, & lacertos movent, si fortè se ex

Marginalia (right column): *Doctores sæculi 5.* — *Æneas Gazæus.* — *Pythagoræ metempsychosis.*

hac infœlicis sæculi barbarie viderent. Vide enim quo spiritu hæc S. Hildephonsus, qui septimo sæculo floruit:

Hildephonſ. contra Helvidium.

Et de fonte nascentis virginali egressione signato cœnum maritale decurreret. Opto, opto, uti sepulchrum oris illius, dolor cruciet, illius dentes serra concludat, foveam oris ejus immobilitas linguæ compleat: concava palati aër subductus evacuet, extrema labiorum aëris crassedo conglutinet, ne talium verborum fœtor erumpat, ne prosecutiones hujus odor aspiret, ne anhelitus loquelæ susurret, ne vel exilis sonus tumeat, ne verberatus aer ad infantilia verba conformet.

Audi ergò tu Helvidi, & ad me attende impudoratè, me ausculta impudicè me intuere inhonestè, me conspice inverecundè. Quid in pudicitia commoveris? Quid inverecundus assistis? Quid inhonestus accedis? Quid sine reverentia occurris? Quid sine pudore vexaris? Vide conatum viri sancti, qui eloquentiam non contempsit, sed sæculi vitio longè ab optimo dicendi genere recessit. Divus quoque Hugo Eterianus, qui & in hac squallentis sæculi macie vixit, in eo libro quem de regressu animarum ab inferis ad sacrum urbis Pisæ Clerum conscripsit, non diffitetur ipse quæsisse *elimatas assertiones clausularum, & instinctiones apertas, & crebris lucubrationibus omnimodam in scribendo diligentiam*. Quid igitur? candidissimæ illæ animæ cùm in media barbaria degerent, cirros & elegantias quæsierunt: nos qui in hac politissimorum hominum luce quotidie versamur, eloquentiam contemnemus, & inventis frugibus ad miseras glandes turpes & jejuni revolvemur? quis nescit aureum rete ad capiendas animas esse facundiam? Nam, ut ait D. August. *quod ornatè dicitur, verè dici putatur*, sermo simulachrum est animi, & specimen ingenii: is si cultus fuerit, & scintillantibus margaritis distinctus, illectat mentes hominum, ducit, rapit, & in quamcunq; vult partem inflectit. Quod enim delectat, persuadet, & credibile fit quicquid amatur. Contra si spurcam illam & semibarbaram sermonis illuviem sine exquisitis doctrinæ notis induxetis in pulpitum, continuò solitudo fit, & vastitas in templis, vel, quod miserabilius est, dormitatio, contemptus, & derisus. Non. n. à te jejunam divinæ legis expositionem expectant auditores, quam millies audiverunt, sed volunt doceri, delectari, moveri, quomodo? gravib. sententiis, exquisita doctrina, sculpto & elaborato genere orationis; quam si non habes, fac miracula; si non potes, Dei præsentibus bonis utere & noli immundum existimare, quod ipse suis honoribus consecravit.

Videbatur hæc oratio, omnium, qui aderant, animos probabilitate non mediocri perculisse, cùm Theophrastus leniter subridens, ut solebat, Talem (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo disertiorem hoc tempore scimus neminem.

Sed ne extra thesin vagetur oratio, aut quod vos dicitis, Andabatarum more clausis oculis pugnemus, nihil destinatum habentes quod feriamus; primùm eloquentiam non contemno, quam ex sua natura bonam, & ad societatis humanæ commercium, Dei præpotentis donum mortalium generi concessum arbitror: sed eam nimis elaboratam & circumtonsam, & manufactam, in sacris præsertim concionibus esse debere non puto: quod si ratio & auctoritas sapientum evicerit, dabis aliquando manus Logodædale, & istam tuam opulentiam foro & scenæ, non sacris pulpitis reservabis.

Rationes Logodædali pro eloquentia elevantur.

Atque ego dum complector animo eas quas in medium attulisti rationes, ad tria capita reduci posse existimo: Nam & ornatam

natam voluisti orationem, quòd ornatus à Deo, & mundo sit inditus, & à nobis in rebus fermè omnibus, et â in sacris desideretur: Deinde hanc esse SS. Patrum sententiam, humanæ eloquentiæ curâ quam diligentem haberi oportere: Ad summũ, omnes qui superioribus sæculis floruerunt Ecclesiasticos Scriptores esse quàm eloquentissimos. Hæc ego si à te paulò liberiùs & argutiùs dicta, ut vos Rhetores soletis, opposita veritate refellero, existimabo me tibi, & cæteris abundè satisfecisse. Primùm si hoc assumis, naturam arte excolendam esse, & quicquid exquisitis artium inventis addi potest ad naturam, hoc omninò decere, tota (quod aiunt) aberras via. Nam in rebus ferè singulis mediocrem cultus rationem sapientes probant, exquisitas verò artium, quæ infinitæ crescunt in dies, munditias, quis omnes laudare possit, aut admittere? Quòd non hirtis pellibus, aut foliis in hac civili vita induimur, ab arte humana est, quæ tingẽdorum vellerum rationem, & aliquam vestis concinnitatem prudenter adinvenit, (quamquam meliùs nudi, & sola innocentia tecti, ut primum sub oculis Dei cõstitimus, fuissemus,) hæc criminis pœna fuit, ut vestes quærerentur, mox abiit in ornatum, cœpitq; luxui & lupanaribus proludere. Quod igitur vestimentorum elegantem quandam & sobriam honestatem ars commenta est, tu jubebis sapientem in hoc genere quærere quicquid ars novis quotidie inventis lasciviens astruere poterit? Jubebis piscari vestitum, emendicare vellera de mari, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ continent? Jubebis à Seribus Bombyces petere, succis herbarum, & concharum alveis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piscium cerebris, gemmas venari, ut sericatus, armillatus, chlamydatus prodeas in publicum? hoc si facias, tantum demes honestati, quantum addes libidini.

Ornatus moderatio.

Vestium usus.

Vestis, criminis pœna.

Jam natura comam dedit decoram in fœminis, blandam in pueris, in viris honestam, ars pectere docuit, & attondere, ne sordes & horrorem contraheret: hoc tibi non sufficiet, sed quidquid malarum artium commentis in struendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti superædificandum? quærendæ erunt capillaturæ structrices, eundem ad ferrum & ignem, ne quid crispando desit? Ex ultima Arabia transvehendi odores, quibus capillus perpluat? aspergendus pulvere, & croco, & lixiviorum non uno genere? Etjam exuviæ capitis alieni fortè immundi & nocentis adhibendæ, quibus fulgeas? Abiit ut artem exerceas hoc naturæ & honestatis dispendio.

Quid in victu? si explendæ famis necessitatem parabilis etiam cultus ornavit, laxandæ erunt ventri habenæ, & sectandum quicquid helluonum ingeniosa in suam perniciem cupiditas commenta fuerit, ut nova quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta gustum titillent, uni palato coquorum & servorum sudet exercitus, ut in unum spirantis mortui sepulchrum, terræ, & maris, cœli etiam spolia, prôh dolor! ingerantur?

Nemo hoc sanus dixerit, nemo censuerit, arti, quicquid modò cogitat, permittendum, nec ullis rationis limitibus esse restringendam.

Ornatus templorum qualis.

Nam quod de ornatu tẽplorum dixisti, vide quam sit augustus, vide quam nulla in eo species, quæ lasciviam & luxum oleat, quæ si esset, oculos proculdubio spectantium offenderet, nec ex sanctissimæ disciplinæ manaret institutis: majestatẽ quippe in iis diligimus, nimis delicatam cultus formam, quæ vanitatem & põpas præ se ferat, non probamus. Itaq; nec aulæa profanis argumentis intexta, nec formosulas istas mulierculatum effigies, nec nuda torosaque valentissimi Hectoris terga

Digitized by Google

lubenter in ſacris locis conſiſtere videmus. Ipſamet ſtructura, ipſa templorum ſupellex ſuam quandam formam habet à populari profanéque diſtinctam, quam ſi curioſulus aliquis ab hac ſpecie humana auguſtiore, in leviculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cùm veneranda Beatæ Virginis imagine conjunge Danaen aliquam, in cujus ſinum porrectum & nudatum aureo imbre illlans Jupiter deſiliat: Infer Pauli ſtatuæ Herculem, Antæum prehenſo manibus jugulo præfocantem, pinge cum Chriſto Orpheum, ad cujus mellitiſſimas fides, & aves de cœlo meantes, & ſparſæ per terram pecudes uno agmine concurrant?

Qualis muſica Eccleſiarum. Quis non ſuccenſebit? quis non indignabitur? Muſicam certè, quam ex ſcenis memoras conviviiſque in templa tranſlatam, non niſi ſeriam & gravem volumus; in quo, & religioſiores aliquantò veteres fuerunt, quàm nos ipſi ſumus.

Audi enim quid de ea re Juſtinus Martyr habeat, quæſtione centeſima ſeptima; cùm interrogatus de ea quæ Chriſtianorum **Eccleſias decet Muſica**; reſpondet:

Juſtin. q. 107. Οὐ τὸ ᾄσαι ἁπλῶς ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων ᾄσαι, καὶ μετὰ ὀρχήσεως, καὶ κροτάλων· διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραιρεῖται ἐκ τῶν ᾀσμάτων ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων, καὶ τῶν ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἁρμοδίων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ᾄσαι ἁπλῶς. ἡδύνει καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς ζέοντα πόθον τοῦ ἐν τοῖς ᾄσμασιν ἡδομένου.

Vides ut aſſuetas Ethnicorum ſcenis fides, cantuſque inanimorum organorum cum ſaltationibus & crotalis ab Eccleſia perpetuò exulare velit: quòd hæc mentem emolliant, & efferveſcentes cupiditates irritent; contra tantùm ſimplicem, ſine fuco, & tot voculurum inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum ac periodorũ phaleras, & quicquid modò eſt fucatum, valere jubeamus.

Contra verò venerabilem quandam ſermonis & operum ſanctitatem retineamus. Neque enim aliud ſancti Patres voluerunt, quos tu ad ſententiæ tuæ defenſionem, quaſi cæterarum diſciplinarum ſtudioſiſſimos protuliſti.

Humaniorum diſciplinarum tempus & modus quis eſſe debeat. Philoſophiæ ſcilicet & Rhetoricæ, cæterarumque artium documentis adoleſcentes non leviter intingi, ſed etiam imbui oportet, partim quo illa ætas nondum graviorum Theologiæ ſtudiorum capax, his foveatur nutrimentis, partim etiam ut inde vis & ſuavitas in ſequentis ævi curas emanet. Hoc à te citati Baſilius, Gregorius & Auguſtinus divini homines cenſuerunt, & nemo ſanè negat. At verò ſi juvenes poſtquam vel in Rhetorum ſchola, vel in Philoſophorum Lycæo poſuerunt rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, aſcendant in pulpitum, & plena (quod aiunt) manu pro Iſaia & Paulo incipiant Ariſtotelem & Ciceronẽ plebeis etiam auribus propinare, nemo certè hanc inſolentiam ſermonis æquo animo feret; nemo. *Uſus peregrinæ doctrinæ.* Hæc enim didicerunt non ut plenis faucibus in concionibus eructarent, ſed ut graviores diſciplinas his condimentis leniter aſpergerent; eduxerunt ex aliena gente pediſſequas, nõ ut ipſæ *dominarentur in Clero*, ſed ut ſervirent. *Simile.* Nam, qui muſicam diſcunt Oratores, aut ſaltationem gymnici, non ea lege faciunt, ut illi quidem in pronunciando oratione plena voce canere incipiant, aut hi ſimul atque ſcamna tranſiluerint, leviſſimis geſticulationibus populum mulceant, ſed alii ad inflexiones vocis, alii ad flexus corporum hoc ſibi præſidium comparant: ex quo non muſici quidem, & ſaltatores, ſed oratores & palæſtritæ, & ſunt, & haberi volunt: fac ſimile tibi proponas in ſacris

Orato-

Oratoribus, discunt quidem à puero disciplinas, quas vos mansuetiores dicitis, non ut apertè plebeis, vel etiã doctis hominib' hæc obtrudant in pulpitis, quæ & morosa sunt, & ostentationẽ habent vanitatis non mediocrem, sed ut iis condimentis aspersa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita sensim & subtiliter faciunt, ut vix appareat, nisi fortè auribus admodum eruditis: At vani, & leves, vel etiam imprudentes nonnihil, dum volunt abundantiùs infercire, totam orationis gravitatem suavitatemque deperdunt.

Simile à Mandragora.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac mandragoræ vinique mixturæ: quippe viribus (ut aiunt) affitus mandragoras, vim quandam & suavitatem vino subtiliter instillat; quo fit, ut qui bibunt, animadvertant se recenti quodam genere voluptatis delectari, sed unde sit nesciunt.

At si quis hac vini & mandragoræ vicinia non contentus, succos herbæ illius alioqui mortiferæ calyci indere, atque propinare velit, non jam voluptatem sed detrimentum est allaturus. Sic, qui molliores scientias cum Theologia copulant, delicato quodam & minimè aperto prudentiæ condimento, pectus deliniunt: qui secus faciunt, obtundunt, & nauseam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum, & aliorum; quos tu cumulatè commemorasti Ecclesiasticorum Authorum. Moysem, & Jacobum, & Isaiam, & Davidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & rectè quidem dicis; sunt enim, sed non eo genere quo vestræ scholæ solent eloquentes appellare; quamquam Demosthenis ac Ciceronis omnia myrothecia superârunt. Atque utinam hanc eloquentiam magis quàm Philostrati alicujus, aut Callistrati, qui juvenari in Theologicis volunt, imitarentur; minùs laboraremus. Vis autem stemus Patrum quam tantopere laudasti, eloquentiæ? acta jam res est: talis quippe oratio Christianos decet, non putida, & nitidè fluens, & colorata, sed vis quædam ineluctabilis, victrix, triumphatrixque animorum, qua nihil est in rebus humanis imperiosius.

At vos qui hæc laudatis, vestris moribus & ingeniis semper utimini: si quando enim vobis res divinæ tractandæ sunt, tantum abest ut facultate quadam orationis mediocri sitis contenti, pensiculate soletis cunctas voculas examinare, numeratis apices syllabarum, cavetis ne quid hiulcum aut protritum excidat, contumaces syllabas assiduo pumice levigatis, denique in eam eloquentiam cum vestris phaleris prolapsi estis, ut pudeat vos Dominum Jesum *Salvatorem* appellare. Sordent vobis Ecclesiastica vocabula, quæ jam per tot sæcula sanctissimis viris sunt usu pata. Trinitatem, baptismum, & Missam quæritis apud Tertullianum; si non inveniuntur, quidlibet potiùs per longos verborum circuitus invenietis, quàm ficum ficum, & scapham scapham, appelletis. Quanam malum est ista eloquentia tam inimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem, & sæpè nullis, quibus ad nauseam distinguitis orationem? quid de quadrigis albis, vestris inquam, periolis? (sic enim audio jam appellari:) fluunt vobis ad numerum eorum dati verborum ambitus, scitissimis clausulis comprehensi; quidlibet perpetrandum potiùs, aut ferendum, quàm una periodus de suo curriculo excidat. Aliæ aliis ingeruntur totæ ductiles, vel potiùs è torno recentes, quæ putidam & anxiam vestram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt.

Putida Logodædalorum eloquentia qualis.

Accedunt tot excursiones, tot descriptiuncu-

ptiunculæ, tot historiæ, ab extrema sæpè India petitæ, tot ignotæ belluæ, tot flores inviti, tot gemmæ non magis indigenis quàm vobis notæ, quæ cum mysteriis nostræ religionis conferuntur ubique; quanto rigore non dico: sed nihil aiunt in Rhodopeis nivibus esse frigidius.

Quid est in sanctis Patribus simile? quid adulterinum? quid fucatum? quid non ex optima disciplina profectum? Objicies, credo, Theodoretum, Græcorum Philosophorum testimoniis, Clementem Alexandrinum, antiquariorum lectissimis observationibus esse refertum?

Quomodo à SS. Patribus profana testimonia sint usurpata.

Enimverò præclara est objectio, an si illi qui contra sapientiam Ethnicorum peculiare certamen susceperunt, omnia gentilitatis cubilia lustrârunt, & belluam suis eductam latebris, sectatoribus ad derisum ostenderunt, vobis idem apud Christianos licebit? Jam mortui Joves, & Glauci, & Portumni, silent Pythagoræ, & Zoroastres, & Democriti, nemo de pulvere eorum memoriam excitaturus est; quid habent cum Christianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienses paganos homines, & his nutrimentis assuetos, Paulus semel dixit Θεῶ ἀγνώστῳ (?) ...

Ideò cùm Christianos alloquimur, licebit Poetarum testimoniis totas infercire paginas? hoc quidem mali moris est & exempli. Sume in manus homilias Augustini, sume Leonis, sume Ambrosii; vide qua sanctitate, quàm miti candore, sine fuco & calamistris tota incedat oratio, ut vetus matrona jam nihil puerile cogitans, cui gravis ipsa simplicitas pro cultu est. Revocas me ad Patres Græcos, Nazianzenum obtendis, Basilium, & Chrysostomum: non ero usquequaque pugnax, & contentiosus; fatendum est enim ab istis multa plerumque dici floridiùs; sed quo prudentiæ & sanctitatis condimento, nemo nescit.

Cur picta nonnunquã hilarius videatur PP. eloquentia.

Florebant iis temporibus, quibus Julianus Imperator, (Apostatæ nomine notior,) mansuetioribus litteris Christianis interdixerat. Piaculum erat, fidelium sobolem in publicas eloquentiæ scholas admittere: Vetabantur litteræ, quas Deus tamen voluerat omnibus esse communes; exagitabantur tota Græcia Christiani, ut magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant; sed tamen, ut ostenderent hanc gentilium sapientiam, à se potiùs contemni quàm ignorari, exorti sunt viri, qui fratrum Christianorum filios erudiendos suo exciperent sinu, qui scriberent orationes paulò hilariore pictura, qui versus etiam conderent, ut eo spectante & fremente qui se dæmonis satellitem præbebat, Christianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore & filo dixerint quo scripserunt, valde dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœniùs, nonnunquam etiam ut se cumulatiore fructu fastidiosis auribus insinuent, honestum quoddam struunt aucupium jucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ scribuntur, impensiore cura sæpiùs elaborantur: Patrum scripta legimus, vivam vocem non audimus. Quanquam & omnia quæ elucubrarunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, ut nusquam non spirent gravitatem quandam castissimæ majestatis. Illi illi sunt igitur vobis imitandi, non lacrymæ Niobes, aut Ajacis furor, Charicleæ suspiria, vel, etiam si vultis, Plinii junioris, & Isocratis pigmenta.

Bonorum (inquit) Divus Augus. ingeniorum clara est indoles, in verbis differentium verum, amare non verba,

verba. Quid enim prodest clavis aurea, si aperire quid volumus, non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest? quando nil quærimus nisi patere quod clausum est.

Non sunt Hebrææ sicuti Ægyptiæ mulieres; hæ siquidem in lectulis eburneis inter stultas delicias pariebant; illæ in sole, & pulvere, pene inter ipsa onera partu se levabant. Nescit tarda molimina Spiritus sanctus, non sunt ut Dionis Prusæi, & Maximi Tyrii, Christianorum conciones. Illæ inter delicatorum umbras putidè scribantur & anxiè, repant in auro & purpura, comantur, fulgeant, scintillent:

At nos quibus æstus diei & pondus ferendum est, quibus crux, crux (inquam) prædicanda, quibus toti perfidiæ criminibus immersi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum istis deliciis commune? Num satis quotidiana compertũ illud habemus experientia, si quando ad istos concionatores, vel declamatores potiùs, itamus, qui cultè, & putidè, & circumspectè loquuntur ad numerum, quæ ex scripto didicerunt? redimus frigidi, quasi à marmorea statua.

Concionum stylus non debet esse mollis & putidus.

Qui posset enim pugnare cum vitiis, qui totus vinctus est, & astrictus legibus numerosæ orationis? quos impetus & emissiones habebit, qui ludit in circulis? quàm altè vulnus imprimet, qui aureis & picturatis utitur jaculis? non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatis ut dimicet? venit ut saltet.

Qui in gravissimis curis & cogitationibus exsudare debuerat animus, & alarum remigiis in cœlum contendere, inclusus fuit; ubinam? pudor est dicere, in parva Isocratis pixide, quid tum, totus volatus est in unguentis: quorsum? ut pugnam adversus hominum flagitia capesseret: præclara scilicet armatura! Quid postea? descendit in campum; quo exitu; levissimũ vanitatis cymbalum, nescio quid tinnulum increpuit, & excessit. Utinam minùs vera dicerem, sed animarum damno experimur, quàm minimè fucata sit hæc oratio.

Concionatores molles & putidi exagitantur.

Numne graviora studia his minutulis nugis obruuntur? num obsessus animus tenetur? num lingua constringitur? num auditores ipsi, qui multi sæpe sunt, hebetes ad istum tinnitum dormiunt? numne, qui boni sunt, indignantur; numne, qui improbi & leves, modicè titillati sine fructu animarum discedunt? Venisti in aciem, quorsum? ut luderes, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores desidere, & linguam, si mavis, inaurare, nunc ferrũ exerendum est, quid stupes! *amice ad quod venisti*? ecce victus penuria, ecce fames, parvuli petunt panem, non est qui dividat, tu paleas obtrudis, paleas Ægyptiorum. Venisti in valetudinarium, ille ambitionis, hic avaritiæ, alter luxuriæ sceleribus & flagitiis totus coopertus, erosus, purulentus, cœlo & terris fœtet, urendus est, secandus est, sanandus est, tu barbiton pulsas, quasi verò his cantilenis possis hæc dœmonia ejicere: Discedant illi miseri in suis malis stupidi, & plaudunt tibi quasi concinno admodum oratori, qui non clamosus sis, &, ut ajunt, rabiosus; tu interim dulcem veneni sorbitiunculam ebibis, & te & alios in discrimen interitus adducis, en quò humanæ sapientiæ nimis impensa cura mentes obsessas rapit; deinde hæc non sunt timenda, non sunt increpanda? Audi quibus censuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnent; quando & eorum testimoniis quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egisti, non ero in ea re nimis tenax, quominus tibi & cæteris satisfaciam.

Legisti opinor apud Sozomenum, Triphyllium quemdam Ledrensium Episcopum ex eo disertorum genere fuisse, qui singularem habent delectum verborum, *Sozom. lib. 1. c. 8.*

nec temerè quidquam nisi ex castigatis authoribus diceret; hic verebatur κράββατον dicere, quod verbum nusquam opinor apud Demosthenem legerat: σκίμποδα igitur appellabat. At generosus ille Spiridion, vir antiquæ simplicitatis, in amplissimo Episcoporum cœtu delicatum oratorem grabbatum jussit pronunciare, addens, eum non esse illo meliorem, qui grabbatum dixisset, quòd ejus verbis uti erubesceret: σὺ σύγε, ἔφη, ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος ὅτι ταῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνη κεχρῆσθαι. Num verò Paulus prædicationem suam fuisse dicit, *Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis?* quod & Hieronymus interpretans, agnoscit: conciones Pauli absque Rhetorici nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquii venustate; quanquam absque hoc choragio tonitrua & fulmina non verba spargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudasti, de Christianorum dicat eloquentia; οὐ γὰρ λόγους διαμνημονεύουσιν, ἀλλὰ πράξεις ἀγαθὰς ἐπιδεικνύουσιν. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant verba, sed actiones & honestas, & virtutum exempla de se præbent. Audi quid suavissimus doctor Cyprianus. *In judiciis, in concione, pro rostris opulenta facundia volubili ambitione jactetur. Cùm de Domino Deo, vox est vocis pura sinceritas; non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.* Quid Theodoretus, quàm venustè Græcos irridens, qui se eloquentissimos putant, cùm dixerint μὰ τοὺς θεοὺς, μὰ τὸν ἥλιον, exclamat, Ἁλιευτικοὶ σολοικισμοὶ τοὺς Ἀττικοὺς καταλελύκασι ξυλλογισμοὺς, Piscatorum Solæcismi, Atticorum vicerunt Syllogismos: ad summum non esse Christianum ostendit, βου-θύεσθαι ἐπὶ τοὺς λόγους κομμωτικῇ τέχνῃ πεποικιλμένους.

1. Cor. 2.

Hier. in epist. ad Eph. ca. 1.

Cyp. ep. 2. ad Donat.

Theod. de nat. hominis.

Quid Arnobius, Rhetor alioqui satis phaleratus? ingenuè, quod est, fatetur: nunquam veritas sectata est fucum, neque quod exploratum est ac certum circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem, collectiones, & enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quæritur assertioni, suspicantes adjuvant, non veritatis lineamenta demonstrant. Hunc eloquentiæ fucum disertè Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum, qua imperitæ aures conspuuntur.* Nazianzenus res Christianas floruisse dicit, cùm superflua hæc & verborum atque arte fucata dicendi ratio, ad divinas causas aditum non haberet; idcirco Petrus Damianus disertè monet Bonifacium, *Tu itaque dilectissime, in nostris litteris noli prurientem mordacis eloquii sperare salsuginem, noli accuratæ urbanitatis quærere venustatem: divina tibi simplicitas placeat, quæ ad Deum provocat: non serpentina calliditas quæ lethale virus instillat.* At Divus Hieronymus acerbè queritur, & succenset concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Ecclesias.

Iam enim in Ecclesia ista quæruntur, omissaque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborum, quasi ad Athenæum, & ad auditoria convenitur, ut plausus circumstantium suscitentur, ut oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quasi quædam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quàm favorem populi quæsitura, & in modum Psalterii, & tibiæ dulce canentis sensus demulceat audientium; ut verè illud Prophetæ Ezechielis nostris temporibus possit aptari, dicente domino ad eum, *Et facta est eis quasi vox cytharæ suave canen-*

Arnob. advers. gent. l. 1.

Claudia. Mamert. l. 3. de statu animæ.

Gregor. Nazianz. in laude Athan. Pet. Dam. ad Bonifacium causidicum.

Hiero. in proœm. l. 3. epist. ad Galat.

Vide etiam Prosp. l. 1. de vita contēp. c. 24. simil. 186.

tis, & bene composita, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.)

Chrysost. hom. 20. in Actar.

Idem carpit Chrysost. & hac re dicit subverti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem non qui compungat, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu & verborum compositione, tanquam citharœdis & cantoribus operam darent, & pravo populi studio concionatores obsequerentur, Demetrius Phalereus (ut Eusebius Pamphylus auctor est) se à Theopompo audisse affirmavit, nonnullos cœpisse quædam ex sacris Hebræorum literis translata, Græcis lenociniis expolire; eosque repentina conturbatione perculsos, Deum orasse, ut scirent, unde hoc mali contigisset: tum responsum in somniis, quia res divinas fuco eloquentiæ iniquinarent. Adde gravissimum Origenis locum, Homil. in Iesum Nave: Multus decor est in verbis, & multa in Philosophorum, seu Rhetorum sermonibus pulchritudo, qui omnes de civitate sunt Hiericho, id est, mundi hujus homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne rapiat sermonis aurei pulchritudo: memento quia Iesus anathema jussit esse omne aurum quod in Hierico fuerit inventum.

Eusebius lib. 8. de praeparat. Evang.

Pœna eorum, qui scripturam fuco verborum expolire tentarunt.

Sed quid ego sancta & divina commemoro? ipsi qui politicas orationes scribunt, ita plerumque sunt à fuco phalerisque verborum alieni, ut magis exiles quam compti videri velint. Philosophi certè antiqui hanc sibi legem dicendi statuerant, ut calamistratam, & ex mellitis verborum contextam globulis orationem tanquam Philosophiæ gravitati contrariam summopere declinarent: nam ut ait Seneca, *Oratio vultus animi est, si circumtonsa est; & fucata & manufacta, ostendit illum quoq; non esse sincerum, & habere aliquid fracti; non est ornamentũ virile concinnitas.* Maneat igitur quod placere sapientibus video, non oportere omnino jejuna esse, & arida, quæ de rebus sacris dicuntur: (neque enim pietas ingenio renunciat,) multum tamen operæ impendi in verbis non oportet: Hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus, loquamur, quod loquimur, sentiamus, concordet sermo cum vita, ille promissum suum implevit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem est: ut disertè dixit Seneca.

Senec. epist. 115.

Sunt ista quidem, ut dicis, infert Lælius: sed quando eò usque devenimus, non patiemur te à nobis divelli, antequam pleniùs de charactere hujus quam quærimus eloquentiæ, & sacri oratoris virtutibus edisseras. At Theophrastus, nihil, inquit, blandæ isti vestræ importunitati denegandum est. Itaque si rem non possum, emetiar voluntatem, & id quidem cumulatiore mensura.

Erexerant se omnes ad audiendum, cùm Neanias gaudio subsilire visus est, & nunc inquit, Mercurii virgulam, vel potiùs auri venas mihi videor invenisse, si ex te coram audire licet, quæ flagrantissimè semper concupivi. Tum Theophrastus: Quorsum verò, Neania, tanta te hujus rei incessit cupiditas? Ego verò (inquit) non cuperem planè gloriosam quæ effectura est *Ut mille oculi me loquentem spectent*, mille aures ex meo ore pendeant, quæ parat simul & tuetur amicitias; asciscit homines, totas urbes & provincias amplectitur? non cuperem ego rem qua nihil ad utilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video. Ad hæc Theophrastus generosa ut solebat indignatione exclamavit, *O curva in terras anima!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quasi aliquem ex minutis causidicis, qui venetur rumusculos, qui ventiletur in concionibus, qui le[illegible] vendat, lucrosam denique & sanguinariam exerceat eloquentiam. Præclara scilicet species concionatoris, quem ament boni;

Concionatoris optimi labores.

timeant improbi, honestet Deus, ipsi revereantur Angeli; dignus plane agonista, qui crucem terat, qui frementis in se mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velocissimi sideris more utrumque orbem lustret, qui cum squallore, inedia, & ærumnis luctetur, ad summum suo cruore, cum opus fuerit, fidem sanciat. Ego (adolescentes) optimum concionatorem duabus maximè rebus niti existimo, virtute & sapientia, quod cum parum considerate nonnulli perpendant, ab ipso impingunt limine, & toti deinde gravissimis merguntur erroribus.

Concionatores leves exagitantur.

Videre enim licet istos leviculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita: quid putas eos sibi animo fingere, aut moliri nati; sunt ad concionatorum munus, ut boves ad clitellas, aut ad sambucam calones; quippe ætate adolescentuli, & gravissimarum curarum expertes, intra lus⁹ deliciasque nutriti, si ab incude doctoris umbratilis adhuc recentes duas aut tres descriptiunculas, & totidem conquestiones aut miserationes didicerint, statim involant in onus ipsis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in sylvam allegoriarum, sine delectu folia colligunt, locos communes devorant, & si quid ex Ovidii Metamorphosi aut antiquorum Romanorum rebus gestis ad fidei nostræ sacramenta detortum est, hoc pro anemonis habetur; succedunt margaritæ Gallicæ, quæ molles & pellucidas orationis fimbrias scintillantibus radiis interstinguunt, modò aliquot scripturæ locis leviter sint aspersæ, pro optima Theologia venditantur. Biblia scilicet c[illegible]ere, sanctos Patres legere, Oecumenicorum conciliorum sancita & canones investigare, frigidorum est & otiosorum hominum: Num longè mollius est iter, recentium aliquot concionatorum libros compilare, in quibus mirifici sensus, & ex augustiore Cabbalistarum sacrario petitæ commentationes; quæ cum dicuntur, oracula non voces humanæ fundi videntur? Hinc hominum admiratio, doctrinæ opinio, & imperatorum stupor. At si in Bibliis aut Patribus terendis consenescas, quid aliud habebis, quam communis doctrinæ choragium, quod millies ante te alii dixerint? num vides novitatis desiderio prurire omnium auriculas, & doctos homines esse permultos qui expectent arcana? Tu si vulgaria dixeris, solitudinem facies, & vastitatem.

His delinementis in fraudem inducuntur miseri, & peregrina nescio quæ quàm avidissimè conquirunt, ut fastidiosas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant, non est commodum cogitare, quomodo se in exemplar probitatis & sanctimoniæ conforment, quomodo vitiis hominum medeantur, quomodo consulant pauperibus, quomodo ad virtutis amorem suos auditores pelliciant. Hæc enim antiqua sunt, & exoleta, student sapientiæ, exspoliant vellus aureum? mox quæ vanissimè didicerunt, turpiter obtrudunt: & alii quidem pecuniâ; alii quod levius est, gloriolarum fumo, quasi in nundinis mancipant, non dicam, verbum Dei, (non enim prædicant,) sed animam suam, quam his artibus Dæmon licitatur.

Tum si steterit fabula & secundo cursu fluxerint conciones, remissiùs vivunt ac mollius, & curis quidem abdicatis inferunt se ludibundi hominum circulis, res civiles tractant, publicis epulis libenter intersunt; hic quidquid habent authoritatis, naufraga jam virtute deperdunt in scurrilibus.

Agedum expecta ut illi messes aureæ veniant in sinum, ut Christo lucrentur animas.

animas, ut cœlo manipulos inferant, ut ignem spargant Christianorum mentibus, qui sunt in divinis Scythica hyeme frigidiores? Hæc dico, non ut insultem, aut nostri sæculi penuriam accusem, quod sane ex omnibus Ecclesiasticorum ordinibus generosissimos habet concionatores, sed pono in conspectu quæ possunt evenire, & procul dubio multis evenerunt; quorum funestis exemplis sapere debent adolescentes.

Boni concionatoris typus. Qualem igitur omissis aliorum vitiis concionatorem velim, quæritis? Is primùm mihi quasi alter Samuel adolescat in sacrario, ut a teneris unguibus discat esse, *Vir orationis, priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum levet animam sitientem*, ut ait S. Augustinus, l. 4. De Doctrina Christiana, c. 14. Assuescat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum consilia capere, pro bene gestis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas suas appendere. *Tanti sunt enim homines, quantus eos cœlestis spiritus intrarit habitator.* Audimus in sacris Samuelem, vel juvenem, tantæ fuisse authoritatis, *Ut non caderet ex omnibus verbis ejus in terram.* *Reg. 1. c. 3.* Unde tanta vis & gratia sermonis? nisi quia dormiebat in templo Domini, ubi erat arca Dei, noctes diesque totus in precibus, ex quo sibi singularem quandam cum Deo unionem comparavit, quæ dictis ejus robur & majestatem conferebat? Sume verba, ut humana sunt, quid aliud sunt, quam aura & ventus? At Deus, qui, ut apud Iobum scriptum est, facit ventis pondus, vim quamdam & aculeos imprimpit, ut pectus audientium salubriter feriant: *Isaias c. 50. v. 4.* Nec immeritò divinus ille Isaias de hoc magisterio gloriatur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.*

Magnus Doctor, fœlix disciplina, ex eo fonte proficiscuntur clarissimæ virtutes, & sacro oratori quam necessariæ, humilitas & contemptus rerum humanarum, ardentissima in Deum & proximos charitas, in dictis factisque robur, & constantia. *Humilitas.* Necessaria est, inquam, concionatori profunda sui demissio: quia cum multa extollere soleant animos, tum nihil doctrinæ & eloquentiæ opinione ad ingenerandā vel roborandam superbiam arbitror esse subtilius: Nam pulchritudinem, spes opesque humanas, sæpe sorti tribuimus; ingenii bona, nostra esse facilius credimus: quæ quò magis publicam lucem ferunt, & assentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eò promptiùs improvidis mentibus instillant venenum ambitionis. Dulce videtur & decorum in amplissimo hominum cœtu unum assurgere, in unum omnium oculos esse defixos, cum verba *hibernis nivibus similia* profundere, audientes intimis sensibus affici, pro ejus arbitrio dolere, irasci, indignari, gaudere, placari, sperare, diffidere, in omnes partes versari: ad summum gloriosum censetur, esse (quod ille dixit,)

Torrentem & magni moderantem fræna theatri.

Quæ nisi omnia patri luminum accepta referantur, sui impotentes animos vanitate distendunt. Itaque leves & improbi facilè numinis obliti, in profusum sui amorem, communem ingeniorum pestem, prolabuntur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis jecerunt fundamenta, pervident ea quæ tanti ab hominibus æstimantur, esse parva, deinde etiam non sua; quæ hæc ut rerum creatori quàm largissimè refundant omnia. Solent autem has honoris umbras, & quisquilias humanas vilium ministeriorum exercitatione voluntaria pensare, ut quoties aliquid quod hominibus videtur esse præcel-

sum, contingeri, toties se ultrò abjiciant ad infima, quibus majorem in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quod si quando nihil opus sit, ornamenta, quæ ipsis Deus plena (quod ajunt) indidit manu, in lucem oculosque mortalium expromere, in sua se testa continent, dulci propriarum virtutum succo victitant, & quod est apud Jobum, *Claudunt stellas sub signaculo*; quid enim aliud sunt quàm stellæ tot eximiarum virtutum lumina, quibu animus collucet, sed eorum signaculum & sera & janitrix est humilitas; quantum potest intus claudit, ne dulcissima humanarum laudum furta subrepant; At si charitas regina virtutum, ad proximorum salutem jubeat opes Dei veluti annulo consignatas explicari, tum humilitas quamquam ægrè & verecundè dat manus.

Job. c. 9.

Zelus animarum.

Fervet tunc zelus animarum: quæ præclarissima nota est Evangelici concionatoris, animas, inquam, fratrum diligit, *Christi Domini peculium*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas & cogitationes, ut alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucibus eripiat, quærit in compitis, quærit in carceribus, quærit in Xenodochiis, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos & solitudines lustrat, ut miseram aliquam oviculam errantem suis ipse humeris reportet ad gregem. Quacunque proficiscitur, ignem spargit, & faces, omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promovet in firmitatem, & robur adolescentiæ, alias educatas & roboratas exquisitis vestit ornamentis, omnes fovet, omnes amplectitur, omnes in Domini Jesu cupit visceribus, omnibus omnia factus, in ejus imitationem qui factus est pro nobis: *In similitudinem carnis peccati.*

Atq; cum in dies beatis ulnis aureos manipulos in patris familias horreum congerat, nihil dum sibi fecisse videtur; ultimos barbarorū tractus & novos mundos cogitat, quibus Evangelii lucem inferat, & si quà inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc suas rosas existimat. Deus noster ignis est comburens, & ministros cupit igneos; rectè Selenites lapis ortus à luna impressam retinet lunæ effigiem, & ipsæ apes, quæ ex tauri cadavere emergunt, taurini capitis imagunculam delicatissimis (ut ajunt) lineis inustam gerunt in visceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundunt. Hæc eximiæ charitatis exempla in beato Patre Ignatio ad vivum expressa licet intueri. Nomen ejus erat ab igne; ignei & celeres virtutis motus fuerunt; ecce tibi à castris transit ad Dei militiam; quis ardor in ipsis instituti incunabulis? qui ignes Manrezæ, qui in Monte Serrato fuerunt? Incendit Hispaniam, penetrat in Galliam, horribilibus circumvallata custodiis Turcarum regna charitate complectitur, peragrat Syriam, inflammat Italiam, instruit Belgiū, munit Germaniam, ultimas meditatur Orientis regiones: quod pedibus non potest conficere, capit affectu; Quid dicam de ejusdem socio Beato Xaverio? non insani montes, non turbulentissimæ tempestates, non maria, non monstra, non æternus infensarum plagarum rigor, non incultorum tractuum squalor, nulla cœli, aut soli, tam sæva & truculenta facies, nullus, aut ærumnarum, aut servitutis, aut crudelissimæ mortis metus incitatum semel à Deo industriæ cursum retardare potuerunt. Hoc zelo si qui ducuntur concionatores, non est quod diu & sollicitè quærant verba, quibus loquantur. Nam calculus ille ignitus de altari sumptus, quo unus ex Seraphim Isaiæ labia purgavit, corun-

Isaia. c. 6.

eorundem linguam præparat, & accendit, ut loquantur ignes & fulmina.

Fortitudo & Conſt.

Accedat autem oportet ad charitatem fortitudo, quæ à Divo Ambroſio cum Tigri fluvio comparatur, qui paradiſum deliciarum Dei perennibus aquis irrigat: atque ut iſte fluviorum omnium velociſſimus ſonitu magno curſuque fertur, ſic illa mirabili pernicitate in Dei voluntatem rapitur, & obſtantia quæque proruit, atque demolitur; ſerpit autem duobus veluti brachiis impetens, atq; complectens omnia. Primùm enim ubi animum concionatoris invaſit, partem illam inferiorem, quam ſenſum appellant, cœcam, impotentem, muliebrem, rationique conſilioque inimicam, comprimit, fingit, componit, ad ſuum arbitrium verſat, & flectit in quamcunque partem Dei imperia propenderint.

Paulò aliter Philo in alleg. leg. p. 59 edit. Col.

Cavet maximè ne libido molliat, ne fulgor honorum perſtringat, ne ad recculas humanas deprimat avaritia, mox hominem ita confirmatum inſtigat, ut manum mittat ad fortia, ut in agro Domini quicunque obtigerit excolendo generosè & patienter deſudet, ne frangatur laboribus, ne conniveat in flagitiis, ne blanditiis credat, ne terreatur minis, ne potentiorũ libidini ſerviliter ancilletur, ſed pro fide & juſtitia pro domo Dei, pro Eccleſiæ libertate ſtet quaſi murus adamantinus; cui Deus dicat per Hieremiam: *Dedi te in civitatem munitam, & columnam ferream, & in murum aneum ſuper omnem terram*; ſæviant licet grandines, volvantur fluctus, præcipitentur torrentes, in perpetuo ſereno erit, hoc adverſus eum poterunt calamitates, quod adverſus ſolem nebulæ. Hæc autem heroicarum virtutum ornamenta, non ſtatim perducuntur ad culmen, ſed diutinis excoluntur vitæ laboribus: quanquam ſemina quædam eorum animis, quos ad id muneris vocavit Deus, à teneris inſperſa licet agnoſcere.

Concion. ſapiens.

Soror virtutis quam in concionatore requirimus, eſt ſapientia, multiplex ſcilicet rerum tum divinarum tum humanarum ſcientia: in hac enim parte Logodædalo lubens volenſque aſſentior. Neque ego is ſum, qui humanas ſcientias ſuavi prudentiæ temperamento conditas repudiari velim, quas ſanctiſſimi Patres ſuo calculo probaverunt. Tradantur ſanè pueri Grammaticis, ut tenera dedolentur ingenia; imbuantur ab optimis Rhetoribus, à quibus dici non poteſt quantum gratiæ & floris emanet in ſtudia; quæ omninò muta eſſent & inanima, niſi vis eloquentiæ inſpiraret; Terantur etiam caſtiores Poëtæ, à quibus, ut ait Theopraſtus, ſublimitas in verbis, decor in perſonis, motus in affectibus, &, quod animorum conciliatricula res eſt, illecebroſa quædã jucunditas peti ſolet: Excurrantur demum ſtadia Philoſophiæ, ediſcantur aculeati Dialecticorum luſus & rerum naturalium multiplici cauſarum nexu convoluta ſeries, & quicquid ſupra naturam ad cauſarum fontẽ & principium propiùs accedit. Volitet ingenii vigore inclyta per illam antiquorum Encyclopædiam adoleſcentia, non abnuo, non veto, ſed eâ lege, ne ſibi iſtos ſcientiæ terminos ad concionandum præfixos putet, ne pro Eſthere pediſſequas capiat, & quod Mantiſſæ (ut ita dicam) loco nonnunquam adhibendum eſt, id pro ſolido ingerendum putet: Addo etiam, hiſtoriæ rerumque civilium, negotiorum, contractuum, conſuetudinumque provinciarum, non imperitum eſſe debere concionatorem, ne in corrigendis hominum moribus, quod ſæpe fit, harum rerum ignoratio titubare faciat, ſed hæc notitia ad rerum cæleſtium fructum, ſyncero pectore dirigẽda eſt; Quod diſertè

Clemens Alexand. Stro. 1. ebi qui cùm nullam artem attigerint ingenioſos putãt, comparat cum illis, qui cùm nullam vitem curant, velint botros accipere.

Digitized by Google

Chryfoſt. lib. 6. de ſacerdotio

diſertè Chryſoſtomus docuit, verbis iſtis, cùm dixit, Sacerdotem longè aliter, quàm monachum, τ̀ ἐπιςήμην ἅπασαν ἐν τοῖς τ̃ ψυχῆς θησαυροῖς κειμένην ἔχειν: hoc eſt, omnem omnium rerum ſcientiam in theſauris ingenii repoſitam habere, eundemque prudentem & varium eſſe oportere, ut ſæcularia non minùs noſcat quàm norunt ii, qui in media hominum turba verſantur; rurſus harum curarum expers vivat, ut monachi, qui in montibus & latebris ſibi domicilia conſtituerunt. Et hæc quidem ad integram muneris perfectionem velut ornamenta concurrunt.

Concionatoris propria doctrina.

Scholaſtica utilitas. Senec. lib. 10. contr. Beda de arte metrica. Gennad. in vita Juliani Capuani.

Alia ſunt concionatoris magis propria; quænam illa? dices: primùm ſcholaſticæ Theologiæ cognitio; vos fortè Theologiam, quæ in diſſerendi ſubtilitate verſatur, diceretis, ſed malo rem propriis verbis deſignare. Non eſt novum ſcholaſticorum nomen; quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, ſcholaſticos appellare novimus, ſcholaſticæ eloquentiæ, ſive declamatoriæ, profeſſores; ad quos alludens Hieronymus, ſcholaſticos flores, & ſcholaſticam eloquentiam nominat eam, quæ Rhetorum floret pigmentis. Ut igitur ſcholaſtici Rhetores dicti, qui in ſcholis & Athenæis, tum præceptis eloquentiæ, tum progymnaſmatis inſiſtentes, pictum quoddam, & florens dicendi genus ſequuti ſunt: ſic ſcholaſtici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex divina ſcriptura, ac traditionibus, ſeu decretis Patrum in Conciliis definitis, veritatem quæſtionum ſubtiliùs diſcutiunt. Deus enim, (quod præclarè à D. Auguſtino dictum eſt,) pleraque ex divinis literis in apertiſſima luce poſuit, ut inde paſceremur, & famem pelleremus; alia utiliſſimis obſcuritatibus involvit, ut iis ſine ulla ſatietate ingenii ſolertiam exerceremus.

Auguſt. ad Voluſian. ep. 3.

Hæc agitant ſcholaſtici viri planè ſubtiles, & ad examinanda ſingularum rerum momenta perſpicaciſſimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum ſæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis neceſſe eſt. Proſunt omninò concioni, ut nervi corpori; fac corpus ſine nervis, quid aliud erit, quàm moles ſtupea? Fac totum ex nervis ſine ſucco & carne, & colore, & ſanguine, quid erit aliud, quàm teter & exilis ſceletus? his qui ſine ope ſcholaſticæ Theologiæ egregios concionatores ſe futuros putant, nervos ſuccidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc ſtudiis implexas & ſpinoſas Theologiæ difficultates ſine coloribus oratoriis, & quaſi quadam veſte ſermonis, ingerunt, lineamenta duntaxat evanida, ſine ulla corporis ſpecie deformant.

Uſus ſcholaſticæ.

Quas ob res egregiâ quâdam facultate præditi mihi ſemper viſi ſunt illi, qui ſcholaſticam cum oratoria ſine utriuſque diſpendio norunt contemperare. Ut enim nihil eſt puerilius, quàm cùm dicendi campus alta quædam ex Theologorum petita fontibus deſiderat, redundanti verborum luxuria farcire concionem: ſic importuna quadam, & rudi, & indigeſta ſcholaſtica nihil arbitror, aut frigidius aut miſerabilius:

Scriptura.

Habet cum ſacris concionibus magis quotidianum commercium Scriptura, qua nihil ad majeſtatem excelſius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam ube jus reperiri poteſt: Mare profectò eſt illud magnum, quod nunquam exareſcit, ſed novis ſubinde influentium undique rerum incrementis, quaſi perpetuis rivis & fluminibus in immenſum fœcundatur, unde Auguſtinus exclamat:

Aug. lib. 12 confeſſ. c. 14.

Mira eloquiorum tuorum profunditas eſt; quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens parvulis, ſed mira pre-

profunditas, Deus meus, mira profunditas, horror est, intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Et ubinam gentium majus ad omnem doctrinam præsidium concionator inventurus est? Si Physica quæritur, num hic rerum omnium causæ sunt in Deo? si Ethica; num bonorum morum lex est & officina? si logica; num veritas est & lumen mentis? si Jurisprudentia; num sapientiæ & æquitatis sacrarium? si ipsa facultas oratoria; num magnorum sensuũ & acutissimarum complexionum mater est? Quamobrem præclarè Tertullianus spectaculorum amatoribus objicit *sacras literas grande spectaculum*, & omnium rerum opulentiâ atque varietate refertum. Si scenicæ, inquit, doctrinæ delectant, satis est nobis literarum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum, nec fabulæ, sed veritates, nec strophæ, sed simplicitates. Vis pugillatus & luctatus? præsto sunt non paria, sed multa; aspice impudicitiam dejectam à castitate, perfidiam cæsam à fide, sævitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur: Accedit quod ejus fructus, non unius duntaxat sint tempestatis, sed omnium temporum; neque tantum ad esum, sed ad medelam; quo fit ut rectè cum illa arbore Apocalypsis comparetur, de qua dixit spiritus veritatis:

Tertull. de spectaculis.

Et ex utraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim per menses singulos, reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.

Quisquis igitur seriò concionari valet, scripturam longè aliter quàm ille Macedo Homeri Iliadem non in pretiosissimo scrinio, sed in ipsis gerat medullis ac visceribus; & quoties ab ea deflexerit, *toties se extra elementum suum peregrinari existimet*. Quod certè studium insigni figurâ commendare voluit Deus, cum Ezechielem ad prædicandum mittens, *Fili hominis* (ait) *comede volumen istud*: ubi Hieronymus, nisi ante comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Porrò ad sacrarum literarum lectionem cautè & reverenter aggrediendum est; neque enim existimandum, cùm Ciceronem & Virgilium sine interprete legere tyronibus religio sit, licere unicuique, illotis, quod ajunt, manibus tanta tractare mysteria: & disertè quidem in ea re prælucent sanctorum Patrum interpretationes, quas instar micantium stellarum præpotens Deus in hoc Ecclesiæ firmamento defixit. Quæ ad historiam Hebræam & Græcam attinent, discimus ex Hieronymo: Allegorias sensusque anagogicos recludunt Origines, & Ambrosius. Aptas ad instituendos hominum mores sententias deducunt Gregorius & Chrysostomus; locis obscuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Augustinus præfert facem: Brevem & facilem interpretationem subjicit Lyranus, tyronibus non contemnendus. Omitto Tychonii Afri volumen Isagogicum, & Martinii Hypotyposes, quæ canones & regulas ad varios scripturarum sensus eliciendos tradunt, & tot veteres novosque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum & Possevinum licet videre. His ergò ducibus facilior sternetur via ad sacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immensa solet esse profunditas.

Hieron. in Ezech.

Interpretat. scripturæ à quibus legendæ.

Regulæ Tychonii explicantur à D. August. l. 3. de doctrina Christ. c. 30 tom. 3.

Atque cùm multa ex Ecclesiastica historia pendeant ad sensus præsertim litteralis rationem dignoscendam, ea non impigre legenda est: quam Baronius omni laude major omnium locupletissimè digessit. Annotandi præterea in adversariis loci communes, ex iis quæ quotidianis

Historiæ Ecclesiast. cognitio.

feruntur, lectionibus, sive ad docendum aliquod dogma, sive ad confutandos errores, sive ad motum, & vitæ institutionem, sive ad virtutes inflamandas sive ad peccata redarguenda, & cætera hujusmodi. Quamvis enim omnia nunc istis sylvis & collectaneis affluere videantur, tamen quod quisque sibi privato labore delegit, & meditatus est, hoc magis putat suum, hoc securiùs profert, & utiliùs.

Hebraicæ linguæ studium.

Hîc non segniter videtur inculcandum Hebraicarum literarum studium: quarum vim pulchritudinemque demiratus Amelius scriptor Græcus, Plotini discipulus, fateri cogitur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat, permagnam esse emphasim, brevitatem, perspicuitatem, minus quidem varietatis, quàm in Græca, sed minus ambiguitatis; ejus autem verba quia rara sunt, testimonia subjiciant: ἔχει ἡ βάρβαρος ὀνόματα, πολλὴν μὲν ἔμφασιν, πολλὴν ἡ συντομίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέχει, καὶ ποικιλίας, καὶ τῷ πλήθους τῆς λέξεων.

Amelii Philosophi Græci de lingua Hebræa judicium.

Quamobrem, ut nummi præstantiores censentur, qui mole exigui, majorem pecuniæ summam complectuntur; sic omnium præclarissima vel eo titulo dicenda est lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, tot rerum pondera comprehendit. Antonius Possevinus noster, vir acerrimi judicii, prudentissimiq; consilii, in libro secundo bibliothecæ, ubi de studio divinæ scripturæ tractat diffusius, Hebræam linguam commendat his verbis: Ortam cum hominis creatione Hebraicam linguam fuisse, atque adeò institutam, qua præcipuè mysteria divinæ sapientiæ exponerentur, certissimum est: *In ea verò esse tot sacramenta, quot sunt literæ, tot mysteria, quot puncta, tot arcana, quot apices*, est quoque verissimum; ut non immeritò ipsa veritas dixerit, non præteriturum à lege unum jota, aut unum apicem, donec omnia fierent: Itaque & jure vocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ trinitatis, nomenque ipsum Dei ineffabile, cæteraque ad sanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abysso profunda secretorum, quæ nunquam possit exhauriri.

Ea quoque potissimæ ac nobilissimæ partes universi, quæ conspici possunt, sua quæque primum nomina sortitæ sunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox: quæ & hominib⁹ ipsis imposita nomina complexa est: Quorum significatio totidem elementis, eodemque singularum partium pondere constans, in aliis linguis non est. Præterea nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel simplicium verborum gratia uberius, vel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ii qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Adde quod Haymo in 1. ad Corinth. 13. Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apostolo dicat; quod ejus usus propriè in cœlo futurus sit post resurrectionem: cui assentiunt Remigius Vivaldus, Ioannes Cardinalis, Viguerius, & alii.

Haymo in 1. Cor. 13.

Quòd si objicias, viros sanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum & D. Thomam, hoc studio caruisse, respondet, minùs forte fuisse necessarium iis temporibus, quibus erat *unum fides labiorum* in universa Europa: Nunc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ potest esse cunctatio! Itaque D. Augustinus, & cæteri Patres, quod ipsi fortasse rerum & occupationum pondere oppressi præstare non potuerunt, hoc aliis ut faciant, suadent, velsi minùs possint, ad eos qui fuerint peritiores hujus linguæ, & in fide Catholica sani, quàm diligentissimè recurrant. Nec minus extollenda Græca est, ut novi testamenti, ut

Linguæ Græcæ studium.

ut septuaginta interpretum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis: maximè verò Græcorum Patrum, intelligentiam assequamur: non quod velim concionem Hebraismis atque Hellenismis frequentibus intingi; est enim apud populares aures odiosum: verùm extra conciones sacro oratori sæpius cum doctis hominibus agendum est, differendum, concertandum, quo linguarum præsidio, nisi tunc armatus fuerit, aut inscitiam suam fateatur, aut temeritatem prodat necesse est. Quamobrem linguarum studium juvenibus summoperè videtur excolendum, cavendumque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quasi *Taraxippo* in ipsis primordiis hebescant. Non est ea linguæ, quæ putatur, austeritas, nihil conanti difficile, modico tantùm in ipso limine labore opus est, exsorbenda literarum & conjugationum elementa, maximè ex Bellarmini institutionibus; quæ cæteris methodo & claritate prælucent: mox ejusdem expositio in psalmum trigesimum tertium aggredienda; author cum præceptis Grammaticæ conjungendus. Ita quidquid operosæ videtur difficultatis plenum, subitò defringetur, & legentibus mirabilis occurret suavitas: *Qui nucleum esse vult, quod est in vetere proverbio, frangit nucem.*

Neque aliam fermè ob causam quàm ob quotidianas, partim in concionibus, partim extra conciones, cum omni genere hominum congressiones, oportet controversiarum, & Conciliorum, & Canonum, & practicæ Theologiæ, (quam casus conscientiæ appellamus, concionatorem esse peritissimum: hæc enim omnia ad scripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter se complexa continentur.

Conformatio concionis

Hac ubi Panoplia fuerit instructus concionator, jam ad concionem descendat. In qua constituenda duo specto, materiam & formam. Materiam appello, argumenta, quæ in concionibus tractari solent: formam ipsorum commodam tractationem. Rursus materia alia prima est, alia secunda: prima, thema est ex sacra scriptura, quod ad dicendum proponitur; & licet illud quidem videatur in promptu esse, tamen non minimæ est prudentiæ, ea seligere, quæ rebus, locis, temporibus conveniant; quæstiones altas, subtiles, ambiguas, controversas, ubi nihil opus est amputare; contra, ea quæ ad mores instituendos potissimùm faciant, & præclaram habeant moratæ speciem eruditionis, arripere. In quo certè prudentes viros magnum delectum & judicium adhibere video. Porrò scripturæ themata, alia sunt exornativa, ut quæ ad B. Virginis & Sanctorum laudem attinent; alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum est collocata; ut quæ ad pœnitentiā, charitatem, patientiam, & similes virtutes adhortantur. Alia sunt in eodem genere reprehensoria: ut quæ in corrigendi hominum vitiis versantur: qualia sæpe sunt Prophetarum oracula, cùm improbis cœlestis minas intentant. Alia consolatoria, ut quæ ad pusillanimes & abjectos recreandos, permulcendas humanæ vitæ miserias, & spem in Deum excitandam potentissima sunt. Alia didascalica, ut quæ in quæstionibus explicandis desudant, quæ agunt de fide, purgatorio, visione Dei, &c. Alia ab hac sublimitate paulò demissiora, & magis familiaria vocantur institutiva, quæ in formanda vitæ disciplina, & tradendis præceptis sunt occupata, qualis est Clementis Alexandrini Pædagogus. Alia deinque mixta, quæ variorum generum suavem quandam temperiem complexa sunt: & hæc quidem longè probatiora: nam in uno genere totâ concione versari, plus habet aliquando tœdii, minus utilitatis.

Materiæ delectus.

Thematum varietas.

Materia secunda continet argumenta & probationes, quæ ad illustrandũ thema propositum afferuntur. Petuntur autem ex locis, partim cõmunibus, partim etiam propriis. Loci communes illi sunt, de quibus libro 4 differuimus, Definitio, partium enumeratio, genera, causæ, effecta, adjuncta, & cætera, quæ non minus ad sacram quàm profanam Rhetoricã attinent. Loci Theologorum magis proprii sunt, scriptura, traditiones, Ecclesiæ universalis auctoritas, sacrorum Conciliorum decreta, sanctorum Patrum, & aliorum saniorum interpretum commentationes, jus Canonicum, historicorum Ecclesiasticorum recensita, & quæ ex iis fluunt argumentis revelationes, promissiones, comminationes, vaticinia, figuræ, allegoriæ, parabolæ, sacramenta, ceremoniæ, quæque magis singularia sunt sumpta ex prædestinatione, providentia Dei, justitia, bonitate, amore; cujusmodi sunt illustratio nominis Dei, gloria Christi, voluntas, & præcepta divina, Angelorum custodia, orationes Sanctorum, virtutis splendor peccati turpitudo, magnitudo præmiorum ac pœnarum, consuetudo & experientia rerum, naturæ dictamen, conscientiæ testimonium, Ecclesiæ utilitas, proximorum ædificatio, & offensio, miracula, consolationis spiritus, remedia sacramentorum, humanæ vitæ miseria, vanitas ac brevitas, mors certa, & incertum ejus tempus, hostium nostrorum astutia, mundi perversitas, & similia, quibus parcè nonnulla ex humaniorum litterarum officina poterunt interseri. Atque ut in summa complectamur omnia, totam pene rerum & argumentorum silvam scriptura, Patres & ratio suppeditant. Cum autem in sacris litteris duplex sit sensus, unus litteralis, alter mysticus, qui in allegoricum, tropologicum, & anagogicum subdividitur; Litteralis maximè placet doctis & historicis hominibus; Mysticus, sive spiritualis, diffusior est, & popularibus sæpe auribus jucundior: quanquam in eo tenendus est modus, ne insana figurarum dulcedo nos à corporibus ad umbras usquequaque traducat. Quo in genere sæpe errarunt Philo Iudæus, & Origenes: qui ingenii sui acumina putarunt esse sacramenta; & quæ simplici sensu erant interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorserũt Quapropter allegoricas expositiones, ut notat Euthymius, persæpe afferri docti negligunt, quòd hi sensus facilè destruantur, & multis sint ingrati: quid ille dixisset si recentiorum quorumdam frigidas parabolas legisset, qui non verentur, *librum generationis*, Deiparam Virginem dicere; tres panes ab amico erogatos, Lucæ 11. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: naviculam, quam ascendit Christus, Matth. 6. pœnitentiam: quinque panes, quinque libros Moysis; & duos pisces, humanitatem & divinitatem Christi? Hæc dicerentur, si vena ulla generosi spiritus in nobis resideret? Quod verò ad sanctorum Patrum attinet testimonia, nec ista videntur temerè in concionibus coacervanda; quod plerique faciunt, qui se pulchros & beatos putant, si vel ad doctrinæ ostentationem, vel ad memoriæ miraculum alia aliis ingerant, & in vernacula concione nihil nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui si quæ sint è Patribus minùs speciosa, vulgari lingua pertexunt, additis tantum vocabulis, in quibus major vis inest, aut gratia? sic enim & memoriæ subsidium, & temporis paratur lucrum. Iam verò non in rationibus, quæ ingenii solertia inveniuntur, multum valent definitiones, & causæ & effecta, & adjuncta, & partes, flos autem & pulchritudo ab eximiis similibus in totum corpus orationis emanat.

Loci communes.

Loci Theologici.

Duplex sensus scripturarum.

Euthym. in psal. 150.

Allegoria vitiosa.

Testimonia SS Patrum cum Industria proferenda.

For-

Forma, & character concionum.

Forma concionum non est una, sed pro locorum, temporum, personarum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus est concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur inducere: videndum est quid cujusque aures ferant, quid palatum expetat, sed maximè, quid ad salutem universorum conducat. Rursus ex Materia alia subinde formarum consurgit diversitas; aliter enim tractatur exornativum genus, aliter didascalicum, aliter adhortatorium. Exornativum plus ex sua natura floris expetit, & facundiæ; licet enim omnis quæ de rebus divinis habetur oratio plus olere debeat gravitatis, & sanctimoniæ, quàm artis, & curæ; tamen fieri non potest, quin in istis speciosis argumentis, qualia sunt, aut Christi nativitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidiùs & ornatiùs effluant. Quis enim in illa laudatione Agnetis, quæ est apud D. Ambrosium, & acumina & flores eloquentiæ singulares non agnoscit? *Nomen virginis, titulus est pudoris.* Appellabo martyrem, prædicavi satis; prolixa laudatio est, quæ non quæritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticescat, vox una præconium est. Hanc senes, hanc juvenes, hanc pueri canant.

Exornativa floridiùs tractanda.

Nemo est laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari potest: quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quò detestabilior est crudelitas, quæ minusculæ non pepercit ætati; Imò magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium invenit ætate. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret: At istius ætatis puellæ torvos etiam parentum vultus ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere, quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impavida manus, hæc stridentium gravida, immobilis tractibus catenarum nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras invita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris.

Vides quàm acutæ & exsculptæ sententiæ, & quo errore teneantur, qui ista argumenta eodem stylo quo cætera tractanda existimant: Longè enim diversa sunt ab aliis, & suopte ingenio toros atque expolitiones quanquam modestas desiderant. Idipsum in oratione Basilii de laudibus B. Virginis, & sermone Procopii Diaconi, & Chartophylacis in Marcum, ex Nazianzeni denique, & Chrysostomi concionibus facilè possumus agnoscere. Quin etiam non alium servant ordinem, quàm eum de quo in exornativo genere dictum est; Narrant, exaggerant, attollunt, inculcant, conferunt, exclamant, discursiones tamen ad instituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhortatorium minùs requirit concinnitatis, sed plus caloris; sumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis; qualia sunt, Dei gloria, Ecclesiæ decus, nostra ipsorum utilitas, pœnæ & præmia; hæc constanti nexu exequitur, urget, instat, premit, reprehendit, consolatur; ad summum plus est in affectibus & figuris sententiæ, quàm in delectu & sculptura verborum. Quo in genere sæpe admirabilis est D. Augustinus; nam & monendo rationum robore convincit, & consolando plenus est suavitatis, & reprehendendo gravem quandam sanctimoniam præfert; quæ non insultat, sed *visceribus misericordiæ* compatitur. Et hoc genus efficacissimum est:

Adhortatorium quomodo tractandũ.

est: Exemplum sit istud: *Ab incantatoribus & sortilegis deterret homines alioqui istis vitiis satis mancipatos; vide qua gravitate, & misericordia: Fratres mei, non vos plangam? quotidie invenio ista; & quid faciam? nondum persuadeo Christianis, in Christo spem esse ponendam? ecce si cui factum est remedium, moriatur, quàm multi enim cum remediis mortui sunt, & quàm multi sine remediis vixerunt. Quâ fronte exit anima ad Deum? perdidit signum Christi, accepit signum diaboli. An fortè dicet, non perdidi signum Christi? ergo signum Christi cum signo diaboli habuisti. Non vult Christus communionem, sed solus vult possidere: quod emit tanti emit, ut solus possideat: tu facis ei consortem diabolum, cui te per peccatum vendideras. Væ duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt diabolo*: (deinde) *Cognoscamus ergò agnū, fratres, cognoscamus pretium nostrum.*

Generis didascalici tractatio. Genus didascalicum duplici modo tractatur; vel enim demissiùs ad popularem captum familiarissimis similibus, & actuosis figuris; qua in parte, sancti quoque Augustini prudentia omninò admirabilis est; ita plerunque quæstiones altas, & subtiles ad rudiorum intelligentiam format, & fingit, ut in sermone de S. Vincentio datâ occasione excurrit in disputationem de corpore spirituali; vide quo artificio, quàm miti simplicitate & candore styli. *Popularis character Augustini.*

In sanitate (inquit) magnum est nihil sentire; multa habemus intus in visceribus nostris, quis ea nostrum sciret, nisi in corporibus nostris laniatis videret? viscera nostra interiora, nostra quæ dicuntur intestina, unde novimus? & nunc est bonum, quando illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, observa stomachum, respondet tibi quid est stomachus? Felix ignorantia: nescit ubi habeat, quod semper sanum habet; si sanum non esset, sentiret: si sentiret, non bono suo sciret.

Sed quamvis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus: & invenimus nos plumbeos quodãmodò: Quanta est celeritas cœlestium corporum? Vis nosse quanta sit? intueris solem, & tibi videtur, quasi non moveatur, & tamen movetur. Fortè dicis movetur, sed tardiùs: vis nosse quantâ celeritate moveatur? vis ratione colligere, quod non sentis aspectu? si rectâ via ab oriente usque in occidentem, in hac terra veredis quisque currens, per quot dies perveniret, qualibet equorum velocitate ferretur? quot mansiones ageret? & cætera, quæ fusè persequitur, quasi mansa in os ingerens.

Aliter didascalicum genus tractatur ad eruditarum aurium institutionem, doctis & accuratis argumentis, expositione diversarum sententiarum, cum delectu melioris, testimoniis, exemplis, elaboratis similitudinibus, & tota illa supellectile magnificæ orationis, quæ interdùm quanquàm parciùs assumenda est.

Jam dispositio quoque pro variis argumentis varia esse solet. *Dispositio concionum.*

Una est sine arte, naturali cursu fluens, qualis in paraphrasi, & homiliis veterum, in historiis & parabolis esse solet. *Primus ordo fermè sine arte.*

Paraphrasis siquidem textum sacrum exponit servato eodem ordinis filo, singulis insistens, omnia discutiens, quanquàm brevissimè: hic ordo interpretum potiùs est, quàm oratorum: est enim tædii plenus, apud eruditas præsertim aures, nisi lepore & venustate quadam aspergatur.

Homilia magis sapit oratorium & adipale, amplificationibus & excursionibus ad mores instituendos paulò longiusculis utens, cætero qui totam Evangelii seriem

seriem familiari sermone percurrit, atque explicat.

Historica sæpè partitionem suopte ingenio suggerunt, ut Evangelium de divite epulone, ejusdem Divitis & Lazari conditionem in terris, deinde utriusque mortem: tertiò statum in alia vita.

In parabolis primùm ostendimus scopū parabolæ; secundò signantis, & rei signatæ commercium declaramus: Tertiò ad mores informandos deducimus. Et hæc, ut dixi, naturali fermè tenore manant liquidius.

Secundus dispositionis modus.

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris: qui fit vel cum ex toto Evangelio duo aut tria quædam capita discutienda proponuntur minimè inter se cohærentia, qualia essent in Evangelio de socru Petri, piorum hominum perpessiones, & invocatio Sanctorum, quæ sanè aliquando se insinuant lenocinio varietatis: quod facilè fit in multis argumentis afferre aliqua in medium spectabilioris notæ, minùs tamen habent ordinis, & nescio, an magis fructu & utilitate respondeant.

Pulchriùs igitur res procedit, cùm ex toto Evangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem & nexum habeant, ut ex uno in aliud commoda succedat digressio. Sic in Evangelio de surdo & muto, primùm tyrannis Dæmonis ostendetur, deinde, quo pacto adversus animas Dei charactere signatas eandem exerceat: tertiò qui inde & quàm tetri ac funesti consequantur effectus.

Solet autem istud accommodatiùs fieri, cùm in ipso themate, sententiaque ad dicendum proposita, quasi fruges in semine, sic tota vis & ratio concionis includitur, ut in illo: *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Si dicatur de actu dilectionis, de objecto dilecto, ratione que diligendi; Sed quod etiam videtur ingeniosius, in una plerunq; vocula tota concio fundabitur, ut in illud, *Calicem meum bibetis.* Si dicatur de duplici calice Babylonis & Christi.

Denique sæpe non tam spectantur verba, quàm ipsius Evangelii scopus, in quem recta collineat & instituitur oratio, modò de jejunio, modò de charitate, & de qualibet alia insigni materia. Methodus autem propriæ solertiæ permittitur, quæ sumit argumenta, nunc ab universis capitibus, ut antiquitate, honestate, utilitate, nunc à causis, qui mos frequentissimus esse solet: nunc ab adjunctis rerum, nunc utrimque allatis sententiis quæstio disceptatur, & dissolvitur, cæterisque ejusmodi industriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus disponendi symbolicus.

Tertius modus, qui solet habere aucupium quoddam novæ & gratæ delectationis, est symbolicus: cùm thema per symbola & imagines tractatur: quod variis modis contingit.

Vel enim sumitur historia; ut si concionator de obedientia dicturus, Isaacum sub paterno cultro effigiet; & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantùm similitudo, ut cum sub ægroti imagine tota pœnitentiæ ratio explicatur.

Vel allegoria, ut cùm iudicium in libro septem sigillis obsignato proponitur, vel per continuam antithesim Apostoli cum luce & sale, allatis utrimque proprietatibus conferuntur.

Vel certè illustris alia figura instar emblematis depingitur, in cujus explicatione, variarumque partium accommodatione tota demum opera insumitur. Ut si de providentia dicturus, pro fundamento sumas Ezechielis visionē & mystica anima-

animalia, in quibus eandem expressam fuisse Apollinaris, atque post illum Polychronius censuit.

Tertull. de patientia.

Vel si de patientia sermonem facturus, primùm subjiciam illam oculis, tanquam honestam virginem iis coloribus expressam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugositate contracta: remissa æquè in lætum modum supercilia, oculis humilitate non infelicitate dejectis, os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis & innoxiis: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus, cæterùm amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus ejus mitissimi, & mansuetissimi, qui in turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est teneræ simplicitatis apertus & simplex, quem tertiò vidit Helias. In eodem genere est currus avaritiæ apud Bernardum.

Avaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis oblivio. Porrò jumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his unus auriga ambobus præsidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam suggerunt, sed ut liberè fatear, hic modus nisi summâ prudentiâ & dexteritate tractetur, ostendit quippiam juvenile & leviculum, quod momento temporis deflorescit. Idcircò haud eorū probarim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola & imagines concionati fuerint.

Quartus modus per paradox.

Quartus modus est per παράδοξον, cùm quæstio quædam à communi & plebeio sensu abhorrens, quales sunt in Christiana disciplina permultæ, graviter & copiosè tractatur, qualis est illa D. Chrysostomi, *quod nemo læditur, nisi à seipso.* Idcircò novitatem actionis excusat in ipso limine, οἶδα μὲν ὅτι τοῖς παχυτέροις, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κεχηνόσι, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοις, καὶ αἰσθηταῖς μὲν δουλεύουσιν ἡδοναῖς, τῶν δὲ νοερῶν οὐ σφόδρα ἀντεχομένοις, καινός τις καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δόξει. *Scio fore ut crassioribus, quique præsentibus rebus inhiant, ac terra sunt affixi, & sensuum voluptatibus serviunt, spiritualibus non admodum dediti, nova hæc admirabilisq; videatur oratio.*

Quintus modus per dialogos, &c.

Video & quintam quandam formam, per dialogos & prosopopeias induci, & dramata, & senatusconsulta, & actiones judiciarias fieri in concionibus, de qua viri prudentes viderint; sed nisi præstans quædam facultas & industria hanc agendi rationem ineat, periculum est ne incidat in vitium κακοζηλίαν. Hæc de variis characteribus concionum.

Partes concionis.

Nunc de partibus concionis videamus: nolo concionatorem indisertum, nolo nimis oratorem esse: quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quasdam partitiones è schola religiosiùs observant, exordia & narrationes, confirmationes quoque & perorationes scrupulosè digerunt, & artificium suum, vel potiùs infantiam, produnt. Non enim Dei spiritus scholæ legibus vinctus tenetur; quanquam nec scholastici Rhetores, hunc partium numerum semper necessarium esse voluerunt, sed partitionem duntaxat & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamistrati, toti à sacris concionibus relegentur: si longior fueris in exordio, statim auditores permulti prolixitatem sermonis formidantes, demittunt (quod ait ille) auriculas, *ut iniquæ mentis aselli*; si comptior, dabis suspicionem fuci: ubi minimè fucatum esse oporteat; si extra rem vageris, ad metam te tacita revocabit omnium conscientia. Raro contingit, ut orator, vel à se, vel

Digitized by Google

vel ab auditorum persona debeat exordiri: si tamen eventus aliquis suaserit, non veto; sed parcè & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionum. Quæ igitur exordia, inquies, apta sunt concionibus? Primum ante precationem video apud graves personas placere simplicem rei expositionem, & totius concionis divisionem: neque enim istis assentior, qui putant senile & frigidum partiri orationem: quod longè sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere.

Procul istæ artis & ingenii argutiæ; qua me ducturus est orator, lubenter inspicio; viam tenenti gratius est iter; hospes & peregrinus in rebus languet citius. Nolo qui me suspendat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum est, nequid nimium lucis habeat oratio, rarius istud peccatum est, veniam statim meretur.

Nequid tamen dissimulem, simplicem istam rerum divisionem nimis austerum & siccum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortasse quiddam auribus plenius, si res videatur expetere. Post precationem, instar justi & maximè proprii exordii, fieri solet, quæ à nonnullis λόγου εἰσαγωγὴ introductio sermonis appellatur; quæ fit cum brevis quædam & gravis dissertatio instituitur, quæ recta in materiam propositam influat, ut genus in speciem. *Isagoge orationis.* Hæc ratio exordiendi pulchra est, & antiquis familiarissima; sic D. Chrysostomus in sermone de S. Andrea, *invenit hic prior fratrem suum*, apte exordium ducit à communione mutui cujusdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cùm à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit solum esse, sed largitus est ei mulieris auxilium, & ut una cohabitarent instituit. Sic in parabola de *servo nequam*, & in socium crudeli, ubi exemplum statuitur de misericordia, & justitia, aptum erit exordium, dicatur: Mundum quasi duabus columnis iisdem virtutibus sustineri. In id quoque genus commodè incidunt axiomata Theologica, & Philosophica, parabolæ, exempla, similitudines. A simili exorditur D. Augustinus, sermone 12. *Aurum de terra eligere, qui noverunt, ubi divitem senserunt venam, ibi quicquid artis est, quicquid laboris, impendunt.* Et Theodoretus nobilem orationem de providentia à similitudine piscatorum, τῶν τὸν θαλάττιον βίον ἀσπαζομένων οἱ μὲν τὰς φορτίδας ἐρέττουσιν: Item orationem de natura hominis, à simili de magnete cum sacris literis, & sermonem 11. ab Aristippo μητροδιδάκτῳ. Cæterum cavendum ne ista sermonis Isagoge primùm sit aliena, deinde ne nimis prolixa, sed concioni prudenti quadam mensura dispensetur.

Alia exordia rem statim aggrediuntur, & prima aggressione tangunt, ut *In passione, quæ nobis recitata est, evidenter ostenditur. Iudex ferox, tortor cruentus, martyr invictus.* *D. Aug. de S. Vincentio.* Alia fiunt ex abrupto, ut apud D. Basilium, *Leo rugiet, & quis non timebit?*

Propositio & confirmatio. Narratio nulla est in concione, quæ procemium necessariò consequatur: multæ tamen occurrunt παραδιηγήσεις (ut Græci appellant:) quæ si appositè fiant, & ex optimis afferantur authoribus, frugiferæ sunt, & plebeis præsertim auribus perjucundæ. Porrò narrationis locum tenet propositio illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio; huic succedit confirmatio, potissima pars orationis, variis constans argumentis, vel si quid refellendum occurrat, confutatio. *Peroratio.* Claudit totam concionem peroratio, quæ fieri solet, non scholastico stylo, ea scilicet repetendo ad ostentationem memoriæ, quæ per totam orationem longè lateque sparsa fuerint, sed per acrem quandam ex-

confertissima tela irruens opponebat: aliam quæ stupore priùs quàm soboles ejus vulnere, corruerat. Hæc quidem gravia sunt: & ita Martyrum perpessiones, inferorum cruciatus, æternæ vitæ delicias, peccatorum turpitudinem suavissimi Patres plerunque describunt, sed in extraneas descriptiones, quæ nihil habent præter pompam, nunquam degenerant.

Addo, frequentiores esse debere figuras illas, quæ ad docendum faciunt, quales sunt interrogationes, responsiones, dialogismi, quàm cæteras: & certè in iisdem multus est D. Augustinus: quo fit ut illam vim torrentis ingenii, plebeis etiam auribus quàm familiariter attemperet, ut, *quærit aliquando humana curiositas, & dicit sibi, putasne per illud spirituale corpus videbimus Deum? Citò quidem responderi potest, in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, spatiis diffusis intervallisque separatus non videtur Deus.*

Hæc & similia ad perspicuitatem orationis multum juvant; in motibus, & affectibus; quos dicturus orator à Deo potissimùm mentium domino flagitare debet; multum dominantur vehementiores sententiarum figuræ, ut exclamationes, aversiones, conversiones, deprecationes, sermocinationes, & cætera, de quibus alius differendi locus.

Accedat ipsa corporis eloquentia, pronunciatio, quæ eluceat in voce clara, æquabili, varia pro rerum, quæ dicuntur natura, familiari præsertim, ac naturæ corporisque constitutioni accommodata. Gestus rerum sententiarumque naturam sequatur, gaudeat concionator moderata gravitate, ac naturali decoro, sit vultus serenus, & ita se componat, qualem decet eum, cujus ut tota vita, sic actio pictura quædam esse debet decoræ honestatis. Hæc vobis ἐν τύπῳ: nunc, ut cum sapientissimo doctore Gregorio claudam; scitote, concionis sive multitudinis corpus, cui verba facere oportet, instar esse variæ cujusdam ac multiplicis belluæ, ex multis animantibus magnis juxta parvisque, nec non feris ac mitibus conflatæ; quam qui verbis cicurare & ducere aggreditur, huic in natura adeo præpostera & prodigiosa gubernanda maximus procul dubio subeundus est labor, *ut tam simplex sit conscientia, quàm varius & multiplex scientia*, ad omnium animos aptè componendos, sitèque sibi adjungendos, & unicuique distribuendum τὸ τοῦ λόγου σιτομέτριον demensum sermonis: itaque prima pars, & fermè tota hujus sacræ eloquentiæ prudentia est, & perpetuum cum Deo commercium: tanti enim sumus omnes, quantum ab eo cœlesti fonte respergimur, à quo omnis ab æterno manat & manabit opulentia.

Pronuntiatio.

Gregor. orat. 1.

θηρίον πολυειδὲς καὶ πολύμορφον.

Ἁπλοῦς τῷ τῆς ὀρθότητος παντοδαπὸς καὶ ποικίλος τῷ τῆς πρὸς ἕκαστον οἰκείωσιν.

Finis Libri decimi-quinti.

genere floruerunt, commemoratis etiam quæ virtutibus adversari solent, vitiis, exponere: quo plenior sit rei totius intelligentia Gravis igitur plerumque talis est. Mentem habet excelsam, & magnarum rerum & cogitationibus exaggeratam, nihil in eo humile, fractum, demissum: longè est ab aulicarum assentationum ingenio, calliditatem, & versatilis pectoris lubricos flexus aversatur, rarò petit, rarius prehensat, rarissimè blanditur, numquam adulatur. In convictu non est demissè comis, aut vultu sæpius renidens, sed plenus majestatis, sermones infert de rebus magnis, vel si de parvis & exilibus dicat, convertit ad magna. Vix otiosum quidpiam dixerit; non quærit quæ fuerit hoc anno hyems Italiæ: an cara futura sit annona: Quid dicant Selenodromiorum prognostica, futurosne morbos aut fœno nocituros imbres pronuntient: Quid novi portet Gallicus Mercurius, & an semoveant Helvetii. Hæc, & similia narrationum genera, quæ apud graves personas putida sunt, nauseanti stomacho repudiat, & continuò de rebus divinis, temperatè tamen loquitur. Atque, ut est magnæ auctoritatis, sermones, & mentes hominum, quo vult, rapit, & in omni cœtu, non imperio sed vita atque ingenio dominatur.

Viri gravis & constantis laus.

In dictis est verax, constans in factis, adversus facetos serius, in improbos asper, ad potētiorum obsequia rigidus, ad dissimulationem parum aptus, ad fomenta cupiditatibus hominum ministranda numquā flexibilis, ad vitia exagitanda ore & vultu compositus. Summum enim putat nefas officio vitam anteponere, & vivendi desiderio honestatem, propter quam vita expetenda est, amittere. Hæret præterea totus sibi, vel potius originis suæ Deo, animum impensè colit, in corporis cura parcus est, quam valetudine non voluptate metitur, in orationibus creber, multus in vigiliis, magnis semper curis & cogitationibus districtus, ad summum in promovendo Dei cultu totus.

Hæc fermè in privata vita. In concionibus spirat quam impressit moribus majestatem. Argumentis delectatur, haud probabilibus, sed planè firmis, solidis, & quæ sint æternæ veritatis. Omnium inventionum seminarium habet in sacris litteris collocatum, rarò peregrinam doctrinam accersit, aut si quid aspergit, cavet maximè ne ostentet; non multa Græcè dicit, aut Hebraicè, historias, imagines, γνώμας, parabolas, & cæteraquæ in humaniorum litterarum sunt instrumento, vel valere jubet, vel si quid excidit, contemnendo potiùs usurpat, quam ostentando. Contrà insignes habet ex Prophetis, Apostolis, sed maximè ex Christi domini sententiis locos, inquibus vim permagnam facit: hæc expendit, hæc inculcat, & quasi malleis cudit atque imprimit pectoribus his venatur animos, his impugnat, & tamquam machinis capit. De mysteriis, vita, factis, verbis, & morte Domini frequentissimè loquitur, & magnificentissima oratione hæc exaggerat.

Loci concionum graves.

In dispositione argumentorum non vult videri Rhetor, de industria tractum & collocationem obscurat, ut impetu fluere, non curam olere videatur oratio; major est enim, quàm qui minutis Scholasticorum præceptis subjiciatur; artis suspicionem refugit, habet tamen artificium grande, quod pauci sciunt, sed qui hominis ingenium novere, meliùs animadvertunt. Genus dicendi sequitur non verbis volucre & incitatum, sed pressum, acre, severum, sententiis adstrictum. Consultò fugit sensus sculptos, amabiles, & lascivios, vernantes figuras, & delicatorum verborum violas, tum spissos & productos exitus, tum orationem numerosis legibus circumscriptam ferre non potest,

Digitized by Google

Tum ibidem cum insectatur Arianorum vitia, non convitiatur muliebriter, sed affert flagitia magna & nimis testata. Postremò illud subjungit, *Singuli igitur singulis vitiis excellunt, una tamen omnibus in genere & communis macula est, quod pro hæresi sua, belloque in Christum non Christiani amplius; sed Ariani appellantur.*

De persecut ad Orthodoxos.

At verò cùm illam funestissimam tragœdiam describit per sceleratissimum Georgium in Ecclesiam invectam, narratio plena est gravitatis, & horroris, nihil habet ambitiosæ & diffusæ amplificationis. Ibi Virgines intaminatæ nudantur, Monachi pedibus obtriti animam efflant, subjiciuntur servilibus flagris matronæ, sacri baptismi fontibus injiciuntur flammæ, aves & nuces pineæ inter effusam improborum lætitiam, Ecclesiarumque vastitatem, idolis immolantur, quæ ille sine multa αὐξήσει sanctè & graviter deplorans, longè magis credibilia facit.

Cypriani gravitas.

Inter Latinos magnam habet dicendi gravitatem sanctus Cyprianus, qui profectò mihi videtur post illam ad Donatum epistolam, mollioribus adhuc luxuriantem cincinnulis, omnes dicendi Veneres abjecisse, totumque se ad severius dicendi genus elimasse. Nam ista quæ dicta sunt contra mulieres in balneis diversantes, cujus spiritus sunt?

In adeuntes balneas, ex D. Cypr. ex discip. & hab. Virgin p.232. S. Cypr. amplificat. sunt graves & generosa. Vellicant ista verba, & multum habent γοργότητος

Quid verò quæ promiscuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curiosis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata prostituunt, quæ cum viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur, nonne ipsæ illecebram vitiis præstant? nonne ad corruptelam & injuriam suam desideria præsentium sollicitant, & invitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantùm reficiendi corpusculi cura est, & lavandi. Non te purgat ista defensio, nec lasciviæ & petulantiæ crimen excusat. Sordidat lavatio ista, non abluit, nec emundat membra, sed maculat.

Impudicè tu neminem conspicis, sed ipsa conspicieris impudicè: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. Spectaculum de lavacro facis: theatro sunt fœdiora quo convenis: verecundia illic omnis exuitur, *Simul cum amictu vestis, honor corporis ac pudor ponitur*; denotanda & contrectanda Virginitas revelatur. Iam nunc considera, an cum vestita es, verecunda sis inter viros; talis, cui ad inverecundiam proficit audacia nuditatis.

Sic ergo frequenter Ecclesia virgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemiscit; sic flos virginum extinguitur, honor continentiæ, ac pudor creditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. Sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit: sic dum ornatu cultiùs dum liberiùs evagari virgines volunt, esse virgines desinunt, furtivo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti, sed Christi, adulteræ, [illegible] ìm fuerant præmiis ingentibus virgines destinatæ, tam magna supplicia pro amissa virginitate sensuræ.

Mihi verò videtur; quot verba, tot spargi fulmina: sensus sunt grandes, & heroici: Ut, *sordidat lavatio ista non abluit:* & *spectaculum de lavacro facis.* Deinde, *sic ergo frequenter Ecclesia Virgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemiscit:* & cùm dixisset: *Illic honos exuitur cum amictu vestis*, non addidi? referri hoc ab Herodoto, historiæ libro primo, & dici in persona Gygis, de uxore Candaulis Regis, & sic in Græco haberi, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Tum Dionysium Hali-

Notum Herodoti dictum. ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή.

Halicarnassensem, in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, hæc Attico stylo reddidisse, cùm ab Herodoto Ionicè conscripta essent. Hæc enim omnia dicendi gravitatem attrivissent, & ex Episcopo fecissent Sophistam.

Generosæ præterea sunt insectationes: *Impudicè tu neminem conspicis, sed ipsa conspiceris impudicè.* Et si quæ sunt (qualis est ista) figuræ dictionis, fluunt sine ulla affectione, ut, *quæ cum viros, atque à viris, nuda vivent turpiter, ac videntur.* Tum verba gravius anhelata; ut pro, *Virginitatem produnt: Pudori, ac pudicitiæ dicata corpora prostituunt*, & reliqua prorsus similia.

Augustini gravitas, Affectus Augustini insignis. Inveniuntur etiam pleraque apud Divum Augustinum gravissimè dicta, ut de filio matrem pulsante, à Donatistis baptizato, *In maternum sanguinem fremens albis vestibus candidatur: caditur mater carnalis, in membris quibus genuit, & pavit ingratum.* At verò Ambrosii dictum ad Calligonium, num videtur ex altâ quadam mente, & his generositatis præsidiis instructa fluere. *Ambrosii gravitas, & generositas.* Cum enim hic Aulicus impius satelles audaciæ, dixisset: Tu me vivo contemnis Valentinianum; caput tibi auferam, & vitam; Retorsit vir sanctus dignam Ambrosio vocem: *Utinam impleas, quod minaris: Ego lubens patiar, quod Episcopi; tu facies quod spadones.* Sed tamen Ambrosius & Augustinus in hoc genere concionatorio, plus habent nonnumquam suavitatis & majestatis, quàm pressæ acrimoniæ.

Palladius in Lausiaca sect. 23. Magnus quoque ille Antonius licèt istius sanctæ expers esset eloquentiæ, augustæ cujusdam gravitatis in suis sententiis reliquit vestigia, qualia sunt ista, quæ Eulogio consulenti respondit: *S. Antonii admirabilis gravitas.* Is quippe mutilatum pauperem, & omni ope destitutum, domo exceptum per quindecim annos indulgentissimè aluerat, à quo homine scilicet ingrato contumeliis indignissimis vexabatur, quibus permotus quæsivit ab illo Magno, an mutilatum abjiceret. Tum Antonius: *Abjicias tu eum Eulogi? at qui eum creavit, non abjicit, si tu abjicis, Deus suscitabit te meliorem, qui eum colligat*: Deinde ad mancum, maledicum, conversus: *Mutilate, maculate, cœlo & terra indigne non cessas cum Deo pugnare*, &c. quibus vocibus ambos quasi fulmine afflatos dimisit.

DE ALIA SPECIE Gravitatis, quæ Majestas dicitur.

CAPUT III.

Gravitas in χύσει quæ. EST & alia species gravium; qui in eo quidem cum prioribus conveniunt, quòd levia quæque & frivola declinent, spiritus habeant rerum altissimarum, iisque lubenter innutriantur; sed in eo differunt, quòd alii plus habeant sicci & calidi, illi plus succi & adipalis generis. Itaque amant argumenta splendida, grandia, sublimia, dicunt rationibus, non modò solidis, sed, quod magis delectat, speciosis; nec pressè quidem, & subtiliter & enucleatè; sed amant circuitum, & pompam, ab omni tamen reduntantia & affectione sejunctam: Doctrinam nec ostentant pueriliter, nec premunt obscurè, magnas habêt orationis divitias, sed sine fuco habent, thesaurum sapientiæ, sensus dites, verba grandia, tractus lenissimos, figuras dignitate magis quam venustate decoras.

Ad summum mihi videntur quasi eximiæ magnitudinis balænæ ferri tranquillo mari, secumque longos aquarum tractus & flexuosos reciprocantium undarum vortices agere.

Talis

Talis est nonnunquam Divi Chrysostomi stylus, ubi ab illo populari sermone leniter assurgens vibrat se in altam mysteriorum caliginem, & arcana quædam Theologiæ grandiore stylo prosequitur. Talis D. Gregorius Nazianzenus, ubi de Deo, & sacræ doctrinæ majestate verba facit, orationem que, non jam pressam, & adstrictam, sed paulò uberiùs explicatam fundit.

Sed maximè excellit Divus Dionysius Areopagita: qui profectò totus in istis divinæ naturæ nominibus perscrutandis defixus, & spendidissimarum rerum perfusus cogitationibus, incipit,

Majorque videri,
Nec mortale sonans,

Quo enim genio, hæc dicit?

Dionys. Areop. de divin. nominibus. c. 4.

Ἀλλ᾽ ὅπερ ἡμᾶς ἐν μέσῳ παραδεδεγμένον διαπέφθεγγε. Καὶ τῶν οὐρανίων ἀρχῶν, καὶ ἀποπερατώσεων αἰτία, τ᾽ ἀγαθὸν, τῆς ἀναύξους καὶ ἀμειώτου, καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἀψόφων, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανοπορίας κινήσεων, καὶ τῶν ἀστρῴων τάξεων, καὶ εὐπρεπειῶν, καὶ ἱδρύσεων, καὶ τῆς ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας, καὶ τῆς τῶν δύο φωστήρων, οὓς τὰ λόγια καλεῖ μεγάλους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς τὰ αὐτὰ περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως. καθ᾽ ἃς αἱ παρ᾽ ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες. ὁριζόμεναι, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ μετρούμενοι, τὰς τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐν χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι, καὶ, τάττουσι, καὶ συνέχουσι.

Audis hîc bonum quod principia finesque rerum cœlestium complectitur, bonum sine incremento, sine diminutione, sine mutatione, bonum à quo universa cœlestium orbium conversio, & astrorum leges, & pulchritudo, & lumen, & stabilitas, & multiplices cursus errantium stellarum, & Solis ac Lunæ reciproci circuitus, quibus, dierum & noctium curricula definiuntur, & menses & anni, sua per vestigia redeuntes temporum vicissitudines describuntur, ordinantur, continentur.

Ego Græca intelligentibus loquor; neque enim illa vis verborum satis commodè Latinis auribus potest explicari, & puto multum Dionysio detrahi, quoties Latinè redditur ad verbum: Num videtur hic de Deo, & pulcherrimo ejus opificio verba faciens, quasi Aquila ex hominum conspectu subductus, contentissimo volatu se in altas nubes inducere, & illic inter fulminum jactus, inter nives & grandines ludere, mox inter stellas spatiari?

Dionysius Angelus loquens è turbine.

Verùm ubi Triadem illam speculatur, ubi de verbo divino disserit, & mysteriorum divinorũ Majestatem depingit, non jam est aquila, sed Angelus quispiam loquens è turbine; aut, ut Elias, igneo curru devectus, supra nubes, & pluvias, & ventos, & quicquid mortale est, audacissimo nisu consurgit: ut:

Idem de divinis nominibus. c. 1.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὑπέρκειται τῶν οὐσιῶν ἡ ὑπερούσιος ἀοριστία, καὶ τῶν νοῶν ἡ ὑπὲρ νοῦν ἑνότης· καὶ πάσαις διανοίαις ἀδιανόητόν ἐστι τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἕν, ἄρρητόν τε λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγον, ἀγαθὸν, ἑνὰς ἑνοποιὸς ἁπάσης ἑνάδος, καὶ ὑπερούσιος οὐσία, καὶ νοῦς ἀνόητος, καὶ λόγος ἄρρητος ἀλογία, ἀνοησία, καὶ ἀνωνυμία κατὰ μηδὲν τῶν ὄντων οὖσα.

Quæ est illa substantiarum super omnem substantiam immensitas, unitas, mentium supra omnem unitatem, unum illud nullo quantuscunque sit intellectu comprehensum, sed quod nec comprehendi potest, nec oratione explicari, utpote supra omnem orationem constitutum, unitas vinculum omnis unitatis, supersubstantialis substantia, intellectus investigabilis, verbum inenarrabile, quod totum hoc absorbet, & rebus omnibus silentium, stuporem, hæsitantiam injicit. Nonne verba ipsa si consideres, divinum quemdam furorem spirant eloquentiæ?

DE VITIIS CONTRARIIS gravitati. ac primùm de levitate Orationis.

CAPUT IV.

HUic gravitati contraria est levitas quædam styli puerilis, quâ qui laborant, tales plerumque deprehenduntur. Dicunt argumentis levibus, & pictorio duntaxat inductis rationibus; quibus si guttam asperseris, colliquescent; si quid minima probabilitate perculit animos, hoc statim arripiunt, nec ponderant utrùm cervix capiti, an pes hæreat; itaque sæpè suis telis se jugulant. Sectantur ubique jucunda; seria nec capere possunt nec amare: quærunt aurium lenocinia, carpunt undique flosculos, conquisitas aliquot verborum violas ubiq; aspergunt, & tristia vernanti etiam sermone sæpius explicant. Intrudunt violentas historias, perspergunt omnia similibus, continuant totas orationes descriptionibus, immiscent nonnunquam leves sententias, & exclamant intempestivè, & perperam vociferantur, & in remissis canunt, & ostentatione futilis doctrinæ pruriunt, & lasciviunt tinnitu, & multum nugantur in omnibus.

Maria nomen an expressum ab Isaia.

Is igitur, qui horum vestigiis insistit, talis est, ut non quærat graves & serias ex sacro instrumento & Patribus rationes, sed putidas quasdam nominum subtilitates, & allegorias, ex quibus levi fundamēto inferat nova & incredibilia: ut, nomen sanctissimæ Mariæ prædictum, & expressum ab Isaia, & id probet ex *Revelatore arcanorum*, qui Antonio Consuli urbis Romæ de Matre Messiæ quærenti fertur ita respondisse, prout in spelunca duplici oranti Elias revelaverat.

Quòd autem interrogasti, quo nomine Prophetissa vocetur, Maria est nomen ejus. Itaque Isaias cecinit c.9. המשרה לםרבה *lemarbe hamisra*, quæ verba nihil aliud significant, quam *ad multiplicandum imperium.* Tamen frequenter iterabit *lemarbe hamisra* nomen esse Dei Matris; ex Isaia, & si quis urgeat, & dicat *lemarbe hamisra* significare *amplitudinem imperii*, nō Mariam, faciet anagrammata sine lege, & ex decem literis decerpens septem, dicet in *lemarbe hamisra* inveniri מריכשרה, id est, *Mariam sara, Mariam Dominā.* Quod si quis objiciat duo *he*, parum congruè hîc mutari in literam ' *Jod*, & interponi כ *Beth*, in *Lemarbe*, quod non est in Mariæ nomine: Respondebit: Divisa est *Jod* in duo *He*, ut nobis secreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim *He* ex *Daleth* & *Vau* componitur in hac figura ה: Ita Rex Messias componitur ex divinitate & humanitate: & sicuti hæc duo *Daleth*, ex quibus procedunt duo *Vau*, tanquam duo filii, qui ab ipsis oriuntur, hoc modo הה: Ita in substantia Regis Messiæ inveniuntur duæ filiationes: quarum una est divinitatis, qua Dei Filius est: altera humanitatis, qua erit filius hujus Prophetissæ. Et sicut harum literarum *Daleth*, & *Vau*, quæ conficiunt *He*, unaquæque est ab invicem distincta, quanquam sit una litera, sic enim scribitur ה: Ita in Messia substantia divinitatis, & substantia humanitatis, quæ simul unitæ sunt, sunt unus Messias.

Quod autem beth in *Lemarbe*, positū sit, ostendit hujus Prophetissæ mentem, & cogitationem omnem esse, ut suam Virginitatem conservet. Erit enim virgo mēte, & actu, quoniam per כ *beth* כתולה *bethula* id est, Virgo, significatur: Hæc si quis dicat, oracula fortasse apud imperitos dicere videbitur, sed quam levia sint apud graves viros, quis non videt?

Præterea ut is qui talis est stylo, etiam suis sensibus respondeat, aucupabitur argumenta, ubi delicatum florem orationis possit ostentare, etsi minimè res postulet: Sed

Oratores imperiti cũ imperitis pictoribus comparantur.

Sed ut pictores imperiti facere solent; quæ sunt in tabula præcipuæ dignitatis, ut os humanum, aut leo rugiens, aut aper spumans, aut equus pernix; & si quid est simile; hæc parum scitè exprimunt; multas autem rosas, & papavera, & frondes, & nugas tabulæ inspergunt; sic iste, quæ in proposita ad dicendum materia, clara sunt, & illustria, nonnunquam omittet, aut parcissimè stringet, totum se autem ad tornandum milium conferet. Talis est, qui in historia purificationis nihil dicat de Christo oblato, de Virgine offerente, de Simeone, & ejus Prophetia: sed se in laudem columbarum, quas castissima Maria detulit, totum conjiciat, & *garriat eas habuisse pulchrum collum, cujus color gratus & nitor splendidus illusesceret: & contra Solis aciem vegetus fulguraret, vel placidus enitesceret, & in contrariam gratiam variaret aspectum, & nunc aurum coruscans in mellis lenem deprimeretur umbram, nunc corvina nigredine cærulum videretur.* Item in historia passionis operosè describat laternam alicujus Judæi, & dicat fuisse lucum flammis collucentem, & ad arcendas ventorum injurias undique communitum alternis arundinibus, quas peritissimus artifex eleganter concinnavit; fuisse volubilem quendam mundum, in cujus medio sidus fulgeret, unde vibrantes faculæ per multiforeoperculum exilirent. Hoc quidem præstitit Nonnus Panopolitanus, in metaphrasi D. Joannis, his verbis:

Λύχνων ἐνδομύχων ἀνεμοσκεπὲς ἄλσος ἀείρων,
Ἄλσος ὅπερ δονάκεσσιν ἀμοιβαίοισι συνέπλων,
Πυκνὰ μεριζομένοισι γύρον κυκλώσατο τέχνων,
Ἀστερόεν μίμημα ἢ ἴκελον ὀξεῖ κόσμῳ
Μεσσοφανὴς ὅς ι λύχνος ὁμοζυγόος διὰ κόλπου
Ὀξὺ φάος πολυωπὸν ὑπὸ σκέπας ἔκτοθι πέμπων,
Ἀκροφανὲς σελάγιζε πολυσχιδὲς, ἁλλόμενον πῦρ.

Sed ingenioso Poëtæ danda est venia, qui in suo ludit artificio.

DE SICCIS.
CAPUT V.

Oratores sicci qui?

Sunt verò, qui dum istas ineptias religiosiùs fugiunt, in contrarium vitium siccitatis deflectunt, & in quamdam styli maciem incidunt, quæ generosæ ubertatis sibi totam corrumpit orationem.

Illi igitur toti sunt ossei, nihil adipalis generis, nihil medullarũ habent; sed sensus verecundos, mediocres, attritos; nihil unquam ingenii calore fundunt audacius, & si quid exiliat, statim opprimunt: Nullos lætiores attrectant locos, nihil ex mãsuetiorum Musarum condimentis delibant, nihil in eis ex antiquis historiis accersitum, nihil ex similium varia opulentia usurpatum, nihil ex multiplici scientiarum instrumento affluit. Versantur in sanis quidem rationibus, sed iis admodum tritis & communibus.

Præterea tota oratio est considerata, exilis, meticulosa, exanguis, sine colore, sine succo, sine ornatu, vix invenias stimulum, vix illecebram, vix ullam animæ fibulam, ex quo vagus & languens auditor ad hujusmodi orationes nauseat. Talia plerumque occurrunt in homiliis Scriptorum aliquot Ecclesiasticorum posterioris notæ, ut si oratio tota his Druthmari verbis continuaretur:

Loquente Domino turbis salutem animarum, venit quidam Princeps Judæorum, qui quia sapiens erat in lege, Archisinagogus, id est, Princeps Synagogæ, vocabatur, quia in eorum congregationibus propter suam peritiam magister erat; & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab illis Evangelistis, dicentibus; cui nomen erat Jaires: hæc (inquam) oratio

oratio quæ in rerum minutarum explicatione pedetentim insistit, sine sensuum splendore, sine nota recondita, sine delectu verborum, adhibita deinde modica aliqua paræne si, aut vitiorum insectatione, & omnia fermè stylo narrativo percurrit, sobria quidem est, (neque enim juveniles habet errores audaciæ,) sed tota sicca est, & exanguis, quam attentio raro consequitur.

Sicci ut differant a gravibus primi generis.

Verùm dices: Neque istas orationis quas commemorasti divitias, inesse primi generis gravibus voluisti, quos tamen nemo non in magnis Oratoribus numerat. Fateor equidem tales esse ut adscititia consultò fugiant ornamenta, sed habent vim quamdam mentis ineluctabilem, quæ ferit animos ex abdito, & violentum quasi tyrannidis lenocinium in alieno figit pectore.

Graves Oratores in quo admirabiles.

Itaque miramur, nos si quando hujusmodi Oratores audivimus, vehementer afficî, cùm tamen ea quæ ipsi dixerunt, memoria relegimus, non multas invenimus Patrum sententias, non subtiles locorum interpretationes, non ex libris incredibilium historias, non tornum, & Myrothecia Rhetorum, sed tamen tenemur admiratione oppressi, & quid tantum miremur, nescimus, sed hoc magnæ admirationis instar est quod nescimus; & certè oportet virtutem esse quandam tantò majorem, quantò occultior est.

Talem fuisse Demostenis eloquentiam notavi in superioribus libris ex Longino: multis quidem partibus superabatur ab Hyperide, ornamentis quibusdã, & quasi condimentis eloquentiæ; sed gravitate & indomito robore orationis, & ipsum & omnes oblordebat. Inde plausus, inde hominum admiratio: neque enim cætera animalia quantumvis pulchra, & velocia, & callida tantum admiramur quantum unius Leonis majestatem: sic ista gravitas, etiam levioribus ornamentis destituta, nuda, & simplex, nos vehementiùs afficit quàm cætera.

Hoc autem imperiosum, ut ita dicam, philtrum ficci non habent, sed ut veterum illorum & maximè rudium artificum statuæ, horrorem quemdam incultum, & quasi corpus osseum præferunt orationis; cui nisi nervos, & succum, & sanguinem, & colorem addiderint, nunquam ad ullam dicendi virtutem efflorescent.

DE VEHEMENTIBUS, *qui in laudato charactere versantur.*

CAPUT VI.

Concionatoris vehementis character.

VEhementia est vigor quidam acerrimus dicendi. Vehementes autem tales fermè sunt: Affines videntur gravium maximè primi generis: nam & mentem habent generoso quasi fœtam semine, & in nobilibus desudant argumentis, & sententiarum gravitate mirificè delectantur: Sed hoc habent præcipuum, quòd commotiores sunt, & verbis effervescentibus magis volucres. Nec mirum: nam plurimum habent calidi atque incensi, suntque natura leonibus persimiles. Non amant pompam, aut delicias, mollitiemque sermonis, non lubenter versantur in Panegyricorum floribus, sed toti nati sunt ad pugnas & congressus armorum. Campum autem sibi delegerunt præstantissimum; In eo se exercent sæpiùs, sudant alacriùs, versantur utiliùs. Illic ut sempiterni Dei equites ignei lucent in coccinis, non purpura sed Dei amore flagrantibus: Tunc verbi divini gladio accincti, pugnant cominus, eminus feriunt, amputant, concidunt, & mirificas in illo quasi Virtutis amphitheatro referunt victorias.

Primùm videas eos aliquando in dicendi prin-

di principiis exalbescere, dum se parant, & vires colligunt, & animos exstimulát, mox ubi efferbuêre, tum vultus ardet, tum ignescunt oculi, tum vibrant manus, tum rigent etiam plerisque capilli, ut furentibus apris setæ; tum vox tonat, tum quot motus corporis, tot tela sunt.

Fulmina vehementium oratorum.

Atque ut halitus velox & inflammatus, in frigida nube fertur, volitat, luctatur, mox eam, qua parte subulior est, diffringit, & vasto impetu labitur in terras: sic in eorum oratione videntur aliquando verba, & sententiæ trudi, collidere sesimq; inardescere. Vident omnes arcum intentum; quid feriat, expectant; mox infesto turbine erumpunt sagittæ, vel potiùs fulmina, & in quodcumque vitium exagitandum se conjecerint, huic cervices elidunt. Inde trepidant, *queis frigida mens est criminibus*, & pallent, & connivent, tanquam ad fulgura. Sæpè etiam aliquos ad hanc orationis vehementiam, cùm ampliùs ferre non possent, tanquam sagittis confixos ingemuisse; alios dolore, quem ex flagitiis conceperant, eodem temporis vestigio exanimatos priscæ narrant historiæ.

Hanc vim tantam & tam acrem non Martis rutilus fulgor, sed Dei moventis spiritus accendit, famulatur autem natura acris, & velox, & vultus, qui plus habeat horroris, quàm suavitatis, & vox plena, & firma latera, & micantes oculi; & totum actionis pondus; congruunt etiam verba, velociùs vibrata, sententiæ fortes, generosæ, vellicantes, figuræ non molles, & delicatæ, sed asperæ, & truces, ut sunt exclamationes, ἐπιπλήξεις, execrationes comminationes, & cætera id genus.

Ex multis exemplis deligam unum & alterum ex D. Cyp. Primum est quo crimen Apostatarum, qui idolis immolabant, insectatur his verbis:

Ex D. Cypri. de lapsis.

Exciderunt quibusdam, pro nefas, omnia, & de memoria recesserunt. Non expectaverunt saltem, ut interrogati negarent, & thus accederent apprehensi. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati, nec hoc sibi reliquerunt, ut sacrificare Idolis viderentur inviti. Ultrò ad forum currere, ad mortem sponte properare; quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent. Quid illi, qui à Magistratibus vespera urgente dilati sunt? quòd ne eorũ differretur interitus, etiam rogaverunt? quam vim potest talis obtendere, qua crimen suum purget; cùm vim magis ipse fecerit ut periret? Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultrò ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? Nonne sensus obstupuit, lingua hæsit, sermo defecit? stare illic potuit Dei servus, & loqui, & renunciare Christo, qui jam Diabolo renunciarat, & & sæculo? Nonne ara illa, quo moriturus accessit, rogus illi fuit?

Gravis oratio.

Hac iustitas, & vibrata.

δείνωσις plena maiestatis.

Nonne diaboli altare, quod fœtore tetro fumare ac redolere conspexerat, velut funus & bustum vitæ suæ horrere ac fugere debebat? Quid hostiam tecum miser, quid victimam supplicaturus imponis? ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam, funestis ignibus concremasti: Ac multis proprius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitium suum populus impulsus est: mors invicem letali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attracti, amiserunt parvuli, quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti.

Sensus egregii, & uberes S. Cypriani.

Nonne illi cùm judicii dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo

Digitized by Google

cibo & poculo Domini ad profana contagia sponte properavimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sentimus parricidas. Illi nobis Ecclesiam matrem Deum negaverunt, ut dum parvi, & improvidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminum jungimur, aliena fraude caperemur; Nec est prôh dolor justia aliqua & gravis causa, quæ tantum facinus excuset: relinquenda erat patria, & patrimonii facienda jactura. Cui enim nascenti atque morienti non relinquenda quandoque patria, & patrimonii sui faciendɔ jactura est? ut Christus non relinquatur, salutis ac sedis æternæ jactura timeatur.

Sermocinatio parvulorum, apposité facta à D. Cypriano.

Numne si benè consideretur hæc oratio, tota est adamantina. Numne *perrumpere amat saxa potentiùs Ictu fulmineo*?

Primùm quàm graviter criminis turpitudinem exponit, & auget ab adjunctis, impii puta operis celeritate. *Exciderunt quibusdam, Proh nefas! omnia*, & illud, *Ante aciem victi, sine congressione prostrati*, præludit fulmini: mox erumpit, *numne labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt*, &c. Deinde, *Ipse ad aras hostia victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam*, &c. Postremo quàm apte facta illa sermocinatio parvulorum apud Dei tribunal lamentantium, sibi parentes fuisse parricidas, & tenerorum jugulo nihil commeritorum, feralem sicam impressisse.

Alterum exemplum est in libro de disciplina, & habitu Virginum, ubi luxum vestium, & fucum mulierum carpit non molli brachio.

Ex D. Cypriano de discipl. & habitu virginum.

Quis non id execretur & fugiat, quod alii fuerit exitio? Quis id appetat, & assumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit, & telo? Si hausto poculo moreretur, qui biberat, venenum scires esse, quod ille putavit. Si accepto cibo, qui acceperat, interiret; scires esse letale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde, nec biberes, unde interisse alios ante conspiceres.

Nunc quanta ignorantia veri est, animi quanta dementia, id velle, quod & nocuerit semper, & noceat: & putare quòd inde ipsa non pereas, unde alios perisse cognoscas? Neque enim Deus coccineas aut purpureas oves fecit, aut herbarum succis & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit: nec distinctis auro lapillis, & margaritis, contexta serie, & numerosa compage digestis, monilia instituit, quibus cervicem, quam fecit, absconderes, ut operiatur illud quod Deus in homine formavit, & conspiciatur id desuper quod Diabolus adinvenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali sæcularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus, & cavernis pretiosa grana dependeant gravia, & si non suo pondere, mercium quantitate? quæ omnia peccatores & Apostatæ Angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia devoluti, à cœlesti vigore recesserunt.

Cypriani hæc oratio non est facta malleo, sed ammata.

Inaurium luxus castigatur.

Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem corruptelæ suæ impugnatione docuerunt. Et quidem isto in loco pro timore, quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantùm aut viduas, sed & nuptas puto & omnes omninò fœminas admonendas, quod opus Dei, & factura ejus, & plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta nativa corrumpente medicamine. Dicit Deus, *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*:

Fucus egregie reprehenditur.

Gravis, & vehemens oratio.

stram: & audet quisquam mutare, & invertere quod Deus fecit?

A simili. Manus Deo inferunt, quando id quod ille formavit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne, quod nascitur, Diaboli quodcumque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicujus & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato jam consummatoque simulachro, manus alius inferret, ut jam formata, jam picta, quasi peritior reformaret, gravis prioris artificis injuria & justa indignatio videretur. Tu te existimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam?

Ut enim impudica circa homines, & & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris. Quòd ornari te putas, quod putas comi, impugnatio est ista divini operis, prævaricatio est veritatis. Monētis Apostoli vox est, *expurgate vetus fermētum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi: nam & pascha nostrum immolatus est Christus: itaque festa celebremus, non in fermento vetere, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.*

Num sinceritas perseverat, & veritas, quando quæ sincera sunt, polluuntur colorum adulterinis, & medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit: *Non potes facere capillum unum album, aut nigrum: & tu ad vincendam Domini tui vocē vis esse potior?*

Animadverte generosæ mentis acrimoniam. Audaci conatu & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum, capillos jam tibi flammeos auspicaris; & peccas, prô nefas, capite, id est, corporis parte meliore: & cùm scriptum sit de Domino: Caput autem ejus, & capilli erant albi velut lana, aut nix; tu exectaris canitiem, detestaris alborem, qui sit ad Domini caput similis? Non metuis oro quæ talis es, ne cùm resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscat, & ad sua præmia & promissa venientem removeat, & excludat? Increpans vigore censoris & Judicis, dicat: opus hoc meum non est, nec imago hæc nostra est; cutem falso medicamine polluisti, crimen adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est, Deum videre non poteris, quando oculi tui non sunt quos Deus fecit, sed quos Diabolus infecit. Illum tu secuta es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arsura.

Quam gravis & pugnax initio est hæc oratio. Quis non id execretur, & fugiat, quod alii fuerit exitio? & id quidem apertis similibus evincit. Deinde hoc præclarè infertur: *Neque enim Deus coccineas aut purpureas oves fecit*: quod manifestè expressum est ex Tertulliano. Magna autem ars in eo est, quòd in describendo hoc muliebri fuco non mollioribus utitur orationis cincinnulis, ne vim & impressionem argumentorum delicatæ dictionis aucupiis infringat. Tandem fulminat hæc oratio: *Dicit Deus, faciamus hominem ad similitudinem, & imaginem nostram: & audet quisquam mutare & invertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, id quod ille formavit, reformare & transfigurare contendunt.* Ad summum illud quod in extremo posuit, ingeniosæ etiam vehementiæ: *Malo præsagio futurorum, capillos jam tibi flammeos auspicaris.*

DE

DE LENTIS ET DEFORMIBUS quæ vehementiæ averſantur.

CAPUT VII.

Huic virtuti duo adverſantur vitia, unum eſt in defectu, alterum in exceſſu, lentitudo deficit, excedit inſana deformitas. Eſt igitur lentitudo, languor orationis ubi incitata eſſe debeat; lentus autem talis eſt, qui ſive ita conſtitutus eſt à natura, ſive ætatis ingraveſcentis vitio, refringi ſibi ſtimulos ingenii ardoremque reſtingui ſentit. Itaque tardè res concipit, parum explicatè diſtinguit, minus etiam feliciter invenit: Tum ſubſiſtit, & in continuatione verborum adhæreſcit, & mutila ſæpè atque amputata loquitur, nec dicendo multò magis ſe commovet, quàm ſi marmorea eſſet ſtatua; nec vultus ullam habet varietatem, nec micantium oculorum loquentes illecebras, nec flexus corporis, nec manus concinnam moderationem: quo fit ut ad dicendum maximè infelix ſit & ineptus. Longè differt à lenta, ſedata illa & mitis oratio quæ perſonas graves, ut Principes, ſenes, Doctores, ſuperiores ad ſummum decet, qui non ſolent eſſe commotiores in dicendo, niſi argumenti novitas aliud poſtulet, ſed ex tranquilla quadam mente ponderoſam ac veluti ἐκ σκήπῖρῳ ταλαιπτευομένω fundunt orationem.

Vide Senec. epiſt. 40.

Contrarii ſunt iſtis omninò illi, quos Divus Auguſtinus in Doctrina Chriſtiana vocat, *vaſtos & deformes.* Sunt autem fermè valentiſſimis viribus prædìti, lateribus firmis, voce grandi, & meſſoria, ſed parum ſuavi, ut quæ inſtar plauſtri malè delibuti ſtrideat. In quamcumque partem ſe conjecerint, ſunt motus impotentiſſimi, nam ſpumant, & ſudant, & mugiunt, & tum frontem feriunt, tum pulpitum, & omnia corporis membra videntur velle divellere, atque in aſtantes ſpargere; rapiuntur autem ab affectu tanquam ab impotenti equo, & planè indomito, nec jam ſunt ſui compotes. Et quia parum habent ſæpè doctrinæ, aut palæſtræ, dicunt oratione tumultuaria, diſceptis ſententiis, dictione plebeia, rudi, inquinata, ſine vi, ſine ſale, ſine nitore, & nihil magnum habent præter anhelitum. Rati hujuſmodi inveniuntur, niſi qui nunquam mitiori ſcholâ fuerint dedolati, & ſe totos naturæ vaſtitati permiſere.

DE AUSTERIS, QUORUM character non illaudatus.

CAPUT VIII.

Est & character quiſpiam auſterus, horror ſcilicet dicendi, & nullis levioribus decocta condimentis acerbitas. Auſterus autem talis eſt, qui primùm rigorem quemdam habet ingenii; quem ſi nulla mollior imbuit conſuetudo, aut diſciplina perpolivit, evadit in quandam aſperitatem humanæ conſuetudini non ſatis tolerabilem. Eſt autem is fermè ſanctis moribus, amans ſolitudinis, ſibi ipſi atrox, & durus, ad voluptatis blandimenta ferreus, oppreſſis quadam ἀπαθείᾳ ſenſibus, ut, qui vix patabili victu & neceſſitate naturæ defungatur. Is igitur cùm ad hominum vitam conſuetudinemque profluxerit, quaſi in alium orbem venerit, ferre non poteſt ſi quid cuipiam humanitus exciderit, ſed ſtomachatur, & vehementer ſuccenſet, & omnia ſuo ingenio ſuaque diſciplina metitur. Tum ſi quempiam ridentem viderit, exclamat ut Abbas ille anonymus in vita Patrum: *Coram cœlo & terra rationem totius vitæ noſtræ dicturi ſumus; & tu rides!* & ſi quis de

de mensa sermonem inferat, ait, *Virtutis cibum esse ieiunium.* Hæc privatim.

In concionibus, & scriptis, præfert mœstitiam quandam orationis, & sæpissimè de morte, & judicio, & inferis verba facit; tum in vitia severissimos aculeos distringit, & nunquam sine querela dicit: si quæ muliercula comit se elegantiùs, si stridulos habet calceos, si fluentes lacinias, hoc illi argumentum est, hoc severè objurgat, hoc auget, & exaggerat, tum collapsam esse dicit veterem disciplinam, exiisse de animis pudorem, de corporibus pudicitiam, & ima summis permixta.

Talis est plerumque Tertulliani stylus, nimis atrox & horridus, ut, qui frangere omnia non sanare velle videatur: qua autem austeritate exagitat ornatum mulierum, testis est liber de cultu fœminarum, ut inter cætera in hæc erumpit:

Cap. 7. Quid crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò relaxatis: modò suscitatis, modò elisis? Aliæ gestiunt in cincinnis coercere, aliæ ut vagæ & volucres elabantur, non bona simplicitate: Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestum. Mirum quòd contra Domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminem sibi adjicere posse pronunciatum est. Vos planè adjicitis ad pondus collyridas quasdam, scutorum umbilicos cervicibus adstruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: Ne exuvias alieni capitis forsitan immundi, forsan nocentis, & gehennæ destinati, Christiano capiti suppares. Deinde.

Atque utinam miserrimus ego, in illo die Christianæ exultationis, vel inter calcanea vestra caput elevem, videre, an cum cerussa & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis: an taliter expictam Angeli in nebula sublevent obviam Christo. &; Nescio an manus spathalio circumdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat.

Nescio an crus de periscelio in nervum se patiatur arctari. Timea cervicem, ne margaritatum & smaragdorum laqueis occupata, locum spathæ non det. Item: *Tertull. de cultu fœmin. c. 13.*

Ipsa concupiscentia non latendi, non est pudica; patitur aliquid quod Virginis non sit, studium placendi utique & viris. Tum in oratione de Idololatria, cùm artifices ab eo questu, quem ex idolis colligebant, avocaret: *Non habeo*, dixit, *Unde vivam, fides famem non timet.* *De vel. Virg. c. 14.*

Salvianus eundem fermè habet characterem; ut lib. 5. ubi sic insectatur pseudomonachos. Atque hoc videlicet laici tantummodo, non quidam etiam Clericorum; sæculares tantummodo, non multi etiam Religiosi, imò sub specie religionis vitiis sæcularibus mācipati: qui scilicet post veterum flagitiorum probra & crimina titulo sāctitatis sibimet inscripto, non conversatione alii, sed professione, nomen tantùm demutavêre, non vitam; & summam Divini cultus, habitum magis quàm actum existimantes, vestem tantummodo exuêre, non mentem. Unde illi se minore invidia criminosos putant, qui cùm pœnitentiam quasi egisse dicantur, sicut mores pristinos, ita etiam habitum non relinquunt? Nam taliter fermè omnia agunt, ut eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egisse, quàm postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tam priùs pœnituisse quòd malè vixerint, quàm postea quòd se promiserint benè esse victuros. Sciunt me verum loqui, & testimonium mihi etiam conscientia sua dicunt, cùm multi alii, tum præcipuè illi novorum honorum re-

ligiosi ambitores, & post acceptum pœnitentiæ nomen, amplissimæ ac priùs non habitæ potestatis emptores: adeò non sæculares tantùm, sed plus etiam quàm sæculares esse voluerunt, ut non sufficeret eis quod ante fuerant, nisi plus essent postea quàm fuissent. Quomodo igitur tales isti pœnitentiam se egisse non pœnitent? Sicut etiam illi de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à conjugibus propriis abstinentes, à rerum alienarum persuasione non abstinent; & cùm profiteatur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum? Novum prorsus conversionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis stulta persuasio? peccata interdixit Deus, non matrimonia; non conveniunt vestris studiis facta vestra: non debetis esse amici criminum, qui dicitis vos sectatores esse virtutum. Præposterum est quod agitis, non est hoc conversio, sed adversio: quia jam pridem, ut fama est, opus etiam honesti matrimonii reliquistis: tandem à scelere cessate. Et quidem justum est, ut ab omni scelere, sed tamen si non ab omni, quia hoc fortasse durum & impossibile esse creditis, certè vel à maximo & prodigioso.

Quàm autem hæc sunt gravia, quæ de tributis pauperum eodem libro disputat?

Illud indignius ac pœnalius, quòd omnium onus non omnes sustinent: imò quòd pauperculos homines tributa divitum premunt, & infirmiores ferunt sarcinas fortiorum: nec alia causa hæc sit quòd sustinere non possunt, nisi quia major est miserorum sarcina quàm facultas. Res diversissimas dissimilesque patiuntur, invidiam, & egestatem. Invidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quod defendunt, abundare arbitreris: si respicias quod habent, egere reperies. Quis æstimare rem hujus iniquitatis potest? Solutionem sustinent divitum, & indigentiam Medicorum. Plus multò est quod dicturus sum, adjectiones tributarias ipsi interdum divites faciunt, pro quibus pauperes solvunt. Sed dicas, cùm ipsorũ maximus census sit, & ipsorum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest ut ipsis sibi augere debitum velint? neque ego id dico quòd sibi augeant. Nam & ideò augent, quia non sibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerumque novi nuncii, novi epistolarii à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum. Decernuntur his nova munera, decernuntur novæ indictiones, decernunt potentes, quod solvant pauperes: decernit gratia divitum, quod pendat turba miserorum. Ipsi enim in nullo sentiunt quod decernunt. Sed non possunt, inquis, non honorari, & liberaliùs accipi, qui fuerint à majoribus missi. Estote ergò vos, divites, primi in conferendo, qui estis primi in decernendo: Estote primi in largitate rerum, qui primi estis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametsi rectissimè quisquis ille es, qui solus vis capere gratiam, solus patereris expensam. Sed adquiescimus pauperes vestræ divites voluntati; quod pauci jubetis, solvamus omnes. Quid tam justum, quid tam humanum? gravant nos novis debitis decreta vestra, facite saltem debitum ipsum, vobis nobiscum esse commune. Quid enim iniquius esse aut indignius potest, quàm ut soli sitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes sic totum hoc, quod diximus, solvunt; quod quare vel qua ratione solvant penitus ignorant. Cui enim licet discutere cur solvatur, aut cui permittitur explorare quid debeat? sed tunc id evidentissimè proditur, cùm invi-

etiam sibi divites irascuntur, cùm indignantur aliqui eorum, quod sine consilio aut tractatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdam eorum audias dici: ô facinus indignum, duo aut tres statuunt quod multos nocet: à paucis decernitur, quod à multis miseris dependatur. Honori enim suo unusquisque divitum præstat, ut nolit aliquid se absente decerni; non justitiæ, ut iniqua nolit se præsente constitui. Deniq; quod in aliis reprehenderunt, ipsi posteaaut pro contemptus præteriti ultione, aut pro potestatis præsumptione constituunt. Ac per hos infelicissimi pauperes sic sunt quasi inter concertantes procellas in medio mari positi; nunc istorum scilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur.

Hæc ille ut plurimùm austerè. Itaque ubi alius qui suaviter diceret, blandè se insinuaret hominum mentibus, per cuniculos oppugnationem moliretur vitiorum, & sæpè habitâ ratione humanæ imbecillitatis nonnihil indulgeret, compateretur, amanter moneret, cautiones & præsidia adversus errores summa facilitate præscriberet: Qui austerè dicit, sola vi nititur, ubique cauterium & chirurgiam adhibet, rarò fomentis utitur.

Hæc ratio tractandi animi humani non adeò felix est; pauci enim inveniũtur apud quos ita agere conveniat, & quos ista remedia non magis ulcerent, quàm curent. Itaque præclarissimè monet D. Augustinus.

Augustin. epist. 64. Non aspere, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; magis docendo quàm jubendo, magis monendo quàm minando; addit, *ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur.*

DE EXCESSU AUSTEritatis, & agresti Caractere.

CAPUT IX.

VErùm austeritas suam prætexit. aliquando excusationem, fortasse non injustam, nam boni multum habet, ut quæ plurimum sæpè præ se ferat gravitatis. Sed aliud est dicendi genus in austeritatis excessu positum, quod agreste nominatur, & illud quidem deterrimum; continet enim objurgationes sine ratione, & modo.

Agrestis igitur talis est, qui præterquam quod vastus & deformis est, habet quandam naturæ ferociam, & animi prope effrænati rabiosulas emissiones: ut qui non amore & studio virtutis, aut ex officii ratione reprehendit, sed pravo quidem stomachi morbo, & qui non Deum offensum doleat, sed privatis injuriis aut commodis omnia metiatur. Itaque irascitur, & excandescit, si auditores minùs auscultent aut revereantur. Si quid in suis hortis direptum, si quid ex utensilibus furto subductum, si quid pecuniæ quam sperabat, excidit, aut aliquo modo læsus est, invectivas habet subrust cas in latrones, & apertè conviciatur: canes, molossos, & lupos, & tigres, & lycanthropos, aut quid simile per contumeliam homines appellans. Hæc quidem eloquentia tota canina est, & longè è sacrorum Oratorum virtute disiuncta.

DE DELICATIS ET assentatoriis, & quàm periculosa sit hæc dicendi forma.

CAPUT X.

IN contrariis militant castris blandi & faceti, & periculosissimè

quidem militant in sinu voluptatis, & deliciarum. Quo in genere fuerunt Principes aliquot Arrianorum, & sunt etiam hodie molliores hæretici. Tales igitur sunt qui specie corporis pulchelli, cultu ipso magis decoro quàm viros deceat, instructi, rerum omnium copia affluentes, ad delicatiores assentatiunculas, & aurium lenocinia compositi, toti sunt mellei, toti byssinis verbis opulenti: austera igitur quælibet fugiunt, grandes illas & atroces Prophetarum sententias, quibus minæ & terrores intentantur mortalibus, de suis chartis expungunt, tarò de morte & inferis sermones inferunt; vel si quid necessariò de iis dicendum sit, mortem credo (ut olim Ægyptii) facient argenteam, & ejus spiculum aureum, gemmisque distinctum, ne si tristius spectrum fuerit, ipsi, qui hæc odiunt, in morbum incidant. Tum inferos etiam vernanti oratione prosequentur, & Phlegethontis cirros igneos more Poëtarum ludentes depingent.

Mortis spiculum aureum faciunt delicati Oratores.

Sed omissis his sermonibus, ut qui etiam nimis videatur austeri; si quid apud Ethnicos auctores molle, delicatum, vernans, pictum, effluens, calamistratum, hoc totum sibi deberi putabunt, & consectabuntur quidem fabulas, quæ multum admirationis habeant, & fabulis attexent verba recens cusa, inter cathedras molliores, & nonnihil etiam unguentis delibutas: tum verbis adstruent numeros, quibus ne Malchuinus quidem molliores habuit.

Nil tum opus erit, ut ungues mordicant, aut frontem feriant, cùm vox levissimo tinnitu tota procurret tanquam ad sonum tibiarum, nisi fortè interdum aspergantur aliqui affectus ex Ovidii Metamorphosi, & Heroidum Epistolis perquam lamentabiles; ubi Ariadne de Thesei perfidia queratur, & Venus Adonidem lugeat: cùm erit opus delicatissimo quodam linteo, eoque apprimè unguentato ut sudorem excipiat, qui ex tam delicatis membris in hac orationis palæstra fluxerit.

Non erit hîc expectandum ut de pœnitentia dicant & jejunio; nam & illi Pœnitentiam odêre tanquam furiam ex vetere tragœdia, & jejunium perhorrescunt, ut olim pueri Manducum. Nec mirum: nam ex eorum sensu una lacrymula, quæ fortè ex alicujus mulierculæ oculis inter præclaros illos affectus stillabit, restinguet omnia inferorum busta. Jejunio autem quid opus est, quo canes exanimantur (inquiunt) & relegant in insulas Hypocritarum?

At cùm de vitiis agunt, parum abest quin Deos faciant, sicut & multa fecit antiquitas, quæ nondum tamen erat ingenio tam sagaci & perpolito: Quòd si meticulosos aliquot adhuc reclamante conscientiâ terreant, *sint omnia protinus alba.* Et hæresis dicatur zelus, & stoliditas ingenium, & epicurea vita, libertas: quid enim facilius est quàm personatos inducere in scenam errores? Et si adeò turpia sint, ut colorem non admittant, certè dicetur, esse peccatum, naturæ quoddam profluvium, quod totum Christi sanguine abstersum est, nec pietatis nostræ eget instrumento: sic igitur miseri perdunt, & perduntur. *Væ, qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas.*

Adulatorium concionandi genus reprehenditur. Ezech. 13.

DE FACETIIS, ET AN FACETIÆ Christianos Oratores deceant.

CAPUT XI.

PRoximum blandis facetorum genus, quod est à Catholici Doctoris majestate perquam alienum, hæreticis tamen admodum familiare. Nam cùm ad restinguen-

stinguendos omnes pietatis igniculos, & herum divinarum sensum stirpitus de humanis evellendum pectoribus Comi artes sint potentissimæ, hoc primum excogitavit Dæmon, ut per sacrarum ceremoniarum irrisionem, turpesque facetias, ad hæresim spargendam sibi viam communiret, tum easdem jam disseminato errore constanter retineret. Itaque omnes fermè hæreticorum ministri sunt ineptè faceti, & protervè dicaces, aventque sæpè ludere, & rancidos aliquot jocos spargere, in claves Ecclesiæ, & Petri cathedram, & summi Pontificis crepidam, & indulgentias, & rosaria & habitum Religiosorum, & ignem purgatoriũ, & si quid simile. Eò autem quisque facundior est, quò pluribus his condimentis orationem intingit, quibus si fuerit destitutus, instar est implumis aviculæ.

Facetia, ars Comi.

Hæretici faceti.

Alia autem (inquam) est ratio apud Doctores Catholicos, qui cùm fermè toti sint in gravi genere dicendi, & ad sanctioris disciplinæ normam compositi, nullum tam inertibus facetiis locum reliquere. Si qui tamen inveniantur, qui, vel quod ita ficti sint à natura, vel quòd putent inesse in istis jocis ad inescandos animos plurimum urbanitatis, iis utantur intemperantiùs, malè sibi, malè auditoribus consulunt. Nam ridiculis sæpius adhibitis, tum præsertim si ista è triviis petita, ad humilem scurrarum vitam paulisper accedant, omnes quotquot antea fuerint excitati protinus hebescent pietatis aculei, tum auctoritas & existimatio dicentis facilè deperdetur.

Nullíne igitur (inquies) sunt apud Doctores Ecclesiasticos sales, quibus interdum orationi virorum quidam delectationis aspergatur? sunt verò, sed quinam? usu parci, sententiis in ipso ludo graves: verbis modesti, & qui, non ex risus lascivia, sed ex nobili quodam ingenio fluere videantur. Exemplum sit istud ex D. Augustino, libro de opere Monachorum, ubi graviter insectatur quosdã Monachos crinitos, qui ut desidiosæ vitæ speciosum titulum prætenderent, laborem manuum condemnabant, cœli avibus jactabant se persimiles, quæ neque *serunt, neque metunt*. Hic in eorum desidiam & promissos capillos ludens: *An ita* (inquit) *vacandum est, ut nec tonsores operentur; an quia Evangelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timerent, ne volare non possint?* Deinde eorum rationem exagitans: *Jam illud dici non potest quàm luctuosè ridiculum est, quod rursus invenerunt ad defensionem crinium suorum. Virum* (inquiunt) *Apostolus prohibuit habere comam, qui autem seipsos jam castraverunt propter regnum cœlorum, jam non sunt viri.* Mox erumpit in exclamationem, *O Dementiam!* & cæt. in quibus jocos magna prorsus gravitate temperat. Est illud venustum exemplum, quod affertur ab Ænea Sylvio, de Concionatore Alberti primi, qui Imperatorem, & Proceres conspicatus, oscitanter, ut sæpè fit, concionem audientes, contenta voce exclamavit: *Quæritur, salvarine Principes possint?* & re agitata in utramque partem, excussoque audientium somno: *Quidni, ait, possint? si modò baptismo suscepto, in cunis vagientes moriantur?*

Monachi desidiosi exagitantur ab Augustino.

August. facet.

Æneas Sylv. l. 3. commun. Panorm.

DE SUAVIBUS ET cultis.

CAPUT XII.

VErum si delectationis etiam quæruntur aucupia, non est longè deflectendum ad vitia, præsto sunt Oratores, & ii ex laudato genere qui saluberrimis præceptis aspergant jucundum quoddam lenocinium mellitæ orationis. Tales autem sunt qui apellantur Suaves:

Concionatoris suavis & honesti, cultus character.

Primùm sunt lenissimis moribus prædìti, ingenio miti, & tractabili, natura comes, & facundi, erga omnes quantùm possunt benefici, in communi hominum consuetudine faciles, & prudentes, diserti, vultu ipso semper ad serenitatem composito tranquilli, & qui verè philtrum habeant tantò potentiùs, quantò fuerit dulcius. Ii cùm natura propter summam ingenii tranquillitatem ad mansuetiores litteras sint optimè compositi, postquam ad tam felix & liberale solum culturæ decor accessit, evadunt eloquentes, non quidem ex eorum genere qui frangant pulpita, & multo sudore vestes impleant, sed qui lenissimo tractu semper æquabiles fluant.

Dicunt igitur rationibus bonis, speciosis, & quæ secum illecebræ aculeos habent: non multa solent aggerere, non inconcinnè dispatia coagmentare, nõ cohærentia ineptè dividere: sed ut in delectu rerum sunt splendidi, ita in dispositione prudentes. Verbis porrò sunt admodum tersi, mites, candidi, & sine redundantia copiosi, dulcibus quoque figuris mirificè temperati, periodorum anfractu non vasti, sed modica conclusione lenes, spiritu, voce, vultu, oculis, gestu denique moderati, & multùm amabiles: & si rem attentiùs consideres, videbis in eorum oratione castas quasdam veneres, & gratias non quidem violentè accersitas, sed quæ naturæ propensionem consequantur, crebriùs afflorescere.

Itaque ad argumenta nobilia, panygiricasque orationes aptissimi sunt; ad insectationes vitiorum, controversas quæstiones, congressus, & pugnas, ubi graviùs anhelare oporteat, non ita instituti; irascuntur tamen nonnunquam; nam ut apes, & si multum mellis habeant, suum tamen in melle & floribus retinent aculeũ: sed cùm natura sint perquam benigni, si quid diutiùs dicant, aut stomachentur acriùs, non sunt, iis præsertim, qui homines norunt, ita terribiles, imò videntur ad tempus personam assumpsisse, quæ non potest esse diuturna. Longè sunt feliciores in affectibus suavitatis; nam si quid amanter dicendum, si quid mansuetè conquerendum, si quid mitiùs deplorandum, in hoc regnant, & mentem suavissimè feriunt. Præterea nacti sunt ut plurimùm magnam rerum opulentiam, & quasi ex auro atque argento supellectilem oratoriam; quò fit ut orationem egregiis sententiis attollant, venustent similibus, historiarum suavitate perfundant. Ad summum, ut eos tibi uno aspectu subjiciam, similes mihi videntur amœnissimo flumini, puta Peneo, qui inter Ossam & Olympum decurrens, collibus dextra lævaque molliter curvis, per apparatissimas ægrorum delitias mollissimis flexibus oberrans labitur. Sic illi purissimo tractu orationis per opulentas eloquentiæ gemmas effluunt, & auditores suos incredibili quadam Suada rapiunt.

Sunt enim in tractatione humani animi perquam fœlices: neq; existimandum est Concionatoribus Catholicis rem esse semper cum fœneratoribus, & homicidis, & iis qui carceri nautico sunt mancipati; sed occurrunt sæpè homines benè morati, magnæ vitæ innocentia prædìti, & ad sanctus sapientiæ excipiendos idonei, apud quos iracundi, vehementes, clamosi, austeri, non multùm possint; contra suaves eos meliùs excolant, & cum fructu delectent.

DE AFFECTIBUS.

CAPUT XIII.

Simia quædam est ejus virtutis, affectatio; sed lõgè differunt à suavibus mo les & affectati; contra quos à nobis superiori

bro

libro copiosiùs disputatū est. Illi magnas habent orationis divitias, sed honestas, & solidas: hi puerilis quoddam eruditionis choragium. Illi quicquid habent, hoc tanquam propriam hæreditatem possident; fluit enim enim à felici ingenio, eoque non intemperanter culto: At hos videas ut plurimum in aliquot recentiorum libris volutatos adumbrata leviùs eloquentia & adscititiis ornamentis juveniliùs luxuriare. Illi verecundas nacti sunt gratias, & dicunt quidem suaviter, sed cum dignitate copulant suavitatem; hi sunt ipsa affectatione sine fræno verecundiæ impudentes. Illi dispensant elegantias, & colores, hi sine ullo delectu passim offundunt: Illi dicunt argumentis prudentibus, & splendidis: hi puerilibus & frivolis. Illi tractum habent orationis cum vi judicii diffusum, hi per abrupta quocumque ingenii calor tulerit, rapiuntur. Illi servant orationis decoram castimoniam: hi troporum usu pruriunt insolentiùs. Illi figuras temperant; hi oblinunt. Ad summum illorum oratio videtur honesta matrona cum mundo sibi debito: horum meretricias olet pyxides, & vestem refert quæ parum deceat pudicam.

DE PIIS ET SIMplicibus Oratoribus.

CAPUT XV.

Concionatores pii & simplices. SUnt & quidam pii, homines animæ ut plurimùm mitissimæ, & candidissimæ, qui cùm se totos religioni vitæque asceticæ studiis addixerint, similem quoque animo afferunt orationem. Sunt autem fermè boni, creduli, & ad lacrymas faciles; non habent tam lautum & copiosum litterarum instrumentum: quas & multi nescire maluerunt; vel si habent, non ostentant. Quærunt enim non alta, docta, aut curiosa, sed humilia, pia, simplicia. Non multum curant quid textus ferat Chaldaïcus, aut Missale Mozarabicum, an Symmachi versio cum Aquila consentiat, & an קִיקָיוֹן *kikaion* apud Jonam cucurbitam, aut hederam significet: Verùm toti versantur in Religiosis meditationibus de præsepi, infantia, vita, morte Christi, & de venerandis quidem ejus cruciatibus tractant sæpiùs, tum de novissimis, morte, judicio, purgatorio, inferis, & beatitudine cœlesti verba lubenter faciunt. Mox hominum peccata & flagitia deplorant, & ad pœnitentiam revocant, & sui similes cunctos fore desiderant. Dicunt autem ea non quæ ex varia librorum lectione conquisierunt, sed quæ secum ipsi sunt meditati; &, si simpliciores quidem fuerint, loquuntur stylo humili, tenui, inornato, & plerumque dissoluto; valdè delectantur exemplis; & omnia miracula quæ legerint, & audierint, in unum fasciculum non sine fructu colligunt: aspergunt etiam aliquando narrationes ex peregrino instrumento, quæ non adeò accuratè cum Chronologia consentiunt, ut, Augustum Cæsarem cum Sybilla, de Christo colloquutum; & templum Pacis ea nocte qua Christus natus est, cecidisse, & Romulum de suo imperio consulentem, responsum accepisse, *duraturum donec Virgo pareret*.

Hæc dico, non parvi quidem faciens hominem pietatem, quam omni scientiæ opulentia longè constat esse majorem; verùm cùm in tam sagacem & fastidiosam ætatem inciderimus, piis etiam Concionatoribus magna provisione opus est, ut videant quid aut quomodo dicant; ne si quid perperam, licèt sincero animo, attulerint, in contemptum ministerii cedat.

DE

Digitized by Google

DE PIIS GRAVIBUS.

CAPUT XIV.

Concionatores pii & graves.

ALiud est genus piorum Concionatorum, qui prudenter & robustè sunt pii: nam illud quidem habent cum primis commune, quod curiosa oderint, totique sint in piis argumentis: verùm quia multum habent cum pietate ingenii ac doctrinæ, etsi id minimè videri velint, dicunt ardore quidem magno religionis, sed sententiis vividis, motu gravi, castè, prudenter, circumspectè, & ii quidem ad graves secundi generis proximè accedunt. Est sanè hæc pietas optimum omnium instrumentum; nam cùm eruditio, eloquentia, industria, & cætera humana præsidia tanquam leves flosculi decidant, nisi de cœlo irrigentur; sola pietas perpetuum obtinet cum Deo commercium; unde & diuturnior est, & longè quàm cætera fructuosior.

DE DOCTIS.

CAPUT XV.

Concionatoris docti character.

NOn est ea mihi mens doctos illos Concionatores carpere, qui suave quoddam doctrinæ temperamentum, cum pietate, prudentia, gravitate, condiunt, viros omni honore præstantes; sed fingo mihi, quod animo liberum est, doctos aliquot sine justa prudentia & pietate ad concionandi munus accedere, qui se ingenii & eruditionis profluvio permittant. Tales fermè erunt, qui à puero bonis litteris instructi, omnium scientiarum curricula sint emensi, & tantam undique rerum opulentiam congesserint, ut vix se capiant: itaque quod didicerunt, ex magna fœcundi pectoris abundantia plenius eructant.

Loquentur sæpiùs Latinè, Græcè, Hebraicè, nonnunquam Arabicè, & Syriacè, variisque idiomatibus concionem intingent: putes te Geryonem illum poëtarum audire, qui ore triplici diversos eodem tempore fundat sonos. Habebunt frequenter in ore versiones Theodotionis, Aquilæ, Symmachi, Chaldaïcam paraphrasim, & cæteras, quas aut castigabunt, aut conciliabunt. Addent etiam multa ex manuscriptis quæ dicent nondum vulgata typis, aut certè Græcè minimè edita, & in hac vel illa Bibliotheca asservari, puta Lexicon Cyrilli, Victorem Presbyterum in Divum Marcum, Balsamonem ad Canones Apostolorum, Breviarium Adespoton, aut Rabbi Mosen Ben Maimon, qui nuper fuerit ex Oriente asportatus. Sunt autem in examinandis auctoribus accurrati, in refellendis acres, in conciliandis prudentes, notant porrò ex qua editione legerint quod afferunt, & quo libro, quo capite, quo versu inveniatur: tum addunt irrepsisse errorem quem sic ex Græcis Codicibus emendari oporteat.

In historiis sunt apprime versati & Chronologiam quidem accuratissimè discutiunt, tum frequenter sermonem inferunt de annis Nabupalassaris, & Cyri, irridentque eos qui dicunt Platonem in Ægypto Hieremiam convenisse; Cyclos, & Eclipses diligenter inquirunt, & expendunt an vera sint omnia quæ Andreas Hierosolymitanus de ratione inveniendi circuli solaris tradiderit: oderunt sensus allegoricos, & exiles ingenii argutias, & ea quæ multum habent floris; literalem sensum sagacissimè perscrutatur, & ex variis versionibus eruunt; Concilia, & ritus Ecclesiasticos egregiè norunt, tum hæreticos in ratione controversarum potenti sæpè plaga feriunt. Afferent

Afferent autem nonnunquam similitudines ex omnium artium, instrumento delibatas, ut qui penè omnia noverint; & ex mansuetioribus litteris multa quoque aspergent. Et ut se aliquando plebi accōmodent, dicent nonnihil tenerum & moratum, sed tum videbuntur extra suum elementum peregrinari, nec tam felices habere emissiones. Nam dictione sunt pressi, considerati, enucleati, tono vocis quales solent esse boni anagnostæ, gestu, etiam perparco. De iis queruntur rudiores, eos nimis Latinè loqui, etiam si tum Græcè fuerint loquuti. Ii autem qui nominati haberi inter doctos volunt, lubenter eorum conciones frequentant, aiuntque ita esse concionandum; & si quæ sint ambitiosæ eruditionis fœminæ, prædicant se lubenter audire viros doctos, recteque intelligere, licèt ne γρῦ quidem, ut ait Comicus, intelligant. Qui tamen prudentiùs judicant, rectè putant hujusmodi viros multæ, & profundæ lectionis, accuratique judicii, esse in scholis & scriptis admirabiles, ad concionatorium genus orationis, quæ res tota est popularis, minus aptos.

DE SEMI-DOCTIS. CAPUT XVI.

Concionatores aliqui semi-docti.

EST aliud præterea Doctorum genus simulatum, & quasi tectorio inductum. Tales sunt qui à teneris non jecerunt scientiarum fundamenta per solidum, neque linguarū se varia cognitione excoluerūt. Itaque consectantur fermè rivulos, in quibus seclusa teneatur aquila, fontes autem prorsus ignorant. Multi sunt in recentiorum libris, eosque naviter compilant; maximè si qui locos communes scripserint; & ut sunt sæpè ingenio non infelici, & venusta oris facundia, dum hæc efferunt, dicuntque volubiliùs, ab iis qui minimè intelligunt, putantur multa legisse; nam & antiquos auctores identidem appellant, & quos vix fama compererunt, ita referunt, ac si in eorum libros commentarios edidissent. Verùm periculū est aliquando, ne suam inscitiam apud doctos prodant, ut cùm primis apicibus delineata apud eos, qui collegerunt, inveniunt auctorum nomina, & *D. Augustum*, (ita enim sæpè appellatur Cæsar Augustus) usurpant pro *sancto Augustino*; & si quis auctor tres tantùm libros scripserit, ipsi quartum aut quintum proferunt, tum si quid ab eo Græcè aut Hebraicè dictum, id corruptis verbis pronunciant, & in accentu graviter titubant; denique cùm à Chronologia dicunt maximè dissentanea, & Cæsarium veterem cum juniori confundunt. Germanum sacrarum Litterarum sensum, non adeò curant, sed multa per accommodationem dicunt.

Amant autem fermè rationes frivolas, quæ multum speciei, parum soliditatis habeant, ut quæ ex Cabalistarum penitiore scrinio sunt petitæ; quæ cùm dicantur, oraculis videantur simillima. Ad summum ut intrudant levis alicujus doctrinæ choragium, mirabiles plerumque faciunt excursiones, & dissentanea quæque copulant.

DE CURIOSIS. CAPUT XVII.

Curiositas ridicula.

IN vitioso quoque genere sunt nimis curiosi, qui solent in quæstionibus parum fructuosis plurimum temporis terere. Quærent igitur an ligno interfectus fuerit Abel, & qua ligni specie; ex qua arbore fuerit excisa Mosis virga miraculorum effectrix: Tum dicent, hanc quæstionem antea agitatam ab Antonio Consule

Quærit. hæc Cab. lib. 1.

Digitized by Google

Haccadon apud Galatin c. 15. 16. 17.

Consule urbis Romæ, & Haccadon huic petioni ita satisfecisse.

Quod me roges de virga Moysis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc scriptum reperi: à Rabbi Simeone filio Johai in investigatione secretorum dicitur: Virga illa qua Moyses & Aaron miracula faciebant in terra Ægypti, & postea in deserto floruit, gemmasque edidit, ab ea arbore excisa est, quam Deus Moysi ostendit in deserto, ut aquæ amaræ dulces fierent. Et hæc arbor excisa fuit ab arbore vitæ, quæ in paradiso sita erat, Angelorum manibus. Quam quidem miserunt Adæ, cùm ille misisset Seth ad paradisum, filium suum, misericordiam Dei imploraturum de suo peccato: Dixeruntque Angeli, Seth ut plantaret hanc arborem. Quæ quamprimum fructum faceret, misericordiæ Dei in eum descenderent, aperirenturque portæ cœli, quæ obseratæ sunt. Hanc autem arborem seu potius ramum accepit Seth, plantavitque in deserto, quam postea Moyses invenit, & ex ea virgam suam excidit.

Idem l. 8. c. 5.

Hæc pretiosa fabula cùm narratur, aures implet admiratione, & obstupescunt qui audiunt: quòd tantum & tam mirabilis historiæ arcanum tamdiu latuerit. Iidem plerumque fortè examinabunt genealogias Judæorum, & quærent cur Panther ab Hebræis Dominus noster fuerit nominatus, & verene Panther atavus sanctissimæ Dei Matris fuerit. Tum de persona Christi, & Beatæ Virginis nimis multa explicabuntur, & scire avebunt quas illa vestes & calceos habuerit, an secum in Bethlemitana peregrinatione bovem & asinum duxerit, aurumne in massa, an nummos aureos à Magis acceperit: quæ quidem, vel certè non dissimilia, plerumque ab iis qui historiam tractant, ex destinata opera quæri obiter, aut si ineptè fuerint dicta, refelli possint: Tamen in concionibus nisi res admodum postulet, hæc argumenta prolixè discutere, curiositatis plurimùm, parum certè fructus habet. Præterea si viderint auditores prurire rerum curiosarum desiderio, afferent ex historia naturali quicquid erit abditum, & incredibile, agitabunt quæstiones Theologiæ & Philosophiæ, non tam ad doctrinam, quàm ad pompam, vagabuntur per omnia terrarum imperia: & si quâ minimâ datâ fuerit occasio hujus vel illius imperii, Principes à primo ad ultimum percensebunt. Tum ut arcana etiam dicant omnibus ignota; *Quinquaginta prudentiæ portas, & triginta duo itinera sapientiæ, additis Hebraice nominibus, cum magna ostentatione memoriæ, numerabunt.* *Cabal l. 4.*

DE SCHOLASTICO genere Oratorum.

CAPUT XVIII.

Succedunt deinde Scholasticis, quod verbum ne quis secùs accipiat quàm intelligam, non nihil distinguendum est. Primum igitur dicti Scholastici viri multæ in omni genere literaturæ, & politioris etiam elegantiæ, quod superiùs ostendisse me recordor: nunc autem nomen remansit penes eos qui Theologiam docent in disserendi subtilitate positam, viros doctos, ingeniosos, acres, & omni honore dignos, quorum exquisitissima doctrina in decus & utilitatem Ecclesiæ longè lateque permanavit. Ex eorum schola prodeunt nonnunquam Concionatores, qui vel sub ipsa adhuc studiorum incude positi, vel certè calentibus etiam tum altioris doctrinæ vigore ingeniis, rebus optimis parum prudenter utuntur.

Afferunt enim ad aures plebeias, reconditas ex Theologiæ instrumento quæstiones, de scientia Dei, de prædestinatione,

de

de libero decreto, & cæteras hujusmodi quæstiones, de quibus latè, quasi in ipsa schola disserunt. Nam & varietatem sententiarum, tum veterum, tum juniorum explicant, confutant aliena, sua confirmant, exhibent etiam verba scholæ in alieno idiomate peregrina, & horrida, quæ omnia tam fastidii plena sunt quàm fructus vacua. Nam ut gravioris est Concionatoris electas ex Theologia quæstiones interpretari, nonnunquam magno sapientiæ & eloquentiæ mansuetioris condimento: Ita profectò has consectari morosiùs, ubi neque res, neque auditores postulant, multum habet vanitatis.

Longè etiam deteriùs faciunt adolescentes, qui ex Philosophiæ circulis recentes, si fortè aliquid quod ad Philosophicam palæstram attineat, invenerint, in hoc excurrent, & cùm per antiperistasin dicerent Catholicorum ardorem inter hæreticas pravitates augeri, tum explicabunt quid sit antiperistasis, & quid de ea veteres Philosophi senserint: & cùm agetur in Evangelio de signis in Sole, & Luna, tum erunt siderum meteororum rationes fusiùs explicandæ: hæc enim leviùs delibata, ubi & res ita postulare videtur, habent aliquid gratiæ, & doctrinæ; contra putidiùs inculcata, non modò non delectant aures auditorum, sed Oratorum produnt infantiam.

Nec minùs ridiculi essent, qui ad ostentationem Rethoricæ, notarent inter concionandum quot essent tropi, & figuræ Prophetarum, crebroque dicerent, hoc esse metaphoram, illud antonomasiam, istud verò streptolyton. Omninò enim si quæ occurrunt Concionatori ex variis scientiis, aut artibus obiter perstringenda, nunquam sunt more scholastici interpretis enucleanda curiosiùs.

DE POPULARIBUS.

CAPUT XIX.

Coronidem his ideis imponat popularitas, præclara certè virtus dicendi, & major ad conciliandos animos, quàm quisquam putet, est sermonis quædam ad hominum sensus accommodata facilitas; quæ rebus, & verbis, si non instructa curiosiùs, fluit tamen omninò beatiùs. *Concionatores populares.*

Cave autem, popularitatem cum humilitate dictionis confundans: humiliter siquidem loqui rudes possunt, populariter dicere non nisi navi Oratores possunt. Proficiscitur enim hæc virtus à fœlicis ingenii fœcunditate, & magna quadam industria, cui continuus exercitationis labor quasi cumulus accesserit.

Populares autem ejusmodi fermè sunt: Primùm ingenio illustri, facili, copioso, ad omnes motus flexibili, lautum habent scientiæ instrumentum; quod etsi minimè (propter hoc genus dicendi populare) videatur imperitis; tamen si quis propiùs consideret, facilè deprehendet, eos magnarum artium seminibus orationem mentemque perspersam habere. Prudentes omninò sunt & morum, studiorum, affectuum, consuetudinumque humanarum peritissimi, & acri ut plurimùm φαντασίᾳ, quæ rerum imagines tantò servet tenaciùs, quantò exceperit fœliciùs. Verùm supra cæteros industria pollent mirabili, qua & intimos hominum sensus, quos viderint, statim delibant, & ipsi quasi Protei, non quidem ad calliditatis flexus & illecebras, sed ad hominum salutem procurandam in omnes vertunt formas, *Omnia pene omnibus facti.* Idcirco in redendis hominum animis, quibus nihil est ferè morosiùs, omnium mihi videntur fœlicissimi. Dicunt argumentis, non

Digitized by Google

tam speciosis quàm fructuosis, magnum habent rerum delectum, dispositionem aptam, & concinnam, dictionem fœlici quodam profluvio æquabiliter fusam, non grandem & cothurnam, sed neque humilem, aut strigosam, aut attritam. Proœmiantur aptè, narrant dilucidè, præliantur acriter, movent etiam potentiùs. In conformatione imaginum & descriptionum sunt mirifici, quamquam nihil affectant puerilius; in similibus ingeniosi, in ethopeiis & moratis orationibus regnant: Actione sunt non molli & curata, & polita ex schola, sed quæ multum libertatis, & sui juris habeat. Vocem autem in tam varios flexus & modulos concidunt, ut non una loqui persona videatur, præcipuè si quid moratum narrant. Tunc enim videntur soli scenam exhibere variis colloquiis verborumque velitationibus distinctam: quò fit ut sine fastidio, longè aliter quàm cantores, audiantur.

Idea concionat. Et de Idea quidem satis. Nunc si quis à me quærat, quæ dicendi ratio perfectissima sit, eam esse arbitror, quæ à vitiis sejuncta, earum quæ supra commemoratæ sunt virtutum majorem temperiem habeat. At verò quia operosa res unum præstare in omnibus, idcircò rarissimum est, absolutum omni ex parte nancisci Concionatorem.

Nunc talem fuisse Chrysostomum contendemus; & cùm duobus maximè rebus vis Concionatoris contineatur, virtute, & eloquentia; divum nostrum in utroque magnum libet ostendere.

CHRYSOSTOMI MAGNA mens, magnæ eloquentiæ seminarium.

CAPUT XX.

Primum & maximum magnæ illius eloquentiæ seminarium est magnæ cujusdam mentis excitata perfectio, quam in S. Chrysostomo fuisse perinsignem, dictorum factorumque constantia, splendor & veritas, clarissimis monumentis testatam posteris reliquere. Certè quamdiu his corporum compagibus tenemur inclusi, mentem, cœlestis auræ particulam videre non possumus; ex quo fit, ut qui ex hominum contubernio descendunt, antequam quidpiam effecerint, quo divinos illos sensus quibus a lissima quæque ingenia dicuntur esse respersa, posteris aliqua ratione delibandos traderent, vitam nullis eruditionis aut virtutis coloribus impressam, tanquam Mathematicorum inanem lineam videantur confecisse.

Animus in hac vita duob. coloribus pingitur. At verò qui se clarissimarum virtutum, nobilissimarumque artium ornamentis locupletârunt; ii profectò jure existimantur, non in aëre pinxisse, sed ætatem, quasi illustrem tabulam, exquisito colorum flore descripsisse, ut mentem ipsam, quam cernere aliter non possumus, in aspectu ponerent. Duo sunt autem præcipui colores, quibus se in hac vita cœlestis pingit animus, Virtus, & Sapientia, quas in S. Chrysostomo singulares & propè divinas admiramur.

CHRYSOSTOMI PIETAS, & consociatio cum Deo.

CAPUT XXI.

Atque ut eas quas sacris Oratoribus necessarias imprimis virtutes prudentissimi viri judicarunt, obiter attrectemus, certè suavis cum Deo consociatio apparatissimis cœlestium rerum delibuta voluptatibus, immani illius ætheris instar esse creditur, cujus motu cæterarum virtutum quasi stellarum perpetuæ conversiones, per fixas honestatis leges gloriosissimè decurrunt.

Fuit autem hæc virtus in Chrysostomo

mo non obscura; cujus animus perpetua rerum divinarum contemplatione quasi catenis aureis religatus, hærebat origini suæ Deo, & nullum habebat cum terris commercium, nisi quod aut hujus mortalitatis necessitas extorquebat, aut regina virtutum factorumque omnium charitas præcipiebat. Mentem quippe quasi purissimi nitoris speculum nullis rerum humanarum sordibus infuscatum, æterno numini prætendebat, ut ejus radiis collustratus, quod è cœli duxisset contubernio, hoc cumulatâ quadam mensurâ spargeret in terras. Quamobrem eo ipso tempore, ea ætate, qua juvenes calcato virtutis fœdere praeferoces per medias voluptates indomitis permotionibus veluti quadrigis invehuntur, is ut vitam summarum artium præsidiis, contra vim impotentis adolescentiæ muniret, non se iis quibus frui poterat, deliciis addixit, sed intra Monasterii septa conclusus, in hac fragili corporis argilla cœpit Angelorum vitam cœlestesque delicias meditari.

Act. Apost. homil. 44. Totus nempe erat in vigiliis, totus in orationibus, totus in maximarum rerum commentatione; hinc illa lux, illa sapientia, ille ardor concionum, illæ lacrymæ, quas ubertim hominum flagitia deplorans effundebat. Præterea quod ad sancti viri pietatem indicandam non mediocriter facit, ut erat in Divum Paulum ardentissima quadam charitate, ejus effigiem in *D. Pauli imago.* eo ipso loco habebat, ubi sancti corpusculum continuis laboribus atque vigiliis confectum (fuit enim somni inter cæteros parcissimus) quiescere solebat. In hanc ille imaginem, cùm Pauli epistolas *Damasc. orat. 1. de imaginibus. Baron. an. 407. 14.* perlegeret, oculis atque anima defixus, quasi ipsum vivum atque spirantem intueretur, consulebat, alloquebatur, orabat, exosculabatur. Quanti autem orationis studium fecerit, & quo animi ardore in cæteros propagari voluerit, testantur ea quæ posteris reliquit conscripta de orando Deo monumenta.

CHRYSOSTOMI TEMPERantia, & frugalitas.

CAPUT XXII.

Alebat hanc orationem insignis victus frugalitas, quam ille tota vita excoluit, ut quæ gravissimorum studiorum comes esset perpetua, magnumque conferret ad contemplationem adjumentum: sic enim se res habet, ut scripsit S. Nilus, *Sobrii mens, ut stella sereno cœlo, fulget dulcius.* Contra qui culinæ nidore gulæque vaporibus obsessus tenetur animus, quid potest sua natura dignũ, quid splendidum commentari? Fecicbat hæc cibi parsimonia, ut non lubenter conviviis interesset, sed cùm levissimo cibo naturæ satisfecisset necessitati, in suam se jucundissimam illam mentis solitudinem totus abdebat. Quamobrem illi qui ejus innocentiam furiosissimis maledictis consciderunt, accusatores, inter cætera criminationum capita, illud non omisere: *Quod hospitalitatem deseruit, solus studens comedere.*

Cassiodorus hoc ipsum stomachi debilitati à plerisque ascriptum commemorat: de quo etiam valetudinis incommodo queritur epistola 6. ad Olympiadem. *Vide Baro. 407.*

Ab ipsis mortis januis revocatus hæc ad te scribo: (Deinde) Hyems enim gravior quàm solebat, exorta, graviorem quoque nobis stomachi hyemem invexit: nihiloque melius ac commodius, quàm qui mortem obierunt, imò etiam gravius hos duos menses confeci: Hactenus enim lucis hujus usura fruebar, ut malorum quibus undique afficiebar, sensu afficerer.

Quo autem odio prosequeretur intem-

Digitized by Google

perantiam, testantur ejus homiliæ contra luxum, ebrietatem, & crapulam acerrimo stylo conscriptæ. Quin frequenter monebat, *Gulæ terminum præfigendum esse, naturæ parsimoniam.*

Hom. 13. ad Philipp.

Palladius, qui ejus vitam per dialogum conscripsit, hæc de ejus victu inseruit: Ipse solus edebat, ut ex parte novi, ob istiusmodi caussas: Primò quidem ob calorem capitis abstemius erat, nisi quod in æstu, eo quod Diarrhodon appellatur, utebatur. (Est autem διάῤῥοδον, vini species ex rosis compositi.) Secundò, quoniam infirmitatis cujusdam gratia, ejus ordinem desiderabat; adeò ut sæpiùs quæ fuerant parata, ingrata viderentur, & quæ non aderant, inquiri oporteret. Deinde plerumque cibi oblitus ad vesperam usque jejunabat; partim occupatus Ecclesiasticis curis, partim spiritualibus intelligendis abstractus. Contendebat enim, ut eum nihil sacrarum literarum præteriret.

Joann. Moschus in prat. Spirit. c. 191.

Tanta autem fuit vitæ puritate, ut ex quo baptismum accepit, nunquam omninò juraris, aut aliquem jurare compulerit, aut mentitus sit, aut cuipiam maledixerit, aut scurrilia locutus fuerit, aut jocos admiserit.

CHRYSOSTOMI PRUDENtia, & de Concionatoribus judicia.

CAPUT XXIII.

VErùm licèt permultæ eæque splendidæ virtutes non parum in eo obtineant commendationis; una tamen inter cæteras elucet prudentia; cujus præsidio illæ, quas instar micantium siderum collucere videmus, omnes honestatis divitiæ reguntur, instruuntur, & summa quadam suavitate dispensantur.

Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Inque suum certis motibus urget opus.

Homi. 9. in 2. ad Timoth.

Quantus autem hujus virtutis vigor fuerit in sancto Chrysostomo, testantur & ea quæ de Concionatorum virtutibus non minùs magnificè quàm fructuosè multis in locis inculcat.

Homi. 5. in 1. ad Corinth.

Tria censebat esse sacri Oratoris officia præcipua, arguere errantes, obsecrare justos, increpare sceleratos.

Hom. 18. ad popul. & hom. 38. in Acta.

Vitam rectam, optimum syllogismum.

Hom. 33. in Cor.

Concionatores qui humiliter assentarentur, aut jucunda cuique loquerentur, docebat esse citharœdos potiùs quàm Concionatores, eosque miseros, infelices, & proditores appellare non verebatur.

Hom. in Psal. 115.

Sentiebat monendos esse cum charitate errantes: quippe, ut aiebat, Magnus Doctor est Charitas.

Hom. 9. ad popul. Antioc.

Laboriosum esse oportere Concionatorem, & sedulum, tanquam Christi Apiculā.

Hom. 67. ad popul. Antioc.

Eundem sciscitari oportere de moribus populi, non ex curiositate, sed ex salutis provisione.

Hom. 30. ad popul. ad Gal. 6.

Temerarium esse qui se periculis frustra ingereret, cùm nulla causa aut necessitas postularet; si verò de Dei gloria, pietate, & utilitate hominum ageretur, tanta facilitate corpus exuendum, quanta vestimentum, cùm in lectum quis se confert.

Hom. 6. ad Eph. 16. ad popul. Antioch.

Cavendum sacro Oratori in carpendis vitiis iracundiam, sed, quod olim Phinees fecit, jugulandum, & non irascendum. Hoc est, scelera Verbi divini gladio sine ulla vitiosa animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu suam explere videatur cupiditatem.

Hom. 7. ad popul. Antioch.

De formula dicendi optima Bo. in Psal. 115.

Inter concionandum personas nominatim non esse perstringendas; sanare enim oportet errantes, non efferare.

Hom. 3. ad Tit.

Majorem concionis partem moribus rectè impendi.

Hom. 6. in 2 ad Timoth.

Hom. 8. in 2. ad Timoth.

Tria ad civitatis perfectionem esse necessaria, pietatem civium, misericordiam

27. in 1. Corinth.

illam in pauperes, novitatum detestationem.

Ecclesiasti balbutiendum sæpè cum populo, quò sit fructuosior.

Eundem oportere summa patientia esse præditum, & tranquillo animo, more piscatorum, expectare, donec pisces se in rete induant.

Caveat omninò Concionator à vanitate, & deliciis, duobus scopulis in illo concionum freto vehementer periculosis. Studeat tamen valetudini, quo suo ministerio defungi alacriùs possit.

Nec facilem, nec omninò duram aurem habeat ad ea quæ deferuntur crimina.

CHRYSOSTOMI HUmilitas.

CAPUT XXIV.

Nitebantur autem eximiæ virtutes insigni modestiæ demissionisque radicibus, quam à puero vehementer adamavit; nam cùm parentes pro suæ nobilitatis splendore eum lauto quodam servitio stipatum vellent scholas frequentare, totam illam humanarum rerum pompam modestissimus adolescens repudiavit, & vixdò addactus est, ut uno duntaxat famulo uteretur. Cùmque magnum illud ingenium quod supra ætatem se efferebat, non possent homines non admirari, crebrisque gratulationibus prosequi, oblatos sibi etiam tum in hoc primo ætatis limine magnos à scholarum moderatoribus honores ferre non poterat; sed gravatè adeò sustinebat, si qui, modò comiter, abjici non possent, ut eum facilè intelligeres onera; non honores, gerere. Quamobrem eo tempore quo de ingenii claritate præstantissimaque eloquentia spes omnium maximæ adblandiebantur, se in solitudines proripuit, ut humanam gloriam forti animo calcatam subigeret, Quantò verò hominum conatu ex ea vitæ quam elegerat tranquillitate ad sacerdotia curasque Ecclesiasticas sit provectus, nemo nescit. In amplissima porrò dignitate collocatus ita se gessit, ut, *Non suæ sagenæ immolare*, quod vetatur in sacris; sed contentissimo quodam animi ardore in Dei gloriam niti videretur. Itaque plausus & acclamationes oderat, humanas laudes respuebat; Nullum illi acroama durius, quàm deserti laudatoris oratio; nihil modestis auribus graviùs, quàm assentatio videbatur. Contra acerbam exilii ignominiam, angores animi corporis jam ætate & morbis confecti cruciatus suas existimabat delicias: & hæc quidē magno conscientiæ theatro contentus patientissimè devorabat, ut nec vellet in publicam, si posset, affluere constantiæ famam; Nam & in epistola ad Olympiadem ait, se in suis ærumnis volitare & exultare, quasi ingentes nactus esset divitias, tum præcipit, ut hæc contineat, nec cuiquam enuntiet, imò etiam eorum ora qui hæc narrabunt, comprimat.

Habacuc. 1.16.

Vide ep. ad Olymp.

EIUSDEM CONSTANTIA, & Gravitas.

CAPUT XXV.

Verùm, ut cùm de rebus ipsius ageretur, nihil erat humilius; sic ubi Dei caussa & religio suadebat, nihil erat altius, nihil constantius. Equidem miror, hominem inter hæc auræ fulgura, & coruscationes, inter excussam vim procellarum, inter jactus fulminum, jam jactum, jam fumantem, jam nefariis illis tædis sanctissimum caput injectis ardentem, omnes scelerum machinationes, & omnes imperiorum fastus, veluti ruentis in se cœli pondus ineluctabili

luctabili quodam vigore spiritus excipere.

Vide Theod. l. 5. c. 32. Baro. an. 400. 42.

Quis enim non suscipiat primùm magni illius Joannis cum Gaina congressum? Venit homo Arianus Constantinopolim, Arcadii Imperatoris tumens amicitia, magnum aliquid anhelans, adumbratâ bellicarum rerum gloriâ circumfluens, ingenti aulicorum satellitio, & Arianis clientibus quasi canum gregibus undique succinctus. Et ne quid ad singularem malitiam deesset, quæsitam scelere potentiam larva quadam sanctitatis & quietis publicæ velare nititur. Templum Arianis postulat, nutat Imperator, angitur, quò se vertat nescit; paternæ quippe pietatis non pressa, exigui temporis recordationem, sed ad omnium sæculorum memoriam inusta recurrebant vestigia: Contra verò terrebant potentissimi hominis artes, qui si repulsam ambitioso stomacho minùs concoqueret, verendum erat, ne summam auctoritatem, quasi arcum intentum, in Imperatorem verteret, & res imperii jam concussi, non mediocriter attereret: Accersitur Chrysostomus ille antea contemptus, & pannosus Anchoreta; prodit in medium, congreditur, pugnat, reprimit furorem, frangit audaciam, arrogantissimum hominem quasi puerum virga cõpescit. Tum fremente invidiâ, exultante nostrâ religione, favente cœlo, bonis omnibus plaudentibus, hæreticorum petitioni securim injicit, & Ducem numeroso militum satellitio terribilem, in ea ipsa urbe, in qua jam sibi pene sedem moliebatur imperii, vagum, contemptum, ejectum, basilicæ atque adeò sacrarum Religioum immunem, irrisum, extorrem facit. Tanta est & tam efficax inermis sacerdotis pro Deo armata constantia.

Quid deinde, quomodo flagitiosos primariorum hominum mores, & quomodo effusam Cleri licentiam, quomodo funestissimas ex veteri illa inmanitate oppressorum *Harpyas*, à quibus tenuis plebeculæ sanguis innocentissimus exsugebatur, fuerit insectatus, quàm acer, quàm velox, quàm animosus illis obstiterit, quis ignorat? Sed quia palmarium obtinet constantiæ, celebris illa cum Augusta concertatio, lubenter cætera prætereo. Conjux Arcadii Eudoxia, mulier, sexu ipso, & supra sexum arrogans, & ingenio sæva, ira effrænata, avaritia mirabilis, Imperii præterea auctoritate quasi funestissimo telo in omnes bonos armata. *Zosim. l. 5. eam. describit.*

Primùm Eunuchorum & mulierculárum septa famulitio, deinde furiosorum satellitum, &, quod miserius est, pudendorum Episcoporum servilibus adjuta ministeriis, Chrysostomum aggreditur, nec jam Callitropes vineam, & pauperum prædiola devorat animo, sed in ipsas aras, & æterni Numinis honorem injuriosa, statuam illam argenteam luctuosissimæ tragœdiæ & acerbissimorum dolorum fontem, non longè à tremendis Dei altaribus dedicat. *Socrat. l. 6. c. 16. Zos. l. 8. c. 20. Baron. ad an. 404. 3.*

Hîc hominum concursus, hîc plausus & clamores, hîc saltatorum & histrionũ spectacula, hîc semimortuæ profanæ gentilitatis reliquiæ excitantur. Quid faciat Chrysostomus? assentietur? præmium est assentationi propositum, amplissimum sanè sacerdotium: contra si reluctetur, non est tam ignarus rerum atque insolens, ut non videat impotentissimæ mulieris furias omnes esse excipiendas, & aut vitam extorrem subeundam, aut mortem forti animo oppetendam. Sed tacere non poterat, quem humana major de cœlo vis animabat, obsistit, arguit, increpat, Augustam Ecclesiæ aditu prohibet? non illum diadematis fulgor perstrinxit, non satellitum minæ terruerunt,

non

non inflexerunt amicorum lachrymæ, non concursantium adversus se Episcoporum fremitus infregerunt, non moverunt iniquissima in insontis caput conjurata toties concilia, non exilia, non solitudines, non arma, non cruciatus, Archiepiscopum de illo altissimo constantiæ gradu dejicere, omnes suo corpore excepit in se conjectas volitantium quasi furiarum faces, omnia vidit, omnia pertulit, omnium telis unum caput opposuit, ut, si posset, concitatum in Ecclesiam incendium suo cruore restingueret.

EIUSDEM ZELUS. CAPUT XXVI.

Erat porrò beatissimi viri pectori fax quædam divini amoris infixa, quæ noctes diesque novis ignium succrescens alimentis, suas undique terrarum flammas ventilabat. Amor scilicet ille est, quo tanquam spirabili natura vivunt Angeli, quo sancti inardescunt, quo quicquid est puriorum in terris mentium, validissimè sauciatur. Atque ut cœlum pro igne Solem habet reliquorum moderatorem luminum, fontem lucis, fomitemque ardoris sempiterni: Hic verò mundus inferior nactus est illud elementum aëre superius, cujus inter cætera potentissimus est dominatus: Sic is qui à nobis videri non potest, intelligi tamen potest, mentium quidam à concretione corporis secretarum mundus, pro Sole & igne, pro flammis & radiis, unũ amorem sortitus est purum, velocem, æthereum, sinceram quandam divinitatis portionem; cujus beneficio mortales penè in ipsam Dei naturam transfunduntur.

Charitas.

Hoc amore deflagrabat Chrysostomus; qui commodatus videbatur, non datus his terris, ut in animos hominum eas quas ipse è cœlo hauserat faces, perpetuo quodam motu spargeret. Quamobrem tamdiu hìc arsit, quamdiu vixit, & quoad licuit, instar purissimi sideris creditum sibi orbem lustravit, dedit obscuris lucem, ægris medicinam, miseris solatium, fastiditis gratiam, omnibus ornamentum, atque naturam.

Et certè mirum est quo pacto vir ille curis animi, corporisque laboribus confectus, hoc sedis triennio tanta gesserit, quanta vix crederet posteritas, nisi incorrupta historiarum fides testaretur.

Fuerunt illi tam brevi annorum curriculo, adversus hæreticos, Catholicosque Episcopos, tyrannos, barbaros, ipsam demum Eudoxiam, quæ omnes immanitate superavit, crebra & formidolosa certamina: Is tamen inter tot rerum asperitates, quæ fortissimi cujusque animum frangere, atque industriam debilitare potuissent, non modò non elanguit, sed alacriùs etiam suorum labiorum cursus incitavit, & quæcumque ab optimo ac vigilantissimo Episcopo erant expectanda, hæc summa fide, incredibili constantia, fructu etiam copioso suo gregi præstitit. Quanto autem amore hunc diligeret, ejusque saluti prospectum cuperet, testantur etiam illæ voces ex homilia quadragesima quarta in Acta Apostolorum.

Jam (inquit) Dei gratiâ nobis tertius in hoc munere exactus est annus. Per triduum, ut scitis, sæpè etiam per septem dierum spatium hortamur, monemus, reprehendimus, increpamus, lacrymas fundimus, quas malo tamen, ne quis in deteriorem partem capiat, meæ solitudini quàm pulpito credere. Jam eò sum adductus, ut prope mihi de mea salute desperandum sit, quorsum? quia dum me vobis impendo, dum res vestras deploro, dum totus vobis servio, fit, ut nec mea lugeam, nec planè curem; si vos obtemperatis, pro lætitia dolores & cru-

Digitized by Google

ciatus meos non sentio: sin minùs etiam is qui inde redundat dolor, mearum miseriarum sensum obtundit.

Et in sermone, antequam iret in exilium, ista sunt ardentissimi affectus: Vos mihi Patres, quo pacto possim omnium vestrum oblivisci? Vos mihi vita, vos mihi splendor nominis, vos gloriæ patrimonium. Et ego vestri caussa paratus sum ut millies macter, nec ullam existimo hinc me exhibere gratiam, quando sic demum debito munere perfungar.

ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή.

Quantùm autem rerum hoc amoris perpetuò deflagrantis ardore gesserit, ejus acta declarant.

Marcus Diacon. in actis. Porphyr. Baro. an. 400. Theod. l. 3. c. 30.

Hujus suasu Arcadius Imperator, cùm intellexisset complures suorum, vel in aula militantium, vel Magistratibus fungentium, esse hæreticos, & speciem duntaxat prætulisse Catholicorum, eosdem Magistratibus pulsos, pecuniaque multatos penitus repudiant. Hujus opera Scythæ Arianis erroribus irretiti, postquam, cùm per interpretem verba facientem audivere, rejectis erroribus in Ecclesiæ Catholicæ sinum confluxere. Hujus industria Nomades mitioribus ingeniis imbuti, sanctissimas religiones à viris Apostolicis, quos in illam regionem Chrysostomus delegavit, susceperunt. Hujus studio Marcionitarum hæresis nondum in fomite præfocata, sed pestiferas ventilans flammas, Imperatoris edicto compressa est. Hujus studio Monachi in Phœniciam, non sine diplomatibus Imperatoris ad demolienda idolorum fana, cùm operis quibus mercedem Chrysostomus lectissimarum Matronarum sumptibus procuravit, missi sunt. Et ne quid vacaret ejus charitas incredibilis, quæ nunquam solet feriari, ipse inter sui exilii acerbissimos sanè dolores, captivos ex Isauris barbaris redimebat, suisque restituebat sedibus, tum egenti turbæ corrogatis quibus poterat pecuniis humanarum solatia miseriarum suppeditabat.

Theod. l. 5. ca. 9.

EIUS INGENIUM & facundia.

CAPUT XXVIII.

Ejus ingenium statim atque perspectum est, placuit, & digna visa sunt opera, quæ in arce eloquentiæ ponerentur. Isidorus Pelusiota in epistola ad Orphelium, commendat in Chrysostomo linguæ facundiam, sententiarum pulchritudinem, argumentorum densitatem, quæ in ipso etiam adolescente doctissimos viros ait ad stuporem usque demiratos.

Quanti verò Chrysostomi eloquentiam fecerit Libanius, ea tempestate sophistarum omnium maximus, testatur ejusdem epistola ad Joannem, quæ apud Isidorum quoq; legitur his fermè verbis:

Cùm pulchrum illam tuam & elegantem orationem accepissem, viris quibusdam, qui & ipsi sunt orationum opifices, atque architecti, eam legi, quorum nullus omninò fuit, qui non gaudio subsiliret, & acclamaret, & ea omnia faceret, quæ homines admiratione perculsi, & quasi attoniti facere solent. Ego igitur eo nomine vehementer lætor, quòd ad forensem operam in qua arte specimen edis ingenii, demonstrativum quoque dicendi genus adjunxeris. Atque te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas: & item eos qui talem suarum laudum præconem nacti sunt: Patrem scilicet qui imperium dedit, & filios qui acceperunt. Baronius hanc orationem tantopere laudatam à Libanio, scriptam putat à Chrysostomo in laudem Valentiniani senioris, & ejus filiorum, Gratiani, atque Valen-

Valentiniani; quo tempore Joannes annum fermè ætatis vigesimum primum agebat.

Et primæ quidem illæ visæ sunt surgentis veluti ingenii faces; at postquam clarissima indoles cœlestis sapientiæ nobilitata est instrumento, ea dixit & scripsit, quæ cum singulari admiratione memoria sæculorum intuebitur. Quis enim fœcunditatem illam ingenii vehementer non miretur, cùm Nicephorum Callistum audiat prædicantem, se mille Chrysostomi libros legisse; & Suidam, asserentem, eundem tot exarasse volumina, ut percenseri numerus facilè nō possit?

Anianus ad Orentiū Episcopum. Vixit anno 400. vide Sigebertum.

De ejus stylo Anianus videtur præclarè judicasse, cùm dixit: Chrysostomus illud quasi peculiare custodit ac proprium; quod cùm semper sollicitus sit, semper vigilans, & noxii stuporis inimicus, nusquam tamen ejus oratio in pompam elevatur dicentis, sed tota ad utilitatem aptatur audientis. Est enim stylus ipse Ecclesiæ auribus accommodatus; priscum illud, sed eruditum, dicendi genus exprimens, medius, æqualis, maturus, pudicus, alienus ab omni injuriæ culpa, pompaque luxuriæ, non squallidus quidem, nec tamen floridus, non impolitus, sed neque nimia subtilitate limatus, non asperitate horridus, nec tamen amœnitate lascivus, maximam ubique copiam, admirabilemque indicans facultatem, nusquam tamen ambitionem. Eò fit ut eum magis simplex lector intelligat, & laudet disertus. Denique & S. Basilii admirabilem illam curam loquendi, & plausibilem Antiochi pompam, & sublimem illum Gregorii cothurnum facilè intelligas, hac Joannis mediocritate superata.

Hæc ille appositè quidem & verè: hanc enim dicendi rationem præcipuè consectatus est Chrysostomus, quamquam si propiùs rem considerare velimus, nullum profectò inveniemus genus eloquentiæ, nullam elocutionis virtutem, in qua non sit eximiè versatus; quod lubet aliquot ejus exemplis comprobare.

CHRYSOSTOMI *gravitas in dicendo.*

CAPUT XXVIII.

FLumen illud beatæ orationis Chrysostomo semper magis cordi fuit, quàm in conciso dicendi genere contorta sententiarum gravitas: Neque tamen omninò hac eloquentiæ forma caruit; sed cùm apud Principes viros agendum fuit, in ponderosam sententiarum densitatem orationem collegit. Talia sunt quæ contra Cainam fertur ingenti animo dixisse. Erras Caina, si amicitiam Imperatoris in tuæ impietatis satellitium convertis. Non licet Imperatori facere quod petis: non licet ei qui pietatem colere instituat, contra sanctissimas religiones aliquid moliri. Templum tibi in urbe dari postulas? En tibi apertum est, ingredere, preces funde, nemo prohibet.

Expressa ex iis quæ Theod. habet, l. 5. c. 32.

Sed alterius es sectæ, (inquis,) & æde sacra tibi opus est, in qua cum tuo comitatu rebus divinis opereris. Quo nomine hoc requiris? Majora sunt ea scilicet quæ pro imperio militiæ gessisti, quàm quibus tantillum gratiæ denegetur. Tu igitur nihil te præmiorum putas dignum his rebus gestis accepisse? Unde hæc Ducis dignitas? unde nomen Consulatus? Nihil dico insultandi caussa, sed tamen modestiæ tuæ est cogitare quis nunc sis, quis olim fueris; quæ antea tibi egestas, quæ nunc rerum omnium abundantia, &, ut paucis dicam, quo nunc cultu incedas, & quibus antea vestimentis indutus Istrum trajeceris.

Digitized by Google

Si tuorum officiorum meministi, tot verò beneficiorum es oblitus, ingratus es.

Hæc planè sapiunt mentem excelsam, gravissimisque cogitationibus exaggeratam; nec minus habent μαζέστης, & gravitatis, quæ apud ipsum Imperatorem dixit contra Arianos:

Metaphr. in vita Chrys. Baron an. 400.89.

Dic (amabo) Imperator, si quis huic pulcherrimæ coronæ, quam geris in capite, quosdam abjectos & obscuros lapides inter clarissimam gemmarum lucem inseruisset, videretur hoc tibi esse tolerandum? Cumque animos hac petitione suspensos tenuisset, ipsamque haberet Augustum dicto annuentem: tùm assumpsit:

Tu verò non existimas Deum irasci, si in hac civitate, in hoc Imperii & gloriæ domicilio, inter hunc sincerum bonorum cætum, tamdiu pateris corruptam & depositam partem residere? Quo sanè dicto tanta efficacitate in ipsius Imperatoris pectus penetravit, ut Arianos imprimis nobiles urbe expelleret.

MAJESTAS ELOQUENtia in Chrysostomo.

CAPUT XXIX.

Solet nonnunquam in argumentis speciosis versari, & in iis remissa tantisper contentione sermonis, quem λόγον ἀγωνιστικὸν vocat, plenius se diffundere. Tales sunt sermones de incomprehensibili Dei natura: in quibus se ait cœlestes choreas duxisse, quasi in florentissimi prati amœnitate, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τοῖς τῶν γραφῶν. Nec immeritò: fertur enim, & volat, & longe supra populares sermones erigitur, dum agit de illa συγκαταβάσει, & de natura Angelorum, eorumque cognitione: hæc maximè Dionysium sapiunt.

Typus de incomprehensib. nat. ad popul.

Oration. 2. advers. Judæos.

Ser 3. de incomprehensib. Dei. n.

[illegible] καλεῖ ἡ ἐνταῦθα συγκατάβασιν. ἀλλ' ὅμως καὶ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις καλύπτουσιν ἑαυτὰς τῆς [illegible], δι' [illegible] καὶ [illegible]; καὶ [illegible] [illegible] καὶ γνωστικωτάτας, καὶ [illegible]: quanquam de illa συγκαταβάσει, prudenter mens Chrysostomi intelligenda est, ne quid subsit erroris. Sed non hic interpretandi locus; hæc obiter perstringimus.

Elucet præterea ejus majestas in narratione & hypotyposi splendida historiarum ex bibliis, quales sunt de miraculis in Ægypto, supplicio trium puerorum, & & similibus: sic enim ille oratione, Quòd nemo læditur nisi à seipso: quæ quia Græcè longiora sunt, Latinè subjicio.

Διεκώλυε χεῖρα [illegible] φλόγα [illegible].

Disterminabat enim flammam nubes undique impendens, & omnibus illis populis gestatoriæ domus instar erat. Neque verò noctu face indigebant, quæ tenebras discuteret, sed erat eis columna ignis, fons stupendæ lucis in duplicem usum; tum ut luceret, tum ut iter dirigeret. Neque enim lucida duntaxat erat, verùm etiam omni viæ duce certiùs infinitum illum populum per saxa & solitudines ducebat. Ibant non terra solùm, sed etiam mari quasi terrâ. Ausi sunt transcendere fines naturæ, cùm sævum pelagus pedibus peragerent, quasi per firmam petram iter facerent. Cumque illis substratum esset elementum illud, solidam terram, campo sque supinos, & agros imitabatur: cùm verò hostes excepisset, tum maris vices exequebatur: Illis quippe fuit vehiculum, hostibus ipsorum sepulchrum: illos summa cum facilitate transmisit, hos maxima cum vehementia submersit. Qui fuerat hactenus sine lege aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentissimorum ordinem & obsequium præ se ferebat; cùm jam custodis, jam carnificis vicem obtineret, unoque die contraria repentè præstaret.

Quid commemorem petras quæ fluvios effuderunt aquarum? quid nubes volucrum,

lucrum, quæ corporum multitudine terram texerunt? Quid miracula patrata in Ægypto? Quid prodigia quæ contigerunt in solitudine? quid trophæa, & incruentas victorias? Tanquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ita adversos domuerunt, ac Dominos quidem suos sine armis superarunt; qui verò extra Ægyptum cum ipsis pugnarunt, eos tubis canendo psallendoq; vicerunt:& totum illud spectaculū chorea potiùs erat quàm bellū; initiatio magis quàm pugna.

Et de fornace Babylonica.

In tract. Quòd nemo læditur, nisi à seipso.

Quid verò illorum trium puerorum, dic mihi, virtuti superfusa tot mala offecerunt? An non adhuc adolescentes, & admodum quidem teneri, immatura ætate grave illud subiere supplicium,& diuturnam captivitatem,à patria,domo,templo, altari, sacrificiis, libationibus, ab ipso quoque Psalmorum cantu? Non enim illi domo duntaxat eam ob causam arcebantur, sed multa quoque divini cultus interdicebantur genera. An non barbarorum manibus dediti sunt, lupis potiùs quàm hominibus, & quod est gravissimum, in tam longè dissitas ac barbaras abducti terrarum oras, in servitutem gravissimam; non magistrum habebant, non Prophetam, non Principem? *Non enim est*, inquit, *Princeps, neque Propheta, neque dux, neque locus sacrificandi coram te, & inveniendi misericordiam.* Quin etiam in domum regiam, tanquam in scopulum, ac præcipitium, & pelagus saxis petrisque sub aqua latentibus refertum, introducti sunt, sine gubernatore, sine proreta, sine nautis, sine velis sævum illud mare navigare coacti, atque in aula regia, tanquam in carcere inclusi. Cùm enim philosophari nossent divinitus, rebus humanis & omni vanitatis fastu superiores, accessionem malorum, etiam illam commorationem esse existimabant; Si enim foris fuissent,& in domo privata, majoris libertatis spes affulsisset: at verò introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam splendoris & magnificentiæ speciem, & præcipitiis scopulisque nihil censebant esse meliorem) continuò gravem difficultatem sustinuêre: Rex enim eos suæ illius Sybariticæ impuræque, & prophanæ mensæ jussit esse participes, id quod eis interdictum erat, & morte gravius videbatur: ac soli velut agni in medio tot luporum erant inclusi. Necesse erat aut fame tabescere (imò verò ad mortem rapi) aut prohibitos cibos degustare. Quid ergò faciunt juvenes, orphani, captivi, peregrini, servi illorum qui hæc imperabant? Nō existimarunt necessitatem sibi ad defensionem sufficere, neque tyrannidem ejus, penes quem summum erat imperium: sed omnia moliuntur, ut peccatum effugiant, omni licèt ex parte deserti. Neque enim pecuniis persuadere poterant, utpotè captivi: non amicitia & familiaritate, utpotè peregrini: non potentia superare, utpotè servi; non multitudine vincere, utpotè tres tantùm.

Amplificatio à persona.

A re, exilii gravitas.

υἱφάλων γέμων, καὶ σπιλάδων.

Periculi magnitudo.

τῶν βιωτικῶν ἀνώτεροι πραγμάτων.

συνεχριτικῆς.

Suspendit animos.

Plena majestatis amplificatio.

Accedunt igitur ad Eunuchum, qui eā potestatem obtinebat, eique verbis quod cupiunt, persuadent, hominem timidum, deque salute sua solicitum,& metu mortis penè exanimatum: *Timeo enim ego*, inquit, *Dominum meum Regem, ne quando videat vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentulis coævis vestris, & condemnetis caput meum Regi*: Eo timore liberant, ut daret ipsis eam quam petebant gratiam. Ac postquam omne officium fecissent, Deus quoque deinceps fecit suum. Neque enim solius Dei erat præclarum illud facinus in his, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, sed exordia proficiscebantur ab illorum animo: quem cùm præstitissent generosum ac fortem, Dei favorem sibi conciliarunt, & ad finem,

Per subjectionem.

KKKkkk 3 quod

quod moliebantur, perderentur.

quarta genus: sive repetitio per frequentationem.

Vides, qui se ipsa non læda, ei nemi- nem aliam detrimento esse? Ecce enim nec juventus, neque captivitas, neque orbitas, neque exilium, nec solitudo, & desolatio eorum, qui ab ipsa fluerent, nec mandatum grave, nec magnus mortis timor, qui eunuchi oppresserat animum, nec paupertas, nec pravitas, non denique quòd in medio barbarorum essent, non quòd hostes haberent dominos, nõ quòd in ipsius Regis manus essent traditi, neq; cognatorum omnium absentia, neque Sacerdotum, & Prophetarum & aliorum, qui curam ipsorum gerebant, alienatio, nec libationum & sacrificiorum cessatio, neque templi & Psalmorum ereptio, neque quicquam horum eis nocuit: sed eam majori gloria fuerunt, quàm cum in rebus in patria sua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, insigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione servata, cõculcato tyranni mandato, victo dæmonis terrore, neq; ullo illa ex parte damno affecti, quasi domi sederent, & omnibus illis fruerentur, opere ita liberè perfecto, ad alios rursus agones sunt vocati:

Secundus agon. suppicis.

Iterum erant iidem: & certamen prio- re difficilius ipsis proponebatur, caminus incendebatur, barbaricus adversùs eos exercitus cum Rege instruebatur, velut in acie, tota Persica potentia incitabatur, omnia ad vim, ad suadem ac vim ipsis afferendam comparabantur: diversa cantionum genera, variæ suppliciorum formæ, minæ, aspectus omni ex parte terribilis, & verba aspectu terribiliora: sed tamen quoniam semetipsi non prodiderant, sed omnem suam operam contulerunt, nihil unquam damni acceperunt: qui etiam coronis quàm priores fuerant, illustrioribus redimiti sunt. Vincit enim eos Nabuchodonosor, & in caminum conjecit: & non tamen damno, quin potius commodo affecit, & illustriores reddidit. Cumque nec templum (iterum enim eadem dicam) neque altare, non patriam, non sacerdotes, non Prophetas haberent, in aliena, & barbara regione, in medio camini, toti usque illius exercitus, Rege hæ- rentem in hoste spectante, splendidum statuerunt trophæum, & insignem reportarunt victoriam: quam omnium sæculorum memoria celebrabit.

Vides idem per commemorationem repositam: quod in illa amplificatione facere licet.

VEHEMENTIA Chrysostomi.

CAPUT XXX.

PRæclarè omninò Chrysostomus oratione 2. adversus Judæos, comparat Concionatores cum pastoribus, fistula simul & funda instructis. Itaque quamdiu nonnæ bellum nihil afferunt molestiarum, subsidentem, aut populum strati, fistula canunt, sinuntque oves liberè & pro suo arbitrio pascere: Verùm simul atque senserint aliunde luporum incursionem imminere, mox abjectâ fistulâ fundam arripiunt, & omisso calamo fustibus & saxis obarmant sese, atque sepis consistentes, magno emisso jubilo ingentique ululatu vociferantes, frequenter ipso clamore feram priusquam irrumpat, abigunt.

Vehementia inter orat. 2. in Iud. Fist. & fund.

Hoc ipse sæpissime præstat; modò enim ad piorum solatium & cœlestis lætitiæ fructum, suavissimis afflat orationis lenimentis, modò in hominum flagitia & errores, aculeos potentissimos exerit. Plenus est illis exemplis; nec diu nobis in profluente quærenda est aqua; vide quo spiritu in adulteros hæc dicat:

Hom. 24. in epist. ad. Rom.

A malis conviviis malè vobis libidines, hinc lasciviæ, hinc uxores contemptæ, hinc scorta in pretio, hinc domorum eversiones, hinc sursum ac deorsum volvuntur omnia.

Luxuria infelicem: Item adultera, &c.

(Deinde:)

Peto

Fornicationis. Puro ac illimi fonte relicto ad cloacarum cœnum curritis: Cœnum quippe scorti corpus esse nemo negarit, vel te ipsum testem advoco, qui in iis sordibus es volutatus, tuam conscientiam appello. Deinde non erubescis flagitium, non impurum te, non fœdissimo crimine contaminatum vides? Mox etiam pugnat acriùs.)

Quid feminas, quod metere non licet? imò si messueris, multum tibi dedecoris fructus afferet. Nã si pepe rit, tibi dedecus peperit, & puero magnam injuriam, qui propter te notus & ignobilis nascitur. Cui etiam si innumeras pecunias reliqueris, adhærebit tamen macula dedecoris tui, & propter te infamis domi, in urbe infamis, in foro infamis, sive ex scorto sit, sive ex ancilla futurus est. Tibi verò non vides perpetuam quoq; inde infamiam creari, quam neque vivus neque mortuus elues; etenim cùm ex istius impuri corporis vinculis excesseris, manebunt tamen post te tuæ turpitudinis monumenta.

(Tandem crimen auget à consequentibus.

a texla. Quid igitur & te, & omnia hoc dedecore afficis, quid seminas arvum sterile, infrugiferum, atq; utinam non ipsum suos fructus perimeret. Sed prôh dolor! Sæpè ante generationem cædes, scortum non permittis, ut scortum tantũmodo maneat, sed ex meretrice facis homicidam. Sic ex ebrietate scortatio, ex scortatione adulterium, ex adulterio cædes, imò quippiam cæde immanius; quod quo verbo dicam nescio, ad enorme facinus, portentoso quodam vocabulo opus est. Cædes quod natum est, occidit, hoc ne nascatur, prohibet. Tu (& quis & quantus!) donum Dei, infamia atque dedecore corrumpis, tu naturæ repugnas legibus, tu generationis promptuarium homicidiorum officinam facis, & mulierem, quæ ad generationem sobolis data est, ad necis artificium instruis. Nam *misera libidinum victima*, ut amatoribus perpetuo sit accommoda, & amabilis, & plus interim pecuniæ corrodat, intrepidè facinus aggreditur. Et tu in mulierculam culpam rejicies? tua fraus, tuum scelus est, tu faces & flammas in tuum caput congessisti.

Quid dicam, ex adulteriis pullulare idololatriam? Multæ siquidem ut amentur, incantationes, & libamina, & philtra innumeraque alia machinantur. Mox etiam parantur venena non fornicario utero, sed uxori miseræ atque innocenti, innumeræ struuntur insidiæ, & dæmonum invocationes, & mortuorum incantamẽta, & bella quotidiana, & assuetæ contentiones, & odium inexpiabile.

Deinde rem indifferentem etiam mariti ipsi libidinem putant. Hæc oratio planè gravis, plena lacertis, & viribus. *Multa habet in idem argum. homil. 3. de pœnitentia, l. 5. t. 1. hom. de David & Saule vehementer invehitur in spectacula.*

Homilia septima in epistolam ad Colossenses acerbè invehitur in luxum mulierum, quæ sibi matulas argenteas faciunt: his verbis.

Quid verò mulieres? (pudet quidem, sed tamen necesse est dicere) matulas faciunt argenteas; oporteret vos pudere, quæ hæc facitis; Christo esuriente tu ita indulges deliciis, imò verò dementiæ? Qualnam hæ luent pœnas? Deinde rogas, cur latrones, cur parricidæ, cur mala, cùm diabolus vos ita agitet atque discerpat?

Nam mensas quidem, & discos habere argenteos ne hoc quidem animo convenit rectè philosophanti, sed totum est deliciarum. Immunda autem vasa facere argentea, nunquid est luxus, nunquid insaniæ, vel si quid insania peius est? Scio derideri ab illis delicatis hanc orationem meam; sed dum prosim, nihil curo.

Magnam revera amentiam, magnum furorem procreant divitiæ, vellent

(opinor)

Procul hæc verba: Cave ne discedat,& in hæresim deficiat, est imbecillus, te demitte&, te ei aliquantisper accommoda. Quò usque? semel,& bis,& ter, non perperpetuò. Ecce rursus nuncio, & cum beato Paulo testor, & obtestor, quòd si rursus venero, non parcam.

Quæ est hæc mollities, quæ deliciæ, quæ contumelia? Contumlia enim est, non deliciæ, Quæ amentia? quæ insania? Tot pauperes circumsistunt Ecclesiam: & tam multos filios habet Ecclesia, & tam divites; nulli pauperi potest opem ferre: Sed alius quidem esurit, alius verò est ebrius: alius quidem in argento egerit: alius autem ne panem quidem habet, quo vescatur. Quænam hæc tanta insania? quænam hæc tanta feritas? Contra Helluones verò agit, non miti quidem brachio, hom. 54. ad popul. Antioch. Numquid mactandi sumus, quoniam nos ipsos saginamus? Quid lautem vermibus mensam apponis? quid majorem alis saniem? quid fœtidos sudorum fontes reponis? quid ad omnia temetipsum reddis inutilem? Vis oculum acrem ferri? fac corpus robustum. Nescis in lyræ fidibus crassam & immundam; ad suavitatem cantus ineptam esse, contra rasam, intensam, esse vocalem, & canoram? Quid animam obruis? quid parietem crassissimis sordibus oblinis? quid fumos, nebulam, & caliginem exhalas?

Gula detestatio.

Et homilia, περὶ τῶ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, austerè dixit, eos qui indignè communicent, iisdem teneri pœnis astrictos, quibus Christi carnifices.

Οἵτε κατέλυσαν τὸ σῶμα δεσποτικὸν, οἵτε ἀκαθάρτῳ δεχόμενος τῇ ψυχῇ, ὁμοίως ἐμπαροινοῦσι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. & cæt.

Qui Dominicum corpus necârunt, tum qui immundâ recipiunt animâ, parem injuriam regio inferunt vestimento. Disciderunt quidem illud in cruce Judæi: coinquinat autem is qui immundâ suscipit anima: Itaque licèt diversa peccata sint, tamen æqualis est injuria.

SUAVITAS CHRYSOSTOMI.

CAPUT XXXII.

IAM verò cùm hominum cupiditatem liberiùs volitantem fregisset orationis lacertis atque viribus, vidisset animos veluti quodam sidere perculsos; de indstria mitigabat austeritatem, & abjectâ fundâ sumebat fistulam. Hoc ipse testatur in homilia, quam περὶ τῶ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, de concionando ad gratiam, scripsit, ubi cùm in superiori concione dixisset, eos, qui indignè communicassent, easdem pœnas daturos, ac Christi carnifices: Quo sermone cùm multos acriùs perstrictos ac obstupefactos cerneret, postmodum ita exorditur:

Ἱκανῶς ὑμῶν, οἶμαι, καθηψάμεθα πρώην, καὶ βαθυτέραν ἐδώκαμεν τὴν πληγὴν, & cæt.

Satis, opinor, vos nuper increpavimus, ac profundiorem plagam inflximus: Itaque necesse est hodie medeamur, ac mitiora quædam medicanta apponamus. Hic enim optimus est medicinæ modus, ut non modò secentur ulcera, verumetiam obligentur.

Quamobrem cum ablegato hoc ἀγωνιστικῷ genere dicendi, consultò lenit orationem, ut in floridis fieri solet argumentis; mirificas tunc habet rerum & verborum suavitates.

Præcipuè verò adhibet figuras sententiæ valde splendidas, & delectabiles, qualis est in illa antithesis de Lazaro, & divite Helluone.

Lazari, & divitis comparatio. In tract. Quod nemo læditur nisi à seipso.

Nam & Lazarus pauper erat & admodũ quidẽ pauper; paupertati accedebat adversa valetudo, õni paupertate acerbior, quæ pau-

paupertatem quoque reddebat graviorem: adversæ valetudini solitudo, & penuria eorum qui astarent, atque ministrarent: quæ cùm paupertatem tum adversam valitudinem faciebat acerbiorem. Horum namque singula per se quoque molesta sunt; cùm verò neque qui ministrent, adsunt, major fit calamitas, sævior flamma, dolor acerbior, tempestas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quòd si quis accuratè circumspiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe divitis in vicinia habitantis licentia, & luxus. Sin aliud etiam quantûvis invenire, flammæ illius fomitem: id quoque in eo perspicuè videbis. Non enim duntaxat genio indulgebat dives ille, verum etiam etsi iterum, tertiùm, imò verò sæpiùs in die eum videbat (juxta vestibulum namque jacebat, spectaculum dirum miserabilis tragœdiæ, qui aspectu suo vel ferreum pectus poterat emollire) tamen neque hoc inhumanum illum ad eam paupertatem levandam permovit: sed ille lautissimam apponebat mensam, crateras habebat diffuso mero coronatas, nitidos coquorum exercitus, parasitos, & adulatores prima luce, & choros canentium, vina infundentium, risus moventium: omne genus popinarum excogitabat. Obruebatur vino, & crapula, in luxu vestium, mensæ, aliarumque plurium rerum solidos dies agebat; Istum verò, quem gravi fame, morbo acerbissimo, obsidione tot ulcerum, solitudine, & malis inde consequentibus in dies singulos premi videbat, ne in animum quidem aliquando admisit. Parasiti & adulatores nimiis epulis penè dirumpebantur; at iste pauper, & adeò pauper, tot malis cinctus, nec micas ex illa mensa cibi nuit, etiamsi vehementer optaret; neque hominum quicquam eum læsit; non duriùs est obloquutus, non vocem edidit maledicam: sed ut

Divitis mali luxus.

aurum vehementiori igne magis purgatum splendescit; sic etiam ille tot rerum asperitatibus vexatus, omnibus fuit superior, tam plagis, quàm quæ multis nascuntur inde perturbationibus. Si enim omninò pauperes cùm divites vident, tabescunt invidia, & æmulatione conficiuntur, ac vitam sibi non esse vivendam existimãt, idq; cùm necessariùs eis victus & ministri suppetunt: Iste pauper, & quidem pauper ùt nullus alius, nec pauper modò, verùm etiã æger, quippe nõ habebat qui staret, ut ullo esset solatio, sed in media urbe velut in extrema solitudine, fame tabescebat acerbissima; isti omnia tanquam ex fontibus affluere videbat, omni humano subsidio destitutus, canum linguis, ceu perpetua quædam mensa propositus (ita enim omnia ejus membra luxata ac dissoluta erant, ut nec illas arcere posset) quàm iniqua animo fuisset, nisi valdè generosus ac sapiens extitisset? Cernis qui se non lædat, etsi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetam enim eandem orationẽ. Quid namque adversa valetudine? quid solitudo eorum qui astarent? quid accessus canum? quid mala divitis vicinitas? quid magnus luxus, superbia & arrogantia illius huic nocuerunt? num eum ad sustinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid verò constantiam ejus læsit? nihil usquam; sed eum etiam magis corroborant, & infinitarum ei materia coronarum, accessio præmiorum, incrementum mercedis, seges majoris remunerationis extitit illa malorum multitudo, divitisque crudelitas.

Comparanda descriptio sive antithesis quam habet de eodem argumento Chrysologus serm. 124.

In oratione de ordinat, floridiùs quoq; renidet, ut in illa similitudine, cùm dicit in pretiosis unguentis nihil opus esse semper lecythum invergere; verùm etsi quis

tantùm

tantùm superficiem attingat summis digitis, circumstantes replet suavitate fragrantiæ; ita & in laudibus, &c. Κἂν ἄκρας τῆς ἐπιφανείας ἅψηται τοῖς δακτύλοις, τόν τε ἀέρα ἀνέχρωσε, καὶ τοὺς παρόντας τῆς εὐωδίας ἐνέπλησεν ἅπαντας.

CHRYSOSTOMI PIETAS. CAPUT XXXIII.

ERat quidem & naturæ facilitate, & optimarum artium studiis ad has orationis delicias compositus: sed tamen longè malebat in concionibus pia dicere & salutaria, quam docta & suavia. Itaque si quid illi ornatius excideret, quod plausum hominum excitaret, vehementer animo angebatur; quod declarat hom. 31. in Acta Apostolorum.

Plausus concionum periculosus.

Hoc subvertit Ecclesias, quòd & vos non quæritis audire sermonem, qui compungere possit, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione, quasi citharœdos & cantores, audientes: Et nos frigidè ac miserè facimus nostris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat.

Atque idem contingit, ac si pater filium, quem supra modum tenerè amat, videat ægrotum: Tum illi quæcunque oblectant, porrigat, quæ autem utilia, minimè curet: Deinde quando objurgatur à medicis, rationem reddat, dicens: Quid faciam? flentem puerum ferre nequeo. Miser, & ærumnose, ac proditor, neque enim talem, Patrem dixerim; Et quantò satius fuerat modico temporis intervallo aliquid acerbi perpessum perfectæ sanitati restitui, quàm temperantiam illam, gratiam perpetui doloris fomitem fieri.

Hoc etiam nobis accidit; flosculos verborum, & compositionem, & harmoniam curiosiùs sectamur, ut canamus, non ut prosimus: ut simus in admiratione, non ut doceamus; ut oblectemus, non ut compungamus: ut cum plausu & laudibus discedamus, non ut mores componamus.

Credite mihi; non dicerem alioquin; quoniam quando inter dicendum plausum excito, per illud quidem tempus, humanũ quiddam mihi accidit: Cur enim verum quis non dicat? & distrahor, & diffundor: ubi autẽ domũ redeo, & intelligo plaudentes sine fructu abiisse, &, si fructum accipere poterant, à plausu & laudibus periisse, ploro, gemo, & lacrymor, & quasi frustra omnia dixerim, sic afficior, mihique ipsi dico: Quæ sudorum meorum utilitas, si auditores è verbis meis nihil fructus perceperunt? Et sæpiùs quidem cogitavi legem ponere, quæ hujusmodi plausus prohiberet, & suaderet, ut cum silentio audiretis. Sed sustinete, oro, & credite mihi, & si placet hanc nunc legem firmabimus, ne quis auditor plaudat, quandiu nos loquimur. At si voluerit admirari, admiretur silens, nemo est qui prohibet. Omne autẽ studium & alacritas in id collocetur, ut quæ dicuntur, accipiantur. Quare applausisti? de hoc legẽ pono, vos autem nec audire potestis.

Hæc ille: ex quibus planè apparet, quantò conciones ad pompam & ostentationem factas odio prosequeretur, tum etiam plausus illos in Ecclesia excitari solitos aversaretur. Nec immeritò subversionem Ecclesiarum nominat.

Periculum enim erat non mediocre, ne Concionator, si plauderetur, intumesceret, sin contra, dejecto animo frangeretur. Itaque, ut D. Augustini verbis utar, sicut auræ linguarum flaverant à pectoribus opinantium, ita ferebatur, vertebatur, torquebatur, obnubilabatur: Summum profectò est miseriæ, ubi Præco Veritatis, degenerat in mancipium vanitatis.

Item homilia 19. in acta, eos reprehendit, qui volunt nova legi, & dici.

Novitatis curiositas perstringitur.

Verùm quid dicunt plerique? semper (aiunt) eadem leguntur. Hoc vos maximè perdit. Itaque si quidem scivissetis illa, neque sic oportebat ab illis recedere: quoniam & in theatris semper eadem fiunt; attamen non satiamini. Quænam eadem audes dicere? qui neque Prophetarum nomina scis? & non confunderis dicendo, ideò non audienda quoniam eadem leguntur? Etenim tu confessus es, quòd eadem dicuntur. Ego si hoc protulissem, te sic accusassem. Te igitur oportebat ad aliam defensionem confugere, non ad hanc tuam accusationem. Dic oro, tu non admones filium tuum; Si igitur ille dicat, quòd eadem semper inculcas: nonne contumeliam esse putas? Tunc non oportebat eadem dicere, quando & illa scivissemus, & operibus declararemus; imò neque tum superflua lectio.

CHRYSOSTOMI doctrina.

CAPUT XXXIV.

Nemini dubium esse potest, quin Chrysostomus, & ingenio acer, & labore, in studia semper intentus, & à puero iis excultus disciplinis, quibus ad magnarum artium decora juventus informari solet, magnis tum profanæ tum sacræ eruditionis opibus fuerit cumulatus. Raro tamen peregrinam doctrinam promit in concionibus. Quòd si quas historias Ethnicorum afferat, magno temperamento condire solet; ut cùm de mala Socratis uxore loquitur, homilia 26. in 1. ad Corinthios, neque Socratem neque Xanthippen nominat, sed graviter insinuat.

Socratis uxor, t. 5. 261. homil. 42.

Dicitur quidem certè quidam ex Philosophis externis cùm malam haberet uxorem, & nugatricem, & convitiatricem, rogantibus, cur eam habere sustineret, dixisse, *ut domi haberet Gymnasium, & palæstram Philosophiæ*: Ero enim (inquit) cæteris mitior, si in ea quotidie erudiar. Cumque à populo in hanc sententiam esset exclamatum, intulit: Magna voce exclamastis, sed ego valde defleo, cùm Græci sint nobis sapientiores: nobis qui jussi sumus Angelos imitari: Imò verò, qui jussi sumus Deum æmulari in ratione mansuetudinis. Et homilia tertia, adversus Judæos, cùm varias Philosophorum sectas enumerando appellasset, Pythagoram, Zenonem, Platonem, Socratem, Diagoram, se excusat, quòd ad Judæorum captum se demiserit, non autem ex sui animi sententia fecerit: Οὐ γὰρ ἐξ οἰκείας τοῦτο ποιοῦμεν γνώμης, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων συγκαταβαίνοντες: & se purgat ab exemplo D. Pauli, qui Athenis dicturus, non ex Prophetis, aut Evangelio, sed ab ara gentili sumpsit exordium.

Et homilia 1. in 2. ad Timoth. Silentium in templis gentium supernè inscriptum, continebat digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes silentii sic admonens: Hæc de Harpocrate Ægyptiorum intelligenda: non tamen pleniùs indicavit: & Serm. in Concubinarios, Non moveris, scilicet, admirande vir, hæc ἀπάθεια est iis qui lapidibus cohabitant, non hominibus: Ego autem audivi, quòd etiam apud lapides quidam & statuas passi sunt. Cavet plura dicere, & quæ de fatuis amoribus adolescentum narrantur ab historicis, enarrare.

Silentii pictura.

Utitur plerumque vocum Hebraicarum interpretatione, ex qua commodè sensus in suam rem elicit, ut in illo loco Geneseos, cùm Cainum, qui perpetuò tremore multatus est, in Naid habitasse sacra historia dicat, rectè ναΐδ interpretatur,

Hom.10.in Genesin. tatur, σάλευ: נוד enim est *movere*. Et in homilia de mutatione nominum, vocem Edem dicit significare γῆν παρθένον. Quod sumit opinor ab ארבה. Inde jubet responderi Judæis, quoties petierint *quomodo Virgo peperit? Vos verò dicite, quomodo terra virgo, tot & tanta germina profuderit?* At verò in Psalmorum enarratione frequenter textum Hebraicum consulit, & explicat: ex quo conjicias illum Græcè & Hebraicè linguæ peritum fuisse.

In cap.1. Genes. homil.4. Nec ignarus quidem fuit Philosophiæ: quanquam ejus de cœlo & sideribus sententiam multi vellicarunt; cùm dicat, hom.4 in Genesin, unum tantùm cœlum esse: τίς ἂν εἴη λοιπὸν μετὰ τῆς τοσαύτης διδασκαλίας ἀνάσχοιτο τῶν ἁπλῶς ἐξ οἰκείας διανοίας φθέγγεσθαι βουλομένων, καὶ ἀπεναντίας τῇ θείᾳ γραφῇ πολλοὺς οὐρανοὺς λέγειν ἐπιχειρούντων. Scio hanc sententiam excusari à D. T. in q.68.art.4. quasi hæc à Chrysostomo contra hæreticos quosdam, ac Philosophos dicta sint, qui extra hunc totum sidereum globum, alios sidereos cœlos, & mundos, esse tradiderunt. Verùm Chrysostomi sententiam sine ullo interpretationum flexu nudè acceptam de uno cœlo liquido, multi quoque doctissimi viri nunc defendunt.

Alii ejus in Geneseos interpretatione simplicem quandam dicendi rationem arguunt: quòd mirificas illas Origenis θεωρίας non habeat: sed præclarè Chrysostomum ab istis censoribus vindicat Photius, cùm dicit, eum, cùm ad Moysaicæ narrationis simplicitatē respexisset, maluisse, salutaribus documentis consulere, quàm intempestivis theoriis præter institutum luxuriare.

Quamobrem eadem de causa gravioribus Theologicarum rerum quæstionibus abstinet; quanquam sublimem quoque eum in hujusmodi argumentis fuisse libri de incomprehensibili Dei natura declarant. Quòd si quædam mihi dixerit, quæ videntur Theologorum sententiis repugnare, ut cùm in tertio ait, Deum non videri, sed συγκατάβασιν, minimè mirum est si in tanta rerum obscuritate, cùm nondum tot ingeniorum & scholarum lumen accessisset, Patribus nonnunquam aliqua minùs accurata exciderint: Quanquā scio gravissimis viris defendi Chrysostomum, quasi non negarit, Dei essentiā ab Angelis videri: sed ipse satis clarè his verbis, quid sentiret, aperuit: Καί τοιγε οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδὲ αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ ὁρώμενα. Quanquam non ipsam meram videbant lucem: Sed quæ videbant, condescensus erant (inquit de Angelis.) Mox quid sit illa συγκατάβασις, ne quis dubitare possit, explicat: ὅταν μὴ ὡς ἐστιν ὁ Θεὸς, φαίνηται, ἀλλ᾽ ὡς δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τέ ἐστιν οὕτως ἑαυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων ἀσθενείᾳ τὴν ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. Quid nomen hoc condescensus significat? Cùm Deus, non ut est, se ostendit, sed quoad videre is potest, qui aspectum ejusmodi meruit, eatenus ad infirmitatem videntis suam repræsentationem metitur, ac temperat, condescendere illum tantisper dicimus, & ejusmodi rem condescensum nominamus. Et ibidem, τῶν ἄνω δυνάμεων ἀθέατός ἐστιν, ὁ Θεὸς καὶ ταῦτα συγκαταβαίνων. A superis quoq; virtutibus quanquam condescendens non conspicitur. Idem asserit Theophylactus, in illud Joannis, *Deum nemo vidit unquam*; & Theodoretus in dialogo, quòd Deus sit immutabilis: sed omnium scholarum vox reclamat.

συγκατάβασις. *Apud Chrysostomum, quid e*

POPULARITAS.
CAPUT XXXV.

CHrysostomi præcipua virtus, est admirabilis quædam popularitas sermonis; quam virtutem diximus maximorum Oratorum esse; eamque si modò perfecta fuerit, ex consummata eloquentia, prudentia, dexteritate, & fœlicitate quadam ingenii profluere. Ejus autem perfectionis hæc in Chrysostomo sunt indicia: Primùm suæ orationis mensuram auditorum aures ratus, totum se hominum utilitati quàm familiarissimè accommodat. Itaque abstrusas & subtiles quæstiones de Prædestinatione, Gratia, & libero Arbitrio, vel consultò omittit, vel si quid hujusmodi discutiendum, quàm commodissimè ad populi captum facit, in moralem sensum totum fermè se conjicit, & lubenter in istis quæstionibus exspatiatur: *Neminem lædi posse nisi à semetipso. Nolle omnia scire, summam sapientiam esse. Eleemosynam, esse artem omnium quæstuosissimam; Melius esse injuriam pati, quàm inferre. Ignominiam esse hujus mundi gloriam. Maximum fieri ex miseriis & calamitatibus lucrum. Mortem esse vita meliorem*: & si quæ sunt similia, hæc arripit argumenta, hæc inculcat, hæc variis condimentis aspergit, ut vetera videantur novitatis quadam gratia reflorescere.

Dispositio concionum Chrysostomi.

Dispositio ejus duas fermè partes continet; quarum una est ἐξηγητική, enarrativa, qua sacrarum Literarum sensus germanè & appositè explicat: Altera est ἠθική, quæ moralem dissertationem complectitur, & si res exigat, adhibet tertiam παρακλητικὴν, qui anima audientium ad doctrinæ satus accipiendos præparantur.

Elocutio autem talis est qualem diximus, non squallida quidem & strigosa, sed facilis, moderata, pudica, Ecclesiasticis rebus perquam accommodata, non habet sententiarum argutias, non Poëtarum sales, non facetias & jocos desertorum, sed affectum paternæ charitatis, & vim quamdam ex abdito ferientem.

Multus est autem in figuris popularibus, quales sunt dialogismi, & percontationes, & suspensiones. Idque crebrò repetit: *Quidnam hoc rei est? Quorsum autem ista? Libenter interrogarem eos qui hæc non credunt*; & multa his affinia. Interdum habet aliqua proverbia non affectata quidem, sed apposita, eaque familiaria, ut in Matth. hom. 84.

Ut, *centum viros unum pauperem spoliare non posse*: & homil. 14. in acta, ne γρῦ quidem: & homil. 21. ad Ephesios, sic enim *Ethnici triobolares quidam viri, & Canes triobolarem amplexi Philosophiam*: & hom. 1. de Lazaro, affert illud quod ait communiter etiam jactari in theatris, Hippodromiis, & officinis. *Unum factum unum, Duo facta nihil.*

Verùm cæteros omnes Ecclesiasticos Scriptores similium crebritate, copia, facilitate, humani animi tractatione, longè superavit; atque ut pauca ex multis libemus, homil. 42. ad populum Antiochenum quomodo animæ curam oporteat habere, quum homines vult hortari ad temperantiam Canum exemplo, qua arte hoc facit?

Canum exemplum ut amplificatur à D. Chrysost.

Si quis, inquit, concionando nobis dixerit, *Canes*, dolemus: nobis autem ipsis ipsi contuliam inferentes non verbo, sed opere: nec tantam impendentes animæ curam, quantam canibus, nihil grave nos pati existimamus. Videtis quantis sint omnia tenebris plena? Quòd canum curam habent, ne plus quàm expedit, impleantur, ut veloces sint, ut venatici, dum fame premuntur, & esurie: se verò non curant ne mergantur in crapulam. Et bruta quidem temperanter agere docent,

cent, ipsi verò in brutorum feritatem degenerant.

Ænigmata loqueris (inquit:) & ubi bruta temperanter agunt? An quæso, num tibi videtur opus esse temperantiæ, cùm canis fami moderetur; qui postquam venando aliquid ceperit, à præsenti se continet esca, & appositam cernens mensam, licèt urgente fame, dominum expectat?

Homil. 42. ad Pop. Antioc.

Reveremini vosmetipsos, vestros docete ventres ita philosophari: non est vobis excusatio. Cùm brutæ animanti tantam inserere Philosophiam possis, multò magis tibimetipsi non poteris? Quòd enim hoc humanæ sit curæ, non naturæ, patet; alioquin omnes hoc habere canes oportebat; sitis igitur canibus non inferiores. Vos me cogitis illinc exempla sumere; nam ex cœlestibus quidem oportebat. Sed quoniam, si dixero, vos dicere soletis eos & magnos esse, & nihil ad vos attinere; propterea dico cœlestium nihil. Nam, & si Paulum commemoravero, statim dicitis eum fuisse Apostolum, propterea Paulum taceo: sin hominem dixero, dicitis hoc illum potuisse, idcirco nec hominem refero, sed bestiam, & bestiam quæ hoc à natura non habeat, ne respondeatis quòd istud natura non industria effecit. Et quod admiratione dignum, voluntate fit non canis propria, sed cura tua: Non quòd fatigatus sit, non quòd cursu distractus, non quòd propriis cepit laboribus, computat; sed his omnibus posthabitis, Domini præceptum custodit, & ventre superior efficitur: nec id ulli dubium: expectat enim ut laudetur, expectat ut majorem mensam assequatur. dic itaque tibimetipsi: Canis, spe futuræ voluptatis, præsentem contemnit; tu verò non vis futurorum bonorum spe, præsentia contemnere?

Sed ille quidem novit, quòd si intempestivè, & præter quàm Domino videtur, illum cibum gustaverit, & ipso privabitur, & dimensum non accipiet, verbera pro cibo sumpturus: Tu verò nec hoc intelligere potes? & quod ex consuetudine didicit ille, hoc ex ratione tu non perficis?

Vides ut in istis ludit, miti, ut solet, popularitate, & cùm familiariter quidem dicat, non repit tamen humiliter, sed non caret oratio suis aculeis, sua vi, suis luminibus; ex quibus possis Chrysostomum agnoscere. Est præterea maximè popularis in depingenda suis coloribus civili vita; ex quo genere est illud quod habet de molestiis matrimonii.

Matrimonii ærumnæ. De virginit. c. 17. c. 62.

Sed enim, si placet, his omissis quæ à natura matrimonio tributa sint, neque à quoquam volente, nolente, vitari possint, in præsentia perlustremus. Quænam ea sunt? dolores partus: Imò verò altiùs orationem repetamus; quæ matrimonium antecedant quantum fas est, cognoscamus. Nam accuratè soli experti callent. Adest sponsaliorum tempus: itaque protinus cura anceps atque varia, quem virum habitura sit, an obscurum, an infamem, an pervicacem, an fallacem, & arrogantem, an audacem, an zelotypum, an putidum quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellem. Hæc enim omnia nuptas consequi non est necesse: Quippe cùm nondum certum sit quem sit sortitura, sed adhuc spes & vota pendeant, animus omnia pavet, ac formidat; neque horum quicquam est quod non cogitet. Sin dicat aliquis, eam expectantem contraria lætari etiam posse: sic habeto non tam nos bonorum spem solari, quàm malorum metum angere. Nam bona demum cùm certò sperantur, voluptatem pariunt; mala, ubi vel suspicio sit, exemplo mentem concitant ac perturbant. Ut enim mancipia, de futuris

Hujus figuræ exemplum, ex eo potissimum auctore libuit afferre, ut notaret lector, quã sagax in veniendo, quã densus in urgendo, quam fusus in explicando, quam tota oratione vegetus, acer, figuratus.

Habet hujus quoque loci insignẽ tractationem.

Hugo lib. de nuptiis carnal. c. 2.

ris heris incerta, animo quiescere non possunt: ita virginum mens, ex quo facta spōsio est, fluctuantis navigii similis est, parentibus in dies, alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, & hunc rursum exturbat alius. Quin plerumque in ipso matrimonii tanquam limine, qui sponsus speretur, vacuis manibus discedit, puella à parentibus insperato cuidam tradita. Nec fœminæ solùm sed viri acerbas curas habent. In hos namque perquirere est; in illius quæ assiduè intus conclusa teneatur, morem atq; formam quo pacto animadvertat? Atque hæc quidem intra sponsalia. At ubi jam præsto est matrimonii tempus, crescit sollicitudo ac voluptate major metus est, ne ex eo ipso vespere ingrata, multò expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatā, post contemni ferendū est: Cæterùm carceribus, ut sic dicam, cū satietas teneat, ea quando unquam suspici poterit? Neque hîc mihi illud commemora. Quid verò si fors lepida sit? nam nec sic quidem cura hæc soluta & libera est: Multæ enim corporis venustate admodum illustres, viros suos capere nequiverunt, quin se præterirent, aliis longè se inferioribus addicti. Jam ea etiam cura expedita, alia rursum molestia succedit, in dotis pensione; socer quippe quasi det gratis, haud sanè comiter reddit; tum sponsus, ut qui totam pecuniam numerari cupiat, cum verecundia exigere cogitur; nova nupta hac patris tergiversatione pudefacta, virum quovis improbo debitore magis pertimescit; quæ mitto in præsentia. At enim curâ hac solutâ, continuò aut sterilitatis metus ingruit, aut nimiæ fœcunditatis anxietas: neque horum adhuc quoquam explorato, utramque in partem jam inde ab initio timetur. Quòd si brevi uterum gestat, rursum cum lætitia terror; nihil est enim matrimonii bonorum, timore vacuum: terror, inquam, ne abortu incidente, & quod conceptum est, intereat, gravida in extremum discrimen veniat: Sin multùm temporis intersit, fœmina hiscere non audet, quasi sit arbitra ipsa pariendi. Porrò autem partus momento impendente, uterum tanto jam tempore afflictatum, dolores disrumpunt ac divellunt, qui vel soli omnem matrimonii voluptatem extinguant. Quin & aliæ deinceps curæ eam sollicitant. Etenim misera & ærumnosa puella, etsi vehementissimè his cruciatibus distenta, nihil his minus formidat; ne pro perfecto & integro, vitiosus atque mutilus infans prodeat; ne pro mare, fœmina: Neque enim hæc eas sollicitudo leviùs tum quàm dolores exercet: quæ non modò in quibus noxam committant, sed etiam in quibus absint à culpa, in his non minùs quàm in illis viros metuant: in eaque tempestate salutis suæ studio omisso, ne quid viro accidat ingratum, verentur: jam edito in lucem infante, ac post primos statim vagitus, aliæ rursum curæ excipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole est liberali & ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid sinistrum patiatur, ne immatura morte obeat, ne in vitium aliquod degeneret. Nam non solùm ex improbis probi, sed etiam ex probis improbi ac flagitiosi fiunt. Quorum si quid eveniat invitum, intolerabilius malum est, quàm si hæc ab initio contigissent. Sin omnia in eo præclara fixaque permaneant, num mutationis timor assiduè præsto est, parentum animos versans, magnamque voluptatis partem eripiens? At non omnibus maritis fas est liberos habere; itaque mihi aliam rursum anxietatis causam narras. Quare si & susceptis liberis, ac non susceptis, & probis ac flagitiosis

flagitiosis, variis doloribus atque curis continentur; unde jam porrò suavissimam conjugum vitam vocabimus? Jam si domestici concordes vitam exigant, formido eritne irruens mors voluptatem dissipet. Imò verò non formido erit, neque id malum duntaxat metuendum fuerit, sed omninò necessitas erit aliquando evenire. Nemo enim non poterit utrumque extinctũ uno die ostendere. Quod si non contingat, quod superest, necessitas erit vel morte acerbiorem vitam sustinere, seu diu cum ea consenuit, seu parum. Nam ille quò magis periculum fecit, eò majorem habet dolorem; longa quippe consuetudo intolerabile dissidium facit: hic priusquam amorem delibaverit, fervente adhuc desiderio, ea spoliatus, idipsum vehementiùs luget, atq; ex contrariis causis eadem uterque miseria tenetur.

Quid jam dicam, quæ interim incidunt molestias, diuturnas peregrinationes, angores, & angoribus conjunctos morbos? Quid hoc ad matrimonium (inquit?) & quidem certè multæ sæpè ejus causâ valetudinem contraxerunt. Injuria enim affectæ, & irritatæ, partim mœrore, gravem febrim concitârunt. Ac quantumvis eo præsente nihil ejusmodi patiantur, sed facili perpetuò utantur peregrè profectionibus, in ea mala rursum coguntur. Sed hæc omnia missa faciamus, nec ullius matrimonium culpemus: at non æquè crimen effugere possit.

CHRYSOSTOMI QVOQVE sacrum os post mortem loquutum; & ejus mortis gloria.

CAPUT XXXV.

Sed beatum illud os (dices) inter diutini exilii molestias indignissima morte oppressum conticuit. O fortunata mors, quæ ipsi triumphorum fuit principium! Quod enim, amabo, spectaculum toto terrarum orbe sol unquam vidit illustrius, quàm cùm sanctissimi viri corpus singulari Theodosii Imperatoris religione Constantinopolim reportatum est? Ferebatur pretiosissimum mundi pignus totius urbis vel humeris, vel studiis, & tot ei erant sepulchra, quot hominum pectora, quanquam non sum usus verbo, quo debui: neque enim ei ullum unquam sepulchrum fuit, cujus certa fuit semper immortalitas. Redibat ab exilio tanquam ex virtutis suæ theatro, pene adhuc vivus & spirans: nondum enim extinctus videbatur ardor oculorum, nondum attrita frontis gravitas, nondum lingua cœlo altior planè conticuerat. Totus erat etiam in mortuo Chrysostomus. Et quæ antea exulem loca sine lacrymis videre non potuerant, eadem ingenti fœnore lætitiæ videbant triumphantem: quacumque sacra inferebatur reliquiarum theca, hic inundantium populorum multitudo: hîc incredibiles plausus mortuo, hic pompæ, hic supplicia, hic suavissimæ carminum modulationes, hic renidentes florum elegantia, hic exquisitissimi odores. Interea flammis omnia collucere, quasi cœlum suis distinctum sideribus defluxisset in terras; Dies & noctes non tam suis ardere luminibus, quàm frequentia cereorum, oppleri vias, omnes uno agmine concurrere, mixtos divitibus pauperes, juvenibus senes, pueris matronas, non sexum, non valetudinem retardare quemquam, ægrotos ipsos ad hoc spectaculum tamquam ad salutis portum deferri: satis se vixisse existimabat, qui hujusmodi mortuum viderat. At verò postquam ad regiæ urbis muros ventum est, tum procerũ naves ornatu cultuq; apparatissimas emicare, omnes obviã se effundere, sacrum depositum quasi de cœlo missum accipere: Imperatorem ipsum

dignitas non tenuit, quem religio incitavit, Patrem suum, imò communem magnæ urbis Genium doctorem orbis terrarum, religiosis manibus excepit, & suo navigio intulit. O felix navigium! non egebat remis quod Dei favor impellebat: appulit primum ad viduæ Callitropes agrum; agrum inquam illum quem tanta vocis libertate contra invidiosam Augustæ potentiam defenderat. Stetit illic quasi Patronus in domo clientulæ, ut & beati cineres hoc odore justitiæ, singularisque constantiæ, quam in eodem loco sacraverat, fruerentur. Exinde in urbem deportatus est curru triumphali, qui triumphum adeptus erat tanto pulchriorem, quantò majus est superare patientia. Vidisses in ipso aditu muros urbis exultantes, gestientes domos, confertos pompis viros, tecta ipsa laborantia, & ridentem civitatis faciem, quæ se præ lætitia minimè capiebat. Stetit Augustus, in conspectu omnium amplexus est pheretrum, collacrimavit, oravit, at populus rogabat mortuum, ut relictam sedem conscenderet. Mirum! soluta lingua est, responsum dedit, bene precata est salutem, & pacem quam noverat, impertivit: nec enim mortis tenebatur necessitate, ex qua omnes liquidiorem vitam hauserant. Hoc triumphantis eloquentiæ monumento nihil fuit in terris spectabilius.

F I N I S.

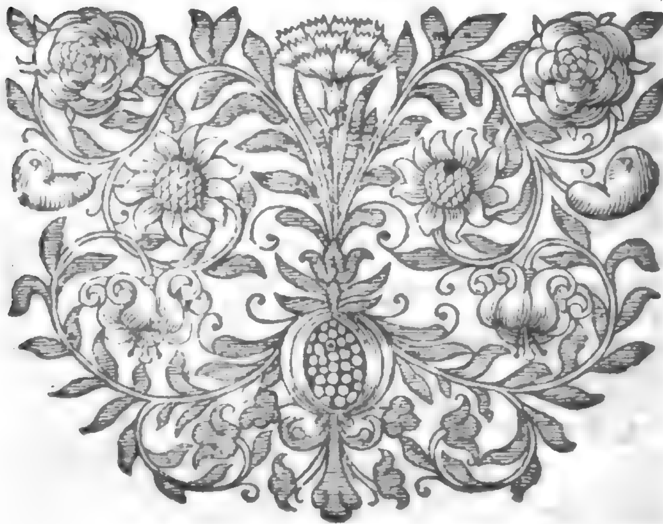

INDEX RERUM ET
VERBORUM COPIOSUS.

Primus Numerus signat Paginam, secundus Columnam.

A.

Aaron. 57.2.
Aaron Rex Persarum quale Horologium ad Carolum Magnum Imperatorem misit, 149. 1.
Abrahami præclara ad Deum sermocinatio. 432.433.& 434.
Absoluti status modus duplex. 848.1.
Abundantia Prudentiæ filia. 144.1.
Abyssini suum Regem Bellugiam nominarunt. Iudæos imitati sunt in nominum sacrorum phylacteriis. 222.1.
Abyssus quid? 641.1
Abyssus fons. ibid.2.
Accentus formas operativas exhibent ex Zoare. 220.1.
Achromos causa quid. 843 2.
In Achate noven Musæ cum Appolline impressæ. 149 1.
Achilles Hectore superior. 222.1. ejusdem adversus eundem odium quale. 505.1. ejus ira. 511. 1.2. ad eum missa legatio. 518. 1. item compellatio Ulyssis ibid.
Α'κμὴ, quarta virtus gravitatis 139.2.
ἀκμὴ τȢ λόγȢ quid? ibid.
Accipiter cur Ægyptiis sacer. 619.2.
Acumina ex variis auctoribus. 106.2.
Acuminum lex & usus. 109.2.
Accusatio propriè quid? 918.1.2.
de Accusatione, 854.1.2.& seq.
Accusatio robusta. ibid.
Accusationum prudentia. ibid.
Accusator differt à calumniatore. 854.1.
Accusatores comparantur cum anseribus & canibus. 854.2.
Accusatorum sinceritas. ibid.
Accusatoris officium. 855.2.
Accusatori cavendum à sanguinaria voluntate expromenda. 866.1.
Acrimoniæ definitio & ejus exempla. 143. & 2.
Actio corporis eloquentia. 555. 1. fluens ab anima ut lumen à sole. ibid. usu potius discitur quam præceptis. ib. 2. mollis & curata. 556.1. & scholæ nimis plerumque delicata. ib. nimis curata non ferens solem & pulverem legitimi certaminis. ibid. deliciis non est mollienda, idque illustratur comparatione militum & athletarum. ibid. 1. 2. rudis & vasta, ibid. 2. ejus cultura. ibid. palæstræ similis. ib. vehemens in Haterio. 558.1. frigida. ib. 2. per eam mens emanat in exteriora. 555 1.

Digitized by

Ad-

cæteros Doctores amavit. 165. 2. in nominis impositione superstitiosus. 222. 2

Angeli ex pictoribus descriptio 893. 1. nihil habet præter animum. ib. Angelorum celeritas. ib. 2. eos pingunt poëtæ & pictores. ib. 1. eorum scientia. ibid. gratia. ib. 2. angeli vasa myrrhea. 894. 1 eorum gloria. ib. 1. officium & custodia. ibid. circularis motus eorum qualis est. 486. 2

Aniani de stylo D. Chrysostomi judicium. 985. 1. 2. quo tempore vixit. ib.

Animæ cum numismate comparatio. 236. 2 animæ dæmoniacis affectibus mancipatæ descriptio & effectus. 461. 2. sulphuratæ quâ vocantur à Plotino. 463. 1. animæ triplex motus. 486. anima terrena comparata cum spongia. 496. 1

Animalium laus. 815. 2. descriptiones aliquot. ibid.

Animus in exhortando ratione potiùs vincendus quàm movendus. 768. 1. animi in arce dominantis cum Chosrois machinæ comparatio. 147. & 148. 1. ejus dotes, ex Platone ibid. duæ illius facultates præstantissimæ. 148. 1. animi sunt species pares virtute, & dignitate impares, & cur 149. 2. & 150. 1. animus in hac vita duob. coloribus pingitur. 988. 2. animis omnium aspersos igniculos fatebatur Plato, sed aliis languidiores, aliis acriores. 150. 1. animus. 195. 2. ejus bona. 220 1. animorum immortalitas. 771. 2. quidam sulphurati. 768. 1. dehortatio. 769. 1. ejus ars. ibid. & 2

Annibalis hortator Polemon. 321. 2

Annulorum usus. 741. 1

Antecedentium & consequentium ab adjunctis discrimen. 244. 1. 2. hi loci sunt proprii dialecticorum. ib. eorum exempla ex Lactantio.

Anteros amori terreno contrarius. 489. 1. 2.

Anthypophora. 381. eadem Prolepsis & subjectio dicta. ibid.

Antiæ quid? 450. 1

Ἀντικατηγορία quid 797. 1

Anticicerones. 112. 113. &c.

Antigoni Regis judicium de eloquentia. 127. 2.

Antigono Evergetæ nomen fuit. 221. 2

Antigonia urbs. 735. 1

Antimetabole. 381. 1

Antiochena Synodus damnavit superstitionem Judæorũ in nominibus sacris. 222. 1

Antipathiæ & sympathiæ naturales. 487. 2

Antiphon propter eloquentiam Nestor dictus 21. 1. alius fuit ab Antiphonte qui ὀνειροκρίτης dictus est ib. medicandi doloris animi artem invenit. ib. λογομάγειρος, sive orationũm coquus appellatus. 221. 2. ejus mors. 21. 1. & 2

Antiphrasis. 381. 1. 2

Antiquitates acuminibus mixtæ habent nescio quid floridæ dictionis. 98. 1

Antiquarii non sunt oratores. 121. 1. 2. de antiquario stylo. 98. 1. quomodo ab eo cavendum. 2

Antiquorum laus. 788. 2

Antisagoge. 381. 1. affinis est antithesi. 420 2. ejus usus. 421. 1

Antistasis. 331. 2

Antistocho. 381. 2

Antistrepausa quid? 793. 2

Antistrophe. 381. 2

Antitheta cum comparatione. 282. 1. 2. eorum usus in amplificatione pulcher & suavis. ibid.

Antithetica definitio quid. 797. 2

Antithesis. 382. 2. varii modi & usus. 410. 1.

Antitheton. 381. 2. ejus exemplum. 456. 2

Antizeugmenon. 382. 2

Antoninus Pius appellatus. 2. 1. 2

Antonini Imperatoris dictum. 539. 1

Antonii in funere Cæsaris oratio. 529. 1 lepidum factum. 614. 1

Antonius ex multorum virtutibus perfectissimam veluti vitæ tabulam exprimebat: ejus admirabilis gravitas. 968. 1

Digitized by Google

I N D E X.

Argu-

Argumenta quæ ad suasionem optima.765 1.2. humana ad persuadendum quæ robustiora.766.1.2. à religione petita valida sunt.849 2. per ignem & aquâ. 801.1 remota humana, ibid. 2. remota divina. 800.2.
Argumentorum gravium 4. species. 154.1
Aria. 385.1
Arianus.168.1. ejusdem supercilium. ibid.
Aristides 168.2
Aristocratia. 810. ejus vitia. 866.2
Aristophanes stylo alicujus poetæ frigus & nives inspersas dicit. 84.1
Aristoteles Demosthenem non docuit eloquentiam 11. & 12. auream habet sapientiæ opulentiam. 20.2. doctus, acer, acutus, nervos & judicium legentibus confert. 167.1. ejus categoriæ multum ad differendi rationem attinent. 196.2 placita Platonis de ideis carpit, 226.1.2. ejus de æthere contra Anaxagoram opinio 226.1. dictum, ibid. artem tegendam dicit. 554.1.2
Arma aurea non vulnerant. 827.1.
Arnobii descriptio generosis sensibus sed stylo rudiori.584.1.2. ejus stylus grandis & horridus.671. ejusdem exempla. ibid. de eo judicium. 171.1.2. Ethnicos irridet qui divinitatem corpoream faciebant. 214.215
Ars tegenda. 554.2. artes à brutis animantibus effictæ. 8.1.2. omnes ingenuo oratori necessariæ.178.1.2. artes & scientiæ vulgò commendantur à materia. 229.2. ars suadendi & persuad. 765.1.2
Arsinoe. 773.2. Junonis viola & olfactorium. 224 2.
Ascensio Christi est typus gloriæ. 899.1.2 ejus triumphus ibid.
Asiatici molles, cur? 150.1
Asiaticorum vitium de numeris. 367.1.2
Asinius Pollio intra 4. diem quam filium miserat, declamavit: ex Seneca. 158.1.2
Asoti. 412.1.2
Aspectus infantis seditionẽ mitigat. 467.1
Asperitas orationis.135.1. ejus definitio. ib. considerata oratio esse debet. ibid.1. non convenit adolescentibus. ib. in ea Cicero prudens.2. à Demosthene usurpata 1. ejus figuræ & adjuncta.2. & 136.1. in concionibus qualis. ibid.
Assentatio. 133.2
Assessores. 776.2
Assumptivi status species quatuor. 798.1
Assumptiva quid? ibid. 1
Assumptiva qualitas quotuplex, ibid.
Astabasdas. 564.2
Ἄστοργον pessimum ingenium. 460.1
Astrologiæ judiciariæ tyrannis. 741.2
Asteismus. 385.1
Asyntacton. ibid.
Asyntheton.385.2. ornat periodos. ibid.
Asystata quomodo dignoscuntur. 841.1
Ἀσύστατον plura genera. 793.1
Asystatorum aliæ species. ibid.2
Athanasius.632.1.2. ejus pulchra laudatio. ibid 2
Athanasius.170.1.2. ejus ingressus celeberrimus. 498.2. ejus gravitas. 966.1. idem invocat animam Pauli. ibid.2. ejus generositas. in dictis, ibidem.
Ate Homerica. 532 2
Athanatos. 150.1
Athei morte mulctabantur apud Athenienses. 164.1.2
Athenagoras. 937.2
Athenagoræ & Justini in apologia prudentia. 806.2
Athenienses atheos morte mulctabant.188 1. Nauclero robusto, & surdastro similes.260.261. oratores nutricibus similes. ib. Athen. leges. 195.1. inaures.378.1 assentatio castigata.614.1. Atheniensium judicandi varia ratio.778.1.2. & 827.1
Atila Leoni Rom. & Lupo Tricassino manus dedit. 534.1
Atlantes. 693.1
Ἀτοκία. 815.1

Digitized by Google

B.

850.2. belli crudelis amplificatio ex Cicer. 286.1.2
Benefacere Dei natura. 104.1, & 838.2
Benefacti bonorum natura. 845.2
Beneficium ut laudatur. 612. 1, beneficii exaggeratio. ibid. 2
Beneficii accepti amplificatio ex Cic. 281.1.
Benevolentia. 916.2. unde petitur in exordiis est oratori necessaria. 492.1.2. benevolentiæ affectus. 494.2
Benevolentiæ captandæ adulatorium exemplum. 495.1.2
Bernardus 171.1.2. doctore Christo professus Rhetor. ib. & 172. ejusdem contra falsum legatum Anacleti vehementia. 138.1. eloquentia. 912.1
Bibliotheca Eumenis supra ducenta millia voluminum habuit. 164.2. insignis alia Ptolomæi Philadelphi. ibid. insignem Hierosolymis instituit Alexander Episc. ib. Bibliothecæ aliquot nobiles. 165.1
Blæsus causam dixit versibus. 791.2
Blandi viri descriptio. 673.1. & seq.
Boëtius Severinus. 174. 1. de eo Scaligeri judicium. ibid.
Boleslaus Rex. 545. 1.2
Bombycis descriptio. 754.2. & seq.
S. Bonifacii res gestæ. 911.2
Bonus nemo gratuitò. 824.2. boni viri amplificatio ab effectis. 284. 1
Bonum maximum non peccare, secundum justificari. 102.1.2. bona aliena & ficta. 365.366.
Bona vel sunt naturalia vel fortuita. 374.1.2 & 375.1.
Bovinator pro tergiversatore. 80. 2
Bovis unicornis descriptio. 766.1
Braccæ. 823. 1.2
Bracchia. 570.1
Brachyepia. 375.2
Branchus. 561.1
Βραγχώδης vox infirma. 567. 1, 2
Brasiliæ descriptio. 776.1
Brevitas arguta D. Greg. Nazianzeni. 914.2. D. Basilii. 915.1.2. D. Chrysostomi. ibid. 1.2. & seq.
Brevitatis præmittendæ exempla in exordiis. 315.1. nimiæ character. ibid. & 109.2 optima lex. ibid.
Brigantes populi. 827.1
Bunduicæ heroinæ omen. 501.1. ejus descriptio & iracundiæ motus. 526. 527. ejusdem in Romanos dictum. 527.
Buteonis pro siccis Apologia contra Ciceronem. 117.1

C.

Cacosystata. 793.2. cacosystatæ causæ quæ dictæ. ibid. 1.2. & seq.
Cacozelum quid. 83.2. ejus cum tumido stylo discrimé. 84.1 exempla cacozeli ib.
Caroli docti antiquarii Apologia pro se contra Ciceronem. 115.1. & 2. cacozelorum ortus. 120. ineptæ locutiones. ib.
Cacozelia vitium apud Græcos celeberrimum. 161.2. ejus ex Luciano definitio. ib. Κακόζηλον Latinè reddit malam affectationem Quintilianus. 162. 1.
Cadaver sanguinem emittens, quid significet? 801. 1
Cadmi pulchritudo per partium enumerationem. 220. 221.
Q. Cæcilius Metellus velut quædam prudentiæ officina. 149.1. ejus filius Q. Metellus Caprarius omninò stupidus. ibid.
Cædes. 546.2
Cælius Antipater. 367.1.2
Cærus. 656. 1.2
Cæsar. 170.1. dicendi rationem minimè veteratoriam tenet. 39.2. C. Cæsaris nomine insigniti cum Caii prænomine ferro omnes perierunt. 226.1
Cæsarius. 171.1.2
Cæstius castigatus ex filii Ciceronis mandato. 117.2. & 122.2. acriter invehitur in stylum Ciceronis. 117.2
Cajus Gracchus grandis fuit verbis, & sapiens sententiis. 34. 1.2. servum habuit Erycinum, qui pronunciationis modos fistu-

oratore,

orator, homo mitis. 833.2. 835.2. illius authoritas. 833.2
Cavillatio quid? 343.2
Causa primaria mens æterna. 231.2
Causæ rerum quatuor. 205.1. quæ sunt. 231. 2. earum dignitas. ibid.
Causa quid sit in genere. 232. 1. prima causa efficiens Deus. 231. 2. eadem fœcundam sustentat eloquentiam. 233.2 ejusdem genera multa. ib. naturalium causarum usus apud oratores. 235. 1 exempla quæ tractari possunt ab oratoribus, ibid. earum usus oratoribus familiarissimus, 238. 239. causæ in quatuor districtæ species tot effectorum creant genera. 240. 1. cuique causæ sunt ex effectu. ibid. causæ variæ vario modo tractandæ. 791. earum genera & nomina, 792. & seq.
Causæ fluctuantis perorationis. 355.2
Causæ iracundiæ. 17. ex Aristotele. 512. 1
Caussidici antiquarii fatuitas. 791. inepti caussidici. 792. 1. eorum eloquentia ib.
Causulas splendidè tractare. 791. 1
χειροτονεῖν. 570. 2
Celeritatis in oratione cum suavitate mixtura. 144. 2
Celes equus. 714. 1
Cephisodotus thuri similis. 257. 258.
Cerberus. 520.2
Cerebri humani descriptio. 645. 1. 2. ejusdem dignitas. ibid.
Cereris sacrum. 834.2
Cervi descriptio. 760. 1. 2
Ceti descriptio. 717. 1. 2
Cethegus & suadæ medulla. 32. 2. 33
Chamæleontis descriptio. 710. 1. 2
Chaos. 205. 1. quid per illud intellexerint Orpheus & Hesiodus. ibid. 2
Character urbanus. 833. 1. & seq. agrestis. 979. 2. dei catus assentatorius quà periculosus. ibid. & seq. popularis Augustini 958. 2. item gravis Concionatoris. 964. & seq.
Characterismus. 385. 2
Charientismus. 386. 2
Charitas Christi patiens, & fortis. 898. 2 ejus materia offensiones fuêre. 918. 2
Charybdis. 521. 2 symbolū voracitatis. 696. 1
Charybdis patrimonii. 102. 103
Chiasmus quid? 365. 2. χιασὶν 386
Chimæra. 520. 1. 2
Chlevasmus. 386. 1
Choaspis fluvius ex quo bibit rex Persarum. 641. 2
Chreiarum & orationum moralium dispositio. 506. 2
Christiani quid pro Imp. precari soliti. 808. 2. libros in usum doctorum post Apostolorum tempora concesserunt. 222. 1 ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Martyrum appellationes filiis imposuerunt. ex Theodoreto. 221. 2. desides insectatus D. Cyprianus. 465. 2. non utebantur corona ex floribus. 684. 1. 2
Christus 896. & seq. κραδιάιον λόχευμα. 892. 2. Christus imitatus parentes filiorum matre orbatorum. 895. 1. in Christi infantiæ labores exclamatio. 896. Christus viator & exul nascitur. ibid. 2. Christi persona plenissimum majestatis theatrum. ibid. Christus victor & victima. 897. 2
Christi contumelia à satellitibus facta. ibid. Christo compassio cum affectibus piis. 898. 1. Christi charitas patiens & fortis. ibid. 2. resurgentis triumphi. 899. 1. Christo admirabilis pulchritudo restituta. idid. Christo ascendenti quid faciant cœlestia corpora. ibid. 2. Christus omnium argumentorum seminarium. 894. 1. imitatus aucupes industrios. 895. 1. sapientia Dei panis Angelorum. ibidem. gestatur parvulus, adoratur ut Deus. 896. 1. ejus pulchritudo, ibidem. oculi, nitidi soles. ibidem. potentia in miraculis 897. 1. demissio. 895. 1. incarnatio pul-

chra

eo judicium. 171. 1. 2
Clavis periodus quid? 365. 1
Clavis aurea in lingua silentium. 570. 2
Cleopatræ navigium. 690. 2
Cleticon. 386. 1. 2
Clemens Alexandrinus studuit in Pantæni schol. 153. 1. 2 ejusdem comparatio de ignorantibus, ingeniosos se simulantibus.
Clementis Alexandrini dictum de ebrietate. 879. 1. 2
Clementia Dei natura. 600. 1. 2. ejus laus 294. 1.
κλίμαξ. 285. 1
Clitor fluvius pisces vocales faciens. 639. 1
Clitumni fontis descriptio. 780. & seq.
Clotildis factum ad irā excitandā. 505. 506
Cnidus fluvius. 639. 2
Codex. 781. 1
Cœlibes quasi cœlites ex Granio. 227. 1. 2
Cœlum. 964. 2. appellatur mundi elementum optimum ab Orpheo. 415. 2
Cœnotes. 387. 1
Collocatio verborū in periodis observanda 270. 271. sex sunt vitia contra collocationē. 271. 2. ejus bene ordinandæ præcepta ib. de ea morosū nimis judiciū. ib. de eadē observationes in Ciceronē. 272. 1. 2.
Color quid. 803. 2
Columba. Vide passeres. ejus colli descriptio. 751. 1. 2
Columnis inscribere nomina. 740.
Coma nigra laudatur. 649. 1. 2. humanæ descriptio. ibid.
Comma quid sit in periodo. 366. 1 2
Commilitonis nomen. 869. & seq.
Communicationis definitio & usus. 426. 2
Comparatio stulta. 931. 1
Comparatio cum Antithetis. 291. 1. 2
Comparationes ineptæ.
Comparationes personarum valent ad motum. 515. 1. 2
Comparativa ratio legalis. 795. 2
Compositio 111. verborum in periodo observanda. 271. 2
Compositio sive collocatio. ibid. sex sunt vitia contra compositionem, ex Cicer. 271. 2. & 273. 1.
Compositio 2. pars elocutionis. 361 2. 362. 1. 2. ejus definitio. 361. 2. officium ibid. vis ib. compositionis artifices cūm Phrygibus comparati. ibid. eâ contemptâ omnis verborum perit elegantia. ib. ejus gratia. 361. 1. 2. compositionis tota ratio continetur in periodis. ibid. 2
Conceptio B. Mariæ. 900. 2
Concessio quid? 426. 2. ejus definitio. ib. variæ formæ. 427. 1. exempla. ib. & 454. 2.
Conchæ descriptio. 118. 2. ejusdem cum stylo puerili comparatio. ib. & 119. 1. item ejusdem descriptio. 770. 2. alia descriptio conchæ navigeræ. 721. 1
Conciliatio. 820. 1. methodus conciliationis. 770. 1
Concionator. 937. 1. 2. concionatoris gravis character. 964. & seq.
Concionatores Catholici quid faciant? 910 1. concionatores varii. 911. & s. concionatoris egregii laus. 929. 1. 2. concionantis errores. 929. 2. concionatoris vehementis character. 972. 2 concioāndi genus adulatorium reprehenditur. 980. 2. concionatoris suavis, honesti & culti character, 981. 2. affectati. 982. 2. & seq. pii & simplicis. 983. 1. & seq. pii & gravis. 984. 2. itē putidius docti. ib. concionatores semidocti 985. 1. 2. curiosi. ibid. 2. populares. 987. & seq.
Concionatores molles & putidi. 945. 1. cōcionatoris sapientia. 959. 2. propria doctrina. 960. 1. labores. 956. 1. typus. 957. 1. 2. concionatores leves exagitātur. 948. 1. scholastici. 969. 2. & seq. vani quantum in judicio Dei sunt reprehendendi. 930. 2. in profanos imprecatio. ib. 1. 2. nimis scholastici non sunt utiles. 966. 2. & s.
Conciones Græcorum. 808. 2
Concionum stylus non debet esse mollis & putidus. 945. 1. concionis conformatio. 955. 1. 2. concionum forma & character.

D.

De-

Dio-

E.

H.

In-

L.

Lyciiin funeribus vestem muliebrem gerunt. 773. 1
Lycurgus orator erat non ex Rhetorum officina, sed ex Platonis schola 23. 24.
Lysias, fons potiùs est vel fonticulus quàm flumen. 22. 2. idem siccus & jejunus. 102. 2. comparatur cum Cic. 71. 1. & 2. Archytæ columbæ similis. 71. 1. 2
Lytæ. 401. 1

M.

MAchabæorum mors ex D. Ambrosio 471. 2, eorum matris constantia. ib. eorum triplex ignis. 544. eorum matris certamen internum. ib. eorum mater filiorum martyrio constanter adstans describitur. 1. ib. item. ejus ad eos adhortatio. 545. 1.
Magistratus mali graviter nocent. 824. 1
Magistratuum insectatio. 927. 1. 2
Magistri dicendi quinam primi fuerint. 17.
Magna quæque damnis obnoxia. 838. 2.
Majestas 580. 1. 2. majestas Latini sermonis. 785. 2
Majorum gloria calcar virtutis. 816. 2
Mala germanitatis quæ? 153. 1. cum eruditione & pietate comparata. ibid.
Mali punici descriptio. 245. 1
Malum in bonum convertere. 933. 2
Mallones dicuntur capilli. 116. 1
Manes. 357. 2
Manlius Sura. 558. 1
Mansuetudo trophæis splendida. 919. 2 mansuetudo Constantini. ibid. ejusdem commendatio. 921. 1
Mansuetudinis causæ, memoria judicii. 912. 1.
Manus pro armis à natura datæ. 882. 2
Manus. 579. 1. loquaces. 564. 2. lavare manus. 571. 1. manum imponere. 571. 1. manuum in actione dignitas. 561. 2. manuū humanarum descriptio. 574. 575. & seq.
Marathonia pugna. 317. 2
Marcus Aurelius Antoninus. 601. 2
M. Antonius stylum habuit excelsè figuratum. 36. 1, 2. ejus miserabile epicedium in laudatione J. Cæsaris. 466. 2
M. Crassus gravitatem habebat cum urbanitate conjunctam. ibid.
M. Crassus junior meliùs artem parandæ pecuniæ noverat quàm eloquentiæ. 38. 2
M. Callidius inter multos oratores propè singularis. ibid.
M. Arethusi supplicium.
M. Scauri brevis & gravis oratio. 464. 2
Maria Petri Aragonum Regis 7. uxor prius sterilis quomodo peperit. 223. 1
Maria ubi dicta nostra Domina. 819. 1. Princeps facierum. 900. 2. ejus adventus desideratus. ib. 1. educatio. ib. 2. nativitas. ib. decor. ib. 2. os 901. 1. virtutes. ib. excellentia. ib. 1. modestia. ibid. laus corporis. ib. in eandem Panegyris. ib. ejus definitio per Synonymiam. 209. 2. ejus nomen an expressum ab Isaia 970. 1 quantum cæteras matronas dotibus superarit. 901. 1
Maritorum uxoriorum servitus. 831. 2
Mars communis. 851. 1
Marsyæ descriptio. 660. 1. 2
Martelli de Abderamo gloriosa victoria. 152. 1. 2.
Martialis musca. 227. 228.
Marthicoræ similis Apuleius. 120. 1
Martichoræ descriptio. 760. 1. 2
Martyres. 902 & s. eorum tormenta. 903. 1 vita. ib. ad Martyres gratulatio. ibid.
Martyrum constantia. ibid.
Martyrum tormenta describuntur. 545. 2. & 903. 1.
Materia & forma. 232. 1. 2. ea est materia, ex qua res fiunt. ib. 1. quomodo appellata ab Aristotele. ibid. materia quotuplex ex Physicis. ib. 2. prima materia quid est, & quomodo dicta à Synesio. ib. 1. materia remota quid sit, ib. materia permanens. ib. transiens materia. ib. hujus argumenti usus. ib. 2. materiæ usus in manufactis, 233. 1. mirabilis materia mensæ. ib. materiæ negatio facit ad laudem ib. à mate-

RRRrrr tia ar-

Mime-

 sæpè

N.

-tis.ib. 2. narratio D. Amb. de S. Agnete motus efficax. 471. 2. & 472. 1. narratio festiva de motibus comparatis, 482. 2
Narses à Sophia Imperatrice probris concisus. 863. 1. 2
Narses ut Longobardos in bellum impulit. 817. 1. Nativitas B. Mariæ. 902. 2
Natura quid faciat ad sui conditoris famulatum. 588. 2. naturæ humanæ calamitas ante Incarnationem. 586. 587.
Natura, quæ lenibus orsa principiis effudit, paulatim ad amœnissimũ florẽ elegantiæ perducit. 159. 1. 2. stat per ordinẽ. 303 1. naturæ viribus eloquentia juvatur. ib. naturæ diutiùs oblectant quàm artefacta. 94. 1. natura in pueris tanquam in speculis cernitur. 154. naturæ divino furore accesæ dictæ φύσεις θεάζουσαι. 154. 1. 2
Navis descriptio. 796. & seq. navis elegans. 874. 2. naves in pompa dilatæ. 635. 1. 2.
Naumachiæ descriptio. 799. 1. 2 naumachiã in piscina aliud, aliud in Hellesponto committere, 102. 2
Neanthus cum imitatoribus pessimus cõparatus. 159. 160
De Necessario, facili & jucundo. 814. 1. 2
Necessitas. 403. 404. necessitas fortes facit. 827. 2. invicta. ibid.
Negotialis status quid? 838. 2
Neptuni campus. 637. 2
Nerei charites. 736. 1
Neroni Nerienis nomen fuit. 221. 2
Nicetas. 545. 1. 2
Nicetæ Choniatis monodia lamentabilis. 546. 2. & 547. 1.
Nihil tam utile quàm diligi. 492. 2
Nilus χρυσορόας. 582 2. Nili & ignis certamen. 483. 2. Nili descriptio. 657. 1. 2
Nysæi equi. 713. 1. 2. 714. 2
Nobiles honore digni 591. 2. eorum moderatio. 828. 2. nobilium genus irritabile. 278. 1. 2. imagines. 846. 1
Nobilitas quid? 591
Nobilitas vera. 845. 2 nobilitas, virtus. 847. 2
Noctua prudentia, 321. 1
Noema. 412. 1. 2
Nomina, utrum sint naturæ cœlestis. 219. 1 sunt à natura ex Platone. 2. sunt à sideribus ex Zoare. ib. nominum religio & ambitio. 228. 1. 2. nomina Martyrum Christianis imposita. 222. 1. ex nominibus sacris fiebant amuleta. ib. iis quomodo usi sunt Judæi. ib. superstitiones multæ in nominibus. 22. & 223. nominũ pueris indendorum ritus. 222. 2. superstitiosa fides in nominibus numeralibus. 223. 1 2. nomina quæ numeris eminerent, præstantiora existimabant. 2. nominum fabulis consensus 226. 1. 2. de nominum ominibus judicium. ib. nomina ἀπεύθυντων in tota Perside non sunt inventa. 823. 1
Nonnius insani tumoris arguitur. 82. 1
Nonni interpres πατὸν pro παῖτὸν pro pavimento potum dixit. ibid.
Notatio magis est Grammat. quam Rhet. 226. 1. ejus usus & exempla. 227. 1. 2
Novitas fastidiis obnoxia. 788. 2. ejus curiositas perstringitur, 1004. 1
Numæ leges. 195. 1
Numerianus Cari Imperatoris filius eloquentiæ nomine dedicatam habuit statuam nobili titulo insignitam. 15. 16
Numerorum ortus. 363. 2. primùm à Thrasymacho inventi. & Gorgia, ib. eorum progressus. ib. ii in exornativa oratione utilissimi. 362. 1. numeri quomodo discendi. 370. 1. vitia quæ iis obrepunt. ib. 2 quid in his in genere observandum. ib. numeri pro varietate orationis mutandi. ibid. & 371. 1. numeri & numerosi discrimen. 371. 1
Numidæ effrænes. 497. 1. 2
Numismatis cum anima cõparatio. 233. 234
Nuptialis orationis partes. 605. 1. 2
Nuptiarum effectus species quædam immortalis. 605. 1. 2. fructus. ib. 2. ærumnæ. 1007. 2. laus. 606. 1

O.

Objurgationis exemplum. 447. 448 aliud

aliud grave & serium. 448.2. item recentium. 449. ejus usus apud generosos animos. 516. 2
Objurgationis & invectivæ discrimen. 809 2. objurgationi apti qui? 810.1. ejus methodus. ibid. ejus aptum initium. ibid & 2. in objurgationibus personarum varietas notanda. ib. objurgationis exemplum. ib. ars. ibid. 2
Obliquus ductus quid? 794. 1
Obliqui ductus exemplum. ib. 1. 2
Oblivio. 193. 1. 2
Obscuritas multum nocet orationi. 132. 2 eadem vitium summæ eloquentiæ. ibid.
Observationes in Ciceronem de collocatione, & ordine verborum. 376. 377. 378 observationes in manibus curiosæ. 573. 1
Occasio dialogi. 929. 1
Occasionis descriptio. 656. 1. & seq.
Ochlocratia. 810. 1
Occupatio in paralepsi. 402. 2
Ocelli descriptio. 789. 2
Oculi. 568. 2
Oculi hoc sunt in homine quod Sol & Luna in cœlo. 237. 1. eorum descriptio. 645. 2. duo in carne sydera. 645. 2
Oculi augent dolorem. 557. 1. sunt accurata animæ simulachra. 568. 1. eorum variæ affectiones. ibid.
Odium oratori nocet. 484. 2. & 485. 1. ejus definitio & discrimen ab ira. 504. 1. ejus quatuor genera. 504. 2. odii melancholici origo. ib. odium Timonis. ib. odium ferinum. 505. 1. ejus judicia. ib. item quibus insit. ib. & 2. odium humanum. 505. 2. naturale. ib. odii causæ & fomenta, ira, detractio, incommodum, ib. & 506. 1. fomes calumniæ. 506. 1. odia meticulosis adhærent. ib. qui ad odium proni. ib. odium calore acuitur. ib 2. odii concitatio & remissio. 506. 1. 2. & 507. 1. odium quomodo excitetur. ib. ejus remissio. ib. ad odii remissionem remedium optimū. ib. 1. 2. quæ ad odium commune excitent & pudorem afferant. 521. 1. 2. odium quomodo concitandum in vitia. 530. 1. 2. ex D. Chrysostomo exemplum. 350. 1. 2.
Oneus. 331. 2
Olibanus comes. 764. 1
Oligarchia. 760. 1
Olivæ laus. 604. 1. 2
Olympii nomen Perioli censetur detrahendum. 310. 1. 2
Omen Bundineæ heroinæ. 498. 499
Omaticon. 402. 2
Omnia spirant similitudinem. 248. 2
Onagri fœminæ nænia ad marem fœtum ejus autem ex Oppiano. 87. 1. & 2
Onomatopœia. 402. 2
Ὀνου σκιά, proverbium. 187. 1
Opus 609. 610. opera ab opificibus commendantur. 236. 1. 2
Oraculum de doctrina. 318. 1
Oratio sedata gravis personæ quasi ex Sacrario prodire videtur. 558. 2. orationis funebris ortus. 611. 1. ritus antiquus. ib. ars. 611. 2. oratio funebris Thucydidis. 628. 1. 2. orationis funebris ex Aristide exemplum. 629. 1. 2.
Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo. 815. & s. oratio Mardonii suasoria. 818 oratio adulatoria. ib. oratio Artabani dissuasoria. 820. 1. & s. oratio Sandanidis. 823. 1. 2. oratio Philippi in Senatu. ib. oratio Galgaci. 826. oratio Marci Valerii. 828. Marci Catonis. 829. 1. & s. Narbarzanis. 839. 1. 2. Marci Furii 840. 1. & s. oratio volucris. 901. 1. gravis. 973. 1. instans & vibrata. ibid. oratio Cypriani de discipl. Virginum, non facta malleo, sed animata. 974. 2. gravis & vehemens oratio. 975. 1. oratio Scythæ Legati. 837. 1. & seq. oratio Marii ad Quirites. 845. 1. & seq. P. Valerii Publicolæ. 848. 2. & seq. Xerxis. 849. 1. 2. Archidami. ib. & seq. Xenophontis super re militari. 85. 1. 2. & seq. Agricolæ 852. 1. 2. Darii. 853. 1. & seq. Alexandri ad 300. milites. 855. 1. 2. & seq. Germanici. 856. 1. 2. Alexandri. 857.

Digitized by Google

cium. ibid. non sunt ab oratoribus levia auspicia offerenda. 498. 499. orator debet pericula subjicere. 499. 500.
Oratoris prudētia in motibus. 508. 509. oratori quid considerandū in miserationibus. 553. 1. 2. huic nænia & lachrymæ fugiendæ. ib. oratores leves affectant parerg. 970. 1. & s. oratores imperiti cum imperitis pictoribus comparantur. ib. oratores sicci qui. ib. 2. ut sicci differant à gravibus primi generis. 972. 1. graves in quo admirabiles. ib. gravium oratorum philtrum imperiosum. ib. oratores delicati & affectorii aureū faciunt mortis spiculum. 980. oratoris officium. 558. 1. oratorū factio multū nocuit reip. 759. 1
Orbis terrarum quid erat ante Incarnationem. 894. 1. 2
Orcarum & balenarum pugnæ? 718. 1. 2
Orci galea. 521. 2.
Orcini piscis ars. 814. 2
Ordo. 307. 1. 2
Ordo in demonstrativo genere quanti sit momēti 388. 1 nisi gratus aspergatur, plerumq; scholaris & nimis languidus. ib. 2
Orestis deploratio. 548. 1
Orientales parabolæ rationem ab Hebræis acceptam ita consectati sunt, ut omnia efferant per parabolas. 259. 260. 1. 2.
Origo. 510. 511
Origo nominum in orationibus observanda. 225. 1
Ornatus muliebris descriptio. 667. 1. 2. & s.
Orpheus. 658. 2
Os. 569. 1. ejus affectiones & significata. ib.
Os S. Chrysostomi post mortem loquutum. 1009. 1. 1010. 2.
Osorius. 215. 1
Otiosi dicti muscæ. 230. 2
Otium vivi hominis sepultura. 929. 1
Oxymoron. 402. 2. est Antithesi contrarium. 402. 1. quomodo differat ab Antithesi. ib. 1. illius usus. ib. dicta à Cicerone contentio. ib. ejus exempla. ibid. 1. 2

P.

PÆdariodis pro puerilibus contra Cicer. apologia. 119. 120
Palamedes crimen proditionis diluit. 349. 350.
Palamedis Apologia. 181
Palindromia. 402. 2. & 401. 1
Palinlogia. ibid.
Palma oratoribus destinata. 10. 1. 2
Palmæ Indicæ descriptio. 788. 2. & seq.
Palmæ virtutes ab Ægyptiis numerantur. 547. 548. ibid.
Pancarpiæ venationis descriptio. 805. 1
Pancaste sive Campaspe. 317. 2
Pandectæ. 784. 2. earum interpretes, & à quibus verborum & rerum intelligentia compendiaria via editur. 786. 1
Panegyris fastigium. 694. 1. panegyris quid? ib. illius inventores. 603. 1. panegyricæ orationis methodus. 602. 1.
Panoplia Virgilii licet ex Homero expressa, tamen Homerica præstat. 173. 1. utriusque collatio. ibid. & 174
Pantæni schola Alexandriæ? 153. 1. 2. 154
Pantarbæ descriptio. 4. 1
Pantheræ descriptio. 758. 2
Papilionis descriptio. 118. 2. ejusdem cum stylo comparatio. ib.
Parabola quid est. 251. 1. 2. fit à forma ad formam. 2. cum adagiis confunditur. 188. 1. quare multa in sacris literis traduntur in parabolis. 188. 1. 2. per totius mundi universitatem latissimè diffusa. 251. 2. placuit antiquis, & præsertim Hebræis. ib. lectissimum quodq; in Eloquentia Hebræi parabolam dicebant. ib. Salomon suum librum proverbiorum sic inscripsit, tanquam à nobilissima parte. ibid. ejus divisio in 4. partes. 252. 1. parabola ducta longiùs, & collecta acutiùs in imaginem seu emblema efformatum. 252 2. parabola maximè illustratur apologia. ibid. alia de vulpe & Erinaceo. 253. 1. parabolæ oratori utilissimæ, ut quæ persuadeant

Digitized by Google

suadeant simul & delectent. 253. 1. 2
Paradiastole. 403.1.& 2
Paradigma. 403. 2
Paradisi terrestris descriptio. 724.1.2. & s.
Paradoxon. 403 2
Paradisi terrestris descriptio. 774
Paralepsis. 404.1. ejus exemplum. 456.2
Paraphora. 404. 1
Parasiopesis. ibid.
Parasiti dicti muscæ. 230. 2
Parcere. 966.1. magna est merces apud Deum. 967.2
Paregmenon. 404. 2
Parembole. ibid.
Parentes barbarè appellantur cognati & affines. 524. 525. parentum indulgentia in liberos castiganda. 158.2. cura. 336.2
Parenthesis. 404. 2
Parenthirsum quid ex Theodoro Rhetore apud Longinum. 88.2. quomodo differat à stylo puerili. ibid. parenthyrsum Libanii. D. Chrysost. perstrictum. 88.2.& 89.1. Aristidis. 89.1.
Parenthyrsi character & exemplum. ibid.
Paris. Rhetor. 7. 2
Parison. 405
Paramenionus grunnitus cum novorum industria comparatus. 166. 1. 2
Parodia. 405.1
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid. 2
Paronomasia. ibid. 2
Paronymia. 406. 1
de Parrhasio pictore historia ex Plinio 84. in causa Parrhasii breves & acutæ sent. 107.1
Parrhesia 406.1. ejusdem exemplum. 452.
Partium enumeratio sermonis œconomia. 212.213. maximo est oratori adjumento. ib. ejus definitio. 212. earum diversitas, 213. 1. essentialis partium enumeratio valida est & optima. ibid. alia est intrinseca rebus. 213. 2. alia quæ accidentia complectitur. ib. divisio partium enumerationis. 214.1. illius modus primus. ib. modus secundus. 214. 2. modus tertius. 215. 1. vitia hujus loci. 214. 2. partiũ enumerationis usus longè latèque diffusus. 216.1. eo argumento tanquam fundamento plerumque nituntur orationes. ib. est telum contra adversarios promptissimum. ibid. ad referendum clypeus fortissimus. ib. illius robur. 216
Partium enumeratio figuris illustratur. 217.2. tractatur per anaphoras. 218.1. per distributionem. ib. per subjectionem 2. per congeriem. ib. ea valet ad periodum amplificandam. 219.1. requirit memoriam. 224. quæ in hoc argumentationis genere maximè animadvertenda. 216. 2. partes duobus modis intelligibiles apud Cic. ibid. earum diversitas. 213. 1
Parva non contemnenda. 868. 1
Parvi. 609.1.2.
Parvuli in aqua suffocati descriptio. 754 1.2. & seq.
Passeres in tutela Veneris. 838. 2
Passio Christi. 897.2
Patagium quid. 649. 2
Patheticum genus quid. 796. 1
Pathopœia. 406. 2
Pati quid ? 599. 2
Patientia. 218
Patientiæ laus. 898. 1
Patris moribundi ad filios gravis oratio 549.2.
Patres Ecclesiæ cum Rhetoribus decertant 913.2. Patres latini epidictici generis opulentiam explicant. 916. 1. 2. sancti Patres annosæ arbores. 912.2. eorum eloquentia. 944.1. Patrum sanctorum cum Imperatoribus lingua decertat. 912. 2. Patrum magis sensus, maximè latinorum quàm verba imitanda. 172. 1
Patres vivunt in filiis. 817.1
Patriæ religio. 840.1. amor. 842. 2
Patrimonii Charybdis. 203. 204
Patroclus cum pessimis imitatoribus comparatus. 160.161. fuit Hectore inferior

ex literis numerabilibus. 120. 2
Patronorum scientia. 783. 2. gravium stylus. 792. 1
Paulus Æmylius. 296. 1
D. Paulus. 936. à Niceta θεορήτωρ nuncupatur. 192. 1. idem arati testimonium in concione de Deo Athenis usurpavit. 192 1. sui laudator quomodo. 202. 203. ejus imago. 989. 2. Platone disertior. 937. 1
Pavonis descriptio arguta ex Greg. Naz. 914. 2
Pavo gloriam affectat. ibid.
Pavo theatrum sibi spectabile, & cœlum in cauda constituit. 316. 2. ejus descriptio. 749. 1. 2. & seq. item ex Tertulliano. ibid.
Pauperis filius pro divite pugnat. 335. 1
Pauperum miseria cum divitum luxu comparata ex D. Greg. Nazianz. 288. 289. pauperes juvandi à judicibus. 781. 1
Paupertas sácta possessio. 838. 2. velox. 837. 2
Pausaniæ ducis prudens factum. 130. 2
Pedes 872. 2
Pedes periodi. 366. 2. & 367. 1. pedum numerus & mixtura in periodo ex Cicer. pedes qui probâtur in principiis, medio, & fine. 368. & 369. pedum numeris morosius studentes sunt sæpe κακιζόστιχοι. 369. 2. & 370
Penia Dia. 490. 1
περιβολὴ quinta virtus gravitatis. 141. 1. 2. eadem cum ea quam αὔξησιν Longinus nominat. ib. quomodo fit. ib. 2
Pericles χοινοκέφαλος fulmen dicitur ferre in lingua. ib 2. primus in foro adhibuit doctrinam. ib. dictus Olympius à fulmine eloquentiæ. 221. 1. id nomen censetur ei detrahendum. 310. 1
Periculi magnitudo. 1043. 1
Perigraphe quid? 375. 376
Periodi ad exornativam orationem utiles. 364. 1. earum exempla. ib. unde ductæ. ib. 2. definitio ex Phalereo, Aristotele. Cornificio. ib. quomodo Cic. ductæ. ib. in his quid cavendum. ib. earum divisio. 365. 1. periodus clavis quid? ib. 2. & de ea exemplum. ib. alia periodorum genera. 365. 2. & 366. 1
Periodi partes duæ. 366. 1. periodus multiplex est. ib. 1. 2. ejus pedes qui? ib. 2. & 367. 1. usus periodi. 371. 1. 2. & 372. 1. ejus mensura. 372. 1. frequentes periodi nauseam pariunt auditoribus. ibid. periodi mensura optima est quatuor membrorum. ib. 2. periodi minoris & maximæ censura. ib. periodi nomina. 365. 2. & 366 1. periodus sententiæ accedit ut vestis corpori. 372. 2. periodi leges. 373. 1. longiores in gravi genere sunt vitandæ. ibid. periodi implendæ artificium. 373. 2. id artificium multum confert ad eloquentiam. ib. periodus quinq; modis amplificatur, & de his exempla. ib. & 374. 1. periodus Cicer. illustris. 374. & 375. 1. ejus venustandæ modus duplex. 375. 2. periodus venusta fit ex delectu & compositione verborum. ib. & 376. 377. periodis utilissimæ conjunctiones. 378. 1
Periphrasis. 406. 2
Perissologia. 406. 2
Perjuri capite mulctabantur apud Ægyptios. 194. 1. 2
Permissio in epitrope. 406, 2. ejus definitio 426. 2. exemplum. ibid.
Perorationes impetu quodam mentis fluebant. Cic. 203. 204. venustari solent per synathroismum. 292. 1. per orationis momentum. 355. 1. ejusdem fluctuantis causa. ib. 2. ejus locus. ib. partes. 356. 1. præcepta. ibid. 2. peroratio miserabilis pro filio. 356. 357. & 358. peroratio flebilis per apostrophum. 357. 2. & 358.
Pironii illustrissimi Cardinalis stylus & eloquentia. 95. 1
Persæ orientem solem salutant. 938. 2. ferè omnes otiosi, & cur. 150. 1. eorum leges. 194. 2. eorum cœnæ. 130. 2. eorum reges quomodo venentur. 690. 2
Persæa arbor. 183. 1
Persecutionis horribilis facies. 967. 1

Persis. 816. 2
Personarum acceptio fugienda. 781. 1. personarum exemplum. 795. 1
Perspicuitas. 569. 2. perspicuitas orationis cum luce cōparatur. 132. 1. 2. perspicuitas D. Chry. 133. 1. ad persuadendum authoritas & amor, efficacissima. 767. 1. 2
Petri Aragonum Regis VII. in imponendo filio nomine superstitio. 222. 1. 2
Phaëtontis casus in gemma 149. 1. ejusdem descriptio. 356. 1. 2
Phaleræ. 846. 1
Phavorini judicium ex bellis & remedium contra inflatos. 69. 70
Phidias in una Minervæ crepida multum studii impendit. 157. 2
Philagri oratoris audacia ridicula. 127. 1
Philadelphi insignis bibliotheca supra septingenta volumina habuit. 564. 2
Phile. 224. 1. 2
Philiscus sophista perstringitur. 557. 1.
Philistio. 688. 1. 689. 1
Philistus doctus homo & diligens. 19. 2
Philocratis industria. 534. 2. 531. 1.
Philoctetes ob morbum despectus. 511. 1. 2
Philonis præclarum figmentum. 617. 2. ejus historia de variis hominum judiciis. 878 879.
Philolaum Plato habebat in deliciis. 165. 2.
Philo Platonis æmulus in sensibus, verbis, amplitudinem atque admirabilitatem legentibus largitur. 166. 2. ejus sententiæ magnificæ. 191. 192. ejus allegoriæ nimis frequentes. 89. 90.
Philosophi non sunt orationibus præstantiores. 222. 1. 2. fabulis usi. 186. 2
Philosophiæ laus. 294. 1
Philostratus. 168. 2
Pysiognomici sana esse corpora conjiciunt ab adjunctis. 536. 2. 537. 1.
Phœnicis ad Achillem verba. 868. 869
Phœnicis avis descriptio. 748. 1. 2
Photius apud D. Paulum notat insipientem non esse oratorem suarum laudum præconem. 202. 203
Phreneseos descriptio. 746. 1. 2
Phya. 311. 1
Phylacteria cui usui apud veteres. 221. 1. 2 fiebant ex characteribus & nominibus sacris. 222. 1. 2
Pictor quidam notat tantum cupressos pingere. 149. 1. pictorum tabulæ cum librorum varietate comparatæ. 164. 1. 2. pictores antiqui. 210. 211
Picturæ ad movendos affectus adhibitæ. 468. 1. 2.
Pierius, & de eo judicium. 191. 2
Pietas Trajani. 588. 1.
Pietas & eruditio cum malis germanitatis comparata. 152. 1. & cum palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercio. ibid. pietatis partes & munera. 597. 2
Pipinus bis Alpes penetravit. 152. 2. Arnulphum Regem Longobardorum, & Gaiffram pacavit. ibid.
Pisces cicures. 687. 2
Pisces dicti Nerei Charites. 786. 1. piscium descriptiones. 766. 1. & seq.
Pisistratus Solonis æmulus sed vario eloquentiæ genere. 15. 1. ejus limata brevitas. 103. ejus dicendi vis potius videtur conficta, quàm primo eloquentiæ ortu jam nata. ibid.
Piso fortè plus æquo à Cic. laudatus. 43
Pithæus rex & Rhetor. 7. 2. ejusdem egregium monumentum. ibid.
Plagæ frigidæ descriptio. 776. 2. & seq. item torridæ. 777. 2
Plato divinus dicendi, sentiendique magister. 19. & 20. ejusdem cum Cicerone comparatio. 67. 2. quinque in eo virtutes eloquentiæ. ib. vitia quædā illius. 69. 1 idē non linguæ solùm, sed etiam virtutis animiq; magister dictis legentium affert majest. 167. 1. fabulis usus est. 188. 2. ejus sententiæ magnificæ 191. 192. quomodo definit hominem. 211 212. ejus placita carpuntur ab Aristotele. 225. 226.
Plato per ideas, naturas rerum, & species intel-

Digitized by Google

Re-

Religionis vis. 842.1.
Religiosi. 911.2.
Remedium adversus cantum. 560.1.
S. Remigii gesta circa Clodovæum Regem 911.1. quantum ipse Franciæ profuerit. ib.
Remotio quid? 798.2
Remotivus status duplex. ib.
Ρεμφαν quid? 844.1.
Reos folium si moveatur, terret. 921.1.
Repugnantia. 248.2. ad refellendos convincendosq; adversarios potentissima. ib.
Res non verbis: sed verba ejus subjicienda 163 1.2. res citare ab avo usq; ad mala 181 182. res fermè omnes ex quatuor causis conflatæ sunt. 231. ab omni materiæ concretione secreta quomodo amplificantur laudando. 272. quomodo corporales laudantur. 273.1.2.
Rerum humanarum mutabilitas. 228.1.2. rerum singularium certa non potest esse cognitio. ibid. 2.
Respublicæ duæ. 810. respublica magna quæ ib. ejusdem Prosopopœia ex Carilio.
Resurrectio Christi. 898.2. & seq.
Resurgentis Christi triumphus. 452. in resurrectione Christi anima corpus resumit. ib. in resurrectione reddita corpori Christi pristina pulchritudo. 899.1
Reverentia quomodo imminuatur. 503.1.2
Rhenus fluvius ἐλεγχίμεμ@. 801. 1
Rhetor verbosus comparatur cum circularibus. 294. 2. aliquis usurpavit activa voce reminisco. 360.2. Rhetores morosius numero studentes sunt sæpè κακιζότεχνοι. 369.2. & 370.
Rhetores quinam dicti. 8.1. & 2. eorum nomen clarissimum, ib. 2. Principes Consiliarii, & Duces populi erant. ib. Causidici. 9.1. falsi damnati. 9.2. ad sacræ Scripturæ interpretes. ib. eorum symbola & honores. 10, 11. pœna. 10.2. eorũ omnia præcepta ad orationem spectant. 181. 1
Rhetorica perantiqua. 7.1. ejus etymologia. 8.1. Rhetorices scholæ annexum tribunal judicis. 7.2. à Iove mittitur in terras. 7.1. ejus picturã Lucianus effingit. 10
Rhetorica quid. 564.2.
Rhetorices scholæ annexum tribunal judicis. 10.11.
Ridicula in motibus lætitia temperanda. 1. 2.
Ritus nominum indendorum. 222.2.
Annæus Robertus in exordiis propriis sumendis excellens. 315.1.2.
Romani cives mundi. 844.2. eorum duodecim tabulæ. 195.1. judices. 779.2. & s. Romanorum sævus dominatus. 826.2. doctoris Græci penuriã sub Claudio Imperatore Massiliam liberos miserant. 155. eorum facundia circa Ciceron. effloruit 158.1.2. eorundem in nominibus ambitio & superstitio, horũ magnitudo per cõgeriẽ expressa, eorũ duodecim tabulæ.
Romanus luxus perstringitur. 881. 1.
Rosa quomodo à Sappho appellata. 198.2.
Rosæ descriptio. 740.2.
Rosea corona. 683.2. & s.
Rubrica purpurea quid? 117.1.
Rucellinus refutatur cum cæteris Nominalibus 220. & 221. rerum cognitionem nominum cognitione contineri asserebat ibid.
in Refugium B. Hieron. invectiva. 544.2.
Rulli avaritia & ambitio amplificata ex Cicerone. 279.280.
Rumorũ convictoris descriptio. 676.1. & s.
Rupis descriptio. 787.1.2.
Rusticellus Hercules mulum suum tollebat humeris. 153.1.2.
Rusticus filium suum pugilẽ animat. 321.2. item rustici descriptio. 675.2. & s.

S.

Sabbatosis. 857.2.
Sacæ & eorum festum. 869.2.
Sacerdotii potestas admirabilis. 904.
Sacerdotes mali carpuntur. 527.1.2.
Sacerdotum excellentia. 904.2. eorum vis miraculosa. 905.1.

Sacer-

Digitized by Google

Sacerdotum puritas. vide *Puritas.* quid faciant proferendo verba sacra. 904. 2
Sacerdotes movent Reges ad reverentiam. 921.2.
Sacramentorum majestas. 904. 1
Sæculi tertii Doctores. 938. 1
Sæculi quinti. 939. 2
Sagina gladiatoria. 335. 1
Salacia Dea. 653.2.654.1
Salomon aureum proverbiorum librum cur sic inscripsit. 251. 2
Salpictæ pro tubis. 81. 1
Saltatorum descriptio. 803. 2
Salus leviori damno empta. 253. 254
Salus animarum Deo dignum palmarium. 909.2
Salustius. 170.1. mirandus magis quàm judicandus. 40. ejus virtutes & vitia. 74. comparatur cum Cicer. ib. ejus nervosa brevitas. 105.2
Salvianus. 922. 2. ejus mirifica dicendi vis & acrimonia. ib. & seq.
Salutatio Ulyssis ad Achillem. 536.1.2
Salutatio. 614. salutationis partes. ibid. 2
Samii similes infantibus dicuntur. 258. 1
Sanitatis judicia. 245. 1. 2
Sanctitas lucrum est. 885. 2
Sanctorum stylus plerumque ferreus, mens aurea. 100. 1.
Sanctorum PP. nupera concertatio. 912. 2
Sapientiæ humanæ inventa quomodo differunt à divinis. 463. 1. ejus laus. 611 1. 2.
Saporis Eustathii eloquentia delinitur. 6. 2
Sarabara quid? 117. 1
Sarcasmus. 411. 12
Sarmenes eques primus præcepta scripsit de equitatu. 592. 2
Sartago pro varietate styli à Persio usurpata. 77. 78
Saffiæ libido amplificata. 281. 1. 2.
Scenici ludi. 803. 1. 2. eorum descriptio. ibid.
Schesis. 411. 1
Scholasticum genus oratorium. 986. 2. & s.
Scholastici veri. 909. 1
Scholastico vitio laborat Isocrates. 90. 2
Scientia & peritia ad persuadendum multum confert. 825. 1. & seq.
Scipionis Africani auctoritas admirabilis. 340. 1
Scipionis in L. Caprariū convicium. 149. 1
Sclopi descriptio. 797. 2
Scopelianus. 317. 1. ejusdem dictum acutum. 318. 2
Scopus in Jurisprudentia. 834. 1
Scorpionis descriptio. 752. 2. & s.
Σκοπτελισμὸς quid? 202. 1
Σχοινοβάτης quid? 366. 2
Σκότ@ ἀγωγόν ab Ægyptiis ter decantatum, cur, & ad quid. 278. 1
Scriptores cur plerumque rumorem magis, quàm humilitatem sectentur. 98. 99
Scripturæ sacræ dignitas. 195. 2. ejusdem miracula ex D. Cypriano. 195. 2. ejus usus quibus proprius. 196. 2
Scripturæ duplex sensus. 956. 1
Scurrilitas fugienda. 130. 2
Scylla. 520. 2
Scynifes quid? 86. 2. cum Dialecticis comparantur. ib.
Scyphi descriptio. 797. 1
Scythæ Nomades. 870. 2. scytharum insignia. 887. 1. symbola. 888. 2
Scythæ parabolis usi. 251. 2
Sedeciæ querimonia. 543. 1. idem filios prostremum alloquens fingitur. 549. 2
Seditio mitigata aspectu infantis. 467. 1 seditionis pacatio res difficillima. 869. 1. 2
Seditiosi quales. 874. 2
Segetis descriptio. 788. 1
Selenite lapide meliores instar phylacterii visas notat Dioscorides. 222 223
Σεμνότης. 134. 1
Senatus Sacer. 806. 2. ejus amplificatio per definitionem. 373. 374
Senatus & populi Rom. flagitiosi mores descripti. 739. 1. & seq.
Senis centenarii descriptio per partium enumerationem. 218. 2. 9. senis reversi è captivitate filium insepultum, & cæcam uxo-

Digitized by Google

uxorem deplorantis amplificatio per adjuncta. 287. 2. senes ad deliniendam iram apti. 534. 1
Seneca cum Cicerone comparatur. 75. omnium in genere acutissimo dicendi præstantissimus 106. 2. duo nominum millia semel audita refert fideliter. 148. 2. librorum helluo. 165. 2. parem ingenio non habuit. 170. 2. ejus defensio contra Quintilianum. ibid. affectus. 475. 476. item iracundiæ motus. 511. 1. 2 ejus morituri suprema oratio. 551. 2
Senectus 628. 1. 2
Senes mortem quotidiè expectant. 917. 2
Sensus egregii & uberes. 973. 2
Sententiæ vide Γνῶμαι.
Sententiarum delectus. 870. 1. 2. & seq.
Sententiæ breves quando vigere cœperunt. 102. 103. sententiæ breves & acutæ in causa pictoris Parrhasii. 107. 1. in motibus crebræ. 483. 1
Sepulchrum illustrium virorum totus mundus. 629. 1
Sepultura. 357. 1. ejus apud Athenienses commendatio.
Sermocinatio matris filiũ à monastico instituto revocãtis. 916. 2. & s. exemplũ. ib.
Sermocinatio orationem effingit. 430. 1. exemplũ superbi & avari. ib. aliud exemplum. 431. 1. 2. Sermocinationis gravis exemplũ. 652. 1 2 & 433. 1. 2. 435 ad morum aptæ sermocinationes. 469. 1. 2. item cum hypotyposi conjunctæ multum valent. 470. 2. sermocinatio parvulorum apposite facta D. Cypriani. 974. 1
Sertorũ ex variis floribus consertorum cum librorum varietate comparatio. 164. 1. 2
Servitutis maxima calamitas. 826. 1
Servius Galba ingenium habuit in dicendo ἐλυσιαστικὸν. 33. 1
Servius Sulpitius maluit jurisperitorum esse primus, quam oratorum secundus. 37. 1
Severitas 615. 1. 2.
Sibilis explodere. 691. 2
Sicci oratores qui? 971. 1. & s. vide Orator.
Sidonius Apollinaris. 171. 2. stylus ejus poëticus. 93. 1. ejusdem stylus cum Ciceroniano comparatus. 94. 1. 2. idem Cic. loquacitatis insimulat. ibid.
Silentium gravis viri oratione sæpe efficacius. 766. 1. & s. silentii pictura. 1004. 2
Silias fluvius. 635. 636
Silvani lavacrum. 690. 2.
Simiæ elegans parabola. 252. 2.
Simile. 942. 2. simile à Mandragora. 943. 1
Similitudo eloquentiæ cum moneta. 78. 1 dialecticæ cum cyniphe. 86. 1. 2. picturæ cum metaphoris. 94. 1. muscæ cum Critico. 96. 97. Minervæ Phidiæ cum homine. 248. 2. allegoriæ cum pelvi aut speculo radium excipiente. 249. 1. ejusdem cum vitro in quo succina pollucent jucundius. ib. fidei cum oculo. 250. 1. furentis & irati. 250. 1. 2. similitudo latè vagatur per omnes mundi partes. 249 2. similitudinis definitio. ib. similitudinis utilitas maxima contra Euclidem. 248. 1. 2. ejus commendatio ex D. Augustino. 249. 1. ea apud dialecticos imbecilior, quàm apud oratores. ibid. ea est similis affectio rerum. 249. 2. non est æqualitas. ib. in similitudine sufficit adjunctarum saltem rerum comparatio. 249. & 250. non modò similia in qualitate consistunt, sed etiã in cæteris categoriis. 249 2. similitudinis divisio. 250. 1. duplex & composita. ib. elegans & opulenta similitudinis species. ib. similitudo per σύγκρισιν ornatissima. 250. 2. ejus exemplum tauri apud Arnobium. ib. in ea adjuncta articulati aut permixtim dicere perinde est. ib. ejus divisio in tres partes. 251. 1. similitudo ex rebus pene paribus. ib. similitudines in rebus divinis ductæ à fabulis sunt dæmonis inventa ex Justino Martyre. 257. & 258. similitudinis variæ tractatio. 258. 1. similitudines proverbiales quædam & acutæ. 258. 1. 2. & 259
Similium luxuries vitanda. 256. 1

Digitized by Google

bus rebus constet. 101. 1. ejus exempla. 2
Subjecta quid sint? 197. 1. de iis decem formari possunt quæstiones. ib.
Subjectio in Prolepsi & Procatalepsi. 411. 2 subjectionis argutissima species. 425. 2. ejus exemplum. 445. aliud exemplū. 453.
Sublimitas quomodò differt ab amplificatione. 275. 2. ejus exemplum aliud 458. 2
Subtilis controversia. 792. 2
Substillum pro dubio aëre. 81. 1
Subtilitas non ibi est, ubi nihil est præter subtilitatem ex Seneca. 109. 2
Succina per vitrum pellucent jucundius. 248. 1. 2.
Sudor hæreditas fortium. 847. 1
Suetonius Senecam dicit omnibus placuisse, soli Caligulæ displicuisse. 369. 1. 2
Sulpitius grandis & tragicus orator. 37. 2.
Superbi sermocinatio. 429. 1. 2. descriptio. 671. 1. 2.
Supercilia penitus abrasa malitiæ & crudelitatis indicia. 242. 243. supercilium Jovis cæruleum. 655. 1.
Superjectiones ementitæ in laudationibus vitandæ. 585. 2. sunt propriæ puerorum. ib. 2. & 586. 1
Superstitio antiquorum. 608. 2
Supplicii atrocis amplificatio per hypotyposin 290. 1
Suspiria. 561. 2 suspiria iræ soboles. 240. 241
Sustentatio in paradoxo. 412. 1. ejus definitio. ib. ejus præclara exempla ib. ea juvat transitiones. 450. ejus exemplum. ibid.
Syllepsis. 412. 1.
Symbolum mancipationis capillorum exhibitio 116. 1
Symbola Rhetorum varia. 10.
Symbola prima fuerunt vexillorū, clypeorumq; 190. 1. symbola imperatoria. ibid.
Sympathiæ, & antipathiæ naturales. 487. 2. 488. 1.
Symploce. 412. 1
Synathroismus. 412. 2. ejus definitio & usus. 442. 1. 443. in perorationibus frequens. 443.
Συγκατάβασις quid? 1005. 2
Synchoresis. 412. 2 Syncrisis. ibid.
Synchysis. 413. 1
Synecdoche. 413. 1
Synesius. 173. 2. idē & Greg. Naz. in acutâ styli brevitate præstantissimi. 104. 1. appellat primam materiam mundi facem.
Synœciosis. 413. 1
Synonimia. 413. 1. & 416. 1. quæ vitanda. 416. 1. quomodo usurpanda.
Syri cupidi, & avari, & cur. 150. 1
Syscenasis. 411. 2
TAbulæ 12. Romanorum. 191. 192
Tapanta. 875. 1
Tapinosis. 413. 1
Taprobanæ descriptio. 776. 2
Tarpeia rupes. 631. 632
Tacianus. 9. 8. 1
Tauri descriptio. 763. 2.
Tauri querimonia apud Jovem contra crudelitatem ex Arnobio. 250. 1. 2
Tautologia. 413. 1
Θεατρίζειν. 579. 2
Telamones. 743. 1
Temenus. 690. 2
Temeritas. 854. 2
Tempes descriptio. 783. 1. & seq.
Tempestas. 891. 1. ejus descriptio apud Virgilium. 163. 2. alia apud Lucan. ib.
Templum Capitolinum. 623. 2. Dianæ Ephesiæ. ib. templa Romæ. ibid. templi structura. 933. 1
Templi descriptio. 795. 1. & seq.
Templorum ornatus qualis? 941. 2
Tempus opportunum expectandum. 857. 2
Terminalis lapis. 202. 1
Terminus. 893. 1
Terminorum religio notabilis. 201. 2
Terminus Deus. ibid.
Terræmotus descriptio. 792. 2. & seq.
Tertull. 930. 1. 2. ejus stylus quis 81. 1. ejusdem verba horrida. ib. translata audacius. 82. 1. 2. ejusdem stylus poëticus. 89. 90. ejusdem stylus proverbialis. 91. 2. & 92. de eo judicium.

Digitized by Google

Timantis tabulæ, 326. 2
Timonis odium. 504. voluptas, ibid.
Timotheus tibicen, 318. 1
Timothei Imperatoris imago. 234. 2
in Timotheum facetum dictum. 478. 1. 2
Titi Labieni ambitio. 511. 2
Titulorum speciosorum aviditas. 219. 220.
Titus Livius, lacteum orationis flumen fundit, 170. 1
Tolerantiæ lux amabilis. 827. 2
Toli caput, 844. 2
Tonitrua cum Tubarum clangoribus non apertè comparata, 257. 1
Tonsus elegantia. 673. 1. 2
τεχνολογία prima amplificandi ratio maximè ad rationem amplificationis facit. 203. 204
Tormentorum varia genera, 903. 1
Traductio & antistasis qualis figura. 280. 2
Traductio. 413. 1
Tragicis vocabulis utendum in Tragicis calamitatibus, 882. 1.
Trajani ingressus ad imperium. 587. 1. ejus laudes à bonis corporis & animi, ibid. 588. 1.
Trajanus optimus est appellatus. 221. 2. ejus modestiæ. 205. 1. pudor. 587. 1. pietas. 588. 1. Trajanus bellicosus. 593. 1. 2.
Transitio & Ratiocinatio figuræ ad perspicuitatem commodæ. 133. 2
Trebonii mors affectibus plena ex Cicerone. 479. 480
Trevirorum luxuria impendente bello. 925 1. 2.
Treboniani & cæterorum in jurisprudentia illustranda opera, 784. 2
Trimalcio laudatissimus homo. 674. 2
Trinitas personarum in Deo. 892. 1. 2.
Tritones, 663. 2
Tristes & queruli odiosi. 811. 1
Triumphi descriptio. 806. 1
Trojam à Græcis non fuisse eversam. 219. 2
Troporum cum figuris discrimen ex Alexandro Rhetore, 37 677
Tumor in corpore quid? 79
Tumor orationis definitur à Longino. ibid.
Tumidi poetæ ignoti character. ibid.
Tumidum orationis genus triplex. 70. 1
Tunica patagiata auro clavata, 700. 1.
Turcæ adolescentis mira in membrorum conversione agilitas, 158. 1. 2
Turpitudinis imago. 515. 1. 2
Tychonii regulæ à D. Aug. explicatæ. 953. 4
Typus incomprehensib. Dei nat. ex Chrysost. 996. 1.
Tyrannis 760 1
Tyrannis Astrologiæ judiciariæ, 691. 2

V.

Valetudo bona quæ, 130. 2
Valerius Maximus. 171. 2
Vanitatis miseria, 1003. 2
Vana cum sacris non miscenda. 930. & seq.
Varietas delectationis mater in omnibus prudenter observanda, 478. 1. 2. commendatur à Dion. Longino, ibid.
Varii Sacronensis verbosa & inanis oratio, 463. 1. 2.
Varro dictus inepto nomine Porcus literarum. 212. 2. idem librorũ helluo, vir incomparabilis eruditionis. 222. 2. suæ linguæ studio omnes etymologias conatur ad Latinos fontes revocare. ibid. & 216. 2
Vastare. 918. 2
Vatum carmina in comminatione. 824. 1
Vehementes. 972. 2. eorũ fulmina. 973. 1
Vehementia orationis & ejus definitio. 136 1. 2. ejus exempla, ex Cic. Demosthene & aliis. 2. ea usi insignes Ecclesiæ patres, 137. 1. 2. & 138. 1. ejus usus. 138. 1. ea non affectat periodos. 2
Vehiculi Imperatorii consensus Rhetoribus permissus, 11. 2.
Vellejus apud Cic. 211. 2
Venatio. 592. 1. delicata. 690. 2. ejus descriptio ex Philostrato. 798. 1. 2. commendatio, 593. 1.
Venatores. 592. 1
Veneratio quid differt à metu. 503. 1. 2

Digitized by Google

Veneris pompa. 653. 2. & seq.
Venia data quid timidis afferat. 920. 2
Venter βαρὺ φερτέον ἢ ἀρχίκακον. 290. 1.
Venti boni sunt. 241. 2
Venustatis muliebris descriptio. 665. & seq. ornatus. 667. & seq.
Ver plebis adolescentes ex Demade. 120. 1
Ver Regina tempestatum. 914. 1. utile agricolis. ibid.
Veris descriptio. 790. 1. 2. & 741. 1
Verborum delectus ad suavitatem. 144. 2 delectus compositio. 130. 1. verba sunt naturæ imagines. 41. 2
Verbum divinum forma formatum est. 236. 1. verba in amplificatione ponenda quæ? 133. 2. ex Cic. verba nummis similia. ibid. in oratione qualia verba. ibid. verbum opportunè dictum magnam vim habet. 49. 50.
Verborum Juris interpretes qui? 786. 1 intelligentia. 785. 2
Verbuli opportunè dicti magna vis. 535. 2
Verecundia. 630. 1
Veritas per imagines & symbola collucens magis delectat. 190. 191. veritatis lata lex apud Persas. 193. 194. veritas laudationum 585. 1. 2. veritas gestata à summo Judæorum sacerdote. 781. 1. veritatis imago à judice collo appensa fertur. 827. 1
Vermis Indici descriptio. 754. 1. 2
Verrii sincerum de eloquentia judicium. 790. 1.
Versus ad causas malè adhibiti. 791. 2
Vertigo & circulus in sacris. 116. 2
Vestalis de saxo præcipitata non læditur. 801. 1.
Vesticeps. 659. 1. 2
Vestis. 575. 1. 2. vestis citharœdorum. 650. 2
Vestis muliebris per ignominiam data. 772. 1. vestium pressoria. 700. 1
Vestium usus. 941. 1. vestis criminis pœna. ibid.
Veterum de similitudine animorum opinio. 462. 1
Victoria implumis. 838. 2. ejus anathemata. 634. 635. illius omen captabant ex literis numeralibus. 222
Vigor quarta virtus gravitatis. 139. 2. ejus definitio ex Hermogene, & ejus exempla. ibid.
Villa antiquario stylo descripta à Sidonio. 82. 1.
S. Vincentii eloquentia quid fecerit. 912. 2
Violentos non admittunt magna consilia. 877. 1.
Vinum latex Nectaris. 920. 1. ejus temperantiæ serium opus aggressuris. 877. 2
Viola Martiæ descriptio. 789. 1. 2
Vipera in succino sepulta. 295. 2.
Virgilius solers imitator Homeri. 162. 2 ejus motus iracundiæ. 510. 511.
Virgiliani versus ab Eusebio Græcè facti. 789. 2
Virginis descriptio. 527. 2. item lapsæ. ib.
B. Virginis elegantia. 896. 2
Vir excellens. 918. 1. viri laus ob animi dotes & corporis. ib. viri potentes cum nube & fulgure comparantur. 20. viri gravis & constantis laus. 965. 1. viri boni amplificatio ab affectis. 284. 1. magnanimi mors præclarissimè expressa. 429. 430. 431. & seq.
Virtus. 845. 1
Virtutis. 848. 1. virtus bellica. 593. 2. & seq. ejus ornatus. 563. 2. ejus definitio per inductionem. 101. 1. 2. virtus & sapientia animorum ἐντελέχεια 307. 2. virtus sola hominem facit. 342. 1
Virtutis descriptio ex Philostrato. 853. 1. 2
Vis eloquentiæ admirabilis. 8. 9
Vitæ odium non est viri fortis. 983. 1
Vitalomi supplicium. 822. 1. ejus miseriæ. ib. 2. brevitas. 631. 2. vita præstantissimorum civium collecta Reip. 628. 1. 2. vitæ humanæ tota penè scena plena est imitatione. 166. 2. vitæ miseriæ. 246. 247.

Digitized by Google

X.

Z.

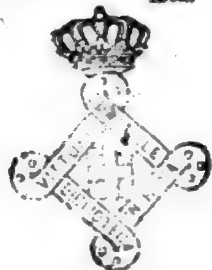

FINIS.

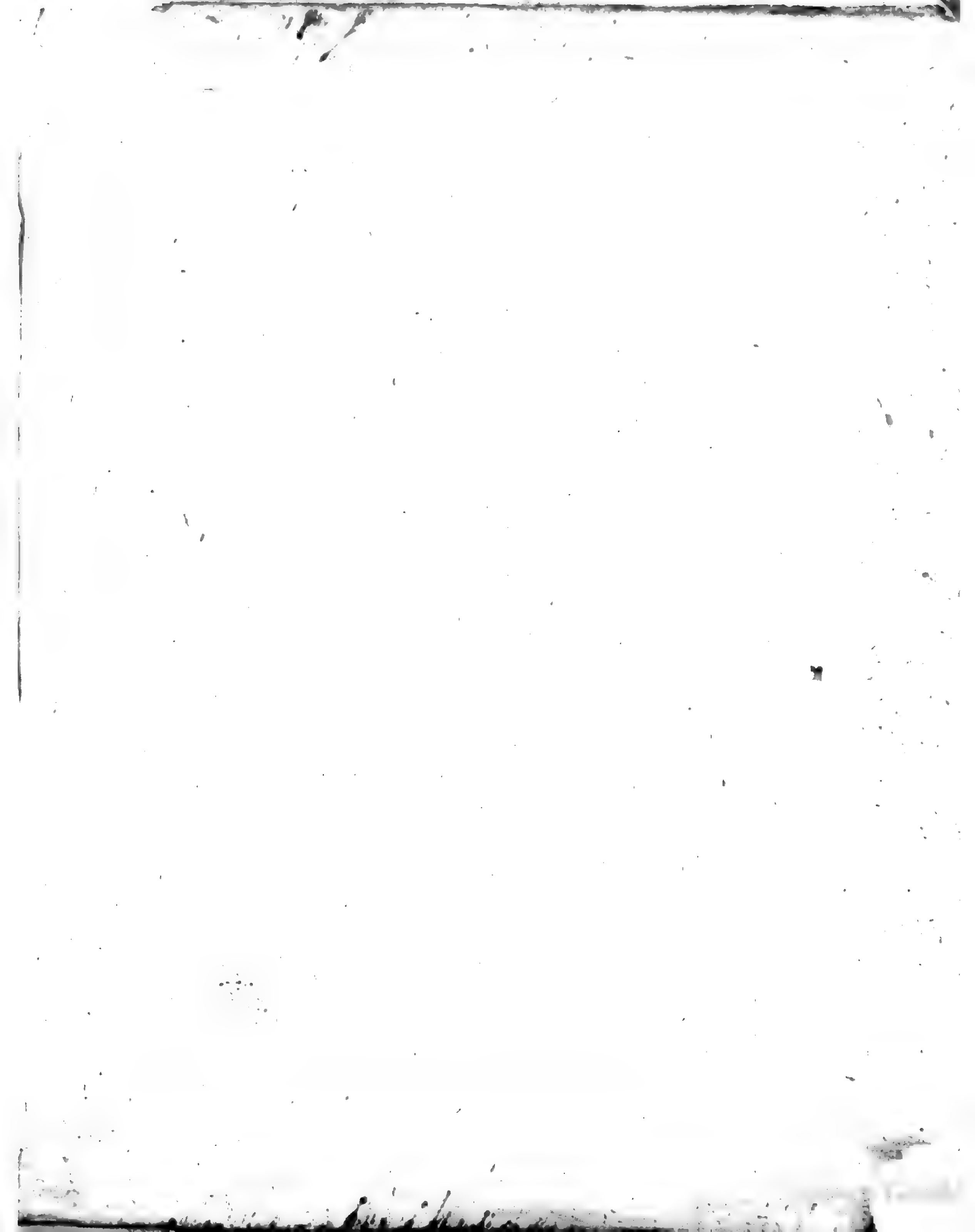

Digitized by Google

Digitized by Google